

ପଂକୀରମୋହନ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ

ପଂକ୍ତିତ୍ରମାତ୍ରମ ଏମୁଦଳ

ବ୍ୟାସକଳ ପଂକ୍ତିତ୍ରମାତ୍ରମ

ଦ୍ଵିତୀୟ ଖଣ୍ଡ

ପଞ୍ଚାତ୍ମକା ଏମ୍ବାଦଳ

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ପଞ୍ଚତ୍ମକା

କଟକ ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ୟୁସ୍ ଷ୍ଟୋର
କାଲୁବ ଜାର - କଟକ ୨

ପ୍ରକାଶକ

ଶ୍ରୀ ଅନନ୍ତ ମିଶ୍ର

କଟକ ପ୍ଲଟ୍ ଚଣ୍ଡୁମ୍ବେ ପ୍ଲୋର

ବଳୁବଜାର, କଟକ-୨

ବିଜ୍ଞାପ୍ତି ସଂସକରଣ

୧୯୭୩

ମୁଦ୍ରାକର

ଶ୍ରୀ ରଘୁନାଥ ପ୍ରସାଦ ମିଶ୍ର

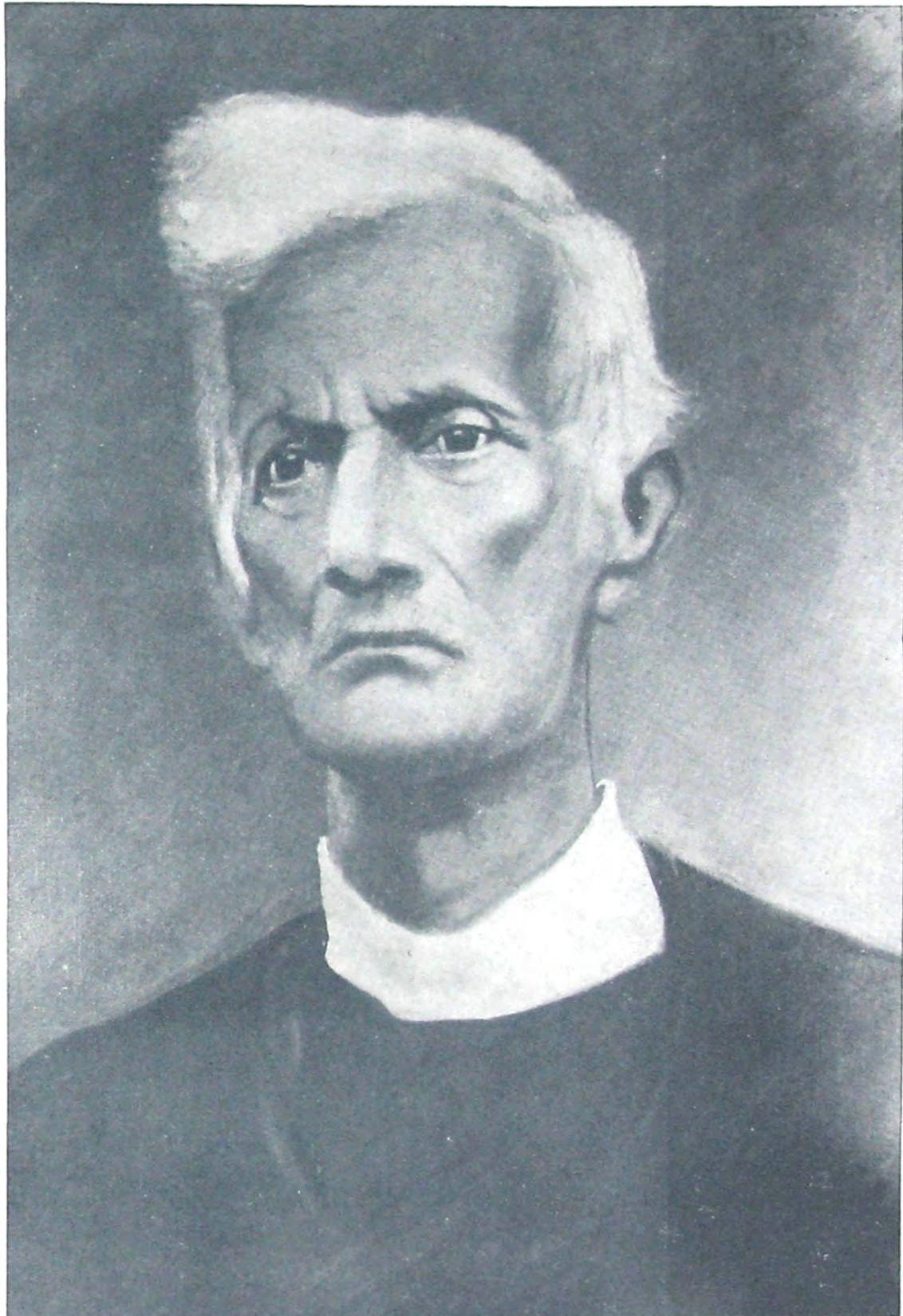
ପ୍ରସାଦ ପ୍ରେସ୍, କଟକ-୨

ବର୍ତ୍ତିତ ମୂଲ୍ୟ :—

ବନାଇ—ପରିଶ ଟଙ୍କା

ଅବନାଇ—ପଞ୍ଚଶିରିଶ ଟଙ୍କା

(Price Revised 15 th. January 76)

ବ୍ୟାସକବି ପକୀରମୋହନ ସେନାପତି

ଜନ୍ମ—୧୮୪୩ ଜାନୁଆରୀ

ମୃତ୍ୟୁ—ଜନ୍ମ ୧୪—୧୯୧୮

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗ୍ରନ୍ଥ ସୂଚୀ

ବିଷୟ

ପୃଷ୍ଠା

୧ । ଉପନ୍ୟାସ ଭାଗ

୧

୨ । ଗଲ୍ପ ଭାଗ

୪୩

୩ । ପରିଶିଳ୍ପୀ

୭୫

ଉପନ୍ୟାସ ଭୂଗ

ସୂଚୀ

ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା
୧ । ଛମାଶ ଆଠଗୁଣ	୧
୨ । ମାମୁ	୧୧୯
୩ । ଲକ୍ଷମା	୨୭୩
୪ । ପ୍ରାୟୁଷ୍ମତି	୩୭୪

ଭୂମିକା

(ଛ ମାଣ ଆଠଗୁଣ, ୧ମ ସଂସ୍କରଣ)

ଓଡ଼ିଆରେ ଚିଉଦିନୋଦନ ସୁପାଠ୍ୟ ଗଦ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ନାହିଁ, ଏ ଅପବାଦ ଅନେକଙ୍କ ମୁଖ୍ୟ ଶୁଣାଯଏ । ଅନେକ ପ୍ଲଳରେ ଆମ୍ବେମାନେ ଉଜ୍ଜିଶିତ ମର୍ମର ପ୍ରଶ୍ନ ଶୁଣି ଲଜ୍ଜାରେ, ଶୋଭରେ ନଚମସ୍ତକ ହୋଇ ରହିଥିଲୁହଁ । ଆମ୍ବେମାନେ ଜାଣ୍ଠି, ବର୍ତ୍ତମାନ ନାଟକ, ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖିବାର ପ୍ରବୃତ୍ତି ଅନେକଙ୍କ ମନରେ ଜାଗରିଛି ହୋଇଥିଲୁହଁ ଏବଂ ଏ ଶ୍ରେଣୀର କେତେବୁଡ଼ିଏ ମୁଦ୍ରିତ ଓ ଅମୁଦ୍ରିତ ପୁସ୍ତକ ଆମ୍ବେମାନଙ୍କ ହସ୍ତଗତ ହୋଇଥିଲୁହଁ । ସେ ସବୁଥିରେ ପରିପକ୍ଷତା ଓ ସୁଷ୍ଟୁଦର୍ଶନର ପରିଚୟ ଅଛି ଅଳ୍ପ ପାଇଥିଲୁହଁ । ଉପଯୁକ୍ତ ସାଧନା ଓ ଭୂପ୍ରେଦର୍ଶନ ନ ଥିଲେ ଯାହା ହୁଏ, ଏ ଷେଷରେ ତାହାହିଁ ଦିତିଥିଲୁହଁ । ‘ଛ ମାଣ ଆଠଗୁଣ’ର ଲେଖକ ମହାଶୟ ଉଜ୍ଜଳଭୂମିର ଜଣେ ଲବ୍ଧପ୍ରତିଷ୍ଠା ସୁପ୍ରବାଣ ସାହିତ୍ୟ-ସେବକ । ତାଙ୍କର ଶକ୍ତି ଅଛି, ସାଧନା ମଧ୍ୟ ଅଛି । ସହଜ, ସୁନ୍ଦର ଚିତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ସରଳ ମଧ୍ୟର ଭାଷାରେ ପ୍ରକାଶ କରିବା ବିଷୟରେ ସେ ସିଦ୍ଧହସ୍ତ । ତରୁ ପ୍ରଣୀତ ‘ଛ ମାଣ ଆଠଗୁଣ’ ତାହାର ଉଜ୍ଜଳ ପ୍ରମାଣ । ଏହା ଉଜ୍ଜଳସାହିତ୍ୟ ଷେଷରେ ଚିଉଦିନୋଦନ, ସୁପାଠ୍ୟ ଗଦ୍ୟ ପୁସ୍ତକର ଅଭାବ କିମ୍ବା ପରିମାଣରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବ, ଏହି ଆଶାରେ ଆମ୍ବେମାନେ ଉକ୍ତ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଅଭିଳାଷୀ ହେଲୁହଁ । ପରନ୍ତୁ ଏହା ‘ଉଜ୍ଜଳ ସାହିତ୍ୟ’ ରେ ଖଣ୍ଡାକାରରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଥିବା ସମୟରେ ପ୍ରାୟ ସକଳ ଶ୍ରେଣୀର ପାଠକଗଣ ଏଥୁପ୍ରତି ଅଭ୍ୟନ୍ତ ଅନୁରାଗ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଥିବାର ଆମ୍ବେମାନେ ଜାଣିଥିଲୁହଁ । ଏହା ମଧ୍ୟ ଆମ୍ବେମାନଙ୍କୁ ଏ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶ କରିବା ବିଷୟରେ ସମ୍ମୁଦ୍ରାହିତ କରିଥିଲୁହଁ । ଇତି ।

ଛ ମାଣ ଆଠଗୁଣ

-୧-

ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗରାଜ

ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗରାଜ ଜଣେ ମଧ୍ୟସଲର ଜମିଦାର, ମଧ୍ୟ ମହାଜନ । ନଗର ଟଙ୍କା କରବାରତୀରୁ ଧାନର ମହାଜନମ ବେଶି । ଶୁଶ୍ରାସାଏ ଆତ୍ମେ ପର୍ଯ୍ୟ ରୂପ କୋଣ ମଧ୍ୟରେ ଆଉ କାହାର କାରବାର ଚଳେନାହିଁ । ଲୋକଟି ବଡ଼ ଧାର୍ମିକ । ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ୨୪ ଟା ଏକାଦଶୀ, ୪୦ ଟା ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଗୋଟାଏ ଯେ ଛୁଟି ପଡ଼ିନ୍ତା, ଏକଥା ଆମ୍ରେମାନେ କହିବାକୁ ଅଷ୍ଟମ । ଏକାଦଶୀ ଦିନ ତୁଳସୀପଟ ଜଳ ମାତ୍ର ଅବଲମ୍ବନ । ସେବନ ଉପରୁ-ଓଳି ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କର ଜଗା ଭଣ୍ଟାଶ କଥା କହୁଁ କହୁଁ କହି ପକାଇଥିଲା, ପ୍ରତି ଏକାଦଶୀ ଦିନ ସଞ୍ଜବେଳେ ଦ୍ଵାଦଶୀ ପାରଣା ସକାଶେ ସାନ୍ତୁଷ୍ଟକ ଶୋଇବାରେ ସେରେ ଦୁଧ, ଦିଶୁ ଖର, ନବାତ, ପାରଲ କଦଳୀ ରଖା ପାଇଥାଏ । ସେ (ନଗର) ଦ୍ଵାଦଶୀ ଦିନ ବଡ଼ ସକାଳେ ଭୁଲ୍ଲା ବାମନ ମାନେ । ଏ କଥା ଶୁଣି ଜଣେକେତେ ମୁଁ ରୁହଁରୁହୁଁ ହୋଇ ମୁରକି ମୁରକି ହସିଥିଲେ । ଜଣେ କହି ପକାଇଲ, ଉବୁ ପାଣି ପିଇଲେ ମହାଦେବଙ୍କ ବାପ ବି ଜାଣି ପାରିବ ନାହିଁ । ଏ କଥାର ଅର୍ଥ ସଫା ବୁଝାଗଲ ନାହିଁ; ମାତ୍ର ଆମ୍ରେମାନେ ଅନୁମାନ କରିଲେଲୁଁ, ଏହା ନିରୁକର କଥା । ସେ କଥା ଛୁଟି, ବରଞ୍ଚ ଆମ୍ରେମାନେ ସାନ୍ତୁଷ୍ଟକ ସପକ୍ଷରେ

ଓକଲଣ କରିପାରୁଁ । ଶୁଣ୍ଟ ଶୂନ୍ୟ ହେବା କାର୍ଯ୍ୟଟା ଯେ ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଦାର ଅନୁଷ୍ଠାତ ହୋଇଅଛି ଏଥର ବୃଷ୍ଟି ସାନ୍ତୁଷ୍ଟ କାହିଁ ? ଶୁଣିବା କଥା ବା ଅନୁମାନ କଥା ପ୍ରମାଣରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ଆମ୍ରେମାନେ ନିହାତି ନାବାଜ । ଅଦାଲତର ହାକିମମାନଙ୍କର ତ ଏହି ବସ୍ତୁ । ଆଉ ଗୋଟାଏ କଥା ଦେଖ, ବିଜ୍ଞାନଶାସ୍ତ୍ର କହେ, ଜଳୀୟ ପଦାର୍ଥ, ସବୁ ବାଷ୍ପାକାର ହୋଇ ଉତ୍ସିଯାଏ । ଦୁଧ ତ ଜଳୀୟ ପଦାର୍ଥ, ଜମିଦାର ଘର ଦୁଧ ବୋଲି ବିଜ୍ଞାନ ବିଧ ଉପରିବ ପରା ! ପୁଣି ସେ ଘରେ ମୂଷା ବୁଢ଼ିରୁ ଚାହିଁଆ ଥିଲେ, ଛୁରପୋକ ମଶ ମାଛି ଅବା କେଉଁ ଘରେ ନ ଥାନ୍ତି ? ପେଟପାଟଣା ପାଇଁ ଜଗତର ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣୀ ଧାଉଛନ୍ତି । ବିଶେଷରେ ସେମାନେ ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ପରି ହରିଭକ୍ତି ବିଳାସତ୍ତ୍ଵ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଶୁଣି ନାହାନ୍ତି । ଏଥକୁ ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଧର୍ମନିଷ୍ଠା ପ୍ରତି ସଦେହ କରିବା ମହାପାପ ବୋଲି ବିମୂର କହୁଁ । ଆହୁର ମଧ୍ୟ ପାର୍ଶ୍ଵବର୍ଜୀ ସଟଣାମ ନଙ୍କ ପ୍ରତି ନଜର ରଖିବା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରମାଣ ଆଇନରେ ବିଜୁରକମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ବିଶେଷ ବିଧ ଅଛି । ମଙ୍ଗରାଜେ ଉତ୍ସୁନା ଛୁଅନ୍ତି ନାହିଁ, ମାତ୍ର ଶୁକୁଆ କଥା ଛୁଟି ! ଦ୍ଵାଦଶୀ ଦିନ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଭୋଗନ କରଇ ତହିଁ ଉତ୍ସରେ ପାରଣା କରନ୍ତି । ମଙ୍ଗରାଜେ ଭାବି ହୃଦୟିଆର ଲୋକ । ଏହି ବ୍ରାହ୍ମଣ ଭୋଗନରୂପ ମହାକାର୍ଯ୍ୟରେ କେବେ ବିଦ୍ୟା ଦିଟିପାରେ, ଏଥୁ ସକାଶେ ଜଣେ କେଉଁଠକୁ ମାଣେ ଓ ଜଣେ ରୁଦ୍ଧିଆକୁ ମାଣେ ଏପରି ଦୁଇମାଣ

ଜମି ଖଞ୍ଚି ଦେଇଛନ୍ତି । ଦ୍ୱାଦଶୀ ଦିନ ଭୋର କେଉଁଠ ଦୁଇ ନନ୍ଦିତ ରୁଡ଼ା ଓ ଗୁଡ଼ିଆ କୋଡ଼ିଏ ପଳ ଗୁଡ଼ ଦାଶଳ କରିଯାଏ । ଗୋବିନ୍ଦପୁର ଶାସନ ୨୭ ଘର ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମସ୍ତେ ନିମନ୍ତିତ ହୋଇ ଆସନ୍ତି । ବେଳ ଛଅ ଦଢ଼ି ମଧ୍ୟରେ ବ୍ରାହ୍ମଣଭୋଜନ ହୋଇଯାଏ । ମଙ୍ଗରଜେ ସ୍ଵପୁଂ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ପଣବେଷଣ କରନ୍ତି । ଥରେ ପପରେ ଚଢ଼ା ଗୁଡ଼ ଲଗଇ ଦେଇ ମଙ୍ଗରଜେ ଉଚ୍ଚ ପାଟି କରି ହାତ ଯୋଡ଼ି କହନ୍ତି, “ଗୋସାଇଁମାନେ କହନ୍ତୁ, ଆଉ କିଛି ଲୋଡ଼ା କି ନାହିଁ । ତେର ଜଳପାନ, ତେର ଗୁଡ଼ ଅଛି; ମାତ୍ର ମୁଁ ଜାଣେ, ଆପଣମାନଙ୍କ ଅତି ବଡ଼, ପେଟ ସାନ, ଆପଣମାନଙ୍କ ପେଟକୁ ବଳି ପଡ଼ିଲଣି ।” ଏଥୁ ଉତ୍ସରେ କୌଣସି ପେଟବିକଳିଆ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜଳପାନ ମାତି ବସିଲେ ସାନ୍ତେ ତିଆଙ୍ଗୁଳିଆ ପାଞ୍ଚ ସାତ ମୁଣ୍ଡା ତୁଡ଼ା ଧରି ପମ୍ବକୁ ଫୋପାଡ଼ି ଦିଅନ୍ତି । ତହିଁ ଉତ୍ସରେ ଗୋସାଇଁମାନେ ‘ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲ, ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲ’ କହି ଲମ୍ବା ଲମ୍ବା ହାହୁଟି ମାରି ଆଶୀର୍ବାଦ କରି ପପ ଛୁଡ଼ନ୍ତି । ବ୍ରାହ୍ମଣଭୋଜନ ଉତ୍ସରେ ଯେଉଁ ଏକ ନନ୍ଦିତ ରୁଡ଼ା ଓ ଅଧାର୍ଥ ଗୁଡ଼ ବଳିପଡ଼େ, ତାହା ଭକ୍ତିପୂର୍ବକ ମଙ୍ଗରଜେ ସେବା କରନ୍ତି । ପାଠକ ଆପଣ ବିଶୁଦ୍ଧିବେ, ନନ୍ଦିତ ଗୁଡ଼ାରେ ସତେଜଣ ନଣ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର ପେଟ କିପରି ପୂରିଲ ? ହରି ବୋଲ ଘଇ, ହରି ବୋଲ ! ଏସବୁ କଥାର ଉତ୍ସର ଦେବାକୁ ଗଲେ ଆମ୍ବମାନଙ୍କର ଆଉ ଲେଖା ଚଳିବ ନାହିଁ । ଯୀଶୁଖ୍ରାଷ୍ଟ ଦୁଇଶଣ୍ଡ ରୁଟିରେ ବାରଶତ ଲୋକ ଝୁଆଇଲେ, ପୁଣି ରାତି ପାଛିଆ ବଳ ପଡ଼ିଲ । କାମ୍ୟକ ବନରେ ଶାକୁଷ୍ଠ ଦୁଇବାସଙ୍କ ବାର ହଜାର ଶିଖ୍ୟଙ୍କର ପେଟ କିଏ ଶାଗରେ ପୃରଇ ଦେଇଥିଲେ । ଏହି ମହାପୁରୁଷଙ୍କ ହସ୍ତ ମହିମା ପ୍ରତି ଯଦି ଆପଣଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ନ ଥାଏ, ତେବେ ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ମଙ୍ଗରଜ ଚରିଷ ପଡ଼ିବା ନିମନ୍ତେ ଅନୁରୋଧ କରିବାକୁ ସାହସ କରିପାରିବୁ ନାହିଁ । ଏପରି ଶୁଣାଅଛି, ତାଙ୍କର ମାଉସୀ ପୁଅ ଘଇ ଶ୍ୟାମ ମହିଲେ ସହରକୁ

ସାଇଥିଲେ । ପାପ ଛପା ରହେ ନାହିଁ । ସେ କୁସଙ୍ଗରେ ପଡ଼ି ପିଆଜମିଶା କୋବିଶାରଥୁବା ସାଆନ୍ତଙ୍କ ନିକଟରେ ଅଜଣା ରହିଲ ନାହିଁ । ଅଜିଯାଏ ରୁଡ଼ି ବଢ଼ି ରହି ଥାଆନ୍ତା, ମଙ୍ଗରଜେ ଝୁବ୍ର କମ ଖରଚରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଶ୍ୟାମଙ୍କ ବେଢ଼ାବାଟି ପେତ୍ରିକ ଲଖରଜରୁ ୧୫ ମାଟି ଜମି ମାତ୍ର ନେଇ ଖଲସ କରିଦେଲେ । ମଙ୍ଗରଜେ ଦିନେ ଶଖାମକୁ ଡାକି ମୁରବିପଣିଆ କରି କହିଲେ, “ଦେଖ ଶ୍ୟାମ, ଏଣିକି ହୃଦୟିଆର ରହ । ମୁଁ ଥିଲି ବୋଲି ମୋ ମୁଲଜାରେ ପାଞ୍ଜଳି ତୋତେ ଟେକି ନେଲେ ସିନା, ନୋହିଲେ ତୁ ଏକାବେଳକେ କରପ୍ରାନ ହୋଇ ଯାଇଥାନ୍ତୁ, ତୋ ସାତ ପୁରୁଷ ଅହିନରକରେ ପଡ଼ିଥାନ୍ତେ । ଆଉ ମୁଁ ବୋଲି ସିନା ତୋର ମାଣ ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କାରେ ନେଲି, ଆଉ କେହି ଦୁଇ ଟଙ୍କାରେ ଛୁଅନ୍ତା ନାହିଁ । ଯେତେହେଲେ ତୁ ତ ଭଇ, କଣ ତୋତେ ଫୋପାଡ଼ି ଦେବ ? ଦେଲେ ବିପଦ ଆପଦ ବେଳକୁ ମୁଁ—ଉଲବେଳେ କେହି ନୁହେଁ । ଏହି ସେ ଦିନ ଶ୍ୟାମ ଗଉଡ଼ର ଫୌଜଦାର ମକଦମାରେ ତୋତେ ରୁହା ହେବାକୁ କହିଲି, ଦରେ ଲୁଚିଲୁ, ଦେଶାଦେଲୁ ନାହିଁ ।”

ହାପୁ ! ହାପୁ ! ଯେଉଁ ନିନ୍ଦକମାନେ ଶ୍ରୀଶ୍ଵର୍କୁ ଦ୍ରୁଣରେ ଚଢ଼ାଇଲେ, ପରମା ସଂଖ୍ୟା ସୀତାଙ୍କୁ ବଣକୁ ପଠାଇଲେ, ସେମାନଙ୍କ ବଶଧରମାନେ ଯେ ହରିବାସର-ଉପବାସୀ, ପରେପକାଶ ମଙ୍ଗରଜଙ୍କ ଅଶ୍ୟାତ ରଠନା କରିବେ, ଏହା କିଛି ଶିତିଷ ନୁହେଁ । ନିନ୍ଦକମାନେ ଯେଉଁ କଥା କହି ବୁଲିବେ, ଆମ୍ବମାନଙ୍କୁ ନାଗୁର ହାଲତରେ ସେ କଥା ବୋଲିବାକୁ ହେଉଅଛି । ସେମାନେ କହନ୍ତି ମଙ୍ଗରଜେ ରୁହିକୋଣ ମଧ୍ୟରେ କାହାର ଶୋଖାଜରୁ ଶୋଜେ ଜମି ରଖିଲେ ନାହିଁ । ବାକି ଥିଲ ଘଇ, ଓର ଶୋକ ଶୋକ ଏତେଦିନେ ପାଇଲେ । ଶ୍ୟାମ ପିଆଜ ଖାଇ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଭୋଜନ କରଇଲୁ, ମଙ୍ଗରଜ ଦର ମାଇକନିଆମାନେ ଯେ ତମାକୁ

ପଠାଇ ହାଟରୁ ପିଆଜ କଣି ଆଣନ୍ତି—କଥା ଛଳରେ ଆମ୍ବେମାନେ ମାନଗଲୁଁ, ଚମ୍ପା ପିଆଜ କଣି ଅଣିଲା, ଖାଇବାର ପ୍ରମାଣ କାହିଁ ? “ପଲଣ୍ଡୁ ଗୁଞ୍ଜନଷ୍ଟେବ”-- ମନୁରେ ଖାଇବାକୁ ସିନା ମନା, କଣିଲେ ପଢ଼ିଛ ହେବ, ଏ ବିଧ କାହିଁ ? ମାସ ଉଦ୍‌ବେଳେକ ଦର ମହିଳା-ମାନଙ୍କୁ ଦୋଷାଦୋଷ ସମାଲୋଚନାକାଣ ନିର୍ଦ୍ଦିକ-ମାନଙ୍କ କଥାରେ ଉଡ଼ଇ ଦେବାକୁ ଆମ୍ବେମାନେ ସମ୍ମୁଖୀଁ ନାପାଇ ।

— —

-୨-

ସ୍ଵନାମ ପୁରୁଷୋ ଧନ୍ୟ୍ୱ

ମଙ୍ଗରଜେ ଗରିବର ପୁଅ ଥିଲେ । ଶୁଣାଅଛୁଁ, ସାତବର୍ଷ ବୟସରେ ସେ ଛେଉଣ୍ଡ ହୋଇ ବୁଲୁଥିଲେ । ପଇସା ଅଭାବରୁ ବାପର ଶୁଧ ହୋଇ ନାହିଁ । ରୁଳକୁ ନଢ଼ା ନ ଉଠିବାରୁ କାହିଁ ପଡ଼ି ଯାଇଥିଲା । ଏହାଙ୍କ ବାଲଜୀବନ, ବିଦ୍ୟାଶିକ୍ଷା, କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରବେଶ ପ୍ରଭୃତି ଘଟଣାମାନ ବିଚିତ୍ର ରକମର । ଜଗତର କୌଣସି ପ୍ରଧାନ ଲେଖକ ଜୀବନରତତ ଅଲୋକିକ ଘଟନାଶୂନ୍ୟ ନୁହେଁ । ସେ ସବୁ କଥା ଲେଖିବାକୁ ଗଲେ ତେର କାଗଜ କଲମ, ତେର ସମୟ ଆବଶ୍ୟକ । ମାସ ପରିମିତବ୍ୟୟେତା ଯେ ଗୋଟିଏ ମହିତ ଗୁଣ, ଏ ବିଷୟରେ ଆମ୍ବେମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷାଗୁରୁ ମଙ୍ଗରଜେ । ଅର୍ଥମାତ୍ର ସମୟରେ ମହାପଣ୍ଡିତ ବେଞ୍ଚାମିନ ପ୍ରାଙ୍ଗଳିନ ଯେଉଁ ଉପଦେଶ ଦେଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି, ସେଥିର ମର୍ମ ଆମ୍ବେମାନେ ଏହିପରି ବୁଝିଥାଏଁ । କାଗଜ ବଜାରରୁ କଣି ଆଣିବା ସହଜ, ବ୍ୟବହାର କରିବା ବଡ଼ କଠିନ । ଏଥକୁ ଆମ୍ବେମାନେ ଠିକେ ଠିକେ ସବୁ କଥା ଲେଖି ମଙ୍ଗରଜ ଅର୍ଥମାତ୍ର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବୁଁ । ମଙ୍ଗରଜଙ୍କ ଜମିଦାରର ନାମ ଫଳେପୁର ସରଜଣ, ସଦରଜମା ପାଞ୍ଚହଜାର, ଅଠେଇଶ ବାଟି

ବାହେଲ ଲଖରକ, ବାନିଆସ୍ତି ପନ୍ଦର ବାଟି ସତାଇଶ ମାଣ; ସତେଇଶ ମାଣ କିପ୍ତା ଜାଣ, ଏଥୁର ଜଣେ ସାତମାଣିଆ ସରିକଦାର ଥୁବାର ଜଜ ଅଦାଳତରେ ଅପିଲ ଦାପୁର ଅଛି । ଲେଖକ କହିନ୍ତି ରୂପିଶ ପଞ୍ଚାଶ ହଜାର ଟଙ୍କା ମହାଜନାରେ ଖେଳୁଅଛି । ବଡ଼ଲେକ ଦର, କଥା ବଡ଼ ଶୁଭେ । ଆମ୍ବେମାନେ ଅନୁମାନ କରୁଁ, ୧୫ ହଜାରରୁ ବେଶି ନୁହେଁ । ମିଥ୍ୟା କଥା କହିବା ଆମ୍ବେମାନଙ୍କର ଧର୍ମ ନୁହେଁ । ଇନକମ୍ ଟିକିଷ ଇଲକା ପିଆଦାତାରୁ ଶୁଣି ଏ କଥା କହୁଅଛୁଁ । ଧାନ ମହାଜନା କାଗଜ ୨୦ ବରଷ ହେଲ ରପା ହୋଇ ନାହିଁ, ଏଥକୁ ସଠିକ ହିସାବ ଦେବାକୁ ଅକ୍ଷମ । ଗଲ ଅଙ୍କ ସୁନିଆ ବାହାରେ ଧାନୟରିଆ ପେଉଁ ପାଞ୍ଜି ଦାଖଲ କରିଥିଲା, ସେଥି ମଥୋଟରୁ ଆମ୍ବେମାନେ ଜାଣୁଅଛୁଁ ଯେ ଦୁଇ ହଜାର ସତ ଭରଣ ପନ୍ଦର ନନ୍ଦିତ ଛ ବିଶ୍ଵା ଦୁଇ କାଣି ଧାନ ଅମାରରେ ଜମା ଅଛି । ଦର ପାଞ୍ଜ ପରସ୍ତ । ତିନି ପରସ୍ତରେ ତିନି ପୁଅ, ଏକ ପରସ୍ତରେ ସାଥନ୍ତ୍ରାଣୀ ଓ ସାନ ହିଅ ମାଳଣା ଥାନ୍ତି, ବାହାର ପରସ୍ତ କରେଇ । କରେଇଦର ପାଞ୍ଜଶେଣିଆ, ଶେଣିପଟାରେ ବାଘ, ହାଣ୍ଟ, ବିରାତି, ରଧାକୃଷ୍ଣ, ମାଙ୍କଡ଼ ଖୋଲା ଯାଇଅଛି । କାହିଁ ସବୁରେ ମାଳ, ଶୁକ୍ଳ, ରକ୍ତ, ଦରତ, ପାଟଳ ବିବିଧ ରଙ୍ଗରେ ପଡ଼ୁ କହୁର, କୁମୁଦ, ମାଳଣ ପୁଷ୍ପମାଳ, ବାନରୂପୁଅ, ରାଷ୍ଟ୍ରପ ଶେଣୀ ମୂଳିତ ରାମ ରାଜଣ ପୁନ୍ଦ ପ୍ରଭୃତି ପୌରିଶିକ ଘଟଣାମାନ ଅଙ୍କିତ ରହିଅଛି । ରାଜପୁତନାର କୌଣସି ପ୍ଲାନରେ ଗୋଟିଏ ଉଲଙ୍ଘ ସୀମୁଟି ଦେଖି ଠତ୍ତ ସାହେବ ଅନୁମାନ କରି ଅଛନ୍ତି, ଭରତର ପୂର୍ବକାଳର ଅଜନା-ମାନେ ଉଲଙ୍ଘ ଥିଲେ । ହାୟ ! ହାୟ ! ଆମ୍ବେମାନେ ମଙ୍ଗରଜଙ୍କ କାହିଁର ତଥ ଦେଖାଇ ସାହେବଙ୍କ ମୂର୍ଖଙ୍କ ଦୂର କରିପାରିଲୁଁ ନାହିଁ । ଭରି ତିରିତ ସଖୀମଣଙ୍କା ପରବେଶୀତ ରଧିକାଙ୍କର ଗେରୁରଙ୍ଗରେ ହାଣ୍ଡିକଳା ବୁଟାଦାର ଦାଗର ଦେଖିଲ ଅବଶ୍ୟ ସାହେବଙ୍କର ମୂର୍ଖଙ୍କ ଓ ଭାନ୍ତି ବିଦୁରିତ ହୋଇଥାନ୍ତା । ଏହି

ପକୀରମୋହନ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ

ସମସ୍ତ ଚିତ୍ତ ଅଙ୍ଗିତ କରଇବା ନିମନ୍ତେ ଅନ୍ୟ ଦେଶରୁ ଚିତ୍ପକର ଲେଡ଼ିବାକୁ ହୋଇନାହିଁ । ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ଚମ୍ପାଙ୍କର ସ୍ଵହସ୍ତ ସମାଧିତ ଅଟେ । ଚମ୍ପା ଏତେ ପ୍ରକାର ପଶୁର ଛବି ଚିତ୍ତ କରିପାରେ ଯେ ସେପରି ପଶୁ କଲିକତା ଜଳିକେଲ ଉଦ୍‌ୟାନରେ (ଚିତ୍ପାଶାନା) ତୁମେ ଖୋଜି ପାଇବ ନାହିଁ ।

ମଙ୍ଗରଜ ଉଆସ ଲଗାଇଣି ପଛରେ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ବରିଗୁ, ବାଡ଼ି ଦୁଆର ମାଟେରେ ଭାରି ଗୋଟାଏ ପୋଖରୀ, ପୋଖରୀ ରୁରି ପାଖରେ ନଡ଼ିଆ ଗଛ, ତା ପଛକୁ କଦଳୀ¹, ଆହୁ², ପଣସ, ଓଆଉ ଗଛ । ବରିଗୁ ପଥର ରୂପିତାଣ ସୁନାର ଖାଇ ବାଉଁଣ ବାଡ଼ ପ୍ରାଚୀର ପରି ବେଢ଼ି ରହିଅଛି । ମଙ୍ଗରଜଙ୍କ ପରି ନିଃସ୍ଵାର୍ଥ ଲୋକ ଦୁନିଆରେ ଅନ୍ତର ଦେଖିବ । ତାଙ୍କର ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ ପରେପକାର ନିମନ୍ତେ । ସାଆନ୍ତଙ୍କର ଏହି ବଡ଼ ବରିଗୁଟି ଗୋଟିନପୁର ହାଟର ପ୍ଲଟି ଓ ଉନ୍ନତର ମୂଳାଧାର ଅଟେ । ବରିଗୁର ନଡ଼ିଆ, କଦଳୀ, ବାଇଗଣ, କଣ୍ଠାରୁ, ଖଣ୍ଡାତାରୁ ଲଙ୍କାମରିତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନ ଯାଉଥିଲେ ହାଟର ଏତେ ଜାରି ଦେଖନ୍ତ ନାହିଁ । ସାଆନ୍ତଙ୍କ ବରିଗୁର ପରିବା ବିକା ନ ସରିଲେ ଆଉ କାହାର ବିକବାର ଅଧିକାର ନାହିଁ । ସେ ତ ଠିକ କଥା ! ଭଲ ଜିନିସ ଗୁଡ଼ାକ ପଡ଼ି ରହିବ, ଖରାପ ଜିନିସ ଆଗେ ବିନ୍ଦି ହେବ, ଏହା ତ ଉଚିତ ନୁହେଁ । ହାଟ ଯେ ନିଜ ଜମିଦାରୀ ମଧ୍ୟରେ, ଅନ୍ୟ ଲୋକର ହୋଇଥିଲେ ଅନ୍ୟ କଥା । ସୁନିଆ ଓ ପଢ଼ପବ୍ବାଣିରେ ଯେ ସବୁ କଣ୍ଠାରୁ, ବାଇଗଣ, କଦଳୀ ଭେଟି ଆସେ, ସେ ସବୁ ସଳଖେ ସଳଖେ ହାଟକୁ ଯାଏ । ତୀନ ଦେଶର ପ୍ରାଚୀର ତଦ୍ୟାର ହେଲ ଉତ୍ସରେ ସମ୍ମାଟ ଦେଶର ସମସ୍ତ ଇଣ୍ଡିଆ ଲେଖକଙ୍କୁ ଧରିଆଣି ହୃଦୟା କରିଥିଲେ; କାରଣ ପ୍ରାଚୀରରେ କେତେ ଟଙ୍କା ଖରତ ହେଲା, କାଳେ ସେମାନେ ଲେଖି ପକାଇବେ । ଏଥକୁ ଆମ୍ବେମାନେ ସମ୍ମାଟଙ୍କୁ ନିରହଙ୍କାଣ ପୁରୁଷ

ବୋଲି କହୁ । ମହତ୍ତ ଲୋକମାନେ ମହତ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ କର ସେଥିରେ କେତେ ଟଙ୍କା ଖରତ ହେଲା, କହି ବୁଲନ୍ତି ନାହିଁ । ମଙ୍ଗରଜଙ୍କୁ ପରୁର, ଆପଣଙ୍କ ନଅର ବନାରେ କେତେ ଟଙ୍କା ଲାଗିଲ ? ଉତ୍ତର ‘ତେର ଟଙ୍କା, ତେର ଟଙ୍କା, ମୁଁ ତ ସେଥିରେ ସରଗଲ ।’ ପାଠକ ନିରାଶ ହେବେ ନାହିଁ, ଅଧୀର ହେବେ ନାହିଁ ।

ପ୍ରହତତ୍ରିଦ୍ୱାରା ସବୁ ପୁରୁଣ କଥାର ଠିକଣା ଲାଗିଯାଏ । ନଅଶ ବରଷ ଉତ୍ତରେ ଜଣେ ସାହେବ ଆସି ପୁଣ ମନ୍ଦର ଉପ୍ରାସାରେ କେତେ ଟଙ୍କା ଖରତ ହେଲା, ତାହା ହିସାବ କରି ତାଲିକା ଦେଖାଇ ଦେଲେ । ମଙ୍ଗରଜଙ୍କର ଲେଉଟିଆ ଶାଶ ବିନ୍ଦି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପରି ରହିଅଛି, ଏର ଉପ୍ରାସି ଖରତର କି ହିସାବ ମିଳିବ ନାହିଁ ? ଦେଓପ୍ରାନ ଗଜାଗୋବିନ୍ଦ ସିଂହଙ୍କ ମାତୃଦ୍ଵିଷ୍ଟା ପରି ନିଷ୍ଠା ଘରତବର୍ଷରେ ଆଜିଯାଏ କେହି କରି ନାହିଁ, କରିବ ନାହିଁ । ବଙ୍ଗଲା ହତାର ସମୁଦାୟ ଜିଲ୍ଲାର କିଲଟର ସାହେବ ଡାଳି, ରୁଦ୍ରିଳ, ମୟୁଦା, ତେଲ, ଦିଅ, ନଡ଼ିଆ, କଦଳୀ କଣି ପଠାଇବେ ବୋଲି ବଡ଼ଲଟ ସାହେବ ମେମାନଙ୍କ ଉପରେ ତଠି ଜାରି କରିଥିଲେ । ନବଦ୍ଵୀପର ରଜା ଶିବରତ୍ନ ସେହିପରି ମାତୃଦ୍ଵିଷ୍ଟା କରିବାକୁ ଉଚ୍ଚା କରି ଖରତର ଡାବ ମାତି ପଠାଇଲେ । ଦେଓପ୍ରାନ ଗଜାଗୋବିନ୍ଦ କେବଳ ଗଞ୍ଜିକ, ଆପୁ, ଧୂଆଁପଦ ଖରତର ଡାବ ପଠାଇ ଦେଇ ତାହା ଅନୁପାତରେ ସମସ୍ତ ଖରତ ଠିକଣା ଲାଗାଇବାକୁ ଦଙ୍କେତ କରି ଭାବ ଲେଖିଥିଲେ । ଏହିସବୁ ଜିନିସ ଖରଦରେ ବାପ୍ରାର ହଜାର ଟଙ୍କା ଖରତ ପଡ଼ିଥିଲା । ନଗଦାତ ଖରଦ ପୁଣି ସମସ୍ତ ଜମିଦାର ବେଠିରେ ଥିଲେ ଜିନିସ ଦେଇଥିଲେ । ଆମ୍ବେମାନେ ସର ଉପ୍ରାସିର ଗୋଟିଏ ହିସାବ ଦେଉଅଛୁଁ । ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ପାଠକମାନେ ତାକୁ ଧରି ମୋଟ ଖରତ କଥା ବୁଝି ପାରିବେ । ଧାନ ଦର ପାଞ୍ଜିରୁ ଆମ୍ବେମାନେ ଠକ ଦ୍ୱିଷାବ ପାଇଅଛୁଁ । ବଡ଼େଇ କମାର

ବେଠାଙ୍କ ପଢେ ପନ୍ଧର ଭରଣ ବ'ଇଶ ନଉତି ଧାନ
ଖରୁଚ ପଡ଼ିଥିଲା ।

ମଙ୍ଗରଜଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଅନେକ ଥର ଶୁଣା ଯାଇଥିଛି,
ସେ କେବଳ ପରର ବିକଳ ସହି ନ ପାରି ଧାନ ଟଙ୍କା
କରିଲ ଦିଅନ୍ତି, ନୋହିଲେ ସେଥିରେ ତାଙ୍କର ନିଜର
ଲୁଭ କିଣ୍ଟି ନାହିଁ । ଆମେମାନେ କହୁଁ, ବରଞ୍ଚ
ଲୋକସାନ । ଧାନ ଦେଢ଼ିରୁ ବେଣି କରଜା ନାହିଁ,
ଏଥିରେ ଲୁଭ କଣ ? ଦିଅନ୍ତି ଶୁଣିଲ ପୁରୁଣା ଧାନ,
ନେବାବେଳକୁ ନୂଆ କଞ୍ଚା । ଆଜ୍ଞା ପାଠକ, ଆପଣଙ୍କ
ଓଡ଼ା ଲୁଗାଟା ଆଗେ ଓଜନ କରନ୍ତୁ, ଦେଖିବେ ଓଡ଼ା
ଶୁଣିଲର କେତେ ପ୍ରଭେଦ । ଗଲୁ ଥାଙ୍କ ପାଞ୍ଜିଆ ଯେ
ସାଲତମାନି ଦାଖଲ କରିଥିଲା, ସେଥିରେ ମହାଜନା
କରଜାରେ ଆଠଙ୍କା ଛଅଣା ଦୁଇକଡ଼ା ଦୁଇଟିଙ୍କ
ଛୁନ୍ଦିତଳେ ପଡ଼ିଥିବାର ଦେଖା ଯାଇଥିଛି । ଏତେ-
ଗୁଡ଼ାଏ ଟଙ୍କା ଛୁନ୍ଦି ସକାଶେ ପାଞ୍ଜିଆ ଗାଳ ଖାଇ
ଦେଉପରି କୈପିଯୁତ ଦେଇଥିଲେ, ସେଥିର ସାର
ମର୍ମ ଏହି ଭିକାଶ ପଣ୍ଡା କରିଲ ନେବାର ମୂଳ
ପାଞ୍ଜ ଟଙ୍କା, ସେଥିରେ କଳନ୍ତର ଚନ୍ଦବୁଦ୍ଧି ଦ୍ରମାଶେ
ବାର ଟଙ୍କା ପାଞ୍ଜ ଅଣା ଏଗାର ଗଣ୍ଡା ଦୁଇକଡ଼ା, ଗାଏ
ଦୁଇପଦକୁ ମୋଟ ଓ ଆତାୟ ସତର ଟଙ୍କା ପାଞ୍ଜଅଣା
ଦଇ ପଇସା ବାଦେ ବାକି ଛୁନ୍ଦି ଦେଡ଼ ଗଣ୍ଡା ।

ଆମେମାନି ଅନୁମାନ କରୁଁ, ଜଣେ ମରହଟୀ
କବି ଏହି କବିତାଟି କହିଅଛନ୍ତି । ଆଜିକାଳିର କବି
ହୋଇଥିଲେ ଏହିପରି କହନ୍ତେ:—

“ବାଣିଜ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ବାସ,
ତହୁଁ ଅଧେ ବି. ଏଲ. ପାଣି ।”

ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ନଅର ଦେଖି କେହି ଅନ୍ତର୍ଭକ୍ଷ ଲୋକ
ଯୁମାନ କରିପାରନ୍ତି, ଏହା ଗୋଟିଏ ଅଧାଳତର
ଏଲ୍. ପାଣିପ୍ତା ଓକିଲଙ୍କ ଫର ବାଷି ଦର ଭଗ୍ନାଂଶ
ମୟ୍ୟ ମାପ । କଥା କଣ ଜାଣନ୍ତି, ‘ଘର୍ୟ, ଫଳତି
ଲ୍ୟାମ୍’ । ଏହି ଯେ ଅଧାଳତ ଓଳିରେ ଗଣ୍ଡା ଗଣ୍ଡା
ଲିପାରିଆ ବୁଲୁଅନ୍ତି, ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ କଛରେ ପରିଶ
ଭଗ୍ନାଂଶ ଘାଏ କରିବାକୁ କେତେ ଜଣ ମିଳିବେ ?
ଆଜେ ଆପେ କହନ୍ତି, ଯେ କାହାରି ଗୋଟାଏ ପଇସା
ନାହିଁ । ନିଜ ବୁଦ୍ଧି, ନିଜ ବାହୁ ବଳରେ
ଝିରୁ ସୁନା ପଇଦା କରିଅଛନ୍ତି । ଏପରି ଶୁଣାଥ୍ରୀ,
କା କିପ୍ପା, ଆମ୍ବେମାନେ ଠକ୍ କଥା ଜାଣୁ—ମଙ୍ଗରାଜେ
ଯମେ ଗାଁ ଧାନଠାରୁ ଦୁଇମାଣ ଜମି ଘରରେ
ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ରୂପଜମି ଚରିଶଦ୍ୱି ପଦିକାରେ
ବାଟି ଛ ମାଣ, ଏହା ଛୁଟି ତିନିଶ ବାଟି ସତର
ଘରରେ ଲାଗିଅଛି । ଜମି ସବୁ ଲକ୍ଷରାଜ, କିଛି
ବାଜ୍ୟାପ୍ତି ଅଧିକାଂଚ ଶରଦା ବ୍ରଦ୍ରୋତର । ବିଷ
ଦ ୧୫ ହଳ । ହଳିଆ ୧୨ ଜଣ, ଏମାନେ
ରମ୍ୟିଆ, ଜାତରେ ବାଉଶା—ତିନି ଜଣ ପାଣ ।
ଓ ବରୀରୁ ଏମାନଙ୍କ ଜମା । ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଶିକ୍ଷା
ଉତ୍ଥାହରେ ଏମାନେ କମ୍ପିଠ ଓ ଉତ୍ଥାଶା । ବ୍ରାହ୍ମ-
ତୃତୀରେ ଶୟା ତ୍ୟାଗ କରିବା ସ୍ଵାପ୍ନ-ବିଧାନ-ଶାସ୍ତ୍ରର
ପରେ । ଶର ହେଉ, ବରଷା ହେଉ, ତୋପାନ ହେଉ,
ହେଉ, ମଙ୍ଗରାଜ ଏହି ବିଧ ଲାଗନ କରିଥିବାର
ବେ କେହି ଦେଖି ନାହିଁ । ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଲୋକାଅଛି—

ବାଣିଜ୍ୟ ବସତି ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସ୍ଵଦର୍ଢିଂ କଣ୍ଠିକର୍ମଣି

ଆପ୍ନାର୍ଥୀ

ବାଣିଜ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ବାସ,
ତତ୍ତ୍ଵ ଅଧିକ କଲେ ଚନ୍ଦ୍ର ।

“ଫେରେକ ଦେଖ ନଦ ନଥ,
ସମସ୍ତେ ମିଳନ୍ତି ଜଳଧ ।
ଆପଣା ଶୁଣ ପାଯୋରନ୍ତି,
ଲବଣ ଶୁଣକୁ ଉଚନ୍ତି ।”

ଟିକ୍ କଥା ! ସେହିପରି ସୀ, ଦାସ, ଦାସୀ ସମସ୍ତେ
ସାଆନ୍ତଙ୍କ ଶୁଣକୁ ଉଚନ୍ତି ଅଧିକର ଲାଭ କରିଥାନ୍ତି ।
ଆମେମାନେ ସାଆନ୍ତଙ୍କ ଦର ଦାସ ଦାସୀମାନଙ୍କୁ ଦେଖି
ଏହି ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରିଅଛୁଁ । ମଙ୍ଗରଜେ ବ୍ରାହ୍ମମୁହୁର୍ତ୍ତରେ
ଉଠି ଦାନ୍ତ ଉଠିପକାନ୍ତି । କଳିକତା ସହରରେ ଦୁଇଥର
ତୋପ ପଡ଼େ । ପ୍ରାତିକାଳ ତୋପ ରସିଶେଷ ଜ୍ଞାପକ ।
ମଙ୍ଗରଜେ କରେଇ ପିଣ୍ଡରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ହଳିଆକୁ
ଡାକ ଦେଲେ ତ୍ରାମର ଲେବେ ଆଖି ବୁଝି ମଧ୍ୟ
ଜାଣିପାରନ୍ତି, ରତ୍ନ ପାହିଲଣି, ବହୁ ଭୂଆୟୁଶୀଏ
ବାହିପଇଟିରେ ଲାଗିଯାନ୍ତି । ମଫ୍ଯଳର ଲେବେ ଦଶା-
ଦଶା ବୁଝନ୍ତି ନାହିଁ । ସୁର୍ଯ୍ୟ ମୃଣ୍ଡ ଉପରକୁ ଆସିଲେ
ବଳଦ କାନ୍ଦରୁ କୁଆଳ ବାହାରେ । ଆଶାରର
ରୂପୀମାନେ ଦୂରରୁ ଅନାଇ ଦେଖନ୍ତି, ମଙ୍ଗରଜଙ୍କ ବଡ଼
ତାଳପତ୍ର ଛାତା ହିତ ଉପରୁ ଉଠିଲଣି କି ନାହିଁ ।
ମଙ୍ଗରଜ ଡାଙ୍କର ହଳିଆମାନଙ୍କୁ ପୁଅ ପରି ପାକିଛନ୍ତି ।
ମା ବାପ ପିଲମାନଙ୍କ ଖାପିଆ ନିଜେ ନ ଦେଖିଲେ
ସେମାନଙ୍କ ମନ ମାନେ ନାହିଁ । ହଳିଆମାନେ ଧାଡ଼ି
ହୋଇ ଖାଇବାକୁ ବସିଗଲେ ସାଆନ୍ତେ ରାନ୍ଧିଣୀଆକୁ
ଉଚ୍ଚସ୍ଵରରେ ଡାକି ଦିଅନ୍ତି, ଆରେ ତୋରଣି ଆଣ,
ତୋରଣି ଆଣ, ଏମାନଙ୍କ ତଣ୍ଟ୍ର ଶୁଣି ଯାଉଛୁ । ରାନ୍ଧିଣୀଆ
ଅଭ୍ୟସ ବିଦ୍ୟା ପ୍ରଭାବରେ ଫି ଜଳେ ଦୁଇ କଂସା କରି
ତୋରଣି ଦିଏ; କେବୁ ହଳିଆ ଏତେବୁଡ଼ାଏ ତୋରଣି
ପିଲବାକୁ ନାରାଜ ହେଲେ ସାଆନ୍ତେ ତାହାର ଉପକାରିତା
ଓ ବଳକାରିତା ସମ୍ଭାବରେ କୁଦ୍ର ଏକ ବକ୍ତୁତା କରି
ତାହା ପିଆଇଦେଇ ତହିଁ ଉତ୍ସରେ ଭାରର ବ୍ୟବସ୍ଥା
କରି ଆପେ ସ୍ଥାନ କରିବାକୁ ବାହାରିଯାନ୍ତି । ସାଆନ୍ତଙ୍କ
ବରିଛୁରେ ସତରଟା ସଜନା ଗଛ । ସଜନା ଶାଗ

ହଳମୀ, ବଳକାରକ, ଶୈଶବାଶକ, ମୁଖରୋତକ,
ଶୈଶବ ପଥ୍ୟ । ନିର୍ଦ୍ଦର୍ଶୁରେ ସଜନାର ଏପରି ଶୁଣ
ବର୍ଣ୍ଣନା ଅଛି କି ନାହିଁ, ଆମେମାନେ ଜାଣୁ ନାହିଁ;
କାରଣ ସେ ବିଦ୍ୟାରେ ଆମେମାନେ ନିତାନ୍ତ ଅନ୍ତର୍ଭିଜ୍ଞ;
କିନ୍ତୁ ସାଆନ୍ତଙ୍କ ମୁଖରୁ ‘ସଥା ଶ୍ରୁତି ତଥା ଲିଖିତ’ ।
ସେଥିପକାଶେ ବରିଗୁର ସଜନାଶାଗ କେବୁ ଏ ମଧ୍ୟ
ହାଟକୁ ଯାଏ ନାହିଁ, ହଳଆମାନଙ୍କ ବଳବର୍ତ୍ତନ ଓ
ପ୍ରାପଣ ନିମନ୍ତେ ସମସ୍ତ ଉତ୍ସର୍ଗୀକୃତ । ଏହି ଯେ ପୁଲ
ଦେଖିଅଛ, ଏପରି ଉପାଦେୟ ପଦାର୍ଥ ଘୃଥୁରାରେ ନାହିଁ ।
ପୁଞ୍ଜାଏ ରାଇ ଯଦି ଯେଥିରେ ମିଶେ, ତା କଥା ଛାଡ଼ ।
ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କ ସର୍ଷିରେ କେତେ ଭଲ ଅଛି, ସେଥିରେ
ଭଲମନ୍ତ ମିଶାମିଶି । ଦେଖ ପଣସ ଖୋସାରୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟର;
କିନ୍ତୁ ତାହା ଭିତରେ ସ୍ମୃତୋପୁଡ଼ାକ ବଦହଜମୀ । କିନ୍ତୁ
ଜାନଲୋକଙ୍କଠାରେ କିଛି ଅଖଞ୍ଜ ରହେ ନାହିଁ, ଭଲକୁ
ଭଲ, ମନକୁ ମନ ବାହି ଦିଅନ୍ତି । ସଜନାର ସବୁ
ଭଲ, କେବଳ ଛୁର୍ବୁଡ଼ାକ ଖରାପ ଓ ବଦହଜମୀ ।
ସେଥିପାଇଁ ହଳିଆ କିମ୍ବା ରୂପରମାନଙ୍କ ପଥ ଛାଇଁ
ପାରେ ନାହିଁ, ବାହାରେ ବାହାରେ ହାଟକୁ ଯାଏ ।

—
—
—
—
—

ଶୁଷ୍କ ତଦାରଖ

‘ଅୟୁଃ ନିଜଃ ପରେବେତି ଗଣନା ଲଦ୍ଦୁତେତସାଃ ।’

ମଙ୍ଗରଜେ ନିଜ ପର ଶୁଷ୍କ ବୁଝନ୍ତି ନାହିଁ । ଶାସ୍ତ୍ରରେ
ପାଠ ଡାକୁଛି—ଲଦ୍ଦୁତେତାମାନେ ଆପଣା ଓ ପର
ଏହିପରି ବୁଝନ୍ତି । ସାଆନ୍ତଙ୍କ ଆପଣା ରୂପ ପ୍ରତି ଯେପରି
ନିଜର, ପର ଶୁଷ୍କ ପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଦୃଷ୍ଟି । ଆମେ-
ମାନେ ଦିନକର କଥା କହିଲେ ଜ୍ଞାନ ପଠକମାନେ
ସେଥିରୁ ସବୁ ଜାଣିଯିବେ । ଭାବ ହାଣ୍ଟିରୁ ଗୋଟାଏ
ଚିପିଲେ ସବୁ ଜଣାପଡ଼େ । ସରଦାର ହଳିଆ ଗେ ବିନ
ପୁହାଣ ସକାଳେ ଆସି ଜଣାଇଲୁ, “ଆଜ୍ଞା, ଦେଢ଼ ମାଣ

ବିଲ ଅରୁଆ ରହିଲ, ତାର ନିଅଣ୍ଟ ।” ସାଆନେ “ହଁ”
କହି ତୁନି ହେଲେ । ହଳିଆ ହାତ ଯୋଡ଼ି ଦୁଆରେ
ଛିଡ଼ା ହେଲା ।

ସାଆନେ ବିଲ ବୁଲି ବାହାରିଛନ୍ତି । ପରିଧାନ
ଖଣ୍ଡିଏ ରେଲଚିକଟା ମଠାଲୁଗା, ଅଣାରେ ଗେରୁରଜିଆ
ଗାମୁଣ୍ଡ ଦିଡ଼ା, କାନ୍ଦରେ ବିଶାଳ ତାଳପଥ ଛତା ।
ପଛରେ ଗୋବିନ୍ଦ ପୁହାଣ ବିଲର ହାଲଗୁଲ କହି କହି
ଗୁଣୁଆଣ୍ଟି, ଆଉ ଜଣେ ହଳିଆ କାନ୍ଦରେ ଯୋଡ଼ା
ଜୁଆଳ ପକାଇ ଗୁଣୁଆଣ୍ଟି, ତାହାର ନାମ ପାଣ୍ଡିଆ ।
ଗୁଣ୍ଠାର ସବୁ ଲେଜ ଉଠି ନାହାନ୍ତି । ଶିବୁ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ
ସଙ୍ଗରେ ଭେଟ ହେଲା ।

ପଣ୍ଡିତେ ନାସ ସୁଦ୍ଧି ସୁଦ୍ଧି ବାଣୀ ହାତରେ ତାଳଟିଏ
ଧରି ପୋଖରାପାଣି ବାହାରିଛନ୍ତି । ସାଆନ୍ତକୁ ହଠାତ୍
ପଛରେ ଦେଖି ତତବର ହୋଇ ସାତ ସାତ ହାତ
ଆଡ଼ ହୋଇଗଲେ ଏବଂ ତାଳଟା ତଳେ ଥୋଇଦେଇ
ଧରୁଳାକାର ଧାରଣପ୍ରବକ ‘ଅଞ୍ଜନବନ୍ଦୋ ଭୂତା
ସାଆନ୍ତଙ୍କର କଣ୍ଠିମାୟୁଦ୍ୟମଣିଷିୟୁ’ କାମନା କଲେ ।
ସାଆନ୍ତଙ୍କର ତେଣିକି ଦୃଷ୍ଟି ନାହିଁ, ଏକମହିନୀ ଗୁଲିଛନ୍ତି ।
ସାଆନ୍ତେ ଖଣ୍ଡ ବାଟ ଗୁଲିଗଲ ବାଦ ପଣ୍ଡିତେ ଧୀରେ
ଧୀରେ ତାଳଟି ଉଠାଇ ଶ୍ରୋକଟିଏ ପଡ଼ିଲେ, “ଅଦ୍ୟ
ପ୍ରାତରେବାନିସ୍ତୁଦର୍ଶନ ଜାତଂ ନ ଜାନେ କିମନଭିମତ
ଦର୍ଶନ୍ୟତ ।” ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କର ଶ୍ରୋକ ପଡ଼ିବା
ଅଭ୍ୟାସ, ସେଥିରୁ ଆୟୁମାନେ କଣ ପାଇବୁଁ ?

ଶ୍ୟାମ ଗୋପୁରର ନାତରେ ବାଉଣା । ବିଲ ବାଣୀ
ତଳେ । ଫଳଗୁଡ଼ିକ ଆଗରୁଆ, ଶୁଆପଣିଆ ବୁଲିଗଲଣି ।
ଶ୍ୟାମ ନଈପଡ଼ି ଦିଡ଼ା ବାନ୍ଦାନୁଆଣ୍ଟି । ସାନ୍ତେ ପାଖରେ ଛିଡ଼ା
ହୋଇ ଯାଇଁ କଥୀଲ ଘରାରେ କହିଲେ, “କିରେ
ବାପା ଶ୍ୟାମ !” ଶ୍ୟାମ ହଠାତ୍ ସାଆନ୍ତକୁ ଦେଖି
ତମକ ପଡ଼ିଲୁ । ପାଞ୍ଚହାତ ଦୁରକୁ କୋଡ଼ିଟା ପୋପାଡ଼ି

ଦେଇ ଲଟକରି କାଦୁଆରେ ଶୋଇପଡ଼ି ଓଳଗି ହେଲା ।
‘ଆରେ ଉଠ, ଆରେ ଉଠ, ଆରେ ଉଠ’ ବୋଲି
ସେହିର ସାଆନ୍ତ ସମ୍ମେଧନ କଲେ । ତହିଁ ଉଠିରେ
ଶ୍ୟାମ ହାତ ଯୋଡ଼ି ଦଶହାତ ଦୁରରେ ଛିଡ଼ା ହେଲା ।
ତାହା ବାଦ ଶ୍ୟାମ ଓ ସାଆନ୍ତଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ତେର
ବେଳଯାଏ ଦୁଃଖମୁଖ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଲା । ସବୁ
କଥାଗୁଡ଼ାକ ଲେଖିଲେ ପାଠକମାନେ ଶରକ୍ତ ହୋଇ
ପାରନ୍ତି । ସେଥି ସକାଶେ ସାରଂଶ ମାତ୍ର ଲେଖୁଆଛୁ;
ଅର୍ଥାତ୍ ଶ୍ୟାମଙ୍କଣ ଉପରେ ସାଆନ୍ତଙ୍କର ଭାରି ନଜର ।
ଶ୍ୟାମ ବାପା ଅପଣିଆ ରୋଜ ରୋଜ ସଞ୍ଜ ବେଳେ
ସାଆନ୍ତଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଇ ବିଲବାଡ଼ିର ହାଲଗୁଲ
ଜଣାଉଥିଲ ଏବଂ କିପରି ଗୁଷ୍ଟ କଲେ ଧନ ଦୁର୍ବ
ପଳିବ, ଏ ସବୁ କଥା ପରାହୁଥିଲ, କର୍ତ୍ତାଦି ଉତ୍ୟାଦି,
ମାତ୍ର ଶ୍ୟାମ ସେପରି କରେ ନାହିଁ । ଉତ୍ୟବସରେ
ବିଲ ଉପରେ ସାଆନ୍ତଙ୍କ ନଜର ଅକୟୁର ପଡ଼ିଗଲ ।
ତମକ ପଡ଼ିଲୁ ପରି ମୁରବିପଣିଆ କରି କହିଲେ, ‘ଆରେ
ଶ୍ୟାମ, ତୁ କ’ଣ କରିଛୁ ? ତୁ ଟା ତ ନିହାତି ଓଲୁ ।
ଗୁଷ୍ଟ କିଛି ଜାଣୁ ନ ହଁ । ଆରେ ଏତେ ନିତନ୍ତ କରି
ରୋଇଲେ କ’ଣ ଧାନ ଫଳେ ? ଗଛ ନିଶ୍ଚାସ ମାରିବାକୁ
ତ ବାଟ ରଖି ନାହଁ । ଉପାଡ଼ ଉପାଡ଼, ଅଧେ
ଉପାଡ଼ ପକା ।’ ଗୋବିନ୍ଦ ଭଲ କରି ଅନାଇ ସାନ୍ତଙ୍କର
ପୋଷକତା କଲୁ । ଶ୍ୟାମ ଥରି ଥରି ହାତ ଯୋଡ଼ି
କହିଲୁ, ‘ଆଜ୍ଞା, ମୁଁ ତ ସବୁ ବରଷ ହେପରି ରୁଏଁ,
ସମସ୍ତେ ରୁଆଣ୍ଟି ।’ ସାନ୍ତେ ବିରକ୍ତ ହୋଇ କହିଲେ,
“ଆରେ ଓଲୁ, ଭଲ କହିଲେ ଶୁଣୁନାହଁ ?” ଗୋବିନ୍ଦ
ଆଡ଼କୁ ଗୁଣ୍ଠାନ୍ତି କହିଲେ, “ଆରେ ଗୋବିନ୍ଦ, ଦେଖାଇ
ଦେ ତ ।” ଏହି କଥା ମୁହଁରୁ ନ ବାହାହୁଣୁ ଗୋବିନ୍ଦ
ଏବଂ ପାଣ୍ଡିଆ ଦୂର କଥାବା ବିଲ ଅଧା ପଦା କରି
ପକାଇଲେ । ଶ୍ୟାମ ତକା ପାଡ଼ି ସାଆନ୍ତଙ୍କ ଗୋଡ଼ିତଳେ
ଚଢ଼ିଥାଏ । ସାଆନ୍ତେ ରାତିଯାଇ ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ ସହିତ
ଶ୍ୟାମର ଭାଇ ଲେଖା ସମ୍ମେଧନ କରି କହିଲେ, ‘‘ତୁ
ବିଲ କରି ଜାଣ ନ ଜାଣ, କରଜା ଧାନର ମୂଳ

କଳନ୍ତର ବିଶ୍ୱାସ ରଖିଲେ ଜାଣିବୁ ।” ଶ୍ୟାମ ଉପରେ
କାଠପିତୁଳାଟି ପରି ଛିଡ଼ା ହୋଇଥାଏ । ସାଆନ୍ତେ
“ଆରେ ଗେବିନା, ଥାଉ, ଥାଉ, ସେ ଯାହା ଇଚ୍ଛା
କରୁ—ଏହା କହି ଆପଣା ଅରୁଆ ବିଲ ଆଡ଼କୁ ଦୁଇ
ଘର ତଳି ଧରି ବାହାରି ଗଲେ ।

— — —

-୫-

ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ କୁଟୁମ୍ବ

ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗରାଜେ ଜଣେ ବହୁପୋଷୀ ଲୋକ ।
ଦରେ ଖାଇବାକୁ କୁଟୁମ୍ବ ତେର । ନିଜ ସାଆନ୍ତେ
ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କୁ ଛୁଟି ତନ୍ତେ ପୁଅ ହ୍ସାବରେ ତନି ବହୁ,
ପୋଇଲା ପରିବାଶ କୋଡ଼ିଏ କି ବାଇଶ— ଏହିପରି
ତିରଣ ଲଗାଲଗି । ପ୍ରତି ଜଣର କଥା ଲେଖିବାକୁ
ଗଲେ ତେର ଲେଖିବାକୁ ହେବ । ମାସ ଆପଣ ତ
ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ସ୍ଵଭାବ ଜାଣନ୍ତି, ମିଛ କଥା ଲେଖିବା,
କଥା ବରତ୍ତିକ ଲେଖିବା, ଅକରଣ କଥା ଲେଖିବା,
ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ଧାତୁରେ ଚଳେ ନାହିଁ । ମଧ୍ୟ “ମା ଲିଖେତ
ସତ୍ୟମତ୍ରୀୟ”—ଅର୍ଥାତ୍ ସତ୍ୟ କଥାରୁ ମଧ୍ୟ ଅଧାରିତ
ଛୁଟି ଦେବାକୁ ହୁଏ । ଉଥାଏ ମଧ୍ୟରେ ହୀ ସଂଖ୍ୟା
ବେଶୀ, ରାମ ଭଣ୍ଟାରକୁ ଛୁଟି ପୁରୁଷ ତୁଣ୍ଡ ପ୍ରାୟ ଶୁଭେ
ନାହିଁ । ସାଆନ୍ତେ ତ ଧନ୍ୟରେ ଲାଗିଥାନ୍ତି । ତିନିରୁଆ
ଯୁଆଣ ଚଉପଟ ଖେଳିବା, ଗୋବର ଚଢ଼େଇ ଧରିବା,
ଲୋକଙ୍କ ସହିତ ଦଙ୍ଗପିସାଦ କରିବାରେ ସେମାନଙ୍କୁ
ବେଳ ଅଣେ ନାହିଁ । ଗଞ୍ଜେଇ ପରି ଖାଇବାକୁ ମଧ୍ୟ
କିଛି ବେଳ ଲେଡ଼ା । ଗୋବିନ୍ଦପୁର ହାଟର ଗଞ୍ଜେଇ
ଦୋକାମ ଜଣେ ଗହକ ଉପରେ ଖପା ହୋଇ କହିଲ,
“ଆରେ ଯା ମ ! ମାଲ ନ ନେ, ଏକା ସାଆନ୍ତରର
ବାବୁମାନଙ୍କପାଇଁ ମାଲ ନିଅଣ୍ଟ ।” ବାପ ପୁଅଙ୍କର
ପ୍ରାୟ ଦେଇ ହୁଏ ନାହିଁ । ଜଣେ ମୁରବିଭକ୍ତିଆ ଲୋକ
କହିଥିଲା, “ଆହେ ମଙ୍ଗରାଜେ, ପୁଅମାନଙ୍କୁ କୁଁ ପାଖ

ପୁରୁଅ ନାହିଁ ?” ମଙ୍ଗରାଜେ ଉତ୍ତର ଦେଲେ, “ଆହା,
ତୁମେ କି ଶାସ୍ତ୍ର ଶୁଣି ନାହିଁ ?”

“ଲକ୍ଷ୍ୟେତ୍ ପଞ୍ଚବର୍ଷାବୀ ଦଶବର୍ଷାବୀ ତାଡ଼ିପ୍ରେତ;
ପ୍ରାପ୍ତେ ତୁ ଶୋଭିଶେବର୍ଷେ ପୁରୁଅ ମିଷବଦାତରେତ୍”

ଅର୍ଥାତ୍ ପୁଅମାନଙ୍କ ପାଇଁରୁ ପାଞ୍ଚବର୍ଷପର୍ଯ୍ୟନ୍ତଲକ ବହେ,
ଦଶବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେମାନଙ୍କୁ ତଡ଼ିବ, ଶୋକବର୍ଷ
ହେଲା ଉତ୍ତର ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ଆଉ ମିଷମାନଙ୍କ
ସହିତ ବଦ୍ର ଅର୍ଥାତ୍ ଖରପ ଆଚରଣ କରିବ ।”
ବାସ୍ତବରେ ଦେଖାଯାଉଛି, ସାଆନ୍ତେ କାହାର କାହାର
ସହିତ ସଜାତ ମିତ୍ର ବସି ମାଲିମକଦମ୍ବା କରି
ସେମାନଙ୍କ ଜମି ଜମା ଛଡ଼ାଇ ନେଇ ବଦ୍ର ଆଚରଣ
କରନ୍ତି, ହେଲେ ସାଆନ୍ତେ ପୁଅମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ
ଯେଉଁ ଶାୟିପୁ ମାଣ ପ୍ରଯୋଗ କଲେ, ତାହା ଠିକ୍
ବୋଲି ବୋଧ ହେଉ ନାହିଁ । ଶୁଣାୟାଏ, ପୁଅମାନେ
ନିଶାଦଣିରେ କିଛି ଉଡ଼ାଇ ଦେବାରୁ ବାପ ପୁଅଙ୍କର
ଅପଡ଼ । ଉଥାଏ ମଧ୍ୟରେ ସାଆନ୍ତାଣୀ ଗୋଟାଏ
କୋଣ୍ଠରେ ପଡ଼ିଥାନ୍ତି, କାହାର ସହିତ କଥା ନାହିଁ ।
କେବଳ ଭାଟ ଭିକାଶ, ଭୋଜି ଶୋଷି ଅସିଲେ
ତାହାଙ୍କୁ ଶୋଜନ୍ତି । ବୋହୁମାନଙ୍କ କଥା ଲେଖିବା
ଅନୁରିତ । ବଢ଼ିଲୋକ ଦରର ବୋହୁଭୂଆସୁଣୀ କଥା
ଦାଣ୍ଡରେ ପକାଇଲେ ଲେକେ ଆମ୍ବମାନଙ୍କୁ କ’ଣ
କହିବେ ? ହେମାନେ ଯେପରି ଦିନ ପଢ଼ରକରେ
ଦିଜଣାରୁ ଉଠି ଦୁଇ ତନି ଘଣା ମଧ୍ୟରେ ଦାନ୍ତପଦ
ଦର୍ଶି ମର୍ଦନ ସ୍ବାନ ସାରି ଭୋଜନ କରି ଦିନବେଳେ
ବେଳବୁଡ଼ି ଯାଏ ଶୋଇପଡ଼ନ୍ତି; ସେ କଥାଗୁଡ଼ିକ
ଲେଖିଲେ କ’ଣ ହେବ ? ବେଳବୁଡ଼ିପରିକ ପୁଣି
ଉଠି ପଣାଳ ଦିଶୁ ଦିଶୁ ସରି ତାହା ବାଦ ଗାଁ କଥା
ଶୁଣିବା, ପୋଇଲିମାନଙ୍କ ମୈରେ କଳି ଲାଗାଇ ଦେବା,
କଳି ଘଜିବା, ହସିବା ବସିବାରେ ଅଧରତି
ହୋଇଯାଏ । ରୁକୁଣୀ, ମରୁଆ, ଚେମୀ, ନାକପୋଡ଼ି,

ଟେଲି, ବିମଳ, ଶୁକି, ପାଂ, କୌଣସିକୁ ଛୁଡ଼ି ଆହୁରି କେତେବୁଡ଼ିଏ ପୋଇଲା ଅଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ନାମ ଆୟମାନଙ୍କୁ ଅଜଣା । କେହି ବାଳବିଧବା, କେହି ଯୁବତୀ ବିଧବା, କେହି ଆଜନ୍ତୁ ଦିଧବା, କେହି ବା ସଧବା, ନାନା ପକ୍ଷୀ ଏକ ବୃକ୍ଷରେ ବାସ କଲା ପରି ମଙ୍ଗରଜଙ୍କ ଘରେ ଆଶ୍ରୟ ନେଇଥିଛନ୍ତି । ମଧ୍ୟ କେତେ ଆୟୁର୍ଵେଦିକ ପୋଇଲା ରୁଣ୍ଡ ହେଲେ ପୃଥିବୀର କଳ ଜାତ ଦ୍ଵୀପ, ମଙ୍ଗରଜ ଉଆସ ଏହି ସନାତନ ବିଦ୍ୱକୁ ଲାଗ୍ନି ନ ଥିଲା । ରତ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଉଆସ ମଧ୍ୟରେ ମାତ୍ରହାଟ ବହିଲ ପରି ଯୋ ଦୋଷ ଶୁଭ୍ରଥାଏ ।

—୭—

ଚମ୍ପା

ଉଆସ ମଧ୍ୟର ଯେତେ ଲେକ ଅଛନ୍ତି, ପେଥମଧ୍ୟରୁ ଚମ୍ପା ଓରଫେ ଚମ୍ପା ସାଆନ୍ତାଣୀ, ଓରଫେ ହରକଳା ସହିତ ମଙ୍ଗରଜଙ୍ଗଶର କି ସମକ୍ରମ, ଏ କଥା କାହାରିକୁ ଜଣା ନାହିଁ । ତାହାର ଜାତି, କୁଳ, ପିତୃଦଶ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମଧ୍ୟ ସମସ୍ତେ ଅନଭିଜ୍ଞ । ଚମ୍ପା ମଙ୍ଗରଜ ଘରେ ଦାସୀ କି ସାଆନ୍ତାଣୀ ବ୍ୟବହାର ଦ୍ୱାରା ବୁଝିବାର କାହାରି ଶକ୍ତି ନାହିଁ । କେବଳ ଏତିକି ମାତ୍ର କହିପାରୁ ଯେ, ମଙ୍ଗରଜଙ୍କ ଉଆସ ମଧ୍ୟରେ ଚମ୍ପାର କ୍ଷମତା ସୀମାତ୍ତାର । ଅଧିକ କଣ ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ କ୍ଷମତାଠାରୁ ତେର ବେଶି । ବାହାରର ହଳଆ ମୁଲିଆ କରେଇ କରଣୟେ—ତାହାଠାରେ ହାତଯୋଡ଼ି ଥାନ୍ତି । ଚମ୍ପାର ଗୋଟିଏ ନାମ ହରକଳା, ସତ କଥା କହିବାକୁ ଗଲ ଏହି ନମ ଧରି ତାହାକୁ କେହି ତାକିବାର ଶୁଣି ନାହିଁ । ହରକଳା ଶରର ବୁଝିବି

କଣ, ଏହି ନାମଟି ନିର୍ଯ୍ୟ କି ପ୍ରଥେସନ୍ତୁ ଏହା ବୋଲିବାକୁ ଆମେମାନେ ନିତାନ୍ତ ଅଷମ; ମାତ୍ର ଚମ୍ପା କାନରେ ଦିନେ କିଏ ପକାଇଲ, ଲେକମାନେ ତାହାକୁ ‘ହରକଳା’ ବୋଲନ୍ତି । ସେ ଶୁଣି ଭାବି ଖପା ହେଲ, କାହି କାହି ମଙ୍ଗରଜଙ୍କଠାରେ ଗୁହାରି କଲ, ଶୁଣି ଧରପଗଡ଼ ହେଲ, ଦୁଇଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଖୋଜିଲୁଥ ହେଲ; ମାତ୍ର ହରକଳା ନାମର କେଉଁଠାରୁ ଉପସି, କେତେ ଦୁଇ ବିଦ୍ୱତ୍ତ, କିଛି ଠିକଣା ମିଳିଲା ନାହିଁ । ଅବଶେଷରେ ସାଆନ୍ତେ କହିଲେ, “ହେଉ ହେଉ ଦେଖାଯିବ । ଖବରଦାର ! ଚମ୍ପାକୁ କେହି ହରକଳା କହିବ ନାହିଁ ।” ସେବିନ ଗ୍ରାମର ଏ ମୁଣ୍ଡଠାରୁ ସେ ମୁଣ୍ଡପାଏ ଏବଂ ଆଖାତାଶ ଦୁଇ ରୂପ ଗ୍ରାମରେ ସମସ୍ତକୁ ସମସ୍ତେ ସାବଧାନ କରଇ ଦେଲେ— ଖବରଦାର ! ଚମ୍ପାକୁ କେହି ହରକଳା କହିବ ନାହିଁ । ମାସେ ଦୁଇମାସ, ବୁଝିମାସ ଛ ମସ ଟୋକାଠାରୁ ବୁଢ଼ୀ, ଟୋକାଠାରୁ ବୁଢ଼ାଯାଏ ସାଙ୍ଗ ମନମିଳାପ ଲେକ ଦେଖିଲେ ଗୁରୁଆଡ଼କୁ ଅନାଇ ମୁରକ ମୁରକ ହସି ପରମ୍ପରକୁ ସାବଧାନ କରଇ ଦିଅନ୍ତି, “ଖବରଦାର ! ଚମ୍ପାକୁ କେହି ହରକଳା କହିବ ନାହିଁ ।” ହମଣି ସେହି କଥା ଧଂଷ୍ଟପୁଷ୍ପାରୁପ ଧାରଣ କଲ, ଯଥା— ଖବରଦାର କେହି ମେଳାକୁ, ଖବରଦାର କେହି, ଖବରଦାର ଇତ୍ୟାଦି । ପିଲାଗୁଡ଼ିକ ହାତତାଳ ଦେଇ ଦାଣ୍ଡରେ ନାଚନ୍ତି—

‘ଖବରଦାର !
ଗୋବରା ଜେନା ଚଉକିଦାର ।’

ପିଲାଗୁଡ଼ିକ ସବୁଦିନେ ଜଞ୍ଜାଳିଆ, ସେମାନଙ୍କ କଥା କଣ ଧରିବେ ? ଯାଇ, ସେ ବାଜେ କଥାରୁ କଣ ହେବ ? ହେଲେ ସାଆନ୍ତକ ଦୂର ସହିତ ଚମ୍ପାର ଶୁଣି ଦିନ୍ଦୁ ସମ୍ବନ୍ଧ ଥିବାରୁ ପାଠକମାନେ ତାହାର ନାମ ଅବେଳକ ଥର ଶୁଣିବାକୁ ପାଇବେ । ଏଥକୁ ତାହାର

ରୂପ ଶୁଣ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସମସ୍ତ କଥା ଫେଡ଼ି କହିଦେବା ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ପଷ୍ଟରେ ନିଜାନ୍ତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ହେଉଅଛି । ଆଉ ତୁମ୍ଭୁ ନାୟକ ନାୟିକାମାନଙ୍କର ରୂପ ଶୁଣ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ ଲେଖକମାନେ ସାହିତ୍ୟ ଆଇନାମୁସାରେ ବାଧ । ସୁତରଂ ଏହି ସନାତନ ଶାନ୍ତି ଲୁଚନ କରିବାକୁ ଆମ୍ବମାନଙ୍କର ଆୟୁତ୍ୱ ନାହିଁ । ପୁଣି ଗ୍ରନ୍ଥକାରମାନଙ୍କର ଖୟଳତ ଅଛି । ଗୋଟିଏ ନାୟିକାକୁ ପାଇଲେ ଛେନାଗୁଡ଼ ପାଇଲୁ ପରି ସବୁ କଥା ପାସେଇ ଯାଇ ତାହାର ରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନ କରିବାକୁ ତରବର ହୋଇ ବସିଯାନ୍ତି । ଆମ୍ବେମାନେ ଯେ ରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ବିଷୟରେ ଅଷ୍ଟମ, ତାହା ନୁହଁ । ଏହି ଦେଖ କଦଳୀ, ପଣସ, ମେହା, ଆମ୍ବ, ଡାଳମ୍ବ, ଟପ୍ପ ଏହିପରି ଯେ ସବୁ ଗଛ, ପରି, ଫଳ, ଫୁଲ ଅଛି ତମାର ବିଶେଷ ବିଶେଷ ଏଣ୍ଠ ସମ୍ବନ୍ଧ ବିଶେଷ ପଦାର୍ଥ ମିଳାଇ ଦେଲେ ତ ରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନା ଛାଡ଼ିଲା ! ମାତ୍ର, ଆଜିକାଲ ସେପରି ମରୁଛାକୀ ବର୍ଣ୍ଣନା ଚଳିବି ନାହିଁ । ଝାଁରଙ୍ଗ ପଡ଼ୁଆ ପାଠକମାନଙ୍କ ମନୋରୁକ୍ତିନ ପକାଶେ ଉଚ୍ଚଶାଧରଣରେ ରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନା ଆବଶ୍ୟକ । ଭାରତର କବିମାନେ ସୁନ୍ଦରୀ ସୀକୁ କହନ୍ତି, ‘ଗେଜେନ୍ଦ୍ରଗମିନ୍ଦା’, ଝାଁରଙ୍ଗ କହିବେ, ‘ଛା ଛା ! ତାହା ତ ନୁହଁ କୋଡ଼ା ପରି ଯେ ‘କେଳପ’ ରୁଲି ପାରେ, ପେହି ଦ୍ୱିନା ପରମା ସୁନ୍ଦରୀ ।’ ଆମ୍ବେମାନେ ଦେଖୁଅଛୁଁ, ଆଜିକାଲ ପହିଲା ଆପାତର ମହାନଦେର ବଢ଼ି ପାଣି ପରି ଏ ଦେଖିଲୁ ଝାଁରଙ୍ଗ ସର୍ବ୍ୟତା ଯେପରି ପେଳି ଆହୁଅଛୁଁ, ଯେଥରେ କୁହି ସମ୍ବନ୍ଧ ନବ୍ୟବ୍ୟକ୍ତି ଶିକ୍ଷିତ ବାବୁମାନେ ଅପଣା ଆପଣା ଅଙ୍କଳଧିମାନଙ୍କୁ ‘କେଳପ’ ରୁଲି ଶିଖାଇବା ନମନେ ପୃଷ୍ଠାକ ସବାର ନିଦ୍ୱକୁ କରିବାକୁ ପୃଷ୍ଠାକ କରି ନାହିଁବେ । ସେ କଥା ଯାହାହେଉ, ଆମ୍ବେମାନେ କହୁଁ ସୁନ୍ଦରୀମାନଙ୍କ ରୁଲିର ଉପମୟ ବୁଝୁ ପୁରୁଣା କୌଣସି କବି ଟିକ୍ କରି ପାରି ନାହାନ୍ତି । ବିଶୁର କରନ୍ତୁ, ଗୋଡ଼ା ଆଉ ହାତମାନେ ବୁଝି ଗୋଡ଼ରେ ଗୁଣ୍ଡି, ମାତ୍ର ଆମ୍ବମାନଙ୍କ

ତମାର ଦୁଇଗୋଟି ଗୋଡ଼ରୁ ବେଶି ନାହିଁ । ସୁତରଂ, ତାହାକୁ ଗେଜେନ୍ଦ୍ରଗମିନ୍ ବା ଅଶ୍ଵବରଗମିନ୍ ବୋଲିବା ନିଜାନ୍ତ ଅସଙ୍ଗତ ଅଟେ । ତେବେ ତମା ହାମୁଡ଼ ହାମୁଡ଼ ରୁଲିଲେ କପର ଦିଶନା, ସେ କଥା ଅନୁମାନ କରି କହିବାକୁ ଆମ୍ବେମାନେ ସମ୍ପ୍ରତି ଅଷ୍ଟମ । ପୁଣି ପଦ ସଂଖ୍ୟା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମରଳ ସହିତ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଥିବାରୁ ତାହାକୁ ମରଳଗ ମିଳି ବୋଲିବା ଅସଙ୍ଗତ ହୁହଁ । ଅଳକ୍କାର ଶାଖର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ରକ୍ଷାପାଇଁ ଉପମାନ ଉପମେଘ ଠିକ୍ ରଖି କହିବାକୁ ଗଲେ, ମରଳ କେତେବେଳେ ଖାଲି ଗୋଡ଼ରେ, କୁକେତେବେଳେ ଡେଣା ମେଲାଇ ଖାଲି ଉଡ଼ା ଦେଲପର ରୁଲେ । ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ତମା ଗୋହିଣା ମଇରେ ମାଣିଆବନୀ ପଣେ କାନ ଉଡ଼ାଇ ଦୁଇ ଡେଣା ଦୋହଳଇ ଗୁଲିବା ବେଳେ ଠିକ୍ ତାହାକୁ ମରଳଗମିନ୍ ବୋଲିଯାଇ ପାରେ । ତମାର ବିଷୟ ଆମ୍ବେମାନେ ଅନୁମାନ କରୁଁ ତିଶେ ଲଗାଲଗି; ମାତ୍ର ତାହାର ନିଜ ମୁହଁରୁ ଅନେକ ଥର ଶୁଣା ଯଇଅଛି, ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ ଦିନ ତାହାର ଏକାଇଶା ହୋଇଥିଲା । ଏ ଦ୍ୱିଦରେ ତମାର ବଦ୍ୟ ତେର କମ୍ । ଏପରି ଯୁବତୀର ରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ ହେଲେ ଖୁବ୍ ସାବଧାନତା, ଖୁବ୍ ବିଜ୍ଞତା, ଖୁବ୍ ବହୁଦର୍ଶିତା ଆବଶ୍ୟକ । ବିଲତୀ ନିବାରି ସହିତ ରୁଚି ନାମଧେଯ ପଦାର୍ଥ ବିଶେଷ ଏ ଦେଶକୁ ନୁଆ ଆମଦାନି ହୋଇଅଛି । ତାହା ପ୍ରତି ନଜର ରଖି ନ ଚଳିଲେ ତୁମର ପାଠ ସରଲ ! ତୁମେ ମୂର୍ଖ ଅସର୍ଥ ତଳେ ଗଲ ! ସେ ଦିନ ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜିକ ଦୁର୍ଦଶା ଦେଖ ଆମ୍ବେମାନେ ଏହି ଶିକ୍ଷା ପାଇଅଛୁଁ । ବାପ ମା ଦୁଃଖବଳରୁ ସେ ବିଚର ଶିଖିଯାଇଅଛୁଁ, ନୋହିଲେ ରସ୍ତକ ମହାପାତାରୁ ମହାରାଜା ଯାଏଁ ଯେପରି ପିଲ୍ଲ ଧରିଥିଲେ, ତାହା କପାଳରେ ଯେ କଣ ଘଟିଥାନ୍ତା, ଠାକୁରଙ୍କୁ ଜଣା । ଏପରି ମହାରଥୀର ତ ଏହି ଦଶା, ଆମ୍ବେମାନେ ବା କେତେ କଡ଼ାରେ ତ୍ରୋଧ ! ‘ଗୁରୁବିଷ ପ୍ରସାଦେନ’

ଆମେମାନେ ସୁରୁଚି କବିତା କିଛି କିଛି ରତନା
କଶିବାକୁ ଷମ । ଆପଣ ମନେ କରିବେ, ଏଇଠା
ମିହୁଆ, କିଛି ଜାଣେ ନାହିଁ । ଆଜ୍ଞା ନମୂନା
ଦେଖନ୍ତୁ:—

“ଅର୍ଥ ବଷ ଉଲ୍ଲଙ୍ଘନୀ, ମୁରୁକିହାସିନୀ,
ବସ୍ତନ୍ୟା, ରକ୍ତଦସ୍ତା, ଭୁରଙ୍ଗାମିନୀ,
ମାର୍ଜାରନୟନା, ତାତ୍ତ୍ଵକେଣା, ଅଣ୍ଣାଉଡ଼ା,
ସ୍ବାଧୀନଭାଈଁକା, ପାଞ୍ଚ ଜଣ ଆଗେ ଛିଡ଼ା,
ପରୟ ରୁଷକୁ ଧରି ନର୍ତ୍ତନୀ ସୁନ୍ଦରୀ,
ଆହା ଆହା ଅପରାପ ସୁର୍ଗବିଦ୍ୟାଧିଷ୍ଠା !”

ଆଉ କୁରୁଚିପ୍ରେସ୍ ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ଶୁଣିବେ ?

‘ଓଳଟ ଲଦଳ ପ୍ରାୟ ଜାହଁ,
ନିତମୟୁଗଳ ଜଣି ସ ରୁ ।’

ଆଉ ଲେଖିବାକୁ ସାହସ ଅଣିଲୁ ନାହିଁ । କେଜାଣି
ବିଜୁଳି ପୁଣି ଚମକି ଉଠିବେ । ଆମେମାନେ ସୁରୁଚି
କବିତା ଲେଖିବାକୁ ଜାଣୁ ସତ୍ୟ; ହେଲେ ଦିନ ଦୁଇ
ପରେ ଭୁଜା ମିଛ ଲେଖିବାକୁ ସାହସ ହେଉନାହିଁ ।
ପ୍ରେକ୍ଷକ ବାକିପାଠଣା ବାକିକା ବିଦ୍ୟାଳୟର ପଞ୍ଚମ
ଶ୍ରେଣୀର ଗ୍ରୁପୀ ଶ୍ରମଣୀ ଚେମୀ ବେହେରାତାରୁ ବେଥୁନ
ଦ୍ୱାରା ଉଚିତମ ଶ୍ରେଣୀର ଗ୍ରୁପୀ ମିସ୍.୬ସ୍.୬ସ୍.୬ସ୍.ରେ—
ଓରଫେ କୁମାରୀ ଶଶୀମୁଖୀ ରଘୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଖିଲୁଁ ।
କେହି ସୁରୁଚିପରମନ ଘୋରିଯ୍ୟ ବଡ଼ାର ବିରାଜ ଆଖି
ପରି କରିପାରି ନାହାନ୍ତି । ଏଣେ ସତ ଲେଖିଲେ ଅସର୍ଯ୍ୟ
ତଳେ ଯିବୁଁ, ମିଛ କଥା ତ କଳମରୁ ବାହାରିବ ନାହିଁ,
ଉପାୟ କଣ ? କାଳିଦାସେ ରଦ୍ଦୁର୍ବଳ ଲେଖିଲିବେଳେ
କଳମ ଅଠଳ ହେବାରୁ କହି ବସିଲେ—

“ଅଥବା କୃତବାଗ୍ଭାରେ ଦଶେଷ୍ଟିନ୍ ପୁରୁଷୁରଭିଃ
ମଣୋ ବନ୍ଧୁମୁହନଶ୍ରେ ପୂର୍ବମେବପ୍ରତି ମେ ଗତିଃ ।”

ଏବେ ତ ବାଟ ଦିଶିଗଲ; ନିଜେ କାଳିଦାସେ
ଚମା ରୁପ ବର୍ଣ୍ଣନାର ନମୂନା ରେଣୁ ଯାଇଥିଛନ୍ତି ।
ଦାସେ ବୋଲିଲେ—

“ତନ୍ମୀ ଶ୍ୟାମା ଶିଖିଦଶନା ପକ୍ଷବିମ୍ବାଧରେଷ୍ଟୀ ।”

ଅସ୍ୟାର୍ଥ—ତନ୍ମୀ ବୋଲିଲେ ଶିଶୁର, ମେର ତନ୍ମୀ
ଥିବାରୁ ସେ ତନ୍ମୀ । ଶ୍ୟାମା ବୋଲିଲେ କାଳିଆ ନୁହେଁ,
ଗୋର ନୁହେଁ, ଶ୍ୟାମଳବର୍ଣ୍ଣ, ଚମା ଶ୍ୟାମଳ ବର୍ଣ୍ଣ ।
ଶିଖିଦଶନା—ଶିଶୁ ବୋଲିଲେ ପାହାଡ଼, ଦଶନ
ବୋଲିଲେ ଦାନ; ଚମାର ଗ୍ରହିଦାନ୍ତ ଦୁଇଗୋଟି
ବାହାଡ଼ା ହୋଇ ଗୋଟାକ ଉପରେ ଗୋଟିଏ ଚଢ଼ିପଇ
ପବିତ ଶୃଙ୍ଗ ପରି ଟେକି ରହିଥିବାରୁ ସେ ଶିଖିଦଶନା ।
ଆଉ ପକ୍ଷବିମ୍ବାଧରେଷ୍ଟୀ—ପକ୍ଷ ବୋଲିଲେ ପାଚିଲ,
ଦିନ ବୋଲିଲେ କୁଆମରତା, ଅଧରଓସ୍ତ ବୋଲିଲେ
ତଳତପର ଓ୧, ଅର୍ଥାତ୍ ପାନ ବୋଲିରେ ଚମାର
ଦୁଇ ଓ୩ ଲଳ ହୋଇ ଯିବାରୁ ସେ ପକ୍ଷବିମ୍ବାଧରେଷ୍ଟୀ,
ଇତ୍ୟାଦି ।

ପୁଣି ଦାସେ -- “ମଧ୍ୟ ଶାମା—ସ୍ତ୍ରୋକନମ୍ବା—”
ପ୍ରଭୃତି ତେବେ କଥା କହିଥିଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ଚମାର ଯେ
ସବୁ ଅଙ୍ଗ ବହୁ ବୃତ୍ତ; ଅର୍ଥ ତ ଆମେମାନେ ଯେ ସବୁ
ଅଙ୍ଗ ଦେଖି ନାହିଁ, ସେ ସମସ୍ତ ଅଙ୍ଗ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ
ନିତାନ୍ତ ନ ରଜ । ଦାସେ ତ ଦାସେ, ‘ଯାହା ନ
ଦେଖିବୁଁ ଦୁଇ ନପୁନେ, ତାହା ନ ଲେଖିବୁଁ
ଗୁରୁବରନେ’ । ତେବେ ଦେଖା ପ୍ରାନ୍ତରୁତିକ ବର୍ଣ୍ଣନ
କରିବାକୁ ହୃଦ୍ଦିବା ପାତ୍ର ଆମେମାନେ ନୋହିଁ ।
ଯଥ—

“କଞ୍ଚକ ପୂର୍ବତ ଲେତନ ଭାଲେ,
ଭୁଣ୍ଣିମିଶା ଶିଳ୍ପୀ ମୁଖୀତ ଗାଲେ । ୧ ।

ତେଜିହରିଦ୍ବା ବୋଲିତ ଦେହେ,
କୁକୁଶବ ଶିଶୁ ଧାବତ ଗେହେ । ୨ ।

ପକୀରମୋହନ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ

ଷୋଳତାଙ୍ଗଣାଡ଼ୀବିସ୍ତୁତିକିଛେ,
ଥୋପରିଡ଼ାକୁଡ଼ା ଶୋଭିତ ଉଚେ । ୩ ।

ଦୁମୁ ଦୁମୁ ଗୁମୁ ଗୁମୁ କଳନଂ ତସ୍ୟା,
କଳନି ବା ଧାବନି ଦିଷ୍ଟମସମସ୍ୟା । ୪ ।

କଙ୍କଣ ତୁଡ଼ି ହସ୍ତେ ବିରଜେ,
ଖମ ଖମ ଖମ ଖୁଣିଆ ବାଜେ । ୫ ।

ସା ଯଦା କ୍ଲେତି ଗୋହିରା ଦାଣୀ,
ହସ୍ତ ହଲଇ ବୁଣ୍ଡେ ବୁଣ୍ଡେ । ୬ ।

ଦେଖି ଶଙ୍କିପାନ୍ତି ଗ୍ରାମ୍ୟ ଲୋକେ,
ଉଚି ମର ଏଳାଟୋନ୍ତି ଥୋକେ । ୭ ।

ଇତି ତୁପବର୍ଷନଂ ପକ୍ଷିଟି ଇନ୍ଦେ,
ଅତଃ ରୁଶ ବର୍ଷାକେ ବିବିଧପ୍ରବନ୍ଧେ । ୮ ।”

- ୨ -

ବୁଡ଼ୀ ମଙ୍ଗଳା

“ଯା ଦେଶ ବୃକ୍ଷମୂଳେଷୁ ଶିଳାହୃପେଣ ସମ୍ପିତା;
ନମ୍ରତ୍ୟେ ନନ୍ଦତ୍ୟେ ନମ୍ରତ୍ୟେ ନମୋନମ୍ଭ ।
ମୃତ୍ତିକାଶୁଗଜାହୁଡ଼ା ବନ୍ଧ୍ୟାପ୍ତାଃ ପୁଷ୍ଟଦୟିମ;
ବାହୁ ସହାରଣୀ ଦେଶ ନାରୁଣୀ ନମୋନୁତେ ।”

ଅନୁରାଗେର ପଣ୍ଡିମ କୋଣ ଗାଆଁ ଦିତରୁ ଏକିକୁ
ଯିବା ବାଟର ଡାହାଣ ହାତ ପାଖରେ ଗୋଟିଏ ଭାରି
ବରଗଛ ଅଛି । ଗଛ ମୁଳର ଚିହ୍ନ ନାହିଁ, କୋଡ଼ିଏ
ପରିଶ ଗେଟା ଓରପଢ଼ି ଡାଳଗୁଡ଼ିକ ପରପର ଛନ୍ଦାହନି
ହୋଇ ଗଛଟି ପ୍ରାପୁ ବାର ନତର ଦୁଇ ଜମି ମାଡ଼ି
ବସିଅଛି । ସାନ ସାନ ଟଳ ଓ ପଟଗୁଡ଼ିକ ଏପରି
ନିଦିନ ହୋଇଅଛି ଯେ, ଖର ତେଜ ମୁଳକୁ ବାଜେ

ନାହିଁ । ଗଛଟି ବଢ଼ିକାଳର । ପୁରୁଷା ପୁରୁଷା ଲୋକମାନେ
କହନ୍ତି, ଏକଟି ସତ୍ୟସୁଗର ଠାକୁରଣୀ ଗଛ । ସେମାନେ
ପିଲାକାଳରୁ ଦେଖି ଅସୁଛନ୍ତି, ଏହା ବଢ଼ିବାକୁ କି
ଛିଦ୍ରିବାକୁ ନାହିଁ । ଗଲ ସାତଅଙ୍କ ତୁଳାମାସ ଉଥାଁସ
ଦିନ ଭାରି ଗୋଟାଏ ତୋପାନ ହୋଇଥିଲ, ଗାଆଁର
ସମସ୍ତ ସଜନା ଗଛ ଏବେ କଦଳୀଗଛ ପ୍ରଭୃତି ଉପଦ୍ରି-
ଗଲ । ଏ ଗଛରୁ ଗୋଟିଏ ପତର ମଧ୍ୟ ଝଣ୍ଡିଲ ନାହିଁ ।
ଠାକୁରଣୀ ମହିମା ।

ମହିରେ ରୈଗୋଟି ଓର ଗଛ ପରି ଛିଡ଼ା
ହୋଇଅଛି, ତାହା ମୁଳରେ ଗ୍ରାମଦେବତାଙ୍କ ଆସ୍ତାନ ।
ଠାକୁରଣୀଙ୍କ ନାମ ବୁଡ଼ୀ ମଙ୍ଗଳା । ମଙ୍ଗଳାଙ୍କର
ଅତ୍ରେକମାଣ ଦେବୋତ୍ତର ଜମି ଅଛି । ବାର ଗୁଣ୍ଠ
ଆଠବିଶା ଦିନେ ଆସ୍ତାନ ତଳ, ବାକି ଦୁଇମାଣ
ଜଳଜମି ଦେଇଶା ଭୋଗକରେ ଓ ଠାକୁରଣୀଙ୍କ ପୂଜା
କରେ । ଗ୍ରାମରେ ବିଶେଷରେ ମଇକନିଆମାନଙ୍କ
ମଧ୍ୟରେ ଦେଉଶାର ଭାର ମହିମା । ଠାକୁରଣୀ ସ୍ଵପ୍ନରେ
ଦେଉଶାକୁ ଦେଖା ଦିଅନ୍ତି; ସବୁ କଥା କହନ୍ତି । କାହାର
ବାହୁରେ କଦଳୀଟାଏ, ବାଇଗଣଟାଏ, କଶାରୁଟାଏ
ଫଳଲେ ଆଗ ଫଳଟା । ଠାକୁରଣୀଙ୍କୁ ନ ଦେଲେ ସେ
ଖାଏ ନାହିଁ ।

ମଣ୍ଡପଟି ପକ୍କାର ତପ୍ତାର । ମହିର ଠାକୁରଣୀ-
ଙ୍କର ନିଜମୂର୍ତ୍ତି । ମୁଣ୍ଡିଟି ଖର୍ ବଡ଼, ଓଜନରେ ଦଶ
ପୁରୁଷର ଉଣା ହେବ ନାହିଁ, ଦୁଇ ଗୁରିଟ । ହଳଦୀବଟ ।
ଶିଳ ମିଶିଲେ ଦେତେ ବଡ଼ ତହିଁରୁ ବଳିପଡ଼ିବ ।
ଗୋଟାଯାକ ଚାର ଆଙ୍ଗଳ ବଢ଼ିଲ ସିନ୍ଧୁର ବେ'ଲା ।
ବଡ଼ଠାକୁରଣୀଙ୍କୁ ଗୁଡ଼ ଅଉ ରୁରିଗେଟି ସାନ ମୁଣ୍ଡି
ଅଛନ୍ତି । ମଣ୍ଡପ ଡାହାଣ ଭଗର କିଣ୍ଠି ଦୂରରେ ଭଜା,
ଦଦର ଦଢ଼ ମାଟିର ହାତ, ଯୋଡ଼ା ପଣେ କି ଦୁଇ
ପଣ ଜମା ନୋଇ ଅଛି । ଠାକୁରଣୀଙ୍କୁ ମାଟିର ହାତ
ବା ଯୋଡ଼ା ବଢ଼ିବାକୁ ଦେଲେ ପିଲାମାନଙ୍କର ପୀଡ଼ା

ଶୁଣିଯାଏ । ବଡ଼ ବଡ଼ ଲୋକଙ୍କର ପୀଡ଼ା ଶୁଣିବାର ମଧ୍ୟ ଦେଖା ଓ ଶୁଣାଅଛି । ଏଥୁସକାଶେ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ପାଗା କେବେଳେ ଖାଲିଥାଏ ନାହିଁ । ଦେବଙ୍କର ପୂଜା ପ୍ରତିଦିନ ହୁଏ ନାହିଁ । ଶୁଣିଲପୁଷ୍ଟ ଆଉ ଅଳିଆରେ ତାଙ୍କ ହୋଇ ଥାଏନ୍ତି । ବିଭା, ପୁଅଣିଦର, କାହାର ପୁଅ ହିଥର ବେହାମ ଆବାମ ହେଲେ କିମ୍ବା କାହାର ମାନସିକ ଥିଲେ ପୂଜା ହୁଏ । ଗାଆଁରେ ବାଢ଼ି ପଡ଼ିଲେ ପୂଜାର ଧୂମ ଲାଗିଯାଏ । କିରଣିମାନଙ୍କ ପରି ମାସକୁ ମାସ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କର ଆୟୁ ନାହିଁ । ବିପଦ ପଡ଼ିଲେ ତାଙ୍କର ଆଉ ଓକଳଙ୍କ ଦୁଆରପରି ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ଆସ୍ତାନ ଚମକି ଉଠେ, ଗ୍ରାମର ଲୋକଙ୍କ ଭେଦା ପଇସାରେ ପୂଜାର୍ଣ୍ଣ ଚଲେ । ଠାକୁରାଣୀ ଭାବି ପ୍ରତ୍ୟେ ଦେବତା, ଏହାଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହରୁ ଗ୍ରାମରେ ଆପଦ ବିପଦ ଘଟେ ନାହିଁ । କେବେ କେବେ ମାଉସୀ ବୁଡ଼ୀ ପ୍ରବଳ ହୋଇ ଗ୍ରାମରେ ପଣିଯାଏ, ମାସ ଭଲକର ପୂଜା ଦେଲେ ଶବ୍ଦ ପଞ୍ଚାଶ ଜଣରୁ ବେଶି ନେଇ ପାରେ ନାହିଁ, ଛୁଟି ପଳାଏ ।

ଅପଣ ସତ୍ୟ ପାଠକ, ଏକଥା ଶୁଣି ହୁଵିବେ । ବିଜ୍ଞନଶାସ୍ତ୍ର ଯୋଗି ଦେଇ କହିବେ, ରୋଗ ହେଲେ ଅନ୍ତର ଖାଅ, ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ପୂଜା କଣ ? ଆଜ୍ଞା, ଆନ୍ମେମାନେ ପରାହୁଁ, ବଗଳା ଏପିତେମିକ ପିରର ଓ ବୋମେ ବିଶେଷ ପୂଜା ପାଇବାର ଏହା ଗୋଟିଏ ବିଶେଷ କାରଣ ଅଟେ । କେଉଁ କେଉଁ ବା କେତେଜଣ ବନ୍ଧୁ ଦେବଙ୍କ ବରୁ ପୁଷ୍ପଲାଭ କରିଅଛନ୍ତି ସେଥିର ବିଶେଷ ଡାବ ଦେଇ ପାରିବୁ ନାହିଁ; ମାସ ଆନ୍ମେମାନେ ନିର୍ମାଳ୍ୟ ଛୁଲୁଁ କହିପାରୁ, ଗ୍ରାମର ଯେଉଁ ସ୍ଥିମାନେ ସନ୍ତୁନିବଣ୍ଣ ହୋଇଅଛନ୍ତି, ପ୍ରଥମ ବିବାହ ସମୟରେ ସେମାନେ ବନ୍ଧୁ ଥିଲେ । ପୂର୍ବେ ବୋଲିଅଛି, ଯଦିକୁ ଯିବାପାଇଁ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ଆଗରେ ଗୋଟିଏ ବାଟ ଅଛି । ଗ୍ରାମର ମାନକିନିଆମାନେ ସେହି ବାଟେ ଯିବା ଅସିବା କରନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ଧୀ—ବମ୍ବୁସ ଅନ୍ଦାଜ ତରଣ ହେବ, ପ୍ରତିଦିନ ସ୍ଥାନ କରି

ଆସି କାଶରୁ ମାଠିଆଟି ଓହା'ର ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ଆଗରେ ଥୋଇ ଦିଏ, ପହଞ୍ଚାରେ ଦେବଙ୍କ ଆଗଟି ପହଞ୍ଚିରଦେଇ, ମାଠିଆରୁ ଦୋଷ ପାଣି ନେଇ ଠାକୁରାଣୀ ଗଛ ମୂଳରେ ଦିଏ ଓ ଭୁଲ୍‌କେ ମୁଣ୍ଡିଆ ମାରି ତୁନି ତୁନି କଣ ଜଣାଏ ଏବଂ ପ୍ରତିଦିନ ସଞ୍ଜବେଳେ ଗୋଟିଏ ବଳିତା ଜାଳିଆଣି ଠାକୁରାଣୀ ପ୍ଲାନରେ ମଞ୍ଜ ଦିଏ ଏବଂ କଣ ପ୍ରାର୍ଥନା କରେ । ଏହିପରି କରୁଥୁବାର ଛୁପାସ ହେଲୁ ଲୋକମାନେ ଦେଖି ଆସୁଛନ୍ତି । ତାହା ମନର କଥା କେହି ଜାଣେ ନାହିଁ, କାରଣ ସେ ଧୀଟି ବଡ଼ ଲଜକୁଳୀ, ସବୁବେଳା ଡେଢ଼ା ପକାଇ ଥାଏ, କାହାର ସହିତ ମିଶେ ନାହିଁ, କାହାର ସହିତ କଥା କହେ ନାହିଁ ।

ଗ୍ରାମର ଗେରୁଜଗା ପିଲାମାନେ ଖରାବେଳେ ପଡ଼ିଆରେ ଗୋରୁ ଶୁଣିଦେଇ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ନିକଟ ଗଛମୂଳରେ ଖେଳନ୍ତି । ହଠାତ ଖେଳ ଶୁଣି ପାଞ୍ଚ ଧରି ସମସ୍ତେ ଯେବେ ଛିଡ଼ା ହୋଇଗଲେ, ସେମାନଙ୍କ ଦେଖାଦେଖି ଗ୍ରାମର ୧୦୦ ୫ଜଣ ଲୋକ ରୁଣ୍ଡ ହୋଇଗଲେଣି, କାଲି ତ ପୂଜା ହୋଇ ନାହିଁ, ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ-୦.ରେ ପୂଜା ସରଜ୍ଞାମ କାହିଁ ପଡ଼ିଲା ? ମନାର ପୁଲ, ଶତବର୍ଗ ପୁଲର ମାଳ, ଶଇ, ଉଠୁଡ଼ା ଗୁରିଆଡ଼େ ବୁଣି ପଡ଼ିଅଛି, ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ଦେହରେ ତଟକା ହଳଦା ଲାଗିଅଛି । ଠାକୁରାଣୀ ପୂଜା ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ବିଶେଷ ଘଟଣା । ଭେଦା ଦୁଃ, ବାଇଦ ବାଜେ, ଗ୍ରାମର ସମସ୍ତେ ଦେଖିବାକୁ ଆସନ୍ତି । ପୂଜା ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ହୁଏ, ମାନସିକ ପୂଜା ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ହୁଏ । କାହିଁ, କାଲି ତ ବାଇଦ ବାଜ ନାହିଁ, ସଞ୍ଜବେଳେ ପୂଜା ହୋଇ ନାହିଁ, ଏପରି କାହିଁ ଅଇଲା ? ଗୋଟାଏ ପିଲା ଡକାପାଡ଼ି କହିଲା, ‘ଏଟା କଣ ଏଟା କଣ ?’ ସମସ୍ତେ ଧାରୀପାଇ ଦେଖିଲେ, ଠାକୁରାଣୀ ପଛରେ ଭାରି ଗୋଟାଏ ବିଳ । ଶିଳ ମୁହଁ ଠାକୁରାଣୀ ମଣ୍ଡଳଠାରୁ ତିନି ହାତ ଦୁରରେ । କାହାର ମୁହଁଟା ଝୁକ୍କ ବଡ଼, ଜଣେ ମନୁଷ୍ୟ ଯାଇ ବସିପାରେ । ଗାଁ ଯାକ ଏକଥା ମେଲିଗଲୁ ।

ଲେଖମାନେ ଦେଖିବାକୁ ଧାଇଁଲେ, ମଙ୍ଗରଜେ ମଧ୍ୟ ଶୁଣିପାରି ଧାଇଁ ଅଛଲେ । ନାନା କଥା ହୋଇ ଶେଷରେ ପୁର ହେଲା, କୌଣସି ଭକ୍ତର କଷ୍ଟ ଫେଡ଼ିବା ନିମନ୍ତେ ଠାକୁରଣୀ କାଳି ନିଶାଘର ରାତରେ ବିଜେ ହୋଇଥିଲେ । ବିଳଟା ତାଙ୍କ ବାବ ଖୋକି ପକାଇଅଛି । ମଙ୍ଗରଜେ କହିଲେ, “ଏହି ବିଳ ମଧ୍ୟରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ବାବ ଥିବାର ଜଣା ଯାଉଅଛି ।” ବାବ ନାମ ଶୁଣି ସମସ୍ତେ ପଳାଇଲେ । ଶେଷରେ ମଙ୍ଗରଜେ ରାମା ମୁହଁକୁ ରୂପୀ ରାଜରାଜରେ । ବୋଧକରୁ, ଏହା କିନ୍ତୁ କାର୍ଯ୍ୟର ସାଙ୍କେତିକ ଚିହ୍ନ । ତହିଁ ଆରଦନ ଆଉ କେହି ବିଳ ଦେଖିଲେ ନାହିଁ । ଏହି କଥାଟା ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆଲୋଚନା ହେଲା । ଭ୍ରାମା ମା ଉତ୍ତରାଶୀ କହିଲା, “ମୋର ବୟସ ସାତଶତା କି ଦେତ୍ତପଣ କି ରୂପିତଣ ହେଲଣି, ଗ୍ରାମରେ ଯେତେ ବୁଢ଼ା ଦେଖୁଛି, ମୁଁ ସମସ୍ତଙ୍କ ବିଭା କରଇଅଛି, ସମସ୍ତେ ମୋ ଆଗରେ ପିଲ । ମୁଁ ନିଜ ଅଖିରେ ଠାକୁରଣୀଙ୍କୁ ଏଥରକୁ ଲଗାଇ ରୂପ ଥର ଦେଖିଲଣି । କାଳି ନିଶାଘର ରାତରେ ବାହାରକୁ ଉଠିଥିଲି, ଗୋହିରୀ ମହିରୁ ଝାଣାଗନ ଆସିଲି, ଝମର ଝମର ଶୁଭିଲ । ଅନାଇଲି, ବାବ ଉପରେ ବସି ଠାକୁରଣୀ ବିଜେ ହେଉଅଛନ୍ତି । ବାପ ରେ ! ସେ ବାହଟା କେଡ଼େ ! ମୁଁ କେତେ ବାବ ଦେଖିଛୁ, ଏଡ଼େ ବଡ଼ ବାବ କାହିଁ ଦେଖିବାର ନାହିଁ । ତାର ଲମ୍ବଟା ସାତ କି ଆଠ ହାତ ହେବ । ମୁଣ୍ଡଟା ବଡ଼ ପଣ୍ଡା ମୁଣ୍ଡ ପର ସିପଣ୍ଡ କଳା । ବେଦଟା ମୋ ଆଡ଼କୁ ଚରକି ରୁହିଲା । ମୁଁ ତ ଉରରେ ତାଟି କିଳି ପକାଇଲା ।” ଅଧରାନ୍ତ ବେଳେ ଦାଣ୍ଡରେ ବାବ ରୁଲିବା ଶବ୍ଦ ଶୁଣିଥିବାର ଆହୁର ମଧ୍ୟ ରୂପ ପାଞ୍ଚ ଜଣ ବୁଢ଼ା ମନୁଷ୍ୟ ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେଲେ । ସକାଳେ ବାବ ଖୋଜ ରାମା ତରୀ ଦେଖିଥିବାର ଦୂଢ଼ରୁପ କହିଲା । ଠାକୁରଣୀ ଅନି ଥିବାର ନିଃସମ୍ଭବରେ ପୁର ହେଲା ।

-୮-

କମିଦାର ସେଖ୍ ଦିଲ୍ ଦାର ମିଆଁ

ସେଖ୍ କେବମତ ଅଲିଙ୍କ ଦର ପ୍ରଥମେ ଆର ଜିଲ୍ଲାରେ ଥିଲ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଜିଲ୍ଲା ମେଦିମାୟର । ସେଖ୍ କେବମତ ଅଲିଙ୍କ ସମସ୍ତେ ଆଲମିଆଁ ବୋଲି ଡାକନ୍ତି, ଆୟୋମାନେ ସେହି ନାମ ଲେଖିବୁଁ । ଆଲମିଆଁ ପ୍ରଥମେ ଘୋଡ଼ାର ସୌଦାଗର ଥିଲେ । ପଣ୍ଡିତ ହରିହର ଛତର ମେଲାରୁ ଘୋଡ଼ା କଣି ଆଣି ବଙ୍ଗଲା, ଓଡ଼ିଶାରେ ବିଦି କରିବା ତାଙ୍କର ବ୍ୟବସାୟ ଥିଲ । ମେଦିମାୟର ଜିଲ୍ଲାର ବଡ଼ ସାହେବଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ଘୋଡ଼ା ବିକ୍ରିଥିଲେ, ସେ ଘୋଡ଼ାଟି ଭଲ ପଡ଼ିବାରୁ ସାହେବ ମତସୁଧ ଭାର ଖୁସି ହୋଇ ମିଆଁଙ୍କ ବ୍ୟବସାୟ ଓ ରୈନଗାର ବିଷୟରେ ଅନେକ କଥା ମେହେରବାନି କରି ପରୁରିଲେ ଏବେ ସୌଦାଗରଙ୍କୁ ବିଶେଷ ଲାଭ ନ ଥିବାର ଶୁଣି ତାଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ରୁକ୍ଷିଣୀ ଦେବାକୁ ଜଙ୍ଗା କରି, ସେ (ଆଲମିଆଁ) ଲେଖାପଡ଼ା ଜାଣ୍ଟ୍ର କି ନାହିଁ ପରୁରିଲେ । ମିଆଁ କହିଲେ, “ହଜୁର, ମୁଁ ପାରସି ଜାଣେ, କାଗଜ କଳମ ଦେଉଛୁ, ମୋ ନାମ ପୂର ଲେଖିଦେବ ।” ପୂର୍ବେ ପାର୍ଶ୍ଵିଦ୍ୟାର ଭାର ଆଦର ଥିଲ । ଅଦାଳତର ଚଳିତ ବିଦ୍ୟା ଥିଲ ପାଇଁ । ଭାରତ ଭାଗ୍ୟରେ ବିଧାତା ଏହିପରି ଲେଖନ ମୁନ ମାରିଛନ୍ତି; କାଳି ଥିଲ ପାର୍ଶ୍ଵ ଅନି ହେଲା ଇଂରାଜି, ଏ ଉତ୍ତରେ କଣ ତାଙ୍କୁ ଜଣା; ମାତ୍ର ଏ କଥା ନିଷ୍ଠିତ, ଦେବନାଗରୀ କପାଳ ପଥର ଉଲ୍ଲେଖ କରିବାକୁରୁ, ‘ଷ୍ଟର୍କ ମୃତ୍ୟୁଭାବ ।’ ଆୟୋମାନେ ସେ କଥା ଆଉ ଟିକିଏ ସପା କରି ବୋଲୁଅଛୁଁ, ଏହା ଦରମନ ଲେଖମାନଙ୍କ ଭାଷା । ସେ କଥା ଥାଉ, ସାହେବ ମତସୁଧଙ୍କ ମେହେରବାନିରୁ ମିଆଁ ସାହେବ ଗୋଟିଏ ରୁକ୍ଷିଣି ପାଇଲେ, ସେ ରୁକ୍ଷିଣିର ନାମ ଥାନାଦାରେଗାଇ । ମିଆଁ ସାହେବ ନାନା ବିଦ୍ୟରେ ଏବେ ନିର୍ବିଦ୍ୟରେ ଉଚିତ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରୁକ୍ଷିଣି କରି ଅନେକ ବିଷୟ ପମ୍ପି ଅର୍ଜନ କରି ଯାଇଥିଲେ ।

— — —

ସର, ବାଗବତିରୁ, ସର ଆସବାକମାନ ପ୍ଲଟ ଜମିଦାରୀ ତାଳୁକ ରୂପିତ ଗୋଟାଟା । ପୂର୍ବେ ଓଡ଼ିଶା ଜମିଦାରୀ ସବୁ କଲିକତାରେ ନିଲମ ହେଉଥିଲା । ମିଆଁ ଥରେ କଲିକତାକୁ ଗୋଟାଏ ଖୁଣି ମାମଲ ଚଲଣ ଦେଇ ଯାଇ ତାଳୁକେ ଫରେପୁର ସରଷ୍ଟ ନିଲମରେ କଣିଥିଲେ । ଆପଣଙ୍କ ମନରେ ଆୟୁମାନଙ୍କ କଥା ପ୍ରତି ସନ୍ଦେହ ହୋଇପାରେ । ଥାନା ଦାରୋଗା ବର୍ତ୍ତମାନ ବେଙ୍ଗଲ ପୋକିମରେ ଇନ୍ଦ୍ରପିଲାଙ୍କର ତ ? ଏତେ ଟଙ୍କା କାହିଁ ଅଳ୍ପିଲା ? ମାତ୍ର ଆପଣ ଆଖି ବୁଝି ପଡ଼ିପାଇନ୍ଦ୍ର, ଆୟୁମାନଙ୍କ କଥାରେ ପଦେ ମିଛ ନାହିଁ, ନିମ୍ନଲ ସତ । ଏ କଥା ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି, ଜଣଣ ଦିପୋଟି ଗୋବିନ୍ଦ ପଣ୍ଡା ବ୍ରାହ୍ମଣର ଗୋଟିଏ ମନ୍ଦିରମା ଉଠାଇ କରିଦେବାରୁ ପଣ୍ଡେ କଲ୍ପଣ କରି କହିଥିଲେ, “ଦୋପଟି ବାବୁ, ତୁ ମେ ଦାରୋଗା ହୁଅ ।” ଆପଣ କଥାଟାର ହାଲ ବୁଝିଲେତ ? ବୁଦ୍ଧମାନ ଲୋକେ ଠାରରୁ ସବୁ ବୁଝି ଯା'ନ୍ତି । କଲି-କତାର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଧନୀ ମୋତି ଶୀଳ ପ୍ରଥମେ ଖାଲି ବୋତଳ ବିକୁଥିଲେ, ଜଣେ ଶୁଣି ବିଳାପ କରି କହିଥିଲା, ‘ମୋତି ଶୀଳ ତୁମ୍ଭୁ ବୋତଳ ବିକି ହୋଡ଼ି-ପଢ଼ି, ମୁଁ ପୂର୍ବ ବୋତଳ ବିକି କଜାଳୀ ।’ ଆୟୁମାନଙ୍କର ଭୟ, କୌଣସି ବି.୬.୩, ଏମ୍.୬. ପାଣିଆବାବୁ ଆଲି ମିଆଙ୍କ କଥା ଶୁଣି ଶୁଣି ପରି ବିଳାପ କରିବେ, ‘ଦାୟୁ ହାୟୁ, ମିଆଁ ଓଳଟା କଲମରେ ତୁଳା ନାମଟା ଲେଖି ଜମିଦାର, ଆମେ ସଲଖ କଲମରେ ଲମ୍ବା ଲମ୍ବା ଏସେ ଲେଖି ଶାଇବାକୁ ପାଉ ନାହିଁ ।’ କଥାଟା କଣ ବାବୁ ଜାଣନ୍ତି, “ଭାଗୀ ଫଳକ ସବସି, ନ ବିଦ୍ୟା ନ ତ ପୌରୁଷଂ ।”

ଆଲିମିଆଁଙ୍କର ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ପୁଷ୍ଟ, ନାମ ଶେଖୁ ଦିଲ୍ଦାର ମିଆଁ ଓରପ ହୈଟାମିଆଁ । ପୁଅକୁ ଲିଏକ୍ ଏବଂ ଇଲମଦାର କରିବା ସକାଶେ ଦାରୋଗା ସାହେବଙ୍କର କିଛିମାତି ଗପକମ୍ପୁତି ନ ଥିଲା । ପାରସ୍ଯ ପଡ଼ାଇବା ନିମ୍ନଟେ ଅନେକ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଘରେ

ଆଖୁନ୍ତା ନିୟମିତ ଥିଲେ । ଗ୍ରେଟାମିଆଁ ପଦରବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ପାରସ୍ୟ ଭାଷାର ବିଳକୁଳ ବର୍ତ୍ତମାଳା ଓ ବନାନ ଶିଖ ପକାଇଥିଲେ । ଗ୍ରେଟାମିଆଁଙ୍କର ବାଇଶ ବରଷ ପୂରି ଗଲଣି, ଏତେବେଳେ ଆଖୁନ୍ତା ଆଗରେ ବସି ଝୁଲିଝୁଲ କିତାପ ପଢ଼ିଲେ ଲୋକେ କଣ ବୋଲିବେ ? ପୁଣି ଦୋଷମାନେ ଆସି ଅକାରଣେ ବସି ରହନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର କଷ୍ଟ ଦେଖିବା ମିଆଁଙ୍କର ବରଦାସ୍ତ ହେଉ ନ ଥିଲା । ଶିଶୁଷର ଆଖୁନ୍ତା କେବେ କେବେ ବୋଲନ୍ତି, “ନିଶା ଶାରନସେ ଆଦିମୀ ଜାନୁଆର ହୋ ଯାତା ହେ ।” ଏକଥା ନିହାଏତ୍ତ ବେବରଦାସ୍ତ ।

ଦିନେ ଓପରତଳି ଆଖୁନ୍ତା ସାହେବ ଖାନା ଖାଇ ଚିତ୍ତ ହୋଇ ଶୋଇଥିଲେ, କେଉଁଠମାନେ ଯେପରି ତାଗ କାଟିବା ସକାଶେ ଛଣପଟ ବିଡା ମେଲାଇ ଦେଇ-ଥାନ୍ତି; ସେହିପରି ବିଡାଏ ପାଚଲ ଦାଢ଼ି ମିଆଁଙ୍କ ବେକ ଏବଂ ଗୁଣିକୁ ଦୋଡ଼ାଇ ପକାଇଥିଲା । ଗୋଟାଏ ଜଳନ୍ତା ଟିକିଆ ଦାଢ଼ି ମହିରେ ପଡ଼ି ପଡ଼ି ପଡ଼ି କରି ପୋଡ଼ି ଗୁଣିରେ ଲାଗିବାରୁ ଆଖୁନ୍ତା ଧଡ଼ପଡ଼ ହୋଇ ଉଠିପଡ଼ି, “ତୋବା, ତୋବା” କହି ଦାଢ଼ି ଖାଡ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଟିକିଆ ଖଣ୍ଡ ଭାଙ୍ଗି ନିଆଁ ଝୁଲିପବୁ ଲୁଗା-ପଟାଯାକ ବୁଣି ପଡ଼ିଲା । ପାଚଲ ଦାଢ଼ି ଗୁଡ଼ାକ ଝରି-ବାଣ ପରି ଗୁରିଆଡ଼େ ଉଡ଼ାଥାଏ । “ଆ ମେର ତୋବା ରେ, ଆ ମେର ତୋବା ରେ” କହି ମିଆଁ ଘରସାକ ତିଆଁ ମାର ନିଆଁ ଲାଭିଥାନ୍ତି । ଲଙ୍କା ପୋଡ଼ିବାବେଳେ ହନୁମାନ ମୁହଁରେ ନିଆଁ ଲାଗିବାରୁ କିପରି ଦିଶୁଥିଲା, ମହିଷୀ ବାଲୁକ ଘେ କଥା ଖୋଲସା କରି ଲେଖିଯାଇ ନାହାନ୍ତି; ତେଣୁ ଅନେମାନେ ଉପମା ଛୁଲରେ ସେ କଥାଟା ଉତ୍ସଙ୍ଗ କରିବା ପୁକୁଷଙ୍ଗତ ନୁହେଁ ବୋଲି ବିବେଚନା କରୁଥିଲୁଣ୍ଠିଲା । ‘ସବନାଶ’ ସମୁପନେ ଅର୍ଦ୍ଦ ତ୍ୟଜନି ପଣ୍ଡଗତ ।’ ଆଖୁନ୍ତା ସାହେବ ଏହି ନାତି-ଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଅଧି ଅଧି ଦାଢ଼ି ଆୟୁତପୁରୁଷ

“ବସ୍ମିଲା ବସ୍ମିଲା” କହି ସେ ଦିନ ରାତରେ କବାଟ କିଳ ରହିଲେ, ତହିଁ ଆର ଦିନ ସକାଳତାରୁ ତାଙ୍କୁ କେହି ମେଦିମାୟର ମଧ୍ୟରେ ଦେଖି ନାହିଁ । ଆଳି-ମିଆଁଙ୍କ କାନରେ ଏ କଥା ପଡ଼ିବାରୁ ସେ କହିଲେ, “କୁଛ ପରବାୟ ନେହି, ମେର ଦିଲୁ ତ ଇଲମ ହାସଲ କରିନେଇଛି । ମୁଁ କେବଳ ମୋ ନାମ ଲେଖି ଜାଣେ, ଏତେ ଦୌଳତ କମାଇଲା । ମେର ଦିଲୁ ତ ବହୁତ ଶିଖିଲଣି; ସେ ଦିନ ମୋ ଆଗରେ ରମତାନ ଦେଲୁ, ଆପଣା ନାମ ଲେଖିଲା, କଲିକତା, ମେଦିମା ପୂର, ହାଣୀ, ଘୋଡ଼ା, ବାଗ୍ବରିଗୁ କେତେ କଥା ଲେଖିଗଲା । ବଡ଼ ସାହେବ ଖବର ପାଇଲେ ଏଇଲାଗେ ତାଙ୍କୁ ଦାରୋଘାରି ଦେବେ, ମାତ୍ର ମୁଁ ଏ କଥା ଲୁଗୁଛି, ମୁଁ ଦିଲୁକୁ ରୁକରି କରିବାକୁ ଦେବିନାହିଁ । ସେ ପିଲୁ-ଲେକ, ଏତେ ମେହେନତ୍ ଉଠାଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।” ତାହା ବାଦ ଆଳି ମିଆଁ ଲଡ଼କାକୁ ପାଖରେ ବସାଇ ବିଷୟକର୍ମ ଚଳାଇବା ବିଷୟରେ ଅନେକ ଉପଦେଶ ଦେଲେ । ବିଶେଷରେ ଡିଗ୍ରା ଜମିଦାରୀ ବିଷୟରେ ବହୁତ ହୃସିଆରି ସକାଶେ ଉପଦେଶ ଦେଇ କହିଲେ, “ଦେଖ, ସେ ଦେଶରେ ଯେଉଁ ମହାନ୍ତିମାନେ ଅଛନ୍ତି ସେମାନେ ବଡ଼ ରୈର, ମୁଁ ହିସାବ କିତାପରେ ଖୁବ୍ ମଜବୁତ ବୋଲି ମୋକେ ୩କଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କ ୩କପଣିଆ ଶୁଣିବ ? ଏକ, ଦୁଇ, ତିନି ଆଉ ଚାରି ଏହି ଦୁନିଆର ହିସାବ, ମାତ୍ର ସେମାନଙ୍କ ହିସାବ କଣ ଜାଣ - ଏକାକି ଏକ, ଦୁଇକେ ଦୁଇ, ଦୁଇଦୁଇଶେ ଚାରି । ଦେଖ ଏକ, ଦୁଇ ଚାରି ହେଲା, ବିଚମେ ତିନ୍ କାହିଁ ଚାପୁ ? ଏହି ତିନରୂପେଧ୍ୟ ଚାରି, ଛତ୍ରାଦି ଚାରି ।”

ଜମିଦାରଙ୍କର ପରିବ୍ୟ ନିମନ୍ତେ ଏତେ ଗୁଡ଼ାଏ କଥା ଲେଖିବାକୁ ହେଲା, ମାତ୍ର ଏହା ସବୁ ପୁରୁଷା କଥା । ଆଜିକୁ ତାଙ୍କ ବର୍ତ୍ତ ହେଲା ସେଇ କେରାମତ ଆଳି ପୌତି ହୋଇଗଲାଣି । ଡ୍ରାଫ୍ଟାମିଆଁ ଓରପ

ସେଇ ଦିଲ୍‌ଦାର ବର୍ତ୍ତମାନ ଶୋଦୁ ମାଲିକ । ରାତି ଅନାଜ ଦଢ଼ିକ ଦିଲ୍‌ଦାର ଜମିଦାର ସେଇ ଦିଲ୍‌ଦାର ମିଆଁ କରେଇ ଦରେ ବସିଅଛନ୍ତି, ଦରଟା କୋଠା । ସେପରି ଗ୍ରେଟିଆ ମୋଟିଆ କୋଠା ଦୂହେଁ, ଖୁବ୍ ଲମ୍ବା ଚଉଡ଼ା କୋଠା । ଦର ତଳେ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଶତରଞ୍ଜି ବିଶ୍ଵାସ ହୋଇଅଛି । ସେଠା ବୋଧନ୍ତି ବଡ଼ ପୁରୁଷା, ଦଶ କି ବାର ଜାଗାରେ ତେଲ ତଳା ଦାଗ, ଟିକିଆପୋଡ଼ା ଜାଗା ପନ୍ଦର କି କୋଡ଼ିଏ, ଧନ୍ତି ଚିରା । ସେହି ଶତରଞ୍ଜି ମହିରେ କାନ୍ଦକୁ ଲଗାଇ ଏକ ବନାରସୀ ବିଶ୍ଵାସ, କାନ୍ଦକୁ ଭିଡ଼ ବଡ଼ ଗୋଟାଏ ବନାରସୀ ତକିଆ, ଦୁଇ ପାଖରେ ତକା ବୋଇତି-କଣ୍ଠାରୁ ପରି ଦୁଇଗୋଟା ସାନ ବନାରସୀ ତକିଆ, ସେହି ବିଶ୍ଵାସରେ ଶୋଦ ଜମିଦାର ସେଇ ଦିଲ୍‌ଦାର ମିଆଁ ବସିଅଛନ୍ତି । ପୋଖାକ କିନ୍ ଶପ ତିଲ ପାଜାମା, ସାଟିନ୍ ଚପିନ୍, ମୁଣ୍ଡର ବନାରସୀ ଟୋପି, କାନରେ ଅତର ତୁଳାକାଠି, ଆଗରେ ରୂପାର ଅତର ଦାନ୍, ଗୋଲପଦାନ୍, ତାହା ପାଖରେ ବଡ଼ ଏକ ସାତହାତି ନଳପୁକ୍ତ ଗୁଡ଼ିଗୁଡ଼ି ହୁକା, ହୁକା ଉପରେ ସାନ ଆଟିକା ପରି ଚଳମ, ତହିଁ ଉପରେ ସରପୋଷ । ସେଥିରୁ ରୁରିକେବ ରୁରିକିକୁଳ ଝୁଲୁ ଆସି ମାଟି ପୁର୍ଣ୍ଣ କରିଅଛି । ମହାଦେବଙ୍କଠାରେ ରେଣୀ ଧାରଣା ଦେଲୁ ପରି ନଳଟା ମିଆଁଙ୍କ ପାଦ ପୁର୍ଣ୍ଣକରି ଦେଖିଅଛି, ଆଜି ତାହାର ଆଦର ନାହିଁ । ତତନେମି କ୍ଷମେଣ ମନୁଷ୍ୟ-ମାନଙ୍କ ପରି ଅତେତନ ପଦାର୍ଥମ.ନଳକର ମଧ୍ୟ ଭାଗ୍ୟର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦେଖାଯାଏ । ଦରକୋଣ ଓ ଏଣେ ତେଣେ ଛିଣ୍ଡା ଛୁଅସୁଣି, ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ବଦନା, ଦୁଇ ରୁରିକାମଦତି ହୁକା, ପୁଡ଼ାଖୁ ପୁଳ, ମଦତ ଓ ଗଞ୍ଜଇ ପାଇଁଶ, ପିଆଜ ରୁଚା, ଛେକ ଲାଣ୍ଡି ଆବଶ୍ୟକ ଓ ବର୍ଜିତ ପଦାର୍ଥମାନ ଦେଖିଅଛି । ସବୁତାରୁ ବେଶି ଭାଗ ପାନପାଇକ, ପାନସିଠା । ଆମ୍ବମାନେ ସୁନ୍ଦର ବୁର୍ଜିର ପ୍ରାଚ୍ୟରେ ବୁର୍ଜିଅଛୁଁ, ଏ ଦର ମଧ୍ୟରେ କେବେ କେବେ ଗୁରୁଷୁଣି ବୁଲେ, ନୋହିଲେ କୋଣରେ ଏତେ ଅଳିଆ କାହିଁ ଠୁଳ ହେଲା ? ଦର

ଉପର ଉଙ୍ଗା । କାନ୍ତିସମାନଙ୍କରେ ଓଳମାନେ ଯେପରି ଦର୍ଶଣ ଆଳମାରିରେ ଆଇନ ପୋଥୁ ସଜାନ୍ତି ଦେଇ ତକିଆକୁ ଆଉଜି ଫଳେକୁ ରୁହଁ ବସିଥାନ୍ତି, ବୁଦ୍ଧିଆଣିମାନେ ସେହିପରି ଜାଲ ଟାଙ୍କି ମଶାଟି ମାଛିଟିକୁ ରୁହଁ ବସିଥାନ୍ତି । କଥି ପାଙ୍କମାନଙ୍କରେ ଦରଚଟିଆମାନଙ୍କର ମଜଲିସ । ସେହି ମଜଲିସରୁ ବେଳେ ବେଳେ ଯାହା କୁଟାକେରାଏ, ଖଡ଼କା ଖଣ୍ଡ ଖୟାତିରୁ । ତଳ ମଜଲିସ ଆଜି ନିସ୍ତର୍ବଧ । ମିଆଁ ସାହେବ ଗାଲରେ ହାତ ଦେଇ ଗୁମ୍ଫାର ବସିଛନ୍ତି । ଓୟୁଟଲୁଁ ସୁନ୍ଦରେ ହାରି ନେପୋଲିୟନ ଏପରି ଘରନାରେ ବସି ପାରି ନ ଥିଲେ । କାରଣ ସେଣ୍ଟ-ହେଲେନା ପଠାଇବାପାଇଁ ଇଂରେଜମାନେ ତାହାଙ୍କୁ ଧରପକଥି କରୁଥିଲେ । ଆଗରେ ସାତଜଣ ମୋସାହେବ ଘରନାରେ ବସି ତୋଳିଛନ୍ତି, ଓସ୍ଟାଦଙ୍ଗ ବକାଉଲି ଖାଁ ଦୁଇ ଗୋଡ଼ କୁଣ୍ଡାଳ ଦାଡ଼ିଟିକୁ ଆଣ୍ଟୁ ଉପରେ ନଦି ଦେଇ ବସିଥାନ୍ତି । ପଠାଣ ଦର ତଳକଦିଆ ମାଇକନିଆଙ୍କ ପରି ତାନପୁରାଟା ଏବଂ ପଡ଼ିଆରେ ବାଜିହାଟା ପରି ତବଳ ଦୁଇଟା ଗଡ଼ିଥାନ୍ତି । ଘରର ଗୋଟା ଏ କୋଣରେ ଝିଜନଦିଦାର ଫତ୍ତୁଆ ବାଁହାତରେ କଣ ଗୋଟା ଏ ପରାର୍ଥ ରଖି ଡାହାଣ ହାତ ବୁଡ଼ା ଆଙ୍କୁଳରେ ଚିରୁଛି, ବେଳେ ବେଳେ ମନ୍ତ୍ର ଆଙ୍କୁଳରେ ବୁନା ବୁନା ପାଣି ପକାଉଛି । ମୁନ୍ଦ୍ରୀ ଜାହେରେ ବକସ ଏକଶଣ୍ଟ କାଗଜରେ ଲେଖା ଡାକୁ ଧର ଦିପୋଟୀ ଆଗରେ ଗୈର ଆସାମୀ ପରି ଛିଡ଼ା ହୋଇଅଛନ୍ତି ।

ମିଆଁ ସାହେବ ଆଣି ବୁକି ଗୋଟା ଏ ପର୍ବ ନିଃଶ୍ଵାସ ପକାଇ କହିଲେ, “ଏବେ ଉପାୟ କ’ଣ କରିବ ?” ମୁନ୍ଦ୍ରୀ ସାହେବ କହିଲେ, “ବନ୍ଦେ ନଓଁଜ, ମୁଁ ଦିନଯାକ ବୁଲିଲଣି, କାହିଁ କିଛି ପଟିଲ ନାହିଁ । ମହାଜନ ରାମଦାସ କହିଲ, ତାହାର ତମସୁକ ବାବତ୍ କୋଡ଼ିଏ ହଜାର ଓ ହାତ ଉତ୍ତାର ବାବତ୍

ରୁଚିହନ୍ତର ଟଙ୍କା ହେଲଣି, ଆଉ କରଜ ଦେବାକୁ ସେ ନାରଜ ହେଲ । ବଜାରର ମୁଦି ଦୋକାମାନଙ୍କର ପାଉଣା ରୁର ହଜାର, ସେମାନେ ସଉଦା କାଳ ଦେଲେ ନାହିଁ ।” ମିଆଁ କହିଲେ, “ବେକୁବ୍, କମ୍ବକ୍, ନାଲ୍ ଏକ ! ବାପାଙ୍କ ଅମଳରୁ ରାମ ସରକାର କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷ ରୁକର ଥିଲ, ତାକୁ ବାହାର କରି ଭୁମେ ଦୋଷ୍ଟ ଓ ଲ୍ୟାକ ମନ୍ଦୁତ୍ୟ ବୋଲି ବେବର୍ଗୀ କାମ ଦେଲି, ଗରଜ ତଳାଇ ପାରୁ ନାହିଁ ?” ମୁନ୍ଦ୍ରୀ ଜାହେର ବକସ କହିଲେ, “ହଜର ! ମୁଁ କିପରି ନାଲ୍ ଏକ ହେଲି ? ରାନ ସରକାର କିଛି କରଜ କରିପାରୁ ନ ଥିଲ, ମୁଁ ପାଞ୍ଚ ବରଷ ମଧ୍ୟରେ ପଟିଶ ହଜାର କରଜ ଆଣି ଦେଲି ।”

ମିଆଁ କହିଲେ, “ସେ କଥା ଯାଉ, ଏବେ ରଜ୍ଜତ କିପରି ରହେ ? ‘ସମ୍ପତ୍ତି ଯାଉ, ମହତ ଥାଉ । ମହତ ଗଲି ନ ମିଳେ ଆଉ ।’” ମୋସାହେବ-ମାନେ ତୋଳାଉଥୁଲି, ଏ କଥା ଶୁଣି ପାଟିକରି ଏକାବେଳକେ କହିଲେ ‘ଅଲବବତ୍ ଅଲବବତ୍, ଉଆଜିବ୍ ଉଆଜିବ୍ ।’ ମିଆଁ କହିଲେ, ‘ଯାଓ, ଏର ଆସବାବ ହେଉ ବା ଜମିଦାର ହେଉ, ବରକ ଦେଇ ଆଜିକା ମଜଲିସର ବନ୍ଦୋବନ୍ଦ କର । ଦେଖ, ଜଲଦି, ରାତି ହୋଇଗଲ । ବେଶି ଟଙ୍କା ଦରକାର ନାହିଁ । ବାଜିଜୀ ରାଜଶତ ଶର ଟଙ୍କା ଓ ବାଜିଜୀ ସାଙ୍ଗଲୋକ ଓ ଦୋଷ୍ଟମାନଙ୍କ ଖାନା ପଲାଓ ସକାଶେ ଏକଶ ଟଙ୍କା ବହୁତ ହେବ ।’” ଦୋଷ୍ଟମାନେ କହିଲେ, “ଉଆଜିବ୍, ଉଆଜିବ୍, ବହୁତ ରୁପେପ୍ରାର ଦରକାର କଣ ?” ଦୋଷ୍ଟ ହନୁମିଆଁ କହିଲେ, “ହଜର ଏହି ସେ ଖେମଟାବାଲ ଖାତୁମଦିନେସା ଆସିଛନ୍ତି, ଏ ବହୁତ ଇଲମଦାର । କାଣ୍ଠୁରର ଅଭିଲ ନମ୍ବର ବାଜି, ଏହାଙ୍କର ଇଲମ ଓ ରାଗରଗିଣୀର କସରତ ହଦ୍‌ରେ ହଦ୍ । ସେ କି ଏ ଦେଶକୁ ପସନ୍ କରନ୍ତି ? କେବଳ ମୁସାଫେର ସକାଶେ ଆସିଥାଏନ୍ତି । ମୁରୁଣିଦାବାଦ

ନବାବ, ଲକ୍ଷ୍ମୀ ନବାବ, ଘେମକା ବାଦସା, ସୋମକା ବାଦସାମାନେ ଏହା ଗୀତ ଶୁଣିବାକୁ ଡାକ ପଠାନ୍ତି, ମାତ୍ର ବିବକ୍ଷର ଖାତର ରଦ ରଦ । ହଜୁରଙ୍କ କେବାନେ ନେକନାମି ଦୁନିଆରେ ଜାହେର, ସେଥି ସକାଶେ ଆପେ ଆସି ଏଠାରେ ମଜଳିସ କରିବାଲୁ କହିଅଛୁ ।” ମଜଳିସପାର ଲେକ ଏକାବେଳକେ କହିଲେ, “ହଜୁରଙ୍କ ଦୁନିଆରେ କିଏ ନ ଜାଣି ? ହଜୁରଙ୍କ ଖାନା ପଲ୍ଲି ଯେ ଦିନେ ଖାଇଛୁ, କିନ୍ତିଗ୍ରୂହର ସେ ଇପ୍ପାଦ୍ମ କରୁଥିବ ।”

ପିଆଦା ସେଇଁ ପଜୁ ସଲମ କରି ଜଣାଇଲୁ, “ହଜୁର ! ଡିଶା ଜମିଦାରୀରୁ ଜଣେ ମହାଜନ ମୁଲକାରୁ ସକାଶେ ଆମିଅଛୁ ।” ହଜୁମ ହେଲା, “ତାହାକୁ ହାଜର କରଅ ।” ଆଗନ୍ତୁ ଉପର୍ଦ୍ଵତ୍ତ ହୋଇ ଆଗନ୍ତୁ ନଗନ ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କା ନାଜରାଶ ଥୋଇ ଦେଇ ଭୁମିରେ ହାତ ଲଗାଇ ତିନି ଧର ସଲମ କଲେ । ମଜଳିସ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଜଣ ସନ୍ଧି ବସିଥିଲେ, ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଏକ ଏକ ସଲମ କଲେ; ଜିଜମଦିଦାର ମଧ୍ୟ ଛୁଟ ଗଲା ନାହିଁ । ମିଆଁ ହଜୁମ କଲେ, “ବହୁତ କଦରଦାନ ଆଦିମ ।” ପାଲବାଲ ପାଳିଆମାନେ ଏକବୁଦ୍ଧରେ ଗୀତ ଧରିଲପରି ସମସ୍ତେ ପାଳ ଦେଲେ, “ବହୁତ କଦର ଦାନ, ବହୁତ ହୃଦୀଆର ଆଦିମ ।”

ମିଆଁ ପରିଚିଲେ, ‘ହୁନ୍ତର ନାମ କ’ଣ ?’
ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଜରଜ ।
କ୍ଷ୍ୟା : ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମାନନ୍ଦବାଜ ।
“ନା ହଜୁର ମଜରଜ ।”
‘ଆଜା ଓଇ ହୁଆ, ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଜରଜ ।’

ମଜରଜ ଜଣାଇଲେ, “ମୁଁ ନିହାତି ଅନ୍ତ୍ର କିଛି ଜିନିସ ନଜର ଆଣିଅଛି । ହଜୁମ ହେଲେ ହାଜର କରିବ ।”

“ବହୁତ ଆଜା, ଦେନି ଆସ ।” ଡେଷିର ଡାବତାଳିପଈ ଖଣ୍ଡକରେ ଲେଖା ଥିଲା, ପଡ଼ାଗଲା, ପାଞ୍ଚଟା ଡିଲିଆରେ ସବୁ ଅରୁଆ ରୁଡ଼ିଲ ଭରଣେ ଆଠ ନଉତି, ମୁଗଜାଇ ଦୁଇ ଡିଲିଆରେ ବରିଶ ନଉତି, ହରଦ୍ଵାର ଏକ ଡିଲିଆକୁ ଅଠର ନଉତି, ଦିଅ ଏକ ମାଠିଆକୁ ପତିଶ ପେର, ବନ୍ଦଳ କାଠିଆ କଦଳୀ ପାଞ୍ଚକାନ୍ଦି, ପାଚଲ କଦଳୀ ଦୁଇ କାନ୍ଦି, ଆତ୍ମ ଆଠ ବିଶା । ୩

ମିଆଁ ହଜୁମ କଲେ, “ବହୁତ ଆଜା ରୁଡ଼ିଲ; ପଲ୍ଲିର ଲୁଏକ, ଦିଅ ମଧ୍ୟ ବହୁତ ଭଲ ।” ମଜରଜେ କହିଲେ, ହଜୁର ଆମ ଦୁନିଆର ମାଲିକ, ହଜୁରଙ୍କ ଦାନା ପନ୍ଥର ପୁରୁଷ ହେଲ ଖାଇ ଆସୁଥିଲୁଁ, ଏ ତ ସାମାନ୍ୟ ଜିନିସ, ମେହରବାନି ହେଲେ ପଲ୍ଲ ରୁଡ଼ିଲ, ଦିଅ, ଡାଲ ବରବର ହାଜର କରିବ । ମିଆଁ ଓ—ମିଆଁ ଓ—ମିଆଁ ଓ—ଡିପ୍ରାତ୍ମା ଦ୍ୱାରି ଖୁସିଟା ହୋଇ ତାନପୂର କାନ ବାଁ ହାତରେ ମୋଡ଼ ସୁର ଦେଇ ବସିଲେ । ଗୁମ୍-ଗୁମ୍-ଗୁମ୍-ତାକ-ଧନ୍ ଧନ୍ ଧନ୍-ତାକ ଧନ୍-ଧନ୍ ଗୁମ୍—ତାବଲ୍-ବାଜି ଉଠିଲା, ମିଆଁ ହଜୁମ ଦେଲେ, ଜଳଦି ପଲ୍ଲଭର ବଚାବନ୍ତ କର । ଶ୍ରୀଷ୍ଟିପ୍ରାନ୍ତମାନେ କହନ୍ତି, ପୃଥିବୀ ଶେଷ ଦିନରେ ସ୍ଵର୍ଗର ଦୁଇ ବଂଶୀ ବଜାଇଲେ ସମସ୍ତ ମୃତ ଲୋକ କବରରୁ ଉଠି ବସିବେ । ମଜଳିସ ଅବଶେଷରେ ମରି ପଡ଼ିଥିଲା, ମଜରଜଙ୍କ ଟଙ୍କାର ଝଣ ଝଣ ଶବରେ ବଞ୍ଚି ଉଠିଲା । ମିଆଁ ସାହେବ ନଳ ମୁହଁରେ ଦେଇ ଦୁଇ ଗୁର ଥର ଭଲକରି ଟାଣିଲେ । କଳା ପରିଚରେ କୁହୁଡ଼ ବୁଲିଲା ପରି ଦାଢ଼ିପାର ଧୂଆଁ ଖେଳଗଲା । ସରକାର କେନାଳଦ୍ଵାରା ଯେପରି ପରଗନା ପରଗନା କରି ମହାନଦୀର ଜଳ ବାଣୀଅଛନ୍ତି, ନଳ ଯୋଗରେ ହୁକା ଭିତରେ ଜମାଥିବା ଧୂଆଁ ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁହଁକୁ ବାଣିଗଲା । ମେଁ ଏଁ ଏଁ, ମେସ୍ ଏଁ । ପଲ୍ଲ-ସକାଶେ ଗୋଟା ଖାସି ଅଣାଗଲା । ମଜଳିସ ଆଗରେ ଦର

ଶୁଣିଲ, ଅତେଇ ଟଙ୍କା । ମଙ୍ଗରଜେ ଚମକି ପଡ଼ି କହିଲେ, “କଣ, ଏହି ଛେଳିଟିର ଦାମ ଅତେଇ ଟଙ୍କା ? ବାପ୍ରେ ! କେତେ ଦାମ୍ !” ମିଆଁ ପରୁରିଲେ ତୁମ ଗ୍ରାମରେ ଦାମ କେତେ ? ଡାକ୍ତର ମଳ୍ଲ ପଶ୍ଚାତ କଲା-ପରି ଛେଳିର ଅଗ୍ର, ପଶ୍ଚାତ, ବାମ, ଦକ୍ଷିଣ ଉତ୍ତମ-ରୂପେ ନିଶ୍ଚାଶଣପୂର୍ବକ ମଙ୍ଗରଜେ କହିଲେ, “ଛେଳିଟାର ଦାମ କଣ ? ଗୁର ପରିଷା କି ଛ ପଇସା ହେବ, ହକୁମ ଫେଲେ ପଲାଇ ସକାଶେ ଦଶ ଗଣ୍ଡା କି ପନ୍ଧର ଗଣ୍ଡା ପଠାଇ ଦେଇପାରେ । ହଜୁର ଲୋକ ଚିହ୍ନ ଜମିବାଶରେ ଗୁକର ରଖି ନାହାନ୍ତି, ସେଥୁ-ସକାଶେ ଏତେ ଟଙ୍କା ବରବାଦ । ଅତେଇ ଟଙ୍କା ଛେଳି ? ବାପ ରେ !” ଏ କଥାଟା ଶୁଣି ମଜଲିସ୍ତରେ ଯେ କିପରି ଆନନ୍ଦ କୋଳାହଳ ଡିଲ୍ଲି, ତାହା ବଞ୍ଚିନାଶକ । କ୍ଲାଇବ ସାହେବଙ୍କ ପଲାଶୀଯୁଦ୍ଧ ଜୟ ସମାଦି ଶୁଣି ବିଲତରେ ଡାଇରେକ୍ଟର ସମ୍ବନ୍ଧିତ ଏତେବୁର ଆନନ୍ଦ ହୋଇ ନ ଥିଲେ । କାରଣ ତେତେବେଳେ ଦିଲ୍ଲୀ ଦରବାରର ଡର ସେମାନଙ୍କ ମନ୍ଦିର ଦୁଇ ନ ଥିଲ । ଓପ୍ପାଦ୍ରି ପୁରିଆ ରଗଣୀର ଆକାପ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସମସ୍ତେ ଆନନ୍ଦରେ ଉନ୍ନତି, ସମସ୍ତଙ୍କର ମୁହଁରୁ ହୁଏ ଉତ୍ତଳ ପଡ଼ୁଅଛି, କେବଳ ମଙ୍ଗରଜେ ହାତ ପୋଡ଼ି ମୁହଁ ଶୁଣାଇ ବମ୍ବିଛନ୍ତି । ଜାଲ ମଧ୍ୟରେ ବୁଶା ଗୁଡ଼ଳ ଖାଇଲାବେଳେ ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କ ଆନନ୍ଦ ବ୍ୟାଧ ତୁମି ହୋଇ ଦେଖୁଥାଏ । ଆମ୍ବେମାନେ ମଙ୍ଗରଜଙ୍କ ମନର କଥା ଭଲ ରୂପେ ବୁଝିପାରୁଁ । ସେ ସମୟରେ ବୋଧହୃଦୟ ଭାଙ୍ଗିଥିଲେ, “ଆ ବାପ ତତେଇ ଆ, କାଣ୍ଡିଆ ପାଖକୁ ଆ ।”

ଜଣେ ଗୁକର ଧାଇଁଅସି ବାକିଙ୍ଗଙ୍କ ଶୁଭାନ୍ତର ସମାଦି ଦେଲ । ଯାଏ । ସବନାଶ ! ଏ କଥାଟା ଯେ କାହାରି ମନରେ ନାହିଁ । ଓପ୍ପାଦ୍ରି ପୁରୁଣା ହୃଦୀ-ଆର ଲୋକ, ପେହି କେବଳ ଏ କଥାଟା ମନେ କରାଇ ଦେଲେ, ବାକିଙ୍ଗଙ୍କ ଶବ୍ଦ ଟଙ୍କା ନିରାନା ଦେବାକୁ

ହେବ । ପୁନରାର ଭବନା, ପୁନରାର ଆନ୍ଦୋଳନ । ଭାରତବର୍ଷର ବ୍ୟୁଷକଳନ ନିମନ୍ତେ ପାଲିଆମେଣ୍ଟରେ ବୋଧହୃଦୟ ଏ ହାତାରୁ ଅଧିକ ଆନ୍ଦୋଳନ ହୋଇ ନ ଥାଏ । କିଛି ହିରେହୋଇ ପାରିଲ ନାହିଁ, ବେଳ ନାହିଁ । ବେଳ ଡର୍ତ୍ତି ମଙ୍ଗରଜେ ହାତଯୋଡ଼ି କହିଲେ, “ହଜୁର ! ଗୋଲମ ହାଜର ଥାଉଁ ଥାଉଁ ଏତେ ଚିନ୍ତା କି ସକାଶେ ?” ପୁନରାର ପ୍ରଶାସା, ଧନ୍ୟବାଦ ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁହଁରୁ ବାହାର ମଙ୍ଗରଜ କାନରେ ତାଳ ପଡ଼ିଲ । ମିଆଁ ହକୁମ ଦେଲେ, “ଆଜ୍ଞା ମଙ୍ଗରଜ, ତୁମେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେ ଉପକାର କଲୁ, ସେଥିର ଜନାମ ଅନୁହିତା ପାଇବ, ଏ ସିବାପୁ ଟଙ୍କାକୁ ସୁଧ ଗୁରୁତ୍ୱରେ ପାଇବ ।” ମଙ୍ଗରଜେ କହିଲେ, “ରାମ, ରାମ, ରାମ । ହଜୁର, ମୁଁ ପିଆଜ ଆଉ ବିଆଜ ଖାଏ ନାହିଁ ।” ଓପ୍ପାଦ୍ରି କହିଲେ, “କଣ, ବିଆଜ ଖାଏ ନାହିଁ ? ବହୁତ ଇମାନଦାର ଲୋକ । କୋରାନରେ ଯେ ପରିଶ ହାରାମ ବ୍ୟାନ ଅଛି, ବିଆଜ ସେଥିରୁ ଗୋଟାଏ ।”

ଇତିହାସ ଲେଖକ ବୋଲନ୍ତି, କ୍ଲାଇବ ସାହେବ ଦିଲ୍ଲୀ ବାଦସାହଙ୍କ ପାଖରୁ ବଙ୍ଗକାର ସୁବାଦାଶ ନେବାବେଳେ ଏତେ ଅନ୍ତ୍ର ସମୟ ଲାଗିଥିଲ ଯେ, ଗୋଟାଏ ଗଧ ବିକା କଣାରେ ତାହାତାରୁ ଅଧିକ ସମୟ ଦରକାର । ତେବେ, ପତେବୁର ସରବର୍ଣ୍ଣର ସରବରାଳାଶ ଓ ସମସ୍ତ ଶମତା ପାଇବା ମଙ୍ଗରଜଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ବିଳମ୍ବ କ'ଣ ?

— — —

ଗାର ହାଲଗୁଲ

ତାଲୁକେ ଫତେପୁର ସରବର୍ଣ୍ଣ ଗୋଟାଏ ଘର ବଡ଼ ତାଲୁକା । ସଦରଜମା ପାଞ୍ଚ ହଜାର ଦୁଇଶ ଆଠ ଟଙ୍କା ଛ ଅଣା, ମଧ୍ୟରେ ଅସୁଲ ଅତେଇ ପଟ ।

ପାଉପତ୍ରର ଛୁଡ଼ିଦିଅ । ଏଥରେ ପାଞ୍ଚଗୋଟି ମୌଜା-
ମୌଜେ ଶାମନଗର, ବାଲିଆ, ହାଣ୍ଡିଶାଇ, ସଉ-
ଭୁଣିଆ ଓ ଗୋବିନ୍ଦପୁର । ଗୋବିନ୍ଦପୁର ସବୁଠାରୁ ବଡ଼,
ଉଣା ଅଧିକରେ ପାଞ୍ଚଶ ଘରବଢ଼ି, ସବୁଜାତିର ଲୋକ
ଅଛନ୍ତି । ଗୋଟାଏ ଦୋକାନ ଅଛି । ସେ ଦୋକାନରେ
ସବୁ ଜିନିସ ମିଳେ—ଡାଲି, ଘୃତଳ, ଧ୍ରୁଆଁ ପତି,
କୁଣ୍ଡ, ତେଲ ଯାହା ଖୋଜ ପାଇବ, ଦୁଇରୂପ ପଇ-
ସାର ପିଅ ଖୋଜିଲେ ମଧ୍ୟ ମିଳିପାରେ । ଦୋକାନର
ତିନି ପୁରୁଷ୍ଠୀ ଦଶମୂଳ ସାଇତା ଅଛି । ଦୁଇ ତିନି
କୋଶରୁ ବୈଦ୍ୟମାନଙ୍କର ଡାକ ଅସେ । ଗ୍ରାମଟି ଲମ୍ବା
ଲମ୍ବି; କିନ୍ତୁ ସିଧା ସଳଖ ନୁହେଁ, ଆଠଅଙ୍କିଆ । ଅସୁର
ଦୟିର ଉତ୍ତର ଆଉ ପଶୁମ ଆଡ଼ିର ଅଧେ ମାତ୍ରବସିଅଛି ।
ମହିରେ ଗୋହିରା, ଦୁଇ ସାହାଲ ଦର, ମଧ୍ୟ ଗୋହି-
ଶାତା ଖୁବ୍ ଓହାଣୀ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଯିବା ଆସିବା ବାଟ
ଦଶ ବାର ହାତରୁ ବେଶି ନୁହେଁ । ବାଟ ଦୁଇପାଖ
ସମସ୍ତଙ୍କ ଦୁଆର ଅଗରେ ଖରଗାଡ଼, ଖଣ୍ଡା ଖଣ୍ଡା ଟୋଳି
ଜାଗା ଅଛି, ସକାଳେ ସେଠାରେ ଗାଇ ବଳଦ ବନ୍ଦା
ହୁଅନ୍ତି । ପ୍ଲାଟିନ ପ୍ଲାନେ ଖଣ୍ଡା ଖଣ୍ଡା ଶଗଡ଼ ଥୁଆ
ହୋଇଅଛି । ଗୋହିରାରୁ ସମସ୍ତଙ୍କ ଦୁଆରକୁ ଯିବା
ପାଇଁ ଅଳଗା ଅଳଗା ବାଟ । ଗ୍ରାମଟି ତିନି ଭାଗରେ
ବିଭକ୍ତ—ସାଅନ୍ତରାକ, ତନ୍ତ୍ରୀସାଇ, ବ୍ରାହ୍ମଶୟକ ।

ଦାଆନ୍ତିପାଇରେ ଖୋଦ ଶାମତନ୍ତ୍ର ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ
ଦର, ଏଥପାଇଁ ଖୁବ୍ ଡାକ । ରତ୍ନ ଛ ଦଢ଼ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
କରେଣ ଜାର । ଦୋକାନଟା ମଧ୍ୟ ଏଇ ସାଇରେ ।
ରତ୍ନ ପହରକ ସରକ ଆଉ ସବୁ ସାଇ ଭୁନିତାନ୍ ।

ବ୍ରାହ୍ମଶ ସାଇର ପ୍ରକୃତ ନାମ ଶାସନ । ଶାସନ
ଭାଗ ପଞ୍ଚାଶ ଗୋଟା ପୁଅଙ୍ଗପ୍ତା ବାସ୍ତଵର ଦର । ଶାସନ
ଗୋହିରା ଦୁଇ ପାଖରେ ଦେବ ଶ ଅନ୍ଧ ଜ ନଡ଼ିଆ
ଗଛ, ମୁଣ୍ଡରେ ବଡ଼ ପିଣ୍ଡ ବନ୍ଦା ଅଛି, ସେଠାରେ ବଳ-
ଦେବ ପୂଜା ହୁଏ । ପିଣ୍ଡଠାରୁ ଦଶପଦର ହାତ ଛୁଡ଼ି

କେତେବୁଡ଼ିଏ ଗଜାଭଳିଆ ନଡ଼ିଆଗଛ, ମୂଳ ସପା
ସୁତରା । ସେଇଟା ଗୋସାଇଁ ମାନଙ୍କର ବୌଠକ ଜାଗା ।
ନାସଶୁଙ୍ଗା, ଭାଙ୍ଗଦୋଟା, ଯଜମାନଦର କଥା, ଅର-
ଜନ କଥା, ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି କଥାମାନ ସେଇଠାରେ
ସମାଧା ହୁଏ । ଦିନେଦିନେ ସେଠାରେ ବଡ଼ ଗୋଲମାଳ
ହୁଏ, ସେ ଦିନ ଯଜମାନ ଘରୁ ମିଳିଥିବା ଶ୍ରୀ ରୂପିନୀ
ବା ସଭମାନ୍ୟ ଦକ୍ଷିଣା ବାଣୀ ହେଉଥିବାର ସହଜରେ
ଜଣା ପଡ଼ିଯାଏ । ସେ କଳ ଶୃଣି ଲୋକମାନେ
କହନ୍ତି, “ବ୍ରାହ୍ମଶଶୁଭାକ ରୂପିନୀ ମୁଠାକ ସକାଶେ କୁକୁର
ପରି କଳ କରୁଅଛନ୍ତି ।” ମାସ ଲୋକମାନଙ୍କର ଏପରି
କଥାଟା ଆମୁମାନକୁ କିଛି ସୁଖ ଲାଗେ ନାହିଁ । ତାହାର
କାରଣ, ଏମାନେ ନିଂପଟ ମୂର୍ଖ, ଗତରକୁତି, ବ୍ରାହ୍ମଶ
କର୍ମସ୍ତନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଛିତଣ ବର୍ଣ୍ଣର ରଜା ତ ।
ଏମାନଙ୍କୁ କୁକୁର ସତଙ୍ଗ ତୁଳିବା କେତେବେଳେ
ହେଲେ ଉଚିତ ନୁହେଁ । ଉପମାଟା ମଧ୍ୟ ଭଲ ହେଲେ
ନାହିଁ । କାରଣ ପ୍ରେତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଉତ୍ସୁକ୍ଷା ଓଦା
ରୂପିନୀ ସକାଶେ ବ୍ରାହ୍ମମାନଙ୍କର କଳ । ଆଉ
କୁକୁରମାନେ କାମୁଡ଼ାକାମୁଡ଼ ଲଗାନ୍ତି, ବ୍ରାହ୍ମମାନେ
ବାଢ଼ିଆ ବାଢ଼େଇ ହୁଅନ୍ତି ସିନା, ଗୋଟାଏ କୁହାଣ
ଆଉ ଗୋଟାକୁ କାମୁଡ଼ିବାର ବା ରାମୁଡ଼ିବାର ତ
ଦେଖା ନାହିଁ । ଆକାଶରେ ଶାରୁଣା ଉଡ଼ିଲେ
କେଉଁଠାରେ ମତି ପଡ଼ିଥିବାର ଯେପରି ଜଣାଯାଏ,
ସେହିପରି ଦିନ ପହରକ ବେଳେ ଗୋସେଇସାନେ
ଚିତାଇତା ହୋଇ ପଳ ପଳ ବାହାରିଲେ, କେଉଁ
ଗାଁରେ ମନୁଷ୍ୟ ମରିଥିବାର ଲୋକେ ଅନୁମାନ
କରନ୍ତି ।

ପାଣିଗ୍ରାହୀ ଭାଗ ବାଟିକ ମିଶି ଶାସନ ଭାଗ ଜମି
ପାଞ୍ଚ ମାଣି । ଟିକାଳ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଆଶୀର୍ବାଦ କରି ଜମି

ଭୋଗ ଦଶଳ କରିବା ନିମନ୍ତେ ମରହଙ୍କା ସୁବାଦାର
ତମା ପାତିଆ ସନନ୍ଦ ଦେଇଅଛନ୍ତି । ଯିକାଳ ବୋଇଲେ
ଭୂତ, ଭବିଷ୍ୟତ, ବର୍ତ୍ତମାନ । ଭୂତ କଥା ଭୂତଙ୍କୁ ଜଣା;
ଭବିଷ୍ୟତ କଥା କୌଣସି ମନୁଷ୍ୟ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ,
ବର୍ତ୍ତମାନ କଥା ଆମ୍ଭେମାନେ ଜାଣୁଁ । ଗୋରୁ ଗାନ୍ଧି
ଖୋଲ ଆଣି ବାନ୍ଧବା, ଗୁମାଳରେ ଧୂଆଁ ଦେବା,
ହୁଳିଆକୁ ପଶାଳପାଣି ଦେବାରେ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳଟା
ଗଡ଼ିଯାଏ, ଭୂମିଦାତାଙ୍କୁ ଆଣୀବାଦ କରିବେ କେତେ-
ବେଳେ ? କଥା ପଡ଼ିବାରୁ ଦିନେ ଭୋବନ ବାହିମାତ୍ରି
କହି ବସିଲେ, “ଆମୁର ଭୂମି କାହିଁ ଯେ, ସନ୍ଧ୍ୟାରେ
ଆଣୀବାଦ କରିବୁଁ ?” କଥାଟା ମଧ୍ୟ ନିହାତ ମିଛ
ନୁହେ, ଶାସନ ଭାଗ ପାଞ୍ଚଶ ମଣ ମଧ୍ୟରୁ ଦଶ ବର୍ଷ
ମଧ୍ୟରେ ରୁହି ଶ ମାଣ ବିଳା ଭଙ୍ଗା ସରିଲାଣି । ବାକି
ଯେ ଜମି କେତେ ମାଣ ମଙ୍ଗରଜେ ସମାଲିଛନ୍ତି ବୋଲି
ଅଛି । “ଗୋବୁହୃଣହିତାୟତ” ମଙ୍ଗରଜଙ୍କର ଘର
ଯହ । ବୁଲ ଗୋରୁଗୁଡ଼ିକ ମଙ୍ଗରଜେ ସାବଧାନ କରି
ଆପଣା ଗୋଠରେ ରଖନ୍ତି, କେହି ପାଣ ଏପରି ନୀ
ଉଆରସୀ ଗୋରୁ ଆଣି ବକ୍ଷିସ୍ୱରୂପ କିଛି କିଛି
ନେବାର ସରବରର ଦେଖାଯାଏ । ବଳଦ ରୁହି
କେବଳ ଗାନ୍ଧି ସନ୍ଧ୍ୟା ତନିଶହରୁ ଟପି ଗଲଣି ।
ଗୋମାତା ବାର ଜାଗାରେ ବୁଲି କଷ୍ଟ ପାଇବେ, ସେଥୁ
ସକାଶେ ସମାଲିଛନ୍ତି, ନିହାତ ବଳ ପଡ଼ିଲେ ବର୍ଷକୁ
ବର୍ଷ ପାଇଁ ଗୋଆନ୍କୁ ଅଧା ଅଧା ଦେବାକୁ ପଡ଼େ ।
ସେପରି ବୁନ୍ଦିମାନଙ୍କ ଜମିଗୁଡ଼ିକ କଣି ନେଇଛନ୍ତି,
ସମାଲ ରଖିଛନ୍ତି । ଗୋସାଇଁମାନେ ଜମି ନ ବିକ କଣ
କରିବେ ? ଏକ ବୁନ୍ଦିମିଆ ରୂପ, ତାହା ବାଦ
ରୈରଗୁଡ଼ାକ ଦାଢ଼ି ବାଢ଼ି ବୁନ୍ଦିଶା ଜମିରୁ ଧାନ
ରୈରିକଲେ । ମଙ୍ଗରଜଙ୍କୁ କିଛି ଜମି ବିକ ଦେଲେ
ରୈରମାନେ ଡରରେ ପାଖ ପଣି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ।
ଆଉ ମଙ୍ଗରଜେ ପାଞ୍ଚ ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କାରେ ପାଞ୍ଚ ମଣ ଜମି
କଣିଲେ ବୋଲି କେହି କେହି କହନ୍ତି । ଏକଥାଟି
ସେମାନଙ୍କର ବୁଝିବାର ଭୁଲ । ଆଜ୍ଞା, ଭୁମେ

ଉରଣେ ବୁଣିଲେ ପାଞ୍ଚ ଉରଣ କାଟ ତ ? ମଙ୍ଗରଜଙ୍କ
ଟଙ୍କାଟା କି ବାଞ୍ଚ ? ସେଥୁର କଣ କଳନ୍ତର
ନାହିଁ ?

ଶାସନ ମଣିରେ ଶିବୁ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ଦର । ଏହାଙ୍କ
ଜେଜେ ବିକି ଖାଡ଼ିଙ୍କା ପୂର୍ବ ସାତ ପାଦ ବ୍ୟାକରଣ
ମୁହଁ ମୁହଁ କହି ଯାଉଥିବାର ପଣ୍ଡିତଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣା-
ଯାଏ । ନେଷଧାନ୍ତ ପାଠ ଟାହାଙ୍କଠାରେ ଅଟକୁ ନ
ଥିଲ । ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ନାନା ବ୍ୟାକରଣର ଶବ୍ଦ ଓ ସନ୍ଧି-
ଗୁଡ଼ାକ କୋଇଲି ଗୀତ ପରି ହାଁକ ଯାଉଥିଲେ ।
ସେମାନଙ୍କ ପୋଥୁ ସବୁ ଖଟୁଲିବିର ସାଇତା ଅଛି ।
ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ପ୍ରତିଦିନ ପୂଜାକରନ୍ତି । ଆପେ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ମଧ୍ୟ ଜଣେ
ଟାଣ ପଣ୍ଡିତ । ପୋଥୁରୁ ତୋର ନ ଫିଟାଇ ପାଞ୍ଚ ବର୍ଗ
ଅଭିଧାନ କହି ଯାଇ ପାରନ୍ତି । ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ସାଆନ୍ତ ବାପ
କର ମଉଳା ପୁଅ ଭାଇଙ୍କର ଭିଣେଇର ମାଉସୀପୁଅ
ଭାଇ ନବଦୀପ ଯାଇ ନ୍ୟାପୁଣ୍ୟ ପଢ଼ି ଆସିଥିଲେ ।
ସାର କଥା ଖାଡ଼ିଙ୍କାବଣ ସକାଶେ ଶାସନର ବିଦ୍ୟା
କେତେବେଳେ ଗୁଡ଼ ନାହିଁ । ଏହାଙ୍କ ଦାଣ୍ଡ ପଣ୍ଡାରେ
ଚୌପାଡ଼ୀ¹, ଶାସନ ପିଲମାନେ ଦୁଇ ଓଳ ପଡ଼ିଛି,
ଏକଶୂନ୍ୟ କର୍ମକର୍ମଙ୍କ ଶୋଳ ପଣ ଏହାରେ ପଡ଼ା
ହୁଏ । କେହି କେହି ପିଲ ବର୍ଗ ଦୁଇ ବର୍ଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ଉଜ ଶିକ୍ଷା ମଧ୍ୟ ଲାଭ କରନ୍ତି ।

ପଣ୍ଡିମ ସାହାଲ ତନୀପାହରେ ତନୀ ଦେଢ଼ିଶ-
ଦର, ଏହି ସାହିର ଗୋହିଶାଟା ସଫାସୁତରା; ଖତଗାଡ଼
ଗୋବର ଗଦା କିଛି ନାହିଁ । ଆପଣ ମନେ କଲେଣି,
ଏଠାରେ ପାଞ୍ଚ ଆଇନ ଜାଣ ଅଛି, ମିତନିସିଧାଳଟିର
ଶଗଡ଼ିଆସି ଅଳିଆ ସବୁ ଉଠାଇ ନେଇପାଏ । ଆପଣଙ୍କୁ
ସାବଧାନ କର ଦେଉଥିଲୁଁ, ଆମୁମାନଙ୍କଠାରୁ ନ ଶୁଣି
କୌଣସି କଥା ସିଦ୍ଧନ୍ତ କରି ପକାଇବେ ନାହିଁ ।
ଅନେକ ଅନୁସନ୍ଧାନ ଅନେକ ପ୍ରମାଣ ସଂଗ୍ରହ କର ଆମୁ
ମାନଙ୍କୁ ଲେଖିବାକୁ ହୁଏ । ଆପଣମାନଙ୍କର ଏପରି

ତ୍ରୁମ ଅପନୋଦନ ନିମନ୍ତେ ଆମ୍ବମାନଙ୍କର ଏତେ ପରିଣମ, ନୋହିଲେ ପ୍ରୟୋଜନ କଣ ? ପୁଣି ଏଣୁତେଣୁ ଗୁଡ଼ାଏ ଲେଖି ପକାଇବା ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ଅଭ୍ୟାସର ବିପରୀତ । ଅକାଟ୍ୟ ପ୍ରମାଣ ନ ପାଇଲେ କିମ୍ବା ଯାହା ନ୍ୟାୟ ଶାସ୍ତ୍ରଙ୍କର ନୁହେ ଏମନ୍ତ କଥାଗୁଡ଼ାକ ଆମ୍ବେମାନେ ଶୁଣୁ ନାହିଁ । ଯାହା ଲେଖିବୁଁ, ସେ କଥା-ଗୁଡ଼ାକ ନ୍ୟାୟ ଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ପ୍ରମାଣ କରଇ ଦେବୁଁ, ଆପଣଙ୍କର ପାଠି ପୁଷ୍ଟାଇବାର ବାଟ ନ ଥିବ । ଦେଖନ୍ତୁ ପ୍ରମାଣ ପ୍ରୟୋଗ ନିମନ୍ତେ ନ୍ୟାୟଶାସ୍ତ୍ର କହନ୍ତି, “ଦ୍ୱାତୋ ବହୁମାନ ଧୂମାର୍” ଅର୍ଥାତ୍ ପଦ୍ମତରୁ ଧୂଆର୍ ବାହାରୁଛି କିପ୍ପା ? ନା, ଭିତରେ ନିଆଁ ଅଛି । ମହାନଦେଶର ପାଣି ବଢ଼ି ଆସୁଅଛି । ଦେଖିଲେ ଜାଣିବ, ଉପରେ ଭାରି ବର୍ଷା ହୋଇଗଲାଣ୍ଠି । କାର୍ଯ୍ୟ କାରଣର ଗୋଟାଏ ଏମନ୍ତ ନିତ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧ ଅଛି । “ନ କାର୍ଯ୍ୟଂ କାରଣଂ ବିନା” କାରଣ ନ ଥିଲେ କାର୍ଯ୍ୟ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏବାରେ ନିମିଶ୍ରିତ କାରଣ ହେଲା ବୃଷ୍ଟି । ସେହିପରି ଆମ୍ବେମାନେ ଅକାଟ୍ୟ ଯୁକ୍ତି ଦେଖାଇ ପ୍ରମାଣ କରଇଦେଇ ପାରୁଁ, ଗୋବର ସହିତ ଗୋରୁର ନିତ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧ ଅଛି । କାରଣର ଅଭିବ ହେଲେ କାର୍ଯ୍ୟର ଅଭିବ ହେବ, ଏ କଥା ଆପଣ ଅବଶ୍ୟ ସ୍ଵାକାର କରିବେ । ସୁତରଂ ତନ୍ତ୍ରୀସାଇର ଗୋବର ଗଦାର ଅଭିବର କାରଣ ଗୋରୁର ଅଭିବ, ଅର୍ଥାତ୍ ତନ୍ତ୍ରୀସାଇରେ ଗୋରୁ ନାହିଁ, ସୁତରଂ ଗୋବର ନାହିଁ । ଆପଣମାନଙ୍କ ମନରେ ଆଉ ଗୋଟାଏ ଭାରି ଖଟକା ଲାଗିପାରେ । ଗୋରୁଗୁଡ଼ାକ ବାଦ ଭାଲୁ ନୁହନ୍ତି ଯେ ବନରେ ରହିବେ, ଏମାନେ ଗ୍ରାମ୍ୟପଣ୍ଡୁ, ଗ୍ରାମରେ ରହିବା ଏମାନଙ୍କର ସ୍ଵଭାବ । ଯେଉଁଠାରେ ପାଣି, ସେହିଠାରେ ମାଛ; ସେହିପରି ଗ୍ରାମରେ ଗ୍ରାମ୍ୟ ପଣ୍ଡୁ ଏହା ଧରା ବନା କଥା । ତନ୍ତ୍ରୀସାଇ ଗୋଟାଏ ଗ୍ରାମ, ତେବେ ହୁମ୍ୟପଣ୍ଡୁ ନାହାନ୍ତି କି ସକାଶେ ? ଆମ୍ବେମାନେ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କ ସୃଷ୍ଟି କୌଣସିଲରେ ଅନେକ ବ୍ୟବରୂର ଦେଖିବାକୁ ପାଉଁ, ହୁଏ ତାହାଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟରେ ଗଫଳତି, ନ ହୁଏ ତିଲ । ଦେଖନ୍ତୁ, ପଣ୍ଡ

କହ, ପଣ୍ଡି କହ, କାଟ ବୋଲ, ପଚଙ୍ଗ ବୋଲ, ସବୁ ଜାତରେ ଅଣ୍ଟିର ମାଝ ଅଛନ୍ତି, ସେଥି ମଧ୍ୟରେ ତ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ହିଞ୍ଜଳ ଦେଖାଯାଏ । ସେହିପରି ତନ୍ତ୍ରୀସାଇ ଗ୍ରାମ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏଥରେ ଗ୍ରାମ୍ୟ ପଣ୍ଡ ନାହିଁ । ପଣ୍ଡ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏହା ହିଞ୍ଜଳ ଅର୍ଥାତ୍ ଏଠାରେ ବନ୍ୟପଣ୍ଡ ବାଦ, ଭାଲୁ କିମ୍ବା ଗ୍ରାମ୍ୟପଣ୍ଡ ଗାନ୍ଧି, ଗୋରୁ କିଛି ନାହାନ୍ତି । ତାହାର ମଧ୍ୟ କାରଣ ଥାଇପାରେ, କାରଣ ବିନା କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ, ଏହା ନ୍ୟାୟଶାସ୍ତ୍ର ସୂଚ ଅଟେ । ବ୍ୟାକରଣ ରଚକମାନେ ସୂଚ ଠିକ୍ କରି ନ ପାରିଲେ ନିପାତନସିଦ୍ଧ ବୋଲି ଗୋଟାଏ କଥା କହି କାର୍ଯ୍ୟ ସାରି ଦିଅନ୍ତି, ମାତ୍ର ଏହା ଏକ ପ୍ରକାର ଠକପଣିଆ । ତାହା ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ହାତରେ ହେବ ନାହିଁ । ସେ କଥା ଥାଉ, ତନ୍ତ୍ରୀସାଇରେ ଗୋରୁ କିଣ୍ଠା ନାହିଁ, ତାହାର କାରଣ ବୁଝନ୍ତି । ବାଇବେଳରେ ଲେଖାଅଣ୍ଠି, ‘ଜଣେ ସେବକ ଦୁଇଜଣ ସାଆନ୍ତର ସେବା କରିପାରେ ନାହିଁ ।’ ସରବରର ଦେଖାଯାଏ, ଶାସ୍ତ୍ରକାରମାନେ ଠିକେ ଠିକେ ଦୁଇ କଥା କହି କାର୍ଯ୍ୟ ସାରବସନ୍ତି । ଠୀକାକାର ନ ଥିଲେ ମୂଳତ୍ରୁତି ବୁଝିବା ନିତାନ୍ତ କଠିନ । ମଲ୍ଲୀନାଥ, ମଥୁରାନାଥ, ଶ୍ରାଧର ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିଦେଇ ନ ଥିଲେ, ରଦ୍ବୁଦ୍ଧଶ, ନ୍ୟାୟ, ଭାଗବତ ପରି ଗ୍ରହମାନ ଆଜିଯାଏ ତୋରିଭିଡ଼ା ହୋଇ ପଡ଼ିଥାନ୍ତା । ସେହିପରି ଆମ୍ବେମାନେ ବାଇବେଳର ବ୍ୟାଖ୍ୟାକରି ନ ଦେଲେ ବୁଝିବା ସହଜ ନୁହେ । ଆପଣ ନ ହୁଏ ଟାଣିଟୁଣି ଏକପ୍ରକାର ପାଠ ଲଗାଇଯିବେ, ମାତ୍ର ସମସ୍ତଙ୍କ ହାତରେ ତ ସବୁ କଥା ହୁଏ ନାହିଁ । ବାଇବେଳ ସୂଚର ଅର୍ଥ ଏହି କି, ଜଣେ ମନୁଷ୍ୟ ଏକ ସମୟରେ ଦୁଇ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ପାରେ ନାହିଁ । ଅର୍ଥାତ୍ ଲୁଗା ବୁଣାରେ ତନ୍ତ୍ରୀସାଇର ଦିନ ପାଏ, ରୂପ କରିବାକୁ ବେଳ କାହିଁ ? ରୂପ ଯଦି ନ କଲେ, ବଳଦ ରଖିବାର ଦରକାର କଣ ? ବଳଦ ନ ଥିଲେ ଗୋବର କାହିଁ ଆସିବ ? ଗୋବର ଅଭିବରୁ ଖତଗଦାର ଅଭିବ । ଖତଗଦା ନ ଥିବାରୁ ଦାଣ୍ଡମପା ।

ଆଜିକାଳି ଉତ୍ସେଳଣ ଶି ସଂବନ୍ଧରରେ ବିଜ୍ଞାନ-
ଶାସ୍ତ୍ର ଶ୍ରୀ ମର୍ଯ୍ୟାଦା; କାରଣ, ଏହି ଶାସ୍ତ୍ର ସବୁ
ଉନ୍ନତିର ମୂଳ ଅଟେ । ଦେଖନ୍ତୁ, ଲଙ୍ଘରେନମାନେ
କେତେ ଗୋଟି, ଆଉ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ଦେହ କାଳଆ ।
ସେଥିର କାରଣ ସେମାନେ ବିଜ୍ଞାନଶାସ୍ତ୍ର ପଢ଼ିଅଛନ୍ତି,
ଓଡ଼ିଆମାନେ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ ! ଆମ୍ବେମାନେ ହାଲ
ବିଜ୍ଞାନର ଚର୍ଚା ଆରମ୍ଭ କରିଅଛୁଁ । ବର୍ତ୍ତିମାନ ପ୍ରସଂଗଟା
ଆମ୍ବେମାନେ ସେହି ଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ପ୍ରମାଣ କରିଦେଇ
ପାରୁଁ । ଆପଣ ପାଠରେ ମନ ଦେଉନ୍ତୁ, ବିଜ୍ଞାନଶାସ୍ତ୍ର
ସେ କେତେ ଠିକ, ତାହା ବୁଝି ପାରିବେ । ଉକ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ର
ସୂଚ ଏହି, ଏକ ପ୍ଲାନରେ ଦୁଇଗୋଟି ବସ୍ତୁ ରହି ନ
ପାରେ । ଆପଣଙ୍କ ଦୁଃଖିଆ ଶିନାରେ ପାଣି ରହେ ତ ?
ଏ କଥା ବୋଲିବେ, ସେଥିପାଇଁ ଉକ୍ତ ସୂଚ ବ୍ୟାଖ୍ୟା
ଆବଶ୍ୟକ । ଅର୍ଥ ତୁ ଗୋଟିଏ ପ୍ଲାନରେ ଏକ ସମୟରେ
ଦୁଇଗୋଟି ପଦାର୍ଥ ରହି ନ ପାରେ । ଶିନାରେ ଦୁଃ
ପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲେ ଆଉ ପାଣି ରହି ପାରିବ ନାହିଁ । ଲୁଗାବୁଣୀ
ସକାଶେ ବାହାର ଭିତର ଦୁଇ ଜାଗା ଦରକାର ।
ଦର ଭିତରେ ଲୁଗା ବୁଣାପାଏ ; ଲୁଣ୍ଠି କାଟିବା,
ତାଣୀ କରିବା ଇତ୍ୟାଦି କର୍ମ ବାହାରେ ହୁଏ । ସୁତରାଂ
ତାସଣ ଜାଗାରେ ଗୋବର ଗଦା ରହିବା ନିତାନ୍ତ
ଅସମ୍ଭବ । ଆଉ ସ୍ଵୀ ପୁରୁଷ ମିଳିତ ନ ହେଲେ ଲୁଗା
ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ । ସୁତାରେ ତୋରଣି
ଦେବା, ନଟେଇ ବା ଚରଣିରେ ଚଢ଼ିଇବା ନଳି
ବଳିବା, ଏ ସବୁ ତନ୍ମାଣୀମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ ।
ଗାନ୍ଧି ବଳଦ ଦାଣ୍ଡରୁ ଖୋଜି ଆଣି ବାନ୍ଧବାକୁ
ସେମାନଙ୍କର ବେଳ କାହିଁ ? ଇତ୍ୟାଦି ଆହୁରି ମଧ୍ୟ
ଅନେକ କାରଣ ଅଛି; ମାତ୍ର କଥା ବଢ଼େଇ ଲେଖିବା
ଆମ୍ବେମାନଙ୍କ ଦେହରେ ଚଳେ ନାହିଁ, ସେହିପାଇଁ ଠିକେ
ଠିକେ ସବୁ କଥା ଲେଖିପନାହିଁ ।

-୧୦-

ଉଚିତ୍ ଆଉ ସାରିଆ

ତନୀସାଇ ମୁଣ୍ଡରେ ଭାଗବତ ରେ ଆଉ ଦଖ-
ବାମନ ମନ୍ଦିର । ତନୀମାନଙ୍କ ଜାଣିଆଣ ଠକାରେ
ମନ୍ଦିରଟି ତମ୍ଭାର ହୋଇଅଛି । ଜାଣିଆଣ ଠକା କଣ
ଜାଣନ୍ତି ? ଅବଶ୍ୟ ଏ କଥାଟା ଆପଣଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ଦେବା
ଦରକାର ନାହିଁ; ମାତ୍ର ଆଉ ଆଉ ନବ୍ୟ ବାବୁମାନଙ୍କୁ
ବୁଝାଇଦେବା ଦରକାର । କାରଣ ସେମାନେ ବିଦାନ୍,
ବଡ଼ ବଡ଼ କଥା ପଢ଼ି ଅଛନ୍ତି, ବଡ଼ ବଡ଼ କଥା ଜାଣନ୍ତି ।
ଆପଣା ଜେଜେବାପର ବାପ ନାମ ପବୁର, ଅଣ୍ଟାଳି
ହେବେ; କିନ୍ତୁ ଇଂଲଣ୍ଡର ତୃଣୀପୁ ଗୁର୍ରସର ପଞ୍ଚଦଶ
ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ ସେମାନଙ୍କର କଣ୍ଠେ । ଇଂରେଜ ସମାଜ
ବା ପରାସୀ ସମାଜର କଥାଗୁଡ଼ାକ ପଢ଼ିଲେ ଲେକେ
ବିଦାନ୍ କହିବେ, ଆପଣାର ବା ପ୍ରତିବାସୀ ଜାତି ଓ
ସମାଜର କଥା ଜାଣିବାର ଦରକାର କଣ ? ଯାଉ
ସେଥିରେ କଣ ଅଛି ? ବାବୁମାନେ ଏ କଥା ଶୁଣିଲେ
ଶପା ହୋଇଯିବେ, ଆମ୍ବେମାନଙ୍କର କହିବାର ଦରକାର
କଣ ? ଜାଣିଆଣ ଠକାର ଅର୍ଥ ଏହି ଯେ, ଜାଣି
ମଧ୍ୟରେ କେହି ଭଲ ମନ କଲେ, ପଞ୍ଚମାନେ ତାହାକୁ
ଜରିମାନା କରନ୍ତି କିମ୍ବା କେହି ଗରିବ ଜାଣିଭାଇ
ଦେଇ ନ ପାରିଲେ ପଞ୍ଚଗୋପାଇଁ କିନ୍ତୁ ମାନ୍ୟ ନେଇ
ତାହାକୁ ଉଠାଇ ନିଅନ୍ତି । ଠକା ପରମାଣୀକ ଜିମାରେ
ଆସ । ସେହି ଠକାରେ ମନ୍ଦିରଟି ତମ୍ଭାର ହୋଇଅଛି ।
ଏହି ନିଯୁମ ସବୁ ହାତୁଆ ଜାଣିରେ ଚଳେ । ଆହା !
ଏହି ପୁନ୍ଦର ପ୍ରଥାଟି ଦିନକୁ ଦିନ ଲୋପ ପାଇଅଛି ।
ଆଜିକାଳି ଅଦାଲତ ଦୁଆର ମେଲ, ଲେକମାନେ
ଜ୍ଞାନ ଅର୍ଥାତ୍ ସଭ୍ୟ ହେଲେଣି, ପଞ୍ଚଶାସନ କିଏ
ମାନୁଷ ? ଇଂରେଜ ଆଇନ କହେ, ‘ଦେଖ ବାବା
ସାବଧାନ ! ତୁମେ ସେବେ କିନ୍ତୁ ଅପରାଧ କର,

— — —

ଆଉ ସେଥିରେ ଯଦି ଆଜନ୍ୟକ ପ୍ରମାଣ ପାଇଁ, ଦଣ୍ଡ ଦେବୁଁ ।’ ଚଲକ୍ ଲେକ କହିଲ, ‘ଆଜା ଆପଣ ଯେମନ୍ତ ପ୍ରମାଣ ନ ପାଇବେ, ସେଥିର ପିକର ମୋତେ ଜଣା ।’ ଆଉ ଡଙ୍ଗଳ ତାହା ପିଠି ରୂପୁଡ଼ାଇ କହିଲେ, ‘କୁଇ ପରବା ନେହି, ଟଙ୍କା ଆଶ, ମୁଁ କଳାକୁ ଧଳା, ଧଳାକୁ କଳା କରି ଦେବି ।’ ଏଥିରେ ଏ ଫଳ ହେଉଥିଲା ଯେ, ଅନେକ ଚଲକ ଓ ଧନବାନ୍ ଲେକ ଶତ ଅପରାଧ କରି ମଧ୍ୟ ଦେବ ଖାଡ଼ି ରୂପି ଯାଉଥିଲା । ନିଶାହ ନିର୍ଜନ ଲେକଙ୍କୁ ହରବରରେ ପଡ଼ିବାକୁ ହେଉଥିଲା । ଆଉ ଦୁଇ ପକ୍ଷ ମନ୍ଦିରାଠର ଟଙ୍କା ବାଣୀ କଙ୍ଗାଳ । ସେହି ଟଙ୍କା ବାର ଭୁତ ଗୋଟାଇ ଖାଇଥିଲା । ଅନ୍ତରେ ଧୂଳ ପକାଇବାର ବାଟ ନାହିଁ । ପୁଣି ପ୍ରକୃତ ଅପରାଧୀଠାରୁ ଜରିମାନା ଅସୁଳ ଟଙ୍କା ସତ୍କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗୁଥିଲା ।

ନିର୍ବୁଦ୍ଧର ସହିତ ତନୀ ଜାତିର ଗୋଟାଏ ସମ୍ବନ୍ଧ ଥିବାର ସମସ୍ତେ ବୋଲିଲା । କାହାର ବୁଦ୍ଧିର ସ୍ଵର୍ଗ ଦେଖିଲେ ଲେକେ ବୋଲିଲା, “ଆରେ ଭୁଟା ତନୀ ନା କଣ ରେ ?” ଅନ୍ତରେ ଭୁଟା ତନୀ ପରି ହୁଣ୍ଡା । ଆପଣ ସର୍ବ୍ୟତା ଶିଖିଥିଲେ ତନୀମାନଙ୍କର ଦଧିବାବନ ମନ୍ଦିର ତୟାର କଥା ଶୁଣି ସେହି ପ୍ରବାଦକୁ ଅକାଟ୍ୟ ସତ୍ୟ ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରିବେ । ଆପଣ କହିବେ, ସାଧାରଣ ଟଙ୍କାରୁଡ଼ାକ ପରି ଅପରାଧୀ କିମ୍ବା ? କିଲେଟର ସାହୁବଙ୍କ ନାମରେ ସ୍କଲାପ ବାନି, ନୋହିଲେ ଲଟ ସାହୁବଙ୍କ ନାମରେ ହାସପାତାଳ ବିଦ୍ୟା, ମନ୍ଦିରଟା କଣ ?

ଆପଣଙ୍କ ମନ ଯୋଗାଇ କଥା କହିବା ଆୟୁମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ; ମାସ ଆପଣଙ୍କ କଥାଟା ଆୟୁମାନଙ୍କ ମନକୁ କିମ୍ବା ଲାଗୁଅଛି । ଆପଣଙ୍କ କୁହାଯାଉ ନାହିଁ ଏ କଥା ଠକ୍; କିନ୍ତୁ ତନୀ ବୁଦ୍ଧି

ଅର୍ଥ କଣ ଜାଣନ୍ତି, ଏହା ଗୋଟାଏ ଯୋଗାଇଥିବା ଶବ୍ଦ । ଯେମନ୍ତ ପଙ୍କଜ ବୋଇଲେ ପଦ୍ମ, ତେବେ ପଙ୍କରୁ ଯେ ଜାତ ହେବ ଅର୍ଥାତ୍ ଯୋଡ଼ାଦଳ, ଶିଉଳ, ଶାମୁକା, ଗେଣ୍ଟା ସମସ୍ତେ କି ପଦ୍ମ ? ତାହା ନୁହେଁ । ସେହିପରି ତନୀ ଅର୍ଥ ନିର୍ବୁଦ୍ଧିଆ, ନିର୍ବୁଦ୍ଧିଆ ଅର୍ଥ ତନୀ ନୁହେଁ । ସେ ଦିନ ମାଞ୍ଚସ୍ତରର ତନୀମାନେ ଯେ ପାଲିଆମେଣ୍ଟ କମ୍ପାଇ ଦେଲେ, ତାହା କି ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ ? ଆପଣ ଯେ ବାବୁ ସାକିଅଛନ୍ତି, ତାହା ତ କେବଳ ତନୀ ପ୍ରସାଦାତ୍ । ଏପ୍ରକାର ତନୀଙ୍କ ବୁଦ୍ଧି ପ୍ରତି ଦୋଷାରେପ କରିବା ଏକ ପ୍ରକାର ବେମନି । ହିସାବ ଧରିଲେ ଆୟୁମାନଙ୍କ ପୂର୍ବପୁରୁଷ ସମସ୍ତେ ତନୀ ଥିଲେ । ଏଥିର ପ୍ରମଣ ସାରବ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରତିକର୍ତ୍ତା ବିଦ୍ୟାର ଅନୁଶୀଳନ କରିବାର ଦରକାର ନାହିଁ । ଗ୍ରାମ ଗ୍ରାମଙ୍କ ଠାକୁରମନ୍ଦିରଗୁଡ଼ାକ ସେଥିର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ସାକ୍ଷୀ । କୌଣସି ବିଶ୍ୱାସ ଦୁଇ ପଟ ନ ଦେଖି ହଠାତ୍ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଉପମାତ୍ର ହେବା ତନୀର ତିହାର ବୋଲି ଆୟୁମାନେ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଁ । ଦେଖାଯାଉ ଠାକୁର-ମନ୍ଦିରଗୁଡ଼ାକ ବାନ୍ଦ୍ରବିକ ତନୀଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ କି ନୁହେଁ । ଯୋର ମଧ୍ୟକାଳୀନ ଲେକମାନଙ୍କ କଥା ଆପଣଙ୍କୁ ଜଣାଥିବ । ସେମାନେ ଦିନଯାକ ଦୁଃଖ ଧରାରେ ଲାଗିଥାନ୍ତି, ସଞ୍ଜ ହେଲେ ମୁଠାଏ ମୁଠାଏ ଖାଇ ଶୋଇ ପଡ଼ନ୍ତି । ଗ୍ରାମରେ ଧର୍ମପ୍ରଚାରକ ନାହାନ୍ତି, ଲାଇବ୍ରେଣ୍ଟ ନାହିଁ, ଧର୍ମକଥା କାହିଁ ଶୁଣିବ ? ଠାକୁର ମନ୍ଦିରରେ ସଞ୍ଜ ସକାଳେ ଶଙ୍ଖ ଦରନା ବାଜେ । ପିଲାଟାରୁ ବୁଢ଼ା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଏହି ଶବ୍ଦ ଜଣାଇ ଦିଏ, ଜଗତରେ ପ୍ରଭୁ ଅଛନ୍ତି । ସେଠାରେ ଭାଗବତ ଗାନ୍ଧି ଅଛି; ରାଧାକୃତ୍ତମୀ, ଜନ୍ମାକୃତ୍ତମୀ, କାର୍ତ୍ତିକ ମାସ ପ୍ରଭୃତି ପରାଦିନ ମନ୍ଦିରରେ ଭାଗବତ ପାଠ ହୁଏ, ଲେକମାନେ ଯାଇ ଶୁଣନ୍ତି । ମନ୍ଦିର ନ ଥିଲେ ପ୍ରଭୁର ନାମ ବା ଧର୍ମପ୍ରଚାର ଶୁଣିବାର ଉପାୟ ନ ଥିଲା । ବିଦେଶୀ ଲେକ କିମ୍ବା ଗ୍ରାମରେ କାହାର ଶଙ୍ଖ ଅଖଣ୍ଡରେ ଭାତରନା ହୋଇ ନ ପାରିଲେ, ପୂଜାହାରୀ ପାଖରେ ଯୋଡ଼ାଏ ପଇସା

ପକାଇ ଦେଇଲେ ପ୍ରେଟ ପ୍ରସାଦ ଖାଇବାକୁ ମିଳେ । ପଞ୍ଚାତ୍ମକ, ଗ୍ରାମଲୋକଙ୍କ ଦୋଷାଦୋଷର ବିନ୍ଦୁର ଠାକୁର ମନ୍ଦିରରେ ହୁଏ । ଆମ୍ବେମାନେ ସଂକ୍ଷେପରେ ଇଂରୀଜ ଉତ୍ସମା କରିଦେଲେ ଆମଣ ସହଜରେ ବୁଝି ପାରିବେ, ଠାକୁରମନ୍ଦିରଗୁଡ଼ିକରେ ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟରେ ଚକ୍ର (ଭଜନାଳୟ), ପବ୍ଲିକ ଲାଇବ୍ରେସ୍ (ସାଧାରଣ ପୁସ୍ତକାଳୟ), ହୋଟେଲ (ଭେଜନାଳୟ), ଟାକ୍ତନ୍ଦଳ (ଭଗବତ ଘର) ଏହି ରୂପ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଲେ । ସେ କଥା ଯାଉ, ଆମ୍ବେମାନଙ୍କୁ ଆଉ ଆଉ କଥା ଲେଖିବାକୁ ହେବ ।

ଆଉ ଆଉ ହାଟୁଆଜାତିଙ୍କ ପରି ତନୀମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଜଣେ ପରମାଣୀକ ଅଛି, ସେ ଜାତି ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ । ପରମାଣୀକକୁ ନ ଧରିଲେ ଜାତିଆଶ କର୍ମ କରୁ ଚଲେ ନାହିଁ । ବାହା ପୁଆଣି ହେଲେ ପରମାଣୀକ ଜାତିରେ ଗୁଆ ଦିଏ । ସେଥୁ ସକାଶେ ମୁଣ୍ଡିଏ ଲୁଗା ଆଉ ଗେଟିଏ ଗୁଆ ମାନ୍ୟ ପାଏ । ଜାତିର ହାର ଗୁହାରି ପରମାଣୀକଠାରେ ହେଲେ ସେ ଗୁଆ ଦେଇ ପଞ୍ଚୁଆତ ସଙ୍କୁଳ ଆଣେ । ସବୁରେ ପୁଲ ଚନ୍ଦନ ଆଗେ ପରମାଣୀକକୁ ଦିଆପାଏ । ଜାତିଭ୍ରତରେ ପରମାଣୀକ ଆଗେ କୃଷ୍ଣ ନ କଲେ କାହାର ହାତ ଚଲେ ନାହିଁ । ଏହି ପରମାଣୀକ ପଦଟା ପୁରୁଷାବୁଦ୍ଧମିକ; ଅର୍ଥାତ୍ ପରମାଣୀକ ପୁଅ ପରମାଣୀକ ହେବ କିମ୍ବା ତାହା ବ୍ୟଶ୍ଵର କେହି ଜଣେ ହେବ, ସେ ସେ ଲୋକ ହେଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ପରମାଣୀକର ନାମ ଭରିଆ ଚଇ । ଭରିଆ ଦିଗର ବଡ଼ ସାଦା ମିଥା ଲୋକ, ଛନ୍ଦ କପଟ ତା ମନକୁ କୁର୍ରି ନାହିଁ । ତାକୁ ଶାଗ କହ—ହଁ; ମୁଗ କହ— ହଁ । ଗାଁ ଲୋକମାନେ ଭରିଆକୁ ହୃଦ୍ୟ ତନୀ ବୋଲି ଡାକନ୍ତି । ଆପଣଙ୍କୁ କହିବାକୁ ଏତେବେଳେ ସଳଖ ଦାଣ୍ଡ ପଡ଼ିଗଲ । ଆମ୍ବେମାନେ ଇଷ୍ଟରେ ସବୁ କଥା ବୁଝିପାରୁଁ । ଆପଣଙ୍କ ମୁହଁ ଆକାରରୁ ସବୁ କଥା ଜଣା ପଡ଼ିଗଲଣି । ଆପଣ କହୁଛନ୍ତି ବା କହିବେ

କିମ୍ବା କହିବାକୁ ମନେ କରିଅଛନ୍ତି ବା କରିବେ— ଏ ଗୁଡ଼ାକ ନିପଟ ତନୀ ନୁହନ୍ତି ତ ଆଉ କ'ଣ ? ବାପ ପରମାଣୀକ ଥିଲ ବୋଲି ହୃଦ୍ୟାଟାକୁ ସରଦାର କରି ସବୁ ତନୀଗୁଡ଼ାକ ତାକୁ ଜୁହ୍ବାରୁଛନ୍ତି । ଅଗେ ବାବୁ, ଯେବେ ଜଣେ ସରଦାର କରିବାର ଦରକାର ହେଲ, ପାର୍ଲିଆନ୍‌ଦେଶର ମେମ୍‌ର ବା ଇତ୍ତମାରେଟ୍‌ଡର ଫ୍ରେଣ୍‌ର ପ୍ରେସିଡେନ୍ସ ବ'ଛିଲାପରି ପାଞ୍ଜନ୍ୟର ଭେଟ (ମତ) ନେଇ ଜଣେ ସିଆଶାର୍କିଆ ଲୋକକୁ ପରମାଣୀକ କର । ତା ନ କରି ବାପ ପରମାଣୀକ ଥିଲ ବୋଲି ଅଯୋଗ୍ୟ ଲୋକଟାକୁ ପରମାଣୀକ କରି ବସିଅଛି । କଥାଟା ଏକା ସତ । ମନ ମାନିଗଲ ପରି । ହକ କଥାରେ ଉଁ ରୁଁ କରିବାକୁ କି ବାଟ ଥାଏ ? ଆମ୍ବେମାନେ ବରବର ତନୀମାନଙ୍କ ପଟ ଧର ଗୁଳିଥିଲୁଁ, ଏଣିକ ଆଉ ବାଟ କାହିଁ ? ଆମ୍ବେମାନେ ପ୍ରତିଙ୍କା କରି— ଅଛୁଁ ବା କରିବୁଁ ତନୀ କଥାରେ ଆଉ ପାଶ ପଣିବୁଁ ନାହିଁ । ହେଲେ, ତନୀମାନଙ୍କୁ ଚିହ୍ନ ରଖିବାର ଉଚିତ । ହେ ପାଠକ ଅବଧାନ, ଆମ୍ବେମାନଙ୍କର ଜନ ଅତି ଅଳ୍ପ, ସୁତରଂ ତନୀ ଚିହ୍ନବାକୁ ନିତାନ୍ତ ଅଷ୍ଟନ । ଅନୁଗ୍ରହ କରି ଆମ୍ବେମାନଙ୍କୁ ତନୀ ଚିହ୍ନାଇ ଦେଉଛୁ ।

ହିନ୍ଦୁ ହୋଇଥିଲେ ବେଦ ବେଦାନ୍ତ ହିନ୍ଦୁଶାସ୍ତ୍ର ଅବଧାନ ମାନ୍ୟ କରିବେ । ଶାସ୍ତ୍ରର ଅଛି, “ସମୋଦ-ମସ୍ତକୀୟ ଶୌରଂ ସନ୍ଦ୍ରୋଷଂ ଶାନ୍ତିରଜ୍ଞବଂ ମଦ୍ଭରକ୍ଷିଷ୍ଟ ଦୟା ସତ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମପ୍ରକୃତପୂର୍ଣ୍ଣମାୟ” — ଏହି ହିନ୍ଦୁ ବ୍ରହ୍ମପ୍ରକୃତର ଲକ୍ଷଣ । ସେହି ବ୍ରାହ୍ମଶ ପୁଜମାୟ, ବରଣୀୟ, ଭକ୍ତିର ଯୋଗ୍ୟ । ଏପରି ବ୍ରାହ୍ମଶଙ୍କ ପଦଧୂଳ ଆମ୍ବେ-ମାନେ ମସ୍ତକରେ ଧାରଣ କରିବାକୁ ଶବ୍ଦବାର ପ୍ରସ୍ତୁତ । ମାତ୍ର—

ଶୁଣ ପଶ୍ଚଷ ନରନାଥ । ତାମତ୍ତା ଶୁଣୁଆ ପଖାଳ ଭାତ ସି-ଅଷ୍ଟର ବିବନ୍ଦିତ । ତତା ପଇତାଦି ଶୋଭିତ । ବିଲ ବାହୁବାକୁ ଆଗ । ଦହ ଚନ୍ଦ୍ରାକୁ ବାଗ । ସନ୍ଧ୍ୟା-ଶାୟୁଷିତ୍ସାନ । ବିଲରୁ ଚିପନ୍ତ ମୀନ ।

ପୋଥୁଣୁ ନାହିଁଟିଟି ତୋର । ଯତମାନ ରୂପକ ରୈଶ୍ବର ।
ସଭାର ନ ଫିଟ ପାଠି । ନାମଟି ସୁନ୍ଦର ସିପାଠୀ ।

ସୁନ୍ଦର ତିହାଡ଼ିଙ୍କୁ ଓଳଚି ହୁଏ, କାରଣ ସେ
ବ୍ରାହ୍ମନ ଅରସରୁ ଜାତ । ସୁନ୍ଦର ତିହାଡ଼ି ଆପଣଙ୍କ
କୁଳସୁରେହିତ, ଯେହେତୁ ତାହାଙ୍କ ବାପ ପୁରେହିତ
ଥିଲେ । ଆପଣଙ୍କୁ ବୋଲିବାକୁ ସାହସ ଅଗ୍ରନ୍ଧାହିଁ;
କିନ୍ତୁ ଆମ୍ବମାନେ ପାଞ୍ଜିରେ ନାମ ଲେଖି ରଖିଲୁ ।

ପୁଣି ଶାହୁରେ ଲେଖା ଅଛି —

‘ଅଞ୍ଜନତମିରନୟ ଜ୍ଞନାଞ୍ଜନଶଳାକୟ ।
ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖିଳିତଂ ଦେନ ତର୍ହେଁ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଗୁରବେ ନମଃ ।’

ଅଞ୍ଜନରୂପ ନେତ୍ର ରେଗରେ ଅନ୍ତର ବ୍ୟକ୍ତିର ଚକ୍ଷୁ
ଜିନରୂପ ଅଞ୍ଜନଶଳାକାଦ୍ଵାରା ସେ ଉନ୍ନୀଳିତ କରନ୍ତି,
ସେହି ଶୁଦ୍ଧିକୁ ନମସ୍କାର କର ।

ସତ୍ୟ ବୋଲିଲୁ ଏପରି ଲେକିକୁ ଗୁରୁ କରନ୍ତି,
କି ଶୁଦ୍ଧିର ପୁନଃ ଆପଣଙ୍କ ଶୁଦ୍ଧି ? ଯାତ୍ର, ସେ କଥାରୁତ୍ତାକ
କହିଲେ କଣ ହେବ ? ମାତ୍ର ତନ୍ତ୍ରୀ ତନ୍ତ୍ରା ପଡ଼ିଗଲେ ।
‘ଗୋଦରୀ ଲେ, ଆପଣା ଗୋଡ଼କୁ ଅନା !’ ଖୋଜି
ବସିଲେ ହରଦର ‘କୁଟୁଢିପହିଁର’ ତେର ପାଇବ । ଧାନ
କୁଟୁଣ୍ଡି ଭଗବତ ପଡ଼ିଲା ପରି ଆମ୍ବମାନେ ଗୁରୁ
ଲେଖୁଁ ଲେଖୁଁ ଆପଣଙ୍କ ଭାଙ୍ଗିଆ ଲେକିଙ୍କ କଥା କହି
ବସିଥିଲୁଁ । ତେବେ କଣ ଜାଣ୍ଟୁ, ବିଷୟଟା ପଡ଼ିଲେ
ଜାଲରେ ପଡ଼ୁ, ତିପରେ ପଡ଼ୁ, ସମସ୍ତେ ଦିକଥା ମାରି
ଦିଅନ୍ତି । ସମ୍ମାନରେ ହାଉଡ଼ାଟା ମଧ୍ୟ ଆଁ କରିଦିଏ ।

ସେ ସବୁ କଥା ଥାନ୍ତି, ଏବେ ଗୁରୁ କଥା ଶୁଣିଲୁ ।
ଆଟିକା ମାପକୁ ପଲମ । ଭଗିଆ ଯେପରି ହୃଦ୍ରୀ, ତା
ଶର୍ପ୍ୟାଟି ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ହୃଦ୍ରୀ । ନାମ ସାରିଆ । ବପୁସ
ଅନାଜ ପରିଶ ହେବ । ସାରିଆର ଶୁଣ ତ ଶୁଣିଲେ,

ରୂପ କଥା ଶୁଣିବେ କି ? ଦେଖନ୍ତୁ, ପରପ୍ରତ୍ୟାଶୀ
ହେବା ଗୋଟାଏ ଭର ଖରପ କଥା । ଆପଣା
ବୁଦ୍ଧିବଳରେ ଅନୁମାନଦାର କିନ୍ତୁ କିନ୍ତୁ ବୁଦ୍ଧିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା
କରନ୍ତୁ । କେବଳ ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ହାତକୁ ରୁହିଁ ରହିବେ
ନାହିଁ । ଅନୁମାନ ଦାର କିପରି ବୁଦ୍ଧିବାକୁ ହୁଏ,
ସେଥିର ମୂଳ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଶୁଣିଲେ ଆପଣଙ୍କ ବାଟ ଫିଟ ଯିବ ।
ଯେବେ ଶୁଣିବେ ସୁବନ୍ଦୀ ରାଜକନ୍ୟା, ତଷଣେ ବୁଦ୍ଧି-
ଯିବେ, ସେ କନ୍ୟାଟି ଘର ସୁନ୍ଦର, ଘର ଶୁଣିବଣ,
“ନାହିଁ ନ ଥିବ ପଟାନ୍ତର, ରମା ଉମା ସଙ୍ଗେ ତାକୁ
ଧର ।” ହେଉପଛେ ଉଆଉଗାଲା, ପେରୁନାକା, ସେ
କଥା ଧରିବେ ନାହିଁ । ଯେବେ ଶୁଣିବେ, ଫଳଶା
ଜମିଦାର ହାତରେ ତେର ଟଙ୍କା ଅଛି, ତଷଣେ ବୁଦ୍ଧି
ଯିବେ, ସେ ରୂପବାନ୍, ଶୁଣିବାନ, ଦାତା, ଦୟାକୁ
ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି । ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ସାରିଆ ଗୁରୁ ତନ୍ତ୍ର-
ଆଣିଟିଏ, ଏବେ ସକଳ କଥା ବୁଦ୍ଧି ନିଅନ୍ତୁ । ଭଗିତନ
ଆଉ ସାରିଆ ଘରକୁ ଦୁଇପରାଣୀ । ମାରକିନିଆମାନେ
କହନ୍ତି, “ଦୁଇ ପରାଣୀଆ ଭଲ, ବାନ୍ଧ କତର ଚଲ ।”
ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ହୃଦ୍ରୀ ହୃଦ୍ରୀ କଥା ସେହିପରି । ନକଡ଼
ଛକଡ଼ ନାହିଁ । ଦୁଇ ଜଣଙ୍କର ନିମିଷେ ଛୁଡ଼ିବାଡ଼
ଥାଏ ନାହିଁ । ଦୁହେଁ ମିଳିମିଶି ଦର କାମ କରନ୍ତି,
ଭଗିଆ ତନ୍ତ୍ର ବୁଦ୍ଧିବାବେଳେ ସାରିଆ ନଳୀ ବଳେ,
ନୁଣ୍ଡି ବେଳେ ଚରଣିରେ ସୂତା ଦିଏ । ସାରିଆ ଭାତ
ରାନ୍ଧିବାବେଳେ ଭଗିଆ ତୁଳି ପୁଙ୍କେ, ପାଣି ଆଣି ଦିଏ ।
ଗୁରୁ ମସ୍ତର ନିରୁକ ଲୋକମାନେ ସେମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ତିର
ମେଲନ୍ତି—“ସାରୀ ଭଗିଆକୁ ଦେଖ, ବଗଲ ବଗୁଲା
ଲେଖ ।” ଆହା ! କି ଅପୂର୍ବ କବିତା ହେଲା । ମାତ୍ର
ଆମ୍ବମାନେ ବୋଲୁଁ, ଏପରି ନିରା ଯେଉଁମାନଙ୍କ
ନାମରେ ରଟେ, ସେହିମାନେ ଏକା ଜଗତରେ ପ୍ରକୃତ
ଭାଗ୍ୟବାନ । ସୁର୍ଗର କାଳୁନିକ ସୁଖକୁ ସେହିମାନେ
ଏକା ପ୍ରାଣରେ ଅନୁଭବ କରନ୍ତି । କୌଣସି ଇଂରାଜ
କବି କହିଅଛନ୍ତି, ‘ଯେଉଁମାନେ ବିଶୁଦ୍ଧ ଦାମ୍ପତ୍ରପ୍ରେମ
ଅନୁଭବ କରନ୍ତି, ସେମାନେ ସୁର୍ଗୀୟ ଜାବ । ସେହି

ପ୍ରେମରେ ସାହାର କଳଙ୍କ, ସେ ନରକର ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗକରେ ।’

ଓହୋ ! ଆମେମାନେ ଗୋଟାଏ ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ କରି ପକାଇଥିଲୁଁ ; ‘ମୁମନାସ ମତଭ୍ରମ’ । ମୁନିମାନେ ଲେଖାପଡ଼ା କରିବା ବେଳେ ବଡ଼ ଭୁଲ କରି ପକାନ୍ତି, ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁମାନେ ଲେଖିବାବେଳେ ଭୁଲକ୍ଷଣ ସେମାନେ ମୁଦି । ସୁତରଂ, ଆଜିଠାରୁ ଲୋକମାନେ ଯେ ଆମୁମାନଙ୍କୁ ମୁଦି କିମ୍ବା ରଷି ବୋଲି ଡାକିବେ, ସେ ବିଷୟରେ କର୍ତ୍ତମାତ୍ର ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଓହୋ, କି ଭାଗ୍ୟ ! ବରଷ ସାର ସାହେବଙ୍କ ଦୁଆରେ ନେଉଳ ପରି ଲୁଙ୍କୁ ଲୁଙ୍କୁ ହେବାକୁ ନାହିଁ, କରଜଦାମ କରି ହଜାର ହଜାର ଟଙ୍କା ଖରଚରେ ଡାକ୍ତରଣାମା ବସାଇବାକୁ ନାହିଁ, କିମ୍ବା ନିହାତ ସହଜ କଥା ବକ୍ତ୍ବୀସୁ ଦେଇ ଫରସିମାନଙ୍କ ଗୋଡ଼ହାତ ଧରିବାକୁ ନାହିଁ, ମାହାଲିଆଟାରେ କେଡ଼େ ନାମଟାଏ ପାଇଗଲୁ । ମାତ୍ର, ସତ୍ୟର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ସ୍ଵାର୍ଥତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ଆମେମାନେ କେବେହଁ କାତର ଦୋହୁଁ । “ନ ମିଥ୍ୟା ପାତକଂ ପରଂ”, ଅସ୍ୟାର୍—ମିଥ୍ୟା ଆଉ ପାତକ ପର ନିକଟକୁ ଯାଏ ନାହିଁ, ଆପଣା ପାଶେ ଥାଏ । ଏଥୁସକାଶେ ଆମୁମାନଙ୍କୁ ସତ୍ୟ କଥା ଲେଖିବାକୁ ହେଉଥିଲା । ଭଗି ସାରା ଦୁଇ ପ୍ରାଣୀ ନୁହନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ଗାନ୍ଧି ଅଛି, ନାମ ନେତ — ତାକୁ ଲଗାଇ ତିନ ପ୍ରାଣୀ । ଗାନ୍ଧିଟାକୁ ଆମେମାନେ ମନୁଷ୍ୟ ସଙ୍ଗରେ ଗଣିଲୁଁ, ସେଥିର କଥା ଅଛି । ନେତକୁ ସାରିଆ ଇଅପରି ପୋଷିଥାଏ, ଇଅପରି ଗେହ୍ନା କରେ । ପରମେଶ୍ୱର ମନୁଷ୍ୟ ମନରେ ଏକ ଆଶ୍ରୟ ଅପତ୍ୟ ପ୍ରେସ ଦେଇଥିଲା । ଭୋକବେଳେ ଭାତ ନ ପାଇଲେ ଲୋକେ ଡାଳ ପତି ଗୈବାଇବା ପର ଯାହାର ପିଲାଇଲ କିଛି ନାହିଁ, ସେ କୁକୁର ପିଲାଟିଏ, ବରଢ଼ ପିଲାଟିଏ କିମ୍ବା ଛଢାଟିଏ ପୋଷି ତାକୁ ଭଲ ପାଏ । ସାରିଆ ଦିନରାତ ନେତ ସଙ୍ଗରେ ଲାଗିଥାଏ । ପରାମ୍ବର ଫିଟି ମଧ୍ୟ ନେତ

କାହିଁ ଯାଏ ନାହିଁ, ସାରିଆ ପାଞ୍ଜ ପାଞ୍ଜ ଥାଏ । ଟିକିଏ ଦାଣ୍ଡକୁ ରୁଲିଗଲେ ସାରିଆ ଡାକେ, ‘ନେତ ଲେ !’ ନେତ କହେ; ହଁ—ମାଁ । ଧାଇଁ ଆସି ସାରିଆକୁ ରୁଟେ, ସାରିଆ ତା’ ଦେହରେ ହାତ ବୁଲାଇ ଦେଇ ତେର ଆଦର କରେ, ତେର ଦୁଃଖ ଦୁଃଖ କଥା କହେ । ପଖାଳ ବେଳରେ ନେତ ମୁହଁ ତୁବାର ଦେଲେ ସାରିଆ ତାକୁ ଗୋଟିଏ ସାନ ପ୍ରେମରୂପଦ୍ଧା ମାର ଡାଙ୍କୁଣୀଟା ବୋଲି ଗାଳି ଦିଏ । ଆମେମାନେ ଜାଣୁ ସେହି ଗାଳି ଭିତରେ ସାରିଆର ଆନନ୍ଦ ଓ ତ୍ରେମ ପୃଷ୍ଠ ଥାଏ । ଭଗିଆ, ସାରିଆ, ନେତ ତନିପ୍ରାଣୀ ଗୋଟିଏ ସରେ ଶୁଅନ୍ତ । ସାରିଆ ନେତ ପଛରେ ତଷ୍ଟୁ ଏ ପରି ଗୁଣ୍ଠାରେ ଗୋଟାଏ ଧୂଆଁ ଦିଏ । ନେତଟି ବଡ଼ ସୁଲକ୍ଷଣୀ, ହାଲକୁ ପ୍ରଥମେ ପଛରେ ଛଢାଟିଏ ଲାଗିଛି । ନେତର ସବାଙ୍ଗ କଳା, ମୁଣ୍ଡରେ ବୁନ । ‘କାଳ ଗାନ୍ଧି ମୁଣ୍ଡରେ ବୁନ, ତାକୁ ଅଣି ଶ୍ରାସରେ ବାନି’ । ଶିଙ୍ଗ ପାତଳ ଆଉ ଝାମେର, ଲଞ୍ଜ ସରୁ ଶୁବ୍ର ଲମ୍ବା । ଲଞ୍ଜ ଅଗରର ତଅଁର ପରି ପେଣ୍ଟା ବାଳ ଭୁଲୁରେ ଲେଟି ଯାଉଛି । ପିଠିଟି ନୂଆଣ, ମୁଠୁଣିକରୁ କିଛି ଉଣା ଗୌଡ଼ା, ଟିରୁଟି ଗୌଡ଼ା, ହାକୁଡ଼ିଟିଏ ସାନ ପାଣିକଣ୍ଠାରୁ ପରି ପିଠିଆଡ଼କୁ ନାହିଁ ପଡ଼ିଛି, ବେକର ଥଳୀଟା ଆଉ ଗାନ୍ଧିଟାରୁ କିଛି ବେଶି ଝୁଲୁଛି, ଦୁଧ ନାଡ଼ିଟା ଗୋଟାଏ ପାଳଦିଉଡ଼ା ପରି ମୋଟ, ପହା କଥା କଣ କହିବୁଁ । “ପର୍ଯ୍ୟାଧିଶ ଭୁତ-ଚତୁଃସମ୍ବ୍ରାଦ ।” ନେତ କଳିଙ୍ଗ ଗାନ୍ଧି ପରି ଶୁବ୍ର ଯେ ଗୋଟାଏ ଉଞ୍ଚା, ତାହା ନୁହେଁ; ମଧ୍ୟରାନ୍ତିର ବଚନ ଅଛି—

‘ପେଣେ ଉଞ୍ଚ ଗାନ୍ଧି । ପଟେ କୁଣ୍ଡା ଶାଇ । ଦାସ ଦେଖି ବାଇ । ତାଠୁଁ ଦୁଧ ପାଇ ।’

କଥା କଣ କି, ଗାନ୍ଧି ମୁହଁରେ ଦୁଧ । ତେବେ ଆପଣ କି ଠେକି ଧରି ଗାନ୍ଧି ଥୋବଣୀଟା ଦୁହିଁ ବସିବେ ? କଥା ସେପରି ନୁହେଁ, ଚାକ୍ର ଗୋଟିଏ କାଗଜକଳ ପରି ।

କଳ ମୁହଁରେ ଛିଣ୍ଡାକନା, ଛିଣ୍ଡା ଦଉଡ଼ି, ପରୁ ପନସି, ପରୁ ତୁଳାଗୁଡ଼ାଏ ପୂରାଇ ଦେଲେ ପଛବାଟେ ସଫା ଧଳା ମୁଦର, ଚିକଣ କାଗଜ ବାହାର ପଡ଼େ । ସେହି-ପରି ଗାନ୍ଧି ମୁହଁରେ କୁଣ୍ଡା, ପେଜ, ଦୀଯଗୁଡ଼ାଏ ପୂରାଇ ଦିଆ, ମହାବାଟେ ଦୁଧ ବୋହି ପଡ଼ିବ । ନେତର ଦୁଧର ପରିମାଣଟା ଆମ୍ବମାନଙ୍କୁ ଜଣା ନାହିଁ । ସେଦିନ ମଙ୍ଗରାତି ଦରବାରରେ ନେତ କଥା ପଡ଼ିଥିଲା, ସମସ୍ତେ ଅନୁମାନ କଲେ, ଦୁଇ ଓଳ ପାଞ୍ଚ ସେରରୁ ଉଣା ନୁହେ । ମଙ୍ଗରାତେ ଗୋଟାଏ ନିଶ୍ଚୟାସ ପକାଇ କହିଲେ, “ଏଁ ! ତନ୍ମୀ ବାବୁଡ଼ାର ଏମନ୍ତ ଗାନ୍ଧି ?”

ଲୋକ କହନ୍ତି, ପିତା ଗୁଣରେ ପୁତ୍ରା, ମାତ୍ର ଏକଥା ମଧ୍ୟ ସତ୍ୟ - “କ୍ଷଣନାଶ ବେଳକୁ ଯୋଡ଼ାମୁହଁ । ପୁଅର କନ୍ତୁ ।” ଭରିର ବାପ ଗୋବିନ୍ଦନ, ଗାଁରେ ଜଣେ ସେରନା ଲୋକ ଥିଲା । ନିଜ ଗାଁ ଖୁବି ଆଖି ପାଶ ଦୁଇ ରାଶିଟି ଗାଁରେ ପଞ୍ଚ ଆତ ବସିଲା, ଗୋବିନ୍ଦନକୁ ଡାକ । ଭାର ଭାର ମାମଲା ଝୁଲୁକିଲେ ଗୋବିନ୍ଦନକୁ ଖୋଜା ପଡ଼େ, ଅର୍ଥାତ ପିଆଦା ସମନ ଆଣିଲେ କମ୍ବା ଡାକରେ ବେରଙ୍ଗ ଭାତ ଆସିଲେ, ଗୋବିନ୍ଦ ନ ଯିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲୋକମାନେ ଦ୍ରୁତ ବାହାରୁ ନ ଥିଲେ । ଗେ ବିନ ନିଜେ ତନ୍ତ୍ର ବୁଝି ନ ଥିଲା, ତନ୍ମୀମାନଙ୍କ ବୁଶାଳୁଗା କଣିନେଇ ହାଟରେ ବିକେ, କମ୍ବା ଉପୁର ମହାଜନ ଆସିଲେ ମାଲ ଠଠାଇ ଦିଏ । ଏଥରେ ତାହାର ଭଲ ପାଞ୍ଚ ପରିଯା ହାତକୁ ଢକୁଥିଲା । ଗୋବିନ୍ଦ ହାତରେ ହଜାର ହଜାର ଥିବାର ଲୋକେ ଅନୁମାନ ଦିଦ୍ୟରେ ଗଣି ପକାଇଥିଲେ । ଲୋକମାନେ ଆପଣା ପରମାୟୀ ଓ ପରଧନକୁ ବେଣି ଦେଖନ୍ତି । ଯାହାଦେଉ, ଗେ ବିନ ଯେ ଦଶଟଙ୍କା ଅରଜିଥିଲା, ଏ କଥା ସତ । ଜମିଦାର ବାଯ ସିଂହ ବଣ ପଡ଼ି ଅସିବାବେଳେ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ଜମି ବିଟି ହେଲେ । ଗୋବିନ୍ଦପୁର ଗାଁ ତଳେ କେକେ ଗମ୍ଭୀର ଜମି ଛମାଣ ଆଠ ଗୁଣ ବାହିଲି ନିଷ୍ଠର, ତାକୁ ଗୋବିନ୍ଦ କଣି ନେଇଥିଲା । ‘ଗାଁ ଧୋଉର ପାଣି

ଯେଉଁଠି ପଣେ, ପଧାନ ହଳ ସେଇଠି ରସେ ।’ ଅସ୍ୟାର୍ଥ—ପଧାନ ଗ୍ରାମର ସଙ୍ଗୋକୁଣ୍ଡ ଜମିଟଣ୍ଡ ରୂପ କରେ । ଜମିଟଣ୍ଡରେ ଗାଁ ଧୋଉରାପାଣି ପଣେ, ଭାରିକନିନ ପାଣି ବହୁଳ ହେତୁରୁ ରବଣା ଧାନ ଦ୍ଵାରା । ‘ଜମି ପାଇଲେ ସିଆଣା, ଧାନ ବୁଣିବ ରବଣା । ହାତେ ଲମ୍ବ କାଢ଼ିବ ପୀସା, ଖାଇ ମରିବେ ସାଇ ପଡ଼ିଶା ।’ ଧୋଇ ନାହିଁ, ମରୁଡ଼ ନାହିଁ, ମାନ୍ଦୁ ଆଠ ଭରଣ ତ ଆଚାର ଥୋଇଦିଅ ! ଭରିଆ ତନୀଲୋକ, ରୂପ କବି କଣ ? ବଖର ଦେଇ ମାନ୍ଦୁ ପାଞ୍ଚ ଭରଣ ପାଞ୍ଚ ନନ୍ଦି ଧାନ ପାଏ । ଭରି ହୃଣ୍ଡା ହେଲେ କଣ ହେବ, ତାହାର ତେର ସଦ୍ବୁଧି ଥିଲା । ଶ୍ରାବ, ମଙ୍ଗଳା, ନବାନ୍ଦରେ ଜାତିଶାଙ୍କଙ୍କ ମୁହଁ ଧ୍ୟାଏ, ଘଟ ଭିକାର ଦୁଆରୁ ଫେରନ୍ତି ନାହିଁ । “ହାଉଡ଼ାର ଦୁଷ୍ଟନ ନାହିଁ ।” ହୃଣ୍ଡା ହୃଣ୍ଡା କିଥା କହି ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ, ଗାଁରେ କଳ ହେଲେ କବାଟ କିଳ ଦିଅନ୍ତି । ଗାଁର ସମସ୍ତେ ଏମାନଙ୍କୁ ଡାଳ ପା’ନ୍ତି । ଅଭାବ ସମସ୍ତ ଦୁଖର ମୂଳ । ଧନ, ବିଦ୍ୟା, ଖ୍ୟାତି, ସ୍ଵପ୍ନ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି କୌଣସି ବାଞ୍ଛିମାୟ, ଲୋଭମାୟ ଏବଂ ଅଭ୍ୟାଶଧାରୀ ପଦାର୍ଥର ଅଭାବ ହେଲେ ଲୋକେ କଷ୍ଟ ଅନୁଭବ କରନ୍ତି । ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ତନ୍ମୁବାୟ-ଦମ୍ପତ୍ତିର କୌଣସି ପଦାର୍ଥର ଅଭାବ ନ ଥିଲା । ପଦିଷ ଦାମ୍ପତ୍ୟ ସେହି, ବିଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରେମ, ଅଖଣ୍ଡ ସନ୍ନୋଧ, ନିରବକିନ୍ତୁ ସ୍ଵପ୍ନ୍ୟ, ସରଳ ଧର୍ମଶବ୍ଦ ପ୍ରଭୃତି ଦୁଗ୍ଧୀୟ ଭାବମାନ ଯଦି ଆପଣ ଏକ ପ୍ଲାନରେ ସମାବେଶ ଦେଖିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି, ତେବେ ଆମ୍ବମାନେ ଏହି ତ୍ରାମ୍ୟ ତନ୍ମୁବାୟ ପରିବାରର ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ କରିପାରୁଁ ! ଆମ୍ବମାନେ ଆଜନ୍ମକାଳ ଦେଖି, ଶୁଣି, ପଡ଼ି, ବୁଝିଅଛୁଁ ନିରବକିନ୍ତୁ ସୁଖ ବିଧ ମନୁଷ୍ୟ ଲଲଟରେ ଲୋଗି ନାହାନ୍ତି । ତନ୍ମୁବାୟ ପରିବାର କି ଏହି ନୈସର୍ଗିକ ନିଯୁମର ବହିଭୂତ ? ମହାକବି କାଳିଦାସ ଲୋଗିଅଛନ୍ତି, “ପ୍ରାୟେଣ ସାମର୍ଯ୍ୟବିଧୌ ଗୁଣନାମ ପରାତ୍ମମୁଖୀ ବିଶୁସ୍ତଜ୍ଞ ପ୍ରଭୃତି ।” ଏହି ମହାବଚନକୁ ବା କିପର ଅମୟ୍ୟାଦା କରିବୁ ?

ତେବେ ଏମାନେ କି ପୂର୍ଣ୍ଣ ସୁଖୀ ନୁହନ୍ତି ? କିଏ କହିବ କିପରି ବା କହି ପାରିବ ? ଶାଳଗ୍ରାମର ବସିବା ଶୋଇବା ସମାନ । ମନ୍ଦୁଷ୍ୟ ହୃଦୟପ୍ରଭାବ ହାସ୍ୟ-ଫନ୍ଦନ-ସ୍ପୋତ ଧରି ବାହାରି ପଡ଼େ । ଏମାନେ ହସିବାର କେହି ଦେଖି ନାହିଁ, କାହିବାର କେହି ଶୁଣିନାହିଁ । କଥାରୁ ଧର ଯାନ୍ତା, କାହାରି ସଙ୍ଗରେ ତ କଥା କହିବେ ନାହିଁ । ଆୟୁମାନଙ୍କ ପାଖରେ, କିନ୍ତୁ କାହାରି କଥା ଲୁଚିବାର ବାଟ ନାହିଁ । ବାଣୁଆ ମାନେ ଖୋଜଇ ମଡ଼ା ଧର ଧର ଯ'ଇ ଜନ୍ମ ଭେଟନ୍ତି । ସେହିପରି ଆମ୍ବେମାନେ ଲୋକମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ସବୁର ପିଲ୍ଲ ଧରି ଧରି ସେମାନଙ୍କ ମନର ଭବ ଧରି ପକାଉଁ । ସେ ଦିନ ରାତିରେ ରୁକୁଣୀମା ବୋହୁର ଷଠିଏରକୁ ସାରିଆ ଯାଇଥିଲା, ପିଲୁଟିକୁ ଚାହିଁ ଦେଇ ଚାଲି ଆସିଲା, ତକୁଳ ବାଣ୍ୟାଏ ରହିଲା ନାହିଁ । ଦରକୁ ଆସି ପ୍ରେଟ ଟାଣୁଛି ବୋଲି କହି ଉପାସ ଶୋଇ ରହିଲା । ଆମ୍ବେମାନେ ଏହା ମଧ୍ୟଜାହିଁ; ଅନେକ ଦ୍ଵାତର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନ ଶୋଇ ଏକଢ଼ି ସେକଢ଼ି ହେଉଥିଲା । ଭରିଆ ଥରେ କହିଲା, “ଦଇବ ତ ଦେଇ ନାହିଁ; ଦୁଃଖ କଲେ କଣ ହେବ ?” କଣ ଦେଇ ନାହିଁ କିଛି ତ ବୁଝା ଗଲ ନାହିଁ ? ବାରବରତରେ ସାରିଆର ଆନିକାଳ ଭାବ ମନ । ବୁଢ଼ୀ ମଙ୍ଗଳାଙ୍କଠାରେ ବେଶି ବେଶି ଭକ୍ତି ଦେଖା ଯାଉଅଛି । ଡାକ୍ତର ଆଉ ଓକାଳଙ୍କ ଦୁଆରେ କାହାକୁ ଦେଖିଲେ ବୁଝିନେବ, ସେହି ଲୋକଠା ଉପରେ କିଛି ବିପଦ ପଡ଼ିଛି । ଆୟୁ-ମାନଙ୍କ ବୁଢ଼ୀମଙ୍ଗଳାଙ୍କ ଦାର ଡାକ୍ତର ଆଉ ଓକାଳ ଦୁଇ କାର୍ଯ୍ୟ ହୁଏ । ଗାଁରେ କାହାରି କିଛି ପ୍ରାଣ ହେଲେ କିମ୍ବା ମାଲିମାମଲା ପଡ଼ିଲେ ମଙ୍ଗଳାଙ୍କର କିଛି ଲାଭ ହୁଏ । ମଙ୍ଗଳାଙ୍କଠାରେ ସାରିଆର ଭକ୍ତି ଦେଖି ବୁଝୁ-ଅଛୁଁ ତାହା ମନରେ କିଛି କଷ୍ଟ ଜାତ ହେଉଅଛି । ସାରିଆ ପିଣ୍ଡାରେ ଦସି ନଟି ବୁଲାଉଥିବାବେଳେ ଦାଣ୍ଡରେ କୌଣସି ସାନ ପିଲ୍ଲ ଖେଳୁଥିବାର ଦେଖିଲେ ତାହା ହାତ ନଟଇଇଟା ବୁଲେ ନାହିଁ । ଉଆଁସ ପୁନେଇବେଳେ ପାଠୀଟିଏ, ଛେନା ଟିକିଏ ହେଲେ ସାରିଆ

ନିଶ୍ଚାସ ପକାଏ । ଭରି ରଣ ନିପୁମ ପକାଇ ନ ଖୁଆଇଲେ ଖାଏ ନାହିଁ । ସେବନ ସାନ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଯୋଡ଼ିଟିଏ ଜଣେ ପରମାସ ଦେଇ ଭରି ପାଖରୁ ବୁଣାଇ ଦେଲା । ଯୋଡ଼ିଟି ବୁଣାଇଲା ବାଦ ସାରିଆ ତାକୁ ଓଳିଏ ଯାଏ ଚଉତିବା ବେଳେ ତା ଆଖିରେ ପାଣି ଢଳ ଢଳ ହେଉଥିବାର ଭରି ଦେଖି ଗୋଟାଏ ଲମ୍ବା ନିଶ୍ଚାସ ପକାଇଲା ।

— ୧୧ —

ଗୋବରା ଜେନା

ତନ୍ତ୍ରୀପାହିକୁ ଗୁର ଶ ପାଞ୍ଚ ଶ କଦମ ଦୂର ବିଲ ମହିରେ ଉମସାଇ । ଏଠା ଅଲଗା ମୌଜା ନୁହେଁ, ଗୋବିନ୍ଦପୁର ସାମିଲ । ସେଠାରେ ଦଶଦର ଉମ ଆଉ ଗୋବରା ଜେନା ଗୌକିଆର ଦର । ଗୋବରା ଜେନା ନିଜ ମୌଜାରେ ଗୌକିଦାର, ତାହାର ଦେତ୍ତମାଣ ଗୌକିଆ ଜାପୁଗିର ଅଛି, ଏ ସିବାୟ ପିଦରୁ ଧାନକଟା ସମୟରେ ଗୋଟାଏ ଲେଖାଏ ହଳା ପାଏ । ଜେନା ମଜକୁର ଆପଣା କାମରେ ଖୁବ୍ ହୃଦୟିଆର । ତାହା ଯୋଗେ ଗ୍ରାମରେ ଘେର ଚପାଟି ହୃଦନାହିଁ । ପି ବରଷ ଗ୍ରାମମହିରେ ଗୁର ପାଞ୍ଚ ନମ୍ବର ସିନ୍ଧ ହୃଦ ସତ୍ୟ; କିନ୍ତୁ ଜେନା ମଜକୁରର କିଛି ଦୋଷ ନାହିଁ । କାରଣ ସେହିଥିରୁ ଘେର ରାତିରେ ଜେନାପୁଅ ଜାତିଆଣ କାମରେ ଗୁର ପାଞ୍ଚକୋଣ ଦୁରବର୍ତ୍ତୀ ଗ୍ରାମକୁ ଯାଇଥାଏ । ଗୌକିଦାର ସାର ରାତ ଗ୍ରାମରେ ପହର ଦିଏ, ମାତ୍ର ସେ ଏପରି ହୃଦୟିଆରରେ ପହର ଦିଏ ଯେ, ସେ କଥା କେହି କେତେବେଳେ ଜାଣି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ପାଟି-କରି ପହର ଦେଲେ ତୁଣ୍ଡ ଶୁଣି ଘେର ଯେ ପଳାଇ ଯିବେ । ଦୁରୁଟା ପୋକିସ ଭାବ ଲାଞ୍ଛିଆ ଥିଲେ, ଏପରି ଗୋଟାଏ ପ୍ରବାଦ ଅଛି । ସତ ମିଛ ଜଗନ୍ନାଥ

କାଣନ୍ତି । ଲେକମାନଙ୍କ ପାଠିରେ କିଏ ହାତ ଦେବ ? ବାସ ମଣିଓ ଖାନ୍ତି—ସବୁ ବାସଗୁଡ଼ାକ ମଣିଷଙ୍ଗିଆ ? ସାଧୁ ସକରିଷ ବାସ କି ଦୁନିଆରେ ନାହାନ୍ତି ? ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ଜେନାୟାଅ ସେହିପରି ଜଣେ ସାଧୁ ସକରିଷ ଲେକ । ଆପଣାର ହଳ ଅର୍ଥାତ୍ ବାଣୀକ ହଳା, ବାହା ପୁଆଣିରେ ଶଫ ମୁଣ୍ଡିଏ, ଉପର ବର ଠାରୁ ଚୌକିଆ ରୋପମ ଟଙ୍କାଟିଏ ଆଉ ମଲ ମରୁଡ଼ରେ ଭାତିଆ ବାବଦକୁ କାହାର ଖର୍ଚ୍ଛା ଏବଂ ପିଡ଼ାରୁ ଲଞ୍ଚ କଣାରୁଟା ଛଡ଼ା କାହାର ଠାରୁ କିଛି ଲଞ୍ଚ ରିସପତ୍ର ଛାଏଁ ନାହିଁ । ଆଉ ରୈରି, ସାପକାମୁଡ଼ା, ଜଳଡୁର ମାମଲ ପଡ଼ିଲେ ପୋଲିସରେ ଏତଳ ଖର୍ଚ୍ଛା । ଟଙ୍କାଟିଏ, ସେ ତ ଆଇନରେ ଅଛି, ସେଥିରେ ଚୌକିଆର କଣ ଇଲକା ? ବରଞ୍ଚ ଗୋବର୍ଧନ ଭାବ ଦୟାକୁ ଲେକ, କେହି ଗରିବ ଉପରେ ମାମଲ ପଡ଼ିଲେ କଂସାଣ୍ଡି ତାଳଟି ନେଇ କାମ ତୁଳଇ ନିଏ । ମାସକୁ ଥରେ ପୋଲିସରେ ରିପୋର୍ଟ ଦେବାକୁ ଯିବାବେଳେ ହ୍ରାମରୁ କଦଳୀ କାନ୍ଦଟା, ଲଞ୍ଚ, କଣାରୁ ପୁଞ୍ଜାଏ ମୁନ୍ୟ ଜମାଦାର ବରଜନ୍ମାଜ ସକାଶେ ନେବାର ତ ସୁବାମନ୍ତ କଥା । କାମ ଝଞ୍ଜିଟ ହେଉଛୁ ଜେନାୟାଅ ବୁନ୍ଦି ଓଳିଟା ଦ୍ରୁ ଭାତ ଖାଇ ପାରେ ନାହିଁ । ପାଇଁ କରି ଗାଁ ଲେକଙ୍କ ଘରୁ ଖାଏ । ଯାହା ଘରୁ ଯେଉଁଦିନ ଖାଇବାର, ବେଳ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ମୁଠାଏ ରୁଦ୍ଧିଲ ପକାଇବା ସକାଶେ କହିଯାଏ । ଖଞ୍ଜ ଅଖଞ୍ଜରେ ଭାତ ହାଇ ନ ପାରିଲେ ଜେନାୟାଅ ସେବନ ରାତରେ ତାହା ଦର ପନ୍ଥର କାମରେ ଢିଲ କରିଦିଏ । ଗୈରମାନେ ଢିଲଣେ ଏକଥା ଜାଣି ପାର ସେହି-ଦିନ ରାତରେ ତାହା ପିଡ଼ା ବା ବାଢ଼ିରୁ ଫଳ କଦଳୀଟା କିମ୍ବା ବିଳରୁ ଧାନ ଗୈରିକରି ଦେନିଯାନ୍ତି, କିମ୍ବା କିନ୍ତୁ ନ ପାଇଲେ ତାହା ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆର ଖୁମ୍ବଟା ଭ୍ରମ୍ଭି ଦେଇ ଯାନ୍ତି । ଗୋବର୍ଧନ ଗାଁରେ ଭାତ ଖାଇଯାଇ ଅପଣା ଦର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ‘ଗାଁ ଲେକେ ହୃସିଆର, ଦରବାଲେ ଖରଦାର’ ପାଠିକରି ଡାକ ଦିଏ । ଚେଳିଥିବା ପିଲୁ-ମାନେ ସେ ଡାକ ଛୁଣି ଶୋଇପଡ଼ନ୍ତି । ତାହା ବାଦ୍

ସେ ଗାଁରେ ସାବ ରାତି ପହରା ଦିଏ, ଏକଥା କାହାକୁ ଜଣାପଡ଼େ ନାହିଁ । ଗୋବରୁ ଜେନାକୁ ଗୋଟାଏ ପାଣ ମଧ୍ୟରେ ଗଣିବ ନାହିଁ । ହଜାରେ ପାଞ୍ଚଶ ଗଣି ଦେବାର ଲେକ । ଧାନ ପାଞ୍ଚ ସାତ ଭରଣ ମଧ୍ୟ ଘରେ ସାଇତା ଅଛି । ସେ ଯେତେ ହୃସିଆର ହେବ, ଆପଦ ବିପଦ କାହାରିକୁ ଛୁଡ଼ ନାହିଁ । ଥରେ ଗୋଟାଏ ରୈର ମାମଲ ତାହା ଉପରେ ଝୁକ୍ତି ଥିଲ । ଶୁଣିବାରେ ଅଟେଇଶ ଟଙ୍କା ମୁନ୍ସିକୁ ପେଳିଦେଇ ଖଲସ ପାଇଲ । ସେ ମାମଲର ହାଲ ଏହି କି; ମାଖନପୁର ମୌଜାର ଭୁବନ ଶା ତେଳ ମହାଜନପର ଉକାଇତି ମକଦମାରେ ଆଠଙ୍ଗ ଉକାଇତ ଗ୍ରେଟ୍ରାର ହୋଇଥିଲେ । ଗୋବରୁ ଜେନା ସହାରେ ଏହି ଉକାଇତି ହୋଇ ଥିବାର ଏବଂ ଆହୁର ଦଶ ପନ୍ଥର ନମ୍ବର ଗୈରିରେ ତାହାର ସହା ଥିବାର ଏବଂ ରୈରମାଲ ସବୁ ତାହାଦାର ବିନ୍ଦି ହେଉ ଥିବାର ଆସାମୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଦିକଦିଆ ପାଣ ପ୍ରକାଶ କଲା । ମାତ୍ର ଆଉ ଆଉ ଆସାମୀମାନେ ଏ କଥା ଅୟିକର କରିବାରୁ ଗୋବରୁ ଦେହକୁ ଆଖ ଲାଗିଲ ନାହିଁ ।

ଗୋବରୁ ଜେନାର ଯୋଗ୍ୟତାରେ ମଙ୍ଗରଜେ ତାହା ଉପରେ ଭାର ଖୁସି । ସେ ଧକାଳ ସଞ୍ଜବେଳେ ମଙ୍ଗରଜକ କରେଗିରେ ହାଜର ଥାଏ । ଅଧରକିବେଳେ ଗୋବରୁ ଓ ମଙ୍ଗରଜ ନିରୋଳାରେ ବସିଥିବାର ଲୋକେ ଦେଖିଛନ୍ତି । ପାତେପୁର ସରଷଣ୍ଟ ତଳୁକରେ ଅନେକ ପାଣଙ୍କ ଘର ଅଛି । ସେମାନେ ଗୈର, ଉକାଇତି, ରହାଜାମା ବ୍ୟବସାୟୀ ଥିବାର ଲୋକେ ସନ୍ଦେହ କରନ୍ତି । ପୋଲିସ ଏବଂ ଜେଲଖାନା ସହି ଦିନସ୍ତୁ ସମ୍ବନ୍ଧ ଏହି ସନ୍ଦେହର କାରଣ ଅଟେ । ଗୋବର୍ଧନର ଗୋଟିଏ ମହତ୍ତ୍ଵ ଗୁଣ, କୌଣସି ପାଣ ଜେଲ ଗଲେ ତାହାର ଅସହାୟ ପିଲା ବାଲକଙ୍କୁ ଚଳାଏ ଏବଂ ମଙ୍ଗରଜଙ୍କ ଖମାରରୁ ଦାନ ଦିଆଇଦିଏ । ମାତ୍ର ନିର୍ଦ୍ଦୁକ ଲୋକର ନିନ୍ଦାକଥା କାହିଁ ଛୁଡ଼ ନାହିଁ, ଲେକମାନେ ଗୋବର୍ଧନର

ଏହି ସଦ୍ଗୁଣର ଅନ୍ୟପ୍ରକାର ଅର୍ଥ କରନ୍ତି । ସେଥି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମଙ୍ଗରଜଙ୍କ ଦାତବ୍ୟତା ଉଲ୍ଲେଖ କରିବା ମଧ୍ୟ ଗୋଟାଏ ଘର ଘରପାଇବା ଅଟେ ।

— — —

-୧୨-

ଅସୁର ଦୀଦି

ଗୋବିନ୍ଦପୁର ମୌଜାରେ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ପୋଖରୀ । ତ୍ରାମର ସମସ୍ତ ଲୋକ ଏଥିରେ ଜଳ କାରିବାର କରନ୍ତି । ପୁଷ୍ପରଣୀଟା ଶୁଭ ବଡ଼, ଆଡ଼ ଦର୍ଶ ନଳ ଦେଲେ ଦଶ ବାରିବାଟିରୁ ଉଣାପଡ଼ିବ ନାହିଁ । ନାମ ଅସୁରଦୀର୍ଘି । ଏଥିରେ ପୂର୍ବେ ଖୋଲଟା ପପଦଣ୍ଡ ଥିଲା, ଦେବତା ବଳିଆରରୁ ସବୁ ଉଦ୍‌ଦ୍ୱାରା ଯାଇଅଛି । ଶୁରିପାଖ ଆଡ଼ ବଗରଠାରୁ ଦଶ ବାର ହାତ ଉଚ୍ଚ । ଏ ପୋଖରୀଟି କେତେକାଳର, କିଏ ଖୋଲାଇଛି, ଏଥିର ସଠୀକ ବୃଦ୍ଧିକାଳ ଆମ୍ବେମାନେ କହିବାକୁ ଅକ୍ଷମ । ଶୁଣିବାରେ ଅସୁରମାନେ ଖୋଲିଛନ୍ତି, ଅସମ୍ବବ ନୁହେଁ । ଏତେବେଳେ ଜଳକାରୀ ଯେ କରିପାରେ, ସେ କି ଅମ୍ବେମାନଙ୍କ ପରି ମନୁଷ୍ୟ ? ତ୍ରାମର ପଞ୍ଚାନବେ ବର୍ଷର ବୁଡ଼ା ଏକାଦୁଶିଆ ତନୀ ମୁହଁରୁ ପୁଷ୍ପରଣୀ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯେଉଁ ଉତ୍ତିହାସ ସାରଷଗ୍ରହ କରିଅଛୁଁ, ତାହାର ସଂକଷିତ ବୃଦ୍ଧି ଏହି—

ବାଣୀସୁର ଏହି ପୋଖରୀ ଖୋଲାଇ ଅଛି । ସେ ଆପଣା ହାତରେ କୋଡ଼ି ଗାଢ଼ୁଆ ଧରି ଖୋଲ ନାହିଁ । ତାହା ହୁକୁମରେ ଅସୁରମାନେ ଅସି ରାତି ମଧ୍ୟରେ ଖୋଲ ପକାଇଲେ । ଖୋଲୁ ଖୋଲୁ ରାତି ପାହିଗଲା । ଦଶିଶାଆଦିଆ କୋଣରେ ବାର ଚଉଦି ହାତ ଓସାର ଗୋଟାଏ ମୁହଁଣ ଅଛି, ସେଠାରେ ମାଟି ପଡ଼ି ପାରିଲା ନାହିଁ । ଦାଣ୍ଡରେ ଲେକ ରୂପବୁଲ ହେଲେଣି, ଅସୁରମାନେ ଏବେ ଯାଆନ୍ତି କୁଆଡ଼ି ?

ପୋଖରୀ ମଧ୍ୟର ବିଳ ଖୋଲ ଗାଳିକରେ ବାହାରି ପଡ଼ିଲେ । ସେଠାରେ ଗଜାୟାନ କରି ପଳାଇଗଲେ । ଆଗେ ଗଜାସାଗରରେ ବାରୁଣୀ ପଡ଼ିଲେ ଅସୁରଦୀର୍ଘିକୁ ପାଣି ତେଣ୍ଟି ଅସୁଥିଲା । ତ୍ରାମରେ ବହୁତ ଅନାଗୁର ହେବାରୁ ଏଣିକ ଆଉ ପାଣି ଅସୁ ନାହିଁ । ଇଂରେଜୀ ପଡ଼ୁଆ ବାବୁମାନେ ସାବଧାନ ! ଆମ୍ବେମାନଙ୍କ ଏକାଦୁଶି ଚନ୍ଦକ ଉତ୍ତିହାସ ଶୁଣି ହସିବେ ନାହିଁ, ତାହାରେଲେ ମାର୍ଗମାନ ଆଉ ଟତ୍କ ଲେଖାରୁ ଆଠଣି କାହିଁ ଉଡ଼ିଯିବ ।

ଦୟିରେ ମାଛ ଅଛନ୍ତି । ଆପଣ କହିବେ, ଯହିଁ ପାଣି ତହିଁ ମାଛ, ଏକଥା ଲେଖିବାର ଦରକାର କଣ ? ମାତ୍ର ଆପଣଙ୍କ କଥାଟା ଯୁକ୍ତିପଙ୍କର ହେଲା ନାହିଁ । ଆଜୁ ସହିତ ଗୁଡ଼ର, ଦେହ ସହିତ ହାଡ଼ର ଯେମନ୍ତ ନିତ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧ, ପାଣି ସହିତ ମାଛର ଦେପରି କିଛି ନୁହେ । ତାହା ହେଲେ ଆପଣଙ୍କ ଦର ପାଣି ମାଠିଆରୁ ତ ମାଛ ବାହାରୁଥାନେ ? ଅନୁମାନ ବା ଅଯୋକ୍ତିକିନ କଥା ଲେଖିବା ଆମ୍ବେମାନଙ୍କର ଅଭ୍ୟାସ ନୁହେ । ଅସୁର ଦୟିରେ ସେ ମାଛ ଅଛନ୍ତି, ଆମ୍ବେମାନେ ସେଥିର ଅକାଟ୍ୟ ପ୍ରମାଣ ଦେବୁଁ । ଏହି ଦେଖନ୍ତୁ, ଦଶିଶାଆ ଆଡ଼ଆରେ ପାଣିକୁ ପାଞ୍ଚ ହାତ ଗୁଡ଼ିଆଁ କରି ସାନ ବଡ଼ ତିନିଗୋଟା ଧଣିଆ କୁମ୍ଭୀର ପଡ଼ିଅଛନ୍ତି । ସବୁଦିନେ ପଡ଼ିନ୍ତି । ଏମାନେ କି ସକାଶେ ଦୟିରେ ଅଛନ୍ତି ? କଣ ଖାଇ ବନ୍ଧନ୍ତି ? ସେମାନେ କି ଗୋରୁ ଗାହ ପରି ପଡ଼ିଆରେ ଦାସ ଚରିବାର କେହି ଦେଖି ଅଛନ୍ତି ? ନା ଜେନମ'ନଙ୍କ ପରି ଅହିସା ପରମ ଧର୍ମ ଜାଣନ୍ତି ? ଅବଶ୍ୟ ଫେରୁ କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ଖାଇ ବନ୍ଧ ଅଛନ୍ତି । ସେ କି ପଦାର୍ଥ ? ଧଣିଆ କୁମ୍ଭୀରମାନଙ୍କର ଆଉ ଗୋଟିଏ ନାମ ମାଝୁଆ କୁମ୍ଭୀର, ଅର୍ଥାତ୍ ଏମାନେ ମାଛ ଖାଆନ୍ତି ସତ୍ୟ, ଆଉ ଛାନନ୍ତି ମାଛ ଆଣି ଖାଆନ୍ତି । ହାଠରେ ମାଛ

ଶୁଣୁଆ ମିଳେ ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ଏମାନେ ପରପା ନେଇ ହାଟକୁ ମାଛ କଣିବାକୁ ଯିବାର ତ କେରେ ଦେଖା ନାହିଁ । ଆଉ ଗାଆଁକୁ କେଉଁଠଣୀମାନେ ମାଛ ବିକିବାକୁ ଅସିଲେ ଗାଁ ମାଳକିନିଆମାନେ ଧାନ ରୂପିଳ ଦେଇ ମାଛ ବଦଳାନ୍ତି । ଆମ୍ବେମାନେ ଶପଥ କରି କହିପାରୁଁ କୁମୀରମାନେ ତ ସେପରି ଧାନ ରୂପିଳ ଦେଇ ମାଛ କଣିବାର କେରେ ଦେଖି ନାହିଁ । ସୁତରଂ ପ୍ରମାଣ ହେଲା, ଏହିରେ ମାଛ ଅଛନ୍ତି । ଏତିକ ଯେ ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣ ତାହା ନୁହେଁ, ଆହୁର ମଧ୍ୟ ଅନେକ ଅକାଟ୍ୟ ପ୍ରମାଣ ଅଛି । ଏହି ଦେଶନ୍ତି, ରୂପିଳା କାନ୍ଦୁଆ ଫୁଲ୍ ଗୋଟିପୁଆ ପିଲଙ୍କ ପରି ନାଚି କୁଦି ବୁଲୁଅଛନ୍ତି । ତୋଡ଼ୀ ପିଲଟିର, ଦଶ୍ତେର ପିଲଟିର ବେକ ଚିପୁରାନ୍ତି ବୋଲି ସିନା ଏତେ ନାଚ କୁଦ । କେହି କହିବେ, କାନ୍ଦୁଆଖୁମ୍ପି ଗୁଡ଼ାକ କି ନିହିଁର କି ଦୁଷ୍ଟ, ପରର ବେକ ଚିପି ଏତେ ଆନନ୍ଦ ? ଭାଇ, କଣ କହିବୁଁ ବିରୁଷ କାନ୍ଦୁଆ ଖୁମ୍ପିକୁ ନିଷ୍ଠୁର ବୋଲ, ଦୁଷ୍ଟ ବୋଲ, ସମ୍ପତ୍ତାନ ବୋଲ, ଯାହା ବୋଲ, ସେ କିଛି ତୁମ ନାମରେ ହୃଦୟମତ ବାହାରର ନାଲିପ ରୁଜୁ କରିବ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଜାଣିବ, ତୁମ ମନୁଷ୍ୟ ଜାତିଭାଇ ମଧ୍ୟରେ ଯେ ଯେତେ ବେକ ଚିପି ପରେ, ସେ ଯେ ତେବେଳେ ବାହାଦୁର; ସେହି ମାନ୍ୟ, ସେହି ଗଣ୍ୟ, ‘ସ ତ ଦର୍ଶନାୟ’, ଏ କଥା କି ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ ? ରୂପି ପାଞ୍ଚଗ୍ରହୀ ଧଳା ବର, ରୂପି ପଞ୍ଚ ଗୋଟି କାଣ୍ଠ ବର ନାଚ ଲୋକ ମୂଳିଆଙ୍କ ପରି ସକାଳୁ ସନ୍ଧ୍ୟା ବେଳ ଯାଏଁ କିନ୍ତୁ ଉପରି କହଟାନ୍ତି । ଅଦିରେ ମାଛ ଥିବାର ଏହା ଦୃଶ୍ୟ ପ୍ରମାଣ । ଯୋଡ଼ାଏ ପାଣିକାଉ କେଉଁ ଦେଶରୁ ଉଡ଼ିଥାସି ଅଦି ମଧ୍ୟରେ ଦୁଇ ରୂପି ଡୁବ ମାରି ପେଟ ପରିବରାଇ ପରି କରି ଉଡ଼ିଗଲ । ଗୋଟାଏ ପାଣିକାଉ ମେମ ସାହେବଙ୍କ ଗାଉନ ପରି କୁଳରେ ବସି ଡେଶା ଶୁଣାଉଥିଲା । ହେ ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମୀ ବିରମାନେ, ରଂଚରନ ପାଣିକାଉଙ୍କୁ ଦେଖ, କେଉଁ ଦେଶରୁ ଖାଲି ପକେଟରେ ଉଡ଼ିଥାସି ତେଙ୍ଗ ବେଜ ଗଢ଼ିଶାରେ ପେଟ ପୂରାଇ ରୂପିଳାଲେ । ଅଦିକୁଳର

ବରଗଛରେ ଭୁଲମାନଙ୍କର ବସା, ଦିନଯାକ ପାଣି ଚକଟି ଚକଟି ଦରଣ୍ଗର ପିଲ କେଣ୍ଟି ପିଲରୁ ଅଧିକ କିଛି ପାଉନାହିଁ । ଜୀବନପ୍ରାମ କାଳ ଉପସ୍ଥିତ, ଏଣିକ ଆହୁର ପଲ ପଲ ପାଣିକାଉ ଆସି ତେଙ୍ଗ ବେଜ ସବୁ ବହି ନେଇପିବେ । ତୁମେମାନେ ବିଦେଶକୁ ଯାଇ ସମ୍ବୁ ପହଁଁର ନ ଶିଖିଲେ ଆଉ ରଷା ନାହିଁ ।

ଶିଲ ଖୁବ ସିଆଶା, ଭାରି ହୃସିଅର, ଗୁରୁ-ଗୋପାଳଙ୍କ ପରି ତାଳରେ ତୁନ ହୋଇ ବସିଅଛି, ଥରେ ପାଣିକ ଖାପିପଡ଼ ଯାହା ଉଠାଇନିଏ, ସେଥରେ ତାହାର ଦିନକ କଟିଯାଏ । ଗୋପାଳମାନେ ବରଷକ ଯାକ ପିଣ୍ଡାରୁ ଓହାନ୍ତି ନାହିଁ, ବରଷକୁ ଥରେ ଶିଷ୍ୟ ଦୁଆରକୁ ଖାପ ମାରନ୍ତି ।

ବଗରାତାରୁ ରୂପିଶ ପଞ୍ଚାଶ ହାତ ଦୂର ପାଣିଯାଏ ବଜଳ ମାଳା ଦଳ ଶିଳା ପୂର୍ଣ୍ଣ । ସେହି ଦଳ ମଧ୍ୟରେ ହିନ୍ଦୁ ଦର ଭୁଅସୁଣୀଙ୍କ ପରି କରୁଁ ରୂପିକ ରାତରେ ତୁନ ତୁନ ପୂର୍ଣ୍ଣ, ଦିନବେଳେ ତାଙ୍କିତୁଙ୍କ ରହନ୍ତି । ସେଥୁ ମଧ୍ୟରେ ପାଣିଶିମୁଳୀ ପୁଲରୁତ୍ତକ ଅଭି-ଆନ୍ତ୍ରୀ ଝିଅଙ୍କ ପରି ଲଜ ନାହିଁ, ସରମନାହିଁ, ଦିନ ରାତି ପବନରେ ପାକ୍ ପାକ୍ ତେଉଁଛନ୍ତି । ପାଣି ଭିତରକୁ ରତାକରୁଁ । ଏମାନେ ଶିତିତା ଶ୍ରୀଷ୍ଟାନ ଲେଡ଼ି, କରୁଁ ଦଳରୁ ବାଦାର ଗଲେଣି, ପଦ୍ମ ଦଳରେ ମିଶି ପାରି ନାହାନ୍ତି । ଅଦି ମହିରେ ଦଳ ନାହିଁ । ରାତରେ ବୁଢ଼ୀ ମଙ୍ଗଳା ଠାକୁରାଣୀ ବୁଲନ୍ତି, ସେଥୁପକାଶେ ଦଳ ହୋଇ ପାରେ ନାହିଁ । ଭାରତ କବିକର ସବସ୍ଵଧନ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ନିବାସ, ସରଦ୍ଦିନଙ୍କର ଆସନ, କ୍ରମ୍ଭାକର ଜନ୍ମପ୍ଲାନ ପଦ୍ମବନରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ପୁଲରୁତ୍ତକରେ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କର ଶୋଳପଣି ଅଧିକାର । ଜଣେ ଲୋକ ଥରେ ଗୋଟାଏ ପୁଲ ଅଣିବାକୁ ହେବୁଁର ଯାଇଥିଲା । ଠାକୁରାଣୀ ତାହା ଗୋଡ଼ରେ ଶିକୁଳ ଲଗାଇ ପାଣି ଭିତରକୁ ଭୁବି-ନେଲେ । ସେହି ଦିନଠାରୁ ଆଉ କେହି ପୁଲକୁ ଅନାଏ ନାହିଁ ।

ଅସୁରଙ୍ଗରେ ରୁଚିଟା ତୁଠ, ଧରିବାକୁ ଗଲେ ତନିଟା । ଦଶିଶ ତୁଠଟାକୁ କେହି ଯାନ୍ତି ନାହିଁ । ଗ୍ରାମରେ କେହି ମରିଗଲେ ସେହି ତୁଠରେ ଦଶାହିଷ୍ଣୁ ହୁଏ । ଏହି ତୁଠଟା ବଡ଼ ଭୟକୁର ପ୍ଲାନ । ରାତି ରାତି, ଦିନଦେଲେ ମଧ୍ୟ ସେଠାକୁ କେହି ଯିବାର ଦେଖା ନାହିଁ । ଏହି ତୁଠ ଉପରକୁ ଘର ବଡ଼ ଗୋଟିଏ ଅଣ୍ଟାଥ ଗଛ ଅଛି, ସେଥରେ ସବଦା ଯୋଡ଼ିଏ ବୁନ୍ଦୁବେଳା ଥିଦାର ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଜଣା । ଅଧରତରେ ଦେଇୟମାନେ ଗଛ ଅଗରେ ବସି ଦୟି ମହିକୁ ଗୋଡ଼ ଲମ୍ବାଇ ଦେଇଥିବାର ଅନ୍ତର ଲୋକ ଦେଖିଛନ୍ତି । କିଏ କିଏ ଦେଖିଛନ୍ତି, ନାମ ଜଣା ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ଦେଖିବାର ସତ । ଆହୁର ମଧ୍ୟ ଏହି ଆହୁରରେ ଅନେକ ପିତାଶୁଣୀ, ଡାଙ୍କୁଣୀ ସବୁଦିନେ ଘର କରି ରହି ଅନାର ରାତରେ ଆଲୁଆ ଜାଳ ମାଛ ଧରୁଥିବାର, ବିଶେଷରେ ବର୍ଷାର ଅନାର ରାତରେ ପଳପଳ ହୋଇ ବୁଲୁଥିବାର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରମାଣ ପଥେଷ୍ଟ ଅଛି । ପୂର୍ବ ଉପରେ ଧୋବା ତୁଠ । ଦୁଇଜଣ ଧୋବା ଜଣି ରଣି, ରାମ ରାମ କହି ପଥର ଉପରେ ଲୁଗା ବାଢ଼ିଛନ୍ତି । ‘ଗୀ ପରିଗୁଣ ଧୋବାତୁଠରୁ ଜଣା’ । ଅଶାପାଇ ପରି ମୋଟା ମୋଟା ଶରତ୍ତେ ମଇଲା ଲୁଗା ଗଦା ହୋଇଅଛି । ଲୁଗା ସିଜାଇବା ଶୁଣାଇବା କାମରେ ରୁରି ଜଣ ଧୋବଣୀ ଲାଗିଛନ୍ତି । ଉତ୍ତର ପଣ୍ଡିମ କୋରେ ତନ୍ତ୍ରୀ ତୁଠ । ଗୀ ମଝାଲରେ ଥିବାରୁ ସେଠାରେ ସକାଳେ ମାଇକନିଆମାନଙ୍କର ହାଟ ବସେ । ହାଟ ନାମ ଶୁଣି ଆପଣ ମନେ କରିବେ ନାହିଁ ଯେ, ଏଠାରେ ମାଇକନିଆ କିଣାବିକା ହୁଅନ୍ତି । ପାଟି ଆଉ ଜନତା ଦଙ୍ଗରେ ସମାନ ଥିବାରୁ ହାଟ କହିଲୁ । ଗ୍ରାମୀ ଗାଧୁଆ-ବେଳେ ଭାର ଭାର ହୁଏ । ଗ୍ରାମରେ ତେଲିନିଉଜ, ଖବରକାଗଜ ପ୍ଲାଟା ହେଉଥିଲେ, ସମ୍ପାଦକଙ୍କ ସମ୍ବାଦ ସଂତ୍ରିଦ୍ଧ ନିମନ୍ତେ ଅନୁକ ପରିଶ୍ରମ କରିବାକୁ ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ । ଖଣ୍ଡ ପେନ୍ସିଲ କାଗଜ ଦେନି ଏହଠାରେ ବସିଲେ ସମସ୍ତ ସତ୍ରର କରି ପାରନ୍ତେ । ଗଲୁ ରାତରେ

କାହା ଦରେ କଣ ରନ୍ଧା ହୋଇଥିଲା, ଆଜି ରାତିଶାର କି ବ୍ୟବସ୍ଥା, କିଏ କେତେବେଳେ ଶେଇଲ, କାହାକୁ କେତେ ମଶା କାମୁଡ଼ିଲା, କାହା ଦରେ ଲୁଗ ନ ଥିଲା, କିଏ ତେଲ ଟିକିଏ କାଳ ଆଣିଛି, ଗୋ ମା ଦରେ ନୂଆ ବୋହୁଟା ବଡ଼ କଳିହୁନ୍ତୀ, କାଳ ଅସିଲ, ଆଜି ଶାଶ୍ଵତ ଜବାବ ଦେଇଲଣି, କମଳୀ କେବେ ଶାଶ୍ଵତରେ ଯିବ, ସରସିଶ ହିଅଟି ବଡ଼ ଭଲ, ରାତିରେ ଯେପରି ଲଜ ସରମ ସେହିପରି । ପରା ପାଣିରେ ବସି ଦାନ୍ତ ଦୟୁ ଦୟଷ ଗୋଟିଏ ଶୁଦ୍ଧ ବକୁତା ଆରମ୍ଭ କରିଅଛି, ସାର ମର୍ମ, ତା ପରି ରାନ୍ଧା ଗ୍ରାମରେ ନାହିଁନି, ରତ୍ୟାଦି, ରତ୍ୟାଦି ଦରକାଶ ବେଦରକାଶ କଥାମାନ ଅବଶ୍ୟକ ଚକ୍ରଅଛି । କେତେକ ଜଣ ସୁନ୍ଦର ମୁଖର ଆହୁର ଘୋନ୍ଦୟ ବଢ଼ାଇବା ନିମନ୍ତେ ପଣ୍ଡକାନ୍ଦରେ ମୁହଁ ରଗଡ଼ିଛନ୍ତି । ଲଣ୍ଠୀ ରଗଡ଼ ରଗଡ଼ ବସଣୀରେ ଉପର ନାକ ଦୁଇ ପୁଡ଼ା ରଙ୍ଗା କରି ପକାଇଲଣି । ବିମଳୀ ପାଣି ପାଖରେ ବସି ଆପଣା ହାତର ବାଇଶପଳିଆ ପିତଳ ବାହିବଳା ଅଧବୋହେ ବାଲି ପକାଇ ସବଳେ ମର୍ଦନ କରୁ କରୁ କୌଣସି ଅଞ୍ଜଳନାମା ଲୋକ ଉଦେଶ୍ୟରେ ଅଭିଧାନ ବହିରୂକି ଶରମାନ ପ୍ରପୋଗପୁର୍ବକ ଏକ ଦର୍ଶ ବକୁତା ଆରମ୍ଭ କରିଅଛି । ଗଲୁ ରାତରେ ତାହାର କଶାରୁ ଗଛ କାହାର ଗୋରୁ ଖାଇ ପାଇଥିବା ବକୁତାର ବିଷୟ ଅଟେ । ବିମଳୀ ଫମଣଃ ଗୋସ୍ବାମୀର ଉର୍ବରତନ ତନ ପୁରୁଷ ପ୍ରତି କୁସ୍ତି ପଦାର୍ଥ ବିଶେଷରେ ଖାଦ୍ୟର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରି ଗୋଟିର ଅଞ୍ଚାରିରତା, ଆପଣ ବାଢ଼ିର ଉଦ୍‌ଦର୍ଶ ଏବଂ ଅତି ଶିର୍ଦ୍ଦ୍ଵାରା ଗୋସ୍ବାମୀ ଉପରେ ଭର ବିପଦ ପଡ଼ିଲେ ଗୋଟିକୁ ଯେ ବ୍ରଦ୍ଧଶକ୍ତି ଦାନ୍ତରୁପରି ଦିଆଯିବ, ସେ ସମ୍ବଲରେ ବିବିଧ ପ୍ରମାଣମାନ ପ୍ରପୋଗ କରିଅଛି । ଆମ୍ବେମାନେ ତାଟରୁ ଆହୁର ମଧ୍ୟ ଅନେକ ସମ୍ବାଦ ସଂଗ୍ରହ କରିଥାନ୍ତି; ମଧ୍ୟ ହଠାତ ମାରକଣ୍ଠିଆ-ମା ଆଉ ଯତୋଦା ମଧ୍ୟରେ ଭୟକୁର କଳ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାରୁ ସମସ୍ତ କଥା ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲୁ ।

ଯଶୋଦା ପାଣି ମଧ୍ୟରେ ପେଟ ଡୁବାଇ ଦାନ୍ତ ଘରୁଥିଲା । ପାଞ୍ଚ ବରଷିଆ ପିଲା ମାରକଣ୍ଠିଆ କୁଦି ନାଚି ପାଣି ଗୋଲିଆ କଲା ଏବଂ ଉପରେ ପାଣିଛିଟା ପକାଇବାକୁ ଯଶୋଦା ପାଣିରୁ ଉଠିପଡ଼ି ଚିହ୍ନାର କରି କୁଣ୍ଡିତ ଭାଗରେ ପିଲାଟାକୁ ଗାଳ ଦେବାକୁ ଲଟିଲା ଏବଂ ତାହାର ପରମାୟୀ ଅଳ୍ପକା କାମନା କରିବାକୁ ମାରକଣ୍ଠିଆ ମା ଧାଇଁ ଆସି ମମାନ ସ୍ଵରରେ ଉପସ୍ଥିତ ଜିଜିର ଦେବାକୁ ଲଟିଲା । ଅବଶେଷରେ ମାରକଣ୍ଠିଆ-ମା ପରସ୍ତ ହୋଇ ପିଲକୁ ରୁପୁଡ଼ା ଏ ମାରି, ପାଣିକଳସୀ କାଶରେ ବରବର ହୋଇ ମାରକଣ୍ଠିଆର ହସ୍ତଧାରଣ ପୁଷ୍ଟକ ବୃଦ୍ଧାଭିମୁଖେ ଗମନ, ବେଁ ରେଁ କରି ଦାନ୍ତ ନିଷିଦ୍ଧ ମାରକଣ୍ଠିଆର ଫନନ, ଜତି ଯୁଦ୍ଧକାଣ୍ଡ ।

ବଜୁ ପଡ଼ିଯାଏ, କିନ୍ତୁ ତଡ଼ିଦଡ଼ି ଶବଦା ଆକାଶରେ ତେର ବେଳଯାଏ ରହେ । କଳି ଭାଙ୍ଗିଲଣି; କିନ୍ତୁ ସମାଲୋଚନା ଅବେଳା ବେଳଯାଏ ଚଳିଲା । ଦରବୁଡ଼ୀ ଓ ବୁଡ଼ୀ ମାଇକନିଆମାନେ ଦୁଇ ଦଳ ହୋଇ କେହି ମାରକଣ୍ଠିଆର କେହି ଯଶୋଦାର ପକ୍ଷ ସମର୍ଥିକାରୀ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଆମ୍ବେମାନେ କିନ୍ତୁ ସମ୍ମୂର୍ତ୍ତିରୁପେ ଯଶୋଦାର ପକ୍ଷପାଣୀ । ବିଶେଷ ବିବେଚନା ଏବଂ ସୃଷ୍ଟି ବିରହାର ବୁଝିଅଛୁଁ, ଉପର୍ଯ୍ୟତ ଉପ୍ରାତର ମୂଳ କାରଣ ମାରକଣ୍ଠିଆ । ସେ ସମ୍ମୂର୍ତ୍ତିରୁପେ ଦୋଷୀ, ତାହାର ଅପରାଧ ଅମାର୍ଜନୀୟ । ତାହାକୁ ଆହୁରି ଗାଳିଦିଅ, ମାର କି ଯାହା କର, ଆମ୍ବେମାନେ ସେଥି ସକାଶେ ଜବାବଦେହୁ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛୁଁ । ଦେଖନ୍ତୁ ଜଳ ଲୋକମାନଙ୍କର ଜୀବନ, ପୁଣି ତନୀ ତୁଠୁ ଜଳ ସମସ୍ତେ ପିଅନ୍ତି, ସେ ଜଳକୁ ଗେଲିଆ କରିବା କି ସାମାନ୍ୟ ଅପରାଧ ? ଦେଖନ୍ତ, ପଣେ କି ଛ କୋଡ଼ି ମାଇକନିଆ ଗାଧୋଇବାକୁ ଅସିଲେ, ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତେ ପେଟ ଡୁବାଇ ପାଣିରେ ବସି ଦାନ୍ତ ପାପିଲେ । ନବପ୍ରେନଶ୍ରିବତ୍ତ ଶୁନ୍ନବର୍ଣ୍ଣ ଛେପ ଖକାର ସେମନଙ୍କ ମୁଖରୁ ବାହାର ବୁରିଅଛେ ଭାସୁଅଛୁଁ, ହାତେ ଲେହିତ

ପାଠଳାଉ ଜିଭରଣ୍ଡି ମଳି ମଧ୍ୟ ମେଞ୍ଚା ମେଞ୍ଚା ଭାସୁଅଛୁଁ, ସେଥି ସହିତ ଆଉ କଣ ଭାସୁଛି କି ନାହିଁ ବୋଲିଯାଇ ନ ପାରେ, କାରଣ ସମ୍ପ୍ରତି ସ୍ଥିଲେକ ପଡ଼ିଆରୁ ଆସି ଜଳଶୀତ କରିଅଛନ୍ତି । ଆଉ ଲେକ କଥା ଗୁଡ଼; ନିଜେ ଯଶୋଦା ସେହିପରି କିନ୍ତୁଥିବାର ତାକୁ ପରିବଲେ ସେ ଅସ୍ତ୍ରୀକାର କରିବ ନାହିଁ । ଏହା ତ ସନାତନ ପ୍ରତିକିତ ପ୍ରଥା, ଅପରାଧର କଥା ଯେ ଲୁଗୁରୁବୁଁ ? ଜଣ ମସ୍ତକଲେକ କିନ୍ତୁଥିଲା, ‘ମାଇକନିଆମାନେ ପୋଖରୀରୁ ମାଠିଆରେ ସେତେ ଜଳ ନିଅନ୍ତି, ତାହାର ପା’ଘର ଜଳ ଗୁଡ଼ ଯାଆନ୍ତି । ଏ କଥା ଠିକ୍ ସର୍ବ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଆମ୍ବେମାନଙ୍କ ଚନ୍ଦ୍ର ଅଗୋଚର । କେତେ ଜଣ ଶୋଇବା ହେଁସ କାତି ନେଇଗଲେ, ସାନ ମାନ ପିଲଙ୍କର ଶେଯ କହୁ ଆହୁରି ନାନା ପ୍ରକାର କନା କରିବା କରି ହେବାର ଦେଖାଗଲା; ସେ ଯାହା ହେଉ ସ୍ଥିଲେକମାନେ ଘାଟରେ ଏତେ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେହେଁ ମାରକଣ୍ଠିଆ ପରି ନାଚି କୁଦି କେହି କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ କରି ନାହିଁ । ନାଚ କୁଦି ନ କଲେ କି ପାଣି ଗୋଲିଆ ହୁଏ ? ଏଥୁ ସକାଶେ ଆମ୍ବେମାନେ ବୋଲିଅଛୁଁ, ମାରକଣ୍ଠିଆର ଅପରାଧ ନିତାନ୍ତ ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ ଅଟେ ।

ତନୀତୁଠୁ ତନିଶ କଦମ ଛୁଡ଼ି ସାଆନ୍ତ ତୁଠୁ । ସକାଳତୁଳ ଏ ତୁଠୁକୁ କେହି ସ୍ଥିଲେକ ଯାଆନ୍ତି ନାହିଁ, ସମ୍ମୂର୍ତ୍ତିରୁପେ ପୁରୁଷମାନଙ୍କର ଦଖଲ । ବୈଶାଖମାସିଆ ଦିନ, ବେଳ ଛ'ଦଢ଼ି ନୋହଣୁ ଆକାଶରୁ ନିଆଁ ଛିନ୍ତି ତାତି ପବନଟା ଦେହରେ ହୁଁ ହୁଁ ବାଜୁଅଛି । ରୂପ ବିଲରୁ ଧୂଳି ଉଡ଼ି ମାଟିରେ ନିଆଁ ଲୁଗି ଧୂଆଁ ଉଡ଼ିଲା ପରି ଜଣାଯାଉଅଛି । ଘାଟରେ ଲୋକ ପୂରି ଗଲେଣି । ଅନ୍ତାର ପକ୍ଷ ପିଛିଲା ଜହାନି ତନି ପହର ବେଳେ ଚନ୍ଦାମାନେ ହଳ ଯୋତ ଦେଇଥିଲେ, ସମସ୍ତେଙ୍କର ହଳ ପିଟିଲଣି । କେହି ଦର କାହୁରେ ଲଙ୍ଗଳ ଆଉଜାଇ ଦେଇ ତେଲ ଟିକିଏ ମୁଣ୍ଡରେ ଓ ପାଞ୍ଚଅଙ୍ଗୁଳିଆ କରି

ଦେହରେ ବୋଲି ହୋଇ ଅସିଥିଲୁ, କାହା କାନ୍ଧରେ
ଅର୍ଦ୍ଧ ଅଙ୍ଗୁଳ ମୋଟା ତୋରଣିପକା ଗାମୁଣ୍ଡ, କେହି
ନିର୍ଗାମୁଣ୍ଡ, କେତେ ଜଣ ବାହାରେ ବାହାରେ ବିଲକୁ
ଆସି ଘାଟରେ ବଳଦ କାନ୍ଧରୁ ଜୁଆଳ ବାହାର କରି
ରଖି ପାଣିରେ ପଶିଗଲେ । କେତେ ହଳ ବଳଦ ପେଟେ
ପେଟେ ପାଣି ପିଇ କୂଳରେ ଚରୁଛନ୍ତି । କେତେ ଜଣ
ଶୁଣିଲା ଦାନ୍ତକାଠି ରୈବାଇ ରୈବାଇ ଆସି ପାଣିରେ
ପଣି କିଭି ଛେଳି କୂଳକୁ ଦାନ୍ତଦାଠି ଫୋପାନ୍ତି ଦେଲେ ।
ତୁଠ ଦୁଇ ପାଖରେ ଅଧିଶରତେ ଶୁଣିଲା ଦାନ୍ତକାଠି
ଜମା ହୋଇଥିଲା । ପୁରୁଷ ଲୋକମାନେ ଯେ ତୁନି ତୁନି
ଗାଧୁଆନ୍ତି ତାହା ଦୁହେଁ, ମାରକିନିଆମାନଙ୍କ ପରି ତେର
କଥା କହନ୍ତି, ମାତ୍ର ସେହି ଏକରକମ କଥା, ସେହି
ପୁରୁଣା କଥା, ସେଗୁଡ଼ାକ ଲେଖିଲେ କ'ଣ ହେବ ?
କିଆ ଗମ୍ଭାରରେ କେତେ ପଣି ବୁଣା ସରିଲାଈ, ବରଚକ
ଆଜି ଦୋହଡ଼ା ସରିଲ, ରାମା ବଡ଼ ଗମ୍ଭାରରେ ଅଣିମୁଠି
ପକାଇଲ, ରାମା ବଳଦ ଚଞ୍ଚଳଆ, ସାଆନ୍ତ୍ୟର ଧଳା
ବଳଦ ଯୋଡ଼ାକ ବଳଦ ନୁହନ୍ତି ତ, ଯୋଡ଼ାଏ
ହାଣିଲା । ମୁଁ କସର ବଳଦଟା କଣି ମୁଠାଏ ଟଙ୍କା
ପାଣିରେ ପକାଇ ଦେଇଲି, ସାଆନ୍ତ୍ୟର କରଇ ଅମାର
ଏହି ମାସର ଫିଟିବ, ଏହି ମସି ପନ୍ଦର ଦିନରେ
ଶ୍ରବଣ ପଣିବ, ନାହାକ କହିଲି ଲଗାଣ ହେବ । ଏ
ସବୁକଥା ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଜଣା, ଅଧିକ ଲରି କଣ
ଲେଖିବୁଁ ?

—
—
—
—
—

-୧୩-

ହିତୋପଦେଶ

ପ୍ରଥମା—ଘର ତ ପୁସ୍ତକୁ ?
ଦିଲ୍ଲୀ—ଉଠିବ ପରା ବାସ ।
ପ୍ରଥମା—ରୁଷ କି ବାସ ?
ଦିଲ୍ଲୀ—ସବନାଶ ।

ଏ କିଏ ରେ ବାପା ! ତନୀ ତୁଠରେ କବିତା !

ରାନୁଣୀ ଗାଧୁଆବେଳ ଗଡ଼ିଲୁଣି, ତନୀ ତୁଠରେ
ଦିଗ୍ରି ଦରବୁଡ଼ୀ ଦଶ ଦଶ ହାତ ଗୁଡ଼ି ବସି ଦାନ୍ତ
ଘୁଷୁ ଦୟେ ଏ କଥାରୁଦ୍ଧିକ କହି ପରମ୍ପର ମୁହଁକୁ ରୁହିଁ-
ରୁହିଁ ହେଲେ, ମୁରକ ମୁରକ ହସି ପୁଣି ଉଚିଗଲ
ପରି ତୁନି ହେଲେ ।

ତୁମେ ପାଠିକରି କଥା କହ, ସେଥିରେ କେହି
ମନ ଦେବେ ନାହିଁ, ନିହାତି ପାଖଲୋକ ମଧ୍ୟ ନ
ଶୁଣିଲା ପରି ରହିବେ; କିନ୍ତୁ ଦୁଇଜଣ ପୁସ୍ତକୁ
ହେଉନ୍ତୁ, ଲୋକଙ୍କ ମନ ଦେଖ ସେହିଠାରେ, କଥାଟା
ଶୁଣିବାପାଇଁ ସମସ୍ତଙ୍କ ମନ ଗୁଡ଼େଇପୁଡ଼େଇ ହେଉଥାଏ ।
ବାସ୍ତବିକ ସାନ ମଞ୍ଜୁ ଭିତରେ ବଢ଼ିଗଛ ଲୁଚି ରହିଲ
ପରି ତୁନି କଥା ମଧ୍ୟରେ କେବେ କେବେ ଘର
କାରଖାନା ଥାଏ । ତୁଠରେ ତ ଆଉ କେହି ନାହିଁ,
ଦରବୁଁ, ଦିଗ୍ରି କି ସକାଶେ ତୁନି ତୁନି ଇଶାରେ
ଏପରି କଥା କହିଲେ, ପୁଣି ଉଚିଯାଇ ତୁନି ହେଲେ ?

ତନୀତୁଠରେ ପାଣି ଗଡ଼ିନ୍ତ ଡାହାଶହାତି ଅଧାଅଧ୍ୟ
ବାଟକୁ କୋଡ଼ିଏ ହାତ ଅନାଜ ଗୁଡ଼ି ଯାହିଁଲ ବର
ଅଶ୍ରୁଥ ଗଛ ଲଗାଲଗି ହୋଇ ରହିଥିଲା । ଗଛ ଦିଗ୍ରି
ଅଧା ଭଳିଆ ଥାକୁଳ ଥାକୁଳ, ପୁଣି ସେଥିରେ କଅଁଲ
ପରି ଲଦି ହୋଇଥିଲା । ଏଠ ପାଖ ବାଟ ପାଖରେ
ବର ଅଶ୍ରୁଥ ବିଭି କରଇ ଦେଲେ କନ୍ୟାଦାନର
ପଳ ମିଳେ । ହିତୁମାନଙ୍କର ଏହି ସଂଧାରର ବିହା
ଅନେକ ହୁନରେ ଦେଖାଯାଏ । ମାରକିନିଆ ଦିଗ୍ରି
କଥା କହୁକହୁ ମେହି ଗଛ ମୂଳକୁ ଦୁଇ ତିନି ଥର
ଅନାଇଥୁଲେ । ଏବେ କଥା କାହିଁ ଯାଏ ? ରୈର ତ
ଅନାର ରକ୍ତରେ ଶୁକ୍ର ହୃଦୟିଆରରେ ରୈର କରେ,
ଜେଲଖାନାକୁ ଏତେ କଏବୀ କାହିଁ ଅଇଲେ ? ବୁଦ୍ଧ-
ମାନ୍ ହୃଦୟିଆର ଗୋଏବା ଆଖିରେ ଧୂଳ ପକାଇବା
ସହଜ କଥା ନୁହେ । ଅବଶ୍ୟ ଗନ୍ଧମୁକର ପଦାର୍ଥବିଶେଷ

ସହିତ ଏମାନଙ୍କ କଥାର ଘନଷ୍ଠ ସମ୍ବନ୍ଧ ଅଛି । ଠିକ ! ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ଅନୁମାନ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଠିକ । ଶିଅ ମୁଣ୍ଡଟି ହାତରେ ପଡ଼ିଲେ ବୁଦ୍ଧିମାନ ତତ୍ତ୍ଵୀ ଯେମନ୍ତ ବିଦ୍ରାଦି ସୁତା ସଳଖେ ସଳଖେ ଟାଣି ଆଣେ, ଆମ୍ବମାନଙ୍କୁ ସେହିପରି ବୁଦ୍ଧିମାନ ଜାଣିବ, ଟିକିଏ ସକ୍ରନ୍ତ ଦେଇ ସବୁ କଥା ଆମ୍ବମାନଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣିଯାଆ । ଯାଉଁଳୀଗଛ ଉତ୍ତାନ୍ତରେ ଦିଓଟି ହୀ ବସି କଣ କୁହାକୁହି ହେଉଛନ୍ତି । ମଲ୍ଲ—ଯା ! ଏମାନଙ୍କୁ ଯେ ଆନ୍ଦୋମାନେ ଭଲକରି ଚିତ୍ରୁ । ଅସମୟରେ ଅସ୍ତାନରେ ଏମାନେ ବସି କଣ କହୁଛନ୍ତି ? ମିଳନଟା ମଧ୍ୟ ଘର ଚମକାର ରକମର । ଗୋଟିଏ ଧୂର୍ଗିଆ ନଷ୍ଟ ପ୍ରକୃତି ଶୃଗାଳୀ, ଆଉଗୋଟିଏ ଠିକ୍ ବିପଣ୍ଟ—ନିତାଳ ନିଶାତ ମେଣ୍ଟି । ଦୁଇଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ନାକବସଣୀ ଟେକ ସାପୁଣୀ ଫଣା ଟେକି ସାବଧାନତା ସହିତ ଅନାଜଲ ପରି ବୁରିଆନ୍ତକୁ ଅନାର ଅନର୍ଗଳ ବଜାରା ଓଜାଡ଼ ପକାଉଅଛି । ଦଣ୍ଡପୂର ପାଖରେ ପାଣିମାଟିଆଟି ଥିଆ, ତାହାଣ ହାତରେ ଦାନ୍ତକାଟି ଝାଁଟିଏ ମୁଠା, କପାଳଯାଏ ଓଡ଼ିଶା ଟଣା । ଗୋଟିଏ ଡକ୍ଟର ଟର ଶୁଣିଲେ ଗେଣ୍ଟି ଯେପରି ସେହି ଦିଗକୁ ତାଟକା ହୋଇ ବୁଝି ରହିଥାଏ, ସେହିପରି ସେହି ଧୀଟି ‘ପ୍ରିର ମନ ଧୀର ବୁଦ୍ଧି ପଞ୍ଚଭୂତ ଆମ୍ବ ଦୋରସ୍ତ ନିର୍ମଳ ହୃଦ ଜମଳ’ରେ ଶୁକବେବଙ୍କ ମୁଖ୍ୟ ପରସ୍ପର ପୁରାଣ ଶୁଣିଲା ପରି ବାଜ୍ୟାବଳୀ ଶ୍ରବଣ କରୁଅଛି । ମାତ୍ର ଯେତୁ ତିକି ତାହା ମସକଭଣ୍ଟରେରେ ସମ୍ବନ୍ଧରେଇଅଛି କି ଆର କାନବାଟେ ସଳଖେ ସଳଖେ ବାହାର ଯାଉଅଛି, ତାହାର ପ୍ରିରତା ବୋଲିବାକୁ ଅନ୍ତେମାନେ ନିତିନ୍ତ ଅପମ ।

ଆପଣ ଅବଶ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ କଥା ଶୁଣିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରିବେ, ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଜଣେ ମତ୍ତୁଆଜି କହିଥିଲା,

“ସ୍ଵାର ବିତ୍ତରୁଷ୍ୟ ମଧ୍ୟମାସମ୍ଭାବ ପଳକଂ ।” ଅର୍ଥାତ୍ ସପାରୁପ ବିତ୍ତରୁଷ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ମାସ ଏହି ଦିଓଟି ଅନ୍ତର ପଳ ପଳିଅଛି । ଏକଥା ଶୁଣି ବୃଦ୍ଧ ମନ୍ଦ ବୋଲିଲେ—

“ନ ମଂସଭକ୍ଷଣ ଦୋଷୋ ନ ମଦ୍ୟ—
ପ୍ରବୃତ୍ତିରେଷା ଭୁତାନା—”

ଅର୍ଥାତ୍—ଭୁତମାନେ ବା ଭୁତ ପର ଲୋକମାନେ ଏପରି କଥା କହନ୍ତି । ଠିକ କଥା, ‘ବୃଦ୍ଧସ୍ୟ ବଚନଂ ଗ୍ରାହ୍ୟଂ ।’ ମାତ୍ର ସଂସାରରୂପ ବିଷତ୍ରଷ୍ଟରେ ଯେ ଦୁଇଗୋଟି ଅମୃତ ପଳ ପଳିଅଛି, ଏକଥା ଠିକ୍ ସତ୍ୟ । ତିହିର କିଏ ? କେବଳ ଆମ୍ବମାନଙ୍କୁ ସେ ପଳ ଦିଓଟି କଣା, ‘ପରୋପକାରଂ ସ୍ଵର୍ଗାୟ’ । ପରର ଉପକାର କରିବା ହେଉଛି ଆମ୍ବମାନଙ୍କର ବୃତ । ଆପଣମାନଙ୍କର ଉପକାର ସାଧନ ନିମନ୍ତେ ସେହି ପଳ ଦିଓଟିର ନାମ ପ୍ରକାଶ କରୁଅଛି । ଗୋଟିଏ ପଳର ନାମ ତୁମି କଥା ଶୁଣିବାକୁ ଇଚ୍ଛା, ଆଉ ଗୋଟିକର ନାମ ରମନନ୍ଦା । ତୁମେ କାହାର ଘରର ଗୁଡ଼ ଛିଦ୍ର କଥା କହ କି କାହାର ନିଯା କର, ଦେଖିବ ଲୋକମାନେ ଘର ଆନନ୍ଦର ମନ ଦେଇ ଶୁଣିବେ । ବୁଝିବା ହେଲେଟି କି ? ପଳର ମହାୟ ନ ଥିଲେ କି ତାହାର ଏଡ଼େ ଆନନ୍ଦ ହୁଅନ୍ତା ?

ଆନ୍ଦୋମାନେ କଣ ଲେଖିବାକୁ ଯଇ କଣ ଲେଖି ପକାଉଅଛୁଁ । ଯେତେବେଳରେ ଆହୁନ ଭିଡ଼, ପାଣି ସୁଅଟା ନାଥାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟାବଳୀ ଦୂରକୁ ଟାଣିନିଏ । ମାତ୍ର ଟାଣ୍ଟା ନାଉର ମଙ୍ଗ ଗୁଡ଼େ ନାହିଁ । ଆମ୍ବମାନଙ୍କ କଳମ ଏଣେ ତେଣେ ଯାଉଅଛି ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ମୂଳ କଥାଟା ହଲଚଳ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ, କଥାଟା ଦାଣ୍ଡେ ଗୁଳିଥିବ ।

ସେ କଥା ଯାଉ, ଆପଣଙ୍କୁ ଆଉ ସଦେହରେ ପକାଇ ରଖିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ଏ ଦିଓଟି ଧୀଲେକ କିଏ, କି କି କଥା କହୁଅଛନ୍ତି, ସବୁ ଖୋଲସା କରି କହି-ଦେବା ଉଚିତ । କୌଣସି କୌଣସି ଲେକ ଗୋଟିଏ

କଥା କହିବା ଆଗ୍ରହ ଅନେକ ମୁଖବର, ଅନେକ ବକ୍ତୃତା କରିବସନ୍ତି; ମାତ୍ର ଆମ୍ବମାନଙ୍କର ସ୍ଵଭାବ ଏହାର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିପରୀତ । ଯା ବୋଲିବାର ପରିଷ୍କାର କରି ଝଟ୍ ପଟ୍ କହି ପକାଉଁ । ଆଉ ଅନେକ ଲୋକ ଭୟରେ ଅନେକ କଥା ଲୁଗୁନ୍ତି କିମ୍ବା କହୁ କହୁ କଣ କହି-ପକାନ୍ତି । ଏହି ଦେଖନ୍ତୁ ନା, ଦରବୁଡ୍ଢି ମାରକନିଆ ଦିଅଟି ଇଶାରାରେ କଣ କହୁ କହୁ ତୁମି ହୋଇଗଲେ । ମାତ୍ର ତଳୀଆଣୀ ମାରକନିଆମାନଙ୍କଠାରୁ ଆମ୍ବମାନଙ୍କର ସାହସ ଖୁବ୍ ବେଶି । ଏଇ ପରି ସବୁ କଥା କହିପିବୁଁ । ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା କଣ ଜାଣୁନ୍ତି ? ଆମ୍ବ ଭଲିଆ ଲୋକ ଡିକାପାଡ଼ିଲେ ମଧ୍ୟ କେହି ଶୁଣିବାକୁ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ କେହି ପ୍ରଧାନ ଲୋକ ଆଁ କରିଦେଲେ ଦେଖିବେ ଦୁଇ ଶା ଲୋକ ତାଙ୍କ ପାଟିକି ଅନାଇ ରହିବେ । ବିଲାତର ଲୋକେ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ଲୋକଙ୍କ କଥା ଶୁଣିବାପାଇଁ ଅଣାରେ ପରିପାଶ ଶୋସି ଦଉଡ଼ନ୍ତି । ଗଛମୁଳିଆ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ଦିଅଟି ହ୍ରାମରେ ସୁବିଶ୍ୟାତ । ଆପଣ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କୁ ଭଲକରି ଚିନ୍ତନ୍ତି । ମନୁଷ୍ୟମାନେ ରୂପରେ ନୁହେଁ, ଗୁଣରେ ସିନା ଚିହ୍ନା ଯାନ୍ତି ! ଭଲ ହେଉ ବା ମନ ହେଉ ସାଧା-ରଣର କଣ୍ଠରୁ ଯାହାର ଗୁଣଯେତେ ବେଶି, ସେ ତେତେ ବିଶ୍ୟାତ ଗୋବିନ୍ଦପୁର ହାମରେ ଉଣା ଅଧିକ କାହାଣେ ମାରକନିଆ ଅଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ୧୫ରେ ଏ ଦିଅଟି ବୟେ । ଗୋଟିଏ ଚତୁରତା ଓ ଧୃତିତାରେ, ଆଉ ଗୋଟିଏ ସରଳତା ଓ ନିଷ୍ଠୋଧତାରେ । ଦିଅଟି ବିଶ୍ୟାତ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ, ଘୁଣି ଗୁପ୍ତ କଥା, ଆପଣ କି ନ ଦୁଣି ପ୍ରତିବନ୍ଦିବେ ? ସେଥିପକାଶେ ସିନା ଲେଖିବାକୁ ବସିଥୁବୁ ।

ଆମ୍ବମାନେ ବହୁ ପରିଶ୍ରମ ବହୁ ଯହୁ କରି ସେ-ମାନଙ୍କର କଥା ସତ୍ରହ କରିଅଛୁଁ । ଗୋଟିଏ ସ୍ତ୍ରୀ ଭରି ଏକ ଲମ୍ବା ବକ୍ତୃତା କରିଥିଲା । ଆପଣ କେତେ ଗୁଡ଼ାଏ କଥା ଶୁଣିବାକୁ ଅମୁଖ ପାଇବେ, ଲମ୍ବା କଥା ଲେଖିବାରେ ଆମ୍ବମାନେ ମଧ୍ୟ ଅନଭ୍ୟସ୍ତ । ତାହାର ସାରମର୍ମ ଲେଖନ୍ତାରୁଁ ।

ଦେଖ ସାରିଆ—ବୁଡ୍ଢିମଙ୍ଗଳା ସବୁର ମୂଳ, ତାଙ୍କ ଅଙ୍ଗରେ ପୃଥ୍ବୀ ଚକ୍ରର, ସମ୍ବାର ଆତ୍ୟାତ ହେଉର, ତାଙ୍କ ଅଙ୍ଗ କି ଅନାସ୍ତା ହବ ? କେତେ ବାର ବରତ କରି ଦେଖିଲା ଆଙ୍ଗ ପାଇଚ, ତୁମ୍ଭର ଖୁବ୍ ଭାଗ୍ୟ, ଏହେ ଭାଗ୍ୟ କାହିଁ ଦେଖିବାର ନାହିଁ ପର ! ଏକା ସାନ୍ତକ ଦର ଉପରେ ଦୟା ଥିଲା, ଏବେ ତମ ଉପରେ ହେଲା । ତମେ ମଙ୍ଗଳାଙ୍କ ଦୟରଟା ବନାଇ ଦିଅ ତ, ଦେଖିବ, ତମ ଘର ଲକ୍ଷ୍ମୀ-ଭଣ୍ଟାର ହୋଇଯିବ । ପଣ ପଣ, କାହାଣ କାହାଣ ଟଙ୍କା କାହିଁ ଆସି ଘରେ ପଣିବ, ଧାତ୍ରଧାତ୍ର ଧାନ ମରେଇ ବସିପିବ, ଭଗବାନ କି ଆଉ ତନ୍ତ୍ର ବୁଣିବ ? ତମ ପଛରେ ଦଶଜଣ ପୋଇଲୁ ଗୋଡ଼ାଇବେ, ତମେ ମଙ୍ଗଳାଙ୍କ ଆଙ୍ଗ ମାନ, ଯେପରି ହେଉ ଦୟରଟା ବନାଇ ଦିଅ । ଟଙ୍କା ସକାଶେ ଭାବନା କଣ ଅଛି ? ମଙ୍ଗଳାଙ୍କ ନାଁ ଶୁଣିଲେ ଟଙ୍କା କିଏ ନ ଦେବ ? ଆଉ କୁଆଡ଼େ କ୍ଯା ଖୋଜିବ ? ମଙ୍ଗବଜଙ୍କ କାନରେ ପଢ଼ିଲେ ରାତି ଅଧରେ ଟଙ୍କା ଗଣି ଦେବେ । ସେ କଥାରେ ମୁଁ ଲଗା ହେଲି, ମୁଁ ଟଙ୍କା ଆଣି ଦେବ । ଭୁମକୁ କିଛି କରିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । ବେଶି ଟଙ୍କା ଲେଡ଼ା ନାହିଁ, ଦେଡ଼ିଶ ଟଙ୍କା ହେଲେ ଖୁବ୍ ଗୋଟାଏ ବନ୍ତ ମନ୍ଦର ହୋଇଯିବ । କେନ୍ଦ୍ରପଡ଼ାରେ ଯେ ବଳଦେବଙ୍କ ମନ୍ଦର ଅଛି, ଠିକ୍ ତେବେକି ଉଞ୍ଚା ତେବେକି ଚଉଡ଼ା ହେବ । ମେ ହୁ ମାଣ ଆଠ ଗୁଣ ଜମି କଣ ଲେଖି ଦେବ, ମୁଁ ଟଙ୍କା ଆଣି ଦେବ । ତମ ଜମି ତ କେହି ଦେନିପିବ ନାହିଁ, ଯେଉଁ ଠା ଜମି ସେହିଠାରେ ରହିବ; କେବଳ ଚୁଜାରେ ଲେଖାପିବ । ମନ୍ଦର ବନା ସରିଲେ ତ ତମେ କେତେ ଲୋକଙ୍କୁ ଟଙ୍କା ଦବ । ମା ମଙ୍ଗଳା କିଛି ସଙ୍କୁନ ଦେଇଥିବ, ନିଶ୍ଚେ ଦେଇଥିବ । ସେ ପ୍ରଥମେ ସଙ୍କୁନ ପରି ଗୋଟିଏ ସୁନା ଟଙ୍କା ଦିଅନ୍ତି, ସେ କି ରୂପା ଟଙ୍କା ଦେବେ ।

ବକ୍ତୃତାକାରୀର କଥା ସେ ସାରିଆ ବୁଦ୍ଧପୂଜନ କରି ପାଇଲ; ଏହା ଆମ୍ବମାନେ ବିଶ୍ୟା କଟ୍ଟପାଇଁ

ନାହିଁ । ସେ ବଳବଳ କରି ରୁହି ରହିଥାଏ । ପଣ ପଣ ଟଙ୍କା, ଦେଡ଼ଶ ଟଙ୍କା । ଦେଡ଼ଶ ଟଙ୍କାର ଅର୍ଥ ବୁଝିବା ତାହା ପକ୍ଷରେ କି ସହଜ କଥା ? ଟଙ୍କାକର ପରସା ଗଣିବାକୁ ହେଲେ ସାରିଆ ଗାଁକୁ ବାହାରେ ନାହିଁ, ଭରିଆ ଆଉ ସେ ଦୁଇ ଜଣ କବାଟ୍ କିଳ ଦେଇ ଦୁଇ ତିନି ଦଶ ମଧ୍ୟରେ ଗଣିକରି ଠକ୍‌କରନ୍ତି । ଯେଉଁ ଦିନ ପାଞ୍ଚ ସୁଭିକା କି ଅଠର ଅଣାର ଲୁଗା ତିନି ହୁଏ, ସେବନ ତାହା ଘର ଲୋକନାଥା ପାଖରୁ ଗଣାଇ ଆଣେ । ଆଉ ତାହା ତରେ ପାଞ୍ଚ ଛ ଜଣ ପୋଇଲା ପଣିବେ, ଏହା ବିପଦ କି ସମ୍ବଦ ! ମହା ମୁହିଲ ! ଭରିଆ ପାଖରେ ନାହିଁ, କରେ କଣ ? ପଳାଇ ପାରିଲେ ରକ୍ଷା । ସାରିଆ ଗୋଟାଏ ଅର୍ଦ୍ଦ ନିଶ୍ଚାସ ପକାଇ ଥରେ ପାଣି ମାଟିଆକୁ ଅନାଇ—‘ଚମା ସାନ୍ତ୍ବାଣୀ’ ଏତିକି କହି ତୁମ ହେଲୁ, ଆଉ କିଛି କହି ପାରିଲା ନାହିଁ । ମାତ୍ର ଧୂର୍ତ୍ତା ତତ୍ତ୍ଵର କିଛି ବୁଝିବାକୁ ବାକି ରହିଲା ନାହିଁ । ତାହାର ମନ୍ଦ ଯେ କିଛି କାଟ କଲା ନାହିଁ, ତାହା ସେ ବେଶ ବୁଝି ନେଲା । ପୃଷ୍ଠି ଶିକାର ହାତରୁ ପଳାଇବା ସକାଶେ ଛଟପଟ ହେଲଣି । ତେର ଦିନ ଖୋଜି ଖୋଜି ବିରତି ଲେଖି ଧରିଅଛି, ତାହା ଦାଢ଼ିରୁ କି ସହଜରେ ପଳାଇବ ? ମନ୍ଦ ବଦଳାଇବା ଦରକାର ।

ଚମା—“ଦେଖ ସାରିଆ, ଟଙ୍କାରେ କଣ ଅଛି, ଦୁନାରେ କଣ ଅଛି ? ଟଙ୍କା ସୁନାରେ କେହି ସ୍ଵର୍ଗ କୁ ପାଏ ନାହିଁ, ମୂଳକଥା ପିଲାଇଲା । ଯେଉଁସରେ ପିଲା ନାହିଁ, ସେ ଘର ତ ଦିନ ଦିପହରେ ଅଛାର । ବାଞ୍ଚ ବର୍ତ୍ତ ହେବା କି ଉଶା ପାପ ? ସାଆନ୍ତକ ଦରେ ରେଜ ପୁରାଣ ହୁଏ, ମୁଁ ଶୁଣେ । ସେବନ ଗୋପାଇଁ ପୋଥୁରେ ଚାଲିଲେ —

“ଯାହାର ପିଲାଇଲ ନାହିଁ,
ସକାଳ ତା ମୁଁ ରୁହିବ ନାହିଁ ।

ତିନିପୁଆଣୀ ସୁଲକ୍ଷଣୀ
ବାଞ୍ଚ ବରତ୍ତୀ ଗାଁ ନିତ୍ଯକୁଣ୍ଡଳୀ ।
ଯାହାର ସରେ ପୁଅ ହେଅ ନ ଥାଏ,
ସେ ମାଇକନିଆ ବଡ଼ ଦୁଃଖ ପାଏ ।”

ଘରବତ ପାଠ କଣ ମିଛ ? ମାହାନିଆକୁ ସମସ୍ତେ ଗାଦିକୁ ମୁଣ୍ଡିଆ ମାରୁଛନ୍ତି ? ଆଉ ତମେ ଦେଖିବଟି, ବଡ଼ସକାଳୁ ତମ ଦୁଆରବାଟେ କେହି ଲୋକ ରୁଲନ୍ତି ନାହିଁ । କିମ୍ବା ରୁଲନ୍ତି ନାହିଁ ? ତମ ମୁଁ ଦେଖିବେ ନାହିଁ ବୋଲି । ତମେ ଶୁଣିଥୁବ ଆମ ସାଆନ୍ତାଣୀ ପ୍ରଥମେ ବାଞ୍ଚ-ଥିଲେ, ଦିନ ଘଢ଼ିଏ ପାଏଆମେମାନେ ତାଙ୍କ ମୁହଁ ରୁହଁ ନ ଥିଲୁ ପର । ସାଆନ୍ତାଣୀ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ମଙ୍ଗଳାଙ୍କୁ ପୂଜା ଦେଲେ, ଦେବଙ୍କର ତମ ଉପରେ ଯେପରି ଦୟା ହେଲା, ସେହିପରି ତାଙ୍କୁ ଦୟା ହେଲା । ଏବେ ଦେଖ ନାତି ନାତୁଣୀ ଦେଖିବାକୁ ବସିଲେଣି ।”

ସାରିଆ ରୁହି ସ୍ଵପ୍ନ ଦେଖିଅଛି, କଥା ସବୁ ଶୁଣି ତା କାନ ଭାଁ ଭାଁ ଡାକିଲଣି, ପଳାଇବାକୁ ଇଚ୍ଛା, ବାଟ କାହିଁ ? ବିରତ ମୂଷା ବେକ ମାଡ଼ ବସିଅଛି । ଦୁଇ ଅଣିରେ ପାଣି ତଳ ତଳ କରୁଅଛି । କଥା କହିବାକୁ ଇଚ୍ଛା, ପାଟି ପିଟ ନାହିଁ । ବହୁତ କଷ୍ଟରେ ପାଟି ପିଟିଲି—

ସାରିଆ—ମୁଁ କଣ କରିବ ? ଲୋକେ କହୁଛନ୍ତି, ସାଆନ୍ତେ ଜମି କଟ ନେଣିନେଲେ ଫେରଇ ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଚମା—ରାମ ! ରାମ ! ରାମ ! ଏକ କଥା କହିଲ ! ମଙ୍ଗଳା କାମକୁ ଟଙ୍କା ଦେବେ, ତମ ଜମି ନେବେ ? ସେ ଗାଁ ଲୋକଙ୍କ କଥା ଶୁଣୁଛ କିମ୍ବା ? ଏ ଗୋବିନ୍ଦପୁର ଗାଁଟା ପୃଥିର ନିତ୍ୟକୁଣ୍ଡଳା । ଏ ଗାଁ ମାଇକନିଆଏ ଦିନ ଦିପହରେ ବୁଢ଼ାର ମାରିବେ ପର ! ତମ ସୁଖ ଦେଖି ସେମାନେ ହାର୍ଦିପାଇ ହେଉଛନ୍ତି । ଏ ଗାଁରେ ଶାରିଆକୁ ପେକଣିଆ ଦେଖିପାରେ ନାହିଁ । ତମେ କାହାରି

ପାଶରେ କିଛି କହିବ ନାହିଁ । ଆହୁର ଦେଖ, ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ଅଜ୍ଞା ନ ମାନିଲେ ଆଖି ପୁଣିଯାଏ, କାନକୁ ଶୁଭେ ନାହିଁ, ଲୋକେ ମରିଯାନ୍ତି । ଗୋପୀନାଥପୁରର ତନିଜଣ ମାରକିନିଆ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ କଥା ନ ମାନିବାରୁ ଏକାବେଳକେ ରାଣ୍ଡ ହୋଇଗଲେ, ତମେ କଣ ଏ କଥା ଶୁଣି ନାହିଁ ?

ସାରିଆ ନିଶ୍ଚଳ କାଠ ପିତୁଳାଟି ପରି ବସି ସବୁ କଥା ଶୁଣୁଥିଲା, ଶେଷ କଥାଟା ଶୁଣି ଆଉ ସମ୍ବାଦ ପାରିଲା ନାହିଁ, କାନ୍ଦ ପକାଇଲା । କର୍ମକର୍ମ ହୋଇ କହିଲା, “ମୁଁ କଣ କରିବ ? ତମ୍ଭା ସାନ୍ତ୍ଵାଣୀ ମୁଁ କଣ କରିବ ?”

ଚତୁର ତମ୍ଭା ଏତେବେଳେ ସାରିଆର ମନକଥା ବେଶ ବୁଝିନେଲା, ମନ୍ତ୍ର କାଟ କରିଥିବାର ଜାଣି ମନ ମଧ୍ୟରେ ଖୁବ୍ ଖୁସିଟାଏ ହୋଇ କହିଲା, “ଦେଖ ସାରିଆ ! ତମର କିଛି ଉର ନାହିଁ । ତମକୁ କିଛି କରିବାକୁ ହବ ନାହିଁ, ମୁଁ ସବୁ କରିଦେବି ।”

ସାରିଆ ନାହିଁ ନାହିଁ, ମୋର କିଛି ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ, ସେ ଭଲ ଥାଆନ୍ତି ।

ତମ୍ଭା --- କିଛି ଉର ନାହିଁ, ଭଗବାନ ଗୋଡ଼ରେ କଣ୍ଠ ବାଜିବ ନାହିଁ । (ତମ୍ଭା ଦଧିବାମନ ଧଣ୍ଡା ଓ ମୁଢ଼ିଏ ରସକୋର ମହାରଦ ସାରିଆ ହାତରେ ଦେଇ କହିଲା) ଦେଖ ସାରିଆ, ଏହି ଧଣ୍ଡା, ଏହି ମହାରଦ ସାନ୍ତ୍ଵୀ ରହିଲେ, ମୁଁ ତମର ସବୁ ଭଲ କରିଦେବି, ତମର ତନି ପୁଅ ହେବ, ଆଉ ଭଗବାନର କୋଟିଏ ଆପୂର୍ବ ହେବ, କିଛି ବିଦ୍ରା ନାହିଁ ।

ସାରିଆ—ମୁଁ କଣ କରିବ ? ତମ୍ଭା ସାନ୍ତ୍ଵାଣୀ, ମୁଁ କଣ କରିବ ?

ତମ୍ଭା—ତମକୁ କିଛି କରିବାକୁ ହବ ନାହିଁ, ଆଜି ସନ୍ଧାବେଳେ ଭଗବାନ ଓ ତମେ ଦୁଇଜଣ ଏଠିକ ଆସିବ, ଯାହା କରିବାକୁ ହେବ, ମୁଁ କର ଦେବି । ଆଉ ମଙ୍ଗଳାବରତ ଧଇଲେ ଯେତେବେଳୟାଏ ମଙ୍ଗଳାଙ୍କ କାମ ନ ହୋଇବି, ଦୁଇଜଣ ମିଳାନ କରି ଓପାସ ରହିଥିବ, ଖାଲ ଅନ୍ତ୍ର ଅନ୍ତ୍ର ଚାନ୍ଦା ଖାଇବ । ତମେମାନେ ବରତ କଥା ଜାଣ ନାହିଁ, ସେଥିପାଇଁ ସବୁ କହୁବି ।

ତାହାବାଦ ସାରିଆ ଧୀରେ ଧୀରେ ମଧ୍ୟକୁ ଗାଧୋଇବାକୁ ଗଲା । ତମ୍ଭା କେତେବେଳୟାଏ ଗଛମୂଳରେ ଠିଆ ହୋଇ ଗୁର ଆଡ଼କୁ ଅନାଇ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଚିତ୍ତରେ ସାଆନ୍ତକ ଉଆସ ଆଡ଼କୁ ଗୁଲିଗଲା ।

ଆମ୍ବେମାନେ ଗୁପ୍ରଭାବରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ସମ୍ବାଦ ପାଇଥାନ୍ତୁଁ, ସେଦିନ ଅଧିକତ୍ୟାଏ ସାରିଆ ଉଆସ ମଧ୍ୟରେ ଥିଲା, ଭଗବାନ କରେବିରେ ଥିଲା । ତହିଁ ଆରଦିନଠାରୁ ଗୁରଦିନଯାଏ ଭଗବାନକୁ ଗାଁ ମଧ୍ୟରେ କେହି ଦେଖିନାହିଁ । ତାହାକୁ କଟକ ବାଟରେ ଲୋକେ ଦେଖିବାର କେହି କେହି କହନ୍ତି ।

— — —

-୧୪-

ମନ୍ତ୍ରଣା

ହୃକେ—ହୃକେ—ହୋ । ହୃକେ—ହୃକେ—ହୋ । ହୃକେ—ହୃକେ—ହୋ, ବିଲୁଆ ଡାକିଲେ, ଠିକ୍ ଅଧିକତ । ମଧ୍ୟରେ ଗାଁରେ ଦଢ଼ି ଦେଖା ନାହିଁ, ବିଲୁଆ ଡାକ ଶୁଣି ରତ ଠିକ୍ କଲୁଁ । ଏହି ପ୍ରାଣୀଗୁଡ଼ିକ ଗ୍ରାମର ଭାବ ଉପକାଶ । ଶୁଦ୍ଧ ଗ୍ରାମରେ ମିଭନ୍ନପାଳିଟି କମିଶନର ନାହାନ୍ତି । ଗ୍ରାମରୁ ମଲ କୁକୁରଟି, ମଲ ମୁଖଟି, ମଲ ବିଶୁଦ୍ଧଟି, ଆଉ ଆଉ ମଙ୍ଗଳା ଦ୍ରବ୍ୟ

ଉଠାଇବା କାର୍ଯ୍ୟ ଏମାନଙ୍କ ଜିମା । ଅଧରତି, ଗୋବିନ୍ଦପୁର ଗ୍ରାମ ନିଷ୍ଠୁବ୍ଧ, ଚେଁ—ରେ ଶବ୍ଦି ନାହିଁ । ତେଣୁ ସାହିରେ ଗୋଟିଏ ଶେଯରିଲ କୁଆଁ କୁଉଁଆ କୁଆଁ କର କାନ୍ଦୁଥିଲ, ତାହାର ମା ନଦ ଅଳସରେ ପିଲକୁ ଥାବୁଡ଼ାଥାପୁଡ଼ି କରି ଭାରି ଭାରି ମୁସ୍ଲିମାନ ଏବଂ ଦୁଷ୍ଟ୍‌ପ୍ରୟକ୍ରମିତିମାନ ଯାତି ଏବଂ ରୈର, ତୌକିଆ, ବାସ ପ୍ରଭୃତି ଭୟକର ପ୍ରଣିମାନେ ଆସୁଥିବାର ଭୟ ଦେଖାଇ ଏବଂ ପିଲଟି ଯେ ଶୁଭ ଭଲ, ସେ କାନ୍ଦିବ ନାହିଁ, ତୁମି ହୋଇ ଶୋଇ ପଡ଼ିବ ଉତ୍ୟାଦି ପ୍ରଣଂସାବାଦ କରି ଶୁଆଇ ପକାଇଲଣି । ମଙ୍ଗରଜଙ୍କ କରେଇ ଅଗନାରେ ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ଗୋବର ଜେନା ଆଉ ସଉତୁଣୀଆ ମୌଜାର ତୌକିଆ ଦାସ ଜେନା, ଦୁଇଜଣ ଚିତାଏ ଲେଖାଏଁ ଲମ୍ବ ବାଉଁଶବାଡ଼ି ଦୁଇଖଣ୍ଡି, ବିଏଁ ବିଏଁ ଲମ୍ବ ଦୁଇଟା ନିଆଁ ବରିଆ ପାଖରେ ପକାଇ ନିଶ୍ଚିନ୍ନଭବରେ ଶୋଇଛନ୍ତି । ବାହାରର ଲୋକେ ମନରେ କରିବେ, ମଙ୍ଗରଜଙ୍କ କରେଇରେ ଦୁଇଟା ଦୂଷ୍ଟୁର ଚରୁଛନ୍ତି ଅବା । ଆମ୍ବମାନେ ସବଦା ସବୁ ବିଷପୁରେ ସାବଧାନ ଥାଉଁ, ସବୁ ବିଷପୁ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ଦୁଇଁ; ତଥାପି ପ୍ରଥମେ ଆମ୍ବମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ତ୍ରୁମ ହୋଇଥିଲ; ମାସ ଭଲକରି କାନ ଡେଇ ଶୁଣିବାରୁ ଶୁଣାଗଲ, ତୌକିଦାର ଦୁଇଜଣଙ୍କ ନାକର ଦୁଇଁ ଡାକ ତ୍ରୁମପ୍ରମାଦର କାରଣ ଅଟେ । କରେଇ ବାହାର ପିଣ୍ଡରେ ତିନିଜଣ ପ୍ରଜା ପଟାପଟା ପଟାପଟା ରୁଘୁଡ଼ା ବାଡ଼େଇ ହୋଇ ଗଡ଼ିଥାନ୍ତି । ପ୍ରଧ, ଚିନ୍ତା, ମଶା ଏମାନଙ୍କ ସହିତ ନିଦ୍ରାର ସଉତୁଣୀ ସମ୍ବନ୍ଧ ଥିଲାପରି ଜଣାଯାଏ । ପ୍ରଜା ତିନିଜଣ କରିଲା ଧାନ ସଜାଶେ ଅଟକ ଅଛନ୍ତି । ଦିନଯାକ ଦଶିଶ ହସ୍ତର କାର୍ଯ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ, ତାହା ଉପରେ ମଶା, ଏ ଉପରେ ଚିନ୍ତା, ଆଉ ନିଦ କଥା କିଆଁ ପରୁର ?

କରେଇ ପ୍ରସ୍ତୁ ଟପି ଭିତରକୁ ପିବାର ପ୍ରଥମ ପ୍ରସ୍ତରେ ମଙ୍ଗରଜଙ୍କ ପହଞ୍ଚିଦିର । ପ୍ରପୋଜନ ଦେଲେ

ଲୋକେ ତାହାକୁ ଗନ୍ଧାର ବୋଲି ମଧ୍ୟ କହନ୍ତି । ଉଆସର ସବୁ ଦରତାରୁ ଏ ଦରତି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହେବାର ଉଚିତ, ମଧ୍ୟ ସେ ବିଷପୁରେ ଦୁଟି ହୋଇନାହିଁ । ଦରତି ଆଟୁ, ପାଞ୍ଚ ଶେଣିଆ, ପୂର୍ବ ଦୁଆଶ, ସମ୍ବନ୍ଧରେ ତୌତା ପିଣ୍ଡା । ଦୁଆରେ ପଣସକାଠର ଯାଉଁଲ କବାଟ ଲାଗିଅଛି, କବାଟରେ ରୁରିକୋଣିଆ ଛକ ପଡ଼ି ବଢା, ଛକରେ ଛତିବାଲ ଲୁହାମେଖ ବାଡ଼ିଆ । ବାହାରକୁ କଡ଼ା ଆଉ ଶିକୁଳ ଦୁଇ ଲାଗିଅଛି, ଦୁଇଟା ବଡ଼ ବଡ଼ ନଳୀ କୋଲପ ପଡ଼େ । ଦର ପଣ୍ଡିମ ପଟ କାହାର ପେଟେ ଉଞ୍ଚରେ ଦେଡ଼ ରୁଖଣ୍ଡେ ଓସାର ଗୋଟାଏ ଗଜଲଗା ହାରକା ଲାଗିଅଛି । ମରୁଶୀର ମାସ ରୁହୁବାରକୁ ଦର ଲିପାପୋଛୁ ହେଲେ କଦାଚିତ୍ ସେ ଝରକା ପିଟେ । ଦର ରୁରି କୋଣ ଦିକ୍ଷିଦିକ୍ଷିଆ ଅନାତ, ତୁମ୍ହ ଆମ୍ବ ପକ୍ଷରେ ଦିନବେଳେ ଆଲୁଆ ଲେଡ଼ା । ଦର କୋଣମାନଙ୍କରେ ଅସରପା ବୋଲେ ମୁହିଁ, ମୂଷା ବୋଲେ —ମୁହିଁ । ବର୍ଣ୍ଣସାଦୃଣ୍ୟ ହେତୁରୁ ହେଉ ବା ନାମ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ହେତୁରୁ ହେଉ, ତମା କହେ ଅସରପାଲକୁଣ୍ଠୀ; ଦରେ ଅସରପା ଥିଲେ ଅସରିଆସେ, ସୁତରଂ ଅସରପା ବଣ କାହାର ବିନା ବାଧା ବଳାଜାରରେ ପୁର ପୌଷ୍ଟାଦିନମେ ଦର କୋଣମାନ ଅଧିକାର କରି ରହି ଅଛନ୍ତି । ଦର ଉତ୍ତରପଟ କାହାକୁ ଲଗାଇ ଗୋଟାଏ ଲମ୍ବ ବାଉଁଶ ଦୁଇଥି ଉପରେ ତିନିଟ । ବଡ଼ ବଡ଼ ପୁରୁଣା ବେତ ଆନ୍ତରୁ ଥୁଆ । ଦୁଇଥିକେ, ତକ୍କପୋଷ ତଳେ, ଦର କୋଣରେ ଗୁଡ଼ ମାଠିଆ ଆମୁଲ ହାଣ୍ଡି, କରଞ୍ଜ ତେଲ ତବା ପୁଞ୍ଜା ତିନି କି ଗୁରି । ଆଉ ମୌଜାମାନଙ୍କରେ ଥିବା ତୋଟାରୁ କରଞ୍ଜ ସବୁ ବାଡ଼ିଆ ହୋଇ ଆସେ । ତେଣୁ ବେଠିରେ ପେଡ଼ିଦିଏ, ସେହି ତେଲ ସବୁ ଗନ୍ଧାର ସାଇତା ଥାଏ । ବରଷକ ତେଲ କିଣାରୁ ଖଲସ—ବରଞ୍ଚ ବଳିପଡ଼େ । ଦଶିଶପଟ କାହା ପାଖକୁ ଦୁଇଟା ବଡ଼ ବଡ଼ ଆମକାଠର ସିନ୍ଦୁକ । ଆଉ ତାକୁ ଲଗାଇ ଗୋଟାଏ ଶାଳକାଠର ସିନ୍ଦୁକ । ଏହା ଲାଣ୍ଡୁ ସିନ୍ଦୁକ, ପ୍ରତିଦିନ ତମା ସଞ୍ଜ

ଦିଏ, ଗୁହବାରକୁ ଗୁହବାର ସିନ୍ଧୁର ଚନ୍ଦନ ଦେଇ
ପୁଜା ହୁଏ, ଅରୁଆ ରୁଦ୍ଧିଳ ଗୁଡ଼ ଭୋଗ ଲାଗେ ।
ଓରରେ ତିନି ରୂରିଟା ଶିକାରେ ଯିଅମ୍ବିଥା ଝୁଲୁଅଛି ।
ଗୋଠରୁ କାଠିଅ ଆସି ପେଥୁରେ ଜମା ହୁଏ । ସିକା
ଆଉ ଓରାମାନଙ୍କର କଳା କଳା ପାଲକି-ଥୁପନା ପରି
ବୁଦ୍ଧିଅଣି ବସା ମେଞ୍ଚା ମେଞ୍ଚା ହୋଇ ଝୁଲୁଅଛି ।
ପର୍ଯ୍ୟମପଟ କାହୁ ପଖକୁ ଉତ୍ତର ଦଶିଣ ହୋଇ
ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ବଡ଼ ତକ୍କପୋଷ । ଦଶିଣଦିଗ ମୁଣ୍ଡ
ପାଖକୁ ଭାରା ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ମାଣ୍ଡି, ହେଁସ ଉପରେ
ମୋଟା ଦଶିଆ ଲୁଗାର ଦୋହର ବିଛଣା । ରୁଦରକୁ
ଦେଖିଲେ ହଠାତ୍ ବୁଟାଦାର ଛିଟ ଲୁଗା ବୋଲି ଭ୍ରମ
ଜନ୍ମିପାରେ । ମାତ୍ର ଆମ୍ବେମାନେ ଭଲ କର ଦେଖିଅଛୁଁ,
ରକକୃଷ୍ଟାଉ ଚନ୍ଦରଗୁଡ଼ିକ ମୃତ ଓଡ଼ିଶର ଶଶରନିଃସ୍ଥି
ଶୁଷ୍କ ଶୋଣିତବନ୍ଦୁ ଅଟେ ।

ଆଜି ଏହି ଅଧରତ ସମୟରେ ସେହି ତକ୍କପୋଷ
ଉପରେ ଗୋଟିଏ ପୁରୁଷ ଏବଂ ତଳେ ଗୋଟିଏ ସ୍ତ୍ରୀ
ବସି ଭାର କଥାବାର୍ତ୍ତାରେ ଲଗି ଯାଇଛନ୍ତି । ପାଠକ-
ମାନଙ୍କୁ ଚିହ୍ନାଇ ଦେବାକୁ ହେବନାହିଁ । ଏହି ସ୍ତ୍ରୀ
ପୁରୁଷ ଦୁଇଜଣ ଅନ୍ତମାନଙ୍କର ଚମ୍ପା ଆଉ ଶୋଦ ରାମ-
ଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗରାଜ । ଚମ୍ପା ତକ୍କପୋଷ ଉପରେ ଦୁଇ ହାତ
ପକାଇ ଦ୍ଵିତୀୟ ବସିଅଛି, ମଙ୍ଗରାଜ ତାହା ଆଡ଼କୁ ଶର୍ଷତ୍ର
ଝୁକୁଁ ପଡ଼ିଅଛନ୍ତି । ତକ୍କପୋଷଠାରୁ ତିନି ହାତ ଦୁରରେ
ପିତଳର ଗୋଟିଏ ଅପରୁଣା ଥୁଆ, ତାହା ଉପରେ ମାଟି
ବରଠାଟିଏ ମିଞ୍ଜି ମିଞ୍ଜି ହୋଇ ଜଳୁଅଛି । ଅପରୁଣାଟି
ସବାଙ୍ଗ ତେଲ କାଣିରେ ଲିପ୍ତ । ରୁଣାତଳ ଥାଳିଆରେ
ବଳତା ଚନ୍ଦମିଶା ମାଳିଆ ତେଲ ପଳେ ହେବ
ଜମା ଅଛି ।

ଚମ୍ପା ଆଉ ମଙ୍ଗରାଜେ ଅନେକ ରାତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କି
କଥାବାର୍ତ୍ତା କି ମନ୍ତ୍ରା କଲେ ସବୁ କଥାଗୁଡ଼ିକ
ଶୁଣିବାକୁ ଆପଣ ସୁଖ ପାଇବେ ନାହିଁ । ଆମ୍ବେମାନଙ୍କର

ମଧ୍ୟ ଅଧିକ ଲେଖିବା ଅଭ୍ୟାସର ବିବୁଦ୍ଧ, ଅଥବା ଏହି
କଥାଗୁଡ଼ିକ ସତ୍ୟବାଚକା ବୋଲ, ଗାଲୁଗଲୁ ବୋଲ,
ଉପନ୍ୟାସ ବୋଲ, ରୂପନ୍ୟାସ ବୋଲ ଏଥର ପ୍ରଧାନ
ନାୟକ ନାୟିକାମାନଙ୍କର କଥା ଶୁଣିଲେ କର୍ମ ଅଚଳ ।
ସୁତରଂ ରୂପାଡ଼ିକୁ ରୁହିଁ ପାଠ ଲାଗାଇବା ସକାଶେ
'ଡ଼ିରୁ ତେଲ ନ ସବୁ, ପୁଅ ମୁଣ୍ଡ ନୁଶୁର ନ ରହ' ଭଲିଆ କରି ଦେବାକୁ ହେଲା ।

ଚମ୍ପା କହିଲା, “ବାପର ଠିକ୍ ନାହିଁ, ମ’ର ଠିକ୍
ନାହିଁ, ଦଗାବାକି କରି ପଠାଣ ଟୋକାଠାରୁ ଜମିଦାରୀ
ଆଣି ଗାଁରେ ବୋଲଉଛି କି ନା ଜମିଦାର । ହେଲୁ
ହେଲୁ ଜମିଦାର, ତୋ ଘରକୁ । ଗୋରୁ ଶୁଣିଦେଇ
ଫଳା ଉଜାଡ଼, ଫେର କିନା—କହିଲେ ଗାଳ ? ପଳାଇ
ଯାଇ ମାରକିନିଆ ଭିତରେ ଲୁଚିଲା, ପଢ଼ିଥାନ୍ତା ତ
ହାତରେ ! ସାଆନ୍ତେ ଜଣେ ନୁହେଁ; ଦୁଇ ଜଣ ନୁହେଁ,
ଗାଁ ଲୋକଗୁଡ଼ାକ ଜମା ହୋଇ ଥିଅନ୍ତି, ଦୋକାନ
ପିଣ୍ଡାରେ ବସି ପାଟିକରି ଗାଳ ଦେଉଥାଏ । ମୁଁ ପାନ
କଣିବ କଣ, ଦୋକାନ ଦୁଆର ପାଶରୁ ପଳାଇ
ଆସିଲ । ଅଳପାଇସିଆ, ଖଣ୍ଡିଆ, ନରଶୁଆ ! ସାଆନ୍ତେ,
ମୁଁ କି ଶୁଣିବା ଲୋକ ? ଆଉ କେହି ହୋଇଥିଲେ
ତା ନାକ କାମୁଡ଼ ପକାଇ ଥାଆନ୍ତି ପର ? ମାତ୍ର
ମଣିଷଟା ଅସୁର ପର ଭେଣ୍ଟିଆ । ତା ବାଉଁଶ ଠେଙ୍ଗା
ଦେଖି ମୋ ମିଳୋହି ପାଣି ହୋଇଗଲ । ଭୁମେ
ଏହାର ବାଟ କର, ନୋହିଲେ ମୁଣ୍ଡ ଫଟେଇ ଦେବି,
ବିଷ ଖାଇ ମରିବି, ପାଣିରେ ଭୁବ ମରିବ ।” ଚମ୍ପା
ଏହା କହି ଧକେଇ ଧକେଇ କାନ୍ଦିବାକୁ ଲାଗିଲା ।

ମଙ୍ଗରାଜେ — ତୁନି ହ ଚମ୍ପା, ତୁନି ହ । ସେହି
ଠେଙ୍ଗାକୁ ତ ମୋର ଡର । ରୂରିଟାକୁ ରୂରିଟା ଅସୁର
ପର ନିହାତି ମୁଣ୍ଡ । କଥା ପଦକେ ଠେଙ୍ଗା କାଢି
ବସିବେ । ଆଉ ସେ କଥା ତ କେତେ ଦିନୁ କରଇ
ଦେଇ ସାରନ୍ତିଣି । ଆମର ଗୋଟିଏ ବିଲେଇ ପିଲ ସେ

ଗଁକୁ ଗଲେ ପଇକୁ ରୂହିଁଥିବେ । ଗୋବର ଏତେ ଲୋଖ, ଏତେ ହସିଆର, ତା ହାତରେ ତ କିଣ୍ଠି ହେଲ ନାହିଁ । ସେ କଣ କରିବ ? ଦିନ ରତ୍ନ ଲେଜ ଜରୁଆଳ ।

ଚମ୍ପା—ନା ନା ସାଆନେ, ସେ କଥା ହେବ ନାହିଁ, ତୁମେ ଏହାର ବାଟ କର, ନୋହଲେ ମୁଁ ତ ଗାଁ ମାଇକିନିଆଙ୍କ ଆଗରେ ମୁହଁ ଦେଖଇ ପାରିବ ନାହିଁ ? ସେମାନେ କି ଏଡ଼େ ପାରୁଆ ହେଲେ, ତୁମକୁ କିଣିଲେ ?

ମଙ୍ଗରଜେ—ଦେଖ ଚମ୍ପା, ଶାସ୍ତରେ ଅଛି, ‘ଛଳ ବଳେ କଉଣଳେ, ଶତକୁ ସାଧବ ହେଲେ ।’ ମୁଁ ତ ପାରିଲି ନାହିଁ, ତୁ ଏଥର କିଣି ପିକର କାଢି, ତୁ ବିରୁଦ୍ଧରେ ସବୁ ହେବ । ଦେଖ, ମୁଁ ତିନି ବରଷ କାଳ ଲୁଣି ଲୁଣି ସେ ତନୀକୁ ପାର ନ ଥିଲି, ତୁ ଯେପରି ହାତ ଦେଲୁ କାମ ଫରେ ।

ଚମ୍ପା ବଇଠା ତେଜି ଦେଇ ଶୁଣୁଁ ଗୋଟାଏ ହସିଲ, କହିଲ, “ଦେଖ ସାଆନେ, ପ୍ରଥମେ ମନରେ କରିଥିଲ ପାରିବ ନାହିଁ, ବୁଦ୍ଧି ଶେରତ କଲେ କଣ ନ ହେ ? ସେ ଛ ମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ୟ ଚକକୁ କାଳ ହଳ ଯିବ ତ ?”

ମଙ୍ଗରଜେ—ମୁଁ ହଳଆମାନଙ୍କୁ କହି ଦେଇଛି, କାଳ ସକାଳେ ହଳ ନେବେ, କଢ଼ାଣ ଦୋହଢ଼ ସବୁ ସରିବ । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ବିଳକୁ ଯିବ ।

ଚମ୍ପା—ସେମାନଙ୍କ ଦର ଭାଙ୍ଗିଦେଇ ଭଲ କଲ । ଦର ଥିଲେ କେତେବେଳେ ଜମି ସକାଶେ ଲଗାନେ ।

ମଙ୍ଗରଜେ—ଜମି ଛି ମାସ ମିଆଦରେ କଟବିଛକ ଥିଲ, ମିଆଦ ଗଲାରୁ ଜମି ପାଇଲୁ, ମକଙ୍କମା ଖର୍ତ୍ତ ସକାଶେ ଦର ନିଲମ ହେଲ, ମୁଁ କିଣିନେଇ ଭାଙ୍ଗି ଦେଇଛି ।

ଚମ୍ପା—ଜମି ହେଉ, ଦର ହେଉ, ଯାହା ହେଉ, ସେହି ଗାଇଟି ଲୁଣି ମୁଁ ଏତେ କଥା କଲି । ଗାଇ ତ ନୁହେଁ, ଗୋଟିଏ ଗୁଣ୍ଣଣୀ ହାତୀ । ଆଜି କରେଇ ପିଣ୍ଡାରେ ବାନ୍ଧ ଆସିଅଛି, କାଳିଠାରୁ ଉଥାସ ଭିତରେ ବାନ୍ଧବ ସେ ଦୁଇଟା କୁଆଡ଼େ ଗଲେ ?

ମଙ୍ଗରଜେ—କେଉଁ ଦୁଇଟା ? ଭଗିଆ, ସାରୀଆ ? ବାବନାଭୂତ ପର ଯ୍ୟା ଓଳି ତା ଓଳିରେ ପଣ୍ଡିତି ।

ଚମ୍ପା—ସେଦିନ ସକାଳେ ସାରିଆ ମଙ୍ଗଳା ପାଖରେ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ମୁଣ୍ଡ କୋଡ଼ି ହେଉଥାଏ, ମତେ ଦେଖି ଆହୁର କାନ୍ଦିଲ, କଣ କହିବ ବୋଲି ମୋ ପାଖକୁ ଆସୁଥିଲ, ମୁଁ ମୁହଁ ବୁଲଇ ଦେଇ ରୁଲି ଆସିଲି ।

ତାହା ବାଦ ଚମ୍ପା ଓ ମଙ୍ଗରଜଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ରତ୍ନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଲ, ଶେଷରେ ଏମନ୍ତ ସାବଧାନ ଏମନ୍ତ ଗୁପ୍ତଭାବରେ ବମ୍ବି ମନ୍ତ୍ରା କଲେ ଯେ, ଆମ୍ବେମାନେ କୌଣସିତମେ ସେଥର ସନ୍ନାନ ପାଇ ପାରିଲୁଁ ନାହିଁ । ପରମା ମୁହଁକୁ ରୂପୀ ବସିଛନ୍ତି । ଦୁହେଁ କଥାରେ ମଗ୍ନି । ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ସେହି ଦୁହିଁଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥିମୁଣ୍ଡିର ଗୁପ୍ତା ପଡ଼ିଲ । ଦୁହେଁ ଚମକି ପଡ଼ିଲ ପର ସେହି ମୁଣ୍ଡିରୁ ଅନାଇ ରହିଲେ । ହତାତ୍ କଥାବାର୍ତ୍ତା ବନ । ଅଗନ୍ତୁକା ପଂକର ଗୋଟିଏ ନିଶ୍ଚାସ ପକାଇଲେ । ମନରେ ଦାରୁଣ କଷ୍ଟ ଜାତ ହେଲେ ଯେଉଁ ନିଶ୍ଚାସ ପଡ଼େ, ଏହା ସେହିପରି ତତ୍ତ୍ଵାନ୍ତ ନିଶ୍ଚାସ । ସମସ୍ତେ ମାରବ ନିଶ୍ଚାଳ କାଷ୍ଟପ୍ରତିମା ପର ସନ୍ଦର୍ଭାନ, ଦର ନିଷ୍ଠବ୍ଧ ।

କିଣ୍ଠିଷଣ ଉତ୍ତରରେ ମଙ୍ଗରଜେ ସେହି ସ୍ଥିମୁଣ୍ଡିଟିକୁ ଅନାଇ ପରିବଲେ, “କଣ ?”

ସମସ୍ତେ ନିରୁତ୍ତର ।

ପୁନର୍ବାର ମଙ୍ଗରଜେ ପରୁଣିଲେ, “କଣ ?”
କିନ୍ତୁ ଉତ୍ତର ନାହିଁ, ପୁନର୍ବାର ପୂର୍ବବତ୍ର ଦର୍ଶନ ନିଶ୍ଚାସ ।

ମଙ୍ଗରଜେ କିଞ୍ଚିତ ବିରକ୍ତ ହୋଇ ପୂର୍ବଠାରୁ ଉଚ୍ଚ ସ୍ଵରରେ ପରୁଣିଲେ, “କଣ ? କିନ୍ତୁ କହୁ ନାହିଁ କିମ୍ବା ?

ସାଆନ୍ତାଣୀ—(ଆଗନ୍ତୁକା ମଙ୍ଗରଜଙ୍କ ଭାଷ୍ୟା)
ଅତି ଧୀରେ, ଅତି ବିନଯୁରେ କହିଲେ, “ମୁଁ କହୁଛି
ରତ୍ନ ହେଲୁଣି, ଶୋଇପଡ଼ି, ଆଉ ସେ କଥାରୁଡ଼ା ପାଞ୍ଚ
ନାହିଁ ।”

ଚମ୍ପା ଅବଜ୍ଞା କରି ଗମ୍ଭୀର ସ୍ଵରରେ କହିଲୁ ‘ହୁଁ’ ।
ମଙ୍ଗରଜ ଆଜ୍ଞା ମୁଁ ଯାଉଛି, ତୁମେ ବାହାରକୁ
ଯାଏ ।

ଚମ୍ପାର ଅବଜ୍ଞାସୂଚକ ‘ହୁଁ’ ଶବ୍ଦ ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ
କଳିଜାରେ ବର୍ଣ୍ଣାପରି ବାଜିଥିଲା, ତାହାବାଦ “ଆଜ୍ଞା
ତୁମେ ବାହାରକୁ ଯାଏ” କଥାଟା ତାଢ଼ିରେ ସହସ୍ର
ଦିନ କାମୁଡ଼ିଆ ପରି ଜଣାଗଲା । ଚମ୍ପା ରହିବ ଭିତରେ,
ମୁଁ ଯିବି ବାହାରକୁ ? ଯେସବୁ ଦଟନାରେ ପୁରୁଷଙ୍କ
କିନ୍ତିନ ମନ ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼େ, କୋମଳମନା ସହଜରେ
ସହ ଯାଅନ୍ତି । ସହଷ୍ଟୁତା ଗୁଣ ଧୀମାନଙ୍କର ପୁରୁଷ-
ମାନଙ୍କଠାରୁ ତେର ବେଶି, ସେମାନେ ତେର ସହ
ପାରନ୍ତି, ମାତ୍ର ସ୍ବାମୀର ଅନାଦର ଏବଂ ଅବଶ୍ୟାସ ସଖି
ଧୀମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅସହ୍ୟ । ପୁଣି ସ୍ବାମୀ ସାଷାତରେ
ଦାସୀକୃତ ଅବଜ୍ଞା ମରଣାଧିକ କଷ୍ଟକର । ତେବେ
ଉପଯ୍ୟତ ଘଟନା ନୃତ୍ୟ ଦୁଃଖୀ, ତିରକାଳ ସହ ସହ
ଅର୍ଥାସ ପଡ଼ିଯାଇଅଛି, ତଥାପି ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ କଣ୍ଠରେଥେ
ହୋଇଗଲା ମୁଣ୍ଡ ବୁଲଇଲା, ସମସ୍ତ ଅଜ ଅବଶ୍ୟାସ
ହୋଇଗଲା । କୌଣସିରୁପେ ସମ୍ବାନ୍ଦିତ ହୋଇ ଧୀରେ
ଧୀରେ ତରୁ ବାହାରିଥାମି ପିନ୍ଧାରେ ବାଢ଼ିକୁ ଆଉଜି
ଲୁଠକର ବସିଗଲେ । ଆମ୍ବମାନେ ସମ୍ବାଦ ପାଇଅଛୁଁ,

ସେହି ରମିତାରୁ ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ ମୁଖରୁ କେହି କିଛି କଥା
ଶୁଣି ନାହିଁ । ମଧ୍ୟ ମେ ଲୁଗୁରବାକୁ ବିଶେଷ ଚେଷ୍ଟା
କରୁଥିଲେ ସୁନ୍ଦର ସବ୍ଦଦା ତାହାଙ୍କ ଆଖିରୁ ପାଣି
ବହୁଥିବାର ଦେଖା ଯାଉଅଛି ।

ଚମ୍ପା—ଧୀର କରି କବାଟଟା ଆଉଜାଇ ଦେଇ
ଆପଣା ପ୍ଲାନରେ ବସି କହିଲା. “ମୋତେ କେହି ଗାଳ
ଦେଇ ପ୍ରିସ୍ତୁଣି ମାରୁ ଛାକେ କାଟିବ ନାହିଁ, ମାତ୍ର
ତୁମକୁ ପଦେ କେହି କହିଲେ ମୋ ହୃଦ ହାଣି
ହୋଇଯାଏ । ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ କଥା ଶୁଣିଲ ତ ? ଆଉ
କେହି ହେଲେ ମୁହଁ ରୂପାନ୍ତା ନାହିଁ ପରା ? ସାରିଆ
କଥାବେଳେ ତ ସବୁ ବୁଝି ନେଇଅଛ । ତୁମକୁ ଫେର
କିଏ ବୁଝାଇଦେବ ? ବରଷକ ସାର ଲଗିଲ, ମୁଠା
ମୁଠା ଟଙ୍କା ଘରୁ ବାହାରି ଗଲା, କଟକ ମାମଲା ଲଗିଲ,
ବଚିରୂର ଦଶ ଶଶଙ୍କ କି କୋଡ଼ିଏ ଶଶଙ୍କ ପଥର
ମଙ୍ଗଳା ପାଖକୁ ବୋହି ଦେଲ; ଶେଷରେ ସା’ନ୍ତାଣୀ
କହନ୍ତି କି ନା, ସାରିଆର ଛ ମାଣ ଆଠୁଣ୍ଡ ଜମି ଗୁଡ଼ି
ଦିଆ, କି ନା ତାହା ଦର ଭାଙ୍ଗ ନାହିଁ ।” ଏହା କହି
ଚମ୍ପା ଠୋ ଠୋ କରି ହସିଲା ।

ଯୋର ନେଶ ନିଷ୍ଠବ୍ଧତା ଦେଇ କରି ସେହି
ପ୍ରେଶାଟିକ ଦିକଟହାସ୍ୟ ସା’ନ୍ତାଣୀଙ୍କ କର୍ଣ୍ଣପଟହ ଦେଇ
କରୁଥିବ । ମାତ୍ର ତେବେବେଳେ ତାହାଙ୍କର ସେସୁର
ଦାରୁଣର ଅନୁଭବ କରିବାର ଶକ୍ତି ନ ଥିଲା ।

ମଙ୍ଗରଜ ଚମ୍ପା ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ କଥା ଚକିଲ
ଅନ୍ଧରୁ ଅଗୋତର, କେବଳ ଚମ୍ପା ମୁଖର କଥା
ଏତିକ ଶୁଣାଅଛି, “ତୁମେ ତ ମେତେ ଶଣ୍ଡେ ତୋଳି,
ରୁହିଟା ଭାର ସଜାଡ଼ି ଦିଆ, ଦେଖିବ ମୁଁ ଯଦି ନ କରି
ପାରେ, ନାକ କାଟି ଦେବ ।”

-୧୫-

ବାଘସିଂହ ବଣ

ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଆଇନ ଆକବଶା ଲେଖକ ଆବୁଲ ପାଜଳ ବୋଲନ୍ତି, ‘ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରକୃତ ଭୂମ୍ୟଧକାଶ ଖଣ୍ଡାଏତିମାନେ ଥିଲେ ।’ ପ୍ରକୃତରେ ଗଜପତି ଦରବାରରେ ଖଣ୍ଡା ମୁଠୀରୁ ଲେଖନମୁନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତ ରଜକାର୍ଯ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ହସ୍ତଗତ ଥିଲା । ବେଳନ ନିମନ୍ତେ ଗନ୍ଧାର୍ଯୁ ନଗଦ ଟଙ୍କା ପାଇଁ ନ ଥିଲେ, ଓଡ଼ିଶାର ଝୁମକାଂଶ ରୁମିଖଣ୍ଡ ଜାପୁଗିର ସୁରୁତେ ପୁରୁଷାନ୍ତମେ ବାନ୍ଧି ଖାଉଥିଲେ । ଖଣ୍ଡାଏତମାନଙ୍କ ବାହୁବଳରେ ଓଡ଼ିଶା ବ୍ୟକ୍ତିକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ଵଧୀନତା ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ସମ୍ମ ହୋଇଥିଲେ । ପଠାଣମାନେ ତିନି ବର୍ଣ୍ଣରୁ ଅଧିକ କାଳ ବଜଳା ଦେଖିଲୁ ତୁଙ୍କି ତୁଙ୍କି ମଧ୍ୟ ସୁରଞ୍ଜେରଖା ପାର ହୋଇପାରି ନ ଥିଲେ । ପାଇକମାନେ ସଙ୍ଗଦା ରଜଦରବାରରେ ଉପସ୍ଥିତ ନ ଥାନ୍ତି । ଦଳପତିମାନଙ୍କ ଆପଣା ଆପଣା ଅଧୀନସ୍ତ ପାଇକମାନଙ୍କୁ ଦେନ ଗୋଟିଏଗୋଟିଏ ଚନ୍ଦର ବାଯ କରୁଥିଲେ । ଦଳପତିମାନଙ୍କ ବୈଠକ ଛୁନର ନାମ ଚୌପାତ୍ରୀ । ସେ ଛୁନରେ ମାଳବିନ୍ଧା, ଫରିଶେଳ, କାଣ୍ଠବିନ୍ଧା ଏବଂ ଗୁଲି ମାରିବା ଏହି ବୁଦ୍ଧି ପ୍ରକାର ବିଦ୍ୟାର ଆଲୋଚନା ହେଉଥିବା ଯୋଗୁଁ ତାହା ଚୌପାତ୍ରୀ ନାମରେ କଥୁତ ହେଉଥିଲା । ଗଜପତିବଣର ପତନ ଉତ୍ସରେ ଟୋଡ଼ିରମଲ ବଡ଼ ବଡ଼ ଚୌପାତ୍ରୀଙ୍କୁ କିଳା ନାମରେ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରି ଅଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାର ଅନେକ ଛୁନରେ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନାମମାତ୍ର କୁଦ୍ର କୁଦ୍ର ଚୌପାତ୍ରୀ ବିଦ୍ୟମାନ ଥିବାର ଦେଖୁଥାଏ ଏବଂ ପ୍ରାଚୀନ ଦଳପତିମାନଙ୍କର ଅଯୋଗ୍ୟ ଦେଶଧରେ ମଧ୍ୟ ଅଭିବ ନାହିଁ ।

ଆମ୍ବମାନଙ୍କର ବାଘସିଂହ ବଣ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଦଳପତିମାନଙ୍କର ଜଣେ ବଣଧର ଅଟନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ସଙ୍ଗ ମଳି, ଜ୍ୟୋତିଷ୍ମର ଉପାଧ ବାଘସିଂହ, ଜ୍ୟୋତିଷ୍ମର

ଜାପୁଗିରର ଉତ୍ତରଧକାଶ । ଅନ୍ୟ ପୁଷ୍ଟମାନେ ଘରଆ ପାଥନ୍ତି । ‘ପଦା ଭୁଲୁଁରେ ଗବ ଦାରୁ’ । ବାଘସିଂହ ବଣ କୁଦ୍ର ଜାପୁଗିରଦାର ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ମଧ୍ୟସଲରେ ନାମତ ଥିଲା । ରତନପୁର ମୌଜାରେ ଚୌପାତ୍ରୀ, ସେଠା ନିଷ୍ଠାର ଖଣ୍ଡାଏତି ମାହାଲ । ତାକୁ ଛୁଡ଼ି ତାଲୁକେ ଫଳେପୁର ସରଷ୍ଟେ ଏବଂ କେତେକ ଖଣ୍ଡ ବାଜେ ରପୋର୍ଟ ଜମିଦାର ଥିଲା । ନଟବର ଦିନଶ୍ୟାମ ବାଘସିଂହ ଜମିଦାର ସବୁ ଉଡ଼ାଇ ଦେଇ ଯାଇଛନ୍ତି । ଲୋକଟା ବଡ଼ ସାହାଖର୍କୀ ଥିଲେ । ଖର୍କ ବେଳେ ଆଗ ପଛ ବିଶୁର ଥାଏ ନାହିଁ । ଆଜି ପାଞ୍ଚ ବୋଇଲେ ନାହିଁ, ସାତ ବୋଇଲେ ନାହିଁ, ହାତରେ ପଡ଼ିଲ ଦେ ହରଚ । ମୁହଁ ହରଚ ଜିନିଷଟାଏ ମାନିଦେଲେ ନା ପଦ ଶୁଣିବ ନାହିଁ । ପ୍ରଟି, ଭଙ୍ଗାଶ ପାଇଁ ଦ୍ୱାର ମେଲ । ଭାତହାତୀ ବସାଇ ଟୋକୋଇ ଦେନ ତାଙ୍କ ଆଗରେ ଛୁଡ଼ା ହେବାକୁ ଲୋକମାନଙ୍କର ଭରସା ଖଟୁଥିଲା । ଖାଇବା ଖାଇବାକୁ ଟଣ୍ଡାଏ । ଗୀ ଲୋକେ କହନ୍ତି, ବାଘସିଂହ ଆଗରେ ବସି ଯାହାକୁ ଥରେ ସରୁ କୁକୁଳ, ନଡ଼ିଆପୁର ମଣ୍ଡା, ପାଳୁଅ ଶୀଶ ଖୁଆଇଛନ୍ତି, ବିଶୁଥବାୟାଏ ତାହା ମନରୁ ଯିବ ନାହିଁ । ନଟବର ଦିନଶ୍ୟାମଙ୍କ ଦେହକରେ ରଣ ଥିଲା, ତାଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ଜମିଦାରପବୁ ଯାଇଅଛି, ଥିବା ମଧ୍ୟରେ ଖଣ୍ଡାଏତି ମାହାଲ । ନଟବର ଦିନଶ୍ୟାମ ବାଘସିଂହଙ୍କର ବୁଦ୍ଧି ପୁଅ । ଜ୍ୟୋତିଷ୍ମର ପୁଷ୍ଟମେନ ବାଘସିଂହ, ଅନ୍ୟ ତିନି ପୁଷ୍ଟ ପ୍ରହାଦ ମଳି, କୁର୍ଳି ମଳି; ବଳରାମ ମଳି । ପୁଅମାନେ ବାପ ପରି ଉଡ଼ାବାଜ ନୁହନ୍ତି, ରୁଚିଆପୁକୁ ନଜର ରଖି ଚଲନ୍ତି । ପୂର୍ବ ସମ୍ପତ୍ତି ନାହିଁ, ଏକରକମ ଦୁଃଖେ ରମ ପୁତ୍ର ରମ ଚଳିଯାଏ । ପାଠ ଚରିଲେ ପାଠକନା, ପୁରୁଷା ପର ବୋଲି ଲୋକେ ମାନନ୍ତି, ଉପୁ ଉକ୍ତି କରନ୍ତି । ରତନପୁର ମୌଜାରେ ବାଘସିଂହ ଦର ଛୁଡ଼ି ଗନ୍ଧି, ଭଙ୍ଗାଶ, ଗଡ଼ୀ, ଗୁଡ଼ିଆ, ମୁଅଭାୟା ଅଠର ଦର । ଏମାନେ ବାଘସିଂହ ପୂର୍ବବଣ ଦିଆକ ଜାପୁଗିର ପୁରୁଷାନ୍ତମେ ଭେଗକରି ଆସୁଅଛନ୍ତି । ଦରକାଚିବେଳେ

ବାଦସିଂହ ଘରେ ବେଳ କରନ୍ତି । ପୁରୋହିତ । ଦର ମଧ୍ୟ ଏହି ଗ୍ରାମରେ । ମୋନକୁ ଶୁଣି ଉମ ଆଠ ଦର, ପଦ୍ମପଦ୍ମାଣିରେ ବାଜା ବଜାଇବା ସକାଶେ ଏମାନଙ୍କର ଜାପୁଣିର ଅଛି । ବାଦସିଂହ ଦରେ ପଦ୍ମର ଦେବା ଏମାନଙ୍କର ଆଉ ଗୋଟିଏ କାର୍ଯ୍ୟ । ଆଜକୁ ତନ୍ମ ବରଷ ହେଲା ନାନା କାରଣରୁ ମଙ୍ଗରଜଙ୍କ ଥିବା ବାଦସିଂହ ବଂଶର ଭାରି କଳ ଲାଗି ଅଛି । ମଙ୍ଗରଜେ । ଖୁବ୍ ବୁଦ୍ଧିମାନ, ମାଲ ମାମନରେ ଖୁବ୍ ଜାହାଁ ବାଜ; କିନ୍ତୁ ଠେଜା ନାମ ଶୁଣିଲେ ଦ୍ଵାରା ବାହାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଏଣେ ବାଦସିଂହ ବଂଶ ବୋଲନ୍ତି, “ଠେଜା ସବାର୍ଥ ସାଧକା ।” ବିଶେଷରେ ଉମମାନଙ୍କ ଉପୁରେ ମଙ୍ଗ-ରଜଙ୍କ ଲୋକେ ରତନପୁର ପାଶ ପଶି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଉମମାନେ ବାଢ଼ ମଧ୍ୟରେ ରୈଶମାଲ ପୋଡ଼ି ରଖିଥିବା ଅପରାଧରେ ଜେଲ ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଲୋକେ ବୋଲନ୍ତି, ଉମମାନେ କୌଣସି ମୁହଁରେ ଗୈରି ବିଦ୍ୟା ଜାଣ୍ଟୁ ନାହିଁ । ମଙ୍ଗରଜଙ୍କର ଏଥିରେ ଦୁଇ ଥଳୀ ଟଙ୍କା ଖରଚ । ମଙ୍ଗରଜଙ୍କର ଉଦ୍‌ଦ୍ୱାରୀ ଗୋରୁ ରତନପୁର ମୌଜାର ଫଳା ଉଜାଡ଼ କରିବାରୁ ସେବନ ବଳରମ ମଞ୍ଜେ ଗୋବିନ୍ଦପୁର ମୌଜା ଦୋକାନ ପିଣ୍ଡରେ ବସି ମଙ୍ଗରଜଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ଦୁଇପଦ ଶେଷ ଦେଲେ । ମଙ୍ଗରଜେ ପାଟି ପିଟାଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଗେ ବିନପୁରଠାରୁ ରତନପୁର ଦୁଇକୋଣ ଛଡ଼ା; ମାତ୍ର ଦୁଇ ମୌଜାର ବିଲ ଲଗାଇଗି । ମଙ୍ଗରଜଙ୍କ ଗୋରୁ ରତନପୁର ମୌଜା ଉଜାଡ଼ କରୁଥିବାର ସବଦା ଶୁଣାଯାଏ ।

-୧୭-

ଟାଙ୍ଗୀମାଉସା

ଆଜି ସ୍ଥାନପୂଣ୍ଡିମା, ଜ୍ୟୋତିଷମାସିଆ ଦିନ, ଭାରି ଖର, ମହାପ୍ରଭୁ ଅଣସରକୁ ଯାଉଛନ୍ତି, ଭାରି ଗୁରୁଗୁରି । ଆଜକୁ ଅଢ଼େଇମାସ ହେଲା ଟୋପାଏ ପାଣି ଦେଖିବାକୁ

୨

ନାହିଁ । ପବନ ଗୁମ୍ଫୁମ୍ କରି ରହିଅଛି, ଖୁଣା ଗଛ-ଗୁଡ଼ାକ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଆଗରେ ଗରୁଡ଼ଶୁମ୍ ପରି ଛୁଡ଼ା ହୋଇଥାଏଇଛନ୍ତି । ଆଉ ଗଛ ଥାଉ, ଅଶ୍ଵରଥ ପରି ଗୋଟିଏ ମଧ୍ୟ ଖୟ କରିବାକୁ ନାହିଁ । ଦାଣ୍ଡ ବାଲଗୁଡ଼ାକରେ ମୁଠାଏ ଧାନ ପକାଇଦେଲେ ଚଢ଼ିଚଢ଼ି କରି ଖର ପୁଣିଯିବ । ଶାଆଁ ର ବୁନକୁଣ୍ଡ କାଳୀତଳିକା କୁଣ୍ଡଟା ପୋଖରୀ ପକ୍କରେ ପଡ଼ି ଲଟପଟ ହେଉଥିବି, ଆଉ ଡେମେ ଜିରଟା କାଢ଼ିପକାଇ ଧକାଉଥାଏ ପାଣିକି ଯାଉନାହିଁ । ପାଣିଗୁଡ଼ାକ ତାତି ଯାଇଛି ନା କଣ ? ପଡ଼ିଆରେ ଗୋଟାଏ ମଧ୍ୟ ଗୋରୁ ବାହୁଦ୍ଵାରା ନାହାନ୍ତି, ଗଛମୂଳରେ ଶୋଇପଡ଼ି ବୈଷ୍ଣବମାନେ ମାଳ ଝୁଲିଧରି ହରିନାମ ଉଜିଲ ପରି ଆଶି ବୁଝି ପାକୁଳ କରୁଥାଇଛନ୍ତି । ଆକାଶରେ ଗୋଟିଏ କାଉ କୋଇଲି ଉଡ଼ିବାକୁ ନାହିଁ, ପରି ମଧ୍ୟରେ ଲୁଚି ଆଁ କରି ବସିଥାଇଛନ୍ତି । ମୁଣ୍ଡପଟା ଖର, ଦିନ ତନିପହର ଗଡ଼ ଗଲଣି; ତଥାପି ଆକାଶରୁ ନିଆଁ ଛିଡ଼ିଛି ।

ହୁଁ ମେରା ଘରରେ ହୁଁ ହୁଁ,
ଖବରଦାର ରେ ହୁଁ ହୁଁ
ଜେଜାର କର ରେ ହୁଁ ହୁଁ,
ଉଦ୍ଧାରେ ଧର ରେ ହୁଁ ହୁଁ,
ବାଁକୁ ଶୁଣ ରେ ହୁଁ ହୁଁ,
ଖଡ଼ପା ଖଡ଼ପା ଖଡ଼ପା—

ରତନପୁର ମୌଜା ଗୋହିରେ ଗଉଡ଼ ତାକ ଶୁଭିଲ । ଆଗରେ ଗୋଟାଏ ତୋଳି, ପଛଲଣି ପାଞ୍ଚଟା ଭର ରୁଲିଥାଏ । ତୋଳଟା ଦଶିଆ ଲୁଗାରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ତଙ୍କା । ଗ୍ରାମରେ ପୁରୁଷ ଲୋକ ପ୍ରାୟ କେହି ନାହାନ୍ତି । ବଳବାନ୍ତ କାମ ନ ଥିବାରୁ ବାଦସିଂହ ଭାଇମାନଙ୍କ ସହିତ କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା ବଳଦେବଙ୍କ ସ୍ଥାନଯାପା ଦେଖିବାକୁ ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଗାଁ ଏ ମୃଣ୍ଡ ସେ ମୁଣ୍ଡ ତହଳ ପଡ଼ିଗଲ ସୁଆଶ ଅଛଲ ସୁଆଶ ଅଛଲ । ବୁଢ଼ୀ ଦରବୁଢ଼ୀ

ମାରକନିଆମାନେ ଧଡ଼କରି କବାଟ ମେଲଇଦେଇ ଗୋହିଶାକୁ ବାହାରି ପଡ଼ିଲେ । ବୋହୁଁ ଗୁଡ଼ାକ କବାଟ ଦରଆଉଜା କରି ଫାଙ୍କିବାଟେ ମୁହଁ ଗଲ ଇ ନାକବସଣି କାଢ଼ିଦେଲେ । ଗାଁ ମାରକନିଆଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଡୋଲା-ରୋଶା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନାନା ତର୍କ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ପ୍ରଥମେ ଲିଙ୍ଗ ବିରୁଦ୍ଧ, ପରେ ବ୍ୟକ୍ତି ବିନିଷ୍ଠ୍ୟ । କେହି କହିଲା, ନୂଆବୋହୁଁ, କେହି କହିଲ ଜମାଦାର, କେହି କହିଲ ସାହାବ । ଜେମାମା ଅଜାଟ୍ୟ ଯୁକ୍ତି ଦେଖାଇ କହିଲା, “ଆଜି ସ୍ଥାନପୁଣ୍ଡିମୀ, ଜମାଦାର ସାହେବ ଘରକୁ ପରିବାର୍ଷର ନେଇ ଯାଉଥିଛନ୍ତି ।” ଡୋଲି ବାଘସିଂହ ଚଉର ପାଖର ମୁହଁ ବୁଲଇ ନ ଥିଲେ ଜେମାମା ଅନୁମାନ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ପରିଣତ ହେବାର ଖୁବ୍ ସମ୍ବାଦନା ଥିଲ । ବେହେରମାନେ ବାଘସିଂହ ଦୁଆରେ ଡୋଲିଟା ଶୁମ କରି ଥୋଇ ଦେଇ ଗାନ୍ଧୁରେ ମୁହଁ ବିଞ୍ଚିଦେଲେ, ଗମ ଗମ କରି ଦେହରୁ ଝଳ ବହି ଯାଉଥିଲି, ବାଁ ହାତ ପାପୁଳିର ମୁହଁରୁ ପୋଷ ପୋଷ ପୋଷ ପୋଷ ପକାଉଛନ୍ତି । ଭିତରକୁ ଖବର ଗଲ ନୂଆବୋହୁଁ ମାଉସା ଅସିଥିଛନ୍ତି । ଗଲ ମକର ମାସରେ ବାଘସିଂହଙ୍କ ପୁଅ ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ଡାଳିଯୋଡ଼ା ପତେଷିଂହଙ୍କ ଝିଅକୁ ବିଶ୍ଵ ହୋଇଥିଛନ୍ତି । ଏହି ଡୋଲି ଯେ ସଳକେ ସଳକେ ଡାଳିଯୋଡ଼ାରୁ ଅଜଳ, ବିନା ବ୍ୟାଖ୍ୟାରେ ବୁଝିବାକୁ ଗ୍ରାମର ବୁଣ୍ଡିମଣ୍ଡଳ ସ୍ଥାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅଖଣ୍ଡ ହେଲା ନାହିଁ । ମାଣିକ ଭଣ୍ଡାରୁଣୀ ସାଆନ୍ତାଣୀମାନଙ୍କୁ ଖବର ଦେବା ସକାଗେ ଭିତରକୁ ଧାଇଁଲା ।

ଆନୁମାନଙ୍କ ମାଣିକର ନାମ ଶୁଣିଥିବେ, ନତେହି ଶୁଣିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଏହାକୁ ଛୁକ୍ତା ଉଣ୍ଟାରୁଣୀଟି ଏ ବୋଲି ଜାଣିବେ ନାହିଁ । ଏ ବୁଦ୍ଧିର, ମାନଳତରେ, ଶୁଣରେ, ଅନେକ ପୁରୁଷର କାନ କାଟି ଗୁଡ଼ ଦେଇପାରେ । ଗ୍ରାମର ସମସ୍ତ ଲେଙ୍କେ ଏହାକୁ ଉଚି ଥାଆନ୍ତି । ବୁଦ୍ଧି ଦରବୁଦ୍ଧି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାବି ଭାବି କଥାରେ

ଏହାଠାରୁ ପରମର୍ଶ ନେଇ କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି । ଶୁଣିବିଦ୍ୟାରେ ଏହା ଆଗରେ କେହି ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଗାଁ ଆର କଥୀଙ୍କା ପିଲଙ୍କୁ ଦୃଷ୍ଟି ପେଲେ ପୁକ୍ତ ଉଡ଼ାଇ ଦିଏ । ଦାଇପଣରେ ଖୁବ୍ ଟାଣ—ବୋହୁତିଅ ଦେହକୁ ଲାଗିଲେ ଉଠିଆରି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୁଆତି ପାଖଛଡ଼ା ହୁଏ ନାହିଁ । ମୁଲ ମୁକିକା ମଧ୍ୟ ତେର ଜଣା । ପର ଉପକାର କରିବାକୁ ଯେପରି ହୃମ୍ ଯୁମ୍, ଉପରେ ପଡ଼ି କଜିଆ କରିବାକୁ ସେହିପରି ମଜବୁତ୍ । କଜିଆରେ ଲାଗିଥିଲୁ ତ ସେବନ ଗାଧୁଆ ନ ହେଲା । କାହାରି ଦେହପା’କୁ ଲାଗିଲେ ତାହାକୁ ଯଦି ଦିପଦ କଥୀଙ୍କେ କହି ଦେଇଥିଛି, ନ ଖାଇ ନ ଶୋଇ ରାତିସାର ବସି ଦେହରେ ହାତ ବୁଲାଇ ଥିବ । ବାହା ପୁଆଣିରେ ଡାକ ନ ଡାକ ମାଣିକ ଉପସ୍ଥିତ, କହ ନ କହ ସବୁ କାମ କରିପକାଇବ । ମାଣିକ ନ ଜାଣେ ଏମନ୍ତ କଥା ନାହିଁ । କଟକ କଥା, ସାହେବ ଘର କଥା, ପୁଣ୍ୟ ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିର କଥା ଇତ୍ୟାଦି କଥାମାନ ଗ୍ରାମର ସ୍ଥାନେକମାନେ ମାଣିକ ମୁହଁରୁ କେବଳ ଶୁଣିବାକୁ ପାଆନ୍ତି । ମାଛ ବିନା ପୋଖଣା ଥାଇପାରେ; ମାତ୍ର ନିନ୍ଦନ ଛଡ଼ା ଗାଁ ନାହିଁ । କେହି କେହି କହନ୍ତି ମାଣିକଟା ଡବଞ୍ଚବା, ମିଶ୍ରିତ, ଅଗରକଣ୍ଠ, ଏହାର ତିନିପୁରୁଷରେ କେହି ଗାଁ ତେଣୁ ନାହାନ୍ତି, କଟକ କଥା, ସାହେବ ଘର କଥା କାହୁଁ ଜାଣିଲ । ବାଘସିଂହ ଉଆସରେ ମାଣିକର ଭାବ ଜାତିର । ସହସ୍ର ଥର କଥାର, ଶଏଥର ଶ୍ରୀ ରଜାଯୁଅ, ମନ୍ତ୍ରୀପୁଅ, ସାଧବପୁଅ, କଟୁଆଳପୁଅ ରୂରିଜଣ ମିଳି ବିଦେଶ ଯିବା କଥା, କରିଲେଶିଦେଇ କଥା, ନଈ ସେପାର ମଙ୍ଗଳା କଥା ଇତ୍ୟାଦି କାହାଣୀମାନ ଶୁଣିବା ସକାଗେ ପ୍ରତିଦିନ ସନ୍ଧାନେବେଳେ ସାଆନ୍ତାଣୀମାନଙ୍କର ଡାକର ଆସେ । ରାମ ରବଣ ଯୁଦ୍ଧ କଥା ମାଣିକ ମୁହଁ ମୁହଁ କହିଯାଏ, ଯେ କଥା ପରୁର ସେଥିର ଜବାବ ନିଶ୍ଚିପ୍ତ ପାଇବ । ମାତ୍ର ଗୋଟିଏ କଥା, ସେ ଯାହା କହିବ, ତୁମେ ସେଥିରେ ହଁ ଦେଇ ଯାଉଥିବ । ଯଦି ବୋଲ ହୁହେଁ ପର, ଆଉ ଯାଅ କାହିଁ ? ସେ କଥା

ଯାଉ, ‘ସୁନାମା ରମଣୀ ଧନ୍ୟା ।’ ମାଣିକରୁ ଗ୍ରାମରେ ସମସ୍ତେ ଭଲ ଜାଣନ୍ତି, ଆମ୍ବମାନଙ୍କର ଚହାଇ ଦେବା ଅନାବଣ୍ଟକ ।

ଡୋଲ ମହିଦାଶ୍ଵର ଯାଉଥିବାରେବେଳେ ମାଣିକ ପଛରେ ଥିବା ଭଣ୍ଟାରି ପାଞ୍ଚର କଥାବାର୍ତ୍ତା କରି ହାଲଟା ବୁଝିଗଲା, ତାହା ବାଦ ବାଦସିଂହଙ୍କ ଦାଣ୍ଡ-ଦୁଆରୁ ପାଟିକରି ଉଆସ ଉତ୍ତରକୁ ଧାର୍ମିଲ । “ବଡ଼ ସାଆନ୍ତାଣିଏ, ସାନ ସାଆନ୍ତାଣିଏ, ମହିଆଁ ସାଆନ୍ତାଣିଏ ଧାଇଁ ଆସନ୍ତୁ, କେଉଁଠାରେ ଅଛନ୍ତି ? ଡାଳଯୋଡ଼ାରୁ ସମୁନ୍ଧରୀଙ୍କ ସୁଆର ଆସି ଓଳି ହେଲ ଦାଣ୍ଡଦୁଆରେ ବସିଲଣି । ସମୁନ୍ଧରୀଙ୍କ ଆସିବା କଥା ମୁଁ ରୂପ ଦିନ ହେଲ ଶୁଁଳଣି, ଆପଣମାନଙ୍କୁ କହିବାକୁ ଭୁଲି ଯାଇଅଛି । ସେ କାଳିଠାରୁ ଡାଳଯୋଡ଼ାରୁ ବାହାରିଲଣି, ମୁଁ କହୁଛି, କହ, ଏତେ ତେର କିଁଥା ହେଲ ? ଡାଳଯୋଡ଼ାରୁ ଆସିବା ବାଟ ପାଖରେ ଯେ ବଡ଼ ପୋଖରୀଏ ଅଛି, ସେହିଠାରେ ଗାଧୁଆ ପାଧୁଆ କରିବାରେ ବିଳମ୍ବ ହୋଇଗଲ ।” ବାଦସିଂହଙ୍କର ରୂପ ଯାଆ ଏକ ଯାଗା ହୋଇ ଚରମର ମୁହଁ ଚୁହଁଚୁହଁ ହେଲେ । ସେଥିର ଅର୍ଥ ଅର୍ଯ୍ୟାଗତା ଅନାହୃତ ସମୁନ୍ଧରୀ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନିରୂପଣ । ମାଟ ମାଣିକ ଏକାବେଳକେ ମୀମାଁପା କରିଦେଲା, “ଶୀଘ୍ର ଯାଇ ସମୁନ୍ଧରୀଙ୍କୁ ପାଗ୍ଲେଟି ଆଶନ୍ତୁ ।”

ବାଦସିଂହଙ୍କ ଦାଣ୍ଡଦୁଆର କବାଟଫାଟକରୁ ଫୁଲଗୁଣା ବସଣି ସହିତ ଦୁଇ ତିନ ଗୋଟି ନାସିକା ଦୃଷ୍ଟି ହେଲା । ମାଉସି ଡୋଲରୁ ଉତ୍ତାରପତ୍ର ଗୁମ ଗୁମ କରି ଉତ୍ତରକୁ ପଣିଗଲେ । ‘ସମୁନ୍ଧରୀ, ସମୁନ୍ଧରୀ’ କହି ପୂର୍ବୋକ୍ତ ନାସିକାଧାରଣୀମାନଙ୍କୁ ପରଷ୍ଟେ କୁଣ୍ଡାଇ ଗଲେ । ଚାହାଧୟାଷ୍ଟୀ ସାଆନ୍ତାଣୀମାନେ ମରବରେ ହସି ହସି ସମୁନ୍ଧରୀ ହାତଧରି ଉତ୍ତରକୁ ଘେନଗଲେ । ସମୁନ୍ଧରୀଙ୍କ ଅର୍ଯ୍ୟନା ବିଷୟରେ ମାଣିକର ଉଦ୍‌ଯୋଗ

ଅନୁଷ୍ଠାନ ବେଶି । ସେ ଥାଗେ ଆଗେ ଚଞ୍ଚଳ ଧାଇଁଯାଇ ବାଦସିଂହ ପଢୁଡ଼ିଦର ଆଗ ମେଲରେ ଗୋଟାଏ ରୂପ ହାତ ଲମ୍ବା ପୁରୁଣା ଖରେ ପକାଇଦେଲା । ମାଉସି ସେଥିର ବସିପଡ଼ି ରୂପ ସମୁନ୍ଧରୀଙ୍କ ହାତ ଧରି ପାଖରେ ବସାଇଲେ । ପାଞ୍ଚଟା ଭାର ମହିଅଶ୍ଵାରେ ଥୁଆଗଲା । ଭାରର ଡାବ— ପାଚଲ ଆମ, ଏକ ଭାର, ବଡ଼ ବଡ଼ ପୋଡ଼ାଏ ଖଜା ପଣସ ଏକଭାର, ପାଚଲ କଞ୍ଚା କଦଳୀ ଦୁଇ କାନ୍ଦି ଦୁଇ ପୁଞ୍ଜା ସହିତ ଏକଭାର, ପିଠର ପାଣିରେ ଧଳା କଦଳୀପରିଷରେ ମୁହଁବନା ବଡ଼ ବଡ଼ ରୂପ ହାଣ୍ଡିକୁ ଦୁଇ ଭାର—ଗାଏ । ଗା ମାଇକନିଆମାନେ ଦେଖିବାକୁ ଧାଇଁଲେ; ରେବଣ୍ଟ, ଶୁକୁରା, କ୍ରେପ୍, ମାଳିଆ, ଜେମାମା, ଶ୍ରମା ମାଉସି, ହରୁରାମା, ହୋଦଶା, ମେଙ୍କୀ, କନ୍ଦକ, ନେତ୍ରଜେଣ୍ଜା, ସାବା, କମଳୀ, ପଦିଅପା, ଶାମାବାହୁ, ନଳିତା, ବିଷ୍ଣା, ମୁମିଶା, ଗଢ଼ଢ଼ର କନିଆବୋହୁ; କେହି ପିଲା କାଶେଇ କେହି ପିଲା ହାତଧରି ଚଲଇ, କେହି ଜଣଙ୍କ ପଛରେ, କେହି ଏକାକିମା ଧାଇଁ ଅଛନ୍ତି । ଶନାମା ଘର ଲିପୁଥିଲ, ଛୁଅପାଣିହାତ ଧୋଇବାକୁ ବେଳ ନାହିଁ, ସାପଫେଣ ପରି ହାତଟି ଟେକ ଅଛି । ବାଦସିଂହଙ୍କ ଅଗଣା ପୁରିଗଲା, ଦେଖିପ୍ରତିମା ଦେଖିଲ ପରି ମାଇକନିଆମାନେ ଏକ ଧାନରେ ମାଉସିଙ୍କର ରୂପ-ମାଧ୍ୟା ଅନୁଭବ କରୁଅଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ବନଆ, ବାଙ୍ଗିଆ କାଳିଆ, ବନମାଳିଆ, ଗୋପାଳିଆ, ଶ୍ରମିଆ, ଉମେଷିଆ, କାଶୀ, ଦୈତ୍ୟାର ପ୍ରଭୃତି ଗ୍ରାମର ଦୁଷ୍ଟ ପିଲାଗୁଡ଼ାକ ମାଉସିଙ୍କ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଦର୍ଶନ ବିଷୟରେ ମନୋଯୋଗ ନ କରି ବିରତି ଶୁଭୁଆ ଖାଲୋଇକୁ ଅନାଇଲା ପରି ବାହାରେ ଥୁଆ ହୋଇଥିବା ପାଚଲ କଦଳୀ, ପାଚଲ ଆମକୁ ଅନାଇ ହେଲାନ୍ତି । ଏହା ଯେ ଅସଭ୍ୟତାର ଏବଂ ମନ୍ତିଶାସ୍ତ୍ର ବିହୁକ କାର୍ଯ୍ୟ ସେଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଆଉ ସେମାନଙ୍କର ବୁଝିରେଖା ହମଗତିରେ ଯେପରି ସଙ୍କେତଭାବ ଧାରଣ କରି ଆସୁଥିଲ, ବୁଝିମଣ୍ଡ ମାଣିକ ସେଥିର ପଛନ୍ତି ଅସଦାଭିପ୍ରାୟ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି କିଷତ

ଚର୍ଜନପୂର୍ବକ ଡାହାଣ ହାତ ହଲଇ ସେମାନଙ୍କୁ ଅପସାରିତ କରିଦେଇ ନ ଥିଲେ ଗୋଟାଏ ଲୁଠତରକ ମାମଲ ଉକ୍ତ ହେବାର ଖୁଲ୍ଲସମାବନା ଥିଲା ।

ବୋହୁମାଉସୀ ମୁଣ୍ଡରେ ମା ମଙ୍ଗଳା ପରି ମୁଣ୍ଡାଏ ଯନ୍ତ୍ର ଆଖିରେ କଞ୍ଚକ, ନାକରେ ଗୁଣା, ତା ଉପରେ ନାଟମୟୁର, ବା ପୁଡ଼ାରେ ବସଣୀ, ଦୁଇ କାନରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ଦୁଇଟା କାପ, ବେକରେ ରୂପସନ୍ଧା, ତା ତଳେ ପାଟ ସୁତାରେ ଗୁହା ମାଳେ କୁରୁଜାତକ, ବାହୁରେ ବିଦ, ହାତରେ ପଇଞ୍ଚ, ତାହା ଉପରେ କଟା, ତାହା ଉପରେ ଚଢ଼ି, ହାତ ପାଞ୍ଚ ଅଙ୍ଗୁଳିରେ ରୂପା ରୁମୁଦି ସାତ ଗୋଟା, ଗୋଡ଼ରେ ଚିଶପଳ ଓଜନରେ ଦୁଇଟା କଂସାବାଙ୍କ, ଗୋଡ଼ ଦଶ ଅଙ୍ଗୁଳିରେ ଝୁଣ୍ଡିଆ । ମୁଣ୍ଡରେ ଦଶ ବାର କେବୁ ପାଟଥୋପରେ ବିଶାଳ ଜୁଡ଼ା, ତାହା ଉପରେ ତିନିଟା ବେଙ୍ଗପାଟିଆରେ ତିନିକେବୁ ଶିକୁଳିଲାଗା ଗୋଜିକାଠି ଖୋସା, କୁମ୍ଭକର୍ଣ୍ଣୀ ଧଡ଼ ଶୋଳହାଶ୍ଵ ବରମପୁରା ପାଟଶାଢ଼ୀ ପିନ୍ଧା, ଗାଲିରେ ଗାଲେ ପାନ । ଡାଳିଯୋଡ଼ା ଫଟେର୍ମିହ ଦର ବେଶ ଚଳ, ପୂର୍ବରୁ କାନରେ ଶୁଣାଥିଲ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଖିରେ ଅଳକାର ବିଭବ ଦେଖି ଗାଁ ମାରକିନିଆମାନେ ବୁଝିଗଲ, ହିଁ ପରପର ଘରଟାଏ ।

ମାଉସୀ ବସିପଡ଼ି କହିଲେ, “ମୋ ହିଆଶ କାହିଁ ? ମୋ ହିଆଶ କାହିଁ ? ମୋ ହିଆଶକୁ ଦେଖିବ । ଆହା ! ମା ଛେତଣ୍ଡୀଟି ଶୁଣି ଯିବଣି ।” ସାନ ଖୁବ୍ରୀଶାଶୁ ନୃଆବୋହୁଟିକୁ ଦେନେ ଅସିଲେ । ବୋହୁଟି ଦେତ ହାତ ଓଡ଼ିଶା ପଚାର ଅନ୍ତ ନର୍ତ୍ତ ନର୍ତ୍ତ ଆସି ମାଉସୀ ଗୋଡ଼ତଳେ ଲାଗିର ମୁଣ୍ଡିଆଟିଏ ମାରଲା । ମାଉସୀ ହିଆଶକୁ କୁଣ୍ଡାଳ ପକାଇ ବାହୁନ ବସିଲେ, “ଆରେ ମୋ ହିଆ ରେ ତୋତେ ନ ଦେଖି ଅଛ ହୋଇ ପାଇଥିଲା । ଆରେ ମୋ ଚନ୍ଦ୍ରଉଦୀଆରେ, ମୋ ଘର ଅଛାର କର ଆସିଥୁ, ଆରେ ମୋ କଳାମ ଣିକ

ରେ !” ମାଉସୀ ବାହୁନ ବାହୁନ ଅଥୟ ହୋଇଗଲେଣି ଦୁଇ ଆଖିରୁ ଝର ଝର କରି ପାଣି ବୋହି ପଡ଼ୁଛି । ବଡ଼ ସମୁରୁଣୀ କୁଣ୍ଡାଳ ପକାଇ ଆପଣା ପଣନ୍ତକାନିରେ ଆଖି ପୋଛି ଦେଲେ ଏବେ ଅନେକ ପ୍ରକାର ବୁଝାଇ ସମୁଖାଇ ଭୁବି କରଇଲେ । ମାଉସୀ କହିଲେ, “କଣ କହୁଛ ସମୁରୁଣି, ହିଅ ଅସିଲ ଦିନୁ ଅନ୍ତକଳ ପିତାକର ଦେଲଣି । ଖାଲ ଦାଣ୍ଡକୁ ରୁହିଁ ବସିଥାଏ, ଏଣୁ ଲେକଟିଏ ଗଲେ ପରୁରେ, ବାକଟିଏ ଗଲେ ପରୁରେ ।”

ହିଆଶ ତ ନୃଆ ପାଟି ଶୁଣି ଏବେ ବାହୁନା ଦେଖି ତାଟଙ୍କା ହୋଇ ଗଲଣି, ମାଉସୀ ମୁହିଁ ଦେଖିବାପାଇଁ ଟିକିଏ ଓଡ଼ିଶା ଟେକୁଥିଲ । ଚତୁର ମାଉସୀ ହିଆଶର ଅଭିପ୍ରାୟ ସହଜରେ ବୁଝିପାରି ଓଡ଼ିଶା ଟାଣିଦେଇ କହିଲେ, “ଆରେ ମୋ ଲଜକୁଳୀବଦନ ରେ, ଆରେ ମୋ ଲଜକୁଳୀଲତା ରେ, ତୋତେ କିଏ ଲଜ ଶିଖାଇବ ରେ ! ସମୁରୁଣୀ କଣ କହିବ, ଏହା ମାଆର ଏହିପରି ଲଜ ଥିଲ, ବୁଢ଼ି ହୋଇ ମଲ, ଶାଶ୍ଵମାନଙ୍କ ଆଗରେ ଆଖି ପିଟାଇ ରୁହିଁ ନାହିଁ, ଓଡ଼ିଶା ଟେକି ନାହିଁ । ଶାଶ୍ଵ ସାଙ୍ଗରେ ଭଟ ଭଟ ଲଗାଇବ ପଛକେ, ଖୁବ୍ରିଶାଶୁ-ମାନଙ୍କୁ ଗାଳ ଦେବ ପଛକେ, ସେହି ଓଡ଼ିଶା ଉଚରୁ । ଧାନ ପେଟରୁ କଣ ବାକୁଙ୍ଗା ବାହାରିବ ? ତୁଳସୀମଞ୍ଜିରୁ କଣ ବିକୁଆତ ହେବ ? ତିଲର୍ମୟିଅ ହୋଇ ଯେବେ ଲଜ ନ ହେଲ, ଧୂକ ତା ଜୀବନ, ତୁଡ଼ି ତା କଥା ।” ହିଆଶ ତ ମାଉସୀ କଥା ଶୁଣି ଆହୁର ତାଙ୍କିତୁଙ୍କି ହୋଇ ବେଙ୍ଗଲୁ ପରି ବସିଲା । ଟାଙ୍କିରେ ତାହାର ଗୋଟିଏ ମାଉସୀରେ ଥୁବାର ସେ ଦରେ ଶୁଣାଥିଲ, ସେ ତା ମାର ଖୁବ୍ରୀତା ହିଅ ଭଜଣୀ : ମନରେ ବୁଝିଲ । ଏ ସେହି ମାଉସୀ ।

ତାହା ବାଦ ବୋହୁମାଉସୀ ହସି ହସି ସମୁରୁଣୀ-ମାନଙ୍କ ସହିତ କଥାବାର୍ତ୍ତି କଲେ, ସମୁରୁଣୀ ସମୁରୁଣୀ

କଥା, ହସକୌତୁକ କଥା, ଟାପରଟାଯୁର କଥା ତେର ହେଲା । ଆପଣଙ୍କର ସେ ସମସ୍ତ କଥା ଶୁଣିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ଥାଇପାରେ, ମାତ୍ର ଭଲଲେକ ଘର ବୋହୁ ଭୁଆୟୁଣୀ କଥା ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଆସେମାନେ ନିତାନ୍ତ ନାହାଜ । ତେବେ ଆପଣ ଯଦି ଶୁଣିବାକୁ ନିତାନ୍ତ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି, ଆଉ ଯାହା କହିଲେ କୌଣସି ଦୋଷ ନାହିଁ ତେତିକ କଥା କହିପାରୁ । ବୋହୁ ମାଉସୀ କହିଲେ :—

“ଏ ବରଷ ଭାର ଯୋଗ ପଡ଼ିବୁ, ସମସ୍ତେ ବଳଦେବ ଯାଇ ଦେଖିବାକୁ ଧାର୍ଦ୍ଦରୀ, ଅମ ଗାଁତ ଶୂନସାନ । ମୁଁ କହିଲି, ଆଜ୍ଞାବେଳ ଦତ୍ତନ, ଦିଅଁ ଦେଖା ସମୁରୁଣୀ ଭେଟ ଏକ ସାଙ୍ଗରେ ହୋଇଯିବ । ଇଥାର୍ଟି କେମନ୍ତ ଅଛି ଦେଖିବ । ସମସ୍ତଙ୍କୁ ହେଶରେଇ ହେଶରେଇ ଦରୁ କାଢିଲି । ଆମର ସେମାନେ, ଆଉ ଭଣୋଇ ସାଥାନ୍ତ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଘୋଡ଼ାରେ ଚଢ଼ି ଦାଣ୍ଡେ ଦାଣ୍ଡେ ଆଗରେ ଯାଇ ତୋଟାରେ ବସିଛନ୍ତି । ଭଣୀରୀ ଗଢ଼ି ସମସ୍ତେ ସେମାନଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ, ମୁଁ କହିଲି, ହେଅଟିକୁ ନ ଦେଖି ଯିବିନାହିଁ । ଏକା ବାହାର ଅସିଲି । କାଳି ଦର୍ଶନ ସାର ସମସ୍ତେ ଏହି ବାଟେ ବାହୁଡ଼ିବା । ବାଟରେ ଶୁଣିଲି, ସମୁରୁଣୀମାନେ ଯାଇ ଦେଖି ଯାଇଛନ୍ତି । ଭଲ ହେଲା, ସମସ୍ତେ ସାଙ୍ଗ ହୋଇ ଅସିବା । ଦେଖ ସମୁରୁଣୀ, ଭୁମିମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଦୁଃଖ ସୁଖ କଥା, ହସକୌତୁକ କଥା କହି ହୋଇ ପାଇଲା ନାହିଁ । ଫେରିବାବେଳେ ଏହିଠାରେ ଗୁର ଦିନ ରହି ଯିବି । ଭଣୋଇ ସାଥାନ୍ତ କହୁଥିଲେ, କେବଳ ଦିନେ ରହିବେ । ଦେଖିବଟି ଭଲ, କିପରି ଗୁରଦିନ ନ ରହିବେ, ଅଣ୍ଟାରେ ହାତ ପୂରେଇ ଦେବି ପର ! ଇଆଶା ମୁଣ୍ଡରେ ହାତ ବୁଲଇ କହିଲେ, “ମାରେ, ଇଥରେ, ଆହା ! ପିଲ ଲୋକ କେଜାଣି ତହିଁ ପାରିବୁ ନାହିଁ, ତେର ଦିନ ହେଲା ଦେଖିନାହିଁ, ମୁଁ ଫେରିଆସେ, ନିରୋଳାରେ

ବସି ତେର କଥା କହିବ ।” କାନରେ ତୁନି ତୁନି କହିଲେ ‘ତୋ ଲୁଗି ଯାପାରୁ ତେର ଜିନିଷ ଆଣିବ ।’

ବୋହୁ ମାଉସୀ ବାଡ଼ିଆଡ଼କୁ ଯିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରି ଠା ହୋଇ କହିଲେ, “ଦେଖ ସମୁରୁଣୀ, ମୁଁ ପଦାଆଡ଼େ ଗଲେ ସ୍ନାନ କରେ, ଗୁର ଥର ଯିବି ପଛେ, ଗୁରଥର ସ୍ନାନ । ଘର ପଛକୁ ଗଲେ ଲୋଟାଏ ପାଣି ।” ‘ଆଗୁରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବିରୁରେ ପଣ୍ଡିତା ।’ ଏହା କହି ବାହୁଡ଼ିବୁଆର ଡୋଲି ପାଖକୁ ଗୁମ୍ରୁମ୍ କରି ବାହାରିଗଲେ । ସାଙ୍ଗ ଭଣୀରୀ ପୂର୍ବରୁ ତାଳଟିଏ ଧରି ଛିଡ଼ା ହୋଇଥିଲା । ବୋହୁ ମାଉସୀ ପାଣି ପଡ଼ିଯିବା ଭୟରେ ଲୋଟା ମୁହଁରେ ହାତ ଯୋଡ଼ାଇ ବାଡ଼ି ଦୁଆରକୁ ବାହାରିଗଲେ । ବାହସ ହେବର ପୋଇଲା ମୁରୁଶାମା ଓଳିଳେ ଦେଖାଇ ଦେଇ ବାହୁଡ଼ିବୁଆରେ ଛିଡ଼ା ହେଲା । ବୋହୁ ମାଉସୀରାକୁ ଅନାଇ କହିଲେ, “ଦେଖ ସକାଳୁ ମାତ୍ରେ ପାନ୍ଧା ହେଲଣି, କଣ କରିବି, ଗୁରାଡ଼େ ଲୋକ, ପୁରୁଷ ହେଉ ସ୍ତ୍ରୀ ହେଉ, କେହି ଅନାଇଲେ ମୁଁ ବସି ପାରେ ନାହିଁ ।” ମୁରୁଶାମା “କହିଲା, ନାହିଁ, ନାହିଁ, ଏଠରେ କେହି ନାହାନ୍ତି, ଆପଣ ଯାଆନ୍ତୁ, ଆପଣ ଯାଆନ୍ତୁ ।” ଏହା କହି ଦର ମଧ୍ୟକୁ ଅସି ବାହୁଡ଼ିବୁଆର ଆଉଜାଇ ଦେଲା ।

ଅଭାର ହୋଇ ଅସିଲଣି ବୋହୁ ମାଉସୀ କହିଲେ, “ମୁଁ ଆଉ ରହି ପାରିବ ନାହିଁ, ସେମାନେ ବାଟ ଗୁହଁ ବସିଥିବେ ।” ସମୁରୁଣୀମାନେ କହି ଶାଇବାକୁ କହିଲେ । ବୋହୁ ମାଉସୀ ଜିଭ କାମୁଦିପକାଇ କହିଲେ, “ରାମ—ରାମ—ରାମ ! କଣ କହିଲ ସମୁରୁଣୀ, କଣ କହିଲ ? ଏ ଦରେ ଇଥ ଦେଇଛି, ପାଣି ଛୁଇଁବି ?” ବିଦାବେଳେ ବୋହୁ ମାଉସୀ ସମୁରୁଣୀମାନଙ୍କୁ କୁଣ୍ଠାଇ ପକାଇ କହିଲେ—

“ଦେଉନ୍ତୁ ମେଲଣି ଯାଉଛି ସଜ୍ଜାତ,
ମନଟି ରଖିଲ ବାନ୍ଧ ।
ଦିନ ରାତି ସିନା ସରବ ନାହିଁଟି
ସକେଇ ସକେଇ କାନ୍ଦ ।”

ଡେଲି ଗାଁରୁ ବାହାରି ବିଲବାଟ ଅନ୍ଧ'ରରେ
ମିଶିଗଲା । ଏଣେ ସାମନ୍ତମାନଙ୍କ ଦେଖିବା ସକାଶେ
ଭାର ପରୁ ରଖାଇ ଦିଆଗଲା । ବୋହୂମାଉପୀ ବିଦ୍ୟାୟ
ହୋଇଗଲା ବାଦ ତାଙ୍କ ରୂପ ଗୁଣ ବିଷୟରେ ତେର
ସ୍ରମାଲେଚନା ହେଲା । ସମସ୍ତେ ପ୍ରଶଂସା କଲେ, କେହି
ରୂପର, କେହି ରୁଣର, କେହି ଅଳଙ୍କାରର, କେହି
ପାଚଲ କଦଳୀର । ମାସ ମାଣିକ କହିଲା, “ହେଲ ହଁ,
ବଡ଼ଲୋକ ଦର, ରୂପଟା ଏକା ପେରୂପ ଦୁହେ,
ଛୁମୁଦାନ ଦୁଇଟା ବାହାଡ଼ା, ଗାଳ ଦୁଇଟା ଉଆଉପଡ଼ା
ପରି ।” ହରୁର ମା କହିଲା, “କଥାଟାରେ ଏକା ମିଠା
ନାହିଁ, ତୋସ ତୋସ ।” ମୁଢ଼ୁଣ୍ଣ ମା କହିଲା, “ଗୁଲିଟା
ଧସ ଧସ ।” ଶଙ୍କୀ କହିଲା, “ହଁ ହଁ ହସଟା ପସପସ ।”
ଶୁଦ୍ଧୀ କହିଲା, “ରୁହାଣୀଟା କସ ମସ ।” ମୁହଁର୍ତ୍ତ ମଧ୍ୟରେ
‘ଏକୋହି ଗୁଣରେ ଦୋଷସନ୍ନିପାତ’ ହୋଇଗଲା ।
ନୃତ୍ୟ ବୋହୂକୁ ମାଉପୀ ଦମ୍ଭରେ ଅନେକ ପ୍ରକୃତି
କରଗଲା, ମାତ୍ର ସେ ଏତିକାଳ କହିଲ—
“ଟାଙ୍ଗୀ ମାଉପୀ ।”

-୧୩-

କିପରି ଘର ପୋଡ଼ିଲା

ଆଜି ଅନନ୍ତରୁ ଗ୍ରାମରେ ହାହାକାର ପଡ଼ିଅଛି ।
ଗଲା ଅଧରାଟିରୁ ବାଘସିଂହ ଦରେ ନିଆଁ ଲଗି ସମସ୍ତ
ଦର, ଧାନ ଅମାର ପୋଡ଼ି ଛୁରଖାର ହୋଇ ଗଲଣି ।
ନିଆଁ ପାଇଁଶ ବୋଲି ହୋଇ କାଳିଆ କାଳିଆ କାହୁ-
ଗୁଡ଼ାକ ଛୁଟା ହୋଇଅଛି । ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିଆଁ ଲିଭ
ନାହିଁ । ଦର ଭିତରେ ରୁଳ ବସିଯାଇ ଧୂ ଧୂ ହୋଇ

ଜକୁଅଛି । ମୂଳିବାଉଁଶଗୁଡ଼ାକ ଫଟ୍ ଫଟ୍କର ପୁଟୁଅଛି ।
କେଉଁଠାରେ କାହା ଉପରେ ବାଉଁଶ ଯୋଡ଼ାଏ, କେଉଁ-
ଠାରେ ନଡ଼ା ମେଞ୍ଚାଏ ଲଗି ଜକୁଅଛି । ମୋଟା ମୋଟା
ଶୁମ୍ବଗୁଡ଼ାକ ଅଗ୍ରିସ୍ତମ ପରି ଦଶାଅଛି । କବାଟରେ
ନିଆଁ, ଗୌକାଠରେ ନିଆଁ, ରାତିଆଡ଼େ ନିଆଁ ।
ଧାନଦର ଭିତରେ ନିଆଁ ପଣି ଭାର ଧୂଆଁ ବାହାରୁଅଛି ।
ଜ୍ୟେଷ୍ଠମସିଆ ଦିନ, ରୁଳ ବାଡ଼ ଶୁଣି ଝୁଣା ହେଇ
ରହିଥିଲ, ପାଖ ଦୁହିବାକୁ ସାଧ କାହାର ? ପବନ
ଏତକିବେଳେ କାହିଁ ଥିଲ, କେବଳ ଆଟୁ ଭିତରକୁ
ନିଆଁ ଯାଇ ପାରିନାହିଁ, କବାଟ ଧରିଲଣି । ହଳିଆମାନେ
ମାଠିଆ ମାଠିଆ ପାଣି ପକାଇ ଆଟୁ କବାଟ ପାଖକୁ
ସିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଅଛନ୍ତି । ଯାଥାକାଳିମାନେ
ବାହୁଡ଼ ଅଇଲଣି । ଦିନ ଛ ଦେଖି—ତଳେ ନିଆଁ,
ଉପରେ ନିଆଁ, ଦ୍ଵୀରୁଟା କେବାଏ ବାହାରି ନାହିଁ ।
ଅଧରାତିରେ ନିଆଁ ଲଗିଲ, ମାଇକନିଆମାନେ
ନିଦବାଉଳାରେ ହାଉଳିଶାଇ ଦେହଲୁଗା ଦେନି
ବାହାରି ତୋଟା ମଧ୍ୟରେ ଗଛମୂଳରେ ବସିଅଛନ୍ତି ।
ବଦିବରାଟି ପରି ଘରନିଆଁକୁ ଅନାଇ ଡକା ପାଡ଼ୁଛନ୍ତି ।
ହଳିଆମାନେ ଗଛ ବଳଦ ଫିଟାଇଦେଇ ଆଗରୁ
ଲାଇ ଯାଇଥିଲେ । ସେମାନେ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ
କେତେ ଜଣ ନିଆଁରେ ପଶନ୍ତି ? ଦିନ ବୁଡ଼ି ଆସିଲଣି ।
ବାଘସିଂହ ଦରେ ପିଲଠାରୁ ଗୁଡ଼ାଯାଏ କାହାର
ଦାନରେ ଦାନକାଠି ବାଜି ନାହିଁ; ପିଲଗୁଡ଼ିକଙ୍କୁ ଆଉ
ବୋହୁଗୁଡ଼ାକୁ ଖୋଲ ମାରିଗଲଣି । ବୁଢ଼ା ପୁରେହୁତ
କେତୁ ରଥେ ଅନେକ ବୁଝାଇ ସମସ୍ତକୁ
ଦାନ ପଶାଇଲେ । ଦୟା ଗୁଡ଼, ଚୁଡ଼ା, କଂସା କଂସା
ତୋରଣି ସମସ୍ତକୁ ମୁନାଏ ମୁନାଏ ପିଆଇ ସାନ୍ତୁମ
କରାଇଲେ । ମାଇକନିଆ ମଧ୍ୟରେ କେହି ଖାଇଲ ବା
କେହି ନ ଖାଇଲ, ବାଘସିଂହଙ୍କ ଦରଆଡ଼େ ତକ ତକ
କରି ତାଳେ ପାଣି ପିଲାଇଦେଇ ପଡ଼ିଗଲେ । ଧାନଦର
ଗୁଡ଼ ଆଉ ଆଉ ଦରେ ନିଆଁ ଲଭିଲଣି, କୌଣସି

କୌଣସି ଘରୁ ଅଳପ ଅଳପ ଧୂଆଁ ବାହାରୁଥିଲା । ରାତି ଅନାଜ ଦୁଇଦଢ଼ି, ଭାରମାନଙ୍କ ସହି ବାଘସିଂହ ଥାଉ ଗାଁ ଲୋକ ସମସ୍ତେ ଗୋଟାଏ ଗଛମୂଳରେ ବସିଛନ୍ତି । ବାଘସିଂହ ପରିଚାଳନେ, ‘ନିଆଁ କିପରି ଲଗିଲା ?’ ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରଶ୍ନ ‘ନିଆଁ କିପରି ଲଗିଲା ?’ ଉତ୍ତର ଦେଉଛି କିଏ ? କେନ୍ତି ରଥେ କହିଲେ, “ନିଆଁ ଲଗାଇବ କିଏ, ବାଘ ଦୁଆରକୁ କିଏ ଆସିବ ? ହିଙ୍କୁଳା ଠାକୁରଣୀଙ୍କର କର୍ମ ।” ସମସ୍ତେ ତାହାଙ୍କ ମୁହଁକୁ ରୁହି କହିଲେ; “ଠିକ୍, ଏହି କଥା ଠିକ୍ ।” ଗୋବିନ୍ଦ ରଥେ କହିଲେ, “ନାହିଁ ହୋ, ତାହା ନୁହେଁ ବୁଡ଼ି ମଙ୍ଗଳାଙ୍କ କୋପ । ଦେଖୁନାହାନ୍ତି, ମଙ୍ଗଳକେ ବରଷକ ସାର ପୂଜା ଲଗାଉଛନ୍ତି । ମୁଁ କେତେ ଥର କହିଲି, ପୂଜା ପଠାଏ, ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ, ଏବେ ଦେଖିଲେ ତ ? ମୁଁ ନ ବୁଝି ନ ସୁଝି କିଛି କଥା କହେ ନାହିଁ । ଠାକୁରଣୀ କୁଠ ନ ହେଲେ ଓଳପଛ ପାଳଦଉଡ଼ି ଗଢାରୁ ନିଆଁ କାହିଁ ଅଇଲା ?” ମାଣିକ କହିଲା, “ସେ ସବୁ କଥା ଯାହା ହେଉ, ନୁଆବୋହୁ ପହରାଟା ଏକ ବଡ଼ ଖରାପ । ସେ ଏ ଏରେ ପାଦ ଦେବା ଦିନୁ ନାନା ଅମଙ୍ଗଳ ଗୋଡ଼ାଇଛି ।” ଶାମାମା କହିଲା, “ଏ କଥାଟା ଏକା ସତ, ଠିକ୍ ସତ । ଉତ୍ତରରେ ସିନା କହିପାରୁ ନ ଥିଲି । ଦେଖିଲେ ନା, ଚେତମାସରେ କିଛି କାହିଁ ନାହିଁ, ଗାନ୍ଧିଟାକୁ ସାପ ଦଂଶ ଦେଲା । ସାପ କି ଏ ଗାଁର ନ ଥିଲେ ? ଗାନ୍ଧି କାମୁଦୁଥିଲେ କେଉଁ ଦିନ ? ମୋହର ତ ବାରପୁଞ୍ଜା ବୟସ ହେଲା, ‘ବାଘସିଂହ ଦର ଗାନ୍ଧିକୁ ସାପ କାମୁଦୁଛି’ ଏ କଥା ଶୁଣି ନାହିଁ ।” ମନ୍ଦର ହଳିଆ କହିଲା, “ନୁହେଁ ତ କଣ ? ଦୁଇ ବରଷ ତଳେ ମୋହର ହାତୀ ପରି ଦୁଇଟା ବଳଦ ଗୁମ ଗୁମ କରି ବସି ଗଲେ ।” ଅଞ୍ଜନୀ ହଳିଆ କହିଲା, “ଏହି ଆୟ ଚୋଟାରେ, ଗୋରୁ ଚରୁଥିଲେ, ଏ ବରଷ ଗୋଟାଏ ଦେଖିବାକୁ ସପନ ।” ହଳିଆ ହଳିଆଣୀ, ଉଣ୍ଡାରୀ ଉଣ୍ଡାରୁଣୀ ସମସ୍ତଙ୍କ ଅନୁମାନ, ଯୁକ୍ତ ଏବୁ ପ୍ରମାଣ ପ୍ରେସ୍ ଗଦାର ପିର ହେଲା, ବୋହୁ ପଦରୁ

ଘରପୋଡ଼ିର କାରଣ ଅଟେ । ଏହି ସିନାକର ପୋଷକତା ନିମନ୍ତେ ମାଣିକ ପୁନରୁ କହିଲା, “ଦେଖୁ-ନାହିଁ, ବୋହୁ ମାଉସୀ ଯେପରି ପାଦ ଦେଇଛୁ ତିନିଦିନ ଯାଇନାହିଁ, ତିନି ପକ୍ଷ ଯାଇ ନାହିଁ, ଅମଙ୍ଗଳ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ।” ବାଘସିଂହପରିଚାଳନେ, “ବୋହୁ ମାଉସୀକିଏ ? ବୋହୁ ମାଉସୀ କିଏ ?” ତୋଳି ଚଢ଼ି ବୋହୁ ମାଉସୀର ଆଗମନ, ଅଣ୍ଟାରୋହଣ ପୂର୍ବକ ଡାଳିଯୋଡ଼ା-ପତେସିଂହଙ୍କର ଦେବଦର୍ଶନକୁ ଯାତା ଇତ୍ୟାଦି କଥା ଦୃଷ୍ଟି, ଯଥାଗ୍ରୁତ ସାଳଙ୍କାରେ ପୃଷ୍ଠକଥୁତା ମାଣିକ ବର୍ଣ୍ଣନା କଲା ଏବୁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମାଉସୀ ଅଣିଥିବା ଭାରର ସଖ୍ୟା, ଭାରପ୍ରିତ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କ ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣନ କରିବାକୁ ବିସ୍ତୃତ ହେଲା ନାହିଁ । ସାବିମା କେଉଁଠାଣୀ କହିଲା, “ସେ ଗୋବିନ୍ଦପୁରକୁ କେତେଥର ଚତୁର୍ଦ୍ରା ବିକିବାକୁ ଯାଇ ଦେଖିଅପିଛି, ବୋହୁ ମାଉସୀ ରୂପ ଠିକ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗଳଜଙ୍କ ଘରର ଚମ୍ପା ପରି ।” ଶଙ୍କର ହଳିଆ କହିଲା, “ଯେଉଁ ଲୋକଟା ପଣ୍ଡ ଭାର ଆଣିଥିଲା, ସେଟା ମଙ୍ଗଳଜଙ୍କ ହଳିଆ ।” ବାଘସିଂହ ଭାଇମାନେ ମୁହଁ ରୁହି କୁହିଁ ହୋଇ କହିଲେ, “କାହିଁ ଆସ୍ତେମାନେ ତ ଦାଣେ ଦାଣେ କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ାରୁ ଆସୁଥିଲୁଁ, ତୋଳି କିମ୍ବା ଯୋଡ଼ା ତ ଦେଖିଲୁଁ ନାହିଁ ?” କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା ଦାଣ୍ଡ ଏବୁ ଡାଳିଯୋଡ଼ା ପତେସିଂହ ଘରତାକୁ ରାତାରତି ଲୋକ ଗଲେ । ସେମାନେ ବାହୁଡ଼ି ଆସି ପେଉଁ ସମ୍ବାଦ ଦେଲେ, ସେଥରୁ ଜଣାଗଲା ସବେବ ମିଥ୍ୟା, ମାଉସୀର ଅଧିକୁ ଅସ୍ତ୍ରୀକାର । ଏହି ଘଟଣା ଦେଇ ଗ୍ରାମ ମନ୍ତରେ ଅନେକ ଦିନ ଦର୍ଶନ ଆଲେନା ହେଲା, ଆଖ ପାଖ ଗ୍ରାମରେ ମଧ୍ୟ କଥା ଦିଲା । ସମସ୍ତେ ଅନୁମାନ କଲେ, ଏହା ମଙ୍ଗଳାର ମାଘ୍ୟ । ଆସ୍ତେମାନେ କହୁଁ, ପିଶାଚୀର କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ପାରେ । ଡାଳିଯୋଡ଼ା ପତେସିଂହ ସଙ୍ଗୁଳି ଆସି ହିଅକୁ ଦେଇ ଗଲେ । ଲୋକ କହିଲୁଁ, “ପିଲାଟା ଯେପରି ଅନ୍ତର ଜଳ ଛୁଟି ବସିଥିଲା, ବାପ ଦେଇ ଯାଇ ନ ଥିଲେ ପ୍ରାଣ ପାଇବା କଠିନ ହୋଇଥାଏନା ।”

-୧୮-

ସାଆନ୍ତାଣୀ

“ପବେ ଚଳିବେ କାଳବଳେ
କଥା ରହିବ ମସ୍ତକଲେ ।

ଶ୍ରାବଣ ମାସ ରାଧାଷ୍ଟୁମୀ ଦିନ, ଖୁବ୍ ଘେର, ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ଅନାର ଅଛି, ଲୋକମାନେ ବିଜ୍ଞାଣ ଛୁଡ଼ି ନାହାନ୍ତି । ଅବଶ୍ୟ ଅନେକ ଲୋକଙ୍କ ନିଦ ଘଜିଲାଣି; ମାସ ଖୁବ୍ ଦରକାର ନ ଥିଲେ ବର୍ଷା ଆଉ ଶିତରତ୍ତ୍ଵର ପାହାନ୍ତି ବିଜ୍ଞାଣାଟା ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଟିକିଏ ଟାଣି ଧରେ । ମଙ୍ଗରଜ ଦର ପୋଇଲା ମରୁଆ ଢାଳଟିଏ ଦେବର ହାତରେ ଧରି ଖାଇବା ହାତରେ କବାଟ ଫିଟାଇ ଦରୁ ବାହାରି ପଡ଼ିଲା । ହତାତ୍ ତାହାର ଦୂଷ୍ଟ ଚଉର ଉପରେ ପଡ଼ିଗଲା, ସେ ଥକା ହୋଇ ଠିଆ ହୋଇଗଲା । ଧଳାଟାଏ କଣ ? ତୁଳସୀ ଚଉରାଟା ମଙ୍ଗରଜଙ୍କ ମହି ଅଗଣୀ ମଧ୍ୟରେ । ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କ ନିଜସ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ଚଉରଟି । ବୃଦ୍ଧାବନ୍ଧୁ ପୂଜା ତାହାଙ୍କ ଜୀବନର ବ୍ରୁତ । ତୋଟା ମଧ୍ୟରୁ ପୁଆଟିଏ ଆଣି ନିଜେ ରୋଇଛନ୍ତି । ସକାଳୁ ଉଠି ଚଉର ରୂପିପାଖ ଖରକିବା, ଗୋବର-ପାଣିରେ ଝୁଞ୍ଜିବା, ଗାଧାଇ ଆସି ମୁନ୍ଦରେ ପାଣି ଦେବା, ଅରୁଆ ଗୁରଳ ପୁଞ୍ଜାଏ ଘେଗ ଦେବା, ସଞ୍ଜ-ଦେବା, ଏହି ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁ କରୁ ଦିନ ଅଣେ ନାହିଁ । ସଞ୍ଜ ଦେଇ ସାରି ବେକରେ ପଣ୍ଡନ୍ତ କାନି ପକାଇ ପୂର୍ବ ଅଧ ଦଢ଼ିଏ ଜୁହାର ଦୁଅନ୍ତ । ତୁନି ତୁନି କଣ କହନ୍ତି ବୃଦ୍ଧାବନ୍ଧୁ ଜଣା ।

ମରୁଆ ଧୀରେ ଧୀରେ ତଭିର ପାଖକୁ ପାଇ ଭଲ କରି ଅନାଇଲା । ଏଁ ଏ କଣ ? ସାଆନ୍ତାଣୀ ଏଁ— ସାଆନ୍ତାଣୀଏଁ— ସାଥାନ୍ତାଣୀଏଁ— ତଭିର ନାହିଁ । ମରୁଆ ଢଳଟି ଢଳେ ଥୋଇବାର ବେହନ୍ତର ହାତ

ଦେଇ ହଲାଇଲା । ରାତିର ଅସ୍ତାଏ ପାଣି ବର୍ଷି ଯାଇଛି । ଲୁଗାପଟା ଓଡା, କାଦୁଆ ଲଟପଟ, ଦେହଟା କାଠପରି ହୋଇ ଯାଇଛି, କୁଆପଥର ପରି ଶିତଳ । ମରୁଆ ଗୋଟାଏ ଉପୁଙ୍କର ରଢ଼ି ଛୁଡ଼ି ବାହୁନ ବସିଲା—“ମୋ ସାଆନ୍ତାଣୀ ଗୋ, ମୋ ସାଆନ୍ତାଣୀ ! କାହିଁ ଛୁଡ଼ିଗଲ, ମୋ ସାଆନ୍ତାଣୀ ! ପିମ୍ପୁଡ଼ି ପେଟବଥା କଥା କିଏ ଜାଣିବ, ମୋ ସାଆନ୍ତାଣୀ ଗୋ । ମୋତେ ଜର ହେଲେ କି ଏ ପଥ୍ ରାନ୍ ଖୁଆଇବ, ମୋ ସାଆନ୍ତାଣୀ ଗୋ ।” ମରୁଆ ପାଟି ଶୁଣି ଉଥାସର ସମସ୍ତେ ଧାଇଁ ଆସିଲେ, ଅଗଣା ପୂରିଗଲା । ସମସ୍ତେ ବାହୁନ ବସିଲେ, ବୋହୁମାନଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଲୁଗା ନାହିଁ, କାନ୍ ଲୋଟି ଯାଉଛନ୍ତି । ସମସ୍ତଙ୍କଠାରୁ ଦାଣ୍ଡଦୁଆର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଧାଁ ଦଉଡ଼ କରି ଡାକ ଛୁଡ଼ିଥାଏ । ସମସ୍ତେ କାନ୍ ବସିଥାଇନ୍ତି, କିଏ କାନ୍ଦାକୁ ତୁନି କରଉଛନ୍ତି ? ମୁହଁର୍ଗ ମଧ୍ୟରେ ଗୋ ଏମୁଣ୍ଡ ସେ ମୁଣ୍ଡ ବିଦୁତ ଗଣ୍ଠରେ ଶବର ହେଇଗଲା । ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ଚସିପାଇଟି ଛୁଡ଼ି, ପୁରୁଷମାନେ ଦୁଃଖ ଧନା ଛୁଡ଼ି ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ ଗୁଣ ଗାଇ ବସିଲେ । ନିତାକୁ ନିସମକୀୟା ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ମଧ୍ୟ କାନ୍ଦିବକାଇଲେ । କେହି କହିଲା—ଆଜି ମହାଷ୍ଟୁମୀ, ପୁଣ୍ୟଦିନରେ ଗୁରୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ରୂପିଲେ । କେହି କହିଲା—ମଙ୍ଗରଜଙ୍କ ଦର ବଢ଼ନ୍ତି ଏତିକି, ଆଜିତାରୁ ଶିଶୁ ଛୁଡ଼ିଲା । ଗୋ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦ୍ୱାମୀସେବା କଥା ପଡ଼ିଲେ ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କୁ ପଟାନ୍ତର ଦେଉଥିଲେ । ତାହାଙ୍କ ଚରିଷ ଯେମନ୍ତ ନିର୍ମଳ, ଧର୍ମରେ ସେହିପରି ମନ୍ତି । ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ସବସ୍ତ ଧନ ‘ପତିଷେହାଗ’ ବିଧାତା ତାହାଙ୍କ କପାଳରୁ ପୋଇ ଦେଇଥିଲା, ମାସ ସେଥୁକ ତାଙ୍କର ଶୋତନା ନ ଥାଏ । ସେ ନିରେ ଭଲ କରି ବୁଝିଥିଲେ, ପତିଷେବା ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଧର୍ମ, ପତିଷେବାରେ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ସୁଖ । କେବଳ ପତିଷେବା ନୁହେଁ, ମନୁଷ୍ୟ ସେବାକୁ ମଧ୍ୟ ସେ ମହାୟୁଗର ଜ୍ଞାନ କରୁଥିଲେ । ମୁଣ୍ଡକୁ ହାତ ପାଇଲା ଦିନୁ ପୁଆମାନେ ପାଖ ପଣନ୍ତି ନାହିଁ ।

ବୋହୁମାନେ ସେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଦୟ କରନ୍ତି ତାହା ନୁହେଁ, ମାତ୍ର ମୁରବ୍ବ ମାନ୍ୟଟା ଥିଲା ନାହିଁ । ଶାଶୁ ବାଧକ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ବୋଲି ସେ ବୋହୁମାନେ ତେଳହାତଟା ଗୋଡ଼ରେ ହାତରେ ବୁଲଇ ଦେଇଛନ୍ତି, ଏ କଥାଟା କେବେ ଦେଖିବାରେ ଆସି ନାହିଁ । ଏଇଟା କିନ୍ତୁ ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ ନିଜକୃତ ଦୋଷର ଫଳ । ଘରଣୀପଣ୍ଡିଆ ଜଣାଇବା, ପୁଅ, ବୋହୁ, ରୂପର, ପୋଇଲମାନଙ୍କୁ ଶାସନରେ ରଖିବାର କ୍ଷମତା ତାଙ୍କର ନ ଥିଲା । ସେ କଥାଟାକୁ ସେ ମଧ୍ୟ ସୁଖ ପାଉ ନ ଥିଲେ । ତାଙ୍କଠାରେ ଧ୍ୟା ମୁଲା ଅଧ୍ୟା ମୁଲା ସମାନ । ତାଙ୍କୁ ସେ ମାନିଲା ଭଲ, ସେ ନ ମାନିଲା ସେ ମଧ୍ୟ ଭଲ । କେହି ଦଶ ପଦ ଗାଲ ଦେଉ, ଜାଡ଼ୀ ହାତଙ୍କୁ ପରି ଥାନ୍ତି । ଶାଳଗ୍ରାମର ଶୋଇବା ବସିବା ପରି ତାଙ୍କ ହସ କାନ୍ଦ କେହି ଜାଣି ପାରିବେ ନାହିଁ । କାହାର ସଙ୍ଗରେ କଳି କିମ୍ବା କାହାର ସଙ୍ଗରେ ଭାବ ନାହିଁ । କାହାର ପାଖରେ ବସି ଦୁଃଖ ସୁଖ ଦୁଇଟା କଥା କହିବାର କେହି ଦେଖି ନାହିଁ । କେବଳ ଉଆସ ମଧ୍ୟରେ କାହା'ର ଦେମାର ହେଲେ ଦିନ ନାହିଁ, ରତ୍ନ ନାହିଁ, ଜରି ବସି ସେବା କରନ୍ତି । ଦେମାର ସମୟରେ ପୋଇଲା ହେଉ ବା ବୋହୁ ହେଉ, ନାହିଁ କରୁ କରୁ ଗୋଡ଼ରେ ହାତରେ ହାତ ବୁଲଇ ଦେବେ । ବାହାରେ ହେଉ, ଘରେ ହେଉ, କେହି ଉପାସ ଥିଲେ ତାହାକୁ ନ ଖୁଆଇ ଜଳ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଗାଁର ଦିଦ୍ଦି ବୁଢ଼ୀ ବା ଅନାଥା ବିଧବାମାନଙ୍କର ସବଦା ଶବର ନିଅନ୍ତି । କାହାର ଘରେ ଖାଇବାକୁ ନ ଥିବାର ଶୁଣିଲେ ସାଆନ୍ତାଣ୍ଙ୍କ ଲୁଗୁଇ, ପୁଅ ବୋହୁଙ୍କୁ ଲୁଗୁଇ, ରୂପଙ୍କ ମାଣେ, ବିଶାଳାଶ ମୁଠାଏ, ଲୁଣ ବକଟେ, ତେଲ ଟିକିଏ, କଖାରୁ ଝଣ୍ଡା, ଭେଣ୍ଡି ଜହି ପୁଞ୍ଜାଏ, ଯାହାର ଯାହା ଦରନାର ପଠାଇ ଦିଅନ୍ତି । ଗାଆଁର କାହାର ବୋହୁ- ପୁଅଦେହକୁ ଲାଗିଲେ ପୋଇଲା ପଠାଇ ତନଖି କରନ୍ତି । ଦେଉନ୍ତୁ ନ ଦେଉନ୍ତୁ, ଗରବ ଦୁଃଖୀମାନଙ୍କର ତାଙ୍କଠାରେ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଆଶା ଭରସା ଥାଏ ।

୮

ଅନେକ ପରଜାଏ ଶାତକ, ଅନେକ ଦରିଦ୍ର ପ୍ରକା ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ ଯହରେ ମଙ୍ଗରଜଙ୍କ ଦାଡ଼ରୁ ମୁକ୍ତି ପାଇ- ଥିବାର ଶୁଣାୟାଏ । ମଙ୍ଗରଜେ କାହାର ଉପରେ କୁଳମ କଲେ ସେ ଯଦି ବୋହୁ ଇଅ ପଠାଇ ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ କାନରେ ଦୁଃଖ କଥାଟା ବଜାଇ ପାରିଲା ତେବେ ତ ବସ । ସେଥି ସକାଶେ ମଙ୍ଗରଜଙ୍କଠାରୁ ତେର ଗାଲ ଗଞ୍ଜଣା ଶୁଣିବାକୁ ହୁଏ । ତମା ଟାହୁଲି ମାହୁଲି କେତେ କଥା କହେ; ମାତ୍ର ସାଆନ୍ତାଣୀ ତେତେବେଳେ କାଲୁଣୀ । କାନ୍ଦ'ର ଉପକାର କରି- ପାରିଲେ କୋଟିନିଧି ପାନ୍ତି । ଶିରୁ ପଣ୍ଡିତେ ସାଧୁ- ଭାଷାରେ କହନ୍ତି, ‘ସାଆନ୍ତାଣୀ ଦୟା, ସେନ୍ଦ୍ର, ଭକ୍ତି ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ଶୁଣାବେଳୀର ମୁଣ୍ଡିମଣ୍ଡ ଦେଖା ।’

ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କର କିନ୍ତୁ ଗୋଟିଏ ବିଚିତ୍ର ସ୍ଵଭାବ ଥିଲା, ସେଟି ଦୋଷ କି ଗୁଣ, ଆମ୍ବେମାନେ ଛୁର କରି ପାରୁ ନାହିଁ, ଆପଣମାନେ ବୁଝନ୍ତୁ । ପାଞ୍ଚଟା କଥା ଯୋଡ଼ି ରଙ୍ଗଭଙ୍ଗ କରି କହିବାର ଶକ୍ତି ତାଙ୍କର ନ ଥିଲା, ପୁଣି କଥାଗୁଡ଼ାକ ଏତେ ଧୀର ସେ ଦାଣ୍ଡବୁଆର ଲୋକେ କେବେଂ ତାଙ୍କର ଭୁଣ୍ଡ ଶୁଣି ନାହାନ୍ତି; ମାତ୍ର ସାଆନ୍ତେ ଉଆସ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ପୋଇଲା ବା ରୂପକର ଉପରେ ରାତି ରଳ ହେଲେ ବା ମାରିବାକୁ ବସିଲେ ସାଆନ୍ତାଣୀ କିନ୍ତୁ ନ ବୁଝି ନ ସୁଇ ମହିରେ ପଣ୍ଡିତ୍ୟାନ୍ତି ଏବଂ ବିବିଧ ସୁଲ୍ଲ ପ୍ରଯୋଗପୂର୍ବକ ତାହାର ନିର୍ଦ୍ଦେଶତା ପ୍ରମାଣ କରାଇବାକୁ ବିବିଧ ପ୍ରକାର ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି । ତେତେବେଳେ ତାଙ୍କର ସତ୍ୟ ମିଥ୍ୟା ଜ୍ଞାନ ଥାଏ ନାହିଁ; ସୁତରଂ ସାଆନ୍ତଙ୍କ ରଗଟା ତାଙ୍କର ମୁଣ୍ଡ ଉପର ଦେଇ ରାନ୍ଧିଯାଏ । ପରପାଇଁ, ବିଶେଷରେ ଦୋଷୀକୁ ରକ୍ଷା କରିବାପାଇଁ ମିଥ୍ୟା କଥା କହିବା ଏବଂ ଅନ୍ୟର ଅପରାଧ ସକାଶେ ଆପେ ନାହିଁତ ହେବା ଅବଶ୍ୟ ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତାର କାର୍ଯ୍ୟ ନୁହେଁ; ମାତ୍ର ଆଜିଯାଏ ତାଙ୍କର ସ୍ଵଭାବ ବଦଳ ନ ଥିଲା । ‘ସୁଭାବୋ ନୈବ

ମୁଦ୍ୟରେ ।' ଦୋଷୀ ହେଉ ବା ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ହେଉ, କାହାର କିଛି ଦୁଃଖ ଦେଖିଲେ ସେ କାନ୍ଦ ପକାଉଥିଲେ ।

ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା, ଉତ୍ତାସ ମଧ୍ୟରେ ଦୁଇଟା ପୋଇଲା ମଧ୍ୟରେ ବା ବୋହୁ ବୋହୁ ମଧ୍ୟରେ କଳି ହେଲେ ସେ ପ୍ରାୟ ଦୁଇଲ ପଟ ଧରି ରୂପିବାର ଦେଖାଯାଏ, ଏଇଟା ଅବଣ୍ୟ ପକ୍ଷପାତିତାର ଚିହ୍ନ । ବୁଝି ସମଜ ପକ୍ଷ ଧରିବାକୁ ହୁଏ, ତାଙ୍କଠାରେ ଏ ଗୁଣର ନିତାନ୍ତ ଅଭିବ ଥିଲା ।

ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କର ଗୋଟିଏ ମହତ୍ଵ ଦୋଷ ଥିଲା— ଅବଣ୍ୟ ମହତ୍ଵ ଦୋଷ ବୋଲିବାକୁ ହେବ । ସାଆନ୍ତେ ସେଥିସକାଶେ ଚିରକାଳ ବିରକ୍ତ । ତାଙ୍କର ଦରକରଣା ବୁଝି ଜଡ଼ମୁଦ୍ର ନ ଥିଲା । ଟଙ୍କା ପଇସା ଯେ କି ମହାମୁଖ ପଦାର୍ଥ, ସେ ତାହା ଜାଣୁ ନ ଥିଲେ । ସେ ଖୋଜନ୍ତି ନାହିଁ; ସୁତରଂ ହାତପେଠେ ହୁଏ ନାହିଁ । ଯଦି ଦେବାର ଦୁଇ ଅଣା ଗୁରିଅଣା ପଇସା, ଟଙ୍କାଟିଏ ସୁନ୍ଦରିହାତରେ ପଡ଼ିଯାଏ, ଧାନଉରୁଆଁ ହାଣ୍ଡି ତଳେ, ନୋହିଲେ କୁଣ୍ଡାଫାଣ୍ଡ ତଳେ ଉଗାଡ଼ି ପକାନ୍ତି, ନୋହିଲେ ରୂପ ବାଡ଼ରେ ଖୋସି ଦିଅନ୍ତି । ଗୁରୀ କାହାର ଝିଅ ଶାଶ୍ଵତର ଯିବାବେଳେ ଶାଢ଼ୀ ଖଣ୍ଡ କିମ୍ବା ଥୋପ ଯୋଡ଼ାଏ କିମ୍ବା ଭୁଜା ଉଶୁଡ଼ା ଦୁଇ ମାଣ ମୁକୁତା ହାତରେ କଣାଇ ଦିଅନ୍ତି କିମ୍ବା କାହାର ଘରେ ଶାଇବାର ନ ଥିଲେ ତାହା ଘର୍ଯ୍ୟର ପଡ଼େ । ଏପରି ଦେବାର ଶୁଣାଯାଏ; କିନ୍ତୁ କେହି କେବେ ଦେଖିନାହିଁ । ଯାହାଦେଉ ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କର ଦୋଷ ଥାଉ ବା ଗୁଣ ଥାଉ, ଘରଠାର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତେ ହାୟ ହାୟ କରୁଅଛନ୍ତି । କେବଳ କାନ୍ଦ ନାହିଁ ଜଣେ । ମୁକୁତା ହଳିଆ ପାକୁଆ ପାଟିଟା ଆଁ କରି ଆଖି ବୁଝ ମାଂସଶୂନ୍ୟ ତେଜା ହାଡ଼ ଆ ଗୋଡ଼ ଦୁଇଟା କିମ୍ବା ତବେର ବାଡ଼କୁ ଆଉକି ବର୍ଷିପଡ଼ିଅଛି ।

ମୁକୁତାର ତିନି କୁଳରେ କେହି ଥିବାର ଜଣା ନାହିଁ । ତାହାର ବୟସ, ଜାତି, କୁଳ, ଗୁଣ ଗ୍ରାମର କଥା କଣ ଶୁଣିବେ ? ହଳିଆ ବାପୁଡ଼ା କଥା କିଏ ପରୁରେ ? ସେ ନିଜେ କହେ, ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ ଜନ, ସମୟରେ ଦାଇକୁ ଡାକିବାକୁ ଯାଇଥିଲା, ତାହା କୋଳରେ ସାଆନ୍ତାଣୀ ଏତ୍ତିଏ, ବାପଦରୁ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଆସିଥିଲା । ହାଉଡ଼ା କଥା ହାଉଡ଼ା ମା ଜାଣେ, କେବଳ ମୁକୁତା ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ ମନକଥା ବୁଝୁଥିଲା । କୌଣସି କଥାରେ ସାଆନ୍ତାଣୀ ମନୋଦୁଃଖ କଲେ ମୁକୁତା ଆସି ଜଳ ଜଳ କରି ତାଙ୍କ ମୁହଁକୁ ରୁହିଁ ରହେ, ସାଆନ୍ତାଣୀ ତା ମୁହଁକୁ ରୁହିଁ ମୁଣ୍ଡ ତଳକୁ ପୋତି ଦିଅନ୍ତି । ସେହି ଗୁହାଣୀ ଅର୍ଥାତ୍ ମରବ ବକ୍ତ୍ଵାରେ ସବୁକଥା ଛୁଟେ । ସାଆନ୍ତାଣୀ ସାନ୍ତୁନା ନ ପାଇ ତୁନି ହୁଅନ୍ତି । ସାଆନ୍ତାଣୀ କିନ୍ତୁ ମାତ୍ର ମନୋଦୁଃଖ କଲେ ଯାହା ଆଖିରୁ ଖର ଖର ହୋଇ ପାଣି ବୋହି ପଡ଼ୁଥିଲା, ଆଜି ମରିପଡ଼ିଛନ୍ତି, ସେ କାନ୍ଦ ନାହିଁ । ଯାହାର ଜଗତର ସମସ୍ତ ସୁଖ, ସମସ୍ତ ଶାନ୍ତି, ସମସ୍ତ ଭରସା, ସମସ୍ତ ଆଶା, ସମସ୍ତ ସାନ୍ତୁନା, ସମସ୍ତ ସେହି ଏକଷଙ୍ଗରେ ଶେଷ ହୋଇଥାଏ, ସେ କାନ୍ଦେ ନାହିଁ । କେବଳ ସେ ବେଳେ ବେଳେ ପୁଣ୍ୟ ପକାଉଅଛି । ବୋଧହୁଏ, ସେଥି ସକାଶେ ତାହାର ଶୁଷ୍କ ହୃଦୟ ପାଟିଯାଉ ନାହିଁ ।

ମଙ୍ଗରାଜେ ମୁଣ୍ଡ ପାଖରେ ବସି ଏକଧାନରେ ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଅନାଇ ଅଛନ୍ତି । ନିଶ୍ଚଳ, ପ୍ରବ୍ରଦ୍ଧ ଦୁଇ ଆଖିରୁ ଲୋତକ ବହି ଯାଉଅଛି । ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଆଖିରୁ କେହି କେବେ ଲୋତକ ଦେଖି ନାହିଁ, ଆଜି ନୂତନ ଦେଖାଗଲା । ଲୋକେ କହନ୍ତି, ସେହି ମାୟା ମମତା ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କା ଧର୍ମ କର୍ମ ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ମନକୁ ଛୁଇଁ ନାହିଁ । ସେ ଭଲକର ବୁଝିଥିଲେ, "ଟଙ୍କା ଏବଂ ମନୁଷ୍ୟାନାଂ ତୁର୍ବବର୍ଗ ପଳକପ୍ରଦା ।" ଦିବାରସ ତାଙ୍କର ଟଙ୍କା ଥିଲା ଧ୍ୟାନ—ଟଙ୍କା ଥିଲା ଜ୍ଞାନ । ସେ ତୁନି ହୋଇ

ବସି ଭାବିବାର ଅନେକ ଥର ଦେଖାଯାଇଥିଲା; କିନ୍ତୁ ସେ ସମୟରେ ଏକ ପ୍ରକାର ଜ୍ୟୋତି ତାଙ୍କ ଅଶୀର୍ବାଦ ବାହାରୁଥାଏ । ସମ୍ମ ଦ୍ଵରାର୍ଜାତ ଉତ୍ସଳ ତରଙ୍ଗମାଳା ବେଳାଭୂମିରେ ପଡ଼ି ଲୀନ ହୋଇଗଲା ପରି ହୃଦୟଜାତ ନାନା ଆଶା ନାନା ଚିନ୍ତାର ତରଙ୍ଗ ଆସି ଭ୍ରୂଳତାର ଉପରୁଭାଗରେ ରେଖାକାର ଧରି ଲୀନ ହେଉଥାଏ । ଆଜି ଭାବନା; କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟରୂପ । ନେତ୍ର ଅର୍ଦ୍ଧମୀଳିତ, ପ୍ଲନମନ୍ତ୍ରିତ, ଅଶ୍ରୁପୁକ୍ତ । ମଙ୍ଗରଜ କି ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ ସକାଶେ କାନ୍ଦୁଭାନ୍ତି ? ପ୍ରିୟବୟୁର ବିଯୋଗ ମନୁଷ୍ୟ ପଢ଼ରେ ଅସହ୍ୟ । ମଙ୍ଗରଜ କି ପଦିଷ ଦାମତ୍ୟ-ପ୍ରେମର ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ମାଧୁରୀ ଅନୁଭବ କରୁଥିଲେ ? କାହିଁ ? ସେ ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କୁ ପ୍ରେମରେ ଦୁଇଟା କଥା କହିବାର ତ କେହି କେବେ ଶୁଣି ନାହିଁ । ତେବେ ଆଜି ଏତେ ବ୍ୟାକୁଳ କିମ୍ବାଇ : ଯାହାହେଉ, ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ ବିଜ୍ଞେଦ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଯେ ସେ ଅନୁଭବ କରୁଅଛନ୍ତି, ସହଜ ବିଶ୍ୱାସରେ ଆମ୍ବେମାନେ ଏହା ବୋଧ କରୁଅଛୁଁ । ଯାହାକୁ ଆଠ କଳସ ମାତ୍ର ବେଶ ଉପରେ ବିବାହ କରି ଅର୍ଦ୍ଧଜ୍ଞରୂପ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲା, ସେ ଭଲ ହେଉ ବା ମନ୍ଦ ହେଉ, ତାହା ପ୍ରତି ଗୋଟାଏ ମାୟା ଥାଏ । ଏହି ନୈସରିକ ମାନବ ଧର୍ମ ଅନ୍ତର୍ମମ କରିବା ସହଜ-ସାଧ ନୁହେଁ । ଯେ ସ୍ତ୍ରୀ ଧର୍ମକାର୍ଯ୍ୟର ସହଧରିଣୀ—ପ୍ରାଣଧୂକ ସନ୍ତ୍ରାନ ସନ୍ତୁତିଙ୍କ ଜନମା, ଯେ ସ୍ତ୍ରୀ ସୁଖ ଦୁଃଖରେ ଏକମାତ୍ର ସମ୍ଭାଗିନୀ, ଯେ ସ୍ତ୍ରୀ ଘେଗରେ ଶୁଣ୍ଣଶାକାରୀ, ବିପଦରେ ମନ୍ତ୍ରୀ, ଶରୀର ରକ୍ଷାରେ ଧାସୀ, ଭୁମ୍ଭେ ଯଦି ନିତାନ୍ତ ପାଷଣ ଦୁଅ, ତାହାର ଗୁଣଗାରିମା ଅନୁଭବ କରିବାର ଶକ୍ତି ଯଦି ନିତାନ୍ତ ତୁମ୍ଭର ନ ଥାଏ—ଜୀବନକାଳରେ ତାହାକୁ ପ୍ରେମ କର ଅବା ନ କର; କିନ୍ତୁ ତାହାର ବିଜ୍ଞେଦ-ଯନ୍ତ୍ରଣା ଅବଶ୍ୟ ଦ୍ରୋଗ କରିବାକୁ ହେବ । ଆଉ ସାଧ୍ୟ ସନ୍ତରିଷା ପତିପରାୟଣା, ଧାର୍ମିକା ସୀର ଗୁଣଗାରିମା ଯେଉଁ ଲୋକ ଥରେ ମାତ୍ର ହୃଦୟରେ ଅନୁଭବ କରୁଅଛି, ତାହାର ବିଜ୍ଞେଦ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଯେ କିନ୍ତୁ ଅସହ୍ୟ, ତାହା ବର୍ଣ୍ଣନା

କରିବାକୁ ଭାଷାର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇନାହିଁ । ତାହା ସ୍ତ୍ରୀ-ବିଯୋଗବିଧୂର ବ୍ୟକ୍ତି କେବଳ ହୃଦୟରେ ଅନୁଭବ କରେ । ନାଗ ସର୍ପ ଯାହାକୁ ଦଂଶନ କରିଥିଲା, ସେହି ବ୍ୟକ୍ତି ବିଷର ଯନ୍ତ୍ରଣା ଜାଣେ, କଥାରେ ବୁଝାଇବାର କଥା ନୁହେଁ । ସେହି ବ୍ୟକ୍ତି ଜାଣେ, ଶୋଣିବାହିମା ଶିର ସମସ୍ତ ଛିନ୍ନଭିନ୍ନ ହେଉ ଯାଇ ତାହାର ହୃଦୟିଣ୍ଡ ଶୁଷ୍କଭାବରେ ଦେଉଥିଲା, ସେହି ବ୍ୟକ୍ତି ବୋଧ କରେ ଜଗତର ସମସ୍ତ ସୁନ୍ଦର ପଦାର୍ଥର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ, ସମସ୍ତ ମାଧ୍ୟମର ମଧୁରିମା, ସମସ୍ତ ପୁଷ୍ପର ସୁଗନ୍ଧ, ସମସ୍ତ ସଙ୍ଗୀତର ତାନଳତାଶ, ସମସ୍ତ ପଦିଷତା ଚିତାଗ୍ନିରେ ଦର୍ଶଭୂତ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ସଂକ୍ଷେପରେ କହିବାକୁ ଗଲେ, ସେ ଆପଣାକୁ ମୃତ ଲୋକ ମଧ୍ୟରେ ଜୀବିତ, ଜୀବିତ ମଧ୍ୟରେ ଆପଣାକୁ ମୃତ ବୋଲି ଜୀନ କରେ ।

ମଙ୍ଗରଜଙ୍କ ଜୀବନକ୍ଷେପରେ ଦୁଇଗୋଟି ନିଷା ପ୍ରବାହିତ ହେଉଥିଲା । ଗୋଟିଏ ଉତ୍ସଳତରଙ୍ଗମଧ୍ୟ ସର୍ପକୁମ୍ଭୀରବିଶ୍ଵାସକୁଳା କୁଳପୂର୍ବିମା ଚର୍ମଶୃଷ୍ଟି, ଆଉ ଗୋଟିଏ ଅନ୍ତର୍ଗ୍ରେଷ୍ଟୋତା ପୃତିପଳିକା କୁଳପାବମ୍ବା ଫଳଗ୍ରୁ । ହୁଏତ ମଙ୍ଗରଜ ବୁଝିଛନ୍ତି, ଫଳଗ୍ରୁ ଚିରକାଳ ନିମନ୍ତେ ବିଦାୟ ଗ୍ରହଣ କଲା । ମଦ୍ୟପର ସମ୍ମାନରେ ଶିନାଏ ଜଳ, ଶିନାଏ ମନ୍ଦିର ଥୁଆ ହୋଇଥିଲେ ସେ ସୁର ଶିନାଟିକୁ ଅଧିକ ଆଦର କରେ ଏବଂ ଯହରେ ରଖେ; ମାତ୍ର ଜଳ ଶିନାଟିର ଏକାବେଳକେ ଅଭାବ ହେଲେ ସେ ତେବେ-ବେଳେ ବୁଝିପାରେ ସୁର ଉନ୍ନାଦକାରିଣୀ ସତ୍ୟ; ମାତ୍ର ଜଳ ତାହାର ଜୀବନ ।

ମଙ୍ଗରଜଙ୍କ ଅବହ୍ଵା ଦେଖି ଆମ୍ବେମାନେ ଅନୁମାନ କରୁଅଛୁଁ, ତାଙ୍କ ମନରେ ଦୁଃଖ ଓ ଅନୁଭାପ ଉତ୍ସମ୍ଭବ ଉପରୁତ ହୋଇଥିଲା । ଦୁଃଖରେ ମନୁଷ୍ୟ କାନ୍ଦେ, ଅନୁଭାପରେ କାନ୍ଦେ ନାହିଁ, ଦୁଃଖ ହୃଦୟର ଜ୍ଞାନ ଅଜାର, ଅନୁଭାପ ତୁଣାନଳ । ନିଜର ଦୁଷ୍ଟୁତି, ନିଜର ଅପହ ସହିତ ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ନିକଟ ସମ୍ମନ ଥିବାର ଅନୁମାନ କର ସେ ଅନୁଭାପ କରୁଅଛନ୍ତି କି ?

ତାଙ୍କହାର ସଂଖ୍ୟାଶ୍ଵର ଦୁଷ୍ଟ ଅନୁଷ୍ଠାନିକ ହୋଇଅଛି । କାହିଁ, କେବେ ହେଲେ ସେ ତ ଅନୁତାପ କରୁଥିବାର କେହି ଦେଖି ନାହିଁ । କିଏ ବୋଲିପାରେ ? କ୍ଷଣ-ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ମନୁଷ୍ୟଯୁଦ୍ଧର କିଏ ଜାଣେ ? ବିଶ୍ୱବିଧାତା ସମନ ଉପାଦାନରେ ଜଗତରେ ସମସ୍ତ ନରନାଶକ୍ତି ସୃଷ୍ଟି କରିଅଛନ୍ତି । ରକ୍ତ, ମାଂସ, ଅଣ୍ଡା, ମଳ ମୃଷ୍ଟରେ ଯେପରି ଶରୀର ଗଠିତ; ସେହିପରି ଦୟା, ମାୟା, ଶୈତା, ମମତା, ହିଂସା, ଦ୍ୱେଷ ନିଷ୍ଠୁରତା ପ୍ରଭୃତି ବୃତ୍ତିମାନଙ୍କରେ ମନ ଗଠିତ । ସେହି ସମସ୍ତ ବୃତ୍ତି ଉପରୁ କ୍ରତୁପେ ସମାନଶବ୍ଦରେ କାର୍ଯ୍ୟକାଶ ହେଲେ ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ହୋଇଥାଏ । ମାତ୍ର ଯେବେ ଗୋଟିଏ ଉପାଦାନ ବଳବତ୍ତର ହୋଇ ସୀମା ଲାଗନ-ପୂର୍ବକ ଅନ୍ୟ ବୃତ୍ତିମାନଙ୍କ ଉପରେ ଆସପାଇୟ ବିପ୍ରାର କରେ, ତେବେ ସେ ମନୁଷ୍ୟର ମନୁଷ୍ୟର ଲୁପ୍ତ ହୋଇ ଯାଏ, ତେତେବେଳେ ହୃଦୟ ସେ ଦେବତା, ନଚେତ୍ର ରାଷ୍ଟ୍ର ରୂପରେ ପରିଣତ ହୃଦୟ । ଅର୍ଥାତ୍ ମନୁଷ୍ୟର ମନ ସୁର୍ଗୀୟ ଓ ନାରକୀୟ ଦୁଇପ୍ରକାର ବୃତ୍ତିରେ ଗଠିତ । ସ୍ଵର୍ଗୀୟବୃତ୍ତି ମନୁଷ୍ୟକୁ ଦେବରୂପରେ ପରିଣତ କରେ ଓ ନାରକୀୟ ବୃତ୍ତି ରାଷ୍ଟ୍ର କରି ପକାଏ । ଯଦି ତୁମେ ଶୁଣ, ଗୋଟିଏ ଲୋକ ଦୟାପରକଣ ହୋଇ ଅନ୍ୟର ଜୀବନ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଯାଇ ଆପଣାର ଜୀବନ ବିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କଲ, ତେତେବେଳେ ତାହାକୁ କି ଦେବତା କହିବ ନାହିଁ ? ଯେତେବେଳେ ଶୁଣ, ଜଣେ ଲୋକ କେତେ ଖଣ୍ଡ ଦୂନା ଅଳକାର ସକାଶେ ଗୋଟିଏ ଶିଶୁତଥ୍ୟା କଲ, ମିଳାଇ ଦେଖ, ପୁରାଣବର୍ଣ୍ଣିତ ରାଷ୍ଟ୍ର ସହିତ ତାହାର ମେଳ ହେଉଅଛି କି ନା ? ମାତ୍ର ଏପରି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ବିରଳ ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସଚରତର ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ମନୁଷ୍ୟ ଚିରକାଳ ମନୁଷ୍ୟ ଏବଂ ମନୁଷ୍ୟ ମନର ମୂଳ ଉପାଦାନ ସମାନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ବାହ୍ୟ ପ୍ରକୃତି ଅସାମଞ୍ଜସ୍ୟମୟ । କୋଟି କୋଟି ମନୁଷ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଜଣକ ରୂପ ସହିତ ଅନ୍ୟ ଜଣକର ରୂପର ମିଳନ ନାହିଁ, ମାନସ ପ୍ରକୃତି ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ।

କାହାର କାହାର କୌଣସି ତତ୍ତ୍ଵତ୍ତ୍ଵ ବଳବତ୍ତି, କାହାର ଦୁଷ୍ଟିକା, କାହାର କାହାର ଚିରନିର୍ଦ୍ଦିତା । ସମୟବିଶେଷରେ ଘଟନାଚନ୍ଦ୍ର ପରିବର୍ତ୍ତରେ ନିଦ୍ରିତା-ବୃତ୍ତି ସମସ୍ତ ଜାଗରିତ ହୋଇ ଉଠିବାର ଦେଖାଯାଏ । ମନ୍ୟପ ଦୁରବୁର ଜଗାଇ ମାଧାଇ ପରମବୈଷ୍ଣବ ହେବେ; କିଏ ଜାଣିଥିଲା ? ଆଉ ଗ୍ରୋଷ୍ଟିବିଦ୍ୱୟୀ ଅତ୍ୟାର୍ଥ ପାଉଳ ଆଜି ପୂଜନୀୟ ମହାପଦବାଚ୍ୟ । ଗାଧନନ୍ଦନ ରାଜିଷ୍ଠ ବିଶ୍ୱମିତ୍ରଙ୍କର ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଯୁଗ-ବ୍ୟାପୀ ତପସ୍ୟା ତତୋଧ୍ୟକ ଜ୍ଞାନକ ବ୍ରହ୍ମନିଷ୍ଠା ମେନକାର ନିମେଷ ମାନ ଅପାଙ୍ଗ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଟକିଗଲା । ବିଶେଷ ଅନୁଧାବନ କରି ଦେଖ, ଏପରି ହଠାତ୍ ପରିବର୍ତ୍ତନର ମୂଳ କାରଣ ଦିଟନା ଏବଂ ସଂପର୍କ ଭଗବାନ ଶଙ୍କରଗୁର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ମହାବାକ୍ୟ ସମସ୍ତଙ୍କର ଦୂରଣ ରଖିବାର ଉଚିତ —

“କ୍ଷଣମିହ ସଜ୍ଜନଫ୍ରଗତିରକା
ଉଦ୍ବତ୍ତ ଭବାର୍ଥ୍ରବତରଣେ ନୌକା ।”

ସନାତନ ବ୍ରହ୍ମଧର୍ମର ଉପଦେଶ—ତୁମେ ପାପକୁ ଦୃଣାକର, ପାପୀକୁ ଦୃଣାକର ନାହିଁ ।

ଯେଉଁ ବୃତ୍ତିର ବଶମୂଦ ହୋଇ ମନୁଷ୍ୟ ଅନୁତାପ କରେ, ମଙ୍ଗରଜଙ୍କର ସେହି ବୃତ୍ତି ଆଜି ଉତ୍ୟେନିତ ହୋଇ ଉଠି ନାହିଁ, ଏ କଥା କିଏ କହିପାରେ ? ଆମ୍ବେମାନେ ଅନ୍ୟାୟୀମୀ ନୋହୁଁ, ମଙ୍ଗରଜଙ୍କର ମନର ଭାବ କପରି ଜାଣିବୁଁ ? ଜାଣିଲେ ମଧ୍ୟ ଦୁଃଖ ଏବଂ ଅନୁତାପ ଯୁଗପତ୍ର କପରି ତାହାଙ୍କ ମନକୁ ବଣୀଭୂତ କରି କଣ୍ଠରୋଧ ଏବଂ ବାହ୍ୟଜ୍ଞନ ଶୂନ୍ୟ କରି ପକାଉଅଛି, ତାହା ବଞ୍ଚିନା କରି ଆପଣଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ଦେବାର ଶକ୍ତି ନାହିଁ । ଜଡ଼ା ଯେପରି କଥା କହି ନ ପାରି ହାତ ଗୋଡ଼ ହଲଇ ଆପଣା ମନ ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରେ, ଆମ୍ବେମାନେ ସେହିପରି ଏଣୁ ତେଣୁ ଗୁଡ଼ାଏ କହି ପକାଇଲୁଁ ।

ହେ ପାଠକ ଅବଧାନ, ଷମା କରନ୍ତୁ, ଏତିକ
ହେଉ, ଦେବଦୁର୍ଦ୍ଵାରି ଅଛିଆ ନାଗର ବାଜିଲଣି,
ଶୁଦ୍ଧକର୍ତ୍ତି ଗୋଟାର ନେଇ ମାଳ ପେଡ଼ିରେ ରଖିବା
ସକାଶେ ଗ୍ରାମରୁ ସୁଲକ୍ଷଣୀ ଅଛିଆ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଦାଣ୍ଡକୁ
ରୁହିଁ ବସିଛନ୍ତି, ଏତିକ ହେଉ ।

'ହରି ହରି ବୋଲି ମନ ।'

—

ପୁଲିଶ ତଥାରଖୀ

ପ୍ରତିଦିନ ଗୋବିନ୍ଦପୁରରେ ଯେପରି ଶୁଭ ପାହେ,
ଆଜି ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ସେହିପରି ପାହିଅଛି; କିନ୍ତୁ ସୁମ୍ଭ୍ୟ
ସଙ୍ଗେ ଦେଖା ନାହିଁ । ମେଘଟା ଝରଣର ଫର ଫର
କରୁଥିଲା । 'ସକାଳ ମେଘ ମେଘ ନୁହେଁ, ସକାଳ
କୁଣିଆ କୁଣିଆ ନୁହେଁ ।' ଆକାଶଟା ଟିକିଏ ସପା
ହୋଇଗଲଣି, ବର୍ଣ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ କାମ ସରଛି, କେହି ବିଲବାଡ଼ିକୁ
ସିବାକୁ ନାହିଁ । କେହି ପିଣ୍ଡାରେ ବସି ବାଟଣା ବାଢ଼ିଲା,
କେହି ଗୁହାଳ କଢ଼ାରେ ଲାଗିଲା, କେହି କେହି
ଝମ୍ପିଟାଏ ମୁଣ୍ଡେଇ ହାତରେ ଦଉଡ଼ି ଖଣ୍ଡି ଦା'ଟାଏ
ଧରି କାହାଳୀଟାଏ ଉଠାରି ଉଠାରି ବାହୁଙ୍କିଟାଏ କାନ୍ଧରେ
ପକାଇ ଘାସ କାଟିବାକୁ ବାହାରିଅଛି, କେହି ପିଡ଼ାରେ
ଚଢ଼ି କଖାରୁଡ଼ଙ୍କ ସଳଖି ଦେଉଅଛି, ଘରେ ଲୁଣ ନ
ଥିବାର ଶୁଣି ହରି ପୁହାଣ ବିଶିଷ୍ଟ ଯୁକ୍ତି ପ୍ରଦର୍ଶନପୂର୍ବକ
ଆପଣା ଭାର୍ଯ୍ୟାର ଅପରିମିତ ବ୍ୟୁଣୀଳତା ସାବ୍ୟସ୍ତ
କରୁଅଛି । ମାଇକନିଆମାନେ ବାସିପାଇଟି ସାରି
ବାଡ଼ି ପୋଖଣାକୁ ବାହାରିଲେଣି । ତନୀସାଇଟା ଷ୍ଟେ—
ଦୁମ୍ବ, ଷ୍ଟେ—ଦୁମ୍ବ ଶକରେ ଉଛୁଳି ପଡ଼ୁଅଛି, ତନ୍ତ୍ରାଣୀ-
ମାନେ ପିଣ୍ଡାରେ ବସି ଶଢ଼ର ଶଢ଼ର କରି ନଟେଇ
ବୁଲଇ ପକାଉଅଛନ୍ତି । ବେଳ ଅନାଜ ତନିଦଢ଼ିକ
ଦଣ୍ଡେ ଦୁଇଦଣ୍ଡ ବେଶି, ଶାମ ସାହୁ ଘର ହଳିଆ
ଗୋପାଳ ସାମଳ ଖାପିଟିଏ ମୁଣ୍ଡରେ ଦେଇ କୋଡ଼ି

ଧରି ନର୍ଜିପଡ଼ି ବିଲର ହିତ ବାନ୍ଧୁଥିଲା । ବାଟପାଖିଆ
ବିଲ, ସାଆନ୍ତ ଘର ହଳିଆ ଦୁଶ୍ରିଆ ଗୋବର ଜେନା
ଘରଅନ୍ତକୁ ଚଞ୍ଚଳ ରୂପିଅଛି, ଗୋପାଳିଆ ଉପରେ
ନଜର ପଡ଼ିଯିବାରୁ ତାକୁ ହାତ ଟେକି ଇଶାରା କରି
ପାଖକୁ ଡାକିଲା । ତାକୁ କହିଲା, "ମୁଁ ଗୋଟାଏ ଭାରି
କାମରେ ଯାଉଛି, ଭାରି ଗୁଡ଼ କଥା, ତୋଟର ବିଶ୍ୱାସ
ପାଏ ବୋଲି କହୁଛି ।" ତାହା କାନରେ ତୁନି ତୁନି
କରି କ'ଣ କହିଲା । "ବୁଝି ଖବରଦାର ! ଏ କଥା
ଯେମନ୍ତେ ଆଉ କାହା କାନରେ ନ ପଡ଼େ, ସାଆନ୍ତର
ମନା ଅଛି ।" ଦୁଶ୍ରିଆ ଯାଉଁ ଯାଉଁ ବାଟରେ ମକର
ଜେନା ପାଖକୁ ଭେଟିଲା, ତାହା କାନରେ ମଧ୍ୟ ତୁନି
ତୁନି କେତେଟା କଥା କହି କଥାଟା ଗୁଡ଼ରେ ରଖିବା
ସକାଶେ ଉପଦେଶ ଦେଇ ଚାଲିଗଲା । ତାହା ବାଦ
ଦିନେଇ ସାହୁ, ବିନୋଦିଆ ନଟବରିଆ, ଶ୍ରମାମା
ଏମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ସାକ୍ଷାତ ହେଲା, ସେମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ
ସେହିପରି ତୁନି ତୁନି କନ୍ଧ ସେହିପରି ଗୁଡ଼ରେ ରଖିବାକୁ
ଉପଦେଶ ଦେଲା । ଗୋପାଳିଆ କାମ କରିବ କଣ,
ସାଉପାଖକୁ ଧାଇଁଲା—ହରି ସାହୁ କହିଲା ଶାମ ସାହୁକୁ,
ହଟିଆ କହିଲା ନଟିଆକୁ, ଜେମାମା କହିଲା ଶାମାମାକୁ,
ଶ୍ରମଣୀ କହିଲା କନ୍ୟାବୋହୁକୁ, ଗ୍ରାମ ଗୋଟାକିପାକ
କୁହାକୁହି ହେଲେ । ସମସ୍ତଙ୍କର ତୁନି ତୁନି କଥା,
ଗୋପନ ରଖିବାକୁ ସମସ୍ତଙ୍କର ଉଦ୍‌ଦେଶ । କେହି
କହିଲା, ଉଛୁଣି ଜମାଦାର ପହଞ୍ଚିବ, ଆଉ ଜଣେ
ପ୍ରତିବାଦ କରି କହିଲା, ନାହିଁ ନାହିଁ, ଖୁଣି ମାମଳ
ଦାରେଗା ନିଜେ ଯୋଡ଼ାରେ ଚଢ଼ି ଆସିବେ; ମାତ୍ର
ଜାଣିବା ଶୁଣିବା ଲୋକମାନେ କହିଲେ, ଏ କି ତମ
ଆମ ଦର କଥା ? କଟକରୁ ନିଜେ କୁମ୍ପନ୍ତି ପଲଟମ
ଦେନ ଆସିବ, ଗାଁଲେକେ ଯେ ବକ୍ଳା ଛନ୍ଦା ହେବେ,
ଏହା ନିଃସମ୍ମାନ, ସଦବାଦିଯନ୍ତର । ଦଣ୍ଡକ ମଧ୍ୟରେ
ଗାଁ ନିଷ୍ଠବ୍ଧ ହୋଇଗଲା । ବୋହୁ ଗୁଡ଼ାକ ପାଣିରେ
ବୁଡ଼ିପଡ଼ି ଘରକୁ ଧାଇଁଛନ୍ତି, ଲୁଗା ଚୁପୁଡ଼ିବାକୁ ବେଳ
ନାହିଁ, ଲୁଗା ଧଢ଼ିର ଧଢ଼ିର ବାଜି ଗୋଡ଼ିତଳେ ଝର

ଦେଇବୋଇ ପାଣି ବୋଲି ପଡ଼ୁଅଛି । ଚଞ୍ଚଳରେ ମାଠିଆ ପୂର୍ବର ପାର ନାହିଁ, ଅଧିମାଠିଆଏ ପାଣି, ବେଶି ଦେଶହତେଷିମାନେ ସର୍ବରେ ବକ୍ତ୍ଵା କଲା ପରି ଘଟର ଘଟର କରି ଭାରି ଗର୍ଜନ କରୁଅଛି । ବେଷଦ୍ୱୟ ଅବଧାନେ ସହସା ଅନୁର୍ଧାନ ହେବାରୁ ରୂପ ଟୋକା-ଗୁଡ଼ାକ ଗୋହିଶରେ ଭାରି ଗୋଳମାଳ କରି ଧାଁ ଦଉଡ଼ି ଲଗାଇ ଥିଲୁଛି । ଖୃଣ୍ଡି ଆସାମୀକୁ ପୁଲିସ ବାନ୍ଧ ନେଇ ପରି ଗୋଟାଏ ସାନ ପିଲାକୁ ବଡ଼ ରୂପ ଧରି ଦେନ ଯାଇଥିଲେ । ସେହି ପିଲାଟା ସମସ୍ତଙ୍କ ଠାରୁ ବେଶି ଧାଇଁଛି ।

ଦୁଷ୍ଟୁରିଆ ଫେର ଆସି ସାଆନ୍ତକୁ ଖବର ଦେଲ, ଗୋବର ଜେନା ଦରେ ନାହିଁ, ସେ କାଳି ରାତ୍ରି ଦରକୁ ଯାଇ ନାହିଁ । ସାଆନ୍ତେ ପ୍ରଥମେ ହଳିଆ ପଠାଇଲେ, ତାହା କାହି ଆପ ତନ୍ତ୍ରୀସାଇ ଦୁଆର ଦୁଆର ବୁଲିଲେ, ଜଣକର ସୁନ୍ଦର ଭେଟ ପାଇଲେ ନାହିଁ । ଆଉ ଯାହା ଦୁଆରକୁ ଯାନ୍ତି, ତାହାର କବାଟ କିଳା, ଦରେ କେହି ନାହିଁ । ମଙ୍ଗରଜ ନିତାନ୍ତ ବ୍ୟପ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ି ଦରି ବାହାର ହେଉଛନ୍ତି, କାହାର ଭେଟ ନ ପାଇ କିଛି ଛାର କରିପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଦୁଷ୍ଟୁରିଆ ହଳିଆ ଗୋଟାଏ ଠେଙ୍ଗାଧରି ବାଡ଼ିପଟରେ କୁକୁର ତଡ଼ିଆନ୍ତି, ଯୋଡ଼ାଏ ବିଲୁଆ କିଆବଣ ଭିତରେ ପଣି ଜଳ ଜଳ କରି ଡିଲିକୁ ରୁହିଁ ତୁନିହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ।

ବେଳ ଦୁଇ ପ୍ରହର ଗଢ଼ଗଲା । ଗୋବନ୍ଦପୁର ଗ୍ରାମ ପୃବ୍ଲୁଣ୍ଡରେ ଗୋଟାଏ ଟାଙ୍ଗଣ ଦୋଡ଼ା ଉପରେ ଏକ ବିଶାଳ ମୂର୍ଖ ସୁଆର ଦେଖା ଗଲେ । ସୁଆରଙ୍କ ବିଶାଳତାତି ଗୁଡ଼ି ଦୋଡ଼ାଇ ପକାଇଅଛି, ଦେହରେ ଛକିଆ ତଳ ହାତ ତପକନ, ମୁଣ୍ଡରେ ଜାମଦାନି ଲୁଗାର ବାକ ଟୋପି, ଗୋଡ଼ରେ ତଳ ପାଇଜାମା । ଯୋଡ଼ା ତୁଳ ତୁଳ କରି ମିଠା କଦମ ରୁକ୍ଷିଆନ୍ତି । ଆଗରେ ପଛରେ ପାଞ୍ଜଣ ଠେଙ୍ଗାଦିନ ରୌକିଦାର

ନସର ପସର ହୋଇ ଧାଇଁଛନ୍ତି । ସମସ୍ତଙ୍କ ଆଗରେ ଗୋବର ଜେନା ଠେଙ୍ଗା କାନ୍ଦେଇ ଧାଇଁଛି । ମଙ୍ଗରଜଙ୍କ ଦୁଆର ଆଗରେ ଗୋବର ପଛମୁହଁ କରି ଛନ୍ଦା ହୋଇଗଲ । ସୁଆର କହିଲେ, “ଏହି ଦର ?” ଗୋବର ହାତଯୋଡ଼ କହିଲା, ‘ଖୋଦାବନ !’ ସୁଆର ଯୋଡ଼ାରୁ ଓହାଇ ପଡ଼ି ‘ଦସମିଲା’ କହି ନିଶ୍ଚୟାସଟାଏ ପକାଇଲେ ।

ଘଡ଼ିକ ଉତ୍ତରେ ଗୋହିଶଦାଣରେ ଆହୁର ଏକ ଗୋଡ଼ସୁଆରମୂର୍ଖ ଦେଖାଗଲ । ଗୋଡ଼ାଟି ଦଳଖିଆ କଟୁ, ବୟସ ପ୍ରବାନତାର ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେବା ନିମନ୍ତେ ଦେହର ପଞ୍ଜର ହାଡ଼ିଗୁଡ଼ାକ ଉପରକୁ ବାହର ପଡ଼ିଅଛି, ପଛ ଦୁଇ ଗୋଡ଼ ଦଷ୍ଟ ହୋଇ ଲୋମଶ୍ନ୍ୟ ଦାୟକ ହୋଇଗଲଣି, ଶୋଳ ପଣିଯାଇ ବଡ଼ ବଡ଼ ଆଖି ଦୁଇଟା ବାହାର ପଡ଼ିଅଛି, ପିଠିରେ ଖୁଗସା, ତାହା ଉପରେ ଲଳ ବନାଇର ରୂରଜାମା । ସୁଆରଟି କିନ୍ତୁ ବିଶାଳ ଶଶର, ପୋଷାକ ମଧ୍ୟ ବଡ଼ଲେଜ ଭଳିଆ-- ମାଣିଆବନୀ ରୂରପୁଲିଆ ଧୋତି ପିନା, ଦେହରେ ବନଲଗା ଗନ୍ଧା ମୁଣ୍ଡରେ ମହିସିଆ ରୂଲିଆ ରହୁମୀ ବନା । ଦେଇ ପଛରେ ଜଣେ ରୌକିଦାର ବାର୍ତ୍ତିଶ ଠେଙ୍ଗା କାନ୍ଦେଇ ପକାଇ ତାହାଣ ହାତରେ ଜଣେ ବାସଙ୍ଗଛଦି ଧରି ବାଡ଼ୋଉଅଛି ଏବଂ ପାଟିରେ ଟାକର ପୁଟାଉଅଛି । ସରସ ପାଣଟୋକା ଟେଣ୍ଟେ ଖୋଟ ଦଉଡ଼ି ବାଗଡ଼ୋର ଲଗାଇ ଆଗରେ ଭିଡ଼ୁଅଛି । ଦୋଡ଼ାଟା ବେଳ ଲମ୍ବ କଟିଦେଇ ବଡ଼ କଷ୍ଟରେ ଧୀରେ ଧୀରେ ଟଳ ଟଳ ହୋଇ ରୂଲୁଅଛି । ଏ ସୁଆର ମଧ୍ୟ ପୃଷ୍ଠ ସୁଆରଙ୍କ ପରି ମଙ୍ଗରଜ ଦୁଆର ଆଗରେ ଜଣେ ଲୋକ କାନ୍ଦେଇ ଦୁଇ ହାତ ଭାର ଦେଇ ଓହାର୍ତ୍ତ ଓହାର୍ତ୍ତ ହାମୁଡ଼ ପଡ଼ଗଲେ । ଉଠି ପଡ଼ି ସେହି ଲୋକ ଗାଲରେ ଠୋ କରି ରୂପୁଡ଼ାଟାଏ ମାରିଲେ - ଅର୍ଥାତ୍ ଲୋକମାନେ ଜାଣନ୍ତୁ, ସେହି ଲୋକର ଅସାବଧାନତା ଏହି ପତନର କାରଣ ଅଟେ; ନୋହିଲେ ଏହି

ପକ୍କା ସୁଆର ପଡ଼ିବାର ନୁହେ । ସୁଆର ଓହାଇଯିବା ମାସକେ ସହିସ ପିଲ ଧରୁଁ ଧରୁଁ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ରଥଥାଗ ଶରଧା ବାଲିରେ ଭକ୍ତ ଗଡ଼ିଗଲ ପରି ଘୋଡ଼ାଟା ତନି ଗୁରିଥର ଗଡ଼ିଯାଇ ଠିଆହେଲ । ଘୋଡ଼ାଟା ଧୂଳିରେ ଗଡ଼ୁଥୁବା ସମୟରେ ସୁଆର ମଧ୍ୟ ଦାନ୍ତନିଷିଦ୍ଧ ଦେହର ପ୍ଲାନଅପ୍ଲାନର ଯାଦୁଗୁଡ଼ାକ କୁଣ୍ଡେଇ ପକେଇଲେ ।

ସେଇଁ ଇନାଏହୁ ହୋସେନ୍ କଟକ ଜିଲ୍ଲାରେ ଜଣେ ଅଉଳନମ୍ବର ପୁଲିସ ଦାରୋଗା, ପାଣୀ ଇଲମରେ ଭାର ମଜ୍ବୁତ । ଏହିଆ ନାଲ୍ ଏକ ଇଲମ, ସେଥି ସକାଶେ ସେ ଲୋଖନ୍ତି ନାହିଁ, ସରକାରୀ କାଗଜରେ ପାଣୀ ଦସ୍ତଖତ କରନ୍ତି । ଲ୍ୟାକଣ ହେତୁରୁ ବାର ବରଷ ହେଲା ଏକ କଳମରେ କେନ୍ଦ୍ରପଡ଼ା ଥାନାରେ ଅଛନ୍ତି । ଗଲ ବରଷ କେବଳ ସଦର କରେଇ ସେରସ୍ତାଦାର ଆଉ ପେଞ୍ଚାରଙ୍କ ପାଦଣ ଫରମାସ ପହଞ୍ଚିବାରେ ବିଳମ୍ବ ହେବାରୁ ଥରେ ବଦଳିର ଗୋଲମାଳ ଶୁଣା ଯାଇଥିଲା । ମୁନ୍ସି ଚନ୍ଦର ଦାସ ମଧ୍ୟ ଜଣେ ଓଆକଫକାର ପୁଲିସ ଅମଳ । ଏହାଙ୍କ ରିପୋର୍ଟ ପଢ଼ି ମେଜେଷ୍ଟ୍ରାର ସାହେବ ଭାର ଶୁସ୍ତ ଥିବାର ତୌକିଦାରମାନଙ୍କଠାରୁ ସବ୍ଦା ଶୁଣାଯାଏ ।

ମଙ୍ଗରଜଙ୍କ କରେଇ ମେଲରେ ପୋଲିସ କରେଇ ବସିଥିଲୁ । ଶୋଦ ଦାରୋଗା ସେଇଁ ଇନାଏହୁ ହୋସେନ୍ ଖଣ୍ଡ ସତରଞ୍ଜିରେ ଦାଢ଼ି ମେଲଇ ଦେଇ ବସିଥିଲୁ । ଆଗ ଡାହାଣ ପାଖରେ ମୁନ୍ସି ଚନ୍ଦର ଦାସ ହେଁସ ଉପରେ ବିଶ୍ଵ ଘୋଡ଼ା ଗୁରଜାମାରେ ବସିଥିଲୁ । ଆଗରେ କୋଡ଼ିଏ ହାତ ଦୂରରେ ବରକନ୍ଦାଜ ଗୋଲମ କାଦର ଓ ହର ସିଂହ ଏହି ପାଞ୍ଚ ଜଣ ତୌକିଦାର ଛିଡ଼ା ହୋଇଅଛନ୍ତି । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗରଜ ଗ୍ରେଟ୍ରାର ହୋଇ ସେମାନଙ୍କ ନଜରବନ୍ଦରେ ମୁଣ୍ଡକୁ ତଳେ ପାଢ଼ି ଦେଇ ବସିଥିଲୁ । ମଙ୍ଗରଜଙ୍କ

ଘର ଘୁରିପିଠି ମହାପଶ୍ଚ ବନ୍ଦିଗଲଣି, ବାହାର ମନ୍ଦୁଷ୍ୟ ଭିତରକୁ ଯିବାକୁ, ଭିତର ମନ୍ଦୁଷ୍ୟ ବାହାରକୁ ଅସିବାକୁ ହୁକୁମ ନାହିଁ । ପ୍ରଥମେ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କୁ ଏକତରପ କରି ଦିଆଯାଇ ଘର ଶାନତଲସ ଆରେ ହେଲା । ଦରର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଯିନ୍ଦାକ ପେଟେବ ଆଡ଼ଖର ତଳସ ହେଲା, ଧାନ ଅମାରରେ ଲୁହା ଗଜ ମାରି ତଦାରଣ ହେଲା, ଭାତହାଣ୍ଡି ଖୋଜାଗଲ, ଦୁଇ ଗୁର ଜାଗା ଗୁଲ ଓଲର ଗଲ, କୌଣସି ସରେସ୍ତା ମାଲ ଠିକଣା ହେଲା ନାହିଁ । କେବଳ ମଙ୍ଗରଜଙ୍କ ପହଡ଼ ଦ୍ରୁ ତନି ଗୁର ହାତ ଲମ୍ବା ରେକେ ମୋଟ ଗୋଟାଏ ବାଉଁଶ ଠେଙ୍କା ବରମଦ ହେଲା । ବାଡ଼ ପଛ ଓଳିତଳେ ଗୋଟାଏ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକର ଲୟ ଖଣ୍ଡ ପୁରୁଣା ହେଁସରେ ଘୋଡ଼ା ହୋଇଥିବାର ବରମଦ ହୋଇ ଦାଣ୍ଡବୁଆରକୁ ଅଣଗଲ । ସେହି ଲୟ ତନ୍ତ୍ରାଣୀ ସାରିଆର ଥିବାର ଗୋବରା ଜେନା ସନାକ୍ତ କଲ । ଦାରୋଗା ଦାଢ଼ିରେ ହାତ ବୁଲଇ କହିଲେ, “କେଉଁ ରମରନର ମଙ୍ଗରଜ ! ଅବ୍ କ୍ୟା ମତଳବ ହେ—ରତନପୁର ତୋମ୍ ଲୋକୋକା ମାମଲ ଇଆଦ ହେ କି ନାହିଁ ।” ମୁନ୍ସି କହିଲେ, “ଏକା ମାଦରେ ଶାତ ଗଲ ବୋଲ ମଙ୍ଗରଜ ମନେ କରିଥିଲେ ପରା ?” ଆୟୋମାନେ ଗୋପନରେ ସନ୍ଧାନ କରି ବୁଝିଲୁଁ, ରତନପୁର ତୋମମାନଙ୍କୁ ଜେଲ କରଇ ଦେବା ସକାଶେ ମଙ୍ଗରଜେ ଦାରୋଗାଙ୍କୁ ହଜାରେ ଟଙ୍କା ଲଞ୍ଚ ପାଇଥିଲେ, ମାତ୍ର ଫାଙ୍କି ଦେଇଥିବାରୁ ଦାରୋଗା ସେହି କଥାଟା ମନେ କରଇ ଦେଲେ ।

ମାମଲ ତଦାରଣି ଆରିମୁ ହେଲା । ମୁନ୍ସି ଚନ୍ଦର ଦାସ ବଶାଳ ବପ୍ତାନ ଫଟାଇ ସେରସ୍ତା ମେଲିଦେଲେ । ବେକରେ ଦକ୍ଷିଧ ବନ୍ଦା, ମୁହଁରେ ଶୋଲବିଣ୍ଡା ଦିଆ ତେଜିବାସନର ଦୁଆତ ଆଗରେ ଥୁଆଗଲ । ପାହାଡ଼ ଗୋଟାଏ ଶରକଲମ ଶିଶୁକାଠିଆ ଛୁରିରେ କାଟି ଖଣ୍ଡ ସାନ କାଗଜରେ ସରାଣା କଲେ, “ଶ୍ରୀ ବୁଦ୍ଧେବ

ଉଦ୍‌ବାର କରିବେ” ଶ୍ରୀଜଗନ୍ଧାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଚରଣେ ଶରଣ” “ଶ୍ରୀ ବଳଦେବଜୀଙ୍କ ଚରଣେ ଶରଣ” “ଶ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗରାଜ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଚରଣେ ଶରଣ” “ଶ୍ରୀ ଗ୍ରାମଦେବଜୀଙ୍କ ଚରଣେ ଶରଣ” ଇତ୍ୟାଦି ଦେବଦେବଙ୍କ ନାମ ଲେଖି କରେଇ କାମରେ ହାତ ଦେଲେ ।

ସରକାର କୁଷ୍ମନ୍ ବାହାଦୁର ମୁଦେଇ । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗରାଜ । ସା । ଗୋବିନ୍ଦପୁର । ଜ । କଟକ ମୁଦାଲୀ ।

ସାରିଆ ନାମକ କ୍ଷେତ୍ରାଣୀଙ୍କୁ ବଧ କରି ତାହା ଦ୍ରୁତ ନେଇ ନାମକ ଗାନ୍ଧି ଏକରାଶ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମାଲ ଲୁଠିରାଜ କରି ଆଣିଥିବାର ମୋକଳମା ।

ଚାହୁଁ ତଳୟ ହେଲା—ବରକରାଜ ତୌକିଦାରମାନେ ହ୍ରାମଯାକ କୁଳ ଅସି ଖବର ଦେଲେ, ଗ୍ରାମରେ ପୁରୁଷଙ୍କେକ ଜଣେ ନାହିଁ; କବାଟ ଫାଁକରୁ ଘୁଲେକମାନେ ଯେ ଜବାବ ଦେଲେ, ସେଥିରୁ ଜଣାଗଲା, ଆଠ ପଣ ଲୋକ ଯାଇଛନ୍ତି କୁଣ୍ଡୁଆ ଦରକୁ, ଗୁରି ପଣ ଗୋରୁ ଖୋଲି, ଦୁଇ ପଣ ଜଗନ୍ନାଥ ଦର୍ଶନକୁ, ଦୁଇ ପଣ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ବାଧକ । ତକବଳ ଦୁଇ ପଣ ଭଲଲୋକ ଭିନ୍ନ ଗ୍ରାମବାସୀ ଗୁହା ଆପଣାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୁଝି ଆପେ ହାଜର ହୋଇଗଲେ । ଗ୍ରାମର ଲୋକ ହାଜର ନ ହେବାରୁ ଦାରେଗା ଖପା ହୋଇ ବରକରାଜମାନଙ୍କୁ ଡଳୁ, ଗଧା, ବେକୁପ୍ର, ନାଲୁଏକ ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି ସମ୍ମୋହନ କରିବାରୁ ଗ୍ରାମଯାକ ହୁରି ହାଲର ପଡ଼ିଗଲା । ବୁନ୍ଦାରୁମ୍ ମାତ୍ର ଆଉ କବାଟ ଭଜା । ଯନ୍ତ୍ରିପାତି ରୋଗୀ କତର ଦୋଢ଼ି ହୋଇ ପଡ଼ି ଯମକୁ ଫାଁକି ଦେଇ ଦୁଇ ଦିନ ରହି ଯାଇପାରେ, ମାତ୍ର ପୁଣ୍ୟକୁ ଫାଁକି ଦେବ କିଏ ? ପୁରୁଷ ଲୋକଗୁଡ଼ିକ ସଳଖ ସଳଖ ଦ୍ଵାରା ବାହାରି ଆଇଲେ । ଦୁଇ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବନ୍ଦିଶ ଜଣ ଗୁହାଙ୍କ ଜବାନବନୀ ତୁରଣ

କରାଗଲା । ପ୍ରଥମ ଦିନରେ ଦୁଇ ଜଣ ତୌକିଦାର ହମରାଏ ଲୟ ମାରନା ସକାଶେ କଟକ ଗୁଲାଶ ଦିଆଗଲା । ମୁନ୍ଦୀ ସାହେବ ଜେଲଖାନା କଏପେକ୍ଷ ତପ୍ତାର ଅତ୍ରେଇ ଦିସ୍ତା ହରିତାଳ କାଗଜରେ ଜବାନବନୀ କଲମବନ କରି ପକାଇଲେ । ଆପଣଙ୍କ ଜାଣିବା ନିମନ୍ତେ ସେଥିରୁ କେତେକ ଜଣ ସାର୍ଷୀଙ୍କ ଜବାନବନୀ ଠୋରେ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲୁ—

୧ ନମ୍ର ଗୁହା, ତରଫ ସରକାର କୁଷ୍ମନ୍-ବାହାଦୁର, “ମୋ ନାମ ଗୋବିନ୍ଦ ଜେନା, ବାପର ନାମ ଗୁହିଆ ଜେନା ମୁଠୋପା, ଜାତିରେ ପାଣ, ବିଦ୍ୟେ ୪୫ ବର୍ଷ, ପଣୀ ଗ୍ରାମର ତୌକିଦାରୀ । ସା । ଗୋବିନ୍ଦପୁର । ପ୍ର । ବାଲୁବିଶ, ଜିଲ୍ଲେ । କଟକ—

ମୁଁ ମୌଜାମଜକୁର ତୌକିଆ, ସାରାବତି ଗ୍ରାମରେ ଠିଆ ପହର ଦିଏଁ । ଜଳ ରାତରେ ପହର ଦେବା ପମ୍ବରେ ଅଧୟାତ୍ମ ଅନାଜ ସାରିଆ ତନ୍ତ୍ରାଣୀ “ମାରି ପକାଇଲ, ମାରି ପକାଇଲ” ବୋଲି ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ବାଢ଼ି ପଇଆଡ଼େ ହୁରି ପକାଉଥାଏ, ମୁଁ ଶୁଣିଅଛୁ । ତାକୁ କେହି ବାଉଁଶ ବାଢ଼ିରେ ମାଇଲପରି ଜଣା ଯାଉଥାଏ ।”

ପୁଆଳରେ ଜବାବ ଦେଲା, “ନା, ମୁଁ ସେ ସମୟରେ ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କୁ ଦେଖି ନାହିଁ ।” ପୁନର୍ବାର କହିଲା, “ହଁ ହଁ ତାଙ୍କ ପାଟି ଶୁଣିଅଛୁ । ଏହି ଗାନ୍ଧି ସାରିଆର, ଏହାର ନାମ ନେଇ । ଆଜକୁ ମାସେ ହେଲା ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଅଗଣାରେ ବନ୍ଧା ହେବାର ଦେଖିଅଛୁ । କିପରି ଏଠାକୁ ଅସିଲ ଜଣେ ନାହିଁ ।” ପୁନର୍ବାର କହିଲା, “ମଙ୍ଗରାଜେ ବାନ୍ଧ ଆଣିଛନ୍ତି ।”

। ଏ ବାଢ଼ି ସନ୍ତକ ଗୋବିନ୍ଦ ଜେନାର ସବ୍ବ ।

୨ ନମ୍ର ଗୁହା—ସନା ରଣ ପ୍ରଥମେ ହାଜର ହୋଇ କୌଣସି କଥା ଜାଣି ନ ଥିବାର ପ୍ରକାଶ

କଲା । ଦାର୍ଶନିକ ସାହେବ ଭାରି ଖପା ହୋଇ ତାହାକୁ ଗୁରୁତଥାଳୀ ବୁଲାଇ ଆଣିବା ସନାଶେ ହକୁମ ଦେବାରେ ସେ ଦୁଇଜଣ ବରକନାକ ହେପାଜାତରେ ଅଧୟକ୍ଷା ବାଦ ମୁକୁଳା ବାଳ, ଧୂଳିଆ ଦେବ, ପିତି ହାତ ଗାଲରେ ମାଡ଼ର ଦାଗ ସହିତ ହାଜର ହୋଇ କହିଲା, “ଦଜୁର, ମୁଁ ସବୁ ସତ କହିବି । ମୋ ନାମ ସନା ରଣା, ବାପର ନାମ ବନା ରଣା, ଜାତ ମାଳୀ, ବୟସ ତିରଣ, ପେଷା ଗ୍ରାମଦେବଣ ପୂଜା ଆଉ ଚୂଷ । ସା । ଗୋବିନ୍ଦପୁର । ପ୍ର । ବାଲୁବଣ । କି । କଟକ ।

ମୁଁ ସରିଆକୁ ଚିହ୍ନେ; କିପରି ମଲଜାଣେ ନାହିଁ । ଆଜକୁ ଅନ୍ଧାଜ ବରଷେ କି ଦେଡ଼ି ବରଷ ହେବ ସକାଳ ଓଳ, ମଙ୍ଗରାତେ ମୋତେ ଜଣେ ହଳିଆ ହାତରେ ଡଳାଇ ତୋଟା ମଧ୍ୟରେ ମୋତେ ନିରୋଳାରେ କହିଲେ, ‘ଦେଖୁ ସନା, ତୋତେ ମୁଁ କହୁଛୁ, ତୁ ଗୋଟାଏ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବୁ । ମୁଁ ଯାହା କହୁଛୁ, ସେ କାମଟା କରିଦେଲେ ତୋତେ ଭଲ ଗଣ୍ଠର ଜମି ଦୁଇ ମାଣ ଚଣିବକୁ ଦେବି; ଆଉ ଦୁଇଟଙ୍କା ଖଜା ଖାଇବାକୁ ଦେବି ।’ ମୁଁ ପରୁରିଲି ‘କଣ କରିବ ?’ ସାଆନେ କହିଲେ, ‘ ଏହି ସେ ଭଗିଆ ତନୀଅଛୁ- ତା ମାଇପ ସେ ସାରିଆ, ସେଠା ବାଞ୍ଚ । ପୁଅ ହେବାପାଇଁ ପ୍ରତିଦିନ ବୁ .୧ ମଙ୍ଗଳାଙ୍କ ପାଶରେ ମୃଣିଆ ମାରେ । ତୁ ଯାଇ ତାକୁ କହିବୁ, ତାକୁରଣୀ ସୁପୁରେ କହିଛନ୍ତି, ତୁ ପୂଜା ଦେ, ତାକୁରଣୀ ତୋ ସାଙ୍ଗରେ ଆପେ କଥା କହିବେ, ଆଉ ତୋତେ ପୂଅ ଦେବେ ।’ ମୁଁ ଯଇ ଦୁଇ ତନିଥର ଭଗିଆକୁ ଆଉ ସାରିଆକୁ ସାଅନ୍ତକୁ କହିବା ମଫିକେ କହିଲି, ସେମାନେ ଭଲ କରି ଶୁଣିଲେ, ମାସ କିଛି ଜବାବ ଦେଲେ ନାହିଁ । ଦିନେ ଉପର ଓଳ ଭଗିଆ ମୋତେ ତା ଦୁଆରକୁ ଡାକ ଦେନିଲେ, କିପରି ପୂଜା ହେବ, କି ଦ୍ଵିତ୍ୟ ଲୋଡ଼ା କେତେ ଖରର ହେବ, ସବୁ କଥା ପରୁରିଲା । ମୁଁ ତାକୁ ସବୁ ବୁଝାଇଦେଲି । ପୂଜା ଦ୍ଵିତ୍ୟ କଣିକା

ସକାଶେ ତା ପାଖରୁ ଦଶ ଅଣା ଦୁଇ ପାହି ପଇସା ଅଣିଲି । ଦିନେ ଶନିବାର ସଞ୍ଜ ବାଦ୍ ମୁଁ, ମଙ୍ଗରାତେ ଆଉ ଜଗା ଭଣ୍ଟାଶ, କୋଡ଼ି ଧରି ଜଣେ ହଳିଆ, ଗୁରିଜଣ ମଙ୍ଗଳାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଗଲିଁ । ମଙ୍ଗରାତ କହିବା ଅନୁସରେ ତାକୁରଣୀଙ୍କ ଆସ୍ତାନ ତକ୍ତ ପଛ ଦିଗକୁ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଗାଡ଼ି ଖୋଲାଗଲା, ଗାଡ଼ି ମଧ୍ୟରେ ଜଗା ଭଣ୍ଟାଶ ଲୁଚି ରହିଲା, ଗାଡ଼ିମୁହଁ ଡାଳ ପଥରେ ଲୁଗୁର ଦିଆଗଲା । ମୁଁ ସକାଳୁ ଖବର ଦେଇ ସାରିଆ ଆଉ ଭଗିଆକୁ ଉପାସ ରଖାଇଥିଲି, ଅଧିକାର ବେଳେ ଗ୍ରାମ ନିଷୋର ହେବାରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଡାକିଆଣି ପୂଜା କଲି, ଘେଗ ଲଗାଇ ତାକୁରଣୀଙ୍କ ଅନେକ ଜଣାଣ କଲି । ମୋ କହିବା ଅନୁସରେ ସାରିଆ ଏବଂ ଭଗିଆ ବେକରେ ଲୁଗା ପକାଇ ମୁହଁ ମାଡ଼ି ତାକୁରଣୀ ଆଗରେ ଧାରଣା ପଡ଼ିଥାନ୍ତି । ମୁଁ ଆହୁରି ଜଣାଣ କରି କହିଲି, ‘ମା ମଙ୍ଗଳା ! ସାରିଆକୁ ଆପେ ବର ଦିଅ, ସେ ଅନେକ ଦିନ ହେଲା ତୁମର ସେବା କରୁଅଛି, ଅନେକ ଲୋକଙ୍କୁ ବର ଦେଲଣି, ଏମାନଙ୍କୁ ବର ଦିଅ ।’ ଜଗା ଗାଡ଼ି ଭିତରୁ ଜବାବ ଦେଲ, ‘ଆମେ ସାରିଆ, ତୁ ଅନେକ ଦିନ ହେଲା ମୋର ପୂଜା କରୁଛୁ, ପ୍ରତିଦିନ ଗାଧୋଇ ଯିବାବେଳେ ମୋତେ ଜୁହାର ହୋଇ ଯାଉ, ପାଣି ଲୋଏ ଦେଉ, ମୁଁ ସେ ପାଣି ପାଏଁ, ତୋତେ ବର ଦେଉଛୁ, ତୋର ତନ୍ମ ଗୋଟି ପୁଷ୍ଟ ହେବ, ଆଉ ତୋହର ତେର ଟଙ୍କା ସୁନା ହେବ, ତୁ ମୋହର ଦେଉଳ ତୋଳାଇ ଦେ । କାଲ ବଢ଼ି ସକାଳେ ଅଧୁଆ ମୁହଁରେ ଦୁଇ ପ୍ରାଣୀ ତନୀତୋଳୁ ଆସିବ, ମୋ ପୂଜା ମନ୍ଦାରଫୁଲ ଦେଉଠାରେ ପଡ଼ିଥିବ, ତା ତଳେ ଖୋଲିବୁ, ଯାହା ପାଇସ ଦରେ ନେଇ ରଖିବୁ, ପ୍ରତିଦିନ ତୁଜା କରିବୁ, ତୋତେ ସେହିପରି ଥଳ ଥଳ ଦେବ । ମୋ ଆଜ୍ଞା ନ ମାନିଲେ ଭଗିଆ ବେକ ମୋଡ଼ିଦେବ ।’ ସାରିଆ ଭଗିଆ ଦୁଇଜଣ ଶୁଣି ତରରେ ଥରୁଥାନ୍ତି, କିଛି କଥା କହି ଦାରିଲେ ନାହିଁ । ମୁଁ ପୂଜା ସାର ସେମାନଙ୍କୁ କିଛି

ଶ୍ରେଣ ଦେଇ ଏହି ଗୁଡ଼ ଆସିଲି, ବାକି ଶ୍ରେଣକୁ ବାନ୍ଧିଲି । ମୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ ଗୁଡ଼ ଆସିବା ବାଦ୍ ଜଗା ହସି ହସି ଗାଡ଼ିରୁ ବାହାର ଆସନ୍ତି । ଆମେ ଦୁଇଜଣା ପାଇ ପାଆନ୍ତେ ଦେଇଥିବା ଗୋଟିଏ ମୋହର ତୋଠ ପାଖରେ ଗୋତି ତାହା ଉପରେ ମନାରଫୁଲ ଧେଇଦେଇ ଦରକୁ ଗଲୁ । ତହିଁ ଆରଦିନ ମୁଁ ଭରି ଦୁଆରକୁ ଯାଇଥିଲି । ମୋତେ ଦେଖି ସେ ଦୁଇଜଣ କାହିଁମୁଦ୍ରାଦୁଶୁ ହୋଇ କହିଲେ, ‘ଆମେମାନେ ଦେଉଳ କପରି ତୋଳାଇବା, ବୁଦ୍ଧି କହିଦିଅ ।’ ମୋ କହିବା ଅନୁସ ରେ ତାହାର ଜମି ‘ଛ ମାଣ ଆଠଶୁ’ ମଙ୍ଗରଜଙ୍କ ପାଖରେ ବରକ ଦେଇ ଟଙ୍କା ନେଲେ । ସରକାରରୁ ଜମାଦାର ଆସି ଭରିଆ ଘର ଭାଙ୍ଗିଲେ, ଜମାଦାର ଛିଡ଼ା ହୋଇଥାଏ, ତାହାର ସବୁ ଜନସ ବୋହି ଦେନିଗଲେ । ଘର ଭଙ୍ଗାଗଲା ଦିନଠାରୁ ଭରିଆ ବାଯୁ ହୋଇ ଗାଁରେ ବୁଲୁଅଛି, ସାରିଆ ସାତ ଆଠ ଦିନ ହେଲା ମଙ୍ଗରଜଙ୍କ ବାଢ଼ି ଦୁଆରେ ବସି କାହୁ ଥିବାର ମୁଁ ଶୁଣିଅଛୁ ।’

ସୁଆଳରେ ଜବାବ ଦେଲା—“ମଙ୍ଗରଜ ଭରିଆକୁ କେତେ ଟଙ୍କା ଦେଲେ ମୁଁ ଜାଣେ ନାହିଁ, କେବଳ ତମୟୁକ ରେଜଷ୍ଟ୍ରେସନ୍ କରିବା ସକାଶେ କଟକକୁ ଦେନି ଯାଇଥିବା ସମୟରେ ସାରିଆ ସକାଶେ ଖଣ୍ଡେ ଶତ୍ରୀ କଣି ଦେଇଥିଲେ, ମୁଁ ଜାଣେ । ଦେଉଳ ତୋଳିବା ସକାଶେ କୋଡ଼ିଏ ଶଗଡ଼ ଅନାଜ ପଥର ମଙ୍ଗରଜ ମଙ୍ଗଳାଙ୍କ ନିକଟରେ ପକାଇଅଛନ୍ତି । ମଙ୍ଗରଜ ସେହିଦିନ ମୋତେ ପୂରିଅଣା ପଇସା ଦେଇଥିଲେ, ଅନ୍ତର କିଛି ଦେଇ ନାହାନ୍ତି, ମୁଁ ଉରଦର ମାଗେ ନାହିଁ । ମୁଁ ଆଉ କିଛି ଜାଣେ ନାହିଁ ।

(ଦ୍ୱେତ୍ତ) ହନା ରଣା ।

ଣ ନମ୍ର ଚୁପ୍ପା—“ମେ: ନାମ ମରୁଆ, ବାପର ନାମ ଲକ୍ଷ୍ମୀ କିହାଡ଼ୀ, ଜାତି ବ୍ରାହ୍ମଣ, ବପୁସ ଜଣା ନାହିଁ, ସାଂ ହାଲ—ଗୋବିନ୍ଦୁର, କି—କଟକ ।

ସୁଆଳରେ ଜବାବ ଦେଲ, ସାରିଆ କି ରୋଗରେ ମଲ ମୋତେ ଜଣା ନାହିଁ । ଆଜକୁ ଆଠଦିନ ହେଲା ଆମ ବାଡ଼ିଦୁଆରେ ବସିଥିଲା । ଦିନରାତ ଏକ ଜଗାରେ ବସିଥାଏ, ଯାହାକୁ ଦେଖେ ଡକା ପାଡ଼େ, ‘ମୋ ଛ ମାଣ ଆଠଶୁ, ମୋ ଛ ମାଣ ଆଠଶୁ, ମୋ ନେତ, ମୋ ନେତ’—ଏତିକି କହି ଡକା ପାଡ଼ିଥାଏ । ସାମାନ୍ୟାଣୀଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ି ଗଡ଼େ, କାହେ । ସାମାନ୍ୟାଣୀ ମଧ୍ୟ କାନ୍ଦନ୍ତି । କମ୍ପା ତାକୁ ତିନିଥର ଗୁଞ୍ଜଣି ମାରି ତଡ଼ି ଦେଲ । ସେ ଗଲା ନାହିଁ । ସେ ଆଠ ଦିନ ହେଲ କିଛି ଖାଇ ନାହିଁ । ସାମାନ୍ୟାଣୀ ଆପଣା ଖାଇବା ଭାତ ଖଣ୍ଡେ କବଳୀ ପରସରେ ତା ପାଖରେ ଥୋଇ ଦିଅନ୍ତି, ସେ ଖାଏ ନାହିଁ । ଭାତ କୁକୁର ନୋହିଲେ ଗାଇ ଖାଇଯାଏ । କେବେ କେବେ ସାମାନ୍ୟାଣୀ ବସି କୁହା ବୋଲା କଲେ ଦୁଇଗୁଣା ଗୁଣାଏ ଖାଏ । ସାମାନ୍ୟାଣୀ ମଧ୍ୟ ସାତଦିନ ହେଲ ଖାଇ ନାହାନ୍ତି, ଖାଇବାକୁ କହିଲେ ସେ ଅଧିକ କାନ୍ଦନ୍ତି । ସେଥି ସକାଶେ ମୁଁ କିଛି କହେ ନାହିଁ । ସମ୍ରମୀ ଦିନ ଏକବାର ରାତ ବୁଢ଼ୀ ମଙ୍ଗଳାଠାକୁ ଯାଉଥିଲେ, ତେତିକିବେଳେ ସାରିଆ ପାଟି କରିବ'ରୁ ହବିଷ ଭାତ ତା ପାଖରେ ବସାଇ ଦେଲେ । ତେତିକି-ବେଳେ ସାମାନ୍ୟାଣୀ ଦରକୁ ଆସି ସେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି, ସେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ଗର୍ବ ଅଣ୍ଣମୀ ଦିନ ତାଙ୍କର କାଳ ହେଲ ।”

ସୁଆଳରେ ଜବାବ ଦେଲ, “ସାମାନ୍ୟାଣୀଙ୍କର କି ବେମାଶ ହୋଇଥିଲ, ଜାଣେ ନାହିଁ । ସ୍ନାନପୂର୍ଣ୍ଣମୀ ଆଠ ଦଶ ଦିନ ଆଗରୁ ତାଙ୍କୁ ଅନ୍ତରୁ ବେମାଶ ଧରିଥିଲ । ସ୍ନାନପୂର୍ଣ୍ଣମୀ ଶିନ ଚମ୍ପା କୁଆଡ଼େ ସୁଆରି ଚଢ଼ି ଯାଉଥିଲ, ହସି ହସି ଆସି କଣ କହିଲ । ସେହିଦିନ ସାମାନ୍ୟାଣୀଙ୍କର ବେମାଶ ବଢ଼ିଅଛି, ରାତରେ କିଛି ଖାଇନ୍ତି ନାହିଁ, ଦିନବେଳେ ଶିଆ ନଧ ସେହିପରି, ମବୁବେଳେ କାନ୍ଦନ୍ତି । ସାରିଆ ଜମି ଗୁଡ଼ ଦେବା ସକାଶେ ସାମାନ୍ୟଙ୍କ ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ି ଦେଇ

କହିଲେ । ସାଆନ୍ତ ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ । ଚମା ଖପା
ହେବାରୁ ସାଆନ୍ତାଙ୍ଗୀ ଆଉ କିନ୍ତୁ କହିଲେ ନାହିଁ, ଅନୁ
ଗୁଡ଼ିଦେଲେ । ମୁକୁର ବଇଦ ପାଖରୁ ତାଙ୍କ ବେମାଶ
ସକାଶେ ଅନ୍ଧ ଆଖି ଦେଇଥିଲା । ସେ ଅନ୍ଧ ଖାଇଲେ
ନାହିଁ, ମୁଣ୍ଡରେ ମାର ଥୋଇଦେଲେ ।”

ସୁଆଳ ର ଜବାବଦିଲ — “ମୁଁ ମୁଁ ଆଜକୁ ଦଶ
ବରଷ ହେଲ ଏହି ଘରେ ଅଛି । ମୋ ବାପର ପୁଣ୍ୟ
ବ୍ରାହ୍ମଣଶାସନରେ ଥିଲା । ମୋ ସ୍ଥାମୀର ନାମ ଟାଗନାଥ
ତିହାଡ଼ୀ । ଶୁଣିଛି ବିଶ୍ଵବେଳେ ମୋର ସାତ ବରଷ
ବୟସ ହୋଇଥିଲା, ସ୍ଥାମୀର ବୟସ ହୋଇଥିଲା ତିନି
କୋଡ଼ି ରୂପ ବରଷ । ମୋ ସ୍ଥାମୀ ତାଙ୍କ ଜମି ବିକ
ମୋ ବାପକୁ ଆଚି କୋଡ଼ି ଟଙ୍କା ଦେଇଥିଲେ । ବିଶ୍ଵ-
ବେଳେ ମୋ ସ୍ଥାମୀର ଶ୍ଵାସ ବେମାଶ ଥିଲା । ସେହି
ବେମାଶରେ ସେ ମଳେ । ମୋ ସ୍ଥାମୀରରେ ଆଉ କେହି
ନ ଥିଲେ । ନନା ଯାଇ ତାଙ୍କ ଜମି ବାଡ଼ି ବିକ ଦେଇ
ମୋତେ ଦରକୁ ଦେଇ ଆସିଲେ । ନନାଙ୍କ ଦରେ ପାଞ୍ଚ
ସାତ ବରଷ ରହିଥିଲା । ଗ୍ରାମରେ ଲକିତା ଦାସ
ବାବାକି ଥିଲେ । ମୁଁ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଚୈତନ୍ୟ-
ଚରିତାମୃତ ଶୁଣିବାକୁ ଯିବାରୁ ଭାଇମାନେ କଳି
ଲଗ ଇଲେ । ମୁଁ ବୃଦ୍ଧାବନ ଯିବା ସକାଶେ ବାବାଙ୍କିଙ୍କ
ସାଜରେ ଦିନେ ରାତରେ ପଳାଇ ଅସି କଟକ
ତେଳଙ୍ଗା ବଜାରରେ ଥିଲା । ସାଆନ୍ତ ମାମଲ କରିବା
ସକାଶେ କଟକ ଯାଇଥିଲେ । ତାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଅସି
ଏହି ଘରେ ଅଛି ।”

ଓ ଏ ମୁଦି ସନ୍ତକ ମହୁଆର ସନ୍ଧି ।

ତ ନମର ଗୁହା — “ମୋ ନାମ ବାଇଧର ମହାନ୍ତି,
ବାପର ନାମ ଡମ୍ବରୁଧର ମହାନ୍ତି, ଜାତି କରଣ,
ବୟସ ୪୭ ବରଷ, ସା: କନକପୁର, ପ୍ରଃ ଖଙ୍କଡ଼,
ଜି: କଟକ ।

“ଆଜକୁ କୋଡ଼ିଏ ବରଷ ହେଲ ମୁଁ ଏହି
ପତେପୁର ସରଣ୍ଡ ଟାଲୁକରେ ଗୁମାସ୍ତା ଅଛି ।
ପ୍ରଥମେ ମେଦିମ୍ବୁର କେରାମତ ଅଳି ଜମିଦାର
ଥିଲେ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଜମିଦାର ଶମରତ୍ନ ମଙ୍ଗରଜେ
କଟକରକ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଏହି ଜମିଦାଶ ପାଇଅଛନ୍ତି ।”

(ଦାରୋଗା ଗୁଡ଼ାଙ୍କୁ ତେର ସୁଆଳ କଲେ, ଗୁହା
ମଧ୍ୟ ତେର ଜବାବ ଦେଲେ । ସେ ସମସ୍ତ ଛୁଡ଼ି ଦେଇ
ଆନ୍ଦୋମାନେ ଗୁହା ଜବାବର ସାର ସାର କେତୋଟି
କଥା ବାହି ଲେଖୁଅଛୁଁ ।)

ଗୁହାର ଜବାବ — “ମଙ୍ଗରଜେ ଦରୁ କିଣି ଟଙ୍କା
ଦେଇ ଜମିଦାଶ କଣି ନାହାନ୍ତି, ଜମିଦାଶ ଅସୁଲ
ଟଙ୍କାରୁ କଣିଛନ୍ତି । ମଙ୍ଗରଜେ ପ୍ରଥମ ବରଷ ଖଜଣା
ଟଙ୍କା ଅସୁଲ କର ନେଇ ଜମିଦାର ଦିଲଦାର ମିଆଁଙ୍କୁ
ଦେଲେ । ଦୁସର କିଣି ଟଙ୍କା ଅସୁଲ କରନେଇ
ମେଦିମ୍ବୁର ଗଲେ, ମୁଁ ସାଙ୍ଗରେ ଗଲି, ଜମିଦାରଙ୍କୁ
କହିଲେ, “ପୁରୁଣା ଜମିଦାର ବାଘସିଂହ ବଣ ମେଳି
ଲଗାଇବାରୁ ଖଜଣା ଅସୁଲ ହେଲ ନାହିଁ, କଣ ହେବ ?
କାଳି ନାଟବଦୀ ।” ମଙ୍ଗରଜେ ତମୟୁକ ଲେଖାଇ
ନେଇ ଖଜଣା ଟଙ୍କା କରଇ ଦେଲେ । ଏଣେ ଜମିଦାର
କରଇ କରିଅଛନ୍ତି ବୋଲି ପ୍ରଜାମାନଙ୍କଠାରୁ କଳନ୍ତର
ନିଅନ୍ତି । ପ୍ରତି କିଣିରେ ଏହିପରି ହୁଏ । ଶେଷ ଥର
ମଙ୍ଗରଜେ ମୁସାଫେବମାନଙ୍କୁ ଅନେକ ଲାଞ୍ଚ ଦେଇ
ଅସଲ ସୁଧ ତିରଣ ହଜାର ଟଙ୍କାରେ ତମୟୁକ ଲେଖାଇ
ନେଲେ । ଦିଲୁମିଆ ନିଶାରେ ପଡ଼ିଥୁବା ସମୟରେ
ତମୟୁକ ଦସ୍ତଖତ କରିଦେଲେ । ମଙ୍ଗରଜେ ଆଉ
ମେଦିମ୍ବୁର ନ ଯାଇ କଟକରେ ମାମଲ କର ଜମିଦାଶ
ଦଖଲ କରିଗଲେ ।”

ସୁଆଳରେ ଜବାବ ଦେଲୁ “ହଁ, ଭରିଆ ତନ୍ତ୍ରୀ-
ଠାରୁ ଛ ମାଣ ଆଠୁଣ୍ଡ ଜମି କଟକବାଲ କରି

ନେଇଥିଲେ । କବାଳରେ ଦେଡ଼ଣ ଟଙ୍କା ଲେଖା
ଅଛି । ତମସୁକ ଲେଖାଇ ମାମଲା ଖରଚ ଇତ୍ୟାଦି
ସେଥିରେ କେତେ ଟଙ୍କା ଖରଚ ପଡ଼ିଅଛି, ପାଞ୍ଜି
ଦେଖିଲେ କହିବି—(ଗୁହା ପାଞ୍ଜି ଦେଖି କହିଲା)
ତାଏ ଟ ୩୪୯ ୧୭୫ ।”

ଗୁହା କହିଲା—“ହଁ, ସାଆନ୍ତେ ଭରିଆ ନାମରେ
କଟକ ଅଦାଳତରେ ନାଲିଶ କରିଥିଲେ । ମନ୍ଦିମାର
ଏଲୁନାମା, ଉତ୍ତିଜାଣ ପଢ଼ିଆନା, ନିଲମ୍ବ ଉପ୍ତାହାର,
ସବୁ ମୋ ପାଖରେ ଅଛି, ଭରିଆକୁ କିଛି ଦିଆ ଯାଇ
ନାହିଁ । ଅବାଳତର ପିଆବା ଅସି ସାଆନ୍ତଙ୍କଠାରୁ
ବକସିସ ନେଇ ମୋ ପାଖରୁ ରସିଦ ଲେଖାଇ ନେଇ
ଚାଲିଯାଏ । ସାରିଆ କିପରି ମଲ, ମୁଁ ଜାଣେ ନାହିଁ ।
ଏହି ଗାନ୍ଧିଟା ଭରିଆର ।”

(ସ୍ଵାଷର) ବାଇଧର ମହାନ୍ତି

* ନମ୍ର ଗୁହା—“ମୋ ନାମ ଚମ୍ପା; ବାପର
ନମ ଜଣା ନାହିଁ, ଜାତି ଏହି ଦର ମନୁଷ୍ୟ, ସାଇ
ଗୋବିନ୍ଦପୁର, କିଂ କଟକ—ମୁଁ ସାରିଆକୁ ଚିହ୍ନେ
ନାହିଁ, ତା ଦର ଏ ଗାଁରେ ମୁହଁଁ, ସେ ଆମ ଦୁଆରେ
ମର ନାହିଁ, ଆଉ କୁଆଡ଼େ ମରିଯାଇ ଆମ ଦୁଆରେ
ପଡ଼ିଥିଲ, ତାକୁ ଜର ହୋଇଥିଲ, ମରିଗଲ । ଆମ
ସାଆନ୍ତ ତାକୁ କିଛି କହି ନାହାନ୍ତି । ସାଆନ୍ତ ବଢ଼ି
ଉଳଲୋକ, ହଳିଲ ପାଣିରେ ଗେଡ଼ି ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ ।
ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କୁ ଜର ହୋଇଥିଲ, ସେ ମରିଗଲେ ।
ତାଙ୍କପାଇଁ ମୁଁ ଭାବ ଖାଉନାହିଁ । ତେର କାନ୍ଦିଲି ।
(ଗୁହା କନ୍ଧ ବସିଲ, ଦାରୋଗା ଧମକ ଦେବାରୁ
ତୁଳି ହେଲା) ଏହି ଗାନ୍ଧିଟା ଆମର ଘର ବାହୁଦୀ,
ପୁନବାର କହିଲ—ମାରିଆକୁ ଟଙ୍କାଦେଇ କଣିଛୁ ।”

୦ । ଏ ମୁହି ସନ୍ତକ ମୋର ସହି ।

ଅଧିକ ରତ୍ନ ହେବାରୁ କରେଇ ବନ୍ଦ ହେଲା ।
ଦାରୋଗା, ମୁନ୍ୟ, ଚୌକିବାର, ଗୋବର ଜେନା

ଅନେକ ରତ୍ନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବସି ପରାମର୍ଶ କଲେ । ଉପଥୁକୁ
ଗୁହା ଠିକଣା କରିଯାଇ ତହିଁ ପର ଦିନ ପୁନବାର
ସାଷ୍ଟୀ ଜବାନବନୀ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ।

ତନମ୍ର ସାଷ୍ଟୀ—“ମୋ ନାମ ବନା ଜେନା,
ବାପର ନାମ ବନା ଜେନା, ଜାତି ପାଣ, ବିଷୟ ୧୮,
ପେଣା ହଳିଆଗିଲା । ସା । ମହାମୟୁର । । ପ୍ର । ବାଲୁ-
ବିଶି । ଜ । କଟକ—ମୁଁ ସାରିଆକୁ ଚିହ୍ନେ । ତା ଦୁଆରକୁ
ତେର ଥର ଯାଇଛି । ତା ଦର ସଭରୁଣିଆ । ମୌ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ ସାହିରେ ନା ନା ପାଣସାଇରେ । ପୁନବାର
କହିଲ । ନା ନା ଏହି ଗ୍ରାମରେ । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗରଜ
ଆଜକୁ ଆଠଦିନ ହେଲା ତାହାକୁ ଧରି ଆଣି ବାଡ଼େଇ-
ଥିଲେ । ଏହି ବାଉଁଶ ବାଡ଼ରେ ବାଡ଼ିଅଥିଲ । (ସାଷ୍ଟୀ
ବାଡ଼ ଦେଖାଇଦେଲା) ଲେ ଦ୍ଵାଦଶୀ ଦିନ ଅଧିବାତି
ବେଳେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗରଜ ବାଡ଼ିଅଥିଲେ, ଦେଖିଅଛି ।
ସାରିଆ ପିଠିରେ କୋଡ଼ିଏ ପାହାର ବାଡ଼େଇଲେ । ମୁଁ
ସାଉଁଦର ଗୋରୁ ଖୋଜି ଆସିଥିଲି । ମୋ ଦର ଏଠାକୁ
ଦୁଇକୋଣ ବାଟ । ସାଆନ୍ତଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ମୋହର
ତକରର ନାହିଁ । ଗୋବର ଜେନା ଚୌକିଆ ମୋ
ଭିଶୋଇ ନୁହେ ।”

। ଏ ବାଡ଼ ସନ୍ତକ ବନା ଜେନାର ସହି ।

୭ ନମ୍ର ଗୁହା—“ମୋ ନାମ ଧକେଇ ଜେନା,
ବାପର ନାମ ନାଜୁଡ଼ ଜେନା, ଜାତି ପାଣ, ବିଷୟ
ଜଣା ନାହିଁ, ପେଣା ହଳିଆଗିଲା । ସା । ରାପୁର । ପ୍ର ।
ବାଲୁବିଶି । ଜ । କଟକ ।

ଗଲ ନବମୀ ଦିନ ଅଧିବାତି ବେଳେ ମୁଦାଲ
ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗରଜ ଏହି ବାଉଁଶ ବାଡ଼ରେ ସାରିଆକୁ
ବାଡ଼ିଅ ଥିଲେ, ମୁଁ ଦେଖିଅଛି । ମୁଁ ଲୁଣ କଣିବାକୁ
ଦୋକାନକୁ ଆସିଥିଲି । ରତ୍ନ ହୋଇଯିବାରୁ ଦୋକାନ
ପିଣ୍ଡାରେ ଶୋଇଥିଲା । ଗୁମ୍ ଗୁମ୍ ଜବ ଶୁଭିବାରୁ ମୁଁ

ଦୋକାନ ରୂପ ଉପର ଚଢ଼ି ଅନାଇଲି । ପୁନବାର କହିଲ, ନାହିଁ ନାହିଁ, ମୁଁ ମଙ୍ଗରଜଙ୍କ ପିତ୍ତାରେ ଚଢ଼ି ଅନାଇଲି, ଦିଶୁଥିଲା । ମୁଁ ଏହି ଗାନ୍ଧିକୁ ଚିରହୁ, ନିଜେ ତେର ଥର ଦୁଇଁଛି । ଏ ଗାନ୍ଧିର ନାମ ବଉଳା, ଏ ଗାନ୍ଧି ଭରିଆ ତନ୍ତୀର । ରମତନ୍ତ୍ର ମଙ୍ଗରଜ ତା ଦୂର ରେତି କର ଆଣିଅଛି, ସିନ୍ଧ କର ରେତି କରି ଆଣିଛନ୍ତି ।”

ମୁହାନର ସୁଆଳରେ ଜବାବ ଦେଲ—“ଗୋବର ଜେନା ମୋ ମାଉସୀ ପୁଅ ଘର ନୁହେ । ସେ ମୋତେ ଡାକ ଆଣି ନାହିଁ । ମୁଁ ଗୁହାର ଦେବା ସନାଟଣ ଆପଣା ଇଚ୍ଛାରେ ଆସିଅଛି । ସେ ମୋତେ ଖାଇବାକୁ ଦିଏ ନାହିଁ । ମୁଁ ଦୂର ଚୁଡ଼ା ଗୁଡ଼ଳ ବାନ୍ଧ ଆଣିଅଛି । ନବମ ଆଜକୁ କୋଡ଼ିଏ କି ବାଇଶ ଦିନ ହେଲ ଗଲଣି । ଆଜି ତିଥି କଣ, ମୋତେ ଜଣା ନାହିଁ ।”

। ଏହି ବାନ୍ଧ ସନ୍ତକ ଧକେଇଜେନାର ସହି ।

ନମ୍ବର ଗୁଡ଼ା—“ମୋ ନାମ ଖରୁ ଚନ୍ଦବାପର ନାମ ନିତା ଚନ୍ଦ । ଜାତି ତନ୍ତୀ, ବୟସ ୨୮, ପେଶା ଲୁଗା ବୁଝା, ସା । ଗୋବିନ୍ଦପୁର, ଜିଲ୍ଲା କଟକ ।

ଏ ଗାନ୍ଧି ଭରିଆର ଜାଣେ । ଭରିଆ ମୋ ପଡ଼ିଶା । ଯେଉଁ ଦିନ ସରକାରୀ ଜମାଦାର ଆସି ଭରିଆ ଦର ଭଙ୍ଗାଇ ଦେଲେ, ସେହିଦିନ ମଙ୍ଗରଜେ ଗାନ୍ଧି ବାନ୍ଧ ଆଣି ଉଆସରେ ରଖିଅଛନ୍ତି । କି ସକାଶେ ଗାନ୍ଧି ବାନ୍ଧ ଆଣିଲେ ମୋତେ ଜଣା ନାହିଁ । ମଙ୍ଗରଜଙ୍କ ହଳିଆ-ମାନେ ପାଇ ଭରିଆ ଦର ଭଙ୍ଗି ପକାଇଲେ, ଦରର ସବୁ ଜିନିସ ବୋଲି ଆଣିଲେ । ଭରିଆ, ସରିଆ ଦୁଇଜଣ ଡକାପାଡ଼ି ଦାଣ୍ଡରେ ଗଡ଼ୁଥାନ୍ତି । ସରକାରୀ ଜମାଦାର ଆସିଥିବାରୁ ଆମ୍ବେମାନେ କବାଟ କିଳି-ଦେଇ ସରେ ଲୁଚିଥିଲୁଁ । ମୁଁ କବାଟ କିଳିଦେଇ ଜଳାରେ ଅନାଇ ଥାଏ । ତଉକିଆ ଗୋବର ଜେନା

ମୋତେ ଡାକୁଆଏ । ମୁଁ ଜବାବ ଦେଲି ନାହିଁ । ମୋ ଭାବେୟା ଜବାବ ଦେଲା, ମୁଁ ଘରେ ନ ଥିବାର କହିଲା ।”

( )—ଉଜ୍ଜି ସନ୍ତକ ଖରୁ ଚନ୍ଦର ସହି ।

ଜବାବ ଅସାମୀ ରମତନ୍ତ୍ର ମଙ୍ଗରଜ—ପିତାର ନାମ ଧମା ନାୟକ, ଜାତି ଖଣ୍ଡାୟୁତ, ବୟସ ୫୨, ପେଶା ଜମିଦାର । ସା । ଗୋବିନ୍ଦପୁର । କି । କଟକ ।

ଜବାବ ଦେଲ—“ମୁଁ ସାରିଆକୁ ମାରି ନାହିଁ । ଭରିଆ ମୋ ପାଖରୁ ଟଙ୍କା କରଇ ନେଇଥିଲା, ନାଲିଶ କର ତାହାର ଛ ମାଣ ଆଂଗୁଷ୍ଠ ଜମି ଟିକ୍କି କର ନେଇଅଛି, ମୋକଦମା ଖର୍କାକୁ ତାହାର ଗାନ୍ଧି ନେଇଅଛି ।”

(ସ୍ଵକ୍ଷର) ରମତନ୍ତ୍ର ମଙ୍ଗରଜ ।

ଟିକ୍ ଏହି ସମୟରେ ଗୋଟାଏ ବାୟା ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚିଲ । ଅଣାରେ ଖଣ୍ଡେ ଛଣ୍ଡା କନା ଗୁଡ଼ାଇଅଛି; ମୁଣ୍ଡବାଳ ମୁକୁଳା, ଦେହେୟାକ ଧୂଳ କାଦୁଆ, ହାତରେ ଗୋଟିଏ ବାଜେ ହାଣ୍ଡି ଧରିଅଛି, ଖୁବ୍ ନାଚିଲା, ସାରିଆ ସାରିଆ ବୋଲି ଗୀତ ଗାଇଲା । ତାକୁ ଦେଖି ଗୀା, ଲୋକମାନେ ହାହାକାର କରି କହିଲେ, “ଆରେ ଭରିଆତୋ କପାଳରେ ଏହା ଥିଲା ।” ମଙ୍ଗରଜ ଉପରେ ନଜର ପଡ଼ିଯିବାରୁ ବାୟା ତାକୁ କାମୁଡ଼ିବାକୁ ଧାରୀଲା । ଚଉକିଆମାନେ ତାକୁ ଧରି ପକାଇଲେ; ସମ୍ବାଦ ନ ପାରି ଦାରେଗାଙ୍କ ହକୁମ ଅନୁସାରେ ବାନ୍ଧ ପକାଇଲେ ।

ଦାରେଗା ମାମଲ ତଥାରଣୀ ତେମ କଲେ; ବିଷି ଜଣ ରୁହାର ଜମାନବନ୍ଦୀ ହୋଇଥିଲା । ସେଥୁ-ମଧ୍ୟରୁ ରୁରିଜଣ ଗୁହାଙ୍କୁ ବାହାଲ ରଖି ଆଉ ଆଉ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ରୋକ୍ଷୋତ୍ତ ଦେଲେ ।

ଆସାମୀ ଚଲଣି ।

ବେଳ ପ୍ରହରକ ସମୟରେ ମଙ୍ଗରଜ ଚଲଣ ହେଲେ । ହାତରେ ହାତକଡ଼ି, ଚୌକିଆ ବରକନାଜ

ଯେଉଁଛନ୍ତି, ମଧ୍ୟର ମଙ୍ଗରିଳ ମୁଣ୍ଡରେ ଖଣ୍ଡ ଗାନ୍ଧୀ
ପକାଇ ମୁଣ୍ଡ ପୋଡ଼ି ଚାଲିଛନ୍ତି । ଗ୍ରାମ ଲୋକମାନେ
ଯାହାକାଳୀ ପରି ଛିନ୍ଦା ହୋଇ ଚାହିଁ ଅଛନ୍ତି । ଆଗରେ
ଦାରୋଗା, ପଛରେ ମୁନ୍ଦି । ମଙ୍ଗରଜଙ୍କର ଏହି ଦୁଇଶା
ଦେଖି ତ୍ରାମର କେହି ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇଥିଲ କି ନାହିଁ,
ଆମ୍ବେମାନେ ଠିକ୍ କହିବାକୁ ଅଷ୍ଟମ । କେବଳ ଚମା
“ମୋ ସାଆନ୍ତ, ମୋ ସାଆନ୍ତ, ମୋ ସାଆନ୍ତକୁ କାହିଁ
ଯେନ୍ଦ୍ରୀରେ ଡକା ପାଡ଼ି ଧାଇଁଥିବା ବେଳେ ବାଟ ଉଛୁଳି
ପଡ଼ୁଥାଏ । ସାଆନ୍ତ ପଛକୁ ମୁଣ୍ଡ ବୁଲଇ ଦୁଇ ତିନି
ଥର ଫେର ଯିବାକୁ କହିଲେ । ଦାରୋଗା ମୁନ୍ଦି
ଦିକ୍ବାର ହେଲେଣି, ଶୁଣିବାକୁ ନାହିଁ, ମୁଣ୍ଡରେ ଲୁଗା
ନାହିଁ, କାନ୍ଦି ଅଥୟ ହୋଇ ଯାଉଛି । ଏହିପରି ଦୁଇ
କୋଣ ଯାଇ ସାଆନ୍ତକୁ ଶୁଣାଇ ଶୁଣାଇ କହିଲ,
“ଗନ୍ଧାଦର ଜିନିସଗୁଡ଼ାକ ଉଇ ଧରିଯିବେ, ମୂଷା
ଖାଇଯିବେ, କଣ ହେବ ?” ମଙ୍ଗରାଜେ ଟିକିଏ
ଛିନ୍ଦା ହୋଇ ଯାଇ ଲମ୍ବ ଲମ୍ବ ଦୁଇଟା ନଳିକସ୍ତ ତା
ହାତର ଦେଇ କହିଲେ, “ସବୁ ସାବଧାନରେ
ରଖିବୁ, କିଛି ଚିନ୍ତା କରିବୁ ନାହିଁ ।” ଚମା କଞ୍ଚି
ଦୁଇଟା ଖୁବ୍ ସାବଧାନରେ ଅଣ୍ଟିରେ ଖୋସି ଦେଇ
କହିଲ, ଆପଣ ‘୦୧’ରେ ବସୁଥିବେ, ଓପାସ ରହିବେ
ନାହିଁ ।” ଗୋବିନ୍ଦା ଭଣ୍ଡାରୀ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଥିଲ ।
ଦୁଇଜଣ ସାଙ୍ଗ ହୋଇ ଘରକୁ ବାହୁଡ଼ିଲେ । ବାହୁଡ଼ିବା
ସମୟରେ ଚମାର କାନ୍ଦଣା କେହି ଶୁଣି ନାହିଁ ।

ଦାରୋଗା ସାହେବ ଥାନାରେ ପହଞ୍ଚ ଗୁହା
ଜମାନରଦୀ ସମସ୍ତ ପୁନରାର ଥରେ ଶୁଣି ମୁନ୍ଦିକ
ପରାମର୍ଶ ଅନୁଯାରେ କାଟକୁଟ କରି ଗୁହ୍ମାନଙ୍କୁ
ସଦୁଦେଶ ଦେଲେ । ତାହା ବାଦ ରିପୋର୍ଟ ସହିତ
ଆସାମୀକୁ କଟକ ମେଜେଷ୍ଟ୍ରି ସାହେବଙ୍କ ହଜୁରକୁ
ଗୁଲାଶ ଦେଲେ । ଆମ୍ବେମାନେ ଦାରୋଗାଙ୍କ ଶିପୋର୍ଟର
ଏକ ପ୍ରସ୍ତୁ ସଇମୋହର ନକଳ ହାସଲ କରିଥିଲୁଁ ।
ଆପଣଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ହେଲେ ଶୁଣନ୍ତି ।

ଦାରୋଗା ରିପୋର୍ଟର ନକଳ ।

ଧର୍ମବିତାର,

ଚଳିଛି ଅନ୍ତେବେର ମାସ ତିନି ତାରିଖ ଘେର
ଅଠବିଜ ଅଷ୍ଟାଧିନ ଆପଣା ଏଲକା ମଧ୍ୟରେ ଆପଣା
କରିର ଜାଗରେ ବସି ସରକାରୀ କାମ ଅଞ୍ଜାମ
କରୁଥିବା ହାଲତ - ମୁନ୍ଦି ଚନ୍ଦର ଦାସ ବନ୍ଦା
ତାହାଣ ପାଖରେ ବସି ରେଜିନ ତାଙ୍କୁ କଳମବନ
କରୁଥିବା ହାଲତ - ବରକନାଜ ଗୋଲମ କାଦର ଓ
ହର ସିଂ ଆପଣା ପହରରେ ମୁତ୍ତପୁନ ଥିବା ହାଲତ -
ଅଟ ଥାନା ଏଲକା ପତେପୁର ସରଷଣ ମୌଜା
ଗୋବିନ୍ଦପୁର ଛୁଟିଆ ଗୋବରୁ ଜେନା ହାଜର ଅସି
ଜାହେର କଲ କି, ତାଳୁକା ମଜକୁର ମୌଜା
ମଜକୁର ରହିଥ ସାରିଆ ନାମକ ତନ୍ତ୍ରାଣୀକୁ ଶୁଣ
କରିଥିବା । ବନା ଏହି ରିପୋର୍ଟ ପାଇବା ମାତ୍ର
ଲହମାକ ଗୁଦପୁଣ୍ଡ ନ କରି ହଜୁରକୁ ପ୍ରଥମ ଏତଳଇ
କାଟି - ଆସାମୀ ଜଣେ ଜମିଦାର ଥିବା ଏବଂ ସେ
ଜଣେ ମଣ୍ଡୁର ବଦମାଏସ ଏବଂ ଜାଲିମବାଜ ଥିବା
ହାଲତ ଏବଂ ମାମଲ ଭାରି ସଙ୍ଗୀନ ଥିବା ଲିହାଜ
ବନା ତଡ଼େଦମ ଉକ୍ତ ପ୍ଲାନକୁ ରମାନା ହୋଇ
ସରଜମିନରେ ପଢ଼ସ ଦୟାର ମୁତ୍ତାବକ ଆସାମୀ ଦର
ମହାସର ଖାନତଳସ ବଢୁଛ ଦୃସିଆରିରେ ଆସାମୀକୁ
ଗ୍ରେପ୍ଟାର କଲ ବାଦ, ମହିଳିକାଙ୍କ ସାରିଆର ଲାଶ
ଏବଂ ତାହାର ଘରର ମାଲ ଆସିବାବ ଏବଂ ମହିଳା-
କିଆର ନେତ ନାମକ ଏକବିଶ ସଫେଦା ଗାଇ
ଆସାମୀ କିମାରୁ ବରମଦ କରିଅଛି । ଆସାମୀ ଯେଉଁ
ବାଉଁଶ ବାଉଁରେ ସାରିଆକୁ ଖୁଣ କରିଅଛି ସେ ବାଉଁ
ମଧ୍ୟ ବରମଦ ହେବା ହାଲତ - ଆସାମୀ ରମନନର
ମଙ୍ଗରଜ ଆପେ ଏକଗୋଟା ବାଉଁଶ ବାଉଁରେ ସାରିଆକୁ
ଖୁଣ କରିଥିବା ଗୁରୁଜଣ ଗୁହାଙ୍କ ଜବାନବନ୍ଦରୁ ସାଫ
ସାବିତ । ଏମାନେ ହୁଇତଗୁହା ଥିବା ସାଫ ସାବିତ ।
ଆସାମୀ ସେ ଜଣେ ଜାଲିମବାଜ ଜଣେ ଇମାନଦାର

ମୁସଲମାନର ଜମିଗାଣ ଜୁଆରେଖା କରି ନେଇଅଛି,
ତାହା ଗୁରି ନମ୍ବର ଗୁହା ଜମାନବନ୍ଦରୁ ସାପ
ସାବିତ । ଏହି ସବୁ ହାଲ ଲିହାକରେ ଆସାମୀ
ଉପରେ ଖୁଣ ଯାବିତ ହେବାରୁ ହଜୁରକୁ ରୂପଣ
ଦେଲି, ହକୁର ଖୋଦାବଦ ମା ବାପ, ଦୂନିଆର
ବାଦସା, ରିପୋଟ କଷେର ମାପ ହେବ, ନୌସନାଶ
ତଜବିଜ୍ ହେବ ।

୧୦ ତାରିଖ ଅକ୍ଟୋବର ସନ ୧୯୩୧
ଦାରେଗା ଇନାସତ ହୋସେନ
ଆନେ କେନାପଡ଼ା ।

ପ୍ରକାଶ ଥାଉ କି ଅଳୁହିଦା ପର୍ଦ ମୁତ୍ତାବକ
ଆସାମୀ ଦ୍ରୁତ ବରୁମଦ ହୋଇଥିବା ଗେର ମାଲ
ହରି ଦିଂ ବରକନ୍ଧାଜ ହେପାଜତରେ ଭେଜାଗଲ ।
ଏପରି ଆସାମୀ ସାରିଆକୁ ଶୁନ୍ କରିବାରୁ ତାହାର
ମାଲିକ ଭଣିଆ ଚନ୍ ଘର ବାୟୁ ହୋଇ ଲେକମାନଙ୍କ
ଉପରେ ଜୁଲମ କରୁଥିବା, ତାହାର ହେପାଜତ ସକାଶ
କେହି ଏଗାନା ଲେକ ନ ଥିବା ହାଲତ ହଜୁରକୁ
ଗୁଲାଣ ଦେଲି, ହଜର ମାଲିକ ।

ତାରିଖ ସନ ପଦ୍ମର ।

-90-

ଓকিল বামবাম লাল

କାଠ ରେଳିଂ ବେଡ଼ା ନାଜରଖାନା ଗାରଦିର
ଗୋଟାଏ କୋଣର ବାଡ଼କୁ ଆଉଜି ଆଖି ବୁନି
ଗୋଟିଏ ଆସାମୀ ବସିଅଛି । ଚାରି ଜଣ ବରକଦାଜ
ପହର । ଆହା, ଲୋକଟାକୁ ପଦେ କଥା କହିବାକୁ
କେହି ନାହିଁ । ସମସ୍ତେ ସୁନ୍ଦର ସାଥୀ, ଅର୍ଥର ଦାସ,
ବେଳ ପଡ଼ିଲେ କେହି କାହାର ନୁହେଁ । ତୁମେ ତ

ଦେଖିଛି, କାହା ଦୁଆରେ ଦୂର ମରୁ ନାହିଁ, କାହା' ଦୁଆରେ ମଣିଷ ଚନ୍ଦନଲି । ଅଳ୍ପା ସବୁ କରଏ । ଜଣେ ବିଲଙ୍ଗ କବି କହିଛନ୍ତି, 'ସୃଷ୍ଟିମାନ ଜଗତ ଆଉ ବନ୍ଧୁଶନ୍ତ ଜୀବନ ସମାନ ।' ଏଣୁ ମନୁଷ୍ୟକୁ ବନ୍ଧୁ ଗୁଡ଼ିପାରେ ନାହିଁ । 'ଦୃଷ୍ଟିବତ ମଜାରଜେ ।' ଆସାମୀ ତମକି ପଡ଼ି ଅନାଇଲେ । ପୁରୋ ସେ ତେର ତେର ଦୃଷ୍ଟିବତ ଶବ୍ଦ ଶୁଣିଥିଲେ; ମାତ୍ର ଆଜି ଦୃଷ୍ଟିବତ ଶବ୍ଦଟା ଶୁଣି ତାଙ୍କ ପିଣ୍ଡରେ କହି ପ୍ରାଣ ପଣ୍ଡିଲ ରହି ଜଣାଗେଲା । ବନୀ କିଛି କଥା କହି ନ ପାରି ଗୋଡ଼ଠାରୁ ମୁଣ୍ଡଯାଏଁ ସେହି ମୁଣ୍ଡିକୁ ଦର୍ଶନ କରୁଣ୍ଟି । ବିଶାଳ ମୁଣ୍ଡି, ଆଶ୍ୟକୁଳମ୍ବିତ ବାହୁ, ଦେହରେ ଉଲ୍ଲଙ୍ଘନ ଆଜାନୁକୁଳମ୍ବିତ ଛକଳିଆ ବନଲଗା ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ କାଳିଛିତି ଚପକନ, ମୁଣ୍ଡରେ ହାତେ ଚଉଡ଼ା ଚବିଶ ହାତ ଲମ୍ବ ଜରିମୁହଁ ତାଳିଆ ପାଗବନା, ପାଚିଛୁଡ଼ି ଶ୍ଵେତ ପରେରୁ ଫେରି ଆସି ବାଁ କାନି ଡାହାଣ କାନରେ ଡାହାଣ କାନ ବାଁ କାନରେ ଗୁଡ଼ିରେ ଛକା ପଡ଼ିଛି, ତିନିପୁଳିଆ ମାଣିଆବନୀ ଖବି ପିନା, ଗେଡ଼ରେ ପୁଳିପକା ମରହଟୀ ଯୋତା, କାନରେ ପାହାଡ଼ୀ ଶର କଳମ, ପାଉଁଲୀ ନିଶ, ଏକଗାଳିଆ ଗାଲେ ମାନ । ସେହି ମୁଣ୍ଡି ଦେଖି ଆଶା, ଭରସା, ବିସୁଧ୍ୟ, ମନେହ ଆସାମୀ ମନକୁ ମର୍ମ ପକାଉଅଛି । କିଛି କଥା କହିପାରୁ ନାହିଁ । ଜଣା ଲୋକ ପରି, ଷେଷୁ ଲୋକ ପରି ଦୃଷ୍ଟିବତ କଲେ, ଏ କିଏ ? ଆମ୍ବମାନେ ଅନୁମାନ କରୁଁ, ଏ ଜଣେ ବନ୍ଧୁ ହେବେ । ରୂପକ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଆମ୍ବମାନଙ୍କର ବିଶେଷ ଜ୍ଞାନ ଥିବାରୁ ଏପରି ମୀମାଂସା କରିବାକୁ ସାହସ କରିଅଛୁଁ । ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଛି, "ରଜଦାରେ ଝୁଶାନେ ତ ଯ ତିଷ୍ଠିତ ସ ବାନ୍ଧବଣ୍ଣ ।" ବୋଇଲେ ରଜଦାରେ କି କରେଇରେ, ଶୁଶାନେ କି ମଣାଣି ପଢାରେ, ତିଷ୍ଠିତ କି ଥାନ୍ତି ରତ୍ୟର୍ଥ । ସ ବାନ୍ଧବ ଅର୍ଥାତ୍ ଓକଳମାନେ କିଚରିରେ, ଆଉ ବିଲୁଆମାନେ ମଣାଣିରେ ଥାନ୍ତି, ଏମାନେ ବାନ୍ଧବ । କେବଳ ଜୀବିତ ପଣେ ଆଉ ମୁରିଣଶେ ପ୍ରଭେଦ । ଆସାମୀକୁ ବହୁତ ଦେଳଯାଏ ଭକ୍ତି ଭକ୍ତି

ରୁହିଁ ରହିବାକୁ ହେଲା ନାହିଁ । ପଛର ବରକଦାନ ଗୋପୀ ସିଂହ ଚିହ୍ନାଇ, “ଦେଖ, ଏହାଙ୍କର ନାମ ରାମ ରାମ ଲାଲ, କରେଶାର ବଡ଼ ଓକଳ, ଏହାଙ୍କୁ ଆଜ୍ଞା କରି ଧର । ସହେବଙ୍କୁ ଏହାଙ୍କ କଥା ଦୁଇ ଶୁଣନ୍ତି ।” ଓକଳ ବାବୁ ଝୁମ୍ବି ହୋଇ ଗୁଡ଼ ଅଉ ଦୁଇ ବାହୁରେ ଦୁଇଥର ଅଣି ବୁଲୁଛିଲେ, ଦୁଇଥର ଗଲା ଖକ୍କାର ପୁରୁଣା ସେମ୍ପା ମଣିଷପରି କହିଲେ, “ମଙ୍ଗରାଜେ, ମାମଲାଟା ଏତେ ବଢ଼ିଗଲ, ଆଗରୁ ମୋତେ ଖବର ଦେଲ ନାହିଁ ? ସମ୍ବାର ଯାକ ମାମଲ ମୋ ପାଖରେ, ଲୋକମାନେ ଥୁକ ପକାଇବାକୁ ସୁନ୍ଦର ବେଳ ଦେଉ ନାହାନ୍ତି, ତେବେ ମଧ୍ୟ ଆପଣଙ୍କ ନାମ ଯେପରି କାନରେ ପଡ଼ିଲ, ଧାଇଁଛି ।” ମଙ୍ଗରାଜେ ଫାଁ କରି ନିଶ୍ଚୟସଠାଏ ପକାଇ ଦେଇ କରି କାନ ପକାଇଲେ, ହାତ ଯୋଡ଼ି ଭୁଲୁଁରେ ମୁଣ୍ଡ ଲଗାଇ ଦେଲେ ।

ଓକଳ—“ଉଠନ୍ତୁ ଉଠନ୍ତୁ, ଏଣିକ ସବୁକଥା ମୋତେ ଲାଗିଲ, ଆପଣ ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ବସନ୍ତ, କିଛି ପରବାଏ ନାହିଁ । କାଳ ରାତରେ ସାହେବଙ୍କ କୋଠିକି ଯାଇଥିଲି, ତେର ତେର ମାମଲ କଥା ପଡ଼ିଲ, ଆପଣଙ୍କ କଥା ମୋତେ କଣା ଥିଲେ ଆଜି କଣ ବୋଲି କଣ କରି ପକାଇଥାନ୍ତି । ଆପଣଙ୍କ ମକଦମା ହାଲ ମୁଁ ସବୁ ବୁଝିଲାଣି, ସବୁ ମିଛ, ସବୁ ମିଛ । ସେହି ଯେ ମୁହଁପାତା ଦାରୋଗା, ଚାହାର ଏତେ ଖେଳ । ସେହି ଦାରୋଗାର ହାଲ କଣ କରିବ, ଦେଖିବେ । ଥର ସାହେବଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ କଥା ହେଉ ।”

ମଙ୍ଗରାଜେ—(ହାତ ଯୋଡ଼ି) “ଓକଳ ସାହେବ ! ମୁଁ କଣ କରିବି, ମୋତେ ବଞ୍ଚାଉନ୍ତି, ମୋତେ ପ୍ରାଣ ଦିଅନ୍ତି । ଆପଣ ମୋର ଧର୍ମର ବାପ, ମୁଁ ପିଲାଲେକ, ପିଲ ବୁଦ୍ଧ, ଆପଣଙ୍କୁ ସବୁ ଲାଗିଲ ।”

ଓକଳ—“ଆପଣଙ୍କୁ କିଛି କହିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ, ମୁଁ ତ ସବୁ ଜାଣେ ସବୁ କରିବି । ତେବେ ଗୋଟାଏ କଥା

କଣ ଜାଣନ୍ତି, ମାମଲାଟା କିଛି ଟାଣ, ଭାଷା ଟାଣ, ପାଣିର ମାମଲ, ବେଳରୁ ନ ଜାଣିଲେ ପାଣୀ ଠକ୍ । ପୁଣି ସେହି ପୋଡ଼ାମୁହଁ ଦାରୋଗାଟା ପିଲ୍ଲ ଧର ଗୁଣ୍ଠିଛି । ଆପଣ ତ ବୁଦ୍ଧିମନ୍ତ ଲୋକ, ଅଧିକ କଣ କହିବି, କରେଶା ମାମଲ କଥା ସବୁ ଆପଙ୍କ ଜଣା, କିଛି ଖରଚ ଲାଗିବ, ଖରଚକୁ ଉଣିଲେ ହେବ ନାହିଁ, ହାତ ପିଟାଇବାକୁ ହେବ । ଦାରୋଗା କଣ କହି ବୁଲୁଣ୍ଠି ଶୁଣିଲେଣି ତ ? ପାଣୀ ମକଦମା । ପ୍ରାଣ ଥିଲେ ସବୁ । ଟଙ୍କା ଆପଣ ଅଜୀବନ୍ତି, କି ଟଙ୍କା ଆପଣଙ୍କୁ ଅଜୀବି ? ଆପଣ ସେଥିର ଗୋଟାଏ ଠିକ୍ ପକାଉନ୍ତି ।”

ମଙ୍ଗରାଜେ (କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି)—“ଆଜି, ଏଥିରେ କେତେ ଟଙ୍କା ଲାଗିବ ? ମୋ ହାତରେ ତ ଗୋଟିଏ ପଇସା ନାହିଁ, ସାଙ୍ଗରେ କେହି ଲୋକ ନାହିଁ । ଯେ ଗୁମ୍ଫା ରୁକର ଆସିଥିଲା, ଦାରୋଗା ସେମାନଙ୍କୁ ମୋ ସାଙ୍ଗରେ କଥା କହି ଦେଉନାହିଁ । ମୋତେ ଖଲସ କରି ଦେଉନ୍ତି, ଦରକୁ ଗଲେ ହଜାରେ ଟଙ୍କା ଆପଣଙ୍କୁ ଦେବି ।”

ଗୋପୀ ସିଂହ—“ଆହେ ମଙ୍ଗରାଜେ, ତୁମେ କି ଏହି ବୁଦ୍ଧିରେ ଜମିଦାରୀ କରୁଥିଲ ? ଏଠାରେ କଣ କଣା ବିକା କଥା ଯେ, ଧାର ଉଧାର ଚଳିବ ? ‘ମକ୍କେଲ ବୋଲେ ରଖ ମଉସା, ଓକଳ ବୋଲେ ଆଣ ପଇସା ।’ ‘ଟଙ୍କାଟି ଥୁଅ କଥାଟି କୁହି ।’ ଟଙ୍କା କାଢି, ଟଙ୍କା କାଢି, ମାମଲ ଜଣିବ ତ ଟଙ୍କା କାଢି । ଓକଳ ସାହେବ, ମୁଁ ଆଉ ଆସାମୀ ସାଙ୍ଗରେ କଥା କହିବାକୁ ଦେବି ନାହିଁ । ନାଜର ଦୁଇ ପଦ କଥା କହିବାକୁ ହୁକୁମ ଦେଇଥିଲେ । ମୁଁ ଏକଲ ନାହିଁ, ଆମ୍ବେମାନେ ରୁରିଜଣି ।”

ଓକଳ—“ଶୁଣୁଛ ତ ମଙ୍ଗରାଜେ ! ସହଜ କଥା ନୁହେ, ବରକଦାନ ଠାରୁ ହାକିମ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତଙ୍କୁ

ହାତ କରିବାକୁ ହେବ । ମାମଲୁ ଯେପରି ଟାଣ, ଆଉ କେହି ଓକଳ ହୋଇଥିଲେ ନଗଦ ଦଶ ହଜାର ଧରି ମଧ୍ୟ ମୁଁ ଦେଇ ପାରନ୍ତା ନାହିଁ, ମୁଁ ବୋଲି ଏଥିରେ ପଣ୍ଡିତ । ଆପଣ ଯେତେବେଳେ ଧର୍ମବାପ ବନାଇଲେଣି, ଆଉ କଣ ଉସାଇ ଦେବି ? ଆଜ୍ଞା; ଏହି ମାମଲରେ ଯେତେ ଟଙ୍କା ଖରଚ ହେବ, ମୁଁ ଖରଚ କରୁଛି, ଏଥିରେ ତ ଦଶ ହଜାରରୁ ପରିସାଏ ଉଣା ନୁହେଁ । ଆପଣଙ୍କ ଜମିଦାରୀ ମୋତେ କଟକବନ୍ଦ ଲେଖି ଦେଉଛୁ । ସବୁ ଟଙ୍କା ଯେ ଏବେ ଖରଚ ହୋଇଯିବ, ଏପରି ନୁହେ । ଆପଣ ଖଲୁସ ହେଲେ ମୁଁ କଡ଼ା ଦାମ ହିସାବ ବୁଝାଇ ଦେବି ।”

ମଙ୍ଗରଜେ ଗାଲରେ ହାତ ଦେଇ ଦଣ୍ଡେ ବସି କଣ ଭାବିଲେ । ସାପର ଗୋଡ଼ ସାପକୁ ଦିଶେ ! କଟକବାଲ ଅର୍ଥ ମଙ୍ଗରଜେ ଭଲ ଜାଣନ୍ତି । ତେବେ ମନୁଷ୍ୟ ଭାସି ପାଉଥିବା ବେଳେ ବାସ ଲାଞ୍ଜଟା ମନ୍ଦ ହାତରେ ପଡ଼ିଲେ ଗୁଡ଼େ ନାହିଁ ।

ଓକଳ ରାମରାମ ଲାଲ କାର୍ଯ୍ୟବେଳେ ଖୁବ୍ ଚଞ୍ଚଳ । ଦୁଇ ଘଣ୍ଟା ମଧ୍ୟରେ ସିଠାମ କଣ୍ଠ, କବାଲ ଚଠା, ସାଫି ଶେଷ କରେଇରେ କାନ୍ତିଖାନାରେ କବାଲ ରେକେଷ୍ଟ୍‌ସ୍ଟ୍ ସମାପ୍ତ । ଓକଳ ସାହେବ ଶେଷରେ କହିଲେ, “ମଙ୍ଗରଜେ ! ଆପଣ ବେପରବାଏ ହାଜରିଶାନାରେ ବସିଥାନ୍ତୁ, ମୁଁ ଅଛି, ତିନ୍ତା ନାହିଁ ?”

— — —

-୨୧-

କଟକ ସେସନ ଜଜକୋଟ

ଆଜି ଜଜକୋଟରେ ଭାରି ଭିଡ଼ । କରେଇଆ, ବଜାରୀ ହଟାଶା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଖିବାକୁ ଧାଇଁଛନ୍ତି । କୌଣସି ଛୁନରେ ବାଜା ପାଲ ହେଲେ ଦେଖଣାହାଶା-ମାନେ ଯେପରି ଗାଆଣିଆମାନଙ୍କ ବେଶ ବାନ୍ଧିବା

୧୦

ଆଗରୁ ଜମି ଯାଆନ୍ତି, ସେହିପରି କଣ ଜଣ କରି କରେଇ ପୂରି ଗଲେଣି । ଭାରି ଭିଡ଼, ଭାରି ଗୋଲମାଳ, ଦୁଇଜଣ ପପରସି, ‘ରୈ-ଠିପ୍, ରୈ-ଓ-ପ୍’ କହି ଆହୁରି ଗୋଲମାଳ ବଢ଼ାଉଛନ୍ତି । ମଫଲର ଜଣେ ମାତକର ଜମିଦାର ମଣିଷମାରୁ ମାମଲରେ ଚଲଣ ହୋଇଥାସିଛି । ମେଜେଷ୍ଟ୍ରର ସାହେବ ଦେହରା ସମ୍ପ୍ରାଦ କରିଥିଲେ, ପାଞ୍ଚ ଦିନ ହେଲା ମଜଦମା ଗୁଲାବୀ, ଆଜି ଶେଷ ବିଶୁର ଦିନ, ମାମଲ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଡ଼ି ନାହିଁ । କାଳି ବୁଧବାର ବିଲାଶ ମେଲ ଯିବ । ସାହେବ ‘ମାର ଡିଅର ଲେଡ଼ି’ ଆରମ୍ଭ କରି ଚଞ୍ଚଳ ଚିଠିଖଣ୍ଡ ଲେଖି ପକାଉଛନ୍ତି । ପୌଜଦାରୀ ମାମଲ ପଡ଼ିଲେ ହାକିମ ସାହେବ ବିଲାଶ ଗୁପା କାଗଜ ମେଲାଇ ବସନ୍ତ କିମ୍ବା ଚିଠି ଲେଖା ଆରମ୍ଭ କରନ୍ତି, ପେଞ୍ଚାର ଜିମା ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ । ସାହେବ ଜମାନବନୀ କାଗଜରେ ଗାରେଗାରେ ଦସ୍ତଖତ ଟାଣି ଦେବା ଆଉ ରାଷ୍ଟ୍ର ଶୁଣାଇବାରେ ମାଲିକ । ଆଜି ସାହେବଙ୍କୁ ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ ହାତରେ କରିବାକୁ ହେବ; କାରଣ ଆଜି ସାକ୍ଷୀ ଜଣକ ଇଂରାଜ, ମଧ୍ୟ ଇଂରାଜରେ ରାଷ୍ଟ୍ର ଲେଖିବାକୁ ହେବ । ଆଜିକାର କାରଖାନା ସବୁ ଇଂରେଜମୟ; ମାତ୍ର ଆମ୍ବେମିନେ ଓଡ଼ିଆ, ପାଠକ-ମାନେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି, ଗୁପାଖାନାର ଅଷ୍ଟରଗୁଡ଼ାକ ମଧ୍ୟ ଏହି ଦେଶୀ; ସୁତରଂ ଆମ୍ବମାନଙ୍କୁ ତରଜମା କରି ସମସ୍ତ କଥା ଲେଖିବାକୁ ହେଉଛି । ସାହେବ ମେଞ୍ଚାଏ ଛେପରେ ଲପାପା ବନ କରି ଚପରସୀ ହାତରେ ଡାକଦରକୁ ପଠାଇ ଦେଇ କହିଲେ, “ଉଦ୍‌ଦେଶ ବାବୁ ! ମକଦମା ପେଷ କର ।” ସରକାର ତରଫ ଓକଳ ଶିଶୁନର୍ଥ ସରକାର ଏବେ ଗୋଲିସ ଦାରେଗା ରନାଏତ ହୋଇନେ—ମୁଦାଲ ତରଫ ଓକଳ ରାମ ରାମ ଲାଲ ହାଜର ।

ଆସାମୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗରଜ, ଆସାମୀ-କାଠଗଢ଼ା ଭିତରେ ହାତ ଯୋଡ଼ି ଠଥା ହୋଇଛନ୍ତି । ଜଳ୍ଲ ସାହେବଙ୍କ ଡାହାଣ ପାଖରେ ଚର୍କିରେ ବସି ହୋଲୁ

ବାଇବେଳ ଧରି ଡାକ୍ତର ସାହେବ ଜମାନବନୀ
ଦେଲେ -

“ମୋ ନାମ ଏ ବି. ସି. ଡି. ଉଗନ୍ଧ, ବାପର
ନାମ ଇ. ଏପ୍. ଜି. ଏଇଚ୍. ଉଗନ୍ଧ, ଜାତି ଇଂରେଜ । ବୟସ ୪୦, ହାଲ ସାକନ କଟକ । ଆମେ କଟକ
ଜିଲ୍ଲାର ସିଦ୍ଧିଲ ସାର୍କିନ । ଗତ ଟଚାରିଙ୍ ଭୋର
ସାତଟା ତିରିଶ ମିନିଟ ସମୟରେ ସରକାରୀ ଲୟ ମାଇନା
ଘରେ ଆମ୍ବ ସାଷାରେ ସାରିଆର ଲୟ ପୋଷ୍ଣମେଟ୍‌ମ
ଏକନାମିନ୍ କରାଯାଇଛି । ତୌକିଦାର ଗୋବର୍
ଜେନା ଚିହ୍ନିତ ଦେବା ଅନୁସାରେ ଆମେ କହୁଛୁଁ,
ତାହା ସାରିଆର ଲୟ ଥିଲ । ଆମେ ଯେତେବୁର ପଶାଷା
କରିଅଛୁ, ସାହସ କରି କହିପାରୁଁ, କୌଣସି ପ୍ରାଣ-
ନାଶକ ଅସ୍ତ୍ର ବା ଅନ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ଏହାର ମୃତ୍ୟୁର
କାରଣ ନୁହେ । ଅର୍ଦ୍ଧକାଳ ଉପବାସ ରହି ବିଶେଷ
ମାନସିକ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗ କରି ମରି ଯାଇଥିବାର ଆମେ
ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣ ପାଇଅଛୁଁ ।”

ଜଜ ସାହେବଙ୍କ ସୁଆଳରେ ସାଷୀ ଜବାବ
ଦେଲେ, “ଲୟ ଦେହରେ କୌଣସି ପୀଡ଼ାର ଲକ୍ଷଣ
ଥିଲ ନାହିଁ, ଅଥବା ଦେହର ରକ୍ତ ଶୃଣି ଯାଇଥିଲା ।
ହୃଦୟରେ ପ୍ରାୟ ରକ୍ତ ଥିଲ ନାହିଁ । ପାକମୁଳୀ ପ୍ରାୟ
ଶୂନ୍ୟ ଥିଲ । ମୁଖ୍ୟାର, ମଳବାହିନୀ ନାଡ଼ରେ କିଛି
ପଦାର୍ଥ ନ ଥିଲ । ଏହି ସମସ୍ତ ଲକ୍ଷଣ ଦ୍ୱାରା ଜାଣୁଛୁ
ସେ ଉପବାସରେ ମରିଛି ।”

ସରକାରୀ ଓକିଲଙ୍କ ସୁଆଳରେ ଜବାବ—“ହଁ,
ଲୟ ପିଠିର ତିନି ଜାଗରେ ଚିହ୍ନ ଥିବାର ଗୋବର୍
ଜେନା ଅନ୍ତରୁଁ ବିଶେଷରୁପେ ଦେଖାଇଲ । ଆମେ
ମଧ୍ୟ ଉତ୍ତରମହୁପେ ପଶାଷା କରି ଦବଣିଅଛୁଁ,
ତାହା ମାଡ଼ର ଦାଗ ନୁହେ, ପ୍ରାତିଦ୍ୟାଗ ଉତ୍ସରେ ଗରମ ଲୁହା
କମ୍ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଆଗ୍ରେଯୁ ପଦାର୍ଥରେ ଦାଗ ଦେଲେ
ଯେପରି ଚିହ୍ନ ହୁଏ, ଏହା ସେହିପରି କ୍ଷିତି ପୋଡ଼ା
ବିହୁ ।”

ପୁନର୍ବାର ସରକାରୀ ଓକିଲଙ୍କ ସୁଆଳରେ—“ନା
ଆମେ ନିଜେ ଛୁରି ଧରି ଶବ କାଟି ନାହୁଁ, ନେଟିଭ
ଡାକ୍ତର ଗୌରାଙ୍ଗ କର, ଆଉ କମ୍ପାଉଣ୍ଡର ବାୟୁଦେବ
ପକ୍ଷନାୟକ ଦୁଇ ଜଣ ଆମ୍ବ ସାଷାରେ ଶବ୍ଦେବ
କରିଛନ୍ତି ।

ପୁନର୍ବାର ଓକିଲ ସୁଆଳରେ ସାଷୀ କିଞ୍ଚିତ୍ ଖପା
ହୋଇ ଜବାବ ଦେଲେ, “ଆମେ ଆଜକୁ ସାତେ ଦଶ
ବରସ ହେଲ ସିଦ୍ଧିଲ ସର୍ଜନ କର ଆସୁଛୁଁ, ପ୍ରଥମେ
ମିଲିଟେରୀ ଉପାର୍ଟମେଣ୍ଟରେ ଥିଲୁଁ, ଆମେ ଲଣ୍ଠନ
କଲେଜରେ ଡାକ୍ତରୀ ପଡ଼ି ପାସ କରିଛୁଁ ।”

ପୁନର୍ବାର ସୁଆଳରେ ଜବାବ ଦେଲେ, “ପ୍ରଥମେ
ଆମେ ହସ୍ପିଟାଲ ଆସିଥାଏ ଥିଲୁଁ, ବର୍ମାୟୁଦ୍ଧରେ ଆମ୍ବର
ପ୍ରମୋଶନ ହୋଇଛି ।”

ଜଜ ସାହେବ ଆସାମୀ ଓକିଲକୁ ଅନାଇ କହିଲେ,
“ତୁମାର କୁଛ ସବାଲ ହେ ?”

ଆସାମୀ ଉପର ଓକିଲ ରାମରାମ ଲମ୍ବଙ୍କ ସୁଆଳ,
ଡାକ୍ତର ସାହେବଙ୍କ ଅନାଇ କହିଲେ, “ଆଜା ମିସଲ
ଉପରେ ଆସାମୀର ଦେଉଁ ବାଉଁଶ ଠେଙ୍କା ଅଛି, ଏହି
ଠେଙ୍କାର କିଛି ଦାଗ ଲୟ ପିଠିରେ ଥିଲ କି ?”

ଜଜ ସାହେବ—“ନନ୍ଦେନ୍ଦ୍ର ! ଅଉର କ୍ୟା
ପୁଜୁନେକା ହେ ପୁଜୋ ।”

ଓକିଲ ସାଷୀକୁ ପୁନର୍ବାର ଜେବାକଲେ—“ଆଜା,
ଆପଣ କହୁଛନ୍ତି ସାରିଆ ଉପାସ ରହି ମରିଛି, ସେ
ଆପେ ଉପାସ ରହିଥିଲ, କି ଆସାମୀ ତାକୁ ଉପାସ
ରଖାଇଥିଲ ?”

ଜଜ ସାହେବ—“କୁଛ ବାର ନେବି, ଗୋ ଅନ୍,
ଚଲେ ଚଲେ ।”

ପୁନର୍ଦ୍ବାର ଜେବା - “ଆଜ୍ଞା, ସାରିଆ ଆସାମୀ ଦୁଆରେ ମରିଥିବାର କିଛି ପ୍ରମାଣ ଅଛି ?”

ଜନ ସାହେବ ଖପା ହୋଇ କହିଲେ — “ଦେଖୋ, ତୁମ୍ ଏସା ବେହୁଦା ସବାଳ କରେଗେ ତ ତୁମର ଓକାଲଣ୍ଡ କେନ୍ସଲ କର ଦେଗା ।”

ଓ „ଲ—“ହଜର ଖୋଦାବନ୍ଦ—ମା ବାପ—ଦୁନିଆକା ବାଦସା ।” *

ଆସାମୀର ଜବାବ ନିଆଗଲୁ ଉତ୍ତରେ ଦୁଇ ପକ୍ଷ ଓକିଲଙ୍କ ବକ୍ତୃତା ହେଲା, ଘର ଝଟାପଟା ଲଗିଲା, ଉଣା ଦୂହେ, ଅଢ଼େଇ ଦଣ୍ଡା କାଳ ବକ୍ତୃତା । ଏହି ଅବକାଶରେ ସାହେବ ବେଁ ଲମ୍ବର ଖଣ୍ଡେ ଛପା କାଗଜ ପଢ଼ି ପକାଇ ଟିପିନ ଖାଇ ଆସିଲେଣି । ହାକମ ବନ୍ଦ କରଇ ନ ଥିଲେ ବକ୍ତୃତା ବରବର ଶୁଣିଥାନ୍ତା ।

ହାକମଙ୍କ ହୁକୁମ ଅନୁଷ୍ଠାରେ ସେଇପ୍ରଦାର ରୋବକାଶ ଲେଖି ପ୍ରକାଶ କଲେ । ସେହି ରୋବକାଶଟା ବାରପର୍ଦ କାଗଜରେ ଲେଖାଗଲା । ରୋବକାଶ ଲେଖାଯାଇ ପ୍ରକାଶ ହେବାକୁ ତିନି ଦିନ ଲଗିଲା । ଆମ୍ବେମାନେ ସେହି ରୋବକାଶର ସହିମୋହର ନକଳ ହାସଲ କରିଛି; ମାତ୍ର ଆମ୍ବେମାନେ ସମସ୍ତ କଥା ସଂକ୍ଷେପରେ ବୋଲି ଆସୁଥିବାରୁ ସେହି ରୋବକାଶର ଯେଉଁକି କଥା ପ୍ରକାଶ କଲେ ପାଠକ ମକଦମାର ସମସ୍ତ ହାଲ ବୁଝି ପାରିବେ, ଆମ୍ବେମାନେ ତେଣିକି ସାର ଅଂଶ ମାତ୍ର ପ୍ରକାଶ କରୁଛୁ ।

ରୋବକାଶ କରେଇ ଅଧାଳତ ଓ ଫୌଜଦାରୀ ସେସନ୍ ଜନ୍ କୋର୍ଟ ରଜଲସ ଏଇର୍ ଆର, ଜେକେସନ୍ ସୋଧୁର ସେସନ୍ ଜନ୍ ମିଲିକିଯୁତ ଶାସ୍ତ୍ର ରଷ୍ଟ୍ରିଆ କୋମାନ୍ ବାହାଦୁର ଓଡ଼ିଶା ଖଣ୍ଡ ଜିଲେ କଟକ ।

ଦରକାର ବହାଦୁର ମୁଦେଇ-ବନାମ-ସମଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗରଜ ସାଥେ ଗୋବିନ୍ଦପୁର, ପ୍ରଥମ ଅସୁରେଶ୍ୱର, ଜିଲେ କଟକ ମୁଦାଲ । ସାରିଆ ନାମକ ଗୋଟିଏ ତନ୍ତ୍ରଆଣୀ ସ୍ଥିକୁ ହତ୍ୟା କରିଥିବା ଏବଂ ତାହା ଦରର ଆସବାବ ଲୁଟତରାଜ କର ନେଇଥିବାର ମାମଲ ।

ନଥୀର ସମସ୍ତ କଥା କାଗଜାତ୍ମ ଏବଂ ପକ୍ଷମାନଙ୍କର ସମସ୍ତ କଥା, ଓକିଲମାନଙ୍କର ଜବାବ ସୁଆଳ ଦୃଷ୍ଟି ଏବଂ ଶ୍ରବଣରେ ଅସିଲା ଉତ୍ତରେ ଜଣାଗଲା କି, ଏହି ମକଦମା ପୋଲିସ ରୂପଣୀ ଅଟେ । ଜିଲେର ମାନ୍ଦ୍ରଷ୍ଟେ ସାହେବ ଆସାମୀ ଉପରେ ନରହତ୍ୟା ଅଭିଯୋଗ କରି ଏହି ମକଦମା ସେସନ ସମ୍ପ୍ରେଦାଦ କରିଛନ୍ତି । ଆସାମୀର ଦୋଷ ସାବଧାନ କରଇବା ନିମନ୍ତେ ପୋଲିସ ଆଠଜଣ ସାଷ୍ଟୀର ଜବାନବନୀ କରଇଛି । ଆମ୍ବେ ସାଷ୍ଟୀମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ତି ସର୍ବକର୍ତ୍ତା ଏବଂ ମନୋଯୋଗ ସହିତ ପରାଷା କରିଛୁ । ଏବଂ ଉତ୍ତର୍ପୁ ପକ୍ଷ ଓକିଲମାନଙ୍କ ବକ୍ତୃତା ଶ୍ରବଣ କରି ଏହି ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଉପମାତ ହୋଇଛୁ କି, ଆସାମୀ ପୋଲିସ କଥୁତମତେ ବାର୍ତ୍ତା ଠେଙ୍ଗରେ ପ୍ରହାର କରି ସାରିଆକୁ ବଧ କରିନାହିଁ, ଦୂର୍ଦ୍ଵାରା ଉପବାସ ଏବଂ ମନ୍ଦିରକୁ ତାହାର ମୁଣ୍ଡର କାରଣ ଅଟେ । ଆମ୍ବେର ଏପରି ବିଶ୍ୱାସ କରିବାର ହେବୁ ଏହି କି— ପ୍ରଥମ— ନରହତ୍ୟା ମକଦମାର ପ୍ରଧାନ ସାଷ୍ଟୀ ସିଭିଲ ସର୍ଜନ ସୁପର୍ରିସ୍ଯୁରେ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି କି, ଲୟ ଦେହରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଆଗାତର ବିହୁ ନ ଥିଲା ।

ଆମ୍ବେ ସାଷ୍ଟୀମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପଥେଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣ ପାଇଛୁ ଯେ, ଏହି ମକଦମାଟି ସଂପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଗେଠିଛି ଅଟେ । ଆମ୍ବେ ବିଶ୍ୱାସ ପ୍ରଥମ ରିପୋର୍ଟକାଶ ଗୋବିନ୍ଦ ଜେନା ରୋଜିଦାର ସୁପରାଇକାରୀ ଅଟେ । ତାହାର ପ୍ରଥମ ରିପୋର୍ଟ ସହିତ ମିଳାଇ ଦେଖିଲେ ମୁକ୍ତି

* ଓକିଲ ପାଠକ ଅବଧାନ—ଆପଣ ଭୁଲିବେ ନାହିଁ, ଏ ମାମଲଟା ପାଠେ ବହୁ ଜଳଇ ।

ଜଣାଯାଏ, ସେ ମିଥ୍ୟାକୁ ପତ୍ୟରୂପେ ପ୍ରତିପନ୍ନ କରଇବା ନିମନ୍ତେ ଯଥେଷ୍ଟ ଚେଷ୍ଟା କରି ଅଦାଲତରେ କୃଟ ପ୍ରନ୍ତରେ ଆସିରଣା କରିବାକୁ ଅସମର୍ଥ ହୋଇଛି । ମକଦମାର ରୂପୁଷ ସାକ୍ଷୀ ବନା ଜେନା ଏବଂ ଧକେଇ ଜେନା କି ଯେଉଁମାନେ ଆସାମୀ ବାଉଁଶ ବାଡ଼ିରେ ସାରିଆକୁ ମାରି ପକାଇଥିବ'ର ବୟାନ କରନ୍ତି, ସେମାନେ ତୌକିଦାରର ଆସ୍ତୀପୁ, ସେମାନଙ୍କ ଦର ଆସାମୀ ଘରତାକୁ ଦୂର ଦେଖ ଦୂର, ଅର୍ଦ୍ଧରୁ ସମୟରେ ଜାଗରିତ ହୋଇ ଆସାମୀର କାର୍ଯ୍ୟମାନ ଦେଖିବା ନିତାନ୍ତ ଅସମବ । ପୋଲିସ ମାମଲ ଡିକ୍ଲୁଷ୍ଟାନର ଯେଉଁ ନକ୍ସ ଦାଖଲ କରିଅଛି, ସେଥିରୁ ପ୍ରକାଶ ନିତାନ୍ତ ଅସମବ ଏ, ଆସାମୀ ଯେଉଁ ପ୍ରକାଶରେ ଠାକୁର ସାରିଆକୁ ବଧ କରିବାର କଥୁତ ହୁଏ, ଆଉ ସାକ୍ଷୀମାନେ ଯେଉଁ ପ୍ରକାଶରେ ଠାକୁର ହୋଇ ଥିବାର ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି, ତାହାର ମଧ୍ୟରେ ତିନି ପରିଷ ଦର ବ୍ୟବଧାନ, ସୁତରଂ ଦୃଷ୍ଟିରେଖା ଭେଦକରି ଚକିବା ନିତାନ୍ତ ଅସମବ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପାଶୁ' ଘଟନା ଏବଂ କୁଟ ପ୍ରନ୍ତରେ ସାକ୍ଷୀମାନଙ୍କର ଶିଶୁଙ୍କଳ ଜବାବ ଦ୍ୱାରା ଏମାନଙ୍କୁ ଅବଶ୍ୟାସ କରିବାର ଯଥେଷ୍ଟ କାରଣ ବିଦ୍ୟମାନ ରହିଅଛି । ଏହି ହତଗ୍ରେହ୍ୟମାନେ ସରଳ ଗ୍ରାମଲୋକ ଥିବାଯୋଗୁଁ ଅନ୍ୟ ଲୋକ କୁମରୁଣାରେ ପ୍ରତାଣିତ ହୋଇ କିପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ପ୍ରଚୃତି ହୋଇଅଛନ୍ତି, ସେଥିର ଭାବରେ ହୃଦୟମ କରିବାକୁ ସେମାନେ ଅଷ୍ଟମ ଏବଂ ଗୋବର ଜେନା କୃଟ ପରିଷାରେ ବାରମ୍ବାର ମିଥ୍ୟାକଥା କହୁଥିବାର ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି, ଅତେବକ ଅନ୍ୟ ତାହାକୁ ପୌଜିଦାରୀ ସମ୍ପ୍ରେଦ କଲୁଁ ।

ଆସାମୀର ପୂର୍ବ ଦୁଶ୍ମରିଷତା ପ୍ରମାଣ କରଇବା ସକାଶେ ପୋଲିସ କେତେ ଜଣ ସାକ୍ଷୀର ଜବାନବନ୍ଦୀ କରଇଛି; କିନ୍ତୁ ତିନ୍ଦ୍ରାର ଆମ୍ବନ୍ତ ଏହି ପ୍ରମାଣ ପାଇଅଛୁଁ କି, ଆସାମୀ ଅନ୍ୟ ଲୋକର ସମ୍ପତ୍ତି ହରଣ କରିବା ସକାଶେ କୁଟିଲ ବୁଦ୍ଧ ପ୍ରଯୋଗ କରିବା ବିଷୟରେ

ନିପୁଣ ଅଟେ ; ମାତ୍ର କାହାର ପ୍ରତି ବୋଷୟୁକ୍ତ ବଳପ୍ରକାଶ କରିବାର ପ୍ରମାଣ ନାହିଁ । ସୁତରଂ ଏପରି ଲୋକଦ୍ୱାରା ନରହତିଥା ଘଟନା ହେବା ଅସମବ ଅଟେ ଏବଂ ହତିଥା କରିବାର କୌଣସି କାରଣ ମଧ୍ୟ ଦେଖୁ ନାହିଁ ।

ମୃତ ସାରିଆ ବା ଭଗି ଚନ୍ଦର ପାନିଆ ଡୁକ୍ଳୀ ନିରାଜ ଚରଣି ଚନ୍ଦରବୁଣାର ସରଞ୍ଜାମ ଏବଂ କଂସା ଢାଳ ପ୍ରଭୃତି ଗୃହର ବ୍ୟବହାର୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ପୋଲିସ ଆସାମୀ ଦ୍ରବ୍ୟ ବରମଦ କରିଛି । ମାତ୍ର ଆସାମୀ ସିବିଲକୋର୍ଟରେ ଯେଉଁ ତାଲିକା ଦାଖଲ କରେ, ସେଥିରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ଭଗି ଚନ୍ଦ ଛା ମାଣ ଆଠଗୁଣ ଜମି ଆସାମୀଠାରେ କଟିବନ୍ତକ ରଖିଥିଲ । ସେହି ମାମଲର ଅଦାଲତ ଖର୍ଚ୍ଚ । ଆଦାୟ ଜମିଲକୁ ଆସାମୀ ନିଲମସୁଷେ ସେ ସବୁ ଖରିବ କରି ନେଇଅଛି । ଅବଶ୍ୟ ସ୍ଥାନିକାର କରିବାର ଯଥେଷ୍ଟ କାରଣ ବିଦ୍ୟମାନ ଅଛି ଯେ, ସେହି କଟିକବାଲ ନାଲିସ୍ ନିଲମ ସମସ୍ତ ପ୍ରତାରଣାପୂର୍ଣ୍ଣ; ମାତ୍ର ଉପରୁ ମକଦମାରେ ସେ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ବିବେଚ୍ୟ ନୁହେ । ଆସାମୀ ଭଗି ଚନ୍ଦର ଛା ମାଣ ଆଠଗୁଣ ନିଷ୍ଠର ଭୂମି ଏବଂ ତାହାର ସବୁସ୍ତ ହରଣ କରିବାରୁ ସେହି ଦୁଃଖରେ ଭଗି ଚନ୍ଦ ପାଗଳ ହୋଇ ଯାଇଥିବା, ସାରିଆ ଅନାହାରରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିଥିବା ଆମ୍ବେ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଁ; ମାତ୍ର ସେଥିପାଇଁ ଆସାମୀଙ୍କୁ ନରହତିଥା ଅପରାଧରେ ଅପରାଧୀ କରାଯାଇ ନ ପାରେ ।

ଆସାମୀ ଅଗଣୀ ମଧ୍ୟରୁ ନେଇ ନାମକ ଏକରାସ ଧଳା ରଙ୍ଗର ଗାନ୍ଧ ପୋଲିସ ବରମଦ କରିଅଛି । ଗାନ୍ଧ ଭଗି ଚନ୍ଦର ଥିବା ପକ୍ଷମାନେ ସ୍ଥାନିକାର କରୁଅଛନ୍ତି । ଆସାମୀ ପ୍ରକାଶ କରେ ତାହାର ମକଦମା ଖର୍ଚ୍ଚ । ଆଦାୟ ନିମନ୍ତେ ଅଦାଲତର ପିଆଦା ନିଲମ କରିବାରୁ ପ୍ରକାଶ୍ୟ ନିଲମରେ ସେ ତାହା ଖରିଦ କରିଅଛି । ମାତ୍ର ଏହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅସତ୍ୟ ଅଟେ; କାରଣ

ସିବିଲକୋର୍ଡ ଦସ୍ତଖତ ମୋହରପୁକ୍ତ ଯେଉଁ ନିଲମ୍ବି ଫର୍ଦ ଆମ୍ବ ସାଷାତରେ ଉପସ୍ଥିତ କରାଯାଇଛି, ସେଥିରେ ନେତ୍ର ଗାଇର ଉଲ୍ଲେଖ ନାହିଁ । ଆମ୍ବେ ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣ ପାଇଛୁଁ ଯେ, ଆସାମୀ ଶବ୍ଦା, ପ୍ରତାରଣାଦାର ପର ସମ୍ପତ୍ତି ଆମ୍ବସାତ୍ କରିବା ବିଷୟରେ ଖୁବ୍ ନିପୁଣ ଅଟେ । ସେ ଜଣେ ସାମାନ୍ୟ ଲୋକ ଥିଲୁ । ଅସବ୍ର ଉପାୟ ଅବଳମ୍ବନ ଦ୍ୱାରା ଅନେକ ଉପାର୍ଜନ କରାଇ ଏବଂ ସେ ଗ୍ରାମର ଜନିବାର ଏବଂ କ୍ଷମତାଶାଳୀ ଥିବାରୁ ଏବଂ ଭରି ଚନ୍ଦକୁ ଦୁଃଖ ଏବଂ ପ୍ରତିକାର କରିବାକୁ ଅଷ୍ଟମ ଜ୍ଞାନ କରି ସ୍ଵାଭାବିକ ଲେଉରିପୁ ଦ୍ୱାରା ଗୁଣିତ ହେଉ ଉଲ୍ଲିଖିତ ଗାଇକୁ ଆମ୍ବସାତ୍ କରିଅଛି । ଏହି ସମସ୍ତ କାରଣ ଦୃଷ୍ଟିରେ

ହୁକୁମ ହେଲା କି,

ଆସାମୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗରଜକୁ ନରହତ୍ୟା ଅପରାଧରୁ ମୁକ୍ତି ଦିଆଯାଇ ନେତ୍ର ନାମକ ଗାଇକୁ ଆମ୍ବସାତ୍ କରିଥିବା ଅପରାଧରେ କଠିନ ପରିଶ୍ରମ ସହିତ ଛ ମାସ କାରାଦଣ୍ଡ ଏବଂ ପାଞ୍ଚ ଶତ ଟଙ୍କା ଜରିମାନା କରାଯାଉ । ଜରିମାନା ଅସୁଲ ନ ହେଲେ ଅତିରିକ୍ତ ତିନିମାସ କାରାରୁଦ୍ଧ ରଖାଯାଉ । ଇତି । ମେ ମାସ ୧୭ ତାରିଖ ସନ ୧ । ୩୭ ମସିହା ।

ଏଇରେ ଆର. କେକ୍ସନ
ସେସନ ଜଜ୍ ।

କରେଇ ଶେଷ ହେଲାଣି । ଜନ୍ସାହେବଙ୍କ ବରି ଗୁଣିଗଲାଣି । ଗୁରୁ ଜଣ ବରକନ୍ଦାଜ ଜଣେ ଆସାମୀକୁ ହାତକଡ଼ି ଦେଇ ନାଜରଣାନାରୁ ଜେଲ ଓଆରଣ୍ଟ ଧରି ବାହାରିଲେ । ଓକିଲ ରାମରାମ ଲାଲ କରେଇ ଆଗ ବରଗଛ ମୂଳରେ ବସିଥିଲେ । ଆସାମୀ ଉପରେ ତାଙ୍କର ଦୂଷ୍ଟ ପଡ଼ିବାରୁ ସେ ଦୂରରୁ ଡାକଦେଲେ, “ଦେଖନ୍ତୁ ମଙ୍ଗରଜେ, ଆଜି ଆପଣଙ୍କ ସକାଶ ସାହେବଙ୍କ ଆଗରେ କିପରି ଲଢ଼ିଲ ଦେଖିଲେ ତ ?

ପାଶିରୁ ଖଲସ କରାଇ ଦେଲା । କିନ୍ତୁ ପରବାଏ କରିବେ ନାହିଁ, ବେଧତ୍ତକ ଜେଲଖାନାକୁ ଗୁଣିଯାଆନ୍ତି, ମାଠିଆଏ ତେଲ ପେଡ଼ି ଥିବେ ନାହିଁ, ସୁପ୍ରିମକୋର୍ଟରେ ଅପିଲ କରି ଖଲସ କରାଇ ଦେବି ।”

ଆମ୍ବେମାନେ ନିଷ୍ଠିତ ସମ୍ବାଦ ପାଇ ଅଛୁଁ ଆପିଲ ବିଷୟରେ କୌଣସି ଯହ କରାଯାଇ ନାହିଁ ।

—
- ୨୨ -

ଗୋପୀସାହୁ ଦୋକାନ ଘରେ

ବିରୁପାନନ୍ଦ କୁଳ—ଗୋପାଳପୁର ଦାଟ, ଏହିଟି କଟକ ଯିବାର ଦାଟ, ଲୋକମାନେ ଏହିଠାରେ ପାର ହୁଅନ୍ତି । ଆଗେ ଗୋପାଳପୁର ଗ୍ରାମ ଏହିଠାରେ ଥିଲୁ, ଗଲ ଆଠ ଅଙ୍କ ଘେରୁଥୁ ଅଣ୍ଟମୀ ବଡ଼ ବଡ଼ିରେ ଭସି ଯାଇଅଛି । ଗ୍ରାମ ଗଲାଣି, ନାମ ଯାଇନାହିଁ । ତୁଠ ଉପରେ ଗୋଟିଏ ଭାରି ବଡ଼ ବରେଗଛ । ଗଛମୂଳରେ ଗୋପୀ ସାହୁର ଦୋକାନଦର । ଘରଟି ସାତପାଞ୍ଚ । ସେଥି ମଧ୍ୟରୁ ଅଧକରେ ଗୋଟିଏ କୋଠାଙ୍ଗ, ଅଧେ ମେଲ । ଆଗରେ ଦୁଇହାତ ଲମ୍ବ ପଣ୍ଡା । ଦେବ ଦୁଃଖଲେ କେହି ବାଟୋଇ ରହିଗଲେ ମେଲଦରେ ଗେଷେଇ କରନ୍ତି । ଗୋପୀ ବୁଡ଼ା ହୋଇଗଲାଣି, ବିଲବାଡ଼ିକ ଆଉ ପାତର ନାହିଁ । ଗଲ ଅଙ୍କରେ ବୁଡ଼ୀ ଗୁଣିଗଲ ଦିନରୁ ତା ଅନ୍ଧ ବସିଗଲାଣି । ପୁଅମାରେ ମଧ୍ୟ ବୁଡ଼ାକୁ ଧିଯାରେ ପକାନ୍ତି ନାହିଁ । ଗୋପୀ ତୁଳା ବସିବା ଲୋକ ଦୁହେଁ, ବସିବାଠାରୁ ଦଷ୍ଟିବା ଭଲ—ବରଷେ ହେଲା ଫନାଟା । ଏ ପାନ୍ଧିଛି । ଦିନ ପହରକବେଳେ ଗୁରିଟା । ମୁହଁରେ ଦେଇ ଦୋକାନକୁ ଆସେ, ସଞ୍ଜବେଳେ ଦୋକାନଦରେ ଲମ୍ବ ନଳୀ କୋଲପଟାଏ ପକାଇ ଘରକୁ ଗୁଣିଯାଏ । ଦୋକାନଠାରୁ ଦର ଅଧିକାଶେ ଛାଡ଼ା । ଦୋକାନରେ ଗୁଡ଼ିଲ, ଡାଳ, ଲୁଣ, ଚାନ୍ଦା, ଧୂଆଁ ପରି ରଖିଥାଏ ।

ସଞ୍ଜବେଳେ ଦରକୁ ଯିବାବେଳେ ପସର ସବୁ ଗୋଟାଏ
ଟୋକେଇରେ ଭରତ କରି ଦରକୁ ଦେନିଯାଏ ।
ଗୋପୀ ଗୀ ଲେକଙ୍କ ପାଖରେ କହେ, ସେ ଏଣିକି ବଡ଼
ସାହାଖରୀ^୧ ହୋଇ ପଡ଼ିଲାଣି । ସଞ୍ଜବେଳେ ସୋରିଷେ
ସୋରିଷେ ଆୟୁ ନ ଖାଇଲେ ରତ୍ନରେ ନିଦ ହୁଏ
ନାହିଁ । ଆୟୁ ଖାଇପାଇ ରୁଡ଼ାଗୁଡ଼ି ଦି'ଟା କିମ୍ବା
ମୁଢ଼ି ଗୁଡ଼ ଦି'ଟା ପାଟିରେ ନ ପକାଇଲେ ମୁହଁହଁ ।
ଧୂଆଁ ଅଭ୍ୟାସ ତ ଅଛି । ହେଲେ ଖର୍ଚ୍ଚ ନିଜ ଅର୍ଜନରୁ
ଚଳାଏ । ପୁଅମାନେ ଦୋକାନ କରିବା ସକାଶେ ଯେ
ଆବଶ୍ୟକିଏ ଦେଇଥିଲେ, ସେଥିରୁ ଯେ ପଇସାଏ
ଅଧଳୀଏ ବାହାରେ, ସେଥିରେ ଚଳିଯାଏ, ପାଣ୍ଡିରେ
ହାତ ଲାଗେ ନାହିଁ ।

ଅଣିଶମାସିଆ ଦିନ; ଦିନଯାକ ମେଘଟ;
ଦୋଡ଼େଇଛୁ, ଦୁଇ ତିନି ଅସର ପାଣି ମଧ୍ୟ ହୋଇ-
ଗଲାଣି । ବର୍ଷା ପଡ଼େ ଟପର ଟପର, ବାଟଟା
କାଦୁଆରେ ଚପର ଚପର, ବାଟୋଇ କେହି ନାହାନ୍ତି ।
ବେଳ ଆହୁରି ଦଣ୍ଡେ ଅଛୁ; ମାତ୍ର ମେଘ ଦୋଟିଥିବାରୁ
ଅନ୍ଧାର ହୋଇ ଅସିଲ ପରି ଜଣା ଯାଉଅଛି । ଗେପା
ଦୋକାନକୁ ଅନାଇ କହିଲ, “ଆଜି ସକାଳୁ କାହା
ମୁହଁ ରୁହଁଥିଲି, ଅଧଳଟିକର ଧୂଆଁପରି ମଧ୍ୟ ସରିଲ
ନାହିଁ ।” ଗୋପୀ ଦୋକାନକୁ ଗୋଟାଏ ଟୋକେଇରେ
ପୂରଇ ଗାମୁ ଛା ମୁଣ୍ଡରେ ବାନ ପିଣ୍ଡାରେ ବସିଲ ।
ଆକାଶକୁ ଅନାଇ ଆପେ ଆପେ କହିଲ-“ବେଳ ବୁଡ଼ି
ନାହିଁ । ନଦୀ ଟକୁ ଅନାଇଅଛି, କେହି ବାଟୋଇ
ପାର ହୋଇ ଆସିବ ପର । ନଦୀଭୂତକୁ ଏକ ଧାନରେ
ଅନାଇ ଭିଜନ ଆରମ୍ଭ କରିଅଛି—

“ଦିନ ଗଲାଟିରେ ସର,
ବୃଥା କାଳ କାଟିଦେଲି ନ ଭଜି ଶ୍ରାବି । ଦୋଷା ।
ବହି ଯାଉଅଛି ଆୟୁ ନଦୀପ୍ରୋତ ପର
ପଢ଼ିଲେ କାଳସାଗରେ ନ ଆସିବ ଫେରି ।

ବିଷୟରେ ମତ ହୋଇ ଦିବସ ଶବ୍ଦଶୀ,
ଆପଣାର ନିଜ ଧାମ ରହିଛି ପାପୋର ।
ଅନନ୍ତନେ ଦୟା କର ଦୟାମୟ ହଣି,
ନିରନ୍ତର ଭୁମ ନାମ ଥିବ ହୃଦେ ଧରି ।”

“ଏ ଦୋକାନ—ରହିବାକୁ ଜାଗା ମିଳିବ ?”

ଗୋପୀ ଚମକିପଡ଼ି ଅନାଇଲା, ଦୋକାନ ଆଗରେ
ଦୁଇଜଣ ବାଟୋଇ । ଜଥାଟି ଦିନା, ମୁଣ୍ଡରେ ଗାମୁ ଛା-
ଗୁଡ଼ିଆ, ପିଠିରେ ସାନ ଗୋଟାଏ ବୋକାରୁ, କାନରେ
ତାଳପତି ଛତଟିଏ, ଜଣେ ପୁରୁଷ; ତା ପଛଆଡ଼େ
ଗୋଟିଏ ସ୍ତ୍ରୀ, ପାଠଶାତୀ ଖଣ୍ଡିଏ ପିନା, କୁମ୍ଭକଷ୍ଣ ଧଢ଼ି
ସୂତ୍ରଶାତୀ ଖଣ୍ଡିଏ ଚଉତା ହୋଇ ଉପରଣ ପଡ଼ିଛି,
ସଞ୍ଚାଳ ତଙ୍କା, କେବଳ ନାକର ପୁଲଗୁଣା ଆଉ
ନାଟମଧୁର ଦିଶୁ ଛି । ଲୋକେ କହନ୍ତି, ‘ଭେକ ଥିଲେ
ଭିକ ।’ ଲୁଗାପଟାରୁ ଗୋପୀ ବୁଝିଗଲ, ଆଖୁଆ
ମହାଜନ । ଗୋପୀ ଚଞ୍ଚଳ ଦୋକାନ ପିଣ୍ଡାରୁ ଓହ୍ଲାଇପଡ଼ି
ଦୁଇ ଜଣଙ୍କୁ ଦୁଇଟା ଦଣ୍ଡବତ ହୋଇ କହିଲ, “ଆଜି
ଆସନ୍ତୁ, ଦୋକାନ ଉପରକୁ ଆସନ୍ତୁ, ବୈଷେଷ କରନ୍ତୁ,
ସବୁ ସରଞ୍ଜାମ ଅଛି, ଦେବି ।” ଗୋପୀ ଦୁହିଙ୍କ ଗୋଡ଼କୁ
ଅନାଇ ଦୁଇ ତାଳ ପାଣି ଦେଲ, ଆଉ ମେଲ ସରେ
ଛିଣ୍ଡା ପଟି ଖଣ୍ଡ ମେଲଇ ଦେଲ । ସ୍ତ୍ରୀ ଲେକଟି ଅଗେ
ଗୋଡ଼ ହୋଇ ଓହାଲଗା ପାଲଟି ପଟିରେ ଯାଇ ତକା
ପାଡ଼ି ବସିଲେ । ଦେହର ଅଳଙ୍କାରମାନ ଦେଖି
ଗୋପୀ ‘ଆଜି, ସାଆନ୍ତ୍ରିପାଆନ୍ତାଣୀ’ଇତ୍ୟାଦି ସମ୍ବୋଧନ
କଥାମାନ ପ୍ରତି କଥା ଆଗରେ ବୋଲି ଯାଉଅଛି ।
ଏଣେ ସ୍ତ୍ରୀଲେକ ଗୋପୀର ଭକ୍ତି ଦେଖି ଦ୍ୱାରି ଶୁଣି ହୋଇ
ଗଲେଣି, ପଣ୍ଡକାନ୍ଦରୁ ରଚିଅଣିଟିଏ ପିଟାଇ ଗୋପୀ
ପାଖକୁ ଫୋପାଡ଼ି ଦେଇ କହିଲେ, “ଏ ବୁଡ଼ାପୁଅ,
ବୈଷେଷ ସରଞ୍ଜାମ ଦେ ।” ଗୋପୀ ଲଣ୍ଠନରୁ ହୋଇ
ସୁଦ୍ଧକଟିଏ ଉଠାଇ ନେଇ ଦୁଇ ହାତରେ ଲେଉଟା
ଲେଉଟି କର ଦୁଇ ତିନି ଥର ଦେଖିଲ, ତାହା
ବାଦ ଦୁଇଥର ଚମ୍ପା ଖାଇ ଦୁଇ ଥର ମୁଣ୍ଡରେ

ମାରି କୁଞ୍ଚିତଳ କାନିରେ ବାନ୍ଧ ନାହିଁ ପାଖରେ ଖୋପି ଦେଲୁ । ଗୋପୀ ମୁଖ ଦେଖି ଜଣାପାଏ, ସେ ଆଉ-ଥରେ ମନ ମଧ୍ୟରେ ବୋଲିଥୁବ, “ଆଜି ସକାଳେ କାହା ମୁଁ ଗୁହଁଥିଲି, ସଉଦା ନ ନେଉଣୁ ସୁଅକଟାଏ ।” ଦୋକାନ ଆରମ୍ଭ ଦିନରୁ ଏଟା ନୃଥକଥା । ଗୋପୀ ରୋଷେଇ ପରଞ୍ଜାମ ସମସ୍ତ; ଅର୍ଥାତ୍ ଗୁଡ଼ଳ, ରୋପାଳିଆ ବିଶାଳାଙ୍ଗ, ଲୁଣ ଆଣି ଥୋଇ ଦେଇ ଆଗେ ନିଆଁ ବରହା ଫୁଲି ରୁଲୁ ଲଗାଇଦେଲୁ । ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଟି ଭାତ ଘନବାକୁ, ପୁରୁଷ ମାଠିଆ ତେବର ହାତରେ ଧରି ପାଣି ଆଣିବାକୁ ବାହାରିଲେ । ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକଟି କହିଲେ, “ଆରେ ବୁଡ଼ାପୁଅ, ଏଠି ଦୁଧ ଦିଅ ମିଳିବ ? ଦୁଧ ଦିଅ ନ ହେଲେ ମୁଁ ଖାଏ ନାହିଁ ।” ଗୋପୀ କନିଲା, “ଆଜି ସତକଥା, ସତକଥା, ନ ମିଳିବାକୁ ସିନା; ଏସବୁ କଣ ପୁନ୍ନ ଠା ?” ବସିବା ଜିନିଷ ? ଜଳଶିଆ ପାଇଁ ଆଜା କାଣ୍ଟିଆ ସବୁ ରୁଡ଼ା ହୁଅନ୍ତା, ନିରୁତା ଗାଇ ଦୁଧ ହୁଅନ୍ତା, ନବାତ ନୋହିଲେ ଦଷ୍ଟିଣୀ ନୂଆ ଗୁଡ଼ ହୁଅନ୍ତା । ଆଉ ଖନା ପାଇଁ ବଡ଼ ଶେଉଳ ନୋହିଲେ ବାଲିଆମାଛ, ବନ୍ଦଳ କଦଳୀ, ମୁଗଜାଙ୍ଗ, ଦୁଧଦିଅ ହୁଅନ୍ତା । କଣ କରିବ ? ଆଜି ଏଇଟା ତ କାଙ୍ଗାଳି ଦେଶ, ଆପଣଙ୍କର ପଦାରବିନ୍ଦୁଳିରଜ କିପରି ମୋ କପାଳକୁ ପଡ଼ିଗଲା । ଆଜି ଗୋଟାକେତେ ପଇସା ଦିଅନ୍ତା, ଗାଁ ବୁଲି ଦେଖେ ।” ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଟି ପୁନବାର ଗୋଟାଏ ସୁକ ଫୋପାଡ଼ି ଦେଲେ । ଗୋପୀ ପୃଦ୍ବପରି କାନିରେ ବାନ୍ଧ ତ୍ରାମକୁ ଧାର୍କିଲା । ରତ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ସମୟରେ ଗୋପୀର ସାନପୁଅ ବୁନ୍ଦାବନ ଖଣ୍ଡ କଦଳୀପତ୍ର ତୋଲିରେ ଦୁଇ ତନି ତୋଳା ଦିଅ, ଗୋଟାଏ ମାଟି ଠେକରେ ମାଣେ ଅନାଜ ଦୁଧ, ଯୋଡ଼ାଏ ବାଇଗଣ ଦୋକାନ ପିଣ୍ଡରେ ଥୋଇଦେଇ କହିଲୁ, “ଆଜି ବାପା ବଢ଼େଇଦେଲୁ, ସେ ଅନାରକଣା, ଆସିପାରିଲୁ ନାହିଁ ।”

ଦୋକାନରେ ତୃଣୟ ଲୋକ ନାହିଁ, ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଟି ଭାତ ରାନ୍ଧୁଛି, ପୁରୁଷଟି ଯୋଗେଇ ଦେଉଛି, ଦୁହଁ କଥାବାର୍ତ୍ତା ଆରମ୍ଭ କଲେ ।

ସ୍ତ୍ରୀ—ଶୁଣିଲୁ ରେ ଗୋବିନ୍ଦା ! ଶୁଣିଲୁ ତ, କାନ ଲଗେଇ ଶୁଣିଲୁ ତ, ମତେ ସମସ୍ତେ ସାଆନ୍ତାଣୀ କହୁଥିଲେ; ଯେଉଁଠିକ ଯିବି ସମସ୍ତେ ସାଆନ୍ତାଣୀ କହିବେ, ତତେ ସାଆନ୍ତ କିଏ କହୁଥିଲ ? ଆରେ ଗୁଲ, କଟକକୁ ଗୁଲ, ତତେ କଣ କରିଦେବି ଦେଖିବୁ, ତତେ ଗୁରିଦିନ ହେଲା ବୁଝେଇ ବୁଝେଇ ଥକିଲିଣି ।

ଗୋବିନ୍ଦା—ନା ଚମା ସାଆନ୍ତାଣୀ, ଗୁଲ ଆମ ଗାଁକୁ ଯିବା; ସେଇଠି ରହିବା । ବିଲବାଡ଼ କଣିବା, ରୂପ କରିବା, ହଳିଆ ରଖିବା ।

ଚମା—ଆରେ, ସତେ, ଲୋକେ ଯାହା କହନ୍ତି,
‘ଅନି ନିଉଛଣା ଅନାର ରାତି,
ଅତି ନିଉଛଣା ଉଣ୍ଡାର ଜାତି ।’

ବିଲବାଡ଼ କଣ ହବ ରେ ? ଆରେ ଯାହା ଯାଇବରେ ଆଣିଛି, ଶର୍ଷ ବରଷ ଦିଶ ବରଷ ବସି ଶାଇଲେ ମୋ ଭାଗ ଦିଅ, ମୁଁ ଯାଏଁ । ତୁମର ଯାହା ମନ କର ।

ଗୋବିନ୍ଦା—ନା ସେ କଥା ହବ ନାହିଁ, ମୁଁ ଗାଁକୁ ଯିବି, ଦରୁ ତେର ଦିନ ହେଲା ଖବର ପାଇ ନାହିଁ, ମୋ ମନ କମିତି ପୁଡ଼େଇ ପୁଡ଼େଇ ହେଉଛି । ନୋହିଲେ ମୋ ଭାଗ ଦିଅ, ମୁଁ ଯାଏଁ । ତୁମର ଯାହା ମନ କର ।

ଚମା—ଭାଗ ? ଭାଗ କଣ ? ଭାଇ ଭାଗ ? ଆରେ ଯାହା କହନ୍ତି—

‘ପଡ଼ୋଶୁଣୀ ପିଠା ଦେଖି ରବାର ଖବାର,
ଦକ୍ଷିଣ୍ଡାରେ ଗୁଡ଼ ଲଗାଇ ଉଡ଼ ଉଡ଼ ରୋବାର ।’

ଧନ ସେଠି ଥିଲ ମୋର—ଏଠି ବି ମୋର,
ମୁଁ କଣ ଚୈର କର ଆଣିଛୁ ? ସାତଦିନ ହେଲା
ବରଷା ନାହିଁ, କାଦୁଆ ନାହିଁ, ଏ ଗାଁ ସେ ଗାଁ, ଯୁ
ଡ୍ରିଳ ତା ଓଳ ବୁଲେଇ ବୁଲେଇ ମାରିଲଣି । କହିଲୁ
ସାଆନ୍ତ ପହଞ୍ଚିବର କଣରେ ତିନି ଜାଗରେ ସୁନା
ଟଙ୍କା, କଳ ଟଙ୍କା, ସୁନା ଗଢଣା ପକୁ ପୋତା
ହୋଇଥିଲ, କିଏ ପୋତିଥିଲ ? ନିଶ୍ଚିନ ରତ୍ନରେ
ମୁଁ ଗାତ ଖୋଲେ, ସାଆନ୍ତ ମୁଁ ଦୁଇହଁ ପୋତୁଁ । ତୁ
କଣ ଜାଣିଥିଲୁ ? ଏ ସବୁ ମୋର ନା ଆଉ କାହାର ?

ଗୋବିନ୍ଦା—ଟଙ୍କା ତ ପୋତିଥିଲ, ସବୁ କରିଥିଲ,
କଞ୍ଚି ନ ପାଇଥିଲେ କିଛି ପାଇଥାନ୍ତ କି ? କଞ୍ଚି ଆଣିବ
ବୁଦ୍ଧି କିଏ କାଢିଲ ?

ତମା—‘ଏହିକି ଏକେ—ନା—ମୁଦି ନାହିଁ
ଗୋଡ଼ କରୁନ୍ତୁ କେତେ !’ ବଡ଼ ବୁଦ୍ଧିଟା ଏକାଢିଲରେ !
ମତେ ଆଉ ବୁଦ୍ଧି ଆସନ୍ତା ନାହିଁ । ଦେଖିଛୁ, ସେଇନ ସାଆନଙ୍କ ପଛେ ପାଇଁ ତତଳ ବାଲରେ ଦୁଇ କୋଣ ବାଟ ଧାଇଁ ଗୋଡ଼ରେ ଫୋଟକା ବାହାରି ପଡ଼ିଲ; କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ତୋଟି ବସିଗଲ, କହୁଛି କଣ ନା,
ବୁଦ୍ଧି କହିଲ । ‘ବୁଦ୍ଧିରେ ବୁଦ୍ଧି—ନା ବଳେଇ ପଡ଼ି
ପାଇଛି କୁଦି ?’ ଆଜା କହିଲୁ, ମୁଁ ଯେ ସେ ରଣ୍ଟ
ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ସାଙ୍ଗରେ ସଜାତ ବସି ରତ୍ନର ରହି ତା
ଦ୍ରୁ ଜମିର ସନନ୍ଦ ଆଡ଼ଶୁର ଉଚ୍ଚରୁ ଯେନି ଆସିଲ,
ସେ ବୁଦ୍ଧି ତୁ କହି ଦେଇଥିଲ ?

ଗୋବିନ୍ଦା ଆଉ କିଛି ନ କହି ରୁଷି ଆସି ପିଣ୍ଡାରେ
ବସିଲ । ତମା ମଧ୍ୟ ତୁନି । ଏଜା ରୂପାଳୀରେ ପାଠ,
ଏକ ଅବଧାନର ରୃତ, ତତ୍ତ୍ଵର ତତ୍ତ୍ଵ କଥା, କେହି
କାହାକୁ ଉଣା ଦୁଇହଁ, ସହଜରେ କିଏ ପଞ୍ଚଦୂଶ
ଦେବ ? ଦୁଇ ଜଣକୁ ଦୁଇ ଜଣ ଚିହ୍ନାନ୍ତି । ତମାର
ଶ୍ରବନା, ସମ ଗୋବିନ୍ଦା ଘରକୁ ଯାଏ, ଟଙ୍କା ସୁନା-

ଗୁଡ଼ାକ ତା ହାତରୁ ଯାଇ ଉଣ୍ଟାର ଘରେ ପଣେ,
ପୁନବାର ହାତପେଠି ହେବା ସହଜ ଦୁହେ । ପୁଣି
ଗୋବିନ୍ଦାର ମା ଆଉ ଭାର୍ଯ୍ୟା କଥା ମଧ୍ୟ ତା ମନରେ
ପଡ଼ିଲ । ଏଣେ ଗୋବିନ୍ଦାର ଭାବନା, ଚମ୍ପା କଟକ
ସହରରେ ପଣିଲେ ତାକୁ ଆୟୁର ରଣିବା ସହଜ
ହେବ ନାହିଁ । ଅରଣ୍ୟାଶୀ କୁକୁଶ ଆଉ ଖଣ୍ଡିଏ
ଅଳ୍ପାପଥ ସମ୍ମନରେ ଦେଖିଲେ ପୁଷ୍ପ ପଥ ଗୋଡ଼ରେ
ଦଳ ଦେଇଯାଏ । ବିପଣନମୁଖ ଦୁଇ ବିଳ ସମାନ
ହେଲେ ଦୁହେଁ ସ୍ବ ସ୍ବ ପ୍ରାନରେ ସ୍ଥିର ହୋଇ ରହନ୍ତି ।

ରବ ଅନାଜ ପାଞ୍ଚ ଘଡ଼ି କି ଛ'ଦି, ଭାବ ଡାଳ
ପ୍ରସୁତ ହୋଇ ଗଲଣି, ଚମ୍ପା ଅଳ୍ପ କାଳ ଛିଡ଼ା ହୋଇ
କଣ ଭାବିଲ, ପାଖକୁ ଆସି ସାକୁଲେଇ ସାକୁଲେଇ
କହିଲ, “ଦେଖ ଗୋବିନ୍ଦା, ତୁ ତ କହୁଛୁ, ନଈ ଆର
ପାରି ଚାର କୋଣ ବାଟରେ ତୋ ଦର । ହେଉ ଗୁଲ,
କଟକକୁ ଗୁଲ, ମୁଁ କିଣି ଟଙ୍କା ଦେବି, ତୁ ଘରେ
ଦେଇପିରୁ । ତୁ ଯଦି ମୋ କଥା ନ ଶୁଣୁ, ଟଙ୍କା ତ
ଟଙ୍କା, ସୁନା ତ ସୁନା, କାଣି କରିଦି ଧୋଇ ପାଣି
ଚୋପାଏ ? ଆ, ଆ, ବଡ଼ ଭ୍ରମକ ଲାଗିଲଣି, ଖାଇବା
ଆ ।” ଗୋବିନ୍ଦା ମଧ୍ୟ ଘୋନରେ କାନ୍ଦିଲ ହେଲ,
ବୋଧହୁଏ ସେ ଏଥରେ ଅଧା ରାଜ ହୋଇ ଉଠି ଉଠି
ହେଉଥିଲ, ମାତ୍ର ଧନାରରେ ଚମ୍ପାକୁ ତ ଦିଶୁ ନାହିଁ,
କିଛି ଜବାବ ନ ପାଇ ସେ ଭାବି ଖପା ହୋଇ କହିଲ,
“ମନ ଯା, ପୋଇଲକୁ ସାଆନ୍ତ କହିଲେ ମୁଣ୍ଡରେ
ଚଢିନ୍ତି । ଯା ମ ଯା, ଖାଇଲୁ ଖାଇଲୁ ନ ଖାଇଲୁ
ନାହିଁ ।” ଗୋବିନ୍ଦା ଉଠୁଥିଲ, ପୁନବାର ବସିପଡ଼ି
ଚମ୍ପାକୁ ତରଟି ମରଟି ରୁଣ୍ଝିଲ । ପାଞ୍ଚଲ, ହଁ ମୁଁ
ପୋଇଲ, ତୁ ସାଆନାଗୀ ; ମାତ୍ର ପାଟି ପିଟାଇ କିଛି
କହିଲ ନାହିଁ । ଗୋବିନ୍ଦା ଆପଣାର କେଡ଼େ ପୌଭଗ୍ୟ
ସ୍ଵପ୍ନ ଦେଖୁଥିଲ, କେତେ ବିଳ ବାଡ଼ି, କେତେ ବିଳଦ
ଦ୍ଵିତୀୟ, କେତେ ଦୁଇହଁ ଲ ଗାନ୍ଧ ଘରେ ବନ୍ଦା, କେତେ
ଖାଇକ ଟଙ୍କା କରଜ ନେବାକୁ ଆସି ଦୁଆରେ ବସିଛନ୍ତି,

ସବୁଥରୁ ଏକାବେଳକେ ନିରାଶ । ଦିନଯାକ ପାଣି କାଦୁଆରେ ବୁଲି ବୁଲି ଥକା, ତା ଉପରେ ଘୋକ । ଗୋବିନ୍ଦା ଏତେବେଳୟାଏ ମନର ଦୁଃଖରେ ବସି ଭାବୁଥିଲା । ବର୍ଣ୍ଣମାନ ଚମ୍ପା ‘ପୋଇଲ’ କହିବାରୁ ତାଙ୍କୁରେ ବିଶ୍ଵ କାମୁଡ଼ିଲ ପରି ସବାଙ୍ଗ ଜନ୍ମଅଛି, କିନ୍ତୁ କହିଗାରୁ ନାହିଁ । ସେ ଜାଣେ, ତାପରି ଦୁଇ ଜଣ ଲୋକ ବଳରେ ଚମ୍ପା ସାଙ୍ଗରେ ପାରିବେ ନାହିଁ । ସେ କେତେ ଥର ମଙ୍ଗରଜ ଘର ଭେଣ୍ଟିଆ ହଳଆମାନଙ୍କୁ ବାଡ଼େଇ-ଥିବାର ନିଜ ଆଶିରେ ଦେଖିଛି । ତୁଷ ମଧ୍ୟରେ ନିଆଁ ଥିଲ ପରି ତା ମନକୁ ଭିତରେ ପୋଡ଼ି ପକାଉଛି ।

ଚମ୍ପା ଦୁଇ ପଥ ଭାତ ବାଡ଼ି, ଭାତ ମହିରେ ଗ'ଡ଼ କରିଦେଇ ଡାଳ ବ'ଡ଼ ଦେଲୁ, ବୃଦ୍ଧାବନ ଯେ ଦୁଧଠେନଟି ଦେଇଥିଲା, ତେତକ ବାହାରକୁ ଥରେ ଅନାଇ ଦେଇ ଆପଣା ଭାତରେ ଢାଳ ଦେଲୁ । ଗୋବିନ୍ଦା ଅନାଇରେ ବସି ଦେଖୁଛି । ଦୁଧ ଢଳା ଦେଖି ତା ଦେହରେ ନିଆଁ ଢାଳ ଦେଲୁ ପରି ଜଣା ଗଲା । ମନରେ କଲ, ଦୁଧ ଟିକକରେ ତ ଏହା, ଟଙ୍କା ସୁନା କଥା ତ ଅଛି ।

ଚମ୍ପା ଢାଳ ଦେଲୁ, “ହେଉ ତୋ ଭାତ ରହିଲା, ଖା ବା ନ ଖା, ମୁଁ ଏତେ ଗୋଡ଼ ଧରିପାରେ ନାହିଁ ।” ଚମ୍ପା ଓହା ହାତଟା ମୁହଁରେ ବୁନଇ ଦେଇ ଠୁଙ୍ଗା ହୋଇ ଭାତପଥ ପାଖରେ ବସି ବଡ଼ ବଡ଼ ଗୁଣ୍ଡା ସୁଡ଼ ମୁଢ଼ ଶବରେ ଦୃଷ୍ଟିକ ମଧ୍ୟରେ ପଥ ଖାଲି କରିଦେଲୁ । ଚୁଲୁମୁହଁ ପାଖରେ ମୁହଁଟା ଧୋଇ ପକାଇ ପୁନବାର ଥରେ ବାହାରକୁ ଅନାଇ ଢାଳିଲା, “ଆରେ ଆ, ଭାତ ଖାଆ ।” ଉଡ଼ଇ ନାହିଁ । ଖାଇ ହେଇ କହିଲା, “ଆର ସ୍ଵାକ୍ଷୁ କହନ୍ତି, ସୁଖ ଭାତ ତୋଟି କୁଣ୍ଡାଇବା ।” ଜଳନ୍ତା ନିଆଁରେ କୁଟା ପକାଇଲା ପରି ଗୋବିନ୍ଦାକୁ ଏ କଥା ଜଣାଗଲା । ତାହାବାଦ ଚମ୍ପା ପଟି ଶଣ୍ଟିକ ଉପରେ ଗଣ୍ଠର ଲୁଗାରୁ ଅଖେ ମେଲାଇ ଦେଇ ଗଣ୍ଠରୁ

୧୧

ସାବଧାନରେ ବେକଚଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଇ ତିବୁ ହୋଇ ଶୋଇ ପଡ଼ିଲା । ଗୋବିନ୍ଦା ସେହିପରି ପିଣ୍ଡାରେ ବସି ଭାବୁଛି । ସେ ବର୍ଣ୍ଣମାନ ଭଲ କରି ବୁଝିଲଣି, ସାପୁଣୀ ମୁଣ୍ଡରୁ ମଣି ନେବା ସହଜ ନୁହେଁ । ଆମେମାନେ ଗୋବିନ୍ଦପୁରର ଲୋକଙ୍କଠାରୁ ଯେପରି ଶୁଣିଛୁଁ, ସେଥିରୁ ଅନୁମାନ କରୁଥିଲୁଁ, ଗୋବିନ୍ଦାର ଆଉ ଅଧିକ କରୁ ପ୍ରତ୍ୟାଶା ଥିଲା । ସ୍ଥିଠାରୁ ମର୍ଯ୍ୟାଦା, ପ୍ରେମ, ଭକ୍ତି, ଆନୁଭବ ପ୍ରତ୍ୟାଶା କରିବା ପୁରୁଷ ଜାତିର ସ୍ଵଭବ । ଚମ୍ପାର ଆଚରଣରୁ ଜଣାଯାଏ, ତାହାର ଇଚ୍ଛା, ଭଲ ପାଏଁ ତ ଭଲ ପାଏଁ, ହେଲେ ତୁ ଯେଉଁ ଭଣ୍ଡାଶ ସେହି ଭଣ୍ଡାଶ । ଗୋବିନ୍ଦା ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ କେତେ ବେଳୟାଏ ବସିଲଣି, ସେ ଜାଣେ ନାହିଁ ।

ଦୋର ଅନକାର ବାଟି, ମଣିଷ ନିଜ ଦେହ ଦେଖି ପାରିବ ନାହିଁ । ସାଁ ସାଁ କରି ଦକ୍ଷିଣା ପବନ ବାଡ଼ୋଉଛି, ତୁଷାକୁ ତୁହା ବରଷା, ବରଗଛଟା ଗୋଟାଏ ଅନକାର ଗଦା ପରି ଛାଡ଼ା ହୋଇ ଦୋହଳି ଦୋହଳି ଗୋଟାଏ କେମନ୍ତ ଆତକିନନକ ଶବ କରୁଥିଲା । ଗୁଡ଼ାଏ ବାଦୁଡ଼ ସାନ ସାନ ଅନକାର-ଶ୍ରେଷ୍ଠପରି ରୂପିତାତ୍ମୁ ଉଡ଼ି ସେହି ଅନକାର ଗଦାରେ ଟୁଲି ପଡ଼ିଛନ୍ତି, ପୁଣି କେବେଳଖଣ୍ଡ ଅନକାର ପରି ବାହାର ଆକାଶରେ ଉଡ଼ିଯାଉଛନ୍ତି, କିର୍କିର୍ ଶବ କରି ବରଫଳ ଖାଉଥିଲା । ଟପ୍ ଟପ୍ ହୋଇ ବରଫଳ ତଳେ ପଡ଼ିଛି । ତତୁଦିଗରେ ପୌଶାଚିକ ଶବ, ଦର ମଧ୍ୟରେ ଚମ୍ପାର ଅନୁନାସିକ ଶବ ଆହରି ଭପୁକର ଶୁଭୁଥିଲା । ସେହି ଅନକାର ଗଦାତଳେ ଦୁଇଟା ପଶୁର ଖେଁ-ଖେଁ କାମୁଡ଼ା-କାମୁଡ଼ି ଶବ ଶୁଣି ଗୋବିନ୍ଦା ତମକି ପଡ଼ି ଅନାଇଲା । ଦର ମଧ୍ୟରେ ଜନ୍ମଥିବା ଖପର ତେଜିଟି ହମଣି ଶୀଶ ହୋଇ ଆସୁଥିଲା । ଶେଷ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ପଣ୍ଡିମ ଆକାଶରେ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଲୋହିତ କରଣ ରେଖା ଅନନ୍ତ ଆକାଶରେ ପଡ଼ିଲା ପରି ଘର ମଧ୍ୟରେ

ଜକୁଥିବା ଫରୁ ଗୋଟିଏ କିରଣ ରେଖା ନିଷ୍ଠେଜ-
ଶ୍ଵରରେ ସେହି ଅନକାର ତଳେ ପଡ଼ିଥିଲା । ଗୋବିଦା
ଉଳ କରି ଅନାଇ ଦେଖିଲ, ଦୁଇଟା ବିଲୁଆ ବରପଳ
ଖାଉ ଖାଉ କଲି ଲଗିଲା; ଗୋଟାଏ ବିଲୁଆ ଆରଟାକୁ
ତଡ଼ି ଦେଇ ଆପେ ସମସ୍ତ ପଳ ଅଧିକାର କରି ବସିଲ ।
ଗୋବିଦା ବିଲୁଆର କାର୍ଯ୍ୟ ଦେଖି କଣ ବୁଝିଲ, କଣ
ମନରେ ପାଞ୍ଚିଲ, ଉଠିବସି ରୁକ୍ଷାଉଡ଼ିକୁ ସାବଧାନରେ
ଅନାଇଲ, ଧୀରେ, ଅତି ଧୀରେ ଉଠିଯାଇ ଚମ୍ପାର
ଗୋଡ଼ଠାରୁ ମୁଣ୍ଡପାଏ ଅନାଇଲ, ୦୯ରେ ମୁଠି ରଖି
ଦେଇଥିଲ, ଧୀରେ ଧୀରେ ଆଖି ଖେଥରୁ କଣ ପଞ୍ଚାଇ
ଅଣାରେ ଉଳ କରି ଲୁଗା ଭଡ଼ି ଦେଇ ସେହି ପଦାର୍ଥଟା
ଦୃଢ଼ିରୁପେ ଧରିଲ, ଧୀରେ ଧୀରେ ଯାଇ ଚମ୍ପାକୁ
ଏକଧାନରେ ଅନାଇଲ, ଭୁମି ଉପରେ ଉଡ଼ି ନିର୍ମିତ
ଶୂକଶକୁ ବଣ ମଧ୍ୟରୁ କେନ୍ଦ୍ର ଯେପରି ଅନାୟ,
ସେହିଠରି ଏକଧାନରେ ରୁହିଅଛି, ତାହାର ଆଖି ଦୁଇଟା
ଜକୁଅଛି, ତାହାଣ ହାତରେ ଦୃଢ଼ିକରି କଣ ଧରିଅଛି,
ଏତେ ସାବଧାନ, ଏତେ ଧୀର ଯେ, ନିଃଶ୍ଵାସନ ମଧ୍ୟ
ବଳରେ ପଚାଇ ନାହିଁ । ତାହାଣ ଗୋଡ଼ିଟି ଆଗକୁ
ପକାଇବା ମାତ୍ରେ ଗୋଟାଏ ଜ୍ୟୋତି ଚକ ଚକ କରି
ଚମ୍ପା ଉପର ଦେଇ କାନ୍ଦୁରେ ବୁଲିଗଲ, ଗୋବିଦା
ଚମକ ପଡ଼ି ଏକାବେଳକେ ପିଣ୍ଡାତଳକୁ ଓହାଇ
ପଡ଼ିଲ । ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗକୁ ସାବଧାନରେ ଅନାଇଲ, କାହିଁ
କିଛି ନାହିଁ, ଜେବେଳ ପୂର୍ବପରି ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଘୋର
ପୌଶାଚିକ ଶବ୍ଦ, ଗଛ ତଳତାଳର କେତେ ଖଣ୍ଡ
ଅନକାର ଫଳ ଫଳ ହୋଇ ଉଡ଼ି ପଳାଇଲେ, ବିଲୁଆଟା
ଚରୁଥିଲ, ପଳାଇ ଗଲ, ତାହା ହସ୍ତରେ ଥିବା ପଦାର୍ଥ
ବିଶେଷରେ ଆଳୁଅ ପଡ଼ି ତଳ ତଳ ଦିଶିଲ । ଗୋବିଦା
ସମସ୍ତ ବୁଝି ପାଇଲ । ପଢ଼ିବାରୁ ଅଧିକ ସାହସ ବାନ୍ଧ
ଧୀରେ ଧୀରେ ଗୋଡ଼ ପକାଇ ଘର ମଧ୍ୟକ ଗଲ ।
ଶୂକଶ ଉପରେ କେନ୍ଦ୍ର ଯେପରି ଖାମି ପଡ଼େ,
ସେହିଠରି ଚମ୍ପା ଉପରକୁ ଖାମି ପଡ଼ିଲ । ଠିକ୍ ସେହି
ସମୟରେ ଫପଟା ଚାର୍କକୁ ପୋଡ଼ିଯାଇ ଦପ୍ତ କରି

ଜଳଉଠି ନିର୍ବିବାରୁ କିଛି ଦିଶିଲ ନାହିଁ । ତର
ମଧ୍ୟରେ ଉକ୍ତ ଗୁଣ ଗୁଣ ଶବ୍ଦ, ଗୋଡ଼ିହାତ ବାଡ଼େଇବା
ଶବ୍ଦ ଶୁଭ ନିଷ୍ଠ୍ରବଧ ହୋଇଗଲ । ସେହି ଶବ୍ଦ ଶୁଣି
ବିଲୁଆ ଧଡ଼ିପଡ଼ି ହୋଇ ପଳାଇଗଲ । ଗଛଠାରୁ
ଅନକାର ଖଣ୍ଡ ବୁଣିଗଲ ପରି ବାଦୁଡ଼ିଗୁଡ଼ାକ କରିଶ
ଡେଣା ଶବ୍ଦ କରି ଉଡ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏହି ସମୟରେ
ଗୋଟାଏ ପ୍ରବଳ ଝଙ୍ଗା ପବନ ଆସି ଗଛର ଡାଳମାନଙ୍କୁ
ଦୋକାନ ଘରକୁ କଢ଼ିକରି ଦୋହଳଇ ଦେଲ ।
ମୁହୂର୍ତ୍ତିକ ସକାଶେ ଯେତୋଟିର ଅଢ଼ଣ୍ୟ ଅନକାର
ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଳୟ ଉପର୍ଦ୍ଵିତ ହେଲ ପରି ଜଣାଗଲ ।

-୨୩-

କର୍ମପଳ

ଗୋପାଳପୁର ପାଖରେ ବିରୁପା ନନ୍ଦଟା ଭରି
ଚୌଡ଼ା, ଅଧିକୋଣରୁ ଉଣା ନୁହେ । ମାତ୍ର ଧାରଟା
ତେତେ ଚୌଡ଼ା ନୁହେ, ଶଣ୍ଡଭଳିଆ ଜାଗା କମ
ଚୌଡ଼ା ହୁଏ । ନନ୍ଦର ଦଶିଶ ତରପଟାରେ ଧାର,
ଗୋପାଳପୁର ଘାଟଠରେ ତୁଳା ବାଲ । ସେହିପରି
ଚାଶୁଆ ବଢ଼ି ହେଲେ ତୋଠୀଯାଏ ପାଣି ଯାଏ । ଦଶ
ବାର ଦିନ ହେଲ ସେପରି ବର୍ଷା ନ ଥିବାରୁ ନନ୍ଦଟା
ଛୁଡ଼ି ପଡ଼ିଥିଲ, ଗଲ ରେଦିନ ଓପର ଓଳିଠାରୁ ଅଳ୍ପ
ଅଳ୍ପ ପାଣି ପଡ଼ିଥିଲା, ମେଞ୍ଚା ମେଞ୍ଚା ଫେଣ ଧାଡ଼ି ଧାଡ଼ି
ହୋଇ ଭାସି ଯାଉଥିଲା । କୌଣସି କୌଣସି ପ୍ଲାନରେ
ପାଣିକଣାରୁ ପରି ଫେଣଟାଏ ଉତ୍ତିଷ୍ଠରେ ପଡ଼ି ଘଜି
ଟିକି ଟିକି ହୋଇ ଯାଉଥିଲା । କାଠି କୁଟା କେତେ
ଭାସି ଯାଉଥିଲା, ଟିକଣା ନାହିଁ । ଖଣ୍ଡ ଜାଗା ଥିବାରୁ
ଏଠାରେ ଗୋମୁହଁ । କୁମ୍ଭର ଉପବ୍ରଦ୍ଧ ଭରି, ଦାଢ଼ିଅଣି
ପଡ଼ିଆଳ ତ ପଣ ପଣ । ଏଠାରେ ଭରିଯି ଆଣୁଆଣିରୁ

କେହି ବେଶି ପାଞ୍ଜିକ ଯାଇପାଟେ ନାହିଁ । ପୁଣି ନୂଆ-ପାଣି ପଡ଼ିଲେ କୁମ୍ବୀରଗୁଡ଼ାକ ଭାର ମାତନ୍ତି । “ନୃଆ ବଢ଼ିକ ପରଚେ ନାହିଁ, ଫେଣ୍ଟର କୁମ୍ବୀ ଖାଏ ।” ତୋଠରେ ଦିନ ରାତି ଖଣ୍ଡିଏ ଡଙ୍ଗା ବନ୍ଧା ଥାଏ; ଗାଉଁଳି ଲୋକେ, ହାଟୁଆ ଲୋକେ ପାର ହୁଅନ୍ତି । ସରକାରୀ ଡାକ ପାର କରିବା ସକାଶେ ନାଉଶା ଦିନ ରାତି ଟଙ୍କମାରି ଜରିଥାଏ, ସରକାରରୁ ମାସକୁ ଦୁଇ ଟଙ୍କା ଦରମା ପାଏ । ଗାଉଁଳି ଲୋକ ନଗଦ କିଛି ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ, ପୁଷ୍ଟମାସ ଧାନକଟା ସମୟରେ ନାଉଶା ବିଲ ବିଲ ବୁଲି ପ୍ରତିଦିନୁ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ହଳା ଅସୁଲ କରେ । ହାଟପାଳ ଦିନ ହାଟୁଆମାନେ କେହି ପିତାଶୁଭୁଆ ଦୁଃଖାଏ, କେହି ବାରଗଣ ଯୋଡ଼ାଏ, କେହି ଲୁଣ ଚିମୁଟେ, କେହି ତେଲ ଦିଟୋପା ଦେଇ ଯାଏ । କୌଣସି କୌଣସି ଦିନ ବଡ଼ ବଡ଼ ମହାଜନ, ଅଚିହ୍ନା ବାଟୋଇ ପହଞ୍ଚ ଗଲେ ପଇସାଏ ଅଧିଳାଏ ଖଜାଣିଆ ଦେଇ ଯାନ୍ତି । ଦେଶ କାଳ ପାତ୍ର ଦେନି ଏହି ଲାଭ ଉଣା ଅଧିକ ହୁଏ; ମାସ ସରକାରୀ ମନୁଷ୍ୟ; ଅର୍ଥାତ୍ ଥାନା ଦାରୋଗା, ମୁନ୍ସି, କାନଗୋର ପାର ହେବା ଦିନ କାନ ମୋଡ଼ାଟା, ଗୁପୁଡ଼ାଟା, ଗାଳିଟା କେରେ ଉଣା ହୁଏ ନାହିଁ । କେଉଁଠ ଗୁଡ଼ିଆ ବେହେର କହେ, ‘ଏହି ଦାଟ ବାହି ତା ଦେହକ ପାହିଲଣି, ତା ପରି ଜଣେ ଆଶୁଆ ନାଉଶା ଏ ଖଣ୍ଡମଣ୍ଡଳରେ ଦେଖା ନାହିଁ ।’

ରାତି ଶେଷ ହୋଇ ଆସିଲଣି । ରାତରେ ଭାର ବର୍ଷା, ଭାର ତୋପାନ ଥିଲ, ବର୍ତ୍ତମାନ ପାଣି କିମ୍ବା ପବନ ନାହିଁ, ମେଘଟ । ସେହିପରି ଦୋଡ଼ାଇଛି, ଅକାରଣ କେଉଁଠି କିପରି ଫାଙ୍କରେ ସାନ ସାନ ଭାରଟିମାନ ଜୁଲ୍ହ ଜୁଲ୍ହ କରି ଅନାଇ ଲୁଚି ଯାଉଛନ୍ତି । ଠିକ ଏହି ସମୟରେ ଜଣେ ବାଟୋଇ ସାନ ଗଣ୍ଡିବଟିଏ ପିଠିରେ ବୋକରୁ କରି ତୋଠ ପାଖରେ ନନ୍ଦ କୁଳେ କୁଳେ ବୁଲୁଅଛି, ନନ୍ଦ କୁଳେ କୁଳେ ରୁର ପାଞ୍ଚଶ ହାତ

ଗୁଲି ଯାଇ ପୁନର୍ବାର ତୋଠାକୁ ଫେରି ଆସୁଅଛି । ଜଣାଯାଏ ପଢ଼ିର ନନ୍ଦ ପାର ହେବାର ଲୋକଟାର ଇଚ୍ଛା, ହେଲେ ବଳ ଖଟୁ ନାହିଁ । ତୋଠାରେ ଠିଆ ହୋଇ ଡାକିଲୁ, “ଏ ନାଉଶା ଭାଇ, ଏ ନାଉଶା ଭାଇ !” ଗୁଡ଼ିଆ ବେହେର ବାଲରେ କାଟଟା ପୋଡ଼ି ଖଣ୍ଡେ ଲମ୍ବା ଦିଅନ୍ତିରେ ଡଙ୍ଗାଟା ଖଟାଇ ଦେଇ ତୁଠ ପାଖରେ ଭୁର୍ବ ପଲରେ ଶୋଇଅଛି । ବାଟୋଇ ପୁନର୍ବାର ଥରେ ଅନ୍ତି ସାବଧାନରେ ଡାକିଲୁ, “ଏ ନାଉଶା ଭାଇ, ଏ ନାଉଶା ଭାଇ !” ବାଟୋଇ ଡାକ ସାରି ତମକ ପଡ଼ିଲା ପରି ଥରେ ପଛକୁ ଅନାଇଲା । ନାଉଶା କି ଶୋଇ ଯାଇଛି ? ଏତେ ଡାକର ଜବାବ ନାହିଁ କିମ୍ବା ? ମାସ ଆମ୍ବେମାନେ ନିଶ୍ଚପୁ ଜାଣୁଁ, ନାଉଶା ରାତି ଦତ୍ତିଏ ଥାଉଁ ଉଠି ବସିଥାଏ । ଶାସ୍ତ୍ରକାରମାନେ ବୋଲିଅଛନ୍ତି, ଗ୍ରାହମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଶୟା ତ୍ୟାଗ କରିବ । ଶାସ୍ତ୍ରବିଦ୍ୟା ପାଳିବା ସକାଶେ ଯେ ରୁଦ୍ଧିଆ ଉଠିଥାଏ, ଏହା ନୁହେ । ଦିନେ ଦିନେ ରାତି ପିଛିଲା ପହରରେ ଡାକ ଆସି ପଡ଼ିଯାଏ, ସେଥି ସକାଶେ ସେ ଜାଗ୍ରତ ଥାଏ । ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା, ସଞ୍ଜବେଳୁ ଘାଟ ବନ୍ଦ ହୋଇପାଏ, ସଥଳେ ସଥଳେ ରୁଦ୍ଧିଟା ଶାଇଦେଇ ଶୋଇପଡ଼ିଥାଏ । ରାତିଟାଯାକ କେତେ ଶୋଇବ ? ରୁଦ୍ଧିଆ ପଲ ମଧ୍ୟରେ ଦୁଇ ଆଶ୍ରୁ ଉପରେ ମୁଣ୍ଡଟି ଦେଇ ତୁଙ୍ଗା ହୋଇ ବସିଛି, ଆଗରେ ନିଆଁ ଉମେଇ, ତୁଷ ନିଆଁ କୁ ଦୁଇ ହାତ ବଢ଼ାଇ ଦେଇଅଛି । ବୋଧହୁଏ ସେ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଭାକୁଛି, ଅବେଳରେ ଏ ବାଟୋଇଟା କିଏ ? ସରକାରୀ ଲୋକ ତ ନିଶ୍ଚପୁ ଦୁଃଖ, ଏ ଲୋକଟା ଭାଇ ଭାଇ ଡାକୁଛି, ସରକାରୀ ଲୋକ ହୋଇଥିଲେ ତା ଦରାନ୍ତିରେ ଭାବ ଦେଖା କରି ଡାକନା । ଯିଏ ହେଉ ଡାକୁ-ଥାଉଁ, ରାତି ପାଦ୍ମ ଦେଖିବ । ପୁନର୍ବାର ଡାକ, “ଏ ନାଉଶା ଭାଇ, ଆ ବାହାରି ଆ, ଖଜାଣିଆ ଦେବ ।” ରୁଦ୍ଧିଆ ଆଉ ସମ୍ବାଲ ପାରିଲ ନାହିଁ, ଖଜାଣିଆ ନାହିଁ ଶୁଣି ଦୁଇ ତିନିଥର କାଣିଲୁ । ଖଜାଣିଆ ଶରରେ କିପରି ଗୋଟାଏ ମନମୋହନ ଶକ୍ତି ଅଛି । ନାଉଶା ତ

ନାଉଶ୍ଵା, ଶଜାଖିଆ ତଙ୍କ ଶୁଣିଲେ କେଡ଼େ କେଡ଼େ ଲେକମାନେ କାଣି ପକାନ୍ତି । ରୂପିଆ ପଲା ମଧ୍ୟରୁ ଜବାବ ଦେଲା, “କିଏ ପାଠି କରୁଛ ହୋ, ରୁହ ରତ୍ନ ପାହୁ, ଲକ୍ଷେ ଟଙ୍କା ଦେଲେ ତ ମୁଁ ବାହାରକୁ ବାହାରିବି ନାହିଁ ।”

ବାଟୋଇ—ଦେଖ, ଭାଇ ନାଉରି, ମୋର କଟକରେ ମାମଲା ଅଛି, ଚଞ୍ଚଳ ମିଶି, ନେ ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କା ନେ ।

ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କା ! ଏ କଣ ଏ ? ଗୋଟାଏ ପରାରିକୁ ପ ଅଟଙ୍କା ? ରୂପିଆ ଜାବନରେ କେବେ ଏପରି ଘଟନା ଦେଖି ନାହିଁ, ଏକାବେଳକେ ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କା ତା ହାତରେ ପଡ଼ିଲୁ କି ନାହିଁ, ସେ ବିଷୟରେ ଆମ୍ବମାନଙ୍କର ଘୋର ସନ୍ଦେହ ଅଛି । ସେ ପୂର୍ବ ମୁହଁର୍ତ୍ତରେ ପ୍ରତିକ୍ଳି କରିଥିଲା, ଲକ୍ଷେ ଟଙ୍କା ପାଇଲେ ମଧ୍ୟ ବାହାରନ୍ତା ନାହିଁ, ଲକ୍ଷକରୁ ପାଞ୍ଚ ପ୍ରେଡ଼ ଦେଲେ ବାକି କେତେ ଉଣି ହେଲା, ଏ କଥା ଆଲୋଚନା କରିବା ବୋଧହୃଦ ଅନାବଶ୍ୟକ ବୋଧ କଲା । ଏଣେ ତର, ବାଟୋଇଟା ଯେବେ ବାହୁଡ଼ ଯାଏ, ଅବା ରତ୍ନ ପାହିଗଲେ ପରିସା-ଟାଏ ନୋହିଲେ ଯୋଡ଼ାଏ । ରୂପିଆ ପଲାଭିତରୁ ଡାକ ଦେଲା, “ରହ ତେବେ ରହ ମୁଁ ଯାଏଁ ।” ନିଆଁ ଉପରେ ଫୁଲ ଫୁଲ କାହାକି ଲଗାଇ ହାତରେ ଆଉଲା-ଟାଏ ଧରି ପଲାରୁ ବାହାରି ପଡ଼ିଲା, ପିନ୍ଧିଲା ଲୁଗାପଟା ଅଣ୍ଟାରେ ଭିଡ଼ ଦେଇ ମୁଣ୍ଡରେ ଗାମୁଣ୍ଡଟାଏ ଗୁଡ଼ାଇ ଟୋପରଟା ଥୋଇଦେଲା । ବାଟୋଇକୁ କହିଲା, “ଆଣ ଅଣ, କଣ ଦେଉଛ ଦିଅ । ତୁମେ ବୋଲି ମୁଁ ବସାରୁ ବାହାରିଲି, ଆଉ କେହି ହୋଇଥୁଲେ ମୁଁ କି ଉଠିଥାନ୍ତି ?” ବାଟୋଇ ପାଞ୍ଚଟି ଟଙ୍କା ବଡ଼ାଇ ଦେଲା । ନାଉଶ୍ଵା ଦୁଇ ହାତରେ ଏକ, ଦୁଇ, ତିନି, ଚାରି, ପାଞ୍ଚ, ଏ ହାତ ସେ ହାତ କରି ତିନିଥର ଗଣିଲା । ‘ଟଙ୍କା ନେବା ରଣି, ପଣି ପିଇବ ପୁଣି ।’ କାହାକିଟା ବଳରେ

ଭିଡ଼ ଦେଇ ଆଳୁଆରେ ଥରେ ଟଙ୍କାଗୁଡ଼ାକ ଦେଖି ନେଲା । କୁଞ୍ଚକାନିରେ ବାନ୍ଧ ଅଣାରେ ଭଲକରି ଖୋସି ଦେଇ ଆକାଶକୁ ପୁଣି ରୁରିଆଡ଼କୁ ଅନାଇଲା, ଆଉ ରତ୍ନ ନାହିଁ । ବାଟୋଇ ନାଆ ଆଗ ମଙ୍ଗରେ ବସି ସାରିଲଣି । ନାଉଶ୍ଵା ଡାକ ଦେଲା, ଭଲ କରି ସମ୍ବାଳ ବସ । ଡଙ୍ଗାରେ ଡାହାଣ ହାତ ତିନି ଥର ଲଗାଇ ମୁଣ୍ଡରେ ମାରି ଫଟାଇଦେଲା, ‘ଜେ ଗଙ୍ଗା ମାତା’ କହି ନାଆରେ ଉଠି ବସିଲା । ଉପର ପାଣି ତୋଡ଼ ପଡ଼ିଲା, ସମ୍ବାଳ ହେଉ ନାହିଁ, ଆଉଲା ବାହୁ ବାହୁ ଡଙ୍ଗାଟା ତେବେ ତଳକୁ ଭୁଷିଗଲା । ଏମ୍ବାଳ ଟେକୁ ଟେକୁ ନିମ୍ନ ଛାଣି, ଦଶପଣି ହୋଇଥାଏ; ରତ୍ନ ପ୍ରାୟ ପାହି ଆସିଲଣି । ଗୋପାଳପୁର ତୋଠପାଖରୁ ଗୋଟାଏ ଗୀତ ଶୁଭିଲ—

‘ଏ--ଏ--ଏ--ରମ ଯେ ଲଇଷଣ ହୋ ଗଲେ ମୃଗ ମାରି
କୁଡ଼ିଆ ଦୁଆରେ ଆସି ଉତ୍ତା ବ୍ରଦ୍ଧଗୁରୁ ।
ବୋଇଲେ ସୀତପୁର ଗୋ ଭିକ୍ଷା ଦିଅ ଆମ୍ବକୁ,
ନୋହିଲେ ଅନଶାପ ଗୋ ଦେବୁ ରମ ଲଇଷଣକୁ ।’

ବାଟୋଇ ଡଙ୍ଗାରେ ବସି ବାରମ୍ବାର ଗୋପାଳ-ପୁର ତୋଠାଡ଼କୁ ରୁଦ୍ଧିରୁ । ଗୀତର ଛେ ଅବରଳ ଅନ୍ତକାରରଣି ଭେଦ କରି କାନରେ ପଡ଼ିବାରୁ ବାଟୋଇ କେ କଣ ହୋଇ ତିଆ ହୋଇ ସେହି ଦିଗକୁ ଅନାଇଲା । ନାଉଶ୍ଵା କାନକୁ ଶବ ଯାଇ ନାହିଁ, ଏକମନରେ ଡଙ୍ଗା ବାହୁଥିଲା, ଡଙ୍ଗା ଟଳଟଳ ହେବାରୁ ଡାକ ଦେଲା, ‘ଆରେ ବସିପଡ଼, ବସିପଡ଼ ।’ ବାଟୋଇର ଭାବ ଦେଖି ନାଉଶ୍ଵା ମଧ୍ୟ ତୋଠ ଆଡ଼କୁ ରୁଦ୍ଧି କହିଲା, ‘ଓଡେ ଟପାଟା ହାବୁଡ଼ିଲ ଯେ ।’ ଏହା କହି ଡଙ୍ଗା ମଙ୍ଗ ଫେରଇ ଦେଲା । ବାଟୋଇ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ କହିଲା, ‘ଏ ନାଉଶ୍ଵା ଭାଇ, ଡଙ୍ଗା ଫେର ନା, ଫେର ନା, ମତେ ଆଗ ପାର କରିଦେ ।’ ନାଉଶ୍ଵା କହିଲା, ‘ମନ୍ଦ ଯା, ସରକାର କଥା, ମୁଁ କଣ ଜେଲ

ଯିବ ?” ରାଷ୍ଟ୍ର ଶେଷ, ଅନ୍ତର ଅନ୍ତର ଆଲୁଆ ପଡ଼ିଲଣି, ନାଉଶ୍ଵା ଦେଖିଲ, ବାଟୋଇର ସବାଙ୍ଗ ରକ୍ତମୟ, ଲୁଗାରେ ରକ୍ତ, ହାତରେ ରକ୍ତ ବୋକରୁରେ ରକ୍ତ । ଦୋଳରେ ଫାରୁଶେଳିଲ ପରି ଲଳ ଟହ ଟହ ଦିଶୁଆଛି । ନାଉଶ୍ଵା ଚମକି ପଡ଼ି କହିଲ, “କଣ ହେ ! ରକ୍ତ କାହିଁ ଅଇଲ ? ତୁମେ କଣ କାହାକୁ ମାରିଛ ?” ବାଟୋଇ ଚଞ୍ଚଳ ଶଣ୍ଟି ଧରି ନାଉଶ୍ଵା ହାଁ ହାଁ କହିଁ କହିଁ ନଦେକି ଦେଇଁ ପଡ଼ିଲ । ପନ୍ଥର କୋଡ଼ିଏ ହାତ ପଢ଼ିରି ଯାଉଁ ଯାଉଁ କାହିଁ ଗୋଟିଏ ଗୋମୁହାଁ କୁମୁର ଆସି ଟପ କରି ଧରି ପକାଇଲ; ଶଣ୍ଟି ଧରି ଅନ୍ତର ଦୂର ଭାସି ଯାଇ ବୁଡ଼ିଗଲ । ଗୁନ୍ଦିଆ ରୁହିଁ ଥାଏ । ଏ ଲୋକଟା କିଏ, କେଉଁଠାରୁ ଅଇଲ, କାହିଁ ଯାଉଥିଲ ? ବୁଝିବା ହେଲେ ପାଠକ ଅବଧାନ ! ଆମ୍ବେମାନେ ହେଲୁ ତୁରୁକାର; ସୁତରଂ ସବଜ୍ଜ । ଏହି ଯେ କୁମୁର ଲୋକଟାକୁ ଘେନିଗଲ, କିପାଇଁ ଘେନିଗଲ, କାହିଁ ଘେନିଗଲ, ତାହା ସହିତ ‘ସତ୍ତବ୍ୟବହାର କଲା କି ଅସଦ୍ବ୍ୟବହାର କଲା, ଏ ସମସ୍ତ ଗୁପ୍ତ ବିଷୟ ଆମ୍ବମାନଙ୍କୁ ଭଲ ଜଣା । ହେଲେ ଗୁନ୍ଦିଆ ବେହେରା କୌଣସି କାରଣରୁ ଏକଥା ଅନେକ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲୁଗୁଇ ଥିବାରୁ ଆମ୍ବେମାନେ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ନାରଜ । ଲୋକଟା ଡଙ୍ଗାରୁ ପାଣିକୁ ଦେଇଁ ପଡ଼ିବା ବେଳେ ତାହା ଶଣ୍ଟିରୁ ତେମେ ଲମ୍ବ ବିଡ଼ାଏ ତାଳପତ୍ର ଡଙ୍ଗାରେ ପଡ଼ିଯାଇଥିଲ, ସେହି ବିଡ଼ାଟା ଗୁନ୍ଦିଆ ପଳା ମଧ୍ୟରେ ଲୁଗୁଇ ରଖିଥାଏ । କିଛି ଦିନ ଉତ୍ତରେ ଜଣେ ପଥାର ଅବଧାନକୁ ପଡ଼ାଇବାରେ ସେ ଖଣ୍ଡ ପଥର ଏହିପରି ପଡ଼ିଲେ :—

ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ମୁକୁନ୍ଦଦେବଙ୍କ ସାତ ଥଙ୍କ କୁମୁମ ସ କୃଷ୍ଣପତନ ଦିଖିଯା ଦିନ ବେଳ ଦୁଇ ଦିନ ସମୟରେ ଗୋଦିନ୍ଦୁର ଜମିଦାର ରାମନ୍ତର ମଜାରକ ମହାଜନଙ୍କ ମୁସାକାରକୁ ଏହି ଗ୍ରାମର ରହିବା ଲୋକ ତେଳିପୁଅ ଶାମ ସାହୁର ଦେଲି ଗୁଜା, ଏ ନିମନ୍ତେ ଗୁଜା ଲେଖି-

ଦେଲି କି ମୋ ପୁଅ ଶାମ କିନ୍ତୁରକୁ ଆପଣଙ୍କିଠାରୁ ଦଶଟଙ୍କା କରଇ ନେଲି, ଆସନ୍ତା ଧନ୍ତୁ ମାସରେ ମୋ ଖଳା ଉପରୁ ଆପଣଙ୍କ ଖମାର ଗଢ଼ିରେ ଦାଣ୍ଡ ଭାବ ପ୍ରମାଣେ ଧାନ ମାପିନେଇ ତାଙ୍କୁ କଳନ୍ତରକୁ ଅଧା କି ମୂଳ ନନ୍ଦିତକେ ଆଠବିଶା ପରିମାଣେ ମାପିନେବି । ଏ ପ୍ରମାଣ, ଏଥକୁ ସାରୀ ଚନ୍ଦ୍ରସୂର୍ଯ୍ୟ ଦଶ ଦିଗପାଳ ।

ଗୁନ୍ଦିଆ ବେହେରା ଡକା ବାହି ନେଲବେଳେ ତେର ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଠିକ ସେହି ପ୍ରାନ୍ତରେ ପାଣିକୁ ଥରେ ଅନାଏ ।

— — —

-୨୪-

ଖୁଣ୍ଟି ତଦାରଖି

ଦେଲ ଅନ୍ତରମରେ ପହରେ କି ଛ ଦିନ, ଆଜି ବର୍ଷା ନାହିଁ; ଗୋପୀ ପାହୁ ଦୋକାନ ଶିର ଶଣ୍ଟିକୁ କଳା କନାପରି ଗାନ୍ଧୁପୁ ଶଣ୍ଟି ମୁଣ୍ଡରେ ପକାଇ ଦୋକାନ ଟୋକେଇ କାନରେ, ହାତରେ କଞ୍ଚଟା ଧରି ଦୋକାନକୁ ଆସିଲ । ଦୋକାନ ଟିଟାଇ ମେଲ ସରକୁ ଅନାର ଦେଲ । ଯାହା ଦେଖିଲ, ସେଥିରେ ତାକୁ ପ୍ରାୟ ଖାମ ମାର ଗଲଣି, କାଠଟି ପରି ଝିନ୍ଦା ହୋଇଛି, ପାଟିରେ କଥା ନାହିଁ । କେବେ ଦେଶ ନାହିଁ, କେବେ ଶୁଣା ନାହିଁ, ଗୋଟିଏ ଧୀଲୋକ ଗୁଳକୁ ଗୁହଁ ମର ପଡ଼ିଛି, ସରସାର ରକ୍ତମୟ, ଖଲିପତରେ ରକ୍ତ, ଚାଲ ମୁହଁରେ ରକ୍ତ, ଭରିମାଣ୍ଡିରେ ରକ୍ତ, ରକ୍ତ ପିଚିକାଶ ମାରି କାନ୍ଦୁ ବାନ୍ଧିରେ ଖୋଟି ଦେଲ ପରି ହୋଇଯାଇଛି । ଗୋପୀ ଧାର୍କ ଯାଇ ଗାଁରେ କହିଲ । ଗାଁଲୋକେ ଧାର୍କିଲେ । ଗାଁ ଛୁଟିଆ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଜେନା ପାଣ୍ଡିକୁ ଏତାଳ ଦେବାକୁ ଧାର୍କିଲେ । ମହାମୟରରେ ବାଲଗଣ୍ଡି ପାଣ୍ଡି ଗୋପାଳ-ପୁରତାକୁ ଦେଇ କୋଣ ଦୂର । ବେଳ ତିନି ପ୍ରହର ସମୟରେ ବାଲଗଣ୍ଡି-ଜମାଦାର ସେଖ ତୋରବିଲୁ,

ବରନନାଜ ପିତ୍ର ଖୀ ଘଟନା ସ୍ଥାନରେ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ସେଣ୍ଠେ ତୋରବଣ୍ଣି ଜଣେ ରବେପୁ ହାକମ । ଆଖପାଶ ରୂପ କୋଣରେ ତାଙ୍କ ନାମ ଶୁଣିଲେ ଲେଖେ ଥରନ୍ତି, ଗର୍ଭଣୀ ଗାନ୍ଧି ବାଟ ପୁଣିଦିଏ । ଜମାଦାର ସାହେବ ସର୍ଜମିନରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଦାଢ଼ି ଆଉ ନାକ ଦୋଡ଼ାଇ ଲୟ ମାଇନା କରିବାକୁ ଗଲେ । ଲୟ ଗୋଟିଏ ସ୍ଵିଲେକ, ପାଠ ଶାତୀ ଖଣ୍ଡ ପିନ୍ଧିଛି, ହାତରେ ବେକରେ ରୂ-ଓ ସୁନାର କେତେ ଖଣ୍ଡ ଅଳଙ୍କାର । ପଠାଣମାନେ କୁକୁଡ଼ା ଜରେ କଲାପରି ତାହିଁ ବେକ କଟା, ପାଶରେ ଖଣ୍ଡ ରକ୍ତବୋଲା ଖୁବ ପଡ଼ିଛି, ଲୟଟା କିଛି ପଚି ଉଠିଲଣି, ମହୁବସାରେ ମାଛି ବସିଲା ପରି କାନାଶ କାନାଶ ମାଛି କଟା ଜାଗରେ ବସିଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଦର ସାର ଭଣ ଭଣ ହୋଇ ଉଡ଼ିଅଛନ୍ତି । ଲୟଟା ରୂପ ଆଙ୍ଗୁଳ ଜଭ କାଢ଼ି-ପକାଇ କାମୁଡ଼ି ଦାନ୍ତ ନସିଦ୍ଧ ଦେଇଅଛି, ରକ୍ତରେ ଲଟପଟ, ଦୁଇ ପାଶରେ ରୂପ ଆଙ୍ଗୁଳ ବହଳରେ ରକ୍ତ ପଚି କାଳିଆ ପଡ଼ିଗଲଣି, ସେଥିରୁ ଗୋଟାଏ ଉଛଟ ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ବାହାରୁଅଛି । ଗାଲ ଦୁଇଟା ଓଆଉ ପରି ଓ ପେଟଟା ଗୋଟାଏ ଓଳିଆ ପରି ଫୁଲ ଗଲଣି । ଦେଖାଗଲୁ, କୌଣସି ଲେକ ତାହା ବାଳ ଗୋଟାଏ ହାତରେ ଧରି, ମୁହଁ ଗୋଟାଏ ଗୋଡ଼ରେ ମାତ୍ରବସି ଝୁରେରେ ତା ଦେବ କାଟିଅଛି । କଟା ବେଳେ ସ୍ଵିଲେକଟା ଗୋଡ଼ ବାଡ଼େଇ ହେବାରୁ ଦର ଖୋଲ ହୋଇଯାଇଅଛି । ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ଆଉ ଉପୁର ମୁଝେ ପୋଗୁ ଜମାଦାର ବେଶି ବେଳଯାଏ ରହିପାରିଲେ ନାହିଁ । ବାହାରକୁ ବାହାର ଆସି ଆପଣା ଜ୍ଞାନବଳରେ ଠିକ୍ କଲେ, ଏ ମକଳମା, ଫୁଣି, ଲେକିନ୍ ଡକାଇଣ୍ଟ ନୁହେ ଆଗେଜ । ଡକାଇଣ୍ଟ ହୋଇଥୁଲେ ଲୟ ଦେହରେ ଅଳଙ୍କାର ଥାନା ନାହିଁ । ଜମାଦାରଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଦୁଇଜଣା ହାତ ଲୟ ଗୋଡ଼ରେ ଦଇଛି ଲଗାଇ ଦୋଷାର ଦୋଷାର ଆଶି ନଈ ଅତିଥାରେ ପକାଇଲେ । ଯୋଷାର ଆଣିବା ବେଳେ

ତାହାର ପାଠଶାତୀ ଖଣ୍ଡ ଲଙ୍ଘଲା କରି କାଢ଼ି ନେବାରୁ ଲୟଟା ଆହୁର ଉପୁକର ଦିଶିଲା । ସରକାରକୁ ଭେଜିବା ସକାଶେ ଲୟ ଦେହରୁ ଅଳଙ୍କାର ସବୁ ବାହାର କରଇ ଜମାଦାର ଥଳରେ ରଖିଲେ, କେବଳ ଗୋଡ଼ର କଂସା ପାହୁଡ଼ ନ ବାହାରିବାରୁ ମେହେନ୍ତରମାନେ ଲୟର ଦୁଇ ଗୋଡ଼ ଗୋଟିଏ କୁରାତୀରେ ହାଣି ପାହୁଡ଼ ବାହାର କରି ଯେନିଗଲେ ।

ତହିଁ ଆରଦିନ ପ୍ରାତିକାଳକୁ ମକଳମା ତଦାରଖ ଆରମ୍ଭ ହେଲ, ଆଖପାଶ ପାଞ୍ଚ ଖଣ୍ଡ ଗ୍ରାମରୁ ବରକନାଜ ଏବଂ ତୌଜଦାରମାନେ ଯଇ ଆସାମୀ ହେପ୍ତାର କରି ଆଣିଲେ । ଜମାଦାର ସାହେବ ବରଗଛ ମୂଳରେ ବସି ମକଳମା ତଦାରଖ କରୁଥି ନି; ତିନି ରୂପର ଆସାମୀ ଧର ହୋଇ ଆସିଲେଣି; ମାତ୍ର ସମସ୍ତେ ଜମା ହୋଇ ନାହାନ୍ତି, ତଦାରଖ ଉତ୍ସରେ ବୈକସନ ହୋଇ ଯାଉଥିଲ୍ଲ । ଆସାମୀ ଧର ହୋଇ ଆସିଲେ ତାକୁ ଲୟ ନିକଟରେ ବସାଇ ରଖାଯାଏ, ଲୟଟା ଫୁଲ ରୂପ ଗୁଣ ମୋଟା ହୋଇ ଗଲଣି, କିଭାବୀ ଗୋଟାଏ ସାନ କଦଳୀ ଉଣ୍ଡାପରି ଦିଶୁଛି, ଦୁର୍ଗନ୍ଧ କଥା ପୁଣି । ଉଲଙ୍ଗ ସ୍ଵି ମୁଣ୍ଡିତ ସତ; ଏହାର ଗୋଡ଼ ପାପୁଳ ନାହିଁ, ଗୁଲୁଥୁଲ କିପରି ? ଏହା କି ରାଷ୍ଟରି ? ଆସାମୀମାନଙ୍କ ବହୁତ ବେଳଯାଏ ଲୟ ନିକଟରେ ବସିବାକୁ ହୁଏ ନାହିଁ, ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ଏବଂ ସାପରେ ଶୀଘ୍ର ଜମାଦାରଙ୍କ ନିକଟରେ ହାଜର ହୋଇ ଯିବାକୁ ହେଉଥିଲ୍ଲ । ବରଗଛ ମୂଳରେ ଜମାଦାରଙ୍କ କରିବାରି । ନମ୍ବା ବାଲିଲେ ଦଶ ପଦର ଶଣ୍ଡା ଶାରୁଣା ଏକଥାନରେ ଅନାଇ ବସିଅଛନ୍ତି; କେତେଟା ଉଡ଼ି ଆସୁଥିଲ୍ଲ, ଦଶ ପଦର ଗୋଟା ବିଲୁଆ କୁକୁର ଜମା ହୋଇ ଗଲେଣି, ରୂପ ଛ'ଟା କୁକୁର ଗୋଟାଏ ଗୋଡ଼ର ପାପୁଲ ସକାଶେ କାମୁଡ଼ା କାମୁଡ଼ି ଲଗାଇ ଅଛନ୍ତି; କିଛି ଦୂରରେ ଆଉ ଗୋଟାଏ ଗୋଡ଼ ପାପୁଲକୁ ସାତଟା ଶାରୁଣା ଝିଙ୍କାଟିକି କୁଥୁମେଲ, ଗୋଟାଏ

ବିଲୁଆ ଆସି ସେମାନଙ୍କ ନିକଟରୁ ଛଡ଼ାଇ ଦେନିଗଲା; ଶାରୁଣା ଗୁଡ଼ାକ ଅଳୁ ଦୁଃଖପାଇ ଦେଶା ମେଲକ ବସିଥାଇନ୍ତି । ରୂପ ଜଣ ହାଡ଼ ନାକରେ ଲୁଗା ବାନ୍ଧ ଠେଙ୍ଗା କାନ୍ଧରେ ପକାଇ କୁକୁର ଶାରୁଣା ଘଡ଼ାଇ ଅଛନ୍ତି । ଜମାଦାର ଅନେକ ଲୋକଙ୍କ ଇଜାହାର କଲମବନ କରି ପକାଇଲେଣି ।

ଦୋକାନ ଗୋପୀସାହୁ ବୁଡ଼ା ଇଜାହାର ଦେଲା, “ଆଜ୍ଞା ମୋହର ତିନି କାଳ ଗଲଣି, କଲେ ଅଛି, ମୁଁ କି ଏ ବୟସରେ ମିଛ କହିବି ? ଆଜି ଏକାଦଶୀ, ଦାନରେ ତିରଣ ଦେଇ ନାହିଁ, ଏହି ବିଷ୍ଟ ବୃକ୍ଷ ମୂଳରେ ସତ୍ୟ କହୁଛି, ମୁଁ ଏ ମାମଲ କଥା କହି ଜାଣେ ନାହିଁ, ଛ ମାସ ହେଲ ଘରେ ବାଧକ ପଡ଼ିଛି, ଦେକାନକୁ ଆସି ନାହିଁ ।”

ନାଉଷା ଗୁନ୍ଦିଆ ବେହେର ଇଜାହାର ଦେଲା, “ବରଷା ଆଉ ତୋପାନ ହେବାରୁ କେହି ନକ୍ଷ ପାରି ହେଉ ନାହାନ୍ତି, ରୁଦ୍ଧିନ ହେଲ ନକ୍ଷ କୂଳକୁ ଆସି ନାହିଁ ।” ଏହିପରି ଗ୍ରମର ଅନେକ ଲୋକଙ୍କ-ଠାରୁ ଇଜାହାର ନିଆଗଲା ।

ବେଳ ବୁଡ଼ି ଆସିଲଣି, ଗ୍ରାମରେ ଆଉ କେହି ଲୋକ ନାହାନ୍ତି, ସମସ୍ତଙ୍କଠାରୁ ତଦାରଣୀ ସରିଲଣି, ମକଦମା କାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରଖାଯିବ କି ଆଜିରେ ଖତମ କରାଯିବ, ଜମାଦାର ବରକନାଳ ଦୁଇ ଜଣ ବସି ବରୁର କରୁ-ଅଛନ୍ତି, ଏହି ସମୟରେ ଗରୁଡ଼ାକୁ ଗୋଟାଏ ଶଙ୍କରିଲ ପୋଣେପାଣି କରି ଦେବାରୁ ଜମାଦାରଙ୍କ ଦାଢ଼ିର ଅଧାଅଧ ଧଳା ହୋଇଗଲା । ତୋବା ତୋବା କହି ଜମାଦାର ଉଠି ପଡ଼ିଲେ । ଶିଳମାନଙ୍କୁ ଅନାଇ କମ ବନ୍ଧରୁ ବେକୁବୁ, ହାରମଜାଦା ବୋଲି ଫୋଧରେ ଗାନ୍ଧିଦେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଚୌକିଦାରମାନେ ମଧ୍ୟ ଗାଳ ଦେଇ ଶିଳମାନଙ୍କୁ ଟେକା ମାରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଜମାଦାରଙ୍କ ଲମ୍ବା ଦାଢ଼ି ପରିଷାର କରିବାକୁ ତିନି ବନ୍ଦନା ପାଣି ଲାଗିଲା ।

ଜମାଦାର ମାମଲ ଖତମ କରିବାକୁ ବସି ଲୋକ-ମାନଙ୍କୁ କହିଲେ, ‘ଦେଖ, ଏହି ଲୋକ କିଏ ଜଣାନାହିଁ, ବୋଧହୁଏ ଯାଏଁ, ଏହାକୁ କେହି ଶୁଣ କରି ନାହିଁ, ଏ ସାପକାଟି ।’ ଗୋପୀସାହୁ ଦୋକାନ ଆଗକୁ ଆସି ସାଷ୍ୟ ଦେଲା, ଧର୍ମବତୀର. ଏଠାରେ ସାପର ଭାବ ଉପଦ୍ରବ, ନଈ ବଢ଼ିରେ କାହିଁ ଭସି ଆସି ହଜାର ହଜାର ସାପ ଏଠି ଅଛନ୍ତି, ସାପ ଉପୂରେ ଗ୍ରାମ ଭଙ୍ଗିଗଲା; ମୁଁ କାଲ ଦୋକାନକୁ ଆସିଥିଲା, ଗୋଟାଏ ଲମ୍ବ କୋଳଥୁଆ ନାଗ ବୁଲୁଥିଲା, ମୁଁ ଉପୂରେ ପଳାଇଗଲା ।’

ଛୁଟିଆ ମୁଠୁରୁ ମଳିକ କହିଲା, “ଧର୍ମବତୀର ! ଏଠେଇଁ ଅନେକ ସାପ, ମୁଁ ସେବନ ହଜୁରକୁ ଏହି-ବାଟେ ଯାଇଥିଲା, ଏହି ଗଛ ମୂଳରେ ପଦରଟା ନାଗ ସାପ ଶୋଇଥିଲେ, ମୁଁ ଦେଖି ପଳାଇଗଲା ।

ଗତ ପରଦିନ ରାତରେ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଟା ଘର ମଧ୍ୟରେ ଶୋଇଥିବା ସମୟରେ ଦୁଆରେ ଗୋଟାଏ ତମ ସାପ ବୁଲୁଥିବା ବିଷପୂରେ ମୁଗୁର ମୌଜାର ଛୁଟିଆ ବୁଧେଇ ଧପଟ ସିଂ ସାଷ୍ୟ ଦେଲା ।

ଜମାଦାର ସମସ୍ତଙ୍କର ସକ୍ଷ୍ୟ କଲମବନ କରି ଗୋଟିଏ ପଶ୍ଚିମା ଭିକାରୁଣୀ ଯାଏଁ ଗ୍ରାମର ଭିକା କରି ଶାଉଥିବା ଓ ତାହାକୁ ଗତ ପରଦିନ ରାତରେ ଗୋପାଳପୁର ମୌଜାରେ ସାପକାଟି ହୋଇଥିବା ଓ ଲାସ ଦେହରେ ସାପ କାମୁଡ଼ା ଚହୁ ଜାହେର ଥିବା ଏବଂ ଏହା ମୃତ୍ୟୁ ବିଷପୂରେ ଅନ୍ୟପ୍ରକାର ସକ୍ଷମା ଦାବା ଦାବା ନ ଥିବା ଏକ ଶିତ୍ରୋଟ କେନ୍ତ୍ରପଡ଼ା ଥାନା ଦାରେଗା ନିକଟକୁ ପଠାଇ ମାମଲ ଖତମ କଲେ । ଦାରେଗା ଏବଂ ମୁନସୀଙ୍କ ରୋସମ ସହିତ ରିପୋର୍ଟ ପୁଲିନା ଥାନାକୁ ପଠାଗଲା । ଜମାଦାରଙ୍କ ବୁକୁମ ଅନୁଯାରେ ରୁରିଜଣ ହାଡ଼ ଲାସ ବେକରେ ଦଉଡ଼ି ଲାଗାଇ ଭଡ଼ ନେଇ ନିପାରେ ଉପାଇ ଦେଲେ । ନାଉଷା ଗୁନ୍ଦିଆ ବେହେର

ଦେଖିଲୁ, ଲସଟା ନାରେ ଶ୍ଵରି ଯାଉଁ ଯାଉଁ ଯେଉଁ-
ଠାରେ ବାଟୋଇଟାକୁ କୁମ୍ଭୀର ଧରିଥିଲୁ, ଠକ୍ ସେହି
ଶ୍ଵାନରେ ତାକୁ ଗୋଟାଏ କୁମ୍ଭୀର ଧରି ଘେନିଗଲୁ ।

ଜମାଦାର ଡଙ୍ଗା ପାର ହେଉଁ ହେଉଁ ବରକନାଇଲୁ
କହିଲେ, “ଦେଖ, ଏଡ଼ି ମାମଲଟାଓର ଦୁଇଶ ମଧ୍ୟ
ପୂରା ହେଲା ନାହିଁ ।” ବରକନାଇ କହିଲୁ, “ଶୋଦା
ମାଲିକ, ଯୋ ହୁକୁମ ହୁଆ ।”

ଗୋପୀ ସାହୁ ସେହିଦିନଠାରୁ ଆଉ ଦୋକାନକୁ
ଯାଇ ନାହିଁ, କାର୍ତ୍ତିକ ତିନିଦିନିଆ ଲଗାଣରେ ଦର
ପଡ଼ିଗଲୁ, ସେ ବାଟୋଟା ମଧ୍ୟ ପଡ଼ିଗଲୁ । ରୁଦ୍ଧିଆ
ବେହେର ଅଧିକୋଣେ ତଳକୁ ହରିପୁର ପାଶରେ ନାଆ
ପକାଇଲଣି । ରୁଦ୍ଧି ତ ରାତି, ଦିନରେ ମଧ୍ୟ ଉପୁରେ
ପେଠାକୁ ଲେଛି ଯାନ୍ତି ନାହିଁ । ସେହି ବରଗଛରେ
ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ପେତୁଣୀ ବମି ଡାଳ ଦୋଢ଼ନେ, ମଧ୍ୟ
ସେହି ପେତୁଣୀଟା ଖରବେଳେ ନାହିଁ ବାଲି ଉଡ଼ାଇ
ଶେକ୍ତୁଥିବାର ଅନେକ ଲେକ ଦେଖିଲେଣି । ଗୋପାଳ-
ପୁର ତୋଠର ଆଉ ନାମ ନାହିଁ, ଲେକେ କହନ୍ତି
ପେତୁଣୀପଦା ।

— — —

-୨୫-

ମଙ୍ଗରାଜ ଘରର ହାଲଗୁଲ

ଛ ମାଣ ଆଠରୁଣ୍ଡ କ'ଣ ? କଥୁତ ଅଛି, ପୃଥିବୀର
ଶିଖ୍ୟାତ ମଣି କୋହିନୂର ଯାହାଠାରେ ରହେ, ତାହାର
ବଣ ନାଶ କରିଦିଏ । ଆଶ୍ଲୋଭିତୀନଠାରୁ ରଣଜିତ
ସିଂହ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାହାର ଜାନ୍ମମାନ ପ୍ରମାଣ; ମାତ୍ର
ସେହି ମଣି ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ପରିମାୟୀ ମହାମାନ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ
କମଳାସୁରପା ଶୈତନୀପବାସିମ ଭାରତେଶ୍ଵରଙ୍କ
ଶିରେଭୂଷଣ ହେବା ଦିନଠାରୁ ଇଂଲାନ୍ଡର ମହିମା

ଦିନକୁ ଦିନ ପୃଥିବୀ ବ୍ୟାପୁଅଛି । ଅନ୍ୟର ପ୍ରାଣମାଣକାଣ୍ଠ
ବିଷ ଦେବାଧିଦେବ ଭାମାପତିଙ୍କ କଣ୍ଠେ ହୋଇ ତାଙ୍କର
ମହାଦେବର ପ୍ରକାଶ କରୁଅଛି । ସାର କଥା, ଉପ୍‌ୟୁକ୍ତ
ଦ୍ରୁବ୍ୟ ଉପ୍‌ୟୁକ୍ତ ଶ୍ଵାନରେ ନ୍ୟୟ ହେଲେ ଜଞ୍ଜାଳର
କାରଣ ହୁଏ ନାହିଁ । ତେଡ଼େ ବଡ଼ କଥା ଶୁଣି ଦିଅ,
ନିହାତ ସାନରୁ ସାନ ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ‘ଛ ମାଣ ଆଠ ରୁଣ୍ଡ’
କଥା ଦେଖ, ଲୋକମାନେ କହନ୍ତି, “ଗୋବିନ୍ଦପୁର ଗଁ
ଚଳଚକ ଛ ମାଣ ଆଠରୁଣ୍ଡ ଜମି ପରି କଳିଛ ଆଉ
ନାହିଁ, ମାତ୍ର ଜମିଟା ଦରବୁଡ଼ା । ବାଦସିଂହ ବଣଟା
ଲଣ୍ଠନାଟ୍ଟ ହୋଇଗଲୁ, ସାରିଆ ତ ଧନ ପ୍ରାଣରେ ଗଲୁ,
ମଙ୍ଗରାଜ ବଣକଥା ତ ଦାଣ୍ଟରେ ପଡ଼ିଛି । ଜମିଟା
ନେବାର ଛ ମାପ ଛ ପଷ ଯାଇ ନାହିଁ ଦଶାଟା
ଦେଖ ।”

ମଙ୍ଗରାଜ କଟକ ଯିବାର ଚର୍ଚାରେ ଦିନ ସକାଳେ
ଦେଖାଗଲୁ, ଗନ୍ଧାଘର ରୁଚିଜାଗା ଆଣ୍ଟି ଖୋଲା ।
ସେହିଦିନ ସକାଳୁ ଗୋବିନ୍ଦା ଆଉ ଚମ୍ପା ଉଥାସ
ମଧ୍ୟରେ ଦିଶୁ ନାହାନ୍ତି, ସେ ଦୁଇ ଜଣ ଆଗଳି ପିଛିଲୀ
ହୋଇ କଟକଦାଣ୍ଡ ପଦ୍ମପୁର ଗଞ୍ଚାରରେ ଯାଉଥିବାର
ଲେକେ ଦେଖିଥାସି ଗ୍ରାମରେ କହିଲେ । ପୁଅମାନେ
ବାପ ଉପୁରେ ଶଙ୍କ ରହିଥିଲେ, ଏତେବେଳେ ପୋବାର
ପଡ଼ି ଯାଇଅଛି । ବଡ଼ ପୁଅକର ଆଗରୁ କିଛି ବାତୁଳ
ଛିଟା ଥିଲା, ବର୍ଷମାନ ଦିନ ରାତ ଗଞ୍ଜେଇ ଭିଡ଼ ଭିଡ଼
ସାପ ବାୟୁ ହୋଇ ଗଲେଣି । ମହିଆଁ ଆଉ ସାନ
ପୁଅକର ନାକ ପୋଛୁବାକୁ ତର ନାହିଁ, ମକର
ମନ୍ଦିର ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ, ଗୋବିନ୍ଦ ତଥେଇ ଧରାରେ
ଲାଗିଅଛନ୍ତି, ଦିନ ରାତ ଧାନ ବିକା ଲାଗିଛି ।

ଅଜି ଗଁରେ ତହଳ ପଡ଼ିଛି, ମଙ୍ଗରାଜ ଘରଦ୍ଵାର
ନିଲମ ହେବ । ବେଳ ଅନାଜ ଛ ଦିନ, ପୋଲିସ
ଜମାଦାର, ବରକନାଇ, ଛୁଟିଆ ଏପରି ଆଠ ଦଶ ଜଣ
ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଉଥାସ ଦୁଆରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ।

କନ୍ଜ ସାହେବ ମଙ୍ଗରଜଙ୍କୁ ହଜାରେ ଟଙ୍କା ଜରିମାନା କରିଥିଲେ, ଚଳନ୍ତି ସମେତି ନିଲମ ହୋଇ ଟଙ୍କା ଅସୁଲ ହେବ । ଜମାଦାର ଦରେ ପଣି ମାଲମତାଗୁଡ଼ାକ ବହିଆଣି ଦାଣ୍ଡରେ ଜମା କରୁଥିଲେ । ବଣିବସାରେ ତେମଣା ପଣିଲପରି ବୋହୁ ଭୁଆସୁଣୀଗୁଡ଼ାକ ଦୟା ବାହାର ଯାଇ ଉଆସ ପଛ ତୋଟାରେ କାଉଳି ହେଉଛନ୍ତି । ପୁଅ କେହି ଘରେ ନାହାନ୍ତି । ଶୁମୁକରଣ କଣ କହିବାକୁ ଯାଉଥିଲ, ଜମାଦାର ଆଖି ଦେଖାଇ-ବାରୁ ତୁନି ହୋଇ ଗାଲରେ ହାତ ଦେଇ ପିଣ୍ଡାରେ ବସି ପଡ଼ିଥିଲୁ । ମୁକୁଦା ସମସ୍ତଙ୍କ କଥାରେ ‘ହୋଇ ଆଜ୍ଞା, ହୋଇ ଆଜ୍ଞା’ କହି ଲଣ୍ଡଭଣ୍ଡ ହେଉଛି ।

ଦାଣ୍ଡରେ ମାଲମତାଗୁଡ଼ାକ ନିଲମ ହେଲ । ନିଲମ ତ ନିଲମ ଦି’ପାଣିଆ ବଳଦ ହଳକର ଦାମ ସାତେ ଗୁର କି ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କା କେବେ କିଏ ଶୁଣିଥିଲ ? ଦୁହାଳ ଗାହିଗୁଡ଼ାକ ଟଙ୍କାଏ ଟଙ୍କାଏ, ଦି’ବରଣିଆ ଛଡ଼ା ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ । ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଥମେ ନିଜ ଗାଁ ଲୋକ ନିଲମ ଡାକୁ ନ ଥିଲେ, ଦାମ ଦେଖି ପଛନ୍ତେ ଗୋଟାକ ଉପରେ ଗୋଟାଏ ପଡ଼ିଲେ । ଜମାଦାର ତ ନିଲାମ କର ଟଙ୍କା ସେନିଗଲ, ବାକି ଯେ ଗାଈ ବଳଦଗୁଡ଼ାକ ଥିଲେ ଏ ବିଲ ସେ ବିଲ, ଏ ଦାଣ୍ଡ ସେ ଦାଣ୍ଡ ଲଣ୍ଡଭଣ୍ଡ ହେଉଛନ୍ତି, ଆୟୁତିବାକୁ କେହି ନାହିଁ, ବଙ୍ଗଳା ଗୋଆଲା ଗୋଠରେ କେତେ ଗଲେଣି, କେତେ ବଣ ହୋଇ ଆଉ ଆଉ ଗ୍ରାମରେ ଉଠୁଅଛନ୍ତି । ହଳଆମାନେ ଦୁଇ ଦୁଇ ବରଷର ବରତନ ପାଇ ନ ଥିଲେ, ଶୁଣାୟାଏ ତୋଟା, ନଡ଼ିଆ ବରିରୁ, ଗୋରୁ ଗାନ୍ଧିରୁ ସେମାନେ ଅସୁଲ କରି ନେଉଛନ୍ତି ।

ତୁଳ ଅଧା ଅଧ ହେଲାଣି, ଆଶୁଧାନ ଶୁନ୍ଦବାର ହୋଇ ନାହିଁ, ପାଣ ହଳଆଗୁଡ଼ାକ ପଳାଇ ଗଲେଣି, ଖାଲ ପଳେଇବା ନୁହେ, ଗୋରୁ ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ ଧରି ପାର ।

ଗାଁର ତିଳପରି କଥାଟା ହାଟରେ ତାଳପରି ପୁଲିଯାଏ, ସେ କଥାଟା ଏକା ସତ । ଗୁରିଆଡ଼େ କଥା ବାଜିଛି, କନ୍ଜସାହେବ ମଙ୍ଗରଜଙ୍କ ହାତରୁ ତାଳୁକ ଛଡ଼ାଇ ନେଇ ଜଣେ ଓକଳକୁ ଦେଲେ ! ସେ ଓକଳ ଆସନ୍ତା ମକର ସମାନ୍ତି ଦିନ ଦୂରଣ ପାଇକ ଦେନି ପାଞ୍ଚଟା ଫୋଡ଼ା ଦୁଇଟା ସବାରିରେ ତଢ଼ି ଗାଁ ଦଖଲ କରିବାକୁ ଅସିବ । ପ୍ରଜାମାନେ ଶୁଣି କହିଲେ, “ଦୋଢ଼ାରେ, ତାରେ ଗୈର ନେବ, ନା, ସେଠି ଦାନାପାଣି ଏଠି ଦାନାପାଣି । ଯେ ଗଜା ହେବ, ତାର ପ୍ରଜା ହେବଁ, ଆପଣା ଗଣ୍ଡାକ କିଏ ଶୁଣିବ ?” ମାତ୍ର ଦୁଷମନପଣ୍ଡିଆ ଲୋକମାନେ ଭାରି ଖୁସି । ଆପଣା ଅସୁଲ ତ ଥାଉ, ତରରେ ଲଜରେ ମଙ୍ଗରଜଙ୍କ ପାଇକ ଗାଁର ଛୁଡ଼ା ହୋଇପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ବେଗଡ଼ା ଲୋକେ ପାଇକମାନଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ଗଛପଟକୁ ଲିଗାଇ ଦୁଇପଦ କଥା ଶୁଣାଇ ଦିଅନ୍ତି ।

-୨୭-

ବାବାକୀ ଲକିତା ଦାସ

ଗଲ କାନିଠାରୁ ଗାଁରେ ଭାରି ଗୋଟାଏ ଚହଳ ପଡ଼ିଛି । ହାଟ, ବାଟ, ଗାଧୁଆତୁଠ, ହାଣିଶାଳ, ତେଜିଶାଳ ଯେଉଁଠାକୁ ଯାଅ, ଶୁଣ ସେହି କଥା । କେଉଁଠାରେ ତୁନି ତୁନି କଥା ଗୁଲିଛି, କେହି ପାଣ୍ଟି କର କହିଛି, କେହି ଜଣେ କୁହାଳିଆ ହାତ ହଲଇ, ମୁଣ୍ଡ ହଲଇ କଥା ମେଲିଛି, ପାଞ୍ଜଣ ବସି ଥିର ମନରେ ଶୁଣୁଛନ୍ତି । କଥାଟା ତ ନାନାରୂପ ଧାରଣ କରି ଗୁଲିଛି, ଆମ୍ବେମାନେ ତାହାର ସାରାଂଶ ଆପଣଙ୍କୁ ଶୁଣାଇବୁ ।

ମଙ୍ଗରଜେ କଟକ ପିବା ସାତ ଦିନଠାରୁ ପୁରାଷେଷରୁ ଗୋଟିଏ ବାବାଜା ଆସି ଗୋବିନ୍ଦପୁରର ଭଗବତଦରେ ମଠ କରିଥିଲୁ । ବାବାଜାଙ୍କ ନାମ

ଲକତା ଦାସ, ବୟସ ଅଧୋଡ଼ା, ବର୍ଣ୍ଣ ଶାମଳ, ଦେହଟି ଥାକୁଲଥୁକୁଲ, ମୁଣ୍ଡଟି ଲଣ୍ଡା, ମହିରେ ତରବୁଜ ତେମେ ପରି ଚୁରେକି, ବେଳରେ ମୋଟା ମୋଟା ତୁଳସୀ-କଣ୍ଠି ପାଞ୍ଚ ଫେର ବହିଛି । ବାବାଙ୍ଗ ମୁଁ ଅଭାବରୁ ଉଠି ପ୍ରାତଃସ୍ନାନ ସାରି ନାସାଅର୍ତ୍ତ କେଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତିତା ଆଉ ଡେଉଁଲେଟର ଅପିସରୁ ବେରିଂ ଚିଠି ବାହୁଡ଼ିଲ ପରି ସବାଙ୍ଗରେ ଛୁପା ଲାଗାଇ ହରିନାମ ଶୁଣାଇବା ସକାଣେ ଗ୍ରାମକୁ ବାହାରନ୍ତି । ପରିଧାନ କୌପିନ, ତାହା ଉପରେ ବହିବାସ, ପିଠିରେ ନାମାବଳୀ, ହାତରେ ଝୁଲି । ବାବାଙ୍ଗ ଗ୍ରାମରେ ବୁଲି ଲେକମାନଙ୍କୁ ହରିନାମ ଶୁଣାନ୍ତି, ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ଖଞ୍ଜଣୀ ବଜାଇ କାଞ୍ଚିନ ଗାନ୍ତି, ତହିଁ ଉତ୍ସରେ ଚେତନ୍ୟ ଭାଗବତ ପାଠ । ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ଭାଗବତ ଘରେ ଭାର ବୈଠକ ହୁଏ, ଗ୍ରାମର ବୁଢ଼ାଉଳିଆ ଦଶ ବାର ଜଣ ତନ୍ତୀ ଦେକ ନେବାର କଥା ହେଲଣି । ବାବାଙ୍ଗଟି ଭାର ନିର୍ଲୋଭ, କେହି କିଛି ଦେଲେ “ହରେ କେଷ୍ଟ, ହରେ କେଷ୍ଟ” କହନ୍ତି । ଏପରି ସାଧୁ କେବେ କାହିଁ ଦେଖା ନାହିଁ । ଆଜକୁ ଦୁଇ ଦିନ ହେଲା ବାବାଙ୍ଗ କାହିଁ ଅନ୍ତର୍ଭାବ ହୋଇଗଲଣି, ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଚଙ୍ଗରଜଙ୍କ ଉଆସର ମରୁଆକୁ ଖୋଜା ପଡ଼ିଛି । କେହି କେହି କହନ୍ତି, ସେ ବାବାଙ୍ଗଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ବୃଦ୍ଧାବନ ଧାମକୁ ଚାଲିଗଲା । କାଷ୍ଟବରେ ସେ ଯଦି ସାଧୁ ସହବାସରେ ଜୀର୍ଣ୍ଣାପା ଉଦେଶ୍ୟରେ ବାହାର ଯାଇଥାଏ, ତେବେ ଆମ୍ବେମାନେ ତାହାର ଚରିତ ବିପକ୍ଷରେ କୌଣସି ମନ୍ତ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିବା ହାର ସାଧୁ ଏବଂ ସାଧୀଙ୍କର ନିନ୍ଦାଜନିତ ମହାପାତକ ଅର୍ଜନ କରିବାକୁ ଅନିଛୁକ । କେବଳ ଗୋଟାଏ କଥା ଶୁଣିବାବେଳୁ ମନଟା କିପରି ଗୁଡ଼େଇ ପୁଡ଼େଇ ହେଉଛି । ମରୁଆ ସାନ ବୋହୁଙ୍କର ଭାର ବିଶ୍ୱାସୀ ଥିଲା, ସବୁବେଳେ ତାଙ୍କର ପାଖରେ ଥାଏ । ମରୁଆ ସହିତ ସାନ ବୋହୁଙ୍କ ବାକ୍ସରେ ଥିବା ଅଳକାରଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ମିଳୁ ନାହିଁ, ବାପଯରୁ ଏବଂ ଶାଶୁଦ୍ଧ ବିଶ୍ଵ ସମୟରେ ମୁଁରୁହାଣ ଯାହା ନଗଦ

ଟଙ୍କା ପାଇଥିଲେ, ତାମା ମଧ୍ୟ ବାକ୍ସରେ ଥିଲା । ବାକ୍ସ ମେଲା ହୋଇ ପଡ଼ିଛି, ପଦାର୍ଥ କିଛି ନାହିଁ । ସମସ୍ତେ ମାଲ ସହିତ ମରୁଆର ସମ୍ପର୍କ ରଖି କଥା କହିଛନ୍ତି । ସାନବହୁ ତ ସାପ ଡକା ପାତ୍ର ହନ୍ତି । ସମସ୍ତେ ଡକା ପାତ୍ର ତୁନି ହେଲେ, ମରୁଆକୁ ଖୋଜିବାକୁ କିଏ ଯାଉଛି ?

ଯେଉଁ ଦୁଆରେ ଦିନ ନାହିଁ, ରାତି ନାହିଁ, ଲେକ ଯିବା ଆସିବା ଗହଳ ଲାଗିଥିଲା, ସେ ଦୁଆରେ ଦୁବ ମାତ୍ରଗଲଣି ।

ସାର କଥା, କେତୋଟା ମସି ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ପତ୍ତି, ଗୌରବ, ଆଧୁପତ୍ୟ ସବୁ ଛୁରଖାର ହୋଇ ଲାଗିଛି ।

“ନିର୍ଜଗାମ ଯଦା ଲକ୍ଷ୍ମୀଃ
ଗଜଭୁକ୍ତକପିତ୍ରଥବତ୍ ।”

— — —

ଅପୁର୍ବ ମିଳନ

ମନୁଷ୍ୟ ଆପଣା କର୍ମଫଳ ଭୋଗ କରେ । ତୁମେ ଭଲ ଅବା ମନ ଯେପରି କର୍ମ କରିବ, ତହିଁର ପ୍ରତିଫଳ ଅବଶ୍ୟ ତୁମଙ୍କୁ ଭୋଗ କରିବାକୁ ହେବ । ତେ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍, ତୁମେ ଅତି ନିର୍ଜନରେ ଅତି ସାବଧାନରେ କିଛି କର୍ମ କରି ମନେ କରୁଛ, ମନୁଷ୍ୟର ଦୃଷ୍ଟିରେଖାର ଅନ୍ତରଳରେ ରହିଛ । ଭୂମିରେ ଗୋଟିଏ କୁଦ୍ର ଶାଜ ପୋତିବା ବେଳେ କେହି ଦେଖେ ନାହିଁ ସତ୍ୟ; ମାତ୍ର ସେଥିରୁ ଜାତ ବୃକ୍ଷର ମନୁଷ୍ୟ ନେତ୍ର ଅତିହିମ କରିବାର ଉପାୟ ନାହିଁ । ପୁଣି ତୁମେ ଯେଉଁ ବୃକ୍ଷ ରୋପଣ କଲ, ତାହାର ଫଳ ତୁମଙ୍କୁ—କଦାଚିତ୍ ବଂଶପରମଗରକୁ

ଶ୍ରେଷ୍ଠ କରିବାକୁ ହେବ । ତେ ବଳବାନ୍, ଧନବାନ୍, ଗର୍ଭଚ, ତୁମେ ଯାହାକୁ ଅତି ସାମାନ୍ୟ ଲୋକ ବୋଲି ଭୁଲ ଜ୍ଞାନ କରୁଛ, ଦିନେ ତାହାର ଦାରୀ କି କର୍ମ୍ୟ ସାଧୁତ ହୋଇପାରେ, ତୁମେ ତାହା ଜାଣ ନାହିଁ । ବଙ୍ଗ, ବିହାର, ଓଡ଼ିଶାର ସୁବାଦାର ଗୋଟିଏ ସାମାନ୍ୟ ପକ୍ଷାର ପ୍ରତି ଅତ୍ୟାଗୁର କରି ରକ୍ଷା ପାଇପାର ନାହାନ୍ତି । ଶିଖ ଗୁରୁ ଗୋବିନ୍ଦ ଜଣେ ସାମାନ୍ୟ ମୁସଲମାନର ଉପକାର କରି ପ୍ରାଣ ସଙ୍କଟ ଘୋରବିପଦରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଥିଲେ । ସେ ସାତିହାସିକ ବଡ଼ ବଡ଼ କଥା ଛୁଡ଼ିଦିଆ । ବାଘସିଂହ ସରେ ଚୌକିଆ ଥିବା ହେଉରୁ ରତନପୁରର ଯେଉଁ ଉମମାନଙ୍କୁ ଆୟମାନଙ୍କ ମଙ୍ଗରାଜେ ରତ୍ନାନ୍ତ କରି ଜେଲ ଦିଆଇଥିଲେ, ଘଟନାସୁମରେ ଆଜି ସେହିମାନଙ୍କ ହାତରେ ଲାଞ୍ଛିନା ଶ୍ରେଷ୍ଠ କରିବାକୁ ହେଲା ।

ରତନପୁର ମୌଜାର ଉମମାନେ ପ୍ରଥମ ଦିନ ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କୁ ଜେଲଖାନାରେ ଦେଖି—ସଙ୍ଗାତ ତ ଅଇଲେ ଶଶୁର ଅଇଲେ—ସାଆନ୍ତେ ଅଇଲେ—କହି ହସି ହସି ଟାପର କରି ତାକୁ ଦଣ୍ଡବତ କରିଥିଲେ । କେହି ଜଣେ ଧନବନ୍ତ ବଡ଼ ଲୋକ ଜେଲ ଗଲେ ପୁରୁଣା ସରଦାର କଏତାମାନେ କିଛି ପାଇବା ଆଶାରେ ତାହା ପ୍ରତି ଅତ୍ୟାଗୁର କରିଥାନ୍ତି । ମଙ୍ଗରାଜେ ରତନପୁରାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଘଣା ପେଳିବା ସମୟରେ ତାଙ୍କ ଉପରେ ଗୋଇଠାଟାଏ, ଖୁଦାଟାଏ ବାଜି ଯାଉଥାଏ ।

ଆୟମାନେ ଗୋଟିଏ କଥା କହିବାକୁ ଭୁଲି ଯାଇଛି । ମିଥ୍ୟା ସାକ୍ଷ୍ଯ ଦେବା ଅପରାଧରେ ଗୋବର ଜେନାର କଠିନ ପରିଶ୍ରମ ସହିତ ଏକ ବର୍ଷ ମିଆଦ ହୋଇ ଯାଇଛି ।

ଦିନ କାହାରିକୁ ଅନାହିଁ ବସି ରହେ ନାହିଁ । ଚିରକାଳ ସମାନ ଭାବରେ ଦିନ ରାତି ବହି ଯାଉଛି ।

ମଙ୍ଗରାଜେ ଘଣା ପେଲୁଛୁନ୍ତି ବୋଲି ସେ ଦିନ ଅଟକ ରହିବ, ଏମନ୍ତ କିଛି ନୁହେଁ । ଲୋକେ କହିନ୍ତି, ‘ସୁଖର ଦିନ ଘୋଡ଼ାରେ ଧାଏଁ; ଦୁଃଖର ଦିନ ହାତ୍ତରେ ଚଢ଼ି ଯାଏଁ’ । ତୁମେ ଯାହା କହ, ଦିନ ତାହାର ନିଜର କାର୍ଯ୍ୟ ଭଲ ବୁଝେ । ତାହାର ଆଠ ପହରରୁ ନିମିଷେ ଆଡ଼ିବାଙ୍କ ହେବାର ନାହିଁ । ଏକ—ଦୁଇ—ରୁଦ୍ଧିନ କରି ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଜେଲ ମିଆଦ ଦୁଇମାସ କଟି ଗଲାଣି ।

ସେ ଯେଉଁ ବଖରାରେ ଶୋଉଥିଲେ, ସେ ବଖରାଟା ମରମତ୍ତ କରାଯିବାର ପ୍ରସ୍ତୁତି ହେବାରୁ ତାଙ୍କୁ ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ବଖରାକୁ ନିଆଗଲା । ଜେଲଖାନାରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବଖରାରେ ଆଠଟି ଲେଖା ଏଁ ମାଟିରେ ପିଣ୍ଡ ବନ୍ନ ଥାଏ । ରାତରେ କମ୍ବଳ ପାର ସେଥିରେ ଆଠଜଣ କଏବା ଶୁଅନ୍ତି । ଦୈବାକୁ ରତନପୁର ମୌଜାର ଛ' ଜଗ ଉମ, ଗୋବର ଜେନା ଏବଂ ମଙ୍ଗରାଜେ ଏହି ଆଠଜଣ ଗୋଟିଏ ବଖରାରେ ରହିଲେ ।

ଚାରି ଦିନ ତଳେ ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଉପରେ ଭାରି ଗୋଟାଏ ବିପଦ ଘଟି ଯାଇଛି । ଆଜିକାଳି କଟକ ଦରଫାବଜାରରେ ସେ ଗୋଟିଏ ପାଗଳାଖାନା ଅଛି, ଏପରି ପୂର୍ବେ ନ ଥିଲା । ବାୟୁମାନଙ୍କୁ ଜେଲଖାନାରେ ବନ୍ଦକରି ରକ୍ଷା ପାଉଥିଲା । ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ରହିବା କୋଠାର କିଛି ଦୂରରେ ପାଗଳା ଗାରଦ । ସେଠାରେ ଗୋଟିଏ ଭୟକର ବାୟୁ ଥିଲା । ସେ ରାତିଯାକ ଶୁଅ ନାହିଁ, ମୋ ସାରିଆ, ମୋ ଛ ମାଣ ଆଠଗୁଣ କହି ନାଚେ, ଚିଲମାରେ, ଡକା ପାଡ଼େ, ହସେ । ସେ ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଦେଖିଲେ ସବଦା କାମୁଡ଼ିବାକୁ ଧାଏଁ । ବରକରାଜମାନେ ଧରଧର କରି ରଖନ୍ତି । ସେ ଦିନ ହଠାତ ଧାଇଁଅସି ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ନାକ କାମୁଡ଼ ପକାଇ ଛିଣ୍ଟାର ଦେଇଅଛି ।

ଆଜି ଜେଲଖାନା ଦୁଆରେ ଶ୍ଵର ଗୋକମାଳ, ଦୁଇଗୋଟା ରେଣ୍ଟ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ଶୁକ୍ର ଶୁକ୍ର ହେଉଥିଲ, ମରିଗଲ । ଆଉ ଗୋଟାକୁ ଧୂଆଧୂର କରି ନେଟିର ଡାକ୍ତର ଓ କମ୍ପାଉଣ୍ଡର ପଟି ବାନ୍ଧ ଦେଉଛନ୍ତି ।

ବେଳ ୯ ଦିନ ସମୟରେ ଡାକ୍ତର ସାହେବ ଅସି ଲୟ ମାରନା କଲେ; ରେଣ୍ଟର ସବାଙ୍ଗ ପରୀକ୍ଷା କଲେ । ଜେଲ ଦାରେଟା ରେଜଣ୍ଟସ ବହି ଦେଖି କହିଲେ—

ଲୟ — ୧୯୭ ନମ୍ବର କଥା ଗୋବର ଜେନା ।

ରେଣ୍ଟ — ୧୯୭ ନମ୍ବର କଥା ଗୋବର ମଙ୍ଗରଜ । ରେଣ୍ଟର ସବାଙ୍ଗ ଲ୍ଲାନେ ଲ୍ଲାନେ ଫୁଲିଛି, ନାକଦଣ୍ଡା ପାଟିଯାଇ ରକ୍ତ ବହୁତ, ସମୟ ସମୟରେ ରକ୍ତ ବାନ୍ଧି ହେଉଛି । ଡାକ୍ତର ସାହେବ ରେଣ୍ଟର କାରଣ ମାଡ଼ ବୋଲି ଲ୍ଲିର କଲେ ।

ଶୁକ୍ର ତଦାରକ୍ଷଣ ହେଲା, ଧୂମ୍-ଖାମ୍ ହେଲା, କିଏ ମାଡ଼ ମାରିଲ ପ୍ରିତି ହେଲା ନାହିଁ । ରେଣ୍ଟର କଥା କହିବାର ଟକ୍କି ନାହିଁ । କେବଳ ଗତ ରାତରେ ପହର ବରକରାଜ ଅର୍ଦ୍ଧରାତ୍ର ସମୟରେ ଦୁମ୍ବାମ-ଗୁମଗାମ ଶର ଶୁଣିଥିବାର ସାଷ୍ଟ୍ର୍ୟ ଦେଲା । ତମ ଛା ଜଣ ସାଷ୍ଟ୍ର୍ୟ ଦେଲେ, କଥା ଦୁଇ ଜଣ ପରମର ବାନ୍ଧିଆ ବାଡ଼େଇ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି ।

ମନ୍ଦିରମା ତଦାରକ୍ଷଣ ଖରମ ହେଲା । ଡାକ୍ତର ସାହେବ ହୃଦ୍ୟ ଦେଲେ—ରେଣ୍ଟର ବଞ୍ଚିବାର ସମ୍ବାଦନା ବିରଳ, ତାହାର ଜ୍ଞାନ ବନ୍ଧୁ ଉଚ୍ଚାକଳେ ଚିକିତ୍ସା ସକାଶେ ଯରକୁ ଯେନିଯାଇ ପାରନ୍ତି । ପୋକିସ ଥାନାଦାରୀ ଗୋବନ୍ଦପୁରରେ ସାହେବଙ୍କ ହୃଦ୍ୟ ପହଞ୍ଚିଲ ।

ପୁଅମାନେ ଧାନଅମାର ତଳିପାଇ ପ୍ରାୟ କରି ଦେଲେଣି । ସେମାନେ ବାପକୁ ବିହନ୍ତି । ଫେର ଅଇଲେ କି ରକ୍ଷା ? କେଉଁ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ଲେକ ଜାଣ୍ଯ ଜାଣ୍ଯ ଆପଣା ବିପଦକୁ ଡାକ ଆଶେ ? “ଆମୁନଂ ସତତ ରଷେତ୍” ଏ ମାତ୍ରବାକ୍ୟଟା ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଜଣା ।

ବୁଢ଼ା ହଳିଆ ମୁକୁଦା ଲଣ୍ଠନଟି ହୋଇ ଦୁଇଟା ଅଣ୍ଟିର, ଗୁରି ଛ'ଟା ପର୍ମାଣେଜ ବିକି ଦେଇ ଖଣ୍ଡି ଡୋଳ ଧରି ତରଭର ହୋଇ କଟକ ଧାର୍ମିଲ ।

ଉପସଂହାର

ତନ୍ମ ମାସ ତଳେ ତୁଳସୀ ଚଉର ପାଖରେ ସାଥ୍ରାଣୀ ଯେପରି ପଡ଼ିଥିବାର ଦେଖାଯାଇଥିଲ, ଠିକ୍ ସେହି ଲ୍ଲାନରେ, ଠିକ୍ ସେହିପରି ଉତ୍ତରକୁ ମୁଣ୍ଡକରି ପୁରୁଷା କତର ଖଣ୍ଡକରେ ମଙ୍ଗରନେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ହାତ ଗୋଡ଼ ନଡ଼ିବଡ଼ ହେବାକୁ ନାହିଁ, ଆଖିରେ ପଳକ ପଡ଼ୁ ନାହିଁ, ଏକ ଧାନରେ ଉପରକୁ ଗୁହଁ ରହିଛନ୍ତି । ଶିବା ଚମାର, କାର୍ତ୍ତିକ ନାୟକ ଦୁଇଜଣ ବୈଦ୍ୟ ଲାଗିଥିଲେ, କାଳ ରାତିରୁ ଜୀବାବ ଦେଇ ଅଳଗା ହୋଇ ଗଲେଣି, ଗେ ପିଆ ତନ୍ତ୍ରୀ ହାତ ଲଗାଇଛି । ଗୋପିଆ ତନ୍ତ୍ରୀ ଓରପ ଗୋପୀ କବିରାଜ ଜଣେ ଡାକପୁକାର ଟାଣୁଆ ବୈଦ୍ୟ । ରୂର ଖଣ୍ଡ ଗ୍ରାମରେ ଲେକେ ତାହାକୁ ଜାଣନ୍ତି, ଦିନ ରାତି ତାହାର ନାକ ପୋଛିବାର ତର ଥାଏ ନାହିଁ, ସକାଳୁ ଉଠି ପାହୁଡ଼ାଟା ଅଗ୍ରାରେ ଉଡ଼ି ଦେଇ କାନ୍ଦରେ ନାଲିଆ ଗାମୁଗ୍ରୁ ପକାଇ କାଣତଳେ ଓପିଧ ବଟୁଆ ଝୁଲୁଇ ଦେଇ ବାକ ମୁଣ୍ଡ ମୁନିଆ ବାଉଁଶ ବାଢ଼ି ହାତରେ ଧରି ରେଣ୍ଟ ଖୋଜିବାକୁ ବାହାରେ । ବଟୁଆ ମଧ୍ୟରେ ବାସ୍ତବ ନିଦାନ ରେଣ୍ଟର ଓପିଧ ବଟିକା ଅଳଗା ତସର ଲୁଗାରେ ସାଇତା ଅଛି । ଗୋପୀର ଦବେଇ ଜଣେ ନାମଜାଦା

ବୈଦ୍ୟ ଥିଲେ, ତାଙ୍କ ଉପଧ ରୋଗୀ ଦେହରେ ଚକମକି ପଥର ପରି ଲାଗିଯାଏ । ତାଙ୍କ ହାତତିଆରି ବଟିକା ଗୋପୀ ଆନିଯାଏ ସାଇତି ରଖିଅଛି ।

ଗୋପୀ ମଳ୍କୁବିଜ୍ଞା ଡାହାଣ ପାଖରେ ବସି ତେର ବେଳୟାଏ ନାଡ଼ି ଶିଖିଲେ, ଉପରକୁ ଅନାଇ, ଆଖିବୁକି, ଦାନ୍ତ ନିସିଡ଼ି ରୋଗ ଅନୁମାନ କଲେ । ମୁକୁନା ଭକ ଭକ କରି କବିରାଜଙ୍କ ମୁହଁକୁ ରୂପିତାଏ । ପରାଇଲୁ, “କବିରାଜେ କଣ ଦେଖିଲେ ?” କବିରାଜେ ଗୁମ୍ଭିର ଘବର ପ୍ରିର ହୋଇ ବସି କହିଲେ, “ଏଁ, ବୋଇଲୁ, ‘କଣ୍ଟାଶ୍ରେଷ୍ଠପ୍ରଣୟନିଜନେ କଂ ପୁନଦୁ’ରସପ୍ରେ’— ବୋଇଲୁ କଣ୍ଟରେ ତ ଶ୍ରେଷ୍ଠା ଲାଗିଲେ ପ୍ରାଣ ପାଏ, ସେ ପୁଣି ଦୂରକୁ ରାତିଗଲେ କଣ ହେବଟି ? ହେଲେ, ମୁଁ କି ଏମାନଙ୍କ ପରି ଅପାଠୁଆ କହିରାଜ ହୋଇବି ? ଦେଖ, ମୁଁ ରୋଗକୁ କାନିର ବାନ୍ଧନେବି ।” କବିରାଜେ ଏହା କହି କାନିରେ ଗର୍ବିପକାଇଲେ ।

ମୁକୁନା ପରାଇଲୁ, “ମଳ୍କୁର ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଜାଗା ପୁଲିଛି କ୍ଯା ?” କବିରାଜେ—“ଏଁ, ବୋଇଲୁ, ‘ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣଦସ୍ତ୍ରଗୁଣ’ ଶୋଠଂ ।’ ବୋଇଲେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଦୋଷ ଗୁଣରୁ ଶୋଥ ହୁଏ । ହେଉ, ଭାବନା ନାହିଁ, କପୁରୀ ପେଟରେ ପଡ଼ିଲେ ସବୁ ଛୁଟିପିବ । ‘କପୁରୀ ତଳକ’ ପେଟକୁ ଦିଆଯିବ, ଆଉ ତଳକ କରି ଦେବାକୁ ହେବ । କବିରାଜେ ମୁକୁନା ପାଖରୁ ନଗଦ ରୁଚିଅଣା ପଇସା ନେଇ ଦେବୁ ମାତ୍ର କପୁରୀ ବଟୁଆରୁ କାଢିଲେ । ଏଥକୁ ଅନୁପାନ ଦରକାର । କବିରାଜେ ବୋଇଲେ, “ପାଠ କହିଲୁ, ‘ମସ୍ତକ’ କଟୁକା ରାଷ୍ଟ୍ରୀ, ଶୁଣୁଁ ପିପଳ ମେବର’ । ଏଁ, ବୋଇଲୁ, ରାତରେ ଶୁଣୁଁ ପିପଳ ବଚ ମୁଥ ମାରି କୁଟିବ ।” ମୁକୁନା ପରାଇଲୁ, “କେତେ ଲୋଖାଏଁ ଏ ସମସ୍ତ ପଦାର୍ଥ ଆସିବ ?” କବିରାଜେ—“ଏଁ— ବୋଇଲୁ, ‘ଅନୁପାନ ବିଶେଷ କରେତି ବିବଧାନ ମୁଣାନ୍ ।’ ବୋଇଲୁ ଅନୁପାନ ବିଶେଷ କରି

କ ଅଧିକ କରି ଦେଲେ ବିଧା ମାନ୍ଦି ପରି ଶୁଣ ହେବ ।”

କବିରାଜେ ରେଗର ବ୍ୟାଖ୍ୟା ଏବଂ ଉଷାଧର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରୁ କରୁ ରୋଗୀ ଅଥୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି, ଦିମଣେ ନିଃଶ୍ଵାସ ବଳ ପଡ଼ିଛି, ଦୂର ଆଖି ଜୋଣରୁ ଦୂର ହୋପା ଜଳ ଗଡ଼ ପଡ଼ିଲୁଣି । ମଙ୍ଗରାଜ ରୁଚିଦିନ ହେଲା ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ଏକଧାନରେ ଆକାଶକୁ ରୁହି ପଡ଼ିଛନ୍ତି, କେତେବେଳେ ଟିକିଏ ଆଖି ଲାଗିଗଲେ ହାଉଳ ଖାଇଲୁ ପରି ଚମକି ପଡ଼ି କହନ୍ତି, “ଥ—ମା—ଆ—ଗୁଁ ।” ସ୍ଵର ଶୀଶ, ଦିମଣେ ଶୀଶର, କିଛି ବୁଝାଯାଉ ନାହିଁ । ତାଙ୍କୁ ଟିକିଏ ଶୁଭନିଦି ଲାଗିଲେ ଦେଖନ୍ତି ଅକାଶରେ ଏକ ଭୟକଣ୍ଠ ମୁଣ୍ଡି, ବିଶାଳ ମୁଣ୍ଡର ବାଳ ମୁକୁଳା, ମୁଳାପରି ବଡ଼ ବଡ଼ ଧଳା ଧଳା ଧାନ, ଦୂର ତିନି ହାତ ଲମ୍ବ କିଭି ଲମ୍ବ ଲମ୍ବ କରି ତାଙ୍କୁ ଖାଇବାକୁ ଧାଁଞ୍ଚି । ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ମନରେ ହୁଏ, ତନ୍ତ୍ରୀ ସାଇରେ ଭରିଆ ତନ୍ତ୍ରୀ ପିଣ୍ଡରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ଵୀନଟି ବୁଲାଉଥିବାର ଦେଖିଥିଲେ । ସେହି ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣମୁଣ୍ଡ ଭୟକର ବିକଟାଳ ରୁହ ଧାରଣ କରି ଏହିପରି ବିକୁଳ ଅବସ୍ଥାକୁ ପ୍ରାସ୍ତୁତ ହୋଇଅଛି । ଏ ସେହି ମୁଣ୍ଡି ଯେମନ୍ତ ବଜ୍ରଦ୍ୱରରେ କହିଛି, “ମୋ ଛିମାଣ ଆଠ ଗୁଣ ଜମି ଦେ ।” ମଙ୍ଗରାଜେ ହାଉଳ ଖାଇ କହନ୍ତି, “ଥ—ମା—ଆ—ଗୁଁ ।” ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କର ଆଉ ଥରେ ଆଖି ଲାଗିଲା । ଦେଖିଲେ ଗୋଟାଏ ଭୟକର ନର-କଙ୍କାଳ ଦିଗନ୍ତରାଳରେ ଦେହ ଲାଗି ମୁଖବ୍ୟାଦାନ-ପୂର୍ବକ ତାଙ୍କୁ ଗ୍ରାସ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଯେମନ୍ତେ ଏକ ଧାନରେ ମାରବରେ ରୁହି ରହିଅଛି । ତାଙ୍କୁ ଭଲ ଭବରେ ଜଣାଗଲୁ ଯାହାର ଜମି ଛଡ଼ାଇ ନେବାରୁ ଅନାହାରରେ ଶୁଣି ଶୁଣି ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିଥିଲା, ଏଇଟି ସେହି ମୁଣ୍ଡି । ଆଉ ଦେଖିଲେ, ଭରିଆ ପରି ସହସ୍ର ସହସ୍ର ବାୟୁ ଆକାଶମାର୍ଗରୁ ଘୋର କଳମେତ ମଧ୍ୟରୁ ବାହାରୁ-ଅଛନ୍ତି, ସମସ୍ତଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଖଡ଼ିଗ ଏବଂ ଲୁହାର ମୁଦ୍ରଗର; ଏକାବେଳକେ ସମସ୍ତ ମୁଦ୍ରଗର ତାଙ୍କ

ମୁଣ୍ଡରେ ଦୃଲ୍ ପର ଜଣାଗଲ୍ । ମଙ୍ଗରଜେ ରତ୍ନ
ଛୁଟି ପଳାଇବାକୁ ବାହାରିଛନ୍ତି, ଦେହରେ ଶକ୍ତି
ନାହିଁ, ପାଟି ଫିଟ୍ ନାହିଁ । ମଙ୍ଗରଜେ ଅନାୟାସ ହୋଇ
ସେହି ଅନାଥଶରଣ ପତିତପାବନ ଭଗବାନଙ୍କ ପଦିତ
.ନାମ ହୃଦୟ ମଧ୍ୟରେ ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।
ସେ ଦେଖିଲେ—ଅନନ୍ତ ଆକାଶରେ ସୂର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡଳର
ଅନ୍ତି ଉର୍ଦ୍ଧ୍ଵରେ ରେତ୍ଯିଂହାସନରେ ଗୋଟିଏ
ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟୁଁ, ଶାନ୍ତିମୟୁଁ, ଆଶ୍ରାମଦ୍ୱାରିମା ସ୍ମୀମୁଣ୍ଡି
ବିବକ୍ଷିତା, ପୂର୍ବ ପୂର୍ବ ପୀଡ଼ା ସମୟରେ ସେ ମୁଣ୍ଡି ଶୟା
ପାଖରେ ବସି ମଙ୍ଗରଜଙ୍କ ଦେହରେ କୋମଳ ହସ୍ତ
ବୁଲଦିଥିଲେ । ବିମାନବାସିମା ଲବଣ୍ୟମୟୁଁ ମୁଣ୍ଡି
ସେହି ମୁଣ୍ଡିର ପ୍ରତିକ୍ଷାୟା ଅଟେ । ସେହି ମୁଣ୍ଡି ଅଜୁନ୍ତ
ସଙ୍କେତ କରି ମଙ୍ଗରଜଙ୍କ ପାଶକୁ ଡାକୁଛନ୍ତି ।
ମଙ୍ଗରଜଙ୍କ ଆସ୍ତା ସେହି ମୁଣ୍ଡିକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ଧାବିତ
ହେଲା । ମଙ୍ଗରଜଙ୍କ ଉଥସରେ ଚହୁଳ ପଡ଼ିଲା ।
ହରି ବୋଲ, ହରି ବୋଲ, ହରି ବୋଲ ।

— — —

ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ

-୧-

ପାରଣା—ବ୍ରୁତ ବା ଉପବାସ ପରେ ପ୍ରଥମଭୋଜନ ।

ଦିଶୁ—ସାମାନ୍ୟ ପରିମାଣ ।

ନନ୍ଦି—ଶୟାମ ମାପିବାର ପାପ ବିଶେଷ, ଗଉଣି ।
ବିନ୍ଦୁ ଅଞ୍ଚଳରେ ଭିନ୍ଦୁ ଭିନ୍ଦୁ ପରିମାଣର ନନ୍ଦି
ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

ପଳ—ଓଜନରେ ରୁରି ତୋଳା ପରିମାଣ ।

ରୁଢ଼—ଶୌର ହେବା ପରେ ମୁଣ୍ଡ ଓ ମୁହଁରେ ବଢ଼ି
ଥିବା କେଣମୁଳ ।

ଦରିବାସର—ଏକା ଦଶୀ ।

ଗୋଖୋଜ—ଗୋଖୁ ଖୁର, ସେହି ପରିମାଣ ବିପ୍ରତ
(ଜମି) ।

ପଲଣ୍ଡ—ପିଆଜ ।

ଗୁଞ୍ଜନ—ଗାଜର, ଗୁଞ୍ଜନ ଓ ନାଗର-
ବଣ୍ଣକ ଏହି କେତୋଟି ଗାଜରର ନାମ (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ) ।

-୨-

ଶ୍ରଧ—ଅନ୍ତେୟଷ୍ଟିତିପ୍ରାର ଶେଷରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କର୍ମ
ଶୁଦ୍ଧିଷ୍ଠିତ୍ୟା ।

ମନ୍ଦଥାଟ—ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତିତାରୁ ଆଦାୟ
ହୋଇଥିବା ପରିମାଣର ସର୍ବମୋଟ ।

ଭରଣ—୮୦ ଗଉଣି ।

ବିଶ୍ୱା—ଗଉଣିର ୧୭ ଘରରୁ ଏକ ଘର ।

କାଣି—ଏକ ବିଶ୍ୱାର ଚତୁର୍ଥାଂଶ ।

ପରଧୁ—ଖଞ୍ଜା ।

ପାଞ୍ଚ ଶେଣିଆ—ରୂଳ ଦରର ଖୁଣ୍ଡ ଉପରେ ବା
କାହୁ ଉପରେ ଲମ୍ବ ବାଗରେ ଦିଆ ପାଇଥିବା ଲମ୍ବ
କାଠକୁ ଶେଣି କହନ୍ତି । ଯେଉଁ ଦରର ରୂଳରେ ପାଞ୍ଚଟା
ଶେଣି ଥାଏ, ତାହାକୁ ପାଞ୍ଚ ଶେଣିଆ କହନ୍ତି । ଏହି
ଶେଣି ଉପରେ ରୁଅ ପଡ଼ି ରୂଳ ତିଆରି ହୁଏ ।

ଶେଣିପଟା—ଶେଣିଦେହରେ ଲଗା ଯାଇଥିବା ପଟା ।

ଉଦ୍ଧି—କାହୁ ।

ବୁଟାଦାର—ଲୁଗାରେ ଛୁଞ୍ଚ ଫୋଡ଼ ସ୍ତରାରେ ବା
ଜରିରେ ତିଆରି ହୋଇଥିବା ଗ୍ରେଟ ଫୁଲ ବା ଗୋଲ
ଗୋଲ ଟିପ ଚନ୍ଦକୁ ବୁଟା କହନ୍ତି । ଯେଉଁ ଲୁଗାରେ
ବୁଟା ଦିଆ ଯାଇଥାଏ ତାହାକୁ ବୁଟାଦାର କହନ୍ତି ।

ପଶାର—ଷେଷର ସୀମା, ହିତ ଉପରେ ଦିଆ
ଯାଇଥିବା ବାଡ଼ ।

ସୁନାରଖାଇ (ସୁନାରଗାଇ)—ହଳଦିଆ ରଙ୍ଗର
ଏକଜାଣ୍ଯୁ ବାଉଁଶ ।

ସୁନିଆ—ଓଡ଼ିଆ ସନର ଓ ପୁଣ୍ୟ ରଜାଙ୍କର ଅଙ୍କର
ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦିବସ; ଭାବୁବ ଶୁକ୍ଳ ଦାଦଶୀ । ସୁନାରେ
ଅଙ୍କ କଟାଯିବାରୁ ସୁନିଆ ନାମ ହୋଇଛି ।

ଡାବ—ତାଲିକା ।

ବେଠି—ବିନା ବେତନରେ ବାଧତାମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟ ।

ପାଞ୍ଜିଆ ଯେ ହିସାବପତ୍ର ରଖେ ।

ସାଲତମାମି—କୌଣସି ବର୍ଷର ଶେଷ ହିସାବ ବା
ବିବରଣ ।

-୩-

ନଅର—ରାଜା ବା ଜମିଦାରଙ୍କ ଘର ।

ବାଷଠି ଘର ଭଗ୍ନାଶର ସମସ୍ତି—ଅନେକଙ୍କର ଘର
ଘଙ୍ଗି, ଅନେକଙ୍କର ସଦନାଶ କରି ଯାହା ତିଆର
ହୋଇଥିଛି ।

ପଇଦା—ଉପୃତ୍ତି ।

ବାଟି—୨୦ ଏକର ବା ମାଣ ପରିମାଣ (ଜମି) ।

ଚବିଶଦସ୍ତି ପଦିକା— ଭୁମି ମାପିବାର ଯଷ୍ଟିକୁ ପଦିକା
କହନ୍ତି । ଭନ୍ଧ ଭନ୍ଧ ମାପର ପଦିକା ଅଛି । ଯେଉଁ
ପଦିକାର ପରିମାଣ ଚବିଶଦସ୍ତି ତାହାକୁ ଚବିଶଦସ୍ତି
ପଦିକା କହନ୍ତି । ଦସ୍ତି=ହାତମୁଠା ପରିମାଣ; ପ୍ରାୟ
୫ ଲଞ୍ଚ ବା ୭ ଆଙ୍ଗୁଳ । ୨୪ ଦସ୍ତି=୧୦ ପୁଟ
୫ ଲଞ୍ଚ ୧ ଯବ ବା ପ୍ରାୟ ୭ ହାତ ।

ଲଖରଜ—ନିଷ୍ଠର ଜମି; ଯେଉଁ ଜମିରେ ରାଜସ୍ଵ
ମାପ କରିଯାଇଥିଛି ।

ବାଜ୍ୟାପ୍ତି—ଯେଉଁ ଜମି ପୂର୍ବେ ନିଷ୍ଠର ଥିଲା; କିନ୍ତୁ
ପରେ ସେଥିରେ ରାଜସ୍ଵ ଧ ଯୌଧ ହୋଇଥିଛି ।

ନିଷ୍ଠି ବାଜ୍ୟାପ୍ତି—ଯେଉଁ ଲଙ୍ଘର ଜମିକୁ ଇଂରାଜ
ଗବର୍ନ୍ମନେଷ ବାଜ୍ୟାପ୍ତି କରି ତହିଁ ଉପରେ ଅଧାଜମା
ଧାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲା ।

ବ୍ରହ୍ମୋତ୍ତର—ରାଜାମାନେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ଭରଣ
ପୋଷଣ ପାଇଁ ଯେଉଁ ଜମି ଦାନ କରିଥିଲେ ଏବଂ
ଚିରକାଳ ପାଇଁ ଉକ୍ତ ଜମିମାନ ରାଜସ୍ଵ ଦାପୁରୁ ମୁକ୍ତ
କରି ଦିଆ ହୋଇଥିଲା ।

ଖରଦା ବ୍ରହ୍ମୋତ୍ତର—ବ୍ରହ୍ମୋତ୍ତର ଜମିକୁ ଦାନ
ଗ୍ରହଣ ବା ତାଙ୍କର ଉତ୍ସବଧିକାରୀ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବିନ୍ଦି
କରିଦେଇଥିଲେ, ଖରଦାର ସେ ଜମିକୁ ନିଷ୍ଠରରୁପେ
ଡେଗ କରିବାର ହକଦାର ନ ଥିବାରୁ ତା ଉପରେ
କେଉଁ ପ୍ଲାନରେ ପୂରା ଜମା, କେଉଁପ୍ଲାନରେ ଅଧା ଜମା
ଧାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଥିଛି । ଏ ବୃତ୍ତିକୁ ଖରଦା ବ୍ରହ୍ମୋତ୍ତର
ବୋଲିଯାଏ ।

ହଳଦିଆ ହଳବାହିବା ଗୁକର, କୃଷକ ।

ବ୍ରାହ୍ମ-ମୁହୂର୍ତ୍ତ—ସୂର୍ଯ୍ୟାଦପୁ ପୂର୍ବ ଦଶା; ଶୈର ।

ଉଆସୁଣୀ—ନବବିଷ୍ଟ ।

ବାସିପାଇଟି— ଶୈରରୁ ଉଠି ଯେଉଁ ସବୁ ଗୃହକମ୍
କରିଯାଏ ।

ନିର୍ଦ୍ଦଶ୍ମୁ— ଯେଉଁ ବହିରେ ଦ୍ଵାବ୍ୟମାନଙ୍କର ଗୁଣ
ବନ୍ଧୀତ ହୋଇଥାଏ ।

-୪-

ଅୟୁଂନିଜଃ ଇତ୍ୟାଦି – ମାତମନାମାନେ ନିଜ ପର
ମଧ୍ୟରେ ଭେଦ ଚନ୍ଦା କରନ୍ତି ।

ତଳ—ହୁଆ ହେବାର ଉପୟୁକ୍ତ ଗଜାଗତ ।

କୁଆଳ—ଲଙ୍ଘନ ଓ ଶତ୍ରୁର ଯେଉଁ ଦଣ୍ଡ ବଳଦଙ୍କ କାନ୍ଧରେ ରେହେ ।

ଅଦ୍ୟ ଇତ୍ୟାଦି—ଆଜି ସକାଳୁ ଷତିଜନକ ଢୁଣ୍ୟ ଦେଖିଲଣି, ପରେ କି ବିପଦ ହେବ କେ ଜାଣେ !

ଶୁକପତିଆ—ଶୁଆପତି ପରି ଶାରୁଆ ବଞ୍ଚି ।

ଶୁଆପତିଆ ବୁଲି ଗଲୁଣି ଶାରୁଆ ବଞ୍ଚି ଧରିଲଣି ।

ଓଳଗି—ନମସ୍କାର, ପ୍ରଶାମ ।

ନିରଞ୍ଜ—ପରମର ସଳଗୁ ।

-୫-

ପରିବାସୀ—ଯେଉଁ ଦାସୀ ପରିବାରର ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତିରୂପେ ପରିଗଣିତ ହୋଇଅଛି ।

ତଡ଼ପଟ—ଏକ ପ୍ରକାର ଟଣା ଖେଳ ।

ଗହକ—ଗରଖ, ପଣ୍ଡବ୍ୟର ଦେତା ।

ଲକ୍ଷ୍ମୀ—ପଞ୍ଚବର୍ଷାଣି—ଜନ୍ମତାରୁ ପାଞ୍ଚବର୍ଷପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶିଶୁକୁ ଲକନ ପାଳନ କରିବ ।

ଦଶବର୍ଷାଣି ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ—ଆହୁର ଦଶ ବର୍ଷ ଅର୍ଥାତ୍ ସେ ପନ୍ଦର ବର୍ଷ ବୟସ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାହାକୁ ଶାସନ କରିବ ।

ପ୍ରାପ୍ତେ ତୁ ଇତ୍ୟାଦି—ପୁସ୍ତ ଶୋଳ ବର୍ଷ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ ତାହାକୁ ମିଷବର୍ତ୍ତ ଆଚରଣ କରିବ ।

ଭ୍ରଟ—ପୁଣି ପାଠକ ।

-୬-

ହରକଳା—ନାନା ଅସତ୍ତ ବିଦ୍ୟାରେ ପାରଦର୍ଶୀ ।

ଖସଳତ୍—ମନ ଅଭ୍ୟାସ, ଦୁର୍ଗୁଣ ।

ଗେଲପ—ଡେଇଁ ଡେଇଁ ଦୌଡ଼ିବା ।

ଗୋହିରୀ—ଦୁଇ ପାଖରେ ଦର ବା ବାଡ଼ ଥିବା ସଙ୍କଷ୍ଟ ପଥ ।

ମାଣିଆବନୀ—ବଡ଼ମ୍ବା ରାଜ୍ୟର ମାଣିଆବନ ନାମକ ପ୍ଲାନରେ ତନୀମାନଙ୍କ ଦାର ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଥିବା ରେମେ ଧତ୍ତିଆ ଲୁଗା ବା ଶାଢ଼ୀ ।

ପଣତ କାନ୍ଦ—ସ୍ତ୍ରୀ ଲେଜମାନେ ପିନ୍ଧିଥିବା ଶାଢ଼ୀର ଶେଷଭାଗ ।

ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ—ଦିବାହି ।

ବିଚର—ଉପାୟାନ୍ତରମାନ, ନିରାଶ୍ୟ ।

ଇଷ୍ଟକ (କୌଣସି ବିଷୟ ବା ବ୍ୟକ୍ତି) ଠାରୁ ଆରମ୍ଭକରି, ଲଗାଏତ୍ ।

ନିତମ୍ୟ—ପିର୍ବୁ ।

ସାନୁ—ପଦକର ଉପରିପୁ ସମତଳ ଭୂମି ।

ଅଥବା କୃତବାଗ୍ଦାରେ ଇତ୍ୟାଦି—ପୂର୍ବ ପଣ୍ଡିତ-ମାନେ ରଦ୍ବୁଦ୍ଧର ଯେଉଁ ଇତିହାସ ଲେଖିଯାଇ ଅଛନ୍ତି, ମୁଁ ତାହାର ସାହାୟ ନେଇ ସେହି ବଣର ଇତିହାସ ଲେଖିବ । ମଣିରେ କୌଣସି କଠିନ ଧାତୁଦାର ଛିଦ୍ର ଖୋଦିତ ହେଲେ, ସୂର୍ଯ୍ୟ ସେହି ଛିଦ୍ର ମଧ୍ୟ ଦେଇ ଯେପରି ସହଜରେ ରୁଳିଯାଏ, ମୋର ଲେଖା ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ସହଜ ସାଧ ହେବ ।

କୃତବାଗ୍ ଦାରେ—କାଳଦାସଙ୍କର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ପଣ୍ଡିତମାନେ ରଦ୍ବୁଦ୍ଧର ଇତିହାସ ରୂପ ଯେଉଁ ବାକ୍ୟର ଦ୍ୱାର ରଚନା କରିଅଇନ୍ତି, କାଳଦାସ ଏହି ଦ୍ୱାର ମଧ୍ୟଦେଇ ଗଢ଼ କରିବେ ।

ବାହାଡ଼ା—ଧାଡ଼ିରୁ ପୃଥିକ୍ ହୋଇ ବାହାର ଥିବା (ଦାତ) ।

ଶାମା—ସରୁ, ଶୀଶ । ପ୍ରୋକ—ଆଳୁ, ଶିଂହ ।

କଞ୍ଚେ—କର୍ଗମାର ପିନ୍ଧଥିବା । ପରିଧେଯ ବସୁର
ପଣ୍ଡାଦ୍ବ ଭାଗକୁ କରୁ କହନ୍ତି ।

ଥୋପରିଡ଼ା ଜୁଡ଼ା—ସେଉଁ ଜୁଡ଼ାରେ ଫୁଲହାର
ବନା ହୋଇଥାଏ । (ଥୋପ—ପୁଷ୍ପଚୁକ ।
ଜୁଡ଼ା—ସ୍ତ୍ରୀ ଲେକମାନଙ୍କର ଏକଷବନା ହୋଇଥିବା
ମୁଣ୍ଡର କେଶ, ଖୋପା) ।

କଙ୍କଣ—ହାତ ଖଡ଼ୁ ।

ଝୁଣ୍ଡିଆ—ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଗୋଡ଼ର ମହି ଆଙ୍ଗୁଠିରେ
ପିନ୍ଧଥିବା ଝଣଝଣ ଶବକାଣ ମୁଦି ।

ଦାଣ୍ଡ—ରଷ୍ଟା, ବାଟ, ପଥ ।

ରୁଣ୍ଡେ ରୁଣ୍ଡେ—ଅତିଶୀଘ୍ର ।

ଥୋକେ—ଆଳୁ କେତେକ ବ୍ୟକ୍ତି ।

ପନ୍ଧୁଟି—ସମ୍ଭୂତ ଛନ୍ଦ ଶିଶେଷ ।

-୭-

ପୁରୁଣା—ପ୍ରବାଣ, ବୃତ୍ତ । ଆସ୍ତାନ-- ପ୍ରତିମା ଆଦି
ବସିବାର ସ୍ଥାନ ।

ଦେଉଣ—ତ୍ରାମ ଦେବତାଙ୍କ ପୂଜକ ।

ପାଗା—ପଶୁ ରହିବାର ମେଲ; ଭକ୍ତମାନେ
ଗ୍ରାମଦେଶଙ୍କୁ ଦେଇଥିବା ମାଟିଦୋଡ଼ା ରହିବାର
ସ୍ଥାନ ।

ପୁହାଣିଘର--ରଜସ୍ଵଳା ବାଳିକାର ସ୍ଥାନୀ ସହିତ
ପ୍ରଥମ ମିଳନ ରୂପ ଅନୁଷ୍ଠାନ ।

ନିର୍ମଳ—ପୁରୁର ଜଗନ୍ନାଥ ବା ଭୁବନେଶ୍ୱରର
ଲିଙ୍ଗରଜ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ମହାପ୍ରସାଦ ଅନ୍ତକୁ ଶୁଖାଇ କରି
ରଖାଯିବା ପ୍ରସାଦ ।

[ଦେବତାଙ୍କ ଅର୍ପିତ ବସୁ ବିସର୍ଜନ ପୂର୍ବରୁ
ନୈବେଦ୍ୟ ଓ ବିସର୍ଜନ ପରେ ନିର୍ମଳ ହୁଏ]

୧୩

ରେଦା—ରୁଦା । ପଣ୍ଡା—ଅଣ୍ଡିର ମଇଛି ।

ତାଟି—ବାଉଁଶ ଓ ତାଳପମରେ ତିଆର ହୋଇ-
ଥିବା କବାଟ ।

-୮-

ମେହରବାନି—ଦୟା, ଅନୁଗ୍ରହ । ଓରପ—ଅନ୍ୟ
ନାମ ।

ଗପଲିପୁଣି—ଅବହେଳା । ଆଖନ—ପାରସୀ ଓ
ଆରବୀ ଭାଷାର ଶିକ୍ଷକ ।

ତାଗ—ସରୁ ସୁତା, ତୋର ।

ତୋବା ତୋବା—ହାୟ ହାୟ, ଛି ଛି, ରାମ୍ ରାମ୍ ।
କୌଣସି ଅପରିଷ ବୁଝୁ ଦେଖିଲେ ବା କଲେ
ମୁସଲମାନ୍ମାନେ ଦୃଶ୍ୟ ବା ଅନୁତାପସୂଚକ ଏହି
ବାକ୍ୟ ଉଚାରଣ କରିଥାନ୍ତି ।

ବିସମିଲା—ଆଜିା ବା ଶିଶୁରଙ୍କ ନାମ ସ୍ଵରଣ ।

ଇଲମ ହାସଲ କରିବା—କୌଣସି ବିଦ୍ୟାକୁ
ଆୟୁତ କରିବା ।

ରମ୍ଭାନ୍—ପଣ୍ଡା । ଲଡ଼କା—ପୁଷ୍ଟ ।

ବିତ୍ତମେ—ମଧ୍ୟରେ । ପୌତ—ମୃତ ।

କିନଖାପ୍—କରି ବା ସୁତା ହାର ଶିଶୁ
ପାଠଲୁଗା ।

ସାଟିନ—ରେଣେ ନିର୍ମିତ ମୋଟା ଓ ଚିକ୍କଣ
ଲୁଗା ।

ସରୁପୋଷ—ତାଙ୍କୁଣ୍ଡି ।

ବଦନା-- ମୁସଲମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ଗଡ଼ୁ ବା
ନଳୟୁକ୍ତ ପାନପାତ ।

ବାଇଜି ହାଣ୍ଡି—(ବାହ୍ୟ ଶରକ) — ଅଶୋକ ଦିବରେ
ଯେଉଁ ପାକପାତମାନ ବଜ୍ଜିତ ହୋଇ ପୋପଡ଼ା ଯାଏ ।

ଶିଜମଦିବାର—ଭାତ୍, ସେବକ ।

ବନ୍ଦେନ୍ତ୍ରାଜ—ଏ ଦାସର ଶରଣଦାତା ବା ରଷ୍ଟକ ।

ତମସୁକ—ଶାତକର ମହାଜନକୁ ଲେଖିଦେବା ରଣ ଗ୍ରହଣର ନିର୍ଦ୍ଦର୍ଶନ ପତ୍ର ।

କାକ—ଦୋକାନଠାରୁ ଉଧାର କରି ସଉଦା କଣିବା ।

କମ୍ ବକ୍ତ୍ର—ହତ୍ତର୍ଗ୍ରାଣ୍ୟ । ନାଲ୍ ଏକ—ଅଯୋଗ୍ୟ ।

ମୋପାହେବ—ଆମୋଦପ୍ରିୟ ସଙ୍ଗୀ ବା ସହଚର ।

ଉଆଜିବ—ନ୍ୟାୟସଙ୍ଗତ, ଉଚିତ ।

ଆସବାବ—ଚଳନ୍ତି କିନିସପତ୍ର ।

ରୋକ୍ସନି—ବିଦାକ ।

ଖେମଟାବାଲ୍—ଖେମଟା ଗାଇବା ଓ ନାଚିବା ନର୍ତ୍ତକା । [ଖେମଟା—ସଙ୍ଗୀତର ତାଳ ବିଶେଷ]

ଇଲମଦାର—ବିଦାନ, ପଣ୍ଡିତ ।

ଅଉଳ ନମ୍ବର—ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀର, ସବୋଜ୍ଞଷ୍ଟୁ ।

କସରତ୍—କୌଣସି ବିଦ୍ୟାର ପରିଵୁଳନ ।

ତତ୍ତ୍ଵ—ତୃତୀକ । ମୁସାଫେର—ଭ୍ରମଣ ରଦାରଦ୍—ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କରିବା ।

କେରାମତ—ଶକ୍ତି, ସାମର୍ଥ୍ୟ ।

ନେକନାମି—ସୁନାମ, ସୁଖ୍ୟାତି ।

ଜାହେର—ପ୍ରଭୁରିତ । ଜିନ୍ଦଗ୍—ଜୀବିତକାଳ ।

ଇଆଦ—ସୃରଣ । ମୁଲକାତ୍—ଦେଖାସାକ୍ଷାତ୍ ।

କଦରଦାନ—ଗୁଣଗ୍ରାହ୍ୟ ।

ବନ୍ଦୁଳ କଦଳୀ—କଞ୍ଚାରେ ତରକାରୀ ହୋଇ ଶିଆୟିବା କୋଣଭିଶ୍ଶୁ ଏକପ୍ରକାର କଦଳୀ ।

କାଠିଆ କଦଳୀ—ପାତଳ ଶିଆୟିବା ଏକପ୍ରକାର କଦଳୀ ।

କାଣ୍ଡିଆ—ପଣୀକୁ ନଳଦାର ଧରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଅଳ୍ପାୟୁକ୍ତ କାଠି ।

ବେଳ ଉଣ୍ଡି—ସୁରଧାଜନକ ସମୟ ବା ସୁଯୋଗ ଅନ୍ଦେଷଣ କରି ।

ଇନାମ—ସୁରକ୍ଷାର ।

ବିଆଜ—ରଣ ଲୁଚିବା ଟଙ୍କାର ସୁଧ ।

ହାରମ୍—କୋରନ ନିର୍ଭିତ ଖାଦ୍ୟ ବା କର୍ମ ।

ବୟାନ—ବର୍ଣ୍ଣନ ।

-୫-

ପାଉ ପାଉରାତ—ଉପରି ଲଭ ।

ଦଶମୂଳ—ଜୁର, କାଶ ଓ ଶ୍ୟାସନାଶକ ପାତନାର୍ଥ ବ୍ୟବହୃତ ଆୟୁର୍ବେଦୋକ୍ତ ଦଶଗୋଟି ଗଛର ମୂଳ, ଯଥା—ବେଳ, ଗମ୍ଭାର, ପଣପଣା, ଅଗିବଥୁ, ପାଂଟଳୀ, ଶାଳପଣ୍ଡୀ, ବୃଦ୍ଧଶା, ଅଙ୍ଗରନ୍ତୁ ଓ ଗୋଖର ।

ନୀର୍ଦ୍ଧାରସୀ—ଯେଉଁ ସମେତିର କେହି ଦାଖିଦାର ନାହିଁ ।

କଳନ୍ତର—ସୁଧ । ଜେଜେ—ପିତାମହ ।

ଖଟୁଳି—ଶାଳଗ୍ରାମ ଆଦି ଦେବତା ଓ ଶ୍ରଗବତ ଗଛ ଆଦି ରଖିବାର ଷୁଦ୍ର କାଷ୍ଟ ସନ ।

ପାଞ୍ଚ ବର୍ଗ ଅଉଧାନ—ଅମରକୋଷ ଅଉଧାନର ପାଞ୍ଚ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ଜାଶ—ପ୍ରତଳିତ, କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ ।

ହିଞ୍ଚଳ—ନପୁଂସକ ।

ନିପାତନ ସିନ୍ଧ—ବ୍ୟାକରଣର ସାଧାରଣ ନିଯମ ଦାର ଯାହା ନିଷ୍ଠନ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ଲୁଣ୍ଡି—ତନୀର ମଣ୍ଡିଆ ସୃତା ।

ତାରୀ—ତୋଷ, ସୃତ ସୃତା ।

ତାପଣ—ଲୁଗା ବୁଣିବା ପୂର୍ବରୁ ଟାଣୀ ସୂଚାକୁ
ମଣ୍ଡଦେଇ ମାଜିବା ।

ନଳ—ଯେଉଁ କାଠିରେ ତନୀମାନେ ସୃତା ଗୁଡ଼ାର
ରଖନ୍ତି ।

-୧୦-

ଜାତିଆଶ—ଜାତ ସମାଜ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ।

ଜେଜେବାପ—ପିତାମହ, ଗୋସାଙ୍ଗ ବାପା ।

ପରମାଣିକ (ପ୍ରାମାଣିକ) — ଗ୍ରାମର ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟକ୍ତି ।
ଫିକର—ଉପାୟ, କୌଣସି ।

ହରବର—ବିପଦଅନ୍ତଷ୍ଟ ।

ହୃଦ୍ୟ—ମୂର୍ଖ, ନିଜୋଧ ।

ଯୋଗରୁତ ଶବ୍ଦ—ଯେଉଁ ଶବ୍ଦର ପ୍ରକୃତିପ୍ରତ୍ୟେ
ଅନୁସାରେ ହେଉଥିବା ଅର୍ଥ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ବସ୍ତୁକୁ
ବୁଝାଏ; କିନ୍ତୁ ବ୍ୟକ୍ତିଗାରରେ ତନ୍ଦଧରୁ ଗୋଟିଏ
ଶିଶୁ ବସ୍ତୁକୁ ବୁଝାଏ ।

ଖଞ୍ଜ ଅଖଞ୍ଜ—ସୁବିଧା ଅସୁବିଧା ।

ପୂଜାହାତୀ—ରକ୍ଷଣୀଆ ବ୍ରାହ୍ମଣ ।

ଗୁଆ ଦେବା—ଗୁଆ ଦେଇ ବନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧବଙ୍କୁ
କିବାହାଦି ଅନୁଷ୍ଟାନକୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିବା ।

ସଙ୍ଗୁଳିବା—ପ୍ରଗାଢ଼ ସେହିର ସହିତ ନିମନ୍ତ୍ରଣ
କରିବା ।

ଶମ—ରହୁଥୁ ନିଶ୍ଚତ, ରିପୁ-ଦମନ ।

ଦମ—ଆୟସପମ ।

ତପ୍ତ—ଧାନ, ବ୍ରତାଚରଣ ।

ଶୌର—ଶୁଦ୍ଧ, ନିର୍ମଳତା ।

ସନ୍ତୋଷ—ତୃତୀୟ । ଶାନ୍ତି—ଶମା ।

ଅର୍ଜବ—ସାଧୁତା, ସରଳତା ।

ବୃଦ୍ଧ ପ୍ରକୃତି—ବ୍ରାହ୍ମଶୋଚିତ ସ୍ଵଭବ ।

ତାମତ୍ତା-ଶୁକୁଆ—ବଡ଼ ବୁଝୁଡ଼ି ଶୁକୁଆ ।

ସି-ଅଷ୍ଟର ବିବନ୍ଦିତ ପାହାର ବିଦ୍ୟାରମ୍ଭ ହୋଇ
ନାହିଁ, ଗନ୍ଧିମର୍ଗ, ନିରକ୍ଷର [ସି-ଅଷ୍ଟର ସି-ଅଷ୍ଟର
'ସିରିଯୁ'ର ପ୍ରଥମ ଅଷ୍ଟର 'ସି' । ସିରିଯୁ = ବିଦ୍ୟା
ମିଶି ହେଉ । ଶିଶୁର ପ୍ରଥମେ ବିଦ୍ୟାରମ୍ଭ ବେଳେ ଗୁରୁ
ଭୂମିରେ ଖଣ୍ଡବାବୁ 'ସିରିଯୁ' ଲେଖି ଶିଶୁଙ୍କ ହାତ
ଧରି, 'ସିରିଯୁ' ଉଚାରଣ କରି ତାହା ଉପରେ ଶିଶୁର
ହାତକୁ ଗୁଲିତ କରନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ 'ସି-ଅଷ୍ଟର'ର ଅର୍ଥ-
ଶିଶୁର ବିଦ୍ୟାରମ୍ଭ ।]

ସନ୍ଧ୍ୟା—ଯେଉଁ ବେଳାରେ ଉଚାରାନଙ୍କୁ ସମ୍ବନ୍ଧି-
ରୂପେ ଧାନ କରାଯାଏ, ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ
ଉପାସନାଦି ।

ଗାୟଶୀ—ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବେଦିକ ମନ୍ତ୍ର ବା ପ୍ରତିବିଶେଷ ।
[“ଓଁ ଭୁଭୁ’ବଃ ସ୍ଵଃ ତତ୍ ସବତ୍ତୁବ୍ରତେଣ୍ଠ୍ୟାତ୍
ଭରେଦେବସ୍ୟ ଧୀମହି ଧ୍ୟେ ଯୋନଃ ପ୍ରଚେଦ୍ୟାତ୍”]
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଏହି ମନ୍ତ୍ରବାବୁ ପ୍ରତିଦିନ ସକାଳେ, ସନ୍ଧ୍ୟାରେ
ଓ ମଧ୍ୟହରେ (ବିପନ୍ନଧ୍ୟାରେ) ଉପାସନା କରନ୍ତି ।]

ଡୋର—ମସୃଣ ଓ ଢୁଡ଼ ସୂର୍ଯ୍ୟ ।

ସଜମାନ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ପୁରେହିତଙ୍କୁ ନିଯୁକ୍ତ
କରି ତାଙ୍କବାବୁ ପାଗଦିପ୍ରା କରନ୍ତି ।

ତିପାଠୀ—ଯେ ତିନିବେଦ ପାଠ କରିଅଛି,
ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ଉପାୟ ବିଶେଷ ।

ଭାରସବୁ-ଜାତ—ଧର୍ମପର୍ବୀଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଜାତ,
(Lawfully begotten ।)

ତିମିର—ନେଷଟ ରେଗ ।

ଅଞ୍ଜନ ଚଷ୍ଟରଞ୍ଜନାର୍ଥ ବ୍ୟବହୃତ ଲେପ, କଜଳ ।
ଶଳାକା—ଆଶିରେ ସୁରମା ଲଗାଇବା କାଠି ।

ଅଙ୍ଗନ ତିମରପ୍ୟ...ରତ୍ୟାଦି—ଅଙ୍ଗନରୂପ
ନେଷ୍ଟରେଗରେ ଅଛ ହୋଇଥିବା ଲୋକର ଚଷୁ
ଜନରୂପ ଅଞ୍ଜନକାଠିରେ ଯାହାଙ୍କ ଡାର ଉନ୍ନୀକିତ
[ଖୋଲ] ହୁଏ, ସେହି ଗୁରୁଙ୍କ ନମ୍ବାର ।

ଚଷୁ ଉନ୍ନୀକିତ ହେବା— ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ଫେରିପାଇବା ।
କୁହୁଡ଼ି ପହିଁର — ସେ ଅମାଧ ସାଧନ ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା
କରେ ।

ହୃଣ୍ଣା—ଓଲୁ, ନିଷ୍ଠୋଧ । ପଟାନ୍ତର—ଉପମା ।

ଫଳଣା—ଆମୁକ ।

କତର—ଛଣ୍ଡା ମସିଣା ।

ନକଢ଼ ଛକଡ଼—ଗୋକମାଳ, ଅଡ଼ୁଆ ।

ମହିର—ମହିଆ ଥଳିଲ, ପରିହାସକ ।

ବଗଲ—ବଗ ।

ଲୁଙ୍କ, ଲୁଙ୍କ, ହେବା [ଲୁଙ୍କ, ପୁଙ୍କ ହେବା]—
କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ପଛେ ଏହି ସେ ବ୍ୟକ୍ତି
ଯେଉଁଆଡ଼େ ଯାଉଥାଏ, ତାହା ପଛେ ପଛେ ଯିବା;
ଅନୁସରଣ କରିବା ।

ଛଡ଼ା—ମାଛ ବାହୁଣ୍ଡ, ଅହୁସୂତା ଧେନ୍ଦୁ ।

ଚତ—ଗୋଟେଷାଦି ବାହିବା ରଙ୍ଗୁ ।

ଶ୍ରୀଦର—ଧନ ଲୋକର ଦର ।

ଧାମର—(ବଜଳା—ଧାଙ୍କଡ଼ା) ବୁଦା ସତ୍ତଶ
ଛିନ୍ତର ବନ ଘନସନ୍ଧିବସ୍ତୁ ଓ ନାଟିଦର୍ଶ ।

ଚଞ୍ଚିର—ଚମର ଗାନ୍ଧର ଲଙ୍ଗୁଳର ଲମ୍ବ ଲୋମରୁଛ
ଏକଷ ମୂଳରେ ବନ୍ଦାୟାଇ ତିଆରି ହୋଇଥିବା ରୂମର ।

ପେଣ୍ଟା ବାଳ—ଖୁଲ କେଶଗୁଚ୍ଛ ।

ନୁଆଶ—ଛାତର ନତ ।

ହାକୁଡ଼ି—ଣ୍ଣ ଆଦିକର କାନ ଉପରେ ବାହାରି-
ଥିବା ମାଂସପଣ୍ଡି ।

ପହା—ଗୋରୁ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ପୁନ ।

କଳିଙ୍ଗ ଗାନ୍ଧି— ଦାଣିଶାତ୍ୟରୁ ଆମାତ ଏକପ୍ରକାର
ବଡ଼ ଗାନ୍ଧି ।

ଠେକ—ମାଟିର ଉଡ଼ି ।

ଥୋବଣି ହୁଁ (ଥୋମଣି)—ପଶୁମାନଙ୍କର ମୁହଁ ଓ
ନାକର ଅଗ ।

ପନାସି—ଏକପ୍ରକାର ଦାସ ।

ବାହୁଡ଼ା—ନଗଣ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ।

ସେରନ୍ଦା—ପ୍ରଧାନ ।

ବେରିଙ୍ଗ ଭାଷା—ଯେଉଁ ଭାଷାର ଡାକମାସୁଲ
ପଦସଙ୍ଗତାଠାରୁ ଆଦାୟ ହୁଏ ।

ପଟାଇ ଦେବା—ବିନ୍ଦି କରି ଦେବା ।

ଗୁଣ୍ଡା ଧୋଉର—ଗ୍ରାମର ଧୋଇ (ପାଣି) ।

ପଧାନ—ଗ୍ରାମର ରାଜସ୍ୱ ଅସୁଲକାଶ କର୍ମଗୁଣ ।

ହଳ—ଭୂମିକର୍ଷଣ ଯନ୍ତ୍ର, ଲଙ୍କଳ ।

କଳିନ—ଉଦ୍ବର । ମରୁଡ଼ି—ଅନାବୁଣ୍ଡି ।

ବଣର—କୃଷିକାର୍ଯ୍ୟର ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ
ଭର କରି ଫଳ ବାଣିନେବା ।

ଭଟ—ପୁରେ ଭଟମାନେ ରାଜମାନଙ୍କ ନିକଟରେ
ପ୍ରତ୍ୟହ ପୁଣିପାଠ କରି ଚକ୍ରଥିଲେ । ଏହି ପ୍ରାଚୀନ
ପ୍ରଥା ଲୁପ୍ତ ହେବାରୁ ଏବେ ଭଟମାନେ ଦ୍ୱାରେ ଦ୍ୱାରେ
କବିତା ବୋଲି ଭିକ୍ଷା କରି ପେଟ ପୋଷନ୍ତି ।

ପ୍ରାପ୍ୟେଶ ସାମଗ୍ର୍ୟବିଧୀ ଗୁଣାନ° ପରଞ୍ଚମୁଖୀ
ବିଶ୍ୱାସ୍ତଳୀଙ୍କ ପ୍ରକାଶି—ଶିଶୁର କାହାରିକୁ ସବୁ ଗୁଣରେ
ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ସୃଷ୍ଟି କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି ନାହିଁ ।

ବାଣୁଆ—ବ୍ୟାଧ ।

ପାତର—ଶିଶୁର ଜନ୍ମର ଦୟାଦିନରେ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଉତ୍ସବ ।

ବାରବରତ—ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ବାରରେ ଯଥା:-ରବି, ସୋମ, ଇତ୍ୟାଦି) ହେଉଥିବା ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ପୂଜା ଓ ଉପବାସ ।

ଉଆଁସ—ଅମାବାସ୍ୟ ।

କ୍ଷ୍ମା—ରଜିନ୍ ବା ଲଳ୍ ସୂଚାର ଲୁଗା ।

ଯୋଡ଼—ଜୋଡ଼; ଏକଷ ବ୍ୟବହୃତ ଧୋଡ଼ ରୂପର ।

-୧୧-

କଦମ—ରୂଲିଲାବେଳେ ଦୁଇ ଗୋଡ଼ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଅନ୍ତର ।

ସିବାଏ—ଛଡ଼ା, ବ୍ୟଙ୍ଗତ ।

ହଳା—ଷେତରୁ କଟା ହୋଇଥିବା ଧାନଗଛ-ମାନଙ୍କର ବିଡ଼ା ।

ମଜକୁର—ପୂର୍ବୋକ୍ତ । ଲଞ୍ଚ—ଘୁଷ, ରିଷ୍ଟି ।

ରେସମ—ରଜା ବା ଜମିଦାରଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ଶୁଳ୍କ ବା ଫିସ ।

ଭାତିଆ—ଦରମା, ଖୋରକ ।

ରିସ୍‌ପତ୍ର—ଉଜ୍ଜ୍ଵାର, ଦୂଷ ।

ସୁବାମତି—ସାଧାରଣ ।

ସହ୍ର—ପରମଣ, ଉତ୍ତ୍ରୟନ ।

ରହାଜାମା(ରହାଜାନି)—ରଜପଥରେ ଦସ୍ତ୍ୟକୁଣ୍ଡି ।

-୧୨-

ନଳ ଦେଲେ .. ନଳଦାର ମାପିଲେ । (ନଳ—ଜମି ମାପିବାର ଦଣ୍ଡ, ପଦିକା । ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରେ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଲମ୍ବର ନଳ ବା ପଦିକା ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।)

ଫପଦଣ୍ଡ—ଗୋଟିଏ ମଧ୍ୟମୁଳରେ ପେ'ତାଯିବା ଖୁଣ୍ଡ ।

ବଳିଆରର—ପ୍ରଭାବର ।
ସଟୀକ—ଠିକ, ନିର୍ଭର ।

ବାରୁଣୀ—ଗଙ୍ଗା ଓ ସମୁଦ୍ରରେ ସ୍ଥାନ କରିବାର ପ୍ରଶ୍ନ ଯୋଗ ।

[ତେବେ କୃଷ୍ଣ ସମ୍ବୋଦଣୀ ଦିନ ଗଙ୍ଗାରେ ଓ ସମୁଦ୍ରରେ ପ୍ରଶ୍ନ ସ୍ଥାନଯୋଗ ଦିଲେ ।]

ତେଣ୍ଟି ଆସିବା—ତେଣ୍ଟାର ପାଶି ତାଳିଲେ ଜଳ ଯେପରି କେଷ ମଧ୍ୟକୁ ମାଉଥାପେ, ସେହିପରି ମାଉ ଆସିବା ।

ଥଣ୍ଡିଆ—ବଡ଼ ଥଣ୍ଡିଶିଷ୍ଟ ।

କାବୁଆଖୁମ୍ପି—ଏ ପଣ୍ଡି କାବୁଆ ଅଣ୍ଟାଳି କାବୁଆରୁ ପୋକ ଧରି ଖାଏ ।

ଗୋଟିପୁଅ—ସଙ୍ଗୀତ ଦଳର ନାଟୁଆ ପିଲା ।

ହୃରମତ—ଇଜ୍ଜତ, ସମ୍ବୁଦ୍ଧ ।

ରୁକୁ କରିବା—ଉପର୍ଯ୍ୟାପିତ କରିବା ।

କାଣିବଗ—ଧୂସରବର୍ଣ୍ଣ ବକପଣ୍ଡି ।

ପାଣିକାଉ—ଜଳଚର କାକ ।

ତୁଠ—ଗାଧୁଆ ପାଧୁଆ କରିବାର ଘାଟ ।

ଦଶାହିପ୍ରା—ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିର ପ୍ରେତ ଉଦେଶ୍ୟରେ ଦଶମ ଦିନ କରାଯିବା ହିୟା ।

ବ୍ରହ୍ମଦେତ୍ୟ—ପ୍ରେତଯୋଦି ପ୍ରାତ୍ର ଅବିବାହିତ ବ୍ରାହ୍ମଣ; ବ୍ରହ୍ମରାଷ୍ଟ୍ର ।

ପିତାଶୁଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀଭୁତ । ଡାଙ୍କୁଣୀ—ଡାହାଣୀ ।

ବସଣୀ—ନାକର ଅଳକାର ବିଶେଷ ।

ବାହିବଳା—ବାହିଶତ୍ରୁ; ରତରଜାଣ୍ଯା ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ବାହୁରେ ପିନ୍ଧିବା କଂସା ବା ପିତଳର ଚୁଢ଼ି ।

ଦାନ୍ତ ନିସିଡ଼ି—ଦାନ୍ତ ଦେଖାଇ, ଓଷ୍ଠ ଦୟକୁ ବିପ୍ରାର କରି ।

ଜବାବଦେଶୀ—ଦାୟୀ ।

ବୋଡ଼ି—ପାଞ୍ଚ ଗଣ୍ଠା ବା ୨୦ ଗୋଟା ।

ପଣ—କୋଡ଼ିଏ ଗଣ୍ଠା ବା ୮୦ ଗୋଟା ।

ତୋରଣି ପକା—ପଖାଳରୁ ଭାତତକ କାଡ଼ିନେଲେ ଯେଉଁ ଅବଶିଷ୍ଟ ଜଳୀୟ ଅଂଶ ରହେ ତାକୁ ତୋରଣି କହନ୍ତି । ଗାମ୍ଭୁରୁ ପରୁଇବା ପାଇଁ ତୋରଣିରେ ପକାନ୍ତି ।

ଦୋହଡ଼ା—ଦୀଣିଧୂ ଥର ହଳ କରିବା ।

ଅପିନୁଠି—ଅଷ୍ଟଧୂ ତୃଙ୍ଗୟା ଦିନ କୃତକ ଧାନବୁଝା ଅନୁକୂଳ କରି ଯେଉଁ ବିହନକୁ ପ୍ରଥମେ ହାତମୁଠାରେ ଧରି କିଆଇରେ ବୁଝେ ।

କସର—ଧଳା ଓ ନାଲି ମିଣ୍ଡିତ ରଙ୍ଗ; ମାଟିଆ ।

ଶ୍ରୀବଣା—ଶ୍ରୀବଣା ନଷ୍ଟି (ଶ୍ରୀବଣ ମାସର ପୃଷ୍ଠିମ ଏହି ନଷ୍ଟିଯୁକ୍ତ ତଥ ଅଟେ)

ନାହାଜ—ଜ୍ୟୋତିଷ ଶାହ ଚର୍ଚାକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି ।

ଲଗାଣ—ବହୁଦିନ ବ୍ୟାପୀ ଝଡ଼ ଓ ବୃଷ୍ଟି ।

-୨୩-

ଥାକୁଳ ଥୁକୁଳ—ଛୁଳକାୟ ।

ଗୋହନ—ଗୁଡ଼ିରର ।

ସଙ୍କୁଳ—ସଙ୍କେତ ।

ନାକବସଣୀ—ନାକତଣା, ନାକର ଅଳଙ୍କାର ବିଶେଷ ।

ଭୂତ—ପ୍ରାଣୀ, ଜୀବ, ଜନ୍ମ । ଲଗା—ଜାମୀନ ।

ବଲ ବଲ କରି ରୁହିବା—ଓଲୁ ପରି ନିନ୍ଦିମେଷ ନିୟନ୍ତରେ ରୁହିବା ।

ବାଞ୍ଚ—ବଲ୍ୟା (ହୀ) ।

ବରଢ଼—ଯେଉଁ ହୀର ସନ୍ତାନ ହୋଇ ନାହିଁ ।

ନିରଜୁଣୀ—ହୀନ, ଦୂର୍ଯ୍ୟ ।

ମାହାଲଆ—ଅକାରଣ, ବୃଥା ।

ଗାଦ—ମୋଥ ଅଦି ଏକବ ରଖାଯିବା ଛାନ, ଭାଗବତ ଗାଦ ।

ଧଣ୍ଟା—ଦେବତାଙ୍କ ଛଡ଼ାମାଳ, ଯେଉଁ ପୁଷ୍ପମାଳ ଦେବତାଙ୍କ ବେକରେ ଥିଲ ଏବଂ ତାଙ୍କଠାରୁ କଢ଼ାଯାଇ ଭକ୍ତକୁ ଦିଆ ଦୋଇଅଛି ।

ମହାରଦ (ମହାର୍ଦ୍ଦ)—ମହାପ୍ରସାଦ ।

-୧୪-

ଶେଯ—ଶୟ୍ୟା, ବିରଣ୍ଣା ।

ଆପୁଡ଼ା ଥାପୁଡ଼ି କରିବା—୪୧ର ଧୀରେ ରୂପୁଡ଼ା ମାରିବା ।

ବିର୍ଦ୍ଦି—ଦୁଇ-ହାତକୁ ବିପ୍ଳବ କଲେ ଏକ ହାତର ଅଗଠାରୁ ଅନ୍ୟ ହାତର ଅଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେର୍ଯ୍ୟ ।

ଦୁଇସ୍ତି—ନିଦ୍ରାକାଳୀନ ନାସିକା ଶବ୍ଦ ।

ପହଢ଼—(ଦେବତା ରାଜା ଆଦିକର) ଶୟୁନ ।

ଗନ୍ଧାର—ଭଣ୍ଟାର ଘର ମାଳଖାନା ।

ଆଟୁ—ଦରର ଗୁଳ ତଳେ ପଦାର୍ଥ ସଞ୍ଚପୁ କରିବା ପାଇଁ କିମ୍ବା ରୁଳରେ ନିଆଁ ଲାଗିଲ ଗୁଳ ମଧ୍ୟ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କୁ ଅଟିନ୍ତରୁ ରଷା କରିବା ପାଇଁ କରାଯିବା ବାଉଁଶ ଓ ମାଟିର ଭଡ଼ ବା ରୁଳ ।

ମେଖ—କଣ୍ଠା, ପିରିକ ।

ନଳୀ କୋଲପ—ନଳ ପର ସରୁ, ଲମ୍ବ ଓ ଶୂନ୍ୟଗର୍ଭ ତାଲ ।

ଚକ—ହେରକା ବା ପାଠକ ମଧ୍ୟ ଲମ୍ବ ଲୁହା ବା
କାଠର ଛଡ଼ ।

ଦୁଃଖିତିଆ—ଅତାନ୍ତ ଗଢ଼ (ଅନ୍ତର) ।

ଅସର୍ପ—ସୁନା ମୋହର; ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା ।

ଘୁଡ଼ିଞ୍ଜ—କାଠ ବା ବାଉଁଶର ବେଞ୍ଚ ବା ଚତୁଷପଦ
ସନ ।

ଆଡ଼ଖୁର—ଲୁଗା ଆଦି ରଖିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ
ବେତର ପେଡ଼ ।

ଓରା—ରୂଳସର ବଡ଼ କାଠକଡ଼ି (ଯାହା
ଉପରେ ଘୁର ବସାଯାଇ ରୂଳର ଶେଣୀ ରଖାଯାଏ ।)

କାଟ—ଲାଗୁଆ, ପ୍ରତିଦିନ ନିଯୁମିତ ରୂପେ
ବ୍ୟବହାର୍ୟ ବୟସ୍ତ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିବାରୁ ଆଣିବା
ପାଇଁ ରୁକ୍ତି ।

ଥୁପନା—ମରହଙ୍ଗୀ ପାଲିଙ୍କି ଭିତରେ ଝୁଲୁଥିବା
ସୂରା ବା ରେସମର ପେଣ୍ଟା । ମାଣ୍ଡି—ତକିଆ ।

ହେଁସ—ଏକ ପ୍ରକାର ମୋଟା ଘାସର ମୟିଶା ।
ବେରୁଛା, ଜୁଣ, ବେଣା, ତେଲଙ୍ଗା ଓ ସନ୍ତର ଆଦି
ତୁଣକୁ ଶୁଣାଇ ଝୋଟ ବା ଛଣପଟ ଦଉଡ଼ା ଦ୍ଵାରା
ହେଁସ ବୁଣାଯାଏ ।

ଦାଁଆ—ମୋଟା ସୂତାରେ ବୁଣା ଯାଇଥିବା
ରୁଦ୍ଧର ।

ଦୋହର—ଦୁଇ ପରିଷ୍ଠ । ଓଡ଼ିଶ—ଛୁରପୋକ ।

ଅପ୍ରତିଶୀଳ—ପ୍ରତିପ ରଖାଯିବାର ଆଧାର;
ପିଲିସଜ ।

ବଇଠା—ପ୍ରତିପ । ମିଞ୍ଜି ମିଞ୍ଜି ହୋଇ—
ଅପ୍ରତିଶୀଳ ଭବରେ ।

ଗୁଲ—ପୋଡ଼ାଗୁଡ଼ାଖୁ, ବଳିତା ବା ପିକାର
ଉସ୍ତାଂଶ ।

ଗାଲୁଗଲୁ ମିଥ୍ୟା ଚଲୁ ।

ମୁଖୁର—ତୈଳମୁନ ।

ଫଳ—ଫଳ, ଫଳ ।

ଅଳପାଇସିଆ—ଅଳ୍ପାଳକଙ୍ଗା, ଅଳ୍ପାପୁ ।

ଖଣ୍ଡିଆ—ବିକଳାଙ୍ଗ । ନହଶୁଆ—ଭୁ ନହରେ
ଶୋ; ଅର୍ଥାତ୍ ଶୀତ୍ର ମରି ଯା ଓ ତୋର ଶବକୁ ଲୋକେ
ନେଇ ନହରେ ପକାଇ ଦିଅନ୍ତୁ ।

ପାରୁଆ—ଶକ୍ତିଶାଳୀ ।

ଫଳେ—ବିଜୟ, କାର୍ଯ୍ୟସିଦ୍ଧି ।

ଚକ—ଏକଦାବପ୍ଲିତ ବଢ଼ ଷେବର ସମସ୍ତି ।

କଢ଼ାଶ—ପ୍ରଥମ ଥର କର୍ଷଣ ।

ଗୁଣୁଣୀ—ହାତୀ—ଅଳ୍ପ ଉଚ୍ଚ ହାତୀ ।

ବାବନାଭୁତ—ଯେଉଁ ମୃତବ୍ୟକ୍ତିର ଆମ୍ବା
ପ୍ରେତଭରୁ ମୁକ୍ତିଲୁଭ କରି ନାହିଁ । (ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର
ବିଶ୍ୱାସ ଯେ ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିର ପ୍ରେତ ଉଦେଶ୍ୟରେ ଦଶାତ୍ତ
ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଶୁଦ୍ଧିଦୟା ଓ ଶ୍ରାଵାଦି ସମ୍ପାଦିତ ହେଲେ ଓ
ଗ୍ୟାରେ ପଣ୍ଡଦାନ କଲେ ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିର ଆମ୍ବା
ପ୍ରେତଭରୁ ମୋଷଲୁଭ କରି ପିତୃଲୋକକୁ ଯାଏ ।)

ଲଠ କରି—ହଠାତ୍ ।

କର୍ମପଟକ—କାନ ଭିତରେ ଥିବା ଯେଉଁ ପତଳା
ଚମ-ପରଦାରେ ବାହାରରୁ ଯିବା ଧ୍ରୁନି ବାଜିଲେ
ଶୁଭେ ।

ଡୋଲ—ଶିବିକା, ଖଣ୍ଡିଆ । ସବାର ବାହିବା ପାଇଁ
ରୁର କିମ୍ବା ତେବେଧୁକ ବାହକ ଲେଡ଼ା ହୁଅନ୍ତି, କିନ୍ତୁ
ଡୋଲ ସବାର ପରି ବଡ଼ ବା ଶାର ନୁହେଁ ବୋଲ
ତାକୁ ଦୁଇ ଜଣ ବାହକ ସହଜରେ ବହି ନେଇ
ପାରନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ ସଫେଲରେ ଓ ସଦ୍ବିମ ମଧ୍ୟବିତ୍ତି

ଓ ଗରିବ ଉରର ବୋହୁ ଦୁଆସୁଣୀମାନେ ଡୋଲିରେ
ଯିବା ଆସିବା କରନ୍ତି । ଧନ ପରିବାରର ସ୍ତ୍ରୀମାନେ
ସବାରିରେ ଯିବାଆସିବା କରନ୍ତି ।

ଉର— ବାହୁଙ୍କିର ଦୁଇ ପାଖରେ ଝୁଲ ହୋଇ
ଏକ ସଙ୍ଗେ ବୁଦ୍ଧାଯିବା ଦୁଇଟି ବୋହେ ।

-୧୫-

ଶଣ୍ଠା ମୁଠି— ଶନ୍ତି ଆଦିର ବେଣ୍ଟ ।

ଲେଖନମୂଳ— ଲେଖନର ସୃଷ୍ଟି ଅଗ୍ରଭାଗ (ଲେଖନ
କଳମ) ।

ଡୁକ୍କିବା— ଲୁଚିକରି ରୁଦ୍ଧିବା ।

ଚନ୍ଦ— କେତେବୁଡ଼ିଏ ଗ୍ରାମର ସମସ୍ତି ବା ଚକଳ;
ବଜ୍ୟର କୌଣସି ବଶିଷ୍ଟ ଶାସନ ବିଭାଗ ।

ଚୌପାଢ଼ୀ— ଉପରେ ଛୁଟ ବା ଛପର ଥିବା,
କିନ୍ତୁ ରୁଅଆଡ଼େ ଖୋଲଥିବା ବୈଠକ ଘର ।

ମାଲବିନାଶ— ମଲିମାନଙ୍କର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ରକମର
ପେଁଚ ।

ଫରଣେଳ— ଶଣ୍ଠାଶେଳ ।

ପଦାଭୁର୍କ— ପଦିଆ, ବୃଷତ୍ତନ୍ୟ ସ୍ଥାନ ।

ଦାରୁ— ଦେବଦାରୁ ବୃକ୍ଷ ।

ବାଜେ ରିପୋର୍ଟ ଜମିଦାରୀ ରିପୋର୍ଟର ଅର୍ଥ
ସରକାରଙ୍କୁ ଦେଇ ରଜ୍ୟ, ଇଂରାଜ ସରକାରଙ୍କ
ବନ୍ଦେବିଷ୍ଟ ପୂର୍ବେ ଯେଉଁ ଜମିଦାର ସବୁ ବର୍ତ୍ତିମାନ
ଥିଲୁ, ସେ ସବୁର ରକବା ମାପ କରିବାରେ କେତେ
ବୁଡ଼ିକ ଅଧିକା ଜମି ବାହାରିଲ । ଏହି ଅଧିକା ଜମି
ଉପରେ ରଜ୍ୟ ଧର୍ଯ୍ୟ ହେଲା ଓ ସେ ଜମି ଯାହା
ଦଶଲିଖରେ ଥିଲୁ, ସେ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସରକାର ଜମିଦାର
ବୋଲି ସ୍ତ୍ରୀକାର କଲେ । ଏହିରୁପେ ଇଂରାଜ ସରକାରଙ୍କ

ବଯୋବିଷ୍ଟ ଫଳରେ କେତେବୁଡ଼ିଏ ନୃତ୍ତନ ଜମିଦାରୀ
ସୃଷ୍ଟି ହେଲ । ଏହି ଜମିଦାରୀ ଗୁଡ଼ିକୁ “ବାଜେ ରିପୋର୍ଟ
ଜମିଦାରୀ” ଏବଂ ତାହାର ରାଜସ୍ଵକୁ “ବାଜେ ରିପୋର୍ଟ”
ବୋଲିଗଲ ।

ରିପୋର୍ଟ—ସଦର ଜମା ।

ଘାଟ—ସୁତିପାଠକ । **ସାହୁଖ୍ୟରୀ—**ଅପବ୍ୟୁପୀ ।

ଚକୁଳ—ଚକୁଳ ଓ ବିଶ ବଟାରେ ତିଆର ପତଳା
ପିଠା ।

ମଣ୍ଡା—ପିଣ୍ଡକ ବିଶେଷ ।

ପାକୁଆ—ଶୀଶ—ପାକୁଆ ମୂଳ ଚୁପ୍ରିକରି ଅଟା
ପ୍ରସୁତ ହୁଏ; ଏହି ଅଟାରେ ତିଆର ହୋଇଥିବା ଶୀଶ ।

ଉଦୁଆଁ—ଟୋଲ, ମୁକୁଳା ।

ଜାହାବାଜ—ପାରଦଶୀ, ନିରୂପି ।

ଶୋଧବା—ଗାଳିଦେବା ।

ଉଜାଡ଼—ନାଶ, କ୍ଷତି ।

- ୧୬ -

ଅଣସର (ଅନବସର)— ଯେଉଁ ସମୟରେ
ଯାହିମାନଙ୍କୁ ଦଶନ ଦେବା ପାଇଁ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଅବସର
ନ ଥାଏ, ଆଶାତ କୃଷ୍ଣ ପ୍ରତିପଦତାରୁ ପନ୍ଦର ଦିନ
କାଳ । (“ଦେବସ୍ଵାନ ପଞ୍ଜିମା ଦିନ ଦେବସ୍ଵାନ
ମଣ୍ଡପରେ ଜଗନ୍ନାଥ ବଳଭଦ୍ର ଓ ସୁଭଦ୍ରାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡିଷୟ
ଉପରେ ପାଣି ତଳା ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ସ୍ଥାନ କରିଯାଏ;
ତେଣୁ ସେ ମୁଣ୍ଡିମାନଙ୍କ ଉପରୁ ଚଙ୍ଗ ରୁଦ୍ଧିଯାଏ । ମୁଣ୍ଡି-
ମାନଙ୍କୁ ସ୍ଥାନ ମଣ୍ଡପରୁ ନେଇ ଗୋଟିଏ ଦରେ ରଖି
ସେହିତାରେ ନେହୋନ୍ତବ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚିତ୍କାରମନେ
ଚିତ୍ତ କରନ୍ତି । ରଙ୍ଗ କରି ଯାଉଥିବା ମୁଣ୍ଡିଙ୍କ ସମ୍ମନରେ
ଗୋଟିଏ ତାଟି ତେବେ ହୋଇଥାଏ । ମୁଣ୍ଡିମାନେ ସ୍ଥାନ
କରିବାରୁ ତାଙ୍କୁ ସରଦ ଧଣ୍ଡି ବୋଲି ଯାହିମାନଙ୍କୁ

କୁହାୟାଏ ଓ ସେ ସମୟରେ ଯାମୀମାନେ ମୁଖୀମାନଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଏହି ଅଶେଷର ସମୟରେ ପୁଣ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳରେ ଅସହ୍ୟ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଅନୁଭୂତ ହୁଏ ।”

(ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୋଷ)

ଗୁରୁଗୁରୁ—ବାୟୁ ସଞ୍ଚଳନର ଅଭାବ ହେତୁରୁ ଅତ୍ୟଧିକ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ।

ଗୁମ୍ଫୁମ—ଚାପୁ ହେବା ।

ଶୁଣ୍ଡ—ଶୁଣ୍ଡ ବୃକ୍ଷର ଶାଖାଫାନ କାଣ୍ଡ ।

ବୁଲକୁଣ୍ଠ—ଯେଉଁ କୁଣ୍ଠ ନାନା ଝାନରେ ବୁଲୁଥାଏ; ଯେଉଁ ମାଝ କୁକୁରକୁ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ପୋଷ ନ ଥାଏ ।

କାଳୀତିଳଙ୍ଗ (ତିଳକାଳଙ୍ଗ)—ଯାହା ଦେହରେ କାଳିଆ ଗ୍ରୁପା ବା ଦାଗ ଅଛି ।

ପାକୁଳି କରିବା—ରେମନ୍ଦନ, ଶିଳିତ ଚବଣ ।

ଖଡ଼ିଗା—(ଯାବନିକ ଖଡ଼ିପା ଶବ୍ଦ) ଗଢ଼ିମାନେ ପାଲିଙ୍କି କାନ୍ଦେଇ ଯିବାବେଳେ ଗୋଡ଼ରେ କଣ୍ଠା ଇତ୍ୟାଦି ପଣିଙ୍କେ ତାହା ବାହାର କରିବା ନମିତ ଠା ଦେବା ପାଇଁ ଉକି ନ କହି ‘ଖଡ଼ିପା’ ଏହି କଥା କହନ୍ତି । ଏହି ସଙ୍କେତ ବଚନର ଅର୍ଥ—ମୋଗୋଡ଼ରେ କଣ୍ଠା ପଣିଲା ଟିକି ଏ ରହ ।

ଦଶିଆ—ମୋଟା ବସ୍ତି ।

ଗୁମକରି—ଗୁମ ଶରକରି ।

ଗମଗମ କରି—ବିଶେଷ ପରିମାଣରେ ।

ପୋଷ ପୋଷ—ଅର୍ଦ୍ଧାଞ୍ଜଳି ପରିମାଣ, ଏକହାତରେ କରଇଲକୁ ପାପାକୃତ କଲେ ତହିଁରେ ଧରିବା ବୟସର ପରିମାଣ ।

କଥୀଳା—ନବଜାତ ।

ଦେହକୁ ଲୁଗିଲେ—ପ୍ରସବ ଦେଦନା ଅନୁଭବ କଲେ ।

ଉଠିଆର—ଶିଶୁ ଜନ୍ମ ହେବାର ସପ୍ତମ, ଅଷ୍ଟମ ବା ନବମ ଦିନର କୃତ୍ୟ ବା ଅନୁଷ୍ଠାନ । ସେ ଦିନ ଅନୁଭୂତି ନିଆଁ ଉଠାଯାଇ ପ୍ରସୂତ ସ୍ଥାନ କରେ ଓ ଅନୁଭୃତାଳ ସଫା ହୁଏ ।

ପୁଆତି—ପ୍ରସୂତ ।

ମୂଳମୂଳିକା—ଓଷଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ଚେର ମୂଳ ଆଦି; ଚେର ମୂଳ ।

ହୁମ୍ପୁମ—ଆଗୁଆ ।

ଉବତ୍ତବା—ଯେଉଁ ଲୋକ ପେଟରେ କିଣ୍ଟି କଥା ଗୋପନ ନ ରଖି କହି ବୁଲେ; ଗୁରୁତ୍ୱୀ । (ଉବତ୍ତବା - ପୁଂ)

ଆଗତକଷ୍ଟ—ଯେ ମନଗଡ଼ା ଉଦ୍ବିଷ୍ୟତ କଥା କହେ ।

ସାଧବ—ମହାଜନ, ବଣିକ ।

କଟୁଆଳ—ନଗରରଷୀ ପ୍ରତିଶ୍ରମାନଙ୍କ ଅଧ୍ୟେ ।

ପାଗ୍ରେଟି ଆଣିବା—ଆଗନ୍ତୁକ ବ୍ୟକ୍ତି ଆପଣା ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚିବା ପୂର୍ବରୁ ଖଣ୍ଡ ଦୂରକୁ ଯାଇ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଆଣିବା ।

ଫଳମୁଣ୍ଡା—ନାକର ପୁଡ଼ାରେ ପିନ୍ଧିଥିବା ଏକପ୍ରକାର ଗୁଣା, (ଗୁଣା—ସୀମାନଙ୍କର ନାକରେ ପିଲାଯିବା ବର୍ଗୀକାର ଅଳକାର ବିଶେଷ) ।

ପରଷ୍ଟେ—ଏକଥର । ଖରଡ଼—ଗାଲିରୁ, ମେଷ-ଲୋମ ନିର୍ମିତ ମୋଟ ଆସନ ।

ଠିଠ—ରୂପକୁ ବଢ଼ୁନ୍ତି ବାଟିକରି ତିଆର କରାଯିବା ଘନମଣ୍ଡି ।

ଗାଏ—ସବମୋଟ ।

ଛୁଞ୍ଚପଣି—ଘର ୩ ଅଗଣାଦି ଲପିବାରେ
ବ୍ୟବହୃତ ଗୋବରପାଣି ।

ଖାଲୋଇ—କେଉଁଠମାନେ ମାଛ ଧରି ଯେଉଁ
ଆଧାରରେ ରଖନ୍ତି ।

ଉକୁ ହେବା—ଘଟିବା ।

ନାଟମୟୁର—ଯେଉଁ ଅଣ୍ଟିର ମୟୁର ଅଣ୍ଟି
ମନ୍ଦନାହର ରୂପେ ଲାଙ୍କକୁ ପଣ୍ଠାପରି ବିଷ୍ଟୁତ କରି ନୃତ୍ୟ
କରେ, ତାହାକୁ ନାଟମୟୁର କହନ୍ତି । କୌଣସି
କୌଣସି ଗୁଣା ଉପରେ ନାଟମୟୁର ତିଷ ବସା
ହୋଇଥାଏ ।

କାପ—କାନର ଅଳକାର ବିଶେଷ ।

ରୂପସରି—ଚିକ ପରି ବେକର ଚଉଡ଼ା ଅଳକାର
ବିଶେଷ ।

କୁରୁଜାତକ—ସୁନା ମୋହର ।

ବିଦ—ସ୍ମୀମାନଙ୍କର ବାମ ବାହୁର ଅଳକାର
ବିଶେଷ ।

ପଇଞ୍ଚ—ଏକ ପ୍ରକାର ଖଣ୍ଡ ।

କଟା—ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନଙ୍କର ହାତରେ ପିନ୍ଧିବା
ଏକ ପ୍ରକାର ପାତିଆ ପରି ପାତଳା ଓ ଉପରେ ଦାଡ଼ିଆ
ହୋଇଥିବା ଖଣ୍ଡ ।

ଛୁମମୁଦି—ଯେଉଁ ମୁଦିରେ ନାମ ଅଙ୍କିତ ହୋଇ-
ଥାଏ ।

କଂସାବାଙ୍କ—ବନ୍ଦାକୁତି କଂସାର ଗୋଡ଼ିଶତ୍ରୁ ।

ପାଟଥୋପ—ଯେଉଁ ସ୍ତରା ବା ପିତାର ଦୁଇ
ମୁଣ୍ଡର ଦୁଇ ଗୋ ? ପାଟ ନିର୍ମିତ ଫୁଲ ଲଗିଥାଏ ।

ଜୁଡ଼ା—କବଣ୍ଣ, କେଣ ବିନ୍ଦ୍ୟାସ ।

ବେଙ୍ଗ ପାଟିଆ—ବେଙ୍ଗର ପାଟି ପରି ଆକାର
ବିଶିଷ୍ଟ ଘୁଙ୍ଗୁର ।

ଗୋଜିକାଠି—ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଜୁଡ଼ାରେ ଖୋସିବା କାଠି ।
(ଗୋଜିକାଠିରେ ଶିକୁଳି ଲଗା ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ସେହି
ଶିକୁଳିରେ ବେଙ୍ଗପାଟିଆ ଘୁଙ୍ଗୁର ଝୁଲୁଥାଏ ।)

ମା ଛେଉଣ୍ଡୀ—ମାତୃମୂଳ ।

ବାହୁନିବା—ଗୁଣ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି କାନ୍ଦିବା ।

ଚନ୍ଦ୍ରଉଦ୍‌ଧାରି—ବାଣ ବିଶେଷ; ଯେଉଁ ବାଣକୁ
ଜାଳିଲେ ଚନ୍ଦ୍ର ଦୟା ହେଲା ଭଲ ଧଳା ଆଲୋକ
ଦେଖାଯାଏ ।

ଲଜକୁଳୀ—ଲଜାବଣୀ ।

ବାକୁଙ୍ଗା—ବିନା କର୍ଷଣେ ଜାତ ଧାନ୍ୟ, ତୃଣଧାନ୍ୟ,
ମାବାର । [ଏହି ଧାନ କୃଷି ଉପରେ ଧାନ ଗଛର ଝୁଲିପଡ଼ି
ଷେତରେ ପଡ଼ି ରହିଥାଏ ଏବଂ ଗଛ ଉଠେ ଉଠେ ଓ ପାଳେ ।
ଏହି ଧାନ କର୍ଷିତ ଧାନ ଗଛ ସଙ୍ଗେ କିଆଶରେ ଉଠିଲେ
କୃଷି ଧାନ ଅପକଷା ଆଗରୁ ପ ଚିପାଏ ଓ କିଆଶରେ
ଝୁଲି ପଡ଼େ । ଏହି ବାକୁଙ୍ଗା ଧାନ କିଆଶକୁ ନଷ୍ଟ କରି
ପକାଏ । ଏଥୁପାଇଁ କୃଷକମାନେ ଧାନ କିଆଶରୁ
ବାକୁଙ୍ଗା ଗଛମାନ ଆଗରୁ ଓପାଡ଼ି ପକାନ୍ତି । ଧାନ
ଷେଷରୁ ବାକୁଙ୍ଗା ନ ଓପାଡ଼ିଲେ ତନି ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ
କିଆଶ୍ୟକ ବାକୁଙ୍ଗାମୟ ହୋଇଯାଏ ଓ ମାଟିରୁ ସାର
ଟାଣିନେଇ କୃଷି ଧାନ ଗଛକୁ ଦୁଇଳ କରି ପକାଏ ।]

ଆଗୁରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ବିଶୁରେ ପଣ୍ଡିତା ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଦୁଇ
ପଢ଼ୀ—ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଓ ସରସ୍ଵତୀ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପୃଥିବୀରେ ପୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ
ଶୋଭା, ଧନ, ଅଶ୍ୱୟ ଓ ସୌଭାଗ୍ୟର ଅଧ୍ୟାତ୍ମି
ଦେଖା ବୋଲି ପ୍ରସିଦ୍ଧା । ସରସ୍ଵତୀ ବିଦ୍ୟାର ଅଧ୍ୟାତ୍ମି
ଦେଖା । ମାନବ ବିଦ୍ୟା ପୌଭାଗ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି କାମନା

କରେ । ସଦ'ଗୁରବିଶିଷ୍ଟ ହେଲେ ସେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଲଭି
କରେ; ଅର୍ଥାତ୍ ତାହାର ଧନ, ପୌର୍ଯ୍ୟ ଓ ପୌତ୍ରଗ୍ୟ
ଲଭି ହୁଏ । ପୁନଃ ଅନୁସନ୍ଧାନ ଦାରୀ ନିଷ୍ଠ୍ୟ ତତ୍ତ୍ଵ
କଲେ ସେ ସରସ୍ଵତୀ ଲଭି କରେ, ଅର୍ଥାତ୍ ପଣ୍ଡତ
ହୁଏ । (ଆରୁରଶାସ୍ତ୍ରାନୁମୋଦିତ ଆଚରଣ । ବିରୂର,
ଅନୁସନ୍ଧାନ ଦାରୀ ତତ୍ତ୍ଵ ନିଷ୍ଠ୍ୟ ।)

ତୀଳ -- ଲୋଟା । ସଙ୍ଗାତ — ଘନଷ୍ଟ ବନ୍ଧୁ, ମିଷ ।

ସକେଇକାନ୍ଦବା — ଘନ ଘନ ରୁଦ୍ଧନଶ୍ଵାସ ତ୍ୟାଗ
ପୂର୍ବକ କାନ୍ଦବା ।

-୧୭-

ଖୁଣା ହେବା ଖୁଣା ପର ଦାହନଶୀଳ ହେବା ।

ମୁହିଁବା—(କୌଣସି ଦିଗକୁ) ଗତି କରିବା ।

ୟାସାକାଳ - ଯାସା ଦେଖିବାକୁ ଅସିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ।

ନିଦବାଉଳୀ—ଗାଡ଼ ନିଦ୍ରାରେ ଶେରଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି
ହଠାତ୍ ନିଦରୁ ଉଠିଲେ ତାହାର ଯେଉଁ
କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଳ ଅବସ୍ଥା ଘଟେ ।

ହାଉଳି ଖାଇବା—ହଠାତ୍ ଖାଇ ହୋଇ ଚିକାର
କରିବା ।

ଝୋଲ ମାରିବା—ଅରେତନ ହେବା ।

ମୁଦାଏ—ସାମାନ୍ୟ ପରମିତ ।

ପାଣ୍ଡିମ କରଇବା - ଅରେତ ବା କ୍ଲାନ୍ ହୋଇଥିବା
ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସେବା ଶୁଣ୍ଟିଶାନ୍ତିଦାର ସରେତ କରଇବା ।

ପହର—ଘର୍ୟ ।

-୧୮-

ଡେବିର—ବାଆଁ ।

ଚନ୍ଦ୍ର—ହିନ୍ଦୁଙ୍କର ତୁଳସୀବୃକ୍ଷ ରୈପଣ କରିବାର
ପ୍ରତ୍ୟ ବିଶେଷ ।

ପୁଆ—ଗଜା ଗଛ ।

ପଣନ୍ତ—(ପଣନ୍ତ) ପିନ୍ଧବା ବୁଦ୍ଧର ଶେଷଭ୍ରଗ ।

କାନ୍ଦି—ପିନ୍ଧା ଲୁଗାର ପ୍ରାନ୍ତଭ୍ରଗ ।

ବୁଦ୍ଧାବଞ୍ଚି—ତୁଳସୀ ଚଉରାରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇ
ପୂଜା ପାଉଥିବା ତୁଳସୀ ଗଛ ।

ପଟାନ୍ତର ତୁଳନା, ଉପମା ।

ଜାଡ଼ୀ—ବାକଣକୁରହିତ, ବୋବା (ଧୀ) ।

ତନଖି—ତତ୍ରାବଧାନ, ତଦାରଖ ।

ଗରଜାଏ—ପ୍ରାପ୍ୟ ଆଦି ଦେବାକୁ ଅଷ୍ଟମ,
ଧନସ୍ତନ ।

ଖାତକ — ଧାରୁଆ, ରଣଗ୍ରହିତା ।

ଟାହୁଳି ମାହୁଳି—ଅଙ୍କା, ପରିହାସ ।

ଦରକରଣ ବୁଢ଼ି—ନିଜ ବୃଦ୍ଧପ୍ରସାର ସୁରକ୍ଷା-
ରୁପେ ପରଗୁଳନ କରିବାର ବୁଢ଼ି ।

ଜଡ଼ସୁଦ—ମୂଳରୁ ପୁନ୍ଦରି, ଆଦୌ, ଜମାରୁ ।

ହାତପୋଠ—ହସ୍ତଗତ, ପୋଠ (ପଇଠ)—
ପ୍ରବିଷ୍ଟ, ଆଗତ, ଦାଖଳ ।

ଧାନଭରୁଆଁ ହାଣ୍ଡି—ଯେଉଁ ହାଣ୍ଡିରେ ଧାନ
ଉଷୁଆଁ ବା ଅର୍ଦ୍ଧସିନ୍ଧ ହୁଏ ।

ତୁଗାଡ଼ି—(କୌଣସି ପୋଲ୍ ବନ୍ଦୁକୁ) ଲେଉଠାଇ
ତଢ଼ାର ଅନ୍ୟ ବନ୍ଦୁକୁ ତାଙ୍କିଦେବା ।

ଥୋପ—ଦୁଇ ପାଖରେ ତେପରର ରଙ୍ଗିନ
ଫୁଲ ଲଗିଥିବା ପାଠପୁଲି, ଯାହାକୁ ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ଶିଶୁମାନେ
ଜୁଡ଼ାରେ ପିନ୍ଧନ୍ତି । (ପାଠପୁଲି ଫୁଲଲାଗା କଷ୍ଟା
ସୂତାର ପିତା) ।

ମାଣ ଶସ୍ତ୍ରାଦିର ମାପ ବିଶେଷ । [୧ ଭରଣ =
୧୦ ଗତଣୀ; ୧ ଗତଣୀ = ୧୨ ମାଣ । ଗତଣୀର
ତାରତମ୍ୟ ଅନୁସାରେ ମାଣର ତାରତମ୍ୟ ହୋଇଥାଏ ।

ଯଥା ଓ ସେଇଆ ଗଉଣୀର ମାଣ ଓ ସେଇ, ଓ ସେଇଆ ଗଉଣୀର ମାଣ ଓ ସେଇଆ]

ହଳିଆ ହଳ କାମରେ ନିଷ୍ଠୁଳ ରୂପର ।

ଆଠ କଳସ ମାଡ଼ି—ଆଠଗୋଟି ପୂର୍ଣ୍ଣକୁନ୍ତ ପ୍ଲାପିତ
ହୋଇଥିବା ବେଶରେ ବସି । ବିବାହ ବେଶରେ
ଆଠଗୋଟି ପୂର୍ଣ୍ଣକୁନ୍ତ ପ୍ଲାପିତ ହୁଏ ।

ଚର୍ମୀଣ୍ଟି—ଘରତର-ଉତ୍ତର-ପଣ୍ଡିମୟ ବୁନ୍ଦେଳ-
ଖଣ୍ଡ ଅନୁରତ ଚମଳ ନାମ ।

ଅଛିଅ ନାଗର—ମୃତ ସଧବା ହୀର ଶବ ସଙ୍ଗେ
ଶୁଣାନୟାଏ ବଜାଯିବା ନାଗର ବା ତୋଳ ।

ଶୁଭ କଉଡ଼ି—ଅଛିଅ କଉଡ଼ି, ସଧବା ହୀର ଶବ
ଶୁଣାନକୁ ନିଆହେଲୁ ବେଳେ ଶବ ଆଗେ ଆଗେ ସ୍ଵାମୀ
ଯେଉଁ ଖରମିଶା କଉଡ଼ି ବୁଣେ ।

ମଙ୍ଗଳ ପେଡ଼ ସିନ୍ଧୁର ପେଡ଼, ସିନ୍ଧୁର ଫରୁଆ,
କଜଳପାତି, ଆରସି, ପାନିଆ, ମହମ ଆଦି ହୀମାନଙ୍କର
ପ୍ରସାଧନ ଦ୍ରୁବ୍ୟସମ୍ଭାର ରଖିବା ପାଇଁ ବେତର ବା
ବାଉଁଶର ଘେଟ ହେବି ।

ଅଛିଅ—ସଧବା ।

-୧୯-

କୁଣ୍ଡିଆ—ଅତିଥି, ଦୁରାଚକ ବ୍ୟକ୍ତି ।

ଖାମ୍ପି—ମୁଣ୍ଡରେ ପିନାଯିବା ତାଳପତ୍ର ଟୋପି ।

କାହାଳୀ—ପତ୍ର ଆବରଣରେ କରାଯିବା
ଧୂଆଁପତ୍ର ବଡ଼ ପିକା ।

ଓଟାରିବା—(ଗଞ୍ଜିକ ଧୂଆଁ ଆଦି) ଶୋଷିବା ।

ବାହୁଙ୍କୀ—ଘରଦଣ୍ଡ ।

ଟାଙ୍ଗଣ—ତଟୁ ଯୋଡ଼ା, ଶୁଦ୍ଧାକୃତ ଯୋଟକ
ବିଶେଷ ।

ମୁଆର—ଅଶ୍ଵାଶେଷ, ସବାର ।

ଛକଳିଆ—ଯହିଁରେ ଛଅଗୋଟି କଲି ଥାଏ ।

କଳ—କୁର୍ରାର କାଖ ଓ ପକେଟ ପାଖରେ
ଦିଆଯିବା ପିକୋଣ ବା ଚତୁଷ୍କୋଣ ବିଶିଷ୍ଟ ପୃଥିକ୍
ବସୁଣ୍ଡ ।

ଚପକନ—ଆଜାନୁଲମ୍ବିତ ଚଷ୍ଟ କୁର୍ରା ।

କାମଦାନି—ବୁଶାହେବା ବେଳୁ ସୃଷ୍ଟ ସୃଷ୍ଟ ରକ୍ତ
ଓ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ସୁତାଳୁଗା ।

ପାଇଜାମା ଗୋଡ଼ମୁଣ୍ଡା, ପଚଲୁନ ।

କଦମ—ଅଶ୍ଵର ଗତିବିଶେଷ ।

ନସର ପସର—ହଳ ହଳ ।

ଦଳଖିଆ—ଯେଉଁମାନେ ଦାନା ଖାଇବାକୁ
ପାଆନ୍ତି ନାହିଁ । କେବଳ ଦଳ ଘାସ ଖାଇ ବଞ୍ଚିନ୍ତି ।

ତଟୁ ଘେଟ ଯୋଡ଼ । ଖୋଲ—ଗହର ।

ଖୁଗୁଣ—ଯୋଡ଼ା ଉପରେ ରୂପଜାମା ତଳେ
ପକାଯିବା ମୋଟା ବସର ଆସନ ।

ରୂପଜାମା—ଧଡ଼ରେ ରୂପ ଧାଡ଼ ପୁଲ ଥିବା
(ବସ୍ତ) ।

ବନ—ବାନୁଣୀ, ବାନ୍ଧବା ଦଉଡ଼ି ।

ଗନ୍ଧା—ଏକ ପ୍ରକାର କୁରୁତା । ଏ କୁରୁତାରେ
ଦୁଇ କଡ଼ରେ ପଟି ବା ତୋର ଲାଗିଥାଏ; କୁର୍ରାକୁ
ଦେହରେ ପିନ୍ଧ ସାର ଦୁଇ ଆଡ଼ରୁ ତୋରକୁ ଉଡ଼ିଆଣି
ଗଣ୍ଡ ପକାଇଲେ କୁର୍ରାଟି ଦେହରେ କଷି ହୋଇ
ଲାଗି ରହେ ।

ରହୁମୀ (ରେଶମୀ)—ରେଶମ ନିର୍ମିତ ରୂପର ।

ଟାକରା ପୁଟାଇବା – ତାଙ୍କୁରେ ଜିଭ ଲଗାଇ ଶବ୍ଦ କରିବା ।

ବାଗ୍ନୋର – ଘୋଡ଼ାର ମୁଖ-ରଜ୍ଜୁ । ଘୋଡ଼ାର ମୁହଁରେ ଲଗାଯାଇଥିବା କଜେଇର ଏକ ପାଖରେ ଏ ଡୋରକୁ ଲଗାଇ ଘୋଡ଼ାର ମୁଣ୍ଡ ବାଟେ ବୁଲାଇ ଆଣି କଜେଇର ଆର ପାଖରେ ସଲଗୁ କରାଯାଏ ଓ ତହିଁର ଲମ୍ବ ଅଂଶକୁ ଟହଲାଇବା ଲୋକ ଧରେ ।

ସରଧା ବାଳି – ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ବଡ଼ଦାଣ୍ଡର ବା ରଥ ଦାଣ୍ଡର ଧୂଳି । ଉକ୍ତମାନେ ଏହାକୁ ଉଚ୍ଚ ସହିତ ଦେହରେ ବୋଲି ହୃଦୟରେ ।

ଓଆକଟକାର କୌଣସି ବିଷପୁରେ ଅଭିଜ୍ଞା ।

ଗ୍ରେଟ୍ରାର – ରଜାଦେଶରେ ଅପରାଧୀ ବା ସନ୍ଦେଖ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଧରିବା ବା ବନ୍ଦୀ କରିବା ।

ନନ୍ଦବନ୍ଦୀ – କଡ଼ା ବା ସତର୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ରଖା-ଯିବାର ଅବସ୍ଥା ।

ଶାନତନ୍ତ୍ରସ୍ଥି – ସନ୍ଦେହପୁରୁଷ ବ୍ୟକ୍ତି ଦୂରତଦାରଙ୍ଗ ।

ଅମାର ଶସ୍ତ୍ରାଗାର, ଧାନ-କୋଠ ।

ଓଲାର (ଉଲୁର) – ଗୁଳ ଉପରୁ ଛୁଅଣି ହୋଇ-ଥିବା ନଡ଼ାକୁ ଓଟାଇ ଆଣିବା ।

ରେକା – ବୁଢ଼ା ଆଙ୍ଗୁଠି ଓ ମହିଆଙ୍ଗୁଠିର ପରିଧି ।

ରେକେମୋଟ – ବୁଢ଼ା ଆଙ୍ଗୁଠି ଓ ମହିଆଙ୍ଗୁଠିର ପରିଧି ପରିମାଣ ମୋଟ ।

ଓଳି – ଦରର ଗୁଲର ପ୍ରାନ୍ତ ।

ବରମଦ ହୋଇ – କୌଣସି ଅପରାଧ-ଘଟିତ ଦ୍ରୁବ୍ୟକୁ ଶୋକ ବାହାର କରାଯାଇ ।

ଲଣ୍ଠନ – ଶବ୍ଦ, ମୃତ ଦେହ ।

ସନାକ୍ତ କରିବା – କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବା ବୁଝୁକୁ ଚିହ୍ନାଟ କରିବା ।

ଇଆଦ – ସୁରଣ, ମନ ପକାଇବା ।

ବସ୍ତ୍ରାନ୍ତ – କାଗଜପତି ଏକମ ବନ୍ଦା ଯଇଥିବା ପୁଡ଼ି ।

ସେରସ୍ତା – ସରକାର କାଗଜ ।

ଶରକଳମ – ଶରତ୍ତୁର କଳମ ।

ମୁଦେଇ – ଫର୍ଜିନଦାର ମନ୍ଦିରମାରେ ବିରୁଦ୍ଧ ।

ମୁଦାଳ – ଫୌଜଦାର ମନ୍ଦିରମାରେ ଆସାମୀ ।

ବରକନ୍ଦାଜ – ପିଆଦା, ଚପରାସୀ ।

ହାଲର – ଉଚ୍ଚ ଧୂଳି ।

ହମରାଏ – (ଅମୁକର) ଜିମାଦାରରେ ।

ହରତାଳ-କାଗଜ – ପୁରୁଷ କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ପଦ୍ମପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ ହାତରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଥିବା ଏକ ପ୍ରକାର ହଳଦିଆ କାଗଜ ।

ଜବାନବନ୍ଦୀ – ଲିପିବକ୍ଷ ସାଷ୍ଟିର ଉଚ୍ଚ ।

କଳମବନ କରିବା – ଲେଖିବା ।

ମୁତେପା – ମୃତ ।

ପନ୍ଦକ – ସ୍ଵାଷର ବଦଳରେ ଅଙ୍କିତ ଚିହ୍ନ ।

ନିଷେର – ନିଃଶବ୍ଦ ।

ଧାରଣା ପଡ଼ିବା - ଅଛା ଦଢ଼ିବା, କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ବା ଦେବତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଏକାଗ୍ରଭାବରେ ଅନୁସରଣ କରି ପଡ଼ି ରହିବା ।

ଚଳାଏ – ପୋଷେ, ଏକ ଅର୍ଜାଙ୍କଳ ପରିମାଣ ।

କାଦୁଶୁମାନୁଶୁ – ଦନ୍ତନୋଦ୍ୟତ, କାନ୍ଦିଲ ପରି ।

ସୁଆଲ – ମନ୍ଦିରମାରେ ଏକ ପକ୍ଷ ବିପରୀତ ପକ୍ଷର ସାଷ୍ଟିକୁ କୁଟପରାଷା ସକାଶେ ଯେଉଁ ପ୍ରଶ୍ନ କରେ ।

ଏକବାର – କୌଣସି ଉପବାସ ଓ ବ୍ରତର ପୂର୍ବତନ କୁତ୍ତ୍ୟ ହବିଷ୍ୟ ।

କଟବରକ - ଜମିର ଆସୁଛୁ କେତେକ ବର୍ତ୍ତ
ମିଆଦରେ ରଣର ସୁଧ ଓ ଅସଲ ନମେ ହମେ
ପରିଶୋଧ ହେବ - ଏହି ସର୍ବିରେ ମହାଜନ ନିଳଟରେ
ଭୂମି ଆବଶ୍ୟକ ହେବା ।

ନାଟବଦ - ଜମିଦାରମାନଙ୍କ ପାଇଁ, ସରକାରଙ୍କୁ
ଦେଇ ରାଜସ୍ବକୁ ଖଜାଖାନାରେ ଜମିଦାରମାନେ
ଦାଖଲ କରିବା ନିମନ୍ତେ ସରକାରଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦିବସ ।

ତମ୍ବୁକ - ରଣପତ୍ର, ଖାତକର ମହାଜନକୁ
ଲେଖିଦେବା ରଣଗ୍ରହଣର ନିର୍ଦ୍ଦର୍ଶନ ପତ୍ର ।

କଟକବାଲ (କଣ୍ଠ କବାଲ) - ଖାତକ ନିୟମିତ
ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ରଣ ପରିଶୋଧ କରିଲ ତା ଭୂମି ତାର
ହେବ; ନଚେତ୍ର ରଣଟଙ୍କା ନିମନ୍ତେ ଆବଶ୍ୟକ ବୃଦ୍ଧିକୁ
ମହାଜନ କବାଲ କରିଥିବାର ବିବେଚିତ ହେବ ।
ଏହି ସର୍ବିରେ କରାଯିବା ରଣପତ୍ର ।

ଏତନାମା - ଅଧାଳତର ବିଜ୍ଞାପନ ପତ୍ର ।

ଡିଗାରୀ - ଅଧାଳତଙ୍କ ନିଷ୍ପତ୍ତିକୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ
ପରିଣତ କରିବାର ପତ୍ର ।

ପ୍ରୁଆନା - ଆଦେଶ ପତ୍ର, କୁହୁମନାମା ।

ନିଲମି ଇସ୍ତିହାର - କୌଣସି ସମ୍ପତ୍ତି ନିଲମ ହେବା
ସମ୍ବଲେ ପୂର୍ବରୁ ସବ୍ୟାଧାରଣଙ୍କୁ ନିଲମର ତାରିଖ,
ସର୍ବ ଓ ପ୍ଲାନ ଆଦି ଜଣାଇବା ପାଇଁ ପ୍ରକାଶିତ
ବିଜ୍ଞାପନ; (Sale-Proclamation) ।

ଜଳା - ଛିପ୍ର, ରନ୍ଧା ।

ବାହାଲ ରଖିବା! - ପୃଷ୍ଠେ ଯେପରି ଥିଲ, ସେହିପରି
ରଖିବା ।

ବୈକଷ୍ୟାତ୍ମକ - ବିଦ୍ୟାୟ, ଜମଳିଣି ।

ଚଲଣ - ପୁଲିସ ଦ୍ୱାରା ଧୃତ ଅପରାଧୀ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ
ମାନ୍ୟଷ୍ଟଙ୍କ ନିକଟକୁ ବିରୁଦ୍ଧ ପ୍ରେରଣ କରିବା ।

ନଳୀକଞ୍ଚ - ନଳୀ କୋଲପର ରୂପିକାରି ।

୪ - (ରାଜା ଆଦିଙ୍କ) ଘେଜନ ।

ବାହୁଡ଼ିବା - ଫେର ଆସିବା ।

ସଇମୋହର ନକଳ - ଭାରପ୍ରାପ୍ତ କର୍ମଗୁଣଙ୍କ
ସ୍ଵାକ୍ଷର ଓ ଅର୍ପିତ ମୋହର ମରାଯାଇଥିବା ସରକାରୀ
କାଗଜପତ୍ରର ଅବିକଳ ନକଳ ।

ଅଞ୍ଜାମ - କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ ।

ହାଲତ - ଅବସ୍ଥାରେ ।

ବନ୍ଦା - ଆପଣଙ୍କର ଆଜାକାଶ ଭୁତ୍ୟ, ଅଧୀନ ।

ରେଜନା - ପ୍ରତିଦିନର ।

ଡାଇରୀ - ଦେନିକ କାର୍ଯ୍ୟ-ବୃତ୍ତ ।

ମୁତ୍ତୁନ - ନିୟମିତ ।

ଜାହେର - ପ୍ରକାଶ । ମଜକୁର - ପୂର୍ବୋକ୍ତ ।

ଲହମାଳ - (ଆ, ଲହା, = ଶଣ, ମୁହୂର୍ତ୍ତ)
କ୍ଷଣମାତ୍ର ।

ଗୁଡ଼ି - (ପା, ଗୁଡ଼ି କାଳକାଟିବା) କାଳ-
ସାପନ ।

ଏତନଇ - ସମ୍ବାଦ, ଖବର । ମଣୁର - ପ୍ରସିଦ୍ଧ ।

ଜାଲମବାଜ - ଜୁଲମବାଜ, ଅତ୍ୟାଗୁଣ ।

ସଙ୍ଗନ - ଗୁରୁତର । ଲହାଜ - ବିବେଚନାରେ ।

ତଡ଼େଦମ - କ୍ଷଣମାତ୍ର ବିଲମ୍ବ ନ କରି ।

ଉତ୍ତବ ହୋଇଅଛି ।

ରନାନା ହୋଇ - ଯାତ୍ରା କରି । ସରଜମିନ -
ମନ୍ଦମା ସମ୍ଭାନ୍ତ ପ୍ଲାନ ।

ମହାସଗ—(ପା,ମେସଗ—କୁକୁରକୁ ସୁନ୍ଦର ବାଦ
ନ ଦେଇ) — ଗୃହର ଯାବଣୀପୁ ପଦାର୍ଥ ଓ ପ୍ଲାନ ।

ମହିଳକିଆ—ହୀଲୋକ ।

ଆସବାବ — ଗୃହର ସାଜସଙ୍ଗା, ଚଳନ୍ତି ଜିନିସପତ୍ର ।

ଏକରଣ — ଏକ ଶୋଟା (ଆ, ଶଣ = ମସ୍ତକ) ।

ପଫେଦା — ଶୁଳ୍କ, ଧଳା ।

ବରମଦ କଣିବା — କୌଣସି ଅପରାଧଦଟିଛ
ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଖୋଲି ବାହାର କରିବା ।

ସ ଫ୍ରେଶ୍ ସାବିତ୍ର — ମୁଷ୍ଟୁରୁପେ ପ୍ରମାଣିତ ।

ରୁରତ — (ଆ, ରୁରତ = ଦୃଷ୍ଟି) ପ୍ରତ୍ୟଷ୍ଠଦଶ' ।

ରୁରତ ଗୁହା — ରୂପେସ ସାରୀ ।

ରମାନ୍ଦାର — ବିବେକବାନ୍, ଧାର୍ମିକ ।

ନୌସନାଶ—(‘ନେପେରଓଡ଼ୁନା’ର ଅପତ୍ରଙ୍ଗ)
ନେପେରଓଡ଼ୁନଙ୍କ ଉପସୁକ୍ତ, ଅତି ନିରପେକ୍ଷ । (ପାରସ୍ୟ
ଦେଶରେ ‘ନେପେରଓଡ଼ୁନ’ ନାମକ ଜଣେ ରଜା ଥିଲେ ।
ସେ ତାଙ୍କ ନିରପେକ୍ଷ ନ୍ୟାୟବିରୁଦ୍ଧ ସକାଶେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ
ଥିଲେ ।)

ତଜବିଜ୍ଞ — ବିଦ୍ୟୁତ, ବିବେଚନା ।

ଦାରୋଗା — ପୁଲସ୍ ଥାନାର ଭାରପ୍ରାପ୍ତ ଉଚ୍ଚ
କର୍ମଚାରୀ ।

ଅଲହିଦା — ଅଳଗା, ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର, ପୃଥିକ୍ ।

ମୁତ୍ତାବକ — ଅନୁସାରେ ।

ହେପପାଜତ୍ର — ଯହିପୂର୍ବକ ରଖିବାପାଇଁ କୌଣସି
ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଜମାଦାଶ ।

ଦେଇଜାଲ୍ଲେ — ପଠାଗଲ୍ ।

ଜୁଲମ — ଉପ୍ରୀଡ଼ନ, ଅତ୍ୟାଗୁର ।

ଏଗାନା — ଆସ୍ତିଯୁ ।

ଗୁଲଣ ଦେଲି — ବିଶୁର୍ବାର୍ଥ ପ୍ରେରଣ କଲି ।

ହଜୁର — ପ୍ରଭୁ, ଦାନିମ ।

ସନ — ସାଲ, ବର୍ଷ, ଅଜ । [ଦେଶୀ ଅଜ ପୂର୍ବେ
'ସନ' ଶବ୍ଦ ଲେଖାଯାଏ ଏବଂ ସାଧାରଣତଃ ସବୁ
ପ୍ରକାରର ଅଜ ପରେ 'ସାଲ' ଶବ୍ଦ ଏବଂ ଇଂରାଜୀର
ପରେ 'ମସିହା' ଲେଖାଯାଏ, ଯଥା:— ଦେଶୀଯୁ) ସନ
୧୯୪୯ ସାଲ, (ଇଂରାଜ) ସନ ୧୯୪୧ ସାଲ ବା
ମୈହା ।]

-୨୦-

ଜରିମୁହଁ — ଯେଉଁ ଲୁଗାର ମୁହଁ ବା ପ୍ରାନ୍ତରେ
ଜରି ବୁଣା ହୋଇଥାଏ ।

ତାଳିଆ — ବିସ୍ତୃତ ।

ପାର୍ଶ୍ଵେତ୍ର — ଉତ୍ତରପୂର୍ବ, ଗୃଦର ।

ପୁଲପକା — ଯ ହା ଉପରେ ପୁଲ ଚିତିତ
ହୋଇଥାଏ ।

ଯାଉଁନ୍ତି — ଯୋଡ଼ା ।

ସିଠାମ — Stamp, ଦଳିଳ ଆଦି ଲେଖାହେବା
ପାଇଁ ସରକାରଙ୍କ ଲ୍ୟାମର କାଗଜ ।

ତିଠା — କୌଣସି ଦଳିଲର ମୌଳିକ ପାଣ୍ଡୁଲିପି
ବା ଖସଡ଼ା ।

ସପି — ତିଠାରୁ ବା ପାଣ୍ଡୁଲିପିରୁ ପରିଷ୍କୃତ ହୋଇ
ନକଳ କରିପାଇଥିବା ଲେଖା ।

କାଜିଶାନା — ରେକଷ୍ଟର ଅପିସ । ଓଡ଼ିଶାରେ
ଇଂରେଜୀ ଅମଳ ଆରମ୍ଭରେ କାନ୍ଦିମାନେ ଦଳିଲମାନ
ରେକଷ୍ଟର କରୁଥିଲେ ।

କବାଲ — ଭୂମି ଆଦିର ବିନ୍ଦୁ ପଦ ।

ରେଜେସ୍ଟ୍ରିଶନ—ନିର୍ଦ୍ଦିତ ନିଯୁମାନୁସାରେ ନିର୍ଦ୍ଦିତ ବିଷୟମାନ ଲିପିବକ୍ଷ କରିବା କାର୍ଯ୍ୟ ।

ବେପରବାୟ—ନିର୍ଦ୍ଦିତ ଚିତ୍ତରେ, ନିଷ୍ଠିତ ମନରେ ।

ହାଜିତ ଖାନା—ବିଶ୍ୱର ଶେଷ ପୂର୍ବରୁ ଆସାମୀକୁ ଯେଉଁ ଘରେ ଅବରୁଦ୍ଧ କରି ରଖାଯାଏ ।

-୨୧-

ପାଲ—ଧର୍ମ ସଙ୍ଗୀତସହ ନୃତ୍ୟ ଗୀତାଦି ।

ବାଣପାଲ—ଲଡ଼ିଲ ପାଲ, ଯେଉଁ ପାଲରେ ଏକାଧିକ ପାଲବାଲବଳ ଆପଣା ଆପଣା ଯୋଗ୍ୟତା ଦେଖାନ୍ତି ।

ଦୋହରା (ଦଉରା)—ହାଇକୋର୍ଟ ଓ ସେସନ୍ ଜନ୍ମ ଦାର ଗୁରୁତର ଅପରାଧମାନଙ୍କ ବିଶ୍ୱର ।

ଦୋହରାସପ୍ରୋଦ (ଦଉରା ସୁପର୍ଟ)—ଗୁରୁତର ଅପରାଧରେ ଅଭିଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବିଶ୍ୱର ନିମନ୍ତେ ମାନିଷ୍ଟ୍ରେଟଙ୍କ ଦାର ସେସନ୍ କୋର୍ଟକୁ ପ୍ରେରଣ ।

ପୌଜିଦାଶ ମାମଲ—ଅପରାଧବିଷିତ ମକଦମା ।

ତରଜମା—ଅନୁବାଦ ।

ଆସାମୀ—ମୁଦାଲ, ପଉଜିଦାଶ ଅଦାଲତରେ ଅପରାଧରେ ଅଭିଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ।

ପୋଷ୍ଟମର୍ଟେମ ଏକଜାମିନ—ମୃତ୍ୟୁର ପରକାଳୀନ ପଣ୍ଡତା ।

ମିଲିଟର ଡିପାର୍ଟମେଣ୍ଟ—ସାମରିକ ବିଭାଗ ।

ପ୍ରଦୀପନ—ପଦୋନ୍ତି ।

ମିସଲ—ବିଶ୍ୱରମନ; ଅଦାଲତରେ ବିଶ୍ୱରପତଙ୍କ ବସିବାର ସ୍ଥାନ ।

ନନ୍ଦସେନ୍ସ—ଅନର୍ଥକ ବାକ୍ୟ, ଅସଙ୍ଗତ ବାକ୍ୟ ।

ବେହୁବା—ଅନ୍ୟାୟ; ଅବୁଚିତ ।

କେନ୍ସଲ କରଦେଗା—ଲୋପ କରଦେବୁଁ ।

ବେଁ—ପ୍ରାୟ ତ ହାତ ।

ଟିପିନ୍—ମଧ୍ୟାହ୍ନର ଜଳଶିଆ ।

ସେରପ୍ତାଦାର—ଅଫିସର ପ୍ରଧାନ କର୍ମଚାରୀ ।

ରୋବକାଶ—ହୃବକାରିରେ ମକଦମା ସମସ୍ତ ଜୀବବ୍ୟ ବିଷୟର ବିବରଣ ଓ ଅଦାଲତଙ୍କ ମୀମାଂସାର ହେତୁବାଦ ଓ ଚାହୁତ ପ୍ରମାଣର ସାରାଂଶ ଲିପିବକ୍ଷ ହୋଇ ତାହା ହାକିମଙ୍କ ଦସ୍ତଖତ ଓ ଗୋତ୍ରପୁନ୍ତ ହୋଇଥାଏ ।

ଇଜନ୍ସ୍—ବିଶ୍ୱରପତଙ୍କ ବୈଠକ ସ୍ଥାନ ।

ମିଲିକପୁତ୍ର—ଜମିଦାଶ, ଭୂଷମ୍ପତି ।

ସେସନ (ସେସନ୍ସ)—ଗୁରୁତର ପଞ୍ଜିଜଦାଶ ମାମଲ (ଯଥ୍:—ନରହତ୍ୟା, ଗୁରୁତର ଆସାନ ଡକାଏତି) ମାନଙ୍କ ବିଶ୍ୱର କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଅଦାଲତ ।

ସମ୍ପ୍ରେଦ—ସମର୍ପଣ ।

ପାନିଆ ଲୁଗାବୁଣା ସମୟରେ ଟାଣୀ ସୂତାକୁ ଧାରମତେ ଟଣି ଧରିବା ନମିତ୍ତ ବ୍ୟବ୍ହାତ କଙ୍କଣିକା ସବୁଣ ଯନ୍ତ୍ରବିଶେଷ ।

ଡିକ୍ରୀ—କଣ୍ଠ, ଲୁଗାକୁ ତନ୍ତ୍ରରେ ବୁଣିବା ପାଇଁ ଭରଣୀ ସୂତା ଗୁଡ଼ିଆ ହୋଇଥିବା କାଠି ।

ନରଜ [ନରଜୁ]—ଯେଉଁ ବାଷ୍ପ ଦଣ୍ଡରେ ତନ୍ତ୍ରିକର ଲୁଗାବୁଣା ପାଇଁ ଟାଣୀ ସୂତା ଗୁଡ଼ିଆ ହୋଇଥାଏ; ତନ୍ତ୍ରକାଠ ।

ରରଣ [ରରକା] - ସୂତା କାଟିବାର ଚନ୍ଦ୍ରପୁନ୍ତ ଯନ୍ତ୍ର, ଅରଟ ।

ସିବଲକୋଟ—ଦେବାନି ଅଦାଳତ ।
ଜୁମିଲକୁ—ବାବଦକୁ ।
ଜେଳ ଓଆରଣ୍ଡ—କାଶବାସ ସକାଶେ ଆଦେଶ-
ପତ ବା ପରବାନା ।
ସାବ୍ୟତ୍ତ—ଉତ୍ତମରୂପେ ପ୍ରମାଣିତ ।
ଗଠିତ—ରଚିତ, ମନଗଡ଼ା ।
ସୂପାତ—କୌଣସି ବିଷୟର ଆରମ୍ଭ ।
ବୟାନ କରିବା—ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ।
ମସିହା—ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀକ, ରଂଘଙ୍ଗ ସନ ।
ପରବାଏ—ଚିନ୍ତା, ଉଦ୍‌ବେଗ ।
ବେଧତ୍ତକ—ଭୟ ନ କର ।
ପେଡ଼ିବା—ଦଳିବା, ପେଷିବା ।

ସୁପ୍ରିମକୋର୍ଟ—କଳିକତାରେ ରକ୍ଷଣ୍ଟିଆ କମାନ୍ଦକ
ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ସବୋକ ଅଦାଳତ । ଏହି ଅଦାଳତ
ପ୍ରଥମେ ସଦର ଦେବାନା ଅଦାଳତ ଥିଲା, ପରେ
ସୁପ୍ରିମକୋର୍ଟ ହେଲା; ବର୍ତ୍ତମାନ କଳିକତା
ହାଇକୋର୍ଟରେ ପରିଣତ ହୋଇଅଛି ।

ଅପୀଲ—ନିମ୍ନହାକମଙ୍କ ହୃଦ୍ୟ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଉପରିଷ୍ଠ
ହାକମଙ୍କଠାରେ ବିରୁଦ୍ଧ ପ୍ରାର୍ଥନା ।

ଖଲ୍ୟ—କାଶମୁକ୍ତ ।

-୨୨-

ସାତପାଞ୍ଚ—ସାତ ହାତ ଲମ୍ବ ଓ ପାଞ୍ଚ ହାତ
ଚଢ଼ିଡା ।

ମେଲ— ଅନ୍ତରେ ଗୋଟାଏ କାହା ନ ଥିବା ଘର ।

ବାଟୋଇ— ପଥକ ।

ଫନ୍ଦା— ଜୀବିକା ନିର୍ବାହର ଉପାୟ, ବୃତ୍ତି ।

୧୫

ପସର— ପଣ୍ଡାଧାର, ବିନ୍ଦୁ ଦ୍ରୁବ୍ୟ ରଣ୍ଜିବ
ରୂପୁଡ଼ା ।

ଧାମ— ବାସସ୍ଥାନ ।

ଜଥା— ପିନ୍ଧିବା ଲୁଗା ।

ବୋକରୁ— ଲୁଗାପଟା ଆଦିର ବଡ଼ ଗଣ୍ଠିର ।

କୁମକର୍ଣ୍ଣୀ— [ପୂର୍ବେ କୁମକର୍ଣ୍ଣରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ-
ଥିବାରୁ] ଏକପ୍ରକାର ସୂତା ଶାଢ଼ୀ ।

ଚଢ଼ିତ— କେତେବୁଦ୍ଧିଏ ଭାଙ୍ଗରେ ଭଜା
ହୋଇଥିବା [ଲୁଗା] ।

ଉପରାଣ— ସ୍ଵିଲୋକମାନେ ପିନ୍ଧିବା ଲୁଗା ଉପରେ
ଦୋଡ଼ିହେବା ରୁଦର ।

ଭେକ— ପୋଷାକ, ବେଶ, ପରିଜଦ ।

ଆଖୁଆ— ଟାଣୁଆ, ଧମା ।

ପଟି— ପଥର ଚଟେଇ ।

ଚକା— ଦୁଇ ଜାହୁକୁ ପରେଷର ଛନ୍ଦ ବସିବା
ଆସନ, ପଦ୍ମାସନ ।

ରୈପାଳିଆ— ରୈପା ଲଗିଥିବା ।

ନିଆଁ ବରଆ— ଅଗ୍ନିସଂଘ୍ୟ କରିବାପାଇଁ କୁଟାରେ
ବଳାଯାଇଥିବା ଲମ୍ବ ମୋଡ଼ା ।

ଛୁମୁ— ରଜାଙ୍କୁ ଆପଣ ବୋଲି ନ କହି ଛୁମୁ
ସମ୍ମେଧନ କରିଯାଏ ।

କାଣ୍ଟିଆ— ଭୁଷ ଆଦି ପରିଷ୍କୃତ ହୋଇଥିବା ।

ନବାତ— କନ୍ଦ, ସପା କରିଯାଇଥିବା ଗୁଡ଼ ।

ଖନା— ବଡ଼ଲୋକଙ୍କ ରେଣେଇ ବା ପାକଣାଲା ।

ମୁଗଜାଇ— କଞ୍ଚା ମୁଗରୁ ରୈପା ବାହାର
କରିଯାଇ ଡାଳ ରାନ୍ଧିବା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିପିବା
ପାଳମାନ ।

ଅନାରକଣା— ଅନାର ବା ରାତିରେ କଣା ବା
ଦୃଷ୍ଟିଶ୍ଵର ।

ନିଉଁଛଣ— ଭୁକ୍ତ, ହାନ, ଦୃଣ୍ୟ ।

ଶୁଣେଇ ପୁଣେଇ ହେବା—ଦାଣିହେବା, ଉଦ୍-
ବେଳିତ ହେବା ।

ନିଶ୍ଚନ—ନିସ୍ତନ, ନିଶବ୍ଦ ।

ରବାଇ ଖବାଇ—ଅସୂୟାବଶତଃ ହୃଦୟରେ
ଅଶାନ୍ତି ଅନୁଭବ କର ।

ସାକୁଲଇବା—କାକୁତି ମିନତି କରିବା ।

କାଉଳ—ବ୍ୟାକୁଳ । ତରଟି ମରଟି ରୁହିଁବା—
ଆଖିର ଡୋଳାକୁ ବସ୍ତାର କର ରୁହିଁବା ।

ଠୁଳାହୋଇ ବସିବା—କେବଳ ଗୋଡ଼ର ତଳିପାକୁ
ଭୂମିରେ ଲଗାଇ ଦେହର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଅଂଶ
ଭୂମିରେ ନ ଲଗାଇ ବସିବା ।

ତୋଟି—ତଣ୍ଡି, କଣ୍ଟନଳୀ ।

ଠଣ୍ଡା—କାହାକୁରା ।

ମୁଠି—ଉତ୍ତାରିମାନଙ୍କର ଷ୍ଟର ଆଦି ରଖିବାର
କନାର ବା ଚମଞ୍ଚାର ମୁଣି ।

ଶୂକର—ମାଛ ଦୂର ।

କେନ୍ଦ୍ରୀଆ—ଚିତାବାଦ; ଏକପ୍ରକାର ଗ୍ରେଟ ବାଦ ।

-୨୩-

ଶ୍ରେଣୀ—ଶରୀର ଜଳ ଥିବା ପ୍ଲାନ ।

ଗୋମୁହଁ—ଏକ ଜାତି କୁମୁହଁର; ଏମାନେ ମନୁଷ୍ୟ
ଓ ଗୋରୁ ଆଦି ଜୀବଙ୍କୁ ପାଟିରେ ଧରି ପାଣିକୁ ନେଇ
ଯାଆନ୍ତି ଏବଂ ପରେ ତାକୁ ଖଣ୍ଡ ଶଣ୍ଡ କରି ଖାଆନ୍ତି ।

ଦାଢ଼ିଆଣି ଥଣ୍ଡିଆ କୁମୁହଁ ।

ଘଡ଼ିଆଳ—ଘଡ଼ିମୁହଁ ବଡ଼ କୁମୁହଁର । ଏହାରଦାଢ଼ି
ଉପରେ ଗୋଟିଏ ଘଡ଼ି ପରି ପାସାକୁ ରହିର ଥାଏ ।

ଗଣ୍ଠିର—ବଡ଼ ବୋକର । ସଥଳେ—ଶୀଘ୍ର ।

ଉଦ୍‌ଦେଇ—ଅଗ୍ରି ରଖିବାର ମାଟି ପାପ ।

ଦରଆଡ଼—ସୀ ।

ନାଉଶା—ନୌକାବାହୀ, ନୌକାଗୁଲକ ।

ପଥାର—ଉଙ୍ଗାରେ ଚଢ଼ି ପାର ହେଉଥିବା ଯାଏ ।

ଆଉଲ—ଉଙ୍ଗାକୁ ତଳାଇବାପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ
ପକ୍ଷୟୁକ୍ତ ଦଣ୍ଡ ।

ଟୋପର—ବାଉଁଶପାତିଆ ବା ତାଳପତ୍ରରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ
ମୁଣ୍ଡର ଆବରଣ ବା ଢାଙ୍କୁଣି, ଝାମ୍ପି ।

ଚଙ୍ଗ ଚଙ୍ଗ ହେବା—ଅସ୍ତିର ହେବା ।

ଟପା—ଯେଉଁ ଲୋକ ଡାକଥଳ ବହେ ।

ମଙ୍ଗ—ନୌକାର ମୁଣ୍ଡ । ଉଙ୍ଗାର ଆଗ ପାଖର
ମଙ୍ଗକୁ ଆଗମଙ୍ଗ ଓ ପଢ଼ ପାଖର ମଙ୍ଗକୁ ପଢ଼ମଙ୍ଗ
କହନ୍ତି ।

ଫରୁ—ଅବିର ।

ଟହଟହ—ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗାଡ଼ (ରକ୍ତବଣ୍ଣ) ।

ଡେଙ୍ଗ—ବସ୍ତାରିତ କରିଲର ବୁଡ଼ା ଆଙ୍ଗୁଠି
ଅଗରୁ ବଣି ଆଙ୍ଗୁଠି ଅଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବସ୍ତାରର
ପରିମାଣ । [ବସ୍ତାରି କରିଲର ବୁଡ଼ା ଆଙ୍ଗୁଠିର
ଅଗଠାରୁ କାଣି ଆଙ୍ଗୁଠିର ଅଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବସ୍ତାରିକୁ ରୁଣ୍ଡା
ବୋଲିଯାଏ]

ଅଙ୍କ—ରଜାଙ୍କ ସିଂହାସନରେହଣଠାରୁ ଗଣାଯିବା
ବର୍ଷ ।

କୁମୁମାସ—ସୌରମାନ ପାଲକୁନ ମାସ ।

ଗୁଜା—ରଣପତି, ଚମସୁକ ।

-୨୪-

ଗଣ୍ଠିଲ—ବହୁ ଗ୍ରହିୟୁକ୍ତ ।

ଖୁମ—ମୁର୍ଖ ।

ପାଣ୍ଡି—ପୁଲିସ ରଖାଯାଇଥିବା ଗ୍ରାନ୍ୟକେନ୍ଦ୍ର ।

ପାଣ୍ଡିରେ ଉକତମ କର୍ମଗୁଣ ଜମାଦାର ଅଟନ୍ତି ।

ରିବେୟୁ—ଜିବର୍ଦସ୍ତ, କଢ଼ା ।

ଜଭେ—ହଲଳ, ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ହାର
କୋରନର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ମନ୍ତ୍ର ପାଠପୂର୍ବକ ପଶୁପତୀ ଆଦିଙ୍କର
କଣ୍ଠେଦନ ।

କାନାଣ—ଶୋଳପଣ, ୩୭୦ ପୁଞ୍ଜା, ୧୯୮୦
ଗୋଟା ।

ଉଣି ଉଣି—ମାଛି ପ୍ରଭୃତିର ଶବ୍ଦ ବିଶେଷ ।

ବହଳ—ମୋଟା ।

ଓଳିଆ—ଶସ୍ତ୍ରାଦି ସଞ୍ଚୟ କରିବା ନିମନ୍ତେ କୁଟା
ବା ପାଳର ପୋଟଳ ।

ଲେକନ—କିନ୍ତୁ ।

ଆଗେନି—(ଫା-ହରଚିକ) ଆଦୌ, କଦାପି ।

ପାହୁଡ଼—ଗୋଡ଼ର ବଳା ।

ଗୋଛି—ଗୁରୁମୂଳ, ଗୋଡ଼ର ଶିରମାନ ଗୋଇଠି
ଉପରେ ସେହିଠାରେ ଏକଥ ହୋଇଥାଏ ।

ଗୋଡ଼ ପାପୁଳି—ପଦପୃଷ୍ଠ । ପାଦ ତଳକୁ ତଳିପା
ଓ ପାଦପୃଷ୍ଠକୁ ପାପୁଳ ବୋଲିଯାଏ ।

ଇଜାହାର—ପୁଲିସ ନିକଟରେ ଦେବା ଅପରଧର
ଖବର ।

ବିଷ୍ଟୁବୃଷ—ଭୁଲୀ ଗୁଲୁ ।

ଦାନ୍ତରେ ତିରଣ ଦେଇ ନାହିଁ—ନିର୍ଜଳ ଉପବାସ
କରିଛି ।

ଦାନ୍ତରେ ତିରଣ ଦେବା—କିଛିମାତି ଖାଇବା
(ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୋଷ) । ଏଠାରେ ତିରଣ ବା ତୃଣ
ଅର୍ଥ ଘାସ ବା କୁଟା କୁର୍ରେ, କୌଣସି ସାମାନ୍ୟ
ଖାଦ୍ୟପଦାର୍ଥ ଅର୍ଥରେ ଏହା ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିଲା ।

କାଧକବା—ପ୍ରାଣନ୍ତକ ପୀଡ଼ିତ ହେବା ।

କମବଣ୍ଡର—ହତଶୁର ।

ହରମଜାଦ—ପାଜି, ଦୁଷ୍ଟ ।

କୋଳଥୁଆ—କୋଳଥ ପରି ମାଟିଆ ରଙ୍ଗ
ବିଶିଷ୍ଟ ।

ନାଗ—ଗୋଖର ସାପ ।

ଛୁଟିଆ—ପାଇକ, ଚୌକିଆ । ଏମାନେ ପହର
ଦେବାପାଇଁ ହାତରେ ବେଳ ଧରିଥିବାରୁ ଏମାନଙ୍କୁ
ଛୁଟିଆ କୁହାଯାଏ ।

ସକ—ସଯେହି ।

ଦାଖାଦାବା—ଅପରଧର ଅଭିଯୋଗ ।

ରିପୋର୍ଟ—କୌଣସି ଘଟନା ନିଶ୍ଚିତ ବିବରଣୀ
ବା ବୃତ୍ତି ।

ଖତମ—ଶେଷ, ସମାପ୍ତି ।

ଶୈରମ—ବକ୍ଷିସ୍, ପୁରଷକାର ।

ପୁଲିନା—ବଢ଼ି ଲପାପା

ଖୋଦା—ଛିଶୁର ।

ପେତୁଣୀ—ମୃତ ସୀଲେକର ଆମ୍ବା ।

-୨୫-

ଗହ୍ଵର—ମୌଜାର ନିମ୍ନ ସମତଳ ଅଞ୍ଚଳ ।

ପୋବାର—ପଣା ଖେଳର ଦାନବିଶେଷ; ୧୩
ପ୍ରଶ୍ନ୍ୟକ ଦାନ; [ଗୋଟିଏ କାଠିରେ ୭, ଅନ୍ୟଟିରେ
୭ ଓ ଆଉ ଗୋଟିକରେ ୧ ବିନ୍ଦୁ ପଡ଼ିଲେ ଏହି
ଦାନ ହୁଏ) ଆନନ୍ଦ ବା ଲଭ ।

କାଉଳ—ବ୍ୟାକୁଳ ।

ଗ୍ରମୁକରଣ—ରଜା ବା ବଡ଼ଲେକଙ୍କ ହିସାବପତି
ରକ୍ଷକ, ପେଖାର ।

ଦିପାଣିଆ — ଦୁଇ ବର୍ଷ ହଳ ବା ଶଗଡ଼ରେ
ଲଗାଯାଇଥିବା [ବଳଦ] ।

ଗୋଆଲ — ଗଉଡ଼ ।

ଗୋଠ — ଗୋରୁ ଉତ୍ସାହିକ ପଳ ।

ବଣା — ପଥତ୍ରାନ୍ତ, ପଥତ୍ରଷ୍ଟ ।

ବରତନ — ବେଚନ ।

ତୁଳ — ଘୋରମାନ କାର୍ତ୍ତିକ ମାସ ।

ଆଶ୍ୱଧାନ — ଯେଉଁ ଧାନ ଶୀଘ୍ର ପାରେ, ବିଆଳ
ଧାନ ।

ଶୁଷ୍ଫବାର — କଟା ଆରମ୍ଭ, କଟା ଅନୁକୂଳ ।
ଶୁଷ୍ଫବାର ଦିନ ଧାନକଟା ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ସେଦିନ
କଟାଯାଇଥିବା ବିଢ଼ାକୁ କୃଷକ ଅତି ଯହୁ ସହିତ ରଖେ
ଏବଂ ଧାନକଟା ଶେଷରେ ସେ ଧାନରୁ ରୁଦ୍ଧଳ ବାହାର
କରି ଖେତେଡ଼, ଶୀଘ୍ର ଆଦି କରି ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ପ୍ରେଗ
କରେ ଓ ନିଜେ ଖାଏ ।

ବେଗଡ଼ା—ଦୁଷ୍ଟ ।

-୨୭-

ଅଧୋଡ଼ା—ଦରବୁଡ଼ା ।

ଖଞ୍ଜଣୀ—ରମ୍ବାତ ଷୁଦ୍ର ବାଦ୍ୟ ।

ରେକ ନେବା—ଗୁରୁକ୍ତାରୁ ମନ୍ତ୍ରପ୍ରତିଶରୀଳ ସମୟରେ
ଡୋର କୌପୁନି ଆଦି ଗ୍ରହଣ କରି ବୈଷ୍ଣ୍ଵ ହେବା ।

ନିର୍ଜଗାମ ଯଦା ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ଗଜଭୂକ୍ତ କପିତ୍ରଥବତ୍—
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଛାଡ଼ି ଗଲିବେଳେ ଗଜ ଖାଇଲା କଇଥ ଭଳି
ମନୁଷ୍ୟର ଦର ଭାତର ଫମା କରି ଦେଇ ଯାଆନ୍ତି ।
ପ୍ରବାଦ ଅଛି ଯେ, ହାତକୁ କଇଥ ଫଳ ଖାଇବାକୁ
ଦେଲେ ହାତ ଲଣ୍ଠିରେ କଇଥିଟି ଗୋଟାସୁଦ୍ଧା
ବାହାରେ; କିନ୍ତୁ ସେ କଇଥ ମଧ୍ୟ ଶେ କିଛି ନ ଥାଏ
ଓ କଇଥିଟି ଫମା ବାହାରେ ।

-୨୭-

ଦଣା—ତେଜିଶାଜ ପେଡ଼ିବାର ସନ୍ତ ।

ପହର—ତନ ଘଣା, ରୁର ଦ୍ଵାରା, ଦିବସର ବା
ରାତିର ରୁର ଘଗରୁ ଏକ ଘଗ ସମୟ ।

ଆଡ଼ିବାଙ୍କ — ସାମାନ୍ୟ ବ୍ୟତିହମ ।

ପାରିବା — ଭୁର୍ବେଳେ ବିଗ୍ରହବା ।

ଆସ୍ଵାନ° ସତତ° ରକ୍ଷେତ୍ — ନିଜକୁ ସଦଦା ରକ୍ଷା
କରିବା ।

ଅଣ୍ଟିର — ଅଣ୍ଟିର ବାହୁଶା, ଦାମୁଡ଼ି ।

ପହ୍ଲାଣ — ବଳଦ କିମା ହାତ ଉପରେ ପଡ଼ିବା
ଅଣାର ବିଛଣା ବା ଗନ୍ଧ ।

ଉପସଂହାର

ନନ୍ଦବଡ଼ ହେବା — ହଲିବା ।

ଡାକପୁକାର — ବିଶ୍ୱାତ ।

ପାହୁଡ଼ା — ରୁଦ୍ଧର ।

ବଟୁଆ — ପାନରୁଆ ପ୍ରଭୃତି ରହିବାର ବସ୍ତିନିର୍ମିତ
ଥଳୀ ବିଶେଷ ।

ନିଦାନ — ଲ କାରଣ ପ୍ରସୂତ (ରେଗ) ।

ଦଦେଇ — ପିତାଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠତ୍ରାତା, ଦେତ୍ରୁତା ।

ମଞ୍ଚ — ରେଗି ।

କଣ୍ଟୁଶ୍ରେଷ୍ଠ ଉତ୍ସାହ —

“ମେଘାଲୋକେ ଭବତ ମୁଖିନଃପ୍ରେନାଥାବୁତ୍ତିତେତ୍ରଃ
କଣ୍ଟୁଶ୍ରେଷ୍ଠପ୍ରତ୍ୟୁନିଜନେ କିଂ ପୁନଦୁ ‘ରସପ୍ରେ’ ।”

(ମେଘଦୁତଃ)

ଗ୍ରୀଷ୍ମପ୍ରଧାନ ଦେଶରେ ଅସତ୍ୟ ଗ୍ରୀଷ୍ମରତ୍ନର
ଅବସାନରେ ଆଷାଡ଼ ମାସରେ ବର୍ଷାରତ୍ନର ଆରମ୍ଭ
ହୁଏ । ମେଘ ଦେଖିଲେ ଏହି ବର୍ଷାରତ୍ନ କଥା
ମନେପଡ଼େ । ଯେଉଁମାନେ ନିଜର ସ୍ଥିତି ସୁନ୍ଦରରେ
ବାସ କରୁଥିଲୁଛି, ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ଏହି ମେଘ ଦେଖି
ଏବଂ ବର୍ଷାଗମ କଥା ଭାବ ବିକାରଗ୍ରହ ହୁଅଛି ।
ଯେଉଁମାନେ ବିରତ୍ତା ଏବଂ ନିଜର ସ୍ଥିତାରୁ ଅନେକ
ଦୂରରେ ବାସ କରୁଥିଲୁଛି ଏବଂ ପୀକଣ୍ଟାଳିଙ୍ଗନପ୍ରଧାନୀ
ଏହି ମେଘ ଦେଖିଲେ ସେମାନଙ୍କ ମନରେ କି
ଉତ୍ତେଜନାର ଉଦ୍‌ଦୃଷ୍ଟି ହେଉଥିବ, ତାହା ସହଜରେ
ଅନୁମେୟ ।

ଶ୍ରେଷ୍ଠା – କପ, ସଢ଼ି ।

ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣଜଣ୍ଠଗୁଣଂ ଶୋଥଂ – (ଉଷାଧ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା
ସକାଶେ) ସୁନା ଏବଂ ତାହାର ଆଠଗୁଣ ପୁରୁଣିଶାଗ
ନେବ । ଶୋଥର ଦୁଇଟି ଅର୍ଥ ଅଛି – (୧) ପୁରୁଣିଶାଗ
ଓ (୨) ଦେହଫୁଲ ରେଗ ।

କମ୍ବୁରା ତିଳକଂ – ମୃଗନାର୍ଦ୍ଦି ମସ୍ତକରେ ତିଳକ-
ସୁରୂପ ବ୍ୟବହାର କରିବା ।

ମାଡ଼ – ତ ଧାନ = ୧ ରତ୍ନ ।

ତ ରତ୍ନ = ୧ ଚିନା ।

୨ ଚିନା = ୧ ମସା ।

୫ ମସା = ୧ ମାଡ଼ ।

୨ ମାଡ଼ = ୧ ତୋଳା ।

ଅନୁପାନ – ଉଷାଧ ସହିତ ବା ପରେ ସେବନାପୁ
ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପାନୀୟ ।

ମୁଷ୍ଟକଂ – ମୁଥା, ଦାସର ମୂଳ ।

କଟୁଳା – ଶାକଲତା ବିଶେଷର ମୂଳ, ଏହା
ଉଷାଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

ରାଷ୍ଟି – ହରଦ୍ଵା, ହଳଦା । ଏହାର ଅନ୍ୟ ଅର୍ଥ
ରଜମା ।

ଶୁଣି – ଶୁଣିଲ ଅଦା ।

ଏବ ଚ – ଆହୁର ମଧ୍ୟ ।

ବଚ – କରୁ ଆଦି ବର୍ଗର ଶାକବିଶେଷ । ଏଥର
ମୂଳ ଉଷାଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

ମୁଥ – ଆୟାତୋଦ୍ୟତ ଆବଦ ମୁଷ୍ଟି ।

ଅନୁପାନ ବିଶେଷଣ ଇତ୍ୟାଦି – ଏକ ଉଷାଧ
ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅନୁପାନରେ ସେବନ କଲେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ
ଗୁଣ କରେ ।

ଶୁରନିଦି – ସାମାନ୍ୟ ନିଦ୍ରା, ତତ୍ତ୍ଵା ।

ଲହ ଲହ କରି – ଇତ୍ସୁତ୍ରଃ ସଞ୍ଚାରିତ କରି ।

ନଟି – ନଟେଇ, ସୁତା ଗୁଡ଼େଇବାରେ ବ୍ୟବହୃତ
ତକ୍ତୀର ପନ୍ଦିବିଶେଷ ।

ମାନ୍ଦ

ମାମୁ

-୧-

ଦାଶରଥ ଦାସଙ୍କ ପରିବାର

ବୈକୁଣ୍ଠ ସମାନ ଆହା ଅଟେ ସେହି ଦର,
ପରମର ସ୍ମୃତ ସହିଁ ଥାଏ ନିରନ୍ତର ।

(ଶ୍ରୀମାଳା)

ବାବୁ ଦାଶରଥ ଦାସ କଟକ କିଲଟଣ ମୁନ୍ସି-
ଖାନାର ମୋହରିର । ଦରମା ଅନ୍ତ୍ୟ—ଯେ କର୍ମରେ
ଥିଲେ, ସେଥିଲେ ଉପରି ରୋଜଗାରର ଖୁବ୍ ଗୋଟା ଏ
ବାଟ ନ ଥିଲା । ହେଲେ କଣ ହେବ, କରଣୟର
ପିଲ—ସମୁଦ୍ର ତେଉ ଗଣି ରୋଜଗାରିଆ ଜାତି, ଅକାଳେ
ସକାଳେ ଟଙ୍କାଏ ମଷାଏ ହାତପୋଠି ନ ହୁଏ, ଏମନ୍ତ
ନୁହେଁ । ନୋହିଲେ ମାନ ମହତ୍ତରୁ ଜରି ସ୍ଵପାରଚା
ଚଳିବ କିଆଁ ? କଟକ ସାବଜାଦା ବଜାରରେ
ବସା—ନିଜ ଦର ସୁମଞ୍ଚା ପରଗଣା ଜଗତସିଂହପୁର
ନିକଟ ରୁକୁଣାଦେଇପୁର । ଗୋଟିଏ ରୁକୁର ନ ହେଲେ
ଅଠଳ, ରୁକୁର ମୁନିବ ଦୁଇଜଣ ବସାରେ ଥାନ୍ତି ।
ରୁକୁରଟି ସୁଜାତି—ରୋଚେଇବାସ, ବସାର ଆଉ
ଆଉ ସବୁ କାମ ପାଇଟି ସୁରଖ୍ୟରେ ଚଳିଯାଏ ।
ଦିନକୁ ଦିନ ବଜାର ସଉଦା ବଳ ପଡ଼ିଲା । ରୁକୁରଟି
ଏଣିକି ହୃଦୟିଆର ହେଲଣି, ତାହାର ପେଟପାଠଣା
ଅଛି ତ ? ସାନଠାରୁ ବଡ଼ ପାଏ ପେଟପାଠଣା କାହାର
ନ ଥାଏ ? ଦାସେ ଦେଖିଲେ ଅନ୍ତ୍ୟ ରୋଜଗାରରେ

ଦୁଇ ଜାଗା ଦର ଚଳାଇବା ଏଣିକି ହେଠକାଟ ।
ରୁକୁର ଯେତେ ବିଶ୍ୱାସୀ ହେଉ ପଛକେ ଯେତେ
ହେଲେ ସେ ରୁକୁର । ବିଶେଷରେ ପିଲ ଦିଅଟି ବଡ଼ି
ଗଲେଣି, ଦୁଇ ଅକ୍ଷର ଇଂରେଜୀ ନ ପଡ଼ାଇ ଦେଲେ
ନୁହେ । ରୁକୁରିଆ ଜାତି, ଏଣିକି ଇଂରେଜୀ ନ ଜାଣିଲେ
ରୁକୁର ଘଟିବା ମୁଣ୍ଡିଲ । ଏହିପରି ନ'ଛ ଭାବ ଚିନ୍ତା
ପରିବାର ଚଳିବା ଭଲ ଟିକିଏ ବଡ଼ ରକମ ଗୋଟିଏ
ବସାରର କଟକ ଦରଦା ବଜାରରେ ଠିକ୍ କଲେ ।
ଗ୍ରାମରୁ ପରିବାରମାନେ ଅସିଗଲେ । ପରିବାର
ମଧ୍ୟରେ ଧ୍ୱୀ ମେନକା ଦେଖି, ବଡ଼ ପୁଅ ବାନାବର,
ସାନ ନଟବର ଆଉ ସରସ୍ବତୀ ଦେଇ । ମେନକା
ଦେଇଟା ରୋଗିଣୀ—ଛ'ଦିନରେ ନ' ରୋଗ ।
ଆଜି ପେଟବଥା, କାଳି ବାଡ଼ିକି, ସଞ୍ଜବାଜିଲ ତ ମୁଣ୍ଡ
ବିନିଲ; ବେରମଗୁଡ଼ାକ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଲାଗି ରହିଛି ।
ସରସ୍ବତୀ ଦେଇ ଦର ଚଳାନ୍ତି । ରତ୍ନାବଡ଼ା ଦର
ବାହାର ପାଇଟି ତାଙ୍କ ଜିମା । ଅନ୍ତ୍ୟ ଆୟ, ଆପଣା
ମଗଦୁରକୁ ରୁହିଁ ଚଳିବାକୁ ହେବ ତ—ତମ କରି
ରୁକୁରଟାଏ ରଖିଦେଲେ ସବୁ କଥାକୁ ଟାଣଟୁଣ ।
ଦାସେ ତ ମାସ ପହିଲ ତାରିଖରେ ଦରମାଟି ଆଣି
ସରସ୍ବତୀ ଦେଇ ଜମିତ ମୁନ୍ଦର ହିସାବରେ ପରଟା
ଚଳେଇ ନିଅନ୍ତି ଯେ, କାହାରକୁ ତୁ—ରୁ କରିବାକୁ
ବାଟ ନ ଥାଏ ।

-୨-

ଉତ୍ତରରାୟ ଖଣ

ବାବୁ ଦାଶରଥୁ ଦାସଙ୍କ ସର ଚଳାଚଳ ପ୍ରସଙ୍ଗ ପୂର୍ବେ ବୋଲିଅଛୁଁ । ଦାସଙ୍କ ଦୁଆରୁ ଭାଟ ଭିକାଶାଟା ନିରଣ ହୋଇ କେବେ ବାହୁଡ଼ିବାର ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । କେହି ଝଗିଥା ଭିକାଶାଟା ଦୁଆରେ ଜଞ୍ଜାଳ ଲଗାଇଲେ ସରସ୍ଵତୀ ତାକୁ ‘ବୋପା ଲୋ, ଧନ ଲୋ’ ମୁଆଚିଆ ମିଠା କଥା କହି ରୁଦ୍ଧଳ ମୁଠାକରେ ବିଦା କରିବେ ପଛକେ, ତା ଉପରେ ଦିକଦାର ହେବାର ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ସବୁଦିନେ ଦି’ ଜଣ ନାହିଁ, ରୁଚିଜଣ ନାହିଁ, କୁଣିଆ ଲାଗିଛନ୍ତି । ଅଳ୍ପର ମର୍ଯ୍ୟାଦାରେ ଏମନ୍ତ କରି ଚଳାଇ ନିଅନ୍ତି ଯେ, ସମସ୍ତଙ୍କ ମନ ଖୁସି । କଟକରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ଧନବନ୍ତ ବନ୍ଧୁ ଅନେକ ଅଛନ୍ତି, ହେଲେ କଣ, କୁଣିଆମାନେ ଆଗେ ଦାସଙ୍କ ଦୁଆରେ ଢାଇର । ସରସ୍ଵତୀ ଦେଇ ସକାଳୁ ଅଧରତ ଯାଏ ଶର୍ଷପରି ଦୂରୁଥିବେ, ନାକ ପୋଛୁବାକୁ ତର ନାହିଁ । ହେଲେ କଣ, ଦିକଦାରୁ ଭାବ ଦେଖିବ ନାହିଁ—ସବୁବେଳେ ହାସ୍ୟମୁଖୀ । ସମସ୍ତଙ୍କ ପଛରେ ଶୋଇବେ, ଉଠିବାକୁ ସମସ୍ତଙ୍କ ଆଗ । ଦାସଙ୍କ ବସାର ଅତିମର ଦେଖି ଲୋକେ କହନ୍ତି, ଏତେ ଅଳ୍ପ ଆୟୁରେ ଏତେ ଆତିମର କିପରି ? ଆନ୍ତମାନେ ଯେତେବେଳେ ଦାସଙ୍କ ହାଲରୁଲ ଲେଖିବାକୁ ବସିଛୁ ଅନ୍ଧପନ୍ଥ ସବୁ କଥା ହିଂଟାଇ ଲେଖିବା ଭଲ । ଦାସଙ୍କର ପୂର୍ବ ତିନି ପୁରୁଷଠାରୁ ତାଙ୍କ ପିତା ଗୋବିନ୍ଦରାମ ଦାସଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କିଲେ ନରପୁର ଶୁଣିପିଅା କିସମତ୍ତ ସାମନ୍ତ ଛୋଟରାୟଙ୍କ ଘରେ ଛାମୁକରଣ ଥିଲେ, ବିଶୁସ୍ତରୁପେ ଜମିତାଣୀ କାର୍ଯ୍ୟ ସୁନ୍ଦର ଚଳାଇ ପଞ୍ଚାଶ ମାଣ ଭୂମି ଇନାମ ସ୍ଵରୂପ ଲଭ କରିଅଛନ୍ତି । ସେହି ଭୂମିରୁ ଭଗଧାନ ଆସେ । ଜମିଗୁଡ଼ିକ ବାହେଲି—କେବଳ ସୁନିଆ ଦିନ ଦିଶା ମଧ୍ୟରୁ କେହି ହେଲେ ଜଣେ ଯାଇ ସୁନିଆବେଶରେ ଦିଜେ ଛୋଟରାୟ ସାନ୍ତକ ଶାତ୍ରମୁରେ ଗୋଟିଏ ନୂଆ ଲେଖନ ଆଉ ଗୋଟିଏ ତାଳପତ ରୋଟି

ଦେଇ ଆସନ୍ତ । ତାହା ନଈ ଆଜକୁ ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ହେଲେ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିନାହିଁ । ସେଥିର କାରଣ—ହେଲେ କାରଣଟା କହିବାକୁ ଗଲେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ କଥା ବୋଲିବାର ପ୍ରୟୋଗନ—କଥାଗୁଡ଼ାକ ପାଠକ ମହାଶୟଙ୍କ ମନକୁ ନ ରହି ପାରେ । ଇଚ୍ଛା କଲେ ବୁଝ ରୁଚି ପୁଡ଼ା ଓଲଟାଇ ଦେଇ ଯାଇପାରନ୍ତି; ମାତ୍ର ଆନ୍ତମାନଙ୍କ ପରାମର୍ଶ, ଅଧେର୍ୟ ହେବା ଭଲ ନୁହେ । ମନରେ କରନ୍ତୁ ଗୋଟିଏ ଅକ୍ଷାଳିକା ଛିଡ଼ା କରଇବାକୁ ହେବ, ମୂଳଦୁଆରେ ଗୁଡ଼ାଏ ରଟା ପଥର ପୋତି ପକାଇବା ଦରକାର, ଅବଶ୍ୟ ସେବୁଡ଼ିକ ସୌଧର ଶୋଘବର୍ଣ୍ଣକ ନୁହେ—ହେଲେ ତାହା ଉପରେ ଅକ୍ଷାଳିକା ଅବସ୍ଥିତ । ଏହା ନଈ ବୋଲିବା ଉଚିତ, ଏଇଟା ସାହିତ୍ୟର ଅକ୍ଷାଳିକା ନୁହେ, ଅତି ସାମାନ୍ୟ ପଲାଟିଏ, ତଥାପି ମୂଳଦୁଆ ଦରକାର ।

ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ଭୟରେ ଯେତେବେଳେ ପଠାମାନେ କତଳୁ ଖାକୁ ସେନାପତି କରି ଉତ୍କଳକୁ ଆସିବାପାଇଁ ପ୍ରଥମେ ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା ପାରିହେଲେ, ସେମାନଙ୍କ ଗତିରେ ନିମନ୍ତେ ତେତେବେଳେ ଉତ୍କଳର ସ୍ବାଧୀନ ମହାରଜାକୁ କେତେବୁଡ଼ିଏ ଉତ୍ତାୟ ଅବଳମ୍ବନ କରିବାକୁ ହୋଇଥିଲା । ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଉପାୟ ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଛାନେ ଛାନେ ଘାଟି ବସାଇବା । ଯେହି ଘାଟି ସମସ୍ତର ନାମ ଥିଲ ଚୌପାତ୍ରୀ । ଅଧ୍ୟାବଧ୍ୟ ସେହି ଘାଟିର ଚିହ୍ନ ନାନା ଛାନରେ ବିଦ୍ୟମାନ ଅଛି; ମାତ୍ର କାଳନମରେ ସେହି ଚୌପାତ୍ରୀ ନାମ ବଦଳରେ କିମ୍ବା ଅଥବା ଗଢ଼ ନାମ ଧାରଣ କଲାଣି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚୌପାତ୍ରୀରେ ଜଣେ ଜଣେ ସେନାପତି ଏବଂ ତାହାଙ୍କ ଅଧୀନରେ ଛାନର ଅବଶ୍ୟ ବୁଝି ପାଞ୍ଚଶତାରୁ ପାଞ୍ଚହଜାର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶଣ୍ଟାଏତ ପାଇକ ନିୟମିତ ଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କର ମାସିକ ବେତନ ନଗଦ ଟଙ୍କା ନ ଥିଲ, ପଦମର୍ଯ୍ୟାଦା ଅନୁୟାରେ ଜାପୁଣିର ଭୂମି ଭୋଗ କରିଥିଲେ । କାଳନମରେ ସେ ସମସ୍ତ ଭୂମି ପୁରୁଷାନ୍ତକ ଦିନିକ ଦଖଲ ହୋଇଯାଇଥିଲା । ପଠାମାନେ ଯେପରି

ଦେଶ ମଧ୍ୟର ପଣି ଉତ୍ସପାତ କରିବାକୁ ସୁଯୋଗ ନ ପାଇଁ, ସେଥିପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ରଖିବା ସେନାତନିମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ ଥିଲା । ଗଡ଼ ନରପୁର ଉତ୍କରିଧ ଚୌପାଢ଼ୀ ମଧ୍ୟରୁ ଅନ୍ୟତମ ଅଟେ । ମହାରାଜାଙ୍କ ନିଯୁକ୍ତ ପ୍ରଥମ ସେନାପତିଙ୍କ ନାମ ବରବର ମଳ୍ଲ ମର୍ଦଗଜଉତ୍ତରରବୟ । ଏଥିପାଇଁ ନରପୁର ବୃତ୍ତିଶୂନ୍ଯ ବଣ ଉତ୍ତରରବ୍ୟ ନାମରେ କଥିତ ହୁଅନ୍ତି । ବାରବର ମଳ୍ଲ ମର୍ଦଗଜ ଉତ୍ତରରବ୍ୟଙ୍କ କେତେ ପୁରୁଷ ତଳେ ନବୟନ ଉତ୍ତରରବ୍ୟଙ୍କର ଗୁରୁ ପୁଷ୍ଟ ଥିଲେ । ପ୍ରଥମ—ପାର୍ଥସାରଥ ବାଦ୍ୟିହ; ଦିଶାୟ-ଶ୍ରମସେନ ହରିଚନ୍ଦନ; ତୃତୀୟ—ଶତ୍ରୁଗୁ ଭ୍ରମରବର; ଚତୁର୍ଥ—ସନାତନ ଅରଦମନ । ପୂର୍ବକାଳରେ ଉଦ୍ଦର୍ଶି ଖଣ୍ଡାଏତମାନେ ଅତି ଭୁକ୍ତ କଥାରେ ମଧ୍ୟ ଫରିଖଣ୍ଡା କଷି ପଦାକୁ ବାହାର ପଡ଼ୁଥିଲେ । ବଣର ମଙ୍ଗଳ କାମନା ପୁଣି ଭାତୁବିରୋଧ ନିବାରଣ ନିମନ୍ତେ ନବୟନ ମଳ୍ଲ ଉତ୍ତରରବ୍ୟ ସମସ୍ତ ଜାପୁଗିରିଭୁମି ଗୁରୁ ପୁଷ୍ଟଙ୍କ ସମାନ ଭାବରେ ବାଣୀ ଦେଇଥିଲେ । ମାତ୍ର ଏହି ବଣନ ନ୍ୟାୟସଙ୍ଗତ ହୋଇ ନ ଥିଲା; ଯେହେତୁ ଜାପୁଗିରିର ସ୍ଥାନର ବଜାନ୍ତି ବିଧାନ ଅନୁସାରେ କେବଳ ଜୈଷ୍ଠ-ପୁଷ୍ଟ ପ୍ରତି ବତ୍ରିବାର କଥା । ଫେଲେ ପୁଷ୍ଟମାନେ ପିତୃଭକ୍ତ ଏବଂ ବଣର ମଙ୍ଗଳକାମୀ ଧିବାଯୋଗୀ ବଣନକାର୍ଯ୍ୟ ସହଜରେ ସମ୍ଭାବ ହୋଇଥିଲା । ନବୟନ ଉତ୍ତରରବ୍ୟଙ୍କ ଚରମପଥରେ ଏହା ମଧ୍ୟ ଉଲ୍ଲିଖିତ ଥିଲା କି, କେହି ଭ୍ରାତା ନିଃସନ୍ଧାନ ଅବସ୍ଥାରେ ପରଲୋକ ଗମନ କଲେ ତାହାଙ୍କ ପରିତ୍ୟକ୍ତ ପ୍ଲାବର ସମ୍ପତ୍ତିରେ ଜୈଷ୍ଠ ଅଂଶ ଅଧିକାରୀ ହେବ । ପୁଷ୍ଟମାନଙ୍କୁ ଭୂଷପତି ବିଶ୍ଵାଗ କରିଦେଇ ନବୟନ ଉତ୍ତରରବ୍ୟ ଶ୍ରକ୍ଷେତ୍ର ଧାମରେ ଶେଷ ଜୀବନ ଅତିବାହିତ କରିଥିଲେ ।

ପ୍ରଥମରେ ଗୁରୁ ସହୋଦର ବିଭକ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି ଇଜମାଳରେ ରଖି ନିଜଗଢ଼ ନରପୁରରେ ବାସ କରୁଥିଲେ । ଘଟନାୟମରେ ଭ୍ରାତାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମନୋମାଳିନ୍ୟ ଉପାଦ୍ଧିତ ହେବାରୁ ସଙ୍କଳନଶ୍ଵର

ସନାତନ ଅରଦମନ ଭ୍ରାତାମାନଙ୍କଠାରୁ ପୁଥକ ହୋଇ ନିଜଗଢ଼ଠାରୁ ଦେଡ଼ କୋଣ ଦୂର ମଞ୍ଚସଲ କରେଇ ଦର ଗଡ଼ ପରେପୁରରେ ବାସ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କିଞ୍ଚି ମଧ୍ୟରେ ତାହାଙ୍କ ଉତ୍ତରରବ୍ୟମାନେ ଗ୍ରେଟରବ୍ୟ ଉପାଧିରେ ପରିଚିତ । ଦିଶାୟ ଏବଂ ତୃତୀୟ ପୁଷ୍ଟ ନିଃସନ୍ଧାନ ଅବସ୍ଥାରେ ଲୋକାନ୍ତର ଗମନ କରିବାରୁ ସେମାନଙ୍କ ସମସ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି ପ୍ରଥମ ପୁଷ୍ଟ ପାର୍ଥସାରଥ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ଏଥିରୁ ସେ ବାରପଣି କିମ୍ବନ୍ତର ଅଧିକାରୀ ଅଟନ୍ତି ।

ଏହି ଆଖ୍ୟାୟିକାର ଅରମ୍ଭ ସମୟରେ ବାରପଣି କିମ୍ବନ୍ତର ଅଧିକାରୀ ପ୍ରଥମ ପୁଷ୍ଟ ପାର୍ଥ ସାରଥ ଉତ୍ତରରବ୍ୟ ଲୋକାନ୍ତର ଗମନ କରିବାର କିଞ୍ଚି କୋଟ ଅପ୍ରତ୍ୟାମାନ୍ତି ଅଧୀନ ହୋଇଥିଲା । ନାବାଳକ ପୁଷ୍ଟ ପ୍ରତାପ ଉଦ୍ଦିତମଳ୍ଲ ଉତ୍ତରରବ୍ୟ କଟକରେ ରହି ସରକାରଙ୍କ ତହୁଁବାଧାନରେ ବିଦ୍ୟାଧୟପୁନ କରୁଥିଲେ । ତାହାଙ୍କ ସହିତ ରହି ଇଂରାଜ ଅଧ୍ୟୁନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଗ୍ରେଟରବ୍ୟ ସନାତନ ଅରଦମନ ଆପଣାର ପୁଷ୍ଟ ପୀତାମର ଗ୍ରେଟରବ୍ୟଙ୍କ କଟକରେ ରଖାଇ ଦେଇଥିଲେ । ପ୍ରତାପଦ୍ଧତି ଏବଂ ପୀତାମର ଦୁଇଜଣଙ୍କ ଏକବ୍ୟସୀ—ଦୁଇଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅଭେଦ ପ୍ରାତି । ଏକବ୍ୟ ଶପୁନ, ଅଧ୍ୟୁନ, ଭୋଜନ, ଭ୍ରାତାମନ ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ—ଦଣ୍ଡକ ନିମନ୍ତେ ଶୁଭବାନ୍ତ ନାହିଁ । ଯେବେହେଁ ବଣ ମନ୍ଦିରରେ ଦୁଇଜଣଙ୍କର ଭାଇଲେଖା—ହେଲେ, ସେହିରେ ଦୁଇଜଣଙ୍କ ପରଚରକୁ ସଙ୍ଗାତ ସମ୍ମୋହନ କରିଥାନ୍ତି । ଦୁଇବଣ ମଧ୍ୟରେ କଦାଚିତ୍ ଅପ୍ରାତି ଘଟି ନ ଥିଲା । କେବଳ ପାଞ୍ଚ ସାତବର୍ଷ ତଳେ ସୁନିଆ ଭେଟି ଦେଇ ଉତ୍ସବ ବଣ ମଧ୍ୟରେ କଞ୍ଚକ ମନୋମାଳିନ୍ୟ ଉପାଦ୍ଧିତ ହେବାରୁ ସୁଯୋଗ ପାଇ ଅନେକ ଲୋକ ଭେଟି ବନ କରି ଦେଇଥିଲେ । ସେହିଦିନାବଧି ଦାଶରଥ ଦାସେ ଲେଖନ ତାଳପତ୍ର ଆଉ ଭେଟି ଦେଉ ନାହାନ୍ତି ।

-୩-

ଶୁଦ୍ଧମଣି

ପ୍ରସନ୍ନ ଦିକ୍ପାଂଶୁରବକ୍ତ୍ବାତ୍
ଶଙ୍ଖସୁନାନନ୍ଦରପୁଷ୍ଟଚୁଣ୍ଡି ।

ଶଶୀଶାଂ ଛ୍ଵାବରଜଗମାନାଂ
ସୁଶାସ୍ତ୍ର ତଜ୍ଜନ୍ମଦିନଂ ବଢ଼ୁବ ।

(କୁମାରସମ୍ବବ)

ପରିବାର କଟକ ଆସିବାର ବର୍ଷକ ଉତ୍ସରେ
ଦାଶରଥ୍ ଦାସଙ୍କର ଗୋଟିଏ କନ୍ୟା ଜାତ ହେଲା । ମାତ୍ର
ପୃଷ୍ଠିମା ତଥ୍ ଠିକ୍ ରହୋଦୟ ସମୟରେ ଜନ୍ମ । ପିଲା
ଜନ୍ମ ସମୟରେ କୁଆଁ କୁଆଁ ରତ୍ନ ଛୁଡ଼ନ୍ତି— ହେଲେ
ନବଜାତା କନ୍ୟାର ରତ୍ନ ଠିକ୍ ବଣାଇକାର ପରି
ଲୋକେ ଶୁଣିଲେ । ପୃଷ୍ଠ ଜାତ ହେବା ବେଳେ ଶଙ୍ଖ
ବାଜେ, କନ୍ୟା ଜନ୍ମ ସମୟରେ ବାଜେ ନାହିଁ । ମାତ୍ର
ସରସ୍ତା ଦେଖି ତ ହିଅଟିକୁ ଦେଖି ଅଞ୍ଜନ, ଗୋଡ଼
ତଳେ ପଡ଼ୁନାହିଁ, ମୁଣ୍ଡଟା ମୁକୁଳା, ଶଙ୍ଖଟାଏ ଧରି
ଦେଇ ଦେଇ କରି ତାମେ ଖୁବ୍ ବଜାଇ ଦେଲେ; ଯେମନ୍ତ
ଉଳ କାରିଗର ହାତରେ ଗଡ଼ା ସୁନର ସୁନାର
ପ୍ରତିମାଟିଏ ତଳେ ପଡ଼ି ହାତ ଗୋଡ଼ ହଲାଇଛି ।
ମସ୍ତକରେ ସରୁ ରେଶମ ସୂତା ପର ଦନ ନିର୍ବିନ୍ଦ
ଲଲଟବ୍ୟାପୀ ଅନନ୍ତଦେଶୀ କଜ୍ଜଳକୃଷ୍ଣ କେଶରଣି,
ସମ୍ମରେ ମୁଖାରବିନ । ଲଲଟଟି ମାର୍ଜିତ ଦର୍ଶଣ ପର
ମସ୍ତକ, ଲବଣ୍ୟମୟ, ସୁଗୋଲ । ଶୁଦ୍ଧ ମୁଖଟିକୁ ମନାଣ
ମାପିକେ ଶଣ୍ଠାର ପର ଉନ୍ନତ ଦୋଷବଜୀତ ଶୁଦ୍ଧ
ନାସିକାଟିଏ । ସୁଦୟୁଶ ତତ୍କର ହସ୍ତ ତୁଳି ଟାଣିଲ
ପର ଉତ୍ସର୍ଗ ପାର୍ଶ୍ଵରେ ବିପୁତ ଅପାଙ୍ଗମଣୀ
ଭୁଲତାୟଗଳ । ନିମ୍ନରେ ଏଣି ଶିଶୁନୟନନ୍ଦିତ ଅପାଙ୍ଗ
ବିପୁତ ସ୍ଵର୍ଗ ସଳିକରେ ଭାସମାନ ନାଳେନ୍ଦ୍ରିବର
ନେତ୍ରସୁଗଳ । ଅଧର ଶୋଭମୟ, ସେଥିରୁ ଦୃଷ୍ଟି

ହିଙ୍କୁଳ ଥୋପି ପଡ଼ୁଛି । ସୁତାମ ସୁଗୋଲ ପଦଦୟ ଓ
କରସୁଗଳର ପ୍ରାନ୍ତଭାଗ ପାପୁଳ ଘନ ଅଳକ୍ତଳିପ୍ରବତ୍
ଲୋହିତ ବର୍ଣ୍ଣ । ନଶାବଳୀ ରସାଣ କ୍ଷୁଦ୍ର ରଜତଶଣ୍ଟବତ୍
ଶୁକ୍ଳାଭ, କଣ୍ଠଦେଶ ଶିଷ୍ଟର ଅର୍ଦ୍ଧ ଚମକବର୍ଣ୍ଣ ଶଙ୍ଖବତ୍
ଶୋଭମୟ ।

ସରସ୍ତା ଦେଇ ସବଗୁଣରେ ସୁନିପୁଣା । ଧାକ୍ଷ
ଅଭାବ ଅନୁଭବ କରିବାକୁ ହେଲା ନାହିଁ । ପୁଆଣକୁ
ସଂଖ୍ୟାମ କରାଇ ଶିଶୁ ସକାଶେ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଶେଯ
ରଚନା କରିଦେଲେ ।

ଦୟାମୟ ଭଗବାନ୍ ପ୍ରାଣୀଶ୍ରେଣୀର ରକ୍ଷଣ,
ବର୍ଷନ, ସାଧନ ସକାଶେ ପ୍ରୀତାତ ହୃଦୟରେ କେମନ୍ତ
ଗୋଟିଏ ଅନିଦ୍ରାୟ୍ୟ ଅପତ୍ତି ସେହି ପ୍ରଦାନ କରିଅଛନ୍ତି ।
ଅନେକ ଅପତ୍ୟବିହାନା ରମଣୀ ଅନ୍ୟର ସନ୍ତାନ
ସନ୍ତତିଙ୍କୁ ଲାଲନ ପାଳନ କରି ଅନୁନ୍ଦିତ ନିସର୍ଗଦତ୍ତ
ବୃଦ୍ଧିକୁ ଚରିତାର୍ଥ କରିଥାନ୍ତି । ନିତାନ୍ତ ଅଭାବ ପକ୍ଷରେ
ତାତ୍ତ୍ଵୀ ରମଣୀମାନେ ଶୁଆଟିଏ ବା ମାର୍ଜାରଶିଶୁ
ଗୋଟିଏ ପ୍ରତିପାଳନପୂର୍ବକ ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭବ କରୁଥିବାର
ଦେଖାଯାଏ । ସରସ୍ତା ଦେଇକେ ହୃଦୟ ସଫଳରେ
ସେହିପ୍ରବଣ, ଅପୂର୍ବ ଶ୍ରମଣ୍ଟିତ କନ୍ୟାଟିର ରୂପଲବଣ୍ୟ
ଦେଖି ତାଙ୍କର ହୃଦୟନିହିତ ସମସ୍ତ ପ୍ରେମ, ସମସ୍ତ
ସେହି ଯେମନ୍ତ ଉଛୁଳି ପଡ଼ୁଥାଣ୍ଟି ।

ପାଞ୍ଚ ଦିନରେ ପଞ୍ଚ ଆତି । ମାମୁଁ ସିନା ପଞ୍ଚ ଆତି
ବଳକେ, ବଳୁଛି କିଏ ? ପାଞ୍ଚ ଲେଖାରେ ଲେଖା ଜଣେ
କରଣ ସାନ୍ତ ଆବିଭ୍ରତ ହୋଇ ହେଁମୁଆନ୍ତରେ ପଞ୍ଚ ଆତି
ବଳ ଦେଲେ । ଗୋଟାଏ କିଣ୍ଠା—ଲୋତ୍ରଥୁଲେ ପଞ୍ଚାଏ
କନ୍ୟାମାତ୍ରୁଳ ମିଳିଥାନ୍ତେ—ପାଇଟି ଭିତରେ ମୁହଁତ୍ରିକ
ମଧ୍ୟର ପଞ୍ଚ ଆତି ବଳା—ଏଣେ ସରୁଗୁଡ଼ିଳ ଅନ୍ତ,
ପାଞ୍ଚ ତିଆଣ, ଲୁଗା ଯୋଡ଼ାଏ, ମାତ୍ରୁଳ ହେବାକୁ କିଏ
ନ ମାନ୍ଦିବ ? ଛ'ଦିନରେ ଶଠୀଘର । ସରସ୍ତା ଦେଖି

ଦିନଦେଲରୁ କାନ୍ଦରେ କାନୁଆ ଥାପି ଗୋଟିଏ ଷ୍ଠୀର ବନାଇଲେ । ସେଥିରେ ମଣ୍ଡାଇବାକୁ ଅତାଇ ପଣ କଉଡ଼ି ବଜାରରୁ କଣିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ଷ୍ଠୀମା'ଙ୍କ ଭୋଗ ସକାଶେ ସାତପଢ଼ା ଚିତତ୍ତ ପିଠା, ଗୃହଳ ବିଶ୍ଵ ଏକାସଙ୍ଗରେ ଭଜା, କିଛି ଗୁଡ଼, ସାତଟା ମିଠାଇ ଷ୍ଠୀର ଆଗରେ ବଢ଼ାଗଲା । ସ୍ଵୟଂ ଷ୍ଠୀଦୁଇଁ ମା ଅର୍ଥାତ୍ ଗୋଟିଏ ଶିଳଘୁଆ ଖଣ୍ଡିଏ ହୁଳଦିଆ କନା ପିନ୍ଧ ଷ୍ଠୀର ତଳେ କାନ୍ଦକୁ ଆନ୍ଦନ ବସିଲେ । ଦେଖଙ୍କ ମସ୍ତକ ଉପରେ ଦୂର ବରକୋଳ ପତି ଓ ଗୋଟାକେତେ ପୁଲ ଦେଇ ସରସ୍ତ ଦେଇ ରତ୍ନ ଦକ୍ଷିଣକ ସମୟରେ ପୂଜା ଆରମ୍ଭ କଲେ । ପୁଆଣ ପିଲାଟିକୁ କୋଳରେ ଧରି ଷ୍ଠୀଦୁଇଁମାଙ୍କ ଆଗରେ ବସିଲେ । ଏମାନଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଧାନ ଦୂର ପକାଇବା ସକାଶ ସାତଜଣ ଅହିଅ ସ୍ତ୍ରୀ ଦରକାର । ଗ୍ରାମ ତ ନୁହି, ଚିନ୍ମା ମଣିଷ କେହି ବାହାନ୍ତି । ଦାସେ ଆଗ ଦିନକଠାରୁ ଶୋକ ଲୋଡ଼ି ସାତଜଣ ଅହିଅ ସ୍ତ୍ରୀ ଠିକଣା କରି ରଖିଥିଲେ—ଠିକ୍ ପୂଜା ସମୟରେ ସେମାନେ ଉପସ୍ଥିତ । ପୂଜା ବଡ଼ ଇ ପ୍ରତି ଜଣ ଫଢ଼ାଏ ଚିତତ୍ତ, କିଛି ବିଶ୍ଵ ରୁହଳ ଭଜା, ଗୋଟାଏ ଲେଖାଏ ମିଠାଇ ଧରି ଆପଣା ଆପଣା ଘରକୁ ଚାଲିଗଲେ । ହଳଟା ପାଣିରେ ଗୋଳା ଗୋଟାଏ ତାଳପତି ଆଉ ଗୋଟିଏ ଲେଖନ ଷ୍ଠୀଦୁଇରେ ମାଙ୍କ ପାଖରେ ଥୋଇଦେଇ କବାଟ ବାହାରୁ କିଳାଗଲା । ରତ୍ନଯାକ କବାଟ ପିଟିବ ନାହିଁ । ଯେଉଁ ତାଳପତି ଥୁଆ ଯାଇଛି, ସେଥିରେ ଷ୍ଠୀଦୁଇଁ ମା ପିଲାଟିର ସମସ୍ତ ଜାବନର ଭଲ ମନ ସବୁ କଥା ଲେଖିବେ । ସେହି ତାଳପତିରେ କୋଷ୍ଟୀ ଲେଖାଯିବ ।

ନବମ ଦିନ ଓପର ଓଳ ଅବଧାନ ସଦାଶିବ ଖତିରହେ ତେବର କାନ୍ଦରେ ତାଳପତି ପାଞ୍ଜି ବିଡାଟି ଯାକି, ଖାଇଲ ହାତରେ ଖଣ୍ଡିଏ ବାଉଁଶ ବାଡ଼ି ଧରି ଉପସ୍ଥିତ । ସରସ୍ତ ଦେଇ ପିଣ୍ଡା ଉପରେ ଖଣ୍ଡିଏ କମ୍ବଲାସନ ଚଞ୍ଚଳ ପାରିଦେଇ ଥାଳିଟିରେ ଥରୁଆ

ରୁହଳ ସେରେ, ଗୁଆଟିଏ, ଦୂର, ବରକୋଳିପତ୍ର, ଷ୍ଠୀଦୁଇଁ ମାଙ୍କ ନିକଟରୁ ତାଳପତି ଲେଖନ ଆଣି ଜ୍ୟୋତିଷଙ୍କ ଆଗରେ ଥୋଇଦେଲେ । ଖତିରହେ କୋଣରେ ବାଡ଼ିଖଣ୍ଡକ ଥୋଇଦେଇ ଆସନରେ ବସିଲେ । କାନ୍ଦରୁ ପାଞ୍ଜି ବିଡାଟି ବାହାର କରି ତହିଁରେ ବରାଥିବା ବାପାଙ୍କ ଅମଳର କାଠ ଖୋଲରେ ଥିବା ପ୍ରତିରଷ୍ଟୁଟି ବାହାର କଲେ—କୁଞ୍ଚ କାନ୍ଦ କୋଣରେ ପ୍ରତିରଷ୍ଟୁଟି ଉତ୍ତମରୁପେ ପରିଷାର କରି ନାମିକାରେ ସଲଗୁ କରିଦେଲେ । ତହିଁ ଉତ୍ତରେ ଦୁଇ ହସ୍ତରେ ପାଞ୍ଜି ବିଡାଟି ଧରି—

ମଙ୍ଗଳଂ ଭଗବାନ୍ ବିଷ୍ଣୁ ୫
ମଙ୍ଗଳଂ ଗରୁଡ଼ପୁରଃ ।
ମଙ୍ଗଳଂ ପୁଣ୍ୟକାଷ୍ଟଃ
ମଙ୍ଗଳଂ ମଧୁସୁଦନଃ ।

ଶୋକଟି ପାଠ ଉତ୍ତରେ ପାଞ୍ଜିକୁ ଗୁହଁ ମାସ, ଦିନ, ବାର, ତଥ, ଚନ୍ଦ୍ର, ନଷ୍ଟି, ଯୋଗିମାର ଅବସ୍ଥିତି, କରଣ ରତ୍ୟାଦି ଶୁଣାଇ ଦେଇ ଧୀରେ ଧୀରେ ପାଞ୍ଜିଟି ତଳେ ଥୋଇଦେଲେ । ଅଣାରୁ ଖତି ଗୋଟାଳିଟି ବାହାର କରି ପୁନବାର “ମଙ୍ଗଳଂ ଭଗବାନ୍ ବିଷ୍ଣୁ” ଉତ୍ତାଦି ପାଠପୂର୍ବକ ଭୂମିରେ ଗୋଟିଏ ଶ୍ରୀ ଲେଖି ନିଷାଇ ଦେଲେ । ମୁଣ୍ଡରେ ଗୋଟାଳିଟି ଲଗାଇ ଭୂମିରେ ରଣିତନ କାଟି ତହିଁରେ ଗ୍ରହନକ୍ଷମାଦିର ଅବସ୍ଥାନ ଲେଖିଲେ । ଯଥ—

		୧୦		
	କୁ	ର	୯ ର	୯ ଶୁ
୧				୮
		୧୧		
	ବୁ			
		୫		
				ଶ ୭
ବୁ				
		୧୧		
	କୁ			
		୫		
				୫ ୮
ବୁ				
		୧୧		
	କୁ			
		୫		
				୫ ୮

ରାଶିଚନ୍ଦ୍ର ତଳେ ଗାର ଛନ୍ଦଣୀ ଲେଖି ଗୋପା ଉପରେ ଖଡ଼ି ଗୋଟାଳଟି ଥୋଇ ଦେଲେ ।

ରାଶିଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଉତ୍ସମରୂପେ ନିର୍ମାଣ କରି କେତେକ ପ୍ଲାନରେ ଅଙ୍ଗୁଳ ପ୍ରଶର୍ପିବ୍ବକ ଗୁଣଗୁଣ ସ୍ଵରରେ କେତେକଷଣ ଆଲୋଚନା କଲ ଉତ୍ସରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଶ୍ରୋକ ପାଠକଲେ । ଦାସେ ନିକଟରେ, ସରସ୍ଵତୀ ଦେଖି କିଛି ଦୂରରେ ବସିଥିଲେ, ଆଉ ମେନକା ଦେଖି କବାଟ ଉତ୍ସାହରୁ ନାକଟି ‘କାଢ଼ି’ ଦେଇ ଶ୍ରୋକ ଶୁଣୁଆନ୍ତି । ଖଡ଼ିରହେ କହିଲେ—ବୁଝିବା ହେଲେଟିକି ଦାସେ, କନ୍ୟା ତ ନୁହେ, ଏଇଟି ଦେବକନ୍ୟା— ଲକ୍ଷେ ଦଶ ହଜାର ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟାଏ କୋଷ୍ଟ ଦେଖିଲି ଏକା । କକଡ଼ା ଲଗ୍ନରେ ଜନ୍ମ—ଲଗ୍ନରେ ବୃଦ୍ଧିପ୍ରତି ଉଚ । ଧନ ପ୍ଲାନରେ ଚନ୍ଦ୍ର । ଚତୁର୍ଥ ସୁଖାଧିତ ଶୁଦ୍ଧ ନବମ ପ୍ଲାନରେ—ସେ ପୁଣି ତୁଙ୍କୀ । ରବି ଧର୍ମ ପ୍ଲାନରେ ଉଚ । ଆଉ କଣ ଶୁଣିବେ ?

“ଜାତାଜନା ଭ୍ରମି ପୂର୍ଣ୍ଣବିଭୂତିଯୁକ୍ତ
ସାଧ୍ୟ ସପୁତ୍ରଜନନୀ ସୁଶିଳା ଧନାତ୍ମ୍ୟ” ।

ସରସ୍ଵତୀ ଦେଖି ପଚାରିଲେ, କଣ ବୋଇଲେ ଅବଧାନେ, କଣ ବୋଇଲେ ?

ଖଡ଼ିରହେ—ପାଠ ଡାକୁଛି, ଏ କନ୍ୟାଟି ରାଣୀ ହେବ—ଆଉ ଏହାର ସୁନ୍ଦର ସୁନ୍ଦର ପୁଅ ହେବ । ଆଉ ଦେଖୁଛନ୍ତି ଧନ ପ୍ଲାନ ଯେ ଦୃଷ୍ଟିଯୁକ୍ତ ବୋଲି, ପ୍ଲାନରେ ରହିଗଲେ ଚନ୍ଦ୍ର—ଧନର ସର୍ମା ନାହିଁ । ତନ, ଧନ—ସହଜ ଯେ ତୃଷ୍ଣୟ ପ୍ଲାନ, ସେଠି ରହିଗଲେ କେତୁ—ଭ୍ରାତୃଯୋଗେ କଷ୍ଟ । ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା—ପାଠରେ ଦିଶୁଛି, କିମିନ୍ତ ଲୁଗୁରବି ? ସ୍ତ୍ରୀ କୋଷ୍ଟୀରେ ଅଷ୍ଟମ ପ୍ଲାନରେ ମଙ୍ଗଳ ଶରପ— ପତିଯୋଗେ କଷ୍ଟ ।

ସରସ୍ଵତୀ—ଆଜ୍ଞା ସେ କଥାଟା କୋଷ୍ଟୀରେ ନ ଲେଖିଦେଲେ ତ ହେଲା । ଖଡ଼ିରହେ—ଉଁ—ହୁଁ ! ସେଇଟା ହାତକଥା ମୁହଁ, ଅଷ୍ଟମ ଘରକୁ ମାତ୍ର ବସିଲାଣି । ହେଲେ କଣ, ସେଥୁର ପ୍ରତିକାର ଅଛି— କିଞ୍ଚିତ ପ୍ରାଣୀର କରିଦେଲେ ସବୁ ଦୋଷ ୦କ୍ କରି କଟିଯିବ । କେତେ କେତେ ଦୋଷ ପ୍ରାଣୀରେ କଟି- ଯାଇଛି, ଏଇଟା ବା କଣ ?

ସରସ୍ଵତୀ ଦେଖି—କଣ କରାଯିବ ? କଣ ପ୍ରାଚିତ ଲେଡ଼ା ?

ଖଡ଼ିରହେ—ଗୋଟିଏ କୃଷ୍ଣବର୍ଷୀ ମେଷ—କି କଳା ଗାରଡ଼, ପାଞ୍ଚପା ଅରୁଆ ଗୁଡ଼ଳ, ପାଞ୍ଚପା ବିଶ, ପାଞ୍ଚ ପା ପଞ୍ଚବର୍ଷୀ ପ୍ରେଗ, ପଞ୍ଚ ରଙ୍ଗର ପୁଷ୍ପ, ପାଞ୍ଚଟା ଦୂବ ବରକୋଳ ପତି, ଦେଇ ମସା ଶୁଦ୍ଧ ସୁବର୍ଣ୍ଣ, ଗୋଟିଏ ମଣିଆବନୀ ଜଥା—ସେଥୁରେ ନାଳି କିମ୍ବା ହଳଦିଆ ରଙ୍ଗ ମୁସଲମ ନ ଥିବ—ଏ ସମସ୍ତ ପଦାର୍ଥ ଏକବିଂଶତି ବୋଇଲୁ କି ଏକୋଣିଆ ଦିନ ନିଶା- ରାତିରେ ଏକମୁହଁ ହୋଇ ଗ୍ରହାରୂପ୍ୟ ହାତକୁ ଟେକି ଦେଇ ଚଞ୍ଚଳ ପଛ କରି ଗୁଲାପିବ, ଏକକାଇଣ ଦିନଯାଏ ସେ ଗ୍ରହାରୂପ୍ୟର ମୁହଁ ରୁହିଂବ ନାହିଁ । ମଙ୍ଗଳଗ୍ରହ ଅଶ୍ରେଷା ନଷ୍ଟପକୁ ଯିମିତ ଗୁଲାପିବ ଠିକ୍ ସେହି ମୁହଁର୍ଭିରେ ଦାନ କରିବା ଦରକାର । ନିତ୍ୟାଏ ଟଳିଗଲେ ଯୋଗ ବାହାରିଯିବ, ମୁଁ ପାଞ୍ଜି ଧରି ବସିଥିବି । ସିଁ, ଗୋଟାଏ କଥା ବୋଲିବାକୁ ଭୁଲିଛି, ପାଞ୍ଚ ସୁକା ଦଷ୍ଟିଶା ଦେବାକୁ ହେବ । ଏ ଉତ୍ସରେ ଖଡ଼ିରହେ— “ମାଧବୋ ମାଧବୋ ବାକ୍ୟ ମାଧବୋ ମାଧବୋ ମାଧବୋ ହରିଃ । ସୁରନ୍ତ ସାଧବୋ ନିତ୍ୟ ସଦକାର୍ଯ୍ୟସ୍ତୁ ମାଧବୋ ॥”

ଏହି ଶ୍ରୋକ ପାଠ କରୁଁ କରୁଁ ହଳପା ପାଣିରେ ରାଶିଚନ୍ଦ୍ର ନିଶ୍ଚର ଦେଲେ । ଥାଳିରେ ଥିବା ରୁତଳ- ଗୁଡ଼ିକ କାନିରେ ବାନ୍ଧି ଟଙ୍କାଟିଏ ଦଷ୍ଟିଶା ଧରି ଗୁଲିଗଲେ ।

ଆଜି ପିଲଟିର ନାମ ଥେବାର ଦିନ । ଅବଧାନେ କହି ଯାଇଛନ୍ତି, ଏହାର ରଣିନାମ ଚ ଅଷ୍ଟରରୁ ହେବ । ଦାସେ କହିଲେ, ପିଲଟିର ଜନ୍ମଦିନ ମୋହର ନାଜରାତି କର୍ମ ହେଲା—ପିଲଟି ଲକ୍ଷ୍ମୀବନ୍ଦ— ଏହାର ନାମ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ହେବ । ମା କହିଲେ, ନା—ନା ଏହାର ନାମ ଅନୁପୂର୍ଣ୍ଣ । ସରସ୍ଵତୀ ଦେଖି କହିଲେ, ତୁମେ ସବୁ ଯେ ଯାହା କହ, ସ୍ଵର୍ଗରୁ ଗୁରୁ ଓହ୍ଲାଇ ଆସିଛି, ମୋ ହିଅର ନାମ ରୂପମଣି ।

-୪-

ନାଜରଙ୍କ ବସାର ହାଲଚାଲ

ଆଉ ପାଞ୍ଚ ଦର ବସନ୍ତଆଙ୍କ ପରି ନାଜରଙ୍କ ଘର ମଧ୍ୟ ସୁଖରେ ଚକ୍ରିଛି । ହେଲେ, ଏହାଙ୍କ ଦରର ସୁଖ ଶାନ୍ତ ଆନନ୍ଦ ଉପରେଣ ଭିନ୍ନପ୍ରକାର । ବାସ୍ତବରେ ରୂପଶୀ ସଜରିଥା, ଧାର୍ମିକୀ, ନିଃସ୍ଵାର୍ଥସାପନୀ ହେଲେ ପ୍ରକୃତ ସୁଖ ଶାନ୍ତି ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ଲୋକରେ ଚିରବିରଜିତ ଥାଏ । ଧନୀ ଲୋକର ବାହ୍ୟାଡ଼ମ୍ବର ସାରଣୀନ ଶୋଘ୍ରସୌଭାଗ୍ୟ, ସହଜଳଭ୍ୟ ଧନରହିର ପ୍ରାର୍ଥ୍ୟ ସାଧାରଣ ଲୋକେ ଶର୍ଷାକଳ୍ପନେଷରେ ଦେଖିଥାନ୍ତି ସତ୍ୟ; ହେଲେ, ପ୍ରକୃତ ଅନାବଳ ସୁଖପର୍ଯ୍ୟେଗ କଦାଚିତ୍ ଧନୀ ଲୋକ ଭାଗ୍ୟରେ ଦେଖିଥାଏ । ଧନୀ ଲୋକେ ଅର୍ଥୋପାର୍ଜନ ଏବଂ ତଦ୍ବର୍ତ୍ତନ ବିଭିନ୍ନରେ ଏତେବୁର ବିଳାପ ଥାନ୍ତି ଯେ, ଉତ୍ତାର୍ଜନ ମାର୍ଗ ପରିଷାର କରିବା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରତିନିୟୁତ ବ୍ୟପ୍ତ ଥିବା ଯୋରୁ ଆମ୍ବାନାତି ସକାଶେ ଅବସର ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ପୁଣି ଆମୁକାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ ସମୟରେ ଅନ୍ୟର କଣ୍ଠ ବୁଦ୍ଧି ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ରଖିବା ଯେ ନିତାନ୍ତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ଏ ଜ୍ଞାନ ସେମାନଙ୍କଠାରେ ବିରଳ ଦୃଷ୍ଟି ହୁଏ । ସେମାନେ ଜୀବନରେ ଯାହା ସୁଖକର ବେଳୀ ଜ୍ଞାନ କରନ୍ତି, ସେଥିର ପରିଣାମ ନିରବିନ୍ଦୁ

ଗରଳମୟ । ପୁଣି ସେମାନେ ଗରମକାଳରେ ବକ୍ତ୍ଵ-କଳକିତ ସ୍ଵପ୍ନକିତ ଧନରଣ୍ଜି ପ୍ରତି ଆତ୍ୟନ୍ତକ ମମତାପ୍ରୟୁକ୍ତ କାତର ନଯୁନରେ ଦୃଷ୍ଟିପାତପ୍ରଭକ ନିତାନ୍ତ ଫନ୍ଦବରେ ପୂର୍ବମ୍ଭାବ ତ୍ୟାଗ କରିଥାନ୍ତି ।

ମନ ଦୁଃଖୀମାନଙ୍କ ଜୀବନ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ୟ ଭାବରେ ଶୋଭନ୍ତି ଥାଏ । ଅର୍ଥାତ୍ ବନବିନ ସମ୍ପାଦଯାତ୍ମା ନିବାଢ଼ ନିମନ୍ତେ ସେମାନଙ୍କୁ ଦାରୁଣ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗ କରିବାକୁ ହୁଏ । କଦାଚିତ୍ ସେମାନେ ସେହି ଅଭାବ ମୋରନ ସକାଶେ ଗହିବ ଉପାୟରେ ଅର୍ଥୋପାର୍ଜନ କରିବାକୁ ଯାଇ ଇହ ପରକାଳରେ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗର କାରଣ ଆପେ ହୋଇ ପଡ଼ନ୍ତି । ସ୍ଵପ୍ନବର ଉତ୍ତରଜନାରେ ଗହିବ ଉପାୟଦାର ଅର୍ଥ ଉପାର୍ଜନକାରୀ ଲୋକ ଜଗତରେ ବିରଳ ନାହାନ୍ତି ସତ୍ୟ; ମାତ୍ର ଅଭାବ ଅନେକ ଲୋକଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଦୁଷ୍ଟାର୍ଥ୍ୟର ନେତା ଥାଏ । ସାଧୁ, ସକରିଷ, ଧର୍ମପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଧ୍ୟବତ୍ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଏ ସମସ୍ତ ବିଭିନ୍ନନା ଭୋଗ କରିବାକୁ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ଦାସଙ୍କ ପିଲା ଦିଓଟି ସ୍କୁଲରେ ପଡ଼ୁଛନ୍ତି । ପୁଆଣ୍ଟ ଦୁଇବର୍ଷ କାଳ ଦିଇଣା ଶୁଦ୍ଧିବାକୁ ନାହିଁ । ତାକ ସକାଶେ ଡାକ୍ତର କଶବଜମାନେ ସବଦା ଯାତାପ୍ତା କରିଥାନ୍ତି । ପିଲା ହିଅଟି ମା ଥନବେଣ ଧର ନାହିଁ—ଟେକା ପାଣିରେ ତାହାର ଜୀବନ । ଗଉଡ଼ ଯେ ଜାତି-ନିଯୁମ ଦରମାନ କରିବାକୁ ଆଗ, ପଇପା ନେବାକୁ ବାଗ—ଦୁଖରେ ପାଣି ନ ମିଶାଇଲେ ଯେମନ୍ତ ସେମାନଙ୍କର ସାତପୁର୍ବତ ନରକାନ୍ତ ହେବେ । ଖୁବ୍ ଯଦି ବିଶ୍ୱାସୀ ହୁଏ, ହକ୍କ ଦାମ ଉତ୍ତରେ ଦଦି କିଛି ବେଶି ପଇପା ଦେବ—ଟୋପାଏ ହେଲେ ପାଣି ମିଶାଇବେ—ସେଇଟା ଯେ ତାଙ୍କର ସାତ ପୁରୁଷ ବେଉସା । ସରସ୍ଵତୀ ଦେଇଛୁ ସବୁ ଜଣା—କଣ ବେଶମଟାଏ କଣିବାପାଇଁ ହୁଆଟିକୁ ସେଇ ପାଣିମିଶା ଦୁଧ ଦେବେ ? ପାଣି ତ ପାଣି—କୁଆ ବୋଇଲେ

ନାହିଁ—ପୋଖଣ୍ଡ ବୋଇଲେ ନାହିଁ—ମଇଲା
ପାଣି ହେଲା ତ ହେଉ, ଯେ ପାଣି ପାଖରେ ଅଛି,
ସେହି ପାଣି ମିଶାଇ ଦେବେ । କିଏ ଜାଣି ଶୁଣି ଦୁଧପିଆ
ଛୁଆକୁ ସେହି ଦୁଧ ଦେବ ? ଦାସଙ୍କ ବସାରେ ଗୋଟିଏ
ଦୁହିଁଲୀ ଗାଇ ବନା । ଏଥୁ ସକାଶେ ମାମୁଳ ଖରଚ
ଉପରେ ଆଉ କିଛି ବଢ଼ି ପଡ଼ିଛି । ଦୟାମୟ ଉଗବାନ
ଯେମନ୍ତ ଏହି କଥା ବୁଝି ଦାସଙ୍କ ଆୟ ପୂଢ଼ିବାରୁ କିଛି
ବେଶି କରି ଦେଇଛନ୍ତି । ତଥାପି ସରସ୍ତା ଦେଇ
ଆୟକୁ ନଜର ରଖି ଏପରିଷ୍ଵବରେ ବ୍ୟୟ କରନ୍ତି
ଯେ, ତର ଖରଚ ବାଦ ଛୁଆ ଆଉ ପୁଆଖାର
ମଙ୍ଗଳ କାମନାରେ ଧର୍ମାର୍ଥ ବ୍ୟୟ ନିମନ୍ତେ ଅର୍ଥର ଅଗ୍ରବ
ହୁଏ ନାହିଁ । ଏଣେ ପୂଢ଼ିବାରୁ ବସାରେ ଅନେକ
କାମ ବଳିଦ୍ଵାରା—କାଉ—କା—ଠାରୁ ଅଧି
ବାତିଯାଏ ସରସ୍ତା ଦେଇ କାମରେ ଲାଗିଛନ୍ତି ନାକ
ପୋଛିବାକୁ ତର ନାହିଁ । ଥକ ପଡ଼ିବାର ନାହିଁ—
ଦିକ୍ଧାର ହେବାକୁ ନାହିଁ । ଆହୁର ଯେମନ୍ତ କାମ
ନ ଥିଲେ ହାତଟା ଖଜବଜ ହେଉଥାଏ । କାମ
କରିବାଟା ତାଙ୍କର ସୁଖ ଆଉ ଜୀବନର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଲି
ଜ୍ଞନ କରନ୍ତି । ତାଙ୍କ ମତରେ ଏହାହିଁ ପୁଣ୍ୟ ।
ଗୋଟିଏ ରୋଷେଇଆ ଆଉ ଗୋଟିଏ ରୂପରାଣୀ ରଖିବା
ସକାଶେ ଦାସେ ତେର ଥର କହିଲେଣି—ଅପା
ମେନକା ଦେଇ କହି କହି ଥକ ଗଲଣି, ସରସ୍ତା
ଦେଇ କଥାଟା କାମରେ ପକାନ୍ତି ନାହିଁ । ଦିନେ ଅପା
ଖପା ହୋଇ କହିଲେ, “ଆଲେ ସର ! ତୁ କାମ କରି
କରି ମର ଯା ପଛକେ, ମୁଁ ଯଦି ତୁଣ୍ଡ ଫଟାଏଁ ମୋ
ନାକ କାଟି ପକାଇବୁ ।” ସରସ୍ତା ଦେଇ କହିଲେ,
“ଆଜ୍ଞା ! ତୁମେ ତ ମୋ ମରଣ ପାଞ୍ଚୁଛ, ତୁମକୁ
ଧାର୍ମଧାର କରି ଦେବ କିଏ, ନିତ ପରତି ଓଷଧ ବାଟି
ପିଆଇ ଦେବ କିଏ ?” ଦାସେ ପାଖରେ ବସି ସବୁ
ଶୁଣୁଥିଲେ, କହିଲେ, “ଏ ସରସ୍ତା ଉଗବଣ୍ଡା-ଦେବ
ନମଷ୍ଟ—ତୁମେ ଅପା କଥାରେ ପଡ଼ି ମରିଯିବ

ନାହିଁଟି ! ଠିକ୍ କରେଇ ବେଳକୁ ମତେ ଭାତ ପରଷ
ଦେବ କିଏ ?”

ମେନକା ଦେଇ—“କୁଁ ମୁଁ ତୁମକୁ ଗୋଟାଏ
ବାହା କରଇ ଆଣିବି, ସେହି ସତ୍ତଵୁଣୀ ଆସି ଭାତ
ରାନ୍ଧ ଦେବ ।” ସରସ୍ତା ଦେଇ କହିଲେ, “ଏ
ଉଶୋଇ ସାନ୍ତି ! ପିଠିରେ ଟିକିଏ ତେଲ ହାତ
ମାରିଦେଇ ଥୁବେଟି ।” ଦୃଷ୍ଟି କହିଲେ—“ତେଲ
ଲାଗଇବି କୁଁ ?” ସରସ୍ତା ଦେଇ କହିଲେ, “କୁଆଡ଼ି
ହେଲେ ଗୁଞ୍ଜୁଣୀ ଅଗଟା ଲାଗି ପାତା ଉଠିବ ପର !”
ତିନି ଜଣ ମିଶି ଶୁଭ ଗୋଟାଏ ହସିଲେ । ଲେଖକ
ପରାଗେ, ଏହି ଦ୍ୱାରା ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟାଏ ଯେଉଁ
ତୁଦେଖାଇପାଇବାରେ ଆନନ୍ଦ ପ୍ରକଳ୍ପିତରେ ରହିଅଛି,
ବଡ଼ଲୋକ ଘରେ ସବୁବେଳେ ଯେଉଁ ଶୁଣିଲ ହସର
ତୋପାନ ଉଠୁଆଏ, ସେଥି ମଧ୍ୟରେ ଏହା ଖୋଜି
ପାଇବ କି ?

କାମ ପାଇଟିରେ ଲାଗିଥିବାବେଳେ ଗୁରୁମଣି
ଧାର୍ମମାର ପଣନ୍ଦକାନିଟା ଧରି ଦିନପାକ ପଛେ ପଛେ
ରୁଳିଥାଏ । ମା ଡାକିଲେ ପାଖ ପଶେ ନାହିଁ । ମା
ମନ ମାର କହନ୍ତି, “ହଁ ରେ ରୁଦ୍ଧ, ତୋ ଧାର୍ମମା କି
ସବୁ ହେଲା, ମୁଁ କେହି ନୁହଁ ?” ରୁଦ୍ଧ କୁହକୁରୁ
ହସି ପଳାଇ ଯାଏ । ସରସ୍ତା ଦେଇ ପିଲାମାନଙ୍କର
ଲେଖାରେ ମାଉସୀ; କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ଧାର୍ମମା ବୋଲି
ଡାକନ୍ତି । ଧାର୍ମମା କୋଳରେ ତ ସମସ୍ତେ ବଡ଼ଛନ୍ତି,
ମା’କୁ ତିନ୍ତେ କିଏ ? ପିଲାମାନଙ୍କର ଡାକ ଶୁଣାଣୁଣିରେ
ରୁକରବାକର ଗଲ ଅଇଲ ସାନ୍ତି ପଡ଼ିଶା ସମସ୍ତେ
ଡାକନ୍ତି, ‘ଧାର୍ମମା’ । ଦାସେ କହନ୍ତି, ଇଜମାଲୁ
ଧାର୍ମମା ।

-୫-

ପିଲାମାନଙ୍କ ଶିକ୍ଷା

ବିଚରଣ ଗୁରୁଃ ପ୍ରାଞ୍ଜେ ବିଦ୍ୟାଂ ଯଥେବ ଉଥାଜନ୍ତି ।
ନ ତୁ ଖଳୁ ତେପ୍ତାଙ୍କୀନେ ଶକ୍ତିଂ କରେତୁୟପହନ୍ତି ବା ।

(ଉବତୁତି)

ଦାଶରଥ ଦାସଙ୍କର ଦୁଇ ପୁଅ ବାନାବର ଆଉ
ନଟବର । ଦୁଇ ଜଣ ଇଂରେଜ ସ୍କୁଲରେ ପଡ଼ନ୍ତି ।
ଗୁରୁମଣି କରଣେର ହିଅ, ସେ କଣ ଦାଣ୍ଡରେ ଗୁଲି
ରାନ୍ଧି ଆଉ ଜାଗାକୁ ପଡ଼ିବାକୁ ଯିବ ? ହେଲେ
ଧାର୍ମମାନଙ୍କର ମନ, ତାହାକୁ ଦ'ଅକ୍ଷର ପଡ଼ାଇବାକୁ
ହେବ । ମାସକୁ ମାସ ଦରମା ଦେଇ ଗୁରୁକୁ
ପଡ଼ଇବାପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଶ୍ରାବ୍ଧାନ ପାଠମା ନିଯୁକ୍ତ
କଲେ । ଗୁରୁ ତାଙ୍କ ପାଖରୁ କିତାପ ପଡ଼ା, କାର୍ପେଟ
ଆଉ ମୋଜା ବୁଝା, ସିଲାଇ, କିଛି କିଛି ଛବି ଅଙ୍କା
ଶିଖେ । ଭାଇ ଉତ୍ତରୀମାନେ ଏକା ମା ବାପର ପୁଅ
ହିଅ, ହେଲେ ସେମାନଙ୍କ ସ୍ଵଭାବ ଚରିତ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ।
ବୈଜିକ ତତ୍ତ୍ଵବିଜ୍ଞାନ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ମତ ଯାହା ହେଉ,
ହେଲେ ଅନେକ ହ୍ରାନ୍ତରେ ଦେଖାଯାଏ, ମାନବର
ହୃଦୟ ଅଭ୍ୟନ୍ତରୟେ ପ୍ରକଳ୍ପ ସ୍ଵାଧାରିକ ଗୁଣାଗୁଣକୁ କି
ମନ୍ତରିକା, ସାଧୁତବାପ, ଅଥବା ପାରିପାଶ୍ରୀକ
ଉତ୍ତରାବଳୀ କିମ୍ବା ମାତା ପିତାଙ୍କ ହୃଦୟ ନିହିତ
ପ୍ରବୃତ୍ତି ନିତ୍ୟର ଉତ୍ସରଖକାଶରୁ ସମ୍ବନ୍ଧ ସାମୟକ-
ରୂପେ ଦମନ କରି ରଖି ପଛକେ, ଏକାବେଳକେ
ବିନାଶ୍ୟାଧନ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୁଏ ନାହିଁ ।
ସାଧାରଣାବୁପେ ବୋଲିବାକୁ ଗଲେ ପେତୁଳ ବା
ବନ୍ଦଶଗତ ଅଥବା ସାମାଜିକ ଦୋଷ ଗୁଣ ମାନବ
ଜୀବନରେ ଅଧିକାର ସ୍ଥାପନ କରିଥାଏ ସତ୍ୟ;
ହେଲେ ନିଯୁମର ବ୍ୟକ୍ତିଗତର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ
ପୃଥିବୀର ଅଭିବ ନାହିଁ । ଦାସଙ୍କର ପିଲାଗୁଡ଼ିକର

ଆକାର ସୁଗଠିତ, ଲେକଚିତ୍ରଙ୍ଗକ ଲବଣ୍ୟବିଶ୍ଵିଷ୍ଟ ।
ରୂପ ସହିତ ସମସ୍ତଙ୍କ ସ୍ଵଭାବ ଚରିତର ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ
ଥିଲେ ବଢ଼ି ସୁଖକର ହୋଇଥାନ୍ତା । ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ବାନାବର
ସୁରୂପ, ସୁଶୀଳ, ସନ୍ତରିତ, ଶୀତଳ ପ୍ରକୃତିର ପିଲା;
କିନ୍ତୁ ଶିକ୍ଷା ବିଷୟରେ ଅନାବିଷ୍ଟ । କନିଷ୍ଠ ନଟବର
ମେଧାବୀ, ଶିକ୍ଷା ବିଷୟରେ ତତ୍ପର, ଧୂର୍ଗ, ବିଳାସୀ—
ଏହି ପିଲାକାଳରେ ମଧ୍ୟ କୃପଣ ସ୍ଵଭାବର ପରିଚୟ
ମିଳିଲାଣି । ଗୁରୁମଣି ରୂପରେ ଆନନ୍ଦମଧ୍ୟ ପ୍ରତିମା,
ଗୁଣରେ ଦେବକନ୍ୟା, ଶିକ୍ଷାରେ ବାଗ୍ଦେବୀଙ୍କ
ଅନୁଗ୍ରହକା । ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦେବା ବିଷୟରେ
ଦାଶରଥ ଦାସଙ୍କର ସର୍ବସ୍ଵ ପଣ । ହେଲେ ପିଲାମାନଙ୍କ
ପଡ଼ାଶୁଣା ଦେଖିବା ବିଷୟରେ ତାଙ୍କର ସମୟ ନିତାନ୍ତ
ଅଭିବ । ନାଜରାତି କାର୍ଯ୍ୟ ଏହେ ଭିନ୍ନ ଯେ,
ଶିଆପିଆରେ ମଧ୍ୟ ତର ନ ଥାଏ—ପିଲାମାନେ ଯେପରି
ପଡ଼ୁଛନ୍ତି, ପଡ଼ୁଥାନ୍ତ ।

ଦିନେ ରାତିରେ ନାଜର ୩'ରେ ବସିଛନ୍ତି,
ସରସ୍ଵତୀ ଦେଖି ବଢ଼ାବଢ଼ି କରିଦେଇ ତାଳପଟ
ପଣ୍ଡାଟାଏ ଧରି ବିଶ୍ଵାସ୍ତବୀ, ଗୁରୁମଣି ବାପା ସାଙ୍ଗରେ
ଖାଇବାକୁ ବସିଛି । ସେ ରାତ ଓଳଟା ସାଙ୍ଗରେ
ଖାଏ । ଗୁରୁ ଖାଉଛି; କେତେ ଭାବ ଗୁରୁଆନ୍ତି ବୁଣ୍ଡି,
ଖାଉ ଖାଉ ଦଶଥର ଉଠୁପାଇ ଏଣେ ତେଣେ
ଧାଇଁଛି, ଧାର୍ମମା ଧମକାଇ ଦେଲେ ଧାଇଁ ଆସି ବସି
ପଡ଼ୁଛି, ବେଳେ ବେଳେ ସଙ୍ଗୁଡ଼ି ହାତଟାର
ବିରତିଟାର ଲଞ୍ଜ ଟାଣ୍ଡିଛି । ଧାଇମା କହିଲେ, “ତୁ
ଗୁରୁ ! ରୁମଗୁଡ଼ାକ ହାତରେ ଲାଗିଯିବ ।” ଏହି ସମୟରେ
ସରସ୍ଵତୀ ଦେଖି ପରାଇଲେ, ‘ହଁ ହଁ ଭାଇ ସାନ୍ତ !
ଆଜି ଓପର ଓଳଟା ଆମ ଦୁଆରକୁ ଯେଉଁ ପିଲା ଦିଏଟି
ଆସିଥିଲେ, ସେମାନେ କିଏ ? ତୁମେ ତ ପିଣ୍ଡରେ
ବସିଥିଲ, ଦେଖିର ?” ତାଏ କହିଲେ, ‘କେଉଁ
ପିଲା ? ଓ—ହୋ—ସେହି ପିଲାମାନଙ୍କ କଥା ପରଚୁଛ
ପର ? ସେମାନେ ଉତ୍ସରଗ୍ଯ ବନ୍ଦର ଦୁଇ ପିଲା ।’

ସରସ୍ଵତୀ ଦେଖି ପରୁଛିଲେ, “ସେହି ଯେ ଛୁଟ ଅକାଟି ଲଗାଇ ଥିଲା, ସେଇଟି କିଏ ?” ଦାସେ ‘ଉତ୍ତରରାସ୍ତ ବଣର, ତାହାର ନାମ ପ୍ରତାପ ଉଦ୍‌ଦିତମଙ୍ଗ ଉତ୍ତରରାସ୍ତ । ଆରଟି ଗ୍ରେଟରାସ୍ତ ବଣର, ପାହାର ନାମ ପୀତାମର ମଙ୍ଗ ଗ୍ରେଟରାସ୍ତ । ଆଜି ପଡ଼ିଆରେ ଫୁଟବଲ ଖେଳ ହେଉଥିଲା, ଦେଖିବାକୁ ଯିବା ସକାଶେ ବାନା ଆଉ ନଟକୁ ଡାକିବାକୁ ଆସିଥିଲେ ।’

ସୁରସ୍ଵତୀ ଦେଖି ଆଉଦିନେ ଆମ ଦୁଆରକୁ ଆସିବେ ନାହିଁ ?

ଦାସେ—ବାନା ଆଉ ନଟକୁ କହିବ, ଖେଳ ଦେଖିବାକୁ ଯିବା ବାହାନା କରି ଡାକ ଆଣିବେ ।

-୭-

ପାଠଶେଷ

ଏକ୍ଷ୍ଵାନ୍ସ ପାସ ତାଳିକାରେ ଏକା ବର୍ଷ ଗେଜଟରେ ପ୍ରତାପଭିତ, ପୀତାମର ଆଉ ନଟବର ଏହି ତିନି ଜଣକ ନାମ ବାହାରିଲା । ବାନାବର ଅଞ୍ଚଳୀୟ ଟପି ପାରିନାହିଁ, ଏଣେ ବୟସଟା ମଧ୍ୟ ବଳ ପଡ଼ିଲାଣି । ଦିନେ ପାଠମା ଆସି କହିଲେ, ‘ସେ ଯାହା ଯାହା ଯେତେ ଜାଣିଥିଲେ, ରୂଦ୍ଧମଣିକୁ ସବୁ ଶିଖାଇ ଦେଇଛୁନ୍ତି, ଆଉ କିଛି ଶିଖାଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । ରୂଦ୍ଧମଣି ସବୁ ସବୁଥିରୁ କିଛି ଶିଖି ପକାଇଲାଣି—ହେତୁ ଅପରଦୁଷ୍ଟକ ମୁକ୍ତାମାଳା ।’ ପାଠମା କହିଲେ, “ସେ ଯେତେ ବାଲିକାକୁ ମିଳଇ ଶିଖାଇଛୁନ୍ତି, ରୂଦ୍ଧମଣି ପରି କେହି ବଣିଆ ସିଲାଇ କରି ଜାଣେ ନାହିଁ । କୁକୁରଟା ଦିରଢ଼ିଟାର ଛବି ତଢ଼ିତ ରକମ ଆଜି ଦେଇପାରେ ।” ଦାସେ ଦେଖିଲେ, ବାନାବର ରୂପର କରିବାକୁ ଏକାବେଳକେ ନାହାନ୍ତି, ସ୍ଵାଧୀନପ୍ରଭାବରେ କିଛି କାମ

କରିବାକୁ ତାହାର ଇଚ୍ଛା । ଫୁଦ୍ର ଇନାମ ମହତ୍ତମ ଭୂମି ରୂପିତ ମାଣ ଥିଲା—ଦାସେ ଦିହକର ଦୁଇ ରୂପଟିଙ୍କା କମାଇ ଆଉ କୋଡ଼ିଏ ମାଣ ସକି ଲଖରଜ ବ୍ୟାଜ୍ୟାପି ଆଉ ରୂପ ଜମି କଣିଥିଲେ । ସେ ସମସ୍ତ ବାନାବର ଜମା କରଇ ଦେଲେ । ସେ ଆନନ୍ଦପୂର୍ବକ ରୂପ କରିବା ସକାଶେ ଗ୍ରାମକୁ ରୂପିଗଲେ । ଏହି ସମୟରେ କଟକରେ ଥାଉଁ ଥାଉଁ କାକଟପୂର ମୌଜା ବିଶ୍ୱ ମହାନ୍ତିକ ବଡ଼ ଝିଅ ଲନିତା ସଙ୍ଗରେ ବାନାବରର ବିବାହ ପ୍ରସଙ୍ଗ ପ୍ରିର ହୋଇଲେ । କୋଷ୍ଟୀ ମିଳା, ଧାଇ ବେହେର ଦେଖାଦେଖି ପାଇଟି ଛିଦ୍ରି । ଆସନ୍ତା ମେଷ ଶୁକ୍ଳ ପଞ୍ଚମୀକୁ ବିବାହ ଦିନ ପ୍ରିର ।

-୭-

ଭୁଷାମୀ ଯୁବକଯୁଗଳ

ଏକ୍ଷ୍ଵାନ୍ସ ପାସ ସମୟକୁ ପ୍ରତାପ ଉଦ୍‌ଦିତସିଂହ ମଙ୍ଗ ଉତ୍ତରପୂର୍ବର ନାବାଲକ ପିଟିଥିଲା । ଟାମକୁ ରୂପିଯାଇ କିଲାର କାର୍ଯ୍ୟମାନ ବୁଝାବୁଝି କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ପୀତାମର ପିତା ସନାତନ ଅଛଦମନ କିଲାର ବିଷୟମାନ ବୁଝାବୁଝି କରନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା, ପୁଅ ଯୁବକ ଓ ବିଦ୍ୟାବନ୍ଦୁ; ମୃଳୁକ ତାଳୁକ ବୁଝାବୁଝି କରୁ—ବୁଢ଼ା ଦରେ ମାଳ ଧରି ବସିବେ । ହେଲେ କଣ, ପୀତାମରଙ୍କ ଇଚ୍ଛା ଅନ୍ୟରୂପ—ପିତାଙ୍କ ବର୍ତ୍ତମାନରାରେ ବିଷୟରେ କର୍ତ୍ତାପଣ କରିବାକୁ ସେ ଅନିଚ୍ଛାକ । ଦେଷ୍ଟାଗ୍ନ କମରେ ନିୟମିତ ହୋଇ କଟକରେ ରହିଲେ । ରଜାଧୁଆ ପରି ଯୁବାଟା, ଏପରି ଗ୍ରେଟକୁରିଆ କର୍ମରେ ନିୟମିତ ହେବା ବଡ଼ ଅଗୋରବର କଥା । ରୂପର ହେଲ ତ କଣ ହେଲ — ହୋଇଥାନ୍ତା ଗେଟିଏ ହାକିମ ହୁକୁମା ଭଳିଆ ରୂପର — ମନା ନ ଥିଲ, ଏଇଟା କଣ ନା—ଅମନି । ପୀତାମରଙ୍କ ଅଭିପ୍ରାୟ ହେଲ ଅନ୍ୟ ରକମ ।

ଟଙ୍କା ଅର୍ଜିବାପାଇଁ ଗୁହେ—ଗୋଟାଏ ବନ୍ଦା ବନ୍ଦ
କାର୍ଯ୍ୟ ନ ଥିଲେ ଆଳସା ଆସି ମାଡ଼ିଦସିବ । ଆଉ
ଗୋଟାଏ କଥା, ମାଲ ମକଦମ ଉପଲକ୍ଷରେ ନାନା
ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକ କରେଇବୁ ଯିବା ଆସିବା କରିବା
ଯୋରୁଁ ଦେଶର ଆଉନ୍ତରିକ ଅବସ୍ଥା ବିଶେଷରୂପେ
ଜାଣି ପାଇବେ । ଲୋକମାନଙ୍କ ସାତି ଚରିତ ଜାଣିବାକୁ
ତାଙ୍କର ଟଙ୍କା । ତୃତୀୟ କଥା, ହାକିମହୁମାଙ୍କ
ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସବୁବେଳେ ଥିଲେ ଆପଣା କିଲ୍ଲାର ଏବଂ
ଆଉ ଲୋକଙ୍କର କିଛି କିଛି ଉପକାର କରିବାକୁ ସମର୍ଥ
ହେବେ । ଯାହାହେଉ, ପ'ତାମର ଗ୍ରେଟର୍ସପୁର୍କ ମତ
ସହିତ ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ମତ ମିଳିନାହିଁ । ଅନ୍ୟ ଉପାୟରେ
ସେ ଇଚ୍ଛା ସାଧନ କର ପାରନ୍ତେ, ଗୋଲମିଟା କିମ୍ବା ?
ଏଇଟା ସେ ଅମୟଧାର କଥା, ତାହା ତ ସେ ବୁଝିଲେ
ନାହିଁ । ସେ ଜ୍ଞାନ, ବୁଦ୍ଧିମାନ୍, ଆମ୍ବମାନଙ୍କଠାରୁ କଣ
ଉଣା ବୁଝନ୍ତି ? କଥା କଣ ଜାଣନ୍ତି - ଯାହାର ମନ
ଯହିଁକି ପାଏ, ପଲାତ ଫିଙ୍କି ପଖାଳ ଖାଏ । ଆମ୍ବମାନଙ୍କର
ଏଥରେ କଣ ଅଛି—ତେବେ ହକ୍ କଥାଟା ନ କହି
ରହି ପାରିଲୁ ନାହିଁ । ଗୁକରଟାଏ ହେଲେ କଣ ହେଲା,
କଟକରେ ନାମ ଡାକ, ଆପଣା ମାନ ମହିନକୁ ତ
ଜଣି ଚାଲିବାକୁ ହେବ ? ସେହିପର କୋଠ ଘର,
ଗୁକରବାକର ବନ୍ଦୋବନ୍ଦ ଭଲ କର ନ କଲେ
ନୁହେ । ଅଧିକ ଟଙ୍କା ଖରଚ ଦରକାର, ଦରମା
କେତେଟା ଟଙ୍କା କି ସେଥୁକ ପାଏ ? ପିତା ସନାତନ
ଅରଦମନ ଗ୍ରେଟର୍ସପୁ ମାସକୁ ମାସ ଉପଯୁକ୍ତ ଟଙ୍କା
ପଠାଇ ଦିଅନ୍ତି । ୦୦' ସକାଶେ ଭଲ ତ୍ରିଆ ମୁଗଜାଇ
ଦିଅ ପ୍ରଭୃତି କିଲ୍ଲାରୁ ଆଏ ।

ବସା ଖରଚ ଛାଡ଼ି ତାଙ୍କର ନିଜର ଗୋଟିଏ ସ୍ଵତ୍ତୁ
ପୁସ୍ତକାଳୟ ଅଛି । ଅନେକ ପ୍ରକାର ପୁସ୍ତକ ପରିକାଦି
କଣିବାରୁ ହୁଏ, ସେଥୁ ସକାଶେ ଅନେକ ଟଙ୍କା
ପ୍ରସ୍ତୁତିନ, ସବୁ ପିତା ଦେଇଥାନ୍ତି ।

-୮-

ଚନ୍ଦ୍ରମଣିର ବିବାହ ପ୍ରସ୍ତାବ

‘ଅଭ୍ୟର୍ତ୍ତନାଭଙ୍ଗର୍ଯ୍ୟେନ ସାଧ-
ମଧ୍ୟମିଷ୍ଟ୍ରେପ୍ସ୍ୟବଳମ୍ବନ୍ତେଥେ ।’

(କୁମାରସମ୍ବନ୍ଧ)

ଜ୍ୟୋତିଷ ବାନାବରର ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ । ବହୁଦିନ
ଯାବତ୍ କର୍ମରୁ କେବେ ଛୁଟି ଦେଇ ନାହାନ୍ତି, କର୍ମକ୍ଲାନ୍ତି
ଶୟରର ବଳାଧାନ ନିମନ୍ତେ ଦାସେ ଦଶ ମାସର ଛୁଟି
ନେଇ ନିଜ ଗ୍ରାମ ରୁକ୍ଷଣାଦେଶପୁରରେ ରହିଛନ୍ତି ।

ବାନାବରର ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ ପୁରୁଷୁରୁରେ ବଢ଼ିଗଲା ।
ଲୋକେ ବୋଲନ୍ତି, ବାହା ବିବାଦ— ବିବାହ ସମୟରେ
କୌଣସି ପକ୍ଷରୁ ହେଲେ କିଛି ବଖଣ୍ଡ ବାହାରେ ।
ବାନାବର ବିଭାଗେ ତାହା କିଛି ଶୁଣା ଗଲନାହିଁ ।
କିଆଁ ଶୁଣାଯିବ ? ଦୁଇ ପକ୍ଷ ଦୁଇ କୁଳର ମାନ
ମହିନକୁ ଜଣି ରୁଳିଲେ ବିଚାରିବାରେ ବାଟ ଥାଏ
ନାହିଁ । ଉଛୁଣି ବଡ଼ ବୋହୁଟି ଘରେ— ମହତ
ଦର ବ୍ରିଅର ମହତପଣିଆ ସବୁଠାରେ—ରୁପରେ
ଗୁଣରେ କେହି ବାଛିବାକୁ ନାହିଁ । ଲୋକ କହନ୍ତି,
କପାଳକୁ କନ୍ୟା ମିଳେ ।

ହାତରେ କିଛି କର୍ମ ନାହିଁ, କୌଣସି କଷପୂରେ
ଘବନା ନାହିଁ, ଦାସେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତା ମନରେ ଦରେ ବସି
ଆରମ କରୁଛନ୍ତି । ଦିନେ ଉପର ଓଳ ମେଲରେ
ଗୋଟାଏ ସତ୍ତପ ପାର ବସିଛନ୍ତି—ମେନକା ଦେଇ
ଆଉ ସରସ୍ଵତୀ ଦେଇ ଦୁଇଜଣ ପାଖରେ । ଏଣୁ ତେଣୁ
ନାନା କଥା ରୁଳିଛି । ସରସ୍ଵତୀ ଦେଇ କଥା ପଡ଼ୁ ପଡ଼ୁ
କହ ବସିଲେ, ‘ହଁ—ହେ—ଶରସ୍ଵତୀ ! ତୁମେ ତ
ଉଛୁଣି ଭୁଲାଟାରେ ଦରେ ବସିଛ;—ଏତିକବେଳେ
ରୁଦ୍ଧର ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ ବିଷୟରେ କିଛି ବୁଝାବୁଝି କଲେ
ଭଲ ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ ?’ ଦାସେ କହିଲେ, “ସେଥୁଲେ

ଏତେ ତରବର କିମ୍ବା ? ରୂପ ଏପର କଣ ପୁରୁଷୀ ଓଅ ଘରେ ବସିଛି ଯେ, ଚଞ୍ଚଳ ହୋଇ ପଡ଼ିବା ? ଏହି ଗଣି ପକାଆ ନା—ରୂପ ଜନ୍ମିନରେ ମୋହର ନାଜରାତି ରୂପିର—ହାତଗଣନ୍ତା ହେଲା ତଥିବ ବର୍ଷ ଛ ମାସ ସାତ ଦିନ । ଆମ କରଣ କୁଳରେ କୋଡ଼ିଏ ବାରଣି ବର୍ଷର ଅଭିଆନୀ ଓଅ ବସିଛନ୍ତି, ଦେଖୁନାହିଁ କି ?”

ସରସ୍ଵତୀ ଦେଖି—“କୋଡ଼ି ନକାହିଁ ବର୍ଷର ଅଭିଆନୀ ଓଅ ଅଛନ୍ତି ସତ କଥା, ହେଲେ ମୋ ମନକୁ ସେ କଥାଟା ପାଏନାହିଁ । ‘ଓଅ ଘରେ ରହିଲେ ଅଡ଼ିଆ, ଉଥ ଦରେ ରହିଲେ କଡ଼ୁଆ ।’ ସେ ହେଲା ପରଶ୍ରୀ— ଦେଲା ନାଶ ହେଲା ପାରି ।” ବେଳ ହେଲା, ବିଭା କରିଦେଲ, ପାଇଟି ଛୁଟିଲା । କରଣ କୁଳର ଅଛି ଏଇଟା କଣ ଶାସ୍ତି କଥା ନା ଭଲ କଥା ? ପାଞ୍ଜଣ କରୁଛନ୍ତି ବୋଲି ଧରପଡ଼ି କେହି କରେନାହିଁ— ସେଇଟା ଯିମିତି ସହି ଗଲାଣି । ହେଉ ହେଲା— ତୁମେ ତ ଭଲ ଆଖି ଫେରଅ, ଶୋଜାଶୋଜିରେ କେତେଦିନ ଯିବ, କିଏ ଜାଣେ ?”

ଦାସେ—“କାଣିଲ, ଏଇଟା ହେଲା ପ୍ରଜାପତି ଘଟସ୍ତର କଥା— ବିଭା ରତ୍ନ ପାହିଲେ ବଳେ ବାରିଦେବ— “ବିବାହଜନ୍ମ ପଦ୍ୟତପତ ଯେନ ତ ।”

ସରସ୍ଵତୀ ଦେଖି ହସି ହସି କହିଲେ, “ଓ—ହୋ, ତୁମ ପାଠ ବାନ୍ଧ ରଖ । ପ୍ରଜାପତି କଣ ଗାଁ ଗାଁ ବୁଲି କନ୍ୟା ବର ଶୋଜୁଥାନ୍ତି ? ତୁମେ ଶୋଜାଶୋଜି କରିବ, ପ୍ରଜାପତି ଘଟାଇ ଦେବେ ସିନା ? ନା—ତୁମେ ଘରେ ତୁମ ହୋଇ ଶୋଇଥୁବ, ପ୍ରଜାପତି ଆସି ତୁମକୁ ଡାକିବେ ?”

ମେନକା କେବଳ କହିଲେ, “ତୁମେମାନେ ଯାହା ରଙ୍ଗା ତାହା କର, ହେଲେ—ମେ ରକମ ପାପ ନ ହେଲେ, ମୋର ରଙ୍ଗ ନାହିଁ । ମୋ ରୂପ କି ବଢ଼ି-

ପାଣିରେ ଶୁଣି ଆହିଛି—ଟାଉ ଟାଉ ଯେମିତି ଗୋଟାଏ କର ପକାଇବ ?”

ଦାସେ—“ତୁମେକ’ଣ ମନରେ କରିଛ, ମୁଁ ତୁମି ହୋଇ ବସିଛି ? ଆଖି ଫେରାଇ ଦେଖିଲାଣି, ଉତ୍ତମି କରଣ କୁଳରେ ସିମିତିକା ପିଲା କାହିଁ ?”

ସରସ୍ଵତୀ—“ମୁଁ ବି ମନେ ମନେ ଖୋଜୁଛି । ଆଜା ଭାଇ ସାନ୍ତ ! ଖଣ୍ଡାଇତ ମହାନାୟକ କୁଳରେ ତ ଚଳେ ? ଏ ଦେଖୁ ନାହିଁ, ଏ ଅଞ୍ଚଳରେ କିମ୍ବା ହୋଇ ଗଲାଣି ।”

ଦାସେ—“ହିଁ, କିମ୍ବା ନ ହେବ ?”

ମେନକା ଦେଖି ପାହା କହିଥୁଲେ ତେତିକ— ଏଣିକି ମୁଣ୍ଡ ପୋଡ଼ି ସବୁ ଶୁଣି ଯାଉଛନ୍ତି—ମଙ୍ଗୀ କି ଚମ୍ପା, ପାଟି ଫିଟାଇବାକୁ ନାହିଁ ।

ଠିକ୍ ତେତିକିବେଳେ ଗୁରୁମଣି ଅଳ୍ପବୁରରେ ବସିଥିଲା, ବିଭା କଥା ଶୁଣି ମୁଁହିଁ ଲଙ୍ଘରେ ରଙ୍ଗା ପଡ଼ିଗଲାଣି, ପଳାଇ ଯିବାକୁ ବାଟ ନାହିଁ ମା ବାପ ଆଗଦେଇ ବାଟ, ତୁଳାଟାରେ ତା ପୋଷା ବିରତ୍ତର ଲଞ୍ଜ କାନ ଧର ଭଡ଼ିଛି, ମିଛଟାରେ ଭାର ରାଗିଯାଇ ବିରତ୍ତଟା ପିଠିରେ ମୁଣ୍ଡରେ ସେହି ପଦ୍ମପୁରୁଷ ବଳ ସୁନ୍ଦର କୋମଳ ହାତରେ ଧୀରେ ଧୀରେ ରୂପୁଡ଼ା ମାହୁଛି । ବହୁକାଳ ପୃଷ୍ଠାକୁତ ତମାଦି ଅପରାଧର ଅଭିଯୋଗ ତତ୍ତ୍ଵରେ ଉପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ । କେଉଁ ଦିନ ସେ ରୈଷେଇପର ଭତରେ ଅନ୍ୟକାର ପ୍ରବେଶ କରି ଧାକିମାଙ୍କ ଦୁଧ ହାଣ୍ଟି ଗଡ଼ାଇ ଦେଇଥିଲା—ଅଭିଯୋଗର ଶୁଣାଇ ଦୁଇ ରୂପୁଡ଼ା । ତୁ ସେ ଦିନ ମାଛ ଖାଇ ଯାଇଥିଲୁ ପର ? ପିଠିରେ ଦୁଇ ରୂପୁଡ଼ା । ରୂପୁରାଗ-ଓଷାଦିନ ଷିଶୁ ଘୋଗ ଖାଇନାହିଁ ? ଦୁଇ ରୂପୁଡ଼ା ଓ କର୍ଣ୍ଣମର୍ଦନ । ବିରତ୍ତର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଭିଯୋଗର ଜବାବରେ ଉତ୍ତର—ମିଥାହିଁ । ପଳାଇ ଯିବା ସକାଶେ

ଯଥାସାଧ ଚେଷ୍ଟା କରି ମଧ୍ୟ ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛି ଏବଂ ବାରମାର ତାହାର ଉତ୍ତର—ମିଆଉଁ, ଅର୍ଥାତ୍ ସେ ନିରପ୍ରରଥ । ରୁଦ୍ଧମାତ୍ର ଲଞ୍ଜ କାନ ଟଣାଟଣିରେ ମାର୍ଜାରଯୁଗୀ ଘର ଦିକ୍ବାର ହୋଇ ଗଲଣି । ଦୂର ପଶୁ ! ତୁ ଏହି କୌତୁକୋପସମ୍ବଳ ପ୍ରେମପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରହାରର ମୟୋଦା-ମାଧ୍ୟମ କାହିଁ ବୁଝିବୁ ? ନିତାନ୍ତ ମୁକୃତିମାନ୍ ଘୋଷଣ୍ୟଶାଳୀ ଯୁବକ ଉପରେ ଏହି ପ୍ରାତିପ୍ରହାର ବାଞ୍ଛିମଧ୍ୟ—ସେ ଉପସ୍ଥିତ ତୋହର କାହିଁ ?

ଧାଇମା କେବଳ କଥାରେ ଲାଗି ନାହାନ୍ତି— ରୁଦ୍ଧମଣିର ତାତ୍କାଳୀକ ଫିପ୍ଲାକଳାପତ୍ରର କୌଶଳରେ ଦୃଷ୍ଟି ରଖିଇନ୍ତି । ଉପର୍ତ୍ତି ପ୍ରଷ୍ଟାବ ସମ୍ବଳରେ ରୁଦ୍ଧର ମଧ୍ୟ ଅଭିପ୍ରାୟ ଜାଣିବା ପ୍ରେସ୍‌ରାଜନ । ଧାଇମା କିଞ୍ଚିତ୍ ବିଶେଷ ମନୋଯୋଗପୂର୍ବକ କୌଶଳରେ ଦେଖିଲେ ରୁଦ୍ଧମଣିର ମୁଖ ଏବଂ ହସ୍ତ ଯଦିତ ମାର୍ଜାର ଶାସନରେ ବନ୍ଧୁ; କିନ୍ତୁ କର୍ଣ୍ଣ ଯେମନ୍ତ କଥୋପକଥନ ଶୁଣିବାପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ । ଧାଇମା କଣ ବୁଝିଲେ, ତାଙ୍କ ମୁଖରେ ଆନନ୍ଦର ଚିହ୍ନ ଦେଖାଗଲା । ଜାଡ଼ୀ କଥା ଜାଡ଼ୀ ମା ବୁଝେ, ଅନ୍ୟ ଲୋକ ପକ୍ଷରେ ବୁଝିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ବିଭିନ୍ନନା ମାତ୍ର ।

ଠିକ୍ ଏହି ସମୟରେ ରୁକର ମୁକୁନା ଆସି ଖବର ଦେଲା, ଗଢ଼ ନରଯୁର ଉଥାସରୁ ପୁରୋହିତ ଆସିଛନ୍ତି । ପୁଣି ଧାଇମାଙ୍କୁ ଅନାଇ କହିଲା, “ଯେଉଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆସି କଟକରେ ତେର ଥର ଦେଖା କରୁଥିଲା, ସେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ମଧ୍ୟ ସାଙ୍ଗରେ ଆସିଛି ।” ଧାଇମା ରୁକରକୁ ଆଶି ଛପିଦେଲେ—ଅର୍ଥାତ୍ ସେ କଥା କହିଲା । କ’ଣ ମନକୁ ଆସିଲ, ଧାଇମା ଧଡ଼କର ଉଠିପଡ଼ି ରୋଁ ତୋଁ ଶଙ୍ଖଟା ବଜାଇବାକୁ ଲାଗିଲା । ଇତ୍ୟବସରେ ବିରାତିଟାକୁ ଫୋପାବିଦେଇ ରୁଦ୍ଧମଣି କବାଟ କଣରେ ଲୁଚି ଗଲଣି । ମାର୍ଜାରକନ୍ୟା ଉଚ୍ଚିପୁଙ୍କା ହୋଇ ପୁହର ପଣ୍ଡାଦ୍ଵାରାକୁ ପଳାୟନପୂର୍ବକ ସଜନାଗଛ

ମୁଲରେ ଉତ୍ତରାଇ ଜିହ୍ଵା ଯୋଗେ ଅଗାପ୍ରସାଧନରେ ନିଯୁକ୍ତ । ତହିଁ ଉତ୍ତରରେ ଦେହଟା ଖାଡ଼ ଖୁବି ହୋଇ ରତ୍ନିଙ୍ଗକୁ ନିଶାଶନ କଲା-ଅଭିପ୍ରାୟ, ବୁଝା ରୁଦ୍ଧମଣି ଅଭିଥରେ ଧରିବାକୁ ଅସୁଛି କି ନାହିଁ । ଅତ୍ୟକାର ଉପର୍ତ୍ତି ବିପଦରୁ ଉଦ୍ଧାର ପାଇବା ତାହାର ବୁଦ୍ଧି କୌଶଳର ଫଳ ମନେ କରି ଖୁବ୍ ଗୋଟାଏ ଆସୁପ୍ରସାଦ ଅନୁଭବ କଲା ।

ଦାସେ ଧାଣ୍ଡ ମେଲରେ ଗୋଟାଏ ସତରଞ୍ଜି ପାର ଦେଇ ଅଭ୍ୟାଗତମାନଙ୍କୁ ଖୁବ୍ ବିନୟୂରେ ଆଦର ଅଭ୍ୟର୍ଥନା କଲେ । ପୁଣି କରଣର ମର୍ଯ୍ୟାଦାସୂଚକ ଖଣ୍ଡିଏ ପରିଷ୍କାର ଥାଳୀରେ ତ ମୁଲ ଏବଂ ଉଚ୍ଚଯୋଗୀ ମସନ୍ ଆଣି ଆଗରେ ଥୋଇ ଦେଲେ । କଥୋପକଥନ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଦାସଙ୍କର ଇଚ୍ଛା, ପରମର୍ଣ୍ଣଟା ଆପାତତଃ ଗୋପନରେ ଚକ୍ର । ପାଖରେ ଅନ୍ୟ ଚକ୍ରରୁ ମେଲାଇଲେ କେବଳ ନ ଥିଲା, କେବଳ ଦୁଆରବର ଉହାଡ଼ରେ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ନାସିକା ଦୃଶ୍ୟ ହେଉଥାଏ । କଥୋପକଥନ ଉତ୍ତରରେ ଦାସେ ହରିଦ୍ଵାଳକଳିପୁ ଅର୍କର୍ତ୍ତପୁ ପରମିତ ଖଣ୍ଡିଏ ଲେଖା ତାଳଃପ ଅଭ୍ୟାଗତଙ୍କ ମହିନ୍ଦ୍ର ଶୁନ୍କାମ୍ରଧାରୀ ବିପ୍ରଙ୍କ ସପ୍ତକୁ ବଢ଼ାଇ ଦେଲେ । ସେମାନେ ମେଲଣି ଦେନିବା ଉତ୍ତରରେ ପୂର୍ବୋକ୍ତା ନାସିକାଧାରିଣୀ ହସି ହସି ଦାସଙ୍କ ସାକ୍ଷାତରେ ଉପର୍ତ୍ତି । ଦାସେ କହିଲେ, “ଦେଖ ସରସ୍ଵତ, କଥାଟା ଯେମନ୍ତ ଉତ୍ତରଣି ପୁଟିଆର ନ ହୁଏ ।”

ତହିଁ ଆରଦିନ ରାତି ନ ପାହୁଣୁ ଗାଁଯାକ ଚହଳ ପଡ଼ିଗଲା, ନରଯୁର ଗଢ଼ର ଉତ୍ତରରୁ ଧାନ୍ତକ ସଙ୍ଗରେ ରୁଦ୍ଧମଣିର ବିବାହ ପ୍ରସଙ୍ଗ ରାଜିଲୁ । କଥାଟା ଏ ଗାଁକୁ ସେ ଗାଁ ତେର ଦୂରକୁ ରାଜିଲା । କେହି କହିଲେ, ବିବାହ ହେବାର ହିର । “ଶ୍ରୀ-ମା କହିଲା, ନିବନ୍ଧ ଦିନ ଦାସଙ୍କ ଦରେ ତେର ଲୋକ ଜଳପାନ କଲେ । ସେମା ପଛରେ ଯାଇ ପଦିଷ୍ଠାଳ, ଖଜା ପିଠା ପଣା ତେର

ହୋଇଥିଲା, ଦେଉଣ ଲୋକରୁ ଡଣା ନୁହେ ।” ଆର୍ ଗାଁରେ କଥା ଉଠିଲା, ମନ୍ତ୍ର ସତର ଦିନକୁ ଲାଗୁ ଛିରା । ଗାଁ ଟୋଙ୍ଗାରୁଡ଼ାଙ୍କ ଉଚରରେ ବୂନ୍ଦଶି ଦିନଯାକ ତରୁ ବାହାରି ନାହିଁ ।

ତହିଁ ଉତ୍ତରେ ଲେଖକ ବରକନ୍ୟାଙ୍କ ରୂପ ଗୁଣ ବିଷୟ ଆଲୋଚନା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କେହି କହିଲେ, ଦାସଙ୍କ ଜେମାପରି ସୁନ୍ଦର ଶ୍ରୀମଣ୍ଟଙ୍କରେ ନାହିଁ । ରୂପ-ବିଜ୍ଞାନବିଦ୍ ବୃଦ୍ଧ ହର ପଣ୍ଡାଏ ଆପଣାର ଅଭିଜନ୍ତା ଜଣାଇବା ସକାଶେ ହାତ ହଲଇ କହିଲେ, “ଆରେ ରଖି ଦେ, ମୁଁ ତ ନରପୁର ଧାନ୍ତକୁ ବେଳ ଦେଖୁଛି, ଠିକ୍ ପେମନ୍ତ କାର୍ତ୍ତିକଟିଏ—ତୁମ ଦାସଙ୍କ ଜେମା ତାଙ୍କୁ କେଉଁଠି ଲାଗେ ! ହେଲେ—ସମ୍ବକାଦିଷମ୍ବନ୍ଧରେ ପୁରୀ—ପ୍ରଜାପତି ଯେମନ୍ତ ଦୁହଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ଚକରେ ଗଢ଼ିଛି ।

ପଣ୍ଡିତ ଗୋପାଳ ରଥେ ନାୟ ସୁଙ୍ଗୁ ସୁଙ୍ଗୁ କହିଲେ—
‘ରହି ସମାଗଛକୁ କାଞ୍ଚନେନ ।’

—
—
—

ଗେହ୍ନେଇ

ହେ ପାଠକ ମହାଶୟ ! ନାମଟା ଶୁଣି କଣ ମୁଁ
ଦିକ୍ଷକୁଟୁଳୁନ୍ତି ? ଏଇଟା, କପର ଅପରିଜନିଆ ନାମ ହେଲା ।
ଉପନ୍ୟାସ ନାୟିକାର ନାମ କମଳା, ପଦ୍ମମୁଖ, ଶାଖକା,
ହୃଦୟୀ ଏହିପରି କିଛି ସୁନ୍ଦର ନାମ ହେବାର ଉଚିତ
ଥିଲା, ଏଇଟା କଣ ହେଲା ନା ଗେହ୍ନେଇ ! ହେଲେ
ପାଠକ ! ଟିକିଏ ବୁଝିଆନ୍ତକୁ ନଜର ରଖି କଥାକହୁ,
ଲେଖକର ଅବସ୍ଥା ତ ହାଟରେ ପଡ଼ି ଦାଣ୍ଡରେ ଗଡ଼ି ଗଡ଼ି
ଯାଉଛି, ସେ ପୁଣି ଲେଖିବାକୁ ବସିଛି କେତେଜଣ
ଗାଁଲୁ ଲୋକଙ୍କ କଥା—ବଡ଼ଲୋକିଆ ନାମ ବା କାହିଁ

ପାଇବ ? ଆଜ୍ଞା ହେଲ ବା ଅପରିଜନିଆ ନାମ, ଗୁଣ ତି
ଥିବା ଉଚିତ ? ଆର ରାମ ବୋଲି ! ମଧ୍ୟରେ
ଗୋଟାଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଗ୍ରାମର ଟୋଟାଏ ଅଣିଷିତା ଅନ୍ତର୍ବଦ୍ୟସା
ସ୍ତ୍ରୀଠାତୀରୁ କି ରାଣ ପ୍ରତ୍ୟାଶା କରନ୍ତି ? ତେବେ ତା
ବିଷୟ ର୍ଦ୍ଧି କିମ୍ବା ? ସେଥି ବିଷୟରେ ଗୋଟାଏ
କେପିଯୁତ୍ କାଟି ରଖିବା- ଲେଖକ ନିରାପଦ ବିଷୟ
ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରେ ।

ପ୍ରଥମ କଥା—ସେତେ ତୁଳ ହେଉ ପଛକେ,
ଗେହ୍ନେଇ ଏହି ଉପନ୍ୟାସର ଗୋଟିଏ ନାୟିକା । ସମସ୍ତ
ନାୟକ ନାୟିକାଙ୍କ ରୂପ ଗୁଣ ବିଷୟ ଯେ ପ୍ଲଟରେ
ଲେଖିବାକୁ ବସିଛୁ—ଅତି ସାମାନ୍ୟ ବୋଲି ଜଣକୁ
ହେଣିଦେଇ ଯିବା ନିହାତ ତରଫାନି କଥା । ତଥାପି
ତାକୁ ଗୁଡ଼ି ଦିଅନ୍ତୁ—ହେଲେ ପାଠକ ମହାଶୟଙ୍କ
ସହିତ ତାହାର ଅନେକ ଥର ରେଟ ହେବ, ଭଲ
କରି ଚିହ୍ନାଇ ନ ଦେଇଥିଲେ ଆପଣମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ
ଘର ଅସୁବିଧାର କଥା ।

ଦିଖିଯୁ—ଗ୍ରାମରେ ଗେହ୍ନେଇ ସମସ୍ତଙ୍କର ଚିହ୍ନା,
କେହି ତାକୁ ଭଲପାଏ, କେହି ସେହି କରେ, ତାହାର
ପ୍ରଶଂସା ତେର ଲୋକଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣାଯାଏ, ଭକ୍ତି ମଧ୍ୟ
କେହି କେହି କରିଥାନ୍ତି—ତାକୁ ଉରିମର ରନ୍ଦିବା
ଲୋକର ବି ଅସାବ ନାହିଁ । ପିଲା, ଭୋଣ୍ଡିଆ ଅବା ବୁଢ଼ା
ହେଉ, ମା ଝିଅ ଜେଣା ବୁଢ଼ୀ ଉଳିଆ ହେଉ, କାହି ରି
ମାତି ଅମାତି କଥା ଦେଖିଲେ ସେ ଏପରି ଗୋଟାଏ
ଛଟା ମେଲି ଦିଏ ଯେ, ଲୋକ ମରଣସନ୍ଧୋଷ
ହୋଇଯାଏ, ମାଡ଼ଠାରୁ ବଳ ପଡ଼େ, ଲୋକଟା ଗାଁରେ
ମୁଣ୍ଡ ଟେକି ପାରେ ନାହିଁ । ଏପରି ଦେଖି ଶୁଣି
ଲେଖକ ତା ବିଷୟରେ ସାବଧାନ ହୋଇ ଚଳିବାକୁ
ବିବେଚନା କରେ ।

ଗଲ ଏଗାର ଅଙ୍କ ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଭାବି
ତାଙ୍କୁଣୀ ଗୋଲଟା ପଡ଼ିଥିଲା, ଆଜିଯାଏ ସେ କଥାଟା

ମନରେ ପଡ଼ିଗଲେ ଲୋମ ଟାଙ୍କୁର ଉଠେ । ଲୋକ ଦଶପଣ ଛପଣ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ—ବେଶି ଘରଟା ଉଜାଡ଼ । ସେଇ ବାଢ଼ିରେ ଗେହେଇର ଗେରସ୍ତ ଘନ ବିଶ୍ଵାଳ, ଶାଶ୍ଵବୁଢ଼ୀ ଚେମୀ ଆଉ ଦେଡ଼ବର୍ଷର ଗୋଟିଏ ପୂଅ ଲାଗ ଲାଗ ତିନି ଦିନରେ ରୂପିଗଲେ । ଗାଁ ଭିତରେ ତେତେବେଳେ ରମିତ ଗୋଟାଏ ହାଉଳି ଦଶିଯାଇଥିଲୁ ଯେ, ସଞ୍ଜ ହେଲ ତ ସମସ୍ତଙ୍କ ଦୁଆରେ ତାଟି କବାଟ ବନ୍ଦ । କାହାର କାହାର ଦରେ ଦୁଇ ତିନି ଦିନର ମୁରଦାର ପଡ଼ି ପରୁଛି, କେହି କାହାର ଦୁଆରକୁ ଯିବାକୁ ନାହିଁ, ଉଠାଉଛି କିଏ ? ତେତେବେଳକୁ ଗେହେଇର ବୟସ କୋଡ଼ିକରୁ ଉଣା । ବହୁଟା ଦରୁ ବାହାର ନାହିଁ—କାହାକୁ ବା ତିହେ, କାହାକୁ ଡାକିବାକୁ ଯିବ — ଆୟୁଷ୍ଟ ବା କିଏ ? ଗେହେଇ ତେତେବେଳେ ଦେଖିଲ ଯେ ରୂପିଆଢ଼ ଅନାର—କଣ କରିବ ? ବୃଦ୍ଧାବଣୀ ଚଉରଟି ମହିବାହାରେ—ଶାଶ୍ଵତରେ ଗୋଡ଼ଦେବା ଦିନରୁ ସେ ବୃଦ୍ଧାବଣୀଙ୍କୁ ବଡ଼ ଭକ୍ତି କରେ । ଗୋଜ ଗୋବରି-ପାଣିରେ ଲିପାପୋତ୍ତ କରିଦିଏ, ବଳିତାଟିଏ ଜାଳ ସଞ୍ଜ ଦିଏ, ବେଳରେ ପଟକା ପକାଇ ତେର ବେଳଯାଏ ଜୁହାର ହୁଏ । ବୃଦ୍ଧାବଣୀ ଉପରେ ତାର ଘର ଭକ୍ତି—ତା ଜାଣିବାରେ ବୃଦ୍ଧାବଣୀ ସମାର ଆତ୍ୟାତ କରୁଛନ୍ତି— ସମସ୍ତଙ୍କ ଦୁଃଖ ରୁହାର ଶୁଣନ୍ତି । ବୃଦ୍ଧାବଣୀଙ୍କୁ ଗୁହଁ ତେର କାନ୍ଦିଲ ତେର ମୁଣ୍ଡିଆ ମାରିଲ—ତେର ପ୍ରାର୍ଥନା କଲ । ତେତିକିବେଳେ ଘର ଗୋଟାଏ ହେମନ୍ତ ବାନ୍ଧିଲ—ପଣତ କାନ୍ଦାଟା ଅଣାରେ ଭକ୍ତି ଦେଲ— ଗୋଟି ଗୋଟି କର ମୁରଦାରକୁ ଯୋହାର ଯୋଷାର ମଣାଣିର ଫୋରାଟି ଦେଇ ଥାସିଲ । କେତେବେଳେ ମନ ଟିକିଏ ଭାବର ଗଲେ ବୃଦ୍ଧାବଣୀ, ବୃଦ୍ଧାବଣୀ ମା; ମା—ମା—ମା—ବୃଦ୍ଧାବଣୀ ବୋଲି ପାଟିକରେ— ହେମନ୍ତ ବାନ୍ଧିପାଏ ।

ଏତେବେଳେ ଗେହେଇ ଦରକୁ ଏକୁଣ୍ଡିଆ, ମଟୁଣ୍ଡିଆ'ରେ ଏହ । ଏହ ଏକବାଣ୍ଡିରେ ଦୁଇ ବଖର,

ଦର ଲଗାଇ ଆଗରୁ ଦରିଛି, ପରେଛିରେ ଅଗ ପଦାକୁ ବାହାରିବ'ର ଦୁଆର । ଦର ଦୁଇ ବଖରରୁ ସାନବଖରିଟିରେ ରନାବତା, ଶିଆପିଆ କରେ, ବଡ଼ ବଖରିଟି ଶୋଇବା ଦର—ପେହିଦରେ ସାନ କଇରିଟିରେ ଧାନ ଥାର ମାଳମତା ବୋଇଲେ— ପାଣ୍ଡିଆ କୁଣ୍ଡେଇ କଂସା ବାସନ ଦିଣ୍ଡେ ରଖେ । ଗୋଟିଏ ପାଖ ପରେଛିଲଗା ରୂପିଆରେ ତିକିଟିଏ ପଡ଼ିଛି, ତାହା ଆଗପାଣ ରୂପିଆରେ ଗାନ୍ଧି ବାହୁଣ୍ଡ ତିନିଟା ବନା ।

ବାଢ଼ ଛୁଟିଗଲା—ଲୋକେ ଆପଣା ଆପଣା ଦୁଃଖ ଧନାରେ ଲାଗିଲେଣି । ଗେହେଇ ଦରର ଆଗ ଦୁଆର କବାଟଟି କିଳ ଦେଇ ଘର ମଧ୍ୟର ଆପଣା ଧନାରେ ଲାଗିଥାଏ । ବେଳ ବୁଦ୍ଧିଲେ ଧାଇ ପଡ଼ିଶାଙ୍କ ଦୁଆରକୁ ଯାଇ ବହୁ ଦ୍ଵିଅଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଦୁଇଟା କଥାଭାଷା ହୋଇ ଆସେ । ସଞ୍ଜ ବାଜିଲେ ବୃଦ୍ଧାବଣୀ ଚଉର ଆଗରେ ସଞ୍ଜପଟି ଜାଳ ଦେଇ, ମା ବୃଦ୍ଧାବଣୀ କହି ଦକ୍ଷିଧ୍ୟାଏଁ ଜୁହାର ହୁଏ, ଆପଣାର ଦୁଃଖ ସୁଖ କଥା ଜଣାଣ କରେ, ବୃଦ୍ଧାବଣୀଙ୍କଠାରୁ ବର ମାଗେ । ବାଧକା ପଢ଼ିଲେ ବୈଦ୍ୟ ପାଖରୁ ଅର୍ପଣ ଶାଇବାର କେହି ଦେଖିନାହିଁ, ତେତେବେଳେ ଚଉର ଆଗରେ କତର ଶଣ୍ଟେ ମେଲିଦେଇ ଅଛା ପଡ଼ିଥାଏ—ମନଦୁଃଖ କଥା ଜଣାଉଥାଏ, ତାହାର ନିଶ୍ଚୟ ବିଶ୍ୱାସ, ବୃଦ୍ଧାବଣୀ ସମାରର କର୍ତ୍ତା । ଆଉ ଧର୍ମ କଥା କେଉଁଠାରୁ କିଛି ସେ ଶୁଣି ନାହିଁ । ଗେରସ୍ତ ଶାଶ୍ଵ ମରିବା ବେଳେ ଶୁଭ ଦ୍ଵିପୂରେ ସବୁ ଲାଗି ଯାଇଛି— ଦରେ ଅଉ କିଛି ନଥୁଲା—ହେଲେ ସେ ଦିନକ ପାଇଁ କାହାର ଦୁଆରେ ଅଦୁର୍ଯ୍ୟା ହୋଇ ନାହିଁ । ଦରେ ତିନୋଟି ଗାନ୍ଧି, ପଡ଼ିଆ ଉଠିଆ ବରଷ ଲାଗାଣି ଦୁଧ । ଦୁଧପରୁ ବିକଦିଏ, ପାଏ ଅନ୍ତେରେ ଦହି ବସାଏ । ଲାହୁ ପାଣିମନ୍ଦାଳ ତରକାରୀ କରେ, ପିଅ ଟିକିଏ ଟିକିଏ କମାଇ ସେରେ ଅନ୍ତେରେ ଖେଲେ ବିକଦିଏ । ଶଶୁର

ରୁଷଜମି ଦୁଇମାଣ ବଖରରେ ଲଗାଇ ଦେଇଛି । ବାଡ଼ିର ମହି ବାହାର ‘ନିପତ୍ତାତ୍ତ୍ଵରେ ଦୁଇଟା କଣାରୁ ମଞ୍ଜି’, ଦୁଇଟା ପୋରମଞ୍ଜି ଲେଳ ଜାଣି ପୋତି ଦିଏ—ଫଳ କଲଳ ଘର ତିଆଣ ବାହାରେ ବିକାବିକ କରି ଦୁଇ ରୂପି ଅଣା ହାତପୋଠ କରେ । ଧାନ ଏକା ଉହାଁ-ଏ—ଶୁଣାଏ, ନଗି ଖଣ୍ଡକରେ ସୁଙ୍ଗାଇ ଏକା ଧପଡ଼ ଧପଡ଼ କରି କୁଟି ପକାଏ, ଆଉ କାହାରିକୁ ଡାକେ ନାହିଁ । ସବୁବେଳେ କବାଟକିଳା—ଇଚ୍ଛା ତା ଦୁଆରକୁ କେହି ନ ଆସୁ । କେହି ବହୁ ଦୁଆସୁଣି ହେଲେ କେବେ ତା ଦୁଆର ମାଡ଼ନ୍ତି ତାହା ବି ଖୁବ୍ ଦରକାର ପଡ଼ିଲେ । ଭୁଲ ଭଟକାରେ କେହି ମିଣିପଲେକ ଦୁଆରକୁ ଆସିଲେ ଭିତରେ ଥାଇ କଥା କହେ, କବାଟ ଫଟାଏ ନାହିଁ । ତର ଦୁଆର ଶୁଶ୍ରୁଣିଟା ଧରି ଦିନକୁ ତନିଥର ଓଳାଉଥାଏ—ଅଳିଆ ବୋଲି ଦେଖିବ ନାହିଁ । ଛଟକ କରି ଦେହରେ ଗହଣା ଗାଁ ଦିଶ୍ଚି ଲଗାଇବା—ମୁଣ୍ଡ କୁଣ୍ଡାଇବା କେହି ଦେଖିନାହିଁ—ହେଲେ ଦେହର ଲୁଗାଶୁଣିକ ସବୁବେଳେ ସଫାସୁତର । ଭାତ ତିଆଣ ତ ଦରେ—ଜାଳରୁ ଦସି ବଳିପଡ଼େ, ତେତିକରେ ଲୁଣ ତେଲ ଚଳିଯାଏ । ଏକାବେଳକେ ହାଟରୁ ଥରେ କଣି ପକାଇ ଥାଏ, ମାସେ ଦି ମାସ ଚଳିଯାଏ । କଥା ପଡ଼ିଲେ, ଗେହେଇ ହାତରେ ଦୁଇ ରୂପିଣି ଟଙ୍କା ଅଛି ବୋଲି ଗାଁଲେକେ କହି ପକାନ୍ତି—କେହି ହଜାର ହଜାରିଦିଏ ।

ଗେହେଇ ସୁନ୍ଦର, ପୃଷ୍ଠ ସୁବଣ୍ଣ—ଯିମିତି ସେମିତି ସୁନ୍ଦର ଦୁଇ—ଶବ୍ଦ ପରଶରେ ଗୋଟାଏ । ଦେହ ଗଠଣଟା ଏମନ୍ତ ନିର୍ମାଣ ଯେ, ଅସହଜୀ ମାଇକନିଆଟାଏ ଖୁବ୍ ପାରିବ ନାହିଁ । ତେଣେ ତମ ପୁଣିଆ ଚହଟଗୋଟା ନ ହେଉ—ହେଲେ ତାକୁ ଗୋଟା ବୋଲିବାକୁ ହେବ । ଦରେ ଥାଏ ଏକୁଟିଆ । ଭଲମନ୍ତ ଲେକେ ସବୁ ଗାଁରେ ଥାନ୍ତି—ଏ ଗାଁରେ କଣ ନାହାନ୍ତି ? କେହି ଦୁଷ୍ଟ ଭେଣ୍ଟିଆ ତା ଆଡ଼କୁ ଅନାଇଲେ

କିମ୍ବା ଅକୁ ତାକୁ ଲଗେଇପରେ ଟାପୁରାଟୁପୁଣ୍ୟ କଥାଟାଏ କହିଦେଲେ ଗେହେଇ ପାଟି ଫିଟାଇ କାହାରିକୁ କିନ୍ତୁ ରାଗିମାରି ଗାଲିଗୁଲଜ କରେ ନାହିଁ ସତ; ହେଲେ—ତା ଆଡ଼କୁ ଏମନ୍ତ ଗୋଟାଏ କଟମଟିଆ ରୂପାଣି ରୁହେଁ ଯେ, ତାହାର ଆମାପୁରୁଷ ତମକିଯାଏ—ଉରେ ପଳାଇ ଯିବାକୁ ବାଟ ଦିଶେ ନାହିଁ । ସଂମାନଙ୍କର ନେଷ୍ଟଦୃଷ୍ଟିରେ ଏମନ୍ତ ଗୋଟାଏ ତେଜ ଥାଏ ଯେ, ଯେପରି ପୁରୁଷ ହେଉ ପଛକେ କନ୍ତୁଷିତ ନେଷ୍ଟରେ ସେମାନଙ୍କୁ ରୁହିବାକୁ ସାହସ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଗେହେଇ ସାଇଦ୍ଵିଶା ସମସ୍ତଙ୍କ ଦୁଆରକୁ ଯାଏ । ମାଇକନିଆ ପଳରେ କେଉଁଠି କଳଗୋଳ ହେଲେ ଧାର୍ଯ୍ୟର ଭାଙ୍ଗି ଦେଇ ଆସେ । ସେ ତ ନିଜେ କାହାର ସାଙ୍ଗରେ କଳ କରେନାହିଁ—ଆଉ କେହି କଳଗୋଳ କରୁ, ଏଇଟା ତାହାର ଇଚ୍ଛା ନୁହେଁ । ଶାଶ୍ଵ ବହୁ କଳ—ଦୁଇଜଣୟାକ ଗେହେଇ ପାଖରେ ଫେରଦ । ସେ ସବୁ ଜାଗାରେ ନୁଆଁଣିଆ ପଟ ଧରି ରୁଲେ । ଗେହେଇ କଥା ନ ଶୁଣିଲେ ରଷା ଅଛି—ଛଟା ମେଲି ମୁଣ୍ଡ ଦିକଢା କରି ଦେବ ପର ! ଗେହେଇକୁ ତଣିବାକୁ ଗ୍ରାମରେ ଲୋକ ଅଛନ୍ତି, ହେଲେ, ସେ କାହାରିକୁ ତରେ ନାହିଁ—ସବୁଥରେ ସେ ଅଭୟା—ସବୁବେଳେ କହେ—‘ତର କାହାକୁ, ଭୟ କାହାକୁ—ଠାକୁର ଅଛନ୍ତି ରୂପି ବାହାକୁ’ । ଗେହେଇ ମାଇକନିଆ ପଳରେ ରସିକା—ପୁରୁଷ ମହିଳରେ ପାଣାଣି—ଦୁଷ୍ଟ ଲେକମାନଙ୍କ ସାକ୍ଷାତରେ ସପିଣୀ ।

ଗେହେଇ ଗୋଟାଏ ଭଲ ରୁଣ ଶିଖିଛି—ଧ କିମଣି ଜାଣେ । କେହି ଡାକିଲା ଭଲ—ନ ଡାକିଲା ଚିନ୍ତା ନାହିଁ । ଗ୍ରାମରେ କାହାର ଧର କଥା କାନରେ ଦଢ଼ିଲ ତ ହାଜର—ପରସା କରୁଥିବି ଲୋଭ ନାହିଁ, ସେପରି ନ ଥିଲା ଜାଗାରେ ହାତରୁ ଦି'ପଇସା ପଡ଼

ପଛକେ, ପୁଆଣୀ ସାନ୍ତ୍ଵମ ଦେବାୟାଏ ଦିନକୁ ଦଶଥର ଦୁଆରକୁ ଧାର୍ଯ୍ୟବ । ହେଲେ ଭଲ ଭଲ ଲୋକ ଘରେ ମାଉସୀ ଭଲିଆ ମୁରଗୀ ସ୍ଥିମାନେ, ମା ଲୋ, ଝିଆ ଲୋ—ସୁଆଗିଆ କଥା କହି ନ୍ତା ଲୁଗା ଖଣ୍ଡେ ତାକୁ ପିନ୍ଧାଇ ଦିଅନ୍ତି । ଦରକୁ ଆସି ଲୁଗା ପାଲଟିବା ବେଳେ ଦେଖେ, ପଣ୍ଠି କାନିରେ କେତେଟା ଟଙ୍କା ବନା । ଘରେ ବେତପେଡ଼ିର ମାଇକନିଆ-ବେଡ଼ଣ ନୃଆଲୁଗା ଭର୍ତ୍ତି । ଗାଁରେ କେହି ମାଇକନିଆ ବାଧାକ ପଡ଼ିଲେ ତାହାର ସଦି କେହି ନ ଥାଏ, ବ୍ୟାକ ଜଣି ବସିବ । ୦ଣ୍କା ୦ଣ୍କି କେତେଟା ଓଷଧ ବି ଜାଣେ, ଏଥିଲାଗି ଗାଆଁରେ ତାକୁ ସମସ୍ତେ ମାନନ୍ତି । ସେ କାହାର ଅନ୍ତା, ଧର୍ମଝିଆ, ଝିଆସା, ପୁରୁଷୀ—କାହାର ବଉଳ, ଆମ୍ବକଣ୍ଠ, କାହାର ବା ସଙ୍ଗାତ । କାହାର କାହାରିକୁ ଟାପରାର ସଉତ୍ରୁଣୀ ବୋଲି ଡାକେ । ସେ ଡାକତ୍ତକରେ ଲେଖାଯୋଗୀ ଲଗାଏ ତାହା ନୁହେ, ସେ ଯାହାକୁ ଯାହା ଡାକେ, ତାକୁ ସେହିପରି ମଣେ । ଗାୟାକ ତାହାର ଆପଣା ଲୋକ । ତାର ଗୋଟିଏ ସଙ୍ଗୀ ବିରଦ୍ଧ ଅଛୁ—ଦିନଯାକ ଦର ଭିତରେ ତା ସାଙ୍ଗରେ କଥା ଭାଷା ହୁଏ, ତାକୁ ସବୁ କଥା ପରିବରେ—ଦିନେ ଦିନେ ହାତରେ ପାଇଟି ନ ଥିଲେ ତା ସାଙ୍ଗରେ ବସି ମିଛରେ କଳିଟାଏ ଲଗାଇଥାଏ । ବିରଦ୍ଧିଟା ବି ଦିନଯାକ ପରେ ପରେ ଗୋଡ଼ାଇଥାଏ, ସାଙ୍ଗରେ ଖାଏ, ପାଖରେ ଶୁଏ । ଗେହେଇର ଗୋଟାଏ ଭାରି ଦୋଷ, କାହାର ମିଛ ବଢ଼ିମା ସହି ପାରେନାହିଁ ।

-୧୦-

ଚୂଦମଣିର ମଙ୍ଗଳ କୃତ୍ୟ

ଯାସ୍ୟତ୍ୟଦ୍ୟ ଶକୁନ୍ତକେତି ହୃଦୟଂ ସପ୍ତଶତିକଣ୍ଠପୁ
ଅନବାସ୍ତୁରେପରେଧୁ ଗନ୍ଧତଂ ଚନ୍ଦାଜନ୍ତୁଂ ଦର୍ଶନଂ ।

ବୈକୁଣ୍ଠମ୍ ମତତାବଦ୍ୟତାମହୋ ସ୍ନେହାଦରଣେଷୀକଷ୍ଟଃ
ପୀତ୍ୟନେ ଗୁହଣୀକଥଂ ନ ତନୟା ବିଶେଷଦୁଃଖୋରବେଶ ।
(ଅଭିନନ୍ଦନକୁନ୍ତଳା) ।

ଶା ଶା ଶା ପ୍ରତାପଉତ୍ତର ମଳୀ ଉତ୍ତରରାପୁଙ୍କ ସହିତ
ଚାନ୍ଦମଣିର ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ ବଢ଼ିଗଲଣି । ଅଣୀ ନବେ
ବର୍ଷର ଧୂରୁଣା ପୁରୁଣା ବୁଢ଼ାମାନେ କହନ୍ତି, ଏପରି
ବିବାହ ଉତ୍ସବ ଭୂମଣ୍ଡଳରେ କେବେ ଦେଖା ନ
ଥିଲା । ବିବାହ ଉତ୍ସବେ ଦଶ ପଦର କୋଣ ଗ୍ରାମର
ଲୋକେ ସେହି କଥା ଗାଇ ହେଉଥିଲେ । କେହି
କଳିକତା ଓ କଟକରୁ ଆସିଥିବା ବାଣ କଥା, କେହି
ନାଟରଙ୍ଗ କଥା, କେହି ବିଳେଇତ ଆଲୁଅ କଥା କହି
ହେଉଥାଏ । ଅନେକ ଲୋକ ବର-କନ୍ୟା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ
ଲାଗିଥାନ୍ତି—ଏପରି ରୂପ, ଏପରି ଗୁଣ ମାନବ ଲୋକରେ
ହୁଏ ନାହିଁ । ଏମାନେ ସ୍ଫର୍ଗର ଦେବ ଦେବୀ । ବର
ଗହଣରେ ଗୋଟି ଗଣନ୍ତା ଶହେ ଖଣ୍ଡ ସବାର ଆସିଥିଲା ।
ହାଣୀ, ଘୋଡ଼ା, ଓଟ ତେର ଥିଲେ, ପାଇକ ପଇଦଳ
ବେଠିଆ କୋଠିଆ ପ୍ରଜାପାଠକ ଅଗଣନ୍ତା, ଦେଖଣାହାଣୀ
ଗଣେ କିଏ ? ବିଭା ଆଠିନ ଆଗରୁ ସାନ୍ତ ଦାଶରଥୀ
ଦାସେ ଗ୍ରାମରେ ଦିର ଦିର ବୁଲ ନିମନ୍ତଣ କରି
ଆସିଥିଲେ । ସରସ୍ଵତୀ ଦେଇ ସ୍ଥିମାନଙ୍କ ହାତ ଓଠ
ଧରି ମା ଲୋ-ଅପା ଲୋ--ଝିଆ ଲୋ, ଯାହାକୁ ଯେ
ରକମ, ପୁଆଗିଆ କଥାରେ କହିଲେ, ଗୁରୁ ତୁମମାନଙ୍କ
ଝିଆ, ତୁମେମାନେ ଯାଇ ତାହାର ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ
ବଢ଼ାଇବ । ଗେହେଇ ଦୁଆରେ ଆଠିନ ଆଗରୁ
କୋଳପ ପଡ଼ିଛି । ସରସ୍ଵତୀ ଦେଇ ତାକୁ କାନି ଶଣୁଳା
କରି ଧରିଛନ୍ତି । ସେ ବି ଶିଆ ପିଆ ପାହୋର ଗଲଣି ।
ପାଇଟି ତୁଲେଇବାକୁ ତା ସମକର କିଏ ? ସମସ୍ତେ
କହନ୍ତି, ସରସ୍ଵତୀ ଆଉ ଗେହେଇ ଯୋଗେ କାମ ନିଭିଲା ।
ଦାସେ ତ ଭକୁଆ ହୋଇ ବସିଥାନ୍ତି । ଅଭିନ୍ଦା ମଙ୍ଗଳ
ହଳଦିପକା ଦିନରୁ ଗାଁର କି ମରଦ, କି ମାଇକନିଆ
ସମସ୍ତେ ଦାସଙ୍କ ଦୁଆରେ ଦାଶଳ । ପରବର୍ତ୍ତ ନାହିଁ

ଓରି ନାହିଁ, ଯାହା ଆଗରେ ଯେଉଁ ପାଇଟିଟା
ପଡ଼ୁଛି ସେ ତାକୁ ପେଳି ନେଉଛି । ସମସ୍ତେ ମଣିଛନ୍ତି
ଆପଣାର କାମ । ବୋଲିଲା, ‘ନ ଦେବୁ ଧନ, କହିବୁ
ଦିବ୍ୟ ବଚନ ।’ ସରସ୍ତା ଦେଖିଙ୍କ ମଧୁର ବଚନରେ
ସମସ୍ତେ କଣା ।

ଦାସଙ୍କ ଘରର ଚଳାଚଳ କଥା ଉତ୍ତରବୟ
ଉଥାପକୁ ଅଜଣା ନ ଥିଲା । ସଦର ଶୁନୁକରଣରେ
ରଜାଧର ପଞ୍ଜନାୟକେ ଦିନେ ରୁକୁଣାଦେଖିପୁରକୁ
ଆସି ଦାସଙ୍କ ସହିତ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ କଥାଭାଷା ହୋଇ-
ଥିଲେ । ପଞ୍ଜନାୟକେ ଯେ ସବୁକଥା ପକାଇଥିଲେ,
ସେଥିର ସାର ମର୍ମ ଏହି--ବରଙ୍ଗ ଗହଣରେ ତ ତେର
ତେର ଲୋକ ଆସିବେ—ସେମାନଙ୍କ ଚଳାଚଳ ଭଳିଆ
ଉତ୍ତରବୟଙ୍କ ଉଥାସରୁ କିଛି ଆସିଲେ ଭଲ ହୃଅନ୍ତା
ନାହିଁ ? ପଞ୍ଜନାୟକେ କରଣ ପିଲା, ଜାଣିବା ଶୁଣିବାରେ
ଗୋଟାଏ ପୁରୁଣା ଲୋକ—ସବୁ କୁଳ ମହିନ୍ଦ୍ରକୁ ଜଣି
କଥା କହିବା ତାଙ୍କଠାରୁ ଆଉ ଅଧିକ କାହାକୁ ଜଣା ?
ସେ କଣ ଟାଉ କରି ଗୋଟାଏ କଥା କହି ବସନ୍ତେ
ସେ, ଉତ୍ତରବୟ ସାନ୍ତ ତୁମ୍ଭୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବେ ?
ଦାସେ ଆପଣା ବଳକୁ କଷି ଧସପସ ହେଉଥିଲେ,
ଏଣେ ସରସ୍ତା ଦେଖିଙ୍କ କାନରେ ଯିମିତି କଥାଠା
ବାଜିଗଲା, ଧାର୍ଯ୍ୟାସି କହିଲେ, “ନାହିଁ--ନାହିଁ--
ନାହିଁ--ନାହିଁ--ସେ କଥାଠା କେବେ ହେବାର
ମୁହଁଁ ।” ସରସ୍ତା ଦେଖିଙ୍କ ବାପ ଅମଳରୁ ଆଉ ଶୁଣୁର
ଅମଳରୁ କିଛି ଜମି ଜମା ଥିଲା -ରୁକୁଣାଦେଖିପୁରକୁ
ଆସି ଦାସଙ୍କ ଜରିଆରେ ସେ ସବୁ କକିବାକି ପକାଇ
ଟଙ୍କାଠା ପେଡ଼ିରେ ବାନ୍ଧ ଆପଣା ପାଖରେ ରଖିଥିଲେ,
ସବୁ ବାହାର କରି ପକାଇଲେ । ଦାସେ ତେର ଓଜର
ହାଲ କଲେ; ମାସ ସରସ୍ତା ଦେଇ କହିଲେ, “ଆଉ
କେଉଁ ଦିନକୁ କାହାପାଇଁ ? ଯାହା ଲୁଗି ଛଞ୍ଚିଥିଲି ତା
ପିଛେ ପାଉ ।”

ଦେଶ ବେଘର ବା ଆପଣା କୁଳମାନକୁ ନ
ଅନାଇ ସବାର ଖଣ୍ଡନରେ ବସି ସରସ୍ତା ଦେଇ
ରୂଦମଣି ଗହଣରେ ଗଡ଼ ନରପୁରକୁ ରାଜିଗଲେ ।
ରୂଦମଣି ମେଲଣିବେଳେ ଗୁଁଁ ଗୋଟାକଯାକ ଉଛୁଳି
ପଡ଼ିଲା, କି ଧୀ କି ପୁରୁଷ ସମସ୍ତେ ଡକା ପକାଇଲେ,
ରୂଦମଣି ଯେମନ୍ତ ସମସ୍ତଙ୍କର ହିଅ । ପିତା ମାତାଙ୍କ
ଆକୁଳ ଫନ୍ଦନ କଥା ଆଉ କଣ କହିବୁଁ ? ବର୍ଷକଯାକ
ଦାସଙ୍କ ଘରର ଦାଣ୍ଡ କବାଟ ଉଦୁଆଁ ହୋଇଥିବାର
କେହି ଦେଖିନାହିଁ ।

—

-୧୧-

ନଟବରର ବିବାହ

କୁଟିର ମିଆଦ ସରିଗଲା । ନାଜର ଦାଶଚଥୁ ଦାସେ
ଘରର ଚଳାଚଳ ଭାର ବଡ଼ପୁଅ ବାନାବର ହାତରେ
ଦେଇ କଟକ ରାଜି ଆସିଲେ । ସାଙ୍ଗରେ ଅଜଲେ
କେବଳ ସାନପୁଅ ନଟବର ।

ନଟବର ବର୍ତ୍ତମାନ କଟକ କିଲଟା ମୁନ୍ସୀ-
ଶାନାର ତୌଜିନବିଷ କାମ ଶିଖିଛନ୍ତି । ଦୁଇ ତନିବର୍ଷ
ବହିଗଲଣି, ନଟବର ବର୍ତ୍ତମାନ ପିଲଟିଏ ମୁହଁନ୍ତି,
ମୁଣ୍ଡକୁ ହାତ ପାଇଲାଣି । ସଞ୍ଜ ବ ଜିଲ୍ଲା ତ ସେ ବଜ'ର
ବୁଲ ବାହାରିଲେ—ଦିନେ ଦିନେ ବସାକୁ ଫେରିବାକୁ
ରାତି ତେର ହୋଇଯାଏ—ଦାସେ ଦିନଦାର ହୋଇ
କିଛି କଥା କହିଲେ, ମୁହଁଁ ମୁହଁଁ ଠୋ ଠୋ ଜବାବ
ଦେଇ ବସନ୍ତ । ବାପର ନିଜାନ୍ତ ଅବାଧ, କାମ ପାଇଛି
ଭଲ ମନରେ କିଛି କଥା କହିଲେ ମୁହଁଁ ମେ.ଡ଼ିଦେଇ
ରାଜିଥାନ୍ତ । ଦାସେ ପୁଅ ଚରିଷରେ ଏମନ୍ତ କିଛି
କଥା ଦେଖିଲେଣି, ତାହାକୁ ଅବିବାହିତ ଅବସ୍ଥାରେ
ରଖିବା ଏଣିକ ନିରାପଦ କଥା ମୁହଁଁ । ବର୍ଷବାନବ
ପାଞ୍ଚ ଜଣ ବି ଆସି କହି ଗଲେଣି, ତେଣୁଆଁ ପୁଅ,

କଟକ ପରି ଜାଗା, ସେମାନେ କି ମୁଁ କଥାରେ
ସମ୍ବଲା ପଡ଼ନ୍ତି ? ଦାସେ ବୁଝିଲେ କଥାଟା ମିଛ ବୁଝେ ।
କନ୍ୟା ଖୋଜା ଲୁଗିଲା—ସେଇଟା କଣ ପଦାରେ
ପଡ଼ିଛି, ଧାଇଁପାଇଁ ଗୋଟାଇ ଆଣିଲେ ହେଲା । ଦଶ
ଜାଗାରେ ଦଶ କଥା ଚଳିଲା—ଘର ଭଲ ତ କନ୍ୟା
ଭଲ ନୁହେ—କେଉଁଠି କନ୍ୟାଟି ଖୁବ୍ ବଡ଼, କେଉଁଠି
ଖୁବ୍ ସାନ । ହେଲା ତ କୋଷ୍ଟୀ ଅମେଳ । ଦାସେ ଲୁଗି
ଲୁଗି ନାକେଦମ ହୋଇ ଗଲେଣି । ବର୍ଷେକାଳ ବିତ
ଗଲୁଣି—କଥା କିନାରା ଲାଗୁନାହିଁ । ଶେଷରେ ଦାସେ
ଭାର ଗୋଟାଏ ଦିକଦାର ହୋଇକହିଲେ, “ଦୂରକର !
ଆଉ ଏତେ ବୁଝାବୁଝି କରିବ ନାହିଁ । ଏଇଥର
ଯେଉଁଠୁ କଥା ଆସିବ, ସେଇଠି କରିବ ।” ଶେଷରେ
ଜବାବ ଅଇଲା, କିଲେ ଦୂରଶୟୁର ଅସୁରଗଡ଼ିଆ ମୌଜା
ଛକଡ଼ି ପକନାପୁକଙ୍କ ଦେଇ । କନ୍ୟାଟି ଘରଯୋଗ୍ୟା—
ବୟସ କୋଡ଼ିଏ, କୋଷ୍ଟୀ ଅଣାଇ ବୁଝାବୁଝି ହେଲା ।
ଶ୍ରୀ ନାପୁକେ ଦୁଇଜଣଙ୍କ ଟିପଣୀ ଭୁଲୁରେ କାଟି ବୁଝାବୁଝି
କଲେ । ଶ୍ଲୋକ ପଡ଼ାପଡ଼ି କଲେ, ଶେଷରେ ଖଡ଼ି
ଗୋଟାଳିଟି ତଳେ ଥୋଇଦେଇ କହିଲେ, ବୁଝିବା
ହେଲେ ଦାସେ, “ଶହ ପରିଶରେ ମେଳକଟାଏ
ଦେଖିଲି । ନଅଟା ମେଳକରୁ ଆଠଟା ଏକାବେଳକେ
ଠିକ୍—ଦୁଇ ଜଣଙ୍କର ଶଣ ବି ମିଳିଯାଇଛି—ବୋଇଲା
ଦୁଇଙ୍କର ଅସୁରଗଣ । ଦାଶରଥ ଦାସେ କିଞ୍ଚିତ ରଙ୍ଗଳ
ହୋଇ ପରୁରିଲେ, “ଅସୁରଗଣ କଣ ଶ୍ରାନ୍ତାପୁକେ ?”
“ନାହିଁ” ନାହିଁ, ଏଇଟା ହେଲା ଜ୍ୟୋତିଷ ଶାସ୍ତ୍ରର
ମେଳକ କଥା । ଦୁଇ ଜଣଙ୍କର ଏକା ଶଣ ହେଲେ
ବଡ଼ ଭଲ ମେଳରେ ରହିବେ—କଳିକଳିଆ ଲୁଗିବ
ନାହିଁ । ଆଉ ଦେଖୁଣ୍ଟି କନ୍ୟାଟିର ମେଲକଟା,
ଧନ୍ୟାନରେ ବୃଷ ଚନ୍ଦ୍ର ଏକାବେଳକେ ସେ ଦରକୁ
ମାଡ଼ିବସିଛୁ—ବୁଝରେ ଚନ୍ଦ୍ର ତୁଙ୍ଗୀ । ଧନ ଦିନେ ଛୁଡ଼ି
ହେବନାହିଁ—ତନ୍ତ୍ର ମହାଦଶା ପଡ଼ିଲ ବୋଲି ଜାଣ,
ଏଇ ଦଶା ପଡ଼ିଲେ ସେ ଗୋଟାଏ ରଣୀ ହୋଇ ପଡ଼ିବ ।
ଏ ଦଶା ପଡ଼ିବାକୁ ବାକି ରହିଲା ଦୁଇମାସ ଥିଲା

ଦିନ । ବର୍ଷିମାନ ଭ୍ରେଗ କହୁଛି ବୁଧ ଦଶା । ହେଲେ
—ଏ କୋଷ୍ଟୀରେ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଦୋଷ ରହିଛି ।
ଜାତକର ଫଳାଫଳ ଲୁଗୁଇବାକୁ ପାଠରେ ମନା—ନ
ବୋଲିବି କପରି ? ପଞ୍ଚମ ପ୍ଲାନେର ରହିଛି ମଙ୍ଗଳ,
ପୁଣି ତାକୁ ଦେଖୁଣ୍ଟି ଶନ । ହେଲେ କଣ ହେଲା
ଏକପାଦ ମାସ ଦୃଷ୍ଟି ।

“ପାଦେକ ଦୃଷ୍ଟି ଦଶମ ତୃଷ୍ଣୟେ
ଦୁଇପାଦ ଦୃଷ୍ଟି ନବପଞ୍ଚକେଷୁ ।
ଦ୍ୱିପାଦ ଦୃଷ୍ଟି ତୃତୀୟକେଷୁ
ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟି ସମସ୍ତପ୍ରକେଷୁ ।

ଏପରି ହେଲେ ସନ୍ଧାନ ପଷ୍ଟରେ କଷ୍ଟ ।”

ଦାସେ—ଦୋଷ ମେଣିବାର କି କିଛି ବାଟ ନାହିଁ ?

ଜ୍ୟୋତିଷେ—କ୍ଯା ନ ଥିବ ? ରକ୍ଷିମାନେ କଣ
କିଛି ଗୁଡ଼ିଛନ୍ତି ? ଦାନେ ଦୁର୍ଗତି କ୍ଷୟ—ବନାପନା
ରାତରେ କିଛି ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ର ଦରକାର । ସେଥର ଡାବ ମୁଁ
ପଛନ୍ତେ ଦେବ ।

ସବୁ ହେଲା, ଦରଟି ବି ଭଲ, ଶ୍ରେଷ୍ଠ କରଣ,
ହେଲେ ଦାସେ ଯେତେବେଳେ ଶୁଣିଲେ କନ୍ୟାଟିର
ବାପ ଛକଡ଼ି ପକନାପୁକେ ଗୋଟାଏ ଜମିଦାର ଘରେ
ପିଆଦା ଥିଲେ—ଗୁରୁବର୍ଷ ହେଲା ମରିଛନ୍ତି—ଦିଧବା
ମା ଦରଦ୍ଵା—ଆଠର ବର୍ଷର ଭେଣ୍ଟିଆ ପୁଅ ଘରେ—
ତାଙ୍କ ମନଟା କମିତିକା ପଛପଛହେଲା । ଏଣେ ନଟବର
ସବୁକଥା ଶୁଣି ଗୋଟାଏ ହଟ ଧରିଲ, ସେହି କନ୍ୟାକୁ
ଦିଶା ଦେବ । ଦରଦ୍ଵାର କନ୍ୟା ହେଲେ କଣ ହେଲା—
ସୁଲକ୍ଷଣା ତ—ରାଜରାଣୀ ଦେବ, ଆଉ କଣ ଲୋଡ଼ା ?
ନଟବରର ମତଲବ ଏଣିକି ଆଉ ରକମ—ବାପେ
ଯାହା କହିବେ, ସେ ତାହାର ଓଲଟା କାମ କରିବ ।
ବାପ ସେ ଉଠିବାକୁ ଜାଣେ ନାହିଁ—ସେ ଏଣ୍ଣେନ୍ସ ପାପ

କରିଛି, କେତେ କିତାପ ପଡ଼ିଲଣି, ସବୁ କଥା ବୁଝି ସମଜି ପାରେ । ମା ଆଉ ଧାରିମା ଧାର ବେହେର ପଠାଇ କନ୍ୟାକୁ ଦେଖି ଆସିବାକୁ କହିଲେ—ନଟବର ତାହା ମଧ୍ୟ ଭାଙ୍ଗିଦେଲ—କେଜାଣି ସେଥିରୁ ଗୋଟାଏ କିଛି ବଖନ୍ତି ବାହାରିବ । ମେଷ କୃଷ୍ଣ ପଞ୍ଚମୀ ରାତି ଛ ଦଣ୍ଡ ଉତ୍ତରେ ମନୀ ନଷ୍ଟ ପ୍ରଶ୍ନ ବେଳେ ବିଶ୍ଵଲଗ୍ନ ଛାର ହେଲ ।

ହେଉ ମୁହଁ ଦେଖା ଦିଅନ୍ତି । ଶବ୍ଦର ନଗଦ ପାଞ୍ଚଟି ଟଙ୍କା ଆଉ ଶାଶୁ ଗୋଟିଏ ସୁନା ମାଳିଧର ମୁହଁ ଦେଖି ଆସିଲେ ।

—୧୭—

ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ପତାପଉଦିତ ମନ୍ତ୍ର ଉତ୍ତରରୟ

ବାନାବର ଆଉ ରୂଦ୍ଧମଣିର ବିଘ୍ୟାର ଖରଚରେ ଦାସେ ଏପାଏଁ ସଳଖି ବସି ପାରି ନାହାନ୍ତି । ଏଣେ ନଟର ବିଘ୍ୟ ଟାଳି ହେଉ ନାହିଁ । ଗାଁରେ ବିଘ୍ୟ କରଇଲେ ଖରଚ ବେଶି, ବନ୍ଧୁ ବାରବ ପାଞ୍ଚ ଜଣକୁ ସଞ୍ଚୋକିବାକୁ ହେବ । ଗାଁ ପାଞ୍ଚଦର ପ୍ରିୟା ପ୍ରୀତି ନ ଲୋଡ଼ିଲେ ନୁହେଁ । ବିଦେଶରେ କିଏ ପରୁରେ— ତୁଳଣ ଭଳି କାର୍ଯ୍ୟଟାଏ କରିଦେଲେ ହେଲ । କଟକ ତୁଳସୀପୁରରେ ମାସକପାଇଁ ଗୋଟାଏ ବଜଳା ଭଡ଼ା କଲେ । ଗାଁରୁ ସ୍ତ୍ରୀ ମେନକା ଦେଇ, ବଡ଼ ପୁଅ ବାନାବର, ବଡ଼ବୋହୁ ଆସିଲେ—ଆଉ ଗଡ଼ ନରପତୁରରୁ ଅରିଲେ ଧାର ମା ସରସ୍ଵତୀ ଦେଇ । ବର ଯଦି ଅସୁରଗଢ଼ିଆ ଗ୍ରାମକୁ ବିଘ୍ୟ ହେବାକୁ ଯାନ୍ତି, ବରପଟୁଆର ଖରଚ ତୁଳଇବ କିଏ ? କନ୍ୟାର ଜନମା “ଅଦ୍ୟାନ୍ତ—ନିବଜ୍ଜତା,” ହେଲେ କଣ ହେଲା, କରଣୀର, କନ୍ୟାସୁନା ବୋଲି କି ଟଙ୍କାରୁଦ୍ଧିଏ ଗଣି ନେବେ ? ସେ କେବଳ ବିଘ୍ୟ ସକାଶେ ଘର ଲିପାତୋରୁ ଆଉ ଛାଣ ହାଣ୍ଡି ପାଗ ବଦଳାଇବା ପାଇଁ ନଗଦ ପଞ୍ଚାଶଟି ଟଙ୍କା ରୋକ ଠୋକ ଗଣିନେଇ କନ୍ୟା ବିଦା କରିଦେଲେ ।

ଠିକ୍ ଲିଗ୍ନୁରେ କଟକରେ ବିଘ୍ୟ ହୋଇଗଲ । ବର କନ୍ୟା ଜଞ୍ଜକଉଡ଼ି ଖେଳବେଳେ ଶାଶୁ ଶଶୁର ବହୁ ମୁହଁ ଦେଖି କିଛି ଟଙ୍କା ହେଉ ବା ଅଳକାର

ନୂତନ ଉତ୍ତରରୟ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ପ୍ରତାପ ଉଦିତ ମାନଙ୍କ ବୁଝାମଣାରେ ପ୍ରଜାପାଠକଙ୍କ ଆନନ୍ଦ କହିଲେ ନ ସରେ । ପେମାନେ କହନ୍ତି, ଏତେ ଦିନରେ କପାଳ ପିଣ୍ଡିଲ—ରାମ ରାଜ୍ୟ ପାଇଲେ । ପଛ ପଛ ଉତ୍ତରରୟ—ମାନେ ପ୍ରଜାକଣ୍ଠକ ନ ଥିଲେ ସତ୍ୟ—ହେଲେ, ତତ୍ପରତା ଖେଳ, ବେଶବୁଲ, ବାପୀ ଗାଉଣା ଶୁଣା ଇତ୍ୟାଦିରେ ସେମାନଙ୍କୁ ବେଳ ନିଅଣ୍ଟ—ପ୍ରଜାଗୁହାର ଶୁଣିବାକୁ ସେମାନଙ୍କର ବେଳ କାହିଁ ? ନୂଆ ଉତ୍ତରରୟ ସବୁ ମାମଲ ବୁଝି ସମଜ ଆପଣା ଅଖିରେ ସବୁ ଦେଖି ଶୁଣି ନିକାଶ କରନ୍ତି । ପାଞ୍ଜିଆ ପଟୁଆରିମାନଙ୍କ ଉପରେ ଅବଶ୍ୟାସ ନାହିଁ—ହେଲେ, ସବୁ କାମ ଆପେ ନ ଦେଖିଲେ ତାଙ୍କ ମନ ମାନେନାହିଁ । ପାଞ୍ଜିଆମାନଙ୍କର ଆଗେ ସେ ସବୁ ରୋସମ, ଦୟାର, ଖରତ୍ତାପଣି, ବିଶେଷମା, ମପ୍ପଲ ଗହିର ପ୍ରଭୃତି ଆୟୁ ଥିଲ, ସେ ସବୁ ଉଠାଇ ଦେଇ କର୍ମନିହାଜରେ ଦରମା ଦେଖି କରି ଦେଇଛନ୍ତି । ଏଥକୁ ପ୍ରଜା ଆଉ ପାଞ୍ଜିଆମାନଙ୍କ ମନରେ ଭାରି ଆନନ୍ଦ । ଉତ୍ତରରୟ ମପ୍ପଲ ଗାଁକୁ ଗାଁ ବୁଲି ଦେଖିଲେ, ରଜ୍ୟଟି ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର । ମହାନଦ୍ରି ଯୋଡ଼ାଏ ନାଳ ବାହାର କିନ୍ତୁ ମଧ୍ୟରେ ପଣିବାରୁ ବର୍ଷକୁ ବର୍ଷ ବଢ଼ିପାଣି ମାଡ଼ି ଭୁମିରେ ପଟୁ ଅଜାଡ଼ ଦିଏ । ଏଥକୁ ଜମିଗୁଡ଼ାକ ବଡ଼ କଳିନ୍—ବାରପ୍ପଲ । ସେ ଆଉ ଆଉ ଦେଶର ଜମିର ହାଲ ର୍ଯ୍ୟାଜେ ପୁଷ୍ଟକମାନଙ୍କରେ ପଡ଼ିଥିଲେ । ଜାପାନ,

ରିଂଲଣ୍ଡ, ଆମେରିକା ପ୍ରତ୍ଯେତ ଦେଶମାନଙ୍କର ଜମି ସହିତ ଭୁଲନା କରି ବୁଝିଲ, ଏ ଦେଶର ଜମି ଆଉ ଆଉ ଦେଶ ଜମିଠାରୁ ଫଳବନ୍ତ । ଜମିର ଉଦ୍ଦରା ଶକ୍ତି ବଢ଼ାଇବାପାଇଁ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଚୁର ବ୍ୟପୁ ବା ବୈଜ୍ଞାନିକ ଉପାୟ ଅବଳମ୍ବନ କରିବାକୁ ପଡ଼େ ନାହିଁ, ମଧ୍ୟ ଅନେକ ପ୍ଲଟରେ ଅନାବଶ୍ୟକ । ହେଲେ କ'ଣ ସେ ସମସ୍ତ ଦେଶର ପ୍ରଜାଙ୍କଠାରୁ ଉଳଳର ପ୍ରଜାମାନେ ଦରିଦ୍ର ଘନମୂଳ ଅନେକ ପ୍ରଜାଙ୍କର ଦୁଇ ଓଳି ଚୁଲିଲେ ହାଣ୍ଡି ବସେ ନାହିଁ । ଉତ୍ତରରାୟ ସେଥିର କାରଣ ଏହିପରି ବୁଝିଲେ ।

ପ୍ରଥମ-- ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ମୁଖ୍ୟତା ଏବଂ ଦରିଦ୍ରତା । ଦିଶାପୁ—ଭୁବାମୀ ଅଥବା ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଲୋକମାନଙ୍କର ସହାନୁଭୂତିର ଅଭାବ । ତୃଶାପୁ—କୃଷକଶ୍ରେଣୀ ଯେ ଦେଶର ସବ୍ୟ, ଧନବୁଦ୍ଧିର କାରଣ, ଏ ଦେଶର ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବୁଝି ନାହାନ୍ତି । ଚର୍ବି—ଆମେରିକା ଦେଶ ପରି କୃଷି ଯେ ନିତାନ୍ତ ଗୌରବର କାର୍ଯ୍ୟ, ଲୋକଙ୍କର ଏ ଜ୍ଞାନ ଜାତ ହୋଇ ନାହିଁ । ଯେବେ ସର୍ବଦେଶମାନଙ୍କରେ ନବ ନବ ଉଭାବିତ କୃଷିପ୍ରଣାଳୀ ଲୁଭକର ଶଯ୍ୟ ଉତ୍ୟାଦନ କଷ୍ଟପୁ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଏ, ତେବେ ପ୍ରଜା ଏବଂ ଭୁବାମୀ ଉତ୍ୟପକ ପକ୍ଷରେ ମଙ୍ଗଳ । ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଜାଙ୍କ ମଙ୍ଗଳ ଓ ଉନ୍ନତିର ଗୋଟିଏ ବିଶେଷ ଅନ୍ତରାୟ । ଜମିରେ ଉପଯୁକ୍ତ ରୂପେ ଖତ ଲଗାଇବା ବା ଭଲରୂପେ ଜମିକୁ କର୍ଷଣ କରିବା ଯେ ବିଶେଷ ଶଯ୍ୟଲୁଭର ଉପାୟ, ପ୍ରଜାମାନେ ଏକଥା ଜାଣି ମଧ୍ୟ ଅର୍ଥାତ୍ବ ହେବୁରୁ ତାହା କରିପାରନ୍ତୁ ନାହିଁ । ଏହି ସମସ୍ତ ଅନ୍ତରାୟ ଅତିକମ କରି ପ୍ରଜା ଯାହା କିଛି ଲାଭ କରେ, ମହାଜନ ସୁଖରେ ସମସ୍ତ ଚାଲିଯାଏ । ଯଦି ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଜ୍ଞାନବନ୍ତ ଲୋକେ ସରେଷ୍ଟାନ ହୁଅନ୍ତି, ତେବେ ନିମ୍ନ ଶ୍ରେଣୀ ମଧ୍ୟରେ ଅର୍ଥାତ୍ ସମାଜର ମୂଳ ପ୍ରଦେଶରେ ଦୁଃଖଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଚିରକାଳ ଦିରାନିତ ଥିବ ।

ଉତ୍ତରରାୟ ଗାଁଏ ଗାଁଏ ବୁଲି ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଆପେ ଦେଖନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ଗୁହାର ଶୁଣନ୍ତି ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥାର ଉନ୍ନତି ସକାଶେ ନାନାପକାର ଉପଦେଶ ଦିଅନ୍ତି । ଅଳ୍ପ ସୁଖରେ ଟଙ୍କା କରେ ଦେବାରୁ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ଆଉ ସାହୁର ଦାଉ ସହିବାକୁ ପଡ଼େ ନାହିଁ । ପୁଣି ଉପଯୁକ୍ତ ସମୟରେ ସହଜରେ କରଇ ପାଇବାରୁ ଜମିରେ ଲଙ୍ଗଳ କରିବାକୁ ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ବଡ଼ ସୁବିଧା ହୁଏ ।

ଆଗେ ମାଲିମକଦମ୍ବାରେ ପ୍ରଜାମାନେ କଟକକୁ ଧାଡ଼ି ଛୁଟିଥିଲେ, ଏବେ ସମସ୍ତେ ଉତ୍ତରରାୟଙ୍କ ସରର କରେଇରେ ହାଜର । ବିନା ଫର୍କାରେ ଅଳ୍ପ ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ନ୍ୟାୟବିବୁନ ପାଇବେ—ଦୁଇ ଟଙ୍କା ସାର ବିଦେଶରେ ପଡ଼ି ହେବାର ପରେ ପ୍ରୟୋଜନ ? ଓକିଲ ମୁକ୍ତାର ନାହିଁ, ମିଛ ଗୁହା ଗୁଜାରିବାର ବାଟ ନାହିଁ, ଟିକ୍ ଟିକ୍ ମାମଲାଟା ଦାଣ୍ଡରେ ପଡ଼ିଯାଏ । ସେପରି ନ ଥିଲ ଲୋକେ ଯୁଗେଳକଣଶୋର ମନ୍ଦରେରେ ପ୍ରସାଦ ସେବା କରି ମାମଲ ହାସଳ କରି ଚାଲିଯାନ୍ତି ।

ନୂଆ ଉତ୍ତରରାୟଙ୍କ ଅମଳଦାରିରେ ଉଆସ ଭିତରେ ଅବସ୍ଥା ମଧ୍ୟ ପାଇଟି ଗଲାଣି । ଉଆସ ଭିତରଟା ଯୋଡ଼ାଏ ଖଞ୍ଜା । ପ୍ରଥମ ଖଞ୍ଜା ବଡ଼ ବଡ଼ କୋଠାରେ ଆପେ ଉତ୍ତରରାୟ ଆଉ ମଣିମାଙ୍କର କାରିବାର । ଖନ୍ଦାଘର, ଗନ୍ଧାଘର, ସର୍ବଧର, ଦେବାକ୍ଷାନ ଘର, ଭିତର ବିଜେ ଘର, ପହଡି ଘର, ଭେଟଘର, ମର୍ଦନ ଘର, ସବୁ ଏଥୁ ଭିତରେ । ନୂଆ ଉତ୍ତରରାୟ ଏବଂ ମଣିମାଙ୍କର ଆଉ ଦୁଇଟା ଘର ବଢ଼ିଲୁ—ଏଇଟାକୁ ପାଠ୍ୟର ବୋଲିନ୍ଦି । ଧାରିମାଙ୍କ ପାଇଁ ଯୋଡ଼ାଏ ବଡ଼ ବଡ଼ କୋଠା ଏହି ଖଞ୍ଜାରେ । ବିଶାପୁ ଖଞ୍ଜାରେ ପରିଚ୍ଛିତିଲଗା ସାନ ସାନ ପାଇସାତ୍ତିପର ତେର କୋଠାରେ ଅଛି । ଜଣେ ଜଣେ ପରିଜନ ସକାଶେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ କୋଠାରେ । ଉତ୍ତରରାୟଙ୍କ ତିନି ପୁରୁଷର ପୋଇଲା ବୁଢ଼ୀ, ରେଣ୍ଡୀ, ଟୋକା ତ ତେର ଅଛନ୍ତି—ତାକୁ ପୁଣି ନୂଆ ଉତ୍ତରରାୟଙ୍କ ଖଟଣ ପୋଇଲା ଅଳଗା ।

ପୋଇଲୁମାନଙ୍କ ପରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ, କରଣ, ଖଣ୍ଡାଏତ ଭଲ ଭଲ ଲୋକଙ୍କ ଦରର ନିରାଶ୍ରୟୁ ବିଧବା – ଯେଉଁମାନେ ଘରେ ପଡ଼ି ମରିବେ ପଛକେ ଦାଣ୍ଡକୁ ବାହାରିବେ ନାହିଁ – ସାନ୍ତ୍ଵନାନେ ଖୋଜି ଲେଡ଼ି ସେମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ସାସର ଆଶ୍ରୟ ଦେଇଛନ୍ତି । ସେ ପ୍ରସ୍ତୁତା କଜିଆଆଉ ଅଳାରେ ପୂର୍ବଥିଲ – ଦରର ଖରକଣା ଆଉ ଆଉ ଅଳାଆ ଗଢା । ସମସ୍ତଙ୍କ କୋଠା ଆଗରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଅଳାଗଦା । ଯୋଡ଼ାଏ ମାଇକନିଆ କଳ ଲାଗିଛନ୍ତି । ଆଉ ଗୁଡ଼ାଏ ମାଇକନିଆ ଦୁଇପଟରେ ଆସି ମିଶିଗଲେଣି - କିଏ କଳ ଲଗାଇଛି ତ କିଏ ଘଜୁଛି । କଳଞ୍ଚ ଯେଡ଼ାକ ହାଲିଆ ହୋଇ ପଡ଼ିବାୟାଏ କଳ ଲାଗିଥାଏ । ତୁମ କରେ କରି ଆଉ ଅଳା ଯେବେ ଲେଡ଼ା ଥାଏ, ଗୋଟାକେତେ ପୋଇଲୁ ରଖିଦିଅ, ସବୁ ଠିକ୍ ହୋଇଯିବ । ଏଣିକ ଧାର୍ମମାଙ୍କ ଡରରେ କାହାର ପାଟିକରି କଳ କରିବାର ବାଟ ନାହିଁ । ପ୍ରତିଦିନ ଖେଳା ଖାଡ଼ିରୁଡ଼ି—ଅଳାରୁଡ଼ାକ ଏକାବେଳକେ ବାଢ଼ି ଦୁଆରେ ଦାଖଲ । ତେବେ କଣ ଜାଣନ୍ତି, ନିଷ୍ଠର୍ମ ପୋଇଲୁ ପଲରେ ବଜର ବଜର ପାଟି ଆଉ ତାଳବାଇ ବସାରେ ଖରର ମରର ଶର ଯେମନ୍ତ ପ୍ରଜାପତିଙ୍କ ସର୍ଜନା—ତେଣୁ ଅନନ୍ତକାଳ ଏହା ଚକ୍ରଥବ । ଏକାବେଳକେ ବନ୍ଦ କରିବାର କାହାର ଆୟୁଜି ନାହିଁ ।

ନୃତନ ବନ୍ଦୋବସ୍ତୁରେ ଠିକ୍ ସଂମାନ୍ତ ବାସିଦିନ ଧାନଫଳରେ ଆସି ଜଣ ଜଣକ ପଡ଼ି ଧାନ ଅଲଗା ଅଲଗା ମାପି ଦେଇଯାଏ । ତାହାଛନ୍ତା ପ୍ରତିଜଣା ସଦର କରିପରିବୁ ନଗଦ କିଣ୍ଟି କିଣ୍ଟି ପାନ ଖର୍ଚ୍ ପାନ୍— ତାହା ବି ସଂମାନ୍ତ ବାସି ଟର୍ମିକ ନାହିଁ । ଅଗ୍ରରୁ ଏହି ବନ୍ଦୋବସ୍ତୁ ଅଣ୍ଟି—ହେଲେ, କିଏ ପାଇଲ, କିଏ ନ ପାଇଲ, ହେଲ ତ ତିନି ପୂରି ମେରେ କେହି ଥରେ ପାଇଲୁ, ଏ କଥା ବୁଝିବାକୁ କେହି ନ ଥିଲା । ସେଥୁଲାଗି

ପାରି ଗୋଲ ଉତ୍ସଥିଲ, ଏବେ କାହାର ପାଟି ପିଟିବାକୁ ନାହିଁ ।

ବେଳ ଦୁଇଦିନ ଥାଉଁ ଉତ୍ସରଗ୍ପ ଛିମୁଙ୍କ କେହି ବାହାର ବିଜେ ଦେଖେ ନାହିଁ । ମଣିମା ଅଗେ ଲେଖି ପଢ଼ି ଜାଣୁଥିଲେ—ଏଣିକି ରେଜ ରେଜ ରେକ୍ଟରେ ତେର ଶିଖିଗଲେଣି । ଶାଶ୍ଵତ ଆଉ ମଣିମା ଛିମୁ ଦୁଇଯଣା କାଳ ପଢ଼ାପଢ଼ି କରି ଉତ୍ସା ପଇ ପଞ୍ଚବଠୀ ତୋଟାକୁ ବୁଲି ବିଜେ କରନ୍ତି । ଏ ତୋଟାର ନାମ ପଞ୍ଚବଠୀ କ୍ଯା ହେଲ, ସେ ପ୍ରସଙ୍ଗ ପାଞ୍ଜିରେ କିଛି ଲେଖା ନାହିଁ । ଲେକେ ବୋଲନ୍ତି, ଏହାର ଜଣବ ସରବର ପାଞ୍ଜ ବାଟୀ, ଏଥୁରେ ଏହାର ନାମ ପଞ୍ଚବଠୀ ତୋଟା ।

ଉତ୍ସରଗ୍ପ ଦମ୍ପତ୍ତି ବର୍ଣ୍ଣମାନ ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ସୁଖ ଅନୁଭବ କରୁଛନ୍ତି । ମଣିମା ରୂପମଣିଙ୍କ ସୁଖ ସୌଭାଗ୍ୟ ଦେଖି ଆମ୍ବମାନଙ୍କର କୌଣସି କୌଣସି ପାଠିକାଙ୍କ ମନରେ କୁର୍ବା ଜାତହେବା ନିତାନ୍ତ ଅୟାସବିକ ନୁହେ । ହେଲେ ତାଙ୍କର ମନେ ରଖିବା ଉଚିତ, ବିଶାଳ ଭୁଖଣ୍ଡର ଆୟୁପତ୍ୟ ବା ସର୍ବୟାଧିକ ପ୍ରକୃତ ସୁଖଭେଗର କାରଣ ନୁହେ । ସନ୍ତାପପକ୍ଷକ ସମ୍ବାରରେ ଯେବେ କି ସୌଭାଗ୍ୟର ସମ୍ବାନନ୍ଦ ଥାଏ, ତାହା କେବଳ ଦାମ୍ପତ୍ୟ ପ୍ରେମ । ଧନ—ମାନ—ବିଦ୍ୟା— ଖ୍ୟାତି ମାନବର ସୁଖ ସୌଭାଗ୍ୟର ବହୁଦିଧ ହେତୁ ବିଦ୍ୟମାନ ଅଛି ସତ୍ୟ—ହେଲେ, ଦୋଷ-ସମ୍ପର୍କ ରହିବ ଦମ୍ପତ୍ୟ ପ୍ରେମ ତୁଳନାରେ ସେ ସମସ୍ତ ନିତାନ୍ତ ଅକିଞ୍ଚନ୍ତକର ପଦାର୍ଥ । ଅନ୍ୟଦିଧ ସୁଖପ୍ରଦ ପଦାର୍ଥମାନ ସୌଭାଗ୍ୟବଶର ଶ୍ରେଣୀ ବିଶେଷର ପ୍ରାପ୍ୟ—ହେଲେ, ଦାମ୍ପତ୍ୟ-ପ୍ରେମରୂପ ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ନିଧି କୁଟୀରବାସୀଠାରୁ ରଜରାଜେଣ୍ଣର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତଙ୍କ ପଷ୍ଠରେ ସୁଖଲଭ୍ୟ ଅଟେ । ଦୁଃଖଭାବମାନ ମାନବ ଜୀବନ ଯେମନ୍ତ ବହୁ ତପସ୍ୟା ବଳରେ ବିଧାତାଙ୍କ ଠାରୁ ଏହି ମହା ବର ଲଭ କରିଅଛି ।

ଦାମ୍ପତ୍ୟ ପ୍ରେମ ନ ଥିଲେ ଜଗତରେ ମାନଦଙ୍କବନ ଗୋଟିଏ ଦେବଶୋଗ୍ୟ ସୁଖକର ପଦାର୍ଥରୁ ବଞ୍ଚିତ ରହିଥାନା । ସ୍ଵପ୍ନାରଠା ପକୃତ ପୁରୁଷ ମିଳନରେ ଉପ୍ତି — ସ୍ତ୍ରୀର ଲୀଡ କରିଥିଲୁ । ଆମ୍ଭେମାନେ ରୂପଜ, କାମଜ, ଅର୍ଥସମ୍ବଳ ସୂର୍ଯ୍ୟବତ ବହୁବିଧ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ମିଳନ ଦେଖିପାରୁଁ । ହେଲେ, ପକୃତ ପକ୍ଷରେ ତାହା ଦାମ୍ପତ୍ୟ ପ୍ରେମ ନାମରେ ଅଭିହିତ ହେବାର ଉପଯୋଗୀ ନୁହେ । ତୋରଣ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ମିଳନ ସ୍ଵାର୍ଥ ଜନ୍ମିତ ଅଟେ । ନିଃସ୍ଵାର୍ଥ ଦାମ୍ପତ୍ୟପ୍ରେମ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ପଦାର୍ଥ; ତାହା ଚିରହ୍ଲାୟୀ । ଏକପକ୍ଷର ମୃଜୁ ସଂଦର୍ଭିତ ହେଲେ ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷ ହୃଦୟରେ ମରଣ କାଳବ୍ୟାପୀ ଜାଗରୁକ ରହିଥାଏ । ବୟସ ଧର୍ମରେ ତତ୍ତ୍ଵଶ୍ଳନନ୍ଦିତ ରୂପଜ ମୋଡ ବିକାରଗ୍ରହ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ସମ୍ମିଳନ ମଧ୍ୟ ଦାମ୍ପତ୍ୟପ୍ରେମ ନାମରେ କଥିତ ହୋଇ ନ ପାରେ । ଏକର ହୃଦୟପୁନିହିତ ଗୁଣାବଳୀ ଅପରର ହୃଦୟରେ ଚିମିତ ହେଲେ, ସେଥି ସକାରଣ ଯେଉଁ ସ୍ଵାର୍ଥ-ବିସର୍ଜନ - ଏକର ସ୍ଵାର୍ଥପରକଷଣ ସକାଶେ ଅନ୍ୟର ସ୍ଵାର୍ଥତ୍ୟାଗ—ପରମପରର ସୁଖକାମନାରେ ଆମ୍ବୁଶର ଯେଉଁ ବଳଦାନ, ତାହାହିଁ ଦାମ୍ପତ୍ୟପ୍ରେମ ନାମରେ ବାଚ୍ୟ । ଏହି ଦାମ୍ପତ୍ୟପ୍ରେମର ଆନନ୍ଦ ଦିନ୍ବିଧାନ ପୀମାବନ୍ଧ ନୁହେ, ପୁଣି ଅବିନାଶୀ । ଦାମ୍ପତ୍ୟପ୍ରେମ-ଶୃଙ୍ଖଳାବନ୍ଧ, ପୁରୁଷ ସ୍ତ୍ରୀ ଭଲ ପାଇବାକୁ ହେବ, ସେଥି ସକାଶେ ଭଲପାଏ । ସ୍ତ୍ରୀ ତାହାର ନମ୍ବନର ପ୍ରୀତିଦାୟିମା ଜ୍ଞେଯାତି—ସ୍ତ୍ରୀ ତାହାର ଭେଦଭିନ୍ନତା ଗୁପ୍ତାରୁଣିଶୀ; ଅଉ ସ୍ତ୍ରୀ ପକ୍ଷରେ ସ୍ଵାମୀ ତାହାର ଉପାସ୍ୟ ଦେବତା, ସ୍ଵାମୀ ଅନ୍ତପୁର୍ବକ, ସମସ୍ତ ସୌଭାଗ୍ୟର ଅନ୍ଦିମ ଉତ୍ସ । ଅଥବା ପକ୍ଷର ପ୍ରତ୍ୟାଶାରେ ଉତ୍ସୁମନରେ ପ୍ରେମପଞ୍ଚାର ନୁହେ, କିନ୍ତୁ ଉତ୍ସୁପ୍ତ ପକ୍ଷରେ ତାନା ସହଜପ୍ରାପ୍ୟ । ସତ୍ତା ସ୍ତ୍ରୀ କର୍ତ୍ତବ୍ୟାକର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ନ ରଖି ସମସ୍ତ ମନପ୍ରାଣ ସମର୍ପଣପୂର୍ବକ ସ୍ଵାମୀଙ୍କ ଭକ୍ତି କରିଥାଏ । ସେ ଏତିକମାତ୍ର ବୁଝିଛି; ସ୍ଵାମୀ ତାହାର ଉପାସ୍ୟ । ସ୍ଵାମୀର ଧାରଣା, ସ୍ତ୍ରୀ ତାହାର

ଶୋଣିତପ୍ରବାହମା ଶିର ଉପଶିର । ଉତ୍ସରବ୍ୟ ଦମ୍ପତ୍ତି ପକୃତ ପ୍ରେମସ୍ତମରେ ଆବଶ । ଏଥକୁ ସେମାନେ ବିଶୁଳ ବିମଳାନନ୍ଦ ଘେଗୀ ।

ଦିବାବସାନ ସମୟରେ ସାମନ୍ତ ଉତ୍ସରବ୍ୟ ଆଉ ମଣିମା ଗୃଦନ୍ତି ଦେଇ ପ୍ରତିଦିନ ଦୟାଏକାଳ ବନ୍ଦ ମାଜଣା ପକ୍କାଦାଟ ଉପରେ ବସି କଥାବାର୍ତ୍ତା କରନ୍ତି । ଦିନେ ବସି କପୋପକଥନ ହେଉଛନ୍ତି, ଗୋଟାଏ ପୋଇଲୁ ଆସି ହାତଯୋଡ଼ ଜଣାଇଲୁ—‘ଧାଇମା ପରାରୁଛନ୍ତି, ପଳଙ୍କ ଉପରେ ଯେଉଁ ସୁନା ମାଳଟା ପଡ଼ିଥିଲା, ଶୁନୁ ତୋଳ ରଖିବାକୁ ଆଜ୍ଞା ହୋଇଛନ୍ତି କି?’ ମଣିମା ‘ହୁଁ’ କହିବାରୁ ପୋଇଲୁ ଚୁଲିଗଲା । ଉତ୍ସରବ୍ୟ କହିଲେ, “ହୋଇ ହେ ! ଭଲ ଗୋଟାଏ କଥା ମନେ ପଡ଼ିଗଲା । ପରଦିବ ପରାରିବ ବୋଲି ଭୁଲିଯାଏ । ଏହି ଯେ ଧାଇମା ଯାହାଙ୍କୁ ବୋଲୁଛି, ସେ କିଏ ? ଏହାଙ୍କର ଯେ ପ୍ରକାର ତୁପ, କଥାଗୁଡ଼ା ଗୁଲିଚଳନ ଦେଖିଲେ ଜଣାଯାଏ, କୌଣସି ଭଲଲେଇ ଦର ବହୁ ହିଅ ହେବେ । ପରିଜନ ଭିତରେ କି ଏ ପ୍ରକାର ରୂପ ହୋଇପାରେ ? ଏପରି ଯେଥାଦରେ, ବୁଝିରେ, ଦ୍ୟାୟରେ କଥା କହିବାର ଯେ ସେ ଲୋକ ଘର ବହ, ହିଅଠାରେ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ମୁଁ ସବୁବେଳେ ଦେଖେ, ଧାଇମା ଆମ୍ବୁକମେର ଉଦ୍‌ଦେଶୀନା—ଗୃହ-କାର୍ଯ୍ୟରେ ଉନ୍ନାଦିମା—ମନ୍ତ୍ରାରେ ମନ୍ତ୍ରିଣୀ । ସତ କୁହୁଛି, ଏହାଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ମୋ ମା'ଙ୍କ କଥା ମନରେ ପଡ଼ିଯାଏ ।”

ମଣିମା କହିଲେ, “ତୁମେ ଠିକ୍ କଥା ବୁଝିଛୁ, ଧାଇମା ଜଣନ ପରିଜନ ନୁହନ୍ତି, ମୋ ମା'ଙ୍କ ଝୁଡ଼ୁତ୍ତା-ହିଅ ଭଉଣି—ମୋ ମାଉସା । ମୋତେ ପାଇଥିବାରୁ ଧାଇମା ବୋଲି ଡାକେ । ମନ୍ତ୍ରା କଲିକତାରେ କି କାମ କରୁଥିଲେ, ଅନେକ ବର୍ଷ ହେଲା ତାଙ୍କର ଖବର

ନାହିଁ । ଦରେ ଆଉ କେହି କୁଟୁମ୍ବ ନ ଥିବାରୁ ଜମି ଜମା ବିକ ଦେଇ ଆସି ରୁକୁଣାଦେଖିପୁରରେ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଢାତରେ ତେବେ ଟଙ୍କା ଥିଲା; ମୋ ମଙ୍ଗଳ-କୃତ୍ୟରେ ସବୁ ଲାଗାଇ ଦେଲେ । କରଣକୁଳରେ ମାଉସୀ ପିଉସୀ ଭଲିଆ କେହି ଝେଅର ଶାଶୁଦ୍ଧରକୁ ଯାଏ ନାହିଁ, ତାଙ୍କର ଏଠାକୁ ଆସିବାବେଳେ ତେବେ କଥା କହିଲେ ଧାର୍ମିକା କହିଲେ, ମୋ ରୂପ ଯେଉଁଠି, ମୋ ଜୀବନ ସେଇଠି । କାହାର କଥା ନ ଶୁଣି ଚାଲି ଆସିଲେ ।”

ସେହି ଦିନଠାରୁ ଉଡ଼ିରବୟ ସରମୁଣ୍ଡ ଦେଖିଲୁ ମା ବୋଲି ଡାକନ୍ତି, ମେହିପରି ମର୍ମ୍ୟାଦା କରନ୍ତି—ଉଥାସର ସବୁ ଘର ତାଙ୍କ ଢାତରେ । ବାହାର ମୁଲକର ମାଳିମାମଲରେ ମଧ୍ୟ ମା'ଙ୍କୁ ନ ପରି ଉଡ଼ିରବୟ କିଛି କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଧାର୍ମିକା ବଡ଼ ବଡ଼ ମାମଲରେ ଠିକ ପରମର୍ତ୍ତ ଦେଇଥାନ୍ତି । କେବଳ ଉଥାସ ମଧ୍ୟରେ ଦୁହେ, ବାହାର କରେଇ ପାଞ୍ଜିଆ ପଟ୍ଟଥାମାନଙ୍କ ହାତ ମଧ୍ୟ ଧାର୍ମିମାଙ୍କଠାରେ ବନ୍ଦା ।

-୧୩-

ନଟବରର ନାଜରାଣି

ନାଜର ଦାଶରଥ ତାପେ ଜଣଣ ପୁରୁଣା ଅମଲ—ପେନ୍ସନ୍ ନେବାର ସମୟ ଉପସ୍ଥିତ । ହେଲେ ପୁଷ୍ଟକନ୍ୟାମାନଙ୍କ ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟରେ କିଛି ଦେଶା ହୋଇ ଯାଇଛି, ଏ ଯାଏ ଶୁଣୁଟ ହୋଇ ପାରି ନ ହିଁ, ଆଉ ବର୍ଷ ଦୁଇ ବର୍ଷ ରୁକ୍ଷିରରେ ରହିବାକୁ ଇଚ୍ଛା । ହେଲେ, ମନୁଷ୍ୟର ଆଶା ଆଉ ବିଧାତାଙ୍କ ଦାନ ସବୁ ଜାଗାରେ ଠିକ ଥାଏ ନାହିଁ । ନଟବରର ବିଶ୍ୱରର ଦୁଇ ମାସ ବାଦେ ଦାସଙ୍କୁ ଖୁଁ ଖୁଁ ଘୁଁ

କାଶ ଧରିଲୁ ପରି ଜଣା ଗଲଣି । ଡାକ୍ତର ଆଉ ବୈଦ୍ୟରଜମାନେ ଶଶର ପଶାଷା କରି ବ୍ୟବସ୍ଥା କଲେ, ଆଉ ମେହନତ ଚଳିବ ନାହିଁ । ଜଳବାୟୁ ବଦଳାଇବା ପାଇଁ ଅନ୍ୟ ଜାଗାକୁ ଯିବାର ଦରକାର । ଦାସେ ଆପଣାର ହାଲହବାଲ ସାହେବଙ୍କୁ ଜଣାଇ ନଟବରକୁ ନାଜରାଣି କର୍ମରେ ରଖାଇ ଦେଲେ । ପୁରୁଣା ବିଶ୍ୱାସୀ ଅମଲର ଦୁଃଖ କଥା ଶୁଣି ହାକିମ କିଛି ଦୁଃଖିତ ହେଲେ । ପ୍ରକୃତ ହାକିମମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ତେମାନେ ଅନେକ ଦପ୍ତାଳ ଇଂରେଜ ହାକିମ ଦେଖିପାରୁ । ସେମାନେ ଅନୁଗତ ଲୋକ-ମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦପ୍ତାଳ । ନଟବର ଦାସଙ୍କର ଏକାବେଳକେ ଏତେ ବଡ଼ ରୁକ୍ଷିରଟା ପାଇବାର ଆଶା ନ ଥିଲା । ଲେବଳ ଦାସଙ୍କର ଦେଶା କଥା ଶୁଣି ହାକିମ କର୍ମରେ ବାହାଲ କଲେ । ଦାସେ ରୁକ୍ଷିରିରୁ ଖଲ୍ଯ ପାଇ ଏକାବେଳକେ ଗୁରୁତ୍ବରୁ ରୁକ୍ଷିଗଲେ କଟକ ବସାରେ ରହିଲେ ଏକା ନଟବର ଦାସେ । ନଟବର ମନେ କଲେ, ସେ ଗୋଟିଏ ରୁକ୍ଷିରୀ ଭଲିଆ ହାକିମ ହୋଇ ଗଲେଣି--ହୃଦୟମହାକିମ ଶୁଣିବାପାଇଁ କେତେବୁଡ଼ିଏ ପିଆଦା ପଇଦଳ ପାଖରେ ହାଜର । ଦରମା ତ ଅଛି, ତାକୁ ଛୁଟି ରୋଜ ରୋଜ କଞ୍ଚା ପଇସା କିଛି କିଛି ଘରେ ପଶେ । ଅର୍ଥ ଆଉ ଆଧୁପତ୍ୟ ଯୋଡ଼ିକପାଇ ତେଜି ଜିନିଷ ଲୁଗି ମିଜାଜ କିଛି ତରଳ ଗଲଣି । ମନରେ ଠିକ କରି ନେଲେ, ଏହା ବହୁର ପହରର ଲକ୍ଷଣ । ଶ୍ରାନ୍ତାୟୁକେ ଜାତକ ଦେଖି ସତ କହିଥିଲେ, ମୋ ବହୁ ଗୋଟିଏ ରାଜରଣୀ ହେବ । ସେ ଘରେ ଗୋଡ଼ ପକାଇଛି କି ନାହିଁ, ଏକାବେଳକେ ଏତେ ଟଙ୍କା ରୋଜଗାର । ଜ୍ୟୋତିଷ ଶାୟଟା ଭାରି ଠିକ୍, ଶ୍ରାନ୍ତାୟୁକେ ପାଠୁ ଜାଣି ଆଗୁଁ ଡାକ ଫୁକାର କରି କହି ଦେଇଥିଲେ ।

ନଟବର ଦାସଙ୍କର ଧ୍ୱନି ଧାରଣା, ଅର୍ଥ ଉପାର୍ଜନ ଅର୍ଥ ସରକ୍ଷଣ ମାନବଜୀବନର ସାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଅଟେ ।

ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ଲୋକଙ୍କୁ ଅର୍ଥ ମିଳେ । ସେହିମାନେ ଏକା ଲୋକରେ ପୂଜା ପାଇଥାନ୍ତି । ଆଉ ଅର୍ଥ ଜଳ ପରି ବୁଦ୍ଧି ହୁଏ ନାହିଁ, ବୁଦ୍ଧିବଳରେ କୌଣସି କରି ଅନ୍ୟଠିରୁ ଆଣିବାକୁ ହେବ । ଧର୍ମ ବୋଲି ଯେ ଗୋଟାଏ ବାଛ ବିଶ୍ୱର, ସେଇଟା କେବଳ ଅଳ୍ପମୁଖୀ ନିରୁତ୍ତିଆଙ୍କ କଥା । ସଚରାତର ଦେଶଯାଏ, ଯାହା ଯୋଗେ ଅର୍ଥ ଲୁହ ହୁଏ, ଅର୍ଥପିପାସୁମାନଙ୍କର ତାହା ପ୍ରତି ଅସୀମ ପ୍ରୀତି । ନଟବର ଦାସେ ହୁଇ କଲେଣି, ବହୁ ପହରାର ଏତେ ଅର୍ଥଲୁହ—ବହୁଟି ବହୁ ସୁଲକ୍ଷଣୀ । ସୁତରଂ ସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରୀତ ଅସୀମ ପ୍ରୀତ ।

-୧୪-

ଦାଶରଥ୍ ଦାସଙ୍କର ଶେଷ

ଜାତସ୍ୟ ହି ଧୂତୁବାମୃତୁ
ଧୂବ ଜନ୍ମ ମୃତସ୍ୟ ତ । ଗୀତା ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଦାଶରଥ୍ ଦାସେ ସ୍ଵ ଗ୍ରାମ ରୁକୁଣା—ଦେଶପୁରରେ ଅଛନ୍ତି । ଦିନକୁ ଦିନ ବ୍ୟାଧିଟା ବଳି ପଡ଼ୁଛି । ଦୁଇଜଣ ପୁରୁଣା ବୈଦ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ର ଧରି ଚିକିତ୍ସାରେ ଲାଗି ସୁନ୍ଦରୀ ହୁଟି ଗଲେଣି । ଜୁଆଇଁ ଉତ୍ସରଗ୍ଯୁ ଆଉ କନ୍ୟା ଘୁମଣି ସବୁବେଳେ ଖବର ନେଇଥାନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଉତ୍ସରଗ୍ଯୁ ରାଜବୈଦ୍ୟ ବିଦ୍ୟାଧର କବଣିରୋମଣି ଧନ୍ୟବାଦଙ୍କୁ ରୁକୁଣାଦେଶପୁରରେ ବସଇ ରଖିଲୁନ୍ତି । ଯେ ଯାହା ବୋଇଲେ, କଲିକତା ଅବା ଯେଉଁଠିରେ ମିଳୁଛି କଞ୍ଚକିଅ କଞ୍ଚକିଅ ମହୋତ୍ୟ ମାନ ଆସି ପହଞ୍ଚ ଯାଉଛି—ଶେଷରେ ରାଜବୈଦ୍ୟ ଧନ୍ୟବାଦ ଆଉ କଥା ଲୁଗୁଛପା ନ କରି ସାଧ ଫଂଟାଇ ହାଙ୍କିଦେଲେ—ଏହି ବ୍ୟଧ ଶିବକର ଅସାଧ । ରାଜୟଶ୍ଵା ଗୋଗର ପୁଣିକାଳ ହଜାରେ ଦିନ । ତନ୍ଦୁକର ଏହି ବ୍ୟଧ ହୋଇଥିଲା, ଦେବବୈଦ୍ୟ

ଅଶ୍ରୁମାର ଭଲ କରି ପାରି ନାହାନ୍ତି, ମାନବ ବୈଦ୍ୟ କି ହୁଏ !

ମେନକା ଦେଇ ଆଉ ବଡ଼ବହୁ ଦୁଇଜଣ ପାଳି କରି ଗୋଗୀକୁ ଜରି ବସିଥାନ୍ତି—ଶାଇବା ପିଇବା ପାଠୋରି ଗୋଗୀ ଦେହରେ ଆଉ ଗୋଡ଼ରେ ହାତ ନ ବୁଲଇଲେ ବଡ଼ କଷ୍ଟ ହୁଏ । ସଞ୍ଜ ପିମିତ ବାଜିଲ କି ନ ବାଜିଲ, ସାନ ବହୁ ମୁଣ୍ଡ ବଥେଇଲ—ଶୋଇ ପଡ଼ନ୍ତି । ଶାଶୁ ରନ୍ଧାବଢ଼ା କରି ବହୁତ ଡକାତକ କରି ଉଠାଇଲେ ପଥ୍ ଗୁରୁଟା ପେଟରେ ପଡ଼େ । ଗୋଟିଏ କୁଟେର କଥା, ଏତେ ଗୋଗରେ ବିତାଙ୍କୁ ଅରୁଚ ଧରି ନାହିଁ । ଅର୍କୀଂତା କଂସାଶଣ୍ଟ ଠା'ରେ ପଡ଼ିଥାଏ, ଆର ଦିନ ସଶାଳେ ଶାଶୁ ଅବା ବଡ଼ ଯା ବିଛଳି ପକାନ୍ତି । ଶାଶୁ କହନ୍ତି, “ହେଉ ହେଉ, ପିଲାଟା ଜୀନ ହେଲେ ନ କରି କାହିଁଯିବ ?”

ଦାସଙ୍କ ବ୍ୟାଧ ଶାର ବଳି ପଡ଼ିଲଣି—ଝଳକା ଝଳକା ରକ୍ତ ଉକା ହୋଇପଡ଼େ, ଆଉ ଭରସା କଣ ? ନରପୁର ଗଡ଼ରୁ ସରସିଣ୍ହ ଦେଇ ଧାଇଁ ଅଇଲେ । ଦାସଙ୍କ କଥା ଶେଷ ।

ପିତୃଶାର କରିବା ସକାଶେ ନଟବର ଦାସେ ହୁଟି ଦେଇ କଟକରୁ ଦରକୁ ଅଇଲେ । ବାନାବର ରୁଷ ବାସରେ ଥାଏ, ନଗଦ ଟଙ୍କା ହାତରେ ପଡ଼େ ନାହିଁ । ମଗଦୁରଭର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସରଜ୍ଞାମ ଆଉ ଆଉ ସରଜ୍ଞାମମାନ ଯାହା ଏଥକି ଲୋଡ଼ା ଆପ୍ଯୋଜନ କରି ଦେଲେ । ଉପପୁଲ୍କାଳରେ ମାନ ମହିଳକୁ ଜରି ଶ୍ରଦ୍ଧିଯା ବଢ଼ିଲା । ନଟବର ଦାସେ ବୋଲନ୍ତି, ପିତୃଶାରରେ ତାଙ୍କୁ ରଣୀ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ହେଲେ, ଶରୁଆ ଆଉ ଅସରଣୀ ଲୋକ ସବୁଅଡ଼େ—ଗ୍ରାମରେ ସେଇଲାଆ ଲୋକଗୁଡ଼ାକ ପୁସ୍ତରୁପାସର ହୁଅନ୍ତି—ବଡ଼ ପୁଅ ତ ସବୁ ସରଜ୍ଞାମ ଯୋଗଡ଼ି କରି ରଖିଥୁଲ, ଧୂତ

ଗଡ଼ନରିପୁରୁ ଯେତେ ପଦାର୍ଥ ଆଉ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବିଦାଳି
ସକାଶେ ନଗଦ ଯାହା ଅସିଥିଲୁ, ସେଥିରୁ ବଳି
ପଡ଼ିଥିବ — ନଟବର ଦାସେ ରଖି ହେଲେ କ୍ୟା ?
ଏଥୁ ମଧ୍ୟରେ ବହୁର ଅଳଙ୍କାର ଗୁଡ଼ାଏ ଗଡ଼ିପକାଇଲେ
କଣ ?

-୧୫-

ନାଜର ଦିଲ୍ଲିତିଙ୍କ କଟକ ଯାତ୍ରା

ପିତାଙ୍କ ଧନ୍ୟେଷ୍ଟି ହିପ୍ପାକଳାପ ସମାପ୍ତ —

ନାଜରଙ୍କ ଛୁଟି ମିଆଦ ଶେଷହେଲ ବୋଲି କଟକ
ଯାତ୍ରାର ଅନୁଷ୍ଠାନ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଏଣେ ଦେଖିଲେ,
ସେ କଟକରୁ ଆସିବା ଦିନଠାରୁ ବହୁଟି ମନରେ ସୁଖ
ନାହିଁ, ସବୁବେଳେ ମୁହଁଟି ଶୁଣାଇ ବସିଥାଏ ।
ବାହାରର ନାନା କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗିଥିବାରୁ ନାଜର ବାବୁ
ସେଥିର କାରଣ ବୁଝାବୁଝି କରିବାକୁ ବେଳ ପାଇ ନ
ଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ କଟକ ଯିବା ସକାଶେ ମେଲଣି
ଦେନିବାକୁ ଯିବାରୁ ବହୁ ପ୍ରଥମେ ରୁଷାରୁଷି, ତାହାବାଦ
ଉଜା ପକାଇ ବାହୁନ ବାହୁନ କାନ୍ଦିବାକୁ ଲାଗିଲା ।
ହଟ ଧରି ବସିଲେ, କଟକ ଯିବେ, ସାଙ୍ଗରେ ଦେନ ନ
ଗଲେ ବେକରେ ଦଉଡ଼ି ଦେବେ । ଘରେ ତାଙ୍କର
ଯେତେ ଦୁଃଖ ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ସ୍ଵାମୀଙ୍କ ବୁଝାଇ
କହିଲେ । ଶାଶ୍ଵତ ପାନ୍ତି ନାହିଁ—ତୁଙ୍କାଟାରେ ଗାଳ
ଫଳିତ ଗଞ୍ଜମାନ ଲାଗିଛି—ଘର ବୋଲି ଯାହାଙ୍କୁ
ବେଳ, ପ୍ରତିକରି ଗୋଟାଏ କଥା, କହିବେ ନା ?
ନିଆଁ ଯା'ଟା ପାଖ ପଣିବ ନାହିଁ—ଗାଁର କାହାରିକୁ
ପାଖ ପୂରାଇ ଦେବ ନାହିଁ । ଆଉ ଶାଇବା ପିଇବା
ଦୁଃଖ କଥା କଣ କହିବ ଏ ଓଳିକୁ ସେ ଓଳ ତୁଛୁ
ବରଗଡ଼ା ଶତ — ତିଅଣ ବୋଲି — ନା । ତୁମେ ମୋ
ଶାଇବା ପିଇବାପାଇଁ ନାସକୁ ମାସ ମୁଠା ମୁଠା ଟଙ୍କା

ପଠାଅ, ମତେ ଲୁଗୁନ୍ତି; ଲେକମାନଙ୍କ ଆଗରେ କହି
ବୁଲନ୍ତି, ତୁମେ ପଇସାଟାଏ ଦିଅ ନାହିଁ । କଣ କରିବି,
କାହା ପାଖରେ ଗୁହାର କରିବି, ଓପାସ ଭୋକେ
ପଡ଼ିଥାଏଁ । ମୋ କଥ ଚାଲୁକି ଯାଉ, ତୁମ ମୁହଁଟି
ଶୁଣି ଗଲଣି, କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦର ଦେହଟି କଳାକାଠ ।
କଟକରେ କିଏ ଅଛି, ଶାଇଲ ନ ଶାଇଲ କିଏ ବୁଝୁଣ୍ଟି ।
ମୁଁ ଗଲେ ପାଞ୍ଚ ତିଅଣ କରି ପରାଣି । ମୁଁ ପାଖରେ
ନ ଥିଲେ ବାଧୁକାବେଳେ ସେବା କରିବ କିଏ ?
ତୁମେ ମୋ ଠାକୁର, ତୁମେ ମୋ ଦେବତା, ତୁମ
ମୁଣ୍ଡ ଛୁଡ଼ିଛୁଣ୍ଟି; କଟକ ସଙ୍ଗରେ ନ ନେଲେ ବେକରେ
ଦଉଡ଼ି ଦେଇ ମରିବି ।

ନାଜର ବଡ଼ ବ୍ୟାକୁଳ ହେଲେ, ମନରେ ବିଶୁର
କଲେ, ସତ, ମୋର ଆଉ କିଏ ଅଛି ? ନେବାକୁ,
ଶାଇବାକୁ ତେର । ଆଉ କଟକରେ ଯିଏ ଯେତେ
ବୋଲବାଲ, ଧନ ଦୌଲତ ସବୁ ଏହି ଭାର୍ଯ୍ୟା ସକାଶେ ।
ସେ ଘରେ ଗୋଡ଼ ଲଗାଇଛି ତ, ଟଙ୍କା ସୁନା ପେଳି
ଆସୁଣ୍ଟି । ତାହା ହାତ ଧରିବା ଦିନୁଁ କପାଳ ଫିଟିଗଲଣି ।
ବୋହୁ ମୋ ମୁଣ୍ଡ ଛୁଇଲଣି, ସାଙ୍ଗରେ ନ ନେଲେ
ଦଉଡ଼ା ଦେଇ ମରିବ । ରାମ ! ରାମ ! ରାମ ! ମୋର
ଯେ ଭେକ ବୁଡ଼ିବ । ସ୍ତର କଲେ, ସାଙ୍ଗରେ ନେବେ ।
ଦରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ଆଗରେ ମନ କଥା କହିଲେ । ମା
ଶୁଣି ଶୁମ୍ଭ ମାରି ବସିଗଲେଣି । ଭାଇ ତ ପାଟି
ଫିଟାଇବେ ନାହିଁ, ଏ ଯେ ଭାଇବୋହୁ ପ୍ରସଙ୍ଗ ।
ଧାଇମା ଧାଇଁ ଆସି କହିଲେ, “ଏ କଣରେ ନଟ ?
ବୋହୁଟାକୁ କଟକ କୁଆଡ଼ି ଦେନିଯିବୁ । ଟିଲୁଟା କିଛି
ଜାଣନା, କଟକ ପରି ସହର, ଚଳିବ କେମିତି ରେ ?”

ନାଜର କହିଲେ, “ହିଁ ହିଁ ଥାଉ ଥାଉ, ବୋହୁ
ଉପରେ ଯେ ମାପୁଟା ନା—ଶାଇଲ ନ ଶାଇଲ କେହି
ଥରେ ପରାଣିବାକୁ ନାହିଁ, ଦିନ ଶତ କାମରେ

ଲଗିଥବ; ବେରମ ଆରମ ହେଲେ କେହି ଥରେ
ହାତ ବୁଲଇବାକୁ ନାହିଁ ।”

ବୋହୁ ବୁଲିଚଳନ ଦେଖି ଧାର୍ମିକା ଆଗରୁ ଖପା
ହୋଇଥିଲେ, କହିଲେ, “କଣ କଷ୍ଟକୁରେ ନଟ ! ଏହି
କାମଗୁଡ଼ାକଳ ଅଗ୍ରା ଆଉ ବଡ଼ବୋହୁ ଦୁହେଁ କରନ୍ତି—
କୁଟୀଖଣ୍ଡ ଦିଶଣ୍ଡ କରିବାକୁ ନାହିଁ । ମା ଇମିତି ଡଙ୍ଗ
ଶିଖେଇଛି ଯେ, ଶୋଇବା କଂସା ଖଣ୍ଡ ଏସଞ୍ଜକୁ ସେ
ସଞ୍ଜ ପଡ଼ିଥିବ । ଆଉ କଣ କହିଲୁ ରେ ? ଶାଶୁ ବଡ଼
ଯା’ ତା ଗୋଡ଼ରେ ହାତ ବୁଲେଇବେ ? ବଡ଼ ସୁଖୀ
ସାନ୍ତ୍ଵାଣୀ ଇଅ—ନା ! ବାପ, ତା ମା ପାଖରେ ପାଞ୍ଚଟ ।
ପୋଇଲୁ ରଖି ଦେଇଥିଲା—ନା ! ତା ମା ଦିନ ରାତି
ସୁମାତି ଶେଯରେ ପଡ଼ିଥାଏ—ନା !” ନାଜରାଣୀ ଖୁବ୍
ତକାପାଡ଼ି ବାହୁନି ବାହୁନି କହିଲେ, “ଶୁଣ—ଶୁଣ—
ତୁମ ଆଗରେ— ପାଞ୍ଜ ଲୋକ ଆଗରେ ମେ ମା ବାପଙ୍କୁ
ଗାଳି ଦେଉଛନ୍ତି—ଶୁଣ— ଶୁଣ । ମୁଁ କି ବୋଲଣା
କଲି ? ଆଜ୍ଞା ମୋତେ ଗୁଞ୍ଜଣି ମାର—ମାରିପକାଅ—
ଉଁ—ଉଁ—ଉଁ— ମୁଁ ଏ ଜୀବନ ରଖିବ ନାହିଁ—ଉଁ—ଉଁ—
ଉଁ—ଆଜି ରାତିରେ ବେକରେ ଦତ୍ତତ୍ତ୍ଵ ଲାଗାଇବି—ଉଁ—
ଉଁ—ଉଁ । ତୁମେ ମୋତେ ଗୁଡ଼ି କଟକ ଗାଳ ମୁଁ
ବେକରେ ଦତ୍ତତ୍ତ୍ଵ ଦେବି—ଉଁ—ଉଁ—ଉଁ !” ନଟବର
କହିଲେ, “ମଲ, ସତ ତ—ମୋ ଆଗରେ ତ ବୋହୁ—
ଟାକୁ ଏତେ ଗାଳିଗୁଲଜ ପଛରେ କଣ ନ କରୁଥିବେ ?
ମୋ ଲକ୍ଷ୍ମୀକ ଗାଳିଦେବୁ କି ଏ ଲେ ତୁ ? ପର ସରେ
ପଣିଛି, ତାର ଫେର ଏଡ଼େ ବହପ !” ଧାର୍ମିମାର ମୁଣ୍ଡ
ବୁଲଇଲଣି, ଗୁମ୍ମାର ବସିଗଲେ । ଅପା ମେନକା
ଦେଖି ଧାଇଁ ଆସି ହାତ ଧରି—“ଆ ସରସ୍ବତୀ, ଆ—
ତ’ର ଯା ଇଚ୍ଛା କରୁ, ଆମର ସେଥିରେ କଣ ଅଛି ?”
ବାନା ଆଉ ବଡ଼ ବୋହୁ କାନ୍ଦ ପକାଇଲେ । ଦାସଙ୍କ
ସରେ ଗୋଳ ଶୁଣି ଗାଁରୁ କେତେ ଜଣ ମାଇକନିଆ
ଧାଇଁ ଆସି ଲୁଙ୍ଗ ପୁଣ୍ଯ ହୋଇ ଶୁଣୁଥିଲେ ।

ତହିଁ ଆରଦନ ସକାଳ ବାଲୁଣୀ ଗାଧୁଆବେଳେ ଗାଁ
ମହି ପୋଖଣ ତୁଠେର ଗୁମୁକରଣ ସର ବଡ଼ବୋହୁ,
ମହାମା, ଚମ୍ପୀଅପା, ଶାଶୁଆ, ଗେହୁର, ମେମୀ
ନନ୍ଦ, କଉଶୁଲୁ, ପାଶ—ପାଞ୍ଜ ସରର ସାତ ବୋହୁ
ଇଅ ଆଉ ଆଉ ଗାଁ ମାରିପ ରୁଣ୍ଡ ହୋଇ କଥାରେ
ଲାଗିଛନ୍ତି । ଗୁମୁକରଣ ସର ବଡ଼ ବୋହୁ—କଣ କହିବ,
ଚମ୍ପୀ ଅପା, ଏଣିକ ଆଉ ମାନ ମହତ ରହିବ ନାହିଁ—
କଳିକାଳ ମାଡ଼ ଆସିଲଣି । ମୁଁ ଦିଁଟାର ମା ହେବାଯାଏ
ଶାଶୁ ଆଗରେ ପାଠି ପିଟାଇ ନାହିଁ—ରୁ—ରୁ
କରୁଥାଏଁ । ଘରେ ଗୁଡ଼ଳ ନ ଥିଲେ ଖାଲି ପାଶିଆଟା
ଧର ଧାନ କୁଟିଲ ପରି ଶାଶୁ ଆଗରେ ଗୋଡ଼ କରୁଛେ ।
ଲୁଗା ଧୋବା ଘରକୁ ଯିବ ତ, ଲୁଗାଟା ଧରି ଧୋବା
ଲୁଗା କାଚିଲ ପରି ଇସ୍ ଇସ୍ କରି ଭୁଲୁଣ୍ଠରେ
କରୁଛେ । ରତ ଅଧରେ ସମସ୍ତେ ସବୁଆଡ଼େ
ଶୋଇବେ, ଶିଳେଇଟି ଶି ଶୋଇଲଣି, ଧୀର ଧୀର
ଗୋଡ଼ ପକାଇ ତାଙ୍କ ଶୋଇଲୟର ବିଛଣାକୁ ଯାଏଁ ।
ଏ କଣ ନା, ଶାଶୁ ଯା’ ସାଙ୍ଗରେ କଥା ତ
କଥା—କଳି ? ଦିନ ଆଲୁଆଟାରେ ପୋଡ଼ାକ୍ୟାକ
ସରେ ବସି କଥାଭାଷା, କବାଟ ମେଲ ଅଛି ତ
ଆଉ ।

ଚମ୍ପୀଅପା—କଳି ପରି କଳି—ଗାଁ ଗୋଟାକ
ଉଛୁଳି ପଡ଼ିଥିବ । ସରିଲ—ସରିଲ, କରଣକୁଳ ମହତ
ବୁଦ୍ଧିଲ । ସେ ଯେ ପକନାୟକ ଦରେ କଥାଟାଏ
ହୋଇଥିଲ, ଆଜିଯାଏ ଲୋକେ କହନ୍ତି—ପ୍ରା ଲେଖାରେ
ସେଟା କ’ଣ ?

ମହାମା—କ’ଣ ଚମ୍ପୀଅପା, କଣ ପକନାୟକ
ସର କଥାଟା କ’ଣ ?

ଚମ୍ପୀଅପା—କଥା କଣ କ, ପକନାୟକ ଦର
ନୁଆବୋହୁ ଦିନେ ଶୋଇଥିଲ, ଶାଶୁ ଭାତ ହୋଇବାକୁ

ଡାକଲେ । ବୋହୁଟା କଣ କଲା - ନା ନିଦଅଳସଟା
ତ ଲଗିଥିଲା—ଶାଶୁ ହାତଟା ଛିଞ୍ଚାଡ଼ି ଦେଇ କହିଲ—
'ନା, ମୁଁ ଭାବ ଖାଇବ ନାହିଁ' । ଆଉ ଯାଏ କାହିଁ—
ଶାଶୁ ତ କଥା କଲେଣି ଖଣ୍ଡେ ! ଦରର ଆଉ ଆଉ
ବୋହୁ ହିଅ ସବୁ ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ ପଡ଼ିଲେ । ବୋହୁଟା
ଶୋଇବ ଖାଇବ କଣ, କବାଟକୋଣଟାରେ ବସି
ଛେ, ଭେ ଡକା ପାଡ଼ିଛି । ଦେଉଶାଶୁ ଧାଇଁ ଅଇଲେ
—ଶାଶୁକୁ ଖୁବ୍ ଦିପଦ ଖାଡ଼ିଦେଲେ—ମଲ—ମଲ
—ଆପଣା କଥା ଭୁଲ ଗଲୁଣି ପର ! ପିଲଟା ନିଦ
ବାଜଳାରେ କଣ କହି ପକାଇଲ, ସେଇଟାରୁ
କାନିଗଣ୍ଠିଲ କର ବସିବୁ—ମଲ—ମଲ—ଆପଣା
କଥାଟା ଭୁଲ ଗଲୁଣି ପର ?

“ଡାହାଣୀ ହୋଇ ଗୁଣିଆ ହେଲେ

ଗାରହିମନ୍ଦର ଡାକେ,
ରୈରଟା ଯେବେ ଛୁଟିଆ ହେଲ
ଡାକ ବୁଲେ ଗୁଁଯାକେ ।”

ଶାଶୁ ତା କଥା ଶୁଣି ସନ୍ତୋଷ— ପକାଇ ଗଲେ ।
ଗେହ୍ନେଇ କହିଲ— ମଲ ଯା—

“କରଣ ବୋହୁ ତମ,
ପିଠି ଗୋଟାଯାକ ଉଦୁଆ ପଡ଼ିଛୁ ଓଡ଼ିଶା ଦାତେ ଲମ୍ବ ।”

କଉଶୁଲୁ— ହଁ ଚେପୀଅପା, ତା ଶାଶୁ କି ଦୋଷ
କରିଥିଲା ?

ଚେପୀ ଅପା—କଥା କଣ କି, ଦେଇ ଲଗିଲେ
ବୋହୁମାନେ ଶାଶୁ ଆଗରେ ପାଟି ପାକୁ ପାକୁ କଣବେ
—ହେଲେ ଓଡ଼ିଶାଟାଏ ଦିଙ୍କା ଥୁବ । ସେହି ଯେ
ବୋହୁ ଦିନେ ଶାଶୁ ଆଗରେ ପାଟି ପାକୁ ପାକୁ କରିଥିଲା,
ନାକଟି ଦିଶୁଥାଏ । ସେଇ କଥାଟା ବଡ଼ ଯା’ ଦାଇକା
ଦେଲେ । ଆଉ ଆମର ଯେ ନୂଆ ରଜରଣୀ—ଶାଶୁ

ଯେବେ ପଶାଳ ପରଣିବାକୁ ମିନିଟେ ମୁଁ କଲେ,
ଶାଶୁକୁ ଖାଡ଼ି ପକାଇବେ ନା !

ଛୁମୁକରଣବୋହୁ, ଜିଭଟା କାମୁଡ଼ି ପକାଇ
କହିଲେ, ଆଁ—କଣ କହୁଛୁ ! ଏଇଟା କରଣ କୁଳରେ
ବଢ଼ିଥିଲ ନା କେଳା କୁଳରେ ? ଆମ-ଘରୁ ଭଲ
ମନ କିଛି ଅସିଲେ ଲୁଚେଇ ବାଡ଼ିଆଡ଼େ ଖାଇବ
ପଛକେ, କଣ ଶାଶୁ ଆଗରେ ଖାଇବ ? ଶାଶୁ ଯାଚିଲେ
ମୁଣ୍ଡ ହଲୁଥାଏ । ଏଇଟା ହେଲ ଜାଶୁ, କରଣ
କୁଳର ମହତ ।

ଗେହ୍ନେଇ ଅଣାଏ ପାଣିରେ ବସି ସବୁ ଶୁଣୁଥାଏ,
'ଦାନ ଘସୁଥାଏ । ଜିଭଟା ଛେଳି କୁଳୁକୁଆ କରି
ପକାଇ କହିଲ—

“ବଡ଼ଦର ହିଅ କିଛି ଖାଏ ନାହିଁ
ବୋହୁଟି ମୋ ରୂପମୁଖୀ,
ତିନିଓଳ ତିନିକଂସା ପଖାଳରେ ମୁହଁଟି ଯାଉଛି ଶୁଣି ,”

ପାଶ— ଶୁଣ ତ ଶୁଣୁଛ, ଆଉ ରୂପଟା ?
ଗାରିମା କେତେ ? ଆ ବଡ଼ପଣିଆ ଦେଖାଇବା ଲଗି
ଦୁଆରକୁ କେହି ଗଲା ତ, ଚଞ୍ଚଳ ପାଟ ଶାଢ଼ୀ ଖଣ୍ଡେ
ପିନ୍ଧ ପକାନ୍ତି ।

ଗେହ୍ନେଇ—

“ପେଟଟି କଣିଛି ଧାନଉଁଷା ହାଣି,
ପାଟଶାଢ଼ୀ ଫରପର,
ଦେହରୁ କଜଳ କାଳ ପୋଛୁପଡ଼େ
ବାସଲେ ଜରଜର ।”

କଉଶୁଲୁ କହିଲ—ଆହୁର ଦେଖିଛ ନା ରୂପା
ପାହୁଡ଼ ଯିମିତି ମୁଲକରେ କେହି ଦେଖି ନାହିଁ—
ପାହୁଡ଼ ଲଗାଇ ରୂପି ଠଣକଟା କିମିତି ?

ଗେହୋଇ—

“ହମର ହମର ହମକଣ୍ଠିଆ
କେତେ ନବରଙ୍ଗେ ରୂଲୁ,
ଉଦ୍‌ବୃଜା ହୁଣି ଲସରପସର
ଧାର୍ମ ଯାଉଥାଏ ଭଲୁ ।”

କୁତ୍ରଶୁଳ ହସି ନମି କହିଲ ନାକବସଣିଟା
ଦେଖିଲୁ ନା ?

“ପେରୁ ନାକଟାରେ ମୁକୁତାବସଣି
ଆନାଙ୍କ ବସି କାନେ,
ଲେଟି ପଡ଼ିଥାଏ ରୂମର କେଶର
ଛୁଣ୍ଟାବଳୀ ଜୁଡ଼ା ବାନେ ।”

ପାଖ—ଆଲେ ଗେହୋଇ ନାନି, ସେ ବୋହଟା
ସବୁବେଳେ ଡେବର ହାତଟା ଯୋଡ଼ାଇଥାଏ କିମ୍ବା ?

ଗେହୋଇ ଭାରି ଗୋଟାଏ ହସି କହିଲ—
ଆଲେ ପାର ! ଶୁଣି ନାହିଁ ? ଧାଇ ଅଗରେ ପୁଣି
ପେଟଛପା । ମୁଁ କାଳ ସଞ୍ଜବେଳେ ତ ଦାଙ୍କ
ଦୁଆରକୁ ଯାଇଥିଲି । ଯାଇଥିଲି ତ ଯାଇଥିଲି—
ମନର କଳ, ଆସିଲୁ ତ ବୋହଟା ସାଙ୍ଗରେ ଦିଟା
କଥା କହି ଯାଏଁ । ପାଖରେ ତ ରୂମ ମାରି ବସିଗଲି ।
ଆଲେ ଉତ୍ତରୀ, କଣ କହିବି, କଥା ତ ଥାଉ, ମୁହଁଟା
ଇମିତି ଭୁରୁକୁଣ୍ଠା କରି ବସିଲ, ଯିମିତି କେଡ଼େ ବଡ଼ !
ମୁଁ ମନରେ ପାଞ୍ଚଲି, ହତି ନ କହିଲ ନାହିଁ, ଆସି
ସବୁବେଳେ ଡେବର ହାତଟା ଢିଙ୍କା । ମନରେ
କଳ—ଉଳ ରେ ଉଳ—ଏ କଣ—ହାତଟା ଢାଙ୍କିଲୁ
କିମ୍ବା ? ଆଜ୍ଞା ଢାଙ୍କୁ । ଗୋଟାଏ ବୁଦ୍ଧି କାଢିଲି—ଆଉ
ଟିକିଏ ପାଖେର ଗଲ, ଧଢ଼ିନି ଠିଆହୋଇ—ବୋହ,
ସାନ୍ତ୍ବାଣି ବିରୁଟା—ବିରୁଟା—କହି ହୁଣି ପକାଇଲା ପରି
ଢିଙ୍କାକାନରେ ରୁଘୁଡ଼ାଏ ମାରିଦେଲ, ହାତରୁ ତ

ଲୁଗା ବାହାର ଗଲ । ଟିକିଏ କଣେଇ ଅନାଜଦେଇ
ବାହାରକୁ ଧାର୍ମଗଲ, ବିଶ୍ଵ ମାରିଲ ପରି ଭୁଲିରେ
ଯୋଡ଼ାଏ ଗୋଟା ମାଇଲ । ବାନାବ'ରୁ ବାହାରେ
ଥିଲେ, ସେ ଅସି ପାଇଲ ନାହିଁ । ଆଲେ ପାର ! କଣ
କହିବି—

“ଥୋବଡ଼ା ନାକରେ ନାହେଣୀ ମୟୂର
ଯୋଡ଼ା ଏ ବେହେଡ଼ା ଦାନ
ଆଖି ଦୁଇଗୋଟି ମିଟିର ମିଟିର
କେମାଟି ଡେବର ହାତ ।”

ପଙ୍କନାୟକ ବୋହୁ—ଦିନ ବୋଲି ନାହିଁ,
ରତ ବୋଲି ନାହିଁ, ବୁଝେ ପାନ ଛେଲି ପାଟି
ବୁଲୁଥୁବ ! କରଣ ସରେ ଏଇଟା କଣ ଲେ ?

ଗେହୋଇ—

“ଛେଲ ପାଟି ପରି ସବୁବେଳେ ବୁଲେ
ଗାଲରେ ଦେଖିଲି ପାନ,
ପଚର ପଚର ପିକ ପଡ଼ୁଥାଏ
ଦାନ୍ତରୁଡ଼ା ବଡ଼ ସାନ ।”

ଆଉ ଗୋଟାଏ ତର ଶୁଣିବୁ—

“ବସନ୍ତବାହାର ମୁଖଚନ୍ଦ୍ର ତାର ଥାକିପଟ ପରି ତକା,
ପାଟି ମେଲି କଥା ଗୁଡ଼ା ବୋଲିବାର
ବିଲୁଆ ପାଡ଼ୁଣ୍ଣି ତକା ।”

ସ୍ରାମାମା ରୁରିଆଡ଼କୁ ଅନାଜ ହଗ୍ରାମା କାନରେ
କ'ଣ ଫୁସୁର ଫୁସୁର କଥା କହିଲ ।

ଗେହୋଇ—

“ତୁମ ତୁମ କିମ୍ବା କାନ ଫୁସୁପୁସି ଗାଁରେ ବସିଲୁଛାଟ,
ପୋଖରୀ ଗୋଟାକ ଦଳ ବଲବଲ
ଗୋବର ଗଡ଼ିଆ ଘାଟ ।”

ଶଙ୍କର ଜେଣ୍ଠ ନାଚୁଣୀଟିକି କଣେଇ ଦାନ୍ତକଟିଷ୍ଟଣ୍ଡ
ରୈବାଇ ରୈବାଇ ଦାଟରେ ପଦସ୍ଥଗଲା । ବୁଢ଼ୀକୁ
ଗୀଁ ମାରକିନିଆଁ ମାନେ ମାନନା କରନ୍ତି । ସମସ୍ତେ
ତୁମ ହୋଇଗଲେ । ବୁଢ଼ୀ ପରେଇଲା, “କଣ ବୋଲୁ ଛୁ
ଲେ – କଣ କୁହାକୁହି ହେଉଛି :”

ପାଖ ବାଆଁରେ ଦେଇ କହିଲା – ଏ – ଆଉ
ଗୋଟିଏ ଗାଁର – ଆଉ ଗୋଟାଏ ବୋହୁ କଥା କହୁବୁ ।

ଶଙ୍କର ଜେଣ୍ଠ – ନା ଲେ ନା – ସାନ୍ତ୍ଵନ
ଶୁଣିଲେ କ'ଣ କହିବେ ?

ଗେହ୍ନେଇ –

“ସାଆନ୍ତ୍ରଣୀ ପର ଧାଇଁ ଆସୁଚନ୍ତି
କରନା କରନା ପାଟି,
ଶପା ହୋଇ ପର ଶତରାକାତିରେ
ନାକ ପକାଇବେ କାଟି ।”

ସମସ୍ତ ହସି ହସି ଆପଣା ଆପଣା ଦରକୁ ଗୁଲି
ଗଲେ ।

-୨୭-

ଚିତ୍ରକଳା

ନାଜରଣୀ କଟକ ଆସିବା ଆଗରୁ ବସାରେ ଥିଲେ
ଗୋଟିଏ ବୈଶିଶା ପିଲା, ଆଜି ଗେଟାଏ ରୂକରଣୀ
– ନାମ ଚିତ୍ରକଳା । ଜାଣିଲା ଦୃଶ୍ୟଲ ଲୋକ ତାକୁ
ରୂକରଣୀ ବୋଲି ଜାଣନ୍ତି । ହେଲେ, ନୃଆଲୋକ
କେବି ଅସିଲେ ସାନ୍ତ୍ରଣୀ ବୋଲି ଡାକ ପକାଏ ।
ସତ କଥା, ଚିତ୍ରକଳାର ଯେଉଁ ରୂପ—ଲୁଗାପଟା,
ଗହଣା ଗହିର ତଙ୍ଗତାଙ୍ଗ —ରୁଳିଚଳନର ଛଟକ—
କଥାଭାବର ଧମକ, କିଏ କହିବ ରୂକରଣୀ ?
ନାଜର ନଟବର ଦାସେ ବନ୍ଦୁବାନ୍ଦବମାନଙ୍କୁ ବୁଝାଇ

ଦେଇଛନ୍ତି—ପାଇଟିପତ କରିବାଲୁଟି ଏ ମାରକିନିଆଁଟି
ବସାରେ ଥାଏ । ତାଙ୍କର କଥା ଶୁଣି ଲେଖକ ବୁଝିଲୁ
ଏହି ରୂକରଣୀ । ଯେଉଁ ସମୟରେ କଥା ହେଉଛି,
ବୋଇଲେ ଚିତ୍ରକଳା ଅମଳତାର ସମୟରେ ଏ କଥାରେ
ଗୋଟାଏ ଧରପକଡ଼ ନ ଥିଲା – ଡାକପୁକାରରେ କରଣ
ଶ୍ରୀରାଜ ମହାନାୟକମାନଙ୍କ ଘରେ ଅନେକ ରୂକରଣୀ
ଦାନାପାଣି ପାଉଥିଲେ । ଏଣିକି ପାଠ୍‌ଆମାନଙ୍କ
ଭିତରେ ଚରିତ ବୋଲି ଗୋଟିଏ ବିଷ ବାହାରିବା
ଦିନରୁ ତେର ତେର ରୂକରଣୀଙ୍କର ଭଲ ଭଲ ଲୋକଙ୍କ
ଦ୍ରୁଅନ୍ତରେ ଧୂଳ ପଡ଼ିଲାଣି । ସେ କଥା ଯାଉ—
ଖୋଦ ନାଜରଙ୍କ ମୁହଁରୁ ନ ଶୁଣିଥିଲେ ଲେଖକର
ଚିତ୍ରକଳାକୁ ରୂକରଣୀ ବୋଲି ଡାକବାକୁ ସାହସ
ଅଣନ୍ତା ନାହିଁ । ହେଉ ପଛେ ରୂକରଣୀ, ହେଲେ
ରୂପଟା ସୁନ୍ଦର । ହେଲେ ଚମାପୁଲ ପରି ଚହଟଗୋଟା
ନୁହେ, ଦେହର ରଙ୍ଗଟା ଶ୍ୟାମଳ, ମୁଖଟିର ଗଡ଼ଣ
ସୁନ୍ଦର, ତାହା ଉପରେ ପୁଣି ଓଳିକେ ଛ ଥର ଦଷା
ମଜାରେ ସୁନ୍ଦରପଣ (ଯାହାକୁ ସାଧୁଭାଷାରେ ଲୁବଣ୍ୟ
କହନ୍ତି) ପୁଣି ଦିଶେ । ବଡ଼ ଆଣିଟାଏ ଧରି ଭଲକରି
ମାଙ୍ଗଟାଏ ପାରିଦେଲୁ ଉତ୍ତରେ ଚଞ୍ଚଳ ତଳ ତଳ
କଜ୍ଜଳାର ମେଦରେ କଣେଇ କଣେଇ ରୂପିଲେ ତାକୁ
ଥରେ ଅନାଇ ଦେବାକୁ ତେର ତେର ଲୋକ ଅଛନ୍ତି ।
ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା ଉପନ୍ୟାସର ନାୟକମାନଙ୍କ
ରୂପବର୍ଣ୍ଣନ ବିଷୟରେ ହାତୁକାରମାନେ ସେ ପ୍ରକାର
ପରିଚିତ ଅନୁସରଣ କରିଥାନ୍ତି, ଲେଖକର ଦୁଇଗ୍ୟ
ସେ ।

“ରୂପଯେ ବନସମନ୍ତା ଅଜ୍ଞାତକୁଳସମ୍ବନ୍ଧବା
ଅପାଙ୍ଗାବିଲେଳନେବାଲେକଚିତ୍ରମୁରଙ୍ଗମା ।”

ସନାତନ ପରିଚିତ ଅନୁସାରେ କିନ୍ତୁ ଯୁବତୀମାନଙ୍କ
ରୂପବର୍ଣ୍ଣନାରେ ସେ ଅଷ୍ଟମ । ହେଲେ କଣ ହେଲୁ,
ଏହିପରି ନିର୍ଦ୍ଦୟ ପାଠକ ବାହାରିବାର ଖୁବ୍ ସମ୍ବନ୍ଧ ସେ

ଲେଖକ ବିଦ୍ୟା ଯେ କପର ବିଷମ ସଙ୍କଟରେ ପଡ଼ିଛି, ତହିଁ ପ୍ରତି ଟିକିଏ ହେଲେ ସମବେଦନା ପ୍ରକାଶ ନ କରି କହି ବସିଥିବେ, ଏଇଠା ମୁଖ୍ୟ—ଉପନ୍ୟାସ ମଧ୍ୟରତା ନାୟିକାର ରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଜାଣେ ନାହିଁ । କଥାଟା କଣ ଜାଣନ୍ତି, ପ୍ରକୃତ ଅନୁସ ରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲେଖକ ଆପଣାର ଜ୍ଞାନବସ୍ତ୍ର ପ୍ରତି ଆସ୍ତାବାନ୍, ଅର୍ଥାତ୍ ଆପଣାକୁ ଜ୍ଞାନବାନ୍ ବୋଲି ସମସ୍ତେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି । ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାର ଗାଳି ଧରି ହୃଦୀ - ହେଲେ ‘ମୁଖ୍ୟ’ ଏଇ ଗାଳିଟା ସମସ୍ତଙ୍କ ମନକୁ ଯେମନ୍ତେ ଟିକିଏ ଚେଇ କରି ଲାଗିଯାଏ । ଏ ସମସ୍ତ କଥା ପ୍ରତି ନଜର ରଖି ଲେଖକ ସ୍ଥିର କଲା—ସନାତନ ପଢ଼ନ ଆଉ ଆୟୁରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ଅଛି ସଂଶେଷରେ ଆଉ ସାଧୁଭାଷାରେ ଚିତ୍କଳାର ରୂପ ଶୁଣ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଦେଲେ କାହାର ପାଠି ଫିଟାଇବାର ବାଟ ରହିବ ନାହିଁ । ହେ ପାଠକବର୍ଗ, ଅୟି ପାଠିକା ମହାଶୟ ! ଆପଣମାନେ ଅବଧାନ କରନ୍ତୁ, ଚିତ୍କଳାର ରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନା କରନ୍ତି ବା । ଅର୍ଥାତ୍ ବୋଇଲା କି—

“ଅତସୀକୁସୁମଶାମା ଗନ୍ତେଳାହୁରଞ୍ଜି ତା
ବାଲକାରସଦୟ ବିପଣି ବନ୍ଦିବିନ୍ଦିମା ।”

-୧୭-

ନାଚରଙ୍ଗ ଦାମ୍ପତ୍ୟ ପ୍ରେମ

ନାଚରଙ୍ଗଟି କଟକରେ ପରମ ସୁଖରେ ବାସ କରୁଛନ୍ତି । ଉତ୍ସବଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିଶେଷ ପ୍ରଣୟ ଦେଗା । ଧଦାର୍ଥର ଅଭିବ ନାହିଁ । ସ୍ଵାଧୀନ ଭାବରେ ସୁଖ ସମ୍ମେଶ କରିବାର ଅନୁରାଗୁ ହିନ୍ଦୁ ଚାହରେ ଗୁରୁଜନ ଶାସନ - ତାହା ତ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ । ଏମାନଙ୍କର ପରମର ସମ୍ମାନକୁ ଜଙ୍ଗା କଲେ ଦାମ୍ପତ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟେ ବୋଲି ପାର । କେବଳ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ନୁହେ, ଦୂର ଜଣ ସ୍ତ୍ରୀରୁଷ ବା ସ୍ତ୍ରୀଗଳ ମଧ୍ୟରେ

ଅଛେଦ୍ୟ ପ୍ରୀତି ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଆୟୁମାନଙ୍କର ଶତ୍ରୁ ବା ମିଶ୍ରରୁପେ ଜଗତରେ କେହି ଜନ୍ମଗୁହଣ କରି ନାହାନ୍ତି । ପ୍ରୟୋଜନ ସାଧନ ମାର୍ଗରେ ଯେ ସହାୟ ସେହି ବନ୍ଦୁ, ଆଉ ଦିନ୍ଦୁକାଶ ବୈଶା ନାମରେ ଅଭିହିତ । ନିତାନ୍ତ ଅଙ୍ଗନ କଦମ୍ବୀ ପରିବାର ବିନା ସତ୍ୱରତର ପରିବାର ମଧ୍ୟରେ ବିଶେଷ ପ୍ରଣୟ ଥିବାର ଦୃଷ୍ଟି ଗୋଟର ହୁଏ । ସେଥିର କାରଣ, ସ୍ଵାମୀ ମାନବସମାଜରେ ଏପରି ଅନେକ ରୁଦ୍ଧିର ପଦାର୍ଥର ପ୍ରୟୋଜନ, ଯାହାର ସାଧନ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷର ସହାୟତା ବିନା ଅନ୍ୟ ଯୋଗେ ହୋଇ ନ ପାରେ । ପୁଣି ସେହି ସମସ୍ତ ପ୍ରୟୋଜନ ଅପରିହାୟେ । ଏହାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନସାଧକା ପ୍ରୀତିର ଜାରଣ ଅଟେ । ଲେଖକ ବିବିଧ ପରିବାରଗତ ବିବିଧପ୍ରକାର ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଣୟର ଅବଶ୍ୟକ ଭୂପ୍ରେସରନ ଯୋଗେ ଅନୁଭବ କରି ଏହି କଥା ଲେଖିବାକୁ ସାହସ କଲା ।

ମାନବ ମାସକେ ସୁଖାଭିଲାଷୀ—ପୁଣି ସେହି ସୁଖପ୍ରଦ ବନ୍ଦୁ ହୁଏ, ଜ୍ଞାନ ଏବଂ ଜଙ୍ଗାର ଭେଦରେ ଧନ—ଧର୍ମ ବିଦ୍ୟା ଯଶ ଦୁନାମ ପ୍ରଗ୍ରହ ପ୍ରଭୃତି ବିବିଧ ପକାର । ଏ ଭଲ ଲେକଦଳର ମଧ୍ୟ ଅଭିବ ନାହିଁ, ସେଉଁମାନେ ମାଦକ ସେବକ ବା କଦମ୍ବୀ ଜନ୍ମପୁ ବିଳାସକୁ ସୁଖଲଭର ପରକାଶ୍ଵା ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରିଥାନ୍ତି । ସେହି ଦୁଃପ୍ରଦ ପଦାର୍ଥଲଭର ସହକାଶ ଲୋକ ହିଁ ବନ୍ଦୁ ।

ନଟବର ବାବୁଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ, ଅର୍ଥ ଉପାର୍ଜନ ହିଁ ମାନବ ଜୀବନର ଏକମାତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ୟ । ଅର୍ଥ ଯୋଗେ ଜଗତର ପ୍ରୟୋଜନ ସାଧନ ହୁଏ । ଅର୍ଥହିଁ ସୁଖଲଭର ଏକମାତ୍ର ଉପାୟ । ଶ୍ରାନ୍ତାବୁକଙ୍କ ଗଣନା ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଧ୍ୱନି ବିଶ୍ୱାସ । ପ୍ରତ୍ୟେକବନ୍ଦୁ ପ୍ରତି କାହାର ବା ଅପ୍ରତ୍ୟେ ଜାତ ହେଦ ? ବୋହୁଟି ସୁଲକ୍ଷଣା—ତାହାର ପହଞ୍ଚ ପଢ଼ିବା ମାସକେ ଅର୍ଥାଗମ, ଉଚ୍ଚପଦ, ସୁଖ

ସୌଭାଗ୍ୟ ଅବିଶ୍ଵାସ ରୁହେ ଲଭ ହେଉଛି । ଏଥକୁ ସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରତି ନାଜର ବାବୁକର ବିଶେଷ ସ୍ଵପ୍ନୀତି । ପକ୍ଷାନ୍ତରେ ନାଜରଣୀ ନିଜାନ୍ତ ଦରିଦ୍ରାର କନ୍ୟା—ସୁଖ ସନ୍ନୋଗର ନିଜାନ୍ତ ଅପରିଚିତା—ଭଗ୍ନକୁଟୀରବାସିମା । ସହସା ଆଶାଦୀତ ସୌଭାଗ୍ୟ ଆଧୁପତ୍ର୍ୟ-ଲଭରେ ଆସିଥୁବୁଢା ହୋଇ ତାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡିଷ୍ଠ ବିଚଳିତ ହୋଇଗଲଣି । ମନରେ କଲେ, କାହାଣରେ ଯେଉଁ ରଜା ରଣୀ କଥା ଶୁଣିଥିଲେ, ବଞ୍ଚିମାନ ସେ ଆପେ ସେହି ରଣୀ ହୋଇଗଲଣି । ଏହି ଯେ ରଣୀଭଲଭ—କେବଳ ସ୍ଵାମୀ ସକାଶେ । ସୁତରଂ ସ୍ଵାମୀଙ୍କୁ ଭଲ ପାଇବାକୁ ହେବ । ଏହା କି ପବିତ୍ର ଦାମ୍ପତ୍ୟ ପ୍ରଣୟ ? ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ପ୍ରଣୟ ପ୍ରପୋଜନାପେଶିତ, ଯେଉଁ ପ୍ରଣୟର ଅନ୍ତରାଳରେ କଦର୍ମୀ ବୃଦ୍ଧିମାନ ପ୍ରକଳ୍ପ, ଯେଉଁ ପ୍ରଣୟ କୃଷିମ, ପ୍ରକୃତ ବିଶ୍ୱାସ ଯାହାର ଭତ୍ତିଭୁମି ହୁଅଛେ, ତାହା ପ୍ରକୃତ ପବିତ୍ର ଦାମ୍ପତ୍ୟ ପ୍ରେମ ନାମର ଅଭିନିତ ହୋଇ ନ ପାରେ ।

— — —

-୧୮-

ପ୍ରତିଯୋଗିନୀ - ପ୍ରତିଯୋଗିତା

“ପ୍ରାୟେଣ ସାମର୍ଦ୍ଧ୍ୟବିଦ୍ୟା ଗୁଣନାଂ
ପରତ୍ତମ୍ଭୀ ବିଶ୍ୱାସନ୍ତଃ ପ୍ରବୃତ୍ତିଃ ।” (କୁମାର)

ମାନବଜୀବ ପ୍ରତ୍ୟେକମାତାରେ ଅନାଦିଲ ସୁଖ-ସୌଭାଗ୍ୟ ସନ୍ନୋଗରେ ସମର୍ଥ ହେଉନ୍ତି, ଏଇଟା ବୋଧ କରୁଁ ବିଧ ବିଧାନର ବିରୋଧୀ ବିଶ୍ୱଯ ଅଟେ । ଆପାତଦୃତ୍ତରେ ତୁମ୍ଭେ ଯାହାକୁ ଯମ୍ପଣ୍ଡ ସୁଖୀ ବୋଲି ଜୀବ କର, ଅନୁମନାନ କର ଜାଣିବ, ତାହାର ସୁଖ-ସୌଭାଗ୍ୟାକାଶ ନିରବଜୀନ ମଳନିତା ବିଶ୍ୱାସ ନୁହେ—କୌଣସି ନିଭୂତ କୋଣରେ ହେବଳୀ ଖଣ୍ଡିଏ ଯାତନାରଳଦ ଶୁଦ୍ଧମାନ ହେଉଥାଏ । ଆମୁମାନଙ୍କର

ନାଜରଗୁହଣୀ ପମ୍ପଣ୍ଡରୁପେ ସୁଖିମା । ସହସା ଗୋଟିଏ ମନେକଷ୍ଟର କାରଣ ଉପସ୍ଥିତ । ବସାରେ ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତରୁପେ ଚିତ୍କଳାର ପୁନଃ ପୁନଃ ଆବିର୍ଭବ ଦେଖି ତାଙ୍କ ମନରେ କେମନ୍ତ ଗୋଟାଏ ଶର୍ଷାବିଜନ୍ମିତ କଷ୍ଟର ଗ୍ରୁପ୍ତା ପଡ଼ିଲଣି । କୌଣସି କବି ନାଜର-ଗୁହଣୀଙ୍କ ତାଙ୍କାଳିକ ଅବସ୍ଥା ଦେଖିଲେ ବୋଧ କରୁଁ ଏହିପରିମ୍ବିଗୋଟାଏ କବିତା ଲେଖି ବସନ୍ତେ—

“ତୁମରେ ଘୋଟିଲ ଅନ୍ଧାର,
ବଦନ ବଞ୍ଚି ଯେ ପ୍ରକାର ।”

ଚିତ୍କଳା ସୁନ୍ଦରୀ—ଭଲ ଧୋବଲୁଗା ପିନ୍ଧେ— ଗହଣାଗାଣ୍ଠି ଗୁଡ଼କ ସୁନ୍ଦର— ଅନବରତ ଦଶା ମଜାରେ ଚକ ଚକ ଦିଶୁଛି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ସୁନ୍ଦର ଅନ୍ୟର ସୌନ୍ଦର୍ୟ ଦର୍ଶନ ବା ଶ୍ରବଣରେ ଅସହିଷ୍ଣୁ, । ଏଥର ସତ୍ୟତା ସମ୍ମଳରେ ପ୍ରମାଣ ପ୍ରପୋଗ କରିବାକୁ ଲେଖକ ଅକ୍ଷମ । ହେଲେ, କେତୋଟି ବଡ଼ ଘରର ବଡ଼ କଥା ଶୁଣି ତାହାର ନନରେ ଏହିପରି ଗୋଟାଏ ଧାରଣା ବନ୍ଧମୂଳ ହୋଇ ଯାଇଛି । ଶୁଣା ଅଛି, ଇଂଳଣ୍ଡର ସୁବିଶ୍ୟାତା ରଣୀ ଲେଜାବେଥ ବଡ଼ ସୌନ୍ଦର୍ୟା-ଭିମାନିମା ଥିଲେ । ସେହି ସମୟରେ ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଯୁବତୀର ସୌନ୍ଦର୍ୟ ବିଶ୍ୱଯ ସବସ ଦୋଷିତ ହେବାରୁ ଶର୍ଷାପରବଶ ରଣୀ ତାହାକୁ କୌଣସିଲରେ ବଧ କରିଥିଲେ । ପ୍ରାତଃସୁରଣୀଯା ଦେଖା ଅହଲାବାନ୍ଧିଙ୍କ ସୌନ୍ଦର୍ୟାଭବ ଶ୍ରବଣରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରତିଯୋଗିନୀ ମହାରାଷ୍ଟ୍ରଦେଶୀୟ ଶର୍ଷା ପରେବଶ ଗୋଟିଏ ରଣୀ ଭାବ ଆନନ୍ଦିତା ହୋଇଥିଲେ । ନାଜରପହିଁ ଦୂରସ୍ଥ, ଯେହେତୁ ସେ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଦର୍ଶଣ ଧରି ଦିନରେ ଦଶଥର ମୁଖ ଦର୍ଶନ କରିଥାନ୍ତି । ପୁଣି ଅନନ୍ତଦର୍ଶ କୁନ୍ତଳ ଦିନ୍ୟାଏ ସକାଶେ ଶିଙ୍ଗ ପାନିଆଟାଏ ତାଙ୍କ ହାତରେ ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ପୁଣି ଶର୍ଷର ନମ୍ବୁଲତର ଓସ୍ତରେ ପାନବୋଲ ବସି କେନ୍ତା ରଙ୍ଗ ହୋଇଛି, ସେଇଟା ପୁନଃ ପୁନଃ ଦେଖିବାକୁ ଭୁଲନ୍ତି

ନାହିଁ । ଏପରି ସ୍ତୁଲିଟର ଚିତ୍ରକଳାର ପୌଦର୍ଯ୍ୟ ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅପ୍ରୀତିକର ହେବା ବିଚିତ୍ର କଥା ନୁହେ । ସେ ବାହାରେ ପୂରୀ ହସି ହସି ତାଙ୍କ ନିଜ ସ୍ଵାମୀ ସହିତ କଥାଭାଷା ହେବ । ନିଶ୍ଚପୁ ଏଇଟା ଦେହ ସହିବାର କଥା ନୁହେ । ନିଜ ସ୍ଵାମୀ (ଏପରି ଗୋଟାଏ କିଁ ବୋଇଲୁ କି) ନାଜରଙ୍କ ସହିତ ହସି ହସି କଥା କହିବାର ତାଙ୍କର କେବଳ ଅଧିକାର — ବାହାରର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଯୁବତୀ ସ୍ତ୍ରୀର ସେ ଅଧିକାର ନାହିଁ । ଯେପରି ସ୍ତ୍ରୀ ହେଉ ପଛକେ, ସ୍ଵମୀକୁ ଭଲ ପାଉ ବା ନ ପାଉ ତଥାପି ଅନ୍ୟ ଯୁବତୀ ସୁନ୍ଦରୀ ସ୍ତ୍ରୀ ସେ ଅଧିକାରରୁ ବଞ୍ଚିବା । ନାଜରଣୀଙ୍କ ମନରେ ସୁଖ ନାହିଁ, ସବୁବେଳେ ମୁହଁଠି ଶୁଣାଇ ବସିଥାନ୍ତି । ଆଗପରି ଭୁଲ୍ଲାଟାରେ ହେଲେ ରୂପରଙ୍କ ଉପରେ ଦଶ ଥର ଢକୁମ ଜାରି କରିବାକୁ ନାହିଁ । ଆଉ କାହିଁରେ ମନ ଲାଗୁନାହିଁ, ପୋଡ଼ାମୁହଁ ଚିତ୍ରାର ରୂପଟା ଯେମନ୍ତ ସବୁବେଳେ ଆଶିରେ ନାହୁଣ୍ଟି । ଚ୍ୟାଙ୍କିଥିଲେ ଚିତ୍ରାର ଚିନ୍ତା—ଶୋଇଲେ ଚିତ୍ରାକୁ ପ୍ଲଟରେ ଦେଖନ୍ତି । ତୋ ତୋ ହସି ହସି ସ୍ଵାମୀ ସଙ୍ଗରେ ପ୍ରେମାଳାପ ଏକାବେଳକେ ବନ୍ଦ । କଣ କରିବେ ? ଭାଲ ଭାଲ କଣ ବାପୁଣୀ ହୋଇଯିବେ ? ପାଟି ପିଟାଇ କିଛି ବୋଲି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି — ଏଣେ ଅସଲ କଥାଟା କଣ ଜଣା ଯାଉ ନାହିଁ । କଣ ବୋଇଲେ କଣ ହୋଇଯିବ ପର, ଏ କଥାଟାରେ ବି ଡର ଅଛି । ସବୁନହଟା ବେଳେ ବେଳେ ଅନ୍ୟପ୍ରକାର ବିଶ୍ୱାସକୁ ଢଳି ପଡ଼ୁଣ୍ଟି । ତାଙ୍କ ବୁଦ୍ଧି ଗନ୍ଧାଦ୍ଵରେ ଯେତେ ପୁଞ୍ଜି ପଟା ଥିଲା, ଧରୁଗୁଡ଼ାକ ବାହାର କରି କାମରେ ଲଗାଇଲେ, ଆପଣାକୁ କିଛି ସମାଳ ନେଇ ଚିନ୍ତାକଲେ ।

ପ୍ରଥମ ଚିନ୍ତା — ଏଇଟା କିଏ ? କାହିଁକି ଆମ ଦୁଆରକୁ ଲଗ ଲଗ ଏତେ ଆସେ ? ଏ ଦେଶରେ ଏଇ ରକମ କି ଆସନ୍ତି ? ଆମର ହେଲ ହାକମ

ଦର, ଏହିପରି କି ସବୁ ଆମିବେ ? କଥାଟା କଣ ! କାହାକୁ ପରୁରିବ ? ବାବୁଙ୍କ ତ ପରୁର ପାରିବ ନାହିଁ—କଥାଟା ସେ ତାଙ୍କ ଲାଗିଯିବ ? ସେ କଣ କହିବେ ? ରୂପଆଡ଼କୁ ଜଣି ବାଟ କାଟିବାକୁ ହେବ ।

ଏଣେ ଚିତ୍ରକଳା ସାନ୍ତ୍ବାଣୀଙ୍କ ମନଭାବ ଏକରକମ ସମକି ଗଲାଣି । ଯାହା ବୁଦ୍ଧି ପାଖରେ ନାଜର ବାବୁଙ୍କ ବୁଦ୍ଧି ହଟିଯାଏ ଏ ବା କେତେ କଡ଼ାରେ ଗଣ୍ଠାଏ ! ଚିତ୍ରା ଠିକ୍ ବୁଦ୍ଧି ଗଲାଣି, ଏଟାକୁ ଛ ଥର ହାଟରେ କିଣି ବିକ ଆଣିବା ମୁଷ୍ଟିଲ ଦେବନାହିଁ । ଏ କଥାଟା ବି ଠିକ୍ କଲା, ମର୍କଟୀଟାକୁ ବାନ୍ଧ ନ ରଖିଲେ କେତେ-ବେଳେ କେଜାଣି ଆମ୍ବୁଡ଼ ଧାମ୍ବୁଡ଼ ପକାଇବ, ବାନ୍ଧ ରଖିବାର ଦରକାର । ଚିତ୍ରାକୁ ଗୀତ ପୈଟେ—ଗୋଟାଏ ମନରେ ପଡ଼ିଗଲା ।

“ଧନ କାର୍ପଣ୍ୟ ସେବାପାଳେ
କବା ଅସାଧ ମହ୍ନତଳେ ?”

ଚିତ୍ରା ଭୁଲ୍ଲାଟାରେ ହେଲେ ଆଜ୍ଞା ସାନ୍ତ୍ବାଣି ! ଆଜ୍ଞା ମଣିମା, ବୋଲି ସାନ୍ତ୍ବାଣୀଙ୍କୁ ଦଶଥର ଡାକେ । ସଞ୍ଜବେଳେ ବସିଥିଲେ, ‘ଆଜ୍ଞା ମଣିମା ଶ୍ରାପଦକୁ ପୀଡ଼ା ହୋଇଥିବ ପର’ କହି ସାନ୍ତ୍ବାଣୀଙ୍କ ପଦୟୁଗଳ ଆପଣାର ସୁକୋମଳ ସୁନ୍ଦର ଜାନ୍ମ ଉପରେ ପକାଇ ମର୍ଦନ କରି ବସେ । ସାନ୍ତ୍ବାଣି ଖୁବ୍ ଖୁସି ହୋଇ ଗଲେଣି । ହେଲେ, ମନ ଭିତରେ ଯେ ଗୋଟାଏ କମିତିକା ଦିଚିକଟିଆ କଥାଟାଏ ପଣିଛି, ସହଜରେ ଛାଡ଼ିନାହିଁ ।

ଦିନେ ସକାଳ ଉଠି ନାଜରଣାନାର ଗୋଟାଏ ପିଆଦା ବସାଖରତ ପାଇଁ ବଜାରରୁ ରୂପ ଅଣାର ପନିପରିବା କିମ୍ବା ଅଣିଲ । ଚିତ୍ରକଳା ସେଠି ଠିଆ ହୋଇଥିଲା, ପାଟିକର କହିଲା, “ଆଜ୍ଞା ସାନ୍ତ୍ବାଣି !

ଏ କଣ ବୁଝି ଅଶାର ସଉଦା ? ମୋତେ ବୁଝିଟା ପଇସା ବିଦିଅନ୍ତି ତ ମୁଁ ସଉଦା କଣି ଆଣେ ।” ନାଜରାଣୀ କଥାଟା ବିଡ଼ିବା ଲାଗି ସେଇଲାଗେ ବୁଝିଟା ପଇସା ଚିପା ହାତକୁ ବଡ଼ାଇ ଦେଲେ । ଚିପା ଯେଉଁ ସଉଦା ଅଣିଲ, ପିଆଦା କଣା ସଉଦାଠାରୁ ତେର ଭଲ, ଆଉ ବେଶି । ସାନ୍ତ୍ରାଣୀ ତା’ ଦେଖି କିଭି କାମୁକ୍ତି ପକାଇଲେ । ଆପଣାବୁଦ୍ଧି ବଳରେ ଠିକ କଲେ, ଚିପା ବିଶ୍ଵାସୀ ଆଉ ବୁଦ୍ଧିମଣ୍ଡଳ । ଆଉ ପିଆଦାଟା ହେଲ ବୈର, ନେହିଲେ ହୃଦୟ ନିର୍ବୁଦ୍ଧିଆ । ସେହି ଦିନରୁ ବସାର ସମସ୍ତ ଜିନିଷ କଣା କଣି କଥା ଚିପା ଜିମା । ସାନ୍ତ୍ରାଣୀଙ୍କ ଆଉ ଆଉ ଗୁଣ କଥା ଯାହା ହେଉ, ଖୁବ୍ ଦରଣୀ । ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପଇସା ଦେହର ରକ୍ତ । ମାମଲତକାରମାନେ ପନି ପରିବା, ମାଛ, ଦହି ଦୁଧ ନାଜରଙ୍କ ବସାକୁ ତେର ତେର ଦେଇଥିଦ୍ରୁତି । ବଳପଡ଼ି ଖରାପ ହୋଇଗଲେ ବାଢ଼ି ଆଡ଼େ ଖତ ଗତାରେ ତାକି ଦେବେ ପଛକେ, ପରୁ ପୋକର ବାଇଗଣ କଷିଟାଏ ହାତ ଟେକି କାହାରିକୁ ଦେବେ ନାହିଁ । ନାଜରଙ୍କ ଇଚ୍ଛା ତାହି—ଦୁଇକ ମନ ଖୁବ୍ ମିଳି ଯାଇଛି ।

ସବୁ ତ ହେଲ—ହିଁ, ଅସଲ କଥାଟା ରହିଗଲ— ଚିପା ଯେତେବେଳେ ହସି ହସି ବାବୁଙ୍କ ଯାଙ୍ଗରେ କଥାଟା କହେ, ମନରେ ଯିମିତିକା ରେ ରେ କରି ଲାଗିଯାଏ । ବିଶ୍ଵାସରେ ଅଭିଶ୍ଵାସ—ଆନନ୍ଦରେ ଦୁଃଖ—କେତେବିନ କଟିଗଲ । ଚିପା ଭଲକରି ନଜର ରଖିଥାଏ । ଅଣ୍ଟ୍ରୀତି ଆଉ ରେଗ ଅନ୍ତି ବୋଲି ହେଲି ଦେବ ନାହିଁ—କେତେବେଳେ କେଜାଣି ଟିକିଏ ଅପରୁର ପାଇଲେ ବଢ଼ିପଡ଼ିବ । ଦିନେ କଣ ହେଲ ନା—ସଞ୍ଜବେଳିଆ ସାନ୍ତ କତେର ବାହୁଡ଼ା ଶୀତଳ ୧୦’ ବଢ଼େଇଲେଣି, ଚିପା ଚଞ୍ଚଳ ଯାଇ କୋଠ ଉପରେ ସଉପଟାଏ ମେଲିଦେଲ—ସାନ୍ତ ବିଜେ ହୋଇ ଭଡ଼ର ଭଡ଼ର କରି ହୁକାଟା ଭଡ଼ୁଛନ୍ତି, ସାନ୍ତ୍ରାଣୀଙ୍କ ମୁଖରୁ ପଚର ପଚର କରି ପାନପକ ବୁଢ଼ାକ

ସଉପ ପାଖରେ ତଳିପଡ଼ୁଛି । ଚିପକଳା ପାନ ବୁଢ଼ାଶୁ ଦୁଇକୁ ଭଲ କରି ସକଳ କରି ଦେଇ ଆପଣା ଦରକୁ ରୁଳିଗଲ । ଏ କଥା ସେ କଥା ବୁଝିକଥା ବାବେ ସାନ୍ତେ ଜଳା ଖଙ୍କାରି ଦେଇ କହିଲେ, “ଏ ଚିପକଳା କିଏ, ଜାଣ ? ଏ ଗୋଟିଏ ଖୁବ୍ ବଡ଼ଲୋକ ଦରର ବୋହୁ—ଘରର ସମସ୍ତେ ମରିଗଲେଣି, ତାହାର ଆଉ କେହି ଆଶ୍ରା ନାହିଁ, ଆମ ଆଶ୍ରା ଧରିଛି । ତା ହାତରେ ଟଙ୍କା ସୁନା ଦେଇ, ଘର ଗୋଟିଏ କୋଠାଘର, ବଗିରୁରେ ଦୁଇ ଜଣ ବାବୁଆ—ସେ ସବୁ ଆମକୁ ଲେଖିଦେବ, ଠିକ ହୋଇଗଲଣି । ତୁମକୁ ବଗିରେ ଦସାଇ ଦିନେ ଦେନିମିବି, କୋଠାଘର, ବଗିର ସବୁ ଦେଖାଇ ଆଣିବି । ସେ ସବୁ ତ ତୁମର ହେବ । ଏ ଲାଗି ତାକୁ ବସାକୁ ଆସିବାକୁ ଦିଏଁ—ତା ମନ ମିଳାଇ ରଖିଛି । ନୋହିଲେ ଆଉ କାହାରିକୁ କାଳେ ଦେଇ ପକାଇବ, ସେଥୁଲାଗି ଏଇପରି କରେଁ ।”

ଧନ ଦଉଳତ, କୋଠାଘର କଥା ଶୁଣି ସାନ୍ତ୍ରାଣୀଙ୍କ ମନ କଣ ହୋଇ ଗଲଣି । ମନ ଭିତରେ ଯେ ଟିକିଏ ଅନାଟା ରକମ ଗୋଳମାଳ ଥିଲ, ଏକାବେଳକେ ସାପ । ଏରଣ୍ଡଟେଲ — ମେଷ ଲୋମବତ୍ର ଭାରି ମେଳ — ଚିପାର ବସାକୁ ଆସିବା ନିମିଷେ ତେରି ହେଲେ ପିଆଦା ଡାକିବାକୁ ଧାଏଁ । ଆଉ ଭିନ୍ନଭାବ ନାହିଁ, ଦୁହେଁ ଏକ ଆମ୍ବା । ପ୍ରଣୟର କାରଣ — ସାନ୍ତ୍ରାଣୀ ପକ୍ଷରେ କଳ୍ପିତ ଆକାଶ କୁସୁମର ସୌଭାଗ୍ୟରୁ ପ୍ରଭ୍ୟାଶା, ଅନ୍ତି ଚିପକଳା ପକ୍ଷରେ ସଦ୍ୟ ସୌଭାଗ୍ୟମୋହନ ଶିଦ୍ଧାଂତ ପ୍ରଣୟର ପରିଣାମ ଫଳ କଣ ହୋଇପାର ? ମାନବଜାତ ଭରିଷ୍ୟତ ଦର୍ଶନରେ ଫୋର ଅଛି ।

-୧୯-

ନାକପୋଡ଼ିଆ ମା

କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷର ପୋଷଣହାଶ ଭେଣ୍ଡିଆ ପୁଅ
ନାକ ପୋଡ଼ିଆଟା ବାଡ଼ି ବେମାରିର ଗୁଲିଗଲୁ ଦିନରୁ
ତା ମା ବୁଡ଼ିଟା ତେର ଦିନଯାଏ ଦୁଆରଟି ଆଉଜାଇ
ଦେଇ କୁଟିଆ ଘରେ ପଡ଼ି ରହିଥିଲା । ଦିନ ରାତି
କାହିଁ କାହିଁ ଥାଣୀଯୋଡ଼ାରୁ ଜଳଜାଲୁଆ ଦଶିଲଣି ।
ଯେତେ ଦୁଃଖ ହେଉ ଉଚ୍ଛକେ ପେଟଟି ସେ କଥା ନ
ଶୁଣେ, ଏଣେ ସରେ ପଇସାଏ ନାହିଁ—ଦୁଆ ବାଧକା
ପଡ଼ିବା ବେଳେ ବଇଦ, ଓସା ପଥରେ ସବୁ
ସାରିଥିଲା । ଆଉ ଯାହା ଦରକରଣ କିନିସ ଥିଲା,
ଖଣ୍ଡ ପଟେ କରି ସବୁ ବିକାବକି କରି ସାରିଲଣି ।
ବସି ଖାଇଲେ ଦରିଆ ବାଲି ସରେ—ଦରେ ଆଉ କିଛି
ନାହିଁ । ଶେଷରେ ଘର ଉତ୍ତରଣ ବିକି ଦେଇ ସାବଜାଦା
ବଜାର ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁଙ୍କ ବଗିର ଗୁହାଳ କଣରୁ
ପଞ୍ଚ ହାତ ଜାଗା ଖଣ୍ଡ ମାଗି ନେଇ ଟଙ୍କିଟାଏ
ମାରିଲ । ଏଣିକି ପଦାକୁ ନ ବାହାରିଲେ ନୁହେ—
ଦୁଆରେ ବା କିଏ ଆଣି ଥୋଇ ଦେଇଯିବ ? ବଡ଼ୀର
ଆଜା ଗୋଟିଏ ଗୁଣ ଥିଲ—ସେ ଭଲକର ଜୁଡ଼ା ବାନ୍ଧ
ଜାଣେ । ସେପରି ମୁଣ୍ଡକୁଣ୍ଡ ଆଉ କାହାରିକି ଜଣା
ନାହିଁ । ହାତରେ ବାଡ଼ି ଖଣ୍ଡ ଧରି ନଇଁ ନଇଁ ଯାଇ
ବାବୁମାନଙ୍କ ରେ ବୋହୁ ଝିଅମାନଙ୍କ ଜୁଡ଼ା ବାନ୍ଧ
ଦେଇ ଆହସ । କାହାଠାରୁ ବୁଦ୍ଧିଲ ସେରେ, ଡାଳ
ମୁଠାଏ ନୋହିଲେ ଉଚ୍ଚସା ଯୋଡ଼ାଏ ଢାଏ । ଅଉ
ଗୋଟାଏ ତାର ଗୁଣ ଥିଲ, ବୋହୁ ଝିଅକୁ ସାକୁଲା-
ସାକୁଲି କରି କଥା କହି ଜାଣେ । କେବୁ ଦୟା କରି
ଖଣ୍ଡ ପୁରୁଣା ଲୁଗା ଫୋପାଡ଼ି ଦେଲେ ତାହାର
ବେଡ଼ିଶ ବାଡ଼ିଟା ଚଳିପାଏ । ଏମିତି ସଟାବଟା କରି
ଦିନ କାଟେ ।

ଦିନେ ଶୁଣିଲ, ନାଜା ବାବୁଙ୍କ ବୋହୁ ଦେଶରୁ
ଆସିଛନ୍ତି । ବୁଡ଼ୀର ଅଉ ତେର ସହିଲ ନାହିଁ—

ବାଡ଼ିଶଣ୍ଡ ତୁଳୁ ହୁ କରି ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆର ପାଖରୁ
ସାନ୍ତାଣୀ—ସାନ୍ତାଣୀ—ଏ ସାନ୍ତାଣୀ ମଣିମା' ଡାକି
ଡାକି ଏକାବେଳକେ ନାଜରଙ୍କ ଭିତର ଉଆସରେ
ହାଜର । ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କ ପାଖରେ ବସି ପଡ଼ି ଆପଣା
ଗୁଣଟା ବନେଇ ବିନେଇ ଜାହିର କଲା । ସେଥର ସାର
ମର୍ମ—ତା ପରି କଟକରେ କେବି ମୁଣ୍ଡ କୁଣ୍ଡେଇ ଜାଣେ
ନାହିଁ, ସେ ଜୁଡ଼ା ବାନ୍ଧଦେଲେ ମୁଣ୍ଡଟି ଚନ୍ଦ୍ରଦିନା
ପରି ଦିଶେ । କଟକରେ ସବୁ ବୋହୁ ଝିଅକର ସେ
ଜୁଡ଼ା ବାନ୍ଧଦିଏ—“ଉ କାହାର ମୁଣ୍ଡକୁଣ୍ଡା ସେମାନଙ୍କ
ମନକୁ ଦେବେ ନାହିଁ । ତାକୁ ଦିନ ରାତି ଦଣ୍ଡେ
ଫୁରସତ ନାହିଁ—ଗ । ଗାଁ ବୁଲି ଜୁଡ଼ା ବାନ୍ଧୁ ଥାଏ ।
ଏହିପରି ତେର ତେର ଆପଣାର ଗୁଣ ବାହନି ଗଲା ।
ନାକପୋଡ଼ିଆ ମା କଥା ଶୁଣି ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କ ମନ ସକ୍ଷି
ସକ୍ଷି ହେଲଣି—“ଗାଁ ପାଇ ମୁଣ୍ଡକୁଣ୍ଡା ପେଣ୍ଡଟି ଆଣି
ବୁଡ଼ି ଆଗରେ ଥୋଇଦେଲେ । ସେଥରେ ସାନ ବଡ଼
ଯୋଡ଼ାଏ ଶିଙ୍ଗ ପାନଆ, ଗୋଟାଏ ଚକା ଦର୍ପଣ,
ଗୋଟାଏ ସିନ୍ଧୁର ଫରୁଆ, ତେଲ ଚକଟା ଥୋପ
ଗୋରୁଏ, ଚର୍ବିଶମୁଣ୍ଡି ଖଣ୍ଡେ, ମହମ ଓ ଗଲ ମଣଲମିଶା
ତେଲ ଶିଶିଏ ଥିଲା । ସାନ୍ତାଣୀ ସଉପଟାଏ ପାର ମୁଣ୍ଡ
ମୁକୁଳା କରି ବିଶିଶିଲେ । ନାକପୋଡ଼ିଆ ମା ପିଠିଆଡ଼େ
ବସି ଚିକଣ କରି ଗୋଟାଏ କଟକା ରକମ ଜୁଡ଼ା ପାରି
ଦେଲା । ସାନ୍ତାଣୀ ଚକା ଦର୍ପଣଟାରେ ଏପାଖ
ସେପାଖ କରି ଉଡ଼ିଏ ଯାଏ ମୁଣ୍ଡଟି ଦେଖିଲେ ।
ମୁଖ ଭଜୀରୁ ବୁଡ଼ି ବୁଝିଗଲା—ସାନ୍ତାଣୀ ବଡ଼ ଖୁସି
ହୋଇଗଲେଣି—ମନରେ ଯେମନ୍ତ କୁରୁକୁରୁ ସତକୁସତ
ନାକପୋଡ଼ିଆ ମା ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର ଜୁଡ଼ା ବାନ୍ଧ ଜାଣେ ।
ସବୁଦିନେ ଆସି ଜୁଡ଼ା ପାରି ଦେଇ ଯିବାକୁ ଫରମାସ
କଲେ ।

ନାକପୋଡ଼ିଆ ମା ଦୁଇ ଶିନଥର ଆସି ମୁଣ୍ଡ
କୁଣ୍ଡେଇ ଦେଲଣି । ଜୁଡ଼ା ବାନ୍ଧ ଦେଇ ସାର
ଦକ୍ଷିଣୟାଏ ଏଣୁତେଣୁ କଥା ଶୁଣାଏ କହେ—ଇଚ୍ଛା

ସାନ୍ତ୍ରାଣୀ କିଛି ଜାଣିକରି ଦେବେ । ପାଞ୍ଚ ଭଲଲୋକ ଦରକୁ ଯିବା ଆସିବା ଅଛି, ଟାଉ କର ଗୋଟାଏ ମାଣି ବସିବ, ସାନ୍ତ୍ରାଣୀ କଣ ମନରେ ବିରୁଦ୍ଧବେ, ମନ ମହତକୁ ଜଣି ବାଟ ରୂପିବାକୁ ହେବ ତ ?

ନାକପୋଡ଼ିଆ ମା ବୁଝିଗଲଣି, ଜାଗାଟା ପଥୁରିଆ ରକମ, ମୁହଁ ନ ପିଛାଇଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ । ଦିନ ଜୁଡ଼ା ବାନ୍ଧ ଦେଇ ପାଖେଇ ପାଖେଇ କଥା ପକେଇଲ — ଶେଷକୁ ଧପତପ ହୋଇ କହି ବସିଲା, “ଏ ସାନ୍ତ୍ରାଣୀଏ, ଆଜି ଘରେ କିଛି ଖାଇବାକୁ ନ ଥିଲା, ପେରେ ଖଣ୍ଡ ରୂପିଲ ଦେଲେ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା ।”

ଏଇଟା କଣ ରେ ? ଆମର ହେଲା ହାବିମ ଘର, ପାଞ୍ଚ ଜଣ ପାଞ୍ଚ ପଦାର୍ଥ ଦେବେ, ପାଞ୍ଚ ଜଣ ଆସି ପାଞ୍ଚ ପାଇଟି କରି ଦେଇ ଯିବେ, ଏଇଟା କଣ କହୁଛି ନା ରୂପିଲ ଦିଅ ! ରୂପିଲ କଣରେ ? ସାନ୍ତ୍ରାଣୀ ମୁହଁ ମୋଡ଼ି ଦେଇ ରୂପିଲାଇ । ସେ ନାକପୋଡ଼ିଆମା କଟକିଆଣୀ; ପଥର ଚପୁଡ଼ ରସ କାଢିବା ବୁଢ଼ି—ମନରେ କଲ, ଆଜ୍ଞା ଦେଖାଯିବ । ସାନ୍ତ୍ରାଣୀ ଯେ କି ପଦାର୍ଥ, ବୁଝିଗଲଣି । ବୋହୁ ହିଙ୍କ ନାହିଁ ତପି ପେଟ କଥା ଜାଣିବା ଲୋକ, ତାକୁ ନାଜରଣୀ ବଳେଇ ଯିବେ ?

ତହିଁ ଆରଦିନ କ’ଣ କଲା ନା ଟିକିଏ ବେଳସୁଁ ବେଳସୁଁ ଆସି ହସି ହସି ମୁଣ୍ଡ କୁଣ୍ଡେଇବାକୁ ବସିଗଲା । ଆଜି ମୁଣ୍ଡକୁଣ୍ଡାରେ ଭାର ଯହ — ମୁଣ୍ଡକୁଣ୍ଡା ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ପ୍ରଶଂସା ଗୁଡ଼ାଏ ତାକି ପକାଉଥାଏ — ଆଜି ଏଇ କାମରେ ମୋ ମୁଣ୍ଡବାଳ ହୋଟ — କଟକରେ ଖୁବ୍ ବଡ଼ ବଡ଼ ଘରେ କେଡ଼େ କେଡ଼େ ବଢ଼ିଲୋକ ଦର ବୋହୁ ହିଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ କୁଣ୍ଡେଇଲା — ଜୁଡ଼ା ବାନ୍ଧ ଦେଲେ ଆପଣଙ୍କ ଶ୍ରମୁଖ ଯେମନ୍ ସୁନ୍ଦର ଦିଶେ, ଇମିତି କାହାର ନୁହେ ପର ! ଆପଣଙ୍କ ବଦନତ୍ତ୍ଵ ଯେମନ୍ ଆକାଶରୁ ଭାଗି ଆସିଲା, କେଶ

ରୁଦ୍ଧିକ ଯିମିତ କି ରେଣମ ରୂପୁମୁଣ୍ଡୀ, ଆପଣଙ୍କ ଜୁଡ଼ାକୁ ଚର୍ଦିଷ ଯିମିତ ମାନେ କି ଠାକୁରଣୀ ମୁଣ୍ଡରେ ମାଳମାଳର । ଲେଖକ ଆପଣାର ପରିଶ୍ରମ ଲୟବ ନିମନ୍ତେ ସଷ୍ଟେପରେ କେତୋଟି କଥା ଲେଖିଲା । ହେଲେ, ନାକପୋଡ଼ିଆ ମା ଅନେକ ଦେଶର ଅନେକ ଘରର ତେର ତେର ବୋହୁ ହିଙ୍କ ପ୍ରସଙ୍ଗ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରି ସାବ୍ୟସ୍ତ କରାଇଦେଲା ଯେ, ସାନ୍ତ୍ରାଣୀଙ୍କ ମୁଖର ଯୌନର୍ୟ ଜୁଡ଼ାର ମନୋହାରିତ ସମକଳ ଲାଭକରେ ମିଳିବା କଠିନ । “ଆପଣ ହଜାର ହଜାର ବୋହୁଙ୍କ ଉତ୍ତରେ ଛିଡ଼ା ହେଉଛନ୍ତି ପଛକେ, ଜୁଡ଼ା ବନ୍ଧା ଥିଲେ ହୁଟ ବାଛି ହୋଇ ପଡ଼ିବେ ପରା ।” ସାନ୍ତ୍ରାଣୀ ଭାର ଖୁସିଟାଏ ହୋଇ କହିଲେ, “ସତ ନା, ସତ ନା, ନାକପୋଡ଼ିଆ ମା ?ନା ପରା — ନା ପରା ।” ନାକପୋଡ଼ିଆମା କହିଲ, “ଆଜି ଏତେ କଥା କିଁ୍ୟା, ସତ କି ମିଛ ଦର୍ଶଣଟି ଧରି ମୁଖରତ୍ରମାଟି ଦେଖି ଆଜା ହେଉଛନ୍ତି ନା ।” ସାନ୍ତ୍ରାଣୀ ଏଣିକି କେଜାଣି ଆନନ୍ଦରେ ତଳ ପଡ଼ିବେ — ପାଟିଟା ଆଁ କରି ଦେଇ ଅଛା ଆଛା କହି ଦର୍ଶଣ ହାତରେ ଧରିଲେ । ନାଜରରୁହଣୀଙ୍କ ଦର୍ଶଣ ଦର୍ଶନ ଏବଂ ଆନନ୍ଦବ୍ୟାପାର ଦେଖି ବୋଧ କହୁଁ କୌଣସି ନରନା ପାଠିବା ହସି ପକାଇଲେଣି । ହେଲେ, ଏଥକୁ ଗ୍ରହକର ସେମାନଙ୍କୁ କିଛି କଥା ଭରସି ବୋଲିବାକୁ ଅଶ୍ରମ । ଯେଶୁ କି ସେ ନବାନୀ — ବଳେ ତ ସୁନ୍ଦର ହେବେ, ତେଣୁ ନିଷ୍ଠାପୁ ଲବଣ୍ୟମୟୀ; ତାଙ୍କ ଜାଣିବାରେ ଭାର ବୁଦ୍ଧିମଣ୍ଟ, ନୋହିଲେ ଏତେ ଚଞ୍ଚଳ ବାଛି ପକାଇ ହସି ଉଠିଲେ କପର ? ଏପରି ଲବଣ୍ୟମୟୀ ବିଦ୍ୟାବଞ୍ଚଳ୍ମୟ ସାମାନ୍ୟ ଲେଖକଟାର କି କିଛି ବୋଲିବାକୁ ଉଚ୍ଚମା ଦୁଲେଇବ ? ତେବେ ଗୋଟାଏ ନ କହିଲେ ନ ଚଲେ । କଣ କି —

ଆଉ ଗୋଟାଏ ଦେଶରେ ଗୋଟାଏ ଭାର ବୁଢ଼ା — କାଳେ ଭାର ଅସୁନ୍ଦର ଲୋକ ଥିଲା — ଲେଖକ ତାକୁ କରି ବୋଲନ୍ତି । ସେ ଦିନେ କଣ କଲ କି —

ତା ମୁଣ୍ଡ-ପ୍ରାନ୍ତରେ ଯେଉଁ ଜୀନ ଟିକିଏ ଥିଲା, ପୋଛିବାକୁ ଶ୍ରୀଏ ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖି ବସିଲା । ହେଲେ ଯେପରି ଲୋକ ହାତରେ ଖୁବ୍ ସୁନ୍ଦର ନାୟିକା ଉଚ୍ଚରିବେ କିମ୍ବା ? ସେହି ଉପନ୍ୟାସର ପ୍ରଧାନ ନାୟିକା ଆପଣଙ୍କୁ ସୁନ୍ଦର ମଣି ଦଶ ଥର ଦର୍ଶନରେ ମୁଖ୍ୟ ଦେଖି ବସେ । ଆପଣଙ୍କ ପର କେହି ସୁନ୍ଦର ନବାନୀ ସେହି ଦର୍ଶନ ଦେଖାକୁ ଅନାଇ ଯେବେ ହସି ଉଠନ୍ତି, ତେବେ ତାହାର ନମଜ୍ଞ ସରଳ ନା ରହିଲା ? ଏପରି ଟୁଙ୍କିଲେ ବା ଟାପରା କରି କଥାଟା କହି ଦେଲେ କବି ମନରେ ତ ନିଶ୍ଚପୁ ଦୃଷ୍ଟି ହେବାର କଥା । ତେତେବେଳେ କବି ମନୋଦୂଷରେ ବା କୋପରେ କଣ କହିବାକୁ ଉଚିତ — “ହେ ସୁନ୍ଦର ! ଉପର ଓଳି ପାଇଟିପତ ସାର ନିରୋଳାରେ ବସି କେଶବିନ୍ୟାସରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୃଦୟ କି ନା ବୋଲନ୍ତ ତ ? ବିନ୍ୟସ ଉତ୍ସରେ ଖଣ୍ଡ ଓଦା କନାରେ ମୁଖଚନ୍ଦ୍ର ରଗଡ଼ ରଗଡ଼ ରକ୍ତମାର୍ଗ ହୋଇପାଏ । ତେତେବେଳେ ଆପଣ ଦର୍ଶନଟା ଧରି ମୁଖ, ଡଷ୍ଟ, ନାୟିକା ଭଲକର ଦେଖିବା ସମୟରେ ଆପଣଙ୍କ ମୁଖରେ ଯେଉଁ ଗୋଟିଏ ପ୍ରପୁଣି ଛଟା ଚହଟି ଯାଏ, ସେଇଟା କଣ ? ବୋଲନ୍ତ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ନବାନୀ ଆପଣ ସୌନ୍ଦର୍ୟରେ ବିମୋହିତା ।” ତେବେ ଲେଖକ ପରୁର ପାରେ, ନାଜରଗୁହଣୀଙ୍କ ଅପରାଧ କଣ ?

ବୁଢ଼ୀ ଦେଖିଲ ମନ୍ତ୍ରଟି କାହୁ କଟିଛି । କହିଲ, “କଟକ ଯାକ ହାଟ ବସିଛି ଆପଣଙ୍କ ପର ହାକିମ— ଆପଣଙ୍କ ପର ସୁନ୍ଦର ଆଉ କେହି ନାହିଁ—ଦେବା ନେବା ପଦରେ ଆପଣ ହାତ ଝାଡ଼ିଦେଲେ ଲୁଷେ ଲୋକର ପେଟ ପୂରିଯାଏ ପର । ଆଉ ମାରକିନିଆଁଙ୍କୁ ମୁଁ ବି କହେଁ, ତୁମ ଦୁଆରକୁ ଅଇଲେ କେତେ, ନ ଅଇଲେ କେତେ ? ଏକା ସାନ୍ତ୍ବାଣୀ କତ୍ତୁ ପା ପାଇବି, ମୋର କିଏ ଖାଏ ?”

ଆମ୍ବେମାନେ ପରେ ସମାଦ ପଇଲୁଁ, ନାକ-ପୋଡ଼ିଆ ମାତ୍ର ଗୃହଳ ସକାଶ ଦୁଇଅଳି ହରକତ ହେବାକୁ ପଡ଼ି ନାହିଁ । ଆଉ ସେ ଯେଉଁ ପରୁ ପୋକରା ପରିବା ଗୁଡ଼ାଏ ପାଇଥିଲ, ସେଥିରେ ତନ୍ତ୍ରିଳ ତାହାର ତଥାଣ ବାଡ଼ କଳି ଯାଇଥିଲ ।

-୨୦-

ସମରଭିନ୍ୟ

ନାଜରବାବୁଙ୍କ ବସାକୁ ନାକପୋଡ଼ିଆ ମାଟାର ପେ'ନଈୟନିକ ଗତାୟାତଟା ଆଶକାର କାରଣ ବୋଲି ଚିତ୍କଳା ମନେ କଲାଣି । ତାତୁଣା ଅନର୍ଗଳବନନା ଦ୍ୱାର ଦ୍ୱାର ବିହାରଣୀ ବୃକ୍ଷା ପ୍ରତି ଉଚ୍ଚପଣା ପ୍ରଦର୍ଶନ ନିରାପଦ ନୁହେ ବୋଲି ଚିତ୍କଳା ମନ ମଧ୍ୟରେ ଛାଇର କର ସାରିଲାଣି । ଆପେ ଚିହ୍ନା ନ ପଡ଼ି କୌଣସି କୌଣସିରେ ବୁଢ଼ୀଟାକୁ ଦୁର କରାଯିବ, ସେଥିର ଉପାୟ ସନ୍ଧାନରେ ଥାଏ । ସହସା କିଛି ଗୋଟାଏ କରି ବସିଲେ କଣ ବୋଲି କଣ ହୋଇପିବ, ବୁଢ଼ିମଣ୍ଡା ଚିତ୍କଳା ଏହା ମଧ୍ୟ ଛାଇର କରିଅଛି ।

ସନ୍ଧା ସମୟ, ମାତ୍ର ଅନ୍ଧାରିଆ ହୋଇ ଗଲାଣି । ବାବୁଙ୍କ ବସାରେ ସଞ୍ଜ ବରତା ଲାଗିନାହିଁ, ଚିତ୍କଳା ବଜାରରୁ ସଉଦା ଦେନେ ଉପସ୍ଥିତ । ସାନ୍ତ୍ବାଣୀ ବାରନା ଉପରେ ବସି ସଉଦାପତ ବୁଝି ନେଉଛନ୍ତି— ଚିତ୍କଳା ସଉଦା ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ହିସାବ ବୁଝାଇ ଦେଉଛି— ଏଇ ମାଛ ସେଇକୁ ଅଡ଼ିଇ ପଇସା, ଲୁଣ ପଇସାକୁ ସେଇ, ମୁଁ ତେର କଷାକଷି କଳି, କଳି ଲାଗ ଇଲି, ତେଲ ସେଇଟା ଛ ପଇସାକୁ କଡ଼ାଏ ତିଣା କଲାନାହିଁ— ଇତ୍ୟାଦି, ଇତ୍ୟାଦି । ଇତ୍ୟବସରେ ନାକପୋଡ଼ିଆ ମା ଧୀରେ ଧୀରେ ଆସି ପଛାନ୍ତିରେ ଠିଆ ହୋଇ ଗଲାଣି ।

ଏମାନେ ବୁଝୋବୁଦ୍ଧିରେ ଲାଗିଛନ୍ତି, ତା ଉପରେ ନଜର ନାହିଁ । ବୁଝୀ ବଜାର ସତ୍ତବା କଥା କିଛି କିଛି ଆଗେ ଶୁଣିଲ । ଆଜି ଆଖିରେ ଦେଖି ମନ ମଧ୍ୟରେ ବଡ଼ ହସିଲ । ଆଉ ସବୁକଥା ଶୁଣିବା ଲାଗି ଧୀରେ ଧୀରେ ପଛଦୂଆ ଦେଇ ପାପ୍ଯା ଉନ୍ନାଡ଼ରେ ଠିଆ ହେଲୁଣି । ଚିଷ୍ଟକଳା—ଏଇ ଗୁଜରାଟି ଦେବିପଣକୁ ପଇସାଏ—ପାନ ଦେବି ପଇସାରେ ଶା । (ନାକପୋଡ଼ିଆ ମା ମନ ମଧ୍ୟରେ କହୁଥାଏ—ତୋ ତତ୍ତବ ପୁରୁଷ ତେର ପାନ ଖାଇଥିଲେ ଏକା ।) ସାନ୍ତ୍ରାଣୀ କହିଲେ, “ଅଛା ଚିଷ୍ଟକଳା ! ତୁ ତ ଦେବି ପଇସାକୁ ଏତେ ବୁଡ଼ାଏ ପାନ ଅଣିଲୁ, କାଳି ଉପରଓଳି ମୁଁ ନାକପୋଡ଼ିଆ ମା ହାତରେ ଯୋଡ଼ାଏ ପଇସା ଦେଇଥିଲ, ସେ ତେର କମ ଆଣିଥିଲ—କହୁଥିଲ, ପଇସାକୁ ଟାଙ୍କଟା ନା ଛ’ଟା ପରା—ଦୁଇ ପଇସାରେ କୋଡ଼ିଏ ।” ଚିଷ୍ଟକଳା ଟିକିଏ ଗୁମ୍ବ ମାରି ବସିଲ—ମନ ମଧ୍ୟରେ ବିରୂର କଲ—ଏଇ ତ ବେଶ ବେଳ ପଡ଼ିଲୁ । କହିଲା, “ଏ ମଣିମା ! ଦେଖନ୍ତୁ ଦେଖନ୍ତୁ, ବୁଝନ୍ତୁ ! ସେ ବୁଢ଼ିଟା ଅସଲ ବୈରଣୀ, ଅଧିନକର ପାନ ଆଣି ଦେବି ପଇସା ରେସା କାଟିଲଣି । ମୁଁ ତା କଥା ଭଲକରି ଜାଣେ—କଟକ ସହିରରେ କାହାକୁ ଅଛିବା ? ଅପରା ପଛକେ ତ ସବୁ ଶୁଣିବେ, ମୁଁ ଉଛୁଣି ନ କହିଲେ ଆପଣ କହିବେ, ଚିଷ୍ଟକଳା ସବୁ ଜାଣିଥିଲ, କହିଲ ନାହିଁ—ମତେ ଦେଶ ଦେବେ ।” ନାକପୋଡ଼ିଆ ମା ହସି ହସି ସବୁ କଥା ଶୁଣିଥିଲ, ତାହା ନିଜ କଥା ଏହିପରି ଶୁଣି ଦେହଯାକ ନିଆଁ ପରି ଜଳିଲଣି—ଦେଉ ଦେଉ ଆଉ କଣ କହିଲି କହିଯାଉ । ସାନ୍ତ୍ରାଣୀ ଯିମିତି ବେଙ୍ଗୁଳ ଉପରକୁ ଖାପି ପଡ଼ିବା ଅଗେ ଆପଣା ଦେହଟା ଗୋଟାଇ ପଛଦୂଆ ଦିଏ, ନାକପୋଡ଼ିଆ ମା ସେମିତି ପାପ୍ଯା ଉହାଡ଼କୁ ଅପସରଗଲା ।

ଚିଷ୍ଟକଳା—ଏ ମଣିମା ! ତୁଙ୍କା ସେଇଟା ବୈରଣୀ ! ସେଇଟା ଯେ ଟୁଣ୍ଟିଆଣୀ ! କଟକ ସହିରରେ

ତାକୁ କେହି ବୁଆର ମଡ଼େର ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ । ସମସ୍ତ ଗୁଞ୍ଜଣି ମାରି ତଡ଼ି ଦିଅନ୍ତି ପର । ଟୁଣ୍ଟା କରି ଲୋକଙ୍କ ତରୁ ଟଙ୍କା ପଇସା ଉଡ଼ାଇ ଥାଣେ, ଆମଣଙ୍କ ଦରେ ତ ରୂପିଆଡ଼େ ଟଙ୍କା ପଇସା ବିଅନ୍ତି ପଡ଼ିଲୁ—ସେଠା କେତେବେଳେ ଜେନ୍‌ଯିବ, କିଛି ବୁଝିସମକ ପାରିବେ ନାହିଁ । ଏତକିବେଳେ ହସିଆର ହୋଇଯାନୁ, ମତେ ପଛକେ ଦୋଷ ଦେବ ନାହିଁ । ଆଉ ସେଠା ଡାଆଣୀ, କଞ୍ଚିଲା ପିଲ, ବୋଷ୍ଟୁ ହିଥ୍”—ଆଉ ନାକପୋଡ଼ିଆ ମା ସମ୍ବାଳ ହୋଇ ପାରିଲ ନାହିଁ । ହେଁ ଲୋ—ଅନ୍ତିଠା-ଖାଇ—ବାରବୁଳ—ପୋଇଲ ! ମୁଁ ଟୁଣ୍ଟିଆଣୀ—ମୁଁ ରେବଣୀ ମୁଁ ଡାଆଣୀ—ଏହିପରି ଗର୍ଜନ କରୁ କରୁ ବାହାରକୁ ଦେଇଁ ପଡ଼ିଲ; ପାକୁଆ ପାଟିଟାରୁ ପାଣିସୁଅ ପର କଥା ଲାହା ବୁଝିଥାଏ । ଚିଷ୍ଟକଳା ପ୍ରଥମେ ଚମକି ପଡ଼ି ସଟପଟି ଗଲ । ହେଲେ, ସେ କଣ ସମ୍ବାଳ ହେବାର ମଇଜନିଆ ! ଗର୍ଜନ କରି ବୁଢ଼ିକ ଆନ୍ତମନ କଲ । ନାକପୋଡ଼ିଆ ମାର କୁଜ ଦେହର ଉପର ଅଧିକ ତେଜି ପରି ଉଠ ପଡ଼ି ହେଉଥାଏ । ତେବର ହାତରେ ବାଡ଼ି, ଖାଇଲ ହାତ ସଞ୍ଚାଳନଟା କୁଲ ପାହୁଡ଼ା ସଙ୍ଗରେ ଉପମା ଦିଆ ଯାଇପାରେ । ମଙ୍ଗଳା ରଜୁଳ ରଣପା ଗୋଡ଼ରେ ବାନ୍ଧ ନାଚିଲ ପରି ବାହାର ଗୋଟାକ୍ୟାକରେ ଧାଇଁ ବୁଲୁଥାଏ । ଏଣେ ଚିଷ୍ଟକଳା କଜଳପାଣୀ କାଉ ଉପରେ ପଡ଼ିଲ ପରି ବୁଢ଼ି ଉପରେ ଖାପି ପଡ଼ିଥାଏ । ଶ୍ଵାର୍ଦ୍ଦିଂ ସାହେବ ଉଜ୍ଜଳ ଦେଖିଯୁ ନିମ୍ନଶ୍ରେଣୀର ସ୍ତ୍ରୀ ଯୁଗଳ ମଧ୍ୟରେ ଦୃଦ୍ଧୁଷ୍ଟର ଆକାର ପ୍ରକାର କିଞ୍ଚିତ ବର୍ଣ୍ଣନ କରିଅଛନ୍ତି । ପାଠକ ମହାଶୟୁ ରଜା କଲେ ତତ୍କତ ଉଜ୍ଜଳ ରତ୍ନହାସ ପାଠ କରିବେ । ଦୁଇଜଣଙ୍କ ଗର୍ଜନ କରି ବିମିଶ୍ରଣରେ ପକ୍କା କୋଠଶାମାନ ପ୍ରତିଧ୍ୱନିତ ହେବା ଯୋଗୁଁ ମେଘଗର୍ଜନ ପରି ଜଣାଗଲ । ଦୁଇକ ମଧ୍ୟରେ ଏକକୁ ଅରେକ ପେକେବଳ ଗାଳି ଫେରାପେରି ହେଉଥାଏ ଟାହା ନୁହେ, ସେମାନଙ୍କ ଉପର ଚଉଦ ପୁରୁଷ ପ୍ରତ ଅଛି ମର ଖାଦ୍ୟ ଏବଂ ଅଛି କର୍ଦ୍ଦର୍ଯ୍ୟ କଷ୍ଟକର ସ୍ଥାନକୁ ଯିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା

ହେଉଥାଏ । ଦୁଃଖର ବିଷୟ, ତଜ୍ଜାଳପ୍ରସ୍ତୁତ ବାକ୍ୟା-
ବଳୀର ମଙ୍ଗା ଲିପିବନ୍ଦ କରିବା ବିଷୟରେ ଅଧିମ
ଲେଖକ ନିହାତି ଅପମ । ଉଜ୍ଜଳ ଭାଷାର ଏହି ଉଜ୍ଜଳ
ଉନ୍ନତି ଦିନରେ ପ୍ରିଣ୍ଟର ମହାଶୟମାନେ ନିଟୁରେସ୍ଟ,
ଭୂତକେଳ, ଆଶ୍ରମାଶୀ ରହସ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ମହାଶୟମାନେ
ଛପାଇ ଦେଲେଣି, ସେଥିରୁ ଗୋଟାକେତେ ଅଣାଯାଇ
ପାରେ । ହେଲେ ପୂର୍ବପୂର୍ବ ମୁହଁ । ଆଶା ଅଛି, ଏ
ବାଦେ ସବୁ ବାହାର ପଡ଼ିବ । ପୁଣି ଇତ୍ତପ୍ରକାଶରୀତିରେ
୦.୨୦ ମଧ୍ୟ ରାଞ୍ଚକ ସୁଖବୋଧ ଅଭିଧାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
କାହିଁରୁ ଏହି ଜଗମାନ ଖୋଜି ପାଉନାହୁଁ । ନିହାତି
ନାରୂର ହାଲତରେ ତୁମି ହେଲୁଁ ।

ଏତେବେଳୟାଏ ତୁଙ୍କା ମୁହଁ କଥାର ଯୁଦ୍ଧ
ଚକ୍ରଥଲ । ଦୁଇଜଣ ଟିକିଏ ଲଗାଳଗି ଭଡ଼ାଭଡ଼ା
ହୋଇଗଲେ । ତାହା ବାଦ ପେଲାପେଳି—ଏବେ
ଚକିଲ ହାତ । ବାହାରଟାରେ ଅନ୍ତର ମାଡ଼ିଗଲଣି,
ମଣିଷର ଆକାରଟା ଭଲ ଦିଶୁନାହିଁ । ଦୁଇଜଣଙ୍କ
ଚକାର ମିଶି କେବଳ ହାଉ ହାଉ ଶବ୍ଦ ଚଟ୍ ଚଟ୍
ରୂପୁଡ଼ା—ଗୁମ୍ ଗୁମ୍ ବିଧା—ଦୁମ୍ ଦୁମ୍ ଠେଙ୍ଗା
ଏତକି ଶବ୍ଦ ମାତ୍ର ଶୁଭୁଛି । କେତେ ମଣିଷ ଉପରେ,
କେତେ ହୃଦିକ ଯାଇ ପାୟାରେ ବାଜୁଛି । ସୁନାର
ଠକୁର ଠକୁର—କମାର ପାହାରେ—ଚିମାର ରୂପ
ରୂପୁଡ଼ାରେ ବୁଢ଼ୀରେ ପାହାରେ ଦୁମ୍ । ହେଲେ,
ଚିତ୍କଳା ସାଙ୍ଗରେ ବୁଢ଼ୀଟା ବଳରେ ପାରିବ କ୍ଯା ?
ଦୁଇଟାଙ୍କ ଲହୁଲୁହାଣ ହୋଇ ଗଲେଣି । ବୁଢ଼ୀଟା
ଭାର ହାଲିଆ ହୋଇ ପଡ଼ିଗଲ ପର ଆଉ ସମ୍ବାନ୍ଧ
ପାରିଲ ନାହିଁ । ଅସଲ କଥା ତାକୁ ଜଣା—ହେଲେ
ସାନ୍ତ ସାଙ୍ଗରେ କଥାଟା ଲଗା—ଶୁଣିଲେ ଶପା ହୋଇ
ଦୁଆର ମନା କରିଦେବେ ପର । ଦେଉନ୍ତୁ ପଛକେ,
କଥାଟା ପିଟେଇ ହାଙ୍କିଦେଲ — ‘ହଁ ଲେ ଅଛିଠାଶାର
ପୋଇଲ—ହାତ ଗୋଡ଼ ଖାଇ—ରଣ୍ଟୀ—ଏତେ ଯେ
ଗହଣା ଦିହରେ ଲଗେଇଛୁ, ତତେ କିଏ ଦେଇଛି ?

ନାଜର ବାବୁ ଦେଇଚନ୍ତି । ସାନ୍ତକ ସାଙ୍ଗରେ
ପୀରତି—ଆଉ ସାନ୍ତ ତୁମି ତୁମି ତତେ ପଇସା ଦିଅନ୍ତି,
ପେଇ ପଇସା ନେଇ ସନ୍ଦର୍ଭ କଣ୍ଟ—ଶ୍ଵରୀରେ ସନ୍ଦର୍ଭ
ଆଣିଛୁ ବୋଲି ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କ ପାଖରେ ଭଲେଇ ହେଉ
ପର !’

ସାନ୍ତାଣୀ ବାରନାରେ ଗୋଡ଼ ଯୋଡ଼ାକ ଲମ୍ବେଇ
ଦେଇ ବସି ମାଇକନିଆ ଯୋଡ଼ାକର ମାଡ଼ଗୋଲ ଦେଖି
ଘର ଶୁଣିଟାଏ ହେଉଥିଲେ । ନାଜପୋଡ଼ିଆ ମା କଥା-
ଗୁଡ଼ାକ ଯେମନ୍ତ କିଏ ତାଙ୍କ ଦେହରେ ଜଳନ୍ତା ନିଆଁ
ଗୁଡ଼ାକ ତାଳିଦେଲ । ଯେଉଁ ଭାରୀ ହେଉ ପଛକେ,
ସ୍ଵାମୀ ଅନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ ସହିତ ପ୍ରଶନ୍ତ କରିବ, ତାକୁ ଅଳଙ୍କାର
ଗଢ଼ିଦେବ, ଏ କଥା ସେ କେତେବେଳେ ହେଲେ ସହି
ପାରିବ ନାହିଁ—ନ ସହିବାର କଥା ଏକା ।

‘ହେଲେ ପୋଇଲୁ ଅଛେଶାଇ’ କହି ସାନ୍ତାଣୀ
ବାରନା ଉପରୁ ତଳକୁ ଖର କରି ଡେଇଁ ପଡ଼ିଲେ ।
ତାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଲୁଗା ନ ଥିଲା । ଲୁଗା ପିଲାରେ
ସାନ୍ତାଣୀ ସବୁଦିନେ ଟିକିଏ ହେଇଲୀ—ପଣ୍ଡକାନିଟା
ଭୁଲ୍ଲରେ ଲୋଟି ଯାଉଥାଏ । ଚଞ୍ଚଳ ଡେଇଁ ପଡ଼ିବା
ବେଳେ ଅଣିଟା ପିଟିଗଲ, ଅଣି ମାରିବାକୁ ବେଳ
କାହିଁ ? ଡେବିର ହାତରେ ମଙ୍ଗଳେ ଧରିଥାନ୍ତି ।
ସାନ୍ତାଣୀ ଅସି ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ମହିରେ ଏକାବେଳକେ
ଛିନ୍ଦା ହୋଇ ଗଲେଣି । ସେ ମାଇକନିଆ ଯୋଡ଼ାକ ତ
ରତ୍ନ ଶୁଣି ମାଡ଼ ଗୋଲରେ ଲାଗିଛନ୍ତି, ସାନ୍ତାଣୀ
ମହିରେ ବିଜେ ହୋଇ ଗଲେଣି ଦେଖୁଛି କିଏ ? ଦୁଇ
ଆଡ଼କା ମାଡ଼ ତାଙ୍କ ଉପରେ ବସିବାକୁ ଲାଗିଲା—
ଚଟ୍ ଚଟ୍ ରୂପୁଡ଼ା—ଗୁମ୍ ଗୁମ୍ ବିଧା—ଦୁମ୍ ଦୁମ୍
ଠେଙ୍ଗା ସବୁଗୁଡ଼ାକ ଉପରେ ବସୁଛି । ସାନ୍ତାଣୀ ଶପା
ହେବେ କଣ; ଏକା ବେଳକେ ଜଳ ଲୋଟ, କାବା
ହୋଇ ଗଲେଣି । ରୂପ ଅନ୍ତରୁ ମାଡ଼, ଅନ୍ତରେ ବାଟ
ଦିଶୁନାହିଁ । କେଉଁଆଡ଼େ ଡଳାଇବେ ? ବିଆ ହୋଇ

ଗଧ ରଡ଼ି ଛୁଡ଼ିଲ ପରି ବାପା ଲେ, ମା ଲେ, ପୋଇଲୁ ଯୋଡ଼ାକ ମାରି ପକାଇଲେ ଲେ—ଧାଇଁପଡ଼ି ଲେ କହି ତୋର ରହିଟାଏ ଛୁଡ଼ିଲେ । ତାଙ୍କ ରଡ଼ି ସେ ଦୁଇଟାଙ୍କ ରହିରୁ ବଳ ପଡ଼ିଲ । ତେତେବେଳେ ମାରକିନିଆ ଯୋଡ଼ାକ ଏକାବେଳକେ ଥକା ହୋଇ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଗଲେ । ମଲ୍ଲ...ମଲ୍ଲ ସାନ୍ତ୍ରାଣୀଟାକୁ ବାଡ଼େଇ ପକାଇଲୁ...କହି ଦୁଇଆଡ଼ିକୁ ଦୁଇଜଣ ଫଳାଇଗଲେ । ତେତିକିବେଳେ ଫଳାଇବା ଲାଗି ସାଆନ୍ତ୍ରାଣୀକୁ ଟିକିଏ ବାଟ ମିଳିଗଲ । ଧଡ଼କରି ଶୋଇଲୁ ତର କବାଟଟା କିଳ ଦେଇ ଦୁଲ କରି ଫଳଙ୍କରେ ପଡ଼ିଗଲେ । ଦେହ ଗୋଟାଯାକ ପୋଡ଼ୁଛି...ରଡ଼ି ଛୁଡ଼ି ଆଉଁସି ହେଉଛନ୍ତି । ଗମାଗମ ଝାଲ ବହି ଶେଯ ପାହୁଡ଼ାଟା ତିନ୍ତି ଗଲଣି ଦେଇପାଏ ଧକେଇ ଧକେଇ ତୁନ ହେଲେ । ଆଁ, କଣ, ପୋଇଲୁ ଗୁଡ଼ାକ ବାଡ଼େଇ ପକେଇଲେ ! ରାଗରେ—ଅମାନରେ ଦେହ ପରି ମନ ପୋଡ଼ୁଛି—ଧାଇଁ ଯାଇ ଛୁଅସ୍ତୁଣୀ ମୃଣ୍ଡିରେ ବାଡ଼େଇବାକୁ ମନ—କାମୁଡ଼ି ଚାବୁଳା ଚାବୁଳା କରି ଦେବାକୁ ମନ ! ଏଣେ ପ୍ରାଣରେ ଉର । କେଜଣି ଆହୁରି ଗୁଡ଼ାଏ ବାଡ଼େଇ ପକେଇବେ, ପାଖ ପଶୁଛି କିଏ । ଜଳା ପୋଡ଼ା ଟିକିଏ ଉଣା ପଡ଼ିଲାରୁ ଟିକିଏ ଚିନ୍ତା କରିବର ସମୟ ଉପମ୍ଭିତ ହେଲ ।

ପ୍ରଥମଚିନ୍ତା ବାବୁ ସାଇରେ ଚିଷାର ଭବ ଅଛି ? ଭବ ତ ଅଛି—ତା ମୁଁ କଣ ନ ଜାଣେ ? ବାବୁ ବି ମତେ କହିଛନ୍ତି, ତେର ଧନ ଦୌଲତ, ତା'ର କେହି ନାହିଁ, ସବୁ ଆମକୁ ଦେଇ ପକାଇବ । ସେହି ତ ଭବ—ବୁଡ଼ିଟା କହିଲ, ପୀରତି ଅଛି ପୀରତି ଆଉ କଣ ? ମୁଁ ତ ଆଉ କିଛି ଦେଖେ ନାହିଁ । ସେ ସବୁ କଥା ଯାଉ, ଯେତେ ହେଲେ ତ ପୋଇଲୋଟା, ମତେ କଣ ବାଡ଼େଇବ ? ଛୁଅସ୍ତୁଣୀ ପିଠି ଦୂର କରି ଦେବି ।

ଦିଶ୍ମୟ ଚିନ୍ତା—ବାବୁ କଣ ଦୂର ଟଙ୍କା ଗଣ ଦେଇ ଚିଷାକୁ ଏତେ ଗୁଡ଼ାଏ ଅଳକାର ଗଡ଼େଇ ଦେଲେ ? ତା ଘରେ ତ ଏତେ ଟଙ୍କା, ସବୁ ତ ଆମକୁ ଦେବାକୁ ବସିଛି, ବାବୁ ପାଖରୁ କିଁ୍ୟା ନେବ ? ଚିଷା ବାବୁ ହାତରେ ତା ନିଜ ଟଙ୍କା ଦେଇଥିଲ ସେହି ଟଙ୍କାରେ ବନାଇ ଆଣି ଦେଇଛନ୍ତି ପର ? ଚିଷା ଏତେ ପାଇଟି କରେ, କେବେ ତ କିଛି ମାଗେ ନାହିଁ । ବୁଡ଼ିଟା ଟିକିଏ ଜୁଡ଼ାବାନ୍ତ ଦେବ ତ, ଗୁଡ଼ିଲ ଦିଆ, ଡାଳି ଦିଆ, ବାଇଗଣ ଦିଅ, କେତେ କଥା ମାଗିବ । ଚିଷା ଆହୁରି ତା ଭାଇ ଦୋଜାନରୁ ଗେଜ ସଞ୍ଜବେଳେ ଲେଣ୍ଟିକାନି—ସନ୍ଦେଶ ଆହୁରି ଆହୁରି କେତେ ରକମ ଖଜା ଆଣିଦିଏ, ବାବୁ କରେଇରୁ ଆସିବା ଆଗରୁ ମୁଁ ଖଜ ବସିଥାଏଁ । ଚିଷାକୁ ତଡ଼ି ଦେଲେ ତ ଆଉ ସେ ଖଜା ମିଳିବ ନାହିଁ । ଓହୋ—ଭାରି ଖଜା, ନାହିଁ ନାହିଁ—ତାକୁ ଦୂର କରି ଦେବ ? ଆଉ ଥରେ ଦେହରେ ଭଲ କରି ହାତ ବୁଲଇ ଉ—ହୁକଲେ ।

ଶେଷ ଚିନ୍ତା—ସେ କଥାଟା କଣ ହେବ—ମୁଁ ଭାକଗଣନା ଦି ପୁଞ୍ଜା ବରଷ ହେଲ ଅଇଲ—ପିଲାଟିଏ ମୁହିଁ ଦେଖିଲ ନାହିଁ—ଏତେ ଧନ ଦୌଲତ କିଏ ଖାଗବ ? ଚିଷା କହିଛି, କଟକରେ ତେର ତେର ବାନ୍ଧକର ପୁଞ୍ଜା ପୁଞ୍ଜା ପୁଅ କରି ଦେଲଣି ଆସନ୍ତା ଉଆଁସ ଦିନ କାକଟପୁର ମଙ୍ଗଳା ପାଖକୁ ଯିବ । ନିଶାଘଗ ରାତିରେ ଦେଉଣା ପୂଜା କରିବ, କଳା ଛେଳି, କଳା କୁକୁଡ଼ା, କଳା ବିରକ୍ତ, କଳା ତାକୁଣୀ—ଫଳ ବଳ ଦେଲେ ତିନି ମାସ ତିନି ପକ୍ଷ ତିନି ଦିନ ତିନି ଘଡ଼ିରେ ଗର୍ବ ହେବ । ଚିଷାକୁ ତଡ଼ି ଦେଲେ ଏ କଥାଟା କିଏ କରିବ ? ତା ଛଡ଼ା ମୁଲକରେ ତ ଆଉ କାହାରିକୁ ଜଣାନାହିଁ । ଆଜା ବାବୁ ଆସନ୍ତ । ଶେ ! ଏତେ ମଠ କିଁ୍ୟା ?

ନାଜର ବାବୁଙ୍କର ବସାରେ ପହଞ୍ଚିବାକୁ ଏତି ଅନ୍ଧାଜ ଦଶ ଘଣ୍ଟା । କରେଗଣେଷ ପାଞ୍ଚଟା ବେଳରେ ଦୁଇଜଣ ପିଆଦା ମଧ୍ୟସଲରୁ ରେଡ଼ିସେସ ଅସୁଲ ଟଙ୍କା ଧରି ହାଜର । ଟେଜଣ୍ଜ ବନ ହୋଇ ଗଲଣୀ—ପିଆଦାମାନଙ୍କ ପାଖରେ ଅଧିକ ଟଙ୍କା ରଖାଯିବାର ମନା । ପରବାନା ହିସାବ ସଙ୍ଗରେ ମିଳାଇ ସେମାନଙ୍କ ପାଖରୁ ଟଙ୍କା ଗଣାଣି କରି ନେବାକୁ ଏତେ ତେରି ହୋଇଗଲା । ବସାରେ ପହଞ୍ଚ ଦେଖିଲେ, କେହି କୁଆଡ଼େ ନାହିଁ, ସବୁ ଅନକ'ର, ବଜାର ସଉଦା-ଗୁଡ଼ାକ ରୁରିଆଡ଼େ ବୁଣି ପଡ଼ିଛି । ଡକାଡ଼କ କଲେ, ଶୁଣୁଛି କିଏ ? ପହଞ୍ଚର କବାଟରେ ହାତ ଠୁକିଲେ, ଭିତରୁ ବନ । ଏତିକବେଳେ ବାଢ଼ ଦୁଆରୁ ରୁ—ଚ କରି କିଏ ଡାକିବାର ଇଷ'ର ଶୁଭିଲ । ଏଣେ ବୁଡ଼ିଟା ପାୟା ମୂଲରେ ଅତେତା ହୋଇ ପଡ଼ିଛି । ନାଜର ବାବୁ ବାଢ଼ଦୁଆର ପାଖକୁ ରୁଲ ଯିବାରୁ ଅନଳାରରେ କିଏ ଗୋଟାଏ ତଙ୍କ ହାତ ଧରି ବାଡ଼ିକୁ ଭିଡ଼ ଦେନିଗଲା । ଅନଳକାରରେ ଦୂରଟା ଲେକ ବସି ତେର ବେଳଯାଏ ତୁନି ତୁନି କଥାପଥା ହେଲେ । ତାହା ବାଦ ବାବୁ ପହଞ୍ଚଦର ଦୁଆରକୁ ଆସି ହାତରେ ଥିବା ଟଙ୍କା ଥଳିଟା ଝମ ଝମ କଲେ । କହୁଆନ୍ତି, “ଆଜି କରେଇରୁ ଏତେଟଙ୍କା ମିଳିଲ, ଟଙ୍କା ସବୁ ଗଣି ଆଣିବାକୁ ଏତେ ତେରି ହୋଇଗଲା । ଏହି ଟଙ୍କାରେ ଗୋଟାଏ ସୁନା ଚମାକଳ ବନାଇ ଦେବାକୁ ମନରେ କରିଥିଲି—ବକ୍ସିବଜାର ରାମ ପୁଣି ଆସି ଦୁଆରେ ବସିଛୁ—ବେକରୁ ମାପ ନିଅନ୍ତା, ଦୁଆର ତ ବନ—ବଣିଆଟା ରୁଲିଯାଉ ।”

ସାନ୍ତ୍ବାଣୀ ବାହାରିବା ପାଇଁ ଆଗରୁ ସଜ ହେଉଥିଲେ, ନାଜର ବାବୁଙ୍କ କଥା ଶୁଣି ଧଡ଼ କରି ନବାଟଟା ମେଲାଇ ବାରମାକୁ ବାହାରି ପଡ଼ିଲେ । ବସିପଡ଼ି ଆଗପରି ଘେ ଘେ ରହି—ଧକେଇ ହେବାରେ ଘରିଏ ଖଣ୍ଡ ବିତିଗଲ । ତହିଁ ଉତ୍ତରରେ ସକେଇ ସ୍ଵାମୀଙ୍କ

ପାଖରେ ଗୁହାରି କଲେ—“ଦେଖ ତ, ପୋଇଲୁ ଯୋଡ଼ାକ ମତେ କେତେ ବାଡ଼େଇ ପକାଇଛନ୍ତି ।” ନାଜର ବାବୁଙ୍କ ହାତଟା ଭିଡ଼ ନେଇ ଆପଣା ପିଠି, ବାହୁ—ଆଉ ଜାଗା ସବୁ ଦେଖାଇଲେ । ନାଜର ବାବୁ ଅଣ୍ଟାଳ ଅଣ୍ଟାଳ ଦେଖିଲେ, ଲମ୍ ଲମ୍ ରୁଲା—ଉଆଉ ଫନ୍ଦା ପର ଗେବା ଗେବା ପୁଲିଛି । ମୁହଁରେ ହାତ ବୁଲାଇବାରୁ ସାନ୍ତ୍ବାଣୀ ଉଦ୍‌ଦ୍ଦୁ—ଉଦ୍‌ଦ୍ଦୁ କହି ଦୁଷ୍ଟ ଗଲେ । ଆଖି ପତାଟା ଉପରେ ଗେବା ପର ପୁଲିଛି । ବାବୁଙ୍କ ହାତକୁ ଚଟ୍ ଚଟ୍ ଲାଗିଲା । “ଏ—ଏ କଣ ରକ ? ଏଁ କିଏ ବାଡ଼େଇଲ ?” ସାନ୍ତ୍ବାଣୀ କହିଲେ—“ପୋଇଲୁ ଯୋଡ଼ାକ—ପୋଇଲୁ ଯୋଡ଼ାକ ।” ଏଁ—ପୋଇଲୁଯୋଡ଼ାକ ତୁମକୁ ବାଡ଼େଇଲେ ? ଘର ରଗିମାରି ଗର୍ଜନ କରି ଡାକିଲେ—ତି—ମା ।” ତିମା ଆସି ପାଖରେ ଛିନ୍ଦା ହୋଇଥିଲା—ଘେ କରି ଡକାଟାଏ ପାଡ଼ିଲା—ଘେ ଆଟୁଳ କାନ୍ଦଣା ଶୁଣେ କିଏ ? ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ଗୋଡ଼ ଅଣ୍ଟାଳ—ସେଇ ଗୋଡ଼ ଉପରେ ତପ ତପ ମୁଣ୍ଡ ବାଡ଼େଇ ହେଉଥାଏ । ଆଲୁଆ ଥିଲେ ଦିଶନ୍ତା, ଭୁଲୁରେ ଶୁମ୍ ଶୁମ୍ ବିଧା ମାରି ମୁଣ୍ଡକୋଡ଼ା ବାହାନା କରୁଛି । ନୋହିଲେ ସେ ଯେତେ ମୁଣ୍ଡକୋଡ଼ି ହେଲା’, ଗୋଟାଏ କ୍ୟା ଯୋଡ଼ିଏ ମୁଣ୍ଡ ଫାଟି ଯାନ୍ତାଣି । ତିମା କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ ବୋଲୁଆଏ “ଆଜି ଆପଣ ତୁମେ ମୋ ସାନ୍ତ୍ବାଣୀ—ମୋ ଠାକୁରାଣୀ, - ମୋ ଦେବତାଣୀ, ତୁମ ଆପଣ ଶ୍ରାବନ୍ତକୁ ହାତ ଉତ୍ସାଇବ ? ମୋ ହାତ ଛାଡ଼ି ପଡ଼ିବ · ମୋ ହାତରେ କୁଳୀ କୁଣ୍ଡୀ ବାହାରିବ, ମୋ ହାତରେ ପୋକ ପଡ଼ିଯିବ—ଘର ଖାଇ ପାରିବ ନାହିଁ—ଓପାସରେ ମରିଯିବ । ମୁଁ ଠାକୁର ଆଡ଼କୁ ହାତ ବଢ଼ାଇ କହୁଛି—ଜଗନ୍ନାଥ ଦୋହି ପକାଉଛି—ଆଖି ହୁଅଁଛି ମୋ ଆଖି କଣା ହୋଇଯିବ—ତୁମ ଦୁହିଁଙ୍କ ପାଦ ଛାଡ଼ିଛୁ—ମୁଁ ମାରିନାହିଁ—ସେହି ଟୁଣିଆଣି ରୈରଣୀ ବୁଡ଼ିଟା ମାରିଛି ।” ନାଜର ବାବୁଙ୍କର ତିମାଠାରୁ କିଛି ଫୋଧ ଉଣା ହୋଇ ଗଲଣି । ପରୁରିଲେ, “ହୋଇ ହେ,

ତିଥା ଯେ କହୁଛି ମାରିନାହିଁ ?” ନାଜରଣୀ ଟିକିଏ
ଗୁମ୍ ମାରି କହିଲେ, “ଅନ୍ଧାରରେ ଠିକ୍ ଦେଖିନାହିଁ—
ଦୁଇ ଜଣୟାକ ମୋ ପାଖରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ମାରିଲ
ପରି ଜଣା ଯାଉଥାଏ ।” ସେପରି ସେପରି ବିଶୁରପତଙ୍କ
ପକ୍ଷପାତିର ପ୍ରିୟପାତ୍ର ପ୍ରତି କଞ୍ଚକୁ ତଳିପଡ଼ିବାର କଥା ।
ତିଥାର ନିର୍ଦ୍ଦେଶତା ପ୍ରତି ବାବୁଙ୍କର କଞ୍ଚକୁ ବିଶ୍ୱାସ
ଜାତ ହେଲଣି । ଏଥର ଆସଷ ପାଇ ବୁଦ୍ଧିମଣ୍ଡ ତିଥା
ଟାଉକର କହି ପକାଇଲ, “ଆଜି ହଁ, ଆଜି ହଁ
ସେଇକଥା, ଠିକ୍ ସେଇକଥା । ମୁଁ ଦେଖିଲ—ଡାକୁଣୀ
ଅର୍ଜିତାଖାଇଟା ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କ ବାଡ଼େଇ ପକାଇଲ—
ପାଖକୁ ଧାଇଁଗଲି—ସେଠା ବାଡ଼େଇବା ବେଳେ ମୁଁ
ମୁଣ୍ଡ ପିଠି ଦେଖାଇଦେଉଥାଏଁ । ମୁଁ କହିଲ ହାୟିରେ
ହାୟ ! କଣ ହେଲ ! ମତେ ମାରୁ, ମୋ ପିଠି ଭାଇ
ଯାଉ, ମୁଁ କାଣୀ ହୋଇଯାଏଁ, ହାଡ଼ ଭାଙ୍ଗି ଯାଉ
ପଛକେ, ସାନ୍ତାଣୀ ଶ୍ରାନ୍ତଙ୍କୁ ଆସି ନ ଲାଗୁ । ଦେଖନ୍ତୁ,
ଦେଖନ୍ତୁ—ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କ ଲଗି ମୋର କି ହାଲ ।”
ନାଜର ବାବୁଙ୍କ ହାତଟା ଟାଣି ନେଇ ତାହା ଦେହର
ସବୁ ଜାଗାରେ ବୁଝିଲା । ସତକୁ ସତ ତିଥା ଦେହ
ଗୋଟାଙ୍କରେ ଜାଗା ଜାଗା ରୁକ୍ତା ବସିଛି, ଗେବାପରି
ଗୋଟାଙ୍କୁଗାଟା ଫୁଲିଛି । ତିଥାର ସାନ୍ତାଣୀ ଭକ୍ତି, ସାର୍ଥ-
ତ୍ୟାଗ, ପରାର୍ଥକଷ୍ଟୁମୀକାର ପ୍ରଭୁଙ୍କ ସୁମହିତ ଗୁଣମାନ
ଦେଖି ନାଜର ବାବୁ ତ ପାଣି ହୋଇ ଗଲେଣି—ସମସ୍ତ
ରାଗ ନାକପ୍ରେସିଆ ମା ଉପରେ ତଳି ଢିଲ—ଶ୍ଵିର
କଲେ, ବୁଢ଼ି ଟା ଦୁଇ ଜଣଙ୍କୁ ବାଡ଼େଇ ପକେଇଛି—
ସେଇଟା ବନ୍ତ ବଦମାଣ ପାଇ ତ ! ତିଥା କହିଲ, “ଆଜି
ପାଇ ବୋଲି, ସେ ସବୁବେଳେ ବାଢ଼ିଛଣ୍ଡେ ଧର କିମ୍ବା
ବୁଲୁଥାଏ, ଆପଣ ଜାଣେ ନାହିଁ ? କିମିତ ଜାଣିବେ ?
ସବୁବେଳେ ତ କରେଇ ଦରବାରରେ । କଟକରେ
କେତେ ନାହିଁ, ବାଡ଼େଇ ପକାଇଲଣି ପରା ! ସମସ୍ତଙ୍କ
ଦୁଆର ମନା, ଆପଣମାନେ ହେଲେଭେଳା ମହାଦେବ,
ଦୟା ଶାର, ଦୁଃଖୀଟା ବୋଲି ଦୟାକର ଦୁଆର

ମଢେଇଲେ । ଟିକିଏ କିଛି ଖଞ୍ଜ ଅଖଞ୍ଜ ପାଇଲା,
କଥା ନାହିଁ ବାର୍ତ୍ତା ନାହିଁ, ଚଳେଇଲା ଠେଙ୍କା ! ଏଉଠା
କଣ ଲେ ! ମାରକିନିଆ ରିଆ ଫେର କାହାକୁ ହାତ
ଉଠାଇବ ? ମତେ କେହି ହେଲେ ମାରିପକାଉ ପଛକେ
ହାତ ଉଠାଇବ ? ରାମ ରାମ !” ସାନ୍ତାଣୀ କଣ କହିବାକୁ
ଯାଉଥିଲେ, ତିଥା ଚଞ୍ଚଳ ଧାର୍ମ ଯାଇ ତାଙ୍କ ଗୋଡ଼
ଧରି ବାହୁନି ବସିଲା—“ମୋ ସାନ୍ତାଣୀ ଗୋ—ଆମଣଙ୍କୁ
ଏତେ ମାଡ଼ ମାରିଲ ! ମୋ ଠାକୁରଣୀ ଗୋ—ଶ୍ରାନ୍ତଙ୍କୁ
କେଡ଼େ ବାଧୁଥିବ ! ମୋ ମୁଣ୍ଡର ମଣି ଗୋ !” ତିଥା
ଆହୁର ତେର ବେଳସାଏ କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ ବାହୁନିଆନ୍ତା,
ଏତିକବେଳେ ନାଜର ବାବୁ ଭାରି ଗର୍ଜନ କରି କହିଲେ,
‘ସେ ବଦମାଣ କୁଳ ବୁଢ଼ିଟା କାହିଁ ?’ ତିଥା ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କ
ପାଦପଦ୍ମ ଝଟ ଛୁଟି ଦେଇ ବୁଢ଼ିକୁ ଶୋକିବାକୁ
ଧାଇଁଲା । ତେତେବେଳକୁ ନାକପୋଡ଼ିଆ ମା ଆପଣା
ପଲାରେ କଣା ଲୋଟାଟାରେ ଲୋଟାଏ ପାଣି ପିଇ କତର
ଖଣ୍ଡ ପାରି ଶୋଇ ପଡ଼ିଲଣି । ଏମାନଙ୍କ କଥାଭାଷା
ବେଳେ ବୁଢ଼ିନା ପାପା ଉତ୍ତାନ୍ତରେ ଥାଇ ସବୁ
ଶୁଣୁଥାଏ—କେତେଥର ମନରେ କଲ, ବାହାର ପଡ଼ି
ଆପଣାର ନିର୍ଦ୍ଦେଶତା ବିଶ୍ୱାସରେ ସାନ୍ତଙ୍କ ଦୁଇ ରୁରି
ପଦ କିଛି କହିବ । ହେଲେ ସେ ତ ବାଡ଼େଇଛି,
ଠେଙ୍କା ଦାଗ ଦେଖା ଗଲଣି, କଣ କହିବ ? ହେଉ
ହେଉ, କୁଆଡ଼ିକା ପାଣି କୁଆଡ଼େ ଯାଉଛି, ଦେଖାଯାଉ ।
ଯେତେବେଳେ ଦେଖିଲା ତିନିଟାଯାକ ଦୁଷ୍ଟମନ—ସବୁ
ଗୁଡ଼ାକ ବଳୁଆ—ଆସୁର ଜାଗାଟା ବେଜାଗା—
ହୋଇଥାନ୍ତା ବିଚବଜାର ସତ୍ତକ ଦାଣ୍ଡ—ଖଣ୍ଡ ପଟେ
ନ ଦେଖି କଣ ଗୁଡ଼କୁ—ଆଉ ନା । ଧୀରେ ଧୀରେ
ଉଠି ଚୌକାଠି ଟପି ମାର ଦୌଡ଼ । ଅନ୍ଧାରେ ରୁରି
ଜାଗାରେ ପଡ଼ି ଗଲଣି—ଉଠି ପଡ଼ି ପଛକୁ ଥରେ
ଥରେ ରୁହି ଦେଇ ଦେ ଦୌଡ଼ । ତିଥା ମାଡ଼ ଖାଲି
ଅଣ୍ଟାକ ଅଣ୍ଟାକ ଠେଙ୍କାଟା ହାତ କଲ, ଧୀରେ ଧୀରେ
ଉଠି ଚୌକାଠି ଟପି ମାର ଦୌଡ଼ । ଉଠାରେ ରୁରି

ଆଶୁ ଗୁଣ୍ଡ ଛନ୍ଦ ଲହୁଲୁହାଗ ହୋଇଗଲାଏ । ଏକ ଦମରେ ଘରେ ଦାଖଲ ।

ଅନ୍ଧାରରେ ଖୋଜି ହୋଇ ନ ପାଇ ତିଥା ଝଟକର ନିଆଁ କାଠିଟାକୁ ଦଷ୍ଟିଦେଲ । ବଇଠାଟାଏ ଧରି ଅନିସନ୍ଧ ଘର ସବୁ ଜାଗରେ ଖୋଜି ପକାଇଲଣି । କାହାରିନ୍ଦୁ ନ ପାଇ କହିଲ, “ହେଉ ହେଉ ଯା ଯା, ତୋ’ ମା ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଚମ୍ପ ଚଢ଼ିଲୁ — ମୋ ହାତରୁ ବଢ଼ିଗଲୁ । ମୁଁ ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କୁ ଆଗୁଳି ଅକଳରେ ପଡ଼ିଗଲି, ଦୋହିଲେ କି ସେ ମୋ ହାତରୁ ବଢ଼ି ଯାଇ ଥାନ୍ତା । ମୋ ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କୁ ମାରିବୁ — ମୋ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କୁ ମାରିବୁ, ଆଉ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଯିମିତି ମାରୁ, ସେହି କଥା ପାଇବୁ ପର ? ମୋ ସାନ୍ତାଣୀ ଯେ ହାକିମାଣୀ—ମୋ ସାନ୍ତାଣୀ ଯେ ଠାକୁରାଣୀ । ହେଉ ହେଉ—ରାତି ଆଗେ ପାହୁ—ସାଇବ ମତେ ଫାଣି ନଟକାଉ ପଛକେ ତା ବେକ କାମୁଡ଼ ଲହୁ ପିଇ, ତେବେ ଜଳ ଛୁଇଁବି ।”

ନାକରୂପୀ ଆପଣା ଦେହକୁ ଅନାଇ ଦେଖିଲେ, ଶେଯ ପାହୁଡ଼ାଟା ଦେହରେ ଭଣ୍ଡ ହୋଇଛନ୍ତି । କିଛି ନ କହି ଚଞ୍ଚଳ ଘର ଭିତରକୁ ଗୁଲିଗଲେ । ବାବୁ କିଛି କଥା ବୁଝି ପାରିଲେ ନାହିଁ ।

ନାକର ବାବୁ କଚେରି ପୋଷକ ପାଲଟିଲେ, ଜଳଶିଆ କର ପ୍ରିର ହୋଇ ବସିଲେ । ତିଥା ଗୁଡ଼ାଖୁ ସାଜି ଆଣି ଦେଲା—ଭଡ଼ର ଭଡ଼ର କର ହୁକା ଟଣୁଆନ୍ତି । ତିଥା ଧାଇଁ ଯାଇ ଗୁଡ଼ାଏ ମିଠେଇ ଖଜା ଦେଲି ଆସିଲା—ଗୋଡ଼ ହାତ ଧରି ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କୁ ଠାରେ ବସାଇଲା । ଅନାହିଁ ଅନାହିଁ ଅଧା ଗୈବା ଅଧାଗିଲା କର ସାନ୍ତାଣୀ ତେଜିକ ସାରି ଦେଇ ଚି—ଚି କର ଲେଟାଏ ପାଣି ପିଇ କିଞ୍ଚିତ ସାଖୁମ ହେଲେ ।

ତିଥା ଉଚରେ ସାନ୍ତାଣୀ ଦ୍ୱୀପ ହୋଇ ଗଲେଣି । ତିଥା ନାକର ବାବୁଙ୍କ ଆଉ ତିଥିମେ ଗୁଡ଼ାଖୁ ସାଜି ଦେଇ ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କ ପାଇଁ ଗୋଟାଏ ଶେଯ ପାରି ଦେଲା । ଆହା ଏ ଅଙ୍ଗକୁ କେତେ ବାଧୁଥିବ କହି ପଦ ସେବାରେ ଲୁଗିଗଲ ।

ନାକର ବାବୁ ଭଡ଼ର ଭଡ଼ର ଗୁଡ଼ାଖୁ ଟାଣୁ ଟାଣୁ ପରୁଇଲେ, “ହୋଇ ଯେ, ସେ ବୁଢ଼ୀଟା ତୁମକୁ କିମ୍ବା ବାଡ଼େଇଲ ?” ସାନ୍ତାଣୀ କଣ କହିବାକୁ ଯାଉଥିଲେ, ତିଥା ଚଞ୍ଚଳ ବୋଲି ବସିଲ, “ଆଜ୍ଞା ବୁଝି ନାହାନ୍ତି କଣ, ସାନ୍ତାଣୀ ଅସଲ କଥା ଭେଦ ପାଇ ନାହାନ୍ତି । ମୁଁ ତେର ଦିନୁଁ ଜାଣେ । ତାହାର ମତଳବ, ଏ ଘରେ ସେ ବଜାର ସଉଦା କରିବ । ସାନ୍ତାଣୀ ବୁଝିକୁ କି ପଟାନ୍ତର, ସବୁ ବୁଝିଗଲେ—ତାକୁ ପଇସା ନ ଦେଇ ମୋ ହାତରେ ସଉଦା କଣିଲେ । ତାର ଭାଇ ରାଗ ଥିଲ—ଆଜି ମୁଁ ସଉଦା ଆଣି ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କୁ ବୁଝେଇ ଦେଉଛି, ପହଞ୍ଚିଗଲ । ଆଉ କି ସେ କୋପ ସମ୍ବାଦ ପାରେ—ତଳେକଣ୍ଠ ତ ଠେଙ୍ଗା ଆଉ କଣ !” ସାନ୍ତାଣୀ କହିଲେ “ହଁ—ହଁ ସେବନ ଯୋଡ଼ାଏ ପଇସାର ପାନ କଣିବାକୁ ଦେଇଥିଲି, ଅଧଳକର ଆଣି ଦେବୁ ପଇସା ଗୈରି କଲା ।”

ତିଥା—“ଆଜ୍ଞା ସାନ୍ତ ! ଶୁଣି ଆଜ୍ଞା ହେଉ—ଶୁଣି ଆଜ୍ଞା ହେଉ । ମୁଁ ଜଣି ମିଛେଇ—ମୋ କଥା ସବୁ ପୋଡ଼ି ଯାଉ—ନିଆଁ ଲାଗି ଯାଉ ! ସାନ୍ତାଣୀ କଣ ଆଜ୍ଞା କରିଛନ୍ତି, ଶୁଣନ୍ତୁ—ଶୁଣନ୍ତୁ । ତୁମ ପରି ହାକିମ—ତୁମ ପରି ବୁଝିଆ ପଣ୍ଡିତ ମଳକରେ କିଏ ଅଛି ? ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କ ପଦକରୁ ବୁଝନ୍ତୁ, ଭତହାଣିରୁ ସିନା ଗୋଟାଏ ଚିହ୍ନିବେ ?”

ନାକର ବାବୁ କହିଲେ, “ସେଇଟା ବଡ଼ ଗୈବାଣୀ ତ ।”

ଚିତ୍ତ—“ଗୈରଣୀ ବୋଲି, କଟକ ସହର ଯାକ
ପାଞ୍ଚ ବରଷିଆ ପିଲକୁ ପରୁରହୁ, ସେ କହିଦେବ ।
କେବେ ଜାଗରୁ ବାଡ଼ିଆ ଖାଇଲୁଣି । ଆପଣ ଦୁଇଜଣା
ହେଲେ ଦୟାଶ୍ଵର, କିଏ ଖଇଗଲୁ ଖାଇ ଯାଉ,
ଦେନ ଗଲୁ ଯେନ ଯାଉ । ନୋହିଲେ ସେଇ ପାନକଣା
ଦିନ କଣ ସେ ବର୍ତ୍ତି ଯାଇଥାନ୍ତା ?”

ଇଥ୍ୟବସରେ ଚିତ୍ତ ତିନିଗିନା ମାଲପା ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କ
ଶ୍ରାଅଙ୍ଗରେ ମଖେଇ ଦେଇ ସାଇଲୁଣି । ଅଧାଅଧ ତେଳ
କିମିତି ତା ମାଡ଼ିଜାଗମାନରେ ଲାଗି ଜରଜର
ହୋଇଛି ।

ଚିତ୍ତ ଧାଇଁ ପାଇଁ ଆଉ ତିଳମେ ଗୁଡ଼ାଖୁ ସଜ
କରି ଆଣିଲ । ଦେଖିଲୁ ଗୁଡ଼ାଖୁ ଭଲ ଲାଗିଛି—
ନାଜରଙ୍କ ମୁହିଁରୁ ଭକ୍ ଭକ୍ ଧୂଆଁ ବାହାରୁଛି । ଚିତ୍ତ
କହିଲୁ, ‘ଆଜି ସାନ୍ତେ ଶୁଣିବନ୍ତି, ସେ ଗୈରଣୀଟା
ପାନ୍ତାଣୀଙ୍କ ଆଗରେ କହୁଥିଲା, ଆପଣ କିମିତି ହାତରୁ
ଟଙ୍କା ଦେଇ ମତେ ନହଣା ଗଢ଼େଇ ଦେଇଛନ୍ତି ?
ଗହଣା ଟଙ୍କା ଯେ ମୁଁ ଦେଇଥିଲା, କ’ଣ କିଏ ନ
ଜାଣେ ? ଦଶ ଜଣ ଆଗରେ କଥା । ଦୁଡ଼ିଟା ବି
ତେତେବେଳେ ପାଖରେ ଛିନ୍ଦିହୋଇ ଦେଖୁଥିଲା—
ସେଇ କଥା ଆଜି ସାନ୍ତାଣୀ ଆଗରେ କହିଲା ।’

କଥାଟା ଶୁଣି ତିନିଜଣ ଯାକ ଖୁସି—

ନାଜରାଣୀ ଖୁସି—ତାଙ୍କ ଅନୁମାନ ଠିକ୍—ତାଙ୍କର
ଖୁବ୍ ବୁଦ୍ଧି ।

ଚିତ୍ତ ଖୁସି—ତା କଥାଟା ଭଲ ଲାଗିଗଲା ।

ନାଜର ଦୁସି—ସହଜରେ ଖଲସ ପାଇଗଲେ ।

—୨୧—

ଉତ୍ତରରାଯୁଙ୍କ ଅବସାନ

“ପ୍ରାଣୀର ଭଲ ମନ ବାଣୀ,
ମରଣକାଳେ ତାହା ଜାଣି ।” (ଘରବତ)

ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଉତ୍ତରରାଯୁଙ୍କ ପୀଡ଼ା ଆରମ୍ଭତାରୁ ରାଜ୍ୟର
ପ୍ରଜାପାଠକ—ଭଲ ଲେକ ଉଥାସକୁ ଧାଡ଼ି ଛୁଟିଛନ୍ତି ।
ଜ୍ଞାନଟା ଦିନରୁ ଦିନ ବଳ ପଡ଼ୁଛି । ଶାସ୍ତ୍ରପଢ଼ି ଆପରୁଣା
ଟାଣୁଆ ଟାଣୁଆ ରୂପିଜଣ କବିରାଜ ଥକିଗଲେଣି ।
କଟକରୁ ଯେଉଁ ତାକୁରଟା ଅସିଥିଲା, ନଗଦ ଦେତିଶ
ଟଙ୍କା ବିଦାକୀ ବାନ୍ଧ ଜବାବ ଦେଇ ରାଜିଗଲେ । ଜ୍ଞାନ
ଆଜି ତେର ଦିନ—ନିହାତି ବଳ ପଡ଼ୁଛି ।
ଉତ୍ତରରାଯୁଙ୍କ ଉଥାସ ମଧ୍ୟରୁ ଯେନ ଆସି କୁଳଦେବତା
ସୁଗନ୍ଧକଣଶୋର ଜାଉଙ୍କ ନାଟନନ୍ଦର ଆଗ ମେଲୁ ପକା
ଭୁଲସୀରତର ମୁଳରେ ଦେବତାଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ମୁଣ୍ଡ
କରଇ ଗୋଟିଏ ସଫାସୁତୁରା ଧୋବ ଶେଯରେ ଶୁଆଇ
ଦେଇଛନ୍ତି । ଉପରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଭଲ ଶାଲ ତଙ୍କା ।
ନାସାର୍କୁ କେଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହରିମନ୍ଦର ତତ୍ତା—ବେକରୁ
ଶୁଦ୍ଧିତାଏ ପ୍ରସାଦ ଭୁଲସୀ ଧଣ୍ଡା ଲମ୍ବାଇ ଦେଇଛନ୍ତି ।
କୋଡ଼ିଏ ହାତ ଦୂରରେ ଦୃଢ଼ କବିରାଜ ପୁରୁଣା
ତାଳପତ୍ର ଲେଖା ଶାସ୍ତ୍ରର ଶେଦାଏ ପାଠ ଧରି ଭୁଲି
ଭୁଲି ବିଶୁରରେ ମନ ଦେଇଛନ୍ତି । ଆଜି ସବୁ ଅଷ୍ଟଧ
ବନ୍—ପାଠରୁ ବାହାରିଛି, ସଫ୍ରୋଦଶ ଦିବସ ରାତି
ଶେଷ ଦ୍ୟନ୍ତର ଜ୍ଞାନର ପ୍ରକୋପ ବଢ଼ିବ । ମଣିମା
ଉତ୍ତରରାଯୁଙ୍କ ପାଦ ଦିଗ୍ନିଧି ଧରି ମୁଖକୁ ବକ ବକ କରି
ରୁହିଁଛନ୍ତି, ଆଖିରେ ପଳକ ପଡ଼ିଲାନାହିଁ । କାଠ ପିତୁଳାଟି
ପରି ଛିର ହୋଇ ବପିଛନ୍ତି । ଧାଇମା ସରସ୍ଵତୀ ଦେଖି
ଉଜ୍ଜ୍ଵଳିଏ ଧରି ଟିକିଏ ଟିକିଏ ପାଦୁକା ରୋଗୀଙ୍କ ମୁଖରେ
ଦେଉଛନ୍ତି—ସେ କେତେ ବା ତୋକୁଛନ୍ତି, ବେଶି ଭାଗ
ଦୂର କଳ ଦେଇ ବନ୍ଧ ପଡ଼ୁଛି । ଦତ୍ତପୁଅ ଟୀକାଏତ
ନରହରିଟି ସବୁକଥା ବୁଝିଲାଣି—ବାପ ମାଙ୍କ ମୁହିଁକୁ
ଜେଜୀମା ମୁହିଁକୁ ନିହାତି ଆକୁଳ ହୋଇ ବାରମ୍ବାର
ରୁହିଁଛି । ଆଖି ଯୋଡ଼ାକ ଲେତକରେ ତଳତଳ ।
ସାନ୍ତୁରୁଅ ଶାହର ବ୍ୟାସ ଅତେଇବର୍ଷ, କିନ୍ତୁ ବୁଝୁ ନାହିଁ ।
‘ମା, ବାପା କନ ହେଲେ—ବାପା କନ ହେଲେ’ କହି
ମା ବେକ ଧରି ପିଠିରେ ଝୁଲି ପଡ଼ୁଛି । ସରସ୍ଵତ ଦେଖି
ଠାର ଦେବାରୁ ଯୋଡ଼ାଏ ପୋଇଲୁ ଧାଇଁ ଆସି

ଶ୍ରୀହରିକୁ ମନ୍ଦର ପୂର୍ବକୁ କାଶେଇ ଦେନିଗଲେ । ଶ୍ରୀହରି
ଯିବାକୁ ନାହିଁ—ଭାର ପାଠିଟାଏ କଲା । ପୋଇଲୁଟା
କଣ୍ଠେର ଯୋଡ଼ାଏ ଦେଇ ବହଳଉଥାଏ ।

ବାହାରେ ଲୋକରେ ଲୋକାରଣ୍ୟ ସୋରଷ
ମୁଠା ଏ ବିଶ୍ଵାସ ଦେଲେ ତଳେ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ । ହେଲେ
ତୁଣ୍ଡ ନାହିଁ—ଗୋଲ ନାହିଁ—ତୁନିତାନି—ଆକୁ ତାକୁ
ପଚର ପଚର—କଣ ହେଲା ? କିଏ ଜବାବ ଦେଉଛି,
କିଏ ବା ଜାଣୁଛି ? ସିଂହ ଦାରରେ କିଳଣୀ—କବି-
ରଜକର ମନା, ରେଗୀଙ୍କ ପାଖକୁ କେହି ଯିବନାହିଁ—
ଏଣେ ଉଥାସ ବିଜେ ହୋଇଥିବାରୁ କାହାର ଯିବାର
ଆୟତ୍ତ ନାହିଁ । ହରିବୋଲ ବାରକ, ମନ୍ଦର ସମ୍ମଶ୍ଵର
ବଉଳ ମୂଳରେ ମୁଣ୍ଡଟି ପୋଡ଼ି ବସିଛି । ଘନ ରାତର
ପାଖରେ ବସିପଡ଼ି ତୁନି ତୁନି ପରୁରିଲା, “ହୋଇ ଏ
ବାରିକ ପୁଅ, କେମନ୍ତ ବୁଝୁଛ ? ଭିତର ହାଲ ତ କିଛି
ଜଣା ପଡ଼ୁନାହିଁ, କଥା କଣ ?” ବାରିକେ ପାଇଁ କରି
ନିଶ୍ଚୟାସଟାଏ ପକାଇ କହିଲେ, “ଏ—ହରିବୋଲ—
ବାପା ଘନ ! କଣ ପରୁରିଛ, କଣ କହିବି—କଥାଟା
ଭାବିଲେ ହୃଦ ପାଇଁ ଯାଉଛି । ତୁ ତ କାଲିକା ପିଲା,
କଣ ବୁଝିବୁ ? ମୁଁ ଦେଖି ଦେଖି ମୁଣ୍ଡ ବାଲ ଖୋଟ ।
ପ୍ରାଙ୍ଗ ତନ ପୁରୁଷ ଦେଖିଲି, ଏଇ ବାତକପି
ବେମାରି । ଆଜି ରାତି କାଟିଲେ ତେବେ ଯାଇ
କଥାବାର୍ତ୍ତା ।” ଘନ ରାତର କହିଲା, “ବୁଝିଲ ବାରିକ
ପୁଅ ! ବାପା ଉତ୍ତର ଯେ ଥିଲେ, ଶୁଣିଛି ବୟସ ହୋଇ-
ଥିଲ—ପନର କି ସତର ଗଣ୍ଡା, ତାଙ୍କ ଯିବାର ବେଳ
ହୋଇଥିଲ । ଆଉ ଆମ ଉତ୍ତର ତ କାଲିକା ପିଲା
ବୋଲି କୁହ । କାଲ ରାତରେ ମା କହୁଥିଲା, ଆମ
ଶଙ୍କର ଆଉ ଉତ୍ତରକର ଏକା ବୟସ । ମାତ୍ର ମାସରେ
ଜନ୍ମ । ଶଙ୍କର ଗଣନ୍ତି ହେଲା—କୋଡ଼ିଏ ଏଗାର
ମାତ୍ର ମାସରେ ପୂରିଗଲା ।”

ଠିକ୍ ସନ୍ଧ୍ୟା, ଠାକୁରଙ୍କ ଆଳନ୍ତି ଘଣା ଡାଂ ଡାଂ କରି
ଯିମିତି ବାକିଛି, ମନ୍ଦର ଭିତରୁ ଭାରି ଗୋଟାଏ ଆକୁଳ

ମନ୍ଦନ ଉଠିଲ । ସେହି ରଢ଼ି ଶବ୍ଦା ସାଙ୍ଗେ
ଗାଁ ଗୋଟାକଯାଳ ବୁଲିଗଲ । ହୀ ପୁରୁଷ, ବୁଢ଼ା,
ଦେଖିଆ, ପିଲ—ଠାଁ ଜାଗରେ ରଢ଼ି ଗୁଡ଼ିଛନ୍ତି ।
ପିଲଗୁଡ଼ାକ କିଛି ନ ବୁଝି ନ ସୁଝି କାନ୍ଦ ଲେଖି
ଯାଉଛନ୍ତି । ଏଣେ ରୂପମଣି ମଣିମା ପାଠିକରି କାନ୍ଦ-
ବାକୁ ନାହାନ୍ତି—ଥରକୁ ଥର ପଡ଼ି ଖାମ ଯାଉଛନ୍ତି ।
ପିଲ ଯୋଡ଼ାକ ବାପା ବାପା କହି କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ ଧକେଇ
ଗଲେଣି । ସୁରସ୍ତ ଦେଇ କାହାକୁ ସମ୍ବାଦିବେ, ଏଣେ
ନିଜର ତ ଠିକଣା ନାହିଁ । ପିଲ ଯୋଡ଼ାକୁ କୋଳରେ
ଦାକ ଧରିଛନ୍ତି, ମଣିମା ମୁହଁରେ ପାଣି ଗୁଣ ମାର ଚେତା
କରିଛନ୍ତି । ଜେମା ଯେପରି ବୁଝିମଣ୍ଠ, ସେହିପରି
ଧୈର୍ଯ୍ୟଶୀଳା । ସେହି ଯୋର ଦୁର୍ବୀଳ ସମୟରେ
ବିରୁଦ୍ଧେ, ଯାହା ହେବାର ତ ହୋଇଲାଣି—ଏବେ
ପ୍ରାଣୀ ତନିଟାକୁ କିମିତି ବଞ୍ଚାଏଁ । ଉଥାସ ମଧ୍ୟରୁ ଦଶ
ବାରଟା ପୋଇଲୁ ପରିଜନ ଧାଇଁ ଆସି ସେହି
ତନ ଜଣଙ୍କୁ କୋଳରେ ଧରି ଶୁନ୍ୟ ଶୁନ୍ୟ ଟେକି
ଦେନିଗଲେ ।

ରତ ଅନୁମାନରେ ଛ ଦଢ଼—ଗ୍ରାମଗୋଟାକଯାଳ
ଅନାର—ସଞ୍ଜପ ଲାଗିନାହିଁ । କାହାର ଗୋଡ଼ ହାତ
ରକ୍ତିଛି ଯେ କାମରେ ମନ ଦେବେ—କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ
ସମସ୍ତ ଥକ ଗଲେଣି । ମଣିମା ଉଥାସକୁ ବିଜେ
ହୋଇ ଯିବାରୁ ଭଙ୍ଗା ବନ୍ଧରେ ପାଣି ପୁଅ ପରି ଲୋକେ
ମନ୍ଦର ଭିତରକୁ ପଣିଗଲେ । ଉତ୍ତରବୟକୁ ଦର୍ଶନ-
କରିବା ଲାଗି ଗୋଟାକ ଉପରେ ଗୋଟାଏ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ।
ସଦର ମଧ୍ୟରେ ଅମଲ, ଆଉ ଆଉ ଭଲ ଲୋକେ ଏକ
ଛୁନାରେ ରୁଣ ହୋଇ ବସିଥିଲେ । ସଦର ଶୁମକରଣ
ରଙ୍ଗାଧର ମହାନ୍ତିଏ କହିଲେ, “ପେହାରେ ! ଅଧରତି
ଯେ ହେଲା ଆସି, ଆଉ ଏ ରକମ ଦାବୁର ବସି ରହିଲେ
କ’ଣ ତଳିବ !” ସମସ୍ତଙ୍କର ଯେମନ୍ତ ଗୋଟାଏ ଚେତା
ପଣିଗଲା—ଆୟୋଜନରେ ଲାଗିଲା । ଗୋଟାଏ
ସୁନ୍ଦରମଣିର ପଲକରେ ଶୁଣାନ୍ୟାହାର ଆୟୋଜନ

ହେଲ । ବାନାଦେଇ, ନିଶାଣ ଶକଡ଼ା ମଶାଳ ଅଳୁଆ, ରୁରିପଞ୍ଚା କର୍ଣ୍ଣିନରେ ଯାତା ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଆଗ ଛାଇ ରୁରିଆନ୍ତି ଦେଖଣାହାଣ ଭିତ—ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁଖ୍ୟର ତାଙ୍କର ହରିବୋଲ—ଆକାଶଟା ପେମନ୍ତ ଭାଜି ପଡ଼ୁଛି । ତ୍ରାମର ବୋହୁମିଶ୍ର ଗୁଡ଼ାକ ଲଜ ସରମ ଛୁଡ଼ି ଦୀର୍ଘ ଦୂର ପାଠରେ କାତର ହେଇ ଶଙ୍ଖ ଢୁଳଢୁଳ କିମ୍ବା କୁଣ୍ଡିଛି । କଣା ଯାଉଛି, ଯେବେଳେ ଦେଖିପ୍ରତିମା ଚରେନ୍ତିକୁ ଦିଜେ । ଶୁଣାନୟାସୀ ବାହୁଡ଼ିବା ସରକ ରତ୍ନ ପାହାଁପାହାଁ । ରୁରିଧୂମ କର୍ଣ୍ଣିନ ଶଙ୍ଖ ଢୁଳଢୁଳ କିମ୍ବା ରୁଦ୍ଧରେ ରୁରି ପାଞ୍ଚ କୋଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶୁଭ୍ରଥିଲ । ବୋଲେ ତୋଲବାରଦ କୋଣେ, କୁଣ୍ଡବାରଦ ସହସ୍ର କୋଣ । ରତ୍ନ ପାହାନ୍ତାରୁ ବେଳ ଛ ଦଢ଼ି ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟା କିଳାର ଲୋକ ଉଥାସଠାରେ ଚୁଣ୍ଡ ।

ଆଜି ଗା ଲୋକଙ୍କ ବୁଲୁରେ ଲୁଣ୍ଠା ପଡ଼ିବାକୁ ନାହିଁ । କାହାର ମୁହଁରେ ଆଉ କିଛି କିଥା ନାହିଁ, କେବଳ ଉତ୍ତରରସ୍ତଙ୍କ କଥା—ପୋଖରୀ ଭୁବନେଶ୍ୱର ମାରକିନିଆ ପଳରେ କେବଳ ଉତ୍ତରରସ୍ତଙ୍କର ଭାବୀ, ଆଉ ବାହୁଡ଼ି କଥିବା ।

ଉତ୍ତରରସ୍ତ ଧାର୍ମିକ, ପ୍ରଜାପାଳକ, ପରେପକାଶ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ସୁମଧୁର କଥାପକଥକ ଯେଉଁ ଲୋକ ଶୁଣିଛି, ସେ ଜୀବନଯାକ ଦ୍ଵାରା ପାରିବ ନାହିଁ । ମାତୃଶିଳୀଆ ତାଙ୍କଠାରୁ ନିରାଶ ହୋଇ ବାହୁଡ଼ିବା କେହି କହି ପାରିବ ନାହିଁ । ପ୍ରଜାଙ୍କ ବିପଦ ଆପଦ ବେଳେ ଉତ୍ତରରସ୍ତ ଏକା ଯାହା । ଲୋକ କଥାରେ କହନ୍ତି—“ଯାହାକୁ ନ ହେବେ ଠାକୁରେ ସାହା, ତାହାକୁ ରଖିବେ ଉତ୍ତରରସ୍ତ ।” ନହିଁଲ, ସେ ଜଣେ ବଢ଼ି ଭଲ ଲୋକ, ପରେପକାଶ ଥିଲେ । ହେଲେ କଣ ସେ ସବୁ ଲୋକଙ୍କର ଉପକାର କରିଛନ୍ତି ? ତେବେ କାହିଁକି

ଦେଶଯାକ ଲୋକ ତାଙ୍କ ଲାଗି ଝାଁଝିଛନ୍ତି ? କିଲ୍ଲା ଗୋଟାକଯାକ ଯେଉଁଠାରୁ ଶୁଣ ତାଙ୍କପାଇଁ ହାୟ ହାୟ ! କଥା କଣ କି; ସେ ମାନବ ମାତ୍ରକର ହିତେଷୀ ଥିଲେ—ତେଣୁ ସମସ୍ତେ ତାଙ୍କ ବିଜ୍ଞେଦରେ ବ୍ୟାକୁଳ । ସେ ଗୋଟିଏ ଦେବପ୍ରକୃତିର ଲୋକ ଥିଲେ—ଦେବତା ଗୋଟିଏ ସାଙ୍ଗ ଛୁଡ଼ିଗଲେ କିଏ ଦୁଃଖିତ ନ ହେବ ?

ଗୋଟିଏ ପ୍ରତଳିତ ସାଧାରଣ କଥା ଅଛି, ସେ କଥାଟି ପ୍ରକାଶ କରିବାର ଲୋଭ ସମ୍ବାଲ ହେଉନାହିଁ । ବଜାରରେ ସାମାନ୍ୟ ବୃକ୍ଷା ସ୍ଥାପିତ କରି ରହିଥାଏ । ଦିନେ ଜଣେ ବାଟୋଇ ପଣ୍ଡିତ ଆଉ ଆଡ଼େ ଜାଗା ନ ପାଇ ତାହା ଦରେ ବସା କରି ରହିଥିଲେ । ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ଗୋଟିଏ ଶବକୁ ଶୁଣାନକୁ ଦେନେଯିବାର ହରିବୋଲ ଶବ ଶୁଣିଲା । ଦରବାଲ ବୁଢ଼ି ତାହାର ପୋଇଲାକୁ ଡାକି କହିଲ, “ଯା ତ ଲେ ! ବୁଝିଆ ତ, ଲୋକଟା ସ୍ଵର୍ଗକୁ କି ନରକକୁ ଗଲା ?” ପଣ୍ଡିତେ ଶୁଣି ତ କାବ୍ରିବା । ଏ କଣ, ଲୋକ ମଲେ କିଏ ସ୍ଵର୍ଗକୁ ଗଲା, କିଏ ନରକକୁ ଗଲା—ଏତେ ଶାସ୍ତ୍ର ପଡ଼ିଛୁ, କାହିଁରୁ ଜଣାଗଲ ନାହିଁ—ଅଣିଷ୍ଟିତା ବୁଢ଼ୀଟାକୁ ଜଣା ! ସେ ପୁଣି ବୁଝି ଅସିବା ସକାଗେ ପଠାଉଛି ପୋଇଲାଟାକୁ ? ଆଉ ସମ୍ବାଲ ହୋଇ ପାଇଁଲେ ନାହିଁ—ଦେବଟା ଜାଣିବାପାଇଁ ବୁଢ଼ୀକୁ ଯାଇ ପରିଚିଲେ । ବୁଢ଼ି ଉତ୍ତର ଦେଲୁ, “ପଣ୍ଡିତେ ! ଏତିକି କଥା କଣ ବୁଝିଲ ନାହିଁ ? ଯେଉଁ ଲୋକ ମଗଗଲେ ଲୋକମାନେ ହାହାକାର କରନ୍ତି, ଜାଣିବେ, ସେ ଲୋକଟି ଗଲ ସ୍ଵର୍ଗକୁ; ପୁଣି ଯେଉଁ ଲୋକଟା ମଲେ ଆଉ ସମସ୍ତେ କହନ୍ତି, ଜଞ୍ଜାଳିଆଟା ମଲ ଭଲ ହେଲ, ଜାଣିବେ ସେଠା ଲେ ନରକକୁ ।”

-୨୯-

ରୂପମଣିର ବୈଧବ୍ୟ

“ବିଧନା ପ୍ରତିପାଦମୁଷ୍ୟତା,
ନବବୈଧବ୍ୟମସହ୍ୟବେଦନଂ ।” (କୁମାରସମ୍ବନ୍ଧ)

ସ୍ଵାମୀ ସୁନ୍ଦର ବା କୁଣ୍ଡିତ ହେଉନ୍ତୁ, ଧନୀ ବା ଦୃଶ୍ୟକୁ— ଧାର୍ମିକ ବା ପାପ ପରାପୁଣ ହେଉନ୍ତୁ, ହିନ୍ଦୁ ସ୍ତ୍ରୀ ପକ୍ଷରେ ସ୍ଵାମୀ ପରମ ଦେବତା, ସ୍ଵାମୀ ଜୀବନ-ସଙ୍ଗ୍ୟ । କେବଳ ଉତ୍ତରାଳୀ ବୋଲି ମୁହଁ, ପରକାଳରେ ମଧ୍ୟ ସଙ୍ଗୀ ଆଉ ସହାୟ । ସ୍ଵାମୀ ଜୀବନ୍ୟାଷା ନିବାହର ଅବଲମ୍ବନ, ସୁଖ ଘୋରାଘାତର ଉପାୟ । ସ୍ଵାମୀର ଗୌରବରେ ସ୍ତ୍ରୀ ଗୌରବମ୍ବା— ଧନରେ ଧନବଞ୍ଚ— ସ୍ଵାମୀର ପଦମୟ୍ୟାଦାର ଅଂଶ-ଭାଗିନୀ— ଯଥରେ ଯଶ୍ଵିମୀ— ସ୍ଵାମୀର ଅର୍ଜିତ ସମ୍ପର୍କର ସମ୍ମୋହକାରୀଣୀ । ଯେହି ସ୍ଵାମୀ ସ୍ତ୍ରୀର ଜୀବନସବସ୍ତୁ ବିନା ଆଉ କଣ ଅଭିଭୂତ ହୋଇପାରେ ? ବିବାହ ବେଦି ଉପରେ ପୁରୋହିତ ଦଶିଗପାଳଙ୍କୁ ସାରୀ କର ଉତ୍ତରପୁକ୍ଷ କରସୁଗଳରେ ଯେଉଁ ପୁଷ୍ଟମାକାର ଗ୍ରହୀ ଦେଇଥିଲେ, ତାହା ଜୀବନବ୍ୟାପୀ ଅର୍ଜିଦ୍ୟଗ୍ରହୀ । ହିନ୍ଦୁ ସ୍ତ୍ରୀର କୌଣସି ଗୋଟାଏ ସ୍ଵାତନ୍ତ୍ୟବୋଧ ନାହିଁ— ସ୍ଵାମୀ ମାତ୍ର ସଙ୍ଗ୍ୟ । ସ୍ଵାମୀ ସ୍ତ୍ରୀ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରକୃତ ବାମତ୍ୟପ୍ରେମର ଅଭାବ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପାର୍ଥିବ ପାରସ୍ପିକ ସମସ୍ତ ବିଷୟରେ ପରମ୍ପର ଆବଶ । ସ୍ଵାମିହିନ୍ଦା ସ୍ତ୍ରୀ ଅସହାୟା, ଧନହିନ୍ଦା, ମଳନା, ଅଶ୍ରୁ-କାରୀଣୀ, ମାଙ୍ଗଳୀକାର୍ଯ୍ୟରେ ଅମଙ୍ଗଳା । ବାଷଣାତା ବାସିନୀ ବିଧବା ମୁଣ୍ଡିତା ଏବଂ ଆରୁତମସ୍ତକା, ସଧବା ସ୍ତ୍ରୀ ଅନାବୁଦ୍ଧାଶିର ଏବଂ ମୁକ୍ତକୁନ୍ତଳା । ଯେହେତୁ ସ୍ଵାମୀ ତାହାର ମସ୍ତକର ଆବଶ । ଉତ୍ତରମ ଦ୍ରୁଥା । ଯେତେ ମନ ଅସୁନ୍ଦର ଧନହିନ୍ଦା ହେଉ ପଛକେ, ସ୍ଵାମୀ ବିଜେଦ ସ୍ତ୍ରୀ ପକ୍ଷରେ ଅସହାୟ, ଧ୍ୟାନକ ଯନ୍ତ୍ରଣାଦୟକ । ଆଉ ଆସୁମାନଙ୍କ ମଣିମା ରୂପମଣି

ଦେଇକୁ ପକ୍ଷରେ ? ଅତୁଳମୟରୂପ, ବ୍ୟାୟାମଚର୍ଚା-ଜନିତ ସୁଗଠି ଅଚ୍ଛ, ଦୋଷସମ୍ପର୍କରହିତ ନିର୍ମଳ ଚରିତ, ଦେଶବ୍ୟାପୀ ଜ୍ୟାତି, ନରପତିପୁଲଭ ବିରବ, ଦାତା, ଧର୍ମବର, ନିପୁଣ ଅଧ୍ୟନନ୍ଦରତ, ଲୋକହିତେଷୀ ପ୍ରଜାବସ୍ତଳ, ଏକପରୀକ୍ରମ— ଏପରି ସ୍ଵାମୀ ବିଜେଦରେ ଅନପରଗତ୍ୟେବିନା ସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରାଣରେ କପର ଯାତନା ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇପାରେ । କେବଳ ତାହା ମୁହଁ, ରୂପମଣି ଦେଇକୁ ପ୍ରକୃତରେ ସ୍ଵାମୀ ଥିଲେ ଜୀବନ-ସବସ୍ତୁ— ସ୍ଵାମୀ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଉପାୟ ଦେବତା । ତାଙ୍କର ଯାହା କିଛି ବାରବୁତ, ଧର୍ମକାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ କେବଳ ସ୍ଵାମୀଙ୍କ ମଙ୍ଗଳକାମନାରେ । ସ୍ଵାମୀଙ୍କ ପ୍ରୀତିପଦ କାର୍ଯ୍ୟ ବିନା ସେ ଆଉ କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ ଜାଣୁ ନ ଥିଲେ । ଉଆସ ମଧ୍ୟରେ ଯେତେ ତୁଳ ହେଉ ପଛକେ ସ୍ଵାମୀଙ୍କ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ଅନ୍ୟ ଦାସ ଦାସୀ କର ଦେବ, ଏଇଟା ତାଙ୍କର ଅଭିପ୍ରେତ ହୁଅଛେ । ସବୁବେଳେ ଯେମନ୍ତ ସ୍ଵାମୀଙ୍କ ଆଦେଶକୁ କାନ ଡେଇ ରହିଥାନ୍ତି । ତାଙ୍କର ନିଜସ୍ତୁ ବୋଲି ଗୋଟାଏ କିଛି ନ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ହୃଦୟ ତଳଦେଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ଵାମୀପ୍ରେମରେ ପରିପୁଣ୍ୟ ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ହୃଦୟର ପ୍ରତ୍ୟେକ ତନୀ ଯେମନ୍ତ ସ୍ଵାମୀ ନାମ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଝଙ୍କାରିତ ହୋଇ ଉଠେ । ନିଜର ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ଅଳଙ୍କାର ବା ଟଙ୍କା ସୁନା ପ୍ରତି ଅନାଦର ଭାବ ଦେଖି ଧାର୍ଯ୍ୟ ମା ବିରକ୍ତ ହେଲେ ସେ ଯେମନ୍ତ ଅଛି ତାଙ୍କୁଭାବରେ ହସି ହସି ଦୂଳ ଯାନ୍ତି । ବୋଧ-କରୁଁ ତାଙ୍କ ମନରେ ଭାବ ଏହି— ପୁରୀମଣି ଯାହାର କରଗତ, ତାହାର ଟଙ୍କା ସୁନାର ପ୍ରଦୋଜନ କଣ ? ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ଵାମୀଙ୍କୁ ହରାଇ ରୂପମଣି ଦେଇକୁ ସମସ୍ତ ଆଶା ଭରସା, ସମସ୍ତ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବ ଅନନ୍ତ ଅନକାରରେ ବିଲୁନ ହୋଇଅଛି । ପ୍ରକାଶ ଆଲୋକ ଉତ୍ସବରେ ସହସା ଶୋଭ ଅନନ୍ତଜାର ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ସେହି ଅନକାରଟା ନିତାନ୍ତ ପ୍ରବଳରୂପେ ଜଣାଯାଏ । ରୂପମଣି ଦେଇ ଆବାଲ୍ ଦୁଃଖ ଦ୍ଵାରା ସହିତ ଅପରି-ଚିତା, ସ୍ଵଭାବବଶରେ ନିରୋଗଶଶାର, ପିତାମାତାଙ୍କ

ଆଦର ଏବଂ ସେହିରେ ପ୍ରତିପାଳିତା—ଧାରମାର ଜୀବନମୟୀ ଆନନ୍ଦପ୍ରତିମା ଥିଲେ । ଏଣେ ଶୁଣୁର ପୃଷ୍ଠରେ ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ—ସ୍ଵାମୀର ନୟନାନନ୍ଦକାରଣୀ ଜୀବନମୟୀ ପ୍ରେମପ୍ରବଳା । ଏବେ ସେ ସ୍ଵାମୀଙ୍କୁ ହରାଇ ବୁଦ୍ଧମଣି ଦେଖିକୁ ହୃଦୟରେ କିରୁପ ଭାବ ଜାତ ହୋଇଥିବ—ସୁଭାବ-ବର୍ଣ୍ଣନ-ଅଷ୍ଟମ; ଭାଷା ଏବଂ ଭାବ ମୁଶ୍କୁଳରୁପେ ପ୍ରକାଶ କରିବା ବିଷୟରେ ଅପର୍ଯ୍ୟ ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ଲେଖକ ଠାରୁ ତାହା ଜାଣିବାକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଶା କରିବା ବିଭିନ୍ନମାନା ମାତ୍ର । ଯଦି କେହି ସୁବିଜ୍ଞ ପାଠିକା ଜନ୍ମାନ୍ତର—ଅର୍ଜିତ ଦୁଷ୍ଟତ ଯୋଗେ ଦେଖିବୁଲୁ ସ୍ଵାମୀରହ ହରାଇଥାନ୍ତି, ସେହି କେବଳ ହୃଦୟରେ ଅନୁଭବ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବ । ସର୍ପଦ୍ରବ୍ରଂଷ୍ଟ ନେକହିଁ ବିଷର ଯନ୍ତ୍ରଣା ଅନୁଭବ କରିଥାଏ । ବୁଦ୍ଧମଣି ଦେଖିକୁ ଜୀବନଗ୍ରହୀ ସମସ୍ତ ଯେମନ୍ତ ଛୁନ୍ନିରିନ୍ଦ ହୋଇ ଯାଇଅଛି । ଉତ୍ସୁପ୍ତ ସମସ୍ତ ଅନାପୃତ ଏବଂ କର୍ମାଷ୍ଟମ । ପୃଥିବୀ ସହିତ ପଦୟୁଗଳର ସମ୍ରକ୍ଷ ରହିଛି ହେବା ପରି ଜଣାପାଏ । ନେବେପୁଗଳ ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ରହିଛି । ନିଷ୍ଠନ-ଭାବରେ ଭୂମିତଳେ ପଡ଼ି ରହିଛନ୍ତି—ନିଶ୍ଚାସ ପ୍ରଶ୍ନାସ ମାତ୍ର ଜୀବନସହିର ପରିଗ୍ରହକ ।

-୨୩-

ନାକର ବାବୁଙ୍କ ସଙ୍ଗୁଳା

“କହି ହେଉଥାଉ ସିନା,
ତୁହାର ତୁହାର ପୁଟ ଦେଉଥିଲେ
ଲୁହୁଟା କି ହେବ ସୁନା ।”
(କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମ ।)

ଅନନ୍ତ ଶକ୍ତିମାନ୍ ବିଧାତଙ୍କ ବିଧାନରେ ତନ୍ତ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ସ୍ବ ସ୍ବ କଷତର ଭ୍ରାମିମାନ ଥାଇ ଜଗତରେ ସମାନ ଭ୍ରବରେ ଦିବା ନିଶି ବିଧାନ କରିଅଛନ୍ତି ।

ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ ସୁଦିନ ବୋଲି ଯାହା ବୋଲୁଁ, ସେଇଟା ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ସକାଶେ । ନରପୁର ଗଢ଼ର ଏହି ଘୋର ଦୁର୍ବେଗ ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ଦିନ ସମାନ ଭ୍ରବରେ ଚାଲିଅଛି ।

ସାମନ୍ତ ଉତ୍ତରବ୍ୟକ୍ତର ବିଷୟାଗର ଆଜି ଚର୍ବିଥ ଦିବସ । କୌଣ୍ସିକ ପ୍ରଥା ଅନୁସାରେ ସାତଦିନ ଠାରୁ ସନନ୍ଦିପ୍ତା ଆରମ୍ଭ ହେବ । ସଦର ମପାସଳର ସମସ୍ତ ଅମଲ, ତେବେ ମୁଖ୍ୟ ମୁଖ୍ୟ ଲୋକମାନେ ଏବଂ ସ୍ଵପ୍ନ ଅରଦମନ ଗ୍ରେଟର୍ସପ୍ତ ଓ ତାଙ୍କ ପୁଷ୍ଟ ପୀତାମଦର ଗ୍ରେଟର୍ସପ୍ତ ଉପର୍ତ୍ତି । ସୁଗଳ କିଶୋର କିନ୍ତୁ ମନ୍ଦର ସିଂହଦାର ପାଖ କରେଇ ମେଲରେ ସଭାର ଅଧିବେଶନ — କିମ୍ବା ସରଞ୍ଜାମ ତାଳିକା ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା ଲାଗିଛି । ହରିବୋଲ ବାରିକ ଠିଆହୋଇ ହାତଯୋଡ଼ି କହିଲ, “ଏ—ହରିବୋଲ— ଆଜ୍ଞା ଦଗଧ ଆଟିକାର ଡାବ ମୋ ପାଖର ନେଉନ୍ତୁ--ତିନି ପୁରୁଷର ଡାବ ମୋତେ ଜଣା ।” ଠିକ୍ ତେତିକିବେଳେ ଦୁରରୁ ସବାର ଡାକ ଶୁଭିଲ । ଦୁର ଜଣ ପାଇକ ଧାର୍ଯ୍ୟାର୍ଦ୍ଦ ବୁଝିଅଛଲେ ନାଜର ବାକୁ କଟକରୁ ଅଛଲେ । ଗ୍ରେଟର୍ସପ୍ତ ଆଜ୍ଞା କଲେ, “ଭଲ ହେଲ, ସମସ୍ତେ ମିଳମିଶି ବିରୂର କରି ତାଳିକା ଠିକ୍ କରିବା ।” ହରିବୋଲ ବାରିକ କହିଲ, “ଏଁ—ହରିବୋଲ—ହୁଁ, ଆଜ୍ଞା ଶୁମୁରୁ କଣ ଆଜ୍ଞା ହେଲ—କଣ ହେଲ ?” ଆପଟମାନେ ଉଆସ ସିଂହ-ଦୁଆର ଆଗରେ ସବାରିଟା ଦୁମ୍କ କରି ଥୋଇଦେଲେ । ନାଜର ନଟବର ଦାସେ ସବାରିରୁ ବାହାର ସଳଖେ ସଳଖେ ଉଆସ ଭିତରକୁ ରୁଳିଛନ୍ତି । ଅମଲ ଫେଲା-ମାନେ ଧାର୍ଯ୍ୟ ଯାଇ ନାଜରବ ବୁଝୁ ମଜୁର କଲେ । ସେ ତଳକୁ ଅନାଇ କାହାରକୁ ନ ଦେଖିଲ ପରି ଉଆସ ଭିତରକୁ ରୁଳିଗଲେ । ସେହି ସମୟରେ ଉଆସ ଭିତରୁ ଗୋଟିଏ ପ୍ରବଳ ତୁଣ୍ଡ ଶୁଭିଲ—ବାହାର ଲୋକେ ଶୁଶ୍ରାବନ୍ତି, କେବଳ ଗୋଟାଏ ପୁରୁଷର ପାଟ । ମୋ ଗୁରୁରେ—ମୋ ନହୁ ରେ—ମୋ ଶିରୁ ରେ— ଏ

ଧାର୍ଶିମା—ଏପରି ବାରମ୍ବାର କହି ନାଜରବାବୁ ଭୁଲ୍ଲେରେ ଲୋଟି ଯାଉଛନ୍ତି । ରୁମାଲରେ ବାରମ୍ବାର ପୋଛି ପକାଇବାରୁ ଚନ୍ଦ୍ରରେ ଜଳ ଦେଖା ଯାଉ ନାହିଁ । ରୂପମଣି ଦେଇ ବାଡ଼କୁ ଆଉକି ପ୍ରତିମାଟି ପରି ବସିଛନ୍ତି—ଘରଙ୍କ ଆକୁଳ ଫନ୍ଦନ ଶୁଭ୍ରତ୍ତ କି ନାହିଁ ସେ ଜାଣନ୍ତି । ଦଢ଼କ ଉତ୍ତରେ ନାଜର ବାବୁ ଆପେ ଆପେ ସାଷ୍ଟ୍ରମ ହୋଇ ମଣିମାଙ୍କୁ ଶୁଣାଇ ଶୁଣାଇ ସରସ୍ଵତୀ ଦେଇଛୁ କହିଲେ, “ଧାର୍ଶିମା ! ମୁଁ ମାସକ ଆଗରୁ ଆସିଥାନ୍ତି ହେଲେ — କଟକରେ ଇମିତିକା ଦୁଷ୍ଟମନ ଲାଗିଛନ୍ତି ଯେ, ହାକିମଙ୍କୁ କହି ମୋ ଆସିବା ବନ୍ଦ କରି ଦେଲେ । ମୁଁ ଆସିଥିଲେ କଣ ଏଡ଼େ କଥାଟା ହୋଇଥାନ୍ତା ? ସେହି ଯେ ଡାକ୍ତରଟା ଆସିଥିଲୁ, କଟକରେ ତା କଥା ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଭଲଭୁପେ ଜଣା, ଠିକା ଲୋକେ ବା ଜାଣିବେ କିପରି ? ଠିକ ବେଳ ପାଇ ଗଲେ । ଅର୍ଥାତ୍ ନାଜରବାବୁ ପ୍ରକାଶନରେ ଧାର୍ଶିମାଙ୍କୁ ବୁଝେଇ ଦେଲେ, କୌଣସି ଦୁଷ୍ଟମନ୍ ସେହି ଡାକ୍ତର ହାତରେ ଉତ୍ତରବସ୍ତୁ ମରଇ ଦେଲା—ନୋହିଲେ ସେ କଣ ମରିଥାନ୍ତେ ? ମଣିମା ତ କିଛି ବୁଝୁ ନାହାନ୍ତି” ଧାର୍ଶିମାଙ୍କୁ କଥାଟା କଣ ସୁଧୁ ପରି ଜଣା ଯାଉଛି — ବଲ ବଲ କରି ନାଜରଙ୍କ ମୁହଁକୁ ରୂପୀତିରେ । ଚିମ୍ବକଳା ନାଜରବାବୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କଟକରୁ ଆସିଛି, ସକ୍ଷ ସକ୍ଷ କରି କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ ମଣିମାଙ୍କ ପିଠିରେ ଗୋଡ଼ରେ ହାତ ବୁନ୍ଦିଥାଏ । ଧାର୍ଶିମା ବାରମ୍ବାର ଚିମ୍ବକଳାଙ୍କୁ ଅନାଇବାରୁ ନାଜର ବାବୁ ବୁଝି ପାର କହିଲେ, ଏଇଟି ମାଙ୍କ ପାଖରେ ଅଛି—ମାଙ୍କର ଧର୍ମସ୍ଥିଥ । ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ସେବା କରିବା ଲାଗି ମା ପଠାଇଛନ୍ତି—ଏହାର ନାମ ଲଳିତା ।” ଚିମ୍ବକଳା (ଲଳିତା) କହିଲୁ, “ଧାର୍ଶିମା ! ସବୁ କଥା ଶୁଣିଲେଣି, କଟକଯାକ — ଦେଶଯାକ ହାଟ ବସି ଗଲାଣି, ଏକା ମା କଥା କଣ ପଗୁରୁଛନ୍ତି ? ମା ମୋ ହାତରେ କହି ପଠାଇଛନ୍ତି, ଆପଣ ଏଠି କାହାରିକୁ ହେଲେ ପରତେ ଯିବେ ନାହିଁ । ଭିତରେ ଭିତରେ କଣ କଥା ରୂପିତି, ଆପଣ ଉଆସ ଭିତରେ

ଥାଇ କଣ ବୁଝିବେ ? ବାଯ ମଳେ ବିଲୁଆ ରଜା । ଏବେ ସମସ୍ତେ ଏକପୋଟ ବାନ୍ଧଲେଣି, ପିଲ ଦିଅସ୍ତିକର ସବନାଶ କରି ଲୁହିପୁଟି ଖାଇବାକୁ ଇଚ୍ଛା । କଟକ ହାକିମ ସବୁ କଥା ଶୁଣି ଘରସ ନକ୍ଷ୍ଟ ପଠାଇଛନ୍ତି । ପେତେବେଳେ ରକ୍ତଟାଣ କାହିଁମିବ ? “ମର୍ରି ଶିଙ୍ଗ ପଟା, ଯୁଦ୍ଧିବାବେଳକୁ ଗୋଟା ।” ସରସ୍ଵତୀ ଦେଇ ଯାହା କିଛି ଧେର୍ଯ୍ୟ ଧରି ରହିଥିଲେ, ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ଜ୍ଞାନ ହଜିଲାଣି । କାନ ଭୋଁ ଭୋଁ — ମୁଣ୍ଡ ବୁଲଦିଛି । ସତକୁ ସତ ଉତ୍ତରବସ୍ତଙ୍କ ବିପୋଗ ଦିନରୁ ବାହାରର କିଛି ଖବର ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । କରେଇ ଅମଲମାନେ ଅଛି ସାନ ସାନ କଥା ଗୁଡ଼ାକ ତାଙ୍କୁ ନ ପରୁର କାହିଁରେ ହାତଦେଉ ନ ଥିଲେ, ଏବେ ସେମାନଙ୍କ ପାଖରୁ କିଛି କଥା ଶୁଣା ଯାଉ ନାହିଁ । ଦୁର୍ଯ୍ୟାଗ ଦେଖି ଅମଲ ଫାନ୍ଦ ବା ଗ୍ରେଟରସ୍ପୁଷ୍ଟାକ ରଙ୍ଗ କରି ଉଆସ ଭିତରୁ କିଛି ଖବର ପଠାଉ ନାହାନ୍ତି । ସେଥିର ମର୍ମ, ଉଆସ ଭିତରେ ତ ସମସ୍ତେ ଅରେତ ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି, ତାହା ଉପରେ ଆଉ କଣ ଖବରଦେବେ ? ବାହାରର କାର୍ଯ୍ୟଗୁଡ଼ାକ ସମସ୍ତେ ଏକମୋଟ ହୋଇ ଭୁଲେଇ ନେଅଛନ୍ତି । ଏବେ ବଳେ ବଳେ ସେ କଥାର ଅର୍ଥ ବିପରୀତ ହେଉଛି । ଦୁର୍ଯ୍ୟାଗ ଉପରୁତ ହେବାବେଳେ ସବୁଥିରେ ଏହିପରି ଅଖଣ୍ଜ ହୋଇଥାଏ ପର ! ଧାର୍ଶିମା କହିଲେ, “କଣ କହୁଛୁ ରେ ନଟ ?” ଧାର୍ଶିମା ନଟକୁ ଭଲକରି ଚିହ୍ନାନ୍ତି । ଫେଲେ ପଚାପଚର କରି କଥାଟା କଣ ବୁଝିବେ, ବଲ ନାହିଁ—ବେଳ କାହିଁ ? ସହଜ ବୁଝିଟା ବର୍ଣ୍ଣମାନ ଯେ ବଣା । ନଟବର ବାବୁ ମନ ମଧ୍ୟରେ କିଛି ଖୁସି ହେଲେଣି । କହିଲେ, “ମୁଁ କଣ କରିବ ଧାର୍ଶିମା, ପଛନ୍ତେ ବଳେ ବଳେ ସବୁକଥା ପଦାରେ ପଡ଼ିବ—ତେବେବେଳେ ସହଜରେ ବୁଝିପାରିବ । ସେ ସବୁ କଥା ପଛକୁ ଥାଉ, କଟକ ହାକିମ ତୁମ ପାଖକୁ ଖବର ଦେଇଛନ୍ତି, ମା କିମ୍ବା ଏଇ ଲଳିତାକୁ ପଠାଇ ଦେଲେ । ତୁମକୁ କିଛି କରିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ; ଖାଲ ପିଲ ଦିଅସ୍ତିକୁ ସମ୍ବାନ୍ଧ

ରଖିବ, ବାହାରକୁ ପ୍ରତିବ ଦାହଁ । ହାକିମ ନିଜେ ଆସି ସବୁ କଥା ସଜିଲ କରି ଦେବେ । ଉଛୁଣି ଉଆସରେ ପହରଦେବା ସକାଶେ ମୋ ସାଙ୍ଗରେ ସିପାହୀ ପଠାଇଛନ୍ତି । ଏତିକ କଥା ବୃଦ୍ଧନାହାନ୍ତି, ସାହେବ ସରକାରୀ ସିପାହୀ କିମ୍ବା ପଠାଇଲେ ? ସେହିପରି ଅଖଞ୍ଚିଆ କଥା ଶୁଣିଛନ୍ତି ବୋଲି ସିନା ! ଆଉ ସେ ସବୁକଥା ପଢେ ହେବ— ଖାଲି ତୁମ ହୃଦୟାର ଲାଗି ବିପତ୍ତି ଠାରି ଦେଲି । ଉଛୁଣି ରାତି ପାହିଲେ ଫିଯୁା, ଯିମିତି ଯିମିତି ଲୋକର ନୁହେ, ମୁଲକର ରଜା, କୋଣ୍ଡିଏ ରାଜରେ ନାମ ଉକା-ଯଶ ଅପ୍ୟତକୁ କିଏ ପରାରେ ? ଫିଯୁା ବଶତ ହେଲେ ଯେ ତାଙ୍କ ଆୟାର ଗତି ନାହିଁ— ବୈତରଣୀରେ ବଳେ ବାଧା ପଡ଼ିଯିବ । ଏକାବେଳେକେ ନରକାନ୍ତ । ଖାଲି କଣ ତାହଁ, ବଶର—ପିଲମାନଙ୍କ ଅମଙ୍ଗଳ । ତୁମ ପରି ବୁଦ୍ଧିମଣ୍ଡଳ ଥାଉଁ ଥାଉଁ କି ଇମିତି କଥାଟାଏ ଘଟିବ ? ମୁଁ ତା କେହିଁ କରିରଇ ଦେବିନାହଁ ।” ସରସ୍ଵତୀ ଦେଇ ତ ଏକାବେଳେ କାଠମୁଣ୍ଡି । ତାଙ୍କର ସବୁ ବୁଦ୍ଧି ଲୋପ । କହିଲେ, “ନଟ, କଣ କରିବାକୁ ହେବ କର ।” “ଧାଇ ମା ! ହାକିମ ମରି ରତାରଣ ଆଉ କିମ୍ବା ପଠାଇଲେ । ଉଛୁଣି ଖାଲି ଘର କଥା ନୁହେ, ହାକିମତାରେ ଜବାବ ଦେବି, କାମର ଟିକିଏ ବଶତ ହେଲେ ମୋର ରୂପର ଯିବାର କଥା । ମୁଁ ମନରେ କରିଥିଲି, ଧାଇ ମା, ଏତେ ରୂପର ବାକର— ଏତେ ପାଞ୍ଜିଆ ପଟ୍ଟାରି, ସବୁ ସଜିଲ ରଖିଥିବେ । କେହି କୁଆଡ଼େ ନାହିଁ— ଯେ ଯାର ଆପଣା ଆପଣା ଘରେ । ମେଇ ଯେ ନନ୍ଦିଯା ମନ୍ଦିଯା ଡାକ ପାଡ଼ିଥାଏ, ଏତେ ନାଟ ଗୋରନ୍ଧନ ଦାସ, କିଏ ? କରେଇ ତହିଲରେ ଯେତେ ନଗଦ ଥିଲ, ସବୁ ବାଣୀ କୁଣ୍ଡ ନେଇ ନୁହଁ ପୋଛୁ ତୁନିତାନି ହୋଇ ବସିଛନ୍ତି । ତିନ୍ଦା କର ନା, ଧାଇମା ! ମୁଁ କଣ ତୁଳା ଦାତରେ ଆସିଛି ? ହାକିମ ଟଙ୍କା ଦେଇ ପଠାଇଛନ୍ତି । ଦଶ ହଜାର ପଡ଼ୁ କୋଡ଼ିଏ ହଜାର ପଡ଼ୁ, ତୁଳେଇ ନେବି ।

ତେବେ କଣ ଜାଣନ୍ତି, କଟକ ହେଲ ପନ୍ଥର କୋଣ ଦୂର । ଆଉ କାମ ତ ନୁହେ— କାମ ଅଟକିଲ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଚଳେଇବାକୁ ହେବ— ଆଉ କାମ ନୁହେ ଯେ ଦିନେ ଓଳିଏ ମଠ ହେଲେ ଚଳିବ । ଦୁଇ ରୂପ ହଜାର ନିଅଣ୍ଟ ପଡ଼ିଲେ ତୁମେ ଚଳେଇ ଦେଇଥିବ, “ମୁଁ କଟକରେ ଗୋଡ଼ ଦେବ, ଆଉ ପଠାଇ ଦେବ ।” ସରସ୍ଵତୀ ଦେଇ କହିଲେ, “ନା ରେ ନଟ ! ଏତେ ଟଙ୍କା ହେବନାହଁ ପରା— ରୂପ ତହିଲରେ ଦୁଇ ହଜାର ଅନାଜ ଟଙ୍କା ଅଛି, ନେବୁ ତ ନେଇ ଯା ।” ନଟବରବାବୁ ଦୁଇ କାମରେ ହାତ ଦେଇ କହିଲେ, “ରାମ ! ରାମ ! କଣ କହୁଛ ଧାଇ ମା ? ସେ ଟଙ୍କା ଯେ ମୋ ପକ୍ଷରେ କାଳିଆ ଗରଳ— ମୋ ପକ୍ଷରେ ଗୋ-ରକ୍ତ, ସେ ଟଙ୍କା କି ଛୁକୁଛି । ହେଲେ ନିହାନ୍ତ କାମ ଅଚଳ ହେଲେ ଲଳିତା ହାତରେ ଖବର ଦେବି, ଦୁଇ ଦିନପାଇଁ ପଠାଇ ଦେବ । ମୁଁ କାମରେ ଛନ୍ଦ ହେବ, ଆସି ପାରିବ ନାହିଁ ।” ଘୋର ଅନାର ସମୟରେ ଟିକେ ଶୀଣ ଆଲୁଆ ଦେଖିଲେ ଲୋକ ତାକୁ ଅନାଏ । କଟକ ହାକିମ ପଠେଇଛନ୍ତି, ଲଳିତା ଅପାଙ୍କ ପାହରୁ ଆସିଛି, ନଟବରର ଆକୁଳ ମନ୍ଦନ, ଦୁଃଖରେ ସାନ୍ତୁନା, ବିଶେଷରେ ଫିଯୁା ସମ୍ବନ୍ଧରେ କର୍ମରୂପମାନଙ୍କର ତ୍ରିଦାସ୍ୟ, କର୍ମ ସମାଧାନ ବିଷୟରେ ନଟବରର ବ୍ୟଗ୍ରତା ଦେଖି ବୁଦ୍ଧିମଣ୍ଡଳ ସରସ୍ଵତୀ ଦେଇ ସବୁ ଭୁଲି ଘୋର ବିପଦ ସମୟରେ ନଟବର ଏକମାତ୍ର ସାହା ବୋଲି ପ୍ରିର କଲେଣି । ଆଉ କିଛି ଭାବ ପାରିଲେ ନାହିଁ— ଭାବିବାର ଶକ୍ତି ବି ଲୋପ । ଦିଦା ବେଳେ ନାଜରବାବୁ ପିଲ ଦିଓଟିଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ହାତ ବୁଲଇ ଚାମା ଖାଇ କହିଲେ, “ବୁଲିଲ ଧାଇ ମା ! ମୋର ଆଉ କିଏ ଅଛି, ଏଇ ଦିଙ୍ଗଟି ମୋର ସବୁ— ଯାହା କିଛି ରେଜଗାର ଏମାନଙ୍କ ସକାଶେ । ଏମାନେ ଦୁଇ କୁଳକୁ ପାଣି ଦେବେ— ଦୁଇ କୁଳ ଉତ୍ତାର କରିବେ ।”

ଧାର୍ଶ ମା ପାଖରୁ ମେଲଣି ଦେନି ନାଜର ବାବୁ
ଠାକୁର ମନ୍ଦିରକୁ ଅଳଲେ । ମନ୍ଦିର କରେଇ ମେଲରେ
ଆଗରୁ ପାନିକଟି ଥୁଆ ହୋଇଥିଲା । ଧାର୍ଶ ହେବାରୁ
ସମସ୍ତେ ସବୁଆଡ଼େ ଗଲେଣି, କେବଳ ବୁଡ଼ି ଛୁମୁଁ-
କରଣ ନାଜର ବାବୁଙ୍କ ଚର୍ଚା ବୁଝିବା ସକାଶେ
ଅଛନ୍ତି । ଛୁମୁକରଣ ପରୁଇଲେ, “ଆଜିରାତିରେ
ଆପଣଙ୍କର କଣ ଠା ହେବ ? ପ୍ରସାଦ ପ୍ରସୁତ ଅଛି ।”
ନାଜରବାବୁ ଉପନାସ କରି କହିଲେ, “ଆମକୁ ବଡ଼
ଭୋକ ଲାଗୁଛି ହଁ— ପ୍ରସାଦ ସେବା କରିବୁଁ ।
ଯା ଯା, ତୁମେ ପ୍ରସାଦ ସେବାକରି ଶୋଇପଡ଼ି ।”
ନାଜର ବାବୁ ସବାରି ଭିତରେ ବୋଧ କରୁଁ
ଅଧୟକ୍ଷାଏ ସନ୍ଧ୍ୟା କଲେ । ବେହେରୁ ଗଉଡ଼ ଆଗରୁ
ଭଲ ପାଣି ଟୁକୁଣାଏ ଚାଣି ରଖିଦେଇ ଥିଲେ । ସନ୍ଧ୍ୟା
ଉଥରେ ଦୁଇ ଅବୁଝୁଗୁ ଜଳ ତକ ତକ କରି ପିଇ
ଦେଲେ । ପାନ ଗୁଡ଼ାଖୁ ପ୍ରସୁତ ଥିଲା । ସବାରି
ଭିତରେ ତେର ବେଳଯାଏ ଭଡ଼ର ଭଡ଼ର ହୁକା ଶବ୍ଦ
ଶୁଭୁଥିଲା ।

—

-୨୪-

ନାଜର ବାବୁଙ୍କ ବନ୍ଦୋବସ୍ତୁ

ଦ୍ରୋର, କରେଇ ମେଲରେ ବାରିକ ଗାଲିଗୁଟାଏ
ପାଇ ବଡ଼ ମାଣ୍ଟିଟାଏ ଥୋଇ ଦେଲା । ନାଜରବାବୁ
ବସି ଭଡ଼ର ଭଡ଼ର କରି ହୁକା ଟାଣୁଆନ୍ତି । ସଦର
ମଫସଲ ସମସ୍ତ ଅମଲଙ୍କୁ ତଳବ କରି ପଠାଇଲେ ।
ନାଜରବାବୁ ହିୟାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତୁ କରିବେ, ମନରେ
କରି ସମସ୍ତେ ତରବର ହୋଇ ଧାଇଁଲେ । ହିୟା
ବିଷୟର ନାମ ଚର୍ଚା ନାହିଁ, କଡ଼ା ହୁକୁମ ଜାରି,
ପାଞ୍ଜି ଆଉ ତହବିଲ ଦାଖଲ କର । କିଲଟର
ସାହେବଙ୍କ ହୁକୁମ, ରୂରି ଦଣ୍ଡା ମଧ୍ୟରେ ଦାଖଲ

କରିବାକୁ ହେବ । ଜଣପିଛେ କିଲଟର ପିଆଦା
ମଉସିଲ—ପିଆଦାମାନେ ବାବୁଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ କଟକରୁ
ଅସିଥିଲେ । ଉଆସର ସଦର ଆଉ ବେଶ ଦୁଆରେ
କେତେଜଣ ପିଆଦା ବସିଗଲେ—କି ସ୍ତ୍ରୀ କି ପୁରୁଷ
କେହି ଲେକ ଉଆସ ମଧ୍ୟକୁ ପାଇ ପାରିବ ନାହିଁ—
ଭିତରୁ ମଧ୍ୟ ଲୋକ ବାହାରିବାର ବନ୍ଦ । ନାଜରବାବୁ
ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବିଶେଷ କରି ବୁଝାଇ ଦେଲେ, କଟକ କିଲଟର
ସାହେବଙ୍କ ହୁକୁମରେ ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛି । ପାଞ୍ଜିଆ
କରଣ ଅସ୍ତ୍ରବ୍ୟସ୍ତ, ଧମସ୍ତେ ବ୍ୟାକୁଲ । ହିୟାଟି
କିପରି ସ୍ଵ ରୁହନ୍ତରେ ମେଣ୍ଟି ଯିବ । ସେଥିପାଇଁ ସମସ୍ତ
ଲାଗି ପଡ଼ିଛନ୍ତି—ନାଜରବାବୁଙ୍କ ହୁକୁମ ତାମିଲ କରୁଛି
କିଏ ? ହିୟା ପ୍ରସଙ୍ଗ କେହି ପାଞ୍ଜିଆ ଉଠାଇଲେ
ନାଜରବାବୁ ତାହା ଉପରେ ଭାର ଖପା । କଣ
କରିବେ ଯେ ସେ ଲେକ ନୁହନ୍ତି, ମଣିମାଙ୍କର
ସହୋଦର ଭାଇ, ପୁଣି ଦାକିମ ତରଫ ଲେକ, ସମସ୍ତେ
ହାତ ବାନ୍ଧ ରହିଛନ୍ତି । ଏଣେ ନାଜର ବାବୁଙ୍କର
ଇଚ୍ଛା ନୁହେ ଯେ, ହିୟାଟି ଆଡ଼ମ୍ବରରେ ହେଉ, ଅନ୍ତର
ଶରତ, ଅଧା ମାଗଣା ଅଧା କାଳ, ର—୦ କରି
ଚଳେଇବେ । କୌଣସିରୁପେ ଟଙ୍କା ବଞ୍ଚାଇବାକୁ
ହେବ । ପାଞ୍ଜିଆ ଆଉ ଆଉ କର୍ମଗୁରୁମାନେ ଦେଖିଲେ,
ଘୋର ବିପଦ ତ ଉପସ୍ଥିତ—ବିପଦ ଉପରେ ବିପଦ
ବଳପଡ଼ିଲଣି । ନାଜରଙ୍କ ଆଗସରିକି ହେବାକୁ କେନ୍ତି
ଭରସି ପାରୁ ନାହିଁ । ସମସ୍ତେ ପାଇ ଗ୍ରେଟରାୟଙ୍କୁ
ଧରି ପଡ଼ିଲେ । ଗ୍ରେଟରାୟ ସାମନ୍ତ ନାଜରଙ୍କ
ପାଖକୁ ଯାଇ କହିଲେ, “ନଟବର ବାବୁ,
କାଗଜ ବୁଝାବୁଝି ପଇନ୍ତେ ହେବ, ବର୍ତ୍ତମାନ
ହିୟାଟା ଚଳିଯାଉ ।”ଗ୍ରେଟରାୟ ଜଣେ ଭାଇ ରଜା,
ଏଣେ ବପୁସରେ ପଢ଼ିପମାନ - ଗୋଟାଏ ମାନ୍ୟ
ଧର୍ମ ନାହିଁ, ଦଣ୍ଡବତ୍ର ମଜୁର ନାହିଁ, ନାଜରବାବୁ
ଦ୍ଵାରା ଗୋଟାଏ ଖପା ହୋଇ କହିଲେ, “ହଁ—ହଁ,
ଆପଣ ଭୁଲ ହେଉନ୍ତି । ସବୁ କଥା ଜଣା ପଡ଼ିଲଣି,
ଆଉ କିଛି କରିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । ଆଉ କିଛି କଥା

କହିଲେ ସରକାରୀ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବାଧାଦେଉଛନ୍ତି ବୋଲି ସାହେବଙ୍କୁ ଲେଖିବାକୁ ପଡ଼ିବ ।” ଗ୍ରେଟରାଯୁକ୍ତ ମୁଣ୍ଡରେ ଯେମନ୍ ନିଆଁ ଗୁଡ଼ାଏ କିଏ ଅଜାଡ଼ ପକେଇଲା । ତମ ସାପ ଲଞ୍ଜ ମୋଡ଼ିଦେଲା ପରି ପୁଁ—ପୁଁ ହେଉଛନ୍ତି । ଅନ୍ୟ ସମୟ ଅନ୍ୟଶ୍ଵାନ ହୋଇଥିଲେ ଆଜି ରକ୍ତଗାଠାଏ ବହି ଯାଉଥାନ୍ତା । ହାତ ବାନ୍ଧି କିରି କାମୁଡ଼ି ଟୁଡ଼ା ହୋଇଛନ୍ତି—ଦେହ ଗୋଟାକ ଥରୁଛି । ଶଣ୍ଟାୟୁତମାନଙ୍କ ଗୋଟା ଜାତିଗତ ପ୍ରକୃତି—ସବୁ ଧନ ଦେବେ, ଜୀବନ ଦେବେ, ଅପମାନ ସବୁ ପାରିବେ ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କର ଗୋଟାଏ ବଜନନ୍ତି, “ସବୁ ଯାଉ ମହତ ଥାଉ, ମହତ ଗଲେ ନ ଆସେ ଆଉ ।” ଆଗେ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଥିଲା—କଥା ପଦକେ ମାଡ଼ିଗୋଲ—କଥା ପଦକେ ଖୁଣିଶରପ । ଆରନ ଆକବର ସମୟରେ ସମସ୍ତ ଉଚ୍ଚଳ ଜମିଦାରୀଟା ଶଣ୍ଟାୟୁତମାନଙ୍କ କରଗତ ଥିଲା, ଏହି ଉଦ୍ଦର୍ଘପଣିଆରେ ସବୁ ହରାଇ ବସିଛନ୍ତି । ପେହାରବାବୁ ପାଖରେ ଟୁଡ଼ା ହୋଇଥିଲେ, ଅବସ୍ଥା ବୁଝି ବାପାଙ୍କ ବାହୁ ଧରି ଭିଡ଼ ଯେନିଗଲେ । ତାଙ୍କର ଅର୍ପାୟ, ଏଇଟା କଣ କରୁଛି କରିଯାଉ, କିଲ୍ଲାଟା ତ ବଳେ କୋର୍ଟ ଅବ୍ ଉଆର୍ଦ୍ଦର ରହିବ, ତେବେଳେ ସବୁ ମାମଲ ବଳେ ଠିକ୍ ହୋଇପିବ । ଗ୍ରେଟରାଯୁ ରାଗ ସମ୍ବାଲ ପାରିଲେ ନାହିଁ, ସବାର କଣ୍ଠଦେଲେ । ହରିବୋଲ ବାରିକ ପଛରେ ଧାଇଁଛି, ଗସ୍ତର ଛିଲ ମହିରେ ସବାର ଆଗ ଦଣ୍ଡାଟା ଧରି ଭିଡ଼ ବସାଇ ଦେଲ । ଆପଟମାନେ ସବାର ଥୋଇଦେଇ ଅଡ଼େଇ ଗଲେ । ପୁରୁଣା ସଦର କରଣ ଗଞ୍ଜାଧର ମହାନ୍ତିଏ ନସରପବର ହୋଇ ପଛରେ ଧାଇଁଛନ୍ତି—ନିଶ୍ଚାସ ବଳ ପଡ଼ିଲଣି । ହରିବୋଲ ବାରିକ କହିଲ, “ଏ-ହରିବୋଲ ଆଜ୍ଞା ମଣିମା, କଣ ହେଉଛି ! ସବୁ ସରିଲ ଯେ, କାହାକୁ ମାନ ମାରୁଛନ୍ତି ? ଏ କାର୍ଯ୍ୟ କାହାର ? ମାନ ଅପମନ କାହାର ? ଲୋକେ କଣ ଏ ସବୁ କଥା ବୁଝିବେ ?

ଅପୟଶଟା ମୁଣ୍ଡେଇବ କିଏ ? ସବୁ ପଛକୁ ଫୋରାଡ଼ି ଦେଅନ୍ତି; ବାହୁଡ଼ା ବିଜେ କରନ୍ତି ।” ଭଣ୍ଟାର ବାପୁଡ଼ା ହେଲେ କଣ ହେଲା, କଥାଟା କହିଲା ଏକା । ଗ୍ରେଟରାଯୁ ତ ଏକାବେଳକେ ପାଣି । ଏଇଟା ମଧ୍ୟ ଶଣ୍ଟାୟୁତ ଜାତିର ସ୍ବଭାବ—ତାଙ୍କୁ ସାକୁଲେଇ ସାକୁଲେଇ ନ୍ୟାୟ ଅନ୍ୟାୟ ବୁଝାଇ ଦେଲେ କଥାଟା ବୁଝନ୍ତି । ଗ୍ରେଟରାଯୁ ଗଞ୍ଜାଧର ପକ୍ଷନାୟକ ମୁହିଁକୁ ରୁହିଁଲେ । ବୁଢ଼ା ପକ୍ଷନାୟକ ଅର୍ପାୟ ବୁଝି କହିଲେ, ‘ସତ, ସତ ନୁହେ ତ କଣ ?’ ଏଥୁ ଉତ୍ସର୍ଗ ପେହି ଗହିର ବିଲ ମଧ୍ୟରେ ପହରେଯାଏଁ ତିନି ଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କଥାଭାଷା ଚଳିଲ । ଗ୍ରେଟରାଯୁ ଉଆସକୁ ବିଜେ ହୋଇ ଗଲେ । ପଞ୍ଜିଆ ଆଉ କରଣମାନେ ଫିୟାନ୍ତରିବ୍ୟ ଆଯୋଜନରେ ଲୁଗିଗଲେ, ସମସ୍ତେ ଆପଣା ଆପଣା କର୍ମରେ ବ୍ୟସ୍ତ, କେହି କାହାରିକୁ କିଛି ବୋଲିବାକୁ ନାହିଁ । ସାତ ଦିନଠାରୁ ସଜନ୍ତିଯା ଆର୍ମ୍ବାଦ । ଦିନ ଜଳପାନ ଖଜା ରୁଡ଼ି ପବତ ପ୍ରମାଣ ଜମା ହେଉଛି, ପ୍ରତିଦିନ ହଜାର ହଜର ବ୍ରାହ୍ମଣ, ବୈଷ୍ଣବ, କଙ୍କାଳ ଭୋଗନ କରୁଛନ୍ତି—ପଦାର୍ଥ ସରବାକୁ ନାହିଁ । ଗୁକର ବାକର, ପଧାନ ମକଦମ, ଗୁଲୋକ ସାନଠାରୁ ବଡ଼ଯାଏଁ କାମର ଲୁଗିଯାଇଛନ୍ତି—ସମସ୍ତେ ମନରେ କରୁଛନ୍ତି ଯେମନ୍ ଆପଣାର କର୍ମ । ଏକା ଗ୍ରେଟରାଯୁକ୍ତ ଉଆସରେ ଆପଣା ଜାଗାରେ ବସି ସବୁ କାମ ବରଦ କରୁଛନ୍ତି । କାମର ଖଞ୍ଜ ଅଖଞ୍ଜ ପଡ଼ିଲେ ଲୋକ ଧାଇଁ ଯାଇ ପରାମର୍ଶ ପରି ଆସୁଛି । ଦ୍ରୁବ୍ୟମାନ କାହୁଁ ଆସୁଛି, ଟଙ୍କା କିଏ ଦେଉଛି, ନାଜରବରୁ କିଛି ଜାଣି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଡାକିଲେ ପାଖ ପଣିବାକୁ କେହି ନାହିଁ । ସମସ୍ତଙ୍କ ଉପରେ ରାଗ ହେଲେ କାହାର କଣ କରିବେ ? ଲୋକଟା ସିଆଣା ବରୁଳିଆ କି ନା ସେ କଣ ବୁଝୁ ନାହିଁ, ତାର ବଳ କ୍ଷମତା କେତେ ? ଦେଖିଲୁ କାମଟା ତ ଉଞ୍ଜାମ ହେବାକୁ ବସିଲା, ତୁଳାଟାରେ

ହୋ ଦୋ କରି ଗୁରିଆଡ଼େ ଧାଉଁଛି, ତା କଥା ଶୁଣୁଛି ବା କିଏ ? ଏଣେ ଲକିତା (ଓରଂପେ ଚିତକଳା) ଉଆସ ଦିତରେ ଧାଇମାଙ୍କ ପାଖରେ, ମଣିମାଙ୍କ ପାଖରେ, ପରିଜନ ମହଲରେ ହାଙ୍ଗୁଥାଏ, ନାଜର ବାବୁ ସବୁକାମ ଭୁଲଦିଛନ୍ତି—ଏଠିତ ସବୁ ଜିନିସ ମିଳୁନାହିଁ, ଜିନିସାତ ଲାଗି କଟକକୁ ଶଗଡ଼ ଲାଗିଛି । ଉଆସ ମଧ୍ୟରେ ଲୋକମାନଙ୍କର ବି ସେଇ କଥା ବିଶ୍ୱାସ—ବାହାରୁ କିଛି ଖବର ମିଳିବାକୁ ନାହିଁ । କର୍ମଶୀଳମାନେ ଖାଲି କର୍ମ ଇଞ୍ଜିମରେ ଲାଗିଛନ୍ତି, ଖବର କାହାକୁ ଦେବେ, ଶୁଣୁଛି ବା କିଏ ? ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ ସମ୍ବାଦ ଦେବାର କଥା ସେମାନଙ୍କର କଣ ଚେତନା ଅଛି । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଧିଦାକା ସମୟରେ ନାଜରବାବୁ ବଳେ ବଳେ ଆପଣା ତରଫରୁ କିଛି ଟଙ୍କା ଦେବାର ଦେଖାଗଲା । ଗଡ଼ର ସନର ଦ୍ୱାରା ଲୋକଙ୍କଠାରେ ପ୍ରକାଶ କରେ, ଅଧିକ ରାଷ୍ଟ୍ରରେ ଗଡ଼ ମନ୍ତ୍ରୀ ଗୋଟିଏ ସ୍ଵାଭାବିକ ପଦାର୍ଥପୂର୍ଣ୍ଣ ଦୁଇଟା ଥଳୀ ଆଣି ନାଜରଙ୍କ ହାତରେ ଦେଇଗଲା । ଏଥକୁ କେହି କେହି ଅନୁମାନ କଲେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଧିଦାକା ସକାଶେ ଭିତର ପ୍ରସ୍ତର କିଛି ଆସିଥିବ । ହେଲେ ଧିଦାକଟା ଅତି ସାମାନ୍ୟ ଦୁଇଥଳୀ ତ ନୁହେ ।

ଉତ୍ତରବୟକ୍ତର ପେପର ଦିଲ୍‌ ହେବାର ଉଚିତ ସମସ୍ତେ କହନ୍ତି ସେଥିରୁ ତେର ବଳିଗଲଣି । ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୈଷ୍ଣବ କଙ୍ଗାଳ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୋଜନ, ଉପୟକ୍ତ ଦସିଣା ପାଇ ମହା ଆନନ୍ଦରେ ଅଣୀବାଦ କରୁ କରୁ ବାହୁଡ଼ ଯାଉଛନ୍ତି ।

—୨୪—

ପଣ୍ଡିତ ସର୍ବ

ସାମନ୍ତ ପ୍ରତାପ ଦିତ ମନ୍ତ୍ର ଉତ୍ତରବୟକ୍ତ ଅନ୍ତେୟଷ୍ଟିତିପ୍ରାଣୀ ଉଚଳିଷ୍ଟରେ ଗଙ୍ଗାକୁଳଠାରୁ ଗୋଦା-

ବରକୁଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରାତୀନ ଉଚଳିଷ୍ଟ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ବିପ୍ର ପଣ୍ଡିତମଣ୍ଡଳୀ ଆହୁତି ହୋଇଥିଲେ । ନବଦୀପ ଏବେ କାଶୀ ଦୁଇ ସୁବିଶ୍ୟାତ ପ୍ଲାନର ଥୋକାଏ ବିଶ୍ୟାତ ପଣ୍ଡିତ ମଧ୍ୟ ଉପରୁତ । ସୁଗଳକିଶୋର ମନ୍ଦରର ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ପ୍ରାଣଶେର ଗୋଟିଏ ବୃଦ୍ଧ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ-ବିଶ୍ୱାସ ସତରଙ୍ଗି ବୟସ୍ତ । ବିଜ୍ଞମଣ୍ଡଳୀ ସମାବେଶରେ ସର୍ବମଣ୍ଡପ ଅପୂର୍ବ ଶୋଘ୍ର ଧାରଣ କରିଥିଲୁ । ପଣ୍ଡିତ ମହୋଦୟଗଣ ନସ୍ୟ ଆବାନ ନସ୍ୟ ତ୍ରୁଟିଣ ପରମାର ଦେହିକ ସାବସିକ କୁଳେ ପ୍ରଶ୍ନ ଉତ୍ତର ଦାନରେ ନିର୍ଦ୍ଦୁକ୍ତ । ଇତ୍ୟବସରେ ସାମନ୍ତ ବଣର ସର୍ବପଣ୍ଡିତ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ରଥ ବିଦ୍ୟାବାରୀଶେ ସମ୍ଭାରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ କୃତାଙ୍କିତପୂର୍ବକ ନିବେଦନ କଲେ, “ଭେ ଭୋ ବିଜ୍ଞ ମହୋଦୟଗଣ ! ଆପଣମାନଙ୍କ ଶୁଣଗମନ ପଦରେଣୁ ସମ୍ପର୍କରେ ଏହି ଦେଶ ରଜବିଷ ନିଜ ନିଜକୁ ଧନ୍ୟ ଜ୍ଞନ କରୁଥିଲୁ । ଆପଣମାନଙ୍କର ଉପ୍ରୟୁକ୍ତ ସେବା ଯେ କରନ୍ତେ ସେହି ସାମନ୍ତ ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ଵର୍ଗଗତ । ଶୋକସନ୍ତ୍ରୀତ୍ତା ବିଳାପବିଧୂର ଅନ୍ତର୍ଯୁର-ବାଦୀମା ଶିଶୁ ଭୂମ୍ୟଧୂରାଶମାନଙ୍କର ମାତା ଏବଂ ମାତାମସାଙ୍କ ପଣ୍ଠରୁ ମୁଁ ଅଭିବାଦନ ନିବେଦନପୂର୍ବକ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଥିଲୁ, ଅନୁଗ୍ରହ ପୂର୍ବକ ଶୁଭାଶୀଲାଦ କରିବାକୁ ଆଜ୍ଞା ହେଉ ।” ପଣ୍ଡିତବର୍ଗ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ ଆଣୀବାଦ କଲେ—

“ଜପୋଃୟ ଜପୋଃୟ ସପୁତ୍ର ସୁଶିମା ଭବ ।
ଆୟୁରାରେବେଶୀର୍ଯ୍ୟାଣାଂ ବିବୁଦ୍ଧୟ ସନ୍ତୁ ।
ପୁଷ୍ଟେ ତେ ପଣ୍ଡିତନୌ ଭବତାମ୍ ।
ତବ ପ୍ରକାନାଂ ସଗୋଟାଣାଂ ଶିବମୟୁ ।”

ପଣ୍ଡିତବର୍ଗ ଉପବେଶନ କଲୁ ଉତ୍ତରର ବାଲେଶ୍ୱର ଟୋଲର ପଣ୍ଡିତ ଆର୍ତ୍ତିଷାଣ କବି ଶିରେମଣି ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ ଜଣାଇଲେ, “ସମ୍ପୁତ୍ର ଏହି ମାନମଧ୍ୟ ସମିତିରେ

ପୁଣ୍ୟଧାମ ଶାଶେଷପୂଜା ମୁକ୍ତିମଣ୍ଡଳର ସଭାପତ୍ରିତ ଶାୟୁକ୍ତ ସଦାଶିବ ବିଦ୍ୟାଵାଗର ମହୋଦୟକୁ ସଭାପତି ପଦରେ କରଣ କରାଯିବା ନିମନ୍ତେ ଆମେ ଆପଣମାନଙ୍କ ସମୀପରେ ପ୍ରସ୍ତାବ ଉପଲ୍ବାପିତ କରୁଅଛୁଁ ।” ସମସ୍ତ ପଣ୍ଡିତେ ହପ୍ତୋଦେଳନପୂର୍ବକ ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟରେ କହିଲେ—

“ଉବତୁ—ଉବତୁ—ତଥାୟୁ—ତଥାୟୁ ।”

ତେଜାନାଳ ରଜସ଼ର ପଣ୍ଡିତ କେଳେଇ ମିଶ୍ର ବିଦ୍ୟାରହେ ପ୍ରସ୍ତାବ କଲେ ସଭାପତି ମହୋଦୟକୁ ଶ୍ରମୁଖେ କିଷ୍ଟକୁ ଶାହୀୟ ବ୍ୟାଖ୍ୟା ଶ୍ରବଣାର୍ଥୀ ଆମେମାନେ ଉପଲ୍ବିତ ଅଛୁଁ ।

ଇତ୍ୟବସରେ ସଭାପତି ମହୋଦୟ ଉପଯ୍ୟୁକ୍ତ ଦୁଇ ତିନି ଟିପ ନସ୍ଥ ତ୍ରେଶ ଓ ଗାସମାର୍ଜନମାରେ ଦେଇ ନାୟିକାଟି ପରିମାର୍ଜନ ପୃଷ୍ଠକ ଦୁଇ ତିନି ଥର କଣ୍ଠରେ କରଣାନନ୍ଦର ଆରମ୍ଭ କଲେ—

“ୟାଂ ଶୈବାଟେ ସମୁପାସନେ ଶିବ ଇତି ବ୍ରହ୍ମତବେଦାନ୍ତନାମ ବୌଦ୍ଧ ବୃଦ୍ଧ ଇତି ପ୍ରମାଣପଟବଃ କର୍ତ୍ତ୍ରେତି ନେୟୁ ପ୍ରିକାଃ । ଅହନ୍ତିତ୍ୟଏ କେନଶାସନରତଃ କର୍ମେତ ମୀମାଂସକାଃ । ସୋଧ୍ୟୁଂ ବୋ ବିଦ୍ୟାଭ୍ରୁ ବାହ୍ରୁତପଳକଂ

ଦେଲୋକ୍ୟନାଥ ହର ।”

ବାଲାବଢ଼ା ପ୍ରହରଜଙ୍କ ସଭାପତ୍ରିତ ଗଦାଧର ନନ୍ଦେ ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ, “ସଭାପତି ମହୋଦୟ ବ୍ରହ୍ମାକର ଯେଉଁ ଉନ୍ନ ଭନ୍ନ ନାମବଳୀ ଉଲ୍ଲେଖ କଲେ, କେଉଁ ନାମ ମୁକ୍ତିପ୍ରଦ ଏବଂ କେଉଁ ମତ ସବଶ୍ରେଷ୍ଠ ?”

ସଭାପତି ମହାଶୟକର ଉତ୍ତର— ଯଦି ଉକ୍ତପୂର୍ବକ ଅନୁଷ୍ଠାନ କର ଏବଂ ଏକାଗ୍ରତ ସମ୍ଭବ ନାମ ହୃଦୟରେ ଧାରଣ କର, ତେବେ ସମସ୍ତ ମତ ଉତ୍ତମ ଏବଂ ସମସ୍ତ ନାମ ମୁକ୍ତିପ୍ରଦ । ମନରେ କରନ୍ତୁ, ଗୋଟିଏ

ପୁଷ୍ପଚଣୀ କୁଳରେ ତୃଷ୍ଣାର୍ଥ ବିଭନ୍ନ ଜାଣ୍ୟ ଲୋକ ଉପଲ୍ବିତ ହେଲେ । ମୁସଲମାନ କହିଲେ ପାନ, ଉକ୍ତଳୀ କହିଲେ ଜଳ, ତେଲୁ ରୁ କହିଲେ ମାତ୍ର — କିନ୍ତୁ ନାମ ମାତ୍ର ଉତ୍ତାରଣରେ କାହାର ତୃଷ୍ଣା ଦୂର ହେବ ନାହିଁ, ଆକଣ୍ଠ ପାନ କରିବାର ପ୍ରୟୋଜନ । ତବୁ ପ କେବଳ ବାକ୍ୟ ମାତ୍ର ବ୍ରହ୍ମ ବା ଶିବ ବା କୃଷ୍ଣ ନାମ ଉତ୍ତାରଣରେ କେହି ମୁକ୍ତ ଲଭ କରି ନ ପାରେ । ଉକ୍ତପୂର୍ବକ ହୃଦୟରେ ଧାରଣ କରିବାକୁ ହେବ ।

ବାକୀନିବାସୀ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ବିଦ୍ୟାରହ ପ୍ରକାଶ କଲେ—

“ତସ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମଶୋ ଲକ୍ଷଣଂ କିମ୍ ?”

ସଭାପତି ପ୍ରକାଶକଲେ— ସବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଉପନିଷଦ୍ ଉଚ୍ଛବରେ ଉଲ୍ଲେଖ —

“ସତ୍ୟ ଜ୍ଞାନମନନ୍ଦଂ ବ୍ରହ୍ମ
ଆନନ୍ଦରୂପମମୃତଂ ଯଦ୍ ବିଭାତି
ଶାନ୍ତଂ ଶିବମଦ୍ଵେତଂ
ଶୁଦ୍ଧ ମପାପବିଦଂ ।”

ଅଦେତିବାଦପ୍ରକାଶକ ବେଦାନ୍ତୀ ଶଙ୍କରଗ୍ରୟୁମ୍
ପରଂବ୍ରହ୍ମକର ଏହି ଲକ୍ଷଣ ଅନୁମୋଦନ କରି
ଯାଇଅଛନ୍ତି । ତାହାଙ୍କ ମତରେ ବ୍ରହ୍ମ ନିର୍ବ୍ରାଣ ତଦାର୍ଥ ।
ପରଦୃଶ୍ୟମାନ ଜଗତସଂସାର ମାୟା ବା ପ୍ରକୃତିଜନନ୍ତର
ବିକାର ମାତ୍ର । ସମସ୍ତ ବିଶ୍ୱବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ବ୍ରହ୍ମସହରୁ
ଉତ୍ତପନ, ବ୍ରହ୍ମରେ ଅବଲ୍ଲିତ ପୁଣି ସେହି ବ୍ରହ୍ମରେ
ବିଲାନ ହୋଇଯିବ ।

ବିଶ୍ୱାସେତିବାଦିଙ୍କ ମତରେ—

ବ୍ରହ୍ମ, ତିତ୍ (ପ୍ରାଣ) ଅଚିତ୍ (ଜଡ଼) ଏହି ତିନି
ନିତ୍ୟ ସନାତନ ।

ବିଶ୍ଵବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ବ୍ରହ୍ମର ଉତ୍ତପନ ସତ୍ୟ, ମାସ ବ୍ରହ୍ମର
ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର । ସେମାନଙ୍କ ମତ ସମର୍ଥନ ନିମନ୍ତେ ଏହିପରି
ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ପ୍ରୟୋଗ କରିଥାନ୍ତି — କୁମକାର ସଟ ନିର୍ମଣ-
କାଶ ସତ୍ୟ—ହେଲେହେଁ ସଟରୁ ସମ୍ପର୍କ ବିକଳ ।
ଏଟ ପ୍ରତି କୁମକାର ନିମିତ୍ତ କାରଣ; ମାସ ମୃତ୍ତିଜାହିଁ
ସମବାୟୀ ଉପାଦାନ କାରଣ ଅଟେ । ପୂଣି ଚନ୍ଦ, ଦଣ୍ଡ,
ବସ୍ତଣ୍ଡ ପ୍ରଭୃତି ଅସମବାୟ ଉପାଦାନ କାରଣ ।

ବିଶ୍ଵବ୍ରହ୍ମାଦେତିବାସମାନଙ୍କ ମତରେ—
“ଯତୋ ବା ଇମାନି ଭୁତାନି ଜାୟନ୍ତେ—
ସେନ ଜାତାନି ଜୀବନ୍ତ ତଦ୍ବିଜିଜ୍ଞସମ୍ବ ତତ୍ତ୍ବବ୍ରହ୍ମ ।”

ଏହା ବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ଲକ୍ଷଣ ଅଟେ । ମାସ ଏହାକୁ
ତଟପୁ ଲକ୍ଷଣ ବୋଲି ସ୍ଵୀକାର କରିବାକୁ ହେବ ।
ରାମାନୁଗୁର୍ଯ୍ୟ ବିଶ୍ଵବ୍ରହ୍ମାଦେତିବାଦ ପ୍ରଗ୍ରହକ ଅଟନ୍ତି ।
ପୂର୍ବେ ବୋଲ ଯାଇଅଛି, ଅନ୍ତରିତବାଦିମାନଙ୍କ
ମତରେ ବିଶ୍ଵସ୍ୟର ପ୍ରତି ବ୍ରହ୍ମ ଉପାଦାନ,
ନିମିତ୍ତ ସମସ୍ତ କାରଣ ଅଟନ୍ତି ।

ନବଦୀପର ବିଶ୍ୟତ ନୈୟାୟିକ ତାରକନାଥ
ନ୍ୟାୟରହ ପ୍ରକାଶ କଲେ, “ପରଂବ୍ରହ୍ମ ବୋଲି ଯାହାଙ୍କୁ
ବୋଲ, ତାହାଙ୍କ ଅନ୍ତରିର ପ୍ରମାଣ କାହିଁ ? ସାମାନ୍ୟ
ଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରେ ବ୍ରହ୍ମଙ୍କର ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି ସତ୍ୟ,
ମାସ ସବ୍ରତ୍ରସ୍ତୁ ଯେଉଁ ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ରମାନ, ସେଥିରେ
ବ୍ରହ୍ମ ବା ଶିଶୁରଙ୍କ ଅନ୍ତରି ବିଷୟରେ ପ୍ରମାଣାଭବ ।
ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ର, ଦୁଃଖବାଦପୂର୍ଣ୍ଣ — ମାନବ ଜୀବନ
ଆଜନ୍ତୁମରଣାନ୍ତକ ଦୁଃଖରେ ହାହାକାର କରୁଥାଏ ।
ସେହି ଦୁଃଖର ଅବସାନର ଉପାୟ ନିର୍ଦ୍ଦାରଣ ଦର୍ଶନ-
ଶାସ୍ତ୍ରର ଉଦେଶ୍ୟ । ମହାର୍ଷି କପିଳ ସାଖ୍ୟଦର୍ଶନରେ
ଜୀବନ୍କୁର ଉପାୟ ନିର୍ଦ୍ଦାରଣ କରିଅଛନ୍ତି ।

ପଞ୍ଚବିଂଶତିତରୁଙ୍କେ ଯତ ତଥାତ୍ମମେ ବସେତ ।
... ... ମୁଚ୍ୟତେ ନାତ ସଂଶୟ ।

ସେହି ପଞ୍ଚବିଂଶତି ତରୁ କଣ, ସେହିକଥା ବୋଲୁଆଛୁଁ —
ସତ୍ତରନୟମମସାଂ ସାମ୍ୟାବସ୍ଥା ପ୍ରକୃତିଃ
ପ୍ରକୃତେମେହାନ୍ ମହତୋହଂକାରୀଃ
ଅହକାରାତ୍ ପଞ୍ଚତନ୍ମାସାଶ୍ୟଭୟମିତ୍ରପୁଃ
ତନ୍ମାସେତ୍ୟେ ଶ୍ଲୂଳଭୂତାନି ପୁରୁଷଃ ।
ଇତି ପଞ୍ଚବିଂଶତି ଗଣଃ ॥

ଦେଶବା ହେଉନ୍ତୁ, ମାନବାୟାର ମୁକ୍ତିଲେ ନିମନ୍ତେ
ଦର୍ଶନକାର ପଞ୍ଚବିଂଶତି ତତ୍ତ୍ଵର ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ କଲେ,
ସେଥିରେ ଶିଶୁରଙ୍କ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଉଲ୍ଲେଖ ନାହିଁ, ବରଞ୍ଚ
ଦର୍ଶନକାର ସୁମୁଖରୁପେ ପ୍ରକାଶ କରୁଅଛନ୍ତି—

“ଶିଶୁରୟିଷେଃ”

ଦେଶବା ହେଉନ୍ତୁ, ମହାର୍ଷି କପିଳ ଶିଶୁରଙ୍କ ଅସ୍ତିତ୍ବ
ଏକାବଳକେ ଅସ୍ତିତ୍ବକାର କର ଯାଇଛନ୍ତି । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ
ଦର୍ଶନ ସମାନ ବୈଶେଷକ ଦର୍ଶନ ମଧ୍ୟ ଦୁଃଖବାଦପୂର୍ଣ୍ଣ
— ସେହି । ଦୁଃଖରୁ ଶିମୁକ୍ତ ହୋଇ ନିଃଶ୍ରେଷ୍ଠ ଲଭ
ନିମନ୍ତେ ମହାର୍ଷି କଣାଦ ଯେଉଁ ଉପାୟ ନିର୍ଦ୍ଦାରଣ
କର ଯାଇଅଛନ୍ତି, ସେଥିର ସାରମର୍ମ—

“ଦ୍ରୁବ୍ୟଗୁଣକର୍ମସାମାନ୍ୟବିଶେଷସମବାୟାନାଂ
ପଦାର୍ଥାନାଂ ସାଧମ୍ରିବେଧମ୍ରୟାଭ୍ୟାଂ ତତ୍ତ୍ଵଜ୍ଞନାତ୍
ନିଃଶ୍ରେଷ୍ଠସମ୍”

ଅର୍ଥାତ୍—ଆୟାଶାତ୍ମକାରର ଉପାୟ ଦ୍ରୁବ୍ୟ
କର୍ମ ସାମାନ୍ୟ ବିଶେଷ ସମବାୟର ସାଧମ୍ରି ବେଧମ୍ରୟ
ତତ୍ତ୍ଵଜ୍ଞନରୁ ନିଃଶ୍ରେଷ୍ଠ ଲଭ ହେବ ।

ବୈଶେଷିକର ନିଃଶ୍ରେଷ୍ଠ, ବେଦାନ୍ତର ମୁକ୍ତି,
ନ୍ୟାୟର ଅପବର୍ତ୍ତ, ପାତଞ୍ଜଲିର କୌବଙ୍ଗ, ବୌଦ୍ଧର
ନିଙ୍ଗାଣ ସାମାର୍ଥ୍ୟପ୍ରତି-ପାଦକ । ମୀମାଂସା ଦର୍ଶନକାର
ଜୀମିନି ବେଦର ସତ୍ୟତା ସ୍ଵୀକାର କରନ୍ତି ସତ୍ୟେ, .

ମାତ୍ର ତାହାଙ୍କ ମତରେ କର୍ମକାଣ୍ଡହିଁ ସାର ପଦାର୍ଥ । ଜ୍ଞାନକାଣ୍ଡ ଅର୍ଥାତ୍ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ନାମପ୍ରତିପାଦକ ଜ୍ଞାନକାଣ୍ଡ ନିରାର୍ଥକ ମାତ୍ର । କେମିନିକର ଉପଦେଶ, ଆମ୍ବାର ଉପକାର ନିମନ୍ତେ ଯଜ୍ଞାନୁଷ୍ଠାନ କର୍ମ କର “ଶଶ୍ଵରା-ରାଧନାର ପ୍ରସ୍ତୁତାଜନାଗ୍ରାବ ।

ମୀମାଂସା ଦର୍ଶନର ସାର ମତ
ଆମାୟୁଷ୍ୟ କ୍ଷିପ୍ତାର୍ଥରୁ ତ୍ରୀଆନର୍ଥକ୍ୟମତିଦର୍ଥାନାମ୍ ।”

ଅର୍ଥ କର୍ମହିଁ ବେଦର ପ୍ରତିପାଦ୍ୟ—ଅନ୍ୟ ବିଷୟ ନିରାର୍ଥକ । ଏହି ବଚନାନୁସାରେ ଉପନିଷଦର ସମସ୍ତ ସାର ସତ୍ୟର ଉପଦେଶ ଅର୍ଥବାଦ ମାନ । ଅର୍ଥାତ୍ ତତ୍ତ୍ଵମ୍ଭି “‘ସତ୍ୟ ଜ୍ଞାନ’ ଅନନ୍ତଂ ବ୍ରହ୍ମ’ “‘ଅୟମାମ୍ବା ବ୍ରହ୍ମ’” ଇତ୍ୟାଦି ବାକ୍ୟମାନ ନିରାର୍ଥକ । ଆମ୍ବାର ମୁକ୍ତିସାଧନ ସକାଶେ କେବଳ ଯଜ୍ଞଦ କର୍ମ ପ୍ରସ୍ତୁତାଜନ ।

ନ୍ୟାୟୁଦ୍ଧର୍ମନ ମତରେ ମଧ୍ୟ ସଂସାର ଦୁଃଖମୟ—
ଦୁଃଖର କାରଣ ଜନ୍ମ—ଜୀବ ପ୍ରବୃତ୍ତିବଶରେ କର୍ମ
କରେ—କର୍ମର ଫଳ ଘୋଗ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରତ୍ୱତି ହେଉ
ରଗ, ଦେଶ, ମୋହ ଏ ସମସ୍ତକୁ ଦୋଷ ବୋଲିଯାଏ ।
ଦୋଷ ମିଥ୍ୟା ଜ୍ଞାନର ଉତ୍ତପନ—ଏହି ମିଥ୍ୟାଜ୍ଞାନର
ଉଚ୍ଛେଦ ସାଧନହିଁ ମୁକ୍ତର କାରଣ ।

ନ୍ୟାୟୁଦ୍ଧ ଯଥା

“ଦୁଃଖ-ଜନ୍ମ-ପ୍ରବୃତ୍ତି-ଦୋଷ-ମିଥ୍ୟାଜ୍ଞାନାନା
ଉତ୍ତରେତ୍ରରେପାତ୍ର ତତ୍ତ୍ଵରାପାୟୁତ ଅପବର୍ଗ ।”

ଅର୍ଥାତ୍ ନ୍ୟାୟୁଦ୍ଧର୍ମନ ମତରେ ତତ୍ତ୍ଵଜ୍ଞନଲଭହିଁ
ଅପବର୍ଗ; ଅର୍ଥାତ୍ ଆତ୍ୟନ୍ତକ ଦୁଃଖନାଶର କାରଣ ।
ସେହି ତତ୍ତ୍ଵଜ୍ଞନ କେଉଁ ବିଷୟ ? ୧ । ପ୍ରଣାମ । ୨ ।
ପ୍ରମେୟ । ୩ । ସଂଶୟ । ୪ । ପ୍ରସ୍ତୁତାଜନନ । ୫ ।
ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ । ୬ । ସିଦ୍ଧାନ୍ତ । ୭ । ଅବୟବ । ୮ । ତର୍କ । ୯ ।

ନିର୍ମ୍ମୟ । ୧୦ । ବାଦ । ୧୧ । ଜଲ୍ମ । ୧୨ । ବିତଣ୍ଟା
୧୩ । ହେଇଶାଶ । ୧୪ । ଛଳ । ୧୫ । ଜାତି । ୧୬ ।
ନିଗ୍ରହଶ୍ଵାନ । ଏହି ଷେଳଟି ବିଷୟରେ ତତ୍ତ୍ଵଜ୍ଞନ
ଅପବର୍ଗ ଲଭର ଉପାୟ । ଏଥରୁ ଜଣାୟାଏ ଅପବର୍ଗ
ଲଭ ନିମନ୍ତେ ଶଶ୍ଵରାଧନା ପ୍ରସଙ୍ଗ ଆଦୋଈ ଉଲ୍ଲେଖ
କରି ନାହାନ୍ତି ।

ମହାର୍ଷି ପାତଞ୍ଜଳିକାର ଦର୍ଶନକୁ ପାତଞ୍ଜଳ ଦର୍ଶନ
ବୋଲିଯାଏ । ମହାର୍ଷି କପିଳ ଜୀବନ୍ଦ୍ୱାକୁ ଲଭର ଯେଉଁ
ପଚିଶ ଗୋଟି ତତ୍ତ୍ଵ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିଅଛନ୍ତି, ପାତଞ୍ଜଳ ସେ
ସମସ୍ତ ଧୀକାରପ୍ରବଳ ଅଧିକାନ୍ତ ଗୋଟିଏ ତତ୍ତ୍ଵ ପ୍ରକାଶ
କରିଅଛନ୍ତି—ସେହି ତତ୍ତ୍ଵଟି ଶଶ୍ଵରଜ୍ଞାନ । ପାତଞ୍ଜଳ
ଶଶ୍ଵରକ ଲକ୍ଷଣ ଏହିରୁପେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିଅଛନ୍ତି—

“କ୍ଲେଶକର୍ମବିପାକାଶ୍ୟେରପରମ୍ପରା
ପୁରୁଷବିଶେଷ ଶଶ୍ଵରଃ ତଥ ନିରତିଶ୍ୟେଷବନ୍ଦବଜମ୍ ।”

ମହାର୍ଷି ଶଶ୍ଵରକ ଅସ୍ତ୍ର ସ୍ଵିକାର କଲେ ମଧ୍ୟ
ତାହାଙ୍କ ମତରେ ଯୋଗସାଧନହିଁ କୌବଲ୍ୟ-ଲଭର
ଏକମାତ୍ର ଉପାୟ, ଯୋଗ କଣ ? ତତ୍ତ୍ଵବୃତ୍ତିରେଧ ।
ଧ୍ୟୟ ବସ୍ତୁରେ ଆତ୍ୟନ୍ତ୍ୟୋତ୍ସହିଁ ଯୋଗ । “ଅର୍ଥ ଆସା
ନିରେଧକ ଉପାୟ ।” ତତ୍ତ୍ଵବୃତ୍ତି ନିରେଧର ଉପାୟ
କଣ ?

“ଅଭ୍ୟାସବେରଗ୍ୟାଭ୍ୟ । ତତ୍ତ୍ଵରେଧ ॥”

ଆୟେ ଆପଣଙ୍କ ସମୀପରେ ଦର୍ଶନ ଶାୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ
ଅତି ସଂଶୋଧନ କେତୋଟି କଥାମାତ୍ର ପ୍ରକାଶ କଲୁଁ ।
ଏଥରୁ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ କଥା ମୀମାଂସା କରିବାକୁ
ହେଲେ ବହୁକାଳ ପ୍ରସ୍ତୁତାଜନ । ସହସ୍ର ସହସ୍ର ମହାଜ୍ଞମା
ସହସ୍ର ସହସ୍ର ବର୍ଷବ୍ୟାପୀ କାଳ ଆଲୋଚନା ନିୟମିତ
ଥିବାର ଦେଶାୟାଏ । ସହସ୍ର ସହସ୍ର ତ୍ରଣ ମଧ୍ୟ ରଚିତ
ହୋଇ ଯାଇଅଛି । ଯାହା ହେଉ, ଏହା ଧୂକ ସତ୍ୟ
ଯେ ତତ୍ତ୍ଵଜ୍ଞନ ଲଭ ନିମନ୍ତେ ଦର୍ଶନ ଶାୟ ଆଲୋଚନାହିଁ
ମୁଖ୍ୟ ଉପାୟ ।

ପଣ୍ଡିତ ମୃତ୍ୟୁ ବାଣୀଭୂଷଣ ବେଦାନ୍ତବାଗୀଶ
ମୃଦୁପଣ୍ଡ ମତ ଖଣ୍ଡନ ସକାଶେ ଉତ୍ତର କଲେ—

ନ୍ୟାୟରୁହୁ ମହୋଦୟ ଏବଂ ବହୁଦର୍ଶୀ
ଫଶୟ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ସେ ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ର ସୂଚ ମାନ
ପ୍ରତି ନିର୍ତ୍ତର କରି ଆପଣାର ମନ୍ତ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରି
ଅଛନ୍ତି । ପରବର୍ତ୍ତୀ ମହାପ୍ରାଜ୍ଞ ଟୀକାକାରମାନେ ଯେଉଁ
ବ୍ୟାଖ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି, ସେଥିପରି ଦୃଷ୍ଟିଷ୍ଠେ
ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କରିଥିବାର ଜଣା ଯାଉ ନାହିଁ । ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କ
ଅନ୍ତିରୁ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯେଉଁ ମତ, ଅତି ସମେପରେ କିଛି
କଥା ବୋଲିବାକୁ ଇଚ୍ଛାକରୁଁ ।

ସାଧ୍ୟର ଟୀକାକାର ବିଜ୍ଞାନରିଷ୍ଟୁ “ଶିଶୁରସିଦ୍ଧେ”
ଏହି ସୂଚ ଟୀକାରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଅଛନ୍ତି—ଶିଶୁ
ଇନ୍ଦ୍ରପୂରୋତ୍ତର ବା ପ୍ରମାଣଗମ୍ୟ ନୁହନ୍ତି । ଏ ଷେଷରେ
ତାହାଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କୌଣସି ବିଷୟ ଆଲୋଚନା
କରିବା ଅନାବଶ୍ୟକ । କପିଳ ନିଶ୍ଚାରବାଦ ଥିଲେ ।
“ଶିଶୁରଗ୍ରବାତ୍” ଏହିପରି ସୂଚ ଲେଖିଥାନେ ।

ଦୂନଶ୍ଵର ବୈଶେଷିକ ଦର୍ଶନରେ ମହିଷୀ କଣାଦ
ନିଶ୍ଚେଦ୍ୟ ଲୁହର କାରଣ ଶିଶୁରଙ୍କ ନାମ ତୃତୀୟତିତି
ପ୍ଲାନରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଅଛନ୍ତି । ଏ ଷେଷରେ ତାହାଙ୍କ
ନିଶ୍ଚାରବାଦ ବୋଲିଯାଇ ନ ପାରେ । ତାହାଙ୍କ
ଦର୍ଶନର ଗୋଟିଏ ଟୀକା ଏହି—

“ଅବଶ୍ୟମେବ ଘୋକ୍ତବ୍ୟ କୃତ୍ତଂ କର୍ମ ଶୁଭଶୁଭମ୍ ।
ନାଭୁକ୍ତଂ କ୍ଷେତ୍ରେ କର୍ମ କଳୁକୋଟିଶରେରପି ।”

ଶୁଭ ବା ଅଶୁଭ ହେଉ ଯେଉଁ କର୍ମ କରିବ,
ସେଥିର ପଳ ଅବଶ୍ୟ ଘୋଗ କରିବାକୁ ହେବ, କୋଟି
କଳୁରେ ମଧ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରେ ହେବ ନାହିଁ । ଏ ଷେଷରେ ମହିଷୀ
କଣାଦଙ୍କର ଉପଦେଶ ଶୁଭକର୍ମ ଅନୁଷ୍ଠାନ ବିଷୟରେ

ସରେଷ୍ଟ ହୁଅ—ଶିଶୁରାଧିନାର ପ୍ରପୋଜନ କଣ ?
ତେବେ ଏଥୁ ସକାଶେ ତାହାଙ୍କ ନିଶ୍ଚାରବାଦ
ବୋଲିଯାଇ ନ ପାରେ ।

ପାତଞ୍ଜଳିଦର୍ଶନୋକ୍ତ ଗୋଟିଏ ସୂଚ—
“ତୁଚ୍ଛ ପ୍ରତିକ୍ରିୟାନାମେପଥାନ୍ତରପୁରବନ୍ଧୁ ।”

ଅର୍ଥାତ୍ ଶିଶୁରପ୍ରତିଧାନରେ ବ୍ୟାଧ ପ୍ରଭୃତି
ବିଦ୍ୟମାନ ଦୂର ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ଆମ୍ବସାକ୍ଷାତ୍କାର
ଲ୍ଲବ୍ର ହୋଇଥାଏ ।

ଆମ୍ବେ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ସୂଚ ଏ ପ୍ଲାନରେ ଉଲ୍ଲେଖ
କଲୁଁ । ମାତ୍ର ପାତଞ୍ଜଳି ଦର୍ଶନରେ ଶିଶୁରଙ୍କ ପ୍ରତି
ଆମ୍ବସମର୍ପଣ କରିବା ଯୋଗର ମୂଳସୂଚ ବୋଲି
ଅନେକ ପ୍ଲାନରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି ।

ଆଉ ମୀମାସକାର ଜେମିନି ମଧ୍ୟ ନାହିଁକ ନ
ଥିଲେ । ଯେହେତୁ ସେ ବେଦର ପ୍ରାମାଣ୍ୟ ଅସ୍ମୀକାର
କରି ନାହାନ୍ତି । କେବଳ ଏତିକି କଥା କହୁଅଛନ୍ତି ଯେ,
‘ଜୀବର ମୁକ୍ତିଲ୍ଲବ୍ଧ ସକାଶେ ବେଦର କର୍ମକାଣ୍ଡିହିଁ
ଅନୁଷ୍ଟେଷ୍ୟ, ଜୀବକାଣ୍ଟ ଅନାବଶ୍ୟକ ।’ ଏପ୍ଲାନ ତାହାଙ୍କ
ନିଶ୍ଚାରବାଦ ବୋଲିଯାଇ ନ ପାରେ ।

କରୁଣାନିଧାନ ବୁଦ୍ଧିଦେବଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କଥୁତ
ହୁଏ, ସେ ନିଶ୍ଚାରବାଦ ଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ଜୀବନର
ଶେଷ ମୁହଁର୍ତ୍ତରେ ତାହାଙ୍କ ପ୍ରଧାନ ଶିଖ୍ୟ ଆନନ୍ଦକୁ
ଦେଖି ଉପଦେଶ ଦେଇ ଯଇଅଛନ୍ତି, ସେଥିର ସାରମର୍ତ୍ତ
ଏହି “ଶିଶୁର ଅଛନ୍ତି ବା ନାହାନ୍ତି, ସେ ବିଷୟରେ
ଆରୋକନ କରିବାର ପ୍ରପୋଜନ କଣ ? ମାନବର
ଏମନ୍ତ କିଛି ଇନ୍ଦ୍ରପୂର ନାହିଁ, ଯଦ୍ବ୍ରୀରେ ସେ ଶିଶୁରସହ
ଅନୁଭବ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବ, ତେବେ ଅନକାର
ଆଲୋଡ଼ନୀର ପ୍ରପୋଜନ କଣ ? ତୁମେ କେବଳ
ଆମ୍ବାନ୍ତି ବିଷୟରେ ସମାଧି ହୁଅ—କର୍ମପଳକ

ଯୋଗରେ ତୁମେ ଉଚ୍ଚତମ ସ୍ଥାନ ଲଭରେ ସମର୍ଥ ହେବ । ତାହାଙ୍କ ମତର ଏମନ୍ତ ଗୋଟାଏ ଶକ୍ତି ଅଛି, ସହିରେ ଅଦ୍ୟାବଧି ପୃଥିବୀର ଏକ ତୁଣ୍ଡୟାଂଶ ସ୍ଥାନରେ ତାହାଙ୍କ ମତ ବ୍ୟାପ୍ତ । ସେହି ଅନନ୍ତଜ୍ଞାନ ମହା-ପୁରୁଷଙ୍କର ଏମନ୍ତ ଗୋଟାଏ ଉଚିଷ୍ୟତ ଦୃଷ୍ଟି ଥିଲ ଯେ, ତାହା ବଳରେ ସେ ଦେଖିଥିଲେ, କିଶ୍ରର ନାମ ଦେନି ପୃଥିବୀରେ ଭୟକ୍ରର ଉତ୍ତପାତ ଦିଟିବାର ସମ୍ଭବ । ବାସ୍ତଵିକ ଦେଖିଲୁ, ତାହାଙ୍କ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ମୁସଲମାନ ଖଣ୍ଡାନ, ହିନ୍ଦୁ—ମୁସଲମାନ, ବୌଦ୍ଧ—ହିନ୍ଦୁ, ପ୍ରୋଟୋଷ୍ଟାମ୍ଭ—କ୍ୟାଥିଲକ ମଧ୍ୟରେ କେବଳ ଶିଶୁର ନାମ ଦେନି ଉତ୍ତପାତ ଯୋଗେ କୋଟି କୋଟି ଲୋକଙ୍କର ରକ୍ତପାତରେ ପୃଥିବୀ ପ୍ଲାଟି ହୋଇଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଜ୍ଞାନ—ବିଜ୍ଞାନର ବହୁଳ ପ୍ରଚାର ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ପରମା ବିଦେଶରେ ବିଶ୍ୱମ ନାହିଁ ।

ବଡ଼ଗଡ଼ ରଜସଭା ପଣ୍ଡିତ ରଜାଉଠିଲ ଭେଙ୍କଟା ପାନ୍ତିଲୁ କହିଲେ, ‘ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ର ବଡ଼ କଠିନ ଶାକ୍ତ ଥାଉଥିବାର—ହେଲେ—ଅତି ଭଲ ଜ୍ଞାନପ୍ରଦ ଥାଉଛି । ଯେମନ୍ତ ମିରିପିକାଇଲୁ ବୋଇଲେ ଲଙ୍କାମରିରୁ ଶାକ୍ତ ଥାଉଛି; ମାତ୍ର ପୃଥିବୀରେ ସବ୍ରତେଷ୍ଟ ଶାଦ୍ୟ ଥାଉଛି—ଲଙ୍କାମିରିରୁ ଆଉ ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ର ନ ଥିଲେ ମାନବାଲୁ ରକ୍ଷା ପାଇବାର ନାହିଁ ଏକ୍କା—

“ମିରିପିକାଇଲୁ ତିନ୍ତୁ ପାଣ୍ଡୁ ପେରୁଗୁମିଶ୍ରିତମ୍
ବେଦା ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ରଟି ତ ସମ୍ବନ୍ଧୁ ମମ ଜନ୍ମଜନ୍ମନି ।”

ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୋକର ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିବାକୁ ଯାଉଥିଲେ, ମାତ୍ର ସମ୍ଭାବ ବିଦ୍ୟାସାଗର ମହାଶୟ କିଞ୍ଚତ୍ତ ହସି ଦେଇ ଥିଲେ କଲେ, “‘ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ର ଆଲୋଚନାଦ୍ୱାରା ସୁପ୍ରସତ୍ତ୍ଵ ପ୍ରଦାନମାନ ହୁଏ—ମହିଷୀମାନେ ଯେମନ୍ତ ଆନୁଚନ୍ଦ୍ର ବିଷୟର ତଳ ପ୍ରଶ୍ନ କରିବାକୁ ଯଥସ ସଧ ତେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ, କିନ୍ତୁ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ପାରିଛନ୍ତି, ଏ ପ୍ରକାର ବିଶ୍ୱାସ କରିଯାଇ ନ ପାରେ । ଅତି

ଦେଖାଯାଏ ଅସୁଦେଶୀୟ ଦାର୍ଶନିକମାନେ ପ୍ରକୃତ ପକ୍ଷରେ ନାସ୍ତିକ ନ ଥିଲେ । ଜାଗତିକ ପରଦୃଶ୍ୟମାନ ଦିତନାବଳୀର ଅନୁରାଳରେ ଯେଉଁ ଏକ ଅନନ୍ତ ଶକ୍ତି ବା ଅନନ୍ତ ଜ୍ଞାନ ବିଦ୍ୟମାନ—ଯାହାଙ୍କ ଅମେ ଯ ନିୟମରେ ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧତ ହେଉଅଛି, ଆମାର ସଦ୍ଗତ ନିମନ୍ତେ ତାହାଙ୍କ ପ୍ରତି ଯେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ଭରତା ଆବଶ୍ୟକ, ଏ ବିଷୟ ସ୍ଵିକାର ନ କରିବା ହେଉ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମାୟାବାଦ ବା ଶୁନ୍ୟବାଦରେ ଉପରୁତ ହୋଇ ଥାଇନ୍ତି । ଏହାହିଁ ନୈୟିଯାକ ନାସ୍ତିକତା । ପ୍ରକୃତ ପକ୍ଷରେ ନାସ୍ତିକ ଥିଲେ ରୁଷି ରୂପାକ—କିନ୍ତୁ ତାହାଙ୍କର ନ୍ୟାୟଧର୍ମ ବିରୁଦ୍ଧ ଦଶ ନଶାସ୍ତ୍ର ଏକାବେଳକେ ବିଲୁପ୍ତ ହୋଇଅଛି ।

ଦେଖାଯାଏ, ଯେଉଁଠାରେ ଦଶ ନ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଶେଷ, ସେହି ସ୍ଥାନରୁ ଗୀତାଶାସ୍ତ୍ର ଆରମ୍ଭ—ଗୀତାହିଁ ପ୍ରକୃତ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର । ମନରେ କରନ୍ତୁ, ଜଣେ ସୁପାରିକ ଉତ୍ତମ ଉତ୍ତମ ମସଲ ଦେଇ ଅତି ଉତ୍ତମ ପଦାର୍ଥରେ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ପ୍ରତ୍ୟେକ କଲା, କିନ୍ତୁ ଏକମାତ୍ର ଲବଣାଭାବ ; ସୁତରାଂ ସେହି ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବୃଥା । ସେହିପରି ଦଶ ନକାରିମାନେ ଜ୍ଞାନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆଲୋଚନାର ପରିକାଶା ଦେଖାଇ ଯାଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏକମାତ୍ର ଶିଶୁରାଶନା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରି ଯାଇ ନ ଥିବାରୁ ସମସ୍ତ ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଅଛି । ମାନବାମ୍ବା ସ୍ଵଭାବରେ ଲୋଡ଼େ ଗୋଟିଏ ଉତ୍ତମ ଦଶ ନଶାସ୍ତ୍ର—ଲୋଡ଼େ ଗୋଟିଏ ଅବଲମ୍ବନ । ଦଶ ନଶାସ୍ତ୍ରରେ ମେଇଟିର ଅଭାବ ।

ମାନବ ଶୈଶବ ଅବସ୍ଥାରେ ଶିଶୁର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଗୋଟାଏ ଅନ୍ତର ବିଶ୍ୱାସ କରି ପକାଏ । ତତନନ୍ଦର ଜ୍ଞାନାର୍ଜନର ସମର୍ଥ ହେଲେ ‘ନେତ୍ର’ ‘ନେତ୍ର’ ଅର୍ଥାତ୍ ଏହା ଶିଶୁର ମୁହଁ, ଏହା ଶିଶୁର ମୁହଁ, ଏହିପରି ଯୋର ସଂଶୟରେ ତାହାର ମନ ତୋଳାୟମାନ ହେଉଥାଏ । ସେହି ସଂଶୟ ଅବଶେଷରେ ଯେଉଁ ବିଶ୍ୱାସରେ ପରିଣତ ହୁଏ, ତାହାହିଁ ପ୍ରକୃତ ବିଶ୍ୱାସ ।

ଗୀତା ଶାନ୍ତିଜ୍ଞନ ଆଉ ଶିଶୁରବିଶ୍ୱାସ ଉଭୟ ବିଷୟରେ ପରିଷ୍ଠାର ଉପଦେଶ ଦେଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଅତିଏକ ଗୀତାହିଁ ସବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର—ସବପ୍ରକାଶକ—ସମ୍ବନ୍ଧ—ତେଣୁ ପୃଥିବୀରେ ସବଦେଶୀୟ ଜ୍ଞାନଗଣଙ୍କ-ଠାରେ ଏହାର ସମ୍ମାନ । ବିଶେଷରେ ଦର୍ଶନଶ୍ଵର ଅତି ନିର୍ମୂଳ ତତ୍ତ୍ଵମାନ ସବସ ଧାରଣର ବୋଧଗମ୍ୟ ନୁହଁ । ଏଥୁଗାଇଁ ଭଗବାନ୍ ବାସୁଦେବ ଯେମନ୍ତ ପୃଥିବୀରେ ଲୋକସାଧାରଣର ଜୀବନକୁ ନିମନ୍ତେ ସାର ସାର ଉପଦେଶମାନ ହଷ୍ଟେଟରେ ସାଧାରଣରେ ବୋଧଗମ୍ୟରୁପେ ପ୍ରକାଶ କର ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଏଥକୁ “ଗୀତା ସୁରୀକା କର୍ତ୍ତବ୍ୟା କିମନ୍ୟତ୍ ଶାହିଷ୍ପ୍ରତ୍ରେ ।” ପୁଣି ପୃଥିବୀର ସବପ୍ରଥମ ସବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଭ୍ରମପ୍ରମାଦଶ୍ଵର୍ଣ୍ଣ ଶାସ୍ତ୍ର ଯେ ବେଦ, ସେଥିର ସାରଂଶ ଅର୍ଥାତ୍ ଉପନିଷଦ ଶାସ୍ତ୍ର ଗାନ୍ଧାସ୍ତ୍ରରୁପ, ଗୀତା ତାହାର ଦୁଗ୍ଧ ।

“ସଦ୍ବୋପନିଷଦୋ ଗାବୋ ଦୋଗ୍ଃ । ଗୋପାଳନନ୍ଦନ୍
ପାର୍ଥୀ ବହୁ ସୁଧୀର୍ଭେଦା ଦୁଗ୍ଧଂ ଗୀତାମୃତଂ ମନାନ୍ ।”

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ର ସମାନ ଗୀତାର ମତ ମଧ୍ୟ ପୃଥିବୀ ଦୁଃଖ ପୂର୍ଣ୍ଣ —

“ଦୁଃଖାଳପୁମଶାଶ୍ଵରଂ ।”

ଜୀବନମୁକ୍ତ ସକାଶେ ଗୀତାଶାସ୍ତ୍ର ଯେଉଁ ସହଜସାଧ ସାରଗର୍ତ୍ତ ଉପଦେଶମାନ ଦେଇଅଛନ୍ତି, ତାହାହିଁ ଧର୍ମଜୀନର ସବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଉପାୟ । ଆମେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସେଥିରୁ ଦୁଇଗୋଟି ଶ୍ରୋକ ବୋଲିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁ —

“ରାଗଦେଶବିମୁକ୍ତେୟ ବିଷୟାନ୍ତର୍ମୁଖେଶ୍ଵରନ୍ ।
ଆମୁବକ୍ଷେତ୍ରିବିଧେୟାମ୍ବା ପ୍ରସାଦମଧ୍ୟଗଛନ୍ତି ।”

X X X

“ସବଧର୍ମନ୍ ପରିତ୍ୟଜ୍ୟ ମାମେକଂ ଶରଣଂ ବୁଝ ।
ଅହୁ ରୁହୁ ସବପାପେରେୟ ମୋଷ୍ଟପିଣ୍ଡମାତ୍ର ମା ଶୁଚନ୍ ।”

ଅସ୍ଥାର୍ଥୀ—ରାଗଦେଶବିମୁକ୍ତ ଇନ୍ଦ୍ରପୁ-
ମାନଙ୍କ ଯୋଗେ ବିଷୟ ଘୋଗ କଲେ ମଧ୍ୟ କେତେହୁଁ
ଲୋକ ଚିତ୍ତପ୍ରସାଦ ଲାଭ କରେ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସବପ୍ରକାର
ଧର୍ମ ପରିତ୍ୟାଗ କର କେବଳ ଶିଶୁର ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ
କର, ସେହି ଶିଶୁର ଭୁମିକୁ ସବପ୍ରକାର ପାପରୁ
ଉଦ୍ଧାର କରିବେ, ଶୋଚନା କର ନାହିଁ ।

ଦେଖନ୍ତୁ, ଗୀତାକଥାତ ଉପଦେଶ ସବସାଧାରଣ
ଲୋକଙ୍କ ପକ୍ଷରେ କେଡ଼େ ସହଜଲଭ୍ୟ ବିଷୟ ଅଟେ ।
ନିତାନ୍ତ ଶୁଷ୍କ, ନିତାନ୍ତ ଜଟିଲ, ନିତାନ୍ତ ତର୍କମୟ
ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ର କେତେଜଣ ଲୋକଙ୍କର ବୋଧଗମ୍ୟ
ହୋଇପାରେ ? ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଉଚ୍ଚ ଅଛି —

“ଅଚିନ୍ତ୍ୟାଃ ଖଳୁ ଯେ ଭାବଃ ନ ତତ୍ ତର୍କେଷୁ
ଯୋଜପ୍ତେତ୍ ।”

ଆମ୍ବା, ପରକାଳ, ଶିଶୁର ଏ ସମସ୍ତ ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ବିଷୟରେ
ମୁକ୍ତିକାମୀ ଲୋକ ତର୍କ ଉପର୍ଦ୍ଵିତ୍ତ କରିବେ ନାହିଁ ।
ବୁଦ୍ଧଦେବ ଦୃଢ଼ରୁପେ ନିଷେଧ କର ଯାଇଅଛନ୍ତି ।

ଚେତନ୍ୟ ଦେବକର ମଧ୍ୟ ଉପଦେଶ —

“ବିଶ୍ୱାସ ପାଇବ କୃଷ୍ଣ ତର୍କେ ବହୁ ଦୁର ।”

ଏଥକୁ ଆମ୍ବର ମତ ଏହି— ବୁଦ୍ଧିବୁଦ୍ଧିର ଶକ୍ତିତା
ସମାଧନ ନିମନ୍ତେ ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ର ଅଧ୍ୟାତ୍ମ କରିବାରେ
ଆପନି ନାହିଁ; ମାତ୍ର ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରରୁପେ ତାହାକୁ ଗ୍ରହଣ
କରିବା ଉଚିତ ବୋଲି ବୋଧ କରୁ ନାହିଁ । ବଧୁତଃ
କି ଭାବରେ କି ପୃଥିବୀରେ ଅନ୍ୟ ଉନ୍ନତ ଦେଶମାନ
କୌଣସି ହୁଏ ନିମନ୍ତେ ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ର ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରରୁପେ ଗୃହାତ
ହୋଇଥିବାର ଦେଶାୟାଏ ନାହିଁ । କପିଳ, କଣାଦ,
ଜୈମିନ ବା ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ମିଳ, ମେନ୍ଦ୍ରାର ପ୍ରଭୃତି
ଦାର୍ଶନିକମାନେ ଯୁକ୍ତ ତର୍କବଳରେ ଶିଶୁରସର
ପ୍ରତିପାଦନ କରିବାକୁ ଯାଇ ମାନବ ଜାତିର ସ୍ଵାଭାବିକ

ବୁଦ୍ଧିର ସମୀନଙ୍କ ଯୋଗୁଁ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ନ ପାରି ସଂଶୟବାଦ ହୋଇ ପଡ଼ି ଅଛନ୍ତି । ଏଣେ ଅଭ୍ୟାନ ବେଦବାକ୍ୟ—

“ନ ତୁ ଚନ୍ଦ୍ରଚକ୍ର ନ ମନୋ ନ ବାକ୍ ।”

ଏ ଷେଷରେ ସେମାନଙ୍କ ଚେଷ୍ଟା ଯେ ବ୍ୟେରି ହୋଇଯିବ, ଆବଦ୍ୟୀ ସେ କଥାଟା ବୁଝିବା ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଉଚିତ ଥିଲା । ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା ପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟି ରଖିବା ଉଚିତ ବୋଲି ସେମାନେ ବୋଧ କରି ନାହାନ୍ତି । ଆମ୍ବମାନଙ୍କର ପଦତଳଟ୍ଟ ଗୋଟିଏ ଅଛି ତୁଳ ଦୂଷାଦଳ ସୃଷ୍ଟିର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ତାହାର ଗୁଣ ବା ଧର୍ମମାନ ଆୟୁଷ୍ଟ କରିବା କ୍ଷୁଦ୍ର ମାନବ ବୁଦ୍ଧିର ଅସାଧ । ଏ ଷେଷରେ ଅନନ୍ତ ବିଶ୍ୱବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ଅଧିପତି ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ସୁରୂପ ନିରୂପଣ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ପରମିତଜ୍ଞମା ମାନବ ପକ୍ଷରେ ନିତାନ୍ତ ଦାୟି କରାର କାର୍ଯ୍ୟ । ପୁଣି ସଂବ୍ରଦ୍ୟାପି ଜଗତସ୍ତ୍ରସ୍ତ୍ରୀ ବିଶ୍ୱପିତା ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଅଷ୍ଟିର ପ୍ରତି ସନ୍ଦର୍ଭନ ହେବା ନିଷ୍ଠ୍ୟ ବୁଦ୍ଧିର ବିଭିନ୍ନମା ବିଷୟ ଅଟେ । ଉପନିଷଦ ବାକ୍ୟ—

“କୁଣ୍ଡବାସ୍ୟମନ୍ଦିଂ ସବ୍ଦଂ ଯତ୍କିଞ୍ଚ ଜଗତ୍ୟାଂ ଜଗକ୍ ।”

ଜଗତର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଣ୍ଣ ପରମାଣୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶିଶୁରସତ୍ତ୍ଵରେ ବ୍ୟାପ୍ତ । ବାୟୁ ସାଗରରେ ନିମନ୍ତ୍ତ୍ରାନ୍ତର ତାହାର ଅଷ୍ଟିର ପ୍ରତି ସନ୍ଦର୍ଭନ ମାନବ ଆଉ ଜନମା ମୋଢ଼ରେ ଶାୟିତ ଜନମାକୁ ଅନ୍ତେଷ୍ଟଣକାଣ୍ଠ ଶିଶୁ ସମାନ ସେହି ଲୋକର ଚେଷ୍ଟା ଅବୁଦଶିତାର କାର୍ଯ୍ୟ ଅଟେ । ସାଧାରଣତଃ ଆନନ୍ଦମାନେ ଧର୍ମଶୈଦରେ ତତ୍ତ୍ଵବିଦ୍ୟ ଲୋକ ଦେଖିବାକୁ ପାଇଁ । ୧ । ପ୍ରକୃତ ଶିଶୁର ବିଶ୍ୱାସୀ । ୨ । ସଂପୂର୍ଣ୍ଣାତ୍ମା । ୩ । ଅନ୍ତଶିଶ୍ୱାସୀ । ୪ । ନାୟିକ । ପ୍ରକୃତ ଧର୍ମଶାୟ ଅଧ୍ୟନ ବା ସଦ୍ଗୁରୁ ରୁ ଉପଦେଶ ପ୍ରଭାବରେ ଶିଶୁରସତ୍ତ୍ଵପ୍ରାଣରେ

ଅନୁଭବକାଣ୍ଠ ଶିଶୁରେପାସକମାନେହିଁ ଧର୍ମମାର୍ଗରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଯାଏଁ । ଯେଉଁମାନେ କୌଣସି ରୂପ ଅନୁସନ୍ଧାନ ନ କରି କୁଷସର୍ଗ ବା ଭ୍ରାନ୍ତ ଉପଦେଶ ପ୍ରଭାବରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ପଦାର୍ଥକୁ ଶିଶୁର ଜ୍ଞାନରେ ଉପାସନା କରିଥାନ୍ତି, ସେହିମାନେ ହିଁ ଅବଶ୍ୟାସୀ । ସୌଭାଗ୍ୟ-ପ୍ରୟୁକ୍ତ କେହି କେହି ଅନ୍ତଶିଶ୍ୱାସୀ ପ୍ରକୃତ ଶିଶୁର ଆରଧନାରେ ନିଯୁକ୍ତ ଅନ୍ତର୍ଗତ ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ସର୍ପ ମର୍ଜାର, କୁମ୍ଭାର ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଭୁଲ ପଶୁ, ବୃକ୍ଷ ବା ଭୁଲ ଜଡ଼ ପଦାର୍ଥକୁ ଶିଶୁରଜ୍ଞାନରେ ଅନ୍ତର୍ଭାବରେ ଉତ୍ତାସନା କରୁଥିବା ଲୋକର ମୃଥୁବାରେ ଅଭିବ ନାହିଁ । ତୁଳନାରେ ଅନ୍ତଶିଶ୍ୱାସୀଠାରୁ ଜିଜ୍ଞାସୁ ସଂଶୟବାଦ ବହୁ ଗୁଣରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠପଦବାତ୍ୟ ହେବାର ଯୋଗ୍ୟ । ଯେହେତୁ ସେମାନେ ଶିଶୁରସତ୍ତ୍ଵ ଅନ୍ତେଷ୍ଟରେ ନିଯୁକ୍ତ—କେତେବେଳେ ହେଲେ ସେମାନଙ୍କର ସଂଶୟାକୁଳିତ ଅନାକାରିଜନ୍ମ ହୃଦୟରେ ଶିଶୁରଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପ୍ରତିପାଳିତ ହେବ ବୋଲି ଆଶା କରୁଯଇ ପାରେ । କାରଣ ସଂଶୟବାଦମାନେ ସରବରତ ଜ୍ଞାନ, ବିଶେଷରେ ଦାର୍ଶନିକ । ସଂଶୟ ଉପାଦ୍ଧିତ ହେବା କାଳରେ ସେମାନେ ଅଧୀନ ଦର୍ଶନଶାୟର ଆଶ୍ରୟ ଗଢ଼ଣ ନ କରି ସ୍ଵାଧୀନଭାବରେ ପ୍ରତ୍ୟେ ପରିଦ୍ରଶ୍ୟମାନ ବିଶ୍ୱବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀର ମୂଳତତ୍ତ୍ଵ ଅନୁଶୀଳନ କଲେ ଅଛି ସହଜରେ ସବ୍ଦମୂଳାଧାର ସୁରୂପ ଅନନ୍ତ ଶକ୍ତିମାନ, ଅନନ୍ତ ଜ୍ଞାନ, ଅନନ୍ତ ଦପ୍ତାମୟ, ମହାମହିମ ଶିଶୁରଙ୍କର ହସ୍ତ ଦେଖିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୁଅନ୍ତେ । ସମ୍ବାଦବାତ୍ୟରେ ପୁନଃ ପୁନଃ ଆଶାତ ପ୍ରାପ୍ତହୋଇ ନିତାନ୍ତ ଆକୁଳଭାବରେ ଦପ୍ତାମୟ ଶିଶୁରଙ୍କ ଶରଶାପନ ହୋଇ ପରିଣତ ବୟସରେ ଜୀବନରେ ଶାନ୍ତିଲଭ କରୁଥିବାର ଅନେକ ସଂଶୟବାଦ ସରବରତ ଦୃଷ୍ଟିଗୋତର ହୁଅନ୍ତି । ଅବଶ୍ୟ ସଂଶୟବାଦ କୌଣସିରୁପେ ପ୍ରଣାମ୍ୟ ନୁହନ୍ତି । ଗୀତାଶାୟରେ

ଉଦ୍ଦେଶ ଅଛି । “ଫଣଯୁବା ବିନଶ୍ୟତ”; ଉଥାପି ଆସେ ବୋଲୁଛୁ, ଅନ୍ତରିଷ୍ଟାସୀଠାରୁ ଫଣଯୁବାଙ୍ଗ ଅନେକ ମୁଣରେ ଉତ୍ତମ ଅଟନ୍ତି । ଯେହେତୁ ଫଣଯୁବାଙ୍ଗ କେବଳ ନିଜ ଆସାର ଅନିଷ୍ଟକାଣ୍ଡ, ମାତ୍ର ଅନ୍ତରିଷ୍ଟାସୀ-ଙ୍ଗ ପୃଥିବୀର ଉତ୍ସବର ଶବ୍ଦ, ଭାଷଣ ଅମଙ୍ଗଳକାଣ୍ଡ । ଏମାନଙ୍କ ଯୋଗରେ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ମହାପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଶେଣିତ-ସ୍ନେହରେ ପୃଥିବୀ ପୁନଃ ପୁନଃ ପ୍ଲାବିତ ହୋଇଅଛି । ଆପଣାର ମନଳ କାମନାରେ ଏମାନେ ନରବଳ ଦେବକୁ କିଛିନାଟ କୁଣ୍ଠିତ ନୁହନ୍ତି, ପ୍ରଭ୍ୟେତ ସ୍ଵର୍ଗପ୍ରଦ ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରିଥାନ୍ତି । ଦେଖାଯାଏ, ଅନ୍ତରିଷ୍ଟାସୀ-ମାନେ କୁଷଞ୍ଚାରଙ୍ଗନ କୃପାପାତ୍ମ । ନାସ୍ତିକମାନେ ମାନବ ନାମର ଉଚ୍ଚ ହେବାର ଅଯୋଗ୍ୟ । ସର୍ପ ବ୍ୟାତ୍ର ତଥର ସମାନ ସେମାନଙ୍କୁ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥାଇ ନ ପାରେ । ଏଉଳି ବହୁଳ ଲୋକ ଦୃଷ୍ଟି ହୁଅନ୍ତି, ଆୟୁଷ ସାଧନ ନିମନ୍ତେ ଲୋକବିଶେଷ ବା ଲୋକ ସମାଜର ଅନିଷ୍ଟ ସାଧନ ନିମନ୍ତେ କେତେମାତ୍ର ହେଲେ କୁଣ୍ଠିତ ନୁହନ୍ତି । ରାଜଦଣ୍ଡ ଆଉ ଶିଶୁର ଉତ୍ସବରେ ଲୋକ ଦୁଷ୍ଟମ୍ଭର ନିବୃତ୍ତ ହୁଏ । ଦୁଷ୍ଟତର ପ୍ରମାଣ ପ୍ରାୟ ହେଲେ ରାଜଦଖ ଦଶବିଧାନ କରିଥାଏ, ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅତି ମଗୋପନ ଅତି ସାବଧାନତା ସହିତ ଦୁଷ୍କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ କରିବା ଧୂର୍ମଲୋକ ପକ୍ଷରେ ଅସମ୍ଭବ ନୁହେ । ଆଉ ସେ ଲୋକର ସଦି ବିଶ୍ୱାସ ଥାଏ, ସବ୍ଦର୍ଦ୍ଦୀ ଜାଗ୍ରତ ଦେବତା ପରମେଶ୍ୱର ଆୟୁମାନଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟେକ କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚିନ୍ତା ହୁଦୁପୁର ଗଣ୍ଡରତମ ପ୍ଲାନରେ ଅବସ୍ଥିତ ଥାଇ ଦେଖୁନ୍ତି, ଆଉ ସେହି ମହାପ୍ରଭୁ ସମସ୍ତ ଶୁଭଶୁଭ କାର୍ଯ୍ୟର ଦଶ ପୁରସ୍କାରଦାତା ଅଟନ୍ତି, ତେତେବେଳେ ଦୁଷ୍କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ ସକାଶେ ଭାତ ହେବା ତାହା ପକ୍ଷରେ ଖୁବ୍ ସମ୍ଭବ । ମାତ୍ର ନାସ୍ତିକ ପକ୍ଷରେ ସେ ଉତ୍ସବ ନିତାନ୍ତ ଅଭାବ । “ରଣଂ କୃତା ଦୃଢ଼ଂ ପିବେତୁ”—ଏହି ମନ୍ତ୍ର

ଅବଲମ୍ବନପୂର୍ବକ କହି ପାଇବେ—“ତୌରୀଏ କୃତା ସୁଖୀ ଭବେତ୍—ଧର୍ମଧର୍ମପଳଙ୍ଗ କୁଟେ ?”

X X X X

ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କୁ ରକ୍ତ କରିବାର ଭାର ହିଂବୋଳ ବାରକ ଉପରେ ଅଛି । ବାରିକେ ଦେଖିଲେ, ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗୋପାଇଁ ଗୁଡ଼ାକ ଯେପରି ବକାବକରେ ଲାଗିଛନ୍ତି, ସଞ୍ଜ ବଜାଇ ଦେବେ । ସଭାର କିଛି ଦୂରରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କୁ ଶୁଣାଇ ଶୁଣାଇ ଖୁବ୍ ଗୋଟାଏ ପାଟି କରି କହିଲ, “ଏ—ହରିବୋଳ ! ଆରେ ଗୋପାଇଁ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ପାଠ ଛୁଡ଼ିନାହିଁ—ଏତେ ଚଞ୍ଚଳ ପତର କିଣ୍ଠା ଲାଗାଇ ଦେଲ ? ଆରେ ଅନୁରେସାବଳୀ କାକର ହାଣ୍ଟି ତୋଳ ନେଇ ଯାରେ—ବିଳେଇ ଗୁଡ଼ାକ ପଲ ପଲ ବୁଲୁଛନ୍ତି । ମଲ ଯା ! ଦହ ସରଗୁଡ଼ାକ ଖାଇଗଲେ, ଦହହାଣ୍ଟି ମାରୁ ଗଲ ନା ରହିଲ ?” ଏଣେ ଦିନ ତିନି ପହର ଗଡ଼ିଲ ପରି ହେଲଣି । ସମସ୍ତଙ୍କ ପେଟ ଜନ୍ମିଛି । ଯେଉଁମାନେ ପାଠରେ ଲାଗିଛନ୍ତି, ଲାଗିଥାନ୍ତି; ଆଉ ସମସ୍ତେ ଦିକ୍ବାର ହୋଇଗଲେଣି । ଏତେ ସଭାଟାରେ ପାଟି ପ୍ରକଟିବାକୁ ନାହିଁ, ମନରେ ଲାଜ, କଷ୍ଟ ଏଣେ ପୁଣି ଘୋକ ! ବାରିକ କଥା ଶୁଣି ଗୋଳମାଳ କରି ସମସ୍ତେ ଉଠି ପଡ଼ିଲେ । ପତରପାଣି ସକାଶେ ଦୃର ଉକା ପଡ଼ିଗଲୁ ।

— — —

-୨୭-

ରିପୋଟ ଲେଖାଇ

ରାତି ଅନୁମାନ ପହରକ ଭିତରେ ନଅର ଭିତର ବେହରଣ ପିଣ୍ଡରେ ମଣିମା ରୂପମଣି ଦେଇ ପିଣ୍ଡ ବାଡ଼ିକୁ ଆଉଜି ବସିଛନ୍ତି । ଲଳତା (ଓରପ ଶକ୍ତିକଳା) ତେବେର ହାତଟା ତାଙ୍କ ପିଠିରେ ବୁଲାଉଛି, ଖାଇବା

ହାତରେ ପଣ୍ଡାଟାଏ ଧରି ବିଷ୍ଣୁଛି । ନାଜର ଆଉ ଧାଇ ମା ଦୂର ଜଣ ପାଖରେ ବସିଛନ୍ତି । ଗୋଟାଏ ପିତଳ ରୁଖାରେ ବଳିତା ଅଳୁଆଟାଏ ମିଞ୍ଜି ମିଞ୍ଜି ହୋଇ ଜଞ୍ଚିଛି । ନଟବର ବାବୁ କଥା ପକାଇଲେ, “ଏ ଧାଇ ମା ! ଦେଖିଲ ତି, ଗୈର ଛପା ନାହିଁ - ସବୁ କଥା ଦାଣ୍ଡର ପଡ଼ି ହାଟରେ ଗଢ଼ିଛି । ମୁଁ ନ ଆସିଥିଲେ କଣ ନିଯା ହୋଇଥାନ୍ତା ?” ଲକତା କହିଲା, “ଯେଥିଲାଗି ତ ମା ତରବର ହୋଇ ବାବୁଙ୍କୁ ପଠାଇ ଦେଲେ । ତୁମକୁ ସିନା ଡରରେ କେହି କିଛି କହୁ ନାହାନ୍ତି । ମା ସବୁ କଥା ଶୁଣିଲେଣି, ମୁଲକ ଲୋକ ତ ଶୁଣିଲେଣି, ମା କଣ ନ ଶୁଣିବେ, ମା ମୋ ହାତରେ ଆପଣଙ୍କୁ ବେବର ଦେଇଛନ୍ତି, ଖାଲି ବାବୁଙ୍କୁ କଥା ଶୁଣିବେ, ଆଉ କାହାରକୁ ପରତେ ଯିବେ ନାହିଁ ।” ନଟବର ବାବୁ କହିଲେ, “ସବୁ ତ ହେଲା, ମୁଲକ କିମ୍ବର ସମ୍ବଳା ଯାଏ ? ଏ ଆଳ ଖଣ୍ଡକ ଯେ ପିଲ ଦିଣ୍ଡିଙ୍କର ସରସି ।” ଧାଇ ମା କହିଲେ, “ମୁଁ କଣ କରିବ—କଣ ଜାଣେ ? ମତସାଙ୍କୁ ଆଉ ପୁରୁଣା ପାଞ୍ଜିଅମାନଙ୍କୁ ଡକା, ସମସ୍ତେ ବସି ବିରୁର କର, ଯାହା ଭଲ ହୁଏ କର ।”

ନାଜର କହିଲେ, “ଏ ଧାଇ ମା ! ତୋର ମୁଁ, ନା ତୋର ଗୋପେୟାର ମୁଁ ? ମୁଁ ତ ଛ ଥର ଡାକିଲଣି, କାହାର ସୋର ଶବଦ ନାହିଁ । ଆଉ କି ସେ ମତସା ପଞ୍ଜିଆ ଅଛନ୍ତି ? ସମସ୍ତେ ମେଳା ମେଳା ହୋଇ କଣ ଫୁପର ଫାପର ହେଉଛନ୍ତି, ଡାକିଲେ ପାଖ ପଶୁନାହାନ୍ତି । ମୋ ଡରରେ କଥାଟା ଫୁଟିଆଗା ହେଉ ନାହିଁ, ମୁଁ ଉଠିଗଲେ ଶୁଣିବୁ ଯେ । କଟକ ହାକିମଙ୍କର ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ତିଳେ ହେଲେ ବିଶ୍ୱାସ ନାହିଁ । କଟକ ହାକିମ କହିଛନ୍ତି, ଘୂରମଣି ନାମରେ ମୁଲକ ରହିବ — ତୁମେ ଟଙ୍କା ପଇସାଗୁଡ଼ାକ ସମ୍ବଳ ରଖିବ । ହାକିମ ତ ସବୁ କାମ କରିବେ, ମୁଁ ତୁମ କଥା ହାକିମଙ୍କୁ ଆଉ ହାକିମଙ୍କ କଥା ତୁମକୁ ଶୁଣାଉ-

ଥିବି । ମୋର ଆଉ କଣ କାମ— ଆଉ କିଏ ଅଛି ? ପିଲ ଦିଣ୍ଡି ହୃଦୟର ନିଧି— ନୟନର ପିତୁଳି । ଦୂର କୁଳରେ ଜଳ ନିନାଏ ଟେକିବାକୁ ଆଉ କିଏ ? ବଞ୍ଚି ପଡ଼ିଥିଲେ ମଣିଷ ହେଲେ ତ ତତ୍ତ୍ବ ପୁରୁଷର ବଜପଣ ସମ୍ବଳିବେ, ଆଉ ପ୍ରଜାପାଠକ ପାଳିବେ । ଆଉ ସାହେବ ହେଲେ ମୁଲକର ବାଦସା; ତାଙ୍କ କଥା ନ ରଖିଲେ କଣ ବାକି ରଖିବେ ?”

ଲକତା କହିଲା, “ସାହେବ କଥା ନ ମାନିଲେ ଭାରି ଖପା ହୋଇଯିବେ ପର ! କଣ ବୋଲି କଣଟାଏ କରି ପକାଇବେ ! ଜଣି କାମ କରିବା ଉଚିତ ।” ଧାଇମା କହିଲେ, “ଆଉ ସବୁ କଥା ଯାହାହେଉ— ପିଲ ଦିଣ୍ଡି କିପରି ରକ୍ଷା ପାଆନ୍ତି, ଏତିକି ବିଷ୍ଟର କର ।”

ନାଜର ବାବୁ—“ମୋର ତ ସେଇ କଥା, ମୁଁ କଣ ଟଙ୍କା ସୁନାର ସାଇତିଆ ହୋଇଛି ? ପିଲ ଦିଣ୍ଡି ଉପରେ ଅମୃତ ବରସୁ, କାଳିକ କାଳି ଛତ ଧରି ରଜା ହୋଇ ବସିବେ । ମୁଁ ଯେ ଏତେ ଧନ ସମ୍ବଳିଛି କାହା ଲାଗି ? କଥାଟା ଶୁଣିଲ ବେଳୁଁ ମୋ ମୁଣ୍ଡରେ ତତ୍ତ୍ଵକ ପଡ଼ିଲଣି ! ଏବେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଇଚ୍ଛା, ଦୂର ବଜଗୀକୁ ଏକ କରିବେ, ପିଲ ଯୋଡ଼ିକ ସେମାନଙ୍କ ଆଖିର ବାଲି ହୋଇଛନ୍ତି ।”

ସରସିଙ୍ଗ ଦେଇ କଥାଟା ଶୁଣି ମେକି ପଡ଼ିଲେ— ତାଙ୍କ ବୁଦ୍ଧି ଶୁଣି ଯାହା ଟିକିଏ ଥିଲ, ଲୋପ ପାଇଲଣି । ମୁଣ୍ଡ ବୁଲାଉଛି— ଦଣ୍ଡକ ବାଦ ଟିକିଏ ସମ୍ବଳ ହୋଇ କହିଲେ, “କଣ କହୁଛୁରେ ନଟ— କଣ କହୁଛୁ ? ନା—ନା ତୁ ବୁଦ୍ଧି ନାହିଁ ପର, ଏତେ କଥାଟା ସେମାନେ ମନରେ ପାଞ୍ଚଥିବେ ନା ?”

ନାଜର—“ଧାଇ ମା ! ମୁଁ କିଛି କହିବ ନାହିଁ, କହିବାବେଳକୁ ଛୁଟି ଫାଟି ଯାଉଛି । ତୁମେ ଲୋକାତରେ ସବୁ କଥା ଶୁଣିବ ଯେ, ତୁମ ଆଖିରେ କଣ ସେମାନେ

ଧୂଳ ପକାଇ ପାରିବେ ? ଯେମାନଙ୍କର ଏକା ଡର ତୁମକୁ । ଆଜ୍ଞା ଏତିକି କଥା ତୁମେ ବୁଝୁ ନାହିଁ, ଆଜିକି ହାତ ଗଣନା ଚଉଦି ଦିନ ବିଶି ଗଲଣି—ତୁମକୁ ପଦେ କଥା କେହି ପରହୁଣ୍ଡି ନା ? ଉଆସ ଉତରେ କଣ ହେଲ, କଣ ନ ହେଲ, ଥରେ ବୁଝାବୁଝି କରିବାର ଉଚିତ ଥିଲ ତ ! ବିପଦବେଳେ ଯେ ପାଖ ଗୁଡ଼ି ପଡ଼େ, ସେ କିପରି ଲୋକ, ମନକୁ ବୁଝେ ତ ! ଭଲ ମନ ଯେମନ୍ତ କିଛି ନ ବୁଝିଲେ ନାହିଁ, ଉଆସ କରେଇଲୁ ତ ଯିବା ଅସିବା କରୁଥାନ୍ତେ ?”

ଲକିତା—ମୁଁ ଉଆସ ବୁଝିଆଏ ତିନିଥର ବୁଲି ଆସିଲଣି, ପାଞ୍ଚବରଷା ପିଲାଟିର ବି ଦେଖା ନାହିଁ । ତୁମେ ଆପଣା ଦାଣ୍ଡୁଆର କଥା ଶୁଣି ପାର ନାହିଁ—ମାଙ୍କ କାନରେ ସବୁ କଥା ବାଜିଗଲଣି ।

ସରସ୍ଵତୀ ଦେଖି—ଅପା କଣ କହିଛନ୍ତି ?

ଏହି କଥାଟା ଶୁଣି ନାଜର ବାବୁଙ୍କ ମୁହଁ ଶୁଣି ଗଲଣି । ଚିପାର କେଉଁ ପୁରୁଷରେ କେହି ଆମ ଗ୍ରାମର ନାମ ଶୁଣି ନାହାନ୍ତି—ସେ ତ ମୋ ସାଙ୍ଗରେ କଟକରୁ ଦାଣ୍ଡେ ଦାଣ୍ଡେ ଆସିଲ, କଣଟା ବୋଲି କଣଟା କହି ପକାଇବ—ସବୁ କଥା ଉଣ୍ଡୁର ହୋଇଯିବ ।

ତଥିକଳା ନାଜରଙ୍କ ମୁହଁ ଦେଖି ଅଭିପ୍ରାୟ ବୁଝିଗଲଣି । କହିଲ, “ମା ବାବୁଙ୍କୁ ମାଲ ମାମଲ କଥା କେତେ କହିଲେ, ମୁଁ ମାରକିନିଆ ଲୋକ କଣ ବୁଝିଛି, କଣ କହିବ ? ଆପଣ ବାବୁଙ୍କ ପରହନ୍ତ, ସବୁ ଶୁଣିବେ । ଖାଲି ମୋ ହାତରେ ଏତିକି କହିଛନ୍ତି; ଆପଣ ବାବୁଙ୍କ କଥାରେ ବୁଝିବେ; ଆଉ କାହାରିକୁ ପରତେ ଯିବେନାହିଁ ।” ନାଜର ବାବୁ କଥାଟା ଶୁଣି ଭାବି ଖୁସି । ମନରେ କଲେ; ମୋର ଗୋଟିଏ ଲକ୍ଷ୍ମୀ; ଆଉ ଗୋଟିଏ ସରସ୍ଵତୀ । ପ୍ରକାଶ କରି କହିଲେ, “ଏ ଧାନ୍ତମା ! ଏତେ କଥାରେ କଣ ଅଛି; ସେ ଯାହା

କରୁଣ୍ଡି କରୁ; ଆମର ଧର୍ମ ଅଛି । ଆପେ ସାବଧାନ ହେଲେ ଯେତେ ଦୁସ୍ମନ ଆସନ୍ତି; କିଛି କରି ପାରିବେ ନାହିଁ । ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା, ହାକିମ ତ ମୁରବି ବସିଛନ୍ତି—ସିଂହ ଡରରେ ବିଲୁଆରୁଡ଼ାକ କାହିଁ ବିଲରେ ପଣିବେ । ଗୋଟାଏ କଥା ହେଉଛି; ହାକିମ ହକୁମ ନ ମାନିଲେ ସବନାଶ ।”

ସରସ୍ଵତୀ ଦେଇ ବୁଦ୍ଧିମଣ୍ଡଳ; ସଂସାରର ଅନେକ କଥା ବୁଝନ୍ତି । ରୂପ ଦେଖି ଲୋକର ଦୁଇ ରୁରିଟା କଥା ଶୁଣି ଲୋକ ଚିହ୍ନବାର ଶକ୍ତି ତାଙ୍କର ଶୁଭ ଅଛି । ଏଣେ ବଡ଼ ନିଶ୍ଚାନ୍ତ; ସେହିପରି ସରଳ—ହେଲେ କଣ; ତାଙ୍କୁ କେହି ୧୯ାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ମାସ ଆଜି ନାଜର ନଟବର ଦାସଙ୍କ ବୁଦ୍ଧିଠାରେ ତାଙ୍କର ସବୁ ବୁଦ୍ଧି ପରାସ୍ତ । ସେଥିର କାରଣ, ବଞ୍ଚିମାନ ସରସ୍ଵତୀ ଦେଖିଲୁ ସମସ୍ତ ବୁଦ୍ଧି କେବଳ ପିଲାମାନଙ୍କ ରକ୍ଷା ବିଷୟରେ କେନ୍ଦ୍ରୀୟ । ଆଉ ବିଷୟ ବୁଝିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ନାହିଁ, ଶକ୍ତିର ମଧ୍ୟ ଅଭିବ । କେବଳ ଲକ୍ଷ୍ୟ, ତିନୋଟି ପ୍ରାଣୀ କିପରି ରକ୍ଷା ପାରିବେ । ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା, ନଟବର ଯେତେ ବଡ଼ ହେଉ ପଛକେ ସରସ୍ଵତୀ ଦେଇଲୁ ଆଖିରେ ସେ ପିଲ । କାଲି ତାକୁ କୋଳରେ ବସାଇ ମଣିଷ କରିଛନ୍ତି, ତାହା ବିଷୟରେ ସାବଧାନ ହେବେ କଣ ? ଏ କି କଥା ! ପିଲଙ୍କ ଅମଙ୍ଗଳ କାମନାରେ ଶତ୍ରୁଯନ୍ତି ! ତାଙ୍କର ଆଉ ଯେତିକି ଟିକିଏ ବୁଦ୍ଧି ଥିଲ ହଜି ଗଲଣି । ସରସ୍ଵତୀ ଦେଇ ଛେଟିବାପୁ ଆଉ ପାଞ୍ଜିଆ କାହିଁ ମାନକୁ ଭଲଭୁଗେ ତିନ୍ତି, ନଟବର ଯେ ଗୋଟିଏ ଘର ବିଶୁଳିଆ ଚିଟାଳା, ତାହାମଧ ତାଙ୍କୁ ଅଜଣା ନ ଥିଲ । ହେଲେ କଣ ? ବଞ୍ଚିମାନ ବୁଦ୍ଧି ବାମ—ବିପଦରେ ଉପର୍ଯ୍ୟତ ହେଲେ ବା ବିପଦାଗମ ପୁରୁଷେ ମନୁଷ୍ୟର ବୁଦ୍ଧିର ରୂପଙ୍କ ଦେଖାଯାଏ; ଆପଣା କୃତକାର୍ଯ୍ୟର ରୂପଙ୍କ ଫଳାଫଳ ତେତେବେଳେ ବୁଝିପାରେ ନାହିଁ । ସୀକାଦେବୀ ଭଲଭୁଗେ ଜାଣିଥୁଲେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ତାଙ୍କ

ଦକାଶେ ସଂତ୍ୟାଗୀ—ଘଟଣା ପୁଲରେ ଖାଲି ତୁଙ୍ଗା କଥାଟାରେ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ହୋଇ ଅବଶ୍ୟାସ ! ଧର୍ମବଜ୍ର ପୁଷ୍ପିର ପର ଲେକ ଧର୍ମପକ୍ଷୀ ଦ୍ଵୋପଙ୍କୁ ହରଇ ବସିଲେ । ଦେଖା ଯାଉଛି, ମାନବ ଘଟଣାର ଦାସ, ସହଜ ବୃଦ୍ଧିଟା ମଧ୍ୟ ସମୟରେ ହରଇ ବସେ ।

ସରସ୍ଵତୀ ଦେଇ ଆଉ କିଛି ଭାବ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଅପା କହିଛନ୍ତି, ପୁଣି ହାକିମଙ୍କ ହୁକୁମ । କାନ୍ଦୁଶୁମାନୁଶୁ ହୋଇ କହିଲେ, “ନଟ ! ସାହେବ ଯାହା କହିଛନ୍ତି କର । ଧର୍ମ ଜାଣେ, ତାଙ୍କର ଯାହା ଜ୍ଞାନ କରନ୍ତୁ । ହାକିମଙ୍କ କହିବୁ, ଖାଲି ପିଲ ଦିଓଟିଙ୍କ ଉପରେ ଦୟା ରଖିଥିବେ ।” ସରସ୍ଵତୀ ଦେଖିଲେ ଆକୁଳତା ଦେଖି ନଟବରବାକୁ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଭାବ ଗୋଟାଏ ଖୁସି ହୋଇ ଗଲଣି—ତେଣୁ ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ । ଆମ୍ବର୍ବିର ସଫଳତା ଦେଖି କିଏ ଆନନ୍ଦର ନ ହୁଏ ? ଯତବିଷ୍ଟତା ହରଣୀର ଜାବନ ଯାତନା ବ୍ୟାହ୍ରତମ୍ପତ୍ର ଆନନ୍ଦର କାରଣ ହେଉଥାଏ । ନଟବର ଆଉ ତଥା ଦୁଇଜଣ ମୁଁ ରୁହଁରୁହଁ ହେଲେ— ଏ ରୁହଁରୁହଁଟା କାର୍ଯ୍ୟପାଳ୍ୟକନିତ ଆନନ୍ଦର ଚିନ୍ମ ଅଟେ । ନଟବର ଦାସେ ଖଣ୍ଡିଏ ଟିପୋଟ୍ ଲେଖି ଅଣିଥିଲେ । ସେଥିରେ ମଣିମାଙ୍କର ଦସ୍ତଖତ ଦରକାର । ସରସ୍ଵତୀ ଦେଇଲେ ଅନୁବେଦ, ଚିତ୍କଳାର ସମସ୍ତ ଆସ୍ୟାଜନ ବ୍ୟର୍ଥ ହୋଇଗଲ । ଯେଣୁ କି ମଣିମାଙ୍କର ବୁଝି ବିଲୋପ—ରହୁପୁ ସମସ୍ତ ଅବଶ । କେବଳ ରିଗୋର୍ଟରେ ମଣିମାଙ୍କ ମୋହରଟା ଚିପାଇ ଦିଆଗଲ । ନାଜର ବାବୁଙ୍କ ନହାନ୍ତି ଧରାଧରିରେ ସରସ୍ଵତୀ ଦେଇ ମୋଡ଼ ମୋଡ଼ ହୋଇ ସେଥିରେ ମଣିମାଙ୍କ ନାମଟା ଲେଖି ଦେଲେ ।

ବାପନା ପର୍ଣ୍ଣ, ହୃଦୟ ଆନନ୍ଦରେ ପର୍ଣ୍ଣ । ନାଜରବାବୁ ମେଲଣି ଦେନିବା କେବେ ମନନ ମୁଖରେ କହିଲେ, “ଧାର୍ଷମା ! ଖବରଦାର ! ପିଲ ଦିଓଟିଙ୍କ

ପଦାକୁ ଗୁଡ଼ିବ ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କୁ କେହି ପଦେ କଥା କହିଲେ ମୁଁ ଜାବନ ହରଇ ଦେବି । ଜାଣିଲ ଧାର୍ଷ ମା—ପିଲଯୋଡ଼ିକ ମୋ ଜାବନର ଜାବନ—ଦେହର ରକ୍ତ ।”

-୨୭-

ଅଳଙ୍କାର ପୋଟଳା

ଗଲ ରତ୍ନପର ଆଜି ଠକ୍ ସେହି ବେଳରେ ବେହରଣ ପିଣ୍ଡାରେ ସମସ୍ତେ ଯେ ଯାହା ଜାଗାରେ ବସିଛନ୍ତି । ନଟବର ଦାସେ ଏକଥା ସେ କଥା ପାଞ୍ଚ-କଥା ଉତ୍ତରେ କହି ବସିଲେ, “ଧାର୍ଷମା ! ସବୁ ତ ହେଲ—ହଁ—ମୁଁ କଟକ ଯାଉଛି—ତୁମେ ତ ଜାଣ, ସରକାଶ କରେ ପା ବନ୍ଧା—ସବୁବେଳେ ଆସି ଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଗୋଟିଏ କଥା ମନରେ ପଡ଼ଗଲ, କହିବାକୁ ଅଜଳ । ତୁମେ ତ ବାୟୁଣୀ ପରି ହେଉଛ, ରୂପ ତ ଏକାବେଳକେ ଅଜଳ; ମୁଁ କହୁଥିଲି, ଅଳଙ୍କାର ଦିଶଣ୍ଟ ସାଇତି ସୁଇତି ରଖିଦେଇ ଗଲେ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା । ପୋଇଲେ ପରିବାରଙ୍କୁ ଯେତେ ଆପଣାର ବୋଲ, ସୁନା ରୂପାକୁ କାହାର ଲୋଭ ନାହିଁ ? ସେ ଅଳଙ୍କାର ଦିଶଣ୍ଟରେ ତୁମର କଣ ଅଛି, ନା ମୁଁ ଲଗାଇବ ? ଦେଲରେ ପିଲମାନଙ୍କର ଲୋଡ଼ା ହେବ । ସାଇତି ସୁଇତି ନ ରଖିଲେ ଆମ୍ବମାନଙ୍କର ଅଧର୍ମ । ପିଲମାନେ କଣ ଜାଣୁଛନ୍ତି ? ଏଇଟା ହେଲ ଆମ୍ବମାନଙ୍କର ଧର୍ମ ।”

ପୁଁମାନେ ଯେତେ ବିପଦରେ ପଡ଼ନ୍ତୁ, ଅଳଙ୍କାରରୁ ସେମାନଙ୍କର କେମନ୍ତ ଗୋଟାଏ ମାୟା ଗୁଡ଼େନାହିଁ । ବିଶେଷରେ ଉଆସରେ ସେହି ମହାମୂଳ ସମ୍ପତ୍ତି ଗୁଡ଼ାକ ନଟବରକୁ ଦେଖାଇବାକୁ ଧାର୍ଷମାଙ୍କର ଜ୍ଞାନ ବଢ଼ି ନାହିଁ । କହିଲେ, “ସେ ଗୁଡ଼ାକ କେଉଁଠି ପଡ଼ିଛି—

ସେହି ଅନନ୍ତକାରୀ ଦିନ ରୂପ ଦେହ ଅଳକାର ପହଞ୍ଚ ପଲଙ୍କ ତଳକୁ ପୋପାଡ଼ ଦେଇଥିଲି, କଣ ହେଲ ଜାଣେ ନା ।” ନଟବର କହିଲେ, “ସେହି କଥା ମୁଁ କହୁଛି ପର—ଉତ୍ତରି ନ ପାଇଛିଲେ ସେ ସବୁ ଗୁଡ଼ାକ କୁଆଡ଼େ ଲଣ୍ଠନୀ ହୋଇପିବ । ତୁମେ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧର, ସମାଜ ହୃଦୟ—ନା ନା ଉତ୍ତରି ସବୁ ଦେଖି ରଖ । ମୁଁ ରାଜ୍ୟ ଯାଇଥାନ୍ତି, ହାକିମ ବାର ବାର କରି କହିଛନ୍ତି, ସାଇତି ସୁରତି ଦେଇ ନ ଗଲେ ମୋ ଉପରେ ଭାରି ଖପା ହେବେ ।” ଲକିତା କହିଲା, “ହଁ—ହଁ, ହାକିମ ତ ସେ କଥା କହିଛନ୍ତି । ପଦାରେ ମାଲଗୁଡ଼ାକ ପଡ଼ିଛି, ମୁଁ ଦେଖିଛି, ପୋଇଲା ପରିବାଶ ଯେ ସେ ଲୋକ ପହଞ୍ଚ ଘରକୁ ଧାଡ଼ ଛୁଟିଛନ୍ତି । କିଏ କେତେବେଳେ ଜଣି ବସିଛି ବୋଲ ତ ! ସାଇତା ସୁରତା ନ ହେଉଁ ଖାଲ ଥରେ ଆଖି ବୁଲଇ ଯାଅ—ନୋହିଲେ ହାକିମ ପରୁରିଲେ କଣ କହିବ ?”

ଲକିତା (ଚିତ୍ପକଳା) କଥାଗୁଡ଼ାକ ଶୁଣି ନାଜର ବାବୁ ଭାରି ଖୁସି—ଆପଣାକୁ ଭାରି ଭାଗ୍ୟବାନ୍ ବୋଲି ମନେ କଲେ । ସେହି ସମୟରେ ଯେମନ୍ ଆଶାଟା ତାଙ୍କ ଦୃଢ଼ପୁରେ ବସି କହିଲା, ‘ଲାଗି ଥା—ସମୟରେ ଲକ୍ଷପତି ହୋଇପିବୁ ।’

ସରସ୍ଵତ ଦେଇଙ୍କ ବୁଦ୍ଧି ଆଉ ଥରେ ପରାପରା ହେଲା । ସରସ୍ଵତ ଆଉ ଚିତ୍ପକଳା ଦୁଇଁ ବୁଦ୍ଧିମଣ୍ଡଳୀ । ଜଣକର ବୁଦ୍ଧି କଳଙ୍କ ପମ୍ପକ ମାସ ଶୁନ୍ନ୍ୟା ଏବଂ ଜନ ହିତସାଧନ; ଚିତ୍ପାର ଦୂରି ଦେଇଚିତ୍ପମୟୀ, ସ୍ଵାର୍ଥସାଧନପ୍ରବଳା ଏବଂ ଉଦୟକର୍ମ । ପୁଣି ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟରେ ସ୍ଵରସ୍ଵତ ଦେଇଙ୍କ ବୁଦ୍ଧି ବିଦବବାହୁନିବତ୍ତାନ୍ତା, ସୁତରଂ ପରିଣାମ-ପଳ-ଚିନ୍ତନରେ ଶକ୍ତିଶୁନ୍ନ୍ୟା । ଚିତ୍ପାର ବୁଦ୍ଧି କାର୍ଯ୍ୟ-ସାଧନତତ୍ତ୍ଵରେ । ଏମନ୍ ଅବସ୍ଥାରେ ବିଜୟ ଚିତ୍ପା ବୁଦ୍ଧି ପକ୍ଷରେ ସହଜନ୍ତର୍ୟ । ନାଜର ବାବୁ ପୁନର୍ବାର

୨୪

କହିଲେ, “ଧାର୍ଷି ମା ! ମୁଁ ଆସିବାବେଳେ ହାକିମ ବାର ବାର କରି କହିଛନ୍ତି, ସବୁ ଅଳକାର ଏକ ଜାଗରେ ପୁଟୁଳା କରି ବନ୍ଧାଯିବ, ସେହି ପୁଟୁଳା ସିନ୍ଧୁକରେ ରହିବ; ସେଥିରେ ଯୋଡ଼ାଏ ତାଲ ପଡ଼ିବ । ଗୋଟାଏ କଞ୍ଚକାଠି ରହିବ ତୁମ ହାତରେ; ଆଉ ଗୋଟାଏ କଞ୍ଚକାଠି କଟକ ଶଜଣାଖାନା ଲୁହା ସିନ୍ଧୁକରେ ରହିବ, ସେଠି ରୂରି ଜଣ ସିପାଖା ବନ୍ଧୁକ କାନ୍ଧରେ ପକାଇ ଦିନ ରାତି ଖାଡ଼ା ପହର—ମାଟ୍ଟିଏ ଗଲିବାକୁ ବାଟ ନାହିଁ ।” ସରସ୍ଵତ ଦେଇ ଦଣ୍ଡେ ଗୁମ୍ ମାରି ରହିଲେ; କଣ ଗୋଟାଏ କଥା ମନରେ ପାଞ୍ଚଲେ, କିନ୍ତୁ କଥା ନ ବୋଲି ପପଟାଏ ଧରି ଛାଡ଼ା ହୋଇଗଲେ, “ଆ ନଟ ଆ, କହି ସାମନ୍ତକ ପହଞ୍ଚ ଦର ଉତ୍ତରକୁ ଯାଇ କହିଲେ—“ଆ ନଟ, ପଲଙ୍କ ତଳେ ଯେ ଗୁଡ଼ାକ ପଡ଼ିଛି, ଗୋଟେଇ ଗାଟେଇ ଆଣ ।” ନାଜର ବାବୁ ଅଳକାର ଗୋଟେଇବା ବେଳେ ପ୍ରତ୍ୟେକଟା ଭଲକରି ଦେଖି ଯାଉଥାନ୍ତି—ଜଡ଼ର ଅଳକାରର ସ୍ତର ଲୁକା ମୁକ୍ତାଗୁଡ଼ାକ ଏପ ଆଲୁଆରେ ଜୁଲୁଜୁଲା ପୋକ ପରି ଜକଜକ ଦିଶୁଆଏ । ସେହି ଆଲୁଆ ଗୁଡ଼ାକ ଯେମନ୍ ନାଜର ବାବୁ ହୃଦୟରେ ଚହଟି ଯାଉଛି । କହିଲେ, “ଧାର୍ଷିମା ! ଆଉ ଯେଉଁଠି ଯାହାଅଛି ତେ; ଏକା ସଙ୍ଗରେ ବାନ୍ଧ ଦିଏଁ ।” ଧାର୍ଷି ମା ଆଉଗେଟିଏ ବଡ଼ ବାକ୍ସ ଫିଟାଇ ଗୁଡ଼ାଏ ଅଳକାର ବାହାର କଣିଦେଲେ । ନାଜର ବାବୁ ଖଣ୍ଡିତିର ପାଠ କନାରେ ଭଲ କରି ବାନ୍ଧିଥାନ୍ତି । ଧାର୍ଷି ମା ଅଳକାରକୁ ଅନାଇ ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । କେବଳ ବେଳେ ବେଳେ ନାଜର ବାବୁଙ୍କ ହାତର କାର୍ଯ୍ୟଟାକୁ ଅନାଇ ଦେଉଥାନ୍ତି । ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ସିନ୍ଧୁକରେ ଯୋଡ଼ାଏ କୋଳପ ପଡ଼ିଲା । ନାଜର ବାବୁ ଧାର୍ଷିମାଙ୍କୁ ଦେଖାଇ ଦେଖାଇ ଦୂଇ ତିନି ଥର କୋଳପ ଯୋଡ଼ାକ ଭିଡ଼ ଭିଡ଼ ଦେଖିଲେ । ଗୋଟାଏ କଞ୍ଚକାଠି ଧାର୍ଷିମାଙ୍କ ହାତକୁ ବଢ଼ାଇ ଦେଇ ଚଞ୍ଚଳ ଦରୁ ବାହାର ଅଇଲେ । ନଟ ଅନାଇରେ ଯାଉଛି, ମନରେ କରି ଧାର୍ଷି ମା କଞ୍ଚକାଠିଟା ସମ୍ବନ୍ଧି

ପହଞ୍ଚ ପଲଙ୍କ ମାଣ୍ଡିତଳକୁ ଗୁଞ୍ଜିଦେଇ ଆଳୁଆ ଦେଖାଇବାପାଇଁ ଦ୍ରୁ ବାହାରି ଗଲେ । ସରସ୍ଵତୀ ଦେଖି କଞ୍ଚକାଠି ରଖିବା ଜଳାକବାଟି ଫାଙ୍କ ବାଟେ ଯୋଡ଼ିଏ ଆଖି ଦେଖୁଥାଏ ।

ନାଜର ବାବୁ ବିଦା ହୋଇ ବସାକୁ ଅଇଲେ ।
ଲଳିତା ଅପ ଦେଖାଇ ଦେହୁଡ଼ି ଦୁଆରୟାଏ ଅଇଲା ।
ଦୁଇଜଣ ମୁଁ ରୂପୀରୂପୀ ହୋଇ ମୁରକ ମୁରକ
ଦୁମୁଥାନ୍ତି—ଯେମନ୍ତ ଆଖିରେ ଆଖିରେ କିଛି କଥା
ହୋଇଗଲା ।

—୨୮—

ନାଜର ବାବୁଙ୍କ କଟକ ଯାତ୍ରା

ଅଳକାର ହେପାଜାତରେ ରଖାଯିବା ତିଆସିଦିନ
ଗଢ଼ ନରପୁରରେ ପ୍ରଗ୍ରହ ହେଲା, କଟକ କିଲଟର ସାହେବଙ୍କଠାରୁ ଜରୁରି ଠି ପାଇ ନାଜର ବାବୁ
ରାତକାରାତି କଟକ ରମାନା ହୋଇଗଲେ । ତାଙ୍କ
ସାଙ୍ଗରେ ଆସିଥିବା ପୋଇଲୁ ଲଳିତା ମଧ୍ୟ ରୂପି
ଯାଇଛି । କଟକ ସାହେବଙ୍କଠାରୁ ଠି ଆସିଥିବା
ପ୍ରସଙ୍ଗ ତାଙ୍କ ନିଯୁକ୍ତ ପିଆଦାଠାରୁ ଶୁଣାଗଲା । ବାବୁଙ୍କ
ଯାତ୍ରା ପୂର୍ବ ମୁହଁର୍ଭ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏ କଥା କାହାରିକୁ ଜଣା
ନ ଥିଲା । ଗଢ଼ର ସଦର ଦ୍ୱାରା ପାଇକମାନଙ୍କୁ କହିବାରୁ
ଜଣାଗଲା, ନାଜର ବାବୁଙ୍କ ରମାନା ପୂର୍ବ ରହି
ସଞ୍ଜଠାରୁ ଅଧରିଯାଏଁ ସେ ଗଢ଼ଦାରଠାକୁ ତିନି ରୂପ
ଥର ପିବା ଆସିବା କରିଥିଲେ । ସବଦା ଉତ୍ତମରୁପେ
ଜାତ୍ରତ ହୋଇ ପହର ଦେବା, ଗଢ଼ଭିତରକୁ କାହାରିକୁ
ଛୁଟି ନ ଦେବା କଥା ଥରକୁ ଥର ପାଇକମାନଙ୍କୁ
ବୁଝାଇ ଦେଉଥାନ୍ତି । ପାଇକମାନେ ଏହା ପ୍ରକାଶ
କରନ୍ତି ଯେ, ବାବୁ ଯେମନ୍ତ ଗଢ଼ ଭିତରୁ କାହାର

ଆସିବା ଅପେକ୍ଷା କରୁଥିଲେ । ରାତ ଛି ଦଢ଼ି ସନିକ
ଗୋଟିଏ ସ୍ତ୍ରୀ ଗଢ଼ ମଧ୍ୟରୁ ବାହାରି ଅଇଲା । ତାହା
କାଖରେ ଗୋଟିଏ ପୁଟଳ ଯେମନ୍ତ ଜକା ଥିଲା—ନାଜର
ବାବୁ ତାହାକୁ ଧରି ଅଳ୍ପକଣ ଉତ୍ତରେ କଟକ
ରୂପିଗଲେ । କଟକ ଯିବାବେଳେ ସବାର ଡାକ କେହି
ଶୁଣି ନାହିଁ ବା ମସାଲର ଆଳୁଆ ନ ଥିଲା ।

— —
— ୨୯ —

ରିପୋର୍ଟ ପେଶ

ବର୍ତ୍ତମାନ କଟକ ଜିଲ୍ଲାର କିଲଟର ସାହେବଙ୍କ
ନାମ ମିଶ୍ରର ଡାଉସନ । ଅନେକ ଇଂରେଜ ହାକିମ
ଅମଲ ଆଉ ପ୍ରଜାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ପ୍ରକୃତ ଧର୍ମଅବତାର ।
ଆୟମାନଙ୍କ ଡାଉସନ ସାହେବ ସେଥି ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ।
ସେ ଜଣେ ପୁରୁଣା ବହୁଦର୍ଶୀହାକିମ ହେଲେ ମଧ୍ୟ
ଅମଲମାନଙ୍କ ୧୦କପଣିଆ ବୁଝିବାକୁ ଅଷ୍ଟମ, ଅଥବା
ବୁଝିବାପାଇଁ ରେଣ୍ଟ୍ରା ବି ନ ଥାଏ । ସାହେବଙ୍କ ଅଭିପ୍ରାୟ
—ରୂପରୁଡ଼ାକ ଗରିବ, ସେମାନଙ୍କ ଦୋଷ ଖୋଜି
ଖୋଜି ଧରିଲେ ଚଳିବ କିପରି ? ସାହେବଙ୍କ
ଜାଣିବାରେ ନାଜର ନଟବର ଦାସ ଜଣେ ଖୁବ୍
ବିଶ୍ୱାସୀ, ଚଲାଖ ଆଉ କାମିକା ଲୋକ । ସାହେବଙ୍କର
ମେମସାହେବ, ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ମିସ୍ରବାବା, ଆଉ ସାନ
ସାନ ଯୋଡ଼ିଏ ବାବା ଅଛନ୍ତି । କୋଠିରେ କାର୍ଯ୍ୟ
ତେର, ମେମ ସାହେବ ଏକଲ ପାରି ଉଠନ୍ତି ନାହିଁ ।
ହେଲେ କଣ ହେଲା, ନଟବର ବାବୁଙ୍କ ସକାଶେ ତାଙ୍କୁ
କିଛି ବାଧେ ନାହିଁ । ଏଥୁ ସକାଶେ ବାବୁଙ୍କ ଉପରେ
ମେମ ସାହେବଙ୍କର ବି ଖୁବ୍ ଅନୁଗ୍ରହ । କିଛି ଗୋଟାଏ
କାମ ପଡ଼ିଲେ ‘ବ୍ୟାବୁ ବ୍ୟାବୁ’ ଡାକ ପକାନ୍ତି । ନାଜର
ବାବୁ ପ୍ରତିଦିନ ବହୁ ସଖାକୁ ଦଶଟା ବେଳଯାଏ
କୋଠିରେ ହାଜର ଥାଇ ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ ତୁଳେଇ ଦିଆନ୍ତି ।
ଆହୁର ମଧ୍ୟ ମେମ ସାହେବ ତେର ଥର ପରିଶି

ଦେଖିଲେଣି—ଶାନସାମା ବା ଚପରାଣିଙ୍କଠାରୁ ନାଜର ବାବୁ କୁକୁଡ଼ା, ଛେଳି, ଅଣ୍ଡା, ଘୋଡ଼ାଦାନା ପ୍ରଭୃତି ଖୁବ୍ ଶଷ୍ଟାରେ କଣି ପାରନ୍ତି । ଏଥୁ ସକାଶେ ମେମ ସାହେବ ଜାଣିବାରେ ନାଜର ଖୁବ୍ ଚଲଣ ଆଉ ବିଶ୍ୱାସୀ ଲୋକ । ମୂଳ କଥାଟା ଏହିସାହେବଙ୍କ କୋଠି ଗରତ ଜିନିପାତ୍ର ଅଧା ଦାମ ବା ବିନା ଦାମରେ ମଫରଳ ଜମିଦାରମାନଙ୍କଠାରୁ ଅଣାଯାଏ । ଏଥରେ ସ ହେବ ଆଉ ଜମିଦାର ଦୁଇଜଣଙ୍କର ଲଭ । ମହିରେ ନାଜର ବାବୁ ତ ବିନା ଲଭରେ କାହିଁରେ ହାତ ଦେବାର ଲୋକ ନୁହନ୍ତି । ସାହେବଙ୍କଠାରେ ସୁପାରିସ କରି ମାମଲାଟାଏ କଥାଟାଏ ସଜିଲ କରଇ ଦେଲେ ଜମିଦାରଙ୍କୁ ବିନା ଦାମରେ ବା ଅଧା ଦାମରେ ଜିନିପ ଦେବାଟା ବାଧେ ନାହିଁ । ହେଲେ ସାହେବଙ୍କୁ ଏ କଥା ନିଶ୍ଚିପ୍ତ ଅଗେ ଚର । ଏଣେ ଶାନସାମା ଚପରାଣିଠାରୁ ଅମନ ଯାଏ ସମସ୍ତେ ନାଜର ବାବୁଙ୍କର ବିପର୍ଷ । ଉଆଶ୍ଵତ୍ତ ବାଟରେ ହରକତ୍ ହେଲେ କାହାର ବା ରାଗ ନ ହେବ ? ହେଲେ କଣ ହେଲା, ଖୋଦ ହାକିମଙ୍କର ଯାହା ଉପରେ ଅନୁଗ୍ରହ, ତା ବିପର୍ଷରେ ଉଚ୍ଚି କଥା କହୁଛି ବା କିଏ ?

ନାଜର ବାବୁ ଗଡ଼ ନରପୁର ବାହୁଡ଼ା ବାସି ଦିନ ଖୁବ୍ ସକାଳେ ସାହେବଙ୍କ କୋଠିରେ ହାଜର । ଏହିପରି ସବୁଦିନେ ହାଜର ହୋଇଥାନ୍ତି । ହେଲେ କଣ, ଆଜି ଚେହେରଟା ଅନ୍ୟରୂପ—ମୁହଁ ଶୁଣିଲ — ମୁହଁ ବାଳଗୁଡ଼ାକ ଦୁଖୁରା—ଲୁଗାଗୁଡ଼ାକ ମଇଲା । ମୁହଁ ଦେଖିଲେ ଜଣାଯାଏ, କେତେଦିନ ହେଲୁ ଖାଲ ନାହାନ୍ତି, କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ଆଖି ଯୋଡ଼ାକ ଫୁଲ ଯାଇଛି । ପାପ୍ରା ଉହାଡ଼ରେ ଯାଇ ଦୁଇ ତିନିଥର ଡୁଙ୍ଗିଲେଣି— ବେଳ ଡୁଣ୍ଡିଛନ୍ତି । ନାଜରବାବୁଙ୍କ ଉପରେ ମେଲୁ ହୁକୁମ ଯେତେବେଳେ ଇଚ୍ଛା ଦେଉଠାରେ ହେଉ ଏତଳ ନ ଦେଇ ସାହେବଙ୍କ ପାଖକୁ ବୁଲିଯାଇ ମୁଲକାତ କରିବେ, ଯାହା କହିବାର ଥିବ କହିବେ ।

ହେଲେ କଣ ନାଜର ବାବୁ ହୃଦୟାର ଲୋକ, ମାମଲ ଭଲ ବୁଝନ୍ତି—ସାହେବ ଭଲ ପାନ୍ତି ବୋଲି ଯେ ପୁଲିଯାଇ ଯେତେବେଳେ ତେତେବେଳେ ପାଖକୁ ପଶିଯିବା—ଯାହା ମନକୁ ଆସିବ କହି ପକାଇବା ଏ କଥାଟା ଭଲ ନୁହେ । ହାକିମ ମନ ଉଣ୍ଠି ଜମିଜାଗି ବାଟ ବୁଲିବା ଉଚିତ । ଆଉ ହାକିମଙ୍କୁ ପଟାପଟି କରିବା ମାମଲ ମଧ୍ୟରେ ଭଲ ଜଣା ।

ସଖାଙ୍କ ରୁ ଖିଆ ସରିଲଣି । ମେମସାହେବ ବାରନାରେ ଗୋଟାଏ ଝୁଲଣା ଚଉକିରେ ବସି ଧୀରେ ଧୀରେ ଝୁଲୁଛନ୍ତି; ହାତରେ ଛୁଅସ ସୂତା ଆଉ ଖଣ୍ଡ କନା । ମେମମାନଙ୍କ ଅଞ୍ଚୁଳିଗୁଡ଼ାକ ଯେମନ୍ତ ସଡ଼ସଡ଼ କରୁଥାଏ—ସିଲଇଟା ଲେଖାଟା କିନ୍ତୁ ଗୋଟାକରେ ନ ଲାଗି ଥପୁ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ ।

ସାହେବ ଗୋଟାଏ ଆରାମ ଚଉକିରେ ପଡ଼ି ଖବରକାଗଜଟାଏ ପଡ଼ୁଛନ୍ତି—ଦୁଇଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବେଶ ସବ କୌତୁକ କଥା ବୁଲିଛି । ଏଇଟା ତ ୩୯ ବେଳ, ନାଜର ବାବୁ ରଷ୍ଟାଦେବ ନାମ ମନରେ କରି ଧୀରେ ଧୀରେ ପାପ୍ରା ଉହାଡ଼ରୁ ବାହାରିଲେ । ଧୀରେ ଅତି ସାବଧାନରେ ସାହେବଙ୍କ ଆଗରେ ହାଜର ହୋଇ ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଁଇ ଦୁଇଜଣଙ୍କୁ ଗୋଟା ରୁରି ଛ ସଲମ କଲେ । ସଲମ ବେଳେ ଉହାଣ ହାତ ଅଞ୍ଚୁଳିମୁଣ୍ଡ—ଗୁଡ଼ାକ ପ୍ରାୟ ଭୁଲ୍ଲେରେ ଲାଗି ଯାଉଥାଏ । ସାହେବ ପରିଚିଲେ, “What's the matter, Nazir Babu ?” ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ତେତେବେଳେ ଇଂରାଜରେ ସବୁ କଥା ହୋଇଥିଲା । ପାଠକମାନେ ସହଜରେ ବୁଝିବା ଲାଗି ଆମ୍ବେମାନେ ଓଡ଼ିଆରେ ତରଜମା କରି ଦେଉଥିଲୁ । ନାଜର ବାବୁ ଆଉଥରେ ପୁର୍ବ ପରି ସଲମ କରି ଅତି କଷ୍ଟରେ ଯେମନ୍ତ କହିଲେ, “ମୋ ଉଗିମାପଣ୍ଡ ନରପୁର ଗଡ଼ର ଜମିଦାର ସାମନ୍ ପ୍ରତାପ ଉଦ୍‌ଦିତ ମନ୍ତ୍ର ଉତ୍ସରଗ୍ପ ମର ଯାଇଛନ୍ତି, ମୋ

ଭରିମା ରୂପମଣି ଦେଇ ବର୍ତ୍ତମାନ ବିଧବା—କଥା କହିବାବେଳେ ତାଙ୍କ ଦୁଇ ଆଖିରୁ ଝର ଝର ଲୁହ ବହି ପଡ଼ୁଥାଏ; ବାବୁ ଥରକୁଥର ରୂମାଲରେ ପୋଛି ମକାଉଥାନ୍ତି—ଆଉ କହି କହି ପାରିଲେ ନାହିଁ, ଧକେଇ ଗଲେ । ସାହେବ କୋମଳ ଘବରେ ଆଶ୍ଵାସ ଦେଇ କହିଲେ, “That I know already, Nazir Babu. ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଁ ଇଷ୍ଟେଟା କୋଟ୍ ଅବ ଉଆର୍ଥୀସକୁ ଆଖି ଭଲରୂପେ ବଯୋବସ୍ତ କରଇ ଦେଇ । ତୁମ୍ହୁ ଉଉଣୀର କହି ମାତ୍ର କଷ୍ଟ ହେବ ନାହିଁ ।”

ନାଜର ବାବୁ ଆଉଥରେ ଦୁଇଜଣଙ୍କୁ ସଲମ କରି କହିଲେ, “ମୋ ଉଉଣୀ ରୂପମଣି ଦେଇ ହଜରକୁ ଆଉ ମେମ ସାହେବଙ୍କୁ ସଲମ ଦେଇ କହିଛନ୍ତି, ‘ଆପଣମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ତାର ମା ବାପ, ଆଉ ସେ କହିଛନ୍ତି—ତାଙ୍କ ଇଷ୍ଟେଟର ଆୟ ଶୁଭ କମ, ଉଆସରେ ଶାଇବାକୁ ଲେକ ତେର, ଖରଚ ବେଶି । ଆଉ ସାନ୍ତକ ଫିୟାର କହି ଦେଶା ହୋଇ ଯାଇଛି । ଇଷ୍ଟେଟ ଉଆର୍ଥୀରେ ରହିଲେ ମେନେଜର ଆଉ ଦିପ୍ତର ଖରଚ ତେର ପଡ଼ିବ— ଦେଶ ସୁହୃଦ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ରୂପମଣିର ଇଚ୍ଛା ସେ ନାବାଳକ ପିଲମାନଙ୍କପଣ୍ଡରୁ ମତା ମାହାପିଲ ହୋଇ ଇଷ୍ଟେଟ ଚଳାଇବ ।”

ସାହେବ କହିଲେ, “ସେ ସେ ହିନ୍ଦୁ ଜନାନା— ବାହାର କାମ କିପରି ଚଳାଇବେ ? ମେ ଲେଖି ପଡ଼ି ଜାଣନ୍ତି କି ?”

ନାଜର ବାବୁ କହିଲେ, “ହଜୁର ! ରୂପମଣି ଆଉ ହିନ୍ଦୁ ଜନାନା ପଣ ମୁହଁନ୍ତି; ଇଷ୍ଟେଟ କାମ ସବୁ ତାଙ୍କୁ ଜଣା; ଆଉ ମୋର ଯେଉଁ ଉଚିତମାତ୍ର ଜମିଦାର ଥିଲେ, ସେ କହି ବୁଝୁ ନ ଥିଲେ; ପଣା ଖେଳ ବାଦପାଲ ଶୁଣି

ଶୋଇ ଶୋଇ ଦିନ କଟାଉଥିଲେ । ଆଜକୁ ଆଠ ବର୍ଷ ହେଲ ଇଷ୍ଟେଟର କାର୍ଯ୍ୟ ଭଲରୂପେ ଚକ୍ରି, ସେଇଟା କେବଳ ରୂପମଣି ସକାଶେ । ସେହି ତ ସବୁ କର୍ମ କରେ—ଇଷ୍ଟେଟର ଅମଲମାନଙ୍କର ହିସାବପତ୍ର ବୁଝାସମଜା କରେ—କେହି ଅମଲ ପ୍ରଜା ଉପରେ ଜୁଲମ କଲେ ରୂପମଣି ପ୍ରଜା ମୁହଁରୁ ସବୁ କଥା ଶୁଣି ସବୁ ମାମଲା ଫରସଲ କରିଦିଏ । ଆଉ ଇଷ୍ଟେଟର ଉନ୍ନତି କରିବାକୁ ତାହାର ଘର ଇଚ୍ଛା । ଗଢ଼ରେ ଗୋଟାଏ ମାରନରସ୍କୁଲ ବସାଇଛି; ଆହୁର ଯୋଡ଼ାଏ ବସାଇବାକୁ ତାହାର ଇଚ୍ଛା—ଏହି ଗୋଲମାଳ ନ ହୋଇଥିଲେ ଏତେଦିନକୁ ଦ୍ଵାରା ବସି ଯାଇପାରନାଶି । ଗଢ଼ରେ ଗୋଟାଏ ଡାକ୍ତରଖାନା ବସାଇବାର ସବୁ ଠିକଠାକ ହୋଇଥିଲା; ହଠାତ୍ ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଇଛି । ରୂପମଣି ଭଲ ଲେଖି ପଡ଼ିପାରେ, ଏହି ଦେଶନ୍ତି ତାହାର ରିପୋର୍ଟ ।” ନାଜର ପକେଟରୁ ରିପୋର୍ଟ ଖଣ୍ଡ ବାହାର କରି ସାହେବଙ୍କ ହାତକୁ ବଢ଼ାଇ ଦେଲେ । ସାହେବ ରିପୋର୍ଟ ଖଣ୍ଡକ ଥରେ ଆଖି ବୁଲଇ ଦେଇ କହିଲେ, “ଏହା କି ରୂପମଣିର ଲେଖା ? ଅନ୍ତର ଗୁଡ଼କ ଗୋଟି ସୁନ୍ଦର ଦିଶୁଛି ।” ନାଜର ବାବୁ କହିଲେ, “ଏହି ରିପୋର୍ଟଖଣ୍ଡ ରୂପମଣି ନିଜେ ଲେଖିଛୁ । ଏହି ଦେଶମୁଁ, ତାହାର ଦସ୍ତଖତ । ଇଷ୍ଟେଟର ହିସାବପତ୍ର ଆପେ ହାତରେ ଲେଖେ; ଟଙ୍କା କଉଡ଼ି ଆପେ ଗଣି ନିଏ, ତହବିଲ ଆପଣା ହାତରେ ରଖିଛି, କାହାର ତ୍ରତି ସେ ନିର୍ଭର କରେ ନାହିଁ । ଆଉ ମୁଁ ମଧ୍ୟ ସରକାରୀ କାର୍ଯ୍ୟରୁ ପୁରସ୍କର ପାଇବା ବେଳେ ତାହାକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବ । ସେଥିପକାଶେ କିଛି ଦରମା ନେବା ନାହିଁ । ମୋ ଭଣଜା ଦିଓଟି ପିଲ, ତାଙ୍କ ପଇସା କି ନେଇପାରିବି ?”

ମେମ ସାହେବ ସବୁ କଥା ଶୁଣୁଥିଲେ, ଏତେବେଳେ କହିଲେ, “You see Dawsan, I know the Hindus are very cruel to

women; they confine them in dark rooms like beasts, You better give some power to Chandmoni in order that she may be enlightened”—ଆଉ ଲେଡ଼ା କଣ ? ରୁତ୍ତାନ୍ତ ହୋଇଗଲା । ନାଜର ବାବୁଙ୍କ କାତର ପ୍ରାର୍ଥନା—ରୂଦ୍ଧମଣି ଦେଇଙ୍କ ବିଦ୍ୟାବତ୍ରା—ଛତ୍ରଷ୍ଟ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଇବା ବିଷୟରେ ଦଶତା, ସାହେବଙ୍କ ମନକୁ ତେର ତରଳାଇ ରଖିଥିଲା—ତହିଁ ଉପରେ ମେମ ସାହେବ ସୁପାରିସ କିମ୍ବା ହୁକୁମ ବୋଲି ପାର—ଯେଉଁ ପଦପଲିବମୁଦାରଂ ଆମୁମାନଙ୍କ ହିନ୍ଦୁ ଦେବତାଙ୍କର ଶିରସି ମଣ୍ଡନଂ ତାହାଙ୍କର ଆଦେଶ ଆଉ କଣ ଲେଡ଼ା ? ସାହେବ ଏକାବେଳକେ ହୁକୁମ କଲେ—“Better submit this report in the office” ନାଜର ବାବୁ ପ୍ରଗାଢ଼ ଭକ୍ତିପୂର୍ବକ ପଛଦ୍ୱାରା ଦେଲେ । ତେତେବେଳେ କେହି ଲୋକ ବାବୁଙ୍କ ରୂପ ନିର୍ଣ୍ଣାଶ କରି ଦେଖିଥିଲେ, କଳା ମେଘରେ ହଠାତ୍ ତନ୍ତ୍ରଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ଥା ଚହଟି ଗଲେ କିପରି ଦିଶେ, ସେଥିର ଉପରା ପାରଥାନ୍ତେ ।

-୩୦-

ରିପୋର୍ଟ ମଞ୍ଜୁର

ଦିନ ବାରଟା ମଧ୍ୟରେ ପହିଲ କରେଇ ମିସଲ ଅଗ ବେଶ ଉପରେ ମୁନ୍ସି ପେଣ୍ଟାର ବସି ନଥ୍ ସଜଡ଼ା-ସଜଡ଼ା କରିବାରେ ବସ୍ତ୍ର, ଚପରଶି ଦୁଇଜଣ ଗୈପ--ଗୈପ୍ କହି ଆପଣା ଆପଣା କର୍ମଠାର ପରିଚୟ ଦେଉଛନ୍ତି । ହାକିମ ଉପର୍ଦ୍ଵାରା ପେଣ୍ଟାରକୁ ଅନାଇ ହୁକୁମ କଲେ, ନଥ୍ ପେଶ କର । ନାଜର ବାବୁ ମିସଲ ଆଗରେ ଛାଡ଼ା ହୋଇଥିଲେ—ସଲମ କରି ରିପୋର୍ଟଖଣ୍ଡ

ବଢ଼ାଇ ଦେଲେ । ପେଣ୍ଟାର ବାବୁ ରିପୋର୍ଟ ଖଣ୍ଡର ରୂଦ୍ଧମାନ୍ତ ପଢ଼ିଛନ୍ତି ସାହେବ ହୁକୁମ କଲେ, “ଶେ—ଜମିଦାର ରୂଦ୍ଧମଣି ଦେଇବ ରିପୋର୍ଟ, ହୁକୁମ ଲେଖ—ରୂଦ୍ଧମଣି ଦେଇ ନାବାଲକମାନଙ୍କ ପଷ୍ଟରୁ ମାତା ମହାପିଜ ନିୟୁକ୍ତ ହେଲେ—ସମସ୍ତ ଜମିଗାସାର ଭାର ତାଙ୍କ ହାତରେ ରହିବ—ସରକାର ତରଫରୁ ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ତଥାର ଓ କର୍ମରୂପମାନଙ୍କ ସିରସ୍ତା ମାରନା ସକାଶେ ନାଜର ନଟବର ଦାସ ନିୟୁକ୍ତ ହେଲେ; କିନ୍ତୁ ସେଥିକାଶେ କିନ୍ତୁ ଦରମା ପାଇବେ ନାହିଁ ।” ହୁକୁମ ଶୁଣି ପେଣ୍ଟାର ବାବୁଙ୍କ ମସ୍ତକରେ ବଜ୍ରାୟାତ ହେଲଣି । ତାଙ୍କୁ ବା କେଉଁ କଥା ଅଜଣା ? ରୂଦ୍ଧମଣି ଦେଇ ନାମମାତ୍ର—ଏଣିକି ନଟବର ଦାସେ ହେଲେ କିନ୍ତୁ ମାଲିକ । ସାହେବଙ୍କୁ କଣ କହିବାକୁ ଯାଉଥିଲେ, ସାହେବ ହୁକୁମ କଲେ, “ବଦ୍ରବସ୍ତ୍ର, ହୁକୁମ ହୋଇବା, ଦୋଷର ନଥ୍ ନିକାଲୋ ।” ପେଣ୍ଟାରେ ହୁକୁମ ଲେଖିବେ କଣ, ତାଙ୍କର ହାତ ବୋଲ ମାନ୍ଦନାହିଁ । ରୂଦ୍ଧମଣି ଦେଇକର ତୁଙ୍କା ନାମ ଡାକ ହେଲା—ଅସଲ ମାଲିକ ହେଲେ ନଟବର ଦାସେ । ଏଥର ଶେଷ ଫଳ କଣ ହେବ, ପେଣ୍ଟାର ବାବୁଙ୍କୁ ସବୁ ଦିଶିଗଲ । କେବଳ ପିଲ ଯୋଡ଼ାକର ନୁହେ, ଏତେ ବନ୍ଦ ବଣଟା ଲଣ୍ଠନାଟ୍ଟ ହୋଇପିବ । ଅନ୍ୟର ବେଳି ନୁହେ, ନିଜ ବଣର କଥା । ପେଣ୍ଟାର ବାବୁଙ୍କର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଶା ଥିଲ କିନ୍ତୁ କୋଟ ଅବ୍ଦିରୁଥିରେ ରହିବ—ରହିବାର ଏକା ବିଧି । କିନ୍ତୁ ନ ବୁଝି ନ ସୁଝି ସାହେବ ଏକାବେଳକେ କିମ୍ବା ଏପରି ଗୋଟାଏ ଅଗାତ୍ମା ହୁକୁମ ଦେଇ ବସିଲେ, ଏଥରେ ମୂଳକଥା କଣ; କିନ୍ତୁ ବୁଝି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ମୂଳରୁ ନାଜରଙ୍କ କର୍ମରେ ବାଧା ଦେଇଥିଲେ, ସାହେବଙ୍କୁ ସବୁ ହାଲ-ହବାଲ ଜଣାଇଥିଲେ, ଏମନ୍ତ ଗୋଟାଏ ଦୁର୍ଘୋଗ ଦଟି ନ ଥାନ୍ତା । ପେଣ୍ଟାର ବାବୁ ଏତେବେଳେ ମନ୍ତ୍ରରେ କରୁଛନ୍ତି, ତାଙ୍କ ତଳପଣିଆରୁ ଏପରି ଦଟିଲ—ସେ ଆପଣାକୁ ଦୋଷୀ ମଣି ସତ୍ତ୍ଵ ପଡ଼ୁଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁରେ

ନାଜର ଗୋଲମାଳ ଲଗାଇବାବେଳେ ସେ ସମସ୍ତକୁ କହିଲେ, “ଏଇଠା କଣ କରୁଛି କରୁ, କେହି କିଛି ବୋଲି ନାହିଁ, ସାହେବ କିନ୍ତୁ କୋଟି ଅବ୍ ଉଅର୍ଥରେ ରଖିବେ ।” ଏବେ କିନ୍ତୁ ର ଲୋକମାନଙ୍କୁ କଣ କହିବେ, ଲୁଜରେ ମର ଯାଉଛନ୍ତି । ସାହେବଙ୍କୁ ଏ ପ୍ରସଗରେ ପଦେ କଥା ମଧ୍ୟ କହିପାଇଲେ ନାହିଁ । ଏ ମନ ଦୁଃଖଟା ବଳେଇ ପଡ଼ିଲଣି । ନିହାତି ନାହର ହୋଇ ସାହେବଙ୍କ ହୃକୁମଟା ଲେଖିଲେ । ନ ଲେଖି ବା କଣ କରିବେ ? ରିପୋର୍ଟ ପିଠିରେ ହୃକୁମଟା ଲେଖିବାବେଳେ ବିଜୟୀ ନାଜର କଣେଇ କଣେଇ ଅନାଇ ମନେ ଖୁସିଟାଏ ହେଉଥାନ୍ତି ।

ଗୋଟିଏ ପଷ ଚର୍ବୁଝକାରେ, ପରମଙ୍ଗଳକାମୀ, ଜନହିତେଷୀ, ଅନ୍ୟ ପଷ—ସ୍ଵାର୍ଥମବସ୍ତୁ—ନିଜର ମଙ୍ଗଳକାମନାରେ ଅନ୍ୟର ସମସ୍ତ ସୁଖସୌଭାଗ୍ୟ ବଳଦାନ କରିବାକୁ ଅକୁଣ୍ଠିତ—ଅନ୍ୟାୟ ସ୍ଵାର୍ଥ-ସାଧନମାର୍ଗ ଉନ୍ନତୁକ୍ତ ଦେଖି ଉଜ୍ଜ୍ଵିତ । ଅଦ୍ୟ ତଥାକଥୂତ ଧର୍ମସନ ସମ୍ବୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରଥମ ପଷ ପରାସ୍ତ—ଲକ୍ଷିତ—ମୃତବଢ଼ ନିଶ୍ଚେଷ୍ଟ । ବିରୂଳକୟରେ ବିଶେଷ ଅବସ୍ଥା ଅବଗତ ଥିବା ଉପପ୍ରତି ଦରଶକମଣ୍ଡଳୀ ଓ ଅମଲମାନେ ଚକିତ, ନିଷ୍ଠବ୍ଧ । ଭ୍ରମସଙ୍କୁଳ ପାଠିବ ବିରୂଳକୟ ସମ୍ବୁଦ୍ଧରେ ଏହା କିଛି ଗୋଟାଏ ନୂତନ ଦୃଶ୍ୟ ନୁହେ ।

— — —

-୩୧-

ମଣିମାଙ୍କ ହାଲ

ବୁନ୍ଦମଣି ଦେଖିଲୁ ଯୋଗୀତା, କର୍ମଠା, ଆଉ ଆଉ ସୁଖ୍ୟାତିମାନ ଶୁଣି କଲେକ୍ଟର ସାହେବ କିନ୍ତୁ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଇବା ଘର ତାଙ୍କ ହାତରେ ଦେଲେଣି । ହେଲେ ଏଣେ ମଣିମାଙ୍କ କଥା କହିଲେ ନ ସରେ ।

ସାନ୍ ଉତ୍ତରବୟଙ୍କ ବିପ୍ରୋଗ ଦିନରୁ ତାଙ୍କ କେମନ୍ତି ଗୋଟାଏ ଭକ୍ତା ମାର ପାଇଥିଲା । ଜଳ ଜଳ କର ରହି—ଥିଲା । ହେଲେ ଆଖିରେ ଜ୍ୟୋତି ନାହିଁ—ପିଣ୍ଡିଡା ପଡ଼ୁ—ନାହିଁ—ଦୃଷ୍ଟିଜନ ଅଛି କି ନାହିଁ ଜଣା ଯାଉନାହିଁ—ମୁଖରେ କଥା ନାହିଁ, ସମସ୍ତ ଅଙ୍ଗ ଯେମନ୍ତ ଅବଶ । ମଣିମା ଦହିକୁ ସବୁବେଳେ ଭଲ ପାନ୍ତି, ୦’ ବେଳେ ସବୁଦିନେ ବସାଦିହ ଟିକିଏ ଯୋଗାଣ ଥାଏ । ଏଣିକି ସେହି ଟିକକ ବି ରୁଚନାହିଁ । ଧାଇଁ ମା ଚନ୍ଦ୍ରପାଣି ମନାକରେ ଅନ୍ତିମ ମୁଠାଏ ଭଲ କର ଚକଟି ଚକଟି ତେର ବେଳଯାଏଁ ଲଗି ଲଗି ବଡ଼ କଷ୍ଟରେ ପିଆଇ ଦିଅନ୍ତି—ତଣ୍ଡ ଉତ୍ତରକୁ ସହଜରେ ଯାଏ ନାହିଁ । ଧାଇଁମା ଲଗି ପଡ଼ି ନ ଥିଲେ ତାଙ୍କ ଜୀବନ ରହିବାର କଥା ନ ଥିଲା । ମଣିମ ଗୋଟାଏ ଜାଗାରେ ଭୁନି ହୋଇ ପଡ଼ିଥାନ୍ତି; ନନ୍ଦବଡ଼ ହେବାକୁ ନାହିଁ । ଏବେ ବର୍ଷକ ଉତ୍ତରରେ ଆଉ ଗୋଟାଏ ଜଞ୍ଜାଳ ଉପପ୍ରିତ । ସମୟ ସମୟରେ ଗୀ—ଗୀ—ଗର୍ଜନ କରି ପଡ଼ିଯାନ୍ତି । ପ୍ରଥମେ ଗୋଡ଼ ହାତ ଥରେ, ତଣ୍ଣି ଉତ୍ତରରେ ତେତା ବୁଢ଼ିଯାଏ । ଆଖ ପାଖ ଦଶ ପନ୍ଦର କୋଣ ମଧ୍ୟରେ ଜଣାଶୁଣା ସମସ୍ତ ବୈଦ୍ୟ-ରାଜ ଲଗି ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ଠିକ ରୋଗଟା କଣ, ଏ ଯାଏଁ ଜଣା ପଡ଼ିଲ ନାହିଁ । କେହି କହେ ଅପସ୍ତୁର, କେହି କହେ ଭେକଲ ବାତ, ଇମିଇମିଆ ବାତ ବୋଲି ମଧ୍ୟ କେତେଜଣ ବୈଦ୍ୟରାଜ ପ୍ରିର କଲେ । ଛୁଗଲାଦି ଦୃଢ଼—ଶିବା ଦୃଢ଼—ମଧ୍ୟନାରାୟଣ ତେଳ—ମାଣ୍ଡିଲ—କୁବଜପ୍ରସାରଣୀ ତେଳ—ତେର ତେର ତେଳ ଦୃଢ଼ ବସିଲା, କାହିଁରେ କଣ୍ଠ ହେଲ ନାହିଁ, ଆହୁର ତେଳ ପ୍ରଫୋଗରେ ରୋଗଟା ବୋଲେ ବଢ଼ି ପଡ଼ିଛି । ଧାଇଁମା ଚାରି ଛ ଥର ଭାଷା ଲେଖି ନାଜର ବାବୁ ପାଖକୁ ଲୋକ ଦୌଡ଼ାଇ ଦୌଡ଼ାଇ ଥକିଲେଣି । ଶେଷରେ କଟକରୁ ଗୋଟାଏ ବୈଦ୍ୟ ଅଇଲ—ରୋଗିଣୀଙ୍କ ବାଁ ହାତ ନାଟିକା ଚିଠି ରୋଗର ଅବସ୍ଥା ଶୁଣି ଠିକ କଲା, ଏହା ଦୂରିଗ୍ରିଆ ବାତ । ତିନିଟା କଳା ରଙ୍ଗର ବଟିକା ଦେଇ କହିଲା, ଅଦାରସ ଓ ମନ୍ତ୍ର

ଅନୁପାତରେ ଏହି ବଢ଼ିକା ଗୋଟି ପିଆଇ ଦେବ — ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ରୋଗୀକୁ ପାଶିରେ ବୁଡ଼ାଇବ, ଆଉ କଂସାଏ ଦହି ପଶାଳ ପଥ୍ମ ଦେବ । ଧାଇମା ଅନେକ ରୋଗୀର ସେବା କରିଛନ୍ତି, ତେର ତେର ବୈଦ୍ୟରାଜଙ୍କ କଥା ଶୁଣିଛନ୍ତି; କାହିଁକି କେଜାଣି ଏ ଅଷ୍ଟଧଟା ତାଙ୍କ ମନକୁ ମାନିଲା ନାହିଁ । ବୈଦ୍ୟ କଟକକୁ ବାହୁଡ଼ି ଗଲା ।

ପେଣ୍ଠାର ବାବୁ ସବୁଦିନେ ମଣିମାଙ୍କ ଖବର ନେଉଥାନ୍ତି । କଣ କରିବେ ? ସରକାର ଲଗା — ପୁଣି ଦୁଷ୍ଟ ଲେକଟାଏ ମହିରେ— ଭରସି କିଛି କରିପାରୁ ନ ଥିଲେ ! ଶେଷରେ ବୁଝିଲେ, ଦେଖୁ ଦେଖୁ ଯେ ମହା-ପ୍ରାଣୀଟା ଭୟିଗଲା । ଯାହା ଥାଇ କପାଳରେ— ଦିନେ କଟକରୁ ଗୋଟିଏ ପ୍ରବାଣ ସାହେବ ସାର୍ଜନ ଆଉଜଣେ ଆସିଥାଏ ସାର୍ଜନକୁ ଧରି ଗଡ଼ନରିପୁରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ଡାକ୍ତରମାନେ ରୋଗୀକୁ ପଶକା କରି ବୁଝିଲେ— ରୋଗଟା ମେଲଙ୍କଳିଆ । ଶତମାତ୍ର ଚକରା ଚକଳ, ଦୁଇ ତିନି ମାସ ଉତ୍ତରରେ ମଣିମା ଟିକିଏ ସହଜରେ ବସି ପାରିଲେ । ଧାଇମାଙ୍କ ଧରାଧରରେ ହାତରେ ଖାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି, ହେଲେ ତଣିରେ ସହଜରେ ଗଲେ ନାହିଁ । ଏବେ କିଛି କିଛି ବୁଝିଲୁଛନ୍ତି । ଧାଇମା କଥା କହିଲେ ହୁଁ—ହୀ କରି ଉତ୍ତର ଦିଅନ୍ତି ।

ଡାକ୍ତର ଚକରା କଥା ନାଜର ବାବୁଙ୍କ କାନରେ ପଡ଼ିଲ । ସେ ପେଣ୍ଠାର ବାବୁକୁ ଶୁଣାଇ ଶୁଣାଇ ଲେକମାନଙ୍କ ଠାରେ କହି ବୁଲୁଥାନ୍ତି, ‘ଥର ତ ଡାକ୍ତରଙ୍କୁ ଦେନ ଯାଇଥିଲେ, ହାଲଟା ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଜଣା—ପୁଣି ସେହି ଡାକ୍ତର—ବୁଝାବୁଝିଟାଏ ହେବା ଯେ ?’ ନାଜର ବାବୁ ମିଆଣା ଲେକ, ସେ କଣ ଜାଣୁ ନାହାନ୍ତି ଯେ ଡାକ୍ତର ସାହେବ ଚକରାରେ ଉଁ—ରୁ କରିବାର ବାଟ ନାହିଁ । ସେ କଣ ସତେ ସତେ କିଛି କରୁଥିଲେ ?

ଆକୁ ଡୋକ୍ଟର ଶୋକୁ କେଜାଣି ମହାଦେବ ବାହାରି ପଡ଼ିବେ ? ତୁଙ୍କାଟାରେ ପେଣ୍ଠାରୁ ଉବରବା ଲାଗି ଲୋକ ଦେଖାଣି ମୁଁ ହ ଭୁରୁଷ ।

ଡାକ୍ତରମାନଙ୍କ ପଛେ କେତେ ଟଙ୍କା ଖରଚ ହେଲ, କିଏ ଟଙ୍କା ଦେଲ କାହାରକୁ ଜଣାନାହିଁ । ହେଲେ ନାଜର ବାବୁ ଯେଉଁ ବୈଦ୍ୟର ପଠାଇଲେ, ତା ପାଇଁ ହଜାର ଟଙ୍କା କିମ୍ବା ତହବିଲରୁ ଖରଚ ପଡ଼ିଥିବାର ପଛନ୍ତେ ଶୁଣାଗଲ ।

—୩୨—

ଧାଇମାଙ୍କ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଜ୍ଞାନ

ଧେର୍ୟ, ସହିଷ୍ଣୁତା, ପ୍ରୀତି ଏବଂ ବାସଲିଖ ପ୍ରଭୃତି ସଦ୍ରୂପ ପୁରୁଷମାନଙ୍କଠାରୁ ଧୀମାନଙ୍କଠାରେ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଅଧିକନ୍ତୁ ଅବସ୍ଥା ବିଶେଷରେ ତଥିବା ଯୋଗୁ ସ୍ଵଭାବରେ ହୃଦୟନିଷ୍ଠତା ସଦ୍ରୂପମାନ ପ୍ରବଳରୁପେ ପ୍ରତ୍ୟୁଷିତ ହୋଇଥାଏ । ସରସ୍ଵତୀ ଦେଇ ଆବାଳ୍ୟ ମାତୃସ୍ଥାନା । ବିବାହର ଅଳ୍ପକାଳ ଉତ୍ତରେ ସ୍ଵାମୀ ନିରୁଦ୍ଧିଷ୍ଟ । ଏଥକୁ କଷ୍ଟ ସହିବାରେ ଅଭ୍ୟନ୍ତ । ଏମନ୍ତ କି ସେ କଷ୍ଟକୁ କଷ୍ଟ ବୋଲି ମଣନ୍ତ ନାହିଁ, ପରିସବା ଅବା ରୋଗୀ-ଶୁଣୁଧାକୁ ଜୀବନର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଲି ଜୀନ କରନ୍ତି, ମଧ୍ୟ ସେଥି ସକାଶେ ଆନନ୍ଦିତା । ତାଙ୍କର ନିଜର ବୋଲି ଗୋଟାଏ କିଛି ନ ଥିଲ, ପର ସୁଖ ଦୁଃଖ ତାଙ୍କର ନିଜସ୍ୱ । ରୋଗୀ ସେବାବେଳେ ସେ ଯେମନ୍ତ ଆପଣାକୁ ଭୁଲ ପକାନ୍ତି—ଆହୁର ଯେମନ୍ତ ସେଥିରୁ ତାଙ୍କର କେମନ୍ତ ଗୋଟାଏ ଶାନ୍ତି ଲଭ ହୁଏ । ଯାହାର ସ୍ଵାର୍ଥ ସହିତ ମଧ୍ୟକାରୀ ନାହିଁ, ଏଇଲ ସ୍ଵାର ଅଭାବ କଣ ? ବାପୁବରେ ସେ ସଦା ପ୍ରଫୁଲ୍ଲମୟୀ ଥିଲେ । ଦୁଃଖ

ବା ଦୈନିକ ଚିତ୍ର ତାଙ୍କ ମୁଖରେ ଲଷିତ ହୁଏନାହିଁ । ବିଶେଷରେ ରୂଦ୍ଧମଣି ଯେମନ୍ତ ତାଙ୍କ ଚଷ୍ଟର ସୁର୍ଗୀପୁ କୋଟିନିଧି । ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ପ୍ରୀତି ପ୍ରେସ୍‌ରୁ, ସମସ୍ତ ବାସ୍ତଳ୍ୟ ଯେମନ୍ତ ରୂଦ୍ଧମଣିଠାରେ କେନ୍ତେବୁନ୍ତି ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ରୂଦ୍ଧମଣିର ସୌଭାଗ୍ୟରେ ଅପାର ଆନନ୍ଦ ଉପରେଗ କରୁଥିଲେ । ରୂଦ୍ଧମଣି ମଧ୍ୟ ମାତୃପ୍ରେସ୍‌ର କଦାଚିତ୍ ଅନୁଭବ କରିଅଛନ୍ତି—ଧାର୍ଶିମା ତାଙ୍କର ସବୁ । ରୂଦ୍ଧମଣି ଦେଶକର ସମସ୍ତ ଶିକ୍ଷା ଦଶା ଧାର୍ଶିମାଙ୍କ ଯୋଗୁ । ଆଉ ମଧ୍ୟ ସମସ୍ତ ବିଷୟରେ ସେ ଧାର୍ଶିମାଙ୍କ ଅନୁଗତା ଏବଂ ଆଜ୍ଞାନୁବର୍ତ୍ତିମା । କେବଳ ଦୁଇଗୋଟି ବିଷୟରେ ଅବଧି ବା ଶିକ୍ଷା ବିଷୟରେ ଅନିଯୁଣା । ଅନେକ ସମୟରେ ଅନେକ ଷେଷରେ ଶିକ୍ଷା ସ୍ଵାବଠାରେ ପରାଜିତ । ଧାର୍ଶିମା ସେଥି ସକାଶେ ଅନେକଥର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାଶ କରିଥାନ୍ତି । ଧାର୍ଶିମାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା, ରୂଦ୍ଧମଣି ରଣୀ, ସେହିପରି ପୋଇଲୁ ପରିବାରମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ବେଶର କରୁ—ମମପ୍ରତି ଦାସଦାସୀ ସଭୟରେ ତାତାରେ ହାତ ଯୋଡ଼ି ରହିଲୁ । ହେଲେ, ଏଣେ ରୂଦ୍ଧମଣି କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତ ପରିଜନଙ୍କୁ ମା—ମାତୃପୀ—ଉତ୍ତରୀ ପରି ମଣନ୍ତି—ଧାର୍ଶିମାଙ୍କୁ ଲୁରୁଇ ସମବ୍ୟସ୍ଥା ଦାସୀମାନଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଶେଳି ବସନ୍ତି—ହସି ହସି ସମସ୍ତଙ୍କ ସହିତ କଥା କହନ୍ତି । ସହଜରେ ବି ରୂଦ୍ଧମଣି ଦେଖି କଥା କହିଲା—ବେଳେ ତାଙ୍କ ମୁଖରୁ ହସଟା ପୁଣି ପଡ଼ୁଥିବା ଭଳି ଜଣାଯାଏ । ଆପଣାର କିଛି କଥା ବୁଝିବାକୁ ନାହିଁ, ଏଣେ କେହି ପରିଜନ ବାଧୁକା ପଡ଼ିଲେ ଦିନ ନାହିଁ, ରାତ ନାହିଁ, ଦିନକୁ ଦଶଥର ତା ପାଖକୁ ଧାଁ ଦଉଡ଼ି କରୁଥିବେ । କେହି ଦାସୀ ତାଙ୍କ ହୁକୁମ ଅମାନ୍ୟ କଲେ ବା କଥା ବେଶାତର କରି ହେଲି ଦେଲେ ତାକୁ ସଜା ଦେବା ତ ଥାଉ, ଆପେ ହସି ହସି ରୂଲିପାନ୍ତି । ହେଲେ ଧାର୍ଶିମାଙ୍କୁ ଏ କଥାଗୁଡ଼ାକ ଭଲ ଲଗେନାହିଁ ।

ତେବେଳିଦ୍ୱାରା ବୋଲି ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ମୌଜା ବରାବର ଖଞ୍ଜା ଅଛି—ସେଥିର ଖଜଣା ଆଉ ପାଇଁ

ପୌରତ ଟଙ୍କା ମଣିମାଙ୍କ ଭିତର ତହବିଲକୁ ଆସେ । ଏହାଛନ୍ତା ମଣିମା-ରେଟି ବୋଲି ଅନେକ ଟଙ୍କା ସଦର କରେଗୁରୁ ପାନ୍ତି । କେହି ଦାସୀ ସେହି ଟଙ୍କା ଆଣି ମଣିମାଙ୍କ ହାତରେ ଦେଲେ ସେ ଧାର୍ଶିମାଙ୍କ ଆଗକୁ ହସି ହସି ପୋପାଡ଼ି ଦେଇ ଆଉଆଡ଼େ ରୂଲିପାନ୍ତି । ଧାର୍ଶିମା ଘର ଗୋଟାଏ ଦିକ୍ବାର ହୋଇ କହନ୍ତି, “ତୁ ଏହିପରି ଉଆସ ସମ୍ବାଲକୁ ପରା ! ତୋର ଯେ ବୁଢ଼ି, ଦିନେ ହେଲେ କେହି ଜଣେ ଦୁଷ୍ଟଲୋକ ଆସି ତୋ ଗହଣାଗାନ୍ତି ଟଙ୍କା ସୁନାଗୁଡ଼ାକ ୦କାଇ ଯେନିଯିବ—ମୁଁ ମୁଣ୍ଡ ବାନ୍ଧିଛି, ସବୁଦିନେ ତୋର ସାଇତ ରଖିଥିବ ? ” “ରୂଦ୍ଧମଣିଙ୍କର ସେହି ହସ—ତେବେଳେ ତରେବେଳେ ଟିକିଏ ବଳିପଡ଼େ ।

ରୂଦ୍ଧମଣିଙ୍କ ବିପଦରେ ଧାର୍ଶିମା ଏକାବେଳକେ ଘଙ୍ଗି ପଡ଼ିଥିଲେ । ପ୍ରଖର ଆଲୋକ ଉତ୍ସରେ ହଠାତ୍ ଅନାରଟାଏ ଯୋଟିଗଲେ ସେହି ଅନାର ଘର ପ୍ରବଳ ଜଣାଯାଏ । ସମସ୍ତ ବିଷୟର ସୀମା ଥାଏ—ଧାର୍ଶିମାଙ୍କ ସମସ୍ତ ଧେର୍ଯ୍ୟ ଯେମନ୍ତ ବୁଢ଼ି ଯାଇଥିଲା । କେବଳ ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ ଥିବାରୁ ଶିଶୁରଙ୍କ ପ୍ରତି ନିର୍ଭର କରି ସମ୍ବାଲ ହୋଇ ରହିଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ଯେମନ୍ତ ନିଶ୍ଚାସଟା ପକାଇବାକୁ ବେଳ ପାଇଛନ୍ତି । ବିପଦ ଆରମ୍ଭ ଦିନରୁ ଦୁଇଗୋଟି ବିଷୟ ଦୃଢ଼ରୂପେ ଧରି ବସିଛନ୍ତି—ତିନି-ଗୋଟି ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ରଧା ବିଷୟରେ ଯହ, ଆଉ ନିପୁଣିତରୂପେ ଶିଶୁର ଆଧିନା । ଏହା ଛୁଡ଼ି ଆଉ କୌଣସି ବିଷୟ ତାଙ୍କୁ ଏବେ ଦିଶୁନାହିଁ ।

—୩୩—

ଗୋକୁଳ ପକ୍ଷନାୟକଙ୍କର ବିନୋଦ

ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଶ୍ରୀଚରଣେ ଶରଣ

ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଗୁରୁଦେବ ଉତ୍ତାର କଟେବେ ।

ମହାମହିମ ମହିମାମାର ତୋର୍ବ୍ରାହ୍ମଣ ରକ୍ଷାପାଳକ ଦାନେ କଣ୍ଠେ, ମାନେ ଦୁର୍ଯ୍ୟାଧନ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ସାମନ୍ତବାବୁ

ନଟବର ଦାସ ନାଗରଙ୍କ ହଜୁରକୁ—ଗୋକୁଳ ପକ୍ଷନାୟକ, କାର୍ଯ୍ୟୀ, ଚକଳେ ନିଜଗତ୍ତ, କଲେ ନରପତି, ଜିଲ୍ଲେ କଟକର ବିନୋଦ ଅରଜ ନିବେଦନ ଏହି କି ଶାତ୍ରମୁକ୍ତ ଶାତ୍ରମୁକ୍ତ ଅଧୀନ କାର୍ଯ୍ୟୀରିରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥାଇ ଉତ୍ତମରୂପେ କର୍ମ ଅଞ୍ଜାମ କରୁଥିଲା । ଏଣିକି କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଇବା ହେଠକାଣ ହୋଇ ପଡ଼ିଲଣି, ସରକାରୀ ପାଇ ଫଳରତ ଆୟୁ ଏକାବେଳକେ ବନ୍ଦ । ପୂର୍ବେ ସାନ୍ତ୍ରକ୍ଷ ଅମଳଦାସ ସମୟରେ ବକଳ କାର୍ଯ୍ୟ ଦରମା ମାସକୁ କୋଡ଼ିଏ ଟଙ୍କା ଥିଲା—ଶାତ୍ରମୁକ୍ତ ଅଧୀନକୁ ମାସକୁ ଦରମା ତରିଶ ଟଙ୍କାରେ ବାହାଲ କରି ଏହିପରି ହୁକୁମ କରୁଥିଲେ କି ଆଉ କାର୍ଯ୍ୟୀ ପର ହଜୁରଙ୍କଠାରୁ ମାସକୁ ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କା ନଗଦ ନେଇ ଅଧୀନ ତରିଶ ଟଙ୍କାର ରସିଦ ଲେଖି ଦେବ । ବାକି ପରିଶ ଟଙ୍କା ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ନିକଟରୁ ବାଜେ ଆୟୁରୁ ନେବା ସକାଶେ ହୁକୁମ ଥିଲା । ସେହି ହୁକୁମ ମାପିଂକ ଦୁଇ ବର୍ଷ କାଳ ଉତ୍ତମରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳ ଆୟୁଥିଲା—ବର୍ତ୍ତମାନ କର୍ମ ଅଞ୍ଜାମ କରିବା ଭାର ମୁଣ୍ଡିଲ ହୋଇ ପଡ଼ିଲଣି । ପୂର୍ବେ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ବିଷୟରୁ ଆୟୁ ହେଉଥିଲା, ସେଥି ମଧ୍ୟରୁ କେତେଟି ବିଷୟ ଉଲ୍ଲେଖ କରୁଅଛି ।

୧ । ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦିଜାପିସାଦ ମାରପିଟ ହେଲେ ଦୁଇ ପକ୍ଷରୁ ଆୟୁ ହେଉଥିଲା ।

୨ । ଭାଇ ଭାଗ କରଜା ତମସୁକି ମାମଲରେ ଦୁଇ ପକ୍ଷରୁ ଆୟୁ ହେଉଥିଲା ।

୩ । ପାଉତି— ବିଶାଧମୀ - ଶରତ୍ତାପଣି— ଅମଲ ଗହିଶା ଶର୍ତ୍ତା - ହଜୁରଙ୍କ ସଦର କରେଇ ସିରପ୍ତା ଶର୍ତ୍ତା ରତ୍ୟାଦି ଅନେକ ଟଙ୍କା ଆୟୁ ହେଉଥିଲା ।

ଗଲୁ ଦୁଇ ବରଷ ସାଲତମାମୀ ହିସାବରୁ ଦେଖିବାକୁ ଆଜ୍ଞା ହେବ । ଏଣିକି ଧରୁ ବିଷୟରୁ ଆୟୁ

ବନ୍ଦ । ଅଧୀନର ଚଳାଚଳ ପକ୍ଷରେ ମୁଣ୍ଡିଲ ହୋଇ ପଡ଼ିଲଣି । କେବଳ ଗୋଟାଏ ଲୋକର ମନ ଆଚରଣ ହେତୁରୁ ଏହିପରି ବେହାଲ ଘଟିଥାଏ । ଏଠାରେ ହରି-ବୋଲ ବାରିକ ନାମରେ ଗୋଟାଏ ଭଣ୍ଟାର ଅଛୁ— ପେଇଟାର ଅପଲ ନାମ ତରୁଣ ବାରିକ—ସେ ପ୍ରତି କଥାରେ ‘ହରିବୋଲ’ ଏହିକଥା ନହିଁବାରୁ ତାକୁ ଲୋକ ହରିବୋଲ ବାରିକ ବୋଲି ଡାକନ୍ତି । ଲୋକଟା ନିଜଗତ୍ତ ବାପିନ୍ଦା । ହେଲେ, ସେ ଗ୍ରାମ ଖଣେ ନାହିଁ, ତାହାର ଭାଇ ସତ୍ତ୍ଵ ବାରିକ ହ୍ରାମ କର୍ମ ଅଞ୍ଜାମ କରେ । ହରିବୋଲିଆ ଡାକ୍ତର କରେ—ଆଖ ପାଖ କୋଡ଼ିଏ ଖଣ୍ଡ ଗ୍ରାମରେ ତାହାର ନାମ ଡାକ । ସେ ଭୁଲ ଭଣ୍ଟାରିଟାଏ ହେଲେ କଣ ହେବ, ଲୋକେ ତାକୁ ମାନନ୍ତି—ତା କଥା ଶୁଣନ୍ତି । ଗ୍ରାମରେ ନ୍ୟାୟନିଶାପ ହେଲେ ଆଗେ ତାକୁ ଡାକରା । କାହାର ଦରେ କିଛି କଥା ଅଖଞ୍ଚିଆ ହେଲେ ସେ ହରିବୋଲିଆ ପାଖକୁ ଆସେ । ଏହିଟା ବଡ଼ ମେଲିଆ ସବୁ ଲୋକଙ୍କୁ ପଟାଇଟି କରି ରଖିଥାଏ । ଏଣିକି କିମ୍ବା ମଧ୍ୟରେ କେଉଁଠି ଦଙ୍ଗା ପିସାଦ ଭାଇ କଳି—ମାଳ ମାମଲ ହେଲେ ବଳେ ବଳେ ଧାର୍ଯ୍ୟାର ଫ୍ରାଙ୍କର ଦେଇ ଆୟୁଣ୍ଠି । ସେମାନଙ୍କୁ ଧରି ଦେନି ଆସିବା ସକାଶେ ଅଧୀନ ପାଇକ ଠାଇଲେ କେହି ଆସିବାକୁ ନାହିଁ । ଅଧୀନର ପାଇଦା ପଇଦଳକୁ ଏଣିକି କେହି ମାରୁ ନାହାନ୍ତି । ହଜୁର ଗୋଣେତ ଆଇନ ଜାଣ କରୁଥିଲେ, ଗଲୁ ବରଷମାନଙ୍କରେ ସେଥିରୁ ବେଶ ଦଶ ଟଙ୍କା ଆୟୁ ହେଉଥିଲା । ଏଣିକି ପନ୍ଦାଶିଆ ଗୋରୁଙ୍କୁ ଅଧୀନ ନିକଟକୁ କେହି ଆୟୁ ନାହାନ୍ତି । ଟାଣୁଆ ଟାଣୁଆ ଆଉ ବଦମାସ ପ୍ରଜାଙ୍କଠାରୁ ଶଜଣା ନେଇ ସେମାନଙ୍କୁ ପାଉତି ନ ଦେବା ସକାଶେ ହଜୁରକୁ ଅଧୀନ ପ୍ରତି ହୁକୁମ ଥିଲା । ଅଧୀନ ଗଲୁ ବରଷମାନଙ୍କରେ ଠିକ ସେହିପରି କରିଆସିଛି । ଏଣିକି ହରିବୋଲିଆର କୃପାମର୍ଣ୍ଣରେ ପଡ଼ି ପାଉତି ନ ଧରିଲେ କେହି ଖଜଣା ଦେଉ ନାହାନ୍ତି । ମଧ୍ୟ ସେହି ବଦମାସ ଭଣ୍ଟାରର କୁଣ୍ଡିଷ୍ଟାରେ ‘ଦବି

ଅଧୀନକୁ କେହି ମାନିବାକୁ ନାହିଁ । ହଜୁରକୁ କଣା କରିବାକୁ ଭୟ ଜାଉ ହେଉଛି— ଦିନେ ଏହି ନିଜଗଡ଼ ଗ୍ରାମ ଶିର୍ତ୍ତ ଦାଣ୍ଡରେ ଅଳ୍ପକ ଲେଜ ସାଷାତରେ ହଜୁରଙ୍କ ନାମରେ ପେଉଁ ବଢ଼ କଥାମାନ କହିଲା— କଣ ଲୈଖିବ !

ସେହି ବଦମସକୁ ଜବଦ ନ କଲେ ଏଣିକି କୌଣସିରୁପେ କର୍ମ ଚଳିବ ନାହିଁ । ଏହି ଗ୍ରାମର ସେହି ମୁଖ୍ୟ ଲୋକ ହରି ସାଉ ତେଲ ମହାଜନ ହଜୁରଙ୍କ ଅମାନ୍ୟ କରିବାକୁ ତାହା ନାମରେ ମାମଲ ଦାଏର କରି ଉଆରଣ୍ଟ ଦାର ବନ୍ଦା ହୋଇ ହଜୁରଙ୍କୁ ପେପର ଦୁଇଶ ଟଙ୍କା ଜରିମାନା ଦେଇଥିଲା, ସେହିପରି ଏ ଭଣ୍ଟାରି ନାମରେ ଏଣ୍ଟ ତେଣୁ ଗୋଟାଏ ମାମଲ ଦାଏର କରି ଦେବାକୁ ଆଜ୍ଞା ହେଉ । ସରକାରୀ ପିଆଦା ହଜୁରଙ୍କ ଅକଣ୍ଠାର, ତାହା ନାମରେ ସମନ ନ ଦେଇ ଏକା-ବେଳକେ ଉଆରଣ୍ଟରେ ବନ୍ଦାଇ ଗାଁ ଗାଁକେ ବୁଲଇଲେ ସବୁ କଥା ସଜିଲ ହୋଇଯିବ । ଏ ଦେଶ ଲୋକେ ଉଆରଣ୍ଟକୁ କଥି ବୁଝନ୍ତି—ପାଠକିମାନଙ୍କର ଜାଣି ଯାଏ । ହରି ସାଉ ଜାଣିରେ ଉଠିବାକୁ ତନି ହଜାର ଟଙ୍କା ତହରିପରେ ପଡ଼ିଲା । ସେ ଭଣ୍ଟାରିନା ଖଲ ତଳେ—ଦଶ ହଳ ରୂପ ତା ଅଣ୍ଟ କେତେବେଳେ ତୁଙ୍କା ଥାଏ ନାହିଁ । ତା ନାମରେ ମାମଲ ଦାଏର କରିଲେ ଟିକାଳର ଯୋଡ଼ାଏ ଆମ୍ବ ଝଡ଼ିବ । ତାହା ଚାହୁଁ ଜଣ ନା ଅସୁଲ ହେବ, ଅଛି ପ୍ରଜାମାନେ ଅକ୍ଷିଆର ହୋଇପାରିବ । ଶୀଘ୍ର ମାମଲ ଦାଏର କରିବାକୁ ଆଜ୍ଞା ହେବ—ଅଧିକ କଣ ଜଣାଣ କରିବ । ଲୈଖିବା ଫୋଟ ପନା ହେବ । ଇତି ।

ସନ ୧୯୮୦ ସାଲ } ଅଧୀନ ହୃଦୟ ଦରବାର
ମକର ସାତ ଦିନ } ଗୋକୁଳ ପଞ୍ଜନାୟକ
} କାର୍ଯ୍ୟ ୧ ଚକଳେ ନିଜଗଡ଼
} କି । ନରପତି ।

ପୁନଶ୍ଚ—ପ୍ରକାଶ ଥାଉ କି ମଧ୍ୟରେ ହାଲ ଦରି-ଆପ୍ତ କରି ଅଧୀନର ଦରମାହା ପ୍ରତି ସୁନଜର ହେବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଅଧୀନ ମାସକୁ ପଦର ଟଙ୍କା ହିସାବ ନେଇ ତିରଣ ଟଙ୍କାର ରସିଦ ଦେବାକୁ ରାଜି ଅଛି । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟମାନେ ଭିତର ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଯୋଗ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ପଷରେ କିଛି ହରନତ ହେଉ ନାହିଁ । ଶ୍ରୀଗ୍ରମୁଙ୍କ ଶ୍ରୀଗୋଚର ନିମନ୍ତେ ନିବେଦନ କଲା । ଇତି ।
ତାଣିଶ ସନ ସଦର

-୩୪-

ଉଆସର ଅବସ୍ଥା

ଉଉରବାସୁଙ୍କ ବିଯୋଗ ଦିନଠାରୁ ଧାର୍ମିମା ମଣିମାଙ୍କୁ କୋଳରେ ଧରି ବସିଥିଲେ । ବଡ଼ ପିଲାଟି ସ୍କୁଲକୁ ଯାଏ । ଧାର୍ମିମାଙ୍କର ବିଶେଷ ତାଣିଦି, ବିଶ୍ୱାସୀ ପଢ଼ିବାରୀ ମଦନ ମହାକୁତ୍ତ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଥିବ । ପିଲାଟିର ପଢ଼ିବାରେ ଘର ମନ—ପୋଥ ଖଣ୍ଡିଏ କେତେବେଳେ ହେଲେ ହାତରୁ ଛୁଟଣ ନ ଥାଏ । ଏତେ ସାନ ପିଲ—ହେଲେ କଣ ହେଲ, ଆପଣାର ଅବସ୍ଥା, ମାଙ୍କର ହାଲ ସବୁ ବୁଝିଲଣି—ସ୍କୁଲରୁ ଅସି ସବୁବେଳେ ମାଙ୍କ ପାଖରେ ଅବା ଜେମାଙ୍କ ପାଖରେ ବସିଥାଏ—ପୋଥ ଖଣ୍ଡି ଧରି ଏ ପୁଡ଼ା ସେ ପୁଡ଼ା ଉଲ୍-କାତ ଥାଏ କିମ୍ବା ତୁନି ତୁନି ପଡ଼ୁଥାଏ । ଧାର୍ମିମାଙ୍କ କଥାରୁ କେତେବେଳେ ବାହାର ହୃଦ ନାହିଁ । ଆଗ ବଡ଼ ଅହୁରୀଆ ଥିଲା—ଯେଠା ଧରି ବସିଲୁ ନ ହେଲେ ନୁହେ । ଏବେ ସେ ଅଳ ଦଳ କିଛି ନାହିଁ । ମାଙ୍କୁ ଅନାଇ ଅନାଇ ତେର ଥର କାନ୍ଦିପକାଏ । ସାନ ପିଲାଟି କିଛି ବୁଝେ ନାହିଁ—ସବୁବେଳେ ଖେଳରେ ମନ ।

ସରସ୍ଵତ ଦେଇ ଏବେ ନିଶ୍ଚାସଟାଏ ପକାଇବାକୁ ବେଳ ପାଇଲେଣି । ମଣିମା ଏବେ ଧାର୍ମିମା କଥା

ବୁଝିଛନ୍ତି, କଥାଟିର ଉତ୍ତର ଦେଉଛନ୍ତି । ହେଲେ ଆଗେ ଯେମନ୍ତ ମା ହିଅ କଥାଶ୍ଵରା ହେବାବେଳେ ଦୁହଙ୍କମୁହଁରୁ ଆନନ୍ଦ ଉଛୁଳି ତଥୀଥାଏ - ହସଟା ଯେମନ୍ତ ଦୁହଙ୍କ ମୁହଁରେ ଲେପି ହୋଇ ହେଥାଏ ଆଜି କାଳି ସେଥର ଚିହ୍ନବର୍ଣ୍ଣ ନାହିଁ । ଆଜି କାଳି ଦୁହଙ୍କ ମୁଖମଣ୍ଡଳ ବିଷାଦ କାଳିମାରେ ଆଜନ୍ତା । ଚନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡଳ ଯେମନ୍ତ କଳା ମେଘରେ ତଙ୍କା । ମାନବ ହୃଦୟର ଭ୍ରାବ ବଦନ-ମଣ୍ଡଳରେ ପ୍ରତିଫଳକ ହୃଦ-ଆଜି ବାନ୍ଧ୍ୟାବଳୀ ହୃଦୟତାର-ହେକାରର ପ୍ରତିଧୂନ ମାସ । ସାନ୍ତକ ଅତି ପ୍ରିୟ ପୋଥ୍ଯୁଡ଼ିକ ପ୍ରତିଦିନ ହୁଅହୁଅ କରିବା, ଖରରେ ଶୁଶ୍ରାଵ ସଜାଇ ରଖିବା, ମଣିମାଙ୍କର ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରଧାନ କାର୍ଯ୍ୟ । ସାନ୍ତକ ଜୋତାଶୁଦ୍ଧାକ ହାତାଦାନ୍ତ ବଜଳା-ବସା କଠର ଯୋଡ଼ାକ ପଣ୍ଡକାନିରେ ପୋଛି ମୁଣ୍ଡରେ ଲଗାଇ ଖଣ୍ଡିଏ ପଟା ଉପରେ ଠାକୁରକୁ ଖଟଳିରେ ବସାଇଲା ପରି ସଜାଇ ରଖନ୍ତି ।

ସରସ୍ଵତୀ ଦେଇ ବେହରଣ ଅଗଣା ଆଉ ଉଆସ ପଛପଟ ବେଣ୍ଟପୋଃସା ଘାଟ ଛୁଟି ଆଉ ଜାଗା ମାଡ଼ି ନ ଥିଲେ । ଦିନେ ଉପରେଞ୍ଜି ଏଣେତେଣେ ବୁଲୁଁ ବୁଲୁଁ ବାହାର ପ୍ରସ୍ତ ସଦର କରିବିରକୁ ଯାଇ ଦେଖିଲେ ସିଂହଦାରର ସେହି ଆଠ ହାତ ଉଚ୍ଚ ପିତ୍ତଳ ଗୁବାବସା କାଠ ଛକ ମଧ୍ୟରେ ପଦ୍ମପୁଲକଟା ଯାଉଁଳି କବାଟ ବନ୍ଦ । ଯୋଡ଼ାଏ ଦାଶ ପାଇକ କରେଇ ମେଲର ଗୋଟିଏ କୋଣରେ—ଜଣେ ଆପଣା ବାହୁଟାରେ ମାଣ୍ଡିପରି ମୁଣ୍ଡ ଲଗାଇ ଶୋଇ ପଡ଼ିଛି, ଆଉ ଜଣେ ତା ପାଖରେ ବସି ତୋଳାଉଛି । ପାଟରେ ଗୋଟିଏ ମୋଟା ନିଆଁ ବଡ଼ାଥାରୁ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ଧୂଆଁ ବାହାରୁଛି—ଅଧ ଶଗଡ଼େ ଭଳ ବଡ଼ାପାଉଁଶ ଆଉ ଅଧ ଟୋକେଇ ଏ ଖଣ୍ଡିଆ ପିକା ଗଦା । ଯେଉଁ କରେଇ ଦରେ ଦିନ ବୋଲି ନାହିଁ, ରାତି ବୋଲି ନାହିଁ, ମଣିଷ ଗିଜିଗିଜି କରୁଥିଲେ—ସବୁବେଳେ ଚହଳ ପଡ଼ିଥାଏ, ସେ ଜାଗା ନିରୁଷିଥା । ଦରର କୋଣମାନ ବୁଢ଼ିଆଜୀ

ଜାଲ ଆଉ ଅଳରୁର ଛନ୍ଦ ଗଲାଣି । ଦରେଳିଟା ଅଳଆ—ପାରାଗୁହ ଚମରଟାଲଣ୍ଡି ଧୂଳ ମାଟିରେ ପୂରି ରହିଛି । କଢ଼ିକାଠ ଖଟାଳ ପାଙ୍କରେ ବୁଲ ପାରାନ୍ତାକ କୁଟା କାଠ ଶୁଣିଲ ପତରରେ ବସା ବାନ୍ଧ ଶୁଣିବ ମନରେ ବଣ ବଢ଼ାଉଛନ୍ତି । ଗୁଡ଼ ଏ ପାର ଅଗଣାରେ ବୁଲ ବୁଲ ବକ୍ରବକମ୍ ଶବ୍ଦ କରୁଛନ୍ତି । କାହିଁରୁ ବାଲାଟିକୁ ବାଲାଟି ଚିନ ଖସି ପଡ଼ିଛି; କେଉଁଠି ବା ପୁଲ ଯାଇ ପାଟି ଗଲାଣି, ଖସି ପଡ଼ିବ । ବାହାର ଅଗଣାରେ ଆଣ୍ଟିଏବହଳ ଅଳଆ, ଶୁଣିଲ ପତରଗୁଡ଼ାଏ ପବନରେ କାହିଁ ଉତ୍ତିଆସି ଜମା ହୋଇଛି । କରେଇ ମେଲ ଲଗାଇ ଏକ ପାଖିଆ ଗୋଟାଏ ଲମ୍ବ ପାଞ୍ଜି ଦର । କଡ଼ି କାଠ ଲଗେ ଲଗେ ତିନ ରୂପ ଗୋଟା । ଶୋଲ ଆଲମାରିରେ (ସେ ଆଲମାରିରେ କବାଟ ଲଗି ନାହିଁ) ତାଳପତି ପାଞ୍ଜି ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । କେତେ ପୁରୁଷର ତାଳକର ପାଞ୍ଜି ଧୂଆ ହୋଇଛି । ସେଥରେ ଉଚ୍ଚ ଲଗି ହୁକ୍କା ପାଲଟି ଗଲାଣି । ଧାଇମା ତାକୁ ଅନାଇ ଦେଇ ନିଶ୍ଚାସଟାଏ ପକାଇଲେ । ପାଇକ ଦୁଇ ଜଣକର ଧାଇମା ଉପରେ ନଜର ପଡ଼ିଗଲ ଧାଇଁ ଆସି ଭୁଲୁଁଲଗା ମୁଣ୍ଡରେ ଦୁଇ ଜଣଯାକ ଏକ ସଙ୍ଗରେ ମଜର କଲେ । ଏମାନେ ଜାଗିରଣିଆ । ଦରମାଣିଆ ନୌକରମାନେ ଛୁଟି ପଳେଇଲେଣି ।

ଧାଇମା ଚଞ୍ଚଳ ମୁହଁ ଫେରଇ ଅନ୍ୟ ଆଡ଼କୁ ରାନିଗଲେ । ବୁଲ ବୁଲ ଦେଖିଲେ, ସବୁଆଡ଼େ ଏକା ରହା । ହାତାଶଳ ପରି ବଡ଼ ବଡ଼ ସରଗୁଡ଼ାକ ଛାଡ଼ା ଖୁାଁ—ଖୁାଁ ଗୋଡ଼ାଉଛି । ଦିନ ଦିପଦରେ ମଧ୍ୟ ଏକୁଟିଆ ବୁଲିବାକୁ ଉରମାଡ଼ିବ । ଯହିଁ ଯାଆ—ପୃଥିବୀଯାକ ବୁଲ ପାର —ବାଇଛନ୍ତେଇ—ଚମରଟାଗୁହ ଆଉ ବସାଉଜା ଅଳଆ - ସବୁଯାକ ଯେମନ୍ତ ଏଇଠାରେ ରୁଣ୍ଡ —ଦିନ ରାତି ପାଳିକରି ଚେଁ—ରୁଁ—ବକ୍ରବକମ୍ ଲଗାଇଛନ୍ତି ।

ଉଆସ ଉଚିତରେ ପରିଜନ ପ୍ରସ୍ତରେ ବୁଡ଼ି ଯୁବଣୀ ଟୋକା ଦଶ ବାର ଦୋଢ଼ି ମାଇକନିଆ ଜମା । ଥୋକେ ତିନିପୁରୁଷର ପୋଇଲୀ—ଥୋକେ ଭଲ ଭଲ ଘରର ନିରାଶ୍ରୟା ଅର୍ଥିତା ବୋହୁମିତ୍ର । ଥୋକେ ବନ୍ଧୁ ଲଗାପରା ବନ୍ଧୁର ବନ୍ଧୁ, ତାର ବନ୍ଧୁ ଘରର ତିର୍ଲୀ । ଉତ୍ତରରାୟ ଘରେ କେତେ ପୁରୁଷରୁ ଏହିପରି ବିଧ ଚଳ ଆସୁଛି । କିନ୍ତୁ ମଧ୍ୟରେ କେହି ମହିର ଦରର ବୋହି, ଝିଂର କେହି ଆଶ୍ରା ନ ଥିଲେ ଉଆସ ମଧ୍ୟକୁ ଅସି ଘରଇଥିଅ ପରି ଶୋଭକ ପୋଷାକ ପାଇ ରହିବ । ପରିଜନ ପ୍ରସ୍ତରୁ ଦିନ ରାତି ବଜର ବଜର ଶର ଉଠୁଆସ । ଦୂର ଦୂରନ୍ତର ଅଜଣା ଲୋକେ ମନରେ କରିବେ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ହାଟ ବସିଛି । ପୋଇଲୀ ମହିଲର ବକର ବକର ତାଳବାଇ ବସାର କିରିମିରି ଯେମନ୍ତ ବିଧାକାର ସ୍ଥାନ୍ । ହେଲେ ସାନ୍ତୁଷ୍ଟ ବିଯୋଗ-ଦିନଠାରୁ ପରିଜନମହିଲରେ ଯେମନ୍ତ ମାଛିଟି ମର ଯାଇଛି । ପଡ଼ିବାକୁ ବିଯୋଗ ମଣିମାଙ୍କର ଦୁର୍ଯ୍ୟାଗ—ସରସ୍ଵତୀ ଦେଇକର ଆକୁଳତା ସବୁ ଡିପତ ଯେମନ୍ତ ଏକାବେଳକେ ଉପସ୍ଥିତ—ପାଞ୍ଚ କରିବେ କଣ, ପେଟରେ ଦାନା ପଣିବାକୁ ନାହିଁ—ଶୁଣି ଶୁଣି ଆପଣା ଆପଣା ଟୁର୍ଫଟିମାନର ଦରମନ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି । ଖାଲୋଇରେ ଜାଅନ୍ତା ମାଛ ପରି ଛଟିପଟ ହେଉଛନ୍ତି । ସବୁଅନ୍ତେ କବାଟ ବନ୍ଦ ତୋଟା ଦୁଆର ଅଛି ମଣିମାଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତରୁ ଯିବାକୁ ବି ବାସନ୍ । ଯାଉଛନ୍ତି କୁଆନ୍ତି ? କାହିଁ ବା ଯିବେ ? ଟିକିଏ ଛାଡ଼ିବା ହେବକୁ ବି ଜଗତରେ ଏମାନଙ୍କର ଜାଗା ନାହିଁ । ଦୁଡ଼ାଏ ପିଲାକାଳରୁ ଉଆସରେ ବନ ଥିବା ଯୋଗ୍ୟ ବାହାରେ ଯେ ଗୋଟାଏ ମୁଲକ ଅଛି, ସେମାନଙ୍କ ଅନଶା—ଆଉ ଆଉ ରଜାରଜୁଡ଼ା ପୋଇଲୀ ପରିଜନଙ୍କ ପରି ନୁହନ୍ତି—ସାନ୍ତୁଷ୍ଟ ଉଆସରେ ଉତ୍ତମ ବନ୍ଦୋବସ୍ତୁ ଥିଲା—ପରମ ସୁଖରେ ବାସ କରୁଥିଲେ—ସବୁ ସୁଖ ସରିପଇଛି । ସନ୍ଦାନ୍ତି ବାସି ଦିନ ଧାନ ଭରିଆ ଅସି ସମସ୍ତଙ୍କ କଣ୍ଠିକେ ଧାନ ଜଣ

ଜଣକେ ମାପି ଦେଇ ଯାଉଥିଲା । ପ୍ରତି ଜଣ ତେଲୁ ହଳଦା ଖର୍ବା ବୋଲି ମାସକୁ ମାସ ନଗଦ କିଛି କିଛି ପାଉଥିଲେ—ତିନି ମାସକୁ ତିନି ମାସ ନୂଆ ଲୁଗା ପାଇବାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତୁ । ପରିଜନପ୍ରସ୍ତରେ ଗୋଟିଏ ସାନ ପକ୍କା ମନ୍ଦରରେ ସୀତାରାମ ଠାକୁର ବିଜେ । ପୂଜା ବଡ଼ାଇବାପାଇଁ ଦୁଇଜଣ ନାମ ଖଞ୍ଜା । ପ୍ରତିଦିନ ସଞ୍ଜବେଳେ ଗୋଟିଏ ବୁଡ଼ି ନାମ ମନ୍ଦରରେ ବସି ଦୂଇ ଅଧ୍ୟାୟ ଶାଶବତ ପଡ଼େ । ହେଲେ କେତେଟା ବୁଡ଼ି ବିନା ଆଉ କେହି ଶୁଣିବାକୁ ଯାଏ ନାହିଁ । ପୂର୍ବ ତିନି ପୁରୁଷରୁ ଉତ୍ତରରାୟମାନେ ଧାର୍ମିକ, ସକରିଷ ଥିବାରୁ ଅପବିଷତା ଉଆସ. ମଧ୍ୟକୁ ପଣି ପାରି ନ ଥିଲା । ପରିଜନମାନେ ତ ସବୁଦିନେ ସୁଖରେ ଥାନ୍ତି, ବିଶେଷରେ ନୂଆ ମଣିମା ବିଜେ ଦିନରୁ ସେମାନଙ୍କର ସୁଖ ଯେମନ୍ତ ଆହୁର ବଳ ପଡ଼ିଥିଲା । ମଣିମା ନିଜର ସମସ୍ତ ବିଷଦ୍ୱରେ ଅନନ୍ତୋଯୋଗିମା—ଏମନ୍ତ କି ନିଜର ପାଲଟା ଦେବତା ଟେଟ୍ଟ କିମ୍ବା ଅଳକାରଟା ସାଇତିବାକୁ ନାହିଁ । ହେଲେ ପରିଜନ ମହିଲରେ କାହାର କଣ ଅଭିବ—ସୁଖ ଦୁଃଖ ସମସ୍ତ ବିଷପୁ ପ୍ରତିଦିନ ତନଶି ନ କଲେ ନୁହେଁ । କେତେଥର ତାଙ୍କ ଶାମୁଖ୍ୟରୁ ଶୁଶ୍ରା ଯାଇଛି, ଏତେ ଗୁଡ଼ାଏ ମହାପ୍ରାଣୀ ବେକରେ ବନା, ସେମାନଙ୍କ ସୁଖ ଦୁଃଖ ନ ବୁଝିବା ଅଧର୍ମର କଥା । ଆହୁର ମଧ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଦେଖାଯାଏ, ମଣିମା ଆପଣା ବିଷୟରେ ପିଲ ପରି ହେଲେ ପରିଜନମାନଙ୍କ କଥା ବୁଝାବୁଝି ସମୟରେ ପକ୍କା ସାନ୍ତୁଷ୍ଟା । ଏବେ ପରିଜନମାନଙ୍କ ହାଲ କେହି ବୁଝିବାକୁ ନାହିଁ । ଜଣକେତେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ସାନ ସାନ ତୋଲି ଆପଣା ଆପଣା କୋପଶରେ ବିପାକ ପଡ଼ି ଧାନରୁ କିଛି କିଛି ଛାପ ରଖିଥିଲେ । ନିହାତି ହେଲୁଛିଛା ଆଉ ସମସ୍ତଙ୍କ ହାତରେ କିଛି କିଛି ଟଙ୍କା ଜମା ଥିଲା । ଆଉ ସୁରୁଣା ଧୋରଣା ବେଶ ଖଦିଗୁଡ଼ାକ ସାଇତିବା ପାଇଁ ବି ସମସ୍ତଙ୍କ ଦରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବେତପେଡ଼ି ଉକୁର ଅଛି । ସେଥିରେ ଟାଣିଟୁଣି ତିନି ବର୍ଷ କାଳ ରଖେଇ ନେଲେ

ଏଣ୍ଟିକ ଏକାବେଳକ ଅଚଳ । ସମସ୍ତଙ୍କର ପାଞ୍ଜ ଜାଗା ସିଆଁ ଦଶଗଣୁଳିଆ ଲୁଗା । ଅଧାଅଧ ଦିନ ଉପାସ । ତମ ଧୂଡ଼ିଧୂଡ଼ି - ଛୁଟିର ହାଡ଼ ଗଣିଛେଉଛି-- ମୁଣ୍ଡେ ମୁଣ୍ଡେ ମୁଖୁର ଜଟାଳିଆ ବାଳ ଫର ଫର ଉଡ଼ୁଛି - ଦେହରେ ଖଡ଼ିଗାର ପଡ଼ିଯିବ । ନିହାତି କପାଳ ଘଣ୍ଠିବ ରୁ ମୁଣ୍ଡ ଗୁଞ୍ଜିବାର ଆଉ ଜାଗା ନ ପାଇ ସାନ୍ତକ ଉଆସରେ ପଣିଛନ୍ତି ସତ, ହୋଲ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ଭଲଲୋକ ଦର ବୋହୁତିଅ । ସଙ୍ଗରୁଣ ଆଉ ଆକଟରେ ରହିଥିବା ଯୋଗୁଁ କାହାର ଆଚରଣରେ କାଗ ଲାଗି ପାରିନାହିଁ । ଦିନେ ଓପରଓଳିଆ ବୁଢ଼ୀ ଭଲିଆ କେତେଜଣ ମାଇଜନିଆ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଭଗବତ ଗଦ ଆରରେ ଜମା କରଇ କହିଲେ, “ତୁମ୍ଭେମାନେ ଶୁଣ, ଯାହାଙ୍କ ଅନ୍ତରେ ଆମମନଙ୍କ ଜୀବନ, ସେ ଦରର ଅବସ୍ଥା ଦେଖୁଛ । ଯେ ମଣିମା ଆପଣା ମା ପରି ଦୁଇଓଳ ଆସି ଆମ ଖାଇବା ନ ଖାଇବା ବୁଝୁଥିଲେ ସେ ତ ଅଚେତା ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ଯେବେ ଭଗବତ ଗାନ୍ଧି ଅନାଇବେ, ମଣିମାଙ୍କ ଦାଣ୍ଡରେ ଚଳାଇବେ, ଦିନକେ ଆମର ସବୁ କଷ୍ଟ ମେଣିଯିବ । ନୋହିଲେ ଆସ ସମସ୍ତେ ଏକା ଘରେ ପଡ଼ି ରହିବା—ଏ ବଣରେ କାଳ ଲଗାଇବା ନାହିଁ—ଆପଣା ଆପଣା ବଣକୁ ନରକରେ ପକାଇବା ନାହିଁ—ଉଆସରୁ ଗୋଡ଼ କାଢ଼ିବା ନାହିଁ । ସମସ୍ତେ ମଣିମାଙ୍କ ପାଇଁ ଠାକୁରଙ୍କ ନିକଟରେ ଜଣାଣ କର । ଟିକାଇତ ବାବୁ ଆଉ ଗ୍ରେଟ ବାବୁଙ୍କ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗରେ ମହ୍ନ ବର୍ଷ । ସମସ୍ତେ ଭଗବତ ଗୋସାଇଁଙ୍କ ଗାନ୍ଧିକୁ ଅନାଇ ନିୟମ କର ।” ଗାନ୍ଧିକୁ ଅନାଇ ସମସ୍ତେ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ନିୟମକଲେ । ଏ ଉତ୍ତରେ ସିଠ ଗନ୍ଧାସରଣୀ ତୋଟା ଦୁଆରେ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ କୋଲପ ପକାଇ ଦେଲେ, ବାହାରକୁ କାହାର ଯିବାର ବାସନ୍ଦ ।

ପରିଜନ ପ୍ରସ୍ତର ସାନ୍ତକ ବେହରଣ ଅଗଣାକୁ ଆସିବାର ଗୋଟିଏ ଦୁଆର, ସେ ଦୁଆର ବନ୍ଦ; ଲୋକେ

ଏପାରି ସେପାରି ହେବାକୁ ମନା । ମଣିମାଙ୍କ ଛୁମ୍ବକୁ କେହି ଆସିବାକୁ ନାହିଁ । କବିରଜମାନେ କହିଛନ୍ତି, ଗୋଲମାଳ ହେଲେ ମଣିମାଙ୍କ ପାତ୍ରା ବଡ଼ିଯାଇ ପାରେ । ଆଜି ସଖାଲେ ଧାଇ ମା ମହି ଦୁଆର କବାଟ ଫଟାଇ ପରିଜନ ପ୍ରସ୍ତରକୁ ଗଲେ । ଯିମିତି ତ କ ଉପରେ ନଜର ପଡ଼ିଛି ବୁଡ଼ୀଠୁ ପିଲାଯାଏ ଧାଇଁଲେ—ଧାଇମାଙ୍କୁ ଦେବି ଡକା ପାରୁଛନ୍ତି । କେହି ଗୋଡ଼ ଧରି ଉଡ଼ୁଛି—କେହି କୁଣ୍ଡେଇ ପକାଇ ଜାପଟି ଧରି—ଗୋଟାକେତେ ମାଇକନିଆ ଯୋଡ଼ାନ୍ତିଯାକ ହାତ ଧରି ଉଡ଼ୁଛନ୍ତି । ଦେହରେ ତ ବଳ ନାହିଁ, ଦେ ଦେ କରି ଉକା ପାରିବାରୁ କେତେଟାକୁ ଖାମ ମାରିଗଲଣି । ଦୃଷ୍ଟିଏତାଏ ରଢ଼ି ଛୁଡ଼ି ଛୁଡ଼ି ଗୁଡ଼ାଏ ତଳେ ବସିପଡ଼ି ଧରକର ହେଉଛନ୍ତି । ସାନ୍ତକ ଦିଯୋଗ ଦିନ ଯେପରି ବିକଳ କାନ୍ଦଣା ଉଠିଥିଲା, ଆଜି ପୁଣି ଠିକ୍ ସେହିପରି ଶୁଣିବାରେ ଆସିଲା । ସମସ୍ତେ ତ ମହାଦୁଃଖରେ ପଡ଼ି ମନ ମଧ୍ୟରେ କାନ୍ଦୁଥିଲେ, ଆଜି ଯେମନ୍ତ ଉଛୁଲି ଉଠୁଛି । ଧାଇମା ସେମାନଙ୍କ ଦେଇ, ଦେହର ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ପିରୁଳିଟି ପରି ଟୁଡ଼ା ହୋଇଛନ୍ତି । ଅଣି ଯୋଡ଼ାକରୁ ଲେତକ-ଧାର ବହି ପାଉଛୁ । ଧାଇମାଙ୍କ ଆଖିରେ ଜଳ ଅଗେ ଦେଖା ଯାଉ ନ ଥିଲା । ଏବେ ଦିନେ ଦିନେ କିଛି କଥାରେ ଆଖିରୁ ଲେତକ ବହିପାଏ—ହେଲେ ତାଙ୍କୁ ଡକା ପାର କାନ୍ଦିବାର କେହି କେବେ ଦେଖିନାହିଁ । ଉତ୍ତିକ ଉତ୍ତରେ ଧାଇମାଙ୍କର ଯେମନ୍ତ ତେତାଠୀ ବସିଲା । ରୂପ ଆଉ ତେବେ ଦେଖି ସମସ୍ତଙ୍କର ତଳାତଳର ହାଲ ବୁଝି ପାରିଲେଣି । ପ୍ରତି ଜଣକୁ ଥରେ ଥରେ ଅନାଇ ଗଲେ । ହାତ ଠାରି ଠାରି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ତୁନ ହେବାକୁ କହିଲେ । କେହି କେହି ପରିଜନ ଆପଣା ଆପଣା ଦୁଃଖ ହାଲ କହିବା ସକାଶେ ଧାଇମାଙ୍କ ଆଗକୁ ଆସୁଥିଲେ । ସିଠ ଗନ୍ଧାସରଣୀ ଆଖିତାର ମନା କରି ଦେଲେ, କାହାର କାହାର କାନ୍ଦିରେ ତୁନ ତୁନ କହିଲେ— କିଛି ବୋଲନା ।

-୩୯-

ସାଧୁ ସାହୁ ମହାଜନ

ସରଦ୍ଵଣୀ ଦେଖି ପରିଜନପ୍ରସ୍ତର ବାହୁଡ଼ି ଅସି ଗନ୍ଧାରେ କବାଟଟି ଆଉଜାର ଦେଇ ଦଢ଼ିଏସା ଏ ଗୁମମାରି ବସିଲେ । ସେ ଆପଣା କଷ୍ଟ ଖୁବ୍ ସହିପାରନ୍ତି, ହେଲେ ପରକଷ୍ଟ ତାଙ୍କ ପଣରେ ଅସମ୍ୟ । ତାଙ୍କ ଦୁଦୟୁଠା ଶୁଣି ମାରସ କାଠ ପାଳଟି ଯାଇଥିଲା; ସେଥିଲାଗି ହେଉ ଅବା ସେ କାନ୍ଦିଲେ ପିଲା ଗୁଡ଼ାକ ଅଧେର୍ୟ ହୋଇ ପଡ଼ିବେ, ଏଥପାଇଁ ପୂର୍ବେ ତାଙ୍କ ଆଖିରେ ଜଳ ଦେଖା ନ ଥିଲା । ଆଜି ତୁମି ତାନି ବସିଛୁନ୍ତି, ଦୁଇ ଅଖିରୁ ଧାର ବହି ଯାଉଛୁ । ସରଦ୍ଵଣୀ ଦେଖି ସମସ୍ତକୁ ସାନ୍ତୁନା ଦିଅନ୍ତି, ତାଙ୍କୁ ସାନ୍ତୁନା ଦେଉଛି କିଏ ? ଦଢ଼ିକ ବାଦ ଆପେ ଆପେ ସମ୍ବାଳ ହେଲେ । ହାତ ସିନ୍ଧିକ ଆଡ଼କୁ ରୁହିଁଲେ, ସେଠା ତୁଙ୍କା ପଡ଼ିଛି । ମନ ମଧ୍ୟରେ କଲେ, ଏଥରେ ଯେତେ ଟଙ୍କା ଥିଲା ରୂପ ଛ ଦିନେ କଟକରୁ ପଠାଇ ଦେବାକୁ କହି ନଟ ତ ଦେନିଗଲା, ଆଜିଯାଏ ଦେଲ ନାହିଁ—ଆଉ କଣ ସେ ଦେବ ? ଯେତେଥର ସେ ଟଙ୍କା ସକାଶେ ତାକୁ ଲେଖିଲି, ତାର ସେଇ ଗୋଟାଏ ଉଡ଼ିର—ସାନ୍ତକ ନିଜ ଦେଶ ଶୁଣି ନାହିଁ, ପ୍ରଜାମାନେ ମେଳିକରି ଟଙ୍କା ଦେଉ ନାହାନ୍ତି । ହୁ ରେ ଦଇବ ! ଏ ଘରେ ପୁଣି ଦେଶା ! ଆଉ କଣ ବାକ ଅଛି ଯେ ଦେଶାପାଇଁ ଦୁଃଖ ! ଏଣେ ଦେଖୁଁ ଦେଖୁଁ ଯେ ପରିଜନ ଗୁଡ଼ାକ ମଲେ ଆସି—ଏ ଅଧିମର ଭାଗୀ କିଏ ହେବ ? ତୁଙ୍କା ମୋହପାଇଁ ସମସ୍ତଙ୍କର ଏହି ହାଲ । କି ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧ ଘଟିଲା, ନଟ କଥାରେ କୁଣ୍ଡା ଭୁଲିଗଲି ? ପରିଜନ-ଗୁଡ଼ାକର ରୂପ ଯେମନ୍ତ ତାଙ୍କ ଆଖିର ଛୁଇ ଯାଇଛି—ଆଉ କିଛି ତାଙ୍କ ଦିଶୁନାହିଁ । କେବଳ ଅଧା ଲଙ୍ଗଲା ହାଡ଼ୁଆ ଛବି । ବେଳ ଅଣ୍ଟାଳିଲେ, ପିଟା ସୁନାର ଗୋଟିଏ ମାଳ ଥିଲା, ବାହାର କରି ଖାଇବା ହାତରେ

ଟେକିଧର ଦଣ୍ଡେ ଅନାଇଲେ । ପୁଣି ଆଖିରୁ କେତେ-ଚୋପା ଜଳ ପଡ଼ିଗଲା, ରୂମଣି ଜନ୍ମ ସମସ୍ତରେ ଅପା ବାଧକା ପଡ଼ିଥିଲେ, ବଞ୍ଚିବାର ଠିକଣା ନ ଥିଲା—ମୁଁ ଟିକିଏ ଧେବା କରିଥିଲି, ଅପା ଭଲ ହୋଇ ଆପଣା ବେକରୁ ଏହି ମାଳଟା କାଢ଼ି ବେକରେ ଲଗାଇ ଦେଲେ । ମୁଁ ‘ନାହିଁ’ ‘ନାହିଁ’ କରି ମାଳଟା କାଢ଼ି ଫେରଇ ଦେଉଥିଲି, ଭିଶୋଇ ସାନ୍ତ ପାଇରେ ଛିନ୍ତା ହୋଇ ମୁହୂରି ମୁହୂରି ହସୁଆନ୍ତି, କହିଲେ—“ଏ ସରଦ୍ଵଣୀ ଭଗବଣୀ ଦେବ ନମସ୍ତେ—ନିଅ—ନିଅ, ମାଳଟା ନିନଇ ବେକରେ ଲଗାଅ, ତୁମ ଅସୁନ୍ଦର ବେକଟାକୁ ସୁନ୍ଦର ଦିଶିବ—ମତେ କେହି ଯାରୁ ନାହିଁ, ମତେ ଦେଲେ ଲଗାନ୍ତି ।” ମୁଁ କହିଲି, “ନିଅ ନିଅ ଭିଶୋଇ ସାନ୍ତ, ତପକନ ଉପରେ ଲଗଇ କରେବିକୁ ଯିବି—ସାହେବ ଦେଖି ଖୁସି ହେବେ । ହା ! ଭିଶୋଇ ସାନ୍ତ ! କାହିଁ ସ୍ଵର୍ଗରେ ଅଛ, ମୁଁ ନରକରେ ପଡ଼ି ଯାଏ ହେଉଛି ।” ପୁଣି ତାଙ୍କ ଅଜାଣତରେ ଆଖିରୁ କେତେ ଚୋପା ପାଣି ଗଡ଼ିଲା । ସେହି ହାରଟା ତଳେ ଥୋଇ ଟିକିଏ କାଗଜରେ କଣ ରୂପ ଧାଡ଼ି ଲେଖି ସେହି ସୁନା ମାଳ ଆଉ ଭାଷାଣ୍ଟ ସାଧୁ ସାହୁ ମହାଜନ ପାଖକୁ ପଠାଇ ଦେଲେ ।

ସାଧୁ ସାହୁ ନରିବୁର କିଛି ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟାଏ ଟାଣୁଆ ତେଲି ମହାଜନ । ନଗଦ ଟଙ୍କା ଆଉ ଧାନର କାରବାର । ରୁଳିଶ ପଞ୍ଚାଶ ଖଣ୍ଡ ଗ୍ରାମର ଲୋକ ତାହାର ଖାତକ । ଲୋକେ କହନ୍ତି, ସାଧୁ ସାହୁ ରାତି ଅଧରେ ଲାପେ ଟଙ୍କା ଗଣିଦେବା ଲୋକ । ଦଶଟା ଗାଁରେ ତାହାର ଧାନକୋଠି । ମାଗିବାଷଣି ହଜାର ଭରଣ ଧାନ ମାପି ଦେବା ତା ପଣରେ ବନ୍ଦ କଥା ନୁହେଁ । ସମସ୍ତେ କହନ୍ତି, ସାଧୁ ସାହୁ ମହାଜନର କଳନ୍ତର ପରି କୋହଳ ଆଉ କାହିଁ ଦେଖିବାର ନାହିଁ । ଧାନ ବର୍ଷକୁ ସୋଇ ବନ୍ଦନ୍ତରୁ ବେଶି ନୁହେଁ । ସେପରି ନ ଥିଲା ଖାତକ ଗୋଡ଼ିତଳେ ପଡ଼ିଗଲେ କଳନ୍ତର ବାଡ଼ିଟା

ଧରେଟ ଥାଏ ନାହିଁ । ଖାତକ ଯେତେବେଳେ ଆୟୁ ଚାଳପତ୍ର ଡେଙ୍ଗକେରେ ଗୁଜା ଖଣ୍ଡ ଲେଖିଦେଲେ ଟଙ୍କା ହେଉ, ଧାନ ହେଉ ପାଇଲା । ଗୁଜାରେ ମଣିଷ ସାଷ୍ଟୀ ଥାଏ ନାହିଁ—ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦଶବିରତାଳ ଧର୍ମ ସାଷ୍ଟୀ । ତୁଙ୍କା ହାତରେ କେହି ବାହୁଡ଼େ ନାହିଁ । ସବୁ ଖାତକ ସାଙ୍ଗରେ ହସି ହସି କଥା—ଟାଣ କରି ପଦେ କହିବାର କେହି ଶୁଣି ନାହିଁ । କେହି ଖାତକକୁ ତୁଟି ପଳାଇବାକୁ ଅୟୁଳ କୁଳି ବା ପିଆଦା ପଇଦଳଙ୍କୁ ମନା । ସାଧୁ ସାହୁର ହଜାର ହଜାର ଖାତକ, ହେଲେ କେହି ଖାତକ ନାମରେ ନାଲିସ ହୋଇଛି, ଏ କଥା କେହି ଭରସି ବୋଲି ପାରିବ ନାହିଁ । ଏଣେ କେହି ଖାତକ ଧାନ ବା ଟଙ୍କା ଖାଇ ବୁଡ଼ାଇ ଦେଲା, ଏ ଯାଏ ଶୁଣିବାରେ ଅସି ନାହିଁ । ଏଥର ଦୁଇଗୋଟି କାରଣ ଶୁଣାଯାଏ । ପ୍ରଥମ କାରଣ—ସାଧୁ ସାହୁ ମହାଜନଠାରୁ କଜେ ଖାଇ ବେମାନି କଲେ ବେଶବୁଡ଼ ଯାଏ ଏ କଥାଟାରେ ସାଧାରଣ ଲେକଙ୍କର ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ । ଗୋପାଳପୁର ଶାସନର ରାମ ପଣ୍ଡା ନାତି ବୃତ୍ତଦରକୁ କୋଡ଼ିଏ ଧଙ୍କା କରଇ ଖାଇ ବେମାନି କରିବାରୁ ତା ବଣ ଯାକ ଠାକୁରଣ୍ଟାରେ ମରିଗଲେ । ତେର ବର୍ଷ ଲେଇ କଥା ହେଲେ କଣ ହେଲା, ଆଖିରେ ଦେଖିବାର ଲେକ ଥରୁନ୍ତ ପର ! ଦିଣ୍ଡପୁ କାରଣ— ବୁଢ଼ା ସାନ୍ତ୍ବାଦି ପାହାଙ୍କରୀ ଥିଲେ, ସବୁବେଳେ ଟଙ୍କା ଲେଡ଼ା— ସାନ୍ତ୍ବାଦି ପଠାଇ ଦେଲେ ସାହୁଏ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଟଙ୍କା ଗଣି ଦିଅନ୍ତି । ଏଥକୁ ସାମନ୍ତଙ୍କର ଭାବ କୁପା, ମହାଜନ ଟଙ୍କା କିଏ ଦେଲା କିଏ ନ ଦେଲା ଆପେ ଆପେ ବୁଝୁଥାନ୍ତି— ଅଧିଆ ଖାତକ ଉପରେ ଦିଗବାର ମତ୍ତୁପିଲ ଦେଇ ଟଙ୍କା ଅୟୁଳ କରଇ ଦିଅନ୍ତି । ଏଲାଗୀ ସମସ୍ତଙ୍କ ଚିତ୍ରରେ ଉରଟାଏ ଥାଏ । ସାତଙ୍କ ଦର ଲିଗାଳଗି ଆଗ ପ୍ରମୁକୁ ଗୋଟାଏ ମେଲୁ— ତତ୍ପାତ୍ରୀ ଭଲିଆ ଗୋଟାଏ ଉତ୍ତରର । ସେହିଟା ହେଲା ମହାଜନଙ୍କ ବେରିସା ଦର । ଦଶ ବାରଟା ପାଞ୍ଜିଆ ଅଧବଳଦେ ଲେଖାଏଁ ଚାଳପତ୍ର ପାଞ୍ଜି ପାଖରେ ଥୋଇ କେହି

ଶୁଣା ଅଖା ଖଣ୍ଡକରେ, କେହି ବା ଭୁରୁଁରେ ବସି ସକାଳୁ ସଞ୍ଜପାଏ ଦୁଇଟିଲ ଲେଖନଟାଏ ଧରି ତରୁ ତର କରି ଲେଖିଥାନ୍ତି । କିଛି ଦୁଇରେ ମହାଜନ ନିଜେ ବାଡ଼କୁ ଆଉକି ଭୁରୁଁରେ ବସିଥାନ୍ତି—ମୁଖରେ ସବୁ-ବେଳେ କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣ ଭଜନ । ସାଧୁପାହୁଁ ଦେଇବା ଭଲିଆ ଲୋକ—ଶ୍ୟାମଲବନ୍ଧୀ, ମୁଖଟି ତୌଳ— ଠିଆ ନାକ— ଆଖି ଦିଗ୍ରିଟି କିଛି ବଡ଼ ବଡ଼ - ଟିକିଏ ରଙ୍ଗା ରଙ୍ଗା ଦିଶେ ! ମୁଣ୍ଡରେ ସାନ ତେଲଚିକଣ ପେଣ୍ଟ୍ରାଟିଏ ପଛକୁ ଫୁଲ ପଡ଼ିଥାଏ । ବେଳଟି ଲମ୍ବା—ବେଳ ମହି ଆଗକୁ ଗୋଟାଏ ଗେବ ପରି ବାହାଟିଛି । ଦୁଇ ବାହୁ ବଳିଲ ପରି—କିଛି ଲମ୍ବ । ପ୍ରତି ଗୋଟାକ ଆଉ ଦୁଇ କାନ ଲୋମ ବଳ୍କ ବଳ୍କ । ବାଲବିଶି ବୁଣା ହଳଦିଆ ରଙ୍ଗର ନ ହାଣି ଖଦି ଖଣ୍ଡିଏ ଆଉ ତେଲ ଚଟ୍ ଚଟ୍ ମଳିଆ ଛହାତି ଖଣ୍ଡ ଗାମୁଗୁ— ଏହି ପହରେଣଟା ସବୁ ଦିନେ । ଦୁଇମୟେ ରୂପ ମାସେ ପିନା ଖଦି ଖଣ୍ଡ ନିହାତି ମଳ ଚିକଟା ହୋଇ ଗଲେ ଉନ୍କୁଳ ଦରକୁ ଯାଏ । ହେଲେ ଗାମୁଗୁ କରୁ ହେବ ନାହିଁ— ସେ ଖଣ୍ଡ ଯେ ଗାମୁଗୁ— ପବିତ୍ର ଲୁଗା—ଧୋବ ହୋଇ ଆସିଲେ ଛୁଆଁ ଛୁତ ହୋଇପିବ । ସାହୁଙ୍କର ଦୁଇ ପୁଅ । ବଡ଼ ପୁଅ ଗୋବିନ୍ଦା, ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ ହେଲ ବିଶ୍ଵ ହେଲଣି— ପନ୍ଦର ବର୍ଷର ପାରିଲ ବୋହୁଟି ଘରେ । ସାନ ପୁଅର ବୟସ ବାର — ଗାଁ ରଷ୍ଟକୁରେ ପଡ଼େ । ଏହି ବରଷ ଆସନ୍ତା ମେ ମାଘରେ ତାହାର ବିଶ୍ଵ ହେବାର ପ୍ରସଙ୍ଗ ଚକ୍ରି । ବଡ଼ ପୁଅ ଗୋବିନ୍ଦା ଗାଁ ସ୍କୁଲ ମାଇନର କ୍ଲାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତତ୍ତ୍ଵ । ହେଲେ କଣ ହେଲା, ସାହୁର ଜାଣିବାରେ ସେଇଟା ନିର୍ବୁଦ୍ଧିଆ— କାମ ପାଇଟିରେ ମନ ନାହିଁ, କବୁତର ପୋଷେ, ଗୁଡ଼ାଏ ଗୋବର ଚଢ଼େଇ ପିଞ୍ଜରରେ ପୂରେଇଛି । ପାଇଲ ଦଶହାଣୀ ବାସି ଧୋବ ଲଗା ପିନ୍ଧେ, ଅଙ୍ଗା ଲଗାଏ, ବାସତେଲ ମୁଣ୍ଡରେ ଲଗାଏ, ଜୋତା ମାଡ଼େ । ସାହୁଙ୍କ ଏ ଖୁଦାନ ଭଲ ଲାଗେ ନାହିଁ, ମନମନ୍ତରେ ଖପା ହୁଅନ୍ତି, ସାହୁଆଣୀ ଉରରେ କିଛି

କହି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ପଦେ କଥା କହିଲେ ସାହୁଆଣୀ
ବାଘୁଣୀ ପରି ଗର୍ଜିବେ । ମହିଅଂସ ପୁଅଟି ବାହୁଡ଼ିବା
ଦିନୁ ପୁଅମାନଙ୍କୁ ପଦେ କଥା କହିବ'କୁ ଗେରସ୍ତକୁ
ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ । ପୁଅମାନେ ଯାହା ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତୁ, ଆପେ
ମଧ୍ୟ କିନ୍ତୁ ବୋଲନ୍ତୁ ନାହିଁ । ସାହୁଆଣୀ ଶ୍ରମଣ ବି କିନ୍ତୁ
ଡେଙ୍କୀ—ଦେହ ରଙ୍ଗଟି ସୁନ୍ଦର । ନେତ୍ର—ନାସିକା
ମୁଖଟି ଏମନ୍ତ ଡୌଲ ଯେ, ଦେଖିଲେ ଗୋଟିଏ ଦେଖା
ପ୍ରତିମା ପରି ଜଣାଯାଏ । ଶ୍ରମଣ ଗାଁ ଯାକର ସାହୁଆଣୀ
ମା, ବାପର ମା, ପୁଅର ବି ମା, ଶାଶୁର ମା,
ବୋହୂର ବି ମା । ସମସ୍ତେ ତାଙ୍କୁ ସାହୁଆଣୀ-ମା
ବୋଲି ଡାକନ୍ତି । ସତକୁ ସତ ସେ ଗାଁପାକ ଲୋକଙ୍କୁ
ପୁଅ ହିଂସ ପରି ମଣନ୍ତି । କେହି ବାଧିକ ପଡ଼ିଲେ ତା
ପାଖକୁ ଛ ଥର ଧାର୍ଯ୍ୟ ଯାଉଥିବେ । ଗାଁରେ କିଏ ଖାଇଲୁ
ନ ଖାଇଲୁ ନେଣି କରନ୍ତି । ଗାଁରେ କାହାର ବାହା
ପୁଅଣିରେ ଥିଲ ନ ଥିଲ ଚଳାଇ ନିଅନ୍ତି । ସାହୁଙ୍କ
ଦୁଆରୁ ଅତିଥି ବାହୁଡ଼େ ନାହିଁ । ଦରେ ପଟେ ଚୁଡ଼ା,
ମାଠିଆଏ ଗୁଡ଼—ହାଣ୍ଡିଏ ପଶାଳ ସବୁବେଳେ ଥୁଆ;
କେତେବେଳେ କିଏ ଘୋକିଲ ଶେଷିଲ ପହଞ୍ଚ ଯିବ
ପର । ସେହିପରି ବି ପହଞ୍ଚନ୍ତି । ଗାଁଲୋକେ କହନ୍ତି,
ସାହୁଆଣୀଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପହରା - ସେ ଗୋଡ଼ ଦେବାଦିନୁ
ଗାଁରେ କାହାର ଦୁଃଖ ନାହିଁ । ସାହୁଙ୍କ ଏତେ
ବଢ଼ନ୍ତ ସାହୁଆଣୀଙ୍କ ଧର୍ମବଳରୁ । ସାହୁଆଣ କର
ବି ଶୋଳ ହାତ ଲମ୍ବ ହଳଦିଆ କସ୍ତୁ ବାଳଦିଶି
ବୁଣା ଶାଢ଼ୀ ଖଣ୍ଡ ପହରଣ, ଦୁଇ ହାତରେ ଦୁଇ
ଦୁଇ ଦିଶା ଘରି ଦିଶା ଓଜନ ପିତ୍ତଳ ବାହିବଳା,
ହାତରଣ୍ୟ କହିରୁ କହିଶୀ ଯାଏ ଲଗିଛି । ଆଙ୍ଗନ୍ତିରେ
ଯୋଡ଼ାଏ ରୂପ-ର ପ୍ରାପ ମୁଦି । ବେକରେ ମାଳେ ସୁନା
ଦାନା, ଆଉ ମାଳେ ଗୋଡ଼ିଲଗା ଟଙ୍କାମାଳ । ଦୁଇ
କାନରେ ଦୁଇ ତୋଳା ଓଜନ ପଟା ଗୁଣଶ୍ରୀଆ ସୁନା
କାନଚମ ଟାଣି ଆଣିଲାଣି ।

ବାହୁଦରବେଳେ ଗୋବିନ୍ଦା ଦୁଇ ଗୋଟାଏ
ଗୋଳମାଳ କଲା, ବୋହୁ ହାତରେ କଂକା ରୂପା-

ଗହଣା, ବେକରେ କାନରେ ସୁନାଗହଣା ନ ଲଗା-
ଇଲେ ବାହା ହେବ ନାହିଁ । ମା ବାପ ଆଉ ଗାଁ
ଲୋକେ ତେର ବୁଝାଇଲେ, ଜାତିରେ ନାହିଁ—
ସାତପୁ ରୁଷରୁ କୁଳରେ ନାହିଁ, ସେ କଥାଟା କମିତି
ହେବ କଥାଟା ସାନ୍ତୁକ୍ତ କାନରେ ବାଜିଲ, ଏକା-
ବେଳକେ ହକୁମ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ବୋହୁ ଅଳଙ୍କାରର
ଡାବ ଆସିଲ—ବୋହୁ ସକାଶେ ହଜାରେ ଟଙ୍କାର
ଅଳଙ୍କାର କଟକରୁ ତିଆରି ହେଇ ଆସିବ । ସାଆନ୍ତଙ୍କ
ଆଖି ମେଣ୍ଟନ କରୁଛି କିଏ ? ଶ୍ରମଣ ଉଆସକୁ ଯଇ
ତେର କାନିଲ, ଗଡ଼ିଲ । ମଣିମା ବି ଆଜା କଲେ,
ଏଥରେ କିନ୍ତୁ ଦୋଷ ନାହିଁ । ଦୋଷ ମେଣ୍ଟିବା ପାଇଁ
ପୁଗଲକଶୋର ମନ୍ଦିରରେ ଶବ୍ଦ ଆଠ ମୁଣ୍ଡି ବ୍ରାହ୍ମଣ
ଘୋଜନ ହେଲା । ଜାତିମାନେ ଅଡ଼ିବସିଲେ, ଶାକାନ୍ତ-
ମିଷ୍ଟାନ୍ତ ଦୁଇବେଳା ଖାଇଲେ । ବୋହୂର ଅଳଙ୍କାର
ସବୁ କଟକ ତିଆରି—ସାନ୍ତ ଆପେ ବରତ କରି ବନାଇ
ଅଣିଥିଲେ । ବୋହୂଟି ବି ସୁନ୍ଦର ଦେଖିବାକୁ । ଶ୍ରମଣ
କହିବାରେ, ଗୁଣ ତେର—ଶାଶୁର ସବୁକଥା ମାନେ ।

ସାହୁ ଆଉ ସାହୁଆଣୀ ମଧ୍ୟରେ ଯେପରି ପ୍ରେମ,
ଅଣିନ୍ତି ସାଧାରଣ ଲୋକ ଦରେ ସେପରି ଥିଲୁ
ଦେଖାଯାଏ । ସଖାକୁ ଉଠି ମୁହଁ ଧୋଇଲୁ ପାଣି
ଲୋକାଏ ଥୋଇଦେବା ଠାରୁ ପାଲଟା ଲୁଗାଖଣ୍ଡ
କାଚିବାଯାଏ ସ୍ଵାମୀର ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ଶ୍ରମଣ ଆପେ
କରିବେ । ରୂପର ରୂପରାଣୀ ଅଛନ୍ତି, ହେଲେ ସେ ସବୁ
କାମରେ ହାତ ଦେବେ ନାହିଁ । ସ୍ଵାମୀ ଘୋଜନ କରି
ଉଠିଗଲେ ଯେତେକି ପ୍ରସଦ ଗୁଡ଼ିଥିବେ ତେତିକି ସେବା ।
ସଞ୍ଚାରୀ ରାତ ଛ ଦେଖାଯାଏ ସ୍ଵାମୀ ଗୋଡ଼ରେ ତେଲ
ମର୍ଦନ କରୁଥିବେ । ସ୍ଵାମୀର ଉଛିଷ୍ଟ ବିନା କୌଣସି
ପଦାର୍ଥ ହେଉ ପଛକେ ସାହୁଆଣୀ ଛୁଇଁବେ ନାହିଁ ।
ଏତେ ହେଲେ କଣ ହେଲା, ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ
ନିତି କଲି । ସାହୁଙ୍କର ଗୋଟାଏ ସ୍ଵଭାବ ଅଣି ବୁଜି
ବିଷ ସବୁବେଳେ କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣ କହୁଥିବେ । ଦିନ

ଦୂର ପହର ଗଡ଼ିଗଲଣି, ପାଞ୍ଜିଆମାନେ ପାଞ୍ଜିରେ
ଡୋର ଦେଇ ଯେ ଯାହା ଘରକୁ ଗଲେଣି,
ସାହୁଏ ଆଖି ବୁଜି ବସି କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣ କରୁଛନ୍ତି ।
ଭୁବିରିଆ ଗୁରୁବାଚିଆ ଦୁଇଥର ତାଙ୍କ ଗଲଣି,
ଶେଷରେ ସାହୁଆଣୀ ଘର ଭତ୍ରୁ ଗର୍ଜି ଆସିବେ—
କିନିଟାଟା ଠକରଟା—ଆମେ ଖାଇବ ନାହିଁ, ସ୍ଵରେ
ସମସ୍ତଙ୍କ ଘୋକରେ ମାରିବ । ପାଖକୁ ଆସି ନ ଗର୍ଜିଲେ
ସାହୁଙ୍କର ଚେତା ବସେ ନାହିଁ । ସାହୁଏ ଖପାଟା
ହୋଇ କହନ୍ତି, “ଆଁ ! କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣ ! ତୁମ ତୁମ କହନ୍ତି—
ଗୋବିନ୍ଦାମାଣୀ ବଡ଼ କଳିହୁଡ଼ି ! ବୋଜ ଏହି କଳି ।”

ଚଉଦଶ୍ତରୀଆ ବେଳ—ସାହୁଏ ତାଙ୍କ ବେଉସା
ଘର ପିଣ୍ଡାରେ ବସି ଆଖିବୁଜି କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣ କରୁଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ପନ୍ଥରଟା ଖାତକ ଦେମାନଙ୍କୁ ବେଢ଼ି ବସିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ପଢ଼ିଆଇ ମଦନ ମହାକୃତ ବାଉଁଶ ବାଡ଼ିଟାଏ
ଠୁରୁ ଠୁରୁ କରି ନାହିଁ ନାହିଁ ସାହୁଙ୍କ ପାଖରେ
ପହଞ୍ଚିଲ । ଧାରିମା ଏହି ସୁନା ମାଳ ଆଉ ଭୁଷା
ଦେଇଛନ୍ତି କହି ସାହୁଙ୍କ ହାତକୁ ବଡ଼ାଇ ଦେଲୁ ।
ଭୁବିରିଆ ପଡ଼ିଆଇ ଧାରିମାଙ୍କ ଭାତା ଆଣିଛି ଦେଖି
ସାହୁଏ ଧଡ଼ମଡ଼ ହୋଇ ଛିଡ଼ା ହୋଇଗଲେ—ଭୁଷା
ଆଉ ସୁନା ମାଳଟା ତିନିଥର ମୁଣ୍ଡରେ ଲଗ ରଖିଲେ ।
ସେ ପଡ଼ି ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ, ଜଣିପାଞ୍ଜିଆ ଭୁଷା ପଡ଼ି
ଶୁଣାଇ ଦେଲୁ—ଧାରିମା ଲେଖିଛନ୍ତି, “ସୁନା ମାଲଟା
ରଖି ତିନିଶ ଟଙ୍କା ଆଉ ତିନିଶ ଭରଣ ଧାନ କରଇ
ଦେବ । ଅସନ୍ତା ମକର ମାସରେ ଖଞ୍ଜା ମୌଜାରୁ
ଖଜଣା ଆଉ ଧାନ ଆସିଲେ ମୂଳ କଳନ୍ତର ଶୁଣେ
କର ଦିଆଯିବ ।” ସାହୁଏ ଲାଦି ପକାଇଲା ପରି ହୋଇ
କହିଲେ “କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣ ! ଧାରିମାଙ୍କ ମୋର ଲକ୍ଷଳକ୍ଷ
ମଜ୍ଜର କହିବ । ଏହି ମାଳ ଆଉ ତିନିଶ ଟଙ୍କା ଦେନିଯା
—କମ୍ପାଳ ଅଳଗେ ପଛକେ ଧାନ ମପାଇ ପଠାଇ
ଦେବ । ଧାରିମାଙ୍କ ନହିଁବ, ମୁଁ କଣ ଏଡ଼େ ନିମକ-

ହାରମ ହେଲି ମାଳ ରଖି ଟଙ୍କା ଦେବି, ପୁଣି କଳ-
ନ୍ତର ନେବି ? ଏସବୁ ବିଷୟ କାହାର ? ଯେତେବେଳେ
ଯେତେ ଟଙ୍କା ଲୋଡ଼ା ଠଥନ ପାଉଥିବ । ଅନ୍ତଦାତା
ହାକିମ—ଅବୋଧ ପିଲା, ମୋ ବିଷୟ ସବୁ ଆଉ କେଉଁ
ଦିନ ଲାଗି ?”

ହେ ପାଠୁଆ ନଟବର ଦାସେ ! ବେଳେ ଆସି ମୁଖ
ସାଧୁସାହୁର ବେଶରଟା ଦେଖି ପାଆନ୍ତି !

—୩୭—

ଟିକାଏତ ବାବୁଙ୍କର ମାଇନର ପାସ

ସାମନ୍ତ ପ୍ରତାପ ଉଦ୍‌ଦିତ ମଳ ଉତ୍ତରରୟ ନିଜ ଗଡ଼ରେ
ସେଇଁ ମାଇନର ସ୍କୁଲ ଗୋଟାଏ ବସାଇ ଥିଲେ,
କେବଳ ଟିକାଏତ ବାବୁଙ୍କ ଲାଗି ଆଜିଯାଏ ସେ ସ୍କୁଲଟି
ଚକ୍ରିଲା । ତାଙ୍କ ଦେଖା ଦେଖି ଆଉ ତାଙ୍କ ମନ
ବହୁଲେଇବା ପାଇଁ ନିଜଗଡ଼ନିବାସୀ ଲୋକମାନେ
ଆପଣା ଆପଣା ପିଲଙ୍କୁ ସ୍କୁଲକୁ ପଠାଇଥାନ୍ତି । ମାଝର
ଦରମା ସ୍କୁଲ ଆଉ ଆଉ ଶକ୍ତି ସବୁ ସାନ୍ତକ
ତହରିଲରେ ଶକ୍ତି ପଡ଼େ । ସାନ୍ତକ ବିଦ୍ୟୋଗ ଦିନଠାରୁ
ତାହା ବନ୍ଦ—ବର୍ଣ୍ଣମାନ ମଣିମାଙ୍କ ଖଞ୍ଜା ମୌଜାରୁ
ଅଧେ ଦିଆଯାଏ, ବାକି ଅଧେ ପିଲମାନଙ୍କ ଦରମାରୁ
ଉଠେ । ଦୁଇମାପାଇଁ ତଳେ ଟିକାଏତ ବାବୁ ମାଇନର
ପଶୁଷା ଦେଇଥିଲେ । ସେ ପ୍ରଥମ ଟ୍ରେଣୀର ପାସ
କରିଥିବାର ଜନ୍ମପ୍ରକଟର ସାହେବଙ୍କ ଅପ୍ରସ୍ତୁ
ମାଷ୍ଟରଙ୍କ ନମରେ ତିବେ ଆସିଲା, ମାସକୁ ଦୂର ଟଙ୍କା
କରି ଜଳପାନ ପାଇ କଟକ ବନ୍ଦ ସ୍କୁଲରେ ପଡ଼ିବେ ।
ଶିଠି ପହଞ୍ଚିଲାଗଣି ଗୀ ଯାକରେ ଆନନ୍ଦର ତହରିଟିଗଲା ।
ଥୋକେ ଲୋକ କଥାଟା ବୁଝି—ତେର ଲୋକ କିଛି ନ
ବୁଝି କୁଣ୍ଡିଟାଏ ହୋଇଗଲେ । ଆଜି ପାଞ୍ଜ ବର୍ଷ ଉତ୍ସରେ

ଉଆସରେ ଆନନ୍ଦର ତିହା ଦେଖା ଗଲ—ପରିଜନ ପ୍ରସ୍ତରେ ଶଙ୍ଖକୁଳକୁଳ ଶବ୍ଦ ଉଚ୍ଛ୍ଵଳ ପଡ଼ୁଛି । ଜଳନ୍ତା ନିଆଁରେ ପାଣି ପଡ଼ିଲେ ଗୋଟାଏ ବାମ୍ପେ ବାହାରେ—ଜେଣିମାଙ୍କ ଆଖିରୁ ଝର ଝର କରି ପାଣି ବହି ପଡ଼ିଲ । ମଣିମା ଆରେଣ୍ୟ ଲଭ କରିଅଛନ୍ତି ସତ; ହେଲେ ବିଷୟ ଧାରଣା ମନ ମଧ୍ୟରେ ଏ ଯାଏଁ ଜାତ ହୋଇନାହିଁ; ଭଲ ମନ କିଛି ବୁଝି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ନରୁର ପାଣ ଖବର ଶୁଣି ଢିଏ କାଳ ଗୁମ ମାରି ବସିଲେ—ଦୁଇ ଆଖି କୋଣରେ ଦୁଇ ଟୋପା ପାଣି ଯେମନ୍ତ ତଳ ତଳ ହେଲ । ମଣିମାଙ୍କ ମୁଖର ଏପରି ଘର କେବେ ଦେଖା ନ ଥିଲ ।

ଗୋର ଆନନ୍ଦ ବେଳେ ଭୟକର ବିପଦ ଉପସ୍ଥିତ । ନରୁ ବାବୁ ଧରି ବସିଲେଣି ଇଂରେଜୀ ପଢ଼ିବାକୁ କଟକ ଯିବେ । ଉଆସରେ ଚଢ଼ିକଟାଏ ଯେମନ୍ତ ପଡ଼ିଗଲ । ଜେଣିମା ତ କରି କାରି ଅଙ୍ଗନ—ନାତିକୁ କୁଣ୍ଡାଇ ଧରି କହିଲେ, “କଟକ କଟରେ ନରୁ—ଇଂରେଜ ପାଠ ପଡ଼ିବୁ, ଏଇ ଉଆସରେ ବସି ପଡ଼ି, ଯେତେ ଟଙ୍କା ଲାଗୁ ମୁଁ ଦେବି । କଟକରୁ ଭଲ ଭଲ ମାଷ୍ଟର ଆଣି ଦେବି—ତୁ କଟକ ଯା ନା ?” ନରୁ ବାବୁର ଏକା—ରା—ସେଇ ହଟ । ପାଞ୍ଜିଆ ପଢ଼ିଆଣି ବୁଝାଇଲେ, ସିଂଗନ୍ଧାରିଆଣି ଆଉ ଆଉ ସମସ୍ତେ ବୁଝାଇଲେ । କିଏ ଶୁଣି—ସେଇ ଗୋଟାଏ କଥା—କଟକ ଯିବେ । ଧାଇମା ମଣିମାଙ୍କୁ କିଛି କହି ନାହାନ୍ତି, ସେ ଆପେ ଆପେ କହିଲେ, “ଧାଇମା ! ନରୁ କହୁଛି ତ କଟକ ଯାଉ । ଯ୍ବାଙ୍କ ବଂଶରେ ସେଇ ଗୋଟାଏ ଜିଦ୍, ଯେଉଁଠା ଧରିବେ, କରିବେ । ଏଇପରି ତାଙ୍କର”—କଣ କହିବାକୁ ଯାଇଥିଲେ, ପାଟି ପଟିଲୁ ନାହିଁ । ଧାଇମା କଣ ବୁଝି ରଙ୍ଗକ ଆଉ ଆଡ଼କୁ ଗୁଣିଗଲେ ।

ପାଠଜ୍ୟାକ୍ଷିପ୍ତ ଗଣଶୁର ଶଢ଼ିରହେ ଆସି ଦିନଟା ଏ ଧରି ଦେଇ ଗଲେ । ମେଷ ଶୁଳ୍କ ପଞ୍ଚମୀ ବୁଝବାର

ପୃଷ୍ଠାଯୋଗିମା—ଅମୃତଯୋଗ—ଦୃଷ୍ଟରଣିକୁ ପଣ୍ଡିମ ଯାଏ ଶୁଭ ବାହୁମନୁଷ୍ଟରେ ଯାଏ—ସୁଗଳ କିଶୋର ମନ୍ଦିରରେ ବିଷ୍ଟ ସହସ୍ର ନାମ ପଠି ଓ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପାଦ-ପଦ୍ମରେ ଲକ୍ଷେ ତୁଳସୀ ତଡ଼ାଇବା ସକାଶେ ଦୁଇଜଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବରଣି ହେଲେ—ଧାଇମା ନରୁ ମୁଣ୍ଡରେ ହୁଆଇଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ହାତରେ ବୁଆ ଟୋକି ଦେଲେ । ଉଆସରେ ପ୍ରତିଦିନ ଶଶଆଚ ମୂର୍ତ୍ତି ବ୍ରାହ୍ମଣ ଘେଜନର କରୋବସ୍ତୁ ହେଲ ।

ଧାଇମା ବୁଢ଼ା ଶୁନୁକରଣଙ୍କୁ ଡକାଇଲେ । ଦୁଇ-ଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପରାମଣ୍ଟ ତଳାଲୁ—ନରୁ କଟକ ଯାଇ କେଉଁଠି ରହିବ । ପାଞ୍ଜିଆ କହିଲେ, ଦୁଇଟା ଯାଗା ଅଛି—ହେଲେ, ମାମୁ ବସାରେ ବଢ଼ି ଗୋଲମାଳ, ସେଠାରେ ରହିବାର ସୁବିଧା ହେବ ନାହିଁ । (ପାଞ୍ଜିଆ ସାଫ୍ ପଟ୍ଟାଇ କହିବାକୁ ଭରମିଲେ ନାହିଁ ସତ, ହେଲେ ମାମୁ ବସାରେ ରଖାଇବାକୁ ତାଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଖଟୁ ନାହିଁ ।) ଧାଇମା ପାଞ୍ଜିଆଙ୍କ ମନକଥା ବୁଝିଗଲେ—କହିଲେ, “ତୁମେ ଯେ କଥା କହିଲ, ସେ କଥାଟି ଏକା ସତ, ହେଲେ ମୁଁ କେତୋଟି ଦୋଷ ଦେଖୁଛି । ମଉସା ବସାରେ ରହିଲେ ନଟ ଖର୍ଚ୍ ଦେବନାହିଁ, ଏଣେ ମଉସା ବି ଖର୍ଚ୍ ମାଗିବେ ନାହିଁ । ଯେତେ ହେଲେ ତ ବନ୍ଦୁ, ଖର୍ଚ୍ ନ ନେଇ ତାଙ୍କ ଦରେ ରଖାଇବାଟା ମୁଁ ପସନ୍ଦ କରୁ ନାହିଁ । ଆଉ ଗୋଟାଏ କଥା, ନଟ ଯେପରି ମଣିଷ, ନରୁ ମଉସା ଘରେ ରହିଲେ ଜାଣିଶୁଣି ଅନିଷ୍ଟ କରିବ, ଲୋକରେ ବି ଅସୁର ଦିଶିବ—ଆପଣା ମାନ ମହତକୁ ଜଣି ତ ବାଟ କାଟିବାକୁ ହେବ । କରୁଣା ବାରିକ ତ ସାଙ୍ଗରେ ଯାଉଛି—ଲୋକଟା ଯେପରି ବୁଦ୍ଧିଆ, ସେହିପରି ବିଶ୍ୱାସୀ—ପୁଣି ନରୁକୁ ପ୍ରାଣରୁ ଅଧିକ ମଣେ—ସେପରି ଯେବେ ଦେଖିବ, ମଉସା ବସାକୁ ଉଠିଯିବା କେତେବେଳ ?” ପାଞ୍ଜିଆ ଆଉ କିଛି ନ ବୋଲି ତୁନି ହେଲେ ।

-୩-

ନରୁ ବାବୁଙ୍କ କଟକ ଯାତ୍ରା

ସବାରିରେ ରୂପିଗୋଡ଼ା କାନ୍ଧିଆ ଆପଣ ଲାଗିଛନ୍ତି, ଆଗ ପଛରେ ଦୁଇଟା ପାଇକ, ରୂପିଟା ଭାର—ଡେବିର ହାତରେ ଗୋଟାଏ ପିତ୍ତଳ ତେଲଦାନୀ ଆଉ ମଶଳ, ଖାଇବା ଦାତରେ ଖୁଣ୍ଡ ବାଡ଼ି, ପିଠିରେ ଗୋଟିଏ ସାନ ବୋକରୁ ପକାଇ କରୁଣା ବାଚିକ ଧାର୍ଜିଛି । କାଳେ ବାଟରେ ରୁଢ଼ି ହୋଇ ପଡ଼ିବ, ମଶଳଟି ସକଳ କରି ଧରିଥାଏ । ସଞ୍ଜଫାପ ଲାଗେ ଲାଗେ ସବାରି କଟକ ବାଖରବାଦ ନାଜରଙ୍କ ବସାରେ ଉଡ଼ିଲା, ଆପଣମାନେ ସବାରିଟା ଦୁମ କରି ଥୋଇଦେଇ ଅଞ୍ଚାରୁ ଗାମୁଛୁ କାଡ଼ି ବିଷ ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ନାଜରବାବୁ ମାଲାଖୁଲିଟିଏ ଧରି ବାହାରକୁ ବାହାରୁଥିଲେ । ସଞ୍ଜ ମକାଳ ନାଜର ବାବୁଙ୍କ ହାତରୁ ମାଳା ଝୁଲିଟା ଛାଡ଼ି ନ ଥାଏ । ଦୁଷ୍ଟ ଲୋକ ବୋଲନ୍ତି, ଏକଟା ଲୋକ ପତିଆରା । ନାଜର ବାବୁ ସବାରି କବାଟଟା ଉଡ଼ିଦେଇ ଆସ ବେଳି କହି ନରୁ ବାବୁଙ୍କୁ ଓହ୍ଲାର ନେଲେ । ବାରିକ ସବାରିରୁ ଶେଯଟା କାଢ଼ି ନେଇ ନାଜର ବାବୁଙ୍କ କୋଠଣୀ ମେଲରେ ପାରିଦେଲା । ବାବୁ ସେହି ଶେଯରେ ନରୁ ବାବୁଙ୍କୁ ବସାଇ ଭିତର ପ୍ରସ୍ତକୁ ଗଲେ । ଭିତର ମହି ଅଗଣାରେ ଖଣ୍ଡ ସାନ ସରତଞ୍ଜ ବିଗ୍ରହ ଗୋଟାଏ ବନ୍ଦ ମାଣ୍ଡକୁ ଆଉଛି ନାଜରଣୀ ବସିଥିଲେ । ରେଷେଯୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ରାତିଓଳ ଶନାର ଉପଦେଶ ଶୁଣି ଯାଉଥାଏ । ବାବୁଙ୍କୁ ଦେଖି ସାନ୍ତ୍ରାଣୀ ଟିକିଏ ସଜାଡ଼ ସୁଜଳ ବସି ମୁହଁଟେକ କହିଲେ, “ଏ ପୁଣି କଣ ଗୋଟାଏ ପ୍ରେମ ! ସେଇଲୁଗି ଗାଁରୁ କେହି ଆସିଲେ ମୁଁ ତାକୁ ବସିବାକୁ ଠାଁ ଦିଏ ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କର କଣ ଉଣା ଜଞ୍ଜାଳ !” ନାଜର ବାବୁ କହିଲେ, ‘ତୁମ ପଡ଼, ତୁମ ପଡ଼—ଉଲ ହେଲ—ଉଲ ହେଲ—ଶୁବ୍ର ଉଲ ଅଛି । ଗଡ଼ ଉଆସ ଭିତରୁ ତେର ତେର ପିଠା ଶଜା ଆଉ ଆଉ ଭଲ ଭଲ ଜିନିସ ଆସିବ, ପଲାଟା କେତେ

ଖାଇବ ? ଆଉ ତା ପରିଷ ମାସକୁ ଦଶଟଙ୍କା ଖର୍ଚ କରି ତାଣ ଟଙ୍କା ଲେଖିବା ।” ନାଜରଣୀ କହିଲେ, “ନା ନା, ତୁମେ ତ ବୁଝେ ନାହିଁ, ପଲାଟାକ ପିଛେ ଖରର ତେର, ମାସକୁ ପାଞ୍ଚକୋଡ଼ି ଟଙ୍କାରୁ ପଇସାଏ ଉଣା ନୁହଁ, ତୁମେ ପଇସେ କୁଣ୍ଡିବ ।” ନାଜର କହିଲେ “ମୁଁ କଣ ତା ଗୁଡ଼ିବି, ଆତ୍ମର ବେଶି ଲେଖିବ ।” ମାତ୍ର ମାତ୍ର ଦୁଇଜଣ ହସି ହସି ମୁହଁ ରୂପ୍ରାହ୍ଲି ନେଲେ । ନାଜର ବାବୁ ନରୁ ବାବୁଙ୍କୁ ତାକ ଆଣି ମାତ୍ର ସାଙ୍ଗରେ ଦେଇ କରଇଦେଲେ । ନରୁ ବାବୁ ଭୁଲିରେ ମୁଣ୍ଡ ଲାଗାଇ ଦଣ୍ଡବତଟା କରି ଛାଡ଼ା ହେଉଥାନ୍ତି, ମାତ୍ର ବକ ବକ କରି ମୁହଁକୁ ଅନାଇଛନ୍ତି, ପଦେ ପାଠି ପିଟାଇବାକୁ ନାହିଁ ଅବା କଥା ପଇଟୁଛି କି ନାହିଁ, କିଏ ଜାଣେ ? ମାତ୍ର କି ଆଚରଣ ଦେଖି ନରୁ ବାବୁଙ୍କ ମନକୁ କମିତିକା ଲାଗିଲା । ତୁମ ହୋଇ ମୁଣ୍ଡ ପୋଡ଼ି ଛାଡ଼ା ହୋଇଥାନ୍ତି । ନାଜର ବାବୁ ଚଞ୍ଚଳ ନରୁ ବାବୁଙ୍କ ହାତ ଧରି ବୈଠକଶାନାକୁ ଦେନି ଗଲେ । ବୈଠକଶାନା ଏକପାଖରେ ଗୋଟାଏ ଲମ୍ବ ଗମ୍ଭୀର, ପୁରୁଣା ମରହଙ୍କୀ ତିଆରି, ଦୁଆରଟା ନୁଆଣ, ଡେଙ୍ଗା ମଣିଷ ସଳଖେ ଛାଡ଼ା ହୋଇ ଭିତରକୁ ପଶି ପାରିବ ନାହିଁ, ମୁଣ୍ଡ ନାହିଁ ଯିବାକୁ ହୁଏ । ଉତ୍ତରରେ ହାତପହୁଞ୍ଚା ଉପରକୁ ଗୋଟିଏ ସାନ ଜଳାକବାଟି । ବାହାର ଲୋକ ଘରଭିତରକୁ ଅନାଇ ଦେଲେ ମହତଟା ତ ଗଲା, ଏଥିଲାଗି ଆଗକାଳକା ସିଆଣା ଲୋକେ ଜଳାକବାଟି ଉପରକୁ ରଖିଥିଲେ । ଜଳାକବାଟି ଆଉ ଦୁଆର ବନ କରିଦେଲେ ଦିନବେଳେ ବି ଦରଟା ଥିଲାଇଆ ହୋଇଯାଏ, ପବନ ପଶିବାର ତ ମୁସଲମ ବାଟ ନାହିଁ । ନରୁବାବୁଙ୍କ ଚିଜବସ୍ତୁ ସବୁ ସେହି ଦରେ ରହିଲା । ଗୋଡ଼ ଟଳଟଳିଆ ପୁରୁଣା କ୍ରୂପୋଷ ଖଣ୍ଡ ପଡ଼ିଛି, ସେଥିରେ ବାବୁ ଶୋଇବେ । କରୁଣା ଗୁମ୍ଫୁଟା ଧରି ଦର ଓଳେଇ ପକାଇଲା, କ୍ରୂପୋଷରେ ବିଛଣା ପାରିଦେଲା । କରୁଣାଟା ଶାଳ ନାକ ସିଟକାଉଛି, ଦରଟା ମନକୁ ମାନୁନାହିଁ ଦର ?

ରାତି ଅନୁମାନ ରୁ ଘଡ଼ି ଘଡ଼ି ଯାଇଛୁ—ନାଜର
ବାବୁଙ୍କ ବସାରେ ସମସ୍ତେ ଶିଆ ପିଆ କରି ଶୋଇ-
ଲେଣି । ଆପଟ ଆଉ ପାଇକ ଗୁଡ଼ାକ ଦିନଯାକ ଧାର୍ଯ୍ୟ
ଥକ ପଡ଼ିଥିଲେ, ଦିନବେଳେ ବାଟରେ ମୁଠାୟ
ମୁଠାୟ ଚାନ୍ଦା ଖାଇଛନ୍ତି । ବାଟଚଲ ଥକା ବାଧୁଗଲ,
ଲୁଗୁକାନିଟାମାନ ପାଇ ସମସ୍ତେ ଶୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ ।
ସେମାନଙ୍କ କଥା କେହି ବୁଝିବାକୁ ନାହିଁ ।
ଏତେବେଳେ ନିଦ ଘାଜିଲ, ଘେରର କାନ୍ଦର
ହେଉଛନ୍ତି । କହିବେ କାହାକୁ—ଶୁଭୁଛି ବା କିଏ ?
ମଞ୍ଚସଳିଆ ଲୋକ, ଏଣେ ହାକିମ ଘର, ପାଟି କରିବାକୁ
ଉଠି । ଗଢ଼ିରୁ ଆସିବାରେକେ ଜେମ୍ବା ଗୋଟାଏ
ବଢୁଆରେ ଗୁଡ଼ାଏ ଟଙ୍କା ଆଉ ରେକିକ ପୂରଇ ପେଟ-
ରାରେ ଥୋଇ ଦେଇଥିଲେ । କରୁଣାକୁ ବୁଝାଇ
ଦେଇଥିଲେ, ଦରକାର ପଡ଼ିଲେ ନରୁକୁ ନ ପରୁର
ଶରତ କରିବ । ପେଟର କଞ୍ଚକାଠି ହାତରେ ଥିଲ,
କରୁଣା ସେଥିରୁ ଯୋଡ଼ାଏ ଟଙ୍କା କାଢ଼ି ପାଇକ-
ମନଙ୍କ ହାତରେ ଦେଲା । ବଜାର ବନ୍ଦ ହୋଇନାହିଁ,
ଚାନ୍ଦା ଗୁଡ଼ କଣି ପେଟେ ପେଟେ ଖାଇ ଶୋଇ
ପଡ଼ିଲେ । ମାଛିଆ ଅନ୍ଧାର ଥାଉଁ ଥାଉଁ ଯେବୁଡ଼ାକ
ଉଠି ଗାଁକୁ ପଳାଇ ଗଲେଣି । ପାହାନ୍ତା ବେଳକୁ
ଦେଖାଗଲା — କେହି କୁଆଡ଼ା ନାହିଁ ।

-୩୮-

ମେନକା ଦେଇଙ୍କ ଘରଭଡ଼ା

କଟକରେ ଥୁବାବେଳେ ମେନକା ଦେଇ ମାସକୁ
ଟଙ୍କାଏ ଆଠଅଣା କରି ଘର ବର୍ଷର କିଛି ଟଙ୍କା
ଛଞ୍ଚିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ବୟା ଲଗାଟ ଦର୍ଯ୍ୟ ବଜାରରେ
ପାଞ୍ଚରୁଣ୍ଟ ଜମି, ତା ଉପରେ ଘର ବଖର କାଇ ଘର
ଅଦାଳତ ଡିନୀଜାରିରେ ନିଲୁମ ହେଉଥିବା କଥ ଦିନେ

ଶୁଣିଲେ । ଦୁଇ ଭଉଣି ବସି ବିରୂର କଲେ, ଟଙ୍କା ତି
ହାତରେ ରହିବ ନାହିଁ—କଟକ ସହରରେ ଘର
କେତେ ବଖର କଣି ରଖିଥିଲେ କେତେବେଳେ ହେଲେ
ପିଲମାନଙ୍କ ଜାମକୁ ଆସିବ । ଦାଶରଥ ଦାସେ ତ
ସରକାର ଗୁକରିଆ, ତାଙ୍କ ନାମରେ କିଛି ଭୁଷମେତି
କଣା ଯାଇ ପାଇବନାହିଁ, ମେନକା ଦେଇ ଆପଣା
ନାମରେ ନିଲମରୁ କଣିନେଲେ । ଏତେବେଳେ
ତାଙ୍କର ନିଜର ବଡ଼ ଉପକାରକୁ ଆସିଲ । ବସୁଷ ତ
ଟଳ ଗଲଣି—ଏଣେ ବେମାର ଗୁଡ଼ାକ ଲାଗି ରହିଛି ।
ଏଣିକି ଜାମ ପାଇଟି ତ ଥାଉ, ଗୁଲବୁଲ ହେବାକୁ ବି
କ୍ଷେତ୍ର ହେଲଣି । ସଞ୍ଜବେଳକୁ ଯୋଡ଼ାଏ ପଇସାର
ଆୟ ଗିଲ ପକାଇଲେ ଦେହଟା କିଛି ଚଞ୍ଚଳ ଥାଏ ।
ଆଉ ଗୋଟାଏ କଥ, ଆୟମାନେ ଆୟୁଷ୍ଟା ଗିଲ
ପକାଇଲକଣି ଟିକିଏ ମିଠା ସିଠା ପାଟିରେ ପକାଇବାକୁ
ତାଙ୍କ ମନଟା କେମନ୍ତ ଟକ ଟକ କରେ, ପାନ ଟିକିଏ
କଳରେ ନ ପାକିବଦଳ ନୁହେ । ଭଡ଼ା ଘର ଟଙ୍କାରେ
ସବୁ ଖର୍ଚ୍ଚ ଚଳିଥାଏ । ବଡ଼ପୁଅ ବାନାବରକୁ ସେଥି-
ଲାଗି କିଛି ବୋଲନ୍ତି ନାହିଁ । ତେବେ ବି ବାନାବର
ମାଆଙ୍କର ଆୟ ଶିଆ କଥା ଛ ଥର ବୁଝାବୁଝି କରନ୍ତି ।
ମା ଛ ଦେଖିଲାନ୍ତି ପୁଅଟା ରୁଷ ବାସରେ ଲାଗିଛି,
ନଗଦ ପଇସା କରିବା ହାତରେ ତେତେ ଥାଏ ନାହିଁ,
ତାକୁ ଆଉ କଣ କହିବେ ? ତେତେ ଲୋଡ଼ା ବି ନାହିଁ
—ଶାଇଲ ପିନ୍ଧିଲ ବାଢ଼ିଟାରେ ତ ହରକତ ନାହିଁ ।
ବାନାବରେ ମାଠାରେ ବଡ଼ ଭକ୍ତି । ସଞ୍ଜବେଳେ
କାମଧନ ସାରି ମା ପାଖରେ ଘଡ଼ିଏ ବସେ, ଦେହପା
କଥ ପରିବେ । ବୁଢ଼ୀ ବାଧୁ ପଡ଼ିଲେ ବଡ଼ବାହୁ,
ଜଣି ଦେହପାରେ ହାତ ବୁଲାଇଥାଏ । ଶାଶ୍ଵର କଣ
ଲୋଡ଼ା ତନିଥର ପରିବୁଥାଏ । ଦିନେ ମେନକା ଦେଇ
ଶୁଣିଲେ, ନରପୁର ପ୍ରଜା ପାଟକ ମାନ ମାମଲ ପାଇଁ
କଟକକୁ ଆସି ରହିବା ସକାଣେ ନଟବର ବାବ
ତାଙ୍କ କଟକ ବସାଟା ହାତରେ ରଖିଲେ । ବୁଢ଼ୀ
ତାଙ୍କ ଘରଭଡ଼ା ଆଉ ପାଇଲେ ନାହିଁ ।

-୩୪-

ଶାମ ସାମଲ ଓ ହରିବୋଲ ବାରିକ

ଦିନ ଦିପହର ଗଢ଼ ଗଲୁଣି, ଗାଁଯାକର ଶିଆପିଆ ବେଳ, ଚନ୍ଦନ ପୋଖଣ୍ଡ ତୁଠରେ କେହି ନାହିଁ, ଏକା ହରିବୋଲ ବାରିକେ ପୁଣି ଏ ଜଳରେ ଶ୍ରୀତା ହୋଇ ତେଲଚିକଟା ଛାଣ୍ଡା ଗାମୁଛ ଖଣ୍ଡକରେ ଦେହ ରଗନ୍ଧୁନ୍ଧନ୍ତି । ଯୁକ୍ତର ଏକଟା ହେଲା ଗାଧୁଆ ବେଳ, ସଙ୍ଗାଳୁ ଗାଁ ବୁଲି ଯାଇଥାନ୍ତି, ବାହୁଡ଼ିବାକୁ ମଠ ହୁଏ ।

ଶାମ ସାମଲ ଜନ୍ମ ଅଧରୁ ଅନ୍ଧାୟାଏ ମୋଟା କରିଆଖଣ୍ଡ ଆଖ କରି ଉଡ଼ି ଦେଇଛି, ମୁଣ୍ଡରେ ଖାପିଟାଏ, ଦେହ ଗୋଟାୟାକ କାନୁଆ ଲଟପଟ, ଖାଇବା ହାତରେ ପାଞ୍ଚଶ ଖଣ୍ଡେ, ଜଭରେ ଟକ୍ ଟକ୍ କରି ଟାକର ପୁଟାଇ ପୁଟାଇ ବିଲରୁ ହଳଟା ଧରି ବାହାର ଆସି ତୋଠରେ ହଳଆ କାନ୍ଦରୁ କୁଆଳୀ ଲଙ୍ଗଳ ପଟାଇ ରଖି ଗୋରୁ ଯୋଡ଼ାକୁ ଚରିବାପାଇଁ ଏକପାଶିଆ ଅଡ଼ାଇ ଦେଲା, ମୁହଁରେ ମୋଟା ଗବ ଦାନ୍ତକାଠ ଖଣ୍ଡ କାମୁଦି ଧରିଥିଲା, ଦାନ୍ତ ଘଷି ପକାଇ ଭୁଷ ଭୁଷ ହୋଇ ପଣି ଭତରକୁ ପଶିଗଲା । ବାରିକେ କହିଲେ “ଏ—ହରିବୋଲ, କିରେ ବାପ ସାମଲ—ଦରପୁଅ, ବହୁଡ଼ା ବେଶ ଯେ ଦେଖୁଛି । ଆଜି କକଡ଼ା ଅଧାଅଧ ଗଡ଼ିବାକୁ ବସିଲଣି, ଗାଁଯାକର ହଳ ଲଙ୍ଗଳ ଓଳରେ ଟଙ୍ଗା, ତୋର କଣ ପାଇଟି ଶ୍ରୀନାହିଁ ? ଭାରି ରୂପୀଟା ତରେ ତୋର କେତେ ବାଟି ବିଲ କିରେ ?” ସାମଲା କହିଲା, “ବାତେ, ଯାହା କହିଥିଲେ, ସେଇକଥା ଏକା ଠିକ ହେଲା । ଶପ୍ତା ପାଇ କଣି ପକାଇଥିଲା, ଶପ୍ତାର ଅବସ୍ଥା, କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ ବିକିବାକୁ ତର ସହିଲ ନାହିଁ । ମୁଁ କହୁଥିଲି, ଏ ବରଷଟା ପେଲି ପାଲି ଭଡ଼ନେବି, ଗୋପାର୍ଜିଆଟା କଣ

କରେଇ ଦେଲା, କୁଆଳି କାନ୍ଦ ଛୁକୁଇଁ ତ ଲିଠ କରି ଶୋଇବ ।” ବାରିକେ ବୋଇଲେ, “ଏ—ହରିବୋଲ ! ଏଇଲାଗି ବଳଦ ଗୋରୁ କଣା ବିକାବେଳେ ପଞ୍ଚ ଆତି ବସେ । ତୁ ଅତି ବୁଝାଇବା ପରା—ମୁରବି ଲୋକ ବିଲେଥିବୁ ନାହିଁ, ଫଳ ଘୋର ! ଜାଣୁ ବଳଦ କଣାର ବି ପଦଳ ଅଛି ।”

“ଜାଣ ନ ଜାଣ, ଖାତ୍ରାଶିଙ୍କା ସବୁଠାରୁ ଟାଣ, ମୂଳା ଶିଖ କଣିବୁ ରସି, କାନ୍ଦଥିବୁ ଦିନ୍ଦମୁଳରେ ବସି ?”

“ମୁଣ୍ଡ ଚେପଟା ଲଞ୍ଜଟା ମୋଟା,
ମାହାଳିଆ ଦେଲେ ନ ନେବୁ ସେଠା ।
ଗାଈ ପରୁଡ଼ ବଳଦ ଆଗ,
ଦେଖି କଣିବୁ ପାଇଲେ ବାଗ ।”

କଣ ବୋଇଲା ଜାଣ— ଗାଈ ପଛ ଚେତ୍ତା ହେଲେ ଦୁହାଳୀ ହୁଏ । ଆଗସ୍ତରିଆ ବଳଦ ଟାଣୁଆ ପଡ଼ନ୍ତି ।

ଶ୍ୟାମ ସାମଲ—ମୋ ଗୋସେଇଶିଆଟା ମୂଳଶିଙ୍କା ଥିଲା । ଏକା ସତକୁ ସତ ସେ । ପେମିତିକା ଠାପୁଆ ସିମିତିକା ଅଳମୁଆ । ଏଇ ଯେ କସର ବାଆଁ ଟାକୁ ଦେଖୁଛି, ବଳଦଟାଏ ଏକା । ହଳବେଳେ ସଳଖ କରି ମୁଠଟାକୁ ମାଡ଼ ବସିଥିଲେ ହେଲା—ଲଞ୍ଜ ଛୁକୁ ଦିଶ ତ ନିଆଁ ।

ବାରିକେ—ଏ—ହରିବୋଲ ! କେତେ ଦାମ ପଡ଼ିଲା ରେ ବାପା ?

ସାମଲ—ମୋଟା ବଳଦ ଆଉ ଛୁଟ ପଡ଼ିଲ ଦଶ ଟଙ୍କା । ଦରେ ପଇସାଏ ନ ଥିଲା—ଷାଠିଏ ନଉତି ଧାନ ବିକିବାକୁ ହେଲା । ଦରେ ଖାଇବାକୁ ତେତିକି ଥିଲା, ସବୁ ହେଲା ଖାତ୍ରାଶିଙ୍କ । ବଳଦ ତ କଣା ଗଲା, ହିଁ ଦରେ ଖାଇବାକୁ ନାହିଁ । ସାଉଙ୍କ ନୂଆଗୀ ଖମାରୁ

ଶୁଣିଶ ନଉଛ କରଇ ଆଣି ରଖିଲ । ମତେ ଯେ ଦୋଷ ଦେଲ, ଏଇଲାଗି ବିହୁଡ଼ା ମଠ ।

ବାରିକ - ଏଁ—ହରିବୋଲ ! କଂ୍ଧରେ ବାପା ଏତ ବାଟ ଧାଇଲୁ ? ଠାକୁର ଗାଁ ଖମାରକୁ ଯାଇ ସାନ୍ତ୍ବକ ପାଞ୍ଜିଆକୁ କହିଥୁଲେ ତ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ମାପୁଣି ଧାନ ମାପି ଦେଇଥାନ୍ତା ।

ସାମଳ—ଏ—ବାବେ । ଆପଣ ଯେ ଉଦାରିଆ ପରି କଥା କହୁଛୁ ? ଗାଁରେ କଣ ଥିଲେ ନାହିଁ କି ? ସେ କାଳ ପଖାଳକୁ ବାପ ଖାଇଲାଣି ରେ ବାପା ! ମାଲ କାହିଁ ଯେ କରଇ ଆଣିବୁ ? ହାଣ୍ଟଶାଳ ପରି ପୁଞ୍ଜାଏ ଅମାର ପାଟି ପଡ଼ୁ ଥାଏ—ସାନ୍ତ୍ବକର ଟାଣ ଆଜ୍ଞା—ପ୍ରଜାଯୁଦ୍ଧ ଟୋଟକଇ ଧରି ଗଲେ ତୁଗ୍ରବ ବାହୁଡ଼ିବ ନାହିଁ । ଏବେ ଦେଖ ଯାଇ ସବୁ ହାତଫୁଡ଼—ଲକ୍ଷ୍ମୀ-ଭଣ୍ଟାର—ଶୂନ୍ଗାନ ! କଣ ନା—ସାତପୁରୁଷର ପାଞ୍ଜିଆ ଗୁଡ଼ାକ ଭାରି ଗୈର, ପ୍ରଜା ଗୁଡ଼ାକ ବେମାନ-ଧାନ କରଇ ଖାଇ ବୁଡ଼ାଇ ଦେବେ । ପ୍ରତ୍ୟଷ୍ଠ ଗୋଟା-ଯାକ ମାନୁ ପର, ହୃଦୟ କଲେ—ଉଣଜାମାନେ ପିଲ; ତାଙ୍କ ଟଙ୍କା ଭଲ କରି ସାଇତି ରଖାଯିବ । କଟକରୁ ବିଶ୍ୱାସୀ ପାଞ୍ଜିଆ ଅସିଲେ, ପୁରୁଣା ପାଞ୍ଜିଆ ଆନ୍ଦୋଳ ଯାଅ । ଧାନ ସବୁ କିକା ହେଲ, ଟଙ୍କାସକୁ ଥଳିର ଭାତି, ସବୁ କଟକରେ ଦାଖଲ ! ନୃଆ ଧାନ ବି ଖମାର ଛୁକୁବ ନାହିଁ ଖଳାମୁଣ୍ଡରେ ବିକା—ଟଙ୍କା କଟକରେ ପେଠ ! ଭଲ ବାବେ, ଆମେ ପ୍ରଜା ଗୁଡ଼ାକ ତ କାଉ—ସବୁ କଥାରେ ହେଉଁ ହାଉ ହାଉ—ଗୋଟାଏ ମାରୁଛି ଦାଉ, ଶୁଣିଛି ଆପଣ ଦେଲେ ବେଳେ ହୁଅନ୍ତି ଭାଉ ଭାଉ—ମୁଣ୍ଡିଏ କଣ କରୁଛନ୍ତି ଆଉ ।

ବାରିକ ନିଶ୍ଚୟାପତ୍ର ! ଏ କାଇ କହିଲେ—ଏ—
' ହରିବୋଲ ! ବାପ ଶାମ, ଭୁ ତ କବିଟାଏ ପାଲଟି

ଗଲୁଣି । ତୋ ଟାପର କଥାଟା ସତି ଏହା, ଗୋଟାଏ ଲୁଣି ପୁଣି ଖାଉଛି, ସମସ୍ତେ ଅନାକ ବସିଛୁଁ, ଭୁ ଆଜି ଜ୍ଞାନଟାଏ ଦେଲୁ । ଏଇ ସ୍ମୂର୍ଯ୍ୟନାସାଧୁଣ ଠାକୁରେ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ, ଏଇ ଦେବତା ସାନ୍ତ୍ବି, ଆଜି କତିରୁ ଲାଗିଲି ଜାଣ ।

ସାମଳ—ବାବେ, କଣ କହୁଛି, ଜୋକ ମୁଁ ହରେ ଲୁଣି ଦେଲ ପରି ରହିଲୁଣି, ଅ ମମାନଙ୍କର କି ଆଉ ପିଣ୍ଡରେ ପ୍ରାଣ ଅଛି ? ଲକ୍ଷ ପ୍ରଜାର ନିଶ୍ଚାସ ପଡ଼ୁଛି, ଧର୍ମ ଦେବତା ବି କାଲେଇ ଗଲେଣି । କଥା ପଦେ କହିବାକୁ ବି ଛୁଟି ପଢ଼ି ନାହିଁ । ଉଆସ ପରିଜନ ଗୁଡ଼ାକର ଠିଆ ଉପାସ, ଆମମାନଙ୍କୁ ପରୁରେ କିଏ ? କାର୍ତ୍ତିକ ପହିଲ କିନ୍ତୁ ଟଙ୍କା ପୁଗଳ କିଶେର ମନ୍ଦରରେ ଅସୁଲ ହୁଏ, ସେଥୁରୁ ରୁରିପଣି ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଗନ୍ଧାଘରକୁ ଯାଏ । ସାନ୍ତ୍ବକ ଦିଯୋଗ ଦିନୁ ଠାକୁରେ ପଇସା କପିଟାଏ ଦେଖିଲେଣି ନା ? ଲେଖକ ଆଉ ଠାକୁର ଦେବତା ମାନିବେ କଂ୍ଧା ?

ଶାମ ସାମଳେ ତ କଥାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି, ଆପଣା କଥା ମନରେ ନାହିଁ । ହରିବୋଲ ବାରିକଙ୍କର କଣ, କଥା ପଡ଼ୁଛି ତ ପାଣି ତଣ୍ଟିକରେ ହେଉ ଛୁଡ଼ାହୋଇ କଥାରେ ଲାଗିଥିବେ । ଶାମଙ୍କର ଏବେ ପେଠ ଭାରି ପେ ଡିଲଣି, ଖଲୁସର ବାଟ ଖୋଜୁଛନ୍ତି ! ଗୋଟାଏ ମତଳବ ବାହିଲେ—‘ଆରେ ଗୋପେଇଁଖିଆ । ତର ପାଦାରେ ପଡ଼ିଲେଣି ରେ ! ଖୁବ ପାଟିଟାଏ କରି ଡାକଟାଏ ଦେଲେ—ରହ ରହ ଗୋପେଇଁଖିଆ, ଆଜି ଦଶ ଦାଟରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ହାତରେ ତୁମ ଦିଟାକୁ ଟେକାଦେବ କହି ପାଣି ସଡ଼ ସଡ଼ ବହି ପଡ଼ୁଛି, ପାଞ୍ଜଣ ଖଣ୍ଡ ଧରି ଧାଇଁଲେ । ଗୋପେଇଁଖିଆକୁ ଦେଖିଛି କିଏ, ଏକାବେଳକେ ଭାତଖିଆ ଜାଗାରେ ହାଜର ।

-୪୦-

ଜଏଣ୍ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ମିଶ୍ରର ଜୋନ୍ସ୍ ସାହେବ

ବିଲତ ଫେରନ୍ତା ଅନେକ ଲୋକଙ୍କ ମୁଖରୁ ଶୁଣା-
ଯାଏ, ରଂଳଣ୍ଠର ଶିଷ୍ଟ ସମ୍ବନ୍ଧଶୀପୁ ଲୋକେ
ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଦେବତା । ଆମ୍ବେମାନେ ମଧ୍ୟ ଏ
ପ୍ରକାର ଅନେକ ଦେବଧର୍ମ ୧ ସିବଲିଆନ ଦେଖିବୁ,
ଅନେକଙ୍କର କାହାଣୀ ମଧ୍ୟ ସତରାଚର ଶ୍ରୁତି-
ଗୋଚର ହୋଇଥାଏ । ତେବେ ଭଲ ମନ୍ଦ ସବୁଆଡ଼େ ।
ଲୋକସ୍ଵର୍ଗବାନଭିଜ୍ଞ ଶୀତଳ ଦେଶୀପୁ ଗୋଟିଏ ନବ-
ସ୍ଥବକ କଠିନ ପରିଷାରୁ ଉତ୍ତରୀର୍ଷ ହୋଇ, ଉନ୍ନତିର
ଆଶା ଉରସା ମନ ମଧ୍ୟରେ ପୋଷଣ ପୂର୍ବକ ବିଶାଳ
ବାରିଧି ଅନ୍ତିମ କରି ଜାହାଜରୁ ଅବଶ୍ୟକ ହେଲେ ।
ଭାରତର ଶୁଷ୍କ ଝଞ୍ଜା ବାୟୁରେ ଶଶର ଉତ୍ୟକ୍ତ, ପ୍ରବଳ
ଆଧୁପତ୍ୟ ପ୍ରସବରେ ଚିତ୍ରରୂପରୁ ଉପସ୍ଥିତ । ଠିକ୍ ସେହି
ସମୟରେ ଜୋଠିରେ ଏତଦେଶୀପୁ ନିମ୍ନ ଶ୍ରେଣୀ
ବର୍ତ୍ତି ଖାନସମା ବେହେରକ ସହିତ ସବଦା ସହବାସ,
ନିତ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟୋଜନୟ ଦ୍ରୁବ୍ୟାଦି କ୍ଷୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ
ସେମାନଙ୍କ ସହାୟତା ପ୍ରତ୍ୟୋଜନ, ପୁନଃ ପୁନଃ
ପ୍ରତାରିତ ହେବା ଅସମ୍ଭବ ନୁହେ । ସେହି ଖାନସମା-
ଦଳର ବ୍ୟବହାର ଘୁଞ୍ଚରେ ସାହେବଙ୍କ ତରଳ ମନ
ଢାଳ ହେଉ ଗୋଟାଏ ରୂପ ପାଲଟିଯାଏ । ସେହି
ରୂପଟାର ସହାୟତାରେ ଦ୍ରଢ଼କାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାରତୀୟ
ସଂସାଧାରଣ ଲୋକ ଚରିତ ପରିମାଣ କରି ବସନ୍ତ;
ସେହି ସମୟରେ ଏ ଦେଶୀ ଲୋକମାନଙ୍କ ପ୍ରତି
ସହାୟତାର ବିରଳତା ଦୁଷ୍ଟ ହୁଏ । ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ
ସହିତ ଫାନ୍ଦୁ ବ୍ୟବହାର କରିବା ଉପ୍ରୟୁକ୍ତ ବୋଲି ପ୍ରିର
କରି ବମ୍ବନ୍ତ । ଆମ୍ବେମାନଙ୍କ ଜଏଣ୍ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ଉବଳିତ
ଜୋନ୍ସ୍ ସେହିପରି ଶ୍ରେଣୀର ଜଣେ ଲୋକ ବୋଲି
ଅମଲ୍; ଲୋକେ କନ୍ତୁନାୟି କରିଥାନ୍ତି ।

ଉବଳିତ ଜୋନ୍ସ୍ କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ଜାଏଣ୍
ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ । ବୟସ ଅନୁମାନରେ ଉତ୍ତର ଅଧିକ ତରିଶ
ହେବ । ସାହେବଟି ମୁଫଲସ—ବୋଇଲେ ଅନ୍ତିଆତ୍ମା,
କଡ଼ା ମିଜାଜର ହାକିମ ବୋଲି ଅମଲ ଆଉ ଚପରସି-
ମାନେ ତାଙ୍କ ପାଖରେ ଶଙ୍କି ରହିଥାନ୍ତି । ମଇ ମାସ,
ଦିପହରିଆ ବେଳ, ଭାରି ଗରମ । ସାହେବ କରେଇ
କରୁଛନ୍ତି । ଲୋକ ଗହଳରେ ମିଜାଜ ଆହୁର କିନ୍ତୁ
ଗରମ ହୋଇଗଲ, ହଜୁରରୁ ହୁକୁମ ହେଲ—କୋରପେ
ପଞ୍ଜା ଖେଣ୍ଗେ । ଖୋଦା ବକ୍ସ ଚପରସି ହୁକୁମଟା
ଭଲ କର ତାମିଲ କରିବା ପାଇଁ ଧାଇଁଗଲ, ଗଜା
ବେହେରକୁ ଧକାଟାଏ ମାରି ଆପେ ପଞ୍ଜା ରସି ଧରି
କାମଟା ଶିଖାଇ ବସିଲ । ଦୁଇଥର ବଳରେ ଭିଡ଼
ଦେଇଛି, ପଟ୍ଟକର ରସିଟା ଛାଡ଼ିଗଲ । ସାହେବ ଭାରି
ଗୋସା ହୋଇଗଲେ; ପେନାରୁ ଅନାଈଁ “କିମ୍ବାପ୍ରେ
ରସିଭୁଟା ?” ପେନାର ଚଞ୍ଚଳ କହିପକାଇଲେ ହକୁର !
ରସି ପୁରନା । “ପାହେବ, ନନ୍ଦସନ୍ଧ୍ୟ, ସୌ ହାମ
ଡେକ୍ଟାହେ—ବଟ୍ କିମ୍ବାପ୍ରେ ପୁରନା ?”

ପେନ୍ଡର—ହଜୁର ନଦ୍ୟ ରସି ଦେନା ନାଜରକା
କାମ—ଫି ବରଣମେ ମହିନାମେ ନଦ୍ୟ ହୋତା ହେ—
ସବ ମିଯଳମେ ହୋଗେଯା, ଇହା ବି ହୋଯାଗା ।

ପାହେବ - ବେଳେ ରାତରି ନାଜରକୁ ଚପରସି
ଧାଇଁଲ, କିନ୍ତୁ ନାଜର ବାବୁ ତେବେଳେ କିଳଟର
ସାହେବଙ୍କ କୋଠିରେ ଅଛନ୍ତି । ଚପରସି ଫେର ଅସି
ଶବର ଦେଲ । ଇତ୍ୟବସରରେ ହୃସିଆର ଖୋଦାବକ୍ସ୍
ରସି ଗର୍ଣ୍ଣା ଗର୍ଣ୍ଣି କରି କାନ ଚଳଇ ଦେଲଣି ।
ନାଜର ଉପରେ ସାହେବଙ୍କ ଗେପସା ଦେଖି ପେନାର
ବାବୁ ଟିକିଏ ସଟ୍ଟପଟ୍ଟି ଗଲଣି । ଦୁଇଜଣଙ୍କ ଭତରେ
ବନିବନା ନାହିଁ ସତ, ହେଲ ଜାହିରାର, ଦାଙ୍ଗ
ଗୁକରିଆ, ନାହିଁ ନାମଟା ସାହେବଙ୍କ ପାଖରେ କହିବା
ଭଲ ହେଲ ନାହିଁ । ଅବଶ ସେ ହିଂସାର କହି
ନାହାନ୍ତି, ସାହେବଙ୍କ ରାଗ ଦେଖି ଚଞ୍ଚଳ ସତ କଥା
କହି ପକାଇଲେ ।

ଖୋଦା ବକସ୍ ଘର ରହିମବକସ୍ ନାଜରଖାନାର
ପିଆଦା—ନାନା କାରଣରୁ ନାଜର ବାବୁ ଉପରେ
ଗର । ଘର ପାଶରୁ କରେଇ ହାଲ ଶୁଣି ଘର ରେସିଟାଏ
ହେଲା । ତହିଁଆର ଦିନ କରେଇ ବେଳ ଅଧୟାତ୍ମା
ଆଗରୁ କରେଇକୁ ଆସିଲା । କଳମକଟା ଛୁରିଟାଏ ଧରି
ସାହେବଙ୍କ ମିସଲ ପଣ୍ଡ ରେସିଟା କଣ ସକଳ ସାନିଲ
କରି ଦେଲା । ହଜୁର ଆସି ମିସଲରେ ବସିଛନ୍ତି, ଦୂଇ
ତିନି ଥର ପଣ୍ଡ ଭିଡ଼ା ହେଇଛି କି ନାହିଁ, ପୁନଃବାର
ରସିର ଚତ କାଳିକାର ହାଲ ଉପସ୍ଥିତ । ନାଜରକୁ
ଧରି ଆଣିବା ସକାଶ ପିଆଦା ଧାଇଁଲେ; କିନ୍ତୁ ହେଲେ
ସେ ଆସି ନାହାନ୍ତି । ସକାଳେ କିଲଟର ସାହେବ
କୋଠିକୁ ଟିବାକୁ ମଡ଼େ, ବଳେ କରେଇକୁ ଆସିବା
ବେଳଟା କିଛି ମଠ ହୋଇଯାଏ । ସାହେବ କ୍ୟା ଏତେ
କଥା ତନଟି କରିବାକୁ ଯିବେ, ଠିକ କରି ନେଲେ,
ଏଇଟା ନାଜରର ଗୋଟ୍ଟାକ । ଆପଣା ବାକସ୍ରୁ
ଟଙ୍କାଟାଏ ପେସ୍ତ ର ବାବୁ ଉଚନ୍ଦରକୁ ଫୋପାଡ଼ି ଦେଇ
ତେଜରେ ହୃଦ୍ଦୟ କଲେ, “ଜଳଦି ରସି ଲଗାଓ ।”
ଖୋଦାବକସ୍କୁ ରସି ହାଲ ଜଣା, ସରକାରୀ ଟଙ୍କାରେ
ରସି କଣା ହୋଇ ଆମି ନାଜର ଖାନାରେ ଜମା,
ସବୁଆଡ଼େ ଲଗୁଛି, କେଜାଣି ଏ ମିସଲରେ ଆଜି
ଲଗିଥାନ୍ତା, ଖୋଦାବକସ୍ ଚଟ୍ ଧାଇଁପଇ ପାଞ୍ଚ ମିନିଟ
ମଞ୍ଚରେ ରସି କାମ ଠିକ କରି ଦେଲା—ସାହେବ ତାକୁ
ଟିକିଏ ରୁହଁଦେବାରୁ ଝର୍ନ ମୁଣ୍ଡ ଦୁଆଁଇ ସଲମଟାଏ
କଲା । ନାଜରର ଚପଳତି ଆଉ ଖୋଦାବକସ୍କର
ରୁଲକ ଏକାବେଳକେ ହୁରଇରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଗଲା ।
ଅମଲମାନେ ଅର୍ଥ୍ୟ କଥାର ଅର୍ଥ ବୁଝିଗଲେ ।

ସବୁଦିନେ । ସାହେବ ମଧ୍ୟସଲ ଗସ୍ତରେ ଅଛନ୍ତି, ତାଙ୍କ
ପାଖକୁ ତାକ ପଠାଇବାକୁ ହେବ । ମହାପ୍ରସଂଗାନରେ
ଆଠ ଗୋଟା ଆଳମାର ଲେଡ଼ା, ରୁଚିଜଣ ବଡ଼େଇ
ହାଜର । ଆଳମାର ଦାମ ତ ସରକାରୀ ବନ୍ଦା, କେବଳ
ନାଜର ବାବୁଙ୍କ ରେଷମ ସକାଶେ ତନିଯଷ୍ଟା କାଳ
କଷାକଷି । ଶେଷରେ ବକ୍ଷସିବଜାରର ମଦନ ମହାରଣା
ଟଙ୍କାରେ ପୋଇ ରେଷମ କବୁଲ କରି ବରନା ଟଙ୍କା
ରସିଦ ଦେଇ ରୁଳିଗଲ । ଏ ସବୁ କାମ ଅଞ୍ଜାମ କରି
ବସାକୁ ବାହୁଡ଼ିବାକୁ ରେଜିକାପରି ସଞ୍ଚ । ଜଳଣିଆ
କରି ଭିତର ଅଗଣାରେ ଗୋଟିଏ ମାଞ୍ଚଆ ଉପରେ
ବସିଛନ୍ତି— ନାଜରଣୀ ତଳେ ବସି ପାନଶିଳ
ଘାଙ୍ଗିବାରେ ବ୍ୟସ୍ତ । ଚିମକଳା ଗୁଡ଼ାଖୁ ସାଜ ଆଣିଲୁ,
ଉଳକ ଚିଲମଟା ପୁଙ୍କ ଦେଇ ବାବୁଙ୍କ ହାତକୁ
ବଢ଼ାଇ ଦେଲା । ଆଜିନା କଥେର ରେଜଗାର ଅଳମାର
ଶିଆର ବାବଦ ଦଶ ଟଙ୍କା ନାଜରଣୀ ଏପାଏ
ବକ୍ସରେ ରଖିନାହାନ୍ତି, ଥାକ ହୋଇ ଆଗରେ ଥୁଆ
ଅଛି— ସେହି ଟଙ୍କାରେ ନଜର ପଡ଼ିବାରୁ ଦୁଇଜଣଙ୍କ
ମନରେ ଘର ଆନନ୍ଦ । ଚିମକଳା ତୁହାକୁ ତୁହା
ଚିଲମଟା ବଦଳାଇ ପକାଉଛି । କିଛିଷଣ ଉତ୍ତରେ
ନାଜର ବାବୁ ମାଳଖୁଲିଟା ତଳବ କଲେ, ଏଇଟା
ବାହାରକୁ ବାହାରିବା ପୁଣ ସଙ୍କେତ । ଖୁଲିଟା
କାହାରିର ବାତିଆ ଗୋଟାଏ ଲୁହାକଣ୍ଠରେ ଟଙ୍ଗା
ହୋଇଥାଏ - ବାହାରକୁ ବାହାରିବା ବେଳେ
ହାତରେ ପୂର୍ବାଇ ବାହାରନ୍ତି । ନାଜରଣୀ କହିଲେ,
“ତୁମେ ତ ମନ୍ଦିରକୁ ବାହାରିଲ, ଦିନ ଓଳାଟା
ସଟ ବଟାରେ ଚଳିଗଲ, ରାତି ଓଳାଟା କଣ କରସିବ ?
ଆଗ କଥା ତ ନୁହଁ, ଭଣଜା ବାବୁ ଅଛି, ତାହାର
ରୁକ୍କରଟା ବି ଅଛି, ସେମାନଙ୍କର ଚିନ୍ତା କଣ ଉଣା
ଚିନ୍ତା ?” ନାଜର ବାବୁ କହିଲେ, “ସତ - ସତ,
ଆଜା -- ଆଜା ମୁଁ ଯାଉଛି, ପିଆଦା ପଠାଇ ଜଣେ

-४९-

ଶାଶ୍ଵତ ଆଗମନ

ଆଜି ରହିବାର, କଠେରି ବନ୍ଦ । ହେଲେ କଣ
ହେବ, ନାଜର ବାବୁଙ୍କ ପାତରେ କାମର ଉଡ଼

ରେଣ୍ଟେପ୍ୟୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗୋଟାଇବି, ନୋହିଲେ ରାମ ପାଣ୍ଡେ
ପିଆବା ରତ୍ନ ଓଳଟା ଚଳାଇ ନେବ, କାଳିକା କଥା ତ
ଅଛି ।”

ନାଜରଣୀ କହିଲେ, “ଦେଖ, ବ୍ରାହ୍ମଣଗୁଡ଼ାକୁ ଆଉ
ପାରିବ ନାହିଁ, ତିନି ଓଳ ତିନି ପେଟ ଖାଇବେ,
ତାହା ଉପରେ ରୈରି । ପୁଣି ମାସ ପୂରିଲ କି ନାହିଁ—
ଦିଅ ଦରମା । ଦରମା ଦେବାକୁ ଦଶ ପଦର ଦିନ ମଠ
ହୋଇଗଲୁ ତ ପଳାଇ ଯିବେ । ଦେଖୁ ନାହିଁ, ଦୁଇ
ମାସରୁ ଅଧିକ କେହି ଗୋଟାଏ ରହିବାକୁ ନାହିଁ । ମୁଁ
ବି ସେମାନଙ୍କ ଗୁଣ ଜାଣି ଦରମା ଦିଏ ନାହିଁ ।” ତିଥା
କହିଲୁ “ହଁ—ହଁ, ସତ ସତ, ବ୍ରାହ୍ମଣଗୁଡ଼ାକ ତେର
ଶାନ୍ତି—ଓଳିଲେ ଦି ସେଇ ନୃତ୍ୟକ କାହିଁ ଫୁଲ୍
ଦେବେ । ଆଉ ମୁଁ କଟକରେ ଯେତେ ରେଣ୍ଟେପ୍ୟୁ
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦେଖିଲି, ସବୁଗୁଡ଼ାକ ରୈର, ସେଇଗୁଡ଼ାକ
ତ ଡାକୁ, ମଣିଷ ମାରନ୍ତି । ସେମାନେ ଦରମା ମାରିଲେ
ସାନ୍ତ୍ଵାଣୀ ତାଙ୍କୁ ତଡ଼ି ଦିଅନ୍ତି, ଆଜ୍ଞା କରନ୍ତି—ଲୁହା
ଜାଣି ପାଣିଦିଅନ୍ତି । ଶାଇଲ ପିଇଲ, ଫେର : ରମା
କଣରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ? ନାହିଁ ନାହିଁ ସେମାନଙ୍କୁ ଦରମା
କେବେ ଦେବେ ନାହିଁ ।”

ନାଜରଣୀ—ଯାହା ବୋଲ, ବ୍ରାହ୍ମଣଗୁଡ଼ାକୁ ମୁଁ
ଆଉ ପାରିବ ନ ହିଁ, ସେମାନେ ମତେ ବଡ଼ ନରାଇଣ
କଲେଣି ।

ତିଥା—ରାମ ରାମ—ରାମ ! ହରାଇଣ ବୋଲି
ହରାଇଣ—ସାନ୍ତ୍ଵାଣୀ ତ ସେଇ ହରାଇଣ ସହ ନ ପାରି
କାନ୍ଦ ପକାନ୍ତି—ତାଙ୍କ କାନ୍ଦଣା ଦେଖି ମୋ ପ୍ରାଣକୁ
ବଡ଼ ବାଧେ, ସହ ପାରେ ନାହିଁ, ଘରକୁ ପଳାଇ
ଯାଇ ଦଢ଼ି ଏ ବୟା କାନ୍ଦେ ।

ନାଜରଣୀ—ମୁଁ କହୁଥିଲି, ବୋତକୁ ଆଣିଲେ
ଉଳ ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ ?

ତିଥା—ଖୁବ୍ ଭଲ ହେବ—ଆଜ୍ଞା ହେବ ।
ଆଜିକି ଆଠ ଦିନ ହେଲା ସେଇ କଥାଟା କହିବ
କହିବ ପାଞ୍ଚଲିଣି, ଭୁଲି ଯାଇଥିଲି !

ନାଜରଣୀ—ବୋଉ ଆଉ ମୁଁ ଦୁଇଜଣ ମିଳିମିଶି
ବନ୍ଧବା, କିନ୍ତୁ ହରକତ ହେବ ନାହିଁ । ଆଉ ଖର୍
କେତେ ଛିଶା, ସେ କଥାଟା ବି ବୁଝ । ବୋଉ ସିନା
ମୁଠାଏ ଖାଇବ, ଖଣ୍ଡ ପିନ୍ଧବ, ଦରମା ତ ଦେବାକୁ
ପଡ଼ିବ ନାହିଁ ।

ତିଥା—ମା ବୁଢ଼ୀଟା ଖାଇବେ କଣ ମ ? ମୁଠାଏ
ଖାଇ ଦେଲେ ତ ଗଲ ଗୁରୁତିନ ବାହାରି । ଆଉ ଲୁଗା
କଣ, ଖଣ୍ଡ ଲୁଗା ଦେଲେ ଗୁରି ପାଞ୍ଚ ବରଷ କଥା
ଛିଦ୍ଧିଲା । ଏଣେ ଦରମା ବୁଢ଼ୀଟା ଧର ନା । ମାସକୁ
ମାସ ମୁଠାକୁ ମୁଠା ଟଙ୍କା ରହିପିବ ।

ନାଜରଣୀ—ବୋଉ ମନ ଦେଇ ପାଞ୍ଚ ଚିଜ
ବନ୍ଧବ । ଧୂଅ ସାରିବେ—ଦରବ ବସିବ । ଗୁକର-
ବାକର କଥା ବୋଲ, ଯିମିତି ସିମିତ ଗୁରିଟା ସିର୍ବାସିତ୍ତ
କରିଦେଇ ଦରମାଟା ନେଲେ ତାଙ୍କର ପାଇଟି ଛୁଟିଲା ।

ତିଥା—ମା ଯିମିତିକା ବନ୍ଧବେ, କଟକ ସହରରେ
ଦେଇ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଅଛନ୍ତି, ତାଙ୍କ ଆଗେ ଆଗେ ମୁହଁ
ଦେଇ ପାଇବେ ? ତାଙ୍କ ପରି ପରଷି ଜାଣିବ କିଏ ?
ଉତ୍ତର୍ମିଳି ସେ ରାତ ବାଢ଼ି ବୁଢ଼ୀ—ସେ ଜଣେ, ପୁଣି ତାଙ୍କ
ପାଖକୁ ଆଉ ଜଣେ ?

ନାଜର ବାବୁ ବସି ବୟା ସବୁ କଥା ଶୁଣି
ପାଉଥିଲେ—ଏବେ ମନରେ ଟିକ କରିଦେଲେ,
ହେଉ ତେବେ ଆସନ୍ତୁ । ଆଜି ଭାଇ ନାହିଁ, କାଳି ଲୁଗା
ନାହିଁ, ଖଜଣା ଲୁଗି ଜମିଦାର ପାଇକ ଦୁଆରେ ବସିଛି,
ସବୁ ତ ଚଳାଇବାକୁ ହେଉଛି । ଏ ବି ଲୁଗ ରୈବରେ
କିନ୍ତୁ କିନ୍ତୁ ଚଳାଚଳ କରନ୍ତି । ହେଉ ଆସନ୍ତୁ, ଏକା

ଶରତରେ ଯିବ । ହେଲେ ଶୁଣିବାଟା ନ ଆସୁ, ଅସୁର
ପରି ମଣିଷଟାଏ, ଦିନକେ ଦୁଇ ସେଇ ଠୁକ୍କିବ,
ଛୁକ୍କାଟାରେ ଏ ଖର୍ଚ୍ଚ କିଁଏ ଦେବୁଁ ? ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ
କହିଲେ, “ହେଉ ବୋଉ ଆସନ୍ତୁ, ରାତବ ମାହାଳିଆଟା
କିଁଏ ଆସିବ ?”

ଚିତ୍ତା—ହଁ—ହଁ, ମା ଅବଶ୍ୟ ଆସିବେ । ନାହିଁ,
ନାହିଁ, ରାତ୍ରେ ଘର ସାନ୍ତ ଆସିବେ ନାହିଁ—ପେଠି
ସମ୍ବାଦିବ କିଏ ? ରୈର ଟସ୍ତର ସବୁ ଦେଇ
ପଳାଇବେ । ପାତ୍ରରେ ହନ୍ତୁ ଡେଇଁ ରୂପ ଘଜି
ପକାଇବେ, ଦିଉଡ଼ିବ କିଏ ?

ନାଜରଣୀ—ନାହିଁ ନାହିଁ, ବୋଉ ଆସିଲେ ସେ
ପିଲଟା ଏକୁଟିଆ କିମିତି ଚଲିବ ? ତାକୁ ଘର ରୂପଟା
ରାନ୍ଧିଦେବ କିଏ ?

ଚିତ୍ତା—ହଁ—ହଁ, ସତ—ସତ, ଘଇସାନ୍ତେ
ନ ଆସିବ ? ପିଲାଲକ, ଏକୁଟିଆ ଘର ଉଚିତବେ ।
ଆଉ ସବୁ ବାଡ଼େ, ଘର ରୂପଟା ରାନ୍ଧି ଦେଉଛି କିଏ ?

ନାଜର ବିରୁର କଲେ - ନ ଆଣିଲେ ତ କୁହୁ,
କଣ ସେଠା ବସି ବସି ଖାଇବ ? କିଛି ଗୋଟାଏ
କାମରେ ଲାଗାଇ ଦେବି । ପ୍ରକାଶ କର କହିଲେ,
“ହେଉ ତେବେ ଆସନ୍ତୁ, ଦୁହେଁ ଆସନ୍ତୁ ।”

ଚିତ୍ତା—ପାନ୍ତ, ମୁଁ କହୁଛି, ତଞ୍ଚଳ ଲୋକ ପଠାଉଛନ୍ତି
—ଆଜି ରତବରତ ଧାଉଢ଼ିଆ ଯାଉନ୍ତି ।

ନାଜର ବାବୁ ଟିକିଏ ହସି ତୁନି ହେଲେ । ଆସନ୍ତା
ବୁଧବାରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଅଣିବା ସକାଶେ ଲୋକ ଯିବାର
ପ୍ଲିର ହେଲେ ।

-୪୨-

ମାତା ପୁତ୍ର ଆଗମନ

ବୋଉକୁ ଅଣାଯିବା ପ୍ରସାବର ଚତୁର୍ଥ ଦିନ
ସଞ୍ଜବେଳେ ଶୃଣ୍ଟିଏ ତାଳଭାଟି ରପର ଶଗଡ଼ ଶଣ୍ଡେ
କନା ଆଗ ମୁହଁରେ ପର୍ଦା ପରି ଝଲ୍କିଲ୍ଲି, ନାଜର ବାବୁଙ୍କ
ବାଝରାବାଦ ବସା ଦୁଆର ଆଗରେ ଆସି ଛାଡ଼ି ହେଲେ ।
ନାଜରଖାନାର ଜଣେ ପିଆଦା ଶଗଡ଼ର ଆଗେ ଆଗେ
ରୂପିଆସୁଥିଲୁ, କହିଲୁ “ପିଟା, ଏଇଠି ପିଟା ।” ଶଗଡ଼ା
ଜୁଆନ୍ତିରୁ ବଳଦ ଯୋଡ଼ାକ ପିଟାଇ ନେଇ ଶଗଡ଼ର
ଲଙ୍କି ଦଣ୍ଡାରେ ବାନ୍ଧିଦେଲା—ଶଗଡ଼ ଜୁଆନ୍ତା ଦୁଆର
ତୌକାଠରୁ ଭଢ଼ାଇ ଦେଇ ବଳଦ ପାଖକୁ ରୂପିଗଲା ।
ପିଆଦା ଆଉ ଆଉ ଯେଉଁ ଲୋକମାନେ ଥିଲେ, ବହାରକୁ
ଆଡ଼େଇ ଗଲେ । ଚିତ୍ତା ପାପଟିଏ ଧରି ଆଗେ ଆଗେ
ରୂପିଥାଏ; ନାଜରଣୀ ପଛେ ପଛେ ରୂପିତ୍ତିନ୍ତି, ଶଗଡ଼
ପାଖରେ ପହଞ୍ଚି ପରଦା କନାଂଣ୍ଟ ଭଢ଼ି ଦେଲେ,
ଆ—ବୋ’ଉ—ଆ—କହି ବୁଢ଼ିଟିର ହାତ ଧରି ଧରି
ଶଗଡ଼ ଭିତରୁ ଓହ୍ଲାଇ ନେଲେ । ଚିତ୍ତା ପାପଟି ଧରି
ଆଗେ ଆଗେ ରୂପିଲା । ବାରନାଏ ବାରନାଏ ସମସ୍ତେ
ଭିତରକୁ ଗଲେ । ଆଣୁ କୁରୁ ଲୁଗା ଶଣ୍ଡେ ପିନା,
ମୁଣ୍ଡରେ ଶୃଣ୍ଟିଏ ମଳିଆ ଗାମୁଛୁ ରୁଢ଼ିଆ—ହାତରେ
ରୁଢ଼ିଏ ଲମ୍ବ ବାଉଁଶ ବାଡ଼ି ଶଣ୍ଡେ ଧରି ଗୋଟାଏ
ଡେଙ୍ଗ ଭେଣ୍ଟିଆ ଅନକାରରେ ମିଶି ଶଗଡ଼ ପାଖ କିଛି
ଦୁରରେ ଛାଡ଼ା ହେଉଥିଲା । ମାଜକିନିଆ ପିଲ ଭିତରକୁ
ପଣିଗଲା ବାଦେ ସେହି ଛାଡ଼ା ହୋଇଥିବା ପୁରୁଷଟି
ଧୀରେ ଧୀରେ ଆସି ଅନାରିଆ ଶଗଡ଼ ଭିତରୁ ଅଣ୍ଟାଳ
ଗୋଟାଏ ଟୋକେଇ ବାହାର କଲା । ସେ ଟୋକେଇଟି
କେତେ ରକମ ଜିନିପରେ ପୁଣ୍ୟ । ବାଁ କାନ୍ଦରେ ସେହି
ଟୋକେଇଟା କାନ୍ଦେଇ ଡାହାଣ ହାତରେ ବାଡ଼ିଶଣ୍ଡେ
ଧରି ଘର ଭିତରକୁ ରୂପିଲା । ଭିତରକୁ ବାରନାଏ
ବାରନାଏ ବୁଲି ଯିବାର ବାଟ । ନୂଆ ଲୋକଟିକୁ ତି

ତାହା ଅଜଣା । ବାହାର ଅଗଣାରେ ଦିକ୍ଷି ଦିକ୍ଷିଆ ଅନ୍ନାର—ଶିଥା ଆଲୁଅଟା ଧରି ରୁଳିଗଲଣି । ନୃଆଲୋକଟି ଦୁଆରବନ୍ଧ ତେବେ ସଳଖେ ସଳଖେ ଗୁଲୁଛି । ମନେର ଭାବ ଆନନ୍ଦ, ଏଇଟା ଅପାରର, କେଡ଼େ କୋଠା ଦରଟାଏ । ଏହି କୋଠାରେ ରହିବାକୁ ହେବ । ତଳ ବାଟକୁ ନଜର ନାହିଁ—ଉପରକୁ ଅନାର କୋଠାରେ ଦେଖୁଛି ଆଉ ଗୁଲୁଛି । ଏଣି ଦରର ଶୁଣିପାଖେ ବାରନା, ମହିରେ ଅଗଣା । ସେହି ଅଗଣାଟା ବାରନାଠାରୁ ହାତେ ଗସାର । ଲୋକଟି ଯେମନ୍ତ ଗୋଡ଼ ପକାଇଛୁ—ମୂଳକଟା ତଳଗଛ ପରି ଏକାବେଳେକ ଦୁଲ କରି ପଡ଼ିଗଲ । ୦୩—୦୩—୦୩—ଝଣ—ଝଣ—ଝଣ— ଶଙ୍କ କରି ଟୋକେଇ ଉଚ୍ଚରୁ ଜିନିସଗୁଡ଼ାକ ଅଗଣାଗୋଟା—ଯାକ ବୁଣି ପଡ଼ିଲ । ଲୋକଟିର ତେତେବେଳେ ଅବସ୍ଥା କହିଲେ ନ ସରେ । ତଞ୍ଚଳ ଉଠିବସି ଦୁଇ ଜନ ଅଣୁ ଅଭିଯି ହେଉଛି । ବନ୍ଦୁ ବାସ ଘର—ଯେତେହେଲେ ହାଜିମ ଘର, ନୂଆ ମଣିଷ, ଲାଜରେ—ବେଶି ଭାଗ ଡରରେ ପାଟିକରି କାନ୍ଦି ପାରୁ ନାହିଁ । ହାୟ ହାୟ ମନୁଷ୍ୟର ଜୀବନ କି ଶୋଚମାୟ—ଦୁଃଖ ଗୁଡ଼ାକ ଯେମନ୍ତ ତା ପଛେ ପଛେ ଲାଗି ରହିଛି । ମନ ମଧ୍ୟରେ ଲେତେ ଆଶାଦରଯା ପୋଷିଥିଲା—ନେବେ ଆନନ୍ଦ—ଆଶି ପିଛନ୍ତାରେ ସବୁ କାହିଁ ଗଲ—ପୁଣି ଦାରୁଣ ଦୁଃଖ ଉଦ୍‌ଘାତ । ଦୁଃଖ ଗୁଡ଼ାକ ଯେମନ୍ତ ମନୁଷ୍ୟ ପଛେ ପଛେ ସବୁବେଳେ ଗୋଡ଼ାଇଛନ୍ତି । ଟିକିଏ ବେଳ ପାଇଲେ ବାବ ଶିକାର ଉପରେ ଝାପି ପଡ଼ିଲ ପରି ମାଡ଼ ବସିବ । କର୍ମବାଜୀ କହିବେ, ସେ ଲୋକଟା ବାରନା ବାଟି ବୁଲିଲେ ନାହିଁ କିଣ୍ଠା ? ଏଇଟା କର୍ମପଳ । ହେଲେ, ଆମ୍ବମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ—କୃତକମ୍ ନୁହି ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କର ଶୁଭ୍ରଶୁଭଦାତା ଆଉ ଗୋଟିଏ ହସ୍ତ ସେମାନଙ୍କ ଭାଗ୍ୟ ଅନ୍ତରାଳରେ ନିଯୁତ ବିଦ୍ୟମାନ ଅଛି । ସର୍ବ କଥାରେ ତାହାକୁ ଅତୁଷ୍ଣି ଦୋଲିଯାଏ । ଅର୍ଥ କଣ କି, ଲୋକେ ତାକୁ

ଦେଖି ପାରନ୍ତ ନାହିଁ । ବୁଝନ୍ତ ନଳ ବା ଯୁଧସ୍ଥିର ଜାଣୁ ଜାଣୁ ପଣ ଖେଳ ବନକୁ ଗଲେ । ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ତ ନିଜେ କୌଣସି ଦୋଷ କରି ନାହାନ୍ତି । ଏଥକୁ ଜାଣ, ଏକ ଅଲକ୍ଷ୍ୟ ଦିଧାତା ପୁରୁଷଙ୍କ ପ୍ରେରଣାରେ ଅଲକ୍ଷ୍ୟ ସୂର୍ଯ୍ୟଧର ଏମନ୍ତ ଅନେକ ସୁଖ ଦୁଃଖ ଆସେ, ଯାହା ନିବାରଣ କରିବା ମାନବ ପକ୍ଷରେ ସାଧାରଣ ବିଷୟ ଅଟେ ।

୦୩—୦୩—ଝଣ—ଝଣ— ଶବଦା ଉଚ୍ଚରୁ ଶୁଣିଲ ଚିନ୍ମକଳା । ଆହା ! ଭାଇସାନ୍ତ ପଡ଼ିଗଲେ ପର, କହି ଧାପଟା ଧରି ଧାଇଁଲ । ଆସି ଦେଖିଲ କଣ ନା—ଜିନିସ ଗୁଡ଼ାକ ଅଗଣା ଯାକ ବୁଣିପଡ଼ିଛି—ଲୋକଟାଏ କାଳିଆ ଉଚ୍ଚତାକାଟା ପରି ବସି ଦୁଇ ଆଶ୍ରୁରେ ହାତ ବୁଲଉଛି । ବୁନ୍ଦମଣ୍ଡ ଚିନ୍ମକଳା ଅନାର ଦେଇ କଥାଟା ବୁଝିଗଲ । ମନ ମଧ୍ୟରେ ଶୁବ୍ର ଗୋଟାଏ ହସ ହରେ କହିଲ, ‘ଏଇଟା ଅନ୍ନ ନା କଣ ।’ ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ ଛୁନିଆ ହୋଇଗଲ ପରି ଆକୁଳ ହୋଇ କହିଲ, “ଆହା ! ଆହା ! ଭାଇସାନ୍ତ, କମିତି ପଡ଼ିଗଲ ? ମୁଁ ତ ଆଲୁଅ ଧରି ଧାଇଁଛି—ଟିକିଏ ଥିଲୁ ଧରିଲ ନାହିଁ ।” ଭାଇ ସାନ୍ତକ ହାତ ଧରି ଟୁଟ୍ଟା କରଇ ଦେଲ । ଲକ୍ଷ୍ମୀରେ ଦୁଃଖର ଦେହଯନ୍ତାରେ ଭାଇସାନ୍ତ ଗୋଟା ଝାଲରେ ଗାଧେଇ ଗଲେଣି । ଶିଥା ହାତକୁ ଚଟ ଚଟ ଲାଗିବାରୁ ଦୃଶ୍ୟରେ ହାତଟା କାଢି ନେଇ ଅଗଣାରେ ବୁଣି ପଡ଼ିଥିବା ଜିନିସଗୁଡ଼ାକ ଗୋଟାଇ ବସିଲ । ଦୁଷ୍ଟାଟା ପରିବି ଯାଉଥାଏ, ଜିନିସ ଗୁଡ଼ାକ କଣ । ଏଇଟା ତ ଲୁଗା ପୁଟ୍ଟଳା—ଖଣ୍ଡ ଦୁଇ ଲୁଗା ହେବ । ଏଇଟା ରୁଦ୍ଧିଲ ପୁତ୍ରଆ—କଣ୍ଠ ଦେଖିଲ ଓଜନରେ ଅନାଜ ଦୁଇ ସେଇ ହେବ । ସାନ ପୁତ୍ରଆଟା ବିଶ୍ଵ କି ମୁଗ—ଶିଥି ଶିଥି ଠିକ କରି ପାରିଲ ନାହିଁ । ଓହୋ ! ଏ ସାନପୁଟାଳା ତ ଦୁଇ ମୁଠା ଅନାଜ ସୋଇଷ । ତିଥା ମନ ମଧ୍ୟରେ ଶୁବ୍ର ଗୋଟାଏ ହସି ହସି କହିଲ, “ହୁଁ—ହୁଁ, ଦରକରଣା ସବୁ ଜିନିସଗୁଡ଼ାକ ଧରି ବାହାରି

ଆସିଲେ, କିଛି ପ୍ରତି ଅସି ନାହାନ୍ତି । ଗଡ଼ି ଗଡ଼ି ଯାଇ ପାଞ୍ଚଥାତ ଦୁରରେ ନୋଟାଟା ପଡ଼ିଥିଲା—ତିବା ଉଠାଇ ଦେଖିଲା, ସେଥିରେ ଝୁଣ୍ଟାର ଗୋଟାଏ ଗେବ ବସିଛି । ତିବା ଠିକ୍ କର ନେଲା, ଏଇଟା କଣ ବୁଝିବା ଉପାୟ ? ପକ୍କା ଭୁଲ୍‌କେ ପଡ଼ି ଭାଙ୍ଗା ଗୋଟାଏ ଟୋଲ ହେଉ ଗଲାଶି । ଏଇଟା କଣ ? ତୋରଣ ପିଆ କଂସା ହେବ—ହାତକୁ ପଢ଼ର ପରି ଲାଗୁଛି—କଂସା କଣ ଏହି ପାଚଳ, ଏହି ରିଣ୍ଟାସ ହୁଏ ? ମନ୍ତର ଯା ! ଏ ଶଣ୍ଟ ଯେ ପକାରେ ଗୁର ରୂପିଲା ହୋଇ ପାଠି ଗଲାଶି ! ହେ ତପ୍ତକଲେ ! ଟିକି ଏ ତୁନି ହୁଅ, ଭାଇ ସାନ୍ତେ ଦେବ ଯନ୍ତ୍ରାରେ ଅହୁର, ତହିଁତପରେ ସବସ୍ଵନାଶର ସମାଦ ଶୁଣାଇଲେ ତଙ୍କର ଦଶା କଣ ଉଠିବ ? ତିବକଳା ଜିନିସଗୁଡ଼ାକ ପାରିଆରେ ପୂରଇ ଅପଟା ଧରି ଆଗେ ଆଗେ ରୂପିଲା, ଭାଇ ସାନ୍ତ ପଢେ ପଢେ ରୂପିଲାନ୍ତି । ବାହାରରେ ଯେ ଏହେ କାଣ୍ଟ, ମା ଝିଅଙ୍ଗୁ କିଛି କଣା ପଡ଼ିନାହିଁ, କନାରଟାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । ହିଅ ଭିତର ଅଗଣା ମଟିର ଖୁମୁଟି ମରି ଛାଡ଼ା ହୋଇ ହେ—ଭୋ ଡକା ପାରିଛନ୍ତି । ଦ୍ୱାରା ବିକ୍ଷେତ ଉତ୍ସରେ ମିଳନ ସମୟରେ ହୃଦୟରେ କେମନ୍ତ ଗୋଟାଏ ଆନନ୍ଦ ଉଛୁଳି ଉଠି— ବିକ୍ଷେତ ଅନଳରେ ମିଳନ ଜଳପାତ ଯେଗେ ହୃଦୟରୁ ଯେଉଁ ଗୋଟାଏ ବାସ୍ତବାହାରେ, ସେଇଟା ଜଳରୁଟେ ପରିଣତ ହୋଇ ନେବେ ଯୁଗଳ ମାର୍ଗରେ ଅଣ୍ଟୁ ରୂପରେ ବହିପଡ଼େ । ବୋଉ ତ ହିଙ୍କୁ କୁଣ୍ଡାଳ ପକାଇ ତୁହାକୁ ତୁହା ବାହୁନି ଯାଉଛନ୍ତି । ଆରେ ମୋ ବିଷ୍ଟ ରେ ! ତୋ ରୂପମୁଖ ନ ଦେଖି ମୁଁ ଅନ୍ତରୀ ହୋଇ ଯଇଥିଲି— ଆରେ ମୋ କଳାମାଣିରେ ତନ୍ଦୁ ବଦନ—ଆନ୍ତର ଅଳୁଆ—ଦୁଶ୍ମପଙ୍ଗାଳି— ଏହିପରି ତେର ତେର ବିଶେଷଣ ଦେଇ ତେର ବେଳଯାଏଁ ବାହୁନିଲେ । ପାଠକ ମହାଶୟ ଅନୁମାନରେ ବୁଝି ଯାଉଛନ୍ତି. ସବୁ-ଗୁଡ଼ାକ ଲେଖିବାର ଦରକାର ନାହିଁ । ଗୋଟାଏ କଥା ଏତେବିନ ଉତ୍ସରେ କଣା ପଡ଼ିଲା । ନାଜର ବୁଝିଣୀଙ୍କ

ନାମ ବିଷ୍ଟୀ କଣ କି ବୋଉ ସିନା ଗେହୁରେ ବିଷ୍ଟୀ ବୋଲି ଡାକିନ୍ତି, ସନ୍ନାନଦ୍ୱାର ଜଣା ପଡ଼ିଲା, ଅସନ୍ତ ନାମ ହେଉଛି ବିଶିଶ । ଆମେମାନେ ଏତେ ଦିନଯ ଏଁ ନାଜରଣୀ - ସାଆନ୍ତାଣୀ ବାରମ୍ବର ଲେଖି ପାଠକ ମହାଶୟକୁ ବିରକ୍ତ କରିଅଛୁଁ—ଜଣା ନ ଥିଲା, କଣ କରିବୁ ? ଏହେ ଦର ସାନ୍ତାଣୀ ନାମ କଣ ଦାଣ୍ଡରେ ପଡ଼ିଛି ଯେ ଲେଖି ପକାଇଲେ ହେଲା ? ଏହି ଯେ ବୋଉଙ୍କ ଶୁଭ୍ରଗମନ ଲେଖକ ପଷରେ ଗୋଟିଏ ସୌଭାଗ୍ୟର ବିଷୟ ଅଟେ ।

ବୋଉଙ୍କ ଗୋଡ଼ଧୂଆ ନିମନ୍ତେ ତିବକଳା ଲେଟାଏ ଜଳ ଧରି ଛାଡ଼ା ହୋଇଛି । ମା ଝିଅ ତ କ ଦିବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । ତିବକଳା ମନମଧ୍ୟରେ ଭାରି ଦିକଦାତ ହେଲାଶି । ମାରନିଆ ଗୁଡ଼ାକ କଣ ରାତ୍ୟକ ଛାଡ଼ା ହୋଇ କାନ୍ଦୁଥିବ । କହିଲା, “ଆସନ୍ତୁ ଆମନ୍ତୁ, ବୋଉ ସାନ୍ତାଣୀ ! ଦିନଯାକ ଶଗଡ଼ରେ ବସି ବସି ଶ୍ରାଅଙ୍ଗକୁ ବାଧୁଥିବ । ଆସନ୍ତୁ, ପଦ ପଶାଳ କରନ୍ତୁ” କହି ହାତ ଧରି କିନ୍ତୁ ନେଇ ନଳାନୁହିଁ ପାଖରେ ବସାଇ ଦେଲା, ପାଣି ଢାଳି ଗୋଡ଼ ଧୋଇ ଦେଲା—ଅବତ୍ରା ଶାବଡ଼ା ଗୋଡ଼ ତଳିଟା ହାତକୁ ଖୁଅପରି ବାଲିବାରୁ ନାକଟା କିମିତିକା ସଟ୍କୁଆଏ । ବୋଉ ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କ ଉତ୍ସରେ ଭାଇ ସାନ୍ତ ଉତ୍ସିତ—ତିବା ଥରେ ତାଙ୍କ ପଦରେ ହାତ ବୁଲାଇ ନାକପୁଡ଼ା ଯୋଡ଼ାଇ ପୁଲାଇ ଦେଲା । ହାତଟା କାଢିନେଇ ପାଦରେ ପାହ ତାକୁଆଏ । ଦେଖିଲା, ଗୋଡ଼ ପାପୁଳିଟା ଭାରି ତତ୍ତ୍ଵା ବୁବେଇ ଦତ୍ତା ପରି ଶିରଗୁଡ଼ାକ ଛାଡ଼ା ହୋଇଛି, ଆଜଳି ଗୁଡ଼ାକ ଫାଙ୍ଗୁଲା ଫାଙ୍ଗୁଲା । ଅଗୁଡ଼ାକ ତେପଟା ତେପଟା, କେଉଁ କାଳରୁ ନହୁରୁଣି ଛୁଲୁଁ ନାହିଁ— ଅଗୁଡ଼ାକ ଦା ଦାଡ଼ ପରି; ଗୋଇଠି ଫାଟରେ ଆଜୁକ ପଣିଯିବ ।

ପଦ ଧୌତ ହେଲା ଉତ୍ସରେ ମା ଝିଅ ପୁଅ ଏକ ଜାଗାରେ ବସି ଜଳିନିଆ ସାରିଲେ । ତିବା ସବୁ ଜନିସ

ଠେକଣା କରି ବିଢ଼ିର ଦେଉଥାଏ । ବୋଇ ପରିଚିଲେ, “ହୋଇ ରେ ମା ବିସି, ଏ ହିଅଟି କିଏ ?” ବିଶାଖା ଦେଇ କହିଲେ, “ମୋ ପୋଇଲୁ ।” ତା ଶୁଣି ମନ ମଧ୍ୟରେ ଭାବ ଖପା—ହଁ, ତୋ ଉତ୍ତର ପୁରୁଷ ତେର ଗେଇଲୁ ରଖିଥିଲେ ! କଣ କରିବ — ପେଟପାଇଁ ପିଠି ସହେ, ତୁମ ହେଲୁ । ବୋଇ ସାନ୍ତ୍ବାଣୀ ତେର ବେଳଯାଏ ତିପାକୁ ଅନାଇ ରହିଲେ । ଏଁ—ମୋ ବିଜ୍ଞାର ପୋଇଲୁ ଏଡ଼େ ମୁଖ୍ୟା ? ତା ଦେହରେ ଏତେ ଅଳକାର ? ସତେ ! ସେ ରାଣୀ ହୋଇ ଗଲାଣି ।

—————

-୪ -

ନରୁବାବୁର ଅସୁବିଧା

ନରୁବାବୁ କଟକ ପହଞ୍ଚବା ଦିନଠାରୁ ଯାବନ ଅସୁବିଧା ଘୋଗ କରୁଅଛନ୍ତି । ପ୍ରଥମ ପୁଣି ବିଶେଷ ଅସୁବିଧା ଆହାର ବିଷ୍ୱରେ । ପ୍ରଥମଦିନ ଘୋଜନ କରିବାକୁ ଯାଇ ନିତାନ୍ତ ଅକୁଳ ହୋଇ ଢିଲେ । ରାତି ପହରର ଦରିକ ନାଜର ବାବୁଙ୍କ ରୋଷେଯା ବ୍ରାତ୍ରିନ ଭିତର ପ୍ରସ୍ତଳ ଡାକ ଦେନିଗଲ । ଖଣ୍ଡିଏ କମଳାସନ ପର—ଆଗରେ ଗୋଟିଏ ପିଚଳ ପାତ୍ରରୁଗରେ ଆଲୁଆଟାଏ ମିଞ୍ଜି ମିଞ୍ଜି ହୋଇ ଜକ୍କିଛି । ‘ଆସିବା ହେଉ ବୋଲି’ କେହି ବୋଲିବାକୁ ନାହିଁ । ଶ୍ରୀତା ହୋଇ ପ୍ଲାନ ଆସନ ଆଉ ଆଲୁଆ ଦେଖୁଛନ୍ତି । ମନଟା କମିତିକା ହୋଇଗଲ । କେହି ଭଲକରି ଅନାଇଥିଲେ ତାଙ୍କ ମୁଖ କେମନ୍ତ ଶୁଣି ଯାଇଛି ଦେଖିଥାନ୍ତା । ରୋଷେଯା ଅନ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଆଉ ଅବଶ୍ୟକାରେ ଜଳ ଥେଇ ଦେଇ—“ଆସିବା ହେଉ, ଠାରେ ବିଜେ ହେଉ,” କହି ରୂପିଗଲ । ଯନ୍ତ୍ର-ରୂପିତ ପରି ନରୁ ବାବୁ ଯାଇ ଆସନରେ ବସିଲେ । ତାଙ୍କ ପଷରେ

ଆଜି ଏଇଟା ନିତାନ୍ତ ଅଭିନବ ଏବେ ଅସୁବିଧକ ଦୃଶ୍ୟ । ଗୋଟାଏ ସୁନ୍ଦର ରୂପା ଥାନରେ ମନ୍ଦି ପୁଲ ପରି ଧଳା ଅନ୍ତ—ସୁନ୍ଦରରୁପେ ଅତି ଯହରେ ବଢ଼ା—ତା ଉପରେ ରୂପା ଗିନା ରୁ ଗୁଅସିଅ—ଆଠଦଶଟା ରୂପା ଗିନାରେ ନାନା ପ୍ରକାର ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବଢ଼ା ନାହିଁ । ଶୁଳ୍କବସନା ସୁଗଠନା ଦୁଇଜଣ ନାମା ଅଗରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ନାହାନ୍ତି । ଲଙ୍ଗଳା ଶିରୁ ଦୁଇ ହାତରେ ଭାତ ତିଆଶ ପାଣୁ ନ ହିଁ ଜେଣମା ତାକୁ ଉଚାର ଗାଳି ଦେଇ ବହଲାଇ ଖୁଆଇ ଦେଉ ନାହାନ୍ତି । ନରୁ ! ଏଇଟା ଖା, ସେଇଟା ଖା—କହି ଭଜା ମାଛ ଖଣ୍ଡିରୁ କନ୍ଧା କାଢ଼ି ବଢ଼ାଇ ଦେଉ ନାହାନ୍ତି । ବାପା ସାନ୍ତ୍ବା କଟକରୁ ଯେଉଁ କାବୁଳି ଧଳ ବିରଦ୍ଧଟା କଣି ନେଇ ଯାଇଥିଲେ, ସେଇଟା ଆଗରେ ବସି ମିଆଉଁ—ମିଆଉଁ କରୁ ନାହିଁ । ଆମୁମାନଙ୍କୁ ଲେଖିବାକୁ ଏତେ ବିଳମ୍ବ ହେଲୁ, ମାତ୍ର ନୁହିର୍ଭି ମଧ୍ୟରେ ନରୁ ବାବୁଙ୍କ ମନରେ ସବୁ କଥାଗୁଡ଼ାକ ଖେଳିଗଲ । ବାବୁ ନିତାନ୍ତ କାତର ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ଆଜି ବଢ଼ା ରଞ୍ଜିଳାଆ ଆଉ ଅର୍ଦ୍ଧଟିଆ ପିଲ ଥିଲେ । ବାପା ସାନ୍ତ୍ବା ବିପ୍ରୋଗ ଦିନଠାରୁ କଣ ବୁଝି ଭାବ ଗମ୍ଭୀର ଆଉ ଧୀର ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି, ଖୁବ କଷ୍ଟ ସହି ପାରିଲେଣି । ଦିନବେଳେ ଠା ହୋଇ ନାହିଁ, ବଢ଼ି ଘୋକ ଲଗୁଛି—ଆଖି କାନ ବୁଜି ଗୁରିଟା ଖାଇ ଦେଲେ । ମନରେ କଲେ, ଦୁଧ ଟିକକ ପିଇ ଦେଇ ଉଠି ଯିବେ ପାଟିକୁ କିପରି ଲାଟିଲୁ, ତାଟିଆଟା ଆଲୁଆରେ ଧର ଦେଖିଲେ, ଦୁଧ ପରି ଧଳା ଦିଗୁଛି—ପିଇଲେ ନାହିଁ—ତାଟିଆଟା ଥୋଇ ଦେଇ ଉଠିଗଲେ । କାହାକୁ କିଛି ନ କହି ହାତ ଧୋଇ ଶେଯରେ ପଡ଼ିବାମାତ୍ର ନିଦେଇ ଗଲେ । କରୁଣା ଠା ଗୋଟାଇବାକୁ ଯାଇ ତମକ ପଡ଼ିଲୁ, ବିରୁର କଲ, ଦିନେ ଓଳିଏ କଥା ନୁହେ, ସବୁଦିନେ ଚଳିବ କିପରି ? ଜେଣମା କାନେ କାନେ କରୁଣାକୁ କହି ଦେଇଛନ୍ତି, ସେ ପ୍ରତିଦିନ ମଞ୍ଜାଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଇ ନରୁର ହାଲ ହବାର ଜଣାଇ

ସେ ଯାହା କହିବେ, ସେହିତର କରିବ । କରୁଣା ସଖାଙ୍କ ନରୁ ବାବୁଙ୍କ ପାଇଟି ସାରି ସଲଖେ ସଲଖେ ମତ୍ତସାଙ୍କ ଯାଇ ସମସ୍ତ କଥା ଜଣାଇଲା । ମତ୍ତସା ବଦେବପ୍ତ କରିଦେଲେ ବାଲୁବଜାରରେ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଶର ଗୋଟାଏ ହୋଟେଲ ଅଛି, ଆଉ ଆଉ, ବଜାର ହୋଟେଲ ପରି ମୁହଁ—ଉଳ ଉଳ ବେଶେପ୍ତା, ଉଳ ଉଳ ରୂପର ଅନେକ ନିୟୁକ୍ତ ଅଛନ୍ତି । ଉଳ ଉଳ ଜିନିପମାନ ତିଆରି ହୁଏ, କଟକର ବଡ଼ ବଡ଼ ବାବୁମାନେ ତାହାର ଗଢକ । ହୋଟେଲର ଜଣେ ବ୍ୟେଷ୍ଟପ୍ତା ଉଳ ଉଳ ଖାଦ୍ୟ ନାନାପ୍ରକାର ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବାସନରେ ପୂରାଇ ନରୁବାବୁଙ୍କ ବସାରେ ଦେଇଯିବ । ଜେନ୍ମାର ନଯୁନ ପ୍ରତିମା ଦୁଃଖ କାହାକୁ ବୋଲନ୍ତି ଜାଣି ନ ଥିଲେ, ବର୍ତ୍ତମାନ ସମସ୍ତ ଦୁଃଖ ଏକାବେଳକେ ଉପସ୍ଥିତ । ମନରେ ଦୃଢ଼ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ସବୁ କଷ୍ଟ ପହିରିରେ ପଢ଼ିବେ । ଦୁଃଖ ସହିବାକୁ ଶିଖିଲେଣି ବିପଦ ମଣିଷ-ପଣିଆ ଶିଖାଏ ।

ପୁରୁ ବିଷୟରେ ଗୋଟିଏ ସୀମା ଥାଏ । ନରୁବାବୁଙ୍କ କଷ୍ଟ ଏବେ ସୀମାରୁ ବଳ ପଡ଼ିଲଣି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଉପସ୍ଥିତ ଦୁଃଖଟା କୌଣସି ଲୋକ ପକ୍ଷରେ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଅସମ୍ଭ୍ୟ । ରହିବ ପକ୍ଷନାୟକେ ନରୁବାବୁଙ୍କ ସହିତ ଏକ ଘରେ ରହିଛନ୍ତି । ମାର୍ଜି କହିଲେ, “ଏଡ଼େ ଦରଟା, ଦଶ ଜଣ ମଣିଷ ରହି ପାଇବେ; ପିଲାଟା କେତେ ଜାଗାରେ ଶୋଇବ କି ? ନୋହିଲେ ଭଣ୍ଡ ରିଟା କାହାରେ ରହିବ ।” ରାଘବମାମୁକ୍ତର ଆକାର ଅତରଣ ଦେଖି ବାଘ ମାମୁକୁ ଦେଖିଲ ଭଳ ନରୁବାବୁଙ୍କ ମନରେ ଗୋଟାଏ ଭାବ ଆଜଙ୍କ ଜାତ ଦେଲଣି । କାନ୍ଦ ପକାଇବେ ପରା । ସାନ୍ତେ ବାରିକେ ଦୁଇ ଜଣ କସି ବିରୁଦ୍ଧ କଲେ—ଶେଷରେ ପିଲାଟା ହେଲା, ‘ଦେଖ ଯାଉ କଣ ହେବ ।’ ହେଲେ କଣ, ନରୁ ବାବୁଙ୍କ ମନ ପିଲାଟା ହେଉ ନାହିଁ, କିପରି ମାମୁ ହାତରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବେ, ସବୁବେଳେ ମନରେ ଏହି ବିରୁଦ୍ଧ ।

ରାଘବମାମୁ ପ୍ରଥମ ପ୍ରଥମ ଦୁଇ ରୂପଦିନ ଦରର ଗୋଟାଏ କୋଣରେ ଭୁନିଭାନି ହୋଇ ପଡ଼ିଥାନ୍ତି ।

କେବଳ ଶୋଇବା ବେଳଟାରେ ଘର ମଧ୍ୟରେ—ଆଉ ଆଉ ସମୟରେ ପିଆଦା ବା ଗୁରୁତମାନଙ୍କ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ବସି ଦିନ କଟାନ୍ତି । ଭରମି ନରୁବାବୁଙ୍କ ପାଖ ପଶନ୍ତ ନାହିଁ—‘ଆଲେ ବାପ ଲେ—ବଡ଼ ଲୋକ ପୁଅ, କଣ କହିବ ପର !’ ଦୁଇ ଗୁରୁତମନ ଗଲ, ଆଠଦିନ ବି ଗଲ, ସବୁବେଳେ ପାଖରେ ରହିଲେ ଭପୁ ଭଡ଼କ ଘଜିଯାଏ । ଆଉ ଅପା କହି ଦେଇଛନ୍ତି, ‘ନରୁ ତୁମ ଭଣଜା, ଭଣଜା ବାବୁ ବୋଲି ଡାକିବାକୁ ହେବ ।’ ଦିନେ ସଖାଳେ ନରୁବାବୁ ଖଟିଆଟି ଉପରେ ବସି ସ୍କୁଲର ପାଠ ଅଭ୍ୟାସ କରୁଅଛନ୍ତି, ରାଘବମାନୁଁ ପାଖ ପାଖ ହୋଇ ଯାଇ ଏକାବେଳକେ କଣିରେ ଦେହକୁ ଲାଗିଲ ପରି ବସି ପଡ଼ିଲେ । ତାହିଁ ଆରଦିନଠାରୁ କିତାପ ଗୁଡ଼ିକ ଓଲଟ ପାଲଟ କରିବା ଆରମ୍ଭ ହେଲ । ଦିନେ ଖଣ୍ଡ କିତାପ ମେଲଇ କହିଲେ, “ମଲ—ମଲ, ଏଇଟା ଗୋଟାଏ ବଳଦ ପରି ଦିଶୁଛି ।” ଆଉ ଦୁଇ ପୁନ୍ଥା ଓଲଟାଇ କହିଲେ, “ହୋ—ହୋ—ହୋ ! ଏଇଟା ବରଦି, ଏଇଟା ଗୋଟାଏ ଗଛ, ପୋଥ ଉପର ପଟାଗୁଡ଼ାକ କମିତିକା ରଙ୍ଗ ଦିଶୁଛି, ଭଣଜା ବାବୁ ! ଏ ଖଣ୍ଡ କି ପୋଥ ? ମୁଁ ; କିଏ ପଡ଼ନ୍ତି ? ମତେ ଦିନେ କହି ଦେବ ।” କରୁଣା ପାଖରେ ବସି ଥିଲ, ବୁଝି ପାରିଲା, ପଡ଼ାରେ ବାଧା ପଡ଼ିବାରୁ ଟିକାଏତ ବାବୁ ବଡ଼ ଦିଜଦାର ହେଲେଣି । ଆଉ ସହି ପାରିଲା ନାହିଁ—କହିଲା, “ଏ ମାନୁ ସାନ୍ତ, ଟିକାପୁର ବାବୁ ଉଛୁଣି ପାଠ ପଡ଼ନ୍ତି, ତାଙ୍କୁ କିଛି ବୋଲି ନା—ଆଉବେଳେ ତାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ କଥା କହିବ, ପୋଥ କଥା ପରୁରିବ ।” କରୁଣା କଥା ଶୁଣି ରାଘବମାନୁ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଭାରି ଖୁସି କରୁଣା ତାଙ୍କୁ ସାନ୍ତ ବୋଲି ଡାକିଲା । ଆଜିଯାଏ ତାଙ୍କୁ ସାନ୍ତ ବୋଲି କେହି ଡାକି ନାହିଁ— ଏଇଟା ହେଲେ ପ୍ରଥମ ସମ୍ମୋଧନ । ଗାଁରେ ତ ତାଙ୍କୁ ରଦୁଆ ମହାନ୍ତି ବୋଲି ସମସ୍ତେ ଡାକନ୍ତି । ଅପା ରଣୀ—ମୁଁ ସାନ୍ତ କଥାଟା ମନରେ କରି ଦସି ଦସି ଉଠିଗଲେ ।

ରାଘବ ମହାନ୍ତି ପକ୍ଷରେ ଏକଥ ବାସ ଟିକାଏତ ବାବୁଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଦିନକୁ ଦିନ ନିହାନ୍ତି କଷ୍ଟକର ହୋଇ ପଡ଼ିଲଣି । ସ୍କୁଲ ବାହୁଡ଼ା ନରୁ ବାବୁ ଟିକିଏ ଶୀତଳତାରେ ବସନ୍ତ; ରାତର ମହାନ୍ତି କଟମଟ କରି ଖାଇବାକୁ ଅନାଇଥାଏ । ନିପଟ ମୂର୍ଖ, ଦରଦୁ, ମଧ୍ୟପଲ ଗାଉଁଲିଆ ଲୋକ, ଭବ ବ୍ୟବହାର କାହିଁ ଜାଣିବ ? ନରୁ ବାବୁଙ୍କୁ ବଡ଼ ଲଜ ମାଡ଼େ—ଦରଖିଆ ହୋଇ ଉଠିଯାନ୍ତି । କରୁଣାଙ୍କୁ ଭଲ ଲାଗେ ନାହିଁ, ଦିକଦାର ହୋଇ ଗଲଣି, ଠା ବେଳେ କରୁଣା ପିଠି ଉଦ୍‌ଦୃ କରି ବସେ । ଗୋଟାଏ କଥା ରଖା ଥିଲ ନିହ ବାବୁଙ୍କ ରତି ଠା ବେଳେ ରାଘବମାନୁ ପିଆଦାମାନଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ବଜାର ବୁଲି ବାହାରିଥାନ୍ତି । କରୁଣା କବାଟଟା କିଲ ଦେଇ ମାନୁ ଘର-ବାହୁଡ଼ା ଆଗରୁ ସେ ପାଇଟି ସବୁ ନିବାଢ଼ି ରଖେ । ମାନୁ ଦିନେ ହେଲେ ସେ କଥାର ଗଲ ପାଇ ନାହାନ୍ତି ।

—୪୪—

ତୁ ବେଢ଼େ ଗଢ଼ ପର ?

କଟକ ଅସିବା ପରଦିନ ସଖାଳେ ରାଘବ ମହାନ୍ତି ନାଜର ବାବୁଙ୍କ ସଦର ଦରଜା ପାଖରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ସତ୍ତକରେ ଯିବା ଅସିବା ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଦେଖିବାନ୍ତି । ‘ଇଃ ! କଟକଟାରେ କେତେବୁଡ଼ାଏ ମଣିଷ ମ ! ବାବୁଗୁଡ଼ାକ କେତେ— ଇଚ୍ଛା କଣ ଘୋଡ଼ା ଗଢ଼ ?’ ମନ ମଧ୍ୟରେ ବଡ଼ ଗେଟାଏ ହସ ମଞ୍ଜିଲ ଘୋଡ଼ା ଯୋଡ଼ାକ ଶଗଡ଼ରେ କମିତ ଯେଡ଼ା ହୋଇଛନ୍ତି । ଘୋଡ଼ା ଗଢ଼ ନାମ ତାଙ୍କୁ ଶୁଣା ଥିଲ—ମନରେ କରିଥିଲେ, ଯୋଡ଼ାମାନଙ୍କ କାନ ଉପରେ ଜୁଆଳ ପଡ଼େ । କାନରେ ହୃଦୟ ଉଠିଛି, ଦୁଇଜଣ ପିଅଦା ବାବୁଙ୍କ ବସାରେ ଆସି ପଢ଼ିଥିଲେ । ଗୋଟିଏ ପିଆଦା

ଶୁଦ୍ଧ ମହାନ୍ତିକୁ ପର୍ବତିଲ, “କରେ ବେହେର ! ତୁ କାଲି ରାତିରେ ଆସିଛୁ ପର ?” ରାତବ ମନ୍ଦାନ୍ତିଏ ତାଙ୍କୁ ବକ୍ ବକ୍ କରି ଅନାଇଛନ୍ତି । ମନରେ କଲେ ଏ ତ ଜମାଦାର, କିଏ ରେ ବୋଲି ତ କହିବ, ହେଲେ ବେହେର କହିଲା କଣ୍ କିମ୍ ? କଟକରେ କଣ ଏହିପରି କହନ୍ତି ? ଉତ୍ତର ଦେଲେ “ହଁ । ମିଆଦା ପୁଣି ପର୍ବତିଲ, “କଣ ଆଣିଥିଲୁ, ଦୁଧ ନା ଦହି ?” ମହାନ୍ତିଏ ଉତ୍ତର ଦେଲେ, “ଦୁଧ ଦହି କିଁ ଆଣିବ ?” ମିଆଦା କହିଲା, “ତୁ ମଳ୍ଲିଷାଳ ବେଠିଆ ଗଢ଼ି ପର ?” ମହାନ୍ତିଏ ଆଉ ସମ୍ବାଦ ହୋଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ—ମୁହଁଟା ଥମ ଥମ କରି ଭିତରକୁ ରୁକ୍ଷିଗଲେ । ଏ କଥା ନିଶ୍ଚିପ୍ତ ସତ୍ୟ, ପଞ୍ଚନାୟକଙ୍କୁ ଅପମାନ କରିବା ପାଇଁ ମିଆଦା ତାଙ୍କୁ ମଳ୍ଲିଷାଳ ବେଠିଆ ଗଢ଼ି ବୋଲି କହିନାହିଁ । ଗଡ଼ ନରପୁରୁ କେବେ କେବେ ମଳ୍ଲିଷାଳ ଗଢ଼ିତ୍ତିମାନେ ଦହି ଦୁଧ ବେଠି ଭାର ଯେନି ଅସିଥାନ୍ତି । ରାତବ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଆକାର ପୁଣି ବେଶ ଦେଖିଲେ ଗଢ଼ି ପର ଜଣାଯାଏ-- ଏଥୁରେ ମିଆଦାର ଅପରାଧ କଣ ? ନାହବ ମହାନ୍ତି କିଛି ଡେଙ୍ଗୁଭାନ୍ତିଆ ଲୋକ, ମଳ୍ଲିଷାଳ ପର ଖୁବ ବକ୍ତୁଆ ପରି ଜଣାଯାଏ, ଦେହର ରଙ୍ଗଟା କାଳିଆ । ହେଲେ ନବୀନକାଳିଆ ପରି ସୁନ୍ଦର ମୁଦ୍ରା, ଟିକିଏ ପାଉଣ୍ଡିଆ ରଙ୍ଗ ମିଶା—ତାହା ବି କିଛି ତିକଣାରୁକଣ କୁଟୁମ୍ବୁ, ଟାଉଣ୍ଡିଆ ଆଉ ଖସନ୍ତିଆ । ମୁଣ୍ଡ ବାଳରୁଦ୍ଧାଳ କେବୁ କେବୁ ଆଉ ସାନ ସାନ । ତେଲ ବା ପାନିଆ ନ ଲାଗିଲେ ଯେପରି ଜଟାଳିଆ ଆଉ ମେଣ୍ଡାଲୁମିଆ ମୋଡ଼ା ହୋଇଯାଏ, ସେହିପରି । ମୁଣ୍ଡଟି ଥାକିପଟ ପରି ଚକା, ଲାଲଟ ଆଉ ନାକ କିଛି ଚେପଟା, ପୁଣି ନାକଟି ଟିକିଏ ପାନ ଆଉ ମୋଟା, ଗାଲି ଯୋଡ଼ିବ ପୁଲୁକା ପୁଲୁକା, ଓଠଟ ମୋଟା ଆଉ ଛଳକୁ ଟିକିଏ ଝୁଲା ପଢ଼ିଛି । ଦୁଇ କଳ ଶାଶ୍ଵତ କଳ ପରି ଧକା ଧକା, ଦାନ୍ତ ଗୁଡ଼ିଏ ବଡ଼ ବଡ଼, ଫାଙ୍କ ଫାଙ୍କ । ଗ୍ରନ୍ଥକାରମାନେ ଡାଳମୁଖର ସହିତ ଦନ୍ତର ତୁଳନା ଦେଇଥାନ୍ତି—ହେଲେ ଏତେ ବଡ଼ ଲୋକର ଶ୍ୟାଳକର

ଦନ୍ତ ଏତେ ଶୁଦ୍ଧ ବଜ ସହିତ ତୁଳନା ଦେବାକୁ ମନ ବକ୍ତୁ ନାହିଁ । ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ବିବେଚନାରେ ପୁଣି ନିଶ୍ଚିପ୍ତ ସାତୁଶ୍ୟରେ ଲାଭ ଫଳ ବଜ ସହିତ ତୁଳନା ଦିଆ ଯାଇପାରେ । ଆଶି ଯୋଡ଼ିବ ଶୁକର ନେଷ ପରି ଗୋଲ ଗୋଲ, ସାନସାନ, ଆଉ ଉଞ୍ଚା ଉଞ୍ଚା ଭ୍ରୂବିରଳ-ପକ୍ଷୁ-ସୁକୁ, ବେକଟି ସାନ ଆଉ ମୋଟା—ଛୁତିଟା କିଛି କମ ଚଉଡ଼ା—ପେଟଟି ଦୁଇ ନରୁତିଆ ମୁମପରି ବିଶାଳ, ଏଥକୁ ଦରଦରରେ ଗ୍ରୁଣ୍ଟି ପେଟ ସମାନ । ଦୁଇ ଚେପଟା ବାହୁରେ ଖୁବ୍ ବଳ ଥିବାର ଜଣାଯାଏ, କହଣୀଠାରୁ ହାତ ପାପୁଳ ଯାଏ କିଛି ଖବର, ବାଁ ହାତ କବଜାଟା ଟିକିଏ କେମ୍ବା ଭରିଆ । ପିଲାକାଳରୁ ଗୀଂ ଗୋରୁ ଗୋଠ ରିଷାରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥିବା ଯୋଗୁଁ କାଷ ପରି ଅସ୍ତ୍ରଦର ହେଲେ କଣ ହେବ, ଗେଡ଼ ଯୋଡ଼ିବ ଖୁବ୍ ବକ୍ତୁଆ ଆଉ ରଞ୍ଜିନ୍ତା । ସବୁଦିନ ଖରରେ, ପାଣିରେ, ଦିନପାକ ପଡ଼ିଅରେ ବୁଲିବାରୁ ଦେହ ରମ୍ଫ ଟାଣୁଆ ଆଉ ଖସନ୍ତିଆ ହେବାର ତ ସମ୍ବବ । ପହରଣ ଆଣ୍ଟୁ ଲୁଗୁ ଖଣ୍ଡିଏ ମଇଳା ଲୁଗା, କାନ ଉପରେ ସେହିପରି ଖଣ୍ଡ ଗମ୍ବୁଗ୍ରୁ ।

ମିଆଦା କଥାରେ ଅପମାନ ବୋଧକର କାନ୍ଦୁଶୁମାରୁଣ୍ଡ ହୋଇ ଅପାଙ୍କ ଆଗରେ ଗୁହାର କଲେ । ମାତା ମଙ୍ଗଳା ଦେଇ ଧାଇଁ ଆସି ରଗରେ କହିବସିଲେ, “ମା ବିଷ ! ଶୁଣ୍ଟି, ସେଇ ଅଳପାଇସିଆ, ଡାଙ୍କୁଣୀଣିଆ, ଅଧାବିରସିଆ ମଣିଷଟା କନ୍ଦୁବାସ ଦୁଆରେ ପିଲଟକୁ କଣ ନ କହିଲା ! ଯା’ ତ ମା, ଜୁଆଇଁ ବାବୁଙ୍କ ପାଖରେ କହି ତାଙ୍କ ଫଳିତ କର ତ ।” ବିଦୀ ଦେଇ ବି ଭାରି ଖପାଟା ହୋଇ ସ୍ଥାମୀଙ୍କ ପାଖରେ ସବୁ କଥା ଜଣାଇଲେ । ତାଙ୍କର ଆଶା ଥିଲ, ବାବୁ ଧାଇଁ ଯାଇ ପିଆଦାଟାକୁ ଗାଲି ଫଳିତ କରିବେ । ହେଲେ ନାଜର ବାବୁ ରାତବ-ବାବୁଙ୍କୁ ଟିକିଏ ଅନାଇ ଦେଇ କହିଲେ, “ଯେପରି ବେଶ ଦେଇଛି, ଲୋକେ ସେହିପରି କଥା ବୋଲିବେ ତ ! ସପାୟୁତ୍ତା ହୋଇ ବାହାରକୁ ବାହାରିବ ସିନା ।”

ମଙ୍ଗଳା ଦେଇ କହିଲେ, “ମା ଚିମ୍ବୀ ! କାଳ ଦିନଯାକ ବାଟ ତଳରେ ଧୂଳି ଉଡ଼ି ପଡ଼ି ଦେହଟି କିଛି ମଙ୍ଗଳା ହେଉ ଯାଇଛି, ମୋହିଲେ ମୋ ରାଘୋଟି ଅସୁନ୍ଦର ! ଧୋବାଘରେ ଲୁଗା ସବୁ କାଚିବାକୁ ଦେଇଥିଲି, ଆମେମାନେ ଚଞ୍ଚଳ ବାହାରି ଆସିଲୁ, ସବୁ ଲୁଗା ରହିଗଲା । ଗୋଟାଏ ସଫା ଲୁଗା ଦେ ତ ମା, ତେଲ ଟୋପାଏ ଦେହନର ମାର ଦେଇ ପୁଆଟା ଗାଧୋଇ ପାଧୋଇ ଆସୁ ।” ହେଲେ ମଙ୍ଗଳା ଦେଖିଲୁ କହିବା ଆଗରୁ ଯୋଡ଼ାଏ ପାଞ୍ଚଗଜି ଖଣ୍ଡ କଣି ଆଣିବାପାଇଁ ନାଜର ବାବୁ ଜଣେ ପିଆଦା ହାତରେ ବଜାରକୁ ଟଙ୍କା ପଠାଇ ଦେଲେଣି । ମାତ୍ର ମନ ମଧ୍ୟରେ ଦିକଦାର ହୋଇ କହୁଥାନ୍ତି, ‘ଗୃହଟାଏ ପହଞ୍ଚନ, ଆଉ କଣ — ଏହି ତ, ହେଲୁ ଖରଚ ଆରମ୍ଭ ।’ ଶିଶାଖା ଦେଇ କହିଲେ, “ଚିମ୍ବା ! ଯା ତ, ଗୋଟାଏ ବାରିକ ଡାକ ଆଣ, ରାଘୋକୁ ଷର କରି ଦେଉ । ମାଲପା ମାଣି ଗାଧୋଇ ଆସୁ । ସେ ବାଟ ଦେଖି ନାହିଁ, ତୁ ନଜିକି ବାଟ କଢ଼େଇ ନେଇପିବୁ । ଖବରଦାର, ସାଙ୍ଗରେ ପିଆଦା ଦେବୁ ନାହିଁ, ଆପେ ସାଙ୍ଗରେ ପିବୁ ।” ଚିମ୍ବା କହିଲୁ, “ହଁ — ହଁ, ସାନ୍ତାଣି ମୁଁ ତ ସେଇ କଥା ଆଗରୁ ମନରେ କରିଥିଲା । ସାଙ୍ଗରେ ନ ଗଲେ ସେ ନୂଆ ମଣିଷ ବାଟ ବଣା ହୋଇପିବେ । ନିଆଁଲଗା କଟକ ବାଟ ଗୁଡ଼ାକରେ ନୂଆ ମଣିଷକୁ ଭୂଆଁ ବୁଲାଏ ।” ଭଣ୍ଟାରିଟାଏ ଅସି ଭାଇ ସାନ୍ତାଣ୍କୁ ଷର କରି ବସିଲା, ତତ୍କାଳେ ତତ୍କାଳେ ରୁତ ସାଙ୍ଗରେ କାଦୁଅ ପରି ମେଞ୍ଚାକୁ ମେଞ୍ଚା ମଙ୍ଗଳା ଶୂର ଦାଢ଼ରେ ଲାଗି ଆସୁଥାଏ, ଭଣ୍ଟାରିଟା ଚିମ୍ବା ମୁହଁକୁ ଟିକିଏ ଟିକିଏ ଅନାଇ ଦେଉଥାଏ, ଦୁଇଜଣ ଯାକ ମୁରକ ହମା ହସି ହେଉଥାନ୍ତି । ନଖ ଗୁଡ଼ାକ ଭାନୁ ନଖପର ଲମ୍ବ ଆଉ ମୋଟା ଟାଣୁଆ, କାଟିବାବେଳେ ନହୁରୁଣିଟା ଠିକରି ପଡ଼ୁଥାଏ । ଚିମ୍ବା ଅଙ୍ଗଳ ଦେଇ ଦେଖାଇ ଦେଲୁ, “ଦେଖ ତ ବାରିକ, ଭାଇ ସାନ୍ତ କାଳ ବାଟ ରୁଲ ଆସିଲେ, ଗୋଟି ଆଉ ତଳପା ତମ ପାଟି ଯାଇଛି, ନହୁରୁଣିରେ ମଲୁ ତମଗୁଡ଼ାକ ଛେଳିପକା

ତ ।” ଭଣ୍ଟାରି ତ ତମ ଛେଳୁଛି - ଫନ୍ଦାକୁ ଫନ୍ଦା ମଲ ତମ ଜମା ହେଲଣି । ତମ ଛେଳିବାବେଳେ ରାତ୍ରିବ ବାବୁଙ୍କୁ କାତୁର କୁତୁର ଲାଗୁଥାଏ, କଣ କରିବେ, ଆଖି ବୁନି, ଓଠ କାମୁଡ଼ି ବମିଥାନ୍ତି । ବାରିକ କହିଲୁ, “ଦେଖନ୍ତୁ ରାଣ୍ଡା ନହୁରୁଣି କୁନ୍ତା—ରୂର ପଇସାରୁ ଦିଶା ନୁହେ ।” ଚିମ୍ବା କହିଲୁ, “ହେଉ ହେଉ, ଭଲକରି ପାଇଟି ସାର, ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କୁ କହି ପଇବା ଆଖି ଦେବି ।”

ଶିଶାଖା ଦେଇ ଚିନାଏ ସୋଇଷ ମାଲଗା ଆଖି ଥୋଇ ଦେଲେ, କହିଲେ, “ଚିମ୍ବା ! ପିଲାଟା ଦେହରେ ଭଲକରି ମାଣି ଦେ ତ ।” ଚିମ୍ବା କହିଲୁ, “ହଁ ହଁ, ମୁଁ ମାଣି ଦେବି ।” ମନରେ କରୁଥାଏ ମୋର ତ ସବୁ ଗରଜ ପଡ଼ିଛି ! ସତ କଥା, ଚିମ୍ବାର କୋମଳ ହସ୍ତ ସେହି ଗଣ୍ଡା ଚର୍ମ ପରି ଦେହରେ ଲାଗିଲେ ପାଳ ପାଳ. ହୋଇ ଶର ପାଇପାରେ । ଚିମ୍ବା ଅଙ୍ଗଳରେ ଦେଖାଇ ଦେଉଥାଏ— ‘ଏଠି ଭଲକରି ତେଲ ଲଗାଅ, ଏଠି ଭଲକରି ଘପି ହୁଅ, ସେହି ଚିନାକ ତେଲ ଚାଁ ଚାଁ କରି ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କ ନୁହୁର ଦେହଟା କାହିଁ ପାଇଗଲା । ଚିମ୍ବା ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କ ପାଖରୁ ଆଉ ଅଧ ଚିନାଏ ତେଲ ମାଣି ଆଣିଲା, ତେତେବେଳେ ଯାଇ ଦେହଟା ଟିକିଏ ତେଲ ଜନଜକ ଦିଶିଲା । ନହୁରୁ ଗାଧୋଇ ପାଧୋଇ ଆସିବା-ବେଳକୁ ବଜ ରହ ନୂଆ ଲୁଗା କଣା ହୋଇ ଅଇଲୁଣି । ମା ପୁଅ ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ମନ ଆନନ୍ଦରେ ଉଛୁଳି ଉଠୁଣ୍ଟି । ରାତ୍ରିବ ମହାନ୍ତି ଏ ନୂଆ ଲୁଗା ଖଣ୍ଡ ପିନ୍ଧ ଦେହର ରୂପାନ୍ତକୁ ଅନାଉଛନ୍ତି । ମଙ୍ଗଳା ଦେଇ ପରିରିଲେ, “ହୋଇ ଲେ ମା ଚିମକଳା ! ମୋ ପୁଅ ରାତୁ ଦେହଟି କଣ ସୁଦର ନୁହେ ?” ଚିମକଳା କହିଲୁ, “ଏ ବୋଉ ସାନ୍ତାଣି ! ସେ ପିଆଦା ବାପୁଡ଼ାଟା ଅନ ବୋଲି କଣ ଆଉ କାହାର ଆଖି ନାହିଁ ? ଚାଟାଯାକ ବୁଲ ଆସନ୍ତ ତ, ସୁନ୍ଦରପଣ କିଏ ବାଲୁବ, ଦେଖିବା ଭଲ ।” ହେଲେ ମନ ମଧ୍ୟରେ ହସି ହସି ନହୁଥାଏ, ସଞ୍ଜ ବେଳେ

ଏକା ଗଁଦାଣ୍ଡରେ ବୁନିଲେ ଭୁତ ବୋଲି କଷି ପିଲି-
ଗୁଡ଼ାକ ଡର ମର ପଳାଇବେ ।' ବିଶାଖା ଦେଇ
ନାଜର ବାବୁଙ୍କ ଅଜଣା ଚିଷ୍ଟକଳା ହାତରେ ଯୋଡ଼ାଏ
କୁରୁତା ଆଉ ଯୋଡ଼ାଏ ଚଦର କଣି ଅଣ୍ଟାଇ ଦେଲେ ।
କେତେ ଦିନସାଏ ରୂପକ ମହାନ୍ତିର ଭଲକରି ବାଟ ରୂଳ
ପାରିଲେ ନାହିଁ, ଲମ୍ବ ଆଉ ଶେଷାରିଆ ଲୁଗାଗୁଡ଼ାକ
ଛନ୍ଦ ହେଉଥାଏ । ହେଲେ କଣ, ପୋଷାକ ପିନ୍ଧିଲେ
ମହାନ୍ତିର ସରେ ଭୁନି ହୋଇ ଚମି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ।
ମିଛଟାରେ ହେଲେ ସଡ଼କରେ ପିଆଦାମନଙ୍କ ପାଖରେ
ବୁରି ଥର ବୁଲ ଅସନ୍ତ । ଦାଣ୍ଡ ଗଲ ଲୋକେ ତାଙ୍କ
ପୋଷାକକୁ ରୁହିଁ ଦେଖୁଛନ୍ତି କି ନା, ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁହଁକୁ
ଅନାଉଥାନ୍ତ । କେତେଥର ମନରେ କଲେଣି, ଗଁର
ସାଙ୍ଗ ଟୋକା ଭିକା, ମଞ୍ଚା, ଭ୍ରାମା, ବେଙ୍ଗା ଏମାନେ
ଆସି ପିନ୍ଧା ଲୁଗା ଦେଖିଯାନ୍ତେ କି ?

— — —

-୪୫-

ପ୍ରଭୁଦୟାଳ ଭଗତ

ରାମଦୟାଳ ଭଗତ ବିଭାର ଦେଶର ଲୋକ,
ଗୋଟିଏ ଶୁଣି ମହାଜନ । ଜଣେ ବଡ଼ ବେପାଶାର
ନୌକର ଟୋକା ହୋଇ କଟକ ଅସିଥିଲା । ବାଣିଜ୍ୟରେ
ଲୋକେ ଲକ୍ଷ୍ମୀବନ୍ଦ ହୁଅନ୍ତ । ରାମଦୟାଳ ଆପଣର
ଦରମା ଟଙ୍କା କେତୋଟି ପାଣ୍ଡିରି ମସଲ କାରବାର
ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲା । ସେହି କାରବାର ବଢ଼ି ବଢ଼ି ପାଣ୍ଡି
ଲକ୍ଷକରୁ ଟପେନଣି । ବାଣିଜ୍ୟ ଛୁଡ଼ି ମହାଜନରେ
କୋଡ଼ିଏ ପଟିଶ ହଜାର ଟଙ୍କା ଖେଳେ । ସେଥିରୁ
କଳନ୍ତର ଛୁଡ଼ି ତେଡ଼ା ସଲମି—ମିଠାରେଣିଆ ବୋଲି
ଆଜା ଦଶ ଟଙ୍କା ଲାଭ ହୁଏ । ଖର୍ବ ଖୁବ୍ କମ, ଘୁକର
ବାକର ବୋଲି ଯରେ କେହି ନାହିଁ, ସବୁ କାମ ହାତେ
ହାତେ । ଅଢ଼େତ ଗଜ ମୋଟି ମାରକିନରେ ପାଞ୍ଚହାଙ୍କ

ଯୋଡ଼ାଏ ଧୋତି, ଏକ ଗର ମାରକିନରେ ଯୋଡ଼ାଏ
ମିରକାଇରେ ବର୍ଷକ କାଟେ । ଲାଲ ସାଲୁ ଲୁଗାର ପରିତି
ଖଣ୍ଡ ଦଶବର୍ଷ ତଳେ କଣା ହୋଇଥିଲ, ଆହୁରି ବି
ଦଶ ବର୍ଷ ସେଥିରେ କାମ ଚଳି ପାରେ । ଖଣ୍ଡିଏ
ମୋଟା ଲୋହରେ ଶୀତ ରୂପ ମାସ କଟିଯାଏ—ଗରମ
ପଡ଼ିଲେ ତାକୁ ଝାଡ଼ିରୁଥି ବାନ୍ଧ ରଖିଦିଏ । ସେହି
ଲୋହ ଖଣ୍ଡ ପୁଣି ଶୀତଲଗୁରା ତା ଦେହରେ କେବେ
କେହି ଦେଖି ନାହିଁ । ବନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧବ ଲୋହିବା ତେଣିକ
ଆଉ, କଙ୍ଗାଳୀ ଭାଟଭିଜାଶକୁ ମୁଠାଏ ରୂପକ
ଦେବାକୁ ସେ ବେଳା ଏ ଖରଚ ବୋଲି ମଣେ । ଅନେକ
ଜାଗରେ ଦେଖାଯାଏ ଠାକୁରେ ଗୋଟାଏ ଲୋକକୁ
ସବୁ ବିତ୍ତପୁ ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଏତେ ଯେ ସମ୍ପତ୍ତି, ଘେଗ
କରିବ କିଏ ? ଭରତେ ଆଶ୍ୱ କୁଡ଼ା, ସେଥିଲାଗି ତାଙ୍କର
କିଛି ଚିନ୍ତା ନ ଥାଏ । ତାଙ୍କ ଜାଣିବାରେ ଟଙ୍କା ଥୁଲେ
ସବୁ ହେଲ । ହେଲେ ଭଗତିଆଣୀଙ୍କର ସେଥିଲାଗି ଭାରି
ମନଦୁଃଖ—ମହାନଟିଏ ଲଗି ବାର ବୁତ ଦେବ
ଦେବଙ୍କୁ ପୂଜା ମାନସିକରେ ଲଗିଥାନ୍ତ । ଠାକୁରେ କୃପା
କଲେ, ବୁଢ଼ାକାଳରେ ଗୋଟିଏ ପୃଥିଵୀ ହେଲା । ବୁଢ଼ା
ବୁଢ଼ୀ ତ ଭାର ଖୁବି - ବୁଢ଼ୀ ସବୁ କାମ ଛୁଡ଼ି ଛୁଆଛିକୁ
ଦିନରୁତ କୋଳରେ ଧରି ବସିଥାନ୍ତ । ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଦୟାରୁ
ପିଲାଟିଏ ପାଇଲେ ସେଥିଲାଗି ପୃଥିଵୀ ନାମ ଦେଲେ
ପ୍ରଭୁଦୟାଳ । ପିଲାଟି ବଢ଼ିଲଣି, ପାଠ ପଡ଼ିବ, ଜଣେ
ବିଭାଗ ଲାଲ ଦୟାଏ ଦଶାଏ କାଏଥୁ ଅଷ୍ଟର ପଡ଼ାଇ
ଦେଇଯାଏ । ଅନେକ କଷାକସିରେ ଲମ୍ବଙ୍କର ଦରମା
ଠିକ୍ ହେଲ ମାସକୁ ଟଙ୍କାଏ ।

ଗୋଟାଏ ମାମଲରେ ସାଷ୍ଟ୍ରୟ ଦେବା ସକାଶ ବୁଢ଼ା
ରମ ଦୟାଳ ଭଗତ ଦିନେ କରେଇକୁ ଯାଇଥିଲେ ।
ତାଙ୍କ ଜୀବନରେ କରେଇ ମାତ୍ରବା ଏଇ ପ୍ରଥମ ଆଉ
ଶେଷ । ଭଗତ ଦେଖିଲେ, ହାକମ ସିଂହାସନରେ
ବସିଛନ୍ତ । ଶହ ଶହ ଲୋକ ତାଙ୍କୁ ବନ୍ଦରୀ କରିବା ପାଇଁ
ହାଜର । ଭଗତ ବି ବନ୍ଦରୀ କଲେ । ଆଉ କଣ

ଦେଖିଲେ କି ଗୋଟାଏ ଓକଳ ଆସି ହାକିମଙ୍କୁ କେତେଠା କଥା କହିଲା । ଜଣେ ଲୋକ ପାଶରୁ ମୁଠାଏ ଟଙ୍କା ନେଇ ପକେଟରେ ଗଲାଇ ପକାଇଲା । ସେ କଥାରେ ଭାରି ମନ ଲାଗିଛି । ଲୋକଙ୍କଠାରୁ ବୁଝାବୁଝି କରି ଜଣିଲେ, ଏମାନେ ଇଂରେଜୀ ପଡ଼ି ହାକିମ ଆଉ ଓକଳ ଦୋଇଛନ୍ତି । ପ୍ରଭୁଦୟାଳକୁ ଇଂରେଜୀ ପାଠ ପଡ଼ାଇଲେ ସେ ଗୋଟିଏ ହାକିମ ନିକୁଳରେ ଓଳଟାଏ ହୋଇଥିବ । ବୁଢ଼ୀ ସବୁ କଥା ଶୁଣିଲେ, ତାଙ୍କର ତ ଆନନ୍ଦରେ ଗୋଡ଼ ଭୁଲୁଁ ଛୁଟି ନାହିଁ । ପ୍ରଭୁଦୟାଳର ଇଂରେଜୀ ପଡ଼ାଇ ବନୋବସ୍ତୁ ହୋଇଗଲା । ଆଉ ଆଉ ଖରଚବେଳେ ଟଙ୍କାଟିଏ ରାମଦୟାଳଙ୍କର ଟୋପାଏ ରକ୍ତ, ପ୍ରଭୁଦୟାଳର ଇଂରେଜୀ ପଡ଼ା ଖରଚ ବେଳେ ଏକାବେଳକେ ବାକସଠା ଉଦ୍‌ଦୀନୀଁ । ଟଙ୍କା ଛଞ୍ଚିବି ଆଉ କାହାପାଇଁ ? ବୁଢ଼ାର କେମନ୍ତ ଗୋଟାଏ ଛୁକ୍କ ଧରିଛି, ସବୁ ଟଙ୍କା ଯାଉ, ମୋ ପ୍ରଭୁ ହାକିମଟାଏ ହେଉ । ବୁଢ଼ୀ କଥା ଅଧିକ ବା କଣ ବୋଲିବୁ—ସେ ବୁଢ଼ାଠାରୁ ବଳି ଗଲାଣି । ଜାତି ଭାଇମାନେ ଶୁଣି ଗାନ ଦେଲେ—“ଏ କଣ ରେ ରାମଦୟାଳ ? ଆମ ସାତ ପୁରୁଷର ଜାତି କାମ ମହାଜନା କାରବାର । ତୁ କ୍ୟା ପୁଅଟାକୁ ପରର ଗୋଲମୀ କରଇବାକୁ ବାହାରିଛୁ ? ଇଂରେଜୀ ପାଠ ପଡ଼େଇବୁ, ପଡ଼ା — ହେଲେ ତାକୁ ଜାତି ବେବସାରେ ଲଗା ।” ଜାତି ଭାଇମାନେ ତ ସବୁ କଥା ବୁଝନ୍ତି ନାହିଁ । ବୁଢ଼ା ଭଗତ ସବୁବେଳେ କହି ବୁଲିଲା, ପ୍ରଭୁଦୟାଳ ରୁକ୍ଷି କରିବ, ସେଥିକାଶେ ସେମାନେ ଏପରି କଥା କହନ୍ତି, ଶୁଣୁଛି କିଏ ? ଇଂରେଜୀ ବିଦ୍ୟାର ଫଳ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଭୁ ଦୟାଳଠାରେ ଦେଖା ଗଲାଣି । ରାମଦୟାଳ ଖଣ୍ଡ ପଢ଼ିପରେ ବସି ସବୁ କାରବାର କରେ—ପ୍ରଭୁଦୟାଳ ଘରେ ଚୌକି ମେଜ ପୂରି ଗଲାଣି । ସେ ଯେ ହାକିମ ହେବ, ସେହିପରି ତପ୍ପାର ହେଉଛି ।

ନଣୀଷ ମରନ୍ତି—ରାମଦୟାଳ ବୁଢ଼ା ହୋଇଥିଲା, ମରିଗଲା । ଅଛ୍ୟ ମୁଲକଣୀ ସଙ୍ଗ ବୁଢ଼ୀ ହାତରେ ରୁଢ଼ି ।

ମୁଣ୍ଡରେ ମୁଣ୍ଡଟ ସିଦ୍ଧର—ଆନ୍ତିକ ଡେଙ୍ଗୁ ବଜାର ମାସକ ଆଗରୁ ରୁଲିଯାଇଥିଲେ । ପ୍ରଭୁଦୟାଳ ସ୍ଥାନୀୟ—ବିଷୟ ଅଧିକାରୀ ଆଠ ଦଶ ବର୍ଷକାଳ କୁଳକୁ ଯା ଆସ କରି ଥାଡ଼ି କ୍ଲାସରୁ ସେକେଣ୍ଟ କ୍ଲାସକୁ ପ୍ରମୋଶନ ପରିଥିଲେ—ବିଷୟ ସମାଜବାକୁ ହେବ, ଧୂଲରୁ ନାମ କଟାଇ ଥାଣିଲେ । ତାଙ୍କ ସହିତ ଇଂରେଜୀ ପଡ଼ିଥାଏ ଦଶ ଜଣି ବଢ଼ିଲାକ ପୁଅପଦ୍ଧତି ସର୍ବ ବାବୁଙ୍କର ଆଳାପ ପରିବ୍ୟ । ଭଲ ପୋଷାକ ପିନ୍ ଦଶଟା ସଭାସମିତିକୁ ଯିବା ଆସିବା ଅଛି । ଦୁଇ ରୁରିଟା ସଭାରେ—ହେ ସର୍ବଗଣ ! ସଭାପତି ମହାଶୟ ! ସମ୍ମୋଧନ କରି ବକ୍ତ୍ଵା ମନ୍ଦିର କରି ସାରିଲେଣି । ସେ କଣ ଅଣିଷିତ ଜାତି ଭାଇଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ କାରବାର କରି ଧୂଳ ଧାରିବେ ? ସବୁ ଜାତି ଭାଇ ଗୁଡ଼ାକ ଯେ ତଳେ ବସି ଦଣ୍ଡ ଧରନ୍ତି—ଏତେ ବର୍ଷ ମେହନତ, ଏତେ ଟଙ୍କା ଖରଚ କରି ଯେବେ ସେହିପରି କଲେ, ତେବେ ଇଂରେଜୀ ପାଠର ମର୍ଯ୍ୟାଦା କାହିଁ ରହିଲ ? କାହିଁକି ବା ସେ ସେପରି ଗ୍ରେଟକାମ କରିବେ, ଅଭାବ କଣ ? ଆଗେ ପ୍ରଭୁଦୟାଳ ବାବୁ ସଞ୍ଜବେଳେ ବୁଲିବାକୁ ଯାଇ ଜାଉଣା ବାଜଣାର କିଛି କିଛି ଚର୍ଚା କରୁଥିଲେ । ସଙ୍ଗୀ ମାନଙ୍କ କଥାରୁ ଜଣାଯାଏ, ସେ ଭଲ ଗାଇ ପାରନ୍ତି, କଣ୍ଠ ସୁରକ୍ଷି ବଢ଼ି ସୁନ୍ଦର । ସଞ୍ଜଠାରୁ ଅଧିକାରୀଙ୍କ ଦରତାରେ ମଜଳିସ ଜାରି । ମାସରୁ ଅଧେ ଦିନ ବାବୁମାନଙ୍କ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ନିମନ୍ତେ ଦରତାରେ ଗ୍ରେମ ହୁଏ । ଖାଦ୍ୟ ଆଉ ପେଯ ବାବୁମାନଙ୍କ ମନମାପିକ ହୁଏ, କଥା ବୋଲିବା ଅନାବଶ୍ୟକ ।

ଜାତି ଭାଇମାନେ ପ୍ରତ୍ୟହ ପ୍ରତ୍ୟଷ୍ଠ ପ୍ରଭୁଦୟାଳର ଆଚରଣ ଦେଖୁ ଅଛନ୍ତି, ପୁଣି ସେ କୌଣସି ବକ୍ତ୍ଵା ବାନ୍ଧବ କଥା ଶୁଣେ ନାହିଁ । ଆଉ ପ୍ରଭୁଦୟାଳ ବଜାରର ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ସ୍ଥାନେକ ହାତରୁ ଖାଏ । ଏ କଥା ଜାତି ମଜଳିସରେ ଜଣା ପଡ଼ିବାରୁ ତାକୁ ଏକାବେଳକେ ଜାତିସଭା ବାସନ କରିଦେଲେ ।

ଦେଖୁଁ ଦେଖୁଁ ବର୍ଷ ଦୁଇ ତିନଟା ଭତରେ
ସମ୍ପଦିଗୁଡ଼ାକ କାହିଁ ଉଡ଼ିଗଲା—ଲେକେ କୁହାକୁହି
ହେଲେ, ଦେଶକୁ ପ୍ରଭୁଦୟାଳର ସମ୍ପଦି ନିଆଣ ।
ସତକୁ ପତ, ଡିହାଜାଶାରେ ଗୋଟାକ ପରେ
ଗୋଟାଏ କର ସବୁ ସମ୍ପଦି ନିଲମ ହୋଇଗଲା,
ଶେଷକୁ ଉଚ୍ଛବି ମଧ୍ୟ ଗଲା । ନିଜେ ଅଚେତ ଅବସ୍ଥାରେ
ସବୁବେଳେ ପଡ଼ିଥାଏ, କିନ୍ତୁ ଦେଶ ନାହିଁ,
ପାଣିସ୍ଫୁଅ ପରି ଖରଚ ରୂପିତ, ଘର ଭୂତ ପଡ଼ି ଖାଇ-
ଚଲେ, ସେ ସମ୍ପଦି କେତେବିନ ରହିପାରେ ?

ପ୍ରଭୁଦୟାଳ ଖର୍ଷଣ ରଙ୍ଗରେ ପଡ଼ିଥିଲ
ରୁଷିଆ ଦେଶରେ ଜଣେ ବଡ଼ ଜମିଦାର ପୁଅ ଗରିବ
ହୋଇ ଯାଇ ପଛକୁ ପିଆଦା ପଣ କଲ ପଛକେ
କୌଣସି ବନ୍ଧୁରେ ଆଦୁର୍ଯ୍ୟ ହେଲା ନାହିଁ । ଲେକଟା
ଘର ମହିଦାର, ଏତେ ଦୁର୍ଦଶାରେ ମଧ୍ୟ କିନ୍ତୁ
ଚିନ୍ତା ନାହିଁ । ସଞ୍ଜକୁ ସଞ୍ଜ ନିଶା ବାଡ଼ଟା ଚଳିଗଲେ
ହେଲା । ଇଚ୍ଛା ଗଲା ଗୋଟିଏ ପିଆଦା ହେବ, ପିଆଦା-
ମାନଙ୍କର ଦରମା ଛୁଟି ଉଚ୍ଚର ବେଜଗାର ତେର ।
ବଜାରର ଗୋଟିଏ ହୀ ପାଖରୁ ଖବର ପାଇ ନାଜର
ନାହିଁ ବାବୁଙ୍କ ସାଜରେ ଭେଟ ହେଲା । ସୁନ୍ଦର
ତେହେର—କଥାବାହାର ଟଙ୍କାଙ୍କ ଦେଖି ନାଜର
ବାବୁ ବଡ଼ ଖୁଣ୍ଡି, ପୁଣି ସେ ରଙ୍ଗରେଜ ଜାଣେ । ଶ୍ଵିର
କଲେ, ଖୁବି ଜାମଦାର ଲେକ ହେବ । ନାଜର ବାବୁ
ତାକୁ ଗୋଟାଏ ପିଆଦାଗିରି କାମରେ ବାହେଲ କରଇବା
ପାଇଁ ମନ ମଧ୍ୟର ଛୁର କଲେ । ଶ୍ଵିର ହେଲା, ପ୍ରଭୁ-
ଦୟାଳ ଟହେ ଟଙ୍କା ନଜରନା ଦାଖଲ କଲେ ଗୋଟାଏ
କାମ ପାଇବ । ଟଙ୍କା ଦାଖଲ ହୋଇ ନାହିଁ, କାମ
ପାଇ ନାହିଁ, ଉମେଦଦାର ନାଜର ବାବୁଙ୍କ
ବସାକୁ ଯିବା ଆସିବା କରୁଥାଏ । ରହିବକୁ ଦୁଇ
ରୁହି ଥର ଦେଖି ତାହାର ଅଗ୍ରିତ ବିଷୟ ଅଟକଳ
ଗଲା । ଲେକଟା ଘର ସନାମ । ଦିନେ ସକାଳେ
ପ୍ରଭୁଦୟାଳ ପାଖକୁ ରୂପି ଯାଇ ହସି ହସି କହିଲ,

“ରମ—ରମ, ରାପବ ବାବୁ, ରମ—ରମ !” ରାପବଙ୍କ
ମନ ଆନନ୍ଦରେ ଉଛଳ ଉଠିଲା । ଗାଁରେ ଡାକନାମ ଥିଲ
ରୁଥା ମହାନ୍ତି, ଏକାବେଳେ କେ ବାବୁ ପାଲଟିଗଲେଣି ।
ମାସ ‘ରମ, ରମ’ କଣ କହିଲ, ବୁଝି ପାରିଲେ
ନାହିଁ । କଣ ଉଡ଼ଇ ଦେବାକୁ ହେବ ଜଣା ନାହିଁ,
ତୁଳା ତୁଳା ହୋଇ ମୁରକ ମୁରକ ହସୁଆନ୍ତି । ଚଲଣ
ପ୍ରଭୁଦୟାଳ ବାବୁଙ୍କ ହାତଧର ରଙ୍ଗରେ ଧରଣରେ
ଦୁଇଥର ଇଙ୍କାଇଙ୍କ କଲେ । ଅନ୍ତ ସମୟରେ ଦୁଇ
ଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଘର ବନ୍ଧୁପଣ ହୋଇଗଲା । ପ୍ରଦୟ-
ସଞ୍ଚାର ବିଷ୍ଟାର ସମ୍ବରେ ବିପୁଳ ବିବରଣ ଲେଣି
ପାଠକ ମହାଶୟକୁ ବିରକ୍ତ କରିବାର ଦରକାର
ନାହିଁ । ସାର କଥା—ଦୁଇ ଦୋଷ୍ଟ ମିଳିମିଶି ଦହରର
ସମୟାନରେ ଭ୍ରମଣ, ଭଦ୍ରଲେକର ଅଗମ୍ୟ ସ୍ଥାନ-
ମାନଙ୍କୁ ଗମନ, ସଙ୍ଗୀତ ଶ୍ରବଣ, ନୃତ୍ୟ ଦର୍ଶନ
ପ୍ରକୃତି ଅନ୍ତୁ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ହୋଇ ଗଲଣି । ରାପବ
ବାବୁଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଏ ସମସ୍ତ ନୃତ୍ୟ ଆଶ୍ରୟ ଦର୍ଶନ ।
ତାଙ୍କର ଯେଉଁ ଗାମରେ ଦର, ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟରେ
କାଳକ୍ଷେପଣ, ଏ ସମସ୍ତ ସମ୍ବାଦ ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚିବା
କଦାଚ ସମ୍ବନ୍ଧ ନୁହେଁ । ଯେଉଁ ଦିନ ରଙ୍ଗରେଜ ରଙ୍ଗ-
ପାଣିରୁ କିନ୍ତୁ ପେଟରେ ପଡ଼ିଗଲ, ସେତିକବେଳେ
ମନରେ କଲେ, ପାଠରେ ଶୁଣା ଅଛି, ସ୍ଵର୍ଗରେ
ଦେବତାମାନେ ଅମୃତ ଶାନ୍ତି—ଏ ସେହି ଅମୃତ ।
ପ୍ରଭୁଦୟାଳ ସେହି ଦେବତା ମଧ୍ୟରେ ଜଣେ, ସେ ନିଜେ
ବି ଗୋଟିଏ ଦେବତା ପାଲଟି ଗଲେଣି । ଏପରି
ଆନନ୍ଦଟା ଜବନରେ କେବେ ଜାଣି ନ ଥିଲେ । ଏଣେ
ପ୍ରଭୁଦୟାଳ ମନରେ କରୁଥାଏ, ଡାଢ଼କ ମାଉଁଶ ଖାଇବା
ଲାଗି ଶିକାଶ ଗୋଟିଏ ଡାଢ଼କ ପୋଷେ । ଭଲ
ଚଢ଼େଇଟିଏ ମିଳିଲୁ, ପୋଷ ମନାଇ ନେଇ ପାରିଲେ
କାମ ପାଇଁ । ନାଜର ବାବୁଙ୍କ ବସାରେ ଟଙ୍କାର
ପ୍ରାଚୀର୍ଯ୍ୟ । ଗୋଟିଏ ଗର୍ଦଣ ରଷ୍ଟିକା—କଥାଟା ବିଶେଷ
ରୁପେ ଜଣା । ହେଲେ ହାତ ଚଢ଼ାଇବାର ଉପାୟ ନ
ଥିଲ, ଏବେ ମନରେ କଲେ କାମ ପାଇଁ ।

ଦିନେ ପ୍ରଭୁଦୟୁଳ କହି ବସିଲେ, “ଦୋଷ୍ଟ ! (ଦୁଇଜଣ ଦୋଷ୍ଟ ବୋଲି ଉକାଉନି ହୁଅନ୍ତି), ଜାଣ ତ ରୋଜ ରୋଜ ରାତରେ ଟଙ୍କା ଖରଚ, ମୋ ହାତଟା ଉଛୁଣିକା ଟିକିଏ ଖେଳ ଅଛି, ମୋହର କଲିକତାରୁ ହୁଣ୍ଡି ଆସିବାକୁ ଡେର ତୁମେ ଦିନାକେତେ ଖରଚ କଲାଇ ନିଅ; ମୋ ଟଙ୍କା ପହଞ୍ଚ ରଳେ ଆଉ ପରବା କଣ ?”

ରାତବ ବାବୁ—“ଦୋଷ୍ଟ ! ମୁଁ କାହିଁ ପାଇବି ? ମୋ ହାତରେ ଟଙ୍କା କାହିଁ ?” ଭଗତ ମନରେ କଲ, ‘ହୁ, ତେ ! ବୋପାର ପର ଗୁଣ୍ଠର ଜମା ଅଛି, ରୋଜ ରୋଜ ମାର ଖାଇବୁ ।’ ପ୍ରକାଶରେ କହିଲ, “ସେ କଣ ଦୋଷ୍ଟ ! ତୁମ ଅପା ରାଣୀ, ତମାମ କଟକ ଜାଣିଲଣି, ତୁମେ ଗୋଟାଏ ବାବୁ—ଟଙ୍କା ନାହିଁ କଣ ? ଦେଖ ଦୋଷ୍ଟ—ନାଜର ବାବୁ କରେଇ ବାହୁଡ଼ା ଟଙ୍କାଗୁଡ଼ାକ ତୁମ ଅପା ହାତରେ ଦିଅନ୍ତି । ସେ ଟଙ୍କାଗୁଡ଼ାକ କୁଳଜୀରେ, ବିଛଣା ମାଣ୍ଡ ରଳେ ଦୁଇ ତନିଦିନ ପଡ଼ି ରହେ; ତା ବାଦେ ସାନ୍ତ୍ବାଣୀ ବାକସରେ ରଖନ୍ତି । ସେଥରୁ କିଛି କିଛି ଟଙ୍କା ଆଣିବ । ଖବରଦାର ! ଏକାବେଳକେ ସବୁ ଆଣିବ ନାହିଁ ।” ମହାନ୍ତିଏ ଟିକିଏ ଗୁମ୍ ମାରି ବସିଲେ, ଦେହଟା ଯେମନ୍ତ ଥର ଉଠିଲ । ଭଗତ ବୁଝିପାରିଲେ, ପିଠରେ ହାତମାରି କହିଲେ, “ଚିନ୍ତା ନାହିଁ, ଦୋଷ୍ଟ ! ତର ନା, ମୁଁ ଜାଣେ, ତୁମେ ଦେନିଆସ !” ରାତବ ବାବୁ ଦେଖିଲେ ଟଙ୍କା ନ ଆଣିଲେ ନୁହେ, ଦୋଷ୍ଟ କଣ ମନରେ କରିବ ! ମଜାଟା ବି ବନ୍ଦ ହୋଇପିବ । ଦିନାକେତେ ଖରଚ ବେଶ କଲିଲ । ମହାନ୍ତିଏ ପ୍ରଥମ ପ୍ରଥମ ଉଚ୍ଚାଥନିଲ, ଏବେ ଚିନ୍ତା ନାହିଁ । କେଜଣି କିପ୍ପା ଅପା ଏବେ ଟଙ୍କା ବାହାରେ ପକାନ୍ତି ନାହିଁ, ସାଙ୍ଗେ ସିନ୍ଧୁକରେ ରଖି କୋଲପ ଦିଅନ୍ତି । ଭଗତ କଣ ହଟିବାର ଲୋକ ! ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମହଣର ଘୁପ

ଅଣାଗଲ, ସବୁ ବାକୁସ ସିନ୍ଧୁକର କ୍ଷେତ୍ରାତି ତୟାର କର ପକାଇଲେ । ଏଣିକି ଆଉ ଚିନ୍ତା କ'ଣ ?

ଏତେ ଯେ କାଣ୍ଟ—ନାଜରଙ୍କୁ ସବୁ ଅଳ୍ପତ । ସଖାକୁ ଅର୍ଦ୍ଧରୂପ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗିଥାନ୍ତି । ଏଣେ ମଜଳା ଦେଇ ସବଦା ବୋଲନ୍ତି . “ମୋ ବିଦ୍ଵୀ ! ତୁ ତ ଲକ୍ଷ୍ମୀଭଣ୍ଟାର, ଏ ଦେଉଣ୍ଟପିଲ ତୋ ହୁଆ ଭାଇଟି ଆଶ୍ରାଧର ଦତ୍ତିଲ୍, ଟିକିଏ ଦୟା ରଖିଥିବୁ ।” ବିଶାଖା ଦେଇକର ବି ସାନ ଭାଇ ଉଚରେ ଭାରି ଦୟା, ଖୁବ୍ ବିଶ୍ଵାସ ।

— — —

-୪୭-

ନରପୁର କିଲାର କାର୍ଯ୍ୟ

ରବିବାର କରେଇ ବନ୍ଦ । ସଖାଳ ଓଳିଟାରେ ନାଜର ବାବୁ ସାହେବଙ୍କ କୋଠିର କାମ ପାଇଛି ସାର ଆସନ୍ତି । ଉପରଓଳ ବସା କରେଇ ଘରେ ବମି ନରପୁର କିଲାର ପାଞ୍ଜିଆ ମଜଦମ ପଧାନମାନଙ୍କ କାଗଜ ହିସାବପତ୍ର ବୁଝାବୁଝି କରନ୍ତି । ଗୁହାରିଆ ରଇତମାନଙ୍କ ମାମଲ ବି ଫରସଲ ହୁଏ । ଆଜିକା କରେଇଟା ଭାର ଭିଡ଼ । ଦଶ ବାରଜଣ ଗୁହାର କରିବାକୁ ହାଜର । ମଫାନପୁର ଅମଲମାନେ ଅନ୍ୟାୟ କରିବାରୁ ସେମାନଙ୍କ ନାମରେ ଫେରଦ କରିବାକୁ ଆସିଲାନ୍ତି । ଗୁରିଜଣ ପାଇକ ଅମଲମାନଙ୍କ ଚିଠି ଧରି ଉପସ୍ଥିତ । ନାଜର ବାବୁ ମଫାନପୁର ମକଦମ ମଦନ ମହାନ୍ତିର ରିପୋର୍ଟ ଖଣ୍ଡ ତୁମି ତୁମି ପାଠ କରି ପରୁରିଲେ—ହୁମା ସାମଲ ହାଜର ? ଶ୍ରମା ସାମଲ ହାଜର । ପିଆଦା ଭାକ ଦେବାରୁ ଗୋଟାଏ ଲୋକ ବେକରେ ପଟକା ପକାଇ ଲମ୍ ହୋଇ ଗୋଡ଼ ତଳେ ପଡ଼ିଗଲ ।

ନାଜର ବାବୁ ଡୁକୁମ କଲେ—“ବେ ! ତୋର କଥା କଣ ଅଛି କହ, ଶୋଇ ପଡ଼ିଲୁ ଯେ !” ସାମଲ ସେହିପରି ପଡ଼ି ରନ୍ଧି କହିଲା—“ଆଜ୍ଞା ରୁହାରି ଶୁଣନ୍ତି । ମୋର ଛ ପରାଣୀ କୁଟୁମ୍ବ ଭାବିଗଲେ ଆପଣ ମୋ ବେକରେ ଛାରି ମାରନ୍ତି, ମନେ କଣିକାଏ ବିଷ ଦେଉନ୍ତି, ଖାଇ ଏହିଠି ମରିବି ।”

ନାଜର ବାବୁ ବେ ! ମରିବାକୁ ମନ ଥିଲେ ପଦାକୁ ଯାଇ ମର ଯା । ତୋ କଥା କଣ କହ ।

ସାମଲ—ଆଜ୍ଞା ଧର୍ମ ଅବତାର ! ବିରୁର କରନ୍ତି, ଶାତଳ କିଆଗସ୍ତର ଚକରେ ମୋର ସାତମାଣ ଜମି, ସାତ ପୁଣ୍ୟତରୁ ଦଶଳ । ମକଦମ ଶାର ଶାମ ସାଉ ମହାଜନ ପାଖରୁ ଶହେ ଟଙ୍କା ଲଞ୍ଜ ଖାଇ ମୋ ଜମି ତାକୁ ଦେଉଛନ୍ତି । ଧର୍ମ ଅବତାର ! ମୁଁ ବେକରେ ଦଉଡ଼ି ଦେବି ।

ନାଜର—କାହିଁ, ମକଦମ ତ ଲେଖିଛି, ଅଣୀଟଙ୍କା, ଶଳା ମିଥୁଆ !

ସାମଲ—ଆଜ୍ଞା ମୁଁ ଯୁଗଳକଣୋର ଧଣ୍ଡା ଧରି କହିବି, ଶହେ ଟଙ୍କା !

ନାଜର—ଆଜ୍ଞା, ସେ କଥା ବୁଝିଯିବ । ପିଆଦା ! ଏ ଲୋକଟାକୁ ବାହାର କରି ଦିଅ । ସାମଲ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ଉଠିଗଲା ।

ପିଆଦା ଡାକିଲା—ରୁହାରିଆ ହାଜର ! ଏକା-ବେଳକେ ପାଞ୍ଚ ଛ'ଟା ଲୋକ ଗୋଡ଼ରକେ ପଡ଼ିଗଲେ । ନାଜରବାବୁ ଭାବି ଖପାଟାଏ ହୋଇ କହିଲେ—‘ଶଳାଙ୍କର ସବୁଥିର ମେଳି, ଏକ ବିରୁର !’ ଗୋଟାଏ ପିଆଦା ବୁଝାଇ ଦେଲା, “ଆରେ, ଯାହା ଜଣାଇବାର ଅଛି, ଜଣ ଜଣ କରି କହ ।”

ବାଉର ବାରିକ ଆଜ୍ଞା, ମୋ ଜଣଣା କଳାଜଳ ମିଶି ବରଷକୁ ଛଟଙ୍କା ନ ଅଣା ଦି ପଇସା, ସାନ୍ତ୍ବି

ଅମଳରୁ ଏତିକି ଦେଇ ଆୟୁଥିଲି । ହାଲକୁ ଆପଣଙ୍କ ପାଞ୍ଜି ଆ କେତେ ରକମ ଖର୍ଚ୍ଚ ଭାବୁ ଦେଇ ଆଠ ଟଙ୍କା ଆଠଅଣା କଲେ, ତାହା ବି ଦେଲି । ଆହୁରି କହୁଛନ୍ତି— ଦି ଟଙ୍କା ଛ' ଅଣା ବାକି । ପ୍ରଭୁ ! ମୋ ପିଲା ବାଲକ ଲାଗିଲେ, ମୁଁ ଦେଶରୁ ପାଉଛି, ଟଙ୍କା କାହିଁ ପାଇବି ?

ନାଜର ବାବୁ—ହଁ, ତୋ କୁଟୁମ୍ବ ପୋଣିରୁ ନାହିଁ ତ ଆଉ କଣ ! ଆଜ୍ଞା କେତେ ଟଙ୍କା ଦେଇଛୁ ପାଉଛି ଦେଖା ।

ବାରିକ—ଆଜ୍ଞା ଏଜଣା ନେଇ ମନେ ପାଉଛି ଦେଲେ ନାହିଁ । ସେ ହାକିମ, ଯେତେ ମାଟିଲି ଦେଲେ ନାହିଁ, ମୁଁ କ'ଣ କରିବ ?

ନାଜର ବାବୁ - ସେ ମେଲିଆ ରଜାଧରିଆ ବୁଢ଼ା ତତେ ପଠାଇଛି ପର, ଆଜ୍ଞା ଆଜ୍ଞା, ତୁ ଯା, ମଫଳ ଗସ୍ତକୁ ଗଲେ ତୋ କଥା ବୁଝିବ । ସେ ପାଖ ଲୋକଟା କିଏ ବେ ! ତୋର କି ନାହିଁ ?

ମହା ସାହୁ—ଆଜ୍ଞା, ମୁଁ ସବୁଦିନେ ସରକାରୀ ଖମାରରୁ ଧାନ କରଜ ଖାଏଁ, ମୋ ଉପରେ ପଛିଲ କିଛି ବାକି ନାହିଁ, ମୂଳ କଳନ୍ତର ସବୁ ଶୁଣିଛି । ଏ ବରଷ ଧାନଦିନାମାରୀ—କହିଲା, ସବୁ ଧାନ ବିକା ସରିଲାଣି । ଧର୍ମବତାର ! ମନେ ରଚଣେ ଧାନ କରଜ ନ ଦେଲେ ପାଞ୍ଚ ପରାଣୀ ତୋ ତୋ ମରିଯିବେ ।

ନାଜର ବାବୁ — ପୁରୁଣା ଅମଳ ରଇତ ସମ୍ପଦକର ଏକ ବିରୁର ! ସରକାରୀ ଧାନ ସବୁ କରଜ ବାହାନାରେ ନେଇ ତୋସରପ କରି ଦେଲେଣି । ତୋ ସାନ୍ତ ପରି ମୋତେ—ନରୁ ବାବୁ କୋଠାକୁ ନଜର ପଡ଼ିବାରୁ ତୁମି ହୋଇ ଗଲେ । କହିଲେ, ମୋ ଉଣଜାମାନେ ପିଲା, ମୁଁ ଜଗି କାମ କରଇବି ନାହିଁ ପର ?

ଆହୁରି ବି ଦଶ ବାର ଜଣ ଗୁଡ଼ାରିଆ ପ୍ରଜା ଥିଲେ
ନାଜର ବାବୁଙ୍କ ବିରୁରର ହାଲ ଦେଖି ଡରରେ ଛିନ୍-
ଘୁଟ୍ ପଳାଇ ଗଲେଣି ।

କରୁଣା କହିବାରୁ ଜଣଗଲୁ, ନାଜର ବାବୁଙ୍କ
ବିରୁର ହାଲ ଶୁଣି ନାହିଁ ବାବୁଙ୍କ ମୁହଁ ଶୁଣିଗଲୁ, ଦୂର
ଆଖି ଲୁହରେ ଛଳଛଳ ହେଉଥାଏ ।

ନାଜର ବାବୁଙ୍କ ମିଜାନଟା ସବୁଦିନେ କଡ଼ା,
ପୁଣି ନାଜରାତି କର୍ମରେ ନାନାପ୍ରକାର ବିରକ୍ତିଜନକ କର୍ମ
କରିବା ଯୋଗୁଁ ଆହୁରି ବି ଦେଖି କଡ଼ା ହୋଇ
ଗଲେଣି । ତଥାପି ସେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଆଗେ
ମଧୁର କଥା କହିଥିଲେ । ବୁଝିଆ ନାଜର ଭଲ ଜାଣନ୍ତି,
ପ୍ରଜା କାଉପଳ — ଉଚ୍ଛ୍ଵଳେ ମୁଠାକୁ ଆସିବା ମୁଦିଲ ।
ହେଲେ ଆଜକୁ ପାଞ୍ଚ ଛ' ମାସ ହେଲା ମଧ୍ୟପଳ
କର୍ମରୂପମାନଙ୍କ ପୁଲିଦା ତିରେ ବାରମାର
ଲେଖୁଛନ୍ତି, କୌଣସି କଥାକୁ ନ ଅନାଇ ଯେ
ଉପାୟରେ ହେଉ ଟଙ୍କା ଅସୁଲ କର, ଟଙ୍କା ଭାରି
ଜରୁର ଦରକାର । ଅମଲମାନେ ବାବୁଙ୍କ ଖୁସି କରିବା
ପାଇଁ କାମରେ ଲୁଗିଛନ୍ତି ।

—
—
—

-୪୭-

ମୁଁ ତୁମକୁ ରାଣୀ ବନାଇବି

ଦିନଯାକ କାମ କରି କରି ନାଜର ବାବୁ ଥକ
ପଡ଼ିଥାନ୍ତି । କରେବିବାହୁଡ଼ା ଗୋଡ଼ହାତ ଧୋଇ
ଜଳଶିଆ କରିବା ଆଗରୁ ବିଶାଖା ଦେଇ ଗୋଟାଏ
ସାନ କାର ଗୁପରେ ଗୋଟାଏ ଇଂରେଜୀ ଲାଲ ରଙ୍ଗ
ଉଷ୍ଣ ଅଣି ହାତକୁ ବଡ଼ାଇ ଦିଅନ୍ତି । ନାଜରବାବୁ
ସେ ଉଷ୍ଣର ନାମ ଦେଇଥିଲେ ଦିଲଖୋସ୍ । ଡାକ
ଦିଅନ୍ତି — ଦିଲଖୋସ୍ ଆଖି ତ ଗୋ । ସେହି ଉଷ୍ଣଟି

ସେବା କରିଦେଲେ ସବୁ କଥା ମେଣ୍ଡିଯାଏ, ବାବୁଙ୍କର
ଏଇଟା ଚୁସି ମିଜାର ବେଳ, ବଜାର ବୁଲି
ବାହାରିବା ଆଗୁଁ ସାଆନ୍ତାଣୀ ସଙ୍ଗରେ ଦିନାଏ ଖଣ୍ଡ
ପ୍ରେମାଳାପ କରିଥାନ୍ତି । ଏଇଟା ହେଉଛି ଦର କଥା,
ସୁଖ ଦୁଃଖ କଥା କହିବାର ବେଳ । ଦିନ କରେବିରୁ
କିଛି ଦେଖି ବୈଜଗାର ହୋଇଥିଲା—ସଞ୍ଜବେଳେ
ଉଷ୍ଣଧଟା ବି ଭଲ ଧରିଛି । ଆଜି ବାବୁଙ୍କ ମନ ଭାରି
ଖୁସି, କାହିଁ କିଛି କଥା ନାହିଁ, ଟାଉ କରି କହି
ଦସିଲେ—ଦେଖ ମୁଁ ତୁମକୁ ରାଣୀ ବନାଇ ଦେବି ।

ବିଶାଖା ଦେଇ—ମୁଁ ତ ରାଣୀ ହୋଇଛି ।

ନାଜର ବାବୁ ଠୋ ଠୋ କରି ହସି ପକାଇ
କହିଲେ, “ମନ୍ଦ ମନ୍ଦ ! ତୁମେ ପୁଣି କେବେ ରାଣୀ
ହୋଇଗଲ ?”

ବିଶାଖା—କ୍ଯା, ବୋଉ ଆଉ ଚିପା ଦୁହେ
ମତେ ରାଣୀ ବୋଲି ଡାକନ୍ତି । ଆଉ ସେଇ ଯେ
ବୁଡ଼ିଟା ସକାଳେ ରୁହିଲ ମାରିବାକୁ ଆସେ, ସେ ବି
ରାଣୀ ବୋଲି ଡାକେ—ଆଉ କଣ ?

ନାଜର ବାବୁ ନାହିଁ ନାହିଁ, ସେଟା କିଛି କଥା
ଦୁହେ, ମୁଁ ତୁମକୁ ଠିକ ରାଣୀ ବନାଇ ଦେବି ।

ବିଶାଖା - ତେବେ ବନାଇ ଦିଅ, ଜଳଦି ବନାଇ
ଦିଅ, ଆଜି ବନାଇ ଦିଅ ।

ନାଜର ବାବୁ - ସେ କଣ ସହଜ କଥା, ତେର
ଫିକର ଅଛି, ତେର ଟଙ୍କା ଦରକାର, ମୁଁ ଯାହା କହୁଛି
ଶୁଣ । ଶବରଦାର ! କଥା ପେଟରେ ରଣିବ,
ପାହିଆର ହେଲେ ସବୁ କଥା ଭଣ୍ଟରୁ ହୋଇଯିବ ।
ଦେଖ, ନରପୁର କିଲ୍ଲାଟା ହାତରେ ନ ପଡ଼ିଲେ ତୁମେ
ରାଣୀ ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ ।

ବିଶାଖା—କ୍ଯା, ନରପୁର ତ ଆମର, ଆମର
ଶକ୍ତା ଟଙ୍କା ଦରକୁ ଆହୁତି, କେତେ ଜନ୍ମସ ପର
ଆସୁଛି, ଆଉ କଣ ?

ନାଜର ବାବୁ—ନାହିଁ ନାହିଁ, ଆମେ ମାଲିକ
ନୋହଁ, ମାଲିକ ନରୁ ବାବୁ—ଆମ ଜିମାରେ ଅଛି ।

ଦିଶାଖା ମ, ମ ! ତୁମେ ହାକିମ, ତୁମେ ମାଲିକ
ହେବ ନାହିଁ, ଏ ପିଲ ଖଣ୍ଡ ମାଲିକ ହେବ ପର ?

ନାଜର - ନାହିଁ ନାହିଁ, ଉତ୍ତରି ସେ ମାଲିକ
ସତ, ତାର ଗୋଟାଏ ଫିକର ଅଛି, ଆମେ ମାଲିକ
ହେବା । ଏଥର ନାଟବନ୍ଧୀରେ ଟଙ୍କା ସରକାରକୁ
ଦେବାନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ନିଲାମ ହୋଇପିବ । ବେନାମିରେ
ବରସୁଲତାନ କଣି ପକାଇବା ! ତେର ଟଙ୍କା ଲୋଡ଼ା,
ଗୋଟାଏ ଶୁଣି ମହାଜନ ଘଟଣା କରିଛି । ଏଇଥର
ସବୁ ଠିକ୍ ହୋଇପିବ ।

ଦିଶାଖା ଦେଇ କଥାର ଅର୍ଥକିଛି ବୁଝି ପାରିଲେ
ନାହିଁ, ବକ ବକ କରି ମୁହଁକୁ ଅନାଇଥାନ୍ତି । କହିଲେ,
“ନାହିଁ ନାହିଁ, ତୁମେ ମାଲିକ ହେବ, ଏ ମାଙ୍ଗନ୍ତି
ପିଲଖଣ୍ଡ କଣ ହେବ ? ମୋ ପାଖରେ ପାଞ୍ଚ କୋଡ଼ି ଦଶ
କୋଡ଼ି ଟଙ୍କା ଅଛି, ସବୁ ଦେବି, ତୁମେ ସାଇବଙ୍କୁ ଦେଇ
ମାଲିକ ହୋଇଆସ—ମତେ ରାଣୀ ବନାଇ ଦିଆ ।”

ନାଜର ବାବୁ ହସିଲେ—ଆଉ କିଛି କହିଲେ
ନାହିଁ । ବୁଲି ବାହାରିବାକୁ ମାଲାଖୁଲି ହାତରେ
ଧରିଲେ ।

— — —

-୪୮-

ନରୁବାବୁର ସ୍ଥାନ ତ୍ୟାଗ

ରାତି ଦଶ ବାଜେ ବାଜେ—ରଦ୍ବ ମହାନ୍ତିଏ
ବଜାରରୁ ବୁଲି ଆସି ବୁମକରି ନରୁ ବାବୁ ପାଖରେ ଖଟ
ଉପରେ ବସିଲେ । “ରିଣଙ୍କ ବାବୁ” ଡାକଟାଏ
ଦେଇ ଏଣୁ କେଣୁ କଣ ଗୁଡ଼ାଏ କହୁଥାନ୍ତି । କିତାପ
ଗୁଡ଼ାକ ଟାଣି ଓହାରି ବୁଣି ପକାଇଲେ । ତାଙ୍କ ଦେହର

ମୁଖ୍ୟ ଗୋଟାଏ ଭାର ଦୂର୍ଗର ବାହାରୁଥାଏ । ନରୁ-
ବାବୁ କୁଞ୍ଚ କାନିର ମେଞ୍ଚାଏ ଲୁଗା ନାକରେ ଜାକି
ଧରିଲେ, ନୋହିଲେ କେଜାଣି ବାନ୍ତି କରି ପକାଇ-
ଆନ୍ତେ । ପଢ଼ି ଥୁଲେ—କିତାପ ଖଣ୍ଡ ଏକପାଣିଆ
ପୋପାଣ୍ଡ ଦେଲେ । ସେ ଏହିପରି ଅନେକ ଥର ସହି-
ଲେଣ୍ଡି—ହେଲେ ଆଜିକା କଥାଟା ବଳି ପଡ଼ିଲଣି ।
କହିଲେ, “ତୁମେ ରେଜ ରେଜ ବଜାରରୁ କଣ ଗୁଡ଼ାଏ
ଖାଇ ଆସ, ମୁହଁରୁ ଦୂର୍ଗର ବାହାରୁଛି, ବାପ୍ଯା ପରି
କଥା କହ—କାଲ ସକାଳେ ମୁଁ ମାମୁକୁ ଏହି ସବୁ କଥା
କହିବ ।” ରଦ୍ବ ମହାନ୍ତି ନରୁବାବୁ ପାଖରୁ ଉଠିଯାଇ
ଲଠ କରି ଆପଣା ବିଛଣାରେ ଶୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ମନ
ମଧ୍ୟର କେମନ୍ତ ଗୋଟାଏ ଉର ପଣିଗଲା । ମତୁଆଲ-
ମ ନଙ୍କ ମନରେ ଉର ପଣିଲେ ଭାର ଗୁଣିଆ ହୋଇ
ପଡ଼ିନ୍ତି, ଶାଳ ସେହି କଥାଟା ମନରେ ଦାଣି ଷେଉଥାଏ ।
ଉଦ୍‌ବେରେ ନିଦ ମାଡ଼ିନାହିଁ, ମଲଟା ପରି ପଡ଼ିଛନ୍ତି ।
କେବଳ ହେ ଚିନ୍ତା—ନରୁ ନିଷ୍ଠେ କାଲ ସକଳେ
ଉଠେଇ ସାନ୍ଦକ ଆଗରେ କହିବ । ସେ କଣ ବାକ
ରଖିବେ—ନିଶ୍ଚୟ ଦରୁ କାଢି ଦେବେ, ଗାଁକୁ ବାହୁଡ଼ି
ଯିବି ସିନା, କଟକ ମଜା ତ ଆଉ ମିଳିବ ନାହିଁ ।
ଏହିପରି ଚିନ୍ତା କରୁ କରୁ କେତେବେଳେ ନିଦ ମ ଉଗଲଣି । ନିଦ ଭାଙ୍ଗିବାକୁ ଦିନ ଉଡ଼ିଏ । ପ୍ରଭୁଦୟାଳ
ସକାଳୁ ଅସି ଦୋସ୍ତକୁ ଅପେକ୍ଷା କରୁଛି—ଡାକ ପାରୁ
ନାହିଁ, ବାହାରୁ ତୁଣ୍ଡ ଶୁଣାଉଛି । ରଦ୍ବକିନ୍ତୁ ନିଦ
ଭାଙ୍ଗିବା ମାସକେ ଦୋସ୍ତଙ୍କ ତୁଣ୍ଡ ଶୁଣିଲେ । ମୁଣ୍ଡଟା
ବନ୍ତ ଭାରି—ଦେହଟା ଉଠୁନାହିଁ । ପୁଣି ସେହି ଚିନ୍ତା,
ଉଠିବାକୁ ମନ, ଉଠି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ପୁଣି ପ୍ରଭୁ
ଦୟାଳଙ୍କ ତୁଣ୍ଡ ଶୁଣିଲା, ହତାତ ମନରେ ପଡ଼ିଗଲା—
ଦୋସ୍ତ ଗୋଟାଏ ଭାର ବୁଦ୍ଧିଆ ଲୋକ, ସେ କିଛି
ଉପାସ କାବିବ । ମନରେ ଭାର ଗୋଟା ଏ ବଳ ଆସି-
ଗଲା । ବିଛଣାରୁ ଉଠି ସଳଖେ ସଳଖେ ଦୋସ୍ତପାଖକୁ
ବୁଲିଗଲେ । ନିରୋଳାରେ ବସି ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ଭୃତରେ
ଦେଇ ପରାମର୍ଶ ଚଳିଲା । ରଦ୍ବ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ମନ ଭାରି

ଖୁସି । ପ୍ରଭୁ ଦୟାଳ କହିଲେ, “ଯାଆ, ମୁଁ ଯେତେକଥା କହିଲି, ସବୁ କଥା ଠିକ ସେହି ରକନ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି କହିବ, କିଛି କଥା ଶୁଣିବ ନାହିଁ ।”

ରଘୁବ ମହାନ୍ତି ସକେଇ କାନ୍ଦିଛନ୍ତି, ଭିତରେ ଏକାବେଳକେ ଉପସ୍ଥିତ । “ଉଁ—ଉଁ—ଉଁ, ଅପା ଶୁଣ ! ନରୁ ମନେ ତେର ଗାଳି ଦେଲା ।” ଅପା ପରୁନିଲେ— “କଣ ଗାଳି ଦେଲା ରେ ? ମନେ କହ ବୁଝିବ, ତୁ କାନ୍ଦି ନା, କାନ୍ଦି ନା ।”

ରଘୁବ ମହାନ୍ତି କହିଲେ— ନରୁ ମନେ କହିଲା, ଶଳା ଅଇଶ୍ଵରିଆ ପୋଇଲା । ମୋ ମାମୁଦରେ ପଣିଛୁ, ଆଜି ମାମୁ ପାଖରେ କହି ଦୟା ଦୂର କରାଇବ ।

ବିଶାଖା ଦେଇ ଭାରି ଗୋଟାଏ ଗର୍ଜନ କରି ପରୁନିଲେ, “ତତେ କଣ୍ଠା ଗାଳି ଦେଲା ରେ ? ସେଠା ଗାଳି ଦେବାକୁ କିଏ ? କାନ୍ଦି ନା, କାନ୍ଦି ନା ।”

ରଘୁବ ସକେଇ ସକେଇ କହିଲେ, “ନରୁ ସଞ୍ଜରୁ ଅଧ ରାତ୍ରିଯାଏ ରୋଜରୋଜ ବଜାର ବୁଲି ଯାଏ— ତୁମେ ତ ଉଥାସ ଭିତରେ, କିମିତି ଜାଣିବ ? ବଜାରରୁ କଣ ନିଶା ଗୁଡ଼ାଏ ଖାଇ ଆସେ, ତା ମୁହଁ ଗନ୍ଧାଉଥାଏ । ମୁଁ କହିଲି ‘ନରୁ ବ’ବୁ, କଟକ ଆସିଛି, ପାଠ ପଡ଼ି— ବଜାର ବୁଲ କ’ଣ ?’ ଆଉ ଗୋଟାଏ କଥା ଶୁଣିଛି, ତୁମେ ଯେ ରୋଜ ରୋଜ ଏତେ ସଜ କରି ପୁରି ତରକାର ପଠାଏ, ସେ ସବୁ ଭଣ୍ଡାରି ଖାଏ, ନରୁ ଖାଲି ବଜାରରୁ ନିଶା ଖାଇ ଆସି ଶୋଇ ପଢ଼େ । ଗୁରୁବାର ଓଷା ଦିନ ରାତରେ ତୁମେ କେତେ ମେହନତ କରି ପୁରି ପଠା ବନାଇ ପଠାଇଲ, ସେଗୁଡ଼ିକ କେତେ ସୁନ୍ଦର ଲଗୁଥିଲ, ମୁଁ ପୋଛୁଗାଛି ଖାଲି— ନରୁ ଗୋଡ଼ରେ ଫୋପାଡ଼ି ଦେଲା, କହିଲା, ତାଙ୍କ ଘରେ ଯୋଇଲାମାନେ ତା’ଠାରୁ ଭଲ ରକ୍ଷ ଜଣନ୍ତି ।” ଏହି କଥାଟା କହି ରାତର ମନ ମଧ୍ୟରେ ଭାରି ଖୁସିଟାଏ

ଦେଲେ । କାରଣ, ଏ କଥା ଦୋଷ ଶିଖାଇ ନାହାନ୍ତି, ଆପେ ବୁଦ୍ଧିବଳରେ କହିଲେ ।

ମଙ୍ଗଳା ଦେଇ ଶୁଣି ଧାଇଁ ଅଇଲେ, କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ପଣନ୍ତ କାନ୍ଦିରେ ପୁଅ ମୁହଁଟି ପୋଇ କହିଲେ, “ଶୁଣ ତ ମା ବିସି, ଶୁଣ ତ ! ମାଙ୍ଗଡ଼ ଖଣ୍ଡକୁ ଚାପୁଡ଼ାଏ ମାରିଲେ କେଉଁଠି ଦଢ଼ିବ, ତୋ ଭାଇ ପିଲାଟାକୁ କେତେ ଗାଳିଦେଲା ! ସକାଳେ ଗାଳି ଦେଉଥାଏ, ମୁଁ ଦୁଆରବନ୍ଧ ପାଖରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ଶୁଣୁଆସି, ମନରେ କଲି ଆଉ କାହାକୁ ଗାଳି ଦେଉଛି । ରାତ୍ରେକୁ ଗାଳି ଦେଉଛି ଜାଣିଥିଲେ ଏହା ଆସି ତତେ ଡାକ ନେଇ ଶୁଣଇଥାନ୍ତି ।”

ରଘୁବ କହିଲେ— ନାହିଁ ନାହିଁ, ଆଜି ସଖାଲେ ଗାଳି ଦେଇ ନାହିଁ, କାଲି ରାତିରେ ।

ମଙ୍ଗଳା ଦେଇ— ହଁ ହଁ, କାଲି ରାତିରେ କବାନ କିଳ ଦେବାକୁ ଯାଇଥିଲି, ଶୁଣିଲି ।

ବିଜାଖା ଦେଇ ରାତରେ କମ୍ପୁଛନ୍ତି, ଡାକିବାପାଇଁ କାହାକୁ ପଠାଇବାକୁ ତର ଧହିଲ ନାହିଁ, ଆପେ ଧାଇଁଲେ । ଭିତର ପସ୍ତରୁ ବାହାରିବା ଦୁଆରବନ୍ଧଟା ଟିକିଏ ନୁଆଣ ଠାଇକର ମୁଣ୍ଡରେ ବାଜିଲ, ଓଲଟି ପଡ଼ୁ ପଡ଼ୁ ଦସିଗଲେ— ନୁଣ୍ଡଟା ବେଙ୍ଗପରି ପୁଲିଗଲ । ଡେବିର ହାତରେ ଅର୍ଦ୍ଧସି ହେଉଥାନ୍ତି, ମୁଣ୍ଡଟା ଭାରି ପୋଡ଼ିଛି, ଏଣ ପୋଡ଼ିଛି ମନ । ଦଣ୍ଡକ ବାଦ ଛୁଡ଼ା ହେଲେ, ଦୁଆରବନ୍ଧରେ ଗୋଟାଏ ଗୋଡ଼ା— ଦୁଇ ହାତରେ ଦୁଆରବନ୍ଧ ଉପରଟା ଧରି ଗର୍ଜନ କରି ଡାକିଲେ, “ନରୁ, ନରୁ, ଏ ନରୁ !” ସେ ଉଦ୍‌ବିଜର ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ନରୁ ବାବୁକର ହଁସି ଉଡ଼ିଗଲଣି । ରୁଟଶାଳୀ ପିଲ ବେତହାତିଆ ଅବଧାନ ଆଗରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ନରୁ ବାବୁ ପେହିପରି ଥରୁଛନ୍ତି । ଭୟରେ, ଅପମାନରେ ତାଙ୍କ ତଣି ଶୁଣିଗଲଣି ।

ମାଝେ ଗର୍ଜନ କରି କହିଲେ—“ହଁ ରେ ନହଁ ! ବାପା କିଏ, ମାମୁଁ କିଏ, ତୁ ପିଲଖଣ୍ଡ ମାମୁଁକୁ ଗାଳି ଦେବୁ — ଶଳା, ଅଛିବାଣିଆ ? ଅଛିବାଣିଆ କିଏ ରେ ? କିଏ କାହାର ଦେର ପଣିଛି ରେ ? ରାଜଟା ମମୁଁ ଦୟାକର ରଙ୍ଗ ନ ଥିଲେ କୁଆଡ଼େ ଉଡ଼ି ପୋଡ଼ି ଯା’ନ୍ତାଣି !”

ମଙ୍ଗଳା ଦେଖି କହିଲେ—ଏ କନିକାଳ ପର, ଏ କାଳରେ ପରର ଉପକାର କଣବାକୁ ନାହିଁ !

ମାଝେ ଆଜି ଗାଳି ଦେଇ ରୂପ ଗଲେଣି । ନହଁ-ବାବୁ କାଠପିତ୍ତୁଳଟି ପରି ଛିଡ଼ା ହୋଇଛନ୍ତି, ରୂପ-ଆଡ଼ ଅନାର ଦିଶୁଛି, ଦୁଇ ଅଶିରୁ ଫରଖର କରି ଦୁଇଟା ଧାରା ବହି ଯାଉଛି । ସର ଖା ଦେଖି ! ଶୋକପନ୍ତିପ୍ରା ମା ମଣିମା ! ଆସ ଥରେ ଦେଖିଯାଆ, ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ନେମପତ୍ତୁଳି, ହୃଦୟର ଧନ, ଆଶା ଭରସାର ପ୍ଲକ; ନହଁ କିପରି ଅବସ୍ଥାରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଛିଡ଼ା ହୋଇଛି !

ନହଁବାବୁ କେତେ ବେଳଯାଏ ଏହିପରି ଛିଡ଼ା ହୋଇ ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟ କେଜାଣି, ଟିକିଏ ପେଳିଦେଲେ ପଡ଼ିଲିବେ ପର । ତାଙ୍କର ଯେ ଜନ ଅଛି, ଏପରି ଜଣା ଯାଉନାହିଁ । ଠିକ ତେବେଳେକେ ଶିଥକଳା ପହଞ୍ଚିଗଲ, ନହଁବାବୁଙ୍କ ହେତିଲ, ସବୁ ଥୋଣେ ଶୁଣିଲ । ଶିଥକଳା ସବୁଦିନେ ନହଁବାବୁଙ୍କ ମନ ମଧ୍ୟରେ ବଢ଼ି ଉଲପାଏ, ଦ୍ୟୁତି କରେ । ହେଲେ ସାନ୍ତ୍ଵାଣୀ ଡରରେ ପାଖ ପଣିପାରେ ନାହିଁ । ଥରେ ଦିଅର ବଢ଼ି ଦେଖିଛି, ସେ ନହଁବାବୁଙ୍କ ଭିନ୍ନ ପାଇବା କଥା କହିଲେ ସାନ୍ତ୍ଵାଣୀ ଗର ଗର ହୁଅନ୍ତି । ଆଉ ସେ ରାତବ ମହାନ୍ତିକୁ ଶୋଷିଏ ଗାହିଲଭୁବ ବୋଲି ମନଶ, କେବଳ ସାନ୍ତ୍ଵାଣୀ ଡରରେ ‘ଘରସାନ୍ତି’ ଏହିପରି ମନଦେନା କଥାରୁଦ୍ଧାଏ କହେ । ନହଁ ବବୁଙ୍କ ବାବୁ ଧରି ଚିପା କହିଲ, “ନାହିଁ ବାବୁ ! ନାହିଁ ବାବୁ ? ମାଝେ

ଖପା ଏହାର କଣ କଥାଟାଏ କହି ପକାଇଲେ, ସେ କିଛି ନୁହେଁ । ଉଛୁଣି ମାଝେ ସାନ୍ତ୍ଵାଣୀ ଫେର ଭଲ ପାଇବେ ଯେ ।” ମନ ମଧ୍ୟରେ କହୁଥାଏ, ଦୂଷୁଣାଣୀଟା କଣ ଦେବତା ପୁଅକୁ ଚହିବ । ବାହୁ ଧର ଦେନେ-ଯାଇ ତାଙ୍କ ବସା ଭିତରେ ଛୁଡ଼ିଦେଇ ଅମିଲ । ଦେବଯୋଗରେ କରୁଣା ତେତେବେଳେ ବଜାରକୁ ଯାଇଛି । ଘରେ ବସିବେ କଣ, ବାହାରକୁ ବାହାର ପଡ଼ିଲେ । ସଦର ଦୁଆର ପାଖରେ ରାତବ ଆଉ ଉଚତ ଦୁଇ ଜଣ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ଖୁବ୍ ହସାହସି କରୁଛନ୍ତି; ଉଛୁଣି ଯେ ତାଙ୍କର ଜିତାପଟ । ନହଁବାବୁ ଆଉ ରାତବ ଦୁଇ ଜଣଙ୍କର ଗୁରିଚଷ୍ଟ ହୋଇଗଲ । ମହାନ୍ତିଏ ତ ପ୍ରେମରେ ଗଦଗଦ । ନହଁବାବୁ ବାହଟା ପାଖରୁ ଡରରେ ପଳାଇ ଆମିଲ ପରି ଏକାବେଳକେ ଚଞ୍ଚଳ ରୂପିଆମି ସତ୍ତକରେ ଦାଖଲ । ମୁଣ୍ଡପୋତି ସତ୍ତକରେ ରୂପିଛନ୍ତି, କାହାର ମୁହଁକୁ ଲଜରେ ଅନାଇ ପାରୁ ନାହାନ୍ତି, ମନରେ କରୁଛନ୍ତି ମାଝେଙ୍କ ଗାଳିଦେବାଟା ସମସ୍ତେ ଶୁଣିଛନ୍ତି ପର ! ମୁଣ୍ଡପୋତି ରୂପିଛନ୍ତି ତ ରୂପିଛନ୍ତି । ଲୋକଟାଏ ତେଲ ମାଣି ନଈ ବର ଉପରେ ବସି ଦାନ୍ତ ଦଷ୍ଟିଛି, ନଈକୁ ଗାଧୋଇ ଯିବ ପର — ନହଁ ବାବୁ ତ ପାଖ ଦେଇ ରୂପିଛନ୍ତି—ବାଟକୁ ନଜର ନାହିଁ, ସଳଖେ ସଳଖେ ରୂପିଛନ୍ତି । ସେ ଲୋକ ଦେଖିଲ—ଆଉ ଦୁଇ ପାହୁଣ୍ଡ ଆଗକୁ ଗୋଡ଼ ବଢ଼େଇଲେ କାଠ-ଯୋଡ଼ି ନଈ ପଥରବନ ତଳେ କରୁଛି ହୋଇ ପଡ଼ିବେ । ଖୁବ୍ ପାଠିଟାଏ କରି ତାଙ୍କ ଦେଲା—ଏ ପିଲା ବାବୁ ! ତାଙ୍କ ଶୁଣି ନହଁବାବୁ ଗୁମ କରି ଛିଡ଼ା ହୋଇଗଲେ, ଦେଖିଲେ, ଆଗରେ ବନତଳ, ଯିବାର ବାଟ ନାହିଁ — ଟିକିଏ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ପଛକୁ ଫେରିଲେ, ନଦେକୁଳ ଗୋଟାଏ ବଢ଼ି ବରଗଛ ମୂଳରେ ବସିଲେ । ଦୁଇ ଆଣ୍ଟୁ ଉପରେ ମୁହଁଟି ଲଦି ଦେଇ ଧକେଇ ହେଉଛନ୍ତି । ଗୋଟା ହାଲରେ ଦେହଟା ସରପଟ ହୋଇ ଯାଇଥିଲ । ନଈର ଶିତଳ ପବନ ଲାଗି ଟିକିଏ ଟିକିଏ ହେଲ ଶୁଣିଲଣି । କଣେ ବାବୁ ତେଲ ମାଣି ରୂପି ଚଢ଼ିତା

ଗାମୁ ଶୁଟାଏ କାନ୍ତରେ ପକାଇ ନହିଁଲୁ ଗାଖୋଇବାକୁ
ରୂଳିଛନ୍ତି । ଶ୍ରୀଏ ଧୋବ ଉଦ୍‌ଦିନାରେ ଗୁଡ଼ିଆ
ଗୋଟାଏ ପାଟ ଯଥ ଆଉ ଗୋଟାଏ ରେଣ୍ଟାକନା ଛକା
ଡେବିର କାଣ୍ଠରେ ଯାକି, ଆଉ ଯୋତା ଯୋଡ଼ିଏ
ଖାଇଲ ହାତରେ ଧରି ପଛରେ ଗୋଟାଏ ଭଣ୍ଡାରି
ରୂଳିଛନ୍ତି । ବାବୁଟି ପଥରବନ ଉପରେ ଛୁଡ଼ାହୋଇ
ଦେଖିଲେ ପାଶ ବରଗଛ ମୂଳରେ ଗୋଟାଏ ପଲ୍ଲ ମୁଣ୍ଡ
ପୋଡ଼ି ବସିଛି, କାନ୍ଦୁଥିବା ପରି ଜଣ୍ଯାଏ । ପଲ୍ଲଟା
ଚିହ୍ନା ଚିହ୍ନା ପରି ଜଣା ପଡ଼ିଲ । ଧୀରେ ଧୀରେ
ପାଖେଇ ପାଖେଇ ଆସିଲେ, ଦଣ୍ଡେଗାଏଁ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ
ଭଲ କରି ଅନାଇଲେ । ପର୍ଯୁରିଲେ, “ନରୁବାବୁ ନା
କିଏ ରେ ?” ନରୁବାବୁ ମୁଣ୍ଡ ଟେକି ଦେଖିଲେ
ଆଗରେ ମଉସା ଛୁଡ଼ା ହୋଇଛନ୍ତି । ଧନ୍ତପନ୍ତ ହୋଇ
ଛୁଡ଼ା ହୋଇଗଲେ । ସମ୍ବାଲ ନ ପାରି ଘେ କରି
ରଢ଼ଟାଏ କରି ପକାଇଲେ । ମଉସା ଗୋଡ଼ରୁ
ମୁଣ୍ଡପାଏ । ଦଣ୍ଡେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୁଇ ଡିନ ଥର
ଅନାଇଲେ—କିଛି ପଦେ ବି କଥା କହିଲେ ନାହିଁ ।
ଆଉ ଶାଖାଇ ପିବେ କଣ, ନରୁବାବୁଙ୍କ ହାତ
ଧରି ବସାକୁ ବାହୁଡ଼ିଲେ । ନରୁବାବୁଙ୍କ ଦେହରୁ
ତେତେବେଳ ଯାଏଁ ଖୋଲଟା ମରି ନାହିଁ । ମଉସାଙ୍କ
ନିଜ ଗାମୁଗୁର ନରୁ ବାବୁଙ୍କ ଦେହ ପୋଗୁପୋଗୁ
ଆଉ ପଞ୍ଜା କରିବାକୁ ଯୋଡ଼ାଏ ଭଣ୍ଡାରି ଲାଗିଗଲେ ।
ଆଉ ଗୋଟାଏ ରୂଳର ବାସତେଲ ଆଣି ମର୍ଦନ କରି
ବସିଲ । ଏଣେ ମଉସା ଦୁଇ ଜଣ ପାଇକ ସାଙ୍ଗରେ
ରୂର ଜଣ ମୂଲିଆ ଆଉ ଆପଣା ରୂଳର ଦୁଇ ଜଣ
ଦେଇ ବିଶେଷ କରି ବୁଝାଇ ଦେଇ ହୁକୁମ କଲେ,
“ନଟବର ଦାସ ବସାରେ ନରୁବାବୁର ଯେତେ କିଛି
ଜିନିସ ଅଛି, ଧରି ବାହାର ଆସ—କରୁଣାକୁ ସାଙ୍ଗରେ
ଡାକ ଆଣିବ । ଖବରଦାର ! କାହାର କଥା ଶୁଣିବ
ନାହିଁ, କିଛି ଜିନିସ ଶୁଣିବ ନାହିଁ ।”

-୪୯-

ମାର୍ଜଙ୍କ ଅନୁତାପ

ମନୁଷ୍ୟ ରଗ ମୁଣ୍ଡରେ ଗୋଟାଏ ଖରପ କାମ
କରି ପକାଏ, ରଗଟା ମେଘି ଗଲେ ସେଥିଲାଗି ସନ୍ତାପି
ହୁଏ । ନରୁ ବାବୁ ରୂଳିଯିବାରୁ ଦିଶା ଦେଇଙ୍କ
ମନରେ ଗୋଟାଏ ଡର ପଣିଲାଗି—କ୍ଷେତ୍ର ସେ ପିଲଟାକୁ
ଗାଳ ଦେଲି, ସାନ୍ତ ଆସିଲେ କଣ କହିବେ, ମୋ
ଉପରେ ଖପା ହେବେ ପରି ? ମଙ୍ଗଳା ଦେଇ କହିଲେ
“କ୍ଷେତ୍ର ଏତେ ସନ୍ତାପି ହେଉଛି, କ୍ଷେତ୍ର ଏତେ ଡର,
ଜୁଆଁଇ ବାବୁ ଆସିଲେ କହିବା, ଆମେମାନେ କିଛି
କହିନାହୁଁ, ତୁଙ୍କାଟାରେ ନରୁ ଅପେ ରୂଳିଗଲା—
ଆହୁର ଯିବାବେଳେ ମାମୁଁ ମାର୍ଜଙ୍କ ଦାଣ୍ଡେ ଦାଣ୍ଡେ
କେତେ ଗାଳ ଦେଇ ଗଲା ।” ଚିତ୍କଳା କହିଲ, “ନାହିଁ,
ନାହିଁ, ସେପରି କଥା ନୁହଁ, ତୁମେମାନେ ତୁମି
ପଡ଼ିଥାଅ, ସାନ୍ତ ଆସିଲେ ମୁଁ ସବୁକଥା ବୁଝାଇ
କହିବ ।”

ରୋଜ ରୋଜ ଯେଉଁର ଯାନ୍ତି, ସକାଳୁ ଉଠି
ନାଜର ବାବୁ ସାହେବଙ୍କ କୋଠିକୁ ରୂଳିଯାଇଛନ୍ତି ।
ବସାରେ ଯେ ଏତେ କାଣ୍ଡ, ତାକୁ କିଛି ଜଣାନାହିଁ ।
ବେଳ ଦଶ ବାଜିବା ସରକି ବସାକୁ ବାହୁଡ଼ିଲେ ।
ଚିତ୍କଳା ଜଗି ବସିଥିଲ, ସା’ନ୍ତ ଉତ୍ତର ଗୌକାଠ
ଡେଇଛନ୍ତି କି ନାହିଁ, ପାଖକୁ ଧାଇଁଗଲ । ଗୋଟାଏ
ଯେମନ୍ତ ଦାରୁଣ ବିପଦ୍ର ଉପସ୍ଥିତ । ଭାର ଗୋଟାଏ ରୂଳିଆ
ହେଲ ପରି କହିଲ, “ଶୁଣି ନାହାନ୍ତି ସା’ନ୍ତ ! ସକାଳେ
ଆପଣ ଯିମିତି ସାହେବଙ୍କ ପାଖକୁ ବାହାର ଯାଇଛନ୍ତି,
ସେଇ ଯେ ପୋଡ଼ାମୁହଁ ପେହାର, ନରୁ ବାବୁ ଯାହାକୁ
ମଉସା ବୋଲି କହନ୍ତି, ଦ କୋଡ଼ି କି ଗୁର କୋଡ଼ି
ଲୋକ ସାଙ୍ଗରେ ଯେନି ଆସିଲ । ନରୁବାବୁର ଯେତେ
ଜିନିସ ଥିଲ, ସବୁ ଦେଖି ଗଲ । ନରୁବାବୁ ତା

—

ସାଙ୍ଗରେ ଘୁଲିଗଲେ । ମୁଁ ଆଉ ଆଶ ସାନ୍ତ ଦୁଇ ଜଣ
ତାଙ୍କୁ ଯେତେ ନେହୁଏ କଲା, କହିଲୁ ଟିକିଏ ମଠ
କର, ସା'ନ୍ତ ଆସିଯାଉଛୁ—କୁଣ୍ଡି କିଏ ? ଭାଇ ସା'ନ୍ତ
ଆଉ ମୁଁ ଦୁଇଜଣ ଯିମିତି ରାତିଥିଲୁ, ଆସିଥାନ୍ତେ କି ଆଠ
ଦଶଜଣ, ଗାଲ କାମୁଡ଼ି ପକାଇ ନ ଥାନ୍ତୁ ? ପଣକୁ ପଣ
ଲୋକ, କଣ କରିବୁ ? ଦେଖନ୍ତୁ, ସାନ୍ତାଣୀ ତେତିକା-
ବେଳୁ ଠାଁ ବସି କାନ୍ଦୁଛୁନ୍ତି ।” ମଙ୍ଗଳା ଆଉ ବିଶାଖା
ଦେଇ ଦୁଇଜଣ ଚିଷା ଉପରେ ଭାରି ଝୁରି । ତାଙ୍କ
ଜାଣିବାରେ ଚିଷା ପରି ସିଆଣୀ ଆଉ ଭଲ ମଣିଷ
ପୃଥ୍ବୀରେ ନାହିଁ ।

ନାଜର ବାବୁ ସବୁ କଥା ଶୁଣି ପ୍ରଥମେ ଭାରି
ଖପାଟାଏ ହେଲେ । ତହିଁଉତ୍ସରେ ମନରେ ଦୁଃଖ ।
ଦୁଃଖର କାରଣ—ନାହୁ ପିଛେ ସବୁ ସବୁ ରକମରେ
ମାସକୁ ତରିଶ ଟଙ୍କାରୁ ବଳ ଖରଚ ନୁହେ, ମୁଁ
ମାସକୁ ଅତ୍ରେଇଶ ଟଙ୍କା ଖରଚ ପକାଉଥିଲା । ଏତେ-
ଗୁଡ଼ାଏ ଟଙ୍କା ଏକା ବେଳକେ ଲୋକପାନ ।
ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କର ମନରେ ଦୁଃଖ—କେତେ ରକମ ଖଜା,
କାକରା, ଏଣ୍ଟୁରି, ସରୁଚବୁଲି, ମଣ୍ଡାପିଠା ଜେଜିମା
ପଠାଉଥିଲେ—ଗଢ଼ି ଉଆସରୁ କେତେ ଭଲ
ଦିଅ, ଛେନା ସରୁଚବୁଲି, ମୁଗଜାର ଆସୁଥିଲା ।
ଏବେ ଆଉ ଆସିବ ନାହିଁ । ମଙ୍ଗଳା ଦେଇ ଆଉ ରାତବ
ମାନୁ ଭାରି ଝୁରି, ଚୋଟାଏ କଣ୍ଠ ଲେଇ । ନାଜର ବାବୁ
କରେନ୍ତିକୁ ଯାଇ ପେଖାରକୁ ଧମକାଇଲେ—ସାହେବ
ପାଖରେ ଚିପାଟି କରିବେ ବୋଲି କହିଲେ । ପେଖାର
ବାବୁ କେବଳ ଏକି କହିଲେ—“ସାବଧାନ ! ଆକୁ
ଖୋଲୁ ଖୋଲୁ ମହାଦେବ ତାହାରିବେଟି ।”

-୫୦-

ଧର୍ମଭାଇ

“ତସ୍ୟ ବିଷ୍ଟାରିତା ବୁଦ୍ଧି ତେଳିବନ୍ଦୁରିବାନ୍ତମି ।”

ଚିଷାଟା ବୁକରଣୀ ପର—ବସାରେ କିଛି
ଅଛିଲେ ନାଜର ବାବୁ ତାଙ୍କୁ ଡାକି ଯାନ୍ତି, ତାଙ୍କ

କହିବାରୁ ଏକଥା ଜାଣିଛୁ । ସତ କଥା, ମୋହିନୀ
ତାଙ୍କ ପରି ବଡ଼ ଲୋକଟା ବୁଆରକୁ କିଁଧା
ଯିବେ ? ବାବୁଙ୍କ ଡାକି ଯିବାବେଳ ପ୍ରତିଦିନ ରାତି
ଆଠ ବାଜିବା ଉତ୍ସରେ । କିଁଧା କେଜାଣେ, ଆଜି ସଞ୍ଜକୁ
ଉପାସ୍ତି । ଚିଷା ଶୋଇବା ଦରେ ସତ୍ତପ ମଣିଶାଟା ।
ଉଦ୍ଦରେ ଗୋଟାଏ ଭେଣ୍ଡିଆ ଭଳିଆ ଲୋକ ବସିଛି,
ଚିଷା ବଟାଟା ଆଗରେ ଥେଇ ପାନ ଭାଙ୍ଗିଛି—ଦୁଇ
ଜଣଯାକ ହସି ହସି କଥାବାର୍ତ୍ତା କରୁଛନ୍ତି । ନାଜର
ବାବୁ ପାଇ ଥକା ହୋଇ ଛିଡ଼ା ହୋଇଗଲେ, ରାଗରେ
ବିଜୁଳିଟା ଯେମନ୍ତ ତାଙ୍କ ଦେହଯାକ ଶେଳିଗଲା । ଏହି
ଲୋକାଟକୁ ବାବୁ ଚିଷାଯର ଆଗ ସଡ଼ିକରେ କେତେଥର
ଦେଖିଛନ୍ତି, ହେଲେ ଲୋକବିଶେଷକୁ ଛୁନ ବିଶେଷରେ
ଦେଖିଲେ ମନରେ ଭାବବିଶେଷର ଉଦୟ
ହେବା ସହଜ କଥା । ନାଜର ବାବୁ ତିହାି ଗଲେଣି,
ଏଇଟା ତ ପେହି ଉତ୍ସମଦବାର । ଭାରି ଖପା ହୋଇ
ପରିବିଲେ, “ଚିଷା ! ଏ ଲୋକଟା କିଏ ?” ଲୋକଟା
ଖପ କରି ଉଠିପଡ଼ି ଗୋଟାଏ କୋଣ କାହିଁର ମିଶି
ଗଲାଣି । ଚିଷା ଦେଖିଲା, ଦୁଇ ଜଣଯାକ ପବନରେ
ବରଢ଼ାପତି ପରି ଥରୁଛନ୍ତି—ଜଣେ ଭୟରେ ଆଉ
ଜଣେ ଭୟକୁ ଫୋଧରେ । “ହି ହି-ହି” ଚିଷା
ଭାରି ଗୋଟାଏ ହସି କହିଲା, “ଆରେ ଧୂମ ! ତୋ
କପାଳ ବଡ଼ ଭଲ, ଆଜି ସକାଳୁ ତୁ ଶଙ୍ଖଚିଲ ମୁହିଁ
ବୁନ୍ଧିଥିଲୁ, ଆଜି ଜାଣ ତୋର ସବୁ ଦୁଃଖ ମେଣିଲା ।
ମୁଁ କହୁଥିଲା, ସା'ନ୍ତଙ୍କ ଆସିବା ତେର ତେର, ତୁ
କେତେବେଳ ଯାଏ ବସିବୁ, ତୋ କପାଳ ଯୋଗ ଦେଖ,
ସାନ୍ତ ଗୁମ କରି ବିଜେ ହୋଇଗଲେ । ଆଜ୍ଞା ସା'ନ୍ତେ !
ଟିକିଏ ଦୟା କର, ଆପଣ ଶତ୍ରୁ ଟଙ୍କା ହୁକୁମ
କରିଥିଲେ, ମାସେ ହେଲ ଧାର୍କିଲୁ, ରୁଣ୍ଡେଇ ପୁଣ୍ଡେଇ
ଦି'କୋଡ଼ି ନ ଟଙ୍କା ଆଠଥଣା କଲା, ଆଉ ପାରିଲା
ନାହିଁ । ମୁଁ ଯୋଡ଼ାଏ ସୁଜି ମିଶାଇ ଦି କୋଡ଼ି ଦଶ ପରା
କରିଦେଲି । ଏ ମୋ ଧର୍ମଭାଇ ଆପଣ ସ୍ଵାକୁ
ଟିକିଏ ଦୟା କର— ସା'ନ୍ତଙ୍କ ଗୋଡ଼ିତଳେ ପଡ଼ି

ରେ, ଗୋଡ଼ିତଳେ ପଡ଼ିଯା ।” ନିଆଁରେ ପାଣି ପକାଇଲା ପରି ଦୁଇଙ୍କ ରଗ ଆଉ ଡର ଉଣା ହୋଇଗଲଣି । ‘ଟିକିଏ ରତ୍ନ ସା’ନ୍, ପ୍ରଭୁ ଯେ ଟଙ୍କା ରଖିଛି ଯେଣି ଆସେ’ କହି ଚିତା ଚଟ୍ କରି ବାକ୍ସଟା ମିଟାଇ ପକାଇଲା । ମଲ ଯା’ ସବନାଶ, କଥା ଲହସରେ ସିନା କହି ପକାଇଛି, ବାକ୍ସ ଅଣ୍ଟାଳି ଦେଖେ ଯେ ନଟା ଟଙ୍କା ଆଉ କେତେ ଅଣା ପଇଧା ପଡ଼ିଛି, ଦଶ ଟଙ୍କା ବି ପୂର୍ବପୂରି ମୁହଁରେ । ସେଇ ଟଙ୍କା-ଶୁନ୍ଦାକ ଥରକୁ ଥର ଝମ ଝମ କରୁଛି, ମତଳବ ପାଞ୍ଚଟି କଣ କରିବ, ନାଜର ବାବୁ ଡାକ ଦେଲେ, “ଆଉ ଥାଉ, ଉଦ୍‌ଦୀନିକା ଟଙ୍କା ଥାଉ ।” ଚିତା ତ ଧଡ଼ କରି ବାକ୍ସ ପକାଇ ଫାଁ କରି ନିଶ୍ଚୟସଟାଏ ମାରିଲା । “ଆଜା, ଆଜା, ଯେତବେଳେ କହିବେ, ବସାରେ ଦେଇ ଆସିବ । ଏ ଟଙ୍କା ଆଉ ଛୁଇଁବ ନାହିଁ, ତୁଳସୀ ପଷଟାଏ ପକାଇ ରଖିଲା । ଦେ ରେ ପ୍ରଭୁ ! ସାନ୍ତକୁ ଶୁନ୍ଦାକ ତଳିମେ ସଜାତି ଦେ ।” ପ୍ରଭୁ ଦୟାଲ ଚଟ କରି ଲୁହା ଶିକରେ ହୃକା ନାଳିରୁଟା ସପା କରି ପକାଇଲା । ତଳିମରେ ଟିକିବି ଦେଇ ଶୁନ୍ଦାକ ସାଜି ଭଲ କରି ପୁଅ ସାନ୍ତକ ହାତକୁ ହୃକାଟା ବଡ଼ ଇ ଦେଲା । ଦଶାଏ ଫେଲ ଶୁନ୍ଦାକ ଖାଇ ନ ଥିଲେ, ଦୁଇ ଗୁରିଟା ଦମ୍ ଟାଣି ସାନ୍ତକ ଆମାଧୁରୁଷଟା ଶିଳଳ ହୋଇଗଲା । ଏଣେ ତ ଚିତାର ଥାର ଲହର ଛୁଟିଛି । କହିଲା—“ଜାଣିବା ହେଲେ ସାନ୍ତ, ମୋର ଯେ ଧର୍ମମା, ଏଇ ପ୍ରଭୁର ନିଜ ମା, ତାଙ୍କର ଦୟାରୁ ମୁଁ ଅଣ୍ଟାଟି କବିରୁ ଭେଣ୍ଟାଟିଏ । ସେ ଯେ ଥିଲେ ସାନ୍ତ, ମୁଁ କଣ କହିବି, ତାଙ୍କୁ ଦେ ପଦେ କହି ତୁଣ୍ଠ ହୃଦିଲେ ନା ଦବ ବୋଲି ନ ଥିଲା—କଣ କହିବି ସନ୍ତ ! ସେ ଥିଲେ ଗୋଟାଏ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଠାକୁରାଣୀ—ତା’ପରା ଦେଖା ଗୁଲଗଲେ, ମୁଁ ପଡ଼ିଛୁ ଉଁ-ଉଁ-ଉଁ ! ଦଶ୍ରୀ କାନ୍ଦ ମୁହଁଟା ପଣନ୍ତ କାନ୍ଦରେ ପୋଛି ଦେଲା । ମା ସ୍ଵର୍ଗକୁ ଗଲଦିନୁ ମୋର ସେ ଦୁଆରେ କଣା । ଏ ଯେ ସାନ ଭାଇଟା ନିଆଁଶାଇ ଉଡ଼ଣୀଟା ମଲ ନ ଗଲ ଥରେ ଭଲ ଆସି ଦୁଆରେ

ଉଜ୍ଜି ଯା-ନା, ସେ କଥା ଭାଇଙ୍କ ପାଖରେ ଦେଖିବ ନାହିଁ । ଆଜି କାମ ଅଟକିଲା ବୋଲି ଧାଇଁ ଆସିଛି । ନୋହିଲେ କି କାହାକୁ ଅନାଏ ? ଦେଖ ପ୍ରଭୁ, ତୁ ଯଦି ଥରେ ଥରେ ଆସି ଦେଖାଦେଇ ନ ଯିବୁ, ତୋ ଲାଗି ସାନ୍ତକୁ କିଛି କେବେ କହିବ ନାହିଁ । କହ, ଆସିବୁ କି ନା କହ ।” ପ୍ରଭୁଦୟାଲ କହିଲା, “ହଁ ନାନଙ୍ଗ ଆସିବ ।” ଏଥୁ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭୁଦୟାଲ ଦୁଇ ତିନି ତଳମ ଶୁନ୍ଦାକୁ ସାଜି ସାନ୍ତକୁ ସେ ଖାଲ ସାନ୍ତକ ହାତକୁ ଅନାର ବସିଛି । ନାଜର ବାବୁ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଘର ଖୁସି, ଏଠା ଖୁବ୍ କାମକା ଲୋକ ହେବ ।

ଚିତା କହିଲ—ରେ ପ୍ରଭୁ ! ତୁ ଟୋକାଲିଆ ଚରିଲ ବୁଦ୍ଧ ସବୁ ଛୁଡ଼ । ସା’ନ୍ତକ ପିଛୁ ଧରି ରହ, ତୋ କପାଳ ଫଟିଲ ଜାଣ ।

— — —
-୪୧-

ମଧୁବନ ତୋଟା

ନବ ପଳାଶ ପଳାଶ ବନଂ ପୁରଃ ଶୁଟପରଗ-
ପରଗତପକଜଂ
ମୃଦୁଳତ ନ୍ତ ଲିତାନ୍ତମଳେକପୁତ୍ର ସସୁରେ
ସୁରଭିଂ ଦୁମନୋହରେଃ ।

ଆଜି କାଲ ମଣିମା ରୂପମଣି ଦେଇ ଟିକିଏ ବୁଲ-ଚଲ କରି ପାରିଲେଣି । ସଞ୍ଜ ସକଳ ଉଥାସ ଭିତରେ ଏଣେ ତେଣେ ଚଲବୁଲ କଲେଣି । ଦିନେ ଉପରେଣି ଶର ଗଡ଼ ଗଲାଣି, ଏକୁଟିଆ ଏଣେ ତେଣେ ରାଜବୁଲ କହ କହୁ ମଧୁବନ ତୋଟା ବେଶପାଶରୀ ଘାଟକୁ ରାଜିତାଲେ । ରାଜବର୍ଷ ବାଦେ ଆଜି ପ୍ରଥମ ଯିବାର ।

ଉଥାସକୁ ଲାଗି ପଛପଟକୁ ମଧୁବନ ତୋଟା, ତାହା ମଞ୍ଜିରେ ବେଶ ପୋଶଣ । ପୋଶଣ ତୁଳା

ଜଳସୁଟଟା ପାଞ୍ଚ ମାଗରୁ ଉଣା ହେବ ନାହିଁ, ବଗରୁ ମିଶିଲେ ଛ ସାତ ମାତ୍ରକୁ ବନ୍ଧ ପଡ଼ି ପାରେ । ତା ନାମ ବେଣୁପର । ସରର ରୂପ ପଖରେ ମାଙ୍ଗନ୍ତା ପଥରରେ ବନ୍ଧା ରୂପଟା ଘଟ । ଉଆସ ପାଖ ମାଜଣା ଦୋଷ୍ଟା ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ । ଉଆସ ବେଣୁବୁଆର ଗୌକାଠ ମୂଳକୁ ଲାଗି ଦାଟଯାଏଁ ଗୋଟାଏ ସଲଗ ସଞ୍ଚକ । ସଞ୍ଚକ ଓସାର ଦୁଆର ଓସାର ମାପରେ, ଇଟା ପାଖପଟ ପୋତା ରୂପ ଅଙ୍ଗୁଳ ଉଚ୍ଚରେ ସଞ୍ଚକ ଦୁଇ ପାଖ ବନ୍ଧା, ମହିର ଗୋଡ଼ ବାଡ଼ିଆ ହୋଇଥାଏ । ସଞ୍ଚକ ଦୁଇପାଖରେ ଡାଳକୁ ଡାଳ ଲଗାଲଗି ମନାଣ ସହିରେ କରୁଥା ମଙ୍ଗୀଗଛ ଲଗା ହୋଇଛି । ବସନ୍ତ ଆଉ ଗ୍ରୀଷ୍ମ କାଳରେ କୋମଳ ପତି ଆଉ ଦୃଷ୍ଟି ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ ବଡ଼ ଡୌଲ ଦିଶେ । କୌଣସି ପ୍ରକାର ଫୁଲ ଗଛରୁ ଛନ୍ଦାଇବାକୁ ସାନ୍ତ ଆଉ ମଣିମାଙ୍କର ଦିଶେ ରୁପେ ମନା । ରାତରେ ଫୁଲ ଫୁଝିଲେ ଗନ୍ଧରେ ଉଆସଟା ପୂରିଯାଏ । ସେହି ସଞ୍ଚକଟିକୁ ବ୍ୟାସ କରି ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ବୃଦ୍ଧ ରୂପିକା । ଆଉ ବ୍ୟାସ ଗୌଡ଼ା ମାପରେ ଗୋଟିଏ ସଞ୍ଚକ ପରିଧ ରୂପିଟା ବୁଲି ଯାଇଛି । ସେହି ସଞ୍ଚକ ଦୁଇ ପାଦରେ ମଧ୍ୟ ମଙ୍ଗିଗଛ ଦୁଆ । ବୃଦ୍ଧ କେନ ସ୍ଵର୍ଗ କରି ପଶାପାଳ ଛକ ପର ଆଉ ଗୋଟିଏ ସଞ୍ଚକ ପରିଧ ଅତିହିମପୂର୍ବକ ବରିରୁ ମଧ୍ୟକୁ ରୂପ ଯାଇଛି । ପୁଣି ସରର ରର ପାତ ଦୂର୍ବ ମୁଣ୍ଡ ମିଳି ଯିବାରୁ ଗୋଟିଏ ସଞ୍ଚକ ପର ଜଣାଯାଏ । ସବୁ ସଞ୍ଚକ ଦୁଇଧାର ଇଟାରେ ଦିନା ଅଉ ଧାରେ ଧାରେ ଜାଇ, ଦୁଇ, ମଙ୍ଗୀ, ନାଲୀ, କୁନ୍ଦ, କାମୋଦ, ରଜଣୀ ଆହୁରି କେତେ ଜାଣି ଫୁଲ ଗଛ ଦୁଆ ହୋଇଛି । ସାନ୍ତ କଳିକତା ଫୁଲବାଗ ଦୋକାନମାନଙ୍କରୁ ପଲନିରନ, ମଣ୍ଡିଷ୍ଟ, ଇମୋସନ, ବ୍ଲାକ୍‌ପ୍ରିନ୍ସ, ମାର୍ପେଲ, ଲିଲି ପ୍ରଦ୍ବୁତି ଭଲ ଭଲ ଜାଣି ଗୋଲାଟ ଫୁଲ ରୂପମାନ ଅଣାଇ ଦାଟ ପାଖମାନଙ୍କରେ ରୋଥିଥିଲେ । ଆୟ, ପଣସ, ପେଡ଼ା, ଜାମରୋଲ, ଗୋଲପଜାମ, ଜାମ୍ବ, ସପ୍ରେଟା, ଜଳଖାଇ, ଲିଚୁ, ପିଚୁ, ମିଜୋପ୍ରିନ୍,

ତାଳ ପ୍ରଦୂଷି ଦେଶୀ ଶନ୍ମମାନଙ୍କରେ ତୋଟା ପୂର୍ଣ୍ଣ ଥାଏ । ସର ରୂପ ପାଖରେ ନଢ଼ିଆ, ରୁଆ ଧାଡ଼ି-ଧାଡ଼ି ଲଗା ହୋଇଛି । ସେହି ଗନ୍ଧ ପାଙ୍କମାନଙ୍କରେ ପଡ଼ୁ, କରମର ଫୁଲ ଫୁଟି ପବନରେ ଦୋହଳିବା ବେଳେ ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର ଦିଶେ । ନଢ଼ିଆ ବାହୁଙ୍ଗାରେ ଅଥିଥ ତାଳବାଇ ବସା ଦୋହଳୁ ଥାଏ—ସାନ ସାନ ପଣ୍ଠିରୁଡ଼ାକ ସବୁବେଳେ କରିର ମିଚିର କରୁଥିଲୁ । ତୋଟାରେ ହେତାଖିଆ ଦଶ ପଦର ଜଣ ତୋଟାଳିଆ ନିୟୁକ୍ତ ଥିଲେ । କୌଣସି ଗଛ ଫୁଲ ଶୁଣିଲ ପଡ଼ୁ ନ ଥିଲ । ସବୁବେଳେ ଜଳ ତଳା ସଫା ସୁତରା । ଶୁଣିଲ ପଥଟିଏ ପଡ଼ିଲେ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ପହଞ୍ଚିରତାଏ—ସଞ୍ଚକମାନଙ୍କରେ ଦିନକୁ ଦୁଇ ଥର ପହଞ୍ଚିରା ଡାଙ୍କ ବାଜୁଥାଏ ।

ସାନ୍ତଙ୍କ ବିଯୋଜ ଦିନଠାରୁ ତୋଟା ସମ୍ବାଦିବାକୁ କେହି ନାହିଁ । ନାଜରବାବୁ ହେତା ଜମି ଉପରେ କର ଭଡ଼ ଦେବାରୁ ତୋଟ ନାମାରୁଡ଼ାକ ରୁଣ୍ଡି ପଳାଇ-ଲେଣି । ପୁଅବାର ସମସ୍ତ ମାଙ୍ଗଡ଼ ଯେମନ୍ତ ତୋଟାରେ ରୁଣ୍ଡ, ଧୋ ବୋଲି କହି ଟେକାଟାଏ ଫୋପାଡ଼ ଦେବାକୁ କେହି ନାହିଁ । ତୋଟା ରୂପିଟା ମେଲ । ଅଧସରିକି ଗଛ ମରିଗଲଣି । ଗାଁ ଲେକେ ଶୁଣିଲ ଗଛ ବୋଲି କଞ୍ଚା ଗଛ କେତେ ଦ୍ଵାରି ଦେନିଗଲେଣି । ଦାଟ ଦୁଇ ପାଖ ହୁଅଥା ଉପରଠାରୁ ପାଣି ଲଗାଯାଏଁ ଦୁଇ ଧାଡ଼ି କୁଣ୍ଡ ବସାଇ ସେଥିରେ ଗୋଲପ ଆଉ ଫୋଟନ ଗଛ ଲଗା ଥିଲା । କେତେଟା କୁଣ୍ଡରେ ମଲ ଗଛର ଡାଙ୍କ-ଗୁଡ଼ାଏ ଛିଡ଼ା । ତେର କୁଣ୍ଡ ଦାଟ କେନକୁ ପଡ଼ି ଯାଇ ଭାଙ୍ଗି ଲେଣି । ଖପର ଆଉ ଡାଙ୍କଗୁଡ଼ାକ ବୁଣି ପଡ଼ିଛି । ଦାଟରେ ବି ଗୁଡ଼ାଏ ଖପର, ମାଟିଟେଳା ଜମା ହୋଇଛି । ସାନ୍ତଙ୍କ ଅମଳରେ ଗାଁର ବିଲେଇ ପିଲୁଟିଏ ବି ତୋଟାରେ ପଣି ପାରୁ ନ ଥିଲେ, ଏବେ ଗାଁ ଗୋରୁ ଗୋଠର ଚରାଭୁଲୁଁ । ଗୋରୁମଣା ପିଲୁଗୁଡ଼ାକ ଗୋରୁ-ଫୁଲ ପ୍ରାଣ ଦେଇ ଡାଳମାକୁଡ଼ି ଖେଳ କେତେ ଡାଳ

-୪୭-

ନରୁବାବୁର ଶିଠ

“ସପ୍ରତିବନ୍ଦଂ କାୟଂ୍ୟ ପ୍ରଚୁ ରଧଗନ୍ଧଂ
ସହାୟଦାନେନ !”

(ମାଳବିକାର୍ତ୍ତ ମିଷ)

ଘରୀ ପକାଇଲେଣି । ତୋଟାର ଫଳ ପୁଲ ସବୁ ତାଙ୍କ
ଜିମା—ରୈର ବୋଲେ ମୁହଁ । ଆଗେ ତୋଟାରେ
ଲୋକେ ଘର ବାଢ଼ି ଖାନ୍ତେ, ଏବେ ଭରଞ୍ଚ, ଆଙ୍କ,
ବଣିଆୟଷା, କୁକୁରଗୁଲିଆ, ରକୁଣ୍ଡା ବଣରେ ପୂରି
ଗଲେଣି । ସତ୍ତକ ବାଟର ଚନ୍ଦ ନାହିଁ । ଠେଳୁଆପଳରେ
ବିଲୁଆପଳ ନିର୍ଭୟରେ ଖେଳୁଛନ୍ତି । ହୃଣାଳିଆ ଉରରେ
ଉଆସର ପରିଜନମାନେ ଖର ଥାଉଁ ଥାଉଁ ପୋଖରୀ
କୋଠ ପାଇଟି ସାରିନେଇଯାନ୍ତି—କେବେ କେମିତି
ରାତରେ ଆସିବାକୁ ହେଲେ ବଇବାଟାଏ ହାତରେ
ଧରି ରୁରି ପାଞ୍ଚଟା ମାଇକନିଆ ରୁଣ୍ଡ ନ ହେଲେ
ଉରସି ଆସିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ପୋଖରୀଟା ବୋରଙ୍ଗାଞ୍ଜି
ବଉଳମାଳା ଦୋଡ଼ାଦଳରେ ପୂରି ଲେଣି । କେତେଟା
ଦଳପିଁପି ସରଳ, ଲମ୍ବ ଲମ୍ବ ଗୋଡ଼ ପକାଇ ଜଳ
ଉପରେ ବୁଲୁଛନ୍ତି; ରୁଣ୍ଡର ପାଣିଯାଏ ଦାଟଟି ମାତ୍ର
ସପା । ଦଣ୍ଡେଇ ଗ୍ରୀମର ସାନ ମାନ ପଲ ଝକଟେକ
କରି ଖେଳୁଛନ୍ତି ।

ମଣିମା କେତେବେଳୁ ଆସି ଗୋଖରୀଟାକୁ, କେବେ
ବା ତୋଟା ଭିତରକୁ ବକବକ କରି ଅନାଇ ଦେଖୁନ୍ତି
—କିନ୍ତୁ ବୁଝି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ସ୍ଵପ୍ନ ପରି ତୋଟାର ପୁରୁ
ଚିତ୍ତ ଗ୍ରୂପାଟା ଯେନ୍ତି ମନରେ ପଡ଼ି ଯାଉଛି । ସବୁ
ଦେଖୁନ୍ତି, କେତେ କଥା ମନରେ ବି ପଡ଼ି ଯାଉଛି,
ହେଲେ ମନରେ ଧାରଣା ହେଲେ ନାହିଁ । ଲଣ ଥିଲେ,
କଣ ଦେଖୁନ୍ତି, କ୍ୟା ହେଲେ, ଏ ସବ କଥା ମିଳାଇ
ବୁଝି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଧାରିମା ପରିଜନ ପ୍ରସ୍ତରେ ଥିଲେ,
ମଣିମାଙ୍କ କୋଠକୁ ଆସିବା କଥା ଜଣା ନାହିଁ ।
ବେହରଣ ପ୍ରସ୍ତରୁ ଆସି ପୁନିଆ ହେଲ ପରି ରୁରିଆଡ଼େ
ଅଣ୍ଟାଳ ପକାଇଲେ । ମାଜଣା ତୋଳୁ ଧାଇଁଲେ,
ପାଞ୍ଚଛ'ଟା ମୋଇଲୁ ପଛରେ ଗୋଡ଼ାରନ୍ତି । ଦେଖିଲେ,
କାଠପିତୁଳିଟି ପରି ମଣିମା ଦାଟରେ ଉପା ହୋଇଛନ୍ତି ।
ଧାଇଁ ଆସି କୁଣ୍ଡାର ପକାଇଲେ—‘ଆସ ଆସ,
ଭିତରକୁ ଆସ’ କହି ହାତ ଧରି ଯେନିଗଲେ !

ପରମପୁଜମୟା ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀମତୀ କେଜ୍ଜମା ଠାକୁ-
ରଣୀଙ୍କ ଶ୍ରୀରଣ୍ଜକୁ ଅଧୀନ ଦାସ ନରହରିର
ଶତ ଦଣ୍ଡବତ ଓଳଗି । ଆଗେ ଏ ନିମନ୍ତେ କଟକ
ମୁକାମ ବସାଇରତାରେ ଥାଇ ଲେଟିଲୁ କି ଏଠାରେ
ମୋ ଦେହରା ସମସ୍ତ ମଙ୍ଗଳ, ଆପଣମାନଙ୍କ ଷେମ-
କୁଶଳକୁ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଯୁଗଳକିଶୋର ଦେଉ ବିରୁଦ୍ଧ ଅଛନ୍ତି ।
ମାତା ଠାକୁରଣୀଙ୍କ ଶ୍ରୀ ଚରଣରେ ମୋହର ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ
ଜୁହାର ଜଣାଇବ । ଶିରୁକୁ କହିବ, ମାନେର ପଶାଶାର
ଫଳ ବାହାରିଲେ ଦେଖାଯିବ । ସେ ଯଦି ପାଶ
କରିଥାଏ, କଟକକୁ ଆସି ଇଂରେଜ ପଡ଼ିବ, ମରୁପା ଏ
କଥା କହିବନ୍ତି । ମୁଁ ଏକ୍ଷେନ୍ଦ୍ର ପଶାଶାରେ ପ୍ରଥମ
ବିଭଗରେ ପାଶ କରିଥିବା ବିଷୟ ପୁରୁ ନିତିରେ
ଜଣାଇଥିଲା । ମାସିକ ପନ୍ଦର ଟଙ୍କା ଜଳପାନ ପାଏଁ ।
ଗଲ କାଳି କଳେଜ ପ୍ରିନ୍ସିପାଲ ସାହେବ ତିନି ମନେର
ବୃତ୍ତି ପଞ୍ଜୀକରିବ ଟଙ୍କା ଏନ୍ସରେ ମୋତେ
ଦେଖିଲେ । ମୁଁ ସେ ଟଙ୍କା ନେଇ ମରୁପାକୁ ଦେବାରେ
ସେ ନେଲେ ନାହିଁ— ଖରଚ କରିବା ସକାଶେ ମୋତେ
କହିଲେ । ଏଠିକା ଖରଚ ତ ମରୁପା ସବୁ ଦେଉଛନ୍ତି,
ମୁଁ ଆଉ କଣ ଖରଚ କରିବ, ଯେହି .ଟ ୧୫୯ ଭ୍ରମମଳ
ହମର ପଠାଇଲା । ଶୁଣାଶୁଣିରେ ଆପଣ ଉଛୁଣି ଖରଚ-
ପଥରେ ଟାଣଟୁଣ ଅଛନ୍ତି । କି ସକଳେ ଟାଣଟୁଣ
—ମାନୁ କି ସବୁ ଖରଚ ଦେଉ ନ ହାନ୍ତି ।

ମୁଁ ଏଠାରେ ପରମମୁଖରେ ଅଣ୍ଟି । ବାରଲେକଙ୍କ
ପିବା ଆସିବା ଯୋଗୁଁ ମରୁପାକ ବସାରେ ଗୋଳମାଳ

ଦୁଇ । ମୋ ପଡ଼ାଇର ହରକତ ହେବା ଉପୁରେ ମତେ ଗୋଟାଏ ଅଲଗା ବଡ଼ ଦୋଢାଲ ଦର ଠିକ୍ କରି ଦେଇଛନ୍ତି । ବୁଝ ଜଣ ବୁଝର ତଳେ କାମ ପାଇଟି କରନ୍ତି, ଦୁଇ ଜଣ ପାଇକ ଦୁଆରେ ପହରା, ଅକାରଣ ସେମାନଙ୍କର ମୋ ପାଖକୁ ଆସିବାକୁ ମଉସାଙ୍କର ମନା, କେବଳ କରୁଣା ସବୁବେଳେ ପାଖରେ ହାଜର ଥାଇ ଡାକହାକ ଶୁଣେ । ମଉସା ରୋଜ ରୋଜ ବସାକୁ ଆସି ସବୁ ବିଷୟ ଦେଖିପାରୁ, ଦେହପା ହେଲେ ଦିନଯାକ ମୋ ପାଖରେ ଛୁଟାଣ ଛୁଟନ୍ତି ନାହିଁ । ଏଠାକୁ ଆସିବା ଦିନରୁ ମାମୁଙ୍କୁ ଦେଖି ନାହିଁ । ଦିନେ କରେଇ ଦାଣ୍ଡରେ ଭେଟ ହୋଇଥିଲ । ମୁଁ ଦକ୍ଷବତ କଲି, କଥାଭାଷା କହି ହୋଇ ନାହିଁ । ଉଆସକୁ ଦୀବ ସକାଶେ ମୋତେ ବାରମ୍ବାର ଲେଖିଛି; ମାତ୍ର ମୁଁ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଛି, ଏପ୍. ଏ. ପାସ୍ ନ କଲେ ଗଡ଼କୁ ଯିବି ନାହିଁ । ମୁଁ ଏଠି ଭଲ ଅଛି । ଲେଖିବା ଦୋଷ ମାପ କରିବ । ତେଣି ।

ମେଷ ମାସ ସାତ ଦିନ, ୧୯୭୦ ସାଲ ।

ଠିକଣ୍ଡ ପୁଲିଯାରେ ଉତ୍ତମରୂପେ ବଦକରି ଟଙ୍କା ସହିତ ପାଇକ ଫଳରେ ପଠାଇଦେଲେ । ଠିକ୍ ବେଳରେ ଚିଠି ଗଡ଼ରେ ପହଞ୍ଚିଲ, “ନହୁ ଚିଠି—ନହୁ ଚିଠି” କହି ଜେଣମା ଉଆସ ଭିତରୁ ଧାର୍କିନ୍ତି । ପାଇକ ହାତରୁ ଚିଠି ଆଉ ଟଙ୍କା ପୁଟ୍ଟିଲା ନେଇ ବାରମ୍ବାର ବୁମା ଖାଉଥାନ୍ତି ଅଉ ଛୁଟିରେ ଲାଗିଥାନ୍ତି । ପହଞ୍ଚ ଦର ମଧ୍ୟର ନିରେଳାରେ ବସି ଚିଠି ପଡ଼ା ପଡ଼ି ହେଲ । ଧାରିମା ଚିଠି ଯାଉଛନ୍ତି—ମଣିମା ଆଁ ଟା କରି ଏକଧାନରେ ଶୁଣୁଥାନ୍ତି । ଦୁଇଙ୍କ ନେତରୁ ଫର ଫର କରି ଲୋତକ ବହି ଯାଉଥାଏ । ସାତବର୍ଷ ଉତ୍ସରେ ଅଛି ମଣିମାଙ୍କ ନେତରେ ଲୋତକ ଆଉ ମୁଖରେ ପ୍ରସନ୍ନ ଭାବ ଦେଖାଗଲ । ପରିଜନ ମହିଳରୁ ଶଙ୍ଖ ହୁଲିମୁଳ ଉଛୁଳି ପଡ଼ିଛି । ହ୍ରାନ୍ୟାକ ହାଟ ହୋଇଲେ, କଟକ ହାକିମ

ଖୁସି ହୋଇ ଟିକାପୁତ ବାବୁଙ୍କ ପାଞ୍ଚ ଟ' ଟଙ୍କା ଜଜାଖିଆ ଦେଇଛନ୍ତି । କେହି କହେ ହଜାରେ, ଆଉ ଜଣେ କହିଲ, “ନାହିଁ ନାହିଁ ଦି ହଜାର ।” ସବୁ କଥାର ହାଲ ଆଉ ଟଙ୍କାର ସଂଖ୍ୟା ଜାଣିବା ପାଇଁ ଜଣକେତେ ହରିବୋଲ ବାରିକଙ୍କ ପାଖକୁ ଧାର୍କିଲେ । ବାରିକଙ୍କ ମୁଲକର ସବୁ କଥା ଜଣା । କାହାର କିନ୍ତୁ କଥା ଅଟକିଲେ ବାରିକଙ୍କ ପାଖକୁ ଧାର୍କି ଆସେ । ଯେ ଯେଉଁ କଥା ପରାହି, ବାରିକଙ୍କ ପାଖରୁ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଉତ୍ସର ପାଏ । କାମ ଚଳାଇବା ଅଥବା ଆପଣା ଗୌରବ ବଢ଼ାଇବା ପାର୍କ ମିଳ କଥାରେ ଯେ ଅଧିମ୍ ଅଛି, ବାରିକେ ଏ କଥା ବୁଝନ୍ତି ନାହିଁ । ହେଲେ ଯଦ୍ଦିରେ ଲୋକର ଅନ୍ଧଷ୍ଟ ହେବ, ଏ ସବୁ ଜ ଗାରେ ବାରିକେ ଧର୍ମ-ସୁଧାରିର । ପ୍ରକାଶ ଶୁଣି ବାରିକେ ଉତ୍ସର କଲେ, “ଏ—ହରିବୋଲ ! ଜେଣମା ଉତ୍କାଳଥିଲେ, ମୁଁ ଏଇଲଗେ ଉଆସନ୍ତି ଅସି ବସିପାରୁ ଅଛି ପରା ! ନଜେ ଟଙ୍କା ଗଣି ଥିଲାରେ ପୁରାଇ ମୁହଁ ବାନ୍ଧ ଦେଲି । ଯୋଡ଼ାଏ ଥିଲାରେ ହଜାରେ ହଜାରେ ଦୁଇ ହଜାର, ଆଉ ଗୋଟାଏ ଥିଲାରେ ହଜାର ଏକ ଟଙ୍କା । ହାକିମମାନେ ଶୁନ ଟଙ୍କା ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ, ସେଥି ଲୁଗି ଟଙ୍କାଟାଏ ବଳକା ଚେଷ୍ଟନ୍ତି ।”

ବାରିକେ ଶୁଣି ପରାହିଲ, “ଶୁନ ଟଙ୍କା କଣ ?”

ବାରିକେ—ଏ—ହରିବୋଲ ! ଅରେ ବାପା ! ଏତିକ ବୁଝି ପଇଲୁ ନାହିଁ ? ହଜାରେ ଲେଖିଲେ ଶେଷ ଅଷ୍ଟରଟା ଶୁନ ହୋଇଯାଏ, ଏଥୁଲାଗି ଏକ ବସାଇ ଦିଅନ୍ତି । ଶଣ୍ଟେ ଅଜାରର ଭୁଲିରେ ଲେଖିଲେ ଏହି ଦେଖ ହେଲ ୧୦୦୦, ଶେଷ ଅଷ୍ଟରଟା ହେଲ ଶୁନ । ଏଥୁଲାଗି ଗୋଟାଏ ୧ ଚଢ଼ାଇ ଦେଲେ ହେବ ୧୦୦୧ ।

ସମସ୍ତେ ଶୁଣି ଭାବ ଖୁସି । ବୁଝିଗଲେ, ଛୁମାବ କିତାବରେ ବି ବାରିକେ ବଢ଼ି ଟାଣ୍ଟୁଆ । ବାରିକେ ଆଉ

ଗୋଟିଏ ଶୁଣ୍ଡକଥା ତୁମ ତୁମ ସମସ୍ତଙ୍କ ଜଣାଇ ଦେଲେ — କଟକ କମ୍ପୁନ ସାହେବ ପରଗଣାରେ ହୁକୁମ ଲେଖି ଦେଲେଣି, ଏଇ ଆସନ୍ତା ଦଶଦର୍ଶ ତୁମ୍ଭା ବେଳକୁ ଟିକାଇଛ ବାବୁ ପାଲକ ମାଟଛକା ଉଡ଼ାଇ ବାଜା ବଜାଇ ଆସି ଗାନ୍ଧରେ ବସିବେ । ବାରିକେ ତୁଙ୍କାଟାରେ ଏ କଥା କହି ନାହାନ୍ତି, ସଥୁରୁ ତେବେ ମତଳବ ହାସଲ ହେବ ।

ଜେଣମା ଆଉ ମା ମଣିମା ପ୍ରିର କଲେ, ନହର ଏହି ପ୍ରଥମ ଟଙ୍କାରେ ସୁଗଳକିଶୋର ମନ୍ଦିରରେ ଦୂରିଲୁଟ ହେବ । ବୃତ୍ତା ରଙ୍ଗଧର ମହାନ୍ତକୁ ପଡ଼ିଆଯା ଡାକ ଆଣିଲା । ଶୁମ୍ଭୁ ଦୁଇବନ ଦୁଇପାଖରେ ଜେଣମା ଆଉ ବୁ । ଶୁମ୍ଭୁରଣ ଦୁଇଜଣ ବସି କଥାବର୍ତ୍ତୀ ହେଲେ । ଶୁମ୍ଭୁରଣ ଭାରି ଶୁଦ୍ଧିଟାଏ ହେଲେ, ‘ସୁଗଳ କିଶୋର’ କହି ହାତଯେଢ଼ି ଦୁଇ ତନି ଥର ଦଣ୍ଡବତ କଲେ । ସୁଗଳକିଶୋର ମନ୍ଦିରରେ ହୁରିଲୁଟ ହେବ; ଆସନ୍ତା ସ୍ଥାନପୂର୍ଣ୍ଣମାକୁ ଦିନ ପ୍ରିର ଦେଲା । ମୁଲକର ବାଇଶ କଞ୍ଚିନ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣମାକୁ ଶୁଆ ଦିଆଯିବ, ମୁଲକର ସାନ ବଡ଼ ସମସ୍ତ ପ୍ରଜା ହାଜର ହୋଇ ପ୍ରସାଦ ସେବ । ନିମନ୍ତେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଧଣ୍ଡା ଗଁ ଗଁକେ ବିରଜ ହେବେ । ଜେଣମା ପଞ୍ଚରକଣଟି ଟଙ୍କା ଥାକ କରି ପକ୍ଷନାୟକଙ୍କ ପାଖରେ ଥୋଇଦିଲେ । ପକ୍ଷନାୟକ ଟଙ୍କା ଡିଟାର ଅନ୍ତରୁ ଟିକିଏ ବସି ଜେଣମାଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଶୁଦ୍ଧିଲେ । ଜେଣମା ନସଥୁର ଅର୍ଥ ବୁଝି ପାର କହିଲେ, “ହେଉ, ତୁମ୍ଭେ ତ ଆରମ୍ଭ କରି ଦିଅ, ଅଣ୍ଟ ନିଅଣ୍ଟକୁ ଦେଖାଯିବ ।”

ସ୍ଥାନ ପୂର୍ଣ୍ଣମାକୁ ଆଉ ଶୁଣିଦିନ ବାକି — ମଦ୍ଦପଲରୁ ସରଞ୍ଜାମମାନ ଆସୁଛି । ଭାରିଆ, ମୁଣ୍ଡବାଇଆ ଧାଡ଼ି ଲଗିଛି । କାହା ପିଡ଼ାରେ କଖାରୁ, କାହା ବାଡ଼ିରେ କଦକୀ, ଆପେ ଧରି ଶୁଣିଛି । ଟିକାଇଛ ବାବୁଙ୍କ ମଜଳ ମନାସ, ସୁଗଳ କିଶୋର ମନ୍ଦିରରେ ହୁରିଲୁଟ — ଏଡ଼େ

ପୁଣ୍ୟ ପୋଗ କି ଏହିବ ? ସାନ ବଡ଼ ସମସ୍ତ ପ୍ରଜା ଧାର୍ଶିକ୍ଷି । ନାନା ପ୍ରକାର ସରଞ୍ଜାମ ପଦତ ପ୍ରମାଣ ମନ୍ଦିରରେ ଜମା ଦୋଇଗଲାଣି । ମୁଲ୍ୟ ଯାଚିଲେ ‘ଶମ୍ଭ, ଶମ୍ଭ’ କହି ଟଙ୍କାଫେରାଇ ଦେଉଛନ୍ତି । ଟଙ୍କା କେତୋ-ଟିରେ ପକ୍ଷନାୟକେ ଆଉ ହାତ ଲଗାଇ ନାହାନ୍ତି । ସିଠି ସବୁ ଗୋଟିଆ ଗନ୍ଧକୁ ଏକଠୁଁ କରି ଡାକିଦେଲା, “ସମସ୍ତେ ଶୁଣ, ଅନୁଦାତା ହାକିମ ପାଲ, ବିଦେଶର ଅନ୍ତର୍ଭାବ, ତାଙ୍କର ଶୁଦ୍ଧିକାର୍ଯ୍ୟ, ସୁଗଳକିଶୋରଙ୍କ ଅମଣିଆ, ପାଞ୍ଚ ମୁଖରେ ପଡ଼ିବ ବହି ଖବରଦାର — କୁଳ ବୁଦ୍ଧିଯିବାର କଥା ।” ଦୁଖ ଦହୁ ଦିଆ ଛେନାରେ ମନ୍ଦିର ସରଦର ପୂରିଗଲାଣି ।

. ନତୁର୍ଦଶୀ ପିଛିଲା ପରିର ରାତି ଥାଉଁ ମନ୍ଦିର ଖନା ଚଳିରେ ନିଆଁ ଲୁଣ୍ଡା ପଡ଼ିଗଲା । ଦୁଇକୋଡ଼ି ସରକ ଗୁଡ଼ିଆ ପିଠା ଶଜା ତିଆରିରେ ଲଗିଗଲେ । ଦିନ ପଦରକ ସରକ ରଣାତ୍ମିକ କଞ୍ଚିନ ଶବ୍ଦ ଶୁଦ୍ଧିଲା — କଞ୍ଚିନିଆ ପଞ୍ଚା ଆସୁ ଆସୁ ଅଧିକୋଣ ଦୁରରୁ କଞ୍ଚିନ ଆରମ୍ଭ କରି ଦେଇଛନ୍ତି । ସମେ ସମସ୍ତ ପଞ୍ଚା ପଦିଷ୍ଠଗଲେ । ସେମାନଙ୍କର ଉନ୍ଦିଦ ନୃତ୍ୟ ଚିନ୍ହାର ସଙ୍ଗୀତରେ ଖାଞ୍ଚ ମୃଦଙ୍ଗ କାହାକି ଶବ୍ଦ ମିଶି ଦୁରକୁ ସମ୍ପଦ ଗର୍ଜନ ପରି ଶୁଭ୍ରିତି । ଶଙ୍କ ପୁଲହୁଳ ଶବ୍ଦରେ ମାଇକନିଆମାନେ ଗଁ କମ୍ପାଉଛନ୍ତି । କି ସ୍ତ୍ରୀ, କି ପୁରୁଷ ଆଜି କାହାରି ହାତରେ କିନ୍ତି କାମ ପାଇଛି ନାହିଁ । ସମସ୍ତଙ୍କ ମନରେ ଆନନ୍ଦ, ସମସ୍ତେ ହରିଲୁଟରେ ଲଗିଛନ୍ତି । ସବୁ କଞ୍ଚିନିଆ ପଞ୍ଚା ମିଶି ଗୋଟିଏ ସଙ୍ଗୀତ ଆରମ୍ଭ କଲେ—

“ଭଜରେ ମନ ହରିନାମ
ହରିନାମ ହରିନାମ ହରିନାମ
ସେ ନାମ ଜପିଲେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ ମନ୍ଦ୍ୟାମ ।
(ସେହି) ସୁଧାମୟ ନାମ ଜପି ଲଭ ସୁର୍ଗଧାମ (ଘୋଷା)
ସ୍ଵପାରର ଧନ ଜନ ସବୁ ହେବ ଅକାରଣ
ସେବେ ତେଜିବୁ ଭବଧାମ ।

ତୁଳ୍ଳ ଚନ୍ଦ୍ର ପରିହରି

ଜୀବନେ ମରଣେ ସଂହା ମାନ ସେହି ନାମ ।
ହରି ଟିକା ହରି ମାତା ହରି ଗୁରୁ ଜ୍ଞାନ-ଦାତା
ହରି ଜଗତର ପାତା ହରି ପୁଣ୍ୟଧାମ ।”

ଦିନ ଦିପହରଯାଏ କର୍ତ୍ତନ ଶାର ଶାର ବାଆଣିଆ
ବାଆଣିଆମାନେ ଥକ ପଡ଼ିଲେଣି । ଥକା ମେଘିବା ପାଇଁ
ଟର୍ଣିନ ବନ କରି ସମସ୍ତେ କିଣ୍ଠିଷଣ ବସିଲେ ।
ବାଳଶ୍ରେଷ୍ଠପାଇଁ ଜେଜୀମା ଦଶ ଭରଣ ଧାନ ଆଉ
ଗୁଡ଼ର ବରଦ କରି ଦେଇଥିଲେ । ମପ୍ପଲମାନଙ୍କରୁ
ଉଚ୍ଛ୍ଵା ଛିଆରି ହୋଇ ଆସିଥିଲା । ସେହି ବାଳଶ୍ରେଷ୍ଠ
କର୍ତ୍ତନିଆ ଆଉ ଆଉ ଲୋକେ ସେବାକରି ଜଳ ପାନ
କଲେ । ପ୍ରସାଦ ହେବାକୁ ତେର ବିଳମ୍ବ ଅଛି ।

କର୍ତ୍ତନିଆମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସଙ୍ଗୀତ ବିଦ୍ୟାର
ଆଲ୍ୟୋନା ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ କେଉଁ
ବାଆଣିଆର କିପରି ହାତ, କାହାର କିପରି କଣ୍ଠୁର
ଛେଥାଦି ବିଷୟ ଚର୍ଚା ଲାଗିଲା । ମୁକୁତପୁର ସମ୍ପୁଦ୍ଧାୟ
ଶ୍ରୀ ବାଆଣିଆଙ୍କର ଭାରି ନାମ ଡାକ—ସେ ମନ ମଧ୍ୟରେ
ବିରୁଦ୍ଧ କଲେ, ସମସ୍ତଙ୍କ ଅଗରର ଆପଣା ଶୁଣ ଜାହାର
କରିବାର ତ ଏହି ବେଳ । ଆପଣା ହାତର ସଫାଇଟା
ସମସ୍ତଙ୍କ ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ମୃଦୁଗଢ଼ା କାନ୍ଦରେ
ପକାଇ ଖ୍ୟାତ କରି ଟୁଟ୍ଟା ହୋଇ ଏକତାଲର ବୋଲଟା
ଖାଦ୍ୟବାକୁ ଲାଗିଲେ—

ଧୂକତା - ତାଧୂନା—ତାନତି—ତାଧୂନା !

ନାଚି ନାଚି କେବେ ଚନ୍ଦାକାର, କେତେବେଳେ
ଗାନ୍ଧିଜିନ ପରି ଦୂର ଯାଉଥାନ୍ତି—ତାଳ ଟୁଟ୍ଟିବାବେଳେ
ମୁଣ୍ଡଟାକୁ ବେଜାଏ ଝୁଲୁଇ ବାଆଣିଆମାନଙ୍କ ଆତକୁ
ଡାହାଣ ଘାତଟା ଲମ୍ବାଇ ଦେଉଛନ୍ତି । ଶ୍ୟାମନଗର
ସମ୍ପୁଦ୍ଧାୟର ବାଆଣିଆ ରାମ ଦାସେ ଆଉ ସମ୍ବଲ
ପାଇଲେ ନାହିଁ, ଟୁଟ୍ଟା ହୋଇଯାଇ ଲୋପା ତାଳରେ
ବୋଲଟା ଆରମ୍ଭ କରିଦେବଳ—

ଧାକତି—ତିବାକତି ।

ଦୁଇ ଗୁରିହାତ ଦେଖାଇଛନ୍ତି, ବାଆଣିଆ ସ୍ଥାମଅଧିକାରୀଏ
ଖୁବ ପାଟିଟାଏ କରି କହିଲେ, “ହଁ—ହେ—ହଁ !
ଏକତାଲ—କବାଲ—ତେଉଁଟ କାହାକୁ ଅଜଣା ?
ଦେଖା ତ ଭଲ ହାତେ ରୁହୁତାଳ ।” ରାଧା ଦାସ ବାଆଣିଆ
ଜବାବଦେଲେ—“ହୋଇ ହେ ବାଆଣିଆ ଭାଇ !
ଆପଣଙ୍କ କଥାଟି ଠିକ ଫେଲା ଜାଗେ ମୋ ମୁଣ୍ଡ
ଉପରେ । ବେଳକ ଭଲ—ରୁହୁତାଳ ବଡ଼ ନା
ବୁଝୁତାଳ ବଡ଼ ? ଏହି ଦେଖନ୍ତୁ ବୁଝୁତାଳ ।” ତାଙ୍କ
ହାତ ନ ରାଖିଥିଲା—ଆଉ କଣ ସମ୍ବଲା ପଡ଼େ—ଆଉ
ଆଉ ସମ୍ପୁଦ୍ଧାୟର ବାଆଣିଆମାନେ କମିଗଲେଣି ।
ଆପଣା ସମ୍ପୁଦ୍ଧାୟ ଆଗରେ ସମସ୍ତେ ଏକାବେଳକେ
ମୃଦୁଙ୍କ କାନ୍ଦରେ ପକାଇ ଟୁଟ୍ଟା ହୋଇଗଲେ । ଯେଉଁ
ବାଆଣିଆଟା ଗଲ-ଶାପଞ୍ଚମୀ ଦିନ ପୂଜା ଦେଇ ମୃଦୁଙ୍କ
କୁଣ୍ଠିଲା, ତାହାର ତିଆଁ ଡେଲି ବଢ଼ି ପଡ଼ିଲା । କିଏ
ପରିବର ତାଳ ମାନ, ରୁର ରୁର ହାତ ତିଲ ମାରି
ତୁଳା ମୃଦୁଙ୍କ ବାଡ଼ିଉଛନ୍ତି । ହଜାର ହଜାର ଲୋକଙ୍କ
ହରିବୋଲ ଆଉ ଗାର ମାଇକନିଆମାନଙ୍କ ଶଙ୍ଖ
ହୁଲହୁଲିରେ ଯେମନ୍ତ ଭୂମିକମ୍ ଉପଗ୍ରହ । ବାଆଣିଆ
ମାନଙ୍କର ତେବେ ଥିଲ ପରି ଜଣା ଯାଉ ନାହିଁ ।
ମୃଦୁଙ୍କରୁ ମୃଦୁଙ୍କ ତୁଳାଟୁକୁ ହୋଇ ଦଶ ବାରଟା
ଭାଗଗଲେଣି—ଶପର—ତୁଳାକ ଖେଲ ତପ୍ତି ତୁଳା
କାକେରିଗୁଡ଼ାକ ବେକରେ ଝୁଲୁଛି; ହେଲେ ହାତ
ଦିନ ନାହିଁ । କାହାର ଗାମୁଛୁ କାହାର ବା ପାହୁଡ଼-
ଶଣ୍ମାନ ମୁଣ୍ଡରେ ପାଗ ବନ୍ଦା ଥିଲା, ବେଳାଏ
ମୁଣ୍ଡରୁଙ୍କାରେ ତଳେ ଖୟି ପଡ଼ିଲେଣି, ଲୋକେ ମାଡ଼
ଦଳଦେଇ ଯାଉଛନ୍ତି । ଥୋଳେ ବାଆଣିଆଙ୍କର କଷ୍ଟ
ମୁକୁଳା । କର୍ତ୍ତନିଆମାନେ ଦେଖିଲେ, ଆଉ ସମ୍ବଲ
ପଡ଼ିବ ନାହିଁ—ଆପଣା ଆପଣା ପଞ୍ଚାର ବାଆଣିଆ
ମାନଙ୍କ ହାତ ଧର ଭଢ଼ି ନେଇ ବସାଇ ଦେଲେ ।
ସମସ୍ତେ ଗୋଟା ଖାଲରେ ସରପଟ । ଲୁଗା କାନିଟାମନ
ଧରି ବିଶ୍ଵ ହେଉଛନ୍ତି । ପୁଁ ପୁଁ କରି ନିଶ୍ଚୟ ପଡ଼ୁଛି ।

ବେଳ ତିନ ପହର ସରକି ଧ୍ୟ ଦଶା ବାଜିଲ ।
ଘୋଗମଣ୍ଡପରେ ଏତେ ଜାଗା କାହିଁ ? ଆଶ ଅଗଣାଟା
ଧୋଇ ଧାଇ ଗଛପ୍ରମାଣ ଅମଣିଆ ଗଦା । ପୂଜାହାଶ୍ଵ
ଚକ୍ର ଧରି ତୁଳସୀପରଷଟା ସ ପକାଇ ଦଶା ବଜାଇ ଘୋଗ
ଲଗାଇ ଦେଲେ ।

ଧନ ଉତ୍ସରେ ପ୍ରସାଦମେବାର ଆୟୋଜନ ହେଲା ।
ପ୍ରଥମ ହେଲା ବ୍ରାହ୍ମିଣ ଘୋଗନ ନିସଙ୍ଗୁଡ଼ି । ବୈଷ୍ଣବ
ପଙ୍କତ ଉତ୍ସରେ ବାବୁଙ୍କର ପ୍ରସାଦ ସେବା ହେବ ।
ହଜାରକୁ ହଜାର ବୈଷ୍ଣବ ଗୋସାଇଁ ଧାଡ଼ ଧାଡ଼
ବସିଗଲେ । ଦିଶା ଅଧିକ ତିନିକୋଡ଼ ସରକି
ପରଣ୍ଣଣିଆ ଅଖାରେ ଗାମୁଗ୍ରୁ କିନ୍ତି ପରଷ ଯାଉଛନ୍ତି ।
ଅନ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଲାଗିଲା, ଅଧିକାଶୀଏ ଥାଗରେ ଛିନ୍ତା
ହୋଇ ଜୟ ଫେରାଇଲେ—

ଅଧିକାଶ—ଶ୍ରୀ ଯୁଗଳକଣେରକି—
ସମସ୍ତେ ବୈଷ୍ଣବ—ଜେ !

ଅଧିକାଶ ଶ୍ରୀ ବ୍ରାହ୍ମାବନବିହାଶକି—
ସମସ୍ତେ—ଜେ !

ଅଧିକାଶ—ଶ୍ରୀ ରାଧାରାଣୀକି—
ସମସ୍ତେ—ଜେ !

ଅଧିକାଶ—ଶ୍ରୀ ଗିରିଗୋବର୍ଢନକି—
ସମସ୍ତେ—ଜେ !

ଅଧିକାଶ—ବାଳଗୋପାଳକି—
ସମସ୍ତେ—ଜେ !

ଅଧିକାଶ—ଦାତା ଭକ୍ତକି—
ସମସ୍ତେ—ଜେ !

ଅଧିକାଶ—ସବୁ ବୈଷ୍ଣବଗୋସେଇଁକି—
ସମସ୍ତେ—ଜେ !

ଅଧିକାଶ—ଟିକା ଏତ ବାବୁକି—
ସମସ୍ତେ—ଜେ !

ଅଧିକାଶ—ମା ମଣିମାକି—
ସମସ୍ତେ—ଜେ !

ଅଧିକାଶ—ଜେଣ୍ଣ ମଣିମାକି—

ସମସ୍ତେ—ଜେ !

ଅଧିକାଶ—ପ୍ରେମସେ କହ—

ସମସ୍ତେ କହି ଉଠିଲେ—ନାହିଁ ନାହିଁ, ପୁଣ୍ୟ
ଟହଳିଆ ରହିଗଲେ ।

ଅଧିକାଶ—ପୁଣ୍ୟ ଟହଳିଆକ

ସମସ୍ତେ—ଜେ ।

ଅଧିକାଶ ସହିତ ସମସ୍ତେ—ପ୍ରେମସେ କହ
ରଖେ—

ବାଳ୍ୟ ସମାପ୍ତ ନ ହେଉଣୁ ସପ୍ ସପ୍ ଗପ୍ ଗପ୍
ସଡ଼-ସଡ଼-ମଡ଼-ମଡ଼ ଶବ୍ଦ ଶୁଭିଲଣି । ଚହଳ ଡିଛିଛି,
ଆହେ ଡାଳ ଦିଆ ହେ—ଏ ଧାଡ଼ରେ ଶୁକତାନି
ନାହିଁ - ଆମ୍ବିଳ - ଆମ୍ବିଳ—ଆନ ଆଶ ଅନ
ଆଶ ! ଯେତେ ଦିଆ, ବୈଷ୍ଣବ ଗୋସାଇଁମାନଙ୍କ ପଥ
ଭୁକ୍ତା ଗୋଗ୍ରୁପାଇଁ । ଶାଳନ ପଥ ଦୁଇ ପାଶରେ ଆଉ
ଦୁଇ ଖଣ୍ଡ ପଥ ପଢ଼ିଛି, ବୈଷ୍ଣବ ଗୋସାଇଁମାନେ ସେହି
ଦୁଇ ପଥକୁ ବାହି ପକାଇଛନ୍ତି । ଏ ଦୁଇ ଖଣ୍ଡ ପଥ
କଣ ? ନା ଗୋସେଇଁଆମ୍ବିଳ ପାଇଁ । ପାଣି ପିଇ ଦେଇ
ଟୁକୁଣା ଭିତରେ ତସମୀ ଭିତ୍ତି କରି ନେଲେ । ବୈଷ୍ଣବ
ଗୋସାଇଁମାନଙ୍କର ପ୍ରସାଦମେବା ବିଲ—ଅଧିକାଶୀଏ
ସମସ୍ତଙ୍କ ପଥରୁ କଣିକାଏ କଣିକାଏ ଅଧରମୃତ ନେଇ
ଗୋଟିଏ ପଥର ଶିନାରେ ପୂରାଇ କଦଳୀପତ୍ର ଖଣ୍ଡ
ଦୋଡ଼ାଇଦେଲେ । ଜେଣ୍ଣ ମା, ମା ମଣିମା ଆଉ
ଉଆସର ସମସ୍ତେ ସେବା କରିବେ ।

ତହିଁ ଉତ୍ସରେ ବାବୁମାନେ ବସିଗଲେ । ଛତିଶ
ପାଟକର ଏକ ଧାଡ଼—ଆଜି କ ଜାତି ବିରୁର ? ଏ ଯେ
ହରିଲୁଟ । ଶାଳି ଚହଳ ଡିଛିଛି, ଆଶ ଅନ ।
ପରଣ୍ଣଣିଆମାନେ ଧାଇଁଛନ୍ତି; ଗମ ଗମ ଖାଲ
ଗୋଡ଼ବାଟେ ବହି ଯାଉଛି । ପ୍ରସାଦ ଧେବା ବଢ଼ିବାକୁ

ରାତି ପ୍ରାୟ ଶେଷ । ପୂଜାହାରୀ ମଙ୍ଗଳ ଆରାତି ପାଇଁ
ସ୍ନାନ କରିବାକୁ ବାହାରିଛନ୍ତି, ଧାରମା ସକାଳୁ ଠା
ବସିଛନ୍ତି, ସ୍ନାନଟା ଯେ ବଡ଼େଇ ଆସିଥିଲେ ତେଣିକି—
ମହାରଦ ବି ସେବା ହୋଇ ନାହିଁ । ଚମକି ପଡ଼ିଲେ,
ରାତି ଯେ ପାହିଲ ଆସି, ପୃଷ୍ଠାଦିଗରେ ସୁନ୍ଦର ପାଟିଲଣି ।
ଧାରମା ତେରଥିବା ଅଧରମୁକ୍ତ ପଥରଗିନାଟା ଧରି
ଉଆସକୁ ବାହାରିଲେ । ଯୋଡ଼ାଏ ପେଇଲୁ ପଛରେ
ଧାରିଛନ୍ତି । ଏ କଣ ? ଧାରମା ଯେଉଁ ଜାଗାରେ ବସାଇ
ଦେଇ ଆସିଥିଲେ, ମଣିମା ଠିକ ସେଇ ଜାଗାରେ
ବେଙ୍ଗୁଳିଟି ପରି ତୁମ ହୋଇ ବସିଛନ୍ତି । ଧାରମା ତଞ୍ଚଳ
ଆପଣା ମୁହଁ ହାତ ଧୋଇ ପକାଇ ମଣିମାଙ୍କ ମୁହଁରେ
ଓଡ଼ା ହାଟୋଟା ବୁଲଇ ଦେଲେ, ଆପେ କଣିକାଏ
ଅଧରମୁକ୍ତ ମୁହଁରେ ଦେଇ ମଣିମାଙ୍କ ମୁଖରେ
କଣିକାଏ ଗୁଞ୍ଜି ଦେଲେ । ଆଉ କଣିକାଏ
ଦେବାବେଳେ ମଣିମା ମୁହଁ ବୁଲଇ ନେଲେ ।

—୫୩—

ମନୁଷୀ

ଉପର ଡିନିଆ—ବେଳ ତଡ଼ଦଦ୍ରତି ସମୟ—
ୟୁଗଳକଣେରଙ୍କ ନାଟମନ୍ଦର ମଧ୍ୟରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଗାନ୍ଧିରୁ
ଆସନରେ ଛୁଟିଗ୍ରୟ ବିଜେ । ତାଙ୍କ ଆଗ ପାଞ୍ଚ ହାତ
ସରକି ଦୁରରେ ବୁଡ଼ା ଗୁମୁରଣ ପକା ଉପରେ
ବସିଛନ୍ତି । ସାନ୍ତୁଙ୍କ ତାହାର ଶହାରୀ ଦୁଆରବର ଲଗାଳି
ହରିବୋଲ ବାରିକେ । ଠିକ୍ ତାହାର ଆଗ ଗୁମୁଆ
ବିଜେନନ୍ଦର ତିତରେ ବିବାଟ ଉହାଡ଼ରେ କେବେ
ପଣନ୍ତକାନି, କେତେବେଳେ ବା ଓଡ଼ିଶାର ଧଢ଼ି
ଦଶୁଛି । ନିରେଳା କର ଯାଇଛି, କେହି କାଳେ ପାଖକୁ
ରାଲି ଆସି କଥା ଶୁଣି ପକାଇବ— ସେଥିଲାଗି ଅଗଣାରେ
ଯୋଡ଼ାଏ ପାଇକ ଟହଳି ଟହଳି ପହରରେ ଥାନ୍ତି ।

ସମସ୍ତେ ତୁମ ତାନି—ତୁଙ୍କା ମୁହଁଗୁହଁଗୁହଁ ହେଉଛନ୍ତି
—କେହି କିଛି ବୋଲିବାକୁ ନାହିଁ, ଦୋଲିବେ ବା
କଣ, କ୍ୟା ଆସିଛନ୍ତି କାହାରିକୁ କିଛି ଜଣା ନାହିଁ ।
ତୁଙ୍କା ହରିବୋଲ ବାରିକଟା ବସି ବସି ଗୋଟାଏ ମତ-
ଲବ ପାଞ୍ଚୁଛି । ସାନ୍ତ ଦୁଇ ତିନିଥର ମନ୍ଦରତିତକୁ
ଅନାଇଲେଣି—“ଆଜ୍ଞା, କ୍ୟା ଉକର ହେଲ, କହିବା
ହେଉ ।” କବାଟ ଉହାଡ଼ରୁ ବି ଦୁଇ ତିନି ଥର ଓଡ଼ିଶା
ଭିତରୁ ନାସିନାଟିଏ ଦିଶି ଗଲଣି । ପକ୍ଷନାୟକେ ଦୁଷିଙ୍କ
ମୁହଁକୁ ଗୁହଁଛନ୍ତି । ଗ୍ରେଟରାଯ୍ୟ ସାନ୍ତେ ଆଉ ତୁମ
ହୋଇ ବସି ରହି ପାରିଲେ ନାହିଁ, ପକ୍ଷନାୟକଙ୍କ
ମୁହଁକୁ ଅନାଇ ପରିବର୍ତ୍ତନ, “କଥାକଣ ପକ୍ଷନାୟକ ?”
ଧାରମା ଡାକିଛନ୍ତି, ସତ, ହେଲେ—ହଠାତ୍ ତାଙ୍କୁ
ପରିବର୍ତ୍ତେବାଟା ମୟୋଦାର କଥା ଦୂହେ, ଏହା ମଧ୍ୟ
ଜାନ୍ତି । ଅନୁମାନ କରିନେଲେ, ପକ୍ଷନାୟକେ ତ
ପାଖରେ ଅଛନ୍ତି, ଧାରମାଙ୍କ କଥା ଜଣା ଥିବ ।
ହରିବୋଲ ବାରିକ ସଟପଟିଗଲଣି— ଯା ମଲ ! କଥାଟା
ଯେ ପାନିଆର ହେବାକୁ ବସିଲା ! କଥା କଣ କି
କେହି କାହାରିକୁ ଡାକ ନାହନ୍ତି, ହେଲେ କଣ ହେଲା
ସମସ୍ତେ ଡାକରରେ ଅସିଛନ୍ତି । ସକାଳ ଓଳି
ଗେଟା ଏ ଧ ଉଡ଼ିଆ ଯାଇ ସାନ୍ତୁଙ୍କ ପାଖରେ ଜଣାକଲ
ଧାରମାଙ୍କ ଜଙ୍ଗା, ଆଜି ଚଉଦଶିଆ ବେଳେ
ସୁଗଳକଣେରଙ୍କ ଦର୍ଶନକୁ ବିଜେ ହେବେ ।
ଧାରମାଙ୍କ ପାଖରେ ସମ୍ବାଦ ପହଞ୍ଚିଲ ଗ୍ରେଟରାଯ୍ୟ
ସାନ୍ତ ମନ୍ଦରରେ ବିଜେ ହେବେ, ତାଙ୍କର କିଛି
ଜଣାଇବାର ଅଛି । ପକ୍ଷନାୟକେ ସମ୍ବାଦ ପାଇଲେ—
ସାନ୍ତ ଆଉ ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କ ଆଜା, ମନ୍ଦରରେ ହାଜର
ହେବେ । ହେଲେ କେହି କାହାରିକୁ ଡାକ ନାହନ୍ତି ।
ଏ ସବୁ ହରିବୋଲ ବାରିକର ଚନ୍ଦ । ହରିବୋଲିଆ
ବିନା ସତାରେ ହାଟକୁ ଯିବାର ଲେକ ଦୂହେ— ଏତେ
କାଣ୍ଡ କଣ ମାହାନ୍ତିଆ କରି ପକାଇଛି ? ନାହିଁ, ନାହିଁ,
ତାହାର ମତଳବଟା ଆମୁମାନଙ୍କୁ ଜଣା । ହରିବୋଲ
ବାରିକର ଗୋଟାଏ ସୁଭବ, ତୁଙ୍କାଟାରେ ଗୋଟାଏ

ନିରଣୀଆ ଲୋକକୁ କେବି ତୁଟି ପକାଇବ, ଏ କଥାଟା ତାକୁ ଅସହାନି । ଆଜି ଦକାଳେ ନିଜଡ଼େରେ ହରି ମହାକୁଡ଼କୁ ନଟବର ବାବୁଙ୍କର ଗୋଟାଏ ଗୁମାସ୍ତା ଖରଣା କଥାରେ ଦୁଇଟା ରୁକୁଡ଼ା ଲୁଗାଇ ଦେଲା । ହରିବୋଲ ବାରିକ ସେବି ଠିଆ ହୋଇଥିଲା, ତା ଦେହ ସହିଲ ନାହିଁ । ସେ ଗୁମାସ୍ତା ସାଙ୍ଗରେ ଲୁଗାଇଲା ଭର୍ତ୍ତରଟ । ଗୁମାସ୍ତା ହାକିମ ହକୁମ ଧରି ଲୋକ, ସେ ଭଣ୍ଟାର ବାସୁଡ଼ା କଥା ଶୁଣି କଣ ଚପିଯିବ ? ସେ ମଧ୍ୟ ଆଜ୍ଞା କରି ରୁକୁଙ୍କଥା ବଜେଇ ଦେଲା । ବାରିକେ ଭାରି ଖାଟା ହୋଇ କହିଲେ, “ଦେଖ, ତୁମେ ଆପଣ ତ ହାକିମରୁଷ୍ଟ ଲୋକ, ଆଉ କଣ କହିବ ? ତେବେ ମୋ କଥା ଶୁଣି, ଆଜ୍ଞା ପାଞ୍ଚଦିନ ଭିତରେ ତୁମକୁ ଛଣ୍ଟିଆ ଦେଇ ଯେବେ ଦେଶରୁ ନ ଭାବେ, ମୁଁ ଭଣ୍ଟାର ପିଲା ନୁହେଁ ।” ରାଗ ମୃଣର ବଡ଼ପଣଟାଏ କରି କଥାଟା ପାଞ୍ଚ ଜଣଙ୍କ ଆଗରେ କହି ପକାଇଲା, ଏବେ ମାନ ମହତ ରହେ କିପରି ? କିପରି ଗୋଟାଏ ବାହାର କରିବା ପାଇଁ ଫିକର କରି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ରୁଣ୍ଟ କରିଛି । ହେଲେ କଥାଟା ବାହାରିଗଲଣି ଆଉ ଆଡ଼େ ।

ବାରିକ ଆପଣା ଗାନ୍ଧୁ ବେକରେ ପଟା ପକାଇ “ଆଜ୍ଞା—ଆଜ୍ଞା—ଆଜ୍ଞା” ତିନିଥର କହି ତିନିଜଙ୍କୁ ତତ୍ପର ତପ୍ତ କରି ଭୁଲ୍ଲରେ ମୁଣ୍ଡ ଲୁଗାଇ ତିନଟା ଜୁଆର କରି କହିଲା, “ଆଜ୍ଞା—ଏଁ ହରିବୋଲ ! ଆପଣମାନେ କହି କଥା ଆଜ୍ଞା କରିବା ଆଗ୍ରହ ମୁଁ ଦିଟା କଥା ଜଣାଇବି । ମୂଲକର ହାକିମ ହେଲେ ପିଲା, ସେ ପୁଣି କାହିଁ ପରିବାସରେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ଖରୁଣୀ ନ ଛ କଣ ବା ବୁଝନ୍ତି ! ଆପଣମାନେ ହେଲେ ପୁରୁଷା ହାକିମ— ଭଲମନ କାହାକୁ ଲୁଗେ ? ନିଦା ପରଶଂସା କାହାକୁ ? ଉଆସ ପରିଜନଙ୍କ ଦୁଃଖନଥା ଶୁଣି ମୂଲକ ଲୋକଙ୍କ ଆଖିରୁ ଥପ୍-ଥପ୍ ପାଣି ଢାଢ଼ିଛି । ଆଉ ଦେଖନ୍ତି ସାତ ପୁରୁଷର ଦାନାଶିଆ ରୁକର ପାଞ୍ଜିଆ-ପଟ୍ଟାରି-ମାନଙ୍କ ଭାଙ୍ଗଣି କହଣ ଅସରନା । କରଣ ପିଲାରୁଡ଼ାକ

କଣ ମୂଲ ଲୁଗିବାକୁ ଯିବେ ? ମର୍ମେ ବେଶନ୍ତ ମୁହଁ ମାଡ଼ ମାଟି କାମୁଡ଼ି ଘରେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ଏଣିକ ଆଉ ରକ୍ଷା ନାହିଁ । ପ୍ରଜାଙ୍କ ରୁହୁ ରୁହୁ କବଟା ସରିଲଣି, ପୁଣି କଥା କଥାକେ କହୁଣ୍ଟା ବସୁଛି । ପ୍ରଜା ଲୁଗୁ ହେଲେ କାଉପଳ, ଅସହଣ ହେଲେ ଗଦା ମୋଇ ତ ବାଜ ବାଜ କରିବେ ! ଗଲ ଗୁରୁବାର ହାଟପାଳ ଦିନ ନୃଥୀପୁରର ହାଟ ମୁଣ୍ଡରେ ପାଞ୍ଚ କି ଦଶହଜାର ପ୍ରଜା ରୁଣ୍ଟ ହୋଇ ବିଶୁର କରୁଥିଲେ, କଟକ ପାଇ ହାକିମଙ୍କୁ ଦୁଃଖ ହାଲ ଜଣାଇବେ । ମୁଁ ପହଞ୍ଚଗଲା— ବିଶୁର କଳି, କଥା ସରିଲା ଆସି ଦେଶ ନିଦା, କୁଳ ନିଦା, ଦାନାଦାର ହାକିମମାନଙ୍କ ନିଦା । ହାତ ଓଠ ଧରି ଅଟକାଇ ଦେଲି—କହିଲି, ଆରେ ଦର ହାକିମମାନଙ୍କୁ ଜଣାଇବା, ସେମାନେ ନ ବୁଝିଲେ କଟକ ଯିବା । ସେମାନେ ଆପଣମାନଙ୍କ ଚରଣ ଗୁମୁରେ ଦୁଃଖ ହାଲ ଜଣାଇବାକୁ ଠାଇଲେ । କଣ ଅଜ୍ଞା ହେଉଛି ?”

ସବୁ କଥା ଶୁଣି ତିନି ଜଣୟାକ ମୁଣ୍ଡ ତଳକୁ କରି ବସିଲେଣି । ସମସ୍ତେ ଆପଣା ଆପଣାକୁ ଦୋଷୀ ମଣି ଲୁଗରେ ଦେଖି ଯାଉଛନ୍ତି । ଧାରିମା ମନରେ କଲେ; ‘ମୁଁ ରିପୋର୍ଟରେ ଶୁଦ୍ଧ ମୋହରଟା ଚିପାଇ ଦେବାରୁ ସିନା ନଟ ହାତରେ ଅଧ୍ୟକାର ପଡ଼ିଲା ।’ ସାନ୍ତ ମନରେ କଲେ, ‘ମୁଁ ପ୍ରଥମରେ ବାଧା ଦେଇ ତଦ୍ବିର କରିବା ଲାଗି କଟକ ଗୁଲି ପାଇଥିଲେ ନଟିଆ ଟୋକାଟା କଣ ଏତେ ଲଟିପଟ କରି ପାରନ୍ତା ?’ ପାଞ୍ଜିଆ ବସି ବସି ମନରେ ଭାଙ୍ଗିଛନ୍ତି, ‘ପାଞ୍ଜି ରୁକ୍ତାଳ ବଢ଼ାଇ ଦେଇ ସଦନାଶ କରିଛି । ପାଞ୍ଜି ପାଇ ନ ଥିଲେ ସେ କଣ କରନ୍ତା ?’

ଦଶ୍ତକ ଉତ୍ତରେ ଫଁ କରି ନିଶ୍ଚିଟାଏ ପକାଇ ପ୍ରମୁକରଣେ କହିଲେ, “ଯା ହେବାର ତ ହୋଇଛୁ, ଏବେ ଉପାୟ କଣ ?” ବାରିକେ ଝୁଡ଼ା ହୋଇପଡ଼ି କହିଲେ, “ଏଁ—ହରିବୋଲ ! ଆଜ୍ଞା ଉପାୟ ସହଜ —

ମତେ ଆଜ୍ଞା ହେଉ, ଦିନକ ଭିତରେ ଠିକ୍ ବିନେଇ ଦେବ । ମୁଁ କହୁଛି, କଟଳ ପାଞ୍ଜିଆମାନଙ୍କୁ ପାଇନେ ପାନେ ଚଢ଼େଇ ପାଞ୍ଜି ଛଡ଼ାଇ ନେବା, ଅମର ତ ସମସ୍ତେ, ବୃଦ୍ଧା କାହିଁ ପାଇବେ ଯେ ନାଲିଶ କରିବେ ? ଆମ ପୁରୁଣ୍ଠା ପାଞ୍ଜିଆମାନେ ଟଙ୍କା ଅସୁଲ କରି ସରକାର ଘରେ ଖଜଣା ଦାଖଲ କରିବେ । ହାକିମ ସିନା ଟଙ୍କାରେ ମାଲିକ, ଟଙ୍କା ପାଇଲେ କଣ କରିବେ ?' ସମସ୍ତେ ହସି ଉଠିଲେ । ସାନ୍ତେ କହିଲେ, "ସରକାଣ୍ଠା ଲଗା—ଗୋଟିଏ ଗୋଲମାଳ ଉଠିବ ।"

ପାଞ୍ଜିଆ କହିଲେ, "ତେବେ ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ହିପାବ ବୁଝିବା, ସବୁ ଧର ପଡ଼ିବ ।"

ସାନ୍ତେ—ତାହା ବି ହାକିମଙ୍କର ହୁକୁମ ଦରକାର । ହେଉ, କିଙ୍କିର ଆଉ ଉଆସର ହାଲ ହବାଲ ଲେଖି ଟିପୋର୍ଟ କରି ଟଙ୍କା ଜମା ଖରଚ ବୁଝିବା ସକାଶେ ସରକାରରୁ ହୁକୁମ ଅଣାଯାଉ । ଧାର୍ଯ୍ୟମା କଣ ଆଜ୍ଞା କରୁ ଅଛନ୍ତି ?

ଧାର୍ଯ୍ୟମା—ମୁଁ ତିରିଲ ଲେକ, କଣ ଜାଣେ, କଣ କହିବ ? ହେଉ, ସାନ୍ତ ଯାହା ଆଜ୍ଞା କରୁବନ୍ତି, ତାହି ହେଉ । ପାତାମର ବାବୁଙ୍କୁ ଲେଖନ୍ତୁ ସେ କଟକରେ ଓକିଲ ମୁକ୍ତାର ମାନଳିତକାରଙ୍କୁ କଥା ସବୁ କହିବେ, ସେମାନେ ଯେପରି ପରମର୍ଶ ଦେବେ, ସେହିପରି କରାଯିବ ।

ହୁରିବୋଲ ବାଟକ ମନକୁ ଏ କଥାଟା ପାଇଲା ନାହିଁ । ତାହାର ବଢ଼ି ଛା ଥିଲ, ହାକିମମାନେ ହୁକୁମ ଦେବେ, ସେ ଧାର୍ଯ୍ୟ ଯାର୍ଯ୍ୟ ସେହି ପାଞ୍ଜିଆଟା ପାଖରୁ ପାଞ୍ଜି ବଢ଼ା ଛଡ଼ାଇ ଅଣିବ । ଟଙ୍କରେ ଆପଣା ମନକୁ ବୁଝାଇଲୁ, ହେଉ ହେଉ—

"ବୁଝି ସମ୍ଭି ଜାମ କଲେ,
ପ୍ରମାତ ନ ପଡ଼ଇ ଭଲେ ।"

ସାବଧାନତା

ସାପର ଆଖି ଛୁରିଆଡ଼େ ଖାଲ । ମନ୍ଦରର ମନ୍ତ୍ରାଳୀ ଠିକ୍ କରି ନାଜର ବାବୁଙ୍କ କାନରେ ବାଜିଗଲ । ଟିକିଏ ଚମକି ଗଲେ । ଦଣ୍ଡେ ବସି ବିଶୁରିଲେ—ଆହୁର ଅଛି ରୂପ ମାସ ଦେଇ । ଏହି କେତେଟା ମାସ ଟିକିଏ ସୁରଖିରୁରେ ଗଢ଼େଇ ନେବାକୁ ହେବ । ସତ କଥା, ପ୍ରଜା ଗୁଡ଼ାକ ତ କାହିଁ—ଉଚ୍ଛଳିଲେ ସମ୍ବଳା ପଡ଼ିବେ ନାହିଁ । ଟିପୋର୍ଟଟା ପଦିଷ୍ଵବା ବି ହରକତ ମାମଲ । ଆପର ବାହାର ପଡ଼ିବାକୁ ହେବ, ଆଉ କାହାର ହାତରେ ହେବାର କଥା ନୁହେ, ଖୁବି ସାଧାନତା ଦରକାର । ରୂଦରଟା କାନ୍ଦରେ ପକାଇ ବାହାର ପଡ଼ିଲେ—ଏକା ବେଳକେ ନରୁ ବାବୁ ଦୁଆରେ ହାଜର । "ନରୁ ବାବୁ ରେ ! ମୋ ନରୁବାବୁ ରେ !" ତଳ୍ଟ ଡାକ ଡାକ ଦୁମ୍ବ ଦୁମ୍ବ କରି 'ଦୋତାଲ ଉପରକୁ ଉଠି ଗଲେ । ନରୁବାବୁଙ୍କର ପଡ଼ା ଖୁଲ୍ଲି—ଆଗରେ ପଣ୍ଡିତ ମୃଷ୍ଟୁଞ୍ଜୟ କବି ଭୂଷଣେ ବୌକଟାରେ ବସି 'ସେହିମାଜନ୍ମଶୁଭା ନାମାପ୍ରାନ୍ତୋଦୟକର୍ମଣା' ଶୋକଟାର ଅର୍ଥ ବୁଝାଉଛନ୍ତି । ଦଣ୍ଡେଇ ପିଲାକୁ ବଗି ରୁହିଲୁ ପରି ବାବୁ ପିଲ ରୟବଣ କିତାପଟା ପଟ୍ଟାଇ ଏକଧାନରେ ରୁହିଛନ୍ତି । ମାମୁଙ୍କୁ ଦେଖି ନରୁବାବୁ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଗଲେ । 'ବସ ବାପ ବସ' ବୋଲି ମାମୁ ଶଣ୍ଡେ ବୌକା ଟାଣିମେଇ ଦୁମ୍ବକର ବସି ପଡ଼ିଲେ । "ପଣ୍ଡିତେ, ଭଣଜା ବାବୁଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ କିଛି ନିରୋଳା କଥା ଭଣା ଅଛି !" କଥାଟା ଯିମିତି ମାମୁଙ୍କ ମୁହଁରୁ ବାହାରିଛି, ପଣ୍ଡିତ ବିଚର ଭଲ ଲେକଟି ପରି ତଳକୁ ଓହ୍ଲାଇ-ଗଲେ । ଦୁଷ୍ଟ କରୁଣାଟା କେଉଁଠି ଥିଲ, ତୁନି ତୁନି ଆସି ଟିକେଇତ ବାବୁଙ୍କ ପଛପଟ କବାଟ ଉତ୍ତାତ୍ତରେ ଲୁଚିକରି ବସି ପଡ଼ିଲାଣି । ଠିକ୍ ଏମନ୍ତ ଜାଗା ଧରି ବସିଛି, ଯେମନ୍ତ ନାଜରକେ କଥାସବୁ ଶୁଭିବ, ଆଉ

ସେ କଣ କରୁଛନ୍ତି ଦେଖିବ, ମାତ୍ର ନାଜର ତାଙ୍କୁ ଦେଖି ପାଇବେ ନାହିଁ । କରୁଣା ନାଜରକୁ ଭଲ କରି ଚିହ୍ନେ ।

“ଆରେ ନାହୁ ବାବୁ ! ତୁମେ କଣ ମୋ ଭଣଜାରେ ! ତୁମେ ମୋ କୁଳନନ୍ଦନ ! କୁଳଚନ୍ଦ୍ରମା ! ତୁମେ ମୋ ହୃଦୟ ରକ୍ତ । ତୁମେ ଦୂର ପିଲା ଯେ ମୋ ଦୂର ନୟନର ପିତୁଳ । ମୁଁ ଦୂର ଓଳି ତୁମର ଶବର ନେଉଥାଏଁ—ପଡ଼ା କେତେଦୂର ହେଲ ବୁଝୁଥାଏ । ତୁମର ଯେ ପାସ ହେଲ ଏକଜ୍ଞମିନରମାନଙ୍କୁ ଉଣା ଖୋଷାମଦ କରିଛି ? ସେମାନେ ସାଫ କାଗଜ ଦେଖାଇଲେ, ଏଗ୍ରଗେଠକୁ ପୂରା ରର ନମର ଉଣା—ମୋ ମୁଣ୍ଡରେ ତ ବଜୁଟାଏ ପଡ଼ିଗଲ । (ଶୁବ ତୁନି ତୁନି କହିଲେ) କାହାରି ପାଖରେ କହିବ ନାହିଁ, ସେ ଲାଗି ତେର ଟଙ୍କା ଖରଚ । ମୁଁ ବରବର ଏଠକ ଅପେଁ ତର ରୂପିତ ବୁଲି ଯାଏଁ, ଖାଇବା ପିଇବା କଥା, ପଡ଼ା ଶୁଣା କଥା ପରବାରେ ସବୁ ବୁଝିଯାଏଁ । ପାଖକୁ ଆସେ ନାହିଁ ଖାଲ ତୁମର ପଡ଼ା କ୍ଷତି ହେବ ବୋଲ । ମନରେ କରେଁ, ଦେଖାରେ କଣ ଅଛି, ନାହୁ ପଡ଼ା କରୁ । ପଡ଼ାରେ ସବୁ—ପାଠ ପଡ଼ିଲେ ଶୁବ ଜ୍ଞାନ ହୁଏ । ଶୁବ ମନ ଦେଇ ପଡ଼ିବ । ସଞ୍ଜ ସନାଳେ ବଜାରକୁ ବୁଲି ଯିବ ନାହିଁ । ଦେହରେ ଗୁଣ ଥିଲେ ସମସ୍ତେ ମାନିବେ । ତୁମେ କଣ ରୁକ୍ଷିତାଏ କରିବ ? ରଜାପୁଅ ରଜା ହେବ । ଆଜି କିମ୍ବା ଅରଳି ଜାଣ ? ତୁମେ ଯେ ମୋ ବସାରେ ଥିଲ, ଆରେ ଛି ! ସେଠା କ'ଣ ତୁମ ଭଲ ରଜା ପୁଅଙ୍କ ରହିବାର ଘର ? ହଠାତ ତର ମିଳ ନ ଥିଲ ବୋଲି ସିନା ! ଯେଉଁ ଦିନ ତର ଠିକ ହେଲ ମୁଁ ଯାଇଛି ଦରଟା ସଫା କରାଇବାକୁ—ମେଜ ତୌଳି ସଜାଇ ଦେବାକୁ—ତୁମକୁ ତ ଜଣା ନାହିଁ, ଗୁଲ ଅସିଲ । ହେଉ ହେଉ, ମଉଧା କଣ ପର ? ମୁଁ ତ ତାଙ୍କୁ ହୃଦୟବନ୍ଧୁ ବୋଲି ଜାଣେ, ସେ ମନରେ ପାହା

କରିଛୁ । ଆଜି କିମ୍ବା ଫରଲି ଜାଣ ? ତୀ—ହୁଁ ! ଏଇଟା କଣ ତୁମଲାଙ୍ଗି ଘର ? ଗୋଟାଏ ସୁନ୍ଦର ତେବାଲ ନୀଆ ଘର ଭଲା କରି ସଜାଇ ଦେଇଛି । ଦରର ତଳଟା ଶତରଙ୍ଗ ବିଜଣା, ତା' ଉପରେ ତୌଳି ମେଜ ଖଟ ଆଲମାର ଥୁଆ, ଥୁଲକୁ ଶୁବ ପାଖ, ତୁମେ ଯାଇ ଯେଇ ଦିନର ରହିବ । ଗୋଟାଏ ବରି ଗଢ଼ି ଶୁବ ଶ୍ଵେତର କିଣିଛି । ପ୍ରେକ୍ଷଣ ପ୍ରେକ୍ଷଣ ହେଲେ କଣ ହେଲ, ଅରଖ ନୀଆ ପର ଚକ୍ରକିଆ । ସେଇ ଗାଢ଼ିରେ ତଢ଼ି ସହରପାକ ବୁଲିବ । ପାଞ୍ଜି ଦେଖିଲି—ଆସନ୍ତା ଶୁଳ୍କଦଶମୀ ବେଳ ଛ'ଦଢ଼ି ବ'ଦଣ୍ଟ ତିନି ଲିତ୍ୟା ଉତ୍ତରେ ଗୁହ ପ୍ରବେଶ ଶୁଭ । ତୁମେ ପ୍ରସୁତ ଥିବ—ବରି ଧର, ମାଲମତା ଯେବା ଯିବାକୁ ଶଗଡ଼ ଦୁଇଶ୍ରେ ଅସିବ । କି ବାବୁ—ଏହି କଥା ହେଲ ତ ?”

ନାହୁ ବାବୁ—ମଉଧାଙ୍କୁ ପରି ଶବର ଦେଖ ।

ମାମୁ—ଅବଶ୍ୟ ! ଅବଶ୍ୟ ! ସେ ହେଲେ ଜଣେ ମୁରବି—ତାଙ୍କୁ ନ ପରିବି କିପରି ? ବଢ଼ି ଶୁଯି ହେଲି । ଯେପରି ଲେକର ପୁଆ, ସେହିପରି କଥା । ଆଜା ଆଜା, ମୁଁ ବି ଧାଇମାକୁ କହିବ । ସେ କଣ ମୋ କଥାରୁ ବାହାର ହେବେ ? ରେଜ ରେଜ ତିତି ପିବା ଆସିବା ହେଉଛି । ମୋତେ ନ ପରି ଜାଣ୍ଟି କଥା କରନ୍ତି ନାହିଁ । ନା—ନା, ମୁଁ ନିଜେ ପିବ, ତିତି ପର କଥା ନୁହେ । ଗୁନ୍ଦକୁ ବି ତେର ଦିନ ହେଲ ଦେଖି ନାହିଁ—ମନଟା କିମିତି ଛଟପଟ ହେଉଛି । ସରକାରୀ କାମ କିଛି ହରକତ ହେବ, ହେଉ ପରକେ—ତୁମ କାମ ବଢ଼ି, କା ପରକାରୀ କାମ ବଢ଼ି ? ମୋ ଯିବା ଆସିବାରେ ରୁଳଣ ପଞ୍ଚାଶ ଟଙ୍କା ଖରଚ, ଏମରୁ ଖରଚ ନିଜ ହାତରୁ କରେଁ, କିନ୍ତୁ ରହିବିଲାରୁ ପରସାଏ ନିଏ ନାହିଁ । ପ୍ରତ୍ୟନ୍ତ ଦେଖୁଛି, ମୋ ଭଣଜା ଯେହିକ ପିଲା, ତୁମମାନଙ୍କ ଟଙ୍କା ମୋ ପକ୍ଷରେ ବିଷ—ଠାକୁର ଅମଣିଆ । ଗୁରୁଅନ୍ତକୁ ଆଉଥରେ ଅନାଇ କହିଲେ, ସେଇ ଯେ ଭଣ୍ଡାଘ କରୁଣାଟାଙ୍କୁ

ସେତେବେଳେ ତେତେବେଳେ ସାଙ୍ଗରେ ଧରି ନିଶ୍ଚି-
କୁଳରେ ବୁଲ, ସେଇଟା ମୋତେ ଭଲ ଦିଶେ ନାହିଁ ।
କଟକର ଲୋକ ଭର ନିନା କରନ୍ତି । ଛୁ—ଛୁ !
ମୋତେ ବଡ଼ ବାଧେ । ମୁଁ ଜଣେ ଭଲ ରୂପର
ପଠାଇବ, ତାକୁ ସବୁବେଳେ ପାଶରେ ରଖିବ,
ତାକୁ ଧରି ବୁଲ ଯିବ ।

ନାଜର ବାବୁ ଉଠି ଛିଡ଼ା ହେଲେ, ପକେଟରୁ
ଗୋଟା ପଞ୍ଚାଶ ହେବ ଟଙ୍କା କାଢି ନରୁବାବୁଙ୍କ
ଆଗରେ ଥାକ କରି ଥୋଇଦେଲେ । ନରୁବ ବୁ
ପରୁରିଲେ, “ଏ କି ଟଙ୍କା ?”

ନଟବର ବାବୁ—ରଖିଥାଅ ରଖିଥାଅ ବାପା
ପାଶରେ ରଖିଥାଅ, ଏଇଟା ତୁମର ପକେଟ
ମନି । ରଜାପୁଅ, ରଜା, କେତେ ଖରଚ ଅଛୁ—
ଏଣିକ ମାସକୁ ମାସ ଶବ୍ଦ ଟଙ୍କା କରି ପକେଟ
ମନି ପାଇବ । କିନ୍ତୁ ହିସାବ ମୁଣ୍ଡରେ ତେର ଦେଶା
ଥିଲ, ଦେଇ ପାରୁ ନ ଥିଲ ।

ନରୁବାବୁ ଏତେବେଳପାଏ ମୁଷାଟି ପରି କୁନି
ହୋଇ ବସି ସବୁକଥା ଶୁଣି ଯାଉଥିଲେ । ଏତେବେଳେ
ପାଟି ପିଟାଇ କହିଲେ, “ମଉସା ତ ପବୁ ଖର୍ଚ ଦେଉ-
ଛନ୍ତି, ଆଉ ଟଙ୍କା କଣ ହେବ ?” ମାମୁ—“ଆରେ
ବାପା ! ଏଇଟା କଣ ମୋ ବାପା ଗୁଣି ଧନ ! ତୁମ ଟଙ୍କା
ତୁମେ ଖରଚ କରିବ । ନାହିଁ ନାହିଁ ପଡ଼ିଗଲୁ ଦଶଟଙ୍କା
ଖରଚ, କିଁ ବନ୍ଦୁ ଲୋଜଙ୍କୁ ମୁହଁ ହରଇବ ?” ନାଜର
ବାବୁ ଝଟି କରି ସେ କଥାଟା ହୁଅଦେଲେ— ବହୁତ
ଆଦର କରି—ବହୁତ ଗେହାକର୍ତ୍ତ ନରୁ ବାବୁଙ୍କ
ମୁଣ୍ଡରେ ପିଠିରେ ହାତ ବୁଲାଉ ଥାନ୍ତି । ହେଲେ ନରୁ
ବାବୁଙ୍କ ପେଟା କଣାହୁଟ ପରି ଜଣା ଯାଉଥାଏ ।

ମାମୁ—ମୁଁ ଆଜ ନରୁର ଯିବ, ମାକୁ ଜେଜାମାକୁ
କଣ କହିବ ? ତୁମେ ଆଉ କଣ କହିବ ? ସବୁ ତ

ଦେଖି ଶୁଣି ଗଲି, କହିବ । ବସ, ବସ, ବାପା ବସ—
ପଡ଼—ପଡ଼ ବୃଥା ସମୟ ନଷ୍ଟ କରିବ ନାହିଁ,
ପଡ଼ାରେ ଖୁବ୍ ମନ ଦେବ । ଏତିକ କଥା କହି ଧପ୍
ଧପ୍ କରି ଉପରୁ ଚଞ୍ଚଳ ଓହାଇ ପଡ଼ି ବାହାରିଗଲେ ।
ଦୁଷ୍ଟ କରୁଣାଟା ଲୁଚିବା ଜାଗାରୁ ବାହାରି ପଡ଼ିଲା—
ଦୁଇଜଣ ଟିକିଏ ହସାହସି ହେଲେ ।

ନାଜର ବାବୁ ସାହେବଙ୍କଠାରୁ ଗୁରୁତ୍ବିନର ଛୁଟି
ନେଇ ବାରଟା ଆପଟରେ ସବାର କପି ଦେଲେ ।
ଝଟପଥର କାଉ କା କରିବା ବେଳେ ନରିପୁର ଉଆସ
ସିଂହଦାରଠାରେ ହାଜର । ବାବୁ ପାଲିକରୁ ବାହାରି
ପଡ଼ି ସଳଗେ ସଳଗେ ଉଆସ ଭତରକୁ ଧଡ଼ ଧଡ଼
କରି ବାହାରିଲେ । ଗୋଡ଼ାଏ ଜଗୁଆଳ ପାଇକ
ସିଂହଦରଜାରେ ବସିଥାନ୍ତି—ଝଟ ରୋକ ଦେଲେ
—କିଏ ହେ ବାବୁ ! ଛିଡ଼ା ହୁଅ, ଭତରକୁ ଯାଅ
ନାହିଁ, ଯିବାକୁ ବାସନ । ବାବୁ ମନରେ ବିରୁରିଲେ,
କଣ ! ଆମେ ହାକିମ—ଆମେ ମାଲିକ, ଏ ଅଧାନା
ପାଇକ ଯୋଡ଼ାକ ଆମ ବାଟ ରୋକିବେ ? କହିଲେ,
“ଆରେ ତ ପାତ ହୁଅ, ଆମେ ଉଆସ ଭତରକୁ
ଯିବୁଁ ।” ପାଇକ—ଆରେ ବାନ୍ଧ ରଖ ତୁମ ତପାରୁ,
ଛିଡ଼ା ହୁଅ । ନାଜର ବାବୁଙ୍କ ମିଜାଜଟା ଟିକେ ପିତଳ
ତଳି ଭଳିଆ । ଅଳ୍ପରେ ତାତି ଯାଏ । ଆଉ ତୁଙ୍କ
ରୂପରଟା ମୁହଁରୁ ଟାଣ କଥା ଶୁଣିଲେ କିଏ ବା ନ
ରାଗିଯିବ, ତୁମେ ଆମେ କଣ ରାଗିଯିବୁଁ ନାହିଁ ? ଏଣେ
ଖଣ୍ଡାଇତ ପାଇକ ପିଲା—କଟିବେ ପଛକେ ଛଟିବେ
ନାହିଁ । ଲାଗିଲା ଦୁଇକୁଳରୁ ତୋଖନ୍ତି ମୋଖନ୍ତି, ଦଣ୍ଡ
ଦି’ ଦଣ୍ଡ କାଳ ବିତିଗଲା । ବାବୁ ଆପଣାରୁ ଆପେ ଟିକିଏ
ସମ୍ମାଳି ହୋଇଗଲେ । ବିରୁର କଲେ, ଆଦାନା ରୂପର
ଗୁଡ଼ାକ ସଙ୍ଗରେ ଲାଗିଛିଁ, ଲୋକେ ଶୁଣିଲେ କଣ
କହିବେ ? ପେଟରେ ନିଆଁ ଭର୍ତ୍ତ, ମିଛଟାରେ ଟିକିଏ
ହସି ଦେଇ କହିଲେ, “ବେଶ କଥା ବେଶ କଥା,
ମୁଁ ଟିକିଏ ପରଖୁଥିଲି, ତୁମେମାନେ ଟିକ କାମ ଅଞ୍ଜାମ

କରୁଛ କି ନା । ଖୁସି ହେଲି, ବଡ଼ ଶୁସିହେଲି—ସା, ଧାଇମାଙ୍କୁ ଆଉ ଗୁରୁମଣିଙ୍କୁ ଖବର ଦିଅ, ଆମେ ଆସିଛୁ ।” ହାକିମ କଣ ଗୁରୁମାନଙ୍କ ଆଗରେ ଆପଣାର ନାମ କହିବେ—ପରବାରେ ଚହା ଦେଲେ । ମନରେ କଲେ, ଏବେ ପାଇକଗୁଡ଼ାକ ଦଣ୍ଡବତ କରି ଆଡ଼େଇ ଯିବେ । “ତୁ ଯେତେ ମାଠିରୁ ମାଠ, ମୁଁ ସେହି ଦରଫୋଡ଼ା କାଠ ।” ହେଲେ କଣ, ନରମକୁ ନରମ ଗରମକୁ ଗରମ । ପାଇକମାନେ ଦଣ୍ଡବତଟାଏ କଲେ; ମାସ ବାଟ ଛୁଡ଼ିଲେ ନାହିଁ । କହିଲେ, “ଆମେ ହେଲୁ ତୁମର ଗୁରୁ, ମୂର୍ଖ ଲୋକ, ଛୁମଜୁ କିପରି ଚିହ୍ନିବୁ ? ବିଜେ ହେଉନ୍ତୁ— ବିଜେ ହେଉନ୍ତୁ— ଏଇଠାରେ ବିଜେ ହେଉନ୍ତୁ । ପଢ଼ିଆଷା ଅଇଲେ ଭିତରକୁ ଖବର ଦେବୁଁ ।” ବିଜେ ହେଉନ୍ତୁ ବୋଇଲେ ସିନା, ହେଲେ ବିଜେ ହେଉଛନ୍ତି କାହିଁ ? ସେହି ଠା ଉପରେ । ନାଜର ବାବୁ ବୁଝିଲେ, ତେବେ ବି ବାଟ ଛୁଡ଼ିଲେ ନାହିଁ—ଆଜ୍ଞା ଆଜ୍ଞା ଆଉ ଗୁରିଟା ମାସ ବାଦେ ତୁମର ଆମର ବୁଝାମଣା—ତୁମ ସବ୍ଦଶକୁ ଯଦି ଦେଶରୁ ଦୂର ନ କରେ, ମୁଁ ନଟବର ଦାସ ନୁହେଁ ! ଏଣେ ପାଇକଗୁଡ଼ାକ ମନରେ କରୁଛନ୍ତି— ଏଇଟା କଣ ସେହି ସବାଟିଲା ରହୁ ? ହାୟ ଆମ ଅନ୍ଧଦାତା ଶାଉଦ କେବେ ବିଜେ ହେବେ ?

ଉଥାସ ଭିତରୁ ପଢ଼ିବାଷ ଆସି ବାବୁଙ୍କୁ ଭିତରକୁ ଡାକ ଦେନ ଯିବାକୁ ବେଳ ରନାର୍ମି ପହରେ । ତୁଙ୍କ ପାଇକ ହାତରେ ଅପମାନ ପାଇ ବାବୁ ତାତି ରହିଛନ୍ତି । ମାମଳତକାର କି ନା, ଟୋ କାମୁଡ଼ ସମାଳ ହୋଇଗଲେ । ସବୁର ଗଛରେ ମେବା ଫଳେ । ହେଉ ହେଉ ! ଆଉ କେତେଟା ଦିନ ଯାଉ, ସବୁ କଥା ଏଇ ପେଟ ଭିତରେ ରହିଲା । ବାବୁ ଛୁନୁ ଦୁଆରବନ୍ଧ ପାଖରୁ ପାଠି କରି ଡାକ ପକାଇ ପକାଇ ବୁଲିଛନ୍ତି । “ଧାଇମା—ଧାଇମା, ଆରି ଗୁରୁମଣି !” ଧାଇମାଙ୍କ ମନ ତ ଆଗରୁ ଜଳ ପୋଡ଼ି ପାଉଁଣ ହୋଇଛି, ମନରେ

ବିଶୁରିଲେ, ‘ଓହୋ, ନଟର ଯେ ଆଜି ଭକ୍ତିଟା ବଳ ପଡ଼ିଛି !’ ଧାଇମା ଆଉ ମଣିମା ଦୁହେଁ ବେହରଣ ପଣ୍ଡାରେ ବସିଥିଲେ । ଧାଇମା—“ଆରେ ନଟ ! ଆସ—ଆସ, କେତେବେଳେ ଅଇଲୁ ରେ ?” ବାବୁ ସେ କଥାଟା ନ ବୁଝିଲ ପରି ଧାଇମାଙ୍କ ଦୁଇ ପାଦରେ ହାତ ଦେଇ ଲାଗେ କରି ଦଣ୍ଡବତଟାଏ ହେଲେ । ଡେବିର ଦାତରେ ଟଙ୍କା ଥଳିଟା ଧରିଥିଲେ, ଦୁଇ କଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଖମ୍ କରି କରୁଣ୍ଡ ଦେଲେ । “ଓହୋ ! ଧାଇମା ! କଣ କହିବି, ଆଜି ସାତ ସାତ ବରଷ ବାଦେ ଟିକିଏ ନିଶ୍ଚାସ ପକାଇବାକୁ ତର ମିଳିଲ । ସରକାଶ କାମଟା କୌଣସିରୁପେ ଥାପଡ଼ା ଥାପଡ଼ି କରି ଦେଇ ଖାଲି କିନ୍ତୁ କାମରେ ଲାଗିଛି—ଦିନ ନାହିଁ, ରାତ ନାହିଁ, ଏହି କାମ । ଦିନେ ଦିନେ ରାତ ଓହି ଓଳିଟା ଖାଇବା ପିଇବା କଥା ଛାଡ଼ି । କେତେ ଥର ଡାକ ଠଠ ଇଥିଲ, ମୋର କଣ ନାକ ପୋଛିବାକୁ ତର ଥିଲ ? ମନରେ କଲି, ମା କୁଆନ୍ତେ ଯାଉଛନ୍ତି କି ? ମା ପୁଅ ଭେଟାଭେଟି ତ ହେବା, ଆଗେ କାମ ଛାଡ଼ି । ଓହୋ ! ରାମ—ରାମ—ରାମ ! କଣ କହିବି ଧାଇମା ! କିନ୍ତୁ ବିସାବପଦ ବୁଝାବୁଝି କରିବାକୁ ଯାଇ ଦେଖେ ସେ ପାଞ୍ଜି ବିଦ୍ଵାନ୍, ନା ପୋଆଳ ବିଦ୍ଵାନ୍ ସବୁ ଘେର ଏକା ଜାଗରେ ରୁଣ୍ଡ ହୋଇଥିଲେ । (ଧାଇମା ଧୀରେ ହୋଇ କଥାଗୁଡ଼ାକ ଶୁଣି ଯାଉଥିଲେ, ଏତିକିବେଳେ ମୁହିଁଟା କିଛି ବିଶିଷ୍ଟ ଗଲା ।) ସେହି ଘେରଗୁଡ଼ାକୁ ବାହାର କଲି । ମୋର ଇଚ୍ଛା ନ ଥିଲ—ହେଲେ ତାଙ୍କୁ ଅନାଇବି, ନା ପିଲମାନଙ୍କ କାମକୁ ଶୁଣିବି ? ସେ ଘେରଗୁଡ଼ାକୁ କାଢି ଦେଇ ବିଶ୍ୱାସୀ, ହିସାବ କିତାବରେ ମଜବୁତ ଲୋକ ଆଣିବାରେ ତେବେ କାମ ଚଳିଲ । ପୁରୁଣା ପଞ୍ଜି ଗୁଡ଼ାକ ପିଟାଇ ଦେଖେ ଯେ, ପ୍ରଜାଙ୍କ ପାଖରୁ ଟଙ୍କା ନେଇଛନ୍ତି ତ ସିହା କରି ନାହାନ୍ତି—ପାଉତ ବିଶେଷନ ନାହିଁ । କେତେ ପ୍ରଜାଙ୍କ ପାଉତ ବିଶେଷନ ଦେଇଛନ୍ତି, ଟଙ୍କା ନେଇଥିବେ, ପାଞ୍ଜିରେ ଜମା ଦିଆ ଯାଇ ନାହିଁ । ” ଧାଇମା ଆଉ

ସମ୍ବାଦ ପାଇଲେ ନାହିଁ—ଟିକିଏ ହସିଲାଠି କରିଲେ,
“ଆଜ୍ଞା ପାଞ୍ଜିଆ ତ !”

ନଟବର ବାବୁ—ମୁଁ ଆଉ କଣ କହୁଛି, ଧାରିମା ।
ସବୁ ପାଞ୍ଜିପିତ ବିଡ଼ା ବାନ୍ଧ ରଖିଛି, ଗୋଟିକୁ ଗୋଟି
ତୁମକୁ ଫିଟାଇ ଦେଖାଇବ ପରା ! ଏହି ସବୁ ଗୋଲି-
ମାଳିର ସରକାରର ସରକାରର କଣ—ପିଲୁ
ଗୁଡ଼ିଙ୍କର କଣ ଉଣା ଷତ ? ସବୁ ପଦ ଶାଏ କରି
ନାହିଁ । ମୁଁ ତ ଅନୁମାନ କରୁଛି ପନ୍ଦର କୋଡ଼ିଏ
ହଜାର ଟଙ୍କାରୁ ଉଣା ଦୂହେ, ମାହାଲିଆ ଗୁଡ଼ି
ଦେଲି । ସବୁଗୁଡ଼ାକ ତମାଦି ।

(ଧାରିମା ନିଃଶ୍ଵାସଟାଏ ପକାଇ ମନଦିନରେ
କଲେ—ହାୟ ! ଏତେଗୁଡ଼ାଏ ଟଙ୍କା କଣ ସତ
ସତ ନେଲୁ ରେ ନଟ ?) ପ୍ରକାଶ କରି କହିଲେ,
“ଜୁଆରୀ ବାବୁ ତ ସାତ ଆଠ ବରଷର ସାଲତମାନି
କାଗଜ ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ମୋତେ ଦେଖାଇଛନ୍ତି ।
ଦୁଇ କଣ ଉଆସ ଭିତରେ ବସି ବରଷକର ଜମାଖର୍ତ୍ତ
ବାନ୍ଧୁଁ, ଏତେ ଟଙ୍କା କେଉଁଠି ବାକି ପଡ଼ିଲା ରେ !”

ନଟବର—ଦେଖିବ ଦେଖିବ ଧାରିମା ! ମୁଁ
କଥା ଦୁଇହେ, କାଗଜପତରେ ପ୍ରମାଣ କରଇ ଦେବି ।
ଆଉ ଗୋଟାଏ କଥା ଶୁଣି ନାହିଁ ଧାରିମା ? ହୁଟକୁଚିଆ
ହାତ ଉଧାରି କରିଲା ଏତେ ଥିଲା ! ପାନ୍ତି ଥରେ କଟକ
ଯିବେ ତ ଦିହଜାର ନିହଜାର ଟଙ୍କା କରଜ କରି
ଆୟିବେ । ରେଜେଷ୍ଟ୍ରେସନ୍ ତମସୁକ ଖଣ୍ଡେ ବି ନାହିଁ,
ଦୁଇ ହେଣ୍ଟନୋଟ୍ ।

ଧାରିମା ମନ ମଘରେ ଟିକିଏ ଦିକ୍ବାର
ହୋଇ ଗଲେଣି—କହିଲେ, “ନା ପରାରେ ନଟ ?
ଜୁଆରୀବାବୁ ତ କଟକ ପିରାବେଳ ଖର୍କକୁ ଗୁହଁ ମୁଁ
ଉଆସ ତହିଲକୁ ଟଙ୍କା କାଢି ଦିଏଁ । କାହିଁ ଟଙ୍କା

କରଜ କରି ଆସି ଦିନେ ବି ତ ମୋତେ କହନ୍ତି
ନାହିଁ ? ଆଉ ବାହୁଡ଼ା ବିଜେ କରି ଖରଚର ହିସାବ
ତ ମତେ ବୁଝାଇ ଦିଅନ୍ତି ! ସବୁ ହିସାବ ତ ମୋ
ହାତରେ, କର୍ଜ ଟଙ୍କା ଜମା ତ କାହିଁ ଦେଖେ ନାହିଁ ।”
ଏହିଠାରେ ଗୋଟାଏ କଥା ଫିଟାଇ କହିବା ଦରକାର ।
କେବଳ ମଣିମା ଗୁରୁମଣିକୁ ଶିଖାଇବା ଲାଗି ଭିତର
ତହବଳ ଆଉ ହିସାବ ଧାରିମା ହାତରେ ରଖିଥିଲେ ।
ସାନ୍ଦର୍ଭର ମଧ୍ୟ ତାହି ଇଚ୍ଛା, ହେଲେ ପାଞ୍ଚ ଛ ବର୍ଷ
କାଳ ବିଶେଷ ଚେଷ୍ଟା କରି ମଧ୍ୟ ଅଯୋଗ୍ୟ ଗୁପ୍ତିକୁ
କିଛି ହେଲେ ଶିଖାଇ ପାରି ନାହାନ୍ତି । ଗୁରୁମଣି ଦେଇ
ସବୁ କଥା ଭଲ ବୁଝିପାରନ୍ତି ପାଠୀଗଣିତର ସବୁ
ଅଙ୍ଗୁଡ଼ିକ କଷାକଷ କରି ଶିଖିଥିଲେ, ଲେଖି ପଡ଼ି
ଭଲ ଜାଣନ୍ତି, ହାତ ଅଷ୍ଟରଗୁଡ଼ାକ ମୁକ୍ତାମାଳ ପଢ଼ି—
ଏତେ ହେଲେ କଣ ହେବ, ଟଙ୍କାକଉଡ଼ି ହିସାବପତ୍ରର
ପାଖ ପଣିବେ ନାହିଁ । ମା ହିଅ ଦୁଇ ଜଣ ବସି ହସିଯି
କଥାବାର୍ତ୍ତା କରୁଥିବେ, ନୋହିଲେ ଦୁଇହେଁ ବସି ବହି
ପଡ଼ାପଡ଼ି କରୁଥିବେ । ମା ଯିମିତି ଟଙ୍କା କଉଡ଼ି ବା
ହିସାବ କଥା ପକାଇବେ, ମଣିମାଙ୍କର ମୁଣ୍ଡବଥା
ବେମାରିଟା ବାହାରି ପଡ଼େ— ହୁଟ୍ ଧାଇଁ ଯାଇ
ପଲଙ୍କରେ ଲ୍ଯାନ୍ କରି ଶୋଇପଡ଼ନ୍ତି, ନେହିଲେ କବାଟ
କିଳ ଦେଇ ପେନମିଲ ଖଣ୍ଡେ ଧରି ବିରଦ୍ଧିଟାଏ ବା
କୁକୁରଟାଏ ତସି କରି ବିସନ୍ତ । ଧାରିମା ବୁଝି ପାରି
ବିରକ୍ତ ହୋଇ ମୁରକି ମୁରକି ହସି ଆଉ ଆଡ଼େ
ଗୁଲିଯାନ୍ତି । ସେ ଆଉ ତେର ତେର ଥର କଥାକୁଣ୍ଡି—
ଛୁଟିକ ଶିକ୍ଷା କିଛି ମାତ୍ର ଉନ୍ନତି ଲଭ କରି ପାଲନ
ନାହିଁ । ନଟବର ବାବୁଙ୍କୁ ଭିତର କଥା ସବୁ ଜଣା
ଥିଲେ, ସେ ଏତେ ଗୁଡ଼ାଏ ନିରୋଳ ମିଛିକଥା
ବୋଲିବାକୁ ସାହସ କରନ୍ତେ ନାହିଁ ।

ନଟବର ବାବୁ—ଏ ଧାରିମା ! ମୁଁ କୋଡ଼ିଏ ଖଣ୍ଡେ
ହେଣ୍ଟନୋଟ୍ ଗଣି କରେଇ ଫିଚାରେ ବାନ୍ ରଖିଛି ।

ମିହାଜନମାନେ ଟଙ୍କା ଅୟୁଳ୍ ଲେଖି ହେତ୍ରନୋଟ୍ ପିଠିରେ ଦସ୍ତଖତ କରି ଦେଇଛନ୍ତି । ସାହେବଙ୍କୁ ବୁଝାଇବାକୁ ହେବ, ଧୂଣି ତୁମେ ସବୁ ବୁଝିବ ଶୁଣିବ ଦେଖିବ ଏ କଣ ଖେଳନ୍ତର ମାମନ୍ ? ରୁଷିଦ ଭାଉଚରଗୁଡ଼ାକ ନ ଦେଖାଇଲେ ହିସାବ ମଞ୍ଜୁର ହେବ କ୍ଷେତ୍ର ?

ନାଜର ବାବୁ ରୁହିଁ ଦେଖିଲେ, ଗୁଡ଼ାଏ ଦାସୀ କବାଟ ପାଙ୍କ ଆଉ ଜଳାକବାଟି ବାଟେ ରୁହିଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କୁ ଶୁଣାଇ ଶୁଣାଇ କହିଲେ, “ଓହୋ ! ଟଙ୍କା ଲାଗି ଉଆଏ ଲୋକଗୁଡ଼ିକର ବଢ଼ି କଷ୍ଟ ହେଉଥିବ । ଆଉ ସେପରି ଏଣିକି ହେବ ନାହିଁ । ବାଜେ ଖରଚ ସକାଶେ ମାସିକ ହଜାର ଲେଖା ଏଁ ଟଙ୍କା ପଠାଇବି । ସନ୍ତାନ୍ତ ବାସି ଟପିବ ନାହିଁ ।”

ଧାର୍ଶମା କଥା ଗୁଡ଼ାକ ଶୁଣି ଭାରି ଦିକ୍ତାର ହେଲେଣି—କହିଲେ, “ଆରେ ବାବୁ ନଟ ! କାଳି ରାତିରେ ତ ଖାଇ ନ ଥିବୁ, ଯାଆ—ଯାଆ, ଜଳଦି ଜଳଦି ଗାଧୋଇ ଆସ । କାଳି ନିଦ ବି ହୋଇ ନ ଥିବ—ହେବ କୁଆଡ଼ୁ ? ଆପଟଗୁଡ଼ାକ ଯେ ହୁଁ ଦୀଁ କରନ୍ତି, ସେଥିରେ କଣ ନିଦ ମାଡ଼େ ? ଏ ସି୦-ଦରିଆଣି ! ବାବୁ ସଙ୍ଗରେ ଯେଉଁ ରୁକର ବାକର ଆସିଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ କଥା ବୁଝୁବୁଝୁ କର । ଜଳଦି ଯାଅ । ଏ ପଢ଼ିଆଇ, ବାବୁଙ୍କୁ ତେଲ ମଖାଇ ଦେଇ ବେଣୁ ପୋଖରାକୁ ସାଗରେ ଦେନ ଯା ତ ।”

—
—
—
—
—

-୫୪-

ନାଜର ବାବୁଙ୍କ କରେଇ

ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟ, ନାଜର ବାବୁ ଯୁଲେକିଶୋରଙ୍କ ବାହାର ମେଲରେ କରେଇ କରି ବସିଛନ୍ତି । ବାରକ ତା ପଛକୁ ତା ପଛ ଚିଲମ ବଦଳାଇ ଦେଉଛି—ବାବୁ • ଭାଉର ଭାଉର କରି ହୁକା ଟାଣି ଭକ୍ତ ଭକ୍ତ କରି ଧୂଆଁ

ଛୁଡ଼ି ଦେଉଛନ୍ତି, ସବାଟରେ ବଛଣା ହୋଇ ଆସିଥିବା ଗାଳିର ଶଣ୍ଡକରେ ଗୋଟାଏ ବଢ଼ି ମଣ୍ଡିକୁ ଆଉଜି ବସିଛନ୍ତି । ଆଉ ସମସ୍ତେ ତଳେ—ଏତେ ବିରଣ୍ଣା କାହିଁ ? ବାବୁ ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଅନାଇ ଗଲେ—ତାଙ୍କ ନିଜର ପାଞ୍ଜିଆ ପାଇକ ଗୁଡ଼ ଆଉ ବାହାର ଲୋକ କେହି ନାହିଁ । ବାବୁଙ୍କର ଇଚ୍ଛା, ନିରୋଳାରେ ଆପଣା ଲୋକଗୁଡ଼ାଙ୍କୁ କିଛି ଉପଦେଶ ଦେବି, ତା ଠିକ୍ ଅଛି । ବାବୁ ଟିକିଏ ତୁମ ତୁମ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଉପଦେଶ ଦେଲେ, “ବର୍ତ୍ତମାନ ମାସ କେତେ ଖୁବ୍ ସାବଧାନରେ କର୍ମ କରିବ । ପ୍ରଜାଗୁଡ଼ାଙ୍କୁ ବିଗାଡ଼ିବ ନାହିଁ, କାହାରି ଉପରେ ଜୁଲମ ଜାଲମ କରିବ ନାହିଁ ।” କାଳେ ରୁକରଗୁଡ଼ାକ ଘାବରେଇ ପିବେ, ସେଥି ଲାଗି ଇଷାରା ଦେଖାଇ କହିଲେ, ଅନ୍ତର ଦିନ ବିଦେ ସେ ସମ୍ମୂଳୀ ଅଧିକାର ପାଇବେ ।

ନାଜର ବାବୁଙ୍କ କରେଇ ଦୁଇ ଦିନ ଜାରି ଥିଲା । ସେ ମନରେ ବିରୁଦ୍ଧିଲେ, ପୁରୁଣା ପାଞ୍ଜିଆ, ମକଦମ, ଗ୍ରାମର ମୁଖିଆ ଲୋକେ, ପ୍ରଜାପାଟକ ହାଜର ହୋଇ ରେଖିବେ—କେତେ ପ୍ରଜା ଗୋଡ଼ିରଳେ ତଢ଼ିପିବେ, କେତେ ହାରିଗୁହାରି କରିବେ, କେତେ ସଲମୀ ଦାଖଲ ହୋଇପିବ, ମାତ୍ର ଦୁଇଦିନ ପ୍ରଭା କରେଇରେ ଗୋଟିଏ ହେଲେ ଲୋକର ମୁହଁ ଦିଶୁ ନାହିଁ । ଗୁଡ଼ାଖୁଧୁଆଁରେ କରେଇଟା ପୂରି ରହିଛି । କିଲ୍ଲାଟାଯାକ ଲୋକ ଜଳି ପୋଡ଼ି ମଲେଣି, କାହାର ଭକ୍ତ ଗଦଗଦ ହେଉଛି ଯେ, ଧାଇଁ ଆସି ଗୁହାରିଟା ଜଣାଇବ, ଆଉ ସଲମୀ ଟଙ୍କାଟାଏ ଠଣ କରି ପୋପାଡ଼ ଦେଇପିବ ! କେହି କେହି ଓଳ ହେଣ୍ଟା ଅଜଣା ଲୋକ ବା ବୁଲି ଆପନେ, ମାତ୍ର ହରିବୋଲ ବାରିକେ ଗାଁକୁ ଗାଁ ଦରକୁ ଦର ବୁଲି ବୁଲି ମନା କରି ଦେଇ ଆସିଛନ୍ତି । ନକବଳ ଏତିକି ହୁହେଁ, ସବୁ ଦୁଃଖ ଧନା ଗୁଡ଼ ଆଖ ପାଖ ବୁଲି କିଏ ଗଲା କିଏ ଅରନ୍ତା ଦେଖିଛନ୍ତି ।

ବାବୁ ଧାକ୍ଷମାଙ୍କ ପାଖରେ ବସି ଆହୁରି ତେର
ମାନ୍ଦଲୁ କଥା ଜଣି ରାଳେଣି—ହେଲେ ମନରେ ଦେଶ
ବୁଝି ଗଲେଣି, ମା ମନ ଦେଇ କିଛି କଥା ଶୁଣିବାକୁ
କାହିଁ । ଗୋଟିଏ ମାମଲାର କଥା ପଡ଼ିଲେ ମା ବାଆ ରେଇ
ଦେଇ ଆଉ ଗୋଟାଏ ଏଣ୍ଟି ତେଣୁ କଥା କହି ବସନ୍ତି—
ନିହାତି ଜିଦ୍ କରି ଧରି ବସିଲେ କହନ୍ତି, ‘ମୁଁ ମାଇପି
ଲୈକ କଣ ଜାଣେ ?’

ବାବୁ ଦୁଇ ଦିନ ଗଡ଼ରେ ଥିଲେ, କିମ୍ବା କେଜଣି
ତାଙ୍କୁ କିଛି କଥା ସୁଖ ଲାଗୁନାହିଁ—ହେଲେ ଆଶା
ପିଶାଚୀଟା ଯେମନ୍ତ ଆସି କାନରେ କହି ଦେଉଛି,
ତିନା କଣ, ଲାଗି ପଡ଼, ମାଲିକ ହେବ ।

- 9 -

ଗୁଡ଼ ପାଇଦେ ଛଟି

ଗୁଡ଼ ପ୍ରାଇଟେ ସକାଶେ ଶୁଣି, ଶନି, ରବି, ସୋମ
ରୂରି ଦିନ କଠେରି ବନ୍ଦ । ଡାଉସନ ସାହେବ
ବିଲାତରେ ପିଲମାନଙ୍କୁ ଗୁଡ଼ ଅସିବା ସକାଶେ ବର୍ଷକ-
ଲାଗି ଫର୍ଲେ ନେଇ ଚାଲି ଯାଇଛନ୍ତି । ସକାଳ ଓଳିଟା
କୋଟିକୁ ଯିବା ଅସିବା କାମ ନାହିଁ । ହେଲେ କଣ
ଆଉ ଗୋଟିଏ କି କାମରେ ନାଜର ବାବୁ ଦିନ ରାତି
ଲାଗିଛନ୍ତି । ଧେର୍ବି କଲ ଉଗନ ଶୁଣୁ ୧ ମହାଜନ ସଙ୍ଗରେ
ସବୁବେଳେ ପରମର୍ଶ । ଦିନ ବୋଲି ନାହିଁ, ରାତି
ବୋଲି ନାହିଁ, ଦୁଇ ଜଣ ନିରୋଳାରେ ବସି କଣ
ପୂପରପାସର ହେଉଥାଏ । ବାବୁ ଆଉ ଗୋଟିଏ
କାମରେ ବି ଲାଗିଛନ୍ତି । କଟକରେ ଟଙ୍କା କରଜଦିଆ
ଯେତେ ମହାଜନ, ସମସ୍ତଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯିବା ଅସିବା—
କାହାରକୁ କାହାରକୁ କଥା ନ ବୋଲି, କାହାଠାରୁ
ହାତ ଉଧାରି, କାହାକୁ ବା ହେଣ୍ଟନୋଟ୍ ଲେଖି ଦେଇ,

କେତେ ଜଣଙ୍କୁ ରେକିଷ୍ସ୍‌ଟ୍ ତମସୁକ ଲେଖି ଦେଇ
ଟଙ୍କା କରନ କରିବାର ବନ୍ଦୋବନ୍ଦ କରୁଛନ୍ତି ।
ସମସ୍ତଙ୍କୁ କହି ରଖୁଛନ୍ତି, ଏଲାଗେ ଟଙ୍କା ଲେଡ଼ା
ନାହିଁ—ଚାର ମାସ ବାଦେ ଦରକାର, କେବଳ
କଥାଟା ଠିକ ହୋଇ ଥାଉ । ସିଆଣା ମଣିଷ କଣ
ବାହାବେଳେ ବାଇଗଣ ରୂପ ? ଅଗରୁ ଠିକଠାକ
କରି ରଖେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ବାବୁଙ୍କର ଆଉ କିଛି କଥା
ନାହିଁ, କେବଳ, ଟଙ୍କା—ଟଙ୍କା—ଟଙ୍କା । ଯେହାଏ
ଟଙ୍କା ହେଉ ପଢ଼ିଲେ ହାତ ପୋଠ ହେଲେ ସିନ୍ଧୁକରେ
ପଡ଼ିଛି ।

କଚେରିରେ ଲୋଡ଼ା ସକାଶେ ବଜାର ଦୋକାମା-
ମାନଙ୍କ ପାଶରୁ ଥିଲେକ ଜିନିଯ କାଳିରେ ଆସେ ।
ପଛକ୍ରମୀ ବିଲ୍ ହେଲେ ଦୋକାମାମାନେ ରସିଦ ଲେଖି
ଦେଇ ଟଙ୍କା ଦେନିଯାନ୍ତି । ନାଜର ବାବୁଙ୍କ ହାତ
ବାଟେ ଏସବୁ କାମ ଚଲେ, ଏଥରେ ବି ଉଚିତିଆ
ତାଙ୍କର କିଛି ପାଏଦା ରହିଯାଏ । ଆଜକୁ ଦେଡ଼ିମାସ
ହେଲୁ ଦୋକାମାମାନଙ୍କୁ ଟଙ୍କା ମିଳନାହିଁ ଦୋକାମା-
ମାନଙ୍କ ତାଗଦାରେ ବାବୁଙ୍କର ଏକ ଜବାବ, ବିଲ୍
ହୋଇନାହିଁ । କେତେଜଣ କୁଟୁମ୍ବରିଆ ଦୋକାମା ବାଟ
ଗୁଲି ଗୁଲି ଦିକ୍ଷାର ଘୋଇ ଗଲେଣି । କେତେଜଣ
କଚେରିରୁ ବୁଝି ଆସିଲେ, ବାବୁଙ୍କୁ ଭରସି କହୁଛି
କିଏ ? ସାନ ଅମଲୁଟିଏ ହେଲେ କଣ ହେବ,
ସରକାରୁ ହାକିମ ତ, ସବୁଦିନର ଭରସା—ଟାଣ
କରି ପଦେ କହୁଛି କିଏ ? ବାରମ୍ବାର ମାଗିବାରୁ
ବାବୁ କେତେଜଣଙ୍କ ଉପରେ ରାଗି ବି ଗଲେଣି ।
ଏ କଣ ରେ ବାପା, ‘ବଡ଼ ଲୋକକୁ ଦିଅ ଧାର,
ପାଉଣୁ ଆସୁଣୁ ନମବାର ।’ ଆଉ କଣ ନା – ‘ଦିଅ
କାଳି—ଶାଅ ଗାଲି ।’

ଆଜି ଶନିବାର, ବାବୁଙ୍କ ବିଷା କରେଇ ଘରି
ଜାରି । ଦଶ ବାର ଜଣ ପିଆଦା ହାଜର, ଜାରି

ହେବାପାଇଁ ପରବାନା ବଣ୍ଣାବଣ୍ଣି ଲଗିଛି । ଏଥରେ
ବି କିଛି ମାର ପେଞ୍ଚ ଅଛି । କେବୁ ପାଇଲ
ପେଞ୍ଚ ଖଣ୍ଡ କଉଡ଼ିଆ ପରବାନା ତ କେବୁ
ପାଇଲ ଶୁଣିଲ ଖଣ୍ଡ । ସେ ଭଲ ପରବାନା
ପାଇ ନାହିଁ, ବଳେ ତ ସେ ଦିକଦାର ହେବ ।
ବାହାରକୁ ଆସି ପିଆଦା ଗୁଡ଼ାକ ଆପଣା ମଧ୍ୟରେ କଥା
ଘରୀ ହେଉଛନ୍ତି, “ଆରେ ଘର ! ତୁ ରୋଜଗାରରୁ ଅଧେ
ଦେଲୁ ବୋଲି ସିନା ଭଲ ମାଲ ପାଇଲୁ, ଆମକୁ
ପରୁରାଛି କିଏ ?” ସେ ଭଲ ପରବାନା ପାଇଲି, ସେ ବି
ଦିକଦାର — କହିଲ, “ରାତି ନାହିଁ, ଦିନ ନାହିଁ, ସପା
ନାହିଁ, ବେଙ୍ଗ ନାହିଁ, ଖାଆ ପିଆ କଥା ଛୁଡ଼ି — ଏ ଘରେ
ବସି ମାରି ନେବେ ଅଧେ । ତାହା ବି ହେଲ,
ରୋଜଗାର ପରସାଠା ଭଲ ହାତ ଛୁଟି — ନା, ତୁ ଘରୁ
ଆଣି ଆଗେ ଦେଇଯା ! ଏ ସବୁ କପାଳ କଥା ରେ ଘର !
କାହାକୁ କଣ କହିବୁ ?” ଠିକ ଏତିକିବେଳେ ମଧ୍ୟସଲ
ଅସୁଲ ରେଡ଼ିସେପ ଟଙ୍କା ଧରି ଗୁରିଜଣ ପିଆଦା
ହାଜର । ନାଜର ବାବୁ ସେମାନଙ୍କୁ ଦେଖିଲକ୍ଷଣ ତାତି
ଗଲେଣି — କହି ବସିଲେ, ‘ମୁଁ କାହା ବୋପାର ଗୁରି
ଏପରି କାମ କରୁଥିବ !’ ନାଜର ବବୁଙ୍କ ମୁହଁଟି କିଛି
ଅସବୁର — ରାଗ ବେଳେ କଣ ବୋଲି କଣ କହି
ବସନ୍ତ । ପ୍ରଭୁଦୟାଲ ଭଗତ ଆଗରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଥିଲା,
ତା ଉପରେ ନଜର ପଡ଼ିଯିବାରୁ ବାବୁ ମନରେ ପାଞ୍ଚଲେ,
'ବେଶ୍ ବେଳ ହୋଇଛି, ଲୋକଟା ଖୁଲୁ ବିଶ୍ଵାସୀ
କାମଦାର, ଦୁଇ ତିନି ମାସ ହେଲା ବେଠି ଖଟୁଛି, ତିବା
ପାଖରେ ବି ଟଙ୍କାଗୁଡ଼ାକ ଅଟକି ରହିଲା । କାହାରକୁ
ହେଲେ ଜଣକୁ ତଡ଼ି ଦେଲେ ହେଲା ।’ ବାବୁ ଅସୁଲ
ପିଆଦାମାନଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଅନାଇ ଗଲେ — ଦୁଇ ଥର
ଅନାଇଲେ, କଣ ଗୋଟିଏ କଥା ଠିକ କରି ନେଲେ ।
ପିଆଦାମାନଙ୍କୁ ଅନାଇ କହିଲେ “ଆଣ ଆଣ, ଟଙ୍କା
ଆଣ । ପିଆଦାମାନେ ଗନ୍ଜ ଗନ୍ଜ କରି ବାବୁଙ୍କ ଆଗରେ
ଆପଣା ଆପଣା ଟଙ୍କାଗୁଡ଼ାକ ଅନାଇ ପକାଇଲେ ।
ବାବୁ କଣ ଜଣକର ଟଙ୍କା ଗଣି ଏକମୁଖ୍ୟରେ ମିଶାଇ

ଦେଉଥାନ୍ତି । ଶେଷକୁ ଥିଲ ଶୋଦାବକ୍ସ, ବାବୁ ତା
ମୁହଁକୁ ଆଉ ଥର ଅନାଇ ଦେଇ ଟଙ୍କା ଗଣି ବସିଲେ
— ଗଣାଗଣି ବେଳେ ଶୋଦାବକ୍ସ ଏକଧ ନରେ
ବାବୁଙ୍କ ହାତକୁ ଅନାଇଥାଏ । ମନରେ କଲୁ
ବାବୁଙ୍କର ଏଠା କି ରକମ ଟଙ୍କାଗଣା — ଦୁଇ ଟିନିଟା
ଟଙ୍କା ଗୋଟାଏ ବୋଲି ଗଣି ଯାଉଛନ୍ତି ଆଉ ସମସ୍ତକର
ତ ଏପରି ଗଣି ନାହାନ୍ତି, ତା ମନଟା କମିତିକା
ଛୁଟିବଳଣି, କିଛି ନ କହି ତୁମନାନ ବସିଛି । ବାବୁ
ଗଣି ସାରି ସାଂକ୍ଷ ସାଙ୍ଗ ଆଉ ଟଙ୍କା ସାଙ୍ଗରେ ମିଶାଇ
ଦେଲେ — ଖାଲି ଦେଡ଼ିଟା ଟଙ୍କା ପଡ଼ିଥାଏ । ବାବୁ
ପରୁରିଲେ, “ଶୋଦାବକ୍ସ ! ତୁ କେବଳ ଟଙ୍କା
ଆଣିଥିଲୁ ?” ଶୋଦାବକ୍ସ “ହଜୁର ! ଶବ୍ଦକୋଇଶ
ଟଙ୍କା ଆଠଥାଣା ।” ବାବୁ — “ଏହି ତ ଶବ୍ଦ ଟଙ୍କା ଗଣି
ନେଲି, ଦେଡ଼ି ଟଙ୍କା ପଡ଼ିଛି, ଆଉ କୋଡ଼ିଏ ଟଙ୍କା
କାହିଁ ?” ଶୋଦାବକ୍ସ ଗୁଡ଼ ଦୁଲୁକିଲଣି, ଡିକା
ପକାଇଥାଏ, “ବାବୁ ! ହଜୁର ! ଆଉ ଥରେ ସବୁ ଟଙ୍କା
ଗଣନ୍ତି ।” ବାବୁ ଘର ଶମାଟାଏ ହୋଇ କହିଲେ,
“କଣ ! ରୋଜ ହଜାର ହଜାର ଟଙ୍କା ଗଣୁଛୁ”, ଦିନେ
ଗୋଟିଏ ଭୁଲ ହୋଇନାହିଁ । ତୋର କୋଡ଼ିଏ
ଟଙ୍କା ଭୁଲ କଲୁଁ ? ଆମର ଆଉ କିଛି କାମ ନାହିଁ,
ତୋହର ଟଙ୍କା ଦୁଇଶ ଥର ବସି ଗଣୁଥିବୁ ?” ପିଆଦା
ଯେତେ ବିଜଳରେ ରହି ଛୁଡ଼ୁଥାଏ, ବବୁ ତେତିକି
ବରୁ ଥାନ୍ତି । “ହଜୁର ଦାନାଦାର ! ଧର୍ମବତାର !
ମା ବାପା ! ଗରିବପରବର !” ଯେତେ ପ୍ରକାର
ଶୋଯାମନ୍ତି କଥା ଥିଲ, ଶୋଦାବକ୍ସ ସବୁ
ଖାଡ଼ିଲଣି — ଶୁଣୁଛି କିଏ ? ବବୁ ଆହୁର ଶପା
ହୋଇ କହିଲେ, “ତୁ ସରକାରୀ ଟଙ୍କା ତୋପରିପ୍ର
କରିଛୁ, ବରଶାସ୍ତ ତ ହେବୁ, ପୁଣି ସଜା ପାଇବୁ —
ତୋର ଭଲ ଲେଡ୍ରୁ ତ କୋଡ଼ିଏ ଟଙ୍କା ଦାଖଲ କର ।
ନାହିଁ ନାହିଁ, ତୋ ନାମରେ ରିପୋର୍ଟ ହେବ, ସାହେବ
ସେ କଥା ବୁଝିବେ, ଆମର କିଛି ଅକଣିଆର ନାହିଁ ।”

ସଦାଶିବ ଶନିବିଶ୍ଵାସ ଖଡ଼ିରହେ ନାଜର ବାବୁଙ୍କ
ତୁନିଷ୍ଠ ଶାନ୍ତି ସକାଶେ ଆଦିତ୍ୟ ନବଗ୍ରହଙ୍କୁ
ଶୋକରେ ଜଣାଇ ଅଧିକାରୀ ହେଲା ପାଖରେ ବସି
ଥିଲେ । ଲୋକଟି ନିହାତ ସାଧାରିଧା ଭଳି । ସମ୍ବାଦ ନ
ପାରି କହିଲେ—“ବାବୁ ! ଶନିବାର, ବର୍ତ୍ତିମାନ
ବାରଚବଳା, ଆପଣଙ୍କ ସିଂହରଣ୍ଣିକୁ ଚନ୍ଦ୍ର ଅଷ୍ଟମ
ଦାତରହୁ—ବର୍ତ୍ତିମାନ ସବୁ ମାମନ ବନ୍ଦ ରଖନ୍ତୁ ।”
ଲୋକମାନଙ୍କର ଏମନ୍ତ ଗୋଟାଏ ବେଳ ପଡ଼େ ଯେ,
ହିତକାରୀ ବନ୍ଦୁଙ୍କ କଥାଗୁଡ଼ାକ ବି ପିତା ଲାଗେ ।
ନାଜର ବାବୁ ଭରି ଖପାଟାଏ ହୋଇ କହିଲେ—“ହଁ ହଁ
ତୁନିପଡ଼ି, ଏଇଠା ହେଲା ସରକାରୀ ମାମଲ, ଭିକମଗା
କଥା ନୁହେଁ ।” ଅବଧାନକୁ ତ ମରଣ ତୁଳ୍ୟ
ବାଧନଣୀ—ସେ ଜଣେ ଜଣାଶୁଣା ଲୋକ, ପାଞ୍ଚ
ବଡ଼ଲୋକଙ୍କ ପାଖକୁ ଯିବା ଆସିବା ଥିଲା, କଥାଟା
ତାଙ୍କ ମର୍ମକୁ ବାଧଗଲା । ପାଞ୍ଚରେ ଥିବା ଅଉ ଆଉ
ଲୋକେ ମୁଣ୍ଡ ତଳକୁ କଲେଣି ।

ଅସୁନ୍ଦରିଟଙ୍କା ଦ୍ଵାରା ପିର ପାଞ୍ଚହଜାର ହେବ, ତିନିଟା
ଥିଲାରେ ପୃଷ୍ଠା ପୃଷ୍ଠା ଦଉଡ଼ିରେ ମୁହଁ ବାହିଦେଲେ ।
ଟିକିଏ ଉପରକୁ ଅନାଇ ଦିଅରେ ତନ୍ମର ପ୍ରଭୁ ଦୟାକ
‘ହଜୁର, ହଜୁର’ କହି ହାତ ଯୋଡ଼ି ପାଖରେ ଛୁଡ଼ା
ହୋଇଗଲା । ହକ୍କିମ ପାଇ ଏକାବେଳକେ ଦୁଇଟା ଥଳ
ଡେବିର କାଣ୍ଡରେ ଆଉ ଗୋଟାଏ ଥକି ଖାଇବା
ହାତରେ ଧରି ବାବୁଙ୍କ ପଢ଼େ ପଢ଼େ ଗୁଲିଲା । ବାବୁଙ୍କ
ପହଞ୍ଚଦର ଦୁଆରେ ଝନ୍କରି ତିନି ଥଳ ଥୋଇ
ଦେଇ ରୋଟି ଥାଯୁଡ଼ିଲ ତରି ଦୁଇ ହାତ ହାତିଦେଇ
ଝଟ ବାହାରକୁ ବାହାରି ଅଇଲା । ତିଥା ତେତେବେଳେ
ବାହାରେ ପାଇଟି କରୁଥିଲା । ନାଜର ବାବୁଙ୍କ
ଟଙ୍କାରଖାଟା ଟେରେଇ ଟେରେଇ ଗୁହଁ ଦେଇ
ଦେଖୁଥାଏ । ଆଉ ତ କେବେ ଦେଖେ ନାହିଁ, ଆଜି
ଏହାତ ମନ ଦେଇ କେଣା ଦେଖୁଣ୍ଡା ?

ସମସ୍ତେ ସବୁଆଡ଼ି ଆପଣା ଆପଣା ଘରକୁ
ବୁଲିଗଲେ । ଶୋଦାବକ୍ସ ଦରକୁ ଗଲ ନାହିଁ—
ସଳଖେ ସଳଖେ ଜୁମା ମସିନଦିଲୁ ଗଲ । ଉଜୁକଲ ।
‘ଲୁ ରଲହା—ରଲିଜା—ମହମଦ ରସୁଲ ରଲିଜା’ ପଡ଼ି
ପଣ୍ଡିମ ଦିଗକୁ ଅନାଇ ନିମାଜ ପଡ଼ିଲା ।

ଏହି ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ସମାପ୍ତ କରିବାକୁ ଦିନ ଶେଷ
ପ୍ରାୟ ହୋଇ ଆସିଲଣି । ଟିକିଏ ବସି ପୁନବାର ଉଜୁ
କଲ—ନିମାଜ ପଡ଼ିଲା । ତହିଁ ଉତ୍ସବର ହାତ ଯୋଡ଼ି
ପଣ୍ଡିମ ଦିଗକୁ ଅନାଇ କହିଲ—“ୟା ଆଜ୍ଞା—
କୋରାଣ୍ ସରିପ୍ ହକ୍କିମ ମାପାକେ ମୁଁ ରେଜ ପାଞ୍ଚଥର
ନିମାଜ ପଡ଼େ—ବରାବର ରେଜ ରଖେ—ମୁଁ
ବେଳମୁର, ମୋପାଇଁ ଯେବେ ହକ୍କ ଜନ୍ସାପ ନ ହେବ,
ଜାଣିବ କୋରାଣ୍ ସରିପ୍ ଝୁଠା—ନବା—ପ୍ରୟଗମର
ସବୁ ଝୁଠା ।” ଶୋଦା ବକ୍ସର ଧରି ପ୍ରତି ବିଶ୍ୱାସ
ନାହିଁ, ଏମନ୍ତ ନୁହେ, ବଡ଼ ମନୀକଷ୍ଟରେ—ବଡ଼
ଅଭିମାନରେ ଶୋଦାକୁ ଏହି କଥା ଜଣାଇଲା । ଶୋଦା
ବକ୍ସଟି ବଡ଼ ସରଳ ଲୋକ, ନ—ଛ ରେ ଥାଏ ନାହିଁ,
ଆପଣା ଦୁଃଖ ଧନାରେ ଲାଗିଥାଏ । ଘରେ ଖାଇବାକୁ
ପାଞ୍ଚ ପ୍ରାଣୀ—କଷ୍ଟରେ ଚଳେ—ସେଥିପାଇଁ ତାହାର
ପରବା ନ ଥାଏ । ବଡ଼ କଷ୍ଟ ପଡ଼ିଲେ ବସି ବସି
ନିମାଜ କରେ । ଆଉ ଆଉ ପିଆଦା ଜବରଦସ୍ତ ବୋଲି
ନାଜର ବାବୁ ତାଙ୍କ ପାଖ ପଶିଲେ ନାହିଁ—ପଠାଣ୍ଟିକି
ବଡ଼ ଭଲଲୋକ ଦେଖି ତାହାର ସଦ୍ବନାଶ କରିବାକୁ
ବସିଛନ୍ତି । କୋହଳ ମାଟିକୁ ଆମ୍ବଦ୍ଧ ବିରାଜ
X X ହିୟା କରେ ।

— — —

-୫୭-

ବଙ୍ଗଳା ଫରିଦ

କଟକ ତୁଳସୀଦୂର ପଣ୍ଡିମପଟ ପଡ଼ିଆ ଲଗାଲଗି
ଗୋଟାଏ ଛପରପୁଣି ବଙ୍ଗଳା ଅଛି । ବକ୍ସିବଜାର
ଶୁଣି ମହାଜନ ଶିଉଶରଣ ଭଗତର ଯେଉଁ ରୁର ପାଞ୍ଚଟା
ବଙ୍ଗଳା ଅଛି, ଏଇଠା ସେଥିମହିନ୍ତୁ ଗୋଟାଏ । ସହରର

ଏକବୀଜିଆ ନିର୍ମଟିଆ ଆଉ କରେଇ ବଜାରଠାରୁ ଦୂର ଥିବାରୁ ବେଶୀ ଲୋକେ ତା ପାଖ ପଣ୍ଡି ନାହିଁ, ଭଲ ଭଲ ସାହେବ ରହିବା ଭଲିଆ ବି ନୁହେଁ । ଭଲ ଭଟକାରେ କେବେ କେବେ ହେଲେ ଆଉ ଜାଗାକେ ଶପ୍ତାରେ ବଙ୍ଗଳା ନ ମିଳିଲେ ଅଧା ସାହେବ ଭଲିଆ ମାଟିଆପୁରୁଷ ଫରିଙ୍ଗି ରହିଯାନ୍ତି—ତାହା ବି ସବୁଦିନ ସକାଶେ ନୁହେ । ଭଗତ ହିସାବ ଲୋକ— ମରାମତି, ତଳିମି ଖରଣା ମିଳାଇ ଭଡ଼ା ଟଙ୍କା କଷିଦିଲେ ମୁଳରୁ ଲୋକସାନ । ଭାରି ଖପାଟାଏ ହୋଇ କହିଲେ, ‘ଯାନେ ଦେଖ୍ତି ଏସା ବଙ୍ଗଳକା ମୁହଁମେ ପଦୁଜାର ।’ ସେ ଦିନରୁ ବଙ୍ଗଳାଟା ତୁଳା ପଡ଼ି ପଡ଼ି ଧୀରେ ଧୀରେ ଭାଙ୍ଗିଯିବାକୁ ଲାଗିଛି । ପ୍ରଭୁଦୟାଳ ଭଗତକୁ ଏ କଥା ଜଣା । ଦିନେ ସକାଳଓଳିଆ ସେହି ନିର୍ମଟିଆ ବଙ୍ଗଳାଟା ଭାରି ଜାରି, ଦଶପଦର ଜଣ ମୂଳିଆ କାମରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । କି ଦିନ କି ରାତି ବୁଲ ଗୋରୁଗୁଡ଼ାକ ସେହି ବଙ୍ଗଳା ବାରନାରେ ଶୁଅନ୍ତି—ଶୁଣିଲ ଶୁଣା କଞ୍ଚା ଗୋବର ଗଦାକୁଗଦା ପଡ଼ିଛି । ମୂଳିଆମାନେ ଟୋକେଇ ଧର ବୋର୍ଦ୍ଦୁ ବୋର୍ଦ୍ଦୁ ସେଗୁଡ଼ାକ କାଢି ପକାଉଛନ୍ତି । ଯୋଡ଼ାଏ ମୂଳିଆ ବତା ଖଣକ ମୁଣ୍ଡରେ ଗୋରୁ ଏ ଗୋରୁ ଏ ଖେଜୁରିପଞ୍ଚ ବାନ୍ଦ ଗୁଳରୁ ତେମେଣି ତଡ଼ିଛୁନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ଉପ୍ରାତରେ ତେର ଶୁଡାଏ ତେମେଣି ଶୁଳକୁ ଶୁଳକୁ ଶୁଳ ଉଡ଼ି ପଳାଇଗଲେଣି; ଶୁଡାଏ ନିର୍ଲଙ୍କ ତେମେଣି ଫର ଫର ଉଡ଼ି ଏ ଘର ସେ ଘର ହେଉଛନ୍ତି । କେତେଟା କବାଟ ଶିଥିକ ତଳ ଫଡ଼ ଯାଇଥିଲ, ଗୋଟାଏ କଢ଼େଇ ସେଗୁଡ଼ାକୁ ଛିଡ଼ା କରଇବାକୁ ଲାଗିଛି । ବାବୁ ଡାକି-ଦେଲେ, “ଆରେ ମହାରଣା ! ତୁରପଣ କରୁଛ କଣ, ପେଞ୍ଚ କଷିବୁ ପର ? ଆରେ ହାତୁଡ଼ିଟା ଧର ତୁଳା କଣ୍ଠ ବାଢ଼ିର ଦେ ମ— ଯିମିତି ସେମିତି କବାଟ ଶୁଡାକ ଖାଲି ଛିଡ଼ା ହୋଇ ରହିପାର । ଆରେ ଶାନ୍ତିଯିଷି ! ଖାଲି ମହି କାମରାଟାରେ ଭଲ କରି କଲି ଦେ, ଆଗ

ଦୁଆରଟାରେ ଟିକିଏ ଲଗା, ଆଉ ସବୁଅଟେ ପାଣି ପୋଚରଟା ବୁଲେଇ ଆଶ ।” ଏତିକବେଳେ ଗୋଟାଏ ଶଗଡ଼ରେ ଲଦା କୁଣ୍ଡ ସହିତ ଦଶ ବାର ରକମ ଫୋଟନ ଗଛ, ପୁଲ ପୁଟିଥିବା ଶୁରିଟା ଗୋଲାପ ଗଛ ପଦ୍ମଶଗଳ । ବାବୁ ସେ ସବୁଗୁଡ଼ାକ ଆଗ ବାରନାରେ ସଜାଇ ଚଖାଇ ଦେଲେ । “ଆରେ ! ଦୁଇଜଣ ମୂଳିଆ ଯାଇ ବବର୍ତ୍ତିଶାନାଟା ସଫା କରି ପକାଅ ।” ସଞ୍ଚସରିକି ସବୁ କାମ ଛିପିଲ—ଘର ସଜାସଜି ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ମହି କାମର ତଳେ ଖଣ୍ଡେ ପୁରୁଣା ଛିଣ୍ଡା ଶତରଞ୍ଜି ବିଜଣା—ଉପରେ ଗୋଟାଏ ପାଞ୍ଚଡାଳିଆ ଭଙ୍ଗା ଖାଡ଼, ଆଉ କେତେଟା ବିଲେଇ ହାଣ୍ଡି ଟଙ୍କା ଗଲା । ବାବୁ ଡାକି ଦେଲେ, “ସାବଧାନ ! ସାବଧାନ ! ସବୁ ଭଡ଼ା ଜିନିସ, ଭାଙ୍ଗି ନଷ୍ଟ ହେଲେ ଦାମ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ ।” ଶୁରିଟା ଚୌକି ଗୋଟାଏ ମେଜ ଆଗରୁ ଶତରଞ୍ଜି ଉପରେ ଥୁଆ ହୋଇଛି—ମେଜ ଉପରେ ଗୋଟାଏ କେବସିନ ଲାମ୍ପ । ସେକ୍ରିଟିମ ବକସ୍ ବବର୍ତ୍ତିକୁ ବାବୁ ଡାକି ଦେଇ କହିଲେ, “ଦେଶ ବକସ୍ ! ସେ ଗଧଟା ତ କିଛି ବୁଝେ ନାହିଁ, କାଳେ ଜାଣି ପକାଇବ, ନେ ଗୋରୁ ସୂତା କାରରେ ପକା - କହିବୁ, ତୋ ନାମ ରାମପଣ୍ଡା । ଖାଲ ମାଉଁସ ସୁରୁଆ ଆଉ ପଲଞ୍ଚ ରାନ । ଆରେ ଆସୁଡ଼—‘ଗୋଟାଏ ତେଲଙ୍ଗା ଧୋବା ଟୋକା ।’ ଟଙ୍କା ଧର—ମାଲ, ଆଉ ପୁର କରୁରି, କିଛି ମିଠା କଣି ଆଣିବୁ । ମାଲ ଦୂର ରକମ ଆଣିବୁ, ବିଲତି ବ୍ରାଣ୍ଡ ଆଉ ବୋରଲେ ଦେଶା ଦୋବାର । ଶଞ୍ଜେଇ ଶୁରିଅଣାରୁ ବେଶି ନୁହେଁ—ମାଲ ତେର ହେଲାଣି । କାହୁ ! (କାଦର ଖାନ୍ଦା କଂପେଇ ଟୋକା) ଯା, ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଡାକତ୍ତକ କରି ଆଶ ମୋର ଆଉ ବେଳ ନାହିଁ, ସମସ୍ତେ ଭଲ ପୋଷାକ ଚିନ୍ହ ଆସିବ ନ ଥିଲେ ଧୋବାଦରୁ ଭଡ଼ା ଆଣିବ । ଆରେ ମୂଳିଆମାନେ ! ଯା, ଆଜ ମଜୁରି ମିଳିବ ନାହିଁ । ନା—ନା—ଓଜର କର ନାହିଁ । ଆଜା, ବକସିସ୍ ପାଇବ—ବାବୁଙ୍କ କହି ଦେଇ ଦିନର ମଜୁରି ଦିଆଇ ଦେବି, ନୋଟ ଭଙ୍ଗା ହୋଇ ନାହିଁ, ଉଛୁଣି ଏ ପଦାଟାରେ ଟଙ୍କା କାହିଁ ପାଇବ ?”

ରାତି ପହରକ ସମୟରେ ଦୁଇ ଦୋଷ୍ଟ ଖଣ୍ଡେ ଥାନ୍ତିରୁ କ୍ଲାସ ଗାଡ଼ିରେ ଚଢ଼ି ପରିଷ୍ଠାଗଲେ । ସମସ୍ତେ ଚଞ୍ଚଳ ଛାଡ଼ା ହୋଇ ପଡ଼ି ଦଶବର ରକମ ସଲମ କରି ଆପଣା ଆପଣା ଜାଗାରେ ବସିଲେ । ଦୁଇ ଦୋଷ୍ଟଙ୍କ ବସିବା ସକାଶେ ଯୋଡ଼ାଏ ତୌଙ୍କ ଏକ ଜାଗାରେ ଥିଆ ହୋଇଥିଲା । ବାବୁ ବସି ପଡ଼ି ଉପରକୁ ଅନାଇ ଆଲୁଅ ଗୁଡ଼ାକ ଦେଖୁଛନ୍ତି । ଗୋଟାଏ ଦରେ ଏକ, ଦୁଇ, ତନ, ରୂପ, ପାଞ୍ଚ, ଦଶଟା ଆଲୁଅ, ଦିନ ପରି ହୋଇ ଯାଇଛି । ଧାନ୍ତଟା ଦେଖି ଦେଖି ମୋହନ ହୋଇଗଲେଣି -- ‘ଏଁ—ଏଇଟା କେମନ୍ତ ଅପ—ଜକ ଜକ ଦିଶୁଛି’ ନାରୁଣୀ ଗୁଡ଼ାକୁ ବକ ବକ କରି ଅନାଇ ରହିଛନ୍ତି - ଏମାନେ କିମିତିକା ଲୁଗା ପିନ୍ଧିଛନ୍ତି— ଏଗୁଡ଼ାକ କଣ ସୁନା ରୁଗାର ଲୁଗା ? ଆମ ଅପା ରାଣୀ, ସେ ତ ରମିତିକା ଲୁଗା ପିନ୍ଧ ନାହିଁ ଏମାନେ ଅପାଠାରୁ ବି ବନ୍ଧ ରାଣୀ ହେବ । ତକକୁ ଅନାଇ ଦେଲେ—ବିହଣା ବିରୁ, ତା ଉପରେ ମାଞ୍ଚଆ, ତା ଉପରେ କୋତା ମାଡ଼ ବସିଛନ୍ତି । ଏତିକିବେଳେ ଆଉ ଥରେ ଆପଣା ପୋଷାକରିଲା ଦେହକୁ ଅନିରଳେ, ମନରେ କଲେ ଅପା ଦେଲେ ରାଣୀ—ସେ ବି ଜଣେ ବନ୍ଧନେକ ହେଲା ଗଲେଣି । ମନ ମଧ୍ୟରେ ଭାବି ଗୋଟାଏ ଖୁସି ହେଲା ଗଲେ । ଏହି ସମୟରେ ଦୋଷ୍ଟ ବିଲାଞ୍ଛ ପାଣି ଗ୍ରାସ ବୁଝଥର ପହଞ୍ଚାଇ ଦେଲେଣି । ଲାଲ ପାଣିଟା ତକ ତକ କରି ପିଇଦେଇ ବାବୁ ଅଖି ବୁଝି ଦାନ୍ତ ନିସିଦ୍ଧ ଦେଇ ଆଁ କରି ଉପରକୁ ଟିକି ଏ ଅନାଇ ପାଁ କାନ୍ଦ ନିଶ୍ଚାସଟା ପକାଇବାବେଳେ ଆଉ ଲୋକମାନେ ମୁହଁ ବୁଲଇ ଟିକି ଏ ହସି ଉଠିଲେ । ବାବୁଙ୍କ କଣ୍ଠଠୁରୁ ଟେଟ୍‌ଯାଏ ହାତ କରି ପୋଡ଼ି ଉଠିଲ । ଆଲୁଅଗୁଡ଼ାକ ଦାଉ ଦାଉ କରି ଦଶ ରୁଣ ତେଜରେ ଜଳି ଉଠିଲ ପରି ବାବୁଙ୍କ ଆଖିକୁ ଦିଶିଲ । ବାବୁ ସବୁ ଭୁଲି ଗଲେଣି—ଆପଣାକୁ ବି ଭୁଲ ପକାଇଲେଣି— ତାଙ୍କୁ ଜଣା ଯାଉଛି ଜଗତ ସଂସାରଟା ଆଲୋକମୟ, ଅନନ୍ଦମୟ ! ମନରେ କଲେ, ସେ ଅସି ସ୍ଵର୍ଗ

ସିଂହାସନରେ ଅମୃତ ଖାଉଛନ୍ତି । ଗୀତରେ ଶୁଣିଥିଲେ, ସୁରରେ ବିଦ୍ୟାଧରମାନେ ନାଚନ୍ତି, ଏମାନେ କଣ ବିଦ୍ୟାଧର ? ଏତିକି ବେଳେ ଅଧିଶି ଲେଭେଣ୍ଟର ଜଳ ଦୋଷ୍ଟ ବାବୁଙ୍କ ମଣ୍ଟରେ ତାଳ ଦେଲେ, ଦେହ ଗୋଟିକ ଭଜି ଗୋଡ଼ଯାଏ ଚହି ମଞ୍ଜଳ । ଦର ଗୋଟାକ ମହକ ଗଲ, ବାବୁଙ୍କ ବଡ଼ ବାସିଲ ବଳଦ ଯେମନ୍ତ ନାକପୁଡ଼ା ପୁଲେଇ ଉପରକୁ ଅନାଇ କୁଣ୍ଡ ଜିନିଷ ସୁଧେ, ବାବୁ ଲେଭେଣ୍ଟର ଭଜା କନା ନାକରେ ଦେଇ ପେହିପରି ସୁନ୍ଦା ଲଗାଇଛନ୍ତି । ଏତିକିବେଳେ ସାରଙ୍ଗେ ତବଳ ବାଜି ଉଠିଲ । ନାରୁଣୀ ଯୋଡ଼ିକ ଏକ ଜାଗାରେ ଟିଆ ହୋଇ—ପରୁୟୁଷା ଦେଇ—ଆଗ ପଛ ହୋଇ—ଦୁଇ ହାତରେ ପୁଟକ ମାରି—ଦାନ୍ତ ନିସିଦ୍ଧ—ମୁହଁଛା । ବିକିଟେଇ—ହମର ହମର କରି ତେରଗୁଡ଼ାଏ ନାଚିଲେ । ଟିକି ଏ ଛାଡ଼ା ଦେବାରୁ ବାବୁ ହୁକୁମ କଲେ, ଅହୁର ନାଚ ଆହୁର ନାଚ । ପୁଣି ନାରୁଣୀ—ମନେ ଧୂର ଚକର ଦେଇ ଟେରେଇ ଟେରେଇ ଅନାଇ ଆଁ କରି ଦାନ୍ତ ନିସିଦ୍ଧ ବାୟୁଣୀ ପରି ମୁଣ୍ଡ ହଲଇ ଗୁଡ଼ାଏ ନାଚିଲେ । ତହିଁ ଉତ୍ସରେ ଗୀତ ଆରମ୍ଭ —

ଆଁ—ଆଁ—ଆଁ—ର୍କ୍—ର୍କ୍ ର୍କ୍—ର୍କ୍—ର୍କ୍—ଆଁ

ପାୟୁରେ ବୟୁଂ...ତେର କେୟସେ ଛେଡ଼ୁ ଜାନ୍ । ଦେଇ କେୟସେ ଗୁଜର ନୁଜରନ ।

ବାବୁ ହୁକୁମ କଲେ ଗୀତ ଗାଅ ଗୀତ ଗାଅ । ନାରୁଣୀ ଆଉ ବାଜଣାଦାରମାନେ ମୁହଁ ରୁହାରୁହି ହେଲେ—ଗୀତ ଆଉ କଣ ? ସମଜଦାର ଦୋଷ୍ଟ ପ୍ରଭୁଦୟାଳ ଭଗତ ହୁକୁମ କଲେ, ଆରେ ଓଡ଼ିଆ—ତୌପତ୍ର ଗା । ତବଳ ସରଙ୍ଗି ପୁଣି ବାଜିଲ, ପୁଣି ଗୀତ ଆରମ୍ଭ ହେଲ ।

ଗୌପତି

ସୁଖସାଗରେ ଭସି ଗଲଣିରେ କିପରି ଦେବ ବନ୍ଧୁ
ମେଲଣି ରେ ।

ରତନପାବଳୀ ରହ ଜେଥାତିରୁ ବଳ ଜଳୁଛି ତାର
ଜ୍ୟୋତି କି ଜାଣିରେ (ଘୋଷା)

ସଙ୍ଗୀତ ସୁଧା ଜଣି ମଧୁର ରଙ୍ଗ ପାଣି ରଖିଛି ସ୍ଵର୍ଗ
ସୁଧା କି ଆଣି ରେ ।

ନିଶ୍ଚି ଦିନ ବିଳାସ ଜୀବନେ ଯେ ଉଲ୍ଲାସ ନ ଥିବ
ତିଭୁବନେ କି ଜାଣି ରେ ।

ଶମ୍ପା କମ୍ପନ ପ୍ରାଏ କାନ୍ତି ଚହଟି ଯାଏ ନାଚନ୍ତି
ଅପସଙ୍ଗ ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀ ରେ ।

ପାଖ ଘରେ ଗେ ଟାଏ ଭଙ୍ଗା ମେଜ ଉପରେ ତିନା
ବାସନରେ ଖନା ସଜନ୍ତା ହୋଇଥିଲା । ପ୍ରଭୁଦୟାଳ
ବାବୁ ବହୁତ ମର୍ଯ୍ୟାଦାରେ ଦେ ପ୍ରକ ହାତ ଧରି ଦେନି-
ଗଲେ । ବାବୁଙ୍କ କେଉଁ ପୁନ୍ରସ୍ତରେ କେହି ପଳାଉ ନାମ
ଶୁଣି ନ ଥିବେ - ତା ପାଖରେ ଥାଳୀ ମାତ୍ରୀସ ତିଆଣ,
ପୁରି ଛେନାବଡ଼ା ସଜା । ରଙ୍ଗପାଣି ପଡ଼ି ବାବୁଙ୍କ ପେଟ
• ଜଳଥିଲା - ଆଉ ଖାଇବା ଜିନିପରୁଡ଼ାକ ମିଠା ମିଠା
— ସ୍ଵର୍ଗରୁ ଅମୃତ ଅସିଛି ସବୁଗୁଡ଼ାକ ରୁଣିଗଲେ,
ଏବେ କେଉଁଟା ଖାଇବେ ? ସବୁ ଜିନିସ ମିଶା ସଜା
କରି କୁକୁର ପରି ଶାବୁଲୁ ଶାବୁଲୁ ଗୁଡ଼ୁଁ ଗୁଡ଼ୁଁ ହାଣ୍ଡିଏ
ଟେକିଦେଲେ । ଖାଇବାଦେଲକ ଦୋଷ୍ଟ ରଙ୍ଗପାଣି
ଗ୍ରାସେ ଗ୍ରାସେ ହାତକୁ ବଢ଼େଇ ଦେଉଥାନ୍ତି । ଖାଇ
ସାର ଯେତେବେଳେ ତତ୍କାଳର ଆସି ବସିଲେ, ଭାରି
ଆରମ - ଭାରି ଫୁଲି ! ନାଟ ଗୀତ ବୁଲିଛି - ଜଣେ
ଡାକ ଦେଲ, ବାହାବା ବାହାବା - ସାବାସ ! ସବୁ-
ଗୁଡ଼ାକ ତ ନିଶାରେ ତର ବନିଛନ୍ତି । ଗୋଟାଏ
ଶଳୁଆ ଯେମନ୍ତ ହୁକେ ହୁ ଡାକିଲେ ପଲ ଯାକ
ହୁକେ ହୁ କରନ୍ତି, ସେହିପରି ସବୁ ଲୋକଗୁଡ଼ାକ
ବାହାବା--ବାହାବା - ସାବାସ ସାବାସ ! ବୋଲି

ରୁହ ଛୁଟିଲେ । ବାବୁ କି ସମ୍ବଲା ପଡ଼ିଛନ୍ତି ? ଖୁବ୍
ଗୋଟାଏ ପାଠି କଲେ, ବାବା—ବାବା—ସାବୁସ—
ସାବୁସ ! ବାବୁଙ୍କ କଥା ଶୁଣି ସମସ୍ତେ ହିଁ - ହିଁ -
କରି ହସିଲେ, ବାବୁଙ୍କ ହସ ବି ଯୋଡ଼ା ହସରୁ ବଳ
ପଡ଼ିଲ । ଆଉ ବାବୁ ବସି ପାରିଲେ ନାହିଁ, ଠିଆହୋଇ
ନାଚିବାକୁ ଲାଗିଲେ, ଆଉ ସମସ୍ତେ ତ ନାଟ ଆରମ୍ଭ
କରିଦେଲେ । ବାବୁଙ୍କ ପିନ୍ଧିବା ଲୁଗାର ଠିକଣା ନାହିଁ—
ନାଚୁଣୀ ଯୋଡ଼ାକ ଲାଜରେ ପଳାଇ ଗଲେଣି । ଏମାନଙ୍କ
ଦିକଟ ଚିକାର ଓ ତାଣ୍ଡବ ନୃତ୍ୟରେ ଘରଟା କମ୍ପୁଟି ।
ସହର ମଧ୍ୟରେ ହୋଇଥିଲେ ଦର ପୋଡ଼ିଗଲ ବୋଲି
ଗୀଁ ଲୋକ ଅଜାତ ପଡ଼ିନ୍ତେଣି । ନାତୁ ନାତୁ ବାବୁ
ଦଳଦାଳ କରି ହାଣ୍ଡିଏ ବାନ୍ଧିକରି ଦୁଲ୍କର ପଡ଼ିଯାଇ
ବେହୋସ । ଆୟୁଷ୍ଟ ଆଉ ଗୋଟା । ଲୋକ ବାବୁ
ଉପରେ ବାନ୍ଧି କରି ପଡ଼ି ଯାଇଛନ୍ତି । ଘରଟା ଏକା-
ବେଳକେ ଭୁନ୍ତାନ - ଭୟକର ଦୂର୍ଗନ୍ଧ - ଯେମନ୍ତ
ନରକ କୁଣ୍ଡରେ କେତେଟା ଭୂତ ପ୍ରେତ ଗଡ଼ାଗଡ଼ି
ହେଉଛନ୍ତି । ଦୋଷ୍ଟ ପ୍ରଭୁଦୟାଳ ଭଗତ କିନ୍ତୁ ଠିକ୍
ଅଛନ୍ତି - ସେ ଖୁବ୍ ହଜନ କରିଯିବା ଲୋକ — ପୁଣି
ରୋଜ ରୋଜ ସେହି କାମ — ଅଭ୍ୟାସ ହୋଇଗଲାଣି ।
ପାଞ୍ଚ ରକମ ଟାଣି ଦେଇ ଟିକିଏ ଟଳିବା ଲୋକ ନୁହନ୍ତି ।
ପାଠ ଜାକୁଣ୍ଠି, ବିପଦ ବନ୍ଧୁ — ଏତେବେଳେ ଆଉ ସାହା
କିଏ ? ଆଉ ଲୋକଗୁଡ଼ାକ ନିଶା ଭ୍ରେଳରେ କିଏ
କେଉଁଠି ପଡ଼ିଗଲେଣି, ହାତେଠି ବନ୍ଧୁ ଏକା ପ୍ରଭୁଦୟାଳ
ମେହେନ୍ତର ମନ୍ତ୍ର ଦୋଷାରିଲ ପରି ବାବୁଙ୍କ କୌଣସି-
ରୁପେ ସେହି ବାନ୍ଧି ଦହଳରୁ ଯୋଡ଼ର ଖାତର କରି
ଗୋଟାଏ ଭଙ୍ଗା ତକ୍ତପୋଷରେ ପକାଇଲ ।

ରତ ପାହି ଆଠଟା ବାଜ ଗଲାଣି - ଏ ଅଞ୍ଚଳକୁ
ସହରର କେହି ଲୋକ ଆସନ୍ତ ନାହିଁ । ଗୋଟାକେତେ
ଗାନ୍ଧିରଣ୍ଜା ଟୋକା ଛେଳ ଗୋରୁ ପଲ ଦେନି ପଡ଼ିଥାରେ
ବୁଲୁଥିବାର ଦେଖା ଗଲେ । ଦୁଇ ରୁହଟା ଦୟିଆର
କାଣ୍ଠୁ ଥଳ ତଳେ ପକାଇ ଖୁରପିରେ ଦାସ ଛେଲି-

ବାବୁ ଆରମ୍ଭ କରିଛନ୍ତି—ତାହା ବି ବଙ୍ଗଳା କରିବୁ ଦୂରରେ । ବଙ୍ଗଳା ଉଚରେ ତେବେଳେର ହାଲ ଲେଖିବାକୁ ବା ପଢ଼ିବାକୁ ନିଶ୍ଚିଯ କେହି ସମ୍ଭବ ହେବେ ନାହିଁ । ପ୍ରଭୁଦୟାଳ ଗୋଟାଏ ମେହେନ୍ତର ଭଲିଆ ଲୋକ ଡକାଇ ଚଟ୍-ପଟ୍-ଦରଟା ସଫାସୁତର ଧୂଆଧୋଇ କରଇ ପକାଇଲେ । ଏବେ ବାବୁଙ୍କୁ ତୋରବା ବେଳ—ତାଙ୍କ ଦେବ ଉପରେ ଖଣ୍ଡେ ଲୁଗା ଯୋଡ଼ିଆ ହୋଇଛି—ଏଣ ପଣ ମାଛ ଭଣ ଭଣ ମୁହଁର ବସୁନ୍ତି । ପ୍ରଭୁଦୟାଳ ଡାକିଲେ, ‘ଦୋସ୍ତ ! ଦୋସ୍ତ ! ଦୋସ୍ତ !’ ଅନେକ ଡାକହାକରେ ଶକ ମିଳିଲା—‘ହଁ’ ଥରେ ହଁ କର ପୁଣି ଦୁଇତ୍ରି—ରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଦୁଇତ୍ରି ପରି ଦୁଇତ୍ରି ! ଯେମନ୍ତ ବୁଡ଼ା ଘଲୁଟାଏ ଦିପହରିଆ ଜରରେ କମ୍ପୁଛି । ଭରତ ଦେଖିଲେ, ମୁହଁର କଥା ନୁହଁଁ, ହାତ ଧରି ଟଣାଣି କରି ବସାଇଲେ । ବାବୁଙ୍କ ନିଦ ଭାଙ୍ଗିଲଣି, ରୂପିଆଡ଼କୁ ଅନାଇଲେ—ମୁଣ୍ଡଟା ଦୂରତ୍ତି—ବଡ଼ ଭାଷା, ଡରି ଛୁଡ଼ା ହେବାକୁ ମନ ବକ୍ତନାହିଁ; ଦେହଟା କେମନ୍ତ ଦେଇ ଦେଇ କରି ବନ୍ତି ମାଡ଼ିଛି । ଭରତ ଜାଣିବା ଝଣିବା ଲୋକ । ବାବୁଙ୍କ ହାଲ ବୁଝିଗଲେ, ଏଠା ଖେଉର । ଇଷର ପାଇ ଆପୁଡ଼ ତିନାଏ ରାଣି ମାଳପା ଆଣି ବାବୁଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଦେହରେ ଦେଖିବାକୁ ଲାଗିଲା । ବଡ଼ ଆରମ୍ଭ ଲାଗୁଥାଏ, ବାବୁ ମିଞ୍ଚି ମିଞ୍ଚି କର ଆଣି ବୁଜୁଆନ୍ତ ରୂହଁଥାନ୍ତ । ବଙ୍ଗଳା ହତା ମଧ୍ୟରେ ପକା ଘାଟ-ବନ୍ଦା ଗୋଟାଏ ପୋଖରୀ ଅଛି । ପ୍ରଭୁଦୟାଳ କୌଣସିରୁପେ ଧରଧରି କରି ବାବୁଙ୍କୁ ଘାଟରେ ବସାଇଲା । ଆପୁଡ଼ ଦୂର ଦୂର କଳସା ପାଣି ମୁଣ୍ଡରେ ଢାକିବାକୁ ବାବୁ ଆମେ ପୋଖରୀରେ ପଣି ଭଲ କରି ଗାଧୁଆ କରି ଅଇଲେ । ପ୍ରଭୁଦୟାଳ ଏତିକ ବେଳେ ରଙ୍ଗପାଣି ଗୁପେ ଦେଖାଇ ଦେବାକୁ ବାବୁଙ୍କର ସବୁ ଖେଉର ଏକ-ବେଳକେ ଭାଙ୍ଗିଗଲା । ବର୍ଷିମାନ ଭାରି ଘୋକ, ଗଲା ରାତିର ବାସି ଯେତେକ ଶୁଣିଲ ପୁରି, ବାସି ପଲାଙ୍କ, ମାନ୍ଦିବ ଥଳ, ଅଧ ହାନ୍ତିଏ ଅନାକ ଟେକ ଦେଇ

ତକ ତକ କରି ଟୁକୁଣାଏ ପାଣି ପିଇଗଲେ । ଏତେ-ବେଳେ ବାବୁଙ୍କ ଆନନ୍ଦ ପୁଣି ଦେଖେ କିଏ ? ଆପୁଡ଼ ଯୋଡ଼ାଏ ତୌଳ ବାରନାରେ ଥୋଇଦେଲା, ଦୁଇ ବରୁ ବସି ଖୁସି କଥା ବୋଲିବୋଲି ହେଉଛନ୍ତି । ବୁଆଗୁ ଣ୍ଟିପକା ବଡ଼ ବଡ଼ ଗୁଡ଼ାଏ ପାନବିତ୍ତାଆ ଆଗରେ ଥୁଆ, ଛେକ ପାଈ ପରି ବାବୁ ସେଗୁଡ଼ାକ ରୈବେଇ ପାଉଛନ୍ତି । ଆପୁଡ଼ ଗୋଟିଏ ଗୁଡ଼ି ଗୁଡ଼ିରେ ଗୁଡ଼ାଖୁସି ସଜାଇ ଥୋଇ ଦେଇଗଲା । ଦୁଇ ବରୁ ହାତକୁ ହାତ ନଳ ବଡ଼ ର ଦେଇ ଗୁଡ଼ାଖୁସି ଧୂମ ପାନ କରୁଛନ୍ତି । ବାବୁଙ୍କର ଗୁଡ଼ାଖୁସା ବି ଅଭ୍ୟାସ ହୋଇ ଗଲାଣି । ବାବୁ କହିଲେ, “ହଁ ହଁ, ଦୋସ୍ତ ! ଭଣେଇ ସାନ୍ତ ଯେ ଗୁଡ଼ାଖୁସି ତା ଧୂଆଁ ତ ଏତେ ବାସନା ନୁହେ ?”

ପ୍ରଭୁଦୟାଳ—ହା—ହା—ହା, କଟକରେ ତ ଏତେ ବାବୁ ଗୁଡ଼ାଖୁସି ଉପରୁଛନ୍ତି, ଆପଣ ଦେଖୁଛନ୍ତି, କେଉଁ ଶଳା ବାବୁ ଏ ଗୁଡ଼ାଖୁସି ପାଇବ ? କଲିକତାରେ ଆମର ଯେ ବଡ଼ ଅଡ଼ତ ଦର ଅଛି, ତିଠି ଲେଖି ଡାକ ପୁକାରାରେ ଆପଣଙ୍କପାଇଁ ଏହି ଗୁଡ଼ାଖୁସି ଅଣାଇଛି ।

ରଦ୍ବବ ବାବୁ ପରିରିଲେ, “କଲିକତାରେ ଏହି କୋଠାଘର ପରି ବଡ଼ ବଡ଼ ଦର ଆହୁର ବାବୁ କଣ ଅଛନ୍ତି ?”

ପ୍ରଭୁଦୟାଳ—ହଁ-ହଁ, ଆପଣଙ୍କ ପରି ବାବୁ ତେର ଅଛନ୍ତି, ବଡ଼ ମୌଜ କରନ୍ତି, ବଡ଼ ବଡ଼ ଦର ବି ଅଛି । ଛନ୍ଦୁ, ରହନ୍ତୁ - ଆପଣଙ୍କୁ କଲିକତା ଯେନି ଯିବି, ସେଠି କମିତିକା ମୌଜ ହୁଏ, ଦେଖିବେ । ସେଠି ତେର ନାରୁଣୀ ବି ଅଛନ୍ତି ।

ରଦ୍ବବବାବୁଙ୍କ ଦର ଯେଉଁ ଗାଁରେ, ସବୁ ପଲାଙ୍କ, କୋଠାଘର ଜନ୍ମପାକ କେବେ

ଦେଖି ନ ଥିଲା । କଟକିକୁ ଆସି ଉଞ୍ଚା ଉଞ୍ଚା ବଡ଼ ବଡ଼ ଜୋଡ଼ାରେ ତେର ଦେଖିଲେଣି । ହେଲେ ଦର ଭିତରଟାରେ ସିକାରେ ଟଙ୍କା ହୋଇ ଏତେ ଆଲୁଆ ଜଳେ, ଏବେ ସୁନ୍ଦର ସଜା ହୋଇଥାଏ, ତାଙ୍କୁ ଜଣା ନ ଥିଲା । ବିଛଣାରେ ଦିନା ଲେକ ଶୁଅନ୍ତି—ବିଛଣା, ତା ଉପରେ ତୈଳ, ତା ଉପରେ ଜୋଡ଼ା ମାଡ଼ ବନ୍ଦିଃ—ବାପ ! ବାପ ! ବାବୁମାନଙ୍କର କମିଟ କଥାଳ ! ଆମେ କେମିତିକା ବାବୁ ହେଉଗଲୁଣି । ଗାଁର ମନ୍ଦା, ଶକ୍ତା ଉତ୍ତା, ଗୁରୁବାରେଆ ସାଙ୍ଗ ଗୋରୁମଣା ଟୋକାଗୁଡ଼ାକ ଅସି ଆମକୁ ଦେଖିଯାନ୍ତେ କି ! ବାବୁ ପରୁରିଲେ, “ଦୋଷ୍ଟ ! ଏ ପକାସର କାହାର ?”

ପ୍ରଭୁଦୟାଳ—ଏଇ ଆମର ଜଣେ ଦୋଷ୍ଟର ଘର । ତାଙ୍କର ତେର ଦର ଢାଣ୍ଠି, କହୁଥିଲେ ଏ ଘରଟା ବିକଦେବ । ମୁଁ କହୁଥିଲ ଦୋଷ୍ଟ । ଏ ଘରଟା ଅପଣ କଣ୍ଠି ରଖନ୍ତୁ । ନିରୋଳା ଜାଗା, ରୋଜ ରୋଜ ମୌଜ କରିବା, କେହି ଜାଣି ପାରିବେ ନାହିଁ ।

ରାତବ ବାବୁ ଘର ଭିତର ରୂପିତା ହତା ପୋଖରୀକୁ ଅନାଇଲେ । ଏହି ! କେନ୍ତେ ବାଡ଼ିଟାଏ, ପୋଖରୀ ଘାଟଟା ପୁଣି ପକା, ରେଟା ତ ଛନ୍ଦୁ-ଭୁବନ । କପାଳରେ ଥିଲେ ଏ ଘର ଆମର ହେବ । ଏତିକିବେଳେ ଆୟୁଷ୍ମାନଙ୍କ ଲଗ ଲଗ ଦୁଇ ଗ୍ରାସ ଦେଇ-ଗଲଣି । ବାବୁ ମନରେ କଲେ ଏ ଘରଟା ତାଙ୍କର ନିଜର । ଟକାଣ କରି କହିଲେ, “ଏ ଘରର ଦାମ କେତେ ହେବ ?”

ଉଗତ - କଟକରେ ଏହାର ଉଆଜିବ ଦାମ କୋଡ଼ିଏ ହଜାର ଟଙ୍କା; ମାତ୍ର ମୁଁ ଖୁବ୍ ଶପ୍ତାରେ କଣାଇ ଦେବି ।

ବାବୁ କହିଲେ, “ବାପ୍ରେ ! ମୁଁ ଏତେଗୁଡ଼ାଏ ଟଙ୍କା କାହିଁ ପାଇବି ?”

ପ୍ରଭୁଦୟାଳ—ହୋ-ହୋ ! ଆପଣଙ୍କର ପୁଣି ଟଙ୍କାର ଅଗବ ? ଆପଣଙ୍କ ଅପା ଯେ ଶାରୀ । ମୁଁ ଟଙ୍କା ସଜିଲ କରିଦେବି, ବିନ୍ଦା ନାହିଁ ।

ବାବୁଙ୍କ ମନ ମାଡ଼ ଧରିଲଣି । ଏକାବେଳକେ ହୁକୁମ କଲେ, “ହଁ, ଆମେ ଘର କିଣିବୁ, ଆଜି କଣନ୍ତି !” ବାବୁ ଆଉ ଆପଣଙ୍କ ସମ୍ବାଲ ପାରୁ ନାହାନ୍ତି; ମନରେ କଳେ, ଏ ବଡ଼ ଜୋଡ଼ା ଘରଟା ତାଙ୍କର ହୋଇ ଗଲଣି—ହୋ ହୋ-ହୋ ! ଦ୍ୱାର ମୌଜ ହେବ ! ସେ ଶଳା ଭିଣେଇ ସାନ୍ତକୁ ଡର ଡର ପ୍ରାଣ ଗଲଣି । ଏବେ ବସିରେ ବସି । ଖାସା ନିରୋଳା, କେହି ଶଳା ଜାଣି ପାରିବ ନାହିଁ । “ଡାକ ଡାକ ଦୋଷ୍ଟ ! ଘରବାଲକୁ ଡାକ, ତିକିଦେଇ ଯାଉ, ଦଣ୍ଡେ ମଠ କରନା ଦୋଷ୍ଟ ! ସେ ନାଚଣୀ କାଳି କଣ ଗୀତ ଗାଉଥିଲ ? ଆଁ—ଆଁ—ହଁ—ହଁ—କିପରି ସେ ମରିଗଲଣି ରେ ।”

ପ୍ରଭୁଦୟାଳ—ନା ନା, ଦୋଷ୍ଟ ! ଘରକୁ ଯିବା କଲ, ବୋଉ—ଅପା ଶୋଜୁଥୁବେ । କାଳି ଘର କଣିବା ।

ରାତବ ବାବୁ—ନେଇ—ନେଇ—ନେଇ, କେଉଁ ଶଳାକୁ ହାମେ ଡରଙ୍ଗା ! ବୋଉକୁ କହି ଆସିଛି, ଅପା ବି ଜାଣିଛି, ତୋଷ୍ଟ ସାଙ୍ଗରେ ଭୁଲସୀପୁରକୁ ବାଜା ପାଲ ଦେଖି ଯାଉଛି । ଦିନମ ଲୁଚିବ—ଗୁରୁ ଦିନଲୁଚିବ, ଛଦନ ଲୁଚିବ, କିଏ ଶଳା ଶାଳୀ ଶୋଜିବ ? ଆଁ—ଆଁ—ଉଁ—ଉଁ—“କିପରି ମରି-ଗଲଣିରେ”—ଖୁବ୍ ଦାଟିକରି ଗୀତ ଆରମ୍ଭ କରି-ଦେଲେ ।

ଚଲଣ ପ୍ରଭୁଦୟାଳ ଉଗତ ସବୁ କଥା ବୁଝି-ଗଲଣି—ମନରେ କଲ, ଏଇଟା ଠକ୍ ବେଳ ।

ଆପୁତ୍ରକୁ ଏହୁଟିଆ ଡାକ ନେଇ ତୁନ ତୁନ ତେର ବେଳୀଏ ତେର ଉପଦେଶ ଦେଲୁ । ବିଶେଷ କରି କହିବେଲ, ଖୋବାଉଛୁ ଭଲ ପୋଷାକ ଭଡ଼ା ଆଣିବ ।

କଣ୍ଠରାସର କଥା—କୋମାନୀ ଚାନ୍ଦୁର ଦିଲ୍ଲୀ ବାଦସାଜ ନିକଟରୁ କଙ୍ଗ ବେହାର ଓଡ଼ିଶାର ଦେବାନୀ ସନ୍ତ ନେବାରୁ ଗୋଟାଏ ମଧ୍ୟ କିଣା ବିକାର ସମୟ ଲାଗିଥିଲ, କିନ୍ତୁ ବଜଳା ବିକା କିଣା କଥା ଖୁବ୍ ଚଞ୍ଚଳରେ ଲାଗି ପଡ଼ି ମଧ୍ୟ ପାଞ୍ଚ ଛ ଦଶ ସମୟରୁ ଉଣା ହେଲ ନାହିଁ ।

ଉପର୍ତ୍ତର ରୂପିଟା ବାଜ ଯାଇଛି, ବଜଳା-ମାଳିକ ବାବୁ ଆଉ ଜଣେ ଓକିଲ ଦୁଆତ କଳମ ଧରି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ବାବୁ ଆଉ ଓକିଲଙ୍କର ଏକରକମ ପୋଷାକ, ଭାବ ଲମ୍ବ ଲମ୍ବ ଚପକନ ଗୋଡ଼ ଗୋଇଁ ଯାଏ ଲାଗିଛି । ଦେହରେ ବଡ଼ ଢିଲ ହାତ ଯୋଡ଼ାକ ଆଙ୍ଗୁଳ ଡେଇ ରୂପି ରୂପି ଆଙ୍ଗୁଳ ଝୁଲି ପଡ଼ିଛି । ବାବୁଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଗୋଟାଏ ପାଞ୍ଚ ଗଜିଆ ଗେଣ୍ଟମାର୍କା ଧୋତି ପାଗ ରୁହିଆ, ଓକିଲଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଗୋଟାଏ ମଇଳା ଭଜା ପୋଲ ପଗଡ଼ି । ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ଦେହରୁ ଭୁରୁ ଭୁରୁ କରି ଅତର ଗନ୍ଧ ବାହାରୁଛି । ରାତବ ବାବୁଙ୍କର ତେତନା ଥିଲେ ନିଶ୍ଚିପ୍ତ ଚିହ୍ନରେ । ଏହି ଓକିଲ ବାବୁଟି ନିଶ୍ଚିପ୍ତ ଗଲ କାଳ ରତିର ଶୋଦା ବକ୍ସ ଖାନସମା—ଆଉ କୋଠିବାଲ ବାବୁଟି ସେଇ ତବଳତି ଭଡ଼ାଆ ଟେକା । <ମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ରାତବ ବାବୁଙ୍କ ମନରେ ଭାବ ଆନନ୍ଦ । ଆନନ୍ଦରେ ସମସ୍ତେ ଗୋଟାଏ ଭାବ କୁଣ୍ଡିଆ କୁଣ୍ଡର ହେଲେ । ମଜଳିସ ବସିଲ—ଆପୁତ୍ର ବୋତଳ ଗ୍ଲାବ ଧରି ହାଜର ଅଛି ।

ବଜଳା କଣ୍ଠବିକା କଥା ପଡ଼ିଲ । ଦରଦାମ ତେର କଷାକଷି ସେଲ ! ତେଣୁ ପ୍ରଭୁଦୟାଳ ବାବୁଙ୍କ

ଟଟ ଧରି ଖୁବ୍ ଲାଲାଲି କରି ଦାମ କମାଇଲେ; ଅର୍ଥାତ୍ ଖୁବ୍ ଶସ୍ତାରେ କଣିବା ବଯୋବସ୍ତ କଲେ । ପୂର୍ବ ପହରେ କାଳ କଣାକଷି ତେର ତେର କଥା ଉତ୍ତରର ଦର ଛୁଡ଼ିଲ । ସେଥର ସାର କଥା ଏହି—

ବଜଳାର ମହାଜନ ବାବୁ ରାମ ରାମ ରିତେ (ନାମାନ୍ତର ଶୋଦାବକ୍ସ) ବଜଳାର ଦାମ ପ୍ରଥମେ କେଉଁଏ ହଜାର ଟଙ୍କା ଟଙ୍କିଥିଲେ । ରାତବ ବାବୁ ଦୋଷ୍ଟଦାର ଲେକ, ସମସ୍ତେ ମିଳମିଶି ମୌଜ କରିବେ, ଶେଷରେ ପାଞ୍ଚ ହଜାର ଟଙ୍କା ଦାମ ଛୁଡ଼ିଲ । ବାବୁଙ୍କ ମନରେ ବଡ଼ ଆନନ୍ଦ । କୋଡ଼ିଏ ହଜାର ଟଙ୍କାର ମାଲ ପାଞ୍ଚ ହଜାରରେ ପାଇଗଲେ । ଦୋଷ୍ଟଙ୍କ ପିଠିରେ ହାତ ମାରି କହିଲେ, “ପାବାସ ଦୋଷ୍ଟ, ସାବପ ! ଜଳଦି କାମ ଛିଡ଼ାଇ ପକାଅ ।” ଓକିଲ କବାଲ ଲେଖାପଡ଼ା କରି ପକାଇଲେ । ଓକିଲ କବାଲ ଲେଖିଲୁ ବେଳେ ଗୋଟାଏ ପବନ ଆସି ତାଙ୍କ ଚପକନରୁ ଫାଳେ ଉଡ଼ାଇ ପକାଇଲ—ଦିଶିଗଲ, ଭିତରେ ଖଣ୍ଡ ତିର ମଇଳା ଆଠହାତା ଲୁଗା ପିନଛନ୍ତି, ଗୋଡ଼ରେ ପୋତା ତ ନାହିଁ, ଚପକନଟା ଗୋଡ଼ରଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବ ପଡ଼ିଥିବାରୁ ଜଣା ଯାଉ ନାହିଁ । ଓକିଲ ଆପେ ଚଞ୍ଚଳ ଚପକନଟା ଟାଣି ନେଇ ଗୋଡ଼ଟା ତାଙ୍କି ପକାଇଲେ । କବାଲ ଲେଖା ବାଦ ଦୋଷ୍ଟ ପ୍ରଭୁଦୟାଳ ଭଗତ କହିଲେ, “ଏତେ ଟଙ୍କାର ମାମଲ, କବାଲ ରେଜେଣ୍ଟଙ୍କ ନ ହେଲେ ତଳବ ନାହିଁ ।” ଓକିଲ ସେହି ଦଳିଲ ଧରି ରେଜେଣ୍ଟଙ୍କ କରିବାକୁ ଧାଇଁଲେ । ବାବୁଙ୍କର ତର ସତ୍ତା ନାହିଁ, ହକ୍କୁମ କଲେ, “ଜଳଦି ଆସ, ଖୁବ୍ ଜଳଦି ଆସ ।” ଦଶାକ ଉତ୍ତରରେ ଓକିଲ ବାବୁ ରେଜେଣ୍ଟଙ୍କ ଅପିପରୁ ଫେର ଆସି ଦଳିଲ ଖଣ୍ଡ ବାବୁଙ୍କ ହାତକୁ ବଢ଼ାଇ ଦେଲେ । ବାବୁ ଏ ପିଠ ସେ ପିଠ ତିନି ଥର ଓଲଟ ପାଲଟ କରି ଦେଖି ମନମଧ୍ୟରେ ଭାବ ପୁସ୍ତିଟାଏ ହେଲେ ! ମନରେ କଲେ, କାମଟା ଠିକ୍

ହୋଇଛି । ତାଙ୍କ ପ୍ରାମଟିର ରାମ ପଇଡ଼ା ଶ୍ରାମପଣ୍ଡାଙ୍କୁ ଯେ ଦୁଇମାଣ ଜମି ବିକିଥିଲା, ଏହିପରି ଶବ୍ଦ କାଗଜରେ ଲେଖା ହୋଇଥିଲା, ଏପରି ଗ୍ରମା ମର୍ଯ୍ୟାଳଥିଲା, ଏହିପରି ଲଳ ରଜରେ ଗାରଗାରିକା ପାଠ ଲେଖା ଯାଇଥିଲା । ଦୋଷ୍ଟଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଚାନ୍ଦି ଖାଲ୍ ଗୋଃ ଏ ଖୟି ହେଲେ । ସେଥିର ଅର୍ଥ—ତୋସ୍ତ ବଡ଼ ବୁଦ୍ଧିଆ, ଠିକ୍ ଠିକ୍ କାମ କରିଛି; ଅର୍ଥାତ୍ ଦଳିଲ ଲେଖାନ୍ତାଟା ଠିକ୍ ହୋଇଛି । ବଙ୍ଗକାର ମାଳିକ ବାବୁ ରାମ ରାମ ରଜର ଜମୟମନ ବାବତ୍ ଟଙ୍କା ମାଗିଲେ । ତାଙ୍କର ଆଜି ଟଙ୍କାର ବଡ଼ ଦରକାର । ସବୁ ଟଙ୍କା ନ ଦାଖିଲେ ଦୁଇ ଦିନ ହଜାର ଟଙ୍କା ଦିଅ । ରାଘବ ବାବୁ ଦୋସ୍ତ ମୁହଁକୁ ଅନାଇଲେ । ଦୋସ୍ତ ପ୍ରଭୁଦୟାଳ ରଞ୍ଜିଳ କହି ପକାଇଲେ—“ଟଙ୍କାଲାଗି କଣ ପରବା ହେ, ବାବୁ କାଳି ଟଙ୍କା ଫୋମାଡ଼ ଦେବେ । ଟଙ୍କା ପଞ୍ଚ ହଜାର ନା ଆଉ କଣ ? ନ ହେଲା, ଦୋସ୍ତଙ୍କ ଲାଗି ମୁଁ ହାତଭଧାର ପାଞ୍ଚ ହଜାର ଟଙ୍କା ଚଳେଇଦେବି !”

ବରି ହାଜର ଥିଲା—ଦୁଇ ଦୋସ୍ତ ସେଥିରେ ଚଢ଼ି ଦରକୁ ବାହାରିଗଲେ ।

-୫୮-

ଶୁଭ୍ର ଫେରାଇଦେ—ଯାତ୍ରା

କରେଇ ବନ୍ଦ—ନାଜର ବାବୁ ବସାରେ ଅଛନ୍ତି । ଦିନଯାକ ଟଙ୍କା ଗଣାରଣ୍ଟିରେ ଲାଗିଥିଲେ । ସଞ୍ଜବିଳଠା ଜଳିବା ଟିନ୍‌ଏ ଆଗରୁ ମାଳ ଝୁଲିଟାରେ ହାତ ପୂରାଇ—ବିଷ ଆଙ୍ଗୁଳିଟା ବାହାରି ପଡ଼ିଛି, ଘରୁ ବାହାରି ପଡ଼ିଲେ । ପ୍ରଭୁଦୟାଳ ଭଗତ ବାବୁଙ୍କ ଅନୁସରଣରେ ଅଛି । ବାବୁ ଭଗରେ ଥିବାରୁ ରଘବାନନ୍ଦ ବାବୁଙ୍କ ଗମ୍ଭୀରରେ ବସିଥିଲା । ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କିଛି

କଥାଭାଷା ହେଉଛି କି ନା, ଠିକ୍ ବୋଲି ଯାଇ ନ ପାରେ । କାରଣ ବାହାରକୁ କିଛି ଶୁଣୁ ନ ଥିଲା । ବାବୁ ବାହାରିବାବେଳେ ପ୍ରଭୁଦୟାଳ ସଦର ଦୁଆର ପାଖରେ ଜଣାଇଲା—“ହଜୁର ! ମୋ ମାଝଁର କଣ୍ଠ ବେମାର—ଦଣ୍ଡକ୍ଷଣିକା ହେଲୁଣି । ମୋତେ ତେଣିବା ଲାଗି ଲୋକ ଡାକ ଆସିଛି । ତୁଳୀପୀରୁକୁ ଧାଇଁଯିବି, ଧାଇଁ ଆସିବି, ତିନି ରୂପ ଦଣ୍ଡରୁ ବେଶି ଦେଇ ହେବ ନାହିଁ ।” ବାବୁ ହୁକୁମ କଲେ, “ଆଜ୍ଞା ଯା, ବୁଝି ଖରିବାର ! ଏଗାରଟା ଅଗରୁ ଆସିବାକୁ ହେବ ।” ରୂପାନ୍ତକୁ ଅନଇ ଦେଇ କହିଲେ, “ରୂପ ଏଗାରଟା ହେଲେ ସେଇଠି ଥିବୁ । ଦରକୁ ଫେରିବାକୁ ତେବେ ରାତି ହେବ ଅସିବାବେଳେ ଲଣ୍ଠନ ଧରି ଆସିବୁ ।”

ପ୍ରଭୁଦୟାଳ—ହଜୁର !

ଉତ୍ଥାସ ମଧ୍ୟରେ ମା ହିଅ ବସି କଥାଭାଷା ହେଉଛନ୍ତି, ତିଥା ପଛଆଡ଼େ ବସି ମଙ୍ଗଳା ଦେଇଙ୍କ ପିଠିରେ ହାତ ବୁଲାଡ଼ିଛି, କାହାର ହାତରେ କିଛି ପାଇଛି ନାହିଁ । ତିଥା କହି ବସିଲା, “ଆଜି ସାହେବ ଦରେ ଗୁଡ଼ ଫେରାଇଦେ ଯାଏବା ହେବ । କେହି କିଛି କାମ ପାଇଛି କଣବେ ନାହିଁ, ତୁଙ୍କା ଦରେ ବର୍ଣ୍ଣିଥିବେ । ଆଜି ମନ୍ଦରରେ ତେର ପିଠା ପଣା ହେବ; ସାନ୍ତ ଆଜ୍ଞା କରି ଗଲା ପରା, ଦରେ କିଛି ସାରିବେ ନାହିଁ ।”

ମଙ୍ଗଳା ଦେଇ ଜୁଆଇଁବାବୁ ରାଘୋଟିକୁ ସାଙ୍ଗରେ ଦେନ ଗଲେ ନାହିଁ ଭଲ ମନ ଟିକିଏ ରୂପ ଆସିଥାନ୍ତା ।

ତିଥା—ନାହିଁ ନାହିଁ, ମୁଁ ଭାଇସାନ୍ତଙ୍କୁ ତେର ନେହୁଏ ହୋଇ କହିଲ ମନ୍ଦରକୁ ଗଲେ ନ ହିଁ । ପେଟ ଟାଣୁଛି, ରତ୍ନର କିଛି ଠା ବସିବ ନାହିଁ, ଶୋଇଛନ୍ତି । ମଙ୍ଗଳା ଦେଇ ଧତ୍ତପଡ଼ ହୋଇ ଉଠି ବସିଲେ—କହିଲେ, “କଣ କହୁଛୁ ରେ ମା ଚିବି ! ରାଘୋ ଶୋଇଛି ? ରୂପ ରୂପ, ଦେଖିଆସେ ।”

ଚିତ୍ତା—ନାହିଁ ନାହିଁ, ବେଳବୁଡ଼େ ପେଟ ଟାଣ୍ଡି-
ଥିଲ, ଉଛୁଣିକା ଖୁବ୍ ଭଲ ଅଛନ୍ତି, ଦାଣ୍ଡରେ ଧାଇଁ
ଧାଇଁ ବୁଲୁଛନ୍ତି ।

ମଙ୍ଗଳା ଦେଇ ରାତି ଓଳଟାରେ ତୋରଣି ମଧ୍ୟାଏ
ଜୋକି ଦିଅନ୍ତି, ସବୁ ଦିନେ ସେଇଟା ଅଭ୍ୟାସ,
ବୁଢ଼ୀ ଲୋକ କ'ଣ ସାବେ ? ବିଶାଖା ଦେଇ ବି
ବାସି ପଞ୍ଚାଳରେ ଚହୁକା ମନାଏ ପିଆଜ ଲଙ୍କାମରିଚକୁ
ଭଲ ପାନ୍ତି । ମା ହିଅ ଦୂର ଜଣଙ୍କର ଗୋଟାଏ
କଂସାରେ ଏକ ସାଙ୍ଗରେ ଚଳେ ।

ଚିତ୍ତା କହିଲା—ଆଜି ସାହେବ ଦରେ ଗୁଡ଼ି
ଫେରାଇବେ ଯାଏ ହେବ, ବଜାରରେ ଭାରି ଚତଳ
ପଡ଼ିଛି—ବାବୁମାନେ କେହି ରୁର ଦିନ କରେଇରକୁ
ଯାଇ ନାହାନ୍ତି । ସାହେବି ଘରେ ଯେ ରୋଶନି ହେବ;
ଆକାଶରେ ଉଡ଼ିବ ।

ବିଶାଖା ଦେଇ—“ଏ ବୋଉ ! କଟକରେ ତେବେ
ରୋଶନି ହୁଏ, ଭଲ ରୋଶନି ହୁଏ, ଦୁମ୍-ଦୁମ୍ ଶୁଭେ
—ମୁଁ ଚମକି ପଡ଼େ, ତର ମାଡ଼େ ।

ମଙ୍ଗଳା ଦେଇ—କିମିତି ରୋଶନି ହୁଏ ମୁଁ
ଦେଖନ୍ତି ! ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆରକୁ ଦିଶିବ ନାହିଁ ?

ଚିତ୍ତା ନା ନା, ସେ ରୋଶନି ଏଠିକି ଦିଶିବ
ନାହିଁ, ଆକାଶରେ ଢୁନେ ଶୁନେ ଉଡ଼ିବ, କୋଠା
ଉପରକୁ ଦିଶି ।

ମଙ୍ଗଳା ଦେଇ—ଆଜ୍ଞା ଏଠି ଯା ବସିବେ, ବୁଲ
କୋଠା ଉପରେ ବସିବା, ରୋଶନି ଦେଖିବା, କଥା
କହିବା ।

ଚିତ୍ତା—ନା ନା, ବୁଢ଼ୀଲୋକ, କୋଠା ଉପରକୁ
କୁଆଡ଼େ ଯିବ ? କାକର ପଡ଼ିବ । କଟକରେ

ବାବୁମାନଙ୍କ ଦର ମାଇକିନିଆ ରୁଡ଼ାଳ କିମିତି,
କେହି କାକର ମାନିବାକୁ ନାହିଁ, ସବୁ ବୁଢ଼ୀ ବୋହୁ
ହିଅ ରୋଶନି ଦେଖିବା ଲାଗି କୋଠା ଉପରେ ହାଜର ।

ମଙ୍ଗଳା ଦେଇ—“ନା ନା ତପି ! ବୁଲ ବୁଲ,
କୋଠା ଉପରକୁ ବୁଲ, ସେଇଠି ବସିବା, କଥାଭାଷା
ହେବା ।” ହେଉ ବୋଲି କହି ତମା ସପଟା କାଖେଇ
ଆଗେ ଆଗେ ବାହାରିଲା । ତିନି ଜଣ ଏକ ଜାଗରେ
ବସିରନ୍ତି । ମା ହିଅ—ଏଇ ରୋଶନି ଅଛଲ ଏଇ
ରୋଶନି ଅଛଲ କହି ଏକଧ୍ୟାନରେ ଆକାଶକୁ ରୁହିଁଛନ୍ତି ।
ଏଣେ ଚିତ୍ତାଟା କଣ୍ଠ ଚକ୍ର ହେଉଛି, ଆଉ
କଥାରେ ମନ ନହିଁ, ବୁରିଆଡ଼କୁ ଅନାଉଛି, ଛେପ
ପକାଇବା ବାହାନାରେ ହୁତ କନିସ ଧାରକୁ ଆସି ତିନି
ଥର ତଳକୁ ଅନାଇ ଗଲାଣି । ଘରାକ ଉତ୍ତରେ ତଳ
ମହି ଅଗଣାରୁ ତପ୍ତ କରି କଣ ବେଟାଏ ଶୁଭିଲ ।
ସାନ୍ତୁଷ୍ଟି କହିଲେ, “ଆରେ ନିଆଁ ଲଗା ବିରଦ୍ଧିଟା ହାଣ୍ଡି
ଗଡ଼ାଇଲାଣି ପରା ।” ଚିତ୍ତା କୋଠା ଧାରକୁ ଧାଇଁ ଆସି
ଭଲ କରି ତଳକୁ ଅନାଇ କହିଲା, “ନା ସାନ୍ତୁଷ୍ଟି !
କେହି କାହିଁ ନାହିଁ ତ !” ଦଣ୍ଡକ ବାଦେ ଚିତ୍ତା କହିଲା,
“ଆଜ୍ଞା, ମୁଁ ବୁରିଆଡ଼କୁ ଅନାଇ ଦେଖିଲାଣି, କାହିଁ
ବାବୁମାନଙ୍କ କୋଠା ଉପରେ ଆଉ ଗୋଳମାଳ ନାହିଁ ।
ସମସ୍ତେ ତଳକୁ ଗଲେଣି ପରା, ଆଜି କଣ ରୋଶନି
ହେବ ନାହିଁ ? ହିଁ ସତ ସତ, ମନରେ ପଡ଼ଗଲ—
ବଜାରରେ ଜଣେ କହୁଥିଲ, ରାତି ପାହାନ୍ତା ରୋଶନି
ହେବ । ଆଜ୍ଞା ଆଜ୍ଞା—ଆପଣମାନେ ତଳକୁ ବୁଲନ୍ତ
ତ, ମୁଁ ଧାଇଁ ଯାଇ ବଜାରରୁ ବୁଝି ଆଏଁ । ଖଡ଼େ
ଖଡ଼େ ଏହିଲାଗେ ଫେର ଆସିବ ।” ସମସ୍ତେ ତଳକୁ
ଓହ୍ଲାଇ ଗଲେ ।

-୫୪-

ପାପର ପରିଣାମ

ଆଜି ମଙ୍ଗଳବାର—ଶୁଦ୍ଧିଦିନ ବାବେ କରେଇ ପିଷ୍ଟିଛି । କରେଇରେ ତେବେ କାମ ମୁଲୁତରି । ଅମଲା-ମାନେ ବିଡ଼ାକୁ ବିଡ଼ା କାଗଜ ଧରି ମିସଲରେ ଉଠିପାରି । ହାକମ ଆସି ନାହାନ୍ତି, ପେଞ୍ଚାରଗୁଡ଼ାଏ ନଥ୍ ନମ୍ବର-ବାରି କରି ମିସଲ ମେଜ ଉପରେ ସଜାଇ ରଖୁଛନ୍ତି । ବାରଟା ବାଜିବା ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ମେଜେଷ୍ଟର ସାହେବ ମିସଲରେ ପହଞ୍ଚିଗଲେ । ସମସ୍ତ ଅମଲ ମାମଲତକାର-ମାନେ ମୁଣ୍ଡ ଦୁଆରୀ ସଲମ କଲେ । କେତେ ଜଣ ଅମଲ ଗୋଟୁଏ ଗୋଟୁଏ କାଗଜ ଧରି ମିସଲ ପାଖକୁ ଡିଢ଼ି ଯାଉଛନ୍ତି—ଇଚ୍ଛା, ଆପଣା ଆପଣା କାଗଜ ଆଗେ ଦସ୍ତଖତ କରଇ ଆପଣା କାମରେ ଲାଗିଯିବେ । ଠିକ୍ ଦେହି ପମ୍ବୁରେ ମୁତ୍ତୁନ ଚପରଣୀ ପୋଷ୍ଟ ଅଫିସରୁ ଡାକ ଆଣି ମେଜ ଉପରେ ଥୋଇଦେଲା । ସାହେବ ଆଗେ ବିଲଙ୍ଘ ଚିଠିଗୁଡ଼ାକ ପଡ଼ି ପକାଇ ଏକପାଇଅ ଥୋଇଦେଲେ । ତହିଁ ଉତ୍ତରେ ସରକାରୀ, ଚିଠିଗୁଡ଼ାକ ଏକଜାଗା କରି ଖଣ୍ଡିଏ ଖଣ୍ଡିଏ କରି ଲାପାପା କରି ତହିଁ ଭିତରୁ ଚିଠି କାଢ଼ି ପଡ଼ୁଥାନ୍ତି । ହାକମମାନଙ୍କର ଦୟାର ଆଗେ ଗରଞ୍ଜମେଣଙ୍କ ଚିଠିଗୁଡ଼ାକ ପଡ଼ି ସାରି ତେବେ ଆଉ ଚିଠିରେ ହାତ ଦେବେ । ଖଣ୍ଡିଏ ଚିଠି ପଢ଼ି ସାହେବ ଏକାବେଳକେ ନିଆଁବାଣ, ଭାବି ତେଜରେ ହୁକୁମ କଲେ, “ଚପରଣୀ ! ଜଳଦିପେ ଶାଜାନ୍ତିକୁ ପକଢ଼ି ଲାଗୁ ।” ତେଜି ହୁକୁମ ଶୁଣି ଅମଲମାନେ ଶଙ୍କିଗଲେଣି—କାଗଜ ଦସ୍ତଖତ କରିବେ କଣ, ଧୀରେ ଧୀରେ ପଛଦୁଆ ଦେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଡାକ କାମ ଛାଡ଼ିବାକୁ ଅଧ ଦିଶାଏ ତେବେରୁ ଉଣା ରୁହେ । ତୁଙ୍କାଟାରେ ଝିନ୍ଦା ହେଲେ କଣ ହେବ, ଆପଣା ଆପଣା ପିରପ୍ତାକୁ ରହିଗଲେ ।

ଗରଞ୍ଜମେଣ ଚିଠିଶଣ୍ଟ ଥାର୍ତ୍ତ ରିମାଇଣ୍ଟର । କଟକ ଜନଶାଖାନାରୁ ଅଣି ଦଜାର ଟଙ୍କା କଲିକତା

ଜନଶାଖାନାକୁ ପଠାଇବାର ହୁକୁମ ଥିଲ, ଏହୀନ ପଠାଯାଇ ନାହିଁ । ଅସଲ କିଲଟର ମିଶ୍ରର ଡାଇନନ ବିଲତରେ ଅଛନ୍ତି । ମିଶ୍ରର ଜୋନସ ଅଫିସିଏଟିଂ କଲେକ୍ଟର । ଚଞ୍ଚଳ ଚଞ୍ଚଳ ଭଲ କାମ ତଳେଇଲେ ଗରଞ୍ଜମେଣ ଖୁସି ହେବେ । କର୍ମରେ ବାହାଲ ହେବାକୁ ସାହେବଙ୍କ ଭାବ ଇଚ୍ଛା ଏବଂ ଆଶା ! ଏଇଟା କନୋ ଗରଞ୍ଜମେଣ ହୁକୁମ ତାମିଲ କରିବାକୁ ବେଜାଏ ଦେଇ, ଥାର୍ତ୍ତ ରିମାଇଣ୍ଟର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗଲାଣି ! ଅବଶ୍ୟ ସାଫ୍ ଗଫଳତ ପ୍ରକାଶ । ଶାଜାନ୍ତି ସଲମ କରି ଛାଡ଼ା ହେବା ମାତ୍ରେ ସାହେବ ଭୟକର ତେଜରେ ହୁକୁମ କଲେ—“କିସ୍କାଣ୍ଡେ କେଲ୍‌କେଟା ରୁପେୟା ନେହିଁ ଗେବା ?”

ଶାଜାନ୍ତି—ଥିଲ ନ ଥିବାରୁ ଟଙ୍କା ପଠାଯାଇ ନାହିଁ । ଧଳୀ ଯୋଗାଇବା ନାଜରର କାମ ।

ସାହେବ—ବୋଲାଓ ବର୍ଷେଲ ନାଜରକୁ ।

ଚପରଣୀ କହିଲ— ନାଜର କରେଇକୁ ଆସି ନାହାନ୍ତି ।

ସାହେବ—ପେଞ୍ଚାର ! କିସ୍କାଣ୍ଡେ ନାଜର ନେହିଁ ଆୟା ?

ପେଞ୍ଚାର ତ ସହେବଙ୍କ ରାଗ ଦେଖି ଶଙ୍କିଗଲେଣି । ଚଞ୍ଚଳ କହି ପକାଇଲେ—“ନାଜରଙ୍କ ଆସିବା ବେଳ ହୋଇ ନାହିଁ ।” (ପେଞ୍ଚାର ହିଂସାରେ ଏ କଥା ଚାରୁଳି କରି କହି ନାହାନ୍ତି । କଥାଟା ହେଲେ ସତ, ଆଜକୁ ମାସ ଦୁଇ ହେଲ ବାବୁଙ୍କର ସରକାରୀ କାର୍ଯ୍ୟରେ ମନ ନାହିଁ—ଆଉ କାମରେ ଲାଗି ଥିବାରୁ ପୁରସତ ଉଣା । ଶୁଣାଶୁଣିରେ ବାବୁ ଦିନେ ବିଶାଖା ଦେଖି ଆଉ ଜଣେ ଆସୁଯୁକ୍ତ ପାଖରେ କହୁଥିଲେ, କୌଣସି ରକମ ସଟି-ବଟା କରି କେତେଟା ନାଁ ତଳାଇବାକୁ ହେବ । ତାହା ବାବୁ କଟକର ହୁଅଦେବେ । ତାଙ୍କର ନିଜର

କେତେ ଜଣ ନାଜର ରୁଦ୍ଧିରଥା ଦରଜାର ହେବେ ।
ଅବଶ୍ୟ ଲେଖକ ଆପଣା କାନରେ ଏକଥା ଶୁଣି ନାହିଁ-
ହେଲେ ସରକାରୀ କାନରେ ଚିଲପଣିଆ ଦେଖି କଥାଟା
ସତ ବୋଲି ସେ ବିଶ୍ୱାସ କରେ ।)

ସାହେବ ଗର୍ଜନ କରି କହିଲେ—କ୍ୟା, ଡାଇସନ୍
ସାହେବ ନେହିଁ ହେ—ଇସବାଟେ ? ଜଲଦ
ଯାଓ ଦୋଠୋ ପରସ୍ପରି, କାହିଁ ହେ, ରମ୍ବଲକା
କାନସେ ଶେଷ ଲାଗୁ ।

ଏଣେ କଣ ହୋଇଛି ନା, ନାଜର ବାବୁ ଚଞ୍ଚଳ
ଚଞ୍ଚଳ ଦଶୟତା ବାଜିବା ଆଗରୁ ଡିଆପିଆ ସାର
ପୋଷାକ ପିନ୍ଧି କରେଇକୁ ଯିବାପାଇଁ ସଜ ହେଲେ ।
ତେର ଗୁଡ଼ାଏ ସରକାରୀ ଟଙ୍କା ହାତରେ ଅଛି । ତଳଶ
ଲେଖି ଖଣଣାଶାନାରେ ଦାଖଲ କରିବାକୁ ହେବ ।
କରେଇକୁ ଟଙ୍କା ଯେନ୍ଦ୍ରିୟବା ଲାଗି ଦୁଇ ଜଣ ପିଆଦା
ଡକାଇ ଦୁଆର ପାଖରେ ଛିଡ଼ା କରାଇଲେ, ବାବୁ ଦର
ଭିତରକୁ ଯାଇ ଅଣାରୁ କଞ୍ଚକଠିଟା କାଢି ସିନ୍ଧୁକ
ଫଟାଇଲେ । ସିନ୍ଧୁକ ଡାଲ ବାଁ ହାତରେ ଟେକି ଧରି
ଭିତରକୁ ଅନାଇଲେ । ଯାହା ଦେଖିଲେ— ଧାଇଁ କରି
ଛୁଟି ଦୁଲକିଗଲ, ପାଟିରୁ କଥା ବାହାରୁ ନାହିଁ ।

ତେର ଥର ସିନ୍ଧୁକକୁ ରୁହିଁଲେଣି, ଆଖିକୁ ଆଉ
କିଛି ଦିଶୁନାହିଁ । ତୁଙ୍କାଟାରେ ସିନ୍ଧୁକ ତଳିଟା ଖାଇବା
ହାତରେ ଅଣ୍ଟାଳି ଟୋଟାଏ ଭୟରେ ଚିତ୍କାର
କଲେ—‘ଆଁ ଟଙ୍କା କାହିଁ ?’ ବିଶାଖା ଦେଖି ଧାଇଁ
ଅଇଲେ । କିଛି ବୁଝି ନାହାନ୍ତି, ହେଲେ ଭୟରେ
ଦେହଟାଯାଇ ବରନ୍ଧାପଦ ପରି ଥରୁଛି, କିଭରେ
ମୋଟ ଓେବି ବାରମ୍ବାର ଭିଜାଉଛନ୍ତି । କଥାଟା ବୁଝି
ନ ପାରି ମଙ୍ଗଳା ଦେଖି ମାଟି ପିରୁଳିଟି ପରି ଛିଡ଼ା ।
ଭରି କାହିଁ ପନ୍ଥାରୁ ଦସା, ବାରମ୍ବାର ଆଖି ବୁଝି
ପକାଉଛି ‘ଆଲେ ମୋ ମାଲେ, ଆଲେ ମୋ

ବାପାଲେ ହାୟ ହାୟ ! ଦର କଥା କିଛି ନୁହେଁ,
ସରକାରୀ ମାମଲ ।’ ଛିଡ଼ା ହୋଇପାରିଲ ନାହିଁ, ପାୟା
ମୁଳରେ ବସିପଡ଼ି ସକେଇ ସକେଇ କାନ୍ଦୁଆସ ।
ସିନ୍ଧୁକରେ ରୁବି--ଟଙ୍କା ଗଲ କୁଆଡ଼େ ? ସିନ୍ଧ ନାହିଁ,
କବାଟ ଭଙ୍ଗା ନାହିଁ, ଟଙ୍କା କଣ ସିନ୍ଧୁକଭିତରେ
ଉଠେଇଗଲ ? ବାବୁ ପରୁଶିଲେ, “କାଲ ଦିନରେ ବା
ରାତରେ ଘରଭିତରକୁ କି ଏ ଆସିଥିଲ ?” ତିବା ଚଞ୍ଚଳ
କହି ପକାଇଲେ, “କାଲ ସଞ୍ଚିତବ୍ୟ ରତ୍ନ ପହରେ ଯାଏଁ
ଆମେ ତିନି ଜଣ ଏହି ଦର ଦୁଆରରେ ବମ୍ବିଛୁଁ, କାହିଁ
ଯାଇ ନାହିଁ, କେବି ହେଲେ ଭିତର ଅଗଣା ମାଡ଼
ନାହିଁ ।” ବିଶାଖା ଦେଖି ବି ଭୟରେ କୋଠାଉପରକୁ
ଯିବା କଥା କହିଲେ ନାହିଁ । ବିହା କଥାରେ ମା ହିଅ
ସଇ ଦେଇଗଲେ । ସମ୍ପଦ ଅନ୍ଧାର, ରଦ୍ବ କାହିଁ ?
ସବୁ କଥା ଛୁଡ଼ି ଖୋଜା ଲାଗିଛି—ରଦ୍ବ କାହିଁ ?
ମଙ୍ଗଳା ଦେଇ ତୁମ ହୋଇ ଛିଡ଼ା ହୋଇଥିଲେ, ରଦ୍ବକୁ
ଖୋଜା ଲାଗିବାରୁ ଭୟରେ ଥୁରୁଛନ୍ତି । ପାଟି ଖନ
ବାଜିଗଲଣି—କହି ପକାଇଲେ, “ସକାଳୁ ତ ବରବର
ଏଇଠି କମିଥିଲ, ଟୋପାଏ ମାଲପା ଦେଲି, ଦେହରେ
ମାରଦେଇ ନହିଁକୁ ଗାଧୋଇ ଗଲ ।” ଯୋଡ଼ାଏ ତିନିଟା
ପିଆଦା ଧାଇଁଲେ, କାଠୋଡ଼ୀ ସବୁ ଦାଟ ତଳୟିଲେ,
ଯେତେ ଲୋକ ପାଣିରେ ପଣି ଗାଧୋଉଥିଲେ
ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଅନାଇଲେ, ବାବୁ ରଦ୍ବ ମହାନ୍ତିର
ନାହାନ୍ତି । ନାଜର ବାବୁ କଳାକାର ପଡ଼ିଗଲେଣି;
ଦେହଗୋଟା ଖାଲରେ ବୁଦ୍ଧିଯାଉଛି, ଦିଗୁରୁଛନ୍ତି
ପୋଳିପକୁ ଯାଇ ଖବର ଦେବେ । ତଡ଼ିଦମ୍
ଯୋଡ଼ାଏ ହଜାର ତପରସି ଦୁଆରେ ପହଞ୍ଚିଲେଣି ।
ସାର ପାଟି କରି ଖାକ ପକାଇଛନ୍ତି—‘ନାଜରବାବୁ !
ଜଳଦ ଆଓ, ଜଳଦ ଦରସେ ନିକଳ ଆଓ, ହଜୁରକା
ହକୁମ, ଜରୁର ଆଓ ।’ ଟଙ୍କା ଖୋଜା, ରଦ୍ବ ବାବୁକୁ
ତଳୟି, ସବୁ ବନ୍ଦ । ନାଜର ବାବୁ ସବୁ ଛୁଡ଼ି କରେଇ
ଧାଇଁଛନ୍ତି—ତପରସି ଯୋଡ଼ାକ ଧାଇଁ ଧାଇଁ ପଛରୁ
ଡାକ ଦେଉଛନ୍ତି—‘ବାବୁ, ଜଳଦ—ଜଳଦ !’

ଦିଗିକାଠରେ ବୋଦା ବେଳ ଗଲାଇଲୁ ପରି
ନାଜର ବାବୁ ସଲାମ କରି ମିପଲ ଆଗରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ
ଥରୁଛନ୍ତି ।

ସାହେବ ପରୁଣିଲେ—କ୍ୟା ହେ ?

ଅନ୍ତିକଷ୍ଟରେ ବାବୁ ବୋଇଲେ—ହଜୁର,
ସରକାଶ ପାଞ୍ଚ ହଜାର ଟଙ୍କା ମୋ ପାଖରେ ଥିଲା ।
ଗଲୁ କାଳି ରତ୍ନରେ ମୋ ଘରୁ ଘେର ଯାଇଛି ।

ସାହେବ ଗର୍ଜନ କରି କହିଲେ କ୍ୟା, ସରକାଶ
ପାଞ୍ଚ ହଜାର ରୂପେୟା ତୋସପେ ହୁଆ ?

ସାହେବ ଆହୁରି ଦୁଇ ଥର ପରୁଣିଲେ—ଉତ୍ତର
ନାହିଁ । “ତପରସି ! ପୋଲିସ ସୁପରିଶେଣ୍ଟେ
ସାହେବକୁ ସଲାମ ଦୋ ।” ଏତିକି କଥା କହି ସାହେବ
ଖାସ କାମରୁକୁ ଉଠିଗଲେ ।

ବେଳରୁଡ଼ିଯାଏ ଦୁଇ ସାହେବ ଖାସ କାମରୁକେ—
ଉତ୍ତରେ କଣ କଥାଭାବ ହେଉଛି କମର ଜଣାଇବ ?
ଦୁଆରେ ଚମରସି ଛୁଡ଼ା, ଅମଲମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ତରକୁ
ଯିବାକୁ ମନା । ଓପରିଏଳି ତିନି ବାଜେ ପୋଲିସ
ସୁପରିଶେଣ୍ଟେଣ୍ଟେ ସାହେବ କୋଟ୍ ଇଂପ୍ରେକ୍ଷରକୁ
ଡାକ ହୁକୁମ କଲେ, “ନାଜରକୁ ନଜରବଦିମେ
ରଖୋ, କରେନ୍ତେ ଯେସା ଯାନେ ନେହିଁ ପାଏ ।”
ଏତେ ବଡ଼ କରେଇ—ହଜାରହିଁ ଲୋକରୁଣ୍ଡ,
ସମସ୍ତ ତୁନି—ଉପୁର୍ବର ତୁପାନ ଉଠିବା ଆଗେ
ଆଜାଶଟା ନିଷ୍ଠବ୍ଧ ଥାଏ, ସେହିପରି । ଅମଲମାନଙ୍କର
କାମରେ ମନ ଲାଗୁ ନାହିଁ । ଆଜଣା ଆପଣା ଜାଗରେ
ମୁଣ୍ଡ ପୋଡ଼ି ବସି ତୁଳାଟାରେ କାଗଜ ଡିଲଟପାଲଟ
କରୁଛନ୍ତି । କରେଇ ଆଗ ବରଗଛ ମୂଳରେ ମୁକ୍ତାରି—
ମାନେ ରୁଣ୍ଡ, ଫୁଝିପାସର କଥା ରୁଲାଣ୍ଡି । ବଡ଼
ବଡ଼ ତାଳିଆ ତାଳିଆ ପାଗ ମୁଣ୍ଡେଇ ତିନି ଜଣ ଓକିଲ
କରେଇ ବାରନାରେ ଭାରି ଗମ୍ଭୀରଭାବରେ ଟହଳି

ହେଉଛନ୍ତି । ଅନିକା ପିସ୍ତା ତ ବାକ୍ସରେ ପଡ଼ି-
ଦାର ଛି. ଜିନ୍ତା କଣ ? ମକ୍କେଲଗୁଡ଼ାକ ମୁଣ୍ଡ ବାଡ଼େଇ
ହେଉଛନ୍ତି—‘ହାୟ ହାୟ ! କାଳ ତ ଓକିଲ ଟଙ୍କା ନ
ଧରିଲେ କରେଇକୁ ଆସିବ ନାହିଁ, କଣ କରିବା,
ହାତରେ ଟଙ୍କା ନାହିଁ ।’

ବେଳ ରତରତ, ସାହେବ ମିପଲରେ ଆସି
ବସିଲେ । ପୁଲସକେପ କାଗଜ ପୂରୁ ଗୋଟାକରେ
ରାୟ ଲେଖି ହୁକୁମ କଲେ—“ନାଜର ନଟବର
ଦାସକୁ ହାଜତକୁ ଲେ ଯାଓ ।” ଜଣେ ସବ୍ରନ୍ଦମୁକ୍ତର
ଗୁରି ଜଣ କନିଷ୍ଠବଳକୁ ଧରି ଛୁଡ଼ା ହୋଇଥିଲେ ।
ସାହେବଙ୍କ ମୁଖରୁ ହୁକୁମ ବାହାରିବା ଆଉ ନାଜର
ହାତରେ ହାତକଡ଼ି ପଡ଼ିବା ଏକସଙ୍ଗରେ ହୋଇଗଲା !
ନାଜରକୁ ହାଜତକୁ ଦେନେ ଯିବାବେଳେ ହଜାର ହଜାର
ଆଖିରୁହିଁଛି । ହାୟ ! ଏତେ ବଡ଼ ମର୍ଯ୍ୟାଦାବନ୍ତ ଲୋକ
ସକାଶେ କି ଯୋଡ଼ାଏ ଆଖି ବି ଭିକିଲୁ ନାହିଁ ? ସ୍ବୀକାର
କଳୁଁ, ନାଜର ଦୁଷ୍ଟ ଲୋକ, ପରର ଅନିଷ୍ଟକାଶ,
ହେଲେ ସେ କଣ ସମସ୍ତ ଲୋକର ଅନିଷ୍ଟ କରୁଛନ୍ତି ?
କଥା କଣ କି, ମନରେ କରନ୍ତୁ, ଗାରେ ଗୋଟାଏ
ରୈର ଧରି ପଡ଼ିଛି । ଗୀଯାକ ଲୋକ ଧାଇଁ ଆସି
କହୁଛନ୍ତି—ମାର ଲଳାକୁ । ସେ ତ ସମସ୍ତଙ୍କ ଦରୁ
ରୈର କରି ନାହିଁ—ମାନେ, ବେଳ ପାଇଲେ
ସମସ୍ତଙ୍କ ଦରୁ ରୈର କରିପାରେ । କେଉଁ ପିଆଦା
କେତେ ଟଙ୍କା ଦାଶଳ କରିଅଛି, ସେମାନଙ୍କଠାରୁ
ଜବାନବନୀ ନିଆପାଇଥିଲା । ଖୋଦାବକ୍ସ ଜବାନବନୀ
ଦେଇ ବାହାରକୁ ଅଇଲା, ହାତ ଟେକ ଉପରକୁ
ଅନାଇ କହିଲା—“ଆଜ୍ଞା ହୋ ଅକବର ! ହାମ୍
ବୋଲଥା କୋରନସରିପ ଝୁଠା, ବଡ଼ା ଗୁନା ହୁଆ ।”

ଏଣେ ରତ ପହରେ ବିତିଗଲଣି, ନାଜରଙ୍କ
ବସାରେ ସଞ୍ଚ ବଇଠା ଲାଗି ନାହିଁ । ମାରକନିଆ
ଯୋଡ଼ାକ କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ ହାଲିଆ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି ।

ପାଖରେ କେହି ନାହିଁ, କେବଳ ପରେପକାଶିଣୀ
ଚିମ୍ବକଳା ସେମାନଙ୍କୁ ସାନ୍ତୁନା ଦେଇ ବୁଝାଉଛନ୍ତି—
‘ଚିନ୍ତା କର ନା, ବାବୁ ଘରକୁ ନେଉଛି ଆସିବେ ।’
ବଜାରରୁ କିଛି ଜଳଶିଆ ଆଖି ସେମାନଙ୍କୁ ଖୁଆଇ
ଲୋଟାଏ ଲୋଟାଏ ପାଣି ପିଆଇଲା । ମଙ୍ଗଳା ଦେଇ
କିଛି ସାଷ୍ଟମ ହୋଇ ଚିମ୍ବକଳାର ହାତ ଓଁ ଧରି
କହିଲେ—“ମା ଚିନ୍ତି ! ସାହେବଙ୍କ ଯୋଡ଼ାଏ ସିପ୍ରେଇ
ଆସି ଜୁଆର୍ଚ ବାବୁଙ୍କୁ ଧରି ଦେନିଗଲେ, ରାଖୋଇ
ଖୋଜୁଛନ୍ତି । ମା ଚିନ୍ତି ! ସାହେବଙ୍କ ଲୋକଙ୍କୁ ବୁଝେଇ
କହିବ, ରାଖୋଟି ବଡ଼ ଭଲ ପିଲା, ହଲିଲ ପାଣିରେ
ଗୋଡ଼ ହିଏ ନାହିଁ, ସେ କିଛି ଜାଣେ ନାହିଁ, ଦିନପାକ
ମୋ ପାଖରେ ଥିଲ; ଉଚରରେ ପକାଇଛି । ତୁଁ—ତୁଁ
ତୁଁ—ଠିଲଟା କେଉଁଠି ପଡ଼ିଛି ? କିଛି ଖାଇ ନାହିଁ,
ତାକୁ ଦିଟା ମୁଡ଼ି ଗୁଡ଼ି ଦେଇ ଆ, ମା ଚିନ୍ତି ! ରାଖୋ
ତୋ ଛୁଆ ଘଇ—ତାକୁ ବଞ୍ଚା । ମୁଁ ତେତିକିବେଳେ
କହୁଥିଲି—ରାଖୋ ରେ ! ବନ୍ଧୁ ଓଳିକୁ ଯିବା ନାହିଁ,
ଶାଗ ପିତା ପାଣି ପାହି ମିଳୁ, ଦରେ ପଡ଼ିଥିବା ।
ଅବୁଝା ପିଲଟା ବୁଝିଲା ନାହିଁ, ମା ଚିନ୍ତି ! ତୋ ସାନ
ଘରକୁ ତୋତେ ସିପିଦେଲି ।” ବୁଡ଼ୀ ଆଖ କରି
କୁଣ୍ଡେଇବାରେ ଚିମ୍ବକଳା ବେନମ ହୋଇ ପଡ଼ିଲଣି ।
ବହୁତ ସାନ୍ତୁନା ଦେଇ କହିଲ—“ମା ସାନ୍ତୁଣି ! କିଛି
ଚିନ୍ତା କର ନାହିଁ, ଭାଇ ସାନ୍ତୁକର କିଛି ହେବ ନାହିଁ,
ସେ କଣ କରିଛନ୍ତି କି ?”

ମଙ୍ଗଳା ଦେଇ—ସେଇ କଥା ସେଇ କଥା, ମା
ଚିନ୍ତି ! ତୋ ମୁହିଁରେ ଅମୃତ ବର୍ଷୁ । ଅହିଅ ସୁଲକ୍ଷଣ
ହୋଇଥା, ପାକଲା ବାଳରେ ସୁନ୍ଦର ନା ।

—୭୦—

ଖାନତଳୟ

ଖୁବ୍ ଭୋର—ବଜାରର ସବୁ ତୋକାନ କବାଟ
ପିଟି ନାହିଁ । କେଉଁଠି ବା ଗୋଟାଏ ତୋକାନ

ତୋକାନ ମେଲ ଖାଡ଼ିଖୁଡ଼ ଦେଇ ପଦିବ ପାଣିଛିଅୁଛୁ ।
ଗୋଟାଏ ବେପାଶୁ ତୋକାନ ଆଗ ମେଲଟା ଖରକି-
ଦେଇ ଗୋଟାଏ ଖପରରେ ଦୁଇଟା ଟିକିଆ ନିଆଁ କରି
ଢୁଣା ଗୋକୁଳ ଜାଳିଦେଇଛି । ସେଥିରୁ ଧୂଆଁ ବାହାର
ରୂପିଆୟ ମହକ ଯାଉଛି । ଗୋଟାଏ ବୁଢ଼ା ଠାକୁରନାମ
ମୁହିଁରେ ଗୁଣାଗୁଣ କରୁଛି, ପୁଞ୍ଜୁ ଶିଟାଏ ଧରି ନାହିଁ ଉଠି
ଦେକାନ ପିଣ୍ଡା ଖାଡ଼ିବାରେ ଲାଗିଛି । ଗୋଟାଏ
ସାହେବ ଯୋଡ଼ା ଉପରେ—ତରବାରିଟାଏ ଅଣ୍ଟାରେ
ବନ୍ଧା—ସେଇଟା ଏପାଖ ଯେବାଖ ଦୋହଳି ଯୋଡ଼ା
ପେଟରେ ବାଜ ଝମମ କରୁଛି । ସାହେବ ଆଗ ପଛ
ଗୁଡ଼ା ଏ ଲଳପାରିଆ କନିଷ୍ଠାବଳ ଠେଙ୍ଗଣି ଗୋଟାଏ
ଗୋଟାଏ ଧରି ମରମରକରି ଧାର୍ତ୍ତିଛନ୍ତି । ସମସ୍ତଙ୍କପଛରେ
ତିଥାଏ ତିଥାଏ ବାଉଶ ବାଉଶ, କାନ୍ଦରେ ମୁଣ୍ଡରେଲାଲ
କଳା ଧଳା ନାନା ରଙ୍ଗର ପାଗ ଗୁଡ଼ିଆ, ଅଣ୍ଟାରେ
ଚଦର ଭିଡ଼ା, ଜଣ ପନ୍ଦର ଗୌକିଦାର । ସନ୍ତକ
ଦୁଇ ପାଖରେ କେତେଜଣ ଲୋକ ତାଟଙ୍ଗା ହୋଇ
ଅନାଇ ରହିଛନ୍ତି । ସାହେବଙ୍କ ଦଳ ଥାନାରୁ ବାହାରି
ସଳଖେ ସଳଖେ ପାଇ ନାଜର ନଟବର ଦାସଙ୍କ ଘର
ବେଢ଼ିଗଲେ । ଏମାନଙ୍କ ପହଞ୍ଚବା ଆଗୁଁ ଟିକିଏ ମାଛି-
ଅନ୍ଧରିଆ ଥାଉୟ ଥାନା ଦାସେଗା କେତେଜଣ
କନିଷ୍ଠାବଳ ଧର ସେଠାରେ ହାଜର ଥିଲେ । ଭିତରକୁ
ଖବର ଗଲା, ‘ମାଇକନିଆମାନେ ତପାତ୍ର ହୋଇ ଯାଉନ୍ତି
ଦର ତଳସି ହେବ ।’ ଘର ଭିତର ଖବର ପାଇ ଶାଲ
ଯୋଡ଼ାକ ଅଚେତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି । ଚିମ୍ବା ଧରଧରି
କରି ବସାଇଛି । ମାଇକନିଆ ହେଲେ କଣ ଠିଲା,
ଚିମ୍ବାର ଧୈର୍ଯ୍ୟଶୁବ୍ଦ । ଆଖରେ ମର୍ଦ ଯୋଡ଼ାଏ ପାରିବେ
ନାହିଁ । କହିଲା, “ସାହେବଦର ସିପେଇ ପୁଡ଼ାଏ
ଅଇଲେଣି—ଦରର ସବୁ ମାଲମତା ଦେନପିବେ ।
ହାୟ ! ହାୟ ! ଆପଣଙ୍କର ଗହଣାଗୁଡ଼ାକ ସବୁ
ଦେନପିବେ ସିନା ! ଦେହରେ ଲଗାଇ ପକାନ୍ତୁ,
ରହିପିବ, ମୋହିଲେ ଗଲା ।” ଚିମ୍ବର ଦରେ ଥରେ
ପୋକିସ ଖାନତଳୟ କରିଥିଲା । ତା ଦେହରେ ଯେଉଁ

ଶଳକ୍ଷାରଗୁଡ଼ାକ ଥିଲ, ସେଥିରେ ପୋଳିଯ ହାତ ଲଗାଇ ନାହିଁ । ଦେହରେ ଗଢଣା ଥିଲେ ପୋଳିସ ନିଏ ନାହିଁ ଏ କଥା ତାକୁ ଜଣା । ସାନ୍ତ୍ରାଣୀ ତ ଆଁ କରି ଭକୁଆ ପରି ଅନାଇଛନ୍ତି, କିଛି ବୁଝିପାରୁନାହାନ୍ତି । ଶିଶ୍ଵ ଦେଖିଲ, ଆଉ ବେଳ ନାହିଁ—ବାହାରୁ ଦାରେଗା ଥରକୁଥର ଡାକ ଦେଉଛନ୍ତି—‘ଟିର୍ଲାଲେକ ତପାର’ । ବୁଦ୍ଧିଙ୍ଗ ଶିଶ୍ଵ ଚଞ୍ଚଳ ସାନ୍ତ୍ରାଣୀଙ୍କ ଅଗ୍ରତୋର ରୂପା ଶିକୁଳିର କଞ୍ଚକାଠି ଗୋଟୁ ପଟ୍ଟାଇ ନେଇ ହାତ ବାକସଟା ପିଟାଇ ପକାଇଲା । ଏ କଣ ବିଶ୍ୱାସଅବଶ୍ୟକ ବୁଝିବାର ବେଳ ? ଆଉ ଶିଶ୍ଵାକୁ ଉଛୁଣିକା ଅବଶ୍ୟକ କରିବେ, ଜଗତରେ ଆଉଦିଶ୍ୟାସୀ ବର୍କୁକିଏ ? କାରିଗର ପ୍ରତିମା ଦେହରେ ଡାକ ସାଜ ପନ୍ଥାଇଲା ପରି ଶିଶ୍ଵ ସାନ୍ତ୍ରାଣୀଙ୍କ ଦେହରେ ଗଢଣାଗୁଡ଼ାକ ପିନ୍ଧାଇ ଦେଉଛନ୍ତି । ଚଞ୍ଚଳ କେଉଁ ଗହଣାଟା କେଉଁଠାରେ ପିନ୍ଧାଉଛି, ଠିକି ଠିକଣା ନାହିଁ । କେଜାଣି ବିଦଟା ମୁଣ୍ଡ ଚଉଁରିରେ ବାନ୍ଧ ପକାଇଲଣି, ହାତ ମୁଦି ଗୋଡ଼ ଅଙ୍ଗୁଳିରେ, ଗୋଡ଼ ଧୁଣ୍ଡା ହାତ ଅଙ୍ଗୁଳିରେ ପୂରଇ ଦେଇଛି । ଦାରେଗା ଆଉ ସମ୍ବାଦ ପାରିଲେ ନାହିଁ, ଯୋଡ଼ିମିଶା ଗେଇଠା କବାଟରେ ଧଡ଼ ଧଡ଼ ମାରୁଛନ୍ତି । ମାଳ-କିନିଆମାନେ ବାଡ଼ିପଟକୁ ଆଡ଼େଇଗଲେ । ଦାରେଗା ଘର ଭିତରକୁ ପଶିଯାଇ ମାଲ ସବୁ କୋରଖ ଆଉ ତାଳିକା ଲାଗିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ପୋଳିସ ସାହେବ ଏହିପରି ହୁକୁମ ଦେଇ ଗୁଣିଗଲେ । କୋରଖି ମାଲ ଶରତ୍ତରେ ଲଦନ କରି ଥାନାକୁ ଚଲଣ ଦେବାକୁ ସଞ୍ଜ ବାଜିଗଲ । ମରକିନିଆଗୁଡ଼ାକ ବାଡ଼ିରେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି, ପରୁଛନ୍ତି କିଏ ? ତିନିଟାଯାକ ମୁହଁରେ ଟୋପାଏ ପାଣି ଲାଗିବାକୁ ନାହିଁ । ଶିଶ୍ଵର ବି ସେହିପରି ଖାଡ଼ା ଉପାୟ, ସାନ୍ତ୍ରାଣୀ କିଛି ସାରିନାହାନ୍ତି, ସେ କଣ ଖାଇ ବସିବ ? ଖାଲି ଆପଣା ଦରର କୋଳିପ ଦେଖି ଆସିବା ଲାଗି ସେମାନଙ୍କ ନିକଟରୁ ଯାହା ଦୁଇ ତିନି ଥର ଦିନ ଯାକରେ ଉଠି ପାଇଥିଲ, ତେଣିକି, ନୋହିଲେ ସାନ୍ତ୍ରାଣୀଙ୍କ ପରି ତାହାର ହାଲ । ଆଜି କଟକରେ

ଦେଇ ଗୋଳମାଳ, ହାକିମ ଘରେ ତ ରଖା ପଡ଼ୁ ନାହିଁ, ତାହାର ନିଜ ସର ଦେଖି ନ ଅସିଲେ ଆଉ କଣ ଗତି ରହିବ ?

ମାଲ ହୋକ ଚଲଣ ଉତ୍ତରେ ଟଙ୍କା ଗୈରିର ତଦାରଖ ଆରମ୍ଭ ହେଲ । କୌଣସିରୁପେ ଗୈରି ଟଙ୍କାଟାର କିନାରା ମିଳୁ ନାହିଁ । ଏହିଟା ଅଣ୍ଟୁପ୍ରୟ ରକମର ଗୈରି । ଦାରେଗାଙ୍କ ବୁଦ୍ଧି ବି କୁଳାଉ ନାହିଁ । ସେ କହନ୍ତି, ଏପରି ଗୈରି ସେ କେବେ ତଦାରଖ କରି ନାହାନ୍ତି, ଶୁଣା ବି ନାହିଁ । ଦାରେଗା ପରୁରିଲେ—“ଆଜା, ଏ ଘରେ କେଉଁ କେଉଁ ଲେକ ଥାନ୍ତି ?” ଏ ଥାଏ—ସେ ଥାଏ—ଆଉ ରାଘବାନନ୍ଦ ମହାନ୍ତି ଥାନ୍ତି ? କାହିଁ ସେ ରାଘବ ମହାନ୍ତି ? ସବୁ କଥା ରହିଲ, ଏବେ ଖାଲି ଖୋଜା ଲାଗିଛି, ରାଘବ ମହାନ୍ତିକୁ । ରାତରେ ଆସାମୀର ଠିକଣା ଲାଗିଲା ନାହିଁ । ପୋଳିସ-ଗୁଡ଼ାକର ବି ଦିନଯାକ ଖାଡ଼ା ଉପାୟ । ଖାପିଆ ଲାଗି ଆପଣା ଦରକୁ ରୁଳ ଗଲେଣି । ମାଳ କିନିଆ ତିନିଟା ବାଡ଼ିଆଡ଼ୁ ଘର ଭିତରକୁ ଅଟେ ନ । ସବୁଆଡ଼େ ଅନାର, ଶିନଶାନ । ହାୟ ! ହାୟ ! ପାରି ଶୋଇବାକୁ ଛଣ୍ଡା ପପ ଖଣ୍ଡ ବି ନାହିଁ । ମା ହିଅ ଯୋଡ଼ାକୁ ଘୋକରେ ଝୋଲ ମାରିଗଲଣି । ଆଁ କରି ଭୁଲ୍ଲିରେ ପଡ଼ିଗଲେ । ହେଲେ, ଶିଶ୍ଵର ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଏତେ ବିପଦରେ ବି ଟଳିବାକୁ ନାହିଁ । ବଜାରକୁ ଧାଇଁଲା, କିଛି ମୁଢ଼ି ଉଷ୍ଣତା କଣି ଆଖି ଦୁଇ ଜଣକୁ ଖୁଆଇଲା, ପାଣି ପିଉଛନ୍ତି କାହିଁରେ ? ଆଙ୍ଗୁଳା ଆଙ୍ଗୁଳା କରି ପାଣି ପିଇଲେ । ମଙ୍ଗଳା ଦେଇ ଶିଶ୍ଵକୁ ମୁଠାଏ ଭୁଜା ଖାଇବା ପାଇଁ କଷିଲେ । ଶିଶ୍ଵ—ସୁ—ସୁ କରି କାନ୍ଦିଲା ପରି ହୋଇ କହିଲ—“ମା ସାନ୍ତ୍ରାଣୀ ! ତୁମ-ମାନଙ୍କର ଏ ଦଶ ଦେଖି ମୋ ପେଟକୁ ଦାନା ଯିବ ? ମୁଁ ଏଇଠି ଛାଣି ନ ମଲି କିଁଏ ?” ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଆଖି ପୋଛୁ ପକାଇ କହିଲ, “ସାନ୍ତ୍ରାଣୀ ! ଆଉ ଗୋଟାଏ କଥା ମୋ ମନରେ ପଡ଼ିଗଲ । ନିଆଁଖିଆ

-୭୧-

ଟଙ୍କା ବରମଦ

ରୈରଗୁଡ଼ାଙ୍କ ଜଞ୍ଜାଳଚ ଦେଖୁଛନ୍ତି, ଆପଣଙ୍କ ଦେହରେ
ଗହଣା ଦେଖିଲେ କଣ ବାକି ଶିବେ ? ତରେ ନାହାନ୍ତି
କେହି ମିଶିପେ, ରାତି ଅନାରେର ସେ ରୈରଗୁଡ଼ାଙ୍କ
ଆସି ଆପଣଙ୍କ ତଣ୍ଡି କାଟି କାଇ ଗହଣାଗୁଡ଼ାଙ୍କ
ଦେନିପିବେ ? କାଢି କାନ୍ଦୁ, ଆଜି ରାତିରେ ଲୁଗୁଇ
ରଖିବା । ରାତି ପାହି ଖର ପଡ଼ିଲେ ପୁଣି ଦେହରେ
ଦେନିବେ । ରାତିରେ ରୈର ଆସି ଦେଖିବ କିଛି
ନାହିଁ, ଅନାର ଦେଇ ଫେରିପିବ, ମନରେ କରିବ,
ପୁଲିସ ସବୁ ଯେନ ଯାଇଛି ?” ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କ ବଡ଼ ଆଁଟା
କରି ଚିପକଳା କଥା ଶୁଣୁଥିଲେ । ଭାବି ଡରରେ
ଛୁନିଆ ହୋଇଯାଇ ଚିପକୁ କୁଣ୍ଡାଇ ପକାଇଲେ ।
ଆଉ କଥା ନାହିଁ ବାର୍ଷା ନାହିଁ । ଚିପା ଚଞ୍ଚଳ
ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କ ଦେହରୁ ଅଳଙ୍କାରଗୁଡ଼ାଙ୍କ ବାହାର କରି
ପକାଇଲୁ, ଖଣ୍ଡ ଛୁଣ୍ଡା କନାରେ ଗୁଡ଼େଇପୁଡ଼େଇ
ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କ ହାତକୁ ବଡ଼ାଇ ଦେଲା ।

ସାନ୍ତାଣୀ—ମୁଁ କେଉଁଠି ରଖିବ, ସିନ୍ଧୁକ ବାକିସ
ନାହିଁ, ତୁ ରଖିବେ !

ଚିପକଳା—ମୋ ଦାପା ଲେ ! ଏହେ ଗୁଡ଼ାଙ୍କ
ଅଳଙ୍କାର ଛୁର୍ବିବୋକୁ ମୋ ହାତ ଯାଉ ନାହିଁ, ଦୁଃଖରେ
ଛୁଟି ବିଦର ଯାଉଛି—ଆପଣ ରଖନ୍ତୁ ।

ସାନ୍ତାଣୀ ଘର ଗୁଣ୍ଡାଡ଼ିକୁ ଅନାଇଲେ, ଗୋଟାଏ
କଣରେ ଭଙ୍ଗା ଟୋକେଇ କୁଣ୍ଡେଇ ଗୁଡ଼ାଏ ଜମା
ହୋଇଥିଲା । ତା ଭିତରେ ପୋଟକାଟା ଲୁଗୁଇ
ଦେଲେ । କହିଲେ, “ତିନା ! ମୋ ପାଖରେ ଶୋ—
ମୋତେ ବଡ଼ ଉର ମାଡ଼ୁଛି !”

ଚିପକଳା—ମୁଁ ଆପଣଙ୍କ ଅନାର ଜମି ବସିଛି,
ରୈର ଟସ୍ଟର ଜରିଛି, ଆପଣମାନ ଶୁଅ । ୯ ଶକ
ମଧ୍ୟରେ ମା ଝିଅ ଦୂର କଣଙ୍କ ଦୁଇଦୁଇ ଶୁଣିଲା ।

ଘେର ଘେର ଦଶଜଣ କନିଷ୍ଠାବଳ ଦଶଜଣ
ଚଉକାଙ୍କ ଧରି ଦାରେଗା ନାଜରଙ୍କ ବସାରେ ପହଞ୍ଚ
ଗଲେ । ଅଉ କିଛି କଥା ନାହିଁ, କାହିଁ ରଘବ
ମହାନ୍ତି । ଗୁରିଆଡ଼କୁ କନିଷ୍ଠାବଳ ତୌକିଆ ବିଶ୍ଵେଷୁ-
ଗଲେ । ବେଳ ହଟା ବେଳେ ଖବର ମିଳିଲା, ଆସାମୀ
ତୁଳସୀପୁର ଗୋଟାଏ ଭଙ୍ଗା ଦଦର ବଙ୍ଗଳାରେ
ନେଇଛି । ମତ ମତ କରି ପୋଲିସ ଧାଇଁଛନ୍ତି, ଗୋଇନା
୧୯ ବଙ୍ଗଳା ଦୁଆରେ ପହଞ୍ଚାଇ ଦେଲା । କବାଟ ସବୁ
ଉଦୁଆଁ, ବିଜ୍ଞାପନ ତକିଆ ଲେପ ମଜଳିସର ଆଉ ଆଉ
ସରଜାମ ଗୁଡ଼ାଙ୍କ ଘର ମଧ୍ୟରେ ବୁଣି ପଡ଼ିଛି, ଦରେ
ଆଉ କେହିନାହିଁ । ଗୋଟାଏ ଗୋରୁମଣା ଟୋକା ହଜା
ପାଖରେ ଗୋରୁ ଚରାଇ ଥିଲା, ରିଟା ମଣିଷ ଥିଲେ,
ପୋଲିସକୁ ଦୁରରୁ ଦେଖି ପଳାଇଗଲେ । କାଳିଆ ଭୂତ
ପରି ଗୋଟାଏ ମଣିଷ ଲାଙ୍ଗଳା ହୋଇ ପଡ଼ିଛି, ଦଢ଼
ଦଢ଼ କରି ଦୁଇଦୁଇ ମାରୁଛି । ଘର ଭିତରେ ଏଣେ
ତେଣେ ମଦ ବୋତଳ, ପୋଡ଼ା ଗଞ୍ଜେଇ, ଗୁଡ଼ ଖୁଲି,
ମାଉଁସ ପଳାଉ ରନା ହାଣ୍ଡି ପଡ଼ି ଗଡ଼ିଛି ।
ବୁଦ୍ଧିଆ ଦାରେଗା ବାବୁ ଝଟ ବୁଝିଗଲେକାଲି ବାତିରେ
ଭାରି ଗୋଟାଏ ମୌଜ ହୋଇ ଯାଇଛି । ଲେକଟାକୁ
ତେର ତକାଡ଼କି ହେଲା, ଜବାବ ନାହିଁ । ସେକ୍କାଦର
କନିଷ୍ଠାବଳ ଟେଙ୍କେଣିରେ ଦୁଇ ଘର ପାହାର ତଡ଼ାଇ
ଦେଲା—ନିରୁତ୍ତର । ଆଉ ଦୁଇଟା ବାଜି ଯିବାରୁ
ଖନେଇ ଖନେଇ କହିଲା, “ଦୋଷ୍ଟ ! ଆଶ ମାଳ—
ଗୀତ ଗା ଗୀତ ଲଗା ।” ଲେକଟାର କଥା ଶୁଣି
ସମସ୍ତେ ହସି ଉଠିଲେ । ଦାରେଗା ହକ୍କୁମ କଲେ,
ଦେନେଇଲ ପୋଖରୀ ଧାଟକୁ । ରାଜେଣ ପାଣ ତୌକିଆ
ଗୋଡ଼ ହାତ, ଜଣେ ମୁଣ୍ଡ ଧରି ମୁର୍ଦ୍ଦାର ପର ଝୁଲଇ
ଝୁଲଇ ପୋଖରୀ ଧାଟକୁ ଦେନିଗଲେ । ଲେକଟା

ଗଁ ଗଂ ରଜ୍ଜୁଆସ । ଦେ ତାଳ ମୁଣ୍ଡରେ ପାଣି । ଦଶ କଳସା ଗଲ, ପଦର କଳସା ବାଦ ଲୋକଟାର ଲୋମମୁଳ ଟାଙ୍କଷା ଉଠିଲ, ୩କ ୩କ କରି ଥରୁଆସ । ଲୋକଟା ଉଠି ବମି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜଣଙ୍କ ମୁନଁକୁ ଆନାଳ ବଲବଲ କରି ଦେଖୁଆସ, କିଛି କଥା ବୁଝି ପାରୁନାହିଁ । ଏ କଣ ହେଲ ? ଆହୁର ତେର ଥର ସବୁ ଅତ୍ତକୁ ଅନାଇଲ । ଜଣାୟାଏ, ଦୋଷ୍ଟ ଆଉ ଅଉ ସଙ୍ଗୀମାନଙ୍କୁ ଖୋଜିଛୁ । ଗୁଣଅନ୍ତେ ଲଳ ପଚଢ଼ିଆ ରୂପ ଦେଖି ଏବେ ମନରେ ବନ୍ଦ ଉଠଟାଏ ପଣି ଗଲାଣି । କେଜାଣି ଅଚେତ ହୋଇ ପଡ଼ିବ ପର !

ଦାରୋଗା ପରୁରିଲେ—ଆରେ । ତୋ ନାମ କଣ ?

କିଛି ଉତ୍ତର ନାହିଁ ! ତିନି ଗୁରିଥର ପରୁରିଲେ, ସେହିପରି ନିରୁତ୍ତର ।

ଦାରୋଗା ଆରେ ! ତୁ ଯେ, ନାଜର ବପାରୁ ଟଙ୍କା ରୈର କରି ଆଣିଲୁ, କଣ କଲୁ ?

ଲୋକଟା ବକବକ କରି ଦାରୋଗାଙ୍କ ଆତ୍ମକୁ ଅନାଇ ରହିଛି, ପାଟିରେ କଥା ନାହିଁ ।

ଭ୍ରାମ ସିଂହ କନିଷ୍ଠାବଳ ଦାରୋଗାଙ୍କୁ ରୁହିଁ କହିଲ, “ହଜର ଆପଣ ଟିକିଏ ବାରଦା ଆତ୍ମକୁ ଯାଉନ୍ତୁ” ଯେ କଥା କହିବ । ଆପଣଙ୍କୁ ଟିକିଏ ସରମ କରୁଛି ।” ଦାରୋଗା ବାବୁ ଟିକିଏ ମୁହଁକ ହସି ଦେଇ ଆଉ ଆତ୍ମକୁ ମନ ଦେଲ ପରି ବାରଦା ପଟକୁ ପୁଲିଗଲେ । ଭ୍ରାମ ସିଂହ ତରଟି ମରଟି କହିଲ, “ବେ ଶଳା ! ତୋ ନାମ କଣ ?” ନିରୁତ୍ତର । ଦୁମ କରି ପିଠିରେ ଗୋଟାଏ ଠେଙ୍କେଣି ବସିଲ । ଭ୍ରାମସିଂହ “ଆବେ ତୋ ନାମ କହିବୁ କି ନାହିଁ ?” ଲୋକଟା ସେହିମର ବକବକ କରି ଅନାଇଛି । ଲାଗ ଲାଗ ଦୂମ ଦୂମ ତିନି ଠେଙ୍କେଣି । ତେବେଳେ ନିଜାତି ଉଚି ମର ଜବାବ ଦେଲ ଶୁଦ୍ଧବ ମହାନ୍ତି ।” ଭ୍ରାମସିଂହ ଦାରୋଗା ବାବୁଙ୍କୁ ଡାକି

ଦେବାରୁ ପାଖକୁ ଗୁରୁ ଆସିଲେ । ବନ୍ଦୁ ପଚରା-ପଚରିରେ ଏଣୁ ତେଣୁ ଆସାମୀ ଗୁଡ଼ାଏ କଥା କହିଲ ।

ଲୋକଟା ଉଚେରେ ଏତେ ଦୂର ଛୁନିଆ ହୋଇ-ଗଲାଣି ଯେ, କଥାର ଠିକ୍ ଉତ୍ତର ଦେଇ ପାରୁନାହିଁ । କେତେ ପ୍ରଶ୍ନ ବୁଝି ପାରୁ ନାହିଁ, କେଉଁଠା ବା ବୁଝି ଠିକ୍ ଉତ୍ତର ଦେଇ ପାରୁନାହିଁ । କେତେବେଳେ ବା ଏଣୁ ତେଣୁ ଗୁଡ଼ାଏ ବକୁଛି, ସେଥର ଅର୍ଥ କିଛି ନାହିଁ । ଭ୍ରାମ ସିଂହ ଠେଙ୍କେଣି ଧରି ପିଠିଆନ୍ତେ ବସିଥାଏ । ଅଦା ଭଲଆ ପଦାର୍ଥକୁ ଛେତି ରସ କାଢ଼ିଲା ପରି ଲୋକଟା ମୁହଁରୁ କଥା ବାହାର କମ ଯାଉଥାଏ । ସେ ଯେତେ କଥା କହିଲ, ଦାରୋଗା ବାବୁ ସେଥରୁ ସାର ସାର ବାବୁ ତାହାର ଜବାନବନ୍ଦୀ ଏହିପରି ଲେଖିଲେ ।

‘ମୋ ନାମ ଶୁଦ୍ଧବ ମହାନ୍ତି । ମୁଁ ନାଜର ବାବୁର ଶଳା । ତାଙ୍କର ବସାରେ ଥାଏଁ । ଦୋଷ୍ଟ ପ୍ରଭୁଦୟାଲ ଭଗତ ଆଉ ଚିତ୍ତା ଏହି ଦୂର ଜଣ କହିବାରୁ ମୁଁ ନାଜର ବସାରୁ ଟଙ୍କା ରୈବର ଆଣିଛୁ । ସିନ୍ଧୁକ ମୁହଁରୁ ମହଣରେ ଛୁଗା ଆଣି ଦେଲା । ଦୋଷ୍ଟ କଞ୍ଚକାଠି ବନାଇ ଆଣି ଦେଲେ, ସେହି କାଠିରେ ସିନ୍ଧୁକ ପଟାଇଲା । ତିନି ଥଳ ଟଙ୍କାରେ ବଙ୍ଗଳା କିଣାଗଲା । ତିନି ଆଞ୍ଜିଲୁ ଟଙ୍କା ନେଲା ଚିପା, କେତେବୁଡ଼ିଏ ଟଙ୍କାର କିନ୍ମୟ କିଣା ହୋଇ ଆସିଲା, ବାକି ଟଙ୍କା ମୋ ବିଛଣା ତଳେ ଅଛି । ଇତ୍ୟାଦି ।’

ଆସାମୀର ବିଛଣା ଖାଡ଼ିବାରେ ତାହା ତଳ୍ଲ ଟଙ୍ଗ୍ରେଣ୍ଟ/୬ ବାହାରିଲା । ପୁରୁଣା ଦୁଇଅଣିଆ ଶ୍ଵାମୀ କାଗଜରେ ଲେଖା ଖଣ୍ଡିଏ କାଗଜ ମଧ୍ୟ ମିଳିଲା । ଲେଖାର ଅର୍ଥ କିଛି ବୁଝାଗଲ ନାହିଁ । ସବାଲରେ ଆସାମୀ ଜବାବ ଦେଲା, ମୁଁ ବଙ୍ଗଳା କଣିଛି, ସେଇ କଥା ଏଥରେ ଲେଖା ଅଛି । ଦାରୋଗା ହସି ହସି କହିଲେ—‘ଓହୋ ! ଏଇଟା କବାଲ ପର, ମୁଁ ବୁଝି

ପାରି ନ ଥିଲି । ଦାରେଗା କେଥାବାର୍ତ୍ତାରୁ ବୁଝିଲେଣି, ଏ ଲେକଟା ଦୋର ମୂର୍ଖ ।

ଚିତ୍ତ ଦର ଶାନ୍ତିଲୟେ ହେଲା । ତା ଦର ଭରୁଛି କିଛି ମାଲ ବରମଦ ହେଲା ନାହିଁ । ଦର ପର ପାଉଁଣି-ଗତାରୁ ପାଞ୍ଜଣ ଟଙ୍କା ଆଉ କନାରେ ମୁଣ୍ଡିଆ ବିହାର-ଥିବା ଗୋଟାଏ ଅଳକାର ପୁଟୁଳା ବାହାରିଲା । ଦାରେଗାଙ୍କ ସବାଳରେ ଚିତ୍ତ ଜବାବ ଦେଲା, ସେ ନିରୋଧ, ଟଙ୍କା ଆଉ ଅଳକାର କଥା କିଛି ଜାଣେ ନାହିଁ । କେହି ଦୁଷ୍ଟମନ୍ ଟଙ୍କା ପୋତ ପକାଇ ଯାଇଛି । ଏ ଅଳକାରଗୁଡ଼ିକ କାହାର ସନାତ କରଇବାପାଇଁ ଦାରେଗା ନାଜର ଭାର୍ଯ୍ୟାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଦୁଇ ଜଣ ଭର୍ତ୍ତାହୀନେକ ହାତରେ ପଠାଇ ଦେଲେ ।

ଗଲା କାଳ ରାତିରେ ତିନୋଟି ସ୍ତ୍ରୀ ନାଜରଙ୍କ ବସାରେ ଏକସାଙ୍ଗରେ ଶୋଇଥିଲେ । ଭେର ହେଲା, ମା ହିଅ ଦୁଇଜଣ ଉଠିଲେ । ଚିପକଳା କାହିଁ ? ବାଢ଼ି ପଟକୁ ଯାଇଥିବ, ଅବା ଦରକୁ ଯାଇଥିବ, ଉଛୁଣି ଆସିବ । ଏଇ ଅଇଲା ପର, ଟିକିଏ ଶୁଣୁକରି ଶବ୍ଦ ହେଲନଶୀ ଏଇ ଚିପକଳା ଅଇଲା, ଦୁଇଟା ସ୍ତ୍ରୀ କଟାମପରି ରୁହିଁ ବସିଛନ୍ତି । ଦିନ ବାରଟା ବେଳେ ଦୁଇଜଣ ସ୍ତ୍ରୀ ନାଜର ଭାର୍ଯ୍ୟାଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଅଳକାର ପୁଟୁଳା ଦେଖାଇଲେ । ପରୁରିଲେ—“ଏ କାହାର ଅଳକାର ?” ବିଶାଖାଦେଖ ଅଳକାର ପୁଟୁଳା ଦେଖି ଗତ ରାତିରେ ଯେଉଁଠାରେ ଆପଣା-ଅଳକାର ଲୁଗୁଳ ରଖିଥିଲେ, ଦେଖିବାପାଇଁ ଧାଇଁ ଗଲେ, କିଛି ନାହିଁ ! ମା ହିଅ ଦୁଇଜଣ ଡକା ପକାଇ ଖାମ ପଡ଼ିଗଲେ ।

—୨୭—

ପେସ୍କାରଙ୍କ ସଙ୍ଗୁଳା

ଦିନଆଜ ଗଲା ରାତି ଦଣ୍ଡେ ହୋଇଗଲଣି, ସମସ୍ତଙ୍କ ଦରେ ଆଲୁଥ । ନାଜର ବାବୁଙ୍କ ଘରଟା

ଦେଇ ଅନାର । ସଞ୍ଜ ପାପ ଜାନ୍ମିଛି କିଏ ? ଦୁଇଟା ମାଜକିନିଆ ଅଚେତ ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି, ତୃଣୟ ପ୍ରାଣୀ ପାଖରେ ନାହିଁ । ଗୋଟିଏ ସ୍ତ୍ରୀ ପାରାଟିରେ ଜଳିନିଆ, ପାନ, ଦୁଇଖଣ୍ଡ ଲୁଗା ଧରିଛି, ଆଉ ଜଣେ ଭଣ୍ଟାରୁ ବିଛାରୁଡ଼ିଏ କାଖରେ ଯାଇଛି, ନାଜରବାବୁଙ୍କ ବସାରେ ପଢ଼ସ୍ଥଗଲେ । ସବୁ ଦୁଆର ଉଦ୍ଦୁଆଁ, ଏକାବେଳକେ ମଟିରେ ଅଧମଳ ପର ପଡ଼ିଥିବା ଦୁଇଟି ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ପାଖରେ ଉପସ୍ଥିତ । ହାତରେ ଲୁଗନ ଥିଲା । ସ୍ତ୍ରୀଟି ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତା, କାହାରିକୁ କିଛି କଥା ନ କହି ସେଇ ମାଜକିନିଆ ଦୁଇଙ୍କ ହାତଧରି ଉଠାଇ ବସାଇଲା । ଗୋଡ଼ହାତ ମୁହଁ ଧୋଇ ଦେଲା । ବାରିକ କୃଅରୁ ପାଣି କାଢ଼ି ଦେଉ ଥାଏ । ଲୁଗା ଦୁଇଖଣ୍ଡ ପାଲଟାଇ ଦେଲେ । ତହିଁ ଉତ୍ତରେ କଳାଇ ବଳାଇ ଜଳିନିଆ ଗୁଡ଼ିକ ଖୁଆର ଦୁଇ ଟୁକୁଣା ପାଣି ପିଆଇଲେ, ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ ବିଦ୍ରାଇଦେଲେ । ମା ହିଅ କଳାରେ ଯାକ ବିଛାରେ ଲଠକରି ଶୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ଭଣ୍ଟାରୁ ଆଗରୁ ବିଛାରା ପାରି ରଖିଥିଲା । ତେତେବେଳେ ଯାଇ ମଙ୍ଗଳାଦେଇଙ୍କ ପାଟି ପିଟିଲୁ—ପରୁରିଲେ, “ତୁ ମା କିଏ ?” ଆଗନ୍ତୁକା ସ୍ତ୍ରୀଟି କହିଲା, “ଆମ ଦୁଇ ଜଣଙ୍କୁ ଫେସ୍ବାର ବାବୁ ଆଉ ଟିକାଇତି ବାବୁ ପଠାଇଛନ୍ତି, ତର ନାହିଁ, କିଛି ଚିନ୍ତା କର ନା, ଆମେ ଦୁହେଁ ବରବର ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ପାଖେ ପାଖେ ଅଛୁଁ, ଶୋଇପଡ଼ । ଅମେ ପାଖରେ ବସିଥିବୁଁ, ତର ନାହିଁ, ବୁଝ କର ନା, ଶୋଇପଡ଼ ।” ମଙ୍ଗଳା ଦେଇ ପରୁରିଲେ—“ରାଘୋ କାହିଁ ? ଆଜି ଜଣ ଶାଇଲା ?” ଉତ୍ତର, ‘‘ଉଳଅଛନ୍ତି, ଆଉ କିଛି ପରୁର ନା ଶୋଇପଡ଼ ।”

ବୋଇଲା—ତୋଳ ବାଇଦ କୋଣେ, ତୁଣ୍ଡ ବାଇଦ ସହସ୍ର କୋଣ । କଥାଟା ରୁକୁଣାଦେଇଯୁରରେ ତୁବ କର ପଢ଼ସ୍ଥଗଲା । ଦର ବୋହୁ—ଯା ତା ଦର ମୁହଁ, କରଣ ଦର ମାମଳ, ମାନ ମହିତୁକୁ ଜଗିବା

ଲେଡ଼ା । ବାନାବର ବାବୁ ଧାଇଁ ଆସି ଶଗଡ଼ ଖଣ୍ଡକରେ ବସାଇ ସାନ ବୋଦୁକୁ ସରକୁ ଫେନିଗଲେ । ମା ହିଅ କୁଣ୍ଡା କୁଣ୍ଡ ହୋଇ କରନ୍ତିକଟା କଲେ । ବାନାବର ବାବୁ ବୁଡ଼ିକୁ ସାଙ୍ଗରେ ନେଇଲେ ନାହିଁ । କଟକରେ ଛୁଡ଼ିଦେଇ ରୂପିଗଲେ । ଶଗଡ଼ ଉଚରୁ ବିଶାଖା ଦେଇକ କାନ୍ଦା ଦୁଇ କୋଣାଏ ଶୁଭୁଥାଏ । ଶୁଶୁକ୍ର କିଏ ?

— — —

-୭୩-

ପୋଲିସ ରିପୋର୍ଟ

କଟକ ଥାନାର ଦାରୋଗା ‘ଏ’ ଫାରମ କାଟି ଏହି ମାମଲୁ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଶ୍ରାସୁକ୍ତ ମେଜେସ୍ଟ୍ରୀ ପାଢ଼େବଙ୍କ ନିକଟକୁ ଇଂରେଜରେ ଯେଉଁ ରିପୋର୍ଟ ପଠାଇଥିଲେ, ସେଥିର ସାରାଂଶ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଏହିପରି—

ଧର୍ମବତାର !

ହଜୁରଙ୍କ ହଜୁମ ଅନୁସାରେ ନାଜର ନଟବର ଦାସ ଘର ମାଳ ଫୋକ ଏବଂ ଟଙ୍କା ରୈର ମାମଲୁ ତଦନ୍ତ କରି ଦେବି ମାଳର ଏକ ପ୍ରତ୍ଯ ନକଳ ରିପୋର୍ଟ ସହିତ ପଠାଇଲି ।

ଟଙ୍କା ରୈର ମାମଲୁ ହାଲ ଏହିକି, ଖୋଦା ବକ୍ତ୍ଵ, ରାମରାମ ସିଂହ, ଶ୍ରୀ ସିଂହ ନାଜରଖାନାର ପିଆଦାମାନଙ୍କ ଜମାନବନ୍ଦିରୁ ସାଫ ସାବିତ, ସେମାନେ ମନ୍ଦପଲରୁ ଗେଡ଼ିଶେଷ ଓରେଇ ବାବଦ ଟ ୪୭୫୮୫ ଅସୁଲ କରି ଆଣିଥିଲେ । କରେଇ ବନ ଥିବା ଯୋଗୁ ନାଜର ଜମାରେ ସେ ଟଙ୍କା ସବୁ ରଖା ଯାଇଥିଲା । ଚଳିଛ ମର ମାସ ୨୨ ତାରିଖ ରୋଜ ଶନିବାର ରାତରେ ଟଙ୍କା ରୈର ଯାଇଥିବାର ଅନୁମାନ କରିଯାଏ । ନଂ ୧

ଆସାମୀ ରାତର ମହାନ୍ତି, ନଂ ୨ ଆସାମୀ ପ୍ରଭୁଦୟାଲ ଭଗତ, ନଂ ୩ ଆସାମୀ ଚିନଙ୍କଳା । ଏହି ତିନିଙ୍ଗଙ୍କ ଯୋଗସାଜିପରେ ଟଙ୍କା ରୈର ମୋରଥୁବାର ଜଣାଯାଏ । ନଂ ୧ ଆସାମୀ ରାତର ମହାନ୍ତି ନାଜର ମଜକୁରର ଶଳା, ଗୋଟାଏ ନିହାତ ବେକୁବ, ମନ୍ଦ ଲୋକ ଅଟେ । ନଂ ୨ ଆସାମୀ ଗୋଟାଏ ଜାହେର ବଦମାସ । ଏଥିପୂରେ ପୋଲିସ ପ୍ରତାରଣା କରିଥିବା ଅପରାଧରେ ଉଚ୍ଚ ଆସାମୀ ଦୁଇ ଦିନା ଲୋକ ଦେଇଥିଲେ, ପ୍ରମାଣ ଅସବରୁ ଖଲସ ପାଇଅଛି । ନଂ ୩ ଆସାମୀ ଗୋଟାଏ ଦୁଶ୍ଶରିଷା, ବଜାରର ସାମାନ୍ୟ ହୀ ଅଟେ ଏବଂ ନାଜର ନଟବର ଦାସର ଅନୁଗ୍ରହପାତ୍ରୀ । ଆଉ ନଂ ୨ ଆସାମୀ ପ୍ରଭୁଦୟାଲର ମନ୍ଦ ପ୍ରିୟପ ବୀ ଥିଲା । ମାତ୍ର ନାଜରକୁ ଏ ବିଷପୁ ଅରଗାତର । ବୁଦ୍ଧିମଞ୍ଜ ଚିତ୍ତକଳା ପ୍ରଭୁଦୟାଲ ଭଗତ ତାହାର ଧର୍ମଭାଇ । ଏହିପରି ପରିତ୍ୟ ଦେଇ ତାହାକୁ ଦୁଲିଇ ରଖିଥିଲା । ମନ୍ଦ ଚିତ୍ତକଳା ଦାସୀ ଭାବରେ ନାଜର ବସାକୁ ଚତୁପୁତ କରିଥିବାରୁ ବସାର ସମସ୍ତ ସନ୍ଧାନ ଅନ୍ୟ ଆସାମୀମନଙ୍କୁ ଦେଇଥିଲା ।

ରୈରିର ହାଲ ଏହିପରି ପ୍ରକଳଣ ଯେ— ନଂ ୨ ଏ ନଂ ୩ ଆସାମୀମାନଙ୍କ ପରାମର୍ଶ ଅନୁସାରେ ନଂ ୨ ଆସାମୀ ନାଜର ଘର ମନ୍ଦରେ ଥିବା ସମସ୍ତ ପିଲୁକର ରୁବ ମୁହଁ ମହାନରେ ଛୁଅ ଆଣି ଦେବାରୁ ନଂ ୨ ଆସାମୀ ରୁବିଜାଠ ବନାଇ ଆଣିଦେଲା— ନଂ ୧ ଆସାମୀ ରାତର ମହାନ୍ତି ଅନ୍ୟ ଦୁଇଜଣ ଆସାମୀଙ୍କ ସହାୟତାରେ ନାଜରର ସିଲୁକ ଫିଟାଇ ଟଙ୍କା ରୈର କରିଥିବାର ସାଫସାବିତ ।

ଅଥ କଟକ ସହରନିବାସୀ ମହାଜନ ଶିଉଶରଣ ଭଗତର ତୁଳୟପୁର ମୁକାମରେ ଗୋଟାଏ ପୁରୁଣ ବଙ୍ଗଳା ଅଛି । ସେହି ବଙ୍ଗଳାଟା ନଂ ୧ ଆସାମୀଙ୍କ କିଶୋକ ଦେବାକୁ କହି ରୈର ଟଙ୍କା ମନ୍ଦରୁ ୩୦୦୦

ଟଙ୍କା ନଂ ୨ ଆସାମୀ ଜୁଆରେର କରି ନେଇଅଛି । ଖଣ୍ଡ ଦୁଇଅଣିଆ ସିଠାମ କାଗଜରେ ଅମଙ୍ଗତ କେତେବୁନ୍ଦିଏ ବାଜେ କଥା ଲେଖାଇ କବାଲ ବୋଲି ନଂ ୧ ଆସାମୀକୁ ଦେଇଥିଲା । ନଂ ୧ ଆସାମୀ ନିତାନ୍ତ ମୁଖ୍ୟ ବେକୁବ ଥିବାରୁ କିଛି ବୁଝିପାରି ନାହିଁ । ସେହି କବାଲ ଅର୍ଥାତ୍ ମିଥ୍ୟା ଜୁଆରେର କାଗଜ ଶଣ୍ଡ ନଂ ୧ ଆସାମୀ ବିଛଣା ତଳ୍କ ବରମଦ ହୋଇଥିବାରୁ ହଜୁରଙ୍କ ମାଇନା ସକଣେ ପଠଇଲି । ଏହି ବଙ୍ଗଲା ମଧ୍ୟରେ ଆସାମୀ ରଦବ ମହାନ୍ତି ମକୁଆଲ ଅବସ୍ଥାରେ ପଡ଼ିଥିବା ହାଲତରେ ଗ୍ରେଟ୍‌ର ହୋଇଅଛି । ନଂ ୩ ଆସାମୀ ରେଣ୍ଟ ଟଙ୍କାରୁ ଟ ୫୦୦୯ ଭାଗସ୍ଵରୂପ ପାଇଥିଲା । ସେହି ଟଙ୍କା ଏବଂ ନାଜର ଅନୁପର୍ଦ୍ଦିତ ସମୟରେ ତାହା ସ୍ଥିତାରୁ କେତେକ ଅଳଙ୍କାର ରେଣ୍ଟ କରି ନେଇ ଥିଲା । ଏ ସମସ୍ତ ଦ୍ରୁବ୍ୟ ତାହା ଦର ପଛ ପାଉଁଁଶିଗତାରୁ ବରମଦ ହୋଇଥିବାରୁ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ତାଳିକା ମାପିକେ ହଜୁରରେ ଦାଖଲ କଲି ।

ଏପରି ନଗଦ ଟ ୩୭୨୫/୭ ନଂ ୧ ଆସାମୀ ରଦବ ମହାନ୍ତି ବିଛଣା ତଳେ ପଡ଼ିଥିଲା । ଅବଶିଷ୍ଟ ଟଙ୍କାରେ ଆସାମୀ ଦୁଇ ଜଣ ଏବଂ ଆଉ କେତେଜଣ ବଢ଼ିମାସ୍ ଲେଜ ନାନା ପ୍ରକାର ମାଦକ ଏବଂ ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରୁବ୍ୟ କଣି ଆନ୍ଦେ ପ୍ରମୋଦ କରିଥିବାର ଜଣାଯାଏ । ନଂ ୧ ରାହବ ନହିଁ ନଂ ୩ ଚିପକଳା ଆସାମୀମାନଙ୍କୁ ରୁଲାଣ ଦେଲି । ନଂ ୨ ଫେରର ଆସାମୀ ପ୍ରଭୁଦୟାଳ ଭଗତକୁ ଗ୍ରେଟ୍‌ର କରିବା ସକଣେ ହୁଳିଆଜାରି ପ୍ରାର୍ଥନା କରେ ।

ଟ ତାରିଖ ମାତ୍ରେ ଜୁଲାଇ, } ମାଲିଖି ବଳବନ୍ଦର
ସନ ୧୯୫୫ ମସିହା । } ତାରିଖ, ସଦର ଥାନା, କଟକ

-୨୪-

ପ୍ରାୟୁଷ୍ଟି ଆରମ୍ଭ

ସାଧାରଣରେ ଦୁଷ୍ଟ କାଶ ଲେକ ନିଜକୁ ପାପର ପ୍ରତିଫଳ ଭୋଗ ସମୟରେ ଆପଣା ଭଗ୍ୟକୁ ନିଯା କରିଥାଏ । ମନରେ କରେ, ନିର୍ଦ୍ଦୟ ବିଧାତା ତାହା ପ୍ରତି ବିମୁଖ । ହୃଦୟରେ ଅନୁଭାପ ନାହିଁ, କେବଳ ଉତ୍ତାର ପାଇବାର ଚେଷ୍ଟା । ଉପର୍ଯ୍ୟତ ବିପତ୍ର ମକ୍ତୁ ପାଇବା ନିମନ୍ତେ ଆହୁରି ମଧ୍ୟ କିଛି ପାପକାର୍ଯ୍ୟ ଅନୁଷ୍ଟାନ କରିବାର ଅବଶ୍ୟକ ହେଲେ ତାହା କରିବାକୁ ସେ କୁଣ୍ଡିତ ନୁହେ । କତାଟିତ୍ର ଉପାସ୍ୟ ଦେବତାତାରେ ମୁକ୍ତିପ୍ରର୍ଦ୍ଦୀ ହେଲା ଥାଏ—ଶମାପ୍ରାର୍ଥୀ ନୁହେ । ଅଙ୍ଗନ ଶଶ୍ଵତ୍ ଦୁରଗୁଣ ଲେକ ଏହି ଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ । ବିଦ୍ୟାବନ୍ଦ, ସାଧୁସମ ଜରେ ବର୍ଦ୍ଧିତ, ସ୍ଵଭବ ବା ମନସ୍ସର୍ପର୍ଦ୍ଦ ହେତୁ ବିବେକ ଅବଜ୍ଞାକାଶ, ସୁଖ ବିଲାସୀ ଦାୟିକ ଲେନ ନିଜକୁତ ପାପର ଦଣ୍ଡ ଉପର୍ଯ୍ୟତ ସମୟରେ ଅନୁଭାପାନଳରେ ଦର୍ଘ ହେଉଥାଏ, ଶଶ୍ଵତ୍ ମହା ମହିମ ପଦିଷମୟ ନାମ ସୁରଣ କରିବାକୁ ତାହା ମନରେ ଆତଙ୍କ ଜାତ ହୁଏ । ପ୍ରଦିକାରର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଉପାୟ ନାହିଁ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭୟ ଏବଂ ପ୍ରଗତି ଭକ୍ତି ସହିତ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପଦରେ ଅବଶେଷରେ ଆମ୍ବୁଷମର୍ପଣ କରେ ।

କଟକ ଜେଲଖାନା ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟାଏ ହାଜର, କୋଠାୟରଟା ନିହାତି ବଡ଼ ବା ସାନ ନୁହେ, ମଧ୍ୟଭାଲି । କାହିଁ ଉପରେ କଢ଼ି କାଠର ହାତେ ଅନାଜ ତଳକୁ ରୁହିପଟରେ ଆଠଗୋଟା ଗୋଲାକାର କଣା । (ଯାଧୁ ଭାଗରେ ଯାହାକୁ ଗବାଷ ବୋଲିଯାଏ) । ଏହି କଣା ବାଟେ ତା ମାପିକେ ଆଲୁଅ ଓ ପବନ ଘର ମଧ୍ୟକୁ ଅସିଥାଏ । ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ହାର, କାଉଁଳ କବାଟ ଲଗା । କବାଟ କାଠ ପଟାଇଦ୍ରିବୁ

ନୁହେ, ମୋଟା ମୋଟା ଲୁହା ବୁଲଟିନ ଲୁହା ବତା ମଧ୍ୟରେ ଗଲାଯାଇ ପ୍ରସୁତ । ମୋଟା ଲୁହା ଶିକୁଳିରେ ଦୁଇ କବାଟ ଛନ୍ଦା ଯଇ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ପିତଳ ତାଲ ପଡ଼ିଛି । ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଆପରେ ମିଞ୍ଜି ମିଞ୍ଜି ହୋଇ ଆଲୁଆ ଜଙ୍ଗ ଥିବାରୁ ଉଚିତରର ହାଲ ବାହାର ଲୋକ ପଞ୍ଚରେ ଦେଖିବାର ଅନୁଭିଧା ହୃଦ ନାହିଁ । ବାହାର ଜଗତ ସଙ୍ଗେ ସରର ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ମୂର୍ଖରୂପେ ସମର୍କଶୂନ୍ୟ, ଏକାବେଳକେ ନିଷ୍ଠୁବ୍ଧ ।

ଜେଲଖାନାର ଘଣାରେ ବାରଟା ବାଜିବା ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ସେ ସ୍ଥାନର ନିଷ୍ଠୁବ୍ଧତାଉଜାକରି ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦ ଶୁଭ୍ରିଲା “ହୁକୁମଧର !” ମର୍ ମର୍ ଶବ୍ଦ କରି ପାଞ୍ଚ ଜଣ ସିପାହୀ ଉପସ୍ଥିତ । ଆଗର ପଢ଼ିବାଲା ବଦଳରେ ଆଉ ଜଣେ ସିପାହୀ ବନ୍ଦୁକ କାନ୍ଧରେ ପକାଇ ଛିଡ଼ା ହୋଇଗଲ । ଦର ମଧ୍ୟକୁ ଅନାଇ ଏକ—ଦୁଇ—ତିନି—ଚାରି ଜଣ ବନୀକୁ ଗଣିନେଲା । ଆଗରୁକ ସିପାହୀମାନେ ରୁଳିଗଲେ । ନୃତନ ପ୍ରଦଶ ମର୍ ମର୍ କରି ଧୀରେ ଧୀରେ ଟହଲୁଆଁଏ । ଦର ମଧ୍ୟରେ ରୁରିଶଣ୍ଟ କମଳ ବିଜଣାରେ ରୁରିଜଣ ଆୟାମୀ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ସେଥୁ ମଧ୍ୟରେ ଜଣେ ପାଣ, ରୈରି ମାମଲାରେ ହାଜିତରେ ବନୀ—ପଁ—ପଁ ନିଶ୍ଚାସ ପକାଇ ଘୋର ନିଦ୍ରାରେ ଶୋଇ ଯାଇଛି । ଦିଶାଯୁ ବନୀ ତୁଙ୍କା ଏକଢ଼ି ସେକଢ଼ି ହେଉଛି । ବେଳେ ବେଳେ ଉଠ ପଡ଼ି ହୋଇ ଦେହଯାକ ହାତ ବୁଲଇ ପୁଣି ଶୋଇପଡ଼ିଛି । ଏହି ଲୋକ ଜଣେ ଜମିଦାର, ଆଉ ଜଣେ ଜମିଦାର ସହିତ ଦଙ୍ଗ କରିଥିବା ଅପରାଧରେ ବନୀ । ତୃଣୟ ବନୀ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ଲୋକର ଘୁଆ—ପୌତ୍ରକ ସମ୍ପତ୍ତି ଅପରାଧ କରି ଅବଶେଷରେ ଶଣ୍ଟିଏ ଜାଳ ହେଣ୍ଟନାଟ୍ ପ୍ରସୁତ କରିଥିବା ଅପରାଧରେ ପୌତ୍ରକାଶ ସମ୍ପଦ ହୋଇଅଛି । ଶୋଇବା କମଳ ଶଣ୍ଟରେ ଛୁରିପୋକ ଥିବାରୁ ଦୁରକୁ ଫୋପାଢ଼ି ଦେଲାଣି । ପଟାଏଁ ପଟାଏଁ କରି ଦେହରେ ଗୁପୁଡ଼ା

ବାଡ଼ିର ହେଉଛି ଏବଂ ନିତାନ୍ତ ଅଟ୍ଟିର ଘବରେ ଉଠ ବସ ହେଉଛି । କେତେଥର ମଧ୍ୟ କାନ୍ଦ ପକାଇଲାଣି । ତତ୍ତ୍ଵ ଅସାମୀ ନିଶ୍ଚଳ ଘବରେ ଦୁଇ ହାତ ଯୋଡ଼ି ଧାନଗର୍ବ ପରି ବିଷ୍ଟି, ବେଳେ ବେଳେ ଉପରକୁ ଅନାଇ ଭକ୍ତିଘବରେ ନମସ୍କାର କରୁଛି । ମନର ଦୁଃଖ ନାହିଁ, ସନ୍ନାପ ନାହିଁ—ଗଣ୍ଡର ତଡ଼ାଗବର୍ତ୍ତ ସ୍ଥିର ଗମ୍ଭୀର ହୃଦୟ ।

ଗୋଟିଏ ଉପ୍ତ ଖାତ ଉପରେ ଶଣ୍ଟିଏ ପାଷାଣ ରୂପା ପଡ଼ିଥିଲା, ଆଲୁଆ ଜଳ ବା ପବନ ନ ଲାଗିବାରୁ ରଜା ବାହାର ପାରି ନାହିଁ । ହେଲେ ଖାଟି ନଷ୍ଟ ହୋଇନାହିଁ, ଠିକ ସେହିପରି ଅଛି । ଅର୍ଦ୍ଧକାଳ ଉତ୍ତରେ ପ୍ରସ୍ତର ଶଣ୍ଟ ଦ୍ସି ଯିବାରୁ ବାହାର ଆଲୋକ ପାଇ ଜାରି ଗଜା ବାହାର ପଳକିତ ହେଲା । ନଟବର ଦାସ ନିର୍ମଳବଶଜ, ଦୈଜକ ପବିତ୍ରତା କିଛିମାତ୍ର ହେଲେ ହୃଦୟ ମଧ୍ୟରେ ନିହିତ ରହିବାର କଥା । ବାଲ୍ମୀକିଟା ମଧ୍ୟ ସାଧୁ ସହବାସରେ ଅତିବାହିତ ହୋଇଅଛି । ବୃକ୍ଷ ବିଷ୍ଟୁଶର୍ମାଙ୍କ ଉକ୍ତ—ଗୌବନ, ଧନ, ସମ୍ପତ୍ତି, ପ୍ରଭୁତ୍ବ, ଅନ୍ତବେକତା ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଅନର୍ଥର କାରଣ ଅଛେ—ନଟବର ଦାସଙ୍କଠାରେ ସହସା ସମ୍ମୂର୍ଖ ରୂପେ ଏକାବେଳକେ ସମସ୍ତ ଉପସ୍ଥିତ । ପୁଣି ମାତ୍ରବେଶ୍ଵରମାନେ ବୋଲିଛନ୍ତି, ଗୌବନକାଳଟା ପାପ ଏବଂ ପୁଣ୍ୟର ଜନ୍ମଭୂମି । ଧର୍ମଦର୍ଶକ ଆହ୍ଵାନରେ ମାନବ ପାପମାର୍ଗ ବା ପୁଣ୍ୟମାର୍ଗ ଅନୁସରଣ କରିଥାଏ ।

ପ୍ରଥମ ସଂସାର କାର୍ଯ୍ୟ କେଷରେ ପ୍ରଦେଶ ସମୟରେ ନଟବର ଦାସଙ୍କ ଠାରେ ସମସ୍ତ ଉପାତର କାରଣ ଏକାବେଳକ ଉପସ୍ଥିତ, ପୁଣି ସେ ନିରଜୁଣ । ଭଗବାନ୍ ବାସୁଦେବ କହିଛନ୍ତି, ‘କାମ ହୋଧ ଲେଇ ଏହି ତିନିଗୋଟି ନରକର ଦ୍ୱାର ।’ ନଟବର ଦାସଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଯେତେ ସଦ୍ଗୁଣ ପ୍ରକଳ୍ପିତ ଘବରେ ନିହିତ ଥାଉ ପଛକେ ହୃଦୟରେ ତାହାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଏହି

ତିନି ହାର ଉନ୍ନିଲୁ । ବର୍ଣ୍ଣମାନ ପାପକାର୍ଯ୍ୟର ପରିଣାମ ଫଳ ଉଚ୍ଛିତ । ବିକାରର ସମସ୍ତ କାରଣ ଅପସାରିତ ହୋଇଥିଲା । ନଟବରଙ୍କ ହୃଦୟନିହିତ ଧର୍ମବଜଟି ଯେମନ୍ତ ସହସା ଅଙ୍ଗୁରିତ ପଞ୍ଜିବିତ ହେଉ ଉଠିଲା ।

ଆମେମାନେ ଜ୍ଞାନ-ନେଷ୍ଟ ଉନ୍ନିଲନ କରି ଦେଖିଲେ ପ୍ରସ୍ତୁତିର ଦେଖିଁ, ବିପଥଗାମୀ ମାନବାମ୍ବାକୁ ସୁମାର୍ଚାରୁ ଫେରଇ ଆଶିବା ନିମନ୍ତେ ଭଗବାନ ଯେମନ୍ତ ବିପଦ୍ରୂପ ପ୍ରବଳ ପଥପ୍ରଦର୍ଶକ ପ୍ରେରଣ କରିଥାନ୍ତି ।

ମୁଦ୍ରିତ ନେଷ୍ଟ ନଟବର ଦାସେ ଧ୍ୟାନନିମଗ୍ନବତ୍ତ ଉପଦେଶ । ମନ ମଧ୍ୟର ତିନ୍ମା କରୁଛନ୍ତି—ହାୟ ! ଏବେବେଳେ ମଧ୍ୟ ମିଥିବା କଥା ! ମେଜେଣ୍ଟର ସାହେବଙ୍କ ପ୍ରକଳ୍ପରେ ଉତ୍ତର ଦେଲି, ମୁଁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ! ମୁଁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ? ଜଗତରେ ଅଉ ଦୋଷୀ କିଏ ? କେଉଁ ପାପ ବାକି ? ସମସ୍ତପ୍ରକାର ପାପ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଅନୁଭାନ କରିଛି । ମୁଁ କଣ ସରଜାର ତହବିଲ ତସଘେର କରିଛି ? ସେଥି ସକାଶେ ଏହି ଦଣ୍ଡ ? ନିଶ୍ଚିପ୍ନ ନୁହେ । ଯୋହର ଅନୁଷ୍ଠାନ ପାପ ସକାଶେ ଦୋର ଦଣ୍ଡ ଆବଶ୍ୟକ । ନିଶ୍ଚିପ୍ନ ଏହି ଦଣ୍ଡ ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ନୁହେଁ । ବୋଧ କରେ, ଏହା ଆରମ୍ଭ ମାତ୍ର । ମୁଁ ଯେଉଁ ନରକକୁ ଯିବି, ତାହା ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଛି । ମୋହର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାପ ଅମାର୍ଜନ୍ୟ । ମା—ମା—ମା—ଚିରରୋଗିଣୀ ମା ! ତୁମ୍ଭ ପ୍ରତି ମୋହର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପାଳନ କରି ନାହିଁ । ତୁମ୍ଭର ଦ୍ୱୟାକ, ତୁମ୍ଭର ମାୟା ଦିନେ ମାତ୍ର ହେଲେ ସ୍ଵରଣ କରି ନାହିଁ । ମା—ମା—ମା ! ତୁମ୍ଭର ଚିରଜୀବନ—ସମ୍ପଦ କେତୋଟି ଟଙ୍କାର ଉପସ୍ଥିତ । ବ୍ୟାଧଗୁରୁ ଶଶରର ତେତିକ ମାତ୍ର ଅବଲମ୍ବନ, ଅପିମ ଟିକିଏ ଖାଇ ବଞ୍ଚିଅଛ । ତୁମ୍ଭର ନ୍ୟାୟ ପ୍ରାପ୍ୟ ଯୋଡ଼ାଏ ଟଙ୍କା ଦେଲି ନାହିଁ । କର୍କଣ୍ଠ ଭାଗରେ ଚିଠି ଲେଖିଲି, ‘ତୁମ୍ଭର ପ୍ରାପ୍ୟ ନାହିଁ, ଯାହା ଦେଉଛି ମୋର ଅନୁଭବ !’ ମା !

ତିଟି ପଡ଼ି ତୁମ୍ଭ ଅନ୍ତର ଆସାକୁ କେତେ ବାଧୁଥିବ । ତେତିକବେଳେ ଅଭିଶାପ ଦେଇ ମୋତେ ବିନାଶ କରିଥିଲେ ଅନ୍ତର ଅନେକ ଶଶ ପ୍ରାଣୀ ଶୋ ପାଇଥାଏନ୍ତି । ମା ! ଦୟାବଣୀ ଜନମା ! ଶୁଣିଛି ମୋହର ଅମଙ୍ଗଳ ହେବ ବୋଲି ଫର୍ଦ୍ଦନିଶ୍ଚାସଟାଏ ମଧ୍ୟ ପକାଇ ନାହିଁ । ଧାର୍ମମା ! ଧାର୍ମମା ! କେତେ ଯତ୍ନରେ କେତେ ପରିଶ୍ରମରେ ମୋ ମଳ ମୂସ କାଢି ମୋତେ ବଢାଇଥିଲ । ମନରେ ପଡ଼ିଛି, ଟିକିଏ ମାତ୍ର ଜ୍ଞାନ ହେଲେ ଆହାର ନିଦ୍ରା ଗ୍ରେ ବନ୍ଦିଯାକ ମୋତେ କୋଳରେ ଧରି ବସିଥାଏ । ଦିନେ ଦେଲେ ତୁମକୁ ଭକ୍ତି କରି ନାହିଁ । ଉପକାର ଥାଉ, କର୍କଣ୍ଠ କଥା କହି ତୁମ୍ଭ ମନରେ ଦାରୁଣ କଷ୍ଟ ଦେଇଛି । ଅନେକ ଥର ତୁମ୍ଭ ହିତକଥା, ସଦୁପଦେଶ ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କରିଛି । ନିତାନ୍ତ ପ୍ରତାରଣା କରି ତୁମଠାର ରିପୋର୍ଟ ଲେଖାଇ ନେଇଛି । ତୁମ୍ଭ ନୟନପ୍ରତିମା କନ୍ଧାର ସବସ୍ତୁ ଅପହରଣକାଣ୍ଡ ମୁଁ । ଘୋର ବିପଦ ସମୟରେ କେତେ ରୁତୁଶ କରି ତୁମ୍ଭର ସବସ୍ତୁ ଅପହରଣ କଲା । ଅନ୍ତରସ୍ତରେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କଷ୍ଟ ଦେଇଛି । କେତେ ନିରାଣ୍ୟା, କେତେ ବିଧବା, ଦାରୁଣ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଘୋରକରି ହାହାକାର କରିଛନ୍ତି । ଦୟାବଣୀ ଧ'କିମା ! ଆସି ଦେଖ, ସେମାନଙ୍କ ସନ୍ଧନ-ଧୂନ ତୁମ୍ଭର ପାପିଷ୍ଠ ପ୍ରିୟପୁର୍ବ ଅନ୍ତରମାକୁ କିପରି ଜାଳି ପୋଡ଼ି ଦେଉଛି ! ଧାର୍ମମା ! ଦୟାବଣୀ ପୁଣ୍ୟ-ଶୀଳା ଧାର୍ମମା ! ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ସବନାଶକାଣ୍ଡ । ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଦିନେ ହେଲେ ମୋତେ କଟୁକଥା କହି ନାହିଁ, ମୋହର ଅମଙ୍ଗଳ କାମନା କରି ନାହିଁ । ଧାର୍ମମା ! ତୁମ୍ଭେ କ୍ଷମା କରିଛ—ଧର୍ମ, କଂ୍ୟା କ୍ଷମା କରିବ ? ତାହାହେଲେ ଯେ ପୃଥ୍ଵୀରୁ ନ୍ୟାୟବିମୂର୍ତ୍ତ ଉଠିଯାଇଲା ଲଣ୍ଡନ୍ତ ଭଣ୍ଡ ହୋଇଯିବ, ପୃଥ୍ଵୀ ପାପମୟ ହୋଇଯିବ, ଜନସମାଜ ଉଚିନ୍ଦ ହୋଇଯିବ । ରୂପମଣି ! ରାଣୀ ରୂପମଣି ! ଧାର୍ମିକା, ସରଳା ପୁଣ୍ୟବଣ୍ଟ ରୂପ ! ମୋତେ କେତେ ଭଲ ପାଥ, କେତେ ଭକ୍ତି କର ! ତୁମ୍ଭର ଦାରୁଣ କଷ୍ଟ ସମୟରେ ତୁମ୍ଭର କେତେ ଅନିଷ୍ଟ

କରିଛି, ନିତାନ୍ତ ପ୍ରତାରଣାପୂର୍ବକ ତୁମ୍ଭର ସବସ୍ତୁ
ହରଣ କରିଛି ! ଜଗତରେ କେହି ମହାପାପୀ ହେଲେ
ଏହି ପୌଶାରକ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଲଜ୍ଜାତି ଦୁଆନ୍ତା ।
ନିତାନ୍ତ କପଟ ସାନ୍ତୁନା ଦେଇ ତୁମ୍ଭ ଶିଶୁପୁଷ୍ଟ ମାନଙ୍କର
ଯେଉଁ ଧନ ହରଣ କରିଛି, ତାହା ଯଦି ଘୋଗ କରେ,
ଜଗତରେ ଧର୍ମଧର୍ମୀ, ନ୍ୟାୟପୁଣ୍ୟ ସର୍ବେବିମିଥ୍ୟା ।
ଜଗତରେ ସବସର୍ଦ୍ଦର୍ଶୀୟ ସବନିଧୂନା ପରମେଶ୍ୱର
ନାହାନ୍ତି ।

ଦୁର୍ଗା ନରପୁର ପ୍ରଜାଗଣ ! ଧାର୍ମିକ, ପଦ୍ମପକାଶ
ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ରକ୍ଷକକୁ ହରଇ ଆବର୍ଷ କାଳ ଗୋଟାଏ
ରକ୍ତପିପ୍ତ ସୁ ରକ୍ଷଷ ହାତରେ ପଡ଼ିଥିଲ । ଭୟ ନାହିଁ,
ଦୟାମୟ ପ୍ରଭୁ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ସନ୍ଦରଧନ ଶୁଣିଲେଣି ।
ଶତ ଶତ ପ୍ରଜାର ସମ୍ପତ୍ତି ଲୁଟି ନେଇଛି, ଜୀବନର ଏକ
ମାତ୍ର ଅବଲମ୍ବନ ରୂପ ଜମିଶ୍ଵରମାନ ହରଇ ଶତ ଶତ
ପ୍ରଜା କୁଆଡ଼େ ଭକ ମାରି ଦୁଲ୍ଲଭନ୍ତି ! ଆହା ! ପିତୃମୂଳ
ମୋହର ଭଣଜା ପିଲ ଦିଗ୍ଭବି ! ଛଳରେ କହୁଥିଲି—
ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ସବସ୍ତୁ ଘେରି କରିବା ପାଇଁ, କପଟରେ
କହୁଥିଲି, ତୁମ୍ଭେମାନେ ମୋ ନୟନର ପ୍ରତିମା ।
ସତ୍ୟ ସତ୍ୟ ତୁମ୍ଭେମାନେ ମୋ ଜୀବନର ଅବଲମ୍ବନ ।
ମୁଁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କୁଡ଼ା, ନାହାରେ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟରେ
ଉଦ୍ଧାର ପାଇଥାନ୍ତି । ଆଠ ବର୍ଷ କାଳ ଦିନ ରାତି
ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ଅମଙ୍ଗଳ କାମନା କରିଛି, ତୁମ୍ଭେମାନେ
କିଛି କଥା ଜାଣ ନାହିଁ । ହେଲେ, ସବସର୍ଦ୍ଦର୍ଶୀୟ ଭରା-
ବାନଙ୍କୁ କିଏ କଣ ଲୁଚୁରବ ? ହାୟ ହାୟ ! ଏହି
ଦୋର ବିପଦ କାଳରେ ସାନ୍ତୁନା ଦେଇ ପଦେ କଥା
କହିବାକୁ ପାଖରେ କାହାକୁ ଦେଖନାହିଁ । କିଏ
କାହିଁ କି ପାଖକୁ ଅସିବ ? କାହାର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ରଖିଛି ?
କାହାର କି ଉପକାର କରିଛି ଯେ ପ୍ରତ୍ୟୁଷକାର ପ୍ରତ୍ୟାଶା
କରିବି ? ତ୍ରାମରୁ କେହି ଜଣେ ଲୋକ ବସାକୁ ଅସିଲେ
ଘର ମୁଠାଏ ଦେବାକୁ ହେବ ବୋଲି କର୍କଣ୍ଠ କଥା କହି
ତଢି ଦିଏଁ । ଲକ୍ଷାବଧ ଟଙ୍କା ଉପାର୍ଜନ କରି, ଦିନେ

ହେଲେ ପଇସାଟାଏ କୁଣ୍ଡାର୍ତ୍ତ କାଙ୍ଗାଳୀଙ୍କୁ ଦେଇ ନାହିଁ ।
ଦେହର ରକ୍ତ ପରି ଟଙ୍କା ସଞ୍ଚୟ କରିଥିଲି, ଏହି ଯୋର
ବିପଦ ସମୟରେ ତ ପଇସାଏ ଉପକାରକୁ ଅଧିଳ ନାହିଁ ।
ପାପଧନ କି ବିପଦରୁ ଉଦ୍ଧାର କରିପାରେ ? ଡାଇସନ
ସାହେବ ! ମୋହର ସମସ୍ତ ଉନ୍ନତିର ମୂଳାଧାର ତୁମ୍ଭେ !
ମୋହର ଯେତେ ଗୌରବ ଓ ସମ୍ମାନ, ସବୁ ତୁମ୍ଭେ
ସକାଶେ । ମୋହର ପୁନ ପରି ପେତ୍ର କହୁଥିଲ,
ହେଲେ ମୁଁ ତୁମ୍ଭର କେତେ ଟଙ୍କା ଘେରେଇ ନେଇଛି,
କେତେ ଥର ଠକାଇଛି । କେତେ ଦପ୍ତାଳ ତୁମ୍ଭେ ।
ଗୁରୁମଣି ବିଧବା ହେଲେ ତାହାର ଜାଲ ରିପୋର୍ଟ
ତୁମ୍ଭଠାରେ କୋଠିରେ ତୁମ୍ଭ ହାତରେ ଦେଇ ଆଖିରେ
ଗୋଲମରିତ ଗୁଣ୍ଡ ଦେଇ ମିଛରେ କେତେ କାନ୍ଦିଲି !
ଦେଖିଛି ମୋ ହନ୍ଦନରେ ତୁମ୍ଭେ କାତର ହୋଇ
ଦିଲିଲ, ମୋ ଠକପଣ କିଛି ମାତ୍ର ବୁଝି ପାଇଲ
ନ ହିଁ । ରିପୋର୍ଟ ମଞ୍ଜୁର କରିଦେଲ । ତୁମ୍ଭେ ଥିଲେ
କି ମୁଁ ଜେଲକୁ ଅସିଥାନ୍ତି ? କୁଁ ରହିବ ? ଏତିକି-
ବେଳେ ପରମେଶ୍ୱର କି ତୁମ୍ଭକୁ ବିଲତ ପଠାଇ
ଦେଇଛନ୍ତି ? ପ୍ରଭେ ! ପ୍ରଭେ ! ମୁଁ ଦେଖିଛି, ମୋ
କଳଙ୍କିତ ଜୀବନ ଶୋଧନ ନିମନ୍ତେ ଏହି ବିପଦ
ପ୍ରେରଣ କରିଛ । ପ୍ରଭେ ! ତୁମ୍ଭ ଜଙ୍ଗା ମୋ ଜୀବନରେ
ସଫଳ ହେଉ, ଆଉ କିଛି ଭରପା ନାହିଁ । ହା
ପ୍ରଭୁ ଦୟାମୟ ! ଏବେ ତୁମ୍ଭେ ଏକମାତ୍ର ସାହା ।
ଚକ୍ରକଳା ! ପ୍ରଭୁଦୟାଳ ! ତୁମ୍ଭେମାନେ ମୋହର
ନରକମାର୍ଗର ସଙ୍ଗୀ ଥିଲ, ଏତେବେଳେ ପ୍ରକୃତ ବନ୍ଧୁ-
ପଣେର କାର୍ଯ୍ୟ କରିଛ । ଆଉ ଯେମନ୍ତ ନରକ ମାର୍ଗକୁ
ଅଗ୍ରଭାବ ହୋଇ ନ ପାରେ, ସେଥିର ଉପାୟ କରି-
ଦେଇ ପ୍ରକୃତ ବନ୍ଧୁର କାର୍ଯ୍ୟ କରିଛ । ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ
ନମଶ୍କାର । ଏତେବେଳେ ତୁମ୍ଭେମାନେ ମୋହର
ଉଦ୍ଧବସ୍ତ୍ର ଜୀବନର ହିତକାଶ । ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦକ୍ଷାଣେ
ମୁଁ ଏଠାରେ ଉପର୍ତ୍ତିତ । ଭଲ କରିଛ । ଆହୁର କେତେ
ପାପାହୁଷାନ କରିଥାନ୍ତି, ଅବୋଧ, ସରଳ ଶିଶୁ
ଦିଗ୍ଭବିକର ସବନାଶ ସାଧନ କରି ଅନନ୍ତ ନରକ ଭୋଗ

କରିଥାନ୍ତି । ମୋ ଗମ୍ୟ ମାର୍ଗରେ କଣ୍ଠକ ପକାଇଲୁ, ଆଉ ଅଗସ୍ତ୍ୟର ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ତୁମ୍ହମାନଙ୍କୁ ଅଭିଧରେ ନମସ୍କାର କରୁଛି ।

ବିଶାଖା ଦେଇ ! ତୁମ୍ହେ ମୋର ଧର୍ମପଦୀ । ତୁମ୍ହେ ଯାହା ହୁଅ, ପଜ୍ଞାରୀ ସାକ୍ଷାତରେ ଦଶଦିଗ-ପାଳଙ୍କୁ ସାଷ୍ଟୀ କରି ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରୁଥିଲି, ପଦିଷ ଭାବରେ ତୁମ୍ହଙ୍କୁ ପ୍ରେମ କରିବ । ବିରାଳ ତୁମ୍ହ ସହିତ ପ୍ରତାରଣା କରି ପଶୁଚୁଲ୍ଲ ଜନନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଛି । ମୋ କପଟ କଥାରେ ଭୁଲି ମୋତେ ଦେବତାତୁଳ୍ଲ ସମ୍ମାନ କରୁଥିଲି । ତୁମୁଠାରେ ଆଉ କିଛି ଗୁଣ ଆଉ ବା ନ ଆଉ, ତୁମ୍ହେ ପରମପଣ୍ଡିତ, ପତିପରାପୂଣା । କଳୁଷିତ ହସ୍ତରେ ତୁମ୍ହର ପଦିଷ ଅଙ୍ଗ ପର୍ଶ କରିଛି । ତୁମ୍ହ ବର୍ତ୍ତମାନ ନିତାନ୍ତ ଅସହାୟା, ତୁମ୍ହ ଧର୍ମ ତୁମ୍ହଙ୍କୁ ରଷା କରିବ । ଭାଇ ବାନାବର ! ତୁମ୍ହ ପାଦପଦ୍ମର କୋଟି କୋଟି ନମସ୍କାର । ତୁମ୍ହ ପରିଶ୍ରମ-ଜାତ ଧାନ ମୁଠାକରୁ ପୌତ୍ରଙ୍କ ଭୁଗ ବୋଲି ଅଧି କାଢି ନେଇଛି । ତୁମ୍ହ ହୋଇ ଧାନ ମାତି ଦେଇଛି, ଦିନ ହେଲେ ନଟ କଥା କହି ନାହିଁ ।

“ପିତା ଧର୍ମ ପିତା ସ୍ଵର୍ଗ ପିତାହି ପରମ” ତଥ—” ହେ ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ପିତୃଦେବ ! ଏହି ଅଧିମ ପାପିଟୁ ଦୁରଗୁର କୁଳାଜାର ବଣର ସଦନାଶକାଶ ସ୍ଵର୍ଗପର ଅଧିମ ସନ୍ନାନ ତୁମ୍ହ ପଦିଷ ନାମ ଉଚାରଣ କରିବାର ଅର୍ଥୟାବ୍ୟ, ସମା କର ।

ହେ ଦୟାମୟ ପରମେଶ୍ୱର ! ହେ ପରମପିତା ! ଦିନ ହେଲେ ଭକ୍ତି କରି ତୁମ୍ହ ନାମ ଉଚାରଣ କରି ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ତୁମ୍ହର ମହା ମହିମ ନାମ ସୁରଣ କରିବାକୁ ପ୍ରାଣର ଆଜଙ୍କ ଉପର୍ଯ୍ୟତ ହେଉଛି । ଲୋକଙ୍କୁ ଭୁଲଇବା ପାଇଁ ତୁଳାଟାରେ ତୁଳସୀ ମାଳଟାଏ ହାତରେ ଧରିଥାଏଁ । ପ୍ରସ୍ତ୍ର ! ପ୍ରସ୍ତ୍ର !

ତୁମ୍ହ ନାମରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତାରଣା ! ହେ ପତିପାଦନ ! ଅରଷର ରଷକ ! ହେ ଅନଦୟାମୟ ! ରଷା କର, ରଷା କର । ପ୍ରଭୁ ! ମୁଁ ପାପୀ—ମୋ’ଠୁଁ ବଳ ଜଗତରେ ପାପୀ ନାହିଁ । ମୁଁ ଯେଉଁ ପାପୀ ହୁଏ ପଛକେ, ମୋ ପାପର ପୀମା ଅଛି, ତୁମ୍ହର କରୁଣା ଅନନ୍ତ, ଅବଶ୍ୟ ରଷା ପାଇବି । ଯେଉଁ ଦଣ୍ଡ ଇଚ୍ଛା ଦିଅ- ତୁମ୍ହକୁ ନମସ୍କାର, ନମସ୍କାର ।

ଏହି ସମୟରେ ନଟବର ଦାସ ପ୍ରାଣର କେମନ୍ତ ଗୋଟାଏ ବଳ — କେମନ୍ତ ଗୋଟାଏ ଶାନ୍ତି ଆସିଲା । ସବୁ କଥା ଭୁଲ ଚିତ୍ରକାର କରିବାତ ଯୋଡ଼ି ଡାକିଲେ, ‘ପ୍ରସ୍ତ୍ର ! ପ୍ରସ୍ତ୍ର ! ରଷାକର, ରଷାକର ।’ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଭୟକର ଚିତ୍ରକାର କରି ଗୀତ ଗାଇବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ —

ଭୟିଲ ଦୃଃଶ୍ୟିନ୍ଦ୍ରିୟ ଜଳେ,
ରଖ ରଖ ମହାପ୍ରଭୁ ଅଭୟ ପଦକମଳେ । (ଶୋଷା)
ମୋ ଜୀବନ ଶଣ୍ଟ ଶଣ୍ଟ ହେଉ ପ୍ରଭୁ ଦିଅ ଦଣ୍ଡ,
ଜୀବନ ଶୋଧନ ହେଉ ତୁମ୍ହ ହସ୍ତରେ,

ଭରପା ତ ଦେଖେ ନାହିଁ ଆନ ନେମରେ,
ନିଶ୍ଚି ଦିନ ପୋଡ଼େ ପ୍ରାଣ ଦାରୁଣ ପାପ-ଅନଳେ ।

ନଟବର ଦାସଙ୍କ ସଙ୍ଗୀତ ଶୁଣି ଅନ୍ୟ ତନିଜଣ ବନୀ ଉଠି ବସିଲେଣି । ସେମାନଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଯେମନ୍ତ କିଏ ଅମୃତ ତାଳ ଦେଉଛି । ହାତ ଯୋଡ଼ି ପ୍ରାଣରଘବରେ ବସି ସଙ୍ଗୀତ ଶୁଣୁଛନ୍ତି, ଆପଣା ଆପଣା ବିପଦ କଥା ଯେମନ୍ତ ଷଣକ ପାଇଁ ଭୁଲ ଗଲେଣି । ପ୍ରହରୀ ସିପାହୀ ଅଭିଯା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଭୁଲ ଯାଇଛି । ବର୍ତ୍ତକଟା କାନ୍ଦରେ ପକାଇ ପିତୁଳାଟି ପରି ଗୀତ ଶୁଶୁଖିଲା । ତା ମନରେ ମଧ୍ୟ ଯେମନ୍ତ କିଏ ଶାନ୍ତି-ସୁଧା ତାଳ ଦେଉଛି ! ଘେର ହୋଇ ଗଲାଣି, ପ୍ରହରୀ ଚମକି ପଡ଼ି ଡାକି ଦେଲା, ଏ

କଏବ ! ଚିପ କର, ଏଠାରେ ପାଟି କରିବାକୁ ମନା ।
ଦୁଇ ରୂପ ଥର ଡିଜାଡ଼ିକରେ କଏଣ ତୁନି ହେଲ,
କିନ୍ତୁ ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତ ହାତଯୋଡ଼ି ଧାନମର୍ଗ ।

— — —

-୭୫-

ବିଶ୍ଵର

ଖର ଦିନଆଁ ସକାଳକରେ—ଜେଳଖାନା
ଦୁଆର କିରୁ ସେସନ ଜନ ଅଦାଳତ ଦୁଆରପାଏ
ଦେଖାଇବାରୁ ଥାଟ ବାନ୍ଧ ଛାଡ଼ା । ଗୋଟା ବଜାର
ଲୋକ ଅଜାହି ପଡ଼ିଛନ୍ତି—ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଥାଳ ବୁଲି
ଆସିବ । ଆଜି ନାଜର ନଟବର ଦାସର ମାମଲ ।
ମେଲିଷ୍ଟାରୁ ସେସନ ସପ୍ରଦ ହୋଇ ଆମିଛି । ଶ୍ରେର
୨୮ ସମୟରେ ସଙ୍ଗୀନଳଗା ବରୁକ କାନ୍ଦରେ ପକାଇ
ଆପଣ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି—ରୁପିପାଶ ବେଢ଼ିଛନ୍ତି, ମଧ୍ୟରେ ତିନିଜଣ
ଆସାମୀ । ଆସାମୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଦୁଇଜଣ ପୁରୁଷ, ଗୋଟା ଏ
ମାଇକନିଆ । ପୁରୁଷ ଦୁଇଟାଙ୍କର ଜଣକର ଖାଇବା
ହାତ, ଆଉ ଜଣକର ତେବର ହାତ ଗେଟାଏ
ହାତକଡ଼ିରେ ଛନ୍ଦା । ବଁ ପାଖ ମଣିଷଟା ପିପଣ୍ଡ
କାଳିଆ, ରଷ୍ମସ ପର । ଗୋଟାଏ ବଣୁଆ ଟଣ୍ଡାକୁ ଛନ୍ଦ
ପଦାକୁ ଆଣିଲେ ସେ ଯେନନ୍ତ ଭୟରେ ଚଙ୍ଗ ଚଙ୍ଗ
ହେଉଥାଏ, ଲୋକଟା ସେହିପରି ହେଉଛି । ଡାହାଣ
ପାଶ ପୁରୁଷଟି ସୁନ୍ଦରବାନ୍ତି—ଧୀର ଗମ୍ଭୀର ଭବନର
ଆକାଶକୁ ଅନାଇ ବୁଲିଛି । ମୁଖରେ ଦୃଶ୍ୟ ବା ଦୈନିକ
ଭବର ଶୁଭମାସ ନାହିଁ । ଲୋକେ ଦେଖି ଆଫ୍ରିଯ୍ୟ
ହେଲେ, ସେ ଲୋକଟା ହେନନ୍ତ ବେଳେ ବେଳେ
ମରୁକ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ହସି ଦେଉଛି । ତହାର ଅବସ୍ଥା ଦେଖି
କେତେଜଣ ଭଦ୍ର ଦେଖାଇବା ନିଶ୍ଚାସ ପକାଇଲେ ।
ପଛ ମାଇକନିଆଟା ଅଳପ ଟିକିଏ ଓଡ଼ିଶା ଟାଣି ଦେଇ
ବୁଲିଛି । ନନ୍ଦପାହୁବଙ୍କ ମିଶଳ ଆଗରେ ଧାଡ଼ି କରି

ତିନିଜଣ ଆସାମୀଙ୍କୁ ଛାଡ଼ା କରାଗଲା । ଦେଖାଇ ହାକିମଙ୍କୁ
ଶୁଣାଇ ଦେଲେ—‘ହଜୁର ! ସରକାର ବାହାଦୁର
ମୁଦେଇ, ନଂ ୧ ଆସାମୀ ନାଜର ନଟବର ଦାସ,
ନଂ ୨ ରୁପିପାଶ ମହାନ୍ତି ଓରପ୍ ରାଯୋ ବିଶ୍ୱାଳ, ନଂ ୩
ଚିତ୍ତକଳା । ଦଣ୍ଡବିଧ ଆଇନର ୪୦୯ ଓ ୩୭୯ ଉପରାର
ମାମଲ । ଆସାମୀମାନେ ହାଜର ।’ ପ୍ରଥମ ସାରୀ
ଦାରୋଗା ମାଲମଣି ବାବୁ ସାଷ୍ୟ ଦେବାଲାରୀ ସାହେବଙ୍କୁ
ଡାହାଣ ବାହୁଟା ଟେକ ଖୋଲୁ ହାତ ପାପୁଳିର
ତର୍ଜନୀ ଆଙ୍ଗୁଳିଟା କପାଳରେ ଲଗାଇ ଚଢ଼ି କରି
ହାତଟା ମେଲାଇ ଦେଇ ପୋଲିସ ସଲମ କଲେ ।
ମାମଲରେ ପ୍ରଥମ ସାରୀ ଥିବାରୁ ସାଷ୍ୟ ଦେବା ଲାଗି
ହାକିମଙ୍କ ମେଜ ଆଗ କାଠ ଅର୍ଗଲା ମଧ୍ୟକୁ ପ୍ରବେଶ
କରିବା ମାତ୍ରକେ ନାଜର ନଟବର ଦାସ ଖାତ୍ ପାଟିଟାଏ
କରି କହିଲା, “ହଜୁର ! ହଜୁର ! ସାରୀ ପଛକୁ ଥାଉନ୍ତୁ,
ଆଗେ ମୋ ଜବାନବନ୍ଦ ନିଅ ।” ସିଥାମ୍ବୁ ବାରମ୍ବାର
ତୁନି କରାଇଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ଏ ପ୍ରକାର ଚିକାର କଲା
ଯେ, ସାହେବ ତାହାର ଜବାନବନ୍ଦ ଛହଣ ନ କରି
ଆଉ କିଛି କର୍ମ କରିପାଇଲେ ନାହିଁ । ହାତକଡ଼ି ପିଟା
ଯଇ ଦୋସର ଆସାମୀଠାରୁ ନଟବର ଦାସକୁ ଅଲଗା
କରାଗଲା । ସେ କାଠର ଅର୍ଗଲା ମଧ୍ୟରେ ଛାଡ଼ା ହୋଇ
ପଗତ ଅସଙ୍ଗତ ଅନେକବୁଡ଼ାଏ କଥା ଲହର ଛୁଟିଲା
ପରି ବକ ଗୁଲିଗଲା । ସେ ସମସ୍ତ କଥାରୁ ବାଛି ବାଛି
ସାର କେତେଟା କଥା ସମ୍ପର୍କ କରାଯାଉଛି ।

ନାଜର ନଟବର ଦାସର ଜବାନବନ୍ଦ—‘ମୁଁ
ସରକାରୀ ଟଙ୍କା ରୈର କରି ନାହିଁ—ଏ ସେ ମାମଲରେ
ନିର୍ଦ୍ଦେଶ; ମାତ୍ର ମୋ ଭଉଣୀ ରୁମମ ।’ ବିଧବା ହୋଇ
ଅତେତନ ଅବସ୍ଥାରେ ଥିବା ସମୟରେ ତ ହାର ନାମ
ଜାଲ କରି ସରକାରକୁ ରିପୋର୍ଟ କରିଛି । ସେହି
ରିପୋର୍ଟ ବଳରେ ମୁଁ ନରିଯୁର ତାଳୁକର ସବାଧୁକାରୀ
ହୋଇଛି । ବିଧବା ଗୁରମଣିର ଗୁଲିଗଲା ପଞ୍ଚଶିଲ ହଜାର
ଟଙ୍କାର ଅଳକାର ରୈର କରି ଆଣିଛି । ଶତ ଶତ

ପ୍ରଜାଙ୍କର ଜମି ଛଡ଼ାଇ ନେଇ ସେମାନଙ୍କୁ ଉଚ୍ଛଳନ
କରିଛୁ । ଶିଥୁ ପିଲାମାନଙ୍କ ତହତିଲରୁ ଅନେକ ଟଙ୍କା
ଦେଇ କରିଛୁ । ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରାୟ ରାଶି ହଜାର
ଟଙ୍କାର ଧାନ ବିଷି କରି ଆମ୍ବସାର କରିଛୁ । ଆହୁରି
ତେର ତେର ପ୍ରକାରେ ଟଙ୍କା ଆମ୍ବସାର କରିଥିବାର
ପ୍ରକାଶ କଲା । ଶେଷରେ କହିଲ ନରପୁର ତାଲୁକାର
ପେଣକ୍ସ୍ ଦାଳ ନ କରି ତାଲୁକଟା ବୟ-
ସୁଲତାମାରେ କଣି ନେବାକୁ ଛାଇ ଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ
ନାନା ଅସତ୍ତ୍ଵ ଉପାୟରେ ସଂଗ୍ରହ କରି ଲକ୍ଷାବଧି ଟଙ୍କା
ଓ ରୂପମଣିର ଅଳକାର ସବୁ ମୋ ଘରେ ଲୁହା
ସିନ୍ଧୁକରେ ରଖିଛୁ । ସେ ସମସ୍ତ ଟଙ୍କା ଆଉ ମାଲ
ନାବାଳକ ଅବୋଧ ଦୁଇଗୋଟି ପିଲଙ୍କର, ସେମାନଙ୍କୁ
ଦିଆଯାଉ । ନରପୁରର ବାଜା ହେବାକୁ ବଡ଼ ଛାଇ
ଥିଲା । ହୋ—ହୋ—ହୋ ! ମୁଁ ନରପୁର ତାଲୁକାର
ବଜା ! କଜ୍ ସାହେବ ! ହାମକୁ ସଲମ କରୋ । ହୋ—
ହୋ'—ହସି ଆସାନୀ ତଳକୁ ଡେଇଁ ପଡ଼ିଲା । ଭପୁଙ୍କର
ଚିକାର କରି ଉଜ୍ଜ୍ଵଳପେ ହସି ହସି ଜଜ୍ ସାହେବଙ୍କର
ଅଗରେ ଗୀତ ଗାଇବାକୁ ଲାଗିଲା—

ଗଜା ବଳେ ଉଚିତ ବଳେ

ହବେ ମତିଗଜ ହାତ ।

ଆଜିର ଗ୍ରମ ବିଜ୍ଞାନ ଦ୍ୱାରା

ଶିରପତ୍ର ପୋଷନ କଥା ।

ହୋ—ହୋ—ହୋ ! ହାମ ରଜା ହେ ।
ସାହେବ ! ସାହେବ ତୁ ମହିମା ସଲମ କରେ ।
ଉଦ୍‌ବୃକ୍ଷର ଚିନ୍ତାର, ନରୀ କୁଟୀ—ମିଶଳଟା ଭାଙ୍ଗି
ପକାଇବ ପରା । ଯୋଡ଼ାଏ ସିପାହୀ ଧରି କଣ ସମ୍ମାଳି
ପାରନ୍ତି—ଉଦ୍‌ବୃକ୍ଷର ବଳ । ଲୋକେ କହୁଛନ୍ତି, ଏଇଟା
ଶୟୁତାନର ବଳ । ରୂପ ଛ'ଜଣ ସିପାହୀ ମାଡ଼ ବସି
ଡ଼ବଲ ହାତକଡ଼ ଲଗାଇ ଦେଲେ । ଅଣ୍ଣାରେ ଡୋରି
କାନ୍ଧ ଖୁରି ଜଣ ଭାଙ୍ଗି ଧରିଥାନ୍ତି । ସିଭିଲ୍ ସର୍ଜନଙ୍କ ଚିଠି

ଲେଖା ଯାଇ ଆସାମୀରୁ ପାଳୋ ଗାରଦକୁ ପଠାଗନ ।
ଦୋସର ଆସାମୀ ରାଜକ ମହାନ୍ତିର ଜବାବ—
ଆସାମୀଟା ସବୁ ସବାଳ ବୁଝି ପାରୁ ନାହିଁ, ବୁଝିଛି
ତ ବୁଝିଟା କଥା ଯେଉଁ ଯେଉଁ କହିପାରୁ ନାହିଁ—
ବେଳେ ବେଳେ ଗଧ ପରି ଭେ ଭେ ଉକାପାଉଁବୁ
ଅନେକ ପଚରପଚର କରି ଆସାମୀର ଜବାନବଦୀ
ଶେଷ କରଗଲ । ଆଗମୀର ବିକଳ ଦେଖି ସାହେବ
ଆଉ ମିଶଲରେ ଉପସ୍ଥିତ ସମସ୍ତ ଲେକଙ୍କର ତାହା ପ୍ରତି
ଦୟା ଜାତ ହେଲ ।

ଚିତ୍କଳା ଜବାବ ଦେଲ—

ମୁଁ ଟଙ୍କା ରୈର କରିଛି, କିଏ ଦେଖିଛି ? ମୋ
ଘୁରୁ କିଛି ମାଲ ବାହାରି ନାହିଁ—କେହି ଲୋକ ଦୁଃଖ
କରି ମୋ ଘର ପଛରେ ଗଣିରେ ରଖିଦେଇ ଯାଇଛି—
ମୁଁ ଶୋଇଥିଲି, କମିତି ଜାଣିବି ? ପ୍ରଭୁଦୟାଳ ଭଗତ
ଆଉ ବହବ ମହାନ୍ତି କିଏ, ମୁଁ ଜାଣେ ନାହିଁ । ମୁଁ ଟଙ୍କା
ରୈର କରିଛି, ଆଜ୍ଞା ନାଜର ଘର୍ଯ୍ୟା ତମା ତୁଳପୀ
ଧର ମିଘଲ ପଟା ଉପରେ ଟିଆ ହୋଇ କହୁତ ! ମୁଁ
ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ, ଖଲସ ପାଇବି । ମାଲ ଦୟା ନ ବାହାରିଲେ
କେହି ସଜା ପାଏ ନାହିଁ ।

ଶିଷ୍ଟକଳା ଦୁର୍ଲ ତେଜରେ କଥା କହି ଯାଉଥାଏ,
ହାକିମ ହସି ହସି ଜବାନବନ୍ଧ ଲେଖି ଯାଉଥାନ୍ତି । ଜଜ
ସାହେବଙ୍କ ହସ ଦେଖି ଶିଷ୍ଟକଳା ସାହସ ପାଇ ତେର
କଥା କହିଗଲା ।

ମାମଲା ଫେସଲ

ମାମଲା ଫେସଲ

ସରକାର ଚେପରୁ ସାଷ୍ଟୀ ଏବଂ ଆସାନୀମାନଙ୍କର ଜବାନବନ୍ଦ ଶେଷ ହୋଇଛି । ସରକାରୁ ଓକିଲ ଗନ୍ଧୀ ତେଜରେ ବକ୍ତୃତା କରି ପ୍ରମାଣ କରଇଲେ, ଆସାନୀ-ମାନେ ଦୋଷ ।

ଆସାମୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେବଳ ଚିତ୍ପକଳା ପରିଷ୍ଠା
ଜଣେ ଅଳ୍ପଦାମିଆ ଜୁନିଆର ଟୋକାଳିଆ ଓକିଲ
ନିୟମିତ ଥିଲେ । ସେ ହାତ ମୃଣା ବୁଲଇ ତେର ଗୁଡ଼ାଏ
ବକାବକି କଲେ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ତେର କଥା
କହିଥାନ୍ତେ, ଜଳ ସାହେବଙ୍କଠାରୁ ଧମକ ଖାଇ
ସଞ୍ଚେପରେ ବକ୍ତୃତା ଶେଷ କରିପକାଇ ପ୍ରମାଣ କରାଇବା
ଚେଷ୍ଟାକଲେ—ତାଙ୍କ ମକ୍କେଲ ଗୋଟିଏ ନିତାନ୍ତ
ସରଳା ଅବଳା, ନାୟରୂପେ ପରିଶ୍ରମ କରି ପେଟ
ପୋଷେ, ଅତି ପଦିଷ ସାଧୁଭାବରେ ଦିନ ଯାପନ
କରେ, ତାହା ବିପକ୍ଷରେ ରୂପୁଷ ପ୍ରମାଣାଶ୍ଵର, ମଧ୍ୟ ତା
ଘର ମଧ୍ୟରୁ ମାଲ ବରାମଦ ହୋଇ ନାହିଁ । ସୁତରାଂ ସେ
ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ, ଖଲୁସ ପାଇବାର ଯୋଗ୍ୟ ।

-99-

ସେସନ କଳ୍ପ ସାହେବଙ୍କ ରାଯ୍

ମାମଲାର ଶେଷ ହକ୍କୁମ ଶୁଣିବା ପାଇଁ ଆଜି ମଧ୍ୟ
କରେଇରେ ଦେଖଣାହାରୀର ଭାବ ଭିଡ଼ । ସକାଳ-
ବେଳା ସାତ ଦଶ ସମୟରେ ଭାକମ କରେଇରେ
ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ରାତ୍ରି ପଢ଼ି ଶୁଣାଇଲେ । ଆସମୀ
ଦଇଜଣ ଆଗରେ ତିନ୍ତା ହୋଇଛନ୍ତି ।

ଅଧ ଦିସ୍ତାଏ ପୁଲକ୍ଷେପ କାଗଜ ବୁର ପୁଡ଼ାରେ
ମାମଲର ହାଲ ବିସ୍ତାରିତରୂପେ ଲେଖା, ଆମ୍ବୁମାନେ
ସେଥିର ସାରାଂଶ ମାତ୍ର ଉଚ୍ଛଳଣ କରିବୁଁ । ଆସାମୀମାନଙ୍କ
ସମ୍ବନ୍ଧରେ ହାକିମ ଲେଖିଅଛନ୍ତି ।

ନଂ ୧ ଆସାମୀ ନାଜର ନଟବର ଦାସ ଉପଷ୍ଠିତ
ଦଃ ଆୟ ୪୦୯ ଦିପା ମାମଲରେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ । ସେ
ନିଜେ ସରକାରୀ ଟଙ୍କା ଆମୁଶାତ୍ କରିନାହିଁ, ତେବେ
ତାହାର ଗପଳତିରେ ଅବଶ୍ୟ ଟଙ୍କା ନଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି ।

ଏ କେତେରେ ସେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ଖଲସ, ମାତ୍ର ସରକାଙ୍ଗ ସମସ୍ତ ଟଙ୍କା ତାହାଠାରୁ କିମ୍ବା ତାହାର ସମ୍ପତ୍ତିରୁ ଆଦାୟ କରିବା ଉଚିତ ।

ନେବା ଆସାମୀ ପ୍ରଭୁଦୟାଳ ଭଗତ ଗୋଟାଏ
ଉଦ୍‌ବୃକ୍ଷର ବଦମାସ、ଲୋକ，ମାତ୍ର ସେ ଯେ ପ୍ଲଙ୍କେ
ଫେରି ହୋଇଅଛି，ତାହା ସମ୍ବନ୍ଧରେ କୌଣସି ହୁକୁମ
ହୋଇ ନ ପାରେ ।

ନଂ ୩ ଆସାନୀ ବୟବ ମହାନ୍ତି ଗୋଟାଏ ନିତାନ୍ତ
ନିଦ୍ରାଧ ଲେକ, ତାହା କୃତକର୍ମର ଦୟିତ କିଛି
ବୁଦ୍ଧିବାକୁ ତାହାର ଜ୍ଞାନ ନ ଥିଲ, କେବଳ ବଦିମାର୍ଗ-
ମାନଙ୍କ ପ୍ରସରରେ ପଡ଼ି ଟଙ୍କା ଗୈର କରିଅଛି ।
ଅତିଥି ଆମ୍ବେ ଅନୁତ୍ତ କରି ତାହାକୁ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଵାରା
ଦେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଁ । କିଣି ପରିଶ୍ରମ ସହିତ ଏକ
ବର୍ଷ ଜେଲଖାନାରେ ଆବରି ରଖାଯାଉ ।

ନଂ ୪ ଆସାମୀ ଛିମକଳା ବେଞ୍ଚ୍‌ସା—

ଏହି ଆସାମୀ ଗୋଟାଏ ଉପୁକ୍ରମ ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତା,
ଉପୁକ୍ରମ ଦୁଷ୍ଟରିତ୍ବ ବଜାସ୍ତା ସ୍ଥିତି ଅଛନ୍ତି । ତତ୍ତ୍ଵରତାରେ
ନାଜର ନଟବର ଦାସକୁ ଭୁଲିଛ ରଖିଥିଲା । ଏହି ଦୁଷ୍ଟା
ସ୍ଥିତିର ପରମଣ୍ଠ କୌଶଳ ସହାୟତା ସନ୍ନାନରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ
ଆସାମୀମାନେ ଗୈରି କରିବାକୁ କ୍ଷମ ହୋଇଛନ୍ତି ।
ଅତି କୌଶଳ ଓ ବିଶ୍ୱାସଗାତକତା ପୂର୍ବକ ନାଜର
ବସାରୁ ଅଳକାର ଗୈରାଇ ଆଣିଛି । ପୁଣି ଗୈରି
ଅପରାଧରୁ ମୁକ୍ତି ପାଇବା ନିନ୍ତେ ନାନାପ୍ରକାର
କୌଶଳ ଅବଲମ୍ବନ କରିବ କୁ ସ୍ଥିତି କରିନାହିଁ ।
ଅତିବେ ହୃଦ୍ଦୁମ କରୁଅଛି କି, ଦଣ୍ଡବିଧ ଆଇନର
୩୭୯ ଓ ୧୦୯ ଦଫା ଅନୁସାରେ କଠଣ ପରିଶ୍ରମ ସହିତ
ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ ମିଆଦ ଏବଂ ଦୁଇ ଶତ ଟଙ୍କା ଜରିମାନା
କରାଯାଉ । ଜରିମାନା ଅସୁଲ ନ ହେଲେ ଅତିରିକ୍ତ
ଏକ ବର୍ଷ ଜେଳରେ ଆବରି ରଖାଯାଉ । ଇତି ।

କେବେ ଏହି ମେଳି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ସେସନ ଜନ—କଟକ ।

ଲକ୍ଷ୍ମୀ

ଲକ୍ଷ୍ମୀ

(ଶ୍ରୀଚନ୍ଦ୍ରପାତ୍ରିକ ଉପନ୍ୟାସ)

-୧-

ରାହାଜାନୀ

ପୁଷ୍ପମାସିଆ ଦିନ, ବେଳବୁଡ଼ିଆ ସମୟ । ବଡ଼ ଗୋଟିଏ ଜଳନ୍ତା ସୁନା ପେଣ୍ଡୁଳା ପରି ସ୍ଵର୍ଯ୍ୟଦେବ ପଣ୍ଡିମ ଆଜାଶରେ କିରଣମାଳା ବୁଣୀ ବୁଣୀ ତଳକୁ ଖସି ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ମାଳ, ଲାଲ, କଳା, ଧଳା, ବଇଶିଶିଆ, ପାଦିଶିଆ ନାନାରଙ୍ଗର ନାନା ଆଜାରର ଚିତ୍ରରେ ପଣ୍ଡିନ ଆକାଶ ଅଧାଅଧ ଅପ୍ରଦ ଶ୍ରୀ ଧାରଣ କରିଛି । ପଳକୁ ପଳ କାଉ କା କା ରଡ଼ି ଛୁଡ଼ି ବସାମୁହଁ ଧାଇଁ-ଛନ୍ତି । କାହିଁ ବା ଗୋଠନ୍ତା ଗୋଟାଏ କାଉ ରେଲ ଛୁଡ଼ିବା ଘଣ୍ଟାଧୂନି ଶୁଣି ଥାର୍ଢିକ୍କାୟ ପାପେଞ୍ଜର ପରି ଲଣ୍ଠ ଭଣ୍ଠ ହୋଇ ଧାଇଁଛି । ଅନ୍ତର ସାଙ୍ଗରେ ଶୀତ ମାଡ଼ିଆୟାଇଛି । ଠିକ୍ ଏହିପରି ଗୋରୁ ବାହୁଡ଼ା ସମୟରେ ଗୋଡ଼ିଶାଳ ଚଟି ପାଖ ଲାଗେ ଲାଗେ ବଡ଼ ଦାଣ୍ଡରେ ପଞ୍ଚାଏ ଯାଏ ଦେଖାଗଲେ । ଜଣାୟାଏ ଜଗନ୍ନାଥ ଯାଏ । ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା ପାରି ହୋଇ ଦଶିଶ ମୁହଁ ଗୁଲିଛନ୍ତି । ଆଲୁଅ ଥାଉଶୁ ଚଟି ଧରିବା ଆଶାରେ ଗୁଲିଟା କିଛି ଚଞ୍ଚଳ । ଦିନଯାକ ଗୁଲିରୁଳି ଥକି ପଡ଼ିଛନ୍ତି, କାହାର ମୁହଁରେ କଥା ନାହିଁ, ଏକ ମନରେ

ଗୁଲିଛନ୍ତି । ବେଶ ଭୁଷଣରୁ ଜଣାୟାଏ, ପଣ୍ଡିମାୟାଏ ହେବେ । ଆଜି ଆଜିକାଳିକା ପରି ଭଲ ବନ୍ଧା ଶଗଡ଼ଦଣ୍ଟା ନ ଥିଲା । ମଧ୍ୟଭଲ ଲୋକେ ତଟ୍ଟରେ, ବଡ଼ ଲୋକେ ଯୋଡ଼ା, ଉଠ ସବାରିରେ ଯିବା ଆସିବା କରୁଥିଲେ । ଯାଏହି ପଞ୍ଚାରେ ସ୍ତ୍ରୀ ତନ ଜଣ ଆଉ ପୁରୁଷ ପାଞ୍ଚଜଣ । ସମସ୍ତ ତଟ୍ଟରେ ସବାର । ଏହି ଆଠଟା ତଟ୍ଟ ଛୁଡ଼ି ଆଉ ଛଟା ମାଳ ଲଦନ ତଟ୍ଟକୁ ରୁରିଜଣ ପୟାଦାଦଳ ଲୋକ ହେଟ୍ ହେଟ୍ କରି ଅଡ଼ାଇ ନେଉଛନ୍ତି । ପଞ୍ଚ ଦ୍ରୁତ୍ୟାରବନ୍ଧ ଆଠ ଦଶ ଜଣ ଭେଣ୍ଟିଆ ଆଗପଛ ହୋଇ ଗୁଲୁଛନ୍ତି । ଏମାନେ ଯାଏହି ବଳର ରଷକ ହେବେ । ଯାଏହିଦଳର ପଛ ମଟରେ ହତାତ୍ ଦୁଇ ଜଣ ଯୋଡ଼ସବାର ଦେଖାଗଲେ । ନମେ ତନ ଜଣ—ରୁରି ଜଣ—ଛ ଜଣ; ସଙ୍ଗ୍ୟା ବଢ଼ିଯାଉଛି । ଅଭ୍ୟାଗତ ଯୋଡ଼ସବାରମାନେ ଖୁବ ବକ୍ତୁଆ ଏବଂ ପଞ୍ଚଦର୍ଥ୍ୟାଶ୍ରୀ । ଯୋଡ଼ାଗୁଡ଼ିକ ସୁନ୍ଦର, ବଳବାନ୍, ଚଞ୍ଚଳଗତି—କଷାଦାତ-ଅସହିଷ୍ଣୁ । ନବାଗତ ସବାରମାନଙ୍କର କାହାର ପ୍ରତି ନଜର ନାହିଁ ଏକ ମନରେ ଗୁଲିଛନ୍ତି । ହେଲେ କେହି ସନ୍ଧାନ ଲୋକ ଥିଲେ ଦେଖିଥାନ୍ତା, ସେମାନେ ଯେମନ୍ତ ଟେରେଇ ଟେରେଇ ପାଈଦଳଙ୍କୁ ଭଲକରି ଦେଖିଲୁଛନ୍ତି । ଅଭ୍ୟାଗତ ଯୋଡ଼ସବାରମାନେ ପ୍ରଥମେ ଛୁଡ଼ିଛୁଡ଼ି ହୋଇ ଗୁଲୁଥିଲେ—ତହିଁ ଭର୍ତ୍ତର

ଧୀରେ ଧୀରେ ଭିଡ଼ ଭିଡ଼ ଯାଏଁଦଳରେ ମିଶିଲେ—
ଏମନ୍ତ କି, ସ୍ଵୀମାନଙ୍କ ତଣ୍ଟ ସହିତ ସେମାନଙ୍କ
ଘୋଡ଼ାଦେହ ଲଗାଇଗି ହୋଇଗଲଣି । ଯାଏଁଦଳରୁ
ଜଣେ ଭେଣ୍ଟାରେ ଡାକିଦେଲ—ତପାତ । ମାତ୍ର
ନବାଗତ ଯୋଡ଼ସବାରମାନେ ନ ଶୁଣିଲାପରି ଆହୁରି
ଉଡ଼ିଉଡ଼ି ଚାଲିଲେ । ଜଣେ ରଷକ ଟିକିଏ ଖାତା
ହୋଇଯାଇ ଗୋଟାଏ ଯୋଡ଼ାର ଲଗାମ ଧରି ଉଡ଼ି
ଦେଲରୁ ସବାରଟା ଗୋଟାଏ ଶିଙ୍ଗା ଧରି ଭେଁ-ଭେଁ-କରି
ଫୁକିଲା । ଶିଙ୍ଗା ଶକ ଶୁଣିବାମାତ୍ରେ ଯାଏଁମାନେ
ଅନାଇ ଦେଇ ଦେଖିଲେ, ତତ୍ତ୍ଵ ହତ୍ୟାରବଳ
ଯୋଡ଼ସବାର ତଞ୍ଚଳ ଭାବରେ ବମ୍ ବମ୍ ଉଚ୍ଛବି
ରଢ଼ିଛୁଡ଼ି ରୂପିଆତ୍ମ ମାଡ଼ ପଡ଼ୁଛନ୍ତି । ଯାଏଁଦଳ
ବିପଦର ଗୁରୁତ୍ବ ନେନ୍ତବ କଲେ; ମାତ୍ର
ହତାତ କିନ୍ତୁ ପ୍ରିର କରି ନ ପାର ଭକୁଆ
ମାଟ୍ଟାଲ ପର ଦଶ୍ରିକପାଇଁ ଛିଡ଼ା ହୋଇଗଲେ ।
ବାଯପଲ ଭିତରେ ହରିଣ ଭଳ ସ୍ଵୀଗୁଡ଼ିକ ବରତ୍ତା
ପଦ୍ମର ଥରୁଛନ୍ତି । ପାହୁମାନେ ସମ୍ପତ୍ତିର ଆଶା
ତ୍ୟାଗ କରି ନବାଗତ ଯୋଡ଼ସବାରମାନଙ୍କଠାରେ
ଶରଣ ପରି ଯାଇଥିଲେ କେଜାଣେ ବା କେତେବୁଡ଼ିଏ
ମହାପ୍ରାଣୀ ରଷା ପାଇ ପାରିଥାନ୍ତେ—ହେଲେ
ଷଷ୍ଠୀୟମାନଙ୍କ ସ୍ଵଭାବରେ ବିଧାତା ସେପରି ପାଠ ଲେଖି
ନାହାନ୍ତି । ସାମର୍ଥ୍ୟ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ଶବ୍ଦ ଆଗରେ ନୁଆଁଣ
ହେବା ସେମାନେ ନିନାର କଥା ବୋଲି ବିରୁଦ୍ଧ କରନ୍ତି ।
ସେମାନଙ୍କ ହିସାବରେ ସ୍ଵୀମାନଙ୍କ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ରଷାପାଇଁ
ଯେ ପ୍ରାଣ ଦେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନୁହେ, ତାହାର ଜୀବନ-
ଧାରଣ ବୃଥା । ଏପରି ପ୍ରାଣୀ ଲେକସମାଜରେ
କଳଳଙ୍କୟୁନ୍ତ ଅଟନ୍ତି । ଯାଏଁଦଳପତି ଡାକ ଦେଲେ
“ହୃଦ୍ୟିଆର—ଆପ୍ନା ଆପ୍ନା କାମପର ହାଜର
ହୋଯାଓ ।”

ଆବଶ ପ୍ରାପ୍ତିମାତ୍ର ରଷକମାନେ ଖାତା
ତରବାର କାଢ଼ି ତାଳ ଧରି ସୁନ୍ଦରାଁ ଛିଡ଼ା

ହୋଇଗଲେ । ସୁନ୍ଦରମ ହେଲା—କୋଡ଼ିଏ ପଟେଳା ଦୁଇ
ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗରେ ଯାଏଁମାନେ ଅବା କେତେବେଳଯାଏ
ସୁନ୍ଦରେ ଠଥରନେ ? ମାତ୍ର କପାଳ ରୁଣରେ
ସେମାନଙ୍କ ଟିକିଏ ସୁଯୋଗ ମିଳିଗଲା । ସୈନ୍ୟଗଣର
ସନ୍ଧ୍ୟା, ଶିକ୍ଷାପଦତି ପୁଣି ପ୍ଲାନର ରୁଣାଗୁଣ ଉପରେ
ଜପୁ ପରଜୟ ତେର ନିର୍ଭର କରେ । ଦେନାପତିମାନେ
କୋୟାଟର ବ୍ରାସ ପ୍ଲାନ ଅଧିକାର କରି ପାରିଥିଲେ
ଓଆଟରଲୁ ସୁନ୍ଦର ପରିଶାମ କପର ଦଟିଆନ୍ତା, କିଏ
ବୋଲିପାରେ ? ପଲଶିର ଆମ୍ବିତୋଟା କ୍ଲାଇବଙ୍କ
ବିଜୟ ପକ୍ଷରେ ନିଶ୍ଚୟ ଯଥେଷ୍ଟ ସହାୟ ହୋଇଥିଲା ।
ଯାଏଁମାନେ ଟିକିଏ ପଛ୍ୟୁଷା ଦେଇ ଗୋଡ଼ିଖାଲ
ନାଳଆଡ଼ ଗୋଟିଏ ଉଳ ତିପ ଉପରକୁ ଉଠିପାଇ
ବୃଦ୍ଧ ରଚନା କରି ଛିଡ଼ା ହେଲେ । ସେ ଜାଗାର ବାଁ
ଓ ପିଠିପଟରେ ନାଳ ଏବଂ ଜଙ୍ଗଲ, ଏଥକୁ ସେ ଦୁଇ
ଆଡ଼ ଶବ୍ଦ ଆନ୍ତମଣର ସମ୍ବାଦନା ନ ଥିଲା । ଆଗ ଆଉ
ଦଷ୍ଟିଶ୍ଵର ମେଲ—ଶତମାନଙ୍କର ସେହି ଦୁଇ ଦିଗ୍ନ୍ତ
ଜୁଲମ । ଯାଏଁମାନେ ସ୍ଵୀମାନଙ୍କୁ ବଣ ଭହାଡ଼ରେ
ତଳେ ଛିଡ଼ା କରଇ ଦେଇ ତଟ୍ଟ ଗୁଡ଼ିକୁ ପାରିଶା ପରି
ଆଗରେ ଛିଡ଼ା କରଇ ଦେଲେ । ପୁରୁଷମାନେ ସେହି
ଅଶ୍ଵପ୍ରାଚୀର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅଛି ବୃଦ୍ଧକାର ଭାବରେ ଛିଡ଼ା
ହୋଇ ସୁନ୍ଦରମ କଲେ । ହେଲେ ଏହାକୁ ସୁନ୍ଦର
ବେଳପାଇ ନ ପାରେ । ଏକ ପକ୍ଷରୁ ଉପକର
ଆନମଣ, ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରୁ ଆମ୍ବିଷା ମାତ୍ର । ତଥାପି
ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ଶବ୍ଦ ଏକାବେଳକେ ଆନମଣ
କରିବାକୁ ସୁଯୋଗ ନ ପାଇବାରୁ ପାହୁମାନେ ଦର୍ଶକ
କାଳ୍ୟାଏଁ ଆମ୍ବିରଷା କରିବାକୁ ସମ୍ଭବ ହୋଇଥିଲେ ।
ବିନାଶକ ଲାଗେ ବିପଦଟା ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ଉତ୍ସବେ ଅନ୍ତର
ପରି ଗୁରିଆଡ଼ୁ ଏକାବେଳକେ ଯେମନ୍ତ ମାଡ଼ ଆସେ !
ଅହାଯାତ ଆଉ ଗେଲମାଳରେ ଯାଏଁମାନଙ୍କର
ତଟ୍ଟ ଗୁଡ଼ିକ ରଚକ ଯାଇ ଏମନ୍ତ ଧାଁ-ଦଉଡ଼ି ଲଗାଇଲେ
ସେ, ସେମାନଙ୍କୁ ସମ୍ବାଦ ରଖିବା ଶାର ମୁଣ୍ଡିଲ ହୋଇ
ପଡ଼ିଲା । ଏହି ସୁଯୋଗରେ ଶବ୍ଦମାନ ଏକାବେଳକେ

ରୁପି ପଡ଼ିଲେ । ଏଣେ ପୁଣି ଅନ୍ତର ମଧ୍ୟ ଆସିବାରୁ ଭୟବିହୁଳ ପଛମନେ ଆମ୍ବୁଗର ପକ୍ଷ ଚିହ୍ନ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ସତକୁ ସତ ଗୋଟାଏ ଜାଗରେ ଆପଣା ଉତ୍ତରେ ହଣାହଣି ହୋଇଗଲେ । ଏଣେ ତସ୍ଵରମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ବର୍ଣ୍ଣପାଣି ପରି ଖର ଆଉ ବଞ୍ଚି ଭୁବାକୁ ଭୁବା ପଡ଼ିଲୁଛି । ଏ ଉତ୍ତରେ ଯୁଦ୍ଧର ଶେଷ ଫଳ ଲେଖିବା ଅନାବଶ୍ୟକ !

ତସ୍ଵରମାନେ ଦେଖିଲେ, ବାଟୋଇମାନେ ତଳେ ପଡ଼ି ଯାଇଛନ୍ତି । ତେର ଗୁଡ଼ାଏ ମରଗଲେଣି— ଜଣକେତେ ମୃତ୍ୟୁପତ୍ରଗାରେ ଆର୍ତ୍ତିନାଦ କରୁଥିଲନ୍ତି । କେହି ବା ପାଣି ପାଣି ବୋଲି ରହି ଛାଡ଼ିଲି ।

ଦରମଳ ମର୍ମଷି ପଣ୍ଡା ତଳେ ପଡ଼ି ଛଟପଟ ହେଉଥିବା ଦେଖି କେନ୍ଦ୍ରୀଆ ଯେମନ୍ତ ଶୁସ୍ତାଏ ହୁଏ, ତସ୍ଵରମାନେ ସେହିପର ଆନନ୍ଦରେ ଯାପୀମାନଙ୍କ ମାଲମାତା ସବୁ ଗୋଟାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଦୁଇଗୋଟି ଦରବୁଡ଼ୀ ଜଙ୍ଗଳ ମଧ୍ୟରେ ମଳ ପରି ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ହେଲେ ସେମାନଙ୍କ ଦେହରେ ଅସ୍ଥାବାତ ହୋଇନାହିଁ । ଯୁବତୀ ସ୍ତ୍ରୀଟିକୁ ତସ୍ଵରମାନେ ଅଖପାଶ ଜଙ୍ଗଳ ମଧ୍ୟରେ ତେର ଶୋଜତଳୟ କଲେ; ମାତ୍ର ଅନକାର ହେବୁରୁ ଠିକଣା କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଯାଉ ସେଇଟା, ତାକୁ ବାଦ ଶାଉ— ଏହି କଥା କହି ତସ୍ଵରମାନେ ଆପଣା ଆପଣା ଗନ୍ଧବ୍ୟ ପ୍ଲାନକୁ ରୂପିଗଲେ ।

-୨-

ଉଜ୍ଜଳର ପତନ ସମୟ

ପ୍ରଥମ ପରିଚେଦରେ ଯେଉଁ ରହାଜାମା ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଅଛି, ତାହା ଉଣା ଅଧିକ ଦୁଇଶ ବର୍ଷ ତଳର କଥା, ଉଜ୍ଜଳ ପତନର ଚରମ ସମୟ ।

ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରୀସ୍‌ଯାଇଅଛି, ରୋମ ନାହିଁ, ଭ୍ରବନବିଷ୍ୟାତ ମିଶରର ସୌଭାଗ୍ୟ ବିଷୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ଇତିହାସରୁ ଜଣାଯାଏ । ଅଧିକ କଣ— “ସବୁପତେଣ କୁଗତା ମଥୁରାସା, ରଦ୍ବଦ୍ଧତେଣ କୁଗତୋତ୍ତର କୋଶଳଃ ।” ଆଉ କଣ ଉଜ୍ଜଳ ସବୁ ଦିନେ ରହିଥାନ୍ତା ? ସେ ଯାହା ହେଉ ଆମ୍ବୁମାନଙ୍କ ଉପନ୍ୟାସ ସହିତ ତାଙ୍କାଳିକ ଉଜ୍ଜଳର ଆଭ୍ୟନ୍ତରିକ ଏବଂ ରାଜନୈତିକ ଅବସ୍ଥାର ଯେତିକ ମାତ୍ର ସମ୍ପର୍କ, ଅତି ସମେପରେ ତେତିକ ମାତ୍ର ବର୍ଣ୍ଣନ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ବୋଲି ବିବେଚନା କରୁଁ ।

ଆଜିକାଳ ଯେଉଁ ବନା ବଢ଼ି ସଢ଼କ ଭାରତର ଉତ୍ତର ପଞ୍ଜାବାରୁ ଶ୍ରାଷ୍ଟେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦଶଶବ୍ଦକୁ ସମ୍ଭବ ଉପକୂଳବ୍ୟାପୀ ମାନ୍ଦାଜ ରାମଶ୍ରାର ଏବଂ ପଶ୍ଚିମ ସୀମା ପୁନା, ବୋମେ, ପ୍ରଶା କରି ଭାରତର ଆକଣ୍ଟପଦପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯଜ୍ଞୋପବାତ ପରି ବିପୁତ ରହିଅଛି, ବର୍ଣ୍ଣମାନ ସମୟର ସେଥିର ଚିହ୍ନ ମାତ୍ର ନ ଥିଲା । ଭାରତର ଅଧିକଂଶ ପ୍ଲାନ ଜଙ୍ଗଳରୁ, ଏଥକୁ ମାର୍ଗ ନିତାନ୍ତ ଦୁର୍ଗମ । ନାହା ନାଳ ତ ସବୁଦିନେ ଅଛି, ବନା ବାଟ ନ ଥିଲା, ପୋଲ କାହିଁ ଆସିବ ? ବର୍ଷାକାଳରେ ବାଟୋଇମାନଙ୍କର ସଳଖ ବାଟରେ ରୂପିବାର ଉପାୟ ନ ଥିଲା, ବନ ପବତ ମଧ୍ୟରେ ବୁଲି ବୁଲି ରହିଥିଲେ । କାଣୀଧାମରୁ ଶ୍ରାଷ୍ଟେରୁ ଆସିବାକୁ ଦୁଇ ତିନି ବର୍ଷକାଳ ଲଗୁଥିଲା । ମାର୍ଗ ହିସ୍ତ ଶ୍ରାପଦ— ତହିଁରୁ ମଧ୍ୟ ଅଧିକତର ହିସ୍ତ, ଅଧିକତର ଶ୍ରାଷ୍ଟଣ ପ୍ରାଣୀ ରୈର ଡକାଇତରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ଏହି ସମୟରେ ପୁଣି ବଙ୍ଗ, ବେହାର, ଉଜ୍ଜଳ ପ୍ରଦେଶର ମାର୍ଗରେ ଅଧିକତର ନିଷ୍ଠାର, ଅଧିକତର ଶ୍ରାଷ୍ଟଣ ଏକଜାଣ୍ପୁ ଦ୍ଵାଣୀ ବିଚରଣ କରୁଥିଲେ । ଏମାନେ ମରବକାଣ ତସ୍ଵର । ଚଳିତ ପ୍ରବାଦ ଅନୁସାରେ ଆମ୍ବୁମାନେ ମରହତାମାନଙ୍କୁ ତସ୍ଵର ବୋଲି କହିଲୁଁ, ମାତ୍ର କଥାଟା ଠିକ୍ ହେଲା ନାହିଁ । ଯେଉଁ କଙ୍କାଳ

-୩-

ଲକ୍ଷ୍ମୀଛଡ଼ା ଲୋକ ଗୁଡ଼ାକ ଖାଇବାକୁ ନ ପାଇ
ପେଟକୁଳାରେ ଲୋକମାନଙ୍କ ରୂପରୁ ଲଉଟାଏ,
କଣାରୁଟାଏ, ଦର ମଧ୍ୟରୁ ତାକଟାଏ, କଂସା ଶଣ୍ଡେ
କିମା କନାପଟା ଦୁଇ ଶଣ୍ଡେ ଦେନି ପଳାନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ
ରୈର ବୋଲ, ଚନ୍ଦ୍ର ବୋଲ, ଯାହା ବୋଲ, ଠିକ୍
ହେବ । ଆଉ ଯେଉଁମାନେ ଗ୍ରାମକୁ ଗ୍ରାମ, ଦେଶକୁ
ଦେଶ ପୋଡ଼ି ଜାନ ଛୁରଖାର କର ଦେଇ ନିର୍ମାତା
ନିର୍ଦ୍ଦେଖ ଶାନ୍ତ ଶିଷ୍ଟ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ରକ୍ତରେ ଭୂମିକୁ
କର୍ତ୍ତମଯୁ କର ସେମାନଙ୍କ ନ୍ୟାୟୋପାଜିତ
ପରିବାର-ପ୍ରାଣ-ରକ୍ଷାର ଏକମାତ୍ର ଅବଲମ୍ବନସୁରୁପ
ସବୁ ଲୁଣୁନ କର ଦେନି ଯାନ୍ତି; ଯେଉଁମାନଙ୍କ
ଶୁଭ୍ରଗମନରେ ଦେଶର ଶାନ୍ତ ସୁଖ ସମ୍ପତ୍ତି ବିଦୁରିତ
ହୋଇ ସୁର୍ଯ୍ୟକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୃଦୟରେଣେ ହାତକାର
ପଡ଼ିଯାଏ, ସେମାନେ କି ତଥର ? ସେମାନେ ଲୋକ-
ପୁନ୍ଜ୍ୟ ମହାଶର ! ଇତିହାସ ସେମାନଙ୍କ ଯଶ ଖାନ କରି
ଧନ୍ୟ ହେଉଅଛି । ନେତ୍ରାଳ୍ୟନ୍ ମହାଶର, ଆଲେକ୍-
ଜାଣ୍ଠାର ମହାଶର, ବାବର, ମହାଶର, ଗଜନିର
ମାନୁତ ତ ମହା ମହାଶର ! ଆଉ ‘ଦିଲୀଶ୍ଵରେ ବା
ଜଗନ୍ନାଥରେ ବା’ ଆଉରଙ୍ଗଜେବଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ମହାଶର
ବୋଲିଯିବ । କାରଣ ଜିଜିଆ ଅର୍ଥାତ୍ ବିଧମ୍ବୀକର ନ
ଦେବାରୁ ସେ ଅନେକ ହିନ୍ଦୁ ଗ୍ରାମକୁ ପୋଡ଼ି ଜାଳ
ଦେଇଥିଲେ, ଅନେକ ହିନ୍ଦୁଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିଥିଲେ । ଏ
ହିସାବରେ ମରହକ୍ଷାମ ନେ ମହାଶର ବୋଲ ଅଭିଧାନର
ବାର୍ଯ୍ୟ; କାରଣ ଗ୍ରାମଦାତା, ଲୋକପତ୍ରୀ, ପରବୁଲୁଣ୍ଣନ
ମହାଶରମାନଙ୍କର ଯାହା କିଛି ନିର୍ଣ୍ଣୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ,
ସେବୁଡ଼ିକ ସେମାନେ ଅଷ୍ଟରେ ଅଷ୍ଟର ପାଳନ
କରିଥିଲେ । ମୂଳ ଦଳଭ୍ରଷ୍ଟ କିମା କାର୍ଯ୍ୟାନ୍ତରେ ନିଯୁକ୍ତ
ଶଣ୍ଡେଦଳ ମରହକ୍ଷା ଗୋଡ଼ସବାର ପାଇକମାନଙ୍କର
ରହାଜାମା ଏବଂ ଗ୍ରାମଲୁଣ୍ଣନ ଯୋଗେ ଅର୍ଥ ସାତହ
କରିବା ପ୍ରଧାନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କରି ଥିଲା । ଗୋଡ଼ିଶାଳ
ନିକଟପୁ ରହାଜାମା ଗୋଟି ଏ କୁଦୁଦଳ ମରହକ୍ଷାମାନଙ୍କ
କାହିଁ ଅଟେ ।

ସୁବାଦାର ଆଳିବଦ୍ଦି ଝୋର୍ଦ୍ଦା

ନବାବ ଆଳିବଦ୍ଦି ଶାଙ୍କ ସମୟରେ ସୁବେ ବଜଳା
ମରହକ୍ଷାମାନଙ୍କ ଯୋଗେ କି ପ୍ରକାର ଲଣ୍ଠନରୁ ହୋଇ
ପଡ଼ିଥିଲ, ଏ କଥା ଇତିହାସପାଠକମାନଙ୍କୁ ବିଶେଷ
ଜଣା ।

ନବାବ ଦେଖିଲେ, ରଜ୍ୟରକ୍ଷାର ଆଉ ଉପାୟ
ନାହିଁ, ବିପଦ ରାଶି ଯେମନ୍ତ ତାଙ୍କୁ ଗିଳ ପକାଇବା
ପାଇଁ ରୁରିଆଡ଼ୁ ବେଢ଼େ ଆସୁଛି । ଗଲ ଦୁଇ ସନର
ଶଜଣା ଦିଲ୍ଲୀ ଗନ୍ଧାରରେ ପେଠ ହୋଇ ନାହିଁ ।
ମହନ୍ତଦସା ବାଦସାଙ୍କ ସହମୋହର ତଳବି ପରୁଆନା
ଧରି ମୁନସବଦାର ମୁଶକ ଖାନ୍ ମୁରଣିଦାବାଦ କରେଇ
ଦୁଆରେ ଧାରଣା ଦେଇ ବପିଛି । ମରହକ୍ଷା ପେଶବା
ବାଲଜା ଗଞ୍ଜ ଲେଖି ପଠାଇଛନ୍ତି କି, ତାଙ୍କ ଚୌଥ
ପାଉଣ୍ଟା ବାବତ ଟଙ୍କା ଶାହୀ ପରିଶୋଧ ନ କଲେ ସେ
ଆପେ ଆସି ଅସୁଲ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଚେଷ୍ଟା କରିବେ ।
ଏଥକୁ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ସୁଇ ହେଲ ବୋଲ ଜାଣ ।
ଏଣେ ନିଜ ପାଇକରୁଡ଼ାକ ବେଳମାଟିକେ ଦରମା
ନ ପାଇ ନିତାନ୍ତ ଅବାଧ ହୋଇପଡ଼ିଲେଣି । ବିଦେଶୀ
ପାଇକମାନେ ରୁକିଶାର ଇସ୍ତପା ଦେଇ କହି ବୋଲ,
ଥୋକେ କିଛି ନ ବେଳି ରୁକିଶାର—ଯାଉଛନ୍ତି ।
ସେମାପତି ମୀର ହବିବ୍ ମରହକ୍ଷାମାନଙ୍କୁ ବାଟ
ଓଗାଳବାପାଇଁ ମେଦିମାପୁରଠାରେ ଘାଟି ଜରି-
ଥିଲେ । ଅଣ୍ଟାରୁଶାକମର କାଟିବାକୁ ବସିଲଣି, ସେ ଏବେ
ପାଇକମାନଙ୍କୁ ଧରି ମରହକ୍ଷା ସହିତ ମିଳିଛି । ବୁଦ୍ଧି-
ମାନ ଆଳିବଦ୍ଦି ଖାନ୍ ବୁଦ୍ଧିଲେ, ସବୁ ବିପଦର ମୂଳ କାରଣ
ଭାଷ୍ଟର ପଣ୍ଡିତ । ପଣ୍ଡିତକୁ ଭଲକର ଶାସନ ନ କଲେ
ରଜ୍ୟରକ୍ଷାର ଉପାୟନାହିଁ । ଭାଷ୍ଟର ପଣ୍ଡିତ ବାଲେଶ୍ୱର
ବନ୍ଦରାରେ ମେରୁଖମ ପୋତ ବପିଛନ୍ତି । ଏ ଅଞ୍ଚଳରେ

ନବାବୀ ଅଧିକାରର ଚିହ୍ନମାଟ ନାହିଁ । ବାଲେଶ୍ୱର ବନ୍ଦରର ନବାବ ବାହିଲ ଫୌଜଦାର କତଳୁ ଖାଁ ପଳାଇ ଯାଇ କେନ୍ଦ୍ରୀୟର ବଣ ମଧ୍ୟରେ ଲୁଚି ରହିଛନ୍ତି । ବର୍ଷମାନ, କାଟୁଆ, ହୃଗୁଳୀ, ନଈଆ ପ୍ରଭୃତି ଅଞ୍ଚଳର ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ବାସିନାମାନେ ତର ମାଲମତା ପିଲକୁଠୁମ୍ୟ ଧରି ପଳାଇଯାଇ ଜାହାଙ୍ଗିରପୁର, ମାଲଦା, ରମ୍ପୁର, ବୋଆଳିଆ ପ୍ରଭୃତି ଜଗନ୍ମ ଅଗମ୍ୟ ପ୍ଲାନମାନଙ୍କରେ ଲୁଚି ରହିଛନ୍ତି । ସୁବାଦାରଙ୍କ ପଟ ଧରି ରୂପିବାରୁ ବାଲେଶ୍ୱର ଅଞ୍ଚଳର ଖଣ୍ଡାଏତ ପାଇକମାନେ ନିର୍ମୂଳ ହୋଇଗଲେଣି । ସାଳରୀ ଉତ୍ତର କୁଳିତାରୁ କଂସାବଣୀ ଦଶଶ କୁଳପାଏ ସେମାନଙ୍କ ତୌପାତ୍ରୀର ଚିହ୍ନମାଟ ନାହିଁ । ଜାମକୁଣ୍ଡା ଗଡ଼ର ରାଜୀବ ଦଳଗଞ୍ଜନ, ମାହାବନର ଗଡ଼ର ବିଜୟ ମଳି, ବାଲିଆପାଳର ହରିହର ସାମନ୍ତରା ପ୍ରଭୃତି ମୁଖ୍ୟ ମୁଖ୍ୟ ଖଣ୍ଡାପୁତ୍ରମାନେ ମଳଭୂମି, ଶିଖର ଭୂମି, ଝାଡ଼ଗ୍ରା ପ୍ରଭୃତି ଜଙ୍ଗଳରେ ବାସ କରି ରହିଛନ୍ତି । ବାଲେଶ୍ୱର ବନ୍ଦରର ଦଶଶ ଅଞ୍ଚଳର ଖଣ୍ଡାଏତମାନେ ମାଳଗିର ଜୁଗର୍ଭସା, ବେଣାଗଡ଼ିଆ, କର୍ଣ୍ଣାରା, କପ୍ତିପଦା ଅରଣ୍ୟ ପ୍ଲାନମାନଙ୍କରେ ଆଶ୍ରମ୍ୟ ନେଇ ରହିଛନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଖଣ୍ଡାଏତ କୁଳର ପତନ ସମୟ । ନିମୁଣ୍ଡିଆ ହୋଇ କେତେକାଳ ଆମ୍ବରକ୍ଷା କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବେ ? ଏଥକୁ ଘଷର ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ଉପରକୁ ଟେଲାଟିଏ ଫୋପାଡ଼ିବାକୁ କେହି ନାହିଁ । ବଜଳା ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ତେତେବେଳେ ସୃତାନଟି, ଗୋବିନ୍ଦପୁର ବା ନୂତନ କଲିକତା ନିରୂପତ୍ରବ ଥିଲେ । ଇଷ୍ଟାଇଣ୍ଡିଆ ନାମଧାରୀ ଥୋକେ ଇଂରେଜ ବେପାଶା ସେ ପ୍ଲାନରେ କଣା ବିକା କାରକାର କରୁଥିଲେ । ମରକ୍ତମାନଙ୍କ ଉପଦ୍ରବରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା ସକାଶେ ଗୋଟାଏ ଗଡ଼ଶାଇ ଶୋଳାଇଥିଲେ—ତାହାର ନାମ ଦେଇଥିଲେ ମରହଙ୍ଗ ତିର । ଆଜିପାଏ ସେ ନାମ ଏବଂ ପ୍ଲାନର ଚିହ୍ନ ବିଦ୍ୟମାନ ରହିଅଛି । ଇଂରେଜ ବେପାଶାମାନଙ୍କର ଲୁଣ, ରେସମ, ତପସ, ତାକାଇ ଏବଂ ବାଲେଶ୍ୱର

ଲୁଗାର କାରବାର ଥିଲ । ସେହି କାରବାର ଉପଲକ୍ଷରେ ଦେଶୀ ଲୋକମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ସେମାନଙ୍କ ସମ୍ପର୍କ । କାରବାରର ସୁଶିଧା ପୁଣି ମରହଙ୍ଗମାନଙ୍କ ହାତରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବାପାଇଁ ଦେଶର ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ଧନବନ୍ତ ଲୋକେ ବାସରୁମ୍ ନିର୍ମାଣ କରି କଲିକତାରେ ବସବାସ କରିବାକୁ ଆଗ୍ରହ କରୁଥିଲେ । କଲିକତା ବିନା ସେ ସମୟରେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପ୍ଲାନ ନିର୍ବାପଦ ନ ଥିଲ । ମରହଙ୍ଗ ଯୋଡ଼ିପବାର ପାଇକେ କେଉଁଦିନ କେତେବେଳେ ପଡ଼ି ଦେଶଟା ଲୁଟିପାଟି ଦେନିଯିବେ, ଏ କଥା ମନରେ କରି ଦେଶ ଲୋକେ ଗୁନିଆଁ ହୋଇ ଯାଉଥିଲେ । ରୂପ କରିବାକୁ ବେଳ ନାହିଁ ? ବେପାର ବଣିଜ କରୁଛନ୍ତି କିଏ ? ଏଥକୁ ଖଜଣା ଅସୁଲିର ଉପାୟ ନ ଥିଲ । ମୁରଣ୍ଗିଦାବାଦ ନବାବଙ୍କ ଗନ୍ଧାର ଧ୍ୱନିଭୂତ ହୋଇ ଯାଇଛି । ନବାବ ଅଳିବଦୀଙ୍କ ରୁରିଆଉର ଉପାୟ ବନ । ଅବଶେଷରେ ସେ ଧନକୁବେର ଜଗତ୍ରଶେଷକୁ ଟଣେ ପୁଜା ଲେଖିଦେଇ ଅଣି ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ଖଣ୍ଡ ନେଲେ । ସେହି ଟଙ୍କାରେ ପାଇକମାନଙ୍କ ପିଛଲୁ ଦରମା ଛୁଡ଼ାଇ ଦେଇ ନୁଆ ପାଇକ ଥୋକେ ମଧ୍ୟ ବାହାଲ କଲେ ।

— — —

-୪-

ସାମନ୍ତରାମ୍ୟ ରାଘବ ରାଟ୍ପିଂହ ବୈରିଗଞ୍ଜନ ମାନଧାତା

ଉଲଳ ଶରବିଲପୁର ଚରମକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଥୋକେ ଦୁରେଶ୍ୱର ଆପଣା ଆପଣା ପ୍ରଭୃତି ଏବଂ ମହିମା ଅଶ୍ରୁ ରଖିବାକୁ ସମର୍ଥ ଥିଲେ । ଚଲିକା ହିଦର ଦଶଶାଖଳରେ କେତେ ଦୁର୍ଗପତି—ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ଜଣ ଗଜପତି ବଣର ଶାଖା ପ୍ରଶାଖା ବଣଧର ଏବଂ ଥୋକେ ଖଣ୍ଡାଏତ ଦଳପତି ଅଟନ୍ତି—

ଦୂରବଞ୍ଚୀ ପ୍ଲାନରେ ବାସପ୍ଲାନ ଏବଂ ସମରକୌଣ୍ଡିଲ ତଥା ଦୁର୍ଗମ ଅଞ୍ଚଳରେ ବାସ ଯୋଗୁଁ ପଠାଣ ବା ମୋଗଲମାନଙ୍କ ଦାଉର ଆଶ ଏମାନଙ୍କ ଦେହକୁ ଲାଗି ନ ଥିଲା । ଏଥକୁ ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ଏହି ଶୁଦ୍ଧ ଆଖ୍ୟାନ୍ତିକା ସହିତ ସେମାନେ ସମ୍ପର୍କଶୀଳ ।

* ଦୁର୍ଗର ତାଜାଳିକ ଅଧ୍ୟପତିଙ୍କ ନାମ ସାମନ୍ତର୍ଯ୍ୟ ରାଯବରାଟ୍ସିଂହ ଜଗଦେବ ବୈଶିରଙ୍ଗନ ମାନଧାନା । ଏତେବେଳେ ଗଢ଼ର ଅଧୀଶ୍ଵର, ସେହିପରି ଖୁବ୍ ଗୋଟାଏ ଅସାଧାରଣ ଚଢ଼ି ନାମ ହେବା ନିତାନ୍ତ ସମ୍ବବ । ତେବେ ପାଠକମାନେ ବାରମ୍ବାର ପଢ଼ି ଥକି ପଡ଼ିବେ, ଏଥପାଇଁ ଆମ୍ବମାନେ ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ବିଶେଷ ଅନୁଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶ କରି କେବଳ ମାନଧାତା ସାମନ୍ତ ବୋଲି ଲେଖିବୁଁ । ମାନଧାତାଙ୍କ ଅଧୀନରେ ତିରଣ ହଜାର ବୃତ୍ତିଭୋଗୀ ଶକ୍ତ୍ରାଦତ ପାଇକ ଥିଲେ । ବାଲେଶ୍ୱର ବନ୍ଦର ପଠାଣମାନଙ୍କ ହସ୍ତଗତ ହେବାରୁ ପ୍ରାୟ କୋଡ଼ିଏ ହଜାର ପାଇକ ଆପଣା ଆପଣା ମାନସମ୍ମନ ରକ୍ଷା କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପାଦତ୍ୟ ପ୍ରଦେଶର ବସବାସ କରୁଅଛନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ମାନଧାତାଙ୍କ ଅଧୀନଙ୍କ ପାଇକ ସନ୍ଧା ଦଶ ହଜାର ମାତ୍ର ।

ଉଜ୍ଜଳର ପତନର ଯେ ସମସ୍ତ କାରଣ ଥାଉ, ହେଲେ ସ୍ବାଧୀନ ମହାରଜାମାନଙ୍କର ବୌଦ୍ଧ ଏବଂ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମ ଅବଳମ୍ବନହିଁ ପ୍ରଧାନତମ କାରଣ ଅଟେ । ନରଶାଶିତ ବିନିମୟରେ ସ୍ବାଧୀନତା ନୟ ବା ରକ୍ଷା କରିବା ନିତାନ୍ତ ନିନ୍ଦନୀୟ ବିଷୟ ଅଟେ । ଏଥକୁ ମହାରଜାମାନଙ୍କର ଯୁଦ୍ଧ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅନାପ୍ରା ହେବୁ ଶକ୍ତ୍ରାଦତ ପାଇକ ପ୍ରଧାନମାନେ ମୟକମ୍ପାନ ଅବଶ୍ୟାରେ

ଶ୍ରୀନିବନ୍ଦ ହୋଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି । ବାହୁବଳରେ ମରହକ୍ତା ବା ପାଠମାନେ ଉଜ୍ଜଳ ଜୟ କରିଅଛନ୍ତି, ଏ କଥା ଦେଉଁ ଉତ୍ତାପ ବୋଲେ, ସେ ଦୋର ମିଥ୍ୟାବାସ । ଉଜ୍ଜଳକ୍ଷେତ୍ରରେ ଭୁକ୍ ଏବଂ ମରହକ୍ତାଙ୍କ ବିଶେଷ ସର୍ବଧର୍ମ ସମୟରେ ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ମାନଧାତା ସାମନ୍ତ ଭୂର୍କପଟ ଧର ମଧ୍ୟ ନିପଦରେ ଥିଲେ । ସେଥିର କାରଣ ରାୟବଣିଆ ଦୁର୍ଗ ନିତାନ୍ତ ଦୃଢ଼ ଏବଂ ବିପକ୍ଷର ଅଜେୟ । ଯେଉଁ ଦଶ ହଜାର ପାଇନ ଅଧୀନରେ ଥିଲେ, ସେମାନେ ମହାବାର, ସମରପମର୍ଥ ଏବଂ ମାନଧାତାଙ୍କ ଆଜ୍ଞାବତ । ପାଇକମାନେ ମାସିକ ନଗଦ ଟଙ୍କା ବେଳନ ପାଉ ନ ଥିଲେ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜଣର ସୁତନ୍ତ ସୁତନ୍ତ ଜାପୁଗିର ଜମି ଥିଲା । ଶିବାଜିଙ୍କ ଦୋଢ଼ସବାର ପାଇକ, ରାଜପୁତନାର କ୍ଷମିତ୍ୟ ଯୋଦା, ଗୁରୁ ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଶିଖସେନାଙ୍କ ପରି ରାଜବ୍ୟବଲ୍ଲାଙ୍ଘାସାରେ ପାଇକମାନେ ଶାନ୍ତ ସମୟରେ ରୂପ ଏବଂ ବିଦ୍ରୋହ ସମୟରେ ପୁନରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥିଲେ । ପୁଣି ସୁଦୂର ଉତ୍ତାପ ରୁ ଜଣାୟାଏ, ଶାକ୍ୟବଣୀପ୍ରି କ୍ଷମିତ୍ୟମାନେ ମଧ୍ୟ କୃଷି ଏବଂ ସମର ଉତ୍ସବ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥିଲେ ।

ଆପଣା ଆପଣା କୃଷି କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥିବାରୁ ରାୟବଣିଆ ପାଇକମାନେ ସବଦା ସମସ୍ତେ ଉପର୍ଯ୍ୟତ ନ ଥାନ୍ତି । ପ୍ରୟୋଜନ ସମୟରେ ଗଢ଼ରେ ସାଙ୍କେତିକ କଂସା ବାଜେ, ଧଣ୍ଡ ଉଡ଼େ, ବାରକାହାଳ ବାଜେ ଏବଂ ରାଷ୍ଟିର ହାବେଳ ଛୁଟେ, ଦାଢ଼ ଦାଢ଼ିରେ ଏମନ୍ତ ବନ୍ଦୋବସ୍ତୁ ଯେ, ପ୍ରହରକ ମଧ୍ୟରେ ଦଶ କୋଣ ଦୂରର ପାଇକ ଆସି ୩ଲ ହୋଇଯାନ୍ତି । ଉଜ୍ଜଳର ସ୍ବାଧୀନ ନରପତିଙ୍କ ଅଧ୍ୟପତି ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ଏହିପରି ନିଯୁମ ଯୋଗେ ପକ୍ଷକ ମଧ୍ୟରେ ସମସ୍ତ ଉଜ୍ଜଳରୁ ତିନି ଲକ୍ଷ ପାଇକ ରାଜ୍ୟବାଦାରରେ ହାଜର ହୋଇ ମଜୁର କରୁଥିଲେ ।

* ବୁଗର ଫାଂଦକାର୍ତ୍ତିଙ୍କ ଉପାଧି ଲେ ରାୟ ଲିଆରିବୁଁ । ତାହାଙ୍କ ନାମ ଅନୁସାରେ ଦୂର୍ଗ ନାମ ଧିଲ ସମ୍ବଦ୍ଧିଆ ।—କାଳମେ ସ୍ଵେଚ୍ଛିଆ ନାମ ଧାରି କରିଥିଲୁଁ ।

ଉଜ୍ଜଳ ଖଣ୍ଡର ମରହକ୍ଷମାନଙ୍କ ଗତିଶ୍ଵର ପର୍ଯ୍ୟବସନ୍ଧ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ଯେପରି ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା ପାର ହୋଇ ସହଜରେ ବଙ୍ଗଦେଶରେ ପ୍ରବେଶ କରି ନ ପାରନ୍ତି, ମେଘର ଯହ କରିବା ନିମନ୍ତେ ମୁରଶିଦା-ବାଦ ଦରବାର ମେହିଭାବରେ ମାନଧାତାକୁ ସନନ୍ଦ ଏବଂ କର୍ମତା ଚକଳା ପାଇଲ ଖୋରପୋଷ ସୁରମ୍ଭ ଜନାମ ଦେଇଥିଲେ । ମାନଧାତା ଆମଣା କର୍ମରେ ସୁନ୍ଦିତ କରି ନାହାନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଯହିର ବର୍ଗମାନେ ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା ପାର ହୋଇ ପାରୁ ନ ଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କୁ ଶାରଭୂମ ଜଙ୍ଗଲବାଟ ବୁଲି ବଙ୍ଗଦେଶକୁ ଆସିବାକୁ ହେଉଥିଲା । ଏଥୁ ସକାଶେ ମରହକ୍ଷା ଫୌଜଦାର ଭାଷର ପଣ୍ଡିତ ମାନଧାତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ । ମାତ୍ର ନାନା କାରଣରୁ ତାଙ୍କୁ ଶାସନ କରିବାକୁ ସୁଯୋଗ ପାଇ ନ ଥିଲେ ।

—
—
—
—
—

-୫-

ବିଦେଶିନୀ

ସକାଳ ଓଳଆ ଦିନ ପହରକ ଭିତରେ ଶାପୁବଣିଆ ବୁର୍ଗେଶ୍ୱର ଶାଶିଶା ମାନଧାତା ଦରବାରରେ ବିଜେ କରିଅଛନ୍ତି, ପାଞ୍ଜିଆ, ପାଇକ, ପଡ଼ିଆସା, ଦଳେଇ, ଦଳବେହେର. ଦଉଡ଼ ଲେଖନିଜାର, ବେବର୍ତ୍ତା ପ୍ରଭୃତି କର୍ମଶାମାନେ ଆପଣା ଆପଣା ଜାଗାରେ କେହି ବସି, କେହି ଉତ୍ତର ହୋଇ କର୍ମରେ ନିୟକ୍ତ । ତେରବୁଡ଼ିଏ ଗୁହାଟିଆ ହାତପୋଡ଼ି ଛୁଡ଼ା ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ଡଗର ଡାକ ଦେଲୁ “ଗୋବିନ୍ଦ ପୁର ଗୌପା ୧ର ଦଉଡ଼ ଖର ପାଇଲମ ନଙ୍କ ମଜରା ଦେନି-ଦାକୁ ଆଜ୍ଞାହନ୍ତି, ତେ ମଣିମା ତେ ମଣିମା !” ଶୁଣିଜ୍ଞ ରେଣ୍ଡିଆ ପାଇକ ବନ୍ଦି ଖଣ୍ଡା ଟିକି ତିରିଥର ଖଣ୍ଡାମୁନ୍ଦ ଭୁମିରେ ଛୁଆର୍ଲି ମଜୁର କରି ଆଡ଼େଇଗଲେ । ସମସ୍ତ

ଅନାଇ ଦେଖିଲେ, ପାଇକମାନଙ୍କ ପଛ କିଛି ଦୁରରେ ଧୂଳିକର୍ମ ବିଳିପ୍ତିବସନା ମଳନବଦନା ବିଶାଦମୟୀ ଗୋଟିଏ ଧୂମ୍ରବ ଲଳନାମୁଣ୍ଡି ବାଢ଼କୁ ଅଉଜି ନିଶ୍ଚଳ ନିଷ୍ଠଳ ଭାବରେ ଉତ୍ତର ହୋଇଅଛି । ଆକୃତି ଏବଂ ପରିଶର ଦେଖିଲେ ସହଜର ଧୂମିତ ହୁଏ, ଧୀଲେନଟି ବିଦେଶିମା ଏବଂ ସମ୍ମାନକୁଳଜାତା । ସାଧାରଣ ଘରେ ଏପରି ଲବଣ୍ୟମୟୀ ଦୁଗଠନା ସ୍ଵରହ ଜାତ ହେବା ଅସମ୍ଭବ । ପ୍ରଭୁମୟୀ ମଦ୍ରୀମା ସୁଜ ଜଳ ସର୍ବେବରରେ ପ୍ରତ୍ୟୁଷିତ ହୋଇଥାଏ । ଏହାର ବପୁଦିମ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସଟୀକ ସମ୍ବାଦ ଦେବାକୁ ଆମ୍ବେମାନେ ଅକ୍ଷମ; ମାତ୍ର ତାହାର କନକଗୌର ବଦନମଣ୍ଡଳର ଅପୂର୍ବ ଘୋରପ୍ରୟେ, ଅତଶ୍ଚଳ ବିଶାଳ ନେତ୍ର, ତୋଳା ଉପରେ ଆରଣ୍ୟବୃକ୍ଷର ସୁରକ୍ଷିତ ଭ୍ରୂଳିତା, ସୁନ୍ଦର ସୁଗଠନ ଉନ୍ନତ ନାସା, ଜବାକୁସୁମ ସଙ୍କଳଣ ରକ୍ତମ ଅଧରୌଷ୍ଟ୍ର ଏବଂ ସୁଜ ନିମ୍ନଲ ଦପଣ ଫଳକବତ୍ର ଶଣପୁଲକରୁ ଘୋବନସୁଲଭ ଲବଣ୍ୟ ଚଢ଼ି ଯାଉଅଛି । ଏହାର ବଦନ ବିଶାଦ-କାଳିମାରେ ମଳନ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଧୂମର ମେଲାବୁଦ୍ଧ ଚନ୍ଦମଣ୍ଡଳ ପରି ଅପୂର୍ବ ଶ୍ରୀ ଧାରଣ କରିଅଛି । ଧୀଟିର ଆକାର କିଞ୍ଚର୍ତ୍ତ ଦର୍ଶ; କିନ୍ତୁ ଘୋରପ୍ରୟେବିନ ଶୀ ମୁହଁ । ହସ୍ତ ପଦବୁଦ୍ଧକ ସୁଗୋଲ, ସୁଗଠତ ଓ ସୁଖବର୍ତ୍ତିତ ପରି ଅବୁମିତ ହୁଏ । ପହରଣ ମହାର୍ଦ ଜଶା କାରୁଜାର୍ଯ୍ୟପୁକ୍ତ ଦାଗର ଏବଂ କାଞ୍ଚୁଲି - ତରସାପରି ପୃଷ୍ଠବ୍ୟାପୀ ନିତମ୍ବିଲମ୍ୟୀ କକ୍ଷୁଳ କାଳିମାର ଅବନ୍ୟନ୍ତ ଅୟବୁଦ୍ଧିପ୍ରତି କେଶରଣୀକୁ ସମ୍ମ ନିୟନ୍ତ ଶିଳ୍ପୀ-ଚିରି କୌଣ୍ସେ ଓଡ଼ିଶା ହୋଢ଼ାଇ ରଖିଅଛି ହସ୍ତ-ପଦନାସାକର୍ଷଣଶୁଣିଲଗ୍ର ରହିଗପିତ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ ଓ ରୌପ୍ୟର ଅଳକାରଗୁଡ଼କ ଝିଶୁର୍ଯ୍ୟବସ୍ତର ପରଗୁପୁକ । ଶଶର କେଶବାସ ସମସ୍ତ ଧୂଳ କର୍ଦ୍ଦମ-ବିଳିପ୍ତ, କଣ୍ଠକ ଦାର ସଦ୍ୟ ଛୁନ୍ତ ଛୁନ୍ତ । ଏତେବେଳେ ଦରବାର, ଏତେ ଲୋକଗହଳ ମୁନ୍ଦୁର୍ଭବ ମଧ୍ୟରେ ନିଷ୍ଠବ୍ଧ ହୋଇଗଲ । ସମସ୍ତ ଏକଧିନରେ ଧୀମୁହୁର୍ତ୍ତିକୁ ଗୁହଁ ରହିଅଛନ୍ତି ।

ମାନଧାତା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଲେଖକ ପରି ଛିରଭାବରେ ସେହି ସ୍ଵିଟିକୁ ପ୍ରଥମରେ ଦୂର୍ଭାଗ୍ୟ ରହିଲେ, ପରେ କେତେବୁଡ଼ି ଏ କଥା ପରିଚିତ । କିନ୍ତୁ ଉତ୍ତର ନାହିଁ । ମାତୃପିଲେ ପରିଶୋଧନ କରି କୋମଳଭାବରେ କେତେବୁଡ଼ି ଏ ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ— ରମଣୀ ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତ ମାରବେ । ବହୁତ ଅଭୟ ଦେଇ, ସାନ୍ତୁନା ରେଇ ଆଶ୍ରୟ ବାଜ୍ୟରେ କେତେ କଥା ପରିଚିତ—ବୁଥା ନେଇ । ବୁଢ଼ା ପଢ଼ିଆଯି ସ୍ଵିଟିକୁ କହିଲା “ଉରମାହିଁ ହିଅ, ତିନା କର ନା, ସାଥୀ ଯାହା ପରିଚାରିତା, କହି ଯା, ସବୁ କଥାର ଜବାବ ଦେଇଥା, ଉତ୍ତର ଉତ୍ତର ସିଧା ଅଣିଦେବ । ଖାଇପିର ନିଷ୍ଠାତି ରହିବୁ । ମାନଧାତା ଦାତାକର୍ଣ୍ଣ, କେତେ ଅତିଥି ଅଭ୍ୟାଗତ ଖାଇ ଯାଉଛନ୍ତି । ଜଳଣିଆ କର, ଶୈଖଇ କର, ଯାହା କର ଅଣି ଦେବ ।” ହାୟ ! ଜବାବ ପାଇବ ବୋଲି ପରିଆ ଦିରି କେତେ ଆଖରେ ଯାଇଥିଲା, ସବୁ ବୁଥା ହେଲା । ସ୍ଵିଟି ଉତ୍ତର ଦେଲା ନାହିଁ କି ସକାରଣ ? ସେ କଣ ପ୍ରମୁଖ, ବିଦେଶୀୟ ଭାଷା ବୁଝି ପାଇଲା ନାହିଁ ? କିମ୍ବା ରେ ଟିଏ ହିନ୍ଦୁ କୁଳବଜା ପୁରୁଷଙ୍ଗଳେରେ କଥା କହିବାକୁ ଲଜ୍ଜିତ ହେଲା ? ଅବା ବିନ୍ଦୁ ସ୍ଥର୍ଥଭ୍ରମିତା ଶ୍ରୀପଦହସ୍ତବିନ୍ଦୁକ୍ତା ହରିଣୀ ଯେଉଁମାନଙ୍କ ପ୍ରତିରେ ପଢ଼ିବେ ହୋଇଅଛି, ସେମାନେ ବ୍ୟାଧ କି ପାଇନକାଣ୍ଠ, କିନ୍ତୁ ହୀର କରି ନ ପାର ଭୟରେ ଉତ୍ତର ଦେଇ ପାରୁ ନାହିଁ ? ମାତ୍ର ଆମ୍ବେମାନେ ଆଜାର ପ୍ରକାରେ ସେଥର କିନ୍ତୁ ଚିନ୍ତା ଦେଖିନାହିଁ । ସ୍ଵିଟି ବାଟ ରକ୍ତବାକୁ ଅଷ୍ଟମ ଥିବାରୁ ପାଇକମାନେ ତାନାକୁ ଡୋକିରେ ବସାଇ ଦେଇ ଆରିଥୁଲେ— ଡୋକିରୁ ଓହାଇ ଯେପରି ଛନ୍ଦା କରଇ ଦେଇଥିଲେ, କାନ୍ଦୁ ପିଲୁଲା ପରି ବାଢ଼ିକୁ ଆଇଜି ଯେହିପରି ଛନ୍ଦା ହୋଇଛି । ମୁଖ ଅନାବୃତ, ନେପରେ ମିଳକ ଅଛି କି ନାହିଁ ସନ୍ଦର୍ଭ, କେବଳ ନାସାପୁନ୍ତା ସ୍ଵିତ ଓ ସକ୍ଷୁଚିତ ହୋଇ ଜୀବନସହିତ ପରିଚୟ ଦେଉଅଛି । ଯେପରି ଧୀ ହେଉ, ଯେପରି ଅବସ୍ଥାରେ ପଡ଼ୁ, ବିଶେଷରେ ହିନ୍ଦୁକୁଳବଜା ସ୍ଵରଜୀ

ପୁରୁଷଙ୍ଗଳେକୁ ମାତା ହେଲେ ସ୍ଵୀସୁଖବ୍ୟାଲର ସଙ୍କୋଚ ଏବଂ ଲକ୍ଷାର ହୁଏ ମୁଖମଣ୍ଡଳକୁ ଆବୃତ କରି ପକାଏ । ମାତ୍ର ସ୍ଵିଟି ଅନାବୃତ ମୁଖରେ ସହଜରେ ଉତ୍ତର ହୋଇଅଛି । ଆଉ ଭୟ ? ମନୁଷ୍ୟର ଜୀବନାଶା ଥିଲେ ଲକ୍ଷା ଭପୁ ସବୁ ଥିଏ । ଭୟ କଣ ? ବିଦେଶକୁଳ ହ୍ରାନ୍ତ ନିରାପଦ ହ୍ରାନ୍ତକୁ ଯିବାର ଏକମାତ୍ର ପ୍ରବୃତ୍ତି । ଆମ୍ବର ବିଶ୍ୱାସ ଶାଶ୍ଵତ ଓ ମାନସିକ କଷ୍ଟର ଚରମ ସୀମା ଉପର୍ତ୍ତି ହେଲେ ମାନବର ଜହୁରୁଷମୁହଁ ଅନାପୁତ୍ର ନିଷ୍ଟେଜ ହୋଇ ପଡ଼ନ୍ତି; ସୁତରଂ ତେବେନା ଲୁପ୍ତ ଦୋରପାଏ । ଏଥକୁ ଲକ୍ଷାର୍ଥ ମନ ମଧ୍ୟର ହ୍ରାନ୍ତ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ପାରେ ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ଵିଟି ସତେଜନ ଅବସ୍ଥାରେ ଅଛି, ଆମ୍ବମାନେ ବିଶ୍ୱାସ କରି ପାରୁନାହିଁ ।

ମାନଧାତା ସ୍ଵିଟିରୁ ଲୌଣ୍ୟ ଜବାବ ନ ପାଇ ଅଭ୍ୟାଗତ ପାଇକମାନଙ୍କୁ ଅନାଇଲେ । ପାଇକ କିଂଶୁର ଫଳେଷିତ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ମାନଧାତାଙ୍କ ଅଭ୍ୟାସ ବୁଝି ପାରି ହାତପୋଡ଼ି ସମସ୍ତ କଥା ଜଣାଇଲା । ପଣ୍ଡିତଦେଶୀୟ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କ କଥା, ଗୋଡ଼ିଶାଳିତାରେ ବାନାଜାନ— ମରନଟାମାନଙ୍କ ଅତ୍ୟାଗର, ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ବିନାଶ ଏବଂ ଗୋବିନ୍ଦପୁରର ପାଇକମାନେ ପାଇଧିକୁ ଯାଇ ସ୍ଵିଟିରୁ ଯେପରି ମମ୍ରଷୁ ଅବସ୍ଥାରେ ଜଜଳ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ, ସମସ୍ତ ବିଷୟ ବିଷୟ ରଚିରୁପେ ଜଣାଇଲା । ଶ୍ରୋତାମାନେ ସମସ୍ତେ ବିଷୟ ଶୁଣି ଏବଂ ସ୍ଵିଟିର ଶୋନିଯୁ ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ହାୟ ହାୟ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ମନ୍ଦେଖାମାନଙ୍କ ଅତ୍ୟାଗର କଥା ଶୁଣି ଶଣ୍ଟାପୁତମନଙ୍କ ଶଣ୍ଟା ବଦତରେ ବାଜି ଧନ୍ତ ଧନ୍ତ ଶବ କଲା । ଥୋରକ ବାରକେଣ ଆର୍ଦ୍ଧି ଆରକ-ନେପରେ ଅନାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଉତ୍ସୁତ ଲେଖମାନେ ସହଜରେ ଅନ୍ତୁମାନ ଦ୍ୱାରା ବୁଝିଲେ ଅଶ୍ୱାଶେଷ, ବିନ୍ଦୁ ସ୍ଵିପୁରୁଷମାନେ ସ୍ଵିଟିର ଅମ୍ବୀୟ

ଲୋକ ଅଟକ୍ଳିତ । ପିତା ମାତା ଶାଶୁ ଶୁଶ୍ରର ସ୍ଵାମୀ କିମ୍ବା ଏହିପର ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ହରଇ ହନ୍ତରେତା ହୋଇ ପଡ଼ିଛି । ଅଟେହିପର ଜନଶ୍ରୁତି ଶ୍ରୋତାମାନଙ୍କ ଅନୁମାନଙ୍କୁ ଯଥାର୍ଥରୁପରେ ପ୍ରତିନିଧି କରଇଥିଲା ।

ଧୂଦେଶରୁ ବହୁ ଦୂରରେ ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତରୁପେ ରୁହନନ ଆସ୍ତିଯୁ ବନ୍ଧୁବର୍ଗଙ୍କର ଶୋଚମୟ ଅବସ୍ଥା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରି ସମସ୍ତାନ ଅବସ୍ଥାରେ ଗୋଟିଏ କୁଳବଣ୍ଣ ବାଲା ନିଜାନ୍ତ ଅ-ରିତିତ ପୁରୁଷମଣ୍ଡଳୀରେ ପଡ଼ିଲେ ତାହାର କିପରି ଦଶା ସଟିପାରେ, ବୋଲିବା ବାହୁମାନ ମାତ୍ର । ଜନମ—କ ଭାଗରେ କହିବୁଁ, ଜନମ କି ପରାର୍ଥ ? ଜାହା ସହିତ ଉପମା ଦେବୁଁ, ଜନମ କି ପରାର୍ଥ ? ସୁର୍ବାଦିତିରାଜସ୍ଵାମୀ—ସୁର୍ବର ପ୍ରାକୃତ ସମସ୍ତ ସମ୍ପର୍କି ସହାଙ୍କ ତୁଳନାରେ ପ୍ରତିର ନୁହଁ; କି ଭାଷାରେ ବୁଝାଇବୁଁ, ସେ ଜନମ କି ପଦାର୍ଥ ? ସେହି, ଦୟା, ମାୟା, ମମତା, ନିଃସ୍ଵାର୍ଥପରତା ସମସ୍ତ ସମବେଳ ହୋଇ ମୁଗ୍ନିମଣ୍ଣ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଜନମ ସହିତ ଅଭୁଲମୟ । ନରପତ୍ର ନୃଂଘେ ଲୋକମାନଙ୍କ-ଦାର ସେହି ଜନମର ଶୋଚମୟ ପରିଣାମ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରି କେଉଁ ସୁରକ୍ଷା କନ୍ୟା ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧାରଣ କରି ପାରେ ? ମହାରୂପ ଜୀବନପାଳକ ଜୀବନଦାତା ପୂଜନୟ ପିତାର ନିଷ୍ଠାରୁପେ ନିପାତ ଦେଖି କନ୍ୟା ମନରେ କିପରି ଭାବ ଜାତ ହୋଇପାରେ, ଆମ୍ବେମାନେ ପ୍ରଜାଶ କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ । ବିଶେଷରେ ସଞ୍ଚ ସ୍ଵର୍ଗ ହୃଦୟାକାଶର ପୂର୍ଣ୍ଣତତ୍ତ୍ଵ, ସମସ୍ତ ଆଶା, ସମସ୍ତ ଭରସା, ଏକମାତ୍ର ଆଶ୍ୟ ଭୁମି, ସମସ୍ତ ଜୀବନର ଏକମାତ୍ର ଅବଲମ୍ବନ, ସମସ୍ତ ସୁରକ୍ଷାଧ୍ୟେର ଏକମାତ୍ର କାରଣ, ପରମ ଦେବତା ସ୍ଵାମୀଙ୍କୁ ହରଇ ସୁରକ୍ଷା ସ୍ଵର୍ଗ ଯେ ଜୀବତ ଥାଏ, ତାହା କେବଳ ବିଧାତାର ବୈଚିରଯମୟ ବିଧାନ ଅଟେ । ପରମାୟ ମନୁଷ୍ୟର ଅନାୟତ୍ତ, ମୃତ୍ୟୁର ଶତ ସହସ୍ର କାରଣର ବିଦ୍ୟମାନତାରେ ମଧ୍ୟ ମାନବ ଜୀବନ ଧାରଣ କରି ରହିଥାଏ, କର୍ମପଳିଶ୍ରେଣୀ କ୍ଷେତ୍ରରେ

ମାନବ ଅନାୟତ୍ତ ହୋଇ ଭ୍ରମନ କରେ । ବିଧି-ବିଧାନରେ ଧୀଟିର ଜୀବନ ଦେହଟିଞ୍ଚରକୁ ନ୍ୟାଗ କରି ନାହିଁ ସତ୍ୟ; ମାତ୍ର ତାହାର ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ଜଡ଼ଭାବମନ୍ଦିର ହୋଇ ପଡ଼ିଥାଏ । ପ୍ରବୃତ୍ତ ମାନଧାତା ସନ୍ଧରେ ଏ ବିଷମ୍ବ ଅନୁଭବ କଲେ ଯୀଟିର ଚପ୍ପ ଓ ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ତାଙ୍କ ମନରେ କହୁଣା ସଞ୍ଚାର ହେଲ । ସେ ଗୋଟିଏ ଅର୍ଥନିଶ୍ଚାଯ ପକାଇ ତୁମ ହୋଇ ବସିଲେ । ତାଙ୍କ ଆ ଦଶରେ ବୁଝ ଜଣ ପୋକଲୁ ଆମ୍ବି ଅତି ପରମରେ ଅତି ସାବଧାନ ଭାବରେ ପୁରଜୀବିକୁ ଧରଧରି କରି ଉଆସ ମଧ୍ୟକୁ ଯେନିଗଲେ ।

—
—
—

ଗଢ଼ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନାମା କଥା

ଶା ଶା ଶା ମାନଧାତାଙ୍କର ହୃତନ୍ତ ଉଆସ ନ ଥିଲ, ରାଘୁବଣିଆ ଦୁର୍ଗରେ ନଅର । ଉତ୍କଳ ଦେଶର ସମସ୍ତ ଶତ୍ୟପତିଙ୍କ ନଅର ହେପର । ରାଘୁବଣିଆ ଦୁର୍ଗାରୀନ; ବିଶାଳତା ଏବେ ଦୃଢ଼ତାରେ ଉତ୍କଳ ଦେଶର ସମସ୍ତ ଦୁର୍ଗର ଶୀର୍ଷମାୟ । ଦୁର୍ଗ ମଧ୍ୟରେ ଲିଙ୍ଗ ପାଇକ ରହି ବାହାର ଶହୁ ସହିତ ସୁନ୍ଦର କରି ପାରିବେ । ତତ୍ତ୍ଵିଗରେ ମାଙ୍କଡ଼ା ପଥର ଗୁର୍ବା ପ୍ରତ୍ୟେ ଉଚ୍ଚ ପ୍ରାଚୀର, ପ୍ରାଚୀର ଦେହରେ ଭଣ୍ଡି କଟା, ସେହି ଭଣ୍ଡି ବାଟେ ଉଚିର ପାଇକମାନେ ବହୁଧ୍ୱ ଶବ୍ଦପ୍ରତି ଅସୁପ୍ରେସେ କରିପାରନ୍ତୁ । ବାହାରର ନିଷିଦ୍ଧ ଅସୁ ସେମାନଙ୍କ ଦେହରେ ଲାଗିବ ନାହିଁ । ଗଢ଼ ବହିଭାଗ ତତ୍ତ୍ଵିଗରେ ଭ୍ରମନ କରିବାପାଇଁ ପ୍ରାଚୀର ମୂଳରେ ପ୍ରତ୍ୟେ ପରିଷ୍କାର ମାଗ୍, ମାଗ୍ ଉତ୍ତରର ଅନନ୍ତରୁ ଆହିଆ ବା କାହୁଁ, କାହୁଁ ଉପର ତଳ ବାଉଁଶ ମୁହଁରୁ, କାହୁଁ ମୂଳରେ ଗଢ଼ଶାଇ । ଏହି ଗଢ଼ଶାଇ ସବଦା ଜଳରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଥାଏ । ଦୁର୍ଗକୁ ପ୍ରବେଶ କରିବା ନିମନ୍ତେ

ସିଂହଦ୍ଵାର ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କିଛି ଦୂରରେ ପରିଶା ଉପରେ
ଗୋଟିଏ କାଷ୍ଟର ସେତୁ ନିର୍ମିତ । ସେହି ସେତୁଟି
ଏହି କୌଣସିରେ ନିର୍ମିତ ଯେ, ସହଜରେ ଅପସାରିତ
ଏବଂ ପୁନର୍ବାର ସଫେଜିତ ହୋଇପାରେ । ପ୍ରାଚୀର
ବୁଦ୍ଧି କଣରେ ବୁଦ୍ଧିଗୋଟା ଗୋଲକାର ବୁଦ୍ଧି ।
ବୁଦ୍ଧିକ ମଧ୍ୟରେ ବାହାର ତିନି ଦିଗକୁ ମୁହଁ କରି
ନିରଗୋଟା ଲେଖାଏଁ ତୋପ ପ୍ଲାପିତ
ଅଛି । ବୁଦ୍ଧିକ ମଧ୍ୟରେ କୋଡ଼ିଏ କୋଡ଼ିଏ
ଜଣ ଗୋଲତାଜ ରହି ତୋପ ଚଳାଇ
ପାରନ୍ତି । ସିଂହଦ୍ଵାର ଦୂର ପାଖରେ ବିଶାଳବୟ
ବିକଟାକାର ଶିଳ୍ପ କୌଣସିର ନିର୍ଦର୍ଶନସୁରୁପ ଦୂର
ଗୋଟା ପାଶାନ୍ୟିଂହ, ସେହି ସିଂହଦ୍ଵାର ଲଗି ଦୂର
ପଖରେ ବିଶାଳକାଷ୍ଟ ଦକ୍ଷିଣାଳ ପରି ଦୂର ଗୋଟା
ପ୍ରକାଣ୍ଡ ତୋପ ବାହାରକୁ ମୁହଁ କରି ପଡ଼ିଅଛି । ତତ୍ତ୍ଵଦ୍ଵାର
ପ୍ରାଚୀରକୁ କିଛି ଦୂର ଦିକରକୁ ଉତ୍ତାପ କାହିଁ । ଏହି
କାହା ମଧ୍ୟ ଉତ୍ତା ଉତ୍ତା କୁହିଁ । ଦୂର୍ଗ ପ୍ରାଚୀର ଦେହରେ
ଅନେକ ପ୍ଲାନରେ ଘାଟି ଅଛି । ପାନୀଆ ପାଇକମାନେ
ଥିବା ରବ ପହର ଦେଇଥାନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି
ଉଚିରକୁ ପଢ଼ି ନାହିଁ । ସିଂହଦ୍ଵାରକୁ ଲଗି ଉଚିରକୁ
ଉତ୍ତାପିଣ୍ଡ ତିନି ପ୍ରସ୍ତୁତ । ସିଂହଦ୍ଵାର ପ୍ରାଚୀରକୁ ଲଗି
ଦୂରଗୋଟା ବଢ଼ି ବଢ଼ି ଦର । ଏହି ଦୂର ଘର
ନାନାରୁପ ଅହରେ ପରିପୁଣ୍ୟ । ଏହାହିଁ ଦୂର୍ଗର
ଅହାଗାର । ସେହି ଦର ଉତ୍ତାରେ ଅଗଣା - ଅଗଣା
ବୁଦ୍ଧିପାଖରେ ଦର । ଦରିଶ ପାଖ ବଢ଼ି ମେଲ ଘରେ
ମାନଧାରାକର ବାହାର ବିଜେ ଦରବାର । ଦୃଷ୍ଟିପୁ
ପ୍ରସ୍ତରକୁ ଯିବା ହାତରେ ପାଇକ ପହର । ଦୃଷ୍ଟିପୁ ପ୍ରସ୍ତ
ମହି ଅଗଣା ତତ୍ତ୍ଵଦ୍ଵାରର ଦର - ଅଧିକାଂଶ ସରଗର ।
ଶ୍ରୀମୁ ପାଞ୍ଜିଆ, ଉତ୍ତାପ ପାଞ୍ଜିଆମାନଙ୍କ କରେଇ ଦର
ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେ ଦରଟି ମାନଧାରାକର ନିରେଳ ଦରବାର
ଦର । ଏହାରେ ଶ୍ରୀମୁ ସବଦା ବିଜେଥାନ୍ତି । ବିଶେଷ
ବିଶେଷ ଦିନ, ବିଶେଷ ବିଶେଷ ଘଟନାରେ ଶ୍ରୀମୁ
ବାହାର ଦରବାରକୁ ବିଜେ କରନ୍ତି । ତୃତୀୟ ପ୍ରସ୍ତ

ରଣୀହଂସପୁର । ଏହି ପ୍ରସ୍ତର ପିବାକୁ ଦୁଇଗୋଟା
ଦାର । ପ୍ରଥମ ଦାରରେ ବୁଢ଼ା ପଢ଼ିଆଶ, ଦିଶ୍ମୟ
ଦାରରେ ପୋଇଲ ପହର । ରଣୀହଂସପୁର ମଧ୍ୟରେ
ଅନେକ ଦର । ପେହମଧରୁ ଆଗଦଳାଂଆ ବଡ଼ ବଡ଼
ତିନି ଗୋଟା ଦରେ ଶ୍ରୀମୁଙ୍କ ପହଡ଼, ଠା-ବିଜେ,
ଭିତରବିଜେ ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଲେ ।

ରାଘୁବଣିଆ ଦୂର୍ଗ ସହିତ ଦୂର୍ଗାଧାରିଙ୍କ ଗୌରବ
ଉଚିଲଙ୍ଗତରେ ଖ୍ୟାତ ଲଭ କରିଥିଲା । ଉପ୍ରୁକ୍ତ
ଦୂର୍ଗରେ ଉପ୍ରୁକ୍ତ ଲୋକ ଅଧିପତ୍ୟ ପ୍ଲାପନ କରିଥିଲେ ।
କେବଳ ଗୋ ଏ ବିଷୟରେ ଅଭିବ ଥିଲ । ଜଗନ୍ନାଥା
ଜଗନ୍ନାଥ ନିରବିଜ୍ଞାନ ସୁଖ କାହାର ଅତୁଷ୍ଟରେ ଲେଖି
ନାହାନ୍ତି । ଧନ, ଜନ, ସ୍ଵର୍ଣ୍ୟ, ଆଧିପତ୍ୟ ଖ୍ୟାତି
କୌଣସି ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାରର ଅଭିବ ହେଲେ ମାନବ
ଦୁଃଖୀ । ଆମ୍ବାନଙ୍କ ମାନଧାରା ଅତ୍ୱିଶ୍ୱାସ ଭଗ୍ୟବନ
ଲେଖ । ସୁଗଂଠ ବୟସ, ସୁଷ୍ଣଳରର, ସବପ୍ରକାର
ଅସୁରକୁଳନା ଏବଂ ହତ୍ତୀ ଅଶ୍ଵ, ଆବେହଣ ବିଷୟରେ
ବାହୁବାକୁ ଲୋକ ନାହିଁ । ଅତୁଳ ସମ୍ପତ୍ତି, ନିରକ୍ଷୁଣ
ଆଧିପତ୍ୟ, ଅନନ୍ତ । ନିଷ୍ଠଳକ ଚରିତ, ମାନବବାଞ୍ଛିତ
ସବପ୍ରକାର ବୀଷ୍ଣବ୍ୟ ପ୍ରତୁଳ । ଗୋଟିଏ ଦୁଃଖ ବିଶେଷ
ଦୁଃଖ - ବିଶେଷର ଅଭିବ । ଏହି ଅତୁଳ ସମ୍ପତ୍ତି ୮-ଶ
କରିବା ନିମନ୍ତେ ପଛକୁ କେହି ନାହିଁ । ମାନବ ସମସ୍ତ
ଜୀବନରେ ବହୁ ଆୟୋଗପାର୍ଜିତ ସମସ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି ଯାହା
ହସ୍ତରେ ସମର୍ପଣ କରି ପୁଅଥରୁ ବିଦୟା ଗ୍ରହଣ କରି
ଆପଣ କୁ ଧନ୍ୟ ମନେକରେ, ନିତାନ୍ତ ମାନବଦେଶୀ
ପରଶ୍ରାବାତର ଲୋକ ମଧ୍ୟ ଧନ, ମାନ, ବିଦ୍ୟା, ବୁଦ୍ଧିରେ
ସାହାକୁ ଆପଣାଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠର ଦେଖିଲେ ତପସ୍ୟାର
ଫଳ, ଦୟାମୟ ପ୍ରଭୁକୁ ପ୍ରଦତ୍ତ ପୁଞ୍ଜୀକୃତ କଲ୍ପାଣୀ
ବୋଲି ଜୀନ କରେ, ଅଧିକ କଣ, ଯାହାର ବଦନ
ମାତ୍ର ଦର୍ଶନରେ ମାନବ ସମସ୍ତ ଦୁଃଖ ବିସ୍ମୃତ
ହୋଇଯାଏ, ଯାହା ପାଇଁ ମାନବ ଆପଣ ପ୍ରିୟତମ ପ୍ରାଣ
ମଧ୍ୟ ବିସର୍ଜନ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ, ସେହି ପୁଷ ଯାହାର

ନାହିଁ, ମାନବବାନ୍ଧିତ ସର୍ବେଶ୍ୱର୍ୟ ଲାଭ କରିଥିଲେ ମନ୍ଦ ସେ ଦୁଃଖୀ । ଯେଉଁ ଘରେ ପୁଷ୍ଟ ନାହିଁ, ସେ ଘର ଶୂନ୍ୟ । ଯେମନ୍ତ କି ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ଗରନମଣ୍ଡଳ, ଯେମନ୍ତ କି ପୁଷ୍ପମଣି ଉତ୍ସାନ, ଯେମନ୍ତ କି ଗରମଣି ପୁଣି, ଯେମନ୍ତ କି ନେମମାନ ଲାବଣ୍ୟ । ବେଦବାକ୍ୟ—“ଆୟାବେ ପୁଷ୍ପନାମାସି”—ଏହା ଉପରେ ଅନ୍ୟ କଥା ନାହିଁ । ଅନେକ ନରପତି ଆୟକୃତ ଅପରାଧ ହେତୁ ସ୍ଵାନନ୍ଦଶ ହୋଇ ପଡ଼ିବାର ଦେଖାଯାଏ । ମାତ୍ର ଆୟମାନଙ୍କ ମାନଧାତାଙ୍କୁ ପେପର କହୁ ଦୋଷ ଫୁର୍ଣ୍ଣ କରି ନ ଥିଲା । ରାଜନ୍ୟମଣ୍ଡଳୀରେ ଶିଥୁର ଚରିତବାନ୍ତ, ଏପରି ଏକପର୍ବୀବୁଢ଼ ବ୍ୟକ୍ତି ନିତାନ୍ତ ବିରଳ । ତଥାପି ସେ ନିଃସନ୍ଧାନ । ବିଧାତାଙ୍କ ବିରମ ବିଧାନର ମର୍ମ ଭେଦ କରିବା ମାନବର ସାଧାଣତ । ଲେକେ ତାହାଙ୍କୁ ଦୁର୍ଲାଗ୍ୟ ଝାନ କରନ୍ତୁ; ମାତ୍ର ସେ ଆପେ ଆପଣାର ଭାଗ୍ୟନ୍ଦୂଳ ନ ଥିଲେ । ସେଥିରୁ କାରଣ, ମହାଦେବଙ୍କର ସୁମଧୁର କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ।

ମହାଦେବ ମାନଧାତାଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ସହଧର୍ମୀ—ଫୁଲବେଶ ଫଳବେଶ ବୋଲି କେହି ନ ଥିଲେ । ବୁରୋଶ୍ଵରଙ୍କ ଉପାଧ ମହାଦେବ ବା ମହାଦେଶ । ପ୍ରକୃତ ପକ୍ଷେ ଗୁଣ ଏବଂ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସେ ମହାଦେବ ଥିଲେ । ଅତିର ନାମ ପଦ୍ମଲେନ ପରି ତାଙ୍କର ଗୁଣ ସହିତ ନାମର ଅସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ନ ଥିଲା । ରାଘୁବଣିଆ ଉଥାସ ମନ୍ତରେ ନାନା ପାଠକ, ନାନା ଶ୍ରେଣୀ, ନାନା ଚରିତବିଶ୍ଵା, ନାନାବୁଦ୍ଧା ଧ୍ୱିପରିଜନ ଅଭାବ ପଣ୍ଡରୁ ଉଗ୍ରା ନୁହେ । ମାତ୍ର ମାନଧାତାଙ୍କ ସହିତ ଏମାନଙ୍କ ପଞ୍ଜକ ବିରଳ । ସମସ୍ତେ ମହାଦେବଙ୍କ ଶଟଣି ପରିଜନ । ମନମାୟା ପୂଜନମାୟା ମହାଦେବଙ୍କ ସେବିନାମାନଙ୍କୁ କି ପୋଇଲୁ ବୋଲାଯିବ ? ସୁତ୍ରା ସେମାନଙ୍କର ଉତ୍ସାହ ପରିଜନ । ଆୟମାନେ ମନ୍ଦ ଏହି ନାମ ବୋଲିବାକୁ ବାଧ । ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା-ସତ୍ୟ କଥା, ନାମରେ ସେମାନେ

ଛତିଶାନିଯାଗରେ ବିରଳ ଥିଲେ; ମାତ୍ର ମୋନଙ୍କ ସେବାରେ ମହାଦେବଙ୍କ ସମୟ ଅପ୍ରଭୁଲ ହୁଏ । କିଏ ଖାଇଲ, କିଏ ଉପାସ ରହିଲ, କିଏ ରୂପି ବହିଛି, କାହାର ଲୁଗା ନାହିଁ, କାହାର ଓଷଧ ଲେଡ଼ା, କିଏ କାନା ସହିତ କଳି କଲ, ଏହି ସମସ୍ତ କଥା ବୁଝୁଁ ବୁଝୁଁ ଦିନ ଯାଏ ।

ମହାଦେବ ବ୍ରଶୋତ୍ରା ପଦୋତ୍ତା ସୁନ୍ଦରୀ ଥିଲେ—ଦେଖିଲେ ଦେବୀ ପ୍ରତିମା ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ ଜନେ । ଯେଉଁ ପୌନ୍ୟମ୍ୟ ଭକ୍ତି ଶ୍ରଦ୍ଧା ଆକର୍ଷଣ କରେ, ଯେଉଁ ପୌନ୍ୟମ୍ୟ ଦେଖିଲେ ମାନବ ପ୍ରକଳ୍ପ ହେବାକୁ ରଙ୍ଗା କରେ, ମହାଦେବଙ୍କ ପୌନ୍ୟମ୍ୟ ସହିପରି । ତାଙ୍କର ଶାଶ୍ଵତ ପୌନ୍ୟମ୍ୟ ସହିତ କାର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ଚରିତର ଅସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ନ ଥିଲା । ଲେକରେ ପ୍ରଜାଶ ତାଙ୍କପରି ଦାନଶୀଳା ଦୟାବଣ୍ଣ ପରେପକାରୀ ସ୍ଥିତିରେ ଦୁର୍ଲଭ । ମହାଦେବ ସନ୍ନାମସନ୍ନତ୍ତି-ବିହ୍ଵନା । ହିନ୍ଦୁକୁଳରେ ଚକ୍ରାରିଂଶ୍ବର ବୁଦ୍ଧା ରମଣୀ ବୃକ୍ଷାଶ୍ରେଣୀରେ ଶଣମୟୁ । କୌଣସି କୌଣସି ଦୁରକଂଷିଣୀ ବରା ॥ ଏପରି ପରିଷତ ବ୍ୟପରେ ମନ୍ଦ ସନ୍ତାନ କାମନାରେ ବାରବୁଢ଼ ଅନୁଷ୍ଠାନ କରିଥାନ୍ତ । ମାତ୍ର ଆୟମାନଙ୍କ ମହାଦେବଙ୍କ ମନରେ ସେପରି ଭାବ ଉଦ୍‌ଦିତ ହେବାର କେହି କେବିବ ଦେଖି ନାହିଁ । ପରିଜନପରିର୍ଯ୍ୟା ଏବଂ ସ୍ଥାମୀ ସେବାକୁ ସେ ଜୀବନର ବ୍ୟବ ବୋଲି ମଣ୍ୟଥିଲେ । ଓଷଧ ବ୍ୟବ ଅନୁଷ୍ଠାନ ତ ହିନ୍ଦୁକୁଳରେ କେମିତିକ କାର୍ଯ୍ୟ ମନ୍ତର ଗଣ୍ୟ । ସାବଧୀ ନାନା ପ୍ରତିଦିନ ରାତି ପ୍ରହରେଇ ସମୟରେ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ମାନଧାତାଙ୍କ ଗନ୍ଧୀଶ୍ଵରଜେ ପୂର୍ବେ ଦୁଇ ଅନ୍ଧାୟ ଶ୍ରମଭାଗବତ ଶୁଣାଏ, କେବଳ ଗୁରୁବାର ଦିନ ଗ୍ରହ ଗାଦିରେ ଭ୍ରମିବ ଦେଇ ଆଳନି କରି ରୁଲିଯାଏ ।

ନିମ୍ନଶ୍ରେଣୀ ଧାରୀପଲ ସହିତ ଅଳିଆ ଏବଂ କଳିର କେମନ୍ତ ଗୋଟାଏ ନିତ୍ୟସମ୍ବନ୍ଧ ଥିଲ ପରି ଜଣାଯାଏ !

ମାତ୍ର ମହାଦେଶଙ୍କ ଶାସନ ଏବଂ ଜ୍ଞାନ ଦୃଷ୍ଟି ହେଉଥିଲା
ଏହି ସାଧାରଣ ନିୟମ ବ୍ୟଥି ହୋଇଥିଲା । କବାଚିତ୍
ପରିଜନମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କଳି କଳି ହୋଇପଡ଼େ ।
ମହାଦେଶଙ୍କ କର୍ମ୍ମତୋତ୍ତର ହେବା ମାତ୍ରକେ କାହାକୁ
କିଛି ନ କହି କଳି ଖ୍ୟାନରେ ଟୁଡ଼ା ହୋଇଗଲେ ସବୁ
କଳି ମେଣିଯାଏ । ମହାଦେଶଙ୍କ ଶ୍ରୀମତ୍ତର କର୍କଣ୍ଠ କଥା
କେହି କେବେ ଶୁଣିନାହିଁ । ଫୋଧର ନାନା କାରଣ
ବିଦ୍ୟମାନ ଥିଲେ ସୁଜା ତାଙ୍କର ଦୋଷ ଜାତ ହୁଏ
ନାହିଁ; ମାତ୍ର ସମ୍ପ୍ରଦୟ ତାଙ୍କୁ ଉପ୍ର କରନ୍ତି ଏବଂ
ଉପରେ ଆପଣା ଆପଣା କାର୍ଯ୍ୟରେ ସୁହି କରିବାକୁ
ସାହସ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଶ୍ରୀମତ୍ତ ମହାଦେଶଙ୍କ ପ୍ରତିଦିନ
ସକାଳେ ଉଆସର ସବ୍ ପ୍ଲାନରେ ଭ୍ରମଣ କରି
ଦେଖନ୍ତି, କାହାର ଦୁଆରେ ବା କୌଣସି ଖ୍ୟାନରେ
ଅଳିଆଟିଏ ପଡ଼ିଥିଲେ ଆପି ଖୁଅୟୁଣି ମୁଠାଟା ଧରି
ଓଳେଇ ବସନ୍ତ । ତାଙ୍କର ଖୁଅୟୁଣିଧର ସାର ହୁଏ,
ଆଉ ବୁଝିଲଣ ପଡ଼ି ଖୁଅୟୁଣି ଛନ୍ଦାର ନେଇ ଓଳେଇ
ଦିଅନ୍ତି । ସ୍ଥିକାରିଣୀ ଆପଣାକୁ ଆପି ଶଙ୍କ ଯାଏ
କିମ୍ବା ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା ଲାଞ୍ଛିତା ହୁଏ । ପରିଜନମାନଙ୍କର
ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଗୃହ ଏବଂ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ରେଣ୍ଟେଇ ।
କେଉଁ ଦରେ ବୁଝି ପାଞ୍ଚ ଜଣକର ଏକା ରେଣ୍ଟେଇ ।
ସମସ୍ତଙ୍କ ଦର ଲିପା ପୋଛୁ, ଦୁଆରେ ହେବାଟି ।
ଗୁରୁବାର, ସନ୍ଧାନ୍ତି, ପୂର୍ଣ୍ଣମାରେ ଲିପା ପୋଛୁ ଏବଂ
ହୋଟି ଦେବବା ବିଧି ।

ଦୁଷ୍ଟର୍ମା ଲେକକୁ ଶ୍ରୀମତ୍ତ ଆପଣା କର୍ମରେ
ଲଗାଏ, ମହାଦେଶ ଏ ଜଥାରୀ ଭଲଭୁପେ ଜାଣିଥିଲେ ।
ଆପି ଯେମିତି ନିରଳସ, ସମସ୍ତଙ୍କ ସେହିପରି
କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା । ସମସ୍ତଙ୍କର ଖଟଣି ବଜା ଥିଲା । ପଡ଼ି
ସକାଶେ ବୁଝିଲ ବଦଳରେ ଧାନର ବନ୍ଦୋବନ୍ଦ
କରି ଦେଇଥିଲେ । ସମସ୍ତଙ୍କ ଆପଣା ଆପଣା ଧାନ
କୁଟି ନେବାର ଆଜା ଥିଲା । ଓପରଓଳି ବୁଝାମାନେ
କୁକୁସୀ କଣ୍ଠୁଟି ଧରି ପୁରାଣ ଶୁଣି ବିହନ୍ତି । ପ୍ରତି ଦିନର

ଅଗନ୍ତର ପୁରାଣ ପାଠ ହୁଏ । ପୁରାଣ ପଣ୍ଡିଆଙ୍କୀ
ନାମ ନିୟମ କୁ ଥିଲେ । ପୁଲ ତୋଳିବା, ମାଳ ଗୁରୁ ବା,
ପୁଲ ଗଛରେ ପାଣି ଦେ । ସୁବଜ୍ଞ ସ୍ତରେକମାନଙ୍କର
ସାୟାହିକ କାର୍ଯ୍ୟ ଦ୍ରୁପିତ ଥିଲା । ଦୁଇ ଦ୍ଵରେଟି
ତୋଳି ମାଳ ଗୁରୁ ପେଲେ ଗୀତ ଗାଇବା, ଗୀତ
ଶିଖିବା ଆଉ ଗୋଟିଏ ଅଧିକା କାର୍ଯ୍ୟ ଆୟି ଦେଇ ।
ପରିଜନମାନଙ୍କୁ ସୁନିୟମରେ ରଖିବା ନିମନ୍ତେ ମହା-
ଦେଶଙ୍କର ଟବୁ ଶାସନ ନ ଥିଲା । ତାଙ୍କର ଦୟା,
ତାଙ୍କର ମାୟା, ତାଙ୍କର ସମବେଦନା ସମସ୍ତଙ୍କୁ
ଶୁଣିଲାବରି କରି ରଖିଥିଲା । ଦରଜନମାନେ ତାଙ୍କୁ
ମାତାରୁପେ, ଦେଖରୁପେ ଭକ୍ତି କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ
ଆଜା ଲିଖନ ବା ତାଙ୍କର ଅପ୍ରିୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ
କେହି ସାହସ କରୁ ନ ଥିଲେ । ରଣୀଦିପପୁର
ଅଗଣୀ ମଧ୍ୟରେ ବେଣ୍ପୋଖଣ୍ଟା ରୁଚିପାଖ ମାଙ୍ଗିଛା
ପଥର ବନା, ରୁଚିପାଖରେ ପଥରବନା ଦାଟ, ପନ୍ଧି
ଦାଟ ଦୁଇ ପାଖରେ ଦୁଇଗୋଟା ପଥରବନା ତୁଳସୀ
ଚଉବ, ଦାଟ ଦୁଇ ପାଖରେ ଚମ୍ପା ନାଶେଶେର ଗଛ ।
ପାଖଣ୍ଟା ଆଡ଼ ବୁଝି ପାଖରେ ମଲ୍ଲୀ, ଜାଇ, ଯୁଦ୍ଧ,
ବାଖର, କୁରିଅନା, ଗଜଶିରିଲୀ, କରିବର, ଅଣୋକ,
ସେବଣ୍ଟ, ନିଆଳୀ, କୁର, କାମୋଦ ପ୍ରଭୁତି ନାମାପକାର
ଦୁଷ୍ଟ ବୃଷ ସ୍ତରା ଧରି ପର ଲଗା ହୋଇଛି । ଏହାଛନ୍ତା
ଆଉ ଗୋଟିଏ ତୁଳସୀ ଏବଂ ପୁଲର ଶୁଦ୍ଧ ତୋଟା
ଥିଲା । ଦେବପୂଜା ନିମନ୍ତେ ନାଶମାନେ ସେହି ଖ୍ୟାନରୁ
ପୁଲ ତୋଳି ନିଅନ୍ତି । ବୃଷଗୁଡ଼ିକପ୍ରତି ମହାଦେଶଙ୍କର
ବିଶେଷ ଯତ୍ନ । କେହି ପାଣି ନ ପାଇଲ, ପ୍ରତିଦିନ
ତନଶ କରନ୍ତି, ଗଛମୂଳରେ ଅଳିଆଟିଏ ବା ଦାସଟିଏ
ରହେ ନାହିଁ । ଗଛଗୁଡ଼ିକ ପରିଜନମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ
ବଜା ଥିଲା । ମହାଦେଶଙ୍କ ସନ୍ତୋଷ ସାଧନ ନିମନ୍ତେ
ସମସ୍ତେ ଆପଣା ଆପଣା ଗଛକୁ ଯତ୍ନରେ ରଖୁଥିଲେ ।
ବେଣ୍ପୋଖଣ୍ଟା ରୁଚିପାଖରେ ଗୁରିଗୋଟି ଦେଉଳ ।
ଦଶିଂଶ ପାଖରେ ଗଢ଼ିତଣ୍ଟି, ପୂର୍ବ ପାଖରେ ଗଢ଼େଶୂର
ମହାଦେବ; ଉତ୍ତର ପାଖରେ ଦୂର୍ଗା, ଲଘୁଣୀ, ଗଣେଶ,

ବୃଦ୍ଧା, କାର୍ତ୍ତିନ, ପଣ୍ଡିତ ଦିଗର ଶଖାକୃଷ୍ଣ ସୁଗଳ, ଶାଳଗ୍ରାମ ଶିଳା, ପ୍ରଶ୍ନାତ ଅଶ୍ୟାତନାମା ଅନେକ ଦେବବିଗ୍ରହ ବିବୁନିତ । ଦଶିଶ ଘାଟରେ ମହାଦେବଙ୍କ ମାଜଣା ବଢ଼େ । ଗନ୍ଧିରଣ୍ଟୀ ମନ୍ଦିରରେ ବମି ଦେବାର୍କନ ସାରନ୍ତି; ଆଉ ମନ୍ଦିରରେ ଦେବଦର୍ଶନ, ଚରଣୋଦକ ସେବା ଏବେ ଧଣ୍ଡା ଲାଗି ହେଇ ଆପଣା ସ୍ଥାନକୁ ବିଜେ କରନ୍ତି ।

ନିଜେ ମହାଦେବଙ୍କର କେତେ ଗୁଣ୍ଡର ପଣ୍ଡିତ ପୋଷା ଥିଲେ । ପରିଜନ, ଦିଶେଷରେ ବୃକ୍ଷାମାନେ ଶଖାକୃଷ୍ଣ ପଡ଼ାଇବା ସକାଶେ ସାରିଶୁଆ ବଣି ଅନେକ ଗୁଣ୍ଡର ପଣ୍ଡିତ ପୋଷିଥିଲେ । ପୋଷା ପଣ୍ଡିମାନଙ୍କର ବିବିଧ ପ୍ରକାର ଚିଙ୍ଗାର, ସେମାନଙ୍କୁ ଶଖାକୃଷ୍ଣ ପଡ଼ାଇବା, ପରିଜନମାନଙ୍କର ପରମର ଆଳାପ, ସଙ୍ଗୀତ, ଦୁଯୋଜନୀୟ ଅପ୍ରେସ୍ୟୁଜନୀୟ ସାଧାରଣ କଥା ସମସ୍ତ ମିଶି ଉତ୍ସାହ ମଧ୍ୟରୁ ସବଦା ତରଙ୍ଗଣୀ ଶଚି-ବିଷେପ-ଜାତ କଳକଳ-ନାଦବର୍ତ୍ତ ଗୋଟିଏ ବିମିଶ୍ର ନାଦ ବାହାରି ହିର ବାୟୁରାଶିକୁ ଆନ୍ଦୋଳିତ କରୁଥାଏ । ଉତ୍ସାହ ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ୟ ଧୂରୁଷନେକର ସପର୍କ ନ ଥିଲା । ଶିଥିରମ ବୟସ ପଡ଼ିଥାଇଥାଇ ବାହାର କାର୍ଯ୍ୟ ସମାଧନ କରୁଥିଲେ । ମାନଧାତାଙ୍କ ଉତ୍ତର ମାତି ଠା ସଜା, ଶେଯପଡ଼ା ପ୍ରଭୃତି ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ମହାଦେବଙ୍କ ସ୍ଵର୍ଗରେ ସମ୍ପାଦନ କରନ୍ତି । ଅନ୍ୟ ଲୋକର ସେଥିରେ ହସ୍ତଷେଷ କରିବାକୁ ଅଧିକାର ନ ଥିଲା । ମାନଧାତାଙ୍କ ଠା ସମାତ୍ର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମହାଦେବଙ୍କର ଜଳପର୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇ ନ ଥାଏ । ସ୍ଵାମୀଙ୍କ ଠାଙ୍ଗନ ଉତ୍ସାହର ପେହି ଠା-ସଜର ପରିତ୍ୟକ୍ତ ପ୍ରସାଦ ମାତି ସେବା କରନ୍ତି । ଆତ୍ମର ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ, ଯେଉଁ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବା ଯେଉଁ ଖାଦ୍ୟରେ ମାନଧାତାଙ୍କର ହସ୍ତପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଇ ନ ଥାଏ, ତାହା ପ୍ରାୟ ଠା-ଗୋଟାଳର ଅଧିକାରଭୁକ୍ତ ହୁଏ । ମହାଦେବଙ୍କ କୌଣସି ପ୍ରକାର ସ୍ଵାମୀ-ଆଜ୍ଞା ଲାଙ୍ଘନ କରୁ ନ ଥିଲେ; କେବଳ ଗୋଟିଏ ବିଷୟରେ ନିତାନ୍ତ-

ଅବାଧ ଥିଲେ । ମାନଧାତାଙ୍କ ବିଶେଷ ନିଷେଧପତ୍ରେ ସେ ଦୂର ତିନି ଦଣ୍ଡ ସ୍ଵାମୀପଦସେବା ନ କର ପହଞ୍ଚିବା ବିଜେ ହେଉ ନ ଥିଲେ । ମହାଦେବଙ୍କର ଦେବତା ବ୍ରାହ୍ମଣାରେ ଅତିକା ଉକ୍ତ ଥିଲା । ଏପରି ସ ବଜମାନ ପ୍ରେମ ସେହି ମଧ୍ୟ ଅସାଧାରଣ ଲୋକଠାରେ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ନାହିଁ, ମାତ୍ର ତାଙ୍କର ଆନ୍ତରିକ ସମସ୍ତ ଭକ୍ତି, ସମସ୍ତ ପ୍ରେମ, ସମସ୍ତ ସେହି ସ୍ଵାମୀପ୍ରତି ପ୍ରଯୋଗ କରୁଥିଲେ । ତତ୍ତ ତାଙ୍କର ଧ୍ୟାନ, ତତ୍ତ ଜ୍ଞାନ, ପତି ଇଷ୍ଟଦେବତା, ପତି ଜପମନ୍ତ୍ର—ପତଙ୍ଗ ସବସ୍ତୁ କରି ମନ୍ୟ ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଦେବସେବା ତତ୍ତ-ଦ୍ଵିତୀୟ କାମନାରେ, ଗାର୍ଭପ୍ରୟ କାର୍ଯ୍ୟ ସ୍ଵାମୀଙ୍କ ସନ୍ନୋଦ୍ଧାରଣ ନିମନ୍ତେ, ପରିଜନମାନଙ୍କୁ ସୁଖ ସ୍ଵଜନ୍ମରେ ରଖିଥିଲେ, କାରଣ ସେମାନେ ସ୍ଵାମୀଙ୍କ ଦାସୀ, ରଣୀହଂସପୁର ପରିଷ୍ଠକ ପରିଜନ ରଖିଥିଲେ ସ୍ଵାମୀ ବିଜେ ହେବା ନିମନ୍ତେ । ସଷ୍ଟେଦରେ ଏତିକ ବୋଲିଯାଇପାରେ, ମହାଦେବଙ୍କ ଆପଣାର ସୁତନ୍ତ୍ର ହୃଦୟମଙ୍ଗଳ କରୁ ନ ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଧ୍ୟାବ ମିତାନ୍ତ ଥିଲା ଯେ, ମନ ପ୍ରାଣ ଶୈର କାର୍ଯ୍ୟ ସୁଖ ସ୍ଵଜନ୍ମରେ ଧନ ଧମ୍ଭି ସମସ୍ତ ଦ୍ରୁବ୍ୟରେ ସ୍ଵାମୀ ଅଧ୍ୟାତ୍ମା; ନିମ୍ନଲିଙ୍ଗ ସରଳ ଭାବରେ ସ୍ଵାମୀଙ୍କୁ ଅର୍ପଣ କରିବା ତାଙ୍କର ଏକ ମାତି କାର୍ଯ୍ୟ । ପଣ୍ଡାନ୍ତରେ ମାନଧାତା ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଗ୍ରାହକ ଥିଲେ । ରାଜନ୍ୟମଣ୍ଡଳୀରେ ଏପରି ଦାମ୍ପତ୍ୟପ୍ରେମ ବିରଳ ଦୃଷ୍ଟିଗାର ହୁଏ । ଶାନ୍ତି ଏବେ ସୁଖଯାଧନ ନିମନ୍ତେ ପରେପର ସଯବ୍ଦ ଥିବାରୁ ଉତ୍ସାହ ଅପୂର୍ବ ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ସୁଖ ଅନୁଭବ କରୁଥିଲେ । ଏତିକ କହିଲେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହେବ ଯେ, ଏହି ରଜତମଣି ଭିନ୍ନଶବ୍ଦର ଏକପ୍ରାଣ ଏକନନ ଥିଲେ । ଏପରି ଶାନ୍ତି, ଏପରି ଦେବବାଣୀତ୍ୱ ସୁଖ, ଏପରି ପଦିଷି ଭାବ, ଆଧୁପତ୍ୟଜାତ କାମନ ବଳୀ, ସବସ୍ତୁକାର ଛେଦ୍ୟସେବ୍ୟ ବିଳାସ-ସାମାଜିକ ପୂର୍ଣ୍ଣପ୍ରକାର, ସବସ୍ତୁକାର କାମ୍ୟ ବ୍ୟବରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଭଣ୍ଟାର ଗାନ୍ଧି ଅନ୍ତଃ୍କୁରର ସରବରର ଦୃଷ୍ଟି-ଗୋଟର ହୁଏ ନାହିଁ ।

ପୁଣ୍ୟବଜ୍ଞ ଗୁଣବଜ୍ଞ ଶାନ୍ତିମୟୀ । ମହାଦେଶଙ୍କ
ହେଉଥୁ ମାନଧାତାଙ୍କର ଅନ୍ତଃସୁର ସ୍ଵର୍ଗଧାମ ଥିଲା ।
ଏହି କାରଣରୁ ଏହି ଦମ୍ପତ୍ତି ଅପରିଯାଭାବଜନିତ କୋଣ
ଅନୁଭବ କରିବାକୁ ଅବସର ପାଇଁ ନ ଥିଲେ ।

—୭—

ପରିବର୍ତ୍ତନ

ଲୋକେ ବୋଲନ୍ତୁ, ଦିନ ଯାଉଛି, ଦିନ ରହିନାହିଁ ।
ମାତ୍ର ଦିନ କିପରି କାହିଁଗଲା ? ଦିନ ଉତ୍ସରେ ଦିନ; ମାସ
ଉତ୍ସରେ ମାସ, ବ୍ୟବ୍ସରେ ବ୍ୟବ୍ସ, ବର୍ଷ ଉତ୍ସରେ ବର୍ଷ
ପରିବର୍ତ୍ତନ ମାତ୍ର । ଯେଉଁ ସ୍ଵର୍ଗ୍ୟ ଆଜି ଅସ୍ତ୍ର ଗଲ, କାଳି
ପୁନବାର ଉଦ୍‌ଦିତ ହେବ, ଏହି ପରିବର୍ତ୍ତନରେ ଦିବା
ରାତି । ଦିନ ଯାଉ ନାହିଁ—ଦିବା ରାତି ପରିବର୍ତ୍ତନ
ମାତ୍ର । ସ୍ଵର୍ଗ ଆହିମ କାଳରେ ଯେଉଁ ଦିବା, ଯେଉଁ
ରାତି ଥିଲ, ସେହି ଦିବା, ସେହି ରାତ ଆଜି ଅଛି, ଅନନ୍ତ
କାଳ ଥିବ । କୁରାଳଚନ୍ଦ୍ର କାହିଁ ଯାଏ ନାହିଁ, ସ୍ଵପ୍ନାନରେ
ରହି ପରିବର୍ତ୍ତନଦ୍ୱାରା ଅପରିଯ ଅପରିଯ ଭଣ୍ଡ ପ୍ରସୂତ
କରାଏ । ଦିନ ଯାଇ ନାହିଁ, ଯାଉଅଛୁଁ ଅନ୍ତଃମାନ,
ଯାଉଅଛ ତୁମେମାନେ, ଯାଉଅଛନ୍ତି ଜଗତ ପ୍ରାଣିପ୍ରାଦା ।
ଆନ୍ତଃମାନଙ୍କର ବାସ, କୈଶୋର, ଯୌବନ, ବାର୍ଷକ୍ୟ
ସୁଖ, ଦୃଷ୍ଟି, ଧନ, ସମ୍ପଦ, ଜ୍ୟାତି, ପ୍ରତିପତ୍ତି, ଅଧିକ
କି ପ୍ରାଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କନଶ୍ଚ ପ୍ରଳୟପରିଦ୍ୟାଧ ଆନ୍ତରୁ
ଅତିଶ୍ଵାନ୍ତ ଧାବନ ହେଉଅଛି । ଦିବା ଏବଂ ରାତି ଦ୍ୱାରା
ଗୋଟି ଚଳ । ଏହି ଦ୍ୱାରା କକି ମଧ୍ୟରେ ମତି, ଶୟୟରୁପ
ପ୍ରାଣୀମାନେ ପିଣ୍ଡ ହୋଇ ଯାଉଅଛନ୍ତି । ପ୍ରତି
ମୁହଁରେ ଅବସ୍ଥାନ୍ତର ଘଟିବା ଅନନ୍ତ ମହାୟନୁଷ୍ଠକର
ଅନନ୍ତ ବୃଦ୍ଧାଶ୍ରମରେ ସନାନନ ବିଦ୍ୟା । ହେ ଧନଗର୍ଭି
ଶମତାଶାଳୀ ଆଖ୍ୟପତ୍ରେନ୍ଦ୍ରି ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ! ଜଗତର ଏହି
ଦୁର୍ଲିଙ୍ଗମୟ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ନିଦ୍ରାମ ବିଦୃତ ହୋଇ ଯାଅ

ନାହିଁ । ହେ ବିପଦଗ୍ରହ ସବସ୍ଥାନ ମନୁଷ୍ୟ ! ନିଶ୍ଚପୁ
ଜାଣ, ଅବସ୍ଥାର ପରିବର୍ତ୍ତନ ସଟେ । ହେ ଶେଗବ୍ୟାକୁଳ
ପନ୍ଥାପ୍ରତୀତ୍ତ ସପାରବିରାଗୀ ମାନବ ! ମନେ କର,
ପୀଡ଼ାର ପରିଶାମ ଅଛି । ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା, ଅର୍ଥ
ନାଶ, ବନ୍ଧୁ ବିଜେଦ, ସ୍ଵାପ୍ନ୍ୟଧାନ, ଶତସହସ୍ରବିଧ
ବିପଦ ଅପ୍ରତ୍ୟାଶୀତରୁପେ ଅଳକ୍ୟ ସ୍ଵର୍ଗ ଅବଳମ୍ବନ ପୂର୍ବକ
ଆନ୍ତଃମାନଙ୍କ ଉପରେ ନିପତ୍ତି ନେଉଅଛି । ଆକାଶରୁ
ଜଳବିନ୍ଦୁ ପତିତ ହୋଇ ସୋତରୁପେ ଅନନ୍ତ ସିନ୍ଧୁ
ଗର୍ଭକୁ ଭସି ଗଲପରି ସମସ୍ତ ରକ୍ତ ଯାଉଅଛି; ମାସ
ଯାହା ଗଲ ତାହା ଗଲ, ପୁନବାର ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ
କରିବ ନାହିଁ । ଆନ୍ତଃମାନଙ୍କ ଜୀବନରେ ପ୍ରତି ନିପୁଣ
ପେତୁଁ ସମସ୍ତ ଦ୍ରୁଣ ପନ୍ଥାଦାପୁନ ଘଟନାମାନ
ସମ୍ପତ୍ତିର ହେଉଅଛି, ସେ ସମସ୍ତ ଯେବେ ହୃଦୟରେ
ତ୍ରିଥତ କର ରଖିଁ, ତେବେ ଜୀବନ ନିତାନ୍ତ କଷ୍ଟମୟ
ଦୁଃଖ ଭରସୁରୁପ ହୋଇ ପଡ଼ିବ । ସୁଖ ଦୃଷ୍ଟିର
ପାର୍ଥକ୍ୟ ଅନୁଭବ ନିମନ୍ତେ ଅନନ୍ତ ଜୀବନାଳୀ
ଭଗବାନ ତିଥୁଁର ରୂପ ଏକ ଆବରଣ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ କରି
ରଖିଅଛନ୍ତି । ବିଶ୍ଵ କଷ୍ଟକର ପନ୍ଥାଦା ଦାରୀ ଆନ୍ତଃମାନଙ୍କ
ହୃଦୟ କଷତିବିଷତ ହୋଇଯାଏ । ସେହି କଷତ ଶ୍ଵାନରେ
ବିପୁଲରୂପ ପ୍ରଳୟପ ପଡ଼ି ସମଶ୍ଵର ସେହି ପନ୍ଥାଦାକୁ
ଲିପୁ କରି ଦିଏ । ଅବଶେଷରେ କଷତ ଶ୍ଵାନର ଚିହ୍ନରୂପ
ଘଟନାଟି ମାତ୍ର ସୁନ୍ଦର ଥାଏ, ତଜ୍ଜନିତ ପନ୍ଥାଦା ଅନୁ-
ଭୂତ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏହି ସେ ପୁନଶ୍ଚାକ୍ରମେ ଜନମା
ଅନ ଜଳ ବିସର୍ଜନ ପୂର୍ବକ ମରଣନିଶ୍ଚୟା । ହୋଇ
ବିଦ୍ୟାରୁତି, ଦିନେ ହେଲେ ତାହା ମୁଖରେ ହାସ୍ୟର
ଚିହ୍ନ ଦେଖିବ । ହୃଦୟର ସବସ୍ଥାରୁ ପତି ଦେବତାକୁ
ଦେବର ଶର୍ଦ୍ଦବୀ ଜୀବନ ଧାରଣ କରି ରହେ, ଏହା
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷଭୂତ ବିଷୟ ଅଟେ । ଏହି ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ
ଜଗତରେ କିଛିହିଁ ପିର ଦୁରେ ।

ଆନ୍ତଃମାନଙ୍କ ସେହି ବିଦେଶୀମ ରମଣ୍ଟିର
ଅବସ୍ଥା ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଖନ୍ତ । ପ୍ରଥମେ ସେ

ଚଳତାଶ୍ରିରହିତ ବାଗ୍ନିରୁଥା ପ୍ରାୟ ସଙ୍କଳନ ଅବସ୍ଥାରେ ଥିଲା । ଆଜି ଛ ମାସ ମଧ୍ୟରେ ତାହା'ର ଅବସ୍ଥା କି ପ୍ରକାର ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଗଲାଣି । ପ୍ରଥମ ଦିନ ପୋଇଲୁମାନେ ସେହି ବିଦେଶିମାରୁ ଉଆସ ମଧ୍ୟକୁ ଦେନ ଗଲେ । ଦୟାବଣୀ ମହାଦେବୀ ତାହାର ରୂପ, ତାହାର ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ଏବେ ତାହା ପ୍ରତି ଘଟିଥିବା କଥା ଶୁଣି କାହିଁ ପକାଇଲେ ଏବେ ସେହି ଭାବରେ ତାହା ଦେହରେ ହାତ ବୁଲଇ ଅଛି କୋମଳ, ଅଛି ମଧ୍ୟର ଭାବରେ ସାନ୍ତୁନା ଦେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ପଲକମ୍ବନ ଅଶ୍ରୁମାନ ନେବରେ ସେହି ରମଣୀଟି ମହାଦେବଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ ରହିଥାଏ । ହୃଦ୍ୟରେ ଭାବର ଶୁଣା କପର ମୁଖ-ମୁକୁରରେ ପ୍ରତିବିମ୍ବିତ ହୁଏ । ମହାଦେବଙ୍କର ସମବେଦନା ଅନୁଭବ କରି ସେହି ସ୍ମୀଲୋକଟି କାନ୍ଦିଲ୍—କେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କିଛି ମାତ୍ର କଥା ନ କହି କେବଳ କାନ୍ଦିଥାଏ । ସେ କାନ୍ଦିଲେ ମହାଦେବୀ ତାହା ସଙ୍ଗରେ କାନ୍ଦି ବସନ୍ତ । ବିଦେଶିମା ଏହା ଦେଖି କେବଳ ମହାଦେବଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରଷ୍ଟ୍ରୀ ସକାଶେ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରି ରହେ, କଦାଚିତ୍ ମହାଦେବଙ୍କ ଅପାଞ୍ଚାରରେ ବସି କାନ୍ଦେ । ଏଥୁ ସକାଶେ ମଦାଦେବୀ ତାକୁ କାନ୍ଦି ଶଣ୍ଟିଲ୍ କରି ରଖିଥାନ୍ତି । ବିଦେଶିମା ଆଉ ଏବେ କାନ୍ଦେ ନାହିଁ; ମାତ୍ର ତାହାର ଶଶର ରଷା ନିମନ୍ତେ କିଛି ମାତ୍ର ଯହୁ ନାହିଁ । ମହାଦେବୀ ପାଖରେ ବସି ଅଛି ଯହୁରେ ଏବେ ମହାଦେବଙ୍କ ତୁଣ୍ଡି ସଧନ ନିମନ୍ତେ ଘୋଜନ କରେ । ପରିଜନମାନେ ଧରଧରି କରି ତେଳ ମର୍ଦନ କରି ଦିଅନ୍ତି ଏବେ ମୁଣ୍ଡ ବାନ୍ଧି ଦିଅନ୍ତି । କେବଳ ସେ ଦେଖାରେ ସିନ୍ଧୁର ଟିପାଟି ମୁଣ୍ଡରେ ଲଗାଏ । ମହାଦେବୀ ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ଵପ୍ନୀ କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି ନାହିଁ, ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ସେହି ବିଦେଶିମା ହାତରେ କରଇ ନିଅନ୍ତି । ବୋଧହୃଦୟ ତାହାକୁ ଅନ୍ୟମନ୍ୟ କରଇବା ଏଥୁର ମୁଖ୍ୟ ଉଦେଶ୍ୟ । ଗନ୍ଧାରା, ଗୁରୁତ୍ବାଦିର, ସରଦର ସମସ୍ତ କଞ୍ଚିବର୍ତ୍ତମାନ

ବିଦେଶିମା ଜିମାରେ । ମନ୍ଦଦେବଙ୍କ ଦୃଢ଼ ଆଦେଶ ଅନୁସାରେ ନଅରର ପାବନ୍ତ ଲୋକ ତାକୁ ଜେମାଦେବି ମଣିମା ରର ସମ୍ମନ କରନ୍ତି ଏବେ ତାହାର ଆଜ୍ଞା ପାଳନ କରନ୍ତି । ସାଧାରଣରେ ଏପରି ଗୋଟାଏ ଧାରଣା ହୋଇଗଲାଣି, ମହାଦେବୀ ତାକୁ ଧର୍ମହିନ୍ୟ କରିଅନନ୍ତ ବା କରିବେ । ବିଦେଶିମା ମାନଧତ୍ତା ଦମ୍ପତ୍ତିକୁ ମା ବାପ ବୋଲି ତାକେ ।

ଆମ୍ବମାନେ ଲୋକାୟତରେ ଶୁଣିଅଛୁ, ବିଦେଶିମା ମହାଦେବଙ୍କ ଠାରେ ଏହିପରି ଆମ୍ବମର୍ମ ଦେଇଥିଲା—ତାହାର ନାମ ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ଏବେ ସିଂହାନ ଗ୍ରାମ—ଜିଲ୍ଲା ଗୋହିଲଖଣ୍ଡ, କାନ୍ତିରେ ଷପୀପୁ । ପିତାର ନାମ ଧେଉଁକଳ ସିଂ, ସେ ନିଜ ଷ୍ଟବ୍ଦ ଗ୍ରାମର ଜମିଦାର । ପିତା ନିଃସନ୍ଧାନ, ଏକମାତ୍ର ସେହି ଉତ୍ତରଧିକାରୀଣୀ, ସ୍ବାମୀପଦ ପିତୃଗୃହରେ ବାପ କରେ । ପରିଜନମାନେ ନିରୋଳାନ୍ତର କେତେ ଥର ତାହାର ସ୍ବାମୀର ନାମ ପରିଚିତ, ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଆକାଶକୁ ହାତ ବଡ଼ାଇ ଦେଇ ବସି କାନ୍ଦେ । ତାହାର କନ୍ଧିବା ଦେଖି ଅଧୂକ କିଛି ପରିଚିବାକୁ କେହି ମାତ୍ର ସକାଶ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ସମସ୍ତେ ଅନୁମାନରେ ବୁଝିଥିଲେ, ତାହାର ସ୍ବାମୀର ନାମ ଚନ୍ଦ୍ର, ସିଂହୀ ବା ତାର ଏହିପରି କିଛି ହେବ । ଆପେ ଧେଉଁକଳ ସିଂ ଅପୁର୍ବ । ଉପ୍ୟକ୍ତ ସମୟରେ କନ୍ଦ୍ରୀ ଗର୍ବରୁ କିଛି ସନ୍ଧାନ ପନ୍ତି ଜାତ ନ ହେବାରୁ କାମନା କରି ସପରିବାର ଜଗନ୍ନାଥ ଦର୍ଶନକୁ ଆସିବା ସମୟରେ ଗୋଡ଼ିଖାଲିତାରେ ଯେଉଁ ବର ଲଭ କରିଥିଲେ, ପାଠକମାନଙ୍କଠାରେ ତାହା ଅନ୍ଦିଦିତ ନ ହିଁ ।

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବର୍ତ୍ତମାନ କାନ୍ଦେ ନାହିଁ ସତ୍ୟ; ମଧ୍ୟ ଧୂପର ମେଘବୃତ ଚନ୍ଦ୍ରମା ପରି ତାହାର ମୁଖମଣ୍ଡଳ ସବ୍ଦା ମୂଳ ଦିଶୁଥାଏ । ମହାଦେବୀ ପ୍ରଥମେ ତାହାର ରୂପ ଦେଖି, ଅବସ୍ଥା ଶୁଣି ତାହା ପ୍ରତି କରୁଣା ପ୍ରକାଶ

କରୁଥିଲେ; ମାତ୍ର ବର୍ତ୍ତମାନ ତାହା ଗୁଣରେ ବାପ୍ର ହୋଇଗଲେଣି । ଲଛମା ହୃଦୀଳା ଏବଂ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଲଜ୍ଜାବଣ୍ଟା । ସେ ଉଆସକୁ ଆସିଲୁ ଦିନଠାରୁ କୌଣସି ଲୋକର କୌଣସି ପ୍ରକାର ଅତ୍ୱୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ନାହିଁ । ପରିଚନମାନେ ସଙ୍ଗକା ତାହା ପାଖରେ ଖଟି ରହିଥାନ୍ତି । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ଦକ୍ଷିଳେ କାହାରିକୁ ଆଦେଶ ନ କରି ପେ ସୁହସ୍ତରେ କରିବାକୁ ସୁଖ ମଣେ; ମାତ୍ର ତାହାର ବାଧନା ଦୂର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ ନାହିଁ । ତାହା ଆଚଣେରୁ ପରିଚନମାନେ ତାହାକୁ ଏପରି ଭୟ କରନ୍ତି ଯେ, ସମବ୍ୟକ୍ତା ହୀମାନେ ମଧ୍ୟ ତାହା ସଙ୍ଗରେ ହସି ହସି କଥା କହି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଧର୍ମକାର୍ଯ୍ୟରେ ଲଛମାର ପ୍ରଗାଢ଼ ଅନୁରଗ । ଏକାତ୍ମୀୟ ରୁଦ୍ଧ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ବାରବୁତ କରେ । ଗଡ଼ିତଣ୍ଡୀ ମନ୍ଦରରେ ଧନ ପୂଜରେ ତାହାର ଅନେକ ସମୟ ଅତିବାହିତ ହୁଏ ।

ମହାଦେବଙ୍କ ସେହିରେ ଲଛମା ଅନେକ ପରିମାଣରେ ଆନ୍ଦୂରଦ୍ଶା ପାଦସାର ଯାଇଥିବାର ଜଣାଯାଏ । ଦିନେ ମାନଧାତା ଠା-ବିଜେ ସମୟରେ କଥାପ୍ରସଙ୍ଗରେ ମହାଦେବଙ୍କଠାରେ କହି ପକାଇଥିଲେ, ଗେଡ଼ିଖାଲ ଯୁଦ୍ଧରେ ପେର୍ବି ଧରମାନେ ଦକ୍ଷିଳେ, ସେମନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେହି କେହି ବଞ୍ଚି ରହିଥିବାର ଶୁଣାଯାଏ । ସେମନଙ୍କ ସନ୍ଧାନ ନିମ୍ନେ ଅମ୍ବେ ପାଇକ ବରତିଅଛୁଁ । ଯେତେ ବ୍ୟୟ ହେଉ, ଯେତେ ପରିଶ୍ରମ ହେଉ, ସେମନଙ୍କ ସନ୍ଧାନ କରଇବୁଁ । କଥାଟା ଅବିଳମ୍ବେ ଲଛମାର କର୍ଣ୍ଣଗୋଚର ହେଲେ । ସେ କାହାକୁ କହିଲୁ କହିଲୁ ନାହିଁ, କେବଳ ଯାଏ ନିଶ୍ଚୟ ପକାଇଲେ । ସାଗର ଗର୍ଭରେ ଭର୍ତ୍ତପୋତ ଭସମାନ ନାହିକ ତରଣୀ ଆଶ୍ୟ ଆଶା ପଇଲେ କେବଳ ତହିଁ ପ୍ରତି ଲିଙ୍ଗୀ କରିଥାଏ । ସେହି ଦିନଠାରୁ ଲଛମା ଜିଣି ଅଧିନ ଅନ୍ୟମନସ୍ତା ଏବଂ ଗଡ଼ିତଣ୍ଡୀ ଠାକୁରଣୀଙ୍କ ନିଜଟରେ ଅଧିନ ସମୟ ଧାନ୍ୟା ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ମନ୍ଦର ମଧ୍ୟରେ ରହିଣୀ ନାମ ତାହା ଲିଲୁଟରେ

ଦେଶ-ପ୍ରସାଦ ସିନ୍ଧୁରଟିପା ଲଗାଇ ଦେଲେ ସେ ଆଗ୍ରହ ସହିତ ଗ୍ରହଣ କରେ ଏବଂ ମହାରପୂର୍ଣ୍ଣ ମଳେନୀବର ପରି ତାହାର ନେଷ୍ଟେରଳ ତଳ ତଳ କରୁଥାଏ ।

ପ୍ରାଣିପ୍ରବାହ ଅଷ୍ଟୁଷ୍ଟ ରଣିବା ନିମ୍ନେ ଅନନ୍ତ-କୌଣସି ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରାଣମାନଙ୍କର ବିଶେଷତଃ ନାଶଜାତିର ହୃଦୟରେ ଅପର୍ଯ୍ୟ-ସେନ୍ଦରିତି ନିହିତ କରେଥାନ୍ତି । ମହାଦେବଙ୍କ ହୃଦୟରେ ସେହି ଅପର୍ଯ୍ୟ-ସେନ୍ଦରିତି ଅବସର ନ ପାଇ ପ୍ରକଳ୍ପ ଦ୍ୱାରରେ ଥିଲା । ସମେତ ଭାଗୁ ସେବୁମଶରୁ ରୁଦ୍ଧ ସଲିଳବାଣି ବହିର୍ଗର ହେଲା ପରି ସମସ୍ତ ଅପର୍ଯ୍ୟସେନ୍ଦର ଲଛମା ଉପରେ ତାଳ ଦେଇଥାନ୍ତି । ସେ ଦିନ ମାନଧାତାଙ୍କ କଥା ଶୁଣି ମଧ୍ୟଦେଶ ବିଶ୍ୱାସ କରିଥାନ୍ତି, ଲଛମାର ସ୍ଥାମୀ ଜାତି ଅଛି । ତାଙ୍କର ଧୂକ ଧାରଣା—ଧାର୍ମିକା ସୁଲକ୍ଷଣା ସକରିଷା ନାମ ପ୍ରତି ବୈଧବ୍ୟ ଯୋଗ ଦେଖେ ନାହିଁ । ଆନ୍ଦୋମାନେ ଅଛି ବିଶ୍ୱାସୁମରୁ ଅବଗତ ହୋଇଥାଏ—ମାନଧାତା ଦମ୍ପତ୍ତିଙ୍କ ରଙ୍ଗା, ଲଛମାର ସ୍ଥାମୀଙ୍କ ଖୋଜ ପାଇଲେ ଲଛମାକୁ ପୋଷ୍ୟ କନ୍ୟା କରି ଜାମାତାକୁ ଉତ୍ସର୍ଘକାଶ କରିବେ ।

— — —

-୮-

ପଣ୍ଡିତ ଶିରଶଙ୍କର ମାଲବୀର

ପଣ୍ଡିତ ଶିରଶଙ୍କର ମାଲବୀର ମହାରପୂର୍ଣ୍ଣୀପୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ । ସମ୍ବନ୍ଧ ଏବଂ ଦେଶୀୟ ଭାଷାରେ ଏକଙ୍କର ଅଧାରଣ ବୁଝାଯାଇଥିଲା । କାବ୍ୟ, ନାଟକ, ଅଳଂକାର, ପ୍ରାଚୀନ ଆର୍ଯ୍ୟ ପଟ୍ଟବର୍ଣ୍ଣନ ଶାସ୍ତ୍ର କଣ୍ଠରୁ । ବିଶେଷତଃ ଦୌତ୍ୟ-ନୈତିକ୍ୟରେ ତାଙ୍କ ସହିତ ଭୁଲିବାକୁ ଲେକ ନାହାନ୍ତି । ଉତ୍କଳଶଣ୍ଡର ଦୁର୍ଗପତିମନଙ୍କ ସହିତ ମହାରପୂର୍ଣ୍ଣଙ୍କ ସନ୍ଧାନକାରୀ ବାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ ନିମ୍ନେ ନିଜ ବେଶରର

ଉଠିତମ ଦରବାରରୁ ନିୟୁକ୍ତ ହୋଇ ଆସିଥାଇନ୍ତି । ଦଶାଙ୍କ'ର ନଞ୍ଜେ, ବାଙ୍କୀ'ର ଶ୍ରାବନ୍ଦନେ, ତିରିରିଆର ଚମ୍ପତି, ମଳଗିରିର ହରିତନ୍ଦନେ ଘୃତତି ଦୂର୍ଗପତିମାନେ ଏହଙ୍କ ଜ୍ଞାନ ଏବଂ ବାଜ୍ୟ-କୌଣ୍ଠରେ ବେଶପତି ରଯୁଳ ଶ୍ରେଁସନ୍ଧକତାରେ ବଶ୍ୟତା ଦ୍ୱୀକାର କରି ସନ୍ଧାନରେ ସ୍ଵାଷର କରିଅଛନ୍ତି । ଫୌଜଦାର ଭାଷର ପଣ୍ଡତ ଅହବଳରେ ତେଜାନାଳ ମସାନ୍ତକୁ ଆୟୁତ କରି ପାଇ ନ ଥିଲେ । ପ୍ରତ୍ୟେତ ଆପେ ଯୁଦ୍ଧରେ ପରସ୍ତ ହୋଇ ଲାଞ୍ଛୁକୁ ହୋଇ ମହାରାଷ୍ଟ୍ରଗେରବ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ କଳକ କାନିମାରେ କଳୁଣ୍ଡତ କରିଥିଲେ । ମାତ୍ର ପଣ୍ଡତ ଶିଉଙ୍କର ମାଲବାରଙ୍କ ବାଜ୍ୟ-କୌଣ୍ଠରେ ତେଜାନାଳ ଦୁର୍ଗରଶ୍ଵର ଇଚ୍ଛାପୁଦ୍ବାବ ସନ୍ଧାନରେ ସ୍ଵାଷର କରିଅଛନ୍ତି । ରାଧୁବଣିଆ ଦୁର୍ଗରଶ୍ଵର ଶା ଶା ଶା ବାପୁ ରାଜବ ରାଟ୍ସିଂହ ଜଗଦେବ ବୈରିଗଞ୍ଜନ ମାନଧାତା ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବେଶର ଦରବାର-ଠାରେ ବଶ୍ୟତା ସ୍ଵୀକାର କରି ନାହନ୍ତି, ପ୍ରତ୍ୟେତ ବିପକ୍ଷ ପକ୍ଷ ଅବଳମ୍ବନଦାର ତାହାଙ୍କର ଆତକର କାରଣ ହୋଇ ରହିଅଛନ୍ତି । ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ ଦେଶରୁ ବନ୍ଦରଦଶକୁ ପ୍ରବେଶ କରିବା ନିମନ୍ତେ ରାଧୁବଣିଆ ଦୁର୍ଗ ଦ୍ୱାରବ୍ୟରୁ ଅଟେ । ବିଶେଷରେ ଦୁର୍ଗରଶ୍ଵର ମାନଧାତା ଜଣେ କ୍ଷମତାଶାଳୀ ଏବଂ ରଣକୌଣ୍ଠୀ । ତାଙ୍କ ଅଧୀନସ୍ତ ପଞ୍ଚଦଶ ସହସ୍ର ଖଣ୍ଡାଏତ ପାଇକ ସାହସୀ, ରଣନିୟମ ଏବଂ ଅନୁଗତ ଅଟନ୍ତି । ଶୀର୍ଷ ଭଗରେ ପ୍ରବଳ ଶତର ବର୍ତ୍ତମାନତାରେ ବେଶରପତି ଉଜ୍ଜ୍ଵଳଶତ ସମ୍ପର୍କରୁ ଆୟୁତ କରି ମଧ୍ୟ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୋଇ ପାଇ ନ ଥିଲେ । ତନ୍ମ ବନ୍ଦନ ବିଶେଷ ତନ୍ତ୍ରର । ଫୌଜଦାର ଭାଷର ପଣ୍ଡତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧନରେ ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହେବାରୁ ଦୁଇଶତ୍ରୁଷ୍ଟ ପଣ୍ଡତ ଶିଉଙ୍କର ମାଲବାର ଆଗମନ କରିଅଛନ୍ତି ।

ସାମ୍ବାହି ସମୟରେ ଦୁଇବର ଶିଉଙ୍କର ମାଲବାର ରାଧୁବଣିଆ ଦୁର୍ଗ'ର ସିଂହଦାରଠାରେ ଉପର୍ଯ୍ୟତ ହେଲେ ।

ରାଧୁବରୁ ବନମାଳୀ ବାଚତ୍ତି, ଦ୍ୱରେହିତ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ରଥେ, ଦଳବେହେର ଗୋପାଳ ମହାଜନ ପ୍ରଭୃତି ବଜନ୍ମୟ ପ୍ରଧାନପୁରୁଷମାନେ ପାର୍ଶ୍ଵେ ଯାଇ ତୋଳୁ ସମର୍ପ୍ୟାଦାରେ ସଙ୍ଗୋଳ ସଭକୁ ଦେନ ଗଲେ । ଶା ଶା ଶା ମାନଧ ତା ଦରବାରରେ ବିଜେ କରିଛନ୍ତି, ତାଙ୍କ ସମ୍ଭାବନା ବାମପାଣ୍ଡିତ୍ୟରେ ଦଳେଇ, ଦଳ-ବେହେର, ଥାଟବେହେର, ଥାଟନାୟକ, ପାଞ୍ଜିଆ କରଣ, ଲେଖନକାର ପ୍ରଭୃତି କର୍ମବସ୍ତମାନେ ଆପଣା ଆପଣା ପଦମର୍ପ୍ୟଦାନୁସରେ ସଥୋପ୍ୟୁକ୍ତ ଆସନ ଅଧିକାର କରି ବସିଛନ୍ତି । ଦଷ୍ଟିଶ୍ରେଣୀରେ ପୁରେହିତ, ବଜନ୍ମୟ ରୁ, ରାଧୁବରୁ, ସଭାପଣ୍ଡିତ, ସଦସ୍ୟ, ଶାସନ-ପାଣିଗାସ୍ତ ପ୍ରଭୃତି ବ୍ରାହ୍ମମାନଙ୍କ ଆସନ ନିରୁପିତ ହୋଇଅଛି । ସେହି ଶ୍ରେଣୀରେ ଶୀର୍ଷପ୍ଲାମ୍ୟ ଆସନ ଦୁଇକୁ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲେ । ଦୁଇ ନମସ୍କରଣୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ମାନଧାତା ଓଳଗି ହେଲେ, ଦୁଇ ଦୁଇ ହସ୍ତ ଅଞ୍ଜଳିବରି କରି ଆଶୀର୍ବାଦ କଲେ—

“କଣ୍ଠେ ଯସ୍ୟ ବିରଜିତଂ ହି ଗରଳ୍
ଶର୍ଷେ ଚ ମନ୍ଦାକନୀ
ବାମାଙ୍ଗେ ଶିରଜାନନ୍ଦ କଟିତଟେ
ଶାର୍ଦୁଳ ଚର୍ମମୟର୍ଦ୍ଦ
ମାୟା ଯସ୍ୟ ରୁଣନ୍ତି ବିଶ୍ୱମନିଲଂ
ପାଦ୍ୟାତ୍ ଶିବଃ ଶଙ୍କରେ
କମ୍ପୁବଜ୍ଜଳବନ୍ଦୁବଜ୍ଜଳଜବ-
ଜମ୍ବାଳବଜ୍ଜାଳବତ୍ ।”

ବୋଇଲେ—ପେଉଁ ଶିବଙ୍କ କଣ୍ଠରେ ଗରଳ କମ୍ପୁଳ ରୂପେ, ମସ୍ତକରେ ମନ୍ଦାକନୀ ଜଳବନ୍ଦୁରୂପେ, ବାମାଙ୍ଗରେ ଶିରଜା—କ ପାଦ୍ୟଙ୍କ ମୁଖ ପଦ୍ମ ପୁଷ୍ପରୂପେ ଏବଂ କଟିତଟରେ ବ୍ୟାଦ୍ୟତମ୍ କର୍ଦମରୂପେ ବିରଜିତ—ଏବଂ ଯାହାର ମାୟା ଜାଳରୂପେ ବିଶ୍ୱ ସଂପାଦକୁ ଆବରଣ କରି ରଖିଛି, ଏବଂ ତୁ ଯେ ଶିବ ଆପଣଙ୍କୁ ରଷା କରନ୍ତୁ ।

ଦୁଇ ଅସନ ଗ୍ରହଣ କଲେ, ସତ୍ର ନିଷ୍ଠବ୍ଧ, ସମସ୍ତେ ତାହାଙ୍କ ମୁଖକୁ ରୁହିଁ ରହିଛନ୍ତି । ଦୁଇ ଅସନ ଗ୍ରହଣ କରି ଥରେ ଶା ଶା ଶା ମାନଧାତାଙ୍କୁ ଅନାଇ ରହିଁ ଉତ୍ତରେ ସତ୍ରପୁ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଥରେ ଥରେ ଅନାଇଲେ । ସତ୍ରପୁଙ୍କ ସବ ପ୍ଲାନ ଥରେ ନିଶ୍ଚଷଣ କରି ମନ୍ତ୍ରକ ଅବନନ୍ତ କରି ତୁମ ମୋଇ ବୈଲେ । ଉତ୍ତର ପଣ୍ଡତ ପରମ୍ପର ଶାଶ୍ଵତକ, ବୈଷ୍ଣୋକ, ଉତ୍ତର ପଣ୍ଡର ରାଜ୍ୟ ଏବଂ ରଜମାନିର ମଙ୍ଗଳ ସମାଚାର ସଙ୍ଗୋଳା ପୁଞ୍ଜା ହେଲା ଉତ୍ତରେ ଦୁଇବର ମାନଧାତାଙ୍କୁ ଅନାଇ ଏହି ଶୋକ ପାଠ କଲେ—

“ଯଦା ଯତାହି ଧର୍ମୟ ଗ୍ଲାନିର୍ଦ୍ଦଵତ ଭାରତ ।
ଅଭ୍ୟତଥାନମଧ୍ୟେ ତଥାନ୍ତମ୍ପୂଜାମ୍ପଦ୍ମଂ ।”

ହେ ଦୁଇର୍ଗତିର ଅବଧାନ, ହେ ସତ୍ରପୁ ଜ୍ଞାନବର୍ଗ ! ପ୍ରଣିଧାନ କଟିବାକୁ ଅଜ୍ଞ ହେଉ — ଏହି ସନ୍ଧାରସ୍ତ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ଶାନ୍ତିଦାୟକ ଏବଂ ଶ୍ରେଷ୍ଠସାଧନକାରୀ ଧର୍ମର ପେତେବେଳେ ଗ୍ଲାନି ଉପରୁତେ ହୃଦ— ବୋଲେ, ଅଧର୍ମବାହୁଣ୍ୟଯୋଗୁଁ ଧର୍ମର ହାନି ହୃଦ, ତେବେଳେ ଆମ୍ବେ ଆପଣାକୁ ସୃଜନ କରୁଁ ; ଅର୍ଥାତ୍ କି ନା ଆମ୍ବେ ଅବତାର ଦୁଇପ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରୁଁ । ଏହା ଭଗବାନଙ୍କ ଶାନ୍ତିଦାୟକ । ଆହୁର ମନ୍ତ୍ର ମହାପ୍ରଭୁ କହିଛନ୍ତି—

“ପରିଦାଶାୟ ସାଧନାଂ ବିନାଶାୟ ତ ଦୁଷ୍ଟତାଂ,
ଧର୍ମସଂସ୍କାରନାର୍ଥାୟ ସମ୍ବବାମି ଯୁଗେ ଯୁଗେ ।”

ଅର୍ଥାତ୍ କି ନା, ଧର୍ମନିରତ ସାଧନଙ୍କ ପରିଦାଶ ଏବଂ ଦୁଷ୍ଟତାରେ ପାର୍ବତୀମାନଙ୍କ ଦିନଶ ନିମନ୍ତେ ଏବଂ ସତ୍ୟଧର୍ମର ସମ୍ବାଦନ ସକାଶେ ଆମ୍ବେ ଯୁଗ ଯୁଗେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରୁଁ ।

ଦେଖିବା ହେଉଛନ୍ତି, ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଶାନ୍ତିଦାୟ ବ୍ୟର୍ଣ୍ଣ ହେବାର ଦୁଇହିଁ । ଏହି ପୁଣ୍ୟଭୂମି ଭରତଶ୍ରୀ

ମନ୍ତ୍ରରେ ପେତେଥର ଦୁଇର୍ଗତି ରାଷ୍ଟ୍ରମାନେ ପ୍ରବଳ ହୋଇ ଯାଗଯଙ୍କ ପ୍ରଭୁତି ବୈଦିକ ଫିୟାକଳାପ ବିନାଶ-ପୂର୍ବକ ଧାର୍ମିକ ସାଧୁଲୋକଙ୍କ ପ୍ରତି ଅତ୍ୟାରୁର କରିଅଛନ୍ତି ତେବେଥର ମହାପ୍ରଭୁ ସ୍ଵପ୍ନ ପୂର୍ବବ୍ସରେ ଅବଶ୍ରେଷ୍ଠ ହୋଇଛନ୍ତି । ରାମ ରୁଚେ— ଜଗତରେ ଅତ୍ୟାରୁ ବାବନକୁ ବିନାଶ କରିଅଛନ୍ତି । କଂସ, ଶିଶୁପାଳ, ଜଗପନ ପ୍ରଭୁତିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ୧ମ୍ ପ୍ରତି, ଧାର୍ମିକମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଅତ୍ୟାରୁ ଦିଥିଲା; ମହାପ୍ରଭୁ ସ୍ଵପ୍ନ ଶାକୁଶ୍ରୁତପେ ଅବଶ୍ରେଷ୍ଠ ହେଲେ । ମହାପ୍ରଭୁ ଆଜ୍ଞ କରିଅଛନ୍ତି, ଯେତେବେଳେ ଧର୍ମର ଗ୍ଲାନି ଉପରୁତେ ହେବ, ତେବେବେଳେ ସେ ଅବତାର ରୂପ ଧାରଣ କରିବେ ।

ମାନଧାତା ଅବଧାନ, ଏହି ପୁଣ୍ୟଭୂମି ଉଚ୍ଚକ-ଶତ୍ରୁର ବାଜନ୍ୟ ମଣ୍ଡଳୀରେ ଆପଣ ସବ ବିଷୟରେ ଅଚାରଣ୍ୟ । ଆପଣଙ୍କ ସାହସ, ପାଣ୍ଟିତ୍ୟ, ଧାର୍ମିକତା ସବସ ବିଦିତ । ବେରରର ଶ୍ରେଷ୍ଠମ ଦରବାରରେ ଉଚ୍ଚକ ଦେଶର କଥା ଉତ୍ୟାପିତ ହେଲେ ପ୍ରଥମେ ଆପଣଙ୍କ ନାମର ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ହୃଦ । ଆପଣ ଶତ୍ରାୟତକୁଳର ଚଢ଼ାମଣି ଅନ୍ତର୍ଭୁତ । ବିଶେଷରେ ମହାପ୍ରଭୁ ସ୍ଵପ୍ନ ବୋଲି ଅଛନ୍ତି, “ମାନବ ମନ୍ଦେ ମୁଁ ରଜନ ।” ରଜାମାନେ ଭଗବାନ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଅଶଂରେ ଜାତ । ଆପଣ ଜଣେ ନରପତି, ଏଥକୁ ବିଷ୍ଣୁତୁଳ୍ୟ ପୂଜ୍ୟ । ଆପଣଙ୍କ ସତ୍ରପୁ ଜ୍ଞାନମାନଙ୍କ ନାମ କେତେ ଥରେ ଶ୍ରବଣ କରିଥିଲୁଁ, ଅଦ୍ୟ ନେତ୍ର କର୍ଣ୍ଣ ଉତ୍ତର ଉତ୍ସୁପ୍ତ ଫିୟା ସପଳ ଦେଲ । ଆପଣଙ୍କ ସତ୍ରପୁ ସଦସ୍ୟମାନେ ବିଶେଷ ଜ୍ଞାନସମନ୍ଦରୀ, ଏଥକୁ ଜ୍ଞାନମଣ୍ଡଳୀପୂର୍ଣ୍ଣ ଏହି ବଜପ୍ଯବରେ ବିଶେଷ କିଛି ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିବା ମତ୍ସ୍ୟଦୂଶ ଷୁଦ୍ଧ ଲୋକ ପଷ୍ଟରେ ଧୃଷ୍ଟତାର କାର୍ଯ୍ୟ ଅଟେ । ମାତ୍ର ପ୍ରଯୋଜନସାଧନର ଅନୁରୋଧରେ କିଛି କଥା ବୋଲିବାକୁ ବାଧ ହେଉଅଛି । ଏହି ପୁଣ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର

ଶ୍ରୀରତଣ୍ଡୁରେ ମେଳେ ପ୍ରାବଳ୍ୟରେ ଦେବତା
କୃତ୍ତବ୍ୟକ୍ଷ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଏବଂ ସନାତନ ଆର୍ହୀ ବୈଦିକ
ଧର୍ମର ଦ୍ୱାକାଣ୍ଡ ବିଲୁପ୍ତପାୟ ହୋଇଥିଲା ।

“ମେଳେନବନନିଧନେ କରପୁସ୍ତି କରବାଳଂ
ଧୂମକେତୁମିବ କମରୀ କରାଳଂ
କେଶବ ଧୂତ କଳ୍କ ଶଶର—”

ମହାମ୍ଭାଗୀ ଶିବାଜୀ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ କଳ୍କ ଅବତାର, ମେଳେ
ନିବନ୍ଧନିଧନ ଏବଂ ସନାତନ ବୈଦିକ ଧର୍ମ ଉତ୍କାର
କରି ଲୁଳା ସମ୍ବରଣ କରିଅଛନ୍ତି । ଉକ୍ତ ମହାମ୍ଭାଗୀ
ଆବିର୍ଭାବ ହୋଇ ନ ଥିଲେ ପୁଣ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର ଭରତଶ୍ରୀର
ହିମାଳୟଠାରୁ କନ୍ୟାକୁମର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତ ପ୍ରାନରେ
ସବନାଧକାର ନିରକ୍ଷୁଶ୍ରୁତ ବିସ୍ତର ଥିଲା, ସନାତନ
ହିନ୍ଦୁଧର୍ମର ଚନ୍ଦ୍ର ମାସ ଥାନ୍ତା ନାହିଁ । ମହାମ୍ଭାଗୀ ଶିବାଜୀ
ଧର୍ମବିଲୁପ୍ତୀ ପ୍ରବଳଭୁଜଗରୁପା ଦିଲ୍ଲୀ ବାଦସାହ
କଟିଦେଶର ଏପରି କୁଠାରାତ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି
ଯେ, ତନ୍ଦିବନ ସେ କ୍ରମଶଃ ନିର୍ବୀର୍ଯ୍ୟ ହେଇ
ପଡ଼ୁଥିଲା, ତାହାର ପତନ ଅନିବାର୍ୟ । କୃଷ୍ଣମୂଳ ଭଗ୍ନ
ହେଲେ ଶାଖା ପ୍ରଶାଖା ସହଜର ବିନଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ ।
ଦିଲ୍ଲୀ ସିଂହାସନ ସହିତ ତାହାର ଶାଖା ସୁରୂପ ସୁବା
ସମସ୍ତ ଯେ ଧ୍ୟୁଷପ୍ରତି ହେବ, ଏହା ଧ୍ୟୁବ ସର୍ଥ
ଜାଣିବା ହେବେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମେଳେନବନାଧକାରର ଅବସାନ
ଓ ସନାତନ ଆର୍ଯ୍ୟଧର୍ମର ସମୁତ୍ଥାନର ସନ୍ଧି ସମୟ
ସମୁପସ୍ତି । ଯେପରି ଆର୍ଯ୍ୟ ଅଧିପତ୍ୟ ଆର୍ଯ୍ୟଧର୍ମ
ଅଶୁଷ୍ଟଭବରେ ବୃଦ୍ଧି ପାଏ, ସେଥି ସକାଶେ ପ୍ରତ୍ୟେକ
ହିନ୍ଦୁ ଅଧିପତିଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସପହ ରହିବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅଟେ ।
ଆପଣ ଉତ୍କଳଶ୍ରୀର ଶଣ୍ଟାଏତ କୁଳର ଅଗ୍ରଣୀ ।
ଭାରତବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଶର୍ପପ୍ରଧାନ ପୁଣ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରମୟ
ପତିତପାଦମୀ ସବପାପଦିନାଶିମୀ ମହାନାୟ-ବୈତରଣୀ
ବିଧୀତ ଉତ୍କଳ ଶଣ୍ଟରେ ସବନାଧକାର ବିଲୁପ୍ତ
ହୋଇ ଆର୍ଯ୍ୟ ଆଧୁପତ୍ୟ ବନ୍ଧମୂଳ ହେବା ବିଷ୍ଣୁ

ଆପଣଙ୍କ ପ୍ରତି ନିର୍ଭର କରୁଥିଲା । ବେରାଶେର
ସମ୍ମର୍ମରୁପେ ଆଶା କରିଅଛନ୍ତି, ଆପଣ ଉତ୍କଳଶ୍ରୀର
ସବନାଧକାରର ବିଲୁପ୍ତ ସାଧନ ବିଷ୍ଣୁରେ ତାଙ୍କର
ସହାୟ ହେବେ । ଉତ୍କଳର ସମସ୍ତ ଦୁର୍ଗଶ୍ଵର ବଞ୍ଚିମାନ
ବେରାର ଦରବାର ସହିତ ସନ୍ଧିଷ୍ଟରେ ଆବଶ ।
ଉତ୍କଳର ସୁଜାତାପୁ ସମସ୍ତ ଶଣ୍ଟାଧିପତି ତାଙ୍କ ପକ୍ଷ
ପରିବାଗ କରି ସବନପକ୍ଷପାତ୍ର ହେବେ, ବେରାପକ୍ଷ
ଏହା ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଆପଣ ପୃଥ୍ବୀରଜ,
ଜୟବୁନ ଏବଂ ପ୍ରତାପ, କ୍ଷେତ୍ରାରୁ ଅଦ୍ୟବଧୁ ସମସ୍ତ
ରଜ୍ୟାଧିକାର ବିଷ୍ଣୁ ପର୍ଯ୍ୟାଲେଚନା କରି ଦେଖନ୍ତୁ,
ଶୌରୀ ବାହୀର ଅଭବ ହିନ୍ଦୁଜ ତିର ପତନର କାରଣ
ମୁହଁହଁ । ଆର୍ଯ୍ୟ ଜୀବିର ଶୌରୀ, ଆର୍ଯ୍ୟ ରଣପାତ୍ରର୍ୟ
ଜଗତରେ ଅଭୁକ୍ଷମୟ । ଗୃହବିବାଦ ଆର୍ଯ୍ୟଜୀବିର
ପତନର ଏକମାତ୍ର କାରଣ ଅଟେ । କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ସମର
ଆୟବିଦ୍ରୋହର ପୌର୍ଣ୍ଣିକ ଜାନୁନ୍ମାନ ପ୍ରମାଣ ।
ଏହି ପ୍ରତ୍ୟେତୀଭୁତ ବିଷ୍ଣୁର ବାହୁନ୍ତି ବଞ୍ଚିନା
ଅନାବଣ୍ୟକ । ସମ୍ମତ ବିଧିଦତ୍ତ ବିଶେଷ ସୁଯୋଗ
ଉପର୍ଦ୍ଧିତ । ଅସନ୍ତୁ, ଅମ୍ବେମାନେ ମିଳିତ ହୋଇ
ବିଧରୀ ମେଳେନାନ୍ତୁ ଦୁଶ୍ମଭୁତ କରି ସୁର୍ଦ୍ଧାଦପି
ରଶ୍ଵାପୀ ମାତୃଭୂମିରେ ବିଲୁପ୍ତ ରହି ସ୍ବାଧୀନତାର
ପୁନର୍ଜ୍ଵାପନ ବିଷ୍ଣୁରେ ସରେଷ୍ଟ ହେବା । ବେରାର-
ପନ୍ଦିଙ୍କ ସ୍ଵାର୍ଥ ସହିତ ଭାରତଭୂମିର ପ୍ରତ୍ୟେକ
ହିନ୍ଦୁନ୍ତାନର ସ୍ଵାର୍ଥ ଜଡ଼ିତ । ସମସ୍ତକର ଏକମାତ୍ର
ଲକ୍ଷ୍ୟ, ଇଚ୍ଛାରେ ଅବା ଅବହେଲାରେ ଲକ୍ଷ୍ୟତ୍ରସ୍ତୁ
ହେବ ଉଚିତ ନୁହେଁ । ବେରାରପକ୍ଷ ବିଶେଷ ଆଶା କରି
ଆୟକୁ ଆପଣଙ୍କ ନିକଟକୁ ପ୍ରେରଣ କରିଅଛନ୍ତି ।
ଆୟେ ସମ୍ମର୍ମରୁପେ ଆଶା କରୁଁ, ଏହି ସନ୍ତୁମକର
ଶୌର୍ଧ୍ୱାର୍ଦ୍ଧ ସ୍ଵାପନ ବିଷ୍ଣୁରେ ଆପଣ ଅସମ୍ଭବ
ହେବେ ନାହିଁ ।

ଦୁଇ ଏହି ସମସ୍ତ କଥା ସୁଚିନ୍ତା ପ୍ରାଞ୍ଚିଲ ଭାଷାରେ
ପ୍ରକାଶ କରି ଉତ୍ତିର ପାରବା ଆଶାରେ ମାନଧାରାଙ୍କ
ଶାନ୍ତିକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ରହିଲେ ।

ଦୁଇକେ କଥାରେ ଉତ୍ତର ଦେବା ନିମନ୍ତେ
ଦୁର୍ଗାଶୂର ରାଘୁଗୁରୁ ନନ୍ଦମାଳୀ ବାଚପୁତ୍ରଙ୍କ ମୁଖକୁ
ଦୃଷ୍ଟିପାତ କରିବାରୁ ବାଚନ୍ତି ତାହାଙ୍କ ଅଭିପ୍ରାୟ
ହୃଦୟକ୍ଷମ କରି କହୁ ପରିଷରରେ ସତକ ଦୂର ନିରଥର
ଅନୁତ ଶତ କରି ଧୀର ଗର୍ଭ ରଘୁରେ କହିବାକୁ
ଆରମ୍ଭ କଲେ—

“ଦୁଇବର, ଦୃଷ୍ଟିମାନ ସମୟରେ ବୈରାର
ଦରବାର ଭାରତଶଣ ମଧ୍ୟରେ ବିଶେଷ ଗୌରବାନ୍ତିତ ।
ଏହି କ୍ଷମତାଶାଳୀ ନରପତିଙ୍କ ସହିତ ସୌଭାଗ୍ୟ ପ୍ଲାପନ
କରିବା ସୌଭାଗ୍ୟର ବିଭିନ୍ନ ଅଟେ । ବିଶେଷରେ
ବୈରପତି ସ୍ଵେଚ୍ଛାବୁନିତ ହୋଇ ଏହି ଦୁର୍ଗାଶୂରଙ୍କ
ସହିତ ଦେଖେ ପ୍ଲାପନର ଅଭିପ୍ରାୟ ପ୍ରକାଶ କରି
ସୁରଯାଗ୍ୟ ଲୋକ ହସ୍ତରେ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପଦନର ଭାର
ଅର୍ପଣ କରିଅଛୁଟେ । ଆପଣ ଯେ ସମସ୍ତ ବାକ୍ୟ ପ୍ରପ୍ନୋଗ
କଲେ, ସେ ସମସ୍ତ ଅନ୍ତର ସତ୍ୟ, ଧ୍ୱନି ସତ୍ୟ ଏବଂ
ପୁକୁରୁଷ ଅଟେ । ମହାମ୍ଭା ଶିବାଜିଙ୍କ ଆବର୍ଗାବ ହୋଇ
ନ ଥିଲେ ଆଜି ଭାରତଭୂମିରେ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମର ନିରଣ୍ଣନ
ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଲୁପ୍ତ ହୋଇଥାନ୍ତା । ମେଲେନିବନ୍ଧନିଧନ
ସାଧନ ନିମନ୍ତେ ସୁର୍ଯ୍ୟ ବିଷ୍ଣୁ ଯେ କଳ୍ପିକା ଅବତାର-
ରୂପେ ଅବଜ୍ଞାନୀୟ ହୋଇଥିଲେ, ଏ କଥାକୁ ଅପ୍ରତ୍ୟେ
କରି କେଉଁ ଜ୍ଞାନ ଲୋକ ପ୍ରତ୍ୟବାୟୁଭାଗୀ ହେବାକୁ
ସାହସ କରେ ? ରହପ୍ରସ୍ତୁ, କମଳାଙ୍କ ବିଲାସ-
ନିକେତନ, ସମସ୍ତ, ଭାରତବର୍ଷରେ ଯାହାର ଅଶ୍ଵତ୍ର
ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ, ବହୁ ଲକ୍ଷ ସୁଶିଳିତ କୃପାହସ୍ତ ପଦାତିକ,
ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଅଶ୍ଵାରସ୍ତ, ବହୁ ସହସ୍ର ଗଜା-ରାତ୍ରି ଯାହାର
ଛାତି ମାଧ୍ୟମେ ଘୁମିତ, ସୂର୍ଯ୍ୟ ନେତ୍ର ବନ୍ଦିଯୁ
ମହାଭାରତ ନୃତ୍ୟବୃତ୍ତ ଯାହାର ଅଜ୍ଞବହ, ଭାରତବର୍ଷର
ରାଜନ୍ୟମଣ୍ଡଳୀ ଯାହାର ସିଂହାଶନ ତଳେ ଅବନତ-
ମନ୍ତ୍ରକ, କୁବେରଭଣ୍ଟାର ତୁଳି ଯାହାର ଗନ୍ଧାଦର,
ଏହାର ‘ଦିଲ୍ଲିଶୂର ବା ଜଗନ୍ନାଥୁର ବା’ ଦୁର୍ଣ୍ଣ
ସମ୍ମାନକୁ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଜମିଦାରର ପୁଷ ସାମାନ୍ୟ

ଦସୁଧଳ ସହାୟତାରେ ପରିଷ୍ଟ କଲେ, ଏହା
ପ୍ରତ୍ୟେତୀରୁତ ବିଷୟ ହୋଇ ନ ଥିଲେ ବିଶ୍ୱାସର
ଯୋଗ୍ୟ ହୃଦୟାନ୍ତା ନାହିଁ । ଶିବାଜିଙ୍କ ଚରିତବଳ,
ବାହୁବଳ ସ ଧାରଣ ମାନବମଣ୍ଡଳୀର ଅସୁଲଭ ବିଷୟ
ଅଟେ । ତାଙ୍କର ସମରମାନର୍ଥ୍ୟ, ଧର୍ମପ୍ରାଣତା, ସ୍ଵଦେଶ-
ବାହାନ୍ତ ଜଗତରେ ଦୁର୍ଲଭ । ଦୁଇବର, ଅଧିକ ଜଣ-
କହିବୁଁ, ସେହି ମହାମ୍ଭାଙ୍କ ସନ୍ଧିତ ଆପ୍ୟଗୌରବ
ବିଲୁପ୍ତ ହେଇଅଛି । ମହାମ୍ଭା ଶିବାଜିଙ୍କ ନିର୍ମତ ଜାତି-
ସୌଧର ପତନ ଅନିବାର୍ୟ ।”

ଦୁଇ—ବାଚପୁତ୍ର ଅବଧାନ, ସମସ୍ତ ଆପ୍ୟ ନୃତ୍ୟ
ସମବେତ ହେଲେ ସେହି ଜାତି ପୌଧ-ରକ୍ଷା ସମ୍ବନ୍ଧ
ନୁହେଁ କି ?

ରାଘୁଗୁରୁ—ଦୁଇ—ବାକ୍ୟ, ବିଧାତା
ଏକତା ଆପ୍ୟ-ଅବସ୍ଥରେ ଲେଖି ନାହାନ୍ତି ଦୁଇରଜ !
'ଯଦ୍ୟଦାତରତ ଶ୍ରେଷ୍ଠତତ୍ତ୍ଵଦେବେତରେ ଜନାଇ ।'

ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଲୋକର ଆଚରଣକୁ ଇତର ଲୋକ
ଅନୁକରଣ କରିଥାନ୍ତି । ଦୁଇରଜ ! ଆପଣ ତ ଉତ୍ତରକର
ଶାନ୍ତିପତିକୁ ଆପଣାର କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛାକ,
ହେଲେ ଆପଣ ଘରକଥା ବୁଝନ୍ତି ତ ! ସିନ୍ଧୁଆ,
ହୁଲକାର, ଗୁରୁକୁମାର, କାହା ସହିତ କାହାର
ବାକ୍ୟ ?

ଦୁଇ—ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବାର୍ତ୍ତିମାନ ବିବାଦ-
ବିମନ୍ଦାଦ କିଛି ନାହିଁ—ପରିଷ୍ଟ ସପ୍ରିତିରେ ରହି-
ଅଛନ୍ତି ।

ରାଘୁଗୁରୁ—ଆପଙ୍କ ତୁମ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମୁଖରେ
ଏପରି କଥା ଶୋଭା ପାଏ କି ? ଏପରି କଥା ରାଜଦର
ବାରରେ ପ୍ରକାଶ କରିବା ଅଯୋଗ୍ୟ ଅଟେ ।

“ତୁଳ୍ୟ ଦିଲ୍ ସମଜଳିଆ ବାର୍ତ୍ତ କଥା ତୋ ନିଶାନ,
ଶିର ଯେସେ ମିଳ୍ ରହେ ଭିତର ପାଞ୍ଜେ ତିନ୍ ।

ଦୂତ—ଗୃହ ମଧ୍ୟରେ ଭାଇ ଭାଇ ବିବାଦ ଥିଲେ
ମଧ୍ୟ ଗୃହପ୍ରବିଷ୍ଟ ତଥାରୁ ଦୂଶଭୂତ କରିବା ନିମନ୍ତେ
ଯହଣୀଳ ହେବା କି ଜ୍ଞାନଲେଜ ପକ୍ଷରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ
କୁହେ ? ବର୍ତ୍ତମାନ ବିଦେଶୀୟ ବିଧର୍ମୀ ଯବନର
ପେପର ପ୍ରାଦୁର୍ବାବ; ହିନ୍ଦୁ ରାଜନ୍ୟବର୍ଗ ପରପର
ବିବାଦ-ବିସମାଦ ବିସଜନ, ବିସୁରଣ, ବଳଦାନ ନ
କଲେ ଧର୍ମରଣା, ମାନସମ୍ମ ରଣା ଏମନ୍ତ କି ପ୍ରାଣ
ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରଣା ଆଶା କରିବା ବିଡ଼ମ୍ବନା ମାସ ।

ରାଘୁରୁ—ମୁହଁର୍ତ୍ତ ପୂର୍ବେ ଯେଉଁ କଥା ବୋଲି-
ଅଛନ୍ତି ତାହା ଦୟାତ ହୋଇଗଲେ ! ଆପଣ ଯେ
ଆମ୍ବଳଥୁତ ବାକ୍ୟ ଖଣ୍ଡନ କରୁଅଛନ୍ତି ! ଭାତ୍ରିବୈଧ-
ରୂପ ସୁନ୍ଦର ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ଯବନ ଆୟ୍ମ୍ଭୁମିରେ
ଆଧୁନିକ ବିଦ୍ୱାର କରିବାକୁ ସୁଯୋଗ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଅଛି
ତ ? ରେଗୋପ୍ତର କାରଣ ଦୂର ନ କର ଉଷ୍ଣଧ
ପ୍ରପୂର କରିବା ବିଡ଼ମ୍ବନା ମାସ ।

ଦୂତ—ଅନୁତଃ ଉଚ୍ଚଳ ଦେଶରୁ ଯବନାଧିକାର
ବିଲେପ ନିମନ୍ତେ ସମସ୍ତ ଖଣ୍ଡାଧ୍ୟପତି ଏକତା ଅବ-
ଲମ୍ବନ ପୂର୍ବକ ବେରାପତିଙ୍କର ସହାୟ ହେବା ଉଚିତ
ନୁହେ କି ?

ରାଘୁରୁ—ଦୂତବର ! ବେରାର ଅଧିପତି ଉପ-
ଯାଠକ ହୋଇ ଯେଉଁ ଅନୁତଃ ବିଦ୍ୱାର କରିବାକୁ
ବୟାପ୍ତିରେ, ସେହି ଅନୁତଃ ସମ୍ବରଣ କଲେ ଉଚ୍ଚଳ
ଦେଶ ଆପଣାକୁ ସୌଭାଗ୍ୟବାନ ଜ୍ଞାନ କରିବ ।

ଦୂତ—ରାଘୁରୁ ଅବଧାନ ! ମହାରାଜ ରହୁଣ
ତ୍ରୋପଲ୍ ଏପର କି ଅନ୍ୟାୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଅଛନ୍ତି ଯେ,

ଆପଣ ତାହାଙ୍କ ପ୍ରତି ଏମନ୍ତ ବିନୁଣ ? ତେବେ
ମୀରକାଣିମକୁ ବାଲେଶ୍ଵର ବନ୍ଦରରୁ ତଥି ଦେବା
ସେବେ ଦୋଷାବଦ୍ଧ କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଥାଏ, ତେବେ
ଆମ୍ବର ବକ୍ରବ୍ୟ କିଛି ନାହିଁ ।

ରାଘୁରୁ—ଦୂତବର ! ଆପଣ ବିଦେଶୀୟ ହେଲେ
ମଧ୍ୟ ଉଚ୍ଚଳର ଉତ୍ତିତ୍ତିତ୍ତ ଅବଗତ ଅନ୍ତର୍ଭୁବନ । ତଥାର
ବାକ୍ୟର ଶୃଙ୍ଖଳା ରଣା ନିମନ୍ତେ ସଷ୍ଟେନରେ କିଛି
କଥା ବୋଲିବା ପ୍ରମୋଜନ । ଅତି ପ୍ରାଚୀନ ବଟ-
ବୃକ୍ଷର ଜାମ୍ବୁ କାଣ୍ଡ ବିନ୍ଦୁ ହେଲେ ଶାଖାମାନ ଯେପରି
ସ୍ଵଦେହଲମ୍ବିତ ଓରକୁ ଆଶ୍ରମ୍ଭ କର ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ବୃଷ୍ଟରୁପେ
ପରିଣତ ହୁଅନ୍ତି, ସେହିପରି ଉଚ୍ଚଳର ବଜରାଜିଶ୍ଵର
ଗରପତ ଦେଶ ବିଲୁପ୍ତପ୍ରଭ ହେବାରୁ ତାହାଙ୍କର କେତେକ
ଦ୍ଵିଧର ଭାଇଯୁଥ ଏବଂ ଖଣ୍ଡା ଏତ ସେନାପତିମାନେ
ବିଶାଖାପତିନ ବନ୍ଦରପାରୁ ତାମୁଲିତ୍ତ ବନ୍ଦର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ଏବଂ ପୂର୍ବପଣ୍ଡିମ ଆମ୍ବନ୍ଦୁ ସୁବର୍ଣ୍ଣପୁର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ
ଶ୍ଵାନରେ ଅଧୀନସ୍ଥ ପାଇକମାନଙ୍କ ସହିତ ଆପଣା
ଆପଣା ଅଧିକାର ମଧ୍ୟରେ ଦେବକାଳଯାବରୁ ପରମ
ସୁଖରେ ବାସ କରୁଥିଲେ । ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନ-ସମଦର୍ଶୀ
ଦିଲ୍ଲିଶ୍ଵର ଆକରଙ୍କ ସୁଯୋଗ୍ୟ ହିନ୍ଦୁ ସେନାପତି
ଅମ୍ବରେଶ୍ଵର ମାନ୍ୟିତ ଏବଂ ରାଜା ଟୋଡ଼ିରମଙ୍ଗଙ୍କ
ଅନୁବୈଧରେ, ତଥା ମାତୃଭୂମିର ଶାନ୍ତିରଣ ନିମନ୍ତେ
ଉଚ୍ଚଳର ଖଣ୍ଡାଧ୍ୟପତିମନେ ନାମମାନ ମୋଗଲିଠାରେ
ବଶିତା ସ୍ଥିକାର କରିଥିଲେ । ତାହା ମଧ୍ୟ ପାଦତ୍ୟ
ଆରଣ୍ୟ ଖଣ୍ଡା ଏତମାନଙ୍କ ସ୍ଥାନିତାରେ ମୋଗଲ
ହପ୍ତଷେପ କର ନାହାନ୍ତି । ସମ୍ବନ୍ଧ ଉପକୂଳ ସମତଳ
ଭୂମିରେ ମୋଗଲଧିକାର ସ୍ଵର୍ଗକୁ ହୋଇଥିଲା—
ସେହି ଶ୍ଵାନ ମୋଗଲବନ୍ଦୀ ନାମରେ କଥିତ ହେଉଅଛି ।
ବର୍ତ୍ତମାନ ଉଚ୍ଚଳପ୍ରତି ଦୁଷ୍ଟପାତ କର ଦେଖନ୍ତୁ,
ଦେଖା ମଧ୍ୟରୁ ଶାନ୍ତିଦେବୀ ଏକାବେଳକେ ପ୍ରସ୍ତାନ
କରିଅଛନ୍ତି । ସଦ୍ବିନ୍ଦୁ ଆତଙ୍କ, ସଦ୍ବିନ୍ଦୁ ହାହାକାର,
ସଦ୍ବିନ୍ଦୁ ଦାରିଦ୍ର୍ୟର ପୂର୍ଣ୍ଣବନ୍ଧୁ ! ଶତ ସହସ୍ର

ଶ୍ରୀଏତକ ବୌପାତୀ କାନ୍ଦୀର ଚିତ୍ରମାସ ବିଲୁପ୍ତି ହୋଇଅଛି । ଏହି ସମସ୍ତ ଅମଙ୍କଳର କାରଣ କିଏ ? ଅଥବା କାହା ପ୍ରତି ଦୋଷାରେପ କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ—ଉଜ୍ଜଳର ଭଗ୍ୟଦୋଷ ! ଦେଖନ୍ତୁ, ହରିଶ୍ଚୂରଠାରୁ ତାମ୍ରକିପ୍ର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମ୍ବୁଦ୍ଧ ଉପକୃଳମାନ ବାଣିଜ୍ୟ ବୋଇଛରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲ, ଉଜ୍ଜଳ ନାବିକମାନେ ଯବ, ବୁଝ, ସୁଖଚରା, ଲକ୍ଷଦ୍ୱୀପ ପ୍ରଭୁତି ପ୍ରାନକୁ ଗମନକରି ବାଣିଜ୍ୟ ବିଦ୍ୟାର କରୁଥିଲେ, ଓଳନ୍ଦଳ ଦିସ୍ତିଥ ଜେଞ୍ଜାଲିସ ସମସ୍ତ ବନସ୍ବୀ କରିଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଉଜ୍ଜଳର ବ ଶିଖ୍ୟଧନ ସାଗରମଧ୍ୟରେ । ଅବଶିଷ୍ଟ ଥିଲ ପ୍ରାନ୍ତଭାଗ । ଦୂରବଜ ! ମହାରାଷ୍ଟ୍ରପତିଙ୍କ ଠାରେ ଶ୍ରୀଯୁତମାନଙ୍କ ପଣ୍ଡରୁ ଏତିକ ମାତ୍ରଧ୍ୱାରୀନା କରୁଥିଲୁଁ, ତାହାଙ୍କର ଉପଯାଚତ ଅନୁଗ୍ରହ ସମ୍ବନ୍ଧ କରନ୍ତୁ । ସହ୍ୟ ବର୍ଷର ଉଜ୍ଜଳର କ୍ଷତି ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ନାହିଁ । ପରୁ ଆପଣ ବିଶ୍ଵର କରନ୍ତୁ; ମୋରଳ ଅଧିକାର ବିଲେପ ନିମନ୍ତେ ମହାରାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କ ସହାୟ ହେବୁଁ, ମୋରଳ ଯିବେ, ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ଅଧିପତ୍ୟ ବିପ୍ରାର କରିବେ—ଉଜ୍ଜଳର ଲାଭ ?

ଦୁଇ—ହେଉ, ମହାରାଷ୍ଟ୍ରପତିଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହକୁ ଯେବେ ଏହା ଅମଙ୍କଳର, ଏହା ଦ୍ଵାକ୍ଷ ପନାର୍ଥ ଜ୍ଞାନ କରନ୍ତି, ନ ହେଲା, ସେଇ ଅନୁଗ୍ରହ ସମ୍ବନ୍ଧ କରିବେ । ସତ୍ସହସ୍ର ଶର୍ଣ୍ଣଧନକ ବେଶର ସିଂହଦାରଠାରେ ପ୍ରାର୍ଥୀ ହୋଇ ଉତ୍ସବ ଦୋଇଅଛନ୍ତି । ମହାରାଷ୍ଟ୍ରପତିଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧ ସନ୍ଧାନ କରିବା ସୁଚନ କଥା; ମାତ୍ର ପରିଚାପର ବିଷୟ, ଆପଣ ଅକାରଣ ମହାମାନ୍ୟ ବିଜେଶ୍ଵରଙ୍କ ପ୍ରତି ଥଳୀକ ଦୋଗାରେପ କରିବାକୁ ପଞ୍ଚଶିତ ହେଲେନାହିଁ । ଆପଣ ବୁଝନ୍ତି, ଶ୍ରୀଏତମାନଙ୍କ ବିନାଶର କାରଣ ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ନୁହନ୍ତି । ସେମାନେ ସ୍ଵକୃତ ଅଗ୍ରାଧର ଫଳ ଘେଗ କରୁଥିଲୁଁ । ବିଧିମୀର୍ଣ୍ଣର ପଣ୍ଡର ପକୀରମୋହନ କରିବା କି ସେମାନଙ୍କ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଥିଲ ? ମୁଁ ବା ଶବ୍ଦ ପରିପାତା ଲେକିଲୁ ଶାସନ କରିବା କି ଖରଧର୍ମନ୍ତି-

ମୋହନ ନୁହେ ? ରଜପନ୍ଥାନ ଓ ରଜଧର୍ମ ରଷା କରିବା ରଜାମାନଙ୍କର ନିତ୍ୟ ବୃତ୍ତ ଅଟି । ଆଜ୍ଞା ହରିଶ୍ଚାର, ମରିଚପୁର, ବିପନ୍ପୁର କୁଜଙ୍ଗ, ଆଳୀ, କନିକା, ମଧୁସୁର ଜମିଦାରମାନେ ତ ଶ୍ରୀପୁତ୍ର ?

ରାଷ୍ଟ୍ରଗୁରୁ—ସବୁ କଥା ଜଣାଅଛି, ଆପଣାର ପଦମୟଦା, ଆଦଶାର ଆଧୁନତ୍ୟ, ପିତୃନୀରାମହଙ୍କ ଅଜ୍ଞାତ ମାନସମ୍ମନ ହରଇ ବର୍ଗୀ ପୌଜିଦାରଠାରେ ପଧାମ କରିବାଠାରୁ ବିନଷ୍ଟ ଶ୍ରୀପୁତ୍ରମାନଙ୍କ ପଛାନୁଁ ସରଣ କରିବା ସେମ ନଙ୍କ ପଷଟରେ ସହସ ଥର ଉଚିତ ଥିଲ । ଏମାନେ ଶ୍ରୀଏତ କୁଳର କଳଙ୍କ; ଏମାନଙ୍କ ସହାୟକାରେ ବର୍ଗୀ ଅନ୍ୟ ଶ୍ରୀପୁତ୍ରମାନଙ୍କ ବିନାଶ ସାଧନରେ ସମର୍ଥ ହେଲେ ।

ଦୁଇ ଉତ୍ୟେଜିତ ହୋଇ କହିଲେ, “ହଁ, ରାଷ୍ଟ୍ରଗୁରୁ ଅବଧାନ ! ମହାରାଷ୍ଟ୍ରପତିଙ୍କର ସେନ୍ୟବଳ ନ ଥିଲେ ଓଡ଼ିଆ ବାଉଁଶମୂଳୀ ପାଞ୍ଚମୁଠା ଧରି ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ଶିଖିଅଛନ୍ତି !”

ପଞ୍ଚଥାବାଦ କାନ୍ଦୀ ଦଳ ବେହେରା ବନମାଳୀ ବଳିଆରସିଂହ ନିତାନ୍ତ ଉତ୍ୟେଜିତ ହୋଇ ଶ୍ରୀମୁଁ ଦୃଢ଼ରୁପେ ଧର ପ୍ରତି ପୁନର କହିଲେ—“ଏ—ହଁ, ହେ ଗୋପାଇଁ, କଣ ବୋଇଲେ, କଣ ବୋଇଲେ ? ଓଡ଼ିଆ ବାଉଁଶମୂଳୀ ? ଆଦଶ ପୋଥୁ ଡୋର ବାନନ୍ତୁ । ବାଉଁଶମୂଳୀ ମହିମା କଣ ବୁଝିବେ ? ତେଙ୍କାନାଳର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଶେ ଦଳେଇ, ବାମ ବୈରିଗଞ୍ଜନ, ସୌଶକ ବିଶେ ଦଳ ବେହେରା, ଦଖ ଦର୍ଶିଣକପାଠଙ୍କ ପାଞ୍ଚମୀ ମୁଁ ବଳ ଭୁନ୍ତ ପୌଜିଦାର ଭାସର ପଣ୍ଡିତ କିଛି ବୁଝିଥିଲେ ! ଆପଣ କୁଣିଆପଣରେ ଆସି ବାଦିପାଲ ଶାଉଁରୁ ନିଁଥା ?”

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦଳେଇ ଦଳବେହେରାମାନେ ଉତ୍ୟେଜିତ ହୋଇ କଥା କହିବାକୁ ବାହାନ୍ତିଥିଲେ;

ମାତ୍ର ମାନଧାତା ନିଷେଖସୁତକ ଦୃଷ୍ଟି ଶେପ କରିବାରୁ ସମସ୍ତେ ନିର୍ବୁଦ୍ଧ ହେଲେ ।

ରଘୁଗୁରୁ ଦୁଇକୁ ଅନାଇ କହିଲେ, “ମାଲିଗର ଅବଧାନ ! ଏମାନଙ୍କ କଥା ଗ୍ରହଣ କରିବେ ନାହିଁ । ଏମାନେ କ୍ଷତିଗ୍ରହ ହୋଇ ଉଡ଼େଜିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ।”

ଦୁଇ - ବର୍ଗୀରିଶେଷୀ ଖଣ୍ଡାୟୁତମାନଙ୍କ କଥା ଯାହାହେଉ, ମାତ୍ର ଏହି ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ଏପରି ଅସମ୍ଭାବନକ କଥା କହିବାର କି ଅଧିକାର ଅଛି ?

ରଘୁଗୁର—ଦୁଇରଙ୍ଜ ! “ସତ୍ୟ ବ୍ୟାପ୍ତି ପ୍ରିୟ ବ୍ୟାପ୍ତି” —ଆମେ ଅନିଜ୍ଞାରେ ଆପଣଙ୍କ କଥାରେ ସତ୍ୟ ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ ବାଧ ହେଉଥାଏ । ଆପଣ ଉତ୍ତଳଶଣ୍ଠର ବର୍ଗମାନ ଅବୟା ଅବଗତ ନୁହନ୍ତି, ଅଥବା ଆସୁପକ୍ଷ ସମର୍ଥନ ନିମନ୍ତେ ଏପରି କଥା କହୁଅଛନ୍ତି । ଉତ୍ତଳ ଖଣ୍ଡାୟୁତମାନେ ସହସ୍ର କର୍ଷ ଯାବଦୁ କାଳ ସ୍ଵାଧୀନତାର ଅମୃତମୟ ଫଳ ଭେଗ କରି ଆସୁଥିଲେ । ଆନନ୍ଦୋହନପୂର୍ଣ୍ଣ ଶତ ଶତ ଖଣ୍ଡାୟୁତ ଗ୍ରାମ ବର୍ଗମାନ ଶୁଣାନକ୍ଷେତ୍ରେ ପରିଣତ ହୋଇ ପଡ଼ିଅଛି । ବର୍ଗମାନ ଉତ୍ତଳୀୟମାନେ ମରହକାମାନଙ୍କୁ ନରମାଂସାଶୀ ବ୍ୟାଧିଭଲ୍ଲକଠାରୁ ଅଧିକ ଭୟ କହୁଅଛନ୍ତି । ଯେଉଁ ଜାତି ପ୍ରତି ଲୋକସାଧାରଣର ଏପରି ଅବଶ୍ୟାସ, ଏପରି ଭୟ, ସେ ଜାତି ପକ୍ଷରେ ରାଜସିଂହାମନ ଅଭିଳାଷ କରିବା ବିନ୍ଦୁମନା ମାତ୍ର । ପାଶବ ବଳରେ ରାଜ୍ୟାଧିକାର କଦାଚ ସ୍ଥାପୀ ହୋଇ ନ ପାରେ । ରଜା ପ୍ରଜାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପିତା ପୁତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧ । “ସ ପିତା ପିତରପ୍ରେଷଣ୍ଟ କେବଳ ଜନ୍ମହେତବ୍ୟ” । ଆପଣ ବୋଲନ୍ତି, ଆପଣଙ୍କ ଆହୁପତ୍ୟକୁ ରାଜ୍ୟଶାସନ କି ଲୁଣ୍ଠନ, କଣ ବୋଲିବେ ? ଫୌଜଦାରମାନଙ୍କ ଜୁଲମରେ ଗ୍ରାମକୁ ଗ୍ରାମ ଅରଣ୍ୟମୟ ହୋଇ ଗଲାଣି । ମହାତ୍ମା ଶିବାଜୀଙ୍କ ଉଦେଶ୍ୟ ଥିଲୁ ଧର୍ମ ସଂସ୍କାରନ —

ବର୍ଗମାନ ମରହକାମାନଙ୍କ ଆତରଣରେ କଣ ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ ଅଚଳା ରହିବାର ସମ୍ଭାବନା ?

ଦୁଇ—ଆଜ୍ଞା, ରଘୁଗୁରୁ ଅବଧାନ ! ଆପଣ ମୋତେ ବୁଝାଇ ଦେଉନ୍ତୁ ତ, ମାନଧାତାଙ୍କର କୌଣସି ରୁକ୍ଷର ଯେବେ ଦୋଷ କରେ, ସେଥି ସକାଶେ ସ୍ଵପ୍ନ ମାନଧାତା ଦୋଷୀ ହେବେ କି ? ଦୁଇବର୍ଗୀ ସ୍ଥାନରେ ଜଣେ ଫୌଜଦାରର ଦୋଷରେ ସ୍ଵପ୍ନ ରଦ୍ଧନୀ ଦୋଷୀ ହେବା ସେହିପରି କଥା !

ରଘୁଗୁର—ଆପଣ ଯେବେ ଶୁକରି ରୁକ୍ଷି-କରିବାକୁ ଉପଦେଶ ଦେବେ, ସୁଯୋଗ ଦେବେ, ତେବେ ସେହି ଗୈର ରୁକ୍ଷ ସକାଶେ କିଏ ଦାୟୀ ହେବ ? ବେରର ଦରବାରରେ ଉଚଳ ଦେଶଟା ନିଲମରେ ବିଷି ହୁଏ; ଯେ ବେଶି କଉଡ଼ି ଗଣିପାରେ, ସେହି ଫୌଜଦାର ପ୍ରାତି ହୁଏ । ଫୌଜଦାର ଯେତେ କାହାଶ କଉଡ଼ି ଗଣି ଦେଇଅଛି, ମୂଳ କଳନ୍ତର ଯେନ ଅସୁଲ କରିବ ତ ? ପ୍ରଜା ମଳେ ବା ଗଲେ, ତହିଁକି ତ କେହି ଲଗା ଥାଏ ନାହିଁ ! ପୁଣି ସେହି ଫୌଜଦାର ପ୍ରଜା ଦ୍ରୁତ ବେଶି ବେଶି ଟଙ୍କା ଅସୁଲ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରେ । କାରଣ, ଦରବାର ପ୍ରତି ତାହାର ପ୍ରତ୍ୟେ ନାହିଁ । ସନନ୍ଦ ଯେନ ଆସିଲାବେଳେ ଆଉ କେହି ସନନ୍ଦ ଦେଇ ଆସିଲା ପର, ଏହି ଭୟରେ ପଛକୁ ଅନାଉଥାଏ । ବିଧମୀୟ ତୁର୍କ ଅଧିକାରରେ ବରଞ୍ଚ ପ୍ରଜାମାନେ କିଛି ସୁଖରେ ଅଛନ୍ତି ।

ଦୁଇ—ଆପଣ ଯେ ସମସ୍ତ କଥା ବୋଇଲେ, ପ୍ରକୃତରେ ସେ ସମସ୍ତ ସତ୍ୟ ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରିବାକୁ ଆମେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନୋହାଁ । ଅଜ୍ଞା, ତର୍କ ଷେଷରେ ସତ୍ୟ ବୋଲି ସ୍ଥାନକାର କଲୁଁ । ସେଥିପାଇଁ କି ସ୍ଵଧାରିବଳମୀକୁ ତ୍ୟାଗ କରି ବିଧମୀୟ ମେଲ୍ଲ ଗୋଶାଦକ ପକ୍ଷ ଅବଲମ୍ବନ କରିବା ଧର୍ମପରାପୂଣ ବିନ୍ଦୁ ସନ୍ତାନ ପକ୍ଷରେ ଉଚିତ ?

ରଘୁରୁ—ଆପଣ ଜଣେ ଅସାଧାରଣ ପଣ୍ଡିତ ବୋଲି ସବୁ ବିଦିତ । ଆପଣଙ୍କୁ କି ରାଜମାତ୍ର ପ୍ରସଙ୍ଗ ବୋଲିବାକୁ ହେବ ? ମାତ୍ରବେଶ୍ମାନେ ବୋଲି ଅଛନ୍ତି, “ଉପକର୍ତ୍ତା ସମଂ ସନ୍ଧାନମିଠେଣାପକାରଣା ।” ବୋଲିଲୁ, ଉପକାରୀ ଲୋକ ସହିତ ସନ୍ଧ କରିବ, ମିଥ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଅପକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି ସହିତ ସନ୍ଧ ଅକର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।

ରଘୁରୁଙ୍କ କଥାରେ ମାଳିଶର ବାଧା ଦେଇ ବୋଲିଲେ, “ରଘୁରୁ ଅବଧାନ ! ସେ ସମସ୍ତ କଥା ପରିଚ୍ୟାଗ କରନ୍ତୁ । ରାଜକାର୍ଯ୍ୟର ଯେବେ କୌଣସିତାରେ କିଛି ଦୋଷ ଥାଏ, ତାହା ସହଜରେ ସଂଶୋଧନ ହୋଇପାରେ । ମାତ୍ର ମହାରତ ସନାତନ ଧର୍ମ ନଷ୍ଟ ହେଲେ ତାହା ତ ପୁନଃଜୀବ ପ୍ରାୟ ହେବ ନାହିଁ । ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ ଯେପରି ସ୍ଵତ୍ତ ନିର୍ମଳ, ସେହିପରି ଭଙ୍ଗପ୍ରବଣ, ମୈଳ ସହିତ ସଂସର ମାପକେ ବିନଷ୍ଟ ହୁଏ । ଦିବଳେ ବିନଷ୍ଟ ହେଲେ ପୁନଃପ୍ରାୟ ହେବା କଠିନ । ଆପଣ ବେଳେ ସନାତନ ଆର୍ଯ୍ୟ ଧର୍ମ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିପାତ କରନ୍ତୁ । ପୁଣ୍ୟଷେଷି ଉକ୍ତକଣ୍ଠ ଦେବପ୍ରଧାନ ଦେଶ, ପଦିତ ଉଦବାଳପୂରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ଦେଖନ୍ତୁ, କାଣୀ ଚିଶ୍ଚିଶ୍ଚର ମନ୍ଦିର ଗଲ, ବୃଦ୍ଧାବନ ଗୋବିନ୍ଦମା ମନ୍ଦିର ଗଲ, କାଳିଞ୍ଜିର, ଚିତୋର, ଆନନ୍ଦଲବାର, ଅବନ୍ତି, ପ୍ରାଚୀନଧାର ପ୍ରକୃତି ପଦିତ ପ୍ଲାନମାନ ଦେବାଳୁଶୁଣ୍ୟ । ରଘୁରୁ ଅବଧାନ ! ସନାତନ ଆର୍ଯ୍ୟଧର୍ମ ନାମରେ ଆମେ ଅନୁଭେଦ କରୁଅଛୁ, ଉକ୍ତକଣ୍ଠର ଦେବମନ୍ଦିରମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଯେପରି ଅତ୍ୟାବୁର ନ ଦଟେ ଏବଂ ଭଗବତ ଗୋମାତା ଶୋଣିଦିର ଉକ୍ତକର ଦେବଭୂମି ଯେପରି ଅପରିଷ ନ ହୁଏ, ସେଥୁ ସକାଶେ ଆପଣଙ୍କର ସମ୍ବନ୍ଧ ହେବାର ଉଚିତ ।”

ରଘୁରୁ—ଦୂତରଙ୍ଗ ! ରଘୁ କିମ୍ବା ସ୍ଵାର୍ଥର ଅନୁଭେଦରେ ଏକ ନରପତି ଅନ୍ୟ ନରପତି ସହିତ

ସନ୍ଧ କରିଥାନ୍ତି । ଉପସ୍ଥିତ ଷେଷରେ ଉତ୍ତପ୍ତ ନାରଣର ଅଭିବ ଜାଣିବେ । ଆଉ ସେ ଉତ୍ତଳର ଦେବାଳପୁ ରକ୍ଷା ଦିଗ୍ପତ୍ତ କରିଲେ, ଶତ ଆଳିବଦ୍ଧ ବା ସହସ୍ର ଆଉରଙ୍ଗଜବ ଭୁବନେଶ୍ୱର ବା ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିରର ପ୍ରସ୍ତରଖଣ୍ଡର ତେଣୁ ମାତ୍ର ମୁଶି’ କରିପାରିବେ ନାହିଁ । ସମସ୍ତ ଭାରତବର୍ଷ ଏହି ଦ୍ୱାରା ନନ୍ଦର ପ୍ରହରଣ । ବର୍ତ୍ତମାନ ବା ଭାରି କାଳରେ ଯେଉଁ ରଜା ଏହି ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କ ବିନାଶ୍ୟାଧନରେ ହସ୍ତଷେଷ କରିବ, ତାହାର ପନତ ଅବଶ୍ୟକାର କାଳରେ ଯବନ କୋଣସି ପ୍ରକାର ଅନୁଷ୍ଠାନିକ ସାଧନରେ ସମର୍ଥ ହୋଇନାହିଁ । ଆମୁକୁ ଅତି କଷ୍ଟରେ ଏବଂ ସଲଜ୍ଜବରେ ବୋଲିବାକୁ ହେଉଅଛି, ଉକ୍ତକର ମହାର୍ଥେ ଷେଷରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେବେ କୋଣସି ବୈଶା ଉପସ୍ଥିତ ଥାଏ, ସେ କେବଳ ହିନ୍ଦୁ, କୁଳପତ୍ନୀନ ମହାରୂପ ବଂଶଧରମାନେ । ଅଠରନଳା ଘାଟର ମଙ୍ଗ ଜୁଳିମରେ ଗରିବ ଦୁଃଖୀ ଲୋକେ ଖର୍ଥ ଦର୍ଶନରୁପ ମହାପୁଣ୍ୟରୁ ବଞ୍ଚିତ ହେଲେଣି । ବୋଲନ୍ତୁ ଭଲ, ଆଉରଙ୍ଗଜେବର କିଜିଆଠାରୁ ଏହାର ପାର୍ଥକ୍ୟ କଣ ଅଛି ? ସେଥୁରେ ବରଞ୍ଚ ରଷାୟନ । ସେଥିନ ଗେ ଡିଶାଲଠାରେ ଘଟିଥିବା ଉଚନା ଲୋକେ ଚିରକାଳ ସୁରଣ କରିବେ । ଆପଣ ତ ପ୍ରତ୍ୟେକ କଥାରେ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ, ହିନ୍ଦୁ ଜାତି କଥା ଉଲ୍ଲେଖକରୁଅଛନ୍ତି, ଶାନ୍ତ, ଶିଷ୍ଟ, ସମ୍ମାନ, ଧର୍ମକାମା ଜୀବିତାଧୀନମାନଙ୍କ ଧନ ପ୍ରାଣ ହରଣ କରି ସେମାନଙ୍କ ଲକ୍ଷ୍ମୀରୂପା କୁଳବତ୍ତା ରମଣୀଙ୍କ ଲକ୍ଷାଣିକତା ପ୍ରତି ହସ୍ତଷେଷ କରିବା କି ଉଚିତ ହୋଇଅଛି ? ବିଧର୍ମୀ ଯବନ ମଧ୍ୟ ଏପରି ଜୟନ୍ୟ କେମୀ କରିବାକୁ ସଜ୍ଜିତି ହୁଅନ୍ତା । ଯେଉଁ ମହିମା ଶିବାଜୀ ହସ୍ତଗତା ଅପୂର୍ବ ମୁଦ୍ରା ଯୁବତୀ ନବାବପୁରୀଙ୍କ ମାତୃପଦମେଧନ କରି ସମୟାଦାରେ ବିଦାୟ ପ୍ରଧାନ କରିଥିଲେ, ସେହି ମହାମାନ ବଂଶଧରମାନଙ୍କ ହସ୍ତରେ ସୁଜାଣୀପୁରୀ କୁଳବତ୍ତାମାନଙ୍କ ଅସମ୍ଭାନ ବିନିପାତର

ପୂର୍ବ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଜ ଶିଳବ । ଆପଣ ଯଦି ଏଥରେ ପ୍ରତିବାଦ କରନ୍ତି, ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ ଆମ୍ବର ଭାଷା ନାହିଁ । ମହାକାଶ ମାତକାର କହିଅଛନ୍ତି, ପୁନଃ ପୁନଃ ଅପସଧ-କାଶ ଲୋକ ଷମାର ଅଯୋଗ୍ୟ ।

ଦୁଇ ଶିଉଶଙ୍କର ମାଲମର କିଞ୍ଚିତ୍ ଅପ୍ରତିଭ ଓ ଲକ୍ଷ୍ମୀର ମେଲ ପରି ଗୋଟିଏ ଦର୍ଶ ନିଶ୍ଚାସ ପକାଇ କହିଲେ, “ରାଘୁରୁ ଅବଧାନ ! ଆମେ ଦୁଇରୁପେ ବୋଲିପାରୁଁ, ଭାଷର ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ଅଗୋଚରରେ ଏହି ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗ ଦିଅଛି । ମାତ୍ର ସେହି ସ୍ଵୀଳୋକମାନେ ସାବଧାନରେ ରଣ୍ଟି ଅଛନ୍ତି ।”

ରାଘୁରୁ—ବେରର ଦରବାରକୁ ସମ୍ମାନ ଅତିଥି ଆସିଲେ ସେମାନଙ୍କ ସଞ୍ଚାରେ ଦିଆଯିବା କିମ୍ବା ବ୍ରାହ୍ମଶମାନଙ୍କୁ ଦାନ କରିଯିବା ସକାଶେ ପର ? ସଞ୍ଚାର ଶାଦ୍ୟଦ୍ୱାବ୍ୟ ସହିତ ସ୍ଵୀଳୋକ ଦିଆଯିବା, ବେରର ଦରବାରର ଏ କି ଗର୍ଭିତ ପ୍ରଥା, ଦୁଇରାଜ ?

ଦୁଇ—ଆପଣ ପୁରଣେ, ସମସ୍ତ ବିଷୟ ବିଦିତ ଅଛନ୍ତି । ଭଗବାନ୍ କୃଷ୍ଣଦ୍ୱୀପାଧୁନକୃତ ମହାଘରତ ଉତ୍ସାଠନ କରି ଦେଖନ୍ତୁ କୁରୁପାଣ୍ଡିବ ଝଣୀପୁ ରାଜାମାନେ ଅତିଥି ଏବଂ ବ୍ରାହ୍ମଶମାନଙ୍କୁ କୁମାର କନ୍ୟା ଦାନ କରୁଥିଲେ । ସେମାନେ କି ଘରର କୁଳକନ୍ୟା-ମାନଙ୍କୁ ଦାନ କରୁଥିଲେ ? ସ୍ଵରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟ ସତ୍ରର କରୁଥିଲେ ତ ? ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଦୁଇରୁପେ ହସ୍ତିନାକୁ ଯିବା ସମୟରେ ଦୁର୍ଯ୍ୟଧିନ ତାହାଙ୍କୁ ସହସ୍ର କନ୍ୟା ଉପହାର ଦେଇଥିଲେ, ଆପଣ କି ଏହା ଅନ୍ତିକାର କରନ୍ତି ?

ରାଘୁରୁ ହୋଇଥିବ, ଆମଙ୍କୁ ସେ ପୁରାଣ କଥା ଜଣା ନାହିଁ । ନିଶ୍ଚାତ ପ୍ରଜାବୁଦ୍ଧ ତୌଥ ସରଦେସମ୍ମନ୍ଦୁଖି ଦେବାକୁ ଅସମର୍ଥ ହେଲେ ପାଣ୍ଡବ ପାଞ୍ଚ ଭାଇ, ଦୁର୍ଯ୍ୟଧିନ ଶବ୍ଦ ଭାଇ ଯୋଡ଼ା ଚଢ଼ି ଯାଇ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ସ୍ଵୀଳକନ୍ୟାଙ୍କୁ ଧରି ଆଣି ବାଷ୍ପଥୁଲେ ?

ଦୁଇ—ଆମେ ଦେଖୁଅଛୁଁ, ଆପଣ ମରହଟା ଦୋଷ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ବିଶେଷ ନିଯୁଣତା ଲାଭ କରିଅଛନ୍ତି । ଆପଣ ଜଣେ ସତ୍ତଵିଲଜ ନେତ୍ରିକ ବ୍ରାହ୍ମଶମାନ ଉତ୍ସାଠନ କୌଣସି ବ୍ରାହ୍ମଶମାନଙ୍କୁ ଏପରି ଅକୁଳଙ୍କ କଥା ବାହାରିବ, ଆମ୍ବର ବିଶ୍ୱାସ ନ ଥିଲା । ଉତ୍ସାଠନରେ କିଏ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଶମାନଙ୍କ ସ୍ଥାପନ କରିଅଛି, କାନ୍ଦା ଅନ୍ତରମରୁ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ବ୍ରାହ୍ମଶମାନଙ୍କ ପ୍ରତିପାନିତ ହେଉଥିଲା ଏବଂ ଯାବତ୍ତରଦ୍ଵାରା କାଣ୍ଠିର ଜୀବନଧାରଣା କରି ସିମ୍ବନ୍ଧାରେ ଆଣୀବାଦ କରିବେ ? ମରହଟା ଭୂମି ଦାନ କରି ନ ଥିଲେ ଉତ୍ସାଠନଙ୍କରୁ ବ୍ରାହ୍ମଶମାନଙ୍କ ବିଲୁପ୍ତ ହୋଇଥିଲା, ବାହ୍ରମନାନେ ଉଦ୍‌ଦରପୋଷଣ ନିମନ୍ତେ ଶୂନ୍ୟ ଦରି ଦାସତ ସ୍ଵୀକର କରିଥାନ୍ତେ । କେଉଁଦିନ କେଉଁ ବିଧମୀୟ 1 ରାଜା ବ୍ରାହ୍ମଶମାନଙ୍କ ବସାଇଅଛୁଁ ? ଆପଣ ଯେପରି ଯବନପତ୍ରପାତି ଦେଖୁଅଛୁଁ, କିଛି କାଳିଜନାମ ପାଇବା ପ୍ରତ୍ୟାଶା କରନ୍ତି ।

ରାଘୁରୁ—ଶାସନପ୍ଲାପନକାରୀ ମହାମ୍ଭା ଶିବାଙ୍କୁ ଅନନ୍ତକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉତ୍ସାଠନ ବ୍ରାହ୍ମଶମାନେ ସିମ୍ବନ୍ଧାରେ ଅବଶ୍ୟ ଆଣୀବାଦ କରିବେ । ଆଉ କୌଣସି କୌଣସି ଫୌଜଦାର କେତେଟା ଶାସନ ବସାଇଅଛନ୍ତି ସତ୍ୟ; ପ୍ରଜାଙ୍କ ଦୁର୍ଗଧବଣ ଧେନ୍ତିକୁ ହତ୍ୟାକରି ତାହାର ଚର୍ମ-ରେ ନିର୍ମିତ ପାଦୁକା ବ୍ରାହ୍ମଶମାନ ଦାନ କଲେ ହେଥିରେ ଯଦି ପୁଣ୍ୟ ସମ୍ମର୍ଦ୍ଦିତ ହୁଏ, ତେବେ ନିଶ୍ଚାସ ସେମାନେ ଯୋଡ଼ା ଚଢି ସଳଖେ ସଳଖେ ଦ୍ୱାରା ରାଜ୍ୟକୁ ରୂପିତିବେ, ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଦୁଇରାଜ ! ଆମେ ପୂର୍ବାପର ସମସ୍ତ ବିଷୟ ପର୍ଯ୍ୟାଳେଚନା କରି ଦେଖୁଅଛୁଁ, ମରହଟା ସହିତ ସନ୍ଧି ଏକପ୍ରକାର ତସରତାର ପ୍ରତ୍ୟେ ଦେବା ସଙ୍ଗେ ସମନ ।

ଦୁଇ—ବ୍ରାହ୍ମଶମାନଙ୍କ ମୁଖ ଅବାରତ ସତ୍ୟ; ମାତ୍ର ଆପଣ ବିଶ୍ୱାସ ହେବେ ନାହିଁ, କାହାର ପ୍ରତିନିଧି

ହୋଇ କଥା କହୁଆଇନ୍ତି, କାହାର ଘର ଅଶ୍ଵର ମାର୍
ପରିଷାର କରିବାକୁ ଉଦ୍‌ଦିତ ହେଉଥାଇନ୍ତି । ବେରାର
ଦରବାରରେ ଏ ଜଥା ଅଗୋଠର ରହିବ ନାହିଁ ।
ଶ୍ରମକାନ୍ତ ଶ୍ରଦ୍ଧାର୍ଥାର ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ପଦାତିକ, ଲକ୍ଷ
ଲକ୍ଷ ଅଶ୍ଵାରେଖା ଯେଉଁ ଦରବାର ସିଂହଦାରରେ
ଅଙ୍ଗାରକୀ ହୋଇ ଉପର ହୋଇଥାଇନ୍ତି, ସେହି
ଦରବାରରେ ଏହି ଅମମାନସ୍ତରକ କଥା ଅବଶ୍ୟକ
ଦିନେ ଆଲୋଚିତ ହେବ ।

ରୟକୁରୁ ଶିଥରୁ ହାସ୍ୟ କରି କହିଲେ—
“ଦୁଇବଜ ! ଭୟ ପ୍ରଦର୍ଶନଦାର କାର୍ଯ୍ୟାଧାର କରିବା
ବାସନା ଯେବେ ମନ ମଧ୍ୟରେ ପୋଷଣ କରିଥାନ୍ତି, ସେ
ତେଣ୍ଟା ବିନ୍ଦମନା ବୋଲି ଜାଣିବେ । ଗୌରବାନ୍ଧୁଙ୍କ
ବେରାର ଦରବାରର ଗ୍ରାନ୍ଟି ରତନା କରିବା କଦାଚ
ଏହି ଦରବାରର ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟ ନୁହେ । ତେବେ ଆପଣଙ୍କ
କଥାର ଉପରୁକ୍ତ ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ ଯେବେ
ଅସମ୍ଭାନକର ବିବେତନା କରନ୍ତି, ଆମେ ନିରୁତ୍ତର ।”

ମାଲବାର କିଞ୍ଚିତ ଶାନ୍ତ ଭାବରେ କହିଲେ,
“ଆମ୍ବର ଛକ୍କା, ସହଜରେ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ନିଷ୍ପତ୍ତି
ହୋଇଗାଉ । ଆମ୍ବର ବନ୍ଧୁଭାବରେ ବୋଲୁଆଛୁଁ,
ମାନଧାତା ଯେଉଁ ଯବନର ପକ୍ଷପାଣ୍ଡ, ତାହାର
ପଢନକାଳ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ନୁହେ । ଅଳିବନ୍ଦିର ଆସନ
କାଳ ଉପର୍ଯ୍ୟତ ।”

ରୟକୁରୁ—ହିନ୍ଦୁ ବା ତୁର୍କ ଜାହାର ଅଧିପତ୍ୟ
ଘରତଶ୍ରଦ୍ଧରେ ରହିବ ନାହିଁ । ଏମାନେ ଧର୍ମତ୍ୟାଗୀ,
କେନ୍ଦ୍ରିକ୍ୟ ପାଳନରେ ଅମନୋଯୋଗୀ । ବିଧାତା
ଏମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ବିନ୍ଦୁଶି । ସାବତ୍ରୋମ ପ୍ରେମ, ନ୍ୟାୟ-
ପରତା, ରଜହାତେଶ୍ଵର, ଅପକ୍ଷପାତିତା, ସତ୍ୟନଷ୍ଟା
ପ୍ରକ୍ଷତି ରଜନୀପୁ ଚାହୁଁ ଏମାନେ ବର୍ଜିତ । ନ୍ୟାୟପର
ଆଜବର ଓ ଧର୍ମପ୍ରାଣ ଶିବାନଙ୍କ ସହିତ ପ୍ରକୃତ ରାଜଧର୍ମ
ଦୂର ଜାତି ମଧ୍ୟ ବିଲ୍ପ ହୋଇଥାଇଲୁ ବୋଲି ଜାଣିବେ ।

ମାଲବାର—ଆପଣ ଅଭୂତ କଥା କହୁଆଇନ୍ତି,
ପୃଥିବୀ କି ଅଗଜକ ହେବ ?

ରୟକୁରୁ—ବୈବସ୍ତର ମନୁକଠାରୁ ଅଦ୍ୟାବଧି
ପୃଥିବୀ କେବେ ଅଗଜକ ହୋଇ ନାହିଁ । ସମୟ
ସମୟରେ ବଜପବେର୍ତ୍ତନ ଦିନିଅଛି । କିଣିରଣ୍ୟ
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ, ବଜମାନ ବଜ୍ୟ ମହୁର୍ତ୍ତେ ତିଷ୍ଠିବା ଅସମ୍ଭବ ।
ଆମେ ଶୁଣୁଆଛୁଁ ସାଗର ଗର୍ଭପୁର ଶୈତାନିପୁର
ଶୈତାନିକ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ବଣିକ ଆସି ସାତାନିଟି
ଗୋବିନ୍ଦପୁନଠାରେ ବାଣିଜ୍ୟ ଦୋକାନ ମେଲିଅଛନ୍ତି ।
ସେମାନେ ଯେପରି ଶୁକ୍ଳବର୍ଣ୍ଣ, ସେହିପରି ଶୁକ୍ଳକର୍ମୀ
ଅଟନ୍ତି । ଦେଖିବା ହେଉ, ହିନ୍ଦୁପନାନ ହିନ୍ଦୁ ବଜାକୁ
ଅବଶ୍ୟାସ କରି—ମୁସଳମାନ ମୁସଳମାନ ବଜାକୁ
ଅବଶ୍ୟାସ କରି ଅଙ୍ଗାରକୁଳଣୀଙ୍କ ଅନିଦ୍ରିଷ୍ଟବାସପ୍ଲାନ
ଭିନ୍ନଧର୍ମୀ ସେହି ଶୈତାନିପୁରବାସୀଙ୍କ ଆଶ୍ରୟରେ
ନିର୍ଭୟରେ ସୁଛନରେ ବାସ କରୁଆଇନ୍ତି । ସେହି
ଶୁକ୍ଳବର୍ଣ୍ଣ ଲୋକେ ନ୍ୟାୟପର, ଶରଣାଗତ ପ୍ରତିପାଳକ,
ବିପନ୍ନର ବନ୍ଦୁ, ନିରାଶ୍ୟର ଆଶ୍ରୟ । କୁଟିଳତା ସ୍ଵାର୍ଥ-
ପରତାପର୍ବ୍ରତ ବଣିକ୍ ବ୍ୟବସାୟରେ ଯେଉଁମାନେ ଏପରି
ନ୍ୟାୟପର, ରାଜେଣ୍ଯର ହେଲେ ସେମାନଙ୍କ
ଅଧୀନରେ ପ୍ରଜାମାନେ ଯେ ସୁଖରେ ଦିନ ଯାପନ
କରିବେ, ଏଥରେ ସନ୍ତୋଷ ମାତ୍ର ନାହିଁ । ଚିରଦିନ
ସମାନ ଥାଏ ନାହିଁ । ଭାରତଭୂମି ଯଥେଷ୍ଟ ଅଭ୍ୟାସର
ଭୋଗ କଲାଣି, ଅବଶ୍ୟ ଦୁଃଖ ଦିନର ଅବସାନ
ହେବ । ହିନ୍ଦୁ ବା ତୁର୍କ ରଜଣିକ୍ରିଯ ଯଥେଷ୍ଟ
ଅପବ୍ୟବହାର କଲେଣି, ଭଗବାନ୍ ନୂତନ ବଜା
ପ୍ରେରଣ କରିବେ । ଅନ୍ୟଥା ହିନ୍ଦୁ ବା ତୁର୍କ ଜାହାରି
ହାତରେ ଆଧିପତ୍ୟ ରହିଲେ ପରିଚାର ବିରୋଧରେ
ମହାପ୍ରାଣିଶୋଣିତ ଚିରକାଳ ପ୍ରବାହିତ ହେବ । ଆମେ
ଗତ ସମସ୍ତର ମକର ବାରୁଣୀ ଉପଲକ୍ଷରେ ଗଜାସ୍ତାନକୁ
ଦୋରଥିଲୁଁ । କାଳୀଦ୍ୟାଟରେ ଗୋଟିଏ ଶୈତାନିପୁର ଲୋକ
ସହିତ ସାଷାତ ହୋଇଥିଲୁଁ । ତାହାର ନାମ ପାଦୁଡ଼ି;

ସେ ଶୈତବର୍ଷୀ ଲୋକ ପୁରୋହିତ ଅଟେ । ସେ ପାଦୁଡ଼ି ଦେଶୀୟ ଭଣ୍ଡା ଭଲ ବୁଝିପାରେ । କହିପାରେ । ଅନେକ ଲୋକାଏ ତାହା ସହିତ କଥାବାର୍ତ୍ତୀ ହେଲା । ସେ ଯେ ସମସ୍ତ କଥା କରିଲ ସେଥିର ସାର ମର୍ମ ଏହି :—“ଏକମାତ୍ର ମହାନପ୍ରଭୁ ପରମେଶ୍ଵର ବିଶ୍ୱବିଜ୍ଞାନୀର ଅଧିଷ୍ଠିତ ଅଟନ୍ତି, ମାନବଜାତି ତାହାଙ୍କ ପୁନ, ତୁମ୍ଭର ସାମର୍ଥ୍ୟ ତୁମ୍ଭର ଜ୍ଞାନ ମାନବ ଜାତିର ଉନ୍ନତି କରିଲୁ ଉତ୍ସର୍ଗ କର । ପୁନ ପ୍ରତି ଅତ୍ୟାଶ୍ଵା ଲୋକ ପିତାଙ୍କର ବିଶ୍ୱବିଜନ ହୃଦୟକୁ । ସେହିପରି ମାନବ ଜାତିର ହିଂସାକାଶ, ମାନବ ଜାତିର ଅପ୍ରେମକାଶ ଲୋକ କରୁଣାମୟ ପିତା ପରମେଶ୍ଵରଙ୍କ ଅତ୍ୟିଯୁପାତ ଜାଣିବ । ତୁମ୍ଭେ ଯେଉଁ ଦୟା, ଯେଉଁ କ୍ଷମା ପ୍ରଭୁ ପରମେଶ୍ଵରଙ୍କଠାରୁ ପାର୍ଥନା କର, ଅନ୍ୟ ମାନବଙ୍କୁ ସେହି ଦୟା, ସେହି କ୍ଷମା ପ୍ରଦାନ କର । ତୁମ୍ଭର ସମସ୍ତ ମନ, ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପଦରେ ଅର୍ପଣ କର, ସର୍ବଦା ତାହାଙ୍କୁ ସୁରଣ କର ।

ମାଲଖର ଅବଧାନ ! ଆପଣ ତ ଜଣେ ସାଧାରଣ ଶାସ୍ତ୍ରବ୍ୟବସାୟୀ, ବୋଲିବା ହେଉନ୍ତି, ସେ ପୁରୋହିତ ପାଦୁଡ଼ି ଯାହା କହିଲା, ତାହା କି ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ରର ଅନୁଶାସନ କୁହେ ? ଆମ୍ଭେ ସେହି ପାଦୁଡ଼ିର କଥା ଶୁଣି ଛିର କରିଅଛୁଁ ହିତୁଶ ସତ୍ୟଧର୍ମକୀତ ଜ ତ ରଜପଦର ଅଯୋଗ୍ୟ । ଦେଖିବା ହେଉନ୍ତି, “ଏକ ଏବ ପୁରୁ ଦେବଃ ପ୍ରଣବଃ ସହବାତ୍ମମୟ” । ହିନ୍ଦୁ ଜାତି ଯେଉଁ ଦିବସରୁ ଏହି ବୈଦିକ ବାଜମନ୍ତ୍ର ବିସୁଁତ ହୋଇ ନାନା ପ୍ରକାର କାଳୁନିକ ଉପଧର୍ମର ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ପ୍ରତିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି, ସେହି ଦିବସରୁ ଏମାନଙ୍କର ପତନର ଆରମ୍ଭ ହୋଇଅଛି । “ବୁଦ୍ଧିବକୁଟ୍ମକମ୍—”ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହା ପୁତ୍ରଜଗତ ବିଦ୍ୟା ଅଟେ । ଆମ୍ଭେ ଅନୁମାନ କରୁଅଛୁଁ, ଭାରତଜ୍ଞବାସୀ ଲୋକମାନଙ୍କ ମତଳିକାମନାରେ ଦୟାମୟ ପରମେଶ୍ଵର ଶୈତବୀପରୁ ଏହି ଶୈତକାନ୍ତି ଲୋକମାନଙ୍କୁ ପ୍ରେରଣ କରିଛନ୍ତି ।

ଦୁଇ କିଧୁରକାଳେ ମୌନାବଳମୟନପୂର୍ବକ ଗୋଟିଏ ଦ୍ୱର୍ଗ ନିଶ୍ଚାସ ତ୍ୟାଗକରି କହିଲେ, “ଜଗତରେ ଭଗବାନଙ୍କ ଲୂଳା ଦୁଇକେ ଯୁ । ତହାଙ୍କର ଜଙ୍ଗ ସଫଳ ହେବ । ତେବେ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କର ଗୋଟ ଏ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅଛି । ଆମେମାନେ ଆମ୍ବକର୍ତ୍ତବ୍ୟରୁ ବିଚୁୟତ ନ ହେଉଁ, ସେଥି ସକାଶେ ସବାନ୍ତର୍ଯ୍ୟମୀ ପ୍ରଭୁ ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ହୃଦୟରେ ବିବେକରୂପ ପ୍ରଦ୍ବାନ ନୟକ କରିଅଛନ୍ତି । ଯାହା ହେଉ, ‘ଦେହସା ବିଦ୍ୟାତ ନ ନିଯୁ ।’ ଆମ୍ଭେ ଅଶା କରୁଁ, ମାନଧାତା ଆମଣେ ସ୍ଵ ଦେଶର ଶାନ୍ତି, ସ୍ଵଧର୍ମର ଗୌରେ, ସୁଜାତି ଏବ ଅନୁଗତ ଲୋକର ଧନପ୍ରାଣ ନିରୁଦ୍ଧରେବରେ ରକ୍ଷା କରିବା ଅଭିପ୍ରାୟରେ ସଫ ପ୍ରାପନ କରିବା ଉଚିତ କି ନା, ଏ ବିଷୟ ପୁନବାର ପୁରୁଷ ବିତ୍ତରେ ବିଶୁର କରିବେ ।”

ରଘୁରୁ—ବିଜ୍ଞ ଦୁଇବର ! ଏ ଉତ୍ସରେ ଆଉ କଣ ଆଶା କରନ୍ତି ?

ମାଲଖର—ଏହା କି ଶେଷ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ?

ରଘୁରୁ—ଅନୁରଃ ଏ ପକ୍ଷରୁ ।

ଦୁଇ ଦ୍ୱର୍ଗ ନିଶ୍ଚାସ ପକାଇ କହିଲେ, “ହିନ୍ଦୁ ହିନ୍ଦୁ ବିପକ୍ଷରେ ଅସ୍ତ୍ର ଧାରଣ କରିବ, ଏ ଦୃଶ୍ୟ ଦେପରି ଆଖଣ, ସେହିପରି ଗ୍ରାନିକର । ହିନ୍ଦୁ ଅଷ୍ଟାହାତରେ ହିନ୍ଦୁ ଶୋଣିତବାସ ପଦିଷ ଆର୍ଯ୍ୟଭୂମି କଳିଙ୍ଗିତହେବ, ଏ କଥା ସୁରଣ ମାତ୍ର ଅସହମାୟ । ଏହାର ପ୍ରତିକାର କି ସାଧଣେ ?”

ରଘୁରୁ—ମାନବ ଯେତେ ଯହ କରୁ, ଯେତେ ବ୍ୟାକୁଳ ହେଉ, ବିଧିର ବିଧାନ ଅବଶ୍ୟମାୟୀ ।

—————

-୯-

ସୋସୋ ଗ୍ରାମ

କେଉଁର ଜ୍ଞାର ପ୍ରବ୍ରତ୍ତ ନିବିଡ଼ ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଶୁଦ୍ଧ ଗ୍ରାମ, ନାମ ସୋସୋ । ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟରେ କୋଡ଼ିଏ କି ପରିଶ ଦର ବାସ । ଏମାନେ ଅରଣ୍ୟ ଅନାୟୀ ଜାତି, ଭୂର୍ବୀ, ସାନ୍ତ୍ଵାଳ, ବୃଦ୍ଧଗ କି ଏହିପରି କିଛି ଜାତି ହେବେ । ଗ୍ରାମଟି ପ୍ରାୟ ବୃକ୍ଷକାର, ସରଗୁଡ଼ିକ ଷ୍ଟୁଦୁ ଷ୍ଟୁଦୁ ପଲ ଘରପର ବିଶୁଙ୍ଗଳ ଭାବରେ ନିର୍ମିତ । ଖାଟିର ବାଡ଼ ମାଟିଛଟା; ବଚାବୁଣା କବାଟ । ଦର ମାପରେ ଦୁଆର, ନାହିଁ ପଡ଼ି ଦରଭାତରେ ଭିତରକୁ ପ୍ରବେଶ କରିବାକୁ ହୁଏ । ଗ୍ରାମପାନ୍ତ ବିପରୀତ ଦୁଇ ପାଶ୍ରୀରେ ଆଉ ଆଉ ଦରକୁ ଛୁଡ଼ି ଦୁଇ ଗୋଟି ଦର; ଆଉ ଆଉ ଦରଠାରୁ କିଛି ବଡ଼, ଗୋଟିଏ ଧାଇଢ଼ା ଆଉ ଗୋଟିଏ ଧାଇଢ଼ା¹ ଦର । ସଭ୍ୟତାଭିମାନ ହିନ୍ଦ, ସମାଜର ପଞ୍ଚ ଷ୍ଟୁ ବର୍ଷୀୟ । ଦିଗମ୍ବର କନ୍ୟା ଦାନ କରି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଉଦ୍‌ଦ୍ଵାରା କନ ସପ୍ତ ପୁରୁଷକୁ ସ୍ଵର୍ଗ ରଜ୍ୟକୁ ଚଳଣ ଦେବା ପ୍ରଥା ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ନାହିଁ । ଏମାନେ ପ୍ରକୃତିର ଶିଶୁ, ପ୍ରକୃତିର ଅନୁଭାବନ ଏମାନଙ୍କର ଶାସିଧି । କନ୍ୟା ନିକୁଛରେ ପନ୍ଦର, ପୁରୁ କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷ ପୁର୍ଣ୍ଣ ନ କଲେ ବିବାହବିଧାନ ବିବିତ । ଅନ୍ତିମ କନ୍ୟାକୁ ଧାଇଢ଼ା, ଅନ୍ତିମ ପୁରୁଷକୁ ଧାଇଢ଼ା ବୋଲିଯାଏ । ଧାଇଢ଼ାମାନେ ଆପଣା ଆପଣା ଦୂର ମଧ୍ୟରେ ରାତି କାଳରେ ଶୟନ କରି ରହିବାର ନିଷେଧ । ରାତି ସମୟରେ ସମସ୍ତ ଧାଇଢ଼ା, ସମସ୍ତ ଧାଇଢ଼ା ପୁରୋକ୍ତ ଦୂର ରେ ଶୟନ କରନ୍ତି । ଧାଇଢ଼ା ଦରେ ଦୁଇଜଣ ବୁଡ଼ୀ, ଧାଇଢ଼ା ଦରେ ଦୁଇ ଜଣ ବୁଡ଼ା ଜରୁଆଳ ହୋଇ ଶୁଅଛି ।

ଅନ୍ୟ ପାଶ୍ରୀରେ ଗ୍ରାମକୁ କିଛି ଦୂର ଛୁଡ଼ି ଆଉ ଗୋଟିଏ ଦର । ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ବୃଦ୍ଧଠାରୁ ବଡ଼ ଏବୁ

ସୁନ୍ଦର ଲିପାପୋଷ୍ଟ । ଏ ଦରଟା ସବୁଦିନେ ଭୁଲ୍ଲା ପଡ଼ିଥାଏ—ପ୍ରବାସୀ ମହାଜନ, ବାଟୋର କିମ୍ବା ଅନ୍ୟ ଗ୍ରାମରୁ କୁଣିଆ ଆସିଲେ ଏହି ଦରେ ରହନ୍ତି । ଗ୍ରାମର ପରଗଣା ବର୍ଣ୍ଣାକାଳରେ ଏହି ଦରେ ପଞ୍ଚ ଆତି କରେ ।

ଗ୍ରାମ ଚର୍ଚିଗରେ ଅରଣ୍ୟ—ନିବିଡ଼ ଅରଣ୍ୟ । ଶାଳ, ପିଆଶାଳ, ଅଶନ, ଶିଶୁ, ଧଉର, ପାସି, କେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଭୃତି ବୃଦ୍ଧକ ଜାଣ୍ଯ ଏବୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବହୁବିଧ ଷ୍ଟୁଦୁ ବୃଦ୍ଧକ ଅକୃତନାମା, ଅଙ୍ଗତରୁଣଗ୍ରାମ, ସଫଳ, ନିଷ୍ଠଳ, ସକଣକ, ନିଷ୍ଠଳକ, ଦର୍ଶ, ଦୁର୍ବୁଲ୍, ବିବିଧାକାର ପରବିଶିଷ୍ଟ ଲଗାଳଗି, ଛହାଇଦି, ଲତାମଣ୍ଡିତ, ଲତାଶୀନ୍ୟ ଅଗଣ୍ୟ ବନପ୍ରତିବର୍ଗ ଦିଗନ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଦ୍ୱୁତ । କୌଣସି ପ୍ଲାନରେ କେବଳ ଶାଳବଣି ବୁଦ୍ଧ ତାଳ ବୃକ୍ଷ ପରି ଶାଖାପଦ ବିଶ୍ଵାନ ହୋଇ ସରଳ ଭାବରେ ବଢ଼ିଥିଲା । ନୟକ ଉପରେ ନିଯନ୍ତ୍ର ପରବିଶିଷ୍ଟ ଛ୍ଵାକାର ଶାଖା-ପ୍ରଶାଖା ବିଜନ୍ତି, ଅନକାରମୟ ସ୍ଥର୍ଯ୍ୟକରଣ ପ୍ରବେଶର ଛୁଟି ମାତ୍ର ଶୂନ୍ୟ, ବିଶାଳବୁଦ୍ଧ ବୃକ୍ଷ ଗୁଡ଼ିକ ସମୋଳ ସମାନାକାର, ସ୍ଵରବର ପୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟାଧାର ଉଦ୍ୟାନ ସ୍ଵରୂପ ହୋଇ ରହିଥିଲା । ବୃକ୍ଷତଳ ଭୂମି ସମତଳ, ପଣ୍ଡିତ ପରିଜନ—ଦୂରାଦଳଟି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଢ଼ଣ୍ୟ । ବହୁବର୍ଷବ୍ୟାପୀ ଶୁଷ୍କ ବୃକ୍ଷପଦ ପତନଦରା ଭୂମି ଏପରି କୋମଳ ହୋଇଥିଲା ଯେ, ବିଶୁଦ୍ଧ ସୁପାଣ ଉପରେ ରୁଲିଗଲ ପରି ଜଣାଯାଏ । ଶାଳବୃକ୍ଷର ଅତି ଉଚ୍ଚ ଷ୍ଟୁଦୁ ପରାବଳୀକିଷିଷ୍ଟ ଷ୍ଟୁଦୁ ଶାଖା ଉପରେ ଷ୍ଟୁଦୁ ଦେହଟିକୁ ଗୋଡ଼ାର ଶ୍ୟାମା ତାନ ଛୁଡ଼ିଥିଲା । ସେହି ଷ୍ଟୁଦୁ ପ୍ରାଣୀର ଷ୍ଟୁଦୁ କଣ୍ଠନିସ୍ତର ଶ୍ରବଣମନୋହର ଅଢ଼ୁଣ୍ୟ ସ୍ଵରଳନ୍ତର ବୃଦ୍ଧ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଖେଳ ଯାଇ ଶିରି-କନ୍ଦର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରତିଧ୍ୟନିତ ହେଉଥିଲା । ସେହି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଶ୍ୟାମାସୁନ୍ଦରା ତତ୍ତ୍ଵପଦ ଏକ ନିର୍ମିତ ପ୍ଲାନରେ ବସି ସ୍ଵାମୀର ସଙ୍ଗୀତକୁ ଅନୁସରଣ କରୁଥିଲା । ଶ୍ୟାମାସୁନ୍ଦରା ଅପେକ୍ଷା କରି ବସିଥାଏ, ସ୍ଵାମୀର ସଙ୍ଗୀତ ନିର୍ବତ ହେବା

ମାପକେ ଆପଣାର ତାନଳହିଶାବାର ବୃଷତମୁହକୁ ପରିମୂର୍ତ୍ତ କରିଦିଏ । ଏହିପରି ପ୍ରଦରବ୍ୟାପୀ ସଙ୍ଗୀତ ଆନାନ ପ୍ରଦାନ ଉତ୍ସରେ ବିହଗବିଷୟ ଉଡ଼ିଆସି ଏକପିତ ହୁଅଛୁ । ଅନନ୍ତ ବିଚିତ୍ରକର୍ମ ବିଶ୍ଵବିଧାତା ଏହି ନଗଣ୍ୟ ଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରାଣୀର କଣ୍ଠରେ ଏତେ ସୁମଧୁର ଏତେ ଉଚ୍ଚ ସ୍ଵର ପ୍ରଦାନ କରିଅଛନ୍ତି, ଶିଳ୍ପୀ କଲେ ମନ ବିମୋହିତ ହୋଇଯାଏ । ଶାଳବଣୀର କୌଣସି କୌଣସି ପ୍ଲାନରେ ବିଚିତ୍ରଦେହ ମୟୁର ଆପଣାର ବିଶ୍ଵମୋହନ ବିଖାତ୍ରୁ-ସୁଷ୍ଣୁ-ପୌଦର୍ପଞ୍ଚୀର ପରାକାଷ୍ଟାରୁପ ବିଚିତ୍ରମୟ ପୁଜ ଉନାଳ ଓ ବିସ୍ତୃତ ଏବଂ ସମୟ ସମୟରେ କର୍ମତ କରଇ ବିଚିତ୍ର ଭଙ୍ଗୀରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଦୂର ଦୂର ଆପଣାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟଗାରିମଃ ମୟୁରକୁ ଦେଖାଉଅଛି । ମୟୁର ମଧ୍ୟ ସେହି ବିମୋହନ ରୂପରେ ବିମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଅନାଇ ରହିଅଛି ।

କୌଣସି କୌଣସି ପ୍ଲାନରେ ଚଞ୍ଚଳ ସ୍ଵଭବ ଭୟାତୁର ଚକିତା ହରିଣୀୟ ବୃଷତପତିତ ଶାଳ ଫଳ ଗୋଟାଇ ଖାଉଁ ଖାଉଁ ମେଳକ ପଡ଼ି ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗକୁ ଚଞ୍ଚଳଭାବରେ ଅନାତିଅଛନ୍ତି, ଶିଶୁଗୁଡ଼ିକ ସଙ୍ଗରେ ଗୋଡ଼ାଇ ଅଛନ୍ତି, କେହି ଦୁଗ୍ଧ ପାନ କରୁଅଛି, କେହି ଷୁଦ୍ଧ ତୃଶାଙ୍କୁରଣି ମୁଖରେ ଧରି ନୃତ୍ୟ କରୁଅଛି । ତ୍ରାମ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ଲାନରେ ଅଭ୍ୟରେଣ୍ୟ ଉଚ୍ଚ ପରିତ ନାହିଁ; ମଧ୍ୟ ଶୁଦ୍ଧ ପାହାଡ଼ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଉଚ୍ଚର ଏବଂ ପଣ୍ଡିତ ଭାଗରେ ଅନୁରୂପ ଶୁଦ୍ଧ ଶୁଦ୍ଧ ଶଣ୍ଡିଶେଳମାଳ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ, ଛଡ଼ାଇଛି ଲଗ ଲଗି ପଦତ, ପଦତ ଉପରେ ପଦତ; ଅନ୍ତର୍ଗତ ପଦତମାଳା ବହୁ ଦୂର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇ ରହିଅଛି । ପଦତ ଖୋଲମାନ କଣ୍ଠକଣ୍ଠ, କଣ୍ଠ, ନାନା ପ୍ରଳାର ଜଟିଳ ଲତାଗୁଳୁ ଏବଂ ନିରିଢ଼ି ବୃକ୍ଷରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ଦିବା ନିଶି ଅନନ୍ତକାରମୟ, ମନୁଷ୍ୟ ଜାତିର ଅଗମ୍ୟ, ବନ୍ୟବର୍ଷାନ, ଭଲ୍ଲାନ, ଝିଙ୍କ ପ୍ରତ୍ଯକ୍ଷିଙ୍କ ଆବାମ-ନିକେତନ ଏବଂ ସୃତିକାର । ତ୍ରାମର ଉଡ଼ିର ଦିଗରେ ସ୍ଵକ୍ଷରାୟା ସାଳଦୀ ନନ୍ଦ ଲଜ୍ଜାଶୀଳ ।

କୁଳବଣ୍ଠ ରମଣୀ ପରି ବୃଷତକତା ମଧ୍ୟରେ ଦେହକୁ ଘୋଡ଼ି ର କଳ କଳ ଶବ୍ଦକରି କୁଟିଲା ଭୁଜଙ୍ଗୀ ସମାନ ପ୍ରବାହିତା । ଧୋଗୋ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗ୍ରାମରୀରୁ ବହୁଦୂର-ବିକ୍ରିନ, ଏଥକୁ ବିଦେଶୀପୁ ସମାଗମ ବିରଳ । ଗ୍ରାମବାସୀମାନେ ରଜାର ପ୍ରଜା କମ୍ବା ସାହୁର ଶାତକ ନୁହନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର କୌଣସି ବିଷପୂର ଅଗ୍ରବ ନାହିଁ; ଜୀବନର ଅବଳମ୍ବନ ହୁଙ୍କା, କଡ଼ିବା, ମଣିଆ, ମହୁଲ, ଶତ୍ରପ, ବେଳ, ଆମ୍ବ ଅଷ୍ଟପୁ ଭଣ୍ଡାର ରୂପ ରହିଅଛି । ହେଲେ ମହୁଲ, ଶତ୍ରପ ଏହି ଦିଗ୍ରି ବୃଷ ମହାମୂଳ; କାରଣ ଏହା ଜାତ୍ୟ ଏବଂ ଏଥରେ ହାଣ୍ଡିଆ ପ୍ରଧୂର ହୁଏ । ଏହି ବୃଷଗୁଡ଼ିକ ଗ୍ରାମବାସୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବଣ୍ଣା । ଆପଣା ଆପଣା ବୃଷ ସମସ୍ତେ ପୁଷ୍ପପୌଷ୍ଟି ଦିନେ ଭୋଗ ଦଖଲ କରନ୍ତି । ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଏବଂ ବସନ୍ତ ରହିରେ ଦୁଇ ରୂପେଟି ପଞ୍ଜାବ ଦେଶୀ ମହିଜନ ଗ୍ରାମକୁ ଆସନ୍ତି । ସେମାନେ ଚମ୍ପ, ହରିଣିଙ୍ଗ, ମହୁ, ମହଣ; ଜଡ଼ ବଦଳରେ ଲୁଣି, ଲୁଗା, ଧୂଆଁ ପତି ଦେଇଯାନ୍ତି, । ଗ୍ରାମର କଳ କନ୍ଦଳ, ମହୁଲ ଶତ୍ରପ ବୃଷଯିତି ଦେବାନ ମାମଲ ସମସ୍ତ ଗ୍ରାମର ପରଗଣା ବୁଝା ସୁଝା କରେ । ପରଗଣା ଆଜ୍ଞା ସମସ୍ତଙ୍କ ଶିରେଧାର୍ଯ୍ୟ । ପରଗଣା ଆଜ୍ଞା ଅମାନ୍ୟକାଶ ପ୍ରତି ପ୍ରହାରଦ୍ଵୀପ ବିଧ, ଗୁରୁତବର ଅପରାଧୀମାନଙ୍କ ଦଣ୍ଡ ଗ୍ରାମରୁ ନିବାସନ । ବାନ୍ଧିମାନ ପରଗଣାର ନାମ ମୁଠରୁ ମାରି ।

ଶୀତ ରୂର ମାର ଗ୍ରାମର କୌଣସି ଲୋକ ଦରେ ରହନ୍ତି ନାହିଁ ପ୍ରବଳଥୂତ ଶାଳବଣୀ ମଧ୍ୟରେ ବୃଷି-କାରନର କେତେ ଗତି ଧୂନି ଜାଳଦେଇ ତାହା ମଧ୍ୟରେ ରହନ୍ତି । ସମସ୍ତ ପୁରୁଷ ଏକ ପାଖରେ, ସମସ୍ତ ସ୍ତ୍ରୀ ଅନ୍ୟ ପାଖରେ ରହିବା ବିଧ । ଗୁରୁ ବନାଇବା ପୁରୁଷମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ, ହୃମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ନୃତ୍ୟ ଏବଂ ସଙ୍ଗୀତ । ଅନନ୍ତା ଆନନ୍ଦରେ ରହି ପାହିଯାଏ ।

ଅଗ୍ରବ ନାହିଁ, ଅତ୍ୟେଗ ନାହିଁ, ଚନ୍ଦ ନାହିଁ, ଘବନା ନାହିଁ, ପରମ ସୁଖରେ ଦିନ ଉତ୍ସରେ ରାତି, ରାତ ଉତ୍ସରେ ଦିନ କଟୁଆଛି । ହେଲେ ରଜା ହେଉ, ପ୍ରଜା ହେଉ, ଧନ ହେଉ, ଦରଦୁ ହେଉ, ରେଗତସ୍ତ ହେଉ, ସୁଷ୍ଠୁ ଶଶର ହେଉ, କାହାର ଅବସ୍ଥା ସ୍ଥାପ୍ତ ନୁହେ; ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ଜଗତରେ ନିତ୍ୟ ରୂପାନ୍ତର ଦଟୁଆଛି । ସୋବୋ ଗ୍ରାମର ଆଦିମ ନିବାସୀମାନଙ୍କ ଉପରେ ଅବୂନକ ବିଦ୍ୟାତ, ବାସପ୍ରାଣ ପରିଜ୍ଞାଗ କରି ସମସ୍ତ ନିବୃତ୍ତ ଅରଣ୍ୟକୁ ପଳାଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଦେବାତ୍ କେଉଁ ଦେଶରୁ ପ୍ରାୟ ଦୁଇଶତ ତୁଳି, ରୁର ପାଞ୍ଚ ଶତ ପଞ୍ଚହତ୍ୟାରବନ ଖଣ୍ଡାୟତ ପାଇକ ଅସି ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟ ଅଧିକାର କରି ବସିଅଛନ୍ତି । ଗୁହନିର୍ମାଣଶା-ପଯୋଗୀ ଉପକରଣର ଅଗ୍ରବ ନାହିଁ, ବନ୍ୟ ଲୋକମାନଙ୍କ ଶୂନ୍ୟ ଭାଙ୍ଗି ଦେଇ ହିନ୍ଦୁ ତୁଳି ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ମ୍ରାମ ବସାଇଅଛନ୍ତି ।

— — —

-୧୦-

ନାଗା ଜମାୟତ

ଆଜି ସୋବୋ ଗ୍ରାମରେ ଭାର ଜାରି, ନାଗା ଜମାୟତ ପଡ଼ି ଅଛନ୍ତି । ନଅ ଜଣ ନାଗା, ଜଣେ ମହନ୍ତ । ନାଗାମାନଙ୍କର ଲମ୍ବ ମୁଳ, ବନ୍ୟାବରଣକାରୀ ବିଶାଳ ଶୁଣ୍ଟୁ, ବର୍ଣ୍ଣର ପର ବୋହେ ବୋହେ ଜଟା ପିଠି ଘୋଡ଼ାଇ ପକାଇ ଅଛି । ସମସ୍ତେ ବଳିଷ୍ଠ, ନେତ୍ରଜ୍ଞ୍ୟାତି ବୀରତୁ ବ୍ୟଞ୍ଜକ; ବିଦୁତିଭୂତଣ । କେହି ସନ୍ଧାନ ଲୋକ ନିର୍ବାପଣ କରି ଦେଖିଲ ସମସ୍ତଙ୍କ ଦେହରେ ଅସ୍ଥାଯାତର ଚିହ୍ନ ଦେଖନ୍ତା । ସଙ୍ଗରେ ମୃଗହଳ, ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଚିନ୍ତା ଏବେ ଖୁଲି, ଦଶ ଜଣଙ୍କର ଦଶ ଗୋଟି ତଢ଼ୁ । ଶାଳବଣ ମଧ୍ୟରେ ଧ୍ରୁଣି ଜଗାଇ ବସିଅଛନ୍ତି । ଗ୍ରାମବାସୀମାନେ ସାଧୁ ସେବାରେ

ବ୍ୟସ୍ତ, ଅଧିକ ବ୍ୟସ୍ତ ପିଲମାନେ, ତୁଳାଟାରେ ପାଟିକରି ଗ୍ରାମ ମଝି ଦାଣ୍ଡରେ ଧାଁ ଦଉଡ଼ି କରୁ ଅଛନ୍ତି । ପ୍ରଥମ ଦିନ ଶମିରେ ସାଧୁମାନେ ପ୍ରସାଦ ସେବା କରି ଅବା ଶାନା ଶାଇ ବିଶ୍ଵାମ କରିଥିଲେ । ଦିନ୍ତପୁ ଦିନ ପ୍ରାତିକାଳରେ ସାଧୁ ଦଶ ଜଣ ଏବେ ଗ୍ରାମର ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ତୁଳି ଏବେ ଖଣ୍ଡାୟତ ଗୋଟିଏ ବୃଦ୍ଧ ଶାଳ ଗଛ ମୂଳରେ ବସିଥାଏ । ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ପାଇକ ପହର, ନିର୍ଜନ ବନରେ ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ, ତଥାତ ପହର । ନାଗାମାନଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ଲଣ୍ଟା—ଜଟା ସମସ୍ତ ଭୂମିପାରୁ ହେଲଣି । ସେମାନଙ୍କ କଥୋପକଥନ ବିଶେଷ ଅନୁପନ୍ଧାନ ଦ୍ୱାରା ଯାହା ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ଜ୍ଞାନଗୋଚରର ହୋଇଥିଲ, ସଷ୍ଟେପରେ ପ୍ରକାଶ କରୁଆଛୁ ।

ଗ୍ରାମର ପ୍ରଧାନ ତୁଳି ମୀର କାଶୀମ ପର୍ବତିଲେ, “ବର୍ତ୍ତମାନ ବାଟ ବନ, ଆପଣମାନେ କିପରି ଅଇଲେ ?” ମହନ୍ତବେଶୀ କହିଲେ—“ଆରେ ତୋ-ବା, ଅସିବାର କଣ ବାଟ ଅଛି ? ବାଲେଶୁର ବନରଠାରୁ ମେଦିନୀପୁର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବାଟରେ ମରହଙ୍ଗା ପାଇକ ପୂରି ରହିଅଛନ୍ତି । ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଘଟି, ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଖଣ୍ଡି । ବାଟୋଇ କଥା ଗୁଡ଼, ଖର୍ଯ୍ୟାନୀ-ମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ବାଟ ପଡ଼ିଗଲଣି ।”

ମୀରକାଶୀମ—ଆପଣ କିପରି ଅସିଲେ ?

ମହନ୍ତ—ହିନ୍ଦୁ ନାଗା ସନ୍ଧାନୀମାନଙ୍କୁ ମରହଙ୍ଗା ପାଇକେ ସମ୍ମାନ କରନ୍ତି; ସେଥି ସକାଶେ ଆମ୍ବମାନେ ଏହି ବେଶ ଧରି ଅସିଅଛୁ ।

ମୀର କାଶୀମ—ଶୁଣାଯାଏ, ନାଗା ସନ୍ଧାନୀମାନେ ଗ୍ରାମକୁ ଗ୍ରାମ ଲୁଟପାଠ କରି ନେଉଅଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ଉତ୍ସାହରେ ପ୍ରଜାମାନେ ଅସ୍ତିତ୍ବ ।

ମହନ୍— ପ୍ରକୃତ ହିନ୍ଦୁ ଧାର୍ମିକ ନାଗା ସନ୍ଧାରୀ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏ ଦେଶରେ ନାହାନ୍ତି । ଉକାଏତମନେ ନାଗା ସାଜି ଦେଶ ଉଜାଡ଼ କରୁଅଛନ୍ତି । ମରହଟା-ମାନଙ୍କ ହାତରୁ ଯେ ସମସ୍ତ ଗ୍ରମ ରଷ୍ଟା ପାଇଥିଲୁ, ନାଗାମାନେ ସେ ସମସ୍ତ ପଡ଼ିଆ କରି ଦେଲେଣି । ଆପଣ ଶୁଣିଥିବେ, ସେମାନେ ପିଣ୍ଡାରୀ ଜାତି ଏବଂ ବୁନ୍ଦଳଶଣ୍ଠିବାଁ; ବଜାଦେଶରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ତଡ଼ି ଦେବା ନିମନ୍ତେ ହଜରତ୍ ଆଳବଦ୍ଧିଙ୍ଗୀ ଏକ ଫୌଜ କାଏମ କରିଅଛନ୍ତି ।

ମୀରକାଶୀମ— ମରହଟାମାନେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଆପଣାକୁ ରାଜୀ ବୋଲି ପରିଚୟ ଦେଉଅଛନ୍ତି, ତେବେ ଉକାଏତ ତଡ଼ୁ ନାହାନ୍ତି କ୍ଯା ?

ମହନ୍— ଆଜ୍ଞା ଆକବର ! ‘ପରେସ୍ବାକା ମାଲ ଲିଆ ଦେବା, କ୍ୟା ଲେକସାନ୍ ଦେବା ମେବା ?’ ଏମାନେ ଯେ ଆପେ ଉକାଇତର ଗୋପେଇଁ ବାପ । ଆପେ ଲୁଠରାଜରେ ଲାଗିଅଛନ୍ତି, ତଡ଼ିବାର ବେଳ କାହିଁ ?

ମୀର କାଶୀମ— ବାଲେଶ୍ୱର ବନ୍ଦରର ହାଲ କଣ ?

ମହନ୍— ଆରେମାନେ ପଟାଶପୁର ମଧ୍ୟରେ ପଣି ହୁଏ ବାଟେ ଅଇଲୁଁ; ମାତି ବାଲେଶ୍ୱର ବନ୍ଦର ଯିବାକୁ ହେବ । ଫୌଜଙ୍କୁ ଆଗେ ବାଟର ହାଲ ଜାଣିବା ଦରକାର । ସମସ୍ତ ଖଣ୍ଡାଏତ କି ଆପଣଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଆସିଅଛନ୍ତି ?

ମୀର କାଶୀମ— ନା, ମୁଣିଆ ମୁଣିଆ କେତେ ଲୋକ ଆସି ଥାଏନ୍ତି, ଆଉ ସମସ୍ତ ଖଣ୍ଡାଏତ ତଢ଼ୁଦୀଗରେ ବୁଣି ପଡ଼ିଅଛନ୍ତି, ଥୋଟେ ଜାତି ଚିହ୍ନ ଜନାତ ପକାଇ ଦେଇ କଷ୍ଟରେ ଆପଣା ଆପଣା ଘରେ ରହି ଅଛନ୍ତି ।

ମୀର କାଶୀମ— ମୁରଣ୍ଣିଦାବାଦର ହାଲ କଣ ?

ମହନ୍— ହଜରତ୍ ନବାବ ସାହେବଙ୍କ ପରୁଆନାକୁ ସମସ୍ତ ଉଆକଟ୍ ହେବେ ।

ମହନ୍ ଆଜଣା ଝୁଲୁ ମଧ୍ୟରୁ ନବାବ ସାହେବଙ୍କ ଦୟଶଣ ମୋହରସୁକ୍ତ ପରୁଆନା ବାହାର କରି ମୀର କାଶୀମ ହାତରେ ଦେଲେ । ପରୁଆନା ପାରସ୍ୟ ଭୂଷାରେ ଲେଖା, ଉକଳ ଭୂଷାରେ ରଜ୍ଜମା କରି ଖଣ୍ଡାଏତମାନଙ୍କୁ ଶୁଣାଇ ଦିଆଗଲ । ଖୋଦ ମୀର କାଶୀମ ପରୁଆନା ପାଠ କଲେ । ତାହାର ମର୍ମ—

ମେହରବାନ୍ ଦୋସ୍ତାନ୍ ଫୌଜଦାର ସେକ୍ ମୀର କାଶୀମ୍,

ତକ୍ତ ବନ୍ଦର, ବାଲେଶ୍ୱର, ସୁଲମହଲ ।
ପେହେତୁ ହରକରୀ ମାରଫତ୍ ତୁମ୍ ଅଞ୍ଜି ପରୁଞ୍ଚ
ପେଶ, ହେବାରୁ ସମସ୍ତ ହାଲ ଜାହେର ହେଲ ।
ଭୁଷର ପଣ୍ଡିତ ଜୁଲମରେ ତୁମ୍ହେ ଆପଣା
ଏଲକା ଶୁଣି କେଉଁଠିର ଜଙ୍ଗଳ ତରଫକୁ ରୂପିତ
ଯାଇଅଛ । ଦୁସମନ୍ ବର୍ତ୍ତମାନ ରୁକ୍ଷିଣି କରି ଉକ୍ତ
ମୋକାମରେ ରହିଅଛି । ଦୁସମନକୁ ଜବଦ କରିବା
ସକାଶେ ଏହି ରମଜାନ ମାସର ଆଖର ଇଦ୍ ପର୍ବତ
ତେପର ଗୋଜ ଖୋଦ ସରକାର ଫୌଜ ହମରେ
ମୁରଣ୍ଣିଦାବାଦତାରୁ ରମାନା ହେବେ । ତୁମ୍କୁ ମୁନାସବ୍
କି ହିସାବ ମୁତାବକ ସରକାର ଫୌଜ ବାଲେଶ୍ୱର
ବନ୍ଦର ଉତ୍ତର ତରଫ ପୁଲର ନମ୍ବି ନିକଟ ହାଜର
ହେବାର ପସନ୍ କରି ତୁମ୍ହେ ଝାଡ଼ ରହାରେ ପୁଣିଦା
ମାପିକ ଆସି ଶାପୁବଣୀଆ କିଲ୍ଲାର ମାଲିକ ସରକାର
ତରଫ ଦୋସ୍ତ ରାଷ୍ଟ୍ର ରାଜବ ରାଜସିଂହ ବୈରିଗଞ୍ଜନ
ଜଗନ୍ନାଥ ମାନଧାରାଙ୍କ ଫୌଜ ସାମିଲ ହେବ । ଏ
ମାଧ୍ୟମ ପରୁଆନା ମାନଧାରା ମୌସୁପକ୍ତତାକୁ ମଧ୍ୟ
ଭେଜା ଗଲ । ଏହି ପରୁଆନାବାହକ ଛଦ୍ମବେଶଧାରୀ

ସେକ୍ ସମସର ଖାଁ ଜଣେ ଭାର ଜଙ୍ଗୀ ଦୁସ୍ଥିଆର ସରକାର ଯ୍ୟାତ୍ମାଦ୍ ଲୋକ ଅଟନ୍ତି । ଏହାଙ୍କ ଜବାନିରୁ ଆଉ ଆଉ ହାଲ ଉଆକଫ୍ ହେବ । ଇତି ।

. ସନ ୧୯୪୮ ରମଜାନ ମହିନା ତେସରା ରୋଜୁ ପୀର, ତତ୍ତ୍ଵ ମୃଣିବାବାଦ ।

ପରୁଆନାରୁ ଜଣାଗଲ, ଛଦ୍ମବେଶୀ ମହନ୍ତଙ୍କ ନାମ ସେକ ସମସର ଖାଁ ଏବୁ ସେ ଜଣେ ହଜାର ମନସବଦାର ।

ଅତଃପର ବାଲେଶ୍ୱର ବନ୍ଦରର ଅବସ୍ଥା ଏବୁ ମରହଟଙ୍କ ଗତିବିଧି ତଦନ୍ତ ନିମନ୍ତେ ଛଦ୍ମବେଶୀ ନାଗାମାନେ ଯୋଯୋ ଗ୍ରାମରୁ ବିଦୟୁ ତ୍ରେଣ କରି ଭଦ୍ରକ ହାବେଳି ମାର୍ଗରେ ବାଲେଶ୍ୱର ବନ୍ଦର ଦିଗକୁ ଯାଏ କରିଗଲେ ।

— — —

-୧୧-

ପୌଜକୁତ

ବର୍ଗୀ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ, ନବାବ ସାହେବ ଇତି ପୂର୍ବେ ସବ୍ୟତ ଯୋଷଣା କରିଅଛନ୍ତି । ଇତି ପଦ ତେସରା ରୋଜୁ ନବାବ ଆଳିବଢ଼ି ଖାଁ ପ୍ରାତିକାଳରେ ଉଚ୍ଚର, ପୌଜଦାର, ପେଞ୍ଚାର, ମନସବଦାର, କାରକୁନ ସମସ୍ତ କର୍ମଚାରୀ ଯେନି ଉଜ୍ଜ୍ଵଳରେ ଜୁମା ମସଜିଦରେ ନିମାଜ ପଡ଼ିଲେ । ତହିଁ ଉତ୍ସରେ ଯୁଦ୍ଧଯାତ୍ରା । ବିଶେଷ ଆଡ଼ମର ସହିତ ନବାବ ସାହେବ ବାହାରିଅଛନ୍ତି; ଏପରି ସେନ୍ୟସମାଗମ, ଏପରି ଆଡ଼ମର ମୃଣିବାବାଦରେ କେବେ ଦେଖାନ ଥିଲା । ନବାବଙ୍କ ନିଜ ସରକାର ପୌଜ ଗୁଡ଼ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପୌଜ ମଧ୍ୟ ମିଶିଅଛନ୍ତି । ମରହଟା ସାଧାରଣର ଶତ୍ରୁ, ସେମାନଙ୍କ ବିନାଶ କଲେ ସମସ୍ତେ

ଯହଣୀଳ । ପୁଣ୍ଡିଆର ନବାବ ଶକତ ଜଙ୍ଗ, ନବରୀପର ମହାରାଜ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ରାସୁରପୂରୀ, ବର୍ଜପାନର ମହାରାଜ ଆପତାପ ରନ୍, ସମସ୍ତେ ଉପ୍‌ଯାଚକ ହୋଇ ସ୍ଵ ସ୍ଵ ସେନ୍ୟ ପ୍ରେରଣ କରିଅଛନ୍ତି । ଜଗତ୍ ଶେଙ୍କ ଦୁଇ ହଜାର ସେନ୍ୟ ମଧ୍ୟ ମିଳିଛି । ସେନାପତି ମୀରଜାଫର ଖାଁ ନବାବ ସାହେବଙ୍କ ନିକଟରେ ସେନ୍ୟ ସଂଖ୍ୟାର ଏହିପରି ହିସାବ ଦାଖଲ କରିଥିଲେ— ପ୍ରୟଦଳ ଜଙ୍ଗୀ ପଞ୍ଚାଶ ହଜାର, ଯୋଡ଼ସବାର ତିରଣ ହଜାର, ଗୋଲନ୍ଦାଜ ଦୁଇ ହଜାର, ତାଲୁ ବର୍କାଦାର ବରକନ୍ଦାଜ ଚାରି ହଜାର, ଗାଏ ଛୟାଶି ହଜାର । ଏମାନଙ୍କ ସାଙ୍ଗେ ଥିବା ଲସ୍ତର ପ୍ରାୟ ପଞ୍ଚାଶ ହଜାର । ପୌଜ କୁକ ପୂର୍ବ ଦିନ ପ୍ରାତିକାଳରେ ଏକହଜାର ମନସବଦାର ସେକ ଇନାଏତ ହୋସେନ ଆପଣା ତାବେଦାର ପୌଜ ପାଞ୍ଚ ହଜାର ଲସ୍ତର ଦେନି ରମାନା ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଏହାର ନାମ ଆଗାଢ଼ ପୌଜ; ଏହି ପୌଜ ସଙ୍ଗରେ କୋଡ଼ି, କାଙ୍କ, ଖଣ୍ଡି, ଦା, କଟୁଶୀ, ବାଟୀ, ବଟାଳ, କରତ, ପ୍ରଭୃତ ଅସ୍ତମାନ ଧର ମୂଳିଆ କମାର ବର୍ତ୍ତିରମାନେ ରାଳିଅଛନ୍ତି । ମୂଳ ସେନ୍ୟମାନଙ୍କ ଯାତାର ସୁବିଧା ନିମନ୍ତେ ବଣ ଜଙ୍ଗଳ କାଟି ବାଟ ପରିଷ୍କାର କରିବା ଏବୁ ତୋପ ଶଗଡ଼, ଭୟଦ ଶଗଡ଼ ଯିବାର ସୁବିଧା ସକାଶେ ଖାଲ ତିପ ହାଣି ସମତଳ କରାଇବା ଏବୁ ଜଳ ସୁବିଧା ଦେଖି ଡେଇ ପଡ଼ିବାର ପ୍ଲାନ ନିରୂପଣ ଓ ପ୍ଲାନ ପରିଷ୍କାର କରିବା ଆଗାଢ଼ ପୌଜର କାର୍ଯ୍ୟ । ମାର୍ଗ ସମ୍ବନ୍ଧ ଏବୁ ଉତ୍ତର ପାର୍ଶ୍ଵ କେତେକ ଦେଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୁସମନର ରତ୍ନ ବିଧର ସମାଦ ପ୍ରଧାନ ସେନାପତି ନିକଟକୁ ପ୍ରେରଣ କରିବା ମଧ୍ୟ ଆଗାଢ଼ ପୌଜଙ୍କର ବିଶେଷ ଗେଟିଏ କାର୍ଯ୍ୟ ସ୍ଵରୂପ ନିରୂପିତ ଥିଲା । ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ ନିମନ୍ତେ ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ଗେଇନା ଥାନ୍ତି । ସେହି ଗୋଇନାମାନେ ଯୋଗୀ, ସନ୍ୟାସୀ, ଭିଜାର ମହାଜନ, ଶର୍ମ୍ପାତ୍ମୀ, ବୈଷ୍ଣଵ, ଭିଜାରୁଣୀ, ବାଙ୍ଗକଷ୍ଟ, ଚିତା-

କୁଟେଇ ପ୍ରଭୃତି ବେଣରେ ଭ୍ରମଣ କରି ବିପକ୍ଷ ପକ୍ଷର
ସମାଦ ସତ୍ତବ କରନ୍ତି ।

ଜୁମା ସମ୍ବନ୍ଧର ନିମାଜ ଆଖେର ଉତ୍ତରର ରଣବାଦ୍ୟ
ବଜାଇ ସେନ୍ୟ କୁଠ ଆଗମ କଲେ । ଅର୍ଦ୍ଧତନ୍ତ୍ରି ଲଞ୍ଛିତ
ପଚାକା ଅନୁସରଣ କରି ସେନ୍ୟଶ୍ରେଣୀ ରୂଳିଅଛନ୍ତି ।
ସବାରେ ଗେଲନ୍ତାଜ, ତାଙ୍କ ପଣ୍ଡାତ୍ ପଦ୍ମଦଳ ଫୌଜ,
ତତ୍ପଣ୍ଡାତ୍ ସବାର ସେନ୍ୟ ରୂଳିଅଛନ୍ତି । ସବାରଙ୍କ
ପଣ୍ଡାଭାଗରେ ପାରିଷଦବେଶ୍ଟିତ ବଙ୍ଗ, ବିହାର,
ଓଡ଼ିଶାର ଶୋଦ ନବାବ ଆଲବଦ୍ଧା, ସଙ୍ଗରେ
ନାବାଳକ ନାତି ସିରଜ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ନବାବ ବାହାଦୁର
ଏକ ବିଶାଳକାଷ୍ଟ ବିଶାଳଦଂସ୍ତୁହସ୍ତୀ ଆରୋହଣ କରି-
ଅଛନ୍ତି । ସେଇ ମତି ମାତ୍ରଙ୍କ ପୃଷ୍ଠରେ ସୁର୍ମ୍ଭୁତ ରୋପ୍ୟମୟ
ରହନ୍ତିର ହାଉଦା । ସଙ୍କା ଜରିର କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ବିଶିଷ୍ଟ
କୌଣ୍ଡେଷ୍ୱ ବସ୍ତବାର ସବାଙ୍ଗ ଆବୃତ । ମହାର୍ତ୍ତ
ବସ୍ତବଙ୍କାରିଭୂଷିତ ହସ୍ତୀପକ ଦାର ରୂଳିତ । ନବାବ
ସବାରୀ ହସ୍ତୀ ସମ୍ବନ୍ଧର ସମତୁଳ୍ୟକାଷ୍ଟ ସୁର୍ମ୍ଭୁତ-
ରୋପ୍ୟଜଢିତ କୌଣ୍ଡେଷ୍ୱବସନାବୃତ ଅନ୍ୟ ଦୁଇଗୋଟି
ଦନ୍ତାବଳ । ମେହି ଦୁଇ ହସ୍ତୀପୃଷ୍ଠରେ ମହାର୍ତ୍ତ
ବସ୍ତବଙ୍କାର ବିଭୂତି ଦୁଇଗୋଟି ଯୁବକ ସୁବର୍ଣ୍ଣ-
ଦଶ୍ତଳଗ୍ରୁ କୌଣ୍ଡେଷ୍ୱ ପଢାକା ଧରି ବସିଛନ୍ତି । ବାମ
ସାଗରେ ରଜତ ହାଉଦାଧାରୀ ହସ୍ତୀପୃଷ୍ଠରେ ଏକ
ସଜ୍ଜି ତ ପୃରୁଷ ଗୋଲାପ ଜଳପର୍ଣ୍ଣ ସୁର୍ଣ୍ଣମୟ ଅଲବୋଲ
ଦେନ ବସିଥାଏ । ବିବଧ ବର୍ଣ୍ଣ ରହଜଢିତ ବିଂଶୋର୍ଦ୍ଦ୍ଵାରା
ହସ୍ତ ପ୍ରମାଣ ଲମ୍ବ ବିଶିଷ୍ଟ ଆଲବୋଲ ଫଳଗୁ ନଳ
ନବାବଙ୍କ ହସ୍ତୀପୃଷ୍ଠ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବିତ ହୋଇଅଛି ।
ନବାବ ବାହାଦୁରଙ୍କ ହାଉଦା ପଣ୍ଡାଭାଗରେ ଉପବିଷ୍ଟ
ଏକ କୁଳୀନ ମୁସଲମାନ ଯୁବକ ଦେହ ନଳର ଅଗ୍ରଭାଗ
ଧାରଣ କରିଅଛି ଏବଂ ସମୟ ସମୟରେ ନବାବଙ୍କ
ଶାମୁଖଲଗ୍ନ କରିଅଛି । ବାମ ଓ ଦର୍ଶଣରେ କେତେଟି
ସମୋତ ସଜ୍ଜି ତ ହସ୍ତୀ ଉପରେ ସଜ୍ଜି ତ ଯୁବକ ବାଦ-
ସାରୀ ଛତ (ରଜ ଛତ), ଅଶା, ସୁଣ୍ଡ ରଜତହମାନ

ଧାରଣ କରି ବସିଛନ୍ତି ଏବଂ ବାମ, ଦର୍ଶଣ, ପଣ୍ଡାତ୍-
ସାଗରେ ପଦୋଚିତ ବେଶଭୂଷା ବିମଣ୍ଡିତ ହୋଇ ଅମୀର
ଓମସ ଗଜାରେଷ୍ଟ ପ୍ରଧାନ କର୍ମଚାରୀମାନେ ନବାବ
ମହୋଦୟକୁ ବେଷ୍ଟନ କରି ରୂଳିଅଛନ୍ତି । ତତ୍ପଣ୍ଡାତ୍
ନବାବଙ୍କ ଶରରରଷୀ ସେନ୍ୟ, ତତ୍ପଣ୍ଡାତ୍ ରସଦ
ଶଗଡ଼, ଥୋରି ଓଟ, ଥୋରି ବଳଦ, ଥୋରି ତଟ,
ଥୋରି ଗଧ, ଥୋରି ହସ୍ତୀ, ଘରୁଆ, ବୋହିଆ,
ମୋଟିଆ ଇତ୍ୟାଦି । ରୂରି ହଜାର ତାଲୁ ବରକାନ୍ତି
ଏହି ସମସ୍ତ ରସଦ ରକ୍ଷାକାରୀ । ସେମାନଙ୍କ ପଣ୍ଡାତ୍-
ସାଗରେ ବଜାର, ହଟାର, ଫେରବାଲ, ପେଶାଦାର,
ନର୍ତ୍ତକୀ, ଗାୟକୀ, ଗ୍ରେକାର, ଭିଖାରୀ, ହାକିମ,
କବିରଜ, ଓମେଦାର ଇତ୍ୟାଦି ଆପଣା ଆପଣା
ପଦମର୍ଯ୍ୟାଦା ଓ ଅବଶ୍ୟ ଅନୁସାରେ କେହି ଦୋଡ଼ା,
କେହି ତଟ୍, କେହି ତୁଳି ଆରୋହଣ କରି ରୂଳି-
ଅଛନ୍ତି । କେହି କେହି ଲୋକେ ଗଧର ନୟ
ମର୍ଯ୍ୟାଦା ରକ୍ଷାକରିଅଛନ୍ତି । ପଦବ୍ରଜୀ ଅର୍ପଣ୍ୟ ।

ନବାବ ସାହେବଙ୍କ ଅଗ୍ରପଣ୍ଡାତ୍ ବାମ ଦର୍ଶଣ
ସାଗରେ ଶତ ଶତ ଉଷ୍ଣ ଜ୍ଞଳନ୍ତ ଅଙ୍ଗାରପର୍ଣ୍ଣ ତହିଁରେ
ପ୍ରତି ଝଣା ଗୁଗୁଳ ଚନ୍ଦନ ଲୋକାନ୍ତୁ ଉଦ୍ଭ୍ବୁତ
ଧୂମରଣିୟକ ଉମେଇକୁ କୁବ୍ରି ପୃଷ୍ଠରେ ବିହନ କରି
ରୂଳିଅଛନ୍ତି । ପ୍ରଥମ ଦିବସରେ ରୂରୁ କୋଣ ମାତ୍ର
ଯାତ୍ରା କରି ମୁଣ୍ଡିବାଦ ପ୍ରକଳ୍ପ ଦେରେ ବିଶ୍ରାମ
କଲେ । ତହିଁ ଆରଦିନ ପ୍ରାତିକାଳରେ ପୁନବାର
କୁଠ । ଦିନମାନରେ ବେଳେ ମାତ୍ର କୁଠ ହୁଏ ।
କାହିଁ ସରଳ, କାହିଁ କୁଟିଲ ବିବଧ ଭକ୍ତିରେ
ଯୋଜନବ୍ୟାପୀ ସେନ୍ୟପ୍ରବାହ ରୂଳିଅଛନ୍ତି । ଅତି
ସାବଧାନ, ନିୟମିତ ଫୁଙ୍କାବର୍ଷ ନାରବ ଭବରେ
ଯୋଗ୍ୟ ଶିକ୍ଷିତ ଧେନାପତି ବାର ରୂଳିତ ହେଉଅଛନ୍ତି ।
ସେନ୍ୟ ଶିର୍ତ୍ତବାଗ ଉତ୍କଳପୀମା ପ୍ରଶ୍ନ କରିବାକୁ ଦଶାହ
କାଳ ଅଣ୍ଟି ହେଲା । ରାଯୁବଣିଆ ଦୁର୍ଗେଶ୍ୱର ରାୟ

ରୂପବ ରାତ୍ରିରେ କଗଦେବ ବୈଶଙ୍କନ ମାନଧାତା
ସେନ୍ୟ ସାମନ୍ତ ସହିତ ପାର୍ଶ୍ଵରୁ ଯାଇ ଦାନ୍ତୋଣଠାରେ
ମିଳିଛି ହେଲେ ।

—

-୧୨-

ହଳଦୀପଦା ଯୁଦ୍ଧ—ନବାବଙ୍କ ଦୁଇ'ଶା

ନବାବ ଫୌଜିର ଶୀର୍ଷ ଭାଗ ହଳଦୀପଦାଠାରେ
ଉପସ୍ଥିତ । ସେହି ସମୟରେ ନବାବ ସାହେବ
ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା ରଜତାଟ ନାମକ ପ୍ଲାନରେ ଚିରଜମାନ
ଥିଲେ । ପଞ୍ଚ ସହ୍ୟ ମାତ୍ର ଆଶ୍ରାମେହା ସେନ୍ୟ ସହିତ
ବାଲେଶ୍ଵର ବନର ପଣ୍ଡମାଂଶ ଭୟରଙ୍ଗ ନାମକ
ପ୍ଲାନରେ ମରହଙ୍କା ଫୌଜଦାର ଭୟର ପଣ୍ଡିତ
ଉପସ୍ଥିତ ଥିବାର ମୁଣ୍ଡ ଗୋରତା ସମ୍ବାଦ ଦେଲା ।
ବିପତ୍ତ ପକ୍ଷ ନବାବ ସେନ୍ୟ ସମାଗମ ସମାବୁର ପ୍ରାସ୍ତ
ହୋଇଥିବାର ଜଣାଯାଏ ନାହିଁ । କାରଣ ସେମାନେ
ନିଶ୍ଚିନ୍ତା ନିଶ୍ଚେଷ୍ଟ ଭାବରେ ରହିଅଛନ୍ତି । ଉଭୟେ
ପାଶ୍ଚବିର୍ଜୀ ପ୍ଲାନମନଙ୍କରେ ନନ୍ଦ ଶସ୍ତ୍ର ସଞ୍ଚାରର ଚିହ୍ନ
ମାତ୍ର ନାହିଁ । ନବାବ ସାହେବ ସମ୍ବାଦ ପାଇ ଅତ୍ୟନ୍ତ
ଆନନ୍ଦିତ ହେଲେ । ବିଶାଳ ବାହମା ପକାଇ ଅରାତି
ଦଳକୁ ଏକାବେଳକେ ଦଳ ଦେବେ, ଉଚ୍ଚଲ ଭୂମିର
ସେମାନଙ୍କର ଚିହ୍ନ ମାତ୍ର ରହିବ ନାହିଁ । ବାଲେଶ୍ଵର
ବନଠୋରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଶଶ୍ବୁ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ
କରିବା ସକାରଣ ଅର୍ଦ୍ଧରୁ ସମୟରେ ସେନାପତି
ମୀରଜାଫର ନବାବଙ୍କଠାରୁ ଝକୁମ ଦେଇ ରମାନା
ହେଲେ ।

ମକର ମାସ ଶେଷାଶେଷ । ଏହି ସମୟରେ
ପ୍ରାତିକ ଗଚନମଣ୍ଡଳ ପ୍ରାୟ କୁଳଟିକାଙ୍କନ ହୁଏ ।
ତନ୍ମିଳନ ଶୀତଳ ମନ୍ତ୍ର ଶେଷରସରେ କିଛି ବେଶି
ଜଣାଯାଏ ।

ନିଶା ଅବସାନ ପ୍ରାୟ । ଆକାଶମଣ୍ଡଳ ଶିରଙ୍ଗଙ୍କନ ।
କୁଚ ସମୟ କିଞ୍ଚିତ୍ ବିଲମ୍ବ ଅଛି । ନବାବ
ସେନ୍ୟ ସ୍ତରାବାର ମଧ୍ୟରେ ସତେତ ଭାବର
ଆଶ୍ରମ ମିଳିଅଛି । ଧର୍ମପରାଯଣ କେତେକ
ପାଇକ ନିମାଜପାଠ ଆମ୍ରେ କରିଅଛନ୍ତି, କେବୁ ବା
ଉଜ୍ଜୁ କରୁଅଛି । ଥଥେକେ ଉଦରପରାଯଣ ଗତରସି
ଶାନାର ଅବଶିଷ୍ଟାଂଶ ନାସ୍ତା ନାମକ କର୍ମରେ ନ୍ୟୟ
କରୁଅଛନ୍ତି । ଶୀତକାଳ ଶେଷରସି ନିଦ୍ରାର ମଧ୍ୟରେ
କିଛି ବେଶି ଅନୁଭୂତ ହୁଏ, ଅଧିକାଂଶ ନିଦ୍ରାପରାଯଣ
ପାଇକ କମ୍ବଲଟା ଭଲ କରି ଭିତ୍ର ହୋଇ ଶୋଇ
ପଡ଼ିଅଛନ୍ତି । ଆକାଶରୁ ବଜ୍ରପାତ ହେଲାପରି ହତୀର୍ବ
ପଞ୍ଚ ସହସ୍ର ଅଶ୍ଵରେଷ୍ଟା ମରହଙ୍କା ‘ବୋମ୍ ବୋମ୍
ମହାଦେଶ୍ଵର’ ଭାଷଣ ଚିକାର କରି ନବାବଙ୍କ ସେନ୍ୟ
ଉପରେ ପଡ଼ି ପେମାନଙ୍କୁ ଛିନ୍ଦିନିନ କରି ପକାଇଲେ
ଧନ୍ୟ ବର୍ଗ-ରୁତୁଶ ! ଧନ୍ୟ ଶପ୍ରତା ! ଏତେ ଶତ ଆସି
ଉପରେ ପଡ଼ିଲେଣି, ନବାବ ସେନାପତି ଦେହିର୍ଭୂତ ପୂର୍ବେ
ସେଥିର ଶକ ମାତ୍ର ଅନୁଭୂତ କରିପାରି ନାହାନ୍ତି ।
ନବାବଙ୍କ ସେନ୍ୟଙ୍କ ଅସ୍ଥାରଣ କରିବାକୁ ଅବକାଶ
ନାହିଁ । ହତୀର୍ବ ନିଦ୍ରା ତ୍ୟାଗ କରି ଉଠିଅଛନ୍ତି, ଆକାଶ
ମଧ୍ୟ ଶିରଙ୍ଗଙ୍କନ । ଶଶ୍ବୁ ଉପସ୍ଥିତ ଅନୁଭବ କରିବା ପୂର୍ବରୁ
ଧରଶାୟୀ ହେଉଅଛନ୍ତି । ଅର୍ଦ୍ଧ ଦଶ ମଧ୍ୟରେ ନବାବ
ଅଗାଢ଼ପୌଜ ନିଃଶେଷ ପ୍ରାୟ ହୋଇଗଲେ । ତୁଳୀ
ସେନ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ବାଦ ପ୍ରରୁତି ହେବାରୁ ବିଷମ
ବିଶୁଙ୍ଗଳା ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ସମୟେ କଂକର୍ଣ୍ଣବ୍ୟବିମୁଦ୍ର,
ପ୍ରାୟ ଦାନରେ ଅପାରଗ, ତଳାୟନ ପଞ୍ଚା ମଧ୍ୟ
ନାହିଁ । ମୀରଜାଫର ଜଣେ ପ୍ରବନ୍ଧ ବହୁଦର୍ଶୀ ସେନାପତି,
ଉପସ୍ଥିତ ବିଭ୍ରାଟରେ ଧେର୍ଯ୍ୟବ୍ୟୁତ ହେଲେ ନାହିଁ । ବହୁ
କଷ୍ଟରେ ଅରାତି ଗତ ନବାବରଣ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରାୟ
ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ; ମାତ୍ର ଶୀଘ୍ର ସଫଳକାମ ହୋଇ
ପାରିଲେ ନାହିଁ । କାରଣ ଆଶ୍ରମ ସମର ସମ୍ବାଦନା ନ
ଥିବାରୁ ତଦୁପସ୍ଥିତ ସେନ୍ୟର ସମାବେଶ ନ ଥିଲା ।
ଗୋଲମାନ ସେନ୍ୟ ଅଗ୍ରଭାଗରେ ଥିଲେ, ମାତ୍ର ତୋପ

ଠଳାଇବାର ସ୍ଵୀଚ୍ଛା ନ ଥିଲା । ବର୍ଗମାନେ ଏତେ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ, ପ୍ଲାନେ ପ୍ଲାନେ ଏପରି ମିଶ୍ରିତ ଭାବରେ ଅଛନ୍ତି ଯେ, ତୋପ ରୂପନା କଲେ ଶୟୁ ସହିତ ଆମ୍ବପକ୍ଷର ବିନାଶ ଅବଧାରିତ । ପଣ୍ଡାଦ୍ବର୍ତ୍ତୀ ଅଣ୍ଣାରୋତ୍ତମାନଙ୍କୁ ଅଗ୍ରପର ହେବା ନିମନ୍ତେ ତୁର୍କ ସେନାପତି ଆଦେଶ ପ୍ରଦାନ କଲେ । ହେଲେହେଁ ପ୍ରେସ୍‌ରେ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ସୈନ୍ୟଶ୍ରେଣୀ କାର୍ଯ୍ୟ-କ୍ଷେତ୍ରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଇପାରିଲେ ନାହିଁ । କାରଣ ମାର୍ଗ ଦୁଇପାର୍ଶ୍ଵ ଜଙ୍ଗଲପୃଷ୍ଠେ, ସମ୍ମତ ସୈନ୍ୟସଞ୍ଚାଳନ ନିମନ୍ତେ ବିଂଶହତ୍ତ ମାତ୍ର ଜଙ୍ଗଲ କାଟି ମାର୍ଗ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିପାଇଥିଲା । ଅଗ୍ରଗାମୀ ଗେଲନ୍ଦାଜ ପଦ୍ମବିଲ ସୈନ୍ୟ ଆନ୍ତି ହୋଇ ଯାଇ ଅଣ୍ଣାରୋତ୍ତମା ସୈନ୍ୟଙ୍କ ଗତି ସକାଶେ ଦର୍ଶଣ ପାର୍ଶ୍ଵରେ ମାର୍ଗ ପରିଷାର କରି ଦେବାର ପ୍ରୟାସ କଲେ । ତାହା ମଧ୍ୟ ନିତାନ୍ତ ନିରାପଦରେ ସମୟ ହେଲା ନାହିଁ । ଅଣ୍ଣାରୋତ୍ତମା ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କ କିମ୍ବା ହେତୁରୁ ଅଣ୍ଣ ପଦାଧାରରେ ଅନେକ ପାଇକ ଗଢାସୁ ହେଲେ । ଅଣ୍ଣାରୋତ୍ତମା ସୈନ୍ୟ ଶୟୁ ସମ୍ମନ୍ଦ୍ରୀୟ ହେବାକୁ ପ୍ରାୟ ପ୍ରମରଧକ ସମୟ ଅତିବାହିତ ହେଲା । କୁଳିଟେକୀ ସମ୍ମର୍ମରୁପେ ନିରକୃତ ହୋଇଥିଲା, ଗଗନମଣ୍ଡଳ ନିର୍ମଳ । ଆଶ୍ରୁଯୀର ବିଷୟ, ଦେଖାଗଲ, ବିରେ ଚିହ୍ନ ମାତ୍ର ନାହିଁ, କେବଳ ଅସଂଖ୍ୟ ମୃତ ତୁର୍କ ମଧ୍ୟରେ ସଦୋଟକ ଶତାର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟାଙ୍କ ମାତ୍ର ବର୍ଗ ପତିତ ରହିଥିଲା । ବାଜପଣୀ ଯେପରି କପୋତ ପଲରେ ପତିତ ହୋଇ ସେମାନଙ୍କ ବିଧସାଧନ କରି ଉତ୍ସପାଏ, ବର୍ଗ ସେହିପରି କିପ୍ରଗତିରେ ଅନୁର୍ଧ୍ଵାନ ହୋଇ ଗୁଲି ପାଇଥିଲା ।

-୧୩-

ପୂର୍ଣ୍ଣାର ଯୁଦ୍ଧ

ପ୍ରବୀଣ ସେନାପତି ମୀରଜାଫର ବୁଝିଲେ, ବର୍ତ୍ତମାନ କ୍ଷେତ୍ରଟା ବ୍ୟହରତନା ଏବଂ ସୈନ୍ୟସଞ୍ଚାଳନ

ପକ୍ଷରେ ଅସୁରିଧାନନକ । ମରହଙ୍କ ହଟିଯଇ ପୁଲଓର୍ତ୍ତାର ନାମକ ପ୍ଲାନରେ ଅବପ୍ଲାନ କରୁଥିବାର ସମ୍ଭାବ ପ୍ରପ୍ତ ହେଲେ । କଥୁତ ପ୍ଲାନଟା ପ୍ରଶ୍ନ ପ୍ରାନ୍ତର; ସୁତରଂ ସମସ୍ତରିନ୍ଦ୍ରିୟ ଉପଯୋଗୀ । ଦିବା ଦୁଇ ପ୍ରହର ସମୟରେ ଗୋଲିନାଜ ଏବଂ ପପୁଦଳ ଜଞ୍ଜମାନଙ୍କୁ ଧରି ସେନାପତି ରମାନା ହେଲେ । ପଣ୍ଡାଭାଗ ରକ୍ଷା କରିବା ନିମନ୍ତେ ଅଣ୍ଣାରୋତ୍ତମା ନଙ୍କ ପ୍ରତି ଆଦେଶ ରହିଲା । ସୈନ୍ୟଶ୍ରେଣୀ ପୁଲଓର୍ତ୍ତାରୀରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାକୁ ପ୍ରାୟ ସନ୍ଧ୍ୟା ଉପସ୍ଥିତ । ପରଜପ୍ତ, ଅନାହାର, ତଥା ପଥକାନ୍ତି ହେଉଥିବା ପାଇକମାନେ ନିଷ୍ଠେଜ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ । କୋମର ଖୁଲଇ ଆଦେଶ ପ୍ରଗ୍ରହିତ ହେଲା । ପୁଲଓର୍ତ୍ତାର ନିଧି ଉତ୍ତର ଦରଶ ଦୁଇ କୂଳ ଦୁଇ ପକ୍ଷ ହେବାର ପ୍ରାୟ ଆବୋର ରହିଥିଲା । ନିଶାବସାନର କିଞ୍ଚିତ ମଧ୍ୟେ ପ୍ରକ୍ଷୁପ ନିଷ୍ଠବ୍ଧତା ଉଚ୍ଚ କରି ଯୁଗପରି ସହସ୍ର ଅଣ୍ଣନିପାତ ତୁମ୍ଭ ଶର କରି ନବାବଙ୍କ ଶତାଧିକ କମାଣ ଅଗ୍ରି ଉଦ୍ଗାତିଶୀଳ କଲ । ତୋପ, ତୋପ ପଛରେ ତୋପ, ଅବିଶ୍ଵାନ ତୋପ ଚକ୍ରିଗ ବା ଯୁଦ୍ଧଶିରେ ପ୍ରତିଧୂନ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇ ପୃଥିବୀ ଏବଂ ଗଗନମଣ୍ଡଳ କମିତି ହେଉଥିଲା । ନିବିଡ଼ ଧୂମ-ରାଶିରେ ଗଗନମଣ୍ଡଳ ଆଛନ୍ତି, ଶତହତ୍ତ ଦୁଇବର୍ତ୍ତୀ ପଦାର୍ଥ ଅତୃଷ୍ୟ । ଅର୍ଦ୍ଧ ପ୍ରହର ଉତ୍ତର ପଣ୍ଡାଦ୍ବର୍ତ୍ତୀ ସୈନ୍ୟଶ୍ରେଣୀ ଦରଶ ଭାଗରେ ବର୍ଗ ଅଣ୍ଣାରୋତ୍ତମା ପତିତ ମୋଇ ସେନାବଧ ସାଧନରେ ପ୍ରବୃତ୍ତି ହେବାର ଦେଖି ସେନାପତି ମୀରଜାଫର ବୁଝିଲେ, ସେ ଭ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ-ଅଛନ୍ତି । ପ୍ରଥମେ ସେନାପତି ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ବର୍ଗ ପାଇକ ନିର୍ଦ୍ଦର ଦରଶ ଭାଗରେ ହୋଶବ୍ୟାପୀ ପ୍ଲାନ ଆବରଣ କରି ଲମ୍ବ ଭାବରେ ପଡ଼ିଥିବାର ଆର ସାର ଶର୍ଷ ଶ୍ରମ ସ୍ଵିକାରପୂର୍ବକ ପଞ୍ଚାଶ ଗୋଟା ତୋପ ସେମାନଙ୍କ ଦିଗକୁ ମୁଖ କରାଇ ସଜାଇ ରଖିଥିଲେ । ତାହାକର ଆଶା ଥିଲା, ସମସ୍ତ ମରହଙ୍କ ସୈନ୍ୟକୁ ଏକାବେଳକେ ଧ୍ୟେ କରିଦେବ । ମାତ୍ର ବର୍ଗ

ରୁକ୍ତିଶ୍ଵର ସମସ୍ତ କଲ୍ପନା, ସମସ୍ତ ଆଶା ଭରପା ବ୍ୟର୍ଥ ହୋଇଗଲା । ତୁର୍କ ସେନାପତିଙ୍କୁ ଭୁଲଇବା ସକାଶେ ବର୍ଗ ଦାଇକମାନର ପ୍ଲାନେ ପ୍ଲାନେ ରନନାଦି କାର୍ଯ୍ୟରେ ନୀଯୁକ୍ତ ଥିବାର ଛଳନା କଣ ଅଗ୍ରି ପ୍ରଜ୍ଞକତ କରୁଥାନ୍ତି ଏବଂ ଥୋକେ ପାଇକ ବ୍ୟର୍ଥ ଗୋଲମାଳ କରୁଥାନ୍ତି । ଅବଶିଷ୍ଟ ସମସ୍ତ ବର୍ଗ ଏକ ଫୋଶ ଉପରି-ଘରରେ ନନ୍ଦା ପାର ହୋଇ ତୁର୍କ ସେନାଶ୍ରେଣୀର ଦଣ୍ଡର ଘରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ରଷି ଦୃଷ୍ଟି ପ୍ରଦର ସମୟରେ ନନ୍ଦା ଦଣ୍ଡର କୁଳ ନିଷ୍ଠବ୍ଧ । ବର୍ଗ ନିର୍ଦ୍ଦିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିବା ନିଷ୍ଠବ୍ଧତାର କାରଣ ବୋଲି ସେନାପତିଙ୍କ ଅନୁମାନରେ ସାବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇଥିଲା । ନବାବ ପକ୍ଷରେ ତୋପ ଅଓଆଜ ସମୟ ଶେଷ ରଷି । କୁହାଡ଼ି ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେଷ ଅନକାରରେ ଆକାଶ ଆଛନ୍ତି, ସମ୍ମନ୍ଦରି ପଦାର୍ଥ ଅଢ଼ଣ୍ୟ । ସେନାପତି ଭ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ଦୃଥା ତୋପ ଚଳାଉଥିଲେ । ଆୟୁଷ ସେନାନ୍ୟ-ଧନାଶ ଦେଖି ତୋପ ମୁଖ ଫେରଇବାକୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ । ତୋପର କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହେବା ମାତ୍ରକେ ଚକ୍ରର ବର୍ଗ ନନ୍ଦା ପାର ହୋଇ ଅରତି ନାମକ ପ୍ଲାନକୁ ପଳାୟନ କଲେ ।

ତୁର୍କ ଅଣ୍ଟାରେପ୍ଲାମାନେ ବର୍ଗମାନଙ୍କ ପଣ୍ଡାତ୍ମାବନ କରିଥିଲେ ବିଜ୍ଯ ଲାଭର ଧନ୍ୟାବନା ଥିଲା । କାରଣ ସେମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଅନେକ ଗୁଣରେ ନ୍ତରନ ଥିଲା, ଅରତି ମଧ୍ୟ ପଟଣା ପ୍ଲାନରୁ ଦୁଇ ଫୋଶରୁ ଅଧିକ ମୁହଁତି । ତଥାପି ତୁର୍କ ପଣ୍ଡାତ୍ମାବନ କରି ପାଇଲେ ନାହିଁ । ପୁଲଞ୍ଜାରତାରୁ ଅରତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରାନ୍ତରଟା ପ୍ଲାନେ ପ୍ଲାନେ ସ୍ଵର୍ଗ ଜଳବିଶିଷ୍ଟ ଏବଂ କର୍ଦମମୟ । ତୁର୍କ ଅଣ୍ଟାରେପ୍ଲାମାନ ଏବଂ ତୋପ ଶଗଡ଼ର ବେଗଗମନ ପକ୍ଷରେ ଅସୁବିଧାଜନକ । ପ୍ରତିନିରତ୍ତ ଏକ ଫୋଶ ଦୂରବର୍ଷୀ ପର୍ଶିନ ଘରରେ ସୁନ୍ଦର ମାର୍ଗ ତୁର୍କମାନଙ୍କର ଅନ୍ତର । ବର୍ଗ ସେହି ମାର୍ଗ ଅବଳମ୍ବନ କରି ପଳାଇ-ଥିଲେ ।

ସେନାପତିଙ୍କ ଆଦେଶ ଅନୁସାରେ ପକିଳ ପଡ଼ିଆ ମଧ୍ୟରେ ତୋପ ଶଗଡ଼ ତଳିବା ଉପଯୋଗୀ ଗୋଟିଏ ରସା ଅବଲମ୍ବେ ଡ୍ରେଷ୍ଟ ହୋଇଗଲା । ତୁର୍କ ପାଇକ ଅରତି ନାମକ ପ୍ଲାନରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା ମାତ୍ରେ ପୁନର୍ବାର ସୁନ୍ଦର ହେଲା । ବର୍ଗ ଯେଉଁ ପ୍ଲାନ ଅଧିକାର କରି ବ୍ୟବ ରଚନା କରିଥିଲେ, ସେ ପ୍ଲାନଟା ଅତି ଉଚ୍ଚ, ଏଥକୁ ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସୁବିଧାଜନକ ଥିଲା; ଥଥାତ ତୁର୍କ ତୋପଗୋଲା ସହ୍ୟ କରି ନ ପାରି ପଳାୟନ କଲେ ।

ରଷି ଉପସ୍ଥିତ, ତୁର୍କ ସେନାପତି ଅରତିରେ ବିଶ୍ରାମ କଲେ । ପ୍ରସ୍ତର କାଳରେ ବର୍ଗମାନଙ୍କ ଅନୁସରଣ କରିବା ନିମନ୍ତେ ତୁର୍କ ସେନାପତି ମନସ୍ତ କରି ତତ୍ତ୍ଵାନ୍ତ ଆଚ୍ୟାଜନ କରିଥିଲେ । ମାତ୍ର ତାହାଙ୍କୁ ଯାମାପରିଶମ ସ୍ଵିକାର କରିବାକୁ ହେଲା ନାହିଁ । ପ୍ରାତିକାଳରେ ବର୍ଗ ଉପସ୍ଥିତ ।

ସ୍ଵଲ୍ପନ୍ତର୍ଯ୍ୟକ ବର୍ଗ ସେନାଦାର ବିଶାଳ ତୁର୍କ ବାହିନୀ ପରାୟ ହେବାର ସଚରତର ଦୃଷ୍ଟିଗୋତର ହେବ । ସେଥିର ଏକମାତ୍ର କାରଣ ଏହି, ବର୍ଗ ଅଶ୍ୱସମସ୍ତ ଶାଶକାୟ, ଶବ୍ଦଶଶର ଷିପ୍ରତତ, କଷ୍ଟସହିଷ୍ଣୁ । ସେମାନେ ବନ୍ୟ ମୃଗ୍ୟୁଥ ପରି ଆରଣ୍ୟ ପାଦତ୍ୟ ପ୍ଲାନରେ ଗଳ ଗଳୀ ଲିଙ୍ଗ ପ୍ରଦାନପୂର୍ବକ ବାୟୁବେଗରେ ଧାବମାନ ହେବାକୁ ସମର୍ଥ । ଅଣ୍ଟାର ଉପ୍ରେକ୍ଷା ଆରେଣ୍ଟା । ଷିପ୍ରକାରତା, ଚରୁରତା, କଷ୍ଟ-ସହିଷ୍ଣୁତା ଏମାନଙ୍କର ନେଇବର୍ଗକ ଶୁଣ । ଏହି ସପସ୍ତ ଗୁଣ ସବଦା ଏମାନଙ୍କର ବିଜ୍ଯ ଲାଭର ସହାୟ ହେବ । ବର୍ଗମାନଙ୍କ ଦେଶଭୂଷା ମଧ୍ୟ ତତ୍ତ୍ଵାନ୍ତ । ଅଣ୍ଟାବୁଶା ମଧ୍ୟରେ ଲଗାମ ତୋର, ଅଣ୍ଟାବୁଶାରେ ଶଣ୍ଟି କମଳ ଭିଡ଼ା ଥାଏ । ସେହି ଫୁଗ୍‌ର କମଳ ଶଣ୍ଟିକରେ ଆରେଣ୍ଟାଙ୍କ ଶୀତବସ୍ତ ଏବଂ ତମ୍ଭୁ, ପରୁ କମ୍ବ ତଳେ । ଯୋଡ଼ା ପିଠିରେ ଗୋଟିଏ ଯାଉଁଳି ଥଳୀ ପଡ଼ିଥାଏ,

ଆହାର ଏକ ପାଶ୍ଚରେ ଅଶ୍ଵଗାତ୍ୟ, ଅନ୍ୟ ପାଶ୍ଚରେ ଆରୋହିଶାଦ୍ୟ, ପରିବର୍ତ୍ତନ ସକାଶେ ଅଧିକା ଶଣ୍ଡିଏ ବସୁ, ଗୋଟିଏ ଲେଟା ପୂର୍ଣ୍ଣ ଥାଏ । ବର୍ଗ ପାଇକମାନଙ୍କ ଅସ୍ତ୍ର ଢାଳ, ତରବାଶୀ, କଟାରି, ବଜ୍ର । ଏବୁ ଆଗେୟାସ କଡ଼ାଚିନ । ବିଶ୍ରାମ ସମୟରେ ବଜ୍ର ପୋତ ଦେଇ ସେଥିରେ ଅଶ୍ଵକୁ ବନ୍ଧନ କରନ୍ତି । ବର୍ଷା ଖର ସମୟର ପାଇକମାନଙ୍କ ଅଶ୍ଵ ପେଟତଳେ ରହି ଅତ୍ଥରଷା କଟନ୍ତି । ଏଣେ ନବାଶ ଅଶ୍ଵ, ସମସ୍ତ ପାର୍ଦ୍ଦିକାର, ମୂଳଶଶିର, ଯନ୍ତ୍ରପାଳିତ । ମୂଳ୍ୟବାନ୍ ଶୁର୍ଗର ରୁଚିଜାମା ମୁଖପଟା ଲଗାମରେ ବିଭୁଷିତ । ବନ୍ଧୁର ଅରଣ୍ୟ ପ୍ଲାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତରେ ଅନଭ୍ୟସ୍ତ, ଦର୍ଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତରେ ଅଣକ୍ତ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ଘୋଡ଼ାରେ ଦୁଇ ଜଣ ଲେଖାଏଁ ରୁକର ନିଯୁକ୍ତ ଥାନ୍ତି, ଜଣେ ଘାସି, ଅନ୍ୟ ଜଣେ ସାମଳ । ଆରୋହିମାନେ ମଧ୍ୟ ତେଣୁମୁକ୍ତ ମହାର୍ଯ୍ୟ ବେଶଭୂଷାରେ ବିଭୁଷିତ । ବଡ଼ ବଡ଼ ଖାଁ ସାହେବମାନେ ଯୁଦ୍ଧଯାସା ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ଦାଡ଼ିରେ ଅତର ବନ୍ଧୁ ସଲଗ୍ନ କରିବାକୁ ବିସ୍ମୃତ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଖାଁ ସାହେବମାନେ ଯୁଦ୍ଧରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥିବା ସମୟରେ ବବୁଳ୍ ପଲ୍ଲେତ୍, କାଲିଆ, କବାଦ୍ ରାନ୍ଧବାରେ ବ୍ୟସ୍ତ ଥାଏ । ବର୍ଗ ପାଇକମାନେ ଯୁଦ୍ଧ ସମସ୍ତ ହେଲେ କିମା ଦୋର ଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ମୁଠାଏ ଶୁଷ୍କ ବୁଟ ଚଙ୍ଗଣ କରିଦେଲେ ଆହାର କାର୍ଯ୍ୟ ସମସ୍ତ ହୁଏ । ଏହି ସମସ୍ତ କାରଣରୁ ବର୍ଗ ଅଧିକାଂଶ ପ୍ଲାନରେ ବିଜୟ ।

ସେନାପତି ମୀରଜାଫରଖାଁ ଗୋଲିଯାଜ ଏବୁ ଅଶ୍ଵାରୋହିମାନଙ୍କ ସହିତ ଅଗ୍ରତା ନାମକ ପ୍ଲାନରେ ଉପର୍ତ୍ତି । ନବାବ ସାହେବ ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ନାହାନ୍ତି, ରଜୟାଟ ସ୍ଵରାବାରରେ ଅବସ୍ଥା କରିଅଛନ୍ତି । ପୁଲ୍ଲେତ୍ତାର କୁଳତାରୁ ଯୁଦ୍ଧଶୀରେଖା ନନ୍ଦକଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତୁଳି ଦୈନ୍ୟମାନେ ଆପଣା ଆପଣା ସେନାପତି ଅଧୀନରେ ପ୍ଲାନେ ପ୍ଲାନେ ଖଟି କରି ରହିଅଛନ୍ତି । ନବାବ ଏବୁ ତତ୍ପର ସେନାପତିମାନଙ୍କର ଧ୍ୱନି

ବିଶ୍ୱାସ, ଶବ୍ଦ ସମ୍ମନ ଶବ୍ଦର । ସେଥିପାଇଁ ଅଗ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ସେନ୍ୟ ସମରପଜାରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥିଲେ । ଉଭୟ ପାଶ୍ଚ କିମା ପଶ୍ଚାଭାଗରେ ଟହୁର ଚିହ୍ନମାନ ନାହିଁ, ସେଥିରେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତା ।

ବର୍ଗମନସବଦାର ଲକ୍ଷମନ ଜୀବୁଳ ହଜାର ମାତ୍ର ବର୍ଗପାଇକ ଯେନି ଅଗ୍ରତାରେ ସେନାପତି ମୀରଜାଫର ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ନବାବ ପକ୍ଷମାନେ ଦୁରବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ଲାନରେ ରହି କେବଳ ତୋପଦାର ଯୁଦ୍ଧ ଚଳାଉଥାନ୍ତି । ଆଗେୟ ଅସ୍ତ୍ରରେ ବର୍ଗତାରୁ ତୁର୍କମାନେ ନିପୁଣ । ସେନାପତି ମୀରଜାଫର ଏପରି ଉତ୍ସାହ ଏବୁ ପ୍ରବଳ ବେଗରେ ତୋପ ଚଳାଇଲେ ଯେ ବର୍ଗ ସହ୍ୟ କରିବାକୁ ଅସମ୍ଭବ ହୋଇ ହିମଣି ପଛଦୁଆ ଦେଉଥିଲେ; ଏହିପରି ପଛଦୁଆ ଦେଇ ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ହୋଶ ଦୁରବର୍ତ୍ତୀ ବାଙ୍ଗରଥା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହଟିଗଲେ । ଆଶ୍ରୂର୍ଯ୍ୟର ବିଶ୍ୱାସ, ପ୍ରହରବ୍ୟାପୀ ଯୁଦ୍ଧରେ କାହାର ପକ୍ଷରୁ କୌଣସି ପ୍ରକାର ବିଶେଷ କିଛି ଅନିଷ୍ଟ ଘଟିଲା ନାହିଁ । ଯୁଦ୍ଧପ୍ରଣାଳୀ ଦୃଷ୍ଟିରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା, ପ୍ରକୃତ ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ବର୍ଗଙ୍କର ଅଭିପ୍ରାୟ ନ ଥିଲା, ତୁର୍କ ସେନାପତିଙ୍କୁ ଅନ୍ୟମନସ୍ତ କରିବା ଏବୁ ନବାବଙ୍କ ନିକଟରୁ ଦୁରବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ଲାନକୁ ଆରଣ୍ୟ କରିନେବା ତାଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ଠକ୍ ଏହି ସମୟରେ ଦେଖାଗଲା, ସ୍ଵଦ୍ୟ ଭାଷିର ପଣ୍ଡିତ ଦଶ ସହସ୍ର ଅଶ୍ଵାରୋହି ସେନ୍ୟ ସହିତ ଅତକିତ ଭାବରେ ତୁର୍କ ଧେନ୍ୟ ଉପରେ ପଢିତ ହୋଇ ସେନ୍ୟଶୂନ୍ୟକା ଛିନ୍ନ ଭିନ୍ନ କରିଦେଲେ । ତୁର୍କ ସେନ୍ୟ ବହୁରୁଷରେ ଅଧିକ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପରିପରା ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଅବକାଶ ପାଇଲେ ନାହିଁ । ତୁର୍କ ସେନ୍ୟଶୂନ୍ୟକା ମଧ୍ୟରେ ଏକ ଏକ ପ୍ଲାନରେ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ବର୍ଗ ପଡ଼ି ଛିନ୍ନ ଭିନ୍ନ କରିଦେଲେ । ସେନାପତିମାନଙ୍କର ସମବେଳ ପରମଣ୍ଡ କରିବାର ସୁଦୟାଗ ରହିଛି ହୋଇଗଲା । ନବାବଙ୍କ ଆଦେଶ ସେନାପତିମାନଙ୍କରୁ ପ୍ରବେଶ ହେବାର ଉପାୟ

ରହିଲ ନାହିଁ । ଏକ ସେନାପତି ଅନ୍ୟ ସେନାପତିଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାର କିମ୍ବା ଅନ୍ୟଠାରୁ ସାହାଯ୍ୟ ପାଇବାର ଆଶା ରହିଛ ହେଲ । ବର୍ଗ ଦୂରତନ ଦଳରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇ ତୁର୍କ ଯେନ୍ୟଶୃଙ୍ଖଳ । ଛିନ୍ନ ଭିନ୍ନ କରୁଥିଲୁଛି । ସେନାପତିମାନେ ଦେଖିଲେ, ଅଗ୍ରଭଗରେ ବର୍ଗ, ପଣ୍ଡାଭାଗରେ ବର୍ଗ । ସ୍ତର୍ମିତ ଭାବରେ ଆପଣା ଶ୍ଵାନରେ ରହି ଆସୁରକ୍ଷା କରୁଥାନ୍ତି । ଅଧିକାଂଶ ସେନାପତିଙ୍କ ସେନ୍ୟମାନେ ଅନାୟତ୍ତଭାବରେ ଛିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ହୋଇ ବର୍ଗଦ୍ୱାରା ହତ ହେଲେ । ଭସକ ପଣ୍ଡିତ ଯେପରି ପ୍ରବଳ ବେଗରେ ରଜିଯାଟ ଦିଗକୁ ଧାବିତ ହେଉଥିଲେ, ସେଥିରେ ନବାବଙ୍କର ବଧ ବା ବରନ ନିଷ୍ଠିତ ଥିଲ । ରାୟୁବଣିଆ ଦୁର୍ଗର ଖଣ୍ଡାଏତ ଏବଂ ଯୋଯୋ ତ୍ରାମରୁ ସମାଗତ ତୁର୍କ ଏବଂ ଖଣ୍ଡାଏତ ପାଇକଙ୍କ ହେତୁରୁ ନବାବ ସାହେବ ଏ ଯାମ୍ବା ରକ୍ଷା ପାଇଗଲେ । ଉଚ୍ଛିତ ପାଇକମାନେ ଢିନା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅଭିଜ୍ଞ ଏବଂ ଅରଣ୍ୟ ଯୁଦ୍ଧରେ ଅଭ୍ୟସ । ଏହି ପାଇକମାନେ ବନ୍ୟ ଫର୍ଜିର୍ମ ମାର୍ଗରେ ଶ୍ଵାନେ ଶ୍ଵାନେ ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଗଳିଯାଇ ମରହକଙ୍କ ପଣ୍ଡାର ଏବଂ ପାଶ୍ଚଦେଶ ଆହମଣ କଲେ । ଏ ପ୍ରକାର ଅସମ୍ଭାବିତ-ରୂପେ ଆହାନ୍ତ ହୋଇ ବର୍ଗ କିଞ୍ଚିତ ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ଅତିଥିର ପ୍ରବଳବେଗରେ ସମ୍ଭାଗକୁ ଧାବିତ ହୋଇ ପାଇଲ ନାହିଁ । ଏହି ସମୟରେ ମନସବଦାର ସମସେର ଖାଣ୍ଟି ସାହସପୂର୍ବକ ବର୍ଗ ସମ୍ଭାଗରେ ଦଶାୟମାନ । ପଣ୍ଡାର, ପାଶ୍ଚ, ସମ୍ଭାଗ ତିନି ଦିଗରୁ ଆହାନ୍ତ ବର୍ଗ ଆହମଣ ହୁଅ ଆସୁରେବାରେ ବ୍ୟସ୍ତ । ପଣ୍ଡାଭାଗରେ ଶତ ପଳାୟନର ଉପାୟ ନାହିଁ । ଅରଣ୍ୟମୟ ଶ୍ଵାନ, ପଳାୟନ ସକଣେ ମାର୍ଗମାନ ଅବଳମ୍ବନ । ଭସକ ପଣ୍ଡିତ ଦେଖିଲେ, ଆସୁପକ୍ଷ କ୍ଷୟର କ୍ଷମତା ଦୃଷ୍ଟି ଶତ ପକ୍ଷ ଅକ୍ଷୟର କାରଣ; ପାଇକମାନେ ବୃକ୍ଷ ଉତ୍ତାତ୍ତରେ ବୁଦା ମୂଳରେ ଲତାବିତାନରେ ପ୍ରକଳ୍ପଭାବରେ ଅଧିଗୁଳନା କରୁଥିଲୁଛି । କେହି ଅଣ୍ଟ ଉପରୁ କେହି ସଦୋଟକ

ବର୍ଗ ପାଇକ ଭୂତଳଶାୟୀ ହେଉଥିଲୁଛି, ଅନ୍ତର୍ମଣ୍ୟକ ପାଇକଦାର ଅନ୍ତର୍ମଣ୍ୟ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ବହୁମଣ୍ୟକ ବର୍ଗ ଭୂପତିତ ହେଲେଣି । ଏହି ସମୟରେ ତୁର୍କ ପଣ୍ଡାଦଳ ସିପାହୀମାନେ ବର୍ଗକୁ ଆହମଣ କରିଥିଲେ ସେମାନଙ୍କ ବିନାଶ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଥାନ୍ତା । ମାସ ବର୍ଗର ଦୁର୍ଦଶା ନବାବ ଦେଖିନ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଧୂରିତ ହେଲେ ପାଇଲ ନାହିଁ, ସେମାନେ ଭୟବିହାଳ ହୋଇ ବହୁଦୂର ଦୟ୍ୟକ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇ ପଢିଥିଲେ । ପ୍ରତ୍ୟୁଷନମତ ଭସକ ଦେଖିଲେ, ଦୁଇପ୍ରଶାଳୀ ପରିବର୍ତ୍ତନ ନ କଲେ ସମୂଳେ ବିନାଶର ସମ୍ବାଦନା । ଅଣ୍ଟ ପରିତ୍ୟାଗ ପୂର୍ବକ ତାଳ ତରବାଣୀ ଧରି ବନ ମଧ୍ୟର ଶତ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ସରଜତ ପୁରୁର କରିବାରୁ ନିମେଶ ମଧ୍ୟରେ ପଞ୍ଚ ସହସ୍ର ପାଇକ ଅଣ୍ଟ ପରିତ୍ୟାଗ ମୂର୍ବକ ଶତ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧରେ ଲିପ୍ତ ହେଲ । ବୃକ୍ଷମୂଳ, ଗୁରୁପୃଷ୍ଠ ପ୍ଲାନ, ଲତାବିତାନ ସବ୍ବର ଯୋର ଯୁଦ୍ଘ ଲାଗିଅଛି, ତୁର୍କମାନଙ୍କ ବିଶଳ ଲମ୍ବମାନ ଦାଡ଼ରେ କଣ୍ଠଶାଖା ଜଡ଼ିତ ହେଲ ଗୁରୁ ଗୁରୁ କେଶ ଉପ୍ରାଟିତ ହେଉଥିଲୁ, ତତ୍ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ନାହିଁ, ଯୁଦ୍ଘରେ ଉନ୍ନତି, ‘ଆଜ୍ଞା ହୋ ଆକବର’ ‘ବୋମ୍ ବୋମ୍ ମହଦେଶ’ ‘ଜୟ ଗଡ଼ିରଣ୍ଡା’ ତତ୍କାର ଶକ ଓ ଜବନାନ୍ତକାଳୀନ ଆତ୍ମନାଦରେ ଅରଣ୍ୟ ଭୂମି ପରିପୃଷ୍ଠ ହେଲ, ବୃକ୍ଷଶାଖା ଲତା ଜାଲ ନରରକ୍ତରେ ରଞ୍ଜିତ ହୋଇ ପ୍ରମୁଖ ପଳାଶ ପଳାଶ ଆକାର ଧାରଣ କଲା, ଶବସଣି ଓ ଛିନ୍ନହସ୍ତପଦ ମୁମୂର୍ତ୍ତି ଲୋକରେ ଅରଣ୍ୟ ପରିପୃଷ୍ଠ । ପ୍ରତ୍ୟରବ୍ୟାପୀ ଯୁଦ୍ଘ ଉତ୍ତରେ ବାୟୁବଣିଆ ପାଇକଦଳ ନିଷ୍ଟେଜ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ମରହକା ପଇକଦଳ ସଂଖ୍ୟାରେ ଅନେକ ଗୁଣରେ ଅଧିକ । ପଦବ୍ୟା ବର୍ଗମାନେ ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରି ଯୁଦ୍ଘରେ ନିଯୁକ୍ତ, ପଳାୟତ ପାଇକ-ମାନଙ୍କୁ ଆଣ୍ଟାଗେହା ଗେମାନେ ବଧ କରୁଥାନ୍ତି । ବର୍ଗ ସମ୍ଭାଗରୁମେ ବିଜୟ ଲଭ କଲେ ମଧ୍ୟ ଭସକ ପଣ୍ଡିତ ଆପଣାକୁ ପରାଜିତ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କଲେ । ତାଙ୍କ ପକ୍ଷର ପ୍ରାୟ ପଞ୍ଚ ସହସ୍ର ଅଣ୍ଟାଗେହା ମୃତ୍ୟୁମଣରେ

ପଣ୍ଡିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଝିଦୁଶ ଅପରପୁ ତାଙ୍କ ପଣ୍ଡରେ କସି ନ୍ କାଳେ ଗଠନା ହୋଇ ନାହିଁ । ରାଯୁବଣିଆ ଖଣ୍ଡାପୁତ୍ର ପାଇକମାନେ ଏହି ଅପରପୁର କାରଣ ବୋଲି ତାଙ୍କ ହୃଦୟର ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ଵାସ ଜାତ ହେଲା । ସେ ପ୍ରତିହଂସାଧନ ନିମନ୍ତେ ମନ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କଲେ ।

ଘରସ୍ଵର ପଣ୍ଡିତ ଏହି ସମୟରେ ନବାବ ସେନ୍-ଶ୍ରେଣୀର ଅନୁଧାବନ କରିଥିଲେ ବିଜୟଲଭର ସମ୍ବାବନା ଥିଲା, ମାତ୍ର ସେ ଆପଣାକୁ ପରିଚିତ ଜ୍ଞାନକରି ଯୁଦ୍ଧ-ଷେଷ ପରିତ୍ୟାଗ ପୂର୍ବକ ପଳାୟନ କଲେ । ଦତ୍ତାବଣିଷ୍ଠ ଯୁଦ୍ଧକ୍ଳାନ୍ତ ଶ୍ରୀଧାର୍ତ୍ତ ସେନିକମାନଙ୍କୁ ପୁନର୍ଦ୍ଵାରା ଶୃଙ୍ଗଳାବନ୍ଧ କରିବାକୁ ସାର୍କ ପ୍ରତିର ସମୟ ଅନ୍ତବାହିତ ହୋଇଗଲା । ଯୁଦ୍ଧଷେଷ ପରିତ୍ୟାଗ ସମୟରେ ପ୍ରାୟ ସନ୍ଧ୍ୟା ଅନ୍ତକାର ଉପର୍ଦ୍ଧିତ ।

ପ୍ରାଣଧକ ପ୍ରିୟତମ ସିରଜଉଣ୍ଡୋଲ ସଙ୍ଗରେ ଥିବାରୁ ନବାବ ସାହେବ ଏହିପରି ଭୟବହଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ ଯେ, ରାଜଯାଟ ସନ୍ଧାବାର ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଦିବାନଶି ଯାମାପୂର୍ବକ ଦ ମୋଦର ନମ୍ବା କୁଳବତ୍ତୀ ତେବେର ନାମକ ହ୍ରାନରେ ନିଶ୍ଚାସ ତାଗ କରିବାକୁ ଅବସର ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ । ପଣ୍ଡାଦ୍ବତ୍ତୀ ଭନ୍ତୁ ଛିନ୍ନ ବିଛିନ୍ନ ସେନିକମାନଙ୍କୁ ସତ୍ରହ କରି ସେନାପତି ମୀରଜାଫର ଏବଂ ସେନାପତି ମୁଣ୍ଡପା ଗୁର ଦିବସ ଉତ୍ତରେ ନବାବ ସହିତ ମିଳିଛି ହେଲେ ।

— — —
-୧୪-

ରାଯୁବଣିଆ ରଣ

ଦୁଇର ଅପନ୍ନାନ, ଉପସାଚିତ ମୌରୀ ପ୍ରତ୍ୟାନ୍ୟାନ ରାଯୁବଣିଆର ସାମାନ୍ୟ ଜଣେ ଖଣ୍ଡାଏକର ଝିଦୁଶ ଆୟର୍ଣ୍ଣା ପ୍ରବଳପ୍ରତାପ ବେରରପତିଙ୍କ ପଣ୍ଡରେ

ଅସହମାୟ । ଦିଣ୍ଡପୁତ୍ର ବଜାଦେଶମାର୍ଗ ନିଷ୍ଠାନକ କରିବା ସବାଗେ କରଣୀୟ । ତୃତୀୟପୁତ୍ର ଗତ ଯୁଦ୍ଧ ବିଜୟର ବିହୁକାଶ ଅବଶ୍ୟ ଶାସନୀୟ । ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟ ସାଧନ ନିମିତ୍ତ ବେରରପତିଙ୍କର ଦାତିଶାତ୍ୟ ଫୌଜଦାର ନୌଜିନୀ ରାତ୍ରି ଦଶ ସହସ୍ର ଅଶ୍ଵାରୋହୀ ପାଇକ ସହିତ ବାଲେଶ୍ଵର ବନର ଠାରେ ଘରୁର ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ପଞ୍ଚବିଂଶତି ସହସ୍ର ଅଶ୍ଵାରୋହୀ ସହିତ ମିଳିଛି ହୋଇଅଛନ୍ତି । ତରହାର ଏହି ଅଶ୍ଵର ସମ୍ବାଦ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ରାଯୁବଣିଆ ଦୁର୍ଗର୍ଷୀର ଚିନ୍ତା । ପଞ୍ଚବିଂଶତି ସହସ୍ର ଶିଷ୍ଟିତ ଅଶ୍ଵାରୋହୀଙ୍କ ଆନନ୍ଦଶ ନିବାରଣ ତାହାଙ୍କର ଷମତାପାତା । ନବାବଙ୍କଠାରୁ ସାହାୟ-ପ୍ରାପ୍ତି ଆଶା ରହିଛି । ନବାବ ସାହେବ ନୂତନ ବଳ ସଂଗ୍ରହ ନ କରି ଅଗ୍ରପର ହେବାକୁ ଅସମ୍ଭବ । ଆଶ୍ଵ ଯୁଦ୍ଧର ସମ୍ବାଦନା ନ ଥିବାରୁ ମାନଧାତା ଉପପୁକ୍ତ ଦିଲେଇ ଦଲବେହେର ନାୟକ ସହିତ ପ୍ରାୟ ସ-ସ୍ତ୍ରୀ ପାଇକ ନବାବ ସାହେବଙ୍କ ସନ୍ଧାବାରରେ ଉପର୍ଦ୍ଧିତ ରହିଅଛନ୍ତି । ସାହାୟ-ପ୍ରାପ୍ତି ଦୁରେ ଥାଉ, ନବାବଙ୍କ ନିକଟକୁ ଉପର୍ଦ୍ଧିତ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗର ସମ୍ବାଦ ପ୍ରେରଣର ମଧ୍ୟ ଉପାୟ ନାହିଁ । ସହସା ମରହଟାମାନେ ଶ୍ଵାନେ ଶ୍ଵାନେ ଦାଟି କରି ସମ୍ବାଦ ଚଳାଇଲା ରାଜା ବନ କରି ଦେଇଅଛନ୍ତି । ତଥାତ ମାନଧାତା ନିରୁଷାତ ହେଲେ ନାହିଁ । ପାଞ୍ଚ ସହସ୍ର ମନ୍ଦ ଦୂର୍ଗପ୍ରହରୀ ପାଇକଙ୍କ ସହାୟତାରେ ଦୂର୍ଗର୍ଷୀକାରଣ ସହାୟତାରେ ଦୂର୍ଗର୍ଷୀକାରଣ ଆନନ୍ଦଶ । ମାତ୍ର ସିଂହଦାରର ଆନନ୍ଦଶ ପ୍ରବଳତର । ବୁଦ୍ଧ ବୁଦ୍ଧ ଅଗ୍ନିମୟ ଲୌହଗୋଲକ ସିଂହଦାରର ବିଶାଳ କପାଟର ଲୌହ କଳକରେ କରକାପାତ ତୁମ୍ଭ ବାଜି ଛିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ହେଉଅଛି । ଉପର୍ଦ୍ଧକର ଶର କରି କପାଟ ଶରତ ମାତ୍ର କମ୍ପିଛି ହେଉଅଛି । ଅନ୍ତର୍ମାନ ଗୋଲକ ପାଶାଣପ୍ରାଚୀରର ପାଦଦେଶମୟ ମୁର-

ପ୍ରାଚୀରରେ ପ୍ରୋତ୍ସଥ ହୋଇ ଯାଉଅଛି । ତନ ଦିବସବ୍ୟାପୀ ଦୁଇରେ ଦୁର୍ଗର କୌଣସି ପ୍ରକାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଖିଲା ନାହିଁ । ଖଣ୍ଡାଏତମାନେ ପରିଶାକୁଳ-ବର୍ଜୀ ବାହୀଶ ମୁରୁର ପାଦଦେଶର ଅନ୍ତରଳରେ ଶରର ଆଜନ୍ତା କରି ଅସ୍ଵଳନା କରିବାରୁ ସେମନଙ୍କ ପଣ୍ଡରେ ଅପରଯୁ ଦେଖିଲା ନାହିଁ; ବର୍ଗ ବର୍ଗ ଭୂପତିତ ହେଉଅଛନ୍ତି । ବର୍ଗ ସିଂହଦାରଠାରେ ଏପରି ଉତ୍ସାହ ଏପରି ସାହସ ସହିତ ଆହମଣ ରୁଅଛନ୍ତି ଯେ, ଅର୍ଦ୍ଧଶାଶ୍ଵର୍ଯ୍ୟାପୀ ଭୂମି ଶରବଶିରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଇଗଲାଣି, ଭୂଷେଷ ନାହିଁ, ଆହମଣର ସୁତି ନାହିଁ । ଧାରାହୁକରୁପେ ତନ ଦିବସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସଂଗ୍ରାମର ବିରମ ନାହିଁ । ତରୁଣ୍ଣ ଦିବସରେ ମନଧାତା ଦେଖିଲ, ଏତେ ବିନାଶରେ ମଧ୍ୟ ପଚଙ୍ଗ ପଲ ପରି ବର୍ଗ ବେଷ୍ଟିତ ହୋଇ ରହିଅଛନ୍ତି । ଆମୁପଣ୍ଡର ଅନୁମୟ ଷଟକୁ ସେ ବିଶେଷ ଶ୍ରଦ୍ଧା ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କଲେ । ତଥାତ ସେ ଯେ ମାସବ୍ୟାପୀ କାଳ ଆୟୁରକା କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବେ, ସେ ବିଶ୍ୱପୁରେ ସନ୍ଦେହ ନ ଥିଲ । ମାତ୍ର ଏହି ସମୟରେ ଗୋଟିଏ ବିଶମ ଦୁର୍ଘେଟ ଦେଖିଲ । ସିଂହଦାର ଉପରେ ଗଡ଼ିଚଣ୍ଡକର ଯେଉଁ ବସନ୍ତବର୍ଷ ଶୁଭପତାକା ଉଡ଼ିଆଏ, ଶୟ ନିଷିଦ୍ଧ ତୋରିଲା ଅସତରେ ଦର୍ଶ ଭାଗୁ ହୋଇ ପତାକା ତଳେ ପଡ଼ିଗଲ । ଏହା ଗୋଟିଏ ଅଶୁଭ ଲକ୍ଷଣ ଅଟେ । ପତାକା ପଢିତ ହେବାର ଦେଖି ମନଧାତାଙ୍କ ମୁଖ ବିବୃତ୍ତ ହୋଇଗଲ, ପାଇକମାନେ ନିରୁତ୍ଥାହ ହେଇ ପଡ଼ିଲା । ରଣନ୍ଧର ପୁରରେ କାନ୍ତ ସମାତ ପ୍ରରୁତି ହେଲ, ‘ମାନଧାତା ସୁମୁଖ ପଢିତ ହେଲେ ।’ ହାତାକାର ଓ ନିନ୍ଦନଧୂନରେ ଗାଁହଂସ୍ୟ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲ । ତିଙ୍କ ଏହି ମୁହଁରେ ଅନ୍ୟ ଏକ ଭୟକର ଦୁର୍ଘେଟ ଉପସ୍ଥିତ । ଦୁର୍ଗର ନୈଶାନ୍ୟ କୋଣ ମନ୍ଦିରା ବାହାରେ ବେତବନରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ସେ ପ୍ଲାନଟା ଶ୍ରୀହାର ଆହୁକ ଦେବାର ସମ୍ବନ୍ଧାନା ନ ଥିଲ । ମଧ୍ୟ ହୋଇନାହିଁ । ଏଥିକୁ ସେ ପ୍ଲାନ ରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ

ପାଇକମାନେ ଶିଥିଲପନ୍ତି ଥିଲ । ପରିଶାଠାରୁ ଦୁର୍ଗ ପ୍ରାଚୀର ସହିତ ଅର୍ଯ୍ୟନ୍ତର କେତେ ଦୂର ସିଂହ ପାଞ୍ଚ ହାତ ଗର୍ବର ମୁତ୍ତିକା ଭୟକର ଶବରେ ଉଡ଼ିଯାଇ ଗୋଟିଏ ପ୍ରସ୍ତ୍ର ମାର୍ଗ ହୋଇଗଲ । ଶପ୍ତସୁନ୍ଦର ଖୋଲ ତହିଁରେ ବାହୁଦ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ଅର୍ବ ସଂଯୋଗ କରିଥିଲେ । ମରହଙ୍ଗ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଜଳସ୍ତୋତ୍ର ପରି ‘ବୋମ୍ ବୋମ୍ ମହାଦେଶ୍ତ୍ର’ ଚିହ୍ନାର କରି ଦୁର୍ଗ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ । ମହାଦେବୀ ନନ୍ଦନ ତ୍ୟାଗ କରିଅଛନ୍ତି, ବୀର ନାଶ ପରି ଶତ୍ରୁଆଗମନ ବେଳେ ଅନାଇ ଦେଖିଲେ । ମୁହଁର୍ଭୁ ମଧ୍ୟରେ ତାଙ୍କ ମନରେ ଉଦୟ ହେଲ, ଆଉ କି ସକାଶେ ଜୀବନ ? ଜୀବନେଶ୍ଵର ଯାଇଅଛନ୍ତି, ଅବଶେଷରେ କି ଧର୍ମ ନଷ୍ଟ ହେବ ? ଗଢ଼ିତଣ୍ଡୀ ଦେବୀଙ୍କୁ ପ୍ରଣିପାତପୃଷ୍ଠକ ଦେବୀଙ୍କ ଧଣ୍ଡମାଳ ଗଳାରେ ଲମ୍ବାଇ ବେଶ ପେଣସାରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ । ଅନେକ ଅନେକ ପରିଜନ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ଅନୁଗାମୀଙ୍କ ହେଲେ ।

ଦୁର୍ଗ ଅର୍ଯ୍ୟନ୍ତର ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗ ମନଧାତାଙ୍କଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲ । ଦଳ ବେହେଲ ହପ୍ତରେ ସିଂହଦାର ରକ୍ଷାର ଦ୍ୱାରା ଦେଇ ଦୁର୍ଗ ମଧ୍ୟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ସଞ୍ଚ ମହାଦେବୀଙ୍କ ରମେ ଗତ ବିଷୟ କର୍ଣ୍ଣଗୋଚର ହେଲ । ତାଳ ତରବାଶ ଧରି ମାତଙ୍କ ଭୁଲ୍ ବର୍ଗ ସମ୍ମର୍ଗରେ ଉଦ୍‌ଧ୍ୱାନ ହେଲେ । ଜୀବନାଶା ତ୍ୟାଗ-ପୃଷ୍ଠକ ଶ୍ରଦ୍ଧାରିବରରେ ତରବାଶ ଦୂରାପ୍ରଚାର । ଅସୀମ ସାହସ ସହିତ ପ୍ରବଳ ବେଗରେ ଅସ୍ତ୍ର ଶୂଳନା-କୌଣସିରେ ଶତ ଶତ ବର୍ଗମିଷ୍ଟଙ୍କ ଭୂଲଣ୍ଟିତ ହେଲା । ଶତ୍ରୁ ଅଧାରତ ନିବନ୍ଧନ ସୁଶରୀରମିଷ୍ଟଙ୍କ ଶୋଣିତ ଧାରରେ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଦିଶୁ ଅଛନ୍ତି । ଅବରଳ ରକ୍ତପାତ ଗୋରୁ ସମଶ ଶରୀର ଅବସନ୍ନ ହୋଇ ଆସିଲ । ବାହ୍ୟ ଜ୍ଞାନ ନାହିଁ, ‘ମା ଚଣ୍ଡୀ’ ‘ମା ଚଣ୍ଡୀ’ ଚିହ୍ନାର କରି ଅବଶେଷରେ ଶବରଶି ଉପରେ ପଡ଼ିଗଲେ । ବର୍ଗ ହାବିଲ୍ ଦାର ଡାକିଦେଲ, “ସାବଧାନ ! ଶତ୍ରୁ କୁ ହତ୍ୟା

କର ନାହିଁ, ସେନାପତିଙ୍କ ଆଜ୍ଞା—ଚାହାର ଜୀବନରେ
ପ୍ରୟୋଜନ ।

— — —
— ୧୫ —

ବିଶୁର ଏବଂ ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡ

ରାଯୁବଣିଆ ଦୁର୍ଗ ସମ୍ପ୍ରତି ସମ୍ମୁଖୀନିରୂପେ ମହାରାଜୁ
କରିଥିଲା । ସମସ୍ତ ସମେତି ଅପରୁତ ହୋଇଥିଲା, ଦୁର୍ଗ
ମଧ୍ୟରେ ଜୀବିତ ପ୍ରାଣୀ ମନ୍ଦର ଅଭିବ । ଦୁର୍ଗର
ଅଭ୍ୟନ୍ତର ଏବଂ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ବହିର୍ଭାଗ ସହସ୍ର ସହସ୍ର
ଶବ୍ଦଶିରର ପଣ୍ଡପୂର୍ଣ୍ଣ । ପୂର୍ବିଗନ ତଥା ଶ୍ଵାପଦ ପଶୁ-
ପଣୀମାନଙ୍କ ବିକଟ ଚିନ୍ମାରରେ ଉପୁକର ନରକବତ୍ତ
ପ୍ରଣୟମାନ ହେଉଥିଲା ।

ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ରାଯୁ ରାଯୁ ରାଯୁଟ୍ସିଂହ ବୈରିଗଞ୍ଜନ
ମାନଧାତା ବର୍ତ୍ତମନ ମରହଙ୍କା ଫୌଜ ମଧ୍ୟରେ ବନୀ ।
ଆହୁତ ଶୟାଗତ ଥିବାରୁ ଏତାବତ୍ତକାଳ ତାହାଙ୍କର
ବିଶୁରକାର୍ଯ୍ୟ ଛୁଟିଛି ଥିଲା । ଅଦ୍ୟ ବିଶୁରର ଦିନ ।
ମଧ୍ୟାହ୍ନ ସମୟ, ମହାରାଜୁ, ସ୍ଵରାଚାର ମଧ୍ୟରୁ ମଣିପରେ
ବିଶୁରକ ଭାଷର ପଣ୍ଡତ ବିଶୁମାନ । ସମ୍ମନିଶ୍ଚ ଭାଗ
ଦୂର ପାଶ୍ଚରେ କିସନ୍ତୀ ରାତ୍ରି, ଜୟନ୍ତ ରାତ୍ରି, ପ୍ରଶାନ୍ତ
ଚେପେକାର, ଗେ ପାଳ ଜୀ ପ୍ରଭୃତି ସେନାପତି, ଚିଠକର
ବହିଦାର, କାରକୁନ କର୍ମଚାରୀ ଉପବିଷ୍ଟ ।
ଆୟୁମାନଙ୍କ ପୃଷ୍ଠାପରିଚିତ ଓକଳ ଶିଖଙ୍କର ମାଲିନୀ
ମଧ୍ୟ ଉପସ୍ଥିତ ଅଛନ୍ତି । ଉନ୍ନ୍ତୁକୁ କୃପାଣହସ୍ତ ପଞ୍ଚଶତ୍ରୁ
ପ୍ରତିଶ୍ଵାସ ବେଶ୍ଟିତ ବନ୍ଧହସ୍ତ ରାଯୁବଣିଆ ଦୁର୍ଗେଶ୍ଵର
ମାନଧାତା ବିଶୁରଙ୍ଗକୁ ଆମାତ ହେଲେ । ସେ
ପିଞ୍ଜରବକ୍ଷ ମୋଧୋନ୍ତର ଶାର୍ଦ୍ଦିଲ ପର ପ୍ରକର
ଭାବରେ ଥରେ ମାତ୍ର ଭାବର ପଣ୍ଡତଙ୍କୁ ଅଭାର ଦେଇ
ନିଶ୍ଚିକ ଚିଉରେ ନିମ୍ନମୁଖ ହୋଇ ଛୁର ଗମ୍ଭୀର
ଭାବରେ ବିଶୁରକ ସମ୍ମନୁଶରେ ଉତ୍ତା ହୋଇଥିଲା ।

ମାନଧାତାଙ୍କ ସହିତ ଆଉ ଗୋଟିଏ ବନ୍ଧହସ୍ତ ବନୀ
ମଧ୍ୟ ଆମାତ ହୋଇଥିଲା । ନାମ ରାଯୁରୁ ରୁ ବନମାଳୀ
ବାଚପୁଣି । ଅସଂଖ୍ୟ ଦର୍ଶକ ମରକ ଭାବରେ ଉତ୍ତା
ହୋଇ ବିଶୁର କାର୍ଯ୍ୟ ଦର୍ଶନ କରୁଅଛନ୍ତି । ଦରବାର
ନିସ୍ତବ୍ଧ । ରାଜନୟ ଅଭିଧୋକ୍ତା ଓକଳ ଗଣପତି
ରାତ୍ରି ବୁଝାଇ ଦେଲେ, “ରାଯୁବଣିଆ ଗଢ଼ର ଖଣ୍ଡାଏତ
ରାଯୁ ରାଯୁଟ୍ସିଂହ ! ଶୁଣ, ତୁମେ ରାଜବ୍ରତୀଙ୍କା ।
ମହାମହିମ ମହାରାଜା ଶ୍ରୀମାନ ବେଶର ଅଧ୍ୟାତ୍ମିକ
ପ୍ରେରିତ ଓକଳକୁ ଅସମ୍ଭାନ କରିଥାଇ । ବିଧର୍ମୀ ଯଦନ
ସହିତ ମିଳିତ ହୋଇ ରାଜନୟ ସେନ୍ୟ ବିପକ୍ଷରେ ଅସ୍ତ୍ର
ଧାରଣ କରିଥାଇ । ତୁମ୍ଭକୁ ଅପରାଧର ବିଶୁର
ହେବ । ଏଥରେ କି ଉତ୍ତର ଅଛି, ଦିଅ ।”

କମ୍ବୁରୁଲୁ ବନୀ ଏବଂ ଅସମ୍ଭାନ ସ୍ଵର୍ଗ ଭାଷରେ
ସମ୍ମୋଧନ କରିମିବାରୁ ମାନଧାତାଙ୍କର କୋଧ ଏତେ-
ଦୂର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା ଯେ, ସେ ଉତ୍ତର
ଦେବାକୁ ଅସମର୍ଥ ହେଲେ । ପୁରୁଷକ୍ରିୟର ଅଳକ
ଭାବରେ ଉତ୍ତା ହୋଇଥିଲା ।

ଓକଳ ଶିଖଙ୍କର ମଲିନର କହିଲେ, “ଦେଖ
ମାନଧାତା ! ଆମେ ରାଯୁବଣିଆଥାରୁ ବାହୁଡ଼ି ଅସି
ସେନାପତି ଭାଷର ପଣ୍ଡତ ମହୋଦୟକୁ ବୁଝାଇ
ଦେଇଥିଲୁ, ତୁମେ ସ୍ଵର୍ଗ କିଛି ମତ ପ୍ରକାଶ କର ନାହ,
ତୁମ୍ଭର ରାଯୁରୁ ରୁ ଏହି ବନୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମସ୍ତ କଥା
କହିଥିଲୁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ତୁମେ ଶ୍ରୀଯୁତଙ୍କ ଠାରେ ଶମା
ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ ପ୍ରାରକ୍ଷା ହୋଇପାରେ ଏହି ବିପ୍ରାଧମ
ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡର ଯୋଗ୍ୟ ।”

ଓକଳ ଶିଖଙ୍କର ମାଲିନିଙ୍କ ବାକ୍ୟ ଛୁବଣକରି
ରାଯୁରୁ ରୁ ବନମାଳୀ ବାଚପୁଣି ଭୟରେ କାହାକୁ
କଦମ୍ବ ବୃକ୍ଷ ପର କମ୍ପିତ ହେଉଥାନ୍ତି । ପ୍ରତିଶ୍ଵାସାନ୍ତେ
ତାଙ୍କୁ ଧରି ରଖି ନ ଥିଲେ ବୋଧକରୁଁ ଭୂପତିତ
ହୋଇଥାନ୍ତେ ।

ମାନଧାତା ନିଜ ସମ୍ବଲରେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତା ଥିଲେ, ଦୋଷ କରୁଁ କୌଣସି ଉଡ଼ିର ଦେଇ ନ ଥାନ୍ତେ; ମାତ୍ର ବୟସରୁ ବନମାଳୀ ବାଚସ୍ରତିଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ସତେଜରେ କହିଲେ, “ଓକଳ ! ତୁମେ ଭାବର ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ବୁଝାଇ ଦିଅ, ଏହି ବ୍ରହ୍ମଶ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ । ଆମୁ ଉପଦେଶ ଅନୁଯାରେ ସମସ୍ତ କଥା କହିଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ କଥୁତ ସମସ୍ତ ବାକ୍ୟ ଆମୁର ଆତ୍ମକଥା ବୋଲି ଜାଣିବ । ନିଶ୍ଚୟ ଜାଣ, ଏହି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ସତ୍କୁଳଜାତ ବ୍ରାହ୍ମଣର ପ୍ରାଣହାନି ଦେଲେ ତାଙ୍କ ଅଭ୍ୟମାତରେ ସମସ୍ତ ମହାବ୍ରତ୍ତ ଧ୍ୟ ହୋଇପିବେ ।”

ଓକଳ ଶିଖିକର ମାଳଗାର କହିଲେ, “ଦେଖ ମାନଧାତା ! ବିନାତ ହୁଅ. ସମର୍ଥ୍ୟାଦାରେ କଥା ବୋଲ, କ୍ଷମା ଦ୍ଵାର୍ଥନା ବର, ଆମ୍ବେ ତୁମ୍ଭ ପ୍ରାଣରଷା ସକାଶେ ଅନୁରୋଧ କରିବୁଁ ।”

ମାନଧାତା ଅବଜ୍ଞା ସହକାରେ କହିଲେ, “କ୍ଷମା ? କ୍ଷମା, କିଏ ବିରୂରକ ? କାହାଠାରେ କ୍ଷମା ଦ୍ଵାର୍ଥନା କରିବୁଁ ?”

ଘୟର ପଣ୍ଡିତ ସନ୍ଦେଶରେ କହିଲେ, “ଦେଖ ଖଣ୍ଡାଏଇ ! ତୁ ରଜଦ୍ରୋହ—ତୁ ପାଣଦଣ୍ଡର ଯୋଗ୍ୟ । ତୋହର ଯେବେ କିଛି କହିବାର ଥାଏ, ଶୀଘ୍ର ପ୍ରକାଶ କର ।”

ମାନଧାତା ବହୁଳ, “ରଜଦ୍ରୋହ ? ରଜା କିଏ ? ରଜପଣ୍ଡିତ ଗୌତ୍ମେଶ୍ୱର ଚନ୍ଦ୍ର ବିଶ୍ୱାସ, ରଜରଜେଶ୍ୱର, ଉତ୍କଳର ସମସ୍ତ ଦୁର୍ଦ୍ଵାରି, ସମସ୍ତ ଖଣ୍ଡାଏଇ ରଜ-ରଜେଶ୍ୱର ଜେପଣ୍ଡିତ ଗୌତ୍ମେଶ୍ୱରଙ୍କ ଦଉ ସମଦ୍ଵିରେ ପ୍ରତିପାଳିତ । ଖଣ୍ଡାଏତମାନେ ରଜଦ୍ରୋହ ଦୁହନ୍ତି । ରଜରଜେଶ୍ୱରଙ୍କ ସିଂହାସନ ତଳେ ତିରକାଳ ଅବନତ-ମସ୍ତକ ଥିବେ ।”

ଘୟର ପଣ୍ଡିତ—“ଗଜପତି ଗଣ ବର୍ତ୍ତମାନ ମହାମହିମ ବେଶର ଅଧିପତିଙ୍କର ଜଣେ ସମାନ୍ୟ ପ୍ରଜା ମାତ୍ର । ରଦ୍ଧା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଉତ୍କଳଶଣ୍ଠର ଏକମାତ୍ର ଅଧୀଶ୍ଵର । ତୁ ମହାରଜାଙ୍କ ବିପରୀତର ଅସ୍ତ୍ର ଧାରଣ କରିଅଛୁ, ଏହି ବିପ୍ରାଧିମ ମହାରଜାଧ୍ୟାକଳ ସମ୍ବଲରେ ପ୍ରକାଶ୍ୟ ଦରବାରରେ ଅସମ୍ଭାନ୍ସୁତକ କଥା କହିଅଛୁ, ଦୂର ଜଣ ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡର ଯୋଗ୍ୟ ।”

ମାନଧାତା—“ଶୁଣ ଘୟର ପଣ୍ଡିତ ! ଭରତଶଣ୍ଡରୁ ସମସ୍ତ ନରପତିଙ୍କ ମୁକୁଟମଣି ମହାମହିମ ଗଜପତିଙ୍କ ପୁଣ୍ୟଭୂମି ଛୁରଣାର କରି ଦେଲଣି । ଅସମ୍ଭ୍ୟ ଶିଶୁଭାତ୍ୟା ଅସମ୍ଭ୍ୟ ନାଶବାତ୍ୟା କରିଅଛ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ବ୍ରାହ୍ମଣର ରକ୍ତପାତ କଲେ ସଦଶକ୍ତିମାନ୍ ପ୍ରଭୁଙ୍କଠାରୁ ଉଚିତ ଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରାପ୍ତ ହେବ ।”

ଘୟର ପଣ୍ଡିତ ସହ୍ୟ କରିପାଇଲେ ନାହିଁ । ଅତ୍ୟାବୁଶାତାରେ ତତ୍କତ ଅଭ୍ୟାସୁର କାହାଣୀ କଥୁତ ହେଲେ ତାହାର ଦୋଷ ଜାତ ହେବା ସ୍ଵାଭବିକ । ତାହା ସହିତ ପୁଣି ପରିଷ ସଦଶକ୍ତିମାନ୍ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ନାମ ଉତ୍ତାରଣ ନିତାନ୍ତ ଅସହ୍ୟ ।

ଘୟର ପଣ୍ଡିତ ଖବରଦରରେ ଅଙ୍ଗ କଲେ—“ଦାତକ ! ଆମୁ ସାକ୍ଷାତରେ ଏହାର ବଧ ସାଧନ କର ।” ସପ୍ରାୟ ସମସ୍ତେ ମରବ ନିଶ୍ଚାସ ପକାଇ ମସ୍ତକ ଅବନତ କଲେ । ମାନଧାତା ଅଟଳ ଘରରେ ଉତ୍ତରହାଇ ଉତ୍ସୁକେବ ନାମ ସୁରଣରେ ନିମର୍ଗୁ । ଦାତକ ଉପସ୍ଥିତ । ସେହି ମୁହିଁରେ ରାମୁବଣିଆ ସାରଦଶର ଶେଷ ପୁରୁଷ ସହିତ ନାମ ବିଲୁପ୍ତ ହେଲ ।

ହିନ୍ଦୁ ଦରବାରରେ ବ୍ରାହ୍ମଶ ଅବଧ । ମୁକ୍ତି ଲଭକରି ବୟସରୁ ବନମାଳୀ ବାଚସ୍ପତ ପଳାୟନ କଲେ ।

-୧୭-

ଅନାଥା

ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା ନଶର ଉତ୍ତରକୁଳରେ ମଧୁମଳକାଙ୍କୀ ଗୋଟିଏ ପାଇକ ଗ୍ରାମ । ଏଥରେ ପୁଅ ଭାସ୍ମ ବାସ୍ତବ ଦର । ସମସ୍ତେ ଏକ ଜାତି ଖଣ୍ଡାଏତ ପାଇକ । ଶ୍ରୀନାରାଜ, ପତିତ, ପତନୋନ୍ତିଷ, ଦର୍ଶା, ଅର୍ଦ୍ଧଦର୍ଶ ବଡ଼ ବଡ଼ ଆହୁ ଦରଗୁଡ଼ିକ ଗତରୋରବର ପରିଗୁପୁକ । ଅଧିକାଂଶ ଦର ଶିନ୍ୟ, କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଚାହୁରେ ବୃଦ୍ଧା ସ୍ତ୍ରୀ, ଶୀର୍ଣ୍ଣକାୟ ଭୟପତ୍ର ପୁରୁଣ, ବାଳକ ବାଳକା ବାସ କରି ରହିଅଛନ୍ତି । ଗ୍ରାମରେ ଜମି ବାସ୍ତବ ବାଟି । ନଶକୁଳିଆ ବନମଞ୍ଚା ଏଥରୁ ସବୁ ଜମିଗୁଡ଼ିକ କଳନ ଦୋଷସଳ । ଜମିଗୁଡ଼ିକ ପାଇକବ୍ରତିଆ । ଗ୍ରାମ ମୁଣ୍ଡରେ ପୁଷ୍ଟିରଣୀ, ଜଳ ଦର୍ପଣ ପରି ନିର୍ମଳ । ଘାଟ ବେଳେ ଜଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବାଲସର ଉପରେ ମହୁରଳୀ ପଞ୍ଚା ପଞ୍ଚା ଝଳ୍କ ଝଳ୍କ କରି ପହଞ୍ଚ ଥିବାର ବେଶ ଦିଶେ । ପୁଷ୍ଟିରଣୀ ମହିରେ ଫେପଦଣ୍ଡୀ । ପୁଷ୍ଟିରଣୀଟା ବଉଳମାଳା ଦଳ ଓ ଧଳା କରୁଣେ ପୂର୍ଣ୍ଣ, ରତା କରୁଣ ମଧ୍ୟ ଦୁଇ ରୁଚିଟା ଫୁଟିଅଛି । ତୋଠ ଆହି ଉପରେ ବାଟ ପାଖରେ ମହାଦେବ ନନ୍ଦର । ବିପଶ୍ଚତ ଦିଗରେ ଓର ଓହଳା ଗୋଟିଏ ବରଗଛ । ପୁଷ୍ଟିରଣୀ କୁଳରେ ବଗଲୁ ବଗୁଳି ଦୁଇ ଗୋଟି ବସିଛନ୍ତି । ଯୋଡ଼ିଏ ମରାଳୀ ଜଳମଧ୍ୟରେ ପଡ଼ିରୁ ଅଛନ୍ତି ।

ସୁର୍ଯ୍ୟତେବ ଅପ୍ତ ହୋଇ ଶଳଣି, ଅନକାର ହେଇ ନାହିଁ । ତୋଠ ବରଗଛ ମୁଳରେ ଗୋଟିଏ ପୁରଣ ସ୍ତ୍ରୀ ମଳନ ବେଶରେ ଗଲରେ ହାତ ଦେଇ ବସି ବଗଲୁ ବଗୁଳି ଯୋଡ଼ିକୁ ଏକ ଧାନରେ ଗୁହଁ ରହିଅଛି । ପଣୀ ଦୁଇଗୋଟି ଲଗାଳଣି ହେଇ ବସିଅଛନ୍ତି, ବେଳେ ବେଳେ ଥଣ୍ଡକୁ ଥଣ୍ଡ ଲଗାଳଣିକରି ଅପସ୍ତ୍ର କୁଟୁମ୍ବ କୁଟୁମ୍ବ ଶବ୍ଦ କରୁଅଛନ୍ତି । ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଟି ମନ ମଧ୍ୟରେ ବିନା କଲା, ଏହି ଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରାଣୀ ଗୁଡ଼ିକ

ପୃଥ୍ଵୀରେ ଏକା ଦୁଟୀ । ଫକ୍ତ ଉଦସାର ପଳ ଭୋଗ କରୁଅଛନ୍ତି । ଅନକାର ମାଡ଼ିଆସିଲ, ବିହଦପତି ଅତୁଶ୍ୟ ହେଲେ । ସ୍ତ୍ରୀ ନିଃଶ୍ଵାସ ପକାଇ ଚିନ୍ତା କଲ, ‘ହା ବିଧାତା ! ମୋ କପାଳରେ ଏହା ଲେଖିଥିଲୁ ! ଜମିଦାରର ଇଅ, ବାପ ମା’ର ଗୋଟିଏ, କେତେ ସୁଖରେ, କେତେ ଦ୍ୱାରେ ମୋତେ ପାଳିଥିଲେ, ଆନନ୍ଦ ଉଚ୍ଛବରେ ଦିନ ଯ ଉଥିଲା । ସବୁ ଯାଇଥିଲୁ, ଶେଷରେ ଯାହା ଆଣ୍ଟୁରେ ଥିଲି, ହିଅଠାରୁ ବଳ କରିଥିଲେ । ଭଲଥିଲି, ସେନ୍ଦିଠାରେ ସେହିପରି ଅବା ଦିନ ସରବ । ହା ବିଧେ ! ତାହା ମଧ୍ୟ ଛଡ଼ାଇ ନେଲୁ । ଦୁରାଗ୍ରା ମରଜାମାନେ ଯେ ଗଡ଼ ଦଖଲ କରିବେ, ମହାଦେବୀ ପୂର୍ବରୁ ଜାଣିଥିଲେ; ସେଥି ସକାଶେ ସେ ଦିନେ ରାତିରେ ଶୁଭିଜଣ ପୋଇଲୁ ରାତିଜଣ ପାଇକ ସାଙ୍ଗରେ ମୋତେ ଗଡ଼ ଗୁଡ଼ ଦାର ଦେଇ ମଧ୍ୟରୁ ପାଇକ ଗାଁକୁ ପାଇକଦେଲେ । କେତେ କାନ୍ଦଳ, ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ି କେତେ କହିଲି, ମହାଦେବୀ ପଛନେ ସେହି ଗ୍ରାମକୁ ଆସିବାକୁ ଆଶ୍ୱାସ ଦେଲେ । ଶୁଣିଲି, ଦେଖି ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ଵର୍ଗରେ । ଧଳ୍କ ମୋ ବୁଦ୍ଧିକୁ ! କିପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ଗୁଡ଼ିଆସିଲ ? ଦେବି ! ମା ! ପ୍ରାଣେ ଅଧିକ କରିଥିଲ, କି ଅପରାଧ ଦେଖି ଗୁଡ଼ିଗଲ ? ମଧ୍ୟରୁ ଗ୍ରାମର ପାଇକାଣୀମାନେ ଅମଙ୍ଗଳୀ ବୋଲି ଗାଲିଦେଇ ମୋତେ ଗ୍ରାମରୁ ତଡ଼ିଦେଲେ । ସେମାନଙ୍କ କଥା ସତ୍ୟ । ମୁଁ ଆଣ୍ଟୁ ନେବାରୁ ରାପୁବଣିଆ ଗଡ଼ ନାଶ ଗଲା, ମଧ୍ୟରୁ ଗ୍ରାମର ପାଇକାଣୀମାନେ ବିଧବା ହେଲେ । ମୋତେ ଗାଲ ଦେଲେ, ସେମାନଙ୍କର ଦୋଷ ନାହିଁ, ସଦସ୍ଯ ହରଇ କାନ୍ଦ ବାୟୁଣୀ ହୋଇ ଗଲଣି । ମୋ ପହର ବଡ଼ ମନ, ନିଶ୍ଚେ ମୁଁ ଅମଙ୍ଗଳୀ ।’

“କିଏ ଲେ ତୁ ? ତୋ ଦର କେଉଁଠି ଲେ ? କଣ ଶାନ୍ତି ଲେ ? କେଣ୍ଟା ବସିବୁ ଲେ ?” ଉତ୍ତରର ପ୍ରତିଶାଶା ନାହିଁ, ପ୍ରଶ୍ନ ଉପରେ ପ୍ରଶ୍ନ, ଅନର୍ଗଳ ପ୍ରଶ୍ନ, ପ୍ରଶ୍ନ ସଙ୍ଗେ

ସଙ୍ଗେ ଆପଣାର ଅବସ୍ଥା ବର୍ଣ୍ଣନ । ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଟି ଚମଳୀ
ପଡ଼ି ଅନାଇ ଦେଖିଲୁ, ପ୍ରଶ୍ନକାରୀଙ୍କ ଗୋଟିଏ ଅତ୍ୟନ୍ତ
ବୃଦ୍ଧା, ନିଚାନ୍ତ ମଳନ ଛୁନ୍ଦିଥି ପରିହିତା, ଦଶନ-
ବିଶ୍ଵାନା, ଅଗ୍ନିରମ୍ଭମାତ୍ରାବଶିଷ୍ଠା, କମିତ ଦେହା,
ଅନାବୃତ ମସ୍ତୁକରେ କେତେ କେବ ତୈଳଶୁନ,
କଞ୍ଜତିକାର୍ପଣ ବଜିତ, ଶୁଦ୍ଧ କାଉଁରିଆ ଝୋଟ ପର
ଶୁକ୍ରବର୍ଷ କେଶ ଫର ଫର ହୋଇ ଉଡ଼ୁଅଛି, ବାଁ
କାଶର ଟୋକେଇଛି ଏ, କମିତ ଦଶଣ ଦସ୍ତରେ
ଖଣ୍ଡିଏ ବଜିଶ ଯଷ୍ଟି, ଇଷ୍ଟର ଅନକାରରେ ଆପଣା
ଦେହରେ ବର୍ଷ ମିଳାଇ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଅଛି । ଏହି
ବୃଦ୍ଧାଟି ଆମ୍ବମାନଙ୍କର ବିଶେଷ ପରିଚିତା । ଦୁଇଗୋଟି
ଦେଖିଆ ପୁଅ, ଦୁଇଗୋଟି ବୋହୁ ଏବଂ ଦରର ସମସ୍ତ
ସମେତି ଦରର ବାୟୁଗୀ ହୋଇ ଯାଇଅଛି । ଏଇ ସେ
ଜଗା ଫରେଖିଥିବା ମା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହାକୁ ଦେଖିଲେ
କିଏ କହିବ, ଏହାର ଦର ପରି ଗୋଟାଏ ଦର ଥିଲା !
ବୁଢ଼ୀର ବିନରୁତି ମୁହଁ ବନ ନାହିଁ, ସବୁବେଳେ କଳି
କରୁଥାଏ, ଗ୍ରାମର ଯାହାକୁ ଦେଖେ, ତା ସହିତ କଳି
ଲଗାଏ । ହେଲେ ଗ୍ରାମ ଲୋକେ ଦେଖି ବାଟ
ଆଡ଼େଇ ଯା'ନ୍ତି । କଳି କରିବାପାଇଁ ସରବରର ତାକୁ
ଲୋକ ଫଟନ୍ତ ନାହିଁ । କୁକୁର, ବିରତ୍ତ, ଗଛ, ପଦି,
କାଉଁ, ଚିଲ, ଯହାକୁ ଡେଇଟ, ତାହା ସହିତ କଳି ।
ମାତ୍ର ରାତି କଳିଟା ବଳିପରେ । ମଶା, ଶ୍ରୀଶର୍ମାଙ୍କା
ବନ୍ତ କଳିଆ, ସାର ବନ୍ତ ବୁଢ଼ୀଟା ସାଙ୍ଗରେ ଲଗିଥାନ୍ତି ।
ବୁଢ଼ୀ ବିଲକୁ ଦୟି ପାଉଁଟି ଯାଇଥିଲା, ଦରକୁ
ଲେଖିଥୁଅଛି ।

ବୃକ୍ଷମୁଲୋପବିଷ୍ଟା ଅନାଥା ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଟିକୁ ଚିନ୍ମାଇ
ଦେବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । ପାଠକମାନଙ୍କର ବିଶେଷ
ପରିଚିତା ସେହି ଲଜ୍ଜା ।

ଜଗା ଫରେଖିଥିବା ମା ଏବଂ ଲଜ୍ଜା ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ
କଥାବାର୍ତ୍ତା ବୁଲିଲା, ସେଥିର ସମ୍ପତ୍ତି ସାର ଏହିପରି—

ଲଜ୍ଜମା ବୁଢ଼ୀକୁ ଅନାଇ କହିଲା, “ନେହିଁ ମା !
ହାମେ ତୁଙ୍କା ବସିଛେ, ଭୁମି ବୁଲିଯାଅ ମା !”

ବୁଢ଼ୀ¹—“ହେଇ ଲେ ହେଇ, ମଲ ଯା, ଏଠା ତ
ମରହଙ୍କା ପୁଣି ଅଇଲଣି । ଦଶ—ଦଶ ସ୍ବାର ରଇ
ଦଶ, ଆଜି ମାରନିଆ ବେଶ ଧର ଅସିଛି । ତୋ
ଯେଉଁ କାହିଁ ଲେ ?”

ଲଜ୍ଜମା—“ନାହିଁ ମା, ହାମ୍ ମହହଙ୍କା ନାହିଁ,
ହାମ୍ ବଡ଼ା ଦୁଃଖିମା, ଗାଳ ଦେ ନା ମା, ଗୋସା
କର ନା ମା !”

ବୁଢ଼ୀ—“ଚିନିଛି ଲେ ଚିନିଛି, ତୋ ଚତୁରପଣ
ବାନ୍ଧ ରଖ । ତୁ ମରହଙ୍କା ନୋହୁ ତ ଏପରି ବକା ବକା
କଥା କହୁଛ କିମ୍ବା ? ଆଉ କଣ ନବୁ ଆସିଛୁ ? ନିଆଁ
ନେ, ପାଉଁଶ ଅଛି, ଅ ଆ, ବୋଝେ ପାଉଁଶ ନବୁ ଆ ।
ତେଜିକିବେଳେ ପୁଅ ଦିଟାଙ୍କୁ କହିଲି, ‘ଆରେ ଆସ
ବୋହୁ ଯୋଡ଼ାକୁ ଦେନି ବଣକୁ ପଲେଇ ପିବା,
ମାଳମତା ଗଲ ତ ଗଲ । ସେ ଦରବୁଡ଼ା ନିଆଁ ଶିଆ
ପୋଡ଼ାମୁହଁ । ନିଶ୍ଚିନ୍ତା ମରହଙ୍କାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଲଗା
ନା ।’ ଅଳ୍ପାର୍ଥୀଏ ଗାଁ ପାଇକଙ୍କ ବୋଲିରେ ମାତି
ପାରିଲପଣ କରି ଫରି ଶଣ୍ଡା ଧରି ଲଢ଼େଇ କରି ଗଲେ,
ମୋ ବୋଲ ନ ମାନି ଗଲେ, ସିମିତ ମଲେ ! ମର
ମର, ଆଜା କରି ମର; ଆହୁର ମର !”

ଲଜ୍ଜମା—“ନାହିଁ ମା, ହାମେ ମରହଙ୍କା ନାହିଁ,
ମରହଙ୍କାର ନାମ ଦୁଷମନ !” ଲଜ୍ଜମା ଭଲ କରି
ଓଡ଼ିଆ କହି ପାରେ ନାହିଁ, ତା ଓଡ଼ିଆ କଥା ସହିତ
ହିନ୍ଦ ମିଶିଥାଏ ।

ବୁଢ଼ୀ—“ଆଲେ, ରଖ, ବାନ୍ଧ ରଖ । ମୋତେ
ଆଉ କିଏ କରି ପାଇଛୁ ପରା ! ମୋତେ ଦିକ୍କୋଡ଼ି କି
ପାଞ୍ଚ କୋଡ଼ି, କି ବୁରି କାହାଗ ବସୁଧ ହେଲା ।

ଦିମରେଇ ଧାନ ପାଣି ପଡ଼ୁଥିଲ, ଗୁଡ଼ାଳେ ଗାଈ ଭର, ଦିଟା ବୋହୁ ସର୍ବତର, ସୁନା ରୂପା ଝଳମଳ, ଦୁଧ ଦହି ଘରୁଥିଲ । ମୋର ସେ ବଉଳା ଗାଇଟା କାହିଁ ଲେ ? ମୋ ଗାଇ ଦୁଧଖାଇ ଗାନ୍ଧିଟି କେମନ୍ତ ରୋଟ କରିଛି ଦିନ, ଆ-ରଙ୍ଗ ଦଶ, ହାତରେ ସୁନାବଳା, ପାଟାଶାଡ଼ି ପିନ୍ଧିଛି । ତୁ ରମିତ କରି ଲୁଗା କ୍ଷେତ୍ର ପିନ୍ଧିଛୁ ଲେ ? ତୁ ମାଛି ନା ଅଣ୍ଟିର ଲେ ?”

ଲଛମା—“ମା ! ମୋତେ ଏଇସି କଞ୍ଚ କଥା କହ ନା, ହାମ ମରହଙ୍କା ନାହିଁ, ସବୁ କହୁଛେ ।”

ବୁଢ଼ୀ—“ମାରିବୁ, ମାରିବୁ, ମୋତେ ମାରିବୁ ? ଅଇଲୁ ମାରିଲୁ ?” ବୁଢ଼ୀ ବାଢ଼ି ଉଞ୍ଚାଇ ମାରିବାକୁ ଯିବାରୁ ଲଛମା ଦୃଷ୍ଟିଗଲା । ବୁଢ଼ୀ ଗାଳି ଦେଇ ଦେଇ ଗ୍ରାମ ଆଡ଼କୁ ରାଜିଗଲା ।

ବୁଢ଼ୀ ରାଜିପିବା ଉପରେ ଲଛମା ଆପଣା ଜୀବନକୁ ଧକ୍କାର ଦେଇ କହିଲା, “ଯେଉଁଠାରୁ ଗଲି ଦୂର ଦୂର କରି ତଢ଼ିଲେ । ଧକ୍କା ମୋ ଜୀବନକୁ । ଏବେ କାହିଁ ଯିବି ? ଜଗତରେ ମୁଣ୍ଡ ରୁଞ୍ଜିବାକୁ ଥାନ ନାହିଁ । ଏତିକି ନୁହେ, ସେହି ପାପିଷ୍ଠ ମରହଙ୍କା ହାତରେ ଯେବେ ପଡ଼େ, ସବନାଶ ! ଜୀବନରେ ପ୍ରସ୍ତୋଜନ କଣ ? ମହାଦେବୀ ପରଲୋକରେ ଅଛନ୍ତି; ତାଙ୍କୁ ତ ରେଟିବ ? ମହାଦେବୀ ବେଷ୍ଟ ପୋଖରୀରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିଅଛନ୍ତି । ଏହି ତ ପୋଖରୀ । ଆଉ କିପାା ।”

ଲଛମା ଆକାଶକୁ ଅନାଇଲା, ପ୍ରତି ନଷ୍ଟପତ୍ର ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଭଲ କରି ଦେଖିଲା । ତରୁଦୀର୍ଘକୁ ଭଲ କରି ଅନାଇ ହାତ ଯୋଡ଼ି ନେତ୍ର ମୁଦ୍ରିତ କରି ପ୍ରାର୍ଥନା କଲା, “ହେ ଜଗନ୍ନାଶ !—ଗଜାମାତା !”

ଠକ୍ ଏହି ସମୟରେ ଶର ଶୁଭିଲ—

“ନେହିଁ ମା, ହାମ ଲେକ ମରହଙ୍କା ନେହିଁ ଦେଖିଛେହୋ, ଦୋଠୋ ବୁଝାଇ ବୁଢ଼ୀଆ—”

ଲଛମା ଚନ୍ଦକ ପଡ଼ି ଅନାଇଲ, ଦେଉଳ ମଧ୍ୟ ଶର ଆସୁଅଛି । ଏ ତ ମୋ ମା’ର ସେହି ଅନ୍ତରମୟ ବଚନ । କଣ ରାଷ୍ଟ, କିଏ କଥା କହିଲ ଯେ ମୋର କି ଭ୍ରମ ? ମୁଁ କି ରୁହିଁ ସ୍ଵର୍ଗ ଦେଖୁଅଛି ? ଦୁଇ ହାତରେ ତସ୍ତ ମୁଖ ଆଉଁସି ଦେଉଳ ଆଡ଼କୁ ଅନାଇଲ, ପୁନର୍ବାର ଶକ—“ହା ରେ କାଦଲ ରେ ! ହା ରେ ମେର ଖାମିର ରେ ! ହା ମେର କ୍ୟା ହୁଆରେ !” ନିଶ୍ଚିପ୍ତ ନିଶ୍ଚିପ୍ତ ମୋ ମା’ର ଅନ୍ତରମୟ ବାଣୀ । ଏ କଣ ? କେବଳ ମୋ ମା’ର ନୁହେ, ଶାଶୁଙ୍କର ମଧ୍ୟ କଥା ଶୁଭୁଅଛି । ଦେଉଳ ଦାର ମୁକୁଳା, କାହିଁ କେହି ତ ନାହିଁ ! ଏହିଲଗେ ତ ଦେବତା ଦର୍ଶନ କରି ଅଇଲି, କେହି ନାହିଁ ।

ପୁନର୍ବାର ଶର —

“ହା ଜଗନ୍ନାଶ ! ତେର ଖାକିପର ଆସୁଥେଁ ତେର ଏହି ମରକି ହୁଆ, ଜଗନ୍ନାଶ !”

ଏ ତ ମୋ ଶାଶୁଙ୍କ କଥା । ଲଛମା ଲଣ୍ଠନଟଣ ହୋଇ ମନ୍ଦର ପାଖକୁ ଧାର୍ଯ୍ୟ ଗଲା । ହାୟ ! ଶୁନ୍ୟ—ଅପୁଜୀତ ଶକ୍ତି ଉପରେ ଶିବିଳଙ୍ଗ ବିଶକ୍ତ, ଜନପ୍ରାଣୀ ନାହିଁ, ମନ୍ଦର ଅଭ୍ୟନ୍ତର ଅନକାରମୟ । ଲଛମା ମନ୍ଦର ସାରା ଅଣ୍ଟାଳ ଅଣ୍ଟାଳ ଦେଖିଲ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ଲାନ ତିନି ରୁରି ଥର କରି ଅଣ୍ଟାଳିଲ । ବାରମାର ଶିବିଳଙ୍ଗ ହାତରେ ପଡ଼ୁଥାନ୍ତି । ଅବଶେଷରେ ନିରାଶ ହୋଇ ବାଢ଼କୁ ଆଉଜି ଲଠ କରି ବସି ପଡ଼ିଲ । ହାତ ଯୋଡ଼ି ଦେବତାଙ୍କ ଉଦେଶ୍ୟରେ ନମସ୍କାର କରି କହିଲ, “ହେ ଦେବ ! ଆଉ ଥରେ ଅନୁଗ୍ରହ କର, ଆଉ ବେଳେ ସେହି କଥା ଶୁଣି ପ୍ରାଣ ଶୀତଳ ହେଉ ।” ବାରମାର ଏହି

କଥା କହୁଥାଏ, କଥା କହିବାର ଶକ୍ତି ମଧ୍ୟ ଛିଲୁପ୍ତ, ହାତ ଯୋଡ଼ି ଅନ୍ଧକାର ମଧ୍ୟରେ ଦେବବିଗ୍ରହ ପ୍ରତି ନିଶ୍ଚଷ୍ଟଣ କରୁଥାଏ । ମନ୍ଦର ଅନ୍ଧକାର, ମଧ୍ୟ ତାହାର ହୃଦୟ ତଜୋଧୂଳି ଅନ୍ଧକାରପୂର୍ଣ୍ଣ, ବୁଦ୍ଧିବୁଦ୍ଧି ବିଚନିତ, ସଲଗ୍ନ କିଛି କଥା ମନକୁ ଆସୁ ନାହିଁ । ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ କେତେବେଳୀ ଏ ରହିଲା ଜାଣିବାର ତାହାର ଶକ୍ତି ନାହିଁ । ଇଞ୍ଜିରସାରରେ ନିଦ୍ରା ଆସି ତାହାର ଗ୍ରୀବାକୁ ବନ୍ଧ କରି ଦେଲା । ଏ ଅବସ୍ଥାରେ କି ନିଦ୍ରା ଆସେ ? ହେଲେ ଲଜ୍ଜମା ନିଦ୍ରାତା ।

ଲଜ୍ଜମା ସ୍ଵପ୍ନରେ ଦେଖିଲ— ଅତି ରମଣୀୟ ବସନ୍ତାନିକ ପ୍ରବାହିତ, ଚିତ୍ତବିନୋଦନ, ସୁଖମୟ, ସୁଗନ୍ଧପୁରୁଷ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଇଜାତ କୁମୁଦର ପୃଷ୍ଠ ନନ୍ଦନକାନନ ମଧ୍ୟରେ ଦେବଦେବୀ ଯାମୀମାନେ ଗୋଲକଧାମକୁ ପାଉଥିଲା । ଲଜ୍ଜମା ଗୋଟିଏ ରହମଯୁ ଦୋଳାରେ ସ୍ଵାମୀ ବାମପାଶ୍ରେ ବସି ସେମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଯାଉଥିଲା । କିଛି ଦୂର ପରମ ସୁଖରେ ଯାଉଁ ଯାଉଁ ଅନ୍ଧଶ୍ରୀ ଶିଷ୍ଟଶଦଂଶ୍ରୀ ବନ୍ୟ ବରହ ଆସି ଆନନ୍ଦମଣ କଲେ, ଉଦ୍‌ବିହୁଳ ଯାମୀମାନେ ହିନ୍ଦ ଭିନ୍ଦ ହୋଇ ପଳାଯୁନ କଲେ । ଲଜ୍ଜମା ଦୋଳାରୁ ଖସି ପଡ଼ି ଢଳାଇବାକୁ ଲାଗିଲା । ମାର୍ଗମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଦେଖା ବସିଥିଲେ, ଲଜ୍ଜମାକୁ ପଣତକାନରେ ଯୋଡ଼ାଇ ରଖିଲେ । ପୁନର୍ବାର ବରଷଦ୍ୱାରା ଉପସ୍ଥିତ, ଦେବ' ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଅସମର୍ଥ ହେଲେ । ଲଜ୍ଜମା ଭୟରେ ପଳାଉଥିଲୁ— ଦିନ ନାହିଁ, ସତି ନାହିଁ, ଅବିଶ୍ଵାସ ପଳାଯୁନ । କେତେ ଗ୍ରାମ, କେତେ ନଗର, କେତେ ନାନୀ, କେତେ ନାନା ମାର୍ଗରେ ପଡ଼ିଲା । ଲଜ୍ଜମା ଅବିଶ୍ଵାସ ଧାଇଁଥିଲୁ । ଅବଶେଷରେ ଗୋଟିଏ ଦେବନଶ୍ଶର ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ଦେବଦୂତମାନେ ଧାଇଁ ଅଣି ରୋହମାନଙ୍କୁ ବନ୍ଧ କଲେ । ଅନେକବୁଦ୍ଧିଏ ଦେବକନ୍ୟା ସେ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଭ୍ରମଣ କରୁଥିଲେ । ପଢ଼ିବୁଢ଼ା ଅଇଲେ— ସନ୍ତା ଅଇଲେ— ସଧବା ଅଇଲେ,

ଏହି ପ୍ରକାର ସମ୍ମୋଧନ କରି ଆଦର ପୂର୍ବକ ତାହାକୁ ଦେନଗଲେ । ଲଜ୍ଜମାର ସ୍ଵାମୀ ଏକ ରହମୟ ସିଂହା-ପନ୍ଦର ବିଶ୍ଵାସ, ଦେବକନ୍ୟାମାନେ ତାଙ୍କ ବାମ ପାଶ୍ରେ ବସାଇଦେଲେ । ଠକ୍ ଏହି ସମୟରେ ଗୋଟିଏ ଟେଁଟେଁଦ୍ଵାରା ପଣୀ ନେଶ ଆକାଶର ନିଷ୍ଠବ୍ଧତା ଭଜି କରି ‘କ-ଏ-ରେ, କ-ଏ-ରେ’ ଡାକ ଦେଉଳ ଉପରେ ଦେଇ ଉପଗଲା । ଗୋଟିଏ ରୂପକ ବରଗନ୍ଧ ଉପରେ ବସି ତାକୁ ଥାଏ, ‘ସ-ଆ-ଶ, ସ ଅ-ଣ’ । ପଣୀମାନଙ୍କ ଶବ୍ଦର ଲଜ୍ଜମାର ନିଦ୍ରା ଭଗ୍ନ ହେଲା । ନିଦ୍ରା ଆଳସ୍-ରେ ତାକୁ ଜଣାଗଲା, ସେହି ଦେବକନ୍ୟାମାନେ କହୁଅଛନ୍ତି, ‘ସ-ଆ-ଶ, ସ-ଅ-ଣ’ । ତାକୁ ସ୍ଵପ୍ନ ସତ୍ୟ ପରି ଜଣା ଯାଉଥିଲା । ଅନ୍ତରେ କିମା କହୁଅଛନ୍ତି ରହିଲା—‘କଣ ରିଏ ? ଏ କି ଦେବମାୟା ? ଦେବକନ୍ୟାମାନେ କହୁଅଛନ୍ତି—ମୁଁ ସନ୍ତା ? ମୁଁ କି ସନ୍ତା ? ସନ୍ତା କିଏ ? ହେ ଭଗବାନ, ହେ ମହାଦେବ, ଭୁମେ ଜାଣ; ଜନ୍ମକାଳରୁ ଆଜିଯାଏ କିଛି କଳୁଷିତ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ନାହିଁ, କେବେ ମିଥ୍ୟା କଥା କହି ନାହିଁ, କାହାର ଅମଗଳ କାମନା କରି ନାହିଁ, ମା’ଙ୍କ ଆଜିରେ ଦେବ ବାହୁଣ ପୂଜିଅଛି, ଆଉ ସ୍ଵାମୀ ହୃଦୟରେ ଦେବତା, ସବଦା ତାଙ୍କର ଚରଣ ସେବା କରି ଅପଣାକୁ ଧନ୍ୟ ଜ୍ଞାନ କରୁଥିଲି, ତାଙ୍କ ଆଜା କେବେ ଅବଙ୍ଗ କରି ନାହିଁ, ବିଷ୍ଣୁ ରାମିତାରୁ ତାଙ୍କୁ ହୃଦୟ ସିଂହାସନରେ ପ୍ଲାପନ କରିଅଛି । ବାକ୍ୟରେ, ଦେହରେ କିମ୍ବା କାର୍ଯ୍ୟରେ ପଢ଼-ଦେବତାଙ୍କ ଅଗ୍ରିଷ୍ଟ କାର୍ଯ୍ୟ କରିନାହିଁ । ହେ ଦେବ ! ମୁଁ ଷ୍ଟୁ ଦ୍ରୁ ପ୍ରାଣୀ, ଆଶୀର୍ବାଦ କର, ମୁଁ ପଢ଼ିବୁଢ଼ା ହୁଏ । ମା କରୁଥିଲେ— ମଧ୍ୟ ପୁରାଣରେ ଶୁଣିଅଛି, ସନ୍ତ ପଢ଼ିବୁଢ଼ାମାନେ ହୃଦବା । ସୀତା, ସାବିତ୍ରୀ, କ୍ଲୁନ୍ଦିନୀ ସମସ୍ତେ ପଢ଼ିବୁଢ଼ା, ସମସ୍ତେ ସମ୍ବନ୍ଧବା । ହେ ଦେବତା ! ମୋ ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ମିଳାଇ ଦିଅ, ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଶୋଜିବାକୁ ବଳ ଦିଅ, ମୁଁ ତତ୍ତ୍ଵଦିଗରେ ତାଙ୍କ ଘୟାରୁପ ଦେଖୁଅଛି, ନଯୁନ—ପ୍ରତିମା ରୂପେ ପ୍ରତି

ନିମେଷରେ ମୋ ନେପରେ ଘସୁ ଅଛନ୍ତି ।’ ଲକ୍ଷମୀ ପୁରାଣରେ ଶୁଣିଥିଲ, ଦୁର୍ଗଟନା ସଞ୍ଚମାନଙ୍କ ପରାଷା, ସଞ୍ଚମାନେ ବିପଦ ସମୟରେ ଧେଯେତୁ ହୁଅଛନ୍ତି ନାହିଁ । ସଞ୍ଚଧର୍ମ ସଞ୍ଚମାନଙ୍କର ରକ୍ଷାକାରୀ । ସଞ୍ଚମାନେ ଅସାଧ ସାଧନରେ ସମର୍ଥ । ଘରିଲ—‘ମୁଁ କିପା ଆୟ-ଦାତିମା ହୋଇ ଜୀବନକୁ କଳଙ୍କିତ କରିବ ? ମୋହର ଉପର ବଣ ବୀରଜ'ବାହି, ମଦ୍ଦିମା ସଞ୍ଚମାନେ କେତେ କଷ୍ଟ ସହ କେତେ କୌଣ୍ଠରେ ସ୍ଵାମୀ ନାଭ କରିଅଛନ୍ତି । ଏ ଶଶର ମନ ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ସମର୍ପଣ କରିଅଛି, ପ୍ରଭୁଙ୍କ ସମେତି କପର ବିନଷ୍ଟ କରିବ ? ମୋ ପ୍ରଭୁ ମୋତେ ଅନ୍ଦେଶ କରୁଅଛନ୍ତି; ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଶୋକିବାକୁ ଯିବି । ଅବଶ୍ୟ ଭେଟ ହେବ, ଏକଲିଙ୍ଗ ଭେଟ କରଇ ଦେବେ । ମୋର ବର୍ତ୍ତମାନ ଦୁଇଗୋଟି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ—ସ୍ଵାମୀଙ୍କ ଅନ୍ଦେଶ, ପିତୃଦୂନ୍ତା ମର-ହକ୍କାର ବଧ ସାଧନ । ଶତ୍ରୁ ଅଷ୍ଟଖ୍ୟ, ପ୍ରବଳ, ମୁଁ ଅନାଥ ଏକାକିମା । ତିନ୍ତା ନାହିଁ, ଭୟରଞ୍ଜନ ମଧୁସ୍ଵଦନ ସହାୟ ହେବେ, କୁଳ ଦେବତା ଏକଲିଙ୍ଗ ରକ୍ଷା କରିବେ, ସାଧୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରଭୁ ସହାୟ ହୁଅଛନ୍ତି । ଶତ୍ରୁ ଅଷ୍ଟଖ୍ୟ, ସମସ୍ତଙ୍କୁ ମାରିପାରିବ ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କ ମୂଳ ସର୍ବାର, ଯାହା ଆଜ୍ଞାରେ ସମସ୍ତେ ଗୁଲିତ, ତାହାକୁ ହତ୍ୟ କରିବ । ନରହତ୍ୟ ? ପିତୃଦୂନ୍ତାଙ୍କୁ ବିନାଶ କରିବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ଶତ ସହସ୍ର ଲୋକଙ୍କ ହତ୍ୟାକାରକୁ ବଧ କରିବା ପୁଣ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ । ଲକ୍ଷମୀ ଅଣ୍ଟାଳି ଅଣ୍ଟାଳି ଶିବଲିଙ୍ଗରେ ମସ୍ତକ ପ୍ରଣ୍ଟ କରଇ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲ, “ଦେବ ! ହେ ଅନାଥନାଥ ! ହେ ପ୍ରଭୋ ! ସହାୟ ହୁଅ । ପ୍ରଭୋ ! ମୁଁ ଯଦି ସଞ୍ଚ ହୁଏଁ, ଯଦି ତୁମ୍ଭପରି ମୋର ଭକ୍ତି ଥାଏ, ସହାୟ ହୁଅ । ଅନାଥ, ଅଜ୍ଞାନା, ଅବଳା ବାଳକାକୁ ରକ୍ଷା କର । ଶିଶୋଦୟ ରାତୋର ବଣର କୁଳଦେବତା ହେ ଏକଲିଙ୍ଗ ! ମୁଁ ଅକୁଳ ସମ୍ବୁଦ୍ଧରେ ଘସୁଅଛି, ରକ୍ଷା କର ।” ଲକ୍ଷମୀ ଶିବଲିଙ୍ଗକୁ ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗ ପ୍ରଣିପାତ୍ର

କଲ । ସେହି ସମୟରେ ଲକ୍ଷମୀ ଅପୂର୍ବ ବଳ, ଅପୂର୍ବ ଶାନ୍ତି, ଅପୂର୍ବ ଜ୍ଞାନ ସ୍ଵର୍ଗରାଜ୍ୟରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲାପରି ଅନୁଭବ କଲ ।

ଆଦ୍ୟାବଧ ରୂପିଦିବସ ହେଲା ଲକ୍ଷମୀ ଆହାର-ନିଦ୍ରା-ବିଜୀତା; ମାତ୍ର ତଜ୍ଜନିତ କ୍ଲେଶ ଅନୁଭବ କରି ନ ଥିଲ । ହଠାତ୍ ତାହାର ପଣ୍ଡତ କାନ୍ଦିରେ ବନା ପୁଟୁଳିରେ ଖାତ ପଡ଼ିଲ । ସେଥିରେ କି ପଢ଼ ଈ ବନା ଅଛି, ଲକ୍ଷମୀ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନୟଥୁତ୍ତି ମନେ ଯୋଗ କରି ନାହିଁ । ଲକ୍ଷମୀ ଯେତେବେଳେ ଉଆସିରୁ ଅସିଲା, ମହାଦେବୀ ତାହାର ପଣ୍ଡତ କାନ୍ଦିରେ କଣ ବାନ୍ଧି ଦେଇ କହିଥିଲେ, “ମା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଲଗିଲେ ଶାଇବୁ, ମୋ ରାଣୀ ।” ସେହି ଅମୃତମୟ ଦେହବାକ୍ୟ ମନରେ ପଡ଼ିବାରୁ ତାହା ନେପରୁ ଲେତକପାତ ହେଲା । କାନ୍ଦି ପଞ୍ଚାଇ ଦେଖିଲ, ପ୍ରାୟ ଦୁଇମାଣ ତୁନ୍ତା ଏବେ କେତେବୁଦ୍ଧିଏ ଖଜା । ଆଉ କେତେବୁଦ୍ଧିଏ କଠିନ ପଥାର୍ଥ ତାହା ହାତକୁ ଲାଗିଲ । ଗଣ ଦେଖିଲ, ସଙ୍ଗ୍ୟା କୋଡ଼ିଏ । ପ୍ରଣିଦାର ଅନୁଭବ କଲ, ସୁନା ମୋହର ।

ଲକ୍ଷମୀ ଶାଦ୍ୟନୁଷ୍ଠାନ ଦେବତାଙ୍କ ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟରେ ନେବେଦ୍ୟ କରି ବାଟରେ ଜଳଯୋଗ କଲ ।

— — —

ପଳା—ମରହକ୍ତା

ମଧୁମଳ୍ଲ କାହୁଁରେ ସବୁ ଦିନେ ଯେପରି ରାତି-ପାହେ, ଆଜି ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ପାହିଅଛି । ଜଗା ପାତେ-ସିଂହ ମା ପ୍ରତିଦିନ ପ୍ରାତିକାଳରେ ଟୋକେଇଟିଏ କାଖେଇ କମ୍ପିତ ହସ୍ତରେ ବାହିଶବାହି ଶଣ୍ଟିଏ ଧରି

ଠକୁଛ ଠକୁଛ କରି ଦସି ଗୋଟାଇବାକୁ ବିଲକୁ ବାହାରେ, ଆଜି ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ବାହାର ଅଛି । ସବୁବେଳେ ବରୁ ବରୁ କରି ଯାହାକୁ ତାହାକୁ ଗାଳି ଦେବାଟା ତ ତାହାର ଅଭ୍ୟାସ; ଆଜି ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ବରୁ ବରୁ ହୋଇ ଚାଲିଅଛି । ସେହି ତୋଠ ବରମୂଳରେ ଠିଆ ହେଲା, ବୋଧ କରୁଁ, କାଳି କଥାଟା ମନରେ ପଡ଼ିଗଲା । ବାଢ଼ି ଭାବ ଦେଇ ଛାଡ଼ା ହେଲା, ଗଛମୂଳକୁ ଭଲକର ଅନାଇଲା, ଚାରିଆଡ଼କୁ ଅନାଇଲା, କେହି ନାହିଁ । ତାହା ମୁଖଭାଙ୍ଗରୁ ଜଣାଯାଏ, କିନ୍ତୁ ଷ୍ଟର୍କ ହେଲା । ସେହି ସ୍ଟୀଟିକ୍ ରେଟିଥୁଲେ ଆଉ ଥରେ ଭଲକନ୍ତି କଳିଲଗାଇ ଶାନ୍ତି ଲାଭ କରିଥାନ୍ତା । ତଥାପି ସେ ବରମୂଳକୁ ଅନାଇ ସ୍ଟୀଲେକଟି ଉଠଦଶ୍ୟରେ ଖୁବ୍ ଥରେ କଳିକଲା ।

ହାଲ ବର୍ତ୍ତମାନକୁ ଗାମ ଲୋକେ ସନ୍ଧା ଉତ୍ସରେ ଯେପରି ତୁନ୍ ତାନ୍ ହୋଇ ଶେଇ ପଡ଼ନ୍ତି, ଗତ ରହିରେ ସେମାନଙ୍କ ଅଦୃଷ୍ଟରେ ପେଇଟା ଦିନ୍ ନାହିଁ । ଘରି ଗୋଟାଏ ଅରିଷ୍ଟ ଦିନ୍ ଯାଇଅଛି । ଜଗା ପତେଷିଂହ ମା ଲକ୍ଷମାକୁ ଗାଳି ଦେଇ ସାରି ଦରକୁ ଯାଇ ତାହା ଦର ପିଣ୍ଡରେ ଦୁରଗୋଟି ବୁଢ଼ୀ ବସିଥିବାର ଦେଖିଲା । ଭରି ଖପା ହୋଇ ସେମାନଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ କଳି ଲଗାଇଲା, ବାଢ଼ି ଉଞ୍ଚାଇ ବାଡ଼େଇବାକୁ ଧାଇଲା । ସ୍ଟୀଲେକ ଦିର୍ଗି କାଳୁତିମିନତି ଦ୍ୱାରା ନିଜ ନିର୍ଦ୍ଦେଶତା ସାବଧାନ କରଇବା ନିମନ୍ତେ ନାନା ପ୍ରକାର ଯୁକ୍ତ ଏବଂ ପ୍ରମାଣ ପ୍ରେୟାଗ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ହେଲେ ପତେଷିଂହ ମାର କାହିଁରେ କର୍ଣ୍ଣପାତ ନାହିଁ । କେବଳ ଗାଳି, ଅନଗଳ ଗାଳି । ଗାଳିର ଭାଗାଟା ଏହି—‘ପୋଡ଼ାମୁଣ୍ଡିଏ, ଅଳପାଇସେ ନିଆଁଶାରେ, ମୋ ମାଲମତା କୁଟି ନେଲ, ପୁଅମାନଙ୍କୁ ମାରି ପକେଇଲ, ବୋହଗୁଡ଼ିକୁ ଧରି ଫେନଗଲ,’ ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି । ଏକ ପକ୍ଷରୁ ବିରକ୍ତ, ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରୁ ବିନ୍ଦୁ; କେହି କାହାର କଥା ବୁଝିବାକୁ

ନାହିଁ । ବାୟୁଶୀ ବାଡ଼େଇବାକୁ କହିବାରୁ ବୃତ୍ତା ଦିଗ୍ରି ବିକଳରେ ସ୍ଥାପି ପୁନଃ ନାମ, କିଣ୍ଠରଙ୍କ ନାମ ଉଚାରଣ କରି ଏପରି ଉଚ୍ଚସ୍ଵରରେ କାନ୍ଦି ପକାଇଲେ ସେ ତୋଠ ମନ୍ଦର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରତିଧୂନ ହୋଇଥିଲା । ମନ୍ଦରଟା ଜଗା ପତେଷିଂହ ଘରଠାରୁ ଦୁଇଶ କଦମ୍ବ ବେଶି ଦୁରବର୍ତ୍ତୀ ନୁହିଁ, ମଧ୍ୟରେ ଦୁଇଟା ଘର ବ୍ୟବଧାନ ମାପ । ପତେଷିଂହ ମା କଳିଲେ କ୍ଲାନ୍ ଫୋଇ ବରୁ ବରୁ ହୋଇ ଘରକୁ ବାହାରିଲା । ପଡ଼ୋଶୀରୀ ବାଜାବ ବାତରର ବିଧବା ଭଉଣୀ ରଧକା ଅନ୍ତ୍ର ଦୁରରେ ଛାଡ଼ା ହୋଇ ପତେଷିଂହ ମାର କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ଦେଖୁଥିଲା । ବିଦେଶିମା ଦିଓଟିକୁ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା; ମାପ କଳିର ଅଂଶ ପାଇବା ଭୟରେ ଭରସି ପାଖ ପଣି ପାରି ନାହିଁ । ପତେଷିଂହ ମାର ଦୃଷ୍ଟି ରଧକା ଉପରେ ପଡ଼ିଗଲା, ନହିଁଲା, “ରୁହିଁକୁ କଣ ଲେ, ଏହି ତ ଦୁଇଟା, ଆଉ ଗୋଟାଏ ମରହଙ୍କା ଅସି ତୋଠ ବରମୂଳରେ ବସିଲଣି । ଅଉ ସରେ ନିଆଁ ଅଛି, ପାଉଁଶ ଅଛି, ନେବେ ।” ରଧକା ଥର ଥର ପରୁରିଲା, “ଏଁ, କଣ ଲେ, ତୋଠଯାଏ ଆସିଲେଣି ?” ରଧକା ତୋଠ ଯାଏ ରୁହି ଯାଇଥୁଲେ ପ୍ରକୃତ ମରହଙ୍କାର ପରିଚୟ ପାଇଥାନ୍ତା । ହେଲେ ବାଯ ଅସିଅଛି, ସତ୍ୟ ମିଥ୍ୟ ପ୍ରମାଣ ନିମନ୍ତେ ତାହା ପାଶକୁ ଯାଇ ଦେଖିବା ବୁଦ୍ଧିମାନର କାର୍ଯ୍ୟ ନୁହେ । ପ୍ରକୃତରେ ରଧକା କିନ୍ତୁ ବୁଦ୍ଧିମଣ୍ଡ ବୋଲି ଗ୍ରାମର ପରିଚିତା । ମୁହଁର୍ଭାବ ମଧ୍ୟରେ ସିନ୍ଧାନ କରି ପକାଇଲା । ବାୟୁଶୀ ବୁଢ଼ୀଟା ବୁଝିପାରି ନାହିଁ, ମରହଙ୍କା ହଜାର ହଜାର ଆସନ୍ତି, ନିକୁଛରେ ହଜରେ ଆସିଥିବେ, ଯୋଡ଼ାରେ ଚଢ଼ି ଆସିଥିବେ । ଗୋଟାଏ ଉକ୍ତ ରହି କଲା—ପଳା ରେ, ପଳା ରେ ! ହଜାରେ ମରହଙ୍କା ଯୋଡ଼ାରେ ଚଢ଼ି ତୋଠଯାଏ ଅଇଲେଣି—ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଗତିରେ ଗାଁ ଏ ମୁଣ୍ଡ ସେ ମୁଣ୍ଡ ଚହଳ ପଡ଼ିଗଲା । ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁଖରେ ଏକ କଥା—‘ପଳାରେ, ପଳାରେ, ମରହଙ୍କା’ ଯେ ଯେଉଁଠାରେ ଥିଲା ପାଟି କରି ପଳାଇଲା ।

କିଏ ତୋରଣି ମନ୍ଦ ପିଉଥିଲ, ଦରପିଆ ହୋଇ
ଧାଳୁଛି, କାତଧୋଇବାକୁ ତର କାହିଁ? କିଏ ଶୋଇବା
ପାଇଁ ହେଁସଟା ପାରୁଥିଲ, କିଏ ଦର ଖରକୁଥିଲ, କିଏ
ହଡ଼ାଟାକୁ ବାନ୍ଧିଥିଲ, କିଏ କଥା କହିଥିଲ, କିଏ
କଥା ଶୁଣୁଥିଲ, ଠା ଜାଗାକୁ ପାଟି କର ଧାଇଁଛନ୍ତି !
ଗୋଟିଏ ମାଇକିନିଆ ପିଲାଟା ମୁହଁର ଭାତ ଦିଟା
ଗୁଞ୍ଜି ଦେଉଥିଲ, ଡେବିର ହାତରେ ପିଲାଟାର ଡେକ୍ଷା
ଧରି ଧାଳୁଛି, କାଟେଇବାକୁ ଅବସର ନାହିଁ । ପିଲାଟା
ଭେଁ ଭେଁ କରି ରଢି ଛୁଟିଛି । ମା ରଢି ଛୁଟିଛି—‘ପଳା,
ମରହଟା !’ ଦଣ୍ଡକ ମଧ୍ୟର ଗ୍ରାମଟା ନିଷ୍ଠବ୍ଧ ହୋଇ-
ଗଲା । ରାତି ଅନ୍ଧକାର, ଗ୍ରାମର ଅନ୍ଧକାଶ ଦୂରରେ
ବଣ । ଏହି ଅନ୍ଧକାର ବା ବଣ ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କ ପଣ୍ଡରେ
ସୌଭାଗ୍ୟ ବା ଦୁର୍ଭଗ୍ୟ କାରଣ ହୋଇଥିଲ ।
କାରଣ ସେମାନଙ୍କୁ ଇନ୍ଦ୍ରିକ ବାଟ ଧାଇଁବାକୁ ପଡ଼ିଲା
ନାହିଁ । ବଣରେ ବାଯ ଭଲୁ, ଅନ୍ଧକାରରେ ଭିତରେ
ପଶୁଛି କିଏ ? ବଣ ଧାର ବୁଦା ମୂଳରେ ସମସ୍ତେ
ଗାଫିରୁଦି ତୁନି ହୋଇ ବଦିଛନ୍ତି । କାହାର ପାଟିରେ
କଥା ନାହିଁ । କେହି ମାଇକିନିଆ କର୍ମଳା ପିଲା ମୁହଁରେ
ସ୍ତନଟା ଗୁଞ୍ଜି ଦେଇ ସାବଧାନରେ ଧୀରେ ଧୀରେ
ମୁଣ୍ଡଟା ଥାପୁଡ଼ି ଦେଉଛି; କାରଣ ପିଲା କାନଣା ଶୁଣି
ମରହଟା ଧାଳୀ ଆସିବାର ସମ୍ପର୍କ ସମ୍ଭାବନା । ମଣା
ଡାଆଁଣ ଗୁଡ଼ାକ ଉଣ ଉଣ ହୋଇ ଦେହରେ ଲାଗିଇଛନ୍ତି,
ପଟ୍ଟକଟି ଗୁପୁଡ଼ାଟା ମାରିବାକୁ ବାଟ ନାହିଁ, କାଳେ
ମରହଟା ଶୁଣି ପାରିବ । ହାୟ ! ହାୟ ! ଏଠାରେ ମନ୍ଦ
ଶାନ୍ତି ନାହିଁ । ପଲେ ମରହଟା ଗୋଡ଼ା ଧଡ଼ଧଡ଼ କରି
ବଣଟାକୁ ଦୁଲକାର ଦେଇ ଧାଇଁ ଗଲେ । ଆଉ କି
ରଣା ଅଛି ? ଦେ ପଳା—ପଳା—ପଳା ! ନିବିଡ଼
ଅନ୍ଧକାର ବଣ ମଧ୍ୟରେ ଧାଇଁଛନ୍ତି । କଣା ଶୁଣ୍ଡ ଲୁଣି
ଲୁଗାପଟା ଫାଳ ଫାଳ ହୋଇ ଚରି ଲେଣି । ଗୋଡ଼ା
ହାତ ଚରି ଆମ୍ବୁଡ଼ି ଯାଇ ଝର ଝର ହୋଇ ରକ୍ତ
ବହୁଛି । ଥରେ, ବାଯ ଭଲୁ ? ବାଯ ଦିନା ଗୋଟାଏ

ଯୋଡ଼ାଏ ନିନ୍ଦା ଶାଇବ, ମରହଟା ହାତରୁ ଯେ
କାହାର ରଣା ନାହିଁ । ବଣର ବାଯ ଭଲୁ ଗୁଡ଼ାକ
ଭାଲୁଥିବେ, ଆଜି ଏ କି କିପଦ ? ସେମାନେ
ତ୍ରାମବାସୀଙ୍କ ପରି ବୁଦ୍ଧମାନ ହୋଇଥିଲେ ମନରେ
କରନ୍ତେ, ଅତ୍ୟାଗୁରୁ ମରହଟାଙ୍କ ଯୋଗେ ବଣରେ
ନଧ ଶାନ୍ତି ନାହିଁ । ଆୟମାନଙ୍କୁ ସପ୍ତ କଥା ବୁଝି ସୁଝି
ଲେଖିବାକୁ ହୁଏ; ଉତ୍ତମରୁପେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି
ବୁଝିଅଛୁଁ ଯେ ପ୍ରକୃତ ମରହଟାଙ୍କ ଯୋଡ଼ା ବଣକୁ
ଯାଇନାହାନ୍ତି, ପଲେ ହରିଗ ଚରି ଚରି ଆସୁଥିଲେ,
ମନ୍ଦ୍ୟ ଚନ୍ଦ ପାଇ ସମ୍ପ୍ର ହୋଇ ରିପୁରେ ପଳାଇ
ଗଲେ । ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କ ମାନେ ଥିକପଡ଼ି ବଣ ମଧ୍ୟରେ
ଗୋଟିଏ ନିରପଦ ଶ୍ଵାମରେ ବସିଲେ । ଅନେକ
ଧୀ ଦୌଡ଼ି, ଅନେକ କଷ୍ଟରେ କାଳ-ରାତିଟା
କଟିଗଲା । ପ୍ରଭାତ ହେଲା ସୃଷ୍ଟେୟାଦୟ ହେଲା,
ସମସ୍ତେ ମୁହଁ ରହିଥିଲା ହେଲେ । ଉପୁଙ୍କର
ପଦରୁ ପ୍ରାଣରଣା ହେଲା, ଏବେ ଉପାୟ କଣ
କରାଯିବ ? ଅନେକ ତର୍କ ବିତର୍କ, ଅନେକ
ବାଦାନୁବାଦ ଉତ୍ତରେ ପାଇର ହେଲା, ଆଗେ ମରହଟା
ହାଲ ବୁଝିବା ପ୍ରୟୋଜନ । ରାତ ଜଣ ସାହସୀ
ଲୋକ ଅଣ୍ଟାଇଛି ବଣ ପ୍ରାନ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆସି
ଗୋଟାଏ ଉଚ୍ଚ ଶାଳଗଛ ଉପରେ ଚଢ଼ି ଅନାଇଲେ ।
ଗ୍ରାମ ନିଷ୍ଠବ୍ଧ, ଜନପ୍ରାଣୀ ନାହିଁ । ଗ୍ରାମ ପଇ ପଟରେ
ମରହଟା ଲୁଚି ଥାଇପାରେ । ସେହି ସାହସୀ
ସୁରକ୍ଷମାନେ ବଣ ବୁଦା ଉତ୍ତାନ୍ତରେ ଲୁଚି ଲାଚି ବୁଲି
ଯାଇ ଆଉ ଗୋଟାଏ ଗଛରେ ଚଢ଼ି ଭଲ କରି
ଅନାଇଲେ । ପଇ ଟଙ୍କ ମନ୍ଦ ସେହିପରି ନିର୍ଜନ ।
ବାହୁଡ଼ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ସମ୍ବାଦ ଦେଲେ । ଅଛି ଧୀରେ
ସାବଧାନରେ ବୁଦିଆନ୍ତକୁ ରହି ରହି ଆଗେ ପୁରୁଷ,
ପରେ ସୀମାନେ ବଣରୁ ବାହାଇଲେ, ଧୀରେ ଧୀରେ
ଗ୍ରାମରେ ପଣିଲେ, ମରହଟାର ଚନ୍ଦମାନ ନାହିଁ ।
ମରହଟା କାହିଁ ଗଲେ ? ଦର ଦାର ଅଣ୍ଟାଳି କିଛି ନ

ପାଇ ରୂପିଗଲେ । କେହି କହିଲ, ବଣରେ ଲୁଚ୍ଛ-
ଅଛନ୍ତି, କେହି ମରହଙ୍କା ଅଶ୍ରୁ ସନ୍ଦେହ କଲା ।
ରୂପୁବଣିଆ ଦୁର୍ଗକୁ ସୁନ୍ଦର କରିବାକୁ ଯାଇଥିବା ବିଷୟ
ପ୍ରମାଣ କରଇବା ନିମନ୍ତେ କେହି କେହି ଯୁକ୍ତି ପ୍ରସ୍ତୁତ
କରିବାକୁ ଲୁଚିଲେ । କେହି କେହି ଶୁଦ୍ଧ ଶୁଦ୍ଧ କକ୍ଷତା
କରି ପ୍ରମାଣ କରଇଲେ, ଜଣା ଫରେଖିଥିବା ମା ବୁଢ଼ୀ
ମିଥ୍ୟାବାଦିମା । ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କର ଏତେ ଦୁର୍ଦଶା,
ହେଲେ ଫରେଖିଥିବା ମା ନିଶ୍ଚିନ୍ତା । ସାବ ରତ୍ନ ଆପଣା
ଘରେ ମଶାଓଡ଼ିଶଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ମାମୁଳ କଳିର ସୁନ୍ଦର ହୋଇ
ନାହିଁ । ତାହାକୁ ମରହଙ୍କା ସମ୍ବଲରେ ପ୍ରଶ୍ନ କରିଯାଇ-
ଥିଲା ; ମାତ୍ର ଯେ ଦୟାରେ, ସେ ଗାନ୍ଧି ଖାଏ । ବାୟୁଶୀ-
ଟାକୁ ରୂପିଗଲେ କଣ ହେବ ? ସମସ୍ତେ ତୁମି ହେଲେ ।

ବିଦେଶିମା ବୁଢ଼ୀ ଦୁଇଗୋଟି ତୋଠ ବରଗଛ
ମୁଳରେ ବସିଛନ୍ତି । କାହିଁ ଯିବେ ? ଉପବାସ,
ରୂପିଗାର ଶକ୍ତି ନାହିଁ । ବରଗଛ ମୁଳରେ ଯେଉଁ
ଠାରେ ଲଜ୍ଜମା ବସିଥିଲା, ଠେକ୍ ସେହି ପ୍ଲାନରେ ବସି
ଅଛନ୍ତି । ପ୍ରଶ୍ନ କରି ଗ୍ରାମବାସୀମାନେ ସେମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥା
ଅବଗତ ହେଲେ । ପଣ୍ଡିତଙ୍କରାମଶୀୟ ଜଗନ୍ନାଥଯାସୀ—
ତେ ଡିଶାନଠାରେ ଉଚ୍ଚାରଣ, ପଙ୍କୀ ଆସ୍ତିପୁଞ୍ଜ
ବିନାଶ, ସବୁ ଲୁଣୁନ, ମରହଙ୍କା ଫୌଜ ମଧ୍ୟରେ
ବନୀ—ବୃଦ୍ଧା ଅକର୍ମଣ୍ୟ ଥିବାରୁ ପରିବର୍ଜନ, ସମସ୍ତ
ବିଷୟ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ଗ୍ରାମର ସମସ୍ତେ କିଛି ଜଣା
ଫରେଖିଥିବା ମା ନୁହନ୍ତି, ଦୟାକୁ ଲୋକେ ସେମାନଙ୍କୁ
ଦେନେ ଯାଇ ଆଶ୍ୱର କରଇଲେ ।

—

-୧୮-

ପାନର

ନବାବଙ୍କ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ନିମନ୍ତେ ମରହଙ୍କା
ଫୌଜଦାର ଭଦ୍ରର ପଣ୍ଡିତ ଯୈନ୍ୟ ସଂଗ୍ରହରେ ନିଯୁକ୍ତ ।

ହୁଲଖପଦାଠାରେ ବର୍ଣ୍ଣମାନ ତାଙ୍କର ତେବେ ପଡ଼ିଥିଲା ।
ଅର୍ଥପିପାସା ମହା ଭୟକ୍ଷମା । ସେହି ଅର୍ଥ ସତ୍ରହ
କରିବା ନିମନ୍ତେ ମାନବ ସଙ୍କଟସଙ୍କୁଳ ପ୍ଲାନକୁ ମଧ୍ୟ
ଯିବାପାଇଁ ସଙ୍କୁଳିତ ହୁଏ ନାହିଁ । ସେନାମାନଙ୍କୁ
ସାମୟକ ସାମଗ୍ରୀମାନ ବିନ୍ଦୁ କରି ଅର୍ଥ ସତ୍ରହ କରିବା
ନିମନ୍ତେ ବେପାଶମାନେ ନାନାରୂପ ଦ୍ଵାରା ଦେଇ ଫୌଜ
ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଭ୍ରମଣ କରୁଥାନ୍ତି । ମରହଙ୍କା ଫୌଜ
ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ନୁଆ ଦେପାଶ ଦେଖା ଯାଉଥିଲା ।
ବେପାଶଟା ପାନର । ଗୁଆ ଗୁଣ୍ଡ ପାନ ଧୂଆଁ ପରି
ବିଷୟ ବ୍ୟବସାୟ । ଫୌଜ ଗୋଲମାଳ ଲୋକ
ଗଛକ ମଧ୍ୟରେ କିଏ କାହାକୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ? ଆକାର
ପ୍ରକାରରୁ ଜଣାଯାଏ, ଲୋକଟା ପଣ୍ଡିନ ଦେଶୀୟ ।
ବସୁସ ଅନାଜ ତିରିଶ ତଳ; ହେଲେ ମୁଛ ଦାଢ଼ି
ଉଠି ନାହିଁ ଅବା ଷୌରକର । ପହରଣ ମାଲକଣ୍ଠ,
ରୂପିପାଞ୍ଚଟା ଅଙ୍ଗା ଉପରେ ଉପରେ ଲଗାଇଛି, ଭାରି
ଗ୍ରୀଷ୍ମରେ ମଧ୍ୟ ଅଙ୍ଗା ବୋଇ ପୁଣି ନାହିଁ । ମୁଣ୍ଡରେ
ଗେଟାଏ ଭାରି ତାଳିଆ ପଗଡ଼ । ନିଜ ଫୌଜଦାରଙ୍କ
ତମୁଠାରେ ଏହାର ବେଶି କାରବାର । କବି ବୋଲି-
ଛନ୍ତି—ବିଦ୍ୟା, ବସୁ, ବାଜ୍ୟ, ବସୁ ଏବଂ ବିଭବ ଏହି
ପଞ୍ଚ ବକାରରେ ମାନବ ଗୋରେବଭାଜନ ହୁଏ । ହେଲେ
“ପ୍ରାୟେଶ ସାମଗ୍ର୍ୟବିଧୀ ଗୁଣାନଂ ପରାମୁଖୀ ବିଶ୍ୱସ୍ତଳୀ
ପ୍ରବୃତ୍ତି ।” ପରୁ ବକାର ପ୍ରାୟୁ ସମସ୍ତଙ୍କ ଭାଗରେ
ଦଟେ ନାହିଁ । ଫୌଜଦାରଙ୍କ ଶଶରକ୍ଷେତ୍ର ପାଇକ-
ମାନଙ୍କର ପାନର ପ୍ରତି ଭାରି ଆଦର । ଲୋକଟା
ଦେଖିବାକୁ ସୁନ୍ଦର, ଲୁଗାପଟା ଦିଶଣ୍ଟ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି,
କଥାଗୁଡ଼ିକ ଡେଖିବା ମିଶା ହୃଦ—ସୁମଧୁର; ବିଶେଷରେ
ମାଲଗୁଡ଼ିକ ଦେଖି ଦୟା । କାଳ ବାସି ଦେବାକୁ ମନା
ନାହିଁ । କାହାର ଅଙ୍ଗାରେ ଦୟା ନାହିଁ, ମାହାକିଆ
ବୁଢ଼ି ଖାଇ ଯାଉ । ପାନର ସଖାକୁ ସନ୍ଧ୍ୟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ଫୌଜଦାରଙ୍କ ତେବେ ରୂପିପାଶରେ ରୂପି ବୁଲି ପାନ
ଦିଦ୍ୟ କରେ । ରାତିର କେଉଁଠାରେ ରହେ, କଣ

ଶାଏ, ଟଳକୁ ଅଗୋଚର । ଫୌଜଦାର ଉତ୍ତର
ଦିଗକୁ ସୁନ୍ଦରମା ଦଲେ, ପାନର ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ
ରଳିଥାଏ ।

-82-

ମୀର ହବିବ

ମୀର ହବିବୁ ନବାବ ଆଲିକଣ୍ଡିଶ୍ଵାକର ଜଣେ
ଅନ୍ୟତମ ସେନାପତି, ଜନ୍ମଫାନ ପାରସ୍ୟ ଦେଶରେ ।
ମୀର ହବିବୁ ଗୋଟିଏ ଦରଦୂର ପୁଷ୍ଟ । ପିଲକାଳଟା
ଦାଣ୍ଡେ ଦାଣ୍ଡେ ବୁଲି ବୁଲି ଯାଇଅଛି, ଗୁଠଶାଳୀ ଛର୍ଣ୍ଣ
କରି ନାହାନ୍ତି । ନାମ ଲେଖି ଜାଣି ନ ଥିବାରୁ ଏ
ଉତ୍ତର ବଢ଼ି ହରବଚରେ ପଡ଼ିଥୁଲେ । ପିଆଦାପଣ
କରି ପେଟପୋଷିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ହିନ୍ଦୁଝ୍ଵାନକୁ ଆଗମନ
ହେଲେ ତାଙ୍କର ବୁଢ଼ିଶକ୍ତି ଅସାଧାରଣ । ମୀର ହବିବୁ
ବଳସ୍ତୁଶବ୍ଦର, ନିରଳସ, କାର୍ଯ୍ୟଦର୍ଶ । ସେ ସମସ୍ତ ଗୁଣ
ଥିଲେ କମଳା ମାନବକୁ ଆଲିକେନ କରନ୍ତି, ତାଙ୍କ
ଦେହରେ ସେ ସମସ୍ତ ଗୁଣ ବର୍ତ୍ତମାନ ଥିଲା । ହେଲେ
ମାନବମାତ୍ରକେ ଦୋଷଗୁଣଯୁକ୍ତ । ନିରବଛିନ୍ନ
ସଦ୍ରୁଣୟମନ୍ଦ ବା ନିରବଛିନ୍ନ ଦୁର୍ଗଣ୍ୟଯୁକ୍ତ ମାନବ
ଜଗତରେ ଦୁଲ୍ଲଭ । କେବଳ ଦୋଷ ଗୁଣର
ତାରତମ୍ୟ ମାନବକୁ ମହିତ୍ ବା ନାଚ ବୋଲି ପରିଚିତ
କରାଏ; ଦୋଷ ମଧ୍ୟରେ ମୀର ହବିବୁ ଭପୁଙ୍କର ହୋଧୀ,
କ୍ଷମାଗୁଣବନ୍ଧୁ ଏବଂ ହିସାପରାପୁଣ ।

ମୀର ହବିବ୍ ପ୍ରଥମେ ମୁଣ୍ଡିଦାବାଦ ନବାବ
ସରକାରରେ ପିଆଦା ପଣରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥିଲେ । ସୁଖୀଯୁ
କାର୍ଯ୍ୟଦଶ୍ଵତ୍ତା ବଳରେ ଉନ୍ନତି ଲାଭ କରି ଜମାଦାର,
ହାବିଲଦାର, ମନସବ୍ଦାର, ଅବଶେଷରେ ବେହାରର
ଶାସନକର୍ତ୍ତା ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ଶେଷୋକ୍ତ

ପଦରେ ନିପୁଣ ଥିବା ମମପୁରେ ନବାବ ଦରବାର
ସହିତ ମନାନ୍ତର ହଟିଲା । ମନାନ୍ତରର କାରଣ
ନବାବଙ୍କ ସେନାପତି ମୀରଜାଫର, ମୁସ୍ତଖ ଶ୍ରୀ,
ଓମର ଗୋଲମ ରସୁଲ, ହବିବୁଲ, ରହେମାନ,
ଆବଦୂସ ଶୋଘନ ଶ୍ରୀ ପ୍ରଭୃତି ମାରିଷଦମାନେ
ଆଭିନାତ ଏବଂ ସିଆ ଦଳଛୁକ୍ତ । ପକ୍ଷାନ୍ତରେ ମୀର
ହବିବ ଆଭିନାତ୍ୟଧୀନ ପୁଣି ସୁନିଦିଳପକ୍ଷପାତି ।
ଦରବାରରେ କିଞ୍ଚିତ ଅବଜ୍ଞାତ ହେବାରୁ ଭୟକ୍ରମ
ହୋଇ ଜାତ ହେଲା । ପାଣିଦମାନଙ୍କୁ ଶାସନ
କରିବା ଅଥବା ହୃଦୟ ବାହୁବଳରେ ମୁଣ୍ଡିଦା-
ବାଦ ନବାବ ତକ୍ତ ଅଧିକାର କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସେ
ମରହଟା ସହିତ ମିଳିଛି ହୋଇଥିଲେ । ମିରୁ ହବିବ
ସେହି ସମୟରେ ପାଞ୍ଚ ଜାର ପାଇକି ସହିତ ମେନିନ୍ଦା-
ପୁରରେ ବାସ କରୁଥିଲେ । ଶତ୍ରୁଗୟରଠାରେ ଘରସର
ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କର ରେଟ ହେଲା । ମିଳିଛି ବରି
ତୁଳି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟକୁ ଦୂର ଦଳରେ ବିଭକ୍ତ କର ନବାବଙ୍କୁ
ଉଭୟ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଆହମଣ କରିବା କଥା ମୁର ହେଲା ।

ମୁଦ୍ରାପାଣୀ

ନବାବ ଫୌଜର ଦଣ୍ଡୟ ସେନାପତି ନାମ
ମୁସ୍ତାଫା ଖାନଁ; ନିବାସ ପଞ୍ଚାବ । ତାଙ୍କ ନିମ୍ନପଦ୍ଧତି
କେତେକଣ ହାବିଲ୍-ଦାର, ଜମାଦାର ମଧ୍ୟ ପଞ୍ଚାବ-
ନିବାସୀ । ଏହି ପଞ୍ଚାଶୀ ମହାଶୀରମାନେ ବର୍ତ୍ତିନାନ
ନବାବଙ୍କ ପ୍ରତି କିଞ୍ଚିତ୍ ବିନ୍ଦୁଶ । କାରଣ ଗନ୍ଧାୟରେ
ଟଙ୍କା ନିଅନ୍ତ ଥୁବାରୁ କେତେ ମାସ ହେଲା ମାସହରା
ପାଇ ନାହାନ୍ତି । ଅନ୍ୟତର ବିଶେଷ କାରଣ, ସେନ୍ୟ-
ଶ୍ରେଣୀର ଅତ୍ୱିତି ଅଧିକାର କରି ରୂଳନା କରିବା
ଗୌରବର ବିଷୟ । ନବାବ ଏହି ଗୌରବାନ୍ତିର

ପଦଟି ମୀରୁଜାପରଙ୍କ ଅର୍ପଣ କରି ଅନ୍ୟାୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଅଛନ୍ତି । ନ୍ୟାୟାନ୍ତୁସାରେ ସେହି ଗୌରବାନ୍ଧବ ପଦଟି ମସ୍ତାଫାଙ୍କର ପ୍ରାପ୍ୟ ଥିଲା । ୧୯୫ ସେ ବୟସ ବେଳେ, ଦିଦିମ୍ପାଦାରେ ମୀରୁଜାପର ଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠର ଅଟନ୍ତି । ମୁସ୍ତାଫା ଖାଁ ଏବଂ ଆଲବଦ୍ଧିଖାଁଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମନୋମାନିନ୍ୟ ବିଷୟ ମୀରୁ ହବିବଜନ୍ତାରେ ଅବିଦତ ନ ଥିଲା । ସେଥି ସକାଶେ ମୀରୁହବବ ସାହସ କରି ବର୍ଗ ପକ୍ଷ ଅବଳମ୍ବନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ମସ୍ତାଫା ଖାଁଙ୍କୁ ପରମର୍ଗ ଦେଇଥିଲେ । ଟାଳମଟାଳ କରି ମୁସ୍ତାଫା ଖାଁ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କିଛି ପଞ୍ଚ ଜବାବ ଦେଇ ନାହାନ୍ତି । ନବବକ୍ତ୍ଵ ଭାଣି ପରଜୟୁର ଏହା ଅନ୍ୟତର କାରଣ ଅଟେ ।

-୨୧-

ନୈଶ ସମର

ମରହଟା ଶିପ୍ରକାଶ, ସେମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟପ୍ରତାଳୀ ଗତିଧ୍ୱନି ବିପକ୍ଷ ଅପରାଜିତ ଏବଂ ସେମାନେ ଅଭିପ୍ରାୟ-ଗୋପନରେ ସମର୍ଥ । ଏହି ସମର୍ଥ କାରଣରୁ ବିଜୟଦୂଲକ୍ଷ୍ୟ ସବଦା ସେମାନଙ୍କୁ ଆଦିଗନ କରିଥାନ୍ତି । ନିରୀଥ ସମୟ, ଜଗତ ନିଷ୍ଠବ୍ଧ । ଦାମୋଦର ନନ୍ଦକୁଳସ୍ଥ ମହିଷ୍ମରଶା ଗ୍ରାମର ଏ ଦିନ୍ତିଷ୍ଠିତ ପ୍ରାନ୍ତର ମଧ୍ୟରେ ନବାବ ଆଲବଦ୍ଧି ଖାଁଙ୍କ ବିଶାଳ ବାହିନୀ ନିର୍ମାଦେବୀଙ୍କ ହେଉଥିରେ ବିଶ୍ରାମ ଲାଗ କରୁଥିଲାନ୍ତି । କେତେକ ମୁହଁରୀ ପୂର୍ବେ ନବାବଙ୍କ ଗୁଡ଼ ଗୋରନ୍ତା ଖର୍ତ୍ତବ୍ୟଗତାରୁ ବାହୁଡ଼ି ଆସି ଫବାଦ ଦେଇଥାନ୍ତି, ବର୍ଗମାନଙ୍କର ମୁକ୍ତଯାତାର ଆଦ୍ୱୋଜନ ନାହିଁ । ନବାବ ସ ହେବ ନିର୍ଣ୍ଣୟରେ ନିର୍ମା ଯାଉଥିଲାନ୍ତି ।

ନୈଶ ଆକାଶର ନିଷ୍ଠବ୍ଧତା ଭଙ୍ଗ କରି ଗୁଡ଼ମୁଁ ଶବରେ ତୋପ ପଡ଼ିଲା । ତୋପ ସଙ୍ଗରେ

ତୋପ, ତୋପ ପଛରେ ତୋପ, ଅବଶ୍ରାନ୍ତ ଅବରଳେ ଭାବରେ ତୋପ ଡାକୁଅଛି । ଆକାଶରୁ କରକାପାତ ସମାନରେ ଅଷ୍ଟଣ୍ୟ ଅଗ୍ନିମୟ ଗୋଲକ ନବାବ ସେନ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ବୁଣି ପଡ଼ୁଅଛି । ନବାବ ସନ୍ଧାବାରରେ ଭୟକ୍ରମ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗ ଏବଂ ବିଶୁଙ୍ଗଳା ଉପସ୍ଥିତ । ଅଗ୍ନିମୟ ଗୋଲକାପାତରେ ତମ୍ଭୁରୁଡ଼ିକ ଛିନ୍ନଦିନ ହୋଇ ପ୍ଲାନେ ପ୍ଲାନେ ଦିନରଣି ପ୍ରଜ୍ଞକିରଣ ହେଉଥାନ୍ତି । ଭୟବିହୁଳ ହୁଣ୍ଡି, ଔଣ୍ଡି, ଉଷ୍ଣି, ଗର୍ଭର, ବଳୀର୍ଦ୍ଦ ପଶୁମାନେ ବନନକ୍ଷେତ୍ରରେ ଅନକାର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରତିବେଗରେ ଧାରିବ ହେଉଥିଲାନ୍ତି । ପଶୁ ପଦାଦାତରେ ବର୍ତ୍ତ ସେନ୍ୟ ବିନଷ୍ଟ । ନବାବ ଏବଂ ସେନାପତିମାନେ ଜାଗନ୍ତି ହୋଇ ବିଜନ ବିଭାଗ ପ୍ରତିକଷ କଲେ, ଅପତ୍ତାଶିତ ଅତିକିରି ଭାବରେ ସହିପା ଉପସ୍ଥିତ ଭୟକ୍ରମ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗ ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ଧେର୍ଯ୍ୟବ୍ୟୁତ ହେଲେ ନାହିଁ, ସାହାନୁସାରେ ଧେନ୍ୟ ଶୁଙ୍ଗଳାବନ୍ତ କରଇବାକୁ ଲାଗିଲେ । ବିପକ୍ଷ ତୋପନିର୍ଦ୍ଦିତ ଧୂମରାଶି ନୈଶ ଅନକାରକୁ ନିବିତ୍ତକର କରିପକାରିଥାନ୍ତି । ଶୟ କେଉଁ ପ୍ଲାନରେ, ତାହାର ପ୍ଲାନତା ନାହିଁ । କେବଳ ବିଭକ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଗୋଲନାଜମନେ ବୁଥା ତୋପ ତଳାଇବକୁ ଲାଗିଲା । ପ୍ରତି ନିମେଷରେ ନବାବ ପତର ଅର୍ପ୍ୟାପ୍ତ ଅପରାଧ ଦର୍ଶାନ୍ତି । ବର୍ଗବର୍ଗ ଅଷ୍ଟକୁଳଭବରେ ରହିଅଛନ୍ତି । ମରହଟାମାନେ ରାତି ଅନକାରରେ ପ୍ରକଳ୍ପ ଭାବରେ ଆସି ନର୍ଦେଶ ବିପରୀତ କିଳାଇଥାନ୍ତି । ଅନ୍ୟ ବର୍ଗମାନେ ନତା କାହିଁ ଉତ୍ତାତ୍ତ୍ଵରେ ଶଶର ଗୋପନ କରି ନାରବଭାବରେ ରହିଥାନ୍ତି । ଏଥକୁ ନବାବବୁନିକିରଣ ଅଗ୍ନି ଗୋଟିକ ସେମାନଙ୍କର କିଳାଇଥାନ୍ତି ଅନିଷ୍ଟ ସାଧନରେ ସମର୍ଥ ହେଲୁ ନାହିଁ । ଅବଶ୍ରାନ୍ତରେ ଭୁକ୍ତ ସେନ୍ୟମାନେ ଆମ୍ବାପଣୀୟ ମୃତ ଭୂପତିତ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କୁ ପଦରେ ଦଳନ କରି ଉପଭଗ୍ଯପୂର୍ବକ ପଳାୟନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ

ପଳାୟନ କାର୍ଯ୍ୟଟା ମଧ୍ୟ ନିର୍ବପଦରେ ମାଧ୍ୟମ ହେଲା
ନାହିଁ । ମୀର ହରିବ୍ ଏକ ଅଂଶ ବର୍ଗସେନଃ ସହିତ
ପଣ୍ଡାଳାଗମ୍ଭେ ମାର୍ଗ ଅବରୋଧ କରି ବସିଥିଲେ ।
ସେହି ଦିଗକୁ ପଳାୟନ ଭୁକ୍ତମାନଙ୍କୁ ଦିବାଲେକ
ଦେଖିବାକୁ ହେଲା ନାହିଁ । ନୁମଣଃ ଏହି ଭୟକର
ନିଶା ଅବସାନ ଦେଲା; ଶେଷ ରାତିର ଛାପତ୍ର ଅନନ୍ତାର
ଆଜାଣକୁ ଆଜନ୍ମ କରି ରଖିଅଛି । ନବାବ ରୁହିଁ
ଦେଖିଲେ, ଆସୁପଣ ଜନପ୍ରାଣିଶୂନ୍ୟ । ଏକାଙ୍ଗ ହତ୍ତୀ
ଉପରେ ବସିଥିଲୁଛି, ପଢାକାବାସ୍ତା ଦୁଇଗୋଟି ବିଶାଳ-
କାପୁ କଣ ସମ୍ମନ୍ତରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ । ହତ୍ତୀମାନେ
ସୁଶିଷ୍ଟ, ଅବଶ୍ରାନ୍ତ କୁଳଶନାଥ ତୋପ ଶବରେ ମଧ୍ୟ
ହତ୍ତୀପକଶାସନରେ ବିଚଳିତ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି ।
ନବାବଙ୍କ କିନ୍ତୁ ଶେଷମୟ ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ନିର୍ଣ୍ଣୟ
ବିପରେ ଦିଗ୍ଭୁତ ବୃକ୍ଷାରୋତ୍ତମା ସଶୟ ଦୁଇଶତ ବର୍ଗ
'ବେମ୍ ବୋମ୍ ମହାଦେଶ' ଶିକ୍ଷାର କରି ସମ୍ମର୍ଦ୍ଦାୟା
ନିର୍ଣ୍ଣୟ ଅତିମଧ୍ୟମପଦ୍ଧତି ଧାର୍ଯ୍ୟ ଆସିଲ । ନବାବ
ଅସହାୟ, ଏକାଙ୍ଗ, ବିପରେ ବହୁଦ୍ଵାରା ବିଶାଳ
ଅନିବାର୍ୟ । ହେଲେ "ଯାହାକୁ ରଖିବ ଅନନ୍ତ, କି
କରିପାରେ ବଳବନ୍ତ ?" ନବାବଙ୍କ ସମ୍ମନ୍ତରବର୍ତ୍ତୀ
ପଢାକାବାସ୍ତା ଦୁଇଗୋଟି ହତ୍ତୀଙ୍କ ବିଶଳ ଦଂଶ୍ଟରେ
ପରିଷ୍କାର ଲୌହତୃଙ୍ଗଳ ବୈଷ୍ଣ୍ଵିତ ଥାଏ । ହତ୍ତୀମାନେ
ସେହି ଶୃଙ୍ଗଳକୁ ଝମ୍ ଝମ୍ କରି ଗୁଲୁଥାନ୍ତି । ଏଥକୁ
ସେମାନଙ୍କ ମନରେ ଆନନ୍ଦ ଜାତ ହୁଏ, ଦର୍ଶମାର୍ଗ
ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତମରେ ମଧ୍ୟ କ୍ଲାନ୍ଟ ବୋଧ କରିଛି ନାହିଁ ।
ପଢାକାବାସ୍ତା ହତ୍ତୀମାନେ ଅପରିଚିତ ଲୋକର ଗଲ
ପାଇ ଏବଂ ବିପରେ ନିଷେଷ ବର୍ଜାଦାତରେ ଉନ୍ନତିବର୍ତ୍ତ
ହୋଇଗଲେ । ତନ୍ତ୍ରଲଙ୍ଘ ଶୃଙ୍ଗଳକୁ ଥୋରିଦ୍ଵାରା
ଧରି ଏପରି ପ୍ରନଶ୍ରିତରେ ବୁଲଇବାକୁ ଲାଗିଲେ ଯେ,
ସେହି ଶୃଙ୍ଗଳାଦାତରେ ବିପରେ ଧରଣାୟୀ ହୋଇ
ପଡ଼ିଲେ । ସେହି ସମୟରେ ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ
ବିରତ ଘଟନା ସଂଘଟିତ ହେଲା । ହତ୍ତୀହୟ ସମ୍ମନ୍ତରବର୍ତ୍ତୀ

ଶୁନୁନାଗରେ ନିୟମିତ ଥିବାବେଳେ ଗୁରିଜଣ
ବଳିଷ୍ଠ ବର୍ଗ ଅନ୍ୟ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ବୁଲି ଆସି ନବାବଙ୍କ
ଉପରେ ବର୍ଜାଦାତ କଲେ । ନବାବ ଅଳିବର୍ଜ ସାତ
ଚକିତଭାବରେ ସେମାନଙ୍କୁ ରୁହିଁ ରହିଥାନ୍ତି—
ଦେଖିଲେ, ଜଣେ ମରହଟା ତାହାଙ୍କ ପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖି
ପ୍ରବଳ ବେଗରେ ବର୍ଜା ନିଷେଷ କରିବା ସମୟରେ
ଗୋଟିଏ ନିଯୁଗ ପ୍ରିରହସ୍ୟମନ୍ତ୍ର ଜାଷମନ୍ତ୍ର ବର୍ଜା ଆସି
ତିପର ଦର୍ଶନ ନାଟି ଭେଦ କରି ଯିବାରୁ ସେ ଲୋକଟା
ବର୍ଜାସହିତ ହଠାତ୍ ତଳେ ପଡ଼ିଗଲ । ସେହି ସମୟରେ
ଅନ୍ୟ ନିଜଣ ବର୍ଜାଧାରୀ ବର୍ଜ ସାମନ୍ତ ବେଗରେ
ନବାବଙ୍କ ନିକଟକୁ ଧାଇଁ ଅସିଲେ । ଏମାନଙ୍କର ଅନ୍ୟ
ଦିଗକୁ ଦୃଷ୍ଟିପାଇ ନାହିଁ, କେବଳ ହତ୍ତୀପୁଷ୍ଟ ପ୍ରାଣ
ନବାବଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଧାଇଁଅଛନ୍ତି । ଅଭ୍ୟାସ ଘଟନା !
ଦେବପ୍ରେରିତ ତୁମ୍ଭ ଜଣେ ବଳିଷ୍ଠ ସୁବକ ନବାବଙ୍କ
ଆହୁରି ହତ୍ତୀର ପଣ୍ଡାଳାଗରୁ ଧାଇଁ ଅସି ନିମେଷ
ମଧ୍ୟରେ ସେହି ବର୍ଜ ନିଜଜଣକର ମୟ୍ୟକ ଛେଦନ
କରି ପକାଇଲ । ସମୟ ଶତ୍ରୁ ବିନଶ୍ଶ ହୋଇଅଛନ୍ତି,
ନବାବ ନିର୍ବପଦ । ମହାରାଜୁ ସେନ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଏ ବିଷୟ
ପ୍ରଗ୍ରହ ହେବା ପ୍ରବେଶ ନବାବ ପଳାୟନ କଲେ ।
ପଳାୟନ ସମୟରେ କୃତି ନବାବ ସେହି ଅପରିଚିତ
ପ୍ରାଣରକ୍ଷାକାରୀ ସୁବକଟିକୁ ସ୍ଵକାଯୁ ହତ୍ତୀପୁଷ୍ଟରେ ଆପଣା
ପାଶ୍ଚାତ୍ୟରେ ବସାଇ ନେବାକୁ ବିସ୍ତୃତ ହେଲେ ନାହିଁ ।
ଏତେବେଳକୁ ଦିବାଲେକ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲାଣି । ଧୀର
ସୁଣୀତଳ ସମୀରଣ ପ୍ରବାହିତ ହେଉଅଛନ୍ତି । ସମବେତ
ନିରାଗୋଟି ବିଶଳକାପୁ କଣ ଥୋରିଦ୍ଵାରା ଓ ପୁକ
ଉତ୍ତେଳନପଦ୍ଧତି ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ବେଗରେ ଧାଇଁଅଛନ୍ତି ।
ନବାବ ଅନ୍ତର ଦେଖିଲେ, ସମୟ ପ୍ରାନ୍ତର ଶୁଶ୍ରୀମ୍ୟ,
ବୃକ୍ଷପରିଚିତ ତାଳପଳ ପର ଅଶ୍ରୁନାମ୍ବନ ବିଲୁଣିତ
ହେଉଅଛନ୍ତି । ହାହାକାର, ସନ୍ଦର୍ଭ, ବିଳାପରେ ପ୍ରାନ୍ତର
ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ପ୍ଲାନେ ପ୍ଲାନେ ସଦ୍ୟପଞ୍ଚିତ ଉତ୍ସୁକ ହୁଏତରେ
ଭୂମି କର୍ଦମମ୍ୟ ହୋଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଗୋଳାଦାତ-ପିଣ୍ଡ
ପ୍ରାଣରକ୍ଷାରର ମାଂସରକ୍ଷା ପ୍ଲାନେ ପ୍ଲାନେ ଗ ।

ହୋଇଅଛି, ମନୁଷ୍ୟ ବା ପ୍ରାଣୀ ଆକାରର ତହୁ ମାତ୍ର ନାହିଁ । ଆହତ ଭୂପତିତ ଥୋକେ ଲୋକ ଭୂମି ଭର ଦେଇ ଉଠିବାକୁ ଶେଷା କରୁଥିଲୁ; ମାତ୍ର ଉତ୍ତଥାନ-ଶକ୍ତିରହିତ । କେହି ଦୟାମୟ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ନାମ, କେହି ଜ୍ଞାନବିନ୍ଦୁ ନାମଧର ଚିକାର କରୁଥିଲୁ । ବହୁଫଳ୍ୟକ ଲୋକ ପାଣି ପାଣି ବୋଲି ଡଳା ପାରୁଅଛନ୍ତି । କାହିଁ ବା ମନୁଷ୍ୟ, ଅଣ୍ଟ, ହସ୍ତୀ ଶବ୍ଦରୁ ଉପର୍ଯ୍ୟ ପରି ଗଢାହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲୁ । ଆହତ ଭୂଲଶୁଣୁ ପଶୁମାନଙ୍କ ପ୍ରବଳ ପତାଆଇରେ ଭୂପତିତ ଅର୍କମୁତ ଲୋକମାନେ ପ୍ରାଣର୍ଯ୍ୟାଗ କରୁଥିଲୁ । ଭୟମୟ, ହସ୍ତୀପକ-ଅକୁଶାଯାତ-ଅସହିଷ୍ଣୁ କରସମୟ ଆହତ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ପଦରେ ଦଳିତ କରି ପ୍ରତଣ୍ଟ ବେଗରେ ଧାବମାନ ହେଉଥିଲୁ । ମନୁଷ୍ୟ ଉଦର ଓ ମସ୍ତକଗୁଡ଼ାକ ପଟ୍ ପଟ୍ ମତ୍ତ ମତ୍ତ କରି ଦଳ ହୋଇ ଯାଉଥିଲା । ନବାବ ସାହେବ ତଳକୁ ଝାଁଝି ପାଇଲେ ନାହିଁ, ଆମ୍ବପଣୀୟ ଲୋକମାନଙ୍କ ଦୁର୍ଦ୍ଵାରା ଦେଖି ଆଖି ବୁଜି ପକାଇଲେ ।

ନବାବଙ୍କ ପଳାୟନର ଅବ୍ୟବହିତ ପରେ ବର୍ଗିବର୍ଗ ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ସେହି ସମୟରେ ସେମାନେ ଅନୁଧାବନ କରିଥିଲେ ନବାବଙ୍କ ରକ୍ଷାର ଉପାୟ ନ ଥିଲା । ମାତ୍ର କକଟେଗୁଡ଼ିଏ କାରଣରୁ ସେମାନେ ଟଣ୍ଡ ଭାବନ୍ତରୁ ନିବୃତ ହେଲେ । ପ୍ରଥମତଃ, ସେମାନେ ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା ସମୟକୁ ନବାବ ଦୃଷ୍ଟିପଥ୍ର ବହିର୍ଭୂତ ହୋଇଥିଲେ; ଏଥକୁ କେଉଁ ଦିଗକୁ ନବାବ ପଳାୟନ କରୁଥିଲୁ, ପ୍ରିର କରିପାଇଲେ ନାହିଁ । ଦୃଷ୍ଟିପଥ୍ର, ମୀର ହବିବ ନିକଟରେ ନ ଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ସହିତ ମରମର୍ଶ ବିନା ଭାବର ପାଇଁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନିର୍ମାଣ କରିବାକୁ ଅପରାଧ ହେଲେ । ତୃତୀୟତଃ, ନବାବଙ୍କ ପରିତ୍ୟକ୍ତ ପରିତ୍ୟକ୍ତ ପ୍ରମାଣ ଜୀବନରୁ, ଅର୍ପିତାତ୍ତ୍ଵ ବହୁମୂଳ୍ୟ ସମ୍ପଦ, ଅର୍ପଣ ପଶୁ ପାତ୍ର ହୋଇ ବର୍ଗିବର୍ଗ ଏପରି ଉଜ୍ଜ୍ଵଳିତ

ହୋଇଥିଲେ ଯେ, ନବାବଙ୍କ ଅନୁଭବଣ ସେମାନଙ୍କ ମନରେ ଉଦିତ ହେବାକୁ ସୁନ୍ଦର ଅବସର ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲା ନାହିଁ ।

— — —

-୨୭-

ତାହାର ନାମ ବାଦଳ ସିଂହ

ବହୁ ହୋଶ ମାର୍ଗ ଅତିନ୍ଦ୍ରମ କରି ନବାବ ସାହେବ ସ୍ଵପଣୀୟ ପାଇକମାନଙ୍କ ସହିତ ମିଳିତ ହେବାକୁ ରାଷ୍ଟ୍ର ଉପର୍ଯ୍ୟ ଦୋରଥିଲା । ପଥଟାନ୍ତ ପାଇକମାନେ ଏକ ଅନାଦୃତ ପ୍ରାନ୍ତର ମଧ୍ୟରେ ଅନାହାରରେ ପଡ଼ିଥିଲୁ । ସେମାନଙ୍କର ଧ୍ରୁବ ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲ, ନବାବ ସାହେବ ବନୀ ବା ବିନଷ୍ଟ । ଏଥକୁ ସେମାନେ ନିତାନ୍ତ ମୁୟମାଣ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ନବାବଙ୍କୁ ସମ୍ମାନରେ ଦେଖି “ଆଜ୍ଞା ହୋ ଆକବର” ବୋଲି ଚିକାର କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ନବାବ ସାହେବ ହସ୍ତୀରୁ ଓହାର ଶୋଟିଏ ବୃକ୍ଷ ମୂଳରେ ବସିଥିଲୁ । ଜଗତ ଅନକାରାବୁତ, ତୁର୍କମାନେ ନିଦ୍ରାରେ ଅନାୟତ ହୋଇ ତଳେ ପଡ଼ି ଲୋଣି । ନବାବଙ୍କ ନେତ୍ରରେ ନିଦା ନାହିଁ । ସେହି ପ୍ରାଣଦାତା ଯୁବକଟି ପାର୍ଶ୍ଵରେ ବସିଥିଲୁ । ନିଶିଯାପନ ନିମନ୍ତେ ନବାବ ସାହେବ ସେହି ଯୁବକଟି ସହିତ କଥୋପକଥନ କରୁଥିଲୁ । ନବାବଙ୍କ ପ୍ରଶାନ୍ତୁସାରେ ସେହି ଯୁବକ ଆମ୍ବ-ରତ୍ନହାସ ଏହିପରି ବର୍ଣ୍ଣନ କଲା—

ତାହାର ନାମ ବାଦଳ ସିଂହ, ପିଲାକାଳରୁ ପିତୃ-ସ୍ଵାମୀ, ବିଧବା ମାତା ସହିତ ଶୁଶ୍ରୀ ଦରେ ଥିଲା । ଶୁଶ୍ରୀ ଧେଣ୍ଡିଲେ ସିଂହ ଜଣେ ସାମାନ୍ୟ ଜମିଦାର, ନିବାପ ରୋହିଲଙ୍ଘଣ୍ଟ; ଶୁଶ୍ରୀ, ଶାଶ୍ଵତ, ପ୍ରି ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଲୋକଙ୍କ ସହିତ ଜନ୍ମାଥ ଦର୍ଶନ ନିମନ୍ତେ ଯାଉଥିଲେ ।

ଗୋଡ଼ିଶାଳୀରେ ବର୍ଗିମାନେ ସମସ୍ତକୁ ବଧ କରି
ସବୁ ଲୁଣୁନ କରି ନେଇଅଛନ୍ତି । ସେ ମଧ୍ୟ ବିଷମ
ଆହୁତ ହୋଇଥିଲା, ମାତ୍ର ଆପୁର୍ବଳ ଥୁବାରୁ ରକ୍ଷା
ପାଇଅଛି । ଡକାଇଣ ପରଦିନ ତାହାର ଚେତନା
ବସିବାରୁ କଷ୍ଟେ ମଷ୍ଟେ ଯାଇ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଗୋଟିଏ
ଗ୍ରାମରେ ଆଶ୍ରୟ ନେଲା । ଦୟାକୁ ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କ ଯହି
ଏବଂ ଚିକିତ୍ସାରେ ଆରୋଗ୍ୟ ଲଭ କରିଅଛି । ସେ
ଇଷ୍ଟଦେବ ଏକଳଙ୍କ ନାମରେ ଶପଥ କରିଅଛି,
ବର୍ଗସର୍କର ଭାସ୍ଵର ପଣ୍ଡିତକୁ ସୁହସ୍ତରେ ବଧ କରି
ତାହା ରୁଧିରରେ ପିତୃତର୍ପଣ କରିବ, ନଚେତ
ଆସୁଧା ହେବ । ହେଲେ ନିଃସହାୟ ନିଃସମ୍ବଲ,
ଏଣେ ବିପକ୍ଷ ବିଷମ ସମତାଶାଳୀ । ଏହି ଅସାଧ ସାଧନ
ନିମନ୍ତେ ନବାବ ସାହେବଙ୍କ ସହାୟତାର ପ୍ରସ୍ତୁତନ ।
ନବାବଙ୍କଠାରେ ପରିଚିତ ହେବା କିମ୍ବା ଅନୁଗ୍ରହ ପ୍ରାପ୍ତ
ହେବା ତାହା ପରି ଦରିଦ୍ର ପକ୍ଷରେ ଅପମବ; ମାତ୍ର
ଦୃଢ଼ ଯହି ଅସାଧ ସାଧନ କରେ, ଏହି ବିଶ୍ୱାସରେ ସେ
କେତେଦିନ ହେଲୁ ଦିବାରାଷ ନବାବ ସାହେବଙ୍କର
ଅବିଜ୍ଞଦ ଅନୁସରଣ କରି ଅବକାଶ ଅନ୍ତେଷ୍ଟିଣ
କରୁଥିଲା । ଅଧିବାସ୍ୟୀ ଲୋକକୁ ଭଗବାନ୍ ସହାୟ
ଦୁଅନ୍ତ, ତାହାର ପରୁ ଆଂଶିକ ସଫଳ ହେଇଅଛି ।

ଯୁବକ ପ୍ରାଣଦାତା, ଏଥକୁ ହିତକାରୀ ବନ୍ଧୁ, ପୁଣି
ତାହାର ଲକ୍ଷ୍ୟ ନବାବଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ନିତାନ୍ତ ଅନୁକୂଳ ।
ନବାବ ସାହେବ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦିତ ହୋଇ ତତ୍କଷଣାତ୍ମ
ତାହାକୁ ହଜାରେ ପାଇକ ଉପରେ ହାବିଲଦାର
ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ କଲେ । ରାଜପ୍ରିୟ ଲୋକେ ସାଧା-
ରଣରେ ମାନମାୟ । ନବାବ ଫୌଜ ମଧ୍ୟରେ ବାଦଳ
ସିଂହ ଅନୁକାଳ ମଧ୍ୟରେ ବିଶେଷ ପରିଚିତ ହୋଇଗଲା ।
ବର୍ଗିଖଡ଼ିଗାୟାତରେ ତାହାର ଗୋଟିଏ କାନ କଟି
ପାଇଥିଲା; ଏବୁ ସମସ୍ତେ ତାହାକୁ କାନକଟା ହାବିଲ-
ଦାର ବୋଲି ଡାକନ୍ତି ।

-୨୩-

ନବାବ ଏବଂ ମୁସ୍ତାଫା ଝା

‘ମନ୍ଦ ଭାଗ୍ୟ ବେଳକୁ ବିଧାତା ଅବଳକୁ ନୃପତି
ଦାସ୍ତର ଦିନାଶ ।’ ବଙ୍ଗ, ବିହାର ଓଡ଼ିଶାର ସୁବାଦାର
ହଜରତ ଆଲିବିଦ୍ଦ ଝା ବର୍ତ୍ତମାନ ଉତ୍ସୁକ୍ତ, ପଳାପୁତ୍ର ।
ମହିଷରେଣ୍ଟା ଷେରେ ନବାବଙ୍କ ସମସ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି
ସହିତ ତମ୍ଭୁ ମଧ୍ୟ ବର୍ଗହତ୍ତୁଗତ । ଉଲବାତିଆ ନାମକ
ସ୍ଥାନରେ ଗୋଟିଏ ଅତି ଶ୍ରୀ ପୁରାତନ ଟୁନ୍ ମହାଶ୍ଵା-
ବାସ ଅଯୋଗ୍ୟ ତମ୍ଭୁ ମଧ୍ୟରେ ନବାବ ରହିଅଛନ୍ତି ।
ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସେନା ସେନାପତିମାନଙ୍କର ଅନାବୃତ
ଭୂଶୟା । ନବାବ ଦାହେବ ଅତି କଷ୍ଟରେ ପ୍ରାଣଧୂକ
ପ୍ରିୟତମ ବାଲକ ସିରଜଭାନ୍ତୀଲ ସକାଶେ ଦୁଇଶଣ୍ଠି
ଘେଷି ସଂଗ୍ରହ କରିଥିଲେ, ସେଥିରୁ ଅର୍ଦ୍ଧଶଣ ଏବଂ ଏକ
ବଦନା ପାଣିରେ କ୍ଷୁଦ୍ରା ନିର୍ମିତ କରିଅଛନ୍ତି । ସମ୍ଭବ
ଏକ ପ୍ରହର ସମୟରେ ହରକର ସମ୍ବାଦ ଦେଲା, ଶମ୍ଭୁ-
ମାନେ ଅନୁସରଣ କରି ଆସି ଏକ ହୋଶ ଦୂରରେ
ଡେର ଗାଡ଼ି କରି ଅଛନ୍ତି । ଏହା ମଧ୍ୟ ରୁକ୍ଷ ଭାବରେ
ସମ୍ବାଦ ପାଇଲେ ଯେ, ଅଧିକାଂଶ ସେନା, ସମସ୍ତ
ସେନାପତି ବିଦ୍ରୋହୀ ହୋଇ ଗଲେଣି, ଆଉ ରକ୍ଷା
ନାହିଁ, ନିଧନ ନିଶ୍ଚିତ । ନିଦ୍ରାଗତ ବାଲକ ସିରଜ
ଭାନ୍ତୀଲକୁ ଅନାଇଲେ । ତାହାଙ୍କ ନେଷ୍ଟରୁ କେତେ
ବିନ୍ଦୁ ଲୋତକ ବହି ପଡ଼ିଲା । ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ମରହକ୍ତା
ଆହମଣ କରିଥିଲେ ନବାବଙ୍କ ବିନାଶ ଅନିବାର୍ୟ
ହୋଇଥାନ୍ତା । ହେଲେ ତାହାଙ୍କ ଘୋରାଗ୍ୟ ବଳ,
ଦୁଇଗୋଟି କାରଣରୁ ସେମାନେ ଆହମଣ କଲେ
ନାହିଁ ।

ପ୍ରଥମ- ମୀର ହବିବ୍ରକ ମନ୍ଦିରରେ ନବାବ
ପକ୍ଷର କେତେକଣ ସେନାପତି ବିଦ୍ରୋହୀ ହୋଇଅଛନ୍ତି,
ସେମାନେ ବର୍ଗପକ୍ଷ ଅବଳମ୍ବନ କଲେ ବିନା ସୁର,
ବିନା ରକ୍ତପାତରେ ନବାବ ପରିଷ୍ଠ ହେବେ । ମାତ୍ର

— — —

ପୁରୀରମ୍ଭ କଲେ ଏହି ସହଜଲଭ୍ୟ ସୁପୋଗଟି ହସ୍ତ-
ବହଭୂତ ହେବ ।

ବିଶ୍ଵପୁ—ନବାବ ସାହେବ ଉପାୟାନ୍ତର ନ
ଦେଖି ସନ୍ଧିପ୍ରସ୍ତାବ କରି ବର୍ଷମାନର ଦେବାନ ଜାନଙ୍ଗ-
ବମଙ୍କୁ ଭାବର ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ନିକଟକୁ ପଠାଇଥିଲେ ।
ସେଥିରେ ମରହଙ୍କା ପକ୍ଷରେ ଅନେକ ଅର୍ଥଲାଭ ହେବାର
ପ୍ରମେତନ ମଧ୍ୟ ଥିଲା । ହେଲେ ଭାବର ପଣ୍ଡିତ ସନ୍ଧିର
ସର୍ବର ଯେ ମନସ୍ତ ପ୍ରସ୍ତାବ କରିଅଛନ୍ତି, ତାହା ନବାବଙ୍କ
ପକ୍ଷରେ ନିଜାନ୍ତ ଗୁନିକର । ଯାହା ହେଉ, ଭାବର
ପଣ୍ଡିତ ସେଥିର ଗୋଟିଏ ଶେଷ ଉତ୍ତର ପାଇବାକୁ
ଆଶା କରି ରହିଅଛନ୍ତି ।

ମରବ ନିଶୀଥ, ଜଗତ ନିଷ୍ଠବ୍ଧ, ଦିଗନ୍ତ
ତମସାବୃତ—ବିଶ୍ଵବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଅନ୍ଧକାରସମୟରେ ନିମନ୍ତ୍ର ।
ନବାବ ଆଲିବଦ୍ଧିଶାଙ୍କ ଦୃଦୟ ତତୋଧର୍ମ ଅନ୍ଧ-
କାରମୟ । ନେଷ୍ଟରେ ନିଦ୍ରା ନାହିଁ । ସିରଜ ଉଦ୍‌ଦୀଲର
ଶୟାପାଣ୍ଟରେ ବସି ଚିନ୍ତା କରୁଅଛନ୍ତି, ଚିତ୍ତ ବିକଳିତ,
ଚିନ୍ତାର ଉପସ୍ଥିତି ନାହିଁ, କୌଣସି ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଉପମାତ
ହୋଇ ପାରୁନାହାନ୍ତି । ନବାବ ତମୁ ମଧ୍ୟରୁ ମୁହଁ
ଗଳାଇ ଦେଖିଲେ—ସମସ୍ତ ଦିଗ ଅନ୍ଧକାରପୂର୍ଣ୍ଣ,
ଅନ୍ଧକାରସମୟ ଉପରେ ଶୁକ୍ଳ ଫେନଖଣ୍ଡନର ଷୁଦ୍ର
ବୃଦ୍ଧତ ଅନନ୍ତ ନଷ୍ଟ ଭାସୁଅଛନ୍ତି । ସହସ୍ର ମାନବର
ନିଶ୍ଚାସ କିମ୍ବା ଶିଖର ଅନ୍ଧଭୂତ ହେଉଅଛି । ଦୂରକୁ
ଅନାଇ ଦେଖିଲେ, ପ୍ରାୟ ଏକ ଦୋଶ ଦୂର ପ୍ରାନ୍ତର
ମଧ୍ୟରେ କେତେବୋଟି ଶୀଶାଲେକ ଦୃଷ୍ଟି
ହେଉଅଛି । ଗୋଟିଏ ଲୋହିତବଞ୍ଚି ଦୃଷ୍ଟି ଆଲୋକ
ଉଦ୍ଧର୍ଣ୍ଣଧେଶବରେ ଦୃଷ୍ଟିତ ହେଉଅଛି । ପ୍ରବାଣ ନବାବ
ବୁଝିଲେ, ଏହା ବର୍ଗ ସନ୍ଧାବାରର ଅଭୟପ୍ରତକ
ସାଙ୍କେତିକ ଚିତ୍ର । ବର୍ଗ ଅଭୟପ୍ରଦାନପ୍ରତକ ନବାବ
ସେନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଆମ୍ବପକ୍ଷ ଅବଳମ୍ବନ କରିବା ନିମନ୍ତ୍ର
ଆହ୍ଵାନ କରୁଅଛି । ବର୍ଗପକ୍ଷ ଅବଳମ୍ବନ କରି ଉପସ୍ଥିତ

ବିପଦରୁ ଉଦ୍ଧାର ପାଇବାକୁ ସବସ୍ଥାନ୍ତ, ଶ୍ରମକୁନ୍ତ
ଶୁର୍ପିପାସାର୍ତ୍ତ ଅଧିକାଂଶ ସେନ୍ୟ ଓ ସେନାପତିଙ୍କର
ଇଚ୍ଛା; ମାତ୍ର ପବିତ୍ର ଉପଲମ୍ବନପାଇମ୍ବୀ ଅନୁଦାତା
ନବାବଙ୍କୁ ପରିତ୍ୟାଗ ପୂର୍ବକ ବିଧମ୍ୟୀ କାଫେର ପକ୍ଷ
ଅବଳମ୍ବନ କରିବା ନିଜାନ୍ତ ଗୁନିକର କଥା ଅଟେ ।
ଅଧିକନ୍ତୁ ଉପରସ୍ତ ସେନାପତିମାନେ ବର୍ଗପକ୍ଷ ଅବଳମ୍ବନ
କରି ନ ଥିବାରୁ ସେନ୍ୟମାନେ ଉଚ୍ଚପ୍ରତଃ ଛୋଇ
ବିପକ୍ଷପକ୍ଷାବଲମ୍ବୀ ହୋଇ ପାରି ନାହାନ୍ତି ।

ତମ୍ଭୁଦ୍ବାରତାରେ ନବାବ ପ୍ଲିର ଭାବରେ ତୁଡ଼ା
ହୋଇ ମରହଙ୍କା ସନ୍ଧାବାରକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଚିନ୍ତା
କଲେ, ବୋଧକରୁଁ, ଆମ୍ବକୁ ଆଉ ଦିବାଲୋକ
ଦେଖିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । ଏହି ଘୋର ଅନ୍ଧକାର
ମଧ୍ୟରେ ବର୍ଗ ପ୍ରକଳ୍ପ ଭାବରେ ଆସି ଆମ୍ବକୁ ବିନାଶ
କରିବ । ନେଇଶ୍ୟସୁତକ ନିଶ୍ଚାସ ପକାଇ ମନ ମଧ୍ୟରେ
ସବ ଶକ୍ତିମାନ, ଦୟାମୟ, ବିପଦଭଞ୍ଜନପ୍ରଭୁଙ୍କ
ଶ୍ରଦ୍ଧାରୀ ଧାନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସ୍ଵର୍ଗୀୟ
ଆଦେଶରୂପେ ଚକିତ ଭାବରେ ସେନାପତି ମୁହଁପାଙ୍କ
ନାମ ତାଙ୍କର ମନ ମଧ୍ୟରେ ଖେଳଗଲ । ନବାବ
ଚିନ୍ତା କଲେ, ମୁହଁପାଙ୍କ ସାହସୀ, ରଣକୁଣ୍ଠୀ, ପ୍ରସାନ,
ବହୁଦର୍ଶୀ, ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ସେନ୍ୟମାନେ ସୁଶିଷ୍ଟି,
ଅନୁଗତ, କର୍ତ୍ତବ୍ୟପରାପୁଣ । ମରହଙ୍କା ସେନ୍ୟ
ରଣନିପୁଣ ସତ୍ୟ, ହେଲେ ମୁହଁପାର ସମକଷ
ମୁହଁତୁ; କାରଣ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶୁଣିଲା ନାହିଁ ।
ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁହଁପାଙ୍କ ବିନା ଆମ୍ବର ଗତ୍ୟନ୍ତର ନାହିଁ ।
ଏପରି ମୁହଁପାଙ୍କା କର୍ତ୍ତବ୍ୟପାର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସମାବନା । ହେଲେ
ମୁହଁପାଙ୍କ କର୍ତ୍ତବ୍ୟପାର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶୁଣିବ ? ଅସମପ୍ରତିରୋଧ
ପୁଷ୍ଟ ଯେ ପର ଦୂର । ଦେଖାଯାଉ, ଥରେ ଭଲରୂପେ
ତାହାକୁ ଧରୁଁ । “ଧନ କାର୍ପଣ୍ୟ ସେବା ପାଲେ, କିବା
ଅସାଧ ମସ୍ତକଲେ ?” ଏହି କଥା ମନରେ କରି

ନବାବ କିଞ୍ଚିତ୍ ଆଶ୍ରୟ ହେଲେ, ତାହାଙ୍କ ଦେହରେ ନୂତନରୁପେ ବଳ ସଞ୍ଚାରିତ ହେଲା । ତେତେବେଳେ ସ ଯାମାର ତୃପ୍ତାପ୍ତ ପ୍ରଦର ଅଣ୍ଟପ୍ରାପ୍ତ । ନବାବ ନିଦ୍ରିତ ମାତ୍ର ସିରଜ ଉଦ୍‌ଦୋଲକୁ ଉଠାଇଲେ, ବାମ ହସ୍ତରେ ତାହାର ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତ ଧାରଣ କରି ସେହି ନିରଭ୍ରତ ଅନ୍ଧକାର ମଧ୍ୟରେ ମୁସ୍ତାଫା ତମ୍ଭକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ବାହାରିଲେ । ମୁସ୍ତାଫା ମଧ୍ୟ ଘୋଡ଼ିଯାସି-ନବାସର ଉପୟୁକ୍ତ ଗେଟିଏ ତମ୍ଭ ମଧ୍ୟରେ ଶଫୂନ କରି ରହିଛନ୍ତି । ମୁସ୍ତାଫା ନିର୍ଦ୍ଦ୍ଵାରା ଭୂତ, ଆଳିବଢ଼ି ଶଯ୍ୟାପାଣ୍ଟରେ ବସି ତାହାଙ୍କୁ ଜାଗରିତ କଲେ । ସୁତ୍ରୋତ୍ସତ ମୁସ୍ତାଫା ଅନୁଦାତା ପ୍ରତ୍ୱ-ସଖା-ସହାୟ ବଜା ବିହାର ଓଡ଼ିଶାର ନବାବ ଆଳିବଢ଼ି ଖାଙ୍କୁ ଦୌହିତ୍ୟ ସହିତ ଆପଣା ପାଣ୍ଟରେ ଲାନ୍ଧାରରେ ଦଣ୍ଡାପୂମାନ ଥିବାର ଦେଖି ଆଶ୍ରୟାନ୍ତିରୁ ହେଲେ । କିଞ୍ଚିତ୍ ଅପ୍ରତିଭ ମଧ୍ୟ ହେଲେ । ଗୋଟିଏ ଉତ୍ତାପନରେ ନବାବ ଏବଂ ସିରଜ ଉଦ୍‌ଦୋଲକୁ ବସାଇ ହାତଯୋଡ଼ି ଜଣାଇଲେ, “ଜାହାଙ୍ଗପନା ! ଏ ଗୋଲମ ପ୍ରତି କି ଆଜ୍ଞା ହେଉଅଛି ?” ନବାବ ସାଶ୍ରନ୍ଦିନୀପୁନରେ ଅଛି କରୁଣ ଭାଷାରେ କହିଲେ, “ଦୋଷ୍ଟ ମୁସ୍ତାଫା ! ଆଉ କଣ କହିବି ? ମୋ କହିବାର କଥା ସବୁ ଶେଷ ହୋଇଅଛି । ଶୁଣ ଦୋଷ୍ଟ ! ମନୁଷ୍ୟର ପ୍ରାଣଠାରୁ ପ୍ରିୟତର ଜଗତରେ ଆଉ କେବୁ ନାହିଁ । ହେଲେ ମୋ ଜାବନ ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋ ପକ୍ଷରେ ନିତାନ୍ତ ଭାବର୍ତ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଅଛି । ମୋ ପକ୍ଷରେ ମୃତ୍ୟୁ ବାଞ୍ଚିମାୟ । ଦୋଷ୍ଟ ! ମୁଁ ବେଶ୍-ଜାଣୁଅଛି, ଆଉ କହିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ, ତୁମ୍ଭେ ମୋ ପ୍ରତି ବିରକ୍ତ, ଯେବେ ମୋର ବିନାଶ କାମନା କର, ଭଲ କଥା— ସେଥି ସକାଶେ ଏତେ ହରବର କିପାଇଁ—ଏତେ ସନ୍ତ୍ରାସନ୍ତି କିଁ ? ଏହିଠାରେ ଶେଷ କରିବିଅ । ସତ କଥା, ମୁଁ ତୁମ୍ଭଠାରେ ଅପରାଧୀ, ମୋ ପାପର କି ଅନ୍ୟରୂପ ପ୍ରାୟୁଷିତ ନାହିଁ ? ମୁସଲମାନଠାରୁ କି ମୁସଲମାନ କ୍ଷମା ପାଇବାର ଯେବା ନୁହେ ? ଦୋଷ୍ଟ !

ପବିଷ ଇସଲମ୍ ଧର୍ମକୁ ପୁରଣ କର, ମୁସଲମାନ ହୋଇ ମୁସଲମାନର ଗୌରବ ରକ୍ଷାକର । ମୁଁ ଆଉ ସନ୍ତ୍ରାସିତ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । (ନବାବ ଆପଣା ହସ୍ତର ତରବାର ମୁସ୍ତାଫା ସମ୍ମନିତ ପକାଇ ଦେଇ କହିଲେ) ଆଉ କିଛି ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ, ମୁସ୍ତାଫା ! ତେର ହେଲଣି, ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ଆଗରେ ଅଛି, ଏହି ମୋ ନପୂନ-ପ୍ରତିମା ସିରଜ ଉଦ୍‌ଦୋଲ ତୁମ୍ଭ ଆଗରେ ରହିଅଛି, ଦୂର ଜଣଙ୍ଗୁ ଶେଷ କରିଥିଥ, ବିଧର୍ମୀ କାପେର ହାତଯାଏ ରଖନାହିଁ; ମାତ୍ର ହେ ମୁସ୍ତାଫା, ହେ ଦୋଷ୍ଟ ! ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ବଢ଼କାଳର ଦୋଷ୍ଟଦାର ଯେବେ ତୁମ୍ଭ ମନରେ ଥାଏ—ମୁଁ ଯେବେ କେବେ କିଛି ତୁମ୍ଭର ଉପକାର କରିଥାଏ, ଅଥବା କିଛି ନ ହେଉ, ତୁମ୍ଭ ନିଜ ଉଦାରତା ଗୁଣରେ ମୋହର ଅପରାଧ ଯେବେ ମାର୍ଜନ କରିପାର . ଜାଣ୍ପୁ ଗୌରବ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଯେବେ ତୁମ୍ଭର ଇଚ୍ଛା ଥାଏ, ତେବେ ଆସ, କୋରାଣ ସରଷ୍ଟ ପ୍ରଶନ୍ସା କର ବୋଲ, ମୋତେ ତ୍ୟାଗ କରିବ ନାହିଁ । ମୋର ବୋଲିବାର ଏତିକ ମାତ୍ର । ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାସ୍ତର ପଣ୍ଡିତ ସହିତ କରୁପ ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ହେବ, ମୋତେ ଉପଦେଶ ଦିଆ । ତୁମ୍ଭେ ମୋ ଅଭିପ୍ରାୟ ଜାଣ । ବର୍ଷିଷନ ବିଷୟରେ ଯେ ସମସ୍ତ ଗ୍ରାନିକର ଦ୍ରୁଷ୍ଟାବ କରିଅଛି, ସେଥିରେ ସମ୍ଭାବ ହେବା ମୋପକ୍ଷରେ କଷ୍ଟକର—ମୁଁ କିଁ, ମୁସଲମାନ ପକ୍ଷରେ ତାହା ଅପରାଧ ।”

ନବାବଙ୍କ କାରୁଣ୍ୟରେ ମୁସ୍ତାଫା ବିଚଳିତ ହେଲେ । ତାଙ୍କ କଠିନ ପ୍ରାଣ ବିଚଳିତ ହୋଇଗଲା । କି ଉତ୍ତର ଦେବେ, କିଛି ପ୍ରିଯ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । କେତେ ମୁହୂର୍ତ୍ତ କାଷ୍ଟପ୍ରତିମା ପର ଛୁଡ଼ାହୋଇ ରହିଲେ । ଏ ଉତ୍ତରରେ ବିମାତ ଭାବରେ କହିଲେ— “ପ୍ରସ୍ତେ ! କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ, କିଛିକାଳ ଅବକାଶ ଦେଉନ୍ତୁ, ସୁଦେଶୀୟ କର୍ମରୂପଙ୍କ ସହିତ ପରମାର୍ଶ କର ଏ ବିଷୟର ଉତ୍ତର ଦେବ । ସେମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ବିରୂପ ନ କରି

କିଛି କଥା କହି ପାରୁନାହିଁ ।” ନବାବ ବ୍ୟାପାରରେ କହିଲେ, “ହେଉ, ତାହା ହେଉ, ସେହିପରି କର, ମୋର ଏଥୁରେ କିଛି ଆପଣି ନ'ହିଁ ।”

ମୁସ୍ତାଫା ଖାନ୍ ଚେଷ୍ଟାବ୍ ଲୋକ ପଠାଇ ହାବିଲାର ସମସେର ଖାନ୍, ଜମାଦାର, ସର୍ଦାର ଖାନ୍, ମନ୍ସଦାର ଅବଦୁଲ ଶୋଭନ ଖାନ୍ ଅବଦୁଲ ରହିମାନ ପ୍ରଭୁତ୍ବଙ୍କ ଉକାଇ ଆଣିଲେ । ସେମାନେ ଉପସ୍ଥିତ ହୃଅନ୍ତ ମୁସ୍ତାଫା ଖାନ୍ ନବାବଙ୍କୁ ଅନାଇ କହିଲେ, “ହଜର ଜାହାଂପନା ! ମୋତେ ଯେ ସମସ୍ତ କଥା କହିଅଛନ୍ତି, ଏମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ସେହି ସମସ୍ତ କଥା ବୋଲନ୍ତୁ ।” ନବାବ ଉତ୍ତରଣେ ମୁସ୍ତାଫାଙ୍କୁ ଯେ ସମସ୍ତ କଥା କହିଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି କହିଲେ । ଯୋକାବରଗ୍ ସେ ସମସ୍ତ କଥା ଶୁଣି ନିରୁତ୍ତର ହୋଇ ବସିଲେ । ମୁସ୍ତାଫା କହିଲେ—“ଭାଇମାନେ ! ଉତ୍ତର ଦିଆ ।”

ସମସ୍ତଙ୍କ ଅନୁମତି ଗ୍ରହଣ କରି ସମସେର ଖାନ୍, ସରଦାର ଖାନ୍ କହିଲେ, “ଆମ୍ବମାନେ କଣ କରିବୁଁ ? ଆପଣ ହେଲେ ଜାତିର ସର୍ଦାର, ଆମ୍ବମାନଙ୍କର ସେନାପତି, ଆପଣଙ୍କ ମତରେ ଆମ୍ବମାନଙ୍କର ମତ ଜାଣିବେ, ଆପଣଙ୍କ ଆଜ୍ଞା କେବେଳେ ଅବଜ୍ଞା କରି ନାହିଁ, ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ସେହି କଥା ।”

ଶରଣାଗତ ଅନୁଦାତା ନବାବଙ୍କ କାତର ବଚନ ଶୁଣି ଏବଂ ତାହାଙ୍କ ନେଷ୍ଟରୁ ଅନର୍ଗଳ ପ୍ରବାହିତ ଅଶ୍ରୁଧାରା ଦେଖି ଅଛି କଠୋର ହୃଦୟ ନରଶୋଣିତ-ପିପାୟୁ ସମରତଳାଙ୍ଗୀ ମୁସ୍ତାଫାଙ୍କ ହୃଦୟ ବିଗଳିତ ହୋଇଗଲା । ସମସେର ଖାନ୍, ସର୍ଦାର ଖାନ୍, ଅବଦୁଲ ଶୋଭନ ପ୍ରଭୁତ୍ବ ସୁରଦଶୀୟ ଯୋକାମାନଙ୍କୁ ସମ୍ମୋଦନ କରି କହିଲେ, “ଭାଇମାନେ ! ଯାହା ହେବାର ହୋଇ ଯାଇଛି, ପୁରୁଣା କଥା ପାପୋର ପକାଅ । ଭାଇମାନେ, ମୁଁ ସରଳ ହୃଦୟରେ ପବିତ୍ର କୋରଣ ସରିପ୍ର ସ୍ଥରଣ

କରି କହୁଛି, ଆଜିତାରୁ—ଏହି ମୁହୂର୍ତ୍ତାରୁ, ମୋହର ଏବଂ ମୋହର ପୁଷ୍ପ କନ୍ୟାଙ୍କର ମସିକ ପ୍ରଭୁପଦରେ ବିନ୍ଦୁ କଲି । ଆଜିତାରୁ ମୋ ଦେହର ପ୍ରତ୍ୟେକ ରକ୍ତବିନ୍ଦୁରେ ପ୍ରଭୁଙ୍କର ଅଧିକାର । ଏହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଦତ୍ତକ ସମ୍ପଦି । ଭାଇମାନେ ! ମୁଁ ଦୃଢ଼ରୁପେ କହୁଅଛି, ଏହା ମୋହର ହୃଦୟର ଅନ୍ତପୁଲର କଥା ଜାଣିବେ । ଭାଇମାନେ, ତୁମମାନଙ୍କ ପରି ଶବ୍ଦଜଣ ଖର ଯଦି ପାଏଁ, ସେହି ଶତ୍ରେ ଶତ୍ର ତରବାରିରେ ଗୋଟିଏ ବିଜ୍ୟ ଦଶଳ କରିପାରେ । ଭାଇମାନେ, ନିରଣ ହୃଅ ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ କୋଡ଼ିଏ ହଜାର ସବାର ହାଜର ଅଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କୁ ଚଳାଇ ନେଲେ ଶବ୍ଦ-ମାନଙ୍କୁ ଶତ୍ର ବିଶ୍ଵାସ କରି ପକାଇବେ । ଭାଇମାନେ ! ପୂର୍ବେ କହିଅଛି, ପୁନବାର କହୁଅଛି, ଗତ କଥା ବିମୂଳ ହୃଅ । ମୁଁ ମନର କଥା କହିଲି ତୁମମାନଙ୍କ କଥା ଫେର କୋଳା ।” ମୁସ୍ତାଫାଙ୍କ କଥା ଶୁଣି ସମସ୍ତ ଏକବାକ୍ୟରେ କହିଲେ, “ଭାଇ ସାହେବ, ସେନାପତି ସାହେବ ! ଆମ୍ବମାନଙ୍କର ଅଧିକ କିଛି ବୋଲିବାର ନାହିଁ । ଆପଣଙ୍କ ମତରେ ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ମତ ଜାଣିବେ । ଏହା ନିଶ୍ଚିଯ କଥା । ଆପଣଙ୍କ ଏବଂ ମୁନିବ ନବାବ ସାବେବଙ୍କ ବିଶ୍ଵାସ ସକାଶେ କହୁଅଛୁଁ, ଏଥର ସାକ୍ଷୀ କୋରଣ ସରିପ୍ର ।”

ତୃଷ୍ଣାର୍ଜୁ ସୁଶୀତଳ ଜଳଧାର ପ୍ରାସ୍ତ ହେଲା, ଅମୃତଶବ୍ଦ ଶ୍ରୀଧାର୍ତ୍ତର ହସ୍ତଗତ ହେଲା, ଭର୍ତ୍ତାପୋତ ଅକୁଳ ସମୁଦ୍ରର ଭାସମାନ ନାଭିକ କୁଳ ପ୍ରାସ୍ତ ହେଲା, ନିବିଡ଼ ଅମାନିଶାରେ ସହସା ଚନ୍ଦ୍ରାଦୟ ହେଲା । ନବାବ ଆଶ୍ରୁ ହେଲେ । ମନ ମଧ୍ୟରେ ନବାବ ଚିନ୍ତାକଳେ ମୁସ୍ତାଫା ନିଷ୍ଠାର ସତ୍ୟ, ମୁସ୍ତାଫା ଭୟକୁର କୋଣୀ ସତ୍ୟ; ମାତ୍ର ମୁସ୍ତାଫା ବୀର, ମୁସ୍ତାଫା ଯୋକା ଏବଂ ସତ୍ୟବାତ୍ମା । ରଷ୍ମିମ ଧର୍ମ ପ୍ରତି ତାହାର ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ଵାସ । ମାନବ ଜାତିର ସୁମହିତ ଗୁଣ ସ୍ଵର୍ଗାତ୍ମିକା-ବାହ୍ୟନ ସ୍ଵକାତି ଗୌରବ

ରଷ୍ଟରେ ମୁଣ୍ଡାପା ଉପର । ଏ ଉତ୍ତରେ ମେଲଣି ଯେନି ନବାବ ବିଶ୍ଵାମ ନିମନ୍ତେ ସିରଜକୁ ଧର ଦେଇଲୁ ବାହୁଡ଼ିଲେ । ମୁସ୍ତାପା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆସି ଦେଇ ଦାରରେ ନବାବଙ୍କୁ ଛୁଡ଼ିଗଲେ । ଆମ୍ବୋମାନେ ବୋଲିବାକୁ ବିଷ୍ଟୁତ ହୋଇଅଛୁଁ, ସେହି କାନକଟା ହିନ୍ଦୁ ହାତିଲଦାର ନବାବଙ୍କ ଶଶରରଷ୍ଟକ ତୁପେ ଛୁପୁଥିବାପାଇଁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ରହିଅଛି ।

-୨୪..

ମନ୍ଦଶା

ନିଶା ଅବସାନ, ସୂର୍ଯ୍ୟାଦୟ ପୂର୍ବେ ନବାବ ଉଚ୍ଚୁ କରି ପ୍ରାତିକାଳିକ ଉପାସନା ସମାପ୍ତ କଲେ । ପୁନର୍ଷୁ ମନରେ ସଶୟ ଭଞ୍ଜନ ନିମନ୍ତେ ଆନିମାବାଦର ଉଜ୍ଜର ଗୋଲମ କାଦରଙ୍କୁ ମୁଣ୍ଡାପା ନିକଟକୁ ପଠାଇଲେ । ଉଜ୍ଜର ବାହୁଡ଼ି ଆସି ସମ୍ମାଦ ଦେଲେ, ମୁସ୍ତାପାଙ୍କ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଅଟଳ ।

ନବାବଙ୍କ ଦେଇର ସମର-ମନ୍ତ୍ରିତ ଆହୁତି ହେଲା । ମୁସ୍ତାପା ସମସେର ଖୀଁ, ସର୍ଦାର ଖୀଁ, ମୀରଜାଫର, ଅବଦୁସ୍ ଶୋଭନ ଖୀଁ, ଅବଦୁଲ କାଦର, ବାଦଲ ସିଂହ ଓରଫେ କାନକଟା^୧, ହାତିଲଦାର ଏବଂ ସ୍ଵପ୍ନ ନବାବ ଉପର୍ତ୍ତି । ସର୍ବଧର୍ମାଶ୍ରମ ଆଠଜଣ । ନବାଗତ ଜଣେ କାଫେରକୁ ଗୁଡ଼ ମନ୍ଦଶା ପୁଲରେ ଉପର୍ତ୍ତି ଥିବାର ଦେଖି ତୁର୍କ ସେନାପତିମାନେ ପରମ୍ପର ମୁହଁ ରୁହାଁରୁହାଁ ହେଲେ । ନବାବ ସାହେବ ସେମାନଙ୍କର ଅଭିପ୍ରାୟ ଜାଣି ଗତ ଦିବସର ସମସ୍ତ ଘଟନା ବିପ୍ରାରିତ ରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣନା କଲେ । ତୁର୍କ ସେନାପତିମାନେ ହୃଦୟପରିଶମନ କଲେ, ମହିଷରେଖାଠାରେ ବାଦଲ ଉପର୍ତ୍ତି ନ ଥିଲେ ନବାବଙ୍କୁ ବର୍ଣ୍ଣମାନ ଏଠାରେ କେହି ଦର୍ଶନ

କରିବାକୁ କ୍ଷମ ହୃଦୟନା ନାହିଁ । ବାଦଲସିଂହ ସଲମ କରି କହିଲେ, “ଖୀଁ ସାହେବମାନେ ! ଶୁଣ, ମୋ ହୃଦୟର କଥା ଶୁଣ, ମୋହର ପ୍ରତିଜ୍ଞା କଥା ଶୁଣ । ଆପଣମାନଙ୍କ ହିସାବରେ ମୁଁ ଜଣେ କାଫେର, ମାତ୍ର ଖୀଁ ସାହେବମାନେ ! କାଫେରକର ମଧ୍ୟ ଏକ ସବ୍ରତିମାନ ଶିଶୁର ଅଛନ୍ତି, ସେହି ଶିଶୁର ଅନ୍ୟ କେହି ନୁହନ୍ତି, ତୁମ୍ମାନଙ୍କର ଅଛିଅଛି । ମୁଁ ସେହି ଅଛିଅଛି ତାଙ୍କ ନାମଧରି ଆପଣମାନଙ୍କଠାରୁ ସାହାଯ୍ୟ ପାଇବାପାଇଁ ଶରଣ ପଣିଲି । ମୁଁ ଜମିଦାର ପୁଷ୍ଟ, ଅର୍ଥର ଭିକାଶ ନୁହେ । ଆଉ ପଦସମ୍ମ—ମୋହର ପାର୍ଥିବ ସମସ୍ତ ବାସନା ସମାପ୍ତ ହୋଇଅଛି । (ବାଦଲ ସିଂହ ଆପଣା ବସ୍ତ ମଧ୍ୟରୁ ଖଣ୍ଡିଏ ଶାଷଣ ଛୁଣାକା ଦେଖାଇ କହିଲେ) ମୁଁ ଶିଶୁରଙ୍କ ନାମ ଧରି କୁଳଦେବତାଙ୍କ ନାମ ଧରି ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଅଛି, ପିତୃହତ୍ୟାକାଶ, ମାତୃଗାତ୍ମା ପାପିଷ୍ଟ ବଗିଁ ସର୍ଦାରର ହୃଦୟ ରକ୍ତରେ ପିତୃତପଣ କରି ତପସ୍ୟା ନିମନ୍ତେ ହିମାଳୟ ଆଶ୍ରମକୁ ଯିବି । ଯେବେ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନରେ ଅବୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୁଏଁ, ଏହି ଅଧିଦାରୀ ଆମ୍ବଦାଶ ହେବି । ଖୀଁ ସାହେବମାନେ ! ମୁଁ ପିଲା, ଆପଣମାନେ ପିତୃତୁଳ୍ୟ । ଆଜିଠାରୁ ଆପଣମାନେ ମୋହର ଧର୍ମପିତା ହେଲେ । ଏହି ଅଣୀବାଦ କରନ୍ତୁ, ଆମ୍ବକୃତ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ପାଲନରେ ଯେବେ କିଞ୍ଚିତ ମାତ୍ର ଦୈଥ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର କରେଁ, ତେବେ ଯେପରି ମୋ ମସ୍ତକରେ ବଜ୍ରପାତ ହେବ, ମୁଁ ଯେମନ୍ତ ଅନନ୍ତ ନରକ- ଭେଗୀ ହେବ ।”

ବାଦଲ ସିଂହ ଆପଣା ପିତୃମାତୃନାମ ସୁରଣ ସମୟରେ ସରେଷ କରୁଣ ଘାବରେ କଥା କହୁଥିଲା । ହଠାତ ତାହାର ଘାବାନ୍ତର ଉପର୍ତ୍ତି ହେଲା । ପଦାହତ ଭୁଜପରି ନିଶ୍ଚାସ ତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ତାହା ନେହିରୁ ଅଗି ଚାଲିବା ଜାତ ହେବାପରି ଜଣାଗଲା । କାହାର ନାମ ମନରେ ଉଦ୍‌ଦିତ ହେଲା ? ହୃଦୟେଶୁଶ୍ରେଷ୍ଠ

କଥା ? ଶତ୍ରୁ ତାକୁ ହରଣ କରିଅଛି, ଏହା ପ୍ରତ୍ୟେକ ପୂରୁଷ ପକ୍ଷରେ, ବିଶେଷତଃ କ୍ଷମିତ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଅସହ୍ୟ ।

ସମସ୍ତ କଥା କର୍ଣ୍ଣଗୋଚର କରି ଖାଁ ସାହେବ-ମାନେ ବାଦଲସିଂହକୁ ଆଶ୍ର୍ୟ ଦେଇ ପାଶରେ ବସାଇଲେ ।

ସବୁର କାର୍ଯ୍ୟାରମ୍ଭ ଦେଲା ।

ପ୍ରଶ୍ନ—ବର୍ଗୀ ସହିତ ସନ୍ଧ ବା ବିଗ୍ରହ, ବର୍ତ୍ତମାନ କ୍ଷେତ୍ରରେ କେଉଁ ମାର୍ଗ ଅବଳମ୍ବନ୍ୟ ?

ମୁସ୍ତାଫା କହିଲେ—“କାପେର ସହିତ ମିଳିଛି ଦେବା ମୋହର ମଧ୍ୟ ଇଚ୍ଛାବିରୁଦ୍ଧ । ହେଲେ ବିଶୁର କରି ଦେଖନ୍ତୁ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥାରେ ଯୁଦ୍ଧ ଆନ୍ତମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅନୁକୂଳ କି ନାହିଁ ? ସେନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧ କ୍ଷେତ୍ରକୁ ଆହାନ ମୃଜ୍ଜୁମୁଖକୁ ପ୍ରେରଣ ମାତ୍ର । ସେମାନେ ଧାଇଁ ଧାଇଁ ଥକି ଦଡ଼ିଛନ୍ତି । ଆହାର କଥା ତେଣିକ ଥାଉ, ତୃଣ ସମୟରେ ଜଳବିନ୍ଦୁ ମାତ୍ର ପ୍ରାୟ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି । ଏଣେ ସମସ୍ତ କମାଣ, ସମସ୍ତ ଗୋଲା ବାରୁଦ ଶତ୍ରୁ ହସ୍ତଗତ । ଦେବ ସାମର୍ଥ୍ୟହାନ, ତହିଁରେ ଯୁଦ୍ଧ ଅଧାରବ । ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଯୁଦ୍ଧର ଅପ୍ୟୋଜନ ବିନାଶର କାରଣ ବୋଲି ଅନ୍ତର ବିଶ୍ୱାସ । ବର୍ତ୍ତମାନ ପୌଜ ମଧ୍ୟରେ ପାଇକ ଲସର ପ୍ରଭୃତି ଲକ୍ଷାବନ୍ଧ ଲୋକ ରହିଅଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କପାଇଁ ହଠାତ୍ ଜ୍ଞାଦ୍ୟସତ୍ତ୍ଵ କରିବା ନିତାନ୍ତ ସହଜ କଥା ନୁହେ । ଅଗ୍ରପଶ୍ଚାତ୍ ଚିନ୍ତାକରି ମୁଁ ପ୍ଲିର କରିଅଛି, ସହସା ସମରରମ୍ଭ ଅନୁତତ ।”

ନବାବ କହିଲେ—ଭାବୁ ପଣ୍ଡିତ ଫୋରେ ଟଙ୍କା ପୁଣି ତୌଥ ସରଦଶମୁଖୀ ସକାଶେ ବର୍ତ୍ତମାନ ମେଦିମାଦୂର ଦୁଇଜନ୍ମା ଲେଖି ନେବାକୁ କହୁଅଛି । ଏହା ମଧ୍ୟ ତାହାର ପ୍ରସ୍ତାବ ଯେ, ମିର ହବିବ୍ ପୃଷ୍ଠାବତ୍

ବେହାରର ଶାସନକର୍ତ୍ତା ହୋଇ ରହିବ । ଏଣେ ଦେଖନ୍ତୁ, ବାଲକ ରାତ୍ରି ହୁଲକାର ତୌଥ ସକାଶେ ବେହାର ଅଞ୍ଚଳରେ ଉପ୍ରାତ ଆରମ୍ଭ କଲାଣି, ଭାସ୍ତର ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ ଟଙ୍କା ଦେବାର ଶୁଣିଲେ ସେ ମଧ୍ୟ ଭଲକରି କାନ ପାତି ବସିବ । ଗନ୍ଧାରର କଥା ତ ଜାଣ, ଯେଉଁ ପାଇକମାନେ ପ୍ରାଣଦେବାକୁ ଆସିଛନ୍ତି, ନ ଶାଇ ନ ପିଲ ଖର ନାହିଁ, କାକର ନାହିଁ ଉଦୁଆଁ ପଦାରେ ଡଢି କଷ୍ଟ ସହିଅଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ପରିବାରମାନେ କି ଉପବାସରେ ମରିବେ ?

ମୁସ୍ତାଫା କହିଲେ—କେଉଁନୁହେଁ, କେଉଁନୁହେଁ, କଦାଚ ଆମେ ଏପରି ପ୍ରସ୍ତାବରେ ସମ୍ମତ ହୋଇ ନ ପାରୁ । ମୁସଲମାନ ବୀରମାନେ ଉପବାସରେ ବଲ ବଲ କର ରହିଁ ରହିଥିବେ, ଆଉ କାପେର ଆସି ଠେଙ୍ଗା ଦେଖାଇ ଥିଲ ବାବୁ ଦେନିଯିବ, ଏହା ନିତାନ୍ତ ଅସହ୍ୟ ।

ଅନେକ ତଳ୍କ ବିତଳ୍କ ଉତ୍ତରେ ପ୍ଲିର ହେଲା, କୌଣସି ରୂପେ ଟାଳଟୁଳ କରି ଦୁଇ ଗୁରିଦିନ ଯୁଦ୍ଧ ପୁକିତ ରଖାଯାଉ । ରସଦ ତୋପ ଗୋଲା ବାରୁଦ ଆଣିବା ନିମନ୍ତେ ଦୁଇତାମୀ ଦୂତ ମୁଣ୍ଡିବାବାଦ ଯାଉନ୍ତି । ସେନାପତି ମୀରଜାଫର ହଳମପଦା ଯୁଦ୍ଧରେ ଅହତ, ଆରୋଗ୍ୟଲ୍ଭ ନିମନ୍ତେ ମୁଣ୍ଡିବାବାଦ ଯାଉନ୍ତି । ଆରୋଗ୍ୟଲ୍ଭ ଉତ୍ତରେ ଆଉ କିଛି ପାଇକ ସଂଗ୍ରହ କରି ଘୁନବାର ପୌଜ ସହିତ ମିଳିଛି ହେବେ ।

ସମସେର ଖାଁ କହିଲେ—ନବାବଙ୍କ ପକ୍ଷ ପରିଚ୍ୟାଗ କରି ବର୍ଗୀ ପକ୍ଷରେ ମିଳିଛି ହେବେ, ଏହି ଭାବରେ କେତେକ ଜଣ ହାବିଲଦାର ଭାସ୍ତର ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ ଜାଲ ତିଠି ଲେଖନ୍ତୁ । ଭାସ୍ତର ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟାଶାରେ ଯୁଦ୍ଧ ପୁକିତ ରଖିବ ।

ମୁସ୍ତାପା କିଞ୍ଚିତ୍ ବିରକ୍ତ ଭାବରେ କହିଲେ,
“ଏପରି କାପେଶ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସମ୍ଭବ ହେବାକୁ ଆମେ
ନାବଜାନ ।”

ସମସେର ଖାଣୀ କିଞ୍ଚିତ୍ ଅପ୍ରତିଭ ହୋଇ କହିଲେ,
“ନାହିଁ, ନାହିଁ ଆମେ ମତଳବ ହାସଲ ନିମନ୍ତ ଏପରି
ପ୍ରସ୍ତାବ କରିଥିଲୁଁ ।”

ପଶ୍ଚାତ୍ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା, ନବାବ ଏବଂ ସମସେର
ଖାଣୀ ମନ୍ତ୍ରଶା କର ଏହିପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲେ ।

ଅବଶେଷରେ ସଭାର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଅନୁସାରେ ସନ୍ଧର
ପ୍ରସ୍ତାବ ଦେନି ଜାନଙ୍ଗରମ ଭାବୁର ପଣ୍ଡିତ ନିକଟକୁ
ପ୍ରେରିତ ହେଲେ । ତାହାଙ୍କୁ ଉପଦେଶ ଦିଆଯାଇଥିଲା,
ଯେପରି ଶୀଘ୍ର କଥା ମୀମାଂସା ନ ହୁଏ ।

-୨୫-

ଅବସାଦ-ଅବସାଦ

ସମସ୍ତ ବିଷୟ ବନ୍ଦୋବନ୍ଦ ହେଲା ସତ୍ୟ; ମାତ୍ର
କୁଣ୍ଡା ପିପାସାରେ ସୈନ୍ୟମାନେ ଖାଣ୍ଡ ଶିର୍ଷୀ, ପୁର
କରିବାର ଥାଉ, ଚଳିରୁଗନ୍ତି ରହିଛି । ଦୋଢ଼ାରୁଡିକ
ଦୁଇ ଦିବସ କାଳ ତୃଣଟିଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦନ୍ତରେ ଛେଦନ
କରି ନାହିଁନ୍ତି । ମୁସ୍ତାପା, ସମସେର ଏବଂ ସର୍ଜାର ଖାଣୀ
ପ୍ରଭୁତ୍ବ ନଅ ଜଣ ପଞ୍ଜାବୀ ବୀର ଅଧସେର ଧାନୁଆ
ମୋଟା ରୁଢ଼ିଲ, ଅଧସେର ବାପୀ ପର୍ବ ମାଂସ ଗୋଟିଏ
ଆଟିକାରେ ସିରାଇ ଭରଣ କରିଅଛନ୍ତି । ଖୋଦ
ନବାବଙ୍କର ମଧ୍ୟ ସେହି ଦଶା । ଗ୍ରୀଷ୍ମାବସାନ ଉତ୍ସରେ
ବୃକ୍ଷଧାର ପତନ ପୂର୍ବେ ଗଗନମଣ୍ଡଳ ମେଘବୁଢ଼ ହୁଏ,
ଜଣତ୍ର ଦୁଣୀତଳ ବାୟୁ ପ୍ରବାହିତ ହୁଏ । ଗତ ରାତି
ଅନ୍ଧକାର ସହିତ ନବାବ ସାହେବଙ୍କ ଅବସାଦ କଥିଷ୍ଠିତ

ଅବସାନ ହେଲାପରି ଜଣାଯାଏ । କାରଣ ତାହାଙ୍କର
ବଡ଼ ବଡ଼ ଅମୀର ସେନାପତିମାନେ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ
ପର୍ବ ମାଂସ ମୁହିଁରେ ଦେବାକୁ ପାଇଅଛନ୍ତି ।
ଗତ କାଳ ସୈନ୍ୟମାନେ ରାତି ସାର ବାଟ ଅବାଟ
ନ ମାନ ଧାଇଥିଲେ, ତୃଷ୍ଣାରେ ତୃଷ୍ଣ ପାଇଅଛନ୍ତି ।
ଅନେକ ପାଇକ ଜଳାଶ୍ୱରରେ ମୃଷ୍ଣମୁଖରେ
ପତତ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି । ଗନ୍ଧବ୍ୟ ମାର୍ଗରେ ଜଳବିନ୍ଦ
ମାତ୍ର ଅଭାବ ଥିଲ । ଅଦ୍ୟ ଦିବାଲୋକରେ ସୈନ୍ୟ-
ମାନେ ନିର୍ମଳ ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ କେତେଗୋଟି ପୁଷ୍ଟରଣୀ
ପାଇଲେ । ବାଟୋଇମାନଙ୍କ ଉପକାର ନିମନ୍ତେ ହିନ୍ଦ
ଧନବନ୍ତ ଲୋକମାନେ ଜଗନ୍ନାଥ ସଡ଼କ ପାର୍ଶ୍ଵରେ ଏହି
ସମସ୍ତ ପୁଷ୍ଟରଣୀ ଖୋଲାଇ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି । ପୁଷ୍ଟରଣୀର
ଅନତିଦୂରରେ ଆମୁକାନନ । ବସନ୍ତ କାଳ, ବର୍ଷାକ
ଏବଂ କୋମଳ ପତରେ ବୃଷମାନ ଅବନତ ହୋଇ
ପଡ଼ିଅଛନ୍ତି । ଆମୁକାନନର କିଞ୍ଚିତ୍ତରେ ସାମାନ୍ୟ
ପ୍ରକାର ଅରଣ୍ୟ ଭୂର୍ବୁର୍ବ, ବରକୋଳ ଏବଂ ବଣ୍ୟ
ବେଶରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ନବାବ ସୈନ୍ୟମାନେ ସେହି
ସମସ୍ତ ଫଳ ପରି ଆମୁବକୁଳ ଭରଣ ଏବଂ ଜଳ
ପାନଦ୍ୱାରା ବଳ ସଞ୍ଚାର କଲେ । ତୃଣଭରଣ, ଜଳପାନ
ଓ ଭୁଲୁଣନଦ୍ୱାରା ଅଶ୍ଵମାନଙ୍କର କ୍ଳାନ୍ତି ଦୂର
ହୋଇଅଛି ।

-୨୭-

ସହସା ସମର

ବର୍ଷ ବୁଝିଲେ, ସମସ୍ତ ରୁତୁର । ବଳସଞ୍ଚାର
ନିମନ୍ତେ ଭୂର୍ବ ସନ୍ଧର ପ୍ରସ୍ତାବ କରିଅଛି; ପ୍ରକୃତ ସନ୍ଧ
କରିବା ତାହାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନୁହେଁ । ଭୂର୍ବ ସେନାପତି-
ମାନେ ବର୍ଷ ପରି ଅବଲମ୍ବନ କରିବା ପ୍ରସ୍ତାବ ମଧ୍ୟ

ପ୍ରତାରଣାମୟ । ଖାଦ୍ୟ ଏବଂ ସମରେପକରଣ ସଗ୍ରହ ନିମନ୍ତେ ମୁରୁଶିଦାବାଦକୁ ସବାର ଯାଇଥିବା ଭାଷକ ପଣ୍ଡିତଠାରେ ଅବିହତ ରହିଲା ନାହିଁ । ଦଗାବାଜ ତୁର୍କର ପ୍ରତାରଣାରେ ଭୁଲି ରହିବା ଜ୍ଞାନପ୍ରାନ୍ତରାର କାର୍ଯ୍ୟ ଅଟେ । ସନ୍ଧର ପ୍ରସ୍ତାବ କରି ରମିଯୋଗେ ତୁର୍କ ଟୌଜ ମୋନା ହେବାରୁ ବର୍ଗିକ ମନରେ ସମସ୍ତ ସଂଶୟ ଜାତ ହେଲା । ସଂଶୟ ଜାତ ହେବା ମାତ୍ର ପୁରୁଷାତ୍ମା । ତୁର୍କଙ୍କୁ ଧରିବାକୁ ରାଷ୍ଟ୍ର ଉପପ୍ରିତ । ତୁର୍କ ପାଇକମାନେ ଏକ ବିପ୍ରୀର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରାନ୍ତର ମଧ୍ୟରେ ପଡ଼ିଅଛନ୍ତି । ବର୍ଗିବର୍ଗ ପ୍ରାନ୍ତର ପାଣ୍ଡବଙ୍କୁ ବନ୍ଧୁ ବନ୍ଧୁ ଅଶ୍ଵତ୍ଥାଥ, ବଟବୃଷ ଡାଳ ଉପରେ ତୋପବାନ୍ତ ତୁର୍କ ଉପରକୁ ଚଳାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏଣେ ତୁର୍କ ଦେହରେ କି ଅନ୍ତରକଳ ସଞ୍ଚିତ ହୋଇଅଛି । ମୁସ୍ଲିମା, ସର୍ଦାର ଶୀର୍ଷ, ସମସେର ଟାଙ୍କ ତିନି ଦଳ ସେନ୍ୟ ଦେଇ ତିନି ଦିଗରୁ ବର୍ଗିକୁ ଆହମଣ କଲେ । ନୈଶ ଅନ୍ତକାରରେ ଉଭୟ ପକ୍ଷରୁ ବିଷମ ସମର ସଂଘଟିତ ହେଲା । ଦିଗ୍ବିଜିତ ଜ୍ଞାନ ନାହିଁ, ଲକ୍ଷ୍ୟାଳକ୍ଷ୍ୟ ଜ୍ଞାନ ନାହିଁ, ଉପୁର୍ଜନ୍ମରୁପେ ଉଭୟ ପକ୍ଷରୁ ଅସ୍ତ୍ର ଚକ୍ରି । କେହି ବା ଭ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ଆମ୍ବପକ୍ଷ୍ୟ ବିନାଶରେ ପ୍ରତ୍ୱାନ୍ତି । ଆମ୍ବପକ୍ଷର କେତେଜଣ ପ୍ରଧାନ ଲୋକ ଆହାତ ହେବାରୁ ବର୍ଗିବର୍ଗ କିଞ୍ଚିତ ନିଷ୍ଠେଜ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ଷୁଦ୍ର ଷୁଦ୍ର ଦଳରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇ ତୁର୍କମାନଙ୍କୁ ଆହମଣ କଲେ । ଉଭୟ ପକ୍ଷ କ୍ଲାନ୍ତ ଏବଂ ରାଷ୍ଟ୍ର ଅନ୍ତକାରରେ ଭ୍ରାନ୍ତ, ବାରମାର ଶୃଙ୍ଗକାର୍ଯ୍ୟରେ ହେଉଅଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ଅନାମୃତ, ଅସ୍ତ୍ରଗୁର୍ଳନା ପୁକିତ ରଖିଲେ ପରାଜ୍ୟ ନିଶ୍ଚିତ । ସେନ୍ୟଶୃଙ୍ଗଳା ରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ବର୍ଗିବର୍ଗ ସମ୍ମାନ ଆହମଣ ତ୍ୟାଗ କରି ଦୁଇ ପାଣ୍ଡବୁକୁ ଦୁଇ ଭଗରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇଗଲେ । ତୁର୍କମାନଙ୍କୁ ନିଶ୍ଚାସ ତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ଅବକାଶ ନିଲିଲ । ସେମାନେ ଯୁଦ୍ଧ କରୁ କରୁ ପଛଦୁଆ ଦେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସର ରାଷ୍ଟ୍ର ଏବଂ ପର ଦିବସ ଦିବା ଏକ ପ୍ରତିର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯୁଦ୍ଘ ଏବଂ ଯାତ୍ରା ଦୁଇ

କାର୍ଯ୍ୟ ଚକ୍ରଥାଏ । ତୁର୍କ ନିତାନ୍ତ ନିଷ୍ଠେଜ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି । ଆଉ ପ୍ରହରବ୍ୟାପୀ ଯୁଦ୍ଘ ହୋଇଥିଲେ ସେମାନଙ୍କର ପତନ ବିନା ଗତ୍ୟନ୍ତର ନ ଥିଲା । ମାନବ ଜାତିର ଶୁଭ୍ୟାବ୍ଦ ଅଲକ୍ଷ୍ୟ ଭାବରେ ଉପପ୍ରିତ ହୁଏ । ଉଭାଦ୍ଵାରା ନାମକ ପ୍ରାନ୍ତରେ ବର୍ଗିମାନେ ହତାତ୍ ଗଜାମାତାଙ୍କ ଦର୍ଶନ ପାଇ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦର ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ତୁର୍କର ନିଷ୍ଠେଜ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି, ଅଲ୍ଲାକ୍ଷଣ ଉତ୍ସରେ ତାହାଙ୍କୁ ବିନାଶ କରାଯିବ । ମାତ୍ର ଗଜାମାତା କପାଳ ରୁଣରେ ସ୍ଵପ୍ନ ଦର୍ଶନ ଦେଇଛନ୍ତି, ତାହାଙ୍କୁ ଆବଧନା ନ କରି ରୁଳାଯିବା ଅଧିମ୍ବନ୍ । ମାତ୍ରବେଶମାନେ ବୋଲିଅଛନ୍ତି, ଶର୍ଷ ଯେତେ ଦୁଇଳ ହେଉ, ତାହାଙ୍କୁ ଉପେକ୍ଷା କରିବା ଉଚିତ ନୁହେ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ମାତ୍ରବେଶମାନେ ବୋଲିଅଛନ୍ତି, ଆରବଧ କର୍ମ ପରିସମାପ୍ତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସତେଷ୍ଟ ରହିବାର ଉଚିତ । ଯାହାହେଉ, ବର୍ଗିମାନେ ଯୁଦ୍ଘତ୍ୟାଗପୂର୍ବକ ଜାହାଙ୍ଗିକୁଳରେ ବିଶ୍ରାମ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ଏଣେ ତୁର୍କମାନେ ଗତିକ୍ରିଯାତରିତ, ବିପକ୍ଷମାନଙ୍କୁ ନିର୍ବନ୍ଧ ଦେଖି କ୍ଲାନ୍ତଭାବରେ ପ୍ରାନ୍ତର ମଧ୍ୟରେ ପଡ଼ିଗଲେ ।

— — —

- ୨୭ -

ବାଦଲ ସିଂହର ମନୁଷୀ, ମୁସ୍ଲିମାର

ଗୋସା ଏବଂ ସ୍ଵର

ଅନାବୃତ ବିପ୍ରୀର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରାନ୍ତର ମଧ୍ୟରେ ତୁର୍କ ପଡ଼ିଅଛନ୍ତି । ମଧ୍ୟାହ୍ନ କାଳ, ପ୍ରତଣ୍ଟ ରୌଦ୍ର । ସାର ରାଷ୍ଟ୍ର ପରିଶ୍ରମ, ଅନାହାର, ପୁଣି ପ୍ରତ୍ୱୟେ ସ୍ଵର୍ଯ୍ୟକରଣରେ ଜୀବନ୍ତ । ଏଥିପୂର୍ବେ ବର୍ଗିବର୍ଗ ସେ ପ୍ରାନ୍ତକୁ ପାଇ

ସମସ୍ତ ଲୁଣ୍ଠନ କରି ନେଇଅଛନ୍ତି । ଷେଷେର ଶସ୍ଯ, ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କ ସମ୍ପତ୍ତି ସମସ୍ତ ଅପହୃତ ହୋଇଅଛି । ଯାହା ନେଇ ପାରି ନ ଥିଲେ, ଅଗ୍ନିଧଂୟୋଗରେ ସେ ସମସ୍ତ ଦଗ୍ଧ କରି ଦେଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଗ୍ରାମସକଳ ଶୁନ୍ୟ । ଜୀବନ ସମ୍ମ ରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ଲୋକ ସପରିବାର ପଳାପୁନ କରିଅଛନ୍ତି । ଶୀତ ରତ୍ନରେ ଷେଷ ଶସ୍ଯପୂଣ୍ଡି, ଲୋକଙ୍କ ଗୃହ ଧନଧାନ୍ୟରେ ପୂଣ୍ଡି ଥାଏ । ବର୍ଗ-ବାହନ ଅଶ୍ରୁମାନଙ୍କ ଆହାଶ୍ୟ ଅଭାବ ଥାଏ ନାହିଁ । ଉପସୁକ୍ତ କାଳ ଜାଣି ବର୍ଗ ଏହି ଅନୁକୂଳ କାଳରେ ସୁନ୍ଦର ଯାତା ଅବା ଲୁଣ୍ଠନଯାତା କରିଥାଆନ୍ତି ।

ବର୍ଗ-ପରିତ୍ୟକ୍ତ ଏବଂ ଅର୍ଦ୍ଧଦଗ୍ଧ ଶସ୍ଯ ବା ଫଳମୂଳ ସଗ୍ରହକରି ଭୁକ୍ତ ପାଇକମାନେ କଥିଥିରୁପେ ପ୍ରାଣ ଧାରଣ କଲେ । ତାହା ନଈ ସମସ୍ତଙ୍କ ଭାଗ୍ୟରେ ଉଠିନାହିଁ । ଦଗ୍ଧ ରୂପ ଉପରୁ ଅର୍ଦ୍ଧଦଗ୍ଧ କଣାରୁ, ଲାଭ, ଶିମ୍ବ, ପୋର ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ବଡ଼ ବଡ଼ ଖାଦ୍ୟ ସାହେବମାନେ ଅଛି ଉପାଦେୟ ଜୀବ କରି ଭୋଜନ କରିଅଛନ୍ତି ।

ମୁସ୍ତାଫା ଏକ ପ୍ଲାନରେ ଗାଲରେ ହାତ ଦେଇ ବସିଅଛନ୍ତି । ବାଦଲ ସିଂହ କହିଲେ—“ଶୀତ ସାହେବ ! ମୋ ଗୋପ୍ୟାକି ମାପ କର, ମୁଁ ସହା ଦେବାକୁ ଆସି ନାହିଁ ଆପଣଙ୍କୁ କିଛି କଥା ଜଣାଇବାକୁ ଆସିଛି । ମୁଁ ପିଲ—ଆପଣ ହେଲେ ମୁରବି, ଆପଣଙ୍କୁ କିଛି କଥା କହିପାରେ ? ଆଜ୍ଞା, ମୁଁ ପଚାରେ, ଆମ୍ବେମାନେ କି ଏହିପରି ପଳାଇ ବୁଲୁଥିବା ? ଆଉ କେତେବିନ ପଳାଇବାକୁ ବଳ ଅଛି ? ଦୁସମନ୍ ଆମ୍ବେମାନଙ୍କର

ମୁହିଁରୁ ଗେଟି ଛଡ଼ାଇ ଖାଇ ଗୋଡ଼ାଇବେ, ଆମ୍ବେମାନେ ପଳାଉଥିବା, ବେଶ କଥା । ଆଜ୍ଞା ମୁହିଁ ଯେବେ ନିଶ୍ଚପୁ, ଆସନ୍ତୁ ତରବାରି ଧରି ସମ୍ମଶେଷୁଭରେ ବାର ପରି ମରୁଁ, ଧାଇଁ ଧାଇଁ ଅନାହାରରେ କିଣ୍ଠା ମରିବୁଁ ? ଆପଣ ନ ହୁଏ ବୋଲନ୍ତୁ, ଆମ୍ବେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଏହା ଉଚିତ କାର୍ଯ୍ୟ ହେଉଅଛି କି ?”

ମୁସ୍ତାଫା ସମସ୍ତ କଥା ଶୁଣି କିଛିଷଣ ବାଦଲ ମୁହିଁରୁ ଗୁହଁ ରହିଲେ । ସମସେର ଖାଦ୍ୟ ସର୍ଦାର ଖାଦ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ସେନାପତିମାନଙ୍କୁ ଡକାଇ ଭାର ଗୋସ୍ଥା ହୋଇ କହିଲେ—“ଘରମାନେ ! ଏହି ହିନ୍ଦ ହାବିଲଦାର କଣ କହିଛି ଶୁଣ । ହା—ଆଜ୍ଞା—ଆକବର ! ଆମ୍ବେମାନଙ୍କୁ ଧକ୍, ମୁସଲମାନ ଧର୍ମକୁ ଧକ୍ ! ଅଥବା ଆମ୍ବେମାନେ ମୁସଲମାନ କୁଳର କୁଳାଙ୍ଗାର, କାବୁଲର କଳଙ୍କ, କୋରଣ ସରିପୁ ଝାଠା, ବୃଥା ଜ୍ମା ମସକିଦରେ ନମାଜ ପଡ଼ିଥିଲୁଁ ! ହିନ୍ଦୁ କାଫେର ବିଲୁଆ ପରି ପଛେ ପଛେ ଗୋଡ଼ାଇଥିବ, ଆଉ ଆମ୍ବେମାନେ ତେକୁଆ ପରି ପଳାଇ ବୁଲୁଥିବୁଁ । ତୁଙ୍କାଟାରେ ନବାବ ଆମ୍ବେମାନଙ୍କୁ ପୋଷି ଅଛନ୍ତି । ମୁଣ୍ଡଦାବାଦରେ କିପରି ମୁହିଁ ଦେଶାଇବୁଁ, କାବୁଲର ଲୋକେ କଣ କହିବେ ? ଆଉ ସହ୍ୟ ହେଉ ନାହିଁ । ଆସ, ଧର ତରବାରି, ନେ ହିଲେ ପଡ଼ିଥାଅ, କାଫେର ଆସି ଗୋଟି ଗେଟି କରି ଜରେ କରୁ ।”

ସେନାପତିମାନେ ଶୁଣି ନିତାନ୍ତ ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ଧନ୍ ଧନ୍ ଚିକାର କରି ହଜାର ହଜାର ଭୁକ୍ତ ତରବାରି ଧରି ଡେଇଁ ପଡ଼ିଲେ ।

ଏଣେ ସମରବିଜୟୀ ବର୍ଗ ଆନନ୍ଦରେ ଉନ୍ନତି । ଭୁକ୍ତ ପଳାଇ ଯାଇ କେଉଁଠାରେ ପଡ଼ିଅଛି, ଅନାହାରରେ କେଉଁଠାରେ ହେଲେ ପଡ଼ିଆରେ ପଡ଼ି ମରିଯିବ ଅଥବା ମରିଗଲଣି । ଓପର ଓଳ ସର

ସେମାନଙ୍କୁ ନିର୍ମଳ କରିଦେବା କଠିନ କଥା ନୁହେଁ । ଭାଗ୍ୟଗୁଣରେ ପତିପାବନା ଭାଗୀରଥୀ ପାଇଅଛନ୍ତି, ଅବଶାହନ କର ଶଶର ଶୀତଳ କରିବେ, ଜଳାଞ୍ଜିତ ପାପ ବିଘୋତ ହେବ । ନବାବଠାରୁ ଶଗଡ଼ ଶଗଡ଼ ଗଢ଼ମ ଚାନା, ଶଗଡ଼ ଶଗଡ଼ ଗୁଡ଼, ଶଏ ଶଏ ମହଣ ଦିଅ, ପଦ୍ମତ ପ୍ରମାଣେ ଡାଲି, ରୂତଳ, ପିଆଜ, ମସଲ ପାଇଅଛନ୍ତି । କେତେ ଦିନ ହେଲ ଭୋଜନର ଠିକଣା ନାହିଁ, ଆଜି କି ଆନନ୍ଦର ଦିନ, ଖର୍ଚ୍ଚ ଜଳରେ ସ୍ନାନ, କହିଁ ଉତ୍ସରେ ରଙ୍ଗାନୁସାରେ ଉପାଦେୟ ଭୋଜନ ।

ଶକ୍ତୁଷୟ, ବିପୁଳ ସମ୍ପତ୍ତି ଲୁହ, ସୌଭାଗ୍ୟର ସୀମା ନାହିଁ । ସମ୍ପଦବଳେ ରୂପିଆନ୍ତୁ ସୁଖଗୁଡ଼ିକ ଆସି ଠୁଳ ହୋଇପଡ଼େ । ଏତେ ସୁଧମଧୂରେ ଆଉ ଲଢ଼େଇ ଭଢ଼େଇ କଥା କିଏ ମନରେ ପକାଏ ? ପାଇକମାନେ ଆପଣା ଆପଣା ଅସ୍ତ୍ର ଶୟ ଫୋପାଡ଼ ଦେଇ ‘ବୋମ୍ ବୋମ୍ ମହାଦେଖ, ଜୟ ମାତଃ ଗଙ୍ଗେ’ ଚିହ୍ନାର କର ଗଜା ଗର୍ଭକୁ ପେଇଁ ପଡ଼ିଲେ । କେହି ସ୍ନାନରେ ନିୟକ୍ତ, କେହି ସ୍ନାନର ଉଦ୍‌ଦେୟାଗ କରୁଅଛି, କେହି କେହି ଆକଣ୍ଠ ଗଜା ଜଳରେ ଶଶର ମଞ୍ଜନ ଏବଂ ଗଜାସ୍ତ୍ରବ ପାଠ, ଦୂରକାର୍ଯ୍ୟ—ଅର୍ଥାତ୍ ଦେହ ଏବଂ ଆମ୍ବା ଉତ୍ସମ୍ଭଵ ପବିଷ୍ଟତା ସମାଦନରେ ନିୟକ୍ତ ଅଛନ୍ତି । କେହି ସୈଟି ସେକୁଅଛି, କାହାର କାହାର ଡାଲି ଛୁକ୍କା ହୋଇଗଲଣି, ଟକରମକର କର କ'ହାର ଭାତହାଣ୍ଟି ଡାକୁଅଛି, କେହି କେହି ପେଟବିକଳିଆ ରେଟି ସେକୁ ସେକୁ ଅଧାଅଧ ସାରି ଦେଲଣି । କେତେବୁଝିଏ ଲୋକଙ୍କର ପତର ପାଣି ହୋଇଅଛି । କେହି ଲୋକ ଗଜାକୁଳରେ ଦାନ୍ତ ଦୟୁ ଦୟୁ ଗତ ରାତି ସୁରରେ ଆପଣା ଗରଭ କଥା ସାଙ୍ଗକୁ ଶଶାର ଦେଉଅଛି । ଶ୍ରୋତା କହିଲ—“ଆରେ ଭାଇ ! ତୁ କଣ ହାଣିଛୁ ? ମୋ ହାବୁଡ଼ରେ ପଡ଼ିଗଲ, ଏକା ନିଶ୍ଚାସରେ ସତେରଶଟା ତୁର୍କ ଦାଢ଼ି ଧର କଦଳୀ ଗଛ ହାଣିଲ ପରି କର କର କରି ହାଣି ପକାଇଲ ।” ବଢ଼ ବଢ଼ ସେନାପତିମାନେ ବସି ଲୁଣ୍ଠିତ ମୁହଁବା ବିଶ୍ଵଗର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଏବଂ ଖରଚର ବଜେଟ ତପ୍ତାର କରୁଅଛନ୍ତି ।

ଅଇଲ ରେ, ଅଇଲ ରେ, ତୁର୍କ ଅଇଲ ରେ ! ବରିଁ ପଲରେ ଭୟକୁର ଚହଳ ପଡ଼ିଗଲ । ପ୍ରାୟ ପନ୍ଦର ହଜାର ଦୋଡ଼ା ଚଢ଼ି ତୁର୍କ ଶଣ୍ଟା ଓଲାଦି ବିଦ୍ୟୁତ୍ ବେଚରେ ପଡ଼ିଗଲେ । ସୁର୍ଯ୍ୟକିରଣ ଲାଗି ଶଣ୍ଟା ଖକ ରକ କରୁଅଛି । ନିୟମ ନାହିଁ, ଶୃଙ୍ଗଳା ନାହିଁ, ମାରିବେ ବା ମରିବେ, ଏହି ଭାବରେ ତୁର୍କଦଳ ବରିଁ ଉପରେ ଦଢ଼ିଅଛନ୍ତି । ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ତୁର୍କ ଯେ ଆସିବ, ଛୁପାରୁପେ ମଧ୍ୟ ବରିଁ ମନରେ ଉଦ୍‌ଦିତ ହୋଇ ନାହିଁ । ସମସ୍ତେ ନିଷ୍ଠିତ ଥିଲେ, ଶ୍ରୀ ଅସି ଉପରେ ପଡ଼ିଲଣି, ଶଣ୍ଟାଟି ଧରିବାର ଅବକାଶ ନାହିଁ । ବରିଁ ମଧ୍ୟରେ ଯେ ଯେଉଁଠାରେ ଥିଲ ପଳାଇଅଛି । କେହି ଗଜାଜଳରୁ ଉଠି ଓଡା ଲୁଗାରେ ଧାଇଁଅଛି, କାହାର ପାହିରେ ରେଟି, କାହା ପାହିରେ ଘର ଅଛି, କାହାର ଅରଣ୍ୟ ହାତ କାହାର ମୃତ୍ତିକାଶଙ୍କର ପଡ଼ିଛନ୍ତି ପୁନା ଅଧାଅଧ, ଧାଇଁଅଛନ୍ତି । ଶଣ୍ଟାଟି ଧରିବାର ବେଳ ନାହିଁ । ଦନ ଦନ ଚିକାର କର ତୁର୍କ ଯାହାକୁ ପାଉଅଛି, ହାଣୁଅଛି । ବରିଁ ପାହି ପିଟିବାକୁ ନାହିଁ, କେବଳ ଧାଇଁ ଅଛନ୍ତି । କେତେ ତୁର୍କଶଣ୍ଟାରେ ଗଲେ, କେତେ ବରିଁ ଶାସରେ ଗଜା-ଜଳରେ ପଡ଼ି ବୁଡ଼ିମଳେ । ବଢ଼ ବଢ଼ ବରିଁ ସେନାପତିମାନେ ସେନ୍ୟ ସମ୍ବାଦବେ କଣ, ଆପେ ବଞ୍ଚିଲେ ବାପର ନାମ ।

ମହିଷରେଣ୍ଟ ଷେଷରେ ତୁର୍କ ନିକଟରୁ ବରିଁ ଯେ ସମସ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି ନେଇଥିଲେ, ଭଲ ଖାତକ ସାହୁକୁ ମୁଳ କଳନ୍ତର ଗଣି ଦେଲ ପରି ସେ ସମସ୍ତ ପଦାର୍ଥ ଏବଂ ଆପଣା ପଷରୁ କିଛି ସମ୍ପତ୍ତି ଦେଇ ଭଲଲୋକ ପରି ପଳାଇଗଲେ । ବରିଁ ଯେପରି ବିଶୃଙ୍ଗଳଭାବରେ ପଲାୟନ କରୁଥିଲେ, ତୁର୍କ ପଶ୍ଚାତାବନ କରିଥିଲେ ସେମାନଙ୍କ ପରିଶାମ ଫଳ କଣ ହୋଇଥାନ୍ତା, ବୋଲିଯାଇ ନ ପାରେ । ହେଲେ ଧାଇଁବାକୁ ତୁର୍କମାନଙ୍କର ବଳ ବା ରଙ୍ଗା ନାହିଁ ।

ଭୁକ୍ତ ଦେଖିଲେ ଘର ଡାଳି, ରୋଟି ତରକାରି ସମୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ । ଅନେକ ପ୍ଲାଟରେ ବରି' ଭଲ ଖାନସମା ପରି ବାଢ଼ିବୁଡ଼ି ଥୋଇଦେଇ ଯାଇଅଛି । କେତେ ଦିନର ଉପବାସ, ଆଉ ବିଳମ୍ବ କିମ୍ବା ? ଆଜ୍ଞା ମାଲିକ, ଆଜ୍ଞା ଦେବେନବାଲ । ଚଟପଟ ଦୋଡ଼ାରୁ ଡେଇଁପଡ଼ି କେହି ପାଛୁଡ଼ା, କେହି ପଚଢ଼ି ମେଲାଇ ଦେଲେ, ପାଞ୍ଚ—ପାଞ୍ଚ, ଦଶ—ଦଶ, ରୂରି—ରୂରି ବସିଯାଇ 'ବିସମିଲ ରହେମାନ, ରହିମ' ମନ୍ତ୍ର ପଡ଼ି ନାୟା ନାମକ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲେ ।

ଭୁକ୍ତ ଫତଜ ସହିତ ଦ୍ଵାରା ବାଦଳ ସିଂହ ଅଗ୍ରଣୀ ହୋଇ ଆସିଥିଲେ । ସେ ଆନନ୍ଦ ଏବଂ ଉତ୍ସାହ ସହିତ ଦେଇ ବିନାଶ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥିବା ସମୟରେ ପଳାତକ ବରି' ଲସ୍ତର ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ପୁବକ ପଳାୟନ କରୁଥିବାର ଦେଖିଲେ । ସେ ଯୁବକର ଆକୃତି ଦେଖିଲୁ ଉତ୍ସାହରେ ସେ ଆଉ ଅସ୍ତ୍ର ଧାରଣ କରି ନାହାନ୍ତି । ବିଜୟୀ ଭୁକ୍ତମାନେ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସାହ କରିବା ସମୟରେ ସେ ଗଙ୍ଗାକୁଳରେ ଅନ୍ୟମନସ୍ତ ହୋଇ ବସିଥାନ୍ତି ।

-୨୮-

ନବାବ କାଟୋଯ୍ୟାରେ

ନବାବ ଆଲିବଦୀଙ୍କୀ ଜଣେ ପ୍ରବଣ ଲୋକ । ସେ ବୁଝିଲେ, କେବଳ ଦେବ ସହାୟରେ ବିଜୟୀ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ବରି' କଞ୍ଚକାନ୍ତ ସତେଷ୍ଠ ଥିଲେ ବିଜୟର ସମାବନା ନ ଥିଲା । ଯାହାହେଉ, ଭାଉଦିଆ ଷେଷଟା ସେନା ମସାବେଶର ଅନ୍ତକୁଳ ମୁହଁଁ; ଏଠାରେ ରହିଲେ ନିଧନ ନଶ୍ଚିତ । ପରଦିନ ପ୍ରାତିକାଳରେ କାଟୋଯ୍ୟା ଅଭିନୁଗରେ ଯାତାକଲେ । ଏହି ଯାତା ମଧ୍ୟ ନିଶ୍ଚପଦରେ ପଟିଲ ନାହିଁ । ବରି' ପଳାର

ଯାଇ ରୂରି କୋଣ ଦୂରରେ ସମବେତ ହୋଇଥିଲେ । ସେନାପତିମାନେ ଶୁଦ୍ଧ ଶୁଦ୍ଧ ଦଳରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇ ନବାବଙ୍କ ଆନନ୍ଦମଣି କଲେ । ମାର୍ଗ ମଧ୍ୟରେ ନାନା ପ୍ଲାନରେ ସମର ସନ୍ତୋଷ ହେଲା । ହେଲେ କାହାର ପକ୍ଷର ବିଶେଷ କହି ଅପରିପୁ ହୋଇନାହିଁ । କାରଣ, ବରି'ମାନେ ସମ୍ମାନୀୟ ହୋଇ ଉପସ୍ଥିତରୁପେ ଯୁଦ୍ଧ କରି ନାହାନ୍ତି । ବରି'ମାନଙ୍କ ଯୁଦ୍ଧର ଗୋଟିଏ ନିଯୁମ ଏହି—ଶତ୍ରୁ ସେନାଖ୍ରେଣୀର ସେଉଁପ୍ଲାନ ଦୁଇକ, ହଠାତ୍ ସେହି ପ୍ଲାନ ଆନନ୍ଦମଣି କରି ବିପକ୍ଷ ପଥର ଶୁଣିଲା ଭାଙ୍ଗି ଦିଅନ୍ତି; ଅନ୍ୟ ସେନିକମାନେ ସେ ପ୍ଲାନ ରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା ମାତ୍ରେ ପଛଦ୍ୱାରା ଦେଇ ପଳାୟନ କରନ୍ତି । ଯାହାହେଉ ମାର୍ଗ ମଧ୍ୟରେ ସନ୍ତୋଷ ନାନା ବିଦ୍ୟ ଅତିନମ ପୂର୍ବକ ନବାବ କାଟୋଯ୍ୟାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ।

ଦିବାନିଶି ପରି ମାନବମାନଙ୍କୁ ସୁଖ ଦୁଃଖ ଦୂର ଗୋଟି ଭୋଗ କରିବାକୁ ହୁଏ । ନିରବଙ୍କିନୀ ଦୁଃଖ ବିଧାତା ମାନବ ଅତୃଷ୍ଣରେ ଲିପିବନ୍ଧ କରି ନାହାନ୍ତି । ଦୁଃଖ କାହାର ବାଞ୍ଛିମାୟ ମୁହଁଁ, ସୁଖଭିଲାଷ ମନୁଷ୍ୟ ଜାତିର ନୈସରିକ ଧର୍ମ । ତଥାର ମନୁଷ୍ୟ ସମୟ ବିଶେଷରେ ଦୁଃଖଭୋଗୀ ହୁଏ । ଏହା ବିଧାତାଙ୍କର ଦୁର୍ଲଭମାୟ ବିଧାନ । ଫରସୀ ସମ୍ମାନ ନେପୋଲିଅନ ବୋଲିଅଛନ୍ତି “ମାନବ ! ତୁମେ ଚିରସୁଖୀ ବା ଚିରଦୁଃଖୀ, ଜନକାଳରେ ତୁମର ଏ କଥା ବୋଲିବାର ଅଧିକାର ନାହିଁ ।” ଆମ୍ବେମାନେ ପୂର୍ବେ ବୋଲିଅଛିଁ, ସୁଖ ଦୁଃଖ ଦୂର ଗୋଟି ଦିବା ରାତିପର । ଦିବସରେ ସବସ ଆଲୋକ—ଘରେ ଆଲୋକ, ବାହାରେ ଆଲୋକ—ଆଲୋକ ଯତ ତତ । ସେହିପରି ନିଶି ତମିର ସବସ ବ୍ୟାପ୍ତ ।

ନବାବ ଯଥେଷ୍ଟ କଷ୍ଟ ଭୋଗ କଲେଣି, ବର୍ଣ୍ଣମାନ ଭାଗ୍ୟତତ୍ତ୍ଵର ପରିବର୍ତ୍ତନ ସମୟ ଉପସ୍ଥିତ । ନବାବ

କାଟୋପୁରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ନଶ୍ଵାସ ତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ଅବସର ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ । କାଟୋପୁର ଦ୍ୱାରାବାର ସ୍ଥାପନର ଉପସ୍ଥିତ ସ୍ଥାନ । ଅଜୟ ଏବଂ ଭାଗୀରଥୀ ନମ୍ବ ପରିଶାରୁପେ ଏହାକୁ ପ୍ରାୟ ଚଢ଼ିବଗରୁ ବେଶ୍ମନ କରିଅଛି । ସହସା ଶତ ଆଗମନର ସମ୍ବାଦନା ବିରଳ । ନବାବ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାମାତ୍ର ଶତ ଶତ ଶତତ ଡାଳ ରୂପଳ, ଚହମରୂନା, ଅଳ୍ପ, କଦଳୀ, ଦିଆ, କୁଡ଼ି, ପିଆଳ, ରୂଣି, ଏବଂ ପଳକୁ ପଳ ଛେଳ; ମେଘୀ, ଭରକୁ ଭର କୁକୁଡ଼ା ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ଏହି ସକଳ ସରଜାମ ସକାଶେ ନବାବ ଭାବିତାମାରୁ ପ୍ରଧାନ ସରବରାକାର ଜମିଦାରମାନଙ୍କଠାକୁ ଚିଠି ପଠାଇଥିଲେ । ନବାବଙ୍କ ମନୋରଜ୍ଞନ ସକାଶେ ମହାଜନ ବେପାରୁମାନେ ମଧ୍ୟ ଶତତକୁ ଶତତ ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରୁବ୍ୟ ଦେନି ସଙ୍କୁଳବାକୁ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ପ୍ରାକାର ଖାଦ୍ୟଦ୍ରୁବ୍ୟ ଦେଖି ପାଇକମାନେ ଆନନ୍ଦରେ ଚିକାର କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଧୋବା ମାହାରମାନେ ଖେତତ୍ତ ସକାଶେ ଦିଆ ଆଣିବା ନିମନ୍ତେ କଂସା ପିତ୍ତଳ ଧରି ପଡ଼ିକାର ନିକଟକୁ ଧାର୍ଦ୍ଦିବାର ଦେଖାଗଲା ।

ନବାବ ଅନାଇ ଦେଖିଲେ, ସଦ୍ବୀପ ସୌଭାଗ୍ୟ, ମଦ୍ଦପ ପ୍ରତୁଳ । ମହିଷରେଖା କ୍ଷେତ୍ରରେ ବର୍ଗିତାହାକର ଯେ ସମସ୍ତ କମାଣ, ଯେ ସମସ୍ତ ଗୋଲାଗୁଳି, ଯେ ସମସ୍ତ ତେରଦ୍ରୀଣ, ଯେ ସମସ୍ତ ଖାଦ୍ୟ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସମ୍ପଦ ଛଡ଼ାଇ ଦେନି ଯାଇଥିଲେ, ସେ ସମସ୍ତ ବାହୁଡ଼ି ଅମିଅଛି । ଦୂରି ବର୍ଗ ପକ୍ଷରୁ ଅଧିକା କିଛି ଆସିଅଛି । ପୁନଃ ପୁନଃ ପରଜୟ ଏବଂ ଅନାହାରରେ ପାଇକମାନେ ଦୁଇଲ ଏବଂ ନିରୁହାତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ, ବର୍ଗମାନ ଦୁଇ ଗୁଣ ସବଳ, ଦୁଇ ଗୁଣ ଉତ୍ସାହିତ ହୋଇ ପଡ଼ି ଅଛନ୍ତି । ସୁଖ ଉପରେ ଦୁଖ । ସେନ ପଢ଼ି ମରଜାଫର ଦଶ ସହସ୍ର ଯୋଡ଼ିବଢ଼ା ପାଇକ ଦେନି ମୁଣିଦାବାଦରୁ ତାହାକଟାକୁ ରମାନା ହୋଇଥିବାର ସମ୍ବାଦ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ । ନବାବଙ୍କ ଅନନ୍ଦର ସୀମା ନାହିଁ । ଅରତିର

ଅପରଷ୍ଟ, ଆସୁପର ଉନ୍ନତି ଦେଖି ଆନନ୍ଦର ହେବା ମାନବ ଜାତିର ନୈସଗୀକ ଧର୍ମ ।

-୨୫-

ଆଷେପ ଏବଂ ଆଶ୍ଵାସ

ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ସେଇକମାନେ ଉପୁରେ ବିହୁଳ । ଭାଷ୍ଟର ପଣ୍ଡିତ ଗଣ୍ଡବସ୍ତ୍ରଗନ୍ଧାନିମଗ୍ନ । ଭାଷ୍ଟର ପଣ୍ଡିତ ଭାଲିଲେ ହାୟ ! ଏକଣ ହେଲା । ଶମ୍ଭୁ ଧରୁ ଧରୁ ହାତରୁ ଖସିଲେ । ଆଲିବଦ୍ଧ ବଡ଼ ଭାଗ୍ୟବାନ୍ । ତାହାର ଲକ୍ଷାଧିକ ସେନିକ ଛୁନ୍ଦଭିନ୍ନ କରି ଦେଲି, ତାହାର କମାଣ, ତାହାର ବାରୁଦ, ତାହାର ଗୁଲିରେ ତାହାର ସେନା ଭିନାଣ କଲି । ବାଲେଶ୍ଵର ପୁଲଜିଆର ନଦୀକୁଳଠାରୁ ଗଙ୍ଗାନଦୀ କୁଳ ଯାଏ ଦଉଡ଼ି ଆଣିଲି ! ସମସ୍ତ ଟଙ୍କା, ସମସ୍ତ ଦ୍ରୁବ୍ୟ ଛଡ଼ାଇ ନେଲି । ହାୟ ! ଏତେ ଆଶା, ଏତେ ଉରସା ସବୁଥରୁ ନିରାଶ ହେଲି । ହାୟ ! ହାୟ ! ଦିନକ ମଧ୍ୟରେ ସବୁ ନେଉଟି ଗଲା । ଏବେ ତାହା ଆଗରେ ଟବେତ ପ୍ରମାଣ ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରୁବ୍ୟ କାଣ୍ଡିମର, ଟଙ୍କାର ଅଗ୍ରବ ନାହିଁ, ମୁଣିଦାବାଦରୁ ପୁଣି ନୂଆ ପାଇକ ଆସିଲଣି । ତାହାର ଏବେ ସବୁଆଡ଼େ ବାଟ ମୁକୁଳା, ଯାହା ଲେଡ଼ିବ ତାହା ପାଇବ । ହାୟ ! ଏତେ କଷ୍ଟ ସହିଲି, ଏତେ ବିପଦରେ ପଡ଼ିଲି, ଏତେ ପ୍ରାଣପଣ କରି ଦୁନ୍ତକଲି, ସବୁ ବୁଥା ଗଲା । ଆଉ ଆଲିବଦ୍ଧକୁ କିଏ ଆଣିବ ? ମୋହର କମାଣ ନାହିଁ, ବାରୁଦ ନାହିଁ, ଟଙ୍କା ନାହିଁ, ଖଣ୍ଡା ନାହିଁ । ଏ ସବୁ ତ ଆଉ, ମୂଲରେ ଖାଇବାକୁ ନାହିଁ । ଲିଟି ଆଣିବାକୁ ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ, ବଙ୍ଗଳା ଦେଶ ପଡ଼ିଆ ପଡ଼ିଅଛି, ଯୁଦ୍ଧ ଗୋଲମାଲରେ ପ୍ରଜାମାନେ ଗ୍ରାମ ଛୁଟି ପଳାଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଆୟ ପାଇକମାନେ ଅମାନିଆ ହୋଇଗଲେଣି । ସେମାନଙ୍କର ଅବା ଅପରାଧ କଣ ?

କେତେ ମାସ ହେଲୁ ପଇସାଏ ବର୍ତ୍ତନ ପାଇବାକୁ ନାହିଁ । ଧାଇଁ ଧାଇଁ ଥକଲେଣି, ସେମାନଙ୍କୁ ଆଉ କଣ କହିବୁ ? ମୁସାଫା, ମୀରଜାଫର ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଜଣିଥିଲି । ଏହି ହିନ୍ଦୁ ହାବିଲଦାରଟା କିଏ ? ଏଠାର ନାମ ତ ଶୁଣା ନ ଥିଲ, ଏହି ପାଷଣ ମୋ ବଜୟରେ ଅନୁରୂପ ହୋଇଥିଲା । ଏଠା ନ ଥିଲେ ମହିଷ-ରେଖାଠାରେ ତ ସବୁ କଥା ଛାଡ଼ିଥାନ୍ତା । ଗଙ୍ଗାକୂଳରେ ପରଜୟର କାରଣ ଏହି ସୁନ୍ଦରିବ୍ରୋଦୀ ହିନ୍ଦୁ । ଏହିପରି ପାଷଣମାନଙ୍କ ଯୋଗେ ତ ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମ ଲେପ ପାଇବାକୁ ବସିଥିଲା । ନାହିଁ ରେ ବାପା ନାହିଁ, ଆଉ ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ । ତୁମ୍ଭୁଟାରେ ବଜଳା ଦେଶରେ ରହି ଆଉ କଣ ହେବ ? ବାଟେ ବାଟେ ଦେଶକୁ ବାହୁଡ଼ିଯିବା ଭଲ ।

ଭାଷର ପଣ୍ଡିତ ଆପଣାର ଅଭିପ୍ରାୟ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଘୋଷଣା କରିଦେଲେ ।

ଏହି ସମସ୍ତ କଥା ଶୁଣି ମୀର ହବିବ କହିଲେ, “ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ! ଏ କଣ କରୁଅଛନ୍ତି ? ଏହା କି ବାରର କଥା ? ଗୋଟାଏ ସୁନ୍ଦରେ ହଟି ଯାଇ ଏପରି ନିରାଶ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ ? ଦେଖନ୍ତୁ ତ ନବାବର ଧେର୍ଯ୍ୟ ? ଆପଣ କଣ ବୁଝିଲେ ? ନବାବ ଏତେ ହାରି ହାରି ସିନା ଥରେ ଜଣିଲା ? ପ୍ରିର ହେଉନ୍ତି, ଧେର୍ଯ୍ୟ ଧରନ୍ତି, ପୁନବାର ଜୟି ହେବେ । ଆପଙ୍କେର କଣ ଷତି ହୋଇଥିଲା ? ଶପ୍ତାରୁ ଯାହା ପାଇଥିଲେ ତେତିକି ସିନା ଛଡ଼ାଇ ନେଇଥିଲା ? ପୁନବାର ଛଡ଼ାଇ ଆଣିବି, ଏଥୁପାଇଁ ଭାବନା କଣ ? ଦେଖନ୍ତି, କେତେକାଳ ପରିଶ୍ରମ କରି କେତେ ଅଧିକାର ପାଇଅଛନ୍ତି । ରଷ୍ଟିକୁଞ୍ଜ କୂଳଠାରୁ ଗଙ୍ଗାକୂଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବୃଦ୍ଧତ ରାଜ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆପଣଙ୍କ କରିପୁଣି । ସୁନ୍ଦର୍ୟାଗ କଲେ ଏହା କରି ପାରିବେ କ ? ଛା ! ଛା ! ଛା ! ଏ ବୁଦ୍ଧି ଛାଡ଼ନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶା ଖଣ୍ଡାଏକମାନେ ଆପଣଙ୍କୁ କଣ ବୋଲିବେ ? ଛାଡ଼ନ୍ତି

ଏ କଥା, ସେନାପତି ବଳରେ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କ ବଳ । ଦେଶନ୍ତି, ପାଇକମାନେ କିପରି ନିଷ୍ଠାଜ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି । ଆସନ୍ତୁ, ଅଶ୍ଵା ବିଡ଼ନ୍ତୁ, ପୁନବାର କଣ କରିବି ଦେଖିବେ ।”

ଭାଷର ପଣ୍ଡିତ ଆପଣା ପକ୍ଷର ସମସ୍ତ କଥା ବର୍ଣ୍ଣନ କରି ମୀରହବବଙ୍କୁ କହିଲେ—“ବର୍ତ୍ତମାନ ଷେଷରେ ପ୍ରବଳ ଶ୍ରୀ ସହିତ ସୁନ୍ଦର କରିବା ସାଧାଣାତ ।”

ମୀର ହବିବ କହିଲେ, “ଏଥିପାଇଁ ଆପଣ ଏପରି ନିରାଶ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲୁ ? ସହଜ ମାର୍ଗରେ ସମସ୍ତେ ଚାଲିଯାନ୍ତି; ଅସାଧ ସାଧନ କରିବା ବରତ୍ର । ସତ୍ୟ କଥା, ଆପଣଙ୍କଠାରେ କିଛି ନାହିଁ, ଟଙ୍କାରେ କଣ ନ ହୁଏ ? ଆପଣଙ୍କ ହାତରେ ଟଙ୍କା ନାହିଁ, ମୁଁ ଦେବ । ଯେତେ ଟଙ୍କା ଲୋଡ଼ା, ମୋଠାରୁ ଗଣି ନିଅନ୍ତି । ଏ ଉତ୍ସରେ ମୋ କଥା ନ ଶୁଣି ଆପଣ ଯେବେ ବାହୁଡ଼ି ଯିବେ, ମୁଁ ବେଗର ଅଧିପତି ରବୁଜା ଦ୍ରୋଷଙ୍କୁ ଭାଷା ଲେଖିବି, ଆପଣ ସେନାପତି ପଦର ଅଯୋଗ୍ୟ, ବଙ୍ଗୋକ୍ତଳ ଦେଶରେ ବର୍ଗିଗୌରବ ବିନାଶକାରୀ ।”

ଭାତି ଏବେ ମେହିରେ ଭାଷର ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ଆଶ୍ୱଷ୍ଟ ହେଲେ । ବର୍ଗିପ୍ରୌଜରେ ମୀର ହବିବଙ୍କ ବିଶେଷ ପ୍ରତିପଦି । କାରଣ, ତାହାଙ୍କ ବୁଦ୍ଧି କୌଣସିଲରେ, ତାହାଙ୍କ ବାରତ୍ରରେ ବର୍ଗିବର୍ଗ ଅନେକ ଷେଷରେ ବିଜୟି । ବର୍ଗି ପାଇକମାନେ ମୀର ହବିବଙ୍କ କଥାରେ ପୋଷକତା କରିବାରୁ ନବାବ ସହିତ ପୁନବାର ସୁନ୍ଦର କରିବା କଥା ପ୍ରିର ହେଲ ।

ମରହଙ୍କା ସନାବ ରଠାରୁ ମୁରୁଶିଦାବାଦ ପ୍ରାୟ କୋଡ଼ିଏ ହୋଶ ଦୂର । ମୀର ହବିବ ନବାବଙ୍କ ଅଙ୍ଗତସାରରେ ପଞ୍ଚଦଶ ସହସ୍ର ଦ୍ରୁତଗାମୀ ଅଶ୍ଵାରେଣ୍ଣ ସୈନ୍ୟ ସହିତ ମୁରୁଶିଦାବାଦ ଯାମା କଲେ । ପ୍ରଭାକ

ସମୟରେ ଅତିକିତ ଭାବରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଜଗତ୍ ସେଠିକେ କୋଠି ଲୁଣପୂର୍ବକ ନଗଦ ଦୁଇ ମୋର ଟଙ୍କା ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅନେକ ବହୁମନ୍ ଦ୍ଵବ୍ୟ ପ୍ରାୟ ହେଲେ । ନବାବଙ୍କ ଭବନ ତାରୁଣ୍ ସୁରକ୍ଷିତ ନ ଥିଲା । ନବାବଙ୍କ ଭାଇ ହାଜି ଆହମଦ ଟ୍ଟା ଉଆସ ଏବଂ ଗନ୍ଧାୟର ରକ୍ଷା କରୁଥିଲେ । ମୀର ହବିବ ଭଙ୍ଗା କରିଥିଲେ ଅଧିକାର କରି ପାରିଥାନ୍ତେ, ହେଲେ ତାହାଙ୍କର ସାହସ ଅଣ୍ଟିଲା ନାହିଁ ।

ମୀର ହବିବଙ୍କ ଗୁପ୍ତଯାସ ନବାବଙ୍କଠାରେ ଅବିଦିତ ରହିଲା ନାହିଁ । ହରକର ସମ୍ବାଦ ଦେବା ମାତ୍ର ନବାବ କାଟୋପ୍ତା ପରିଚ୍ୟାଗପୂର୍ବକ ମୁରୁଣିଦାବାଦ ସଂଦା କଲେ ।

— — —

- ୩୦ -

ପାନରାର ଉଦ୍‌ବେଗ

ନବାବ ଫୌଜ ମଧ୍ୟରେ ନବନିୟୁକ୍ତ ହିନ୍ଦୁ ହାବିଲାଦାରର ଶୌର୍ଯ୍ୟ-ବ୍ୟାପ୍ତି-କାର୍ଯ୍ୟ କାହାଣୀ ବର୍ଗ ମଣ୍ଡଳୀରେ ଅବିଦିତ ରହିଲା ନାହିଁ । ସମସ୍ତେ ଅବଗତ ହେଲେ, ହିନ୍ଦୁ ହାବିଲଦାରର ମନ୍ତ୍ରଶା ଏବଂ ବାହୁ-ବଳରେ ନବାବ ବିଜୟୀ । ହାବିଲଦାରର ଦର ରେହିଲଗଣ୍ଡ, ହାବିଲଦାର ଯୁବକ । ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରରେ ବର୍ଗପକ୍ଷରୁ ଯେଉଁମାନେ ତାହାକୁ ଦେଖିଥିଲେ, ତାହାର ରୂପ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମଧ୍ୟ ନାହାରୁପ ବର୍ଣ୍ଣନା କଲେ । ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ପୃଷ୍ଠାପନିଚିତ ସେହି ତାମୁଳବିଦେତା ପାନର ମରହଙ୍କା ଫୌଜ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ରହିଅଛି । ନିୟମିତରୁପେ ନିରୁପିତ ପ୍ଲାନରେ ତାହାର କାରବାର ଚକ୍ରଅଛି । ଆଜକୁ କେତେ ଦିନ ହେଲା ଲୋକେ ତାହାକୁ କିଛି ଅନ୍ୟମନସ୍ତ ଦେଖିଅଛନ୍ତି । କେହି ପାନ

ମାଗିଲେ ଚାନ ଦିଏ, ଗୁଆ ମାଗିଲେ ଚାନ୍ ଦିଏ, ସଉଦା ଦେଇ ପଇସା ନେବାକୁ ଭୁଲେ । ଲୋକ ବିଶେଷରେ ପାନଶିଲ ଲଞ୍ଚ ଦେଇ ମହିତରେଣା ଯୁଦ୍ଧ କଥା, ଗଙ୍ଗାକୁଳ ଯୁଦ୍ଧକଥା ଶୁଣେ । ସବୁ କଥା ମଧ୍ୟରେ ନବାବ ପକ୍ଷରେ ହିନ୍ଦୁ ହାବିଲଦାରର କଥା ଶୁଣିବା ତାହାର ଆଗ୍ରହ । କେବଳ ସେହି କଥା ଶୁଣିବା ସକାଶେ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧପ୍ରସଙ୍ଗ ପ୍ରଶ୍ନ କରେ, ହେଲେ ସୁଚିହ୍ନାରୁପେ କେବଳ ସେ ହିନ୍ଦୁ ହାବିଲଦାର କଥା ପର୍ବତିବାର କେହି ଶୁଣି ନାହିଁ । ପାନର ଦିନକରେ ନିର୍ଜନରେ ବସି ଚିନ୍ତା କଲ, ‘ହେ ପ୍ରଭୋ, ହେ ଦୟାମୟ ! ସତେ କି ମୋ ପ୍ରତି କୃପା କଲ ? ମୋ ଭାଗ୍ୟ କି ସୁପ୍ରସନ୍ନ ହେବ ? ପୂଣି କି ସେହି ଶ୍ରାବରଣ ଦର୍ଶନ କରିବି ? ତୁମ୍ ଇଚ୍ଛା ପ୍ରଗ୍ରହ ! ଦୟାମୟ ଦିପଦଭଞ୍ଜନ ! ତୁମ୍ ଦୟାମୟ ନାମ ସାର୍ଥକ ହେଉ ।’

ପାନର ଚିନ୍ତା କଲ, ‘ନବାସ ଗୋହିଲଖଣ୍ଡ, ଲୋକେ ରୂପର ଯେପରି ବର୍ଣ୍ଣନା କରୁଅଛନ୍ତି, ପ୍ରତ୍ୟେକ କଥା ମିଳୁଅଛି, ନାମ କଣ ? ହିନ୍ଦୁ ହାବିଲଦାର ? ହିନ୍ଦୁ ହାବିଲଦାର ତ ନାମ ନୁହେ । ଆଜ୍ଞା, ଏତେ କଥା କିମ୍ବା ? ନିଜେ ଯାଇ ଦେଖି ଆସିଲେ ତ ସବୁ ସନ୍ଦେହ ଦୂର ହେବ । ନବାବ ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁରୁଣିଦାବାଦରେ, ସୈନ୍ୟ ସେନାପତି ସମସ୍ତେ ସେହି ପ୍ଲାନରେ ଥିବେ । ‘ଶୁଭସ୍ୟ ଶୀଘ୍ର ।’ ପାନର ସେହି ମୁଦ୍ରାରେ ଯାଦାରୟ କଲ । ମାତ୍ର ମୁରୁଣିଦାବାଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାକୁ ଯିବାକୁ ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ, ମାର୍ଗମଧ୍ୟରେ ମନର ସନ୍ଦେହ ଦୂର ହେଲା । ହିନ୍ଦୁ ହାବିଲଦାରର ନାମ କାନକଟା ହାବିଲଦାର; ମଧ୍ୟ ସେହି ଲୋକଟାର କାନ ନାହିଁ ।

ପାନର ଭାଲିଲ, ‘ଛୁ ! ଛୁ ! ମୁଁ କାହିଁରେ ଭୁଲିଲି ! ଆଜକୁ ରୁରି ଦିନ ହେଲା ଭ୍ରାନ୍ତିରେ ଭ୍ରମୁଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେହି ଦୂରଗୁର କିଛି ଅନ୍ୟମନସ୍ତ କିମ୍ବା ଅସାବଧାନ । କିଏ ଜାଣେ ଏହି ରୁରିଦିନ ମଧ୍ୟରେ ମୋତେ ସୁଯୋଗ

ମିଳିଥାନ୍ତା । ମୁଁ କୁଳରେବତା ଉଗବାନ୍ ଏକଲିଙ୍ଗଙ୍କ ନାମ ଧରି ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଅଛି, ଜୀବନର ଏକ ମୁହଁର୍ଭାବ କାଳ ବୃଥା କାଟିବି ନାହିଁ, ଉଦେଶ୍ୟ ସାଧନରେ ସଚେଷ୍ଟ ଥିବ । ମୋ ଉଦେଶ୍ୟ ଅଣ୍ଟାବ ଭ୍ରାଷ୍ଟଣ, ଅଣ୍ଟାବ ଦୁରୁହ, ହେଲେ, ପ୍ରଭୁ ସାହା ହେବେ, ପ୍ରଭୁ ବଳ ବିଭମ ବିତରଣ କରିବେ ।'

ପାନର ଆପଣା ପୂର୍ବ ସ୍ଥାନକୁ ପ୍ରତ୍ୟାତ୍ମତ ହେଲା ।

-୩୯-

ବର୍ଗ ବିଶ୍ରାମ

ନବାବ ଆଲିବଦ୍ଦି ଖୀଁ କାଟୋୟା ପରିତ୍ୟାଗ କରିବା ମାତ୍ର ଭାଷ୍ଟର ପଣ୍ଡିତ ସେ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରି ବସିଲେ । କାଟୋୟା ସେନ୍ ସମାବେଶ ପକ୍ଷରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଉପଯୋଗୀ । ଆଜକୁ ତିନି ମାତ୍ର ହେଲା ବର୍ଗ ଏ ସ୍ଥାନରେ ବିଶ୍ରାମ କରି ସମରକ୍ଳାନ୍ତି ଦୂର କରୁ ଅଛନ୍ତି ବର୍ଣ୍ଣମାନ, ବାରଭୂମି, ବାଙ୍ଗୁଡ଼ା, ବରାକର ପ୍ରଭୃତି ସମସ୍ତ ସ୍ଥାନ ବର୍ଗ ଦସ୍ତଗତ । ଲୋକେ ବୁଝିଲେ, ବର୍ଗ ବିଶ୍ରାମର ହେଲେ; ମାତ୍ର ଭାଷ୍ଟର ପଣ୍ଡିତ ଆଶାନ୍ତରୁ ଅର୍ଥଲଭରୁ ବଞ୍ଚିଲା । ଭାଷ୍ଟର ଭୟକର ଅର୍ଥପିଶାଚ; ଅର୍ଥ ତାଙ୍କର ସବସ୍ତୁ । ପାଇକମାନଙ୍କ ଅତ୍ୟାଗୁରରେ ପ୍ରଜାମନେ ଦେଶତ୍ୟାଗୀ, ଗୃହତ୍ୟାଗୀ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଅର୍ଥ କାହିଁ ଆସିବ ? ସମସ୍ତ ଧନବନ୍ତ ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନ ପ୍ରଜା ଆପଣା ଆପଣା ସମ୍ପତ୍ତି ଦେନି କଲିକତାରେ ରଂରେଜମାନଙ୍କ ଆଶ୍ରମରେ ରହିଅଛନ୍ତି । ଏକା କଲିକତା ଲୁଣ୍ଠନ କଲେ ବିପୁଳ ବିତ୍ତ ହସ୍ତଗତ ହେବାର ସମ୍ବାଦନା; ମାତ୍ର କେତେ ଗୋଟି କାରଣରୁ ଭାଷ୍ଟର ପଣ୍ଡିତ ରଂରେଜମାନଙ୍କ ବିପକ୍ଷରେ ଅସ୍ଥାରଣ କରି ନାହାନ୍ତି । ସାମ୍ୟାରେ ରଂରେଜ ସ୍ଵର୍ଗ ସତ୍ୟ,

ମାତ୍ର ସେମାନଙ୍କ ଶୁଭ୍ର ସେନିକ ସୁରିଷିତ, ସମରସମ୍ର୍ଥ, ଆଗ୍ନେୟାସ ପରିଗୁଳନାରେ ଅଦିଶୟ, ପୁଣି ମାତ୍ରାଜ ପ୍ରଦେଶରେ ସେମାନଙ୍କର ଅନେକ ସେନିକ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥିବାର ସମ୍ବାଦ ପ୍ରଗ୍ରହିତ ଅଛି । ପ୍ରପୋଜନ ସମୟରେ ଘଟନା ସ୍ଥଳରେ ସେମାନଙ୍କର ଉପସ୍ଥିତ ବିଲମ୍ବ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏହା ମଧ୍ୟ ପ୍ରଗ୍ରହିତ ଥିଲା ଯେ, ସେମାନଙ୍କ ରଜା ଜର୍ଜ ଅଦିଶୟ ସମ୍ବନ୍ଧିତ, ଜଳସ୍ଵରୂପ ସମକଷ କେହି ନାହିଁ । ଏକୁ କଲିକତା ଲୁଣ୍ଠନ ଆପାତତଃ ଲାଭଜନକ ହେଲେହେଁ ପରିଣାମ ଭୟକର । ଅଦ୍ୟାବଧି ବର୍ଷପୂର୍ବ୍ୟାପୀ ବିପକ୍ଷତାରେ ଆଲିବଦ୍ଦି ବଣୀଭୂତ ହୋଇ ପାରି ନାହିଁ । ଏଥୁତ୍ରରେ ଇଂରେଜ ସହିତ ସମରମଧ୍ୟ କରିବା ବର୍ଷିଷ୍ଟ ବିପଦମାର୍ଗ ବିପ୍ରାର କରିବା ତୁମ୍ଭ ହେବ । ଅଗ୍ର ଦ୍ରଷ୍ଟାତ୍ର ଦୂର ଦିଗର ଶତ୍ରୁ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ସହଜସାଧ ହୁନ୍ତେ । ଏହି ସମସ୍ତ କଥା ଚିନ୍ତା କରି କଲିକତା ଆହମଣରୁ ନିର୍ଭୂତ ହେଲେ । କି ଉପାୟରେ ସମ୍ର୍ଥ ଶତ୍ରୁ ଅଲିବଦ୍ଦି ନିହତ ଓ ମୁରକ୍ଷିଦାବାଦ ଧନାଗାର ହସ୍ତଗତ ହେବ, ଭାଷ୍ଟର ପଣ୍ଡିତ ପ୍ରତିନିଧିତ ଏହି ଚିନ୍ତାରେ ନିମଗ୍ନ । ତାଙ୍କ ଅଦିଶୟ ସହାୟ ମନ୍ତ୍ରାଦାତା ମୀର ହବିବ ସହସା ମୁରକ୍ଷିଦାବାଦ ଆହମଣ ବିଲୁଣ୍ଠନ କରିବା ସକାଶେ ପ୍ରତିନିଧିତ ପରମର୍ଗ ଦେଉଥାନ୍ତି । ତାଙ୍କ ପରମର୍ଗ ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନ କରୁଥିଲେ ସଫଳକାମ ହେବାର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସମ୍ବାଦନା ଥିଲା । ମାତ୍ର ନାନା କାରଣରୁ ମନ୍ତ୍ରା କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ ହୋଇ ପାରି ନାହିଁ ।

-୩୯-

ସମ୍ମଦେ ବିପଦେ ନବାବ

ଭାଷ୍ଟଣ ବର୍ଗ ଯୁଦ୍ଧରୁ ନବାବ ଅକ୍ଷତ ଦେହରେ ବାହୁଡ଼ିବେ, ଏ ଆଶାକୁ ମୁରକ୍ଷିଦାବାଦବାସୀମାନେ ମନ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ଥାନ ଦେଇ ନ ଥିଲେ । ଆକିପ ନବାବ

ମଧ୍ୟ ସୁନ୍ଦରୀଏ ସମୟରେ ଜୀବନାଶ ପରିଚ୍ୟାର କରିଥିଲେ । ନବାବ ଅକ୍ଷତ ସୁନ୍ଦର ଦେହରେ ପ୍ରତ୍ୟାଗତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଆଜି ମୁରୁଣିଦାବାଦ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ପୃଷ୍ଠମାଳା ପତାକା ଚିତ୍ରପତ୍ରବମାଳାରେ ରଜମାର୍ଗ ପରିଶୋଭିତ । ଖ୍ଵାନେ ଖ୍ଵାନେ ମହୁର କାହାଳୀ ପ୍ରଭାଗରଣୀ ଆଳାପ କରି ରେଣନ ତୌଳି ବାଜୁଆଛି । ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ଦାରଦେଶରେ କଦଳୀ ବୃକ୍ଷ ଗୈରିତ, ପୃଷ୍ଠକୁମ୍ବ ଖ୍ଵାରିତ ହୋଇଅଛି । ଖ୍ୟାତନାମା ମୌଲିବୀ ସାହେବମାନେ ଅତର ସୁବାସିତ ମହାର୍ଦ୍ଦିଵସନରେ ଭୂଷିତ ହୋଇ ନବାବ ସାହେବଙ୍କ ଦୁଆ ମନାଇବା ସକାଶେ ଚଞ୍ଚଳପଦରେ ମସ୍ତିଷ୍କକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ରୁଳିଅଛନ୍ତି । ସବ୍ରାନ ଗୀତ ବାଦ୍ୟ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ଧନଶଳୀ ଲୋକମାନେ ଦରତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଅକାରରେ ଅର୍ଥ ବିତରଣ କରୁଅଛନ୍ତି । କି ସମ୍ମାନ, କି ସାମାନ୍ୟ ନଗରବାସୀ ସମୟେ ନବାବଙ୍କୁ ଦଣ୍ଡନ କରିବା ସକାଶେ ଆନନ୍ଦମନରେ ଧାବିତ । ସିଂହଦାରଠାରେ ନବାବ ହଣ୍ଡିରୁ ଓହାଇ ସମାଗତ ସମୟ ଲୋକଙ୍କୁ ଯଥାଯୋଗ୍ୟ ସାଦର ସମାଷଣଦାର ଆପ୍ୟାୟିତ କରି ଦୌର୍ବିଷ ସିରଜ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟର ଫ୍ରେଣ୍ଡ ଧାରଣ ପୁନଃକ ମହିଳକୁ ବିଜେ କଲେ । ବେଗମ ସାହେବା ଦେହିମାନଙ୍କ ସହିତ ଆସି ସସମ୍ମମରେ ପାର୍ଶ୍ଵେ ଦେନିଗଲେ । ସବସାଧ ରଣଠାରୁ ବେଗମ ସାହେବା ବିଶେଷ ଆନନ୍ଦିତା । ନବାବଙ୍କ ଯୁଦ୍ଧଯାତ୍ରା ଦିବସରୁ ସେ ଜୀବନ୍ତୁକୁ ତୁମ୍ଭ ଦଢ଼ି ରହିଥିଲେ । ଜୀବନବଜ୍ଞିତଙ୍କୁ ପାଇ ପ୍ରକୃତ ଜୀବନ ପ୍ରତି ହୋଇଅଛନ୍ତି । ହାସ୍ୟ କୌତୁକ ଗୀତ ବାଦ୍ୟ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବରେ ବେଗମ ମହିଳ କ୍ଷେତ୍ର ହେଉଅଛି । ବେଗମ ସାହେବା ସିରଜ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରୁ କୋଳରେ ବସାଇ ବାରମ୍ବାର ମୁଖ ଚୁମ୍ବନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ନବାବ ଆଲିବଦୀ ଖାଲିର ଅନ୍ୟ ସହସ୍ର ଦୁର୍ଗଣ ଥାଇ ପଛକେ, ଗୋଟିଏ ସୁମହତ୍ ଶୁଣ ଥିଲା, ସେ ଏକଦିନୀବ୍ରତ । କହୁପହିପୁ ମୁଷଳମାନ ନବାବ ମଣ୍ଡଳୀରେ ଏହା

ଗୋଟିଏ ବିଚିତ୍ର ଦୃଶ୍ୟ । ଏଥକୁ ପ୍ରକୃତ ଦାମ୍ପତ୍ୟ ପ୍ରେମର ଦେବବୁନ୍ଦର ସୁଖଦେଶ ତାହାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସୁଲଭ ଥିଲା । ବେଗମ ସାହେବା ଆଜି ସମସ୍ତ ଦିନବ୍ୟାପୀ ଅର୍ଥ ବିତରଣଦାର ଆପଣାର ଧନାଗାର, ବସାଗାର ଶୁନ୍ୟ କରି ପକାଇଲେଣି ।

ହାବିଲଦାର, ସର୍ଦାର, ମନସବଦାର, ଜମାଦାର, ସିପାହୀମାନେ ଦୁଃମନ ମାରି ଜଙ୍ଗ ପତେ କରି ଫେରିଅଛନ୍ତି । ବିବୀ ମାନଙ୍କର ଆନନ୍ଦର ସୀମା ନାହିଁ । ନାୟା ସକାଶେ ମିଠାଇ, ମୋହନଭେଗ, କରୁଣା, ପରୋଟା, ସିମାଇ, ଶରୀର ପ୍ରଧୂତ କରି ସାରି ପଲ୍ଲେ, ସୁରୁଆତ, ଖେତୁଡ଼ି ରାନ୍ଧବାକୁ ବିମ୍ବିଯାଇଅଛନ୍ତି । ପକ୍ଷାଧିକ କାଳ ଏହିପରି ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବ, ନୃତ୍ୟ, ଗୀତ, ଖାନା, ଜାପତ ମାପତରେ କଟିଗଲା ।

ଆମ୍ବମାନଙ୍କର ଆଦିପିତା ପ୍ରଥମ ଦିବସ ସୂର୍ଯ୍ୟାଦୟ ଦେଖି ଭାନ୍ଧିଥିବେ, ଏହି ଦୟିମୟ ପଦାର୍ଥ ସବଦା ଗନମଣ୍ଡଳରେ ବିରକିତ ଥିବ, ପୃଥିବୀ ଏହିପରି ଆଲୋକିତ ହୋଇ ରହିଥିବ । ମାତ୍ର ସାଧୁହା ସମୟରେ ସେ ସୂର୍ଯ୍ୟାଦୟ ଦେଖି ଅବଶ୍ୟ ଚମକିତ ଭ୍ରତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିବେ । ଅଧିକନ୍ତୁ ରଜମରେ ଅନିକାର ସମାଗମ ଦେଖି ମନରେ ଭାନ୍ଧିଥିବେ, ପୃଥିବୀ ଚିରକାଳ ଅନିକାରବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇ ରହିବ । ଯେଉଁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅନ୍ୟ ଗଲେ ତାଙ୍କର ଆଉ ଉଦୟ ହେବ ନାହିଁ । ସେହିପରି ଆମ୍ବମାନେ ଦୁଖ ସମୟରେ ଏପରି ଉନ୍ନତି ହୋଇପାରୁ, ଯେ ଅତଃପର ଯେ ଦୁଃଖ ଆସୁଅଛି, ଏ କଥା ମନ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ଥାନ ଦେବାକୁ ଅବସରର ଅଭାବ ହୁଏ । ଦୁଃଖ ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ନୌରଣ୍ୟ ଆସି ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ହୃଦୟକୁ ଅଛନ୍ତି ଆଜନ୍ତା କରି ରଖେ ।

ମୁରୁଣିଦାବାଦରେ ଏତେ ଯେ ଆନନ୍ଦ, ଏତେ ଯେ ଉତ୍ସବ, ସବୁ ପ୍ରଷ୍ଟାତିତ ଶେଷାଳକା କୁମୁଦବତ୍ ହତାତ ଅନ୍ତର୍ଭେତ ହୋଇଗଲା । ଘୋର ବିପଦ ! ତିନି ଦିଗ୍ବୁଦ୍ଧ ତିନି ପ୍ରବଳ ପରିପତ୍ରୀ ଉପର୍ତ୍ତି ।

ପ୍ରଥମ ଶତ୍ରୁ—ପ୍ରବଳ ପ୍ରଧାନ ଶତ୍ରୁ ଭୁଷର ପଣ୍ଡିତ । ସେ ତ ଲଗି ରହିଅଛନ୍ତି ।

ଦୃଷ୍ଟିଯୁ ଶତ୍ରୁ—ବାଲଜୀ ରାତ୍ରି ହୁଲକାର ଚୌଥ ଆଦାୟ ନିମନ୍ତେ ବେହାର ପ୍ରଦେଶରେ ଲୁଟ୍ପାଠ ଆରମ୍ଭ କରିଅଛନ୍ତି ।

ତୃଷ୍ଣିଯୁ ଶତ୍ରୁ—ଦିଲ୍ଲୀ ବାଦସାହଙ୍କ କାରକୁନ । ବଙ୍ଗଳା ସୁବାର ରାଜୟ ଦୁଇ ବର୍ଷ ହେଲ ଦିଲ୍ଲୀ ଗନ୍ଧାଯରେ ପୋଠ ନ ହେବାରୁ ବାଦସାହ ସରକାରୁ ପରୁଆନା ଆଖି କାରକୁନ ମୁର୍ଖିତାବାଦରେ ଜୁଲମ ଲଗାଇଅଛନ୍ତି ।

ନବାବଙ୍କ ଭାବନାର ରଘୁତ୍ତମ ନାହିଁ । ଅଭିବ ବେଳେ ସବ୍ସ ଅଭିବ । ଗନ୍ଧାଯରେ ଅର୍ଥାଭିବ । ପ୍ରଜାଙ୍କଠାରୁ ଖଜଣା ଅସୁଲ ହେବାର ସମ୍ବାଦନା ନାହିଁ । ମୁଲରେ ମାନବାଭବ; ଖଜଣା ଦେବ କଣ ? ଯେଉଁ ପ୍ରଜାମାନେ ନିତାନ୍ତ ମାୟା ନ ଛୁଟି ପୋତୁକ ଭିଟାରେ ପଡ଼ି ରହିଅଛନ୍ତି, ସେମାନେ ସବ୍ସୁନ୍ତର । ଦେଶର କୃଷିଯୋଗ୍ୟ ସମସ୍ତ ଭୂମି ପଢ଼ିଛି । ପ୍ରତିବିଧାନ ନ ହେଲେ ଭବିଷ୍ୟତରେ ମଧ୍ୟ ଅର୍ଥାଗମର ଉପାୟ ନାହିଁ । ଜଗତ ସେଠାରୁ ଧାର କରନ କରି ଅଭିବ ମୋତନ କରନ୍ତେ, ମୀର ହବିବ ସେ ମାର୍ଗରେ କଣ୍ଟକପ ତ କରି ଯାଇଅଛି ।

ନବାବ ଆଳିବଢ଼ି ହଁ ପ୍ରବୀଣ ଏବଂ ଶୈଖିଣୀଙ୍କ ଲୋକ । ଏହି ବିପଦସ୍ତୁଳ ସମୟରେ ବିଚଳିତ ହେଲେ ନାହିଁ । ଦିଲ୍ଲୀ ବାଦସାହଙ୍କଠାରୁ ଅଜ୍ଞକଲେ, “ପ୍ରଭେ ! ବର୍ଗବର୍ଗ ଦ୍ୱୀବ ମଧ୍ୟରେ ଉପ୍ରାତ ଲଗାଇ ଅଛନ୍ତି; ରାଜ୍ୟ ଅରଣ୍ୟମୟ, ଆପଣଙ୍କ ରାଜୟ କିପରି ଆଦାୟ କରିବ ?”

ବାଦସାହ ନବାବଙ୍କ ଆବେଦନର ସତ୍ୟତା ପ୍ରମାଣ ପାଇ ରାଜୟ ମହିନ୍ଦୁବ ରଖିଲେ । ଅଧିକନ୍ତୁ ତାହାକୁ ପାଇକିଦାର ସାହାଯ୍ୟ ଦେବା ନିମନ୍ତେ ଅଯୋଧ୍ୟା ସୁବାଦାରଙ୍କ ନିକଟକୁ ପରୁଆନା ପଠାଇଲେ । ନବାବ କିଞ୍ଚିତ ଆଶ୍ରୟ ହେଲେ । ତଥାପି ଦୁଇ ପ୍ରବଳ ଶତ୍ରୁ ବର୍ତ୍ତମାନ । ଗୋଟିଏ ଶତ୍ରୁକୁ ଶାସନ କରି ହେଉ ନାହିଁ, ଦୁଇଗେଟି ଶତ୍ରୁ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ସହଜ-ସାଧ ନୁହେଁ ।

ମନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରଣାନୁସାରେ ହୁଲକାର ସହିତ ସନ୍ଧି କରିବାର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ହେଲା । ନାନାରୂପ ଉପାଦେୟ ଉପହାର ସହିତ ଜାନନୀରମ, ସର୍ଦାର ଖାଲୀ ଦୁଇ ଜଣ ସନ୍ଧି ପ୍ରସ୍ତାବ କରିବା ସକାଶେ ହୁଲକାରଙ୍କ ନିକଟକୁ ପ୍ରେରିତ ହେଲେ । ବୈଶିର ବାଞ୍ଛୁତ ବୈଦ୍ୟର ବ୍ୟବସ୍ଥା । ହୁଲକାରଙ୍କର ତାହିଁ ଇଙ୍ଗା । ବିନା ଯୁଦ୍ଧ, ବିନା ରକ୍ତପାତ, ବିନା ପରିଶ୍ରମରେ ଯେବେ ଅର୍ଥ ଲଭ ହେଲା, ଏଥୁଁ ବଳ ସୁଖକର କଥା ଆଉ କଣ ଅଛି ?

ରାଜମହିନ ନିକଟରେ ନବାବ ଏବଂ ହୁଲକାରଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଭେଟ ହେଲା । ନବାବ ସାହେବ କେତେକ ଉପାଦେୟ ଦ୍ୱାର୍ଯ୍ୟ ଉପହାର ଦେଇ ମଧୁର ବାକ୍ୟରେ ତାହାକୁ ସାନ୍ତୁମା କରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ମାତ୍ର ହୁଲକାର କେବଳ କଥାରେ ଭୁଲବାର ଲୋକ ନୁହୁନ୍ତି, ତାଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଅର୍ଥ ପ୍ରତି । ଏଣେ ତାଙ୍କ ବାସନା ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବା ନିମନ୍ତେ ନବାବ ଆପାତତଃ ଅକ୍ଷମ । ଅବଶେଷରେ ସ୍ତିର ହେଲା, ହୁଲକାରଙ୍କ ଓକଳ ମୁରଣିଦାବାଦରେ ରହିବେ, ରୁଗିମାସ ଉଗ୍ରରେ ସନ୍ଧି ପରି ଅନୁସାରେ ଏକ ହୋର ଟଙ୍କା ଦେଇ ପଣ୍ଡାତ୍ ରମାନା ହେବେ ।

ବାଲଜୀ ହୁଲକାର ସହେନ୍ୟ ସ୍ଵଦେଶକୁ ରମାନା ହେଲେ ।

ଏଣେ ବୈଶର ଶୈକିଦାର ଭାବରେ ପଣ୍ଡିତ ଏତାବତ୍ କାଳ ନିଶ୍ଚିଷ୍ଟ ଭାବରେ କାଟୋଯାବିର

ଦିନ କାଟୁଥିଲେ । ସମ୍ମତ ହୃଦୟକାର ନବାବଙ୍କ ଠାରୁ ଏକ ହୋଇ ଟଙ୍କା ଦେନ ଯିବାର ଶୁଣି ସମବ୍ୟପ୍ତାଜନ କରିବାକୁ ନାହିଁଲେ ।

— — —

-୩୩-

ନବାବ ବାଦଳ ସିଂହ ବାଚିତଣ୍ଡା

ରାତି ପ୍ରହରେକ ଅଶ୍ଵତ ପ୍ରାୟ, ନବାବ ସାହେବଙ୍କ ମହଲୟ ଏକ ନିଦ୍ରାତ ପ୍ରକୋଷ୍ଟ ମଧ୍ୟରେ ଦୁଇ ଜଣ ଲୋକ ବସି ଅଛି ଫରଗାପନରେ କଥୋପକଥନ କରୁଥିଲାନ୍ତି । କୃଷ୍ଣଯ ଲୋକ ନାହିଁ । ଦାର ଦେଶରେ ଉନ୍ନତ କୃପାଶହସ୍ତ ପ୍ରହଶ ସାବଧାନତା ସହିତ ସ୍ଵକାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନରେ ନିଯୁକ୍ତ ।

“ଦେଖ ହାବିଲଦାର ବାଦଳସିଂହ, ଆମ୍ବ ଦୁଇ ଜଣଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଭାବୁର ପଣ୍ଡିତଙ୍କର ନିଧନ ସାଧନ । ମାତ୍ର ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମ୍ବର ଯାତ୍ରା ଅବସ୍ଥା, ସନ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ଗଣ୍ଡର ନାହିଁ ।”

ନବାବ ଅଳିବର୍ଦ୍ଦି ଶୀଘ୍ର ଏହି କଥା କହିବାରୁ ବାଦଳସିଂହ କିଞ୍ଚିତ୍ ଉଚ୍ଛେତି ହୋଇ କହିଲେ, “ହଜୁର ଜାହିଁପନା ! ମୋ ଗୋପ୍ତାକ ମାଫ ହେଉ, ତେବେ ମୋ ଉତ୍ସନ୍ମାନ କରିଲୁ, ମୁଁ ରୁଳିଯାଏ । ହଜୁର ହୃଦୟ କରୁଥିଲୁ ଦୁଇ ଜଣଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଏକ । ନାହିଁ, ନାହିଁ, ସେ କଥା ନୁହେ । ହଜୁରଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବଜ୍ୟଗାସନ, ମୋ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବେର ସାଧନ । ହଜୁର ହଜାର ଉପାୟର ଦୁସମନର ମେହେରବାନୀ ହୁଏ କରିଲୁ, ମୁଁ ରୁଳିଯାଏ । ମୁଁ ଏହି କଥା ମନ୍ଦ ମଧ୍ୟରେ ପୋଡ଼ଣ କରି ଯାଏ, କଙ୍କ ବେହାର ଡେଣାର ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ପାଳନରେ ଉଦ୍ଧାରୀନ ।

ଜଗତ ଜାଣନ୍ତୁ ନବାବ ସାହେବ ହାନବଳ, ତାଙ୍କର ସ୍ଵକିଷ୍ଟ ଶକ୍ତି କିନ୍ତୁ ମାତ୍ର ନାହିଁ, ଦୁସମନ୍ତାରୁ କୃପା ହୁଏ କରି ରାଜ୍ୟ ଶାସନ କରୁଥିଲୁ । କଲିକତାର ଛଂରେଜ ବଣିକମାନେ ଜାଣନ୍ତୁ, ଭୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ ଦାର ନବାବଙ୍କଠାରୁ ଟଙ୍କା ଅସୁଲ କରିନେବା କିମ୍ବା କିଞ୍ଚିତ୍ ବଳ ବିଦ୍ରମ ପ୍ରକାଶ କରି ନବାବ ତକ୍ତ ହସ୍ତଗତ କରିବା ଶକ୍ତି କଥା ନୁହେ । ଦିଲ୍ଲୀ ବାଦସାହ ଜାଣନ୍ତୁ, ଉପପୁକ୍ତ ଲୋକ ହସ୍ତରେ ନବାବ ନାମ୍ପ୍ରତ୍ଯେ ହୋଇ ନାହିଁ ।”

ନବାବ ସାହେବ କହିଲେ, “ବାଦଳ ! ତୁମେ ହେର୍ଯ୍ୟଧରି ରହ, ସମୟରେ ତୁମ ଅଭିଷ୍ଟ ସାଧନ ସକାଶ ସହାୟ ହେବୁଁ, ଆମ୍ବ ନିକଟ୍ଟରୁ ଚାଲି ଯାଇ ଏକାକୀ କଣ କରିବ ?”

ବାଦଳ ସିଂହ—ମୁଁ ଏକାମ ନୁହେଁ, ସବଶକ୍ତିମାନ୍ ଭଗବାନ ଏକଳଙ୍ଗ ମୋହର ସହାୟ । ମୋହର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଟେବେ ସାଧୁ ହୁଏ, ପ୍ରଭୁ ମୋର ସହାୟ ହେବେ । ସାଧୁ ସକଳରେ ସବଶକ୍ତିମାନ୍ ପ୍ରଭୁ ସହାୟ ହୁଅନ୍ତି । ମାନବର ଭରସା ବିତ୍ତନମା ମାତ୍ର । ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ସଗତ କରିବା ସକାଶେ ଅଧିକ ଦୂର ଯିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । ମୁଁ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ନାମରେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରି ଛି, ପିତୃ-ଦାତିକୁ ସ୍ଵହସ୍ତରେ ବଧ କରିବ, ନରେବୁ ଆତ୍ମଦାତା ହେବି । ଷଷ୍ଠିଷ୍ଠ ଜାତ ସତ୍ୟବାଦୀ, ଷଷ୍ଠିଷ୍ଠର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଅଟଳ, କୌଣସି ପ୍ରକାର ବାଧାବନ୍ଦୁ, କୌଣସି ପ୍ରକାର ପ୍ରଲୋଭନ ମୋତେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ପାଳନ, ବିଚଳିତ କରେ ପାରିବ ନାହିଁ । ଆପଣ ସତ୍ୟ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରି ଯାହା କହିଥିଲେ, ଆଜି ସେଥିର ଅନ୍ୟଥାରରଣ କରିବାକୁ କୁଣ୍ଡିତ ହେଲେ ନାହିଁ, ଅଥବା ରାଜ୍ୟ ରୁଷ ପଣରେ ଏହା ବିଚିତ୍ର ନୁହେ । ରାଜମାତ୍ର ଦ୍ୱାରାବରେ ବହୁରୂପ, ଏଥକୁ ରାଜ୍ୟପୁରୁଷମାନଙ୍କୁ ବହୁରୂପ ଧାରଣ କରିବାକୁ ହୁଏ । ମାତ୍ର ମୋ କଥା ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର । ମୁଁ ଅନ୍ତଦାସ ହୋଇ

ଆପଣଙ୍କ ନିଜଟର ଗୁଣର କରି ପାରିବି ନାହିଁ ।
ଏହିଷତି ମୋ ଉସ୍ତା ତୃତୀଯ କରନ୍ତୁ ।

ବାଦଳସିଂହ ମୁଖରୁ ଏହି ସମସ୍ତ କଥା ଶୁଣି
ନବାବ ବିରକ୍ତ ହେଲେ ନାହିଁ, ବରଅ ଲଜ୍ଜା ତ
ହେଲେ ।

ନବାବ ଚିନ୍ତା କଲେ, ବାଦଳ ଆପଣା ପ୍ରାଣପ୍ରତି
ନିର୍ମମ । ଦେଉଁ ଲୋକ ମୃତ୍ୟୁକୁ ଭୟ ନ କରେ, ସେ
ଜଗତରେ ନିର୍ଭୀକ । ନବାବ ଆହୁର ମଧ୍ୟ ଚିନ୍ତା
କଲେ, ବାଦଳ ଧନାତ୍ମକାଣ୍ଡ ନୁହେ କିମ୍ବା ପଦ-
ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଲଭ ନିମନ୍ତେ ଆମୁଠାରେ ଗୁଣର କରି
ନାହିଁ । ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେ କିପାଇଁ ଅସଦ୍ବ୍ୟବଦ୍ୱାର
ପାଇଁ ଆମୁକୁ ଅସମ୍ଭାନ ନ କରିବ ?

ନବାବଙ୍କ ମନରେ ଉଦୟ ହେଲା, ବାଦଳ ସିଂହ
ପିଲ, ଆମ୍ବ ଅଖିନ୍ଦନ ଲୋକ, ତାହାଠାରେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା
ପାଳନରେ ବିମୁଖ ହେଲୁଁ, ଲଜ୍ଜାକର କଥା ।

ନବାବ ଆହୁର ମନ ମଧ୍ୟର ଭାଲଲେ, ବାଦଳ
ସିଂହ ହର୍ଦୁ କାପେଇ, ପ୍ରତିଜ୍ଞା ପାଳନରେ ଅଟଳ, ମୁଁ
ମୁସଲମାନ ହୋଇ ବାରୁ ବିଚଳିତ ହେଲି, ଛି !

ଏହି ସମସ୍ତ କଥା ଚିନ୍ତା କରି ନବାବ କହିଲେ,
“ବାଦଳ ! ତୁମେ ପିଲ ଲୋକ, କଥା ନ ବୁଝି ଆମ୍ବ
ପ୍ରତି ବିରକ୍ତ ହେଉଥାଇ । ଦେଖ, ଆଜକୁ ତିନି ବର୍ଷ
ହେଲୁ ବର୍ଗ ଆମ୍ବ ସଙ୍ଗରେ ଲାଗିଥାଏ । ଆମୁକୁ ସବସ୍ତାକୁ
କରି ପକାଇଲାଣୀ । ଦେଖ, ଆମୁର କନାଣ ନାହିଁ ।
ବର୍ତ୍ତକ ନାହିଁ; ଖାଇବାକୁ ମଧ୍ୟ ମୁଠାଏ ନାହିଁ
ଗନ୍ଧାର ଶୁଣ୍ୟ ଦେଖି କାଳିବାସି କେହି ଦେଉ
ନାହାନ୍ତି, ଗଜି ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଭଣ୍ଡ, କାହାକୁ ଦେନି କ'ଣ ଧରି
ସୁନ୍ଦର କରିବୁଁ ? ଆହୁର ଦେଖ, ଦିବାନିଶି ଚିନ୍ତା; ସୁନ୍ଦର
କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅନାହାର ଅନିଦ୍ରାରେ ଦେହ ଭାଙ୍ଗିଗଲାଣୀ;

ଆଉ ଶକ୍ତି ନାହିଁ । ଦେଖ ବାଦଳ, ଆମ୍ବ ଶଶାର ଦେଖ,
ଆମ୍ବ କି ସହଜରେ ସନ୍ତ କରିବାକୁ ସ୍ବିକୃତ ହୋଇ-
ଥାଇ ? ସୁନ୍ଦରସର ଅବସ୍ଥା ତୁମକୁ ବୋଲିବାକୁ
ହେବ ନାହିଁ । ସେହି ସଙ୍କଟ ସମୟରେ ତୁମେ ସହାୟ
ହୋଇ ନ ଥିଲେ ଆଜି କଣ ହୋଇଥାନ୍ତା ! ପ୍ରକୃତ
କଥା ବାଦଳ ! ତୁମ୍ହେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଦୁଃଖ ଆମ୍ବେ କେଡ଼େ ଦିଲ
ବାନ୍ଧିଥିଲୁଁ, କଣ କରିବୁଁ ? ନାଗର ।”

ବାଦଳ ସିଂହ କିଞ୍ଚିତ୍ ଅପ୍ରତିଭ, ଦିନାତ ହୋଇ
କହିଲେ, “ଜାହାପନା, ହଜର ! ଦୁସ୍ମନ ବିନାଶର
କି ଅନ୍ୟ କିଛି ଉପାୟ ନାହିଁ ?”

ଏ ଉତ୍ତରେ ନବାବ ବ ଦଲ ସିଂହ ଦୁଇଜଣ
ଅନେକ ରାମି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଛି ଫଳାପନରେ ବସି ମନ୍ଦଶା
କଲେ । ଏତେ ସାବଧାନ, ଏତେ ଅନୁଭ୍ୱରେ
କଥୋପକଥନ ହେଲେ ଯେ, ଅନ୍ୟ ପ୍ରାଣୀର
ଅଗୋଚର । ଅବଶେଷରେ ନବାବ କହିଲେ, ‘‘ପାରିବ
ତ ?’’

ବାଦଳ ସିଂହ, “ନିଶ୍ଚପୁ, ନିଶ୍ଚପୁ, ନିଶ୍ଚପୁ ।
ଜାହାପନା, ମୁଁ ଧର୍ମ ଅଖିନ୍ ଜାଣେ ନାହିଁ, ନ୍ୟାୟ
ଅନ୍ୟାୟ ଜାଣେ ନାହିଁ । ଏତିବ ଜାଣେ ପିତୃଶାଙ୍କ
ମୋହର ବନ୍ଧ । ସ୍ଵପ୍ନରେ ପିତୃହନ୍ତାକୁ ବନ୍ଧ କରିବ,
ଏହାହିଁ ମୋହର ପ୍ରତିଜ୍ଞା । ପିତୃବେର ସାଧନକୁ ମହା
ପୁଣ୍ୟକର ବିଷୟ ଜ୍ଞାନ କରେ । ଯେନ ତେନ
ପ୍ରକାରେଣ ଶଶୁ ନିପାତ ସାଧନ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରର ବିଧାନ ।
ସ୍ଵପ୍ନ ଭଗବାନ୍ ଶାକୁଷ୍ମ କୌଣସିରେ ଜରସରକୁ
ବିନାଶ କରିଥିଲେ ।”

ନବାବ, “ସେନାପତି ମୁସାଫିର ଥୁରେ ମେତ
ହେବେ କି ନାହିଁ ମୋହର ସନ୍ଦେହ ଅଛି ।”

ବାଦଳ—“ଆପଣଙ୍କ କାବୁଳ କଷମିସବାଲ
ସେନାପତିଙ୍କୁ ଭଲକରି ଚିହ୍ନିଲାଣୀ । ଭୁକିଲ କୁକୁର
ମୁହଁରେ ମାଂସ ଖଣ୍ଡ ଖୁଣ୍ଡି ଦେଲେ ତୁନି ।”

- ୩୪ -

ସନ୍ଧିପ୍ରସ୍ତାବ—ବତ୍ରୁରେ ଶୁଭରୀ

କାଟୋଯୁଠାରେ ଭାଷର ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ତମ୍ଭୁ ମନ୍ତ୍ରରେ
ନବାବ ପ୍ରେତ ଦେବାନ ଜାନକୀରମ, ପଞ୍ଚ ପ୍ରହସ,
ମନସବଦାର ସର୍ଦାର ଖାଁ ଏବଂ ସ୍ଵେଚ୍ଛା ଭାଷର ପଣ୍ଡିତ
ତନି ଜଣ ବସି ସନ୍ଧି ସମ୍ବରତର କଥୋପକଥନ କରୁ-
ଅଛନ୍ତି । ଅନେକ ରକ୍ତ ବିତରକ, ଅନେକ ବାଦାନୁ-
ବାଦ, ଅନେକ କଥୋପକଥନ ଉତ୍ସରେ ଜାନକୀରମ
କହିଲେ, “ଦେଖିବା ହେଉ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ, ମୁଁ ହିନ୍ଦୁ । ହିନ୍ଦୁ
ହିନ୍ଦୁ ମଙ୍ଗଳ କାମନା କରିବା ସ୍ଵାଭାବିକ । ଅପରନ୍ତୁ
ମୁଁ ନବାବ ସାହେବଙ୍କ ବର୍ତ୍ତନଗାସା ଭୁତ୍ୟ, ଏଥକୁ
ତାଙ୍କର ସ୍ଵାଥ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ରଖି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ମଧ୍ୟ ମୋ
ପକ୍ଷରେ ଅବଶ୍ୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଁ ଉତ୍ସରୁ ଉତ୍ସର
ମଙ୍ଗଳସାଧକ କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ରଖି ବୋଲୁଆଛି, ମିଳନ
ସବାଂଶରେ ଟ୍ରେପ୍ୟୁଃପ୍ରତ ଅଟେ । ବିଶୁର କରି ଦେଖନ୍ତୁ,
ଏଥୁବିଷୟଙ୍କୁ ବରଞ୍ଚ ଆପଣଙ୍କ ପକ୍ଷର ଅଧିକତର
କଷ୍ଟଲଭର ସମ୍ବାଦନା । ସୁଲଭ ନିଶ୍ଚିତ-ଲଭ ତ୍ୟଗ-
ପୂର୍ବକ ସଙ୍କଟସଙ୍କୁଳ ଅନଶ୍ଵି ତ ଲଭ ପ୍ରତ୍ୟାଶା କରିବା
ଜ୍ଞାନସମନ୍ତ ଲୋକ ପକ୍ଷରେ କଦାଚ ଅନୁମୋଦନାୟ
ନୁହେ । ନବାବସାହେବଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ଫନ୍ଦପ୍ରସ୍ତାବର ଉଦେଶ୍ୟ
ଆପଣଙ୍କ ପରି ଝାମ ଲୋକଠାରେ ସଟୀକ ବ୍ୟାଖ୍ୟା
କରିବା ନିଶ୍ଚିଯୋଜନ । ବର୍ଷତ୍ୱ ବ୍ୟାପୀ ଯୁଦ୍ଧରେ
ଉତ୍ସରୁ ପକ୍ଷର ବଳ ବଳ ଉତ୍ସରୁ ପକ୍ଷଠାରେ ଅବିଦତ
ନାହିଁ । ଏ ଷେଷର ଆପଣ ସହଜରେ ଅନୁଭବ
କରିପାରନ୍ତି, କି ସକାଶେ ସନ୍ଧି ବାଞ୍ଛିମାୟ । ଅତି ଜୟ
ପରାଜ୍ୟ କେବଳ ବଳାବଳ ପ୍ରତି ନିର୍ଭର କରେ ନାହିଁ ।
ଦିନ୍ୟ ଲମ୍ବୀ ସମ୍ପଦୀ ଦେବାଧିନା । ଅପରନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ
ଦେଶର ଯେ ପ୍ରଜାର ଅବଶ୍ୟା, ଜୟ ପରାଜ୍ୟ ଉତ୍ସରୁ
ତୁଳି ଜନ କରିବାକୁ ହେବ । ବଜଦେଶ ମାନବଶୂନ୍ୟ
ହୋଇ ପଡ଼ିଲାଣ୍ଟି, ଆଉ କିନ୍ତୁ ଦିନ ଯୁଦ୍ଧ ଚଲିଲେ ବନ୍ୟ

ଜନ୍ମର ବାସୋପଯୋଗୀ ହୋଇ ପଡ଼ିବ । ବିଜନ
ବାଜ୍ୟ ହପ୍ତଗତ ହେବା ବିଜନ୍ମନା ମାପ ଆପଣଙ୍କ ପର
ନବାବ ସାହେବ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଥମରେ ସନ୍ଧର ପକ୍ଷପଣ୍ଡ ନ
ଥିଲେ । ଆମ୍ବେମାନେ ପ୍ରକୃତ ଟେନା ବୁଝାଇ ଦେବାରୁ
ସମସ୍ତ ବିଷୟ ତାଙ୍କର ହୃଦୟଜଗମ ହେଲା ।”

ଧାର ଶ୍ରାବଣ, ଉପ୍‌ୟୁକ୍ତ ସ୍ଥାନାଭାବ ହେଉଥିବା ବର୍ତ୍ତ
ପାଇକମାନେ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି, ବର୍ତ୍ତ ଜୀବନ
ସ୍ଵରୂପ ଅଶ୍ରୁଭିତ କାଦୁଅରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ହୋଇ
ସେମାନଙ୍କ ଗୋଡ଼ରେରସବାତ ପୁଣିପଡ଼ିଲାଣ୍ଟି । ଭାଗୀରଥ
ଏବଂ ଅନ୍ୟ ନବ ବର୍ତ୍ତଙ୍କ ହୋଇ ବିଗ୍ରହ ବିଷୟରେ
ବିଶେଷ ବିଦ୍ୟ ଉପାସିତ କରଇଥିଲୁ । ବାଲେଣ୍ଟର
ବନ୍ଦରଠାକୁ ବାଢ଼ିଛି ଯିବେ କି ନବାବଙ୍କଠାରେ
ସନ୍ଧି ପ୍ରସ୍ତାବ କରିବେ, ଏହି ବିଷୟ ସେନ ଭାଷର
ପଣ୍ଡିତ ଅଧୀନସ୍ତ୍ରୀ ସେନାପତିମାନଙ୍କ ସହିତ ପରମର୍ଦ୍ଦରେ
ନିୟୁକ୍ତ ଥିଲେ, ଇତ୍ୟବସରେ ନବାବ ପକ୍ଷରୁ ସନ୍ଧର
ପ୍ରସ୍ତାବ ଉପାସିତ ହେବାରୁ ଅନ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦିତ ହେଲେ ।
ମନ ମଧ୍ୟରେ ଚିନ୍ତା କଲେ, ଭାଗ୍ୟ ସୁପ୍ରସନ୍ନ ହେଲେ
କିନ୍ତୁ ଶୁଣୋଗ ଉପାସିତ ହୁଏ । ଆମ୍ବେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ
ଏପଣ କେତେ ଦୁଃଖନକ ବା ସୁଖକର ବିଷୟ
କଦାଚିତ୍ ଉପାସିତ ହୁଏ, ଯହାକୁ ଆମ୍ବେମାନେ
ବିଦ୍ୟାଭୂତ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରୁଁ; ଅର୍ଥାତ୍ ଦୁଃଖକର
ବିଷୟ ସୁଖଜନକ ଏବଂ ମୁଖଜନକ ବିଷୟ କଷ୍ଟକର
ବୋଲି ଆମ୍ବେମାନଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେ ହୁଏ । ଭବିଷ୍ୟତର
ନିବିଢ଼ାବିକାର ମନ୍ତ୍ରରେ ନିହିତ କଷ୍ଟପୁ ଦର୍ଶନରେ
ମାନବ ଚିରାଳ ।

ଭାଷର ପଣ୍ଡିତ ଆପଣାର ଅଭିପ୍ରୟ ଗୋପନ
ରଖି ଏବଂ ସନ୍ଧି ବିଷୟରେ କିଷ୍ଟ ଅସମ୍ଭବିତ୍ୟକ ଭାବ
ପ୍ରକାଶ କରି କହିଲେ, “ଅବଶ୍ୟ ବିତ୍ତ କାହାର
ବାଞ୍ଛିମାୟ ନୁହେ, ତେବେ ଆପଣାର ପ୍ରାପ୍ୟାଶ
ସହଜରେ କେହି ପରିଭ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ସମ୍ଭବ ହୁଏ

ନାହିଁ । ଆପଣମାନେ ବିକ୍ର ବହୁଦର୍ଶୀ ରାଜମାତଙ୍କ, ଉତ୍ତରପୁ ପକ୍ଷର ମଙ୍ଗଳ କାମନା କର ସ୍ଵେଚ୍ଛାପ୍ରେରତ ହୋଇ ସନ୍ଧ ପ୍ରସ୍ତାବ କରୁଥିଲୁଛନ୍ତି । ଆଶା କରୁଁ ସବାଗେ ଏ ବିଷୟ ମୀମାଂସା କଣବାକୁ ଯନ୍ତ୍ରଣୀଳ ହେବେ ।”

ଜାନକାରମ—ଆପଣଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବ ଅସଙ୍ଗତ ନୁହେ । ଏହା ତ ଉତ୍ତର ପ୍ରଧାନ ଅଙ୍ଗ; ମାତ୍ର ପ୍ରଶନ୍ତ ମିଳନ ପ୍ଲଟରେ ଉତ୍ତର ପକ୍ଷକୁ କିଛି କିଛି କ୍ଷତି ସ୍ଵୀକାର କଣବାକୁ ହୁଏ ।

ଘୁଷର ପଣ୍ଡିତ—ମାତ୍ର ନ୍ୟାୟ ପ୍ରାପ୍ୟ ପରିଚ୍ୟାଗ କରିବା କାହାର ପକ୍ଷରେ ସୁରଖାଜନକ ନୁହେ । ବେରାପତିଙ୍କ ପ୍ରାପ୍ୟ ଟଙ୍କାଟା ନବାବ ସାହେବ ଦେବାକୁ ସ୍ଵିକୃତ ହେଲେ ଏହିଷଣି ସନ୍ଧ ବିଷୟରେ ସମ୍ବନ୍ଧ ହେବୁଁ ।

ଜାନକାରମ—ଆପଣ କିରୁପ ସର୍ତ୍ତରେ ସନ୍ଧ କରିବାକୁ ସମ୍ବନ୍ଧ ?

ଘୁଷର ପଣ୍ଡିତ—ଆପଣ ଯେ ମ୍ଲକରେ ପଞ୍ଚରୁଦ୍ଧିତ ପ୍ରଶନ୍ତ କରୁଥିଲୁଛନ୍ତି, ତେପ୍ତତଃ ନ କର ପଞ୍ଚରୁଦ୍ଧିତ ସେଥିର ଉତ୍ତର ଦେବା ଆବଶ୍ୟକ । ବାଲେଶ୍ୱର, ବାକୁଡ଼ା, ବର୍ଷମାନ, ହୁଗୁଳୀ ଏ ସମସ୍ତ ମହାରାଷ୍ଟ୍ରମତିଙ୍କ ବିଜିତ ପ୍ରଦେଶ, ଏଥୁ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କୌଣସି କଥା ବୋଲିବାର ନାହିଁ । ବଙ୍ଗାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶ ଏବଂ ବେରାର ପ୍ରଦେଶ ପାଇଁ ଗୌଥିବାର ଦୁଇ କୋଟି ଟଙ୍କା ନବାବ ସାହେବ ଦେବାକୁ ସ୍ଵିକୃତ ହେଲେ ସନ୍ଧ ସକାଶେ ପିନ୍ଧାଆକୁ ଅନୁରୋଧ କରିପାରୁଁ ।

ଜାନକାରମ—ଆପଣଙ୍କ ଦାଗ ଅସଙ୍ଗତ ନୁହେଁ, ତେବେ ଏ ବିଷୟର ମୀମାଂସାର ଭାବ ଆପଣଙ୍କ ପ୍ରତି ନିର୍ଭର କରେ । ଭିରୁର କରନ୍ତୁ, ହୁଗୁଳୀ

କୌଣସି ଦିନ ମହାରାଷ୍ଟ୍ର-ବିଜିତ ପ୍ଲଟ ନୁହେ । ଅଧିକନ୍ତୁ ଦୁଇ ରାଜଶକ୍ତି ଏହି ଅନୁରବର୍ଜୀ ପ୍ଲାନରେ ଅବସ୍ଥାନ କଲେ ନାନା ସମୟରେ ନାନା କାରଣରେ ମନୋମାଳିନ୍ୟ ଫ୍ରେଟିର ହେବାର ସମ୍ଭାଷଣ ପମ୍ପଣ୍ଡ ସମାବନା । ଆଉ ବିହାର ଗୌଥ ସକାଶେ ହୁଲକାର ବାଲ୍ମୀକି ରାତ୍ରି ଏକ ଦୋର ଟଙ୍କା ତ୍ରହଣ କରିଥିଲୁଛନ୍ତି ।

ଘୁଷର ପଣ୍ଡିତ—ନବାବ ସାହେବଙ୍କ ମନ୍ୟୁଷି ସକାଶେ ଆମେ ହୁଗୁଳୀର ଦାଗ ତ୍ୟଗ କର ପାରୁଁ । ଆଉ ହୁଲକାର ବାଲ୍ମୀକିର ନାୟ ଦିଗ୍ବିଜ୍ୟ କିଛି ମାତ୍ର ନ ଥିଲା । ସେ ଅକାରଣ ଏହି ଟଙ୍କା ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲୁଛନ୍ତି ।

ଜାନକାରମ—ସନ୍ଧ ସମ୍ବାଧିତ ସମୟରେ ସଜତ ଅନ୍ତର୍ଭାବ ବିଷୟ ସମାଲୋଚନା କରିଯାଏ ନାହିଁ, କେବଳ ମୌରୀ ରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ହୁଲକାରଙ୍କୁ ଦାବୀ ଟଙ୍କା ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଥିଲା ।

ଘୁଷର ପଣ୍ଡିତ—ଆପଣମାନେ ବିକ୍ର, ଶାନ୍ତିପ୍ରିୟ, ଆପଣମାନଙ୍କ ଯହ ଓ ପରିଶ୍ରମଦାର ହୁଲକାର ଓ ନବାବ ମଧ୍ୟରେ ଯେ ସନ୍ଧ ସମ୍ବାଧିତ ହୋଇଥିଲା, ସେଥିରେ ସନ୍ଧ ନାହିଁ । ଆଶା କରୁଁ, ପ୍ରସ୍ତାବିତ ସନ୍ଧ ବିଷୟରେ ଆପଣମାନେ ବେରାପତିଙ୍କ ସକାଶେ କିଞ୍ଚିତ ପରିଶ୍ରମ ସ୍ଵୀକାର କରିବେ । ସନ୍ଧ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆମେ ସମ୍ଭାଷଣ ସମ୍ବନ୍ଧ ଅଛୁଁ ଜାଣିବେ ।

ଜାନକାରମ—ନିଶ୍ଚିଯ, ଆମ୍ବେମାନେ ପ୍ରାଣପଣେ ଯହ କରିବୁଁ । ଆୟୁମାନଙ୍କର ଧ୍ୱନି ବିଶ୍ୱାସ, ନବାବ ସାହେବ ଏବଂ ଆପଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ରେଟ ହେବା ମାତ୍ରକେ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ନିଷ୍ଠାତି ହୋଇଯିବ । ହୁଲକାରଙ୍କ ସହିତ ସନ୍ଧ ସମୟରେ ଏର୍ଗଜାଲ ବ୍ୟାପୀ ଉର୍କବିର୍କରେ କିଛି ମୀମାଂସା ହୋଇ ପାରି ନ ଥିଲା, ମାତ୍ର ପରମାପର

ସାକ୍ଷାତ୍ ମାଧ୍ୟମ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ଖୁଣ୍ଟକୁଠ ହୋଇଗଲା । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ କଥାର ଯାଥାର୍ଥ୍ୟ ପଶ୍ଚାତ୍ ଅମୂରବ କରିବେ ।

ଘୁରୁ ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ ଉପହାର ଦେବା ନିମନ୍ତେ ଜାନକୀରମ ଏବଂ ସର୍ବାର ଖାଁ ନବାବଙ୍କ ରୂପକାର ଦ୍ୱାରା ମଣିମାଣିକ୍ୟଙ୍ଗିତ ଅନେକ ପ୍ରକାର ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣାଳକଙ୍କାର ଏବଂ ବିବିଧ ପ୍ରକାର ବହୁମୂଳ୍ୟ ଦ୍ରୁବ୍ୟ ଆଣିଥିଲେ । ସେ ସମସ୍ତ ଦେଖି ଘୁରୁ ପଣ୍ଡିତ ଆନନ୍ଦମନରେ ଚିନ୍ତା କଲେ, ଏହା ସମ୍ପତ୍ତି ଲଭର ସୃତନା ମାତ୍ର ।

ଅଞ୍ଚିପର ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ବିଶ୍ଵାସତା ସହିତ କରାଯିବ, ଏଥ୍ ସକାଶେ ଜାନକୀରମ ଘୁରୁ ପଣ୍ଡିତ ଦୁଇଜଣ ଗଙ୍ଗାଜଳ ଏବଂ ସର୍ବାର ଖାଁ କୋରନ ସରିପ ପୁର୍ଣ୍ଣ କଲେ ।

ସିନ୍ଧାନ୍ ହେଲା—ନବାବ ଏବଂ ଘୁରୁ ପଣ୍ଡିତ ଉଭୟଙ୍କ ଥାକ୍ଷାତରେ ସର୍ବ ସାବ୍ୟସ୍ତ ଏବଂ ସରପତ ସ୍ଵାକ୍ଷରିତ ହେବ । ଉଭୟ ପକ୍ଷ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ରଖି ସକାଶେ କେହି କାହାର ଅନୁକରଣ୍ତକ ଶ୍ଵାନକୁ ଯିବେ ନାହିଁ । ମୁଣ୍ଡିଦାବାଦ ଏବଂ କାଟୋଯା ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ମାନକର ନାମକ ଶ୍ଵାନରେ ନବାବଙ୍କ ଡେରାର ଉଭୟ ପକ୍ଷର ମିଳନ ହେବ । ଡେରାରୁ ଦୁଇ ଶୋଶ ଦୂରବର୍ଜୀ ଶ୍ଵାନ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ପକ୍ଷର କୌଣସି ପ୍ରକାର ପାଇକ ଉପର୍ଯ୍ୟତ ରହିବେ ନାହିଁ । କେବଳ ପଦ-ଗୌରବ ରକ୍ଷା ଅନୁରୋଧରେ ଉଭୟ ପକ୍ଷରୁ ଏକ ଶତ ମାତ୍ର ପାଇକ ଉପର୍ଯ୍ୟତ ରହିବେ ।

ଶ୍ରୀବନ୍ଦ କୃଷ୍ଣ କୃତ୍ତମ୍ ଶନିବାର ପ୍ରାତିକାଳରେ ସାକ୍ଷାତର ସମୟ ନିରୂପିତ ହେଲା ।

ଉଭୟ ପକ୍ଷ ପରମର ସହିତ ଆନନ୍ଦ ପ୍ରେମାଳାପରେ ମେଲଣି ହେଲେ ।

ଆମ୍ଭେମାନେ ବିଶେଷ ଅନୁସନ୍ଧାନଦାର ଅବଗତ ହୋଇଥିଲୁଁ, ଉଭୟ ପକ୍ଷ ଯେ ଆନନ୍ଦର ହୋଇଥିଲେ ସେଥିରେ ସରନ୍ଦର ମାତ୍ର ନାହିଁ । ନବାବ ପକ୍ଷ ଆନନ୍ଦର ବିଲୁଆତ ପାଇରେ ଗୋଡ଼ ଦେଉଛି । ଘୁରୁ ପଣ୍ଡିତ ଆନନ୍ଦ—ପଠାଣ ଦର ଟଙ୍କାଟା ତ ଆଗେ ବାହାର ଅସୁ, ପଛେ ବୁଝା ସୁଝା । ହୁଲକାର ତୁରୁଟାରେ ଏକ ଫୋର ଟଙ୍କା ବନ୍ଧ ଯେନି ଗଲା । ଦେଖାଯାଉ ପଠାଣ କଣ କହେ । ନିକୁଳରେ ଫୋରେ ଟଙ୍କାରୁ ତ ଦଣ୍ଡା ନୁହେ । ଭଗବାନ୍ ବାସୁଦେବ ମଧ୍ୟମ ପାଣ୍ଡବ ଅଞ୍ଚଳକୁ ବୋଲିଥିଲେ, “ଏକମାତ୍ର ଲୋଭରୁ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ବିପଦ ଜାତ ହୁଏ, ଲୋଭ ବିନାଶର ଦାର ।”

ଚତୁରତାରେ କେହି କାହାକୁ ଉଣା ନୁହନ୍ତି । ଆମ୍ଭେମାନେ ଏହା ମଧ୍ୟ ଅବଗତ ହୋଇଥିଲୁଁ ଘୁରୁ ପଣ୍ଡିତ ଏବଂ ଜାନକୀରମ ଦୁଇଜଣ ଯେଉଁ ଗଙ୍ଗାଜଳ ପୁର୍ଣ୍ଣ କରିଥିଲେ, ତାହା ପ୍ରକୃତ ଗଙ୍ଗାଦକ ନୁହେ, ଉଭୟ ପକ୍ଷ ଭ୍ରତ୍ୟହାର କୌଣସିରେ ଆମାତ କୁପୋଦକ ଅଟେ । ଆଉ ପାଠକନାରେ ରିଡ଼ା ଗୋଲେଷ୍ଟାନ୍ କିତାପକୁ କୋରନ ସରିପ ବୋଲି ସର୍ବାର ଖାଁ ପୁର୍ଣ୍ଣ କରିଥିଲେ । ଆପଣା ଆପଣା ବୁଦ୍ଧିକୁ ପ୍ରଣଂସା କର ଉଭୟ ପକ୍ଷ ନିଶ୍ଚିନ୍ନ ।

—୩୪—

ଉତ୍କଳ ଆନନ୍ଦ

‘ହେ ଭଗବାନ୍ ! ରକ୍ଷା କର ।’ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଗତିରେ ଦେଶମୟ ତହଳ ପଡ଼ିଗଲା । ନବାବ ଓ ବର୍ଗ ମଧ୍ୟରେ ସନ୍ଧି । ସମସ୍ତେ ଆନନ୍ଦର, ସମସ୍ତେ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ । ମହାଜନ ଆନନ୍ଦର, ବଣିଜ କରିବାକୁ ବାଟ ପାଟିଲା । କୃଷକ ଆନନ୍ଦର, ରୂପ କରି କୁଟୁମ୍ବ ପୋଟିବ । ପାଇକ

ଆନନ୍ଦିତ, ବର୍ଷା ରୂପ ମାସଟା ଘରେ ବସି ଖେଳୁଡ଼ି ଖାଇବା ଆରିମାନଟା ମେଣ୍ଡିବ । ସେନାପତିମାନେ ଆନନ୍ଦିତ, ବର୍ଷା ରୂପରେ ଘରେ ବସି ନ୍ୟାୟବଳ କିପ୍ରମାତ୍ର କରିବେ କିମ୍ବା ବେହାଗ ମେଘମହ୍ଲାର ରାଶିର ସମ୍ମାନ ରକ୍ଷା କରିବେ । ବର୍ଗ ଆନନ୍ଦିତ, ଦେଶକୁ ଯାଇ ପରିବାର ମୁଖରେ ଦେଖି ଆମ୍ବାରମର ତୃତୀ ସାଧନ କରିବେ । ମୁରୁଣିଦାବାଦରେ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବ ଲାଗିଥିଲା । ଏହି ସନ୍ଧି ସହିତ ବହୁ ଲକ୍ଷ ଲୋକଙ୍କ ସୁଖ ଦୁଃଖର ଉନ୍ନତି ସମ୍ବନ୍ଧ ଅଛି । ସନ୍ଧିର ସର୍ବ ଶୁଣିବା ସକାଶେ ସମସ୍ତେ ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ, ମାତ୍ର ଏତେ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବ ମଧ୍ୟରେ ସମସ୍ତେ ନବାବ ସାହେବଙ୍କୁ ସବଦା ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନମନ୍ତର ଦେଖୁଅଛନ୍ତି । ସେ ଯେମନ୍ତ ସବଦା ଶଙ୍କା, ହାଶୟ, ଅସନ୍ନୋଷରେ ଦୋକାଯୁମାନ ହେଉଅଛନ୍ତି । ଅଧିକାଂଶ ସମୟ ନିର୍ଜନରେ ଉପବିଷ୍ଟ, ପାଶରେ କେବଳ ବାଦଳ ସିଂହ ।

ମାନବ ଜୀବିତ ଭାରି ଗୋଟାଏ ଗର୍ବ ଅଛି, ସେ ଶିଶୁର ସୃଷ୍ଟିରେ ସବଶ୍ରେଷ୍ଠ ପ୍ରାଣୀ । ମାତ୍ର ଉତ୍ସବର ନିରିତ୍ତ ଅନ୍ତକାରରେ ନିହିତ ବିଷୟ ଜାଣିବା ସକାଶେ ଆଦିପିତାଠାରୁ ଏମ୍ୟାନ୍ ଦବ୍ବ କରି ମଧ୍ୟ କେହି କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇପାରି ନାହିଁ । ହେଲେ ଆଶାରୁପ ପ୍ରତିଚିନ୍ତାଦାର ମାନବ ଉତ୍ସବର ଅନ୍ତକାର ମଧ୍ୟରେ ଆପଣର ପ୍ରାପ୍ୟ ଅନେକ ସୁଖରଣୀ ନିହିତ ଦେଖିପାରେ । କଷ୍ଟଦାୟକ ଦୁଃଖମାନ ଦେଖିବାକୁ ସେ ନିତାନ୍ତ ଅନିଜ୍ଞକ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ମାନବ ଯାହା ପ୍ରାପ୍ତ ହେବାପାଇଁ କୃତନିଷ୍ଠପୁ ହେଉ ବସିଥାଏ, ତହା କାହିଁ ଶୁନ୍ୟମୟ ଆକାଶରେ ବିଲୁପ୍ତ ହୋଇଯାଏ, ତିକ୍ ସେହି ସମୟରେ ପୁଣି କଲ୍ପାନାଶାତ ଘଟନାମନ ସଂଘଟିତ ହୁଏ । ମାନବ ଜୀବନରେ ଏପରି ଅନ୍ତର୍ଗତ ଘଟନା ପ୍ରତ୍ୟେ କରି ମଧ୍ୟ ବିମୁଗ୍ଧ ।

ଭାଷର ପଣ୍ଡିତ ପାରିଷଦମାନଙ୍କୁ ଦେନି ଆପଣା ଦେଇ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ରୂପ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପରମର୍ଶ କଲେ ।

କି ସର୍ତ୍ତରେ ନବାବ ସହିତ ସନ୍ଧି କରୁଥିବ, କେତେ ଟଙ୍କା ତ୍ରହଣ କରୁଥିବ, ସେହି ଟଙ୍କାରୁ କାହାର କେତେ ପ୍ରାପ୍ୟ, କେଉଁ କେଉଁ ବିଷୟରେ କେତେ ଟଙ୍କା ବ୍ୟୟ କରୁଥିବ, ଏଥର ବଜେଟ୍ ପ୍ରୟୁତ କରିବା ସଭର ବିଶ୍ୱାସ ବିଷୟ ଥିଲା ।

ଆଉ ଆଉ ଦିନ ପରି ଏହି କେତୋଟି ଦିନ ମଧ୍ୟ ରୂଳିଗଲ, ଶ୍ରାବଣ କୃଷ୍ଣ ଦିଣ୍ଡିପ୍ରାତିଶ୍ଵର ଶେଷ, ତୃତୀୟା ଶନିବାର ପ୍ରାତିକାଳ ଉପସ୍ଥିତ । ମାନକର ଗ୍ରାମର ପ୍ରଶଂସା ପ୍ରାତିଶ୍ଵର ମଧ୍ୟରେ ନବାବ ସାହେବଙ୍କ ଦରବାର ବିଶାଳ ତମ୍ଭୁ ତଥାରୁଥିଲା । ତମ୍ଭୁ ମଧ୍ୟରୁଲରେ ସାଜାଜିଦାର କିଂଶାପ ବହୁମଣ୍ଡିତ ନବାବ ସାହେବଙ୍କ ସିଂହାସନ ସମ୍ମାନିତ ହୋଇଥିଲା । ଭାବର ପଣ୍ଡିତ ମହାରାଜାଧରଙ୍କ ବେରରପତିଙ୍କ ପଢିନିଧି, ସ୍ଵପ୍ନଂ ମଧ୍ୟ ସେନାପତି; ସୁତରଂ ଅସାଧାରଣ ଲୋକ । ନବାବ ସାହେବଙ୍କ ଆସନର ବାମ ପାର୍ଶ୍ଵରେ ତାହାଙ୍କ ଉପବେଶନ ସକାଶେ ସୁତର ଆସନ ନିରୁମିତ ହୋଇଥିଲା । ଦରବାର ଦେଇର ତରୁଦିଗ ବୃହିକାରରେ ହୋଶ ପରିଦ୍ୱାରିଣୀ ବହୁ-ପ୍ରାଚୀରଦାର ପରିବେଶୀତ । ନବାବ ସାହେବ ଏକଷ ନରେ ଭାବର ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ଆଗମନ ପ୍ରଣାଳୀ କରି ସିଂହାସନରେ ଉପବିଷ୍ଟ । ମୁଣ୍ଡାପା, ସପୁଦ ଅସଂ ଅଳ, ଜାନକିରାମ, ସର୍କାର ଖାଁ, ବାଦଳ ସିଂହ, ଅବଦୁଲ ଶୋଭାନ ଖାଁ, ମୀର ହବିବୁଲ, ଗୋଲମ, କାଦର ପ୍ରଭୃତି ବିଶ୍ୱାସ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ କର୍ମଚାରୀଙ୍କରେ ନିଃସମ୍ମେହ ସାନନ୍ଦ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ମନରେ ଉଚ୍ଚପ୍ରତଃ ଭ୍ରମଣ କରୁଅଛନ୍ତି ।

ବର୍ଗ ଶିବିର ମଧ୍ୟରୁ ଦୁଇ ଜଣ ଦୁଇଗାମୀ ଅଣ୍ଟରେଷ୍ଟା ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ଜଣକର ନାମ ଆଳିଗ୍ରାମ କାର୍ତ୍ତିମାଲ, ଅନ୍ୟ ଜଣ କଣନା ରାଓ । ଏହି ଦୁଇ ମହାବର ଭାଷର ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ପ୍ରଧାନ

ସେନାପତି, ବିଶୁଦ୍ଧ ବନ୍ଧୁ, ସବ ସମୟରେ ବାମ ଦଣ୍ଡିଣ ହସ୍ତ ସୁରୂପ ସହାୟ । ସମର ବ୍ୟବସାୟୀମାନେ ସତରାର ସନ୍ଧରମନା । ଏହାର ଶପଥ, ଏହାର ବନ୍ଧୁ ଭାବରେ କଥୋପକଥନ, ଏହା ଉପହାର ଆଦାନ ପ୍ରଦାନ, ତଥାଚ ଭାବର ପଣ୍ଡିତ ମନରେ ସମୟ ସମୟରେ ସନ୍ଦେହ କାଳିମାର୍ଗୀୟା ପଣ୍ଡିତ ହୋଇ ବିଶୁଦ୍ଧ ବିଶ୍ୱାସକୁ ଆବରଣ କରୁଅଛି । କିଏ ଜାଣେ ପଠାଣ ମନରେ କଣ ଅଛି ? ନବାବ ସାହେବଙ୍କ ସାଙ୍ଗେ ତିକ ଅଭିପ୍ରାୟ, ଶିବିରର ଅବସ୍ଥା, ପାରିଷଦମାନଙ୍କ ଆବରଣ ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏହି ଦୁଇ ପ୍ରକାଶ ପ୍ରକଳଣାଳୀ ପ୍ରଧାନ ଯୋଜ୍ନ୍ତ୍ର ରୁଷଙ୍କ ଆଗମନ । ମାତ୍ର ଚତୁରେ ଚତୁରେ ଚନ୍ଦନ, ଆଗୁକ ବାରବୁରୁଷମାନେ ଆପଣାର ଅଭିପ୍ରାୟ ଗୋପନ କରି ନବାବ ସାହେବଙ୍କ ଅବଳାଶ ବୁଝିବା ଆଗମନର କାରଣ ବୋଲି ପ୍ରକାଶ କଲେ । ନବାବ ଆଳବନ୍ଦି ଏବଂ ସେନାପତି ମୁଁ ଯାଏ କପଟତାର ଅବତାର, ପଞ୍ଚ କପଟତା ସେମାନଙ୍କର ଭୂଷଣ ଥିଲା, ସେମାନଙ୍କର ଧାରଣା କପଟତା ସର୍ବାର୍ଥ-ସଧକା । ଏଥକୁ ନବାବ ଦରବାର ନିରନ୍ତର କପଟତାମୟ । ବର୍ଗ ଦୁଇଦ୍ୱୟ ପ୍ରେମାଳାପ ଏବଂ ନବାବ-ପଦତଃ ଉପହାରରେବିମୋହନ ହୋଇଗଲେ । ଶିବିରର ସନ୍ଦେହବିନ୍ଦୁନ ଅବସ୍ଥା ନବାବ ସାହେବଙ୍କ ମଧୁର ପ୍ରେମାଳାପ; ପାରିଷଦମାନଙ୍କ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରଫଳିତା ପର୍ଯ୍ୟବେଶନ କରିବାରୁ ସେମାନଙ୍କ ମନରେ ସନ୍ଦେହ ପ୍ଲାନମାତ୍ର ଲାଗି କରିବାକୁ ଅବସର ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲା ନାହିଁ । ଶାସନରୁ ବର୍ଗ ଦୁଇଦ୍ୱୟ କୌଣସିରେ ଶାଶ୍ଵତ ଦୃଷ୍ଟିଦ୍ୱାରା ଦେଖିଲେ, ଦରବାରୀ ବସନ ଭବନ ବସ୍ତୁ ପ୍ରାଚୀର ବେଶ୍ଵର, ଦୃଷ୍ଟିରେଖାବ୍ୟାପୀ ପ୍ଲାନମାନ ଜନଶୂନ୍ୟ । ଦରବାର ପ୍ଲାନ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ପାରିଷଦ ବ୍ୟକ୍ତି ଅନ୍ୟରୁଙ୍ଗ ସନ୍ଦେହଜନକ ପ୍ରାଣିବିନ୍ଦୁନ ।

ପ୍ରତ୍ୟାଗତ ବିଶୁଦ୍ଧ ଦୁଇମାନଙ୍କ ମୁଖରୁ ସମାବୁର ଅବଗତ ହୋଇ ବର୍ଗ ସେନାପତି ଭାବର ପଣ୍ଡିତ

ନିଃସନ୍ଦେହ । କୃଷ୍ଣ ବୃଣ୍ଦାବନ ଶନିବାର । ସୂର୍ଯ୍ୟାଦୟ ସମୟରେ ଶୁଭୟାଦ । ଆରମ୍ଭ କଲେ । ସଙ୍ଗରେ ଅର୍ଦ୍ଧଶତ ଅଶ୍ଵାରେଣ୍ଟ ପାରିଷଦ, ସମସ୍ତେ ଅସ୍ତାଶାଶ୍ଵା । ଏହି ଅସ୍ତ ସହିତ ଯାତାର କୌଣସି ପ୍ରକଳନ କାରଣ ଥିବ; ମାତ୍ର ପ୍ରକାଶ କଲେ ସନ୍ଧରପତି ଧ୍ୟାକୁ ସମୟରେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଆପଣା ଆପଣା ଅସ୍ତ ପ୍ରଗର୍ହ କରି ଶପଥ କରିବାକୁ ହେବ ।

ଆଜକୁ କେତେ ଦିନ ହେଲା ଆୟୁମାନଙ୍କ ସେହି ପୂର୍ବ ପରିଚିତ ପାନରାକୁ ନିତାନ୍ତ ଅଞ୍ଚଳ ରମନା, ନିତାନ୍ତ ବ୍ୟସ୍ତ ଦେଖିଅଛୁଁ । ସେ ଭାବର ପଣ୍ଡିତର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ରକ୍ଷକମାନଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହ ଦୟ ନିମନ୍ତେ ଆପଣା ବ୍ୟବସାୟ ପାଣ୍ଟ ଖାଡ଼ିଖାଡ଼ କରି ପକାଇଲଣି । ସେମାନଙ୍କ କୃପାରେ ସେ ଶୁଭସନ କାର୍ଯ୍ୟ ସନ୍ଦର୍ଭନ ନିମନ୍ତେ ଅଶ୍ଵାମଳରୁପେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ରୁଳିଅଛି । ନବାବ ଶିବିର ମଧ୍ୟରେ ତହଳ ପଡ଼ିଲ, ବର୍ଗ ଅଇଲେ; ବର୍ଗ ଅଇଲେ । ସମସ୍ତେ ବ୍ୟସ୍ତ, ସ୍ଵାୟମ୍ଭୀରୁ ସ୍ଵାୟମ୍ଭୀ କାର୍ଯ୍ୟବୁନ୍ଦରେ ତତ୍ତ୍ଵାଧ୍ୟମାନ ଅଛନ୍ତି ଏବଂ ମନୋଗତ ଭାବଜୀବକ ପରେପର ମୁଖାବଲୋକନ କରୁ ଅଛନ୍ତି । ସମସ୍ତଙ୍କ ନେହରୁ ଯେମନ୍ତ ଏକପ୍ରକାର ବିଜାତ୍ୟ ଜ୍ୟୋତି ବହିର୍ଗତ ହେଉଅଛି ।

ଭାବର ପଣ୍ଡିତ ଅଶ୍ଵାମଳରୁ ଲମ୍ପ ପ୍ରଦାନ କରିବା ମାନକେ ଜାନକାରମ ଏବଂ ସର୍ଦାର ଟେ ଦୁଇ ଜଣ ତାହାଙ୍କୁ ସଙ୍ଗ୍ରହ କରି ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ । ଅଗ୍ରେ ଜାନକାରମ, ତପୁଷ୍ପାତ୍ମ ଭାବର ପଣ୍ଡିତ, ତପୁଷ୍ପାତ୍ମ ସର୍ଦାର ଖା, ତପୁଷ୍ପାତ୍ମ ବର୍ଗ ଅନୁରବିବର୍ଗ ବାପାଦ ବିଷେପରେ ଭାବର ପଣ୍ଡିତ ରୁଳିଅଛନ୍ତି । ତାହାଙ୍କ ବିବିଧ ମହାର୍ଷ ରହଣଚିତ୍ତ ଉଷ୍ଣୀଷ

ସୁବର୍ଣ୍ଣଜିତାନ୍ତି କାରୁକାର୍ଯ୍ୟଶିଖୁ ପରିଧେୟ ବସନରେ ପ୍ରାତଃସୂର୍ଯ୍ୟକରଣ ପତିତ ହୋଇ ବିବିଧ ବର୍ଣ୍ଣଶିଖୁ ପ୍ରତିକରଣମାଳା ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଶରେ ବିକର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ପଡ଼ିଥାଏ । ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଶୃଙ୍ଗଲୟୁକ୍ତ ରହଜନ୍ତି ଖାପମଧରତ କଟିବିଳମ୍ବିତ ଶତ୍ରୁଗ ଭୁତଳେ ବିଲୁଣ୍ଠିତ ହୋଇ ଦ୍ୱିମ ଦ୍ୱିମ ଶବ୍ଦ ବିଷ୍ଟାର କରୁଥାଏ ।

ହାଁ, ହାଁ, କଣ ହେଲା, କଣ ହେଲା, ମାର ମାର, ଧର ଧର, ପଳା, ପଳା ଇତ୍ୟାକାର ବିମିଶ୍ରିତ ଆକାଶରେଥା ବିକଟ ଶବ୍ଦ ନବାବଙ୍କ ଦରବାରୀ ଦେଖରୁ ବାହାରିଲା । ବାରୁଦପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଗ୍ନିସଂସ୍କରଣ ତୋପରୁ ଯେପରି ହଠାତ ଉପୁଙ୍କର ଶବ୍ଦ ବହିଗ୍ରାତ ହୋଇ ଆକାଶରୀୟକୁ ଆନ୍ଦୋଳିତ କରେ, ତତ୍ତ୍ଵପ ସହସା ଶତ ଶତ ଲୋକଙ୍କ ମୁଖନିସ୍ପୃଷ୍ଟ ଭ୍ରାଷ୍ଟଣ ଶବ୍ଦ ନିର୍ଗତି ହେଲା । ମାର ମାର ଶବ୍ଦ କରି ଭାସ୍କର ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ପଞ୍ଚାଶତ ଶତ୍ରୁଗହସ୍ତ ଅନୁରତ ଧ୍ୟାତିତ ହେଲେ, ମାସ ମୁହଁର୍ଭି ମଧ୍ୟରେ ସେମାନଙ୍କ ଶଣ୍ଡ ବିଶଣ୍ଡ ଶରୀର ଭୁତଳରେ ବିଲୁଣ୍ଠିତ ହେଲା । ନବାବ ଏକ ଧାନରେ ରୁହି ରହି ଦେଖୁଅଛନ୍ତି । ଭାସ୍କର ପଣ୍ଡିତ ଶିବିର ହାର ଲଘନ କରିବା ମାସକେ ଦୁଇ ଦିଗରୁ ଦୁଇ ଜଣ ଯୁବକ ‘ଉଗବାନ୍ ଏକନିଜ ସହାୟ’ ସମ-ମୁହଁର୍ଭିରେ ସମସ୍ତରରେ ଚିକାର କରି ଦୁଇ ଗୋଟି ଯୁବକ-ସିଂହ ବଳଷ୍ଟ ବଳିବର୍ଦ୍ଦ ଉପରେ ଝମି ପଡ଼ିଲ ପରି ତାହାଙ୍କ ଉପରେ ପଡ଼ିଗଲେ । ନବାବ ରୁହି ଅଛନ୍ତି, ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ହସ୍ତପ୍ରିତ ଶାଶ୍ଵତଧାର ଛୁରିକାରେ ଭାସ୍କର ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ଲକ୍ଷଦେଶର ଦୁଇ ଦିଗରୁ ଅର୍ଦ୍ଧାଶ ବିଜନ୍ମ ହୋଇଗଲା, ତନ୍ମୁହଁର୍ଭିରେ ବିନା ଶବରେ ରକ୍ତାକ୍ତକଳେବର ବର୍ଗପତି ଛିନ୍ମମୂଳ କଦଳୀବୃକ୍ଷ ପରି ଭୁବନିତ ହୋଇ ଦୟାଶାବ୍ୟଙ୍ଗକ ହସ୍ତପଦ ବିଷ୍ଟପଦପୂର୍ବକ ତେଣୁ ଗଢ଼ ମରିଗଲେ । ଲକ୍ଷ୍ମୀଦେବଙ୍କର ନାମ ଉତ୍ତାରଣ କରିବାକୁ ମଧ୍ୟ ସମୟ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇନାହାନ୍ତି । ନବାବ ଦେଖିଲେ,

ବର୍ଗହନ୍ତାରକ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ବାଦଳ ସିଂହ, ଦଣ୍ଡୟ ଜଣକ କିଏ ? ନବାବ ମନମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ, ଏହି ଅପରିଚିତ ଯୁବକ କିଏ ?

ବାଦଳସିଂହ ଦଷ୍ଟିଶ ହସ୍ତଦାର ଭାସ୍କର ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ଗଳଦେଶରେ ଛୁରିକାଗାତ ପୂର୍ବକ ବାମ ହସ୍ତପ୍ରିତ ଶିଙ୍ଗା ଧୂନିତ କଲେ । ସେହି ଶିଙ୍ଗା ଶବ୍ଦ ଶ୍ରବଣ ମାସକେ ତମ୍ଭୁ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଶ ବେଶ୍ଟିତ ବସ୍ତୁ-ପ୍ରାଚୀର ଭେଦ କରି ପଞ୍ଚାଶତ ଉନ୍ନତ୍ତ-ଶତ୍ରୁଗହସ୍ତ ବରପୁରୁଷ ଶାବେଗରେ ବାହାର ପଡ଼ିଲେ ଏବଂ ଭାସ୍କର ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ଅନୁରତ ପଞ୍ଚାଶତ ବର୍ଗଙ୍କୁ ଶଣ୍ଡ ବିଶଣ୍ଡ କରି ପକାଇଲେ । ବର୍ଗ ଅନୁରତବର୍ଗ ମୁହଁର୍ଭିକ ସକାଶେ ବୃଥା ଆମ୍ବରଶା କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ । ଦେଖାଗଲା, ନବାବ ପକ୍ଷରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଅନିଶ୍ଚ୍ଯ ସଂପତ୍ତିତ ହୋଇନାହିଁ, କେବଳ ଦେବାନ ଜାନକାରାମ ଏବଂ ମନସବାଦାର ସର୍କାର ଖାଁ ବର୍ଗ ଶତ୍ରୁଗାଦାତରେ ଶଣ୍ଡବିଶଣ୍ଡ ହୋଇ ପଡ଼ିଥାଇନ୍ତି । ସପକ୍ଷ ଲୋକମାନଙ୍କ ମୁଖରୁ ମଧ୍ୟ ଶ୍ରୁତ ହେଲା, ଏହା ବିଶ୍ୱାସଦାତକତାର ପ୍ରତିପଳ ।

ଭାସ୍କର ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିବା ସମୟରେ ହତ୍ୟାକାରୀ ଦୁଇ ଜଣ ସ୍ଵିପୁ ସ୍ଵିପୁ ଦେବ ବଳରେ ସରମ୍ଭର ଉପରେ ଶତର୍ଦ ଭାବରେ ନିପତ୍ତି ହୋଇଗଲେ । ଉଭୟେ ଅନୁଭବ କଲେ ଯେମନ୍ତ ସର୍ଗୀୟ ଅମୃତଧାର ଦୁଇଜଣଙ୍କ ଦେହରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ରକ୍ତ ବିନ୍ଦୁରେ ସମ୍ମାରିତ ହୋଇଗଲ । ଉଭୟ ଉଭୟଙ୍କ ମୁଖରୁ ରୁହି ପ୍ରମିତ ଭାବରେ ଉତ୍ତା ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଦୁଇଜଣଙ୍କ ହସ୍ତରେ ରକ୍ତାକ୍ତ କରିଲୁ ଛୁଶ୍ବକା, ପଦ ତଳେ ନିହତ ଭାସ୍କର ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ଶଶର ବିଲୁଣ୍ଠିତ ହେଉଥାଏ । ଏତେ ଯେ ଶଣ୍ଡଗୋଲ, ଏତେ ଯେ ପ୍ରାଣିନାଶ, ସେଥିରେ ସେହି ହନ୍ତାରକ ଦୟଙ୍କର କିନ୍ତୁ ମାସ କାନ ନାହିଁ ।

ନାୟକତ୍ତାନ ବର୍ଗୀ ଲୁନ ଭିନ୍ନ ହୋଇ ବଜାଦେଶରୁ
ଜଙ୍ଗଲ ମାହାଲ ମାର୍ଗରେ ଟକତେକ ସୁଦେଶକୁ,
ଥୋକେ ବାଲେଶୁର ବଦରକୁ ପଳାୟନ କଲେ ।

-୩୭-

ଉମେଦୁଆରର ପ୍ରାର୍ଥନା

ବର୍ଗ-ବଧ-ସାଧନ-ଗଣ୍ଡଗୋଲ ନିର୍ବୃତ୍ତ ହେଲା
ନବାବ ଆଲିବଢ଼ି ଖୀଁ ଲମ୍ପ ପ୍ରଦାନ ପୂର୍ବକ
ସିଂହାସ କୁ ଓହାର ଆସି ସପ୍ରେମରେ ହାବିଲଦାର
ବାଦଳ ସିଂହାସ ଆଲିଙ୍ଗନ କଲେ । ଦିଶାୟ ଯୁବକକୁ
ଆଲିଙ୍ଗନ କରିବାକୁ ଯାଉଥିଲେ, ମାତ୍ର ସେ ଲୋକ
ସଲଜ୍ଜ ଘବରେ କୁର୍ରିଣା କରି ଅପୟତ୍ତ ହୋଇଗଲା ।

ନବାବ କେତେଷଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାହାକୁ ଆପାଦ-
ମୟକ ନିଶ୍ଚରଣ କରି ସମୟରେ ଭବରେ ପ୍ରଶ୍ନକଲେ—
“ଆରେ ପିଲ, ତୁ କିଏ ?”

ଏହି ଯୁବକ ଆମ୍ବମାନଙ୍କର ପୂର୍ବପରିଚିତ ପାନର
ଅଟେ ।

ନବାବଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନ ଶୁଣି ସେହି ପାନର ବିମାତଭବରେ
କୁର୍ରିଣା କଲା, କି ଉତ୍ତିର ଦେବ କିଛି ପୁଣ୍ୟ କରି
ପାରିଲା ନାହିଁ । ହତାତ୍ କହି ପକାଇଲା, “ହଜୁର ! ମୁଁ
ଉମେଦୁଆର !”

ନବାବଙ୍କ ମନରେ ବିୟପୁ ଜାତ ହେଲା ।
ଉମେଦୁଆର ? ଅବଶ୍ୟ ଯୌନିକପଦପ୍ରାର୍ଥୀ ହେବ । ମାତ୍ର
ଏପରି ଭୟକର ସଙ୍କଟପୂର୍ଣ୍ଣ କର୍ମରେ କି ସକାଶେ
ପ୍ରତ୍ୱାଞ୍ଚ ହେଲା ? ଏହା ଯେ ପ୍ରାଣବିନାଶକ କାର୍ଯ୍ୟ ?

ଏ ମେକର କି ଆମ୍ବମାନ ପ୍ରତି ମମତା ନାହିଁ ? ପୁଣି
ଏହା ଯେ ଆମ୍ବର ପ୍ରୀତିକର କାର୍ଯ୍ୟ, ତାହା କିପରି
ଜାଣିଲ ? ସାଧାରଣଙ୍କ ଅଗମ୍ୟ ଏ ସ୍ଥାନକୁ କିପରି
ଆସିଲ ? ଆଜ୍ଞା, ଜଣାଯିବ ।

ଏହି ଅବସରରେ ସମସ୍ତ ପାରିଷଦ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ମନରେ
ନବାବ ସାହେବଙ୍କୁ ବେଶ୍ଵନ କରି ଉତ୍ତା ହେଲେଣି ।
ନବାବ ଅମୋଦ କରିବା ଅଭିପ୍ରାୟରେ କିଞ୍ଚିତ କୃତିମ
କୋପ ପ୍ରକାଶ କରି କହିଲେ, “ଆରେ ହୈକର ! ତୁ
ବର୍ଗ ସେନାପତିଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିଛୁ; ଏ ଅପରାଧର କି
ଦଣ୍ଡ, ତାହା ଜାଣୁ ?”

ଅମ୍ବମାନଙ୍କ ପାନର ବହୁ ବିପଦ ସହିତ ଫ୍ରାମ
କରି ବହୁ ଯୌନିକ ପୁରୁଷଙ୍କ ସହିତ ସବ୍ଦା ବ୍ୟବହାର
କରି ଶୁବ୍ର ସାହସୀ ହୋଇ ଗଲେଣି । ବିଶେଷରେ
ଯାହାର ଜୀବନପ୍ରତି ମାୟା ନାହିଁ, ସେ ସବ୍ଦା
ନିର୍ଭୀକ । ପାନର ନିର୍ଭୟରେ ସେହି ସପାରିଷଦ
ନବାବଙ୍କ ସାକ୍ଷାତରେ କୁର୍ରିଣା କରି ଉତ୍ତର ଦେଲ,
“ହଜୁର ! ଜାହାପନା ! ଯେବେ ଦୋଷୀ ହୁଏଁ, ଦଣ୍ଡ
ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ଦୁସ୍ତି ଅଛି । ହେଲେ ମୁଁ ହଜୁରଙ୍କ
ଦୁସ୍ମନକୁ ମାରିଅଛି ।”

ନବାବ—ନା, ବର୍ଗ ଅମ୍ବର ଦୋଷ ।

ପାନର—ବର୍ଗ ଦୁନିଆର ଦୁସ୍ମନ । ସେ
ଦୁନିଆର ଦୁସ୍ମନ ସେ ଦୁନିଆର ବାଦ୍ସାହଙ୍କ ଦୁସ୍ମନ,
ସେ ବଧ ।

ନବାବ—ଆଜ୍ଞା, ତୁ କି ସକାଶେ ତାକୁ ମାରିଲୁ ?

ପାନର—ସେ ଦୁନିଆର ଦୁସ୍ମନ ।

ନବାବ—ପୁନିଷାର ସେହି କଥା—ସେ ଦୁନିଆର
ଦୁସ୍ମନ, ତୋର କଣ ଗଲା ? ତୋର କି ଦୁସ୍ମନ ?

ପାନର—ସେ ଦୁନିଆର ଦୁସ୍ମନ, ମୁଁ ଦୁନିଆର
ମନୁଷ୍ୟ ।

ନବାବ ଆଜିରଙ୍କ ଖାଁ ଜଣେ ଗୁଣଗ୍ରାହୀ ଲୋକ, ପ୍ରଥମରେ ପାନର କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଥିଲେ, ବଞ୍ଚିମାନ ତାହାର ବାକ୍ୟଦିନ୍ୟାସ, ବଚନମାଧୂରୀ ଶୁଣି ଏବଂ ରୂପଲବଣୀ ଦେଖି ବିମୋହିତ ହୋଇଗଲେ । କାପଟ୍ୟ ବିଦ୍ରୂପ ପରିଚ୍ୟାଗ କରି ସମ୍ମେହ ଭାବରେ କହିଲେ, “ଆଜ୍ଞା ! ତୁ ଦୁନ୍ତିଆର ଦୁସମନକୁ ହତ୍ୟା କରିଅଛୁ, ବକ୍ଷିସ୍ ପାଇବାର ଯୋଗ୍ୟ ।”

ପାନର ପୁନର୍ବାର କୁର୍ମିଶ କରି ହାବିଲଦାର ସିଂହ ଆଡ଼କୁ ସଲଜ୍ଜ ଭାବରେ ହାତ ବଡ଼ାଇ କହିଲୁ, “ହଜୁରଙ୍କ ଏହି ସାହସୀ ସିପାହୀ ବକ୍ଷିସ୍ ପାଇବାର ଯୋଗ୍ୟ ।”

ନବାବ—ଅବଶ୍ୟ ସେ ତ ପାଇବ, ତୁ ମଧ୍ୟ ପାଇବୁ ।

ପାନର—ହଜୁର ମାଲିକ ଖୋଦାବଦ !

—୩୭—

ସାକ୍ଷାତ୍ ସଂଶୟ

ଦିଗ୍ବିନ୍ଦନଶଳାକା ଯେପରି ପ୍ରତିନିଷ୍ଠା ଉତ୍ତରଦିନଶୀନ, ବିପର୍ଯ୍ୟତମୁଖ ବଳରେ ଅନ୍ୟ ଦିକ୍କୁ ଝାଲିତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଯେପରି ଅବସର ପ୍ରାତି ମାଧ୍ୟକେ ଉତ୍ତର ଦିଗକୁ ଧାବିତ ହୁଏ, ସେହିପରି ଆସୁମାନଙ୍କ ପାନରର ଦୃଷ୍ଟିରେଖା ବାଦଳ ସିଂହ ଉପରେ ପଡ଼ିଅଛି । ବାଦଳ ସିଂହ ପ୍ରତିମୁଣ୍ଡି-ଦର୍ଶନ ମାଧ୍ୟକେ ଯେମନ୍ତ ତାହାର ଜୀବମାନିକ୍ରି; ତାହାର ଧୈର୍ଯ୍ୟ, ତାହାର ଆନନ୍ଦ, ତାହାର ସାମର୍ଥ୍ୟ ତଡ଼ିକ୍ରି ପ୍ରବାହ ପରି ଶତ ସହସ୍ର ଗୁଣରେ ବନ୍ଧିତ ହୋଇ ଦେହର ଶୋଣିତବାହୀମା ପ୍ରତି ଶିରରେ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇ ଯାଉଅଛି । ଏଣେ ବାଦଳ

ସିଂହ ମଧ୍ୟ ଏକ ଧାନରେ ପାନରକୁ ରୁହି ରହିଅଛି ଏବଂ ମନୋପୋଗପ୍ରଦାନ ତାହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ କଥା ଶ୍ରୀବଣ କରୁଅଛି । ପାନର କଥାରୁ ଜଣାଯାଏ, ନବାବ ସାହେବଙ୍କ ସହିତ ସେ ଯେଉଁ ସୁରରେ କଥୋପକଥନ କରୁଅଛି, ଏହା ତାହାର ପ୍ରକୃତିଦତ୍ତ ସୁର ମୁହଁ, କଦାଚିତ୍ ଅସାବଧାନତାରେ ଏକ ପ୍ରକାର ସୁର ବାହାର ପଡ଼ିଅଛି । ସେହି ସୁର ଶୁଣି ପୁଣି ରୂପ ଦେଖି ବାଦଳ ସିଂହ ପ୍ରମ୍ଭୀଭୂତ ହୋଇ ଗଲାଣି ଏବଂ ତାହାର ବିସ୍ମୃତପ୍ରାୟ ବିଗତ ବିଗତ ନବାଭୂତ ହୋଇ ତାହାକୁ ବାହ୍ୟଜ୍ଞନଶୂନ୍ୟ କରି ପକାଉଛି । ବାଦଳ ସିଂହ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଚିନ୍ତା କରୁଅଛି, ଲକ୍ଷମାର ଭାଇ ଥିଲେ ତାହାର ହିତୁଶ ରୂପ, ହିତୁଶ ସୁର ହେବାର ସମ୍ବାଦନା ଥିଲା । ପୃଥିବୀ ନନ୍ଦରେ ଦୁଇ ଜଣକର କି ଏକ ପ୍ରକାର ରୂପ ହୋଇପାରେ ? କେବଳ ରୂପ ମୁହଁ ତାହା ସହିତ ସୁର, ଆଶ୍ରମ୍ୟ । ପୁଣି ଲିଙ୍ଗ ଭେଦ । ନାହିଁ ନାହିଁ, ମୋହର ତ୍ରୁମ । ଲକ୍ଷମାର କି ଏହିପରି ରୂପ ? ସେ ଲବଣ୍ୟ କାହିଁ ? ସେ କୋମଳ କଥା କାହିଁ ? ସେ ସଲଜ୍ଜ କଟାଷପାତ କାହିଁ ? ସେ ଓସ୍ତୁପ୍ରସାର ନଧୁର ହାସ୍ୟ କାହିଁ ? ହା ଭଗବାନ୍ ! ବାସ୍ତବାଳକରୁ ପିତ୍ରପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲା, ପିତା ଦେଇଥିଲା, ବିପୁଳ ବିଭି ଦେଇଥିଲା, ଦେବଦୂର୍ଲଭ ପଢ଼ିବୁତା ପ୍ରଶ୍ନୟମୀ ଦେଇଥିଲା, ବଞ୍ଚିମାନ ମୋ ପର୍ଷରେ ସମସ୍ତ ସ୍ଵପ୍ନବର୍ତ୍ତ ପ୍ରଣୟମାନ ହେଉଅଛି । ଲକ୍ଷମାର ପରିଶାମ ବାଦଳ ସିଂହ ଚିନ୍ତା କଲା । ସେହି ପ୍ରାଣପ୍ରତିମା ନୟନତାର ଲକ୍ଷମା ପରଲୋକଗତା ଅଥବା ବଗିଚିବିର ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥାତା । ବାଦଳ ସହ୍ୟ କରିପାରିଲା ନାହିଁ, କୁରିକାମୁଖୀ ଦୃଢ଼ କରି ଭାଷର ଶବ୍ଦ ପ୍ରତି ସନ୍ଦେଖ୍ୟରେ ଅନାଇଲା ।

ନବାବ ସାହେବ ବାଦଳ ସିଂହର ପ୍ରକୃତ ଅଭିପ୍ରାୟ ଅନବଗତ, ହସି ହସି ତାହା ହାତ ଧରି ଓଟାର ଦେନିଗଲେ ।

-୩-

ଶିଖ ବକ୍ଷିସ୍ ବାସନା

ବିଜ୍ଞ ବିଚଣଣ ବପ୍ରୋତ୍ତବ ବିଶିଷ୍ଟ ଲୋକମାନଙ୍କର ବିଧାନ, ବିଜତ ପ୍ଲାନରେ ବିଶ୍ଵାମ ବିଶେଷ ନୁହେ । ମୁଣ୍ଡିଆବାଦ ରମାନା ସକାଶେ ନବାବ ସାହେବଙ୍କ ଆଦେଶ ପ୍ରଭୁତ୍ବ ହେଲା ।

ସାରରଗମିନୀ ସୁରଧୂମ ସବ ବାଧାବିଦ୍ୱ ଅତିହିମ ପୃଷ୍ଠକ ସାଗରସଙ୍ଗ ଲାଭ ସକାଶେ ପ୍ରତିନିଯୁତ ଧାବମାନା । ଆମ୍ଭେମାନେ ଦେଖୁଅଛୁଁ, ପାନର ବାଦଲ ସିଂହ ସଙ୍ଗଲଭ ସକାଶେ ତତ୍ତ୍ଵପ ବ୍ୟକ୍ତିବ୍ୟକ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲାଣି । ମାତ୍ର ମାନସ ସଫଳ କରିବାର ସୁଯୋଗ ଓ ଅବକାଶ ଉଭୟର ଅଭିବ । ଆଜକୁ କେତେଦିନ ହେଲା ମୁଣ୍ଡିଆବାଦରେ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବ ଲାଗିଥିଲା, ସେହି ଆନନ୍ଦ ଅନେକ ଗୁଣରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇ ଯାଇଅଛୁଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆନନ୍ଦ ଅନ୍ୟରୂପ । ଶତ୍ରୁ ବିନଷ୍ଟ ହୋଇଅଛୁଁ । ଚିରଜାଳ ପାଇଁ, ଶାନ୍ତି ଲାଭ କରିବ । ରାଜକର୍ମବ୍ୟାପ, ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତସାୟୀ ସେନିକ, ନାଗରିକ ଓ ଜନପଦବାସୀ ଯାବଣ୍ୟ ଲୋକେ ଦରବାରରେ ନବାବ ସାହେବଙ୍କ ଅଭିନନ୍ଦନ କରିବା ସକାଶେ ଧାବିତ । ନବାବ ସାହେବ ପ୍ରେମାଳାପଦାରୀ ସମ୍ପ୍ରଦୟକୁ ଆପ୍ୟାଯିତ କରୁଅଛନ୍ତି । ଏ ଉତ୍ସବ ଶିଳତ୍ ବିଚରଣ—ସେନାପତିମାନଙ୍କୁ ଶିଳତ୍ ବିଚରଣ କରାଯାଇ ବର୍ଗହତ୍ୟାକାଶ ସେନିକମାନଙ୍କ ସହିତ ବାତଳ ସିଂହକୁ ଆହ୍ଵାନ କରିଗଲ । ନବାବ ସାହେବ ଆନନ୍ଦ ମନରେ କହିଲେ—“ବାଦଲ, ହାତିଲତାର ବାଦଲ ! ତୁମ୍ହ ପରମଣ୍ଠ, ତୁମ୍ହ ଯାହାଯିକତା, ତୁମ୍ହ ସାରଭୁରେ ଆମ୍ଭେ ନିଷ୍ଠାଶକ ହୋଇଅଛୁଁ । ତୁମ୍ହଙ୍କୁ ଶିଳତ୍ ଦେବାକୁ ଉଛା କରୁଁ । ରଜ୍ଞୀପାଧ୍ୟ ସହିତ ମେଦିନୀଯର ଜିଜ୍ଞା ଅନ୍ତର୍ଗତ ବଣବିଷ୍ଟ ପୁର ପରଗା ନିଷ୍ଠାରତୁପେ

ତୁମ୍ହଙ୍କୁ ଇନାମ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା । ଆଉ ସେବେ କିଛି ପ୍ରାର୍ଥନା ଥାଏ ପ୍ରକାଶ କର ।”

ପାନରକୁ ଦେଖିବା ସମୟଠାରୁ ବାଦଲର ବିସ୍ତର ପ୍ରାୟ ବିଷାଦ ନବାବୁର ହୋଇ ପଡ଼ିଅଛୁଁ । ତାହାର ବର୍ତ୍ତମାନ ପାର୍ଥିବ କୌଣସି ପଦାର୍ଥର ଆକାଂକ୍ଷା ନାହିଁ । ଆପଣାର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଆଂଶିକ ପ୍ରତିପାଳନ କରିଅଛୁଁ । ଏକପ୍ରକାର ନିଷ୍ଠାନ୍ତ ।

ବାଦଲ ସିଂହ କହିଲା—ହଜୁର ! ମୋହର କିଛି ପ୍ରାର୍ଥନା ନାହିଁ ।

ବାଦଲ ସିଂହର ଭାବ ଦଶନ କରି ଦଶକମଣ୍ଡଳୀ ଆଶ୍ରୟଧାନ୍ତ ହେଲେ ।

ଏ ଉତ୍ସବରେ ନକବ ଡାକିଲ, ଉମେଦୁଆର ହାଜର—ଉମେଦୁଆର ହାଜର ।

ଦରବାରରେ ଜନତା ହେବାରୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପାନର ଅପସ୍ତର ହୋଇଯାଇ ଏକ ନିର୍ଭୁତ ପ୍ଲାନରେ ଉତ୍ସବ ହୋଇ ବାଦଲ ସିଂହକୁ ଏକ ଘାନରେ ଅନାର୍ଥାଏ । ନକବ ଡାକର ଶୁଣି ଧୀରେ ଧୀରେ ଅଗ୍ରସର ହେଲା । ଲୋକମାନେ ଆଉ ହୋଇଯାଇ ତାହାର ମାର୍ଗ ପରିଷାର କରିଦେଲେ । ଆମ୍ଭେମାନ ପାନରର ଭାବାନ୍ତର ଦେଖୁଅଛୁଁ । ଯେ ବ୍ୟକ୍ତି ଶତ ଶତ ବୀର ମଧ୍ୟରେ ନିର୍ଭୟେ ଚିତ୍ତରେ ଆପଣା ଜୀବନର ମାୟା ପରିତ୍ୟାଗପୃଷ୍ଠକ ଗୋଟିଏ ଜଗଦ୍ବିଶ୍ୟାତ ବୀରଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିଥିଲା, ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ଯେମନ୍ତ ସାହସ ହୋଇଯାଇ ନାହିଁ । ଲଜ୍ଜା, ଭୟ, ସଂକୋଚ ଯେମନ୍ତ ଦ୍ୱାରା ମିଳିଛି ହୋଇ ପାଦକୁ ପଛକୁ ଓଟାରୁଛି । ନବାବ ସାହେବଙ୍କ ପୁନଃ ପୁନଃ ଆହ୍ଵାନରେ ଅନାଯୁଦ୍ଧ ହୋଇ ବାଦଲ ସିଂହ ପ୍ରତି ଶିପତ୍ ଦୃଷ୍ଟିପାତପୃଷ୍ଠକ

ଅଗ୍ରସର ହେଲା । ମୁହଁମୁହଁ ନବାବ ସାହେବ ସ୍ଵେଚ୍ଛା-ଆଦରପୂର୍ବକ କହିଲେ, “ଆରେ ଶୈଳକର ! ତୁ ଖିଲଭ ପଇବାର ଯୋଗ୍ୟ । କଣ ତୋର ଇଚ୍ଛା ?” ନବାବ ସାହେବଙ୍କ ହୁକୁମ ଶୁଣି ପାନର କି ଉତ୍ତର ଦେବ କିଛି ପ୍ରିର କରିପାରିଲା ନାହିଁ । ଅଧୋବଦନ ହୋଇ ଦକ୍ଷିଣ ପଦ ବୃଦ୍ଧାଙ୍ଗୁଳରେ ମୃତ୍ତିକା ଖନନ କରୁଥାଏ । ଦରବାରର ଜାରଣାଯୁ ଲୋକେ ତାହା ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ ରହିଅଛନ୍ତି । ଏଥକୁ ସେ ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ସଞ୍ଚୁଚିତ ହୋଇ ଯାଉଅଛି । ନବାବ ସାହେବଙ୍କ ପୁନଃ ପୁନଃ ପ୍ରଶ୍ନାର ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ ଆୟୁତ ନାହିଁ । ହତାତ୍ ତାହା ମୁଖରୁ ବାହାରି ପଢ଼ିଲା, “ମୋ ଭରିମ ସହିତ ଏହି ହାବିଲଦାରଙ୍କ ବିବାହଦିଆୟାଉ ।” ନବାବ ସାହେବ ମନରେ କରିଥିଲେ, ଏ ବ୍ୟକ୍ତି ଉମେଦୁଆର, ହାବିଲଦାର, ମନସବଦାର କିମ୍ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପ୍ରକାର କିଛି ଗୋଟାଏ ରୁକିଶ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବ । ମାସ ବର୍ତ୍ତମାନ ବିରତ ବକ୍ସିସ୍ ବାସନା ଦେଖି ବିସ୍ମୃତ ହେଲେ । ଅନ୍ୟ ଲୋକେ ପଢ଼େର ମୁଖାବଲୋକନ କଲେ । ଦରବାର କାଇଦା ସକାଶେ ହରିବାକୁ ସାହସ କରିପାରିଲେ ନାହିଁ । ଅତି ବାଦଲ ସିଂହ ସେ ତ ଦାରୁଭୂତୋ ମୁହାରି ହୋଇ ଗଲାଣି । ପାନରକୁ ଥରେ ଅମନୋଯେ ଗପୁବକ ଅନାଇ ଘାଲିଲା, ଲୋକଟା କଣ ବାପ୍ତା !

ନବାବ ସାହେବ ବାଦଲ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିପାତ କରି କହିଲେ, “ଦେଖ ହାବିଲଦାର ! ଆଜ୍ଞାତାଲଙ୍କର ତୁମ ପ୍ରତି ଭାରି ମେହେରବାମା, ରାଜା ହେଲ, ଜମିଦାରୀ ପାଇଲ, ପୁଣି ଏକ ନପ୍ତା ବିବି ପ୍ରାପ୍ତ ହେବ ।” ବାଦଲ ପ୍ରିର ଭାବରେ ଉତ୍ତର ହୋଇଅଛି । ନବାବ ସାହେବଙ୍କ ପୁନଃ ପୁନଃ ପ୍ରଶ୍ନାରେ ଉତ୍ତର ଦେଲା, “ହଜୁର । ମୋ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଜାଣନ୍ତି, ଦୁନିଆ ଦୌଲତରେ ମୋହର ପ୍ରଯୋଜନ ନାହିଁ । ଗ୍ରୀବା କ୍ଷେତ୍ରରେ ପିତୃର୍ତ୍ତଣ ଦାର ପିତୃର୍ତ୍ତଣ ଶୁଇବି । ମୋହର ଆହୁରି ଗୋଟିଏ କାର୍ଯ୍ୟ

ଅବଶିଷ୍ଟ ରହିଅଛି । ହଜୁର ! ମୋ କୟାର ମାପ ହେଉ, ମୁଁ ମୋ ସ୍ତ୍ରୀରେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରି ଏକପହିବୁତ ତ୍ରହଣ କରିଅଛି । ଅନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀର ମୁଖାବଲୋକନ କରିବ ନାହିଁ, ଯାବଜୀବନ ମୋ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଧାନ କରିବ ।”

ନବାବ ସାହେବ ମୁସ୍ତାଫା ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିପାତ କଲେ, ଅଭିପ୍ରାୟ - ସେ ବାଦଲ ସିଂହଙ୍କୁ ବୁଝାଇ କହୁ । ମୁସ୍ତାଫା ଓ ବାଦଲ ସିଂହ ମଧ୍ୟରେ ବିଶେଷ ସମ୍ପ୍ରେତ ଥିଲା । ମୁସ୍ତାଫା ଶାଁ ନବାବ ସାହେବଙ୍କ ଅଭିପ୍ରାୟ ଜାଣି କହିଲେ, “ଦେଖ ଦୋଷ ବାଦଲ ! ତୁ ମେ ଜବାନ ଲୋକ । ଦୁନିଆଦାର କିଥା କହି, ଏ କି ଅହମଙ୍କା ଫଳାଶ କଥା କହିଅଛ ? ଗୋଟାଏ ସାଧା ହୋଇଥିଲ, ସେ ତ ଫୌତ ହୋଇଅଛି । କୋରଣ ସରିପରେ ହୁକୁମ ଅଛି, ମରଦ ରୁଚିଟା ସାଧା କରି ପାରିବ । କେହି କେହି ନବ ଏହା ବି ହୁକୁମ କରିଅଛନ୍ତି, ଆସମାନରେ ଯେତେ ତାର, ତେତେଟା ନିକା କରିପାରିବ ।

ମୁସ୍ତାଫା ଦଉ ବ୍ୟବସ୍ଥା ବାଦଲ ସିଂହ ହୃଦୟକମ କରିପାରିଲ କି ନାହିଁ ବୋଲିଯାଇ ନ ପାରେ । କାରଣ ମୁପଳମାନ ଆକାଶରେ ଅନ୍ଧର୍ତ୍ତମା ବିରାଜିତ, ମାସ ବାଦଲ ହୃଦୟ ଆକାଶରୁ ଗୋଟିଏ ଚନ୍ଦ୍ର ଅଷ୍ଟ ଯଇଅଛନ୍ତି, ଏଥକୁ ତାହାର ହୃଦୟକାଶ ନିବିଢ଼ ନୌରଣ୍ୟ-ଅନ୍ଧକାରମୟ । ସେ ପ୍ରିର ହୋଇ ଉତ୍ତର ହୋଇଅଛି । ତାହାର ନେଷଟପୁ ଅଣ୍ଣପୁଣ୍ଣି । ତାହାର ମନସାମ ସିର ହୋଇଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଅନ୍ୟ ଭାବନା ନାହିଁ । ତାହା ମନ ଜ୍ଞାନ ପ୍ରାଣ ପ୍ରିୟତମା ଭାର୍ଯ୍ୟା ଲଜ୍ଜମାମୟ । ଜୀବନରେ କିଛି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅଛି ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରିପାରୁ ନାହିଁ । ଆଉ ରାଜପଦ - ଜମିଦାର ? ତାହାର ଯେଉଁ ସମ୍ପତ୍ତି ଅପରମ୍ପ ହୋଇଅଛି ଶତ ସହସ୍ର ପଦଗୌରବ, ଶତ ସହସ୍ର ରଜତ ସେ କ୍ଷତି ପୂରଣ କରିପାରିବ ନାହିଁ । ପୁଣି

ପାଠୀର ସୁଖ ସମ୍ପଦ ଘେଗର ଭାଗୀ ପରିଜନ ଅଭାବରେ
ସୁଖକର ସମ୍ପଦ ଲଭ କଷ୍ଟର କାରଣ ହୋଇପଡ଼େ ।

ବାଦଲ ସିଂହ ଏବଂ ମୁଣ୍ଡାପାର ଦଉ ବ୍ୟବସ୍ଥାର
ପ୍ରତ୍ୟେକ କଥା ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ପାନର ମନୋଯୋଗପୂର୍ବକ
ଶୁଣୁଥିଲ । ତାହା ଦେବରୁ ଅଶ୍ରୁଧାର ପ୍ରବାହିତ
ହେଉଅଛି । ସେ ଯେମନ୍ତ ମନର ଭାବ ଗୋପନ
କରିବାକୁ ବିଶେଷ ଚେଷ୍ଟା କରି ମଧ୍ୟ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ
ହୋଇ ପାରୁ ନାହିଁ । ବାଦଲର ପର୍ବୀପ୍ରେମ, ପର୍ବୀମମତା
ଶୁଣି ସେ ଯେମନ୍ତ ସହ୍ୟ କରି ପାରୁନାହିଁ । ପୁଣି
ବାଦଲ ମନଃକଷ୍ଟ ଘେଗ କରୁଅଛି, ଏହା ମଧ୍ୟ ତାହା
ପକ୍ଷରେ ଅସହ୍ୟ ।

ମୁଣ୍ଡାପା ଦୁଇ ଜଣଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି କହିଲେ
“ବେକୁବ୍ !” ନବାବ ସାହେବ ମନ ମଧ୍ୟରେ ବିରୁଦ୍ଧ
କଲେ, ‘ବାଦଲ ତାହା ପିତାମାତା ସକାଶେ
କାନ୍ଦୁଅଛି । ଉମେଦୁଆର ଉଗିମାକୁ ବାଦଲ ବିବାହ
କରିବାକୁ ଅସ୍ତ୍ରୀକାର କରିବାରୁ ସେ କାନ୍ଦୁଅଛି । ଆଜା
ଅଂଶପର ବିରୁଦ୍ଧ କରାଯିବ ।’ ଦରବାର ଭଜସୁତକ
ନାଗର ବାକିଲ । ନବାବ ସାହେବଙ୍କ ଆବେଶ
ଅନୁସାରେ ନାକିର ଉମେଦୁଆରକୁ ଗୋଟିଏ ବସା
ନିରୂପଣ କରଇଲେ ।

—

-୩୯-

ଅନ୍ୟେଷଣ

ଦାନ୍ତିକ ପ୍ରକଳ୍ପମାନ ମାନବ ! ଆମ୍ବ-ପୌରୁଷକୁ
ସବୁ କରି ମଣ; ମାତ୍ର ତୁମ୍ଭେ ସେ କୌଣସି ଅଦୃଷ୍ଟ
ହସ୍ତହାର ରୁକିତ ହେଉଅଛ, ଜବିତ କାଳରେ ଦିନେ
ହେଲେ ଏପରି କିଛି ପ୍ରତ୍ୟେ ଦିନା ଉପରୁତ ହୋଇ
ତୁମ୍ଭ ବିଶୁସର ଅବଶ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତ୍ୟପୁ ଜାତ କରଇବ ।

ଦିନାରତ୍ନରେ ପଡ଼ି ମାନବ ବିବିଧ ଅବସ୍ଥାକୁ ବିଶ୍ଵପ୍ତ
ହୁଏ; ତାହା ନିବାରଣ କରିବା ସାଧାଶାତ । ଆଉ
ଲଭିତ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମଧ୍ୟ କାମ୍ୟବୁନ୍ଦୁ ଲଭ କରିବା
ସକାଶେ ତୁମ୍ଭର ସମସ୍ତ ସାମର୍ଥ୍ୟ, ସମସ୍ତ ଜ୍ଞାନ, ସମସ୍ତ
କୌଣସି ପ୍ରଯୋଗ କରି ଦୁଇ ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ, ସମୟ
ବିଶେଷରେ, ବିଷୟ ବିଶେଷରେ ବିନା ଯହ ବିନା
ପଣ୍ଡମରେ କାମନାତିକ୍ଷେତ୍ର କାମ୍ୟବୁନ୍ଦୁ ହସ୍ତଗତ
ହେବାର ପ୍ରତ୍ୟେ କଲ ଉତ୍ସରେ ଯେବେ ଦେବ
ଅସ୍ତ୍ରୀକାର କର, ଆମ୍ବମାନେ ଅନାୟତ । ତେବେ
କୌଣସି ସମୟରେ କୌଣସି ଅବସ୍ଥାରେ କୌଣସି
ବିଷୟରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପାଳନରେ ଉଦାସୀନ ହୁଅ ନାହିଁ ।
ଆମ୍ବମାନେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟପାଳନ ଜନିତ ଫଳକୁ ଦେବ
ଏବଂ ପୌରୁଷ ଉତ୍ସରୁ ଦେବ ମୁରଷାର ସ୍ଵରୂପ ଜ୍ଞାନ
କରୁଁ । ଉଗବାନ ବାସୁଦେବ ଅର୍କୁନଙ୍କୁ ଉପଦେଶ
ଦେଇ ଅଛନ୍ତି —

“କର୍ମଶେବାଧକାରସ୍ତେ ମା ଫଳକ୍ଷ୍ମ କଦାଚନ ।”

ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ପାନର ସମ୍ମୂର୍ଖରୁପେ
ଅଶ୍ୱତ୍ର, ତାହାର ଆନନ୍ଦର ସୀମା ନାହିଁ । ଉଗବାନ
କୁଳଦେବତା ସହାୟ ହୋଇଅଛନ୍ତି, ଅସାଧ ସାଧନ
କରିଅଛି । ଆଉ ଯେଉଁ ହୃଦୟବସ୍ତୁକୁ ଦିବାନିଶି
ଶପୁନରେ ସ୍ଵପ୍ନରେ ପ୍ରତି ମୁହଁରୀରେ ଧାନ କରୁଥିଲ,
ତାହାଙ୍କୁ ବିନା ଅନ୍ୟେଷଣ, ବିନା ଯହରେ ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତ-
ରୁପେ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଅଛି । ସମୟ ସମୟରେ ଆନନ୍ଦରେ
ଧୈର୍ୟ ଧରି ପାରୁ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ଧର୍ବଦା ସାଧାନୁସାରେ
ସାବଧାନ, କାଳେ ଛନ୍ଦୁବେଶ ପ୍ରକାଶ ହୋଇ ପଡ଼ିବ ।
ପାନର ଛନ୍ଦୁବେଶୀ । ତେବେ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ
କଥା ପାଞ୍ଚ ଛିରକିଲ, ରାଷ୍ଟ୍ର ଅନକାରରେ ଏକାକୀ
ନିର୍ଜନରେ ବାଦଲସିଂହ ନିକଟରେ ଉପରୁତ ହେବ ।
ଛଳନାଥମେ ବାଦଲ ସିଂହ ବସା ଚିହ୍ନି ଆସି ନାକିର
ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବସାକୁ ଗଲା ।

ଓଡ଼ୋ ! ଆଜି ଦିନଟା କେତେ ବଡ଼, ସୂର୍ଯ୍ୟ ଯେ
ଅସ୍ତ୍ର ହେଉ ନାହାନ୍ତି । ସହସ୍ରଥର ଆକାଶକୁ ରୁହିଲଣି,
କେତେଥର ଲୋକଙ୍କୁ ପରିଲଣି, ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟ
କେତେ ? ଆନନ୍ଦ ଉଦ୍‌ବେଗରେ ଅନ୍ତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ଅରୁଚିକର । ତାହା ହିସାବରେ ଆଜି ଦିନଟା ନିତାନ୍ତ
ବଡ଼ । ହେଉ, ମାତ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ଠିକ୍ ସମୟରେ ଅସ୍ତ୍ର
ହେଲେ । ସମଶିଖି ପ୍ରତିପଦକ ଗତି, ରାଜମାର୍ଗରେ
ଲୋକଗତିବିଦ୍ୟ ଦିଲକ ହୋଇ ଆସୁଥିଲା,
କଦାଚିତ୍ କେହି ଦୁଇରୁର ଜଣ ଅସମାନ୍ତରିକର୍ମ ଲୋକ
ଗତାୟାତି କରୁଥିଲା । ଆଉ ବିଳମ୍ବରେ କଣ
ପ୍ରପୋଜନ ? ଏହି ସମୟରେ ପୁଣି ଜଟିଳ ଜନ୍ମା ମନ
ମଧ୍ୟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । କିପରି ସାକ୍ଷାତ କରିବ, କି
କଥା! କହିବ, କୌଣସି ମୀମାଂସାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ-
ପାରୁନାହିଁ । ସଙ୍ଗେ ପଙ୍କେ ପୁଣି ଭୟ ଉପସ୍ଥିତ,
ଦିମଶିଖି ଭୟ ପ୍ରବଳତର ହେଉଥିଲା, ମୋତେ ଗ୍ରହଣ କରିବେ
ତ ? ଏକାକିମା ଥିଲା, ନାନା ପୁରୁଷ ମଧ୍ୟରେ ବାସ
କରୁଥିଲା । ନା, ନା, ପାଦ ଧରିବି, କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ
ସମସ୍ତ କଥା କହିବି, କୁଳଦେବତାଙ୍କ ନାମ ଧରି ଶନଥ
କରି କହିବି, ମୁଁ ତ ଛାକ କରି ଏକାକିମା ନ ଥିଲା,
ପ୍ରଭୁ ସବୁ କଥା ଜାଣନ୍ତି, ଅବଶ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରିବେ ।
ଯାହାକର ଏତେ ଦୁଇ ସେହି, ଏତେ ଦୁଇ ଆଦର,
ମୋ ପାଇଁ ରାଜପଦ ତୁଳଙ୍କାନ କଲେ, ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରୁଥିଲା
ଅନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ ମୁଖାବଲୈକନ କରିବେ ନାହିଁ, ସେ କ'ଣ
ମୋତେ ପୋପାଡ଼ ଦେବେ ? ନାହିଁ, ନାହିଁ ନିଶ୍ଚପୁ
ଗ୍ରହଣ କରିବେ । ଅନ୍ୟ ଜନ୍ମା, ପ୍ରକୃତ ବେଶରେ
ପିବ କି ଏହି ଛଦ୍ମେଶରେ ଯିବି ? ନାହିଁ, ବର୍ତ୍ତମାନ
ରାଜମାର୍ଗରେ ପ୍ରକୃତ ବେଶରେ ଯିବା ନିରାପଦ ନୁହେଁ ।
ପାନର ଗୋଟିଏ ନିଶ୍ଚାସ ପକାଇ ରଣ୍ଧ୍ରାଦେବତା ନାମ
ସୁରଣପୂର୍ବକ ଶୁଦ୍ଧ୍ୟାତ୍ମା ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲା । ରାଜମାର୍ଗ
ଏକ ପ୍ରକାର ନିର୍ଜନ । କଦାଚିତ୍ ଜଣେ ଦୁଇ ଜଣ
ଲୋକ ଯା ଆସ କରୁଥିଲା । କୋନ୍ତେହେରେ, କୋନ୍ତେ
ହେରେ ତୁଳାଟାରେ ପାଟି କରି ଦିଗବାର ଆପଣା

କର୍ତ୍ତବ୍ୟତପୂରତା ଜଣାଉଥିଲା । ସେହିପରି ଦାଣ୍ଡବୁଲ
କୁକୁରଗୁଡ଼ାକ ନିତାନ୍ତ କର୍ମରେ ନିୟମ ଥିଲ ପରି
ତୁଳାଟାରେ ପାଟି କରୁଥିଲା । କେଉଁଠାରେ ଗୋଟାଏ
କୁକୁର ସଞ୍ଚକ ମହିରେ ପଢ଼ି ଆପଣାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟକର୍ମ
ଜ୍ଞାନ କଲା ପରି ଅନ୍ୟ କୁକୁରକୁ ଅପେକ୍ଷାକୃତ କ୍ଷିଣ-
ସୁରରେ ଭୁ ଭୁ କରି ଉତ୍ତର ପ୍ରଦାନ କରୁଥିଲା । ସତକ
ପାଶରେ ସହରର ବୁଲ ଶଣ୍ଟା ଶୁକ୍ଳବର୍ଣ୍ଣ ବହସ୍ତ୍ରପ
ଆକାରରେ ପଢ଼ି ରହି ନବାବ ସାହେବଙ୍କ ପରି ଆନନ୍ଦ
ମନରେ ପାକୁଳ କରୁଥିଲା । ମାତ୍ର ଆମେମାନେ ଆଲିବର୍ଦ୍ଦ
ଶାଙ୍କତାରୁ ଏହାକୁ ଭାଗ୍ୟବାନ ଜ୍ଞାନ କରୁଁ; କାରଣ
ନବାବ ସାହେବ ସୁବଦାରଟା ଉଦରଗତ କରି ମଧ୍ୟ
ପାକୁଳ କରିବାକୁ ଅବସର ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି ।
ସହରର ଦୋକାନ ଘର, ଗୋକାମ ଘର, କାରବାଶ
ଘର ସମସ୍ତ ନିୟମଧ୍ୟ । କୌଣସି ଘରର କବାଟ
ଫାଙ୍କରୁ ଅଲୋକ ରେଖାଟା ଆସି ଦାଣ୍ଡରେ ମହିଅଛି;
କୌଣସି କୌଣସି ଦୟା ଦ୍ୱାରା ଶକ ଶୁଭୁଅଛି ।

ପାନର ବାଦିଲ ସିଂହ ବିଷାକ୍ତୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ସତକ
ମଧ୍ୟରେ ଏକଖାନରେ ରାଜିଅଛି । ଆଶଙ୍କା, ଆନନ୍ଦ,
ଉଦ୍‌ବେଗ, ମନ ମଧ୍ୟରେ ନାନା ଭାବ ସୁଗପର୍ଦ୍ର
ଉଦ୍ଦିତ ହୋଇ ତାହାକୁ ବ୍ୟାକୁଳ କରୁଥିଲା । ସାଗର-
ମଧ୍ୟରତା ଦ୍ୱାରା ଗମିନା ତରା ପ୍ରତିମୁଖ ବାପୁ ଏବଂ ଉତ୍ତର
ତରଗରେ ପଢ଼ ଯେମନ୍ତ ବିଚଳିତ ହୋଇପଡ଼େ,
ସେହିପରି ପାନର ରାଜବା ସମୟରେ କେମନ୍ତ ଦୁଇ
ପଦ ପରିଷର ଜନ୍ମିତ ହୋଇ ଯାଉଥିଲା ।

ଏହି ତ ହାତିଲଦାର ଦେହତି, ଏହି ନିଶ୍ଚପୁ ।
ପ୍ରହରି ଡାକିଦେଲା, “ହୁକୁମ ଧର ।”

ପାନର ଆଜି ମୁଣ୍ଡିବାବାଦରେ ଅପରିଚିତ
ନୁହେ । ନବାବଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହାତ୍ମକ ଲୋକର ସମ୍ମାନ
ସବସି । ପ୍ରହରି ସମ୍ମରରେ ସଲମ କରି ପାନର ପ୍ରଶ୍ନ

କରିବା ପୁଦ୍ରୁ କହିଲା, “ହଜୁ ! ହାବିଲଦାର ବାହାରକୁ ଯାଇଅଛନ୍ତି ।” ବାହାରକୁ ଯାଇଅଛନ୍ତି ? ପାନରା ମନରେ ହଠାତ୍ ଗୋଟାଏ ଉପୁଙ୍କର ଅମଙ୍ଗଳ-ଆଶଙ୍କା ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ପ୍ରିୟଜନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅମୂଳକ ବା ସମୁଳକ ଆଶଙ୍କା ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଥାଏ । ସେ କେତେକ ମୁହଁର୍ତ୍ତ ସ୍ମର୍ଣ୍ଣଭୁତ ହୋଇ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଗଲା । ହା ! ଲୋକ ଶତ ସହସ୍ର ଥର ପ୍ରମାଣ ପାଉଅଛି, ଆଶା ଉପୁଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସାତିମା, ତଥାତ ମାନବ ତାହା ପ୍ରତାରଣାରେ ବିନୁଗ୍ରଧ । ଏହା ମଧ୍ୟ ସତ୍ୟ, ଆଶା ବିଶ୍ୱାସାତିମା ହେଉ, ଯାହା ହେଉ, ତାହାର ମୋହନ ମନ୍ତ୍ରରେ ମୋହିତ ନ ହେଲେ ମାନବ ପଞ୍ଚରେ ଜୀବନ ଧାରଣକରିବା କଷ୍ଟକରଦ୍ଵାରା । ପରମୁହଁର୍ତ୍ତରେ ଆଶା ଆସି ପାନରା କର୍ଷ୍ଣରେ କହିଲା, ‘ବାହାରକୁ ଯାଇଅଛନ୍ତି ଆସିବେ; ଅଧିର୍ଯ୍ୟ କିପାଇଁ ? ସତ କଥା ।’

ପାନରା ପରିଚିଲ—“ହାବିଲଦାର କେତେବେଳେ ବାହାରକୁ ଗଲେ ?”

ପ୍ରହସ—ରାତି ଏକଦଣ୍ଡ ସମୟରେ ।

ପାନରା—କେଉଁତାକୁ ଯାଇଅଛନ୍ତି ?

ପ୍ରହସ—ଜଣା ନାହିଁ ।

ପାନରା—କେତେବେଳେ ବାହୁଡ଼ିବା ସମ୍ଭବ ?

ପ୍ରହସ—ଜଣା ନାହିଁ ।

ପାନରା—ସେ କଣ ନବାବମହିଳକୁ ଯାଇଅଛନ୍ତି ?

ପ୍ରହସ—ସମ୍ଭବ ନୁହେ, କାରଣ ସାମାନ୍ୟ ବେଶରେ ଯାଇଅଛନ୍ତି ।

ପାନରା ନିର୍ଦ୍ଦିତ—ଦେହୁଡ଼ିରେ ପ୍ରିର ଘବରେ ରାଜମାର୍ଗକୁ ରୁହିଁ ବିଶ୍ଵାସିଲା । ରାଜମାର୍ଗ ଅନକାରମୟ; କଦାଚିତ୍ ଗୋଟାଏ ଯୋଡ଼ାଏ ଜକ୍ତୁଜୁଳା କ୍ଷଣିକ ଆଲୋକ ପ୍ରକାଶ କରି ଅନକାରରେ ମିଶି ଯଦିଅଛନ୍ତି । ପାନରା ହୃଦୟ ତତୋଧ୍ୱନ ଅନକାରମୟ, ଜ୍ଞାନ-ରିଜଣ ପରି କ୍ଷଣିକ ସ୍ମୃତିଶାଖା ଉଦ୍‌ଦିତ ହୋଇ ବିଲ୍ସୁ

ପ୍ରାୟ ହେଉଅଛି । ଦ୍ଵମଣେ ରାତି ଦିଶାୟ ତୃଣାୟ ପ୍ରହର ଅଣାଇ । ଦୁଇ ତିନି ଥର ପହର ବଦଳ ହୋଇ ଗଲାଣି । ଅନେକ ସମୟରେ ଅଗଣ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟକୁ ବାଧ ହୋଇ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରିବାକୁ ହୁଏ । ହେଲେ ତାହାର ମଧ୍ୟ ଗୋଟାଏ ସୀମା ଅଛି । ଆକାଶ ପାତାଳ ଭାବ ପାନରା କିନ୍ତୁ ପ୍ରିର କରିପାରିଲା ନାହିଁ । ରାତି ସହିତ ତାହାର ଆଶା ଭରିପାରିଲା ନାହାନ୍ତି, ଆଶା ଭରିପାରିଲା ନାହାନ୍ତି; ପ୍ରତାପ, ପାନରା ଜାଣେ ବାଦଳସିଂହ କରେ ନାହାନ୍ତି; ତଥାତ ସେ ଆପେ ଘର ମଧ୍ୟକୁ ଯାଇ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୁହ ତନ୍ତ ତନ୍ତ କରି ଦେଖିଲା । ଅବଶିଷ୍ଟ ଗୋଟିଏ ଗୁହ ଥିଲା, ତାହା ମଧ୍ୟକୁ ଯାଇପାରିଲା ନାହିଁ, ଦ୍ୱାରଠାରେ ଅନାୟା ହୋଇ ବସି ପଡ଼ିଲା ।

ରାତି ପ୍ରଭାତ ହେଲା, ନବାବ ସାହେବଙ୍କ ତଳବ, ବାଦଳ ସିଂହ ବିଷାରେ ନାହାନ୍ତି । ସମ୍ଭବ ଅସମ୍ଭବ, ଗମ୍ୟ ଅଗମ୍ୟ ସର୍ବ ପ୍ରାନରେ ତଳାସ କରାଗଲା । ପ୍ରିର ହେଲା—ବାଦଳ ସିଂହ ମୁଣିଦାବାଦ ସହରରେ ନାହାନ୍ତି ।

ପାନରାକୁ ନବାବ ସାହେବଙ୍କର ତଳବ ହେଲା; ମାସ ସେ ହଠାତ୍ ପୀତିତ, ଶୟାମତି, ଉତ୍ତରାନନ୍ଦି-ରହିତ । ରହିଲେ ପ୍ରତିଷ୍ଠଣ ବାଦଳ ସିଂହ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ସମାଜର ସଗତ କରିବାରୁ ନିର୍ବତ୍ତ ନାହିଁ । ସନ୍ଧ୍ୟା ଉତ୍ସରେ ନିଃସନ୍ଦେହ ହେଲା । ତହିଁ ଉତ୍ସରେ ଜ୍ଞାନ, ସମଣେ ଜ୍ଞାନବୁଦ୍ଧି, ନବାବ ସାହେବ ହାକିମ୍ ଠାର ଚିକିତ୍ସା କରଇଅଛନ୍ତି ।

ତୃଣାୟ ଦିବସ ଶେଷ ରାତିରେ ସେ ସୁମ୍ଭୁ ଦେଖିଲା—ଅନନ୍ତ ଆକାଶ—ଅନନ୍ତ ନଷ୍ଟମନଶ୍ଵର ଉପରିଭାଗରେ ପିତୃଜୀବଙ୍କ ସର, ନିଷ୍ଠାପ, ନିଷ୍ଠଳଙ୍କ ମାନବାମ୍ବା ସକଳ ଦେବବିଗ୍ରହ ଧାରଣ କରି ସେ ସଗରର ବିରାଜିତ ଅଛନ୍ତି । ଯେଉଁ ମାନବାମ୍ବାମାନଙ୍କ ପୁଷ୍ଟ କନ୍ୟାମାନେ

ଗୁଣବାନ୍, ବିଦାନ୍, ପଶୁଁ, ନିଷ୍ଠାପଣଶର, ସେମାନଙ୍କର ଆସନସବୋଳ । ପାନର ଦେଖିଲୁ, ତାହାର ପିତା ଧେଉକଳ୍ ସିଂହଙ୍କ ଆମ୍ବା ସେହି ସନ୍ଧର ଦାରପୁମାନଙ୍କବାରୁ ବିଶେଷରୂପେ ନିବାରିତ ହୋଇ ଦାରଦେଶରେ ନିଚାନ୍ତ ବିଷ୍ଣୁ ଷ୍ଟୁଣ୍ଡ ନିରଣଶବରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ଅଛି ଏହି ଏକ ଧାନରେ ପୃଥିବୀକୁ ନିରାକଣ କରି ରହିଅଛି । ପିଣ୍ଡମାନ ଅପବିଷ ଆମ୍ବା ପ୍ରତି ସନ୍ଧାପ୍ରବେଶ ନିଷେଧ ।

ପାନର ନିଦାରଙ୍ଗ ହେଲା । ଆପଣାକୁ ଧକ୍କାର ଦେଇ କହିଲୁ, “ହା ! ମୁଁ ଯେ କୁଳର ଏକମାତ୍ର ବଂଶଧର, ପିତୃଆମ୍ବା ଉତ୍ତାରକାରୀ ଆଉ ଦିଣ୍ଡପୁ କେହି ନାହିଁ । ହା ! ମୁଁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟକର୍ମରେ ସ୍ଫୁଟି କରିଅଛି । ପିତାଙ୍କ ଆମ୍ବାକୁ ଉତ୍ତାର କରିବା ମୋ ପକ୍ଷରେ ଅବଶ୍ୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।” ହମଶଙ୍କ ପାନର ଆରୋଗ୍ୟ ଲଭ କଲା । ମାତ୍ର ତାହାକୁ ମଧ୍ୟ ପଞ୍ଚମ ଦିନଠାରୁ ମୁଣି’ଦାବାଦ ସହର ମଧ୍ୟରେ ଆଉ କେହି ଦେଖି ନାହିଁ ।

— —

-୪୦-

ଗୟାଷେତ୍ର

ଉଚିତ ବିଷ୍ଣୁ ଗୟାୟୁରକୁ ବଧ କରି ଏହି ପବିତ୍ର ଷେଷ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରି ଅଛନ୍ତି । ଜମୁଦୀପ ଭାରତଶଣ୍ଟ ମଧ୍ୟରେ ଏହା ଗୋଟିଏ ମହାପୁଣ୍ୟମଧ୍ୟ ଧାମ । ଭାରତଭୂମିର ସମସ୍ତ ପ୍ରେଦେଶରୁ ଅନ୍ତର୍ଗ୍ରେ ହିନ୍ଦୁ ସନ୍ତାନ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଦୋଶ ମାର୍ଗ ଅତିମନ୍ତ୍ରମ କରି ପ୍ରାଣାନ୍ତକ ପରିତ୍ରମ ମୁଁକାରପୂର୍ବକ କଣ୍ଠେପାଇନ୍ତି ବିତ୍ତ ମାୟା ତ୍ୟାଗ କରି ପିତୃଲୋକଙ୍କ ସଦ୍ଗତିକାମନାରେ ଏହି ପୁଣ୍ୟମଧ୍ୟ ଗ୍ରାନକୁ ସମାଗତ ହେଉଅଛନ୍ତି । ଜନକକୁମାରୀ ସୀତାଦେଖା ବନବାସ ସମୟରେ ଏହି ପବିତ୍ର ଷେଷରେ ପିତୃଲୋକଙ୍କ ଉତ୍ତାର ଉଦେଶ୍ୟରେ ପିଣ୍ଡଦାନ କରିଥିଲେ । ଗୟାସହର ପାଷାଣମଧ୍ୟ

ସୌଧଗ୍ରେଣୀର ପାଦଦେଶରେ ପ୍ରକଳ୍ପିତାନ୍ତର ପିତୃଲୋକରାଣୀ ପଳ୍ଗୁ ନମ ଦିବାନିତା । ନମ ସେବକ ବିଦାରଣ ପୂର୍ବକ ଯାତ୍ରୀମାନେ ପିଣ୍ଡଦାନ କରୁଅଛନ୍ତି ।

ପୂର୍ବାହ୍ନ ଦିବା ପ୍ରତିରକ ସମୟରେ ଅନୁମାନ ବିଶ୍ଵର ବର୍ଷ ବିଷ୍ଣୁ ଗୋଟିଏ ସୁବକ ପଳ୍ଗୁନମା ବାଲୁକାପ୍ରାନ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ଭ୍ରମଣ କରୁ କରୁ ସମାଗତ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ପିଣ୍ଡଦାନ ହିପ୍ପାକଳାପ ଦର୍ଶନ କରୁଅଛି । ଅବିଜ୍ଞାନରୂପେ ଯାତ୍ରୀ ଦଳର ଗତିବିଧି ଚଢ଼ୁଅଛି, ଏକ ଦଳ ପିଣ୍ଡଦାନ ହିପ୍ପା ସମାପ୍ତ କରି ଗୁଲି ଯାଉଅଛନ୍ତି, ପର ମୁହଁର୍ଭିରେ ଅନ୍ୟ ଦଳେ ଯାତ୍ରୀ ଆସି ସେ ଗ୍ରାନ ପଞ୍ଚ କରୁଅଛନ୍ତି । ଏକ ଗ୍ରାନରେ ସେହି ଯୁବକ ଦେଖିଲୁ, ଗୋଟିଏ ଲୋକ ସୂର୍ଯ୍ୟକରଣ ନିବାରଣ ନିମନ୍ତେ ବହୁକାରୀ ମସ୍ତକ ଆବରଣପୂର୍ବକ ହାତ ଯୋଡ଼ି ନେବି ମୁଦ୍ରିତ କରି ଧାନପ୍ରାୟପୁଣ ହୋଇ ନନ୍ଦରୂପ୍ରାୟ ବାଲୁକା ଉପରେ ଉପବିଷ୍ଟ । ଗ୍ରାନୀ ପିଣ୍ଡା ସମ୍ମର୍ଶରେ ବସି ମନ୍ତ୍ର ପାଠ କରୁଅଛି—

“ପିତା ସ୍ଵର୍ଗ ପିତା ଧର୍ମ ପିତା ହି ପରମା ତପଃ ପିତର ପ୍ରୀତିମାପନେ ପ୍ରୀଯୁନ୍ତେ ସବଦେବତାଃ ।”

ଦର୍ଶକ ଯୁବକଟି ମନୋଯୋଗପୂର୍ବକ ସେହି ମନ୍ତ୍ରପାଠ ଶ୍ରବଣ କଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହା ମନରେ ଅନ୍ୟ କିଛି ଚିନ୍ତା ନାହିଁ, ଅନ୍ୟ ଚିନ୍ତାକୁ ଗ୍ରାନ ଦେଉ ନାହିଁ, ସମସ୍ତ ଚିନ୍ତା ପିତୃଦେବମଧ୍ୟ, ତାହାର ସମସ୍ତ ହୃଦୟ ପିତୃଦେବମଧ୍ୟ । ସେ କଲ୍ପନାନେଷରେ ନିରାକଣ କରି ଦେଖିଲୁ, ତାହାର ପିତୃଦେବଙ୍କ ଆମ୍ବାପୁରୁଷ ପିତୃଲୋକରେ ରହି ପଞ୍ଚ ପ୍ରାୟ ପ୍ରତିଧ୍ୟାଶାରେ ଏକ ଧାନରେ ବଂଶଧର ହସ୍ତକୁ ନିରାକଣ କରୁଅଛନ୍ତି ।

ସେହି ଭ୍ରମଣକାରୀ ସୁବକଟି ଅନ୍ୟ କେହି ନୁହେ, ଆମ୍ବାମାନଙ୍କ ପରିଚିତ ପାନର ଅଟେ ।

ପାନର ସମ୍ମତ ଏକ ବିଷମ ସମସ୍ୟାରେ ପଡ଼ିଅଛି । ଧର୍ମକାର୍ଯ୍ୟରେ ଛଦ୍ମବେଶ ଅସାରିଲୁ ନିତାନ୍ତ ବର୍ଜମୟ , ବିଶେଷତଃ ପିତୃମୟୀ ସମୟରେ । ପ୍ରକୃତ ନାମ ପ୍ରକୃତ ଗୋଟି, ପ୍ରକୃତ ବେଶ ଧାରଣ କରିବା ନିତାନ୍ତ ପ୍ରୟୋଜନ । କାପଟ୍ୟ ଧର୍ମକାର୍ଯ୍ୟରେ ବିଦ୍ୱାଳୀ ତାହାର ସରଳ ସହଜ ଜ୍ଞାନଦ୍ୱାରା ସହଜ ମୀମଂସାରେ ଉପନ୍ୟାସ ହେଲା ।

-୪୧-

ଅପୂର୍ବ ମିଳନ

ମଧ୍ୟାହ୍ନ ସମୟ, ଅଧିକାଂଶ ଯାତ୍ରୀ ଫଳଗୁ ଫିଲ୍‌ପ୍‌ୟୁଆ ସମାପନ ପୃଷ୍ଠକ ବିଷ୍ଟୁ ପାଦରେ ପିଣ୍ଡଦାନ କରୁଅଛନ୍ତି । ଥେବେ ଗତ ଦିବସ ଉଚ୍ଚ ଦୂର କାର୍ଯ୍ୟ ସମାପ୍ତ କରିଥିଲେ, ଅଦ୍ୟ ସୁଫଳ ଗ୍ରହଣ କରିବାର ଦିନ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଯାତ୍ରୀ ସକାଶେ ଶୋଭଣ ଦାନ ସାମଗ୍ରୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛି । ଧେନ୍ଦ୍ର, ଶୟାମଶ୍ରିତ ପଳଙ୍କ, ଜଳପାତ, ଅନୁପାତ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରାୟ ଚିତ୍ରାଳ୍କ ମୁଦ୍ରା ମୂଲ୍ୟ ଦ୍ଵାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛି । କେହି କେହି ଅସମ୍ଭବ ଯାତ୍ରୀ ରୁଚିଅଣା, ଆବାଶା ମୂଲ୍ୟରେ ସେହି ସମସ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟ ନୟ କରି ପଣ୍ଡାଙ୍କୁ ଦାନ କରୁ ଅଛନ୍ତି । ସେହି ସମସ୍ତ ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ଦ୍ଵାରା ମୂଲ୍ୟ ଦୁଇଅଣା ନିରୂପିତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ପଣ୍ଡାଗୋସାଙ୍କର ଶତ ନାହିଁ । କାରଣ ପଣ୍ଡାଙ୍କ ସ୍ଵର୍ଗତ ଆମାତ ସେହି ସମସ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟ ପୁନର୍ବାର ବାହୁଡ଼ି ପିବ, ଯଜମାନଙ୍କଙ୍କାର ମନ୍ତ୍ରପୂରି ହେବ ମାତ୍ର । ସେହି ଏକ ସଜ ଦାନ ସମାଗ୍ରୀ ସେହି ହ୍ଲାନରେ ଚିରକାଳ ସଜ୍ଜିତ ହୋଇ ରହିଅଛି, ପ୍ରତ୍ୟନ୍ତ ଶତ ଶତ ଯାତ୍ରୀ ଦ୍ରବ୍ୟ ନୟ ଏବଂ ଦାନ କରି ଯାଉଅଛନ୍ତି । ବାକ୍ୟରେ ନୟ ଏବଂ ଦାନ ମନ୍ତ୍ରପାଠ ମାତ୍ର; ଦାନପାପର ଉନ୍ନତି ବା ଅପରିଯୁ ହେବାକୁ ନାହିଁ ।

ସେହି ସୁଫଳ ଦାନ ପ୍ଲଟରେ ଆନୁମାନିକ ସିଂହାର୍-ବର୍ଷୀଯୀ ପରମାସୁଦଶ କୁଶହପ୍ତା ମୁଦ୍ରିତନେବା ଧାନ-ନିମଗ୍ନ ଗୋଟିଏ ଶତିଯୁ କନ୍ୟା ଉପବିଷ୍ଟା, ସମ୍ଭାଗରେ ବରଳଗା ମିର୍ଜାଇ ପରିଧାନଧାରୀ ଶୈତବର୍ଣ୍ଣ ଉଷ୍ଣିଷଧାରୀ ଗପ୍ତାଙ୍କୀ ପଣ୍ଡା ବସି ଯଜମାନଙ୍କୁ ସଙ୍କଳନମୂଳ ପଡ଼ାଉ-ଅଛି—ଦ୍ରାକ୍ଷକଥୁତ ମନ୍ତ୍ର ଯଜମାନ ପୁନର୍ବାର୍ତ୍ତି କରୁଅଛି । ଯଜମାନ ଉତ୍କଳପୂର୍ବକ ଗମ୍ଭୀର ସୁରରେ ଉତ୍ତାରଣ କଲ—ଅହଂ ଲିଛମା ଦେବ୍ୟା ପିତ୍ରୁ-ଦେଖେନ୍ କଲ ସିଂହବିମେଣ—

ଠିକ୍ ସେହି ମୁହଁର୍ଭାରେ ଅଳ୍ପ ଦୂରରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଶତିଯୁ ସୁବକ ସୁଫଳ ତ୍ରଦଶ କରୁଥିଲ । ସେ ସୁବକଟି ମଧ୍ୟ ଧାନମଗ୍ନ ଏବଂ କୁଶହପ୍ତା, ତାହାର ଗପ୍ତାଙ୍କୀ ପଣ୍ଡା ମନ୍ଦାରମ ରୈବେ କଥାମୁଦ୍ଦାରେ ଉତ୍ତାରଣ କଲ—ଅହଂ ବାଦଲ ସିଂହ ବର୍ମଣ ପିତ୍ରୁଃ ହରିଭଜନ ସିଂ ବର୍ମଣ—

ଦୁଇ ଯଜମାନ ଉତ୍ତାରଣ ବାକ୍ୟ ସୁଗପର ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ କର୍ଣ୍ଣର ପ୍ରବେଶ କଲ, ଚକିତ ନେବରେ ପରମ୍ପର ରହିଲେ, ଏକଧାନରେ ରହି ଅଛନ୍ତି, ନେମରେ ପଳକପାତ ନାହିଁ । ଏ କଣ ସ୍ଵପ୍ନ, ନା ଦେବମାୟୀ, ନା ପିଣ୍ଡଦାନ ସମୟରେ ଏହିପର ଦୃଶ୍ୟ ହୁଏ ? ଉତ୍ତପ୍ତ ମନରେ ସମାନ ଭାବନା । ଆଉ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ, ପ୍ରତ୍ୟେ ପ୍ରମାଣ, ଅକାଟ୍ୟ ଲୌହ ରୂପକ ପରି ଦୁଇଭଣ ପରମ୍ପର ଆଡ଼କୁ ଧାରିଛି ହେଲେ । ଲିଛମା ବାଦଲ ସିଂହ ପାଦଦୟ ଧରିଅଛି, ବାଦଲ ସିଂହ ଲିଛମାକୁ ଦୃଢ଼ିରୂପେ ଧାରଣ କରିଅଛି । କାହାର ମୁଖରେ କଥା ନାହିଁ, ବାଳକ ବାଲକା ପରି ଦୁଇ ଜଣ ଚିକାର ପୂର୍ବକ କାନ୍ଦୁ ଅଛନ୍ତି ।

ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ଦୁଇଗୋଟି ଉତ୍ତାରଣୀ ବୃକ୍ଷା ପୁଷ୍ପକରୁହଣ ସକାଶେ ବସି ଅଛନ୍ତି, ଦୁଷ୍ଟମାଳାରେ

ସେମାନଙ୍କ ହସ୍ତ ବନ୍ଦ । ଉକ୍ତାଳବ୍ୟଧ ଯତ୍କିଞ୍ଚିତ ଧନ ପଣ୍ଡାତାକୁରଙ୍କର ଏଥିପୂରେ ହସ୍ତଗତ ହୋଇ ଯାଇଅଛି । ମୁଣ୍ଡଳ ଦଶିଶା ଦେବାକୁ ଶକ୍ତି ନାହିଁ, ଏଥ ସକାଶେ ବନ୍ଦ ହସ୍ତା । ସେହି ବୃଦ୍ଧା ଦୁଇଗୋଟି ଧାଁଳେ, ଆରେ ମେର ଲଜ୍ଜମା ରେ—ଆରେ ମେର ବାଦଲରେ । ଗୁରେଷି ପ୍ରଣୀ କଢ଼ିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଅଛନ୍ତି, କେତେ ଦଣ୍ଡ ପ୍ରୟେନ୍ତ କାହାର ମୁଖରେ କଥା ନାହିଁ କେବଳ ଚିକାର, କେବଳ ଫରନ, ସମସ୍ତଙ୍କ ନେଷନ୍ ଅବରଳ ଧାର ପ୍ରବାହିତ ହେଉଅଛି । ସମୟ ସମୟରେ ପରମ୍ପର ମୁଖାବଲୋକନ କରି ଅଧିକତର ଉଚ ଚିକାର କରୁଅଛନ୍ତି । ସମସ୍ତ ଯାହୀ, ସମସ୍ତ ପଣ୍ଡା ତଟଷ୍ଠ ହୋଇ ଏହି ଅପାର ମିଳନ ଦେଖୁଅଛନ୍ତି । ଅନେକ ସମୟ ଉତ୍ସରେ ସେହି ଗୁରୁଜଣ ପ୍ରକୃତିଷ୍ଟା ହେଲେ ଏହି ଅବଶିଷ୍ଟ ଦୈବକାର୍ଯ୍ୟ ସମାପନପୂର୍ବକ ପଣ୍ଡାଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବାସପ୍ଲାନକୁ ଗମନ କଲେ ।

ଚିହ୍ନାଇ ଦେବା ଅନାବଣ୍ୟକ; ବୃଦ୍ଧା ସୀ
ଦୁଇଗୋଟି ଲଜ୍ଜମାର ମା ଓ ଲଜ୍ଜମାର ଶାଶ୍ଵତ,
ବାଦଲ ସିଂହ ମା ଓ ବାଦଲ ସିଂହ ଶାଶ୍ଵତ ।

— — —

-୪୨-

ବଂଶ ପରିଚୟ

ମହାମା କଣ୍ଠେଲ ଟଡ଼ ସାହେବ ରଜ୍ୟର ପ୍ଲାନର ବିଗତ ବିସ୍ତୃତ ପ୍ରାୟ ବରତ୍ର କାହାଣୀ ଜଗତକୁ ଶ୍ରବଣ କରଇ ଭାରତବାସୀଙ୍କର ଧନ୍ୟବାଦର ପାତ୍ର ହୋଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଡକ୍ଟର ମହାତ୍ମାଙ୍କ ସଂଚୂପତ ରଜ୍ୟାନ ନାମକ ପୁଣ୍ଡକରୁ ଜଣାଯାଏ, ୧୯୫୩ ଖାଣ୍ଡାଙ୍କରେ ଆର୍ଯ୍ୟବର୍ତ୍ତ ଭୂମିରେ ମହାରାଜ ପୃଥ୍ବୀରଜ ଏବଂ ମହାରାଜ ଜୟରୂନ ଜଗିଷାବୁତ୍ରିର ବଶମୂଦ ହୋଇ ବହୁକର୍ଷ-

ବ୍ୟାପୀ ପରମ୍ପର ସୁନ୍ଦରାର ନିତାନ୍ତ ନିଷ୍ଠେଜ ଏବଂ ନିର୍ଭନ୍ଦ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ଯବନବାର ସାହାବୁଦୀନ ପାଣ୍ଡବିତଳକ ଧର୍ମୀୟ ସ୍ଵଧର୍ଷିରଙ୍କ ପବିତ୍ର ହସ୍ତନାୟକ ହସ୍ତଗତ କରି ଜୟରୂନ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯୁଦ୍ଧଯାତ୍ରା କଲେ । ଏଣେ ଜୟରୂନ ମାନବଳ ଅର୍ଥଶବ୍ଦୀ । ତଥାତ ସେ ଯବନବାରଙ୍କ ଗତିରୋଧ କରିବା ବିଷୟରେ ନିରୁତ୍ତାତ୍ମ ହେଲେ ନାହିଁ । ଦୃଶ୍ୟବଣୀ ନଦୀକୁଳରେ ଉଚ୍ଚ ପକ୍ଷରୁ ବିଷମ ସମର ସାଧିତ ହେଲା । ଦୈବ ବିମୁଖ ସମୟରେ ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତରୁପେ ସଦ୍ବିଗ୍ରୁ ବିପଦବଶି ସମୁପସ୍ତିତ ହୁଏ । ଭାରତଭୂମି ବିଦେଶୀଯୁ ହସ୍ତଗତ ହେବା ଯେମନ୍ତ ଭଗବାନଙ୍କ ଅଭିପ୍ରେତ ! ଜୟରୂନ ନଦୀ ପାର ହେବା ସମୟରେ ତାଙ୍କର ତରଣୀ ନଦୀଗର୍ଭରେ ନନ୍ଦନ ହେଲା । ତାହାଙ୍କର ସାମନ୍ତ ସେନାପତି ଏବଂ ବଂଶଧରମାନେ ପକ୍ଷ ଶାକୁଳୀଶୀଜ ସମାନ ଆର୍ଯ୍ୟବର୍ତ୍ତଭୂମିରେ ବିଜ୍ଞାପ୍ତ ହୋଇ ନାନା ପ୍ଲାନରେ ଶୁଦ୍ଧ ଶୁଦ୍ଧ ରାଜ୍ୟ ଏବଂ ବଂଶ ପ୍ଲାନନ କଲେ ।

ରାମଶରଣ ସିଂହ ଏବଂ ପାନଦପ୍ଲାନ ସିଂହ ଦୁଇ ଜଣ ସାମନ୍ତ ସାନ ବେଶରେ ନାନା ଦେଶ ଭ୍ରମଣ ପୂର୍ବକ ଅବଶେଷରେ ବୋହିଲଖଣ୍ଡରେ ବାସପ୍ଲାନ ନିରୂପଣ କରିଥିଲେ । ଲଜ୍ଜମାର ପିତା ଧେଓଁକଳ ସିଂହ ଏବଂ ବାଦଲ ସିଂହର ପିତା ହରିଭଜନ ସିଂହ ସେମାନଙ୍କ ବଂଶଧର । ଆମମାନଙ୍କ ବଣ୍ଟିତ ସମୟରେ ବୋହିଲଖଣ୍ଡ-ନିବାସୀମାନେ ସମରବ୍ୟବସାୟୀ ଏବଂ ଲୁଣ୍ଠନକାଶୀ ଜାତି ଥିଲେ । ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ମୁସଲମାନ ଧର୍ମବଳମୀ, ହିନ୍ଦୁମାନେ ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ଯୋଗଦାନ କରି ନାହାନ୍ତି । ମାତ୍ର ଧେଓଁକଳ ସିଂହ ଏବଂ ହରିଭଜନ ସିଂହ ଲୁଣ୍ଠନକାଶୀମାନଙ୍କର ସହାୟତା କରିଥିବାର ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ବାଦଲର ମାତା ଶ୍ୟାମାବାନ୍ଧ, ଲଜ୍ଜମାର ମାତା ରୁକ୍ଷାବାନ୍ଧ ଦୁଇ ଜଣ ନିତାନ୍ତ ସରଳା, ସନ୍ତରିଷା ଏବଂ ପତିପରାଧୂଣା ଥିଲେ । ସ୍ଵାମୀମାନଙ୍କ

ଦୁଷ୍ଟରିଷ୍ଠା ସେମାନଙ୍କ କଣ୍ଠେଗୋଚର ହେବାରୁ ସବିନୟୁ
ହିତୋପଦେଶ ଓ ଆନ୍ଦରିକ ଯତ୍ନଦ୍ୱାରା ସେମାନଙ୍କୁ
ସନ୍ଧାର୍ଗ ଗାମୀ କରିଥିଲେ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ପାପ
ବିମୋଚନ ନିମନ୍ତେ ନାନା ଜୀର୍ଣ୍ଣାନରେ ପରିଭ୍ରମଣ
କରିଥିଲେ । ପଣ୍ଡାରୁ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା, ଧେତ୍ରକଳ
ସିଂହ ଏବଂ ହରିଭଜନ ସିଂହ ଦୁଇ ଜଣ ସପରିବାରରେ
ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଭ୍ରମଣ କରୁଥିବା ସମୟରେ ଲୃଣୁନକାଣ୍ଠ
ମୁସଲମାନମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ସେମାନଙ୍କ ସମସ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି
ଅପହୃତ ହୋଇଥିଲା ।

— — —

ଉପସଂହାର

ମନୁଷ୍ୟଶର୍ମ୍ୟ କ୍ଷଣପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ । ବାଦଳ ସିଂହ
ଏବଂ ଲଛମାର ଭାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ମର୍ତ୍ତୁରୁପେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ
ହୋଇଅଛି । ବଣବିଷ୍ଟୁପୁର ପରଗଣାରେ ରାଜଧାନୀ
ଶ୍ଵାପନପୂର୍ବକ ସେମାନେ ପରମ ସୁଖରେ ବାସ
କରୁଛନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜା ବାଦଳ ସିଂହ ଏବଂ ରାଣୀ
ଲଛମାବାହି ନାମ ବଞ୍ଚଦେଶରେ ସବସ ପରିଚିତ ।

ବେଗମ ସାହେବଙ୍କ ଅନୁରୋଧ ତଥା ନବାବ ସାହେବଙ୍କ
ଅନୁଗ୍ରହରେ ରାଣୀ ଲଛମାବାହି ରାଜବଣିଆ ଦୁର୍ଗର
ଅଧିକାର ପୁରସ୍କାର ସ୍ଵରୂପ ପ୍ରାୟ ହୋଇଅଛନ୍ତି ।
ଶ୍ୟାମାବାହି ଏବଂ ରୁକ୍ତାବାହି ଶେଷ ଜୀବନରେ
ପରମବ୍ରତଙ୍କ ଶ୍ରାବଣଶ ଧ୍ୟାନପୂର୍ବକ ପରମ ଶାନ୍ତିରେ
ପରଲେକକୁ ଗମନ କରିଅଛନ୍ତି । ଧାର୍ମିକା ସତ୍ତା
ସ୍ମୀମାନଙ୍କ ସନ୍ତ୍ଵାନ ସନ୍ତ୍ରିତ ପୃଥିବୀରେ ଯଣ ସୁଖ
ସୌଭାଗ୍ୟ ଦ୍ରୋଗ କରନ୍ତି । ଧର୍ମନିଷ୍ଠା, ପ୍ରଜାବାସିଲ୍ୟ,
ପରେପକାରିତା, ଦାନଶୀଳତା ପ୍ରଭୃତି ସଦ୍ଗୁଣରେ
ମଣ୍ଡିତ ହୋଇ ରାଜା ଏବଂ ରାଣୀ ବନ୍ଧୁ ବର୍ଷ ଯାବତ୍
ପରମ ସୁଖରେ ରଜତ ଦ୍ରୋଗ କରିଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ
ସେହି ରଜବଣ ଏବଂ ରାଜବଣିଆ ଦୁର୍ଗ 'କାହିଁ ?

‘ସଦୁପତେଃ କୃଗତା ମଥ୍ରାପୁର୍ବ
ରଦ୍ବୁପତେଃ କୃ ଗତୋତ୍ତର କୋଶଳଃ ।
ଲତି ବିଚିନ୍ୟ କୁରୁଷ ମନଶ୍ଚରଂ
ନସଦିଦାଂ ଜଗଦିତ୍ୟବଧାରପୁ ।’
“ସବେ ଚଳିବେ କାଳବଳେ,
କଥା ରହିବ ମସ୍ତକଲେ ।”

— — —

ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ

କୃତଙ୍କତା ସ୍ମୀକାର

ପୀଡ଼ିତାବସ୍ଥାରେ ପୁଷ୍ଟନଶ୍ରିକ କୌଣସି ରୂପେ ଲେଖି
ପକାଇଲି—ମାସ ଥରେ ଫେରି ପଡ଼ିବାକୁ ବଳ ଅନ୍ଧିଲ ନାହିଁ ।
ମୋହର ସୁବକ ବନ୍ଦୁ ବାଲେଶ୍ଵର ଟ୍ରେନିଂ କ୍ଲୁବ ହେଉଁମାସ୍ତର
ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ କୁଳମଣ୍ଡି କାବ୍ୟକ୍ରମ ମହାଶୟଦ ଅନୁଗ୍ରହ ପୂର୍ବକ
ଆନ୍ତଳାଙ୍କୁ ପାଠ କରି ଭ୍ରମତ୍ୟକୁ ଶବ୍ଦ ଏବଂ ଅଷ୍ଟରଗୁଡ଼ିନ ଲେଖି
ଦେଇଅଛନ୍ତି । ତାହାକାର ଏହି ମହୋପକାର ରୈକାଳ ସୃଜନ
କରିବି ।

ମଞ୍ଜିକାଣପୁର,
ବାଲେଶ୍ଵର,
୧୯୨୪

}   ଚନ୍ଦ୍ରକାର

ପ୍ରାୟୁକ୍ତିଭାବ

-୧-

ସ୍ଥବନା

ପୋଲିସ୍ ଥାନା, ମଫାଲି ନିମନ୍ତ୍ତ୍ଵାଳତ, ଅପୀଲ ଜନ ଅଧାଳତ, ସବୋପରି ହାଇକୋର୍ଟ ଯାଏ, ତା' ପଛକୁ ତା' ପଛ ଧାଡ଼ିବନ ମାମଲ ଗୁଲିଛି । ଦୁଇ ପକ୍ଷରେ କୋଡ଼ି କୋଡ଼ି ସଂଖ୍ୟା ଓକିଲ, ମୁକ୍ତାର, ବାରିଷ୍ଟର ଭଢ଼ି ରହିଛନ୍ତି । ଉଚ୍ଚ ପକ୍ଷ କାରପରଦାଜ ମାନଙ୍କର ରାତି ବୋଲ, ଦିନ ବୋଲ ଅବସର ନାହିଁ । ଟଙ୍କା ବୁଜୁଳି କାଣରେ ଯାକି ଘର ମନପୁଲଣାରେ ଅମଲ ଆଉ ଓକିଲ ମୁକ୍ତାରଙ୍କ ଦ୍ୱାର ଦାର ବୁଲୁଛନ୍ତି । ଏଣେ ମଫାଲିରେ ମାରଧର ଦଗ୍ଧାପିସାଦ ତ ଗୁଲିଛି । ଦୁଇମନ୍ତ ଟାଣୁଆ, କର୍ତ୍ତିଆ, ଦୁହେଁଯାକ ସମାନ ଆନି, କଟିଯିବେ—ଛଟିବାର ଦୁଃଖ । ଦୁଷ୍ଟଙ୍କ ଜମିଦାରୀମା ଲଗାଲାଗି । କଳି ଖୋଜିବାକୁ ଦୁରକୁ ଯିବାର ଲେଡ଼ା ନାହିଁ ।

ମାମଲ ସବୁର ମୂଳ ହେତୁ ଫେର ନ ଦେଲେ ପାଠକମାନେ ବୁଝିବାପାଇଁ ଯେ ଛନ୍ଦ ହେବେ, ଏଠା ନିଶ୍ଚୟ କଥା । କଟକ ଜିଲ୍ଲାରେ ଅସୁରେଣ୍ୟରଟା କରଣବଢ଼ିଆ ପ୍ରଗଣା । ବିଶେଷତଃ ତାଳୁକେ ଦଶ-

ଗ୍ରାମରେ ଯାବନ୍ତ ଶ୍ରାକରଣଙ୍କ ନିବାସ । ପୁଣି ଚନ୍ଦନପୁର ଗ୍ରାମଟା ନିରୋଳ କରଣବସ୍ତି । ଏହି ଗ୍ରାମରେ ଜମିଦାରଙ୍କ ଉଆସ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଜମିଦାର ବୈଷ୍ଣ୍ଵବଚରଣ ପଞ୍ଚାମୀଯ ବିଦ୍ୟାଧର ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ସ୍ଵର୍ଗଗତ ପିତା ବିଶାଳାକ୍ଷ ପଞ୍ଚାମୀଯ ବିଦ୍ୟାଧର ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ସମୟରେ ଶ୍ରାକରଣ ଶ୍ରେଣୀ ଦେନ ଘର ଗୋଟାଏ ଗୋଲମାଳ ଉଠିଥିଲା । ସେହି ସମୟରେ ଗଣାଗଣିରେ ତାଳୁକେ ଦଶଗ୍ରାମରେ ଶ୍ରାକରଣ ଥିଲେ ସାତେ ବାଷପି ଦର, ବର୍ତ୍ତମାନକୁ ପୁଅ ଘର୍ଯ୍ୟ ମିଶାଇ ଗଣି ବସିଲେ ଶ'କଡ଼ା ଦରରୁ ବଳ ପଡ଼ିବ । ଏହିମାନେ ଏକ ଅଭିନ କିସମ ଶ୍ରାକରଣ ଅଢ଼େଇ ପର ମଧ୍ୟରୁ ଦେଡ଼ ଦରର ବଶଧର । ଡେଡ଼ି କରଣମାନେ ହେଲେ କିସମ୍ ଦୟମ୍ ଶ୍ରାକରଣ । ଶ୍ରାକରଣ ସାମନ୍ତମାନଙ୍କ ମତରେ ଆଉଗୁଡ଼ାକ ନାମ ମହାନ୍ତି, ଗାଁ ମହାନ୍ତି, ମହାନ୍ତି ପାଖରେ ଥାଇ ମହାନ୍ତି ।

ତାଳୁକେ ସମସରପୁର ମଧ୍ୟ ଘର କରଣବଢ଼ିଆ ଜାଗା । ଏମାନେ ବି ନିର୍ଜକୁ ଶ୍ରାକରଣ ବୋଲନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ମତରେ ମୂଳ ଅଢ଼େଇ ଦର ଶ୍ରାକରଣ ବଶଧରମାନେ ଯେପରି ଉକଳର ସବସି ବୁଣି ପଡ଼ିଛନ୍ତି, ଏମାନେ ବି ସେହି ମୂଳ ଦରର ଶାଖା ପ୍ରଶାଖା । ହେଲେ ଦଶଗ୍ରାମୀ ଶ୍ରାକରଣମାନେ ସାମନ୍ତ ଗଣାଗଣି ବେଳେ ଏମାନଙ୍କ ନାମରେ ଲେଖନ ବୁନ୍ଦା ବସାନ୍ତ ନାହିଁ ।

ଏମାନଙ୍କ ମତରେ ଏଗୁଡ଼ାକ କୃଷ୍ଣପଣ୍ଡିଆ ମହାନ୍ତି । ତେର ବର୍ଷ ତଳେ ସମସରପୁରିଆ ମହାନ୍ତିମାନେ ଟଙ୍କା ଖାଇ ଗୋଟାଏ ଗୋଲମ ମହାନ୍ତିକୁ ପର ଆପଣା ପନ୍ଧାକୁ ଟେକ ନେଇଥିଲେ, ଏଥକୁ ଏମାନଙ୍କର ନାମ ଡାକ ରହି ଯାଇଛି-- ଗୋଲମ ମହାନ୍ତି । ପୋଖରୀଆଡ଼ରେ କେବେ ଗୋଟାଏ ପର ତାଳ ଗଛ ଥିଲ, ନାମ ହୋଇଥିଲ ତାଳପୋଖରୀ । ତାଳଗଛର ମୂଳ ଚେରର ନାଁ ନିଶାଶ ବି ନାହିଁ, ହେଲେ ଡାକ ନାମ ରହି ଯାଇଛି ତାଳପୋଖରୀ ।

ସାମନ୍ତ ବୈଷ୍ଣବଚରଣ ପଞ୍ଜନାୟକ ବିଦ୍ୟାଧର ମହାପାତ୍ର ଜିଜ୍ଞା ମଧ୍ୟରେ ଜଣେ ନାମଡାକ ଜମିଦାର । ଅନ୍ତୁରେଣ୍ଟର ପ୍ରଗଣାର ବାରପଣି ଭଲ ମୌଜା କିମନ୍ତ ଶୋଳପଣି ଏହାଙ୍କର ଖାସ ଜମିଦାର ଥିଲ । ସାମନ୍ତଙ୍କର ସ୍ଵର୍ଗଗତ ପିତା ଡାକପୁକାର ଶ୍ରାକରଣଗୋଷ୍ଠୀର ସମାଜପତି ହେବା ସକାଶେ ଜମିଦାରରୁ ଅନୁମାନ ଦୁଇପଣି ଭଲ ଭୂମି କରଣ ସାମନ୍ତମାନଙ୍କୁ ମହତ୍ତମା କରଇ ଦେଇ ଯାଇଛନ୍ତି । ସେହି ଦିନାବଧି ଆଜିଯାଏ କରଣ ସାମନ୍ତମାନେ ପୁମ୍ପୋଶାଦି ହିମେ ଯାବ-ଚନ୍ଦ୍ରକେ ଜମିଦାରଦତ୍ତ ମହାନ୍ତିର ଘୋଗ ଦଖଲ କର ଆୟୁଅଛନ୍ତି ଏବଂ କରିବେ, ଏହା ସଦର ଅଦାଳତରେ ଫ୍ରେଷଲ ଗୋବକାଶ ହୋଇଯାଇଛି ।

ସମସରପୁର କରଣ ଗୋଷ୍ଠୀର ପ୍ରଧାନ ଏବଂ ଜମିଦାର ସର୍କରୀଶ ମହାନ୍ତି ଜଣେ ଭାରି ଜାହାନାକ, ବୁଦ୍ଧିଆ, କାମ ପାଲିଲ ଲେକ । ଏହାଙ୍କ ଖାନଦାନରେ ସେପରି କିଛି ବିଷ୍ଵ ଆଶ୍ରମ ନ ଥିଲ । ନିଜେ ଦେଶ ଦେଶନ୍ତରରେ ବୁଲି ଏବଂ କଳିକତାରେ ତେର ତେର ସାହେବଙ୍କୁ ପଟ ପଟି କରି ଠିକା ଆଉ ବିଲାଙ୍ଘ ଜାହାଜର ଲେଡ଼ିଂ, ଅନ୍ଦଲେଡ଼ିଂ ପାଇଁ ଯୋଗେ ଆଛା ଦଶଟଙ୍କା ଉଥରିଛି ହାତପେଠେ କଟିଛି, ଡାଙ୍କ ନିଜ ଖରିଦା ଜମିଦାର ମଫର୍ଦଳ ତୁପିଲ ଦୁଇ ଲକ୍ଷରୁ ବଳିଅନ୍ତିକ

ବୋଲି ଲୋକାଏତରେ ଶୁଣାଯାଏ । ଏହା ଛୁଡ଼ି ନଗଦାତ ଏବଂ ଧାନ ମହାଜନା ଅକଳନ୍ତା । ଲେକେ ବୋଲିବୋଲି କରନ୍ତି, ଏହାଙ୍କର ଉତ୍ତା ଯେତେ, ପୋତା ତେତେ । ବୋଇଲ—ସହିଁ ଧନ, ତହିଁ ଜନ । ପ୍ରକାଶରେ ସମାଜପତି ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସମସ୍ତ କରଣ ସାନ୍ତ ତାଙ୍କ ହାତତଳେ ବନା ଥାନ୍ତି । ଜମିଦାରଙ୍କର ବି ଜାତିଭ୍ରାତାମଙ୍କ ଉପକାର ସକାଶେ ପିଟା ହାତ । ଦାତାପଣିଆରେ ମଧ୍ୟ ଘର ଖ୍ୟାତ । ଯୋଉଁ ଲେକ ହେଉ ପଛେ, ବିପଦ ଆପଦରେ ପଡ଼ି ତାଙ୍କୁ ଧରି ପକାଇଲ ତା ପାଇଁ ସବ୍ସୁ ଦେବାକୁ ପଛଦୁଷ୍ଟା ନୁହନ୍ତି । ଦେଶଟା ଯାକରେ ତାଙ୍କର ଭାରି ନାମଦାକ ।

ସାମନ୍ତ ସର୍କରୀଶ ମହାନ୍ତି ସୁଖ୍ୟାତି ବିଷ୍ଵପୁ ଶୁଣିଲେ ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ଦଶତ୍ରାମୀ ଶ୍ରାକରଣ ସମାଜପତିଙ୍କ ନାକପୁଡ଼ା ଯୋଡ଼ାକ ଯେମନ୍ତ ପୁଲ ଉଠେ । ଅନ୍ୟ ଜଣକର ଖ୍ୟାତ ରଟନା ହେତୁ ତାହାଙ୍କ ଧନରେ, ମାନ ମର୍ଯ୍ୟାଦାରେ କିଛିମାତି ଦାଗ ନ ଲାଗିଲେ ମଧ୍ୟ କୃଷ୍ଣପଣ୍ଡିଆ ମହାନ୍ତିଟାର ଏତେ ଖ୍ୟାତି, ଏତେ ବୋଲିବାଲ ସହିବା କଥା ନୁହେ । ସାମନ୍ତ ବୈଷ୍ଣବ-ଚରଣ ଜଣେ ଧାର୍ମିକ ପରେପକାଶ କରିବରକ୍ତ; ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଏପରି ପରବତ୍ତାନ୍ତରେ ଅସହଣି ହେବା ସୁନ୍ଦର ଦିଶେ ନାହିଁ । କଥା କଣ ଜାଣନ୍ତି, ମନୁଷ୍ୟ ଚିରକାଳ ମନୁଷ୍ୟ, ଯେତେ ନିର୍ମଳହୃଦୟ ହେଉ ପଛକେ ଖୋଜି ବସିଲେ ଗୋଟାଏ କୋଣରେ ଦୋଷ କାଳିମାଟାଏ ନିଶ୍ଚି ଲାଗି ରହିଥିବ । ଆଉ ସମାଜପତି ସାମନ୍ତଙ୍କ ମନରେ ପ୍ରଦଳ ଭବରେ ଗୋଟାଏ ଗବ ଥିଲ, ସେ ହେଲେ କରଣକୁଳର ମଉଡ଼ମଣି; ଯେତେ ପ୍ରଶଂସା, ନାମଖ୍ୟାତି ତକରି ପାଇଁ । ଆଉ ଜମିଦାର ହେଉ, ବଡ଼ଲେକ—ମୋଡ଼ପତି ହେଉ ପଛକେ, ଯେତେ ହେଲେ କୃଷ୍ଣପଣ୍ଡିଆ ମହାନ୍ତିଏ ତ, ଦେଶଯାକ ଲେକ ତାହାର ସୁଖ୍ୟାତି ଗାଇ ବୁଲିବେ, ନିଶ୍ଚିମ୍ବୁ ଏଠା ସହିବାର କଥା ନୁହେ ।

ସାମନ୍ତ ସଙ୍କର୍ଷଣ ମହାନ୍ତିକର ସଂ ବିଷୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ, କେବଳ ଗୋଟାଏ କଥା ଅସ୍ତବ୍ୟୋଗୁଁ ତାଙ୍କ ମନରେ ସୁଖ ନ ଥାଏ । ନିଚାନ୍ତ ଲଜ୍ଜା, କୌଣସି ରୂପେ ହେଉ ଶାକରଣଗୋଷ୍ଠୀରେ ମିଶିବେ । ଟଙ୍କା ଛୁଡ଼ିଲେ କଣ ନ ମିଳିପାରେ ? ଏଣେ ସାମନ୍ତ ବାବୁ ମଧ୍ୟ ଖୁବ୍ ଫିରବନ ଲୋକ । ଏଥୁ ମଧ୍ୟରେ ଭିତରେ ଭିତରେ ତେବେବୁଦ୍ଧି ଶାକରଣକୁ ହାତ କରି ନେଲେଣି, ଆହୁରି ଥୋକେ ଆସିବାର କଥା ଚଳିଛି । ଲୋକଟା ବୁଦ୍ଧିଆ କି ନା । ହେଲେ ଏଥୁରେ ତାଙ୍କର ମନ ମାନୁ ନାହିଁ । ଭଲରୂପେ ବୁଝିଲନ୍ତି; ସେପରି ସେପରି ପ୍ରସଙ୍ଗ ଚଳିବା ଜାଗରେ ଆଜି ଯେଉଁମାନେ ପାଠନଥା ପିନ୍ଧ ଟଙ୍କାବୁଲୁଳି ବାରି ଆମ ଖନାରେ ଖାଇଗଲେ, ସେମାନେ ସହଜରେ ମୁହଁ ପେଣ୍ଟଦେଇ ବସିଯିବେ । ସମାଜପତି ବୈଷ୍ଣବରଣ ପଞ୍ଜନାୟକ ବିଦ୍ୟାଧର ମହାପାତ୍ର ବୋଲକୁ ନ ଆସିବାଯାଏ ଏହି ଭିତରିଆ କଥାଗୁଡ଼ାକ ଲେଖାରେ ମୁହଁ । ଶ୍ରୀକରଣ ସାନ୍ତ୍କଳ ମଧ୍ୟରେ ମୁଖ୍ୟା ମୁଖ୍ୟା ଜମିଦାର ବାବୁଙ୍କ ପାଖପଣା ଲୋକ, ଯେଉଁମାନଙ୍କ କଥା କାଟ କରିପାରେ, ଏପରି କେତେଜଣଙ୍କୁ ହାତ କଲେ ।

ଦିନେ ଓପରଣ୍ଟିକି ଜମିଦାର ସାମନ୍ତ ବୈଷ୍ଣବ-ଚରଣ ପଞ୍ଜନାୟକ ବିଦ୍ୟାଧର ମହାପାତ୍ର ଥୋକେ କରଣ ସାଆନ୍ତକୁ ଧରି ଆପଣା କରେଇ ମେଲାରେ ବସିଛନ୍ତି, ଖୁସିବାସ କଥା ଗୁଲିଛି, କରଣ ସାମନ୍ତ-ମାନଙ୍କୁ ଛୁଡ଼ି ବାହାର ଲୋକ କେହି ନାହାନ୍ତି । ବେଳ ଉଣ୍ଡି କଥା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ମୁରବିବଳିଆ ଜଣେ ଲୋକ କହି ବସିଲେ, “ଏହି ସେ ସଙ୍କର୍ଷଣ ମହାନ୍ତିର କରଣ ତ, ତାଙ୍କ ସହିତ ଚଳାଚଳିରେ ବାଧା କ’ଣ ଅଛି ?” କଥାଟା ଶୁଣି ଜମିଦାର ସାନ୍ତ୍ରେ ତ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଭାବ ଖପାଟାଏ ହୋଇ ସାରିଲେଣି । ହେଲେ ମୁରକି ମୁରକି ହସି ହସି କହିଲେ, “ହଇ ହେ ପଞ୍ଜନାୟକ ଭାଇସାନ୍ତ ! ତୁମେ ତ ହେଲ ମୁରବିପଣ୍ଠୀଆ ବୟୋବୃତ୍ତ ଲୋକ,

ତୁମ ମୁହଁକୁ ଏ କଥାଟା ମାନିଲା ତ ? ଗୋଲମ ମହାନ୍ତି ଦୁଆରେ ଶାକରଣ ସାମନ୍ତମାନେ ଚକା ମାଡ଼ ବସି ତାଳ ଭାବ ହାପୁରିବେ ପର ? ଯେତିକ ହେଲ ତେତିକରେ ଥାଉ ।”

ସାମନ୍ତ ସଙ୍କର୍ଷଣ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଗୁଡ଼ ଲାଗିଛି, କଥାଟା ଚଞ୍ଚଳ ଠକ କରି ତାଙ୍କ କାନରେ ବାଜିଗଲା । ପୃଥିବୀରେ ଦୁର୍ଗଣ ଗୁଡ଼ ଲୋକ ନାହିଁ । ମହାନ୍ତି ସାଆନ୍ତେ ସବୁ ସଦ୍ବୁନ୍ଦରେ ରୁଷିବଳିଆ ଲୋକ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଦୁର୍ଗଣ ଥିଲା, ଲୋକଟା ଭାବି ବଦରାଗୀ । ଥରେ ଯଦି କାହାରି ଉପରେ ଖପା ହୋଇଯାଇଛନ୍ତି, ତାହା କାହୁଡ଼ାରେ ବାଇଗଣ ରେଇବାପାଏ କରେ । କଥାଟା ଯିମିଷ କାନରେ ପଡ଼ିଛି, ରଗରେ ଭାବ ଗୋଟାଏ ଗର୍ଜନ କରି ପାଖ ଲୋକଙ୍କୁ ଅନାଇ କହିଲେ, “ଶୁଣନ୍ତ ସାନ୍ତ ସମସ୍ତେ । ମୋହର ଏହି ଯେଉଁ ବିଷୟ ଆଶୟ ସବୁ ଦେଖୁଛନ୍ତି, ବାପା ଦାଦା ଅମଳର ନୁହେ, ସବୁ ମୋ ବାହୁବଳରେ ଅନିଲ ବିତ । ମୋ ତହବିଲରେ ଲକ୍ଷକରୁ ଉପର ନଗଦ, ମହାଜନରେ ପାଞ୍ଚ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ଲାଗିଛି, ଏ ସବୁ ଟଙ୍କାରେ ତୁଳସୀ-ପଦ୍ମଟାଏ ପକାଇ ଚଢ଼ ଧରି ଦେଲି, ଧାନ ଅମାର ଆଉ ଜମିଦାରୀ ତା ପଛକୁ ରହିଲା ।

ତାଲୁକେ ଦଶଗ୍ରାମ, ତାଲୁକେ ସମସରପୁରର ତେର ତେର ମୌଜା ସୀମା ଲଗାଲଗି । ଉଆର ବସିଲେ ମାଳିମାମଲର ଅସ୍ତବ କଣ ? ଏଥୁ ମଧ୍ୟରେ ଦୁଇ ପକ୍ଷରୁ ତେର ତେର ପୌଜିନଦାଶ ଦେବାମା ପୋଲିସ ମାମଲ ଦାଏର ହୋଇଗଲେଣି । ‘ରଜାର ରଜାର ଲଡ଼େଇ, ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ଦିଅ ଗଢ଼ଇ ।’ ଦୁଇ ପକ୍ଷରୁ ତେର ତେର ଗରିବ ପ୍ରଜା ତାନାତରକ ହୋଇଗଲେଣି ।

-୨-

ଇଂରାଜୀ ପଡ଼ା ଆରମ୍ଭ

ନାନା କାରଣରୁ ସାମନ୍ତ ବୈଷ୍ଣବଚରଣ ପଟନାୟକ ବିଦ୍ୟାଧର ମହାପାପଙ୍କୁ ବେଳେ ବେଳେ କଟକ ଆସିବାକୁ ପଡ଼େ । ଗୋଟାଏ ହକିଆତି ମାନଲରେ ଓକିଲ ସହିତ ପରମର୍ଶ କରିବା ଲାଗି କଟକ ଆସିଛନ୍ତି । ସଙ୍ଗରେ ଅଛନ୍ତି କୁଞ୍ଚିର ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର । ଆଜି କାଳି ସାମନ୍ତ ଯନ୍ମି ଯାନ୍ତି, ପିଲଟି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ । ସେହି ହେଲେ ଗୋଟିଏ ବୋଲି ପୁଅ, ଏକ ଆଖି, ତାଙ୍କୁ ନ ଦେଖି କଣ ଦଣ୍ଡେ କାହିଁ ରହିପାଇବେ ? କୁଞ୍ଚିର ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ଏକମାତ୍ର ବ୍ରତଧର, କୁଳର ଚନ୍ଦ୍ରମା, ହୃଦୟର ସଦସ୍ୱ, ଶ୍ରାବଣକୁଳର ଦିଶାଯୀ ରୂପ, ସେ ତ ଆନ୍ତାର ପ୍ରତିରୂପ । ସେ କଣ ଦୁରରେ ରହିବ ? କଟକର ଓକିଲ ଦୋପଟୀ ଆଉ ଆଉ ବାବୁମାନେ କହିଲେ, “ସାନ୍ତେ ? ଆପଣଙ୍କ ଏହି ପିଲଟି ଦେଖିବାକୁ ବଢ଼ି ସୁନ୍ଦର ? ବୁଦ୍ଧିମାନ ପରି ଯେ ଜଣା-ଯାଉଥିଲୁ, ଯାକୁ କଟକରେ ତଣି ଇଂରାଜୀ ପଡ଼ାନ୍ତି । ଜାଣିଲେ ସାନ୍ତେ ! ଆଜି କାଳି ଯିମିତିକା ଦିନ କାଳ ପଡ଼ିଲଣି, ଇଂରାଜୀ ନ ଜାଣିଲେ, ତୁମେ ଯେଡ଼େ ଜମିଦାର ଧନବନ୍ତ ହୃଦ୍ର ପଛକେ, ଦେଶ ଭିତରେ ଦଶ ଜଣରେ ଜଣେ ଗଣାରେ ଅସିବ ନାହିଁ । ଆପଣ ଜଣେ ରଜାଭକିଆ ଜମିଦାର, ସବୁଦିନେ ହାକିମ-ହୃଦ୍ରମା ସାହେବମୁଖବାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ କାରବାର । ଆପଣ ହେଲେ ମରହଟି ଲୋକ । ଏତେ ଦିନ କାଠଣ୍ଡାରେ ମାତି ଦେଇ ଗଲେ, ଏଣିକି ଜମିଦାରମାନେ ଇଂରାଜୀ ନ ଜାଣିଲେ ହାକିମହୃଦ୍ରମାରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ପାଇବେ ନାହିଁ; ଜାଣନ୍ତୁ !”

ପିଲଟିକୁ ଏକୁଟିଆ କଟକରେ ଛୁଡ଼ି ଯିବାକୁ ସାନ୍ତକର କେତେବେଳେ ହେଲେ ମନ ବକ୍ତୁ ନାହିଁ, ଏଣେ ବାବୁମାନଙ୍କ କଥା ମଧ୍ୟ ଡିବାର ଦୂହେ ।

ମନରେ ବିଶୁର କଲେ, ସତ ଏକା, ଅଜିକାଳି ଇଂରାଜୀ ନ ଜାଣିଲେ କିଛି ନୁହେ । ଏଇଟା ହେଲେ ହାକିମପର ପାଠ, ହାକିମଙ୍କୁ କିଛି ଜଣାଇବାକୁ ହେଲେ ତାଙ୍କର କଥାରେ ବୁଝାଇବାକୁ ହେବ, ତୁମ ଆମ କଥା ସେମାନେ ବୁଝିବେ କିଣ୍ଠା ? ଏଥିଲାଟି ତ ଓକିଲ ମୃକ୍ତାରମାନେ ଥଳ ଥଳ ଟଙ୍କା ବାନ୍ଧ ନେଉ-ଛନ୍ତି, ନୋହିଲେ ଆଉ କଣ ?

ସେକ୍ବଜାରରେ ଜମିଦାରଙ୍କର ଗୋଟାଏ ବଡ଼ କୋଠାରେ ଥିଲ, ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ଆଉ ସଦାନନ୍ଦ ପିଲାଯୋଡ଼ାକ ହେବି ଘରେ ରହିଲେ । କାମପାଇଟି ପାଇଁ ସାଙ୍ଗରେ ରହିଲେ ସଇତା ବାରିକପିଲ, ଆଉ ଜଣଣ ଭାଣ୍ଡାରୀ ଜଣେ ଗଭିତ୍ତ, ଆଉ ଜଣେ ରେଷେପ୍ୟା ସୁଆର ବ୍ରାହ୍ମଣ । ପିଲାଯୋଡ଼ାକ ବିଦେଶରେ ଏକୁଟିଆ କିପରି ରହିବେ ? ସେମାନଙ୍କ ଦେହପା ଜନଶିବା ପାଇଁ ଉଆସରୁ ବୁଡ଼ା କରଣ ଶ୍ରାଧର ଦାସେ ଅସି ଜଗୁଆଳପରି ରହିଲେ ।

—*—

ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ଓ ସଦାନନ୍ଦ

ସାନ୍ତକ କୁଳଦେବତାଙ୍କ ନାମ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର । ସାନ୍ତାଣୀ ତେର ତେର ବାରବୁତ କରି କୁଳଦେବତାଙ୍କ ପାଖରେ ଧାରଣା ପଡ଼ି ରହି ପୁଅ ରହିଟି ବର ପାଇଛନ୍ତି । ସେହି ଦେବତାଙ୍କ ନାମରେ ପୁଷ୍ଟିର ନାମ ଥୋଇଛନ୍ତି ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର । ଆଉ ମଧ୍ୟ ଜମିଦାର ସାନ୍ତେ, ଦିବାରସି ପ୍ରଭୁ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର—ପ୍ରଭୁ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ଭଜନ କରୁଥାନ୍ତି । ପୁଷ୍ଟକୁ ଡାକିଲେ ଦେବତାଙ୍କ ନାମ ମନେ ପଡ଼ିବ, ଏଥିପାଇଁ ମଧ୍ୟ ପୁଷ୍ଟର ନାମ ଥୋଇଛନ୍ତି ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ।

ପିଲୁଟି ଦେଖିବାକୁ ଯେମନ୍ତ ଗୋଟିଏ କାଠିରେ
ଗଡ଼ା ସୁନ୍ଦର—ରଜ୍ୟମ ବୋଲି କିଏ ନ ବୋଲିବ ?
ବୁନ୍ଦିରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ତେଜ । ଉଆସରେ ପ୍ରଜା
ପାଠକ ମଧ୍ୟରେ ଡାକ ନାମ କୁଅଁର ବାବୁ ।

ସାନ୍ତ୍ରାଣୀଙ୍କ ବାପ ଦର ଗୋପାଳପୁର ଗ୍ରାମରେ ।
ଯେଉଁଏ ମାତ୍ର ଶ୍ରାବଣ ଦର । ଯର ଯେ ଡିଲ ଏକା
ଉତ୍ତରେ । ସାନ୍ତ୍ରାଣୀ ଶ୍ରାବଣପ୍ରିୟାଙ୍କର ଯେତେବେଳେ
ଛ ବର୍ଷ ବୟସ, ପଢ଼େଶ କରଣ ଦର ପିଲ ଦୁଃଶାସନର
ସେ ସମୟକୁ ବୟସ ଗୁରୁ । ସାନ୍ତ୍ରାଣୀଙ୍କ ଦଶ ବର୍ଷ
ବୟସପାଏ ଏହି ପିଲଯୋଡ଼ିକ ଏକା ମା ପେଟ ଭାଇ
ଭଉଣୀ ପର ଏକ ଅବଧାନ ପାଖରେ ପଡ଼ାପଡ଼ି,
ଏକା ସାଜରେ ଖେଳାଖେଳ ବୁଲଗୁଲ କରୁଥିଲେ ।
ଆଉ ଡିଶଙ୍କ ଦରେ କେହି ପିଲପିଲ ନ ଥିବାରୁ
ଏହି ପିଲଯୋଡ଼ିକ ସବୁବେଳେ ସାଙ୍ଗ୍ୟଙ୍ଗ ହୋଇ
ବୁଲଗୁଲ କରୁଥାନ୍ତି । ଶ୍ରାବଣପ୍ରିୟା ଦଶ ବର୍ଷ ବୟସ
ବାଦେ ଆଉ ଦର ମଧ୍ୟରୁ ବାହାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଏଥକୁ
ଦୂର ପିଲ ସାଙ୍ଗ ଛଡ଼ାଇଛି ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ ।
ଶ୍ରାବଣପ୍ରିୟାଙ୍କ ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ ବଢ଼ିଲ ବାଦେ ଶୁଶ୍ରାଵିଷ୍ଵକୁ
ସାମା ସମୟରେ ଦୁଃଶାସନ ହାତ ଯୋଡ଼ି ଜଣାଇଲେ,
“ଅପା, ତୁମେ ତ ରଣୀ ହୋଇ ବାହାଲି, ମୋର
ଆଉ ଭରସା କଣ ।”

ସାନ୍ତ୍ରାଣୀ ଶ୍ରାବଣପ୍ରିୟା ଦେଖି ପାଯୋର ନାହାନ୍ତି,
କେତେ ବର୍ଷ ବାଦେ କନ୍ୟାଟିଏ ଠିକଣା କର ଦୁଃଶା-
ସନକୁ ବିଶ କରାଇଦେଲେ । ତାହାର ଅବସ୍ଥା ସେପରି
ନ ଥିଲା, ବିଭାଗଗୁଡ଼ି, ସବୁ ସାନ୍ତ୍ରାଣୀ ନିଜ ତହବିଲକୁ
ଚକାଇ ନେଲେ । ବିଶ ତ ହେଲା ହିଁ, ଏବେ ପେଟକୁ
ଦି ପେଟ, ଚଳାଇଲି ପକ୍ଷରେ ସେପରି କିଛି ବାଟ
ନାହିଁ, ଏ କଥା ସାନ୍ତ୍ରାଣୀଙ୍କୁ ଭଲ ଜଣା । ସାନ୍ତ୍ରାଣୀ
ଜଣାଇ ଆପଣା ତେଲହଳିଷ ମୌଜା ଗୋବିନ୍ଦପୁରରେ
ମନ୍ଦିର କରାଇ ଦେଲେ । ବଢ଼ୁଟା ପିଲ, ପୁଣି ଦେଖିବା
ଶୁଣିବାକୁ କେହି ନାହିଁ, କରଣଦର ବହୁ, ତାକୁ

ସେନ୍ୟାଇ ଆପଣା ଉଆସରେ ରଖାଇଲେ । ଉଆସରେ
ତିନି ବୋଡ଼ି ସରକି ପୋଇଲୁ, ଆପଣା ଘାର ବୋଲି
ସାନ୍ତ୍ରାଣୀ ତହାର ଦେବାରୁ ସମସ୍ତେ ବହୁ ପାଖରେ
ଖଟାନ୍ତି, ଆଉ ସାନ ସାନ୍ତ୍ରାଣୀ ବୋଲି ଡାକନ୍ତି ।
ଏଣେ ଦୁଃଶାସନ ତହସିଲ ମଉଜାରୁ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ
ଟଙ୍କା ପେଟରେ ପକାଇ ଦେଲ, ତାହା ଯୋଗେ
କାମ ବି ଭଲ ଚଳାଇ ନାହିଁ । ସାନ୍ତ୍ରାଣୀଙ୍କ ଶାତିରରେ
ସାନ୍ତ୍ରାଣୀ ତାକୁ ଏକାବେଳକେ ବରଶାସ୍ତ୍ର ନ କରି
ଦୁମଦୁମପୁର ମୌଜାର ମକଦମ ତଳେ କରଣ କାମରେ
ରଖାଇ ଦେଲେ । ସ୍ଵ—ଘବ କଣ, ନା—ନିଜର
ଘବ ଗୁଡ଼ିବା ମନୁଷ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ସହଜ କଥା ନୁହେଁ ।
କବି ଗାଇଛନ୍ତି—‘ନିମ୍ ମୂଳରେ ଦୁଧ ଶାକର ତାଳ
ପଛକେ ଆପଣା ପିତା ଗୁଣ ଗୁଡ଼େ ନାହିଁ ।’ ଦୁଃଶାସନ
ଏଠାରେ ମଧ୍ୟ ତହବିଲ ଭାଙ୍ଗିଲଣି; ପୁଣି ପ୍ରକାଶ
ପାଇଲ, କେତେବୁଡ଼ିଏ ପ୍ରଜାଙ୍କତାରୁ ଟଙ୍କା ଅସ୍ତ୍ର
କରିନେଇ ପାଉଛି ଦେଇ ନାହିଁ । ହେଲେ ଏ ସମସ୍ତ
ଦୋଷ ସକାଶେ ଦଣ୍ଡଭୋଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗଲ ନାହିଁ ।
ଦିନେ ସକାଳେ କରଣ ଦୁଃଶାସନ ଦାସର ହଜକା
ରୋଗରେ ମୃତ୍ୟୁମଧ୍ୟ ଦେନି ମକଦମର ଶିପୋଟ
ଜ୍ଞିଦାର ସାନ୍ତ୍ରାଣୀ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚିଲ । ଦୁଃଶାସନର
ମୃତ୍ୟୁ ସମୟରେ ତାହାର ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ପୁଷ୍ଟର ବୟସ
ହୋଇଥିଲା ଗୁରୁ ବର୍ଷ, ନାମ ସଦାନନ୍ଦ । ସାନ୍ତ୍ରାଣୀ
ଅତି ଦୟାରେ, ଅତି ସ୍ଵେଚ୍ଛରେ ପୁଅଟିକୁ କୋଳରେ
ଟେକିନେଲେ । କୁଅଁର ଗୋବିନ୍ଦତନ୍ତ୍ର ତେବେଳକୁ
ବର୍ଷକର ପିଲ । ସାନ୍ତ୍ରାଣୀ କହିଲେ, ‘‘ମୋ ସଦେଇ
ଆଗ ତ ଗୋବିନ୍ଦ ପଛ ।’’

—

ଦଶ ବର୍ଷର କଥା

ପିଲଯୋଡ଼ିକ କଟକରେ ରହି ଇଂରେଜୀ ପଡ଼ିବା
ଉଦ୍‌ବିନ୍ଦୁ ଅଧିକ ଦଶ ବର୍ଷ କାଳ ବିତି ଗଲଣି । ଲେଖି

ରଖିବା ଭଲ ଏମନ୍ତ କିଛି କଥା ଏଥିମଧ୍ୟରେ ଦଢ଼ି ନାହିଁ । ପ୍ରଥମେ କଟକ ମିଶନ ସ୍କୁଲରେ ପଡ଼ୁଥିଲେ, ସେଠାରେ ମେଟିୟୁଲେଶନ ପାସ କରି ଆସି ବର୍ଜିମାନ କଲେଜରେ ପଡ଼ୁଛନ୍ତି । ଜଗୁଆଳସୁରୁପେ ବସାରେ ଉଆସର ବୁଢ଼ା କରଣ ଥିଲ, କଲେଜକୁ ଆସିବା ଦିନଠାରୁ ବଡ଼ବାବୁ ଅର୍ଥାତ୍ ସଦାନନ୍ଦ ବାବୁ ତାକୁ ବିଦା କରି ଦେଇ ବସା ଖରଚର ହିସାବ କିତାବ ଏବଂ ତତ୍ତ୍ଵବିଲ ରଖିବାର ଘର ଆପଣା ହାତରେ ରଖି ପିଞ୍ଜପା ସାନ୍ତକୁ ଚିଠିଲେଖି ପଠାଇଲେ, ବସାରେ ହିସାବ ପତ ରଖିବା ଅତି ସାମାନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ, ସେଥି-ସକାଶେ ଜଣଣ କରଣ ରଖି ଖର୍ଚ୍ଚାନ୍ତ ହେବା ଦରକାର ନାହିଁ । ଜମିଦାର ସାନ୍ତ ଘପା ପାଇ ବଡ଼ ଖୟ ହେଲେ, ପିଲମାନେ ହୃଦୟାର ହୋଇ ହିସାବ କିତାବ ବୁଝି ପାରିଲେଖି, ବଡ଼ ଆନନ୍ଦର କଥା । ବସାରେ ବଡ଼ବାବୁଙ୍କର କଥା ଚଳେ, କୁଅଁ ରବାବୁ ଟଙ୍କା କଉଡ଼ି ହିସାବରେ ଲଗା ହେବାକୁ ଭଲ ପାନ୍ତି ନାହିଁ । ଉଆସରୁ ପ୍ରଥମ ଆସିବାବେଳେ ସାନ୍ତାଣୀ କହି ଦେଇଥିଲେ, “ଆରେ ବାପ ସଦେଇ, ବିଦେଶ ଭୁଲୁଙ୍କୁ ଯାଉଛି, ସବୁବେଳେ ଦେହପା’କୁ ଦେଖି ବୁଲିବ, ବେଳମାଟେକେ ଖାଇବ, କାହାର ସାଙ୍ଗରେ କଳି କଜିଆ ଲଗାଇବ ନାହିଁ । ଗୋବିନ୍ଦ ତୋ ସାନ ଭାଇ, ସେ କିଛି ଜାଣଣ ନାହିଁ, ତାକୁ ‘ଜଗିଥିବୁ’ ।” ସାନ୍ତାଣୀ ଜାଣନ୍ତି, ସଦାନନ୍ଦ ଖୁବୁ ବୁଦ୍ଧିଆ, ସବୁକଥାରେ ତାହାର ନନ୍ଦର ବୁଲେ । କୁଅଁର ତୋବିନ୍ଦରଦ୍ଵୀ ପିଲଟା ବଡ଼ ସରଳ; ତୋପ ବୋଲ, ଗୁଣ ବୋଲ, ତାହାର ଗୋଟିଏ ସୁଶବ୍ଦ, ଯଥା ଥରେ ବୁଝିଯାଇଛି, ଯାହା ଜଜା ତାହା ହେଉ ପଢ଼ିଲେ ସେ କଥାଟା ଛୁଟିବ ନାହିଁ । ଅଉ ସଦେଇ ଭାଇ ଉପରେ ତାହାର ଭାଇ ବିଶ୍ୱାସ, ମନ୍ଦ ବଡ଼ ଭାଇ କଥାରେ ବୁଲିବା ପାଇଁ ମା ସାନ୍ତାଣୀ କହି ଦେଇଛନ୍ତି ।

କରଣକୁ ବିଦା କରିଦେବା ଦିନରୁ ବସାରେ ନାନା କଥାରେ ହରକତ । ଆଜି ବଜାରସତାକୁ

ପଇସା ନାହିଁ, ଲାଗୁଆ ତୋକାମାର ତେର ଟଙ୍କା ପାଉଣା, ବେଳମାଟିକେ ସଉଦା ଦେବାକୁ ତିରି-ମିଶର କରେ । ଦିନେ ଦିନେ ଗୁକରମାନେ ଉପାସ ରହିଥାନ୍ତି । ତେର ଟଙ୍କା ପାଉଣା ହେଲେ ମନ୍ଦ ଦୋକାନିମାନଙ୍କର ସେଥିକି ଶୋଚନା ନ ଥାଏ—ରଜା ପିଲାଯୋଡ଼ାକ ଟଙ୍କା ନ ଦେଇ କୁଆଡ଼େ ଯିବେ ? ଆଉ ଗୋଟାଏ କଥା, ଦରଦାମ ହିସାବ କିତାବ ଧରେଟ କରୁଛି କିଏ ? କିମ୍ବାର ଗୋକିଆ ପାଣିଶୋଜେ, ଦୋକାନିଏ ଭାଉ ଉପରେ ପଣକ ଜାଗାରେ ପାଞ୍ଚ ବୋଡ଼ି କଷି ଦେଇଥାନ୍ତି । ବଡ଼ ବାବୁ ହିସାବ ରଖିବାରେ ଯିମିତିକା ହେଜଳା, ଖର୍ଚ୍ଚ ବେଳକୁ ସେହିପରି ଫିଟାହାତ । ସାତ ଆଠ ଦିନକୁ ଦୁଇ ତିନିଥର ବସାରେ ବନ୍ଦୁ ବାନବଙ୍କର ଯୋଡ଼ାଏ ତିନିଟା ଭେଜି ହୋଇଯାଏ, ଟଙ୍କା ପଇସା ଖରଚ ଖୁବିର ଥାଏ ନାହିଁ । ଏଥୁ ସକାସେ ବସା ଖରଚବେଳକୁ ଟାଣଟୁଣ ପଡ଼ିଯାଏ । ବଜାର ଦେଶା ତ ଅଛି, ତାକୁ ଛୁଟି ହାତରିଠା ଲେଖିଦେଇ କେତେ ଲେକଙ୍କଠାରୁ ଟଙ୍କା ଧାର ଆଣିଲେଖି ବୋଲି ଶୁଣାଯାଏ । ବଡ଼ ସାନ୍ତଙ୍କର ଏହି ସମସ୍ତ କାରବାର ସଇତାକୁ ଭଲ ଲାଗୁ ନାହିଁ । ହେଲେ ଲେକଟା ବୁଦ୍ଧିଆ, ସେ ଭଲ ବୁଝିଲୁ, ଖାଉନ ବେଶରରେ ପାଟି ଫିଟାଇବା ତା ପଣରେ ବେଆଦବ । ଭଣ୍ଟାର ବାପୁଡ଼ା ହେଲେ କଣ ହେଲ, ଲେକଟା ଯେମନ୍ତ ବୁଦ୍ଧିଆ, ସେହିପରି ବିଶ୍ୱାସୀ ଅନ୍ଧାତାଙ୍କୁ ଦେବତା ବୋଲି ମଣେ, ବେଳ ପଡ଼ିଲେ ମୁନିବ ସକାଶେ ଜବନ ଦେଇପାରେ । ସେ ଏକା କୁଅଁର ବାବୁ ବିତାକୁ ବଡ଼ ଭଲ ପାନ୍ତି, ଛୁପୁ ପରି ଦିନ ରାତି ସବୁବେଳେ ସାନ୍ତଙ୍କ ପାଖରୁ ଟିକିଏ ବି ଆନ୍ତି ଅନ୍ତର ହୁଏ ନାହିଁ । ବଡ଼ ସାନ୍ତଙ୍କ ବେଶର ତାକୁ ବଳେଇଲୁଣି, ଆଉ ସମ୍ବାନ୍ଧ ହୋଇପାରିଲ ନାହିଁ । ଦେଖେଇ ଦେଖେଇ କୁଅଁରବାବୁଙ୍କ କେତେ ଥର କେତେ କଥା ଜଣାଇଲୁଣି । ହେଲେ ସାନ୍ତ ସେ ସବୁ

କଥା ଶୁଣି ନ ଶୁଣିଲ ପରି ରହନ୍ତି । ଆଉ ବଳେଇ
ଦି'ପଦ କଥା କହିବାକୁ ସଇଚାର ଭରପା ଖଟୁ ନାହିଁ ।

-୫-

ରାଜୀବ ଲୋକନ

ସମସ୍ତରପୁର ତାଳୁକର ଜମିଦାର ସାମନ୍ତ
ସର୍କରୀର ମହାନ୍ତି ଆପେ ତେଣେ ପାଠୁଆ ନ ଥିଲେ,
ମାତ୍ର ପାଠର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ବୁଝନ୍ତି । ସବୁ ଦିନେ ତାଙ୍କର
କଥା, ଦଶତ୍ରାମୀ ତାଳୁକର ଶ୍ରାକରଣଗୋପୀର ଏତେ
ଟେକ, ଏତେ ବୋଲିବାଲ କିଁ ? ଶ୍ରାକରଣ ବୋଲି
କଣ୍ଠ ସେମାନଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଯୋଡ଼ାଏ ଶିଙ୍ଗ ବାହାରିଛି ?
ମୂଳ କଥା ସେମାନେ ପାଠର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ବୁଝନ୍ତି—ଉଣା
ଅଧିକରେ ସମସ୍ତେ ପଢ଼ୁଆ, ତେର ସରକାରୀ
ଗୁକରିଆ, ନ ଥିଲ ଲୋକ ସେମାନଙ୍କ ଭିତରେ ନାହିଁ
ବୋଲ । ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଜାଗାରେ ଜାତି ବିରୁଦ୍ଧ ଥାଏ
ନାହିଁ । ବିଦ୍ୟା, ଧନ, କମତା ଯେଉଁଠାରେ
ସେହିଠାରେ ମାନ ମହିନ୍ତି, ପାଞ୍ଚ ଜଣରେ ସମ୍ମାନ,
ସମାଜରେ ଟେକ ମେହିଠାରେ । ଆପଣା ଶ୍ରେଣୀ ମଧ୍ୟରେ
ପିଲମାନେ ସେପରି ପଢ଼ୁଆ ହେବେ, ସେଥି ସକାଶେ
ତାଙ୍କର ବିଶେଷ ପତ୍ର । ପଢ଼ାର ସମସ୍ତ ଖରଚ, ନ
ଥିଲ ଲୋକ ଦେଇ ପିଲମାନଙ୍କୁ ଖାରବାକୁ ପିନ୍ଧିବାକୁ
ଦେଇ ମଧ୍ୟ ପାଠ ପଢ଼ାଉଛନ୍ତି । କରଣ ଶାମାନଙ୍କରେ
କେତୋଟା ଗୁଟିଶାଳୀ ବସାଇ ଦେଲେଣି ।

ପୁରୁଣା କାଳିଆ ଲୋକ ହେଲେ କଣ ହେଲା, ସେ
ବୁଝିଛନ୍ତି, ଇଅମାନେ ପାଠ ପଢ଼ିଲେ ଦରଖରତ ଦ୍ୱାରା
ଲେଖିବେ, ଭାଗବତ ପୁରାଣ ପଢ଼ି ଦରଦିତରେ
ମାରକନିଆମାନଙ୍କୁ ଶୁଣାଇବେ । କୁଳଦେବତା
କୁଞ୍ଜବିହାର ମନ୍ଦିର ଅଗଣାରେ ଗୋଟିଏ ଇଅରୁଟିଶାଳୀ

ବସିଛି । ପ୍ରଥମେ କରଣ ସାନ୍ତମାନେ ଆପଣା ଆପଣା
ଇଅମାନଙ୍କୁ ଦାଣ୍ଡ ଗୋହିରେ ଚଳଇ ଗୁଟିଶାଳୀକୁ
ପଠାଇବାକୁ ମଙ୍ଗୁ ନ ଥିଲ । ସାନ୍ତକ ଜେମା ଇନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡଳୀକୁ
ଗୁଟିଶାଳୀକୁ ଯିବାରୁ କାହାର ଓଜର ରହିଲ ନାହିଁ ।
କଥା ହେଲ, ସାତ ବର୍ଷ ବୟସପାଏ ଇଅମାନେ
ପଢ଼ିବେ, ବଡ଼ ଇଅ କେବି ଯିବିବ ନାହିଁ । ଓପର
ଓଳିଟାରେ ପଢ଼ାପଢ଼ି ହୁଏ । ପାଇକ ଜଗୁଆ, ପଢ଼ାପଢ଼ି
ବେଳେ ବାହାର ଲୋକ ମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟକୁ ଯିବାର ବାସନ୍ତ ।
ଅବଧାନଙ୍କ ନାମ ଦେବବର ଓହା, ଜାତିରେ
ମାଟିବଣ୍ଣ, ବୟସ ଅଣୀକୁ ଲଗେ ଲଗେ । ଓହାଏ ଭାରି
ପାଠୁଆ ବୋଲି ଗୋଟା ତାଳୁକ ଦଶ କୋଶ ମଧ୍ୟରେ
ଭରି ନାମ ଡାଳ । ସେ ଲୁଲାବଣୀ ସ୍ଵତ୍ବ ପଡ଼ିଛନ୍ତି,
ଅଣ୍ଟିଥ ବରଗଛର ପଦ ଗଣି କହିଦେବେ । ପାଠ୍ୟତ୍ୱ
ଧରି ଉଡ଼ନ୍ତା ଉଡ଼େଇର ପର ଗଣି ପାରନ୍ତି । ଏମନ୍ତ
କିଏ ପାଠୁଆ ଅଛି ଯେ ବିଦ୍ୟା ବୁଝିବ ? ତାଙ୍କର
ବିଦ୍ୟାର ପରାମାର୍ଦ୍ଧ ଏ ଯାଏଁ ହୋଇ ନାହିଁ । ଓହାଏ
କହନ୍ତି, ‘ତାଙ୍କର ବେତ ବାଜିଥିବାରୁ ସାନ୍ତକର ଏତେ
ବଡ଼ନ୍ତି । କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ଅଧିକାରୀ ଅବଧାନ ତାଙ୍କର
ବୁଝିଆ ।’ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବଧାନଙ୍କର ଦରମା ନଗଦ ମାସକୁ
ଯୋଡ଼ାଏ ଟଙ୍କା, ସଖାଳ ଓଳିଟା ମନ୍ଦିରରେ ପ୍ରସାଦ
ସେବା । ଏ ସବୁକୁ କିଏ ଲେଖାରେ ଆଣେ, ଏକା
ଶ୍ରୀପଞ୍ଚମୀ ତ ଆଉ ।

ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ କରଣ ପିଲ ସାନ୍ତକ ଖରଚରେ
ପଢ଼ନ୍ତି । ସେଥି ମଧ୍ୟର ରାଜବଳେଚନ ସମସ୍ତଙ୍କ
ଉପରେ । ରାଜବଳେଚନ ସବୁ ବିଷୟରେ ଯେମନ୍ତ
ବୁଝିଆ, ପାଠ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ହେବୁ ରଖିପାରେ ।
ବର୍ତ୍ତମାନ କଟକ କଲେଜରେ ଦିନିଧୀ ବର୍ଷ ୧ୟ
ଶ୍ରେଣୀରେ ପଢ଼େ । ରାଜବଳେଚନର ପିତୃବଳ୍ବଶମ୍ଭବରେ
କୌଣସି ଜଣାଶୁଣା ଉତ୍ସବାସ ନାହିଁ ବିଧବା ମାତା
ଅନେକ ଦିନ ହେଲ ଉଥାସରେ ଅଛନ୍ତି । ରାଜବଳେଚନ
ଏଣ୍ଟ୍ରେନ୍ସ୍ ପାସ୍ କରିବା ଦିନଠାରୁ ବିଧବା

ମାତା ତାର ଦେଶକର ଉଆସ ମଧ୍ୟରେ କିଛି ମୟୋଦା ବଢ଼ିଛି । ପୁଅମାନଙ୍କ ଯୋଗେ ବାପ ମା'ଙ୍କ ନିନା ପ୍ରଶଂସା ବରତ୍ତ । ତାଙ୍କୁ ଏବେ କାମ ପାଇଟି କିଛି କରିବାକୁ ହୁଏ ନାହିଁ । କଟକ କଲେଜର ଶ୍ରୀମାନେ ଜାଣନ୍ତି; ରାଜବ ବାବୁ ଜମିଦାର ସାମନ୍ତ ସର୍କର୍ଷଣ ମହାନ୍ତିକ ନିନନ ଭଣଜା । ସାନ୍ତାଣୀ ଲକିତା ଦେଶକ ବିଯୋଗ ଦିନରୁ ଉଆସ ମଧ୍ୟରେ ତାର ଦେଶକ ଆଙ୍କ ପୋଇଲୁ ପରିବାଶ ମଧ୍ୟରେ ଚଳେ । ସାନ୍ତଙ୍କ ହୃଦ୍ୟରେ ଏବେ ଉଆସ ପ୍ରସ୍ତର କଥା ବୁଝାବୁଝି କରୁଛନ୍ତି । କୌଣସି ପୋଇଲୁର ଶୁଣିବାକୁ ପଡ଼ିଲା ।

— — —

-୭-

ଇନ୍ଦ୍ରମତୀ

ସାନ୍ତାଣୀ ଲକିତା ଦେଶକ ବିଯୋଗ ଦିନରୁ ଉଆସ ସହିତ ସାନ୍ତଙ୍କର ତେବେ ଲଗାପଗା ନାହିଁ । ତାରଦେହ ଭିତର କଥା ସବୁ ବୁଝାବୁଝି କରନ୍ତି । ବାହାରରୁ କିଛି ଜିନିଯ ଲୋଡ଼ା ହେଲେ ଭିତରିଆ ପଡ଼ିଆଯା ବୁଢ଼ା, ଗରୁଡ଼ ମଦନା ମହାକୁଡ଼, ଉଆସ କରଣ ଛାଇ ମନ୍ଦାନ୍ତିକ ପାଖକୁ ବେଉଥ ଦେନିଯାଏ । ସେପରି କିଛି ଆଶ କଥା ପଡ଼ିଲେ ସାନ୍ତଙ୍କ କାନକୁ ଉଠେ । ଆଜିକାଳି ପାଞ୍ଚ ସାତ ଦିନ ବାଦେ ଶାନ୍ତି ଦିନକୁ ଇନ୍ଦ୍ରକୁ ଦେଖିବାଲଗି ଉଆସକୁ ବିଜେ ହୁଅନ୍ତି । ମରୁଆ ଚଞ୍ଚଳ ଧାର୍ଯ୍ୟାର ଇନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡଳ ପହଡ଼ସର ଆଗ ଶୁମ୍ଭା ମେଲରେ ଖଣ୍ଡ ଗାଳିର ପାରିଦିଏ । ସାନ୍ତ ଇଅଟିକୁ ପାଖରେ ବସାଇ ତା ମୁଣ୍ଡରେ ହାତ ବୁଲଇ

ଦେଇ ଦେଇ କଲ୍ପାଣ କରନ୍ତି, ମନବହନ୍ତା କଥା ଦେଇ ରକମ କହନ୍ତି, ଏପରି କଥାଗୁଡ଼ିଏ ଲାଗେଇ ପଗେଇ କହନ୍ତି ଯେ, ସେଥିରୁ ଇନ୍ଦ୍ରବୁଝୁଝୁ, ଦରର ସବୁ ମାଳମତା ଆଉ ସେବେ ଜମି ବାଡ଼ ସମେତି ଥଣ୍ଡି, ସବୁ ତାହାରି । ଇନ୍ଦ୍ର ମନ ବହଲ ଯାଉ, ତା ମା କଥା ମନରେ ପକାଇ ନ କାନ୍ଦୁ, ସେଥିଲାଗି ହେପରି କଥା କହନ୍ତି । ହେଲେ ବାପା ସାନ୍ତଙ୍କ ମନଭୁଲଣିଆ କଥା କହିବା ବେଳେ ଇନ୍ଦ୍ରର ବଡ଼ ବଡ଼ ଆଖି ଦୋଡ଼ିକରେ ଲୋଡ଼କ ତଳ ତଳ ହେଉଥାଏ ।

ଇନ୍ଦ୍ର ପିଲାଦିନେ ବଡ଼ ଚଞ୍ଚଳିଆ ଥିଲେ, ହରିଣ ପିଲାପର ସବୁବେଳେ ଧାଁ ଦଉଡ଼ ଫେଲରେ ଲାଗିଥାନ୍ତି । ମା ସାନ୍ତାଣୀ ବିଯୋଗ ଦିନରୁ ଆଉ ସେ ଇନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡଳ ନାହାନ୍ତି । ସ୍ଵଭାବଟା ଏକାବେଳକେ ପାଲଟିଗଲଣି, ଉଛୁଣିକା ଭାବ ପଥରଟାଏ । ହାତରେ ପୋଥୁ ଖଣ୍ଡ ଧର ନିରୋଳାରେ ବସି କଣ କଥାଟାଏ ଭାବୁଆନ୍ତି । ଇନ୍ଦ୍ର ଖଣ୍ଡିପାଇଁ ମା ସାନ୍ତାଣୀ ଆଠ ଦଶଜଣ ହୋଇଲୁ ଖଣ୍ଡି ଦେଇଥିଲେ । ହେଲେ, ଇନ୍ଦ୍ର କାହାରି ସହିତ କିଛି କଥା କହନ୍ତି ନାହିଁ । ଏକା ମରୁଆ ସାଗରେ ତାଙ୍କ ମନ ମିଳେ । ତାଙ୍କର ଯାହା କିଛି କଥା ତାକୁ କେବଳ କହନ୍ତି । ମରୁଆ ବି ତାଙ୍କ ମନ ଜାଣି ସବୁ କାମ ପାଇଟି ସଜେଇ ରଖିଥାଏ । ମରୁଆ ଇନ୍ଦ୍ରଠାରୁ ଅନୁମାନ ପାଞ୍ଚ ସାତ ବର୍ଷ ବଡ଼ ହେବ । ବଞ୍ଚିମାନ ସେ ବାଲିକା ନୁହେ, ପୂର୍ଣ୍ଣ ଯୁବତୀ । ତାହାର ପିତ୍ରମାତୃଙ୍କଣ କଥା ଜଣା ନାହିଁ । ମାବାପଛେଉଣ୍ଡ ଇଅ ତେବେଗୁଡ଼ିଏ ଉଆସରେ ପଣିଛନ୍ତି, ମରୁଆ ସେଥି ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ । ହେଲେ କଥାରୁ ଜଣାଯାଏ, ଭଲଲୋକ ଦର ଇଅ ହେବ । ଆଉ ଆଉ ପୋଇଲୁ ପରିବାଶଙ୍କ ପର କଥାଗୁଡ଼ାକ ଠସମ୍ପର୍ଯ୍ୟ— ହେଁ ହେଁ— ପେଁ ପେଁ ନୁହେ, ଟିକିଏ ଟିକିଏ ହସି ହସି ଧୀରେ ଧୀରେ ଅଛ ସୁନ୍ଦର କଥା କହେ, ସବୁବେଳେ ଭ୍ରମିତା ଯାଏଁ ଉତ୍ତରାଟା ପଢ଼ିଥାଏ । ବାଟ ରୂପ ଗଲେ ଶୁଷ୍କ

ପର ବି ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦ ହେବ ନାହିଁ । ଦେହର ତୌଳ୍ଯାଉଳ, ରୂପକାନ୍ତି, ରୂପଚଳଣ, କଥାବାର୍ତ୍ତା ଦେଖିଲେ ଶୁଣିଲେ କିଏ କହିବ, ଏ ଗୋଟିଏ ଭଲମେଳକ ଘର ହିଅ ନୁହେ ? କେଉଁ କର୍ମ ଅବଳରୁ ସାନ୍ତ୍ବକ ଦରେ ଆସି ପଣିଛି । ମରୁଆ ବି କାହାରି ସାଙ୍ଗରେ ମିଶେ ନାହିଁ । ଯେଉଁଠି ଜେମାଦେଖ, ସେହିଠାରେ ମରୁଆ । ମରୁଆ ଜେମାଙ୍କ ପାଶରେ ବସି ବସି ଲେଖି ପଡ଼ି ଶିଖିଲାଣି । ଦୁଇରଣ୍ଣ ନିରେକାରେ ବସି ଶାକୃଷ୍ଟ ଅଷ୍ଟପାଠବଣୀ, କଦମ୍ବ ଗଛ, ପଦ୍ମପୁନ ଚିତ୍ର ଲେଖନ୍ତି । ତନ୍ଦୁ ମରୁଆ ଛଡ଼ା ଆଉ କାହାରି ସହିତ କଥା ନ କହିବାରୁ ଆଉ ପୋଇଲାମାନେ ମାନ ମାରି କହନ୍ତି, “ଜେମାଦେଶଙ୍କର ସବୁ ତ ହେଲା ମରୁଆ, ଆମେଗୁଡ଼ାକ ଆଉ ରହିବୁ କିଁୟା ? ରାଜ ଉଆସନ୍ତୁ ବାହାରିଯିବା ।”

— — —

-୭-

ଆଲୋଚନା ସଭା

କଟକ କଲେଜର ପିଲାମାନେ ମିଳ ଗୋଟିଏ ସମ୍ମାପନ କରିଅଛନ୍ତି, ନାମ ଆଲୋଚନା ସଭା । ପ୍ରତି ମାସ ପ୍ରଥମ ସପ୍ତାହ ଶନିବାର ସନ୍ଧାନ ସମୟରେ ସଭାର ଅଧିବେଶନ ହେବ ।

ଆଜିକାଳି ଶିଖିତ ଯୁବକମାନେ ବୁଝିଲେଣି, ମାତୃଭାଷାର ଉନ୍ନତି ବିନା ଦେଶର ତଥା ଜାତି ସାଧାରଣର ଉନ୍ନତ ସମାବନା ବିରଳ । କଳିକରାର ଭାଇସ୍ଟରେନସଲର ବହୁଶାସ୍ତରିଣୀ¹ ଭାଷାବିଭିନ୍ନ ଭାଷାର ଆଶ୍ରୁତୋଷ ମୁଖ୍ୟମ୍ୟା ଆପଣା ଜୀବନରେ ଅନୁଭବ କଲେ, ପ୍ରକୃତ ଜୀବନ ଲଭ ବିଦେଶୀ ଭାଷା ଯୋଗେ ହେବ ନାହିଁ । ମାତୃଭାଷାର ଆଲୋଚନା ଆବଶ୍ୟକ ।

ଏଥୁପକାଶେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଉଚ୍ଚତମ ଶ୍ରେଣୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମାତୃଭାଷା ଅଧ୍ୟୁନର ବ୍ୟକ୍ତିଗ୍ରହଣ କରିଦେଇ-ଅଛନ୍ତି । ପ୍ରକୃତପକ୍ଷେ ସେହିଦିନରୁ ଶିଖିତ ସମାଜର ମନ ଟିକିଏ ବିଶେଷଭାବରେ ମାତୃଭାଷା ପ୍ରକାର ଆକୃଷଣ ହୋଇଛି । ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ପ୍ରତ୍ୟେ ଦେଖୁଛନ୍ତି, ପ୍ରାଚୀନତମ ସମ୍ବାନ୍ଧିତ ଉଚ୍ଚକୀ ଜାତି ପ୍ରତିବେଶୀ ଅନ୍ୟ ଜାତିମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଯେ ଲଞ୍ଛିତ, ଉପହାସିତ ହେଉଥିଛନ୍ତି, ମାତୃଭାଷାର ଅବନନ୍ତ ହିଁ ସେଥିର ପ୍ରଧାନ କାରଣ ଅଟେ । ସ୍ଵଭାବରେ ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ମାତୃଭାଷା କୁସ୍ଥିତା ନୁହନ୍ତି, ଅଗ୍ରବୋଷ୍ଟବ ଭୁଲନାରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅନେକ ଭାଷାଠାରୁ ଉଚ୍ଚକ ଭାଷା ସେଇର୍ଯ୍ୟାଳୀମା ଏବଂ ଗୌରବାନ୍ତିତା । ବିଶେଷରେ ପ୍ରବାଣତାରେ ସହସ୍ରାଧିକ ବର୍ଷୀୟସୀ, ମାନସମ୍ମନଶାଳିମା । ପଞ୍ଚଶତ୍ତ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଯେଉଁ ସମସ୍ତ ଭାଷା ଏହାଙ୍କ ସମାସନରେ ଉପବେଶନ କରିବାକୁ ସଙ୍କୁଚିତ ହେଉଥିଲେ, ଆଜି ସେମାନେ ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ପୁଣ୍ୟମୟୀ ମାତୃଭାଷାକୁ ଅବଜ୍ଞନେଷ୍ଟରେ ନିଶ୍ଚରଣ କରୁଥିଛନ୍ତି । ଯେହେତୁ ସେମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟରେ ପରମ ସମ୍ବନ୍ଧିକାଳୀ ବହୁଧର୍ମୀକ ଭାଷା-ଭଣ୍ଟାରୁସଂଗୃହୀତ ମହାର୍ଥ ରହାଳକକ୍ଷାରଣେ ଜୀବନରହଣାଳିମା, ଗୌରବାନ୍ତିତା । ଏଥକୁ ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ମାତୃଭାଷା ସ୍ଵଭାବସୂଦର୍ଶ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ସମାଜରେ ମିଳନ ସକାଶେ ସଙ୍କୁଚିତା । ଜନମାର ଗୌରବବର୍ତ୍ତନ ସୁପୁର୍ବମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ନିର୍ଭର କରେ । ନିଶ୍ଚରଣ୍ୟା କୁନ୍ତିଦେବଙ୍କ ଗୌରବବର୍ତ୍ତନ ସମୟରେ ଲଞ୍ଛିତା ଅପଦୟା ଗାରାଣ ଦେଖା ନିଶ୍ଚିମ୍ବ ମନରେ କରିଥିବେ, ଅଯୋଗ୍ୟ ଶତ ପୁଷ୍ଟ ବଦଳରେ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଅର୍ଜୁନ ପାଇଥିଲେ ମୋହର କଣ ଏପରି ଭାଗ୍ୟବିର୍ଯ୍ୟଧୀ ହଟିଥାନ୍ତା ?

ଶିଖିତ ଯୁବକମାନେ ଏହା ମଧ୍ୟ ବୁଝିଲେଣି, ସେମାନଙ୍କର ଉପାସ୍ୟ ରଜଭାଷା ସର୍ବସମ୍ପତ୍ତିଶାଳିମା, ଜଗଦ୍ବ୍ୟାପୀ ଗୌରବାନ୍ତିତା ସତ୍ୟ; ମାତ୍ର ତାଙ୍କ

ଉପାସନା ଯୋଗେ ଆମୁମାନଙ୍କ ଜାତି ସାଧାରଣ ଉନ୍ନତି ଆକାଂଶା କରିବା ବିଦ୍ରମନା ମାତ୍ର । ଯେହେତୁ ସେ ଅମୁମାନଙ୍କର ଉପାସ୍ୟ ଦେବୀ ବରତାରୀ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସନ୍ନାନମାନଙ୍କୁ କୋଳକୁ ଟେକି ନେବାପାଇଁ ଜନମୀ ଛୁଲ୍ଲ ସେୟବଣା ନୁହନ୍ତି । କେହି ନୈଷିକ ଉପାସକ ଦେବୀ-ବର ପ୍ରସ୍ତବରେ ମନେମୁମ୍ବ ଯୁକ୍ତ ସମ୍ପର୍କିଶାଳୀ ହୋଇପାରେ ସତ୍ୟ; ମାତ୍ର ଜାତି ସାଧାରଣର ସେହି ଗୌରବର ଅଂଶ ଭାଗୀ ନେବାକୁ ଟେଣ୍ଟା କରିବା ବିଦ୍ରମନା ମାତ୍ର । ଏହା ମଧ୍ୟ ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକେ ବୁଝିଲେଣି, ଶତଶତ ବର୍ଷବ୍ୟାପୀ କାଳ ଉପାସନାରେ ମଧ୍ୟ ଉପାସ୍ୟ ଦେବୀଙ୍କୁ ଆୟୁତ କରିବା ସହଜସାଧ ନୁହେ । ସେହି ନିମ୍ନ ଶ୍ରେଣୀ ଦ୍ୱୀ ଜାତ ନାମରେ ବାର୍ତ୍ତ୍ୟ । ଆମ୍ବେମାନେ ମଧ୍ୟ କ୍ଷୁଦ୍ରାମଳେନା ଯୋଗେ ଅନୁଭବ କରୁଅଛୁଁ, ବିଦେଶୀଦ୍ୱୀ ଭାଷାରେ ଜ୍ଞାନାଲୋଚନା ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ପାଇରେ ଘୃତବିନ ପତନବତ୍ତ; ଅର୍ଥାତ୍ କେବଳ ଆଲୋଚକ-ଠରେ ଜ୍ଞାନ ଆବଶ୍ୟକ ଥାଏ, ମାତ୍ରଭାଷାରେ ଜ୍ଞାନାଲୋଚନା ଜଳପାଇରେ ତୈଳବିନ୍ଦୁ ପତନବତ୍ତ ସମସ୍ତ ବିଦ୍ୱୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇପାଏ ।

ଦେଶର ଦୁର୍ଗତି ତଥା ଜାଣ୍ଯ କଳକମୋଚନର ଭାର କୁଳନନ୍ଦନ ଶିକ୍ଷିତ ଯେଉଁ ଯୁବକମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ସମ୍ପର୍କରୁପେ ଅପିତ ଅଛି, ସେମାନଙ୍କର ବର୍ତ୍ତମାନ ମାତ୍ରଭାଷା ପ୍ରତି ଅନୁରଗ ଏବଂ ଥୋକେ ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକ ଜନ୍ମଦୁମିର କଲ୍ପାଣା କାମନାରେ ସାମାରିକ ସମସ୍ତ ଉନ୍ନତି, ସମସ୍ତ ଦୁଃଖାନ୍ତିକାରୀ ବିସର୍ଜନପୂର୍ବକ ଜୀବନ ପଣ କରିବା ଦେଖି ଦେଶର ମଙ୍ଗଳକାମୀ ଅଥବା ସବ୍ବ ବିଷୟର ସମ୍ପର୍କ ଅକ୍ଷମ ପୁଣିର ଲୋକେ ସହଜ ଜୀବନରେ ସେହି ଉତ୍ସାହ ଯୁବକମାନଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜାମନା କରି ଆଶାନ୍ତି ପ୍ରାଣରେ ଚରମ ଦିବସକୁ ସୁଖକର ଜ୍ଞାନ କରି ନିଭ୍ୟ ଆନନ୍ଦତ ଚିତ୍ତରେ ପ୍ରୟାଣ ସକାଶେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଛନ୍ତି ।

ଆଲୋଚନା ସମ୍ବାଦ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଧିବେଶନରେ ନୃତନ ନୃତନ ଗଦ୍ୟ ପଦ୍ୟମାନ ପଠିତ ହୁଏ । ଜମିଦାର ପୁଟକୁଆଁରମୋଦିନ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ କରିବାରୁଦ୍ଧିକ ସେ ପଦମଳିତ୍ୟରେ, ଶ୍ଵରସମ୍ବାଦବାହୁନରେ ଅସପହ ଆସନ ଗ୍ରହଣ କଲଣି, ଏହା ଏକାବେଳକେ ସବ୍ବବାଦିଷୟତ । ସେ ସେ ଅଦୁରବତ୍ତୀ ଭବିଷ୍ୟତରେ ମହାକବି ନାମରେ ପରିଚିତ ହେବେ, ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଥୋକେ ସଭ୍ୟ ପ୍ରକାଶ୍ୟ ମତ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ କୁଣ୍ଡିତ ହେଉ ନାହାନ୍ତି । ଠିକ୍ ଏତିକବେଳେ ରାଜୀବଲୋଚନ ବାବୁ କହି ପକାଇଲେ, “ଗୋବିନ୍ଦ ବାବୁଙ୍କର କବିତା ଶକ୍ତି ଅଛି, ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ; ହେଲେ ସତ କଥାଟା ଯୋଡ଼ାଇ ରଖିବାକୁ ମତେ କଷ୍ଟ ବୋଧ ହେଉଅଛି । ମୁଁ ନିଷିଦ୍ଧରୁମେ କହିପରେ କବିତାର ଓଜନାରୁ ବୁଝିବାକୁ ଗଲେ ତୁଳନାରେ ଆମ ଇନ୍ଦ୍ରୀ କବିତା ତେର ଉପରେ ଆସନ ପାଇବାର ଯୋଗ୍ୟ ।” କେହି ସନ୍ନାମ ଲୋକ ଭଲ କରି ବୁଝି ଦେଖିଥିଲେ ବୁଝି ପାରିଥାନେ, ନିର୍ମଳ ଚନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡଳରେ ସହସା ନିପତିତ ଭାସମାନ ପାତଳ ମେଘଶଙ୍କ ପରି କୁଆଁର ବାବୁଙ୍କ ମୁଖରେ ଯେମନ୍ତ ଗୋଟାଏ ମଳିନତାର ଛୁପ୍ତ ପଡ଼ିଗଲା, ଅନ୍ୟ ଲୋକେ ସେଥିପୁଣ୍ଯ ଲକ୍ଷ୍ୟ ନ ରଖିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଦଟନାଟା ରାଜୀବଲୋଚନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇ ପାରିଲା ନାହିଁ ।

ରାଜୀବଲୋଚନଙ୍କ ମୁହଁରୁ କଥାଟା ଯିମିତି ବାହାରିଛି, ଗୁର ପାଞ୍ଚଜନ ସଭ୍ୟ ଏକାବେଳକେ ପରୁର ପକାଇଲେ, —ଏଁ—ଏଁ ଇନ୍ଦ୍ର ବାବୁ କିଏ—ଇନ୍ଦ୍ରବାବୁ କିଏ ? ରାଜୀବଲୋଚନ କହିଲେ, “ନା—ନା, ଇନ୍ଦ୍ର ବାବୁ ନୁହନ୍ତି ! ମୋ ଭଉଣୀ ।” ଦନଣ୍ଡ୍ୟାମ ବାବୁ କହିଲେ, “ହୋଇ ହେ ରାଜୀବବାବୁ, ସେବନ ସଞ୍ଚିବେଳେ କହିଥିଲେ, ଆପଣଙ୍କର ଭାଇ ଭଉଣୀ କେହି ନାହିଁ, ଏକା—ଆଜି ପୁଣି ଭଉଣୀଟିଏ କାହୁଁ ବାହାରିଲେ ?”

ରାଜୀବମେଳେତନ ବାବୁ କହିଲେ, “ସେ ମୋ ନିଜର ଭଉଣୀ ନୁହେ, ମାମୁହିଆ ଭଉଣୀ, ସମସରପୁର ଜମିଦାରଙ୍କ ଏକମାସ କନ୍ୟା ଉନ୍ନମଣ୍ଡ ଦେଇ ।”

ଘନଶ୍ୟାମ ବାବୁ—ସେ କଣ ସ୍କୁଲରେ ପଡ଼ିଥିଲେ ? ରାଜୀବ ବାବୁ ଉତ୍ତର କଲେ, “ନାହିଁ—ନାହିଁ, ତା ପଡ଼ାପାଇଁ ମାନ୍ୟ ସାନ୍ତେ ଦୁଇଜଣ ଭଲ ପଣ୍ଡିତ ନିୟୁକ୍ତ କରି ଦେଇଛନ୍ତି । ମୁଁ ଦେଖିଛି, ବାଲିକାଟା ଏପରି ବୁଦ୍ଧିମଣ୍ଡ, କି ସାହିତ୍ୟରେ, କି ଚଣ୍ଡିତରେ, ତା ବୟସରେ କେବଳ ପିଲା ତା ସଙ୍ଗେ ସମାନ ହୋଇ ପାରିବ, ମୁଁ ଏହା ବିଶ୍ୱାସ କରି ପାରୁନାହିଁ । ସେ ନାନା ପ୍ରକାର ଚିତ୍ର ମଧ୍ୟ ଆଜି ପାରେ; ମାତ୍ର ନିଶ୍ଚିପ୍ରଦାନ କଥା, ଉପୟୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷା ଅଭିଭବୁ ସେପରି ନିପୁଣତା ଲଭ କରିପାରି ନାହିଁ ।”

ଘନଶ୍ୟାମ ବାବୁ ଅନେକ ବେଳୟାଏ ରାଜୀବ ବାବୁଙ୍କ ମୁହଁକୁ ରୁହିଁ ରହିଲେ; ଛଙ୍ଗ—ଉନ୍ନମଣ୍ଡ ସମ୍ବଲରେ ଆଉ ଅଧିକ କିଛି କଥା ପରିଚାରେ, ହେଲେ ସାହସ ଖଟିଲୁ ନାହିଁ । ସମ୍ବୁନ୍ଦ ଲୋକର ଯୁବତୀ କନ୍ୟା, ତାଙ୍କ ସମ୍ବଲରେ ଅଧିକ କିଛି ପରିଚାର ଉପୟୁକ୍ତ ବୋଲି ବିବେଚନା କଲେ ନାହିଁ । ଆଗେ ଆନ୍ତମାନଙ୍କ ସମାଜର ଲୋକେ ଆପଣା ଆପଣା କୁଳର ବଧୁ କିମ୍ବା ଯୁବତୀ କନ୍ୟା ଯୁବା ଭାଗିମାନଙ୍କ ନାମ ପାଞ୍ଜଣଙ୍କ ଆଗରେ ପ୍ରକାଶ କରିବା ନିତାନ୍ତ ଅସମ୍ଭାବନକର ଓ ଲଜ୍ଜାଜନକ ବୋଲି ମଣ୍ଡରୁଲେ । ଏଣିକି ପାଣ୍ଡାତ୍ୟ ସାମାଜିକ ଶାତମାନ ଜମଣଃ ଆୟୁମାନଙ୍କ ସମାଜର ଥାପି ମଜ୍ଜା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରକାଶକାଳୁ ବସିଲୁଣି । ବିଶେଷତଃ ଆଜିକାଲି ସ୍ତ୍ରୀଶିକ୍ଷା ପ୍ରରୂର ଆରମ୍ଭ ଦିନରେ କାହାର ବଧୁ ବା ଭାଗିମା ଶିକ୍ଷିତା ଥିଲେ ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକମାନେ ଆପଣା ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଉତ୍ସାହ ଓ ଆନନ୍ଦ ସହିତ ସେ ବିଷୟ ପ୍ରକାଶ କରିଥାନ୍ତି ।

କୁଅଁର ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ କବିତା ବିଷୟ ଏକା-ବେଳକେ ତାଙ୍କ ହୋଇଗଲା । ଉନ୍ନମଣ୍ଡ କବିତା ଓ ବିଦ୍ୟାଶିକ୍ଷା ବିଷୟ ପ୍ରବଳ ଉତ୍ସାହ ସହିତ ଆଲୋଚନା ଗୁଲିଅଛି । ମଫଲ ଗାଁର ଗୋଟିଏ ମରହକିଆ କରଣ କର ହିଅ ଏତେବୁର ବିଦ୍ୟାବିଜ୍ଞାନ ହୋଇ ପଡ଼ିଲଣି, ଏ କଥା ସେ ସମସ୍ତକର ବିଷୟ ଉତ୍ସାହନ କରିଅଛି, ସଭ୍ୟମାନଙ୍କ ସୋଭାସାହ କରଥାପକଥନ ଏବଂ ମନୋ-ଭାବରୁ ସୁଷ୍ଠୁ ଅନୁମାନ କର୍ଯ୍ୟାନପାରେ । ସେମାନଙ୍କ ମନରେ ଧ୍ୱନି ଧାରଣା ଜାତ ହେଲଣି, ଉତ୍କଳର ସମାଜଗତ କୁସଂଧାର ଅଜ୍ଞାନାନ୍ଵିତାରର ବିମୋଚନ ଅତିରକାଳ ମଧ୍ୟରେ ହେବା ଅବଶ୍ୟମାବୀ । କଥୋପ-କଥନ ସମୟରେ ରାଜୀବମେଳେତନ କୌଣସିରେ କୁଅଁର ବାବୁଙ୍କ ମୁଖ୍ୟଭାବ ପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖିଥିଲେ ଏବଂ ଜଣା-ଯାଏ, ରାଜୀବ ବାବୁଙ୍କ ମନରେ ଗୋଟାଏ ଭାବ ଆନନ୍ଦ ଜାତ ହେଉଥାଏ ।

ଏ କଥା ନିଶ୍ଚିତ ଉନ୍ନମଣ୍ଡର ଯୋଗ୍ୟତା ସମ୍ବଲରେ ସମସ୍ତ ସଭ୍ୟ ଅନୁଭବ, ଆହୁର ମଧ୍ୟ ନିଶ୍ଚିତ ସେ ତତ୍କତ କବିତାର ଗୁଣାଗୁଣ ବୁଝିବା ପଛକୁ ଥାଉ, ପ୍ରକୃତରେ ସେ କବିତା ଲେଖିପାରନ୍ତି କି ନାହିଁ, ଏ କଥା ସମସ୍ତଙ୍କୁ ତୁମ୍ହା ଅଗୋଚର । ହେଲେ ସେମାନେ ଏତେବୁର ଭକ୍ତିମାନ୍ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି ସେ, ସ୍ଵପ୍ନ ବାଗଦେବୀଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ସହିତୀ ଉନ୍ନମଣ୍ଡ ସହିତ ଉପରୁତ୍ତ ହେଲେ କାହାକୁ ଅଗ୍ରେ ଆସନ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେବ, ଏ ବିଷୟ ଦେନ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମତାନ୍ତର ଦିକ୍ଷିବାର ନିତାନ୍ତ ସମ୍ବାଦନା ନ ଥିଲା, ଏ କଥା ଉଲ୍ଲେଖ କରିବା ଅସଜନତ ହେବ ନାହିଁ ।

ଉନ୍ନମଣ୍ଡର କବିତା ଦେଖିବା ଏବଂ ଗୁଣାଗୁଣ ପରିଷାର ଆବଶ୍ୟକ ବୋଲି କାହାର କାହାର ମନରେ ଉଦୟ ମଧ୍ୟ ହେଲଣି । ଏପରି ଅବସର—ଅସହିଷ୍ଣୁତା ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକମାନଙ୍କ ମନରେ ନିଶ୍ଚିପ୍ର ଶୋଭମାୟ

-୮-

କୁଆଁର ବାବୁଙ୍କ ଚିତ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରଲ୍ୟ

ନୁହେ, ହେଲେ ପୁବକ ସୁଲଭ ରୂପେଣ ଶିକ୍ଷା ବା ଧୈର୍ଯ୍ୟକୁ ଅତିକରିତ କରିବା ସହଜୀବିତ ବିଷୟ ଅଟେ । ଉନ୍ନମଣିକବିତା ରତନାରେ ସିନ୍ଧୁରତ୍ନା, ଅଥବା ତାହାର ପ୍ରତିଭା ସ୍ଵାଭାବିକୀ ତୁଳନାରେ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଅତିକରିତ କରିବାକୁ ସମର୍ଥୀ, ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ମରରେ ବିଷୟଟା ଦୋର ସନ୍ଦେହର ପୁଲ । ଅଥବା ଉନ୍ନ ଅଦୌ କବିତା ରତନାରେ ସମର୍ଥୀ, ଏ କଥା ମଧ୍ୟ ସାହସପୂର୍ବକ ବୋଲିଯାଇ ନ ପାରେ । ପାର୍ଶ୍ଵବର୍ତ୍ତୀ ଘଟନା ପରମର ଦୃଷ୍ଟିରେ ବରଞ୍ଚ ସାହସପୂର୍ବକ ବୋଲିଯାଇ ପାରେ, ଯେ ଶଶଗତ ବୈର ଯୋଗୁଁ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପ୍ରଣାମୀ ତ୍ରବଣରେ ଅସହିଷ୍ଣୁ, ରାଜବଲୋତନଦ୍ୱାରା ଉନ୍ନମଣିର କାଳୁନିକ କବିତମାହାମ୍ୟର ଅବତାରଣା କରାଯାଇ-ଅଛି । ସତରର ଦେଖାଯାଏ, କୁଆଁର ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ଓ ସଦାନନ୍ଦଙ୍କ ସହିତ ରାଜବଲୋତନ ଏକ ସଙ୍ଗରେ ଏକ ଶ୍ରେଣୀରେ ଅନ୍ତର୍ମୁନ କରୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପରମର ପୁବଜନମୂଲଭ ପ୍ରେମାଳାପ କରୁଥିବାର କଦାଚ ଦେଖାଯାଇ ନାହିଁ । ଏହା ମଧ୍ୟ ଅନେକ ଥର ଦେଖା-ଯାଇଅଛି, ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ କବିତା ପାଠ ବା ପ୍ରଣାମୀ ସମୟରେ ରାଜବଲୋତନଙ୍କ ମୁଖରେ ଯେମନ୍ତ ଗୋଟାଏ ବିରକ୍ତ ପ୍ରକାଶ ପାଏ । ପୁଣି ଏହା ମଧ୍ୟ ସତରର ପ୍ରତିଷ୍ଠ ହୁଏ ଯେ, ତାଳୁକେ ସମସ୍ତରପୁର ଓ ତାଳୁକେ ଦଶଗ୍ରାମୀ କରଣସାନ୍ତ ଗୋଷ୍ଠୀର, ଏମନ୍ତ କି ଯୋଡ଼ିଏ ମାର୍ଜାରଣିଶୁର ଦେବାକୁ ଭେଟ ହୋଇଗଲେ ପରମର ଗର୍ଜନ କରି ଉଠନ୍ତି ।

ଦିବଦିମାନ ବଂଶୟୁଗଳ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକର ମନ ମଧ୍ୟରେ ବଂଶଗତ ବିଦେଶ ଭାବ ସଞ୍ଚାରିତ ହେବା ସ୍ଵାଭାବିକ ଅଟେ ।

ରୂପଜ—ରୁଣଜ ମୋହ ଦେ ବହୁବିଧ ଅବସ୍ଥା ସାହାଯ୍ୟର ପୁବକ ସୁବଣ୍ଟଙ୍କ ମନରେ ପରମର ମିଳନା-କାଞ୍ଚା ଜାତ ହୋଇଥାଏ । ଏପରି ଆକାଞ୍ଚାକୁ ପ୍ରେମାଭିଳାଷ ବୋଲି ମଧ୍ୟ କୁମାଯାଇ ପାରେ । ଏପରାର ପ୍ରେମାଭିଳାଷ ସେମାନଙ୍କ ମନରେ ଜାତ ହେଲେ ସମୟ ସମୟରେ ଦେଖାଯାଏ, ସେମାନେ ପରମର ମିଳନ କାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚିତ୍ରଗୁଞ୍ଜିଲ୍ୟରେ ଏ ପ୍ରକାର ଅନାୟାୟ ହୋଇପଡ଼ିନ୍ତି ଯେ, ଅତି ସାବଧାନ-ତାରେ ମଧ୍ୟ ବିବିଧପ୍ରକାର ଚିତ୍ରବିକାର ବଦନମଣ୍ଡଳରେ ପ୍ରକାଶ ହୋଇପଡ଼େ । ସେ ସମୟରେ ମନୋଭାବ ଗୋପନ ସକାଶେ ସକଳପ୍ରକାର ଚେଷ୍ଟା ମଧ୍ୟ ବ୍ୟର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଯାଏ । ଉନ୍ନମଣିଙ୍କ କବିତ, ଶ୍ୟାତି ଶୁଣିବା ଦିନଠାରୁ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର କିନ୍ତୁ ଚିତ୍ରବିକାର ଜାତ ହେଲ କି ନାହିଁ, ସମ୍ପର୍କବିଷ୍ଣୁନ ଅନ୍ୟ ଲୋକେ ନ ବୁଝନ୍ତି, କେବଳ ଯୋଡ଼ିଏ ଲୋକ ସେଥିର ଆଭାସ ପାଇ, ଜଣେ ଆନନ୍ଦିତ, ଅନ୍ୟ ଜଣେ କାତର ହୋଇ ପଡ଼ୁ-ଅଛନ୍ତି । ବଂଶଗତ ବୈର ହେଉଛୁ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ କବିତ ଶ୍ୟାତିର କାଳମା ଲେପନ ସକାଶେ ରାଜବଲୋତନ ଯେ ସତ୍ୟ ହେଉ ବା ମିଥ୍ୟା ହେଉ ଉନ୍ନମଣିର କବିତ ବିଷୟ ରଚନା କରିଥିଲେ, ଏଥରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ, ସେହି ବିଦେଶ ଭାବଟା ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେମନ୍ତ ମିଳନାକାଞ୍ଚାରେ ପରିଣତ ହୋଇ ଯାଇଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜବଲୋତନ ଦଶଗ୍ରାମୀ ଭ୍ରାତୃୟୁଗଳଙ୍କ ସହିତ ମିଳନ ସକାଶେ ନିତାନ୍ତ ଲୋଲୁପ । ଆଜକୁ କେତେଦିନ ହେଲୁ ସଦାନନ୍ଦ, ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ଏବଂ ରାଜବଲୋତନ ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ଏକଷ ଭ୍ରମଣ ଏବଂ ପ୍ରେମାଳାପ କରୁଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ପୁଣି ବିଶ୍ୱାସ ଭବିତର ଏଥର ମଧ୍ୟ ସନ୍ଧାନ ମିଳିଅଛି ଯେ,

— — —

କୁଆଁର ଗୋବିନ୍ଦନଙ୍କୁ କଦାଚିତ୍ତ ଏକାନ୍ତ ଦେଖିଲେ
ଶାଜାବଲୋଚନ ଯେମନ୍ତ ଅନିଜ୍ଞାରେ ଅସାବଧାନତାରେ
ଅନ୍ୟ କଥାପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଜୟମୁଣ୍ଡର ରୂପ, ସୁଶୀଳତା,
ଧର୍ମନିଷ୍ଠା ପ୍ରଭୃତି ଗୁଣମାନ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରି ପକାନ୍ତି ।
କୁଆଁର ବାବୁ ଯେମନ୍ତ ସଲଜ୍ଜବବରେ ଅନ୍ୟମନସ୍ତ
ହୋଇ ଆଗ୍ରହ ସହିତ ଶୁଶ୍ରୂଥାନ୍ତି ।

-୫-

ସଇତାର ଆଜଙ୍କ

ଏ ଏ କଣ ହେଲା ? ସାନ ସାନ୍ତ ଏପରି
ହେଉଛନ୍ତି କ୍ୟା ? ପଡ଼ାରେ ମନ ନାହିଁ, ସଞ୍ଜ ହେଲେ
ଏକୁଟିଆ ନିରୋଳାରେ ବସି ତୁଙ୍କା ଭକ ଭକ କରି
ଗୁହ୍ନିଥାନ୍ତି, ଯେମନ୍ତ କଣ ଗୋଟାଏ ବସି ଘରୁଛନ୍ତି ।
ଠାବେଳେ ବି ସେହିପରି, କେଉଁଦିନ ଉରିଆରେ ଗୁଡ଼ାଏ
ଲୁଣା ଗୋଲାଇ ଦେଲେ ତ, କେଉଁଦିନ ତୁଙ୍କା ଅଳଣା,
କେଉଁ ତିଆଣ ତିନାରେ ଶାହସ୍ତ ବାଲିଲା ନାହିଁ ତ, ତୁଙ୍କା
କେଉଁ ତିଆଣଟା ଗାବୁଳ ଗାବୁଳ ସାରୁଛନ୍ତି । ଜୁର ତ
ନୁହେ, ମର୍ଦନ ଦେହପାଣି ଭଲ ଚକ୍ରି, ଦେହରେ
ତାତ ନାହିଁ, କଥା କଣ ? ସାନ୍ତେ ତ ମୋ ପାଖରେ
କିନ୍ତୁ କଥା ଛପାନ୍ତି ନାହିଁ, ଆଉ କାହାରକୁ ଅଜଣା,
ସାନ୍ତଙ୍କ ସବୁ କଥା ମୁଁ ଜାଣେ । ଆଉ କିନ୍ତୁ ବେମାରି
ହୋଇଥିଲେ ତ ମୋତେ ଆଜ୍ଞା କରିଥାନ୍ତେ । ଉଆସକୁ
ଖବର ଦେବି ? ନାହିଁ ଲେ ବାପ ! ଆଜ୍ଞା ଖୋଲୁ
ମହାଦେବ ହେଲେ ବାହାରିପଡ଼ିବ, ଶେଷକୁ
ମୋ ଦାନାପାଣି ଉଠିବ । କଥାଟା ପରୁରିବାପାଇଁ ମନ
ମଧ୍ୟରେ ଆକୁପାକୁ ହେଲଣି, ବେଳ ଘଟୁ ନାହିଁ,
ଉରସା ଖଟୁ ନାହିଁ । ବେମାରି ନୁହେ, ଏଇଟା
ଏକାବେଳକେ ଠିକ୍ କଥା । ଜଣାୟାଏ, କଣ ଗୋଟାଏ
ଭାବ କଥା ଛୁଲିଛି । ସେଇଟା କଲେଜ ପାଠ କଥା

ନିଶ୍ଚପୁ; ବାହାରର କଥା ହୋଇଥିଲେ ଆଜିଯାଏ ଡିକ୍‌
ଟି ନ ଥାନ୍ତା, ପୁଟିଆର ହୋଇ ଡିଅନ୍ତାନ୍ତା । ଉଁ—
ହଁ, ତା ବି ନୁହେ । ଆମ ଗଁ ଶାମ ଧଳ ସାନ୍ତଙ୍କ
ପୁଅ ଫନ୍ଦୁ ବାବୁ ଆମ ସାନ୍ତଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଏକ ଜାଗାରେ
ବସି ପଡ଼ନ୍ତି, ତାଙ୍କୁ ବା କିନ୍ତୁ ଜଣାଥିବ, ଅସଲ
କଥାଟା କାଢିବାପାଇଁ ପିକର ଫାକର କରି କେତେକଥା
ପରୁରିଲି, ସେ ତ କିନ୍ତୁ କହି ପାରିଲେ ନାହିଁ ।
କଲେଜ କଥା ହୋଇଥିଲେ ନିଶ୍ଚପୁ ତାଙ୍କୁ ଜଣା
ଥାନ୍ତା । କଲେଜ ପାଠ କଥା ନୁହେ । ଆଉ ଗୋଟାଏ
କଥା, ଦୁଇ ଭାଇଙ୍କ ଭିତରେ ଦଣ୍ଡେ ପ୍ଲଟିବାଢ଼ ଥାଏ
ନାହିଁ । ଆଜିକାଲି ସଞ୍ଜ ବଇଠା ଲାଗିଲ ତ ବଡ଼ ସାନ୍ତ
ବାହାରିଲେ, ରତି ପହରେପାଏଁ ବସାରେ ପଣିବାକୁ
ନାହିଁ । ସଉଦା ଆଣିବା ବାହାନାରେ କେତେଥର
ଯାଇ ଦେଖି ଅସିଲିଣି, କାଠଯୋଡ଼ି ବରଗୁଡ଼ ମୂଳ,
ନିରୋଳା ଅନାଶିଆରେ ବଡ଼ ସାନ୍ତ ଆଉ ଶାଜାବଲୋଚନ
ବାବୁ ବସି କଣ ପୁସରପାସର ହେଉଥାନ୍ତି । ସେ ତ
ହେଲେ ଶମ୍ପୁଷ୍ଟ ଲୋକ— ମୁଖାଳାପ ନ ଥିଲ, କେହି
କାହାର ଗୁର ମାଡ଼ୁ ନ ଥିଲେ, ଏବେ ତାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ
ଏତେ ପୁସରପାସର କଣ ରେ ବାବୁ ? ସେ କଥାରେ
ସାନ ସାନ୍ତଙ୍କର କିନ୍ତୁ ଲଗାପଟା ଅଛି, ନୋହିଲେ
ବଡ଼ ସାନ୍ତ ବାହୁଡ଼ ଅସିଲେ ଦୁଇ ଭାଇ ନିରୋଳାରେ
ବସି ତୁନି ତୁନ କଣ କଥାଭାଷା ହୁଅନ୍ତି ? ଶମ୍ପୁଷ୍ଟିଆ
ଲୋକ ସାଙ୍ଗରେ ଏତେ ରଞ୍ଜିତି ଭଲ ନୁହେ—କର୍ତ୍ତା
ସାନ୍ତଙ୍କ କାନକୁ ଗଲେ କଣ ଗୋଟାଏ ବଣତ୍ତି
ବାହାରିପାରେ । ବଡ଼ ସାନ୍ତଙ୍କ କଥାରେ ନ ପଡ଼ିବାଲାଗି
ମୋ ସାନ୍ତଙ୍କ ଚେତେଇ ଦେବା ଉଚିତ । ନାହିଁ ଲେ
ବାପ ! ଭାଇ ଭାଇ ଯିବେ ମିଳି, ମୁଁ ବସିବ ତିକି ଶିଳ ।
ଆଜ୍ଞା ଦେଖା ଯାଉ, କୁଆଡ଼ିକା ପାଣି କୁଆଡ଼େ
ଯାଉଛି । ସବୁରେ ମେବା ଫଳେ ।

-୧୦-

ଶ୍ରୀଷାବକାଶ

ଶ୍ରୀଷାବକାଶ ସମୟ ଉପରୁତ୍ତି, କଲେଜ, ସ୍କୁଲ ସବୁ ବନ୍ଦ, ବିଦେଶୀ ପିଲମାନେ ଆପଣା ଆପଣା ଗ୍ରାମକୁ ଯିବାଲାଗି ସଜବାଜ ହେଉଛନ୍ତି । ଚନନପୂର ବଡ଼ ଶ୍ଵରୁକରଣ ବିଦ୍ୟାଧର ପଢନାପୁକ ଯୋଡ଼ାଏ ପାଲିଙ୍କ କେତେଜଣ ବାହାରୀ ଆପଟ ଧରି ଠିକ୍‌କଲେଜ ବନ୍ଦ ଦିନ ସଖାଳ ଝଟପଥର କଟକରେ ପହଞ୍ଚଗଲେ । ସାନ୍ତ ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କର କରଣ ପ୍ରତି ବିଶେଷ ଆଦେଶ, ‘କଲେଜ ବନ୍ଦ ହେଲାଷଣି ବାବୁମାନଙ୍କୁ ଧରି କଟକରୁ ବାହାର ଆସିବେ ।’ ହେଲେ ସଦାନନ୍ଦ ଏ କଥା ସେକଥା ବାହନା କରି ତୁଳାଟାରେ ଗଡ଼ମଠ କରୁଛନ୍ତି । ସେବନ ଉଆସକୁ ଯିବାର ହେଲା ନାହିଁ । ଆଜିକାନ୍ତ ସଇତାର ସବୁ କଥାରେ ସଦେହ, ସଦାନନ୍ଦଙ୍କ ରୂପିତଳନକୁ ଆଖି କରି ଜଟିଛି । ଦେଖିଲା, ସେବନ ସଞ୍ଜରୁ ପହରେ ରାତିପାଏ ସଦାନନ୍ଦ ଆଉ ରାଜବଲେଚନ କାଠପୋଡ଼ି କୂଳ ବରଗଛ ମୂଳ ଅନ୍ଧାରିଆରେ ବସି କଣ କଥ ଶ୍ରୀ ଅନ୍ଧାରିଆ ଧରି ପାଖେଇ ପାଖେଇ ଗଲା, ହେଲେ ତୁମି ତୁମି କଥା, ଶୁଭିଲ ନାହିଁ । ଶେଷରେ ଦୁହେଁ ମେଲଣି ଦେନିବା ବେଳେ ରାଜବଲେଚନ ଜାଗ୍ରତ କରଇଦେଲେ, “ଦେଖ ସଦାନନ୍ଦ ଭାଇ ! ଶୁଭ ଜାଗ୍ରତ ଥିବ, କଥାଟା ଯେମନ୍ତ ପୁଣିଆର ନ ହୁଏ, ଟିକିଏ ହେଲେ ଜଣା ପଡ଼ଗଲେ ସବୁ ଭଣ୍ଟିର ହୋଇ ଯିବଟି ! ଗଡ଼ରେ ଗଡ଼ମଠ କରିବ ନାହିଁ, କଲେଜ ଫଟିବା ପଦର ଦିନ ଆଗରୁ ରୂପି ଅସିବ ।” ଶେଷ କଥାରୁଡ଼ିକ ସଇତା କାନରେ ଟିକିଏ ବାଜିଗଲା, ମନରେ କଲ ଏତେ ଶମ୍ପଣ, ମୁହଁ ରୁହଁରୁହଁ ବାସନ୍—ଏଥ୍ ଫରେ ପୁଣି ସଦାନନ୍ଦ ଭାଇ ପାଲିଟି ଗଲେଣି ।

— — —

-୧୧-

ଉଆସରେ ଉପରୁତ୍ତି

କଲେଜ କର ବାସିଦିନ ଗୋରୁଗୋଠ ଦରାହୁଡ଼ା ବେଳେ ସବାର ଯୋଡ଼ିକ ଚନନପୂର ଉଆସ ସିଂହଦ୍ୱାରରେ ଭିତିଲ । ତେତେବେଳେ ସାମନ୍ତ ଗୋବିନ୍ଦ ଜୀଉଙ୍କ ନାଟମନିରରେ ବସି ସନ୍ଧ୍ୟାହୁନ୍ତି ଅନୁଷ୍ଠାନ କରୁଥିଲେ । ପିଲ ଯୋଡ଼ିକ ଗୋଡ଼ିତଳେ ଲଠ ଲଠ ପଡ଼ିଯିବାରୁ ଉଆସ ଭିତରକୁ ଯିବା ସକାଶେ ସେମାନଙ୍କୁ ଠାରିବାଲେ । ମା ସାନ୍ତାଣୀ ପିଲମାନଙ୍କ ପହଞ୍ଚିବା କଥା ଶୁଣି ଉଆସ ଭିତରୁ ବାହାର ଅସି ମହି ଶ୍ଵର ଦୁଆରବରଟାକୁ ଧରି ଉତ୍ତା ହୋଇଥିଲେ । ପିଲ ଯୋଡ଼ିକ ଗୋଡ଼ିତଳେ ପଡ଼ିଲେ ‘ଉଠ ବାପ ଉଠ ବାପ’ କହି ଆଗେ ସଦାନନ୍ଦକୁ ଉଠାଇ ତାହା ମୁଣ୍ଡକୁ ଚାମନ କଲେ । ସବୁଦିନେ ସାନ୍ତାଣୀ ଆଗେ ସଦାନନ୍ଦକୁ ଆଦର କରନ୍ତି । ଆପଣାକୁ ଗରିବର ପୁଅ ମଣି କାଳେ ମନରେ ଦୁଃଖ କରିବ, ସେଥିପାଇଁ ଆଗେ ସଦାନନ୍ଦକୁ ସ୍ନେହ କରି ପଛେ କୁଆଁର ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଉଠାଇଲେ । ପୁଅଟିକୁ ଧରି ଯେମନ୍ତ ଉଠାଇଛନ୍ତି, ହାତକୁ ଶୁଭିଲ ଶୁଭିଲ ଲାଗିଲା, ମୁଖକୁ ଅନାଇଦେଲି, କଳା ପଡ଼ିଯାଇଛି । “ଏ କଣ ରେ ଗୋବିନ୍ଦ ! ତୋର କଣ ହୋଇଥିଲ ରେ, ଦେହକୁ ବାଧଥିଲ କି ରେ ?” ଆଉ କିଛି କହିପାରିଲେ ନାହିଁ, ସକସକ କରି କାନ ପକାଇଲେ । ପଣନ୍ତକାନିରେ ଲୁହ ପୋଛି ପକାଉଥାନ୍ତି । ଉଆସ ଭିତରୁ ପୋଇଲାମାନେ ଧାର୍ଜି ଅସିଲେ, ସେମାନଙ୍କୁ ତ କିଛି କଣା ନାହିଁ, କଟାଣ ପର ପିଲମାନଙ୍କୁ ଅନାଇ ରହିଥାନ୍ତି । ସଦାନନ୍ଦ କହିଲେ, “ପିଉସୀ ! ଆପଣ କିମ୍ବା ଇମିତି ବାପୁଣି ପର ହେବିଛନ୍ତି ? ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର କିଛି ହୋଇ ନାହିଁ । କଥା କଣ କି, କଲେଜରେ ବାର୍ଷିକ ପରସାକ୍ଷା ହୋଇଥିଲ, ଗୋବିନ୍ଦ ଦିନ ରାତ କିତାପ ପଡ଼ିବାରୁ ଭାରି ଭିତ୍ତି ପଡ଼ିଲ ଯେ, ସେଥିଲାଗି ଦେହ ଟିକିଏ ଶୁଣି ଯାଇଛି ।”

ସାନ୍ତ୍ବାଣୀ—ନାହିଁ ରେ, ନାହିଁ ରେ ! ତୁ ମେମାନେ କଣ୍ଠା ଜମିତିକା କିତାପ ପଡ଼ିଲ ରେ ? ଯେତିକ ପାଠ ହେଲ, ତେତିକ ହେଉ, ଆଉ ପାଠ ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ, ଆଉ କଟକ ଯାଆ ନାହିଁ ରେ ।

ସଦାନୟ—ନାହିଁ ପିଉସୀ ! ପଶଷ୍ଠା ପରିଗଲଣି, ଆଉ ସେପରି କିତାପ ପଡ଼ିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ, ଏଣିକ ଅଳ୍ପ ପଡ଼ା, ବେଳ ମାପିକେ ଖାଇ ପାଇ ତୁଙ୍କା କଟକରେ ବସିଥିବା । ଥରେ ଥରେ କଲେଜରେ ବୁଲି ଆସିବାକୁ ହେବ, ଆଉ ସେପରି ବାଧୁବ ନାହିଁ । ପଶଷ୍ଠା ହେବାକୁ ଆହୁର ବରଷେ କାଳ ଅଛି, ମୁଁ କହୁଛି, ଆମେମାନେ ଆଉ ପଶଷ୍ଠାଯାଏ ରହିବା ନାହିଁ, ତୁମ ତୁମ ଘରକୁ ଚାଲ ଆସିବା ।

ସାନ୍ତ୍ବାଣୀ—ହଁ ରେ ହଁ, ସଦେଇ କୁଣ୍ଡାଳା କରିବୁ ରେ । ଗୋବିନ୍ଦ ପିଲାଟା, ତାର ତେତେ ବୁଦ୍ଧି ନାହିଁ । ତାକୁ ଧରି ବାହାର ଆମିକୁ ରେ । ଆମେ କନନ; ଆମେ ପଦ ! ବେଶି ଗେଣି ଜଳ, ପାପୋତ୍ତ୍ଵ ଯେତି ଆସ, ମୋ ମେଲକୁ ଶୀତଳ ଠା ଆଣିବାଲୁଗି ଲକିତା ନାମକୁ ଡାକି ଦେ ।

—
-୧୨-

ବିବାବ ପ୍ରସ୍ତ୍ରାବ

‘ଗୋବିନ୍ଦର ରୂପ ଦେଖିଲଣି ନା ? ସଇତାକୁ ଡାକି ନିରୋଳାରେ ପରିବଲେ, ସେ କହିଲା, ନାହିଁ ତ, କୁଅଁ ର ସାନ୍ତ୍ବକ ଶ୍ରାବନ୍ତିକୁ କଟକରେ କିଛି ବାଧୁନା ଲୁଗିନାହିଁ । ସଦେଇ କହୁଛି ବେଶି ପାଠ ପଡ଼ିବାରୁ ଗେ ବିନ ଦେହ ଭାବୁଡ଼ିଆ ହୋଇ ଯାଇଛୁ । ହେଲେ ଏ କଥାରେ ମୋ ମନ ମାନୁ ନାହିଁ । ସବୁଦିନେ ତ କଟକରୁ ପାଠ ପଢ଼ି ପଢ଼ି ଆସେ, କାହିଁ, କେବେ ତ ଏପରି ଦେହ ଭାବୁଡ଼ିଆ ହୋଇ ନ ଥାଏ । ଆଉ

ଗୋଟାଏ କଥା, ମୁଁ କଥା ପରିବାବେଳେ ସଇତା କମିତିକା ଉଚି ଉଚି ଛେପ ତୋକ ଡୋକ, ମୁଣ୍ଡ ପୋତ ମୋ କଥାରେ ଉତ୍ତର ଦେଉଥିଲ । ଏପରି କଥା ସେ କେତେ କହେ ନାହିଁ । ତେବେ ବି ତୁହାର ତୁହାର ତେର କଥା ପରିବଳି, କିଛି ସମା କଥା କହିଲ ନାହିଁ । ଜାଣିଲି, କହିବ ନାହିଁ, ଆଉ ବଳେଇଲି ନାହିଁ । ଗୋବିନ୍ଦ କଟକରୁ ବାହୁଡ଼ିଲା-ବେଳରୁ ଦୁଇ ତିନିଦିନ ହେଲ ତାକୁ ଜଗିଛି । ଦେଖିଲ, କାହାର ସାଙ୍ଗରେ ହସି ଶୁଣି କଥା ନାହିଁ, ଏକୁଟିଆ ବସି ବସି ତୁଙ୍କାଟାରେ କଣ ଭାଲୁଥାଏ । କଣ ହେଲା, ତୁମେ ଟିକିଏ ବୁଝାବୁଝି କର ନା ?’ ପହଞ୍ଚଦର ପଲଙ୍କ ଉପରେ ବସି ନିରୋଳାରେ ସାନ୍ତ୍ବାଣୀ ସାନ୍ତ୍ବକୁ ଏହିପରି କଥା କହିଲେ । ଜମିଦାର ସାନ୍ତ୍ବାଣୀଙ୍କ କଥାରେ କିଛି ଉତ୍ତର ନ ଦେଇ ‘ଗୋବିନ୍ଦ ଶ୍ରାବରି—ଗୋବିନ୍ଦ ଶ୍ରାବରି’ କେବଳ ଏତିକ ନାମ ଉଜନ କରି ତୁମି ହେଲେ ।

ସାନ୍ତ୍ବାଣୀ—ମୁଁ କହୁଛି ପୁଅସ୍ତିକୁ ଏହି ବରଷ ମଧ୍ୟରେ ବିଦ୍ରୋହ କରଇ ପକାଅ । ମନ ଯିମିତିକା ଡାକୁଛି ବିଦ୍ରୋହ ହେଲେ ତା ଦେହ ଭଲ ହୋଇପିବ । ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ସଦେଇପାଇଁ ବି ଗୋଟିଏ କନ୍ୟା ଖୋଜ, ତା’ ଲାଗି ଆଉ କିଏ କରିବ ? କେଉଁବିନ ହେଲେ ତ ଆମ୍ବମାନଙ୍କୁ କରିବାକୁ ହେବ, ମୁଁ କହୁଛି ଏକାସାଙ୍ଗରେ ଏକ ଖରଚରେ ଚନ୍ଦିପାଉ ।

ସାନ୍ତ୍ବାଣୀ—ଗୋବିନ୍ଦ ଶ୍ରାବରି—ଗୋବିନ୍ଦ ଶ୍ରାବରି ! ତୋ ଇଚ୍ଛା । ଆଜ୍ଞା ହେଉ, ଦେଖିବ ।

ସାନ୍ତ୍ବାଣୀ—ଦେଖିବ କଣ, କାଳ ସଖାକୁ ଲାଗିଯାଆ । ପାଠଜୋଣୀଙ୍କୁ ଡକାଅ; ଭଲଦିନଟିଏ ଧରି ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ କନ୍ୟା ଲେଡ଼ିବା ପାଇଁ ରୂପିଆଢ଼କୁ ଓକଳ ବରଗି ଦିଆ ।

-୧୩ -

ବିବାହ ଅସ୍ତ୍ରୀକାର

ରଜା ପରି ଜମିଦାରଟାଏ, ଶ୍ରାକରଣ ମଉଡ଼ିମଣି, ଦେଶ ଦେଶାନ୍ତରରେ ନାମ ଡାକ, ସଦର ହାକିମ-ମାନଙ୍କ ଆଗରେ କୁର୍ଚ୍ଚର ବସିନା ଲେକ, ଗେଟିଏ ବୋଲି ପୁଅ, କାର୍ତ୍ତିକ ପରି ରୂପ, ରୂପାଠରେ ଫରକତ, ଆଜିବାଦେ କାଳି ରାଜଗାନ୍ଧିରେ ବସିବେ, ତାଙ୍କପାଇଁ କଣ କନ୍ୟାର ଅଭାବ ? ରଜା ହିଅ ହେଲେ ବି କେତେ ତପସ୍ୟାବଳରେ ଏହାଙ୍କ ହାତ ଧରିବେ, ତାଙ୍କପାଇଁ କଣ କନ୍ୟାର ଅଭାବ ? ଦିନ ଆଠ ଦଶଟା ଉତ୍ତରେ ଗୋରୁକୁଗୋରୁ କନ୍ୟା ଟିପଣୀ ଆସି ଉଥାସରେ ପହଞ୍ଚିଲା । କେଉଁଠିକୁ ଓକଳ ଯାଉଛନ୍ତି, ଅନେକ ଲୋକ ଶୁଣାଶୁଣିରେ ଆପଣା ଆପଣା ପୁରୋହିତଙ୍କୁ କନ୍ୟାଟିପଣା ସହିତ ପଠାଇଦେଇଛନ୍ତି । ସାନ୍ତେ ପୁରୁଷା ପାଞ୍ଜିଆ, କରଣ, ଆଉ ପାଞ୍ଜଣ ଗ୍ରାମର ମୁଖ୍ୟ ମୁଖ୍ୟ କରଣ ସାନ୍ତ, ପୁରୋହିତ ମହାପାପ ପାଟଜୀଶ୍ଵରୀମାନଙ୍କୁ ଧରି ନିରାଳାରେ ବୁଝାବୁଝି କଲେ । ଦୁଇ ରୂପିଣ୍ଟ ମାତ୍ର ଟିପଣା ପାଖରେ ରଖି ଆଉଗୁଡ଼ିକ ଲେଉଟାଇ ଦେଲେ । ଟିପଣା ଧରି ଆସିଥିବା ଲେକ ସମସ୍ତଙ୍କର ଶିଆଣ ପିଆଣ କଥା ଭଲରୂପେ ବୁଝିଲ । ସମସ୍ତଙ୍କୁ ମାଣିଆବନୀ ଜଥା ଉପୟୁକ୍ତ ବାଟଖକ ଦେଇ ମେଲଣି ଦେଲେ । ମମସ୍ତକ ସଙ୍ଗରେ ହସିଖୁସି ବେଶର — ହେଲେ କାହାରିକୁ ନିରାଶ ବାକ୍ୟ କହିଲେ ନାହିଁ, ପଛନ୍ତେ ଦରକାର ପଡ଼ିଲେ ଟିପଣା ଅଣାଇନେବେ । ସମସ୍ତେ ବୁଝିଗଲେ, ସାନ୍ତେ ତାଙ୍କର ଟିପଣାକୁ ପସନ୍ଦ କରିଛନ୍ତି । କେବଳ ପଢ଼ିପୂର ଜମିଦାର ରାମରଙ୍ଗନ ଦାସ ମାନାତା ଆଉ ସରମର ତାଲୁକର ଜମିଦାର ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ପକ୍ଷନାୟକ ବିଦ୍ୟାଧର ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ କନ୍ୟାଙ୍କ କୋଷ୍ଟୀ ରହିଲ, ଓକଳମାନେ ମଧ୍ୟ ବିଦା ହୋଇ ନାହାନ୍ତି । ଏହିପରି ଟିପଣା ଗୋଟିଆଗୋଟେଇ ଦେଲେ ପ୍ରକାପତି

ଉହାଡ଼ରେ ଥାଇ ହସି ହସି ଗଡ଼ ଯାଉଥିବେ ! ମଙ୍ଗଳ-କୃତ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଶୁଣିଲ ବେଳୁ ସଦାନନ୍ଦ ଅଥୟ ହେଇ ପଡ଼ିଲେଣି, ଯଦି ବିଶ୍ଵ ହୋଇଯାଏ, ରାଜୀବଲୋଚନଙ୍କ ପାଖରେ ମୁହଁ ଦେଶାଇବାକୁ ବାଟ ରହିବ ନାହିଁ । ଆପେ ବିହା ନ ପଡ଼ି ସବୁ କାପ୍ୟ କରିବାକୁ ହେବ । ମୁଁ କଥା ଭାବୁଛି, ପିଉପା ପିଉସୀ ଶୁଣିଲେ ସବନାଶ ! ବିଶ୍ଵ ପ୍ରସଙ୍ଗ ପଡ଼ିଲେ ସଦାନନ୍ଦ ଲୋକମାନଙ୍କ ଆଗରେ ଖୁବ୍ ଗୋଟାଏ ଲୋକଠକାଣ ଆନନ୍ଦ ପ୍ରକାଶ କରିଛି, ଲୋକେ ବୁଝନ୍ତି, କୁଅଁର ବାବୁଙ୍କ ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟରେ ତାଙ୍କର ଘର ଆନନ୍ଦ । ଏହା ମଧ୍ୟ ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଖରେ କହି ବୁଝନ୍ତି, ମୋ ବିଶ୍ଵାଳଣି ଏତେ ତରବର କିମ୍ବା ? ମୂଳକଥା ଗେବିନର ବିଶ୍ଵ ହେଇଗଲେ ସବୁ ହେଲ । ମନରେ ବିଶ୍ଵର କଲେ, ସବୁ କଥା ଗୋବିନ୍ଦ ହୁଅତରେ କରିବାକୁ ହେବ । ଏହି ଘାଟିଟା ଟପି ଥରେ କଟକ ଦେଇ ଯାଇ ପାରିଲେ ବସାରେ ବସି ସବୁ ଠିକ୍ କରି ନେବି ।

ପୁଲସଙ୍ଗ ଟପି ଗଲଣି ରୂପିଆଡ଼ ଅନାର ମାଡ଼ ଆୟୁଷ୍ଟି, ସମସ୍ତଙ୍କ ଗୁହାଳରୁ ଧୂଆଁ ବାହାରୁଛି, ସଞ୍ଜ ଶଙ୍ଖ ବାଜି ଗଲଣି, ବଧୁମାନେ ନଥ ଚୁଆୟାରୁ ଜଳ ଦେଇ ଗଲେଣି, ଯୋଡ଼ିଏ ସୁବକ ଗ୍ରାମର ପଣ୍ଡିମପଟ ନଈକୁଳ ଆମ୍ବତୋଟା ଉତ୍ତରୁ ବୁଲି ବୁଲି ବାହାର ଆସି ନଈତୁଠ ବରଗଛର ଯୋଡ଼ିଏ ଚେର ଉପରେ ବସିଲେ । ନଈଆଡ଼କୁ ଅନାଇଥାନ୍ତି । କେତେ ବର୍ଷ ହେଲ ନଥ ଦରିଣ କୁଳ ଖାଇ ଉତ୍ତର କୁଳ ବାନ୍ଧୁରୁ, ବର ମୂଳ ଅଧାଅଧ ନଥଗର୍ଭକୁ ଯାଇ ସାରିଲଣି, ମୋଟା ସବୁ ତେରଗୁଡ଼ାଏ ଚେର ଆକାଶରେ ହୁଲୁଛି ବଢ଼ିଦିନେ ସେହି ଚେରମୁକେ ସବୁବେଳେ ପୁରୁଷେ ପୁରୁଷେ ପାଣି । ଆଜିକ ଲି ନଈଟା ଭୁକ୍ତା ଶୁଣିଲ ପଡ଼ିଛି, ନଈ ଭିତରେ ଧାଡ଼ିକିଧାଡ଼ ରୁଆ । ଘରପିଛେ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ— ଯାହା ଘରେ ମଣିଷ ବଳ ବେଶି ବା କୁଟୁମ୍ବ ବେଶି, ତାହାର ଯୋଡ଼ାଏ ରୁଆ ।

ପୁଷ୍ପ ମାସଚାନ୍ଦୁ ନଈରେ ପାଣି ମରିଯାଏ । ଲୋକେ ବାଲି ଆଡ଼ିଇ ଦେଇ ଗୁର ପାଞ୍ଚ ହାତ ଗହାର ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ କୁଅ ଖୋଲନ୍ତୁ । ଅଛି ପୁଦୁର ନିର୍ମଳ ଥଣ୍ଡା ପାଣି ଝରିପଡ଼େ, ଆଶ୍ୟ ଆଶୀ ପାଣି ଜମିଯାଏ । ସବୁ ପାଣି ତୋଳିନେଇ ଶୁଣାଇଦିଅ, ଦଣ୍ଡକ ବାଦେ ପାଣି ଯେତିକ ତେତିକ । ଫଳ୍ଗୁ ପ୍ରୋତ ବନ ହେବାର ନାହିଁ । ସଦାନନ୍ଦ କୂଳ ଉପରକୁ ଅନାଇ ଦେଖିଲେ, ଦଶ ପନ୍ଦର ହାତ ଦୂରରେ ଗୋଟାଏ କାଳିଆ ମୁଢି ଛିଡ଼ା । ଗନ୍ଧ ଗୁର ଅନାରତେ ମଣିଷ ଚିହ୍ନା ଯାଉନାହିଁ; ହେଲେ ସଦାନନ୍ଦବାବୁ ଡାକ ଦେଲେ, “ଆରେ ସଇତା ! ବେଗେବେଗେ ଯା, ପଡ଼ାସରେ ଆଲୁଅ ଜାକି ଦେ, ଆମେମନେ ଏଇଲାଗେ ଯାଉଛୁଁ ।” କାଳିଆ ମୁଢିଟି କିଛି ଓଜର ନ କର ପଛ ବୁଲଇ ଧୀରେ ଧୀରେ ଗୁଲିଗଲା—ମନରେ କରୁଥାଏ—ହେଉ ହେଉ, କେତେଦିନ ଲୁଚକାଳି ଖେଳିବ ଖେଳ ।

ସଦାନନ୍ଦ କଥା ଆରମ୍ଭ କଲେ, “ଗୋବିନ୍ଦ ! କଥା ତ ଠିକ୍ ଠାକୁ ହେବାର ଗୁଲିଲା, ଏବେ କ’ଣ କରିବୁ ?”

ଗୋବିନ୍ଦ—କ’ଣ କହୁଛୁ ସଦେଇ ଭାଇ ? ଏଇ ବିଶ୍ୱାସର କଥା ନା ?

ସଦାନନ୍ଦ—ଆଉ କଥା କଣ ?

ଗୋବିନ୍ଦ—ସଫା କଥା, ମୁଁ ଉଛୁଣିକା ବିଶ୍ଵାସେ ନାହିଁ ।

ସଦାନନ୍ଦ ଶୁଣି ମନ ମଧ୍ୟରେ ଭାର ଖୁସିଟାଏ ହେଲେ । ସେ ଭଲକର ଜାଣନ୍ତି, ଗୋବିନ୍ଦ ଯେଉଁଠା ଧରିବ ତା’ହିଁ କରିବ, କାହାର କଥା ଶୁଣିବ ନାହିଁ, କାହାର ଭଲ ମନକୁ ଗୁଣ୍ଡିବ ନାହିଁ । ଗୋବିନ୍ଦର ଆଉ ଯେ ଗୁଣ ଥାଉ ପଛକେ, ଆପଣା ମନକୁ ନିଭୁଲ ଜ୍ଞାନ କରେ; କଥାପି ଗୋବିନ୍ଦର ମନ

ବିଡିବା ଆଉ ଆଗକୁ ଆପଣାର ବାଟ କାଟିରଖିବା ନିମନ୍ତେ କହିଲେ, “ନାହିଁ ନାହିଁ, ସେପରି କଥା କହ ନା, ପିତ୍ରମା ପିତ୍ରମୀ ମନଦୁଃଖ କରିବେ ଯେ ? ସବୁ ଆଡ଼କୁ ଗୁହଁ ସବୁ କଥା ବୁଝି ସମଜ କରିବା ଭଲ । ଭରଷାର ସେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ତୋ ମନରେ ଅଛି ତ ?

“ସହସା ବିଦଧୀତ ନ ହିୟା-
ମରିବେକଃ ପରମ ପଦାଂ ପଦଂ ।
ବୃଶୁତେ ହି ବିମୃଶ୍ୟକାରିଣଃ
ଗୁଣଲୁବ୍ଧାଃ ଦ୍ୱୟମେବ ସମ୍ପଦଃ ।”

ଗୋବିନ୍ଦ—ମନୁଷ୍ୟମାସକେ ସ୍ଵାଧୀନ ଜ୍ଞାନ, ଆପଣା ବିବେକ ଧିପରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ନିର୍ବାଧ-ତାର ବିଷୟ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରେଁ ।

X   X   X   X

ଦୁଇଜଣ ଓକିଲ ବସି ବସି ପଡ଼ି ଖାଉଛନ୍ତି । ସାନ୍ତ ମନ ମଧ୍ୟରେ ବିଶ୍ଵାସ କଲେ, ପୋଗ୍ୟପୁନ୍ତ—ତା ମନ ନ ବୁଝି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ।

ପଦନ ପଙ୍କନାୟକେ ସାନ୍ତକର କୁଟ୍ମୀ ମାର୍ମ—
ବଳେ ଗୋବିନ୍ଦର ଅଜା । ଦିନ ପହରକବେଳେ
ସଦାନନ୍ଦ ଗୋବିନ୍ଦ ଦୁଇ ଜଣ ପଡ଼ାୟରେ ବସି ଲେଖା-
ଲେଖ କରୁଛନ୍ତି, ପଙ୍କନାୟକ ଅଜା ବାଢ଼ି ଖଣ୍ଡିଏ ଧର
ଦୁକୁଛ ଦୁକୁଛ ହୋଇ ନାତିମାନଙ୍କ ପାଶରେ ପହଞ୍ଚ-
ଗଲେ । ଚତୁର ସଦାନନ୍ଦ ଅଜାଙ୍କ ଆଗମନର କାରଣ
ବୁଝିପାରି ଗୋବିନ୍ଦକୁ ଟିପିଦେଲେ—ଏଣେ ହସି ହସି,
ଆସନ୍ତୁ ଅଜା ସାନ୍ତ—ଆସନ୍ତୁ ଅଜା ସାନ୍ତ, କହି ବାଢ଼
ଧରି ଗୋଟାଏ ଚଉକରେ ବସାଇ ଦେଲେ । କଟକ
କଥା, କଲେଜ କଥା, କଟକରେ ଶିଆପିଆ ଏଣୁ
ତେଣୁ ତେର କଥା ହେଲୁ । ଅଜା ମରହନ୍ତିଆ ବୁଢ଼ା
ହେଲେ କଣ ହେଲା, ମାମଲତ ବୁଝନ୍ତି, ପୁରୁଷା ଲୋକ
ପହଞ୍ଚିଯାଇ ଟାଉପରି ବିଶ୍ୱାସର କଥାଟା ପକାଇ ଦେଲେ

ମୁଦ୍ରର ଦିଶିବ ନାହିଁ ତ । କେତେବେଳ ବାବେ ଦୁଇ
ରୂର ଥର ଗଳା ଖଙ୍କାରି ଦେଇ କହିଲେ, “ହୋଇ ରେ
ସଦେଇ, ହୋଇ ରେ ଗୋବିନ୍ଦ ! ବୈଷ୍ଣବ ବାବୁ କଣ
କହୁଛନ୍ତି ?” ଦୁଇ ଜଣୟାକ ପରୁରିଲେ, “କଣ,
ଆଜା କଣ ?”

ଅଜା—ଆର ଉଦାରିଆ ! କିଛି ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ ।
ଗାଁଯାକ ହାଠ ବସିଛି, ପୁଞ୍ଜାକୁ ପୁଞ୍ଜା ଓକିଲ ଯା ଆସ
କରୁଛନ୍ତି; କିଛି ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ ! ହେଲା ହେଲା, ନ
ଜାଣିଲ । ମୁଁ କହୁଛି କଣ କି, ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ତ
ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ ଦିନେ ବଡ଼ିବ ସ୍ଵର୍ଗତର ପର ବୋହ,
ଯୋଡ଼ିଏ ଆସିବେ, ମୁଁ କହୁଛି କଣ କି, ଏହି ଶୁଭ-
କାର୍ଯ୍ୟଟା ଚଞ୍ଚଳ ବଢ଼ିପାଉ । ଆଖିମୁଲର ଦେଖିବୁଁ,
ଶ୍ରୀ ଟିଠା ଖାଇବୁଁ, ପାଠଜଥା ପିନ୍ଧିବୁଁ ।
ଆମ୍ବେମାନେ ଆଉ କେତେ ଦିନ ? ସେହି ଶୁଭକାର୍ଯ୍ୟ
ଦିନକୁ ରୁହିଁବସିଛୁଁ ପର । ତେର ତେର ଜାଗାରୁ
କନ୍ୟାର ବାତିନ ଆସିଥିଲା, ଯୋଡ଼ିଏ କନ୍ୟା କଥା
ସମସ୍ତଙ୍କର ବଡ଼ ପସନ୍ଦ ହୋଇଛି, ଖୁବ୍ ବଡ଼
ଜମିଦାର ହିଅ । ପଢ଼ୁଗୁର ଆଉ ସରମରା
ଜମିଦାରମାନଙ୍କ ନାମ ଶୁଣିଛ ତ ? ସେହିମାନଙ୍କ
ହିଅ, ଅପ୍ରଭ୍ୟ ସୁନ୍ଦର, ପଢ଼ାଶୁଣାରେ ଫାରକିତ,
ରଜାକୁ ବଣୀ ଯୋଗିଯିବ ଏକା । ସବୁ ଠିକଠାକ
ହୋଇଗଲଣି, ବାପା ସାଥୀ ଖାଲି ତୁମମାନଙ୍କ ମୁହଁକୁ
ରୁହିଁଛନ୍ତି । ତୁମମାନଙ୍କ ପାଟିରୁ ଯିମିତି ବାହାରିବ—
ହିସିମିତି ସମସ୍ତେ ଦିନରୁଚି ଲାଗିଯିବା । ଦିନ ପଦରଟା
ଉଚରେ ସବୁ ଠିକଠାକ ହୋଇଯିବ । ସ୍ଵର୍ଗଅପ୍ରସର
ପର ବହୁ ଯୋଡ଼ିକ ଏକାବେଳକେ ଉଆସ ଉଚରେ
ଦାଶଲ । ଏହି ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ମାସ ଉଚରେ ତିନିଟା ଲଗ୍ନ
ଅଛି, ତେଣିକ ଦେବଶୂନ କାଳ, ଶୁଭକାର୍ଯ୍ୟ ମନା ।

ସଦାନନ୍ଦ ଭାରି ଚତୁର, ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବେ,
ତିନ୍ଦା ପଢ଼ିବ ନାହିଁ । “ପଙ୍କଜ ଯେହୁ ପଙ୍କେ ଥାଇ ।

ତା ଦେହେ ପଙ୍କ ନ ଲାଗଇ ” ଅଜାଙ୍କ କଥାରେ
ଉତ୍ତର ଦେବାଲାରି ଇସାର କରିଦେଲେ । ଗୋବିନ୍ଦ
କହିଲେ, “ଆଜା ! ଇଂରେଜ ପାଠ ନ ପଢ଼ିଥାନ୍ତି ତ
ନାହିଁ, ଦଶବର୍ଷ କାଳ ବିଦେଶରେ ପଡ଼ିଛୁଁ । ବାପା
ସାନ୍ତ ଆମ୍ବେମାନଙ୍କ ପଛରେ ମାସକୁ ମାସ ଥିଲା ଥିଲା
ଟଙ୍କା ସାରୁଛନ୍ତି । ଆଉ କେତେଟା ମାସ, ଅଧିକ ନ
ପଡ଼ୁଁ, ଆସନ୍ତା ମାଜି’ ମାସରେ ଏହି ଏହି ପଶାଷା ଦେଇ
ଗୁଲି ଆସିବୁଁ, ତେଣିକ ଆଉ ନ ପଢ଼ିଲ ବି ଚଳେ ।”

ସଦାନନ୍ଦ କହିଲେ, “ଆଜା ! ଗୋବିନ୍ଦ ଯାହା
କହିଲା, ସବୁ ତ ଶୁଣିଲେ । ଆପଣ ତ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ଲୋକ,
ଆମ୍ବେମାନେ ଆପଣଙ୍କ ପାଖରୁ ବୁଦ୍ଧି ଶିଖିବୁଁ । ବୁଝନ୍ତି,
ଏହି ଏ. ପାସ ନ କରି ଉଦ୍ବିଳିକା ପଢ଼ାରେ ବଖଣ୍ଡ
କଲେ ବାର ବରଷର ତପ ଶୁଖଆପୋଡ଼ାରେ ଯିବ ।
ଆପଣମାନଙ୍କ ଆଜା ମୁଣ୍ଡେଇ ନେବୁଁ, ଦିନ କେତେଟା
ସତାର କରନ୍ତି ।

ଅଜା—ହୋଇ ରେ ସଦାନନ୍ଦ ! ପେଁ-ପେଁ ପାସ
ନ କଲେ ଇଂରେଜ ପାଠ ହୁଏ ନାହିଁ, ଏ କଥା
ଆମକୁ ଜଣା । ମାସ ଆମେ କହୁଛୁଁ, ତୁମ୍ଭେମାନେ ବିଭା
ହୋଇ ଗୁଲିଯାଅ, ବହୁମାନେ ଘରେ ରହିବେ ।
ତୁମ୍ଭେମାନେ କଟକରେ ରହି ପେଁ ପେଁ ପାସ କର ।

ସଦାନନ୍ଦ—ନାହିଁ ଅଜା, ଏବେ ଆଉ ସେ
ଆରନ ଚକ୍ର ନାହିଁ, ବିଭା ହେଲେ ଆଉ ଏହି ଏ.
ପାସ କରିପାଇବା ନାହିଁ ।

—

କଟକ ଯାତ୍ରା

ସଇତା ଆଜିକାଲି ଖୁବ୍ ଜରି ବଡ଼ ସାନ୍ତଙ୍କ
ଗୁଲିଚଳନକୁ ଅନାଇଛି । ସେ ଭଲଭୁପେ ବୁଝିଲଣି,
ଉଚରେ ଉଚରେ କଣ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଚକ୍ରିଛି ।

ଏତେ ଜଗିଜାଗି ମଧ୍ୟ କଥାର ମୂଳଟା ଧରି ପାରୁ ନାହିଁ । ସଇତା ବଡ଼ ସାନ୍ତ୍ବନ୍ତ ଚିହ୍ନେ, ବିଶୁର କଲ, କେତେବେଳେ କଣଟାଏ ଦିପଦ ପକାଇ ଦେବା ତାଙ୍କୁ ବଡ଼ କଥା ନୁହେଁ । ହେଲେ ଯାହା ଇଚ୍ଛା ତାହା ହେଉ, ମୋ ସାନ୍ତ୍ବନ୍ତ ଦେବକୁ ଆଞ୍ଚ ନ ଲାଗିଲେ ହେଲା । ସଇତା ଦେଖିଛି, ଦିନେ ଛଡ଼ା, ଦିନିନ ଛଡ଼ା ଟପା ପାଇକ ଚିଠି ଧରି ଆସୁଛି । ସମସରପୁର ଉଆସ ପାଇକ ମଧ୍ୟ ଦିନେ ଦିନେ ଚିଠି ଧରି ଆସେ । ହେଲେ ସେ ପାଇକେ ଗଡ଼ିବୁଆରଯାଏ ଆମନ୍ତି ନାହିଁ । ଗାଁ ପଣ୍ଡିମ ପଟ ଆମ୍ବ ତୋଟାରେ ବସିଥାନ୍ତି, ବଡ଼ ସାନ୍ତ୍ବନ୍ତ ସଞ୍ଜସଞ୍ଜିଆ ଯାଇ ସେମାନଙ୍କ ହାତରୁ ଚିଠି ଦେନି ଆସନ୍ତି । ମଧ୍ୟ ଦିନେ ଦିନେ ପାଇଲଟା ଚିଠି ଦିଅନ୍ତି । ସଇତା ଏହା ମଧ୍ୟ ଉତ୍ତାତ୍ତରେ ଥାଇ ଦେଖିଛି, ଗୁଡ଼ାଏ ଘରା ବଡ଼ ସାଆନ୍ତ ଆପେ ପଡ଼ି ଚରି ପକାନ୍ତି, କେତେଖଣ୍ଡ ମାସ ସାନ ସାଆନ୍ତଙ୍କ ହାତକୁ ଦିଅନ୍ତି ।

ଦିନେ ସଖାଲେ ଦିନ ପହରକ ସରକି ଟପା ପାଇକ ଗୋଟାଏ ବନ୍ଦ ଲମ୍ବ ଚିଠିଧରି ପହଞ୍ଚିଲ । ଚିଠିଟା ରେଜେଷ୍ଟ୍ରେସନ୍, ରଂଗଜରେ ଲେଖା । ଦୁଇ ସା'ନ୍ତ ଏକଯାଗାରେ ବସିଥିଲେ । ବଡ଼ ସା'ନ୍ତ ପାଇକ ହାତରୁ ଚିଠି ଖଣ୍ଡ ନେଲେ, ଆପେ ନ ପଢ଼ି ସାନ ସାଆନ୍ତଙ୍କ ହାତକୁ ବଡ଼ାଇ ଦେଲେ । ସାନ ସାଆନ୍ତ ଲପାପା ଫିଟାଇ ପ୍ରଥମେ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଥରେ ପଢ଼ିଗଲେ । ଚିଠିରେ କଣ ଲେଖାଅଛି, ସଦାନନ୍ଦ ବାବୁ ପରୁରବାବୁ ଗୋବିନ୍ଦ ବାବୁ ପାଟିକରି ପଡ଼ିଲେ । ଚିଠିଖଣ୍ଡ ରଂଗେଖାରେ ଲେଖା, ସେଥିର ଅର୍ଥ ଏହି —

ସାନ୍ତ ସଦାନନ୍ଦ ପଙ୍କନାୟକ ଓ କୁଅଁର ସାନ୍ତ ଗୋବିନ୍ଦତ୍ତ ପଙ୍କନାୟକ କଲେଜରେ ଦିଣ୍ଡପୁ ବାଣିକ ଶ୍ରେଣୀର ଛୁଟମାନଙ୍କ ଜାଣିବା କାରଣ ଲେଖା ଯାଉଅଛି କି, ଆସନ୍ତା ଜୁମମାସ ୨ ତାରିଖ ସୋମବାର ତୁମମାନଙ୍କ

ପଶଷ୍ଠା ଫଳ ବାହାରିବ । ଉଚ୍ଚ ତାରିଖରେ ତୁମମାନଙ୍କ ଉପପ୍ରତି ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ଇତି ।

(ସ୍ଵଷ୍ଟର) ଉବଳିତ ଜୋନ୍ସ୍ ପ୍ରିନ୍ସପଲ, କଟକ କଲେଜ ।

ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଉଆସ ଉତ୍ତରେ ଆଉ ଗାଁଯାକ ଚହଳ ପଡ଼ିଗଲ—ବଡ଼ ସାହେବ ପରୁଆନା ପଠାଇଛି, ବାବୁ ସାନ୍ତମାନେ କଟକ ଗଲେ ରଂଗେଖା ପାସ କରିବେ ।

ପିଲ ଦୁଇଁ ଲପାପାଟା ଧରି ସାନ୍ତଙ୍କ ପାଖକୁ ଗଲେ । ସଦାନନ୍ଦ ଚିଠିଖଣ୍ଡ ତାଙ୍କ ହାତକୁ ବଡ଼ାଇ-ଦେଲେ, ସେଥିରେ ଲେଖା ବିଷୟ ଓଡ଼ିଆରେ ତର୍ଜମା କରି ବୁଝାଇଦେଲେ । ସାନ୍ତ ଲପାପାଟା ଓଲଟ ପାଇଲଟ କରି ଦୁଇ ତିନି ଥର ଦେଖିଲେ—‘ଗୋବିନ୍ଦ—ଗୋବିନ୍ଦ ଶ୍ରାବରି—ତୋ ଇଚ୍ଛା’ କହି ସଦାନନ୍ଦ ହାତକୁ ବଡ଼ାଇ ଦେଲେ ।

ଲପାପାଟା ଧରି ପିଲସାନ୍ତ ଦୁଇଁ ଉଆସ ଉତ୍ତରକୁ ଗଲେ । ସାଆନ୍ତାଣୀ ଆଗରୁ ଶୁଣି ପାର ଗଲରେ ହାତ ଦେଇ ବସିଛନ୍ତି । ପିଲ ଦୁଇଙ୍କୁ ପାଖରେ ଦେଖି କହିଲେ, “ଆରେ ସଦେଇ, ତୁମେମାନେ ଯେ କହୁଥିଲ ଦୁଇ ମାସ କୋଡ଼ିଏ ଦିନ କଲେଜ ବନ—ମୁଁ ଦିନ ଗଣ୍ଯିବୁ, ଆହୁର ତ ସତର ଦିନ ବାକି—ଆଜି ଏ ଚିଠି କଣ ରେ ?”

ସଦାନନ୍ଦ—ଆଜ୍ଞା ହଁ ପିଉସୀ, ମୁଁ ଅନାଜ କରି କହିଥିଲ । ଏହା ହେଲା ସରକାରୀ ମାମଲା, ଯେତେ-ବେଳେ ଯେ ହୁକୁମ ଜାରି ହେବ, ତାକୁ ମାନିବାକୁ ହେବ ।

ସାଆନ୍ତାଣୀ—ତୁମେମାନେ ଏତେ ରଂଗେଖା ପାଠ ପଢ଼ିଲଣି, ଆଉ ପାଠର ଲେଡ଼ା ନାହିଁ, କଟକ ଯାନା ।

ସଦାନନ୍ଦ—ଆଜ୍ଞା, ଦଶ ଦଶ ବରଷ କାଳ କଟକରେ ରହି ପଡ଼ିଲୁ, ଆଉ କେତେଟା ମାସ ଲାଗି କଣ ସବୁ ମାଟି ହେବ ?

ମା'ଙ୍କ ଆଖି ଲୋତକରେ ପୂରିଗଲ, ପଣନ୍ତିକାନରେ ପୋଛି ପକାଇ ତୁମି ହେଲେ ।

ଆଜି ହେଲା ଶନିବାର, ସୋମବାର ରହିଲା ଆଉ ଯୋଡ଼ାଏ ଦିନ । କାଳ ରହିବାର ଯାମା କରି ନ ବାହାର ପଡ଼ିଲେ ଠିକ୍ ବେଳ ମାପିକେ ସୋମବାର କଟକରେ ପହଞ୍ଚିବେ ନାହିଁ । ଯାମାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତୁ ଲାଗିଲା ।

ଖରର ପାଇଲା ବେଳୁ ମା ସାଆନ୍ତାଣୀ ୧୦୧ ବସି-ଯାଇଲୁ, ଦିନ ଦିପହର ଗଡ଼ି ଗଲାଣି । ପୋଇଲାଗଂଢ଼ୀ ମର୍ଦନ ଚିନା, ପୋଇ, ପାଠ ଶାଢ଼ୀ ଧର ଦୃଷ୍ଟି ହେଲା ପାଖରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇଛି । ଆଜ୍ଞା, ଆଜ୍ଞା ଦେହପାଣି ବେଳ ଗଡ଼ିଗଲ, ଦେବାର୍ତ୍ତନ ବେଳ ଗଡ଼ି ଯାଉଛି—ଦୁଇ ଦିନ ଥର ହାତ ଯୋଡ଼ି ଜଣାଇଲାଣି ।

ସାନ୍ତୁଷ୍ଟ ପାଖକୁ ଡକାଇ ସାଆନ୍ତାଣୀ କହିଲେ, “ଶୁଣ, ପିଲାଯୋଡ଼ିକୁ କଟକ ପଠାଇବାକୁ କେତେ-ବେଳେ ମୋ ମନ ଡାକୁ ନାହିଁ । ମୋ ମନଟା କିମିତିକା ଛୁକଉଛି, ତୁମେ ନ ହୁଏ ସାଙ୍ଗରେ ଧରି ଯାଅ ।”

ସାଆନ୍ତିକର କୌଣସି କଥାରେ ଶୋଚନା ନ ଥାଏ । ତାଙ୍କର ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ, ସବୁ ଗୋବିନ୍ଦଜୀବିଙ୍କ ଇଚ୍ଛା । ସୁଖ ଦୁଃଖର ହାନି ଲାଭ ସବୁ ଡାଙ୍କର ବିଧାନ, ମନୁଷ୍ୟର କିଛି ଆୟୁଷ ନାହିଁ, ମନୁଷ୍ୟର ସବୁ ତେଣ୍ଟା ବୁଝା । “ଗୋବିନ୍ଦ—ଗୋବିନ୍ଦ—ଶ୍ରାବନ୍ତି—ସବୁ ତୋ ଇଚ୍ଛା” ଏତିକି କହି ରୁକ୍ଷିଗଲେ । ସାନ୍ତାଣୀ ସାଆନ୍ତିକ ମନକଥା ଭଲକଣି ଜାଣ୍ଟି, କିଛି ନ କହି ଚାନ୍ଦି ହେଲେ ।

ରହିବାର ସଖାକେ କଟକ ଯାମା ପାଇଁ ସବୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ । ସଇତା ସବୁ ଠିକତାକ କରି ରଖିଛି, ତାକୁ କିଛି ବୋଲିବାକୁ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ପିଲା ଦୁହଁ ମାତାଙ୍କ ପଦରେଣୁ ମୁଣ୍ଡରେ ଲଗାଇ ମେଲଣି ଦେନିବାବେଳେ ସା'ନ୍ତାଣୀ ଓଠୁକୁ କାମୁଦି ରଖିଥାନ୍ତି । ପିଲମାନଙ୍କ ଦିନ ମାଛ ବେଳେ କାନ୍ଦି-ପକାଇବାଟା ଅମଙ୍ଗଳର ଚିନ୍ତା । ହେଲେ ଲୁହ ବୋଲ ମାରୁ ନାହିଁ, ଦୁଇ ଆଖିରୁ ଝର-ଝର ହୋଇ ବହି ପଡ଼ୁଛି । ସଦାନନ୍ଦକୁ କୁଣ୍ଡେଇ ପକାଇ କହିଲେ, “ଆସ ବାପା ଆସ, ଗୋବିନ୍ଦଜୀବ ଚରଣୋଦକ ସେବା କରି ଧଣ୍ଟା ବେଳରେ ଲମ୍ବାଇ ସିଧାରିବ । ଶୁଣ ବାପ ସଦେଇ, ଗୋବିନ୍ଦଟି ସାନ ପିଲା, ତାହାର କିଛି ବୁଦ୍ଧି ହୋଇନାହିଁ । ବେଳ ମାପିକେ ଦିଟା ସାରିବ, ବେଳ ମାପିକେ ନିଦେଇବ । ରାତରେ ଦୁରୁ ବାହାରିବ ନାହିଁ । ଆସ ବାପା ଆସ, ଗୋବିନ୍ଦଜୀବ ତୁମମାନଙ୍କୁ ରଖା କରନ୍ତୁ ।”

ଟପା ଟପି ପହଞ୍ଚିବାରୁ କଟକ ଯାମା ଏତେ ଶୀଘ୍ର ହେଲ ଯେ, ଯାମାପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଶୁଭଦିନ ଧରିବା କଥା କାହାର ମନରେ ପଡ଼ି ନାହିଁ । ରହିବାର ସଖାକେ ପାଠଜୋଷୀଏ କାଖରେ ତାଳପତ ପାଞ୍ଜି ବିନ୍ଦା, ହାତରେ ବାଡ଼ ଶୁଣ୍ଟିଏ ଧରି ଲସରପସର ହୋଇ ଧାର୍ଜିଛନ୍ତି । ଉଆସରେ ପହଞ୍ଚିଲୁ ବେଳକୁ ସାନ ସାନ ଦୁହଁ ସବାରିରେ ବିଜେ ହୋଇ ସାରିଲେଣି । ପାଠ-ଜୋଷୀଏ କାହାରିକୁ କିଛି ନ ବୋଲି କରେଇଦର ଏକ କୋଣରେ ବାଡ଼କୁ ଆଉଜି ବସିଗଲେ । ପିଲମାନଙ୍କ ସବାର ବାହାରିଗଲ ବାଦେ ସାନ୍ତିକ ନଜର ହତାତ୍ ପାଠଜୋଷୀଙ୍କ ଉପରେ ପଡ଼ିଗଲ । “ମନ୍ଦ ଯା, ପାଠ-ଜୋଷୀଏ, ତୁମକୁ ଖରର ଦେବାକୁ ଭୁଲି ଯାଇଛୁ । ଦେଖିଲ, ଦେଖିଲ, ଆଜକୁ ଯାମା ଦିନଟା କିପରି ?”

ପାଠଜୋଷୀ—ଆଜ୍ଞା ।

ସା'ନ୍ତେ ଦେଖିଲେ, ପାଠଜୋଷୀଙ୍କ ମୁହଁଟା ଶୁଣି
ଯାଇଛି, ତୁମି ହୋଇ କାଠି ପରି ବସିଛୁ ।

ସାନ୍ତେ—ହେଉ ହେଉ, ପାଞ୍ଜିଟା ବେଳେ
ଦେଖ ।

ପାଠଜୋଷୀଏ ଅଣିଛୁ ଝଡ଼ିଗୋଟାଳିଟା କାଢି
କୁଆଁର ବାବୁଙ୍କ କୋଷ୍ଟୀଟା କାଟିଲେ—ଉଆସର
ସମସ୍ତଙ୍କ କୋଷ୍ଟୀ ତାଙ୍କୁ ଜଣା । ଦୁଇ ରୂପଟା ମାସ
ଅଙ୍କ ତଳେ ଲେଖିଲେ । ପାଞ୍ଜି ବିଡାକୁ ଦୁଇ ତନ ଥର
ଅନାଇ ତୁମି ହୋଇ ବସିଲେ ।

ସାନ୍ତେ—କଣ ଦେଖିଲେ ପାଠଜୋଷୀ ଏ ?

ପାଠଜୋଷୀ—ଆଜୀ ।

ସାନ୍ତେ—ବାବୁମାନେ ତ ଯାଏବା କରି ଗଲେଣି,
କଣ ଦେଖିଲେ, ସବୁ କଥା କହନ୍ତି ।

ପାଠଜୋଷୀ ନିଃଶ୍ଵାସଟାଏ ପକାଇ କହିଲେ,
“ଆଜି ଅଣ୍ଣେଣା ଏକ ଦଣ୍ଡ ଛି ଲିତ୍ୟା ଦୁଇ ବିଳିତ ॥”
ଭୋଗ ଯାଇ ମନ୍ଦିର ଆରମ୍ଭ । ଏହି ସନ୍ଧି ବେଳଟାରେ
ଯାଏବା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି । ପୁଣି ତେତିକିବେଳେ ବିଷ୍ଣୁ
ଯୋଗ ଆରମ୍ଭ । ଆଉ ପ୍ରତିପର୍ଯ୍ୟ ନବମୀ ପୂର୍ଣ୍ଣ ରାମ-
ରୂପାଶ୍ରୀ ପାବକେ, ଷଷ୍ଠୀ, ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ ପଶ୍ଚାତ୍—କଟକ
ଯାଏବାକୁ ହେଲା ସମ୍ମୁଖ ଯୋଗିନୀ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଆଜି
ଧରୁ ଚନ୍ଦ୍ର, କୁଆଁର ବାବୁଙ୍କ ବୃକ୍ଷ ରାଶିକୁ ହେଲା ଅସ୍ତ୍ରମ
ଚନ୍ଦ୍ର, ଆଜି ଉଦୟକାଳଟା ବି ଯାଏପାଇଁ ଶୁଭ ନୁହେଁ,
ତେବେଗୁଡ଼ାଏ ଅଳକଣ ।

ସାନ୍ତେ “ଗୋବିନ୍ଦ—ଗୋବିନ୍ଦ—ଶ୍ରୀହରି—ତୋ
ରଙ୍ଗା ।” ଶ୍ରୀମୁକରଣ କହିଲେ, “ଯାହାହେଉ ଇଂରାଜୀ
ପଢ଼ୁଆମାନେ ଏସବୁ କଥା ମାନନ୍ତି ନାହିଁ । ଯେ ନ
ମାନିବେ ତାଙ୍କପାଇଁ କଣ ?”

କଉଶୁଳ ବୁଢ଼ୀ ଦାଇ କୁଆଁର ସାନ୍ତୁଙ୍କ ଦେହ ମାଛ
ଦେଖିବାକୁ ଅସିଥିଲୁ, କଥା ଶୁଣି ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ
ସାର୍ଜିମା ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କୁ ଜଣାଇଲୁ । ସାନ୍ତାଣୀ ତ ଅଥୟ
ହୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି । ଚଞ୍ଚଳ ବାକ୍ସ ପିଟାଇ ଶବ ଆୟ-
ଟଙ୍କା ବାହାର କରି ପକାଇଲେ, ମୁଣ୍ଡରେମାର ସାନ୍ତୁ
ପାଖକୁ ପଠାଇଲେ, ଗ୍ରହ ଅବଳ ଶାନ୍ତି ନିମନ୍ତେ କହି
ପଠାଇଲେ ।

ପାଠଜୋଷୀଙ୍କ ପରମର୍ତ୍ତରେ ବିଷ୍ଣୁ ସହସ୍ରନାମ,
ଦୁର୍ଗାସହସ୍ର ନାମ ଜପ, ଚଣ୍ଡୀପାଠ, ଶିବଙ୍କଠାରେ
ମହାସ୍ତୁ କୁନ୍ତି, ଗୋବିନ୍ଦଜିଙ୍କ ପାଦପଦ୍ମରେ ଲକ୍ଷେ
ତୁଳସୀ ପତ୍ର ଚଢ଼ାଇବା ସକାଶେ ସାତ ଜଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ
ବରଣ ହୋଇ ଗୁଆ ଟେକ ନେଲେ । ପାଠଜୋଷୀଏ
କୁଆଁର ବାବୁଙ୍କ କୋଷ୍ଟୀର ଦଶା ଅବଳ ବିଷ୍ଣୁ ଭିଲ
କରି ଗଣାଗଣି କରି ଦେଖିଲେ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଶନ ମହା-
ଦଶାରେ ଶନ ଅନ୍ତର—ଶନ ପ୍ରତ୍ୟନ୍ତର । ତେବେ ଶନ
ହେଉଛି ନିଧନାଧପତି, ଅଛୁ ଜାୟା ପ୍ରାନରେ । କୁଆଁର
ବାବୁଙ୍କର ତ ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ ବଢ଼ି ନାହିଁ । ଏଥକୁ ଏ
ଗ୍ରହ ଅବଳ ବାଧକ ନାହିଁ । ଯାଏହେଉ, ଶନରିଷ୍ଣ
ଶାନ୍ତି ନିମନ୍ତେ ଗୋଟାଏ ଗ୍ରହଭକ୍ତାରିକା ଯାଗ କରିବା
ଆବଶ୍ୟକ । ଆସନ୍ତା କାଳି ଯାଗର ତାବ ଦାଖଲ
କରିବାର କଥା ହେଲା ।

ପୁରୋହିତ ମହାପାତ୍ର ଶିଲେଚନ ତିହାଡ଼ିଏ
କହିଲେ, “ନାହିଁ, ନାହିଁ ପାଠଜୋଷୀଏ, ତେବେକାରିକା
ଯାଗର ବିଶୁଦ୍ଧ ତାବ ଆମ ଦରେ ଅଛି, ପୁରୁଷା
ପାଞ୍ଜି ରେ ଦଦେଇକ ହାତଲେଖା । ମୁଲକରେ ଯାହାର
ଯାଗ ହୁଏ, ଦଦେଇକ ପାଞ୍ଜି ରୁ ଉତ୍ତାରି ଦେନ୍ତପାନ୍ତି ।”

-୧୫-

ଅନୁଷ୍ଠାନ

ଏଥର କଟକ ହାଲଗୁଲ ଦେଖି ସଇତା ତ କାବା
ହେ'ଇଗଲଣି । କଥା କଣ ? ବଜାରଯାକ ଦେଶା ।
ଟଙ୍କା ତହବିଲରେ ନ ଥିବାରୁ ଦିନେ ଦିନେ ନଗଦ'ଚ
ସଞ୍ଚଦା କଣା ହୋଇପାରୁ ନ ଥିଲା, ଉଠାଇ ଏତେ
ଗୁଡ଼ାଏ ଟଙ୍କା କାହଁ ଅଇଲ ? ସେବନ ଦେଖିଲା, ବଡ଼
ସାନ୍ତ ବିଡ଼ାଏ ନୋଟ ବାନ୍ଧିଥିଲେ, ମୋତେ ଦେଖି
ଚଞ୍ଚଳ ତାଙ୍କି ପକାଇଲେ । ବଡ଼ ସାନ୍ତଙ୍କର ଟିକ୍
ଲେଖାପଡ଼ା ହିସାବକିତାବ ବୋଲି ଗୋଟାଏ କେହି
ଦିନ ନ ଥାଏ । ଏଣେ ଟଙ୍କା କଉଡ଼ିକୁ ଖାତର ନାହିଁ ।
ହିସାବ ନାହିଁ, କିତାବ ନାହିଁ; ପଚର ଉତ୍ତର ନାହିଁ,
ଦୋକାନିରୁଡ଼ାକ ଯେ ପେତେ ଟଙ୍କା କହୁଛି ବଢ଼ାଇ
ଦେଉଛନ୍ତି । କଟକିଆ ବେପାଶ ଭଲ ପଟାଏ ରାମାନନ୍ଦୀ
ଚଢ଼ାଉଥିବେ । ମୁଁ ତ ଦେଖିଛି, ଉଆସରୁ ଆସିବା
ବେଳେ ଉଆସକରଣ କିଂକର ଖରଚ ସକାଶେ ବଡ଼
ସାନ୍ତଙ୍କ ହାତରେ ଦେଖିଶ ଟଙ୍କା ଦେଇଥିଲେ । ସେଥି
ଉତ୍ତରେ ଖଣ୍ଡେ ବି ତ ନୋଟ ନ ଥିଲା । ଦୋକାନି
ସତର୍ଷୀ ସାହୁ ଏକା ତ ଦେଖିଶ ଟଙ୍କା ଦେନିଗଲା ।
ଜିଜୁଣିକା ବି ତ ପେଟରରେ ଟଙ୍କା ଭାର୍ତ୍ତି, ମୁଁ ଉଠାଇ
ପାରୁ ନାହିଁ । ଆହୁରି ଗୋଟାଏ କଥା ବି ଦେଖୁଛି,
କୁଞ୍ଚିର ସାନ୍ତ ନ ଥିବାବେଳେ ବଡ଼ ସାନ୍ତଙ୍କର ଟଙ୍କାର
କାରବାର । ଆମର କଣ ରେ ବାବୁ—ବରଜାତି
ପଣରେ ଆସି ଯୁଆ କଉଡ଼ିଶେଳ କଥା ବୁଝିବା ।

ଆହୁରି ବି ଗୋଟାଏ କଥା । ଏହି ଯେ ରାଜାବ
ବାବୁ ଟଙ୍କା ନିଅଣ ହେବାରୁ ବୋଡ଼ିରୁ ବାହାରି
ଯାଇ ଯୁଆ ତା ବସାରେ ଗୁଡ଼ି ଦେଉଥିଲେ, ଏବେ ବଡ଼
ଦୋତାଲ ବସା ଦେଖେ କିଏ ? ଶାଳ ଏତକ ନୁହେ,
ରୁତି ଶ୍ରେଷ୍ଠା ମହିରେ ଯୋଡ଼ାଏ ଦିନ ଶିପାଙ୍କ ଯାଉ

ନାହିଁ । କଣ ପାସ୍ ହେବ ବୋଲି ଚଞ୍ଚଳ ଉଆସରୁ
ଧାଇଁ ଆସିଲେ, କାହଁ ? ପାସ୍, ନା ପାସ୍—ଲାଗିଛି
ଭୋଜ ଟଙ୍କା ହମ୍ମାମ - ଲାଗିଛି ପୁସରପାସର କଥା !
ସେମାନେ ଯାହା ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତୁ, ମୋ ସାନ୍ତଙ୍କ ଭଲ
କରି ଜଣିଥୁଲେ ମୋ ପଇଟି ଟୁଡ଼ିଲ ।

ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ବଡ଼ ସାନ୍ତ ଘେରେଯାକୁ ଡାକ
କହିଦେଲେ, “ଆଜି ରାତରେ ରାଜାବ ବାବୁଙ୍କ ବସାରେ
ନିମନ୍ତଣ, ତୁମେମାନେ ଆପଣାର ଘେରେଇବାସ କରି
ଶିଆପିଆ କର ।” ରାତା ଶୁଣି ମନ ମଧ୍ୟର ଟିକ୍
କଳ, ଯେପରି ଦେଉ ଆଜି ରାତରେ ଲୁଚି ଲୁଚି ଯାଇ
କଥାଟା କଣ ଦେଖିବାକୁ ହେବ ।

ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ସାନ୍ତମାନେ ବସାରୁ ବାହାରିଯିବା
ସମୟରେ ବଡ଼ ସାନ୍ତ ଡାକ ଦେଇ କହିଲେ,
“ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ବସାକୁ ବାହୁଡ଼ିବା ମଠ ହେବ, ବୁଝି
ସାବଧାନ, ବସାରୁ ଗୋଡ଼ କାଢ଼ିବୁ ନାହିଁ, ତେର
ତେର ରକମ ଟଙ୍କା ପଇସା ଅଛି, କଟକ ଜାଗା—
ବୁଝିଲୁ ତ ରେ ?” ସଇତା ନିଶ୍ଚାସଟାଏ ପକାଇ
କହିଲା, “ଆଜ୍ଞା ସବୁ ବୁଝିଲି ।”

“ସବୁ ବୁଝିଲି କଣ ରେ ?”

“ଆଜ୍ଞା—ଆପଣ ଯାହା ଯାହା ଅଜ୍ଞା କଲେ ।”

-୧୬-

ଭୋଜିସଭା

କଟକ ବକ୍ସିବଜାର ସତ୍ତକ ପୁଡ଼ି ଟିକିଏ ଗଲି
ଉତ୍ତରକୁ ଗୋଟିଏ ଦୋମହଲ କୋଠାର । ଦରଟି
ଉତ୍ତର ଦଶଶ ଲମ୍ବା । ତଳ ମହଲର ଆଗକୁ ଗୋଟାଏ
ଚୌଡ଼ା ଲମ୍ବାଲମ୍ବା ବାରନା । ତା ପଛକୁ ଯୋଡ଼ିଏ
କୋଠା । ତଳ ବାରନା ପଣ୍ଡିମପଟ କାନ୍ଦକୁ ଲକ୍ଷା

ଉପରକୁ ଉଠିବା ଶିଥୀ ପାହାର । ତଳ ବାରନା ଉତ୍ତରଟା ଲମ୍ବ ଦଳଣ । ତା ପଛକୁ ତଳ କୋଠଣ ସଇ ଉପରକୁ ଯୋଡ଼ିଏ କୋଠଣ । ଦଳଣ ଆଉ କୋଠଣକୁ ସଇ ଉଚ ଉଚ ତିନ ଯୋଡ଼ା ଝିଲମିଲି କପାଟବାଲ ଝରକା ଲଗିଥିବାରୁ ଘର ମଧ୍ୟରେ ଆଲୁଆ ପବନ ଖେଳବାକୁ ଅସଜ ହୁଏ ନାହିଁ । ତଳେ ଘର ଆଗକୁ ଖଣ୍ଡେ ଚଢ଼ିଥିଆ ଜାଗା । ତିନ ପାଖ ପକ୍କା ପାରେଶରେ ବେଡ଼ା, ଆଗ ପାରେଶ ଠିକ୍ ମଧ୍ୟମରେ ଗୋଟାଏ ଯାଉଁଳ କବାଟ ଲଗିଛି—ଫେରଟା ହେଲା ଦୂର ପଦାକୁ ବାହାରିବା ହାର । ଏହି ହାର ପାଖରୁ ବାରନା ମୂଳକଳା ଗୋଟିଏ ସବୁ ସଡ଼କ । ଏହାର ଦୁଇ ପାଖରେ ମଞ୍ଜିଗଛ ହାତକୁ ହାତ ଛଡ଼ାରେ ଲଗିଛି । ବାରନା ତଳ ଦୁଇ ପାଖରେ ଯୋଡ଼ାଏ ପଦ୍ଧତି କରିବର ଝାଡ଼ରେ ଫେହ୍ଲାକୁ ଫେହ୍ଲା ଫୁଲ ଫୁଟି ଦୋହଳିବା ବେଳେ ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର ମାନେ । ଅଗଣା ଭିତର ପଠ ପାରେଶ କାନ୍ଦୁକଳା ଯୋଡ଼ିଏ ଖପରଳି ଘର—ଗୋଟିକର ବୈଷେର ହୁଏ, ଆଉ ଗୋଟାଏ ସରହର । ବୈଷେଇଘର ଆଗ ପାଞ୍ଚ ଛ ହାତ ଛୁଡ଼ି ଗୋଟାଏ ନନ୍ଦବସା କୁଆ । ଏଠା ହେଲା ହରଦେବନାଲ ଭଗତର ଭଡ଼ିଆ ଘର । ହରଦେବର ବଡ଼ ପୁଅ ରୁମଦେବନାଲ ସଉକନ ଭକ୍ତିଆ ଲୋକ । ତା ନିଜ ବୈଠକଣାନା ସକାଶେ ଭଲ ମିହିହାତରେ କାମ କରଇଥିଲା, ଏବେ ଭଡ଼ାରେ ଲଗେ । ଆଜକୁ ଉଣା ଅଧିକ ମାସେ ହେଲା କଲେଜର ଥୋକେ ପିଲା, ଏକ-ବୈଷେଇରେ ରହିଛନ୍ତି । ବସାରେ ରୁକର ଯୋଡ଼ିଏ, ଜଣେ ବୈଷେଧ୍ୟା, ଜଣେ ବାରିଜ । ଏମାନେ ମଧ୍ୟମଳ, ହାଲ କଟକ ଅସିଛନ୍ତି, ଘର ସମସରପୁର ତାଲୁକରେ । ରୁମାବଲୋଚନ ବାବୁ ସେମାନଙ୍କୁ ବାର ବାର ବୁଝାଇ ଦେଇଛନ୍ତି, କଟକର କୌଣସି ଲୋକ ସାଙ୍ଗରେ କଥା କହିବେ ନାହିଁ, ବାହାରକୁ ବାହାରିବେ ନାହିଁ । ଏକୁଟିଆ ଦେଖିଲେ ଠିକାଦର ଆସି ପିରିଙ୍ଗେ ଘର ରୁ ବଶିରୁରେ ବିକ ପକାଇବ । ଅଗଣା ସଦର ଦୁଆର

କବାଟରେ ସବୁବେଳେ କୋଲପ ପଡ଼ିଥାଏ, କୋଲପର କୁଞ୍ଚ ରୁମାବଲୋଚନ ବାବୁଙ୍କ ଅଖାରେ ।

ଆଜକୁ ଆଠ ଦଶ ଦିନ ହେଲା ଦିନେ ଛଡ଼ା ରାତରେ ଭୋଜ ହେଉଛି । ବାହାରୁ କେବଳ ଯୋଡ଼ିଏ ନିମନ୍ତିତ ପିଲା ଅସିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଜଣେ ବା ନି ଜଣ ବା ଅଧିକ ପିଲା ଅସିବାର କେବେ ଦେଖାଯାଇ ନାହିଁ । ଘର ଉପର ମହିଳା ଅଗ ତଳଣରେ ସବୁ ବସେ । ତଳେ ଶତରଞ୍ଜି ଦିଛଣା, ଗୋଟାଏ ବାଦାମି ଆକାରର ମେଜ, ତା ଉଚରେ ଧପଧପିଆ ଧଳା ସୁନ୍ଦର ବଡ଼ ଚଦର ଖଣ୍ଡେ ପରା ହୋଇଛି । ରୂପ ପାଖରେ ସାତ ଗୋଟା ଚଉକ ପଡ଼ିଛି—ଉପରେ କଢ଼ିରେ ଅସିଲାର କମ୍ପାନାର ଗୋଟାଏ ସାତଟେକିଆ ଖାଡ଼ ଝୁଲୁଛି, କାହା ରୁଚିପଟ ଗୋଟା ଆଠ ଦଶ ଦେବାଳ-ଗିରି—ଦିନ ପର ଆଲୁଆ ହୋଇଛି ।

ଭୋଜ ପ୍ରଥମ ଦିନ ଆରମ୍ଭରେ ସେଥିମଧ୍ୟରେ ଛୁଡ଼ାହୋଇ ଜଣେ ସତ୍ୟ କମଳଲୋଚନ ବାବୁ କଥା ଆରମ୍ଭ କଲେ, “ସବୁଷୁ ମହୋଦୟଗଣ ! ରଜାବିହୁନ ବାଜ୍ୟ ସବୁପତିବିହୁନ ସମିତି ତୁଳିରୂପ ଅଶୋଭମଧ୍ୟ । ଆପଣମାନେ ଉତ୍ସମୁଦ୍ରପେ ଅବଗତ ଅରନ୍ତି, ବିଲତ ପ୍ରଭୃତି ସତ୍ୟତର ଦେଶମାନଙ୍କ ଭୋଜିଷବରେ ସବୁପତି ବରଣ କରାଯାଏ ଏବେ ସବୁରେ ରୁହୁତର ବିଷୟମାନ ଆଲୋଚିତ ଓ ବ୍ୟାଖ୍ୟାତ ହୋଇଥାଏ । ଗତ ସପ୍ତାହ ଖବରକାଗଜମାନଙ୍କରେ ଆପଣମାନେ ପାଠ କରିଥିବେ, କଲିକତା ଧେଣୁ ଏଣ୍ଟ ଭୋଜିଷବରେ ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ମହାମାନ୍ୟ ଲାଟ ସାହେବ ସବୁପତି ଆସନ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଦେଖୁଅଛୁଁ ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ଏହି ସବୁ ସାମାନ୍ୟ ନୁହେଁ । ଯେତେ ଜଣ ସତ୍ୟ ଉପରୁତ ଅରନ୍ତି, ସମସ୍ତେ ବିଦାନ, ସୁଶୀଳ-ଚେତା, କୁଷଷାରବନ୍ଦିତ ଏବେ ସମ୍ବାନ୍ଧବନ୍ଦିତ ! ରତ୍ନ ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କ ସବୁପତି ଏହା ସାମାନ୍ୟ

ନୁହେ । ଅତେବ, ଏ ସଭାରେ ଜଣେ ସଭାପତି ବରଣ ହେବା ନିଚାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ।”

“ଆମେ ପ୍ରସ୍ତାବ କରୁଁ, ଏହି ସଭାରେ ସମନ୍ତ କୁଅଁର ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ବାବୁଙ୍କୁ ସଭାପତିପଦରେ ବରଣ କରପାଉ । ଯେହେତୁ, କୁଅଁର ବାବୁ ସବୁ ବିଷୟରେ ସଭାପତି ହେବାର ଯୋଗ୍ୟ ।”

ସମସ୍ତ ସଭ୍ୟ କରକାଳ ଦେଇ ପ୍ରସ୍ତାବ ଅନୁମୋଦନ କଲେ ।

ଜଣେ ସଭ୍ୟ ଲ୍ୟୋଦର ଦାସେ ଛନ୍ଦାହୋଇ କହିଲେ, “ଉଁ—ଉଁ—ହେ ସଭ୍ୟବୃଦ୍ଧ ମାନେ ଏହି ସଭାପତି (ନାହିଁ, ଉଛୁଣିକା ନାହିଁ) କେବଳ ସଭ୍ୟମାନେ ଉଁ—ଉଁ ଏହି ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ମୁଁ Second ଅର୍ଥାତ୍ ଦୁଃଖ କଲି ।” ବାବୁ ମୁକୁଦରାମ ମହାନ୍ତିଏ ଦ୍ରାୟମାନ ହୋଇ କହିଲେ, “ମୁଁ ଦୁଃଖକୁ Support ଅର୍ଥାତ୍ ସାହାଯ୍ୟ କଲି ।”

ସମସ୍ତ ସଭ୍ୟ ଆନନ୍ଦମୂଳକ କରତାଳି ଦେଇ ଅନୁମୋଦନ କଲେ ।

ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ସାରୁଆନ କାଠ ଚଢ଼ିକ ଉପରେ ସଜାନରିରେ ପୁଲକତା କାମକର ଖଣ୍ଡିଏ ବନାରାସୀ ଲାଲ ମଞ୍ଜନଲ କୁଣନ ବିଶ୍ଵ ହୋଇଥିଲ । ବାବୁ ରଙ୍ଗବଲୋଚନ ଦାସେ ଅତି ସମ୍ମାନ ସହିତ ସଭାପତିକୁ ବାବୁ ଧରି ପେଥୁରେ ବସାଇଦେଲେ ।

ସଭାପତି ମହାଶୟ ଦ୍ରାୟମାନ ହୋଇ କହିଲେ, “ଅଦ୍ୟ ଏହି ସଭାର ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ସୁବକ୍ତା ବାବୁ କମଳାଲୋଚନ ଦାସେ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ବକ୍ତା କରି ଆମ୍ବମାନଙ୍କୁ ବାଧତ କରିବେ ।”

କମଳାଲୋଚନ ବାବୁ ଯେମନ୍ତ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ବସିଥିଲେ; ସଭାପତିଙ୍କ କଥା ସମାପ୍ତି ପୂର୍ବରୁ ଖଣ୍ଡିଏ ଲେଖା କାଗଜ ଧରି ଛନ୍ଦା ହୋଇଗଲେ ଏବଂ ଦୁଇ ତିନି ଥର ଗଲାଖଙ୍କାରି ଦେଇ ଆରମ୍ଭ କଲେ—

“ସଭାପତି ମହାଶୟ ଏବଂ ସଭ୍ୟ ମହୋଦୟଗଣ ! ସଭାପତି ମହାଶୟ ଅନୁଗ୍ରହ କରି ମୋ ପ୍ରତି ଗୋଟିଏ ଗୁରୁତର ଭର ଅର୍ପଣ କରିଛନ୍ତି । ଏହି ମହାଶୟ ସମିତି ସମୀପରେ ବକ୍ତାତା କରିବାର ଚେଷ୍ଟା ଧୃଷ୍ଟତା ପ୍ରଦର୍ଶନ ମାତ୍ର; ହେଲେ ସଭାପତି ମହାଶୟଙ୍କ ଆଦେଶ ପାଳନ କରିବା ମାତୃଶ ଶୁଦ୍ଧତମ ଲୋକ ପକ୍ଷରେ ସମ୍ମର୍ମରୁପେ ଉଚିତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଲି ବିବେଚନା କରେଁ । ଗୋଟିଏ ପ୍ରବନ୍ଧ ପାଠ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରେଁ, ବିଷୟପୁଣି ନିତାନ୍ତ ଗୁରୁତର, ଜଗତପୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ନର ନାଶ ସହିତ ସମକିଳ । ଜ୍ଞାନ ଦେଶହରେଷୀ ସମାଜଗତ କୁଣ୍ଡଲାର ଦୂରାକରଣରେ ପ୍ରତ୍ୟାଶୀ ବିଚକ୍ଷଣମାନଙ୍କ ସାକ୍ଷାତରେ ତୁଳ ଅପ୍ରେୟୋଜନ ବିଷୟରେ ବକ୍ତାତା କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ବିଭିନ୍ନମାନ ମାତ୍ର । ମୋର ପ୍ରସ୍ତାବିତ ପ୍ରବନ୍ଧଟିର ନାମ—

“ଗୌନ ନିର୍ବାଚନ”

ବନ୍ଦୁଗଣ ! ଆପଣମାନେ ବହୁଶାସ୍ତରିଦର୍ଶୀ, ବିଶେଷରେ ଦର୍ଶନଶାସ୍ତରିଶାରଦ । ଏହି ଯୌନ ନିର୍ବାଚନ ସମ୍ବଲର ପାଣ୍ଡାତ୍ୟ ମହିଳା ଦାରୁବିନ ଅକାଟ୍ୟ ପ୍ରମାଣ ସହ ଯେଉଁ ସମସ୍ତ ମତ ପ୍ରକାଶ କରି ଯାଇଛନ୍ତି, ସେ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ଆପଣମାନଙ୍କୁ ବିଶେଷ ଭାବରେ ଜଣା । ଜଗତରେ ପ୍ରାଣୀ ସଂସାର ରକ୍ଷଣ ବର୍ଷନ ସକାଶେ ପ୍ରକୃତି ଯେଉଁ ଯୌନ ସମ୍ବଲନର ନିଯମମାନ ସଂସ୍ଥାପନ କରି ଅଛନ୍ତି, ତାହା ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରାଣୀ ପକ୍ଷରେ ଅଳ୍ପମାତ୍ର । ପ୍ରକୃତିନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କୌଣସି ବିଧାନ ଅମାନ୍ୟ କଲେ ଜଗତ ସଂସାରଟା ଯେ ବିଧୁଷ୍ଟ

ହୋଇଯିବ, ଏ କଥା ଅସ୍ତ୍ରୀକାର କରିବାର ଉପାୟ ନାହିଁ । ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଭ୍ରାନ୍ତ ହିନ୍ଦୁ ଶାସ୍ତ୍ରକାରଗଣ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଷୟ ପରି ଅପୋକ୍ତିକ ମତ ପ୍ରକାଶ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି ସତ୍ୟ; ମାତ୍ର ଜ୍ଞାନାଲୋକସମ୍ବନ୍ଧକ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ମନ୍ମିଳନ ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯେଉଁ ମାର୍ଗ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି, ତାହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଅନୁମୋଦନୀୟ ବୋଲି ନିଷ୍ଠାପ୍ତ ସ୍ତ୍ରୀକାର କରୁଥାଇ ପାରେ । (ସଭ୍ୟମାନଙ୍କ କରତାଳି)

ହିତାହିତ ବିବେକଘମନ ମାନବଜାତର କଥା ଦୁରେ ଥାଉ, ପଶ୍ଚ; ପଶ୍ଚୀ, କାଠ, ପତଙ୍ଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିତାନ୍ତ ଶାୟ୍ୟକ ପ୍ରାଣିଗଣ ଯୌନ ସମ୍ବନ୍ଧକିନ ସମୟରେ କି ପ୍ରକାର ଅମୋଦ ଶକ୍ତିରେ ରୁକ୍ତି ହୋଇ ପରପର ମିଳିତ ହୁଅନ୍ତି—ଏ ବିଷୟ ପ୍ରକ୍ୟତ କଲେ ପ୍ରକୃତିର ଅସୀମ ଶକ୍ତି ଅନନ୍ତ କୌଣ୍ଠଳ ବିଷୟ ଉପଲବ୍ଧ କରି ହୁଦିପୁ ସ୍ମରିତ ହୋଇଯାଏ ।

(କରତାଳି)

ଆପଣମାନେ ବିଶେଷରୂପେ ଏହି ମୁଳତହୁଚି କଦାଚ ବିସ୍ମେତ ହେବ ନାହିଁ ଯେ, ଯୌନମିଳନ ସମୟରେ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ଦୁଇ ପକ୍ଷ ଆପଣା ଆପଣା ଅଭିରୁଚି, ଜ୍ଞାନଶକ୍ତି, ବିବେଚନା ପ୍ରତି ନିର୍ଭର କରନ୍ତି, କଦାଚ ତୃଣୟ ଲୋକର ସାନାଯ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଯେହେତୁ ଏହା ପ୍ରକୃତିନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନିଯମ ଅଟେ । ପାପ ବୋଲି ଗୋଟାଏ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ପଦାର୍ଥ ନାହିଁ, ପ୍ରାକୃତିକ ବିଧ ଲଭନ ହିଁ ପାପ ଏବଂ ସେହି ପାପର ଦଣ୍ଡ ଅପରିହାୟ୍ୟ । (କରତାଳି)

କର୍ତ୍ତମାନ ଆମ୍ବେ ମାନବ ଜୀବ ମଧ୍ୟରେ ଯୌନ-ମିଳନ, ସେଥିର ବିଧାନ, ବ୍ୟକ୍ତିର, ପଳାପଳ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସଂକେପରେ କେତୋଟି କଥା ଉଲ୍ଲେଖ କରି ଆସୁର ବକ୍ତବ୍ୟ ବିଷୟରେ ଉପରସ୍ତାର କରିବାକୁ ଛଜା କରୁଁ ।

ମାନବସମାଜର ଆସୁର ବ୍ୟକ୍ତିର ପ୍ରତି ମନୋଯୋଗପୂର୍ବକ ଦୃଷ୍ଟିପାଇ କଲେ ଜଣାଯାଏ, କେତେବୁଢ଼ିଏ ସମାଜ ପ୍ରକୃତିପ୍ରଦତ୍ତ ଅଳ୍ପଯ୍ୟ ବିଧାନରେ ପରିଚାଳିତ । ଆରଣ୍ୟ ବା ଅଶିଷ୍ଟ ସମାଜ ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଅଟନ୍ତି । ଆଉ ଥୋକେ ଶିଷ୍ଟିତ ଉନ୍ନତ ସମାଜ ବିବେକ ଉଭ୍ୟ, ସୁଜ୍ଞନ ମର୍କିତ, ସମାଜର ଉପଯୋଗୀ, ସୁଖଶାନ୍ତିପ୍ରଦ ନିଯମାବଳୀରେ ପରିଚାଳିତ । ମାତ୍ର ବିଶେଷରୂପେ ଅନୁଧାବନ କରି ଦେଖିଲେ, ଶେଷୋକ୍ତ ସମାଜର କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀ ମୂଳରେ ପ୍ରକୃତିର ବିଧାନ ନିହିତ ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଆଉ ଏକ ଶ୍ରେଣୀର ଅଳ୍ପଶିଷ୍ଟିତ ଅଥବା ଆସ୍ତ୍ରୀଯମାନ ସମାଜ ଅଛନ୍ତି, ସେମାନେ କେତେବୁଢ଼ିଏ ଭ୍ରାନ୍ତ ମତକୁ ତଥାକୃତ ଶାୟ୍ୟ ବିଧାନ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଅପରିଚ୍ୟାତ୍ୟ ଜ୍ଞାନ କରି ତଦବଳମୂଳ ହେତୁ ଦାରୁଣ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗ ଘେଗୁ କରିଥାନ୍ତି । ଯେହେତୁ ପାପର ପରିଣାମ ଫଳ ଦୁର୍ଦଶ ଓ କଷ୍ଟ ଅପରିହାୟ୍ୟ ଅଟେ । ଦାରୁଣ ଦୁଃଖର ସହିତ ବୋଲିବାକୁ ହେଉଅଛି, ଆସ୍ତ୍ରୀଯମାନଙ୍କ ହିନ୍ଦୁ-ଜୀବ ଏହି ଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ ଅଟନ୍ତି । (ଘନ ଘନ କରତାଳି)

ମାନବସମାଜରେ ଯେତେପ୍ରକାର ମନ୍ତ୍ରାର ବିଧାନ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅଛି, ସେଥିମଧ୍ୟରେ ଯୌନ ନିବାଚନ ପଦ୍ଧତିପ୍ରଧାନ ଅଟେ । ଯେହେତୁ ସମାଜର ହ୍ରାସ ବୃଦ୍ଧି, ଲୋକର ଚରଣବନ ଶାନ୍ତି ସୌଭାଗ୍ୟ ଏଥୁ ପ୍ରତି ନିର୍ଭର କରେ । (କରତାଳି)

ପ୍ରକୃତି ଶିଶୁ ଅଶିଷ୍ଟି ମାନବସମାଜରେ ଯୌନ ମିଳନ ପ୍ରଥା କିରୁପ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି, ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ୍ୟରୂପ କେତେଗୋଟିର ନାମୋଦେଶ କରିବାକୁ ଛଜା କରେ । ବନ୍ୟ ଭୂଯୀ କରି ଦୁର୍ଗଂ ଜୀବ ମଧ୍ୟରେ ଏ'ପ୍ରକାର ନିଯମ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି ଯେ, ଗୋଟିଏ ଧାର୍ମିକା (ଅଭିବାହିତ ସୁବା) ଗୋଟିଏ ଧାର୍ମିକୀ (ଅଭିବାହିତ ସୁବାନା) ମୁଣ୍ଡରେ ସିନ୍ଦ୍ର ଟିପଟାଏ ମାରିଦେଲେ

ତାହା ନ୍ୟାୟ ବିବାହରୁପେ ଗଣ୍ୟ ହୁଏ । ସମାଜ ସେହି ନବଦମ୍ପତ୍ତିର ମିଳନ ବିଷୟରେ ସହାୟତାର ନିର୍ଣ୍ଣନ୍ତ୍ରମ୍ଭ ପାନାହାର ଏବଂ ନୃତ୍ୟଗୀତାଦିର ଅନୁଷ୍ଠାନ କରିଥାନ୍ତି ।

ଇପ୍ରତ୍ୟେପଣଶ୍ଵରେ ରଙ୍ଗରେଜ, ଫର୍ମ୍‌ପୀ, ଜର୍ମନ ପ୍ରଭୃତି ଜ୍ଞାନାଲେକମନ୍‌ନ ଜାଣ୍ୟ ଲୋକଙ୍କ ନ୍ୟାୟାନୁ-ମୋଦିତ ସୁଖନାନ୍ତପ୍ରଦ ଯୌନମିଳନ ପ୍ରଥା ଆପଣ-ମାନଙ୍କଠାରେ ଅବଦିତ ନାହିଁ ।

କର୍ତ୍ତମାନ ଆନୁମାନଙ୍କ ହିନ୍ଦୁ ସମାଜ ପ୍ରଚଳିତ ବୈବାହିକ ପ୍ରଥା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସଂଶୋଧରେ ଦୁଇ ରୂପଗେଟି କଥା କହିବା ସକାଶେ ଆପଣମାନଙ୍କ ଅନୁମତି ପ୍ରାର୍ଥନା କରେଁ । ହିନ୍ଦୁଜାତି ପା'ଘର କିମା ଅଧାଶ୍ୟ ଶିଖିଛି । ଏଥକୁ ଯେମାନଙ୍କ ବିବାହପ୍ରଥା ମଧ୍ୟରେ ସ୍ଵଭାବିକତାରେ ଅଥବା ଜ୍ଞାନାନୁମୋଦିତ ବିଧାନରେ ବ୍ୟକ୍ତିର ଉତ୍ତିବା ନିତାନ୍ତ ସମ୍ବନ୍ଧର ଅଟେ । (ପୁନଃପୁନଃ କରତାଳି) ବିଷୟ ବିଷୟ ବିଷୟରୁପେ ବିଶେଷଣ କରି ଦେଖାଇବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରେଁ ।

କୌଣସି ଜାଣ୍ୟ ଚରିତ ଲେଖିବାର ଆବଶ୍ୟକ ହେଲେ, ଶ୍ରେଣୀର ଶୀର୍ଷଶ୍ରମୀଯୁ, ଲୋକରିଷ ଲେଖିବାର ଆବଶ୍ୟକ । ଯେହେତୁ ନିମ୍ନ ଶ୍ରେଣୀ ଲୋକ ପ୍ରଧାନ ଲୋକଙ୍କ ଆରଣ ଅନୁସରଣ କରିଥାନ୍ତି । ଏହି ସଭାପ୍ରତ୍ୟ ସଭ୍ୟ ଶ୍ରାକରଣବିଶେଜ ଅଟନ୍ତି । ଆନୁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କିରୁପ ବୈବାହିକ ପ୍ରଥା ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି, ତେବେକି ମାସ ଉଲ୍ଲଙ୍ଘ କଲେ ଉକ୍ତିବାସୀ ସମସାଧାରଣ ଜାତିର ଏହି ପ୍ରଥା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆଉ କିଛି ବୋଲିବା ଆବଶ୍ୟକ ହେବନାହିଁ ।

ପ୍ରଥମେ—ଆନୁମାନଙ୍କ ଜାଣ୍ୟପ୍ରଥା ଅନୁସାରେ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ସମ୍ବନ୍ଧିତନ, ତାହା

ଯାବଜୀବନ ଅପରିଚ୍ଛେଦ୍ୟ । ପରପର ସୂଖ ଦୁଃଖ ଗୁଣାଗୁଣର ଫଳ ପରପର ଘେଗ କରିବାକୁ ବାଧ । ଜଣକର ଦୁଃଖବହାର ହେତୁ ଅନ୍ୟ ଜଣଣ ଯେତେ ପ୍ରକର କଷ୍ଟ ଘେଗକରୁ ପଛକେ ତାହା ଅପ୍ରତିହାୟ୍ୟ । ଏପରି ପ୍ଲାନରେ ଏହି ବିଷମ ଦୁର୍ଯ୍ୟୀଗ ନିବାରଣର ଉପାୟସ୍ଵରୂପ ଖ୍ରୁଷ୍ଟୀଧ ସମାଜରେ ଯେଉଁ ଡାଇଭର୍ସ୍, ମୁସଲମାନ ସମାଜରେ ଯେଉଁ ତଲାଜର ସୁପ୍ରଥା ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି, ଆନୁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସେହି ସୁପ୍ରଥା ମାର୍ଗ ଏକାବେଳକେ ଅବରୁଦ୍ଧ । (ପୁନଃ ପୁନଃ କରତାଳି)

ପ୍ରିୟ ଭାତୃବୁନ ! ଏ ଅବସ୍ଥାରେ ଆନୁମାନଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କଣ ? ଯେଉଁ ବ୍ୟାଧର ପ୍ରକାର ନାହିଁ, ସେ ପ୍ରକାର ବ୍ୟାଧ ଯେପରି ଶରୀରକୁ ପର୍ଶ ନ କରେ, ସେଥି ବିଷୟରେ ସମ୍ବନ୍ଧ ହେବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନୁହେ କି ? (କରତାଳି)

ଆନ୍ଦୋଳନ ବୋଲିବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ—ଆନୁମାନଙ୍କ ଭାୟ୍ୟ, ସହଧରିଣୀ, ସଜିମା, ନିତ୍ୟସହଚରଣ—ସାହା ବୋଲ, ସେ ଯଦି କଳପତ୍ରିଯୁ, ଅତ୍ୟନ୍ତ ବାଦିମା, ଅଭିଷିତା, ରୂପଲାବଣ୍ୟବଜ୍ଞିତା, ଯାହାହେଉ ପଛକେ ସେ ଅପରିତ୍ୟଜ୍ୟ ? ଏ ଶେଷରେ ପରିଷ୍ୱେ ପୂର୍ବେ ଭାଗ ସଜିମା ନିର୍ବାଚନ ମଧ୍ୟରେ ବିଶେଷ ସାବଧାନତା ଅବଲମ୍ବନ କରିବା ଉଚିତ କି ନୁହେଁ, ଅବଶ୍ୟ ସାବଧାନତା ସହିତ ଅନୁସରାନ ପୂର୍ବକ ଦେଖିବାର ବିଷୟ ଅଟେ । (କରତାଳି)

ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା ଦେଖନ୍ତୁ, ଏହି ଯେ ଆନୁମାନଙ୍କର ଗୋଡ଼ିତଳେ ଅତି ତୁଳ ଚଟି ଜୋତା ଯୋଡ଼ାକ ଦେଖୁଛନ୍ତି, ଯାହା କି ଦୁଇ ଗୁରୁ ମାସ ଉତ୍ସବରେ ଛୁଡ଼ିଗଲେ ଫୋପାଡ଼ି ଦେବୁଁ, ସେ ଜୋତା ଯୋଡ଼ାକ କଣିବା ସମୟରେ କେତେ ସାବଧାନତା

ଅବଲମ୍ବନ କରିଥାଉଁ, କେତେ ଥର ଗୋଡ଼ରେ ଦେଇ ପଶାଶ କରିଥାଉଁ; ମାତ୍ର ଆମରଣ-ସଙ୍ଗମ, ଜୀବନସଂସ୍କରଣୀୟ ଚନ୍ଦ୍ରୀ ଗ୍ରହଣ ସମୟରେ କରୁଥିଲା ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନ କରିଥାଉଁ ? ଅଥବା ଜୀବନାଲୋକ-ସମ୍ବନ୍ଧ ସୁବକମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସୁଗୋପଯୋଗୀ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କଣ ? ବେଳେ ମୃଦୁତିନେମ୍ବରେ ପ୍ରିଭାବରେ ବସି ଅନୁଧାବନ କରି ଦେଖିବା କେତେବୁର ଉଚିତ, ଚନ୍ଦ୍ରା କରନ୍ତୁ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ସମାଜରେ ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କି ପ୍ରକାର ନିଯମ ପ୍ରକଳିତ ଅଛି ? ବିବାହ କରିବେ, ସେଥି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଶୁଭଶୁଭ ଫଳଭୋଗୀ ହେବେ ଜଣେ— ମାତ୍ର କଣ୍ଠା ନିବାଚନ ଭାର ରହିବ ଅନ୍ୟ କଣ ପ୍ରତି । ଅର୍ଥାତ୍ ଦେଶୀୟ କୁପ୍ରଥା ଅନୁସାରେ ବରର ଉପଯୋଗୀ କଣ୍ଠା ନିବାଚନ ଭାର ପିତା କିମ୍ବା ଅନ୍ୟ ବନ୍ଧୁବର୍ଗ ପ୍ରତି ଅର୍ପିତ ଥାଏ । ଅବଶ୍ୟକ ଏ କଥା ସ୍ମୀକାର କରିବାକୁ ହେବ, ପିତା ଅଥବା ବନ୍ଧୁବର୍ଗ ନିଷ୍ଠାୟ ପୁଷ୍ପର ଶୁଭକାଞ୍ଚଳୀ । ପୁଷ୍ପ ବା ଆମ୍ବୀୟ ଗୋଟିଏ ମନ୍ଦିରକଣ୍ଠା ବିବାହ ହେଉ, ଏହା କଦାଚ ସେମାନଙ୍କର ଅଭିଲଷଣୀୟ ନୁହେ; ମାତ୍ର ଦେଖିବାକୁ ହେବ, କଣ୍ଠା ନିବାଚନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସେମାନେ ସତରାଚର କରୁଥି ପ୍ରଥା ଅବଲମ୍ବନ କରିଥାନ୍ତି ? କଣ୍ଠାର ରୂପ ଗୁଣ ବୁଝିବା ସକାଶେ ସେମାନେ କେତେବୁର ସୁଯୋଗ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥାନ୍ତି ? ଦୂଷ୍ଟାନ୍ୟରୂପ, ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ଶ୍ରାକରଣଗୋଷ୍ଠୀର କଣ୍ଠାନିବାଚନ ଉପାୟ ଶିଷ୍ଟପ୍ରକାର କରିବୁଁ, ପୁଷ୍ପର ବିବାହ ସମୟ ଉପର୍ଦ୍ଵାରା ଅନୁସନ୍ଧାନରେ ଗୋଟିଏ କଣ୍ଠା ପ୍ରଦାନେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ଦେଖନ୍ତି, କଣ୍ଠାବିଷ୍ଟ ପ୍ରକୃତ ଶ୍ରାକରଣ କି ନାହିଁ ଏବଂ କେଉଁ କେଉଁ ଶ୍ରାକରଣଗୋଷ୍ଠୀ ସମ୍ଭାବନା କରିବାକିର ଆଧାନ ପ୍ରଦାନ ଚାଲେ । ସରନାରେ ପ୍ରିର ହେଲା, କଣ୍ଠାର ପିତା ନିରେଳ ଶ୍ରାକରଣ - ଏହିଠାରେ କଣ୍ଠା ନିବାଚନ

ସମ୍ବନ୍ଧର ଅଧାଅୟ ପାଇଁ ଛାଡ଼ିଲା । (ସମସ୍ତକ ହାସ୍ୟ) ତହିଁ ଉତ୍ସରେ ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ ନାମଧାରୀ ନିତାନ୍ତ ପ୍ରତାରକ, ନିଦ୍ରାଧ, ଗୋଟିଏ ଲୋକ ଆସିଲା— ଯାହାର ଦିନୟାକ ପରିଶ୍ରମର ଦୂଲ୍ହ ଦେରେ ରୁଦ୍ଧଳ ଆଉ ଦୁଇଅଶା ପଇସା । ସେ ପର ଭୂତ ଭବିଷ୍ୟତ୍ ବର୍ତ୍ତମାନ ସିକାଳିଜ୍ଞ — କେତେଟା ଅଙ୍କ କହାକଷ ହିସାବ କିତାପ ଛାଡ଼ାଇ ଠିକ୍ କରିଦେଲା, ବିବାହର ନବମେଳକ ମଧ୍ୟ କେବଳ ଅମେଳ ରହିଲା ଗୋଟାଏ । ଏହିପରି ହୁଏ । ପୃଥିବୀରେ କେଉଁଠାରେ ନବମେଳକ ହୁଏ ନାହିଁ; ବେଳେ ଉପରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ହାତରେ କିଛି ସୁନା ଆଉ ଜ୍ୟୋତିଷକୁ କିଛି ନଗଦ ପଇସା ଦେଲେ ଅମେଳ ଦୋଷ କଟିଯିବ । ଏହିଠାରେ ସମସ୍ତ ପ୍ରାଥମିକ ଅନୁଷ୍ଠାନ ସମାପ୍ତ । କଦାଚିତ୍ କୌଣସି ପ୍ଲାନରେ ଧାଇ ବେହେହେର କିଞ୍ଚିତ୍ କର୍ମ ଅବଶିଷ୍ଟ ଥାଏ । କନ୍ଧାର ରୂପ ଗୁଣ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ସନାନର ଭାର କେଉଁ ଶ୍ରେଣୀର ହୀ ଲୋକ ଉପରେ ପଡ଼େ ? ସେ ଘରେ ବାସିପାଇଟି କରେ ଅଥବା ଧାନ କୁଟେ । ବୁଦ୍ଧମଣ୍ଡଳ କଣ୍ଠାମାତା ତାହା ପଣନ୍ଦିକାନ୍ତରେ ଠଙ୍କା ରୁଚିଟା ବାନ୍ଧିଦେଲେ କଣ୍ଠାର ରୂପଗୁଣ ସବୁ ଶିଶୁ—ଚମ୍ପାପୁଲ ପରି ରଙ୍ଗ, ଖଣ୍ଡାଧାରିଆ ନାକ, ତେର ପାଠ ପଡ଼ିଛି, ଗୀତ ଗୁରୁକୁ ଗୁର ହାଙ୍କିଗଲା । ବନ୍ଧୁଗଣ ! ଆପଣମାନେ କାବ୍ୟ ନାଟକ ଉପନ୍ୟାସରେ କେତେ ମଧ୍ୟମୟ ପବିତ୍ର ପ୍ରଣୟ ବିଷୟ ପଢ଼ିଅଛନ୍ତି, ଆମ୍ବମାନଙ୍କ କୁଷଷାରଙ୍ଗନ ସମାଜରୁ ସେ ପ୍ରକାର ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ଦ୍ୱାରା ଦାମ୍ପତ୍ୟପ୍ରଣାପର ବିନ୍ଦୁମାତ୍ର ପ୍ରତ୍ୟ୍ୟାମା କରିପାରିବେ ନ ?

ଅଥବା ଜୀବନବିଜ୍ଞାନଏମ୍ବନ ବିଂତେ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ କିଛି ଅସାଧ ନୁହେ । ମେଣ୍ଡାପଲରେ ଦେଖାଯାଏ, ଅଗ୍ରଗାମୀ ପଲମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟାଏ ଶାତରେ ପଡ଼ି ଗୋଡ଼ ପ୍ରକାଶିଲେ ମଧ୍ୟ ପଶ୍ଚାତ୍ଗାମୀ ମେଷତ୍ୟ ଆପଣା ଉପର୍ଦ୍ଵାରା ଦୁଇଶା ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ନ କରି ଧାବିତ ହୋଇ ଗର୍ଭରେ ପଡ଼ିଛି ମୁହିନ୍ତି ।

ଅଶିଷ୍ଟ କୁଣ୍ଡଲଙ୍କରଣ ମୂରଁ ଲେକମାନେ ଚିରଗତ ମନ ପ୍ରଥାମାନ ଅନୁସରଣ କରି ଦୁର୍ଦଶା ଘୋଗ କରି-ଥାନ୍ତି ସତ୍ୟ; ମାତ୍ର ଜ୍ଞାନାଲେକ ସମ୍ବନ୍ଧ ଶିର୍ଷିତ ଲେକ-ମାନଙ୍କ କଥା ସୁଚନ୍ତ ଅଟେ । ସେମାନେ ସୁଜୟ ଜ୍ଞାନଶକ୍ତିବଳରେ ସମାଜଗତ କୁଣ୍ଡଲାରକୁ ପଦଦଳତ କରି ସୁଖରେ ଶାନ୍ତିପ୍ରଦ ମାର୍ଗରେ ସରତଣ କରନ୍ତି । କେବଳ ତାହା ନୁହେ, ଭବିଷ୍ୟତ ବନ୍ଦଧରମାନଙ୍କ ସକାଣେ ମାର୍ଗଦର୍ଶକ ହୋଇ ସନ୍ଦର୍ଭ ଅଭୁଲମୟ ପ୍ରଶଂସାଭାଜନ ହୋଇଥାନ୍ତି ।

ବର୍କୁଗଣ ! ବର୍ତ୍ତମାନ ଆପଣାର ସୁଖୟୁଜନ୍ୟ—ସମାଜ ତଥା ସୁର୍ଗାଦପି ଗଣୟାସୀ ଜନ୍ମଭୂମିର ମଙ୍ଗଳ-କାମନାରେ ଚିରଗତ କୁଣ୍ଡଲାର ଏବେ ଅଳୀକ ଆୟୋଜନକ ସଂଶୋଧନ ବିଷୟରେ ଆମ୍ବେମାନେ ଯଦି ଯତ୍ନାଳ ନ ହେଉଁ, ତେବେ ଆୟୋଜନଙ୍କର କଷ୍ଟସାଧ ବହୁ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅଧ୍ୟାନ ବିନ୍ଦମନାର ବିଷୟ ନୁହେ କି ?

(କରତାଳି)

ଅନ୍ୟ ସଭ୍ୟତମ ଜାତିମାନଙ୍କ ନେତ୍ରରେ ଆୟୁ ଉଛଳିଯୁ ଜାତି ହେୟ ଅରଦାର୍ଥରୁପେ ପ୍ରତିଷ୍ଠମାନ ହେଉଅଛନ୍ତି । ଆୟୋଜନଙ୍କ କୁଣ୍ଡଲାର ଏବେ ଅନ୍ତର ସେଥିର ଏକମାତ୍ର କାରଣ ନୁହେ କି ?

ପ୍ରିୟବର୍କୁଗଣ !

ବର୍ତ୍ତମାନ ସମାଜଗତ କୁଣ୍ଡଲାର ଦୂଷକରଣ ଓ ସୁମତି ସୁନ୍ଦରୀ ପ୍ରସାରଣ ବିଷୟରେ ବନ୍ଦପରିକର ହେବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିବେକଶାଳୀ ଶିର୍ଷିତ ଲେଜ ପକ୍ଷରେ ନିତାଳ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଅନ୍ୟଥା ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରତ୍ୟବାୟୁର ବିଷୟ ଅଟେ । ଏ କଥା ନିଶ୍ଚୟ, ବିଷୟଟି ନିତାଳ ସହଜସାଧ ନୁହେ; ହେଲେ ସହଜ ମାର୍ଗରେ ଉତ୍ତର ସାଧାରଣ ଲେଜକ ଗମନ କରିଥାନ୍ତି, ଦୁର୍ଗମ କଷ୍ଟକର ପଦ୍ମ ବର ସାହସ୍ରୀ ପୁରୁଷମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅବଳମ୍ବନ୍ୟ

ଅଟେ । ସମାଜଗତ କୁଣ୍ଡଲାର ଶରୀର ମଧ୍ୟରେ ଦୁର୍ବିତ ବନ୍ଦଶୋଣିତ ତୁଳ୍ୟ ସମାଜ ଏବେ ଶରୀରର ବିନାଶକାଶ । ଦୁର୍ବିତ ବନ୍ଦଶୋଣିତ ନିତାଳ କଷ୍ଟକର, ବିନାଶକାଶ; ତଥାପି ରକ୍ତମୋଷଣକାଶ ଅସରକ୍ଷକ ପ୍ରତି ଘୋଗୀ କିମ୍ବପରିବରେ ଦୃଷ୍ଟି କରିଥାଏ ? ସେଥିପାଇଁ ଜନହିଁତେଷୀ ସମାଜଫ୍ରାନ୍ତକମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଥମତଃ ବିଷମ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଘୋଗ କରିବାକୁ ହୁଏ । ମାତ୍ର ପରେ ସେମାନେ ଦେବତୁଳ୍ୟ ପ୍ରତିତ ହେଲଥାନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମ୍ବେମାନେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କର୍ମ ଅନୁଷ୍ଠାନ କାଳରେ ଅନେକ ବାଧାବିଦ୍ୱୀ ସମ୍ମନ୍ଦରରେ ଦେଖିବାକୁ ପାଇବୁଁ; ମାତ୍ର ସେ ସମସ୍ତ ଷଣ୍ଟପ୍ରାୟୀ ଆକାଶମାର୍ଗରେ ବିଚରଣ କାଳରେ ବେୟାମଯାନ-ଆରେଷ୍ଟା ସମ୍ମନ୍ଦରେ ବଜ୍ରବିଦ୍ୟୁତ ସମନ୍ତର ଶଣ୍ଟିଏ ମେଘ ଦେଖି ବିବେଚନା କରେ, ସେହି ମେଘ ଉପରେ ଅନ୍ତକାଳ ଉତ୍ସରେ ବେୟାମଯ ନ ଯନ୍ତ୍ର ପତିତ ହୋଇ ଶଣ୍ଟ ବିଶଣ୍ଟ ହୋଇଯିବ; ମାତ୍ର ସେଉଁ ବାୟୁ ଯନ୍ତ୍ରକୁ ମେଘ ପାଣ୍ଟିବର୍ତ୍ତୀ କରାଏ, ସେହି ପୁଣି ବାରଦଶଣକୁ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ କରାଇଦିଏ । ପ୍ରିୟ ବର୍କୁଗଣ ! ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଲେଜପାଧରଣ ପରି ଆମ୍ବେମାନେ ସ୍ଵାର୍ଥପରାୟଣ ହେବୁ ନାହିଁ । ଆୟୋଜନଙ୍କ ଶିକ୍ଷା, ଜ୍ଞାନାଳ୍ଜନ ଶକ୍ତି, ସାମର୍ଥ୍ୟ ସମାଜହାତକର କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟୟିତ ହେଉ । ଭାବୁତୃତ୍ୟ ! ଆୟୋଜନଙ୍କ ସମ୍ମନ୍ଦରେ ଅନେକ କର୍ତ୍ତବ୍ୟବିଷୟ ଅଛି । ସବାପେକ୍ଷା ବିଶେଷ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ଯୌନ ନିର୍ବାଚନ । ଯେହେତୁ ଜୀବନବ୍ୟାପୀ ସମସ୍ତ ସୁଖ ଦୁଃଖ ତହିଁ ପ୍ରତି ନିର୍ଭର କରେ । ଆସନ୍ତୁ ଭାଇମାନେ ! ଆମ୍ବେମାନେ ସୁପଦ୍ମା ଅବଳମ୍ବନପୂର୍ବକ ସମସ୍ତଙ୍କର ଆଦରଶ୍ଵଳ ହେଉଁ । ବିବାହ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆମ୍ବେମାନେ ଏହିପରି ନିପୁମପାଳନ କରିବୁଁ ।

୧ । ଶାକରଣ—କରୁଣ କିମନ ଦୁଇ, ଉତ୍ତରାଳୀ କରୁଣ ଉତ୍ତରାଳ କାଳୁନିଦି ସମ୍ମର୍ମ୍ଭ ଭାବ ତ୍ୟାଗ କରି କରୁଣ ମାତ୍ରକେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବନ୍ଧୁ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରିବୁଁ ।

୨ । କବି କନ୍ୟା ପାଇବା ସହଜ କଥା ନୁହେ, ତାହା ବହୁ ସୁଗ ତପସ୍ୟାସାଧ ଦେବଦୂର୍ଲଭ ବସ୍ତୁ ଅଟେ । ତେବେ ଆମ୍ବୋମାନେ ପ୍ଲିର କଳୁଁ ମୂର୍ଖ ଅଣିଷିତା କନ୍ୟା ବିବାହ କରିବୁଁ ନାହିଁ ।

୩ । ଶିଷ୍ଟିତା କନ୍ୟା ଆବଶ୍ୟାର କରିବା କିଞ୍ଚିତ୍ କଠିନ କଥା; ମାତ୍ର ଯେଉଁ କରଣ ଗ୍ରମରେ ବାଲକା ବିଦ୍ୟାଲୟ ଅଛି, ସେହି ଗ୍ରାମୀୟ କନ୍ୟା ନିଷାତନ କରିବୁଁ ।

ଭ୍ରାତୃଗଣ ! ଆମ୍ବୁ ଯେଉଁ ତିନିଗୋଟି ନିଯମ ଉଲ୍ଲେଖ କଲୁଁ, ଆପଣମାନଙ୍କ ମନୋମତ ଦେଲେ ହସ୍ତୋତ୍ତ୍ରେଳନ କରନ୍ତୁ । (ସମସ୍ତଙ୍କର ହସ୍ତୋତ୍ତ୍ରେଳନ) ଭ୍ରାତୃଗଣ ! ମୋହର ଶେଷ ପ୍ରାର୍ଥନା, ଏହି ନିଯମ ଲିପିବର୍ତ୍ତ କରୁଯାଉ ଏବଂ ସମସ୍ତେ ପ୍ରତିଜ୍ଞାବନ୍ଧ ହୋଇ ଏଥରେ ସ୍ଵାଷର କରନ୍ତୁ । [ଘନଫଳ କରତାକି ଓ ସଭରଙ୍ଗ ।]

— — —

-୧୭-

ମନୁଷୀ

କଟକ ସହରର ଉତ୍ତର ଭାଗ ଉଚ୍ଚଳ ସ୍ଵାଧୀନତାର ଦ୍ଵାନ ଷେଷ, ଯାହାକୁ ବର୍ତ୍ତିମାନ ଲୋକେ କିନ୍ତୁ ପଡ଼ିଆ ବୋଲିଥାନ୍ତି । ତାହାର ଉତ୍ତରଭାଗ ନନ୍ଦ କୁଳେ ଗୋଟିଏ ସତ୍ତକ ପ୍ରାୟ ମଣ୍ଡଳାକାରରେ ପ୍ରାଚୀନ କିନ୍ତୁ ଅଂଶକୁ ବେଢ଼ି ରହିଅଛି । ସତ୍ତକ ତଳେ ଉତ୍ତରକୁ ଗଡ଼ିଗାର । ସେହି ଅଂଶରେ ନନ୍ଦକୁ ପ୍ରାୟ ନିର୍ଜନ ହୋଇ ପଡ଼ିଥାଏ । ନନ୍ଦର ଏହି ଅଂଶଟା ଗୋଟିଏ ପାଖ ଧାର । ଗ୍ରୀବୁ କାଳରେ ସେପରି କିଛି ଜଳ ନ ଥାଏ, ଗୋଟିଏ ଶୁଦ୍ଧ ଅପ୍ରତ୍ୟନମୀଳ ସ୍ମୋର

କେଉଁ ବର୍ଷ କୁଳକଳା, କେଉଁ ବର୍ଷ ମନ୍ଦିରରେ କଳକଳ ନାହରେ ବହି ଯାଉଥାଏ । ବର୍ଷା କାଳରେ କୁଳଉଚ୍ଛଳା ଜଳ, ସମ୍ବଲପୁରୀଆ ଆଉ ଆଉ ପଣ୍ଡମ ଗଡ଼ାତିଆ ବେପାଶ ଜିନିପପୂର ନାହାରେ କୁଳ ଲାଗି ଶିତରକୁ କେତେଦୂରପାଏ ନିଯାଲମ୍ବି ପା-କୋଶ ବାଟ ନନ୍ଦକଳ ଗୁରୁପାଏ । ନାହାରେ ମାଲ ଉପର ଫଳପାଏ ବୋଖାଇ, ପବନବେଳ ପାଣିଝଳକା ନାହା ଉପର ରୂଳକୁ ବାଜିଯାଉଥାଏ, ଉପରେ ରୂଳ ନ ଥିଲେ ମାଲ ସବୁ ତିନ୍ତି ଯାଉଥାନ୍ତା । ପରୁଣ ଷାଠିଏ ବର୍ଷ ତଳେ ସେହି ସବୁ ନାହା ନରଜ ବାଟେ କାଠଗୋଡ଼ୀରେ ପଣି ନନ୍ଦର ଉତ୍ତର କୁଳ ଦୋବନା-ଠାରେ ଉଡ଼ୁଥିଲା, ନରଜ ବନ୍ଦ ପଡ଼ିବା ଦିନରୁ ସେ ସବୁ ନାହା ବନ୍ଦ ।

ସୁର୍ଯ୍ୟାନ୍ତ ସମୟ, କିନ୍ତୁ ପଡ଼ିଆ ଉତ୍ତର ଭାଗ ନନ୍ଦକୁ ନିରୋଳାରେ ଯୋଡ଼ିଏ ସୁବକ ବସିଛନ୍ତି । ଗୋଟିକର ବପୁସ ଅନୁମାନ ବାଇଶ, ଆଉ ଗୋଟିକର ଉଣେଇଶ କୋଡ଼ିଏ ମଧ୍ୟରେ ।

ସାନ ପୁବକଟି କଥା ଆରମ୍ଭ କଲେ, “ସଦେଇ ଭାଇ ! ଉତ୍ତରଶିକା କଣ କରିବାକୁ ହେବ, ମୁଁ କିଛି ଠିକ୍ କରି ପାରୁନାହିଁ । ତୁମ୍ଭ ଇଚ୍ଛା କଣ ?”

ସଦାନନ୍ଦ— ଶୁଣ ଗୋବିନ୍ଦ, ଆଜକୁ ଆଠ ଦିନ ହେଲା ଦିନ ରାତି ମୁଁ କେବଳ ସେହି କଥା ବର୍ଷି ଭାଲୁଛି । ଦେଖ ଭାଇ, ମୋର ଏଥରେ କିଛିମାତି ସ୍ଵାର୍ଥ ନାହିଁ । ହେଲେ, ତୋ ମଙ୍ଗଳରେ ମୋର ମଙ୍ଗଳ । ତୁ ହେଲୁ ମୋର ସବୁ । ଉତ୍ତରଶିକା ଆମ୍ବୋମାନଙ୍କୁ ଖୁବ୍ ସାବଧାନ ହୋଇ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ହେବ । ଜାଣ୍ଯ ଉନ୍ନତି, ସମାଜର ମଙ୍ଗଳ ସାଧନ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ରଖିଥିବା ସବାଗ୍ରେ ଉଚିତ । ନିଷ୍ଠୋଧ ଲୋକଙ୍କ କଥାରେ ପଡ଼ି ଅନ୍ତରିଶ୍ୱାସରେ ଆମ୍ବୋମାନେ ଯଦି ଆଗ ହୁଏ ନ

ଅନାଇ ଗୋଟିଏ କାର୍ଯ୍ୟ କହିପକାଉଁ, ତେବେ ଏତେ ଜ୍ଞାନାର୍ଜନର ଫଳ କଣ ? ତାହାହେଲେ, ପୁଣି ଜାଣ୍ଯୁ ଅବନନ୍ତି ଯେ ମୂଳ ହୋଇ ରହିବ, ଏଠା ଏକାବେଳକେ ନିଶ୍ଚିତ କଥା ବୋଲି ଜାଣିବୁ ।

ଗୋବିନ୍ଦ—ସଦେଇ ଭାଇ ! ଶଙ୍ଖବଳେନ ବାବୁ ଯେଉଁ ବିଭା ପ୍ରସଙ୍ଗ ଉଠାଇଛନ୍ତି, ସେଇଠା ହାତଟିନ ହେବା ଏକାବେଳକେ ଅସମ୍ଭବ । ଶୁଣ ଘର, ପ୍ରଥମ—ଆମ୍ବୁମାନେ ହେଲେ ଶ୍ରାକରଣ, ସେମାନେ ଜାତିରେ ଉଣା, ପୁଣି ବଣଗତ ବିବାଦ ମାଲିମକଦମା ରୁଲିଛି; ବାପା କଣ ସହଜରେ ସମ୍ଭବ ହେବେ ? ନ ହୁଏ ବାପାଙ୍କୁ କୌଣସିରୁପେ ରାଜ କରଗଲା । ଜାତି-ଘରମାନେ ସମ୍ଭବ ହେବେ କିଁ ? ସେମାନଙ୍କୁ ଏଡ଼ ଦେଇ ବାପା କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବେ, ତୁ କଣ ଏହା ଦିଶାସ କରୁ ?

ସଦାନନ୍ଦ—ଦେଖ ଗୋବିନ୍ଦ ! ତୁ ପୁଣି ଗୋଟାଏ ମରହକିଆ କଥା ଆରମ୍ଭ କର ବସିଲୁ ! ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଶ କାଳ ପାପ ରୂପାନ୍ତକୁ ଅନାଇ କଥା କହିଲେ ସିନା ହେବ । ମତେ ଭକ୍ଷଣ୍ୟତ କଥା ଦିଶି ଯାଉଛି—ତୁ ସମାଜର ନେତା, ଆର୍ଦ୍ଧ ଦୁରୁଷ ହେବୁ । ସେଥିକି ଦୃଷ୍ଟି ରଖି କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ସିନା ହେବ । କଣ ଗୋଟାଏ କାନ୍ତନିକ ଜାତ୍ୟାଭିମାନ ବୃଥା ଗର୍ବ କଥା ବୋଇଲୁ ରେ ! ଆମ୍ବୁ ବଡ଼ କରଣ, ରାଜକ ଉଣା କରଣ, ଏ ମାପ କାଟେ କେହିଁଠୁ ପାଇଲୁ ? ଏହି ସାମ୍ୟ ମୈଦୀ ସ୍ଵାଧୀନତା ପ୍ରବୃତ୍ତ ଦିନରେ ଏପରି ଅଖାଡ଼ାଆ କଥାଟାଏ କଣ କହି ପକାଇବା ଉଚିତ ? ନ ଦର କରଣ ଛ ବାଡ଼ - ଏହିଠା ହେଲା ଜାଣ୍ୟୁ ଅନନ୍ତର ଅନ୍ୟତମ ଅଥବା ମୂଳ କାରଣ । ଧନ, ଜୀବ, ଲୋକ ବାହୁଦୂର ଏହି ତିନିରୋଟି ହେଲା ଜାଣ୍ୟୁ ଉନ୍ନତି ବା ଗୌରବ ଲୁହର ହେତୁ । ହିନ୍ଦୁଜୀବି ଗତସଙ୍ଗ୍ୟ, ପରପଦାନନ୍ଦ, ଏଥର ଅମୋଦ କାରଣ କଣ ଜାଣ୍ୟୁ ପାର୍ଥକ୍ୟ

ନୁହେ ? ଏଇଠା ହେଲା ନିତାନ୍ତ ଅପ୍ରାକୃତିକ କଥା । ପ୍ରକୃତିଦର୍ଶ ସହଜ ବିଧାନ ଅବମାନନାକାଶ କଷ୍ଟ-ଭୋଗୀ ହେବ, ଏଇଠା ତ ସୁତ୍ୟେଷିତ କଥା । ଗୀତାରେ ତ ପଡ଼ିଛି, “ଗୁଣ କର୍ମବିଭଗଶଃ” ଗୁଣ କର୍ମ ଆଗୁର ବେ ର ସବ ବିଷୟରେ ଏକ କରଣ ଜାତି, ଏଥି ମଧ୍ୟର ପୁଣି ପାର୍ଥକ୍ୟ କଣ ? ଆଉ ଗୋଟାଏ କଥା ଶୁଣ, ଆମ୍ବୁମାନଙ୍କ ସାକ୍ଷାତରେ ଦୁଇ ପ୍ରଧାନ କରଣ ଦର୍ଶନ ମଧ୍ୟ ମାଲିମବଦମାରେ ଲଙ୍ଘକୁ ଲଖ ଟଙ୍କା ବାହାର ଯାଉଛି, ଶତ ଶତ ଲୋକ ମଧ୍ୟରେ ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେଉଛନ୍ତି, କେତେ ନିର୍ମାତ୍ର ଲୋକଙ୍କୁ ଦାରୁଣ କାରଦଣ୍ଡ ଭୋଗ କରିବାକୁ ହେଉଛି । ଦୁଇ ବଂଶକୁ ଦ୍ଵାରା ଦାରିଦ୍ର୍ୟରୁ ରଷା, ନିରୂପାୟ ଦରିଦ୍ର ଲୋକଙ୍କୁ ମଧ୍ୟରେ ସାକ୍ଷ୍ୟରୁପ ମହାପାପରୁ ଉତ୍ତାର, ଦରିଦ୍ର ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ କଷ୍ଟ ବିମୋଚନ ନିମନ୍ତେ ହେଲେ ତୁମ୍ଭ ପରି ଜ୍ଞାନ ଦେଶବୁନ୍ଦେଶୀ ପରେପକାଶ ପ୍ରଜାପାଳକ ଲୋକ ପଣରେ ଗୋଟାଏ ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନ କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ କି ? ଆମ୍ବୁମାନଙ୍କ କରଣ ସମାଜର ଦୁର୍ମାତ୍ର ସହଜରେ ତୁମ୍ଭ ଯୋଗେ ନିଶ୍ଚପୁନିବାରିତ ହୋଇପାରେ । କଥାଟା ପରିଷାରରୁପେ ପିଂଟାଇ କହିବା ଉଚିତ । ଉନ୍ମୂଳ୍ଯ ସହିତ ତୋହର ଯଦି ଶୁଭ ପରିଣମ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇଯାଏ, ନିଆଁରେ ପାଣି ପନ୍ଧାରିଲା ପରି ସବୁ ମାଲ ମାମଲ ଦୁର୍ଯ୍ୟାଗ ଏକାବେଳକେ ଦୂର ହୋଇପିବ, ନିଶ୍ଚପୁ ଜାଣିବୁ । ସେକ୍ସପିଯୁରଙ୍କ ବୈମିଓ ଜୁଲିୟାଟ ବୁନ୍ଦିନ ତ ଭଲକର ତୋତେ ଜଣାଅଛି । କେସ୍ୟୁଲଟ ଓ ମନ୍ଦିରଗୋ ଦୂର ବଂଶ ମଧ୍ୟରେ ଧର୍ତ୍ତକାଳବ୍ୟାପୀ ବିବାଦ ବିସମ୍ବାଦ ହାଶକାଟ ଏକ ବିବାହସୂଚରେ ସମସ୍ତ ଶେଷ । ଏତିକମାତ୍ର ପାର୍ଥକ୍ୟ ହେବ, ସେମାନଙ୍କର ବିଷାଦାମ୍ବକ ଆମ୍ବୁମାନଙ୍କର ହେବ ଉତ୍ସବାମୃକ ମିଳନ ।

ଗୋବିନ୍ଦ—ନାହିଁ-ନାହିଁ, ସଦେଇ ଭାଇ ! ବାପାଙ୍କ ସୁଭାବ ତ ଜାଣୁ, ସେ କିପରି ଦୃଢ଼ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲୋକ । ସେ

ଏଥିର ସମ୍ବନ୍ଧ ହେବେ ବୋଲି ତୁ କଣ ବିଶ୍ୱାସ କହୁ ?

ସଦାନନ୍ଦ ଆଜ୍ଞା ଗୋବିନ୍ଦ, ମୁଁ ନ ହେଲା ସ୍ଵୀକାର କଲି, ପିଉସା ଏଥୁରେ ସମ୍ବନ୍ଧ ହେବେ ନାହିଁ, ଆଜ୍ଞା ତତେ ନ ହେଲା ପରିଚ୍ୟାଗ କଲେ, ତାଙ୍କ ସମ୍ପତ୍ତିରୁ ବଞ୍ଚିତ ହେଲୁ । ମାତ୍ର, ତୋର ଏଥୁରେ କଣ କଣ ? ସର୍କର୍ଷଣ ବାବୁଙ୍କ ଜମିଦାରୀ ଟିପୋର୍ଟ ଆୟୁମାନଙ୍କ ତାଲୁକଠାରୁ ନେଇ ବେଶି—ମହାନନ୍ଦ ତେଜାରତ୍ନ କାରବାରରେ ତେର ଟଙ୍କା ଖେଳେ । ଲୋକେ କହନ୍ତି, ସମସର୍ଯ୍ୟର ସାନ୍ତ୍ବନର ଉତ୍ସବ ଯେତେ ପୋତା ତେବେ । ସର୍କର୍ଷଣ ବାବୁ ଜବାବ୍ ଦେଇଛନ୍ତି, ସମସ୍ତ ବିଷୟ ଆଶ୍ୟ ତୋ ନାମରେ ଲେଖି ରେଜନସ୍ଟ୍ରୀ କରାଇଦେବେ । ମାତ୍ର, ଭାଇ ଗୋବିନ୍ଦ ! ମୋ ଭବିଷ୍ୟତ୍ କଥା ଲେଖି ରଖ । ସମୟରେ ଦୁଇ ତାଲୁକା ଏକ ହୋଇପିବ, ତୁ ଏକାଙ୍ଗରକ୍ଷବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇପିବୁ । ନିଶ୍ଚଯ ନିଶ୍ଚଯ ନିଶ୍ଚଯ ଏ କଥା ଜାଣିବୁ । ଏ କଥା ଯେବେ ନ ହୁଏ, ତୁ ସଦେଇ ଭାଇ ନାମରେ କୁହା ପାଷିବୁ । ଭାଇ ଗେ ବିନ ! ତୁ ତ ଏତେ ଲେଖାପଡ଼ା ଶିଖିଛୁ, ତୋ ପରି ପ୍ରତିଭାଶାଳୀ କବି ଗୋଟାଏ ଓଡ଼ିଶାରେ ଖୋଜି ଜଣେ କାଢିଲୁ ? ମନୁଷ୍ୟ ସ୍ଵଭବ କଣ ଆଲୋଚନା କରି ଦେଖି ନାହୁଁ ? ତୁ ହେଲୁ ଏକମାତ୍ର ବ୍ୟଥିର, ଶ୍ରୀ କରଣକୁଳର ତନ୍ମା, ପିଉସା କଣ ତତେ ସହଜରେ ତ୍ୟଜ୍ୟପୁଷ୍ଟ କରିଦେବେ ? ଆଜ୍ଞା, ତର୍କ ସୂର୍ଯ୍ୟରେ ସ୍ଵୀକାର କଲୁଁ, ତାହିଁ ଜାଣି କଲେ; ମାତ୍ର ହିନ୍ଦୁଶାସ୍ତ୍ର ମିତାଷର ବିଧାନ ଅନୁସାରେ ସମ୍ପତ୍ତିରୁ ବଞ୍ଚିତ କରିବା ତଙ୍କର କଣ ଅଧିକାର ଅଛି ? ମୁଁ କଣ ସମ୍ପତ୍ତି ସକାଶେ ଏତେ ଟାଣି ହେଉଛି, ତୋର ଯାହା ଭଲ ହେବ, କୋଟିପତି ପକ୍ଷରେ ମଧ୍ୟ ତାହା ଦୁଷ୍ଟାପ୍ୟ । ଚିନ୍ତା କରି ଦେଖ ନା, ଗୋଟା ଉଛଳରେ କେତେ ଜଣ କୁଳଲକ୍ଷ୍ମୀ କରି ?

ଅବଶ୍ୟ ପିତାମାତ୍ରାଙ୍କୁ ସମ୍ବନ୍ଧ କରିବା, ସେମାନଙ୍କର ଆଜ୍ଞାବହୁ ହୋଇ ରହିବା ସମ୍ମୂହିତରେ ଆୟୁମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଶାହୁରେ ମଧ୍ୟ ଲେଖା ଅଛି,

‘ପିତା ସ୍ଵର୍ଗ ପିତା ଧର୍ମ ପିତା ହି ପରମା ତପ୍ତି ।
ପିତର ପ୍ରୀତିମାପନ୍ନେ ପ୍ରୀପୁନ୍ନେ ସବ୍ଦଦେବତାଙ୍କା ।’

ମାତ୍ର ସମସ୍ତ ବିଷୟରେ ବିବେକାନୁମୋଦିତ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଉଚିତ । ଜୀବନବ୍ୟାପୀ କେତକର, ସମାଜର ଅନିଷ୍ଟକାଶୀ, ଜାତୀୟ ଉନ୍ନତିର ଅନୁରାୟ—ପିତା ଅବବେକ ପଣରେ ଅଥବା କୁଷ୍ଣାରାଜ୍ଞନ ହୋଇ ଏପରି ଯଦି କଣ୍ଠ କଥା ଆଦେଶ କରନ୍ତି, ତାହା କଣ ସମ୍ବନ୍ଧ କରିବା ଉଚିତ ? ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରକାଶନରେ ତାଙ୍କୁ ଅପାନିତ ଓ ତାଙ୍କର ଅନିଷ୍ଟ ସାଧନ କରିବାକୁ ହୁଏ । ତୋହର ଲଭ-ଶତ ଶୁଭଶୁଭ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ତାଙ୍କର ନିଜର ବୋଲି ଜାଣିବୁ ।

ଆୟୁମାନଙ୍କ ସମାଜରେ ଶିରଗତ ପ୍ରତିକିତ ନିୟମ, ବର କନ୍ଯା ସମ୍ବନ୍ଧ ସମୟରେ ପିତା ମାତ୍ରା ଧନ ସମ୍ପତ୍ତି ମାନମୟୀବା ବିଷୟ, ବରୁମାନେ କୁଳର ନିର୍ମଳତା, ଅପର ସାଧାରଣ ମିଶ୍ରାନ୍ତ ଘୋଜନ ବିଷୟ ତହିଁ ନେଇ ଥାନ୍ତି । ମାତ୍ର କନ୍ୟାଟି କରୁଥ ରିଷବଶାନ, କେତେଦୂର ବିଦ୍ୟାଶିଷ୍ଟା କରିଛୁ, ଏ ବିଷୟ ଅନୁସାରା କରିବା ଯେ ଉଚିତ, ଏ କଥା ଥରେ ହେଲେ କାହାର ମନରେ ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟ ହୁଏ ନାହିଁ । ଉପରୁତ୍ତ ଷେଷରେ ତୁ ବିଷୟଟି ବିରୂର କରି ଦେଖ । ତୋପାଇଁ ଯେଉଁ କନ୍ୟାଟି ପିଉସା ଠିକ କରିଛନ୍ତି, ସେ ଲେଖା ପଡ଼ା ଜାଣେ କି ନା କେହି ହେଲେ ଥରେ ଏ ବିଷୟ ତହିଁ ନେବା ଉଚିତ ବୋଲି ବିରୂରିଲେ ନାହିଁ । ମୁଁ ଯାହା ଶୁଣିଛୁ, କନ୍ୟାଟିର ଯେ ବର୍ଣ୍ଣପରିଚୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇ

ନାହିଁ, ଏ କଥା ନିଷ୍ଠିତରୁପେ ବୋଲିଯାଇ ପାରେ । କନ୍ୟାଟି ଆସି ତିନି ରୂପର୍ବତ କଥା କହିବ ନାହିଁ, ତୁଙ୍କା ଚ-ର କରିବ, କୁଳୀ ପରି ନର୍ତ୍ତ ନର୍ତ୍ତ ଦୁଲିବ । ଅର୍ତ୍ତରୁଟି ଉତ୍ତରେ କେତେ କଣ ସକାଶେ ଦେଖା ସାକ୍ଷାତ୍ । ଗୁଣ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରକରଣ ହିଅ । ଧୋଇ ପିଉଥାଅ । ବହୁଶାସ୍ତରୀ ଗୋଟିଏ ପୁରୁକ ଏପରି ଜଡ଼ବର୍ତ୍ତ ସତିମାକୁ ପାଇ କେତେଦୂର ଜୀବନରେ ସୁରକ୍ଷାଗ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବ, ସହଜରେ ଅନୁମାନ କରିପାଇ ପାରେ । ଏଥର ପ୍ରତିକାରର ଉପାୟ ସହଜଲଭ୍ୟ । ଉପସ୍ଥିତ ସୁଖସୌଭାଗ୍ୟକୁ ଯେ ପରିତ୍ୟାଗ କରେ, ତାହାର ଚିରଜୀବନ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶ ଘେଗ ସକାଶ, ତା' ପ୍ରତି ସହାନୁଭୂତି ପ୍ରକାଶ କରିବା କୌଣସି ଲୋକ ପଞ୍ଚରେ ନିଷ୍ଠିପ୍ରାଜନ । ବିଦ୍ୟାନ୍ ବିବେଜନାଳୀ ଲେକ ଯଦି ଏପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବ, ଆମ୍ବାଜୀ ବୋଲି ଆଉ କାହାକୁ ବୋଲିଯିବ ?

ଶୁଣି ଭାଇ ଗୋବିନ୍ଦ ! ମୁଁ ତୁମ ହୋଇ ବସି ନାହିଁ, ମାସେ ହେଲ ଅନୁସନ୍ଧାନରେ ଅଛି । ସର୍କାର ବାବୁଙ୍କ କନ୍ୟା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୁପେ ତୋର ଉପସୁକ । ତା' ସମାନ ଦୁରଗନ୍ଧ କରଣ୍ଟୁଳିର ଦୁର୍ଲଭ । ବିଦ୍ୟାବଜ୍ଞ, ଦିଶେତରେ ପ୍ରତିଭାମୟୀ, ପୁଣି ସୁନ୍ଦର ଭବପୂର୍ଣ୍ଣ କବିତା ଲେଖିପାରେ, ଚିମକଳାର ନିପୁଣା, ସମସ୍ତ ସଦ୍ରୁଣ ପଢିପୂର୍ଣ୍ଣ । ମୋହର ଯାହା ବୁଝିବାର ବୁଝିଛି, କହିବାର କହିଲି; ଯାହା ମନକୁ ଅସେ କର, ପଛନ୍ତେ ମୋ ଦୋଷ ବାଣ୍ଡିବୁ ନାହିଁ ।”

ସତେଇ ଭାଇ କଥା ଶୁଣି କୁଆଁର ବାବୁଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ବୁଲିଲାଣି । ମିଶନ ସ୍କୁଲରେ ପଡ଼ିବାବେଳେ ମାଷ୍ଟରଙ୍କ ମୁଖରୁ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରବଚନ ଶୁଣିଥିଲେ, “ପୁରୁଷ ପିତା-ମାତାଙ୍କ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଭାର୍ଯ୍ୟା ସହିତ ମିଳିବ ହେବେ ?

କୁଆଁର ବାବୁ—ମୁଁ ଭାବି ଭବ କିଛି କଥାର ଠିକଣା ଲଗାଇ ପାରୁ ନାହିଁ । ତୁ ଯାହା ଭଲ ବିବେଚନା କରୁ, କର ।

ସଦାନନ୍ଦ—ଗୋବିନ୍ଦ, ତୁ ତ ଜାଣ, ‘ଶ୍ରେୟାଂସି ବହୁ ବିଦ୍ୟାନି ।’ ଯେବେ କରିବା ଠିକ ହେଲ, ଚଞ୍ଚଳ କରି ପକାଇବା ଉଚିତ ।

କୁଆଁର ବାବୁ—ତୁ ଏଇଲାଗେ ରାଜୀବ ବାବୁଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ସାକ୍ଷାତ୍ କରି ସବୁ କଥା ଠିକ ଠିକଣା କରି ପକା ।

ସଦାନନ୍ଦ—ମୁଁ ଏଇ ବାଟେ ଯାଉଛି, ତୁ ବସାକୁ ଯା, ଖରଦାର ! ସଇତା ଯେପରି କଥାର ଗନ୍ଧ ବାସ ନ ପାଏ । ତୁ ତାକୁ ଭଲ ପାଉ ସତ, ହେଲେ ମୂର୍ଖ ଭଣ୍ଡାର ଟୋକାଟାକୁ ବିଶ୍ୱାସ କଣ ? କଥାଟା ତା' କାନରେ ପଡ଼ିଗଲେ ଗୁରିଆଡ଼େ ନ ଗର ପିଟି-ଦେବ । ‘ଛାଅ କାନ ମନ୍ତ୍ରଭେଦ’, ଜାଣୁ ତ ?

—
—
—
—
—

-୧୮-

ରାଜୀବଲୋଚନ ଓ କମଳଲୋଚନ

କମଳଲୋଚନ -- ରାଜୀବଲୋଚନ ବାବୁ ! ମୋ ବକ୍ତୃତା ଶୁଣିଲେ ତ ? ଦେଖୁଛନ୍ତି ତ, ଟୋକାର ମୁଣ୍ଡ ବୁଲିଗଲଣି ? ରହନ୍ତି, କଣ ହୋଇଛି କି, ଆଉ ଯୋଡ଼ାଏ ବକ୍ତୃତାରେ ତାକୁ ତଳେ କରୁଡ଼ି ଦେବ । ଆପଣ କ'ଣ ମନେ କରିଛନ୍ତି, ସଞ୍ଜ ବାଦେ ମୁଁ କବାଟ ଆଉଜାଇ ଦେଇ ତୁମ ହୋଇ ବସିଥାଏ ? ଆଠ ଦିନ କାଳ ଭାବ ଭାବ ଏହି ବକ୍ତୃତାଟା ଠିକ କରିଥିଲି । ଦିନ ରାତି ସେହି କଥାଟା ଚିନ୍ତା କରି ମୋ ମୁଣ୍ଡ ଖରାପ

ହୋଇଗଲଣି । ଦେଖୁଛନ୍ତି ତ, ଆଉ କଲେଜ ପଡ଼ା
କିଛି କରିପାରୁ ନାହିଁ । ଆପଣ ଅନୁଗ୍ରହ କରି
ଅବଶ୍ୟ ଅବଶ୍ୟ ମୋ ବକ୍ତୃତାର ବିଶେଷ ବିବରଣୀ,
ମାମୁସାନ୍ତକୁ ଲେଖିବେ, ବିଶେଷ କରି ଲେଖିଦେବେ,
ଆଉ କିଛି କରିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ, କେବଳ ମୋ
ବକ୍ତୃତା ବଳରେ ମାମଲ ଫଳ ହୋଇପିବ । ଦେଖିଲେ
ତ, ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ ଦୁଇ ଦୁଇ ମାସ ହେଲା ବସାରେ
ବସେଇ ରଖିଛନ୍ତି, ବକ୍ତୃତାବେଳେ ‘ୱଁ—ଉଁ—ୱଁ—
ଉଁ’ କରି ଭୁବି ହୋଇ ବସି ପଡ଼ିଲେ । ‘ଯେତେ
କଥାଅ ଟଣାଟଣି—କ.ମ ପଡ଼ିଲେ ଜଣାଜଣି ।’ ମାମୁ
ସାନ୍ତକୁ ଲେଖନ୍ତି, ନିର୍ଭୟରେ ବସି ଥାଆନ୍ତି, ସବୁ
କାମ ମୋ କିମା । ରାଜବଲୋଚନ ବାବୁ, ଆପଣଙ୍କୁ
ତ ସବୁ କଥା ଜଣା, ଆଉ ଜାଗା ହୋଇଛି ଯେ
ଲୁଗୁରବି ? ଆପଣଙ୍କ କଥାରେ ପଡ଼ି ଦୁଇ ଦୁଇ ଜାଗାର
ଟୁୟସନ୍ ଏଜାବେଳକେ ଛୁଟିଦେଇଛି—କେତକ ଥିଲା
ମୋର ସବୁ । କଲେଜ ଫଳ, ବୋଡ଼ିଂ ଶର୍ଟା, ଲୁଗାପଟା,
ବହି କଣା ସବୁ ସେଇଥରୁ । ଫେର ମାସକୁ ମାସ
ଦରକୁ କିଛି କିଛି ପଠାଇବାରେ ଲେଡ଼ା ହୁଏ ।
ଆପଣଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଯେ କଥା ଛୁଟିଛି, ତା ଅଛି । ଯାହା
ଦେଇଥିଲେ, ସେ ତ ନତାନ ଅଛି, ସରିଗଲଣି ।
ଆପଣ ନ ହୁଏ ହାତ ଉଧାରିବୁପ ଉଛୁଣିକା ମୋତେ
ଦୁଇଶ ଟଙ୍କା ଦେଇ ଥିଲୁ । ଏ ଟଙ୍କାଟା ଅଲଗା
କଥା, ମୁଁ ନ ହୁଏ ଦର ପାଖରୁ ଅଣାଇ ଆପଣଙ୍କ ଟଙ୍କା
ଶୁଣେଟ କରିଦେବି ।

ରାଜବଲୋଚନ — କମଳଲୋଚନ ବାବୁ ! ଆପଣ
ଦେଖୁଛନ୍ତି ତ ମୋ ହାତଟା କିଣି ଟାଣନ୍ତି ପଡ଼ିଛି,
ବସାର ଖରଚରେ ବି ହରକତ ହେଉଛି । କାଳି
ସଙ୍ଗାଳେ ମାମୁଁ ସାନ୍ତକୁ ଲେଖିବ । ଏଇ ଦେଖନ୍ତି,
ଦିନ ରୁହିନୀ ଭିତରେ ସମସରପୁରରୁ ଲୋକ ବାହୁଡ଼ି
ଆସିବ । କିଛି ଭାବନା କରିବ ନାହିଁ, ଲୋକ ପହଞ୍ଚି
ଗଲେ ଆପଣ ପାକପିବ ।

କମଳଲୋଚନ—ଚିଠିରେ ମୋ ବକ୍ତୃତା ବିଷୟ
ଅବଶ୍ୟ ଅବଶ୍ୟ ବିଶେଷ କରି ଲେଖିବେ । ଆହୁର
ଗୋଟାଏ ଲମ୍ବା ବକ୍ତୃତା ମୁଁ ରଚନା କରୁଛି, ଏହା
ମଧ୍ୟ ଲେଖିଦେବେ ।

-୧୯-

ଶୁଭ ସମାଚାର

ସମସରପୁର ଉଆସର କୁଳଦେବତା ବିନୋଦ-
ବିହାର ଠାକୁରଙ୍କ ସମ୍ମୁଖ ନାଟମନ୍ଦର ମଧ୍ୟରେ ଆପଣ
ସାମନ୍ତ ସକର୍ତ୍ତା ମହାନ୍ତିଏ, ପୁରୋହିତ ବିଶ୍ୱନାଥ
ଶତପଥୀଏ, ଗ୍ରମୁକରଣ ଶାକଣ ପକ୍ଷନାୟକେ, ପ୍ରହାର୍ଯ୍ୟ
ଭୟର ଶଢ଼ିରହେ ବିଶ୍ୱିଷ୍ଟ । ମନ୍ଦର ଶୋଧ ହୋଇ
ଯାଇଛି— ସିଂହଦିବ ର, ପରିବାହାର, ତୋଟାଦୁଆର ସବୁ
ବନ । ପୁଣି ଶିକୁଳି କଡ଼ାମାନଙ୍କରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ନଳୀ-
କୋଲପ ପଡ଼ିଛି । ତହିଁ ବାଦେ ପଦା ଆଡ଼ି ଯୋଡ଼ିବି
ଯୋଡ଼ି ପାଇନ ପହରା, ବିଲେଇ ପିଲାଟିଏ ବି
ଭିତରକୁ ପଣିବା ବାସନ ।

ସାନ୍ତେ ପରୁରିଲେ—ହୋଇ ହେ ଶଢ଼ିରହେ, ଏଥୁ
ମଧ୍ୟରେ କଣ ଲଗୁ ନାହିଁ ?

ଶଢ଼ିରହେ ଆଉଥରେ ପାଞ୍ଜି ଓଲଟାଇ ପାଲଟାଇ
ଉଲ କରି ଦେଖି କହିଲେ, “ଆଜି, ଏଥୁ ମଧ୍ୟରେ କିଁଧା,
ଏବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ବି ଲଗୁ ନାହିଁ । ଅସନ୍ତା ବର୍ଷକୁ
ନୃଆ ପାଞ୍ଜି ବାହାରିଲେ ଯାହା ହେବ, ଜଣା ପଡ଼ିବ ”

ସାଥାନ୍ତେ ଯେମନ୍ତ ଟିକିଏ ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ ।
ପୁରୋହିତ ବିଶ୍ୱନାଥ ଶତପଥୀଏ ବପ୍ରୋତୁଷ ପୁରୁଷ
ଲୋକ, ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞାନ ଉଲ ଅଛି; ସାନ୍ତକ ଅଭିଗ୍ରାୟ ଜାଣି

କହିଲେ, “ଆଜ୍ଞା, ଶାସ୍ତରେ ଏପରି ମଧ୍ୟ ବିଧାନ ଅଛି,
ଅରଣ୍ୟର କନ୍ୟା ସକାଶେ ଲଗ୍ନାଲଗ୍ନ ବିରୂର ଥାଏ
ନାହିଁ । ଆମ ଦେଇ ମଣିମା ବୟସପ୍ରାୟୀ, ଏଥକୁ
ଅରଣ୍ୟର ତା । ତାଙ୍କ ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ ପାଇଁ ଲଗ୍ନ-ବିରୂର
ଅନାବିଷ୍ୟକ ।” ସା’ନେ ଗ୍ରହାରୂପ୍ୟକ ମୁଖକୁ
ରୁହାନେ, ସେ କହିଲେ, “ନାହିଁ କଣ, ଜ୍ୟୋତିଷ-
ଶାସ୍ତରେ ବି ଏହିପରି ଲେଖା ଅଛି । ଆଜ୍ଞା ଆଜ୍ଞା
ଦଶ ପାଞ୍ଚ ଜାଗାରେ ଏହିପରି ଘଟଣା ଘଟିଥିବାର ମୁଁ
ଦଦେଇକ ମୁହିଁରୁ ଶୁଣିଛି । ସେ ଥିଲେ ମୁଁ ଏହିକଣି
ମୁକାବିଲ କରଇ ଦିଅନ୍ତି ।”

ସାଆନ୍ତି—ତେବେ ଭଲ କରି ପାଞ୍ଜି ଦେଖି
ବିଭାଗ ଦିନଟାଏ ଠିକ୍ କରିପକାଅ ।

ଜ୍ୟୋତିରଶ ଆପେ କହିଲେ, “ଦୁଇଟିପଣା
ଏକ ସାଙ୍ଗରେ ଥିଲେ ବିଲ ଦୁଆନା, ତାହା ର ନାହିଁ;
ହେଉ ।” ଏତିକି କହି ଅଣ୍ଟାରୁ ଖଡ଼ି ଗୋଟାଳିଟା କାଢି
ଭୁଲିବିର ବଣିଚନ୍ଦଟାଏ କାଟିଲେ । ତହିଁ ବାବଦ
ଜ୍ୟୋତିର କୋଷ୍ଟୀରେ ତ୍ରମ ଲଗ, ଯେଉଁଠାରେ ଯେପରି
ଅଛି, ଠିକ ଠିକ ବସାଇ ଦେଲେ, ଜନ୍ମକୁଣ୍ଠଳୀ ମଧ୍ୟ
କାଟିଲେ । ତହିଁ ଉତ୍ତରେ ମହାଦଶା—ଅନ୍ତର
ପ୍ରତିନ୍ଦିର ଟିକଣା କରିବାକୁ ଚିତର ପାଠ ଲେଖି ଖଡ଼ି
ଦଶାହିଁ କରିବାକୁ ହେଲା । ଖଡ଼ି ଥୋଇ କହିଲେ,
“ବର୍ଷମାନ କେମା ମଣିମାଙ୍କ ବୃଦ୍ଧପୁତ୍ର ମହାଦଶା ।
ବୃଦ୍ଧପୁତ୍ର ଅନ୍ତର, ବୃଦ୍ଧପୁତ୍ର ପ୍ରତିନ୍ଦିର ଦଶା ଉପପ୍ରିତ,
ଧନ୍ୟମନ୍ତ୍ର ବୃଦ୍ଧପୁତ୍ର ଅନ୍ତର କକନ୍ତାରେ ଉଚ । ତାହାର
ମହାଦଶା ଅନ୍ତର ପ୍ରତିନ୍ଦିର ଉପପ୍ରିତ । ଶୁବ୍ର ଶୁର ଶୁବ୍ର
ଶୁରଦଶା ଉପପ୍ରିତ । ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ ଚଢ଼ିବାର ଉପପୂଜ୍ଞ
ସମୟ ।” ଏ ଉତ୍ତରେ ଜ୍ୟୋତିରେ ବିବାହଲଗ୍ନ ପୁର
କରିବା ବିପ୍ରରେ ମନୋରୂପାଣୀ ହେଲେ । ତେର
କେଳେ ସବାର, ତଥ୍ୟ, କନ୍ୟାର ବଣି, ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସହିତ
ମିଳଇ ଦେଖିଲେ, ତହିଁ ଉତ୍ତରେ ସାଆନ୍ତକ ଶାନୁଶକୁ

ଶୁଣି କହିଲେ, “ଆଜ୍ଞା ! ଏଥୁ ମଧ୍ୟରେ କେବଳ
ଗୋଟିଏ ଶୁଭଦିନ ଦେଖୁଣ୍ଡି, ମେଷ ଶୁନ୍ତପଞ୍ଚମୀ
ଶୁନ୍ଦିବାର ହେଠି କୋଡ଼ିଏ ଦଣ୍ଡ ଛ ଲିତ୍ତ୍ୟା ଉତ୍ସରେ
ବୃଷବାଣୀ ମୂରଣିର ନଷ୍ଟବ ଭୋଗ ଯାଇ ପୁନରସ୍ଵ ଏକ
ଦଣ୍ଡ ରୁର ଲିତ୍ତ୍ୟା ବାର ବିନିତ୍ୟା ସମୟ ହସ୍ତଗଢ଼ିର
ଶୁଭ ଲଗ୍ନ ।”

ସାଆନ୍ତେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦରେ ‘ଜୟ ବିନୋଦ-
ବିହାରୀ ଜୟ, ବିନୋଦବିହାରୀ ଆଶୀର୍ବାଦ କର’ କହି
ଦେବେବିତ୍ରହଙ୍କ ସାଧାତରେ ପ୍ରଣିପାତ କଲେ । ଉପର୍ମୁଢ଼
ଆଉ ସମସ୍ତେ ମଧ୍ୟ ‘ହରିବୋଲ, ହରିବୋଲ, ଜୟ
ବିନୋଦବିହାରୀ’ କହି ଭୂମିଷ୍ଵ ପ୍ରଣାମ କଲେ । ଏ
ଉତ୍ତରେ ସାଆନ୍ତେ ଅଞ୍ଜା କଲେ, “ଆଜି ହେଲା
ଦିନବାର, ଆଜି ଦିନଟା ତ ଗତ ହେଲା । ହେବା ଦିନ
ହେବ, ମଝିରେ ବାକି ରହିଲା ଦିନ ପାଞ୍ଚଟା । ଏଥୁ
ମଧ୍ୟରେ ସବୁ ଆପ୍ଯୋଜନ କରିବାକୁ ହେବ । ଆଉ
ଗୋଟାଏ କଥା ବିଶେଷ କରି ସମସ୍ତେ ମନରେ ରଖନ୍ତୁ,
ଏଠାରେ ଦି କାନିଆ ପୁଅ ଯେମନ୍ତ ନ ଜାଏବ ।
ପୁରୋହିତ ମହାପାତ୍ରେ ଆଉ ଶ୍ରୀମତିରଣେ ଟଙ୍କା ଧରି
ଆଜି ରାତବସତ କଟକ ରମାନା ହେଉନ୍ତା । ମଙ୍ଗଳ-
କୃତ୍ୟକୁ ଯାହା ଯାହା ଲୋଡ଼ା, ସବୁ କଟକରୁ ଅସିବ ।
ଅଧିକ କଣ, ଦୂବ ବରକୋଳିପତି ବି ଆଉ ଜାଗାରୁ
ଅଣାଯିବ । ଏ ତାଲୁକ ଭିତରୁ ବେଠିଆ କାଠିଆ ବି
ଯିବେ ନାହିଁ, କଟକରୁ ମୂଳିଆ କରି ପଦାର୍ଥମାନ
ଅଣାଯିବ । ଖୁବ୍ ସାବଧାନ ! ବିବାହ ଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟା
ସରିକି ସମସ୍ତେ ଯେମନ୍ତ ଏଠାରେ ପଢ଼ିଥିବେ । ବାଣ
ଆଉ ତୃନା ରୋଷଣି ହାବେଳ ଭୁଲେଇମା ଚନ୍ଦ୍ରଉଦୟା
ଚଣ୍ଡି, ଏ ସବୁ ସକାଶେ ବଇନା ଦେବେ । ହେଲେ,
କେଉଁ ଜାଗାପାଇଁ କାହାର ଲୋଡ଼ା, ଏ ସମସ୍ତ
କଥା ଫିଟାଇ କାହାକୁ କହିବ ନାହିଁ । ପୁଲଖାଡ଼ି
ଗିଲିପଥାଡ଼ି ଏ ସମସ୍ତ ଅସିବ । ରୋଷଣିଧର ମୂଳିଆ
କଟକରୁ ଅସିବେ । ରୋମନଟୋକି, କଢ଼ା ନାଗର,

ତେଲଙ୍ଗୀ ବାଜା ଦଶ କୋଡ଼ିଏ ଦଫା ଆସିବେ । ଗୋଟିପୋ ନାଟ ରୂପ ପାଞ୍ଚ ପଞ୍ଚ ଆସିବେ । ଭିଙ୍ଗାର ପୁରିଆ ପଞ୍ଚ ଭଲ ନାଚିଗାଇ ପାରନ୍ତି । ଯେତେ ଟଙ୍କା ପଡ଼ି ଯେମାନଙ୍କୁ ଆଣିବ । ଆହେ ପୁରୋହିତ ମହାପାତ୍ର ! ଆହେ ଛୁମକରଣେ ! ଆମେ ଯେଉଁ ସବୁ କଥା କହିଲୁ ମନର ରଖ ; ଆଉ ଏହି ତିନୋଟି କଥା ବିଶେଷରୁପେ ମନରେ ରଖ —

୧ । ଖରଚକୁ ଉଚିବ ନାହିଁ ।

୨ । କଟକର କେହି ଲୋକ ଯେମନ୍ତ ଜାଣିବେ ନାହିଁ ।

୩ । ଶୁଭବାର ଠକ ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ସମସ୍ତ ଦ୍ରୁବ୍ୟ ଧର ଆସି ପହଞ୍ଚିବ ।

ମାତ୍ର ବାଜାଦାର ଆଉ ରୋଷଣି ଶୁଭବାର ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ କଟକରୁ ରମାନା ହେବେ । ଗାଢି ଦଶ ଦଢ଼ି ପରିକି ଏଠାରେ ପହଞ୍ଚିବେ । ସେମାନଙ୍କୁ ବାଟ କଢ଼ାଇ ଆଣିବା ସକାଶେ ଦାଟି ଦାଟି ଜଗୁଆଳ ବସିଥିବେ । ବାଣ ବାଜା ଏଠାରେ ପହଞ୍ଚ ଖର୍ବ ରୁଅ ଘବରେ ଠଳ ହୋଇ ରହିଥିବେ, ଆମ୍ବ ଆରଦଶ ପାଇଲାକ୍ଷଣି ତୋଳରେ ବାଡ଼ି ପଡ଼ିବ, ସମସ୍ତ ରୋଷନ ଏକାବେଳକେ ଜଳି ଉଠିବ । ଏକାବେଳକେ ପଞ୍ଚାଶ ଶାଠିଏ ଗେଟା ଗଛ ବାଣରେ ନିଆଁ ଦିଆସିବ ! ଆଉ ଗୋଟାଏ କଥା, ସମସରପୁର ତାଳୁକ ପୃଷ୍ଠାପଟ ଶେଷ ମୌଜା ରାଧିକାଦେଖିପୁର ଦଶଗ୍ରାମ ତାଳୁକର ପଣ୍ଡିମପଟ ଶେଷ ମୌଜା ଗେ ବିନ୍ଦରାପୁରକୁ ଲଗାଗଲି । ରାଧିକାଦେଖିପୁର ମୌଜାରେ ରୂପ ପାଞ୍ଚଗୋଟା ବମ୍ବାଜା ଗଛବାଣ ଥିବ, ଗଢ଼ିରୁ ଶବ୍ଦ ଶୁଣିବାକ୍ଷଣି ଯେ ବାଣରେ ଏକାବେଳକେ ନିଆଁ ଦିଆସିବ, ସେ ତାଳୁକ ଲୋକେ ଯେମନ୍ତ ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ଉଠିପଡ଼ିବେ ।

୪୧

ଖରଚଦାର ! ବିଶେଷରୁପେ ମନରେ ରଖ, କଟକରୁ ଆସିବାବେଳେ ବାଟୋଇ ଅଜଣା ଲୋକଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ବି କଥା କହିବ ନାହିଁ ।

ଆହେ ପୁରୋହିତ ମହାପାତ୍ର ! ଆହେ ପଙ୍କ-ନାୟକ ! ତୁମେ ଦୁଇଜଣ ଏକା ମୋହର ବିଶ୍ଵାସୀ । ବାରମ୍ବାର ଚେତେଇ ଦେଉଛୁ, ଖର୍ବ ଜାଗ୍ରତ ଥିବ, ଯେମନ୍ତ କଥାର ଗନ୍ଧ ନ ପାଇବ । ନୋହିଲେ, ସବୁ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଉଣ୍ଡୁର ଛେଲ ଜାଣିବ ।”

— — —

ୟାତ୍ରାର ଅନୁଷ୍ଠାନ

ଶୁଭବାର ରାତ । ଶୁକ୍ଳା ଚତୁର୍ଥ । ଚନ୍ଦ୍ର ବୁଡ଼ିବାକୁ ବସିଲାଣି । ବକ୍ଷିବଜାର ବସାଘର ଦରଜାରେ ଶଣି ଏ ସେକେଣ୍ଟ କାପ ଗାଡ଼ି ଘଡ଼ି ଦଢ଼ି କରି ପହଞ୍ଚିଲା । ଗାଣବଲୋତନ ବାବୁ ହସି ହସି ରଞ୍ଜି ଧାଇଁ ଆସି ଗାଡ଼ିରୁ ଦୁଇଜଣ ବାବୁଙ୍କୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆଦର ଗୌରବରେ ଓହ୍ଲାଇ ନେଲେ । କୋତବାକ୍ସ କରୁଆନ ବା ପାଖରେ ଗୋଟିଏ ରୂପରତନା ଲୋକ ବସିଥିଲା । ସେ ଧୀରେ ଧୀରେ ଆପେ ଓହ୍ଲାଇ ଆସିଲା । ଗାଡ଼ିରୁ ଡିବାକରି ଦେଇ ଗାଣବଲୋତନ ବାବୁ ତଳ ସଦର ଦୁଆଠର କୋଳପ ଲଗାଇ ଦେଲେ । ଅର୍ଧାଗତ ଦୁଇ ବାବୁଙ୍କ ହାତ ଧରି ଉପର ତାଳକୁ ଉଠିଗଲେ । ସେଠାରେ ଯେଉଁ ତିନିଜଣ ଯୁବକ ଅପକ୍ଷା କରୁଥିଲେ । ହସି ହସି ଧାଇଁ ଆସି ଅତି ସମାଦର, ଅତି ବିନୟୁରେ ଇଂଜେଜ୍ ରୁତିରେ “ଉତ୍ତମ ରାତି” କହି କରମର୍ଦନ ପୃଷ୍ଠାକ ମେଜ ପାଖ ଗୌକରେ ବସାଇଲେ । ବାବୁ-ମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗୀ ରୂପରଟି ତଳେ ରୋଷେଇ ସରେ ରୂପର-ମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ବସି ରହିଲା । ଏଣୁତେଣୁ କେତେ

ଗୁଡ଼ିଏ କଥାଘରା ଉତ୍ତରେ ରାଜବଲୋଚନ ବାବୁଙ୍କ
ପ୍ରସ୍ତାବ ଆବ ସମସ୍ତଙ୍କ ଅନୁରୋଧରେ କମଳଲୋଚନ
ବାବୁ ଗୋଟିଏ ବକ୍ସ ହାରମୋନିଯୁମ ଧର ସଙ୍ଗୀତ
ଆରମ୍ଭ କଲେ—

‘ରାଗ-କାମୋଦୀ । ତାଳ ଏକତାଳ
ସଖି ! ଯା ଯା ବେଗେ ଶ୍ୟାମ ପାଶକୁ ଗୋ !
ରହିଛି ରୁହିଁ ତାହା ଆଶକୁ ଗୋ । ଦୋଷା ।
ବୋଲିବୁ ପାଦ ଧରି   ବେଳେ କୁଣ୍ଡା କରି
ଆସନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ଦାସୀ ପାଶକୁ ଗୋ ।
ନ ଲେଞ୍ଜେ କୁଳ ମାନ   ଚଞ୍ଚଳ ମନ ପ୍ରାଣ
ରୁହିଁ ବସିଛି ଶ୍ୟାମ ସଙ୍ଗକୁ ଗୋ ।
ପୀରତି ସୁଧାଧାର   ପ୍ରେମ ରହଭଣ୍ଟାର
ତା ବିନା ତୁଳ ମଣେ ପ୍ରାଣକୁ ଗୋ ।
ମୋହ ଦୁଃଖ ଜଣାଇ   ଆଶ ତାକୁ ମଣାଇ
ନୋହିଲେ କେଜିବି ମୁଁ ପ୍ରାଣକୁ ଗୋ ।’

ସଙ୍ଗୀତଟି କମଳଲୋଚନ ବାବୁଙ୍କ ନିଜ ରଚିତ ।
ବାବୁ ସବ ବିଷୟରେ ନିଯୁଣ, ତାଳ ମାନ ଠିକ୍ କରି
ଗୀତ ସୁନ୍ଦରରୂପେ ଗାଇ ପାରନ୍ତି । କଣ୍ଠସ୍ଵରଟି ଅନ୍ତି
ଉତ୍ତମ । କହିଲେ ଦୁଇ ରୁଦ୍ଧିଶଙ୍କ ନାହିଁ ଯିବେ ।
ଅନେକ ରକମ ବଜାଇ ପାରନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଆଗରେ
ମାଦଳରେ କେହି ହାତ ଦେଇପାରିବ ନାହିଁ । ଟରିଆ
ଛୁଟି ଜାଗା ନାହିଁ, କେହି କେହି ଅସହଶି ଲୋକେ
ତୁନ ତୁନ କହି ପକାନ୍ତି, କମଳଲୋଚନ ଗୋଟିପୋ
ପିଲା ଥିଲା ।

ଅନେକ ରାତ୍ରିଯାଏ ସଙ୍ଗୀତ ଗୁଲିଲା, ମହିରେ
ମହିରେ ହସ ହୁସି ଗପ ବି ଗୁଲିଚି ।

ତଢ଼ୁ ସମାଦ ଆସିଲ, ସବୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ । ଦୁଇଜଣ
ଠିକା ରୋଧେୟା ଅଶାଯାଇଛି, ଦେଶୀ ବିଲୁଚି ମିଶାମିଶି

ଅନେକ ପ୍ରକାର ଶାଦ୍ୟ ଦ୍ରୁବ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ, ପଳ ମୁକ
ଆୟୋଜନ କୌଣସି ବିଷୟରେ ସୁହି ନାହିଁ । କମଳ-
ଲୋଚନ ବାବୁ ପ୍ରସ୍ତାବ କଲେ, “ଭାଇମାନେ !
ଆମେମାନେ ସମସ୍ତେ ଶ୍ରାକରଣ—ଏକପତ୍ରିଆ । ହାତ ଧୁଆ
ରେ—ଗୋଡ଼ ଧୁଆରେ—ଗାମୁଛୁରେ ମୁହଁ ପୋଛରେ,
—ଆସନରେ ବସରେ—କଦଳୀପତ ବିଶ୍ଵାନ୍ତ ରେ—
ହାତଗୋଟାକ ଭାତ ତିଆଣ ବଲ ବଲ କର ରେ—
ତେବେ ଯାଇଁ ଶିଆହେବ । ଶିକ୍ଷିତ ସଭ୍ୟ ଦେଶ-
ମାନଙ୍କରେ କେମନ୍ତ ସୁନ୍ଦର ଶାତ ବୋଲ ତ ? ଶୁବ୍ର
ସହଜ, ଶୁବ୍ର ସୁନ୍ଦର । ରୂପଚ କଣ୍ଠା ତୁଳତାକ ଗୁଲିବ;
ହସି ହୁସି ଅମୋଦ ହୁମୋଦ ସଙ୍ଗେ ଶିଆ । ଆସନ୍ତୁ
ଅଜି ବେଳେ ପରାଷା ହୋଇଯାଉ ।” ସମସ୍ତେ ହାତ-
ତାଳ ଦେଇ ହୋ—ହୋ କର ଶୁବ୍ର ଗୋଟାଏ
ହସିଲେ । ଜଣାଯାଏ ପୁରୁଷ ସବୁ ବନ୍ଦୋବସ୍ତୁ, ଆଉ
ରୂପମୋନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଇଥିଲା । ରାଜବଲୋଚନବାବୁ
ଗୋଟିଏ କୁଟୁମ୍ବ ଦିଲ୍ଲି ବଜାଇଦେବା ମାସକେ ଦୁଇଜଣ
ରୁକର ଚଞ୍ଚଳ ଅସି ମେଜ ଉପରେ ଶଣ୍ଟିଏ ଟେବୁଲ
କୁଥ ପାରି ଦେଲେ । ରାଜବଲୋଚନ ବାବୁ ଆଉ ଥରେ
ଦିଲ୍ଲି ବଜାଇ ଦେବା ମାସକେ ତଙ୍କୁ ଉପକୁ ଉପ୍ର
ସୁନ୍ଦର ସୁମଳକ ସୁଗନ୍ଧ ଶାଦ୍ୟ ଦ୍ରୁବ୍ୟ ଆସି ମେଜ
ପୂରିଗଲା । ତ ଜଣଙ୍କ ଆଗରେ ରୂପଚ କଣ୍ଠା ଉତ୍ତିଲିଆ
ସଜା ହୋଇ ରଖା ଯାଇଛି । ଯେ ଦୁଇଜଣ ରୋଷେୟା
ନୂଆ ଠିକା ରୁକର ଆସିଛନ୍ତି, ଯେମାନେ ଟେବୁଲ
ସଜାସନ ମାମଲରେ ପକ୍କା । ଶୁବ୍ର ଆମୋଦ
ପ୍ରମୋଦରେ ଶିଆପିଆ ଗୁଲିଛି ସତ; ମାତ୍ର କେହି
ସନ୍ଧାନ ଲୋକ ଥିଲେ ସହଜରେ ବୁଝିଥାନ୍ତା, ଯେମନ୍ତ
ସଦାନନ୍ଦ ରାଜବଲୋଚନ ଆଶିତୀରରେ କେତେ କଥା
କୁହାକୁହି ହେଉଛନ୍ତି । ଶିଆପିଆ ଅଧାଅଧ ବଢ଼ିଲଣି,
ରାଜବଲୋଚନ ବାବୁ କଥା ଆରମ୍ଭ କଲେ, “ଭାଇ-
ମାନେ ! କାଲିକା ଯାତା ପ୍ରୋତ୍ରାମଟା ଆଜି ଠିକଠାକ
କର ରଖାଯାଉ । ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ଦେଶଶାତ ସବୁଥିରେ
ଗୋଲମାଳ । କାମ ଉପର୍ଦ୍ଧିତ ବେଳେ ହୋ ହୋ

ଡାକ ହାକ ଗୋଟାଏ ହୁର ଡକା ପଡ଼ିଥାଏ । ସଭ୍ୟ ଶିଖିତ ଦେଶ ଶାନ୍ତିରେ ପ୍ରୋଗ୍ରାମ ୧୯୫୦ ଥିଲେ ପାଠି ଫିଟ୍ଟୁ ନାହିଁ, ସୁନ୍ଦର କାମ ଚାଲିଛି । ସମସ୍ତରପୁର ଯାତା ସକାଶେ ଏହିପରି ପ୍ରୋଗ୍ରାମ ଠିକ କରିଯାଉ, ଛ ଖୁଣ୍ଟ ଆପଟ, ଛ'ଟା ସବାର ସଜବାଜ କରି ତଳ ଅଗଣାରେ ହାଜର ଥିବେ । ସେମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଅଧିକା ଆପଟଙ୍ଗ ବାହାଙୀଆପଟ ମଧ୍ୟ ଛାଡ଼ା ଥିବେ । ଲୁଗାପଟା ଆଉ ଆଉ ଜିନିସ ଯାହାର ଯାହା ସଙ୍ଗରେ ନେବାର ଲୋଡ଼ା, ସେହି ବାହାଙୀଆପଟମାନେ ଧରିବେ । ରାତି ଶେଷ କାଉ କା କରିବା ଆଗ ବ୍ରାହ୍ମମୁହଁର୍ଗରେ ତଣାଧୂନି ହେବା ମାତ୍ରେ ସମସ୍ତେ ଆପଣା ଆପଣା ସବାରରେ ବସି ଯାଏବା ଆରମ୍ଭ କରିବୁ । ସମସ୍ତଙ୍କ ସବାର ପୃଥିକ୍ ପୃଥିକ୍ ଚିହ୍ନର ଥିବ, ସମସ୍ତେ ଆପଣା ଆଖଣା ସବାର ଧରିବେ, କାହାରିକୁ କିଛି ପରି ଓତର ନାହିଁ । ବେଳ ଛ ଦକ୍ଷ ସରକି ସବାର ଗୋପାଳପୁର ତୋଟାରେ ଉତ୍ତିବ । ଗୋଟେଯା ସୁଆର ବନ୍ଦୋବସ୍ତୁ ହୋଇଯାଇଛି । ପାଲିକି ଉଡ଼ିବା ଆଗରୁ ସବୁ ଠିକଠାକ ହୋଇ ରହିଥିବ । ଗୋପାଳପୁର ତୋଟାଟି ନନ୍ଦକୁଳରେ । ଅଛି ସୁନ୍ଦର ପ୍ଲାନ, ଶୁବ୍ର ପରିଜନ । ଗଛ ମୂଳରେ ଗୋଟିଏ ଶୁଣିଲ ପରି କି ଟିକିଏ ଧୂଳି ବୋଲି ଦେଖିବ ନାହିଁ । ନନ୍ଦ ଯୋଗୁ ପ୍ରାକୃତିକ ଶୋଘ ଅତ୍ୟନ୍ତ ମନୋହର । ନନ୍ଦସ୍ତାନ ବେଳେ ପହଞ୍ଚିବ ପହଞ୍ଚିବ ଶୁବ୍ର ମଜାଟାଏ ହେବ । ଦେଖିବେ, ନନ୍ଦଜଳଟା ଯେମିତିକା କାରଧାର । ଦ୍ରୋଜନ ଆଉ ଟିକିଏ ବିଶ୍ରାମ ବାଦେ ଦୁଇ ରୂର ବାଜି ଚଉପଟ କାଠି ଗଡ଼ାଗଡ଼ିରେ ବି ବନ୍ଦୋବସ୍ତୁ କରିଯାଇଛି । କମଳଲୋଚନ ବାବୁ କହିଲେ, “ଏ ଗୋବିନ୍ଦ ବାବୁ ! ମୁଁ ହାତ ହାରମୋନିଯୁମଟା ବି ପେଟରେ ପକାଇ ଦେଇଛି । ତୁମେମାନେ ଚଉପଟରେ ଲାଗିଥିବାବେଳେ ମୁଁ ଦୁଇ ତିନିଟା ଦକ୍ଷିଣୀ ଚୌପଦ୍ମ ବଜାଇ ନେବି ।” ଏତିକବେଳେ କୁଆଁର ଗୋବିନ୍ଦର ସଦାନନ୍ଦ ବାବୁଙ୍କ ମୁହଁକୁ ରୁହିବାରୁ ରାମବଲୋଚନ ବାବୁ ଅଭିପ୍ରାୟ ବୁଝି ପାରି ଚଞ୍ଚଳ କହି ବନ୍ଦୋବସ୍ତୁ ବିଶ୍ରାମ କରିଲେ, “ଏ କୁଆଁର ବାବୁ !

ମାନୁ ସାନ୍ତ ବାରମ୍ବାର ତାକିଦ୍ କରି ଲେଖିଛନ୍ତି, କେହି ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜଣେ ବିଶ୍ଵାସୀ ଚଲନକ ଲୋକ ଏହିତାରେ ରହିବେ, ତେର କେମ ବରଦ ଦେଇ ତେର ଥର ଧାଉଡ଼ିଆ ଅସିବ । ସେ ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ ଭୁଲଇବା ଲାଗି ସଦାନନ୍ଦ ଭର ଛଡ଼ା ଆଉ କାହାରିକୁ ଦେଖୁ ନାହିଁ । ମୁଁ ତେର ନେହୁର କରି ସଦାନନ୍ଦ ଭାଇକୁ ବଜି କରିଛନ୍ତି । ସେ ରହିବେ । ଆଉ ଗୋଟାଏ କଥା, ଖଣ୍ଡ ପାଲିକି ଧରି ଖଣ୍ଡ ଆପଟ ହାଜର ଥିବେ, ଏଠିକା କାର୍ଯ୍ୟ ଯିମିତ ସମାଧା ହୋଇଯିବ, ମୋ ଶିଠ ପାଇଲେ ଭାଇ ତଣଶେ ସବାର କରିଦେବ । କି ସଦାନନ୍ଦ ଭାଇ, ଏହି କଥା ବନ୍ଦୋବସ୍ତୁ ରହିଲ ନା ?” ସଦାନନ୍ଦ ବାବୁ କହିଲେ, “ଆପଣଙ୍କୁ ମାନୁଁ ଯେ ପ୍ଲାନେ ଲେଖିଛନ୍ତି, ଗୁରୁଜନଙ୍କ ଅଙ୍ଗୀ କଣ ମୁଁ ଏଡ଼ି ପାରେ ? ସେ ବା କଣ ମନରେ କରିବେ ? କିଛି ନ ବୋଲିଲୁ, ମନରେ କରିବେ, ଇଂରେଜୀପଢ଼ୁଆ ଟୋକିଗୁଡ଼ାକ ଅବାଧ । ନାହିଁ—ନାହିଁ, ମୁଁ କେତେବୁଦ୍ଧି ହେଲେ ତଙ୍କ ଅଙ୍ଗୀ ଅମାନ୍ୟ କରିପାଇବି ନାହିଁ ।”

-୨୨-

ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ

ସମସ୍ତରପୁର ତାଲୁକ ଜମିଦାରଙ୍କ ଉଆସ ବିନୋଦବୁର ମେଜାର ଆଶପାଶ ଲୋକେ ବୁଝିଛନ୍ତି, ଆଜି ସାନ୍ତଙ୍କ ଉଆସ ଭିତରେ କଣ ଗୋଟାଏ କାଣ୍ଡ ହେଉଛି ବା ହେବ । ସାନ୍ତଙ୍କ ବିଶ୍ଵାସୀ ଥୋକେ କରଣ ଧାଁ ଦଉଡ଼ରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । ମୁହଁରେ କିଛି କଥା ନାହିଁ । ଆପଣା ମଧ୍ୟରେ ପୁସପାବ କଥା ବା ଅଖି ହାତାରେ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଚଲିଛି । ଥୋକେ ଧାଉଡ଼ିଆ ପାଇକ ଦଣ୍ଡକୁ ଦଣ୍ଡ କୁ ପୁରେ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ଭରା ଧାଁ କଟକ ଦଣ୍ଡକୁ ଧାଉଇଛନ୍ତି । ବଢ଼ି ସଶାନ୍ତ ଶୟ ଜଣ ଭଲ

ପାଇକ ଟାର ସବୁ ଦାଣ୍ଡମୁଣ୍ଡରେ ଜରୁଆଳ । ଗାଁ ଭିତରକୁ ବାହାର ଲେକ ଯେ ଅସିବାର ଆସୁ, ଗାଁରୁ କେହି ବାହାର ପାଇପାରିବ ନାହିଁ । ମଣିଷ ତ ମଣିଷ, ପାଞ୍ଚବର୍ଷରେ ପିଲାଟିଏ ବି ବାହାରି ଯିବାର ବାସନ । ଉଆସ ସଦର, ଆଉ ପଛପଟରେ ଦୋହରି ଦୋହରି ଜରୁଆଳ । ଉଆସ ଭିତରୁ କେହି ମାରକିନିଆ ବାହାରିବ ନାହିଁ, ବାହାରୁ ଭିତରକୁ ଯିବାକୁ ବି ମନା । ସାନ୍ତୁଳୀ ଆଜି ବେଳମାଟିକେ ଦେହପଣି ବଡ଼ା କିମ୍ବା ଦେବାର୍ତ୍ତନ ହେବାର ନାହିଁ, ଗୋଟାଏ ଜାଗାରେ ବି ଦଣ୍ଡେ କାଳ ଖୁବି ହୋଇ ବସି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଉଆସରୁ ବାହାର ଖଣ୍ଡରୁ ବାଟ ଆଗେଇ ଯାଇ ଥରକୁଥର କଟକଦାଣ୍ଡକୁ ଅନାଭିଜ୍ଞନ୍ତି । ଦିନ ଅନୁମାନ ଦୁଇପଦର ସରକ ଯୋଡ଼ାଏ ପାଇକ କଟକଦାଣ୍ଡରେ ଉଆସମୁହା ଧାଇଁରୁନ୍ତି । ଗମାଗମ ଦେହଗୋଟା ଝାଳରେ ଦୁଃଖଗଲେଣି । ସାନ୍ତୁଳୀ ପାଖରେ ପଢ଼ିଥୁବେ ଯାଇ ତ ତକୁ ଖଣ୍ଡରୁ ଭାଷା ବଡ଼ାଇଦେଲେ । ସାଆନ୍ତେ ଭାଷା ପଡ଼ି ଭାର ଆନନ୍ଦରେ ମୁରକି ମୁରକି ହସି ପକାଇଲେ । ଦୂରରୁ କରଣମାନେ ଦେଖି ପଶକୁ ଧାର୍ଯ୍ୟ ଅସିଲେ । ସାନ୍ତେ ହସି ହସି ତୁମ ତୁମ କହିଲେ, ‘ଠିକଣା ମୁକାମରେ ସବାର ଗୁଡ଼ିକ ହାଜର ।’ ଉଆସ ଭିତରେ ଶଙ୍ଖ ହୁଲହୁଳି ଉଛୁଳି ଉଠିଲା । ସାନ୍ତେ ଦେହ ପାଣିକୁ ବିଜେ କଲେ ।

ଗେରୁବାହୁଡ଼ା ବେଳ ଗଡ଼ିଗଲଣି । ଶିନୋଦ-ଧୂର ମୌଜାରେ କାହା ଦରେ ସଞ୍ଚଦପ ଲଗିଲଣି, ଥୋକେ ଘରେ ଲଗେ ଲଗେ । କଟକଦାଣ୍ଡ ଦୂରରୁ ହଁ-ହଁ ହାଁ ସବାରଭାକ ଶୁଦ୍ଧିଲା । ହେଇ ଅଛିଲେ— ହେଇ ପଢ଼ିଥିଲେ— ଉଆସ ଭିତରେ ଶଙ୍ଖ ହୁଲହୁଳି— ଗୋଟାଏ ଭାର ହେଲ ପଡ଼ିଗଲ । ପାଞ୍ଚ ଛ’ ଜଣ କରଣିଆ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସବୁ ପୁରୋହିତ ବିଶ୍ୱାନାଥ ଶତପଥୀକୁ ଧର ସାଆନ୍ତ ଉଆସ ଭିତରୁ ବିଜେ କଲେ । ଆଗ ପଛରେ ଦୁଇପୁଞ୍ଜା ଭଲ ମଣିଲ ଧୂ—ଧୂ ଜନ୍ମିଲା ।

ସାଆନ୍ତ କୁନ୍ତକର୍ଣ୍ଣୀଧତ୍ତ ଗୋଟିଏ ଶୁକ୍ଳବର୍ଣ୍ଣ ପାଟଯଥା ମିଳିଛନ୍ତି । ପାର୍ଶ୍ଵର ଖଣ୍ଡ ପଟି ପର ତୌତା ହୋଇ ବା କାରକୁ ଦର୍ଶନ ତରଫ ଅଶ୍ୱାସାଏ ପଇତା ପର ପଡ଼ି ଅଣ୍ଟରେ ଗୁଡ଼ିଆ ହୋଇଛି । ତାହାଣ ହାତ ଅନାମିକା ଅଙ୍ଗୁଳିରେ କୁଣି । ବିନୋଦବିହାର ମନ୍ଦିରରେ ଆରତିଦୟା ମିନିତ ତଙ୍କ କର ବାକିଛି, ଆପଟମାନେ ରୁ ଖଣ୍ଡ ପାଳିକି ଉଆସ ସଦର ଦେହୁଡ଼ି ଆଗରେ ଧାଡ଼ି କରି ଥୋଇଦେଲେ । ବ୍ରାହ୍ମମାନେ ସମୟରରେ ବେଦମନ୍ତ୍ର ପାଠ କରୁ କରୁ ପାଳିକି ପାଖକୁ ଗୁଲି ଅଇଲେ । ସେମାନଙ୍କ ପରରେ ଆପେ ସାମନ୍ତ ଶା ଶା ସକର୍ଣ୍ଣଶ ମହାନ୍ତିଏ । ରାଜ୍ଞିବଲୋଚନ ବାବୁ ଚଞ୍ଚଳ ସବାରୁ ବାହାର ପଡ଼ି ଆଉ ରୁରି ଜଣ ବାବୁଙ୍କ ପାଳିକରୁ ବାହାର କରଇଲେ । ଏହି ପାଞ୍ଚ ଜଣ ବାବୁ କୁଅଁର ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ପାଳିକି ବେଢ଼ି ଛିଡ଼ା ହୋଇଛନ୍ତି । ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ପାଳିକରୁ ଓହାର ନାହାନ୍ତି । ତାଙ୍କ ପାଳିକି ଖଣ୍ଡଜ’ ହାତ ସରକ ଲମ୍ବ—ଚିତ୍ତବିତସ—ରୂପାର ମଗରମୁହଁ—ଭିତରେ ସଜା ସୁନେଲି ଜରିଦାର କାର୍ଯ୍ୟ, ମଖମଳ ବନାରସି ବିଜ୍ଞାଣ । ସେହିପରି ମଖମଳ ଘଟାଟୋପ, ମାତ୍ର ସେଠା ଗୁଡ଼ିଆ ହେଇ ପାଳିକି ଗୁରୁତ୍ବ ଉପରେ ଲମ୍ବଲମ୍ବ ଥୁଆ ହୋଇଛି । ଶୋଳ ଜଣ ଆପଟରେ ପାଳିକି ଭୂର୍ଭୂରୁ ଉଠେ । ରାଜ୍ଞିବଲୋଚନ ଉଆସପଟକୁ ପାଳିକି ଦୁଆର ଯୋଡ଼ିକ ଭିଡ଼ ଉଦୁଆ କରିଦେଲେ । ଯୋଡ଼ାଏ ବାକୀ ହାତେ ଲମ୍ବ ତୌତା ଖଣ୍ଡରେ ରୂପାର ପିତା, ଗୋଟାଏ ରୂପାର କୁଣ୍ଡ ଗୋଟାଏ ରୂପାର ଅବଶ୍ୟକରେ ପୂର ଜଳ, ତା ଉପରେ ଚଉତିଆ ଖଣ୍ଡରେ ଶୁକ୍ଳ ନୂଆ ପୋଛୁ ଥୋଇ ଆଡ଼େଇଗଲେ ।

ରାଜ୍ଞିବଲୋଚନ ପାଳିକର ପଛପଟ କବାଟ ଅଳ୍ପ ମେଲ କରିଦେଇ କୁଅଁର ବାବୁଙ୍କ କାନରେ ତୁନି ତୁନି କହିଲେ, “ମାମୁ ତୁମ୍ହେ ପାଦ ଧୌତ କରି ଦେବାବେଳେ ତାଙ୍କ ହାତ ଆଡ଼େଇ ଦେବ ବିଧୁ-

ରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ସେ ପଦ ଧୌତର ଅଭିନନ୍ଦ ମାତ୍ର କରିବେ ।”

କୁଅଁର ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ବାବୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ବର—
ଶ୍ରେଷ୍ଠ; ଅର୍ଥାତ୍ ବରଣୀୟ । ପଥବରେ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ପୁରୋହିତେ ବେଦମନ୍ତ ପାଠ କଲେ,

‘ଆଗଛା ମମ ବାକେୟନ ଭୁଜ୍ୟତାଂ ଶୁଭମୁଗ୍ରମମ୍ ।
ଦଦାମି କନ୍ୟକାଦାନଂ ଶୁଭେନ ଗମ୍ୟତାଂ କୁଳମ୍ ।’

ରୂପା ଅବଶ୍ୟକରେ ହରିଦ୍ଵାରା ପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲା ।
କନ୍ୟାକର୍ତ୍ତା ଭାବୀ ଜାମାତଙ୍କ ପଦରେ ତଳି ଦେଇ
ମନ୍ତ୍ରକରେ ସିନ୍ଧିର ଏବଂ ଚନ୍ଦନଟୋପା ଲଗାଇଦେଲେ ।
ଏ ଉତ୍ସରେ ବରଙ୍କ ଗଲାରେ ଗୋଟିଏ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ହାର
ଏବଂ ପୃଷ୍ଠାର ଲମ୍ବାର ଦେଇ ଅଙ୍ଗୁଳରେ ଗୋଟିଏ
ହୃଦୟବସା ମୁଦି ପିନ୍ଧାଇଦେଲେ । ମଶାଲର ଆଲୁଅ ପଡ଼ି
ହୃଦୟର ଜ୍ୟୋତି ଝକ ଝକି ତହଟି ଯାଉଥାଏ ।

ଏ ଉତ୍ସରେ ଉପସ୍ଥିତ ବିପ୍ରମଣ୍ଡଳୀ ସମସ୍ତର୍ଭା
ବେଦମନ୍ତ ଉତ୍ତାରଣ କଲେ,

“ଦିବାଜ ଦୋହସି—ଦିବାଜ ଦୋହମସୀତ
ମମ ପାଦ୍ୟାନି ଦିବାଜ ଦୋହ ।”

ଅନନ୍ତର ଅତ୍ର ବିପ୍ରମଣ୍ଡଳୀ, କନ୍ୟାକର୍ତ୍ତା ବରଙ୍କ
ଦର୍ଶଣ ହସ୍ତର ବୃଦ୍ଧାଙ୍କୁ ଧରିଛନ୍ତି ଉଥାସ ଭିତରକୁ
ଦିଲେ ହେଲେ । ପଣ୍ଡାଦ୍ଵାରରେ କଟକରୁ ଆଗର
ବନ୍ଧୁମଣ୍ଡଳୀ ଆନନ୍ଦ-ପ୍ରପୂର୍ଣ୍ଣ ମୁଖରେ ଗୁଲିଛନ୍ତି ।

ଏହି ପ୍ରକାରେ ବରଙ୍କ ଦେନି ଯାଇ ଉଥାସ
ଉତ୍ସରେ ସନ୍ତିତ ମଜଳିସ ଦର ମଧ୍ୟରେ ବରସନରେ
ବିସାଇଦେଇଲା । ତର କଢ଼ିକାଠରେ ଦଶଭାଳିଆ

ବାରତାଳିଆ ଅନେକରୁତିଏ ହାଡ଼, କାନ୍ଦରେ
ଅନେକରୁତିଏ ଦେବାଳିର ଜଳଣ୍ଡି । ସଚାଜର
କାମକରା ବରସନରେ ଆଲୁଅ ପଡ଼ି ଜ୍ୟୋତିରାଶି
ଯେମନ୍ତ ବୁଣି ପଡ଼ିଛି । ବର ମନ୍ତ୍ରକ ଅବନତ କରି
ପ୍ରତିମାଟିପର ଥର ହୋଇ ବସିରୁନ୍ତି । କଟକ ଓ ପୁଷ୍ପ
ଜିଙ୍ଗରୁ ବରୁ ବରୁ ଗୋଟିଏପା ଏହି ଆସି ବେଶରୁପାର
ଆସୋଜନ କରୁଥିଲେ । ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ନୃତ୍ୟ ଗୀତ
ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲା । ସାଙ୍ଗେବଳେତନ ବାବୁ ନାଟୁଆଙ୍କ
କାନରେ ତୁମି ତୁମି କହିଦେଲେ, “ତୁଙ୍କା ଦ୍ରେମ
ବିଷପୁରେ ସଙ୍ଗୀତ ଲଗଇ ଦିଅ । ବରଙ୍କ ସନ୍ତୁଷ୍ଟରେ
ଦୁଇ ପୁଞ୍ଜୀ ଭଳି ଅତର ଦାନ, ଗୋଲପତାସ ଥୁଆ
ହେଉଥାଏ । ରାଜବଳେତନ ବାବୁ ଦଣ୍ଡକୁ ଦଣ୍ଡ
ଗୋଲପଜଳ, ଲେବଣ୍ଡର ଜଳ ସର୍ବରେ ଛିଞ୍ଚୁଥାନ୍ତି ।
ତୁଳା କାଠିରେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅତର କଣ୍ଠ ଯାଉଛି ।
ଗୋଲପଜଳରେ ସରସା ଲେଜମାନଙ୍କ ଗୋଷାକ ରିକି
ସରପଟ ହୋଇଗଲାଣି । ବଡ଼ ବଡ଼ ଯୋଡ଼ାଏ ରୂପା
ପରତରେ ପାନଟିଲ, ନାନାପ୍ରକାର ମଶାଲ ଜମା ଅଛି ।
ମୁଠକୁ ମୁଠା ବିତରଣ କରି ଯାଉଛି ।

ଅନୁଷ୍ଠାନ ଉତ୍ସରେ ରାଜବଳେତନ ବାବୁ ବେଳରେ
ଚଦର ପକ'ର ହାତ ଯୋଡ଼ି ବରଙ୍କ ଜଣାଇଲେ,
“ଆପଣ ଅନୁଷ୍ଠାନ କରି ପାଖ ଦର ଉତ୍ସରୁ ଟିକିଏ
ଦିଜେ ହେଉନ୍ତି ।” ବର୍ତ୍ତମାନ ଏ ଜାଗରେ କନ୍ୟାସମ୍ପର୍କ
ଲେଜମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ବରଙ୍କ ଏହିପରି ସମ୍ବାନସୂଚକ
କଥା ବୋଲିବାର ବିଧ । ରାଜବଳେତନବାବୁ ବରଙ୍କ
ଦଶିଶ ହସ୍ତ ଧରି ମଜଲିସ ଦର ପାଖ ଆଉ ଗୋଟିଏ
ଦରକୁ ଦେନିଗଲେ । ଏହି ଦରଟି ମଧ୍ୟ ଆଲୋକମୟ ।
ରୂପେଳି ସୁନେଳ ଚିଲ୍ଲିକର ତେରଗୁଡ଼ାଏ ତୌଳି
କାହୁଲଗା ପଡ଼ିଛି । ମହିରେ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର
ଗୋଲକାର ମେଜ । ତଳେ ପ୍ରଥମେ ଶତରଞ୍ଜ, ତା
ଉପରେ ତିହାରନ ଦେଶର ସୁନ୍ଦର ମୁଲ୍ଲବାନ ଗଲିରୁ
ଦିଲା । ମେଜ ଉପରେ ବନାରାସି କାମଦାର ପଗଡ଼ି,

ବନାରସି ସୁନ୍ଦରି ଜଣଦାର ଚପ୍କନ, ପାଜାମା ଥୁଆ ଥିଲ । ସେହି ସମସ୍ତ ପୋଷାକ ପିନ୍ଧବା ସକାଶେ ରଜାବଲେଚନ ବାବୁ ଅନୁରୋଧ କଲେ । କୁଆଁର ଗୋବିନ୍ଦନ୍ଦ୍ର ବାବୁଙ୍କୁ ଭରି ଲଜ ମାଡ଼ୁଛି । ରଜାବଲେଚନ ବାବୁ ହାତ ୫୦ ଧରି ଅନେକ ନେହୁର ହେଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ପିନ୍ଧବାର ବିଧୁ, ନ ପିନ୍ଧଲେ କୁହେ, ନ ପିନ୍ଧଲେ ତ ଛୁଡ଼ିବେ ନାହିଁ । କୁଆଁର ବାବୁ ସେ ସମସ୍ତ ବର ପୋଷାକ ଧୀରେ ଧୀରେ ପିନ୍ଧ ପୁନବାର ମଜଳରେ ଆସି ବସିଲେ । ଏତେବେଳେ ସବ୍ରତ ଖୁବି ମାନିଲା ଏକା । ସବ୍ରତ ସୌଭ୍ୟମ୍ ଦେଖି ସମସ୍ତଙ୍କ ମନରୁ ଯେମନ୍ତ ଆନନ୍ଦ ଉଛୁଳି ପଡ଼ୁଛି ।

ଏ ଉତ୍ସରେ ବିବାହ ବେଶ ଉପରେ କାର୍ଯ୍ୟାବସ୍ଥା ହେଲ । ନାନୀମୁଖୀ ଏବଂ ବେଦବିହିତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ସମାପ୍ତି ଉତ୍ସର ବେଶର ତତ୍ତ୍ଵିଗରେ କେତେ ଜଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଛାଡ଼ା ହୋଇ ମନ୍ତ୍ର ଉଚାରଣପୂର୍ବକ ହସ୍ତସ୍ଥ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

“ସଥା ଇନ୍ଦ୍ରସ୍ୟ ରତ୍ନାଶୀ
ସଥା ନଳସ୍ୟ ଦନ୍ତପୁନୀ
ସଥା ସୌଦାସପ୍ୟ ମଦପୁନୀ ।
ସଥା ରବଣସ୍ୟ ମନ୍ଦୋଦରୀ
ସଥା ଧୃତରଷ୍ଟସ୍ୟ ଗାନ୍ଧାରୀ ।”

ଉତ୍ସାହ ମନ୍ତ୍ର ପଢ଼ୁଁ ପଢ଼ୁଁ ହସ୍ତସ୍ଥ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ହୋଇଗଲ । ଯେତେବେଳେ ବରକନ୍ୟା ଦୁଷ୍ଟଙ୍କ ହସ୍ତ ଏକମ କରଗଲ, ପରମ୍ପର ସମ୍ମୁଖୀନ ଦୁଇଶତ୍ରୀ ବାରିତରୁ ଚପଳାପ୍ରଭ ପରମ୍ପର ଆକୁଷ୍ଣ ହେଲ ପରି ଯେମନ୍ତ ପରମ୍ପର ସମ୍ମିଳିତ ଗୋଟାଏ ବୈଦ୍ୟତିକ ତେଜ ଦୁଇଜଣଙ୍କ ସମାଜରେ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇଗଲ । ଦୁଇ ଶଶାର ଦୁଇ ମନ ଏକ ହୋଇଗଲ ବେଳି ଦୁହଁ ଅନୁଭୂବ କଲେ । ହସ୍ତଗଢ଼ି ସମୟକୁ ରାତି ଏକ ଦଣ୍ଡ

ମାତ୍ର ଅବଶିଷ୍ଟ । ହସ୍ତଗଢ଼ି ପିଟି ନାହିଁ, ଏଣେ ଗ୍ରାମପ୍ରାନ୍ତ ଅମ୍ବତୋଟା ପାଖ ପଡ଼ିଅରେ ଏକାବେଳକେ ଶତ ଶତ ବୋମ୍ବାଜୀ ତୋ ତୋ କରି ଫୁଟିଲ । ଏପରି ବରୋବସ୍ତ ଫୁଲ ଗିଲୁସ ରେଷଣୀ ଏକାବେଳକେ ଜଳ ଉଠିଲା । ଅଳ୍ପକ୍ଷଣ ଉତ୍ସରେ ତାଳକସୀମାନ୍ତ ଗୋଦିନ ରାପୁପୁର ଗ୍ରାମରେ ମଧ୍ୟ ବୋମ୍ବାଜୀ ଫୁଟିବାକୁ ଲାଗିଲ । ଏତେବୁଡ଼ାଏ ବାଜାରେ ଏକାବେଳକେ ହାତ ଆଉ କାଠ ପଡ଼ିଲା । ଏପରି ବରୋବସ୍ତ ଏତେ କାଣ୍ଡ ପାଖ ଗାଁ ଲେକଙ୍କ ମଧ୍ୟ କିଛି କଥା ଜଣାନାହିଁ । ବୋମ୍ବାଜୀ ଶବରେ ଗ୍ରାମଟା କମ୍ପି ଉଠିଲା, ରକରୁ ଝର ଝର କରି ମାଟି ଝର ପଡ଼ିଲା । ମଧ୍ୟାଶବରେ ଘୁରୁଷ ସ୍ତ୍ରୀ ପିଲାପିଲା ସମସ୍ତଙ୍କର ଏକାବେଳକେ ନିଦ ଘଙ୍ଗିଲା । ବହୁ ଖୁଆସୁଣୀ ଗୁଡ଼ାକ ଛୁନିଆରେ ଏପରି ଅଥୟ ହୋଇ ଧାଇଁଛନ୍ତି, ତେତେବେଳେ ଟିକିଏ ଅନ୍ତାରିଆ ନ ଥିଲେ ସବୁଗୁଡ଼ାକ ବେମହତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥାନ୍ତେ । ତେତେବେଳେ କଣ ଶାଶୁ ଶାଶୁର ଦେତିଶୁର ବିଶୁର ଅଛି ? ପ୍ରାଣବିଜଳରେ ଧାଇଁଛନ୍ତି । କଥା କଣ କିଛି ବୁଝିବାକୁ ନାହିଁ, ହାଉଳ ଖାଇ ଧାଇଁଛନ୍ତି । ତେତିକି-ବେଳେ ଉଆସ ଭିତରୁ ହସ୍ତଗଢ଼ି ପଟା ଶଙ୍ଖ ହୃଳହୃଳ ଶୁଭିଲ । ସମସ୍ତେ ଚଟ୍ ବୁଝିଗଲେ, ଆରେ ଭୁର୍ବି-କମ୍ପରେ - ଦେ ହରିବୋଲ । ହରିବୋଲ ହରିବୋଲ ପଡ଼ିଗଲା—ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଶଙ୍ଖ ହୃଳହୃଳ ଗୁଲିଛି ତ ଗୁଲିଛି । ଅଧ ଦେଇ ମଧ୍ୟରେ ରୁଣାତ୍ମ ଦଶ କୋଶ ବାଟ ଶଇଟା ୦ ଅଷ୍ଟରିଆ ବୁଲିଗଲ । ସମସରପୁର ଉଆସ ପାଖରୁ ଚନନପୁର ଉଆସ ଦଶ ବାର କୋଶ ଦୂର, ସେହି ଚନନପୁର ଉଆସ ଭିତରେ ବିକାର ଡାକ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଶଙ୍ଖ ହୃଳହୃଳ ପଡ଼ିଲା । ପୋଇଲୁ ପରିବାରଙ୍କ କଥା ଛୁଡ଼ି, ଆପେ ସାନ୍ତ୍ରାଶୀ ଯେପରୁ ଉଠିଆସି ହୃଳହୃଳ ପକାଉଛନ୍ତି । କେହି କଣ କଥା ବୁଝିଲା । ନିଦରୁ ଉଠି ଶଙ୍ଖ ହୃଳହୃଳ ହରିବୋଲ ପକାଉଛନ୍ତି—ସମସ୍ତ ବୁଝି ଯାଇଛନ୍ତି ଭୁର୍ବିକମ୍ପ । ପିଲାଗୁଡ଼ାକ କାନ୍ଦ ପାରୁ ନାହାନ୍ତି, ଉରରେ ଛୁନିଆ

ହୋଇ ପଶନ୍ତ କାନି ଧରି ମା'ମାନଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଆଁ
କରି ରୁହିଁ ରହିଛନ୍ତି । ତନନ୍ଦିର ଉଆସ ସାଆନେ
ବି ଶବରେ ଉଠି ପଡ଼ି ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ମନ୍ଦରକୁ
ଧାଇଁ ଅଇଲେ । ପୁଣ୍ୟ ଟହଳିଆମାନଙ୍କୁ ହୁକୁମ
କଲେ, “ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଆଗରେ ସରଜାହାଳୀ ଘଣ୍ଟ ଶଙ୍କ
ବଜାଅ ।” ସେ ମଧ୍ୟ ବୁଝିଛନ୍ତି ଭୁଲ୍ଲକମ୍ ।

ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ ବଢ଼ିଗଲା । ପ୍ରାଚିକୃତ୍ୟ ସମାପ୍ତ କରି
ପରି ଜାଗରଣ କ୍ଲାନ୍ତି ନିବାରଣ ନିମନ୍ତେ କଟକୀ
ଅଭ୍ୟାଗତ ବାବୁମାନେ ଉଆସ ଉତ୍ତରକୁ ଯିବା ବାଟ
ମହି ପ୍ରସ୍ତୁ ଗୋଟିଏ ସୂନ୍ଦର ସୁସନ୍ଧିତ କୋଠାଘର
ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଲକାର ଟେବୁଲକୁ ବେଢ଼ି
ଚୌକିରେ ବସି ରୁ'ସେବନରେ ନିୟମକୁ—ସଙ୍ଗେ
ସଙ୍ଗେ ନାନା ପ୍ରକାର ଆମୋଦନନକ କଥାବାଞ୍ଚି
ରୁଳିଛି । କୁଆଁର ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ମନୋରଞ୍ଜନ
କରିବା ଶନ୍ତର ଉଦେଶ୍ୟ । ପୁରୁଷା ସାଆନ୍ତଙ୍କ
ସଙ୍କେତରେ ଏହି ରୁ' ମଜଳିସ ବସିଛି । ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ
ବଢ଼ିଗଲ ସତ୍ୟ, ହେଲେ ସାଆନ୍ତଙ୍କ ମନ ସ୍ଥିର ହୋଇ
ପରୁ ନାହିଁ । କେ ଜାଣି କଣ ଗୋଟାଏ ବଖନ୍ତି
ବାହାର ପଡ଼ିବ ପର । ତାହାରେଲେ ତ ସବନାଶ !
ତେର ଦିନ ଯାଏ ବର ପିଲାଟାକୁ ହାତରେ ରଖିବାକୁ
ହେବ । ଆଗରୁ ଖବର ଦେଇ ଆପେ ସାଆନ୍ତେ ରୁ'
ପାନ ବୈଠକ ପାଖକୁ ଆସି ଟେବୁଲ ପାଖରେ ଛାଡ଼ା
ହେଲେ । ବାବୁମାନେ ରୁ' ପିଆଲ ଥେଇ ଦେଇ ଛାଡ଼ା
ହୋଇଗଲେ । ସାଆନ୍ତେ, “ବସ ବସ, ବାପାମାନେ,
ବସ ବସ । ବାପା, ମୁଁ ବୁଢ଼ା ହେଲି, ମୁଁ ଆଉ କେତେ
ଦିନ ? ବାପା ଗୋବିନ୍ଦ ଏବବ ମୋ କୁଳ ଉଦ୍ଧାର
କରିବେ । ମୋର ଏହି ଯେ ଜମିଦାରୀ ଧନ ଦେଇଲା
ଦେଖିଲୁ ସବୁ ଗୋବିନ୍ଦର । ମୁଁ ଏବେ ଅଲଗା ହୋଇ
ଯିବି । ଗୋବିନ୍ଦ କଟକ ପଡ଼ି ସାଠ ଆସି ସବୁ ଜମା
କରି ନେଉ । ବସ ବସ, ବାପାମାନେ ।” ଏଠିକି କହି
ବାହାର ଅଇଲେ ।

-୨୭-

ଦୁଃସମ୍ବାଦ

ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦେବତା ଉବେ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି,
ଆଶପାଶିଆ ଗାଁ ରୁରିଆନ୍ତକା ଲୋକେ ତନନ୍ଦିର
ଗଢ଼କୁ ଧାଇଁଛନ୍ତି । ଗଢ଼ରେ ସବୁବେଳେ ଅନେକ
ବୁଦ୍ଧିଆ ମାମଲଚକାର ନେଇ, ଅନେକ ପଣ୍ଡିତ ହାନିର
ଥା'ନ୍ତି । ତାଲୁକ ଗୋଟାକ ଦଶ ପଦର କୋଶ ମଧ୍ୟରେ
ଯାହାର ଯେଉଁ କଥା ବୁଝିବାର ଅଶଙ୍କ ହୁଏ, ଧାଇଁ
ଆସି ଗଢ଼ କରେଣିରୁ ବୁଝିପାଏ । ବଡ଼ ସଖାକୁ ଲୋକେ
ଅଥୟ ହୋଇ ଧାଇଁଛନ୍ତି; ବିଜ୍ଞାନ୍ତ ଉଠି କିଏ ମୁହଁ
ଧୋଇଛି, କିଏ ବା ବାସୀ ଅଧୁଆମୁହଁ—ଲୁଗା ଖଣ୍ଡ
ବି ସଜାତି ପିନ୍ଧିବାକୁ ତର ନାହିଁ—ବୁଝିଯିବେ କଥଟା
କଣ । ଏତେ ବଡ଼ ଘଟଣାଟାଏ ଦେଖା ତ ଦେଖା,
କେବେ ଶୁଣା ବି ନାହିଁ । ଦେଇଏଯାଏ ଭୁଲ୍ଲକମ୍, ବଡ଼
ଆଶ୍ରୟମ୍ କଥା ! ତୁଙ୍କା ଭୁଲ୍ଲକମ୍ ନୁହଁ, ଆକାଶଟା ବି
କମ୍ପିଗଲ । ବା—ବତାସ ନାହିଁ, ପାଣି ନାହିଁ, ଡଡ଼-
ଦଡ଼ ଚଡ଼ିଚଡ଼ ଦେ ଦେଇଏଯାଏ କାହାର ମୁହଁରେ
ଆଉ କିଛି କଥା ନାହିଁ, ଆଓଣା ମଧ୍ୟରେ ତୁଙ୍କା ସେହି
କଥା ।

ଜମିଦାର ସାନ୍ତେ ବୈଷ୍ଣବଚରଣ ପଟନାୟକ
ବିଦ୍ୟାଧର ମହାପାତ୍ର ମନ୍ଦର ଅଗଣରେ ବସିଛନ୍ତି ।
କେହି ଡାକିରାରେ, ତେର ଆପେ ଆପେ, ବ୍ରାହ୍ମଣ
ପଣ୍ଡିତ, ମୁରବ୍ବ ଭଳିଆ କରଣ ସାନ୍ତେ ଆଉ ଛତିଶ
ପାଠକ ମୁଖ୍ୟା ମୁଖ୍ୟା ଲୋକେ ସାନ୍ତଙ୍କ ପାଖରେ
ହାଜର ହୋଇଗଲେଣି । ସାନ୍ତେ ପରୁଗଲେ, “ହୋଇ
ହେ ବିଦ୍ୟାନିଧ୍ୟ, ଏ କରୁପ ଭୁଲ୍ଲକମ୍ ? ଆକାଶଟା
କମ୍ପିଲ କିମ୍ବା ?” କାଣିନାଥ ବିଦ୍ୟାନିଧ୍ୟ ଅନେକ
ବେଳଯାଏ ମୁହଁତ ନେପରେ ଶିନ୍ଦା କରି କହିଲେ,
“ଆଜ୍ଞା ! ଉପ୍ରାତସାଗର ଶାସ୍ତରେ ଏହିପରି ଲିଖିବି

— — —

ଅଛି, ପଦା ଭୂମ୍ୟାକାଳୀ ପୁଣପତ୍ର ପ୍ରଜନ୍ମିତ୍, ତଦା ରାଷ୍ଟ୍ର ବିବଧାନ ଅମଙ୍ଗଳାନ ଭବିଷ୍ୟନ୍ତି ।” ଶ୍ରମସେନ ତିହାଡ଼ିଏ କହିଲେ, “ଆମ ବୁଢ଼ା କକେଇ ଗବେଇ ତିହାଡ଼ିଏ କ ରକମ ପୁରୁଣା ପଣ୍ଡିତ ଥିଲେ, ଶୁମ୍ଖ ତ ଜଣା । ସେ ଶାସ୍ତ୍ର ପଢ଼ି ଏହି କଥା କହୁଥାନ୍ତି, ଠିକ୍ ଏହି କଥା । ମୁଁ ଆପେ ଆପଣା କାନରେ ତେର ଥର ଶୁଣିଛୁ ।” ଖଡ଼ିରହେ କହିଲେ, “ଆଜ୍ଞା ପଣ୍ଡିତମାନେ ଯାହା କହିଲେ, ସତ ଏକା । ଆଜି ଯେପରି ପ୍ରଥମ ଭୁଲୁଛି କମ୍ପି ଉଠିଛୁ କି, ମୁଁ ଝନ୍ଦ ବିଜଣାରୁ ଉଠି ପଡ଼ି ପାଞ୍ଜି ବିଭାଟା ପିଟାଇ ପକାଇଲି । ଶୁଭବାର ପଞ୍ଚମୀ ତଥ୍ ବୃଷତଶି ମୃଗଶିର ନଷ୍ଟର ଛ ଦଣ୍ଡ ଆଚି ଲିତ୍ୟା ଘୋଗ ସମୟରେ କମ୍ପ ବାୟୁବ୍ୟ-କୋଣରୁ ଆରମ୍ଭ, ଶ୍ରଦ୍ଧାନ୍ୟ କୋଣରେ ମୋତନ, ପ୍ରିତି କାଳ ଦୁଇ ଦଣ୍ଡ ତିନି ଲିତ୍ୟା ଛ ବିଲିତ୍ୟା । ଏଥରେ ତେର ତେର ଅମଙ୍ଗଳମାନ ଭବନ୍ତି ।”

ଜମିଦାର ସଙ୍କରଣ ମହାନ୍ତି ପୂର୍ବରୁ ଏପରି ଠିକ୍-ଠାକ କରି ରଖିଥିଲେ, ଯେମନ୍ତ ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ ବଢ଼ିବା ମାଧ୍ୟମେ ସମ୍ଭାଦଟା ଚନ୍ଦନପୁର ଉଥାସରେ ବାଜିପିବ ।

ଦୋସମାନ ପାଖ ରୂପ ଛଟା ମୌଜାର ଦିଗବାରକୁ ପରବାରେ ହାତରେ ରଖିଥିଲେ । ଟଙ୍କା ପୁଣିଲେ କଣ ନ ହୁଏ ? ବର୍ତ୍ତମାନ ଘଟଣାରେ ଜନ୍ମିତାର ସଙ୍କରଣ ମହାନ୍ତିକ ଗନ୍ଧାରର ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧା । ଗେ ବନ ଜନ୍ମିଲେ ମନ୍ଦର ଦେଲାରେ ସାନ୍ଦକ ସାଷାତରେ ଜ୍ୟୋତିଷେ ଭୂମିକମ୍ପର ଉପର୍ତ୍ତି ପ୍ରିତିକାଳ ବିଷୟ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରୁଛନ୍ତି ୦କ୍ ଏତିକି ବେଳେ ଯୋମରାଜପୁର ତାଲୁକା ଗୋପାଳ ଗ୍ରା ମୌଜାର ଦୁଇଆ ହାଜର । ଧାର୍ମ ଧାର୍ମ ଧକେଇ ଗଲଣି । ଠେକାଟାଏ କାନ୍ଦରେ ପଡ଼ିଲୁ, ମନ୍ଦର ସିଂହପ୍ରାର ବାହାରେ ଛିଡ଼ ହୋଇ ଶୁଭ ପାଠିକରି ଡାକ ଦିଉଲୁ, “ଆଜ୍ଞା । ଗଲ ରାତରେ ଆମର କୁଅଁର ବାବୁଙ୍କର ସମସରପୁର ତାଲୁକ

ଜମିଦାର ଜେମାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ ବଢ଼ିଗଲା ।” ପ୍ରଥମ ଦୁଇ ତିନି ଡାକ ତ ଲୋକେ ଶୁଣି ନ ଶୁଣିଲା, ବୁଝି ନ ବୁଝିଲା ପରି ଥିଲେ; ଶେଷ କୁହାଟଟା ସାପ ବୁଝଗଲା । ଆଶ୍ରୟ ! ଅଛି ଆଶ୍ରୟ ! ସେହିମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଆଉଥରେ ଭୂମିକମ୍ପ ହୋଇଥିଲେ ବା ଶବ୍ଦା ବଜ୍ର ଏକ ସଙ୍ଗରେ ପଡ଼ିଥିଲେ ଉପର୍ଦ୍ଵାରି ଲୋକେ ଏତେ ଚମକି ପଡ଼ିଥାନ୍ତେ କି ନାହିଁ ସଦେହ । ଠିକ୍ ସେହିକି-ବେଳେ ଆଉ ଗୋଟାଏ ଚୌକିଆ ବି ସେହି କଥା କୁହାଟି ଦେଲା । ତା ପଇକୁ ଆଉ ଗୋଟାଏ—ଏଥରେ ଆଉ ସଂଶୟ କଣ ? ପହିଲୁ ଆଷାଢ଼ ବୁଝି ପାଦାନ୍ତ ଉପରୁ ଯେମନ୍ତ ଉପରମଣ୍ଡା ପାଣି ମାତ୍ର ଆସେ, ସେହିପରି ସମସରପୁର ତାଲୁକ ମଧ୍ୟରୁ ଖବରଟା ଆସି ଦଶଗ୍ରାମ ତାଲୁକ୍ୟାକ ମାଟିଗଲା । ଯାହା ମୁଖରୁ ଶୁଣ, ସେଇ କଥା । ସାନ କଥାଟାକୁ ବନ୍ଦ କଥା ଢାକିପକାଏ । ଆଉ ଭୁଲୁକମ୍ପ କଥା କାହାର ମହିରୁ ଶୁଣା ଶୁଣି ନାହିଁ । ଦିନର ମଧ୍ୟରେ ସାନ୍ତକୁ ବେତ୍ତ ଯେତେ ଲୋକ ବସି-ଥିଲେ, ସମସ୍ତେ ଆପଣା ମଧ୍ୟରେ ମୁହଁ ରୁହାଗୁହୀ ହୋଇ କାଠ ପିତୁଳା ପରି ବସିଯାଇଛନ୍ତି । ସାଥୀନ୍ତେ ପ୍ରଥମ ଆଁ—ଦେଖାଏ କରି ଦିଗବାର ଆଡ଼କୁ ଯେ ରୁହି-ବସିଛନ୍ତି, ଆଉ ପାଣି ବୁଜିବାକୁ ନାହିଁ । ଦେବ୍ତ ହାତ ହଲଚଳ ହେଉ ନାହିଁ । ତେବେନା ଅଛୁ କି ନାହିଁ କି ଏ ଜାଣେ । ଯେପରି ବସିଥିଲେ, ଠିକ୍ ସେହିପରି ବସିଛନ୍ତି । ଦିନ ତିନି ପହର ଗଢ଼ିଗଲଣି, ସା’ନ୍ତ ଉଠି ଆଜ୍ଞା ହୋଇ ନାହାନ୍ତି, ଆଉ ବା ଉଠୁଛି କିଏ ? ବାନିନ୍ଦବୁଦ୍ଧା ଛୁଟିଆଗୁଡ଼ାକ ଠେକାଟାଏ ଲେଖାଏଁ କାନ୍ଦରେ ପକାଇ ସେହିପରି ଛିଡ଼ା । ବୁଢ଼ା ପାଖକରଣ ବିନ୍ଦବିନ୍ଦ ମା’ନ୍ଦକ ଭୁଜ ଧରି ଦେହପାଣି ବଢ଼ାଇବାକୁ ଦେନିଗଲେ । ସ୍ଥାନ ଉତ୍ସରେ ସାଥୀନ୍ତେ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ଜାଉଙ୍କ ଆଗରେ ହାତଯୋଡ଼ ଉତ୍ସ ଅଛନ୍ତି । ଦଣ୍ଡକ ବାଦେ ଖୁବ୍ ଗୋଟାଏ ଟାଣ ନିଶ୍ଚୟାସ ପକାଇ ପାଠିକରି କହିଲେ, ‘ଆରେ ବାପା ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ! ଏଇଟା କଣ ତୋ କାର୍ଯ୍ୟ ? ଆଉ କିଏ କଲ ? ତୋ ଆଜ୍ଞା ବିନା

ବୃଦ୍ଧାଶ୍ଚର ଯେ ଦୁଃଖପଟାଏ ହଲିବ ନାହିଁ, ଏହା କଣ ମୋତେ ଅଜଣା ? ମୁଁ ଗୁର ତୋ ମାୟା କଣ ବୁଝିବି ? ସାତ ମୁଁ ରୂପ ଦେଲ ତୋ ଆଶାରେ ପଡ଼ିଛୁଁ—ତୋ ବିନା ମୁଁ ଯେ ଆଉ କିଛି ଜାଣେ ନାହିଁ, ଏ କଥା କଣ ତୋତେ ଅଜଣା ? ମୋର ଏତେବେଳେ ମାନ ମହତ, ସବୁ ଏକାବେଳକେ କଥା ପଦକେ କଣ ସାରିଦେଲୁ ? ହେଉ ହେଉ, ତୋହର ଜଙ୍ଗା ନ ହୁଏ ସଫଳ ହେଉ ।”

ତେର ବର୍ଷାଏ ସାମନ୍ତକର ସନ୍ତାନାବ ନ ଥିଲା, ଆଶା ବି ଛୁଟି ବସିଥିଲେ । ପୁଣେଷ୍ଟ ଯଜ୍ଞ କରି ସାନ୍ତ ସାନ୍ତାଣୀ ଦୁହେଁ ଏକ ପରାମର୍ଶରେ ଦେବତା ଗୋବିନ୍ଦରତ୍ନ ଜନ୍ମକୁ ପୋଷ୍ୟପୁଷ୍ଟ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ସା'ନ୍ତକ ମୁଲକବାଢ଼ି ଧନଦ୍ୱାଳିତ ଗୋବିନ୍ଦଜୀବିନ୍ଦି ନାମରେ ଲେଖାପଢ଼ା କରି ଦେଇଥିଲେ । ସେହି ଦିନାବିଷ୍ଣୁ ସାଆନ୍ତେ ଭଲ ମନ ସୁଖ ଦୁଃଖ ମାଲିମାମଲ ସବୁକଥା ଗୋବିନ୍ଦଜୀବିନ୍ଦି ପରୁର କରନ୍ତି । ସେବକରୁପେ ପ୍ରସାଦ ମୁଠାଏ ସେବା ବିନା ଆପଣା ସକାଶେ ଦେବୋଇର ବିଭି ପଇସାଏ ମଧ୍ୟ ଖରଚ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କର ଅଲଗା ତେଲ ହଳଦୀ ବୋଲି ତେର ରୁଡ଼ାଏ ମୌଜା ପୃଥକ୍ ଥିଲା । କାହାରକୁ ଦେବା ନେବା ବା ଆପଣା ଲାଗି କିଛି ଲେଡ଼ା ହେଲେ ସ୍ଵାମୀ ସ୍ତ୍ରୀ ସେହି ଖଞ୍ଜା ମୌଜା ଆପୁରୁ ଖରଚ କରନ୍ତି ।

ସାଆନ୍ତ ମନ୍ଦର ମଧ୍ୟରେ ହାତ ଯୋଡ଼ି ଗୋବିନ୍ଦ-ଜନ୍ମକୁ ଆପଣା କଥାମାନ ଜଣାଉଥିବା ସମୟରେ କେହି ଅଜଣା ବାହାର ଲୋକ ମନରେ କରିବ, ବାପ ପୁଅ ସଙ୍ଗେ କଥା କହୁଛି ।

ଉତ୍ତର ପ୍ରସ୍ତୁ ଅଗଣାରେ ସାନ୍ତାଣୀ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ପୋଇଲାମାନଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଭୁଲ୍ଲେ କମ କଥା ଶୁଣୁଥିଲେ, କୁଅଁର ବାବୁଙ୍କ ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଯିମିତି ଶୁଣିଲେ ଆଁ—ଶବ୍ଦଟାଏ କରି ଦୁଲକରି ତଳେ ପଡ଼ିଗଲେ,

ଖାମ ମାରଗଲ, ମୁହଁରୁ ଆଉ ଘରା ବାହାର ନାହିଁ । ଆଠ ଦଶଟା ପୋଇଲା ଧାର୍ଯ୍ୟ ଆସି ଧର୍ମଧର କରି ଟେକ ଯେନ ଯାଇ ଶେଯରେ ଶୁଆଇଦେଲେ । ମୁହଁରେ ପାଣିଗୁଡ଼ ମାରି ପଣ୍ଠା କରୁଥାନ୍ତି । ପହରକ ଉତ୍ତରେ ଟିକିଏ ତେବେ ବସିଲ । ଗୋଟିଏ ବୋଲି ପୁଅ, ମନମାପିକେ ବିଭାଗାଏ କରାଇବେ, ଦେବକନ୍ଧା ପରି ବହୁଟିଏ ଆସି ଇଶାନରେ ପରିବ । ବରଷେ ହେଲ ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କର ଆଉ କିଛି ତିନା ନାହିଁ, ମୁହଁରେ ଆଉ କିଛି କଥା ନାହିଁ, ଏକା ବିଭାଗର ପ୍ରସଙ୍ଗ, କନ୍ଧା ଲେଡ଼ାଲେଡ଼ କଥା, ଅଳକାର ଗଢ଼ାଗଢ଼ି—ଲୁଗାପଟା କଣା—ବିଭାଗରକୁ ଜ୍ଞାନି କୁଟୁମ୍ବ ମଧ୍ୟରୁ କାହାକୁ କିପରି ଲେଡ଼ିବେ, ସେହି ପ୍ରସଙ୍ଗ । ଜଣାଯାଏ, ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କ ଏହି ଆନନ୍ଦ ଉତ୍କାଶ ସମୟରେ ଭାଗ୍ୟବିଧାତା ଯେମନ୍ତ ଅନ୍ତରଳରେ ଥାଇ ହସୁଥିଲେ । ଭବିଷ୍ୟତ-ଅନ୍ତରଳରେ ବର୍ତ୍ତମାନସମୟ ଷ୍ଟ୍ରୁପ୍ରାଣୀ ମାନବ ଜୀବନର କାଳୁମିକ ସୀମା ମଧ୍ୟରେ ସୁଖର ବଜ୍ୟ ଗଠନ କରିବାକୁ ପ୍ରତିନିଯୁତ ତତ୍ତ୍ଵପର । ମାତ୍ର ତାହାର ଅନନ୍ତ ଅଭିନାଶୀ ଜୀବନାଧୂପତି ମଙ୍ଗଳକାମୀ ଜନକଙ୍କ ବିଧାନ ତାହା ପକ୍ଷରେ କଷ୍ଟକର ବୋଲି ଅନୁଭବ କରିବା ବିଶିଷ୍ଟ ନୁହେ । ତୁଙ୍କ ହୀଡ଼ାରେ ଉନ୍ନତି ନିଷ୍ଠାଧ ସନ୍ତାନକୁ ଜନକ ଭାଗ୍ୟ ଜୀବନର ମଙ୍ଗଳକାମନାରେ ଧରିନେଇ ଜ୍ଞାନଶିକ୍ଷାରେ ନିଯୁକ୍ତ କରିବା ସମୟରେ ସେ ପିତାଙ୍କ ମଙ୍ଗଳ ଅଭିପ୍ରାୟ ନ ବୁଝି ତାହାଙ୍କ ପ୍ରତି ନିଷ୍ଠୁରତା ଦୋଷାପର୍ଦଣ କରିଥାଏ । ମଙ୍ଗଳମୟ ପରମାର୍ଥା ପରମେଶ୍ୱର ଆମ୍ବାମଙ୍କ ଶୁଭକାମନାରେ ଯେଉଁ ସମସ୍ତ ବିଧିବିଧାନ କରିଥାଏ, ଜ୍ଞାନର ନ୍ୟନତାନିବନ୍ଧନ ଯେଉଁର ପ୍ରକୃତ ମର୍ମ ବୁଝିବାକୁ ଅଷ୍ଟମ ହୋଇ ଆମେମାନେ ବିଳାପ ପରିଚାପ କରିବାକୁ ବସିଥାଉଁ ।

ବଜ୍ରକାଏ ଭାଙ୍ଗି ସତ୍ତା ମୁଣ୍ଡରେ ପଡ଼ିଲ ପରି ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ ସମ୍ବାଦଟା ସବୁ ଆଶା ଭରୁସା କଲୁନା

ଜଳୁନା ବିଲୁପ୍ତ କରି ପକାଇଲା । ସେହି ମୁହଁଞ୍ଚିତାରୁ ସାଆଜ'ଣୀଙ୍କୁ ଉଆସ ଅଗଣାରେ ଟହଲୁଖିବାର କିମ୍ବା କାହାର ସହିତ କଥାଭାଷା ହେଉଥିବାର କେହି କେବେ ଦେଖିନାହିଁ । ନିଆସ ମଧ୍ୟରେ ମାଛିଟି ଯେମନ୍ତ ମରି ଯାଇଛି, କାହାର ଯୋର ଶବ୍ଦ ନାହିଁ । ଏଣେ ସାନ୍ତକ ବାହର କରେଇଟା ବି ତୁମ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି । ସଞ୍ଜ ସକାଳେ ଯେଉଁ କରେଇମେଲକୁ ପଞ୍ଚାକୁ ପଞ୍ଚା ଲୋକ ଯା-ଆସ କରୁଥିଲେ, ସେ ଜାଗାଟା ଏବେ ଖାଁ ଖାଁ ଗୋଡ଼ାଉଛି । କେତେବେଳେ ବା ଭୁଲଭୁଟ-କାରେ ପ୍ରଜାଟାଏ ପହଞ୍ଚିଗଲେ କରେଇ ଅଗଣାକୁ ଅନାଇ ଦଣ୍ଡବଢ଼ଟାଏ କରି ତୁମ ହୋଇ ରୂଲିଯାଏ । କରଣ ସନ୍ତମାନେ, କାହିଁ ଦୁଇ ଜଣ, କାହିଁ ପାଞ୍ଜଳି ମୁଣ୍ଡ ପୋତି ବସିଛନ୍ତି । ସମସ୍ତକ ମୁହଁରେ ଗୋଟିଏ କଥା, ପିଲାଟା କ'ଣ କଲ ! ଶ୍ରୀ କରଣଗୋଟୀ ମୁଣ୍ଡ ତଳକୁ କରଇଦେଲା !

— — —

— ୨୩ —

କବି ମଧ୍ୟସୂଦନ ଜୀବନାନ୍ତ ସମୟରେ ଗେଟିଏ ପରିଚିତ ଛଟା କରୁଥିଲେ—

“ବେଙ୍ଗଲୁ ବୋଲେ ବେଙ୍ଗଲୁ, ପୃଥିବୀ ଷଣଷଣକେ ଆନ ।”

ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ, ଜଗତରେ ମାନବ ଗୋଟିଏ ଶୁଦ୍ଧତମ ଅଂଶ ମାତ୍ର, ଏଥକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଜାଗତିକ ନିୟମାଧୀନ, ଏଥକୁ ମନସ୍ୱ ପାଦତ ଘଟଣା ଷଣରଙ୍ଗୁର ଅଟେ । ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ଦୁଇ କରଣ ବଣ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରାଣ ଉତ୍ସାହ ଓ ଶେଷ ପ୍ରବଳବେଗରେ ଯେଉଁ ମାନିମାମନ୍ତ୍ର—ନିଆଁରେ ପାଣି ପଡ଼ିଲା ପରି ଏକା-ବେଳକେ ସବୁ ନିର୍ମିତ ଗଲଣି । ଅଦାଳତମାନଙ୍କରେ ଯେଉଁ ସମସ୍ତ ମାମଲା ଚକ୍ରଥିଲା, ପନ୍ଥମାନଙ୍କ ଅନୁପ୍ରିତିରେ ସମଶଃ ଖାରଜ ହୋଇଯାଉଛି । ପୂର୍ବେ ଦୁଇ ତାଳୁକର କରଣ ସାଆଜଙ୍କ ପରସ୍ତ ଭେଟାଭେଟି

ହୋଇଗଲେ ଯୋଡ଼ାଏ କୁକୁର ଭେଟ ପରି ରଗରେ ଗର୍ଜନ କରୁଥିଲେ, ଏବେ ଏକକୁ ଅରେକ ଭେଟ-ଭେଟି ହୋଇଗଲେ ଅଛି ଶାନ୍ତ ଭାବରେ ବାଟ ଆଡ଼ିଲ ରୂପ ଯାଉଛନ୍ତି । କେହି ସନ୍ଧାନ ଲୋକ ସେମ ନଙ୍କ ମୁଖକୁ ରୂପିଲେ ସହଜରେ ବୁଝି ପାରିବେ, ଏକ ପକ୍ଷର ମସ୍ତକ ଦୁଃଖ ଭାବବନନ୍ତ, ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ବଦନମଣ୍ଡଳ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲିତା ସହିତ ଗମ୍ଭୀରକୃତି ।

— — —
— ୨୪ —

ଦିନ କାହାର ପାଇଁ ବସି ରହେ ନାହିଁ, ଦଶଗ୍ରମ ତାଳୁକ ଉଆସର ବିଳାପ ସନ୍ଧାପ ଏବେ ସମସ୍ତରପୁର ତାଳୁକର ଆନନ୍ଦୋଜାସ ମଧ୍ୟଦେଇ ରୂପିମାସ କାଳ ବିତଗଲଣି । ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ ସମ୍ବାଦ ଶୁଣିବା ସମୟଠାରୁ ସାମନ୍ତ ବୈଷ୍ଣବଚରଣ ପଠନାୟକ ବିଦ୍ୟାଧର ମହାପାତ୍ର ସବୁ ବେବସା ରୁଦ୍ଧ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଗୋକୁଳାଚାର୍ଜ ଆଗରେ ବସିଛନ୍ତି । ସବୁବେଳେ ସେହି ଦେବତାଙ୍କ ସହିତ କଥା ଭାଷା ହେଉଥାନ୍ତି । ପୁଣ୍ୟ ଟହଲିଆ ସାନ୍ତକ ସଙ୍ଗୀ । ଆଉ ଆଉ ଲୋକ କହନ୍ତି, ଶ୍ରୀଜ ସାନ୍ତକ ସାଙ୍ଗରେ କଥାଭାଷା ହେଉଥିବାର ତେର ଥର ଶୁଣା ଯାଇଛି । କେହି ଲୋକ ସାନ୍ତକୁ କରୁ କଥା ପରୁରିଲେ, ହଁ କିମ୍ବା ନା ଏହି ଦୁଇ ଅଷ୍ଟର ରୁଦ୍ଧ ଆଉ କିଛି ଉତ୍ସର ପାଏ ନାହିଁ । ତାହା ମଧ୍ୟ ଯେ ସେ ଲୋକର ସାଆଜଙ୍କ ପାଖକୁ ଯିବାର ଭରସା ଖଟେ ନାହିଁ । କେବଳ ନିତାନ୍ତ ଆପଣାର ଲୋକେ ବେଳ ଉତ୍ସି ଅଛି ଧୀରେ ସାବଧାନରେ କିଛି କଥା ପରୁରିବାକୁ ସାହସ କରନ୍ତି ।

ସାନ୍ତାଣୀ ତ ବିତଣ ଧରେନ୍ତି, କାହାର ସହିତ କଥାଭାଷା ନାହିଁ । ପୋଇଲୁମାନେ ବନ୍ଦ କଷ୍ଟରେ ଘେଜନା ମାତ୍ର ବଡ଼ାଇ ଯାନ୍ତି । ପୁଷ୍ପ ଏହି ଅମାର୍ଜନୀପୁ ଦୋଷ ସବୁ ପାଧୋର ଚଲେଣି, ଦିନ ରୁତ ଗୋଟିଏ

ଶିଳା, ପୁଷ୍ଟିକୁ ଥରେ ଦେଖିବେ । ମୁଖରେ ଗୋଟିଏ କଥା, ମୋ ଗୋବିନ୍ଦକୁ ଡାକ, ତାକୁ ଥରେ ଦେଖିବ । ଘଟଣା ସମୟରୁ ସାଆନେ ସୁମ୍ବ ସମ୍ବଲରେ କିଛି କଥା କହନ୍ତି ନାହିଁ । ସ୍ଵାମୀଭକ୍ତିପରାଯଣା ସତ୍ତା ସାଧ୍ୟୀ ସାନ୍ତ୍ଵାଣୀସ୍ଵାମୀଙ୍କ ଅପ୍ରୀତିକର କାର୍ଯ୍ୟରେ ଶଙ୍କାନ୍ତିତା । ସାନ୍ତ୍ଵାଣୀ ପୁମକୁ ଦେଖିବା ଲାଗି ଭରମି କଟକରୁ ଡିକାଇ ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ସ୍ଵପ୍ନବୁଲର ପୃଷ୍ଠେଷେ ଆଉ ସ୍ଵାମୀଭକ୍ତି ମଧ୍ୟରୁ ସାଧାରଣ ନାଶମାନଙ୍କ ହୃଦୟରେ ପ୍ରଥମଟି ଆଧୁପତ୍ର୍ୟ ବିସ୍ତାର କରିଥାଏ । ହେଲେ, କିମ୍ବବ୍ୟପରାଯଣା ସାନ୍ତ୍ଵାଣୀଙ୍କ କଥା ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଅଟେ । ମାନସିକ ଦାରୁଣ ଦୁଃଖ ଓ ସ୍ଥାନାହାର ବିଷୟରେ ତାଜଳ୍ୟନିବନନ ଘୋଗ୍ରପ୍ରା ହୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି । ଜୀର ଦିନକୁ ଦିନ ବଳ ପଡ଼ିଥିଲା । ଆଜି ସଖାଲେ ବ୍ରଜବେଦ୍ୟ ଅଶ୍ଵମାର ଧନ୍ୟନ୍ତର ନାଟିକା ଦେଖି କହିଲେ, ସନ୍ନିପାତର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଲକ୍ଷଣ । ଦାର୍ଶନିକ-ମାନଙ୍କର ମତ, ଜୀବନାବସାନ ସମୟରେ ମାନବ ଚିରଭିଲପିତ ବିଷୟ ଚିନ୍ତା କରିଥାଏ । ସାନ୍ତ୍ଵାଣୀ ସବୁବେଳେ ବାଉଳିହୋଇ କହୁଛନ୍ତି—“ମୋ ଗୋବିନ୍ଦ କାହିଁ ?” ସଦର କରେଇ ପାଞ୍ଜିଆମାନେ ବସି ବିରୂର କଲେ, ସାନ୍ତକୁ ଜଣାଇ କୁଅଁର ବାବୁଙ୍କ କଟକରୁ ଅଣାଇବାକୁ ହେବ, ନୋହିଲେ ସାନ୍ତ୍ଵାଣୀଙ୍କ ଆଶା ଛୁଡ଼ି ।

-୨୫-

ସଦାନନ୍ଦର ଆମ୍ବଚିନ୍ତା

ବାପ ! କିମିତିକା ଗୋଟାଏ ପିକର ବାହାର କଲି । ମୁଁ ବିଶ୍ଵାସରକୁ ସାଙ୍ଗରେ ନ ଗଲି ବୋଲି ଗୋବିନ୍ଦ ମନରେ ଦୁଃଖ କରିଥାନ୍ତା । ରାଜ୍ଞିବଲୋତନକୁ କହିଲି—‘ଶ୍ରୀଶୁଣ୍ଣି, ଉଥାସରୁ ଲୋକମାନେ ଆସୁଛନ୍ତି, ଆମ୍ବମାନଙ୍କୁ ଏଠାରେ ନ ଦେଖିଲେ ସମସରଯୁରର ଉଥାସକୁ ଧାଇଁ ଯାଇ ଗୋଲମାଳ ଲାଗାଇବେ ।

ସେନାନଙ୍କ କଥାରେ ପଡ଼ି ଗୋବିନ୍ଦର ମନ ବଦଳ ଯାଇପାରେ । ତେବେଳେ ଭାରି ଗୋଟାଏ ଅସୁରର କଥା ହୋଇ ପଡ଼ିବ । ମୁଁ ଯେବେ କଟକରେ ରହିପାଇଁ, ଗୋବିନ୍ଦ ପୁଣ୍ୟ ଯାଇଛି ବୋଲି କହି ସେମାନଙ୍କୁ ଅଟକାଇ ରଖିବ କିମ୍ବା ସାଙ୍ଗରେ ଧରି ଧୂଶ ବାହାର ଯିବ । ଏଥୁ ମଧ୍ୟରେ ମାମଳ ଫଳର ହୋଇଯିବ ।’ ମୋ ପିକର କେବି ବୁଝିପାଇଲେ ନାହିଁ, ଗୋବିନ୍ଦ ବି ଆପେ ପ୍ରସ୍ତାବ କରି ମୋତେ କଟକରେ ରଖାଇ ଗଲା । ଶୁଭ୍ର ଗୋଟାଏ ବାଟ କାଟି ରଖିଛି, ମିତ୍ରସା ପିତ୍ରସାଙ୍କ ଆଗରେ କଥା ପଡ଼ିଲେ କହିବି, ‘ମୁଁ କିଛି ଜାଣେ ନାହିଁ । ତେବେଳେ ଜାଣିଥୁଲେ ଆପଣମାନଙ୍କୁ କଣ ବାତିନ ଦେଇ ନଥାନ୍ତି ?’ ଏ କଥାଟା କହିବେଇ ଏକାବେଳକେ ଅଳଗା ହୋଇଯିବ । ଏ ବି ଗୋଟାଏ କଥା, ତାହାହେଲି ଗୋବିନ୍ଦ ମନରୁ ଏକାବେଳକେ ଯିବ । ଏଥୁପାଇଁ ଆଉ ଗୋଟାଏ ପିକର କାଢିବାକୁ ହେବ । ହିଁ-ହିଁ, ବେଶ କଥାଟାଏ ମନରେ ପଡ଼ିଗଲ, ଗୋବିନ୍ଦ ଯିମିତି ଉଚ୍ଛବିତିକା ଉଥାସକୁ ନ ଯାଏ, ସେଥୁର ଗୋଟାଏ ପିକର ପାଞ୍ଚବାକୁ ହେବ । ସେ ତ ଗୋଟାଏ ଏକଗୁପ୍ତୀ ଟୋକା, ଯାହା ଧରିଥିବ ତ ଧରିଥିବ—କେବି ଛଢାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ବାପ ପୁଅ ଭିତରେ ଯିମିତିକା ଟିକିଏ ମନ ଉଣାଉଣି ହୁଏ, ସେଥୁର ଉପାୟ କରିବାକୁ ହେବ । ପିତ୍ରସା ବି ଡାକିବେ ନାହିଁ, କି ଗୋବିନ୍ଦ ବି ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଯିବ ନାହିଁ ।

-୨୬-

ଭାଇ—ଭାଇ

ଗୋବିନ୍ଦରନ୍ତୁ—ସଦେଇ ଭାଇ, ଦଢ଼ିଏ ହେଲ କୋଠାଟା ଉପରେ ଏକୁଟିଆ ବସି କଣ ଭାବୁଛ ? କାଳିକା କଲେଜର ପଡ଼ାଟାରେ ଲାଗି ପଡ଼ିଥିଲା, ସେଥୁପାଇଁ ତୋ ପାଖକୁ ଏତେବେଳ ଯାଏ ଆସି ପାରି ନାହିଁ ।

ସଦାନନ୍ଦ—ନା ନା ଗୋବିନ୍ଦ, ମୁଁ ତୁଙ୍କାଟା
ବସିଛି । ନା ନା, ତୁ ମୋତେ କିଛି ପରିବନା,
ଆଉ କଥା ପକା ।

ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର—ନାହିଁ, ସଦେଇ ଭାଇ ! ମୋତେ
ନିଶ୍ଚେ ବେଳିବାକୁ ହେବ, କଥାଟା କଣ ?

ସଦାନନ୍ଦ— ଶୁଣ ଗୋବିନ୍ଦ ! ସେ ଯେଓଡ଼ଫେଲେ
ପିତା, ଦେବତା ସମାନ, ରାଗରେ ପେବେ ଗୋଟାଏ
କଥା କହି ପକାଇଲେ, ସେ କଥାଟାକୁ ଯେନା କରିବା
ତୋ ପରି ବୃଦ୍ଧିମାନ୍ ପିଲା ପକ୍ଷରେ କଦାଚ ଉଚିତ
ନୁହେ ।

ଗୋବିନ୍ଦ ଟିକେ ଖପା ହୋଇ କହିଲେ, “ଦୂର
କର ! ଅସଲ କଥାଟା କଣ କହି ପକା ନା, ତୋର
ସଜାସକି ବନାବନି କଥା ମୋତେ ଆଜ୍ଞା ଲାଗୁନାହିଁ ।”

ସଦାନନ୍ଦ—ଏହି ତ ତୁ ରାଗି ଗଲୁଣି । ଏହି
ଉରରେ ମୁଁ କହୁ ନ ଥିଲି । ଆଜ୍ଞା ତେବେ କହୁଛି,
ଶୁଣି ଯା, “ଆମ ଗାଁ ମନ୍ଦିରକୁ ତୁ ଶିଖୁଛୁ ତ ?
ତା ସାଙ୍ଗରେ କାଳି ଉପର ଓହି ସାବଜାଦା ବଜାରରେ
ହେଠ ହୋଇଥିଲ । ତାହାର ମୁହଁରୁ ଶୁଣିଲି, ପିଉସା
କମିତିକା ଦିନେ ଖପା ହୋଇ ପାଞ୍ଚ ଜଣଙ୍କ ଆଗରେ
କହି ପକାଇଲେ, “ଗୋବିନ୍ଦ ମୋତେ ଏଡ଼ି ଦେଇ
ଗୋଟାଏ ଗୋଲମ ଦରେ ବିଶ୍ଵ ହୋଇଛି । ସେଠା
ମୋ ପୁଅ ନୁହେଁ, ମୁଁ ତାହା ମୁହଁ କେବେ ରୁହିଁବି
ନାହିଁ ।” ଶୁଣ ଗୋବିନ୍ଦ ! ବୁଢ଼ା ମୁରବ୍ବ ଲୋଜ, ରାଗ
ତମରେ ପେବେ କଥାଟାଏ କହି ପକାଇଛନ୍ତି, ସେ
କଥାଟା ମନରେ ଦେନା କରନା । ଦି ଦିନ ବାଦେ
ସବୁ ପାପୋର ଯିବେ, ପୁଣି ତୋତେ ଡକାଇ କୋଳକୁ
ନେବେ । ହଉ—ପିଉସା ଖପା ହୋଇ ତୋ ପାଖକୁ
ରୁହି ମାସ ହେଲ ଖରଚପଥ ପଠାଉ ନାହାନ୍ତି ।

ବିଦେଶ ଭୁରୁଁରେ କିପରି ଚଳାଇଲ କରୁଛି ପଚର
ପଚର ନାହିଁ, ସେଥିଲାଗି କଣ ଅଟକି ଯାଉଛି ? ତୋର
ସବନା କଣ ? ଗୁଡ଼ ସେ ସବୁ କଥା, ମୁରବିଙ୍କ କଥା
ଧରିବା ଉଚିତ ନୁହେ ।”

ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ଦଶ୍ତ୍ରୋପାଏଁ ଗୁମ ମାର ବସି
କହିଲେ, “ଶୁଣ ସଦେଇ ଭାଇ ! ମୋହର ଏକର, ତୁ
ତ ଜାଣୁ । ବାବା ସାନ୍ତ ନିଜେ ମୋତେ ଡାକି ନ
ଆସିଲେ ମୁଁ କେବେଁ ଉଆସକୁ ଯିବ ନାହିଁ ।”

-୨୭-

ଛାମୁକରଣଙ୍କ ଟିଟାଉ

ସଞ୍ଜ ବଇଠା ଲାଗି ଗଲଣି, କୁଅଁର ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର
ବାବୁ, ସଦାନନ୍ଦ ବାବୁ ଦୁଇଜଣ ନନ୍ଦିକୁଳରୁ ବୁଲ
ବାହୁଡ଼ା ସାର ପଡ଼ାର ଉଦ୍‌ଘୋର କରୁଛନ୍ତି ।
ରାଜାବଲେଚନ ବାବୁ ସଦର ଦୁଆର ପାଖରୁ ‘ଏ
ଗେ ବିନଚନ୍ଦ୍ର ବାବୁ ! ଏ ସଦାନନ୍ଦ ବାବୁ !’ ଡାକି
ଡାକି ପାଖରେ ଅସି ଛାହୁଡ଼ା ହୋଇଗଲେ । କୁଅଁର
ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ବାବୁ ପରିଚିଲେ, “ଏଇଲାଗେ ତ
ଆମ୍ବନଙ୍କ ପାଖରୁ ମେଲଣି ଯେନି ଗଲେ, ପୁଣି ସାଙ୍ଗେ
ସାଙ୍ଗେ ଏହି ଚଞ୍ଚଳ ଧାଇଁ ଅଇଲେ କିମ୍ବା ? କଥା
କଣ !”

ରାଜାବଲେଚନ ବାବୁ—‘ଲେ ଦେଖନ୍ତୁ’ କହି
କୁଅଁର ବାବୁଙ୍କ ହାତକୁ ଶବ୍ଦ ଶଣ୍ଡେ ବଢ଼ାଇ ଦେଲେ ।

କୁଅଁର ବାବୁ—ଏ ସଦେଇ ଭାଇ, ପଡ଼ିଗଲ ଏ
ଶବ୍ଦରେ କଣ ଲେଖା ଅଛି ।

ସଦାନନ୍ଦ ବାବୁ ଚିଠିଖଣ୍ଡକ ଏ ପାଖ ସେ ପାଖ
ବୁଲଇ ଦେଖି ଜଡ଼ମୁଦ ଫେର ପଡ଼ିବାକୁ ଆରମ୍ଭ
କଲେ —

ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ କୁଳଦେବତା ବିନୋଦବିହାରୀଙ୍କ ଶ୍ରୀଚରଣ ଶରଣ । ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଦିବ୍ୟଧିଂହ ଦେବଙ୍କ ଛ ଅଙ୍ଗ କକଡ଼ା ଦଶଦିନ ଶୁକ୍ଳ ଦ ଶ୍ଵପ୍ନା ରେନ ବୁଧବାର ଦେଲେ ପହରକ ସମୟ ସମସରଯୁର ଉଆସତାରୁ ଲେଖିଲୁଁ, ଆହେ ରାଜବଳେତନ ବାବୁ ଶ୍ରାଶଶ୍ରୀ ସାମନ୍ତ ଗୋସାଇ ଆଜ୍ଞା ଅବଧାନ କରିବାରୁ ଲେଖୁଅଛୁଁ କି ଗଲ ଅଙ୍କ ଏ ଅଞ୍ଚଳରେ ଧାନଫେଲ ମରୁଡ଼ ହୋଇଥିବାରୁ ପାଣ କଣ୍ଠର ଅଛବ ଲୋକ ଖାଇବାକୁ ନ ପାଇ ମୁଲକରେ ରୈର ଚପାଟି ଭାର ଗୋଳ ଲଗ ର ଅଛନ୍ତି, ଫଂ ଗାଁରେ ରୋଜିନା ରାତରେ ଦୁଇ ତିନି ଘରୁ ରୈର ଯାଉ ଅଛି । ଉଆସ ଲଗାଲଗି ରତ୍ନପିଠି ଗାଁରେ ରୈର ମାତିଛନ୍ତି । ଗଲ ରାତରେ ଉଆସ ନିକଟ ଶିମିଲଯୁର ଘନ ମହାନ୍ତି, ଗୋବିନ୍ଦ ସା, ଶ୍ୟାମ ରଣା ତନଟା ଘରେ ସିନ୍ଧ କର ରୈରେ ପୋଛୁ ପୋଛୁ କର ସବୁ ମାଲମତା ଧରି ବାହାରି ଯାଇଛନ୍ତି । ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗ କିମ୍ବ ମେଜେଷ୍ଟ୍ରର ସାହେବ ପୁଲିଶ ସୁପରଡ଼ିଶ୍ନ ସାହେବଙ୍କୁ ଜଣାଇ ଉଆସ ହେପାଇତ ସକାଶେ ପୁଲିଶ କନିଷ୍ଠାବଳ ମଦତ ଅଣିବାକୁ ହେବ; ମାସ ରିପୋର୍ଟ ଖାଁ ସାହେବ ମଉସୁଫମାନେ ଆପେ ଆପେ ପଢ଼ିବା ସକାଶେ ରଙ୍ଗରେଖାରେ ଲେଖିବାର ଦରକାର । ହେଲେ ତୁମଙ୍କୁ ଭଲ ଜଣା, ରଙ୍ଗରେଖା ଜାଣନ୍ତା ଲୋକ ଏଠାରେ କେହି ନାହିଁ । ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ସାନ୍ତ ମଉସୁଫଙ୍କ ବିଶେଷ ଆଜ୍ଞା, ଉକ୍ତ ରିପୋର୍ଟ ଲେଖିବା ସକାଶେ ତୁମେ ଜରୁର କଟକରୁ ରମାନା ହୋଇ ଆସିବ । ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ସାନ୍ତ ମଉସୁଫଙ୍କ ଏହି ଆଜ୍ଞାକୁ ଆକଟ ଜାଣିବ ।

ଦୁଇଖୁଣ୍ଣ ଆପଟ ବେହେର ସହିତ ଦୁଇଖୁଣ୍ଣ ସବାରି ପଠାଗଲ । ଖଣ୍ଡେ ସବାରିରେ ତୁମେ ଆପେ ଆସିବ । ଆଉ ଖଣ୍ଡେ ସବାରି ଖଣ୍ଡେ କାନ୍ଧାଆ ଆପଟ ରୁଗଜଣ ବାହୁଜାଆପଟ କଟକରେ ଛୁଡ଼ି ଆସିବ । ତୁମ ପୂର୍ବ ତିଟାଉ ଧର ହିସାବ କରଗଲ, କଲେଜ ବନ୍ଦ ହେବାକୁ ଆଉ ରୁଗଜନ ମାସ ବିଳମ୍ବ ଅଛି । ଆସନ୍ତା

ପୋମବାର ଦିନ କଲେଜ ବନ୍ଦ ହେଲଣଣି ଶ୍ରାମାନ କୁଆଁର ବାବାଙ୍ଗତ କୁଆଁର ବାବୁ କଟକରୁ ଏ ଛୁନକୁ ରମାନା ହୋଇ ଆସିବେ । ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ସାମନ୍ତ ମଉସୁଫଙ୍କ ଛୁମ୍ବରେ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରାମାନ କୁଆଁର ବାବୁଙ୍କ ଦେଖିବା ସକାଶେ ବଡ଼ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ଉଆସ ଭିତରେ ମଧ୍ୟ ସମସ୍ତେ ରୂପକ ପର ରୂପି ରହିଛନ୍ତି । ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଶ୍ରାମାନ କୁଆଁର ବାବୁଙ୍କ ବିଶେଷ ବିଶେଷରୁପ ଜଣାଇ ଆସିବ । ଆଉ ଅଧିକ କି ଲେଖିବୁଁ । ଛାତି ।

ଲେଖନକାର ଉଆସପାଞ୍ଜିଆ ବାଞ୍ଛାନିଧି ନହାନ୍ତି ।

ଭାଷା ପାଠ ଉତ୍ସରେ ସମସ୍ତେ ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଇଁ ତୁମ ହୋଇ ବସିଛନ୍ତି । ରାଜବଳେତନ ବାବୁ କହିଲେ, “ଶୁଣନ୍ତୁ ଗୋବିନ୍ଦ ବାବୁ ! ଭାଷାରୁ ତ ସମସ୍ତ ଶୁଣିଲେ, ମାତ୍ର ମୁଁ ଭଲ କର କଥା ଜାଣେ, ମାମୁଁ ସାମନ୍ତଙ୍କର ଆପଣଙ୍କୁ କହିବା ପାଇଁ ବିଶେଷ କଣଟାଏ ଗୁଡ଼ କଥା ଅଛି ।”

ସଦାନନ୍ଦ ବାବୁ କହିଲେ, “ଶୁଣ ଗେ.ବିନ ! ମୁଁ ଭଲ କର ବୁଝିଛି, ତୋର ଯିବାର ନିତାନ୍ତ ଦରଜାର, ଏଣିକି ତୋ ଜାହା ।”

କୁଆଁର ବାବୁ ନିଃଶାସଟାଏ ପକାଇ କହିଲେ, “ହେଉ କେବେ ମୁଁ ଯିବି ।”

ରାଜବଳେତନ ବାବୁ ଧନ୍ତକର ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ଯାଇ କହିଲେ, “ତେବେ ମୁଁ ଆସୁଛି, ବଜାରରୁ କିଛି ସତଦା କଣି ଏହିଲାଗେ ବାହାରି ଯିବି ।” ସଦାନନ୍ଦ ବାବୁଙ୍କୁ ଆଖିତାର ଦେଇ ବାହାରିଗଲେ । ସଦାନନ୍ଦ କହିଲେ, “ରାଜବଳେତନ ଭାଇ ! ଟିକିଏ ରହିଯାଅ, ମୁଁ ତୁମଙ୍କୁ ବାଟେଇ ଦେଇ ଆସେଁ ।” ଦର ମଧ୍ୟରୁ ବାହାରି ଆସି ଥରେ ପଙ୍କକୁ ଅନାର ଦେଇ ତୁମି ତୁମି କହିଲେ “ଶୁଣ ରାଜବ ଭାଇ, ମୋ କଥାଟା ଭୁଲିବ ନାହିଁଟି ।”

ରଜୀବ ଲେତନ—ମାନୁଁ ସାନ୍ତ୍ବନ୍ତ ଜଣାଇ ଅବଶ୍ୟ ପଠାଇ ଦେବ । ହେଲେ, ସେ ନ ଗଲେ ମାନୁଁ ସାନ୍ତ୍ବନ୍ତ ମନ ଉଣା ହୋଇଯିବ, ତେତେବେଳେ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଜଣାଇବାକୁ ଭରସି ପାରିବ ନାହିଁ ।

-୨୮-

ଶୁଦ୍ଧବାର ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟ । ସଦାନନ୍ଦ ବାବୁ, କୁଆଁର ବାବୁ ବସା ସମ୍ମଖରେ ଟହଲୁଛନ୍ତି । ଏଇଲୁଗେ ନାହିଁକଲାରୁ ବୁଲିବୁଳି କରି ବାହୁଡ଼ ଅଇଲେ । ଏହି ସମୟରେ ଆଗରେ ଜଣେ ଭଲଲୋକ, ତା ପଇରେ ଦୁଇଶତ୍ର ସବାରି ଆସୁଥିବାର ଦେଖାଗଲ । ସଦାନନ୍ଦ ବାବୁ ଦୁରରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ଆଗରେ ବୁଲୁଥିବା ଲୋକକୁ ଚିହ୍ନ ପକାଇଲେ—ଗୋପାଳଗ୍ନ୍ତ ମକଦମ ଦୁର୍ଗାଦାସ ମହାନ୍ତି । ସଦାନନ୍ଦ ଧରୁ କଥା ବୁଝିଗଲେ, କୁଆଁର ବାବୁ ବସା ଦୁଆର ଆଡ଼କୁ ମୁହ କରିଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ନାହାନ୍ତି । ସଦାନନ୍ଦ ଚଞ୍ଚଳ କହିଲେ, “ଆସ ଗୋବିନ୍ଦ, ସଞ୍ଜ ହେଲା, ଉଚରକୁ ଯିବା ।”

ଦୁଇଜଣ ଉଚରକୁ ବୁଲିଯାଇ ସଦାନନ୍ଦ ଧଡ଼କରି ଦୁଆରଟା ବନ୍ଦ କରି ଦେଇଲ । ‘ସଇତା ! ସଇତା ! ସଇତା ! ରେ ସଇତା ! ରେ ବାରିକ !’ କହି ସଦର ଦୁଆରେ କିଏ ଡାକପକାଇଛି । ସଦାନନ୍ଦ ବାବୁ ପିନା ଲୁଗା ବଦଳାଉଥିଲେ । ବାହାରୁ ଡାକ ଶୁଣି କବାଟ ପିଟାଇ ଦେବାଲୁଟି ଚଞ୍ଚଳ ଦର ମହନ୍ତ ବାହାରି ଅଇଲେ । କବାଟ ପିଟେଇ ଦେଇ ଆସନ୍ତା ଲୋକଟିକୁ ପରୁରିଲେ, ‘କିଏ ହେ ମହାନ୍ତି ! ତୁମେ କୁଆଡ଼େ ?’

ଦୁର୍ଗାଦାସ କାନ୍ଦ ପକାଇ ଧକେଇ ଧକେଇ କହିଲେ, ‘ଅଙ୍ଗ, କୁଆଁର ବାବୁଙ୍କୁ ଭୁରନ୍ତ ଡାକି ଦିଅନ୍ତି । ଦୋର ତିପଦ, ମା ମଣିମାଙ୍କର ବେଠିକଣା

—ଉଛୁଣି ତୁହୁଣି ପରି—ଆଶମାନଙ୍କୁ ଦେଖିବାଲାଗି ମା ମଣିମା ଲେଉଛନ୍ତି । ଆଉ ମଠ କରିବେ ନାହିଁ, ବେଶି ବେଶି କୁଆଁର ବାବୁଙ୍କୁ ଡାକନ୍ତ ।’

ସଦାନନ୍ଦ କହିଲେ, “ଆଜା ତୁମେ ଏଇଠି ବସ, ମୁଁ ଗୋବିନ୍ଦକୁ ଡାକ ଆଶେ । ସଦାନନ୍ଦ ପୁଣି କବାଟ କିଳିଦେଇ ଯିମିତି ଉଚରକୁ ପାଇଛନ୍ତି, କୁଆଁର ବାବୁ ପାଶକୁ ବୁଲି ଆସି କହିଲେ, “ପଦେଇ ଭାଇ ! ମୁଁ କବାଟ ଉତ୍ତାଡ଼ରେ ସବୁ ଶୁଣିଛି, ଉଛୁଣି ଯିବା, ନା କଣ କରିବା କହିଲୁ ?”

ସଦାନନ୍ଦ—ଆରେ ଭାଇ ! ମିଛ, ମିଛ—ତୁମ୍ଭ ମିଛ । ପିଉସୀ ବାଧକା ପଡ଼ିଥିଲେ ଆଗେ ଶୁଣି ନ ଥାନ୍ତ ? କୁଆଡ଼େ କିଛି କଥା ଶୁଣାଶୁଣି ନାହିଁ, ଲୋକଟା ବୋଲୁଛି କଣ ନା - ମା ମଣିମା ଉଛୁଣି ତୁହୁଣି । ନିତ ନିତ ତ ଝଙ୍କଡ଼ ଲୋକଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ମୋର ଦେଖା ହେବ । ମୁଁ ଆଗେ ସେମାନଙ୍କୁ ଉଆସ ଖବର-ଖବର ପରୁରେ—ସେମାନେ କହନ୍ତି, ଉଆସରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ଦେହପା ଭଲ । ମୁଁ ବେଶ ବୁଝୁଛି, ଲୋକଟା କିଛି ପନ୍ଦରେ ଆସିଛି । ତା କଥାରୁ ମୁଁ ତ ସାଧ୍ୟ ବୁଝି ଗଲଣି, କଥା କିଛି ନାହିଁ । ଆଗେ ସକେଇ ବସିଲ । ଏଠା ହେଉଛି ୩କମାନଙ୍କର ପନ୍ଦ । ଏହି ମୂର୍ଖଟା କଥାରେ ଯେବେ ଭୁଲିଯିବା, ତେବେ ଏତେ ପଡ଼ିଛେ କିମ୍ବା ? କଥାଟା ସତ ହୋଇଥିଲେ ପିଉସା ସାନ୍ତ ତ ଆଜାପତ ପଠାଇଥାନ୍ତେ, ନୋହିଲେ ଉଆସରୁ କେହି ଦଉଡ଼ ଲୋକ ଆସିଥାନ୍ତା । କାହିଁ କିଛି ନାହିଁ, କୁଆଡ଼ୁ ମଧ୍ୟପଲରୁ ଅଚିହ୍ନା ଲୋକଟା ଏକାବେଳକେ ପାଲିକି ଯୋଡ଼ାଏ ଧରି ବାହାରି ଆସିଛି । କହୁଛି କଣ ନା, ଗାଁର ମକଦମ । ମୁଁ ତ ଏଠାକୁ କେବେ ଦେଖି ନାହିଁ—ତହେ ନାହିଁ । ତୁ ତିହୁ କି ଗୋବିନ୍ଦ ?

ଗୋବିନ୍ଦ ବାବୁ କହିଲେ—ମୁଁ ତ ମପସଲର
କେହି କରଣକୁ ଚିହ୍ନ ନାହିଁ ।

ସଦାନନ୍ଦ—ଆରେ ଭାଇ, ଆମ ଶ୍ରୀମୁ ଲେକ
ହୋଇଥିଲେ ସବୁବେଳେ ଯା ଆସ କରୁଥାନା,
ଅବଶ୍ୟ ଚିହ୍ନା ପଡ଼ନ୍ତା । ନିଷ୍ଠେ କୁଆଡ଼ିକା ଭଣ୍ଡଟାଏ ।

ଗୋବିନ୍ଦରତ୍ନ—ନା ରେ ସଦେଇ ଭାଇ ! ମୋ
ମନଟା କମିତିକା ଘାଣି ହେଉଛି, ରାଜୁ ଉଆସାନ୍ତି
ଥରେ ବୁଲି ଅସିବା ।

ସଦାନନ୍ଦ—ସତ କଥା, ଠିକ କଥା, ପିଉସୀ
ବାଧକା ପଡ଼ିଥିଲେ ନିଷ୍ଠେ ଯିବାର ଉଚିତ । ନୋହିଲେ
ମାହାଳଆଟା କିଁମା ଯିବୁଁ ? ତୁ କଣ ମନରେ କରିଛୁ,
ମୁଁ ତୁନ ହୋଇ ବସିଛୁ ? ରୋଜିନା ଉଆସର ଖବର
ନିର୍ଦ୍ଦେଶ । ମୁଁ ବେଶ ଜାଣେ, ଉଆସର ସମସ୍ତ କୁଳେ ।
ପିଉସୀ ବାଧକା ପଡ଼ିଥିଲେ, ମୁଁ କଣ ଏଯାଏଁ
କଟକରେ ନିଷ୍ଠନ୍ତ ବସିଥାନ୍ତି ? ସେ ଯେ ମୋର ସବୁ
ଆଶା ଭରସା ରେ ! ପିଉସୀ ତୋଠାରୁ ମୋତେ ଅଧିକ
ସେହି କରନ୍ତି, ଏ କଥା କ'ଣ ତୋତେ ଅଜଣା ?
ଲୋକଟାର କଥା ମିଛ ହେଉ ପଛକେ ଥରେ ଉଆସ
ଆଡ଼ ବୁଲି ଅସିବା ଉଚିତ । ଆଜ୍ଞା ତେବେ ଗୋଟାଏ
କାମ କରିଯାଉ, ତୁ ଏ ବାଟେ ସମସ୍ତରପୂର ଯା, ମୁଁ
ଏଣେ ଉଆସକୁ ଯାଉଛି । ପିଉସୀ ତ ପିଉସୀ—
ଉଆସରେ କେହି ଲୋକ ବାଧକା ପଡ଼ିଥିବାର ଯେବେ
ଦେଖେ, ତଡ଼କେଦିମ ଧାଉଡ଼ିଆ ପାଇକ ପଠାଇ
ଦେବ । ତୁ ଡଙ୍ଗା ସଜିଲ ରଖାଇଥିବୁ । ମୋ ଭାଷା
ପାଇଲାଣ୍ଡି ନାରେ ବସି ପିଟାଇଦେବୁ । ଆଜି କାଳି
ନଈରେ ପାଣି, ଏ କୁଳ ସେ କୁଳ ଟାଣ ସୁଅ, ତଳ
ଉଠା—ସଖାକୁ ନା ମେଲିଦେଲେ ଦିପହର ସରକି
ଆମ ଉଆସ ମାଜଣା ଘାଟରେ ଭାବୁପିବ ।

ଏହି ପରାମର୍ଶ କୁଆଁର ବାବୁଙ୍କ ମନକୁ ମାନିଗଲ ।
କବାଟ ଫେର ଦେଇ ଦୁଇଜଣଯାକ ବାହାରକୁ
ବାହାର ପଡ଼ିଲେ ।

ଦୁର୍ଗାଦାସ ବାବୁମାନଙ୍କୁ ଦେଖି କାନ୍ଦ ପକାଇ
କହିଲ, “ଆଜ୍ଞା ! ପାଲିଙ୍କି ହାଜର, ଏଇଲାଗେ ଦହିମାନ୍ତ
କରିବାକୁ ଆଜ୍ଞା ହେଉ ।”

ଗୋବିନ୍ଦରତ୍ନ—ହେଉ ଉଆସକୁ ଯିବୁଁ, ପାଲିଙ୍କି
ଏହିଠାରେ ଥାଉ । ଆମର କଲେଜରେ କିଛି କାହିଁ
ଅଛି, ସାର ଦେଇ କାଳି ଉପରେଠି ଯିବୁଁ । ସଦେଇ
ଭାଇ କାଳି ସଖାଲେ ଯିବ ।

ଝଙ୍କଡ଼ର ଶ୍ରାକରଣଗୋଷ୍ଠୀ ପିଲ୍ ଦୁହଙ୍କ ଉପରେ
ଘର ଖପ୍ପା ହୋଇ ବସିଛନ୍ତି, କେବଳ ଜମିଦାରଦୟର
ପିଲ୍ ବୋଲି କିଛି କହିପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଦୁର୍ଗାଦାସ
ଟିକିଏ ସମ୍ବାଦ ଯାଇ କହିଲ, “ଆଜ୍ଞା ନା, ମା ମଣିମାଙ୍କ
ଶ୍ରାକରଣ ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ରଜା ଥିଲେ ଏହିଲାଗେ
ବିଜେ ହେଉନ୍ତି ।”

ଗୋବିନ୍ଦ ବାବୁ ଟିକିଏ ଟାଣ କରି କହିଲେ,
‘ଆମେ ତ କହିଲୁଁ, ଉଆସକୁ ଯିବୁଁ, ଆଉ କେତେଥର
ସେଇକଥା, ସେଇକଥା ଭାଜି ହେବୁଁ ?’ ଏହି ସମୟରେ
ସଦାନନ୍ଦ କଣ ଆଖି ଠାର ଦେବାରୁ ଗୋବିନ୍ଦରତ୍ନ
ତଞ୍ଚଳ ଉଠି ଉତ୍ତରକୁ ରାଖିଗଲେ ।

ଦୁର୍ଗାଦାସ ସବୁ କଥା ବୁଝିଗଲ । ମନ ମଞ୍ଚରେ
ବିଶ୍ଵାସିଲା, ମା ମଣିମା କଣ ଏଯାଏଁ ଅଛନ୍ତି ?
ତୁଙ୍କାଟାରେ ମୁଁ ଏଠାରେ ବସି ରହିଲେ କଣ ଲାଭ
ହେବ ? ଏକୁଟିଆ ଝଙ୍କଡ଼ ଯିବାପାଇଁ ବହାରିଲ ।
ଆପଟମାନଙ୍କୁ କହିଲ, “ପାଲିଙ୍କି ରହିଲ, ତୁମ୍ଭେମାନେ
ଆମ ଧରି ବାହାରିପିବ ।” ରଦ୍ଦୁ ବାଦସିଂହ ପାଇକ

କାର୍ଯ୍ୟ ଗତିଶରେ ଆସିଥିଲା । ବାହୁଡ଼ି ଯିବାବେଳେ ବାଟରେ କହିଲା, “ଦେଖିଲେ କାର୍ଯ୍ୟ ଅବଧାନ ! ତେ ବାବୁ ସାନ ବାବୁଙ୍କୁ କେମିତି ଆଖି ଠାରୁଆନ୍ତି ?” କାର୍ଯ୍ୟ ୧ କହିଲେ, “ଆରେ ସେ କଥା ଉଛୁଣିକା ଥାଉ । ଏତେ କଥାରେ ନଟ ଗୋବର୍ଢନ ଦାସ କିଏ, ଝଙ୍କଡ଼ରେ ସମସ୍ତେ ଜାଣିଲେଣି । ସେ ଆପଣା ମନରେ ବୁଦ୍ଧି ବୁଦ୍ଧି ପାଣିଚିତ୍ତରୁ । ସାନ୍ତାଣୀ ଦୟା କରି ଅର୍ପିତ କାଜାଳୀଟାକୁ ଗୋଟାଇଆଣି ଦରେ ପୂରାଇଥିଲେ, ଗଳାକଟା ରୈର ପୁଅ କଣ ସାଧୁ ହୋଇଯିବ ? ହେଉ ହେଉ, ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ଯେବେ ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କୁ ଚନ୍ଦିହାଡ଼ି-କରିବେ, ପଛନ୍ତେ ଯିନା ବୁଝାବୁଝି ।”

-୨୯-

ପଦରେ ସ୍ଵାକ୍ଷର

ରଜାବଲୋଚନ ସମସରପୁର ଉଆସରେ ପହଞ୍ଚିଲା ମାମ୍ବ ସାନ୍ତକ ଗୋଡ଼ରିଲେ ଯିମିତି ଲଠ କରି ଦଣ୍ଡ-ବଢ଼ାଏ କିଣିଛି, ସାନ୍ତ ପରିଚିଲେ, “ଆରେ ରାଜ । କେତେବେଳେ ଅଇଲୁ ? ତାକୁ ସାଇରେ ଧରି ଅଇଲୁ ନାହିଁ କ୍ୟା ? କଣ ଗୋଟିଏ ଗୋଲଦାନ ହୋଇଯିବ ପର । ଆରେ ଉଛୁଣିକା ମାସକେତେ ଜଗିଜାଗି ବାଟ ରୂପିବାକୁ ହେବ ।”

ରଜାବଲୋଚନ, “ଥିଲୁ ସେଥିପାଇଁ କିଛି ଭାବିବେ ନାହିଁ, ମୁଁ ସେଥିପାଇଁ କଟକଣା କରି ଆସିଛି । (ହସି ହସି କହିଲା) ସଦେଇ ଭାଇକୁ ଟିକିଏ ହାତରେ ରଖିଲେ କୌଣସି କଥାରେ ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । ଆସନ୍ତା ଯୋମବାର ଅସିବାର ଦିନ ଠିକ ହୋଇ ଯାଇଛି । ମୁଁ ଯାଉଛି ଅଜ୍ଞ ପୁଣି ଥରେ ଚିଠି ଲେଖିଛି । ”ସାନ୍ତ କହିଲେ, “ଆରେ ବାପା ! ସଦାନନ୍ଦକୁ

ପାଣି କରି ବସ ନା । ସେ ଯେଉଁଳି ଲୋକ, ସବୁ କରି ପାରେ । ଯାହା ହେଉ ଏଇଲାଗେ ତାକୁ ମୁଠା ଭିତରେ ରଖିବା ଉଚିତ । ”ରଜାବଲୋଚନ ମାମ୍ବ ସାନ୍ତକଠାରୁ ମେଲଣି ଘେନ ସଳଖେ ସଳଖେ ଇନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡଳ ପୁର ଆଉକୁ ରାନ୍ଧିରିଲେ । ଭାଇ ଉତ୍ତରୀ ମଧ୍ୟରେ ଦେଖାରେଷି ହେବାରୁ ଇନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡଳ ସାନ୍ତକ ଗୋଡ଼ରିଲେ ଦଣ୍ଡବଢ଼ାଏ କରି ବାହୁଡ଼ିକୁ ଆଉକି ଛିନ୍ତା । ହୋଇ ରହିଲେ । ଭାଇଙ୍କୁ ଦେହ ପା କଥା, ପଡ଼ାଶୁଣା କଥା ପରିଚିଲେ । ଭାଇ ମଧ୍ୟ ଉତ୍ତରୀଙ୍କୁ ଉତ୍ତର ଦେଇ ଦେହ ପା କୁଶଳ କଥା ପଡ଼ା ଶୁଣା କଥା ପରିଚିଲେ । ଇନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡଳ ସହଚରସ ମରୁଆ ପରିଚି ବସିଲା, “ଭାଇ ସାନ୍ତ ! କଟକର ଆଉ ସମସ୍ତଙ୍କ ଦେହ ପା କୁଶଳ ତ ? ” ମରୁଆର ପରିଚିବାର ତଙ୍ଗ ଦେଖି ଇନ୍ଦ୍ର ଟିକିଏ ଖପା ହୋଇ ତାକୁ ଆଡ଼ିର ଅନାଇଲେ । ରଜାବ ବାବୁ ଉତ୍ତର ଦେଲେ, “କଟକରେ ସମସ୍ତେ ଭଲ ଅଛନ୍ତି । ସଦେଇ ଭାଇ, ତୋବିଦ ବାବୁ ଆଉ ମୁଁ ସମସ୍ତେ ଏକ ସଙ୍ଗରେ ଥିଲୁଁ । ମାମ୍ବ ସାନ୍ତକ ଆଜ୍ଞା ଚିଠି ପାଇ ମୁଁ ଚାଲି ଆଦିଲି । ଆସନ୍ତା ଯୋମବାର ଗୋବିନ୍ଦରନ୍ତୁ ଏଠାକୁ ଆସିବେ । ” ଇନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡଳ ରଜାବଲୋଚନଙ୍କ କଥା ଆରମ୍ଭ ସମୟରେ ମେଥର ଅରିପ୍ରାୟ ବୁଝି ପାରି ଚଞ୍ଚଳ ଦର ଭିତରକୁ ଚାଲି ଯାଇଥିଲେ । ରଜାବଲୋଚନ ମେଲଣି ଦେନିବାବେଳେ ପହଞ୍ଚି ଦର ଦୁଆର ପାଖକୁ ଚାଲିଯାଇ କହିଲେ, “ଇନ୍ଦ୍ର ! ମୁଁ ତୋତେ ଗୋଟିଏ କଥା କହିବି, ଦେନା କରିବୁ ଏକା । ” ଇନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡଳ ଅତି କୋମଳ ସ୍ଵରରେ କହିଲେ, “କଣ ରାଜୁ ଭାଇ, ବୋଲନ୍ତୁ ।”

ରଜାବଲୋଚନ—ଆଜ୍ଞା ମୁଁ ସଞ୍ଜବେଳେ ଆସି ବସିଲିବି ।

ରଜାବଲୋଚନ ଶିଆପିଆ ଉତ୍ତର ରେ ଚିଠି ଲେଖି ବସିଲେ । ସଦାନନ୍ଦକୁ ଖଣ୍ଡିଏ ଦୂର୍ପତ୍ତି ଲେଖି ସାରି

ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଅଳପରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଚିଠି ଲେଖିଲେ । ଏହି ଚିଠିରେ କେବଳ ଆପଣା ପହଞ୍ଚିବା କଥା, ଉଆସରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ମଙ୍ଗଳ କଥା, ଆଉ ତାଙ୍କ ଆସିବା ସକାଶେ ଉଆସ ଭିତରେ ଯେ ସମସ୍ତେ କଟାଶପରି ରୁହଁ ବସିରନ୍ତି, ଏତିକି ମାତ୍ର କଥା ଲେଖା ହେଲା । ଦୁଇ ଚିଠି ଦୁଇଟା ଲଙ୍ଘାପାରେ ମୁଦ୍ରି ସଦାନନ୍ଦ ନାମର ଚିଠି ଖଣ୍ଡିର ବନ୍ଦ ଯୋଡ଼ା ଜାଗାରେ ଜଦି ଲଗାଇ ତାହା ଉପରେ ଆପଣାର ନାମର ମୁଦ୍ରା ଚପାଇ ଦେଲେ ।

ଚିଠି ଲେଖାଲେଖି ସରିଲା ଉତ୍ସରେ ନିଶ୍ଚଳ ମନରେ ଗୋଟିଏ କବିତା ଖଣ୍ଡେ ଭଲ କାଗଜରେ ଉତ୍ତାରି ବସିଲେ । କବିତାଟି କଟକରେ ଲେଖା ହୋଇଥିଲା । ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଅସାକ୍ଷାରରେ ରାଜୀବ-ଲୋଚନ ସଦାନନ୍ଦ ଦୁଇଜଣ ପରମର୍ଶ କରି ରଚନା କରିଥିଲେ ।

ସଞ୍ଜବେଳେ ରାଜୀବଲୋଚନ କବିତାଟି ଧରି ଧୀରେ ଧୀରେ ଇନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡଳ ପରପ୍ରକୁ ଗଲେ—ମୁହଁକ ମୁହଁକ ଦସି ଦସି କହିଲେ, “ଇନ୍ଦ୍ର ! ମୁଁ ତୋତେ କେବେ କିଛି ଜିନିସ ମାଗି ନାହିଁ, ଉଛୁଣିକା ଗୋଟାଏ ମାରୁଣି ଅଛି, ତୁ କେବେ ନା କରିବୁ ନାହିଁ ।

ଇନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡଳ—ଛି ! ରାଜୁଭାଇ ! ଏ କିଭଳି କଥା । ଆପଣଙ୍କରେ ମୋ ବଡ଼ ଭାଇ, ଯାହା କହିବେ, ମୁଁ କଣ ଆପଣଙ୍କ କଥାରୁ ବାହାରି ଯିବି ? କଣ ବୋଲନ୍ତୁ ।

ରାଜୀବଲୋଚନ --“ଆଜ୍ଞା ଇନ୍ଦ୍ର ! ତାହି ଜାଣି ହେଲା । ଉଛୁଣିକା ମୁଁ ଯାହା କହିଲି, ତାହା କର ।” ଏହା କହି ଖଣ୍ଡିଏ ଲେଖା କାଗଜ ବଢ଼ାଇ ଦେଲେ । ଇନ୍ଦ୍ର ଭଲକରି ମନ ଦେଇ ପଡ଼ିଗଲେ, ଆସିବରେ

କିଛି କିଛି ବୁଝି ପାରି ଟିକିଏ ଲାଜ ଲାଜ ହେଲେ । ହେଲେ କିଛି ନ ବୁଝିଲା ପରି ବାହାନା କରି ପରିରିଲେ, “ଏ କି କବିତା ରାଜୁ ଭାଇ ?”

ରାଜୀବଲୋଚନ—ଏହି କବିତା ତଳେ ତୋ ନାମ ଲେଖି ଦେ ।

ଇନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡଳ ଏବେ ସମସ୍ତ କଥା ଭଲ କରି ବୁଝିଗଲେ । ତାହାଙ୍କ ସବାଙ୍କ ଥରି ଗଲା । ରୁହଁ ଭିତରୁ ଦମ ଦମ କରି ଦେମନ୍ତ ମାରୁଛି । ଟାଣ ନିଶ୍ଚୟାସଟାଏ ପକାଇ ରାଜୀବଲୋଚନଙ୍କ ଗୋଡ଼ିତଳେ କାଗଜ ଖଣ୍ଡି ଧୀରେ ଧୀରେ ଥୋଇଦେଲେ ।

ରାଜୀବଲୋଚନ କହିଲେ, “ନାହିଁ ନାହିଁ ଇନ୍ଦ୍ର ! ତୋତେ ନାମ ଲେଖି ଦେବାକୁ ହେବ ।” ଇନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡଳ ମୁହଁରୁ ଯେମନ୍ତ କଥା ବାହାରୁ ନାହିଁ—କଷ୍ଟରେ ଧକେଇ ହେଲା ପରି କହିଲେ, “ନାହିଁ ନାହିଁ ରାଜୁ ଭାଇ, ଆପଣଙ୍କ ଗୋଡ଼ିତଳେ ପଡ଼ୁଛି; ମୋତେ ଷମା କର, ମୁଁ କେବେଁ ମିଛରେ ନାମ ଲେଖିବି ନାହିଁ ।” ତେତେ-ବେଳେ ଇନ୍ଦ୍ର ମୁହଁ ଗୋତି କଥା କହୁଥୁଲେ, ଆଖି ଯୋଡ଼ିକ ଓଡ଼ିଶାରେ ତାଙ୍କି ଦେଖିଥିଲା । ନୋହିଲେ ଆଖି ଯୋଡ଼ିକ କିପରି ଜଳରେ ତଳ ତଳ କହୁଥୁଲ ରାଜୀବଲୋଚନ ଦେଖି ପାରିଥାନ୍ତେ ।

ରାଜୀବଲୋଚନ—ଏଥରେ ମିଛ କଣ ଅଛି ?

ଇନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡଳ—ଭାଇ ! ମୁଁ ମିଛ ସତ ଜାଣେ ନାହିଁ । ଆପଣ ଜେଣ୍ଟଲ୍ ଭ୍ରାତା, ଧର୍ମଜୀନ ଦେଉନ୍ତୁ । ମୁଁ କେତେ ଦସ୍ତଖତ କରିପାରିବି ନାହିଁ ।

ଏତିକି କଥା କହି ଇନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡଳ ସୁଁ ସୁଁ କରି ପଣନ୍ତ କାନିରେ ନାକ ପୋଡ଼ି ପକାଇଲେ ।

ଯେତେ ପ୍ରକାରକ ସ୍ଵାର୍ଥର ଅଧ୍ୟାତ୍ମିକ ହେଉ ପରିକେ ଧର୍ମ ନାମଶୂଣ୍ୟିତେ ଟିକିଏ ଶଙ୍କିଯାଏ । ରାଜୀବ ମନ

ମଧ୍ୟରେ ବୁଝିଗଲେ, ତାଙ୍କର କଥା ରହିବ ନାହିଁ । ଏହେ ଯେ ଫାଦଟାଏ ମେଲଇଛନ୍ତି, ସବୁ ବ୍ୟର୍ଷ ହୋଇଯିବ । ଗୋବିନ୍ଦକୁ ଦେନ ଯିବାପାଇଁ ତାଙ୍କ ଉଆସକୁ ଲୋକ ଅସିବା କଥା ଶୁଣାଯାଉଛି । ଯଦି ସେ ଘରଠାକୁ ଯାଏ, ଝକଡ଼ କରଣପଲ କଣ ତାକୁ ସହଜରେ ଆଉ କଟକ ଅସିବାକୁ ଦେବେ ? ନିଷ୍ଠେ କଣଟାଏ ବୋଲି କଣଟାଏ ଗୋଳମାଳ ଭେଇ ବସିବେ, ତାହା ହେଲେ ତ ସବନାଶ ! ଏତେ ଆୟୋଜନ ସବୁ ଭଣ୍ଡୁର ହୋଇଯିବ । ହାୟ ! ହାୟ ! ଯାହା ଭଲ ପାଇଁ ଦିନ ନାହିଁ ରାତି ନାହିଁ ଲାଗି ପଡ଼ିଲୁଁ, ସେ ଆପଣାର ମଙ୍ଗଳ ବୁଝିଲ ନାହିଁ, କି ଦୁଃଖର କଥା ! ଏବେ କଣ କରିବୁଁ ? ଏଠା ତ ମନା କଲଣି, ଆଉ ମୋ କଥା ରଖିବ ନାହିଁ । ତୁମ ହୋଇ ଦଣ୍ଡେଯାଏ ଛୁଡ଼ା ହେଲେ । ମନ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟାଏ ଉପାୟ ପାଞ୍ଚଲେ । ପ୍ଲିର କଲେ ମାମୁ ସାନ୍ତକୁ ଥରେ ଜଣାଏଁ, ସେ ଥରେ ଏଥରେ ହାତ ନ ଦେଲେ ସବୁ କଥା ଏକାବେଳକେ ଭଣ୍ଡୁର । ଧୀରେ ଧୀରେ ମାମୁ ସାନ୍ତଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ଦୁଇଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ତେର ବେଳୟାଏ ପୁସରପାସର କଣ କଥାଶ୍ରଷ୍ଟା ହେଲ । ଶେଷରେ ସାନ୍ତେ କହିଲେ, “ଆଜ୍ଞା, ମୁଁ ଯାଇ କହୁଛି ।” ହାଣି ଦାନ୍ତରୁଳିଆ କଠିନ ଯୋଡ଼ାକ ଗୋଡ଼ରେ ଦେଇ ଇନ୍ଦ୍ର ମଣି ଉଆସ ପରିଷ୍ଠରେ ବିଜେ ହେଲେ । ଦୁଆରବନ୍ଧ ପାଖରୁ “ଇନ୍ଦ୍ର ରେ ! ମା ଇନ୍ଦ୍ର ରେ ! ଆରେ ଇନ୍ଦ୍ର !” ଡାକ ବୁଲିଛନ୍ତି । ସେ ପ୍ଲେଟମୟ ଡାକ ଶୁଣି ଇନ୍ଦ୍ର ମଣି ଉପରେ ଥରି ଗଲେଣି । ଆଉ ଦିନେ ବାପା ସାନ୍ତଙ୍କ ଡାକ ଶୁଣି ସେ ଆନନ୍ଦ ମନରେ ପାଖକୁ ଧାର୍କ ଆସନ୍ତି, ଆଜି କ୍ୟା ବାପା ସାନ୍ତଙ୍କ ପାଖକୁ ଅସିବାପାଇଁ ଗୋଡ଼ ଚଢ଼ ନାହିଁ । ବାପା ସାନ୍ତଙ୍କ ପ୍ରଥମ ଡାକଟା ଶୁଣିବା ମାତ୍ରେ ବୁଦ୍ଧିମଣ୍ଠା ଇନ୍ଦ୍ର, ପ୍ରସଙ୍ଗଟା ବୁଝି ଗଲେଣି । ବାପା ସାନ୍ତ ତ କେବେହେଲେ ଏପରି ସମୟରେ ଏ ପୂରକୁ ଆସନ୍ତି ନାହିଁ । ବଜୁ ସ୍ଵର ଏଇଲାଗେ ଉଠିଗଲ, ବାପା ସାନ୍ତ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଚିଜେ ହେଲେ କ୍ୟା ? ମନୁଆ ଚଞ୍ଚଳ

ଧାର୍କ ଯାଇ ଖଣ୍ଡିଏ ସୁନ୍ଦର ବୁଲିଲ ଆସନ ବାରଣ୍ଟାରେ ପାରିଦେଲ । ସାନ୍ତ କହିଲେ, “ଆଉ ଥାଉ, ମୁଁ ବସୁନାହିଁ—ଠିଆଁ ଠିଆଁ ଟିକିଏ ବୁଲଗୁଲ ହୋଇ ବୁଲିଯିବ ।” ସାନ୍ତ ଆପଣା ଇନ୍ଦ୍ରକୁ ଦେହପା କଥା, ପଡ଼ାପଡ଼ି କଥା, ଆହୁର ଏଣୁତେଣୁ କେତେ କଥା ପରିଷରିଲେ । ଇନ୍ଦ୍ର ‘ହୁଁ’—‘ନାହିଁ’ କେବଳ ଏତିକି ଉତ୍ତର ଦେଇ ଯାଉଥାନ୍ତି; ମାତ୍ର ମନ ମଧ୍ୟରେ ବିରୁର କରୁଥାନ୍ତି, ବାପା ସାନ୍ତଙ୍କର ଏ ସବୁ କଥା କହି ନୁହେଁ । ତୁଙ୍କା ମନ ଭୁଲଣପାଇଁ ଏଗୁଡ଼ାକ କହୁଛନ୍ତି—ଅସଲକଥା କଣ ଶୁଣିବା ଅପେକ୍ଷାରେ ଥାନ୍ତି । ଶେଷରେ ସାଆନ୍ତେ ଅଛି କୋମଳଭାବରେ, ଅଛି ଯେହିରେ ମୁହଁକ ମୁହଁକ ହସି ହସି କହିଲେ, “ଆରେ ମା ଇନ୍ଦ୍ର ! ବାଜ ଯାହା କହୁଛି ଶୁଣିବୁ, ମୋ କଥାଟା ଏହି ଦେବୁ ନାହିଁ ।” କଥାଟା ଶୁଣିବାମାତ୍ରେ ଇନ୍ଦ୍ର ଦେହୟାକ ଅବଶ ହୋଇଗଲଣି, କାଠ ପିତୁଳାଟି ପିର ବାନ୍ଧକୁ ଆହନ୍ତି ଛୁଡ଼ା ହୋଇଛନ୍ତି । ସାଆନ୍ତେ ଏତିକମାତ୍ର କହି ୦କ ୦କ କରି ବାହାରକୁ ବାହାରିଲେ । ଇନ୍ଦ୍ର ତେରବେଳୟାଏ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଛନ୍ତି । ବାପା ସାଆନ୍ତେ ବାହାରକୁ ବାହାର ଯିବାବେଳେ ଯେ କଠି ୦କ ୦କ ଶବ୍ଦ ହେଲ, ତାଙ୍କ ତାଙ୍କ କାନ୍ଦାଏ ଯାଇ ନାହିଁ । ମହୁଆ ଡାକିବାରୁ ଅନାଇ ଦେଖିଲେ, ବାପା ସାନ୍ତେ ଗୁଲ ଯାଇଛନ୍ତି । ଇନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଠ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଭାବିଲେ, ‘ବାପା ତ ଆଜ୍ଞା କଲେ ହୁଁ, ଯେ ମୋ ଜୀବନସବ୍ୟ ମସ୍ତକର ମଣି, ପରମ ଦେବତା, ତାକୁ କଣ ମିଛ କଥା ଲେଖିବି ? ମୋ ନାମ ଦେଖି ଏହି କବିତାଟି ମୁଁ ଲେଖିଛି ବୋଲି ମୋ ପ୍ରବୁ ଅବଶ୍ୟ ବିଶ୍ୱାସ କରିବେ—କି ବିଶ୍ୱାସଦାତକ ପଣିଆ କରିବି ଟି । ଏତିକିବେଳେ ଧର୍ମଜ୍ଞନ ଓ ପିତୁଳାରୁ ହୃଦୟରେ ପ୍ରବେଶ କରି ଇନ୍ଦ୍ର କୁ ଶାସନ କରୁଛନ୍ତି—

‘ଧର୍ମଜ୍ଞନ—ଶୁଣ ଇନ୍ଦ୍ର, ମୁଁ ଜଗତର ମୂଳଧାର, ଲୋକମାନଙ୍କର ରଷାକାଶ, ପୁଣି ସମ୍ବଦଦାତା, ଇହି

ପରକାଳର ଏକମାସ ଆଶ୍ରୟ, ମୋତେ ଛୁଡ଼ିଲେ ତୋହର ଅମଙ୍ଗଳ ହେବଟି ।

ପିତୃଭକ୍ତି—ଇନ୍ଦ୍ର ମନ ମଧ୍ୟରେ ବିରୂରି ବୁଝ— ପିତା ପରମଦେବତା, ତୁ ବୁଦ୍ଧିମଣ୍ଡଳ କନ୍ୟା, ଏ କଥା ଭଲ କରି ଜାଣୁ, କେବେ ତାଙ୍କ ପାଖରେ ଅମାନିଆ ହୋଇ ନାହିଁ—ଆଜି କଣ ତାଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ଏଡ଼ି ଦେବୁ ? ମାତା ଯାତ୍ରାଣୀ ବିଯୋଗ ଦିନରୁ, ମନରେ ଭାଙ୍ଗି ଦେଖ, କେତେ ଘରୁରେ, କେତେ ସ୍ଵେଚ୍ଛାରେ ସେ ତୋତେ ପାଳନ କରି ଆସୁଛନ୍ତି । ତୁ ବାଧୁକା ପଡ଼ିଲେ କିଏ ତୋ ବିଜ୍ଞାଣ ପାଖରେ ମାଞ୍ଚାଟିରେ ବସି ରହିଥାନ୍ତି ? ତୋ ରକ୍ଷାପାଇଁ, ତୋ ଶ୍ରେଣ୍ଟପାଇଁ ସବ୍ସ୍ୟ ? ଦେହ ରକ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେବାକୁ ଅମଙ୍ଗ ହେବେ ନାହିଁ । ମନରେ ବିରୂରି ଦେଖ, ତୋ ବିନା ତାଙ୍କର ଆଉ କେହି ସ୍ଵେଚ୍ଛାପାଇଁ ନାହିଁ । ତୋ ମଙ୍ଗଳ ସାଧନପାଇଁ ଦିନ ରାତି ଲାଗି ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ତୁ କଣ ତାଙ୍କ ମନରେ ଦୁଃଖ ଦେବୁ ?’

ଏତିକିବେଳେ ଇନ୍ଦ୍ର ଟିକିଏ ତମକ ପଡ଼ିଲେ, ‘ଏ—କଣ ? ବାପା ସାନ୍ତ୍ବନରେ ଦୁଃଖ କରିବେ ? ନାହିଁ ନାହିଁ, ତାଙ୍କ ମନରେ ଦୁଃଖ ଦେବି ନାହିଁ । ସାପ ନ ମରୁ ବାଢ଼ି ନ ଭାଙ୍ଗୁ, ଏପରି ଗୋଟାଏ କଥା ଠିକ୍ କଲା । ହେଉ, କବିତା ତଳେ ମୁଁ ନାମ ଲେଖି ଦେବି । ମୋହର ଜୀବନସଂସ୍କରଣ ପ୍ରଭୁ ମୋ ନାମ ଦେଖି, ମୁଁ ଲେଖିଛୁ ବୋଲି ନିଶ୍ଚୟ ବିଶ୍ୱାସ କରିବେ । ପ୍ରଭୁ ଆସନ୍ତୁ, ମୁଁ କବିତା ଲେଖି ନାହିଁ ବୋଲି କହିବି । ଆଜିକା କଥାରୁଡ଼ାକ ସବୁ ଫେର କହିବି । ଗୋଡ଼ିତଳେ ପଡ଼ିବି, କ୍ଷମା ମାଗିବି, ପ୍ରଭୁ ନିଶ୍ଚେ କ୍ଷମା କରିବେ ।’

ଠିକ୍ ଏତିକିବେଳ ରାଜୀବଲୋତନ ଦୁଆର-
ବନ୍ଧୁତାରୁ ଡାକିଲେ, “ଇନ୍ଦ୍ର !” ଭାଇ ଯେ ଅନ୍ନାରିଆ

ଜାଗାଟାରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇଛନ୍ତି, ଇନ୍ଦ୍ର ଦେଖି ନାହାନ୍ତି—ଟିକିଏ ସଠପଟି ଗଲେ । ରାଜୀବଲୋତନ ଇନ୍ଦ୍ର ହାତକୁ କବିତାଲେଖା କାଗଜଖଣ୍ଡ ଓ ଗୋଟାଏ କଲମ ବଢ଼ିର ଦେଇ ଦୁଆରଟାଏ ତଳେ ଥୋଇ ଦେଲେ । କହିଲେ, “ଏଇ କାଳ ଏଇ କଲମରେ ନାମ ଲେଖ ।” ଇନ୍ଦ୍ର ମଣି ଭାଇ ସାନ୍ତ୍ବନ କଥାର ମର୍ମ ବୁଝିଗଲେ, କିଛି କହିଲେ ନାହିଁ । କବିତା ପଡ଼ିଲେ ନାହିଁ । ଆଗେ ଥରେ ପଢ଼ିଥିଲେ । ଆଲୁଆ ପାଖକୁ ଯାଇ ନାମ ଲେଖି ଦେଲେ । ନାମ ଲେଖିବା-ବେଳେ ତାଙ୍କ ହାତଟା ଯେମନ୍ ଥରି ଯାଉଥାଏ । ନିଶ୍ଚୟାସଟାଏ ପକାଇ ଭାଇ ସାନ୍ତ୍ବନ ହାତକୁ କାଗଜ ଖଣ୍ଡ ବଢ଼ାଇ ଦେଲେ ।

— — —

-୩୦-

ଦୁର୍ଲଭ ଶ୍ଵଶୁରାଳୟ

ଇନ୍ଦ୍ର ମଣି ହାତରୁ କାଗଜଖଣ୍ଡ ପାଇବା ମାତ୍ରକେ ଶାବଲୋତନ ବାବୁ ଆନନ୍ଦମନରେ ଚଞ୍ଚଳ ଆପଣା ପଡ଼ାଇରକୁ ଗୁଲି ଅସିଲେ । କୁଆଁର ଗୋବିନ୍ଦଇନ୍ଦ୍ର ବାବୁଙ୍କ ନାମ ଗୋଟିଏ ଲପାପା ଉପରେ ଆଗରୁ ଲେଖିଥିଲେ, ସେହି ଲପାପା ମଧ୍ୟରେ ଚିଠି ପୂରାଇ ଜର୍ମୁଦ କରିଦେଲେ । ସଦାନନ୍ଦ ବାବୁଙ୍କ ନାମରେ ରଙ୍ଗରଜରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଚିଠି ଲେଖି ବନ୍ଦ କରି ରଖିଥିଲେ । ନିଜେ ସାନ୍ତ୍ବନ ମଧ୍ୟ ଜୁଆଁର ବାବୁଙ୍କ ନାମରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଭାଷା ଲେଖି ଦେଇଥିଲେ । ଏହି ତନିଖଣ୍ଡ ଭାଷା ଆଉ ଗୋଟାଏ ମୋଟା କାଗଜ ବଢ଼ି ଲପାପାରେ ପୂରାଇ ବନ୍ଦ କଲେ । ଆଜି ସଙ୍ଗାନ୍ତ ସମସରପୁରୀରୁ କଟକ ଦାଣ୍ଡରେ ଯୋଡ଼ିଏ ଯୋଡ଼ିଏ କରି ପାଇକ ଧାଉଁଢ଼ି ଟମା ବସିଥିଲେ । ସିଂହଦୁଆରତାରେ ହାଜର ଥିବା ପାଇକ ଯୋଡ଼ାକ ହାତକୁ ଲପାପାଟା ବଢ଼ାଇ ଦେଇ ରାଜୀବ-

ଲେଖନ ବାବୁ କହିଲେ, “ଦେଖ, ସାବଧାନ ! ମାମୁଁ ସାନ୍ତ୍ରଙ୍ଗ ଆକଟ ଆଜ୍ଞା, ପାଇକମାନେ ଧାଉଁଡ଼ରେ ଯାଇ ରାତି ନ ପାହୁଣ୍ଡ କଟକ ସେନବଜାର ବସାଏରେ କୁଆଁଇ ସାନ୍ତ୍ରଙ୍ଗ ହାତରେ ଏହି ଶ୍ରାବ ଦେବ—ଏହି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଟିକିଏ ମାତ୍ର ହେଲା ହେଲେ ସବୁ ପାଇକ ତଣ୍ଡରେ ପଡ଼ିବେ ଜାଣିବ ।”

-୩୨-

ବୃଷତକାଳେ ସ୍ଵର୍ପ୍ୟ ଉଚ୍ଚି ନାହାନ୍ତି । ସଦାନନ୍ଦ ବାବୁ ଓ କୁଆଁର ବାବୁ ବସାଏର ସଦର ବାରଣ୍ଟାରେ ବସି ଦାନ୍ତ ଘରବାର ଆସୁନ୍ତିର କରୁ ଅଛନ୍ତି । ଯୋଡ଼ାଏ ପାଇକ ଧାଇଁ ଧାଇଁ ଆସୁଥିବାର ଦୁଇ ବାବୁପାକ ଦୂରରୁ ଏକାଟବଳକେ ଦେଖି ପକାଇଲେ । ସଦାନନ୍ଦ ବାବୁ କଥା ବୁଝିଗଲ । କୁଆଁର ବାବୁ କହିଲେ, “ଦେଖ ସଦେଇ ଭାଇ ! ପାଇକ ଯୋଡ଼ାଏ କେମନ୍ତ ଧାଇଁଛନ୍ତି । ଏମାନେ ସମସରପୁରିଆ, ଆମ୍ବାନଙ୍କ ପାଖକୁ ଆସୁଛନ୍ତି ।” ସଦାନନ୍ଦ ବାବୁ ନ ଜାଣିଲା ପରି କହିଲେ, “କେଜାଣି ସମସରପୁରରୁ ଅଇଲେ, କି ଉତ୍ସାହରୁ ଅଇଲେ, ପାଖକୁ ଅଇଲେ ଜଣାଯିବ ।”

କୁଆଁରବାବୁ— ନାହିଁ ନାହିଁ, ଏମାନେ ସମସରପୁରିଆ ପାଇକ ।

ପାଇକ ଯୋଡ଼ାକ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚ ଦୁଇ ବାବୁଙ୍କୁ ମଜୁର କଲେ । ଧାଇଁ ଧାଇଁ ଆସିବାବୁ ସେମାନେ ଧକେଇ ଯାଉଛନ୍ତି । ବାବୁମାନଙ୍କୁ ଦେଖାଇବାପାଇଁ ଅଧିକ ଧକ୍କା ଉଥାନ୍ତି । ଗୋଟାଏ ପଇକ ଅଣା ଦିଢ଼ା ପାହୁଣ୍ଡରୁ ପୁଲିମାଟାଏ ବାହାର କଟ ବଡ଼ବାବୁଙ୍କ ହାତକୁ ବଡ଼ାଇଦେଲ । ବାବୁ ଉପର କାଗଜଟା ତିରପକାଇ ସେଥି ମହିନ୍ଦୁ ତିନିଶ୍ଚତ୍ତ ତିତି ପାଇଲେ ।

ସେଥି ମଧ୍ୟରୁ ଆପଣା ନାମର ତିତି ଖଣ୍ଡ ରଖି ଆଉ ଦୁଇଶତ୍ତ ତିତି କୁଆଁର ବାବୁଙ୍କ ହାତକୁ ବଡ଼ାଇଦେଲେ । କୁଆଁର ବାବୁ ଖଣ୍ଡ ତିତି ପଢ଼ିପାରି ଆଉ ଖଣ୍ଡର ଥରକୁ ଥର ପଡ଼ିଥାନ୍ତି । ଏ ତିନିଶ୍ଚତ୍ତ ରନ୍ଧମଣ୍ଡର, ସେଥିରେ ଏହି କବିତାଟି ଲେଖା ଅଛି—

‘ବିନୋଦବିହାର କୁଳ ଦେବତା,
ତାହାଙ୍କ ଚରଣେ ମୁଆଳ୍ଯ ମଥା,
କରଯୋଡ଼ ଦାସୀ କରେ ବିନୟ,
ଦେନ ଦଣ୍ଡବତ ହେ ଦୟାମୟ !
ଜଣାଣ କରୁଛି ଚରଣ ତଳେ,
ଉଆସିର ସବେ ଅଛୁ କୁଶଳେ,
ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଛି ଯୋଡ଼ିଶ କର,
ଶୁଣି ଆଜ୍ଞା ହେଉ ହେ ପ୍ରାଣେଶ୍ଵର !
ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଚରଣ ଦର୍ଶନ ପାଇଁ
ଦିନ ରାତି ଅଛି ବାଟକୁ ରୁହିଁ ।
କଲେଜ ବନ୍ଦରେ ଦେବେ ଦର୍ଶନ,
ଆଜ୍ଞା କରିଥିଲେ ହେ ପ୍ରାଣେନ !
ଗଣୁଆଛି ଦିନ ଦିବା ଶବସା,
ଦିନକୁ ମଶୁଷ୍ଟି ବରଷ ପର ।
ଅଧିକ କରିବି ଜଣାଣ କିଷ,
ଅନ୍ତ ଜଳ ମୋତେ ଲାଗୁ ଛି ବିଷ ।
ବେଳେ ଯେବେ କୃପା କରିବେ ନାହିଁ;
ବଞ୍ଚ ରହିବ ମୁଁ କାହାକୁ ରୁହିଁ ?
ନ କର ନିରଣ ହେ ପ୍ରାଣେଶ୍ଵର,
ଆସନ୍ତ ଚଞ୍ଚଳ ଯୋଡ଼ୁଛି କର ।
ଅବୋଧ ବାଳିକା ନ ଜାଣେ କିଛି,
ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଚରଣ ଧାନ କରିଛି ।
କେବେ ମୋ ଅତୁଷ୍ଟ ହେବ ପ୍ରସନ୍ନ,
ଭକ୍ତିରେ ସେବିବି ପ୍ରଭୁ ଚରଣ ।
କି କରିବ ଆଉ ଚରଣେ ଜଣା,
ଦର୍ଶନ ଦେଉଛୁ ଏହି ପ୍ରାର୍ଥନା ।

କଳ୍ପାଶ କଚନ୍ଦ୍ର ଏଠାକୁ ଆସି,
ଇନ୍ଦ୍ରମୂଣ୍ଡ ତୁମ୍ହ ଚରଣଦାସୀ ।'

ଚରଣଦାସୀ
ନୈ ମୃଣା

ସଦାନନ୍ଦ ବାବୁ ଆପଣା ଚିଠି ଖଣ୍ଡ ପଡ଼ିପାରି
କଣେଇ କଣେଇ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ବାବୁଙ୍କ ଆଡ଼କୁ
ଅନାଉଥାନ୍ତି । ହେଲେ, ଚିଠିଖଣ୍ଡ ଆଖିଆଗରେ ଏପରି
ମେଲେଇ ଧର ଥାନ୍ତି, ଯେମନ୍ତ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ବୁଝିବେ,
ସେ ଆପଣା ଚିଠିଖଣ୍ଡ ପଡ଼ିବାରେ ଲୁଚିଛନ୍ତି, ତାଙ୍କ
ଆଡ଼କୁ ଅନାଇ ନାହାନ୍ତି । ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ବାବୁ ମୁହଁକି
ମୁହଁକ ହସି ହସି ଚିଠି ପଡ଼ୁଥିବାର ଦେଖି ସେ ମନ
ମଧ୍ୟରେ ବଢ଼ି ଖୁସି ହେଲେ । ମନ ମଙ୍କରେ ବିରୁଦ୍ଧ
କଲେ, ତେବେ ତ କାମ ଫଳେ ।

ଗୋବିନ୍ଦ ବାବୁ ପଡ଼ାପଡ଼ି କରି ସାରି ଚିଠି
ଦୁଇଖଣ୍ଡ ମୋଡ଼ି ଦେଖିର ହାତରେ ଧରିବାରୁ ସଦାନନ୍ଦ
ବାବୁ ପଥରିଲେ, "କ ରେ ଗୋବିନ୍ଦ ! ଚିଠିଖଣ୍ଡ କିଏ
ଲେଖିଛୁ ? ରଜୁଭାଇ ଲେଖିଛନ୍ତି ପର ? ଯୋଡ଼ାଏ ଚିଠି
ଦେଖିଛୁ ଯେ ?" ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ବାବୁ କହିଲେ,
"ନାହିଁ ନାହିଁ, ଖଣ୍ଡେ ଶୁଶୁର ସାନ୍ତ ଲେଖିଛନ୍ତି, ଆଉ
ଖଣ୍ଡେ—" ଏତିକି କହି ହସି ହସି ମୁହଁ କରି ମୁଣ୍ଡ
ତଳକୁ ପୋଡ଼ିଲେ ।

ସଦାନନ୍ଦ ବାବୁ—ସା'ନ କଣ ଲେଖିଛନ୍ତି ?

ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର—ମୋତେ ସମସରପୁରକୁ ଯିବା
ସକାଶେ ଲେଖିଛନ୍ତି ।

ସଦାନନ୍ଦ—ମୋତେ ବି ରଜୁଭାଇ ସେଇ କଥା
ଲେଖିଛନ୍ତି । ଜଣାଯାଏ ଭାରି ଗୋଟାଏ କଣ ଦରକାଶ
କାମ ଅଛି । ସେଇ ଲୁଗି ମୁଁ ବରବର କହି ଅସୁନ୍ଦି
ପର, ତୋର ଯିବାର ଖୁବ୍ ଦରକାର । କଣ କହୁଛୁ ?

ଏଥରେ ତ ମୁଁ କିଛି ହତକତ ଦେଖି ନାହିଁ । ସେଠି
ସେବେ ତୋର ରହିବାରୁ ଇଚ୍ଛା ନ ହୁଏ, ସେମାନଙ୍କ
ସାଙ୍ଗରେ ଯୋଡ଼ାଏ କଥାଖୁଣ୍ଡା ହୋଇ ନାଆ
ମେଲିଦେବୁ । ସା'ନ୍ତକ କଚେରି ତୋଠରେ ସବୁବେଳେ
ତ ରୂପ ଛଣ୍ଡା ନାଆ ଖଟା ହୋଇଥାଏ । ନାଉଶା-
ମାନେ ବି କାତ ଧରି ହାଜର । ମୁଁ ସକାଳେ ଉଆସରେ
ପହଞ୍ଚିବି, ତୁ ଉପରଓଳ ବେଳ ତେର ତୁରିଦ ଦକ୍ଷି
ସରକ ପହଞ୍ଚିଯିବୁ । ପହରେ ପାଞ୍ଚ ଦକ୍ଷି ବେଳ ଫେର-
ପାର ।

ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର—ହେଉ ତେବେ ତାହି ହେଲ ।
ସଦାନନ୍ଦ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଭାରି ଖୁସି ହୋଇଗଲେ ।

—୩୨—

"ରଜନାତମିରବର୍ଗୁଣ୍ଠିତେ ପୁରମାର୍ଗେ ଦନବେଶକ୍ଲବା^୦
ଅସତ ରୂପୀ କାମିନା^୦ ପ୍ରିୟା^୦ ରଦୃତେ

ପ୍ରାପ୍ଯୁତ୍ତୁ^୦ କ ଶଖୁରଣ ।"

— କୁମାର ।

ସଦାନନ୍ଦ ବାବୁଙ୍କର ରାତରେ ନିଦ ନାହିଁ—
ଯାଏର ସଜିଲ କରୁଛନ୍ତି । ଶନବାର ସକାଳେ ସ୍ଵର୍ଯ୍ୟ
ଉଦ୍‌ବ୍ୟାପ୍ତି ଉଦ୍‌ବ୍ୟାପ୍ତି । କୁଞ୍ଚିର ବାବୁଙ୍କ ପଲିଙ୍କରେ ବସାଇ
ଦେଲେ । କୁଞ୍ଚିର ବାବୁଙ୍କ ସିଧାରିବା ବେଳେ ବୁଢ଼ା
ସୁଆର ନିଧ ପାଣିଗ୍ରାହୀ ଟିପେ ଟିପେ ନାସ ଦୁଇ ମୁଣ୍ଡ
ପାଖରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ଦେଖୁଥାଏ । ପାଣିଗ୍ରାହୀ ତୁଙ୍କା
ସୁଆରଟାଏ ହୁଅେ—ଟିକିଏ ପଡ଼ାଶୁଣା ଅଛି । ପିଲିଟି
କାଳରୁ ଉଆସରେ ରହି ମୁଣ୍ଡ କଳାବାଳ ଧଳା
କଲାଣି । ସା'ନ୍ତକ ସାଙ୍ଗରେ ରହିବାରୁ କିଛି କିଛି
ମାମଲତ କଥା ବୁଝେ । ଉଆସରେ ସାନ୍ତ ସାନ୍ତାଣୀ
ଦୁହେଁୟାକ ତାକୁ ବଢ଼ି ଦିଶ୍ୟାସ କରନ୍ତି । ପିଲି
ଯୋଡ଼ିକର ଶିଆ ପିଆ କଥା ବୁଝିବା ସକାଶେ ସାଙ୍ଗରେ

ଦେଇଇନ୍ତି । ସା'ନ୍ତକ ଡରରେ ପିଲ ଦୁଃଖଁ ତାକୁ ଟିକିଏ ଶକ୍ତି ଥିଲା । କୁଆଁର ବାବୁଙ୍କ ସମସରଗୁରୁ ଯାଏ କଥାରେ କାଳେ କିଛି ବାଧା ଦେବ, ସେଥିକି ସଦାନନ୍ଦ ବାବୁ ପାଣିଗ୍ରାହୀଙ୍କ ଅଂଗାରରେ ସମସ୍ତ ଆପ୍ରେଜନ କିରୁଥିଲା ।

ପାଣିଗ୍ରାହୀଏ ନିଦରୁ ଉଠି ଆଜି ପାଶରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ସବୁ ଦେଖୁଥାନ୍ତି । ସବୁ କଥା ବୁଝିଗଲେ । ସାଧା ସରପଟ ମରଦକ୍ତ ଲେକ—ଆଉ ସମ୍ବାଦ ହୋଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଆଗ ପଛକୁ ନ ଅନାଈଁ କହି ପକାଇଲେ, “ଉଦୟାପ୍ରେ ଶନିର୍ଦ୍ଦାତ । ଉତ୍କଳିକା ପୂର୍ବ ବାରବେଳା, ଉତ୍ସନ୍ଧିକା ଅନ୍ତର୍ମାଣ ମନୀ ସନ୍ଧବେଳ—ଆଉ ‘ପ୍ରତିପ ନବମୀ ଦୂର୍ବେ—’ ଆଜି ନବମୀ ତଥ୍—ସମ୍ମୁଖ ଯୋଗିମା, ଯାଏ ଏକାବେଳକେ ନିରଷ୍ଟା ।” ସଦାନନ୍ଦ ବାବୁ ଠୋ—ଠୋ ହସିପକାରି ଇଂରଙ୍ଗରେ କହି ପକାଇଲେ, “A bloody fool !” କୁଆଁର ବାବୁ ବି ଟିକିଏ ହସି ପକାରି ପାଲିଙ୍କିରେ ବସିଗଲେ । ହୁଁ - ହାଁ କହି ଆପଟମାନେ ପାଲିଙ୍କି ଦେଲି ରୁକ୍ଷିତନ୍ତି । ସଦାନନ୍ଦ ବାବୁ ଡାକ ଦେଲେ, “ଏ ଆପଟ ! ବେଳ ନବୁଦ୍ଧି ଉଆସରେ ପଦ୍ମଶାରି-ଦେଲେ ବନସ୍ବି ପାଇବ ।” ପାଲିଙ୍କି ଉଠିବାବେଳେ କୁଆଁର ବାବୁ ପରୁଣିଲେ, ‘‘ଏ ସଦେଇ ଭାଇ ! ତୁ କେତେବେଳେ ଯିବୁ ?”

ସଦାନନ୍ଦ —“ଏଇ ମୁଁ ବାହାର ବସିଲୁ ପର ।”

ସଇତା ତାହାର ଆପଣା ଲୁଗାପଟା ଦିଶଣ୍ଟ ଅଣ୍ଟାରେ ଭିଡ଼ ଦେଇ ଦେହପୋତ୍ର ଖଣ୍ଡ ମୁଣ୍ଡରେ ଗୁଡ଼ାଇ ପାଲିଙ୍କି ପିଲ୍ଲ ଧରି ଧାଁଢି । ତାକୁ କେହି କିଛି ବୋଲିବାକୁ ନାହିଁ । ହେବେଳେ, କଥାଟା ତା ମନକୁ ମାନୁ ନାହିଁ । ଭଣ୍ଡର ବାପୁଡ଼ା କଣ କରିବ, ମୁହଁଟା ଶୁଣାଇ ଧାଁଢି । ମନରେ ବିଚୁରିଲା, ‘ସମସର-ପୁର ଉଆସରେ ପଦ୍ମଶାରି ତ ରତ୍ନ ହୋଇପିବ—

ବାଟରେ ଅବଶ୍ୟ ଖାପିଆର ସଜିଲ ହୋଇଥିବ । ହେଲେ କଣ, ଭଣ୍ଡର ପିଲାଟା ସବୁରକମ ବୁଝି ସୁଝି ପାରେ । କଟକରୁ ବାହାରିବାବେଳେ ମନରେ କଲ, ‘ଆରେ କୋଣେ ଯିବାକୁ ତ ପାଷେ ବାନ୍ଧବୁ ।’ ହେଲେ ଆପଣା ସକାଣେ କିଛି ଭାଲିଲ ନାହିଁ । ମାନ୍ଦିଙ୍କ ପାଇଁ ଗୁଡ଼ିଆ ଦୋକାନରୁ କିଛି ପୁଣ୍ୟ କରୁଣା ସନ୍ଦେଶ ମିଶାମିଶି କରି ଆଠାର, ଅଣାକର ପାନ ଗୁଆ ବାନ୍ଧିଲ ।

ବେଳ ଛୁଟି ସରକ ପାଲିଙ୍କି ଗୋବିନ୍ଦପୁର ତୋଟାରେ ହାଜର । ଆପଟମାନେ ପାଲିଙ୍କିଟା ତୋଟା ମଧ୍ୟରେ ଥୋଇ ଦେଇ ଧକ ମାରିବାପାଇଁ ଗଛ ମୂଳରେ ଯାଇ ବସିଲେ । ଥୋକେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ଟହଳ ଟହଳ ଅନ୍ତାରୁ ଦେହପୋତ୍ରଟା ବାହାର କରି ବିଷ୍ଟ ହେଉଥାନ୍ତି । ସଇତା ଅନାଇ ଦେଖିଲ, କେହି କୁଆଡ଼େ ନାହିଁ । ତୁଙ୍କା ଗୁଡ଼ାଏ ଗୋରୁମଣା ଟୋକା—ଗୁଆରୁ ଗୁଡ଼ାଏ ପିଲ ଧରି ଅସି କିଛି ଦୁରରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ପାଲିଙ୍କି ଦେଖୁଛନ୍ତି । ବିଶ୍ଵାଦିନ ଯିବାବେଳେ ଦେଖିଥିଲୁଣ୍ଟ, ଉଆସରୁ ଗୁରିପାଞ୍ଚ ଜଣ ସୁଆର ଆସି ରଭାବଡ଼ା ସଜିଲ କରି ରଖିଥିଲେ । ଉଆସରୁ ଥେବେ କରଣ ପାଇକ ମନ୍ଦମ ବେଠିଆ ଗଢ଼ି ଭଣ୍ଡର ହାତ ବାନ୍ଧ ଛିଡ଼ା ହୋଇଥିଲେ । ଆଜି କଣ ନା ଗୋଟାଏ ଲେକର ମୁହଁ ଦେଖିବାକୁ ନାହିଁ ! କୁଆଁର ସାନ୍ତ ମଧ୍ୟ କାହାରିକୁ ନ ଦେଖି କାଠ ମୁହଁଟି ପର କାବା ହୋଇ ଗଛଟି ମୂଳରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇଛନ୍ତି । ତେତେବେଳେ ତାଙ୍କର ହୋସ ବସିଲ, ‘ଉଆସକୁ ତ ଖବର ଦିଆସାଇ ନାହିଁ, କିଏ କାହିଁକି ଆସିବ ?’ ସା’ନ୍ ସଇତା ମୁହଁକୁ ଅନାଇ କହିଲେ, “ହୋଇ ରେ, ବେଳ ତ ହୋଇଗଲାଣି, ଖାପିଆ ସଜିଲ କଣ ହେବ ?” ସଇତା କହିଲ, “ଆଜି, ମୁଁ ବି ସେହି କଥାଟା ମନରେ ଭାଲୁଛି, ଠା ସଜିଲ କଣ ହେବ ?” ଖପାଟାଏ ହୋଇ ମନ ମଧ୍ୟରେ ବିଚୁରିଲ, ‘ସଦେଇ ଭାଇ ତ ସବୁ ସଜିଲ କରି

ଦିଅନ୍ତି—ଖାଲି ଶିଆ ପିଆ କଥାଟା ପାସୋର ପକାନ୍ତୁ ପର ?' ସାନ୍ତକୁ ଅନାଇ କହିଲ, 'ଆଜ୍ଞା ଦେହପାଣି ବଢ଼ି, ବୁଝାଯିବ ।' ସାନ୍ତ ଆଉ କିଛି କହିଲେ ନାହିଁ—ସେ ଜାଣେ ସଇତାଟା ବୁଦ୍ଧିଆ, କୁଆଡ଼ୁ ହେଲେ କିଛି ସଜିଲ କରି ଆଣିବ । ସଇତା ସାନ୍ତଙ୍କ ପୋଛୁ ପଖାଳକରିଆ ବାହାର କଲା । କୁଅଁର ସାନ୍ତ କହିଲେ, 'ହୋଇ ରେ, ଗାଧୋଇବୁଁ, ମାଲପା ଟୋପାଏ ସଜିଲ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ ? ନାହିଁ ରେ ନାହିଁ, ଏଠି ମାଲପା କାହିଁ ପାଇବୁ ? ଆଜି ଦୁଃଖ ଶୁଣୁଥିଲେ ହେଉ ।'

ତୋଟା ତଳେ ମାଛୁଆ ନଈ । ସାନ୍ତେ ଦେହପାଣି ବଢ଼ାଇ ଅଇଲେ । ସଇତା ଗୋଟାଏ ରେକାବିରେ ଜଳଶିଆଗୁଡ଼ିକ ସଜିଲ କରିଦେଇ ଅବଶ୍ୟକରେ ଜଳ ଥୋଇ ଦେଲା । ସାଆନେ ତା ମୁହଁକୁ ଦଣ୍ଡେପାଏ ଅନାଇ ରହି କହିଲେ, 'ଆରେ ଏଗୁଡ଼ାକ କାହିଁ ପାଇଲୁ ରେ ? ମତେ ତ ସବୁଗୁଡ଼ିକ ତାଳ ଦେଲୁ, ତୋର କାହିଁ ରେ ?'

ସଇତା—'ଠା ବଢ଼ି, ମୋ କଥା ସଜିଲ କରି ନେବି ।' ଆପଟମାନେ ନକରୁ ବୁଡ଼ିପଡ଼ି ଆସି ରେଣାଇବାସ ପାଇଁ ଛୁନିଆ ଲଗାଇଛନ୍ତି । ସଇତା ଭଲ କରି ଜାଣେ, ତଥାନ ନ ହେଉ ପଛକେ, ଆପଟମାନେ ଜଣକା ସେବେ ଗୁଡ଼ିକର ଅନ୍ତ ପେଟରେ ନ ପକାଇଲେ ସବାରି କାନ୍ଦକୁ ଟେକିବେ ନାହିଁ । ତୋଟା ପାଖକୁ ଗୋବିନ୍ଦୁର ଗଁ ଅଧ ମାଇଲେ ବାଟ ସଇତା ଯୋଡ଼ାଏ ଆପଟକୁ ଧରି ଧାଇଁଲ । ହାଣ୍ଡି, କାଠ, ରଙ୍ଗା ରଙ୍ଗା ମୋଟା ଅଳାଣ୍ଡିଆ ଗୁଡ଼ିକ, ଦୁଇସେର ଭଳ ରୈପାଳିଆ ବାର ଜାଇ କଣି ଦେଲା । ଆପଣାପାଇଁ କିଛି ଚୁଡ଼ା, ପଇସାକର ଗୁଡ଼ କଣିଲା ।

ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ବାବୁ ଆପଟମାନଙ୍କୁ ଛୁନିଆଁ କରୁଛନ୍ତି, ବିନୋଦବିହାର ଆଳଣ ଆଗରୁ ଉଆସରେ ପହଞ୍ଚିବାକୁ ମନ । ଯେତେ ତନଦିନ କଲେ ବି ଆପଟମାନଙ୍କ

ଶିଆପିଆ କାମ ଛୁଡ଼ିବାକୁ ତନ ଦଶରୁ ଡଣା ମଠ ନୁହେ । ଅନୁମାନ, ବାରଟା ଉପରେ ଯୋଡ଼ାଏ ବେଳେ ଆପଟମାନେ ସବାଣୀ କଷ ଦେଲେ । ସାନ୍ତଙ୍କର ଥରକୁ ଥର ଆଜ୍ଞା, ପୁଣି ଶଜାନିଆ ପାଇବାର ଅଶା—ପାଲିଙ୍କ ତଡ଼ିବଡ଼ି ଧାଇଁଛି । ସୁରୁମୁଖିଆ ଘାଟଠାରେ ପହଞ୍ଚିବାକୁ ରତି ଦକ୍ଷିଧ ଫାଟନାଉଣୀ ବିଦିଆ ବେହେର ଧାଇଁ ଆସି ଭୁଲ୍ଲିରେ ମୁଣ୍ଡ ଛୁଆଇଁ ସାନ୍ତଙ୍କୁ ଦଣ୍ଡବରଟାଏ କଲା—ହାତ ଯୋଡ଼ି କହିଲ, 'ଆଜ୍ଞା ! ସବାର ଏଇଲଗେ ପାର ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ, ଆଜି ହାଟବାରି ନୁହେ, ପଥୀର ବିଡ଼ି ନ ଥିଲ, ଗଁ ପଧାନ ମନ୍ତ୍ର ପଇନ୍ଦାଏ ; ବଢ଼ି ନାଆଶଣ୍ଟ ବେଠିରେ ଯେନ ପାଇଛନ୍ତି । ଦେଖି ଆଜ୍ଞା ହେଉ, ନକଟା ହୁଲଥୁଲ ଦି କୁଳ ଖାଉଛି । ସାନ କାତୁଆ ଖଣ୍ଡକରେ ତନିଜରୁ ବେଶି ଲୋକ ପାରି କରିବାକୁ ମୋ ବହପ ଶଟ୍ଟ ନାହିଁ । ସବାରି ତ ସବାରି ।'

ସାଆନ୍ତ ଆଜ୍ଞା କଲେ କଣ କହୁଛୁ ରେ ? ତେବେ ?

ନାଉରେ—ଆଜ୍ଞା ବଢ଼ି ଉଜ୍ଜା ଅସିବ, ଦୁଇ ତଙ୍ଗ ଯୋଡ଼ା ଗଲେ ତେବେ ଯାଇ ସବାରି ପାରି ହେବ ।

ସାଆନ୍ତ—ଆଜ୍ଞା ଯୋଡ଼ାଏ ଟଙ୍କା ଧର, ଦୁଇଜଣ ଲୋକ ଦଉଡ଼ାଇ ଦେ—ବଢ଼ି ଉଜ୍ଜାଶଣ୍ଟ ଧରି ଚଞ୍ଚଳ ଆସନ୍ତ ।

ନାଉଶ୍ଵା—ଆଜ୍ଞା ବିଲପଡ଼ା ଗଁରେ ଲୋକ ପହଞ୍ଚିବାକୁ ଯାହା ମଠ, ତଳମୁହାଣି ନାଆଶଣ୍ଟ ଦଣ୍ଡାକ ମଧ୍ୟରେ ଉଠି ଆସିବ ।

ଅଖଞ୍ଜ ବେଳେ ସବୁ ଅଖଞ୍ଜ । ଆଜି ଦିନଟାଯାକ କାହିଁଲାଆ ପାର । ଦିନବେଳେ ଦୁଇ ତନ ଥର ପିସିର ପିସିର ପାଣି ବରସି ଯାଇଥିଲା । ସଞ୍ଚବେଳ

ମେଘଟା ଟିକି ଏ ବେଶି ଅନାଚିଆ ହୋଇ ଆସୁଛି । ଆକାଶରେ ଥରକୁ ଥର ବିଜୁଳି ଶେଳ ପାଉଛି । ସନ୍ଦର୍ଭ ଅନ୍ତର ପକ୍ଷ, ମେଘ ତାଙ୍କିବାରୁ ପାଞ୍ଚହାତ ଦୂରର ମଣିଷ ଦୃଶ୍ୟ ପଡ଼ୁ ନାହାନ୍ତି । ଥୋକେ ଆପଣ ଓହା ମାଟିରେ ପଡ଼ି ନିଦେଇ ଗଲେଣି । ସା'ନ୍ତକ ମନ ବେଳକୁ ବେଳ ଅସ୍ତିର, ସବାରିଟାରୁ ଥରକୁ ଥର ଉତ୍ତର ବାହାର ହେଉଛନ୍ତି । କେତେବେଳେଯାଏ ଏହିପରି ହେବାରୁ ମନ ଶର ଦିକ୍ବାର ହୋଇଗଲଣି । ଶର ଆନନ୍ଦରେ, କେତେ ଉତ୍ସାହରେ କଟକରୁ ବାହାର ପଢ଼ିଥିଲେ । ବାଟରେ ପାଳିଙ୍କି ଉତ୍ତରେ ବସି ବସି କେତେ କଥା ପାଞ୍ଚଥିଲେ । କେତେ ହସି ଖୁସି କଥା—କେତେ କବିତା ପଡ଼ାପଡ଼ି କଥା ହେବ । ଧିନବେଳଟିରେ ଶିଆପିଆଟା ତ ସେହିପରି ହୋଇଥିଲା—ଶର ଘୋକ ଲାଗିଲଣି । କହିଲେ, “ଆରେ ନାଉଶା, ପଦାଟାରେ କେତେବେଳ ଯ ଏ ବସିବୁଁ ? ସରତାକୁ ଆଉ ମେମାତେ ଦୂର ଜଣଙ୍କୁ ପାରି କରି ଦେ, ଆର କୃତ ତୁଠ ବଡ଼ ବରଗଛ ମୂଳରେ ବସିବୁଁ ।” ପାରି କରି ଦେବାକୁ ନାଉଶାର ଛକ୍କା ନ ଥିଲା, ମନ ମଧ୍ୟରେ ଚିରୁଇଲା, ମେଘଟା ତ ଯୋଷି ଆସୁଛି, ଯେବେ ବରଗା ହେବ, ସାନ୍ତ ତ ନିନ୍ଦ୍ୟିବେ । ପାଳିଙ୍କି ଏକଳରେ ରହିଲା, ପଦାରେ ବସି ତିନ୍ତିବେ ସିନା । ହେଲେ, ନା ବୋଲିବାକୁ ଅନୁଭୂତି ନାହିଁ ।” ସାନ୍ତ, ବାରିକ ଦୁଇଜଣଙ୍କୁ ପାରି କରିଦେଲା । ଦୁହେଁଯାଜ ଯାଇ ବରଗଛ ତଳେ ଗୋଟାଏ ମୋଟା ତେବେ ଉପରେ ବସିଲେ ।

କୁଅଁର ବାବୁ ଥର ହୋଇ ବସି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି, ଥରକୁ ଥର ଉଠବସ ହେଉଛନ୍ତି । ମନ ବେଳକୁ ବେଳ ଅସ୍ତିର, ଘୋକରେ ବି ଅନାପୁତ୍ର ହୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି । ଘୋର ଅନ୍ଧକାରରେ ବିଜୁଳିର ଆଳୁଆ, ସାପ୍ରକୁଳ ମନକଷ୍ଟ ଉତ୍ତରେ ବି ରହିମଣ୍ଟର ମୁଖଗୁଡ଼ା ମନରେ ପଡ଼ିଛି, ବେଳକୁ ବେଳ ଅସ୍ତିର ହୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି । ଥରକୁ ଥର ଉଥାସ ଆଡ଼କୁ ଅନାଉଛନ୍ତି ।

ମାତ୍ରାଙ୍କ ନଈଟା ସଳଖେ ଉତ୍ତର ଦିଗକୁ ଯାଇ ସାଆନ୍ତକ ଉଆସ ପାରୀର କାନ୍ଦ ଟପି ପୂର୍ବ ଦିଗକୁ ବୁଲି ଯାଇଛି । ଉଆସ ମାଜଣା ତୁଠଟା ପାରୀର ଦୁଆରବନ ତଳେ । ନଈ ପୁଣି ସାପରୁଳି ପରି ଅଙ୍କ ବାଙ୍କ ହୋଇ ପାଞ୍ଚ କୋଣ ତଳେ ଝଙ୍କଡ଼ ସାନ୍ତକ ଉଆସ ତଳବାଟେ ବହି ଯାଇ ଦୁଇ କୋଣ ତଳେ ଶ୍ରମ୍ଭର ଗାଁ ତଳେ ମହାନଦୀରେ ପଡ଼ିଛି ।

କୁଅଁର ସାନ୍ତ ନଈ ଉତ୍ତରକୁ ତୁହାଇ ତୁହାଇ ଅନାଉଛନ୍ତି, ନାଆ ଆସୁଛି ପର । ନାଉଶାକୁ ପରିରିଲେ, “ହୋଇ ରେ ! ନାଆ କେତେବେଳେ ସରି ପହଞ୍ଚିବ ?” ନାଉଶା କହିଲା, “ଆଜ୍ଞା, ଏଇଲାଗେ କାହିଁ, କିଛି ମଠ ନ କରି ଠିକ ବେଳରେ ନା’ ମେଲିଥିଲେ ରାତି ଦଶୀତି ସରିକ ପହଞ୍ଚିବ, ନୋହିଲେ ଯାଇ ପାହାନ୍ତା ପହର ।” କୁଅଁର ବାବୁଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଯେମନ୍ତ ରତ୍ନକଟାଏ ପଡ଼ିଗଲା—ଫାଁ କରି ନିଃଶ୍ଵାସଟାଏ ପକାଇଲେ । କେଜାଣି କାନ୍ଦ ପକାଇବେ ପର ! ମନ ମଧ୍ୟରେ ବିଗୁରିଲେ, ‘ଉଆସଟା ଏଠାକୁ ଅଧିକାଶୁ ବଳିବ ନାହିଁ, ବୁଲିଗଲେ ତ ହୁଅନ୍ତା । ଛି ! ନାହିଁ, ନ ହିଁ, ସଦରବୁଆର ମେଲରେ ପାଞ୍ଜିଆ ପାଇକ ରଇତ ବାଇଚିଗୁଡ଼ାଏ ବସିଥିବେ, ଅନାରରେ ଯାଇ ସେମାନଙ୍କ ଆଗରେ ଛୁଡ଼ା ହେବୁଁ ? ଛି ଛି ! ଉଆସରେ ଥିବାରେକେ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଥିଲା, ମାଜଣାପାଇଁ ନଈକୁ ଗଲେ ସବାରିରେ ବସି ଯାଉଥିଲୁଁ । ଶଶ୍ରୀ ସାନ୍ତ ଆଜ୍ଞା କରିଥିଲେ, ବୁଲିପିବା ଅମୟୀଧାର କଥା । ଉଛୁଣିକା ଅଧିରାତିବେଳେ ଅଧିକାଶେ ବାଟ ଏକୁଟିଆ ବୁଲି ଯିବୁଁ, ଲେଜେ କଣ ବୋଲିବେଟି !’

କାମ ଅଟକିଲେ ବୁଢ଼ି ବାହାରେ, ହଠାତ୍ ତାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରୁ ଗୋଟାଏ ବୁଢ଼ି ବାହାରିପଡ଼ିଲା । ଉଆସ ପଛପଟ ମାଜଣା ତୁଠ ଠାରୁ ଏପାଏ ଆମ୍ବତୋଟା ଉତ୍ତର ଗଛ ମୁଳେ ମୁଳେ ସଳଖ ଗୋଟାଏ ବାଟ

ଅଛି । ସେ ବିଶ୍ୱ ସମୟରେ ଉଆସରେ ଥିବାବେଳେ,
ନଈ କୁଳ କୁଳେ ସଞ୍ଜ ସଖାଳ ବୁଲୁ ଥିଲେ । ଆଉ
ରଧୁ ପହଞ୍ଚିଦର ଝରକାଟା ଉଆସ ପଛପଟ ନଈ
ଆଡ଼କୁ । ଛୁଟିଗକେଟରୁ ସାନ ଦଢ଼ିଟା କାତି
ଦେଖିଲେ, ଦଶ ଘଣ୍ଟା ପନ୍ଧର ମିଳିଟି । ରଧୁ ରାତିରେ
ଭୋଜନ ସାରି ସେହି ଖଢ଼ିକ ପାଖରେ ମାଞ୍ଚଆଟାରେ
ବସି ରାତି ଏହାରଟାଯାଏ ନଈକୁ ରୁହିଁ ଥାଏ । ବାରଟା
ଆଗରୁ ପହଞ୍ଚିକୁ ଯାଏ ନାହିଁ । ଉଆସ ପଛପଟକୁ
ଯିବାକୁ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ମନା, ଖୁବ୍ ନିରୋଳା । ମୁଁ ଯେବେ
ଏତିକିବେଳେ ଖଢ଼ିକ ବାହାର ପାଖରେ ଫଠାଇ
ଛିଡ଼ା ହୋଇଯାଏଁ, ଖୁବ୍ ମଜା ହେବ । ମରୁଆ ତୁନି
ତୁନି ମାଜଣା ଦୁଆର କବାଟ ପଂଚାଇ ଦେବ ।
ଉତ୍ତରକୁ ଚାଲ ଯିବି କେହି ଜାଣିପାଇବ ନାହିଁ ।
ସବାର ପହଞ୍ଚିବାକୁ ରାତି ଶେଷ । ତେତେବେଳେ
କିଏ ବା ଥିବ ? ମୁଁ ଉଚିତରୁ ବାହାର ଆସି ସବାର
ପାଖରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇଯିବି, ସମସ୍ତେ ମନରେ କରିବେ,
ମୁଁ ସବାରିର ବାହାର ଛିଡ଼ା ହୋଇଛି ।

କୁଆଁର ସନ୍ତ ଆପଣା ପାଇଁଦ୍ଵାରା ଖଣ୍ଡ ଅଣାରେ
ଉଲ୍ଲ କରି ଭବି ଦେଇ ବାହାରି ପଡ଼ିଲେ । ସଇତାକୁ
କହିଲେ, “ସବାରିଟା ଏପାରିକୁ ଅଇଲେ ଭୁନ ଭୁନ
ଉଆସକୁ ଧରି ଆସିବୁ, ଆପଟଗୁଡ଼ାକ ହୁଁ – ହାଁ ପାଟି
କରିବେ ନାହିଁ, ଚିନ୍ତା ନାହିଁ ।” ସଇତା ବୁଝି ପାରିଲୁ,
ସାନ୍ତକ ପିଲୁ ଧରି ଚାଲିଛି । କହିଲୁ, “ଆଜି, ମୁଁ
ଛମୁକ୍ ଉଆସରେ ପହଞ୍ଚଇ ଦେଇ ବାହାରି ଆସିବି ।”

କୁଆଁର ସାନ୍ତ, “ନାହିଁରେ ନାହିଁ, ତୁ ଏଇଠି
ଥା ।” ଏକ କୃଷ୍ଣପକ୍ଷ, ତହିଁରେ ପୁଣି ମେଘ ତାଙ୍କୁଚି,
ତହିଁ ବାଦ ପୁଣି ଆମ୍ବଗଛ ମୂଳଟାରେ ଉଷ୍ଟିଉଷ୍ଟିଆ
ଅନ୍ଧାର, ଦେହର ଲୋମ ଦଶୁନାହିଁ । ସାନ୍ତ ମନରେ
କଲେ, ତେଉ ଅନ୍ଧାର, ବାଟ ଅଧିକାଗେ ତ, ସଲଖ
ବାଟ, ଏଇଲାଗେ ପହଞ୍ଚିଯିବ । ମଲ୍ଲ ଯା ! ବାଟ କାହିଁମ

—ତୋଟା ଭିତରେ ପଣି ବାଟବଣା ହେଲେଣି ।
ଅୟାଳି ହେଉଛନ୍ତି, ସବୁଆମେ ବଣ, ବାଟ କାହିଁ ?
ବିଶ୍ଵ ସମୟରେ ଯେ ଆସିଥିଲେ, ସେଠା ଗୁଁ ସ୍ତ୍ରୀ, ଉଛୁଣିକା
ଯେ ବର୍ଷା କାଳ, ସାନ୍ତକର ସେ କଥାକୁ ଲାଗୁ କାହିଁ ?
ଉଛୁଣିକା ଆଙ୍କୁ, ରୁକୁନା, ବଣିଆନ୍ତା, ବଇଅବଣ
ପୂରୁଠାର ବାଟଟା ବୁଜି ଗଲାଣି । କଣ କରିବେ,
ବଣ ଅଡ଼େଇ ଅଡ଼େଇ ଆଗକୁ ଚାଲୁଛନ୍ତି । ମାଟିଟା,
କାଦୁଆ, କାହିଁବା ପାଣି ଚପର ଚପର, କାହିଁବା ପାଣି
ଗୋଇଠିଏ । ଯୋତା ଭିତରେ ମାଣି ପଣିଛି,
ରୁକୁନାବେଳେ ପଚର-ପଚର ଛୁଟିକି ପିନ୍ଧବା ଲୁଗା
କାଦୁଆ ସରପଟ ହୋଇଗଲାଣି । ବଇଞ୍ଚ ଆଙ୍କୁ କଣ୍ଠା
ଲାଗି ପିନ୍ଧବା ପାତଳ ଖାଦ କୁରୁତା ଫାଳ ଫାଳ
ହୋଇଗଲାଣି । ସଞ୍ଜବେଳେ ଟିକିଏ ଝିପର ଝିପର ପାଣି
ବର୍ଷାଥିଲ, ଗଛଉପରୁ ଟପର ଟପର ପାଣି ମୁଣ୍ଡରେ
ପଡ଼ି ଦୁଇ ଗାଲବାଟେ ଦୁଇଟା ଧାର ବହୁଛି । ବାଟୋଇ-
କର ତହିଁକି ଦୃଷ୍ଟି ନାହିଁ, କେବଳ ଆଗେଇଛନ୍ତି ।
ବେଳେ ବେଳେ ଟିକିଏ ଟିକିଏ ବିଜୁଳ ଆଲୁଥରେ
ଆଗ ବଣଟା ଦିଶିଯାଉଛି । ଦୁଇପାଖକୁ ବଣ ଆଡ଼େଇ
ରୁକୁନାରୁ କଣ୍ଠା ଲାଗି କହୁଣି ଯାଏ ହାତ ଚିର ଫାଳ
ଫାଳ ହୋଇଗଲାଣି । ବାଟ ତ ବଣା ହୋଇ ସାରିଲେଣି,
ଖାଲି ଏତିକି କଥା ଜାରିଛନ୍ତି, ମୁହଁକୁ ଆଗକୁ ଠିକ୍
ରହିବ । ମୁହଁ ବୁଲୁଇଲେ କାଳେ ଆଉ ଆଡ଼କୁ
ରୁକୁନିଯିବେ, ଏତିକି ଡର । ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ
ଜାଗାରେ ବିଲୁଆଗୁଡ଼ାଏ ଚରି ବୁଲୁଥିଲେ, ମଣିଷ ଗନ୍ଧ
ପାଇ ଗୁମାନା ହୋଇ ଏଣେ ତେଣେ ଧାଇଁଛନ୍ତି ।
ଗୋଟାଏ ଉତ୍ତାତ ଆଶାର ଆଲୁଥ ମନ ମଞ୍ଚରେ
ଜଳୁଥିଲେ ବାହାର ଅନ୍ତାର ବାଧେ ନାହିଁ ।

-৩৩-

“ପକ୍ଷିନୀତି ତଥିପି ଦୁରତର ପ୍ରମୂଳି
ପକେତଥା ନ ଗଣିତି ତଥିହାତ୍ୟପେତ ।”

କେତେ ରକମ ସୌକିନ ଜିନିସରେ ସଜାସଜି
ହୋଇଥିବା ଗୋଟିଏ ଧୂଳିଆ ବଡ଼ ଦର । ଭିତରେ
ଏକ ପାଖ ବାଡ଼ ଲାଗେ ଲାଗେ ରୁରି ପାଞ୍ଜଣ ଲେକ
ଶୋଇବାରକି ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର ପଲଙ୍କ ପଡ଼ିଛି ।
ପଲଙ୍କ ବିଛଣା ଗଦି ଉପରେ ହାଲୁକା ତୁଳାପୂର ଛିଟ
କନାରେ ଯୋଡ଼ାଏ ରେଜେଇ ପରା । ତାହା ଉପରେ
ଯୋଡ଼ାଏ ଶୁକ୍ଳ ରୁଦର ବିଶ୍ଵ, ବିଛଣା ମୁଣ୍ଡଆଡ଼େ
ଗୋଡ଼ଆଡ଼େ ଦୁଇ ପାଖରେ ଲମ୍ବ—ଚକା କେତେଟା
ମାଣ୍ଡ ପଡ଼ିଛି । ପଲଙ୍କଉପରେ ପାତଳ ରେଶମ କନାର
ଝାଲରଲଗା ନେଟ୍ ଲୁଗାର ମଣାର ଟଙ୍କା ହୋଇଛି ।
ପଲଙ୍କ ଉପରେ ଚମ୍ପକକୁସୁମାଘ ସବାଙ୍ଗସୁଗଠନା
ଗୋଟିଏ ଷୋଡ଼ଣୀ ସୁନ୍ଦର ଶୟନା—ଯେମନ୍ତ ଶୁକ୍ଳ
ଫେରିଲ ଜଳାଶ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଦେଖି ପ୍ରତିମା
ବସୁନ୍ତି ।

ଅଧରତ ଗଡ଼ିଯାଇଛି । ଅନୁମାନ ବିଂଶତିବର୍ଷ-
ବୟସା ଆଉ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ହାତରେ ଗୋଟିଏ
ଜଳନ୍ତା ବନତା ଧର ପଣିଲ । ଦୁଆରବନ ପାଖରେ
ବନିଭାଟା ନିଷ୍ଠା ଦର ମଧ୍ୟକୁ ପଣିଲ । କବାଟଟା କିଳ
ଦେଇ ଧୀରେ ଧୀରେ ଯାଇ ପଲଙ୍କ ବାଡ଼ ଧରି ଛିଡ଼ା
ହେଲ । କେତେବେଳୟାଏ ପଲଙ୍କ ଉପରକୁ ଭଲ କରି
ରୁହିଁ ଓଠ କାମୁଡ଼ି ଟିକିଏ ହସ ହସ ହୋଇ କହିଲ,
“ଓଁ, ପହଞ୍ଚ ହୋଇ ନାହିଁ ପରା ?”

ପଲଙ୍କୟା କିଶୋର—ନାହିଁ ଲେ ମରୁଆ ! କାହିଁକି
କେଜାଣି ନିବ ମାଡ଼ୁ ନାହିଁ—ମନଟା କିମିତିକା
କିମିତିକା ହେଉଛି ।

ମରୁଆ ହସି ହସି କହିଲ ସତ ସତ, ମନ ତ
ଚଞ୍ଚଳ ହୋଇଥିବ । ରାଜୁପୁରଙ୍କୁ ସଞ୍ଜବେଳେ
ପରୁଥିଲ । ମନ୍ଦିରେ ଯୋଡ଼ାଏ ଦିନ, ଅପର ଦିନ
ଏତେବେଳକୁ ଗୋଟିଏ ରୂପମଣି ଏହି ପଲଙ୍କ ଉପରେ

ଉଦେ ହୋଇଥିବ । ନିଦେଇ ଯାଆ, ନିଦେଇ ଯାଆ
ଯୋଡ଼ିଏ ରତି ଗଲ ପର ।

ଶୟନା କିଶୋର—ଦୁଇ ହୋ ! ଫେର ରମିତିକା
କଥା କହିଲେ କାନ୍ଦିବ । ଆଜି ଦିନଟାଯାକ କି ରକମ
ମନଟା ଦାଖି ହେଉଛି । କିଛି ସୁଖ ଲଗୁ ନାହିଁ ।

ମରୁଆ—ମନଟା କଣ ହେଉଛି ?

କିଶୋର—କେଜାଣି କିଛି ବୁଝିପାରୁ ନାହିଁ, ତୁଙ୍କା
କାନ୍ଦ ମାଡ଼ିଛି, କିମିତିକା ଗୋଟାଏ ଉର ମାଡ଼ିଛି ।

ମରୁଆ—ଉର କଣ ଜେମା ? ଉଆସ ବୈପିଠି
ପାଇକ ଜଗୁଆଳ, ହାକିମ ଘର—କେଉଁ ରୈର
ଡକାଇତର ଏଡ଼େ ଛୁଟି, ଆସୁ ତ ଭଲ ।

ଜେମାଦେଇ—ପରଦିନ ରତିରେ ଡକାଇତମାନେ
ଶାବଳେର ଝରକା ଖୋଲ ଦନ ମହାନ୍ତି ଦରେ ପଣି
ସବୁ ଜିନିସଗାତି ପୋଗୁପୋରୁ କର ଯେନ ଯାଇଛନ୍ତି ।
ତୁ ଆମ ଝରକା ଭଲ କର କିଳିଛୁ ତ ?

ମରୁଆ—ଏଇ ଦେଖ, ହୃଡ଼ୁକା କିଳ ଦେଇଛି ।

ମରୁଆ ଯେମିତି ଖିତକିଆଡ଼କୁ ହାତ ବଢ଼ାଇ
ଦେଖାଇଲ; ଦୁଇ ଜଣଯାକ ସେଇଆଡ଼କୁ ରୁହିଁଛନ୍ତି,
ଟିକ୍ ତେତିକିବେଳେ ବାହାର ପଟରୁ ଝରକାରେ ଠୁକ୍
ଠୁକ୍ ଶବ ଶୁଦ୍ଧିଲ । ମରୁଆ ତାଙ୍କା ହୋଇ ଝରକାକୁ
ଅନାଇଛି । ଶବଟା ପ୍ରଥମେ ଧୀରେ ଧୀରେ ହେଉଥିଲ,
ଠୁକ୍—ଠୁକ୍ । ବେଳକୁବେଳ ଟାଣ ଶବ ଶୁଦ୍ଧିଲ,
ଠୁକ୍—ଠୁକ୍ । ମରୁଆ କିଶୋର ଆଡ଼କୁ ମୁହଁ ବୁଲଇ
ଯେମନ୍ତ ‘ଆ’ ବୋଲି ଶବଟାଏ କଲ, ଜେମା ପଲଙ୍କ
ଉପରୁ ବୋପା ଲେ ବୋଲି କହି ତଳକୁ ଦେଇଁ
ପଡ଼ିଲେ । ଦୁଇଜଣଯାକ କୁଣ୍ଡିଆକୁଣ୍ଡେଇ ହୋଇ, ଧାଇଁ
ପଡ଼ ରେ—ମାରି ପକାଇଲ ରେ—ଡକାଇତ ରେ—

ଧାଇଁ ଆସ ରେ, ବୋଲି ଘାର ରହି ଛୁଡ଼ିଛନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ହୃଦ ଶୁଣି ବାହାରୁ ଆହୁର ଟାଣ ଦୁମ୍ ଦୁମ୍ ଶବ୍ଦ ଶୁଣିଲା । କିଏ ଯେମନ୍ତ କହୁଛି, ‘ତୁମି ହୁଅ, ତୁମି ହୁଅ, ମୁଁ—ମୁଁ’ ମାତ୍ର ଯୁବତୀମାନେ ମନରେ କଲେ, ଉକାଇତମାନେ ଶାବଳରେ ଶିଥିକ ଶୋଳ ପକାଇଛନ୍ତି । ଦୁଇଜଣଯାକର ତେତା ବୁଡ଼ି ଗଲଣି, ଆଉ ରହିବୁଢ଼ି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି, ଶାଳ ଗୁଁ—ଗୁଁ ଗରଜୁଛନ୍ତି । ଉଆସ ଭିତରେ ପୋଇଲୁ ମହଲରେ କିଏ ଘାତ ଖାଉଥିଲା, କିଏ ଆସୁଛି, ଥୋକେ ବିଛଣା ପାରି ଏଇଲାଗେ ଶୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି, କିଏ ବା ଖାଇଲୁ କଂସ ଖଣ୍ଡ ପାଣିରେ ପିଛୁଳ ପକାଇ ଦର ମଧ୍ୟରେ ରଖିଛି, ଜେମାଙ୍କ ପୁରୁଷ ରହି ଶୁଣି ଚଞ୍ଚଳ ଧନ୍ତ ଧାଉ କରି ଆପଣା ଆପଣା ଦର କବାଟ କଲି ପକାଇ ‘ବୋପାରେ, ମାରି ପକାଇଲୁ ରେ’ ବେଳି କୁହାଟୁଛନ୍ତି । ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କ ବିପୋଳ ଦିନରୁ ସାନ୍ତେ ସଞ୍ଜ ଉତ୍ତରେ ଆଉ ଭିତର ପ୍ରସ୍ତର ଯାନ୍ତି ନାହିଁ । କରେଇ ପ୍ରସ୍ତ ପାଖରେ ଗୋଟାଏ ପଲଙ୍କ ପଡ଼ିଛି, ସେଇଠାରେ ପହଞ୍ଚି ବଢ଼େ । ଏଇଲାଗେ ଯାଇ ଶେଯ ଉପରେ ବସିଛନ୍ତି, ଭିତରୁ ହୃଦ ଶୁଣିଲା; କାହାରେ ଝୁଲୁଥିବା ତରବାର ପଟେ ଖାପରୁ ଓଲଢ଼ି ଉଆସ ଭିତରକୁ ଧାଇଁଲେ । ରୁରି ପାଞ୍ଜ ଜଣ କରେଇ ପହରା ପାଇକ ବାଟକ ଠେଣା ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଧରି ପଛରେ ଧାଇଁଛନ୍ତି । ସାନ୍ତେ ଉଆସ ଭିତରକୁ ଯାଇ ‘କଣ ହେଲା, କଣ ହେଲା’ ପରୁଛନ୍ତି । ଉତ୍ତର ଦେଉଛି କିଏ ? ପୋଇଲୁଗୁଡ଼ାକ ତ ‘ବୋପା ଲୋ ! ମାରି ପକାଇଲୁ ଲୋ ! ଧାଇଁ ପଡ଼ି ହୋ !’ ବୋଲି ରହି ଛୁଡ଼ିଛନ୍ତି—ସାନ୍ତାଙ୍କ କଥା କାହା କାନରେ ବା ପଡ଼ିଛି ? ସାନ୍ତ ନିହାତି ଦିକଦାର ହେଲା ଗୋଟାଏ ପୋଇଲୁ ଦର କବାଟରେ ଆଖରେ ଯୋଡ଼ାଏ ଗୋଇଠା ମାରିଲେ । ଭିତରୁ ‘ହେଇ ଲୋ ! ଉକାଇତ ଲୋ !’ ରୁରି ଛଅ ଥର ରହି ଶୁଣିଲା, ଆଉ ସୋର ଶବ୍ଦ ନାହିଁ । ଜଣା ଯାଏ, ପୋଇଲୁଟାର ଆଉ ତେତା ନାହିଁ, ହାମ ଯାଇ ପଡ଼ି ଗଲଣି । ସାଥୀନେ ଆଉ

କାହାରକୁ କିଛି ନ ପରୁର ଉଆସ ଭିତରେ ସବୁ ଜାଗାରେ ବୁଲି ବୁଲି ଦେଖିଲେ, ବାରିକଟା ମଶାଲ ଆଳୁ ଅ ଛାଇଆଡ଼ି ବୁଲଇ ବୁଲଇ ଭଲ କରି ଦେଖାଉଥାଏ । ସାଥୀନେ ଭଲ କରି ବୁଝିଲେ, ଉକାଇତମାନେ ଉଆସ ଭିତରକୁ ପଣି ନାହାନ୍ତି । ଜରୁଆଳ ପାଇକମାନେ ବାରକୁହାଟ ମାରି ଉଆସ ବାହାର ରୂପ ପିଠିରେ ଧାଁ ଦଉଡ଼ କରୁଛନ୍ତି ।

ଉଆସ ନାହାଣପଟ ବାହାରକୁ ପାରିଶ ତଳେ ନିଆ ଅଭିନାଶ ଜାଳ ଦେଇ ରୁରି ଜଣ ପାଇକ ପହରାରେ ଅଛନ୍ତି, ସମସ୍ତଙ୍କ ଫରିଗଦକା ପାଚିରୀ କାହାରେ ଝୁଲୁଛି । ରୁରି ପହରକୁ ରୂରି ଜଣ ପାଳି କରି ପହରା ଦିଅନ୍ତି । ପାଳିଆ ପାଇକଟା ଫରିଗଦକା ଧରି ଛିଡ଼ା ଛିଡ଼ା ପହରା ଦେଉଥାଏ, ଆଉ ‘କିଏ ରେ—ହୃସିଆର’ ବେଳେ ବେଳେ କୁହାଟୁ ଥାଏ ।

ଉଆସ ଭିତରୁ ଗୋଲମାଳ ଶୁଣି ପହରା ପାଇକ ରୂରିନଶୀଳ ଚଞ୍ଚଳ ଅଣା ଭିତ୍ତି ଫରିଗଦନାଟାମାନ ଅଣରେ କଷି ଠେଙ୍କାଟାମାନ ଧର ‘ହୃସିଆର, ହୃସିଆର, ଖବରଦାର’ କହି ବାହାର ପଡ଼ିଲେ । ପ୍ରଥମେ ଜେମା ମଣିମାଙ୍କ ଉଆସ ପ୍ରସ୍ତରୁ ପାଟି ଶୁଭୁଥିଲା, ସେହି ଦିଗକୁ ତଳେ କରି ବାହାରେ ବାହାରେ ପାରିଶ ମୁଳେ ମୁଲେ ଧାଇଁଛନ୍ତି । ପାଇକମାନଙ୍କର ବରପଣିଆ ସବୁ ଯାଇଛି, ଅଛି ସାତପୁରୁଷ ଆଗର ଭଙ୍ଗା ଦଦରା ଗଦକା ଶତ୍ରୁକ—ଅଛି ଶତ୍ରୁ ନାମ ଶୁଣିଲେ କୁହାଟମାର ଆଗକୁ ଧାଇଁଯିବାର, ସେଠା ବି ବାରପଣି ଭଲ ପାଇକଙ୍କର ଗଲଣି—ଏଣକି ଆଉ ସମସ୍ତଙ୍କର ବି ଯାଇ ବସୁଛି ।

ନଶକୁଳରେ ପଲେ ବିଲୁ ଆ ଗାଡ଼ ଭିତରେ ଲଞ୍ଜି ଗୁଣ୍ଡିକଙ୍କଡ଼ା ଧରି ଖାଉଥିଲେ, ପାଇକମାନଙ୍କ କୁହାଟ ଶୁଣି ଧନ୍ତପନ୍ତ ହୋଇ ବଣ ଭିତରେ ଏଣେ ତେଣେ ଧାଇଁଛନ୍ତି—କେତେ ଗୋଟା ତରଛରେ ଝପ୍ ଝପ୍ କରି

ନଈପାଣିରେ ପଡ଼ି ଆର କୁଳକୁ ପହଁଁର ପଳାଇଲେ । ଶିଖିଶିଆ ଅନାର, ପଣିରେ କିଏ ପଡ଼ିଲ, ବଣ ଭତରେ ଧର୍ଷପଡ଼ ହୋଇ କିଏ ଧାର୍ଦ୍ଦିତ୍ତ, ଦେଖିଛି କିଏ ? ପାଇକମାନେ ‘ହେଇ ରେ ଡକାୟୁକ— ହେଇ ରେ ଡକାୟୁକ—ଧର ରେ—ଧର ରେ’ ବିଲାଙ୍କ ପଛରେ ପାଠି କରି ଧାର୍ଦ୍ଦିବାରୁ ସେବୁଡ଼ାକ ଜୀବନ ବିକଳରେ ଆହୁରି ବି ଅଧିକ ଚରଣରେ ଧାର୍ଦ୍ଦିତ୍ତ । ଏତିକିବେଳେ ଆକାଶରେ ବିନୁକଟାଏ ଚମକି ଗଲା । ପାଇକେ ଦେଖି ପକାଇଲେ, ଜେମାମଣିମାଙ୍କ ଉଆସ କାହୁ ଶିଢ଼ିକ ତଳେ ମଣିଷଟା ପରି ଧଳା କଣଟାଏ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଛି; ତାକୁ ଦେଖି ‘ହେଇ ରେ— ଡକାଇତ ରେ—ଧରରେ—ଧର ରେ’ ଖୁବ୍ ଗୋଟାଏ ପାଠି କରି ପୁଞ୍ଜାକଯାକ ପାଇକ ତା ପାଖକୁ ଧାର୍ଦ୍ଦିତ୍ତ । ପାଇକେ ପାଖକୁ ଧାର୍ଦ୍ଦି ଆସୁଥିବାର ଦେଖି ସେହି ଧଳା ମଣିଷଟା ବଣ ବୁଦା ମାଡ଼ ଅନାରରେ ଧାର୍ଦ୍ଦିଲ । ହେଲେ, ଅଧିକ ଦୂରକୁ ପାଇପାରିଲ ନାହିଁ, କଷା-ବଣରେ ଲୁଗାଇନ୍ଦି ଯିବାରୁ ଦୁଲ କରି ତଳେ କରୁଡ଼ି ପଡ଼ିଲ । ବଣ ବୁଦା ମାଡ଼ ଧାର୍ଦ୍ଦିବାର ପାଇମାନଙ୍କ ଅଭ୍ୟାସ । ତଳ ମାରି ଧାର୍ଦ୍ଦି ଯାଇ ଲେକଟାକୁ ମାଡ଼ କରିଲେ । ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ବିଦା ଗୁପୁଡ଼ା ଗୁଲିଛି, ଗୋଟାଏ ପାଇକ ଡକାୟୁକଟା ପିଠିରେ ଯୋଡ଼ାଏ ଫେଙ୍ଗା ବି କଷି ଦେଲେଣି । ଡକାୟୁକଟାର ଅଣ୍ଟରେ ଫାଳେ ଲଗାଇ ଧଳା ପାଗ୍ରେଡ଼ଟାଏ ଭିଡ଼ା ଥିଲା, ସେଟାକୁ ଫିଟାଇ ପକାଇ ଡକାୟୁକ ବାହୁଯୋଡ଼ାକୁ ସଙ୍ଗତି ପଣ୍ଡିମନ୍ତ୍ରି କରି ଭିଡ଼ି ଦେଲେ । ଡକାଇତଟା ତଳେ ଚଢ଼ିଛି, ଉଁ—ରୁଁ ଶବ୍ଦଟି ନାହିଁ । ପାଇକେ ଦେଖିଲେ, ତାର ତେତା ମୋଷ । ପାଇକେ ବୋଲି-ବୋଲି ହେଲେ, “ଶଳା ଡକାଇତ ବାବୁଟା ପରି ଦିଶୁଛି ଥାଉ ଥାଉ, ମାଟିବା ନାହିଁ । ମରିଗଲେ ଭାବି ବୋଲିଶାରେ ପଡ଼ିବା, ରୁଲ ସାନ୍ତକ ପାଖକୁ ଯେନି-ଯିବା ।” ଡକାଇତର ହାତ ଧରି ଟେକିଲେ, ତେତା ନାହିଁ ଗୁଲୁଛି କିଏ ? ମୁର୍ଦ୍ଦାରକୁ ଉଠାଇ ନେଲା ପରି

ଯୋଡ଼ା ଏ ପାଇକ ଉଠାଇ ଦେନି ଗୁଲିଲେ । ଭାର ମନ ପୁଲଣାରେ ପାଇକାଳି କୁହାଟ ମାରୁଛନ୍ତି । କଚେରି ସର ମହି ଖୁମରେ ବାନ୍ଧ ପକାଇଲେ । ଉଆସ ହେପାଇତ ସକାଶେ ସଦର କଚେରିରୁ ମୁତ୍ୟୁନ ହେଇ ଆସିଥିବା ବନ୍ଦିଶାନ ମିଶର କନିଷ୍ଠାବଳ କଚେରି ମେଲରେ ଗୋଟାଏ ଶିଖିଆରେ ପଡ଼ି ଘୋର ନିଦ ପାଇଥିଲ, ପାଇକେ ଡାକ ଦେବାରୁ ଉଠି ପଡ଼ି ଭାର ଆନନ୍ଦରେ ଦାଢ଼ିରେ ହାତ ବୁଲଇ ରୈଟାକୁ ଜିମା କରି ନେଲା । ପଳାଇ ଯାଉଥିବା ଆଉ ଆଉ ଡକାଇତମାନଙ୍କୁ ଧରିବା ସକାଶେ ପାଇକମାନେ ଧାର୍ଦ୍ଦିଲେ । ରୈରଟା ମୁହଁରେ କଥାଭାଷା ନାହିଁ, ଦୁଇ ଆଣ୍ଟ ମଧ୍ୟରେ ମୁଣ୍ଡଟା ଗୁଞ୍ଜି ତୁମି ହୋଇ ପଡ଼ିଛି ।

ଉଆସ ପଛପଟରେ ସାନ୍ତକ ସଙ୍ଗରେ ପାଇକ ମାନଙ୍କର ଭେଟ ହେଲା । ପାଇକମାନେ ବାହୁପଟ ମାରି ପାହଲ ପକାଇ ଫରିମୁନ ତିନି ଥର ଭୁଲୁରେ ଆଉ ମୁଣ୍ଡରେ ତିନି ଥର ଲଗାଇ ମଜୁର କଲେ । ଏକାବେଳକେ ଚଞ୍ଚଳ ସମସ୍ତେ କହି ପକାଇଲେ, “ଆଜ୍ଞା ! ଆମେମାନେ ଡକାଇତ ପଳ ଭିତରେ ପଣି-ଗଲୁଁ । ସେବୁଡ଼ାକ ଜୁଙ୍ଗା ଜୁଙ୍ଗା ମର୍ଦ, ସମସ୍ତଙ୍କ କାନ୍ଧରେ ଲମ୍ବ ଲମ୍ବ ଫେଙ୍ଗା ।” ଭ୍ରମ ପଇଦା ପାଇକ କହିଲ, “ବିଜୁଳି ଆଲୁ ଥରେ ମୁଁ ଦେଖିଛି, ଗୁଡ଼ାଏ ଜଣକ କାନ୍ଧରେ ଗୁରିଟା ତୋଡ଼ାଦାର ବନ୍ଦୁକ ଥିଲା । ହେଲେ, ଆମେମାନେ ଫରି ବୁଲଇ ଯିମିତ ଯାଇଛୁ, ସେ ଗୁଡ଼ାକ ଏକାବେଳକେ ଛିନ୍ଦିତର । ଗୁଡ଼ାଏ ନଈକୁ ଫେରୁ ପଡ଼ି ପହଁଁ ର ପଳାଇଲେ । ଅନାରରେ ଦିଶିଲ ନାହିଁ, ନୋହିଲେ ମୁଁ ତ ଏକଲ ଦୁଇ ପୁଞ୍ଜା ବାନ୍ଧ ପକାଇଥାନ୍ତି ।”

ମାଇକନିଆମାନେ ତଳ ମେଲନ୍ତି, “ପାଇକ କହଣି, ଆଉ ମର୍ଦିଷ ଗୁହଁଣି ।”

ତଣଃଣ ଉଆସ ଭିତରୁ ଆଚ ଦଶ ଗୋଟା ମଣାଳ
ଜଳା ହୋଇ ଆସିଲା । ସାଆନ୍ତ ସମସ୍ତକୁ ଡକାଇ
ଡକାଇତ ଧରିବାକୁ ବାହାରିଲେ । ଗଛ ଡାଳ ପଦ
ବହଳ ସନ୍ଧମାନଙ୍କୁ ଉଣ୍ଡି ଉଣ୍ଡି ରହିଲେ । ନଈ କଳେ
କୁଳେ ଅଧ କୋଣାଏ ଦରଣ୍ଡି ପକାଇଲେଣି । ବଣ
ବୁଦା ଆଡ଼େ ଦେଖିଲେ, କାହିଁ ଡକାଇତର ତିହାଁ
ନାହିଁ । ସାଆନ୍ତେ ଆଜ୍ଞା କଲେ, “ଉଲକର ଦେଶ ତ
କେଉଁ ଦିଗନ୍ତ ମଡ଼ା ପଡ଼ିଲା ।” ଓଦା ମାଟିରେ ମଣିଷର
ପାହୁଳ ତିହାଁ ନାହିଁ, ଗୁଡ଼ାଏ ବିଲୁଆ ଗୋଜ ଦାଗ
ପଡ଼ିଲି, ଯେମନ୍ତ ଏହିଲୁଗେ ବିଲୁଆଗୁଡ଼ାଏ ପଳାଇ
ଯାଇଛନ୍ତି । ଡକାଇତର କିଛି ତିହାଁ ନାହିଁ—କେବଳ
ଜେମା ମଣିମାଙ୍କ ଉଆସ ପାରିବ ଶିତ୍କଳ ବାହାର ପଟ
ତଳେ ପଟେ ନୂଆ କଳା ବାନିଶ ବିଲଣ ଜୋତା
ପଡ଼ିଥୁବାର ଦେଶଗଲ । ସେଇ ଜୋତା ପଟକ ଧରି
ସମସ୍ତେ ଉଆସ ଭିତରକୁ ବାହାରିଲେ । ସାଆନ୍ତେ
ବନ୍ଧା ହୋଇଥୁବା ରୈରକୁ ଦେଖିବାକୁ ଗଲେ ନାହିଁ ।
ପେଟାଇ ବନ୍ଧା ହୋଇଛି, କାଳି ସକାଳେ ଦେଶାଯିବ ।
ବଢ଼ ଥିଲ ପଡ଼ିଛନ୍ତି, ପଦଢ଼ ଘରକୁ ବିଜନ କଲେ ।
ସାଆନ୍ତେ ଭାରି ଖାପା ହୋଇଛନ୍ତି । ଉଆସକୁ ବିଜେ
ହେବା ବେଳେ ସମସ୍ତକୁ ଅନାଇ କହିଲେ, “ହଁ, ମୋ
ଦରେ ଡକାଇତ ! ଏତେ କଟକଣାରେ ତ ମୋ ଘରେ
ପଶିଲେଣି, ଆଉ କଣ ଦେଶ ଲୋକଙ୍କୁ ରଖିବେ ?
ଆଜ୍ଞା ଦେଖିବ—ଡକାଇତ ବଂଶରେ ଗୋଟାଏ ବିଲଇ
ପିଲ ବିରଖିବ ନାହିଁ ।”

ପୂର୍ବରେ ପୁହାତର ଉଇଲଣି, ରତ ଆଉ ଦଣ୍ଡେ
ଶଣମାତ୍ର ଅଛି । ଆଗରେ ସଇତା, ତା ପଛରେ ଖାଲି
ସବାରି ଖଣ୍ଡ, ସମସ୍ତଙ୍କ ପଛରେ ଯୋଡ଼ାଏ ବାହୁଙ୍କୀ
କାନ୍ଦିଆ ଆପଟ ରୂପିଛନ୍ତି । ଉଆସ ସିଂହଦରଜା
ଆଗରେ ସବାରିଟା ଥୋଇ ଦେଲେ । ସଇତା ମନରେ
କଟିଛି, ସାଆନ୍ତେ ଏତେବେଳେ ଭିତରେ ପହଞ୍ଚିଥିବେ ।
ଏଥକୁ ତାଙ୍କ ବିଷୟରେ ମନରେ କିଛି ତିନ୍ତା କଲା

ନାହିଁ । କରେର ମେଲରେ ଥେବେ ଗାଁ ଲୋକ ରୁଣ୍ଡ
ହୋଇ ଡକାଇତ ବିଷୟରେ କଥା ଭାଷା ହେଉଛନ୍ତି ।
ସଇତା ସବୁ କଥା ଶୁଣିଲା । ଜଣେ ଲୋକ ହାତ
ବଢ଼ାଇ ବନ୍ଧା ହୋଇଥୁବା ଡକାଇତକୁ ଦେଶାଇ
ଦେଲୁ । କିଛି ଦୁରରେ ଦପରୁଖା ଉପରେ ଗୋଟାଏ
ବଇଠାମିଞ୍ଜି ମିଞ୍ଜି ଜଳୁଛି । ବନ୍ଧି ଶେଷ ଦପରୁ ତେଲ
ସର ଯାଇଛି । ରୈରଟା ହିକିଏ ଆଡ଼ ଅନାରରେ
ବନ୍ଧା ହେ'ଇଛି । ସଇତା ଖପାଟାଏ ହୋଇ ରୈର
ଦାଖକୁ ରୁକ୍ଷିଗଲ । ଦପଟା ରହିଲା ପଛରେ, ସଇତାର
ଛୁଇ ରୈର ଉପରେ ପଢ଼ିଛି । ସଇତା ଖପା ହୋଇ
ରୈର ପିଠରେ ଦୁମ୍କର ଗୋଇଠା କଷି ଦେଇ
କହିଲା, “ଶଳା ରୈର ! ଆମ ସା’ନ୍ତ ଦରେ ରୈର
କରିବୁ ?” ରୈରଟା ‘ବାପା ଲୋ—ସଇତା !’ ଆଉ
କିଛି କହି ପାରିଲା ନାହିଁ । ଉଁ—ଉଁ କରି କୁଣ୍ଡେଇଲା ।
ସଇତା ତୁଣ୍ଡ ବାରି ପକାଇ ରୂରି ପାଞ୍ଚ ହାତ ପଛକୁ
ଦୁଷ୍ଟଗଲ, ଫପ ବନିତାଟା ଖମ୍ବଦେଇ ଭଲକରି
ଅନାଇଲା । ରୈର ମୁହଁ ଦଶ ନାହିଁ । ଗଲ କଲି
ସଖାଲେ ଯେଉଁ ରଜଧନୀ ପିନାଟା କୁଆଇ ପାନ୍ତକୁ
ପିନାଇ ଦେଇଥିଲ, ସେ ଲୁଗ ଖଣ୍ଡ ତିହାଁଗଲ । ସେ
ଖଣ୍ଡ ତିର ପାଳକୁ ପାଳ କାଦୁଅ ସରପଟ । ଦେବର
ସେହି ଶିଲ୍କ ଲ୍ରାଗର ଅଜା ତିର ଫଳକୁ ପାଳ ।
କଳିକତା ସାହେବ ଦୋକାନରୁ ଡାକରେ ଯେଉଁ
ଚକଚକିଆ ଜୋତା ଆସିଥିଲ, ସେଥରୁ ଗୋଟାଏ
ଗୋଡ଼ରେ ପଟେ । ଆୟୁମନଙ୍କୁ ଲେଖିବାକୁ ଏତେ
ମଠ, ଦେଇତା ଅନାଇଦେବା ମାପକେ ସବୁ ଦେଖି-
ଗଲ । ‘ଆଲେ ମୋ ବାପା ଲୋ ! ହାୟ ହାୟ ! କଣ
ହେଲ ଲୋ !’ ଭାରି ପାଟିଟାଏ କରି ବନ୍ଧା ପିଟାଇବାକୁ
ଲାଗିଲା । କନିଷ୍ଠବଳ ମିଶରଜୀ ଭାର ମନପୁଳଣାରେ
ଅଗଣାରେ ଟହଳ ହେଉଥିଲେ, ରୈରର ବନ୍ଧା
ପିଟାଯିବାର ଦେଖି ଭାର ପାଟିଟାଏ କରି ଡାକିଦେଲେ,
“ଆରେ ଓ ଭୟା ! ଶଶୁର ରୈରନ୍ତକା ଗ୍ରେଡ଼ବେ ନ
କରେ । ମରନା ଶଶୁରକୁ ପକଢ଼ିଲ—ମୋରେ

ନନ୍ଦିକରି ତରକିବ୍ ହୋବେ କରେ—ମଇନା ଜମାଦାର
ବନବେ କରେ ।” ମିଶରଙ୍ଗ ଜମାଦାର ହେଉଥାଉଛନ୍ତି
ଦଇତା ତେଣିକ କାନ ନ ଦେଇ ବିକଳରେ ରହି
ଛନ୍ତି ବନ୍ଧା ଫିଟାଉଥାଏ ।

ସାଆନ୍ତ ବହୁତ କଷ୍ଟରେ ସଇତାକୁ ଏହି ବିପଦ
କଥା କହିଲେ, “ମତେ ସବାରି ଭିତରକୁ ନେ—
ଜଲଦି କଟକ ଡାକ୍ତରଖାନାକୁ ଝଲ—ନୋହିଲେ
ପ୍ରାଣ ଗଲ ଜଣା ।” ଆଉ ପାଟି ଫିଟିଲ ନାହିଁ । ତେତା
ବି ମୋଷ୍ଟ । ସଇତା କାନ୍ଦୁଆଏ । ସାନ୍ତକୁ କାଣେଇ
ଦେନ ଯାଏଁ ଅଛି ସାବଧାନରେ ସବାରି ଭିତରେ
ଶୁଆଇ ଦେଲ । ଦୁଇ ଆଜିରୁ ଲେତକଧାର ବହୁତି—
ଦୁଇ ଟଙ୍କା କମ୍ପୁଡ଼ ଧରିଛି, ବେଳେ ବେଳେ
ସମ୍ବାଦ ପାରୁ ନାହିଁ, ଘେ—ଘେ କରି ରହି ଗୁଡ଼ିଛି ।

ରତ୍ନ ପାହି ଗଲଣି । ଗୁଁ ଗୋଟାକ ଲେକ ସାନ୍ତଙ୍କ
କଟେରି ଅଗଣ୍ଯର ଚୁଣ୍ଡି । ‘କୁଆଁଇ ବାବୁ ବଢ଼ି ମାତ୍ର
ଖାଇଛନ୍ତି, ଖୁମରେ ବନା ।’ କଥାଟା ଯିମିତି ଉଆସ
ଭିତରେ ପହଞ୍ଚିଲ, ସମସ୍ତେ ତ କନ୍ଦ ଲେଟିଗଲଣି ।
ଗୋଟାକ ରହିରେ ଭକ୍ତିକ ପଡ଼ିଛି । ଇନ୍ଦ୍ର ମଣି ତଳେ
ପଡ଼ି ଯଇଛନ୍ତି । କାନ୍ଦିବାକୁ ନାହିଁ—ବେଳକୁ ବେଳ
ଖାମ ଯାଉଛନ୍ତି । ଦୁଇପୁଞ୍ଜା ସରିକ ପୋଇଲୁ ତଙ୍କ
ମୁହଁରେ ପାଣିଶୁଟ ମାରି ପଣ୍ଠା କରିବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି ।
ସେମାନଙ୍କ ଅଣିରୁ ବି ଲେତକ ଧାର ଛୁଟିଛି । ମରୁଆ
ଇନ୍ଦ୍ରକୁ ସମ୍ବାଦକ କଣ, ଆପେଅଥୟ । ସାଆନ୍ତ ଏଡ଼େ
ମାମଳହୃକାର, ଏଡ଼େ ଶୈର୍ଯ୍ୟବନ୍ଧ—ନହିଁଲେ, ପିଲଟା
ପରି ରହିଛୁଡ଼ି ଲେଟି ଯାଉଛନ୍ତି । ପାଟି ଫିଟିନାହିଁ,
କିଛି କଥା ବୋଲିବାର ବଳ ଖଟୁ ନାହିଁ । ରୂପ ଛା
ଜଣ ସଦର ପାଞ୍ଜିଆ ବେଢ଼ି ବସିଛନ୍ତି । କେତେଠା
ବାରିକ ବଢ଼ି ବଢ଼ି ତାଳପଣ୍ଠାରେ ଦିଷ୍ଟ ବିଷ୍ଟ ହାଲିଆ
ହୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି ।

କରଣମାନେ ଲେଖି ବସିଲେ—କଥାଟା କଣ ?
ବୋଲୁଛି କିଏ, ମୂଳ ପ୍ରସଙ୍ଗଟା କାହାକୁ ବା ଜଣା ?
ଯାହାକୁ କିଛି ଜଣା, ତାକର ତ ତେତା ମୋସ । ମରୁଆ
ଭୁକ୍ତା ଭକ ଭକ କରି ଗୁହଁଛି, ପାଟି ଫିଟିନାହିଁ ।
ଏଥକୁ ମୂଳ ପ୍ରସଙ୍ଗଟା ଯେଉଁ ଅନାରକୁ ସେହି
ଅନାରରେ ବୁଦ୍ଧି ହେଲ ।

ସାଆନ୍ତ ଏତେବେଳେ କାଠ ମୁରାରିଟି ପରି
ବସିଛନ୍ତି । ଗୋଟାଏ ଲୟ କରି ଉପରକୁ ଗୁହଁଛନ୍ତି ।
କାହାର ସଙ୍ଗରେ କଥା ନାହିଁ । କେହି ଲେକ ବି
ଭରସି ତାକୁ କିଛି ପରିର ପାରୁ ନାହିଁ ।

ସଇତା ତେର ଲେକ ହାତରେ ତେର ଥର
ରାନ୍ଧିବଲେଚନ ବାବୁଙ୍କୁ ଡକାଇ ସାଷାତ୍ କିମ୍ବା କିଛି
ଜବାବ ନ ପାଇବାରୁ, ଆଉ ତାଙ୍କ ନାମ ତୁଣ୍ଡରେ
ଧରିଲ ନାହିଁ । ଏତେବେଳେ ଉଆସ ଭିତରକୁ ଯିବର
ଯାହାକୁ ଦେଖିଛି, କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ହାତ ଯୋଡ଼ି କହୁଛି,
“ସାନ୍ତକୁ ଜଣାଏ, ସାନ୍ତକୁ ଧରି କଟକ ଡାକ୍ତରଖାନାକୁ
ଯିବା ।” ଆପଣା ଛାରେ କାର୍ଯ୍ୟଟାଏ କରିବାକୁ
ସଇତାର ବହପ ଖଟୁ ନାହିଁ ।

ସଇତା କଥା କରଣମାନେ ଥରକୁ ଥର ସାନ୍ତଙ୍କ
ଜଣ ରବାରୁ, ସେ ‘ଆଁ—ଆଁ’ କହି ଭୁକ୍ତା ଲେକଙ୍କ
ମୁହଁକୁ ଭକ ଭକ କରି ଗୁହଁ ରହିଥାନ୍ତି, ଉତ୍ତର
ନାହିଁ । କରଣମାନେ ବସି ବିରୂର କଲେ, ‘ସାନ୍ତଙ୍କର
ତ ଏହି ଦଶ, କୁଆଁଇ ସାନ୍ତକୁ ଏପରି ବେହାଲରେ
କିପରି ଗୁଡ଼ି ଦିଆଯିବ ? ନ ହେଲେ ବି ନୁହେ, ଏ
ଜାଗାରେ ତ ଭଲ ତିକିତ୍ରା ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।’
ଏଠା ବି ଗୋଟାଏ କଥା, ସାନ୍ତଙ୍କ ଆଖି ବିନା କିଏ
ବା ଭରସି ଗୋଟାଏ ଜବାବ ଦେବ ? ଗୁମୁ ପାଞ୍ଜିଆ
ବିନୋଦ ମହାନ୍ତି ଭରସି ସାନ୍ତଙ୍କ ଆଗରେ ହାତ ଯୋଡ଼ି
ମୁହଁ ପାଖରେ ଖୁବ ପାଟି କରି ସଇତା କଥା ଜଣାଇବାରୁ

ସାନ୍ତ୍ବାନ୍ତ ‘ଆଁ—ଆଁ’ ଦୁଇ ଥର କହି ଟାଣ ନିଃଶ୍ଵାସଟାଏ ପକାଇ କହିଲେ, “ଏଁ—ଏଁ, ଚିକିତ୍ସା ପାଇଁ କଟକ ଯିବେ—କୀଁ ? ଧାର୍ତ୍ତି ଲୋକ ଯାଇ ଯେତେ ହଜାର ଲଗୁ କଟକର ସବୁ ସାଇବ ଡାକ୍ତରଙ୍କୁ ଧରି ବାହାରି ଆସୁ ।” ରାଜାବଲୋଚନ ମାମୁଙ୍କ ଛୁମୁରେ ବିସିଥୁଲେ, ଜଣାଇଲେ; “ଆଜ୍ଞା, ଶୁଣି ଆଜ୍ଞା ହେଉ, ଯାହା ହେବାର ତ ହୋଇଗଲଣି, ଏଥୁକ ଆୟୁଷ କାହା'ର ? ଏତେବେଳେ ଟିକିଏ ଆଗ ପଛ ବିରୁଦ୍ଧ ଚଳିବାକୁ ହେବ । ବିନୋଦବିହାରୀ ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ ! ହେଲେ ଯେମନ୍ତ ହାଲ ଦେଖା ଯାଉଛି, ସହଜରେ ଭଲ ନ ହେଲେ କଥାଟା ନେଇ ଆଣି ଥୋଇହେବ ନାହିଁ । ଆମେ ତଡ଼ି ଦେଇ ନାହଁ, ସେ ଆପେ ଯାଉଛି ତ ଯାଉ । ତୁଳାଟାରେ କୀଁ ଭଲ ମନ୍ଦକୁ ଲଗା ହେବୁ ? ଦୁଇ ବଂଶ ମଧ୍ୟରେ ଯେ ଭାରି ମାଲିମାମନ୍ଦ ଚକ୍ରତ୍ରି, ଏ କଥା ସଦରରେ ଅମନ୍ତ ଫଳେ ଓକିଲ ମୁକ୍ତାରତାରୁ ହାକିମ ହୁକୁମା ଯାଏ କାହାକୁ ଅଜଣା ? ଏତିକବେଳେ ବାଟ କାଟି ରଖୁଁ—କହିବୁ, ‘ଏଠି କାହାରକୁ କିଛି ଜଣା ନାହିଁ ।’ ଦୁଇ ଚାରି ଜଣ ପାଞ୍ଜିଆ ଏକାବେଳିକେ କହି ପକାଇଲେ, “ସତ—ସତ, ପିଲାଟା ହେଲେ କଣ ହେଲ, କଥାଟାଏ ବୋଇଲ ଏକା ।” ହେଲେ ସାନ୍ତ୍ବାନ୍ତଙ୍କ ମୁହଁରୁ କଥା ବାହାରୁ ନାହିଁ, ଭକ ଭକ କରି ରୁହିଛନ୍ତି । ସଇତା ବୁଝିଲଣି, ସାପ୍ତ ଜବାବ ମିଳିବ ନାହିଁ । ‘ସାନ୍ତ୍ବାନ୍ତ କଣ ଏହି ହାଲରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ଆଗରେ ଏଠି ପକାଇ ରଖିବ ? ଉଣ୍ଠିଦେବତା ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ସାହା ହେବେ ।’ ଅଣା ଭାବୁ ବାହାରି ପଡ଼ିବାକୁ ସଜ ହେଲା । ଡାକିଦେଲା, “ଆପଟେ ! ଭାବୁ ପାଲିକି । ଆପଟେ ଶୁଭ ଗୋଟାଏ ଆଶା କରି ବାଟରୁ ଧାର୍ତ୍ତିଛନ୍ତି, ସାନ୍ତ୍ବାନ୍ତ ଉଆସରୁ ଶୁଭ ବଢ଼ି ଛଞ୍ଚାଟାଏ ଆସିବ, ମନ ମାପିକେ ଦୁଇ ଓଳି ଖାଇ ଧକ ମେଣ୍ଟିବେ । ଉଆସରୁ ଖଲାଣିଆ ବି ମିଳିବ । ଏତେ-ବେଳେ ସେମାନେ ବି-କଣ ସହଜରେ ପାଲିକି

ଉଠାଉଛନ୍ତି ? ସଇତା ଦୁଇ ତିନି ଥର ଡାକିବାରୁ ଜବାବ ଦେଲେ, “ଏ ବାରିକ ଭାଇ ! ଆମମାନଙ୍କୁ ମାପକା ପଛକେ, ଭେଦାଏ ବି ଉଠାଇ ପାରିବୁ ନାହିଁ । ଆମମାନଙ୍କର ମଣିଷଙ୍ଗବନ ନା ଆଉ କଣ ।”

ବାରିକେ ଆପଟମାନଙ୍କ ନାତ୍ରୀ ଚିହ୍ନନ୍ତି । ଟଙ୍କା ଆଠଣି ଗିନି ପୂର୍ବ ଗୋଟାଏ ଗାଞ୍ଜିଆ ସଇତା ପିଲା ଖଦି ତଳେ ଅଗାମେ ଭାଙ୍ଗା ଥିଲା, ଏହୁ ସେଠା ପିଟାଇ ପକାଇ ସେଥିରୁ ଅଗଣା ଅପୋଷ୍ଟ ମୁଠାଏ ଟଙ୍କା କାଢ଼ି ଆପଟମାନଙ୍କ ହାତରେ ଗୁଞ୍ଜି ଦେଇ କହିଲା, “ଉଠାଅ, ଗୋବିନ୍ଦପୁର ତୋଟାରେ ରେଣେଇ ଶାଇବ ।”

ଟଙ୍କା ବଳ ଭାରି ବଳ । ତାହାର କେମନ୍ତ ଗୋଟାଏ ବୈଦ୍ୟତିକ କ୍ଷେତ୍ର ଅଛି, ଅନ୍ତାରେ ଗୁଞ୍ଜିଲେ ଦେହ ଯାକରେ ଦୁଇ ଗୁଣ ବଳ ଖେଳିଯାଏ । ଆଉ ଓଜର ନାହିଁ । ଶେଳ ସବାଟା କାନ୍ଦେଇ ପକାଇ ‘ହଁ ମେର ଭାଇ ରେ...ଶତପା ପାହି ରେ—ହୃଦୀଆର କରି ରେ’ କହି ଧାର୍ତ୍ତିଛନ୍ତି ।

ବେଳ ଅନୁମାନ ଛ’ ଏହି ସମୟରେ ଆପଟେ ଗୋବିନ୍ଦପୁର ତୋଟାରେ ଦୁମ୍ବ କରି ସବାର ଖଣ୍ଡ ଥୋଇ ଦେଇ ଦେହ ପୋଷ୍ଟରେ ବିଷ ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ପାଟି କରି ଡାକି ଦେଲେ, “ଆହେ ବାରିକ ଭାଇ ! ବେଶି ବେଶି ସଞ୍ଚା ସଜିଲା କରିଦିଅ, ଆଉ ତର ସହବ ନାହିଁ । ଉଛୁଣିକା ପେଟକୁ ଦିଅ, ପଛକେ ପିଠିରେ ମାରିବ ।”

ସଇତା ସାନ୍ତ୍ବାନ୍ତ ପିନ୍ଧବା ଲୁଗାଗୁଡ଼ାଜ କାଢ଼ି ପକାଇ ଶୁଳ୍କ ସପା ଲୁଗା ପିଲାଇ ଦେଲା । ଶ୍ରାନ୍ତ ଦା ଜାଗାମାନ ଧୋଇଖାର ଦେଇ କନାପଟି ବାନ୍ଧ ଦେଲା । ଯୋଡ଼ାଏ ଟଙ୍କା ଯୋଡ଼ାଏ ଅପଟ ଧରି ଧାର୍ତ୍ତିଛି । ଗୋବିନ୍ଦପୁର ଗାଁ ତୋଟା ପାଖକୁ ଶ୍ରଦ୍ଧା କୋଣରୁ ଉଣା

ନୁହଁ । ଗାଁରେ ଦୋକାନ ନାହିଁ, ବାମ ନାୟକ ଘରେ ଡାଳି ରୁହିଲ ତେଲ ଲୁଣ ରେଣେଇ ସରଞ୍ଜାମ ସବୁ ଜଗାର ରଖିଥାଏ । ବାଟୋଇମାନେ କେବେ କେବେ କିଣନ୍ତି, ଥିଲ ନ ଥିଲ ବେଳେ ସାଇଦିଶାଏ ବି କିଛି କିଛି କଣି ନିଅନ୍ତି ।

ନାୟକ ଆପଣା କାମ ଧନ୍ଦାରେ ଲୁଗିଥାଏ, ସଞ୍ଜ ସଙ୍ଗାଳ ହାତରେ ପାଇଟି ନ ଥିବା ବେଳେ ପସର ମେଲଇ ବସେ । ସଇତା ଆପଟମାନଙ୍କ ତଳିବା ଭଲି ଜିନିସ ସବୁ କଣି ଦେଇ ସାନ୍ତକ ସକାଶେ ଦୁଧ ଖୋଜି ବସିଲା । ନାୟକ କହିଲା, “ମୋର ଗୋଟାଏ ଦୁହାଳ ଗାଈ ଅଛି ହିଁ, ହେଲେ ସେଠା ଦିନ ଦି ପହରବେଳେ ଦୁହାଁଯାଏ । ଉଛୁଣିକା ଦୁହିଁଲେ ଗାଈଟା ତମକି ଯିବ, ଭଲ ଦୁଧ ଦେବ ନାହିଁ ।” ସଇତା ନିହାତି ତରହରେ କହିଲା, “ନାହିଁ ନାହିଁ ଦୋକାନ ! ଯେତେ ଦୁଧ ଦେବ ଦେଉ, ଯେତେ ଦୋମ ନେବ ଦେବ ।” ନାୟକ କହିଲା, “ଆଜ୍ଞା ଦେଉ, ପାଏଁ ଦେଖେ ।” ସଇତା ବାହାର ପିଣ୍ଡରେ ବସି ଫର ଭିତରେ ସେ—ସୁଧ ଦୁହାଁ ଶକ ଶୁଣୁଛି, ଆଉ ଶକ ନାହିଁ । ସଇତା ବୁଝିଲା, ଦୁଧ ଦୁହାଁ ସରିଲଣି । ନିହାତି ଆକୁଳରେ ଡାକ ପକାଇଛି, “ଦୋକାନ, ଏ ଦୋକାନ ! ଦୁଧ ଚଞ୍ଚଳ ଆଣ ଭଲ । ମଠ କର ନା, ମେରୁ ଆଠଣା ଦେବ ।” ନାୟକ ଦୁଧ ଦେନି ବାହାର ଆୟୁଥିଲ—ସେରକୁ ଅଠଣା ଯିମିତି ଶୁଣିଛି, ଠେକ ଭିତରକୁ ଅନାଇଲ, ଦୁଧ ଅଧିଷେରକୁ ବି ଉଣି । ମନରେ କଲ, ବାଟୋଇଟା ଯିମିତିକା ଆକୁଳ ହେଉଛି, ଜଣାଯାଏ, ନ ହେଲେ ନୁହଁ । ଏଇଟା କଣ୍ଠରୁ ଅଠଣା ନେବାକୁ ଦେବ । ଦୁଧ ଠେକଟା ଶିକା ଉପରେ ଥୋଇ ଦେଇ ବାହାର ଆସି କହିଲା, “ନାହିଁ ନାହିଁ, ବାବୁ ଦୁଧ ହେଲ ନାହିଁ । ପେଇ କଥା ମୁଁ ଆଗରୁ କହୁଥିଲି ପର, ଉଛୁଣିକା ଗାଈ ଦୁଧ ଦେବ ନାହିଁ । ଦୁଧ ବି ହେଲ ନାହିଁ, ଆପଣଙ୍କ ସକାଶେ ମୋ ଗାଈଟା ବି ବିଶିଷ୍ଟିଲା ।”

କଥାଟା ଶୁଣି ସଇତା ତ କାନ୍ଦ ପକାଇବ—ଦୁଧ ନ ହେଲେ କଣ ସାନ୍ତକ ଜାବନ ରଷା ଦେବ ? ଚଞ୍ଚଳ ଉଠିପଡ଼ି ନାୟକର ହାତ ଧର ପକାଇଲ—ଅଛି ବିକଳରେ କହିଲା, “ଏ ଦୋକାନ ଭାଇ ! ଯିମିତି ଦେଉ ସେରେ ଅବା ଯେତେ ମିଳିବ ଦୁଧ ଆଣି ଦିଅ, ଏଇ ଧର ସେରକର ଦାମ ଆଠଣା ।” ନାୟକ ଅଧୁଳିଟା ଧରି ଏ ଠିଁ ସେ ପଠି ଦେଖିଲ—ବିଷ ଆଜୁକୁ ଉପରେ ରଖି ବୁଡ଼ାଆଙ୍କୁ ନଖରେ ଠଣ କରି ବଜାଇଲା । ବୁଝିଲ, ଭଲ ଅଧୁଲି ଏକା । ମନଭିତରେ ଧରି ଖ୍ୟାତ ହୋଇ ଗଲଣି—କହିଲା, “ମହାଜନ ଆପଣେ, ପିଣ୍ଡରେ ଟିକିଏ ବସନ୍ତ । ବାମ ବାରିକ ଘରେ ଦୁଧ ଥାଏ, ଦେଖେ ଅଛି କି ? ହେଉ ହେଉ ଆପଣେ ବସନ୍ତ, ତିନ୍ତା କରିବେ ନାହିଁ, ଯେଉଁଠିଁ ହେଲେ ଖୋଜି ଲେଡ଼ି ଆଣି ଦେବ ।” ଧଢ଼ିକରି କବାଟଟା ଆଉଜାଇ ଦେଇ ଭିତରକୁ ଗୁଣଗେଲ । ମନରେ ପାଞ୍ଚିଲ, ମୁଁ ପଦ ଟାଉକରି ପାଏଁ, ଶଳା ମନରେ କରିବ, ଦରୁ ଦୁଧ ଦେଲି । ପଇସାପାଇଁ କିଛି ତୋଣଡ଼ି ମୋଖନ୍ତି କରିବ । ଶିପା ଭିତରୁ ଧୂଆଁ, ଶଳପତ୍ର କାଢ଼ି କାହାକିନାଏ ମୋଡ଼ି ବରିଆ ନିଆଁରେ ଲଗାଇ ଭିତ୍ତି ବସିଛି । ଏଣେ ସଇତା ତ ଅଥୟ—‘ଏ ଦୋକାନ ! ଏ ଦୋକମା !’ ତୁହାକୁ ତୁହା ଡାକ ଗୁଡ଼ିଛି । ଶେଷକୁ କେଜାଶେ ନିହାତି ଆକୁଳରେ ଡାକ ଗୁଡ଼ିଲା—କେଜାଶେ କାନ୍ଦ ପକାଇବ ପର ! ନାୟକ ମନରେ କଲ ଆଉ ମଠ କଲେ ତଳିବ ନାହିଁ । ଭିତରୁ ଜବାବ ଦେଲା, “ବସିବା ଦେଉ, ବସିବା ଦେଉ, ମହାଜନେ ! ଗାଁରୁ ଦୁଧ ଖୋଜି ଆଣି ଏହି ବାଡ଼ିଦୁଆର ବାଟେ ଧାଇଁ ଧାଇଁ ଅଇଲି ପର ।” ସଇତା, “ଆଣ ଆଣ, ଆଉ ମଠ କର ନା ।” ନାୟକ ଶିକାରୁ ଠେକଟା କାଢ଼ି ଭିତରକୁ ଅନାଇଲ—ଦୁଧ ପା ଦେଡ଼ରୁ ଅଧିକ ନୁହଁ । ଘରଭିତରେ ପାଣି ଲେଟାଟା ଥିଲ, ସେଥରୁ ପାଣି ପା’ଦେଢ଼ି ମିଶାଇ ଭିତରକୁ ଆଉ ଥରେ ଅନାଇଲା । ମନରେ କଲ, ‘ହିଁ—ଆଉ ତଳିବ ନାହିଁ ।’

ବାହାର ଆସି କହିଲା, “ମହାଜନେ ! ଆପଣ ଭଲମୋକ, ଦୁଧ ଟୋପାକ ପାଇଁ କହିଲେ—କଣ କରିବି; ଗାଁ ଯାକ ଶୋକ ଶୋକ ସ୍ମାମ ପରିତ୍ଥି ଦ୍ଵାରା ପାଇଲା, ଧରି ଧାଇଁଛି । ନିଅ ନିଅ ।” “ଦିଅ—ଦିଅ ଚଞ୍ଚଳ ଦିଅ” ବୋଲି କହି ସଇତା ହାତଟା ବଢ଼ାଇ ଦେଲା ।

ନାୟକ—କାହିଁରେ ନେବ, ଜାଗା ଆଣ ।

ସଇତା—ଜାଗା ତ ଅଣିନାହିଁ, ସେଇ ଠେକିରେ ଦିଅ ।

ନାୟକ—ନାହିଁ ନାହିଁ, ଏହା ମୋ ଦୁଧଦୁହଁ ପାକଲା ଠେକି, କିପରି ଦେବି ?

ସଇତା—ଏ ଦୋକାନ ! ଭୁମକୁ ହାତ ଯୋଡ଼ୁଛି, ଆଉ କିନ୍ତୁ ବୋଲ ନା, ଠେକଟା ବଢ଼ାଇ ଦିଅ ।

କେଜାଣେ କପୀଇଁ ନାୟକ ମନରେ ଟିକିଏ ଦୟା ବସିଲା—କହିଲା, “ହେଉ ହେଉ, ଦେବ ଯାଉନ୍ତୁ । ମୁଁ ଯାଇ ଦେବ ଆସିବ । ଗୋଟାରେ ଅଛନ୍ତି ତ ?”

ସଇତା ଦେବିର ହାତ ପାପୁଳ ଉପରେ ଠେକ ଥୋଇ ଦୁଧ ପଡ଼ିବ ବୋଲି ଖାଲିହାତ ପାପୁଳଟା ଠେକ ମୁହଁପରେ ଦେଇ ତୋଟାମୁହଁ ଧାଇଁଛି ।

— —

-୩୪-

ରେଣ୍ଟୀକଥା

ଦୁର୍ଗର ଆଉ ମନ କଥା ବେଶି ବେଶି ପବନରେ ମେଲିଯାଏ । ସାନ୍ତକ ଉଆସଇ ଡକାପୁତ୍ର ଖବରଟା ଦିନ ପହରକ ସରକ ସମସର ପୂର ତାଲୁକ ଗୋଟାଯାକ ମେଲିଗଲଣି । ମୁହଁକୁ ମୁହଁ କଥାଟା ନନା ରୂପ ଧରି ମେଲି ଯାଇଛି । ସବୁ ଦେଶରେ, ସବୁ ଜାଗାରେ ଗୁଡ଼ାଏ ଡିମ୍ବା କଥାବିଜା ଲୋକ ଥାନ୍ତି । ଗୋଟାଏ କିନ୍ତୁ ନୂଆ ରକମ କଥା ପାଇଲେ ସେଠା କହିବୁଲିବା

ସେମାନଙ୍କର ବେଉସା ହୋଇଯାଏ । ତାଲୁକ ଭିତରେ କଥାଟା ଛିର ହୋଇ ଗଲଣି, ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ଯେତେ ଡକାଇଛି ହେଉଛି, ସବୁ କୁଆର୍ଦି ବାବୁଙ୍କର ଜାମ । ସାନ୍ତକ ଉଆସ ଆଗରୁମୁଆରେ ପାଲକିବୁହା କଟନ୍ତି ଯେଉଁ କାଳିଆ କାଳିଆ ଭୁଜଙ୍ଗା ଆପଟମାନେ ଦେବ ପୋତୁଣ୍ଟମାନ ମେଲାଇ ଶୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ, ଥୋକେ ବାଟୋଇ ଠିକ କଲେ, ଏମାନେ ଡକାଇଛି, ସାନ୍ତକ ସାଙ୍ଗରେ ଧରି ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ସେମାନେ ବାଟ୍‌ଯାକ କଥା ବିଶ୍ଵବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଅତି ବୁଦ୍ଧିଆ ଲୋକ ଠିକ୍ କରିନେଲେ, ଏହି କେତେଜଣ ବୁଦ୍ଧି—ଡକାଇଛି ପଞ୍ଚକୁ ପଞ୍ଚା—ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ପଞ୍ଚରେ ପନର କୋଡ଼ିଏ ଡକାଇଛି । ସବୁ ପଞ୍ଚରେ ଜୁଆଁର ବାବୁ ସରଦାର । ସେ କଟକରେ ବସିଥାଇ ଜାଗା ବରଜାଗାକୁ ଡକାଇଛମାନଙ୍କୁ ଠାରି ଦିଅନ୍ତି ।

ଦୋସମାଳ ଲଗାଲଗି ସମସରପୁର ତାଲୁକ କେତେଟା ଗ୍ରାମର ଥୋକେ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ଜମିଦାର ବୈଷ୍ଣବ ଚରଣ ପଟନ ପୁକେ ଜେଲ କରାଇ ଦେଇଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କ ମନ ଭିତରେ ବଡ଼ ରାଗ ଥିଲ । ଜମିଦାର ତ ବଡ଼ଲୋକ, କଣ କରିବେ, ପେଡ଼ି ଭିତରେ ସାପ ପରି ମୋଡ଼ିମାଡ଼ି ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ । ଏତିକି ବେଳେ ପଡ଼ିଗଲ ଦାନ୍ତ, ଆପଣା ଆଣା କାମ ପାଇଟି ଗୁଡ଼ ଭାର ଆନନ୍ଦରେ ଝକନ୍ତି ତାଲୁକର ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ଶୁଣାଇ କହି ବୁଲୁଛନ୍ତି, “ଦେଶ ତ ଏତେ ଲୋକ ପୁଅଟା, କ’ଣ ବା ନାହିଁ, କୋଡ଼ିକୁ କୋଡ଼ି ଡକାଇଛି ଧରି ଗାଁକୁ ଗାଁ ଗୈଶ—ଏ କଣ ରେ ? ଛାଇ ଛାଇ ! ଧର୍ମ ଅଛି ତ ପାପ ବେଉସା କେତେ ଦିନ ରଳେ ? ସରଦାର ହାତରେ ଦୋହରି ବେଢ଼ି, ଆଉ ସମସ୍ତଙ୍କ ହାତ ହଳକୁ ହଳ ବନା । ସଦରରୁ ନିଜେ ମେଜେଷ୍ଟ୍ରୀର ସାହେବ ଦେଡ଼ଣ ଭଲ କନେଷ୍ଟିବଳ ଧରି ଆସିଥିଲେ, ହାତକୁ ହାତ ରେଖ ମାଲ ସାବୁଛି, ଏଇଥର କଳାପାଣି ଦାଖଲ । ଓ ହୋ ! ଡକାଇଛି ଡରରେ ତାଲୁକ-

ଗୋଟାକୁ ରାତିରେ ନିଦ ନ ଥିଲା । ଏବେ ଟିକିଏ ନିଶ୍ଚାସ ପକାଇ ଶୋଇବଁ । ଏ ପଞ୍ଚାରେ ଚଲଣ ଗଲେ ଅଛେଇ ବୋଡ଼—ଚଢ଼ଇ ଡକାଇଛି ପଳାଇଯାଇଛନ୍ତି—କୁମାରୀ ମୂଲକରେ କେଉଁଠି ଲୁଚିବେ ?”

— — —

—୩୫—

ଇନ୍ଦ୍ରମୁଣ୍ଡା ପ୍ରସଙ୍ଗ

ଗୋବିନ୍ଦରତ୍ନଙ୍କ କଟକପାଷାର ଆଜି ଚତୁର୍ଥ ଦିବସ । ଉଠଣା ସମୟଠାରୁ ଇନ୍ଦ୍ରମୁଣ୍ଡା ଏପାଏଁ ଅଛେଇ ହୋଇ ଶେଯରେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । କେବେ କେବେ ତେତା ବସିଲେ ଗୁଡ଼ାଏ ବାଉଳି ହୁଅନ୍ତି । ଗୁଡ଼ାଏ ଦାସୀ ପାଳି କରି ଦିନ ରାତି ବେଢ଼ି ବସିଥିଲେ ହେଁ ମରୁଆର ରୁରି ଦିନ ହେଲା ଆହାର ନିର୍ବା ନାହିଁ । ଦିନରାତି ଜେମାଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଅନାଇ ଠାଁ ବସିଛି । ସାନ ତାଳପଣ୍ଡାଟିଏ ହାତରେ ଧରି ବେଳେ ବେଳେ ବିଶ୍ଵାସାଏ । ବହୁତ କଷ୍ଟରେ ବିଶେଷ ଘର୍ତ୍ତରେ ଟିକିଏ ଟିକିଏ ଦୁଧ ପିଆଇ ଦେଉଛି । ଇନ୍ଦ୍ରମୁଣ୍ଡା କେତେବେଳେ ବା ତୋକେ ତୋକି ଦିଅନ୍ତି, କେତେବେଳେ ଦୁଇ କଳ ଦେଇ ବୋହିଯାଏ । ଇନ୍ଦ୍ରମୁଣ୍ଡଙ୍କ ଶରୀର ପ୍ଲନନ ପରି ମାନସିକ ଚିନ୍ତା ଭାବନାଶିନ୍ୟ । ଚତୁର୍ଥରାତି ଶେଷ ମୁହଁତ୍ତରେ ଇନ୍ଦ୍ର ଦ୍ୱାରା ଦେଖିଲେ— ସହସ୍ର ଇନ୍ଦ୍ର-ଜ୍ୟୋତିଷଭ୍ରମିତ ନିର୍ମଳ ଗରନମଣ୍ଡଳରେ ଅପାର୍ଥିକ କୁସୁମମାଳାମଣ୍ଟିତ ଅଛି ସ୍ଥିରାଧିକ କୋମଳ ସହସ୍ର ସ୍ମୃତ୍ୟ-କିରଣପ୍ରତିଭାତ ରହମୟ ସିଂହାସନରେ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ନାନା ରହାଳଙ୍କାରବିଭୂତିତା ମାତୃମୁହଁ ବିରାଜିତା । ସେହି ଦେଶମୁହଁ ଯେମନ୍ତ ଅଛି କୋମଳ ଅଭୟ କୋଳ ବିପ୍ରାର କରି କଣ ସରଙ୍ଗତ କରୁଛନ୍ତି । ଇନ୍ଦ୍ରମୁଣ୍ଡା ଅନିମେଷନେଷରେ ସେହି ଅଭୟ ଶାନ୍ତିଦାୟୀମା ମୁହଁକୁ ରୁହିଁ ରହିଛନ୍ତି । ନିଶାବସାନ ସମୟରେ ସେ ଯେମନ୍ତ ଅନୁଭବ କଲେ, ଦିନା ଆଦେଶ କରୁଛନ୍ତି—‘ଇନ୍ଦ୍ର !

ପ୍ରସୁତ ହୋ—ଏହି କୁଟୀଳ କଢ଼ିଷମୟ ସ୍ଵାର୍ଥପୂର୍ଣ୍ଣ ସପାର ତୋ’ପାଇଁ ନୁହେ । ଆଜାବନ ଶ୍ରୀ ଉପଦେଶ ସୁରଣ କର—ସତ୍ୟଭ୍ରମ୍ମ ହେବାଠାରୁ ମୃତ୍ୟୁ ବାଞ୍ଛିମୟ । ମନର ଦୁଇଲତା ଜନିତ ହେଉ ପଛକେ, ଜ୍ଞାତସାରରେ ଦେଉଁ ଅଧିମ୍ବନ ଅଜନ କରିବୁ, ସେଥିପାଇଁ ପ୍ରାୟଶ୍ରିତ ପ୍ରୟୋଜନ ।’ ବିନୋଦବିହାରକ ମଜଳ ଆରଣ୍ୟ ଦଣ୍ଡା ଶୁଣି ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ନିଦ ଭାଙ୍ଗିଗଲ । ସେ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଅନୁ-ଭବ କଲେ, ସେହି ଦେଶମୁହଁକଠାରୁ ଗୋଟିଏ ବିଶାଳ, ନିର୍ମଳ, ଜ୍ଞାନଦ, ବଳଦ, ସ୍ଥିର ଜ୍ୟୋତିଷପୁଞ୍ଜ ବହିର୍ଗତ ହୋଇ ତାଙ୍କ ଦେହରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିର ଉପଶିର, ପ୍ରତ୍ୟେକ ରକ୍ତବିନ୍ଦୁରେ ବ୍ୟାୟ ହୋଇଗଲ । ପ୍ରତିଦିନ ସଶାଳେ ନିଦରୁ ଉଠି ବସିଲା ପରି ବିଛଣାରେ ଉଠି ବସିଲେ । ଗଲ ରାତିପାଏଁ ଯୋଡ଼ାଏ ପୋଇଲେ ନ ଧଇଲେ ଉଠି ବସି ପାରୁ ନ ଥିଲେ, ଉଛୁଣିକା ସେ ସାହାୟ୍ୟ ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ । ହେଲେ, ମନ ବା ଜ୍ଞାନରେ ସୁଖ ଦୁଃଖ କିଛି ଜଣା ପଡ଼ୁ ନାହିଁ । କି ପ୍ରକାର ଗୋଟାଏ ଅପୂର୍ବ ଭାବ ଉଦୟ ହୋଇଛି । ଇନ୍ଦ୍ରମୁଣ୍ଡା କାହାରିକୁ କିଛି ନ ବୋଲି, କାହାର ସାହାୟ୍ୟ ନ ଲୋଡ଼ି ସଶାଳିଆ ମାତି ସବୁ ଆପେ ଆପେ ବଢ଼ାଇଲେ । ପ୍ରତି-ଦିନ ଦେହପାଣି ବଢ଼ାଇ ଦୁଇଦଢ଼ ଯାଏଁ ପୂଜା ଏବଂ ଗୀତା ପାଠ କରିଥାନ୍ତି । ଏହା ମାତୃଦେଖଙ୍କ ଦଉ ଶିଶୀ ଏବଂ ଉପଦେଶ । ସ୍ଥାନ ସାର ଖଣ୍ଡିଏ ନୂଆ ପାଟଶାଢ଼ି ପିନ୍ଧିଲେ ଏବଂ ମାତୃଦେଖ ସମସ୍ତ ଅଳକଙ୍କାର ଦେହରେ ଲଗାଇଲେ । ଉପାସନା ନିମନ୍ତେ ଗୋଟିଏ ସୁତନ୍ତ କୋଠା ଅଛି । ପୂର୍ବେ ତାହା ମାତୃଦେଖଙ୍କ ଉପାସନା-ମନ୍ଦିର ଥିଲା । ଉପାସନାକେ ଆଖି ବୁଝି ଧ୍ୟାନ କଲାବେଳେ ତାଙ୍କୁ ଜଣାଗଲ, ସେହି ମାତୃମୁହଁ ଯେମନ୍ତ ସମ୍ମନିତ ଭୟିଯାଉଛନ୍ତି । ଇନ୍ଦ୍ରମୁଣ୍ଡା ସେହି ଦେଶମୁହଁକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ହାତ ଯୋଡ଼ି ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ, “ମା ! ଜୀବନଦାୟିନୀ, ଉପଦେଶୀ ମା ! ମୋହର ପ୍ରତିପାଳନ, ମୋହର ସୁଖସୁଜନ୍ୟ ବିଧାନରେ ଆଜାବନ ଯନ୍ମଶୀଳା ମା ! ସତ୍ୟମାର୍ଗରେ, ଧର୍ମମାର୍ଗରେ ଜବନ ଯାପନ

କରିବାକୁ ସବୁବେଳେ ଉପଦେଶ ଦେଇଥିଲ ମା ! ତୁମେ ବର୍ଣ୍ଣମାନ ନିଯୁକ୍ତ ବିଧାନରେ ସ୍ଵର୍ଗପ୍ରା—ତୁମ୍ହା ପବିତ୍ର ସହବାସରୁ ମୁଁ ବିର୍ତ୍ତୁତ — ହେଲେ, ପ୍ରକିନ୍ତିପୂରି ଭୁମିଦତ୍ତ ଉପଦେଶ ସୃରଣ କରୁଥିଲା । ତୁମେ ଜାଣ ମା ! ଦେବି ! ସଙ୍କରସ୍ତ୍ରା ଶିଶୁର ସାକ୍ଷୀ, ମୁଁ କେତେ-ବେଳେ ଧର୍ମମାର୍ଗରୁ ବିର୍ତ୍ତୁତ ହୋଇ ନାହିଁ, କୌଣସି ପ୍ରକାର କଳ୍ପିତ ଭବନା ମୋ ମନରେ ପ୍ରାନ୍ତିକ ହୋଇ ନ ଥିଲ । ମା ତୁମ୍ହର ପବିତ୍ର ଫୋଡ଼ିରୁ ବିର୍ତ୍ତୁତ ହୋଇ ଦାରୁଣ ଦୁର୍ଦଶାରେ ପଡ଼ିଛି ମା ! ତୁମ୍ହର ସେହି ପୂର୍ବ ଅମିତ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ଆଉ ବେଳେ ପ୍ରାନ ଦିଅ ମା ! ମା ! ତୁମ୍ହୁ ଆଜ୍ଞା ଲଭନ କରିଛୁ— ସମ୍ପ୍ରତି ମୁଁ ସତ୍ୟଭ୍ରତ୍ତ୍ଵା, ମିଥ୍ୟାବାଦିମା, ପାପକାରଣୀ । ମୋ ଅଧିମ୍ବନ ସନାଶେ ଅନ୍ୟ କେହି ଦାୟୀ ନୁହନ୍ତି । କ୍ଷଣିକ ଚିତ୍ତଦୌଷଳ୍ୟ ଉପର୍ଦ୍ଵିତ ଦାରୁଣ ପାପର ମୂଳ-କାରଣ । ତୁମେ ବାଲ୍ମୀକିରୁ ଯେଉଁ ସତ୍ୟର ସନ୍ନିମା ଶିକ୍ଷା ଦେଇଥିଲ, ସେଥିରୁ ବିର୍ତ୍ତୁତ ହୋଇ ଦାରୁଣ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଘେଗ କରୁଛି । ଶିକ୍ଷା ଦିଅ ମା ! କି ପ୍ରାୟସ୍ତ୍ରୀତି କଲେ ଏଥରୁ ମୁକ୍ତିଲଭ କରିବ ? ମୋର ଷୁଦ୍ଧ ବିନେଚନାରେ ଚରମ ପ୍ରାୟସ୍ତ୍ରୀତି ବିନା ଅନ୍ୟ ଉପାୟ ଦେଖନ୍ତାହିଁ । ସର୍ବପ୍ରକାର ଦର୍ଶନଘେଗ କରିବାକୁ ମୁଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛି । ସହସ୍ର ବଜ୍ରପାତକୁ ମୁଣ୍ଡ ପତାଇ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ମୁଁ କାରିର ନୁହେ ।”

‘ହାୟ ! ହାୟ ! ଧକ ମୋ ଜୀବନକୁ ! ମୋ ମସ୍ତକର ଦେବତା, ମୋ ଚିର ଜୀବନର ଆଶ୍ରୟ-ସ୍ଥଳ, ଦୋଷକଳକ ଶୂନ୍ୟ ମୋ ଦେବତା କେବଳ ମିଥ୍ୟାବାଦିମାର ପ୍ରତାରଣାମୟ ପତ ଶଣ୍ଠିକ ବିଶ୍ୱାସ କରି ଦାରୁଣ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଘେଗ କରୁଛନ୍ତି । ମୋ ପର ତୁଙ୍କ ଦାସୀଟା ସକାଶେ ଜ୍ଞାନ ବନ୍ଧୁ କୁଟୁମ୍ବ ବଂଶଭିମାନ ବିଶାଳ ଭୁଷମ୍ଭି ଅତି ସହଜରେ ସମସ୍ତ ତଥାଗ କଲେ । ହାୟ ! କୃତ୍ସନ୍ଧି ନିଷ୍ପତ୍ତି ପାପୀଯୀ ମୁଁ ତାହାଙ୍କ ନିର୍ମଳ-କରିତ୍ରରେ କି ଜୟନ୍ୟ କଳଙ୍କ ଲଗାଇଦେଲି !

କୁସୁମାଗାତସହନାଷମ ସୁଗଠିତ କୋମଳ ଅଙ୍ଗରେ କି ଦାରୁଣ ଆଶାତ ! ହାୟ ହାୟ ହାୟ !’

ରନ୍ଧମଣ୍ଡ ସ୍ଵାମୀ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆଉ ଅଧିକ କିଛି ଚିନ୍ତା କରିପାରିଲେ ନାହିଁ । କିପରି ଅବସ୍ଥାରେ କାହିଁ ରହିଲେ ? ହେଲେ, ତାଙ୍କ ପ୍ରତି କିଛି ଅମଙ୍ଗଳ ଘଟଣା ଘଟି ନାହିଁ, ମୋ ହୃଦୟରୁ ଏଥର ପରିଚୟ ପାଇଛି, ଅନ୍ୟଥା ହୁନ୍ତି ଭିନ୍ନ ହୋଇଯାନ୍ତାଣି । ମାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରୁ ତେର ଥର ଶୁଣିଛି, ପତିପରାପୁଣୀ ସଙ୍ଗ ସ୍ଵାମୀନଙ୍କୁ ବୈଧବ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଖୁଣ୍ଜିବାକୁ ହୁଏ ନାହିଁ । ମୁଁ ତ ଚିରଜୀବନ କୌଣସି ପ୍ରକାର କଳ୍ପିତ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଥାଉ, ମନ ମଧ୍ୟରେ ଚିନ୍ତା ବି କରି ନାହିଁ । ହେଲେ, କ୍ଷଣିକ ଚିତ୍ତଦୌଷଳ୍ୟ ହେବୁ ଯେଉଁ ମହାପାପ ଅର୍ଜନ କରିଛି, ସେଥି ସକାଶେ ପ୍ରାୟସ୍ତ୍ରୀତି ନିତାନ୍ତ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାକୁ ।’

‘ହାୟ ! କି ଭାଗ୍ୟହୀନା ମୁଁ, ପ୍ରଭୁଙ୍କର ଏହି ଦାରୁଣ ଯନ୍ତ୍ରଣା ସମୟରେ ଦିବା ନିଶ୍ଚି ପଦତଳେ ବସି ସେବା କରିବ କଣ, ବେଳେ ଦର୍ଶନ ମଧ୍ୟ ମୋ ଭାଗ୍ୟରେ ଘଟିଲ ନାହିଁ । ହେଉ ତାଙ୍କ ଶ୍ରୀଚରଣ ହୃଦୟରେ ଧ୍ୟାନ କରି ପ୍ରାୟସ୍ତ୍ରୀତି ସମାପନ କରିବ ।’

—୩୭—

ନୈରାଶ୍ୟ

ହିନ୍ଦୁର ସମସ୍ତ ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ର ତଥା ସବୁଟେଷ୍ଟ ଧର୍ମଗ୍ରହୀ ଭଗବଦ୍ଗୀତାର ମୂଳ ସ୍ଵର୍ଗ ଦୁଃଖବାଦ । ସ୍ଵର୍ଗଂ ମହାଶ୍ରୀ ଗୌତମ ମଧ୍ୟ ତୁତିରୁପେ ବୋଲି ଯାଇଅଛନ୍ତି, “ମାନ-ବର ପୃଥିବୀକୁ ଆଗମନର କାରଣ କ୍ଷମନ । ମାନବ ଜନ୍ମ ସମୟରେ କ୍ଷମନ, ମୃତ୍ୟୁ ସମୟରେ କ୍ଷମନ, ଜୀବନବ୍ୟାପୀ କାଳ କ୍ଷମନମୟ ।” ମାନବସନ୍ତାନ

ସୁଖ ସୌଭାଗ୍ୟ ବୋଲି ଯାହା ଘେର କରେ, ସେଠା ଦୁଃଖର ଅଭିଭ ମାତ୍ର । ସୁଖସ୍ଥ ଦେଖା ଯାଉଛି, ବିଧାତା-ପୁରୁଷ ମାନବସନ୍ତାନ ଅତ୍ୱଶ୍ଵରେ ନିରବଜ୍ଞ ସୌଭାଗ୍ୟ ଲେଖିବା ବିଷୟରେ ଯେମନ୍ତ ନିତାନ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି ।

ତୁମେ ଦେଖା ବୋଲି ଅବା ଦାନଶ ବୋଲ, ଆଶା ମାନବସନ୍ତାନ ସମ୍ମନ୍ତରେ ସୁଖର ଆଲୋକ ଦେଖାଇ ତାହାକୁ ଅଗସର କରିଥାଏ । ଅନନ୍ତ କୌଣସି ଭଗବାନ ଆଶାକୁ ପ୍ରେରଣ କରି ନ ଥିଲେ ମାନବ-ସମାଜର ଅବଶ୍ୟା ଯେ କଣ ଦୂଅନ୍ତା, କେଉଁ ଲେକ ବୋଲିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବ ? ଘୋର ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ଅବସନ୍ନ ଶୟାଗତ ମାନବ ଜାଣେ ଯେ, ମୃତ୍ତୁ ତାହାର ସମସ୍ତ ଯନ୍ତ୍ରଣାର ଅବସାନକାଣ୍ଠା । ଆଶା ଅସି ହୃଦୟରେ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଦେଲୁ, ଉପଶ୍ରିତ ବ୍ୟାଧନିତ ଯନ୍ତ୍ରଣା ରେଣ୍ଟାୟୀ ଦୂହେ, ବିଶୁଳ ସ୍ଵାପ୍ନ୍ୟସୌଭାଗ୍ୟ ତାହା ସମ୍ମନ୍ତରେ ସଞ୍ଚିତ ରହିଅଛି । ତେତେବେଳେ ମାନବ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧାରଣପୂର୍ବକ ସବସନ୍ତାପହାଣ୍ଠ ମୃତ୍ତୁବାହୁ ଦୁରଗେ ରହିବାପାଇଁ କାମନା କରି ରହିଥାଏ । ଧୂମଶୋକାନ୍ତର ଜନମ ଅସହ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ଧରବଳ୍ଲକ୍ଷ୍ୟିତା, ଆଶା ଅସି ମନ୍ତ୍ରଣା ଦେଲୁ, ‘ତିନ୍ତା କେ ? ଉଠି ଯା, ଆହୁର ଗେଟିଏ ପୁରୁଷ କରିପାରୁ ।’ ତେତେବେଳେ ଧୂମଶୋକବିଶ୍ୱର ଜନମ ଉଠି ବସି ସାଯାରିକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ମନ୍ଦସ୍ତ୍ରୋଗ କରେ । ସ୍ଵର୍ଗାଦିପି ଗର୍ବଯୁଗୀ ଜନମ ଜନ୍ମଦାସୀ—ପାଳନକଞ୍ଜୀ, ଶିକ୍ଷୟୁଷୀ, ଧର୍ମଦୂଶନାଦୀମା ଜନମଙ୍କ ବିଷୟରେ ଇନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡଳ ଅନେକ ଦିବସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶୟାଗତ ଥିଲେ । ନାଳସୋତରେ ସେହି ଦୁଃଖରୀ କିଞ୍ଚିତ ଭସିଯିବାରୁ ଆଶା ହୃଦୟ ମଧ୍ୟରେ ଉପଶ୍ରିତ ହୋଇ ମନ୍ତ୍ରଣା ଦେଲୁ, ‘ଉଠି ବସ ଇନ୍ଦ୍ର, ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧର । ଜନମ ଜନ୍ମଦାସୀ ପ୍ରତିପାଳିକା ମାତ୍ର ଚିରସଙ୍ଗମୀ ନୁହନ୍ତି । ବିଧିଧାନ ଅନୁୟାରେ ତୁମ୍ହେ ପ୍ରତି ତାହାକୁର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ

କର୍ମ ସମାପନ କରି ଉପଦ୍ୱାକ ସମୟରେ ନିଯୁଣ୍ଠ ଆହାନରେ ତରମ ଗତି ଲଭ କରିଅଛନ୍ତି । ଏହା ବିଧୟକୁ ଜଗତର ଅପରିହାମ୍ୟ ନିଯମ ଅଟେ । ନାଶ-ଜବନରେ ଅନେକରୁଦ୍ଧିତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କର୍ମ ଅଛି, ଉପଦ୍ୱାକରୁପେ ସେହି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପାଳନହିଁ ଧର୍ମ । ଉବିଷ୍ୟତ ତମିରବଣି ରେବ କରି ଏକ ଦେବପୁରୁଷ ଆସୁଅଛନ୍ତି । ତାହାଙ୍କ ଆଶ୍ୟରେ ଥାଇ ତାହାଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ସମସ୍ତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବ । ସେହି ସୁଧାମୟ ସମୟ ତୁମ୍ହେ ସମ୍ମନ୍ତରେ ଉପଶ୍ରିତ ପ୍ରାୟ ଜାଣ । ଉଠ, ତୁମ୍ହର ସେହି ପ୍ରାଣେଶ୍ୱର ପରମପତ୍ରାୟ ପୁରୁଷଙ୍କ ଶୁଭଗମନ ପ୍ରଣତା କର ।’

ନାଶ-ଜବନର ଏକମାତ୍ର ଆଶ୍ୟ, ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ସୁଖସୌଭାଗ୍ୟକାନ୍ତର ପରମ ସହାୟ ସେହି ଉପାସ୍ୟ ଦେବତା ଉପଶ୍ରିତ । ପ୍ରକୃତ ତାହାଙ୍କ ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ଦେବ-ପ୍ରତିମା ବୋଲିବା ଅସଙ୍ଗତ ନୁହେ । ବିଷୟ ବିଶ୍ୱାସ୍ୟରେ ରଜପୁତ, କୁଳମୟ୍ୟାଦାରେ ମୁକୁଟମଣି, ସ୍ଵାପ୍ନ୍ୟ-ସୌନ୍ଦର୍ୟରେ ନବକଣ୍ଠୀର କାର୍ତ୍ତିକେୟୁଷରୁପ । କବିର୍ଭାବ ଦୁର୍ଲଭ ଲୋକ, ସ୍ଵାବପ୍ରଦତ୍ତ କବିର୍ଭାବଶାଳୀ—ସଷ୍ଟେପରେ ବୋଲ ଯାଇଯାରେ, ମାନବବାଞ୍ଛିତ ସମସ୍ତ ଶୁଣ ପେମନ୍ତ ଏକାଧାରରେ ବିଦ୍ୟମାନ । ଜନ୍ମଜନ୍ମାକର ଅଜିତ ପୁଣ୍ୟବଣିର ବିଧଦତ୍ତ ମହାବର ସହସା ସମ୍ମନ୍ତରେ ଉପଶ୍ରିତ । ସୁଖସୌଭାଗ୍ୟର ଅର୍ଦ୍ଧାନ୍ତ ଜ୍ୟୋତି ବିକାଶ, ମାତ୍ର ବିପଦବଣି ବାରଦପଟଳ ଆଜାଦିତ, ଏକଷଙ୍ଗରେ ପେମନ୍ତ ଶତ ସହସ୍ର ଦାରୁଣ କୁଳଶ ଭାଗି ପଡ଼ିଛି । ସମସ୍ତ ଦୁର୍ଘୟାଗର ମୂଳ କାରଣ ଇନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡଳ ଆପଣାକୁ ଜ୍ଞନ କରନ୍ତି । ଜୀବନାଶା ଏକାବେଳକେ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଯାଇଛି ।

-୩୭-

ଦେବନିକ ନିତ୍ୟକାର୍ଯ୍ୟ

ଇନ୍ଦ୍ରମୁଣ୍ଡା କାହାର ସହିତ କଥା ଘଷା ନ କରି
ଉଆସ ପ୍ରସ୍ତ ସବୁ ଜାଗାରେ ବୁଲୁଛନ୍ତି । ସ୍ଵାନ
ଉପାସନା ନିଯମିତରୂପେ ବଢ଼ାଇଲେ । ଉଆସ
ଅଗଣ୍ଠରେ ମଞ୍ଜୀ ନିଆଳୀ ଜାଇ ପୂର ପ୍ରଭୃତି କେତେ-
ଗୁଡ଼ିଏ ଫୁଲ ଗଛ ଧାତ୍ରିବନ କରି ଲଗାଇଥିଲେ, ସେ
ଗୁଡ଼ିକ ତାଙ୍କ ନିଜର ହାତଲଗା ଗଛ । ପ୍ରତିଦିନ ଓପର
ଓଳିଆ ମରୁଆ ଆଉ ସେ ନିଜେ ସାନ ସାନ ପିତ୍ରଳ
ମାଠିଆ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ କାଶେଇ ନଈରୁ ପାଣି
ଆଣି ଦିଅନ୍ତି, ଆଜି ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଦେଲେ; ତେବେ
ଆଗେ ପାଣି ଦେବାବେଳେ ହସିଖିରେ ସେହି
ଗଛକଥା କେତେ କହୁଥିଲେ, ଆଜି ଦୁହଁୟାକ
ତୁମତାନ ଗଛରେ ଜଳ ଦେଇ ଯାଉଛନ୍ତି । ଇନ୍ଦ୍ର
ୟନ୍ତ୍ରଗୁଣିତା ପରି କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତା । ହେଲେ, ମରୁଆ
ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ବିଶେଷରୂପେ ଦୃଷ୍ଟି ରଖିଛି । ସେ ଦେଖୁଛି,
ଇନ୍ଦ୍ର ମୁହିଁରୁ ଦୁଃଖ ବା ସୁଖ କିଛି ହେଲେ ତିହାଁ
ଜଣାଯାଉ ନାହିଁ । ଇନ୍ଦ୍ର ମନ ବିଦିବାପାଇଁ ମରୁଆ
କିଛି କଥା ପରିଗଲେ ହୁଁ କିମ୍ବା ନାହିଁ, ଏତିକିମାତ୍ର
ଉଦ୍‌ଦେଶ ପାଏ ।

ଉଆସର ଲୋକେ ବୁଝିଛନ୍ତି, ଇନ୍ଦ୍ରମୁଣ୍ଡ ସବୁ ଦୁଃଖ
ପାପୋର ପକାଇଲେଣି । କାରଣ ସେ କାନ୍ଦୁ ନାହାନ୍ତି
ବା ମଥା ପୋତ କେଉଁଠାରେ ତୁନି ହୋଇ ବସୁ
ନାହାନ୍ତି । ଭୟକ୍ଷର ଝଞ୍ଜାବାୟ ବହିବା ଆଗେ ଆକାଶ-
ମଣ୍ଡଳ ପରି ଇନ୍ଦ୍ର ମୁଖମଣ୍ଡଳ ପ୍ରିର ଏବଂ ଗମ୍ଭୀର ।
ଅଜଣା ଲୋକ ଦେଖିଲେ ମନରେ କରିବେ, ଏହାଙ୍କ
ମନ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ସୁଖ ବା ଦୁଃଖ ଜାତ
ହୋଇନାହିଁ । ହେଲେ, ମରୁଆ ମନ ନିତାନ୍ତ ଅଛିର,
ଅରକୁ ଥର ଇନ୍ଦ୍ର ମୁଖକୁ ରୁହଁଛି ।

ଇଥିପାଇଁ ମା-ମଣିମା ଦୁଇ ତିନି ସାଜ କରି
ସୁନାର ଅଳକାର ଗଡ଼ାର ବାକ୍ସକୁ ବାକ୍ସ ଥୋଇ
ପାଗଛନ୍ତି । ମା ମଣିମା ଯେମନ୍ତ ସବୁଦିନେ ଅଳକାର
ଗଡ଼ାଇବାକୁ ଲାଗିଥାନ୍ତି, ନ.ନାପ୍ରକାର ଜଡ଼ିତ ସୁନା
ଅଳକାର ମଧ୍ୟ ନାନା ଜାଗାରୁ କିଣୁଥିଲେ । ବରଷକୁ
ତିନି ରୂପ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ଘରେ ପଶେ । ଗୋଟିଏ ବୋଲି
ଇଅ, ସେଉଠି ବି ବଡ଼ ରୂପବଣ୍ଟ, ଗୁଣବଣ୍ଟ । ମା
କଥା ତଳେ ପଢ଼େ ନାହିଁ । ପୁଣି ଯେଇଟି ହେଲା ସବୁ
ସମ୍ପର୍କିର ଉତ୍ସର୍ଧକାରଣୀ । ତାଙ୍କପାଇଁ ମା ଅନେକ-
ଗୁଡ଼ିଏ ମୂଲ୍ୟବାନ ଅଳକାର ତଢ଼ାଇଲେ, ଏଥରେ
ଅଧିକ କଥା କଣ ? ଇନ୍ଦ୍ର ଅଳକାର ବାକ୍ସ
ପିଟାଇଲେ, ଯେତେ ପାରିଲେ ଦେହରେ ଲଗାଇଲେ ।
କେହି ଲୋକ ଭଲ କରି ଅନାଇଲେ ବୁଝି ପାରନ୍ତା, ସେ
ଯେମନ୍ତେ ଆନନ୍ଦମନରେ ଯହ କରି ଲଗାଇ ନାହାନ୍ତି ।
ତୁଚ୍ଛ ଖଣ୍ଡି ଦେଇ ଯାଉଛନ୍ତି ।

ଅଳକାର ପିନା ଦେଖି ମରୁଆ ଗୋଟାଏ ଟାଣ
ନିଶ୍ଚାସ ପକାଇଲା । ତା ମନଟା ଯେମନ୍ତ କିରକମ ଛନ୍ଦନ
ଛନ୍ଦନ ହେଉଛି, କିଛି କଥା ବୁଝି ପରୁ ନାହିଁ ।

ଉଆସ ମଧ୍ୟରେ ତିନି ବୋଢ଼ି ସରକି ଟୋକା, ବୁଢ଼ୀ,
ଦରବୁଡ଼ୀ ପୋଇଲା । ଇନ୍ଦ୍ରମୁଣ୍ଡ କାହା ପାଖକୁ ରୁଳି
ରୁଳି ଯାଇ କାହାକୁ ବା ପାଖକୁ ଡାକ ଏଣୁ ତେଣୁ
ସମସ୍ତକୁ ପଦେ ପଦେ କଥା କହିଲେ । କାହାକୁ ସୁନା
ମୁଦ୍ରଟାଏ, କାହାକୁ ବା ସୁନା କଙ୍କଣ ପଟେ, କାହାକୁ
ଚୁଡ଼ ପଟେ, ଏହିପରି ସମସ୍ତକୁ ବାଣିଲେ ।

ବରଷକ ତଳେ ଦିନେ ଖରଦିନିଆ ଓପରଓଳ
ନିମା ପୋଇଲାକୁ ତାଙ୍କ ପୁଲଗଛରେ ପାଣି ଦେବାକୁ
କହି ଆପେ ମରୁଆକୁ ଧରି କିତାପ ପଡ଼ି ବସିଲେ ।
ସଞ୍ଜବେଳେ ଯାଇ ଦେଖିଲେ, ଗଛରେ ପାଣି ଦିଆଯାଇ
ନାହିଁ । ଭାରି ଖପାଟାଏ ହୋଇ ତାକୁ—“ଦୂର ଦୂର !

ତୁ ମରିଯା” ବୋଲି ଗାଳି ଦେଲେ । ମାତ୍ର ଦଣ୍ଡକ ବାଦେ ଟିକିଏ ରାଗ ଶାନ୍ତ ହେବାରୁ ମନ ବଡ଼ ଆକୁଳ ହେଲା, ସେବନ ରାତିର ଭଲ ନିଦ ହେଲା ନାହିଁ । ସେହିଦିନ କତିରୁ ନିମାକୁ ଦେଖିଲେ ତୋଙ୍କୁ ଲଜ ମାଡ଼େ, ତା ମୁହଁକୁ ଅନାଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଉଛୁଣିକା ଫେର ପେଇ କଥାଟା ମନରେ ପଡ଼ିଗଲା । ନିମା ପାଖକୁ ଚାଲିଗଲେ, ଆପଣା ବେକରୁ ଦୁନା ହାରଟାଏ କାଢ଼ି ତା ବେକରେ ଗଲାଇ ପକାଇ କହିଲେ, “ନିମା ! ମୁଁ ତୋତେ ଗାଳି ଦେଇଥିଲି, ତୁ କିଛି ମନରେ କହିବୁ ନାହିଁ, ମୋତେ ଷମା କରିବୁ ।” ନିମା ତାଙ୍କ ଗୋଡ଼ିତଳେ ପଡ଼ି ଘେ ଘେ ଡକା ପାରି କହିଲା, “ଆଜ୍ଞା, ଆଜ୍ଞା ! ଗୁମୁ ଆଜି ଏ କମିତି କଥା ଆଜି ହେଉଛନ୍ତି !” ଇନ୍ଦ୍ର ତାକୁ ଧରି ଉଠାଇ କହିଲେ, “ନାହିଁ ଲେ ନାହିଁ, କିଛି କଥା ନାହିଁ, ତୁ ଉଠି ଉଠି ।” ଆପଣା ପଣନ୍ତି କାନରେ ନିମା ଦେହରୁ ଧୂଳ ଝାଡ଼ିଥୁଡ଼ି ଦେଲେ । ଦାସୀଙ୍କରେ ଅଳଙ୍କାର ବଣ୍ଣବଣ୍ଣ କଥା ସାନ୍ତୁଙ୍କ କାନରେ ପଡ଼ିନ୍ତେ କହିଲେ, “ହେଉ ହେଉ, ତା ମନ ଟିକିଏ ବହଳ ଯାଉ ।”

ଉଅସ ମନ୍ତ୍ରର ଆଜି ସମସ୍ତଙ୍କ ମନ ଚୈସି, ଏକା ଖୁସି ନାହିଁ ମୁରୁଆ ମନ । ସେ ଜେମାଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଥରକୁ ଥର ଅନାଉଛି, ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ ଜଣି ଜଣି ଦେଖିପୁଣ୍ଡି । ହେଲେ ଜେମାଙ୍କ ମନ କଥା କଣ କିଛି ବୁଝି ପାରୁ ନାହିଁ । ପୁଣି ଭରସି କିଛି କଥା ତାଙ୍କୁ ପରିଚ ପାରୁ ନାହିଁ । ଜେମା ସବୁ କଥା ତାକୁ ବୋଲନ୍ତି । ଜେମାଙ୍କ ମନର ସବୁ କଥା ତାକୁ ଜଣା । ହେଲେ ଆଜି ତାକୁ କିଛି କଥା ବୋଲୁ ନାହାନ୍ତି । ପରିଚିଲେ ସେ କଣ ବୋଲିବେ ! ଏକଥା ବି ମୁରୁଆ ବୁଝିଲଣି, ଯେମନ୍ତ ତାଙ୍କ ମନରେ କିଛି ଗୋଟାଏ କଥା ଅଛି, ଜଣି ଜଣି ଗୁଲୁଛନ୍ତି, ସେ କଥାଟା ମୁରୁଆ ନ ବୁଝୁ । ଉଛୁଟାରେ ଯେମନ୍ତେ ମନ ଭିତରେ ଗୋଟାଏ ଡର

ପଣିଲଣି—ଆଉ କୁଆଡ଼ିକୁ ମନ ନ ଦେଇ ତାଙ୍କ କାନିଗଣିଲ କରି ରଖିଛି ।

—୩୮—

ମୁରୁଆ କଥା

ସ୍ମରଣେଣ ମହଲ (ମଳ୍ଲ) ସମସରପୁର ତାଳୁକର ଛାନ୍ତା ମୌଜାର ମୌରସି ମକଦମ । ଜମିଦାର ଶକ୍ତିଶଙ୍କର ଜଣେ ବିଶ୍ୱାସୀ ସଙ୍ଗୀ ଲୋକ । ମହଲ ଜଣେ ମଧ୍ୟଭାଗ ଛୁଡ଼ି ଦଶହଳ ହାତ-ଗୁଷ୍ଠ, ଆଉ ଆଉ ବିଷୟ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଭଲ ତଳେ । ଲୋକଟି ବଡ଼ ଧାର୍ମିକ, ପରେପକାଶ । ଏଥିଲାଗି ଗାଁ ଲୋକେ ତାକୁ ମାନନ୍ତି । ବାରମାସିଆ ଦିନମୁଳିଆ, ପୋଇଲା ପରିବାଶ ଲଗାଇ ଘରେ ଦଶ ବାର ଜଣ ଲୋକ । ରାତି ଛା ଦତ୍ତଯାଏ ଦରେ ଗହଳ ଲାଗିଥାଏ ସତ, ହେଲେ ନିଜର କୁଟୁମ୍ବ ବୋଇଲେ ରୁରି ବରଷର ଝିଅଟିଏ, ନାମ ମୁରୁଆ । ଝିଅଟା ବଡ଼ ମୁନି-କପାଳୀ, ମାସକ କତିରୁ ମା ଛେଉଣ୍ଡୀ ।

ଅଣିଣ ଅଧ କତିରୁ କାଟିକ ଅଧାଅଧ୍ୟାଏ ମପରଲ ଗାଁରେ ସବୁ ବର୍ଷ ଲୋକମାନଙ୍କର ସର୍ଦି ଆଉ କର ହୁଏ । ଏ ବର୍ଷ କେମନ୍ତ ଜରଟାଏ ଅସିଛି, ମଣିଷକୁ ଧରିଲ ତ, ନେଲା ।

ସ୍ମରଣେ ମହଲଙ୍କର ଭାରି ଜର, ଆଠିନି ହେଲା ବିଜଣା ଛୁଡ଼ିବାକୁ ନାହିଁ । ଯୋଡ଼ାଏ ବୈଦ୍ୟ ଜଣି ବସିଛନ୍ତି । ଜମିଦାର ସାନ୍ତ ଦୁଇ ଓଳ ଆସି ରୋଗୀଙ୍କ ଅପଧ ପାଣି ଆଉ ଆଉ କଥା ବୁଝାବୁଝି କରି ଯାନ୍ତି ।

ନ' ଦିନ ଦିନ ସଞ୍ଜବେଳେ ମହଲେ ଜମିଦାର ସାନ୍ତଙ୍କୁ ପାଖକୁ ଡକାଇଲେ । ଶୋଇଲୁ ଗୁମୀରିଷାକୁ

ନିର୍ବଳା କରିଦେଇ କହିଲେ, “ମଣିମା ! ମୋ ମରୁଆ ରନ୍ଧିଲ, ମୋର ସବୁ ଧନ ଖରଚ କରି ତାକୁ ପାଳିବେ, ଭଲ ପାପଟିଏ ଲୋଡ଼ି ତା ହାତରେ ଦେବେ ।” ମହିଳା ସାଥୀଙ୍କୁ ଏତିକି କହିବାପାଇଁ ଯେମନ୍ତ ରୁହଁ ବସିଥିଲେ, ପାଠି ପଡ଼ିଗଲା ।

ଆଜି ଇନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡର ଏକୋଇଶିଆ । ସାଥୀଙ୍କ ମରୁଆକୁ ଆଣି ସାନ୍ତ୍ରାଣୀଙ୍କ କୋଳରେ ଦେଲେ । ମରୁଆ ‘ବା—ଲେ ! ବା—ଲେ’ କହି ଡକା ପାରୁଥାଏ । ସାନ୍ତ୍ରାଣୀ ହାତରେ କଣେଇ ଖଜା ଦେଇ ତାକୁ ବହିଲାଉଥାନ୍ତି । ବର୍ଷକ ଭିତରେ ମରୁଆ ତା ବାପକୁ ଭୁଲିଗଲା । ସାନ୍ତ୍ରାଣୀଙ୍କୁ ପରୁରିଲା, “ତୁ କେ ?”

ସାନ୍ତ୍ରାଣୀ—ମୁଁ ତୋ ମା ପରା ।

ମରୁଆ—ଗୋପାଳ ମା-ଅଥ । ତନ୍ଦ୍ରି ମା ଅଥ । ମୋ ମା ମଳିଗଲା । ବା କାନ୍ଦିଲା ।

ସାନ୍ତ୍ରାଣୀ—ହସି ହସି କହିଲେ, “ହଁ, ମୁଁ ମର ଯାଇଥିଲି, ଫେର ଆସିଲି ।”

ମରୁଆ—ଆଉ ତୁ ମଳିଯିବୁ ନାହିଁ, ମୁଁ କାନିବି । ବା କା-ରି ?

ସାନ୍ତ୍ରାଣୀ—ତୋ ବା’ ମରିଯାଇଛୁ, ଆସିବ ।

ଇନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡ ଆଉ ମରୁଆ ଏକସାଙ୍ଗରେ ଖାଆନ୍ତି, ଖେଳନ୍ତି, ଶୁଅନ୍ତି । ଇନ୍ଦ୍ର ମରୁଆକୁ ଅପା ବୋଲି ଡାକେ । ଉଆସର ପୋଇଲାମାନେ ମରୁଆକୁ ବଡ଼ ଜେମା ବୋଲି ଡାକନ୍ତି, ସେହିପରି ଖଟିଥାନ୍ତି । ମରୁଆ ଏବେ ଅପଣା କଥା ବୁଝିଲଣି, ସେହିପରି ଟିକିଏ ଶଙ୍କ ଶଙ୍କ ରୁଲେ । ହେଲେ, ସାନ୍ତ୍ରାଣୀ କେବେ ତାକୁ ଆଡ଼ିଅନ୍ତର କରନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଶୁନେଣ ମହିଳା କଳନ୍ତି ଅବଳନ୍ତି ପେତେ ବିତ୍ତ ଥିଲା, ସବୁ ବିକି ଦେଇ ଜମିଦାର ସାନ୍ତ ସେହି

ସବୁ ଟଙ୍କା ମରୁଆ ନାମରେ ସରକାରରେ ଜମା କରି ଦେଇଛନ୍ତି । ସେଥିରୁ ପଇସା ଏ ବି ଖରଚ କରି ନାହାନ୍ତି । ଆଜିଯାଏଁ ମୂଲ କଳନ୍ତର ମିଶି ପଞ୍ଚାଶ ହଜାର ଟଙ୍କା ହେଲଣି ।

ବିଦ୍ୟାମନ୍ତ, ବୃଦ୍ଧିମନ୍ତ, ଦେଖିବାକୁ ସୁନ୍ଦର ହୋଇଥିବ, ଭଲମେଳି ପୁଅ ହୋଇଥିବ, ଖଣ୍ଡାତେ କୁଳରେ ଏପରି ପିଲ ମିଳୁଛନ୍ତି ସତ, ହେଲେ ଦରଜେଇଁଆ ରହିବାକୁ ନାଶଜ । ସାଥୀଙ୍କ ବରପାପଟିଏ ଲୋଡ଼ ଲୋଡ଼ ଥକଲେଣି । ମରୁଆ ଆଜି ଯାଏ ଅଭିଆନୀ ରହିଛି ।

—୩୯—

ଇନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡାଥମ୍ଭମିତ

ସଖାଳ ଓଳିଟା ଯାକ ପୋଇଲାମହିଲରେ କଟିଲ । ଓପରଓଳି ମରୁଆକୁ ସଙ୍ଗରେ ଧରି ଅଚଣା ପୁଲ-ବଚିଘରେ ପାଣି ଢଳା ଲାଗିଛି । ଇନ୍ଦ୍ର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପୁଲ-ଗଛରେ ଆପେ ମାଠିଆଏ କରି ଜଳ ଦେଲେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗଛରେ ଅଛି ସେହିରେ ଧୀରେ ଧୀରେ ହାତ ବୁଲାଉଥାନ୍ତି । ଦୁଇ ଜଣଯାକ ମାଠିଆ କାଶେଇ ନକରୁ ଜଳ ତୋଳି ଆଶୁଥାନ୍ତି, କାହାର ମୁଖରେ କଥାଭାଷା ନାହିଁ । ମରୁଆ ବେଳେ ବେଳେ କଣେଇ କଣେଇ ଇନ୍ଦ୍ର ମୁହଁକୁ ରୁହଁଥାଏ । ମରୁଆ କେତେଥର ଦେଖିଲଣି, ଜଳ ତୋଳିବା ବେଳେ ଇନ୍ଦ୍ର ନକରୁ ରୁଶାଡ଼କୁ ଭଲ କରି ଅନାନ୍ତି, ମରୁଆ ଏ କଥାର ଅର୍ଥ କିଛି ବୁଝି ପାରୁ ନାହିଁ, ହେଲେ ଭରସି କିଛି କଥା ପରାର ପାରୁ ନାହିଁ । ଗୁଡ଼ାଏ ପୋଇଲା ଦୁରରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ସେମାନଙ୍କ ଜଳଦିଆ ଦେଖୁଛନ୍ତି, ମାତ୍ର ଭରରେ ପାଶ ପଣି ପାଞ୍ଚ ନାହାନ୍ତି । ପ୍ରଥମେ ଗୋଡ଼ାଏ ପୋଇଲା ଧାଇଁ ଆସି ସେମାନଙ୍କ ପାଶରୁ ପିତ୍ତଳ ମାଠିଆ ନେଇ

ନିତିରୁ ଜଳ ଆଖିବାକୁ କଷିଲେ । ଇନ୍ଦ୍ର ଏମନ୍ତ ରୂପାଣିରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଅନାଇଲେ ଯେ, ପୋଇଲୁ ଯୋଡ଼ାକ ଉରରେ ଆଡ଼େଇ ଗଲେ ।

ଇନ୍ଦ୍ର, ମରୁଆ ଦୁଇ ଜଣ ଏକପାଶରେ ଦିନେ ଦିନେ ବିନୋଦବିହାରଙ୍କ ଆଳଣ୍ଠା ଦର୍ଶନକୁ ଯାନ୍ତି । ଗଛରେ ଜଳଦିଆ ସରିଲା । ସୁର୍ୟ ଅସ୍ତ୍ର ହେଲା ପରି, ଗଛ ଅଗ ଡାଳରୁ ବି ଖରା ଚାଢ଼ି ଗଲଣି । ଯୋଡ଼ାଏ ପୋଇଲୁ ସଞ୍ଜବିଳତା ସଜାଡ଼ିବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । ଇନ୍ଦ୍ର ଦେବତାଙ୍କ ଆଳଣ୍ଠା ଦର୍ଶନ କଥା କହିବାରୁ ଉଆସର ବୁଡ଼ା ପଡ଼ିଥାଏ ମୁକୁର ବାହିକ ଧାଳଁ ଯାଇ ମନ୍ଦିର ସୋଧ ଦେଲା । ଇନ୍ଦ୍ର, ମରୁଆ ଦୁହେୟାକ ନଶରେ ଅଣାପାଣି ବଢ଼ାଇଲେ, ଭଲ ଟୁକ୍କ ଶାଢ଼ୀ ଦୁଇଖଣ୍ଡ ପିନ୍ଧ ଦର୍ଶନକୁ ବାହାରିଲେ । ଅଉ ଆଉ ଦିନ ଆଗ ପଛରେ ଆଠ ଦଶଟା ପୋଇଲୁ ଚାଲୁଥାନ୍ତି । ଆଜି ପୋଇଲୁମାନଙ୍କୁ ସାଙ୍ଗର ଚାଲିବାର ଦେଖି ଟିକିଏ ମୋଡ଼ ମୋଡ଼ ହେବାରୁ ସାଙ୍ଗରେ ଯିବାକୁ ମରୁଆ ସେମାନଙ୍କୁ ମନା କରିଦେଲା ।

ଆଳଣ୍ଠା ବଢ଼ିବା ଉତ୍ସର ପୁଞ୍ଚାର ଯୋଡ଼ାଏ ଆଳଣ୍ଠା ବଳିତା ନିଭାଇ ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ହାତରେ ଦେଲା ; ବଳିତାରୁ ଟିକିଏ ଟିକିଏ ଧୃଆଁ ବାହାରୁଥାଏ । ଦୁହେୟାକ ଅଭି ଭକ୍ତିରେ ସେଇ ଧୃଆଁ ସୁଜିଲେ । ଇନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଠ ତେର ବେଳଯାଏ ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗ ଦଣ୍ଡବତ କରି ଗୁଣ ଗୁଣ କଥାରେ ଦେବତାଙ୍କୁ କଣ ଜଣାଉଥାନ୍ତି । ରୋଜିନା ପରି ଠିକ ବେଳରେ ଦୁନ୍ଦିକର ଠା ବଢ଼ିଲା । ମରୁଆ ଜରି ଜରି ଦେଖଥାଏ, ଇନ୍ଦ୍ର ଯେମନ୍ତ କଷ୍ଟରେ ଅନ୍ତ ସାହୁରୁଛନ୍ତି । ଅଧାଅଧ ଘୋଜନ କରି ଇନ୍ଦ୍ର ଚଞ୍ଚଳ ଉଠିପଡ଼ିଲେ, ଘୋଜନପାଇଁ ବଳାଇବାକୁ ମରୁଆ ବେଳ ପାଇଲ ନାହିଁ । ମରୁଆ ବି ଅଧାଅଧ ଘୋଜନ ସାରି ଉଠିଗଲା ।

ରୋଜିନା ପରି ଦୁହେଁ ପହଞ୍ଚକୁ ଗଲେ, ଦୁନ୍ଦିକର ପହଞ୍ଚ ଏକା ପଳଙ୍କ ଶେଯରେ । ନିଦ ଲାଗିବାଯାଏ ଦୁନ୍ଦିକ ମଧ୍ୟରେ କେତେ କଥାଭାଷା ଚକ୍ରଥାଏ । ପୁଲ ଗଛ କଥା, କିତାପ କଥା, ଉଥାସ ଭିତରର ସବୁ କଥା ଚଲେ । ଆଜି ହେଲେ କାହାର ପାଠି ପିଟିବାକୁ ନାହିଁ । ଦୁହେଁଙ୍କୁ ଦୁହେଁ ଜଗିଛନ୍ତି, କିଏ କଣ କରୁଛି— ଏକକୁ ଆରେକ କଣେଇ କଣେଇ ଗୁଡ଼ୁଛନ୍ତି । ଦୁହେୟାକ ନିଦେଇ ଗଲା ପରି କପଟରେ ନି ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ଗଲା କେତେ ରାତି ମରୁଆ ସୋଇ ନାହିଁ, ନିଦରେ ବାଉଳ ହେଉଛି, ଆଖି ମଳ ମଳ ରହୁଛି, ଆଖି ବୁଜୁନାହିଁ । ଏହିପରି କରୁ କରୁ କେତେବେଳେ ଅଜଣାରେ ନିଦ ଆସି ମାଡ଼ ବସିଲଣି । ନିଶ୍ଚାସରୁ ମରୁଆ ଶୋଇଥିବା ଜାଣି ଇନ୍ଦ୍ର ତେର ବେଳଯାଏ ତାକୁ ଅନାଇଲେ । ଉଆସ ପଛପଟ ଆମ୍ବତୋଟା ଭିତରୁ ବିଲାଆପଲର ‘ହୁକେ—ହୁ’ ଶବ୍ଦ ଶୁଣାଗଲା । ଇନ୍ଦ୍ର ବୁଝିଲେ, ଅଧରୁତ ଗଡ଼ ପାଉଛି । ମନରେ କଲେ, ଏଇଟା ଠିକ ବେଳ । ଧୀରେ ଅତି ଧୀରେ ଯେଯରୁ ଉଠି ବସିଲେ, ପୁଣି କେତେଥର ଗୋଡ଼ଠାରୁ ମୁଣ୍ଡପାଏ ମରୁଆକୁ ଅନାଇଲେ । ଗୋଟାଏ ଉଚ୍ଚ ପିତୁଳ ଫପରୁଷା ଉପରେ ପିତୁଳ ଫପଟାରେ ମୋଟା ମୋଟା ଯୋଡ଼ାଏ ବଳିତା ମିଞ୍ଚି ମିଞ୍ଚି ହୋଇ କରୁଛି । ଧୀରେ ଅତି ଧୀରେ ଲଳକରୁ ଓହ୍ଲାଇ ପୁଣି ତେର ଥର ମରୁଆକୁ ଅନାଇଲେ, ଅତି ସାବଧାନରେ କବାଟ-କିଳଣୀ ପିଟାଇଲେ ଦୁଆରବନ ତେଇଁ ପୁଣି ମୁହଁ ଫେରାଇ ମରୁଆରୁ ଅନାଇଲେ । ଭଲକର ବୁଝିଲେ, ମରୁଆ ନିଦେଇ ଗଲଣି । ଉତ୍ତୁଣିକା ଖାଲ ତାକର ମରୁଆକୁ ଡର, ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବାଧା ଦେବାକୁ ଆଉ କେହି ନାହିଁ । ଅତି ସାବଧାନରେ ଟାଣ ନିଶ୍ଚାସଟାଏ ପକାଇ ଚାଲିଲେ । ଉଆସ ମଧ୍ୟରେ ରାତିରେ ଯିବା ଆସିବାବେଳେ ଥୋକେ ପୋଇଲୁ ଆଗ ପଛରେ ଆଲୁଅ ଦେଖାଇ ପହଣ୍ଟ ମଣ୍ଡାଇ ନିଅନ୍ତି । ଘିଟିଘିଟିଆ ଅନାଇରେ ଏକୁଟିଆ ରୂପିବା ଏହିଟା ପ୍ରଥମ । ରୂପ ପାରୁନାହାନ୍ତି,

ଗୋଡ଼କୁ ଗୋଡ଼ ବାନି ଛନ୍ଦ ଯାଉଛି । ଦଶ ଜାଗା ହାବୁଡ଼ ପଡ଼ୁଛନ୍ତି, ଯେଉଁ ପିଣ୍ଡାରେ ପିଲକାଳ୍ପ ହଜାର ହଜାର ଥର ରୂଳିଛନ୍ତି, ସେ ବାଟଟା ଦିଶ୍ଯ ନାହିଁ । ଇନ୍ଦ୍ର ପଞ୍ଚରେ ଉଛୁଣିକା ଦର ବାହାର—ମନ ମଧ୍ୟରେ ଜଗତ ସମ୍ବାରଟାପାକ ସବୁ ଅନକାର । ପାହୁଣ୍ଡ ପକାଇ ରୁଗିଆଡ଼କୁ ଠରେ ଅନାଉଛନ୍ତି, ଟିକିଏ ଚମରଟାଏ ଉଦ୍‌ଦୟିବାର, ଛୁଟୁନ୍ଦରଟାଏ ଧାଇଁପିବାର, ପବନରେ ଖୁଟ୍ଟକରି ଶବ୍ଦଟାଏ ହେଲେ ଚମକିପଡ଼ି ଠିଆ ହୋଇ ଯାଉଛନ୍ତି । କିଏ ଦେଖିପକାଇଲା ପର, ଉରରେ ଦେହ ଗୋଟାକ ଥରି ଯାଉଛି । ଉଥାସର ଅଧ୍ୟଶ୍ଵର—ଯେଉଁ ଦାସ ଦାସ'ମାନେ ତାଙ୍କ ପାଖରେ ହାତବାନ ଥାନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ ଉରି ଉରି ରୁଳୁଛନ୍ତି । ଯେଉଁ ରଜରଣୀ ରଜରଜେଶ୍ଵର ହେଉ ପଛକେ, ଶିଶୁରଙ୍କ ରଜ୍ୟରେ ନିର୍ଭୟରେ ଅନ୍ୟାୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ କେହି କ୍ଷମ ନୁହେଁ ।

ଏଡ଼େ ବଡ଼ ଉଥାସଟାରେ ମରଦ ମାଇକନିଆ କରି ପଣେ ପାଞ୍ଚ ବୋଡ଼ ଲେକ, ସବୁ ଯାଗାରେ ନିଘୋର । ତୁଙ୍କା କେତେଟା ପୋଇଲଙ୍କର ଗମ୍ଭୀର ଭିତରୁ ନାନା ରାଶିରେ ଦଶର ଦର ଶୁଭୁଛି । ଇନ୍ଦ୍ର ଏତେବେଳେ ଭଲକରି ବୁଝିଲେଣି, ସମସ୍ତେ ନିଦେଇ ଯାଇଛନ୍ତି, ତାଙ୍କୁ ଦେଖିବାକୁ କେହି ନାହିଁ । ଅଣ୍ଟାଳ ଅଣ୍ଟାଳ ମାଜଣା ଦୁଆରକୁ ଗଲେ, ଅଛି ସାବଧାନରେ ଦୁଆର ଫୁଟାଇଲେ, ଦୁଆରବନ ଡେଇଁବାବେଳେ ଆଉ ଥରେ ଉଥାସ ଭିତରକୁ ଅନାଇ ଟାଣ ନିଶ୍ଚୟପଟାଏ ପକାଇଲେ ।

ନୟରେ ଉପରମୁଣ୍ଡା ପାଣି ପଡ଼ିଛି, ସମୟ ପର ସ୍ନୋତ ଧାଉଁଛି । ନନ୍ଦଜଳ ଦୁଆରବନକୁ ଲାଗେଲାଗେ । ଇନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡଳ ଗୋଡ଼ ବୁଡ଼ିଲ, ଅଣ୍ମା ବୁଡ଼ିଲ, ଶୁତ୍ରାସ୍ତ ଜଳ ହେଲା । ଠିକ୍ ଏତିକବେଳେ ଇନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡଳ ତୁବ ତୁବ ହେଉଛି, ନୟରୁ ଝପ କରି ଦେଖଟାଏ ଶୁଭିଲ— ଆଉ

କିଛି ଚହୁ ନାହିଁ ! ଠିକ୍ ଏତିକବେଳେ ପଣ୍ଡିମାକାଣରେ ଯେଉଁ ଉଦ୍‌ପ୍ରବୃତ୍ତି ତୁବିଲା, କାଳି ସଞ୍ଚିବେଳେ ପୁଣି ଉଦ୍‌ପ୍ରବୃତ୍ତି ହେବ । ସମସ୍ତରପୁର ଉଥାସରୁ ଚିରକାଳପାଇଁ ଇନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡଳ ଅନ୍ତର ଗଲା ।

—
—
—
—

ମରୁଆର ଚେତା

ମଣିଷ ମନ ଭିତରେ ଗୋଟାଏ ଦକ ପଣିଥିଲେ ସେ ଯେତେ ନିଘୋଡ଼ରେ ଶୋଇ ଆଉ ପଛକେ ଅଳ୍ପ ଟିକକ ଦିବରେ ଚିହ୍ନିକି ପଡ଼େ, ନିଦ ଶକ୍ତୀଯାଏ । ଗାଁରେ ରୈନଗୋଲ ହେବା ଦିନରୁ ଜମିବାର ସାନ୍ଦଙ୍କର ଟାଣ ହୁକୁମ, ଗାଁ ଦିଗବାର ରତ୍ନ ପହରରେ ଗାଁ ଗୋହିଶାରେ ବୁଲି ବୁଲି ତିନିଥର ଡାକ ଦେବ । ଦିଗବର କୁହାଟ ଦେଲା, ‘ଏ-ଏ-ଏ ଏ ଗାଁ ଲେକେ ହୁଦିଆର !’ ଦିଗବାର କୁହାଟଶୁଣି ଗାଁ ବୁଲି କୁତ୍ତିଗୁଡ଼ା ଏ ଗେ ଗେ କରି ଭୁକିଲେ । ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ମରୁଆ ଚିହ୍ନିକି ପଡ଼ିଲା । ନିଦ ବାଉଳରେ ହାତ ବୁଲାଇ ବିଛଣାଟା ଅଣ୍ଟାଳ ପକାଇଲା, ହାତକୁ କିଛି ଲାଗିଲା ନାହିଁ । “ଏ କଣ ?” କହି ଧଡ଼ି କରି ଉଠି ବସିଲା, ଭଲ କରି ଅନାଇଲା, ଶେଷଟା ତୁଙ୍କା ପଡ଼ିଛି । ଶପ କରି ପଳଙ୍କ ଉପରୁ ତଳକୁ ଡେଇଁ ଦଢ଼ିଲା । ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ପିତ୍ରିଲ ଉପରୁଶା ଉପରେ ଗୋଟାଏ ପିତ୍ରିଲ ପାପରେ ମିଞ୍ଜି ମିଞ୍ଜି ଆଳୁଆ ଜଳୁଛି, ବଳତାଗୁଡ଼ାକ ରାତକୁ ଜଳ ଗଲାଣି । ଖଣ୍ଡ ସବୁ ସୂତାରେ ଖଣ୍ଡ ପିତ୍ରିଲ ଖୁଣା ପାପରୁଶାରେ ଖୁଲୁଛି । ମରୁଆର ତର ସହିନ ନାହିଁ, ଅଙ୍ଗୁଳିରେ ଭଲ କରି ବଳତାଗୁଡ଼ାକ ଶୁଣି ଦେଲା । ପଳଙ୍କ ଉପର ତଳ, ଦର କୋଶମାନଙ୍କୁ ଭଲ କରି ଅନାଇଲା । ଶେଷ ଚଦରଟା ଭିତ୍ର ଦେଇ ମଣ୍ଡିଗୁଡ଼ାକ ଓଲଟାଇ ଦେଖିଲା । ଅନାଇ ଦେଲା, ଦୁଆର ଅଭିଜା । ଭଲ କରି ମନରେ କଳ, ସେ ଅପେ କବାଟ କଳ ଶୋଇଥିଲା ।

ମରୁଆର ମୁଣ୍ଡ ବୁଲଇଲଣି, ତରୁଦିଗ ଅନକାର ଦିଶୁଟ୍ଟି,
ପାଠିରୁ କଥା ପିଟୁନାହିଁ । ଝଟ କବାଟଟା ଉଦୁଆଁ
କରିଦେଇ ମେଲକୁ ବାହାର ପଡ଼ିଲ । ଗୁରିଆଡ଼କୁ ଆଖି
ବୁଲଇଲ, ଯିକରିଟିଆ ଅନାର । କେଜାଣେ ତାକୁ ବା
ଦିଶୁ ନାହିଁ, ଦୁଇ ହାତରେ ଭଲ କରି ଅଣି ରଗଡ଼
ଦେଇ ଧାଇଁଲ, ସବୁ ଏକାକାର । ଦେହ ଗୋଟାଯାକ
ବରହାପତ୍ର ପରି ଥରୁଛି, କିର ଶୁଣି ଗଲଣି । ମାଜଣା
ଦୁଆରକୁ ଧାଇଁଲ, ବଢ଼ି ବଢ଼ି କବାଟ ଯୋଡ଼ାକ
ଉଦୁଆଁ । ଖୁବ୍ ଗୋଟାଏ ରଢ଼ି ଛୁଡ଼ିଲ, “ଧାଇଁପଢ଼ରେ
—ଧାଇଁପଢ଼ ରେ—ସବୁ ସଲିଲ ରେ” ଦୁଲ କରି
ତଳେ ପଡ଼ିଗଲ, ଅଉ ତେତା ନାହିଁ । ଗୁଡ଼ାଏ
ପୋଇଲୁ ଟିକିଏ ଟିକିଏ ଚେତେଇ ଥିଲେ, ତୁଣ୍ଡ
ବାରି ଗଲେ—ଏ ଯେ ମରୁଆ ଜେମା ଡାକ ।
“କଣ କଣ” ରଢ଼ି ଛୁଡ଼ିଧଢ଼ିଧାଡ଼ କରି କବାଟ ପ୍ରଟାଇ
ପକାଇ ଧାଇଁଛନ୍ତି । ଗୋଲମାଳରେ ଉଆସ ଭିତର
ସବୁଲେକ ଉଠି ପଡ଼ିଲେଣି । ସମସ୍ତେ ତକା ପାଡ଼ି
ଛନ୍ତି, ‘କଣ ହେଲ !’ ଅନାରରେ ଧାଁଦୌଡ଼ରେ
ଗୋଟାକ ଉପରେ ଗୋଟାଏ ପଡ଼ି ଯାଉଛନ୍ତି । ଗୁଡ଼ାଏ
ହାବୁଡ଼ା ଖାଇ ତଳେ ପଡ଼ି ଗଡ଼ି ଗଲେଣି । କଥାଟା ଯେ
କଣ, ଏ ଯାଏ କେହି କିଛି ବୁଝିପାରି ନାହାନ୍ତି । ପାଟି
ଶୁଣି ସାନ୍ତେ ବି ଭିତର ପ୍ରସ୍ତରେ ବିଜେ ହୋଇ
ଗଲେଣି । ‘କଣ ହେଲ—କଣ ହେଲ’ ପାଟି କରି
ଦୟାରୁଛନ୍ତି, କିଏ କଣ ବୁଝିଛି ଯେ, ଉତ୍ତିର ଦେବ ?
ସାନ୍ତୁଙ୍କ ନିହେ ପରେ ବାରିକ ଜଣେ ଯପଟାଏ ଧରି
ଧାଇଁଛି । ଟିକିଏ ଆଲୁଆରେ ମାରକିନିଆଟାଏ ଦେଖି
ପକାଇଲ, ମାଜଣା ଦୁଆର ଉଦୁଆଁ, ମଣିଷଟା ପରି ଧଳା
କଣଟାଏ ତଳେ ପଡ଼ିଛି । ‘ଏଟା କଣ, ଏଟା କଣ’ ହାତ
ବଢ଼ାଇ ଦେଖାଉଛି । ଏବେ ସେଇ ଧଳା ପଦାର୍ଥଟା
ଉପରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିଲେଣି, ଆଉ ତେବେଳେ ପାଟି
ନାହିଁ । ହେଲେ ଭରମି କେହି ପାଖପଣି ପାରୁନାହାନ୍ତି ।
ସାଆନ୍ତେ ତଞ୍ଚଳ ପାଖକୁ ଗୁଲିଗଲେ, ସମସ୍ତେ ସେଇ
ଜାଗାକୁ ଧାଇଁଛନ୍ତି । ଗୋଟାଏ ପୋଇଲୁ ଭଲ କରି

ଅନାଇ ରଢ଼ିଟାଏ ଛୁଡ଼ିଲ, ‘ବଡ଼ ଜେମା ରେ ।’ ଗୁଡ଼ାଏ
ମାରକିନିଆ ତା ପରେ ଗୋଟାକ ଉପରେ ଗୋଟାଏ
ପଡ଼ି ଧାଇଁଲେ । ଗୁଡ଼ାଏ ରଢ଼ି ଛୁଡ଼ିଛନ୍ତି, ‘ଆରେ
ବଡ଼ ଜେମା ରେ ।’ ସାନ୍ତେ ପାଟି କରୁଛନ୍ତି, ‘ତୁନିହ,
ତୁନିହ, କଥା କଣ ବୁଝୁଁ ।’ ଶୁଣୁଛି କିଏ ? ଗୋଟାଏ
ମାରକିନିଆ ଉଠାଇ ଦେଖିଲ, ତେତା ନାହିଁ । ପାଟି
କରିଦେଲ, ‘ପାଣି ପାଣି, ପଣ୍ଡା ପଣ୍ଡା ।’ ଆଉ ଗୁଡ଼ାଏ
ପାଟି କଲେ, ‘ପାଣି ଆଣ, ପାଣି ଆଣ ।’ ହେଲେ ତଞ୍ଚଳ
ଧାଇଁ ଯାଇ କେହି ଆଣୁ ନାହିଁ । ମୁହଁକୁ ପାଣିପୁଟ
ମାରି ପଣ୍ଡା କରିବାରୁ ଦଣ୍ଡକ ବାଦେ ତେତା ବସିଲ ।
ପିମିତ ପାଟି ପିଟ୍ଟିଛି, ଗୋଟାଏ ର ଧରିଛନ୍ତି—ଇନ୍ଦୂ
ଇନ୍ଦୂ ଇନ୍ଦୂ !’

ଏବେ ସମସ୍ତଙ୍କର ତେତା ବସିଲ, ଜେମା ମଣିମା
କାହାନ୍ତି ? ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁହଁରେ ଏକ କଥା । ସମସ୍ତେ
ଖୋଜି ବସିଲେ । ପୋଇଲୁଗୁଡ଼ାକ ଆପଣା ଆପଣା
ଗନ୍ଧିର ଭିତରୁ କେହି ଯପଟାଏ, କେହି ତୁଳା ବନ୍ଦିତା-
ଟାଏ ଜାଳ ଅଣି ଖୋଜିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସବୁ ରେ
ପିଣ୍ଡା ଅଗଣା ଓଳିତଳ ଖୋଜା ସରିଲଣି—କାହିଁ
ନାହାନ୍ତି । ସାଆନ୍ତେ ଗୁଡ଼ାଏ ରୂପରଙ୍କୁ ଧରି ମାଜଣା
ଦୁଆର ବାଟେ ନଦୀକୁଳକୁ ବାହାର ପଡ଼ିଲେ । ଦର୍ଶା
କାଳ, ମାଟି ଓଡ଼ା, ଦେଖାଗଲ, ଦୁଆରବନ୍ଧ ତଳ୍ଳ ନଦୀ-
ଜଳଯାଏ ଯୋଡ଼ିଏ ପାଦରିହୁ ସପା ପଡ଼ିଛି । ‘ହାୟୁ’
ବୋଲି କହି ସବାଙ୍ଗ ଥରି ଗଲ । ଯୋଡ଼ାଏ ବାରିକ
ତଞ୍ଚଳ ଧରି ରଖି ନ ଥିଲେ କେ ଜଣେ କାହାର ମୁହଁରେ
ପଡ଼ି ଲୋଟି ଯାଇଥାନେ ! ଆଉ କାହାର ମୁହଁରେ କିଛି
କଥା ନାହିଁ—“ତା ଜେମାମଣି ! ମୋ ରୂପମଣି ! ଆହା
ମୋ ଲକ୍ଷ୍ମୀମଣି !” କହି ଲୋଟି ଯାଉଛନ୍ତି । ସତି ପାହି
ଆସିଲଣି, ଗାଁ ଗୋଟାକ ଲେକ ବିକଳରେ ଡକା
ପାରୁଛନ୍ତି ।

-୪୧-

ଦେବୀ ପ୍ରତିମା

ଦଶତ୍ରାମ ତାଳୁକ ଜନିଦାରଙ୍କର ଉଆସ ପଛ-
ପଟରେ ପାଚିରୁ କାହିଁ ଲଗାଲଗି ସାଥୀଆ ସୁଆମୀ
ବହି ସାଥିରୁ । କାହିଁ ତଳେ ମାଜଣା ତୁଠ । ସେ
ତୁଠଟା ଘର ଆକଟ । ସେ ଜାଗାକୁ ବାହାର ଲୋକର
ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିବ ନାହିଁ । ଭୁକ୍ତା ଉଆସ ଭିତର ପରିଜନ-
ମାନଙ୍କର କାରବାର । ଉଆସ ପଣ୍ଡିମ ପାଞ୍ଚ ସାତଣ
କଦମ୍ବ ସୁଅ ଉପରକୁ ଭୁଆସୁଣୀ ତୁଠ । ସେ ଅଞ୍ଚଳଟା
ଭୁକ୍ତା କରଣ ବଢ଼ି—ଆଉ ନାହିଁ ଦର ଗୋଟାଏ ବି
ନାହିଁ । କାଉ କା କରିବା ଆଗରୁ କରଣ ଦର ବହୁ
ଭୁଆସୁଣୀରୁତ୍ତକ ଗାଧୁଆ ପାଧୁଆ କରିପାନ୍ତି । ଦିନଯାକ
ମା ମାଉସୀ ଭଳିଆ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ଆଉ ପୋଇଲୁ ପରିବାସ-
ମାନଙ୍କ କାରବାର ଲଗିଥାଏ । କି ଦିନ, କି ରତ୍ନ
ସେ ତୁଠକୁ ଯିବାପାଇଁ ପୁରୁଷମାନଙ୍କୁ ମନା । ସାନ୍ତକ
ଉଆସଟା ହେଉଛି ଗ୍ରୀ ମହିରେ—ଉଆସ ତଳକୁ ଆଉ
ଉପରକୁ ଆହୁର ବି ତେର ତୁଠ ଅଛି । ହେଲେ
ଆୟମାନଙ୍କ କଥା ସଙ୍ଗରେ ସେବୁଡ଼ିକର କିଛି ଲଗାପଗା
ନାହିଁ ।

ଝିଲିଇଲିଆ ଅନାର ଅଛି । ରାତିଟା ପୁହାପୁହା
ପରି । ଭୁଆସୁଣୀ ତୁଠରେ ହଠାତ ଭାର ଗୋଟାଏ
ବହଳ ପଡ଼ିଗଲ । ବହୁ ଝିଅମାନଙ୍କ ରଢ଼ି ଶୁଣି ଶାଶୁ
ନନ୍ଦେ ଆଉ ଆଉ ମାରକିନିଆମାନେ ଧାଇଁଲେ ।
ଭୁଆସୁଣୀରୁତ୍ତାକ ମଠିଆ ଟିଏ ଟିଏ କାଖେଇ ବରଗଛ
ଶୁଣିଲପଟକୁ ବେଢ଼ି ଯାଇ ମୂଳକୁ ରୁହିଁ ତାଟକା ପରି
ଛୁଡ଼ା ହୋଇଛନ୍ତି । ବରଗଛ ମୁଳରେ ଗୋଟିଏ ଦେବୀ-
ମୃତୀ ବିରଜିତା । ମୁରବି ଭଳିଆ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ସ୍ତ୍ରୀର
କଳେ, ଗଜା ମାତା ବିଜେ । ଜଣେ ବୁଦ୍ଧିମଣ୍ଡା ସ୍ତ୍ରୀ
ସମସ୍ତଙ୍କ କଥା ଘାଟି ଦେଇ କହିଲେ, “ନାହିଁ ଲେ
ନାହିଁ, ସେ କଥା ନୁହେ, ମା ସାନ୍ତାଣୀ ଦେବୀ ପାଇଟି

ଯାଇଛନ୍ତି ।” ଶଙ୍କା ହୁଳହୁଳ ଚହଳ ପଡ଼ିଗଲା । ଥୋକେ
ମାରକିନିଆ କାହୁଅରେ ଲେଟି ଯାଇ ଦେବୀଙ୍କୁ ଦୃଷ୍ଟି-
ପ୍ରଶାମ କରୁଥିଲେ । କିଏ ହାତଯୋଡ଼ ପିତ୍ରଳାଟି ପରି
ଦେବୀଙ୍କ ରୁହିଁ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଛି । ଥୋକେ ବେକରେ
ପନ୍ଦିକା ପନ୍ଦାଇ ପୁଅ ଝିଅଙ୍କ ବେମାରି ଭଲ ହୋଇ
ଯିବାପାଇଁ ବର ମାଗୁଛନ୍ତି । ଗୁଡ଼ିଏ ପୁରବା ସ୍ଵାମୀ ଶୀଘ୍ର
ବିଦେଶରୁ ବାହୁଡ଼ିବାପାଇଁ ତୁନି ତୁନି ଜଣାଉଛନ୍ତି ।
ମାରକିନିଆରୁଡ଼ିକଙ୍କ ପାଟି ଶୁଣି ପୁରୁଷମାନେ ବି
ନିଦଅଳସିଆ ଅଧୁଆମୁହଁରେ ଧାଇଁଲେ । ଉତ୍ତୁଣିକା
ସୀପୁରୁଷ ବୋଲି ବାହି ବିରୁର ନାହିଁ—ଦେଡ଼ିଶୁର
ଭାଇବହୁ ଚିହ୍ନୁଛି କିଏ ? ମାରକିନିଆ ମରଦ ପେଲ-
ପେଲ ହୋଇ ଦେବୀଙ୍କ ଅନାଇ ଧାଇଁଛନ୍ତି । ଆଗ
ପଛକୁ କାହାର ଦୃଷ୍ଟି ନାହିଁ—କିଏ କାହାକୁ ବା
ଚିହ୍ନୁଛି ଯେ, ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ବୋଲି ବାର ହେବେ ? ଶଙ୍କା
ହୁଳହୁଳ ଦେଇ ସମସ୍ତେ ଛୁଡ଼ା । ଏଥୁ ମଧ୍ୟରେ ଦୃଷ୍ଟି
କାଳ ବିତିଗଲ । ପେଲପେଲ କରି କରି ସମସ୍ତେ ଥକି
ପଡ଼ିଲେଣି । ଏବେ ସମସ୍ତେ ବୁଝି ବସିଲେ—‘ଏ ଦେବୀ
ପ୍ରତିମା କିଏ - କ୍ଯା ବିଜେ ହେଲେ ?’

ସ୍ତ୍ରୀ ମହିଳରେ ଆଗରୁ ତ କଥା ଛୁଡ଼ିଛି, ମା
ମଣିମା ଜଙ୍ଗାଦେବୀ ପାଇଟି ଯାଇଛନ୍ତି । ଯେପରି
ଠାଣିରେ ପ୍ରତିମାଟି ବସିରୁଛି, ତାଙ୍କୁ ଦେବୀ ବୋଲି
ସରଳବୁଦ୍ଧ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଅନୁମାନ କରିବା କିନ୍ତୁ ଅସଙ୍ଗତ
କଥା ନୁହେ । ଭୁଆସୁଣୀତୁଠକୁ ଓହ୍ଲାଇବା ଶାଇଳି-
ହାତ ପଟରେ ଗୋଟାଏ ଖୁବ ବଡ଼ ବରଗଛ । ନନ୍ଦ
ସୁଅ ଆଗେ ଗଛ କଡ଼ରୁ ତେର ଦୁରରେ ଥିଲ । ବର୍ଷକୁ
ବର୍ଷ ବଢ଼ି ପାଣି ତୋଡ଼ରେ ଅତତା ପଡ଼ି ପଡ଼ି ବରଗଛ
ମୂଳ ଅଧାଅଧ୍ୟାଏ ନନ୍ଦଗର୍ତ୍ତକୁ ଗଲାଣି । ସେ ପଟଟାରେ
ଅଧାଅଧ୍ୟ ରେର ବାହାର ପଡ଼ି ଶୁନେୟ ଶୁନେୟ ଝୁଲୁଛି ।
ଦେବୀ ମୁଣ୍ଡି ସେହି ଦୋକେନା ଗୋଟିଏ ତେର ମଧ୍ୟରେ
ଲାଗି ଯାଇ ଝୁଲୁଛନ୍ତି । କେନା ଯୋଡ଼ାକ କାଖ କାଟେ
ଆଗକୁ ବାହାର ପଡ଼ିଛି । ଦେବୀଙ୍କ ଅଣ୍ଟାରୁ ଦେବେର

ଅଧାର୍ଥ ପାଣି ଭାଇରେ ବୁଡ଼ି ରହିଛି । ଡାକୁଆ ନନ୍ଦମାନଙ୍କର ଉପରମୁଣ୍ଡା ଜଳ ଯେମନ୍ତ ହୁ କରି ମନ୍ତ୍ର ଆମେ, ସେହିପରି ହୁ କରି ଚଢ଼ି ଯାଏ । ଜଣାଯାଏ ପ୍ରତିମା 'ଟକିବା ବେଳେ ନନ୍ଦରେ ମୃଣ୍ଡେ ଜଳ ଥିଲା; ଉଦ୍ଧବିଶିନ୍ନ ଶୁଦ୍ଧ ପଡ଼ିଛି । ପ୍ରତିମା ରୂପ ମାଖରେ ବୁଡ଼ାଏ ତେବେ ହେଉଥିବା ଯୋଗୁ ପାଣିମୁଖ ବାଜି ଦୂର ଯାଉଛି । ସେହି ଜଳ ଭାଉଁଶା ମଧ୍ୟରେ ଗୁଡ଼ାଏ ଫେଣ ଦୂରଥିବା ଯୋଗୁ କରିପୁଲମାଳ ବୁଲୁଥିବା ପରି ଜଣାଯାଏ । ପୁଣି ତେରବୁଡ଼ାଏ ଫେଣ ଚେରରେ ଲାଶି ରହିଛି । ସେଥି ମଧ୍ୟରେ ଦେଶମୁଣ୍ଡି ବିରଜିତା । ଦେଶଙ୍କ ହସ୍ତକ ଅଳକାର ମଧ୍ୟଭାଗ ଠିକ୍ ସୁନ୍ଦରବିନ୍ଦୁ ଉପରେ ବଡ଼ ଶତ୍ରୀଏ ସ୍ଥାର ବରଗଛର ବହଳ ପଥ ପାଇଁ ବାଟେ ଟିକିଏ ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣ ପଡ଼ି ଦପ୍ତ ଦପ୍ତ କରି ଜଳ ଉଠୁଛି । ପୁଣି ସ୍ଵରକର ଦୁଇ ପାଖକୁ କର୍ଣ୍ଣମୁଳଯାଏ ଜଡ଼ାଉ ଅଳକାରେ ନାନାରଙ୍ଗର ତେରବୁଡ଼ାଏ ମହା' ଚନ୍ଦ୍ର ମଧ୍ୟରୁ ନାନା ରଙ୍ଗର ଜ୍ୟୋତି ବାହାର ଗୋଟିଏ କୁନ୍ତୁ ରନ୍ଧନ୍ଦନ୍ତ ଆକାର ଧାରଣ କରିଛି । ଦେଶଙ୍କ ହୃଦୟ ଉପରେ ହାତ ପାଦୁଳ ଯୋଡ଼କ ପ୍ଲାପିତ, ଦଶିଣ ହସ୍ତର ଚମ୍ପାପୁଲ କଳ ପରି ପାଞ୍ଚ ଅଙ୍ଗୁଳରେ ପାଞ୍ଚଟି ରହିବସା ମୁଦ୍ରକା, ଦୁଇ ହସ୍ତରେ ରହିଜଡ଼ା ସୁବର୍ଣ୍ଣ-ଚଢ଼ି—ସେହିପରି ବାହୁରେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ବାହୁଟି । ନାୟା-ବସଣୀରୁ ଗଜମୁକ୍ତା ପରି ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ମୁକ୍ତାରୁ ଝକ ଝକ କରି ଜ୍ୟୋତି ବାହାର ପଡ଼ୁଛି । ଏହିପରି ଉପରୁକ୍ତ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ମହାର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅଳକାର ପୃଷ୍ଠେ । ନିରଭ୍ରତୁପେ ପୃଷ୍ଠ ଆହାଦନ କରି କେଶରଣିର ଅଗ୍ରଭାଗ ଜଳ-ସ୍ତୋତରେ ଉତ୍ସତଃ ବିଶ୍ଵ ହୋଇ ଭାସୁଛି, ଗୁଡ଼ାଏ କେଶ କେରି କେରି ହୋଇ ସୁନ୍ଦର ମୁଖଟିକୁ ବିରଳ-ଭାବରେ ଢାକି ପଳାଇଛି । ଉପର ପଦ୍ମରୁ ଦିନ୍ଦୁ ଦିନ୍ଦୁ ଜଳ କେଶରଣି ଉପରେ ପଡ଼ି ମୁକ୍ତାମାଳା ପରି ଝରି ପଡ଼ୁଛି ।

ଏତେବେଳେ ପୁରୁଷମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦେଶମୁଣ୍ଡି ବିଷୟ ଆଳନାବନା ଲାଗିଲା । ଜଣେ କଳ୍ପନାପ୍ରିୟ ବୁଦ୍ଧିମାନ ଲୋକ କହି ବସିଲେ, 'ଦେଶମୁଣ୍ଡି ନଦୀରେ ଭାସି ଭାସି ଆସିଛନ୍ତି । ନିଶ୍ଚପୁ କଟକର ସବୁଠାରୁ ବଢ଼ିଆ କାରିଗର ହାତତପ୍ତୀର । ଦେଶ ନାହିଁ, ହିଙ୍କଳ ହରିତାଳ ଘଷ ଯେମନ୍ତ ଚମ୍ପାପୁଲିଆ ରଙ୍ଗ ବୋଲି ଦେଇଛି । ଆହା ! ନାସିକାଟି ଖଣ୍ଡାଧାର ପରି କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦର ! ଦେଶରୁ, ତ୍ରୁଲତା ଯୋଡ଼କ ତୁଳାରେ କେମନ୍ତ ବଙ୍କାଇ କାନଯାଏ ଟାଣି ଦେଇଛି । ଦେଶ ଦେଖ, ନୂଆ ବନଃରସୀ ଶାତୀ ଖଣ୍ଡ ଦେହରେ ଏପରି ଭଢ଼ି ପିନ୍ଧାଇ ଦେଇଛି, କିମ୍ବା ଜାଣ ? ପାଣି ସୁଅରେ କାଳେ ପିଟିଯିବ, ସେଥିପାଇଁ ।'

ପ୍ରତିମାଟିଏ କଟକରୁ ଏ ଯାଏ ଭାସି ଆସିପାରେ କି ନାହିଁ, ଏ କଥା କେବି ବୁଝିଲେ ନାହିଁ । କହିବା ଲୋକ କଥାରେ ସଇ ଦେଇଗଲେ । କେବଳ କେତେ ଜଣ କହିଲେ, 'ଆହା ! କାଦୁଆପାଣି ବୋଲି ନ ହୋଇ ଥିଲେ କେତେ ସୁନ୍ଦର ଦିଶୁଆନ୍ତେ । ଆହା ଆହା ! ଦେଶ ଦେଶ, ଆଖି ବୁକି ଡାହାର ପାଖକୁ ବେକ ତଳାଯିବାରୁ କେତେ ସୁନ୍ଦର ଦିଶୁଛନ୍ତି । ଦେଶ ଦେଶ, ତଳେ ସୁଅ ପାଣି ବାଜିବାରୁ ଦେହ ଉପର ଟିକିଏ ଟିକିଏ ଦୋହଳି ଯାଉଛି—ଜଣ ଯାଉଛି, ଯେମନ୍ତ ଜାନ୍ମା ଦେବତା ।'

ଜମିଦାର ସାଆନ୍ତେ ପ୍ରାତିଃକାଳରୁ ଉଠି ଗୋବିନ୍ଦ-ଙ୍କ ସାକ୍ଷାତରେ ଧାନ କରୁଥିଲେ । ଭପୁଙ୍କର ଗୋଲମାଳ ଶୁଣି ତଥ୍ୟ ବୁଝିବପାଇଁ ବାହାର ପଡ଼ିଲେ । ମନ୍ଦର ପୁଣ୍ୟାଶ୍ର ଟହଳିଆ, ଆଉ ଆଉ ଶଟଣି ଲୋକେ ବାନା ବେରଣ ଶୋଳ କରିତାଳ ଧରି ପନ୍ଥରେ ଧାର୍ଛିଛନ୍ତି । ସାଆନ୍ତେ ବିଜେ ହେବାରୁ ଆଉ ଆଉ ଲୋକେ ଆଢ଼ିଇ ଗଲେ । ସାଆନ୍ତେ ତୁଠୋରେ ଉପରୁକ୍ତ ହୋଇ ଦେଶକୁ ଏକ ଧାନରେ ରୁହିଛନ୍ତି ।

ମନ ମଧ୍ୟର ବିଶୁରିଲେ, ରେ ଗୋବିନ୍ଦ ! ଏ ପୁଣି ତୋର କି ମାୟା, କି ଲୁଳା ?' ସାଆନ୍ତଙ୍କର ଦୃଢ଼ି-ବିଶ୍ୱାସ ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ଆଜ୍ଞାର ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ଘଟୁଛି । ମନୁଷ୍ୟର ଆୟୁତ କିଛି ମାତ୍ର ନାହିଁ । ପାପ ପୁଣ୍ୟ, ପଣ ଅପ୍ୟଶ, ହାନି ଲଭ ସବୁ ତାଙ୍କଠାରୁ ଆସୁଛି । ମନୁଷ୍ୟମାନେ ତାଙ୍କ ହାତର ନାଟୁଆ ପିତୁଳୀ ।

ସାଆନ୍ତେ ବିନେ ହେବା ଯୋଗୁ ପୁନବାର ଶଙ୍ଖ ହୁଳହୁଳି ପଡ଼ିଗଲା । କାର୍ତ୍ତିମାୟା ପଞ୍ଚା ମନ୍ଦରରୁ ଆସି ଖୋଲ କରତାଳ ବଜାଇବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲେ ।

ଠିକ ଏତିକବେଳେ ଲୋକଭିଡ଼ ଭିତରୁ ଭାରି ଗୋଟାଏ ଚିନ୍ତାର ବାହାରିଲା—ଜଣ କୋଡ଼ିଏ ଲୋକ, ସବାଙ୍ଗ କାଦୁଆ ଲଟପଟ, ମୁକୁଳା ମୁଣ୍ଡ, ବାଳକରୁ ପାଣି ବହି ପଡ଼ୁଛି । ଗତ ଅଧରତିବେଳେ ଯେଉଁ ଝପର ଝପର ପାଣି ବଷା ହୋଇଥିଲା, ଜଣାୟାଏ, ଗୋଟା ପାଣିମାଡ଼ ଖାଇଛନ୍ତି । ମୁହଁରେ ଆଉ କଥା ନାହିଁ, ବିକଳରେ ରହି ଗୁଡ଼ିଛନ୍ତି । 'ହେଇ ରେ ଆମ ଜେମା ମଣିମା, ହେଇ ରେ ଆମ ଜେମା ମଣିମା !'

"ବୁଝ ବୁଝ, ଏମାନେ କିଏ, କଣ କହୁଛନ୍ତି ?"

ବୁଝାଗଲା, ଗଲା କାଳି ଶାତ ଅଧକ ବେଳେ ସମସରପୁର ଜମିଦାରଙ୍କର ଗୋଟିଏ ବୋଲି କନ୍ଧା ନରବତ୍ତିରେ ଭାସି ଆସିଛନ୍ତି । ଏହି ଲୋକମାନେ ପାଞ୍ଚ ଶଣ୍ଡ ଡଙ୍ଗା ଧରି ନଦୀ ଗୋଟାକ ଖୋଜି ଖୋଜି ଏଠାରେ ପହଞ୍ଚିଲେ ।

ସମାଗୁରଟା ଶୁଣି ସାଆନ୍ତେ ଗୋଟାଏ ଟାଣ ନିଃଶ୍ୱାସ ପକାଇଲେ । 'ଗୋବିନ୍ଦ ! ଗୋବିନ୍ଦ ! ହେଉ ହେଉ, ତୋର ଯାହା ଇଚ୍ଛା କର ।' ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଅନାଇ କହିଲେ, "ଦେଖ, ମୋ କୁଳବଧୂ, ମର୍ଯ୍ୟାଦାକୁ ଜଣି

ଗୁଲ ।" ଉପର୍ତ୍ତି ସମସ୍ତ ପୁରୁଷ ମୁହଁ ଫେରଇ ଆପଣା ଆପଣା ଦରକୁ ବାହୁଡ଼ି ଗଲେ । ଉଆସର ପୋଇଲୁ-ମାନେ 'ବହୁ-ମଣିମା, ବହୁ ମଣିମା' କହି ଧାର୍ଜିଛନ୍ତି । ସଧବା କରଣର ବହୁମାନଙ୍କୁ ଗୁଡ଼ ଆଉ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବିଦା କରି ଦିଆଗଲା । ସଧବା କରଣ ବହୁମାନେ ଶଙ୍ଖ ହୁଳହୁଳ ଦେଇ ଅହିଅ-ମେଲଣିର ମଙ୍ଗଳ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ବଧୁଙ୍କୁ ଉପପୁକ୍ତରୁପେ ବେଶ ଭୂଷଣ କରି ଦିଆଗଲା । ଯାପାବେଳେ ବାଟର ବୁଣ୍ଡାଯିବା ନିମନ୍ତେ ପାଣ୍ଡିଆକୁ ପାଣ୍ଟିଆ ଖଇ, କଉଡ଼ି; ପୁଲ, ଟଙ୍କା, ସୁକି ଅଧୁଲୁ ଉଆସରୁ ଅସିଲା । ବହୁଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରୁ ସିନ୍ଧୁର ପାଦରୁ ଅଳତା ନେଇ ସଧବା କରଣବହୁମାନେ ମୁଣ୍ଡରେ ଲଗାଇଲେ । ଭାଣ୍ଡାରୁଣୀ ଯେ କମେଇ ଦେଇଥିଲେ—କେହି କରଣବହୁ, ସେଇ ନଶ ଟିକିଏ, କେହି ମୁଣ୍ଡର ବାଳ କେରିଏ, କେହି ବୁଣ୍ଡା କଉଡ଼ିରୁ କଡ଼ାଏ ଘରେ ପେଡ଼ିରେ ବାନ୍ଧି ରଣିବାପାଇଁ ଆପଣା ଆପଣା ପଣନ୍ତି କାନିରେ ବାନ୍ଧି ରଣିଲେ । ଏହି ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଦେଢ଼ ପହଞ୍ଚିର ଅନାଜ ବେଳ ବିତି ଗଲାଣି । ଖୋଜି ଅସିବା ଲୋକଙ୍କ ପରେ ପରେ ନାହିଁ କୁଳନ କୁଳେ ଯୋଡ଼ାର ଟପା ବସିଥିଲା । ସମସରପୁରରେ ସମ୍ବାଦ ପହଞ୍ଚିନେ ରୂର ଆହୁଲ ବାହାଣି ଡଙ୍ଗାରେ ବସି ସେ ଉଆସର ଶିଠ କରଣ ଜମିଦାରଙ୍କଠାରୁ ସମ୍ବାଦ ଆଣିଛି । ଶିଠ କରଣ ସାନ୍ତଙ୍କ ଗୋଡ଼ିତଳେ ପଡ଼ି ହାତ ଯୋଡ଼ି ଜଣାଇଲେ, "ପ୍ରଭୁ ! ଛାମୁରେ ଆଉ କିଛି ଜଣାଇବାର ତାହିଁ । ସବୁ ସର ଯାଇଛି । ଏ ଥାରୁ କୁଳକନ୍ଧା ନୁହନ୍ତି, ଧର୍ମ ପ୍ରମାଣେ ଆପଣଙ୍କ କୁଳବଧୂ । ଧର୍ମପରିପୂଣ ଆପଣ ଉଭୟ କୁଳର, ଅବୋଧ ବାଳକାର ଧର୍ମ ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ । ଆମ ସାଆନ୍ତ ଆପଣଙ୍କ ଶ୍ରୀରାଶରେ ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଁର ଏତିକ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିଛନ୍ତି । ଆପଣଙ୍କ ବଧୁଙ୍କ ଅଳକାରରେ ହାତ ଦିଆଯିବ ନାହିଁ ।"

ଜମିଦାର ସାଥେ ‘ଗୋବିନ୍ଦ ତୋ ଇଚ୍ଛା, ତୋ ଇଚ୍ଛା, ତୋ ଇଚ୍ଛା’ ତିନି ଥର କହି ଉପର୍ଯ୍ୟତ କାର୍ଯ୍ୟ ସମାଧା ନିମନ୍ତେ କରଣ ସାନ୍ତୁମା ନକୁ ଅଞ୍ଜିକଲେ ।

ଆକାଶର ଇନ୍ଦ୍ରପୂର୍ବ ପ୍ରକାଶ ପୃଷ୍ଠରେ ଅହିଅ ସୁଲକ୍ଷଣୀ ଇନ୍ଦ୍ରମୁଖଙ୍କ ମହାପ୍ରଶାନର ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ ହୋଇଗଲ ।

— — —

-୪୨-

କେନେରାଲ ହମ୍ମିଟାଲ

କଟକ କେନେରାଲ ହମ୍ମିଟାଲ ଉଠରକାଲ ଏକପାଇଥା ଗୋଟିଏ ବଡ଼ କୋଟିଶ୍ଵର । ଉତ୍ତର ଦଶି ମିଳାଣ ବଡ଼ ବଡ଼ ବୁଝିଟା କବାଟ ଲାଗିଛି । କବାଟ ଯୋଡ଼ାକ ମଧ୍ୟରେ ସେହିପରି ଉତ୍ତର ଦଶି ରୁଜି ମିଳାଣ ଉଞ୍ଚା ଉଞ୍ଚା ଯୋଡ଼ାଏ ଖିଢ଼ିକ । ପଣ୍ଡିମଠ ଖୋଲ ଆକାଶ ଦିଗକୁ ଯୋଡ଼ାଏ ଖିଢ଼ିକ । ପୃଷ୍ଠାଠ ଆଉ କୋଟିଶ୍ଵର ଯିବାପାଇଁ ଯୋଡ଼ାଏ ଦୁଆର । ରେ ମଧ୍ୟଭାଗରେ ଗୋଟିଏ ଲୁହାର ବଡ଼ ଉତ୍କଳପୋଷ ପଡ଼ିଛି । ଉତ୍କଳପୋଷ ଉପରେ ବାଢ଼ିଆ କତାପୁର ଗୋଟାଏ ତୋଷକ, ତାହା ଉପରେ କୁଳାପୁର ରେଜାଇଟିଏ ପର ହୋଇଛି । ବାସିକରୁ ବେଦରଟିରେ ବିଛଣ ତିକା—ତା ଉପରେ ସାନ ବଡ଼ ପୁଞ୍ଜାଏ ମାଣ୍ଡ ପଡ଼ିଛି । ବିଛଣରେ ଗୋଟିଏ ସୁବକ ରେଗୀ ଶୋଇଛନ୍ତି । ଖଣ୍ଡିଏ ଶୁକ୍ଳ ଦେବରେ ସବାଙ୍ଗ ତିକା । ତାକୁରମାନେ ତାପମନ ଯନ୍ତ୍ର ଧର ଥରକୁ ଥର ପରାଷା କରି ଦେଖୁଛନ୍ତି । ୯ ଦିନ କାଳ ଅଭିହେଦ ଜର । ଦେହର ଉତ୍ସପ ତାପମନ ଯନ୍ତ୍ର ଶାର ପାଞ୍ଚ ଅଂଶକୁ ତଳକୁ ଖସିବାକୁ ନାହିଁ । ରେଗୀଙ୍କର ଜ୍ଞାନ ମୋତ୍ । ଗୋଟିଏ ସୁବକ ଶୁକ୍ଳର ଉତ୍କଳପୋଷ ଗୋଡ଼ ପଟରେ ଦିନ ରାତି ରେଗୀଙ୍କୁ

ଶୁଦ୍ଧି ଜଣି ବସିଛି, ଠାଁରୁ ଉଠିବାକୁ ନାହିଁ । ବେଳେ ବେଳେ ଉତ୍କଳପୋଷ ବାଡ଼ରେ ମୁଣ୍ଡ ଲଗାଇ ଟିକିଏ ନିଦେଇଯାଏ । ସିନ୍ଧିଲସାର୍ଜନ ମିଷ୍ଟାର ବସନ୍ତ, ଆସିଷ୍ଟାଙ୍କ ସୁକାନ୍ତ ବାବୁ ରାତ୍ରି ଦିନ ରାତି ଦଶ ପନ୍ଦର ଥର ଆସି ରେଗୀଙ୍କୁ ପରାଷା କରି ଯାନ୍ତି । ଘଣ୍ଟାକୁ ଘଣ୍ଟା ପୋଡ଼ିଏ ଯୋଡ଼ିଏ ଗୁପ୍ତ ଦିନରୁତ ପାଳି କରି ଜଣି ରହିବାର, ପୁଣି ସେମାନେ ପ୍ରତି ଘଣ୍ଟାରେ ତାକୁରମାନଙ୍କୁ ରେଗୀର ଅବସ୍ଥା ଜଣାଇବାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତୁ । ତାକୁରମାନେ ରେଗୀଙ୍କୁ ତାପମାନ ଯନ୍ତ୍ରରେ ପରାଷା କରିବା ବେଳେ ସେମାନଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଅନାଇ ରୁକରଟା କଣ ବୁଝେ, ତାହା ଆଖିରୁ ଖର ଖର କର ଦୁଇ ଧାର ଲେତକ ବହିଯାଏ । ଅନାହାର ଅନଦ୍ଵା ଯୋଗୁ ଲୋକଟାର ପଞ୍ଜରହାତ୍ର ଗଣି ହେଲଣି, ସହଜରେ ଏଣିକି ଉଠି ବସିବା କଷ୍ଟ; ହେଲେ, ଅପଣା ଦେହ ପ୍ରତି ତାହାର କିଣ୍ଟମାତ୍ର ଦୃଷ୍ଟି ନାହିଁ ।

ଆଜି ଦଶଦିନ ଦିନ । ବଡ଼ସଖାଲେ ତାକୁରମାନେ ଅସି ରେଗୀଙ୍କୁ ପରାଷା କରି ଦେଖିଲେ, ଦେହର ଉତ୍ସପଟା ତାପମାନ ଯନ୍ତ୍ରର ଶାର ଦୁଇ ଅଂଶକୁ ଖସି ଆସିଲଣି । ରେଗୀ ଟିକିଏ ଟିକିଏ ‘ଉଁ ଉଁ’ କୁଛେଇ ଏକଢ଼ି ସେକଢ଼ି ହେଉଛନ୍ତି । ତାକୁରମାନେ ମୁହଁ ରୁହଁଶୁଦ୍ଧି ହେଲେ । ସେମାନଙ୍କ ମୁଖରେ ଟିକିଏ ଆନନ୍ଦର ଚନ୍ଦ ଦେଖି ରୁକରଟା ଫାଁ କରି ନିଃଶ୍ଵାସଟାଏ ପକାଇଲ । ତାକୁରମାନେ ରୁକରର ପ୍ରଭୁଭକ୍ତି ଦେଖି ତା’ ଉପରେ ଭାର ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲେ । ସାହେବ କହିଲେ, “ଆରେ ସଇତା, ଆଉ କିଛି ଚିନ୍ତା ନାହିଁ, ତୋ ସା’ନ୍ତ ଏବେ ଭଲ ହୋଇପିବେ ।” ସଇତା ସମ୍ବାଦ ନ ପାରି ଘେ କରି ରହିଟାଏ ଛୁଟିଲ । ଆସିଷ୍ଟାଙ୍କ ସାର୍ଜନ ସୁକାନ୍ତ ବାବୁ ଅତି ସାବଧାନରେ ରେଗୀଙ୍କ କ୍ଷତ୍ରପୁନଗୁଡ଼ିକ ଧୋଇଧାଇ ଦେଇ ସେଥିରେ ପଟି ଲଗାଇ ଦେଲେ । ଅନ୍ତରେ ଗରମ ଏକପ୍ରକାର ତରଳ ପରାର୍ଥ ପଥ୍ୟ ପିଆଇ ଦେଇ ଶୁଳିଗଲେ । ଦୁଇ ଘଣ୍ଟାକୁ

ଦୁଇ ଦଶା ସେହିପରି ପଥ୍ୟ ଦେବା ସକାଶେ ଡାକ୍ତର
ସାହେବଙ୍କର କମ୍ପାଡ଼ିଗ୍ରାହ ପ୍ରତି ଦୃଢ଼ ଆଜ୍ଞା ହେଲା ।

— — —
-୪୩-

ସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟ ଲଭ

ଅନ୍ତ୍ର ଅନ୍ତ୍ର କରି କୁରଟା ଉଣା ହୋଇ ପଡ଼ିଛି ।
ବର୍ତ୍ତମାନ ରୋଗୀ ବାଢ଼ି ଖଣ୍ଡିଏ ଧରି ଦୋତାଳ ଉପର
ବାରନାରେ ସଞ୍ଜ ସଖାଳ ଟିକିଏ ଟିକିଏ ଗୁଲବୁଲ
ହୁଅନ୍ତି । ସିଭିଲ ସାର୍ଜନଙ୍କର ଏହିପରି ଉପଦେଶ ।
ଦେହର ଘାଗୁଡ଼ାକ ଏକରକମ ଶୁଣ ଉଠିଲଣି ।
ସିଭିଲ ସାର୍ଜନ ଖବର ମନ ଦେଇ ଚିକିତ୍ସା କରୁଛନ୍ତି ସତ
ହେଲେ ଆସିଥାଏ ସାର୍ଜନ ସୁକାନ୍ତ ବାବୁଙ୍କ ପ୍ରଗାଢ଼
ମନ୍ୟୋଗ ଓ ବିଶେଷ ପରିଚିତ ହେବୁଛି ରୋଗୀ
ଏତେ ଜଳଦ ଆରୋଗ୍ୟ ଲଭ କରିବାକୁ କ୍ଷମ ହେଲେ ।
ରୋଗୀ ସମସରିଯୁରରୁ ଅମିଗା ଦିନାବଧି ସୁକାନ୍ତ ବାବୁ
ଆପଣାର ସବୁ କାମ ପାଇଟି ଗୁଡ଼ ଦିନ ରାତି ତାଙ୍କ
ପିଲେ ଲାଗି ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ଡାକ୍ତର ବାବୁଟି ବଡ଼ ଭବୁ
ଲେକ, ନିଲେଇ ଏବଂ ଦପ୍ତାଳୁ—ଦରିଦ୍ର ଆଉ
ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ରୋଗୀଙ୍କ ପାଖରୁ ଦର୍ଶନୀ ଟଙ୍କା ପ୍ରାୟ
ନିଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରୋଗୀଙ୍କଠାରୁ ଆପଣା
ପାଉଣା ଗଣ୍ଡାକ ଅସୁଲ ହେଉ ବା ନ ହେଉ, ସେଥି
ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ନ ରଖି ରୋଗୀ କିପରି ଆରୋଗ୍ୟ ଲଭ
କରିବ, ସେଥିପ୍ରତି ତାଙ୍କର ବିଶେଷ ଦୃଷ୍ଟି ।

ରୋଗୀଙ୍କ ସହିତ ଡାକ୍ତର ବାବୁଙ୍କର ପୂର୍ବରୁ
ବିଶେଷ ବନ୍ଧୁତା ତ ଥିଲା—ଆହୁରି ଗୋଟାଏ କଥା,
ତାହା ଉପରେ ରୋଗୀଙ୍କ ସମାଗ୍ରର ସବୁ ଶୁଣିଲେଣି ।
ସେ ଜାଣନ୍ତି, ରୋଗୀ ଅସୁରେଣ୍ଟର ରରଗନା ଜମିଦାର
ଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ, କିନ୍ତୁ ଦୁର୍ଦ୍ଦିନା ହେଲେ

ଏତେବନ୍ତ ତାଲୁକାଟା ଲଣ୍ଠନାଟି ହୋଇ ଯିବ । ପୁଣି
ସମସରିଯୁର ଜମିଦାରଙ୍କ ଦ୍ୱାରରେ ଦୁଃଖର ସୀମା
ରହିବ ନାହିଁ । କୁଆଁର ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରବିଷୟେ
ଏବଂ ରୋଗୀଙ୍କ ପ୍ରାତିଧ୍ୟାଗ ସମାଗ୍ରର ଉପରୁକୁ ସମୟରେ
ଜେନରେଲ ହପ୍ଟିଟାଲରେ ପହଞ୍ଚିଥିଲା । ତେତେବେଳେ
ରୋଗୀଙ୍କ ଭୟାନକ ଜ୍ଞାନ, ପ୍ରାୟ ଅଚେତନ ଅବସ୍ଥାରେ
ଥିଲେ । ଡାକ୍ତରମାନେ ଛାଇ କଲେ, ରୋଗୀର ଯେମରି
ଅବସ୍ଥା, ଏପରି ଦାରୁଣ କଷ୍ଟକର ସମ୍ବାଦ ଶୁଣିଲେ
ନିଶ୍ଚିପ୍ତ ପ୍ରାଣରକ୍ଷା ହେବ ନାହିଁ । ସୁତରାଂ କିନ୍ତୁ ସମ୍ବାଦ
ଦିଆ ଯାଇ ନାହିଁ । ସମସରିଯୁର ତାଲୁକର ଏବଂ
ଅସୁରେଣ୍ଟର ରରଗନାର ଜମିଦାରମାନଙ୍କ ପକ୍ଷର
ମାମଲତକାରମାନେ ହପ୍ଟିଟାଲ ନିକଟ ବଜାରରେ ବସା
କରି ରହିଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଦୁଇ ଉଆସକୁ ଧାଉଡ଼ ପାଇକ
ଟପା ବିନ୍ଦୁ—ରୋଗୀଙ୍କ ସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟ ସମ୍ବାଦ ଦୁଇ ଓଳି
ଦୁଇ ଉଆସକୁ ଯାଉଛି । ହେଲେ ରୋଗୀଙ୍କ ସହିତ
ସାଧାର କରିବା ସେମାନଙ୍କୁ ଡାକ୍ତର ସାହେବଙ୍କର
ବିଶେଷରୂପେ ମନା । ପୁଣି ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରସଙ୍ଗ ସରତାକୁ
ବି ବୋଲି ଯାଏ ନାହିଁ । ସରତା ମଧ୍ୟ ରୋଗୀଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି
ଦଣ୍ଡକପାଇଁ ବାହାରକୁ ବାହାରେ ନାହିଁ । ରୋଗୀଙ୍କ
ସେବା ଦିନା ଆଜି କୌଣସି ବିଷୟରେ ମନ ଦେବାକୁ
ତାହାର ତର ନାହିଁ ?

— — —
-୪୪-

ଦାରୁଣ ସମ୍ବାଦ

ସଞ୍ଜ ବାଜି ଗଲଣି—ହପ୍ଟିଟାଲର ସମସ୍ତ
କୋଂରେ ଆଲୁଆ ଜନ୍ମିଲା । କୁଆଁର ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ
କୋଂରୀ ମଧ୍ୟରେ ଯୋଡ଼ିଏ ଚୌକି ପଡ଼ିଲା । ବାବୁ
ନିଜେ ଅତି ଡାକ୍ତର ସୁକାନ୍ତ ବାବୁ ଦୁଇ ଜଣ ବସି

କଥାଭାଷା ହେଉଛନ୍ତି । କୁଆଁର ବାବୁଙ୍କ ମନ ବହଲେଇବାପାଇଁ ଆଜି କେତେବିନ ହେଲ ଡାକ୍ତର ବାବୁ ସଞ୍ଜବେଳେ ପାଖରେ ବସି ନାନା ପ୍ରକାର ଖୁସ୍ତିଗପ କରନ୍ତି । ଆଜି ବି ସେହିପରି କଥାଭାଷା ଚକ୍ରିଛି । ସଇତା ଲେପ ତଦର ଭଲ କରି ଖାଡ଼ିଖୁଡ଼ କରି ଶେଯ ପାରିବାରେ ଲାଗିଛି । ଏଣୁକେଣୁ କଥା ଚଳିବାବେଳେ କୁଆଁର ବାବୁ ପରୁର ବସିଲେ, “ହୋଇ ହେ ଡାକ୍ତର ! ଆଜି ସଖାଲେ ତଳ ପ୍ରସ୍ତରେ କଣ ଗୋଟାଏ ରଡ଼ ଡାକା ଗୋଳମାଳ ହେଉଥିଲ ?”

ଡାକ୍ତର ସୁକାନ୍ତ ବାବୁ—“ଓଃ, ସେଇ କଥା— ଗୋଟାଏ ଭିତରିଆ ଗୋଟିଏ ତେରିବିନ ହେଲ ହପ୍ତିଟାଳରେ ଥିଲ, ଭାରି ଛନ୍ଦାଶାଶ ଗୋଟ, ଗୋଟିଟାର ବୟସ ବି ଠଳ ଯାଇଛି, ତେର କରିବାଜ, ଡାକ୍ତର ପାଖରୁ ବୁଲି ବୁଲି ଶେଷବେଳକୁ ଏଠିକି ଆସିଥିଲା । ସେପରି ଗୋଟ କ’ଣ ସହଜରେ ଭଲ ହୁଏ ? ଆଜି ପାହାନ୍ତାପହଣ୍ଟ ମରିଗଲ । ଲୋକଟା ଥିଲ ମଧ୍ୟପଲର ଜମିଦାର—ସାଙ୍ଗରେ ବୁଡ଼ିଏ ଲୋକ ଥିଲେ । ତାକୁ ଦେନ୍ତି ଯିବାବେଳେ ଲୋକଗୁଡ଼ାକ ଡକା ପାରୁଥିଲେ ।”

ଦୁଇଜଣଯାକ ଦଣ୍ଡେ ତୁନି ହୋଇ ବସିଲ ଉଥରେ କୁଆଁର ବାବୁ ପରୁରିଲେ, “ହେ'ଇ ହେ ଡାକ୍ତର ! ମନୁଷ୍ୟର ମୁଣ୍ଡ ବିଷୟରେ ତୁମର ଡାକ୍ତରଶାସ୍ତ୍ର କଣ ବୋଲେ ?”

ଡାକ୍ତର—କଣ ପରୁରୁଛ, ବୁଝି ପାଇଲି ନାହିଁ, କଥାଟା ସାହି ପିଟେଇ ବୋଲ ।

କୁଆଁର ବାବୁ—ଅର୍ଥାତ୍ ମୁଁ ପରୁରୁଛି ମନୁଷ୍ୟ ମର ଆଉ ଥରେ ଜନ୍ମେ ନା ଏହିଠାରେ ଶେଷ ?

ଡାକ୍ତର—ଓଃ, ଏଇ କଥା । ଦେଖନ୍ତ ବନ୍ଦୁ ! ଡାକ୍ତରଙ୍କ କିତାପରେ ମନୁଷ୍ୟର ଜଡ଼ିଟିଣ୍ଡ ଦେନ୍ତି କାରିବାର । ଆପଣ ଯାହା ପରୁରିଲେ, ତାହା ତ

ଆଧ୍ୟାତ୍ମ ପ୍ରସଙ୍ଗ—ଏହା ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରର କଥା । ଦେଖନ୍ତ, ବନ୍ଦୁ ! ପୃଥିବୀରେ ଯେତପ୍ରକାର ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଅଛି, ଏମନ୍ତ କି, ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ ସ୍ଥାନ ଜନ୍ମ ଉପାସକମାନେ ମେଘ ଆମ୍ବାଇ ଅମରତ୍ର ସ୍ବୀକାର କରନ୍ତି । ଶଶରଷଶୟ ଯେ ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ର ସେ ବି ମାନବାମ୍ବାର ଅମରତ୍ର ଅସ୍ଵୀକାର କରିପାରି ନାହିଁ ।

କୁଆଁର ବାବୁ—ରୂପାକ, କୋମତଙ୍କ ଥୋକେ ଶିଷ୍ଟ ତ ଆମ୍ବା ଶଶର ସହିତ ବିଧୁଂସୀ ବୋଲି ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରନ୍ତି । ରୂପାକର ସୁଷ୍ପଷ୍ଟ ମତ—

“ରଣଂ କୁରା ଦୃଢ଼ଂ ପିବେତ୍ ।”

“ରୂପୀଭୂତସ୍ୱ ଦେହସ୍ୱ ଧୂମରଗମନଂ କୁରଣ୍ତି ।”

ଡାକ୍ତର ସୁକାନ୍ତ ବାବୁ—ହୋଃ, ହୋଃ ! ରୂପାକ ବୋଲି ନାମଟାଏ ବର୍ତ୍ତମାନ ଶୁଣିବାକୁ ମିଳେ ସତ, ହେଲେ ତାଙ୍କ ଦର୍ଶନ କେବେ କୌଣସି କାଳରେ ଥିଲା, ଜୀମ ଲୋକେ ବହୁକାଳରୁ ତାହାକୁ ନିତାନ୍ତ ଘୁଣା, ନିତାନ୍ତ ଅବଙ୍ଗ ସହିତ ପରିଚ୍ୟାଗ କରିଅଛନ୍ତି । ସେହି ଜୟନ୍ୟ ଦର୍ଶନ ମୁଥୁବାରୁ ଏକାବେଳକେ ଶିଳ୍ପ ହୋଇ ଯାଇଅଛି । ବିଲୁ ପ୍ରତି ହେବା ସମ୍ମୂର୍ଖରୁପେ ଉଚିତ । ସତ କଥା, ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ମନୁଷ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଜଣେ ଜଣେ ଅନାମ୍ବାବାଗ୍ରହ ଏବଂ ନିରାଶାର ଦେଖିବାକୁ ମିଳନ୍ତି । ପରକାଳରେ ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଯାହା ହେଉ, ମାତ୍ର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଦେଖିବାରେ ଆସେ, ସେହି ଦୂର୍ବାଗ୍ରହ ଲୋକେ ଜୀବନ ଗୋଟାକ ନିତାନ୍ତ ଅଶାନ୍ତ, ଜୀବନରେ ବ୍ୟାକୁଳତା ଘୋଗ କରିଥାନ୍ତି । ତୁମ୍ଭ ପିଶାଚ, ରାଷ୍ଟ୍ର, ସର୍ବଜଗନ୍ମାନ ବିଶ୍ୱାସ କରିପାର, ମାତ୍ର ସେହି ନାସ୍ତିକ ବଶକୁ କଦାଚ ବିଶ୍ୱାସ କରିବ ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କ ମନ ମାନବ-ସମାଜ ପ୍ରତି ଦୟା-ମାୟା-ମମତାଶ୍ରାନ୍ୟ—ନିଜର ସୁଖ ସମ୍ପଦ ଘୋଗ ସେମାନଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ଲକ୍ଷ ଅଟେ । ସେମାନ-ଙ୍କର ଅସାଧ କୌଣସି ଦୁଷ୍ଟମ୍ ନାହିଁ, କେବଳ ରଜଦଣ୍ଡ

ଉଦୟର ସେମାନେ ଦୁଷ୍ଟମୟେ ନିର୍ବିତ ଥାନ୍ତି ମାତ୍ର । ସେମାନଙ୍କ କଥା ଏକାବେଳକେ ପରିଚ୍ୟାଗ କରନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଧାର୍ମିକ ବବେକଶାଳୀ ଲୋକ ଏବଂ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଆଲୋଚନା କରସାହି । ମୁଁ ପୁଣେ କହିଛି, ଜଗତର ସମସ୍ତ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରର ଏକ ମତ—ମାନବାନ୍ତା ଅବିନାଶୀ; ମୃତ୍ୟୁ ବୋଲି ଯାହା କଥିତ ହୁଏ, ଆନ୍ତାର ଗୋଟିଏ ଜ୍ଞାନୀ ଶଶାର ପରିଚ୍ୟାଗ ମାତ୍ର । ଆଉ ସମସ୍ତ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଥାନ୍ତି, ସମ୍ବବାଦସମ୍ବନ୍ଧ ପୃଥିବୀର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଶାମଦ୍ଵରବଦ୍ଧଗୀତା ଏଥୁ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କଣ ବୋଲିଛନ୍ତି; ଶୁଣନ୍ତୁ—

“ବାସାଂସି ଜ୍ଞାନୀନ ଯଥା ବିହାୟ
ନବାନ୍ତି ଚନ୍ଦ୍ରାତି ନରୋପରଣି ।
ତଥା ଶଶାରଣି ବିହାୟ ଜ୍ଞାନୀ-
ନାନ୍ୟାନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧ ନବାନ୍ତି ଦେଖା ।”
“ଜାତସ୍ୟ ହୁ ଧୁବୋ ମୃତ୍ୟୁ
ଧୁ’ବ ଜନ୍ମ ମୃତସ୍ୟ ତ ।
ତସ୍ମାଦପରିହାର୍ଯ୍ୟରେ
ନ ଭାବ ଶୋଚିତୁମହୁସି ।”
“ଦେହନେଃସ୍ମିନ୍ ଯଥା ଦେହେ
କୌମାରଂ ଯୌବନଂ ଜରା ।
ତଥା ଦେହାନ୍ତରପ୍ରାପ୍ତ-
ଧୀରପ୍ରତ ନ ମୁହ୍ୟତ ।”

ଗୀତା ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଏହିପରି ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ମହାବଚନ ସୁମ୍ପ୍ରସ୍ତୁ ଉଲ୍ଲିଖିତ ଅଛି । ମୃତ୍ୟୁ ବୋଲି ଆଉ କିଛି ନୁହେ; ଆସୁମାନଙ୍କ ବର୍ତ୍ତମାନରେ ଯେଉଁ ସମସ୍ତ ଲୋକ ମୃତ୍ୟୁର କରୁଅଛନ୍ତି, ସେମାନେ ଅଗ୍ରଗାମୀ; ମାତ୍ର ଆସୁମାନେ ଯାଇ ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ପୁନବାର ମିଳିତ ହେବୁ । ଏଥୁପାଇଁ ଜ୍ଞାନଶରୀର ମୃତ୍ୟୁଲୋକଙ୍କ ସକାଶ ବିଳାପ କରନ୍ତି ନାହିଁ; ମଧ୍ୟ ବିଳାପ କରିବାକୁ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରରେ ମନା । ଏତିନ କଥା ବୋଲି ଡାକ୍ତର ବାବୁ

ଦଶ୍ରେଷ୍ଠାଏ ତୁମ ହୋଇ ବସି ରହିଲେ । କୁଆଁର ବାବୁ ଏଥର ଦିଲ କରି ଦେଖିଲେ, ମଧ୍ୟ ଅନେକଥର ଦେଖିଲେଣି, ଡାକ୍ତର ବାବୁ କଥା ବୋଲୁଁ ବୋଲୁଁ ତେର ଥର ଥକ ରହିପାନ୍ତି, ଥରକୁ ଥର ତାଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଅନାନ୍ତି, ଯେମନ୍ତ କିଛି ଗୋଟାଏ କଥା ବୋଲିବାଲାଗି ବେଳ ଉଣ୍ଡିଛନ୍ତି । ସାନ୍ତକ ଏପ୍ରକାର ଚିନ୍ତା କରିବା ସମୟରେ ଡାକ୍ତର ପୁକାନ୍ତ ବାବୁ କେତେଥର ଉପରକୁ ଆଉ କେତେଥର କୁଆଁର ବାବୁଙ୍କ ମୁହଁକୁ ରୁହି ତାଙ୍କ ଶାଇବ ବାହୁ ଦୁଇ ହାତରେ ଟାଣ କରି ଧରି କହିଲେ, ଆଜ୍ଞା ବନ୍ତୁ ! ତୁମ୍ବ ମାମା ସାଁ—

ଡାକ୍ତର ବାବୁଙ୍କ କଥା କହିବା ସର ନାହିଁ, କୁଆଁର ବାବୁ ଅଛି ତଞ୍ଚଳ, ଅଛି ବଳରେ ଛିଡ଼ା ହେଇଇଥି ‘ଏଁ—ମୋ ମା ନାହାନ୍ତି ?’ କହି ମାମା—ମାମା ବୋଲି ରହି ଗୁଡ଼ିଛନ୍ତି । ସଇତା ଧାଇଁ ଆସି ମାମା—ମା—ମାମା ସାନ୍ତାଣୀ ବୋଲି ଭାବି ରହିଛାଏ ଛାଡ଼ିଛି । ସାନ୍ତକ କଷ୍ଟ ଦେଖି ସଇତା ତେର ଥର କାନ୍ଦେ, ତେଲେ ସରକାରୀ ଜାଗା ବୋଲି ପାଟିକରି କାନ୍ଦେ ନାହିଁ । ଉଛୁଣିକା ତାର ସେ ଜ୍ଞାନ ନାହିଁ, ସାନ୍ତକ ଗୋଡ଼ ଯୋଡ଼ାକ ଜାବଡ଼ ଧରି ଡକା ପକାଇଛି ।

ଦଢ଼କ ଉତ୍ତରେ କୁଆଁର ବାବୁ ଟିକିଏ ତୁମ ହୋଇ ତୁଙ୍କା ଧକେଇ ହେଉଛନ୍ତି । ଡାକ୍ତର ବାବୁ ଉଜା ରୁମାଲରେ ଥରକୁ ଥର ମୁହଁ ପୋଛି ଦେଇ ନାନାପ୍ରକାର କଥା କହି ସାନ୍ତୁନା କରୁଛନ୍ତି । ସଇତା ବେଳ ଭାଙ୍ଗି ସାନ୍ତକ ଗୋଡ଼ରେ ମୁଣ୍ଡ ଲଗାଇ ପଡ଼ି ଯାଇଛି ।

ଡାକ୍ତର ବାବୁ ଦେଖିଲେ, ଭାବ ବିପଦ । ଡାକ୍ତର ସାହେବ ହପିଟାଲରୁ କୋଟିକୁ ମିବାବେଳେ ବରିରେ ବସି ତାଙ୍କୁ ନିର୍ବେଳାରେ ଦେଇ ଯାଇଛନ୍ତି, କୁଆଁର

ବାବୁଙ୍କୁ ଆଉ ଅନ୍ତକାରରେ ରଖିବା ଉଚିତ ନୁହେ—
ମାତା ଏବଂ ସୀ ଦୁହଙ୍କ ମୃଜ୍ଜୁ କଥା ଆଜି ଶୁଣାଇ
ଦେବାକୁ ଦେବ । କୁଆଁର ବାବୁଙ୍କର ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେପରି
ଅବସ୍ଥା, ତାଙ୍କ ଭାର୍ଯ୍ୟାର ମୃଜ୍ଜୁ ସମ୍ବାଦ ଦେବାକୁ ଉରସା
ଖଟୁ ନାହିଁ ଏବଂ ସାହେବଙ୍କ ଆଦେଶ ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ପାଲନ
ନ କଲେ କାଳି ସଖାଳେ ଆସି ପର୍ବତରେ କଣ
ବୋଲିବେ ? ଯାହା ଥାଉ କପାଳରେ, ବୋଲିବାକୁ
ଦେବ ।

ଏଥି ମଧ୍ୟରେ ପହରେ କାଳ ବିତି ଗଲଣି, କୁଆଁର
ବାବୁ ନିଷାକ ହୋଇ ବସିଛନ୍ତି । ଡାକ୍ତର ବାବୁ ଠାର
ଦେବାକୁ ଜଣେ ହପ୍ତିଟାଳ ସହକାରୀ ଦୁଇଟା କାର
ଗ୍ଲାସରେ ଦୁଇଗ୍ଲାସ ଏକ ପ୍ରକାର ଟନିକ ଡିଏପ ଆଣି
ଦେଲେ । ସୁକାନ୍ତ ବାବୁଙ୍କୁ କୁଆଁର ବାବୁ ଆଉ
ସଇତାକୁ ଟିକିଏ କଷ୍ଟରେ ପିଆଇ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିଲା ।

ଡାକ୍ତର ବାବୁ କୁଆଁର ବାବୁଙ୍କ ଅଜଣାରେ ତାଙ୍କ
ନାହିଁ ପଶାଷା କରି ଦେଖୁଛନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଖିଲେ,
ବାବୁ ସାଷ୍ଟମ ହୋଇଛନ୍ତି । ଅତି କଷ୍ଟରେ, ଅତି ଅନି-
ଜ୍ଞାରେ କୁଆଁର ବାବୁଙ୍କ ଶୁଣାଇ ଶୁଣାଇ କହିବାକୁ
ଲାଗିଲେ । “ଅବଶ୍ୟ ମାତୃବିଷ୍ୱାଗ ବୁଢ଼ି କଷ୍ଟକର,
ଦେଲେ ତାଙ୍କର ସମୟ ହୋଇଥିଲା, ତେବେ — ” ଏତିକି
କହି ତୁମ ହୋଇଗଲେ । କୁଆଁର ବାବୁ ମୁହଁ ଟେକ
ଡାକ୍ତରଙ୍କ ମୁହଁ କୁ ଅନାଇଛନ୍ତି, ଆଖିରେ ପିଛଢା ପଡ଼ୁ
ନାହିଁ । ଡାକ୍ତର ତାଙ୍କ ମୁହଁ କୁ ଅନାଇ ଧୀରେ ଧୀରେ
କହିଲେ ସୀ ସକାଶେ ଚିନ୍ତା କଣି—

କୁଆଁର ବାବୁ, ‘ଏ ଏ ଏ — ଇନ୍ଦ୍ର ! ଇନ୍ଦ୍ର ! ହାୟ
ମୋ ଇନ୍ଦ୍ର !’ ତେତା ମୋଷ । ସୁକାନ୍ତ ବାବୁ ଆଉ ଦୁଇ
ତିନି ଜଣ ସହକାରୀ ଧରାଧରି କରି ଟେକି ନେଇ
ବିଜଣାରେ ଶୁଆଇ ଦେଲେ । ସଇତା ବି ସେହିପରି
ପଡ଼ି ଯାଇଥିଲା, ତାକୁ ମଧ୍ୟ ଥାନ ଧରି ଶୁଆଇ ଦିଆ-

ଗଲା । ସୁକାନ୍ତ ବାବୁ, ଆଉ ତିନି ଦୂରିଜଣ ସହକାରୀ,
ଜଣ ଆଠ ହୁଏ ରାତି ଗୋଟାକ ଜଣି ବସିଛନ୍ତି ।
କାହାର ଆହାର ନିଦ୍ରା ନାହିଁ ।

— ୪୫ —

ଅନୁତାପ

ଅସୁରଶ୍ଵର ପରଗଣାର, ସମସରମୁର ତାଳକର
ଦୁଇ ଜମିଦାରଙ୍କ ଉଆସ ଉତ୍ତର ବାହାରେ ଯେମନ୍ତ
ମାଛିଟି ମର ଯାଇଛି । କି ମାରକିନିଆ, କି ମରଦ,
ସମସ୍ତେ ଗାଲରେ ହାତ ଦେଇ ବିଛିନ୍ନ, କାହାର
ପାଟିରୁ କଥାଟିଏ ପିଟିବାକୁ ନାହିଁ । ଜମିଦାର
ବୈଷ୍ଣବଚରଣ ପଙ୍କନାୟକ ବିଦ୍ୟାଧର ମହାପାଦେ
ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗ ଘଟଣା ଦିନାବଧି ଆଉ କିଛି କଥା ବୁଝିବାକୁ
ନାହିଁ, ଦିନ ରାତ ସବୁବେଳେ ଇଷ୍ଟଦେବତା ଗୋବିନ୍ଦ-
ଜୀଉଙ୍କ ସାକ୍ଷାତରେ ବେକରେ ପଟକା ପକାଇ ଆଖି
ବୁଜି ବସିଛନ୍ତି । ମନ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଧାନ — ପାଟି
ପିଟୁ ନ ଥିଲା, ଆଜି ସଖାଳେ ଦେହପାଣି ବଢ଼ାଇ
ସେଇ ଭିଜା ଲୁଗାରେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ସାକ୍ଷାତରେ ହାତଯୋଡ଼ି
ତେର କଥା ଜଣାଣ କଲେ । ସେଥିର ସାରମର୍ମ—

‘ଗୋବିନ୍ଦ ! ପ୍ରଭୁ ଗୋବିନ୍ଦ ! ଜୀବନର ସ୍ଥାନୀ
ଗୋବିନ୍ଦ । ଏହି ଦଶର ଅଧିକାରୀ ତୁ । କେତେ
ସୁରଷ୍ଟରୁ ତୋ ଚରଣରେ ଖଟଣ ଦାଶ ହୋଇ
ପଡ଼ିଛୁ । ସବୁ ସମ୍ପର୍କିର ଅଧିକାରୀ ତୁ, ମୁଁ ତୋ
ଶ୍ରାକରଣ ଦାସ; ମାତ୍ର ମଦଗର୍ବରେ ଭୋଲ ହୋଇ ସେ
କଥା ବୁଝିଲା ନାହିଁ । ମୁଁ ଶ୍ରାକରଣଗୋଷ୍ଠୀର ମତତମଣି,
ମୁଁ ଦେଶର ରଜା, ମୋହର ଅଭୂଳ ସମ୍ପର୍କି, ମୋ
ପାଖରେ ଲୋକେ ଖଟି ରମନ୍ତ୍ର, ଏହି ଗର୍ବରେ ଆପଣାକୁ
ବଢ଼ି, ଆଉ ଲୋକଙ୍କ ତୁଳ ମଣି ଅପମାନ କରିଛି ।

ପ୍ରଭୁ ଗୋବିନ୍ଦ ! ଜଗତ୍କାଷୀ ସମସ୍ତେ ତୁମ୍ଭର ପୁଷ୍ଟ କନ୍ୟା, ତୁମ୍ଭ ନ୍ୟୟ ବିରୂଗରେ ମୋ ଗନ୍ଧ ରହିବ କିମ୍ବ ? ଗଣ୍ଡଗଞ୍ଜନ ବାନା ବହିଛ—ମୋ ଗନ୍ଧଟା ଭଜି ତୁମା କରିଦେଲ, ଭଲ କଲ । ବାପା ! ମୋତେ ଲୋକଙ୍କ ପଦଧଳର ଯୋଗ୍ୟ କରିଦିଆ, ସବୁ ଚାହିଁ ତୁମ୍ଭ ପଦସେବାରେ ମୋତେ ଲଗାଇ ଦିଆ । ପ୍ରଭୁ ! ଜୀବନର ଧ୍ୟାମୀ ! ମୋ ପୁଷ୍ଟ ଗୋବିନ୍ଦର ସମସ୍ତ ଅପରାଧ କ୍ଷମା କର । ମୋ ପୁର କଣ, ଏହି ବଣର ସମ୍ପତ୍ତି ରଖା ନିମନ୍ତେ ତାକୁ ଶ୍ଵାପନ କରିଛ, ତୁମ୍ଭ ରଖଣ ଦାସ କରି ପକାଆ । ମନ ସଙ୍ଗରେ ପଡ଼ି ଯେଉଁ ଅନ୍ୟାୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲା, ଉଚିତ ଦଣ୍ଡ ଦେଇଛ । ବୁଝି ବସିଲେ ସେ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ, ମୋ ଅପରାଧରୁ ମେ ଦଣ୍ଡ ପାଇଛି । ପ୍ରଭୁ ! ତାକୁ କ୍ଷମା କର । ପ୍ରଭୁ ! ତୁମ୍ଭ ବିଷ୍ଟ ରଖି ମୋତେ ଅଳଗା କର ନିଆ । ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ନିଜ ଧାମକୁ ଯଇ ଆପଣା କୃତ ପାପର ପ୍ରାୟୁଷ୍ମିତ୍ର କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରେ । ପ୍ରଭୁ ! ମୋ ବାସନା, ମୋ ପ୍ରାର୍ଥନା ପୂର୍ଣ୍ଣ କର ।’

ସାଆନ୍ତେ ପୂର୍ବ ରମ୍ଭିରେ ଶ୍ଵାମୁକରଣଙ୍କ ହାତରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଚରମପଦ ଲେଖାଇ ହାତରେ ଧରୁଥିଲେ, ଦଣ୍ଡ ପ୍ରଣାମ କର ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପାଦ-ପଦ୍ମରେ ସେହି ମୁଦ ଲେଖାଟି ଥୋଇଦେଲେ । ସେହି ଚରମପଦର ସାରମର୍ମ :—

‘ଆମ୍ବ ବଣର ଯାବନ୍ତ ଶ୍ଵାବରଶ୍ଵାବର ସମ୍ପତ୍ତି କୁଳଦେବତା ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଦତ୍ତ ଅଟେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ପେହି ସମସ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପାଦପଦ୍ମର ପ୍ରତ୍ୟର୍ଥଣ କର ନିଜ କୃତ ପାପର ପ୍ରାୟୁଷ୍ମିତ୍ର ନିମନ୍ତେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ନିଜ ଧାମକୁ ଯାଉଥିଲୁଁ । ଆମ୍ବ ଉଆସରେ ଦାସଦାସୀ ଯେତେ ପ୍ରାଣୀ ଅଛନ୍ତି, ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପ୍ରସାଦ ସେବାକରି ପ୍ରତିପାଳିତ ହେବେ । ଆମ୍ବର ଏକମାତ୍ର ପୁଷ୍ଟକୁ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ସେବାୟତ ପଦରେ ନିୟୁକ୍ତ କଲୁଁ । ସେ ଆପଣାର ଶୋଭକ ପୋଷାକ ମାତ୍ର ପ୍ରଭୁଙ୍କ ସମ୍ପତ୍ତିରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ହେବ ।’

କେମୋମଣ୍ଡିଟିର ବିଦ୍ୟାଗ ଦିନାବଧି ସାମନ୍ତ ଦକ୍ଷତା ମହାନ୍ତିଏ ଅରେତ ଥିବା ପରି ଶେଯରେ ପଡ଼ିଥିଲେ । କାହାଟି ପଦ୍ମତ କିଛି କଥାଭାଷା ନ ଥିଲ, କେହି ହେଲେ ଭରସି ପାଖ ଦଶ ପାରୁ ନ ଥିଲେ, କେବଳ ଶିଠକରଣ ରମହର ମହାନ୍ତିଏ ବହୁତ ବିନୟୁରେ ବହୁତ ଯନ୍ମରେ ଧାନ୍ତକ ରେକିନା ନାତି ବଢ଼ାଇ ଦେଉଥିଲେ ।

ଆଜିରେ ଯେମନ୍ତ ସହସା ସମସ୍ତ ସାମର୍ଦ୍ଦ୍ୟ ପାଇ ଗଲେଣି । କଥାଭାଷା ଆଉ ମୁଖାକୁରୁ ତାଙ୍କ ମନରେ କିଛି ଦୁଃଖ ବା ସୁଖ ଥିବାର ଜଣା ପଡ଼ୁ ନାହିଁ । ସଦର ମଫସଳ ସମସ୍ତ କରଣ ପଧାନ ପଟ୍ଟାର ଗ୍ରାମସ୍ଥ ଆଉ ଆଉ ମୁଖ୍ୟା ଲେକେ ସାନ୍ତ୍ବକ୍ଷ ତାଙ୍କରରେ ଉପସ୍ଥିତ । ବିନୋଦବିହାରଙ୍କ ଆଗ ଅଗଣାରେ ସମସ୍ତ ହାତଯୋଡ଼ ମୁଣ୍ଡ ପୋତି ସାନ୍ତ୍ବକ୍ଷ ବେଢ଼ି ବସିଛନ୍ତି । ଶତାବଧୀ ଉପର ଲେକ ଉପସ୍ଥିତ, ଟାଣ ନିଶ୍ଚୟାସଟାଏ ବି ଶୁଭ୍ର ନାହିଁ, ହୁଞ୍ଚିଟିଏ ପଡ଼ିଲେ ଠୁଣ କରି ଶର୍କାଏ ହେବ ।

ସାଆନ୍ତେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଆନାର ଟାଣ ନିଶ୍ଚୟାସଟାଏ ପକାଇ କହିଲେ, “ଶର୍ମାନେ ! ଆପଣମାନେ ସମସ୍ତ ଜାନ୍ତି, ପ୍ରଭୁଙ୍କ ରାଜ୍ୟରେ ସମସ୍ତ ଟଟଣ ତାଙ୍କ ଆଜିରେ ଆତ୍ୟାତ ହେଉଛି । ହେଲେ ମନୁଷ୍ୟମାନେ ଆପଣା ଆପଣା କୃତ ପାପ ପୁଣ୍ୟ ଯୋଗୁ ସୁଖ ଦୁଃଖ ଭୋଗ କରନ୍ତି । ଶର୍ମାନେ ! ଆପଣମାନେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ଦେଖି ବୁଝୁଛୁ ତ, କେବଳ ମୋହର ଅଧିମ୍ବା ଆରଣ୍ୟ ଯୋଗୁ ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ଯୋଡ଼ାଏ ପ୍ରଧାନ ବଣ ଲଣ୍ଡି- ଭଣ୍ଡ ହୋଇଯାଇଛି ।”

ଆଜିକେ ମୁରବିଭଳିତା କରଣ କାନ୍ଦୁଶୁ ମାନୁଶୁ ହୋଇ ହାତଯୋଡ଼ କହିଲେ, “ଅଜ୍ଞ—ଆଜ୍ଞ ନାହିଁ, ନାହିଁ, ଏହା ଦୈବାଧୀନ ଘଟଣା ଅଟେ; ଏଥିରେ

କାହାର ଆସୁଛି ନାହିଁ ।” ବୃଦ୍ଧ ପୁରୋହିତ ହରିରାମ ତିହାଡ଼ିଏ କହିଲେ—

“ସଦ୍ଭବ ତଦ୍ଭବତ ନିତ୍ୟମ୍ ଯହିତୋହାପି
ଯହେନରୂପି ବ୍ରହ୍ମନାନ ଭବତ୍ୟଭବି ।”

ସାଆନ୍ତେ—“ହେଉ, ତାହି ହେଲେ ମୋହର ସବୁ ସର ଗଲଣି । ଏକା ଇନ୍ଦ୍ର ଅସବରୁ ମୋ ପଣ୍ଡରେ ଏବେ ଜଗତ ସପାର ସମସ୍ତ ଅନ୍ତକାରମୟ । ଭାଇମାନେ ! ଗଲ ରାତି ଶେଷରେ ସାନ୍ତୁଷ୍ଟି ଆସି ସ୍ଵପ୍ନରେ କହି ଯାଇଛନ୍ତି—ମୋତେ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ କରିବାକୁ ହେବ । ହେଲେ ମୋହର ଦୋର ପାପ ସକାଶେ ତ କିଛି ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ଦେଖି ନାହିଁ । ମନରେ ପାଞ୍ଚଟି, ସମସ୍ତ ଜର୍ଣ୍ଣରେ ଶ୍ରୀମତ୍ତ ମସ୍ତକରେ ପଡ଼ିଲେ ବା ଆୟା କିଞ୍ଚିତ ଶନ୍ତିଲୁଭ କରିବ ।

“ଭାଇମନେ ! ମୁଁ ଲେଖାପଡ଼ା କରି ଦେଇଗଲି । ଏ ବଣର ସମସ୍ତ ସମ୍ପଦ ବିନୋଦବିହାରଙ୍କର—କୁଆଳୀ କୁଆଳୀର ବାବୁ ସେବାୟତ ହୋଇ ରହିବେ । ହେଲେ ସେ ପିଲାଲେକ, ତାଙ୍କୁ ଚଳାଚଳ କରଇ ନେବାକୁ ହେବ । ସମସ୍ତେ ଆପଣା ଆପଣା ଏଲକାରେ ରହିବେ, କେହି ଏଲକାରୁୟ ହେବ ନାହିଁ ।

“ମୁଁଆଟିକୁ ଆପଣମାନଙ୍କ ହାତରେ ସମ୍ପଦ ଦେଇଗଲି । ଅବୋଧ ବାଲକା, ବିଶେଷରେ ଉତ୍କଳିକା ତାହାର କିଛିମାତ୍ର ଜ୍ଞନ ନାହିଁ, ସପାର କଥା କିଛି ଜାଣେ ନାହିଁ । ଉଆସ ଭିତରେ ଅଧିକାର ତା ହାତରେ ରହିବ । ତା ବାପର ଡକା ଅଧିକ ଲକ୍ଷାବଧି ଟଙ୍କା ସରକାର ତହବିଲରେ ଜମା ଅଛି । ସେଥିରେ ହାତ ଦେବେ ନାହିଁ—ଗୋଟିଏ ଉପ୍ରେସ୍ ପାପ ଲୋଡ଼ ତାକୁ ସମର୍ପଣ କରିବେ, ତେବେବେଳେ ସବୁ ଟଙ୍କା ତା ଜମାରେ ଦେବେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ତାହା ଚଳାଚଳପାଇଁ ଆୟ ତହବିଲରୁ ପାଇବ ।

“ଭାଇମାନେ ! ମୋ କଥା ଶେଷ ହେଲା, କାହାରି-ଠାରେ କିଛି ଅପରାଧ କରିଥିଲେ ଷମା କରିବେ ।”

ଉପସ୍ଥିତ ସମସ୍ତ ଲେକ ସାନ୍ତୁଷ୍ଟ ଗୋଡ଼ିତଳେ ପଡ଼ି ଲୋଟି ଯାଉଛନ୍ତି । ଭୋ ଭୋ ରେଡ଼ି ଛୁଟି କହିଲେ—
“ପ୍ରଭୁ ! ଏପରି ଆଜ୍ଞା କରିବେ ନାହିଁ, ଅନ୍ତେମାନେ କାହା ଆଜ୍ଞା ଧରି ବସ୍ତବୁଁ ?”

ସାଆନ୍ତେ—“ଭାଇମାନେ ! ମୁଁ ଏତେକାଳ ବିଷୟ-ଭୋକରେ ପଡ଼ି ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଭୁଲି ଯାଇଛି । ଆୟାର ସଦ୍ଗତି ନିମନ୍ତେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପାଦପଦ୍ମ ଆଶ୍ରମ୍ୟ ନେଉଛି । ମୋତେ କରୁଣା କରନ୍ତୁ ।”

ତହିଁ ଆରଦିନଠାରୁ ସାମନ୍ତ ସଙ୍କରଣ ମହାନ୍ତିକୁ ସମସରପୁର ଏଲକା ମଧ୍ୟରେ ଆଉ କେହି ଦେଖି ନାହିଁ ।

ମରୁଆ ଯାହା ଟିକିଏ ସାନ୍ତୁଷ୍ଟମ ହୋଇ ଆସୁଥିଲା, ସାନ୍ତୁଷ୍ଟ ଉତ୍ତାପ ଛୁଟି ଯିବା ଦିନଠାରୁ ତାହାର ସବୁ ବୃଦ୍ଧ ଲୋପ ହେଲଣି—ବଡ଼ ଧୂଳିଆ ଦର ଶେଣିଟାକୁ ଆଁ କରି ଏକଧାନରେ ଅନାଇ ବସିଥାଏ, ଆଖିରେ ପଇଢ଼ା ପଡ଼ିବାକୁ ନାହିଁ—ସେ ସେ କିଛି ଦେଖୁଛି, ଶୁଣୁଛି, ବୁଝୁଛି, ଏପରି ଜଣାଯାଏ ନାହିଁ । ଏପରି ଥୋକେ ଦିନ ଗଲ । ଏଣିକି ବେଳେ ବେଳେ ବସି ଭାକେ—ମୋହର ଦୋଷରୁ ଜେମାମଣିକୁ ଛରଇ ବସିଛି । କାହିଁ କାଳନିଦାପାଇଁ ଆସି ମାଡ଼ ବସିଲ, ମୁଁ ରୂପି ବସିଥିଲେ କଣ ସେ ଯାଇ ପାରିଥାନ୍ତେ ? ମୋ ପାପ ସକାଶେ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ କରିବ । ଜେମ ମଣି ଯେଉଁଠାରୁ ଯେଉଁବାଟେ ଗଲେ, ମୁଁ ସେଇ ବାଟରେ ଯାଇ ତାଙ୍କୁ ଭେଟିବି ।

ଆଜି କେତେଦିନ ହେଲା ବଡ଼ଜେମା ମରୁଆ ତଙ୍କ ତଙ୍କ ହୋଇ ଗୁହଁବା, ଥରକୁ ଥର ମାଜଣା ତୁଠ ଆତ୍ମକୁ ଯିବାର ଦେଖି ବୁଦ୍ଧିମଣ୍ଡ ପରିଜନଗୁଡ଼ାକ ଭାରି

ଡର ଗଲେଣି । ଦିନ ରାତି ପାଳି କରି ଠିଆ ପହରରେ
ତାଙ୍କୁ ଆଖି ଉପରେ ରଖିଛନ୍ତି ।

ସଦାନନ୍ଦ ବାବୁ ପର ଦିନେ ରାଜ୍ୟବଳେଚନ
ବାବୁଙ୍କ ପାଖରେ ବସି ଅନୁଭାପ କରୁଥିଲେ “ଦେଖ
ତ ବନ୍ଧୁ ! ଆମ୍ବେମାନେ ଗୋବିନ୍ଦ ଭଲପାଇଁ କେତେ
ମେହନତ, କେତେ ଯହ କଲୁଁ—ମାହାଲିଆକୁ
ମାହାକିଆ ରାଜ୍ୟଟା ଏ ପାଇ ଯାଇଥିଲା । ଏପରି ସରସ୍ଵତୀ
ପରି ଶ୍ରୀଯୁଦ୍ଧା କେତେ ଲୋକ କପାଳକୁ ଘର୍ଷିତ ?
ନିର୍ବିଦ୍ଧିଆ ହୃଣ୍ଟା ସବୁ ସାରିଲା ! ସେ ଆପଣାର ଯାହା
କଲା ତ କରୁ ଆମ୍ବେମାନଙ୍କର ଯେ ସବୁ ଲୋକସାନ
କରିଦେଲା । ଦିନ ରାତ ଲାଗି କେତେ ବୁଦ୍ଧି ଖଟେଇ
କେତେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ ! ସର୍କର୍ଷଣ ମହାନ୍ତି ଯାହା
ଦେବାକୁ ମଞ୍ଚିଥିଲା, ଅଧାର୍ଥ ବି ପାଇଲୁଁ ନାହିଁ ।
ଆମ୍ବେମାନଙ୍କ ନ୍ୟାୟ ପାଉଣାଟା ପାଇ ଯାଇଥାନ୍ତି,
ପଛନ୍ତେ ଯାହା ଇଚ୍ଛା ହୋଇଥାନ୍ତା ପଛକେ ।
ନିଦୋଧଟା ସବୁ ସାରିଦେଲା !”

କୁଅଁର ବାବୁଙ୍କ ବାଧକା ବଳ ପଡ଼ିଥିବାବେଳେ
ସଇତା ରାତିକୁ ରାତି ବିଛଣା ଗୋଡ଼ିତଳେ ଜରି
ବସିଥାଏ, ନିଦେଇ ଯାଏ ନାହିଁ । ସେତିକିବେଳେ
ଗାଲରେ ହାତ ଦେଇ ବସି ଭାକୁଆଏ, “ହାୟ ହାୟ !
ମୋହର ତିଳପଣରୁ ସାନଙ୍କୁ ଏତେ ଦୁଃଖ ଭୋଗିବାକୁ
ହେଉଛି । କଟକରେ ଦୁଷ୍ଟ ବାବୁଗୁଡ଼ାକ ଯେତେବେଳେ
ପୁସୁରପାପର ଲଗେଇଥିଲେ, ମୂଳରୁ ମୁଁ ଟିକିଏ
ଗନ୍ଧ ପାଇଥିଲା । ବାପା ସାନ୍ତକ କାନରେ ପୁଙ୍କ
ଦେଇଥିଲେ, ଏତେ ସରକି ଯାଇ ନ ଥାନ୍ତା । ମୋ
ସାନ୍ତ ସିଧା ଲୋକ, ଛନ୍ଦ କପଟ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ, ଦୁଷ୍ଟ
ଲୋକଗୁଡ଼ାକ କଥାରେ ପଡ଼ିଗଲେ । ଯାହା ହେବାର ତ
ହୋଇଗଲେଣି, ହେ ମହାପ୍ରଭୁ ! ମୋ ସାନ୍ତଙ୍କୁ ଭଲ
କରିଦିଅ । ପଛନ୍ତେ ମୋ ପାପ ସକଳେ ପ୍ରାୟୁଷ୍ମିତ୍ର
କରିବି ।”

— — —

-୪୭-

ଦିନ କାହାରିପାଇଁ ବସି ରହେ ନାହିଁ । ଜଗତର
ସୁଖ ଦୁଃଖ, ଆନନ୍ଦ ଉନ୍ନାୟ, ହାହାକାର ସମସ୍ତ ଯେନି
ସମାନଭାବରେ ବହି ଯାଉଛି ।

ଏଥେ ମଧ୍ୟର ଆହୁରି ବି ଆଠ ଦଶ ଦିନ ଦିତ
ଗଲେଣି । କୁଅଁର ଗୋବିନ୍ଦରୁ ହସ୍ତିଟାଳରୁ ବାହାରକୁ
ଯିବାପାଇଁ ଅନୁମତି ପାଇ ନାହାନ୍ତି । ବାହାରିବାପାଇଁ
ତାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ବା ଅନିଚ୍ଛା ନାହିଁ । ଆମ୍ବେମାନେ
ବିପଦ ନାମରେ ଅର୍ଥିର୍ଯ୍ୟ ହୋଇପଡ଼ୁ । ହେଲେ ବିପଦ
ମନୁଷ୍ୟର ଆଖି ଦିବ । ସଂସାରକୁ ଚିହ୍ନାଇ ଦେବାପାଇଁ
ବିପଦରୁ ବଳ ଆଉ କେହି ବନ୍ଧୁ ନାହିଁ । ଭବ ମାୟରେ
ଅଛନ୍ତି ଅହକାଶ ମାନବ ବିପଦ ପ୍ରସାଦରୁ ଆପଣାର
ଅବସ୍ଥା ବୁଝିବାକୁ ଷମ ହୁଏ । ବର୍ଜିମାନ କୁଅଁର
ଗୋବିନ୍ଦରୁ ମନ ପୁଣି, ଗମୀର । ଜଗତରେ
ତାଙ୍କର କେହି ଶଷ୍ଟ ମିଥ ଅଛି ବୋଲି ବୁଝି ପାରୁ
ନାହାନ୍ତି । ମନ ମଧ୍ୟରେ ସୁଖ ବା ଦୁଃଖ ନାହିଁ । କାମ୍ୟ
ବା କାମନା ମନ ମଧ୍ୟରୁ ବିଲୁପ୍ତ ହୋଇଛି । ଦୁଷ୍ଟି
ମାର୍ଗରେ ସଇତା ମୁଣ୍ଡି, ହୃଦୟ ପଟରେ ଇନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡଳ
ଶିଥ ଅଙ୍କିତ ରହିଅଛି । ବେଳେ ବେଳେ ମାତୃଦେବଙ୍କ
କଥା ମନରେ ପଡ଼ିଲେ ଟିକିଏ ଚଞ୍ଚଳ ହୋଇ ପଡ଼ିନ୍ତି ।
ବାହାର ଲୋକେ ଦେଖିଲୁଣ୍ଡି, ଦେହର ଛୁପା ପରି ସଇତା
ସବୁବେଳେ ପାଖରେ ବସି ସାନ୍ତକ ଗୋଡ଼ିରେ ହାତ
ବୁଲାଇଛି । ସାନ୍ତ ବି ସଇତା ବିନା ଆଉ କାହାରକୁ
ଯେମନ୍ତ ଚିହ୍ନ ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଡାକ୍ତରଖାନାର କେହି
ଲୋକର ଦରକାରବେଳେ ତିନି ରୁରି ଡାକରେ
ତାଙ୍କର ଟିକିଏ ହୋଇ ବସେ, ଜବାବ ଦିଅନ୍ତି ।

କୋଡ଼ିଏ ପରିଶ ଦିନ ଭିତରେ ସାନ୍ତ ଘୁକର
ମଧ୍ୟରେ ଦୁଇ ତିନି ଥର ଦୁଇ ତିନିପଦ ମାତ୍ର କଥା
ହୋଇଛି । କଥା ହେବାର ଲୋଡ଼ା ପଡ଼ିଲା ।

ପିଲମାନଙ୍କ କଟକ ଖରଚ ଟଙ୍କା ସହିତ ସାଙ୍ଗରେ
ଥିବା ରୂପରମାନଙ୍କ ଦରମା ଟଙ୍କା ଆସେ । ବାବୁ-
ମାନେ କଟକ ଆସିବା ସମୟରେ ଖରଚର ଯେଉଁ
ବନ୍ଧାଣ ହୋଇଥିଲା, ତାହା ଆଜିଯାଏ ଠିକ୍ ରୂପେ
ଚଢ଼ିଛି ।

ସଇତା ଯେଉଁ ଦରମା ଟଙ୍କା ପାଏ, ତାର ବୁଢ଼ୀ-
ମାର ଭଲରୂପେ ଚକିବା ଭଲ ଖରଚ ଯେଇ ବଳକା
ଟଙ୍କାଟା ପାଖରେ ରଖ । ଲୋକଙ୍କ ଅଜଣା, ଶୁଭ-
ଗୋପନରେ ଅଣ୍ଟାରେ ଗୋଟାଏ ଗାଞ୍ଜିଆ ବାନ୍ଧିଛି ।
ଟଙ୍କା ବଳ ପଡ଼ିଲେ ଚିନ ବାନ୍ଧ ସେହି ଗାଞ୍ଜିଆରେ
ପୂର୍ବାଏ । ଚିନ ଆଉ ଟଙ୍କାରେ ଗାଞ୍ଜିଆଟା ପୂରି ଯାଇ-
ଥିଲା । ସାନ୍ତୁଷ୍ଟ ବିପଦ ଦିନଠାରୁ ଯେଥରେ ହାତ
ଲାଗିଛି । ସାନ୍ତୁଷ୍ଟ ପାଇଁ ଡାକ୍ତରଖାନାର ଖରଚ ବନ୍ଧା-
ବନ୍ଧ । ସାନ୍ତୁଷ୍ଟପାଇଁ ଗୋଟାଏ ଖୁବି କଉଡ଼ିଆ ଭଲ
ଓପଥ ଲୋଡ଼ା, ଭଲ ପଥ୍ୟ ଅଣାଯିବ, ଆଜି ଏ ଖରଚ,
କାଲି ସେ ଖରଚ ଦରକାର, ସଇତା କାନରେ ପଡ଼ିଲା ।
ଯେଇ ଲୋଡ଼ା ଦୋହରି ଆଣି ରଖାଯାଉ, ହିସାବ
ନାହିଁ, ବୁଝା ବୁଝି ନାହିଁ ପାଖ ଜାଗରେ ଦଶ କାଢି
ଦେଲା । ସବୁ ଜାଗରେ ଭଲ ମନ ଲୋକ ଅଛନ୍ତି ।
ସଇତାର କାରବାର ଦେଖି ସେପରି ସେପରି ଲୋକ
ସଟାବଟା କରି କିଛି ଟାଣି ନେଇ ନାହାନ୍ତି, କିଏ
ବୋଲି ପାରେ ? ତେବେ ଏହା ନିଷ୍ଟାଯୁ କଥା, ତଳିଆ
ସାମାନ୍ୟ ରୂପରବାନର ହତକୁ ସଇତା ଟଙ୍କା ବଡ଼ାଇ
ଦେବାର ଦେଖା ଯାଇଛି । ଏହା ମଧ୍ୟ ଦେଖିବାରେ
ଆସିଛି ଯେ, ସେ ଜଣେ ସାମାନ୍ୟ ରୂପର ହାତରେ
ଚିନିଟାଏ ଭଙ୍ଗାଇବାକୁ ଦେଇଛି, ସେ ଲୋକଟା
ବନ୍ଧାରରୁ କିଛି ଜିନିଯ କିଛି ଟଙ୍କା ଆଣି ତା ହାତରେ
ଦେଲା । କେତେକର ଜିନିଯ ଆସିଲା, ବଳକା ବାହୁଡ଼ିବା
କେତେ ଟଙ୍କା ସଇତା ଅଗଣୀ ଅପୁଞ୍ଜା ଅଣ୍ଟାରେ ଗୁଞ୍ଜି-
ଦେଇ ଧାର୍ମିଲ ସାନ୍ତୁଷ୍ଟ ପାଖକୁ । ସଇତା ଏକା ରା
ଧରିଛି—ଆଉ ସବୁ ଟଙ୍କା, ପ୍ରଚୁ ସାନ୍ତୁଷ୍ଟ ଭଲ କରି

ଦେଉଛୁ । ସଇତା ଗୁନ୍ଦାରି ପ୍ରଭୁ ଶୁଣିଛନ୍ତି, ସାନ୍ତୁଷ୍ଟ
ରୋଗ ସହିତ ସଇତାର ଗାଞ୍ଜିଆଟା ଖାଲ ହୋଇ-
ଯଇଛି । ହେଲେ ଖରଚଟା ବନ ଦେବାକୁ ନାହିଁ ।
ଏଇଟା ଉଆସ ବା କଟକ ନୁହେ ଯେ, ହୃଦୂମ ଧାର
ଉଧାରିରେ ଚକିଯିବ, ଏ ସବୁ ଜାଗାରେ ‘ଟଙ୍କାଟି ଥୋ,
ଆଉ ଗୋଡ଼ିଟି ଧୋ’ ମାତ୍ର ସଇତାର ସେଥିକ ଚିନ୍ତା
ନାହିଁ । ତାହାର ବିଶ୍ୱାସ, ସହରକୁ ବାହାରିଲେ ଯେତେ
ଟଙ୍କା ଲୋଡ଼ା, ତଣଶେ ଦେନ ଆସିବ । ସେ ତେର ଥର
ଦେଖିଛି, ରାମକୃଷ୍ଣ ବାବୁ, ଲାଲମନ ବାବୁ, ଶିରୁ ବାବୁ
ହାତ ଉଧାରି ବେଳି ମୁଠା ମୁଠା ଟଙ୍କା ସାନ୍ତୁଷ୍ଟ ପାଖରୁ
ଦେନ ଯାଇଛନ୍ତି । ଉତ୍କଣ୍ଠିକା ସେମାନଙ୍କ ପାଖରେ ଛିଡ଼ା
ହୋଇଗଲେ ଯେତେ ଟଙ୍କା ଲୋଡ଼ା ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ
ଦେଇ ପକାଇବେ । ତେତିକିବେଳେ ଏକା ତାହା
ମନରେ ଗୋଟାଏ ଧୋକା ଛୁଇ ଗଲା—‘ହୋଇ ହେ,
ସତ ତ ! ଯେଉଁ ବାବୁମାନେ ରୋଜ ରୋଜ ସଞ୍ଜ
ବାଜିଲେ ସାନ୍ତୁଷ୍ଟ ନ ଭେଟି ଦାଣି ଛୁଁ ନ ଥିଲେ,
ସେମାନଙ୍କର ବେଳେ ହେଲେ ଭେଟଟା ବି ନାହିଁ
କିମ୍ବା ? ସେମାନେ କଣ ଏ ଯାଏ ଶୁଣି ପାର ନାହାନ୍ତି ?
ହେଉ ବୁଝାଯିବ ।’

ସାନ୍ତୁଷ୍ଟଙ୍କ କିଛି କହିଲା ନାହିଁ । କିଛି ଦରକାର ଅଛି
ବୋଲି ତାଙ୍କୁ ଜଣାଇ ସହରକୁ ବାହାରିଲା ।

ସେ ଜାଣେ, ବଡ଼ ସାନ୍ତ ଉଆସକୁ ବିଜେ
ହୋଇଛନ୍ତି । ହେଉ, ଥରେ ଲୋଡ଼ ବୁଝେ । କଟକ
ସହର ବସା ନିକଟ ଆସପାଶ ଚିହ୍ନା ଲୋକଙ୍କୁ ପଚା-
ପଚାର କରି ବୁଝିଲା, ବଡ଼ ସାନ୍ତ ବାବୁ ଆଜକୁ ଘୁରିଦିନ
ଦେଲା ପୁରୁ ଜିଲ୍ଲା ଦେଲଙ୍ଗ ପରଗଣାର ଜମିଦାର
ହରିହର ମର୍ଦଗଜଙ୍କ ନାଏବ ହୋଇ ଯାଇଛନ୍ତି । ଶୁଣ-
ଶୁଣିରେ ମାସକୁ ଦରମା ଶହେ ଟଙ୍କା ।

ଏହି ଜମିଦାର ବାବୁ ନାବାଲକ ଥିଲେ, ମାହାଲ
ସରକାର ହାତରେ ଥିଲା । ଦଶ ବର୍ଷ ଯାଏ କଲେଜିଏଟ

ସ୍ଵ.ଲରେ ପଡ଼ି ମେଟିକ୍‌କୁ'ଲେଶନ ଥାର୍ଡ୍ କ୍ଲ୍ଯାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଠିଛନ୍ତି । ବଡ଼ ବଡ଼ ଗ୍ରୁହ ସମିତିରେ ତେର ଥର ବକ୍ତୃତା କଲେଣି । ଶୁଣିବାରେ ଆସେ, କବିତା ବିଲେଣି ପାରନ୍ତି । ସରକାର ତତ୍ତ୍ଵବିଲରେ ଲକ୍ଷାବଧି ଟଙ୍କା ଜମା ଥୁବାର ଟଙ୍କା ଲୋକମାନଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣାୟାଏ ।

ସଦ.ନନ୍ଦ ବାବୁଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଭଲ ବର୍ଷପୁଣି । ତାଙ୍କର ବାଇଶ ବର୍ଷ ପୂର୍ବଯିବାରୁ ଜମିଦାରୀ ପାଇ ଘରକୁ ଯିବାବେଳେ ସଦାନନ୍ଦ ବାବୁଙ୍କୁ ସାଙ୍ଗରେ ଧରି ଯାଇଛନ୍ତି ।

ସଇତା ଜଣ ଜଣ କରି ସବୁ ଚିହ୍ନା. ଜଣା ବାବୁଙ୍କ ଦୁଆର ଦୁଆର ବୁଲିଲା । ଯେଉଁ ବାବୁମାନେ ରେଜ ରେଜ ସଞ୍ଜ ଉତ୍ସରେ କୁଆଁର ବାବୁଙ୍କୁ ନ ରେଷି ପାଣି ଛୁଁ ନ ଥିଲେ, ସାନ୍ତକ ବସାରେ ଜଳଣିଆ କରି ରତ୍ନ ଛ ଦଢ଼ିଯାଏଁ ଆନନ୍ଦ ପ୍ରେମରେ ହସି ହସି ଟଳ ପଡ଼ୁଥିଲେ, ସେମାନେ ଉଛୁଣିକା ସଇତାକୁ ଅଜଣା ଲୋଜ ପରି ଅନାଇଲେ । ପ୍ରଥମରେ ଶିବୁ ବାବୁ ତ ସଇତାକୁ ସାଫ୍ଟ୍ ପରୁଣ ଦେଖିଲେ, “ତୁ କିଏ ରେ ? କିଁଥା ଅଧିକ ? ଯା ଯା, ଏତେବେଳେ ତୋ ସାଙ୍ଗରେ କଥା ବୋଲିବାକୁ ଆମର ଅବସର ନାହିଁ, ଆମ ପାଖରୁ ବାହାରି ଯା ।” ଟଙ୍କା ମାରିବ କଣ, ବାବୁମାନଙ୍କୁ ପଦେ କଥା ବୋଲିବାକୁ ବି ଭରସିଲ ନାହିଁ ।

ମାଣିକ୍ୟୋଧ ବଜାର ତନିମୁଣ୍ଡିଆ ଛକ ପାଖରେ ରାମ ସାହୁ ଗୁଡ଼ିଆ ଦୋକାନ । ସଇତା ମୁଣ୍ଡ ତଳକୁ ପୋଡ଼ି ଦୋକାନ ଆଗ ବାଟ ଧୀରେ ଧୀରେ ରୁଳ ଯାଉଛି । ସାହୁଏ ଡାକିଲେ, “କିଏ ହେ, ସଇତା ବାରିକେ ନା କିଏ ? ଆହ ସଇତା ଗୁର ! ଆସ ଆସ, ଆମ ଦୋକାନକୁ ଆସ ।” ସହର ମଧ୍ୟରେ କାହାରି ସହିତ ଦେଖା କରିବ, କଥାଗୁଡ଼ା ହେବ, ସଇତାର

ଇଚ୍ଛା ନୁହେ । କଣ କରିବ, ଲୋକଟା ଡାକୁଛି । ଖଣ୍ଡ ଆମ କାଠ ପାଇଁ ପକାଇ ଦେଇ ସଇତାକୁ ବସାଇଲେ । ସାହୁଏ ଆପେ ପାଖରେ ବସି ରୂପିଆଙ୍କୁ ଅନାଇଲେ, ଦୋକାନରେ ତେତେବେଳେ ଗହକ ବା ଉପରି ଲୋଜ କେହି ନାହିଁ । ଦୁଇ ଦିନ ଥର ଗୁପ୍ତ ତୋକ ପରୁରିଲେ, “ସଇତା ଗୁର ! ଗୋଟାଏ କଥା ପରୁରନ୍ତି ? ମୋର ତ କେରେ ପରିବେ ନାହିଁ । ସାନ୍ତେ କଣ ରୈର କର ଯାଉଥିଲେ ? ରୈର ମାଲ ବା କଣ ଥିବେ ।”

ସଇତା—ମିଛ—ମିଛ—ତୁଙ୍କା ମିଛ ।

ରାମ ସାହୁ—ତେବେ ଡାକ୍ତରଖାନାରେ ବନ୍ଦୀ ଅଛନ୍ତି କିଁଥା ?

ସଇତା ଯେ କେତେଟା କଥା କହିଲା, ସେଥିର ଅର୍ଥ ସାନ୍ତେ ବାଧକା ପଡ଼ି ଡାକ୍ତରଖାନାରେ ଅଛନ୍ତି । ରୈର ତ ଜେଲଖାନାରେ ଥାନ୍ତି—ଡାକ୍ତରଖାନାରେ ବେମାରି ଲେନେକି ଅଷ୍ଟଧ ଶାଇବାପାଇଁ ରହନ୍ତି ।

ରାମ ସାହୁ—ହଁ ହେ ସାହୁଏ ! ଏପରି କଥାଟା କିଁଥା ପରୁରିଲ ?

ରାମ ସାହୁ—କଥାଟା କଣ କି, କୁଆଁର ବାବୁ ଶଶୁର ଗାନ୍ଧୀ ଗଲଦିନରୁ କୁଆଡ଼ୁ ଜଣେ ଭେଣ୍ଟିଆ ଜମିଦାର ଆସି ତୁମ ବସାରେ ଥିଲେ । ରେଜ ରାତିରେ ଭେଜ ଖୁସିବାସି ମୌଜ ହୁଏ । ବଡ଼ ସାନ୍ତକ ହୁକୁମରେ ମୁଁ ତେର ଜଳଣିଆ ଉଠାଣ ଦେଇଲୁ । ସବୁଦିନେ ନାଗୁଆ ଦିଏଁ, ଉଛୁଣିକା କିପରି ନ ଦିଅନ୍ତି ? ହେଲେ ବଡ଼ ବାବୁ ଟଙ୍କା ନ ଦେଇ ରୁଲିଗଲେ, ଫେର ଆମି ଦେବେ ଯେ ।

“ଦିନେ ସଞ୍ଜବେଳେ ବଡ଼ ବାବୁ ପାଖକୁ ଟଙ୍କା ମାତି ଯାଇଥିଲା । ଦୁଆରବନ୍ଧ ଏ ପାଖରେ ଥାଇ ବାବୁମାନଙ୍କ କଥା ଶୁଣିଲା । ଆମ ବଡ଼ ବାବୁ ଆଉ ଆଉ ବାବୁମାନଙ୍କୁ କହୁଥାନ୍ତି, “ଗୋବିନ୍ଦାଟା ତା ଶଶୁର ଦ୍ରୁତ ଗୁଡ଼ାଏ ଅଳକାର ରେଗଇ ଦେନି ପଳାଇ ଆସୁଥିଲା । ଜମିଦାର ଘର ଲୋକେ ତାକୁ ଶୁଭ ମାଡ଼ ଚଢ଼େଇ ପୋଲିସ ହାଜିତରେ ଦେଇଛନ୍ତି । ଏତେ-ବେଳେ ତା ପାଖ ପଣିବା ଆମମାନଙ୍କର ଉଚିତ ନୁହେ । ମାମଲ ଦଙ୍ଗୀନ, ଆମେମାନେ ସାଙ୍ଗ ଲୋକ, ପୋଲିସ ଗ୍ରେହୀର କରିବା ବଡ଼ କଥା ନୁହେ । ଯେ ଯା କଲ ଦେଗୁ, ଅମେମାନେ କ୍ୟା ବଲେଇ ମୃଣକୁ ନେବା ?”

ସରତା କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ ଧକେଇ ଗଲଣି, ଆଉ ପାଠି ପିଟି ନାହିଁ । ସାହୁ ଦେଖିଲା, ସରତାର ଆଗ ରୂପ ନାହିଁ । ଉଚ୍ଛବିକା ପେଟ ଶଣ୍ଡ ପିଠିକ ଲାଗି ପାଉଛି । ବୁଝିଗଲ, କେତେଦିନ ହେଲ ଉପାସିଆ ଅଛି । ବହୁତ ନେହରା କରି ହାତ ଓ ଧରି ବଳେଇ ବଳେଇ ସରତାକୁ ଭଲ କରି ଜଳଶିଆ କରାଇଦେଲା । ସରତା ଲୋଟାଏ ପାଣି ଟିଇ ଅଖଶାୟାଏ ଅବେଦରେ ପଡ଼ିଗଲା ।

— —

-୪୭-

ରାତି ଅଧାଅଧ ଗଡ଼ିଗଲଣି । ଏକେ ବଡ଼ ହସ୍ତିଟାଲଟା ସବୁ ତୁନିତାନି । ଉଚ୍ଛବି ତୁଚ୍ଛବି ପରି କେହି ରେଗୀ ଘଟକୁଥୁଲେ ଥୋକେ ପଡ଼ୁଆ ପାଳି କରି ତାକୁ ଜନି ବସିଥାନ୍ତି, ଆଜି ସେପରି ରେଗୀ କେହି ନାହିଁ । ପଡ଼ୁଆ ପିଲାଏ ଆପଣା ଆପଣା କୋଟିଶରେ ଶୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି । କେବଳ କେତୋଟା ରେଗୀଙ୍କ ବିଜ୍ଞାନ୍ତରୁ ଦେଲେ ବେଳେ କୁଛା କୁଛା ଶୁଭୁଛି ।

ଆଜି ସଞ୍ଜପଦରୁ କୁଅଁ ର ସାନ୍ତ ଆପଣା ବିଜ୍ଞାନେ ବସିରନ୍ତି । ସାନ୍ତ ପହଞ୍ଚିଲୁ ଦିନେ ନ ହେଲେ ସଇତା ଶୋଇବାକୁ ଯାଏ ନାହିଁ । ଖଟ ଖୁବ୍ ପାଖରେ ବସିଛି । ଆଜି ସଖାଲେ ଡାକ୍ତର ଶମସ ପାହେବ ଏବଂ ଆସିଷ୍ଟନ୍ ସୁନାନ୍ ବାବୁ ପାଖକୁ ଆସି କହିଗଲେ, ‘କୁଅଁ ର ବାବୁ ! ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୁପେ ରେଗରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇଛନ୍ତି, ଏବେ ଜକ୍କା କଲେ ଉଥାସକୁ ଯାଇ ପାରିବେ ।’ ସାନ୍ତ ଭଲ ହୋଇ ଯାଇଛନ୍ତି, ଶୁଣିଲ ବେଳୁଁ ସଇତାର ମନ ଭାବ ଖୁସି । ଉଥାସକୁ ଯିବାପାଇଁ ତାହାର ଭାବ ମନ, ହେଲେ ଭରସି ସାନ୍ତଙ୍କୁ ବେଳିପାଇଁ ନାହିଁ । ଏତେ ଦିନ ଉତ୍ତରେ ସବୁ ଦିନ ପର ସାନ୍ତ ସହଜରେ କଥା କହିଛନ୍ତି, ଏଥିପାଇଁ ବି ସଇତାର ମନରେ ଆନନ୍ଦର ସୀମା ନାହିଁ ।

ଏଣୁତେଣୁ ପାଞ୍ଚ କଥା ଉତ୍ତରେ ସାନ୍ତେ କହି ବସିଲେ, “ସରତା ! ତୁ ମୋପାଇଁ ବଡ଼ ଦୁଃଖ ପାଇଗଲୁ । କଣ କରିବା, ସବୁ କପାଳ କଥା ! ଆମୁ-ମାନଙ୍କ ମଙ୍ଗଳପାଇଁ ପ୍ରଭୁ କେତେବେଳେ କଣ ବିଧାନ କରିଛି, ଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରଣୀ ଆମ୍ବେମାନେ ସେଥର ତତ୍ତ୍ଵ କଣ ବୁଝିବୁଁ ? ଆଉ ଶୋଟାଏ କଥା, ସରତ ! ସୁନାର ପରଶ ଅର୍ଦ୍ଦ, ବନ୍ଧୁର ପରଶ ବିପଦ । ତୁ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ଲୋକ, ସବୁ ବୁଦ୍ଧିବୁଦ୍ଧି ପାରୁ, ଆପଣା ବାଟ କାଟି ଚାଲିବୁ, ହେଲେ କାହାରିକୁ ଦୋଷ ଦେବୁ ନାହିଁ ।

“ଉଚ୍ଛବିକା ଯେ କଥା କହିବ, ଚଞ୍ଚଳ କରିବ । କେବେହେଲେ ମୋ କଥା ଏଡ଼ ନାହିଁ, ଆଜି ଅମାନ୍ୟ ହେଲେ ମୋ ମନରେ ବଡ଼ ଦୁଃଖ ହେବ ।”

ସଇତା ସାନ୍ତଙ୍କ ଗୋଡ଼ ଯୋଡ଼ାକ ଧରି ଟିକିଏ କାନ୍ଦଶୁ ମାନ୍ଦଶୁ ହୋଇ କହିଲା, “ଆଜା ! ଆଜି ଏପରି ଆଜା କ୍ୟା କରୁଛନ୍ତି ? ଦିନେ ହେଲେ ତ ଏପରି ଆଜା ଶୁଣି ନାହିଁ ।”

କୁଆଁର ସାନ୍ତ୍ବନା—ନାହିଁରେ ନାହିଁ, ମୁଁ କହୁଛି କଣିକ, ଉତ୍ତରିକା ଯାହା କହିବି, ଚଞ୍ଚଳ କରି ପକାଇବୁ, କାଢାଇକ ହେଲେ କିଛି ବୋଲିବୁ ନାହିଁ । ଯା, ସେଇ ହଳଦିଆ ଟିଣପେଡ଼ିଟା ଆଉ ଲୁହା ହାତବାକ୍ସଟା ଅଣି ମୋ ବିଜଣୀ ଉପରେ ଥୋଇ ଦେ ।

ସାନ୍ତ୍ବନ ପେଡ଼ି ଆଉ ବାକ୍ସ କଞ୍ଚକାଠିରେ ପିଟାଇ ପକାଇ ପେଡ଼ିବୁ ଯୋଡ଼ାଏ ପାଞ୍ଚ ପାଞ୍ଚ କେବିଆ ସୁନାହାର, ଯୋଡ଼ାଏ ରହିବସା କଙ୍କଣ, ପାଞ୍ଚଟା ସ୍ଵାରବସା ମୁସା, ଗୋଟାଏ ଗବତାର, ଏହିପରି ଆହୁରିଗୁଡ଼ାଏ ସୁନା ଅଳକାର ବାକ୍ସରୁ ବାହାର କରି ହାତବାକ୍ସରେ ଥୋଇଲେ । କେବଳ ଗୋଟିଏ ସୁନାମୁଖ ଖାରଳିହାତ ବିଶିଆଙ୍କୁଳରେ ଲୁଗାଇ ଟିକିଏ ଅନାଇ ଦେଖିଲେ—ଏହି ମୁଣ୍ଡଟାରେ କିଛି ରହ ବସି ନାହିଁ, ତୁଙ୍କା ଉଦ୍‌ଦୃଷ୍ଟି ନାମ ଖୋଲା ହୋଇଛି । ଅଳକାରଗୁଡ଼ାକ ବାକ୍ସରେ ବନ୍ଦ କରିବାବେଳେ ସେଥିରେ ଆପ ଆଲୁଅ ପଡ଼ି ଦର କାହିଁରେ ନାନାରଙ୍ଗର ଜ୍ୟୋତି ଚହୁଟି ଯାଉଥାଏ । ଏହି ସମସ୍ତ ଅଳକାର ବିବାହ ବେଳେ ବେଦା ଉପରେ ଶଶ୍ଵର ସାନ୍ତ୍ବନ ଘୋରୁ ଦେଇଥିଲେ ।

ଦିନବେଳେ ଖଣ୍ଡିଏ ଶିତି ଲେଖି ମାଣ୍ଟି ତଳେ ଥୋଇଥିଲେ । ସେହି ଶିତି ଆଉ ହାତବାକ୍ସ ସଇତା ହାତକୁ ବଢ଼ାଇ ଦେଇ କହିଲେ, “କାଳି ବଡ଼ ସଖାଲେ ଏହି ସବୁ ପଦାର୍ଥ ଧର ଯିବୁ । ଉଆସର କାରବାରି ମହାଜନ ଲଜ୍ଜମନ ଭଗତକୁ ଦେଇ ତା ପାଖରୁ ପାଞ୍ଚ ହଜାର ଟଙ୍କା ଆଣିବୁ । ଟଙ୍କା ଆଣିବୁ ନାହିଁ, ବୁଝି ଖବରଦାର ! ତୁଙ୍କା ନୋଟ ଆଉ ମୋହର ଆଣିବୁ । କେବୁ ଯେନନ୍ତି ଜାଣି ନ ପାରେ ।”

ସଇତା ହାତଯୋଡ଼ି ଜାରିଲା, “ଗୁମୁକ ଆଜ୍ଞା ପାଇଲେ ତ ମହାଜନ ଟଙ୍କା ଦେବ, ଅଳକାରଗୁଡ଼ାକ କୁଣ୍ଡା ?”

କୁଆଁର ସାନ୍ତ୍ବନ—ନାହିଁ ରେ ନାହିଁ, ଅଳକାର-ଗୁଡ଼ାକ କୁଣ୍ଡା ସାଙ୍ଗରେ ଧରି ବୁଲିବୁ ? ଉତ୍ତରିକା ତା ପାଖରେ ଥାଉ ।

ତହିଁ ଆରଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ମହାଜନ ଟଙ୍କା ଧରି ଉପସ୍ଥିତ । କୁଆଁର ସାନ୍ତ୍ବନକୁ ‘ରାମ ରାମ’ ଜଣାଇଲା । ମୁହଁରେ ଲୁଗା ଦେଇ ଗୁଡ଼ାଏ କାନ୍ଦିଲ, ତେଣିକି ବେଳେ ସଇତା ଥରକୁ ଥର ବାହାରକୁ ରାନ୍ଧି ଯାଇ ଲୋତକ ପୋଛୁ ପକାଉଥାଏ । ସାନ୍ତ୍ବନ ହିର ଗନ୍ଧୀର-ଘବରେ ତୁନି ହୋଇ ବସିଥାନ୍ତି । ମହାଜନ ଥରକୁ ଥର ଅନାଇ ଦେଖିଲା, ସାନ୍ତ୍ବନ ଶାମୁଖରୁ ଦୁଃଖ ବା ସୁଖର କିଛି ଚିହ୍ନ ଜଣା ଯାଉ ନାହିଁ । ଦଣ୍ଡକ ଉତ୍ତରରେ ମହାଜନ ଟଙ୍କା ଜଣି ଦେଇ ‘ରାମ ରାମ’ ଜଣାଇ ରାନ୍ଧିଗଲା ।

ମହାଜନ ଦେବା ଟଙ୍କା ମଧ୍ୟ ଦେଡ଼ି ହଜାର ଟଙ୍କାର ନୋଟ ଆଉ ଗୋଟିଏ ସ୍ଵାରବସା ମୁଦି ସଇତା ହାତକୁ ବଢ଼ାଇ ଦେଇ ସାନ୍ତ୍ବନ ଆଜ୍ଞା କଲେ, “ସଇତା ! ଏହି ଟଙ୍କାରୁ ପାଞ୍ଚଟା ଟଙ୍କାର ନୋଟ ତୋ ମାକୁ ଦେବୁ, ସେ ଶିଆପିଆ ଲୁଗାପଟା କରିବ । ହଜାରେ ଟଙ୍କା ତୋ ବିଶ୍ଵବେଳେ ଖରଚ କରିବୁ । ମୁଦିଟି ସବୁବେଳେ ପାଖରେ ରଖିବୁ । ଏହି ମୁଦା ଚିଠିଖଣ୍ଡ ପାଖରେ ରଖ । ମୁଦି ଆଉ ନୋଟ ବିଷୟରେ କିଛି କଥା ହେଲେ ଶିତି ଫେର ଦେଖାଇ ଦେବୁ ।”

ଏତେବୁଡ଼ାଏ ଟଙ୍କା, ତେର ଟଙ୍କା ଦାମର ମୁଦିଟା ନେବାକୁ ସଇତା ନିହାତ ମୋଡ଼ ମୋଡ଼ ହେଉଥାଏ । ମନରେ ବିଶ୍ଵବିନ୍ଦୁ, ‘ସାନ୍ତ୍ବନ ବାଧକା ପଡ଼ିଥିବା ବେଳେ ଟିକିଏ ସେବା କରିଥିଲି ବୋଲି ବହୁମୋତି ଦେଉଛନ୍ତି । ମୋ କରିବାର କାମ କରିଛି, ସେଥିପାଇଁ ବହୁମୋତି କିଣ୍ଠା ? ହେଉ ହେଉ, ଉତ୍ତରିକା ସାନ୍ତ୍ବନ ମନ ଭାଙ୍ଗିବ ନାହିଁ । ଏଗୁଡ଼ାକ ଉତ୍ତରିକା ତ ମୋ ପାଖରେ ଥାଉ, ପଛକେ ବୁଝାରୁଛି ହେବ ।’

ପୁନବାର ସାନ୍ତ ଆଜ୍ଞା କଲେ, “ସଇତା ! କାଳି ରାତି ଟିକିଏ ଥାଉଣୁ ତୁ ପରକୁ ରୂପ ଯା, ତୋ ମାକୁ ଠଙ୍କା ଦେଇ ମୋ ଆଗେଗ୍ୟ କଥା କହିବୁ । ସେ ମୋ ପୀଡ଼ା କଥା ଶୁଣି ଆକୁଳ ହେଉଥିବ, ତା ମନ ଟିକିଏ ଖୁସି ହେଉ ।”

ଏହି କଥା ଶୁଣି ସଇତାର ମନ ବଢ଼ି ଚଞ୍ଚଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଲଣି । ‘ସାନ୍ତ ଏକାବେଳକେ ଭଲ ହୋଇ ଯାଇ ନାହାନ୍ତି, ଦଣ୍ଡେ ହେଲେ ଶ୍ରୀମୁଖ ଅନୁର ହେବାକୁ କେବେଳୁପେ ତାହାର ମନ ବକ୍ତୁ ନାହିଁ । ହେବେଳ ସାନ୍ତ ଆଜ୍ଞା କରିଛନ୍ତି, କଥାରୁ ବାହାର ହେବେଳ ମନଦୁଃଖ କରିବେ । ନାହିଁ ନାହିଁ, ଏତେବେଳେ ତାଙ୍କ ମନରେ ଦୁଃଖ ଦେବା କେତେବୁପେ ହେଲେ ଉଚିତ ନୁହେ । ମୁକୁଦପୁର ବାଟ ପଦର କୋଣ ତ । ହରିପୁର ତୁଠୁରୁ ଗୋଟାଏ ଦୋବାହାଣି ନାଆ ଭଡ଼ା କରି ପକାଇବି, ନାଆ ତଳାଆଣି ଘଟି ଯିବ - ସୂର୍ଯ୍ୟ ରତରତ ବେଳେ ଟା ତୁଠୁରେ ପହଞ୍ଚିବ । ତୁଠ କହିବୁ ତାଙ୍କଦେଲେ ଆମ ତରକୁ କଥା ଶୁଭେ, ମୋ ତୁଣ୍ଡ ବାର ମା ବଡ଼ ଖୁସି ହେବ । ରାତିକ ଘରେ ରହି ପିଛିଲ ପହରେ ରାତି ଥାଉଣ୍ୟ ରୁଦ୍ଧା ଅଧସେରେ ଅଣ୍ଟିରେ ଧରି ବାହାରି ପଡ଼ିଲେ ପର ଦିନ ସଞ୍ଜ ସଞ୍ଜ ଏଠି ଆସି ପହଞ୍ଚିଯିବି, ନ ହେଲେ ରାତି ଉତ୍ତିଏ, ଆଉ କଣ ?’

ସାନ୍ତଙ୍କ ଗୋଡ଼ିତଳେ ଦଣ୍ଡିବତ କରି ତରକୁ ଯିବାର ସମ୍ଭବ ଜଣାଇଲା ।

—
—
—
—
—

-୪୮-

କୁଅଁର ସାନ୍ତ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଅନ୍ତର୍କାନ

ପ୍ରତିଦିନ ସଖାଲେ ସାତଟାବେଳେ ଅସିଷ୍ଟାଣ ସୁଲାନ୍ତ ବାବୁ ତାଙ୍କରଣାନାରେ ପହଞ୍ଚ ସଳଖେ ସଳଖେ ଦୋମହଳ ଉପରେ ସାନ୍ତଙ୍କ କୋଠାକୁ ଉଠିଯାନ୍ତି ।

ସାନ୍ତଙ୍କ ଶଶର ପରାଣା, ପଥ୍ୟାଦିର ଦ୍ୟବପ୍ଲା କରୁଁ କରୁଁ ଦଶାଏ କାଳ ବିତ୍ତିଯାଏ । ତହିଁ ଉତ୍ତରେ ଆଉ କାମରେ ମନ ଦିଅନ୍ତି । ଏଣିକି ବି ସେହିପରି ଭୁଙ୍କା ସାକ୍ଷାତ୍ କରିବାପାଇଁ ଯାଉଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ବିନା ଆଉ କେହି ଯାଏ ନାହିଁ, ଯିବାର ଲୋଡ଼ା ବି ନାହିଁ ।

ଆଜି ସଖାଲେ ତାଙ୍କର ବାବୁ ସବୁଦିନ ପରି ସଲଖେ ସଲଖେ ଉପରକୁ ଉଠିଯାଇ ଦୁରକୁ ଅନାଇ ଦେଖିଲେ, କୁଅଁ ରବାବୁଙ୍କ କୋଠାକ ଯୋଡ଼ାକ ଆଉଜା । ଏଠା ତାଙ୍କୁ ନୂଆ ପରି ଲୁଗିଲା । ରେଜ ରେଜ ଏତେବେଳକୁ ବାବୁଙ୍କ ଦୁଆର ଉଦୁଆଁ, ଆଉ ଦଇତା ଦୁଆର ବନ ବାହାର ପଟରେ ବସିଥାଏ । ତେତେ-ବେଳକୁ ସାନ୍ତଙ୍କ ସଖାଲିଆ ମାତ୍ର ବଢ଼ି ଯାଇଥିବାରୁ ତା ହାତରେ କିଣ୍ଟି କାମ ଥାଏ ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ବାବୁ ଟିକିଏ ବଡ଼ ପାଟି କରି ଇଂରେଜି ଭାଷାରେ ତାଙ୍କ ଦେଲେ, “ଆହେ ଆମୁର ବନ୍ଦ ! ଆଜି ଯେ ଭାରି ଗୁରୁର ନିଦରେ ପଡ଼ିରୁ, ଦେଖୁଛି ।” କିଣ୍ଟି ଉତ୍ତର ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ବାବୁଙ୍କ ମନକୁ କଥାଟା କି ରକମ ଲଗିଲା; ଧୀରେ ଅତି ଧୀରେ ଗୋଡ଼ ଚପି ଚପି ଦୁଆର ପାଖକୁ ରୂପିଗଲେ । ଦୁଇ ହାତରେ ଦୁଇ କବାଟର ଫେନ ଧର ଧୀରେ ଧୀରେ ଦୁଆରକୁ ଦରମେଲା କରିଦେଲେ । ଦୁଆରବନ ବାହାରପଟରେ ଛିନ୍ଦା ହୋଇଛନ୍ତି । ଭିତରକୁ ଟିକିଏ ମୁଣ୍ଡ ଗଲାଇ ଏକପାଶିଆ ବକ୍ଷେଇ ରୁହିଁଲେ, ସାନ୍ତଙ୍କ ବିଛଣାଟା ତୁଙ୍କା ପଡ଼ିଛି । ରୂରି-ଆଡ଼କୁ ଟିକିଏ ଆଶି ବୁଲଇଦେଇ ଭିତରକୁ ପଶିଗଲେ । ଆଉ ଥରେ ଭଲକରି ବିଛଣା, ଦର ଭିତର ସବୁଆଡ଼କୁ ଅନାଇ ଦେଇ ଦେଖିଲେ ସବୁ ଶୁନ୍ଗାନ୍ । ବିଛଣା, ପିନ୍ଧିବା ଲୁଗା, ବାସନ କୁସନ ସବୁରୁଡ଼ାକ ଠିକ୍ତାକ୍ ଜାଗାରେ ଥୁଆ, ଯିମିତିକା ଏହିଲାଗେ ମଣିଷ ରୁ ବାହାରି ଯାଇଛି । ଦେଖିଲେ ବିଛଣା ଉପରେ ଟିକିଏ ଆଗକୁ ଯେମନ୍ତ ଦରକୁ ପଶିଗଲେ ଲୋକର ନଜର ପଡ଼ିବ, ମୋଟା କାଗଜର ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଲପାପା

ଥୁଆ । ଡାକ୍ତର ସେଠା ଉତୋର ନେଇ ଦେଖିଲେ, ଲପାପା ପିଠି ରୂର ପାଞ୍ଚ ଜାଗାରେ ଜଡ଼ମୁଦ । ପଢ଼ି ଦେଖିଲେ, ଉଠରେ ତାହାଙ୍କ ନିଜ ନାମ ଲେଖା । ଚଞ୍ଚଳ ଉପର କାଗଜଟା ଛଣ୍ଡାଇ ପକାଇ ଭିତର ଚିଶ୍ଚଣ୍ଡ ପଢ଼ିବାକୁ ଲୁଗିଲେ ।

ଶ୍ରୀ ଶ୍ରାବନ୍ ଶରଣୀ

ବନ୍ଦୋ !

ହୁଏ ତଥ୍ୟୋଡ଼ ବିନୟୁରେ ତୁମ୍ଭକୁ ନମ୍ବାର କହୁଛି, ଗ୍ରହଣ କରିବ । ଆଜି ଲଗା ଉଣା ପୂର ପାଞ୍ଚ ବରଷ ହେଲା ତୁମ୍ଭ ସହିତ ମିଷପଣ । ମୋ ବିଷୟ ସମସ୍ତ କଥା ତୁମ୍ଭକୁ ଜଣା, ଏବେ ଅଧିକ କଣ କହିବି ? ବର୍ତ୍ତମାନ ତୁମ୍ଭେ ମୋହର ଜେବଳ ଜୀବନରକ୍ଷନ ଦୁଃଖ, ପଢ଼ିତ ଆୟାର ସଦ୍ଗତିନାରର ପଥପ୍ରଦର୍ଶକ । ସତ କଥା, କଟକରେ ମୋହର ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ବନ୍ଧୁ ଥିଲେହେଁ ତୁମ୍ଭେ କେବଳ ଧର୍ମତତ୍ତ୍ଵ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମୋତେ ଅନେକ ଥର ଉପଦେଶ ଦେଇଅଛ । ତୁମ୍ଭେ ଭଲରୂପେ ଜାଣ, ମଧ୍ୟ ବିରକ୍ତ ହୋଇ କେତେଥର କହିଅଛ, ନାସ୍ତିକମାନେ ଆପଣାକୁ ସବଜ୍ଜ ଜ୍ଞାନ କରି କାହାର ସଦୁପଦେଶ ଶୁଣିବାକୁ ଲୋଡ଼ିନ୍ତି ନାହିଁ । ତେତେବେଳେ ତୁମ୍ଭ କଥା ହସି ଉଡ଼ାଇ ଦେଉଥିଲି, ଏବେ ଅନୁଷ୍ଠାନ ହୃଦୟରେ ବିଡ଼ିଅଛି । କେତେ ଶଣ୍ଡ ମାତ୍ର ରଙ୍ଗେଜୀ ଦର୍ଶନଶ୍ୟ ପଢ଼ି ଶଣ୍ଡରସଶ୍ୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲି । ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଅନନ୍ତ ମହିମା, ଅପାର କରୁଣା ବିଶ୍ଵବ୍ଲାଙ୍ଗ ବନ୍ଧୁ ଏବଂ ପ୍ରତିଷ୍ଠଣ ଆୟମାନଙ୍କ ଜୀବନରେ ଘଟିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଅଜ୍ଞାନ ନାସ୍ତିକମାନେ ସେଥିପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ରଖନ୍ତି ନାହିଁ । ରୂର ବର୍ଷ ତଳେ ମୁଁ ବିକାର କ୍ଷର ଘେର କରୁଥିଲି, ତୁମ୍ଭ ସୁଚିକିତ୍ତାରେ ରକ୍ଷା ପାଇଅଛି । ସେହି ଦିନଠାରୁ ଶଣ୍ଡରସଧନା ସକାଶେ ମୋତେ ଉପଦେଶ ଦେଇ ଆୟୁଥାଇ । ମାତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ୟହୀନ, ଅବ୍ୟବସ୍ଥିତତତ୍ତ୍ଵ, ଅନ୍ତକାଶ ନାସ୍ତିକମାନେ ଉପଦେଶଟାକୁ ଅସମ୍ଭାନ

କରିବା ଗୌରବର ବିଷୟ ଜ୍ଞାନ କହିଥାନ୍ତି । ତୁମ୍ଭ ମନରେ ନ ଥାଇ ପାରେ, ଆଜିଯାଏ ମୋ ମନରେ ଅଛି—ତୁମ୍ଭେ କହିଥିଲ, ନାସ୍ତିକମାନଙ୍କର ଅସାଧ ପାପ ନାହିଁ, କେବଳ ସଜବିଧାନ ଭୟରୁ ସେମାନେ ନବୁତ୍ତ ଥିଲା ।' ସତକଥା ବନ୍ଦୋ ! ଆୟୁଷ୍ୱାଭିଲାଷୀ, ସ୍ଵାର୍ଥପର ନାସ୍ତିକମାନେ ଅନ୍ତର ହୃଦୟରେ ବେଦନା କିଛିମାସ ହେଲେ ଅନୁଭବ କରିବାକୁ ଅସମର୍ଥ ବା ଅନିଜ୍ଞାକ । ମୁଁ ସେ ବିଷୟରେ ଗୋଟିଏ ଜ୍ଞାନ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ପ୍ଲଟ । ବୁଝନ୍ତି, ମୁଁ ପିତୃବୈଶ୍ୟ—ମୁଁ ମାତୃଭନ୍ତା—ମୁଁ ଦୋଷ-ମାଧ୍ୟନ୍ତି ଦେଖାବୁଲ୍ଲା ଗୋଟିଏ ସରଳା ବାଲକାର ମୃତ୍ୟୁର କାରଣ ଅଟେ ।

ବନ୍ଦୋ ! ମୋ ମହାପାତର ପ୍ରାୟୁଷ୍ମିତ୍ର ନାହିଁ । ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ମହାପାତକ ବିଷୟ ସ୍ଵରଣ କରି ହୃଦୟ ଜ୍ଞାନ ଅନଳରେ ଦଗ୍ଧ ହୋଇ ଯାଉଅଛି । ଜଗତ ସଂସାର ମୋ ପକ୍ଷରେ ଶୁନ୍ୟମୟ । ମୋ ଜୀବନର ସମସ୍ତ ଗ୍ରହି ଛିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ହୋଇ ଯାଇଅଛି । ଏକମାସ ମୃତ୍ୟୁ ମୋ ପକ୍ଷରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଶକ୍ତିପ୍ରଦ । ମାତ୍ର ଆୟାଶା ହୋଇ ଆଉ ଗୋଟିଏ ମହାପାପ ବଢ଼ାଇବି ନାହିଁ । ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପଦରେ ମନ ପ୍ରାଣ ସମର୍ପଣ କଲି । ପ୍ରଭୁଙ୍କ ମହାମହିମ ନାମ ଦିବାନଶି ହୃଦୟରେ ଧ୍ୟାନ କରି ଜୀବନର ଅବଶିଷ୍ଟ କାଳ ପବିତ୍ର ଶର୍ମମାନଙ୍କରେ ଭ୍ରମଣ କରିବି । ମୋ ପାପର ସୀମା ଅଛି, ପ୍ରଭୁଙ୍କ କରୁଣା ଅନନ୍ତ, କ୍ଷମା ଲଭ କରିବାକୁ ଭରପା ଅଛି । ଅଥବା ପ୍ରଭୁ ଯାହା ରଜ୍ଞୀ ଦଶ୍ରବିଧାନ କରିଲୁ, ଏ ପାପଜିତିତ ଆୟମାକୁ ଶଣ୍ଡ ବିଶଣ୍ଡ କରିଦେଇଲୁ । ପ୍ରଭୁଙ୍କ ହାତରେ ମୃତ୍ୟୁ ଲଭ ନବ ଜୀବନ ପାରବି ।

ମିଷବର ! ତୁମ୍ଭର ସଦୁପଦେଶ ଶ୍ରବଣ ଏବଂ ମୋ ଜୀବନକାଳର ଘଟନାପରମର ଆଲୋଚନା କରି ଦେଖିଲୁ, ମାନବ ସ୍ଵାଧୀନ ଜୀବ, ଏପର ବିଶ୍ୱାସ କରିବା ମୁଖ୍ୟତା ଏବଂ ଅନ୍ତକାର ପ୍ରକାଶ ମାସ । ଦେଲେ କେଲେ

ଅନିଜାରେ ବା ଅଙ୍ଗିତପାରରେ ମାନବ ଜୀବନରେ ଏପରି ଘଟନାମାନ ଆସି ଉପଶ୍ରିତ ହୁଁ, ତାହା ନିବାଶେ କରିବା ସାଧାଶ୍ରାତ ବିଷୟ ଅଟେ । କେଉଁ ଅଳକ୍ୟ ହୁଁ ଆସି ଯେମନ୍ତ ପ୍ରବଳରୁପେ ସେହି ବାଟକୁ କଢ଼ାଇ ଦେନେଯାଏ । ମାନବର ପଣ୍ଡିତ ଜ୍ଞାନ ଏବଂ ଷ୍ଟବ୍ର ବିବେଚନା ତାହାଠାରେ ଚିର ପରାସ୍ତ । ସୁକୃତଂ, ପ୍ରକୃତି ଏବଂ ପୁରୁଷ ମିଳିତ ଭବରେ କଦାଚିତ୍ ପୃଥିକ୍ ଭବରେ ମାନବ ଜୀବନ ଉପରେ ସବଦା ଆଧୁପତ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲୁଛି ବୋଲି ଅବଶ୍ୟ ସ୍ଵୀକାର କରିବାକୁ ହେବ । ତେବେ ଏ କଥା ମଧ୍ୟ ଧ୍ୱବ ସତ୍ୟ, ବିଶ୍ଵରପରାୟଣ, ସତମାର୍ଗଗାମୀ, ଶୈର୍ଯ୍ୟଶୀଳ ଲେକଙ୍କୁ ସାଂସାରିକ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଦୁର୍ଘଟଣା ବିଚଳିତ କରିବାକୁ ଷମ ହୁଁ ନାହିଁ ।

ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା ବନ୍ଦୋ ! ସଜ୍ଜନ ବା ଅଜ୍ଞନକୁବ୍ର ପାପ ମୋତନ ନିମନ୍ତେ ପାପୀ ଯଦି ଏକାନ୍ତ ନନରେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପାଦପଦ୍ମରେ ଆୟୁଷମର୍ପଣ କରେ ଏବଂ ଜୀବନ କାଳରେ ସେପରି ପାପ କାର୍ଯ୍ୟରୁ ଯଦି ଦୂରରେ ରହେ, ପ୍ରଭୁଙ୍କ କରୁଣାଯୋଗରେ ନିଶ୍ଚପ୍ତ ମୁକ୍ତିଲଭ କରି ପାରିବ ବୋଲି ମୋହର ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ଵାସ ଜାତ ହୋଇଥିଲୁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି ମାତ୍ରମାତ୍ର ମୋହର ଆଶ୍ରମ୍ପୁଣ୍ଣିଲା ।

ବନ୍ଦୋ ! ଏହି ଚିଠି ମଧ୍ୟରୁ ଦୁଇ ହଜାର ଟଙ୍କାର ମୋଟ ଏବଂ ମାଣ୍ଡିକ୍କୁ ଦେବ ହଜାର ଟଙ୍କାର ସୁନା ମୋହର ପାଇବ । ମୁଁ ନିତାନ୍ତ ସଜ୍ଜିତି ଭବରେ ହାତ ଯୋଡ଼ି ଜଣାଉଛି, ଦୁଇ ହଜାର ଟଙ୍କା ଡାକ୍ତରମାନଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରରେ ବାଣୀ ଦେବ । ଆଉ ଦେବ ହଜାର ଟଙ୍କା ସମସ୍ତ କର୍ମରୂପ ଏବଂ ଛୁଟମାନଙ୍କୁ ଯଥୋପୟୁକ୍ତରୁପେ ଦାନ କରିବ । ମୋ ପାତ୍ର ସମୟରେ ସେମାନେ ନିତାନ୍ତ କଷ୍ଟ ସ୍ଵୀକାର କରିଛନ୍ତି; ତୁଳିବାକୁ ଗଲେ ଏହି ଉପହାର ନିତାନ୍ତ ତୁଳ ଅଟେ ।

ଆଉ ଗୋଟିଏ ନିବେଦନ ବନ୍ଦୋ ! ମୋ ଅନ୍ୟତଃ ନିମନ୍ତେ ବୃଥା ଯନ୍ମ କରିବ ନାହିଁ । ଇତି ।

ତୁମ୍ଭର ସରଳ ବନ୍ଦୁ
ଗୋବିନ୍ଦ ଚନ୍ଦ୍ର

ଠିକ ସେହି ସମୟରେ ଉଚ୍ଚର ସାହେବ ପହଞ୍ଚ ପୁକାନ୍ତ ବାବୁଙ୍କଠାରୁ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ଶୁଣିଲେ । ସାହେବଙ୍କ ଆଦେଶ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତଙ୍କ ସମ୍ମତିରେ ପ୍ଲିର ହେଲା, କୁଆଁର ବାବୁଙ୍କ ଦତ୍ତ ଟଙ୍କାରୁ ଦରିଦ୍ର ଛୁଟମାନଙ୍କ ପୁଷ୍ଟିକ କଣା ବିଷୟରେ ସାହାଯ୍ୟ କରାଯିବ । କୁଆଁର ବାବୁଙ୍କ ଖୋଜ ଆଣିବା ସକାଶେ ସାହେବ କେତେଜଣ ଲେଜ ନିଯୁକ୍ତ କରି ଉପୟୁକ୍ତ ପ୍ଲାନମାନଙ୍କୁ ପ୍ରେରଣ କଲେ ।

-୪୯-

ଜରେ ଷଣପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ । ଆଜି ଯେଉଁ ପ୍ଲାନରେ ମହୋତ୍ସବ, ଅନନ୍ଦକୋଳାହଳ, କି ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତରୁପେ ଅତକତଶ୍ଵବରେ କାଳ ସେ ପ୍ଲାନ ଦାରୁଣ ଯନ୍ତ୍ରଣା-ଜନିତ ଦୁଃଖ ହାହାକାରପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ଅସୁରେଣ୍ଟର ଏବଂ ସମସରପୂର ଦୁଇ ବିଖ୍ୟାତ ମଣ୍ଡଳପତଙ୍କ ଉଆସରୁ ସୁଖ-ସୂର୍ଯ୍ୟ ଏକାବେଳକେ ଅସ୍ତ୍ରମିତ । ସମସ୍ତ ଦୁଃଖ-ବିଳାପ-ତିମିରଙ୍କଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲୁ । ଦୁଇ କୁଳର ଜ୍ଞାନବନ୍ଧୁ ପ୍ରଳା ପାଠକ ଦର୍ଶକାଳ ଦୟାନ୍ତ ହାହାକାର କରୁଥିଲେ । ମାନବମଣ୍ଡଳୀ ତ୍ରତ୍ତ ସମୟ ସମୟରେ ଯେଉଁ ଦାରୁଣ ଦୁଃଖ ଦୁର୍ଦଶା ସଫଟିତ ହୋଇ ନିକାମଳ ହୃଦ୍ରପିଣ୍ଡକୁ କରିବିଷତ କରି ପକାଏ, କାଳସ୍ମୋତରେ ବିଷ୍ଣୁତିରୂପ ପ୍ରଳେପ ଭାସି ଅସି ସେହି କଷତ ପ୍ଲାନକୁ ଆଜାଦନ କରି ଦେଉ ନ ଥିଲେ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଦୁଃଖ ଯନ୍ତ୍ରଣା ବହନ କରି ଦର୍ଶକାଳ ଜୀବନ ଧାରଣ କରିବା ମାନବ ପକ୍ଷରେ ସମ୍ବନ୍ଧର ନ ଥିଲା । ଧରାବଳିଣ୍ଠା

ପୁଷ୍ପଶୋକାତୁର ଜନମା, ସୁମିରଙ୍ଗପୁଗବିଧର ମୃତପ୍ରାୟା
ସୁବିଜମାନେ ଲହରବନରେ ସହଜରେ ଆହାର ବିହାର
କରୁଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । କବାଚିତ୍ ସେମାନଙ୍କ
ଆନନମଣ୍ଡଳରେ ହାସ୍ୟର ଚିହ୍ନ ଦେଖିବାରେ ଆସେ ।

ଉଦୟ ତାଳୁକନିବାସୀ ପ୍ରଜାମଣ୍ଡଳୀ ହମଣଃ
ଆପଣା ଆପଣା ଭୂଯାମୀମାନଙ୍କୁ ପାପୋର ପକାଉଛନ୍ତି ।
କବାଚିତ୍ ଉଠନାବିଶେଷ ଉପଳକ୍ଷରେ ସ୍ଥାନବିଶେଷରେ
ସମ୍ମିଳିତ ପ୍ରଜାମଣ୍ଡଳୀ ଆପଣା ଆପଣା ଭୂଯାମୀମାନଙ୍କର
ସଦାଶୟୁତା, ନ୍ୟାୟପୂରତା, ପ୍ରଜାହୃତେଷ୍ଟଣା, ଦାତୃତ୍ଵ
ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା କରିଥାନ୍ତି । ସତରାତର
ଦେଖିବାରେ ଆସେ, କ୍ଷମତାଶାଳୀ ଲୋକମାନଙ୍କର
ଦୋଷାବଳୀ ଉଲ୍ଲଙ୍ଘ କରି ପରେଷରେ ତାହାଙ୍କର
ନିଦାବାଦ ଓ ସେହି ପ୍ରକାର ପଦବିଶିଷ୍ଟ ମୃତଲୋକଙ୍କର
ପ୍ରଶଂସାବାଦ କରିବାକୁ ସୁଭାବରେ ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କର
କେମନ୍ତ ଗୋଟାଏ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଜାତ ହୋଇଥାଏ । ମୃତ
ଲୋକର କନ୍ତୁଷିତ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ନିତାନ୍ତ ଶୁଦ୍ଧମନା
ବିପକ୍ଷ ବିନା ଅନ୍ୟ କେହି ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଉଛା
ପ୍ରକାଶ କରେ ନାହିଁ ।

ଗୋଟିଏ ଚଳିତ କଥା ଅଛି, ‘ଦୁଃଖ ଏକାକୀ ଆସେ
ନାହିଁ ।’ ସମୟ ସମୟରେ ଏକାବେଳକେ ଅନେକ
ଶୁଦ୍ଧିଏ ଦୁଃଖ ନାନା ସୂର୍ଯ୍ୟ ଧରି ନାନା ଦିଗରୁ ଆସି
ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତରୁପେ ମାନବଆୟାକୁ ବେଢ଼ି ପକାଏ ।
କୁଅଁର ଗୋବିନ୍ଦର ଅଳାରଣ ବା ତୁଳ୍ଳ କାରଣରୁ
ଶାଶ୍ଵରିକ ଦାରୁଣ ଦଣ୍ଡ ଭୋଗ ସମୟରେ
ଚୌପ୍ରେସାପରାଧରେ ତାହାଙ୍କର ପରିଷ ନାମ କଳଙ୍କିତ
ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ତାହାଙ୍କ ବିଜ୍ଞାତ ନାମ ଉଲ୍ଲଙ୍ଘ
ସମୟରେ ବିପକ୍ଷଦଳ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସାହ ସହିତ ନିଦାବାଦ
ଏବଂ ଆମ୍ବୁଧବର୍ଗ ନିତାନ୍ତ ମନୀକଣ୍ଠରେ ମସିକ
ଅବନନ୍ତ କରୁଥିଲେ । ସତ୍ୟର ବିମଳ ଜ୍ୟୋତିର୍ଲୁ
ଅଳୀକ ଅନ୍ତକାର ଶର୍ମକାଳ ଆଜ୍ଞାଦନ କରି ରଖି ପାରେ

ନାହିଁ । ସମ୍ପ୍ରତି ସବ୍ରାଧାରଣ କୁଅଁର ଗୋବିନ୍ଦରନ୍ତୁ
ବାବୁଙ୍କ ରୂପଲବଣ୍ୟ, ସରଳତା, ମିଶ୍ରଭାଷିତା, ନିର୍ମଳ-
ଚରିତ ବିଷୟ ଏବଂ ଅଳାରଣ ତାହାଙ୍କର ଦାରୁଣ
କଣ୍ଠଭୋଗ ଓ ଦେଶତ୍ୟାଗ କଥାମାନ ସୁରଣପୂର୍ବକ
ହାହାକାର କରୁଛନ୍ତି । ଅସୁରେଣ୍ୟର ପ୍ରଗଣାର ଯାବନ୍ତ
ଶ୍ରାକରଣଗୋଷ୍ଠୀ ଏବଂ ଅପର ସାଧାରଣ ପ୍ରଜାମଣ୍ଡଳୀ
ଉତ୍ତମରୁପେ ବୁଝିଲେଣି, ଦରଦ୍ର ଆଉ ସାମନ୍ତ
ମହୋଦୟଙ୍କ ଅନ୍ତରେ ପ୍ରତିପାଳିତ ବିଶ୍ୱାସାତିକ
ସଦାନନ୍ଦ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଉପାତର ମୂଳକାରଣ ଅଟେ ।
ଶ୍ରାକରଣଗୋଷ୍ଠୀ ଏତେବୁର ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇ
ପଡ଼ିଥାନ୍ତି ଯେ, ସେହି ପିଶାଚପ୍ରକୃତ ଲେକଟା କାରୁରେ
ପଡ଼ିର ତାହାକୁ ବଧ କରିବା ସକାଶେ କେଜାଣି
ଟିକିଏ ମାତ୍ର ହେଲେ ପାପ କମ୍ ବୋଲି ବିରୁଦ୍ଧବେ
ନାହିଁ । ସଦାନନ୍ଦର ବିଧବା ଜନମା ଦିବାନିତି
ହାହାକାର ବିଳାପ ସନ୍ନାପରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲାଣି ।

ସଦାନନ୍ଦ ବର୍ତ୍ତମାନ ଚୌପ୍ରେସାପରାଧରେ ଜେଲ-
ଶାନାରେ ବନୀ । ଲୋକାୟତରେ ସମସ୍ତ ବୃଦ୍ଧନ୍ତ ଶ୍ରବଣ
କରି ପ୍ରିର କଲାଣି, କଟକ ଜିଲ୍ଲାଟାପାକରେ ତାହାପାଇଁ
ସ୍ଥାନାଭାବ । ପାପୀ ଦଣ୍ଡଭୋଗ ସମୟରେ ଆପଣା କୃତ
କାର୍ଯ୍ୟର ଅନିଷ୍ଟକାରିତା ଅନୁଭବ କରିଥାଏ । ହିତାହିତ-
ଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ ଅଭ୍ୟୁତ୍ସୁ ପାପୀମାନଙ୍କ କଥା ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର; ମାତ୍ର
ବୁଦ୍ଧିବ୍ୟକ୍ତିଷମ୍ବନ୍ଦ ନବନ ଅପରାଧୀ ଦଣ୍ଡଭୋଗ ସମୟରେ
ଉଚିତ୍ୟତ ସୁଖସମଦର୍ଶ ନିରାଶ ହୋଇ ଆମ୍ବୁଧାଧନ-
ପାଇଁ ପାପୁଣ୍ଡଭୀତି କରିବା ନିମନ୍ତେ ମନ ମଧ୍ୟରେ କଳ୍ପନା
କରିବା ସ୍ଵାଭାବିକ ଅଟେ ।

— ୫୦ —

କୁଞ୍ଜକୁଟୀରେ

ପୃଥ୍ବୀର ସୁଖ ଦୁଃଖ, ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସାହ, ହାହାକାର
କୌଣସି ବିଷୟ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ନ ରଖି ସମୟ ସମାନ-

ଭାବରେ ବହି ଯାଉଛି । ଏଥୁ ମଧ୍ୟରେ ଲିଗାଲଟି ରୂପ ବର୍ଷ କାଳ ବିତି ଗଲଣି ।

ବୁନ୍ଦାବନ ଧାମ ପମୁନାକୁଳବର୍ଗୀ ସହର ପ୍ରାନ୍ତ ପ୍ରଦେଶରେ ଗୋଟିଏ ନିତାନ୍ତ ଶ୍ରୀ କୁଞ୍ଜ । ଶ୍ଵାନଟି ନିରେଳା, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଶ୍ୟାତ କୁଞ୍ଜ ସହିତ ସମ୍ପର୍କ-ଶୂନ୍ୟ । କୁଞ୍ଜଟି ସାତପାଞ୍ଚ, ଉପର ଘୁରଟାରେ ଗଡ଼ାଣିଆ ମାଟି ରୁହଣି । ଦାରରେ କେତେଣଶ୍ରୀ ପୁରୁଣା ଦଦର ଟଟ୍ଟେଣ୍ଡା କବାଟ, ଏହାକୁ କବାଟ ବା ତାଟି ଯାହା ଇଚ୍ଛା ବୋଲି ପାର । କବାଟରେ ଶିକୁଳୀ ନାହିଁ, ଖଣ୍ଡିଏ ଦର୍ଢି ବନା । ସହରରେ, ବିଶେଷରେ ଶର୍ତ୍ତ୍ତୁଶ୍ଵାନମାନଙ୍କରେ ରୈରମାନଙ୍କ ଉପଦ୍ରବ ଭୟକ୍ରି । ହେଲେ ରୈରମାନଙ୍କ ବିଶେଷ ପରିଚିତ ଏ ଅଞ୍ଚଳକୁ କଷ୍ଟ ସ୍ଥିକାର କରି ଆସିବାର ପ୍ରୟୋଜନ ମନ୍ତ୍ର ନାହିଁ । କିପ୍ତୀ କି, କୁଞ୍ଜ ଭିତରେ ଥିବା ସମ୍ପର୍କ ମଧ୍ୟରେ ଭଙ୍ଗା ଦଦର କେତେଠା ହାଣ୍ଡା, ଖଣ୍ଡି ନିହାତି ମଇଳା ଛିଣ୍ଡା ସତପ, ଗୋଟାଏ ଲାଭ ତୁମ୍ବା, ଗୋଟାଏ ତନ ଜାଗା ଜନ୍ମଗେବଦିଆ କଣ ସାନ ଲେଟା, କେତେଣଶ୍ରୀ ପୁରୁଣା ତାଳପତ ପୋଥ ମାତ । ମାଟିପୂର ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଠେକରେ ତୁଳସୀ ପୁହୁଟିଏ ରୁଆ ଯାଇ କୋଣିଆ ଥୁଆ ଯାଇଛି ।

ସଞ୍ଜେପ ଲାଗେଲାଗେ । ଆଳଣ ଟିକିଏ ଆଗରୁ ଉଚ୍ଚ କୁଞ୍ଜ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ବୈରାଗୀ ବାହାରି ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ମଦରମୁହଁ ମୁଣ୍ଡ ପୋଡ଼ି ରୁହୁଛନ୍ତି । ବୈରାଗୀଙ୍କ ବୟସ ଉଣା ଅଧିକ ପଞ୍ଚଶି ଭଳି । ପିନ୍ଧିବାର କୌପୀନ ଉପରେ ଖଣ୍ଡ ଗେହୁଆ ବହିବାର ଗୁଡ଼ିଆ । ଖଣ୍ଡ ଛିଣ୍ଡା ଗଣ୍ଡିଲାଇ ନାମାବଳୀ ପାଗ ପରି ମୁଣ୍ଡରେ ରୁଡ଼ାଇଛନ୍ତି । ସବାଙ୍ଗରେ ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କଙ୍କ ନାମ ତିଳକ ରୁପା, ଖଣ୍ଡିଏ ନାମାବଳୀ ରୁଦର ପର ଘୋଡ଼ିଛନ୍ତି । ବ୍ରଜବାସୀ ବାବାଙ୍ମାନଙ୍କ ହାତରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ମାଳ ଝୁଲି ବା ତୁଳା ଭଜନମାଳୀ

ଥାଏ । ଆସୁନାନଙ୍କ ଦୈରାଗୀଙ୍କ ହାତରେ ତାହା କିଛି ନାହିଁ । ‘ଗୋବିନ୍ଦ ! ତୋ ଇଚ୍ଛା, ଗୋବିନ୍ଦ ! ତୋ ଇଚ୍ଛା’— ଏହିପରି ଭଜନ କରି କରି ମୁଣ୍ଡ ପୋଡ଼ି ରୁଲାଇଛନ୍ତି । ଠିକ୍ ବେଳରେ ପହଞ୍ଚ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଆଳଣ ଦର୍ଶନ କଲେ । ତହିଁ ଉତ୍ସରେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ସାଷାତରେ ଅନେକ ବେଳଯାଏ ଦଣ୍ଡ ପ୍ରଣାମ ସାର କଣ ଜଣାଇ ଥାନ୍ତି । ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଚରଣୋଦକ ପାଦ ତୁଳସୀ ସେବା କଲା ଉତ୍ସରି ତାଳ ଦେଇ ଦେଇ ମନ୍ଦର ପ୍ରଦର୍ଶନ କଲେ । ସେହି ସମୟରେ ଏହି ଭଜନ ଗାଉଥାନ୍ତି— ‘ଜୟ ଗୋବିନ୍ଦ ! ଜୟ ଗୋବିନ୍ଦ !

ଭୁବନସୃଜନକାଶ । (ଘୋଷା)

ଜୟ ଗୋବିନ୍ଦ ପରମାନନ୍ଦ ଭକ୍ତଚିତ୍ତବିହାର ।
ତେ ମଧୁସୁଦନ ଜଗନ୍ନାନରଙ୍ଗନ ପାପତାପଦୟହାର ।
ଭୁବନପାଳକ ମୁଳତିଦାୟକ ଦୁଜନ୍ମନଦର୍ପଷ୍ଟହାର ।
ଉଦ୍ବଦ୍ଧବାରଣ ମୁକତିକାରଣ ଉଦସିନ୍ଧୁ ପାର ଦାଣ୍ଡାର ।
ନମୋଣିକାରଣ ନମୋ ନିରଙ୍ଗନ ନମୋ ନମୋ
ଦଶ୍ଵିବିହାର ।
ହେ ଭୁତଭ୍ରବନ ପତିତପାବନ ଜଗନ୍ନାନକାରଣସଞ୍ଚାର ।

ଏହି ପ୍ରକାର ଭଜନ ଗାଇ ଗାଇ ଗୋପୀନାଥଙ୍କ, ମଦନମୋହନ, ଶ୍ୟାମମୁଦ୍ରର, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମଠମାନଙ୍କରେ ଦେବତାମାନଙ୍କୁ ଦଣ୍ଡ ପ୍ରଣାମ କରି ଆପଣା କୁଞ୍ଜକୁ ବାହୁଡ଼ିଲେ ।

ବୈରାଗୀ ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ମଦରରୁ ଯେପରି ବାହାରି-
ଛନ୍ତି, ଆଉ ଗୋଟିଏ ବୈଷ୍ଣବ ଦଶ ବାର ହାତ ଛଢା
ତାଙ୍କ ପିଲ୍ଲ ଧରି ରୁଲୁଥିବାର ଦେଶାଗଲ । ବୟସରେ,
ବେଶରେ ଦୁହେଁଯାକ ସମାନ ଥିବାର ଜଣାଯାଏ ।
ଅଧିକରେ ନୁଆ ଆସିଥିବା ବୈରାଗୀଙ୍କ କାନ୍ତ ଉପରେ
ଖଣ୍ଡିଏ ପୁରୁଣା କମ୍ବଳ ଚଉତା ହୋଇ ଦଢ଼ିଛି ।
ଗୋଟାଏ ଗେହୁଆ ଝୁଲି ଡେବିର କାଣତଳେ ରୁଲୁଛି,

ସେଥିରେ ଅଳ୍ପ କିଛି ଦୁଇୟ ଥିବାର ଜଣାଯାଏ । ଖାଇବି ହାତରେ ଶଣ୍ଠିଏ ବାଡ଼ି ଧରି ଆଗ ବୈରାଗୀଙ୍କ ଉପରେ ଆଖି ରଖି ରୂପୁଛନ୍ତି । ଆଗ ବୈରାଗୀ ଆପଣା କୁଞ୍ଜ ଦୁଆରେ ପହଞ୍ଚ ପହଞ୍ଚ ହେବାଷଣି ପଛରେ କେହି ମନୁଷ୍ୟ ଆସୁଥିବା ପରି ତାଙ୍କୁ ଜଣାଗଲା । ପଛକୁ ମୁଁ ଫେରଇ ଅନାଇଲେ । ଜନ୍ମ ରାତି, ସପା ଆଳୁଆ ପଢ଼ିଲା । ପିତ୍ର ଧରି ଆସୁଥିବା ଲୋକଟି ବୈରାଗୀଙ୍କ ଗୋଡ଼ରିଲେ ଲୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଗଲେ । ଦୁଇ ହାତରେ ପାଦଯୋଡ଼ିକ ଆଖରେ ଧରି ମୁଣ୍ଡ ଲଗାଇ ରଢ଼ି ଘୁଣ୍ଡିଛନ୍ତି, “ପ୍ରଭୁ ! ରଖା କର, ପ୍ରଭୁ ! ରଖା କର !” ବୈରାଗୀ ତମକ ପଡ଼ି ତଳକୁ ରୁହିଁ ଦେଖିଲେ, ବେଶରୁ ବୁଝିଲେ, ଜଣେ ବୈଷ୍ଣବ । ରଢ଼ିଟାଏ ରୁହିଁ କହିଲେ, “ଆରେ ବୈଷ୍ଣବ ହୋ । ଆରେ ବୈଷ୍ଣବ ହୋ ! ରୁହିଁ, ରୁହିଁ, ରୁହିଁ, ମହାଅପରାଧ ହେଲା !” ନାହିଁପଢ଼ି ଗୋଡ଼ିରିଲେ ପଡ଼ିଥିବା ଲୋକଙ୍କ ଦୁଇ ହାତ ଧରି ଉତ୍ତରୁଛନ୍ତି । ପାଦପଢ଼ିତ ଲୋକ କହିଲେ, “ଆଜ୍ଞା ନାହିଁ, ନାହିଁ, ମୁଁ ବୈଷ୍ଣବ ନୁହେ, ବୈଷ୍ଣବଙ୍କ ଦାସାନୁଦାସ ଦରେ ଥିବା କୁକୁରର ବିଷ୍ଣୁଯୋଗ୍ୟ ବି ନୁହେ । ମୁଁ ପାପୀ, ମୁଁ ଚଣ୍ଡାଳ, ମୁଁ ନରଧମ । ମୁଁ ସେଇ ସଙ୍କର ମହାନ୍ତି, ଆପଣଙ୍କ ଗୋନମ !” ସମସରପୂର ଜମିଦାର ସାମନ୍ତ ସର୍କାର ମହାନ୍ତିର ରେକ ଧରି ଘରୁ ବାହୁରି ଯାଇଥିବା ବୈରାଗୀଙ୍କୁ ଜଣା ଥିଲା । ବୈରାଗୀ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରେମରେ କୁଣ୍ଡାଇ ପକାଇ କହିଲେ, “ଆସ ଆସ, ସଙ୍କର ଭାଇ, ଆସିବା ହେଉ, ଆସିବା ହେଉ । ଦୁଇଜଣପାକ କୁଣ୍ଡାକୁଣ୍ଡର ହୋଇ ଛିଡ଼ା । ସର୍କାର ମହାନ୍ତି ରଢ଼ି ରୁହିଁଥାନ୍ତି । ବୈରାଗୀ ତୁନି, ମୁଖରେ କିଛି କଥା ନାହିଁ । ଏହିପରି ଦଶ୍ତେକାଳ ବିତି ଗଲା । ସର୍କାର ମହାନ୍ତିର ଧକ୍କେଇ ଧକ୍କେଇ କହିଲେ, ‘ଆଜ୍ଞା, ପ୍ରଭୁ ! ମୋତେ କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ । ମୋ ଅପରାଧ ଅସୀମ, ମୋ ପାପର ପ୍ରାୟୁଷିତ ନାହିଁ । ପୁଣ୍ୟଧାର, ସେତୁବନ୍ଧ ରାମେଶ୍ୱର, ହରଦାର, ଦାରକା, କାଶୀଧାମ, ଶର୍ଣ୍ଣମାନଙ୍କରେ ବୁଲି ବୁଲି କାହିଁ ଶାନ୍ତି ପାଇଲି ନାହିଁ ।

ଉଦ୍ଧବିକା ଶ୍ରାଵରଣ ଦର୍ଶନ ପାଇ ଜୀବନଟା ଶୀତଳ ହେଲା, କୃତାର୍ଥ ହେଲା ।”

ନମ୍ବ ତୁଠେ ଉପରେ କୁଞ୍ଜ । ଦୁଇଜଣଯାକ ନମ୍ବରେ ହାତ ଗୋଡ଼ ଧୋଇ କୁଞ୍ଜ ଉତ୍ତରକୁ ଯାଇ ବସିଲେ । ଏ ଉତ୍ତରର ବୈରାଗୀ ଆଳଣ ଦର୍ଶନ ବାହୁଡ଼ା ପ୍ରତିଦିନ ଦକ୍ଷିଣୀଏ ଯେପରି ଭଜନ କଥାନ୍ତି, ଆଜି ବି ସେହିପରି କଲେ । ସର୍କାର ମହାନ୍ତି ଆଖି ବୁଜି ହାତ ଯୋଡ଼ି ଭଜନ ଶୁଣୁଥାନ୍ତି । କୌଣସି ମହାମ୍ବାଙ୍କ ବଦୋବସ୍ତୁରେ ଗୋବିନ୍ଦମନ୍ତର ମନ୍ଦର ନିକଟରେ ପ୍ରତିଦିନ ସନ୍ଧା ସମୟରେ ଚଣ ଉଶ୍ରତୀ ବାଳଦ୍ରେଗ ଅନ୍ତଥିମାନଙ୍କୁ ବିତରଣ କରିଯାଏ । ବୈରାଗୀ କିଛି ବାନ୍ଧ ଆଣିଥିଲେ । ବୈରାଗୀ ଦୁଇଁ ତେତିକ ସେବା ଓ ଜଳପାନ କରି ମାଷ୍ଟମ ହୋଇ ବସିଲ ବାଦେ, ଦଶକ ଉତ୍ସରେ ବଢ଼ି ବୈରାଗୀ କଥା ଆରମ୍ଭ କଲେ--

“ହଁ, ସଙ୍କର ଭାଇ ! କଣ ବୋଲୁଥୁଲିଟି ?” ସର୍କାର ମହାନ୍ତି ହାତ ଯୋଡ଼ି ଦୁଣି ଆଉ ଥରେ ଗୋଡ଼ରିଲେ ମୁଣ୍ଡ ଲଗାଇ ବ୍ୟାକୁଳ ଘବରେ କହିଲେ, “ଆଜ୍ଞା ପ୍ରତ୍ରେ ! ଶ୍ରାଵରଣରେ ଆଉ ଅଧିକ କଣ ଜଣାଣ କରିବି ? ରୁମୁକୁ ତ ସବୁ ଜଣା, ମୋହରି ଅପରାଧରୁ ଶ୍ରାୟମୁ ବିରାଗୀ, ରୁହତ୍ୟାଗୀ, ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ମୋ କୁଳର ସଙ୍ଗାଳ କନ୍ୟାରହିଟିକୁ ହରାଇ ବସିଲି । ପ୍ରଭୁ ! ମୋ ପାପର ପ୍ରାୟୁଷିତ ନାହିଁ ?” ବୈରାଗୀ ଦଶ୍ତେଯାଏ ଆଖି ବୁଜି ତୁନି ହୋଇ ବସି କହିଲେ, “ଭାଇ ସର୍କାର ! ସବୁ ଗୋବିନ୍ଦମନ୍ତର ରଙ୍ଗା । ତାଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ଦିନା ଜଗତରେ ଗୋଟିଏ ଦୁବପଦ ବି ହଲେ ନାହିଁ । ମୁଁ ଏତେ କାର୍ଯ୍ୟ କଲି, ସେ ମନ କାର୍ଯ୍ୟ କଲା, ଏ ସବୁ ବୃଥାରିମାନ । ଶିଶୁ-ବୃଦ୍ଧାଗ୍ନିର ଅଧିପତି ଗୋବିନ୍ଦ ସମ୍ପ୍ର କାର୍ଯ୍ୟର ମୂଳଧାର ଅଟନ୍ତି । ଏକମାତ୍ର ତାହାଙ୍କ ଆଜ୍ଞାରେ ସମସ୍ତ ଦିନା ପରିବୁଲିତ ହେବିଲି । ମାନବଶ୍ରେଣୀ

ଉପଲଷ୍ଟ ମାତ୍ର । ଗୀତାଶାସ୍ତ୍ରର ସୁଷ୍ଠୁ ରୂପେ ବ୍ୟକ୍ତ
ଅଛି—

‘ପ୍ରକୃତେ ଦିଯୁମାଣାନ୍ତି ଗୁଣକର୍ମାଣି ସବୁଟି ।
ଅହଙ୍କାରବିମୁଢାନ୍ତାହା କର୍ତ୍ତାହିଁ ଜତି ମନ୍ୟତେ ।’ ପୁଣି
‘ଶ୍ରୀରତ୍ନ ସବୁଭୁତାନାଂ ହୃଦେଶେର୍ଖୁନ ତିଷ୍ଠୁତ ।
ଭ୍ରାମୟନ୍ ସବୁଭୁତାନ୍ ଯନ୍ତ୍ରାହୁତାନ୍ ମାୟପ୍ରା ।’

ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ମହାକବି ତୁଳସୀ ଦାସ ବୋଲିଇଲୁ—
‘ଶୁନ ଭରତ କାଳ ପ୍ରବଳ ବିଲୋକି କଲେ ମୁନିନାଥ,
ସୁଖ ଦୁଃଖ ଜନମ ମରଣ ଯଣ ଅପୟତ ବିଧିହାତ ।’

ତୁମ୍ଭେ ତେର ଦେଖିଥିବ, ଦେହରେ ବି ଦିତେଇନ,
ଆମ୍ଭେମାନେ ଯାହା ଲେଡ଼ିଁ କାହିଁ ରାଜୀପାଏ; ଯାହା
କେବେ କଳୁଣା କର ନାହିଁ, କାହିଁ ଆସି ଦକ୍ଷିଯାଏ ।
ଏ ସବୁ ଘଟନାର ମୂଳ କାରଣ କିଏ ? ଆଉ ଗୋଟିଏ
କଥା ଭାଇ ! ପ୍ରଭୁ ଦୟାମୟ, ମଙ୍ଗଳମୟ । ଆମ୍ଭେମାନେ
ତାହାଙ୍କ ସୃଷ୍ଟି ଜୀବ । ପ୍ରଭୁ କଣ ଆମ୍ଭେମାନଙ୍କପାଇଁ
ଅମଙ୍ଗଳ ଉତ୍ଥାଣ କରିବେ ? ପ୍ରତ୍ୟେକ ଘଟନା ମୂଳରେ
ତାହାଙ୍କର ଦୟା ମଙ୍ଗଳମୟୀ ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକଳନ ରହିଥାଏ ।
ଉଦ୍‌ବିଷ୍ୟତ ଅଛି ଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରାଣୀ ଆମ୍ଭେମାନେ ଅନେକ
ଘଟନାକୁ କଷ୍ଟକର ମଣି ହାହାକାର କରିଥାଉଁ ।
ଯେବେ ଆମ୍ଭେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥାର କାରଣ ବୋଲି
ତୁମ୍ଭେ ଆପଣାକୁ ଜୀନ କର, ତେବେ ତ ତୁମ୍ଭେ ଆମ୍ଭେ
ପରମ ଉପକାଶ, ସେଥି ସଜାଶେ ଆମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭୁ
ଧନ୍ୟବାଦ ଦେବା ଉଚିତ ।

ଜାଣ ଭାଇ ! ଆମ୍ଭେମାନଙ୍କର ଦୁଇଗାଟି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ—
ଗୋଟିଏ ଶଶାର ସକାଶେ ଅନ୍ୟଟି ଆୟା ପ୍ରତି । ସେଥି
ମଧ୍ୟରୁ ଜାଣ ଶଶାର କ୍ଷଣବିଧୁଂପୀ; ମାତ୍ର ଆୟା
ଅନନ୍ତକାଳ ପ୍ରାୟୀ, ଅବିନାଶୀ । ଏଥକୁ ସବୁ ସମୟରେ
ସବୁ ଦ୍ରୁଷ୍ଟରେ ଆମ୍ଭେନ୍ତି ସକାଶେ ସରେଷ୍ଟ ରହିବା
ସବୁକୋଶବରେ ଉଚିତ ଅଟେ । ଦେଇକାଳ ପ୍ରଯ୍ୟନ୍ତ

ଶଶାରରେ ସାମର୍ଥ୍ୟ ଥାଏ, ଇନ୍ଦ୍ରପୁଣ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷମ
ଥାନ୍ତି, ତେବେଦିନ ପ୍ରୟେନ୍ତି ସମାଜ ଏବଂ ନ୍ୟାୟ-
ମାର୍ଗରେ ଆତ୍ମୁଖ, ସୌଭାଗ୍ୟ ସବର୍ତ୍ତନ ବିଷୟରେ
ସମୟ ହେବା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଉଚିତ । ଏହାହିଁ ପ୍ରଭୁଙ୍କର
ଅଭିପ୍ରାୟ ଏବଂ ଧର୍ମାର୍ଜନମାର୍ଗର ଗୋଟିଏ ସୋପାନ
ଅଟେ । ଯେହେତୁ, ପ୍ରଭୁଙ୍କ ନାମ ଭଜନ, ମନ ମଧ୍ୟରେ
ସୁରଣ, ତାହାଙ୍କ ପ୍ରିୟକାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ ହିଁ ଧର୍ମ ।

ଇନ୍ଦ୍ରପୁଣ୍ୟ ଅବଶ ଓ କାର୍ଯ୍ୟପାଠନରେ ଆଷମ
ହେଲେ କେବଳ ଆମ୍ଭେନ୍ତି ବିଷୟରେ ସମୟ
ହେବାର ଉଚିତ । ଏଥୁପାଇଁ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ବଚନ ଉଚ୍ଛିତ
ଅଛି—

‘ପଞ୍ଚାଶଦ୍ଵିଦନଂ ବ୍ରଜେତୁ ।’
ମହାପୁରାଣ ଭାଗବତରେ ମଧ୍ୟ ଉଚ୍ଛିଥିବେ—
‘ପୁଷ ନିବେଶି ପହି ପାଶେ
ଅଥବା ତଳିବ ସନ୍ଧ୍ୟାପେ ।’

ଇନ୍ଦ୍ରପୁ ବୈକଳ୍ପିକ ପ୍ରଭୁଙ୍କର ସୁଷ୍ଠୁ ଆଦେଶ, ସାଂସାରିକ
କାର୍ଯ୍ୟରୁ ନିର୍ବିତ ହୋଇ ଆୟାର ମଙ୍ଗଳ କାର୍ଯ୍ୟ
ବିଷୟରେ ମନ୍ୟପ୍ରେସ୍ କର ।

ଜନସମାଜର ବର୍ତ୍ତନ ଏବଂ ସମ୍ବାଧନ ନିମନ୍ତେ
ଜଗନ୍ନିୟନା ଚରମେଣ୍ଟର ସମାରକୁ ଏପରି ମାୟା-
ଜାଳରେ ବାନ୍ଧ ରଖିଅଛନ୍ତି, ତାହାକୁ ବିଜ୍ଞାନ କରିବା
ମାନବ ପ୍ରାଣୀ ପଷ୍ଟରେ ସହଜ ନୁହେ । ଭଲରୂପେ
ବୁଝିଅଛିଁ, ଫାସାରିକ ଧନ ସମ୍ପତ୍ତି, ମାନ ସମ୍ମନ
କ୍ଷଣବିଧୁଂପୀ—ଧର୍ମ ହିଁ ଆୟାର ପରମ ସହାୟ । ତଥାପି
ସତରାଚର ମାନବସନ୍ତାନ ସାଂସାରିକ ବିଷୟବାସନାରେ
ପ୍ରତିନିଷ୍ଠା ନିମନ୍ତ୍ରି, ପରମ ଧନ ଧର୍ମାର୍ଜନ ବିଷୟରେ
ତାତ୍ପର୍ୟ ଯହଣୀଳ ନୁହେ ।

ଆମ୍ଭେ ସଭାପଣ୍ଡର କୁଳମଣି ବିଦ୍ୟାରୁଷଣକଠାରୁ
ଅନେକ ଥର ଶିଖିଛିଁ, ମାତ୍ର ଦଶାନ୍ତରେ ସୁଷ୍ଠୁରୂପେ

ପ୍ରଳାଶିତ, ‘ବାସନା ହଁ ମୁକ୍ତିମାର୍ଗର କଣ୍ଠକ ଅଟେ ।’ ପ୍ରାଣୀର ଦୁଃଖରେ କାତର ମହାମୁନି ବୃଦ୍ଧଦେବ ମଧ୍ୟ ନିରଞ୍ଜନା ନାଁତଟରେ ଧ୍ୟନ୍ୟୋଗେ ଅନୁଭବ କରିଥିଲେ, ବାସନା ଯାବନ୍ତ କଷ୍ଟର କାରଣ । ମାନବ ଶ୍ରେଣୀ ଦୈଶ୍ୟ ମାୟରେ ଏପରି ଆଛନ୍ତି ଯେ, କଷ୍ଟର ମୂଳ କାରଣ ବାସନାକୁ ସହଜରେ ପରିଚ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ମନ ବଳା ଏ ନାହିଁ । ସେହିପରି ତଡ଼ିଦର୍ଶୀ ମହାମୁନାନେ ବାସନା ପରିଚ୍ୟାଗପୂର୍ବକ ଧର୍ମାର୍ଜନ ମାର୍ଗରେ ଅଗ୍ରସର ହୋଇଥାନ୍ତି । ପୁଣି କେହି କେହି ଧର୍ମପିତାମ୍ଭ ଲୋକ ପକ୍ଷରେ ଦୈଶ୍ୟଗତ୍ୟ ସମୟ ସମୟରେ ଏପରି ଘଟଣା ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇପଡ଼େ ଯେ, ସାପାରିକ ସମସ୍ତ ବନ୍ଧନ ଛିନ୍ନ କରଇ ହୃଦୟରେ ପରମ ଧର୍ମଭାବ ଦୈଶ୍ୟ ଜାତ କରଇଦିଏ । ମନରେ ବିରୁଦ୍ଧ ବୁଝନ୍ତି, ଆମୁମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ପେବେ ଏହି ଘଟନା (ତୁମ ବୋଲି-ବାରେ ଦୁର୍ଘଟନା ହେଉ ପଛେ) ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତା, ତେବେ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଷୟବାସନାରେ ବିଜନ୍ତିତ ରହି ପ୍ରତି ନିଷ୍ଠତ ସେଥୁ ମଧ୍ୟରେ ପଡ଼ି ଦାଣି ହେଉଥାନ୍ତି । କେତେପ୍ରକାର କଳ୍ପନାମନାରେ ଆମ୍ବା କମଣ୍ୟ ଅଧେଗତି ଲାଭ କରୁଥାନ୍ତା । ଆମ୍ବେମାନେ ଜୀବନ କାଳରେ ସାପାରିକ ବହୁଳ ବିଷୟରେ ବିଜନ୍ତିତ ଥାଇ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପାଦପଦ୍ମସେବା ବିସ୍ତର ହୋଇ ନ ଥିଲୁଁ । ସେହି ସେବା ବୃଥା ଯାଇ ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସମସ୍ତ ତ୍ୟାଗ କରି ଯେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ସେବାରେ ନିୟକ ଅଛୁଁ, ଏହା ନିଷ୍ଠପୁ ତାହାଙ୍କ ଦେଉ ଆଶୀର୍ବାଦର ଫଳ ଅଟେ । ଆସ ଭାଇ ! ଏହି ଦୃଢ଼ ଧାମରେ ପରିଷ ସାଧ୍ୟମର୍ଗରେ ମିଳିତ ଥାଇ ଜୀବନର ଅବଶିଷ୍ଟ କେତେଟା ଦିନ ଅଭିବାହିତ କରୁଁ, ମନ ପ୍ରାଣ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପାଦପଦ୍ମରେ ସମର୍ପଣ କରୁଁ, ତାହାଙ୍କ ମଙ୍ଗଳମୟୀ ଇଚ୍ଛା ଆମୁମାନଙ୍କ ଜୀବନରେ ସଫଳ ହେଉ ।’

ସଙ୍କରଣ ମହାତ୍ମା—ଆଜ୍ଞା, ମୁଁ ନିତାନ୍ତ ଅଧିମ ଜୀବନମ୍ବନ । ଆପଣ ମୋ ଗୁରୁଦେବ, ମୋତେ

ସଦୁପଦେଶ ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତୁ । ମୁଁ ଶିଷ୍ୟଭାବରେ ରହି ଦିନ ଯାପନ କରିବ ।

ବଡ଼ ଦୈଶ୍ୟ—ଭାଇ ! ଆମେ ତୁମଠାରୁ ଅଧିକ କଣ ବା ଜାଣୁଁ, କଣ ବା ଉପଦେଶ ଦେବୁଁ ? ଗୋବିନ୍ଦମୀ ପରମଗୁରୁ, ପ୍ରଭୁ, ଆମୁମାନଙ୍କ ସମସ୍ତ, ଆସ, ଆମୁମାନଙ୍କ ଧର୍ମଧର୍ମୀ, ସୁଖଦୁଃଖ, ମନ ପ୍ରାଣ ସମସ୍ତ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପଦରେ ସମର୍ପଣ କରି ନିଷ୍ଠିନ୍ତ ରହିବା । ପ୍ରଭୁଙ୍କର ଶ୍ରାମକ ଆଜ୍ଞା --

‘ସବଧର୍ମାନ୍ ପରିଚ୍ୟକ୍ ମାମେକଂ ଶରଣଂ କ୍ରିଜ ।
ଅହଂ ଭାଂ ସବପାପେଭେୟା ମୋଷପୁଣ୍ୟମି ମା ଶୁଭଃ ।’
(ଗୀତା)

କିପ୍ରଂ ଭବତି ଧର୍ମାମ୍ବା ଶଶ୍ଵତାନ୍ତି ନିଗନ୍ତି ।
କୌନେଯୁ ପ୍ରତିଜ ମହି ନ ମେ ଭକ୍ତଃ ପ୍ରତିଶ୍ୟତି ।’
(ଗୀତା)

-୫୧-

ନୃତ୍ୟ ସେବକ

ସମୁନାକୁଳବର୍ତ୍ତୀ କଥିତ କୁଞ୍ଜରେ ଦୁଇଗୋଟି ସାଧୁ ପରମ ସୁଖରେ ବାସ କରୁଅଛନ୍ତି । ସାପାରିକ ସବପ୍ରକାର ବିଷୟରେ ସମ୍ପର୍କଶୀଳ୍ୟ, ଦିବା ନିଶ୍ଚି ମୁଖରେ ରକ୍ଷିତେବ ନାମ ଭଜନ, ମନ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଧାନ । ପ୍ରତିଦିନ ପ୍ରାତିକାଳରେ ସମସ୍ତ ଦେବତାଙ୍କ ଦର୍ଶନ ଉତ୍ସରେ କୁଞ୍ଜକୁ ବାହୁଡ଼ିବା ସମୟରେ କେବଳ ସାତଗୋଟି ଗୁରୁରୁ ଯେତିକିମାତ୍ର ମାଧୁକର୍ମ ଭିକ୍ଷା ଲାଭ ହୁଏ, ତେତିକ ହଁ ସାଧ୍ୟାହରେ ହିତ୍ସଥାନ୍, ରାତିରେ ଭାଗବତ ଏବଂ ଗୀତା ପାଠ । ଏହା ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗ ନାହିଁ ।

ଉଣା ଅଧିକ ଦୁଇ ବର୍ଷ ହେଲା ଅର୍ଥାତେ ଗୋଟିଏ କାହିଁ ଆସି କୁଞ୍ଜରେ ଖଟ୍ଟି । ଲୋକଟି ପୃଷ୍ଠା ପୁବକ, ସବାବାକରଣା, ମୁଣ୍ଡରେ ମୁଖୁର ବାଳ-ଗୁଡ଼ାକ ଫର ଫର ହୋଇ ଉଡ଼ିଛି, ଗେରୁଆ ବସନ-ଧାରା ବୈଶ୍ଵବ ବେଶ । ଅର୍ଥାତଟି କିଏ, ଉଦେଶ୍ୟ କଣ, କିନ୍ତୁ ଜଣା ନାହିଁ । ବ୍ରାହ୍ମମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ବୈଶରୀ-ମାନେ ଯମୁନାକୁ ସ୍ଥାନ ନିମନ୍ତେ ବାହାର ଗଲେ ଲୋକଟି କାହିଁ ଆସି କୁଞ୍ଜ ଚଢ଼ିବା ଖରକା ଖରକା ଏବଂ କୁଣ୍ଡ ଦିରେ ଗୋରବପାଣିରେ ଲିପାପୋତ୍ତ୍ଵ କଣିକା ଏବଂ ପମ୍ବନାରୁ ମାତ୍ରାଏ ଜଳ ଆଣି କୁଞ୍ଜ ମଧ୍ୟରେ ଥୋଇ ଦେଇ ସାଧୁମାନଙ୍କ ବାହୁଡ଼ିବା ଆଗରୁ ରୁଳି ଯାଇଥାଏ । କତାଚିତ୍ ବୈଶରୀମାନଙ୍କ ସହିତ ହେଠ ହୋଇଗଲେ ଦଣ୍ଡପ୍ରକାମ ଏବଂ ଉତ୍ତରପୁର୍ବ ପଦରେଣ୍ଣୁ ମୁଣ୍ଡରେ ଲଗାଇ ଚଞ୍ଚଳ ମୁହଁ ଫେରଇ ରୁଳିଯାଏ । ବୈଶରୀମାନେ ମୁହଁ ରୁହାରୁହିଁ ହୋଇ ରହନ୍ତି । ବୃଦ୍ଧାବନ ଧାମରେ ଥୋଇକ ସେବକ ଅଛନ୍ତି, ସେମାନେ ଅନ୍ତାକରଣରେ ଆସି ସାଧୁମାନଙ୍କର ସେବା କରିଥାନ୍ତି । ବୈଶରୀ ଦୁହଁ ଆପଣା ଆପଣା ମନରେ ବିରୁଦ୍ଧକେ, ଲୋକଟି ସେହିପରି ଜଣେ ବୈଶ୍ଵବ ସେବକ ହେବ ପରା । ପୁଣି ଦୁଇଜଣ୍ଯାକ ମନରେ ବିରୁଦ୍ଧ କଲେ, ଏପରି ରୁପର ଗୋଟିଏ ମନୁଷ୍ୟ ଯେମନ୍ତ କେଉଁଠାରେ ଦେଖିଛନ୍ତି । ହେଲେ ଆପଣା ଆପଣା ମନର କଥା କେବି କାହାରକୁ ପିଟାଇ କହିଲେ ନାହିଁ । ବୈଶରୀମାନେ ରୁଷ୍ଣିଦେବତା ଭଜନ କିମ୍ବା ବିଶେଷ ପ୍ରଧ୍ୟୋଜନ ଦିନା ଅକାରଣ କାହାର ସହିତ କିଛି କଥାଗ୍ରହ କରନ୍ତି ନାହିଁ; ଏଥକୁ ପରିଗୁରକଟି ଦେଇଥର ହାବୁଡ଼ରେ ପଡ଼ିଗଲେ ମଧ୍ୟ ତାହାକୁ କିଛି କଥା ପର୍ବତ ନାହାନ୍ତି; ତେଣୁ ସେ ଲୋକଟି ଅଜଣା-ରୁପେ ରହି ଯାଇଛି । ଲୋକଟି ଅକାରଣ ଏତେ ସେବା କରୁ, ବୈଶରୀମାନଙ୍କର ଏହା ଜଳା ମୁଗ୍ଧ । ହାତ ଦାରି ଅନୁନକ ଥର କର୍ମ କରିବାକୁ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କଲେ

ମଧ୍ୟ, ଲୋକଟି ବୁଝି ନ ବୁଝିଲ ପର ରୁଳିଯାଏ, ପାଖରେ ରହେ ନାହିଁ ।

-୪୭-

ଭାବୁ କୃଷ୍ଣାଶ୍ରମୀ । ଆଜି ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଜନ୍ମତଥ ଉପଲବ୍ଧରେ ବ୍ରଜଧାମର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦେବାଳୟରେ ଭାବ ମହୋତସବ ଲାଗିଛି । ବୃଦ୍ଧାବନବାସୀ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୃହସ୍ଥଙ୍କ ଘରେ ପୂଜା ଅର୍ଚନା ଏବଂ ଉତ୍ସବର ଆୟୋ-ଜନ । ନାନା ଦେଶରୁ ନବାଗତ ବିବିଧ ଶ୍ରେଣୀର ବୈଶ୍ଵବ ଦ୍ୱାଦ୍ସାୟ ଏବଂ ନାନାଶ୍ରେଣୀର ଗୃହସ୍ଥ ଯାତ୍ରୀଦଳଙ୍କ ଉପସ୍ଥିତ ଯୋଗୁ ବୃଦ୍ଧାବନଧାମ ବର୍ତ୍ତମାନ ଲୋକଗହଳରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ଭକ୍ତବୃଦ୍ଧ ଦେବଦର୍ଶନ ନିମନ୍ତେ ସହଜରେ ମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟକୁ ପଣି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଆଜି ସଶାକ୍ତ ସଞ୍ଜ୍ୟାଏଁ ଦିନଟାଯାକ ମେଘୁଆ ପାଗ ଧରିଥିଲା । ଏଥୁ ମଧ୍ୟରେ ଟପର ଟପର, ଝପର ଝପର, ସୁ ସୁ କରି ତିନି ରୁରି ଅସର ପାଣି ରକ୍ଷି ଗଲାଣି । ସଞ୍ଜବେଳୁଁ ନିହାତି ଦିକ୍ଷିଦିକ୍ଷିଆ ଅନ୍ଧାରଟା ପୃଥ୍ବୀ ଦୋଡ଼ାଇ ପକାଇଛି । ବେଳେ ବେଳେ ଟିକିଏ ଟିକିଏ ବିଜୁଳି ଚମକି ଯିବାରୁ ବାଟୋଇମାନେ ଆପଣା ଆପଣା ଯିବା ଜାଗା ଆଡ଼କୁ ଚଞ୍ଚଳ ରୁଳି ଯାଉଛନ୍ତି ।

ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଜନ୍ମ ସମୟ ଅର୍ଦ୍ଧରୁଷି; ମାତ୍ର ରାତି ପଢ଼କେ ବେଳୁଁ ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କରେ, ସମସ୍ତ କୁଞ୍ଜରେ, ପୁଣି ଗୃହସ୍ଥମାନଙ୍କ ଘରେ ପୂଜା ଅର୍ଚନା ଏବଂ ଭାଗବତ ପାଠ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲାଣି ।

ଆମୁମାନଙ୍କ ପରିଚିତ କୁଞ୍ଜରେ ବୈଶରୀ ଦୁହଁ ଦୁଇ ଖଣ୍ଡ ଆସନରେ ବସିଛନ୍ତି । ଆଗରେ ଥିବା ଖଣ୍ଡରେ ପୀଡ଼ା ପଟା ଉପରେ ଥୁଆ ମହାପୁରୁଷ ଭାଗବତ ଦଶମନ୍ତର ଗ୍ରନ୍ଥ ପୁଷ୍ଟିନନ୍ଦନ ମଣ୍ଡିତ । ଗ୍ରନ୍ଥ ଗୋସାର୍କୀଙ୍କ ସମ୍ମନ୍ଦରେ ନାନାପ୍ରକାର ଫଳମୂଳ ଏବଂ ମିଶ୍ରାନ୍ତ

ଅମଣିଆ ବଡ଼ା । ଆଜି ବୃଦ୍ଧାବନ ଧାମରେ ଉଷାର ଅଭବ ନାହିଁ । ଧନବନ୍ତ ଯାଏଁ ଏବେ ବଡ଼ଲୋକ ଗୃହସ୍ଥମାନେ ଆଜିକା ଦେବେବା ଆଉ ଉପବାସୀ ବୈଶ୍ଵବମାନଙ୍କ ପାରଣା ନିମନ୍ତେ ନାନାପ୍ରକାର ମିଷ୍ଠାନ୍ ଏବେ ଫଳମୂଳ ବିତରଣ କରୁଛନ୍ତି । ବିଶେଷ ଲୋକଗହଳ ଯୋଗୁଁ କିମା ବିଶେଷ ପ୍ରୟୋଜନ ନ ଥିବାରୁ ହେଉ ଆୟୁମାନଙ୍କ ବୈରାଗୀମାନେ ମାଧ୍ୟକସ୍ତ ଉଷାକୁ ବାହାର ନାହାନ୍ତି । ହେଲେ ଶାର୍ଥ୍ୟାର୍ଥୀ ଶାର୍ଜା ଏବେ ଧନବନ୍ତ ଲୋକେ କୁଞ୍ଜମାନ ଖୋଲି ଖୋଲି ଉପବାସୀ ବୈଶ୍ଵବମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ପାରଣା ଦ୍ରୁବ୍ୟମାନ ପହଞ୍ଚାଇ ଦେଉଛନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ବୈରାଗୀମାନଙ୍କ କୁଞ୍ଜ କୁଟୀର ମଧ୍ୟରେ ଅମଣିଆ ଦ୍ଵାବ୍ୟ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ।

ପାଠକମାନଙ୍କୁ ଚିହ୍ନାଇ ଦେବା ନିମନ୍ତେ ଆମ୍ବେ-
ମାନେ କୁଞ୍ଜାଧଳାଶ ବାବାଜାଙ୍କୁ ବଡ଼ ବୈରାଗୀ ଏବେ
ନବାଗତ ବାବାଜାଙ୍କୁ ସାନ ବୈରାଗୀ ବୋଲି ଉଲ୍ଲେଖ
କରିବୁଁ ।

ସାନ ବୈରାଗୀ ଦଶମହିନୀ ମହାଗ୍ରହରୁ ଖେଦାଏ
ପାଠ ଧର ପଡ଼ିବାରେ ନିୟମିତ । ବଡ଼ ବୈରାଗୀ ଆଖି
ବୁନି ହାତ ଯୋଡ଼ି ବସି ନିଶ୍ଚଳ ମନରେ ଶ୍ରବଣ
କରୁଛନ୍ତି । ପାଠ ରୁଳିଛି—

“ବୃଷ ରଣିରେ ନିଶାକର ।
ନନ୍ଦମଗଣେ ବଳୀଯୁାର ।”

ଠିକ୍ ଏହି ସମୟରେ ବାହାର ପଟରୁ କିଏ
କବାଟରେ ହାତ ମାରି ବିକଳରେ ଡାକିଲା, “ରକ୍ଷା
କର, ବଡ଼ ବିପଦରେ ପଡ଼ିଲୁ, ଜୀବନ ଯାଉଛି, ରକ୍ଷା
କରା” ପୁସ୍ତକ ପାଠ ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା । ବୈରାଗୀମାନେ
ଦୁଆରଆଡ଼କୁ ଅନାଇଲେ । ଦୃଣି ସେହିପରି ଧକଳ
ଡାକ ।

ବଡ଼ ବୈରାଗୀ ଚଞ୍ଚଳରେ କହିଲେ, “ସକର ଭାଇ !
ଅତିଥି ବିପଦରେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି, ବେଗି କବାଟ ନେବୁଆଁ
କରି ଦେଉନ୍ତି । ଆୟୁମାନଙ୍କର ବନ୍ଦ ସେ ଭାଗ କଥା,
ଉପୟୁକ୍ତ ବେଳରେ ଅତିଥିଙ୍କ ପଦଧୂଳ ଦୁଆରେ
ପଡ଼ିଲ ।” କବାଟ ମେଲାଇ ଦିଆଗଲ । ଡାକବାରୁ
ଅତିଥି ଧୀରେ ଧୀରେ କୁଟୀର ମଧ୍ୟକୁ ପ୍ରବେଶ କଲେ ।
ବୈରାଗୀ ଦୁର୍ବେଶେ ଏକ ଧାନରେ ଅତିଥିଙ୍କୁ ଘୁହଁ
ରହିଛନ୍ତି । ଅତିଥି ପୁଣ୍ୟ ପୁରକ, ଶୀତି ଶଶିର, ଛିନ୍ଦି
ମଳିନ ବସ୍ତୁ ପରିଧାନ—ଦର୍ଶିଣ ହସ୍ତରେ କମଣ୍ଡଳ,
ବାମ ହସ୍ତରେ ଦଣ୍ଡ ! ମସ୍ତକର କେଶ ଅପର ଯୋଗୁ
ଜଟିଲ । ବୟସ ଅନୁଦିନରେ ଦାଡ଼ି ନିଶ । ହସ୍ତ
ଅଙ୍ଗୁଳିମାନଙ୍କରେ ଦୁଇ ଦୁଇ ଅଙ୍ଗୁଳ ପ୍ରମାଣ ନଖାବଳି
ବଢ଼ିଯଇଛି । କାନ୍ଦରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଛିଣ୍ଡା କମଳ । ଅଳ୍ପ
କାଳ ପୂର୍ବେ ଅନୁମାନ ହୃଦ ଅତିଥି ବାଟରେ
ତନ୍ତ୍ରିତିଲେ । ମସ୍ତକର ଜଟାଳିଆ କେଶ ଏବେ କମଳରୁ
ଟୋପା ଟୋପା ଜଳ ନିରିତି ପଡ଼ିଲୁ । ଦେହ-
ଗୋଟାକ କାଦୁଆ ଏବେ ପାଣିରେ ସରପଟ ହୋଇ
ଯାଇଛି । ଅତିଥି ମଧ୍ୟ ବୈରାଗୀମାନଙ୍କ ମୁଖକୁ ଅନାର
ପବନ ଲାଗି ବରତ୍ତାପତ୍ର ପରି ଥର ଯାଉଛନ୍ତି । ବଡ଼
ବୈରାଗୀ “କହିଲେ, ସକର ଭାଇ ! ଅତିଥି ବାଟରେ
ଉଜିଯାଇ ବଡ଼ କଷ୍ଟରେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ପାଦ ଧୋଇବାପାଇଁ
ଜଳ ଆଣିଦିଅ । ଖଣ୍ଡିଏ ବହିବାସ ଆଣିଦିଅ, ଭିଜା
ଲୁଗା ପାଲିଟି ପକାଉନ୍ତି ।” ତହିଁଉତ୍ସରେ ତିର ଅଭ୍ୟାସ
ଅନୁସାରେ ‘ଗୋବିନ୍ଦ, ଗୋବିନ୍ଦ’ ଭଜନ କରିବାକୁ
ଲାଗିଲେ ।

କଟାମୂଳ ଗଛ ପରି ଅତିଥି ଧଡ଼ାୟ କରି ବୈରାଗୀ-
ମାନଙ୍କ ଗୋଡ଼ିତଳେ ପଡ଼ିଯଇ କାତର ଭାବରେ
କହିଲେ, “ଆଜି, ଆଜି, ବାପା ପା'ନ୍ତମାନେ ମୁଁ
ଅପଣମାନଙ୍କ ସେହି ଅଧିମ ଦୁରାଶା, ପାପିଷ୍ଠ ପୁସ୍ତ
ଚୋବିନ ।” ବୈରାଗୀ ଦୁର୍ବେଶ ତଣଣେ ଅତିଥିକୁ
ଚିନ୍ତି ପକାଇଲେ । ବଡ଼ ବୈରାଗୀ ଧୀର, ଗମୀର,

ନିଶ୍ଚଳଭାବରେ ବସି ଅତିଥିଙ୍କୁ ପୁଣି ରହିଛନ୍ତି । ଦୁଇ ଟୋପା ଲୋତକ ଆଖିରେ ଢଳ ଢଳ କରୁଛି । ସାନ ବୈରାଗୀ ଚଞ୍ଚଳ ଉଠିପଡ଼ି ଅତିଥିଙ୍କୁ କୁଣ୍ଡାଇ ପକାଇ “ଆରେ ମୋ ବାପାରେ ! ଆରେ ମୋ ଗୋବିନ୍ଦ ରେ” କହି କହି ଖଣ୍ଡିଏ ଗାମୁଗ୍ରାରେ ଦେହ ପୋଛି ପକାଉଥାନ୍ତି । ବଡ଼ ବୈରାଗୀ ତାଙ୍କ ଦେଲେ, “ସଙ୍କର ଭାଇ ! ଗୋବିନ୍ଦକୁ ଦେନ୍ଦିଯାଇ ଯମୁନା ତୁଠ ଦେଖାଇ ଦିଅ, ଗୋଡ଼ ହାତ ଧୂଆଧେଇ କର ଆୟୁ । କୁଞ୍ଜ ମଧ୍ୟରେ ମାଠିଆଏ ଜଳ ଥୁଆ, ବାବାମାମାନେ ପୁଣି କରିଛନ୍ତି, ଗୋବିନ୍ଦ ଗୋଡ଼ରେ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ ।”

ଗୋବିନ୍ଦ ଯମୁନାରୁ ସ୍ଥାନ କରି ଆସି ଦୁଇ ଖଣ୍ଡ ଶୁଣିଲ ଲୁଗା ପିନ୍ଧିଲେ । ଉତ୍ସବପରି ସାନ ବୈରାଗୀ ଚଲିରେ ନିଆଁ ଜାକ ଦେଲେଣି । ଗେବିନ ନିଆଁ ପୁଣି ଟିକିଏ ସାଷ୍ଟମ ହେଲେ ।

ପୁନର୍ବାର ପୁରାଣ ପାଠ ଆରମ୍ଭ । ମହାପ୍ରଭୁ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ ଉତ୍ସବର ବସୁଦେବଙ୍କ କାନ୍ଦରେ ବିଜେ କରି ନନ୍ଦଙ୍କ ଗୃହକୁ ବିଜେ ହେଲ ଉତ୍ସବରେ ଅଧ୍ୟ ପାଠ ଶେଷ ହେଲ । ଭାଗବତ ଗୋସାର୍କ ଅର୍ଦ୍ଧନା ଉତ୍ସବରେ ଭକ୍ତ ତିନି ଜଣ ପ୍ରସାଦ ସେବା କରି ଶୟନ କଲେ ।

—୫୩—

ପରିଚୟ

ବୈଜନିକ ସନ୍ଧାନ ପରି ଭ୍ରାତୁମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ବୈରାଗୀ ଦୁହଁ ଉତ୍ସବତାଙ୍କ ପବିତ୍ର ନାମ ଉଜନ କରି କରି ଦୁଇଗୋଟି କମଣ୍ଡଳୁ ଧରି ଯମୁନାସ୍ଥାନକୁ ବାହାରିଗଲେ । ଅଭ୍ୟାଗତଙ୍କ ନିଦ ଏଗାଏଁ ଭାଙ୍ଗି ନାହିଁ । ଗତ କାଳ ଦିନଯାକ ପାଣିରେ ଭଜି ଦାଣ୍ଡ ଦାଣ୍ଡ ବୁଲ ବଡ଼

ଥକି ପଡ଼ିଥିଲେ, ସେଥିପାଇଁ ଏ ଯା ଏ ଶୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ଦିନ ଅନୁମାନ ଦଢ଼କ ବେଳେ ବ୍ରଜଦାସ ଆସି କୁଞ୍ଜ-କୁଠିର ଦାର ପାଖରେ ଉପସ୍ଥିତ । ବୈଜନିକ ଅଭ୍ୟାସ-ରୁଚିପ ଗୋଟିଏ ଛୁଅସୁଣୀ ଧରି ଓଳେଇ ଦେଉଛି । ଠିକ୍ ତେତିକିବେଳେ, “ପ୍ରଭୁ ଦୟାମୟ—ପ୍ରଭୁ ଦୟାମୟ ! କ୍ଷମା କର, ରକ୍ଷା କର ।” ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦ ଶୁଭିଲ । ବ୍ରଜଦାସ ଅନନ୍ତମନରେ ଆପଣା କାମରେ ଲାଗିଥିଲା, ତର ଶୁଣି ତମକ ପଡ଼ି ଛିଡ଼ା ହୋଇଗଲ । ଶବ୍ଦଟି ଯେମନ୍ତ ତାହାର ଜଣାଶୁଣା । ବ୍ରଜଦାସ ଆପଣା କାମରେ ଲାଗିଥିବା ଯୋଗୁ ଶବ୍ଦଟି କେଉଁ ଦିଗରୁ ଆସିଲ, ଜାଣି ନ ପାରି ତାଟକା ହୋଇ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ଏଣିକ ତେଣିକ ଅନାଉଛି । ଧୀରେ ଧୀରେ କୁଠିର ଦାରଟା ମେଲିଗଲ, ଗୋଟିଏ ଭେଣ୍ଟିଆ ବୈରାଗୀ ଭିତରୁ ବାହାର ଆସି ମେଲରେ ଛିଡ଼ା ହେଲିଷଣି ବ୍ରଜଦାସ ତାଙ୍କ ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ି ଘେ କରି ରତ୍ନଟା ଏ ଛାଡ଼ିଲ । ବୈରାଗୀଙ୍କ ଗୋଡ଼ ଯେ ଦ୍ଵିକ ଆଶ କରି ଧରିଥାଏ । ‘ହାଁ, ହାଁ, ଗୋଡ଼ ଛାଡ଼, ଗୋଡ଼ ଛାଡ଼’ କହି ବୈରାଗୀ ଲୋକଟିକୁ ଭଲ କରି ଅନାଇଲେ । ଚଞ୍ଚଳ ହାତ ଧରି ଉଠାଇ ପରୁଗଲେ, “କିଏ ରେ ? ସରତା ! ତୁ ଏଠାକୁ କାହିଁ, କେବେ ଅଇଲୁ ?” ଆଜକୁ ପାଞ୍ଚ ବରଷରୁ ଅଧିକ କାଳ ଛାଡ଼ାଇଥିଲ । ହେଲେ ଦେଖିଲିଷଣି ଏକକୁ ଆରେକ ଚିହ୍ନାଟିହି ହୋଇଗଲେ । ବୈରାଗୀ ଦୁଇ ତିନି ଥର ପରୁରିଲେଣି, ହେଲେ ସରତାର ଏମନ୍ତ ଗୋଟାଏ କୋହ ଉଠିଲି ଯେ ଧକେଇ ଯାଉଛି; ମନ କଲେ ମନ୍ୟ ଉତ୍ସବ ଦେଇ ପାରୁ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ବୈରାଗୀ ଧୀର ଚନ୍ଦୀରଭାବରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇଛନ୍ତି । ଶିତରୂପଳ୍ୟର କିଛି ହେଲେ ଚିହ୍ନ ଜଣା ଯାଉ ନାହିଁ । ଦଣ୍ଡକ ଉତ୍ସବରେ ବୈରାଗୀ ବସିପଡ଼ି ସଇତାକୁ ପାଖରେ ବସାଇଲେ । ପୁଣି ପରୁଗଲେ, “ବୋଲିଲୁ ସରତା ! ତୁ ଏଠାକୁ କପରି ଅଇଲୁ ? ଏତେକାଳ କେଉଁଠାରେ, କପରି ଥିଲୁ ? ତୋ ମା ଭଲ ଅଛି ତ ?” ସରତା

ଟିକଇ ସାଷ୍ଟମ ହୋଇ ଧୀରେ ଧୀରେ ବୋଲିବାକୁ
ଲାଗିଲା—

“ଆଜ୍ଞା ! ପ୍ରଥମରେ ମୁଁ ଘରଠାରୁ ବାହୁଡ଼ି ଆସି
ଶ୍ରୀମଦ୍ଭଗବତ ଦର୍ଶନ ପାଇଲି ନାହିଁ । ତିନି ରୂପ ଦିନଯାଏ
କଟକ ଗୋଟାୟାକ ଅଣ୍ଟାଳ ପକାଇଲି, କିନ୍ତୁ ସମ୍ବନ୍ଧ
ପାଇଲି ନାହିଁ । ଜଣା ଅଜଣା ତେର ଲୋକଙ୍କୁ ବି
ପରୁର ଗଲି । ଆସପାଶ ସବୁ ଜଣା ଶୁଣା ଜାଗା,
ପୁଷ୍ପକ୍ଷେତ୍ର, ଭୁବନେଶ୍ୱର, ଖଣ୍ଡଗିରି, ଉଦୟୁଗିରି,
ଲକ୍ଷିତଗିରି ସବୁ ଜାଗାରେ ଖୋଜି ପୁଣି ଦରକୁ ବାହୁଡ଼ି
ଗଲି । ମୋ ମା ମା ମଣିମାଙ୍କ ବିଯୋଗ କଥା ଶୁଣି
ଦିନରୁତି ବସି କାରୁଥିଲା । ତହିଁ ଉନ୍ନରେ ଶ୍ରୀମଦ୍ଭ
ଅଦର୍ଶନ ବାଞ୍ଚିବାକଣି ଯେ ବିଛଣା ଧରିଲା,
ଆଉ ଉଠି ନାହିଁ । ଶ୍ରୀମ ତାକୁ ଯେଉଁ ନୋଟଗୁଡ଼ିକ
ଦେଇ ଆଜ୍ଞା ହୋଇଥିଲେ, ସେଗୁଡ଼ିକ ବଦଳାଇ
ଟଙ୍କା କରି ଦେଇଥିଲା । ଟଙ୍କା ବୁଜୁଳାଟି ମୁଣ୍ଡରକେ
ଦେଇ ଶ୍ରୀମଦ୍ଭଗତ ଦର୍ଶନ ଆଉ ମଙ୍ଗଳପାଇଁ ଦିନ
ରାତି ଠାକୁର ଦେବତା ନାମରେ ମନାମୁଥାଏ ।
ଯେତେବେଳେ ବାଧକାଟା ନିହାତି ବଳି ପଡ଼ିଲା,
ମୋ ହାତକୁ ସେ ବୁଜୁଳାଟି ବଡ଼ାର ଦେଇ କହିଲା,
‘କୁଆଁର ବାବୁଙ୍କ ଶ୍ରୀମଦ୍ଭଗତ ଦୁଃଖପାଇଁ ସବୁ ଠାକୁର
ଦେବତଙ୍କ ଘୋଗ ଲଗା, ବୈଷ୍ଣବ ଗୋଯାଇଁଙ୍କୁ
ଡାକି ଖନା କରିଦେ ।’ ଦିନକୁ ଦିନ ବୁଢ଼ିର
ବାଧକା ବଡ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଯୋଡ଼ାଏ ବେଦ
ଲାଗଇ ଥିଲା, କିନ୍ତୁ ଫଳ ହେଲା ନାହିଁ । ଶେଷକୁ
କଣ ହେଲା କି, ଅଷ୍ଟଧ ଦେଲେ ମା ମୁଣ୍ଡରେ
ଛୁଆଁର ତଳେ ଥୋଇ ଦିଏ, ଖାଏ ନାହିଁ । ଆଠ
ଦଶ ମାସଯାଏଁ ପାଖରେ ବସି ସେବା କରୁଥାଏ,
କାର୍ତ୍ତିକ ବଡ଼ ଏକାଦଶୀ ଦିନ ସଖାଲେ ତାହାଙ୍କ ସମୟ
ହୋଇଗଲା ।”

ଗୋବିନ୍ଦନ୍ଦ୍ର— “ଠକୁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଛୁ, ତୋହର
ଯାହା କରିବାର କରିଛୁ । କିଣି ନ କରନ୍ତୁ ? ମୋ ପରି
ମାତୃଦାତା କେତେ ଜଣ ବା ପୃଥ୍ଵୀରେ ଅଛନ୍ତି ?”
ବୈଷ୍ଣବୀ ନିଃଶ୍ଵାସଟାଏ ପକାଇ ତୁନି ହୋଇ ବସିଲେ ।
ତାହାଙ୍କ ଦୁଇ ଆଶିଷତାଳାରେ ଦୁଇ ବିନ୍ଦୁ ଲୋତକ
ତଳ ତଳ କରୁଥାଏ । ସଇତା ବୈଷ୍ଣବୀଙ୍କ ମନକଥା
ବୁଝି ପାରି, ଚଞ୍ଚଳ ଆଉ କଥା ପକାଇଲା—

“ମୁଁ ବୁଢ଼ିର ଶୁଦ୍ଧି କାର୍ଯ୍ୟ ସାର ଦରେ ବସିଛି
ସେତିକବେଳେ ଭାରି ଗୋଟାଏ ଘଟଣା ଶୁଣି କଟକ
ଧାଇଁ ଆସିଲା । ବଡ଼ ସାନ୍ତ ରତ୍ନମୁର ରେଣ୍ଡିଆ ଜମି-
ଦାର ପାଖରେ ନା ଏବ ଥିଲେ । ତେରଗୁଡ଼ାଏ ଟଙ୍କା
ପରା ଗୋଲମାଳ କରିବେଳେ । ତହବିଲ ତୋଷରପ
ଦୋଷ ପ୍ରମାଣ ହେବାରୁ ତାଙ୍କର ଦୁଇ ବରଷ ମିଆଦ
ହୋଇଗଲା ।

ମୋତେ ତେତେବେଳେ ଦଶ ଦିନ ଅନାର
ଦିଶିଲା । ଶ୍ରୀମଦ୍ଭଗତ ଶୁଣି ବାହାରି ପଡ଼ିଲା ।
ସେତୁବନ୍ଧ ରାମେଶ୍ୱର, ହରିଦାର, ଆଉ ଆଉ ତେର
ପ୍ଲାନରେ ତିନି ବରଷ ହେଲା ବୁଲୁଛି; କାହିଁ ସନ୍ଧାନ
ପାଇଲା ନାହିଁ । ଆଜକୁ ଦଶ ମାସ ତଳେ କଣୀ
ମଣିକଣ୍ଠୀଙ୍କା ଘାଟ ପାଖରେ ଦିନେ ସଙ୍ଗାଲେ ବୁଲୁଛି,
ଗଙ୍ଗାକୁଳରେ ଟିକାଏ ଗୋଲମାଳ ଶୁଣି ଅନାଇଲା,
ଯୋଡ଼ାଏ ପଠାଣ ନାଉଶ ଗୋଟିଏ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀକୁ ଧରି
ଟଣା ଓଟର ଲିଗଇଛନ୍ତି । ଥୋକେ ଯାଏ ରାଜ୍ୟାଟ
ପାଖରୁ ପରା ଶଣ୍ଟିଏ ନାଆ ଭଡ଼ା କରି ମଣିକଣ୍ଠୀଙ୍କା
ଘାଟଯାଏ ଆସିଥିଲେ । ଯାମୀମାନେ ନାଉଶାକ ଆପଣା
ଆପଣା ଭଡ଼ା ପଇସା ଦେଇ ରୁଲିଗଲେ । ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ
ହାତରେ ପଇସା ନ ଥିଲା, ନାଉଶାମାନଙ୍କୁ କହିଲେ,
‘ଆରେ ବାବା ! ମୁଁ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ, ପଇସା କାହିଁପାଇବି ?’
ଜଣେ ନାଉଶ ଖପା ହୋଇ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀକୁ ଧକାଏ
ମାରିଲା, କହିଲା, ‘ଶାଲ ଜୁଆଗେଇ ! ତେର ବାପକା

ନାଉ—ତୁରନ୍ତ ଚଢ଼ିବେଠା—ଘୟାନଶ୍ରୀ ବୋଲା
ନେହିଁ ? ତାର ଶାଲ ପଇଯା ।’ ଆଉ ଗୋଟାଏ ଟାଣ
ଧକା ମ ରିବାରୁ ସନ୍ଧ୍ୟାଗୀ ‘ବାବା ରେ’ କହି ଆଶ୍ରେଇ
ପଡ଼ିଲେ । ମୋତେ ବଡ଼ ବିକଳ ଲାଗିଲା । ମୋ ଅନ୍ଧାରେ
ପଇସା ଥିଲା, ଅଣାଏ ପଇସା ଧରି ପାଶକୁ ଧାଇଁଗଲା ।
ଦେଖିଲା ସନ୍ଧ୍ୟାସୀଟି ଅନ୍ତିମ ବସୁସ, ମୁଣ୍ଡରେ ଜଟା,
ଦେହଯାକ ବିଭୂତି ଲେଗା, ପିନା ଖଣ୍ଡିଏ ସାନ ଗେରୁଆ
ଲୁଗା, ଶାଇବି ହାତରେ ଗୋଟିଏ କୋଠର କମଣ୍ଡଳ,
ଡେବିର କାଖରେ ଛିଣ୍ଡା କନାବନା ଗୋଟିଏ ସାନ
ପୁଠୁଲୀ । ମୋ ମନ କମିଶିକା ଛିକେଇଲ, ଭଲ କରି
ଅନାଇଲ । ସନ୍ଧ୍ୟାଗୀ ବି ମୋତେ ଭଲ କରି ଅନାଇ
କହିଲେ, ‘କିଏ ରେ ସଇତା !’ ନାଉରିକୁ ଅଣାଏ
ପଇସା ଦେଇ ବିଦା କରିଦେଇ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀଙ୍କ ଗୋଡ଼ିକଳେ
ପଡ଼ିଗଲା । ବଡ଼ ସାଆନ୍ତକର ଆଉ ଯେ ବେଶ ନାହିଁ,
ପୁଣ୍ଡରେ ପଞ୍ଚର ଗଣୀ ହେଉଛି । ଉଖାର ବେଶ, ଆଗି
ପରି ଟାଣ କଥା ନାହିଁ, ଗଣ୍ ଗଣ୍ କରି ଧୀରେ ଧୀରେ
କଥା କହୁଛନ୍ତି ।

ମୁଁ ପରୁରବାରେ ବଡ଼ ସାନ୍ତ କହିଲେ, ଆଉ
କାହିଁ ଯିବି ରେ ? ତୋହର ଆଗରେ ସବୁ କଥା କଣ
କହିବି, କଣ ନ ଜାଣୁ ? ମୋହର ପାପରୁ ରଜାପରି
ଯୋଡ଼ାଏ ଦଶ ଲକ୍ଷ୍ମିଭଣ୍ଡ ହୋଇଗଲେ । ପିଉସୀ
ସାନ୍ତାଣୀ ଆଉ ମୋ ମା'କୁ ନିଜ ହାତରେ ହତ୍ୟା
କରିଛି ବୋଲ । ମୋ ପାପର ପ୍ରାୟସ୍ଥିତ୍ତ ନାହିଁ, ଏହିପରି
ଭିକ ମାରି ପୁଣ୍ୟପ୍ରାନ୍ତମାନଙ୍କରେ ବୁଲିବି, ଏହିଟା
ମୋହର ପ୍ରାୟସ୍ଥିତ୍ତ । ପ୍ରଭୁ ଯାହା କରନ୍ତୁ ।’

ପୃଥିବୀ ସମସ୍ତ ସୁଖରୁ ବଞ୍ଚିତ ହେଲେ ଘୋର
ପାପୀ ମନରେ ତେବେନା ବସେ ।

“ବୁଢ଼ା ସାନ୍ତମାନେ ହେ ଧାମରେ ବିଜେ ହୋଇ
ଥିବାର ବଡ଼ ସାନ୍ତକଠାରୁ ଶୁଣିଲା । ସେ କିପରି ସନାନ

ପାଇଥିଲେ । କୌଣସି ଦିନ ହେଲେ ଶ୍ରୀମୁ ଏଠାକୁ
ବିଜେ ହେବେ, ଅନୁମାନ କରି ରୂପୀ ବସିଥିଲ । ପ୍ରଭୁ
ଭେଟାର ଦେଲେ ।’

— — —

-୫୪-

ଆଦେଶ

ଓପର ଓଳ ତିନି ପଢ଼ିରିଆ ବେଳ । କୁଞ୍ଜ କୁଟୀର
ଆଗ ଛାମୁଆ ମେଲରେ ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ବୈରାଗୀ ଦୁଷ୍ଟଙ୍କ
ଆଗରେ ଅଭ୍ୟାଗତ ଭେଣ୍ଟିଆ ବୈରାଗୀ ହାତ ଯେଉଁ
ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଁଇ ବସିଛନ୍ତି । ବୈରାଗୀମାନଙ୍କ ପଛରେ
ସଇତା ହାତ ଯୋଡ଼ି ଛାଡ଼ା ହୋଇଛି । ସମସ୍ତେ ଭୁନି ।
ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ସାନ ବୈରାଗୀ ପରୁରିଲେ, “ଗୋବିନ୍ଦ !
ଏ ଭେଣ୍ଟିଆଟି କିଏ ?”

ଗୋବିନ୍ଦ—ଆଜ୍ଞା, ସଇତା ପର ।

ବରଷେ କାଳ ହେଲ ସଇତା କୁଞ୍ଜରେ ପ୍ରତିଦିନ
ପାଇଟି କରି ଯାଉଛି । ବୈରାଗୀମାନେ ତେର ତେର
ଥର ତାକୁ ରେଟିଲେଣି । ହେଲେ ତାହା ମୁହଁକୁ
କେତେ ଅନାଇ ନାହାନ୍ତି । ବଡ଼ ବୈରାଗୀଙ୍କର ତ
ଅଭ୍ୟାସ, ଦେବଦର୍ଶନ ବିନା ଆଉ କାହାକୁ ମୁଣ୍ଡ ଟେକି
ରୁହାନ୍ତି ନାହିଁ, ବାଟରେ ମୁଣ୍ଡ ପାତି ରୁଲିଯାନ୍ତି ।
ସାନ ବୈରାଗୀ ଅଇଲୁ ଦିନରୁ ତାହାଙ୍କ ସହିତ କେବଳ
କେତେ ଥର କଥାଭାଷା ହୋଇଛି । ଆଜି କଥାଭାଷା
ହେବାର ଲୋଡ଼ା ।

ବଡ଼ ବୈରାଗୀ କହିଲେ, “ଗୋବିନ୍ଦ ! ତୁମ ପ୍ରତି
ଆମ୍ବର ଯେତିକି କରିବାର ଥିଲ, କରି ସାରିଛୁ ।
ଏବେ ତୁମେ ସ୍ଵାଧୀନ, ଆଣା ଛାକୁ ଗୁହଁ ବାଟ

ଧରି ଗୁଲ । ହେଲେ ଆମ୍ବକୁ ଯେମନ୍ତ ଜଣା ଯାଉଛି, ତୁମ୍ହୁ ପ୍ରତି ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଆଦେଶ ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ରହି ଯାଇଛି ।”

ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ପାଦତଳେ ପଡ଼ି ହାତଯୋଡ଼ି ଜଣାଇଲେ, ‘‘ପିତା ! ଦେବତା ! ପରମାଗୁରେ ! ଆପଣମାନେ ମୋହର ତୁଳ୍ୟ ପୂଜନୀୟ । ଉତ୍ତରପ୍ରେ ଗୁରୁଦେବ, ଉପଦେଶ୍ଵା ଉପଶ୍ରିତ । ମୋହର ଧର୍ମଜନ, କର୍ତ୍ତବ୍ୟବୁଦ୍ଧି କିଛି ମାତ୍ର ନାହିଁ, ବିଶେଷରେ ଆପଣମାନକୁ ହରାଇ ସମସ୍ତ ହରାଇ ବସିଛି । ପ୍ରସ୍ତ୍ରେ ! ମୋହର ସମସ୍ତ ଅପରାଧ କ୍ଷମା କରି ଦୟା ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତୁ । ମୋ ପକ୍ଷରେ ବର୍ତ୍ତମାନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟକଣ, ଆଜ୍ଞା ହେଉ ।”

ବଡ଼ ବୈରାଗୀ କହିଲେ, “ବାବା ଗୋବିନ୍ଦ ! ଭଲ କରି ମନରେ ହେଲ, ଧର୍ମର ଦୁଇ ଗୋଟି ଅଙ୍ଗ—ଶିଶୁରଭଜନ, ଆଉ ଶିଶୁରଙ୍କ ପ୍ରିୟକାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ । ଜଗଦ୍ବସୀ ସମସ୍ତ ନରନାଶ ଶିଶୁରଙ୍କର ପୁଷ୍ଟକନ୍ୟା । ଏଥକୁ ଜନସମାଜର ମଙ୍ଗଳଜାମନରେ ଏବେ ସେମାନଙ୍କର ସୁଖ ଶାନ୍ତି ବର୍ଦ୍ଧନ ସକାଶେ ଆପଣାର ସମସ୍ତ ସାମର୍ଥ୍ୟ, ସମସ୍ତ ସହିତ ! ପ୍ରେୟୋଗ କରିବା ପ୍ରଭୁଙ୍କର ପ୍ରିୟକାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ ଅଟେ । ପରମ କରୁଣାମୟ ପରମେଶ୍ୱର ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ମନରେ କେତେବୁଡ଼ିଏ ସଦ୍ବୃତ୍ତି ପ୍ରଦାନପୂର୍ବକ ଯେମନ୍ତ ଆଦେଶ କରୁଅଛନ୍ତି, ‘ସମସାରର ମଙ୍ଗଳବିଧାନରେ ଆମ୍ବମାନେ ନିୟୁକ୍ତ ରହୁଁ ।’ ଏଥକୁ ଏଥରେ ଅବହେଳା କଲେ ତାହାଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ଅମାନ୍ୟ କରିବାର ହେବ । ପ୍ରଭୁ କରୁଣା କରି ତୁମ୍ହୁ ହାତରେ ବିଦୁଳ ଅର୍ଥ, ସାମର୍ଥ୍ୟ, ବିଦ୍ୟା, ଜ୍ଞାନ ଦେଇଅଛନ୍ତି । ସେ ସମସ୍ତ ପ୍ରେୟୋଗ କରି ତୁମ୍ହେ ଲୋକସମାଜର ଅନେକ ମଙ୍ଗଳ ସାଧନ କରିବାକୁ କ୍ଷମ ହେବ । ପୁରୁଣାନୁଷ୍ଠାନିକ ଉପାସ୍ୟ ଗୃହଦେବତାଙ୍କର ପୂଜା ଅର୍କନା, ଅନେକବୁଡ଼ିଏ ପ୍ରତିପାଳ୍ଯ ଲୋକଙ୍କ ପୁତ୍ରପାଳନ କରିବାର ଭାବ ତୁମ୍ହୁ ହସ୍ତରେ ରହିଅଛି ।

ପ୍ରଭୁଙ୍କ କରୁଣାରୁ ତୁମ୍ହେ ବିଦୁଳ ଧନର ଅଧିକାରୀ । ସେହି ଅର୍ଥ ପ୍ରେୟୋଗରେ ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ଜ୍ଞାନ ବିପ୍ରାର, ପୀତିତ ଲୋକଙ୍କୁ ଯେବା ଶୁଣ୍ଟୁଷ ଏବେ ଜଳଛୟ, ଅନୁଛ୍ୟ ଯୋଗେ ଅନେକ ପ୍ରାଣୀଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବ । ଏହା ମଧ୍ୟ ବୋଲୁଆଙ୍କୁ, ତୁମ୍ହେ ସନ୍ଧ୍ୟାସାଙ୍ଗମରେ ଥାଇ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଅର୍କନା ଯୋଗେ ଆମ୍ବାନାତି କରିବାକୁ କ୍ଷମ ହୋଇପାର, ମାତ୍ର ଏଥରେ ତୁମ୍ହର ସ୍ଥାପନରତା ପ୍ରକାଶ ପାଇବ, ପୁଣି ପ୍ରଭୁଙ୍କ କରୁଣାଦତ୍ତ ମଦ୍ରୁଣାବଳୀ ବ୍ୟର୍ଥ ହୋଇଯିବ ।”

ସାନ ବୈରାଗୀ କହିଲେ, “ବାବା ଗୋବିନ୍ଦ ! ଆମ୍ବମାନଙ୍କର ଗୁରୁଦେବ ପ୍ରଭୁ ଯାହା ଆଜ୍ଞାକୁଳ, ମୋହର ମଧ୍ୟ ତୁମ୍ହଙ୍କୁ ତେଣିକି ଅନୁରୋଧ ଜାଣ । ଦୁଇ କୁଳର ଉପାସ୍ୟ ଦେବତାଙ୍କର ଯେବାପୂଜା, ଉତ୍ତରପ୍ରେ ଦ୍ଵିତୀୟ ଲୋକଙ୍କ ରକ୍ଷାବିଧାନ, ଦୁଇ ଦ୍ଵିତୀୟ ସମସ୍ତ ସମ୍ପଦିତିର ସତ୍ର ପ୍ରେୟୋଗ ଭାବ ତୁମ୍ହୁ ପ୍ରତି ଅପିତ ଅଛି ଜାଣି କର୍ତ୍ତବ୍ୟମାର୍ଗରେ ଅଗ୍ରଯର ହୁଅ ।”

ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ପଦରେଣ୍ଟ ମସ୍ତକରେ ଲଗାଇ ମେଲଣି ଦେନିଗଲେ ।

-୫୫-

ଜମିଦାରୀ ପରିଚୂଳନର ବ୍ୟବସ୍ଥା

ଦୁଇ ତାଳୁକ ବିଶାଳ ଜମିଦାରୀ କାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚୂଳନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଏକ ସଙ୍ଗରେ ମିଶା ଯାଇଛି । ତତ୍ତ୍ଵବିଧାନ ନିମନ୍ତେ ଜଣେ ସୁଶିଳିତ, ଉପସ୍ଥିତ କର୍ମଚାରୀ ନିୟୁକ୍ତ । ସମସ୍ତ ଅୟ ଦେବସେବା, ସଦାବର୍ତ୍ତି, ଶିଷ୍ଟବିପ୍ରାର, ସାଧାରଣ ଚକ୍ରବାହି ବିଷୟରେ ବ୍ୟୟ ହୁଏ । ସାମନ୍ତ ଶୋଭିନ୍ଦ୍ରଚନ୍ଦ୍ର ବର୍ତ୍ତମାନ ସମସ୍ତ ସମ୍ପଦିତିର ଅଧିକାରୀ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଜମିଦାରୀ ଉପସ୍ଥିତ ଅର୍ଥ ନିଜ ଇକାନ୍ତୁସାରେ ଆପଣା କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟୟ

କରିବାକୁ ଦେବସୁ ଅପହରଣସୁରୁପ ଜ୍ଞାନ କରନ୍ତି । ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟର ତଡ଼ାବଧାନ କରନ୍ତି ବୋଲି ଆପଣା ସକାଶେ ବେଳନ ବୋଲି ନିୟମିତରୂପେ ମନିକ କିଛି ଅର୍ଥ ଗ୍ରହଣ କରିଥାନ୍ତି, ତାହା ମଧ୍ୟ ଅତି ଅନ୍ତର୍ମାନ ମାତ୍ର ଅଛି । ଉକ୍ତରୂପ ନିର୍ଭାରିତ ଅର୍ଥରେ ଆପଣା ଆହାର ପରିଧାନ ନିମନ୍ତେ ଯତ୍କ୍ଷାମାନ୍ୟ ବ୍ୟୟ କରି ଉଦ୍‌ବୃତ୍ତ ଅର୍ଥ ଗରିବ, ଦୁଃଖୀ, ଆତ୍ମର, ରୋଗଗ୍ରୁହୀ ଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିଚରଣ କରି ଦିଅଛି ।

ସଇତା ପୁନ୍ଥପରି ସାମନ୍ତଙ୍କ ସେବାରେ ନିୟକ୍ତ ଅଛି । ସଇତା ବିଶ୍ୱାସୀ, ଧର୍ମପରିପୁଣ, ପ୍ରଭୁଭକ୍ତ, ଏବେ କଠକରେ ଥିବା ସମୟରେ ଲେଖିପଡ଼ି ଲିଖିଥିଲା । ସାମନ୍ତ ଉପଦ୍ୱକ୍ତ ଜାଣି ଆପଣାର ପ୍ରତିଭୁଦ୍ୱରୂପେ ତାହାକୁ ସମସ୍ତ ବିଷୟରେ ସବ୍ବାଧିକାରୀ ପଦରେ ନିୟକ୍ତ କରିଅଛନ୍ତି । ଜମିଦାରୀ ଅସୁଲ ତହସିଲ ଏବେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନ ନିମନ୍ତେ ବହୁଫଳ୍ୟକ କରଣ ପାଞ୍ଜିଆ ନିୟକ୍ତ ଅଛନ୍ତି । ସଇତା ସମସ୍ତଙ୍କ ହିସାବ ଏବେ କାର୍ଯ୍ୟର ପରାଷନ । ତାହାର କର୍ମତା, ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତା, ନ୍ୟାୟପରତା ହେଉଥିବା ସମସ୍ତ କର୍ମରୂପ ତାହା ସମ୍ମତରେ ଶକ୍ତି ରହିଥାନ୍ତି । ସଇତାର ଜ୍ଞାନ-ଦୃଷ୍ଟି ହେଉଥିବା କେତେ କର୍ମରୂପ ପ୍ରଜା ପ୍ରତି ଅତ୍ୟାରୂପ କିମ୍ବା ଦେବସୁ ଉପଦ୍ୱକ୍ତ, ଟଙ୍କା ଅପହରଣ କରିବାକୁ ସାହସ କରିପାରେ ନାହିଁ ।

ସଇତା ଉଚ୍ଚ ପଦଙ୍କ୍ଷେତ୍ର ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଆପଣା ବ୍ୟୟ ନିର୍ବାହ ନିମନ୍ତେ ବେଳନସୁରୁପ କଦାଚିତ୍ କିଛି କିଛି ଅର୍ଥ ଗ୍ରହଣ କରିଥାଏ । ତାହାର ନିଜ ବ୍ୟୟ ମଧ୍ୟରେ ସରକାରୀ ଦାନ ଛଢା ନିତାନ୍ତ ଅସହାୟୀ ସମ୍ମାନ ଘରର ବିଧବା ବୃଦ୍ଧାମାନଙ୍କୁ ଗୋପନରେ କିଛି କିଛି ଦାନ କରିଥାଏ । ଶୁଣାଯାଏ, ତାହାର ବୃଦ୍ଧା ମାତା ମୃତ୍ୟୁ ସମୟରେ ତାହାର ଗ୍ରାମସ୍ଥୀ ଗୁଡ଼ିଏ ନିରାଶ୍ୟ ପତିଦୁଷ୍ଟମାନା ବୃଦ୍ଧା ହିଁକୁ ସାଖାଯ୍ୟ କରିବା ସକାଶେ କହିଥିଲା ।

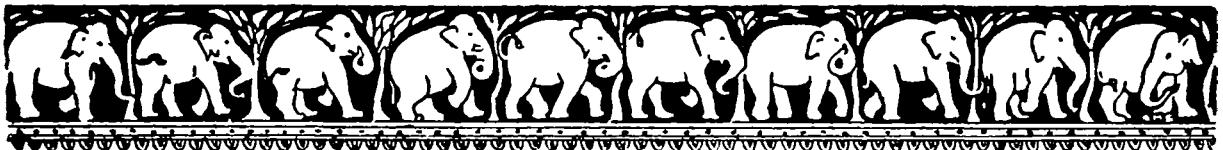
ଅନୁଦାତା ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପରି ସଇତା ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୋରିକବସନଧାରୀ, ହବିଷ୍ୟାନାନ୍ତରେ, ବୈରାଗୀ । ସଇତାର ବିଶ୍ୱାସ, ତାହାର ଅସାବଧାନତା ଯୋଗୁ ପ୍ରଭୁ କଷ୍ଟଭୋଗୀ । ଆପଣା ଦୁଷ୍ଟମ୍ଭର ପ୍ରାୟୁଷିତ ନିମନ୍ତେ ସେ ସନ୍ୟାସ ତ୍ରହଣ କରିଅଛି ।

ସମସରପୁର ଉଆସ ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥିତା ମରୁଆ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅପହୁନ୍ତକୁନ୍ତଳା, କଷ୍ଟଯୁବବନପରିଷିଷ୍ଟା, ତପସ୍ତିନୀ । ସାମନ୍ତ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ଆପଣା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ-ଜ୍ଞାନରେ ମରୁଆକୁ ଚାହୁଁପ୍ରାଣ କରଇବାପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରି ବୁଝିଲେ, ସେ ଆପଣା ପ୍ରତିଜ୍ଞା ପାଳନ ବିଷୟରେ ପ୍ରିଣିଷ୍ଟାପ୍ରାଣ ! ସେ ମଧ୍ୟ ସଇତା ପରି ଆପଣାକୁ ସମସ୍ତ ଉପାଚର ମୂଳଧାର ଜ୍ଞାନ କରି ନିକରୁଚ ଅପରାଧ ଖଣ୍ଡନ ନିମନ୍ତେ ସନ୍ୟାସବ୍ରତ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛି । ସାମନ୍ତଙ୍କର ଅନୁରୋଧ ଧୂଣି ଆପଣାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟଜ୍ଞାନରେ ଉଆସ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରତିପାଳିତା ଦାସୀମାନଙ୍କର ରକ୍ଷଣା-ବେଷଣରେ ମନୋଯୋଗିନୀ ଥାଏ । ଅନ୍ୟ ସମୟ ଗୀତ ପାଠ ଓ ଶିଶୁରାଧନାରେ କାଟି ।

ସାମନ୍ତ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ବହୁ ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟରେ ମାତା ନଣିମାଙ୍କର ଏବେ ଜନ୍ମମଣ୍ଡଳ ବୁଲେଗାଟି ସମାଧୁ-ମନ୍ଦିର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରଇଅଛନ୍ତି । ପ୍ରତିଦିନ ବାହୁ ମୁହଁର୍ଭୀରେ ସାମନ୍ତ ନିଃରାଶୀ ସ୍ଥାନ ସାରି ମାତାଙ୍କ ସମାଧିମନ୍ଦିର ମାର୍ଜନା କରି ତନନ ମଣ୍ଡନ ଏବେ ଜନ୍ମମଣ୍ଡଳ ମନ୍ଦିରରେ ପୁଷ୍ପଦାନ କରି ଉଆସକୁ ବାହୁଦିବାକୁ ଦୁଇ ଦଢ଼ି ଦିନ ଅଣ୍ଟାତ ହୋଇଥାଏ । ତହିଁ ଉତ୍ସରେ ଦେବାର୍ତ୍ତନା ଓ ଗୀତା ପାଠରେ ସମସ୍ତ ପୂଜାହା ଅଭିବାହିତ ହୁଏ । ଅପରାହ୍ନରେ ବିଷୟକର୍ମ ତଡ଼ାବଧାନ, ସାମ୍ବଂକାଳରେ ସନ୍ୟାସବନନାଦି ପରେ ବିବିଧ ଶତ୍ରୁଲୋଚନାରେ ରାତ ଦିପ୍ରତିର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କଟିଯାଏ ।

ପାଳୁ ଭୂଗ

ସୂଚୀ

ବିଷୟ		ପୃଷ୍ଠା
୧ । ଗନ୍ଧସ୍ଵଳ୍ପ (୧ମ ଭାଗ)	...	୪୭୩
୨ । ଗନ୍ଧସ୍ଵଳ୍ପ (୨ୟ ଭାଗ)	...	୪୭୯

ସୂଚୀ

୧ମ ଭାଗ

ବିଷୟ
୧   ରେବଣ୍ଟା
୨   ପେଟେଣ୍ଟ୍ ମେଡ଼ିଶିନ୍
୩   ରଣ୍ଜିତ୍ ଅନନ୍ତା
୪   ଗାହୁଡ଼ ମନ୍ଦ୍ର
୫   ଅଧିମ୍ ବିଭି
୬   ସଭ୍ୟ ଜମିଦାର
୭   ବାରେର ବିଶାଳ
୮   ଡାକ ମୁନ୍ୟି
୯   ସୁନା ବୋତ୍ର
୧୦   ଧୂଳିଆ ବାବା

୨ୟ ଭାଗ

ପୃଷ୍ଠା	ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା
୪୭୪	୧ ଅନା ନାଚି କଥା	୫୭୧
୪୭୬	୨ ବାଲେଶ୍ଵର ରହାଜାନୀ	୫୭୪
୪୭୦	୩ ପାଠୋଇ ବୋତ୍ର	୫୭୧
୪୦୧	୪ ବାଲେଶ୍ଵର ପଙ୍କାଳୁଣ	୫୮୭
୪୦୮	୫ ମାଧ ମହାନ୍ତିକ କନ୍ୟାସୁନା	୫୮୭
୪୭୩	୬ କାଳିକା ପ୍ରସାଦ ଗୋରାପ	୭୦୩
୪୩୭	୭ ବଗଲୁ ବଗୁଲୁ	୭୧୦
୪୪୩	୮ କମଳା ପ୍ରସାଦ ଗୋରାପ	୭୧୯
୪୪୭	୯ ମୌନା ମୌନା	୭୭୫
୪୪୫	୧୦ ପୁନମୁଣ୍ଡିକୋରବ	୭୩୦

ଚାନ୍ଦେଶ୍ୱର

ଚାନ୍ଦସ୍ତବ

-୧-

ରେବତୀ

କଟକ ଜିଲ୍ଲା ହରିହରପୁର ପ୍ରଗନା ମ୍ୟାରେ
ଗୋଟିଏ ମଧ୍ୟପଲ ହ୍ରାମ, ନାମ ପାଠପୁର । ଗ୍ରାମ
ମୁଣ୍ଡାମୁଣ୍ଡରେ ଗୋଟିଏ ଦର । ଆଟିଲି ପିଣ୍ଡିଲ
ଶୂନ୍ୟବିଶ୍ୱାସ, ଶଙ୍ଖା ପାତିଶା ଶୂନ୍ୟଆରେ ଢିଙ୍କିଶାଳ,
ଅଗଣୀ ମଧ୍ୟରେ କୁଆ, ଆଗକୁ ଦାଣ୍ଡଦୁଆର, ପଛକୁ
ବାଢ଼ଦୁଆର । ଦାଣ୍ଡଦୁଆର ମେଲାଥରେ ଦାଣ୍ଡଲୋକେ
ବସା ଉଠା କରନ୍ତି, ପ୍ରଜାମାନେ ଶଜଣା ଦେବାକୁ
ଆସି ଏହିଠାରେ ବସନ୍ତ । ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁ ମହାନ୍ତି ଜମିଦାର
ତରଫରୁ ଗ୍ରାମର କରଣ, ମାସକୁ ଦରମା ଦୁଇଟକା,
ଦରମା ଛୁଡ଼ି ପାଉଛି ବିଶୋଧନ, ବାହାଲହଣୀ
ଜଣାଦିରୁ ଦୁଇପରିଯା ହାତଟେଠେ ହୃଦୟ । ସବୁ
ମିଶାଇଲେ ମାସକୁ ଗୁରୁ ଟଙ୍କାରୁ ଉଣା ହେବ ନାହିଁ,
ହାସାର ଏକରକମ ଚଲେ । ଏକରକମ କିଅଁ ?
ବୋଇଲେ ଭଲ ଚଲେ । ଏଇଟା ହେଲା ନାହିଁ,
ସେଇଟା ଘରେ ନାହିଁ, ଏପରି କଥା ଦରେ କାହାର
ମୁହଁରୁ ଶୁଣାଯାଏ ନାହିଁ । ବାଢ଼ରେ ଶାଗ ମାଗ ଛୁଡ଼ି
ସଜନା ଦୁଇଗଛ । ଦରେ ଲଗାପଡ଼ିଆ ବରତବିଆଣୀ
ଗାନ୍ଧି ଦୁଇଟା ବନ୍ଧା; ଦୁଧ ଟିକିଏ, ଚନ୍ଦା ମନାଏ

ହାତ୍ତିତଳେ ଲାଗିଥାଏ । ବୁଢ଼ୀ ଚଷ ମିଶାଇ କ୍ଷେ
ତାଡ଼ିଦିଏ, କାଠ କଣା ବାରଧ ନାହିଁ । ଜମିଦାର
ସାତେ ତିନି ମାଣ ଜମି ରଷିବାକୁ ଦେଇଛନ୍ତି, ଧାନ
ବଳେ ନାହିଁ, କି କମେ ନାହିଁ । ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁ ବନ୍ଧ
ସିଧା ସଳଖ ଲୋକ, ପ୍ରଜାମାନେ ମାନନ୍ତି, ମୁଖ ପାନ୍ତି ।
ବାପ ରେ, ଧନ ରେ କହି କହି ଦୁଆର ଦୁଆର ବୁଲି
ଶଜଣା ଅସୁଲ କରେ, କାହାରଠାରୁ ଅନ୍ୟାୟରେ
ପଇଦ୍ୟାଟିଏ ନିଏ ନାହିଁ । ପ୍ରଜାମାନେ ଶଜଣା ଦେଇ
ପାଉଛି ମାଗନ୍ତି ନାହିଁ, ସେ ଶୂନ୍ୟାଙ୍କୁଳ ତାଳପତରେ
ଶଣ୍ଟ ପାଉଛି ଲେଖି ବଳେ ଶୂନ୍ୟର ଶୂନ୍ୟ
ଦେଇଯାଏ । ଜମିଦାର ପିଆଦା ଆସିଲେ ଗାଁକୁ ଛୁଡ଼େ
ନାହିଁ, ଆପେ ହାତ ଓଠ ଓଠ ଧର ଧୁଆଁଶିଆ ଦୁଇପଇସା
ଅଣରେ ଶୂନ୍ୟରେ ଶୂନ୍ୟରେ ବିଦା କରେ । ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁ ଘରେ
ଶାରବାକୁ କୁଟୁମ୍ବ ଶୂନ୍ୟରେ, ଆପେ ଦୁଇ ପରଶୀ, ମା
ବୁଢ଼ୀ, ଦଶ ବରତର ଗୋଟିଏ ହିଅ । ହିଅର ନାମ
ରେବତୀ । ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁ ସଞ୍ଜବେଳେ ପିଣ୍ଡାରେ ବସି
'କୃପାସିନ୍ଦୁ ବଦନ' ଗାଏ, ଆଉ ଆଉ ଭଜନ ଗାଏ,
କେବେ କେବେ କାଠ ରୁଖାଟି ଉପରେ ବଇଠାଟିଏ
ଥୋଇ ଶ୍ଵରବତ ପଡ଼େ, ରେବତୀ ପାଶର ବସି
ଶୁଣୁଥାଏ । ସେ ମୁହଁସେ ମୁହଁସେ ତେର ଭଜନ ଶିଖିଗଲଣୀ,
ତା ପିଲା ମୁହଁରୁ ଭଜନଶୁଣିକ ଶୁବ୍ର ମାନେ ।

ସଞ୍ଜବେଳେ ବାପା ଟାଙ୍ଗରେ ବସି ଉଜନ ଗାଇଲେ
ଗୀର କୌଣସି କୌଣସି ଲେକ ଅସି ଶୁଣେନ୍ତି । ରେବଣ୍ଟ
ବାପା ପାଖରୁ ଗୋଟିଏ ଉଜନ ଶିଖଥିଲ ସେଇଟି
ଗାଇଲେ ଶ୍ୟାମବରୁ ବଡ଼ ଚୁଣି ଦୁଏ । ପ୍ରତିଦିନ ଝିଅକୁ
ଗାଇବାକୁ କହେ, ରେବଣ୍ଟ ଗାଏ—

କା' ଆଗେ କରିବ ଗୁହାର ?

ତୁମେ ନ ରୁହଁଲେ ନାଥ ଗାଇବ ଯିବ ସର ।
କର ବା ନ କର ଦାଣ, ପଦେ ସମର୍ଥିତ୍ତ ପ୍ରାଣ,
ହୃଦେ ଅଛି ତବ ନାମ ଧର ।

ତୁମ୍ଭ ବିନା ସିଜଗତ ଶୁନ୍ୟ ହେ ହରି ।
ଶୀତଳ କର ଜୀବନ ପ୍ରେମମୃତ ଦାନ କର ।

ଦୁଇ ବର୍ଷ ଲେକେ ସ୍କୁଲ ଢେଣ ଇନ୍‌ସ୍ପେକ୍ଟର
ମଞ୍ଚପଲ ଗପ୍ତକୁ ଯିବା ସମୟରେ ପାଠ୍ୟରେ ରାତି ଏ
ରହିଯାଇଥିଲେ । ଗ୍ରାମର ମୁଖିଆ ମୁଖିଆ କେତେ ଜଣ
ଲେକ କୁହାପାଇଁ କଟିବାରୁ ଦିପୋଟିବାକୁ ଓଡ଼ିଶା
ଦିଭାଗର ଇନ୍‌ପ୍ରେକ୍ଷନକଠାରୁ ଟାପୋଟ୍ କରି
ଗୋଟିଏ ଅପରାଧ ରମେଶ ସ୍କୁଲ ବସାଇ ଦେଇଅଛେନ୍ତି ।
ଶିକ୍ଷକ ବେତନ ମାସକୁ ଦୂରି ଟଙ୍କା । ଏହି ରୁଚିଟଙ୍କା
ସରକାରେ ମିଳେ । ଏହାହାତ୍ରା ପ୍ରତି ପିଲା ମାସକୁ
ଅଣୋଏ ଲେଖାଏଁ ଦିଅନ୍ତି । ଶିକ୍ଷକଟି କଟକ ନର୍ମଳ
ସ୍କୁଲର ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଵାଦଶବିରର ଉତ୍ତରୀଁ ହୁଏ, ନାମ
ବାହୁଦେବ । ନାମଟି ଯେପଣି ବାହୁଦେବ, ଲେକଟା
ମଧ୍ୟ ସେହିପଣି ବାହୁଦେବ । ଟୋକାଟାର ଭାଇର
ବାପର ହବୁ ଦୁଇର । ଟୋକାଟାର ଭାଇର
ମୃଣ୍ଡ ଟେକ କାନ୍ଦାକୁ ରୁହଁନ୍ତି ନାହିଁ । ବୟସ ଅନ୍ତର
କୋଡ଼ିଏ । ଦୁଇର ଚାପ ଯେମନି ଗୋଟିଏ ରୁହୁଳରେ
ଚାପ । ପିଲଦିନେ ପିଲକାରରଙ୍ଗ ହୋଇଥିଲ । ତା ନା
ମୃଣ୍ଡରେ ତଳେ ବୋତଳି ଦୁଇଁ ଚିହ୍ନ ଦେଇଥିଲ । ସେ
ଚିହ୍ନ ଅଜ୍ଞ୍ୟାଏ ଅଛି । ହେଲେ ସେ ଚିହ୍ନ ତାକୁ ମାନେ ।
ବାହୁଦେବ ପିଲକାଳରୁ ମା ବାପ ଛେଉଣ୍ଡ, ମାମୁଦରେ

ରହି ମଣିଷ ହୋଇଛି । ବାହୁଦେବ ଜାତିରେ କଣେ,
ଶ୍ୟାମବରୁ ମଧ୍ୟ କରଣ । କେବେ ପୁନେଇ
ବିରୁବାରରେ ଦରେ ପଠାପଣା ହେଲେ ଶ୍ୟାମବରୁ
ପାଠଶାଳାକୁ ଯାଇ କହିଆପେ, “ବାପା ବାହୁ !
ସଞ୍ଜବେଳେ ଟିକିଏ ଆମ ଘରକୁ ଯିବ, ତୁମ ମାଉସୀ
ଡାକିଛୁନ୍ତି ।” ହେପରି ଯିବାଆସିବାରେ ସେମାନଙ୍କ
ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟାଏ ମାୟା ଲାଗିଗଲଣି । ରେବଣ୍ଟ ବାସୁକୁ
ଦେଖିଲେ କହେ, “ଆହା, ମା ଛେଉଣ୍ଡଟି, କଣ ଖାଏ—
କିଏ ତା ଖାଇବା ଦେଖୁଛି ।” ବାସୁ ପ୍ରତିଦିନ
ସଞ୍ଜବେଳେ ଯାଇ ଶ୍ୟାମବରୁ ପାଖରେ ଦଢ଼ିଏ ଅଧେ
ବସି ଆପେ । ବାସୁକୁ ଦୂରେ ଦେଖିଲେ “ବାସୁଭାଇ
ଅଇଲେ, ବାସୁଭାଇ ଅଇଲେ” ବୋଲି ରେବଣ୍ଟ ପାଠି
କରି ବାପକୁ କହେ । ରେବଣ୍ଟ ସଞ୍ଜବେଳେ ବାପ
ପାଖରେ ବସି ପ୍ରତିଦିନ ପଠିଛି ପୁରୁଣା ଉଜନଗୁଡ଼ିକ
ବାସୁକୁ ଶୁଣାଏ । ବାସୁକୁ ସେହି ଗୀତ ଦୂଆ ଦୂଆ
ପରି ଲାଗେ । ଦିନେ ଏ କଥା ସେ କଥା ପଡ଼ୁ ପଡ଼ୁ
ଶ୍ୟାମରେ ଶୁଣିଲେ, କଟକରେ ଗୋଟିଏ ଝିଅଷ୍ଟୁଲ ଅଛି,
ସେଠାରେ ଝିଅମାନେ ପଡ଼ନ୍ତି, ଲୁଗାସିଆଁ ଶିନ୍ତେ ।
ସେହି ଦିନଠାରୁ ରେବଣ୍ଟକୁ ପାଠ ପଡ଼ାଇବାକୁ
ଶ୍ୟାମବରୁର ମନ ହେଲ ଏବଂ ଆପଣା ମନର କଥା
ବାସୁଦେବକୁ କହିଲ । ବାସୁ ଶ୍ୟାମବରୁକୁ ପିତୃତୁମ୍ଭ
ମାନେ, କହିଲ, “ଆଜା, ମୁଁ ସେହି କଥାଟା କହିବ
କହିବ ହେଉଥିଲ ।” ଦୁଇଜଣଙ୍କ ପରମର୍ଦ୍ଦରେ
ରେବଣ୍ଟକୁ ପାଠ ପଡ଼ାଇବାର ହିର ହେଲ । ରେବଣ୍ଟ
ପାଖରେ ବସି ଶୁଣୁଥିଲ, ଦୁଇ ଚିଲିମେ ଦର
ଭିତରକୁ ଯାଇ ମାକୁ ଆଉ ଜେଜାକୁ, “ମୁଁ ପାଠ ପଡ଼ିବ, ମୁଁ
ପାଠ ପଡ଼ିବ” ଖବର ଦେଲ । ମା କହିଲେ, “ହଉ
ହଉ ପଡ଼ିବୁ ।” ଜେଜା କହିଲେ, “ପାଠ କଣ ଲେ ?
ମାଇକନିଆ ଝିଅଟା ପାଠ କଣ ? ଉଜାବଡ଼ା ଶିଖ,
ପଠାପଣା କର ଶିଖ, ଖୋଟିଦିଆ ଶିଖ, ଦହିମୁହଁ
ଶିଖ, ପାଠ କଣ ?”

ରାତରେ ଶ୍ୟାମବନ୍ଦୁ ପଣ୍ଡାରେ ଖଣ୍ଡ ଆମକାଠ ପଢ଼ିବା ଉପରେ ବସି ଭାତ ଖାଉଛନ୍ତି, ରେବଣୀ ସାଙ୍ଗରେ ବସି ଖାଉଛନ୍ତି । ବୁଢ଼ୀ ଆଗରେ ବସି—‘ଭାତପୁଞ୍ଜାଏ ଆଣ; ଡାଲିପାଣି ଟିକିଏ ପକେଇ ଯା, ଲୁଣ ଟିକିଏ ଦେ’ ଇତ୍ୟାଦି କଥା ବୋହୁପ୍ରତି ଆଦେଶ କରୁଛନ୍ତି । କଥାରେ କଥାରେ ବୁଢ଼ୀ କହି ବସିଲେ, “ହଁ ରେ ଶ୍ୟାମ ! ରେଣୁ ପାଠ ପଢ଼ିବ – ପାଠ କଣରେ, ତିରିଲି-ଇଅର ପାଠପଡ଼ା କଣ ?” ଶ୍ୟାମବନ୍ଦୁ କହିଲେ, “ଦେଉ, କହୁଛି ତ ପଡ଼ୁ । ଧକ୍ତ ପକ୍ଷନାୟକ ଦର ଇଅମାନେ ସେ ଭାଗବତ ବୋଲି ପାରନ୍ତି, ଦେବେଷ୍ଵର ବିଳାସ ଛୁନ ଗାଆନ୍ତି ।” ରେବଣୀ ଭାର ଖାପା ହୋଇ ଯାଇ ଜେଣକୁ ଗାଳ ଦେଇ କହିଲ, “ଯା ଲେ ବୁଢ଼ୀ ଡୁଗରିଟା ।” ତାହା ବାଦ ଅଳି କର ବାପାକୁ କହିଲ, “ନଁ ବାଁଢ଼ା—ନଁ ବାଁଢ଼ା ମୁଁ ପାଁଠ ପାଁଠିବି ।” ଶ୍ୟାମବନ୍ଦୁ କହିଲେ, “ହଁ—ହଁ—ତୁ ପଢ଼ିବୁ ।” ସେବିନ କଥା ଏତିକି ।

ତହିଁ ଆରଥନ ଉପରଓଳି ବାସୁଦେବ ପୀତାନାଥ ବାବୁଙ୍କ ପ୍ରଥମପାଠ ଶଣ୍ଟିଏ ନେଇ ରେବଣକୁ ଦେବାରୁ ସେ ବଡ଼ ଖୁସି ହୋଇ ବାପା ପାଖରେ ବସି କିତାପର ମୂଳ ପୁଡ଼ାଠାରୁ ଶେଷ ପୁଡ଼ାଯାଏ ଡେଲଟାଇ ଡେଲଟାଇ ଦେଖିଲ । ପେଥରେ ହାଣୀ, ଦୋଡ଼ା, ଗୋରୁ ଇତ୍ୟାଦିର ଛବି ଦେଖି ଭାର ଖୁସି ହୋଇଗଲ । ରଜାମାନେ ହାଣୀ ଦୋଡ଼ା ବାନ୍ଧ ଖୁସି ହୁଅନ୍ତି, କେହି ହାଣୀ ଦୋଡ଼ା ଚଢ଼ ଖୁସି ହୁଏ, ଆମ ରେଣୁ ଛବିଟା ଦେଖି ଖୁସି । ରେଣୁ ଧାଇଁ ଯାଇ ମା’କୁ କିତାପର ଛବି ସବୁ ଦେଖେଇଲ; ତାହା ବାଦ ଜେଣକୁ ଦେଶାଇଲ । ଜେଣ କିଞ୍ଚିତ୍ ବିରକ୍ତ ହୋଇ କହିଲା, “ହଁ—ଯା—ଯା— ।” ରେଣୁ ତାକୁ ‘ଦୂର ଦୂର’ ଗାଳ ଦେଇ ଫେର ଆସିଲ ।

ଆଜି ଦିନଟି ଭଲ— ଶ୍ରାପଞ୍ଜନୀ । ରେବଣୀ ସକାଳୁ ବୁଢ଼ ଯାଇ ଗାଧୋଇ ନୃଆ ଲୁଗା ଶଣ୍ଟିଏ ପିନ୍ଧ ଦର ବାହାର ହେଉଛି, ବାସୁ ଭାଇ ଆସିଲେ କିତାପ ପଡ଼ାଇ

ଦେବ । ବୁଢ଼ୀ ଭୟରେ ବିଦ୍ୟାରନ୍ଧର ଆସ୍ତ୍ରାଜନ କିଛି ହୋଇ ନାହିଁ । ବେଳ ଛଦ୍ମ ସମୟରେ ବାସୁ ଯାଇ ପଡ଼େଇ ଦେଲ, ସୁରେ—ଅ, ସୁରେ—ଆ, ହୃଦୟ—ଇ, ଦେର୍—ଇ, ହୃଦୟ—ଉ, ଦେର୍—ଉ, ଇତ୍ୟାଦି । ପ୍ରତିଦିନ ପଡ଼ା ଗୁଲିଲ, ପ୍ରତିଦିନ ସଞ୍ଜବେଳେ ବାସୁ ଯାଇ ପଡ଼େଇଦିଏ । ଦୁଇ ବରଷ ମଧ୍ୟରେ ରେବଣୀ ତେର ପଡ଼ିଗଲଣି । ମଧ୍ୟରୁଠିକ ଛୁନ୍ଦମଳା ପଡ଼ିଯିବା ବେଳେ ତୁଣରେ ବାଟୁଳି ବାଜେ ନାହିଁ ।

ଦିନେ ରାତରେ ଶ୍ୟାମବନ୍ଦୁ ବସି ଭାତ ଖାଇବା ବେଳେ ମା’ପୁଅ ଦୁଇ ଜଣ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଲେ । ପୂର୍ବେ ବୋଧକରୁଁ କିଛି କଥା ହୋଇଥିଲ, ଆଜି ସେହି କଥାର ଉପରଫାର ।

ଶ୍ୟାମବନ୍ଦୁ—କି ମା, ଭଲ ହେବ ନାହିଁ କି ?

ବୁଢ଼ୀ—ହଁ ଭଲ ତ ହେବ; ଜାତି କଥାଟା ବୁଝିଛୁ ନା ?

ଶ୍ୟାମବନ୍ଦୁ—ମୁଁ ଆଜିଯାଏ ଆଉ କଣ ବୁଝିଥିଲ ? ଭଲ କରଣ, ଗରିବପୁଅ ହେଲେ କଣ ହେବ, ଜାତି ଭଲ ।

ବୁଢ଼ୀ— ଧନ ଦଉଳତ ନାହିଁ ବିରୂର,
ଜାତି କଥାଟା ଆଗେ ପଗୁର ।

ଦରେ ରହିବ ତ ?

ଶ୍ୟାମବନ୍ଦୁ—ଦରେ ନ ରହି ଆଉ କୁଆନ୍ତେ ଯିବ ? ହଜାର ହେଲେ ମାମୁ ମାନ୍ତେ ନା, ଆଉ କଣ ?

ରେବଣୀ ପାଖରେ ବସି ଭାତ ଖାଇଥିଲ, ଏହି କଥାର ମର୍ମ ସେ କଣ ବୁଝିଲ ସେ ଜାଣି; ମାତ୍ର ସେହି ଦିନଠାରୁ ତାହାର ଭାବରଙ୍ଗୀ ଅନ୍ୟରକମ ଦେଖୁଅଛୁଁ । ତାକୁ ବାପା ଆଗରେ ବାସୁଭାଇ ପଡ଼ାଇଦେଲେ କିପରି ଗୋଟାଏ ଲଜ ମାଡ଼ି; ଥକାଇଣ ସକାରଣ ସବୁବେଳେ

ହସ ମାଡ଼େ, ମୁଣ୍ଡ ତଳକୁ ପୋତି ଦେଇ ଦୁଇ ୭୦ ବୁଜି
ହସ ଲୁଗୁଏ । ଏଣିକି ବାସୁ ଦଢ଼ାଇ ଦେଲେ କେତେ-
ବେଳେ ତୁନି ତୁନି ମଡ଼େ, କେତେବେଳେ ଖାଲି ହଁ
ହଁ କରେ, ପଡ଼ା ସଂଲେ ପାଟି ବୁଜି ହସି ହସି ରେକୁ
ପଳାଇଯାଏ । ପ୍ରତିଦିନ ସଞ୍ଜବେଳେ ଦାଣ୍ଡବୁଆର
କବାଟକୁ ଧରି କାହାକୁ ଗୁହଁଥାଏ, ବାସୁ ଆସିଲେ
ଘରକୁ ପଳାଏ, ପାଞ୍ଚ ଡାକରେ ବାହାରେ ନାହିଁ ।
ଏଣିକି ରେବଣୀ ଦାଣ୍ଡକୁ କେବେ ବାହାରିଲେ ବୁଢ଼ି
ଖଗା ହୁଏ ।

ଦେଖଁ ଦେଖଁ ମଙ୍ଗମୀକୁ ପଞ୍ଚମୀ ଦୁଇ ବରଷ
ହୋଇଗଲଣି । ବିଧାତାଙ୍କର ବିଧାନ, କାହାର ଦିନ
ସମାନତାବରେ ଯିବ ନାହିଁ । ଫରୁଣମସିଆ ଦିନ, କାହିଁ
କିଛି ନାହିଁ, ଅଗୁନକ କାହଁ ବାଢ଼ି ଆସିଲ—ସକାଳେ
ଗ୍ରାମରେ ଶୁଣାଗଲ, ବୁମାସ୍ତା ଶ୍ୟାମବନ୍ତ ମହାଶିଖ୍ରୁ
ବାଢ଼ି ଧରିଛି । ମଫଲ ଗାଁରେ ବାଢ଼ି ପଡ଼ିଲେ ତାଟି
କବାଟ ପଡ଼ିଯାଏ । ବାଢ଼ି ବୁଢ଼ି ଥତେ ପରା ଟୋକେଇ-
ଟିଏ କାଶେଇ ଦାଣ୍ଡରେ ମନୁଷ୍ୟ ଗୋଟାଉଛି, ଏପରି
ସମସ୍ତେ ମନ୍ତ୍ର । ଦୁଆରକୁ କାହାରୁ ଆସିବାର ନାହିଁ ।
ମାରକିନିଆ ଦୁଇଟା କଣ କଥିବେ ? ପିଲଟା ଡକା
ପାଢ଼ି ଘର ବାହାର ହେଉଛି । ବାସୁଦେବ ଶୁଣି ସ୍ତୁଲ
ଛୁଡ଼ି ଧାଇଁଲ । ଡର ନାହିଁ, ଦୟା ନାହିଁ, ଆପଣା ଶରାର
ପ୍ରତି ଭାବନା ନାହିଁ, ଶ୍ୟାମବନ୍ତ ପାଖରେ ବସି
ଗୋଡ଼ରେ ହାତ ବୁଲଦିଥାଏ, ପାଣି ଟୋପାଏ ଟୋପାଏ
ମୁହଁରେ ଦେଉଥାଏ । ଦେଲ ତିନିପ୍ରହର ସମୟରେ
ଶ୍ୟାମବନ୍ତ ବାସୁ ମୁହଁକୁ ରୁହଁ ଖନେଇ ଖନେଇ
କହିଲ, “ଗୁ—ସୁ—ଏ—ବୁ—ଅଁ—ଗୁ—ଲା ।” ବାସୁ
ଘେ ଘେ କରି ଡକା ପାଢ଼ିଲ । ଦରେ ତହଳ ପଡ଼ିଗଲ ।
ରେବଣୀ ଭୁଲୁରେ ପଡ଼ି ଗଢ଼ିଥାଏ, ଗ୍ରାମର ଲୋକେ
ଶୁଣି କହିଲେ, ହୋଇଗଲ ପରା । ଦେଖଁ ଦେଖଁ ସଞ୍ଜ-
ବେଳକୁ କିଛି ନାହିଁ । କଣ କରିବେ—ବାସୁଦେବଟା
କାଳିକା ପିଲ, ଅଉ ଦୁଇଟା ଦ୍ୱୀପାସ୍ତା । ଗ୍ରାମର ବନ

ଶେଠି ଧୋବା ଜଣେ ଜାଣିବା ଶୁଣିବା ଲୋକ, ତା
ଦେହକରେ ପରୁଣ କି ଶାଠି ଏ ପାର କଲଣି । କାଳି
ହେଲେ ଯିବାକୁ ହେବ, ଆଜି ହେଲେ ଯିବାକୁ ହେବ,
ଲୁଗାପଟା ଦିଶଣ୍ଟ ମଧ୍ୟ ମିଳିବାର ଭରସା । ଗାମୁଗୁଟା ଏ
ଅଣ୍ଟାରେ ଉତ୍ତିଦେଇ କୁରୁତୀଟା ଏ କାଳରେ ପକାଇ
ହାଜର ହୋଇଗଲ । ଗ୍ରାମରେ କରଣ ସେହି ଘରକ;
ଶାଶ୍ଵତ, ବୋହୁ, ବାସୁଦେବ ତିନିଜଣ ଧରାଧର କରି କର୍ମ
କଲାଇଲେ । ଯେ ସମୟର କଥାଗୁଡ଼ାକ ଲେଖିବାକୁ
ଆଉ ହାତ ଚଳୁ ନାହିଁ । ଶୁଣାନ୍ତରୁ ଫେରି ଅସିବା
ବେଳକୁ କୁଆତରା ଉଳ୍ଳମ୍ଭଣି । ଦରେ ପଶିବା ମାସକେ
ରେବଣାମା ପୋଖଣପାଣି ଗଲ, ଦେଖଁ ଦେଖଁ ଦିନ
ଦିପ୍ରହର ବେଳେ ଗ୍ରାମରେ ହାଟ ହେଲ, ରେବଣା ମା
ନାହିଁ ।

ଦିନ ରୁଳିଯାଏ, କାହାର ଲାଗି ଦିନ ବସି ରହେ
ନାହିଁ । କାହାର ପାଲିକି ଉପରେ ପାଟଛତା, କାହାର
ବେଢ଼ି ଉପରେ କୋରଡ଼ା । ଦିନ ଯାଉଛି ସମସ୍ତଙ୍କର,
ଯିବ ସମସ୍ତଙ୍କର । ଦେଖଁ ଦେଖଁ ତିନିମାସ କଟିଗଲଣି ।
ଶ୍ୟାମବନ୍ତ ଘର ଦୁଇଗୋଟି ଗାଇ ଥିଲେ, ତହବିଲ
ବାକ ଟଙ୍କା ସକାଟେ ଜମିଦାରଘର ଲୋକେ ଆସି କାନ୍ଦି
ଦେଇଗଲେ । ଆମ୍ବେମାନେ ଚାହୁଁ, ଜମିଦାରଘର
ଟଙ୍କାକୁ ଶ୍ୟାମବନ୍ତ ଶିବନିର୍ମଳ ପରି ଜ୍ଞନ କରେ,
ଟଙ୍କାଟିଏ ଅସୁଲ ହେଲେ ଜମିଦାର କରେଇରେ ପୌଠ
ନ କରିବାଯାଏ ତାହାର ନିଦ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ତାହା
ଉପରେ ଟଙ୍କା ଥାଉ ବା ନ ଥାଉ, ଗାଇ ଦିର୍ଗଟି ବଡ଼
ଦୁଖଆଳୀ, ଏ କଥା ପୂର୍ବରୁ ଜମିଦାରଙ୍କୁ ଜଣାଥିଲ ।
ତାହା ଛଢା କମିଦାର ଚିବାକୁ ଯେ ତିନିମାଣ ଜମି
ଦେଇଥିଲେ, ତାହା ଛଢାଇ ନେଲେଣି । ହଳିଆଟା
ବା ଦରେ ଆଉ କିଆଁ ରହିବ ? ଦୋଳପୂଣ୍ଡିମା ଦିନ
ସେ ଛୁଡ଼ିଗଲ । ବଳଦ ଦୁଇଟା ସାତେ ସତର ଟଙ୍କାରେ
ବିକା ଯାଇଥିଲ, ଦୁଇଜଣଙ୍କ ଦିପ୍ଯାରେ ଖରତ ଫାଇ
ଯାହା ବଳିଥିଲ, ସଟାବଟା କର ମାସେ ଚଳିଲ । ଆଜି

ତାଳଟା କାଳ ପିଉଳଟା ବିକାବଟା ବନ୍ଧାଇଦାରେ ଆଉ ମାସେ ଗଲା । ବାସୁ ଦୁଇ ଓଳ ଦୁଆରକୁ ଆସେ, ରତ୍ନ ଉତ୍ତିଷ୍ଠାଏଁ ଥାଏ, ଆଶି ନାତୁଣୀ ଶୋଇବାକୁ ଗଲେ ବସାକୁ ଯାଏ । ବାସୁ କିଛି ଟଙ୍କା ପଇସା ଦେଲେ ଆଶି ବା ନାତୁଣୀ କେହି ନିଅନ୍ତି ନାହିଁ । ବଳେଇ ବଳେଇ କିଛି ଦେଲେ ତାହା ଠଣାରେ ପଡ଼ିଥାଏ । ବାସୁ ଜାଣିପାରି ଆଉ କିଛି ଦିଏ ନାହିଁ । ବୁଢ଼ୀ ପାଖରୁ ଗୋଟାଏ ଦୁଇଟା ପଇସା ନେଇ ସଉଦା କଣିଦିଏ, ସେହି ଦୁଇପଇସାର ସଉଦାରେ ଆଠ ଦଶ ଦିନ ଚଳିଯାଏ । ଦରର ଘର ଉଡ଼ିଗଲଣି, ଗୁଡ଼ଣି ଦରକାର । ବାସୁ ଦୁଇ ଟଙ୍କାର ନଡ଼ା କଣି ବାଡ଼ିରେ ଗଦେଇଅଛି, ଶରଣ ହେବାରୁ ଛପରବନ୍ଦ ହୋଇପାରି ନାହିଁ । ବୁଢ଼ୀ ଏବେ ଆଉ ଦିନ ରତ୍ନ ବସି କାନ୍ଦେ ନାହିଁ । କେବଳ ସଞ୍ଜ ଦେଲେ ବସି କାନ୍ଦେ । କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ ତଳେ ପଡ଼ିଯାଏ, ସେହିଠାରେ ରତ୍ନ କାଟେ । ରେବଣୀ ଧକେଇ ଧକେଇ ପାଖରେ ପଡ଼ିଯାଏ । ବୁଢ଼ୀ ଆଖିକ ଏବେ ଭଲ ଦିଶୁନାହିଁ; ବାୟୁଣୀ ପରି ହୋଇଗଲଣି । ଏବେ ସେ କାନ୍ଦବାର ଉଣା କର ରେବଣାକୁ ଗାଳି ଦେବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଛି । ଏତେ ଯେ ଦୁଃଖ, ଏତେ ଯେ ଦୁର୍ଦଶା ସବୁର ମୂଳ କାରଣ ରେବଣ, ଏହା ସେ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଝିରସିନ୍ଧାନ କର ସାରିଲଣି । ରେବଣ ପାଠ ପଡ଼ିବାରୁ ପୁଅ ମଲ, ବୋହୁ ମଲ, ହଳଆ ଗୁଡ଼ିଗଲ, ବଳଦ ବିକାଗଲ, ଜମିଦାରଦର ଗାନ୍ଧ ବାନ୍ଧ ଦେନିଗଲ । ରେବଣ କୁଳକ୍ଷଣୀ, ସେ କୁତୁଙ୍ଗୀ, ସେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଗୁଡ଼ୀ । ବୁଢ଼ୀ ଆଖିକୁ ଯେ ଦିଶୁ ନାହିଁ, ତାହାର କାରଣ ରେବଣର ପାଠପଡ଼ା । ବୁଢ଼ୀ ଗାଳି ଦେବାବେଳେ ରେବଣ ଆଖିରୁ ଦୁଇଧାର ବହି ଯାଉଥାଏ, ଉଠେ ବୁଢ଼ୀ ପାଖରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇପାରେ ନାହିଁ । ବାଡ଼ି-ଦୁଆରେ, ନୋହଲେ ଘରକୋଣରେ ମୁହଁ ଘୋଡ଼ାଇ କାଠି ପରି ବସିଥାଏ । ବାସୁ ମଧ୍ୟ ଦୋଷୀ; କାରଣ ରେବଣ ତ ଏତେଦିନଯାଏ ପଡ଼ି ନ ଥିଲ, ସେହି ଆସି ସିନା ପଡ଼ାଇ ଦେଲ । ମାସ ବୁଢ଼ୀ ବାସୁକୁ କିଛି

କିହିପାରେ ନାହିଁ, ବାସୁ ନ ହେଲେ ଦର ଦଣ୍ଡେ ଅଚଳ, ପୁଣି ଜମିଦାରଦର ଲଟ ଛୁଡ଼ିନାହିଁ । ଜମିଦାର-ଦର ଲୋକ ଆସି ଆଜି ଏ ହିସାବଟା, କାଳ ସେ ହିସାବଟା ମାଗେ । ବାସୁ ନ ହେଲେ ପାଞ୍ଜି ବିନ୍ଦାରୁ ତତ୍ତ ପତର କାଢି ଦେବ କିଏ ? ବାସୁ ନ ଥିବାବେଳେ ସେ ସହଜ କଥାରେ କେବେ କେବେ ଆପଣା ମନ୍ତ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିଥାଏ । ରେବଣ ଆଉ ଏଣିକ ସେହି ଗୃହପ୍ରାଣେସଞ୍ଚାରଣୀ ଲୁଳାମୟୀ ପ୍ରତିମା ନୁହେ, ତାହା ପାଠି ଆଉ କେହି ଶୁଣି ନାହିଁ, ବାପ ମା ଗଲଦିନୁ ତାକୁ ଦାଣ୍ଡଦୁଆରେ ଆଉ କେହି ଦେଖିନାହିଁ । କେତେ ଦିନଯା ଏ ଘୋଷେ କର ତକା ପାରୁଥିଲ, ଏବେ ଆଉ ପାଠି କରି କାନ୍ଦେ ନାହିଁ; ମାସ ଦିବାରସ ତାହାର ବଡ଼ ବଡ଼ ଆଖି ଦୁଇଟା ସାନ ସାନ ମାଳକର୍କ ପର ପାଣିରେ ତଳ ତଳ ହେଉଥାଏ । ତାହାର ଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରାଣ—ତହିଁରୁ ଅତି ଶୁଦ୍ଧ ମନଟି ଏକାବେଳକେ ଭାଙ୍ଗି ଯାଇଛି । ତା ପକ୍ଷରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦିନରତି ସମାନ । ସୂର୍ଯ୍ୟରେ ଆଳୁ ଥିଲା ନାହିଁ, ରତ୍ନରେ ଅନାର ନାହିଁ, ସମସ୍ତ ଜଗତଶୁନ୍ୟ ! କେବଳ ପିତାମାତାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡି ହୃଦୟ ପୂଣ୍ଡ କରିଅଛି । ମା ଏହିଠାରେ ବସିଛନ୍ତି, ବାପା ଗୁଲିଯାଉଛନ୍ତି, ତାହା ଆଖିରେ କେବଳ ଏହି ଦୁଇଟା ଦିଶୁଅଛି । ବାପ ମା ମର ଯାଇଛନ୍ତି, ଆଉ ସେମାନେ ଆସିବେ ନାହିଁ, ଏ କଥା ସେ ଶିଶ୍ୱସ କରି ପାରୁନାହିଁ । ପେଟରେ ଘୋକ ନାହିଁ, ଆଖିରେ ନିଦ ନାହିଁ, ଦିବା ନିଶ୍ଚି ଅନୁଷ୍ଠାନ ପିତା ମାତା ଧାନ । ଜେଜୀମା ଉଠରେ ଖାଇବାକୁ ବସେ । ଭୁଲୁଁରୁ ପ୍ରାୟ ଉଠେ ନାହିଁ । ଦେହରେ ହାତ ତମ ଦୁଇଶଣ୍ଟ ଧୂନ୍ଦୁନ୍ଦୁ ହେଉଛି । କେବଳ ବାସୁଦେବ ଦରକୁ ଆସିଲେ ଉଠି ବସେ, ବଡ଼ ବଡ଼ ଆଖି ଦୁଇଟାରେ ଜଳଜଳ କରି ବାସୁକୁ ରହିଥାଏ, ବାସୁ ଅନାଇଲେ ସାନ ନିଶ୍ଚାସଟାଏ ପକାଇ ମୁଣ୍ଡ ପୋତିଦିଏ । ବାସୁ ପାଖରେ ଥିବାଯାଏ ତାହାକୁ ରହିଥାଏ । ତେତେବେଳେ ତାହାର

ଆଉ କିଛି ଜନ ନ ଥାଏ—ଆଜିରେ ବାସୁଦେବ, ତିନ୍ଦା ବାସୁଦେବ, ସମସ୍ତ ହୃଦୟଟା ବାସୁଦେବମୟ ।

ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁ ମରିବାର ଆଜିକୁ ହାତଗଣତିରେ ପାଞ୍ଚ ମାସ, ଜେଷ୍ଠମାସିଆ ଦିନ, ଠିକ୍ ଦିନ ଦୁଇ ପ୍ରତିର ବେଳେ ବାସୁ ଦୁଆରେ ଡାକିଲା । ଏତେବେଳେ ସେ କୌଣସି ଦିନ ଆସେନାହିଁ । ବୁଢ଼ୀ କୁହ୍ରେଇ କୁହ୍ରେଇ ଯାଇ ଦୁଆର ଫିଟାଇ ଦେଲା । ବାସୁ କହିଲା—“ଜେମାଣି, (ବାସୁ ବୁଢ଼ୀକୁ ଜେମାମା ବୋଲି ବସାବର ଡାକେ) ଦିପୋଟି ଇନ୍‌ପ୍ରେକ୍ସର ହରିହରପୁର ଥାନାରେ ବସି ପାଠଶାଳା ପିଲାମାନଙ୍କୁ ପାଠ ପରୁରିବେ, ସବୁ ହୁଲର ପିଲାମାନେ ଯିବେ, ମୋ ପାଖକୁ ଚିଠି ଆସିଛି, ମୁଁ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ନେଇ କାଳ ସକାଳେ ଯିବି, ପାଞ୍ଚଦିନ ଲାଗିବ ।” ରେବଣୀ କବାଟକଣରେ ଛୁଡ଼ାହୋଇ ଶୁଣୁଥିଲ, ଲଠକର ବସି ପଡ଼ିଲ, ଘରଗ୍ୟ କବାଟ ଧରୁଥିଲ, ନୋହିଲେ ପଡ଼ି ଯାଇଥାନ୍ତା । ବାସୁ ପାଞ୍ଚଦିନ ସକାଶେ ରୁଅଳ, ଲୁଣ, ତେଳ, ବାଇଶଣ କଣି ଅଣି ଅଗଣାରେ ଥୋଇ ଦେଇ ବୁଢ଼ୀକୁ ଜୁହାରଟାଏ ହୋଇ ଶନିବାର ମୁହଁ ସଞ୍ଜ ବେଳେ ବାହାରିଲା । ବୁଢ଼ୀ କହିଲା, “ବାପା, ଖରରେ ବୁଲିବୁ ନାହିଁ, ଦେହପାଆଳୁ ରୁହିଁବୁ, ବେଳରେ ଦିଟା ତୁଣ୍ଡରେ ଦେବୁ ।” ଏହା କହି ନିଶ୍ଚାଟାଏ ପକାଇଲା । ରେବଣୀ ଏକଧାନରେ ବାସୁକୁ ରୁହିଁଥାଏ, ଆଜିକା ରୁହାଁଣି ଅନ୍ୟ ରକମ । ଆଗେ ବାସୁ ରୁହିଁଲେ ମୁଣ୍ଡ ତଳକୁ ପୋତି ଦେଉଥିଲ, ଆଜି ସେ ଭାବ ନାହିଁ, ଏକଧାନରେ ବାସୁକୁ ରୁହିଁ ରହିଛି । ବାସୁର ମଧ୍ୟ ଆଜି ଆଗକା ରୁହାଁଣି ନୁହେଁ । ଆଗେ ବାସୁର ଯେମନ୍ତ ଖୁବ୍ ଇଚ୍ଛା—ରେବଣୀରୁ ଭଲକରି ଦେଖିବ; କିନ୍ତୁ ଅନାଇପାରେ ନାହିଁ । ଆଜି ରୂପ ତଷ୍ଠର ମିଳନ, ଆଖି ଫେରଇବାକୁ କାହାରି ଆୟୁତ ନାହିଁ । ବାସୁ ରୁଲି ଗଲଣି ଆଉ ଦିନ ନାହିଁ, ଯର ବାହର ଅନାର ପୂରି ଗଲଣି । ରେବଣୀ ଯେପରି ରୁହିଁଥିଲ, ସେହିପରି ରୁହିଁଅଛି । ବୁଢ଼ୀ ଡାକିବାରୁ

ତାହାର ରେତନା ହେଲ, ଏଇ ବାହାର ସମସ୍ତ ଅନକାରମୟ ।

ରେବଣୀ ବସି ଦିନ ଶରୁଛି, ଆଜି ଛ ଦିନ । ବାପ ମା ଗଲ ଦିନ୍ଦୁ ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆର ଦେଖି ନ ଥିଲ, ଆଜି ସକାଳୁ ଦାଣ୍ଡଦୁଆରେ ଦୁଇ ଥର ମୁହଁମାର ଗଲଣି । ବେଳ ଅନାଜ ଛ ଯଢ଼ି, ହରିହରପୁରରୁ ସ୍କୁଲ ପିଲାମାନେ ଫେର ଆସିବାମାଟେ ଲୋକେ ବୋଲି ବୋଲି ହେଲେ—ହରିହରପୁରରୁ ଫେର ଆସିବା ସମୟରେ ଗୋପାଳପୁରର ବରଗଛ ମୂଳରେ ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ ବାଢ଼ି ଧଇଲ, ରୁରିଥର ପୋଖରାପାଣି ହେଲ, ଅଧିକତି ବେଳେ ରୁଲିଗଲେ । ଗ୍ରାମଲୋକମାନେ ହାୟ ହାୟ କଲେ, ପୁଅ ଝିଅ ମା ମାଇକିନିଆମାନେ ପାଠିକରି କାନ୍ଦି ପକାଇଲେ । କେହି କହିଲା—ଆହା କି ରୂପ ରେ ! କେହି କହିଲା—ଦାଣ୍ଡରେ ରୁଲିଯ'ଉଥିବ ସେ ମାଛୁଟିକି ମର କହିବ ନାହିଁ ।

ରେବଣୀ ଶୁଣିଲ, ବୁଢ଼ୀ ଶୁଣିଲ । ବୁଢ଼ୀ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ତାହା କଣ୍ଠ ରୁକ୍ଷ ହୋଇଗଲ, ଆଉ କାନ୍ଦି ପାରିଲ ନାହିଁ, ଶେଷରେ ଉଠି କହିଲା—“ଆହା ବାପା, ବିଦେଶକୁ ଆସି ଆପଣା ବୁଢ଼ିରେ ପ୍ରାଣ ହରେଇଲୁ ରେ !” ଅର୍ଥାତ୍ ସେ ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି କରି ରେବଣୀରୁ ପାଠ ପଡ଼େଇବାରୁ ମଗଲା, ନୋହିଲେ କେଉଁ ମର ନ ଥାନ୍ତା । ଶୁଣିଲ ବେଳୁ ରେବଣୀ ପରେ ଯାଇ ପଡ଼ିଛି, ସେଇ ବେ ନାହିଁ । ସେ ଦିନଟା ଗଲ, ତହିଁ ଆରଦିନ ସକାଳେ ବୁଢ଼ୀ ରେବଣୀକୁ ପାଖରେ ନ ଦେଖି ପାଠିକରି ଡାକିଲା “ଲୋ ରେବଣୀ, ଲୋ ରେବଣୀ, ଲୋ ନିଆଁ, ଲୋ ତୁଳି ।” ବୁଢ଼ୀ ବାସୁଣୀ ପରି ହୋଇ ଗଲଣି, କାନ୍ଦି ବୋବାଳି ନାହିଁ; କେବଳ ଘରଗ୍ୟ ଦିନ ରାତି ରେବଣୀକୁ ଗାଳ । ପଡ଼ିଶା ଲୋକେ, ଦାଣ୍ଡଗଲୁ ଲୋକେ ଯେତେବେଳେ ଇଚ୍ଛା ସେତେବେଳେ

ଶୁଣୁବନ୍ତି, ‘ଲେ ରେବଣ୍ଟ, ଲେ ରେବି, ଲେ ନିଆଁ, ଲେ
ଚାଲ !’ ବୁଢ଼ୀ ଆଖିକୁ ଦିଶୁ ନାହିଁ, ଅଞ୍ଚାଳ ଅଞ୍ଚାଳ
ଯାଇ ରେବଣ୍ଟକୁ ପାଇଲ, ଡାକିଲ, ଜବାବ ନ ପାଇ
ତା ଦେହରେ ହାତ ବୁଲଇ ଦେଖିଲ, ଘର ଜର,
ଦେହରୁ ନିଆଁ ବାହାରୁଛି ଜୀନ ନାହିଁ । ବୁଢ଼ୀ ତେର
ବେଳଯାଏ ବସି କଣ ପାଞ୍ଚଲ । କଣ କରିବ, କାହାକୁ
ଡାକିବ । ମନ ମଧ୍ୟରେ ଜଗତ ସମାର ଖୋଜିଲ,
ପାଖରେ କାହାକୁ ଦେଖିଲ ନାହିଁ । କିଛି ହୁଇ କରି ନ
ପାରି ଖପା ହୋଇ କହିଲ, “ଯାହା ଆପଣାକିଆ,
ତହିଁକି ଇନ୍ଦର କିଆଁ ?” ଅର୍ଥାତ୍ ତୁ ପାଠ ପଢ଼ିବାରୁ
ଜର ହେଲା, ମୁଁ କଣ କରିବ ?

ଦିନେ ଗଲା, ଦୁଇଦିନ ଗଲା, ତିନିଦିନ ଗଲା,
ଚାରିଦିନ ଗଲା, ପାଞ୍ଚଦିନ ମଧ୍ୟ ଗଲା, ରେବଣୀ ମାଟିରେ
ଲଗି ଯାଇଥିଛି, ଆଖି ଫଟାଉ ନାହିଁ, ଡାକିଲେ ଉଡ଼ଇର
ନାହିଁ, ତା ରୁ ହେବାକୁ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ । ଆଜି ଛ ଦିନ,
ରେବଣୀ ସକାଳୁ ଦୁଇ ଘୁର ଥର ପାଟି କଲଣି, ବୁଢ଼ି
ପାଟି ଶୁଣି ପାଖକୁ ଗଲା, ଦେହରେ ହାତ ବୁଲଇ
ଦେଖିଲ, ଗୋଡ଼ ହାତ ଶୀତଳ, ତିକିଲେ ହୁଁ ହୁଁ
ଜବାବ ଦେଲା । କଟମୁଠ କର ମୁହଁକୁ ଗୁଡ଼ି ଅଛି,
କିଛି ନ ପରୁରିଲେ ମଧ୍ୟ କେତେ କଥା କହି ପକାଉଛି ।
କୌଣସି କଷିରଜ ଦେଖିଲେ “ତୃଷ୍ଣା ଦାହୀ
ପ୍ରକାପଶୁ—” ଉତ୍ୟାହି ଶ୍ରୀକ ପଢ଼ି କହନେ, “ସନ୍ନ-
ପାତସ୍ୟ ଲକ୍ଷଣ ।” ମାତ୍ର ବୁଢ଼ି କିଛି ଖୁସି ହେଲା ।
ଦେହରେ ତାତି ନାହିଁ; କଥା କହୁ ନ ଥିଲା, ପାଟି
ଫିଟାଇଲଣି, ଗୁଡ଼ି ନ ଥିଲା, ଆଖି ମିଟାଇଲଣି; ପାଣି
ପିଇବାକୁ ମାରିଲାଣି, ଛ ଦିନ ହେଲ କିନ୍ତରେ ପଣି
ଟୋପାଏ ବାଜି ନାହିଁ, ଗୁରିଟା ପଥୁ ପେଟରେ ପଡ଼ିଲେ
ଝିଅଟା ଉଠି ବସିବ । “ତୁ ଶୋଇଥା, ମୁଁ ରୂରିଟା ପଥୁ
ରାନ୍ଧ ଆଣେଁ,” ଏହା କହି ବୁଢ଼ା ବାହାରକୁ ବାହାର
ଆସିଲ । ପଥୁ ରାନ୍ଧବ କଣ ? ଘରେ ପାଛିଆ କୁଣ୍ଡେଇ
ହାଣି ଆଟିକା ସବୁ ଶୋଇଲ; ମୁଠାଏ ରାଜୁଳ ନାହିଁ ।

ନିଶ୍ଚାସଟା ଏ ପକାଇ ଘଡ଼ିଏ ବସିଲା । ବାସୁ ପାଞ୍ଚ ଦିନକୁ ଗୁଡ଼ଳ ଡାଳି କଣି ଦେଇ ଯାଇଥିଲା, ସେଥିରେ ଦଶଦିନ ଛାଁ ଚଳିଗଲା, ବୁଢ଼ୀର ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ଥିଲେ ବୁଝି ପାରଥାନ୍ତା । ବସି ବିରୂର କଲେ ବୁଦ୍ଧି ଦିଶେ । ଘରେ କଂସାବାସନ କିଛି ନାହିଁ; ହାତରେ ଗୋଟାଏ କଣା ତାଳ ପଡ଼ିଲା, ସେହିଟା ଧରି ହରି ସା ଦୋକା-ନକୁ ବାହାରିଲା । ହରି ସା ଦର ଗ୍ରାମ ମହିରେ, ତାହାର ସାତିମତ ଦୋକାନ ନାହିଁ, ଗୁଡ଼ଳ, ଡାଳ, ଲୁଣ, ତେଲ ରଖିଥାଏ; କୌଣସି ଦିନ ବିଦେଶୀ ଲୋକ ପହଞ୍ଚି ଗଲେ କିଣନ୍ତି କେବେ ହେଲେ ଗ୍ରାମନେକଙ୍କର କିଛି ଦରକାର ହେଲେ କିଣନ୍ତି । ବୁଢ଼ୀ ତାଳଟି ଧରି ହରି ସା ଦୁଆରେ ପହଞ୍ଚିଲା । ହରି ସା ବୁଢ଼ୀ ହାତରେ ତ ଲଟି ଦେଖି ଅର୍ଥଟା ବେଶ ବୁଝିଗଲା । ବୁଢ଼ୀ ଆପଣାର ଅଭିଗ୍ରାୟ ଜଣାଇବାରୁ ହରି ତାଳଟା ହାତରେ ଧରି ଗୁରି ପାଖ ଦେଖି କହିଲା, “ନାହିଁ ନାହିଁ ମୋ ଦରେ ଗୁଡ଼ଳ ନାହିଁ; ଆଉ ଏହି କଣା ତାଳଟା ରଖି କିଏ ଗୁଡ଼ଳ ଦେବ ?” ହରି ଦରେ ଯେ ଗୁଡ଼ଳ ନ ଥିଲା ତାହା ନୁହେ, ଦେବାକୁ ମଧ୍ୟ ରଙ୍ଗା; ତେବେ ଶ୍ରୀରେ ନେବାର କଥା । ଗୁଡ଼ଳ ନ ଥିବାର ଶୁଣି ବୁଢ଼ୀ ମୁଣ୍ଡରେ ତ ବଜ୍ର ପଡ଼ିଲା । କଣ କରିବ, ହିଅଟା ଜରରୁ ଉଠିଲା, ତା ମୁହଁରେ କଣ ଦେବି ? ଦେଖିଏ ବସିଗଲା; ବେଳ ବୁଝି ଆସିଲଣି; ହରିକୁ ଦୁଇ ଥର ଅନାଇଲା । ଯାଏଁ ହିଅଟା କଣ କରୁଛି ଦେଖେ । ତାଳଟି ଧରି ଉଠିଲା, ହରି କହିଲା, “ଦିଅ ଦିଅ, ତାଳଟା ଦିଅ, ଦେଖେ ଏରେ କଣ ଅଛି ?” ହରି ତାଳଟା ରଖି ଗୁରି-ମାଣ ଗୁଡ଼ଳ, ଅଧମାଣେ ଜାଇ, କିଛି ଲୁଣ ଦେଲା । ବୁଢ଼ୀ ଗୁରି ଛା କାଗା ବସି ଉଠି ଦରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲା । ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବୁଢ଼ୀ ଦାନ୍ତରେ ଦାନ୍ତକାଠି ବାଜି ନାହିଁ, ଦେଖ ମନ କଥା କଣ କହିବୁ ? ଦରେ ପହଞ୍ଚିରେ ବଜାନ୍ତ ଡାକିଲା । ତାହାର ବିଶ୍ୱାସ, ରେବଜା ଭଲ ହୋଇଗଲଣି, ପାଣି କାଢି ଦେବ, ସେ ଘର ରାନ୍ଧବ । ରେବଣୀ ଜବାବ ନ ଦେବାରୁ ସେ ଭାରି ଖମା ହୋଇ

ଯାଇ ଡାକିଲ, “ଲେ ରେବଣ୍ଡା, ଲେ ରେବଣ୍ଡା, ଲେ ନିଆଁ, ଲେ ଚାଲି !” ଜବାବ ନାହିଁ ।

“ଲେ ରେବଣ୍ଡା ସନ୍ଦର୍ଭର ରେବଣ୍ଡା ଫମଣ୍ଡ ବଡ଼ୁଛି; ଉପୁନକ ଯତ୍ନା, ଦେହ ଫମଣ୍ଡ ଶୀତଳ ହେଉଛି, ଜିଭ ଚୁଣିଲଣି, ଉପୁକର ପିପାସା, ଜଭଟା ଯେମନ୍ତ ଭିତରକୁ ବୁଲ ଯାଉଛି । ଅଣ୍ଡା ଜାଗାକୁ ଯିବାର ରଙ୍ଗା, ଘରପାକ ଗଡ଼ ଗଡ଼, ବାହାରକୁ ଅସିଲ, ସୁଖ ଲାଗିଲା ନାହିଁ । ବାଢ଼ି ଦୁଆରକୁ ପାଇ ପିଣ୍ଡାରେ ବସିଲ । ଦିନ ଶେଷ ହୋଇ ଆସିଲଣି, ଖୁବ୍ ପବନ ବହୁଛି, ବାଢ଼କୁ ଆଉକି ବସିଲ । ବାଢ଼ିଯାକ ଅନାଇଲ, ଏହି ବାପା ଗଲା ବୈଷ କବଳୀ ଲଗାଇଥିଲେ, ଉଣ୍ଡା ବାହାରିଲଣି, ଦୁଇ ବରଷ ତଳେ ମା ଗୋଟିଏ ପିବୁଡ଼ ଗଛ ବାଢ଼ିରେ ବୈଇଥିଲେ, ରେବଣ୍ଡା ଧାଇଁ ଧାଇଁ କୁଅରୁ ତାଳେ ପାଣି ସେ ଗଛରେ ଦେଇଥିଲା, ସେ ଗଛ କେଡ଼େଟାଏ ହେଲଣି, ଫୁଲ ଧରିଲଣି । ସେ ଗଛ ଦେଖି ମା ମନରେ ପଡ଼ିଲେ । ବୁଦ୍ଧି ହୁଇ ନାହିଁ, ମନ ଚଞ୍ଚଳ, ଲଗାଳଣି କିଛି କଥା ମନରେ ପଡ଼ି ନାହିଁ; ମାସ ମାତାର ଆନନ୍ଦମୟୀ ମୂର୍ଖ ଆଉ ମନକୁ ଗୁଡ଼ୁ ନାହିଁ । ସଙ୍ଗ ଗଡ଼ ଗଲଣି, ଗଛ ମୂଳରୁ ଡାଳ ଉଡ଼ାଳରୁ ଅନ୍ଧାରବୁଡ଼ାକ ବାହାର ବାଢ଼ି ପୁର ଗଲଣି, ଆଉ କିଛି ଦିଶୁନାହିଁ । ଆକାଶକୁ ଚାହିଁଲା, ଏହରିକିଆ ତାରଟିରୁ ଧକ ଧକ ହୋଇ କିରଣ ବାହାରୁଛି । ଏକଧ୍ୟାନରେ ରେବଣ୍ଡା ସେହି ତାରକୁ ଚାହିଁଅଛି, ଆଖିର ଆଉ ପଳକ ପଡ଼ି ନାହିଁ । ତାରର ଆକାର ଫମଣ୍ଡ କଢ଼ି ଯାଉଛି, ବିଷପରି ଆକାର ହୋଇଗଲଣି, ଆହୁର ବୁଦ୍ଧି, ଫମଣ୍ଡ ଉଚ୍ଚାଳ । ଆହା ! ଏ କି ମୁଣ୍ଡି ତାର ମଧ୍ୟରେ ? ଶାନ୍ତିଦୟମ ପ୍ରେମମୟୀ ଆନନ୍ଦମୟୀ ମାତାଙ୍କର ଅଭୟା ମୁଣ୍ଡି ବସି ସେହିରେ କୋଳକୁ ନେବା ସକାଶେ ଡାକୁଛନ୍ତି । ମା ଦୁଇଗୋଟି କିରଣ ହସ୍ତ ବଢ଼ାଇ ଦେଲେ । ସେହି କିରଣ ଦିଗ୍ରି ଆସି ଦୁଇ ଚଷୁପର୍ଗ କର ହୃଦୟରେ ପ୍ରବେଶ କଲା । ସେହି ଅନନ୍ତାର ମଧ୍ୟରେ ଆଉ କୌଣସି

ଶବ୍ଦ ନାହିଁ, କେବଳ ନିଶ୍ଚାସ କବ । ସେ ଶବ୍ଦ ଫମଣ୍ଡ ପ୍ରବଳ, ଖୁବ୍ ପର୍ବନ୍ଧିତ ଶବ୍ଦରେ ମା ମା, ଦୁଇଥର ଅପ୍ରକଟିତ ଶବ୍ଦ ଶୁଣିଲ । ବାଢ଼ି ନିଷ୍ଠବ୍ଧ, ମାରବ ।

ଏଣେ ବୁଢ଼ି ଦୁଷ୍ଟର ଦୁଷ୍ଟର ଯାଇ ରେବଣ୍ଡା ଶୋଇବା ଜାଗା ଦେଖିଲ, କେହି ନାହିଁ । ଦରଯାକ, ବାହାର ଅଗଣା, ତେଜିତଳ, ତେଜିଲଙ୍କ କାହିଁ ନାହିଁ । ମନେ କଲ, ଜର ଭଲ ହୋଇ ଗଲଣି, ବାଢ଼ରେ ବୁଲୁଥିବ । ସେହି ଡାକ—‘ଲେ ରେବଣ୍ଡା, ଲେ ରେବଣ୍ଡା, ଲେ ନିଆଁ, ଲେ ଚାଲି !’ ବାଢ଼ି ଦୁଆରକୁ ଗଲ, ଅଣ୍ଡାକି ଅଣ୍ଡାକି ପିଣ୍ଡାକୁ ଉଠିଲ । ପିଣ୍ଡାଟା ଭୁମିତାରୁ ଦୁଇହାତ ଉଚ୍ଚ, ହାତେ ଉଚ୍ଚତା ।

“ମନ୍ଦ, ତୁ ଏଇଠି ବସିଲୁ ?” ଦେହରେ ହାତ ଦେଇ ବୁଢ଼ି ପ୍ରଥମେ ମେମକ ପଡ଼ିଲ, ଆଉ ଥରେ ଭଲ-କର ଗୋଡ଼ଠାରୁ ମୁଣ୍ଡ ଯାଏ ହାତ ବୁଲାଇଲା, ନାକରେ ହାତ ଦେଇ ଗୋଡ଼ାଏ ଉଚ୍କଟ ଶବ୍ଦ କଲ, ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପିଣ୍ଡା ତଳେ ଦୁଇଦାଳ ଶବ୍ଦ !

ଶ୍ୟାମବନ୍ଦୁ ମହାନ୍ତି ଦରର କୌଣସି ପ୍ରାଣୀକୁ ଜଗତରେ ଆଉ କେହି ଦେଖି ନାହାନ୍ତି । ପଡ଼ୋଣି-ମାନେ ରାତି ପତରକ ସମୟରେ ଶେଷ ଶବ୍ଦ ଶୁଣି-ଥିଲେ—

“ଲେ ରେବଣ୍ଡା, ଲେ ରେବଣ୍ଡା, ଲେ ନିଆଁ, ଲେ ଚାଲି !”

ପେଟେଣ୍ଡ ମେଡ଼ିଶିନ୍

ସାଆନ୍ତାରୀଙ୍କର ଟାଣୁଆ ହୃଦୟ ଜାର, ରାତି ରାତି, ଦିନରବଳେ ବି ବାବୁ ଘରୁ ଗୋଡ଼ କାଢ଼ି କାହିଁ ଯାଇପାଇବେ ନାହିଁ । ‘କ୍ୟା ଯିବ ? କଣ ଲେଡ଼ା ?

ଯାହା କରିବାକୁ ହେବ, ସରି ବସି କର । ଲେଖ, ପଡ଼, ଖବରଦାର ବାହାରକୁ ବାହାରିବ ନାହିଁ ।” ବାବୁଙ୍କ ନିହାତି କୁହାବୋଲା ଆଜୁଲ ବିଜଳରେ ଢକୁମ ହୋଇଛି—ସକାଳେ ପା ଯଶା ଲଗି ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆର ପାଖ ସଡ଼କରେ ବୁଲିପାରିବେ । ତା ବି ବହୁତ ଦୂରକୁ ଯାଇ ପାରିବେ ନାହିଁ, କବାଟ ଫାଙ୍କିବାଟି ଅନାଇଲେ ଯେମନ୍ତ ବିଶୁଦ୍ଧବ ।

ସକାଳ ସାତଟା ଅନାଜ ବେଳ ହେବ, ବାବୁ ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ପଞ୍ଜନାୟକେ ଦାଣ୍ଡଦୁଆର ଆଗ ସଡ଼କରେ ବୁଲୁଛନ୍ତି । ହଠାତ୍ ଅନାଇଦେଇ ଦେଖିଲେ, ଗୁରି ପଞ୍ଚାଶ କଦମ୍ବ ଦୂରରେ ଗୋଟାଏ ଲେକ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ଏକ ଧାନର ଅନାଇଛି । ବାବୁଙ୍କ ନଜର ତା ଉପରେ ଯିମିତିପଡ଼ିଛି, ସେ ହାତ ଠାର ଡାକିଲା । ବାବୁ ଭଲକରି ଅନାଇ ଦେଖିଲେ, ‘ଓହୋ ! ଏ ତ ସେହି ଭଦରଖିଆ ଟୋକା ରେ !’ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଭାର ଖୁସିଟାଏ ହେଲେ, ପାଖକୁ ଆସିବା ଲଗି ହାତ ଠାରଦେଲେ, ଆପେ ବି ଆପଣା ଦୁଆରକୁ ଅନାଇ ଅନାଇ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ଆଗେଇ ଆଗେଇ ଯାଉଥାନ୍ତି । ଯିମିତି ସେ ଟୋକାର ପାଖ ପାଖ ହେଲେ, ଦୁଆର ଅଡ଼ିକୁ ମୁହଁ କରି ପଛକୁ ଡେବିର ହାତଟା ବଡ଼େଇ ଦେଲେ । ଟୋକାଟା ବାବୁଙ୍କ ହାତରେ ଚିଠି ଖଣ୍ଡ ଯାକିଦେଇ ଝଟ୍ଟ ଲେଉଛି ପଡ଼ି ଗୁଲିଗଲା । ବାବୁ ଚିଠିଖଣ୍ଡ ମୁଠେଇ ଧରିଥାନ୍ତି, ତେତେବେଳେ ପଡ଼ିଲେ ନାହିଁ, ଦୁଆର ପାଖିଆ ଆସି ଭଲକରି କବାଟ ଫାଙ୍କିକୁ ଅନାଇଲେ । ଚିଠି ଖଣ୍ଡ ପଢ଼ି ଟିକି ଟିକି କରି ଛିଣ୍ଡେଇ ପକେଇ ପବନରେ ଉଡ଼ାଇ ଦେଲେ ।

ଦର ଭିତରକୁ ଆସି ଶୁବ୍ର ସେହରେ ଶୁବ୍ର କଞ୍ଚିକରେ ଡାକିଲେ, “ଆଗୋ ! ଆଗୋ ! ଶୁଶ୍ରୀ ନା—ଟିକିଏ ଶୁଣିଗଲ !” ଦର ଭିତରୁ ଗୋଟାଏ ଭାର ଢଢ଼ା ଗଲା ଶୁଭିଲା, “ଓହୋ ! ଅଜି ସେ ଭାର ପ୍ରେମ

ଡାକ ! କଥା କଣ ? ମୋର ତ ଭାର କପାଳ ଦେଖୁଛି ! କଣ କହୁଛ କହ ।”

ବାବୁ କହିଲେ—ଶୁଣିଛ, ଆଜିକ ଗୁରିଦିନ ହେଲ ରେନ ରେନ ରକ୍ତରେ ମୋ ମୁଣ୍ଡ ବୁଲାଏ—ପେଟ ବି ଟାଣେ । ଦେହ ବଡ଼ ଦ୍ଵିମ୍ ଦ୍ଵିମ୍ କରେ, ବଡ଼ କଷ୍ଟ ହୁଏ—ଭାର କଷ୍ଟ ।

ସାନ୍ତ୍ରାଣୀ କହିଲେ ହେଇ ହେଲ, ଆହୁରି ଗୋଟାଏ କଣ ପ୍ରେମ ବାହାରିଲଣି । ଦେଇ ସେ ଗର୍ଜେଇ—ମଦ—ମଦତ—ନିଆଁ ପାଉଶ ନିଶାରୁଡ଼ାକ ଖାଇଥୁଲ, ତାହାର ପିସାଦ । ନିଶାରୁଡ଼ାକର କଣ ଉଣା ଭୁଣ ? ପୃଥ୍ବୀଯାକ ବେମାର ଦେହରେ । ଏଣେ ତିନି ତିନି ଜାଗା ରୁକ୍ଷିର ହେଲ, ଗଲ । ଲେକେ କେତେ ଛି ପ୍ଲକର କରୁଛନ୍ତି, କେତେ ଟଙ୍କା ବରବାଦ କରିଦେଲ ! ଗଲ ଯାଉ ରୁକ୍ଷିର, ଯାଉ ଟଙ୍କା, ଯାହା ହେବାର ତ ହୋଇଗଲା, ଏଣିକି ଦିପ୍ତା ଭଲ ସୂଧରି ଯାଉ । ଗୁରି ମାସ କାଳ ଜଗି ଜଗି ଟିକିଏ ଭଲ କରିଥୁଲି, ନିଶାରୁଡ଼ାକ ପୁଣିବାରୁ ଟିକିଏ ଭଲ ଥୁଲ—ପୁଣି ତାହାର କଣ ପୁରୁଣା ପୁରୁଣା ବାହାରିଲଣି ?

ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ବାବୁ କହିଲେ—ନାହିଁ ଗୋ ନାହିଁ—ସେ କଥା ଦୁହେଁ ସେ, ଆଜି ସକାଳେ ମାନ୍ଦରାଯ୍ୟ ଖଡ଼ିରହଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଭେଟ ହୋଇଥୁଲ । ସେ ମୋ କୋଷି ଗଣି କହିଲେ, ‘ମୋର କକଣ୍ଡା ରାଶିକୁ ବିଶୁ ରାଶି ଶନିସପ୍ତା ହୋଇଛି । ଏଇଟା ତାହାର ପିସାଦ, କିଛି ପୁଣ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଦେଲେ ସବୁ ଦୋଷ କଟିଯିବ ।

ସାନ୍ତ୍ରାଣୀ—କଣ ପୁଣ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଖଡ଼ିରହେ କହିଗଲେ ?

ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ବାବୁ—ମୁଁ ତନିଧିନ ଲାଗି ଯାଇ ଭୁବନେଶ୍ୱର, ଖଣ୍ଡିର, ଉଦୟଗିରିରେ ଯେତେ ମହାଦେବ ଅର୍ଦ୍ଧ, ସମସ୍ତକୁ ଦର୍ଶନ କରିବି, କିଛି ଟଙ୍କା ଦେନି ଯାଇଥିବି, ବ୍ରାହ୍ମମାନଙ୍କୁ ଦେଲେ ସେମାନେ ଶତେ ମାଠୀ—ନା ନା, ହଜାରେ କୁନ୍ତ—ନାହିଁ ନାହିଁ ସହସ୍ର କୁନ୍ତ ପୂଜା କରିବେ; ସବୁ ଦୋଷ, ସବୁ ଗ୍ରହ ଅବଳ ଏକା-ବେଳକେ କଟିଯିବ । ଦେହ ଖୁବ୍ ଆଜ୍ଞା ହୋଇଯିବ, ଆଉ ନିଶାପିସା ଖାଇବାକୁ ମନ ବଳିବ ନାହିଁ ।

ସାନ୍ତ୍ରାଣୀଙ୍କ ମନକୁ ଟିକିଏ କିମିତିକା ଧୋକା ଛୁଟିଲା । କହିଲେ, “ଖଣ୍ଡରହେ ଆସିଥିଲେ, କାହିଁ ମୁଁ ଶୁଣିନାହିଁ ?”

ବାବୁ କହିଲେ—ନାହିଁ, ନାହିଁ ସେ ଆସି ନାହାନ୍ତି, ତାଙ୍କ ପୁଅ ଆସିଥିଲା ।

ସାନ୍ତ୍ରାଣୀ—ତାଙ୍କର ଫୁଣି ପୁଅଟାଏ କାହିଁ ଅଳଲ ?

ବାବୁ—ଓ ନାହିଁ ନାହିଁ ତାଙ୍କର ରୂପର ହାତରେ କହି ପଠାଇଥିଲେ ।

ସାନ୍ତ୍ରାଣୀ ବାବୁଙ୍କ ମୁହିଁକୁ ଭଲକରି ଅନାଇଲେ, ମନରେ କଲେ ଏ ସବୁ ମିଛ କଥା, ତନିଧିନ ଲାଗିଯାଇ କେଉଁଠି ମତୁଆଲମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ପଡ଼ି ମଦ ଖାଇବେ, ନୋହିଲେ ତେଳଜାବଜାର କାହା ଓଳିରେ ଢଢ଼ିବେ । କେତେ ମୁସ୍ତଳରେ ଟିକିଏ ଭଲ ବାଟକୁ ଆଶିଷ୍ଟି, ନଜରରୁ ଉହାଡ଼ ହେଲେ କଣ ବୋଲି କଣ କରି ପକାଇବେ । ଖୁବ୍ ଗୋଟାଏ ପାଟି କରି କହିଲେ, “ନାହିଁ ନାହିଁ, ତୁମେ ଭୁବନେଶ୍ୱର ପୁବନେଶ୍ୱର କାହିଁ ଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ, ଦରେ ବିସିଥାଅ ।”

ବାବୁ କହିଲେ—ହଁ, ସତ—ସତ, ଟିକ୍ କହିଲି, କୁଆଡ଼େ ତନ ଦିନ ଯାଏ ଯିବ ? ଆଜ୍ଞା, ମୁଁ ଉଛୁଣି ଯାଉଛି, ଧବଳେଶ୍ୱର ମହାଦେବଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରି ସଞ୍ଜ ସଞ୍ଜ ଲେଉଛି ଆସିବ ।

ସାନ୍ତ୍ରାଣୀ—ନା—ନା, ତାହା ବି ହେବ ନାହିଁ ।

ବାବୁ—ଆଜ୍ଞା ନ ହେଲା ନାହିଁ, ଗୋଟାକେତେ ଟଙ୍କା ଦେଲ, କଟକ ସହରଭିତରେ ଯେତେ ମହାଦେବ ଅଛନ୍ତି, ପୂଜା କରି ବାହାରି ଆସେ ।

ସାନ୍ତ୍ରାଣୀ—ଆଜ୍ଞା ମହାକୁ କହ, ଗୋଟାଏ ବରି ଡାକ ଆଶୁ, ଦୁହେଁ ଯାଇ ଠାକୁର ଦର୍ଶନ କରିବା, ପୂଜା ଦେବା ।

ବାବୁ ନିଶ୍ଚାସଟାଏ ପକାଇ ରୂପଗଲେ । ଗୋଟାଏ ଜାଗାରେ ବସି ଟିକିଏ ଚିନ୍ତା କଲେ । ଆରେ ! ଭଲ ପିକରଟାଏ ମନରେ ପଡ଼ିଗଲା ! ବାହାବା ! ଆଜ୍ଞା କଥା ! “ଆଗୋ ! ଶୁଣ୍ଟ ? ମୋ ଦେହଟା ବି ଭଲ ନାହିଁ; ବାରଆଡ଼େ ବୁଲିଲେ ଫେର କିଛି ଗୋଟାଏ ବେମାର ବାହାରି ପଡ଼ିପାରେ । ଖଣ୍ଡରହେ ଏ କଥା ବି କହିଛନ୍ତି, କୁଆଡ଼େ ନ ଯାଇ ମହାଦେବଙ୍କୁ ଧାରଣା କଲେ ସବୁ ରୋଗ ଗୁଡ଼ିଯିବ ।”

ସାନ୍ତ୍ରାଣୀ—ସେ ଧାରଣା କି ରକମ ?

ବାବୁ—ରକମ କଣ କି, ଜେୟାତିଷେ କହିଛନ୍ତି, ଦୂର ପାଞ୍ଚ ପହର କାଳ—ଧର—ପାଞ୍ଚ ପହର ହେଲେ ଏତେବେଳୁ ରାତି ନା'ଟାଯାଏ, ଖଣ୍ଡେ ବଢ଼ି କମ୍ପକ ଝୋଡ଼ି ହୋଇ ମୁହଁ ମାଡ଼ ଲମ୍ବ ହୋଇ ଶୋଇ ଢଢ଼ିବି । ଆଉ କିଛି କଥା ମନରେ ନ କରି ପୃଥିବୀର ଯେତେ ଠାକୁର ଦେବତା ଅଛନ୍ତି, ସମସ୍ତକୁ ଧାନ କରୁଥିବ ।

ସାନ୍ତ୍ରାଣୀ କହିଲେ—ତାହାହେଲେ ସବୁ ତ୍ରେ ଅବଳ କଟିଯିବ ତ ?

ବାବୁ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଖୁସିଟାଏ ହୋଇ କହିଲେ— “ହଁ, ହଁ, ଖଡ଼ିଗହେ କହିଛନ୍ତି, ବିଲକୁଳ ଗ୍ରହ ଅବଳ କଟିଯିବ । ସେ ଆହୁରି ବି ଗୋଟାଏ କଥା ବାରମ୍ବାର କରି କହି ଦେଇଛନ୍ତି । ଦଶଟି ଟଙ୍କା ୩କୁରଙ୍କ ନାମରେ ମନ୍ୟ ମୁଣ୍ଡଟଳେ ଦେଇଥିବ, ମାସକ ବାଦ ଦେଇ ଭଲ ହୋଇଗଲେ ସେଇ ଟଙ୍କାରେ ୩କୁରପୂଜା ଆଉ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୈଷ୍ଣବଙ୍କୁ ଭେଜନ ଦିଆଯିବ ।”

ସାନ୍ତ୍ରାଣୀ—ଆଜି କଣ କିଛି ଖାଇବ ନାହିଁ ?

ବାବୁ—ରାମ ! ରାମ ! ୩କୁର ଦେବତା ଧାନ-ବେଳେ କିଛି କଣ ଖାନ୍ତି ? ଦିନଯାକ ଓପାସ—ଟୋପାସ ପାଣି ବି ନା ।

ସାନ୍ତ୍ରାଣୀ ନିଶ୍ଚୟସଠାଏ ପକାଇ କହିଲେ—ଆଜା, ତେବେ ଧାରଣା ଦିଅ ।

ବାବୁ କହିଲେ—ଆଉ ଗୋଟାଏ କଥା, ଧାରଣା ଦର ମଧ୍ୟରେ ହେବନାହିଁ, ପବିତ୍ର ଥାନ ଲୋଡ଼ା । ଦରେ ଆର୍ଦ୍ଦ ରନ୍ଧାସାଏ—ଧୂଆଁ ବୁଲି ଅପବିଷ ହୋଇ ଯାଇଛି । ଆଉ ଦେବତା ତ ନୁହନ୍ତି; ଦର ପାଞ୍ଚଟା କଥା । ଦାଣ୍ଡ ବଜଳା ପାଖରେ ଯେଉଁ ସାନ ଗନ୍ଧାରୀ ଦର ସେହି ଘରଟି ପବିତ । ସେ ଦର ନିର୍ମଳା ହେବ । ଖୁବ୍ ସାବଧାନ ! ସେ ଦରେ ତିର୍ଲାଲୋକ ଛୁଇ ପଡ଼ିଲେ—ପାଟି ଶୁଭାଲେ ଧାନ ଫଳ ମିଳିବ ନାହିଁ, ସବୁ ଅକାରଣ ହୋଇଯିବ । ସାବଧାନ ! ସେ ପ୍ରସ୍ତରେ କେହି ତିର୍ଲାଲୋକ ଛୁଇ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ—ପାଟି ବି ଶୁଭିବ ନାହିଁ ।

ସାନ୍ତ୍ରାଣୀ ବାବୁଙ୍କ କଷ୍ଟ କଥା ମନରେ ପକାଇ ଭାର ମନୋଦୁଃଖ କରି ଦର ଉତ୍ତରକୁ ଗୁଲିଗଲେ । ତେତିକିବେଳେ ରୋଷେସ୍ବା ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆସି ପଶୁରିଲୁ, “ଆଜା ! ଆଜି କଣ ରୋଷେଇ ହେବ ?”

ସାନ୍ତ୍ରାଣୀ—ଆଜି ବାବୁଙ୍କର ଓପାସ, ମୁଁ ଆଉ କଣ ଖାଇବ ? ରୋଷେଇ ସବୁ ବନ୍ଦ ।

ରୋଷେସ୍ବା ବ୍ରାହ୍ମଣ ଟିକିଏ ମୂରକିହସା ଦେଇ ଗୁଲିଗଲା । ମନରେ ବିଶୁରିଲା, ଆମ ସାନ୍ତ୍ରାଣୀ ଗୋଟିଏ ଅଭୁତ ଧୀ, ସ୍ଵାମୀ ଉପର ଭକ୍ତିର ସୀମା ନାହିଁ, ବାବୁ ଟିକିଏ ବାଧକପଡ଼ିଲେ, ଆପେ ନ ଖାଇ ନ ପିଇ ଦିନଯାକ ପାଖରେ ବସି ସେବା କରୁଥିବେ, ଆଉ ରାତରେ ତ ବାଡ଼ି ପଡ଼ୁ, ଗ୍ରହଶୂନ୍ୟ ପଡ଼ୁ, ଯାହା ହାତରେ ପଡ଼ୁ ବାଡ଼େଇବାକୁ ଧାଇଁବେ—ସାବତ ଖରପ କଥାରେ ଗାଳଦେବେ । ହେଲେ ସାନ୍ତ୍ରାଣୀଟି ବଡ଼ ଭଲ, ବଡ଼ଲୋକ ଝିଅ, ବଡ଼ଲୋକ ବୋହୁଁ, ମନ ବି ସେଇପରି ବଡ଼ ; ମାତ୍ର ଟିକିଏ ରଗୀ, ମୁହଁଟା ବଡ଼ କଡ଼ା ।

ବାବୁ ମତ୍ତା ଗୁକର ଟୋକାକୁ ଦାଣ୍ଡପଟକୁ ଡାକି ଖୁବ୍ ଭୁନି ଭୁନି ଖୁବ୍ ସାକୁଲେଇ ସାକୁଲେଇ କହିଲେ, ‘ଶୁଣ ମକରୁ, ଗୋଟାଏ କାମ ମୋ ପାଇଁ କରିବୁ । ଏହି କମ୍ବଳ ଖଣ୍ଡ ଦୋଡ଼ି ହୋଇ ଗନ୍ଧାରୀ ଉତ୍ତରେ କବାଟକୁ ଆଉନି ଶୋଇ ଥା । ରାତ ଦେଇକ ସରକ ମୁଁ ଲେଉଟି ଅସିବି, ତେତେବେଳ ଯାଏ ଶୋଇଥିବୁ । ଶବରଦାର ! ଘରୁ ବାହି ରିବୁ ନାହିଁ ।’

ମହା—ଆଜା ନା, ଆଜା ନା, ମୁଁ ପାରିବ ନାହିଁ, ସାନ୍ତ୍ରାଣୀ ଗାଳ ଦେବେ, ଖପା ହେବେ ।

ବାବୁ ଖପା ହୋଇ କହିଲେ, “ପାଜି, ଦୁଷ୍ଟ, ଭୁତ । ମୋ କଥା ଶୁଣିବୁ ନାହିଁ ? ଜାଣୁ, ବାଡ଼େଇ ପକାଇବି ।” ଟିକିଏ ବାଦକହିଲେ, “ନାହିଁରେ ମକରୁ ନାହିଁରେ, ମୁଁ ତୁଙ୍କା ଟାପର କରୁଥିଲା ! ଦେଖ ମକରୁ, ତୁ କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା ମାମ୍ବ ଘରକୁ ଯିବୁ କହୁଥିଲୁ, କାଳ ଯିବୁ । ରୂପିନ ଛୁଟି ଦେଲି, ଏହି ନେ ଗୁରିଷା ଟଙ୍କା

ଖରଚ କରିବୁ, ଆଉ କାଳି ତୋତେ ଗୋଟାଏ ଅଜା କଣିଦେବି ।”

ମକୁ ଆଉ କିଛି କଥା ନ କହି କମ୍ବଳ ଦୋଡ଼ି ହୋଇ ଗମ୍ଭୀର ଭତରେ ଧାରଣା ଦେଇ ଶୋଇ ପଡ଼ିଲା ।

ଏଣେ ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ ମନରେ ସୁଖ ନାହିଁ । ଗାଧୋଇ ଅସି ଆପଣା ଶୋଇବା ଘରେ ଖଣ୍ଡ ଆସନ ପାରି ବସିଲେ, ଯେତେ ଠାକୁର ଦେବତାଙ୍କ ନାମ ମନରେ ପଡ଼ିଲା, ବାବୁଙ୍କ ଗ୍ରହ ଅବଳ ଶାନ୍ତିପାଇଁ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ । ଧରଲେଶ୍ଵରଙ୍କୁ ସମ୍ମୁଦ୍ର ପଞ୍ଚମୃତ ମାନିଲେ । “ହେ ମା କଟକତଣୀ ! କାଳିଗଙ୍କର କାଳୀ ଠାକୁରଣୀ ! ବାବୁଙ୍କ ଦେହ ରିଲ ହୋଇପାଉ, ମୁଁ ଦୁହିଙ୍କୁ ଦୁଇଶଣ୍ଡ କଳା କଷ୍ଟା ଶାଢ଼ୀ, ଯୋଡ଼ାଏ କଳା ବୋଦା ବଳ ଦେବି ।” ଏପରି ଠାକୁର ଦେବତା ଡାକୁ ଡାକୁ ଦିନ ତିନି ପନ୍ଥର ବିତଗଲଣି । ମନରେ କଲେ, ବାବୁ ଧାନରୁ ଉଠି କଣ ଖାଇବେ ? ଅନ୍ତର କୁଇଁବେ ନାହିଁ, ଫଳାହାର କରିବେ । ପାଚଲୁକଦଳୀ, ନାହିଁଆ, ଛେନା, ଦୁଧ, ଦହି ସବୁ ସଜିଲ କରି ଘରେ ଥୋଇଦେଲେ । ଥରକୁ ଥର ବାହାର ପୁଇକୁ ଅନାଉଁଛନ୍ତି, ଆଉ ଦିନ ଦୁଇ ଦଢ଼ ଅଛି—ମହେ ବାହାର ଖର ବୁଲି ଉପରକୁ ଉଠି ଗଲଣି । ହାତରେ ଆଉ କିଛି ପାଇଟି ନାହିଁ, ଦର ବାହାରେ ନହର ପଦର ହେଉଛନ୍ତି । ସର୍ବ୍ୟା ହୋଇ ଆସିଲା, ଧୀରେ ଧୀରେ ଗମ୍ଭୀର ଦୁଆର ପାଶକୁ ଗଲେ । ବାବୁ କହିଛନ୍ତି, ତଳାଲୋକ ପୁଇ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ । ତଳେ ରୂପିପାଶକୁ ଅନାଇଲେ, ନାହିଁ ତ, ପୁଇ ପଡ଼ି ନାହିଁ ! କାଳେ ପାଟିରୁ କଥା ବାହାର ପଡ଼ିବ, ଆପଣା ପଣତକାନ ପାଟିରେ ଯାକ ଦେଲେ, ଅଳ୍ପ ଟିକିଏ କବାଟ ମେଲେଇଦେଲେ, ଦର ଭିତରଟା ଭଲ ଦିଶୁ ନାହିଁ, ଅନାରିଆ, ବାବୁ ପୁଇହୋଇ ଧାନରେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ।

“ହାୟ ! ହାୟ ! ବାବୁଙ୍କ କେତେ ବାଧୁଥୁବ ? ହେ ଠାକୁର ଦେବତାମାନେ ! ମୋ ବାବୁଙ୍କ ଭଲ କରିଦିଆ । ଦେବତାମାନେ ପତ ଅଛନ୍ତି, ଦୁଃଖୀର ଗୁଡ଼ାର ଶୁଣନ୍ତି, ମୁଁ କେତେ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲି, ବାବୁଙ୍କ ନିଶାଖିଆ ଛଡ଼ାଇ ଦିଆ । ମା କାଳ ଠାକୁରଣୀ ! ବାବୁଙ୍କ ଦେହ ଭଲ କରିଦିଆ । ଗୋଟାଏ କାଳିଆ ବୋଦା, ଆଉ ଗୋଟାଏ କାଳିଆ କୁକୁଡ଼ା ବଳ ଦେବି ।” ଭୁରୁଂରେ ମୁଣ୍ଡ ଲଗାଇ ଠାକୁର ଦେବତାଙ୍କ ତେର ଥର ଜୁହାର କଲେ ।

ତହିଁବାବେ ଅଳ୍ପ ଦୁଆର ମେଲାକରି ଭିତରକୁ ଯିମିତି ଗୋଡ଼ ବଢ଼େଇ ଦେଇଛନ୍ତି, ଅନାରିଆ—କମ୍ବଳ ଭଲ ଦିଶୁନାହିଁ, ଏକାବେଳକେ ବାବୁଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଗୋଡ଼ ପଡ଼ିଗଲା । କିନ୍ତୁ କାମୁଡ଼ି ପଛକୁ ନେଉଟି ପଡ଼ିଲେ, କାନ୍ଦି ପକାଇଲେ, ‘ହାୟ ! ମୁଁ କେଡ଼େ ଅପରାଧ କଲି ।’ ହାତଯୋଡ଼ ବାବୁଙ୍କ ଉଦେଶ୍ୟରେ, ଠାକୁର ଦେବତାଙ୍କ ଉଦେଶ୍ୟରେ ତେର ଥର ଥର ଷମା ମାଗିଲେ । ତହିଁ ଉଦ୍ଧରେ ଧୀରେ ଧୀରେ ଭଲ କରି ଅନାଇ ଭିତରକୁ ଗଲେ । ବାବୁଙ୍କ ଦୁଇ ଗୋଡ଼ ତିନି ଥର ମୁଣ୍ଡରେ ଲଗାଇ ଜୁହାର କଲେ । ଜୁହାର କଲିବେଳେ ବାବୁଙ୍କ ଗୋଡ଼ରୁ, ହାତରୁ ଝାଲ ଲାଗିଲା । ‘ହାୟ ! ହାୟ ! ବାବୁ ଝାଲରେ ବୁଡ଼ି ଗଲେଣି ।’ ପଣନ୍ତକାନିରେ ଗୋଡ଼ ପିଠି ଭଲ କରି ପୋଡ଼ି ଦେଲେ । ମୁହଁ ପୋଡ଼ିବାକୁ ଯାଇ ଦେଖିଲେ, ମୁକ୍ତ ହାତକୁ ଲାଗିଲା ନାହିଁ । ‘ଏ—ଏ କଅଣ ? ବାବୁଙ୍କ ମୁଛ କାହିଁ ?’ ଦୁଇ ଥର ଅଣ୍ଟାଳିଲେ, ତିନି ଥର ଅଣ୍ଟାଳିଲେ, ‘ନାହିଁ ତ—ମୁଛ କାହିଁ ?’ ଭାରି ସନ୍ଦେହ ହେଲା, କବାଟଟା ଭଲକରି ମେଲାଇ ଦେଇ ଅନାଇଲେ, କମ୍ବଳଟା ଟାଣି ପକାଇଲେ । ଭାରି ଗରିଯାଇ ପଛକୁ ତେଇଁପଡ଼ି ପାଟିଟାଏ କରି କହିଲେ, “ଡାକୁଣୀ—ଶିଆ—ଅଳପଇସିଆ—ନିଶ୍ଚିଆ, କି ରେ ମଧ୍ୟା, ତୁ

ଏଠି କିମ୍ବା ପଡ଼ିବୁ ରେ ?” ମନ୍ଦା ଆଉ କଣ କହିବ ? ଗୈରଟି ପରି ହାତଯୋଡ଼ି କାହାକୁ ଆଉଜି ତୁନି ହୋଇ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଛି । ସାନ୍ତ୍ରାଣୀ ଘଡ଼ିଏ ଯାଏ ଗର୍ଜନ କରି ଥକି ପଡ଼ିଲେଣି । ତାହାବାବେ ମନରେ ବିଶୁର କଲେ—“ନାହିଁ ନାହିଁ, ଗୋଲମାଳ କଲେ ଭଲ ହେବ ନାହିଁ । ଅସଲ କଥାଟା କଣ ବୁଝିବାକୁ ହେବ ।” ମନ୍ଦାକୁ ସଲରେ ରଖିବାକୁ ହେବ । ଧୀରେ ଧୀରେ କଅଁଲେଇ କଅଁଲେଇ କହିଲେ, “ଆରେ ମକରୁ ! ତୁ ମାମୁ ଘରକୁ ଯିବୁ କହୁଥିଲୁ ପରା ? ଯା—କାଳି ଯିବୁ । ଏଇ ନେ ଗୁରିଟା ଟଙ୍କା, ବାଟଖରଚ କରିବୁ, ଖଜା କଣି ଖାଇବୁ । କାଳି ତୋତେ ଗୋଟାଏ ମାଣିଆବନ ଜଥା ଦେବି, ପିନ୍ଧବୁ । ଉତ୍ତରଣ କିଛି ପାଟି କର ନା—ଯା, ରେଷେରେଯର କଣରେ ତୁନି ହୋଇ ବସିଥିବୁ ।”

ମନ୍ଦା ମନେ କରିଥିଲ, ସାନ୍ତ୍ରାଣୀ ବାଡ଼େଇ ପକାଇବେ । ଏ’ କଣ, ନଗଦ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଗୁରିଟା ଟଙ୍କା, ପୁଣି ଯୋଡ଼ାଏ ଲୁଗା ମିଳିବ । ମନର ଆନନ୍ଦଟା ସମ୍ବାଲ ପାରୁ ନାହିଁ । ସାନ୍ତ୍ରଙ୍କ ଟଙ୍କା ପୁଞ୍ଜାକ ଅଣ୍ଟିରେ ଖୋଣିଥିଲ, କାଢି—ଏ ଟଙ୍କା ସାଙ୍ଗରେ ମିଳେଇ ଦୁଇଥର ତିନିଥର ଗଣିଲ । ଆଠଙ୍କା ଭଲ—କରି ଅଣ୍ଟିରେ ଖୋଷି ରେଷେରେଯର କୋଣରେ ଲୁଚିଲ । ସାନ୍ତ୍ରାଣୀ ଗମୀର ଭିତରେ ମନ୍ଦା ଜାଗାରେ ଧାରଣା ଦେଇ ପଡ଼ି ରହିଲେ ।

ରାତି ପହରକ ସରକ ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ବାବୁ ତୁନି ତୁନି ଆସି ଗମୀର ଦୁଆରେ ପହଞ୍ଚି ଗଲେ । ପୂର୍ବ ନିଶା, ଶୁଣିବା ବେଳେ ଗୋଡ଼ ଟଳି ଯାଉଛି, ପାଟି ଖଦି ବାଜୁଛି, ଧଡ଼କରି କବାଟଟା ମେଲଇ ଦେଲେ । ମନ୍ଦା ଧାରଣା ଦେଇ ପଡ଼ିଛି । ବାବୁ ଭାବି ଖୁସିଟାଏ ହେଇ ନାଚି ନାଚି ଗୀତ ଆରମ୍ଭ କଲେ ।

‘ବାହାବା ମଜାଦାର !

ମଦ ଗଞ୍ଜା ଶୁଣ ଯେ ଜାଗେ ସେଇ ତ ସମଜଦାର ।

“ଉଠ ଭାଇ ମନ୍ଦୁ ! ସାବାସ ବାବା ମନ୍ଦୁ ! ମେର ଦୋଷ ମନ୍ଦାମ୍ ! ଶୁଣ ମନ୍ଦା, ଉଠ, ଉଠ । ଏଥର କେଉଁ ଶଳା ଶାଳୀକ ଡର ରେ ? ମନ୍ଦା ! ଆଜିକା ମଜା କଥା କେତେ କଣ କହିବ ? ତୋ ସାନ୍ତ୍ରାଣୀ ପୋଇଲାଟା ଦିମାସ ହେଲ ଅଟକାଇଛି—ପାଟି ପଡ଼ି ଯାଇଥିଲ—ଦିମାସର ମଜା ଦିନକେ ଫଳେ ! ଆରେ ସେ କଣ ଆଜିକା କଥା ? ତା ସଙ୍ଗରେ ତିନି ବରତର ଦୋଷ୍ଟି, ପ୍ରୀତି । ସେଇ ଯେ ଗୋପାଳ ବାବୁ ଦୁଆରକୁ ନାଚିବାକୁ ଅସିଥିଲ, ସେଇ ଦିନ ଦୋଷ୍ଟି । ସାବାସ ! ମଜେଦାର ! ତା ନାମ କଣ ଜାଣୁ ? ତୋ ସାନ୍ତ୍ରାଣୀ ନାମଟା ହେଲ, ଦୁଲ—ଚନ୍ଦା ! ସୁଲ କଣ ନା, ପୋଖରୀରେ ହୁଏ, ଚନ୍ଦା ଚକୁଳୀ ପିଠା ହୁଏ । ଛି, ଛି, ଛି ! କ ଅପରାଛନିଆ ନାମ ! ତା ନାମ ଉସ୍—ମାନ୍—ତା—ର ! ବାହାବା ! ମଜେଦାର ! କିତେ ରହ ମେର ଉସମାନ୍ ତାର ! ନାମଟା ଯିମିତିକା, ଶୁଣ ବି ସେଇ ରକମ । ଗୁଣ ତ ଶୁଣ ଉସମାନ୍ ତାର—କ୍ୟା ମଜେଦାର ! ଦେଖ ତ ମନ୍ଦାମ୍, ତାର କେତେ ବୁଦ୍ଧି, କେତେ ମେହରବାନ ! ପୁରୁଣା ଦୋଷ୍ଟ ଭୁଲ ପାର ନାହିଁ । କାଳି ଆସି ଯିମିତି କଟକରେ ଗୋଡ଼ ଦେଇଛି, ମୋତେ ତାକ ପଠାଇଛି । ମୁଁ ତାକୁ ଦେଖ ନିଧ ପାଇଗଲି, ସେ ତ ଆନନ୍ଦରେ ହସି ହସି ତଳ ପଡ଼ିଲ । ମୁଁ ବିଶାରେ ବସିଛି କି ନା, ଲଗିଲ ମାଳର ଧୂମ । ସବୁ ଟିକ୍-ଠାକ୍ ସଜିଲ କରି ରଖିଛି । ଟିପା ଗଞ୍ଜେଇ—ମଦତ ହୁକା—ମେହୁ, ସବୁ ଠକ୍ । ଆଗ ପିଟିଲ ମାଳ ବୋଲିଲ । ଆସା ରମ୍ ନୁହେ, ଅସଲ ବିଲାଙ୍ଗ, ନନ୍ଦର ଉଆନ୍ ! ତୁ ଯେବେ ଗ୍ଲାସେ ଟାଣି ଦିଅନ୍ତୁ, ଦେଖନ୍ତୁ ନଜା ! ଆମେ ଦିଜଣ ସଙ୍ଗ ସଙ୍ଗ ବୋଲିଲ ଖାଲି କରିଦେଲୁ ! ଖାଲି—ର—ଛୁକା—ର, ଟୋପାଏ ପାଣି ନାହିଁ । ତୋ ସାନ୍ତ୍ରାଣୀ ରେଜ ନିଜେ ତିଆର କରି ପୁର, ଦରଭଜା, ଷୀଘା । ଆରେ ଛି ! ସେ ଗୁଡ଼ାକ ତ ବିରଦ୍ଧ ଖାଏ । ସେ ଯେ କରି ରଖିଥିଲ ଲୁଣିଆ ବୁଟ-ଉଜା, ଶୁକ୍ଳା ପୋଡ଼ା, ମାଲ

ସଙ୍କୁମଜାଦାର, ପେଟେ ମାରିଦେଲି । ଦେ ମଜାଦାର ! ତୋ ସ ନ୍ତରୀକୁ ଚତ୍ରଦେଇ କମିତିକା ଦଶ ଟଙ୍କା ମାରି ନେଇଥିଲି । ସେ ସବୁ ମଉଜ ଜାଗାକୁ ତୁଳା ହାତରେ କେହି ଯାଏ ? ତା ଆଗରେ ଟଙ୍କା ଯିମିତି ଥୋଇ ଦେଇଛି, ଟିକିଏ ରୁହିଁ ଦେଇ ମୁହଁ ମୋଡ଼ ଦେଲା । ମୁଁ ହୃସିଆର ମଣିଷ, ତୋ ସାନ୍ତ୍ରାଣୀ ପରି କଣ ହେଣ୍ଟା ? ବୁଝି ପାରିଲା, ପସନ ହେଲା ନାହିଁ । କମିତି ପସନ ହେବ ରେ ? ଦିନ ରାତରେ ମଜାର କଲେ ଶହ ଶହ ପାଏ । ମୁଁ କହ ଆସିଛୁ, କାଳି ଶହେ ଟଙ୍କା ଦେବି । ସେ ହସି ହସି କହିଲା, ‘ଟଙ୍କା କଣ ହେବ ? ତୁମେ ଆସିବ ।’ ସତ ସତ, ସେ କଣ ଟଙ୍କା ରୁହଁ ? ରୁହଁ ମୌଜ । ସେ ଟଙ୍କା ରୁହଁ ନାହିଁ, ତାର କଣ ଟଙ୍କାର ଅଭାବ ? ହେଲେ ମୁଁ କଣ ଅସତ୍ୟ ହେବି ? ଜବାବ ଦେଇଛି ତ, ଟଙ୍କା ଦେଇଛି । ‘ମରଦକ ବାତ, ହାତକା ଦିନାତ ।’ କାଳି ଟଙ୍କା ଶହେ କୋଉଠୁ ଆଣିବ ଜାଣୁ ? ହୋ ହୋ ହୋ ! ବଡ଼ ମଜା । ତୋ ସାନ୍ତ୍ରାଣୀ ନାଟବନ୍ଧ ଟଙ୍କା ସେହି ସିନ୍ଧୁକରେ ରଖିଛି । ଗୋଟାଏ ଲୁହାକଣ୍ଠାରେ ସିନ୍ଧୁକଟା ପିଟାଇ ପକାଇ ଆଜା କର ଚିତା ଦେବି । ଦି ତିନି ଥର ଟଙ୍କା ନେଇଶି । ସାନ୍ତ୍ରାଣୀ ବୋପା, ତା ଗୋପାଇଁ ବାପା ବି ବୁଝି ପାଇବ ନାହିଁ । ସିନ୍ଧୁକରେ ତେର ଟଙ୍କା ରଖିଛି, ମୋ ହାତରେ ପଡ଼ିଗଲେ କଟକର ଫାଙ୍କେ ମନ୍ତ୍ରରେ ଭାବାଇ ଦିଅନ୍ତି । ତୋ ସାନ୍ତ୍ରାଣୀ ଯଦି ଶିଲ୍ପେ ମଦ ଟାଣି ଦିଅନ୍ତା, ବୁଝନ୍ତା କେଡ଼େ ମନ୍ତ୍ରନ । ସେ ମଉଜ ବୁଝିଛି ଉସ୍—ମନ୍—ତାର । ଏଇଟା କାଠ ମୂର୍ଖିଟାଏ ! ଆଜି ମାଳ ସଙ୍ଗରେ ପେଟେ ରୁନ୍ ପକେଇଛି । ତୋ ସାଆନ୍ତ୍ରାଣୀ ବାପ ଶଳା ବି ସାତ ଜନ୍ମରେ ଦେଖି ନ ଥିବ ।’

ସାନ୍ତ୍ରାଣୀ କମ୍ବଳ ଖଣ୍ଡକ ପାଞ୍ଚ ହାତ ଦୂରକୁ ଫୋପାଡ଼ ଦେଇ ତେରୁ ପଡ଼ିଲେ । ଭାବି ଗୋଟାଏ ଗର୍ଜନ କରି କହିଲେ, “କଣ କହିଲୁ, କଣ କହିଲୁ ମଦୁଆ, ଯୋଟିନାଶା ! ମୋ ବାପ ତୋ ଶଳା !

ଦିନଯାକ ଯାଇ କେଉଁଠି ପଡ଼ିଥିଲୁ ରେ ? ହଁ କଣ—ଉସମାନ ତାର ?”

ବାବୁ ତ ତରରେ ଛୁନ୍ମିଆ ହୋଇଗଲେଣି, ଚଞ୍ଚଳ କହି ପକାଇଲେ, ‘ନା—ନା, ମୁଁ କାହିଁ ଯାଇ ନାହିଁ; ଟିକିଏ ବାହାରକୁ ପ୍ରସ୍ତାବ କରିବାକୁ ପାଇଥିଲି—ତୁମ ବଣ, ତୁମ ମୁଣ୍ଡ ଛୁଅଁଛି ।’

ସାନ୍ତ୍ରାଣୀ ତ ଦୋଧରେ ଅଞ୍ଜନ । “ହଁ ରେ ମୋ ମୁଣ୍ଡ ଛୁଇଲୁ, ମୋ ମରିବାକୁ ରୁହିଁଛୁ ?”

ଘରେ ଗୋଟାଏ ଶୁଷ୍କୁ ଶି ପଡ଼ିଥିଲା; ସେଇଟା ଧରି ଦେ ପ୍ରହାର—ପ୍ରହାର—ପ୍ରହାର—ମୁଣ୍ଡରେ, ପିଠିରେ, ହାତରେ ଯେଉଁଠି ବାଜୁ ! ବାବୁ ସମ୍ବାଲ ପାରିଲେ ନାହିଁ, ଦେ ଦୌଡ଼ ! ନିଶା ଝଙ୍କରେ ଗୋଡ଼ ଟଳମଳ ହେଉଛି । ଦୁଲଦାଳ ପଡ଼ିଗଲେ । ତା ଉପରେ ବି ପାଣି ଅସର ପରି ପଡ଼ୁଛି ।

ସାନ୍ତ୍ରାଣୀ ଥକ ଯିବାରୁ ଦର ଭିତରକୁ ଯାଇ ଭୁଲିରେ ଲ୍ଲୁକର ଶୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ଆକୁଳ ହୋଇ କାନ୍ଦୁଛନ୍ତି । କାନ୍ଦୁ କାନ୍ଦୁ ଯେତେ ଠାକୁର ଦେବତା ମନରେ ପଡ଼ିଲେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଡାକ ଷମା ମାରିଲେ, “ହେ ଠାକୁର ଦେବତାମାନେ ! ମୋତେ ଷମାକର, ମୋ ଦେବତା ସ୍ଵାମୀକୁ ବାଢ଼ିଇଛି, ବଡ଼ ଅପରାଧ କରିଛି, ଦୋଷ ଷମାକର, ଆଉ ମୋ ସ୍ଵାମୀକୁ ସୁରୁଚି ଦିଅ ।” ରାତ ପାହି ଗଲାଣି । ସାନ୍ତ୍ରାଣୀଙ୍କ ରାଗଟା ବି ରୁଳଗଲାଣି । ଧୀରେ ଧୀରେ ଯାଇ ଦେଖିଲେ, ବାବୁ ଠାଁ ଭୁଲିରେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ନିଶା ଶୁଷ୍କଗଲାଣି, ସକାଳୁଆଣୀଙ୍କ ପବନ ଲଗି ଶ୍ଵର ନିଦଟାଏ ହୋଇଛି । ଘଡ଼ ଘଡ଼ କରି ନାକ ଡାକୁଛି । ସାନ୍ତ୍ରାଣୀ ଅନାଇ ଦେଖିଲେ, ପିଠି, ହାତ, ଗୋଡ଼ ଜାଗା ଜାଗା ଶୁଷ୍କୁ ଶିମାଡ଼ରେ ପୁଲି ଯାଇଛି । ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଜାଗାରେ ରକ୍ତ ବହି ଶୁଣି ଗଲାଣି । ଏ ସବୁ ଦେଖି ଭାବ ଆକୁଳରେ

କାନ୍ଦିଲେ—“ହାୟ ! ମଁ କଣ କଲି ! ସ୍ଵାମୀଦେବତାଙ୍କୁ ଛୁଅଁଣିରେ ବାଡ଼େଇଲି ! ହାୟ ! ହାୟ ! ମୋ ଦଶା କଣ ହେବ ?” ଆଉ ଥରେ ଡାକିଲେ—“ଠାକୁର ଦେବତାମାନେ ! ମୋ ଦୋଷ ଷମା କର !” ଝର ଝର ହୋଇ ଦୁଇ ଆଖିରୁ ଦୁଇ ଧାର ବହୁଛି । ଶିନାଏ ରଣୀ ମାଲଗା ଆଣି ଫୁଲ ଜାଗାମାନଙ୍କରେ ଧୀରେ ଧୀରେ ଦସି ଦେଲେ, ଆଉ ଶିନାଏ ମାଲପା ଆଣି ଦେହୟାକ ଲଗଇ ଦେଲେ । ଦିନ ଦୁଇ ଦଢ଼ି ସରକ ବାବୁଙ୍କ ନିଦ ଭାଙ୍ଗିଲା । ଟିକିଏ ଅନାଇ ଦେଲେ, ସାନ୍ତାଣୀ ପାଖରେ ବସିଛନ୍ତି । ମନରେ ଭାର ଗୋଟାଏ ଉର ପଶିଗଲା, କେଜାଣେ ଆଉ ଥରେ ବା ଛୁଅଁଣିରେ ବାଡ଼େଇ ପକେଇବେ । ଆଉ ନିଦ ତ ନାହିଁ, ଆଖି ବୁନି ଘାଲେଇ ପଡ଼ିଥାନ୍ତି । ଆଉ ଥରେ ଧୀରେ ଧୀରେ ଅନାଇ ଦେଖିଲେ, ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କର ରଗର ଚିହ୍ନ ନାହିଁ । ଦୁଇ ଆଖିରୁ ଦୁଇଟା ଧାର ବହି ଯାଉଛି, ଧୀରେ ଧୀରେ ଗୋଡ଼ିଟେ, ତେଲ ଦସି ଦେଉଛନ୍ତି । ସାନ୍ତାଣୀ ବୁଝି ପାରିଲେ, ବାବୁଙ୍କର ନିଦ ଭାଙ୍ଗିଗଲଣି । ରୂପିମାଟିଆ ଜଳ ଅଣାଇ ଶୋଇବା ଜାଗାରେ ଥାଇଲେ— ବାବୁଙ୍କ ହାତ ଧରି ଉଠାଇ ବସାଇଲେ । ମୁଣ୍ଡରେ ଦେହରେ ଜଳ ତାଳି ଭଲ କରି ମୂନଟା କରଇ ଦେଲେ । ବାବୁଙ୍କର ନିଶାର ଶେଉରିରେ ଦେହଟା ଜଳୁଥିଲା, ଜଳ ପଡ଼ି ବଡ଼ ଆରମ ଲାଗୁଥାଏ । ଆଖି ବୁନି ଠାକୁରଟି ପରି ଧୀର ହୋଇ ବସିଥାନ୍ତି । ସାନ୍ତାଣୀ ଶୁଣିଲ ଲୁଗା ପିଲାଇ ଦେଲେ । ରେଷେପ୍ତା ଘର ପରଷି ଗଲା । ସାନ୍ତାଣୀ ବଲେଇ ବଲେଇ ଦିଟା ଭୋଜନ କରଇଲେ; ତହିଁବାଦେ ଭଲ କରି ଶେଯଟା ପାରି ବାବୁଙ୍କୁ ଶୁଆଇ ଦେଲେ । କାଳିଠାରୁ ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କର ଓପାସ, ଆଜି ବି ଜଳ ପୁଣୀ ନାହିଁ । ସ୍ଵାମୀଙ୍କ ଗୋଡ଼-ତଳେ ବସି ହାତ ବୁଲଦିଛନ୍ତି । ଦିନଯାକ ଆଖିରୁ ପାଣି ଶୁଣିବାକୁ ନାହିଁ । ମନ ମଧ୍ୟରେ ଠାକୁର ଦେବତାଙ୍କୁ ଡାକୁଛନ୍ତି—“ହେ ପ୍ରଭୁ, ମୋ ଦୋଷ ଷମାକର, ମୋ ସ୍ଵାମୀଙ୍କୁ ସୁରୁଛି ଦିଆ !” ଦିନଯାକ ସ୍ଵାମୀ ସ୍ତ୍ରୀ କାହାରି

ମୁହଁରୁ କଥା ବାହାର ନାହିଁ, ଦରେ ରୂପର ରୂପଶାରୀ ମଧ୍ୟ ସମସ୍ତେ ତୁନି ତାନି । ସ୍ଵାମୀ ସ୍ତ୍ରୀ କେହି କାହାର ମୁହଁକୁ ଲଜରେ ଭରସି ରୁହିଁ ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ପରପର ଦୁହେଁ ଆପଣା ଆପଣାକୁ ଅପରାଧୀ ମଣି ମନ୍ୟୁଷୀ ପାଇଁ ସାଧାନୁସାରେ ତେଷ୍ଠା କରୁଥାନ୍ତି । ବାବୁଙ୍କ ମନ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା, ଆଜିଠାରୁ ସବୁ ନିଶା ଗୋରକ୍ଷ, ବିଷ୍ଣୁ ।

ଦୁଇମାସ ଗଲା, ରୂପିମାସ ଗଲା, ଛ ମାସ ବି ଗଲଣି । ସାଇ ପଡ଼ିଶା ଜନ୍ମ ବନ୍ଧୁ ବାବୁମାନେ ଦେଖିଲେ, ତନୁମଣି ବାବୁଙ୍କ ଦରେ ଗୋଜ ସଞ୍ଜ ସକାଳ ଯେ ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଭଟ ଭଟ ଲାଗିଥାଏ, କିନ୍ତୁ ଶୁଣାଶୁଣି ନାହିଁ । ଦୁଇଜଣ ଏକ ଜାଗାରେ ବସି ହସି ଖୁସି କଥାବାର୍ତ୍ତା କରନ୍ତି, କିତାପ ପଡ଼ନ୍ତି । ଉକ୍ତଳ ସାହିତ୍ୟ, ମୁକୁତ, ଅର୍ଦ୍ଧକା ଖବରକାଗଜ ପଡ଼ନ୍ତି । ବାବୁ ହେଣ୍ଟ ନୋଟରେ ତେର ଟଙ୍କା ଦେଖା କରି ପକାଇଥିଲେ, ବର୍ଷଟା ଭିତରେ ଅଧାଅଧ ଶୁଣି ଗଲଣି । ବାବୁ ଦୟା ବାହାରେ ନାହିଁ । କେଉଁ ଜାଗାରୁ ନାଟ ତାମସାର ନିମନ୍ତଣ ଅସିଲ, ସାନ୍ତାଣୀ ହେଣାରିଲେ, ପେନପେଲ କଲେ ବି ବାହାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଦିନେ ଦିନେ ସଞ୍ଜବେଳେ ଦୁଇଜଣ ବଣିଟିରେ ବସି ସହର-ଯାକ ବୁଲି ଆସନ୍ତି ।

ସହର ଲୋକେ, ସାଙ୍ଗସୁଜା ବାବୁମାନେ ଦେଖି ଶୁଣି ଆଛୁର୍ଯ୍ୟ ! ଆରେ କଥା କଣ ? ବାବୁଙ୍କ ବାପେ ଜମିଦାର ଖୋମ ପକ୍ଷନାୟକେ ମାଷ୍ଟର ରଣି ବାବୁଙ୍କୁ ପଡ଼ାଇଲେ । ସୁଲରେ ବି ପଡ଼ିଥାନ୍ତି । ଏତେ ପଡ଼ିଲେ କଣ ହେଲା ? ବଦ୍ର ସଙ୍ଗରେ ପଡ଼ି ଭାର ନିଶାଖୋର ହୋଇଗଲେ । କେବଳ ଦିନ ରାତି ବଦ୍ରଶିଅଳ, ରଣେ ଏକାବେଳକେ ଗଲା, ରାତିଧାକ ମନ ଯାଗା-ମାନଙ୍କର ବୁଲବୁଲ, ଯେତେ ମୁଁ ଆଜି ମନ୍ଦିଲକ ସାଜ । ଭଲ ଲୋକେ ପାଞ୍ଚଜଣ କିମ୍ବା, ‘ଘୁଅ ବିଭା ହେଲେ ରଣେ ବଦଳ ଯିବ ।’ ରାମକଷ୍ଟ ମହାନ୍ତିର

ଗୋଟିଏ ହିଅ, ପରମା ସୁନ୍ଦରୀ, ଶୁଭ ଶୁଣବଣ୍ଠା—ଜମି-
ଦାର ବାବୁ ତାକୁ ବୋଲି କରି ଆଣିଲେ । ତେବେ ବି
ପୁଅ ସୁଧୂରିଲା ନାହିଁ, ଘରୁ ମାଲମତୀ ନଗଦ ଟଙ୍କା
ରୈର କରି ଉଡ଼ାଏ, ଦେଶା ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କା ନେଇ
କୋଡ଼ିଏ ଟଙ୍କାର ଷ୍ଟେଟ୍‌ନୋଟ୍ ଲେଖିଦିଏ । ଏଣେ
ଉର କଥା, ଜମିଦାରୀ କଥା କିଛି ବୁଝିବାକୁ ନାହିଁ ।
ଜମିଦାର ବାବୁ ଦେଖିଲେ, ଆଉ ହେବ ନାହିଁ,
କୁଳଜାରଟା ବିଷୟ ସମଜି ସବୁ ଉଡ଼େଇ ଦେବ ।
ବୋହୁଣ୍ଡ ଶ୍ରମଣ୍ଡ ମୁଲେଚନା ଦେଇ ନାମରେ ଚଳାଳଳ
ସମସ୍ତ ସମଜି ଲେଖିଦେଇ ଯାଇଛନ୍ତି । ବାପା ଯେତେ
ବୁଝାଇଥିଲେ, ଶୁଣୁରେ ଅସି ଯେତେ ବୁଝାଇଥିଲେ,
କାହିଁରେ କିଛି ହୋଇ ନ ଥିଲା । ହତାତ ରତ୍ନିକ
ଭିତରେ ଏତେ ଭଲ ଲୋକ ପାଲଟି ଗଲେ କିପରି ?
ଗୋପୀବାବୁ ଜଣେ ମହିରିଆ ଭଳିଆ ଲୋକ, ହସି
ହସି କହିଲେ “ସେ ଦିନ ରତ୍ନିକରେ ସାନ୍ତ୍ବାଣୀ ଯେ
ଅର୍ଦ୍ଧାଳୀଆ ଛୁଅସୁଣି ବୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ, ଏଇଟା ତାହାର
ଫଳ । ନିଶା, ବଦଶିଆଳ ଯେତେ ଉଚ୍ଛବ ବେଗ,
ଛୁଅସୁଣି ପ୍ରହାର ଉତ୍ସଧରେ ସବୁ ଘୁଡ଼େ ।”

ଶ୍ୟାମଦୟନ ବାବୁ ହସି ହସି କହିଲେ, “କାହିଁ
ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର, ଡାକ୍ତର କିତାବ, କାହିଁରେ ଏ ରୋଗକୁ
ଏ ଉତ୍ସଧର ତ ବ୍ୟବସ୍ଥା ନାହିଁ ?”

ଗୋପୀ ବାବୁ କହିଲେ, “ଆରେ ତୁମେ ବୁଝିଲ
ନାହିଁ, ଏଇଟା ସାନ୍ତ୍ବାଣୀଙ୍କର ଆବଶ୍ୟକ—

“ଫେଟେଣ୍ଡ ନେଟିଗିନ୍”

ପୁଅ ଦୁଇଁଟି ହେତୁରୁ ଯଦି କୌଣସି ସୁନ୍ଦରିଙ୍କ ସେ—
ଅର୍ଥାତ୍ ପେମାନେ ଯଦି ଏପରି ବେଗରୁଷ୍ଟ ହୋଇଥାନ୍ତି,
କେଣେର ବିଷୟ ସୁରଥୀର ନିବେଦନମିଦଂ, ଏହି
ଫେଟେଣ୍ଡ ମେନ୍ଟିଗିନ୍ଟା ଥରେ ପ୍ରଦୂର ପୂର୍ବକ ପରିଷା-
କରି ଦେଖିବେ ।

— — —

ରାଣ୍ଡ ପୁଅ ଅନନ୍ତା

ସୁବଳ ମହାକୁଡ଼ ଓରପେ ସୁବଳ ସିଂହର ବାପ
ଅମଳରୁ ଗୋଟିଏ ମର୍ମିଷ ପଲ ଥିଲା । ମହାକୁଡ଼ ହରିଶ-
ପୁରର ବଣ ଭିତରେ ପଲରେ ସବୁବେଳେ ଥାଏ ।
ଘରକୁ ଆସେ ନାହିଁ । ଶୀତ, ବର୍ଷା, ଖର ସବୁ ତା
ପକ୍ଷରେ ସମାନ । ହେଲେ ବର୍ଷା ଦିନଟା ବଡ଼ ଆନନ୍ଦର
ଦିନ । ତରି ତେର ମିଳେ, ମର୍ମିଗୁଡ଼ାକ ବଡ଼ ଦୁଧାଳୀ
ହୁଅନ୍ତି । ତାଳପତ୍ର ଟୋଟରଟିଏ ମୁଣ୍ଡରେ ଦେଇ ତିତେ
ଉଞ୍ଚା ବାଉଁଶ ଠେଣାଟାଏ କାବରେ ପକାଇ ଦିନ୍ୟାକ
ମର୍ମିଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ଧାଇଁ ଥାଏ । କାହିଁ ଆଶ୍ରୁଏ, କାହିଁ
ଅଣେ ପାଣି, ଦେହଯାକ କାଦୁଆ ଲାଟପଟ, ଏଟା ତାର
ଭାର ଆନନ୍ଦ । ମହାକୁଡ଼ର ଆନ୍ଦ ଦିନେ ସର ଦରକାର
ନାହିଁ । ରନ୍ଧାବଢ଼ା ଲଗି ବର୍ଷା ଦିନେ ଗୋଟିଏ ପଲ
ଦରକାର । କେତେଟା ଡାଳ ପୋତ ତାହା ଉପରେ
ବିତ୍ତାକାତେ ବେଣାବାସ ପକାଇ ଦେଇ ଗୋଟିଏ ପଲ
ତିଆର କରେ । ପଲଟା ନିହାତ ନୁଆଁଣ । ବସି ବସି
ଭିତରକୁ ଯାଏ । ବସି ବସି ଭାତ ରାନ୍ନେ । ଠିଆହେଲେ
ପଲ ମୁଣ୍ଡରେ ବାଜିବ । ପଲ ରୁହିପାଖେ ବାଡ଼ ନାହିଁ,
କାରଣ ରତ୍ନିକରେ ପଲ ଭିତରେ ଶେଇଥିଲେ ବାହାରୁ
ଯଦି କେନ୍ଦ୍ରୀଆ ଅସି ମର୍ମି ବାହୁଦ୍ଵା ଦେନିଯାଏ; ଦିଶିବ
ନାହିଁ । ରତ୍ନିକରେ ପଲ ଭିତରେ ତେଣେ ଉଞ୍ଚା କଠୋର
ଯୋଡ଼ାକ ମୁଣ୍ଡରେ ଦେଇ ଟୋପରଟାରେ ମୁହଁ ତାଙ୍କି
ଦିଏ । ମୁହଁ ଟାରେ ପାଣି ନ ପଡ଼ିଲେ ହେଲା । ତା’
ରୁହିପାଖେ ମର୍ମି ହୁଆଗୁଡ଼ିଙ୍କ ଗୋଡ଼ରେ ଦରତ୍ତ
ଲଗାଇ ଖଟାଇ ପକାଏ । ବଢ଼ା ହେଲେ ମର୍ମି ଛୁଆର
ମଇଳା ଓ ମୁତ ଧେଇ ଅସି ପଲ ଭିତରେ ଲହୁତ୍ତି
ଶେକ୍ତଥାଏ । ମହାକୁଡ଼ ତାହାର ଉପରେ ତେଣେ ମାଛ
ପରି ଲାଟପଟ ହେଉଥାଏ । ମର୍ମିଗୁଡ଼ା ବସା ରୁହିପାଖେ
ବଣ ଆଡ଼କୁ ମୁହଁ କରି ଶୋଇଥାନ୍ତି । ରତ୍ନ ଉନ୍ଦପହର
ସରିକ ମର୍ମିଗୁଡ଼ାକ ଉଠି ବଣକୁ ଚାଯାନ୍ତି ।
ତେବେଳେ ମହାକୁଡ଼ ଜାଗର ଥାଏ । ଠେଣାଟି ତା’

ପାଖରେ ଉଡ଼ିଥାଏ; କାରଣ ତେତିକିବେଳେ ନେକଡ଼ିପୂରୀ ଆସି ଠାକୁରାଟା ଦେନେ ପଳାଇ ପାରେ । ବଣ ଭିତରେ ମର୍ମଷି ଗୋଟାଏ ନାକଦିଟକା ଦେଲେ ବାଘ ଅସିଛି ବୋଲି ମହାକୁଡ଼ି ଜାଣିପାରେ । ଆରେ ରେ ରେ କୁହାଟଟା ମାରିଦେଲେ ଯେଡ଼େ ବାଘ ହେଉ ଛୁଡ଼ି ପଳାନ୍ତି । ବାଗ ବୃଦ୍ଧାକ ମହାକୁଡ଼ି ଡାକ ବାରି ପାରନ୍ତି । ବଣରେ ଯିମିତି କୁକୁଡ଼ା ଚାନ୍ଦାକ କୁକୁ କୁକୁ କରିବେ ମର୍ମଷିପଳ ବସାକୁ ନେଉଛି ଆସନ୍ତି । ତେତିକିବେଳେ ମହାକୁଡ଼ି ଦୁହାଳୀ ମର୍ମଷିଗୁଡ଼ାଙ୍କୁ ଛନ୍ଦ ଦୁହିଁ ପକାଏ । ଦିନ ଦଢ଼ିକ ସରକ ମହାକୁଡ଼ାଣୀ ଦେବକୀ କାଣ୍ଡିଆ କୁଣ୍ଡା ମିଶା ସେରେ ଶୁଭଲର ଗୋଟିଏ ପୋଡ଼ିପିଠା, ପାଞ୍ଚ ସେର ଅକାଣ୍ଡିଆ ବରଗଡ଼ା ଶୁଭଲ ଆଉ ଧୂଆଁପତ୍ର ବିଢ଼େ ଧରି ଗୋଠରେ ହାଜର । ମହାକୁଡ଼ର ତେତିକ ମାତ୍ର ଦେନିକ ଖାଦ୍ୟ । ସକାଳୁ ପିଠାଟି ଖାଇ ଦେଇ ସେରେ ନିରୁତା ମର୍ମଷି ଦୁଧ ପିଇଦିଏ । ଦିନ ଦୁଇ ପହର ସରକ ଅଢ଼େଇସେର ଶୁଭଲ ଟିକିଏ ପୁଟାପୁଟି କରିଦିଏ । ବଣରୁ ଯଦି କିଛି କାଙ୍କଡ଼, ଡଙ୍କ, ମଟକା, ପୁଟଗୁଡ଼ି ମିଳ ଥାଏ ତାକୁ ସେଇ ଶୁଭଲରେ ପକାଇ ଦେଇ ଥାଏ । ତରକାରୀ ପାଇଁ ଶୋତନା ନ ଥାଏ । ବଣରେ ୨୫ ସେଇ ଶୁଭଲ, ଦୁଇସେର ନିରୁତା ମର୍ମଷି ଦୁଧ ମୂଳ ଖାଦ୍ୟ ।

ବୋଲନ୍ତି—

‘ମର୍ମଷି ମଣେ ନୁହା ଚଣାଣିଆ,
ଦୁଶୁଷ ମଣେ ଧାଇ ।’

ମହାକୁଡ଼ାଣୀ ଶୁଭଲ ପିଠା ତେତିକ ଦେଇ ସରର ଦୁଃଖ ସୁଖ, ଗାଁର ହାଲଗୁଲ, ବନ୍ଦ ବାନବ ଖବର-ବେର କହି ନିତ ଦୁଧ କଳସିଟି ମୁଣ୍ଡରେ ମୁଣ୍ଡର ଘରକୁ ବାହୁଡ଼ି ଆସେ । ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳରେ ମହାକୁଡ଼କୁ କିଣ୍ଠି ହରବରରେ ପଡ଼ିବାକୁ ହୁଏ । ବଣରେ ନାହିଁ ପାଣି, ଏଣେ ମର୍ମଷିଗୁଡ଼ାକ ଦୁଇପଦର ଯାଏ ନଳଜନ୍ମ ପରି କାହୁଅ ପାଣିରେ ଡୁବିବେ, ନାକଟି

ଶାଳ ଦିଶୁଆଏ । କ'ଣ କରିବେ ? ବଣରୁ ବାହାରି ପାଠକୁଳରେ ଆସି ପଡ଼ନ୍ତି । ସେଠାରେ ପାଣି ଆଉ ଚରାର ଅସବ ଥାଏ ନାହିଁ । ମହାକୁଡ଼ ବଡ଼ ଗୋଟାଏ ତାଳପଥ ଛତା ପାଠ କୁଳରେ ପୋତିଦେଇ ତାହାର ଭିତରେ ରେଷେଇବାସ କରେ ଓ ରାତିରେ କଠେଇ ଯୋଡ଼ାକ ମୁଣ୍ଡରେ ଦେଇ ତେଳଗୁଣୀ ପୋକପରି ମୋଡ଼ିମାଡ଼ି ଶୁଏ । ଗୋଇବା ପାଖରେ ଦୁଇ ତିନି ଗଦା ମର୍ମଷି ଗୋବର ଘଣ୍ଟିରେ ଧୂଆଁ ଜନ୍ମଥାଏ । ତେବେ ସୁନ୍ଦା ପାଠ କୁଳରେ କାଳିଆ କାଳିଆ ଡେଙ୍ଗା ଗୋଡ଼ଆ ବଡ଼ ବଡ଼ ଏତେ ମଣା ଯେ ସମ୍ବାଳ ହୁଏ ନାହିଁ । ମହାକୁଡ଼ କଣ କରେ କି ପାଠ ଭିତରୁ ଛାଣ୍ଟିଏ ପଙ୍କ ଆଣି ଗୋଡ଼ ଆଙ୍ଗୁଠି ଠାରୁ ଅଣ୍ଟା ଯାଏ ଲେପିଦେଇ— ‘ଯା ଶିହାଳୁ ଭାଇ ମଣା’ କହି ଶୋଇପଡ଼େ । ପିଠା ହାତ ପୋଡ଼ି ଉଠିଲେ ରୂପଡ଼ା ରୂପଡ଼ାକେ ଦୁଇ ତିନି ପୁଞ୍ଜା ମଣା ଦଳ ହୋଇଯାଏ । ଟିକିଏ ନିଦ ଦ୍ଵାରା ଗଲେ, “ଆଲେ ମାଳଣା ! ଆଲେ ଶୁଷ୍ଟି ! ଆଲେ କାଳୀ !” କୁହାଟି ଦିଏ । ମର୍ମଷି ଗୁଡ଼ାକ ମହାକୁଡ଼ କଥା ବୁଝନ୍ତି, ଦୁରରେ ଥିଲେ ପାଖକୁ ଆସନ୍ତି । ଓଳିଆ ମର୍ମଷି ବେକରେ କାଠ ଘଣ୍ଟି ବନ୍ଧା ଥାଏ, ପାଶ ଫନ୍ଦା ଡାଳୁଅ ବିଳରେ ପଡ଼ିଲେ ଧାଇଁପାଇ ବାଡ଼େଇ ଆଣେ ।

ବର୍ଷେ କଣ ହେଲ କି ଅବୁନକ କାହୁଁ ଠାକୁରଣୀ ଆସି ପଲରେ ପଣିଗଲ । ଦିନ ଆଠଟା ଭିତରେ ଅଢ଼େଇ ବୋଡ଼ଆ ପଲଟା ଏକାବେଳକେ ପଟାରୁଟ୍ । ମହାକୁଡ଼ର ତ ଅଣା ବସି ଗଲଣି । ଗାଲରେ ଧାତ ଦେଇ ଦସି ଥାଏ । ମହାକୁଡ଼ାଣୀ ଆସି କହିଲେ, “କିରେ ମହାକୁଡ଼ି ! ତୁ ରମିତ ବସି ଭବୁନ୍ତ କିଣ୍ଠା ? ଅଣା ବସି ଗଲଣି ! ଓହୋ ! ଏ ଲାଗି ଗୋଟାଏ ଭାବନା ? ଯା ହେବାର ହେଲ । ଆରେ ମୋ ଭାଇ ଗୋଠରୁ, ବୁନା ବାରିକ ଗୋଠରୁ ଦୁଧ କାଟ ଅଣି ଲାଗଇ ଦେଇ ବେପାର । ବର୍ଷ ଦିଟା ଭିତରେ ଯେ ପଲକୁ ସେ ପଲ ଗୋଟି ଗୋଟି ଗଣି ନେ ।”

ମହାକୁଡ଼ କଣ କଲ କି ଠାକୁରଣୀଦାଡ଼ି-
ବାହୁଡ଼ା ପିଲାପିଚକା ଯେ ଦୂର ରୁରିଶ୍ରୀ ଲଙ୍ଘୁଡ଼ ଥିଲ,
ବିକି ବାଜି ପକାଇ ଜମିଦାରର ରୁରି ପଳରେ ସେଠେ
ହେଲା । ଏତେ ବଡ଼ ରୁରି ହେବାରୁ ମହାକୁଡ଼ାଣୀ ତ
ବଡ଼ ଶୁସ୍ତି । ଗାଁରେ ତାକୁ କେହି ସେଠାଣୀ ନ କହିଲେ
ଭାବି କଳି କରେ, ମାରକିନିଆ ହେଉ ମିଶିପ ହେଉ
ବାଡ଼େଇବାକୁ ଧାଏଁ ।

ଶୀତଦିନଆ ପୁଲିସ ସାହେବ ମନ୍ଦାମନ୍ଦର ପାଣ୍ଡି
ତଦାରକ କରିବାକୁ ଯାଇଥୁଲେ । ପାଣ୍ଡି ପାଖ
ତୋଟାରେ ତେବେ ପଡ଼ିଥାଏ । ତେବେ ପାଖକୁ ଅଧିଷ୍ଠୋଶ
ଦୂରରେ ପାଟ । ସରକୁ, କାଜ ମାଣିକ ଯୋଡ଼, କଳ
ପିପିଁ, ପାଣିହଙ୍ଗସ, କେକୁଆ, ଦା-ବେକିଆ, ବଗ ଚଢ଼େଇ
ଭଣି । ସାହେବଙ୍କ ନଜର ଯିମିତ ପଡ଼ିଗଲ, ବନ୍ଦୁକ
କାନ୍ଧରେ ପକାଇ ଶିକାରକୁ ବାହାରିଲେ । ପଛରେ
ଜଣ ରୁରି କନେଷ୍ଟବଳ, ଆଠ ଦଶ ଜଣ ତୌକିଦାର;
ମୁଣ୍ଡରେ ଲଳ, କଳା, ହଳଦିଆ ଶୁଣ୍ଡା ପାଗ ଖଣ୍ଡ
ଖଣ୍ଡ, ଗୁଡ଼ାଇ ଚିତେ ଚିତେ ବାଉଁଶ ଠେଣା କାନ୍ଧରେ
ପକାଇ ଧାଇଁଛନ୍ତି । ସାହେବ ପାଟକୁଳରେ ପଢ଼ିଥି
ଯିମିତ ବନ୍ଦୁକଟ ଦ୍ୱିକରି ଆଞ୍ଚୁଜ କଲେ ହଜର
ହଜାର ଚଢ଼େଇ ତ ଚାହିଁ କଟର କରି ଆକାଶରେ ଉଚି
ଚଜର ଦେଇ ସ୍ଵରିଲେ । ବୋଧହୁଏ ସେମନେ ତଳକୁ
ଅନାଇ ବିରୁର ବିରୁଥୁଲେ, “କାଳେ ଦେଖା ନାହିଁ
ଶୁଣା ନାହିଁ, ଆଜି ଏହା କଣ ? ଏହା ତ ଧଳା ମଣିଷ
ପରି ଦିଶୁଛି, ଏହା କଣ ?” ସେମାନେ ଆପଣା ଆପଣା
ଭିତରେ ଯେଉଁ କଥା ଭାଗା ନେଉଥୁଲେ ସେଇଟାକୁ
କହୁଛୁ ‘କେଁ କଟର ?’

ଯୋଡ଼ାଏ କାଜ ଦେହରେ ଶୁଣା ବାଜି ତେଣା ଓ
ଗୋଡ଼ ଭାଙ୍ଗି ଗଲ । ହେଲେ କଣ ହେଲା ଠା ନ ପଡ଼ି
ଖଣ୍ଡିତା ଦେଇଥାଇ ପାଟ ମହିରେ ଯାଇ ପଡ଼ିଲ ।
ଯଉଛି କିଏ, ସାହେବ ତ ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁହଁକୁ

ଅନାଉଛନ୍ତି । ଜଣା ଅଛି ପାଟ ମହିଟା ତାଳେ ଗଢ଼ର ।
ମଣିଷଗାଁ କୁମ୍ବୀର ଯୋଡ଼ାଏ ଥିବାର ବି ଶୁଣା ଅଛି ।
କନେଷ୍ଟବଳମାନଙ୍କର ତ ଡ୍ରେସ ଭିଜ ଯିବ ।
ଚଉକିଆ ଗୁଡ଼ାକ ଗାଉଁଲିଆ, ପର୍ଦ୍ଦିର ଜାଣ୍ଟ୍ର ନାହିଁ ।
ଅସଲ କଥା, କାହାରି ମନକୁ ଭରପା ଖାଟୁ ନାହିଁ ଯେ
ଯିବ । ସାହେବ ନୋହିଲେ ଜରିନାନା କଟବ, ମୁହଁ
ରୁକର ଛଡ଼ାଇ ଦେବ; ଜାଣି ଶୁଣି ଗୋମୁହଁ କୁମୁର
ମୁହଁକୁ କେ ଯିବ ? ତେତିକବେଳେ କଣ ହେଲ କି
ଆମୁମାନଙ୍କ ସେଠେ ପଳ ତନଖ କରିବାକୁ ଯାଇ
ସେଇଠି ପାରିଥି ଦେଖୁଥୁଲେ । କୁହା ନାହିଁ ବୋଲ
ନାହିଁ କଅଣ ମନକୁ ଅସିଲ ହୃଡ଼ ହୃଡ଼ କରି ପାଣିରେ
ପଣିଗଲେ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଭିତରେ କାଜ ଦୁଇଟାକୁ ଆଣି
ସାହେବ ଆଗରେ ଥୋଇ ଦେଲେ । ସାହେବ
ତ ମହାଞ୍ଚୁ । ଗୋଡ଼ରୁ ମୁଣ୍ଡଯାଏ ତିନିଥର
ଅନାଇଲେ, ପଞ୍ଚହତା ମର୍ଦ—ବାହୁଯେଡ଼ାକ ଗୋଲ
ଗୋଲ ମୋଟା ମୋଟା, ଦୁଇହାତରେ ଚେକା ପାଇବ
ନାହିଁ, ମୁଠୁଣୀଏ ଚଉଡ଼ା ଛୁଟି, ଚକା ମୁହଁ, ଚଉଡ଼ା
ନାକ, ଜନ୍ମଗୁଡ଼ାକ ସଳଖ ମୋଟା ଶାଳଗଜାପରି ।
ସାହେବ ଭାର ଖୁସିଦୋଇ ପରୁଛିଲେ, “ତୁମ କୋନ୍‌ହେ ?” “ମଣିମା ମୁଁ ଜମିଦାର ପଳର ସୁବଳ ସେଠେ ।”
ସାହେବ—“ତୁମ କନେଷ୍ଟବଳ ନୌକର କରେଗା ?” ସେଠିଏ ଟିକିଏ ଗୁମ୍ମାରି ରହିଲେ । ଦଣ୍ଡକ ବାଦ
କହିଲେ, “ମୁଁ ଦରଆଡ଼େ ନ ବୁଝି କହିପାରୁ ନାହିଁ ।”
ସାହେବ ବୁଝିପାରିଲେ ନାହିଁ । ଜମାଦାର ମୁହଁକୁ
ଚାହିଁଲେ, ଜମାଦାର ଜଂଜେ ତଢ଼ୁଆ ବୋଲ
ତୌକିଦାର-ମାନଙ୍କୁ ଜଣା । ଅମ୍ବେମାନେ ଜାଣୁଁ ସେ
ପାଷାବୁକ୍ ଖଣ୍ଡକ ବିଳକୁଳ ପଡ଼ିଥୁଲେ, ଆଉ
କାଗଜରେ ଇଂରେଜରେ ଦସ୍ତଖତ କରୁନ୍ତି । ସେ
ମହାକୁଡ଼ କଥା ଇଂରେଜରେ ସାହେବଙ୍କୁ ବୁଝାଇ
ଦେଲେ । “Sir, this gualia Mahakur says
he ask his wife, If she says, he will
constable.” ସାହେବ ମନ ପଢ଼ରେ ଟିକିଏ

ହସିଲେ । ଅସଲ କଥାଟା ବୁଝିବାକୁ ଦି ମିଳିଟ୍ ଡେରି ହେଲା । ପଣେଟରୁ ନୋଟ୍‌ବୁକ୍ ବାହାର କରି ଲେଖିଲେ “Subal Singh is fit to be a constable. He seems to be a clever man and knows how to show respect to the fair sex.” ହୃଦ୍ୟମ୍ ଦେଲେ, “ତୁମ୍ କାଳ ଫଜର ଡେର କା ପାଶ୍ ହାଜର ହୋ ।”

ସୁବଳସିଂହ ସାହେବଙ୍କ ଅର୍ଦ୍ଦଳ । ସାହେବ ତ ଭାରି ଶିକାରପ୍ରିୟ । ଶିକାର ସରଞ୍ଜାମ ତାହା ଜିମା ଥାଏ । ସୁବଳ ସିଂହ ନ ଥିଲେ ସାହେବ ଶିକାରକୁ ବାହାରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ସୁବଳ ଉପରେ ସାହେବଙ୍କର ଥାନ୍ତୁଗ୍ରହ ଦେଖି ଭଲ ଭଲ ଲୋକମାନେ ତାହାର ଅନୁ-ସରଣ କରି ଥାଆନ୍ତି । ସେଥିରେ ତାହାର ଦରମା ମାସିକ ଟ ୯ ୯ ଛଡ଼ା ଉପର ଦି ରୂପରଇସା ବେଶ ରୋଜଗାର ହୁଏ । ହେଲେ ସବୁ ଦେବକୀ ହିସାବ କରି ନିଏ । କେବେ କାଳେ ସିଂହର ଟଙ୍କେ ମଷେ ବେଜାଯୁ ଖରଚ ଧରା ପଡ଼ିଲେ ଦେବକୀ ଖପା ଦୋଇ ଗାଳିଦିଏ । “କାଠିଆ, ତୁ ତ ଟଙ୍କା ଏଇରକମ ଉଦ୍ଧରିବୁ, ପର ଦରେ ଗୋଲମି କରୁଛୁ କି୍ୟ ?” ଆଉ ଗୋଟାଏ କଥା, ମହାକୃତ ସିଂହ ହେଲାରୁ ଦେବକୀ ନାମ ହେଲା ସିଂହାଣୀ, ସେ ଆପେ ଗାଁଯାକ ଏହି ନାମ କହି ଆସିଲା । ସିଂହଙ୍କର ଦି ତିନି ବରଷ ଗୁକରି ବାଦେ ଥରେ ଧୂଳିସ ସାହେବ, ମେଜେଷ୍ଟ୍ର ସାହେବ ମିଶ୍ର ତୋମପଡ଼ା ବଣକୁ ଶିକାର କରି ଯାଇଥିଲେ । ମେଜେଷ୍ଟ୍ର ସାହେବ ଗୋଟେ କେନ୍ଦ୍ରାକୁ ଯିମିତ ଗୁଲ କରିଛନ୍ତି, ହେଲା ଅଣ୍ଣାଗୁଲି, କେନ୍ଦ୍ରାଟା ଗୋଟାଏ ଝୁମୁତିଲଗା ଭିତରେ ପଣି ଗର୍ଜନ କରୁଥାଏ । ସାହେବ ଧଙ୍ଗରେ ଶକଡ଼ା ବେଠିଆ, ପୋଡ଼ାଏ ହାତୀ, ଘାଉଲ କେନ୍ଦ୍ର ଆ ପାଖକୁ ଯାଉଛି କି ଏ ? ଘାଉଲ ବାସ, ଧଇଲ ଯମ ଏକା କଥା । ପୁଲିସ ସାହେବ ସୁବଳ ସିଂହ ମୁହଁକୁ ରୁହିଲେ । ସିଂହେ ଦିଁ କି ରୁଁ ନ କରି ପଣିଲେ ବଣରେ । ସିଂହେ ସେଇ

ମର୍ମିମଣା ଠେଙ୍ଗା ଆକିଯାଏ ଛୁଡ଼ି ନାହାନ୍ତି । ବାସ-ମୁଣ୍ଡରେ ଗୁର ପାହାର କଷି ଦେଇ ଲଞ୍ଜ ଧରି ଭିଡ଼ ଆଏ ମେଜେଷ୍ଟ୍ର ସାହେବଙ୍କ ଆଗରେ ଥୋଇଦେଲେ । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ନଗଦ ଟ ୨୦ ୯ କା ବକ୍ସିସ୍, ଆଉ ଟ ୧୫ ୯ ଦରମାର ଜମାଦାରୀ । ଏବଳ ହେଲା ହିଁ, ହେଲେ ସିଂହଙ୍କୁ କାଳ ସହିଲ ନାହିଁ । କାଣ୍ଡିକମାର୍ଯ୍ୟା ହୁଟି ନେଇ ସରକୁ ଆସିଛନ୍ତି, କାହିଁ ଗୋଟାଏ କାଳ-ଜୀର ଅସି ମାଡ଼ ବସିଲା । ଜର ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସନ୍ଧିପାତ । ଦିନ ତିନିଟାରେ ଶେଷ ।

ଏଣେ ସିଂହାଣୀଙ୍କର ଦେହରେ ଯିମିତିକା ବଳ, ମନରେ ବି ଧେହିପରି ସାହସ; ଯୋର ବିପଦରେ ପଡ଼ି ହୁଟିବାର ନୁହନ୍ତି । ସ୍ଵାମୀର ଶୁଣିକାର୍ଯ୍ୟ ସାରି ଆପଣା ବୈଦସାରେ ଲାଗିଗଲେ । ସିଂହେ ସିଂହାଣୀ ରୂପରେ ଗୁଣରେ ସମାନ । ବିଧାତା ଯେମନ୍ତ ଗୋଟିଏ ତକରେ ଦୁଇଜଣଙ୍କୁ ଗଢ଼ିଛନ୍ତି; ତେବେ ସିଂହାଣୀ ଉକାରେ ଅଧିଗୌକେ ବେଶି ହେବେ । ନାହିଁ ତଳକୁ ଲୁଗା ପିନ୍ଧିଥିଲେ ପ୍ରେଟଟି ଛ ନନ୍ଦିଆ ଧାନ ଉଚ୍ଛନ୍ନା କଳା-ହାଣ୍ଟ ପରି ବାହାରି ପଡ଼ିଥାଏ । ସିଂହାଣୀ ଅଳଙ୍କାରକୁ ବୋଧହୁଏ ବଡ଼ ଭଲ ପାନ୍ତି । ପ୍ରଥମେ ବିଧବା ଦିନ ଦେହରୁ ସବୁ ଅଳଙ୍କାର କାଢ଼ି ପକାଇଥିଲେ । ଶୁଭ ବାସିବନ ଫେର ହାତଗ୍ରୁଟାରୁ କହୁଣୀଯାଏ ଦଶବିଶାର ପିତଳବାହି ବଳା ଦୁଇହାତରେ ଲଗାଇ ଦେଲେ । ନାକରେ ତୋଳାଏ ଓଜନର ସୁନାଗୁଡ଼ା ଚେପଟା ବିଶଳ ନାକକୁ କାମୁଡ଼ି ଧରିଥାଏ । ବେଜରେ ଦଶ ଦଶ ଗଣ୍ଠା ଗୋଡ଼ଳଗା ଟଙ୍କାମାଳ ନାହିୟାଏ ଲମ୍ବ ପଡ଼ିଥାଏ । ଦୁଇ ହାତରେ ଦିପୁଞ୍ଜା ଗେଣ୍ଠା ପରି ଛୁପ ମୁଦି । ସିଂହାଣୀଙ୍କ ସାହସ ଉଣା ନୁହେ । ଗାଁ ମୁଣ୍ଡ ନିର୍ମିଟିଆରେ ଦର, ଛୁଆଟାକୁ ଧରି ଏକୁଟିଆ ପଡ଼ିଥାଏ । ସିଂହାଣୀ ହାତରେ ତେର ଟଙ୍କା, ଏ କଥା ଗାଁଲେକେ ଜାଣନ୍ତି; ଗୈରଗୁଡ଼ାକ ସନ୍ଧାନ ପାଇ ଦିନେ ଅନ୍ଧାର

ରତ୍ନା ସିନ୍ଧକରି ତନିଜଣ ଶୈର ଦରଭାବରେ ପଣିଲେ ।
ସିଂହାଣୀ ଶୋଇଥିଲେ, ତାକୁ ମିମିତ ମାଡ଼ ବସିଛନ୍ତି
ସେ ତ ହାଉଳିଖାଇ ହାତପେଡ଼ାକ ଛୁଆଡ଼ି ଦେଲା ।
ଶୈରକୁଡ଼ାକ ରୂପ ରୂପ ହାତ ଦୁରରେ ପଡ଼ିଗଲେ ।
ଗୋଡ଼ାଏ ରୈର ତ ପଳାଇଲେ; ଗୋଟାକୁ ମାଡ଼
ବସିଲ, ଏ ହିପବାରେ ଦର ମହିଙ୍ଗମୁରେ ଭାଡ଼ ବାନି
ଦେଲା । ସକାଳୁ ଗାଁ ଲେଜେ ଦେଖି ଧାଇଁଲେ, ଏ
ଶୈରଟା କିଏ ମ ? ମଲ ମଲ ! ଏ ତ ଗାଁ ତତ୍କାଳା
ବାଉଶ ଝପଟ ସି । ସମସ୍ତ ପରମଶ' କଲେ ଶୈରକୁ
ଚଲଣ ଦେବେ । ସିଂହାଣୀ କହିଲ, “ଆଜ୍ଞା ମୁଁ ଚଲଣ
ଦେବି ।” ଦୁଇ ଗାଳିର କଷି ଲଗାଇଲ ଦୁଇ ଚଂପଡ଼ା ।
ଉଆପଢ଼ା ପରି ଗାଲ ପୁଲିଗଲ, ତତ୍କାଳାପୁଅ
ପନ୍ଦର ଦିନ ଦ୍ରୁତ ବାହାର ନାହିଁ, ବିଛଣାରେ ପଡ଼ିଥିଲା ।
ସିଂହେ ବିଯୋଗ ବେଳକୁ ପୁଅ ଅନନ୍ତାର ହୋଇଥିଲା
ରୁଚି ବରଷ । ବୟସ ଠଳା ବେଳେ ପୁଅଟିଏ ହେବାରୁ
କୋଟିନିଧି ପାଇଥିଲେ । ପୁଅଟିର ଆକାର ବାପ ମା
ପରି, ସେହିପରି ଦେହର ବର୍ଣ୍ଣ । ସିଂହାଣୀ ସଞ୍ଜ-
ବେଳେ କାମ ପାଇଟି ସାର ପୁଅଟିକୁ ଘର୍ଷିଏ କୋଡ଼ରେ
ବସାଇ ଗେଲ କରନ୍ତି, ଗେଲ କଲବେଳେ ଗୀତ
ଗୋଡ଼ାଏ—

‘ହାଣି ଝୁଲୁଥାଏ ଲୟରପ୍ୟର
କିଆକନା ଖାଇବାକୁ,
ଅନନ୍ତ ଝୁଲୁଛି ଲୟରପ୍ୟର
ମାଅଦୁଧ ଖାଇବାକୁ ।
ଆକାଶେ ବୁଲୁଛି ଚନ୍ଦ୍ର ଉଦ୍‌ବିଅ ରେ
ସଙ୍ଗତେ ବହୁତ ତର,
ଅନନ୍ତ ଝୁଲୁଛି ମାଆକୋଳେ ବସି
ଦୁଧ ସେ ଟାଇବ ପର ।
ବାପ ତ ଯାଇଛୁ ମାନ୍ଦିପିଟୋକୁ
ମାଆ ତ ଦୁଇଁବ ଗାନ୍ଧ,
ଭଜାଙ୍କ ଦୁଆରେ ପାଟହାଣା ବନ୍ଧ
ଅନନ୍ତ ଚଢ଼ିବ ଯାଇ ।’

ଏହିପରି ଗେଲ କର ପୁଅକୁ ବସି ଝୁଲୁଥାଏ । ହାତୁଣୀ
କୋଳରେ ହାଣାପିଲାପରି ପଲାଟି ଝଳିଲେ ବଡ଼ ମାନେ ।
ବୈଜି ବଡ଼ସକାଳୁ ଉଠି ପୁଅକୁ ତେଲ ହଳଦିନ ଟିକିଏ
ମାଣି ଦେଇ କାଠ ପାନିଆରେ ମୁଣ୍ଡ କୁଣ୍ଡେଇ ମୁଣ୍ଡରେ
ଗୋଟାଏ ସାନ ଜଟ ବାନ୍ଧିଦିଏ । ଦଢ଼ିଏଯାଏ ପୁଅ ମୁହଁକୁ
ରୁହଁ ତା ବାଦ ଆପେ କିନ୍ତୁ କାମୁଦି ପକାଇ କୁହେ,
“ମା ଡାହାଣୀ ! ସୁନ୍ଦର ପୁଅଟିକୁ ମୁଁ ରୁହଁଛି ।” ତାହା
ବାବେ ତୁଳସୀମୁଳରୁ ଟିକିଏ ମାଟି ଆଣି ମୁଣ୍ଡରେ ଚିତା
କରିଦିଏ । ଜଟ ଉପରେ ଟିକିଏ ଗୋବର ଲଗାଇ ଦିଏ ।
ତାହା ବାବେ ପୁଅ ଉପରକୁ ଟିକିଏ ଛେପ ପକାଇ
ଦିଏ । ଗାଁରେ ନେତେ ରକମ ମାଇକନିଆ ଅଛନ୍ତି,
କାହା ନଜର କେମିତି ? ପୁଅକୁ ହାପୁର କରିଦେବେ ।
ଏହିଲାଗି ପୁଅ ବେଳରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଦୁଇଶ୍ଵରାମଣୀ,
ଗୋଟାଏ ତମା ତେଉଁରିଆ ଭିତରେ ମହାଦେବ
ବେଳପତ୍ରୀ, ଦିକଢ଼ା କାଣୀକର୍ତ୍ତା, ରୂପିଟା ରୂପା
ତେଉଁରିଆ, ମୁଳମୁଳିକା ହାର କରି ପୁଅ ବେଳରେ
ଲଗାଇ ଦେଇଛି । ବାରଲେକର ନଜର କଟିଯିବ
ବୋଲି ଆପଣା ଗୋଡ଼ରୁ ଟିକିଏ ଧୂଳ ନେଇ ପୁଅ
ମୁଣ୍ଡରେ ଲଗାଇ ଦିଏ । ବାତରେ ସେରେ ରୁତଳରେ
ଗୋଟିଏ ପୋଡ଼ିପିଠା କରି ରଖିଥାଏ, ସେହି ପୁଅ
ହାତରେ ଦେଇ ଦହି ମୁହଁର ବସେ । ତାହା ବାବେ
ପସର ଉପରେ ଦୁଇ ତନିଟା କଲସୀରେ ରହିଲା ପୂରାଇ
ଗାଁକୁ ଦହି ବିକିଯାଏ । ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ପସରରେ ଦୁଇ
ତନ କଲସୀ ଦହି, ତାକୁ ନ ଧରି ଦୁଇ ବାହୁ ଝୁଲୁଇ
ଗୋଡ଼ର ଦାଣ୍ଡରେ ରୁଲିଯିବାବେଳେ ଲୋକମାନେ
ରୁହଁ ରହନ୍ତି, ‘ନନ୍ଦିଯାଷ ରଥ !’ ସିଂହାଣୀର
ତେରଗୁଡ଼ିଏ ନାମ; ଏକ—ବେବଣ ଗଉଡ଼ଣୀ,
ଦୁଇ—ମହାକୁଡ଼ାଣୀ, ତନ—ତାଡ଼କା ଅସୁଶ,
ରୂପ—ନନ୍ଦିଯାଷ ରଥ, ହେଲେ ସିଂହାଣୀର
ଅଜଣାରେ ଲୋକମାନେ ଏହିପରି ନାମ ଦେଇଛନ୍ତି ।
ସିଂହାଣୀ ବୋଲି ଡାକିଲେ ସେ ବଡ଼ ଖୁସି ହୋଇଯାଏ ।
ଗାଁରେ କେତେବୁଡ଼ିଏ ଥକିଆଲ ମଣିଷ ଭୁକ୍ତାଟାରେ —

‘ଏ ସିଂହାଣୀ ! ଦହି ଦେଇ ଯା’ ବୋଲି ଡାକନ୍ତି । ଦହି କଣିବାବେଳେ ତାକୁ ଦୁଇ ରୂପିଥର ସିଂହାଣୀ ସିଂହାଣୀ କହିଲେ ସେ ବଡ଼ ଖୁମି ହୋଇ ଦୁଇ ରୂପ ସତ୍ତର ଦହି ଲାଭ ବୋଲି ତାଳିଦିଏ ।

ସୁବଳସିଂହ ବିଯୋଗବେଳେ ଅନନ୍ତାର ରୂପବରଷ ପୂର ଯାଇଥିଲା । ଦିନ କିଛି କାହାର ଲଗି ବସି ରହେ ନାହିଁ । ଅନନ୍ତାର ରୁହଁ ରୁହଁ ହେଲଣି ଦଶବରଷ । ହେଲେ କଣ ହେଲ, ଲୋକେ ତାକୁ କୋଡ଼ିଏ ବରଷର ଭେଣ୍ଟିଆ ବୋଲି ୩୦ବରିବେ । ରୋଜି ସିଂହାଣୀ ଦହି ବିକି ଆସି ମୋଟା ବରତ୍ତା ରୁଦ୍ଧିଳ ପାଞ୍ଚପେର ଚାଲୁରେ ବସାଇ ଦିଏ । ସୁବଳସିଂହର ଯେଉଁ ପରମାସୀ ପ୍ରତିକ ବାସନଟା ଥିଲ, ସେଥିରେ ତିନିପେର ଅନାଜ କଡ଼ିପୁଟା ପେଜୁଆ ଅନ୍ତି ସେ ପତଳରେ ତାଳି ପୁଅ ପାଖରେ ପରଷି ଦିଏ । ଅନନ୍ତାର ତରକାର ପତି ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ, ହେଲେ ମା ମନ କେତେକେ ମାନେ । ରୈପାମିଶା ବିଶ୍ଵାତାଳି କଂସାଏ, ନୋହିଲେ ଶାଶ ମାମତ୍ତ ସିଜାସିନି କରି ପୁଅ ପାଖରେ କଂସାଏ ବସାଇ ଦିଏ । ଅନନ୍ତା ଭାତ ଖାଇପାରି ଡାଲ ତେବେଳ ପାଇଦିଏ । ସିଂହାଣୀ ପୁଅ ଲଗି ଗୋଟିଏ ଗାଇ ବାନ୍ଧିଛି । ଦିନକୁ ରୂପପେର ଦୁଧ ଦିଏ । ଅନନ୍ତା ଭାତ ଖାଇପାରି ସେ କଞ୍ଚାଦୁଧ-ତକ ପିଇଦିଏ ।

ଏବେ ସିଂହାଣୀ କିଛି ପୁଅଲଗି ହରବରରେ ପଡ଼ିଲେଣି । ଅସହଣୀ ଲୋକଗୁଡ଼ା ଅନନ୍ତାକୁ ଦେଖି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । କିଏ କହିଲ—‘ମୋ ବାଉରୁ କାକୁଡ଼ି ଖାଇଗଲ’ କିଏ କହିଲ—‘ମକା ଭାଙ୍ଗି ନେଲ’ ‘ଆସ, କହୁଁ, କୋଳଗଛରେ ଚଢ଼ି ଅନନ୍ତା ଖାଇଗଲ’ ବୋଲି ଗାଁଲେକମାନେ ରୋଜି ସିଂହାଣୀ ପାଖରେ ରୁହାରି କଲେ । ସିଂହାଣୀ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଗୁହାରିଆମାନଙ୍କ ଉପରେ ରଗେ, ହେଲେ ପୁଅକୁ କିଛି କୁହେ ନାହିଁ । ଆଜିକାଳି ବି ସଞ୍ଜବେଳେ ଘଡ଼ିଏ ବସି ପୁଅକୁ ଚେଳିକରେ । ଶେଷରେ ସିଂହାଣୀ ବଡ଼ ଦିକ୍ବାର

ହୋଇ ଗାଁରୁ ଆୟୁଷ୍ଟି, ବାଠରେ ଦେଖିଲା ବଉଳଗଛ ମୂଳରେ ପିଣ୍ଡିଟି ଉପରେ ଦେଖିବ ମହାନ୍ତି ଅବଧାନେ ବେତ ଦେନ ଗାଁଟିଲମାନଙ୍କ ପାଠ ପଡ଼ାଉଛନ୍ତି । ମନରେ କଲ, ‘ଏହି ରୂପଶାଳୀରେ ଅନୁକୁ ବସାଇ ଦେଲେ ପାଠ ବି ହେବ ଆଉ ଗାଁ । ବି ବୁଲି ପାରିବ ନାହିଁ ।’ ତହିଁ ଆରଦିନ ଅବଧାନ ପାଖରେ ପ୍ରତିଦେଇ କହିଲ, “ଅବଧାନ ! ଅନୁକୁ ଟିକିଏ ଭଲକର ପାଠ ପଡ଼ାଆ ।” ଅନ୍ତି ଭଲ ପିଲଟି ପରି ରୂପଶାଳୀରେ ବସିଗଲ । ସେ ପୃଥ୍ବୀରେ ଏକଳ ମାକୁ ଡରେ, ଅଉ ମା-କଥା ମାନେ ।

ଅବଧାନେ ଭୁଲିରେ ଅ, ଆ ଲେଖିଦେଲେ, ତା’ ଉପରେ ଖଡ଼ି ମଡ଼ାଇବାକୁ କହିଦେଲେ । ତଳେ ହାତ ବୁଲିଛି, ହେଲେ ଉଦରେ ବଉଳଗଛରେ କେଉଁଠି କୋଳି ଅଛି, କେଉଁଠି ଦାଚିଛି ଅନାଇ ଦେଖୁଥାଏ । ନଜର ପଡ଼ିଲେ ମାଙ୍କଡ଼ ପର ଦ୍ଵାପକର ଚଢ଼ି ଯାଇ କୋଳ ଆଣି ପାଇଁରେ ପକାଇ ଲେଖିବାକୁ ବସିଯାଏ । ତାର ଗଛ ଚଢ଼ାରେ ଭାରି ଅଭ୍ୟାସ । ତା’ ତେନ୍ତିଲି-ଗଛକୁ ମାଙ୍କଡ଼ ଆଦିଲେ ଉପରକୁ ଉଠୁଯାଇ ମାଙ୍କଡ଼ ଲାଗୁ ତୁ ଧରି ତଳେ କରୁଡ଼ି ମାରିପକାଏ । ଗଛ ଚଢ଼ାରେ ମାଙ୍କଡ଼ ତା’ ସଙ୍ଗରେ ପାରିବେ ନାହିଁ । ଏଣେ କେତେଠା ଦିନ ଭିତରେ ଅବଧାନେ ଅଥୟ ହୋଇଗଲେଣି, ତା’ ତରେ ରୂପଶାଳୀରୁ ଆଉ ଟିକିଏ ଗୋଡ଼ କାଢ଼ି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଟିକିଏ ଅବଧାନେ ପଛ କଲେ, ରୂପଶାଳୀରେ ଭାରି ଗୋଟାଏ ଚଢ଼ଳ ପଡ଼ୁଯାଏ । କେଉଁ ପିଲକୁ ପେଲିଦେଲୁ, କାହାକୁ ଧକା ମାରିଲା, କାହା ଗୋଡ଼ ଧରି ଟାଣିଲା, କାହାକୁ କରୁଡ଼ି ଦେଲ—ଏହିପରି ଲୁଗେ । ଅଉ ପିଲ ତାହାକୁ ବାଡ଼େଇଲେ ତା’ର ଭାରି ଆନନ୍ଦ, ସେ କାହାରିକୁ ବାଡ଼ାଏ ନାହିଁ; ହେଲେ ତାକୁ ଉପରେ ବାଡ଼ିଉଛି କିଏ ? ଅବଧାନେ ପହିଲେ ଦ୍ଵିତୀୟ ସିଂହାଣୀର ରେ, ଆଉ ସେ ଦହି ବିକିପାରି ବାହୁଡ଼ାବେଳେ ଅବଧାନଙ୍କ କଂସାରେ ସେ ରୂପ

ସତେଇ ଚଲିଥା ତାକ ଦେଉପାଏ ତେବେଳ ଲୋଭରେ ଅନ୍ତାକୁ କିଛି କହୁଥିଲେ ନାହିଁ । ମଣିଷ ଡର ଓ ଲୋଭରେ ତେର କାର୍ଯ୍ୟରୁ ନିବୃତ୍ତ ହେବ । ଆଉ ସମାଜ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଧରିଲେ ବେତ । ପହିଲେ ଦି ପାହାର ରୂପ ପାହାର, ଛ ପାହାର ପଟାପଟ୍ କରି ଟିଟିଲେ । ହେଲେ ଅନ୍ତାର ସେଥିକି ଅନାଇବାକୁ ନାହିଁ । ଅବଧାନେ ପିଟିବାବେଳେ ବଡ଼ଳକୋଳିକୁ ଅନାଇଥାଏ, କେହି କେହି ଦିନ ହେଲେ ମାତ୍ର ଜାଗାଟା ଆଉସିଦିଏ । ଆଉ ରୂଟଟୋଳାଏ କହନ୍ତି, “ମହାଦେବର ବେଳପଥୀ ଉଣା, ଅନ୍ତାର ମାତ୍ରର ଉଣା ନାହିଁ ।” ରୂଟଶାଳୀରେ ଏତେ ଯେ ମାତ୍ର ତା’ ମା ହେଲେ କିଛି ଜାଣିପାରେ ନାହିଁ । ଅନ୍ତା ସବୁ ଭୁଲିଯାଏ । ରୂଟଶାଳୀରୁ ବାହାରିବା ବେଳେ ଯେ ମାତ୍ର କଥା ତାର ମନେ ଥାଏ ନାହିଁ । ଏଇ ରକମ ରୂପ ମାସ ଗଲ, ପାଞ୍ଚ ମାସ ବି ଗଲ, ଅନ୍ତା ଅ ଅଷ୍ଟରଟା ଲେଖି ସାରି ଆ ମନ୍ତ୍ରାତ୍ମିକି । କେବେ ଖଣ୍ଡ ବେତ ଟୁଡ଼ି ଗଲଣି, ଅବଧାନେ ଆଉ ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ତାକୁ ବାହାର ବି କରିଦେଇ ପାରୁ ନାହାନ୍ତି, ଚଲିଥା ମନ୍ଦାଜ ବନ ହୋଇଯିବ ଯେ ! ଫିନେ ଅବଧାନେ ଆଉ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ବେତ ଫୋପାଢ଼ି ଦେଇ ଦି ରୂରିଖଣ୍ଡ ବିଛୁଆତ ଛୁଡ଼ି ଆଣିଲେ—ଗୋଡ଼ର ନାତରେ ପଠର ଦଶ କେଡ଼ିଏ ପାହାର କଷି ଦେଲେ । ସେହିଦିନ ଅନ୍ତକୁ ଟିକିଏ ବଧନ୍ । ହେଲେ ଆଣିରୁ ପାଣି ପଡ଼ି ନାହିଁ । ରୂଟଟୋଳକି ଅଗରେ କହିଲ, ‘‘ଶଳା ମହାନ୍ତକୁ ମୁଁ ଦେଖିବ ।’’ ତେହିଁ ଆରଦିନ କଣ ହେଲନି ଅନ୍ତା ଏକଧାନରେ ବସି ଅଷ୍ଟର ମନ୍ତ୍ରାତ୍ମିକି, କାହାକୁ ଅନାଇବାକୁ ନ ହିଁ । ଭାବି ଡିଲପିଲଟି ଏ । ଅବଧାନେ ଟେରେଇ ଟେରେଇ ଦୁଇ ରୂପିଥର ତାକୁ ଅନାଇଲେଣି । ଭାବି ଖୁସି । ମନରେ କଳି, ‘‘ଏହି ମୁନ୍ଦର ଉପାୟ ଥିଲା—ହାପୁ ! ହାଦୁ ! ଆପରୁ କିମ୍ବା ନ କଲି ?’’

ଦିନ ପହରକ ସମୟରେ ଅବଧାନଙ୍କୁ ପଦାଆନ୍ତେ ଚଲିବ ହେଲା । ତାକ ଦେଲେ, “ଆରେ ! ନିଆଁ

ଆଣ ରେ, ଧୂଆଁପତ ଆଣ ରେ, ମୋଟା ଆଣ ରେ ।” ପୁଞ୍ଜାଏ କି ଛ'ଟା ରୂଟଟୋଳା ଧାଇଁ ଯାଇ ସବୁ ଠିକ କରିଦେଲେ । ଅବଧାନଙ୍କର ସବୁ କାମ ପିଲମାନେ କରନ୍ତି । ଅବଧାନଙ୍କର ଗୋଡ଼ିପଣା, ପାଲଟା ଲୁଗା କର, ସଙ୍କୁଡ଼ି ଧୂଆ ବିଲକୁଲ କାମ ପିଲମାନେ କରନ୍ତି । ଯେଉଁ ଲୋକ ପୁଅ ହେଉ ପରିଲେ ଅବଧାନଙ୍କ ଗୋଡ଼ ଦର୍ଶକ । ଗୁରୁଙ୍କ ଗୋଡ଼ ଉଷିଲେ ପାଠ ଆସେ । ଅବଧାନେ ପିକାଟିଏ ଭଲ କରି ମୋଡ଼ିଲେ—ନିଆଁ-ଖୁଣ୍ଟାରେ ପକାଟି ଲଗାଇଦେଇ ଦିକଳ ଭିତିଲେ । ପୁକରି ଧୂଆଁ ଗୁଡ଼ ଦେଇ କହିଲେ, “କ ବେ ମୁହୂଦା । ଧୂଆଁ ଲଗୁନାହିଁ ଯେ ?”

ମୁକୁରା କହିଲ—ମୁଁ କଣ କରିବ ଅବଧାନେ ? ବାବା ତ କାଳି ହାଟରୁ ଏଇ ଧୂଆଁ ଆଣିଛି ।

ଅବଧାନେ—ବେ ବିଦିଆ ! ତୋ ବାପ କଟକରୁ ଯେ ବାଲେଶ୍ୱର ଧୂଆଁପତ ଆଣିଥିଲ, ତାକୁ ଆଉ ଆଣିଲୁ ନାହିଁ ତ !

ବିନୋଦ - ମୁଁ କଥା କରିବ ଅବଧାନେ, ମା ତାକୁ ବିଡ଼ା ବାନ୍ଧ ସିକା ଉପରେ ରଖି ଦେଇଛି; ମୋ ହାତ ପାଇଲା ନାହିଁ ।

ଅବଧାନେ—ଆଜ୍ଞା ତୁ ଗୋଟାଏ କାମ କରିବ । ତୋ ମା ଯେତେବେଳେ ଗାଘୋର ଯାଇଥିବ ତୁ ଗୋଟାଏ ବନ୍ତି ପାଇଁଆ ଉଗାଡ଼ି ପକାଇବୁ, ତା ଉପରେ ଚଢ଼ି ସିକାରୁ ଧୂଆଁପତ କୋଡ଼ିବୁ । ସେଥିରୁ ଦୁଇ ରୂପି ଖଣ୍ଡ କାଢ଼ି ନେଇ ବିଡ଼ା ବାନ୍ଧ ସିକାରେ ଥୋଇ ଦେବୁ । ଖବରଦାର ! ବେଶିଗୁଡ଼ାଏ ଆଣିବୁ ନାହିଁ । କାଳି ସକାଳେ ଯଦି ନ ଆଣିବୁ, ଅନାଇଥା ଏ ବେତକୁ ।

ଅବଧାନେ ଫେର ଥିର ଅନ୍ତାକୁ ଅନାଇଲେ । ଅନ୍ତ ଧୀରେ ବସି ଖୁବ୍ ମନ ଦେଇ ଅଷ୍ଟର ବୁଲଉଛି । ଅବଧାନଙ୍କର ଭାବ ଦୟା ହେଲ । କଅଳରେ କହିଲେ, “ରେ ବାପ ଅନ୍ତ ! ନେ’ତ— ଟୁକୁଣାଟା ନେଇ ଟୁକୁଣେ ପାଣି ଆଣ ତ, ବହିଦେଶ ଯିବୁଁ ।” ଅନ୍ତ ଭଲ ପିଲାଟି ପରି ଟୁକୁଣା ଧରି ପୋଖରୀକୁ ଜଳ ଅଣିବାକୁ ଗଲ । ଅବଧାନେ ବସି ପିକା ଟାଣୁଆନ୍ତି । ଅନ୍ତ ଆସେ ନାହିଁ— ବଡ଼ ମଠ କଲ । ଅବଧାନେ ଆଉ ସବ୍ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଦୁଇଥର ତିନିଥର ମୋଖସାତୋଠ ଆଡ଼କୁ ଅନାଇଲେଣି । ସେଠାରୁ ଉଠି ପିକା ଉଡ଼ି ଉଡ଼ି ତୋଠ ଆଡ଼କୁ ବୁଲିଗଲେ । ଅନ୍ତ ଟୁକୁଣାଟି ଧରି ଆଡ଼ ଉଡ଼ାଡ଼ରେ ଲୁଚି ପଡ଼ି ଅବଧାନକୁ ଅନାଇଥିଲା— ଆସୁଥିଲା ନାହିଁ । ଅବଧାନ ଉପରେ ଯେମିତି ନଜର ପଡ଼ିଛି, ଧୀରେ ଧୀରେ ପାଖକୁ ବୁଲି ଆସିଲ । ଅବଧାନଙ୍କ ହାତକୁ ଟୁକୁଣାଟି ଏମିତି ବଢ଼ାଇ ଦେଲା, ଯେମିତି ଟୁକୁଣାର ପାଣିକୁ ଅବଧାନଙ୍କର ନଜର ନ ପଡ଼େ । ଅବଧାନେ ଡେବିର ହାତ ପାଞ୍ଚଥାଙ୍କୁ କିରି ଟୁକୁଣା ଫନ୍ଦଟି ଧର ଡାହାଣ ହାତରେ ମିକା ଉଡ଼ି ଉଡ଼ି ଗାଁ ଶେଷମୁଣ୍ଡ ଗମ୍ଭୀର ବିଳକୁ ବହିଦେଶ ଗଲେ । ଅଧିଗ୍ନାଏ ହୋଇ ନାହିଁ, ଅବଧାନେ ତ ବିଳକୁ ଘର ଘର ହାତ ଚିଲମାର ରହି ଗୁଡ଼ ଧାଇଁଛନ୍ତି । ଲୁହା କେଉଁଠି ପଡ଼ିଲୁଣି । ଲୁଗୁ ଶଣ ପଡ଼ିଥାନା, ହାତରେ ଜାବୁଡ଼ ଧରିଛନ୍ତି, ହେଲେ ଅଧା ଲଙ୍ଗଳା, “ରେ ଅଳପାଇଯିଆ ରେ ! ରେ ସବନାଯିଆ ଅନ୍ତା ରେ ! ମାର ପକାଇଲ ରେ ।” ଯେମିତି ବୁଟଶାଳୀରେ ପହଞ୍ଚିଗଲେ, ଧରିଲେ ବେତ— “କାହିଁ ଅନ୍ତା ?” ଆଉ ଅନ୍ତା ! ଅନ୍ତା ଅନ୍ତର୍ଧାନ ।

ଅବଧାନେ ବୁଟଶାଳୀର ଏ ମୁଣ୍ଡ ସେ ମୁଣ୍ଡ ଗଡ଼ାଗଡ଼ି କରୁଛନ୍ତି, ପାଣି ପାଣି ରହି ଗୁଡ଼ିଲ । ଗୋଟିଏ ପିଲା ଧାଇଁ ଧାଇ ତଙ୍କ ରେଷାଇଦର ମାଠିଆରୁ କଂସାଏ ପାଣି ଆଣି ଦେଲ । ସେହି ପାଣିରେ ହାତ ଧୋଇ

ପକାଇ ପେମିତ ଗୋଟାଏ କୁଳକୁଆ କରିଛନ୍ତି, କଂସାଣ୍ଡେ ପାଞ୍ଚହାତ ଦୂରକୁ ପୋପାଡ଼ ଦେଇ— ‘ବୋପାଲେ ! ମା ଲୋ !’ ବୋଲି କହି ଗଲିଲେ । ଆଉ ରହି କରି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି, ଖାଲି ଗାଁ ଗାଁ ଚର୍ଚୁଛନ୍ତି । ମୁହଁ ଭାର ପୁଲିଗଲଣି—ଆଶିପତା ପୁଲିପାଇ ମାଡ଼ପଡ଼ିଲଣି— ଆଶିକୁ ଦିଶୁ ନାହିଁ । ଗାଁ ଲୋକେ ଉଜାଡ଼ ପଡ଼ିଲେ । ‘କଣ ହେଲ, କଣ ହେଲ’ କହି ଦି ଘର ଜଣ ଅବଧାନଙ୍କୁ ଧରି ପାଣିରେ ପକାଇଲେ । ସଞ୍ଜବେଳ ସରକ ଅବଧାନଙ୍କୁ ବଡ଼ ଶୀତ ଲଗିଲ । ପାଣିରୁ ଛାଙ୍କି ଆଣି ପାଏ ଶସା ତେଲ ଅବଧାନଙ୍କ ଦେହପାକ ଦିଲେ । ତେତେବେଳେ ଅବଧାନଙ୍କ ପାଟିରୁ କଥା ବାହାରିଲ । ହେଲେ, ମୁହଁଟା ଆଟିକା ପରି ପୁଲିପାଇଛି । ଭଲ କରି କଥା କହି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଅବଧାନେ ଜଣାଇଲେ, ‘ଭାର ଭୋକ ।’ ଆଉ ତ କିଛି ଶାଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । ଗାଁ ଲୋକେ ଅଧସେରଟାଏ ଗରମ ଦୁଧ ଆଣି ଦେଲେ । ତୋକେ ତୋକେ କରି ତେତକ ପିଇ ଦେଇ ଅବଧାନେ ଟିକିଏ ସାଷ୍ଟମ ହୋଇ ବସିଲେ । ଥଣ୍ଡା ପଡ଼ିଗଲ— ଶସା ତେଲରେ ବାଇତଙ୍କ ବିଷ ହରେ ! ଅବଧାନେ ଟିକିଏ ସାଷ୍ଟମ ହେଲେଣି । ଗାଁର ସବୁ ଲୋକେ ଜମା ହୋଇଥିଲେ । ପୁରୁଣା ପାଞ୍ଜଣ ଲୋକ ତନଶି କରିବାକୁ ବସିଗଲେ । ‘କଥା କଣ ?— କେବ୍ଳ ଅବଧାନେ ଏପରି ହେଲେ ?’ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଏବେ ପାଶ୍, ବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ରମାଣ ଏବେ ଅବଧାନଙ୍କର ପୃଷ୍ଠା ବ୍ୟବହାର ଆଲୋଚନା କରିବାରେ ସାଧ୍ୟ ଜଣାଗଲ, ଏଠା ବାହିନ୍ୟ ଅନନ୍ତାର କାମ । ସାଧ୍ୟ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା କି, ଅବଧାନେ ଯେ ବିକୁଆତ ଛାଡ଼ିରେ ଟିକିଥିଲେ, ତା ମନରେ ଥୁଲ ରଗ । ଆଜି ସକାଳେ ଯେମିତି ଅବଧାନେ ଟୁକୁଣାଏ ପାଣି ଆଣିବାକୁ କହିଲେ, ସେ ପୋଖରୀକୁ ଟୁକୁଣା ଦେନ ଯାଇ ଅଧଟୁକୁଣେ ଅଠାନ୍କାଆ କାଦ ଭାବି କଲ । ଲୋକେ ଦେଖିଛନ୍ତି, ପୋଖରୀ ଆଡ଼ ବଣ ଉପରେ ଯେ ବାଇତଙ୍କ ଲତା ମାଡ଼ିଛି ସେଥିରୁ ଦୁଇମୁଣ୍ଡ ଫଳ ଆଣି ଶପରକାତି ଶ୍ରେଷ୍ଠରେ ଆଁଶୁ

ପରୁ ରୁଞ୍ଜିଛି । ଟୁକୁଣାରେ ଅଖେ ଆଁଶୁ ମିଶାଇ ଦେଇ ଆଜି ରୁଡ଼ାଏ ପଥ ଖଣ୍ଡରେ ପୋଠଳା କରି ଅଗିରେ ଖୋସିଥିଲା । ଅବଧାନେ ଯେମିତି ପଦା ଆଜି ଯାଇଛନ୍ତି, ତାଙ୍କ ରନାଘରେ ଯେଉଁ ପାଣି କୁମେ ଥିଲା ପେଥୁରେ ତାହା ମିଶାଇ ଦେଇ ପଳାଇ ଯାଇଛି । ଅବଧାନଙ୍କ ମନରେ ତ ଥିଲା ରଗ । ବେଳ ଧରି ଉଠି ପଡ଼ିଲେ, “ମୁଁ ଆଜି ରଣ୍ଡିପୁଆ ଅନ୍ତାକୁ ଦେଖିବି” ବାହାରିଲେ ଅନ୍ତା ଦୁଆରକୁ । ଗୀ ଲୋକ ସମସ୍ତେ ମନା କରୁଛନ୍ତି—ରଗବେଳେ ମଣିଷର ଥାନ ଜ୍ଞାନ ଥାଏ ନାହିଁ । ଖଣ୍ଡେ ବାଟରୁ ଡାକୁଛନ୍ତି, “ନେ ଦେବକୀ ଗନ୍ଧିଶି ! ନେ ଦେବକୀ ଗନ୍ଧିଶି ! ସେ ରଣ୍ଡିପୁଆଅନ୍ତା ଅଳପାଇସିଆ କାହିଁ ।” ସିଂହାଣୀ ସେତେବେଳକୁ ସବୁ କଥା ଶୁଣିଲେଣି । ପୁଅକୁ ଘର ଭିତରେ ଲୁଗୁର ଦେଇ ଦାଣ୍ଡପଣ୍ଡାରେ ବସିଥିଲେ । ଅବଧାନ କଥା କାନରେ ଯେମିତି ଦଢ଼ିଛୁ, ଦର୍ଦ୍ଦରୁ ବାହାର କଲେ ଯେଇ ମର୍ମିନଣା ଠେଙ୍ଗା । କୁହାଟଟାଏ ମାରି ଡାକି ଦେଲେ, “ଆରେ ଅଳପାଇସିଆ ! ମାହାନ୍ତି ଗୋଲମ ! ଡାକୁଶିଶିଆ, ନିଶିଶିଆ ! ମୋ ଗିରସ୍ତ ଥିଲ ସାଇବର ଜମାଦାର—ମୁଁ ସିଂହାଣୀ—ମୋତେ କହିବୁ ଦେବକୀ ଗନ୍ଧିଶି ? ମୋ ପୁଅକୁ କହିବୁ ଅଳପାଇସିଆ ? କିରେ ତୋତେ କିଯ ଲାଗିଲଣି କି ? ରହ ତ ମାହାନ୍ତିଟୋକାକୁ ଦେଖେ ।” ସିଂହାଣୀ ମୁଣ୍ଡରେ ଲୁଗା ନାହିଁ—ଦ୍ରେମେ ଡ୍ରେମେ କେତେକେବୁ କଞ୍ଚା ପାକଳ ବାଳ ଫରଫର ଉଠିଛି । କାନରେ ଠେଙ୍ଗା । ସେହି ବିକଟାଳ ରେ ଶୁଣି ଅବଧାନଙ୍କର ତ ପିଲୋହି ପାଣି ହେଲଣି ! ସିଂହାଣୀର ଦେହବଳ ଅବଧାନଙ୍କୁ ଭଲ କଣା । ଦିନେ କଣ ହେଲ କି ସକାଳରୁକିଆ ସିଂହାଣୀ ଗାଁକୁ ନିଶବ୍ଦ ଉପର ବାଟ ଦନ୍ତ ବିକି ଯାଉଛି । ତେତିକିବେଳେ ବିନେ ଦବିହାଶମନର ମାରଣା ଷଣ୍ଡା ବିନବାକୁ ତଢ଼ି ଆହୁଲା । ସିଂହାଣୀ ଗୁମ୍ବ କରି ଛାଡ଼ା ହୋଇଯାଇ ଧରିଲ ଓଣୁ ଶିଙ୍କ । ମୃଣ ଉପରେ ପରମାରର ତିନି

ମାତିଆ ଦୋଳ, ତାକୁ ଧରିବାକୁ ନାହିଁ । ଓଣୁ ଶିଙ୍କ ଧରି କଡ଼େଇ କଡ଼େଇ ବରାରକୁ ଦେନିଲେ । ଯେମିତି ପେଳିଦେଇ ଶିଙ୍କ ଛୁଟି ଦେଇବି ଶଣ ତ ପୁଟୁଳ ପରି ଗଡ଼ ଗଡ଼ ଯାଇ ଦେଇବି ଭିତରେ ପଡ଼ିଲ । ସେହିଦିନରୁ ଶଣ ଗ୍ରେଟା, ମାରଣାପଣିଆ ଗ୍ରୁଡ଼ିଲଣି । ଏହା ଅବଧାନଙ୍କ ଅଖି ଦେଖିବା କଥା । ଭୟରେ ଅବଧାନଙ୍କ ପଳାପୁନ । ବାଘଣୀ ମୃଗକୁ ଗୋଡ଼ାଇଲେ ସେ ଯେମିତି ପଳାଏ, ଅବଧାନେ ସେହିପରି ପଡ଼ି ଉଠି ଧାର୍କିଛନ୍ତି । ଆଣୁ ଗଣ୍ଠ ଛୁଟି ଝର ଝର ରଙ୍ଗ ବହୁବିଲା । ସିଂହାଣୀ କାନରେ ଠେଙ୍ଗା, ଭାଲୁକୁଣୀପରି ଅବଧାନ ପଛରେ ଧପ୍ ଧପ୍ କର ଧାର୍କିଛନ୍ତି । ଧାର୍କିବା ବେଳ ସେହି ବିଶାଳ ପେଟଟି ଦଲ୍ ଦଲ୍ ଶୁଭୁଛି । ହାତରେ ସେ ପିତଳବାହି ବଳାଗୁଡ଼ାକ ପାଏ ବାଟ ଯାଏଁ ଝମ୍ ଝମ୍ ଶୁଭୁଛି । ସିଂହାଣୀଙ୍କର ସେହି ରଢ଼ରେ ଗୀ କମ୍ପ ଯାଉଛି । ଅବଧାନେ ଗୀ ମିହିରେ କେଉଁଠି ଅନାରରେ ମିଶିଗଲେ । ସିଂହାଣୀ ଡାକିଦେଲ, “ଆରେ କାଠିଆ ମାହାନ୍ତି ଗୋଲମ ! ମୋ ପୁଅକୁ କୁଆଡ଼େ ଲୁଗୁରକୁ ଆଣି ଦେ । ଜାଣିଆ କାଳ ସକାଳେ ପିତଳବାହିରେ ତୋ ମୁଣ୍ଡ ରୂପା କରିବ ।” ଦେଲେ ଅବଧାନଙ୍କୁ ହିଁ ଅରଦିନ ସକାଳଠାରୁ କେହି କେବେ ସେ ଗୀରେ ଆଉ ଦେଖିନାହିଁ ।

ଆହୁର ବି ପାଞ୍ଚ ଛ ବରଷ ଗଲଣି, ଅନ୍ତା ଲାଗି ଗୀର ଅନେକ ଲୋକ ଅସ୍ତିର । ତାର ଅଉ କଣ୍ଠ ଅତ୍ୟାଗୁର ନାହିଁ । ଖାଲି କାହାର ବାଟରେ ମକା, କାକୁଡ଼ି, କୋଳି, ଆମ, ବେଳ କଣ୍ଠ ରହିବ ନାହିଁ, ଆଉ ସୁନା ରୂପା ପଡ଼ିଥାଉ ଅନାଇବ ନାହିଁ । ଫେଲେ ସେ ଯେପରି ଉତ୍ତପାତିଆ, ସେହିପରି ବି ଭଲଲେ । ତାକୁ ରଗାଇଲେ ରକ୍ଷା ନାହିଁ । ସେ ଅଗେ ଦୁଷ୍ଟନ୍ ଦରର ଖୁମ୍ ଆଉ କବାଟ ଦୁଇଁ । ମା ମନା କରିଛି କାହାର ଦେହରେ ହାତ ଦିଏ ନାହିଁ ! ଏଣେ ପାକୁଳ ପାକୁଳ ଟେକା ଟେକି କରି ତାକୁ ଦି କଥା କୁହ, କୁମ

ଶୁଦ୍ଧ କାଢିବ । କାହାର ବାଢ଼ି ତଣା ଯାଉଛି ଅନ୍ତା ସେଠି ଦେଖୁଥିଲୁ—ତାକୁ ଯଦି କହିବ, “ବାପ ଅନ୍ତା । ତୁ ନ ହେଲେ କାହାର ଗାଁ ଚଳିବ ?” ଆଉ କିଛି କଥା ନାହିଁ, ଧରି କୋଡ଼ି । ରୂପଜଣ ମଣିଷ ଦିନକେ ଯଦି ପରିବେ ନାହିଁ, ପହରକ ଭିତରେ ପୁଟେ ଗଞ୍ଜରେ ବାଡ଼ିଟାକୁ ତାଡ଼ି ପକାଇବ । ମୁଲିଆ ମିଳୁ ନାହିଁ, କାହାର ଦର ଛପରବନ ହୋଇ ପାରିଲା ନାହିଁ, ଧରି ଅନ୍ତାକୁ—ସାଦୃଲସାକୁଳ କରି କହିଲେ, ଦିନେ ଲାଗୁ, ଦି ଦିନ ଲାଗୁ ସେ ଏକଲ ଗେଟାଏ ଦର ଛୁଇ ପକାଇବ । ରମା ଭଣାର ବାପ ମର ଦରେ ପଡ଼ିଛି । ବାଡ଼ିରେ ମଞ୍ଚି ବୋଲି ତାକୁ କେହି ଉଠାଇ-ବାକୁ ଆସୁଲେ ନାହିଁ । ଅନ୍ତା ରତ ଛ ଦିନ ବେଳେ ଗା ପାଖ ଦେଇ ଯାଉଥିଲା, ତାକୁ ସବୁ କହିଲା । ଆଉ କିଛି କଥା ନାହିଁ, ଏକଲ ହେଁସମିଶା କରି ମଡ଼ାକୁ କାନ୍ଦେଇଲା । ଅନ୍ତାର ରାତି । ସେହି ସମୟରେ ବି ଗାରେ ବାଢ଼ି ପଡ଼ିଛି । ଅଧିକୋଣେ ଦୂରରେ ମଡ଼ାମଣାଶିରେ ମଡ଼ାଟାକୁ ଫୋପାଡ଼ି ଦେଇ ନଈରେ ବୁଡ଼ିଗଢ଼ି ବାହାର ଅଇଲା । ଅନ୍ତା ବାୟ, ଭାଲୁ, ଭୁତ, ପ୍ରେତ, ସାପ, ବେଙ୍ଗ କାହାକୁ ଡରେ ନାହିଁ । ଅନ୍ତା ଲୋକଙ୍କ ବାଡ଼ିରୁ ଫଳକର ଲୃପିଟାଟି ଖାଇବ; ହେଲେ ତାକୁ କିଛି ଖାଇବାକୁ ଯାଇ, ରାଗି ଘରଦୁଆର ଭାଙ୍ଗିବ ।

ବିନ୍ଦିଆ ଚର ଜଣେ ତନୀ ମହାଜନ । ଅଠ ଦଶ-ହଜାର ଶରୀରଦେବା ଲୋକ । କୁଗା କାରବାର କରେ । ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଦୋକାନଦର ତିଆର କରୁଛି । ରୂପ-ଆଶେ ଝୁଣୁ ପଡ଼ି ଚଢ଼ିକ ବୁଲି ଗଲଣି । ମହି ଖମ୍ ଯୋଡ଼ାକ ଅଠର ହାତି । ଭାଶା ମୋଟା ଶାଳଗଞ୍ଜଳ । ଦଶଜଣ ଲୋକ କଷାକଷି କରି ମହି ଖମ୍ ଛିଡ଼ା କରି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଜଣେ ହସି ହସି କହିଲା, “ଆମେ ଏତେ ପାରୁ ନାହିଁ, ବଣ୍ଟିପୁଅ ଅନ୍ତା ହେଲେ ଏକଲ ଜୟେଷ୍ଠାକ ଉଠାଇ ଛିଡ଼ା କରିଦିଅନ୍ତା ।” ଘଟଣା

ଦେଖ, ତେବେଳିକିବେଳେ ଅନ୍ତା ଦାଣ୍ଡରେ ପାଉଥିଲା । ବିନ୍ଦିଆ ତନୀ ଡାକଦେଲ; “ଆରେ ଅନ୍ତା ! ଏ ଯୋଡ଼ାଏ ଖମ୍ ଉଠାଇ ଦେ, ତୋତେ ଦିଟକା ଖଜାଣିଆ ଦେବି ।” ଆଉ ଯାଏ କାହିଁ ? “ହଁ ରେ ଶଳା ତନୀ ! ମୁଁ ତୋର ଗୋଲମ ? ତୋର ମୂଲ ଲାଗିବି ?” ଧାର୍ଲିମ ମାରିବାକୁ । ତନୀ ତ ଉଚରିରେ କୁଆଡ଼େ ପଳାଇଲଣି । ଦଶଜଣଲୋକ ଜୋଡ଼ିଏ ଦିନ କାମ କରି ଯେତେ ଖମ୍ ପୋତି ଛିଡ଼ା କରିଥିଲେ, ସବୁଗୁଡ଼ାକ ଉଷାକ ଭିତରେ ଉପାଡ଼ି ପକାଇଲା । ହେଲେ, ଜଣାଶୁଶ୍ରା ଲୋକେ ଅନ୍ତାଠାରୁ ତେର କାମ କରଇ ନିଅନ୍ତି । ରୋକି ରୋକି କାହାର ହେଲେ କିଛି ପାଇଟି କରି ଦେଇ ଆସେ । ବିନ୍ଦିଆ ତନୀ ଗାଁର ଭଲଲୋକ ପାଖରେ ଅନ୍ତା ନାମରେ ଗୁହାରି କରି ଓଲ୍ଟା ଗାଳି ଶୁଣିଲା ।

ବିନୋଦରାଏପୁର ଭର୍ଗବନନ୍ଦର ଉତ୍ତର କଳରେ । ନମ୍ବା ଗର୍ଭଠାରୁ ଗାଁଟା ଅଛି ଅଳ୍ପ ଉଞ୍ଚା । ବଢ଼ିପାଶିରୁ ଗାଁ ରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ସରକାର ବାହାଦୁର ଗୋପାଳପୁର କରିବୁ ରାମନଗର ଯାଏଁ ଅଠର ମାଇଲ ଲମ୍ବା କୋଡ଼ିଏ ହାତ ଓସାର ଦଶ ହାତ ଉଞ୍ଚା ଗୋଟାଏ କୂଳବର ପକାଇଛନ୍ତି । ସେ ବନ୍ଦ ଯୋଗୁ ନଈକୁଳିଆ ତେର ଗାଁ ଆଉ ବିଲବାଡ଼ ରକ୍ଷାପାଏ । ବିନୋଦରାଏପୁର ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଧନବନ୍ତ ଗାଁ । ଗାଁ ତଳେ କଳିନବିଲ ତେର । ଗାଁରେ ପ୍ରାୟ ଦୁଇଶ ଦର ବପ୍ତି । ସମସ୍ତେ ଥିଲା ଲୋକ । କେହି କାକୁ ଆଦୁପ୍ରେୟ ହୁଏ ନାହିଁ । ସରକାରୀ ବଡ଼ ବଡ଼ ଅମଲ, ସ୍କୁଲ ମାସ୍ତୁର, କାରବାଟିଆ, ମହାଜନ, କଳକତ୍ତା ରୁକ୍ଷିଆ ତେର ।

ଅଣିଶ ମାସ । ଦୁର୍ଗାପୁଜା ସମୟ । ବିଦେଶିଆ ସବୁ ଦେବି ଆସିଛନ୍ତି । ନାର ତାମସା, ଶିଆ ପିଆ ଦିନ ରାତ ଲାଗିଛି । ଗାଁଟା ଆନନ୍ଦରେ ଭାବୁଛି । ପି ବର୍ଷ

ଏହି ସମୟରେ ଗାଁଠାରେ ବଡ଼ ଜାରି ହୁଏ । ଷୟୀ ବେଳବରଣ । ସକାନିଆ ଉତ୍ତର ଦିଗରୁ ଖଣ୍ଡ ମେଘ ଦେଖାଗଲ । ସ୍ଵର୍ଯ୍ୟ ଉଠି ମେଘରେ ଉଚ୍ଚଗଲେ । ମେଘଟା ଦେଖୁ ଦେଖୁ ଆକାଶଯାକ ଘୋଟିଗଲ । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପବନ । ବୃତ୍ତା ଗୋବିନ୍ଦ ପଣ୍ଡ କହିଲେ, “ଆରେ ବାପା ! ଡାକରୁଣି କହିଛନ୍ତି

“ହସି ପଶେ—ଉଠି ନ ଦିଶେ,
ବାପ ବୋଲେ ପୁତ୍ରା, ନିଶ୍ଚେ ବରଷେ ।

ଆଜି ଜାଗ୍ରତ ଥାଅ, ନିଶ୍ଚେ ବରଷା ହେବ ।” ପଣ୍ଡାଙ୍କ ମୁହଁ କଥା ମୁହଁରେ ଅଛି—ଟପ୍ ଟପ୍ ଟପ୍ର ଟପ୍ର କରି ପକାଇଲ ପାଣି; ଯେ ବର୍ଷାଛୁ ସେହି ବର୍ଷାଛୁ । ଷୟୀ, ସତ୍ରମୀ, ଅଷ୍ଟମୀ, ନବମୀ ସଞ୍ଜ ହେଲ, ପାଣି ଛୁଡ଼ିବାକୁ ନାହିଁ, ଯେଉଁଠକା ମଣିଷ ହେଇଠି ବସିଛନ୍ତି । ଶୟୀର ବୃତ୍ତାମାନେ କହିଛନ୍ତି, ଏପରି ବର୍ଷା କେବେ ଦେଖା ନ ଥିଲ । ଗାଁରୁ ପା ଭାଗ ଘରର କାହିଁ ଧୂପ ଧାପ କରି ପଡ଼ି ଗଲଣି, ଦିନରାତି ପାଣି ପବନ ଜାଉଛନ୍ତି । ଦଶରା ଦିନ ଯେମିତି ରାତିପାହିଛି ‘ଗାଁ ଗଲ, ଗାଁ ଗଲ, ଗାଁ ଗଲ’ ତହଳ ପଡ଼ିଗଲ । ଆଉ କଣ ଲୋକେ ଯରେ ରହିବେ ? ପାଣ୍ଡାଆ କୋଡ଼ି ଦେନ ବନ୍ଦକୁ ଧାର୍ଢିଛନ୍ତି । ବଡ଼ସାନ ବିରୁଦ୍ଧ ନାହିଁ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ପାଣ ଛୁଆଁ ଛୁଇ ହେଉଛନ୍ତି । ପାଣ୍ଡାଆ କୋଡ଼ି ଧରି ସମସ୍ତେ ବନ ଉପରେ ହାଜର । ନଈ ଦଶଶକ୍ତିକୁଳକୁ ଅନାଇବା-ବେଳେ ଗୋଟା ସମ୍ମତ, ଆଉ କିଛି ନାହିଁ । ବଡ଼ ପାଣି ବନ କାନେକାନ । ନଈ ଉତ୍ତର ପାଞ୍ଚ ହାତ ଉଚ୍ଚ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଲହର ଅସି ଝଲକେ ଝଲକେ ପାଣି ବନ ଟପି ପଡ଼ିଛି । ଯେଉଁଠି ଝଲକେ ପାଣି ଟପି ପଡ଼ିଛି, କେହି କାହାକୁ କହିବାକୁ ନାହିଁ—ଶୟ ବୋଝ ମାଟି ପଡ଼ିଯାଉଛି । ବନମୂଳଟା କୋରି ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଫୋଖଣ କରି ପକାଇଲଣି । ଆଉ ଏଣେ କଣ ହେଲକି ରୁଚିକୋଣ ତଳେ ରାମପୂର ମୁହାଣ ବାଟେ ପାଣି ବୁଡ଼ିଅସି ଗାଁ ମୂଳକୁ ଲାଗିଲଣି ।

ଗାଁ ତଳ ଗଞ୍ଜରଗୁଡ଼ାକ ସମ୍ବୁଦ୍ଧ ପରି ଜଳମୟ । ବନର ପାଣି ନ ଟପିଲେ ବି ତଳ ପାଣି ଆସି ଗାଁକୁ ଭସାଇ ନେବ । ପାଣିଟା ଯେମିତି ହୁ ହୁ କରି ବଡ଼ୁଛି ଗାଁ । ଉତ୍ତରେ ପାଣି ପଣିଲ ବୋଲ । ତରେ ଆଉ ରନ୍ଧାବଡ଼ା କଣ ହେବ ? ଶାଲ୍ ଗୁଡ଼ାକ ଦରୁ ବାନାର ଆସି ଶଖ ହୁଲହୁଳ ପକାଉଛନ୍ତି । ଗୁଡ଼ାଏ ଛର୍ଲା କିଅଳା ଛୁଆଙ୍କ କାଶେଇ ରଡ଼ି କରୁଛନ୍ତି । ଶଙ୍କ, ହୁଲହୁଳ, ହରିବୋଲ, କାନ୍ଦଣାରେ ଗାଁଠା ଉତ୍ତର ପଡ଼ୁଛି । ସ୍ଵର୍ଯ୍ୟ ଉତ୍ତବେ ଉତ୍ତବେ । ଗାଧିଆ ତୁଠ ବାଟେ ଗାଁକୁ ପଣିଲ ପାଣି । ଦେଖୁ ଦେଖୁ ପାଞ୍ଚହାତ ଗଞ୍ଜର ହୋଇଗଲ । ଉତ୍ତବ୍ରାଟା ବି ବେଳକୁବେଳ ବଡ଼ ଯାଉଛି । ପିତକାରୀ ମୁହଁରୁ ପାଣି ବାହାରିଲ ପରି ବେଗରେ ପାଣି ଗାଁକୁ ଧାଉଁଛି । “ହରିବୋଲ, ହରିବୋଲ—ଗଲ, ଗଲ ।” ଆଉ କିଛି କଥା ନାହିଁ । ଉତ୍ତବ୍ରାଟା ସମ୍ମଦ୍ରରେ ସମସ୍ତକୁ ଯାକିଦେବ । ପାଣିମୁଖ ବନ ପାଇଁ ଶକୁଣ ଶ ବୋଝ ମାଟି ପଡ଼ିଛି; ମାତ୍ର ମୁଠାଏ ବି ରହନାହିଁ, ସୁଅ ଭସାଇ ନେଉଛି । ଏତେ ଯେ କାଣ୍ଡ—ଅନ୍ତର କାହିଁରେ ଚିନ୍ତା ନାହିଁ । ସକାଳୁ ଭଜି ଭଜି ଗାଁର ରୁରିପିଠ ବୁଲୁଛି । ଲୋକମାନଙ୍କ ବାହିରୁ ରହିମିଶା ମକା କାକୁଡ଼ି ଭସି ଆସୁଛି, ତାହା ସବୁ କେବଳ ଅଖାରେ ପୂରିଯାଉଛି । ଯେତେବେଳେ ଗାଧିଆ ତୁଠ କତରେ ଘର ହୁରି ପଡ଼ିଲ, ତେତେବେଳେ ହସି ହସି କଣ ହେଉଛି ମଜା ଦେଖିବା ପାଇଁ ଧାଇଁଲା । ଦେଖିଲ ଯେ, ଗାଁକୁ ଗୋଟାଏ ଭରି ପାଣିମୁଖ ଧାଇଁଛି । ଶୁଣିଲ ଯେ ଗାଁ ଭସିଯିବ । ଭଲ କରି ଅନାଇ ଧାଇଁଲ ଗାଁ ଭତରକୁ । ଭନୋଦ-ବିହାରୀ ଠାକୁର ସିଂହଦୁଆର କବାଟଟା ପାଞ୍ଚହାତ ଉଞ୍ଚା, ରୁହିଦାତ ଉତ୍ତବ୍ରାଟା । ତାକୁ କାଢ଼ି ପକାଇ ମୁଣ୍ଡାକ ଧାଇଁଛି । ଦାଣ୍ଡପାଣରେ ପାଖତମାର ମେଲରେ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଫୋଖଣ କରି ପକାଇଲଣି । ତେବେଳେ କାଢ଼ି କାଶେଇଲ । ମୁହାଣରେ କବାଟଟାକୁ ଅନ୍ତର କରି ଟିଆ କରି ଦେଇ ତେଜିଟା ଠେକେଇ ଦେଲ । ଆଉ ପିଠ ଭୁଲଦେଇ କପାଟଟାକୁ ପେଲି ଧରିଲ । ତାହା ବାଦ

ପାଠି କଲା, “ପକାଆ ମାଟି, ପକାଆ ମାଟି ।” କେବଳ ଡାକୁଛି, “ଦକାଆ ମାଟି, ପକାଆ ମାଟି, ପକାଆ ମାଟି ।” କପାଟ ଦୁଇ ପାଖରୁ ଶ’ ଶ’ ମାଟି ଖୁବ୍ ଧୂମ୍ ଧୂମ୍ ପଡ଼ିଛି, ଅନ୍ତା ଶୁଣି ଯାଏ ମାଟି ହେଲାଣି, ଡାକୁଛି ଅନ୍ତା, ବେକ ପୋଡ଼ି ଗଲାଣି; ସେଥିକି ତାର ନଜର ନାହିଁ । ସେତେବେଳେ ୭୦ କଣ୍ଠରେ ମାଟି ପଡ଼ିଲା—
ଦୁଇଥର ଡାକ ଦେଲା, “ହରିବୋଲ, ଦିଅ, ମାଟି ପକାଆ ।” ଆଉ ଅନ୍ତା ପାଠି ଶୁଭିଲ ନାହିଁ । ମାଟି ସେହିପରି ପଡ଼ିଛି । ତାଣି ସୁଆଟା ବନ ହୋଇଗଲା । ଲୋକମାନଙ୍କର ଭରସା ହେଲା, ଟିକିଏ ନିଶ୍ଚାସ ପକାଇଲେ । ତେତେବେଳେ ଶୋକିଲେ ‘ଅନ୍ତା କାହିଁ ? ଆଉ ଅନ୍ତା ? ତା ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଦି ହାତ ମାଟି । ଡାକ ପଡ଼ିଗଲା “ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ରାଣ୍ଡିପୁଆ ଅନ୍ତା !” ପିଲା, ବୁଡ଼ା, ମାଇକନିଆ, ମର୍ଦ୍ଦ ଗାଁର ହଜାର ଲୋକ ସମସ୍ତେ ହରିବୋଲ ଦେଉଛନ୍ତି, ସମସ୍ତେ କହୁଛନ୍ତି—“ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ରାଣ୍ଡିପୁଆ ଅନ୍ତା !” ଦଇବ ଯୋଗେ କଣ ହେଲା କି ବର୍ଷା ବନ । ନକରୁ ପୁଟେ ପାଣି ଶୁଣି ପଡ଼ିଲାଣି । ଅନ୍ତା ମା ପଞ୍ଚାରେ ବସିଥିଲା । ହୁର ଆନନ୍ଦ ଶୁଣି କହିଲା, “କଣ ହେଲା ଦେଖେ ? ପୁଅଟା ବି ଆସିଲା ନାହିଁ, ଡାକ ଆଣି ।” ତା ସୁମିର ଠେଙ୍ଗା କାନରେ ପକାଇଲା । ଘର ଦୁଆରଟା କଳ ଦେଇ ବାହାରିଲା । ଯେମିତି ଦାଣ୍ଡରେ ଯାଉଛି—
ଶୁଣିଲ ଯେ ସମସ୍ତେ କହୁଛନ୍ତି, ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ଅନ୍ତା !” ସମସ୍ତେ ତା ଗୋଡ଼ିତଳେ ପଡ଼ି କହୁଛନ୍ତି,
“ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ତୋ ପୁଆ !” ସିଂହାଣୀ ସଳଖେ ସଳଖେ ତୁଠ କଣ୍ଠକୁ ରୁଳିଗଲା । ସବୁ ଶୁଣିଲା, କାହାକୁ କିଛି କହିଲା ନାହିଁ । ବନ ରୁଚିପାଖ ବୁଲି ଦେଖିଲା । ବନ ମହିକୁ ଅନ୍ଦାଇଛି, ରୁଚିପାଖ ବୁଲୁଛି । ତୁଠ ମହିକୁ ନଜର ଅଛି; ନଈ ଆଡ଼କୁ ପିଠି । ବନ ତଳେ ଯେ ଦଶହାତ ପାଣି ତାକୁ ତ ସେ କଥା ଅଜଣା । ଯେମିତି ନଈ ଆଡ଼କୁ ବୁଲି ଯାଇଛି, ଧପାଧୁ କରି ଗୋଟାଏ ଶବ୍ଦ ହେଲା । ‘ହାଁ କଣ ହେଲା’ କହି

ଲୋକମାନେ ଦିଟା ରୁଚିଟା ମଣାଳ ଅଳୁଆ ନଈକୁ ଦେଖାଇଲେ । କଳିତାରୁ ପାଞ୍ଚ ହତ ଦୂରରେ ପାଣି ଭିତରେ ଗେଟାଏ ଗାତରେ ମେଞ୍ଚାଏ ପ୍ରେଣ ନର୍ତ୍ତରୁଟିଏ ବୁଲୁଛି, ଦଶ ହାତ ତଳକୁ ଖଣ୍ଡିଏ ବାଉଁଶ ବାଡ଼ି ଭାସି ଯାଉଛି ।

ଗାରୁଡ଼ ମନ୍ତ୍ର

ଏହିଟା ହେଲା ତିରଶ ରୁଳିଶ ବର୍ଣ୍ଣ ତଳର କଥା । କଟକରେ କଲେଜ ନୃଆ ବସିଛି, ଏଫ୍.ଏ କ୍ଲାସ୍ ଦର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଡ଼ା ହୁଏ । ଉପର କ୍ଲାସରେ ଗୋଟି ପନ୍ଦର ଷୋଳ ଶ୍ରୀମତୀ । ସେଥିମଧ୍ୟ ଆଠ ଦଶଗୋଟି ମଧ୍ୟପଲିଆ, ସହର ଭିତରେ ନାନା ଜାଗାରେ ବସା କରି ରହିଛନ୍ତି । ସେତେବେଳେ କଲେଜରେ ବୋଡ଼ି ନ ଥିଲା । କଟକ ଗୌଧ୍ୟ ବଜାର ଭିତରେ ଗୋଟିଏ ସାଦା ଦୋମହଳ କୋଠାରେ ବସା—ଶ୍ରୀମତି ନାମ ମଦନମୋହନ । ନାମଟି ପର ପିଲଟି ଦେଖିବାକୁ ମଧ୍ୟ ମଧ୍ୟନମୋହନ, ବୟସ ଜଣାଯାଏ ଷୋଳ ସତର ଭିତରେ । ବସାରେ ପୂଜାଦାସ, ଗୋଟିଏ ଭଣ୍ଡାସ, ଆଉ ସାନ୍ତ ଏହି ତିନୋଟି ଲେକ । ହେଲେ କଣ, କେହି ଭାର କାନ୍ଦେଇ, କେହି ବୋଝ ମୁଣ୍ଡେଇ, କେହି ତୁଙ୍କା ହାତରେ ରୋକନା ଦୁଇ ତିନି ଜଣ ଧୂଳଗେଡ଼ିଆ ଲେକ ଯା ଆସ କରିଛନ୍ତି । ଦିନେ ବୋଲି ଉପରି ଲେକର ଛୁଟଣ ନାହିଁ । ଜିନିସପଦ୍ଧତି ଧରି ଉପୁରିଲେକଙ୍କ ଯା ଆସ କରିବାର ଦେଖି ବସା ଆଶପାଶ ଦୋକାନିଏ ବୁଝିଲେଣି, ଏହି ବାବୁ ପିଲଟି ମଧ୍ୟପଲର କୌଣସି ଜମିବାର ଘରର ପୁଆ ହେବ । ତେବେ ଦିନ ପାଖରେ ଥିବା ଲେକର ପରିଚୟ, ଜାଣିବା-ପାଇଁ ଲେକଙ୍କର ସହଜରେ ଇଚ୍ଛା ବର୍ତ୍ତମାନ—ତା ଉପରେ ପୁଣି ବଡ଼ଲେକ ହେଲେ ଲେକେ ଅଗେ ପରିଚୟ ଶୋକି ବସନ୍ତ । ପାଖଲେକେ ସମସ୍ତେ ଜାଣିଗଲେଣି ପିଲଟି

ବଡ଼ନାହିଁ ପରଗନାର ଶାଳପାଇଁ ତାଲୁକର ଜମିଦାର ଗୋଲପଲେନନ ପକ୍ଷନାୟକଙ୍କ ପୁଅ । ଏହା ମଧ୍ୟ ଜଣାଗଲଣି, ଜମିଦରଙ୍କର ଏହି ଗୋଟିଏ ବୋଲି ପୁଅ । ଦୃଥିରେ ଯେତେ ପ୍ରକାର ହତଭାଗ୍ୟ ଲୋକ ଅଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର ସହ ଶ୍ରେଣୀବିଭାଗ କରାଯାଏ, ଏକପୁଅ ବାପ ମା ନିଶ୍ଚିନ୍ତା ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀର ପ୍ରଥମରେ ପଡ଼ିବେ - ଏକଥା ଲେଖକ ତମା ତୁଳପୀ ଶାଳଗ୍ରାମ ଛୁଟି ଦୂଢ଼ରୁପେ ବୋଲିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛି । ପୁଅ ଖାଇ ନାହିଁ, ବାପ ମା'କର ଉପାସ - ପୁଅଟିର ବେଶମ, ଆଖିରେ ନିଦ ନାହିଁ, ପେଟରେ ଭୋକ ନାହିଁ । ଦିନରାତ୍ରି ବିଛଣା ପାଖରେ ଜରି ବୁଝନ୍ତି । ପୁଅଟି କାହିଁରେ ସୁଖରେ ରହିବ, ଦିନ ରାତ୍ରି ଭାବନା । ଆପଣାର ତିନିସିଆଁ ଲୁଗା, ପୁଅ ସକାଶେ ଜଥା କଣା ଲାଗିଛୁ । ଦେହର ରକ୍ତ ପରି ଟଙ୍କାଗୁଡ଼ିକ ପୁଅପାଇଁ ଅକାରଣ ବା ସକାରଣ ପାରି ପରି ଖରଚ କରିବାକୁ ଟିକିଏ ହେଲେ ହାଲିଆ ହୋଇ ପଡ଼ିବେ ନାହିଁ । ପରକାଳ ଗଣିପାଇଁ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ନାମ ଗୁଣିବାକୁ ବି ବେଳ ମିଳେ ନାହିଁ । ବାପ ମା'କର ଯେତେ କିଛି ଧର୍ମକାର୍ଯ୍ୟ, ସବୁଗୁଡ଼ିକ ପୁଅ ମଙ୍ଗଳ କାମନାରେ । ମଦନ କଟକରେ ପଡ଼ୁଛି, ବାପ ମା'ଙ୍କ ପିଣ୍ଡରେ ଅଛି ପ୍ରାଣ—ମନ ରହିଛି ଦୁଅ ପାଖରେ । ରେଣ୍ଟନା ପୁଅ ଦେହପା'ର ମଙ୍ଗଳ ବାତନ ନ ପାଇଲେ ସାଆନ୍ତାଣୀ ଅଥୟ ହୋଇପଡ଼ନ୍ତି । କଟକ ସହର ଦୋକାନର ରାଉଳ-ଗୁଡ଼ାକ ପାଣିପଣା, ବାଲୁଗୋଡ଼ିମିଶା, ମଳ୍ଲିଶିଆ । ସାନ୍ତୁଷ୍ଟୀ ଉଆସ ମଧ୍ୟରେ ପୋଇଲୁମାନଙ୍କୁ ଲିଗାଇ ଉଆଗିଆ ସବୁ ଉରିଆ କୁଟାଇ ବାହୁଙ୍ଗୀ ବେଠିଆରେ କଟକ ପାଇଁ ଦେଲେ । ତୋଟାରୁ ପାଇଁ କଦଳୀ କାରିଏ ଅଇଲା । ମା ମନ ଜେତେକେ ବୁଝେ, ଆଗ୍ରହ ହାଣ୍ଡିଏ ପୁଲବଡ଼ି ପରି ହୋଇଥିଲା—ସବୁ କଟକକୁ ଦେଲେ ଯା । ଆଜି ପଠାଇବାକୁ କିଛି ନାହିଁ । ତୁଳା ହାତରେ ହେଲେ ଜଣେ ନର୍ତ୍ତ ପାଇକ ଧାଇଁପାଇ ପୁଅକୁ ଦେଖି ଆୟୁ । ରେଣ୍ଟନା ଏହିପରି ରୂପିତା ।

ଜମିଦାର ଗୋଲପଲେନନ ପକ୍ଷନାୟକେ ଆପେ ପାଠୁଆ ନ ହେଲେ କଣ ହେଲା, ମାଠର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ବୁଝନ୍ତି, ଏଥୁ ସକାଶେ ସେ ଅଖି କାନ ବୁଜି ରଂବଣ ପାଠ ପଡ଼ିବା ସକାଶେ ପୁଅକୁ ବିଦେଶକୁ ପଠାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ମଦନ ଉତ୍ସବିକା କଲେଜର ସବା ଉପର କ୍ଲାସରେ ପଢ଼େ । କଲେଜ ପଡ଼ା ବହି ଛୁଟି ବାହାର ବହି ତେର ପଡ଼ିଗଲଣି । ଭେଣ୍ଟାମାନେ ଉପନ୍ୟାସ ପଡ଼ିବାକୁ ସୁଖ ମଣନ୍ତି । ମଦନ ବି ତେରଗୁଡ଼ା ଏ ଉପନ୍ୟାସ ପଡ଼ିଗଲଣି । ମଦନ ଟିଲାଟା ଖୁବ୍ ଗମ୍ଭୀର, ମନମର ଲୋକ । ହେଲେ କଣ,

“ଯୋଗୀକା ରେଣ୍ଟିକା ଭୋଗୀକା ନିଶାନ
ଆଁ ଖସେ ଜାନ ଅଭିର ଆଁ ଖସେ ପଇଛୁନ ।”

ପାଟି ଫିଟାଇ ନ କହୁ, ମଣିଷ ମନର କଥା ଆଖିରୁ ଧର ପଡ଼େ । ଦେଖା ଗଲଣି, ମଦନ ଉପନ୍ୟାସ ବହିଖଣ୍ଡ ହାତରେ ଧରି ଏକଖାନରେ ଭକ୍ତ ଭକ୍ତ କରି ଉପରକୁ ଅନାଇ ତେରବେଳପାଇଁ କ'ଣ ଭବେ । ସଞ୍ଜବେଳେ ନଈକୁଳରେ ବସି ଏହିପରି ଭାବୁଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ମଦନ ସାଙ୍ଗ ପଡ଼ୁଆ ହୃଦୟର ବନ୍ଧୁ ଗୋକୁଳ ବାବୁ ମଦନର ଏହିପରି ଭବ ଦେଖି ପରାଇଲଣି, “ମଦନ ! ଏପରି ବସି କଣ ଗୋଟାଏ ଭାବୁ ରେ ?” ବନ୍ଧୁ ପାଖରେ ମନର କଥା ପେଇ କହିଲେ ମନ ଟିକିଏ ହାଲୁକା ହୁଏ । ଦିନେ ମଦନ ହଠାତ୍ କହି ପକାଇଲା, “ଗୋକୁଳ ! ଏହି ଉପନ୍ୟାସ ଖଣ୍ଡ ପଡ଼ିଲ, ନାୟକ ନାୟିକାଙ୍କର କେମନ୍ତ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଣୟ ପଡ଼ିଲ !” ଗୋକୁଳ ହସି ହସି କହିଲେ, “ଓହୋ ! ବୁଝିଲୁ, ତୁମେ ଏହିପରି ନାୟିକାଟିଏ ଶୋକୁଳ ପରି ୧” ଦୁଇ ବନ୍ଧୁ ଖୁବ୍ ହସାହସି ହେଲେ ।

ମନୁଷ୍ୟ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗିପଡ଼ିବା ଆଗେ ତାହା ମନରେ ତିନୋଟି ଅବସ୍ଥା ଘଟେ । ପ୍ରଥମେ ଅନୁଭୂତି, ଦୂଷାୟ ଭାବନା, ତୁଣ୍ଡୟ ରଙ୍ଗା । ଗର୍ବାକାର

ମଧ୍ୟ ସେହିପରି କଥାଟାଏ କହିଛନ୍ତି,

“ଆୟତୋ ବିଷୟାନ୍ ପୁଂସଃ ସଙ୍ଗସ୍ତେଷ୍ଟାଜାୟତୋ ।”

ତରୁଣବୟୁଷରେ ତରଳ ମନ ପ୍ରଶଯୁ ଆଡ଼ିକୁ ସହଜରେ
ତଳ ପଡ଼େ । ମଦନ ଉପନ୍ୟାସରେ ନାୟକ ନାୟକାଙ୍କ
ପ୍ରଶଯୁ କଥା ପଡ଼ି ମଢ଼ି ପ୍ଲିର କଲାଣି, ଏହିପରି. କନ୍ୟାଟିଏ
ପାଇଲେ ବିଭା ହେବ । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମନରେ
ଢକିଗଲା,

“କୁଳ ପରି ନଈଁ ନଈଁ ଗୋଡ଼ି ଟିପି ଗମନା,
ମୁଖରନ୍ତୁ ଆଚୁତ, ହାତେ ଲମ୍ବ ଡକ୍ଟଣା,
ବୁ—ଚ—କଥା କହେ ହାଉଡ଼ୀ ସମାନା
ଘରକୋଣବାସିମା, ବିରସବଦନା,
ମାର୍ଜାର ଶିଶୁ ପରି ମୁଦ୍ରିତନେଷା,
ତେଳହରିଦ୍ଵାବିଲେପିତଗାସା ।”

ହାୟ ହାୟ ! ଦର୍ପୁଣିଲା ପଦୁଟିକୁ ବୋରେଖାଞ୍ଜିରେ
ଦୋଡ଼ାଇପକାନ୍ତି ! ଦେଶର କି କୁଟୁମ୍ବାର ! କି କୁଷକ୍ଷାର ।
ଛି ଛି ଛି ! ଏପରି କାଠ କୁଣ୍ଡେଇଟାକୁ କିଏ ବହା
ହେବ ମ ! ମୁଁ ନ ହେବ ନାହିଁ ପଛକେ ବାହା !

ରୂରି ଛ ମାସ ଉତ୍ତରେ ଦିନେ ପୁଲସଞ୍ଜ ସମୟ,
ମୁଣ୍ଡରେ ଗାନ୍ଧାରୀ ଶଣ୍ଡେ ପାଗପରି ଗୁଡ଼ିଆ, ଅଞ୍ଚାରେ
ପାର୍ଶ୍ଵଦିଶଣ୍ଡେ ଭଡ଼ା, ଆଶ୍ରୟାଏ ଧୂଳି, ଅଳ୍ପ ନଈଁ
ନଈଁ ଗୋଟିଏ ବୁଡ଼ା ବାଡ଼ି ଶଣ୍ଡେ ଏ ଠୁକ୍ ଠୁକ୍ କରି
ବସାର ଦୋମହାଲା ଉପରକୁ ଉଠିଗଲେ । ହାତରେ
ତାଳଟିଏ ଧରି ପିଠିରେ ସାନ ବୋକରୁଣ୍ଟିଏ ପକାଇ
ପଛରେ ଜଣେ ଭଣ୍ଡାର ଗୁଣ୍ଡିଛି । ମଦନ ବାବୁ ତାଙ୍କୁ
ଦେଖି ଚମକି ପଡ଼ିଲା ପରି ହୋଇ ପରିବଳେ, “ଇଏ
ଅଜା, ଇଏ ଅଜା ! ଆପଣ କୁଆଡ଼େ ଅଇଲେ ?
ଆପଣ ଆଡ଼େ ଅଇଲେ ? ଆରେ ଅଜାଙ୍କୁ ଗୋଡ଼
ଧୋଇବାକୁ ପାଣି ଦେ ରେ । ଧାଇଁ ଯା ବଜାରରୁ
ଜଳଖିଆ କଣି ଆଶରେ ।”

ବୁଦ୍ଧ—ହେଉ ହେଉ, ସବୁ ହେବ, ତୁ ଏଡେ
ବିଷ୍ଟ ହୋଇ ପଡ଼ି ନା ।

ନବାଗତ ଏହି ବୁଦ୍ଧାଟିକୁ ଚିହ୍ନାଇଦେବା
ଦରକାର, ନୋହିଲେ ପାଠକ କିଛି ଛନ୍ଦ ହେବେ ।
ବୁଦ୍ଧ ନବଦନ ଦାସେ ସାନାଣୀଙ୍କ ମାମୁ, ମଦନର
ଅଜା । ଦାସେ ସାନ୍ତକ ଘର ଛୁମୁକରଣ । ହେଲେ
କଣ ହେଲୁ ମଦନ ଠିକ୍ ଅଜା ପରି ଭକ୍ତି କରେ,
ଅଜା ବି ମୁନିବ ପୁଅ ବୋଲି ତୁମେ, ଆପଣ ନ କହି
ତୁ—ଆରେ ବୋଲି ଡାକନ୍ତି, ସେହିପରି ସ୍ନେହ
କରନ୍ତି । ଦାସେ ଗୋଡ଼ି ଧାତ ହୋଇ ଟିକିଏ ଅଳ୍ପ
ଗଡ଼ିଗଡ଼ି କରି ଖଣ୍ଡେ ଆସନରେ ବହିଛନ୍ତି । ଦିନେ
ଆସନ୍ତି ନାହିଁ, ଆଜ କିଁ ଆଇଲେ । ମଦନର ମନ
ଲାଗିଛି । ଯାଇ ପାଖରେ ବସିପଡ଼ି ପର୍ବତୀଲା, “ଅଜା କିଁ
ଆସିଛନ୍ତି, କଣ ଲୋଡ଼ା ବୋଲନ୍ତୁ, ଉଆସରେ ସବୁ
ମଙ୍ଗଳ ତ ?”

ବୁଦ୍ଧ—ଉଆସରେ ସବୁ ମଙ୍ଗଳ, ସମସ୍ତଙ୍କ ଦେହ-
ପା’ ଭଲ, ଶୁଭ ମଙ୍ଗଳ କଥାଟାଏ କହିବାକୁ ଦଶ
କୋଣ ବାଟ ଧାଇଁ ଆସିଛି । ବୋଲିବି, ତୁ କିଁ ଏପରି
ଛୁନିଆ ହେଉଛୁ ?

ମଦନ ଟିକିଏ ଲଜ ପାଇଲା ପରି ହେଲା, ମାତ୍ର
କିପରି ଝୁଁ କରି କଥା ମନକୁ ବାଜିଗଲା, ଶୁଭ ଭଲ
ମଙ୍ଗଳ କଥା । ଏଣେ ଚଞ୍ଚଳ ତ କହୁ ନାହାନ୍ତି, କଥା
କଣ ? ସଫା ବୁଝି ନ ପରିବଳେ କଣ ହେଲା; ମାତ୍ର
ମନଟା କେମିଣିକା ଗୁନ୍ଦେଇ ଧୂମିକର ହେଉଛି, ଉତ୍ତାପ
ଉତ୍ତାପ ପରି ଜଣା ଯାଇଛି । ଉଠି ଯାଇ ପଡ଼ିବାକୁ
ବସିଗଲା । ହେଲେ ପଡ଼ାନ୍ତର ମନ ଲାଗୁନାହିଁ । ଏ ବହି
ଶଣ୍ଡେ ସେ ବହି ଶଣ୍ଡେ ତୁଳା ଓଳିଟ ପାଳଟ କରୁଛି ।

X X X X

ଅଜା ନାତ ଦୁହେଁ ଖାଇ ବସିଛନ୍ତି । ଅଜା ଟିକିଏ
ଗଲା ଶଙ୍କାରି ଦେଇ କଥା ଅରମ୍ଭ କଲେ, “ବୁଝିଲୁ

ମଦନ, ବାପା ସାନ୍ ମୋତେ ପଠାଇଛନ୍ତି, ତୋତେ ଯେନି ଗୁଁକୁ ଯିବି । ତୋର ବିଶ୍ଵାସର ।” ମଦନ ଅଜା ମୁହଁକୁ ଏକଖାନରେ ଘୁଣ୍ଡି କଥା ଶୁଣ୍ଟିଲେ, “ବିଶ୍ଵାସର” ଏହି କଥାଟା ଶୁଣି ତାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ବୁଲଇ ଦେଲଣି । ହାତରୁ ଭାବରୁଧାଟା କେତେବେଳେ ଖସି ପଡ଼ିଲା, ତାଙ୍କୁ ଜଣା ନାହିଁ । ଅଜା ସାନ୍ ଭାବ-ଆଳରେ ହାତ ଦେଇ ତଳକୁ ଅନାଇ କଥା ହଜି ପାଇଛନ୍ତି—ମଦନଙ୍କ କାନରେ କଥାରୁନ୍ତାକ ପଶୁଷ୍ଟି କିନାହିଁ, ତାଙ୍କୁ ଜଣା । “ମଙ୍ଗଳପୁର ଜମିଦାର ବାମରାମ ତାମଙ୍କ କନ୍ୟାଟିର ଏହି ମନ୍ଦର ବରଷ ପଣ୍ଡିତି । ଖୁବ୍ ଡୌଲ, ଗୋଟିଏ କାଠିରେ ଚଢା, ଚମ୍ପା ଫୁଲ ପରି ରଙ୍ଗ, ଖୂବ୍ ପାଠୋଇ; ଗୁରୁତ୍ବ ଗୁରୁ ଗୀତ ମୁହଁସେ ମୁହଁସେ ହାଙ୍ଗିଥାଏ । ଦେଖ ମଦନ, ମୁଁ ତେର ଆନ୍ତି ଲୁଗି ଲୁଗି ତୋ ପାଇଁ ଏହି କନ୍ୟାଟି ଠକ୍ କରିଛି । କନ୍ୟାକୁ ଯେତେବେଳେ ଦେଖିବୁ, ଅଜା ସତ୍ତ୍ଵା କି ମିଳୁଆ, ଜାଣିବୁ । ମୋ ପାଇଁ ବକସିସ୍ ଦରକାର । ତୋ ଆଉଁ ଅଳଗା ଗେଟିଏ ବରମଧୁର ପାଠ କଥା ପାଇବି । କଣ କହୁଛୁ ମଦନ ?” ମଦନର ଜ୍ଞାନ ଝାଲୁ ଯେ, କଥାର ଉତ୍ତର ଦେବ ? ବୋଧକରୁଁ, ମନ ମଧ୍ୟରେ କହୁଛି, ‘ଜଥା - ନା ତୋ ମୁଣ୍ଡ ବକସିସ୍ ପାଇବୁ ।’ ମଦନ ରାତିସାର ବିଶ୍ଵାସରେ ପଡ଼ି ଭାବୁଛି, ଆଖିରେ ନିତ ନାହିଁ । ଆଜିକାଳକା ଇଂରାଜ ପଠନୁଆ ଭେଣ୍ଟିଆଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଅଦିନାଁ କଣରୁ ବାହାର ପଡ଼ିଛି - ତାଙ୍କ ଜଣିବାରେ ବାମଟା ମୂର୍ଖ, କିଛି ଜାଣେ ନାହିଁ, ସେମାନେ ଆପେ ଆପେ ଆପନାସିନ, କନ୍ୟା ବାହି ବିଶ୍ଵ ହେବେ । କନ୍ୟାର ରୂପ ବୁଝ ଯେନି ବାପ ସଙ୍ଗରେ ବୋଲିବାଲି କରି ବମ୍ବନ୍ତି । ମଦନ ଯେଉଁ କଣ୍ଠୀରୁ ବାହାର । ଆଜିଯାଏଁ ବାପର ଜୌଣି କଥାରେ ଜବାବ ଦେଇ ନାହିଁ । ସେ ଗେଟିଏ କଥା ଧରିଛି, ବାପ ପରି ମଙ୍ଗଳକାମୀ ତାହାର ଆଉଁ ଜଗତରେ କେହି ନାହିଁ । ଅନ୍ୟ ସ୍ଵର୍ଗର ଲୋକଗୁଡ଼ାଙ୍କ ପାଖରୁ କିଛି ଦୂରରେ ଥାଏ । ମାତ୍ର

ମଦନ ବିଶ୍ଵାସର କଥା ଶୁଣି ଟିକିଏ ଲାଜ ପାଇଲଣି, ଅଜା ମୁହଁକୁ ଅନାଇ ପାରୁନାହିଁ, ବାପକୁ ଜବାବ ଦେବ କଣ ? ତେର ଭାବ ଶୁଣି ଗୋଟାଏ କଥା ତାହା ମନ୍ଦର ପଡ଼ିଲା—ମୋତେ ଭଲ କରି ଇଂରେଜୀ ପଡ଼ାଇବା ପାଇଁ ବାପା ତେର ଥର କହିଛନ୍ତି । ମଦନ ମନ ଟିକିଏ ଖୁଁ ହେଲା, ଏହି କଥାଟିକୁ ସଙ୍ଗାଳି କରି ଶୋଇ ପଡ଼ିଲା ।

ତାହିଁ ଆରଦିନ ସକାଳେ ଅଜା ନାତି ଦୁହେଁ ଖାଇ ବୈଷଣିକି । ବୁଢ଼ା ମନରେ ବିଶୁଦ୍ଧି, ପିଲାଟା ତ କିଛି ଜବାବ ଦେଲା ନାହିଁ—କଥା କଣ ? ନାତିର ମନ ବିଡ଼ିବା ପାଇଁ ଅଜା କହି ବସିଲେ, “ବୁଝିଲୁ ରେ ନାତି, ଏପରି ପରମା ସୁନ୍ଦରୀ, ଏପରି ପାଠୋଇ ପାପୀ, ଏପରି ଭଲ ଘର ଭାଗ୍ୟକୁ ମିଳେ । ହେବ ନାହିଁ କଣ୍ୟା—ବାପସାନ୍ ଯେପରି ମୁଣ୍ଡବନ୍, ତୁ ଯେପରି ପିତୃଭକ୍ତ ଧାର୍ମିକ ପିଲା ତୋତେ ଏ କନ୍ୟା ମିଳିବ ନାହିଁ ଆଉଁ କାହାରୁ ମିଳିବ ? ଦିନେ ହେଲେ ବାମ ସାନଙ୍କ କୌଣସି କଥାରେ ନା-ପଦ ତୋ ମୁହଁରୁ କାଢି ନାହିଁ । ଏଥିଲାଗି ଦେଶଯାକ ତୋର ଦଶଂସା । ତୁ ପିଲାଟା ହେଲେ କଣ ଖେଲ, ସବୁ ଶାଶ୍ଵତ ବୁଝୁ । ଜାଣୁ ! ଶାସ୍ତରେ ଲେଖା ଅଛି, ‘ବାପ ଯେଉଁ ପୁଅ ପ୍ରତି ସନ୍ତୁଷ୍ଟ, ସବୁ ଦେବତାପାରୁ ସେ ବର ପାଏ ।’ ଆଉଁ ଗୋଟାଏ କଥା ବୁଝିଥା, ଏପରି ପାପୀ ହାତରୁ ଥରେ ବାହାର ଗଲେ ଆଉଁ କେବେଁ ମିଳେ ନାହିଁ । ବାପା ସେଥିପାଇଁ ତଞ୍ଚଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ସ୍ତ୍ରୀକୁ ହୋଇ ଗଲଣି । ଆସନ୍ତା ମନର ସତର ଦିନ ଶୁଭ ଦଶମୀକୁ ଲଗୁ, ତେଣିକି ଲଗୁନାହିଁ । ଆଉଁ ତୋର ଯୋଡ଼ା ବଯସ ପଡ଼ିବ, ବର୍ଷେ ବିଶ୍ଵ ବନ । ଯା, ସ୍ତ୍ରୀମାତ୍ରରଙ୍କୁ କହି ବୋଲି ତୋ ପୋଥୁପଥ ଯେନି ବୁଲିଆ । କାଳ ସକାଳେ ଗୁଲିଯିବା । ଆଉଁ ଦିନ ନାହିଁ ମହିରେ ମାସ ଯୋଡ଼ାଏ ।” ମଦନ ବାବୁ ମୁଣ୍ଡପୋତି ଧୀରେ ଧୀରେ କହିଲେ, “ବାପା

କହିଛନ୍ତି, ମଁ ଭଲକର ଇଂଜା ପାଠୀ ପଡ଼ିବ । ବି. ଏ. ପାସ୍‌ପାଏ ପଡ଼ିବାକୁ ମୋର ବି ଇଚ୍ଛା । ବାହା ପା ହେଲେ ମୋର ଆଉ ପାଠ ହେବ ନାହିଁ ।”

ଅଜା ହିଁ ହିଁ, ସେ କଥା ବି ଉଆସରେ ପଡ଼ିଥିଲା । ବାପା କହିଛନ୍ତି, ତୋର ଆଉ ପଡ଼ିବାର ଦରକାର ନାହିଁ । ଆଉ ତୋର ବି. ଏ ପିଏ ପାସ ପାସ ଦରକାର କଣ ରେ ? ତୁ କଣ ମୟକାର ଘରେ ଗୁଣିଶ କରିବୁ !

ମଦନ ବାବୁଙ୍କ ସଙ୍ଗାଳି ସରିଲା । ଫଁ କରି ନିଶ୍ଚୟାସଟାଏ ପକାଇ ତୁମ ତୋର ବସିଲେ । ଅଜା କଥା ଶୁଣି ଜୋକ ମୁହଁରେ ଲୁଣ ଦେଲ ପରି ତୁମି ହୋଇ ବସିଲେ ।

ଜମିଦାରଙ୍କ ଉଆସର ରୁଣଟା ପୁର—ବାହା ଦିନଠାରୁ ସାନ ସାନ୍ତକ ପୁର ଅଳଗା ହୋଇ ଯାଇଛି । ମହି ଦୁଆରଟି କିଳଦେଲେ ଦୁଇ ପୁର ସମ୍ପର୍କରୁପେ ଅଳଗା ହୋଇଯାଏ । ମଦନ ବାବୁଙ୍କ ବିଷ କାଳି ପରି ରୁଣିମାସ ହୋଇଗଲଣି । ଦିନ ରତ୍ନ ପୁର ମଧ୍ୟକୁ ଯା ଆସ କରିବାକୁ ମଦନ ବାବୁଙ୍କର ଇଚ୍ଛା; କିନ୍ତୁ ରତ୍ନ ପହରନ ଆଗରୁ ପୁର ମଧ୍ୟକୁ ଯାଇ ପାଇଛନ୍ତି ନାହିଁ । ବାହାର କରେଇ ଦର ଲଗା ଆପଣା ବୈଠକଣାନାରେ ବସି ପଡ଼ାପଡ଼ି କରୁଥାନ୍ତି । ମଦନମୋହନଟି ବଡ଼ ଲାଜକୁଳିଆ ପିଲା । ଦିନବେଳେ ଭିତର ଉଆସକୁ ଯିବା ସମୟରେ ପୋଇଲୁ ପରିବାଶଗୁଡ଼ାକ କେହି ହସନ୍ତ ନ ହସନ୍ତ, ସେ ମନରେ କରନ୍ତି, ଯେମନ୍ତ ପୋଇଲାଗୁଡ଼ାକ ହସନ୍ତ । ଆଉ ଆଉ ଜମିଦାରଙ୍କ ଦରପରି ଏହାଙ୍କ ଉଆସରେ ଅର୍କର୍ମୀ ଅସ୍ଵର୍ଯ୍ୟ ପୋଇଲାଗୁଡ଼ାଏ ବି ତେବେ । ସେ ଗୁଡ଼ାକର ଆଉ ପାଇଟି କଣ ?

ଏ ତ ଗଲ ଗୋଟାଏ କଥା । ବଡ଼ କଥାଟା ଏହି ଯେ, ପଣ୍ଡା ଦିବାଖୁ ଧାରେ ପାଣେ ଜୋକପରି ଲାଗି ରହିଛି । ପଦ୍ମଟା ପୋଇଲୁ ହେଲେ କଣ ହେଲୁ,

ତାହାର ଗୁଣ ତେବେ । ଗାଁରେ ତାହାର ନାମ ଡାକ ଅଛି । ଗାଁ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ସାନ୍ତକ ହିଅ ବିଶ୍ଵାସର, ଦଶ ପଦର ଦିନ ଆଗରୁ ମା ସାନ୍ତାଣୀ ପଦକୁ ଡାକ-ନେଇ ହିଅ ପାଖରେ ରଖି ଦିଅନ୍ତି । ଶାଶୁଦ୍ଧରକୁ ଯିବାବେଳେ ହିଅ କାହାକୁ ଧରି କି କଥା କହି କପରି ବାହୁନବ—ଶାଶୁଦ୍ଧରେ କେତେ ଓଡ଼ିଶା ପକାଇ କପରି ନଇଁ ନଇଁ ଗୁଣିବ, କପରି ଚୁ—ରୁ କଥା କହିବ, ଏବୁ ସଦ୍ଗୁଣ ଶିଖାଇବାକୁ ପଦକୁ କେହି ବଳ୍ପିବ ନାହିଁ । ନିତାନ୍ତ ପରିତାପର ବିଷୟ, ଶିକ୍ଷାର, ବିଶେଷରେ ସ୍ଵର୍ଗିକାର ବଢ଼ିଲ ପ୍ରଭୁର ଯୋଗୁ ପଦା ଶ୍ରେଣୀ ଗୁଣବତ୍ତମାନଙ୍କ ଦାନାପାଣି ପ୍ରାୟ ଉଠିଗଲଣି । ହିଅ ବିଷ ହୋଇ ଆସିବା ବେଳେ ମଞ୍ଜଳପୁର ତାଳୁକର ଜମିଦାରଣୀ ପନ୍ଦ୍ରକାନ୍ଦରେ ଆଖି ପୋଛୁ ପକାଇ କହିଲେ, “ଶୁଣ ପଦି, ମନି ତୋତେ ଲୁଚିଲା । ବୁଝି ସାବଧାନ ! ହିଅର ତଙ୍ଗତାଙ୍କ ଲଜ ସରମ କଥାରେ ଯେମନ୍ତ କେହି ତୁଣ୍ଡ ନ ପଢ଼ାଏ, ଆମ ବଂଶକୁ ନିନା ବୋଲଣା ନ ଆସେ ।” ପଦା ଖୁବ୍ ଗଦରେ ମୁରକ ହସଟାଏ ହସି କହିଲା, “ଆଜି ମଣିମା ! ଏକଥା କଣ ଆଜି ପଦକୁ ଶିଖାଇ ଦେବେ ?”

କନ୍ୟାଟିର ନାମ ମୋହିମା । ରୁପରେ, ରୁଣରେ ବି ସେହିପରି ମୋହିମା । ମଦନ ବାବୁଙ୍କ ମନକୁ ବଡ଼ ଲାଜଗଲଣି । ଭାର ଇଚ୍ଛା, ବେହୁଟିକୁ ଭଲକରି ପଡ଼ା-ଇବେ, ସବୁବେଳେ ଦୁଇ ଜଣ ବସି କଥାଭାଷା ହେବେ, ସଞ୍ଜବେଳେ ତୋଟାରେ ବୁଲବେ— ଉପାୟ କଣ ? ପଦ୍ମଟା ତ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଲାଗି ରହିଛି । କଣ ମନ୍ତ୍ର ପଡ଼ାଉଛି, ମେହି ମୂର୍ଖ ବୋହୁଟା ବି ଆଖି ପଢ଼ାଉ ନାହିଁ କି କଥା କହୁ ନାହିଁ । ଦିନେ ମଦନ ବାବୁ ଆପଣା ପଡ଼ା ଘରେ ବସି କଣ ଭାବୁଥିଲେ, ହତାତ ଖୁସିଟାଏ ହୋଇ ପାଟିକରି କହି ପକାଇଲେ, ବେଶ ଉପାୟ ମନରେ ପଡ଼ିଛି, ବେଶ କଥା- ବେଶ କଥା ।

ମଦନ ବାବୁ ପ୍ରତିଦିନ ରାତି ପହରକ ସରକ ଉଅସ ଭିତରକୁ ଆସୁଥିଲେ । ଏଣିକ ତେର ଥର ମଠ ହୋଇ ଗଲଣି, ଦିନେ ଦିନେ ଦେଡ଼ ପହର କି ଚଢ଼ିଯାଏ । ଦିନେ ପଦ୍ମ ପରିଲେ, “ହୋଇଲେ ଶୁଷ୍ଟି ! ସାନ୍ ମଣିମାଙ୍କର ଉଅସ ଭିତରକୁ ବିଜେ ହେବାକୁ ଦିନେ ଦିନେ ଏତେ ମଠ ହୁଏ କିଁ ?” ବନ୍ଦ ଉଅସରେ ତେରବୁଡ଼ାଏ ପୋଇଲା; ମାତ୍ର ସାନ ସାନ୍ତକ ଉଅସକୁ କେହି ଯାନ୍ତି ନାହିଁ । ପୁଅ ଗୋଲମାଳକୁ ଭଲ ପାଏ ନାହିଁ । ଏଥପାଇଁ ମା ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କର ମନା ? କେହି ପୋଇଲା ସାନ ସାନ୍ତକ ଉଅସ ଭିତରକୁ ଯିବେ ନାହିଁ । କେବଳ ଶୁଷ୍ଟି ପୋଇଲାକୁ ନମୋଦ କରି ଦେଇଛନ୍ତି-ପରୁ ବେଳେ ବୋହୁ ପାଖରେ ଥାଏ । ପାଠ ଘରେ ସାନ ସାନ ଓ ଶୁଷ୍ଟି ନିରୋଳାରେ ବସି ତେର ବେଳଯାଏ କଣ ପୁସର-ଫାସର ହେଉ ଥିବାର କେତେ ଥର ଦେଖା ଗଲଣି । ପଦ୍ମ ପରିବାରୁ ଶୁଷ୍ଟି କହିଲା, “ତୁ ଶୁଣି ନାହୁଁ କି ଲେ ପଦ୍ମ ଅପା ! ସାନ୍ ମଣିମା ଗାରିଡ଼ ମନ୍ତ୍ର ପୁଙ୍କିବାକୁ ଯାନ୍ତି ପରା ।”

ପଦ୍ମ—ଗାରିଡ଼ମନ୍ତ୍ର କଣ ଲେ ?

ଶୁଷ୍ଟି—କଣ କି, ଏ ଦେଶରେ ଏହି ଖରଦିନିଆ ଚିତ୍ର ନାଗ ତେର ବାହାର ମଣିଷଙ୍କୁ ଦଂଶି ଦିଅନ୍ତି । ସାନ୍ତକୁ ଗାରିଡ଼ ମନ୍ତ୍ର ଜଣା, ପୁଙ୍କି ଦେଲେ ବିଷ ଉଡ଼ି-ଯାଏ । ପଣକୁ ପଣ ରୋଗୀ ଭଲ ହୋଇ ଗଲେଣି । ଆଉ କଣ କହିବ ପଦ୍ମ ଅପା, ଏହି ପାଖ ଗା ମହୁପୁରରେ ପୁଞ୍ଜାଏ ବୋହୁ, ଠକ ଠକ କରି ମରିଗଲେ । କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦର ବୋହୁଗୁଡ଼ିକ ଆହା ! ଆହା !

ପଦ୍ମ—ହଁ ଲେ ଶୁଷ୍ଟି । ସେବୁଡ଼ାକ ସାନ ସାନ୍ ମଣିମାକୁ କିଁ ବାତିନ ଦେଲେ ନାହିଁ ?

ଶୁଷ୍ଟି—ହଁ, ସାନ ସାନ୍ ବିଜେ କରିଥିଲେ, ତେର ପୁଙ୍କିପୁଙ୍କି କଲେ, ହେଲେ କଣ ହେଲା, ବୋହୁଗୁଡ଼ାକ ଆପଣା ଦୋଷରୁ ମଲେ ମ ! କଥା କଣ କି, ସାନ୍ ଆଗେ ମନ୍ତ୍ର ପାଣିରେ କାଠିମର ରୋଗୀର ମୁହଁ ଧୋଇ ଦିଅନ୍ତି, ଆଉ ଯୁଡ଼ା ପିଟାଇ ଦିଅନ୍ତି, ଆଉ ଗାରିଡ଼ ମନ୍ତ୍ର ତାଙ୍କିବାବେଳେ ରୋଗୀ ମୁହଁରୁ ଲୁଗା କାଢ଼ି ସାନ୍ତକ ମୁହଁକୁ ରୁହି ରହିବା ଦିଧୁ । ବୋହୁଗୁଡ଼ାକ ମନ୍ତ୍ର ପଢ଼ିବାବେଳେ ଯେମିତି ମୁହଁ ତାଙ୍କି ପକାଇଲେ, ଠକ୍ ଠକ୍ କରି ତଳି ପଡ଼ିଲେ ।

ପଦ୍ମ—ଆହା ! ପାଖରେ କଣ କେହି ପୁରୁଷା ମାରଗେ ନ ଥିଲେ ? ବୋହୁ ମୁହଁ ତାଙ୍କିବାବେଳେ ତା ହାତ ଧରି ପକାଇଲେ ନାହିଁ କିଁ ? ଜୀବନ ବଡ଼ ନା ଲଜ ବଡ଼ ? ‘ଆପଣାକିଆକୁ ରଲଜ କିଁ ?’ ! ହଁ ଲେ ଶୁଷ୍ଟି, କାଠିମର ରୋଗୀର ମୁଣ୍ଡବାଳ ପିଟାଇ ଦିଅନ୍ତି, ମୁଁ ଜାଣେ ।

ଶୁଷ୍ଟି—ପଦ୍ମ ଅପା, ତୁ ତ ରେଜିନା ସଞ୍ଜବାଦେ ମାତ୍ର ବଡ଼ାଇବା ଲାଗି ବୋହୁ ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କୁ ତୋଟାଆଡ଼ି ଦେନିଯାଉ । ହାତରେ ଗୋଟାଏ ଆଲୁଆ ଦେନିଗଲେ ଭଲ ହୁଅନା ପରା !

ପଦ୍ମ—କଣ କହିଲୁ ଲେ ଶୁଷ୍ଟି, କଣ କହିଲୁ ! ଏଡ଼େ ମହତ ଘର ପୋଇଲୁଟା ହୋଇ କଣ କଥାଟା ମୁହଁରେ ଧରିଲୁ । ଦେଶରେ ମୁଲକରେ ଗୋଟାଏ ନିରା ଚହଲ ପଡ଼ିଯିବ ଯେ, ହାଟୁଆ ଘର ଝିଅଟା ପରି ମଣାଳ ଜାଳ ବାଡ଼ିଆଡ଼ି ଯାଏ । ମା ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କ କାନରେ ବାଜିଗଲେ କଣ ମୋ ଚାଟି ପିଠି ରହିବ ? ଆମ ଉଅସରେ ତ ବୋଡ଼ିକୁ ବୋଡ଼ି ପୋଇଲୁ—ମା ସାନ୍ତାଣୀ ବାଟୁ ବାଟୁ ମୋତେ ସଙ୍ଗରେ ଦେଲେ କିଁ ? ଆମେ ପଦ୍ମ ଯେବେ ସଙ୍ଗରେ ଅଛି, ଆମ ଜେମାଙ୍କର ଉର କ'ଣ ?

ସଞ୍ଜ ଗଡ଼ ଗଲଣି । ଏର ଭିତରେ ସବୁ ଅନ୍ଧାର । ବୋହୁଟି ଓଡ଼ିଶା ପକାଇ ତୋଟାଇଛନ୍ତି ଧୀରେ ଧୀରେ ଚାଲିଛି । ପଥ ବାହାଟି ଧରି ଚଳାଇ ଆଶୁରୁ । ତୋଟା ଦୁଆର ଦୁଆରବଳ ଜେଠି ଯେମିତି ଘର ଭିତରକୁ ପଶିବେ, କବାଟକଣରୁ ଦେଢ଼ିହାତ ଲମ୍ବ ସାପଟାଏ ବାହାର ବୋହୁ ଆଉ ପଥ ଗୋଡ଼ିଗାଖ ବାଟ ହଳହଳ କରି ଚାଲିଗଲା । ପଥ ତ ବୋହୁଟାକୁ ପେଳିଦେଇ ‘ବୋପା ଲେ’ ବୋଲି ରତ୍ନଟାଏ ଛୁଟି ଘରେ ପଶି କବାଟ କଳି ଦେଲଣି । ବୋହୁଟା ହାଉଳି ଖାଇ ଠା ପଡ଼ିଗଲା, ତେତା ନାହିଁ । ଶୁଣ୍ଟି ଅଳ୍ପ ଦୂରରେ ଥିଲା, ଧାଇଁ ଆସି ବୋହୁଟିକୁ କାଣେଇ ପହଞ୍ଚି ତର ଭିତରକୁ ଦେନିଗଲା, ମୁହଁରେ ପାଣି ଛୁଅବାରୁ ବୋହୁର ତେତା ବସିଲା । ଶୁଣ୍ଟି କହିଲା, “ଆପଣ କିଛି ଉଚିବେ ନାହିଁ । ସାନ୍ତକୁ ଡାକ ଆଶୁରି, ଏହି ଲାଗେ ଭଲ କରିଦେବେ ।”

ସାନ ସାନଙ୍କୁ ଦେଖି ବୋହୁଟାର ସାହସ ହେଲଣି । ବରତ୍ତାପତ୍ର ପରି ଥିଲାଥିଲା, ଏବେ ଓଡ଼ିଶାଟି ପକାଇ ତୁନି ହୋଇ ବସିଲା । ସାନ ସାନଙ୍କ ତୁଣ୍ଟ ଶୁଣି ପଥ ବି ଆସି ପହଞ୍ଚିଗଲା । ମାତ୍ର ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତା ଦେହଟା ଟିକିଏ ଟିକିଏ ଥରୁଛି, ପାଟିରୁ କଥା ବାହାରୁ ନାହିଁ । ଦୁଇଶଣ୍ଟ ଆସନ ପଡ଼ିଲା, ବୋହୁ ଆଉ ସାନ ସାନ ମୁହଁମୁହଁ ହୋଇ ବସିଲେ । ସାନ ପରିବାରୁ ପଥ କହିଲା, “ହଁ, ମୁଁ ସାପଟାକୁ ଦେଖିଛି—ତିନି କି ରୁଚି ହାତ ଲମ୍ବ, ଦେହଯାକ ଜଳା ହଳଦିଆ ଦୋରଦୋର ଚିମ୍ବହୋଇଛି । ମୁଁ ଯେମିତି ସାପଟାକୁ ଦେଖିଲି, ତ କୁ ବାଢ଼େଇବା ପାଇଁ ଜେମାଙ୍କୁ ବସାଇ ଦେଇ ବାଢ଼ି ଖୋଜିବାକୁ ଧାଇଁଲି ।” ଦୁଷ୍ଟ ଶୁଣ୍ଟିଟା ମୁହଁରେ ଲୁଗା ଦେଇ ଟିକି ଏ ବସିଲା ।

ସାପ କାମୁଡ଼ିଛି କି ନାହିଁ, ସାନ ବୋହୁ ଗୋଡ଼ ଭିଡ଼ ଆଣି ପରଶି ବସିଲେ । ବୋହୁଟା ଗୋଡ଼ ଭିଡ଼ ନେଉଥାଏ । ସାନ କହିଲେ, “ହଁହଁ, ଏପରି କଲେ

ମନ୍ତ୍ର କାଟି କରିବ ନାହିଁ । ଦେଖାଗଲା, ବୋହୁ ହଁ ଗୋଟିରେ ଘାଉଡ଼ ହୋଇଛି । ସାନ୍ତ କହିଲେ, “ହଁ ହଁ ସତ—ପଥ କଥା ସତ, ଏଟା ତିପା ନାଗ, ଦେଖି ନାହିଁ, ଗୋଟାଏ ଦାନ୍ତ ବସିଲା । ଏ ନାଗର ଗୋଟାଏ ବୋଲି ଦାନ୍ତ । ତିନ୍ତା ନାହିଁ । ଦିକଳ ମନ୍ତ୍ର ଡାକି-ଦେଲେ ସବୁ ବିଷ ହରିପିବ । ଆମେ ଶୁଣ୍ଟି, ଯା, ତେବର ହାତରେ ପୋଖରୀରୁ କଂସାଏ ପାଣି ଆଶ—ତେବର ଆଣି ବୁଜି ପିରୁ—ସାପର ଗୋଟାଏ ଦାନ୍ତ ପରା !”

ସାନ୍ତ—‘ହଁ, ଏବେ ମୁହଁରୁ ଲୁଗା କାଢି ।’ ବୋହୁ ଓଡ଼ିଶାଟାକୁ ଆହୁରି ଭିଡ଼ ଦେଉଛି । ପଥ ‘ଆଗୋ ମା ! ଓଡ଼ିଶା କାଢି, ଓଡ଼ିଶା କାଢି’ କହି ଆଗେ ଓଡ଼ିଶାଟା କାଢି ପକାଇଲା । ବୋହୁଟା ଭିଡ଼ ମୋଡ଼ି ହେଉଥାଏ । ପଥ ଆଉ ଶୁଣ୍ଟି ଦୁହେଁଯାକ ବୋହୁର ଦୁଇବାହୁ ଆଶ କରି ଧରି ବସିଥାନ୍ତି । ସାନ ବୋହୁର ଯୁଡ଼ା ପିଟାଇ ପକାଇଲେ । ଯୁଡ଼ା ପିଟାଇବାବେଳେ ବୋହୁଟା କଢ଼ି ଭିଡ଼ ମୋଡ଼ି ହେଲା, ପଥ ମୁଣ୍ଡରେ ପିଠିରେ ହାତ ବୁଲଇ ବହୁତ ହେମର ଦେଉଥାଏ । ବୋହୁଟା ଆଉ କଣ କରିବ, ଯୋଡ଼ାଏ ମାଇକନିଆ ଆଶ କରି ଧରିଛନ୍ତି, ପଥ ପିଠିରେ ହାତ ବୁଲଇ ହେମର ଦେଉଥାଏ । ସାନ୍ତ ପାଣି କଂସାକ ମନ୍ତ୍ର ବୋହୁ ମୁହଁ, ଘାଉଡ଼ ଜାଗା ତିନି ଥର କରି ଧୋଇ ଦେଲେ । ତାହା ବାଦେ କହିଲେ, “ଏବେ ମୁଁ ଗାରିଡ଼ ଡାକିବି, ମୋ ମୁହଁକୁ ଏକଖାନରେ ରୁହି ରହିବାକୁ ହେବ ।” ଏଣେ ଜୀବନବିକଳ କଥା, ତେଣେ ମାଇକନିଆ ଦୁଇଟାଙ୍କ ପାଟି—‘ରୁହଁ ରୁହଁ ।’ ବନ୍ଦ କଷ୍ଟରେ ବୋହୁ ମୁଣ୍ଡଟାକୁ ଟିକିଏ ଓହଳାଇ ସାନଙ୍କୁ ଏକଖାନରେ ରୁହି ରହିଲା । ବାବୁ ଗାରିଡ଼ ମନ୍ତ୍ର ଡାକିଲେ—

“ଅଂ କାଳଦୀ ହୁବରେ ଥିଲା କାଳୀ;
କୃଷ୍ଣ ଗଲେ ପଦ୍ମ ତୋଳି;
କାଳୀ ଦେଲା କାମୁଡ଼ି,
ଶବ୍ଦକୃଷ୍ଣ ଗଲେ ପଡ଼ି ।
ଗରୁଡ଼ ଅଜଳ ଉଡ଼ି କରି;
ବିଷ ଗଲା ଦା ମୁହଁରେ ହର ।”
ଆ—ପୁ—ଆ—ପୁ—ଆ—ପୁ—

ଏହିପରି ସାତଥର ମନ୍ତ୍ର ପଢ଼ିପାର ରେଣିଣୀ ବେକରେ ଖଣ୍ଡେ ମନ୍ତ୍ରା ସୂତା ବାନ୍ଧିଦେଲେ । ସାନ୍ତ କହିଗଲେ, ‘ତିଥା ନାଗ ସାପ ବିଷ ପାଞ୍ଚଦିନ ରହେ—ପାଞ୍ଚଦିନ ସକାଳ ସଞ୍ଜ ମନ୍ତ୍ର ପୁଙ୍କାଯିବ ।’

ସାନ୍ତ ଦେଖିଲେ, ରେଣିଣୀ ଦେହରୁ ଅସଲ ବିଷଟା ତେର ଛୁଡ଼ି ଗଲଣି । ମନ୍ତ୍ର ପୁଙ୍କାବେଳେ ବୋହୁଟା ଶୁବ ବଳରେ ଓଠ କାମୁଡ଼ି ରହିଛି, ହସ ସମ୍ବାଳ ପାରୁ ନାହିଁ । ପଞ୍ଚମ ଦିନ ସକାଳେ ସାନ୍ତ କହିଲେ, “ବୋହ, ବେକରେ ଯେଉଁ ସୂତା ବନ୍ଧା ହୋଇଛି, ଶନିବାର ବଡ଼ ସକାଳେ ଜଣେ ବିଧବା ସ୍ତ୍ରୀ ଅଧୁଆମୁହଁରେ ତେବର ହାତରେ ସେ ସୂତା ଛିଣ୍ଟାଇ ନେଇ ଏକମୁହଁ ଶୁଳ୍କାଯିବ, ତିନି ମାସ ତିନି ପକ୍ଷ ତିନି ଦିନ ଦେଖା ଦେବ ନାହିଁ ।” ପତା ଚଞ୍ଚଳ କହି ପକାଇଲ, “ଆଉ କାହା ହାତରେ ହେବ ନାହିଁ, ମୁଁ ସୂତା ଛିଣ୍ଟାଇ ନେଇପିବ ।” ସାନ୍ତ ତ ସେହି କଥା ଖୋଜୁଥିଲେ, ମନରେ ବଡ଼ ଖୁସି । ପଞ୍ଚ ମନରେ ବି ବଡ଼ ଆନନ୍ଦ—“ଉଲ ହେଲ, ଗାଁକୁ ପଳାଇବା ଏ ସାପୁଆ ମୂଳକରେ କିଏ ରହିବ ମ ?”

ମାସେ ଦୁଇମାସ ବିତି ଗଲଣି, ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ଦୁଇଜଣ ଉଥାସ ଭିତରେ ବସି ପଡ଼ାପଡ଼ି କରନ୍ତି । ଉଥାସ ପଛ ତୋଟା ନିରୋଳ । ଦୁଇଜଣ ଫୁଲ ବନିରୁରେ ସଞ୍ଜବେଳେ ବୁଲବୁଲି କରନ୍ତି । ମୋହିମାଟି ବୁଦ୍ଧିମଣ୍ଟା, ଶୁଣ୍ଡାଏ ପଡ଼ି ଗଲଣି ।

ଦିନେ ମୋହିମା ହସି ହସି କହିଲା, “ତୁ ହେ, ତୁମେ ଏହେ ଦୁଷ୍ଟ ନା ?” ଖଣ୍ଡେ କାଗଜ, ଖଣ୍ଡେ ଡାଙ ପଲଙ୍କ ଚକ୍ର କାତି ଅଣିଲ—ତିନି ଆଙ୍ଗୁ କି ଅଧାଜ ତୌଡ଼ା, ଦେଢ଼ିହାତ ଲମ୍ବ ଖଣ୍ଡେ କାଗଜ—କଳା ଆଉ ହଳଦିନରେ ତିଥ ହୋଇଛି ଏକ ପାଶ ମୁଣ୍ଡରେ ଖଣ୍ଡେ ଗେଙ୍ଗୁଟିବନା । ସେହି ଗେଙ୍ଗୁଟିଟା ଧରି ଫୋପାଡ଼ି ଦେଲେ କାଗଜ ଖଣ୍ଡିକ ହଳଦିନ ହୋଇ ସାପପରି ରୂପିତାଏ । ଆଉ ଖଣ୍ଡେ ବାଉଁଶକ୍ତି ଆଗରେ ଗୋଟାଏ କଣ୍ଠ ବନା । ମୋହିମା ହସି ହସି କହିଲା, “ତୁମେ ଏହେ ଦୁଷ୍ଟ, କବାଟ କଣ୍ଠରୁ କାଗଜ ଖଣ୍ଡ ଫୋପାଡ଼ି ଦେଇ କଣ୍ଠାଟା ଫୁଟାଇ ଦେଲ ?” ମନ୍ଦନ ବାବୁ କହିଲେ, “ହୋଇ ଲେ ଶୁଣ୍ଡି, ପାଙ୍କ କହିଦେଲୁ କିଣ୍ଠା ? ସାପ ଦେଖାଇଲୁ କିଣ୍ଠା ?” ଶୁଣ୍ଡି ହସି ହସି ପଳାଇଲ ।

ଅଧିମ ବିତ୍ତ

ବିଜେ ନରହରିପୁର ଶାସନ ମୁଣ୍ଡ ସାହାଲ ଦେକୁ ଛୁଡ଼ି ପରୁଣ ଘାଟିଏ କଦମ୍ବ ଦୂରରେ ବଳଦେବଙ୍କ ପୂଜାଯିଣ୍ଟି ବା ମଣ୍ଡପ । ଗ୍ରାମ ଦିଗକୁ ଛୁଡ଼ି ପିଣ୍ଡିର ଆଉ ତିନି ପଟରେ ପାଞ୍ଚସାଳି, ଦଶସାଳି, ମଧ୍ୟବଳ ଅତି ପୁରୁଣା ବୁଢ଼ା, ଶଣତିରେ ଶହେ ସାତ ନତ୍ରିଆ ଗଇ । ଏଗୁଡ଼ିକ ଶାସନ ମହାଜନଙ୍କ କୋଠ ଗଛ । ଫଳ ଏକସଙ୍ଗରେ ତୋଳା ଯାଇ ଭାଗପିଛେ ବାଣ୍ଣ ଢୁଏ ।

ସକାଳ ଓଳ ବେଳ ଦିନିକ ସମୟରେ ନତ୍ରିଆଗଛ ମୂଳରେ ଜଣ ପରୁଣ ବ୍ରାହ୍ମଣଗୋପାଇଁ ବିଜେ ହୋଇଛନ୍ତି । ପୁରୁଣା ପୁରୁଣା ଭଳିଆ ଆଉ ମଧ୍ୟାଦା-ବନ୍ତ ପୁଣି ଦୂର-ଗୀରୁ ଆସିଥିବା ବନ୍ଧୁମାନେ ନତ୍ରିଆ-ପତ୍ରବୁଣା ଚଟେଇରେ ବସିଛନ୍ତି, ଆଉ ସମୟକର ଭୂମ୍ୟାସନ । ସାନ ପିଲାଗୁଡ଼ାକ ସକାଳୁ ସଞ୍ଜଯାଏ

ନନ୍ଦିଆବୁଦ୍ଧରଙ୍କ ତଳେ ଧୀ ଦଗ୍ଧ ହୋ ହା ପାଟିକରି ଖେଳୁଥାନ୍ତି, ହେଲେ ଆଜି ସେମାନଙ୍କ ପାଟିରେ କଥା ନାହିଁ । ଯୋଡ଼ିବୁ ଯୋଡ଼ି, ପୁଞ୍ଜାକୁ ପଞ୍ଜା ପିଲା ଶୁବ୍ର ଦୂରରେ ବୁରେଇ ଭିତରେ ବୁଲି ବୁଲି ଗୋସାଇମାନଙ୍କ ସବୁ ଦେଖୁଛନ୍ତି । ସେମାନେ ବି ମନ ମଧ୍ୟରେ ଯେମନ୍ତ ବୁଝିଛନ୍ତି, ଆଜି ଗାରେ ଘର ଗୋଟାଏ କଣ ହେବ । ଶାସନ ଗୋସାଇମାନଙ୍କୁ ଗୁଡ଼ ଆହୁର ବି ଆଠ ଦଶ ଜଣ ଦୂରଦୂରନ୍ତର ଗାଁରୁ ଗୋସାଇମାନେ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ, ବିପଦ୍ରତ୍ତ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କୁ ସଙ୍ଗୁନିବାପାଇଁ ଆସିଛନ୍ତି । ଭେଣ୍ଡିଆ ଜରୁ ପଢ଼ିଏ ଦୁଇ ଗୋଡ଼ ପାପୁଲିରେ ଗୋଟିଏ ପଥର କୁଣ୍ଡ ପାକି ଧରି ମୁଣ୍ଡ ପୋଡ଼ି ଗୋଟାଏ ନାସିଯୋଟା ବାଡ଼ରେ ଘଡ଼ର ଘଡ଼ର କରି ନ ସ ଘୋଟୁଥିଲେ । ଯୋଟା ହୋଇଗଲୁ । ଆଗେ ମୁରବିଭଳିଆ ଲୋକଙ୍କ ଆଗରେ, ପଛକେ ଆଉ ଆଉ ମହାଜନଙ୍କ ଆଗରେ କୁଣ୍ଡ ଦେଖାଇଲେ । ସମସ୍ତେ ଟିପେ ଟିପେ ନାସ ନେଇ ସୁଁ—ସୁଁ କରି ନାକ ଦୁଇ ପୁଡ଼ାରେ ଚାଙ୍ଗି ଦେଲେ ।

ନୀର ସୁଗାୟୁଙ୍କ ବାଦେ ପ୍ରଥମେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ମିଶ୍ର ପରୁରିଲେ, “ମାମୁ ! କର୍ମାଟା ତୁମ ଅଙ୍ଗିତା, ନା ଅଜାଙ୍କ ଦେହକର ?” (ଲକ୍ଷ୍ମଣ ମିଶ୍ର ଦିବାକର ଦିବେଶଙ୍କ ଭରଜା, ଏକ୍ଷ୍ଵାନ୍ସ ପାସ, ଗୋଟାଏ ମାଇନର ଦ୍ଵୁର ହେଡ଼ିମାଣ୍ଡର । ମାମୁଙ୍କ ବିପଦ କଥା ଶୁଣି ଆଉ ଆଉ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ପରି ସଙ୍ଗୁଲ ଆସିଛନ୍ତି ।)

ଦିବେଶାଏ କହିଲେ, “ନାହିଁ ନାହିଁ ବାପା । ମୋ ଅଙ୍ଗିତା ଯୋଡ଼ାଏ ପଇସା ବି ନୁହେ । ବାପା ତାଙ୍କ ମହିଆଁ ଝିଅ ତାର ନାମା ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟକୁ ସାହୁ ପାଖରୁ ଶର୍ଷେ ଟଙ୍କା ଖଣ୍ଡ ତାଳପଦ ରୁଜା ଲେଖି ଦେଇ ଅଣିଥିଲେ । ତହିଁ ଆର ବରଷ ପଞ୍ଚଶିଟି ଟଙ୍କା ଦେଇ ସାହୁ ପାଖକୁ ଗଲେ, ମନରେ କରିଥିଲେ, କଳନ୍ତର ଛିଡ଼ାର ଦେଇ ମୁଳକୁ ବାକି ପାଇଁ କରି-

ଦେବେ । ମହାଜନ ଟଙ୍କା ଦେଖି ଜିର କାମୁଡ଼ ପକାଇ କହିଲ, ‘ଏ—ଏ କଣ ଗଦେଇ କବେଇ ? ଶୁଣିଲ, ତୁମେ ପରା ଧାନ ବିକି ଏ ଟଙ୍କା ରଖିଛ ! ରାମ—ରାମ—ରାମ ! ଏଠା କି କଥା ? କୁଟୁମ୍ବଦାଇଆ ଘର, ଧାନ ହେଉଛି ଜାବନ, ଧାନ ହେଉଛି ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ତାକୁ କଣ ବିଜନ୍ତି ? କେତେ ବା ଧାନ ପାଇଛନ୍ତି—ଉଠାଆ, ଉଠାଆ—ଟଙ୍କା ଉଠାଆ । ତୁମେ ମୋ କୁଳପୁରେହିତ, ସହନରେ ଧର୍ମର କବେଇ, ଟଙ୍କାଟା ତୁମ ପାଖରେ ଥୁଲେ ଯେ, ମୋ ପାଖରେ ଥୁଲେ ଯେ । ଯାଆ ଯାଆ, ଏହି ଟଙ୍କାରେ ଧାନ କଣିପକାଆ । ନାହିଁ ନାହିଁ, ଗାରେ ଦଶ ଯଜମାନ ଘରେ ବ ହାନହଣା ପଡ଼ିଗଲୁ ତ ଏକାଦିନକରେ ଟଙ୍କା ପାଇଁ । ବାପା ତ ଥୁଲେ ମରହଟିଆ ସାଦାସିଧା ଲୋକ, ସାହୁର ମିଠା କଥାରେ ଏକାବେଳକେ ତରଳ ଗଲେ । ବାପା କିଁଧା, ତୁମେ ଯାଆ ନା, ଶୁଣିବ, କେଡ଼େ ମିଠା କଥା କେତେ ନିର୍ମାୟା କଥା—ମନରେ କରିବ ଏହାପରି ସରଳ, ପରୋପକାଶ, ଧାର୍ମିକ ଲୋକ ଜଗତରେ ନାହିଁ । ଏଇ ଯେ ତୁମ ଆଗରେ ବସିଛନ୍ତି ରାମ ମହାଧାସେ, ସଦାଶିବ ମିଶ୍ର, ବିଶ୍ୱନାଥ ଶତପଥୀ ଏ, ଭାମପାତ୍ରୀ ଏ, ସମସ୍ତକର ଠିକ୍ ଏହିପରି ହାଲ । ଝିଅ ପୁଅ ବିଶ୍ୱକୁ ଟଙ୍କା ଆଣିଥିଲେ, ସମସ୍ତକର ତରିଶ ତରିଶ ମାଣ ଶାସନ ଭାଗ ଜମି ଆମ ଜମି ସହିତ ଏକା ତାରିଶରେ କଟକ ଜଜ କୋଟରେ ନିଲମ ହୋଇ ଯାଇଛି, ଗୋରୁ ଖୋଜରେ ଖୋଜେ ବି ଜମି କାହାର ନାହିଁ । ଆହୁର ବି ଛ ଜଣ ମହାଜନତାରୁ କରଜା ଖାଇଥିଲେ, ମୁଲକଳନ୍ତରରେ ବୁଢ଼ି ରହିଲେଣି । ସେମାନଙ୍କର ବି ଆଉ ବର୍ଷେ ଛ ମାସ ବାଦେ ଜମିବାଡ଼ ଗଲ ପରି । ତୁଙ୍କା ଏହି ଶାସନରେ ? ଏ ଅଞ୍ଚଳ ଦଶମଣ୍ଡ ଗାଁରେ ଯାହାର ଭଲ ଜମି ଖଣ୍ଡ ଦେଖିଲ ତ, ଶୁଣି ଶୁଣି ବୁଲୁଥିବ । କାହାର ଦରକାର ପଡ଼ିଲେ ରତ ଅଧରେ ଟଙ୍କା ଗଣି ଦେବ । ଥରେ ଯଦି ଟଙ୍କା ତା ଦୁଇ ଉଠାଇଲ, ତିନିପୁରୁଷରେ କଣ ଶୁଣୁଣୁଣ୍ଡି ? କଳନ୍ତର,

କଳନ୍ତର କଳନ୍ତର, ତହିଁର କଳନ୍ତର ଲଟ ଲଣି ରହିଛି । କରଣଗୁଡ଼ାକ ବି ସେହିପରି ମିଳ ଯାଇଛନ୍ତି । କିଏ ପାଞ୍ଚଟଙ୍କା ପୌଠ କଲ ତ, ପାଞ୍ଜିରେ ବସିଲ ଦେବ ଟଙ୍କା । ହିଁ, କଣ କହୁଥିଲି, ବାପା ତ ତା କଥାରେ ଭୁଲ ଟଙ୍କା ବାହୁଡ଼ାଇ ଆଣି ପୁଣି ଧାନ କଣି ଥୋଇଲେ । ତହିଁ ଆର ବରଷ କତରୁ ପାଣି ହେଲ ଛୁନ୍ଦ୍ରେଷ୍ଟ, ଧାନ ଭଲ ଫଳଲ ନାହିଁ । ସେହି ସମୟରେ ପୁଣି ତୁମ ସର ମାଉସୀର ବିଶ୍ଵ ସମୟ ଉପସ୍ଥିତ । ଏ ବର୍ଷ ପୂର୍ବ ଯାଉଛି, ‘ଦଶବର୍ଷା ତୁ କନ୍ୟକା,’ ବିଶ୍ଵ ନ ଦେଲେ କନ୍ୟାଦାନ ଫଳ ନାହିଁ । ବାପା ଯାଇ ସାହୁ ଦୁଆରେ ହାଜର । ସାହୁ ତ ତାଲେଇ ପଡ଼ି ବେଳ ଉତ୍ତ୍ରଥୁଲା, ଦାଉ ପଡ଼ିଗଲ । ସାହୁ କଅଁଲେଇ କଅଁଲେଇ ମୁରକ ମୁରକ ହସି କହିଲ, ‘ହେଉ ହେଉ, କକେଇ, ଦେନି ଯାଆ—ଏ ଯର ଟଙ୍କା ସେ ଦରକୁ ଯିବ, କଥା କଣ ? ଆହ ଗୁମୁକରଣୀ, ଅଇଲ, କକେଇ କିଛି ଟଙ୍କା ଧାର ନେବେ । ଆଗ ଟଙ୍କାଟାର ମୂଳ କଳନ୍ତର ହିସାବ କଲ ।’ ଗୁମୁକରଣୀ ବିଦେଇ ମହାନ୍ତିଏ ହିସାବ କରି କହିଲେ, ‘ଆଗ ଟଙ୍କା ମୂଳ କଳନ୍ତର ମିଶି ହେଲ ଅତେଇଶ, ହାଲକୁ ଶବ୍ଦ ନେଲେ ହେବ ସାଡ଼ି ତିନିଶ ଟଙ୍କା ।’ ଟଙ୍କା ଶୁଣି ବାପା ଚମକି ଢକିଲେ । ସାହୁ ବାପାଙ୍କ ମନ କଥା ବୁଝି ପାରି କହିଲ, ‘ହେଉ—ହେଉ, କକେଇ ତନ୍ତ୍ର କଣ ? ଦେବା ନେବା ବେଳ ତ ଅଛି । ଆପଣ ମୋ କୁଳ-ଦୁରୋହିତ, ଦେବାବେଳେ ଦିଶା ଶହେ ହୁଅ ନେଇ-ରଲେ ମୋର କଣ ସରିଯିବ ?’ ବିଶ୍ଵଲଗ୍ନ ଆଉ ଆଠ ଦିନ, ଟଙ୍କା ନ ଦେଲେ ନୁହେ । ବାପା ସାହୁ କଥାରେ ‘ହିଁ’ ଉଣିଲେ, କହିଲେ, ‘ହେଉ, ଗୁଜା ଲେଖାଯାଉ ।’ ସାହୁ ଦଶ୍ରେୟାଏ ଗୁମ୍ମାର ବସି କହିଲ, ‘ବୁଝିଲେ କକେଇ, ଏଇଟା ହେଲ କଳକାଳ, ଏ ଗୁମ୍ମା କରଣଗୁଡ଼ାଙ୍କୁ ପରିତେ ନାହିଁ । ଗୁଜା କେତେବେଳେ କଣ କରି ପକାଇବେ, ମୋତେ ପଛନ୍ତେ ଆପଣ ଦୋଷ ଦେଉଥିବେ । ଟଙ୍କାଟା ଗୋଟାଏ ଟିପ କରି ରେଜେଷ୍ଟ୍ରେସନ୍

କରି ପକାଇଲେ ଭଲ ହେବ; କାହାର ଡିଁ ରୁ କରିବାର ବାଟ ନ ଥିବ । ଏଥୁରେ କେତେ ବା ଖରଚ ? ଖରଚଟା କଣ ଆପଣ ଉତ୍ସୁକିକା ଦ୍ରୁ ଆଣି ଦେଉଛନ୍ତି ?’ ଟିପ ଲେଖାପଡ଼ା ରେଜେଷ୍ଟ୍ରେସନ୍ ହୋଇଗଲ । ଯାହା ହେବାର ତ ହେଲ, ଟଙ୍କା ଦିଅ । ଟଙ୍କା ଗଣି ଦେବାକୁ କଣ ନା ଟାଟ୍ୟ । ‘କି ହୋ ଟଙ୍କା ଉଶା କିଁ ?’ ଗୁମ୍ମା ବୁଝାଇଦେଲ, ‘ସିରୁକ ପୂଜା ଶତକର ଯୋଡ଼ାଏ ଟଙ୍କା, ଗୁମ୍ମା ଖର୍ଦ୍ଦ ଦୁଇ ଟଙ୍କା, ଲଣ୍ଠିନାରୂପୁଣ ବାଲଦ୍ରେଗ ଦୁଇ ଟଙ୍କା, ରେଜେଷ୍ଟ୍ରେସନ୍ ଖର୍ଦ୍ଦ, ଗୁମ୍ମା କଟକ ଶୋରକି ସବୁ ସବୁ ରକମ ମିଶାଇ ସାଡ଼େ ଛଇ ଟଙ୍କା । ଗାଏ ପବୁ ପଦକୁ ବାରଟଙ୍କା ଆଠଥାଣା । ପୁରୋହିତେ, ଆପଣ ତ ଜଣେ ପଣ୍ଡତ, ଏତିକ ବୁଝି ପରୁ ନାହାନ୍ତି ? ଆପଣ ତ ରୋଜନା କେତେ କାରବାର ଦେଖୁଛନ୍ତି, ଆପଣଙ୍କ ପାଖରୁ କଣ ଟଙ୍କାଏ ମଣାଏ ହାତ ହୃଡ଼ିକରି ନେଲେ ସାନ୍ତକ ଗନ୍ଧାରର ପୂରିଯିବ ?’ ତମୟୁକ ରେଜେଷ୍ଟ୍ରେସନ୍ ପାଖରୁ ରୂପିବର୍ଷ କାଳ ସେଥିର କିଛି ନାମ ଚଇଁ । ନାହିଁ । ବାପା ତା ଦୁଆରକୁ ଗଲେ ଉକ୍ତ କଣ ଦେଖିବ ! ‘କକେଇ ! ଆପଣ ଅଇଲେ, ଓଳଗି—ଓଳଗି, ଆରେ ପିଢ଼ାଟା ଦେ ରେ, ଆରେ ପାଦଧୂଆ ଜଳ ଦେ ରେ’ ଡାକ ପଡ଼ିଯିବ । ଗଲ ତେରସ୍ତା ବାପାଙ୍କର ଯେମିତି ଦିଗୋଗ ହୋଇ ଯାଇଛି, ମହାଜନକୁ ତ ପଡ଼ିଗଲ ପୋ’ବାର । ମୂଳ କଳନ୍ତର ଭିଡ଼ ଦେଇ ବାରଣ କେତେ ଟଙ୍କା କେତେ ଅଣାରେ କଟକ ଅଦାଲତରେ ନାଲିସ୍ ଦାଏରକରିଦେଲ । ମୁଁ ଯାଇ ମହାଜନ ପାଖରେ ପଡ଼ିଲ । କହିଲ, ‘ଆରେ ଭାଇ ଦିବୁ ଗୁମ୍ମା-ମାନେ ମୋ ଅଜାନ୍ତରେ ନାଲିସ୍ କରି ଦେଇଛନ୍ତି । ଯା ଯା, ତୁ ହାକମ ପାଖରେ ଟଙ୍କାଟା ମାନି ଆ, ପଛରେ ବୁଝାସୁଝା ହେବ ।’ ମୋ ମନଟା ଛିକଜ୍ଞଥାଏ । କଟକ ଯିବାକୁ ମନ ବକ୍ତ୍ତା ନ ଥିଲ, ଉରରେ ଯାଇ ତା ଓଜାଲ କହିବା ପ୍ରମାଣେ ହାକମ ପାଖରେ ଜବାବ ଦେଇ ଅସିଲା । ଏହିଟା ହେଲ ଗଲ ବରଷ କଥା । ମୁଁ

ଆଉ କିଛି ଜାଣେ ନାହିଁ । କେତେବେଳେ ତିରି ହେଲା, କେତେ ଟଙ୍କା ଉପରି ହେଲା, ଆଉ କଣ ହେଲା ମୋତେ କିଛି ଜଣ ନାହିଁ । ଶୁଣିଲି, ଗଲା ମକର ମାସ ସାତ ଦିନରେ ମୋର ରୂପ ପାଞ୍ଚ ହଜାର ଟଙ୍କାର ସମ୍ପତ୍ତି ସାତଶହ ଟଙ୍କାରେ ନିଲମ ହୋଇଗଲା । ମହାଜନ ଆପେ ନିଲମ ଧରିଛି । ତା ଗୁମ୍ଫା କହେ, ମୋ ଉପରେ ଆହୁର ଛ ଶତ ଟଙ୍କା ପାଉଣା । ଆମର ଶାସନ ପାଣିଗ୍ରାସୀ ଶ୍ରଦ୍ଧା ପର୍ବତ ମାଣ, ତା ମଧ୍ୟରେ ଏହି ଯେ ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗରେ କିଆ ବଣଟା ଦେଖୁଛ, ସେହିଟା ଏକରକିଆ ପନ୍ଦରମାଣ ମାଳ ଜମି—ଭାରି କଳିଛ । ମୁଁ ବୁଝୁଛି, ଏ ଜମିଟା ଉପରେ ତାର ଦଶ ପନ୍ଦର ବରଷ ହେଲା ନଜର ପଡ଼ିଲଣି । ଯେବେ ଏ ଗାଁକୁ ଆସେ, ସେ ଜମିଟା ପାଶକୁ ଯାଇ ରୂପିତା ବୁଲି ବୁଲି ଦେଖେ—‘କେତେ ଧାନ ଫଳେ, କି ଧାନ ଦିଅ’, ଦଶ ଥର କରି ପରୁରିବ । ମୋ ମନ ହେଲେ ଛୁକୁଡ଼ିଥାଏ । ବିରୁର କରେ—କହ, ଭଲରେ ଭଲ କହ, ଏ ଜମିଟା କଥା ତୁହାର ତୁହାର ପରୁରୁଛି କିମ୍ବା ? ଆଉ ପାଞ୍ଚ ଜଣ ମହାଜନଙ୍କର ଠିକ୍ ଆମ ମାମଲ ପର ଉପରି କରି ଜମି-ବାଢ଼ି ସବୁ ନିଲମ କରି ନେଇଛି ।’

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ମିଶ୍ର କହିଲେ, “ମୁଁ ଦେଖୁଛି, ଏଇଟା ସାଇଲକ୍ ।” ଭଗବତ ପତିଷ୍ଠ କହିଲେ, “ନା ନା, ସେଇଟା ଏ ସାଇ ଲୋକ ହୁଏହଁ, ତା ଦର ମହାମୟୁର — ଏ ଗାଁକୁ ଦେଉକୋଣ ଦୂର ନଈକୁଳରେ ।” ଲକ୍ଷ୍ମୀ ମିଶ୍ର କହିଲେ, “ନାହିଁ ନାହିଁ, ମୁଁ ସେ କଥା କହୁନାହିଁ; ବିଲୁତରେ ଗୋଟାଏ ଏହି ରକମ କଳନ୍ତର-ଶିଆ ଲୋକ ଥିଲା, ନା ନାମ ସାଇଲକ୍ ।” ତିରେଇ ତିହାଡ଼ିଏ କହିଲେ, ‘ସେ ଯାହାହେଉ, ଏବେ ଉପାୟ କଣ ?’ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ମିଶ୍ର ମହାଜନମାନଙ୍କୁ ଅନାଇ ହାତ ଯୋଡ଼ି ଭୁଲିରେ ମୁଣ୍ଡ ଲଗାଇ କହିଲେ, “ଗୋପାଇଁ ମହାପ୍ରଭୁମାନେ ! ମୁଁ ପିଲଟା, ମୋ ଅପରାଧ ଦେନିବେ ନାହିଁ; ଗୋଟାଏ କଥା କହିବି, ଏଥିରେ

ସାହୁର କିଛି ଦୋଷ ନାହିଁ, ଆପଣମାନଙ୍କ ମୁଖପଣ । ଆପଣମାନଙ୍କ ପାପରୁ ସବୁ ସାର ଦରିଦ୍ର ହୋଇ ବିପୁଲନ୍ତି ।” ବୁଢ଼ା ଅନନ୍ତ ପାଢ଼ିଏ ଟିକିଏ ଉଷ୍ଣ ଭାବରେ କହିଲେ, ‘‘ହୋଇ ହେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ! ଆମୁମାନଙ୍କର ପାପ କଣ ? ମୁଖପଣ କଣ ଦେଖିଲ ?’’

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ମିଶ୍ର ପୁଣି ଦଣ୍ଡବତ୍ତାଏ କରି କହିଲେ, “ଆଜା ସାଆଜନେ ! ମୋ ଉପରେ ଖପା ହେଲେ ପର ? ଦେଖନ୍ତୁ, କେଉଁ ମହାମ୍ବା ଶାସନ ବସାଇ ଏତେ ନିଷ୍ଠର ଜମି ଖଞ୍ଜି ଦେଇ କହିଥିଲେ, ‘ଆପଣମାନେ ଶାସ୍ତ ଅଧ୍ୟୁନ ଅଧ୍ୟାପନା କରିବେ, ଦାତାକୁ ଟିକାଳ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଆଶୀର୍ବାଦ କରିବେ ।’ ତାହା ବିରୁଦ୍ଧନ୍ତିଷ୍ଟ କି ? ବୋଲନ୍ତୁ ଭଲ ଏତେ ବନ୍ଦ ଶାସନଟାରେ ଗୋଟାଏ ବୋଲି ତୌପାତ୍ରୀ ନାହିଁ । ତୁଙ୍କା ନାସ ଶୁଭ୍ର ଭାଙ୍ଗ ପିଇ ତୌପଟ ଶେଳ ଦିନ କାଟିବେ ! ଦାତାକୁ ଟିକାଳ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଆଶୀର୍ବାଦ ଥାଉ, ପବିତ୍ର ବ୍ୟାପକ କୁଳରେ ଜାତ ହୋଇ କେତେ ଜଣ ଟିକାଳ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଗାୟପୀୟ ଜପ ସନ୍ଧ୍ୟାବନ୍ଦନାବି ନିତ୍ୟକର୍ମ କରନ୍ତି ? ଏଇଟା କଣ ପାପ ନୁହେ ? ଆଉ ଗୋଟାଏ କଥା, କୁଆଡ଼ୁ ଶୁଭିବେ ଶ୍ରବନା ନାହିଁ, ଧାଇଁ ଯାଇ ମହାଜନ ଦୁଆରେ ବୁଜା ଲେଖି ବସିବେ, ପୁଅ ଡିଆ ବିଭାବରକୁ ଆପଣା ଦଢ଼ିପଣ ଦେଖାଇବା ଲାଗି ଅକାରଣ ଟଙ୍କା-ରୂପାଏ ସାରିବେ । ଆପଣା ଅବସ୍ଥାକୁ ରୁହିଁ ଯେ ନ ଚଲେ, ସେ ମୁଖ ନୁହେ ତ ଅଉ କଣ ? ଏହି ଦେଖନ୍ତୁ, ଅତି ପବିତ୍ର ଶାସନଭାଗ ଭୂମିରେ ବାର ଜାତି ତେର ଗୋଲା ଅଧ୍ୟକାଶ ହୋଇ ବସିଲେଖି । ଏହା ଆପଣ-ମାନଙ୍କ ପାପ ଆଉ ମୁଖଭାର ଫଳ ନୁହେଁ କି ? ଆପଣମାନେ ତ ଦୁଃଖ ଦୁର୍ଦ୍ଵାକୁ ଲେଢ଼ି ଅଣିଛନ୍ତି, ଏଥିପାଇଁ ଲଗା ହେବ କିଏ ?’’

ମାଧ ପାଣିଏ କହିଲେ, “ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଯାହା କହିଲେ ସତ, ଶୋଳପଣି ସତ । ହେଲେ ଏଣିକି ଯାହା

ଗୋଟାଏ ବୁଝିଯୁଦ୍ଧ କରିପିବ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଉଦ୍ଧାର ପାଇବାର ବାଟ କଣ ?”

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ମିଶ୍ର—ଆପଣମାନେ କଣ ଉପାୟ ପିଲାର କରିଛନ୍ତି ?

ଆନନ୍ଦ ମିଶ୍ର—ଆମ୍ଭେମାନେ କିଏ, ମାଲ ମାମଲ କିଏ ? କର୍ମ କର୍ମଣି କଥା ବୋଲି, ଦଶ ଜଣ ବାହାର ପଡ଼ିବୁ ।

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ମିଶ୍ର—ମାମ୍ବୁ । ଜମି ନିଲମ ବାଦେ ସାହୁ ପାଖକୁ ଯାଇଥିଲେ, କଣ କହିଲା ?

ଦିବାକର ଦୀବେଳୀ—ଯାଇଥିଲା । ଦଶଥର ଗଲଣି, ଭେଟ ମିଳେ ନାହିଁ । ବାଧକା ପଡ଼ିଛି, କଥା ବୋଲି ପାରିବ ନାହିଁ, ବାହାନା କରି ଶୋଇ ପଡ଼େ—ନୋହିଲେ ବାଢି ପଛ ବାଟେ ଆଉ ଗାଁକୁ ବାହାରି ଯାଏ । ମୋ କହା କଟା ଦେଖି ସାହୁଆଣି କମଳା ଆଉ ତାଙ୍କ ପୁଅ ବିଦ୍ୟାଧର ଦୁହେଁଯାକ କାନ୍ଦି ପକାନ୍ତି । ମୋତେ ବହୁତ ବହୁତ ଆଶ୍ୱାସ ଦେଇ କହିଛନ୍ତି, ମୋ ଜମି ମୋତେ ଦିଆଇ ଦେବେ । କେଜାଣି କପାଳରେ କଣ ଅଛି । ମା ପୁଅ ଦୁହେଁଯାକ ଏକା ଯେପରି ଦୟାକୁ ସେହିପରି ଧାର୍ମିକ, କାହାର ଦୂଃଖ ଦେଖି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । କୁବେର ସାହୁଟା ଯେପରି ନିଷ୍ଠୁର ସେହିପରି କୃପଣ—ହାତରୁ ପାଣି ଗଲିବ ନାହିଁ । ହେଲେ ମା ପୁଅଙ୍କ ଆଗରେ କେହି ଓପାସ ରହିପାରେ ନାହିଁ । ସାହୁଟା କରଜା ଟଙ୍କା ନାହିଁ କାହାର ଘର ଦ୍ୱାର ନିଲମ କରିନେଇଁ ଏମାନେ ଲୁଗୁର ତାକୁ ଟଙ୍କା ଧାନ ଦେଇ ତା କୁଟୁମ୍ବ ପୋଷନ୍ତି ।

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ମିଶ୍ର—ଗୋଟାଏଆଶା ଅଛି ସତ, ହେଲେ ସେଥିକି ନିର୍ଭର କରି ରହିବାଟା ନିରାପଦ କଥା ନୁହିଁ । ଆପଣାର ବି ଗୋଟାଏ ବାଟ କାଟି ଚାଲିବା

ଉଚିତ । ଉଦ୍ଧବଣିକା ତାକୁ କେହି ଜମି ଦଖଲ ଦିଆ ନାହିଁ । ମାମ୍ବୁ ! ତୁମେ କହୁଛ, ପାଞ୍ଚହଜାର ଟଙ୍କାର ମାଲ ସାତଣ ଟଙ୍କାରେ ନିଲମ କରି ନେଇଛୁ । ଏହି କଥା ଓଜର କରି ସାନି ନିଲମ ପାଇଁ ହାକିମଙ୍କ ପାଖରେ ଦରଖାସ୍ତ କର । କିଛି ଖରଚପତ୍ର କଲେ ତେର ଦିନଯାଏ ମାମଲ ତାରିଖ ଗଡ଼ିଯିବ । ଏଣେ ତୁମେ ମା ପୁଅ ଦୁଷ୍ଟଙ୍କୁ ଧରି ପଡ଼ିଥାଅ । ଆଜିକା କଥା କୋଳିକ ଅନ୍ତର, ଏଥ୍ ମଧ୍ୟରେ ଆଉ ଗୋଟାଏ କିଛି ବାଟ ପିଟି ଯାଇପାରେ ।

ମିଶ୍ରଙ୍କ କଥା ଶୁଣି ସମସ୍ତ ମହାଜନ ଭରି ଆନନ୍ଦରେ ଏକାବେଳକେ ପାଠିକରି ନହିଲେ, “ଦର୍ଶକୀୟ ହୃଦୟ, ରଜରଜେଶ୍ୱରେ ଭବ । ନୋହିଲେ କଣ ଆଞ୍ଜୁଲାକୁ ଆଞ୍ଜୁଲା ଟଙ୍କା ଗଣି ହାକିମ ଘର ପାଠ ପଡ଼ିଛ ? ଦେଖ ତ, ଆମେ ଏତେଗୁଡ଼ାଏ ଲୋକ ଅନ୍ତାରରେ ଅଣ୍ଟାଳି ହେଉଥିଲେ, କିଛି ବାଟ ଦିଶୁ ନ ଥିଲା, ପିଲଟି କମିତିକା ଗୋଟାଏ ବାଟ କାଢି ପକାଇଲା ?

ବୁଢ଼ା ଦନେଇ ମହାପାତ୍ରେ ଟାଣରେ ଦୁଇ ଟିପ ନାସ ଶୁଦ୍ଧି ଦେଇ ଖନେଇ ଖନେଇ କହିଲେ, “ବୁଝିବା ହେଲେ ମହାଜନ ଗୋସଙ୍ଗମାନେଁ,

ଆଁଧର୍ମ ବିଭି ବିନ୍ଦେ ବିନ୍ଦୁଠିତି ।
ଯିବିନ୍ଦୁବେଳେ ଯାଏମୁଳ୍ଲ ସିଂହିତି ।

ସମସ୍ତେ ତ ଜାଣୁଛି, ତାହାର ସବୁ ଧନଗୁଡ଼ାକ ତଣି-ଚିପା ମଣିଷରକୁ । ମହାକାଳାରେ ଲକ୍ଷାବଧ ଟଙ୍କାର ମାଲିକ ହୋଇ ବସିଲା । ଯିମିତ ଭ୍ରାମ ଟଙ୍କାରେ ମାଲିକ ହୋଇଛୁ, ସେହିଦିନୁ ତ ବଢ଼ି ଯାଉଛି, ଆଉ କଣ ! ଏହି ସେ କୁବ୍ରାଦର ଦେଖୁଛୁ, ସେଇଟା ତା ନିଜ ଦର ନୁହେଁ । ଭ୍ରାମସାହୁ ବୋଲି ଜଣକର ଦର । ଭ୍ରାମାଟା ବି ଥିଲ କୁବ୍ରାକୁ ବଳ ତଣିଚିପା, ଯଷ ବୋଲି ସରଛି । ପୁଅ ହିଅ ଦରେ କିଛି ନ ଥିଲା,

ଗୋଟାଏ ପୋଷା ପୁଅ କଣିଥିଲ ଯେ, ସେଠା ମଦ ଖାଇ ଗଞ୍ଜେଇ ଖାଇ ମନ୍ତର । କୁବ୍ରା ତା ଜାତି ପୁଅ ଲଗ୍ନିକ କେହି ନୁହଁ, ତା ଘରେ କାରବାରିଆ ଥିଲା । ଶ୍ରୀମାତ୍ର ଶୁଭ ପଟେଇ ରଖିଥାଏ । ଶ୍ରୀମା ଯିମିତ ଆଖି ବୁନ୍ଦିଛି, କୁବ୍ରା ଗୁକର ବାକର ସମସ୍ତଙ୍କୁ ହାତ କରି ଓକିଲ ମୁକ୍ତାର ଧରି ପୋଷ୍ୟପୂର୍ବ ବୋଲି ସରକାରରୁ ବାହାଲ ହୋଇ ଆସିଲ । ପାପୀଟାର ଧନ ପାଣି ପରି ବଢ଼ି ଯାଉଛି, ଏବେ ଜାଣ ୱକରି ଛଢ଼ି ପଡ଼ିବ । ଦେଶୀୟକ ସନ୍ତାର ମାରିଲଣି, ହଜାର ହଜାର ଲୋକଙ୍କ ଆସା କାନ୍ଦିଛି, ଯାହାର ସେ କିଛି କରି ନାହିଁ, ସେ ବି ଗାଳି ଠଦତ୍ତିଛି । ଏହି ମୋ କଥା ବୁଝ ନା, ପୁଅ ବିଭାବୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଟଙ୍କା କରଇ ଆଣିଥିଲି, ପନ୍ଦର ବରଷରେ ତୁଚ୍ଛା କଳନ୍ତର ଅତେଜଣ ଟଙ୍କା ଶୁଦ୍ଧିଛି, ପାଞ୍ଚ ଥର ଟିପ ବଦଳାବଦଳ କରି ଶେଷରେ ନାଲିଶରେ ପାଞ୍ଚଶ ଟଙ୍କା ଛାଇ କରି ମୋର ତରିଶ ତରିଶ ମାଣ ଜମି ନିଲମ କରି ନେଲା । ତେତିକି ଥିଲ କୁଟୁମ୍ବଙ୍କ ଭରସା । ତାଙ୍କ ମୁହଁରେ ପାଣି ଟୋପାଏ ଦେବାକୁ ଭରସା ନାହିଁ, ଦିନ ରାତି ଆସାପୁରୁଷ କାଉଳି ହେଉଛି, ଆଖିରୁ ପାଣି ଶୁଶ୍ରୀ ନାହିଁ । ଏହି ପଞ୍ଚ ପରମେଣ୍ଟର ଶୁଶ୍ରୀ, ମୁଁ ପଇତା ଛୁଇଁ କହୁଛି, ଆହଁ ତିନି ପକ୍ଷ, ତିନି ମାସ, ତିନି ବରଷ ମଧ୍ୟରେ ତାହାର ସବ୍ୟନାଶ ହେବ । ଏହା ଯଦି ନ ହୁଏ, ମୁଁ ଅଭାବୁଣି, ଏ ବ୍ରହ୍ମଗଣ୍ଠି ଛିନ୍ଦାଇ ପକାଇବି । ସେ ତ ତେର ଦିନ ଆଗରୁ ଯାଇଥାନ୍ତା, କେବଳ ମା ପୁଅଙ୍କ ଧର୍ମରୁ ବଢ଼ି ରହିଛି ।”

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ମିଶ୍ର—ମାମୁ! ସାହୁଆଣୀ ଆଉ ବିଦ୍ୟାଧର ପାଖକୁ ଯିବା ଆସିବା କରୁଛନ୍ତି ତ ? ସେହିମାନଙ୍କୁ ଧରି ପଡ଼ିଥାନ୍ତୁ ।

ମାନୁଁ—ହଁ ବାପା ! ମୋର ଆଉ ଉପାୟ କଣ ? ଦିନେ ଦିନ ବାଦେ ସେମାନଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଏଁ । ମୋର ତ ଗୋରୁ ବାହୁଦ୍ଵା ଦରତଳ ଜମି ସୁନ୍ଦର ନିଲମ

ହୋଇ ଯାଇଛି, ଆଉ ଉପାୟ କିଛି ନାହିଁ । ସାହୁଆଣୀ ମୋ ଦୁଃଖ ଶୁଣି କାନ୍ଦି ପକାଏ । ସେହି ତ କୋଡ଼ିଏ ନନ୍ଦି ଧାନ ଆଉ ପାଞ୍ଚଟା ଟଙ୍କା ଦେବାରୁ ଆଜିଯାଏ ଚକ୍ରି । କାଳ ବାତିରେ ବି ବିଦ୍ୟାଧର ପାଖକୁ ଯାଇଥିଲା । ସେ ତ ମୋତେ ଟାଣ ଜବାବ ଦେଇ କହିଲ, ‘ନନା ! କାନ୍ଦ ନା, ଯେପରି ହେଉ ତୁମ ଜମି ତୁମକୁ ଦେବ । ମୁଁ ବାହାଘରରୁ ବାହୁଡ଼ି ଆସିବାଯାଏ ସତାର କର । ତୁମେ ତ ଆମ କୁଳ-ପୁରେହିତ, ସଙ୍ଗରେ ତ ଅବଶ୍ୟ ଯିବ । ଶୁଣିଛି ମୋ ଶଶ୍ଵରର ଦଶ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କାର ବିଷୟ, ସେ ବି ତୁମକୁ ଅବଶ୍ୟ ଭଲରୂପେ ମେଲଣି ଦେବେ ।’

କୁବେର ସାହୁ କହେ, “ମୋର କରଜା କଳନ୍ତରକୁ ଲୋଡ଼େ କିଏ ? ମୋର ଗଡ଼ିଜାତ ଥାଉ ।” ଗଡ଼ିଜାତ ସୋନ୍ଦୁରଠାରୁ ଦଶପଞ୍ଚା ଯାଏ ତାହାର ଦଶ ପନ୍ଦରଟା ଗୋଦାମ । ଫି ଗୋଦାମରେ ଜଣେ ଜଣେ କରଣ, ଜଣେ ଜଣେ କାରବାରିଆ, ତାର ନିଜର କୋଡ଼ିଏ ସରକି ବାରଗୋଡ଼ିଆ, ପନ୍ଦର ଗୋଡ଼ିଆ କୁଶୁଳ, ଚକ୍ରକ ନାଆ ଥାଇ । ବର୍ଷାଦିନେ ସେଥିରେ ସରକ ନେ ଆଣ କରେ । ନା ହୁଅ ଶର୍ଵଦିନରେ ସରକ ନେ ଆଣ କରିବା ସକାଶେ ପାଞ୍ଚ ପାଞ୍ଚ ବୋଡ଼ିଆ ଯୋଡ଼ାଏ ଥୋରି ବଳଦ ଥାଇ ।

ବୌଦ୍ଧ ଏଲକା ହରହରପୁର ଗୋଟିଏ ବଢ଼ି ମହାଜନମ ଗାଁ—ଠିକ୍ ମହାଜନମ କୁଳରେ । ଗ୍ରାମର ସମସ୍ତେ ପ୍ରାୟ କାରବାରିଆ ବେପାଶ । ପ୍ରଧାନ ମହାଜନଙ୍କ ନାମ ପୁଧରିର ସାହୁ । ନାମର ଉପପୁନ୍ତ ମଧ୍ୟ ଶୁଶ୍ରୀ । ଲୋକଟି ବଢ଼ି ଧାର୍ମିକ, ସତ୍ୟବନ୍ତ । ପାଞ୍ଚ ମାତ୍ର ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କାର ବିଷୟ, ଦରେ ଠାକୁର ବାଢ଼ି, ସଦାବର୍ତ୍ତି । ସାହୁ ବୁଢ଼ା ହୋଇ ପଡ଼ିଲଣି; ଆଉ ଏବେ ବେପାର ବଣିଜରେ ମନ ନାହିଁ । ସବୁବେଳେ ପୂଜା ପାଠ ହରିନାମ ଭଜନରେ ଲଗିଥାଏ । ସାହୁ ଅଧୁଷକ;

ଗୋଟିଏ ବୋଲି ହିଆ, ନାମ ପଦ୍ମବିଜ୍ଞା—ବସୁସ
ପନ୍ଦର ଯାଇ ଶୋଳ ପଣିଛି । ପାଠକ ଜାତରେ ଏକେ
ବଡ଼ ଅଭିଆନୀ କନ୍ୟା ଘରେ ରଖିବାକୁ ମନା ।
ସାହୁର ଇଚ୍ଛା ଗୋଟିଏ ଦର-କୁଆଁର ରଖିବ । ପାବ
ଶୋଜୁ ଶୋଜୁ ଦିନ ରୂପିଗଲ, କନ୍ୟା ଘରେ ରହିଛି ।
କନ୍ୟାଟି ସମସ୍ତ ସମ୍ପର୍କ ଉତ୍ସର୍ଥକାରୀ । କୁବେରର
ନଜର ପଡ଼ିଲ, ଯୁଧସ୍ତିର ଧନଟା କମିତି ଘରେ ପଣେ ।
ସେ ଭଲକରି ଜାଣେ ଯୁଧସ୍ତିର ଘରକୁଆଁର ରଖିବ,
ଅନ୍ୟଆଡ଼େ କନ୍ୟାକୁ ବିଶ୍ଵ ଦେବ ନାହିଁ । ତା
ମନକଥା ମନରେ ଥାଏ ।

କୁବେର ବର୍ଷକୁ ଥରେ ସୋନ୍ଦରାତ୍ମକୁ
କୋଟି ତନଶ କରିବାକୁ ଯାଏ । ଦୁଇବର୍ଷ ଭିତରେ
ଦୁଇ ତିନିଥର କରି ଯା ଆସ କରୁଛି । ସୋନ୍ଦର
ପିବାବେଳେ ନାଆ ହରିହରପୁର ଗଁ ତଳବାଟରେ
ଯାଏ । ଦେବାତ୍ମ ସେହି ଗଁ ପାଖରେ ସଞ୍ଜ ହୋଇ
ପଡ଼େ । କୁବେର ଗଁ ପାଖ ନଦୀର ଆର କୁଳରେ ନାଆ
ଖଟାଇ ରେଣେଇ ବାସ କରେ । କୁବେର ଦରେ
କେବେ ସନ୍ଧ୍ୟା କି ହରିନାମ କରିବାର କେହି ଦେଖି
ନାହିଁ । ଗୋଟାଏ ବଡ଼ କୋଥକି ସଙ୍ଗରେ ଦେନି
ଯାଇଥାଏ, ନଦୀକୁଳରେ ମେଲାଇ ଦେଇ ରାତି ଛି
ଦଢ଼ିଯାଏ ଆଖି ବୁନି ବସି ଜପ କରେ । ତେତିକି-
ବେଳେ ରୂପିଆତ୍ମକୁ ଅନାଇ ତୁନ ତୁନ କାରବାରିଆଙ୍କ
ସଙ୍ଗରେ ମାଲ କିଣାବିକା କଥା ଚଳେ । ହରିହରପୁରକୁ
ଶୁଭ୍ର, ଏଥିପାଇଁ କୁବେର ବେଳେ ଦେଖି ଦେଖି
ବଜାଇ ଥାଏ ।

ଯୁଧସ୍ତିର ସାହୁ କୁବେର ସାହୁର ନାମ ଶୁଣିଥିଲେ,
ଦେଖା ସାଷାତ୍ ନ ଥିଲ । କୁବେର ସାହୁ ନଦୀ କୁଳରେ
ଅଛନ୍ତି ଶୁଣି ଯୁଧସ୍ତିର ଉତ୍ତା ଶତ୍ରୁକରେ ବସି ନଦୀ ପାର
ହୋଇ ଗଲେ । କୁବେର ଖବର ନେଉଥାଏ,
ଯୁଧସ୍ତିରକ ପହଞ୍ଚିବାବେଳକୁ କୁବେର ସାହୁଏ

ଧାନରେ ବସିଛନ୍ତି । ସନ୍ଧାଏ ଦି'ଦଶା ବିତିଗଲ, ଧାନ
ଘଜୁନାହିଁ । ଧାନ ଦେଖି ଯୁଧସ୍ତିର ତ ତରଳ ଗଲେଣି ।
ଧାନ ବ୍ରାଜିଲ । କୁବେର ସାହୁ ଯିମିତି ଖବର ପାରିଛି,
ଧାଇଁ ଯାଇ ଯୁଧସ୍ତିର ରକ ଗୋଡ଼ରିଲେ ପଡ଼ିବାକୁ
ଯାଉଥିଲ, ଯୁଧସ୍ତିର କହିଲେ, “ହଁହଁ ! ଏ କଣ
କରୁଛନ୍ତି—ଏ କଣ କରୁଛନ୍ତି ? ଆପଣ ଧର୍ମପରାଯଣ,
ମୁଁ ପାପୀ, ମୋ ଗୋଡ଼ରିଲେ ପଡ଼ିବେ ?” କୁବେର
କହିଲେ, “ଏ କଣ ? ଆପଣ ସ୍ଵଜାତିର ମଞ୍ଚମଣି ।
ସନ୍ଧାଏ ହେଲ ବସିଲେଣି, ମୋର ଅପରାଧ କ୍ଷମା
କରନ୍ତୁ ।” ଯୁଧସ୍ତିର କହିଲେ, “ନାହିଁ, ମୁଁ ଆପଣଙ୍କର
ଧାନରଙ୍ଗ କରାଇଲି ପର ? ମୋତେ କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ ।”
ଦୁଇଜଣ କୁଣ୍ଠିଆକୁଣ୍ଠେଇ ହୋଇ ଏ କହୁଛି ମୋତେ
କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ, ସେ କହୁଛି ମୋତେ କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ ।
ଦୁଇଜଣ ସାଷ୍ଟ୍ରମ ହେଲ ଶତ୍ରୁଏ କମଳରେ ବସିଲେ ।
ଯୁଧସ୍ତିର ପ୍ରସ୍ତାବ କଲେ, “ଆଜ୍ଞା, ଆପଣ ହେଲେ ଆମ
ଜାତିର ମଞ୍ଚମଣି । ମୋ କୁଡ଼ିଆ ପାଖରେ ପଦାରେ
ନାତି ବଢ଼ାଇବେ, ମୋର ଯେ ମହାପାପ ହେବ । ଉଠି
ଆଜ୍ଞା ହେଉ—ବିଜେ କରନ୍ତୁ—ମୋ କୁଡ଼ିଆରେ
ପାଦଧୂଳି ଦେଉନ୍ତୁ । ମୋ କୁଡ଼ିଆଖଣ୍ଡ ପବିତ୍ର ହେଉ ।”

ଦୁଇ ସାହୁ ଯାଇ ଠାକୁର ମେଲରେ ବସିଲେ ।
ଠାକୁର ଆଗରେ ଆସନରେ ବସିବାକୁ ମନା,
ଦୁହଁଯାକ ଭୁଲୁଁରେ ବସିଲେ । ରାତି ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଦୁଇ
ସାହୁଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କଥାପଥା ଚଳିଲ । ଏ କଥା, ସେ
କଥା, ବେପାର ବଣିଜ କଥା ହେଉଁ ହେଉଁ ବିଶ୍ଵ
ପ୍ରସଙ୍ଗ ପଡ଼ିଗଲ । କୁବେର କହିଲେ, “ମୁଁ ବାପାଙ୍କ
ମୁହଁରୁ ତେରଥର ଶୁଣିଛି, ଆଗେ ଗଢ଼ିଜାତ ମୋଗଲ-
ବନ୍ଦ ମଧ୍ୟରେ ବି ନେଣ ଦେଶ ଚଲୁଥିଲ । ଦୁଇ କି ତିନି
ବୋଢ଼ ସରକି ଗଢ଼ିଜାତ କନ୍ୟା ମୋଗଲବନ୍ଦରେ
ଥିଲେ, ମୋଗଲବନ୍ଦ କନ୍ୟା ବି ଗଢ଼ିଜାତରେ ଥିଲେ ।
ନିହାତ ଦୁଇଦୁଇ ବୋଲି ଉତ୍ତା ଅଧିକ ପର୍ବତ
ବର୍ଷ ହେଲ ବିଶ୍ଵ, ନେଣଦେଶ ବନ୍ଦ ।” କଥା ଚକ୍ର ଚକ୍ର

ପଦ୍ମାବନ୍ଧୀ ସଙ୍ଗରେ ବିଦ୍ୟାଧରର ବିଭା ପ୍ରସଙ୍ଗ ସ୍ଥିର ହୋଇଗଲା । କୁବେର କହିଲା, “ଆଜ୍ଞା, ମୁଁ ମୋଗଲବନ୍ଦ କାମ ଚଳାଇଛି, ବିଦ୍ୟାଧର ବର୍ଷପାକ ଏହିଠାରେ ରହି କାମ ଚଳାଇବ । ବିଦେଇ ତ ଆପଣଙ୍କ ପୁଅ ହେଲା । ପିଲାଲେଜ, ଜାତି ବେବସା ବୁଝି ନାହିଁ । ଆପଣଙ୍କ ଚରଣ ଧୂଳ ତା ମୁଣ୍ଡରେ ଲାଗିଲେ ସବୁ ଶିଖଯିବ ଯେ ।” ବିଭା ବିଷପୁରେ ଆଉ କିଛି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଏକାବେଳକେ ଦିନ ଠିକ୍ ହୋଇଗଲା, ଆସନ୍ତା ମକର ଶୁକ୍ଳ ସପ୍ତମୀ । ବଡ଼ ଘର କଥା ବଡ଼ ବାଜେ, ଦିନକ ମଧ୍ୟରେ କିନ୍ତୁ ଅଧାର୍ଥ ଲୋକ ଜାଣିଗଲେ, କୁବେର ସାହୁ ପୁଅ ବିଦ୍ୟାଧର ସଙ୍ଗରେ ଯୁଧଷ୍ଠିର ସାହୁ ହିଅ ପଦ୍ମାବନ୍ଧୀର ବିଭା ।

ବିଭା ପ୍ରସଙ୍ଗ ଛିଡ଼ିବା ବାସି ଦିନ ସନ୍ଧାବେଳେ ଦୁଇ ସମ୍ବନ୍ଧୀ ଦେବତାଙ୍କ ନାଟମନ୍ଦରରେ ବସିଛନ୍ତି । କୁବେର ସାହୁ ଏ କଥା ସେ କଥା ଉତ୍ତରରେ କହିଲେ, “ସମୁଧାର ! ଘୋନପୁରରେ ମୋର ତେର କାମ ଥିଲା, ଦେଖନ୍ତି ମୋର ଯିବାର ହେଉ ନାହିଁ । ଏଇ ବୁଝନ୍ତି, ମକର ମାସ ତ ମକର ମାସ, ଛାଡ଼ି ଦେଉନ୍ତି, କକଢାଟା ଚକ୍ରି, ଏଇଟା ବି ଧରେଟ ଭିତରେ ମୁହଁହେଁ । ବାକି ରହିଲା ସିଂହ କତିରୁ ଧନ୍ୟାଏ ମହିରେ ପାଞ୍ଚଟା ମାସ । ଏହି ମଧ୍ୟରେ ସବୁ ଆୟୋଜନ, ଠିକ୍ ଠିକଣା କରିବାକୁ ହେବ । ତା ଧୂଣି ନାଆ ଉଠାଣି ମାମଲା, ବାଟରେ ଉଣା ପୂର ମାସେ କାଳ ଗୁଡ଼ି ଦେଉନ୍ତି । ମାସ ଗୁରିଟା ରହିଲା ହାତରେ । ମୁଁ କହୁଛି, କାଳ ସକାଳେ ରାଜିଯାଏଁ । ଆଜ୍ଞା ! କଣ ଆଜ୍ଞା ହେଉଛି ?” ଯୁଧଷ୍ଠିର ସାହୁ ଏ ଦର୍ଶନ ଆଶିବୁଜି ବସି କହିଲେ, “ଆଉ ଯୋଡ଼ାଏ ଦିନ ରହିଗଲେ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା ପରା । ହେଉ, ଅପଣ ଯେପରି ଭଲ ବୁଝନ୍ତି, କରନ୍ତି ।”

ମହାମପୁରରେ ଚହଳ ପଡ଼ି ଯାଇଛି, ସାହୁଙ୍କର ପୁଅ ବିଦ୍ୟାଧରର ବିଭା । ହେଲେ, ଗୋଟାଏ ଶ୍ରେଣୀ

ଲୋକଙ୍କ ଘରେ ରହି ପଡ଼ିଛି । କୋଡ଼ିଏ ଖଣ୍ଡ ଚାଁରେ ସାହୁର ଦୁଇ ତିନି ଶ ଭଲ ଖାତକ । ଧାନ ବୋଲ, ଟଙ୍କା ବୋଲ, ତା ଘରୁ ନ ଖାଇଛି କିଏ ? ସାହୁ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଧର ବର୍ଷିଛି, ପୁଅର ବିଭା, ନ ଦେଲେ ନୁହେ । ନୋହିଲେ ମୂଳଟା ଥାଉ, କଳନ୍ତରଟା ଛିଡ଼ାଇ ଦିଅ । ପଇସାଏ ବି କଳନ୍ତର ରଖିବ ନାହିଁ । ଅଜି ଦ୍ରୋହୁଅ ମାସ, ଲୋକଙ୍କ ଘରେ ଟଙ୍କା ତ ଟଙ୍କା, ପୀତାନନ୍ଦିତା ମଞ୍ଜ ନାହିଁ ଯେ ଦେବେ । ଜଣ ଜଣକ ଘରେ ଯୋଡ଼ା ଯୋଡ଼ା ପିଆଦା । ସମସ୍ତେ ସାହୁ ଦୁଆରେ ଓପାସ ଭୋକରେ ପଡ଼ି ଡକା ଗୁଡ଼ିଛନ୍ତି, ଶୁଣୁଛି କିଏ ? ଥୋକେ ଖାତକ ଦଶ ବାର ବରଷର ପୁରୁଣା କରଜାର ମୂଲ କଳନ୍ତର ହିସାବ କରି ତମମୁକ ରେକିଷ୍ୱୁ କରାଇଦେଇ ରହାଇ ପାଇଲେ । ତମମୁକରେ ବିଲବାଢ଼ି ଘର ଦୁଆର ସବୁ ବନ୍ଧା ରହିଲା । ସାହୁଆଣୀ ସବୁ ଶୁଣୁଥିଲେ । ଦୁଇଦିନ ହେଲା ଅନ୍ତ ଗୁଡ଼ି ବସିଲେଣି । ଗୋଟିଏ ବୋଲ ପୁଅ, ତାଙ୍କ ଇଚ୍ଛା, ଶୁଭ କାର୍ଯ୍ୟଟା ମଙ୍ଗଳରେ ହେଉ । ନା, କିଛି ନୋଡ଼ିଣୁ ଶତକୁ ଶବ୍ଦ ଲୋକ ରହି ଗୁଡ଼ିଛନ୍ତି, ଧର୍ମ ଏତେ ସବିବ କିମ୍ବା ? ବେକରେ ପଟକା ପକାଇ ସାହୁ ଗୋଡ଼ିତଳେ ପଡ଼ିଗଲେ, ତେର କାକୁତି କଲେ, ତେର କାନ୍ଦିଲେ, ଫଳ ହେଲ କଣ ନା, ସ୍ଵାମୀ ପାଖରୁ କଟୁକଥାରେ ଗାଳି ଗୁଲଜ ଶୁଢାଏ । ମାଇପି ଲୋକ କଣ କରିବେ, ମାତି ଭୁନି ହେଲେ ନାହିଁ । କରଣମାନଙ୍କୁ ଡାକି ମାଆ ପୁଅ କଅଁଲରେ, କେତେକ ହାକିମି ବୋଲିରେ ବୁଝାଇଦେଲେ, “ଖବରଦାର ! କାହାକୁ କଷ୍ଟ ଦେଇ ଟଙ୍କା ଅସୁଲ କର ନାହିଁ ।” ସାହୁ କରଣଙ୍କୁ ଗାଳି ଫଳିତ କରୁଛି, କାହିଁକି ଟଙ୍କା ଅସୁଲ ହେଉ ନାହିଁ ? ହଁ ହିସାବ ହେଉଛି, ହଁ ଟିପା ଲେଖାଯାଉଛି—ଏମିତି କରି ଦିନ କାଟିଲେ । ଯେଉଁ ଜାଗାରେ ସାହୁ ନିତାନ୍ତ ଜରିବସେ, ସାହୁଆଣୀ ଭୁନି ଭୁନି ଟଙ୍କା ଗଣି ଦିଅନ୍ତି ।

ଏଣେ ବିଶ୍ଵ ସରଜ୍ଞାମ କଣାକଣି ଧୂମ ଲାଗିଛି । ବାଣବାଲ ଆଗତୁର ବଇନା ଧରିଲୁ, ଲୁଗା ମୋଟକୁ ମୋଟ କରଚର ତରେ ଜମା, ମଣିମଣିଲି କଣିବା ଲାଗି ଯୋଡ଼ାଏ କରଣ କଟକ ଧାଇଁଲେ । ହେଲେ; ସାହୁକୁ ଏଠା ଭଲ ଲାଗୁନାହିଁ । ତାହାର ଇଚ୍ଛା, ପୁଅ ବିଶ୍ଵ ବାହାନାରେ ଖାତକଙ୍କ ପାଖରୁ ଟଙ୍କା ରୁଣ୍ଡାଇ ନେବ । ସାହୁଆଣୀ ବାପ ଜଣେ ଧନବନ୍ଧ ଲେକ ଥିଲା—ସେ ନିବଂଶ, ତାହାର ସବୁ ସମ୍ପଦ ସାହୁଆଣୀ ପାଇଛନ୍ତି । ସାହୁଆଣୀଙ୍କର ଇଚ୍ଛା, ନିବଂଶିଆ ଧନ ଘରେ ରଖିବେ ନାହିଁ, ଦାନପୁଣ୍ୟରେ ଖରଚ କରିବେ । ତାଙ୍କ ଦାନ ଦିଆନିଆ ପୁଅ ବି ଜାଣେ ନାହିଁ । ସାହୁଆଣୀଙ୍କର ଇଚ୍ଛା, ପୁଅର ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ ଖୁବ୍ ଆଉମରରେ ହେଉ, ସମସ୍ତେ ଖାଇ ପିଇ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବ କରନ୍ତୁ । ବାକ୍ସ ଏକାବେଳକେ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧି । ସାହୁ ଏକଥା ସବୁ ଜାଣେ । ପୁଅ ବିଶ୍ଵକୁ ପରସାଏ ବି ଛୁଡ଼ୁନାହିଁ, ପୁଣି ବଳକା ଖରଚ ଦେଖି ଭାର ଦିକ୍ବାର ।

ପନ୍ଥର ଶଣ୍ଟ ସରକି ଚକଚକିଆ ନାଆ, ଗୁଡ଼ାଏ କାଠୁଆ ସଜ ହେଲା । ପୁରେହତ ବୁଝା, ଜ୍ୟୋତିଷ, କରଣ, ଟାଣୁଆ ଟାଣୁଆ କେତେ ଜଣ ଦେଶ ଲୋକ, ଭଣ୍ଟାଶ, ଗଉଡ଼, ପାତିଏ ସତୁରା ଜଣ ସରକି ଲେକ ବରଗଛର ଯିବେ । ନକ୍ଷରେ ଉଛୁଣିକା ପାଣି ଛିନ୍ ଛୁଟ—ହରିଣି ଖୋଲିବା କାଠୁଆ ହତା ଯନ୍ତ୍ର ଧରି କୋଡ଼ିଏ ସରକି ମୂଳିଆ ବି ସଙ୍ଗରେ ଯାଉଛନ୍ତି । ଉଠାଣି ଯିବାକୁ ଚବିଶ ପଚିଶ ଦିନରୁ ଡିଶା ଲାଗିବ ନାହିଁ । ହେଲେ, ସାହୁଆଣୀ ଦେଡ଼ ମାସର ବେଶେଇ ସରଜ୍ଞାମ, ଜଳଣିଆ ସରଜ୍ଞାମ ଦେଲେ । ଶଙ୍ଖ ଅଶ୍ରୁ ଅଛି, କେଜାଣି ବାଟରେ ୧୦ ରହାଇଯିବ ।

ସାହୁଆଣୀ ଯେପରି ଦାନଣୀଳା, ଦପୁାବଣୀ—ସେହି-ପରି ସବୁ କାମକୁ ଆଗ । କାଉ କା କଣ୍ଠରୁ ଅଧରୁତ ଯାଏ ଚରଣି ପରି ଦୂରଥୁବେ, ଟିକିଏ ହେଲେ ହାଲିଆ

ହୋଇ ପଡ଼ିବାକୁ ନାହିଁ । ଦର ଖଦାରେ ଦୁଇ ଓଳ ଶତେ ଶଣ୍ଟ ଯାଏଁ ପଥ ପଡ଼େ । ହାତୁଆଣୀ, ପାଲୁଣୀ-ଗୁଡ଼ା ପାହିଆ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଧର ବାଢ଼ିଦୁଆର ପଟରେ ବସିଥାନ୍ତି । ସାହୁଆଣୀ ସମସ୍ତଙ୍କ କଥା ବୁଝେନ୍ତି । ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଦେଇ ଥୋଇ ଆପେ ଖାଆନ୍ତି । ସାହୁଆଣୀ କଥା କେହି ବୁଝିବାକୁ ନାହିଁ; ମାତ୍ର ପୁଅ ବିଦ୍ୟାଧର, ମା ଖାଇଲ ନ ଖାଇଲ ବୁଝେ—ବାଧକା ପଡ଼ିଲେ ପାଖଂର ବସି ଗୋଡ଼ ହାତରେ ହାତ ବୁଲୁଏ ।

ଆଜି ପୁଅ ୧୫ ଦିନ; ବରଯାପା ପାଇଁ ଟିକ୍ ହୋଇଛି । ନଈକୂଳରେ ଅଧକୋଶଯାଏଁ ନାଆ କାଠୁଆ ଧାଡ଼ିକ ଧାଡ଼ି ଖଟା । ନାଉରିଆମାନେ ଆହୁଲ, କାତ, ନା-ଟଣା ଦଉଡ଼, ହରଣିଖୋଳା ହତା ଯନ୍ତ୍ର ଧର ହାଜର । କୋଡ଼ିଏ ଶଣ୍ଟ ସରକି ଗାଁରୁ ପିଲାପିଲ ଧରି ମାରକିନିଆ ମରଦ ନଈ ଦୁଇ କୂଳରେ କାତାର ଦେଇ ଛିଡ଼ା ହୋଇଛନ୍ତି । କିଛି ଦୂର ନଈବାଳିର ତୋ ତୋ କରି ଗଛବାଣ ପୁଟିଲ । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଖଣ୍ଡ ଦୁଳଦୁଳ ଉଛୁଳି ପଡ଼ିଲ । ସମସ୍ତେ ବିଦ୍ୟାଧରକୁ ଦୁଖ ପାନ୍ତି, ମନ ମଧ୍ୟରେ ତାହାର ମଙ୍ଗଳକାମନା କଲେ । ବରଯାପା ଆଗରୁ ଘର ଅଗଣା ଭିତରେ ପିଣ୍ଡ ଉପରେ ନାଦୀମୁଣ୍ଡି ଶ୍ରାବ ବଢ଼ିଲ । ବିଦ୍ୟାଧର ବେଶରୁ ଉଠି ମା ପାଖରୁ ମେଲଣି ଦେନିବାକୁ ଯାଇ ଗୋଡ଼ିତଳେ ପଡ଼ିଲ, ମା ପାଦରୁ ଧୂଳ ନେଇ ମୁଣ୍ଡରେ ଲାଗଇଲ । ମା ତୁଳସୀ ମୁଳରୁ ମାଟି ନେଇ ତା ମୁଣ୍ଡରେ ଚିତା କରିଦେଲେ । ତେତିକି-ବେଳେ ବିଦ୍ୟାଧର ମା ମୁହଁକୁ ଅନାଇ ଦେଖିଲ, ମୁହଁଟି ଶିଠୁଆ କଳା ପଡ଼ିପାଇଛି । ଆଖି ତୋଳା ଯୋଡ଼ାଳ ଭିତରକୁ ପଣିଗଲଣି । ବିଦ୍ୟାଧର ଚମକି ପଡ଼ି କହିଲ, “ଏ କଣ ମା ! ତୁ ଇମିତିକା ଦିଶୁଛୁ କିମ୍ୟା ? ଜର ହେଲଣି କି ? ମୁଁ ଶୁଣୁଛି, ଗୁରିଦିନ ହେଲା ତୁ ଖୁଁ ଖୁଁ କାଶୁଛୁ । ନା, ନା, ତୋତେ ଛୁଡ଼ି ଯିବାକୁ ମୋ ମନ ବଜୁ ନାହିଁ ।”

ମା—ଏ କଣ ରେ ବାପ ! ଏ କି କଥା ? ଏତେବେଳେ କଣ ଏପରି କଥା କହନ୍ତି ? ବାଟରେ ତୋତେ ଗ୍ରାମଦେବଶୀ ରକ୍ଷା କରିବେ, ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁ କଲ୍ୟାଣ କରିବେ । ମୋର କିଛି ହୋଇନାହିଁ । ଏହି କେତେ ଦିନ ଭାରି ଭଡ଼ ପାଇଟିରେ ଲାଗିଥିଲା, ଖାଆ ପିଆ ଠିକ୍ ନ ଥିଲା । ଗ୍ରାମ-ଦେବଶୀଙ୍କୁ ଦଣ୍ଡବତ କରି ଦହିମାଛ କରି ଯା ।

“ମଙ୍ଗଳ ଭଗବାନ୍ ବିଷ୍ଣୁୟ”—

ମନ୍ତ୍ର ପଢ଼ି ପୁରୋହିତ ବରଅନ୍ତକୁଳ କରାଇ ଦେଲେ ।

ହରିଧୂରରେ ପଦସ୍ଥବାକୁ ହାତଗଣନା ଠିକ୍ ପଚିଶ ଦିନ ଲାଗିଲା । ସଙ୍ଗରେ ଦଫେ ଗୋଟିପୋ ଗାଆଣିଆ ଥିଲେ । ଭଲ ଜାଗା ପାଇଲେ ଦିନେ ଦିନେ ସଞ୍ଜବେଳେ ନାଟ ଗାଆଣ ହୁଏ । ନନ୍ଦକୁଳ-ପାଣିଆ କୋଶକ ବାଟରୁ ଲୋକେ ଧାଇଁଆସି ଗାଆଣ ଶୁଣନ୍ତି ।

ୟୁଧଷ୍ଠିର ସାହୁଙ୍କ ଦର କୋଶକ ଦୂରରୁ ସଞ୍ଜବେଳୁ ରୋଷନାଇ ଲାଗିଲା । କଟକୀ ଭୁରୁଚିମ୍ପା, ଚନ୍ଦ୍ରଉଦିଆ, ଗଛ ବାଣ ସଙ୍ଗରେ ଯାଇଥିଲା । ଯୁଧଷ୍ଠିର ସାହୁ ବି ତେର ବାଜା, ବାଣ ଠିକ୍ କରିଥିଲେ । ଦଶ କୋଶ ବାଟରୁ ଲୋକେ ରୁଡ଼ା ରୁଡ଼ାଳ ବାନ୍ଧ ରୋଷନାଇ ଦେଖିବାକୁ ଆସିଥିଲେ । ବାହୁଡ଼ିବା ବେଳେ ବୋଲିବୋଲି ହୋଇ ଗଲେ, ଗୋଟାଏ ରଜାପୁଅ ବାହାରେ ବି ଏତେ ଆଟୋପ ହେବ ନାହିଁ ।

ବିଶ ବଢ଼ିଲା, ଅସ୍ତ୍ରମଙ୍ଗଳା ବି ହୋଇଗଲା । ଏବେ ବର କନ୍ୟା ବିଦ୍ଵା କଥା ! ହଁ ଆଜି, ହଁ କାଲି, ହଁ ଆସନ୍ତା ଶୁଦ୍ଧବାର—ରବିବାର ଏହିପରି କରୁଁ କରୁଁ ମାସେ କାଳ ବିତ ଗଲଣି । ଶେଷରେ ଦିନେ ଯୁଧଷ୍ଠିର ସାହୁ କୁବେର ସାହୁଙ୍କ କହିଲେ, “ସମୁଧ୍ୟ ! ନକ୍ଷରେ ନାହିଁ ଜଳ—ତେର ଜାଗା ହରଣି ଖୋଲିବାକୁ ହେବ—ତେର ଶଳମ ହେବ । ଏଣେ ଖର ପଡ଼ି

ଆସିଲଣି । ଭୂମ ଆମ କଥା ଯାହାହେଉ, ପିଲାଯୋଡ଼ାକ ଯାଉଛନ୍ତି, ପୋଇଲା ପରିବାଶ ଦି ଜଣ ସଙ୍ଗରେ ଥିବେ, ସେମନଙ୍କର ବଡ଼ କଷ୍ଟ ହେବ । ମୁଁ କହୁଛି, ଗହଣ ଲୋକଙ୍କୁ ବିଦା କରି ଦେଉନ୍ତୁ, ପିଲାଟି ଆଉ ଆପଣ ଦୁଇଜଣ ରହନ୍ତୁ । ପଛିଲୁ ଆଘାତ, ଯିମିତି ନନ୍ଦରେ ପିତାପାଣି ପଡ଼ିବ, ନାଆ ମେଲ ଦେବେ । ଆଣଣ କଣ ଏବେ ପରଲେକ ଯେ ଜଗିଜାରି କଥା କହିବି ? ଏହି ଦେଖନ୍ତୁ, ଚଞ୍ଚଳ ସବୁ ଆସ୍ତାଜନ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା, ପିଲାମାନଙ୍କୁ ତ ଦିଖଣ୍ଡ ହେଶାଗାଣ୍ଡି ଦେବାକୁ ହେବ । ଦେଖନ୍ତୁ ତ ପୁଞ୍ଜାଏ ବଣିଆ ଦିନ ରାତ ପାଇଟିରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । ଚଞ୍ଚଳର କାମ ନୁହେ—ଟିକିଏ ମଠ ନ ହେଲେ ସବୁ ଠିକ୍ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଆଉ ଆଉ ପାଞ୍ଚ ଚିଜ ତ ଦେବାକୁ ହେବ । ଆଠଙ୍ଗଣ୍ଡ ନାଆ ଗହଣରେ ଦେବି, ତିଆରି ସରି ନାହିଁ । ନନ୍ଦକୁଳରେ ଯାଇ ଦେଖନ୍ତୁ, ଅଧାଅଧି ବି ହୋଇନାହିଁ ।” କୁବେରସାହୁ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଭାଲିଲା, ‘‘ଏହି ତ ଶୋଳଗୋଡ଼ିଆ ସାତଖଣ୍ଡ ନାଆ ତିଆରି ଲାଗିଛି, ଗହଣାଗାଣ୍ଡି ବି ତିଆରି ଲାଗିଛି, ପିଲାଟା ଘରକୁ ଚଞ୍ଚଳ ଯାଇ କଣ କରିବ ? ପଇସାର ପଦ ଫିଜରରେ ମନ ନାହିଁ, ମା ପୁଏ ଯୋଡ଼ାକପାକ ସ୍ବାଙ୍କୁ ଦିଅ, ତାଙ୍କୁ ଦିଅ, ଘରୁ ଚିଜବସ୍ତ୍ର ବାଣରେ ଲାଗିଥିବେ । ଉତ୍ସୁଣିକା ଏତିକି ଲାଭ, ବୁଡ଼ା ଆଖି ବୁଜିଲେ ସବୁ ମୋର । ନା ନା, ବୁଡ଼ାର ମନ ଭାଙ୍ଗିବା ଭଲ ନୁହେଁ ।’ ଦର ପାଖରେ କୁବେର ସାହୁ ମୁହଁରୁ କେବେ କେହି ଠାକୁର ନାମ ଖୁଣିନାହିଁ, ସବୁବେଳେ କଳନ୍ତର ଲଭ ହିସାବ । ହରିଦ୍ଵରଧୂରକୁ ଆସିବାଦିନୁ ସବୁବେଳେ ମୁହଁରେ ‘ଜଗନ୍ନାଥେ—ଜଗନ୍ନାଥେ—ମଳାତଳନାଥ’ ଲାଗି ରହିଛି । କୁବେର ଆଖି ବୁଜ କହିଲା, “ହେଉ ହେଉ, ସମୁଧ୍ୟ ! ଆପଣ ଯାହା ଆଜା କରିବେ, କିଏ ଅନାପ୍ରା କରିବ ? ଆପଣ ତ ସବୁ ଜାଗାର ମାଲିକ ।” ଗହଣର ସବୁ ଲୋକଙ୍କୁ ବିଦା କରି ଦିଆଗଲା, କେବଳ ବାପେ ପୁଏ ଆଉ କେତେଟା ଶୂକର ରହିଲେ ।

କୁବେର ଘୋନପୁର, ବୌଦ୍ଧ ସବୁ କୋଡ଼ିର କରଣ କାରବାରିଆଙ୍କୁ ଲେଖି ଦେଲେ, “ମନ୍ତ୍ରସଲରେ କିଛି ପାଉଣା ରଖିବ ନାହିଁ । ସବୁ ନାଆରେ ସଉଦା ବୋଖାଇ କରି ପହଲୁ ଆଶାଢ଼ରେ, ଯିମିତି ନହିଁରେ ପିତାପାଣି ପଡ଼ିବ, ହରହରପୁର ଘାଟରେ ନାଆ ଧରି ହାଜର ହୋଇପିବ ।” ଏଣେ ଘରଠାରେ ସାହୁଆଣୀ ବିଛଣା ଧରିଲେଣି । କବିରାଜ କହିଲା, “ଏଇଟା ବାଜୟଷ୍ଟୀ—ଶିବଙ୍କ ଅସାଧ । କରଣମାନଙ୍କୁ ଡାକି ସାହୁଆଣୀ ସାବଧାନ କରାଇଦେଲେ, “ଶବରଦାର ! ହରହରପୁରକୁ ମୋ ବେମାଶ୍ଵ କଥା ଲେଖିବ ନାହିଁ, ପୁଅ ଶୁଣିଲେ ଘାବରିପିବ ।”

ବିଦ୍ୟାଧର ଶୁଣୁର ଘରେ ବାଜିଭୋଗରେ ଅଛି । କନ୍ୟାଟି ଯେମନ୍ତ ସୁଦର୍ଶା, ଗୁଣବଣ୍ଣ, ସେହିପରି ପଢ଼ିବୁତା । ତେବେ ବି ଆଠଦିନକୁ ଆଠଦିନ ଦରପାଖରୁ ମା'ଙ୍କ ସମ୍ମାଦନ ପାଇଲେ ଆକୁଳ ହୋଇ ପଡ଼େ । ଶେଷ ଚିଠିରୁ ଶୁଣିଲ, ମାଙ୍କ ବେମାଶ୍ଵ ଭଲ ହୋଇଗଲଣି, ଏବେ ସେ ନିଷ୍ଠିତ । ତେବେ ମା ବେହୁକୁ ଦେଖ, ଏହି କଥା ମନରେ କରି ବେଳେ ବେଳେ ତଞ୍ଚଳ ହୋଇପଡ଼େ ।

ସୁଖର ଦିନ ଯୋଡ଼ା ହୃଦୀଲ ପରି ଧାଇଁଛି । ସୁଧଷ୍ଟିର ସାହୁ ଦରେ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବରେ ରୁହଁ ରୁହଁ ରୁଚିମାମ ରୂପିଗଲ । କନ୍ୟା ବିଦା ପାଇଁ ଯାହା ଯାହା ଲେଡ଼ା, ସବୁ ଠିକ୍ ଠାକୁ ହୋଇଗଲଣି । ଦଶଖଣ୍ଡ ନୂଆ ତିଆରି ନାଆ ତୁଠରେ ଧାଡ଼ି କରି ଖଟା ହୋଇଛି । ସବୁ ନାଆ ଚିତ୍ତ ବିଚିତ୍ତ ମଣିମା, ଦୁଇ ମଙ୍ଗରେ ଫର ଫର ହେଇ ପତାକା ଉଡ଼ିଛି । ଏଗୁଡ଼ିକ ଯୌତୁକ ନାଆ । ସେଥିମଧ୍ୟରେ ଯୋଡ଼ାଏ ନାଆ ସୁନ୍ଦର ମଣିମା । ଖଣ୍ଡକରେ ହିଅ, ଆଉ ଖଣ୍ଡକରେ ଜୁଆଇଁ ବସି ଯିବେ । ଆଶାତ୍ ମାସ ଯିମିତି ପଣିଛି, ନାଆପରୁ ବୋଖାଇ ଲାଗିଲ । କାସନ ଢେଡ଼, ଆଡ଼ିଶ୍ରୀ, ଲୁଗା ପେଡ଼, ଶିଳ, ଶିଳପୁଆ, ଛୁଞ୍ଚୁଣ୍ଠମୁଠା ଯାଏ ଘରକରଣା କିନିସ, ଦୁଇ

ବରଷ ତଳାବା ମାପିକ ଦାନ୍ତକାଟି ଖଣ୍ଡକ ଦୁଇ ଛଖଣ୍ଡ ନାଆରେ ବୋଖାଇ ହେଉଛି । ସୁଧଷ୍ଟିର ସାହୁର ତାକିଦ—‘ଶବରଦାର, ବୁଝି ସୁଝି ଦିଅ, ହିଅ ଦୁଇ-ବରଷଯାଏ ଶୁଣୁର ଘରେ ପାଣି ମଦାକ ଗୁଡ଼ ଯେମନ୍ ଆଉ କିଛି ଛୁଇଁବ ନାହିଁ ।’ ଲେକେ ବୋଲନ୍ତି, ଯୌତୁକ କିନିସର ଦାମ ପରୁଣ ହଜାର ଟଙ୍କାରୁ ଦିଶା ମୁହଁବେ ।

କୁବେର ସାହୁର ଦୁଇଦୁରନ୍ତର କୋଟିମାନଙ୍କରୁ ତରିଶଖଣ୍ଡ ସରକ ନାଆ ସରକ ବୋଖାଇ କରି ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ । ନାଆପରୁ ପୂର୍ବ ବୋଖାଇ, ପାଣିଲହଦ ରୂପକୁ ଛୁଇଁ ଦେଉଛି । କୋଶେଯା ଏ ସବୁ ନାଆ ଖଣ୍ଡା ହୋଇଛି । ଆଜହାଁ ଦେଖଣାହାଶ୍ଵମାନେ ମନ୍ତ୍ରସଲରୁ ଆସି କୁଳରେ କାତାର ଦେଲେଣି ।

ଆଶାତ୍ କୃଷ୍ଣ ଦଶମୀ ଦିନ ଯାତା ଠିକ୍ ହେଲା । ରଥ କାଠ ମେଲୁଣି ଭଳିଆ ପାଣିକୁ ରୁହଁ ବସିଛନ୍ତି—ନୋହିଲେ ନାଆପରୁ ଶ୍ରୀ ପାର ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଠିକ୍ ପୂର୍ବ ପାଣି ବି ହୋଇଗଲା । ଆଜି ଯାତାର ଦିନ । ହଜାର ହଜାର ଦେଖଣାହାଶ୍ଵ ନକି ଦୁଇ କୁଳରେ କାତାର ଦେଇ ଛିଡ଼ା ହୋଇଛନ୍ତି । ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ନାଆର ରୁର ରୁଚିଜଣ ଆହୁନ୍ ଧରି ଛିଡ଼ା ହୋଇଗଲେ । ପଛରେ ମଙ୍ଗଧର୍ମ । ଆଗ ମଙ୍ଗ ଉପରେ ବାଟ-କଢ଼ାଣିଆ ଛିଡ଼ା । ଏହି କଢ଼ାଣିଆ ନ ହେଲେ ନାଆ ଶ୍ରୀ ପାର ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ ।

ଆଠମଙ୍କିକ ଉପରକୁ ମୁଣ୍ଡାପଡ଼ା ଗୀଠାରୁ କରିପା ଗଢ଼ିଯାଏ ଶୋଳ ସତର ମାଇଲ ଭିତରେ ଶ୍ରୀ ପଢ଼େ । ବଡ଼ ବଡ଼ ପଥର ସବୁ ମୁଣ୍ଡ ଟେକି ନମାନଧରେ ସବା କରି ବସିଲ ପରି ବସିଛନ୍ତି । ବଡ଼ିପାଣିରେ ସେହି ପଥର ସବୁ ବୁଦ୍ଧିଗଲେ ତା ଉପର ଦେଇ ନାଆ ସବୁ ବସିଯାଏ । କେତେ ପଥର ବୁଦ୍ଧେ ନାହିଁ । ଗୁଡ଼ାଏ ପଥର ଉପରେ ରୁଖଣଶ୍ରୀ, ରୁର ଆଙ୍ଗୁଳ ଜଳ । ନାଉଶାକୁ ପଥର ଦିଶେ ନାହିଁ । ଏ ଶ୍ରୀ ଜାଗାଟାରେ

ନଈ କମ୍ ଓସାର ଯୋଗୁଁ ପାଣିର ଭାର ତୋଡ଼ି, ଘନାକ ମଧ୍ୟରେ କୋଡ଼ିଏ ମାଇଲ ବାଟ ନାଆ ଭସିଥାଏ । ସେହି ଶୁଷ୍ଠ ମଧ୍ୟରେ ଅଙ୍କା ବଙ୍କା ସାପଚଳ ପରି ବାଟ । ନାଆ ସେହିବାଟେ ଯାଏ । ସେ ବାଟଟା କଢ଼ାଣିଆକୁ ଜଣା । ସେ ଜାଗରେ ପାଣିର ଭାର ତୋଡ଼ି, ପଥରରେ ବାନି ଏପରି ଶକ କରେ ଯେ, କଢ଼ାଣିଆ କଥା ପଛ ମଙ୍ଗଧରକୁ ଶୁଭେ ନାହିଁ । କଢ଼ାଣିଆ ଦୁଇ ହାତରେ ବାଟ ଠାରି ଦେଉଥାଏ । ଶୁଷ୍ଠ ପାର କରି ଦେଇ ବାଟକଢ଼ା କରୁଁଥାଗଢ଼ଠାରେ ନାଆରୁ ଓହ୍ଲାଇ ପଡ଼େ । ତା କାମ ଛୁଡ଼ିଲ । ତିନିଦିନ ହେଲ ଶ୍ରବଣା ପଶିଥିଲ, ଭାର ପାଣି, ଭାର ଝଡ଼ । କାଲି ସଞ୍ଜରୁ ପାଣି ଛୁଡ଼ିଲ । ସକାଳେ ଆକାଶ ନିର୍ମଳ, ସୁଧ୍ୟଦେବତା ଜୁଳନ୍ତସୁନା ପେଣ୍ଟପରି ଉର୍ଚ୍ଛା ଆସିଲେ । ଫେର ଥରେ ସାହୁ ଦର ଉତ୍ତରୁ ଭାର କାନ୍ଦଣା ଶଙ୍ଖ ହୁଳହୁଳ ଶୁଭିଲ । ବର କନ୍ୟା ନାଆରେ ବସିଲେ । ‘ଜେ ଜେ ଗଙ୍ଗାମାତା’ କହି କହି ନାଉଶାମାନେ ଆଗେ ବରକନ୍ୟା ନାଆ ମେଲି ଦେଲେ, ତା ପଛକୁ ତା ପଛକୁ ସବୁ ନାଆ ମେଲି ଗଲା । ଦୁଇ କୁଳରୁ ହଜାର ହଜାର ଲେକ ‘ହରିବୋଲ’ ପକାଉଅଛନ୍ତି ।

ଆଗ ନାଆ ଭସି ଯାଇ ଦୁଇକୋଣ ଦୁଇ ଶ୍ୟାମପୂର ଗାଁ ସଳଖରେ ଯିମିତି ପହଞ୍ଚିଲ, ସୁଧ୍ୟ ଦେବତା ବୁଡ଼ିଗଲେ । ନାଉରିଏ ଜାଣନ୍ତି, “ଉର୍ଚ୍ଛା ନ ଦିଶେ, ଦ୍ୱାରି ପଶେ, ବାପ ବୋଲେ ପୁତ୍ରାନ୍ତିଶ୍ଵର ବରଷେ ।” ନଈ ଦୁଇ କୁଳ ଲୋକେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ଅନାଇଛନ୍ତି, ନାଉରିଏ ଭାର ଆନନ୍ଦରେ ‘ହରିବୋଲ’ ଦେଇ ନାଆ ବାହି ଯାଉଛନ୍ତି । ଯୋଡ଼ାଏ ନାଆ ଖଜା ପିଠା ବୋଖାଇ, ନାଆ ଖଟାଇ ଖାଇବେ । ଏତିକିବେଳେ ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମ କୋଣରୁ ହେଁପଶ୍ଚିମ ପରି ଖଣ୍ଡେ ସାନ ଧୂଳିଆ ମେଘ ଉର୍ଚ୍ଛା ଆସିଲ । ସିଲସିଲ ପବନ ଖୁଲିଲା । ନାଉରିଏ ଉରିଗଲେ । ଆଉ ସମସ୍ତେ

ବାହାଣରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । ‘କେ କେ – ଗଙ୍ଗାମାତା କି କେ’ ଗୀତ ଗାଇ ଆହୁଲ ବାହୁଛନ୍ତି । ନାଆ ଯିମିତି ମୁଣ୍ଡପଡ଼ା ଗାଁ ମୃଣ ଛୁଟିଛି, କଥା ପଦକେ ଗୋଟା ଆକାଶ ମେଘ ଦୋଡ଼େଇ ପକୋଇଲ, ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପବନ, ତା ପଛକୁ ପାଣି । ପବନ ତ ପବନ, ଏପରି ଦୁଇତ୍ରିଆ ପବନ କାଳେ ସକାଳେ ଦେଖିବାର ନାହିଁ । ବେତନାସି ଗୋଗୁରେ ବାଡ଼େଇଲ ପରି ନାଉଶାମାନଙ୍କ ଦେଖିଲୁ ପାଣି ଛୁଟ ମାରୁଛି । ଦିନଯାକ ବରଷା ଖାଇ ଯେଉଁମନେ ନାଆ ବାହିଯାନ୍ତି, ଦଣ୍ଡକ ମଧ୍ୟରେ ସେ ନାଉଶାମାନଙ୍କ ହାଲିଆ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି । ଦୁଇ କୁଳରୁ ତାକ ପଢ଼ିଲି, “ନାଉଶା, କୁଳ ଭିଡ଼ା, କୁଳ ଭିଡ଼ା ।” ବାଟକଢ଼ା ତାକୁଛି, “ମଙ୍ଗୁଆଳ କୁଳ ଦେଖା – ଆର କୁଳକୁ ଦେଖା ।” ନାଆ କଣ ମଙ୍ଗ ମାନୁଛି । ଦୁଇ ଦୁଇଆ ପବନ ନାଆର ଆଗ ମଙ୍ଗ ପଛକୁ କରି ଦେଉଛନ୍ତି, କେବେ ନାଆକୁ ତକ ପରି ବୁଲଇ ଦେଉଛନ୍ତି । ନଈ କୁଳର ଭାର ପୁରୁଣା ଆମ, ବର, ଓସ୍ତ ଗଛଗୁଡ଼ାକ ମାରିଗଛପରି ଉପୁଡ଼ି ପଡ଼ିଛି । ପବାଳ ଗୋଟାଏ ଭାର ଦମକା ପବନ ବାଡ଼େଇ ଦେଲ । ନାଆ ଉପର ମଙ୍ଗଧର, ବାହାଣିଆ, ବାଟକଢ଼ା, ସବୁ ଗୁଡ଼ାକ ଫୁପ୍ ଖାପ୍ କରି ନଈରେ ପଡ଼ିଗଲେ । ତଣିଆ ଦେଇ ସେମାନଙ୍କ କିଏ ଯେମନ୍ତ ପାଣିରେ ମାଡ଼ିଦେଲ । ନାଆଗୁଡ଼ାକ ଗୋଟାକ ଉପରେ ଗୋଟାଏ ବାଡ଼େଇ ହେଉଛନ୍ତି, ଗୁଡ଼ାଏ ଠୋକର ଖାଇ ଭାଙ୍ଗି ଗୁଣ୍ଡା ହୋଇଗଲେଣି । ଆଉ ଦଣ୍ଡେ ସତାର କରିଥିଲେ ନାଆ ସବୁ ସୁଅ ପାଣିରେ ପଡ଼ି ଭସି ଯାଇଥାନ୍ତା; ମାତ୍ର କରୁଁଥାଗଢ଼ ମୁଣ୍ଡରେ ନଈ ମହିରେ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଭାଷ୍ଟ ମହାକାଳଦୁଇପରିଛିଲା ହୋଇଥିଲ, ସବୁ ନାଆ ତା ଉପରେ ବାଡ଼େଇ ହୋଇ ଭାଙ୍ଗି ଗୁନା ହୋଇଗଲା । ଖଣ୍ଡେ ନାଆ ବର୍ତ୍ତି ପାଇଲ ନାହିଁ । ମନୁଷ୍ୟ ବା ବେଖାଇ ଜିନିସ କାହାର ଚନ୍ଦବର୍ଷ ନାହିଁ, ଗୁଡ଼ାଏ ପଟା ଭସି ଭସି ଯାଉଛି ।

ଆଜକୁ ଠିକ୍ ହାତ ଗଣନା ହେଲା ବରଷେ । ଯୋଗ ଦେଖ, ଆଜି ବି ମିଥୁନ କୃଷ୍ଣ ଦଶମୀ । ମହାନଦୀ ଦୁଇକୁଳ ଶାଉଛି, ଉଚ୍ଚଲ ପଡ଼ିଲଭଳ । ଲଙ୍କକଣ୍ଠ ଗାତଳେ କୂଳ ଉପରେ ଯୋଡ଼ାଏ କୁମୁଦ ଗଛରେ ଯୋଡ଼ାଏ ଲମ୍ବ ଲମ୍ବ ଦଉଡ଼ରେ ଯୋଡ଼ାଏ ଝାଡ଼ୁଆ ନାଆ ଆଗ ମଙ୍ଗ ଖଣ୍ଡା ହୋଇଛି । ଟାଣ ସୁଅରେ ନାଆ ପଛ ମଙ୍ଗ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ବିଶ୍ଵ ହେଉଛି । ବେଳେ ବେଳେ ନାଆ ଯୋଡ଼ାକ ନାଚ ଉଠୁଇଛି । ନାଉଶାଶ୍ଵତ୍ତାକ ଦିନଯାକ କାତ ପେଳ ଥକ ଯାଇଥିଲେ । ଯିମିତି ପଡ଼ି ଯାଇଛନ୍ତି, ନିଯୋଡ଼ନିଦ, ଦୁଇୟା ମାରୁଇଛନ୍ତି । ଆକାଶରେ ଗୋଟିଏ ବୋଲି ତାର ନାହିଁ, ଯୋର ଅନ୍ଧାର । ବେଳେ ବେଳେ ଲତାବିଜୁଳ ଚମକ ଯାଉଛି । ଗୋଟିଏ ଭେଣ୍ଟିଆ ଖଣ୍ଡ ନାଆ ପଛମଙ୍ଗରେ ଗାଲରେ ହାତ ଦେଇ ବସି କଣ ଚିନ୍ତା କରୁଛି । ରାତି ଅଧାସ୍ଥ ଗଡ଼ିଗଲଣି, କିନ୍ତୁ ଶୋଇବାକୁ ଯାଇ ନାହିଁ । ତପସ୍ୟା କଲପର ଆଶି ବୁଜି ଉଇହକାଟି ପର ତୁନି ହୋଇ ଦସିଛି । ମଙ୍ଗଟା ଠିକ୍ ଗାଧୁଆତୁଠରେ ଅଷ୍ଟାଏ ସରକି ପାଣିରେ ଭୟପୁଣି । ଏତିକିବେଳେ ତୁଠର କିଛି ଦୂରରୁ ‘ହେ ଠାକୁରେ ! ହେ ଗଜାମାତା ! ମୋ ଧର୍ମ ରଖ !’ ବିକଳ ରହି ଶୁଣି ମୌଳି ଭେଣ୍ଟିଆଟି ଚମକ ପଡ଼ିଲା । ଯେମନ୍ତ ଦେଖ ପ୍ରତିମାଟିଏ ଧାର୍କିଛି, ତା ପଛରେ ଯେ ଗୋଟାଏ କାଳିଆ ଭୂତ ମତ୍ତୁଆଳ ମଣିଷପରି ଟଳ ଟଳ ପଡ଼ି ଉଠି ଗୋଡ଼ାଉଛି । ନିତାନ୍ତ କର୍କଣ୍ଠ ଭାଷାରେ ପାଟି କରି କହୁଛି, “ଏ ବରଷକୁତା ତୋ ପିଲୁ ଲଗିଛି, କଥା ଶୁଣୁ ନ ଥିଲୁ ପରା ? ଆଜି ଅଛି । ବେଳେ, ଆଜି ଜାଗରର ଆପେ ଆପେ ଭୋଟ ମିଳିଗଲ । ଡାକିଲୁ ମୋ ମା’କୁ, ତା ବୋପା ଆସି ରଖି । ମୋ ବୋହି, ତୋତେ ଜଣି ବସିଥିଲା ପରା ? କେହି ତୋ ପିଲେ ପଡ଼ୁ ନାହିଁ ?” ଯୁବଜ୍ଞି ଆକୁଳରେ ରହି ରୁହିଛି, “ମହାପଦ୍ମ ! ମୋ ଧର୍ମ ରକ୍ଷା କର ! ମା ଗଜା ! ମୋତେ କୋଳକୁ ନିଅ । ମୋ

ସ୍ଥାମୀ—ମୋ ମୁଣ୍ଡର ମଣି—ମୋ ପ୍ରାଣର ଦେବତାକୁ କୋଳକୁ ନେଇଛି, ମୋତେ ନିଅ ।”

ନାଆ ମଙ୍ଗପାଖକୁ ଘଟଣା ଜାଗା ପାଞ୍ଚ ଛ ହାତ ଛଡ଼ା । ଯୁବଜ୍ଞ ଆଉ ଆଗନ୍ତୁକ ଉଡ଼ାଉଡ଼ି ଲଗିଛନ୍ତି । ମଙ୍ଗ ଉପର ଲୋକ ଯୁବଜ୍ଞର ସ୍ଵର ଶୁଣି ଚମକି ପଡ଼ିଲା । ତେତିକିବେଳେ ବିଜୁଳିଟାଏ ଚମକ ଗଲା । ଯୁବକ ଆଖିକୁ ଝକ ଝକ ପଢାବଣା ରୂପ ପର ଦିଶିଗଲା । ଆଉ ସମ୍ବାଲ ପାରିଲା ନାହିଁ । ଆଗରେ ଗୋଟାଏ କାଠୁଆ ଆହୁଲ ପଡ଼ିଥିଲା, ତାକୁ ଧରି ମଙ୍ଗଠାରୁ ସାତ ଆଠ ହାତ ଦୂରକୁ ହୁଙ୍କାର ଦେଇ ଯିମିତି ଡେଇଁ ପଡ଼ିଛି, ସେହି ଉଦୟ ଦଶମାତାର ମୁଣ୍ଡରେ ଟାଣ ଏକ ପ୍ରହାର । ଲୋକଟା ‘ବାପା ରେ’ ବୋଲି କହି ନଈ ଭିତରେ ସାତ ଆଠ ହାତ ଦୂରକୁ ଛିଟିକି ପଡ଼ିଲା । ପାଣିଟା ଟବ କରି ଯାହା ଶୁଭିଛି, ତେତିକ । ଯୁବକ ଆଉ ପାହାରେ ବାଡ଼େଇବାକୁ ଆହୁଲ ଉଞ୍ଚାଇଲା—ମଣିଷର ଚନ୍ଦ ନାହିଁ । ଯୁବଜ୍ଞ ବିଜୁଳ ଆଳୁଆରେ ଏତିକ ମାସ ଦେଖିଲା, ଯେମନ୍ତ ଆକାଶରୁ ଗୋଟିଏ ଦେବତା ଖସି ପଡ଼ି ପାଷାଣ୍ଡ ହାତରୁ ତାକୁ ରକ୍ଷା କଲେ । ଆକୁଳରେ ‘ମୋ ପ୍ରତ୍ନ ! ଦେବତା’ ଏତିକ କହି ଯୁବକକୁ କୁଣ୍ଡାଇ ପକାଇଲା, ଆଉ ତାହାର ଜ୍ଞାନ ନାହିଁ ।

ଯୁବକ ବନ୍ଦ କଷ୍ଟରେ ଯୁବଜ୍ଞଟିକୁ ନାଆ ମଙ୍ଗ ଉପରକୁ ଟେକି ନେଇ ନାଉଶାମାନଙ୍କୁ ଉଠାଇଲା । ନାଆ ଗୁଲ ଟେକି ଦେଇ ଅନ୍ତିକଷ୍ଟରେ ଯୁବଜ୍ଞକୁ ନାଆ ଭିତରେ ଶୁଅଇଲା । ବିଦ୍ୟାଧର ଦେଖିଲା, ଯୁବଜ୍ଞର ତେତା ନାହିଁ, ମୁଣ୍ଡ ଲମ୍ବବାଳରୁ ଝର ଝର କରି ପାଣି ବହିପଡ଼ିଛି, ଦେହ ଗୋଟାକ କାଦୁଆ ଲଟପଟ, ଲୁଗା ଚାପୁଛି ଦେଲେ ପାଣି ବୋହି ପଡ଼ିବ । ବିଦ୍ୟାଧର ବନ୍ଦ ଫରବରରେ ପଡ଼ିଲା । ଭଲ କରି ଚିହ୍ନିଲଣି ସତ, ତେବେ କି ଉଠ ମାଡ଼ିଛି । ପାଖରେ କେହି ନାହିଁ,

ସୁବଜ୍ଞ କିପରି ଲୁଗା ପାଳଟିବ ? ହତାହ ହାତରେ
ନଜର ପଡ଼ିଗଲ, ଆଜୁଲିରେ ମୁଦି । ଆପଣା ମୁଦି
ବୋଲି ଚିହ୍ନିଲ, ଆଉ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଲୁଗା କାହିଁ ?
ଆପେ ତ ଦି' ଛୁଟିଆ—ଆପଣା ପାହୁଡ଼ା ଖଣ୍ଡ ସୁବଜ୍ଞକୁ
ପିଲାଇ ଦେଇ ତା ଦେହର କାଦୁଆ ପାଣି ପୋଛି
ପକାଇଲ ।

ଶ୍ୟାମ ସାହୁ ବିଦେଇର ନିୟନ ମଳାଶୂର । ଯର
ଜୋରମେ ଇନ୍ଦରିକା ଖାଲପାଳ । ସାହୁ ଜଣେ କାର-
ବାରିଆ ମଧ୍ୟରଙ୍କ ଲୋକ । ବିଦ୍ରୋହ ସମୟରେ ବିଦ୍ୟାଧର
ତାକୁ ଛାଇଥିଲ, ତର ଠିକଣା ଜାଣିଥିଲ । ସୁବଜ୍ଞର
ତେତା ବୟସ ନାହିଁ । ନାଆରେ ସବୁବେଳେ ଉତ୍ତେଜରେ
ନିଆଁ ଥାଏ । ଲୁଗା ପେଣ୍ଟୁଲା କରି ବିଦ୍ୟାଧର
ସୁବଜ୍ଞକୁ ସେକୁଥାଏ । ରତ ଆଉ ପିଲ୍ଲାଲ ପହରେ
ସରକି ଅଛି, ବିଦ୍ୟାଧର ନାଉଶାମାନଙ୍କୁ ଡାକି
କହିଲ, “ତୁମେମାନେ ଯେବେ ଦିନ ପହରକ
ଉତ୍ତରେ ନାଆ ନେଇ ଖାଲପାଳ ତୁଠରେ ଉଡ଼ାଇ
ପାରିବ, ଜଣକା ପାଞ୍ଚ ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କା ବକ୍ସିସ୍ ଦେବି ।”
ନାଉଶାମାନେ ବସି ବିରୂର କଲେ ଖାଲପାଳ ଏଠାକୁ
ରୁରିକୋଣ ବାଟ—ଏତେବେଳେ ନାଆ ମେଲି ଦେଲେ
କଷ୍ଟାକସ୍ତିରେ ନାଆ ପହଞ୍ଚିଯିବ । ଆକାଶରେ ଆଉ
ମେଘ ନାହିଁ, ଟିକିଏ କାଳିଜହିଆ ପଡ଼ିଗଲ । ନାଆଟା
ଦର୍ଶଣ କୁଳ ଧରି ଯାଉଥିଲ । ଖାଲପାଳ ହେଉଛି
ଉତ୍ତର କୁଳରେ । ଯିମିତି ରତ ପାହିଛି, ନାଉରିଏ
ନାଆ ମେଲି ଦେଲେ ।

x   x   x   x

ସୁବଜ୍ଞ ଗୋଟିଏ କୋମଳ ବିନ୍ଦଶାରେ ପଡ଼ିଛି,
ତେତା ନାହିଁ । ନାକରେ ତୁଳା ଦେଇ ଦେଖାଗଲା,
ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ପବନ ଗୁଲିଛି । ଗ୍ରାମର ପୁରୁଣା ବୈଦ୍ୟ
ବଳେଇ ବାହିମାପତି ଭଲଭୁପେ ନାଡ଼ି ଚିପି କହିଲେ,

“କେବଳ ଉତ୍ସୁପୁଦୌବଳ—ବିପଦର ଆଶଙ୍କା ନାହିଁ ।”
ଲାଗ ଲାଗ ତିନିପାନ କଷ୍ଟ ଶାନ୍ତିରେ, ଅଦାରସ ମହୁ
ଅନୁପାନରେ ପିଆରିବେଇ କହିଲେ, “ଏହି ଉଷଧର
ଦିପ୍ତି ଆରମ୍ଭ ହେଲେ ତେତା ବସିବ ।” ବିନ୍ଦଶାର
ତୃଣୟ ଦିନ ଉପରଓଳ ସୁବଜ୍ଞ ଟିକିଏ ଆଶି ମେଲି
ବୁଝିଲ । ଗୁଲବାଡ଼ ସବୁଆଡ଼କୁ ଆଶିବୁଲଇ ଅନାଇଲ—
ଦେଖିଲ, ଗୋଟିଏ ପ୍ରୌଢ଼ା ସ୍ତ୍ରୀ ପାଖରେ ବସି ଧୀରେ
ଧୀରେ ତା ଦେହରେ ହାତ ବୁଲଦୁଛି । ସୁବଜ୍ଞର
ତେତା ବସିଲଣି । ଅତି ଶୀତି ସ୍ଵରରେ ତାକୁ ପରୁରିଲ,
“ମୁଁ କେଉଁଠି ଅଛି ?” ପ୍ରୌଢ଼ା ଅତି ଧୀରେ, ଅତି
କୋମଳରେ କହିଲ, “ମା ପଦ୍ମବିଷ ! ମୁଁ ପୟ ତୋ
ମାଉସୀ ରେ—ମୋତେ କଣ ଚିହ୍ନିପାରୁ ନାହିଁ ?”
ପଦ୍ମା ଉଠି ବସିଲଣି । କାନ୍ଦୁବାଡ଼ ଧରି ସକାଳ ସଞ୍ଜ
ଟିକିଏ ଟିକିଏ ଗୁଲବୁଲ ହୁଏ । ବୈଦ୍ୟରଜଙ୍କ ବ୍ୟବସ୍ଥା
ଟିକିଏ ଟିକିଏ ଦୁଧ ଦିଆ ଯାଉଛି, ଅନ୍ତର ପଥ୍ୟ ଦିଆ-
ଯାଇ ନାହିଁ ।

ହିଅ ଜୁଆର୍କୁ ପହଞ୍ଚବା ଶଣି ସାହୁ ବୁରିଜଣ
ଭେଣ୍ଟିଆ ପାଇକ ହାତରେ ପୁଧର୍ବୀର ସାହୁ ପାଖକୁ ଘଷା
ଗୁଲ ଦେଇଥିଲ । ଆଜି ଦଶମ ଦିନ । ତିରିଶ ଜଣ
ବଣୁଆ ଆପଟ ଗୁରିଖଣ୍ଡ ପାଲିକି ଧରି ହରିହରପୁରରୁ
ଆସି ଉପସ୍ଥିତ । ପୁଧର୍ବୀର ସାହୁ ଲେଖିଛନ୍ତି, “ବାଟରେ
ଆଠ ଜାଗା ଟପା ଆପଟ ବସିଲ । ତଢ଼ିଦମ୍ ହିଅ
ଜୁଆର୍କୁ ଧରି ମଉସା ମାଉସୀ ଆସିବ । ଗୁର ଦିନ
ବାଟ ଦୁଇ ଦିନରେ ଆସିବ । କିନ୍ତୁ ମଠ କରିବ
ନାହିଁ ।” ମହା ଆନନ୍ଦରେ, ଉତ୍ସବରେ ପୁଧର୍ବୀର ସାହୁ
ହିଅ ଜୁଆର୍କୁ ଦରକୁ ନେଲେ । କେତେଦିନପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ମନ୍ଦରରେ ହରିଲୁଟ, କାର୍ତ୍ତିନ, କେଷ୍ଟବନଶା, ପ୍ରସାଦ
ସେବା ଗୁଲିଲ ।

ଯୋର ଦୁଷ୍ଟୀଗ, ଯୋର ଦୁଷ୍ଟନ ଉତ୍ସରେ
ତରୁଣାତୁଣ ଆଲୋକ ବଡ଼ ପ୍ରିତିକର, ବଡ଼ ଆନନ୍ଦ-
ଦାୟକ ଜଣାୟାଏ । ବିଦ୍ୟାଧର, ପଦ୍ମବିଷ ଦୁଇ ଜଣ

ଦିନ ରାତି ଚକୁଆ ଚକୋଇ ପରି ଉଆସ ଭିତର
ପଦ୍ମବଣ୍ଣ ଖଞ୍ଜାରେ ବସି ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବରେ ଦିନ
କାଟୁଥାନ୍ତି । ନାଆ ଭଙ୍ଗାଠାରୁ ବରଷେ କାଳ କି ଏ
କିପରି ଥିଲ, ସେହି ଦୁଃଖକାହାଣୀ କେହି କାହାକୁ
ପରୁର ନାହିଁ । ଆଜି କଥା କଥାକେ ସେହି କଥା
ପଡ଼ିଗଲା । ବିଦ୍ୟାଧର କହିଲା, “ନାଆ ଯିମିତି ଭାଙ୍ଗିଗଲ,
ମୁଁ ଶଣ୍ଟେ ପଟା ଉପରେ ପେଟେଇ ପଡ଼ି ଭୟଥାଏଁ ।
ତୁମେ କୁଆଡ଼େ ଗଲ, ଅନାଇଲା । ତୁମେ ବି ଶଣ୍ଟେ
ପଟା ଉପରେ ପଡ଼ି ଭୟଥିଲ, ଥରେ କେବଳ ଦେଖିଥିଲା । ପଛକେ ଶୁଣିଲି, ତହିଁ ଆରଦନ ସକାଳେ
ନନ୍ଦ ମଧ୍ୟରେ ଭସି ଭସି ଯାଉଥିଲି, ଶଣ୍ଟ ନାଆର
ନାଉଶାମାନେ ଦେଖି ମୋତେ ଉଠାଇନେଲେ । ରୂପ
ଦିନ ବାଦେ ମୋର ତେତା ବସିଲା, ଅନାଇ ଦେଖିଲା,
ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଦରେ ଶୋଇଛି । ପଛକେ ଶୁଣିଲି,
ସେଇଟା ଗୋବିନ୍ଦପୁର ଗାଁର ଗୋପାଳଜୀ ମଠ,
କଟକଠାରୁ ଦୁଇକୋଶ ତଳକୁ । ବୁଢ଼ା ମହନ୍ତି ଲକିତା
ଦାସ ବାବାଙ୍ଗ ମୋତେ ବଞ୍ଚାଇବା ପାଇଁ ଖୁବ୍ ଯହ
କରୁଥାନ୍ତି । ମାସକ ବାଦେ ରୁଳିବୁଲି ପାଲିଲା । ତୁମ
ବାପା ଯେଉଁ ମୁନା ଗବତାରଟା ଦେଇଥିଲେ, ଅଖାରେ
ଥିଲ, ମହନ୍ତକୁ ଦେଲା । ବିଜ ମୋ ପିଛେ ଖରତ
କରିବାକୁ କହିଲା । ମହନ୍ତ ନାହିଁ ନାହିଁ କରି ନେଲେ ।
ମୋର ଟିକିଏ ବଳ ଆସିଥାଏ, ତୁମ କଥା, ବାପାଙ୍କ
କଥା ମନରେ ପଡ଼ିଲେ ପୁଣି ଦଶ ପଦର ଦିନ
ପଡ଼ିଯାଏଁ । ଏହିପରି ଆଠ ଦଶ ମାସ କାଳ ବିତିଗଲ ।
କଟକ ଜିଲ୍ଲାରେ ବାପାଙ୍କର ନାମତାକ । ଲକିତା
ଦାସେ ବାପାଙ୍କ ନାମ ଶୁଣି ମୋତେ ଆହୁର ଅଧିକ
ଯହ କଲେ, ଆମ ଦେବତାକୁ ଖବର ପଠାଇଲେ ।
ଲୋକେ ବାହୁଡ଼ ମୋ ମାତାଙ୍କ ବିଯୋଗ କଥା
କହିଲେ । ମୁଁ ଆହୁର ବି ମାସେପାଏ ବିଜଣାରେ ପଡ଼ି
ରହିଲା । ତହିଁ ଉତ୍ସବରେ ପୁର କଲି, ଦରକୁ ଯିବ ନାହିଁ
ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ହୋଇ ଶାର୍ଥରେ ବୁଲିବି । ଦେହରେ ବଳ
ହେବାରୁ ରୁଳି ରୁଳି ଦରକୁ ଗଲି । ଘରେ ଯାଇ ଯାହା

ଦେଖିଲି, ଦଶେ ରହିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ବଳିଲ ନାହିଁ ।
ପୁରୋହିତ ଦିବାକର ଦ୍ଵିବେଶ, ଶାସନର ଆଉ ଆଉ
ସେମାନଙ୍କର ଜମି ବାପା ନିଲମରେ ଧରି ନେଇଥିଲେ,
ଡକାଇ ସମସ୍ତ ଜମି ଫେରାଇ ଦେଲା । ରେଜେଷ୍ଟ୍ରେସନ୍,
ଅରେଜେଷ୍ଟ୍ରେସନ୍ ଗୁଜା ଯେତେ ବଳିଲ ଥିଲ, ଆଉ
ଧାନ କରିଲା ପାଞ୍ଜି, ସବୁ ପୋଡ଼ିପକାଇ ଖାତକ-
ମାନଙ୍କୁ ଖବର ଦେଲା, ଆଉ ସେମାନଙ୍କୁ ଟଙ୍କା ଦେବାକୁ
ହେବ ନାହିଁ । ଧାନ, ଗୋରୁ, ବାସନକୁସନ ଯାହା କିଛି
ଥିଲ, ଦେଶ ଲୋକଙ୍କୁ ବାଣି ଦେଇ ଦିନେ ରାତିରେ
କାହାକୁ କିଛି ନ କହି ଦୟା ବାହାର ଅସିଲା । ମନରେ
କଲି, ଆଉ ତ ଗୁରୁଜନ କେହି ନାହିଁ, ଶଶୁରଙ୍କୁ
ଶେଷ ଦର୍ଶନ କରି ତାଙ୍କ ପାଦଧୂଳି ମୁଣ୍ଡରେ ଦେଇ
ବାହାର ଯିବିର୍ଦ୍ଦ୍ଧ । କଟକପାଏ ଆସିଲା । ଝାଡ଼ ମୁଲକରେ
ବାପାଙ୍କୁ ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି । ମହାନଦେକୁଳ ଗଡ଼ିରତ୍ନାଆ
ପାଖ ଦାଟରେ ଶଣ୍ଟେ ସୋନପୁରୀ ନାଆରେ ଉଠି
ବସିଲା । ଆସୁ ଆସୁ ଲଙ୍ଗଳକଣ୍ଠାଠାରେ—” ପଦ୍ମବଣ୍ଣ
ପଣନ୍ତକାନିରେ ବିଦ୍ୟାଧର ମୁହଁ ବୁଜି ଧରି କହିଲ,
“ଆଉ କିଛି କହ ନା । ” ବିଦ୍ୟାଧର ଆମ୍ବକାହାଣୀ
ବର୍ଣ୍ଣନ ସମୟରେ ପଦ୍ମା ଆଶିରୁ ଦୁଇଧାର ଲୋତକ
ବହୁଆସ ।

ବିଦ୍ୟାଧର କହିଲା, “ଏବେ ତୁମ କଥା କହ । ”
ପଦ୍ମା ମୁହଁ ପୋଛୁ ଆମ୍ବକାହାଣୀ କହିବାକୁ ଲାଗିଲ;
“ମୁଁ ଲଙ୍ଗଳକଣ୍ଠା ଦନେଇ ଦଳେଇ ଦରେ ଥିଲ ।
ଦଳେଇ ଗାଁ । ମଧ୍ୟରେ ଥିଲବାଲ ଲୋକ । ଗ୍ରାମର ସମସ୍ତ
ଲୋକ ମାନନ୍ତି । ଦର ଆଗରେ ଗୋଟିଏ ଠାକୁର ମନ୍ଦିର
କରିଛି, ସଦାବର୍ତ୍ତ ଦିଏ । ଶୁଣିଲି, ମୁଁ ତୁଠରେ
ଅଚେତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା । ଦଳେଇଦର ମାଇପେ
ମୋତେ ଗୋଟାଇ ଦେନି ଯାଇଥିଲେ । ଦଳେଇ ଆଉ
ତା ଭାର୍ଯ୍ୟା ମୋତେ ବଡ଼ ଆଦରରେ ରଖିଥିଲେ, ହିଅରୁ
ବଳ ସ୍ଥାନ କରନ୍ତି । ମୋ ପାଇଁ ମନ୍ଦରରୁ ପ୍ରସାଦ
ଆସେ । ମୁଁ କାନ୍ଦିଲେ ଦଳେଇ ଭାର୍ଯ୍ୟା ସାନ୍ତୁମା ଦିଏ,

ମୋତେ ବାବା ପାଖକୁ ପଠାଇ ଦେବାକୁ କହେ । ଦଳକର ଯିମିତି ଧାର୍ମିକ, ତା ଦୁଆଷା ସେହିପରି କୁଳାଙ୍ଗାର, ପାଷଣ । ମଦ, ଆୟୁ, ଗଞ୍ଜେଇ କିଛି ନିଶା ତାକୁ ଅଣେ ନାହିଁ । ସରେ ଯୁବତୀ ବୋହୁ, ତାକୁ ଅନାଏ ନାହିଁ । ଗାଁ ବୋହୁ ହିଅ ତା ଉଚ୍ଚରେ ଦୟା ବାହାରକୁ ନାହିଁ । ମୋ ଉପରେ ଅତ୍ୟାଗ୍ରହ କରେ, ନାନା କୁକଥା କହେ । ଦଳେଇ ଭାୟ୍ୟା ସେଥୁଲାଗି ମୋତେ କାନିଶୁଣିଲା କରି ଶିଥାଏ । ମୁଁ ବି ତା ଶରଣ ପଶିଥାଏ । ତଥାପି ଟିକିଏ ବେଳ ପାଇଲେ ମୋତେ ନାନା କୁକଥା କହେ । ଆଉ ସହ ପାରିଲା ନାହିଁ । ସେ ଦିନ ରାତରେ ବୁଡ଼ି ମରିବାପାଇଁ ଆସିଥିଲା । ଦୁଷ୍ଟା ବାଟରେ ଧରିଥିଲା, ତୁମେ ରକ୍ଷା କଲ । ତେତେବେଳେ ତୁମକୁ ଚିହ୍ନ ନ ଥିଲା । ମନରେ କଳି, ପ୍ରତ୍ୟେ ସ୍ଵର୍ଗରୁ ଡେହାଇ ଅସି ମୋତେ କୋଳ କରି ନେଲେ ।”

ସୁଧିଷ୍ଠିର ସାହୁ ଆଉ ବିଷୟ ଅଶୟ କିଛି ବୁଝି ନାହିଁ । ହିଅ ଜୁଆଇଲୁ ସବୁ ସମ୍ମ ଦେଇ ଦିନ ରାତି ବିରି ହରିନାମ ଜପୁଥାଏ ।

ସ୍ଵଭବ ଜମିଦାର

ବାବୁ ବଳରାମ ବଳ କଳିକତା ବଡ଼ ବଜାରର ଜଣେ ଦିଆନ ମହାଜନ । ଉଛକର ସମସ୍ତ ବେପାଇଁ-କର ଦଣ୍ଡିଦାର । ସମସ୍ତ ମାଲ ଆମଦାନ ରପ୍ତାନ ତାଙ୍କ ହାତ ବାଟେ ହେଉଥିଲା । ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କାର କାରବାର । ତେର ବର୍ଷ ତଳର କଥା । ରେଳ ନାମ ତ କେହି ଶୁଣି ନ ଥିଲେ, ଶ୍ରୀମର ମଧ୍ୟ ଚଢ଼ି ନ ଥିଲା । ବାଲେଶ୍ୱର ଜାହାଜରେ ମାଲ ଆମଦାନ ରପ୍ତାନ ହୁଏ । କଳିକତା ଆମଦାନ ମାଲ ମଧ୍ୟରେ ଧୂଆଁ ପମ୍ପ ପ୍ରଧାନ । କଳିକତାରୁ ମାଲ ଆସି ବାଲେଶ୍ୱର ବନ୍ଦରରେ

ଜାହାନରୁ ଘାଟ ଭିଡ଼େ । ସେ ପ୍ରାନ୍ତରୁ ଶଗଡ଼ରେ ସନ୍ଦ୍ର ଉଛକର ତଳାଶ ହୁଏ, ଏଥପାଇଁ ସମସ୍ତ ଉଛକରରେ କଳିକତା ଧୂଆଁ ପମ୍ପର ନାମ ବାରେଣ୍ଟାଗୁ । ହେଲେ ବାଲେଶ୍ୱର ଲୋକେ ଧୂଆଁ ପମ୍ପ ଗଛ କେବେ ଦେଖି ନାହାନ୍ତି ।

ଧୂଆଁ ପମ୍ପ କ ରବାର ବଡ଼ କଠିନ । ଦୋଡ଼ାଟା ମହାଜନ କଥା ପଦକେ ଘାସ କାଟେ—ଘାସକଟା ଦୋଡ଼ା ତତେ । ମହାଜନେ ବୋଲନ୍ତି, ‘ଦୋଡ଼ା କାରବାର ଆଉ ଗୋଖର ସାପ ଖେଳାଇବା ଏକା କଥା ।’ ବାସନାରେ, ରଙ୍ଗରେ ମାଲ ସମାନ । ସେହି ମାଲ ମହଣ କୋଡ଼ିଏ ତ ‘ସେହି ମାଲ ମହଣ ରୁକ୍ଷଣ ଟଙ୍କା । ତିହର ଦଣ୍ଡିଦାର ନ ଧର ଲୋକେ ଧୂଆଁ ପମ୍ପ କିଣିବାକୁ ଉରସନ୍ତି ନାହିଁ । ବଳରାମ ବଳେ ଜଣେ ଭଲ ତିହର, ଏଥପାଇଁ ଓଡ଼ିଶାରେ ନାମତାକ ।

ମହାଜନଙ୍କ ଦର ଯାଜପୂର ଅଞ୍ଚଳରେ । ଗ୍ରାମ ନାମ ଜଣା ନାହିଁ । ମହାଜନ ଥରେ ଗ୍ରାମକୁ ଆସିଥିଲେ । ଦଶ ବାର ବର୍ଷର ଛେଉଣ୍ଟ ପିନ ଗୋପାଳିଆ ଗାଁରେ ବୁଲୁ-ଥିଲା । ଜାତିପୁଅଟା ଅନାହ୍ରା ହେଇ ବୁଲୁଛି, ଦପ୍ତା କର ସାଙ୍ଗରେ ଯେମିଗଲେ । ଗୋପାଳ ଗବରେ ଥାଏ । ଶାନ୍ତି ତ ଶାନ୍ତି, ଅଛି ତ ଅଛି, ତାକୁ ଦେଖୁଛି କିଏ—ପଚରାପଚରିର ଦରକାର କଣ ? ଦିନେ ରାତିରେ କଣ ହେଲ କି, ମହାଜନ ଜଣେ ସତ୍ତାଗର ପାଖରୁ ପାଞ୍ଚଟା ଆକବର ମୋହର କିଣିଲେ । ବାବୁଙ୍କ ମନ ଭାରି ଖୁସି । ମିଳିବା ପଦାର୍ଥ ମୁହଁ, ବାକସରେ ରଖି ପୁଜା କରିବେ । ମୋହର ପୁଟ୍ଟଳାଟି ଧରି ବସିଥାନ୍ତି, କେତେବେଳେ ତଳେ ରଖି ଦେଲେଣି । ପାଇକାର, ମହାଜନ, ମୋଟିଆ, ମଜୁରିଆ ହିପାକପମ୍ପ ଛିଡ଼ିବାକୁ ରାତି ଛ ଦଢ଼ି । ବାବୁଙ୍କର ହୋବ ନାହିଁ, ଗଦି ବନ କରି ଉଠିଗଲେ । ତହିଁ ଆରଦିନ ସକାଳେ ଗୋପାଳ ଯିମିତି ଉଠିଛି, ଗଦିରେ ମୋହର ପୋଟଳା ଉପରେ ନଜର ପଡ଼ିଗଲୁ, ହାତରେ ଧରି ବାବୁଙ୍କ

ପାଖକୁ ଧାଇଁଲା । କୁକୁଡ଼ା ଡାକ ଆଗରୁ କଲିକତାରେ ଯିମିତି ତୋପ ପଡ଼େ, ଦିଅନ୍ ଧାର୍ମିକ ହିନ୍ଦୁ ମହାଜନ-ମାନେ ଗଞ୍ଚାସାନକୁ ବାହାରିଥାନ୍ତି । ତେର ଜାଗରେ ଠାକୁର ଠାକୁରାଣୀ ଦର୍ଶନ କର ଦିନୁ ବାହୁଡ଼ିବାକୁ ବେଳ ଦୂର ଦଢ଼ି । ୧ମ୍ବିକାୟ୍ୟ କରିବାକୁ ସେଇଟା ହେଲା ଅସଲ ବେଳ । ପୁରସତ ବା କାହିଁ ? ବାବୁଙ୍କୁ ନ ଭେଟି ଗୋପାଳ ତାଙ୍କ ପଲଙ୍କ ତକିଆ ତଳେ ପୋଟଳାଟି ଥୋଇ ଦେଲା । ତାହାର ବି ସେ କଥା ଆଉ ମନରେ ନାହିଁ । ବାବୁ ସ୍ନାନ ସାର ଆସିବା ବେଳକୁ ବୁକର ବିଦିଆ ବାରିକ ଗଦି ଝାଡ଼ଖାଡ଼ କରି ଗଙ୍ଗାକଳ ଛୁଅଁ ଧୂପ ଗୁଗୁଳ ଧୂଆଁ ଜାଳିଦେଇ ସାରିଛି । ବାବୁ ବଡ଼ ମାଣ୍ଡିଟାକୁ ଆଉଜି ବସି ରୂପାବନା ହୁକାରେ ଉଡ଼ିର ଉଡ଼ିର କରି ଗୁଡ଼ାଖୁ ପିଇବାକୁ ବସିଲେ । ଆଗରେ ଦୁଇକତା କଣା କଉଡ଼ି ବନା ବ୍ରାହ୍ମଣ ହୁକା, କାୟୁଷ ହୁକା, ନବଶାଖ ହୁକା କଂସା ବଇଠକରେ ପୁଆ ହୋଇଛି । ଏଇଟା ହେଲା କଲିକତା ସବୁ ଗନ୍ଧିର ଦୟର ।

ବେଳ ଛ ଦଢ଼ି ବେଳେ ହଠାତ୍ ବାବୁଙ୍କର ମନରେ ପଡ଼ିଗଲ ମୋହର କଥା । ଦୁଁ ମୋହର କାହିଁ ? ବାବୁ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ, ହୁକାଟା ହାତରୁ ଖସି ପଡ଼ି ନିଆଁ ପାଣି ଗନ୍ଧିପାଇ ବୁଣି ପଡ଼ିଲଣି, ଦେଖୁଛି କିଏ ! ପାଞ୍ଚଟା ମୋହର । ବଡ଼ କଥା ନୁହେ, ଏ ସେ ହେଲ ଆକବଣ ମୋହର । ସେହିପରି କପାଳିଆ ଲୋକକୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଆଲିଙ୍ଗନ କରିଛି, ଆକବଣ ମୋହର ମିଳେ । ସେ ମୋହର ଗଲେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଗୁଡ଼ିପାଏ । ବାବୁ ତ ମୁଣ୍ଡରେ ହାତ ଦେଇ ଘୁମ୍ ମାରି ବସିଗଲେ । ଗୋପାଳ ରୋତେଇ ତରେ କହିଥିଲା, ମୋହର ଖୋଜା ଶୁଣି ଧାଇଁ ଆପଣି । ବାବୁଙ୍କୁ ହସି ହସି କହିଲା, “ଆଜ୍ଞା ! ଆଜ୍ଞା ! ମୋହର ଅଛି ।” ବାବୁ ଧାଇଁ ଆସି ଗୋପାଳକୁ କୁଣ୍ଡେଇ ପକାଇଲେ । ଗୋପାଳ ମୋହର କାଢ଼ି ଦେଇ ପାଇବାର ହାଲ ସବୁ କହିଲା, ବାବୁ ଦଣ୍ଡେଯାଏ ତାକୁ ଅନାଇ ନିଶ୍ଚୟସଟାଏ ପକାଇଲେ ।

ସେହି ଦିନ କରିବୁ ଭୁକ୍ତାଟାରେ ହେଲେ ବାବୁ ଦଶ ଥର ‘ଗୋପାଳ ରେ, ଗୋପାଳ ରେ’, ଡାକ ପକାଉ-ଥିବେ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବେଳେ ଥାଳୀ ପାଖରେ ଗୋପାଳ ଅବଶ୍ୟକରେ ଜଳ ଥୋଇ ନ ଦେଲେ ବାବୁଙ୍କୁ ଆଉ ଜଳ ଭଲ ଲଗେ ନାହିଁ । ବାବୁଙ୍କ ବିଦ୍ଵାନ୍ ଗୋପାଳ ଭାଙ୍ଗିବ । ଶେଯ ପରଟା ଗୋପାଳ ଜିମା । ବାବୁଙ୍କ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଦେଖି ଗନ୍ଧିର ଆଉ ପାଞ୍ଚଜଣ ବି ତାକୁ ମାନିଲେଣି । ବାବୁଙ୍କ ରଙ୍ଗା, ବଡ଼ ଗୋଟାଏ କିଛି ପାଇଛିରେ ତାକୁ ଲଗାଇବେ । ହେଲେ ଓଡ଼ିଆ ପିଲା; ମଞ୍ଚସଲଗୁଣ୍ଠାରେ ଘର, ଏଣେ ତ କଲିକତାଟା ୧୦, ଗଣ୍ଠିକଟା ଖଣି କଣ ବୋଲି କଣ ହୋଇପିବ, ହେଉ, ଆଉ ଟିକିଏ ପାର ଯାଉ ।

ଦିନ ବେଳ ଛ ଦଢ଼ିପାଏ ଚାଲୁରେ ଲୁଣ୍ଡା ପଡ଼ି ନାହିଁ । ଶ୍ରେଷ୍ଠଆ ବାହୁଣ କାହିଁ ? ହଁ, ଦେଖ ଦେଖ, ବାବୁଙ୍କ ଟଙ୍କା ସନ୍ଦରୁ ରୁବି ଭଙ୍ଗା, ପାଞ୍ଚ ଶତ ଟଙ୍କାର ଥଳଟା ନାହିଁ । ତେର ଶୋଜ ତଳୟ ହେଲା, ଥାନାରେ ଏତଳ ଦିଆଗଲା, ଆଉ ପୁଣ୍ୟ ଏକା-ବେଳକେ ଗୁମ୍ ! ଗୋକମାଳରେ ବେଳ ଗଡ଼ିଗଲଣି, ବାବୁ ଉପାସ ବସିରନ୍ତି । ବଙ୍ଗାଳୀ ବାହୁଣ ହାତରୁ ତ ଶାଇବେ ନାହିଁ, ଏତେ ରଞ୍ଜଳ ଓଡ଼ିଆ ବାହୁଣ ବା କାହିଁ ଘଟୁଛି ? ଗୋପାଳ ହାତ ଯେବେ କହିଲା, “ଆଜ୍ଞା ! ମୁଁ ତେବେ ଦିଟା ତଢ଼େଇ ଦିଏଁ ?” ବାବୁ କହିଲେ, “ତୁ ପାରିବୁ ରେ ? ଆଜ୍ଞା ହେଉ, ଏ ଓଳଟା ତଳିଯାଉ ।” ବାବୁ ୧୦ ପିତ୍ତାରେ ବସି ଦେଖିଲେ, ଏତେ ରଞ୍ଜଳ ପାଞ୍ଚ ତିଆଣ, ପୁଣି ବଡ଼ ଭଲ । ପରିବିଲେ, “ଆଜ୍ଞା ଗୋପାଳ, ତୁ କମିତି ରନ୍ଧନ ଶିଖିଲୁ ରେ ?” “ଆଜ୍ଞା ପୁଣ୍ୟ ରନ୍ଧନା ଦେଖି ଦେଖି ଶିଖିଛି । ସେ ରକ୍ତ ଥିବାବେଳେ ମୁଁ ବସି ଦେଖୁଥାଏ ।”

ବାବୁ ଏଣିକ ଗୋପାଳ ହାତ ଛୁଡ଼ା ଆଉ କାହାର ହାତରୁ ଜଳ ଛୁଅଁନ୍ତି ନାହିଁ । ପୁଣି ଦେଖିଲେ, ବଜାର

ସଉଦା ଖର୍ଚ୍ଛ ଅଧିଅଧ ଉଷା, ମରିବାପଥ ଦୁଇଗୁଣ
ବେଶି, ପୁଣି ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର ରକ୍ଷା । ବାବୁଙ୍କ ମନ ଜାଣି
ବେଳ ମାଟେକେ ଗୋପାଳ ରକ୍ତା ବଢ଼ାରେ ଲଗିଥାଏ ।
ପୁଣ୍ୟ ତ ବଜାର ସଉଦା ଦିଅ ତେଳ ସବୁଥରୁ ରେଷା
କାଟିବ; ସବୁବେଳେ ଆପଣା ରେଜଗାରରେ ଲଗି-
ଥାଏ । ବାବୁ ଭଲ ଖାଇଲେ, ମର ଖାଇଲେ, ତାର କଣ
ଯାଏ ? ବାବୁ ଥରେ ଗାଁକୁ ପାଇ ଗୋପାଳକୁ ଗୋଟିଏ
ଦର ବନାଇ ଦେଇ ବିଶ୍ଵ କରଇ ଦେଲେ । କନ୍ୟାଟି
ସେମିତି ଦେଖିବାକୁ ଡୌଲ ଡାଉଲ, ସେମିତି ଗୁଣ ।
ପହଞ୍ଚ ପଡ଼ିବା ଦିନରୁ ଦିନକୁ ଦିନ ଗୋପାଳର ଘର
ବଡ଼ିଛି । ଗୋପାଳ ରକ୍ତାବଢ଼ା ସାରି ସବୁବେଳେ
ଗଦରେ ବାବୁଙ୍କ ପାଶେପାଶେ ଥାଏ । ତୁଙ୍କା ବସି ଥାଏ
ନାହିଁ, କେତେବେଳେ କଣା ଧରିଛି ତ, କେତେବେଳେ
ମାଲ ସାରତାରେ ଅଛି ।

ମାଲ କଣା ବିକା ଛକ୍କୁକ ଗୋପାଳ ବେଶ
ଜାଣିଗଲଣି । ବାବୁ ତେର ଥର ବିଦ୍ରଳେଣି, ଆପେ
ଏଡେ ପୁରୁଷା ଲୈକ ହେଲେ ବି ଥରେ ଥରେ
ଗୋପାଳ ବଳପଡ଼େ, ତା କଥାରେ ରୂପିଲେ ଠକବାକୁ
ହୁଏ ନାହିଁ, ବେଶ ଦି ପଇସା ଲଭ ହୁଏ । ଗୋପାଳ
ଆଉ ରେଷେଇଆ ନୁହ, ଦେପାରରେ ବାବୁଙ୍କ
ଡାହାଣ ହାତ । ବାବୁ ବୁଢ଼ା ହେଲେଣି, ପାଞ୍ଚ ଜାଗାକୁ
ଯାଇ ଆସି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଧାଁ ଦଉଡ଼ କାମ ଗୋପାଳ
ଜିମା । ଏବେ ଆଉ ସେ ଗୋପାଳ ନୁହଁ, ଗଦରେ
ଡାକନାମ ସାନ ବାବୁ । କାଗଜପଦରେ ଗୁମାଣ୍ଡା
ଲେଖେ, ‘ବାବୁ ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ମହାପାତ୍ର ।’

ବାବୁ ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ମହାପାତ୍ର ସନାନ କରି
ବୁଝିଲେ, ଯଶୋର, ମୋତିହାର, ପାବନା ଅଞ୍ଚଳରୁ
ଯେଉଁ ସବୁ ହଳଗା, ଧୂଆପଥ, ସରକ * ଆସେ,
ପ୍ରଥମେ ରୂପୀଠାରୁ କଣେ ବୁଲ ବେପାଶା, ସେ ବିନିକ

ପାଇକାରକୁ, ପାଇକାର ହାତରୁ କଣେ ଗୋଦାମ
ବାଲ, ଦଣ୍ଡିଦାର ତା ପାଖରୁ ମାଲ କଣି ଚଲଣ ଦିଏ ।
କଳିକତାରେ ମାଲ ପହଞ୍ଚିବା ବେଳକୁ ତିନିଟା
ହାତର ଲଭ ଲଗିଯାଏ । ମହାପାତ୍ର ଦିନେ ବେଳ
ଉଣ୍ଡ ମହାଜନଙ୍କୁ ଜଣାଇଲେ, “ଆଜ୍ଞା ଦେପାରର
ଲଭ ବିକା ଜାଗାରେ ନୁହେ, କଣା ଜାଗାରେ ।
ଏହି ସେ ଧୂଆପଥ, ହଳଗା, ସରକ ଆଦୁଛି, ମୁଁ ଥରେ
ଯାଇ ଠକଣା କାଗାଟା ବୁଝିଆସେଁ ।”

ମହାଜନଙ୍କ ଅନୁମତି ଦେନି ସାନବାବୁ ସଳଖେ
ସଳଖେ ଠକଣା ଜାଗାକୁ ରୂପିଲେ । ମହିରେ ଆଉ
କାହାରିକୁ ନଗା ନ ରଖି ରୂପମୁଣ୍ଡରେ ରୂପୀମାନଙ୍କ-
ଠାରୁ ସଉଦା କଲେ । ଦୁଇବର୍ଷ ଏହିପର କାମ
ଚଳିବାରୁ ଦେଖାଗଲା, ପୂର୍ବଠାରୁ ଦୁଇଗୁଣ ଲଭ
ବେଶି । ମହାପାତ୍ରେ ଏବେ ବଳଙ୍କର ରୂପର ନୁହନ୍ତି,
ଲଭରେ ରୂପିଣି ଅଂଶଭ୍ରଣି ।

ପାଞ୍ଚ ସାତ ବର୍ଷ ଏହିପର କାମ ଚଳିଲଣି—
ମହାପାତ୍ରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଲକ୍ଷଣଟି । ସେ ମନା କରୁଁ କରୁଁ
ମହାଜନ ବଳେ ତ୍ରାମରେ ଦଶ ବାର ହଜାର ଟଙ୍କା
ଲଗାଇ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଦୋମହଳ ଦର ବନାଇ-
ଦେଲେ । ଖଣ୍ଡେ ତାଳୁକ ବି କଣି ଦେଲେଣି ।
ମହାଜନଙ୍କର ଇଚ୍ଛା, ଗୋପାଳ ଶୁବ୍ର ବଡ଼ ଲେକ ହେଉ ।
ହେଲେ, ଗୋପାଳର ବଡ଼ଲେକା ରୂପିତଳଣ ନାହିଁ,
ଦିନ ରତ୍ନ କାମରେ ଲଗିଥିଲେ ଆନନ୍ଦ । ଗଦର ସବୁ
ମାମଳତ ତହବିଲ ରୂପ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ହାତରେ ।
ବଳେ ଏବେ ତୁନି ହୋଇ ଗଦରେ ମାଲ ଗଡ଼ାଉ-
ଆନ୍ତି ।

ବାବୁ ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଗୋଟିଏ
ବୋଲି ପୁଅ, ନାମ ରାଜବଲେଚନ । ପୁଅଟି ପାର

* ବାଣିଜ୍ୟ ସନାନେ ଦ୍ରୁବ୍ୟମାନ ।

ଗଲଣି, ତତ୍ତ୍ଵ ପୂରି ପନ୍ଦର ରୁଳିଛି । ଗୋପାଳ ବାବୁ ଗ୍ରାମକୁ ଯାଇଥିଲେ, ଅବ୍ୟାନେ ଦେଖା ଓହା ଆସି କହିଲେ, “ସାନ ବାବୁ ଖୁବ୍ ବୁଝିଆ, ଘର ପାଠୁଆ । ଶତ୍ରୁପାଠ, ପୋଥପାଠ ସବୁ ଛିଢ଼ିଲଣି । ଆଉ ତାଙ୍କୁ ପଢାଇବାକୁ ପାଠ ନାହିଁ ।” ଅସଲ କଥା, ରଜାବଟା ଭାର ଦୁଷ୍ଟ । ରଜାବାଲୀରେ ବନ୍ଦ ଉତ୍ତପାତ କରେ, ଅବଧାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ବି ଚୋଖନ୍ତି ମୋଖନ୍ତି ଲଗାଇଲଣି । ବନ୍ଦିଲେବ ପୁଅ, ଜମିଦାର ପୁଅ ବୋଲି ଅବଧାନ ଶଙ୍କେ ରହିଥାନ୍ତି, କିନ୍ତୁ କହି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ବାବୁ ପୁଅର ପ୍ରଶଂସା ଶୁଣି ଭାର ଶୁସି । ଅବଧାନେ ଗୋଟିଏ ଜଥା, ପାଞ୍ଚୋଟି ଟଙ୍କା ପୁରସ୍କାର ପାଇ ଦଶ୍ତବଦିଷ୍ଟା କରି ମେଲଣି ଯେନିଲେ । ପାନ୍ତାଣୀ (ରଜାବଙ୍କ ମାତା) ପାନ୍ତଙ୍କୁ କହିଲେ, “ରଜାବ ମୋ ବୋଲ ମାନେ ନାହିଁ, ଦିନଯାକ ଶାଁ । ଟୋକାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଦାଣ୍ଡରେ ବୁଲୁଥାଏ । ତାକୁ ସାଙ୍ଗରେ ଦେନ ଯାଅ ।” ରଜାବକୁ କଳିକତା ଦେନିପାଇ କାମ ଶିଖାଇବାପାଇଁ ବାବୁଙ୍କର ବି ଇଚ୍ଛା ଥିଲା ।

କଳିକତା ବଳବାବୁ ମହାଜନ ଗନ୍ଧ ସାଙ୍ଗରେ ବନ୍ଦ ବନ୍ଦ ଉଂଗଳ ସଉଦାଗର ହାଉସମାନଙ୍କର କାରବାର । ମହାପାତ୍ର ବାବୁ କୋଠିର ବନ୍ଦ ବନ୍ଦ ସାହେବଙ୍କ ପାଖକୁ ଗଲେ, ଗୋଟାଏ ଦୋତ୍ରଷ୍ଠୀ ଜରିଆରେ କଥା ଚଲେ । ବାବୁ ଉଂଗଳ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ—ସାହେବ ବି ଡିଢ଼ିଆ ବୁଝେ ନାହିଁ । ବାବୁ ତେର ଥର ବିଭିନ୍ନେ ମହିରେ ଦୋତ୍ରଷ୍ଠୀ ଶାବଳେ ମାରିନାଏ । ରଜାବ ଯେବେ ଉଂଗଳେ ପାଠ ପଢ଼ି କାମରେ ଲାଗିବ, କେହି ଠକାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଗନ୍ଧର ସରକାର କେଳିକାଟା ଏଣ୍ଟ୍, ଏକାଡେମିରେ ରଜାବ ବାବୁଙ୍କ ନାମ ଲେଖାଇ ଦେଇ ଆସିଲା । ଡଢ଼ା ରୁଳିଛି ତ ରୁଳିଛି । ମାସକୁ ଥରେ ସ୍କୁଲ ଦରମା ଓ କିତାପର ଦାମ ନେବା ବେଳ ବାପା ପୁଅଙ୍କର ଭେଟ । ବାପେ ଟାଠ ସଇ ନେବେ କଣ, କିପରି ପଢ଼ୁଛି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତବାବୁ ବି ବେଳ

ନାହିଁ । ତନ ରୂପ ବର୍ଣ୍ଣ ବିତ ଗଲଣି, ମାସକୁ ମାସ ସ୍କୁଲ ଦରମା ଆଉ କିତାପର ଦାମ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଳିଲଣି । ଦିନେ ବାପେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତଲେ, “କରେ ରଜାବ, ଏବେ ସତେ ଖରଚ କିମ୍ବା ?” ରଜାବ ବାବୁ ଜବାବ ଦେଲେ, “ବାପା, ମୁଁ କିଲାସ ତେର ଉପରକୁ ଉଠି ଗଲଣି, ସେଥିପାଇଁ ଏତେ ଖରଚ ।” ବାପେ କହିଲେ, “ତେବେ ଆଉ ପଡ଼ି ନା, ଆ କାମରେ ଲାଗ ।” ରଜାବ ବାବୁ କହିଲେ, “ନା ବାପା, ପାସ୍ ନ କଲେ ଉଂଗଳ ପାଠ ହୁଏ ନାହିଁ ।” ମହାପାତ୍ର ବି ଶୁଣିଥିଲେ, ଉଂଗଳରେ ଗୋଟାଏ ପାସ ହୁଏ । କହିଲେ, “ହଁ ରେ, ସେ କଥା ମତେ ଜଣା ଅଛି, ତୁ ବେଶି ବେଶି ପାସ୍ କର ପକା, ପେତେ ଟଙ୍କା ଲାଗିବ ଲାଗୁ ।” ବାପା ପୁଅ ଦୁହିଙ୍କ ମନ ଶୁସି ।

ରୂପ ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ବାବୁଙ୍କ ଉଂଗଳ ଟଢ଼ା କେତେଦୂର ହେଲା, ସେ କଥା ଜଣା ନାହିଁ; ମାସ ତେର ତେର ସବା ସମିତିରେ ଉପସ୍ଥିତ, ଥୁଏଟର ଆଉ ସୁପ୍ରାନ କୁପ୍ରାନ୍ତିମଣ ବିଷୟରେ ବାବୁ ପକ୍କା ହୋଇଗଲେଣି । ସ୍ଵଦେଶର ଉନ୍ନତି ସାଧନ ନିମନ୍ତେ କେତେଜଣ ବନ୍ଦୁ ମିଳି ଏକାବେଳକେ ଯୋଡ଼ିଏ ସମିତି ପ୍ଲାପନ କଲେ । ମଙ୍ଗଳବାର ଦିନ ‘କୁପ୍ରାନ୍ତି-ବିମଦ୍ଦିନୀ’ ଶନିବାର ‘ଦାର୍ଘ୍ୟାଧୀନତା-ବିବର୍ଣ୍ଣିନୀ’ ସଭାର ଅଧ୍ୟବଶନ ହୁଏ । ଦୁଇ ସଭାର ସମ୍ପାଦକ ନିଜେ ବାବୁ । ସଭାର ସମସ୍ତ ବ୍ୟୟ ବହନ କରିବା ତ ସମ୍ପାଦକ ପକ୍ଷରେ ଉଚିତ, ଏଇଟା ହେଲା କଳିକତାର ନିଯୁମ । ସଭାରେ ତେର ତେର ବକ୍ତ୍ଵା ହୁଏ । ସମ୍ପାଦକ ତେର ଥର ବକ୍ତ୍ଵା କଲେଣି । ତାଙ୍କ ବକ୍ତ୍ଵାରେ ଯେଉଁଦିନ ବେଶି ହାତକାଳ ପଡ଼େ, ସେଦିନ ହୋଟେଲବାଲାର ବେଶ ଆୟୁ ।

ଆକୟୁକ ଗୋଟାଏ ସନ୍ନିପାତ ବେମାଣ ଆସିଲା, ଦିନ ତିନିଟା ଭିତରେ ସଜନରେ ବାବୁ ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର

ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଗଜାଲୁର । ପିତାର ମୃତ୍ୟୁରେ ଉକା ପକାଇ
କାନ୍ଦିବା ଗୋଟାଏ କୁଷମାର । ଶୋକ ପ୍ରକାଶ ଲାଗି
ସଦରେ ତନିଦିନ ବକ୍ତ୍ତା ହୋଇଗଲଣି । ବାବୁ ଖଣ୍ଡ
କଳା କନା ହାତରେ ବାନ୍ଧିଲେ । ସ୍ଥିର ହେଲା, ବାହୁଣ
ଡାକ ଶ୍ରାବ କରିବାଟା କୁଷମାର, କେବଳ ସଦାଚାରରେ
ଭୋଜା ଆଉ ଦରଦୁମାନଙ୍କୁ ଅର୍ଥ ବିତରଣ, ଡାକ୍ତର-
ଶାନ୍ତିମାନଙ୍କୁ ରୂପା ଦିଆଯିବ । ମାସ ମହାଜନ ବଳ
ବାବୁଙ୍କ ଉଚ୍ଚରେ ଏ ସମସ୍ତ ପ୍ରସ୍ତାବ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ
ହୋଇପାରିଲା ନାହିଁ ।

ମହାଜନ ବଳ ବାବୁ ପିଲଟିକୁ ଯହରେ ପାଖରେ
ରଖିଲେ । ଇଚ୍ଛା, ପିତୃକାର୍ଯ୍ୟରେ ଉତ୍ସରଧିକାରୀ ହେଉ ।
ମାତ୍ର ସେ ଇଂରେଜ ପାଠ ପଡ଼ିଛି ସତ, ବେପାର ବଣିଜ
କାମ କିଛି ଶିଖି ନାହିଁ । ଆଶା, କାମରେ ବାପଠାରୁ
ବଳ ପଡ଼ିବ, ଗୋପାଳ ଯେ ଅଷ୍ଟର ଜାଣି ନ ଥିଲା ।
ତେବେ ବର୍ଷପାଏ ସ୍କୁଲପାଠ ପଡ଼ିଛି । ମହାଜନ ପାଖରେ
ବସାଇ କାମ ଶିଖାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ, ମଧ୍ୟ ଶିଖାଇବା-
ପାଇଁ କର୍ମରୂପମାନଙ୍କୁ ଉପଦେଶ ଦେଲେ । ଏଣେ
ରୂପବାବୁର ଗନ୍ଧରେ ବସିବାକୁ ମନ ନାହିଁ ।
ମହାଜନେ ଧରଧର କରି ବସାଇଲେ । କାମରେ ମନ
ନାହିଁ, କଣଟାଏ ବସି ଘରୁଆଏ, ମଙ୍ଗଳବାର ଶନିବାର
ରାତରେ କୁଆଡ଼େ ରୁଲିଯାଏ । ବଳ ବାବୁ ମନରେ
କଲେ, ହାତରେ ପାଇଟି ପଡ଼ିଲେ ବା ବାଟକୁ ଆସିବ ।
ଯେ କାମ ଦେଲେ, ଲଭ ଥାଉ ମୂଳରୁ ତୁଟି କରି
ବସେ ।

ଲଗ ଲଗ ଯୋଡ଼ାଏ ସଦରେ ସମ୍ପାଦକ ଅନୁପଟ୍ଟି
ହେବାରୁ ସଭ୍ୟମାନେ ବଡ଼ ଖପା ହୋଇ ଗଲେଣି ।
ଅନୁପଟ୍ଟି ତିର କାରଣ ସନ୍ଧାନ କରି ଦିନେ ଜଣେ ସଦ୍ୟ
ସ୍ଵାଧୀନତା ବିଜୟରେ ଭରି ଗୋଡ଼ାଏ ବକ୍ତ୍ତା କଲେ ।
ସେଥିର ମର୍ମ—‘ଶିଷ୍ଟତ ଜମିଦାର ସନ୍ଧାନ ପକ୍ଷରେ ପର
ଅଧୀନରେ ରୁକିରି କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ।’ ବକ୍ତ୍ତା
ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗୋଟିଏ କବିତା ପାଠ କରିଥିଲେ ।

‘ଯାହାର ଅଛି ଧନ ଜନ ଅଧିକ,

ରୁକିରି କଲେ ତା ଜୀବନେ ଧନ ଧକ ।’

ସଦରେ ଶୁଭ ହାତତାଳ ପଡ଼ିଲା । ରାଜ୍ଞିବ ବାବୁଙ୍କ
ମନରେ କଥାଟା ଲାଗିଗଲା ।

ତହିଁ ଆରଦିନ ଦିନଯାକ ରାଜ୍ଞିବ ବାବୁଙ୍କ ତେର
ଶୋଜତିଲସ୍ତ ହେଲା, ଭେଟ ମିଳିଲା ନାହିଁ । ମହାଜନ
ଆଗରୁ ଭାରି ଖପା ହୋଇଥିଲେ, କେବଳ ଗୋପାଳକୁ
ମନରେ କରି କିଛି କହିପାରୁ ନ ଥିଲେ । ସଞ୍ଜବେଳେ
ଭେଟ ପାଇବାରୁ ତାକୁ କାରବାରୁ ଜବାବ ଦେଲେ ।
ରାଜ୍ଞିବ ବାବୁ ତ ତାହି ଲେନ୍ତୁଥିଲେ । ଇଚ୍ଛା ଥିଲା,
ଅନ୍ୟ ଜାଗାରେ ବସା କରି ସଦା ସମିତି ଚଳାଇବେ,
ମାସ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ମହାଜନ ବଳ ବାବୁ ଧରଧର
କରି ଗ୍ରାମକୁ ପଠାଇ ଦେଲେ ।

ପାଞ୍ଜିଆ ଗୁମାଟ୍ଟା ପ୍ରକାପାଟକଙ୍କ ମନ ଭାର ଖୁସି ।
ନୁଆ ଜମିଦାରଙ୍କୁ ଅଧବାଟରୁ ପାଗ୍ରେଟି ନେଲେ ।
ଶୁଭ ଥିଲେ, ନୁଆ ଜମିଦାର ସରକାରୀ ସ୍କୁଲରେ ତେର
ପାଠ ପଡ଼ି ତାଳିମ ହୋଇଛନ୍ତି । ଭେଟିବାପାଇଁ ତହିଁ
ଆରଦିନ ସକାଳେ ଗୋଟିଏ ସଦା ହେବାର ସ୍ଥିର
ହେଲେ । ସଦା ନମ ଶୁଣି ଜମିଦାରଙ୍କ ମନ ଭାର ଖୁସି ।
ଠିକ୍ ନିର୍ମାତି ବେଳରେ ପୁରୁଣା ବୁଡ଼ା ପାଞ୍ଜିଆ
ରଜାଧର ମହାନ୍ତି ଜମିଦାରଙ୍କୁ ଗନ୍ଧରେ ବସାଇ
ଦେଲେ । ତାଳୁକ କଣା ଦିନଠାରୁ ମହାନ୍ତି ଶେଠ
ପାଞ୍ଜିଆ କାମରେ ଅଛନ୍ତି । ଲୋକଟି ବଡ଼ ବିଶ୍ୱାସୀ,
କାମଦାର ଲୋକ, ସାନ୍ତ୍ରାଣୀଙ୍କ ଡାହାଶ ହାତ । ତାଙ୍କ
ଯହରେ ଜମିଦାରୀ ଆୟ ଦୁଇ ବଢ଼ିଛି । ଜମିଦାର
ତ ସବୁଦିନେ କଳିକତାରେ । ଏହାଙ୍କୁ ଧର ସାନ୍ତ୍ରାଣୀ
ସବୁ ମାମଲର ବୁଝାସୁଝା କରୁଥିଲେ ।

ତାଳୁକ ମଧ୍ୟରେ ଶାମପୂର୍ବ ଗ୍ରାମଟି ସବୁଠାରୁ
ବଡ଼, ଥିଲାଲେକ ତେର । ଗୋପାଳ ବାବୁ ଗ୍ରାମରୁ
ତେର ଲୋକଙ୍କୁ କଳିକତାରେ ନାନା କାମରେ ଲିଗାଇ

ଦେଇ ବୈଜଗାର କଣ୍ଠର ଦେଇଥିଲେ । ବାବୁଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ଓ ଯତ୍ନରେ ତେର ଟିଳା କଟକରୁ ଶିକ୍ଷିତ ହୋଇ ଆସିଛନ୍ତି । ବଡ଼ ବଡ଼ ରୂପୀ, ସରକାଶ ରୂକିରିଆ, ମହାନ୍ତନ ଲୋଡ଼ିଲେ ଉଣା ଅଧିକ ରୂକିଶ ପଞ୍ଚାଶ ସରିକି ବାହାରି ପାରିବେ । ନୁଆ ଜମିଦାର ବାବୁ ଶୋକ ବସିଲେ ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷିତ କୁଷମ୍ବାର-ବକ୍ଷିତ ଲୋକ ଅଛନ୍ତି କି ନାହିଁ । ପ୍ରାଇମେଶ୍, ଅପର ପ୍ରାଇମେଶ୍ ପାୟ, ଶୁଷ୍କବୃଦ୍ଧି ଫେଲ ତେର ଶିକ୍ଷିତ ସ୍ଵାଧୀନମନା ଲୋକ ଗ୍ରାମରେ ବୁଲୁଥିଲେ । ଜମିଦାରଙ୍କ ଆହ୍ଲାନରେ ତୁରନ୍ତ ହାଜର ହୋଇଗଲେ । ଜମିଦାଶ କତେରି ଦରେ ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ପ୍ରଥମ ସଭା ବସିଲା । ନିଜେ ଜମିଦାର ବାବୁ ତେର ବକ୍ତ୍ଵା କଲେ । ସେଥିର ସାରମର୍ମ, ‘ହେ ସଭ୍ୟ ମହୋଦୟଶ ! ଏ ଦେଶର ଦୁଃଖ ଦୁର୍ଦଶାର କାରଣ ଲୋଡ଼ିଲେ ଦିନ ଆଳୁଅ ପରି ଜଣାଯିବ । ମୁଖ୍ତା, କୁଷମ୍ବାର, ଅବଳା, ଭରିମାନଙ୍କୁ ଦର ଭିତରେ ଲୁଗୁର ରଖିବା ସମସ୍ତର ମୂଳ । ଏ ସମସ୍ତ ଦୁର କରିବା ସବାଗେ ଉଚିତ ।’ ଆଉ ସମସ୍ତେ କିଛି ନ ବୁଝି ପାର ମୁହଁ ରହିରାହିଁ ହେଲେ । ବାବୁ ହରିବୋଲ ପକ୍ଷନାୟକ ଚଞ୍ଚଳ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ପଡ଼ି କହିଲେ, “ସୁଶିଷ୍ଟି ଜମିଦାର ମନୋଦୟଙ୍କ ପ୍ରତ୍ଯାବ ଦୁଷ୍ଟ୍ୟ କରୁଛି । ଉଚିତ, ଖୁବ୍ ଉଚିତ, ନିଶ୍ଚୟ ଉଚିତ, ଶୀଘ୍ର ଉଚିତ ।” ଜମିଦାର ବାବୁ ଭାରି ଖୁସି ହୋଇ ବାବୁଙ୍କର ପରିଚୟ ପରୁରିଲେ । ହରିବୋଲ ବାବୁଙ୍କ ଦର ଏହି ଗ୍ରାମରେ, ଇଂରାଜ ମାରନର ପାୟ । ବିଦୁତୁର ପୋଷ୍ଟ ଅର୍ପରେ ସବ୍ ପୋଷ୍ଟମାଷ୍ଟର ଥିଲେ, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କର୍ମଚାରୀ ଅର୍ଥାତ୍ ପାଞ୍ଜନ୍ୟାନ୍ୟ ବଢ଼ି ରେତ ଓ ଅର୍ଯ୍ୟାଗା ଲୋକ ଥିଲେ । ବାବୁ ସେମାନଙ୍କ ଶାସନ କରିବାରୁ ସେମାନେ ସରକାଶ ତହବିଲ ଟ ୧୭୧୫/ ଘେରି କରି ବାବୁଙ୍କ ନାମରେ ଗଡ଼ାଇ ଦେଲେ । ମେଜଙ୍କର ସାହେବ ତାଙ୍କୁ ଛ ମାସ କଟକରେ ଅଟକାଇ ରଖିଲେ ସତ୍ୟ; ମାତ୍ର ପଛିନ୍ତି ଅସଲ ହାଲ ଜାଣିପାରି ନିର୍ଦ୍ଦୀପ ବୋଲା ଶୁଣି ଦେଇଥିଲେ ।

ବାବୁ ବିରକ୍ତ ହୋଇ ପର ଅଧୀନରେ ରୂକିଶ ଶୁଣି ଦେଇଛନ୍ତି ।

ଜମିଦାର ବାବୁ ଭାରି ଖୁସି । ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟରେ ତାଙ୍କୁ ଯୋଗ୍ୟ ଲୋକ ବୋଲି ଶୁଣିର କଲେ । ଆପାତତଃ ଜନବର୍ଷିମ୍ ଓ ସ୍ବିଦ୍ୟାଧୀନତାବର୍ଷିମ୍ ଯୋଡ଼ିଏ ସଭା ବସିବାର ଶୁଣିର ହେଲା । ଦୁଇ ସଭାର ସମ୍ପାଦକ ହରିବୋଲ ବାବୁ । ପ୍ରତିଦିନ ନିଯୁମିତରୁମେ ସଭକାର୍ୟ ଚକିଲ । ସଭକାର୍ୟ ଶେଷ ହେବାକୁ ଅଧିକ ରାତି ହୋଇଯାଏ । ସଭ୍ୟମାନେ ଦରକୁ ଯାଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ, କତେରି ଦରେ ସେମାନଙ୍କ ଭେଜନ ପାନର ବନୋବପ୍ତ ହୁଏ । ଗୋଟିଏ ବାଳକା ବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ ଜନାନା ସ୍କୁଲ ବସିବାର ବନୋବପ୍ତ ହେଲା ।

ରୈଜ ରୈଜ ଟଙ୍କା ଦାଖଲ କରି କରି ବୁଢ଼ା ପକ୍ଷନାୟକ ହୃଦୟରଣ । ଟିକିଏ ବିଳମ୍ବ ବା ମୋଡ଼ ମୋଡ଼ ହେଲେ ବାବୁ ଭାରି ଖପା । ଟଙ୍କା ଶୁଣ୍ଡାକ କୁଆଡ଼େ ଯାଏ, କି କାରବାର ହୁଏ, ଇଦମଥ୍ବ ନାହିଁ । ଦିନେ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ମା ସାନ୍ତାଣୀ ଓ ପକ୍ଷନାୟକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କଥା ହେଲା ।

ପକ୍ଷନାୟକ—ଆଜ୍ଞା, ସବୁ ବୁଢ଼ି ବସିଲା !

ମା ସାନ୍ତାଣୀ—ରହିବ ପର, ନିଜେ ମୁଖ୍, କିଛି ବୁଝିବାର ନାହିଁ, ମୁଲକର ରୈର ରୁଣ୍ଡ, ଟିକିଏ ଧର୍ମଭାବ ଭଲ ଥାନ୍ତା ! ଏହି ଦରେ ପୁଣି ମଦ ମାଂସ ! ରଧେକୃଷ୍ଣ ରଧେକୃଷ୍ଣ ! ପକ୍ଷନାୟକଙ୍କେ ତୁମେ ଅଲଗା ହୋଇଯାଏ ।

ପକ୍ଷନାୟକ ନିଶ୍ଚାସଟାଏ ପକାଇଲେ ।

ପକ୍ଷନାୟକଙ୍କୁ କିଛି କହିବାକୁ ହେଲା ନାହିଁ । ରତ୍ନ ସଭାରେ ଶୁଣିର ହେଇଗଲ, ‘ବୁଢ଼ାଟା ଅଯୋଗ୍ୟ, କୁଷମ୍ବାଶ, ସଭାର ବିଦ୍ୟାଳୟ—ସେ ବରଣସ୍ତ । ହରିବୋଲ ବାବୁ ଭାରି ଯୋଗ୍ୟ ଲୋକ, ସଭା ଏବେ

ଜମିଦାର ଦୁଇ କାର୍ଯ୍ୟ ତୁଳେଇ ପାରିବେ ।’ ଏଣିକି ମୁନ୍ଦର କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳିଲା, ଟଙ୍କାର ଅସବ ନାହିଁ, ବାଧା ଦେବାକୁ କେହି ନାହିଁ । ଅମଲ ପଧାଦମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ସାପା ହୁକୁମ, ଟଙ୍କା ଦାଖଲ । ପ୍ରଥମ ପ୍ରଥମ ସେମାନଙ୍କୁ ଅଡ୍ରୁଆ ଲଗୁଥିଲା, ଏଣିକି ସାପା ବୁଝିଲେଣି । ଦଶ ଜମାର ଧାନ, ର ସାତଟା ଗୋରୁ ମଞ୍ଚ ପଲ, ପଞ୍ଚବାଟୀ ହାତରୂଷ, ଯେଣିକି ଅନାଇଲେ ଟଙ୍କା; ରୋଜଗାରର ଦାଁଓ କିଏ ଛୁଡ଼େ ?

ବାବୁ ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ମହାପାତ୍ରେ ଉଆସ ଆଗରେ ଗୋଟିଏ ପକା ମନ୍ଦର ତପ୍ତାର କରାଇ ରାଧାକୃଷ୍ଣ ପୁରୁଷ ମୁହିଁ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରେଇଥିଲେ । ମା ସାନ୍ତ୍ରାଣୀ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦରୁ ବାହର ଯାଇ ସେହି ମନ୍ଦରର ଅଛନ୍ତି, ପ୍ରତିଦିନ ସର୍ବ୍ୟା ସମୟରେ ବକଟେ ଠାକୁର ପ୍ରସାଦ ହବିଷ୍ୟାନ । ବୁଢ଼ା ଛୁମ୍ବକରଣ ବି ସେହିଠାରେ ଥାନ୍ତି । ପ୍ରତିଦିନ ସର୍ବ୍ୟାଠାରୁ ଅଧିକାରୀଙ୍କ ଭାଗବତ ପାଠ ହୁଏ । ମା ସାନ୍ତ୍ରାଣୀ ଦିନଯାକ ଠାକୁର ଆଗରେ ଆଖି ବୁଜି ବସି ମାଳ ଗଡ଼ାଉଥାନ୍ତି । ଦିନେ ପଞ୍ଜନାୟକେ ସାନ୍ତ୍ରାଣୀଙ୍କୁ କହିଲେ, “ଆଜ୍ଞା, ଶୁଣିବୁନ୍ତି ବାବୁଙ୍କ ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ ବଢ଼ିବାର ସଭାରେ ଛାଇ ହେଲା । ମୁଁ କହୁଣ୍ଟି, ହେଉ, ବୋହୁ ସାନ୍ତ୍ରାଣୀ ଅସିଲେ ଅବା ଦରକରଣାଟା ସମ୍ମଳା-ସମ୍ମଳ କରିବେ ।” ମା ସାନ୍ତ୍ରାଣୀ ଆଁଟା କରି ପଞ୍ଜନାୟକ ମୁହଁକୁ ଦଢ଼ିଏଯାଏ ରୁହିଁଲେ, ତହିଁ ଉନ୍ନରେ ପରୁରିଲେ, “—ଆ—କନ୍ୟା, ?” ପଞ୍ଜନାୟକେ କହିଲେ, “ଆଜ୍ଞା, ମୁଁ ନିଜେ ସେ କଥା ବୁଝିବାକୁ ଯାଇଥିଲା, ବାବୁ ଜିବାବ ଦେଲେ, ଦେଶୀ କନ୍ୟାଗୁଡ଼ିକ ଅଣିଷ୍ଟିତା, କୁଷିଷ୍ଠାର ଅସର୍ଯ୍ୟତାରେ ବୁଝିଛନ୍ତି, ଲୁଗା ଶଣ୍ଟି ପିନ୍ଧ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ, ଅଧାଲଙ୍କା ହୋଇଥାନ୍ତି, ମୁହଁ ତାକି ମୁଷା ପରି ଗାତରେ ଲୁଚିଥାନ୍ତି ! କଲିକତାରେ ପର କନ୍ୟା ଠକ୍ ହେଲୁଣି ।” ମା ସାନ୍ତ୍ରାଣୀ ପାଟି କର ‘ରାଧେକୃଷ୍ଣ, ରାଧେକୃଷ୍ଣ’ କହି ତୁମ ହେଲେ । ହାତ ଯୋଡ଼ି

ଠାକୁରଙ୍କୁ ଅନାଇଥାନ୍ତି, ଦୁଇ ଆଖିରୁ ଯୋଡ଼ାଏ ଧାର ବହି ଯାଉଛି । ପଞ୍ଜନାୟକେ ପୁନର୍ବାର କହିଲେ, “କଲିକତାକୁ ବରପାତୀ କିଏ କିଏ ଯିବେ, କି କି ରେଣନି କେତେ ତପ୍ତାର ହେବ, ପରୁରଥିଲ । ବାବୁ ଠୋ ଠୋ ହସି ଉଠି କହିଲେ, ‘ଅସର୍ଯ୍ୟତା, ଅସର୍ଯ୍ୟତା, କୁଷିଷ୍ଠାର ! ତୁମେ ତ ରଙ୍ଗଜୀବ ଜାଣ ନା, ଦେଖି ବି ନାହିଁ, ସର୍ବ୍ୟ ବିବାହ କଥା କିପରି ଜାଣିବ ? ରେଣନି ଆଉ ଆଉ ଖରଚ କଥା ଯେ କହିଲ, ଭୁମ୍ବମାନଙ୍କ ପରି ଅଣିଷ୍ଟି ଲୋକେ କେତେ ଜମିଦାର ଘର ବୁଡ଼ାଇଲେଣି । ବିହାର ବିବାହ-ବ୍ୟପୁ-ସନ୍ଧେପଣୀ ସବାକୁ ରଙ୍ଗଜୀବ ଅଣିଷ୍ଟି ଏଲ ଚିଠି ଯାଇଛି, ସେଠାରୁ ଯେପରି ବ୍ୟବସ୍ଥା ଆସିବ, ସେହିପରି ବିଭା ହେବ ।’ ମୁଁ ଆଉ କିଛି କହିଲି ନାହିଁ, ସବୁବେଳେ ମିଳାଇଟା ଚଢ଼ି ରହିଛି, କାର କୁମ୍ପାଗୁଡ଼ାକ ଓଳ ତଳେ ଗଣ୍ଠା ଗଣ୍ଠା ଗଡ଼ୁଛି ।”

ସଭାର ସର୍ବ୍ୟମାନଙ୍କୁ ସାଙ୍ଗରେ ଧରି ବାବୁ କଲିକତା ଗୁଲି ଗଲେଣି । କଲିକତା ଗୋଟିଏ ବିଚିତ୍ର ଜାଗା । ଟଙ୍କା କାଢି, ମା ବାପ ଛାଡ଼ି ସବୁ ମିଳିବ । ଶିଦ୍ଧିରପୁର ଗାଡ଼ନରିଚରେ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଦୋତଳ ଦରେ ଖାତ ଲକ୍ଷନ ଦେବାଳଚିର ଶହେଶନ୍ତ ଦିନ ଆଲୁଅ ପରି ଜକ୍କୁଛି, କଳେ ଗାଲିଗ୍ରେ, ଶତରଙ୍ଗି ବିଛଣା । ରତ୍ନରେ ଦୁଇ ରେଣ୍ଟା ଖେମଟା ନାଚ । ଫ୍ଲେଚା—ପିଯୁତା—ଲାଟିଚ୍ଚୁ ! ଆଖପାଖ ବଜାର ଲୋକେ ଜାଣିଲେ, ଓଡ଼ିଶାର ଗୋଟିଏ ରଜାପୁଅର ବିଭବର ।

କନ୍ୟାଟିର ନାମ ନିର୍ମନତାର-ଦୁଃଖପାପୋର । ବାବୁ ଶୁଣିଥିଲେ, ମଧ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଦେଖିଲେ — କନ୍ୟା ସୁନ୍ଦରୀ, ସର୍ବ୍ୟା, ସ୍ଵାଧୀନା, ଶିଷ୍ଟିତା । ଜମିଦାର ବାବୁ ବିମୋହିତ ହୋଇ ଗଲେଣି । ମନେ କଲେ, ସ୍ଵର୍ଗରୁ ଦେବକନ୍ୟାଟିଏ ଓହାର ଅସିଛୁ । ଦିନ ରାତ ଚିଲ୍‌ସ ହାତରୁ ଛାଡ଼ି ନାହିଁ । ରୂପିଦିନ ହେଲା ବର କନ୍ୟା

ମଧ୍ୟରେ ପୂର୍ବାଳାପ ଅର୍ଥାତ୍ Courtship ରୁକ୍ଷି । ବରି ଚଢ଼ି କେତେ ଜାଗା ବୁଲ ଆସିଲେଣି । କନ୍ୟା ବାପ ମାଙ୍କୁ ଏଇଟା ଭଲ ଲଗୁନାହିଁ । କାଳେ ଜମି-ଦାର ପୁଅଟା ହାତରୁ ଖସିଯିବ, ସେହି ଉରରେ କିଛି କହି ପାରୁନାହାନ୍ତି । କନ୍ୟାର ଜାତି କୁଳ ଦର ବିଷୟ କେହି ସନ୍ଧାନ କରି କିଛି ଠିକଣା ପାଇଲେ ନାହିଁ ।

ଗଲୁ ଲେଖକମାନଙ୍କୁ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ସନ୍ଧାନ କରି ନିରୋକ୍ତ ସତ୍ୟ କଥାଗୁଡ଼ିକ ଲେଖିବାକୁ ହୁଏ । ଆମ୍ଭେ-ମାନେ ବହୁତ ଅନୁସରାନ ଯୋଗରେ ଏହିପରି ପରିଚୟ ପାଇଅଛୁଁ—ଆସାମ ରୁ ବରିର ମେନେଜର ସାହେବ ଗୋଟାଏ କୁଳ ଟୋକାକୁ ବରୁର କାମରେ ବାହାଲ କରିଥିଲେ, ତା ନାମ ମନ୍ତ୍ର ମଳକ । ସେ ବଢ଼ି ବଢ଼ି ପଦୋନ୍ତରେ ହେଲା ଶାନ୍ଦମା । ସେହି ବରିରେ ୩୦୪୦ ବର୍ଷ ହେଲା ସାହେବମାନଙ୍କ ପାଖରେ ଥିଛି । ଗ୍ରାମ ଫର ଜାତି କୁଳ କିଛି ଜଣା-ନାହିଁ—କୁଆଡ଼େ ବା ଯିବ ? ସେହିଠାରେ ଗୋଟିଏ କୁଳଆଡ଼ୀକୁ ବାହା ହେଲା । ବାହା ହେଲା ହୁଁ, ତେର ଦିନଯାଏ ସନ୍ଧାନ ମୁଖ ଦେଖିଲ ନାହିଁ । ସିନାଥ-ମେଳା, ସୁକୁରୁନିପୂଜା, ଗ୍ରାମଦେବତା ମାଜଣା, ଦୁଇ-ଜଣ୍ଯାକ ତେର ତେର ଧର୍ମ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ । ଦରବୁଡ଼ା ବୟସରେ ଗୋଟିଏ କନ୍ୟା ଜାତ ହେଲା, ବୁଡ଼ାବୁଡ଼ା ଭରି ଖସି । ମା ହିଅର ନାମ ଦେଲେ, ନ ପୁନତାରା—ବାପ ଡାକିଲେ ଦୁଃଖପାସୋର - ଶେଷରେ ନାମ ହେଲା ନପୁନତାରା-ଦୁଃଖପାସୋର । କନ୍ୟାଟି ଦିନକୁ ଦିନ ବଢ଼ିଲ । ରୁ ବରିର ପାଖରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ଵଟିଶ ବ୍ୟାପଟିଷ୍ଟ ଅର୍ପନ ବାଳକା ସ୍କ୍ଲ ଥିଲା । ମିୟ ଉଗଳସ ମିଟ୍ରେସ୍ । ମା ବାପ ବରି ଶ୍ରଦ୍ଧା, ଭାବ ଖସିରେ କନ୍ୟାଟିକୁ ମୋଜା କୋତା ସେମିଜ ଜାକେଟ୍ ପିନାଇ ଦେଇ ସ୍କ୍ଲ ଛୁଟିଲେ । କନ୍ୟାଟି ବଢ଼ି ବଢ଼ି ପାଠ ପଢ଼ି ପଢ଼ି ତେର ବା ତତ୍ତବ ବର୍ଷ ହେଲାଣି । କନ୍ୟାଟି

ସକଳରୁ ଆସି ମା ବାପ ପାଖରେ ତେର ଉପରେ କଥା କହେ, ମୋଜା ବୁଝା ଦେଖା ଏ, ଗୀତ ଗ ଏ, ନାଚେ । ଖୁବ୍ ସ୍ବାଧୀନା । ପୁରୁଷଗୁଡ଼ାଙ୍କ ଖାତର କରେ ନାହିଁ । ଏଣେ ମା ବାପ ମୁଣ୍ଡରେ ଉକୁଣି କାମୁକିଲଣି, କମିତି ବାହା ଦେବେ । ଛୁଟି ନେଇ କଲିକତା ଆସିଲେ, ତେର ଖୋଜାଖୋଜି କଲେ; ମାତ୍ର ବାପ ମାର ଜାତି କୁଳ, ଦେଶର ପରି ନ ଲାଗିବାରୁ ବର ପୁଟିଲା ନାହିଁ । ପ୍ରଜାପତି ଦଟ୍ସୁଷ, ଜଣେ ଦଲଲ ଠିକଣା ଲଗାଇ ଦେଲ । ସେହି ଦଲଲ ବାବୁଙ୍କୁ ଜଣାଇଲା, “ଆପଣ ଜମିଦାର, କଲିକତା ସହରରେ ଭାବି ନାମ ଡାକ । ସେହିପରି ମର୍ଯ୍ୟାଦାରେ ବିଭାଗର ହେବ । ବାବୁ ଝୁକ୍କି ଝୁକ୍କି କହିଲେ, “ଅବଶ୍ୟ, ଅବଶ୍ୟ, ନିଶ୍ଚଯ୍ୟ ।” ମେନେଜର ବାବୁ କହିଲେ, “ଟଙ୍କା ନାହିଁ ଯେ ।” ଦଲଲ କହିଲ, “ଏ କଣ ଗୋଟାଏ କଥା ? ବାବୁଙ୍କର ପୁଣି ଟଙ୍କାର ଅଭାବ ? ଚାବୁ ଆଜ୍ଞା କରନ୍ତୁ, ଏକଲଗେ ଦଶ ହଜାର ଟଙ୍କା ଆଣି ଦେବି ।” ଟଙ୍କା ନାମ ଶୁଣି ବାବୁଙ୍କର ଟିକିଏ ହୋୟ ହେଲ, ଶୁଣି ମନ ଖ୍ୟାତି, ସକଳି ବସିଲେ । କଲିକତାରେ ମହାଜନ ଅଭାବ କଣ ? ଖୁବ୍ କାଏଦା କଟକଣାରେ ଜମିଦାରୀ ଲେଖି ନେଇ ଦଶ ହଜାର ଟଙ୍କା ଦେବାକୁ କହିଲ । ଦଲଲ ରେଜେଷ୍ଟ୍ରେସନ୍ କଣବାକୁ ତର ସହ ନାହିଁ, ଜଳିଟ ଟଙ୍କା ଆଣ । କଲିକତାରେ ଅନେକ ବାବୁ ଅର୍ଥାତ୍ ପୁରୁଷ ସଭାର ସଭ୍ୟମାନେ, ଆଉ ଶିଦ୍ଧରପୁର ବଜାରର ଛୁଟି-କୁରିଆ ବଢ଼ିଆ ସମସ୍ତ ଦୋକାନ ନିମନ୍ତ୍ତର ହୋଇଗଲେ । ନାନାପ୍ରକାର ମିଷ୍ଟାନ୍, ନାନାପ୍ରକାର ପେଯୁ, ଆସନ, ଦାନ୍ତଖଣ୍ଡା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଧର ଠିକାଦାର ହାଜର । ତିନି ଦିନଯାଏ ନାଚ ତାମପା ପିଆର ଖୁବ୍ ଧୂମ ଲାଗିଲା ।

କରଜ ଦଶ ହଜାର ଟଙ୍କାରୁ କାହିଁରେ କେତେ ଟଙ୍କା ଖରଚ ହେଲ, ଆମ୍ଭେମାନେ ସେଥିର ହିସାବ ଦେଇ ପାଇବୁ ନାହିଁ, କାରଣ ସେଥିର କିଛି ଲେଖା-

ଲେଖି ନାହିଁ । ମେନେଜର ହରିବୋଲ ବାବୁଙ୍କ ହାତରେ ତହବିଲ । ନାନା କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟସ୍ତ ଏବଂ ଜମିଦାରଙ୍କ ସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟ ନିମନ୍ତେ ସଭ୍ୟଦେଶ ନିଯମାନୁମାରେ ପାନର ମାସା କିଣ୍ଟି ବଳ ପଡ଼ିବାରୁ ଖର୍ଚ୍ଚ ଟଙ୍କାର ହିସାବ ରଖିବାକୁ ବେଳ ପାଇ ନାହାନ୍ତି ।

ବିବାହ ଶେଷ । ଜମିଦାର ଜମିଦାରୀ ଦେଶରୁ ସଭ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଧରି ଦେଶକୁ ବାହୁଡ଼ିଲେ । ବର କନ୍ୟା ଉଆସ ମଧ୍ୟକୁ ପ୍ରବେଶ ବେଳେ ଉଆସର ପୋଇଲା ପଞ୍ଚ, ଗ୍ରାମର ଭଲ ଭଲ ଲୋକ ତର ବୋହୁ ଝିଅମାନେ ଗୋଟିଏ ନୁଆ କୁଲରେ ପେରେ ଅରୁଆ ଗୁଡ଼ଳ, ଦୂଦ, ବରକୋଳ ପଥ ଦେଇ ତାହା ଉପରେ ଦିଅ ପାପଟିଏ ଥୋଇ ବର କନ୍ୟା ବନ୍ଧାଇ ନେବାକୁ ଆସିଲେ । ଶଙ୍ଖ ହଳହଳ ଶୁଣି ଜମିଦାର ଭାର ରାଗି ଯାଇ “କୁଣ୍ଠାର, କୁଣ୍ଠାର, ଅସଭ୍ୟତା” କହି ଭାର ଗୋଟାଏ ପାଟି କଲେ । ସ୍ଥାମୀଙ୍କ ଦେଶାଦେଶ କନ୍ୟା ମଧ୍ୟ “ଏହା ନିତାନ୍ତ ବନ୍ଧ କୁଣ୍ଠାର ଅଛି, ଏହା ଅସଭ୍ୟତା” କହି ତୋ ତୋ କର ହସି ଉଠିଲେ । ଗାଁ ଭୁଆସୁଣୀ ଗୁଡ଼ାକ ଏ ସବୁ ଦେଖି ଶୁଣି ଛୁନ୍ଦିଆରେ ଡରରେ ଅଗଣାରେ କୁଲଟା ତଳେ ଥୋଇ ଦେଇ ଯେ ଯାହା ଦରକୁ ପଳାଇଲେ ।

ପୁଅ ବବାହ, ହାତ ଧରଧର ହୋଇ ମା ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ କରିବାକୁ ବାହାରିଲେ । ମା ତେତେ ବେଳେ ଠାକୁରଙ୍କ ଆଗରେ ମାଳିଟି ହାତରେ ଧର ଆନି ବୁଜି ବସି ଫୁୟୁ ଫୁୟୁ ‘ହରେ କୃଷ୍ଣ’ ନାମ ଜୟହନ୍ତି । ବୋହୁର ଗୋଡ଼ରେ ଲେଡ଼ିଯୋତା ଏହିର ଠକ୍ ଠକ୍ ଶଙ୍ଖ ଶୁଣି, ଚମକି ପଡ଼ି ଠାକୁ ହୋଇଗଲେ । ବୋହୁ ଟିକିଏ ହସି ହସି ‘ଓ ଆମୁର ପ୍ରିୟ ଶାଶୁ ! ନମନ୍ଦାର — ନମନ୍ଦାର । କେମନ୍ତ କର ଆପଣ କର’ କହି ହାତ ବଢ଼ାଇ ଯେମନ୍ତ ଶାଶୁ ପାଖକୁ ଗୁଲିଗଲେ, ବୁଢ଼ି ତ ‘ଛୁ—ନା—ଛୁ—ନା—ଛୁ—ନା—ଆରେ କିଏ ଅଛି ରେ, ମନ୍ଦିର ଅପ୍ରତିଷ୍ଠା ହେଲା ରେ, ବାହାର କରି

ଦିଅ ରେ, ବାହାର କରି ଦିଅ ରେ’ ବୋଲି ରତ୍ନ ଛୁଡ଼ିଲେ । ଜମିଦାର ବାବୁ ମିସେସ୍ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ହାତ ଧରି ଭିତ୍ର ନେଲେ । ଭାର ଖପାଟାଏ ହୋଇ କହିଲେ, “ଅସଭ୍ୟତା, ମୂର୍ଖତା, ଭାର କୁଣ୍ଠାର ! ଓହୋ ! ଲେଡ଼ିକୁ ଇନ୍ଦ୍ରିଲ୍ଲା !” ସେହି ମୁହଁର୍ବେଳେ ମା ସାନ୍ତାଣୀ ବିଶ୍ୱାସୀ ପୋଇଲା ରାଧୀ ଆଉ ଗୋଟିଏ ପୁଟୁଳ ଧରି ଦେଇ ବାହାର ଗଲେ ପୁଣ୍ୟ । ମାତାମଠର ରହିଥିବାର ଆଠ ଦିନ ବାଦ ସମ୍ବାଦ ଆସିଲା ।

କେହି ବାଧା ଦେବାକୁ ନାହିଁ, କେହି କିଛି କହିବାକୁ ନାହିଁ, ସ୍ଥାଧୀନ ଭାବରେ କୁଣ୍ଠାର ନିବାରଣ ଆଉ ଦେଶ ଉତ୍ତାର ବିଷୟରେ ଲାଗି ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ରାତ ମାର ବକ୍ତ୍ତା ଓ ପାନାହାରରେ କଟିଯାଏ, ଶୋଇବାକୁ ବେଳ ନାହିଁ ? ମିସେସ୍ ମହାପାତ୍ର ବି ସଭରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ କେତେଥର ବକ୍ତ୍ତା କଲେଣି । ଦିନଯାକ ଶୋଇଥାନ୍ତି, ପ୍ରଜା ପାଟକ କେହି ଶୁହାରିଆ ଆସିଲେ ଭେଟ ପାଏ ନାହିଁ । ଯଦି ଭେଟ ମିଳେ, ଏକ ଜବାବ, “ମେନେଜର ପାଖକୁ ଯାଅ ।”

କେହି ବୋହୁ ସାନ୍ତାଣୀ ବୋଲି କହିଲେ ଜମିଦାର ବାବୁ ଭାର ଖପା ହୋଇଯାଅନ୍ତି । ନାମ ହୋଇଛି, ମିସେସ୍ ମହାପାତ୍ର । ମାତ୍ର ପୋଇଲାମାନେ ଆଉ ମୂର୍ଖ ଗୁକରଗୁଡ଼ାକ ଠିକ୍ ନାମ ଧର ଡାକ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । କେହି କହେ କିସି ମିୟ ମହାପାତ୍ର—କେହି କହେ ମିସ୍ତି ମହାପାତ୍ର—କେହି ଡାକେ ପିୟ ପିୟ ମହାପାତ୍ର । କିନ୍ତୁ ସେଥିରେ ମନା ନାହିଁ, ବରଷ ମିସେସ୍ ମହାପାତ୍ର ହସି ପକାଇ ବନ୍ଧ ହସି ହୁଅନ୍ତି ।

ମିସେସ୍ ମହାପାତ୍ର ପ୍ରାତିକାଳରେ ଗୁ ଶାଇଲ ବାଦ ପୋଷାକ ପିନ ଉଆସ ଚଉପିଠି ବରିଗୁ ଆଉ ଆଗ ଦାଣରେ ପ୍ରାତିଭ୍ରମଣ କରି ଆସନ୍ତି । ଦିନେ ବରୁଜି—ଶାନା ତଦାରକ କରିବାକୁ ଶୁଣିଗଲେ । ତେତେ-

ବେଳେ ପୋଇଲା ପଦ୍ମ ହାଣ୍ଡିଏ ଗୋବର ପାଣି ଧରି କନା ଖଣ୍ଡିକରେ ଚାଲୁ କିପୁଥିଲା, ଯୋତାର ୦କ ୦କ ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ଯିମିତ ମୁଦଁ ବକାର ପଛକୁ ରହିଁ ଦେଇଛି, ଭାରି ପାଟିଟାଏ କଲ, “ଆଲେ ମୋ ମା ଲେ ! ଆଲେ ମୋ ବାପା ଲେ ! ଯୋତା ମାଡ଼ି ହାଣ୍ଡିଶାଳରେ ପନ୍ନିଲ ଲେ ! ହାଣ୍ଡିଶାଳ ମାରୁ ଗଲ ଲେ !” କନା ଖଣ୍ଡି ଫୋପାଡ଼ି ଦେଇ ଏକମୁହଁ ଧାଇଁଛି । ଆଉ ଉଆସରେ ତାକୁ କେହି କେବେ ଦେଖି ନାହିଁ । ଏଣେ ମିଶ୍ରମ ମହାପାତ୍ର ‘ଉଆ ଉଆ, ଉଆ’ କହି ଅନ୍ୟ ଆଡ଼କୁ ଧାଳିଛନ୍ତି, ମୁହଁରେ ରୂମାଳ ଯାକ ନ ଥିଲେ, କେଜାଣି ବାନ୍ଧି କରି ପକାଇଥାନ୍ତେ । ଏକାବେଳକେ ଶିଶିଏ ଲେରେଣ୍ଟର ଦେହୟାକ ତାଳ ହେବାରୁ ଟିକିଏ ସାଷ୍ଟ୍ରମ ହେଲେ । ଗୋରୁତ୍ବ ବବଚିଶାନାରେ ତଳା ହୋଇଛି, ଜମିଦାର ଶୁଣି ଭାର ଶପା । ମୂର୍ଖତା, ଅସଭ୍ୟତା, କୁଷସାର ! ସେ ଦରେ ରେଣ୍ଟର ଫେଲେ ଲେଡ଼ିଙ୍କୁ ଖାନା ରୁଚିବ ନାହିଁ, ବାନ୍ଧି କରିପକାଇବେ । ରୂରି ବୋଲି ଫୋନାଇଲ ଦରସାର ତଳାଗଲ ।

ଏହି ପର ଆଠ ଦଶ ମାସ ଗଲ ବାବେ ଦିନେ କରଣମାନେ ମେଳ ବାନ୍ଧି ଆସି ମେନେଜର ପାଖରେ ଜଣାଇଲେ, “ଖମାର ସବୁ ଖାଲି ପଡ଼ିଛି, ଗୋରୁ ମରୁଷ ପଲରେ ଲାଗୁଡ଼ି ଖଣ୍ଡ ବି ନାହିଁ, ପାଞ୍ଚ ବାଟି ହାତ ରୁଚ ପ୍ରଜା ଲଗାଇ ଦେଇ ଯେଉଁ ସଲମୀ ମିଳିଥିଲା ତାହା ଆସି ସରିଲଣି, ଆଉ ଏବେ କାହିଁ ଖରଚ ଯୋଗାଇବୁ ?” ମେନେଜର ତୁରନ୍ତ ଜବାବ ଦେଲେ, “ମାରିପିଟି ପ୍ରଜାଙ୍କାରୁ ଆଗଭୁର ବର୍ଷକର ଖଜଣା ଅସୁଲ କର ।” ‘କୁମ୍ଭୀର ଖୋଜେ ଗୋଲିଆ ପାଣି’, ଅମଲମାନେ ଆନନ୍ଦରେ ‘ଆଜ୍ଞା’ କହି ଦଣ୍ଡବତ ହୋଇ ବୁଲିଗଲେ ।

ଆଉ ଦୁଇ ମାସ ବାବେ କାର୍ତ୍ତିକ କିଣ୍ଡି ଟଙ୍କା ଦାଖଲ ନ ହେବାରୁ ତାଳୁକ ନିଲମରେ ଚଢ଼ିବାର କଟକରୁ ଜବାବ ଆସିଲ । ଟିକ୍ ସେହିଦିନ କଳିକତା

ମହାଜନ ଦଶ ହଜାର ଟଙ୍କା ମୂଳକୁ କଳନ୍ତର ଖର୍ଚ୍ଚ ଓରେ ଭଡ଼ କୋଡ଼ିଏ ହଜାର ଟଙ୍କାପାଇଁ ଉଦ୍‌ଦୀଜାରି ପିଆଦା କଳିକତା ହାଇକୋର୍ଟରୁ ଆସି ଚଳନ୍ତି ଅତକନ୍ତି ସନାସନ ସମସ୍ତ ହୋକ କରି ପକାଇଲ ।

ସକାତ୍କ ଉଠି ମିଶ୍ରର ଓ ମିଶ୍ରମ ମହାପାତ୍ର ବଗଲ ବଗଲ ପରି ବସିଛନ୍ତି; ଜନ ପ୍ରାଣୀ ପାଖରେ ନାହିଁ । ସବୁର ସଭ୍ୟମାନେ ଥାଗରୁ ଏକଘରିଆ ହୋଇଥିଲେ, ଗୋବରପାଣି ପିଇ ଜାତରେ ଉଠିଛନ୍ତି । ଆଉ କି ଆସିବେ ? ବେଳ ବୁଢ଼ିବାକୁ ବସିଲଣି । ମିଶ୍ରର ଓ ମିଶ୍ରମ ଦୁଇଜଣ ଘୋକରେ ଛଟପଟ ହେଉଛନ୍ତି । ସଞ୍ଜ ଲଗିଲବେଳକୁ ମିଶ୍ରମ ମହାପାତ୍ର ବଢ଼ି କଷ୍ଟରେ ଖଣ୍ଡ ଅଳଙ୍କାର କାଢ଼ିବଦିଲେ, ବିକବାକୁ ଯାଇ ଦେଖିଲେ ପିତଳ ଚିଲ୍କି । ଖଣ୍ଡିଏ, ଆଉ ଖଣ୍ଡିଏ ଦେଖାଗଲା, ସବୁଗୁଡ଼ାକ ଚିଲ୍କି ! ବିଶ୍ଵାଦର ସମୟରେ ଅତ୍ରେ ହଜାର ଟଙ୍କାର ଗହଣା କଣା ଯାଇଥିଲା, ସବୁଗୁଡ଼ାକ ଚିଲ୍କି ! ଏତେବେଳେ ଦୁଇ ଜଣଙ୍କର ତେତା ବସିଲା । ଆଉ ଉଦ୍‌ଦୀଜାରି ପିଆଦା ଜୁଲମରେ ଦରେ ରହିପାଇଲେ ନାହିଁ । ରତ୍ନ ଅନାରରେ କାହିଁ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ !

ପାଞ୍ଚ ଛ ବର୍ଷ ବାବେ ଜମିଦାର ବାବୁ ତାଙ୍କ ଶଶୁର କାମରେ ଆସାମରେ ଖାନସମାଗିର କାମ କରୁଥିବାର ଦେଶରେ ଶୁଣାଗଲ ।

ବୀରେଇ ବିଶାଳ

ମୁଦୁରପୁରର ମନ୍ଦିର ବିଶାଳ ଆଉ ତା ଭାର୍ଯ୍ୟା ବୁଢ଼ି ସନ୍ଧାନ ବେମାଶରେ ଅଗ ପଛ ମାସକ ଭିତରେ ଗୁଲି ଯିବାବେଳେ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ପୁଅ ବାରେଇର ବୟସ ହୋଇଥିଲ ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ । ଲଙ୍ଗଳା ପିଲାଟା କିଛି

ବୁଝେ ନାହିଁ । ବାପ ମାଙ୍କ କୋଟିରେ ସେନ ଯିବା ବେଳେ ଦାଣ୍ଡରେ ଭୁଲ୍‌ରେ ତେ ‘ବାପା ଲେ’ “ମା ଲେ” ବୋଲି ଡକା ପାରୁଥାଏ । ଘରେ କେହି ନାହିଁ, କିଏ ବା ପିଲାଟାକୁ ସମ୍ବାଳ ନେଉଛି ? ବାର ମାସିଆ ମୂଳିଆ ତିନି ଜଣ ଥିଲେ ସତ; ହେଲେ ସେମାନେ ଜଣ ଜାଣନ୍ତି, କଣ କରିବେ ? ତେବେ କଣ ବାରେଇ ଅନାଥ ହୋଇପିବ ? ନାହିଁ ନାହିଁ, ତିନି ପୁରୁଷର ଭୁବନ ହେଲା ଶାର, ଲେଖାରେ ବାରେଇର ଖୁଦୁତା ଜେଡ଼ୁତା ଆଉ ମରସା ପିଉସାମାନେ ଶୁଣି ଧାଇଁ ଆସିଲେ । ସେମାନଙ୍କର ଦୟାର ଶଶାର, ବାରେଇର ବିକଳ କାନ୍ଦଣା ଶୁଣି ଧାଇଁ ଆସିଲେ । ସମସ୍ତେ ଏକା-ବେଳକେ ପିଲାକୁ ଖାତିଖୁଡ଼ି ଦେଇ କାଶେଇ ନେବା ଲୁଣି ଠଣାଟଣି କଲେ । ଠଣା ଓଟରରେ ପିଲାକୁ ବାଧ-ଲଣି, ଆହୁର ଅଧିକ ବିକଳ ହୋଇ ଡକା ପକାଉଥାଏ । ସେ କଥା ଶୁଣୁଛି ବା କିଏ ? ଦାଦି ପିଉସା ମରସା ମଞ୍ଚର ବୋଲିବୋଲି ହୋଇଗଲା । ସମସ୍ତେ କହୁଛନ୍ତି, “ମୁଁ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ପିଲାକୁ ପାଳିବାର ଆଉ କାହାର ଅଧିକାର ?” ଗୋଲମାଳ ଶୁଣି ଗୀଁ ଲୋକେ ବି ରୁଣ୍ଡ ହୋଇ ଗଲେଣି । ଛୁଆଟା ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁହଁକୁ ବୁଝିଛି— ସମସ୍ତେ ତ ଅଛନ୍ତି, ମା ବାପା କାହାନ୍ତି ? ଏତିକବେଳେ ପହଞ୍ଚଗଲେ ପୀତେଇ ପାପେ, ମାମୁ । ଧରି ସର୍ବ ହୋଇ ଧାଇଁଛନ୍ତି । ଦୂରରୁ ଡାକ ଦେଲେ, “ଛୁଡ଼ ଛୁଡ଼, ଅଳଗା ହୋଇ ଯାଅ, ଛେଉଣ୍ଡକୁ ପାଲେ କିଏ ? ପାଲେ ତ ବାପର ମା, ନୋହିଲେ ପାଲେ ତ ମାର ମା । ମାର ମା ଆଜି ନାହିଁ ସତ; ମାଝୁଁ ତ ଅଛି ! ଯେଉଁ ପିଲାର କେହି ନାହିଁ, ତାକୁ ପାଲିବ ମାଝୁଁ ! ତା ମାଝୁଁ ତିନି ଦିନ ହେଲା ଅନ୍ତର ଜଳ ଛୁଲ୍‌ର ନାହିଁ । ପିଲାଟା ଲୁଣି ଡକା ପକାଇଛି । ଦୂଷ ଅପା ଘଟକବା ବେଳେ ବାର ବାର କହି ଯାଇଛି, ବାରେଇକୁ ତା ମାଝୁଁ ପାଲିବ । ଗୋଟାଏ କାମରେ ଆଉ ଗୋଟାଏ ଗୀଁକୁ ବାହାର ଯାଇଥିଲି, ଏଣେ ଏତେ କଥା ହୋଇ ଗଲଣି, ମୋତେ ଜଣା ନାହିଁ । ନୋହିଲେ ସମସ୍ତଙ୍କ

ମୁକାବିଲା କରଇ ଦେଇଥାନ୍ତି ।” ପଞ୍ଚାତ ବସିଲା, ସମସ୍ତ ରଫା କରି ଦେଲେ । ପିଲାକୁ ପାଳିବା ମାମୁର ଅଧିକାର । ଲୋକଙ୍କ ମୁହଁରୁ କଥା ବାହାରିଛି କି ନାହିଁ, ମାମୁ ତ ତିଲ ପରି ଝାମ ମାରି ପିଲାକୁ କାଟେଇ ଦରକୁ ଧାଇଁଲେ । ବାରେଇ ମାମୁକୁ କେବେ ଦେଖିନାହିଁ । ନୃଥୀ ମଣିତୋଟା କାହିଁ ଦେନିଯିବ ବେଳି ‘ମା ଲେ’ ‘ମା ଲେ’ କରି ଆହୁର ଡକାପାରୁଥାଏ । ମାମୁ ବରେଇକୁ ଦେନ ଯାଇ ମାଝୁଁ ଗୁରୁବାଣୀ ଜମା କରିଦେଲେ, ତୁନି ତୁନି ତେବେଗୁଡ଼ାଏ କି କଥା କହିଲେ । ମାଝୁଁ ମୁରୁକି ମୁରୁକି ହସି ହସି କହିଲେ, “ଆରେ ବରେଇ ଆ, ରଣ୍ଟୀ ସଙ୍ଗରେ ଖେଳିବୁ ।” ଶ୍ରୀଏ ପୋଡ଼ିପିଠା, ଶମୁଟାଏ ଭଳ ଟିଟା ଗୁଡ଼ ହାତକୁ ବଡ଼ାଇ ଦେଲେ । ବାରେଇ ତେବେ ବେଳୁଁ ଖାଇ ନ ଥିଲା, ବଢ଼ି ଘେକିଲା ଥିଲା, ତେତିକି ଖାଇ ଦେଇ ଗୁଡ଼ାଏ ପାଣି ପିଇଦେଲା ।

ମାମୁ ପୀତେଇ ପାପଙ୍କ ଦେଇ ମାକଳପୁର । ମୁକୁତ-ପୁରଠାକୁ ଅଧ କୋଶେ ଶର୍ଣ୍ଣ ଛଡ଼ା । ଛେଉଣ୍ଡ ପିଲାଟି ଜାଣି ମାମୁ ଦରେ ପରମ ସୁଖରେ ରହିଲା, ତା ମାଳମତା ହେପାଜତ କରୁଛି କିଏ ? ପୀତେଇ ପାପେ ଦର-କରଣା ଲୋକ । ତାଙ୍କ ନିଜ ବିଷୟ ତାଙ୍କୁ ଅସମ୍ବାଳ । ଅଧିକାଶା ଦୂରକୁ ଆସି ପିଲାର ମାଳମତା, ଦରକରଣା ଦେଖିଯିବାକୁ ବେଳ ନାହିଁ ? ପାପେ ନିହାତି ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ ଗୀଁ । ଲୋକଙ୍କ ପାଖରେ ସବୁବେଳେ କହି ବୁଲୁଛନ୍ତି, “ଏହି ଦିନ କେତେବେଳେ ଭିତରେ ପିଲାଟାର ମାଲ ଗୀଁ ଲୋକେ ଗୈବର ଦେନ ଗଲେଣି । ସବୁ ମାଲ-ଗୁଡ଼ିକ ଆପଣା ଦରକୁ ଦେନ ଯାଇ ନଜରରେ ନ ରଖିଲେ ସବୁ ବରବାଦ ହୋଇପିବ ।” ସମ୍ପତ୍ତି ମଞ୍ଚରେ କେତେ ପୌଷ୍ଟି ଧାନ, ହଡ଼ାହଡ଼ ଦି’ ପୁଞ୍ଜା ! ଏ ସବୁ ନଜରରେ ରଖିବାର କଥା ! । ବୋଇଲା, ‘ଜୋରୁ, ଗୋରୁ, ଧାନ--ଏ ତିନି ନଜର ରୁଜରଣ ।’

ପାପକୁ ଦିନବେଳେ ତର କାହିଁ ? ଅଧ ରାତରେ ଗାଁ ଲୋକେ ଖାଇ ଶୋଇଲୁ ବାବେ ପାପକୁ ବେଳ ମିଳେ । ନିଜର ଥୋର ବଳଦରେ ଲଦି ପିଲାର ମାଲ-ଗୁଡ଼କ ଆପଣା ଦରକୁ ଦେନି ଆସନ୍ତି । ଗାଁ ଦିଗବାର କହି ବୁଲେ, “ପାପେ ଦଶଗୋଟା ବଳଦରେ କୋଡ଼ିଏ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଧାନ ରୁଡ଼ିଲ, ଲୁଗାପଟା, କଂସା ବାସନ ଚିଜବସ୍ତୁ ମରୁ ବୋହିଥିଲେ ।” ଗାଁ ଲୋକେ ସେ କଥାକୁ ସତ ମଣିଲେ । ବିଶାଳର ଘରପର ଦରଟାଏ ଥିଲା । ତାହାର ରୁଚିଟା ମରେଇରେ ରୁକ୍ଷିଶ ପରିଶ ଭରଣ ଧାନ ମଜୁଦ ଥିଲା, ଏ କଥାଟା ସମସ୍ତକୁ ଜଣା । ଏ ବାଦ ମଞ୍ଚୁ ବିଶାଳ ଖାତକମାନଙ୍କୁ କୋଡ଼ିଏ ପରିଶ ଭରଣ ସରିବ ଧାନ କରଇ ଦେଇଥିଲେ । ପାପେ ମୂଳ କଳନ୍ତର ଅୟୁଳ କରିନେଲେ, ବିଶ୍ୱାସ ଧାନ କାହାରକୁ ଛୁଡ଼ି ଦେଇନାହାନ୍ତି । ସେ କହନ୍ତି, “ଛେଉଣ୍ଡ ମାଲ କମିତି ଛୁଡ଼ିବେ ? ନିଜର ହେଲେ ଦଶ ଗୌଣୀ ଛୁଡ଼ି ଦିଅନ୍ତେ ।”

ଆଉ ପାପେ ଗାଁ ଲୋକମାନଙ୍କ ଆଗରେ ସବୁ-ବେଳ କହି ବୁଲନ୍ତି, “ବିଶାଳଟା ବଡ଼ ସାହାଜି” ଲୋକ ଥିଲା । ସବୁ ଖାଇ ପିଇ ଉଡ଼ାଇ ଦେଇ ଯାଇଛି, ଛେଉଣ୍ଡଟି ଲଗି କିଛି ରଖି ଯାଇ ନାହିଁ । ଘରକରଣ ଭିତରେ ଯାହା ଥିଲା ପଲାଶ ପାଣି ଦିଶଣ୍ଟ, ମୁଁ ତାକୁ ସଙ୍ଗାର ଉଠାଇ ରଖିଛି । ପିଲାଟା ପାରିଲେ ତା ଜିମା କରିଦେବି । ମୁଁ କଣ ସେ ପଲାଶରେ ବାହିବ ? ରମ ରମ !” ମାଝୀ ପାଞ୍ଚ ମାଇକନିଆଙ୍କ ଆଗରେ କହି ବୁଲନ୍ତି, “ମୋ ବରେଇ ଆଗ ତ, ଚଣ୍ଡୀ ପଛ । ତା ବାପର କିଛି ନ ଥିଲା ନାହିଁ, ମୋର କଣ ଉଣା ଅଛି ? ବସି ବସି କୋଡ଼ିଏ ବରଷ ଖାଉ ।”

ଦିନ ପାଣିମୁଖ ପରି ବହି ଯାଉଛି । ଦେଖୁ ଦେଖୁ ରୂର ବର୍ଣ୍ଣ ରୁକ୍ଷିଗଲାଣି । ଅସନ୍ତା ତୁଳା ଛ ଦିନରେ ବାରେଇର ଜନ୍ମଦିନ, ଆଠ ବର୍ଷ ପୂରି ଯାଇ ନ ବର୍ଷ ପଣିବ । ବାରେଇ ଆଉ ମାମୁଦୁଆ ଚଣ୍ଡିଆ ଅବଧାନଙ୍କ

ରୁଟକାଳୀରେ ବସିଛନ୍ତି । ସରେଇଟି ଧୀର, ପଡ଼ାରେ ବି ଖୁବ ମନ । ଖଡ଼ିପାଠ ମିଶାଣ ଫେଡ଼ାଣ ହରିଗୁଣ ଛିଡ଼ି ଇ ସାଧ ପୋଥୁ ଧରିଛି । ଚଣ୍ଡିଆର ତେର ବର୍ଷ ପୂରିଗଲାଣି, ହେଲେ କଣ, ଆଜିଯାଏ ଖଡ଼ିପାଠ ଡେଡ଼ାଙ୍କ ବି ଛୁଡ଼ିଲୁ ନାହିଁ । ମାଝୀର ଗୋଟିଏ ବୋଲି ଆଖି, ବଡ଼ ଗେଲ କରନ୍ତି । ମା ମୁହଁ ପାଇ ବଡ଼ ଉପାତିଆ ହୋଇଗଲାଣି, ଦରୁ ବାହାରିଲ ତ ପାଞ୍ଚଦରୁ ଦଶ ବୋଲଣା ଆଣିବ—ରୁକ୍ଷିଲ ଶରତ୍ତରେ ହାତ ଦିଏ । ତା ନାମରେ କେହି କିଛି ଆସି ଗୁହାର କଲେ ମା ପୁଅକୁ ଦାସିବା ଥାଉ, ଓଳଟା ଗାଁ ଲୋକଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ କଳି କରିବେ । ମାଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ, ଚଣ୍ଡିଆଟି ଦେଖିବାକୁ ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର ବୋଲି ଗାଁ ମାରକନିଆଏ ହିଂସାରେ ସହି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଚଣ୍ଡୀ ରୁଟକାଳୀରେ ବି ବଡ଼ ଗୋଲମାଳ କରେ । ଆପେ ତ ପଢ଼େ ନାହିଁ, ପିଲମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଭୁକ୍ତାଟାରେ କଳି ଲଗାଏ, ମାର ଧର କରେ । ଦିନେ ଅବଧାନେ ସହି ନ ପାରି ବେତରେ ଖୁବ ପ୍ରସ୍ତେ ବାଡ଼େଇ ଗଲେ, ପିଠିର ଲମ୍ବ ଲମ୍ବ ନୋଳା ବସିଗଲା । ମା ତା ଦେଖି ଖୁବ ଡକା ପାରି କାନ୍ଦିଲେ । ଅବଧାନଙ୍କ ଚୌଦିପୁରୁଷଙ୍କ ସଳାଶେ ନିତାନ୍ତ କୁଣ୍ଡିତ ଦ୍ଵବ୍ୟ ଖାଦ୍ୟବ୍ୟକ୍ଷ୍ୟା, ଆଉ ନରକ ନାମକ ପ୍ଲାନକୁ ଯିବା ସକାଶେ ଆଦେଶ କଲେ । କହିଲେ, “ମୋର କଣ ନାହିଁ ଯେ ପୁଅ ପାଠଟାଏ ପଢ଼ିବ ? ଆଉ ମୋର ଯେ ବିଷୟ ଅଛି, ତିନି ପୁରୁଷ ବସି ଖାଉ !” ଚଣ୍ଡୀର ପଡ଼ା ବନ । ସେ ତ ତାହା ଖୋଜୁଥିଲ । ଚଣ୍ଡୀ ଗାର ବାଉରି, ଧୋବା ଟୋକା-ମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଦିନ ରାତି ବୁଲେ । ବାପେ କିଛି କାମ ପାଇଛିରେ ଲଗାଇଲେ, ମା ବାଦୁଣୀ ପରି ଗର୍ଜନ କରି କହନ୍ତି, “ମୋର ଦୁଧଖିଆ ଛୁଆଟା କାମ ପାଇଟି କରିବ କଣ ମ ? ନଅଟା ନା ଛାନ୍ତା; ଗୋଟାଏ ବୋଲି ଆଖି, ସେ କଣ ଭିଡ଼ କାମ କରିପାରିବ ? ବୁଲୁଆଉ !” ବାରେଇର ବି ପଡ଼ା ବନ । ମାଝୀ ଖପାଟାଏ ହୋଇ କହିଲେ, “ଏ ଅବଧାନଟା କିଛି ଦୁଃଖ । କଣ ବା

ପଡ଼ାଏ, ମାସ ନ ପୂରୁଷ ଦୁଇ ଅଣା ପଇସା କଣ । ଫେର କଣ ନା, ଆଜି ପଣକିଆ ଲେଖିବ, ପୂଜା ଲୋଡ଼ା—ସେଇରେ ରୁଦ୍ଧିଲ ଗୁଆଟିଏ । ଦିନ ପନ୍ଥରଟା ଯାଇ ନାହିଁ ତ, ଓଡ଼ାକ ଲେଖିବ, ଫେର ପୂଜା ! ନା ନା, ତା ହେବ ନାହିଁ ।” ଦୁଇ ରୁରି ଦିନ ବାଦେ ମାଝୀ ଦିନେ ମାମୁଙ୍କୁ ଡାକ କହିଲେ, “ଦେଖ ତ, ଭେଣ୍ଟିଆଟା ଦିନକୁ ତିନି ବେଳ ଠୁକ୍କିବ, ତୁଙ୍କାଟାରେ ଗାଁରେ ବୁଲିବ କଣ୍ଠୀ ? ଗାନ୍ଧିରଖା ଟୋକାଟାକୁ ବାହାର କରି ଦିଅ, ବାରିଆ ଗାନ୍ଧି ଜଗୁ ।” ମାମୁ ଟିକିଏ ମୋଡ଼ ମୋଡ଼ ହେଉଥିଲେ, ଉଚରରେ ପାଟି ପିଟାଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ବାରେଇକୁ ଡାକ କଥୀକେଇ କଥୀକେଇ କହିଲେ, “ଆରେ ବାପ ବାରେ ! ଏହି ସେ ଗୋରୁପାଳ ଦେଖିଲୁ ଏଗୁଡ଼ିକ ସବୁ ତୋର । ପର ଲୋକ ଭଲ ଚରାନ୍ତି ନାହାନ୍ତି, ଗାନ୍ଧି ବଳଦଗୁଡ଼ାକ ହଡ଼ା ହୋଇ ଗଲେଣି । ପର ଲୋକର କଣ ମାୟା ଥାଏ ? ତୁ ଯା, ଥଣ୍ଡେ ଥଣ୍ଡେ ଗଛ ମୂଳରେ ବସି ଗୋରୁ ଦିଟା ଦେଖିବୁ । କିଛି ମେହେନତ ନାହିଁ, ଖାଲି ଅଡ଼ାଇ ଦେନିବିବୁ, ସଞ୍ଜବେଳେ ଆଣି ଗୁହାଳରେ ପୂରାଇଦେବୁ ।” ବାରେଇ ପାଞ୍ଚଣ ଖଣ୍ଡେ ଧରି ଗୋରୁ ଚରାଇ ବାହାରିଲା । ଗାଁ ଲୋକେ କିଛି କହିଲେ, ମାମୁ ଜବାବ ଦିଅନ୍ତି, “ଆଜ୍ଞା ଛେଉଣ୍ଟର ଲାଞ୍ଜ ଦିଖଣ୍ଡ ପର ହାତରେ ପଡ଼ି ବୁଢ଼ିବାକୁ ବସିଲା, ତା ନିଜ ମାଳ ନିଜେ ଦେଖୁ ।” ସତକୁ ସତ ଗୋରୁପଳଟା ଏକା ବାରେଇର । ତାହା ବାପ ମରିବାବେଳେ ମାନ୍ଦି ଅଣ୍ଟିରା—ଛଡ଼ା—ଦାମୁଡ଼ି ଦୁଇ ବୋଡ଼ି ଭଳ ଗୋରୁ ମାମୁ ଗାଁ । ମହି ଗୋହିରରେ ଅଡ଼ାଇ ଆଶ୍ୱଥିବା ଗାଁ । ଲୋକ ସମସ୍ତେ ଦେଖିଛନ୍ତି ।

ଆହୁର ବି ଆଠ ନ ବର୍ଷ ଗଲଣି, ବାରେଇର ଉତ୍ସବିକା ଅପର ବର୍ଷ ବୟସ । ପିଲଟା ନା ଆଉ କଣ ? ହେଲେ କାମ ପାଇଟି କି ବଡ଼ ପାରିଲ । ମାମୁର ବନ୍ଦି ସଙ୍ଗ୍ୟା ରୁଷ, ଯୋଡ଼ାଏ ବାରମାସିଆଙ୍କୁ ଧରି ସବୁ ସମ୍ବାଲିଛି । ଏବେ ମାମୁ ରୁଷକାର୍ଯ୍ୟଟା ଭୁକ୍ତ ଉପରେ

ଉପର ଦେଖନ୍ତି । ବାରେଇ ଦେଖିବାକୁ ଯେମନ୍ତ ଡୌଲ, କଥାଗୁଡ଼ିକ ବି ଖୁବ୍ ମଧୁର । ଦେହରେ ବାସ ପରି ବଳ । ଦିନେ ପାଣେଇ ପାବ ସାନ ହିଅ କମଳୀକୁ ଗୋଟାଏ ମାରଣା ବଳଦ ବିନ୍ଦବାକୁ ଗୋଡ଼ାଇଥିଲା— ବରେଇ ବଳଦର ଲାଞ୍ଜ ଧରି ଭିଡ଼ ରଖିଲା । ଗାଁର କି ପୁରୁଷ କି ହୀ ସମସ୍ତେ ବାରେଇକୁ ଭଲ ପାଆନ୍ତି, ଖୁବ୍ ପ୍ରଣଂସା କରନ୍ତି । ହେଲେ ସେ ପ୍ରଣଂସାଟା ମାଝୀ ଶୁଣିଲେ ଖପା ହୋଇପାନ୍ତି, ଲୋକଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ କଳି କରନ୍ତି । ଶ୍ରୀର ପ୍ରଣଂସା କଲେ ମାଝୀ ମନ ବଡ଼ ଖୁସି ।

ଶ୍ରୀ ସଞ୍ଜ ସକାଳ ଦରେ ପଶେ ନାହିଁ, ପଞ୍ଚ ସାତଟା ବୁଲ ଟୋକା ସ ଙ୍ଗରେ ଦିନ ରାତି ବୁଲ ଥାଏ । ସେମାନଙ୍କ କାମ ଗଛତଡ଼ା, ବାଗୁଡ଼ିଶେଳ, ଚୌପଟ ଶେଳ, ଗଞ୍ଜେଇ ଭିଡ଼ା ! ହାଲକୁ ଗୋଟାଏ ମଦତ ଖଟି ଜାରି କଲଣି । ଅଳି କରି କାନ୍ଦି ଉବ୍ରାଇ ହରାଇ ମା ପାଖରୁ ଟଙ୍କା ପଇସା ନିଏ, ଆପଣା ଗୋଠରୁ କୋଡ଼ିଏ ପରିଶ ଟଙ୍କାର ଦାମୁଡ଼ି ଗୁଡ଼ାକ ଗୁଆଲଙ୍କୁ ଦୁଇ ରୁରି ଟଙ୍କାରେ ବିକି ଦିଏ । ଗୁନ୍କରିଆମାନଙ୍କ ସଲରେ ଆପଣା ଦର ମରେଇରୁ ଧାନ ରୈର କରି ବିକିଦିଏ । ମା ଜାଣି ପାରି ବି ପୁଅ ଦୋଷ ଲୁରୁଏ । ମା ଉଚରରେ ବାପ କିଛି କହିପାରେ ନାହିଁ । ମା ଆଗେ ଲୁରୁ ଗୈର କରି ଶ୍ରୀକୁ କିଛି କିଛି ଟଙ୍କା ପଇସା ଦେଉଥିଲେ । ଏବେ ହାତ ଖାଲ । ଶ୍ରୀ ଟଙ୍କା ପଇସା ନ ପାଇ ମାକୁ କେତେଥର ମାଡ଼ ଦେଲଣି । ହେଲେ ମା ମାଡ଼ ଖାଇ ତୁଳ ହୋଇ ରହେ, ବାପା ଆଗରେ କିଛି କହେ ନାହିଁ ।

ଗାଁ ଲୋକ ପାଞ୍ଚ ଜଣ ବାରେଇକୁ କହିଲେ, “ଆରେ ବାରେଇ ! ତୁ କଣ ମାମୁ ଦରେ ସବୁଦିନେ ପେଟ ଭାତରେ ରହିଥିବୁ, ଆପଣାର ସମାର କରିବୁ ନାହିଁ ?” କଥାଗୁଡ଼ାକ ବାରେଇ ମନକୁ ଭଲ ପାଇଲା । ସେ ଏବେ ସବୁ କଥା ବୁଝିଲଣି । ମାମୁ ମାଝୀ କାମର ପିଆଏ । ଶିଆପିଆ ସବୁ କଥାରେ ସୁଅ ଉପରେ ମାମୁ ମାଝୀଙ୍କର

ଯେ ଶ୍ରୀମା, ତା ଉପରେ ତାର କଣିକାଏ ବି ନାହିଁ । ଦେବୁ ହଜାର ଟଙ୍କା ଖରଚ କରି ପୁଅକୁ ବିଶ୍ଵ କଲେ, ତାହା ବିଶ୍ଵର ନାମ ଚର୍ଚା ନାହିଁ । ଦିନ ସତି ହାଡ଼ ଭାଙ୍ଗି ପାହା ଅର୍ଜି ଆଶୁଷ୍ଟ, ଚଣ୍ଡୀ ଗଞ୍ଜେ ମଦତ ଖାଇ ସବୁ ଉଡ଼ାଇ ଦେଉଛି । ମାନୁ ମାଝୁଁ କିଛି ବୋଲିବାକୁ ନାହାନ୍ତି । ନିଷ୍ଠେ ସେ ସରକରଣା ଉଜାଡ଼ି ଦେବ ।

ଦିନେ ସଞ୍ଜବେଳେ ମାନୁ ମାଝୁଁ ପିଣ୍ଡାରେ ବସିଛନ୍ତି, ବାରେଇ କାମ ଧନା ସାର ଯାଇ ପାଖରେ ବସିଲା । ମାନୁ ମାଝୁଁ ଦିନବେଳର କାମ ପାଇଛି କଥା ପରାଗିଲେ । କାମ ପାଇଛି କଥା ଛଡ଼ା ମାନୁ ମାଝୁଁ ସାଙ୍ଗରେ ବାରେଇର ଆଉ କିଛି କଥା ଭାଷା ହୁଏ ନାହିଁ । ବାରେଇ ଜବାବ ଦେଇ ପାଖରେ ବସିଥାଏ । ମାନୁ ପରାଗିଲେ, “କ ରେ ବାରେଇ ! ଆଉ କିଛି କଥା ଅଛି ?” ବାରେଇ ଦଣ୍ଡେ ଗୁମ୍ଫ ମାରି ବସି ଦୁଇଟା ହାଇ ମାରି କହିଲା, “ମାନୁ ମୁଁ ଏବେ ଆପଣା ଦେବକୁ ଯିବା ।” ମାନୁ ମାଝୁଁ ତ ଶୁଣି ତମକ ପଡ଼ିଲେ, ତାଙ୍କ ମଣରେ ଯେମନ୍ତ ବଜୁଟାଏ ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ିଲ । ମାନୁ ମାଝୁଁ ଦୂଇ ଜଣକର ଦୂଇ ବର୍ଷ ହେଲ ଶାସ ବେମାରା । ସଞ୍ଜବେଳେ ରୁଚି ଅଣାର ଟେଲାଏ ଟେଲାଏ ଆୟୁ ତିଳ ପକାଇଲେ ଟିକିଏ ରୁଲ୍ଲବୁଲ ହେଇ ପାରନ୍ତି । ମାନୁ ତ ପିଣ୍ଡାରୁ ଓଜ୍ଜ୍ଵାଳବାକୁ ନାହିଁ, ଚଣ୍ଡିଆର ତ ଏହି ଦଶା, ବାରେଇ ବାହାରିଗଲେ ଆଉ କଣ ଦରକରଣା ରହିବ ? ମାନୁ ଦୂଇ ରୁଚିଟା ନିଶ୍ଚାସ ପକାଇ କଞ୍ଚିକେଇ କଞ୍ଚିକେଇ କହିଲେ, “ହଁ ରେ ବାପ ଦେବକୁ ଯିବା ନାହିଁ କଣ ? ରହ, ମୁଁ କନ୍ୟାଟିଏ ଖୋଜା ଖୋଜି କରୁଛି, ବାହାରେ କରଇ ଦେବ, ଦି’ ପ୍ରପ୍ତ ଘର ବନାଇ ଦେବ । ତୁ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧିକା ପଲାଟା, ଅଳଗା ଏକୁଟିଆ ହୋଇ କଣ ରହି ପାଇବୁ ? ଏ ଟା ଲୋକଙ୍କ କଥା ବୁଝି ନାହିଁ ? ମୁଁ ବୁଝି ବୁଝି ବୁଢ଼ା । ସବୁ ତୋ ପାଖରୁ ଛଡ଼ାଇ ନେବେ, ଭାବୁଆ ହୋଇ ବସିଥିବା । କଣ କହୁଛୁ ରେ ବାପ ? ହେଉ ହେଉ, ଆଉ ଯୋଡ଼ାଏ

ବର୍ଷ ରହିଥା । କଣ କହୁଛୁ ରେ, ରେ ବାପ ?” ବାରେଇ କହିଲା, “ନା, ମୁଁ ଦେବକୁ ଯିବା ।” ମାଝୁଁ ଟିକିଏ ରାଗୀ—ଚଣ୍ଡୀ ହଜାର ଦୋଷ କରୁ, କିଛି କହିବେ ନାହିଁ, ଆଉ କେହି ତାଙ୍କ କଥା ଟିକିଏ ଅମାନ୍ୟ କଲେ ଘନ୍ତିଏ ଯାଏ ଗର୍ଜିଥିବେ । ଟିକିଏ ରାଗିଯାଇ କହିଲେ, “କ ରେ ବାରେଇ ! ମାନୁ ପେ, ମୁରବ୍ବି, ତାଙ୍କ କଥା ଅମାନ୍ୟ କହୁଛୁ ? ଗାଁ ଲୋକଙ୍କ ବୁଦ୍ଧିରେ ପଡ଼ିଲୁଣି କି ରେ ? ଆରେ କହିବାକୁ ତେବେ, ବହିବାକୁ କିଏ ରେ ? ଯୋଗନାଈଆ ଦରଭଙ୍ଗ ଲୋକଙ୍କ ବୁଦ୍ଧିରେ ପଡ଼ି ନା । ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷର ଛେଉଣ୍ଡ ଲଙ୍ଗଳା ହୋଇ ଦାଣ୍ଡରେ ପଡ଼ିଥିଲ, ଏଇ ମାମୁ ଥିଲା ବୋଲି ଅଣ୍ଟାଟିରୁ ଡେଣ୍ଟିଆ ହୋଇ ଆଜି କଥା କହୁଛୁ । ଏହି ଯୋଗନାଈଆ ସମସ୍ତେ ତ ଥିଲେ, ତୋ ତୁଣ୍ଡରେ ପେଜ, ମନ୍ଦାଏ କେହି ଦେଲେ ନାହିଁ ? ନଶରେ ମରିବା ବେଳେ ମୋ ହାତ ଧରି ବାରବାର କହି ପାଇଛନ୍ତି, ‘ଖବରଦାର ! ମୋ ବରେଇକୁ କାହିଁ ଛାଡ଼ିଦେବ ନାହିଁ ବରବର ଦରେ ରଖିବ । ଅଳପାଇ-ସିଆ ଗାଁ ଲୋକେ ତାକୁ ପୁସୁଲାଇଲେ ଶୁଣିବାକୁ ଦେବ ନାହିଁ ।’ ତୁ ମା କଥା, ବାପ ବଦଳରେ ମାନୁ କଥା ଯଦି ନ ଶୁଣିବୁ, ଆପେ ପୋଡ଼ି ଉଡ଼ି ଯିବୁ, କାହାର କଣ ଯିବା ?” ମାନୁ କହିଲେ, “ଥାଉ ଥାଉ, ସେ ସବୁ କଥା ପଛେ ହେବ, କଥା କଣ ଟଳାଉଛି ? ଦିଅ ଦିଅ, ବୋଷୁକୁ ତାକିଦିଆ, କୁଆଟା କାମ ପାଇଛି କରି ଥକିଛି, ଆଗେ ତାକୁ ଭାତ ଦିଅ, ଚଣ୍ଡିଆ ନ ଅସିଲ ନାହିଁ ।” ବାରେଇ ମନ ମଧ୍ୟରେ ବଡ଼ ହସିଲ, ‘ଓହୋ, ଆଜି ସେ ମାମୁଙ୍କର ବଡ଼ ଦୟା !’ ବୋଜ ତ ଚଣ୍ଡୀ ନ ଅସିଲେ ଖାପାପିଆ ହୁଏ ନାହିଁ । ଚଣ୍ଡୀ ଗାଁ ବୁଲ ବାହୁଡ଼ିବାକୁ ରାତି ଛ ଦଢ଼ି । ମାନୁ ମାଝୁଁ କର ଶୁ ସରେଗ, ତାହା ଉପରେ ଆୟୁର ନିଶା, ରାତିପାର ନିଦ ହୁଏ ନାହିଁ, ଶୁଁ ଶୁଁ ହୋଇ କାଶୁଥାନ୍ତି, ପାହାନ୍ତିଆ ପହର ଥଣ୍ଡା ପବନ ଲୁଣିଲେ ଟିକିଏ ନିଦ ମାଡ଼େ, ତିନା ପୁରନାରେ ଆଜି ସେ ନିଦ ବି ନାହିଁ ।

ତହିଁ ଆର ଦିନ ସଖାକେ ବାରେଇ ଆଣୁ ପୋଡ଼ିକ
କୁଣ୍ଠେଇ ପିଣ୍ଡାରେ ତୁମ ହୋଇ ବସିଛୁ । ଖରୁ ପିତା
ଉପରୁ ମହି ବାହାରକୁ ଗଢ଼ ପଡ଼ିଲାଣି, ମାମୁ ଉଠି ଅସି
ବାରେଇକୁ ଦେଖି କହିଲେ, “କ ରେ ବାପ ! ତୁମ
ହୋଇ ବସିଛୁ ? ଯା ଯା ବେଙ୍ଗଳା ଖେଳାଇ ଦେ
ଯା । ଭଙ୍ଗା ପୁଞ୍ଜିଟା ରଣବଣ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି ।”
ବାରେଇର ଏକା ପଦେ କଥା, “ନା, ମୁଁ ଘରକୁ
ଯିବି ।” ମାମୁ ଆଜି ବି ତେର ବୁଝାଇଲେ । ଟେକାଟେକି
କରି କଥା କହିଲେ । ବାରେଇର ସେହି ଉତ୍ତର,
“ଘରକୁ ଯିବି ।” ମାଝୁଁ ବିଛଣାରୁ ଉଠି ଅସି ଆଖି ମଳି
ମଳି ସବୁ କଥା ଶୁଣୁଥିଲେ, ଏକାବେଳକେ ଖପାଟା
ହୋଇ କହିଲେ, “ଯିବୁ ତ ଚାଲି ଯା । ଯିବି - ଯିବି
ଉଜନମାଳ ଧରିଛୁ ଯେ !” ବାରେଇ କହିଲା, “ମୋ
ବାପର ଯାହା ସବୁ ଚିନବସ୍ତୁ ଆଣିଥିଲ, ଫେରଇ
ଦିଅ ।” ମାଝୁଁ ସେହିପରି ତେଜରେ କହିଲେ,
“ଚିନବସ୍ତୁ କଣ ରେ ? ପାଣି ପଳାଣ ଦିଖଣ୍ଡ ଆଣିଥିଲେ;
ଯା, ଯା, ଉଚ୍ଚ ଶାଇଯାଇ ପଡ଼ିଛି ମୁଣ୍ଡାଇ ଦେନ ଯା ।
ବରଷେ ନୂହେଁ, ଦି ବରଷ ନୂହେଁ, କୋଡ଼ିଏ କୋଡ଼ିଏ
ବର୍ଷକାଳ ଶୁଆଇ ପିଆଇ ଭେଣ୍ଟାଟିଏ କରିଦେଲୁଁ,
ଏଣିକି ମୁଣ୍ଡକୁ ହାତ ପାଇଲା କି ନା ? ମୁଁ ତାଙ୍କୁ
ବାରବାର ତେତିକବେଳେ କନ୍ଧିଥିଲି ... ‘ପରପର
ଶୁଣ୍ଡାରୁଥ’ ସେ ବଳେଇରେ ପଶ ନା । ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ,
ଏବେ ଭୋଗ ।” ବାରେଇ ତୁମ ହୋଇ ଏକକାନ୍ଦା
ପାଞ୍ଚିଣ ଖଣ୍ଡ ଧରି ଉଠିଗଲା ।

ମନ୍ତ୍ର ବିଶାଳର ସରବର ପନ୍ଥର ମାଣ ରୂପ ଜମି
ଥିଲା । ଜମିଟା ବଢ଼ି ଭଲ, ମଟାଳିଆ, ଏକରକିଆ,
କଳିନ । ପୀତେଇ ପାପେ ସେ ଜମିଟା ଆପଣା ନାମରେ
କରିନେବା ଲାଗି ତେର ପନ୍ଥ ପିନର କରିଥିଲେ ।
ଜମିଦର ଶ୍ୟାମ ସ୍ବାର୍ଦ୍ଦ୍ର ଲାଞ୍ଚ ରିସପର ଯାଚିଥିଲେ ।
ମାତ୍ର ସ୍ଵାର୍ଦ୍ଦ୍ର ବଢ଼ି ବିବେଳା ଲୋକ, ପୁଣି ଗାଁର ପାଞ୍ଚ
ଜଣଙ୍କ ଉରରେ ସେହି ମନ୍ତ୍ର ବିଶାଳ ନାମରେ ରଖି

ଦେଇଛନ୍ତି । ବାରେଇ ଗାଁର ମୂଳ ଲାଗେ । ରୂପ ସଜ
ନାହିଁ, ଜମିଗୁଡ଼ିକ ବାର ଲଗାଇ ଦେଲା ।

ବାରେଇଟି ବଢ଼ି କାମିକା, ପର ନେଇରେ ନ
ଥାଏ, ଆପଣା ଦୁଃଖ ଧନାରେ ଲୁଗିଥାଏ । ସଞ୍ଜବେଳେ
ପାଇଟିରୁ ଫେରିଆସି ମୁଢ଼ିମୁଢ଼ା ପୁଞ୍ଜାଏ ପାଟିରେ
ପକାଏ । କୋଡ଼ିଟାଏ କାନ୍ଧରେ ପକାଇ ବାହାରି
ପଡ଼େ । ଆପଣା ଡିହରେ ବର୍ଜିମାନ ରହିବା ଭଳି
ଗୋଟିଏ ସାନ ଦର ବନାଇଲା । କାନ୍ଧ ଯିମିତ ଛିଡ଼ା
କରିଛି, ମଉସା ପିଉସା ଗାଁର ଆଉ ଆଉ ପାଞ୍ଚ ଜଣ
ଡକର ନାହିଁ, ହକର ନାହିଁ, ବାରେଇ କାହାରିକୁ
କିଛି କହି ନାହିଁ, ଧାଇଁ ଆସିଲେ, ଆପଣା ଆପଣା
ଦ୍ରହୁ କାଠ କୁଟା ବାଉଁଶ ଆଣି ଘରଟାଏ ଛିଡ଼ା କରଇ-
ଦେଲେ । ବାରେଇର ଅଉଳ ବିଳ—ଧାର କଳିନ ।
ଧାନ ପାତିବାରୁ ତିରିଶ ଭରଣ ସରକ ଭଗ ପାଇଲା ।
ବର୍ଷକ ଖାଇବା ଭଳି କିଛି ରଖି ସବୁ ଧାନଗୁଡ଼ିକ ବିକି
ପକାଇଲା । ସେହି ଟଙ୍କାରେ ହଳଆ ବଳନ, ରୂପ
ସରଞ୍ଜାମ କଣି ଆପଣା ରୂପରେ ଲୁଗିଗଲା । ବର୍ଣ୍ଣରୁଚିଟା
ଉତ୍ତରେ ବାରେଇ ବାପ ଅମଳିକା ଘର ଛିଡ଼ା କରି
ଦେଲଣି । ସେହିପରି ତିନ ପ୍ରସ୍ତୁ ଦର, ମାଝ ଅଣ୍ଟିର
ଦେତ ବୋଡ଼ି ଗୋରୁ, ପର ଧାନ ପାଞ୍ଚ ଛ'ଟା ମରେଇ
ଛିଡ଼ା ।

ବନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧବ ହାମଦରନ ପାଞ୍ଚ ଜଣ କେତେ ଥର
କହିଲେଣି, “ଆରେ ବାରେଇ ! ତୁ କି ସବୁ ଦିନେ
ଡାଙ୍ଗୁଆ ମାଙ୍ଗୁଆ ହୋଇ ରହିଥିବୁ ? ଏଣିକି ପିତ୍ରିଲେକ
ପାଣି ମୁଠାଏ ପାଇବାର ବାଟ କର ।” ବାରେଇ ବି
ଶୁହିଲଣି, ବିଶୁଟାଏ ନ ହେଲେ ନୂହେଁ । କାମପାଇଟିରୁ
ଆସି ରହିବାଟା କରିବାଟା ଏଣିକି ବଢ଼ି ଦିକ୍ ଲୁଗିଲଣି ।
ବାଧକା ପଡ଼ିଲେ ପାଣି ମୟାଏ ଦେବାକୁ, ଗୋଡ଼
ହାତରେ ହାତ ବୁଲଇ ଦେବାକୁ କେହି ଭରସା ନାହିଁ ।
ବିଶୁ କରିବାକୁ ମନ କଲ ସତ, ହେଲେ ଏବେ ଟଙ୍କା
ନାହିଁ ? ଆଉ ପାଠକ ନୂହେଁ ଥେ, ମନ କଲ ତ ବିଶୁ

ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । କିପାଇଁ କେଜାଣି, ବଳରୂମଗୋପୀ ପଚ୍ଛାରେ କନ୍ୟାର ବଡ଼ ଅଭାବ, ପୁଣି ଦର ଭାରି ଚଢା । ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ କନ୍ୟା ପାଞ୍ଚଶ ଠାରୁ ହଜାରେ ଦୁଇ ହଜାର ଟଙ୍କାରେ ବିଷି ହେବାର ଏ ଲେଖକଙ୍କୁ ଜଣା । ଅଜଣା ପାଠକ ଆପଣେ ପରୁରିବେ, “କନ୍ୟାର ଦାମ ଏବେ ଉଣା ଅଧିକ କିମ୍ବା ? କନ୍ୟାରୁତ୍ତକ ଫୁଟ ଗଜରେ ମାପ ବା ଦଣ୍ଡି ତରଜୁରେ ଓଜନ ହେଉଥିବ, ମାପ ବା ଓଜନ ଉଣା ଅଧିକରେ ଦର ଉଣା ଅଧିକ ହୁଏ ।” ନାହିଁ ନାହିଁ, ତାହା ନୁହେଁ, ଆମୁମାନଙ୍କୁ ଭତ୍ତିରିଆ କଥା ଭଲ ଜଣା । ସେଥିର ଅପଳ ହାଲ ଚୁମ୍ବକରେ ଦୁଇ ରୂର କଥାରେ କହିବୁଁ । ବଳରୂମଗୋପୀ ପଚ୍ଛାରେ ନ ଥିଲ ଲେକ ନାହାନ୍ତି ଚୋଲନ୍ତି, ସେମାନେ ଭାବ ପରିଶ୍ରମୀ ଏବଂ ଖରଚପତ୍ରରେ ଭାରି ଚିପା । ବଳେ ସମସ୍ତଙ୍କ ହାତରେ କିଛି କିଛି ଟଙ୍କା ଜମିଯାଏ । କନ୍ୟାର ବୟସ ବା ରୂପ ଗୁଣ ବିଷୟରେ କିଛି ଚିନ୍ତା ନାହିଁ—ବରର ବୟସକୁ ଧରି କନ୍ୟାର ଦର ଦାମ କଣାଯାଏ । ବରର ବିବାହର ବୟସ ହେଲା । ଏଣେ ତରେ ତେବେ ଟଙ୍କା ନାହିଁ, ଆପେ ପରିଶ୍ରମ କରି ଟଙ୍କା ଜମାଏ । ଟଙ୍କାଟା ଠିକ୍ ହେଉଁ ହେଉଁ ବରର ବୟସ ହୋଇ ଗଲଣି ପରିଶ୍ରମ, କିମ୍ବା ଧନବନ୍ତ ଲେକ ଦୋଜବର ଓ ତେଜବର ବୟସ ଶାଠିଏ । ଏଣେ କନ୍ୟାଟିର ବୟସ ୧୦୧୧ ଭିତରେ । ସେହି ସମସ୍ତ ଜାଗାରେ କନ୍ୟାର ଦର ବଢ଼ିଯାଏ । ଦରର ଏହିପରି ହାଲ ଜାଣିବ । ବାରେଇ ବିଭା ହେବା ଲାଗି ଟଙ୍କାଏ ମସାଏ ଯାହା ହାତରେ ପଡ଼େ ଥୋଇ ଦିଏ । ଦରକଣେରେ ଅନାରିଆ ଗୋଟିଏ ଠେକ ପୋତିଛି, ସେଥିରେ ପକାଇ ଦିଏ ।

ଆହୁର ଯାଞ୍ଚବର୍ଷ ଗଲଣି । ବାରେଇର ଉତ୍ତଣିକା ବୟସ ଭିତରେ, ବିଭା ହେବା ଭାଲ ଟଙ୍କା ଜମି ଗଲଣି ବୋଲି ମନରେ ଠିକ୍ କଲ । ବିଭାପାଇଁ ସଜ ହେଲା, ହେଲେ ସେ କଣ ଆପେ କନ୍ୟା ଖୋଜି ଯିବ ?

ପୁରେହତ ଭାମେଇ ମିଶ୍ରଙ୍କ ମଧ୍ୟ କଲ । ମିଶ୍ର ରୁରିଆଟେ ତେର ଆଖି ଫେରଇଲେ । ବାରେଇ ଦିନେ ମିଶ୍ରଙ୍କ କମଳୀ କଥା ଇଶାରରେ କହିଲ । ରାତିବ ପାପର ସାନ ଝିଅର ନାମ କମଳୀ, କନ୍ୟାଟି ବେଶ ଡୌଲ, ଲାଜକୁଳୀ, ଦିନ ରାତ ଘର କାମରେ ଲାଗିଥାଏ, ବାପର ତେର ସେବା କରେ । ଗାଁ ମାରକିନିଆମାନେ ତାହାର ତେର ପ୍ରଶଂସା କରନ୍ତି । ବାରେଇ ପିଲ ଦିନରୁ କମଳୀକୁ ବଡ଼ ଭଲ ପାଏ । ବେଳ ଦୁଇଓଳ ବିଲକୁ ଯିବା ଆସିବା ବେଳେ କନ୍ୟାଟିକୁ ରୁହିଁ ରୁହିଁ ଦେଖେ । ବାରେଇ ବିଲ ବାହୁଡ଼ା ବେଳେ କମଳୀ କଳସୀଟିଏ କାଶେଇ ପାଣି ଆଣି ଯାଉଥିବାର ଦେଖେ । କମଳୀର ଠିକ ସେଇଟା ପାଣିଅଣା ବେଳ, ଦରେ ମାଠିଆରେ ପାଣି ଥିଲେ ବି ସେ ପାଣିଗୁଡ଼ାକ ନାଳରେ ତାଳଦେଇ କଳସୀ କାଶେଇ ବାହାର ପଡ଼େ । ରୁରିଆଡ଼କୁ ରୁହେଁ; କେହି କୁଆଡ଼ିର ନ ଥିଲେ କଣେଇ କଣେଇ ବାରେଇକୁ ଦେଖୁଥାଏ ।

ପାଞ୍ଜିରୁ ଭଲ ଦିନଟିଏ ଦେଖି ମିଶ୍ର ରାତିବ ପାପଙ୍କ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ପାପ ବୋଧ କରୁଁ କିଛି ଗଲ ପାଇ ଗଲଣି । ଅଖାପାଲ ଖଣ୍ଡି ପାରି ଦେଇ ମିଶ୍ରଙ୍କ ବହୁ ଆଦର ସମ୍ମାନରେ ବସାଇଲେ । ନାଏ ଶୁଜାଶୁଜି ଦୁଃଖ ସୁଖ ରୂପ ପଦ ହୋଇଗଲ ଉହାରେ ମୂଳକଥା ଆରମ୍ଭ ହେଲା ।

ମିଶ୍ର କହିଲେ, “ପାପେ ! ତୁମ କମଳୀଟିକୁ ବାରେଇକୁ ଦେଲେ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ ?”

ପାପେ—ହେଉ ହେଉ, ମୋର ମନା ନାହିଁ ।

ମିଶ୍ର—ପାପଟି ବଡ଼ ଭଲ, ଖୁବ୍ ଦୁଃଖଶୁଜିଆ ।

ପାପେ—ହେଉ ହେଉ, ମୋର ମନା ନାହିଁ ।

ମିଶ୍ର—ଝିଅଟି ଖୁବ୍ ସୁଖରେ ରହିବ ।

ପାତେ—ହେଉ ହେଉ, ମୋର ମନା ନାହିଁ ।

ମିଶ୍ର—ରେବେ ଖର୍ଚ୍ଚପତ୍ର କଥା ।

ପାତେ—ହିଁ ହିଁ, ସେହି ଅସଲ କଥାଟା ଆଗେ
ହେଉ । ମୁଁ ସାଧ କହିଦେଉଛି; କନ୍ୟାସୁନା ନଗଦ
ହଜାରେ ଟଙ୍କା, ଏଥରୁ ପାଇସାଏ ମଧ୍ୟାଏ କଡ଼ାଏ
ଉଣା ଅଧିକ ନାହିଁ, ବୁଝିଲେ ମିଶ୍ର ! ମୁଁ ନ-ଛ ଜାଣେ
ନାହିଁ, ଯାହା କହିବାର ସଫା କହିଦିଏଁ, ଏଁ, କଣ
କହୁଛନ୍ତି ମିଶ୍ର ?

ମିଶ୍ର ଟିକିଏ ଗୁମ୍ଫ ଖାଇ କହିଲେ, “ଟିକିଏ
ବୁଝିପୁଣି ବୋଲନ୍ତୁ, ବାରେଇ ବିଚର ଏତେ ଦେଇ
ପାରିବ କିମ୍ବା ? ସେ ପାଞ୍ଚଶତ ତକ ଯାଇ ପାରେ ।”

ପାତେ ଟିକିଏ ତେଜରେ କହିଲେ, “ମୋର
ଆଉ ଦୁଇ କନ୍ୟା ସକାଶେ ରୋକଠୋକ ଦୁଇ ହଜାର
ପାଇଁ, ସେଇଟା ତ ତୁମ ଆଗର କଥା ଫେର
ଏପରି ଅନ୍ୟାୟ କଥା କିମ୍ବା କହୁଛ ?

ମିଶ୍ର କହିଲେ, “ସେ କଥା ଏ କଥା ତେର
ତପାର । ସେ ବର ଯୋଡ଼ାକର ବୟସ ଶାଠେ
ଷାଠେ ହୋଇଥିଲା, ଦୁହେଁଯାକ ଥିଲେ ଦୋଜବର ।
କନ୍ୟା ଯୋଡ଼କ ରାଣ୍ଡ ହୋଇ କିପରି ଦୁଃଖର ଅଛନ୍ତି,
ଦେଖୁ ନାହାନ୍ତି ? ଏଣେ ଦେଖନ୍ତୁ, ବାରେଇ କାଲିକା
ପିଲା ।”

ପାତେ ଖପାଟା ହୋଇ କହିଲେ, “ହୋଇ ହେ
ମିଶ୍ର ! ତୁମେ ପାଠୁଆ ଲୋକଟା ହୋଇ ଏପରି
ଅନ୍ୟାୟ କଥା କିମିତି କହିଲ ହେ ? ଆରେ ସେମାନଙ୍କ
କପାଳରେ ଥିଲା, ରାଣ୍ଡ ହେଲେ । ମୁଁ କଣ କହି
ଦେଇଥିଲା, ରାଣ୍ଡ ହୁଅ ? ବାପ ଜନ୍ମ ଦେଇଛି ବୋଲି
କଣ କମ୍ ଦେଇଛି ?”

ମିଶ୍ର—ଯାଉ ସେ କଥା, ଆପଣଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ
ବୋଲିବୋଲି କରିବ କଣ ? ଆପଣ ଛେଉଣ୍ଡିଟିକୁ
ଟିକିଏ ଦୟା କରନ୍ତୁ, ସେହି ପାଞ୍ଚଶତ ମଞ୍ଜି ଯାନ୍ତୁ ।

ପାତେ—ହକ୍ ବେବହାରରେ ଦୟା ମାଦ୍ୟା କଣ
ମିଶ୍ର ? ହିଁ, ଆଉ ଗୋଟାଏ କଥା ବୁଝ, ମୋର ଆର
ଦି ଝିଅଙ୍କର ଏ ବର୍ଷ ଲେଖାଏ ହୋଇଥିଲା, ଏ ତ
ତଞ୍ଚଦ ବର୍ଷର ଝିଅ, ଯିମିତି ଯିବ, ଶିଶୁଶରେ
ପଣିବ । ଆମ ପନ୍ଥାରେ ଏତେ ବଡ଼ କନ୍ୟା କାହିଁ ?
ଯା ପିଛେ ଭାତ ଲୁଗାରେ କେତେ ଟଙ୍କା ସାରିଲଣି ?
ପାଞ୍ଚଶତ କହୁଛ—ଶିବପୁରର ଫନ୍ଦୁ ପରିଡ଼ା ଓ ଗୋବିନ୍ଦ
ପୁରର ଶାମ ମହାପାତ୍ର ଟଙ୍କା-ଥଳୀ ଧରି ମାୟକୁ ତା
ଦୁଆରେ ବସି ଗଲେ, ତେତେବେଳେ ପାଞ୍ଚଶତ ନ
ଦେଇ ଏବେ ଦେବି କିମ୍ବା ? ଆଉ ଗୁଡ଼ାଏ ବଜର
ବଜର କର ନା ମିଶ୍ର । ହଜାରେ ହେଲ ତ ବସ,
ନୋହିଲେ ସିଧା ଦାଣ୍ଡ ପଡ଼ିଛି ।

କମଳୀ କବାଟ କଣରେ ବସି ସବୁ କଥା ଶୁଣୁଥିଲା ।
ସେ ଏତେବେଳେ ସବୁ କଥା ବୁଝିଲଣି, ଭଉଣୀ-
ମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଆଖିରେ ଦେଖୁଛି, ଆଉ ଜଣାଯାଏ,
ବାରେଇକୁ ବଢ଼ି ଭଲ ପାଏ । ଟଙ୍କା ଦରଦାମ ନ
ପଟିବାରୁ ମିଶ୍ର ଉଠିଗଲେ । କମଳୀ ତୁନ ତୁନ ତେର
କନ୍ଦିଲ । ଦୁଇ ତିନି ଦିନ ହେଲ ଜିଆପିଆ ଛୁଡ଼ିଲଣି,
କେବଳ କାନ୍ଦିଲ । ମା ନାହିଁ, ତା ମନ କଥା ବା କିଏ
ବୁଝୁଛି ? ଶେଷରେ ଖୁବ୍ ଗୋଟାଏ ହେମତ ବାନ୍ଧିଲା ।
ଗାଁର ଲେଖାଯୋଖା ଅପି ଆଜିକୁ ଧରିଲା । ମନର
କଥା ପିଟାଇ କହିଲା, “ଆଜି ! ବାପା ଟଙ୍କା ଲୋଭରେ
ଗୋଟାଏ ବୁଢ଼ା ବରକୁ ମୋତେ ବିଶ୍ଵ ଦେଲେ ମୁଁ
ପୋଖରାକୁ ଡେଇଁ ପଡ଼ିବି ।” ଅପି ଆଜି ଆସି ରାତବ
ପାଶକୁ କମଳୀ କଥା କହିବାରୁ ପାତେ ଖୁବ୍ ଗୋଟାଏ
ଖପା ହୋଇ ଝିଅକୁ ତେର ଗାନ୍ଧି ଦେଲେ । “ମୁଁ
ତୋତେ ତଞ୍ଚଦ ବରସ କାଳ ଖୁଆଇ ପିଆଇ

ବଡ଼ାଇଲି—ଆଜି କଣ ନା ପାଣିକ ଡେଇଁ ପଡ଼ିବୁ ? ମର, ଦେଖେ ଭଲ କମିତି ମରିବୁ ? ଚଉଦ ବରଷ-କାଳ ଖାଇଛୁ ପିରଛୁ, ଘର ଲୁଗା ଦାମ ପାଞ୍ଚଶ ଟଙ୍କା ଗଣ୍ଠ ଥୋ—ତା ବାବେ ମରିବୁ ତ ମର ଯା, ମୋର ମନା ନାହିଁ ।”

ପାପେ ରଗ ମୁହଁରେ ଝିଅଟାକୁ ଗାଳିଗୁଲଜ କଲେ ସିନା, ହେଲେ ରତ୍ନରେ ବସି ତେର ଚିନ୍ତା କଲେ । ଝିଅଟାର ଖିଆ ପିଆ ନାହିଁ, ମଲଟା ପରି ପଡ଼ିଛୁ । ସତକୁ ସତ ମନ ଦୁଃଖରେ ଯେବେ ବୁଢ଼ି ମରିବ, ତେବେ ମୂଳ ବୁଢ଼ିବ ସିନା ! ଶୁବ ଆଖି ଫେରଇ ଦେଖିଲେ, ଜାତି ଭିତରେ ଦୋଜବର ବା ଅଭିଆଡ଼ା କେହି ନାହିଁ । ଏଣିକ ଝିଅଟାକୁ ପୋଷିବା ଶର୍କାନ୍ତ କଥା । ତହିଁ ଆରଦିନ ସକାଳେ ମିଶ୍ରକୁ ଡାକି ପଠାଇଲେ । ଆଜି ପାଷକ କଥା ଖୁବ କଞ୍ଚିଲ—ସାକୁଲ ସାକୁଲ ଭଲ । ଦୁଇଜଣ ବସି ଦରଦାମ ଠିକ କରି ନେଲେ । ସାତଶ ଟଙ୍କାରେ କଥା ଛାଡ଼ିଲୁ । ବର୍ତ୍ତିମାନ ଗାଆଁ ପାଞ୍ଚ ଭଲଲୋକ ଆଗରେ ବାରେଇ ଦେବ ଦୁଇଶ ଟଙ୍କା, ବାକି ପାଞ୍ଚ ବେଦିମୁଣ୍ଡରେ ।

ବାରେଇ ହିସାବ କରି ଦେଖିଲୁ, କନ୍ୟା ସୁନ୍ଦା ପଡ଼ିବ ସାତଶ, ବିଭି ଖଳ୍କ ତିନିଶରୁ ଉଣା ନୁହେ, ଗାଏ ଦୁଇପଦକୁ ହଜାରେ । ଘର ଭିତରେ ପୋତା ପୋତି କରି ଯାହା ରଖିଥିଲ, ଶୋଳାଶୋଳ କରି କାଢ଼ିଲ, ଟଙ୍କା ପରସା ମିଶାଇ ଟ୍ଟା ଟ୍ଟା/୭ । ମଲ ଯା, ଆହୁରି ଯେ ଗୁରିଶ ଲେଢ଼ା । ଦୁଇଶ ଟଙ୍କା ଘରୁ କାଢ଼ି ଦେଲଣି, ବିଭି ବନ କଲେ ସେ ଦୁଇଶର ଆଶ ଛୁଡ଼ିବାକୁ ହେବ । ହେଉ, ପଛକେ ବୁଝାବୁଝି । ଘରେ ବିହନ ଭାଗ ରଖି ଧାନ ସବୁ ବିକ ଦେଲୁ । ତୁଙ୍କା ହକ୍କିଆ ବଳଦ ହଲେ ରଖି ଗୋରୁଗୁଡ଼ାକ ବିକ ପକାଇଲା ।

ଆଜି ବିଭି ଦିନ । ବାଜା ପାଲଙ୍କି କରି ବାରେଇ ସଞ୍ଜବେଳେ ଶଶ୍ଵର ଦୁଆରେ ହାଜର । ବର ପାଲଙ୍କିରେ ବପିଛି, ପାତେ ପିଣ୍ଡାରେ ବସି ନାସ ଶୁଙ୍ଗୁଥିଲେ । ଘଡ଼ିଏ ବିତିଗଲ, ପୁରୋହିତ ତିନି ଗୁର ଥର ଡାକିଲେଣି, “ଆସ ପାପେ ! ବରକୁ ବାଟବରଣ କରି ନାଥ ।” ପାଷକ ମୁହଁରେ କଥା ନାହିଁ । ବୁଦ୍ଧିଆ ମିଶ୍ର କଥାଟା ବୁଝିଗଲେ, କହିଲେ, “ପାପେ ! ବାରେଇ ହାତରେ ଟଙ୍କା, ବାଟବରଣ କରି ଘରକୁ ଆଶ, ଟଙ୍କା ଗଣିଦେବ ।” ପାପେ ଧଡ଼ପଡ଼ ହୋଇ ଉଠି ବରକୁ ବାଟବରଣ କରି ନେଲେ । ଟଙ୍କା ଗଣାଗଣି ପରଖା ପରଖିରେ ଘଡ଼ିଏ ବିତିଗଲ । ମଲ ଯା ! ଛଟା ଟଙ୍କା ପଞ୍ଚଲ ଭେଣ୍ଟ ! ଗାଁ ଲୋକେ ତେର କୁହାବୋଲ କଲେ, ଜାମିନ ହେଲେ ~ ବର୍ତ୍ତିମାନ ଶୁଭ-କାର୍ଯ୍ୟଟା ସମାଧା ହୋଇଯାଉ, କାଲ ଟଙ୍କା ବଦଳା-ବଦଳ ହେବ । ପାପେ ଠଳରେ ବସିଲେ ନାହିଁ । ବାରେଇ ଆଉ ବାଟ ନାହିଁ, ସେହିତାରେ ବରବେଶରେ ବସି ଦରର ପଲାଶ ପାଣି ହଳ ସରଞ୍ଜାମ ସବୁ ଗାଁର ମଧ୍ୟ ମହାନ୍ତିକୁ ଛ ଟଙ୍କାରେ ବିକ ଦେଲୁ । କୁଆ କା କରିବାକୁ ହାତ ଗଣ୍ଠ ପାଣିଲେ । ପାପେ ବର ବିଦା କରିବା ପାଇଁ ଦାଣ ଦୁଆରେ ଲହର ପହର ହେଉଛନ୍ତି, ଦରେ ପଣିବାକୁ ନାହିଁ, ଯଦି ବେଳ ଉଛୁର ହୋଇଯାଏ, ବାଜାବାଲ ବେହେରା ଜଳଖିଆ ମାଗିବେ ।

ବାରେଇ ତ ଘରକୁ ଡାଙ୍ଗୁଆ ମଣିଷ, ବର କନ୍ୟାକୁ ବନାଇ ନେଉଛି କିଏ ? ବାରେଇ ଶୁନ୍ତି, ମାଉସୀ, ଅପା ପାଞ୍ଚଶ ଅହିଅଙ୍କୁ କେହି ଆସିଥିଲ । ଅନ୍ତକବରେ ଗାଁ ମାରକିନିଆମାନେ ବି ଧାଇଁ ଆସି ବୀରେ ଘରେ ଉଣି ହୋଇ ପାଇଛନ୍ତି । କନ୍ୟାଟି ଦୋଳମୁକୁଟ ମୁଣ୍ଡରେ କଜଳପାତିଷ୍ଠି ଧରି ନଇଁ ନଇଁ ଆଗରେ ଗୁଲିଛି, ଶିଳକାତିଷ୍ଠି ନଦ୍ରାଟିଷ୍ଠି ନଦ୍ରାଟିଷ୍ଠି ଧରି ବର ପଛରେ । ଭଣ୍ଟାରୁଣୀଟା ଆଗେ ଦେଖି ପକାଇଲା, କନ୍ୟାର ପେଟଟା ବାହାର ପଡ଼ିଛି, ନସରପସର

ହେଉ ଗୁଲୁଡ଼ି, ଭଲ କରି ଗୁଲି ପାରୁନାହିଁ । ଉଣ୍ଡାରୁଣୀ ଆଉ ପାଞ୍ଚ ମାଇକନିଆଙ୍କ ବାଢ଼ି ଟିପି ଦେଇ ଖାଇଲା ହାତ ଆଙ୍ଗୁଳ ବଢ଼ାଇ କଣ ଦେଖାଇ ଦେଲା । ସବୁ ଅହିଅପାକ କନ୍ୟାକୁ ପ୍ରାଣ ଅଲଗା ହୋଇଗଲେ, ଟୋକାଗୁଡ଼ାକ ହମି ହସି କେହି ହାୟ ହାୟ କରି ଆଗଣା ଘରକୁ ପଳାଇ ଗଲେ । କେହି କହୁଥାଏ ପାଞ୍ଚ ମାସ, ଜଣିବା ମାଇକନିଆମାନେ ଠିକ୍ କରିନେଲେ, ସାତ ମାସରୁ ଦିଶା ନୁହେ । ହାମରଙ୍ଗ ମାଉସୀ ପିଉସୀମାନେ ଘରକୁ ଯାଇ କାନ୍ଦିବାକୁ ବସିଗଲେ । ହାୟ ! ହାୟ ! ଛୁଆଟା ଅଭିଆନ୍ତା ଥିଲା ତ ଥିଲା, ସବସ୍ତୁ ସାରି ସାତପୁରୁଷକୁ ନରକକୁ ଦେଲା । ଯର ଶୁନିଶାନ, ବୀରେଇ ଗାଲରେ ହାତ ଦେଇ କାନ୍ଦିକୁ ଆଉଛି ବସିଛି । କମଳୀ କବାଟ ଉହାଡ଼ିରୁ ଜିଭରେ ରୁଁ—ରୁଁ କରି ବୀରେଇକୁ ହାତ ଠାରି ପାଖକୁ ଡାକିଲା । ପେଟ ଉପରେ ମୁଣିଏ ଟଙ୍କା, ତା ଉପରେ ଯୋଡ଼ାଏ ବେଢାଣ ଖପ କଷି ଗୁଡ଼ିଆ ହୋଇଛି, ଫିଟାଇ ପକାଇ ଖଣ କରି ଥିଲା ତଳେ ପକାଇ ଦେଲା । ଗରେଇ ଯେମନ୍ତ ସ୍ଵପ୍ନ ଦେଖୁଛି ସ୍ଵର୍ଗରୁ ଦେବର୍କିଏ ଓହାଇ ଆସିଲେ । ପରୁରିଲା, “ଏ କଣ ?” କମଳୀ କହିଲା, “ଏ ତୁମ ଟଙ୍କା, ବଳଦ ଗାଇ ପାଣି ପଲଣ ଯାହା ବିକିଛ, ଟଙ୍କା ଦେଇ ଆଗେ ଫେରାଇ ଆଶ, ତା ବାଦେ ଏ ଦରେ ପାଣି ଛୁଇଛି ।” ବୀରେଇ ଗଣ ଦେଖିଲା, ପୂର ହଜାରେ ଟଙ୍କା । ପରୁରିଲା, “ଆଉ ତିନିଶ କଣ ?” କମଳୀ କହିଲା, “ଦୁଇ ଅପାଙ୍କ ବିକ ଯେ ଟଙ୍କା ବାପା ପାଇଥିଲା, ଦଶ ମାଣ ବିଲ କିଣିଛି, ବାକି ତିନିଶ ଅଛି । ଅପାମାନେ ବଡ଼ ଦୁଃଖରେ ଅଛନ୍ତି, ଏତକ ଟଙ୍କା ଉତ୍ସନିକା ସେମାନଙ୍କ ପାଖକୁ ପଠାଇ ଦିଅ ।”

ଉପର ଓଳି ଗାଁ ଗୋହିଶ ମହିରେ ରାଘବ ପାଏ ଡକା ପକାଇ ବାୟା ପର ଧାଇଁଛନ୍ତି । ବୀରେଇ ଦୁଆରେ ଡକା ପକାଇ ପରିଷ୍ଟ ଗଢ଼ିଲେ, ଖାଲି

କହୁଛନ୍ତି, “କମଳୀ ମୋ ବେଳରେ ଛୁଟା ମାରିଲୁ, ମୋ ଟଙ୍କା ଦେ ।” କମଳୀ କହିଲା, “ବାପା ! ତୋର କି ଟଙ୍କା ? ମୋ ଟଙ୍କା ମୁଁ ଆଣିଛି ।” ଗାଁ ଲୋକେ ଶୁଣି ଧାଇଁଲେ । ସେମାନେ ରଦ୍ବ ପାଏ ଉପରେ ଆଗରୁ ବଡ଼ ଖପା ହୋଇଥିଲେ । ତିନି ତିନିଟା ଦିଆ ତିନି ହଜାରରେ ବିକିଲ, ସେମାନଙ୍କ ମୁହିଁରେ ମୁହିଁ ଗୁଡ଼ିଟାଏ ବି ବାଜି ନାହିଁ । ବିଭାବେଳେ ନାନୀମୁଖୀ ଆଉ ତିଳକାଞ୍ଚନ ଦଷ୍ଟିଶ ବିଷୟରେ ପୁରୋହିତଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ କିଛି ବୋଲିବୋଲି ହୋଇଥିଲା । ସେ ତ ଆଗରୁ ନିଆଁ ହୋଇଥିଲେ । ପଦସ୍ଥାଇ ହୁକୁମ ଦେଲେ, “ମାର ଚଣ୍ଡାଳ ମାଉସବିକାକୁ ।” ପାଏ ଦେଖିଲେ ଗ୍ରାମ ଲୋକେ ସମସ୍ତେ ମାର ମାର କହି ଧାଇଁଛନ୍ତି, ତାଙ୍କ ପଟକୁ କେହି ନାହିଁ । ଯୋଡ଼ାଏ ତିନିଟା ଧକା ବିଧା ଗୁପୁଡ଼ା ବି ବାଜିଗଲାଣି । ଟଙ୍କା ମାରିବେ କଣ, ଘରମୁହଁ ଧାଇଁଛନ୍ତି । ପିଲାଗୁଡ଼ାକ ହାତତାଳ ଦେଇ ପଛରେ ଧାଇଁଛନ୍ତି, ପାଏକ ଉପରେ ତେଲ ଧୂଳ ବୃଷ୍ଟି ହେଉଛି, ତିନି ଜାଗା ହାବୁଡ଼ ପଡ଼ି ଆଣ୍ଟ ଗଣ୍ଠ ଛୁଟି ଗଲାଣି । ପାଏକୁ ଦିନବେଳେ ଆଉ କେହି କେତେ ଗାଁ ଦାଣ୍ଡରେ ଦେଖିନାହିଁ । କମଳୀ ନାମରେ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ପଡ଼ିଗଲା ।

ବରେଇ ବାହାର ଆସିବା ଦିନଠାରୁ ମାମୁ ମାଝୁଁ ବଡ଼ ବେହାଲରେ ପଡ଼ିଲେଣି । ଆଗେ ବରେଇ ଉରରେ ଚଣ୍ଡୀ ଗୋଠରୁ ଗୋରୁ ବା ମରେଇରୁ ଧାନ ଲୁଗୁ ରେଖ କରି ବିକୁଥିଲା, ଏବେ ଡାକପୁକାର ଦିନ-ବେଳେ ବିକି ଦେଉଛି । ବାପ ମା କିଛି କହିଲେ ବାଡ଼େଇବାକୁ ଧାଏଁ, ସେମାନେ ଉରରେ କିଛି କହି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ପୁଅଟା କଥା କାହାକୁ ବା କହିବେ, ତୁମ ହୋଇ ପଦ୍ଧିଥାନ୍ତି । କର୍ଷ ଦୁଇଟା ଭିତରେ ଅତ୍ରେଇ ବୋଡ଼ିଆ ପଲଟାରେ ଛଡ଼ା ଲଞ୍ଜ ଖଣ୍ଡ ବି ନାହିଁ । ଗଛ ପରି ତିନିଟା ମରେଇ ଝାଡ଼ଖାଡ଼ । ଏଣେ ଶୁଷ୍ଟା ବି ସେହିପର । ଶ୍ଵାସ ବେମାରିଟା ପାଏକୁ ବଳି

ପଡ଼ିଲଣି, ପିଣ୍ଡାରୁ ଓହ୍ନାରବାକୁ ନାହିଁ, ବିଲବାଡ଼ି ଯିବେ କଣ ? ତଣ୍ଡୀ ତ ମୌଜରେ ଲାଗିଛି, ବିଲକୁ ଯିବ କଣ ? ରୂପଶୁଦ୍ଧିକ ମୂଲିଆଙ୍କ କିମା, ମୂଲିଆ ଦଶ ଗୌଣୀ ବୁଣିବାକୁ ଘେନିଗଲେ ତ ପାଞ୍ଚଗୌଣୀ ପଡ଼ିଲ ବିଲରେ, ଆଉ ପାଞ୍ଚ ଗୌଣୀ ମୂଲିଆଣୀର ତେଙ୍କିଶାଳରେ । ପାଷଙ୍କ ପାଖରୁ ମୂଳ ନେଇ ଆପଣାର ବିଲ ବାହି ଯାନ୍ତି । ଏଥରୁ ଯାହା ରୂପ ହେବ, ସମସ୍ତଙ୍କ ଜଣା । ବୋଇଲ—

“ଆପେ ଚଷିବୁ ପୂର ରୂପ
ଛା ଯୋତା ଅଧା ରୂପ,
ମୂଲିଆ ରୂପ ପରିପାସ ।”

ଯେ କେତେ ପୁଞ୍ଜୀ କଲେଇ ଖଳାକୁ ଆସେ, ଖଜଣାକୁ ନିଅଣ୍ଟ ।

ଏତିକିବେଳେ କଣ ହେଲ କି ଗାଁରୁ ତେର ବଳଦ ଗାଇ ରୈର ଗଲ । ଆଜି ଶୁଣାଗଲ ଶାମଳିଦର ବଳଦ ରୈର ତ, କାଳ ପରିତ୍ରାସର ଯୋଡ଼ାଏ ଗାଇ ମିଳୁ ନାହାନ୍ତି । ମାସ ଛିଅଟା ମଧ୍ୟରେ ଦଶ ପାଞ୍ଚ ଗଣ୍ଡା ଗୋରୁ ରୈର ଗଲଣି । ଗାଁଯାକ ଡକା ପଡ଼ିଗଲ । ରୈର ଧରିବା ଲାଗି ଗାଁଯାକ ତୁମି ତୁମି ବିରୂର କର ଛକ୍ରକରେ ରହିଗଲେ ।

ଦିନେ ଅଧରୁଛି ଦେଲେ ପାଣ୍ଡିଆ ପାପ ପୁଅ ଚଣ୍ଡିଆ ଆଉ ରୂର ଜଣ ବାଉରି ଟୋକା ଯୋଡ଼ାଏ ବଳଦ ବାନ୍ଧ ଘେନ ତିଲ ମଝିରେ ଯାଉଥିଲେ, ଗୋଟାଏ ଲେକ କୁହାଟଟାଏ ମାରିଦେଲ, କୋଡ଼ିଏ ତିରିଶ ଜଣ ରୂର ପଟରୁ ବେଢ଼ି ଗଲେ । ଆଉ ରୈର କାହିଁ ଯିବେ ? ଲିଙ୍ଗଳ ଉଡ଼ାରେ ବାହୁକୁ ବାହୁ ଛନ୍ଦ କାଠମୁଣ୍ଡିଆ କରି ବାନ୍ଧ ପକାଇଲେ । ମାଡ଼ ତ ମାଡ଼, ରୈରଗୁଡ଼ାଙ୍କ ତେତା ବୁଢ଼ିଗଲଣି । ଗୌକିଆ ଗୋରୁ ସହିତ ରୈରମାନକୁ ଥାନାକୁ ଘେନିଗଲ । ‘ରୈର ମା

ଲଜରେ ନ କାନ୍ଦେ’, ପାପ ପାଷାଣୀ ବୁଢ଼ା ବୁଢ଼ା ଯୋଡ଼ିଲ କବାଟ ଦେଇ ପର ଭିତରେ ଧକେଇ ଧକେଇ କାନ୍ଦୁଛନ୍ତି । ଗାଁ ଗୋଟାକ ବାଡ଼େ, ହେଲେ ବାରେଇ ମାମୁ ମାଛିଙ୍କର ବିକଳ ସହିପାରିଲା ନାହିଁ । ସଦର କରେବିକୁ ଧାଇଁଲ, ଟାଣୁଆ ଟାଣୁଆ ଓକିଲ ମୁକାର ଯୋଡ଼ାଏ ଦେଲ, ଖୁବ୍ ଲାଗିଲ । ବମାଲ ଗ୍ରେପ୍ଟାର, ଆଉ କଣ ରଷା ଅଛି, ଚଣ୍ଡିଆର କଠିନ ପରିଶ୍ରମ ସହିତ ମିଆଦ ଦେବ ବର୍ଷ ।

ବିପଦ ଯେ ସଞ୍ଜୁଆ ଅନାରପର ରୂରିଆଡ଼ି ମାଡ଼ିଆସେ । ତଣ୍ଡୀ ବିଶ୍ଵଦରକୁ ପାପେ ମଧୁସାହୁ ମହାଜନକୁ ରୁଜା ଲେଖିଦେଇ ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କା କରଇ ଆଣିଥିଲେ । ପାଷଙ୍କ ମରେଇରେ ତେର ଧାନ ଥିଲ, ପାପେ ସେ ଧାନ ବିକିଦେଇ ଦେଶା ଶୁଣିବାକୁ ବସିଥିଲେ, ପାଷାଣୀ କରିବାକୁ ଦେଲେ ନାହିଁ । କହିଲେ, “ଦିରେଇ ବିଲରୁ ଯେ ଧାନ ଅସିବ, ଅଲଗା ଅଲଗା ଖଳା ମୁଣ୍ଡରେ ବିକି ଦେଇ ଦେଶା ଶୁଣିଟ ହେବ । ବାରେଇ ତ ତାହାର ବିଲ ଘେନିଗଲ, ରୂପରୁ ତ ଧାନ ମିଳିଲ ନାହିଁ, ଦେଶାଟା ବଢ଼ିଗଲ । କଳନ୍ତର ଆଗରେ ଯୋଡ଼ା ଦତ୍ତି ପାରେ ନାହିଁ । ମହାଜନ ମୂଳ କଳନ୍ତର ମାମଲ ଖର୍ଚ୍ଚ ବାରଶ ଟଙ୍କାତକ ତଗ୍ରି କରି ରଖିଥିଲ, ଏତିକିବେଳେ ପାଷଙ୍କ ଦରଦୁଆର ସହିତ ବିଲବାଡ଼ି ନିଲମ କରି ନେଇ ପାପ ପାଷାଣୀଙ୍କୁ ଦର୍ତ୍ତ କାଢ଼ି ଦେଲ । ମଳିଆ ଚିରକୁଟ ଲୁଗା, ଦେହରେ ଅଧାଙ୍ଗୁଳିଏ ବହଳ ମଳ, ଖର୍ଚ୍ଚଗାର କାଟି ଯାଉଛି, ଗେଧ ଗେଧୁଣି ପର ଯୋଡ଼ାକଯାକ ଦାଣ୍ଡ ବରଗଛ ମୂଳରେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ।

ବାରେଇ ଶୁଣି ଧାଇଁଲ, ଦେଖିଲ, ମାଛିର ତେତା ନାହିଁ, ମାମୁ ବେକ ଶାଙ୍କ ଆଣୁ ଲୁଣେଇ ବସିଛନ୍ତି । ବାରେଇ କାହାରିକୁ କିଛି ନ କହି ମାଛ କୁ ଲାଗ କଲ, ମାମୁ ହାତ ଧରି ଧାରେ ଧାରେ ଆପଣା ଘରକୁ ଘେନି

ଅସିଲା । ବାରେଇ କମଳୀ ଦୁଇ ଜଣ ଦୁଇ ଶିନା ତେଲ
ଲଗାଇ ଦେଇ ଦୁଇଜଣଙ୍କୁ ଗାଧୁଆ ପାଧୁଆ କରାଇ
ଦେଇ ଦୁଇଖଣ୍ଡ ଧୋବ ଲୁଗା ପିଲାଇ ଦେଲେ ।
ମାଝେ ତଣ୍ଡରେ ଭାବ ଗଢ଼ ନାହିଁ । କମଳୀ ଅଧିଷେରେ
ସରକ ଦୁଧରେ ମୁଠାଏ ଭାବ ଚକଟି ପିଆଇ ଦେଲା ।

— — —

ଡାକ ମୁନ୍ଦି

ହର ସିଂହ ସରକାଶ କର୍ମରେ ବାହାଲ ହେବା
ଦିନଠାରୁ ମଞ୍ଚଲର ସାନ ବଡ଼ ଅନେକ ପୋଷ୍ଟାର୍ଥୀଙ୍କୁ
ବଦଳ ହୋଇ କର୍ମ ଇଞ୍ଜାମ କରି ଆସିଲେଣି । ଆଜିକୁ
ଦଶ ବରଷ ହେଲା କଟକ ସଦର ପୋଷ୍ଟ ଅନ୍ଧସରେ
ବରାବର ରହି କର୍ମ କରୁଛନ୍ତି । ଭଲରୁପେ କର୍ମ
କରିବାରୁ ପ୍ରମୋଶନ ପାଇଲେଣି । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ହେଉଁ
ପିଅନ, ଦରମା ମାସକୁ ନଅ ଟଙ୍କା । କଟକ ସହରରେ
ସବୁ ଜିନିଷ କଣା । ନିଆଁଟିକକପାଇଁ ଦିଆସିଲାଇଟା ମଧ୍ୟ
ନ କଣିଲେ ନୁହେ । ଅଛି କଷ୍ଟରେ ଚଳ ସୁଦ୍ଧା ମାସକୁ
ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କାରୁ ଉଣା ଖରତ ପଡ଼େ ନାହିଁ । କୌଣସି-
ରୁପେ ଦରକୁ ରୁଚିଟଙ୍କା ନ ପଠାଇଲେ ନୁହେ ।
ଘରେ ସ୍ତ୍ରୀ ଆଉ ଆଠ ବରଷର ପୁଅ ଗୋପାଳ ।
ମଞ୍ଚଲ ଜାଗା, ଘୁର ଟଙ୍କାରେ କୌଣସିରୁପେ ଟାଣ
ଟୁଣ ହୋଇ ଚଳିଯାଏ । ସେଥିରୁ ପଇସାଏ ଉଣା
ହେଲେ ଅଚଳ । ଗୋପାଳ ଅପର ପ୍ରାଇମେଶ ସ୍କୁଲରେ
ପଡ଼େ । ସ୍କୁଲରେ ଦରମା ମାସକୁ ଦୁଇଅଣା । ସ୍କୁଲ
ଦରମା ଛଡ଼ା ଆଜି ବହି ଖଣ୍ଡ, କାଳ ସ୍କେଟ କାଗଜ
ଏ ସବୁ ଜିନିଷ କଣିବାକୁ କେବେ କେବେ କିଛି
କିଛି ବେଣି ଖରତ ପଡ଼େ । ଏପରି ଉପରି ଖରତ
ପଡ଼ିଗଲେ ସେ ମାସରେ ଭାବ କଷ୍ଟ । ଉପାସ ହେଉଁ
ପଡ଼େ, ମୋ ଗୋପାଳଟି ପଡ଼ୁ ।

ଦିନେ ପୋଷ୍ଟମାଣ୍ଡର ସିଂସ ବୁକ୍ ଦେଖି କହିଲେ,
“ହର ସିଂହ, ତୁମ୍ଭର ପଞ୍ଚବିନ ବର୍ଷ ବୟସ ହୋଇ
ଗଲା, ପେନସନ୍ ନେବାକୁ ହେବ, ଆଉ ରୁକ୍ଷର କରି
ପାରିବ ନାହିଁ ।” ସିଂହଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ତ ବକ୍ତୁ ଡାଙ୍ଗି
ପଡ଼ିଲା । କଣ କରିବେ, ସମ୍ବାର ଚଳିବ କପରି ?
ସମ୍ବାର ପାହାହେଉ, ଗୋପାଳର ସେ ପଡ଼ା ବନ ।
ଗୋପାଳ ଜନ୍ମଦିନଠାରୁ ସିଂହେ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଭାବ
ଗୋଟାଏ ଉଚ୍ଚ ଆଶା ପୋଷିଛନ୍ତି—ଗୋପାଳ ମଞ୍ଚଲ
ପୋଷ୍ଟଅଫିସରେ ସବ୍ବପୋଷ୍ଟମାଣ୍ଡର ହେବ—ଅଛି
ନିକୁଳରେ ଭଲେଜ୍ ପୋଷ୍ଟମାଣ୍ଡର ହେବ । ମାସ
ଟିକିଏ ଇଂରୀଜୀ ନ ଜାଣିଲେ ତେଡ଼େବଡ଼ ରୁକ୍ଷରଟା
ମିଲିବା ମୁଣ୍ଡଲ । ମଞ୍ଚଲରେ ସୁଦିଧା ନାହିଁ, କଟକ
ଅଣି ଇଂରୀଜୀ ପଡ଼ାଇବାକୁ ହେବ । ରୁକ୍ଷର ଗଲା
ତେଡ଼େବଡ଼ ଆଶାରୁ ଏକାବେଳକେ ନିରାଶ । ସବୁ
ବେଳେ ଘେହି କଥା ଭାବ ଭାବ ଦେହଟା କଳାକାଠ
ପଡ଼ିଗଲଣି । ଦିନେଦିନେ ରାତରେ ନିଦ ହୁଏ ନାହିଁ,
ଭାବ ଭାବ ରାତ ପାହିଯାଏ ।

ସିଂହଙ୍କ ଉପରେ ପୋଷ୍ଟମାଣ୍ଡର ବାବୁଙ୍କର ଭାବ
ମେହେରବାନି । ବସାରେ ମୁକରର ରୁକ୍ଷର ଥିଲେ
ମଧ୍ୟ ସରକାଶ କାମ ସାରି ସଞ୍ଜବେଳେ ସିଂହେ ବାବୁଙ୍କ
ବସାରେ ଦୁଇ ରୁଚିଟା କାମଦାମ କରିଦେଇ ଆସନ୍ତି ।
ସଞ୍ଜବେଳେ ଗୋଟାଏ ଆରୁ ଟୋକିରେ ଦଢ଼ି ବାକୁ
ଇଂରୀଜୀ ଖବରକାଗଜ ପଡ଼ିବାବେଳେ ସିଂହେ ପେଉଁ
ମିଠା କଡ଼ା ଗୁଡ଼ାଖ ଚିଲମେ ସାଜି ଦିଅନ୍ତି, ସେପରି
କେହି ଜାଣେ ନାହିଁ । ଦିନେ ସଞ୍ଜବେଳେ ସିଂହେ
ଉଲ କରି ରୁଚିଟା ଚିଲମେ ସାଜି ଆଣି ଭଲ କରି
ଚିଲମଟା ପୁଙ୍କି ଦେଲେ । ବାବୁଙ୍କ ମୁହିଁରୁ ଇଞ୍ଜିନ୍
ପାଇପରୁ ବାହାରିଲା ପରି ଧୂଆଁ ରୁଚାକ ଭକ୍ ଭକ୍ କରି
ବାହାରୁଛି, ଟିକିଏ ଟିକିଏ ଆଣି ବୁଜି ଆସିଲଣି । ସିଂହେ
ବୁଝି ନେଲେ ଏହିଟା ଠିକ୍ ସମୟ । ସିଂହେ ବାବୁଙ୍କ
ଗୋଡ଼ିତଳେ ଦଣ୍ଡବତ ହୋଇ ହାତ ଯୋଡ଼ି ଖୁବ୍

ଉଦ୍‌ଧର, ଖୁବ୍ ବିନୟୁରେ, ଖୁବ୍ ଧୀରେ, ଖୁବ୍ ମିଠା କଥାରେ ଆପଣାର ଦୁଃଖ ହାଲ ଚୁମ୍ବକ ସମସ୍ତ କଥା ଜଣାଇଲେ । ଗୋପାଳ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ତାଙ୍କର ଯେଉଁ ଉଚ୍ଛବ ଆଶା, ତାହା ମଧ୍ୟ ଜଣାଇବାକୁ ପାପୋରିଲେ ନାହିଁ । ବାବୁ ସେହିପରି ନୟନ ମୁଦ୍ରାତାବସ୍ଥା—ଧୀର ଗମ୍ଭୀର ଭାବରେ କହିଲେ, “ଆଜ୍ଞା, ଦରଖାସ୍ତ ଖଣ୍ଡ ଲେଖି ଆଶା ।” ବାବୁଙ୍କର ସାହସ ଥିଲ, କାରଣ ପୋଷ୍ଟେଲ ଭନ୍ଦେକ୍ତର ବା ସୁପରିଶେଷେଣ୍ଟ୍ ବାବୁମାନେ ଆସିଲେ ପୋଷ୍ଟ୍‌ମାସ୍ଟର ବାବୁଙ୍କ ବସାରେ ରହନ୍ତି । ଉପର ହାକିମମାନଙ୍କ ମନୟୁଷ୍ଟି ପାଇଁ ଖାଦ୍ୟ-ପେଯ ବିଷୟରେ ଯେପରି ଆପ୍ଯୋଜନ ଦେବାର ଉଚିତ, ସେଥିର ସ୍ଥିତି ହୁଏ ନାହିଁ । ସେ ରମ୍ଭରେ ପୋଷ୍ଟ୍‌ମାସ୍ଟର ବାବୁ ‘ହର ସିଂ, ହର ସିଂ’ କରି ଦଶଥର ପାଟି କରୁଥିବାର ଶୁଣାୟାଏ । ହର ସିଂହେ, ପ୍ରକାଶ ଲେନ, ତେର ତେର ହାକିମହୁକୁମା ଅମଳ କଲେଣି । କାହାର କି ରକମ ମିଜାଜ, କିଏ କାହିଁରେ ଖୁସି, ଜାନ୍ମେ । ସେ ଦିନ ଅଧିକାରୀଙ୍କ ସିଂହଙ୍କୁ ବାବୁଙ୍କ ବସାରେ ରହିବାକୁ ହୁଏ । କାରଣ ଓଡ଼ିଶାର କଦମ୍ବୀ ହାଓୟା ହେତୁରୁ କେବି ବାବୁ ହଠାତ୍ ପାଇଁତ ହୋଇ ବାନ୍ଧିପାନ୍ତି କରି ପକାଇଲେ ତର ସିଂହେ ଯୋଡ଼ା କାରେଜିଲେମ୍ୟୁ ପ୍ରଭୃତି ହାଜର କରଇ ବାବୁଙ୍କୁ ସମାକି ନିଅନ୍ତି । ବାବୁମାନେ ଆରାମରେ ଶଯୁନ କଲା ଉତ୍ତରେ ସିଂହେ ଅଧିକାରୀଙ୍କରେ ବସାକୁ ଯାଇ ଆପଣା ପାଇଁ ଘେରେ କରନ୍ତି । ଏହି ସୁମରେ ସିଂହେ ଉପରବାନ ହାକିମମାନଙ୍କ ଠାରେ ପରିଚିତ ।

ହର ସିଂହଙ୍କ ଦରଖାସ୍ତ ପିଠିରେ ପୋଷ୍ଟ୍‌ମାସ୍ଟର ବାବୁ ଭଲ ରୂପେ ସୁପାରିସ କରି ସଦରକୁ ପଠାଇ ଦେଲେ, ଅଳ୍ପଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଏକଷ୍ଟେନ୍‌ସନ୍ ହୁକୁମ ପଢିଥିଲା । ସିଂହେ ତ ମହାଖୁସି, ଏହି ହୈସି ଖବରଟା ଗାଁକୁ ଲେଖି ପଠାଇଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନସମୟ ଲେନ ଉପର୍ତ୍ତି ସୁଖ ବା ଦୁଃଖରେ ବିମୋହିତ ହୋଇ ପଡ଼ି-

ଥାନ୍ତି । ଉଦ୍ଧବସ୍ଥରୁ ବିଧାତା ତାଙ୍କ ପାଇଁ କଣ ବିଧାନ କରୁଛନ୍ତି, ତେଣିକି ଥରେ ହେଲେ ଅନାଇବା ଦରକାର ମଣନ୍ତି ନାହିଁ । ସିଂହଙ୍କର ଏତେ ବଡ଼ ଆନନ୍ଦଟା ପାଣିଫୋଟକା ପରି ପାଟିଗଲ । ଦରତାରୁ ତିଠି ଆସିଲ, ଗୋପାଳ ମାଆର ସନ୍ନିପାତ ରେଗ, ଜୀବନର ଅଶା ନାହିଁ । ସିଂହେ ପୋଷ୍ଟ୍‌ମାସ୍ଟର ବାବୁଙ୍କୁ ତିଠିଖଣ୍ଡ ଦେଖାଇଲେ । ବାବୁ ବଡ଼ ଦୟାକୁ ଲୋକ, ତତ୍ତ୍ଵଶାରୀ ଛୁଟି ଦେଲେ । ସିଂହେ ଏକନିଶ୍ଚାସରେ ଦରକୁ ଧାଇଁଲେ, ଦରେ ପହଞ୍ଚ ଯାହା ଦେଖିଲେ, ତାଙ୍କ ଆଖିର ଜ୍ୟୋତି ହଜିଗଲ । ଜଗତଟା ଯେମନ୍ତ ଅନ୍ଧକାରମୟ । ବୁଢ଼ୀର କଥା ଶେଷ ପ୍ରାୟ ହେଲାଣି । ସ୍ବାମୀଙ୍କୁ କ୍ଷାଣ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଭଲକରି ଅନାଇଲେ, ଦୁଇ ହାତ ଅଳ୍ପ ଉଠାଇ ଦଶ୍ତବତ କଲେ, ସ୍ବାମୀଙ୍କ ଗୋଡ଼-ଧୂଳି ନେବାକୁ ଠାରିଲେ । ସେହି ଧୂଳି ଟିକକ ପାଇଁ କି ଅନାଇ ରହିଥିଲେ ? ସବୁ ଶେଷ ହେଲା ! ସିଂହଙ୍କର ପ୍ରକୃତ ଗୃହ ଭଗ୍ନ ହେଲା । ସେ ଘରର ମାଲମତା ଦୁଇ ଖଣ୍ଡ ବିକ ପିଲାଟିକୁ ଧରି କଟକ ଠଳାଇ ଆସିଲେ ।

ଗୋପାଳ ମାଇନର ପଡ଼େ । ସିଂହଙ୍କର ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାର କଷ୍ଟ, ପେନ୍‌ସନ୍ ହୋଇ ଗଲାଣି, ଭାର ଅଚଳ । ସରେ ଲୋଟାକଂସା ଯାହା ଦୁଇଖଣ୍ଡ ଥିଲ, ବିକିବାକି ଖାଉଛନ୍ତି; ରୁକ୍ଷିରରେ ଥିବାବେଳେ ଅଛି କଷ୍ଟରେ ମାସକୁ ଦୁଇ ରୁର ଅଶା ସଞ୍ଚ ଖେରିସ୍ ବେଳରେ କିଛି ରଖିଥିଲେ, ଗୋପାଳ ପଛରେ ମାଇନର ପଡ଼ାରେ ସବୁ ସାରିଲେ । ସିଂହଙ୍କର ପ୍ରବଳ ଆଶା, ଗୋପାଳ ପାସ କଲେ ସବୁ କଷ୍ଟ ମେଣ୍ଟିବ । ଗୋପାଳ ମଧ୍ୟ କେତେଥର ଭରା ଦେଇ କହିଲାଣି, “ବାପା, ଧାର କରିଜା କରି ମୋତେ ପଡ଼ାଅ, ରୁକ୍ଷିର କରି ଶୁଣିବ ।”

ହର ସିଂହଙ୍କର ଆର୍ଟ ପ୍ରାର୍ଥନା ଦନବକୁ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ୍ ଶୁଣିଲେ । ଗୋପାଳ ମାଇନର ପାସ କଲା । ସିଂହଙ୍କର ଆନନ୍ଦର ସୀମା ନାହିଁ । ସେହି ପୁରୁଷା

ପୋଷ୍ଟମାସ୍ତୁର ବାବୁ ଅଛନ୍ତି, ସିଂହେ ତାଙ୍କୁ ଧରି ବଢ଼ଇ ନିବେଦନ କଲେ । ଉପର ହାକିମମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ କିଛି ଅନୁଗ୍ରହ ଥିଲା, ଗୋପାଳ ଏକାବେଳକେ ମଫ୍଱ସଲ ମନ୍ତ୍ରମଧ୍ୟର ପୋଷ୍ଟ ଅଫ୍ରସରେ ସବ୍ ପୋଷ୍ଟମାସ୍ତୁର ନିଷ୍ପକ୍ତ ହେଲେ, ବେଳେ ମାସକୁ କୋଡ଼ିଏ ଟଙ୍କା । ବର୍ତ୍ତମାନ ସଦର ପୋଷ୍ଟଅଫ୍ରସରେ ରୂପିମାସ କାମ ଶିଖି ମଫ୍଱ସଲ ପିବେ ।

ହରି ସିଂହଙ୍କର ଆନନ୍ଦର ସୀମା ନାହିଁ; ଅନବରତ ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଅନାଇ ମୁଣ୍ଡିଆ ମାରି ମାରି ଜଣାଉଛନ୍ତି, “ଧନ୍ୟ ପ୍ରଭୁ ଭୁମର କରୁଣା, ଦୁଃଖୀର ଗୁହାର ଶୁଣିଲ ।” ରୁକ୍ଷର ଶବ୍ଦର ଆସିବା ଦିନ ରାତରେ ବୁଡ଼ା ସିଂହେ ନିରୋଳାରେ ବସି ତେର କାନ୍ଦିଲେ । ହାୟ ! ଆଜି ବୁଡ଼ୀ ଥିଲେ କେଡ଼େ ଆନନ୍ଦଟାଏ ହୁଅନ୍ତେ, ତାଙ୍କ ଗୋପଳ ହାକିମ ରୁକ୍ଷର ପାଇଲା, ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବରେ ଗଡ଼ି ଯାଉଥାନ୍ତେ । ହାୟ ! ଅସାରୀ କପାଳରେ ଦେଖିବାକୁ ନାହିଁ । ହେଉ ହେଉ, ଗୋପାଳ ତ ହାକିମ ହେଲା । ପ୍ରଭୁ ଗୋପାଳଟିକୁ ରକ୍ଷାକରନ୍ତି ।

ଗୋପାଳ ପ୍ରଥମ ମାସ ଦରମାଟା ପାଇ ବୁଡ଼ା ହାତରେ ଦେଲେ । ବୁଡ଼ାର ଆନନ୍ଦ କହିଲେ ନ ସରେ, ଗୋଡ଼ ତଳେ ପଡ଼ୁ ନାହିଁ । ପୁଅ ହାକିମ; ଏତେ ଗୁଡ଼ାଏ ଟଙ୍କା ମାସକ ମଧ୍ୟରେ ଆଣିଲା । ଟଙ୍କା-ଗୁଡ଼ାକ ରୁର ପାଞ୍ଚ ଥର ଗଣି ଅଣିରେ ବାନି ଶୋଇଲ । ଆରଦିନ ସକାଳେ ଲଣ୍ଠନଣ୍ଠ ହୋଇ ବଜାରକୁ ଧାର୍ମିଲେ । ଜୁତା, କୁରୁତା, ଲୁଗା ଧ.ବା ଯାହା ଦରକାର କଣାଗଲ । ଗୋପାଳ ସେ ହାକିମ ହେଲଣି, ସେ କଣ ସେ-ସେ ଲୁଗା ପିନ୍ଧିବ ? ଭେକ ଦେଖି ସିନା ଭିକ । ସେହିପରି ପେଣାକ ଲେଡ଼ା ।

ଏଣେ ଗୋପାଳବାବୁ ଅଫ୍ରସରେ ପାଞ୍ଚଜଣ ବାବୁଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଦସି ରଂଘାଣୀ ଲେଖନ୍ତି । ବାବୁମାନଙ୍କ ସହିତ ସବୁବେଳେ କାରବାର, ସମସ୍ତେ ଡାକନ୍ତି ‘ଡାକ

ମୁନ୍ଦି ବାବୁ’, ପୂର ନାମ ଗୋପାଳରନ୍ତୁ ସିଂହ । ଏଣେ ବସାରେ ଆସି ଦେଖନ୍ତି କଣ, ନା ବୁଡ଼ାଟା ଧୂଳିଆ ଲୁଗା ଶଣ୍ଡେ ପିନ୍ଧ କାମରେ ଲାଗିଛି; ଗୋପାଳ କିମିତ ଭଲ କରି ଦିଟା ଶାଇବ—ଗୋପାଳ ଗାଧୋଇ ଗଲ, ଓଡ଼ା ଲୁଗା ଶୁଣି ନାହିଁ—ପିଲାଟା କାମ କରି କରି ଧନ ଗଲଣି, ଏହି ସମସ୍ତ ଦିନ ରାତି ଚିନ୍ତା । ଆଗେ ବୁଡ଼ା ସିଂହେ ବେଳେ ବେଳେ ହରିନାମ କରୁ-ଥିଲେ, କିଛି କିଛି ଧର୍ମ କର୍ମ କରୁଥିଲେ, ଏବେ ଗୋପାଳ ବାବୁଙ୍କ ପାଇଁ ସବୁ ଭୁଲିଗଲେଣି । ବୋଧ କହ, ହରି ଏ ସବୁ ଦେଖି ବୁଡ଼ା ଉପରେ ଶପା ହୋଇ ଗଲେଣି—ଧମକାର କହିଲେ, ‘ଆରେ ନିର୍ଦ୍ଦେଖାଧ ଏ କଣ ରେ ! ଆଜା ବୁଝିବୁ !’

ଏଣିକି ଗୋପାଳ ବାବୁଙ୍କର ଘର କିଛି କିଛି ବଦଳ ଗଲଣି । ଏବେ ବାପକୁ ଦେଖିଲେ ମିଛଟାରେ ହେଲେ ରଗ ରଗ ସିଂ ସିଂ ହୁଅନ୍ତି । ଏଟା ମୁଖ, ଛଂଗମ ଜାଣେ ନାହିଁ—ମୁଲିଆ—ମଳିଆ ଲୁଗା ପିନ୍ଧିଥାଏ, ଏଟାକୁ ବାପ ବୋଲି ଡାକିବି, ଲୋକେ କଣ କହିବେ ! ସେ ଦିନ ଶିଷ୍ଟିରା କେତେ ଜଣ ସ୍ଥିଲେକ ସେମିଜ ପିନ୍ଧ ପୋଷାକ ପିନ୍ଧ ଠିଆ ହୋଇଥିଲେ—ବୁଡ଼ାଟା ଦେହରେ କୁରୁତା ନାହିଁ, ସେମାନଙ୍କ ଆଗ ଦେଇ ରୁଳିଗଲ । କି ଲଜ୍ଜା, କି ଲଜ୍ଜା ! ଏହାକୁ ବସାରୁ ନ ତଢ଼ିଲେ ଆଉ ଛଜ୍ଜତ ରହିବ ନାହିଁ ।

ଦିନେ ଡାକ ମୁନ୍ଦି ବାବୁ ବାପକୁ କହିଦେଲେ, “ଦେଖ, ତୁମେ ମୋର କିଛି ଉପକାର କରି ନାହିଁ, ଇଚ୍ଛା ହେଲେ ବସାରେ ରହ, ନୋହିଲେ ରୁଳିଯାଅ । ଆଉ ଦେଖ, ବାବୁମାନେ ଆମ ଦୁଆରକୁ ଆସିଲେ ତୁମେ ଛରୁ ବାହାରିବ ନାହିଁ ।” ଗୋପାଳ କଥା ଶୁଣି ବୁଡ଼ାର କାନ ମୁଣ୍ଡ ହାଁ ଭାଁ କଲ, ଗୁମ୍ ହୋଇ କହି ପଡ଼ିଲା । କାହାକୁ କହିବ ? ଦୁଆ କଥା; ଅଜାଗା ଦା ଦେଖି ହୁଏ ନାହିଁ, ଦେଖାଇ ହୁଏ ନାହିଁ । ଯାହାକୁ ମନର କଥା କହନ୍ତା, ସେ ଯାଇଛି । ବୁଡ଼ା

କଥା ମନରେ ପଡ଼ିଲ, ତେର କାନ୍ଦିଲ, ରୂରିଆଡ଼ିକୁ ଅନାଇଲା କେହି ଭରସା ନାହିଁ । ବୁଢ଼ା ଦୁଃଖ ବେଳେ ବୁଢ଼ି କଥା ମନରେ କରେ, ସୁଖ ବେଳେ ମନରେ କରେ । ମୁଁ ପୋଛିଲ, ଆଉ କାନ୍ଦିଲ ନାହିଁ, ଗୋପାଳର କାଳେ ଅମଙ୍ଗଳ ହେବ ।

ଗୋପାଳ ବାବୁ କାଳ ସକାଳେ ମଧ୍ୟସଲର କାମ ଜାଗାକୁ ପିବେ, ବୁଢ଼ାକୁ ଜଣାଇ ନାହାନ୍ତି । ସକାଳୁ ଉଠିଲେ, ଅବଜ୍ଞାନବରେ କହିଲେ, “ଏ ବାବା, ମୁଁ ମଧ୍ୟସଲ ବାହାରିଲି । ଏହି ଜିନିସପତ୍ର ସବୁ ଦେବି ଆସ । କେତେ ବା ଜିନିସ, ବୁଝି ଖବରଦାର, ମୁଲିଆ କରିବ ନାହିଁ, କଲେ ତୁମେ ଜାଣ, ମୁଁ ପଇସା ଦେବି ନାହିଁ ।” ବାବୁ ପୋଷାକ ପିନ୍ଧ କାଶରେ ଛତା ଯାକି ବାଡ଼ି ଦୂରର ଦୂରର ଚାଲିଗଲେ । ବୁଢ଼ା କଣ କରିବ, ସବୁ ଜିନିସ ରୁଣ୍ଡାଇ ପୁଣ୍ଡାଇ ଗୋଟାଏ ଗଣ୍ଠିର ବାନ୍ଧ ମୁଣ୍ଡାଇଲା । ରାତି ପାରୁ ନାହିଁ, ଦେହରେ ବଳ ନାହିଁ, ଆଖିରୁ ବେଳେ ବେଳେ ପାଣି ବହି ପଡ଼ିଛି, ଦଶ ଜାଗା ବସି ଉଠି ସଞ୍ଜ ସରକି ମହାମପୁରରେ ପହଞ୍ଚିଲ । ତେଣୁ ହେବାରୁ ବାବୁ ଫଳିତଟାଏ କଲେ, ବୁଢ଼ା ଗୁମ୍ଫ ହୋଇ ବସି ଥକା ମେଘାଉଥାଏ ।

ବାବୁ ସକାଳ ସଞ୍ଜ ଅପିସକୁ ଯାନ୍ତି, ବୁଢ଼ାଟା ମୁଁ ବୁଝି ବସାରେ କାମ ପାଇଛିରେ ଲାଗିଥାଏ । ବାପ ପୁଅ ଦୁଇଜଣ ଏକ ଜାଗରେ ବସି ଦୁଇଟା ସୁଖ ଦୁଃଖ କଥା ହେଉଛନ୍ତି, ଏ କଥା କେହି କେବେ ଦେଖିନାହିଁ । ଡାକମୂନ୍ୟ ହେଲେ ମଧ୍ୟସଲର ଗୋଟାଏ ହାକିମ । କେତେ ଲୋକ ଆସି ଦଣ୍ଡବତ କରି ଯାଉଛନ୍ତି, ମୁଖ ବୁଢ଼ାଟା କଣ ଜାଣେ ଯେ ତା ସାଙ୍ଗରେ କଥା କହିବେ !

ବୁଢ଼ା ଦେହରେ ମଧ୍ୟସଲର ପାଣି ଚଳିଲ ନାହିଁ, ଜର ହେଲେ ଖୁଁ ଖୁଁ କରି କାଶେ, ସେ କାଶଟା ରାତିକି ବେଶି ହୁଏ । ବାବୁ ଶୋଇବାରେ ହରକତ

ହେଲେ । ପିଅନକୁ ହୃଦୟ ଦେଲେ, “ବୁଢ଼ାଟାକୁ କିଆବାଡ଼ରେ ଫୋପାଡ଼ି ଦେଇ ଆସ ।” ସେ ପିଅନଟା ମୂର୍ଖ; ରଂଗା ପଡ଼ି ନାହିଁ, ତାର ଗୋଟାଏ ଦେଶୀ ହୃଦୟ ଅଛି, ବିରୁଦ୍ଧ କଲ - ‘କଣ ଏ ? ବୁଢ଼ା-ରେଣ୍ଟିକୁ କିଆ-ବାଡ଼ରେ ଶୁଆଇ ଦେବି ?’ ଦିନେ ବୁଢ଼ାର ଘର ଜର, ତିନିଦିନ ଖାଇ ନାହିଁ, ଅଧରତି, ଅନ୍ଧାର, ଥଣ୍ଡା ପାଇ ବୁଢ଼ାର କାଶ ବଳ ପଡ଼ିଲା । ବାବୁ ତ ଘର ଖପା, ବୁଢ଼ା ଖୁଣ୍ଡରେ ଦୁଇଟା ରଂଗା ଦୂଷି ମାରିଲେ, ବିଛଣାପତ୍ର ବାହାରକୁ ଫୋପାଡ଼ି ଦେଲେ । ବୁଢ଼ା ଗାନ୍ଧୁ ପଳାଇଲା ।

ପାଖରେ ଥିବା ଖୁବି ଭଲ ଲେକଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣା ଯାଇଛି, ଗୋପାଳ ବାବୁଙ୍କ ମନ ସେହିଦିନଠାରୁ ବଡ଼ ଖୁସି । ଆଉ ଏଣେ ବୁଢ଼ା ଗାନ୍ଧୁ ଅସି ତାହାର ଯେଉଁ ଦୁଇ ମାଣ ଜମି ଥିଲ ଭାଗରେ ଲଗାଇଦେଲ, ଘରେ ବନ୍ଦ ଧାନ ପାଏ । ପେନସନ୍ ଟଙ୍କାରେ ଲୁଗା-ପଟା, ଲୁଣ ତେଲ ଖେଳି ଚଲେ । କାଶ ହେଲା ଦିନଠୁଁ ବୁଢ଼ା ଟିକିଏ ଟିକିଏ ଅଫିମି ଧରିଛି । ସବୁ ଖର୍ଚ୍ଚ ଚଲେ, ଘରଠାରେ ପିଣ୍ଡରେ ବସି ହରିନାମ କରେ । ଉତ୍ତର୍କଣ୍ଠ ବାପ ପୁଅ ଦୁହେଁ ଖୁସି । ପରର ସୁଖ ଦେଖି ପାଠକ ମହାଶୟ ଖୁସି ହୁଅ ।

— — —

ସୁନା ବୋହୁ

ରମହରି ପକ୍ଷନାୟକେ ଥିଲେ ପୋକିସର ଦାରେଗା । ସାଲେୟୁର ପଗନା ଗୋପୀନାଥପୁର ଗାଁରେ ଜଣେ ଜଣାଶୁଣା ଲୋକ । ଭଲ ମନ କଥା ପଡ଼ିଲେ ଆପାଖ ଦଶଶତ ଗାଁ ଲୋକ ପରାମର୍ଶ ଲୋଡ଼ିବାକୁ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଧାଇଁ ଆସନ୍ତି । ପଞ୍ଚାୟତ ଲୋକେ ରୁହି ବସିଥାନ୍ତି, ରମହରି ବାବୁ ଅସିବେ, ତେବେ କଥା ପଡ଼ିବ । ବାବୁ ପେନସନ୍ ପାଇ ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷଯାଏ ତରେ

ବିଶେଷଲେ । ତାଙ୍କ ବିଯୋଗ ବେଳକୁ ସୁଧ ଶିବଦୂନରର
ବୟସ ଦଶ । କନ୍ୟା ଚମା ଦେଇଲୁ ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ
ପଣିଥିଲା । ବିଧବା ବିମଳା ଦେଇ ବଡ଼ ଦୟାବଜ୍ଞ,
ବଡ଼ ହେଙ୍କୀ, ବଡ଼ ସରଳା ଥିଲେ । ଏବେ ବଡ଼
ଦୁଃଖରେ ପଡ଼ି ବଡ଼ ଘରଣୀ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି ।
ପିଲ ଦିଗ୍ଭିତ ଆଉ ଘରକରଣା ସମ୍ବାନ୍ଧମୁଣ୍ଡ
ରଖିଥିଲେ । ରାମହର ବାବୁଙ୍କର ଦରମା ଉପର ସୁଚୁର
ମିଶାଇ ବେଶ ଦଶଟଙ୍କା ରୋକଗାର ଥିଲ । ହେଲେ
କଣ ହେଲ, ମଣିଷଟା ଥିଲେ ବଡ଼ ଧାହାଶର୍ତ୍ତ, ତୁରୁ
ହାତରେ ମରିଛନ୍ତି । ବିମଳା ଦେଇ ଲୁଗୁଡ଼ପା କରି
ହାତରେ ଯେ ଦଶଟଙ୍କା ରଖିଥିଲେ, ଆଉ ଦେହର
ଗହଣାଗାଣ୍ଠ ଦିଶନ୍ତ ବିକାଶିକ କରି ଆଜିଯାଏଁ ଘର
ଚଳାଇ ନେଲେ । ଆଉ ଆଉ ଖରତ ଟାଣଟୁଣ କରି
ପୁଅଟିର ପାଠ ପଡ଼ାରେ ସବୁ ସାରିଛନ୍ତି । ସବୁବେଳେ
ବୋଲୁଆନ୍ତି, “ଶିବୁ ଦି’ଅଷର ପଡ଼ୁ, ଦେହରେ ଗୁଣ
ଥିଲେ କାଳ ସକାଳେ ଘରକରଣା କରି ବସିବ ଯେ ।”

ଇଥ ରମାଟି ଦେଖିବାକୁ ବେଶ ଡୋଲତାଉଳ !
ନାକଟି ଶଣ୍ଟାଧାର ପରି ସିଧା । କଳା କଳା ବଡ଼ ବଡ଼
ଆଖି ଯୋଡ଼ିକ ତଳ ତଳ ଦିଶୁଆସ । ମୁଣ୍ଡର ଅଳକା
ଆଉ ଦାନ୍ତଗୁଡ଼ିକ ସୁନ୍ଦର, ମୁହଁଟିକୁ ସୁନ୍ଦର ମାନେ ।
କୁକୁମ ବୋଲି ହେଲ ପରି ଦେହଟିର ରଙ୍ଗ । ପିମିତି
ରୂପ, ସିମିତି ରୂପ । ମା ପାଖରୁ ବେଶ ରଖାବଡ଼ା
ଶିଶିରୁ । ଆଉ ଆଉ ରୂପରେ ତାକୁ କେହି ବାର
ପାରିବ ନାହିଁ । ଶିବୁଝିଲ ଶ୍ରଦ୍ଧା କରି କିଛି ପାଠ
ପଡ଼ାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ହାତରେ କାମ ପାଇଟି ନ ଥିଲେ
ସଞ୍ଜବେଳେ ମା ପାଖରେ ବସି ‘କୃପାସିନ୍ଦୁ ବଦନ’
ଆଉ ଶୁଦ୍ଧମାନାରୁ କେତେ ଗୀତ ବୋଲେ ।

ଶିବୁ ବାବୁ କରେଇରେ କିରଣୀଗିରି କାମ
କରନ୍ତି । ରକର ଖଣ୍ଡିକ ପାଇଲା ଦିନରୁ ତାଙ୍କର
ଇଚ୍ଛା, ଅଳ୍ପସନ୍ତ ଦରମା ଦେଇ ପିଲଭଳିଆ ଗୋଟିଏ
ରୋଷେୟା ରଖିଲେ ମା ଟିକିଏ ଆସମରେ ରହିବେ ।

ବିମଳା ଦେଇ ଶୁଣି ନିହାତି ନାଶନ । ଗୁଡ଼ଳ
ଅଧସେରେ ପୁଠାଇ ଦେଲେ ପାଇଟି ଛିଡ଼ିଲ, ପିଲଟା
କେତେ ଦରମା ପାଏ ଯେ ଖର୍ଚ୍ଚାଏ ବଡ଼ାଇ
ବସିବ ?

ଦିନ ପାଣି ପରି ବହି ଯାଉଛି । ଆସନ୍ତା କିମ୍ବା ଛି
ଦିନକୁ ଚମାର ବାର ପୂରି ଯାଇ ରେର ବର୍ଷ ପଣିବ ।
ତେଣିକି ଚଉଦ ଯୋଡ଼ା ବୟସ ପଣିଲେ ବାହା ମନା ।
ଏହି ବର୍ଷ ବିଶ୍ଵ ନ ହେଲେ ମୁହଁହଁ । କରଣ ଦର
ବୋଲି ଇଅଟାକୁ ଥୁବୁଡ଼ି କରି ଘରେ ରଖିବା, ସେହିଟା
ନିହାତି ନିଲଜପଣିଆ କଥା । ଦର ଭଲ, କନ୍ୟାଟି
ସୁଲକ୍ଷଣୀ, ଭଲ ଭଲ ଜାଗାରୁ ଜବାବ ଆସିଲଣି ।
ବିମଳା ଦେଇଙ୍କର ତୁରନ୍ତ ଜବାବ, ନା । ଯେ ଯେତେ
ବୁଝାଉ, ଏକା ରା—ନା ।

ଦିନେ ସଞ୍ଜବେଳେ ବିମଳା ଦେଇ ଅମା ପିତ୍ରପୀ
ଆଉ ଶିବୁ ବାବୁଙ୍କୁ ପାଖରେ ବସାଇ ଆପଣା ମନ
କଥା ପାଠର କହିଲେ, “ଦେଖ ପିତ୍ରସି, ‘ଇଅକୁ
ଜୁଆଇଁ ନେଲେ ଗଲ, ଯମ ନେଲେ ମଲ ।’ ବଡ଼
ଲୋକ ଦେଖି ଦୁରଦୁରନ୍ତରକୁ ଇଅଟାକୁ ପେଲ ଦେବି,
ଆଉ ତ ଆଶିସୁଲଭ ଦେଖି ପାରିବ ନାହିଁ । କରଣକୁଳ,
ଯେ ଗଲ, ଏକମୁହଁ । ସେହି ଗଲ । ମୋର ଦିଗ୍ଭିତ ଆଖି;
ଗୋଟିଏ ଗଲେ କାଣୀ ହୋଇ ମରିପିବ ଯେ । ରମିତ
ଆଖପାଇରେ ଦେବି ଯେ ଯିମିତି ଡାକିଦେଲେ ‘ଓ’
କହୁଥିବ । ଏ ତ ଗଲ ଗୋଟାଏ ବାଡ଼ । ଅସଲ କଥା
ମୁଁ ସତ୍ୟ ଲାଗିବ ନାହିଁ । ବାବୁମାନେ ଆଉ ବଉଳ
ରାଜ ଯାଇ ସୁର୍ଗରେ ଅଛନ୍ତି, ମୁଁ ନରକରେ ଘାଣ୍ଡି
ହେଉଛି । ସତ୍ୟ ଲାଗିଲେ ମୋତେ ନରକରେ ବି
ଠାବ ହେବ ନାହିଁ ।”

ରାମହର ବାବୁଙ୍କ ରୂପ ଦର ଛଡ଼ା ପଡ଼େଇଶୀ
ନବଦନ ଦାସେ ପୋଲସର ଜମାଦର ଥିଲେ । ଗୋଟିଏ
ଆକାରେ ଏକ ସଙ୍ଗରେ ଶୁକରିରେ ତେର ଦିନ ଦିନ

ଯାଇଥିଲା । ନବଦନ ବାବୁଙ୍କ କୁଟୁମ୍ବ ମଧ୍ୟରେ ଭାର୍ଯ୍ୟ କମଳା ଦେଇ ଆଉ ଗୋଟିଏ ପୁଅ ଦିବାକର । ଦୁଇ ବାବୁଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସିମିତ ମନ ମିଳେ, ଶୁଭ୍ର ଭାବ, ଏଣେ ୯ ରାତ୍ରେ ବିମଳା ଦେଇ ଆଉ କମଳା ଦେଇଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସିମିତ ମିଳାପ, ସିମିତ ଏକ ମନ । ଦୁଇଜଣ ଯେତେବେଳେ ଭୁଆସୁଣୀ ଥିଲେ, ରୋଜ ସକାଳେ ବାଡ଼ିଆଢ଼େ ପୋଖରୀ ତୁଠରେ ଘଡ଼ିଏଯାଏ ବସି ଦାନ୍ତ ଦତ୍ତ, ଆଉ ଦୁଃଖ ସୁଖ କଥା, ହସି ଖୁସି କଥା, ରନ୍ଧାବଡ଼ା କଥା, ଘରକରଣା କଥା ହୁଅଛି । ଦୋଳପୂର୍ଣ୍ଣମୀ ଦିନ ଦୁଇ ଜଣ ଅମ୍ବ ବଉଳ ବସିଲେ । ଚମ୍ପା ଯେତେବେଳେ ପେଟରେ ଥାଏ, କମଳା ଦେଇ କହିଲେ, “ବଉଳ, ତମର ଯେବେ ଗୋଟିଏ ହିଞ୍ଚ ହେବ, ମୋ ଦିବୁକୁ ଦେବ ।” ବିମଳା ଦେଇ କହିଲେ, “ହଁ ବଉଳ, ଦେବ ।” କମଳା ଦେଇ, ‘‘ସତ୍ୟ ?’’ ବିମଳା, ‘‘ସତ୍ୟ ।’’ କମଳା, ‘‘ସତ୍ୟ ?’’ ବିମଳା, ‘‘ସତ୍ୟ ।’’ କମଳା, ‘‘ସତ୍ୟ ?’’ ବିମଳା, ‘‘ସତ୍ୟ ।’’ ତିନି ସତ୍ୟ ଉତ୍ସରେ ଆଉ କଣ କଥା ଥାଏ ? ନବଦନ ବାବୁ, କମଳା ଦେଇ ରୂପ ଯାଇଛନ୍ତି । ପୁଅ ଦିବାକର ଘରକୁ ଏକୁଟିଆ, ପିଲାଟା ଯୋଗ୍ୟ, ରଂଘଜୀ ବି ଦି ଅଷ୍ଟର ଜାଣେ, ଯୁବା ବୟସ, ଦେଖିବାକୁ ସୁନ୍ଦର, କାକଟପୂର ଜମିଦାର ସିରପ୍ତର ନାଏବ । ବିମଳା ଦେଇ ସେ ସତ୍ୟକୁ ହୃଦରେ ଲେଖି ରଖିଛନ୍ତି । ‘‘କହିଲେ “ମୁଁ ମତ୍ୟ ଲାଗିବି ନାହିଁ, ଛେଉଣ୍ଡ ପିଲାଟିକି ଥାଏ କରିବ ।” ବିଶ୍ଵ ହୋଇଗଲା । ଦିବାକର ଚମ୍ପା ମାଣିକ୍ୟାଡ଼ା ପରି ପରମ ସୁରେରେ ଘରେ ଥାନ୍ତି । ଦୁଇ ଜଣଙ୍କର ଏକ ମନ, ଏକ କଥା, ଏକ ଇଚ୍ଛା । ପୃଥ୍ବୀରେ ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ସୁଖ ଯଦି କିଛି ଥାଏ, ସେହିଟା ହେଲା ଦାମ୍ପତ୍ୟପ୍ରେମ ।

ମା ବିମଳା ଦେଇ ଏଣିକି ଅଡ଼ି ବସିଲେଣି, ଘରକୁ ବୋହୁଟିଏ ଆଖିବାକୁ ହେବ । ଦିନେ ରବିବାର, କରେଇ ବଦ, ପୁଅ ଦରେ ଅଛି । ଶିବୁ ବାବୁ ବସି

ଶଣ୍ଟିଏ ପୋଥ ପଡ଼ୁଥିଲେ । ବୁଢ଼ୀ ଧୀର ଧୀରେ ଯାଇ ପାଖରେ ବସିଲେ । କଅଁଲେଇ କଅଁଲେଇ କହିଲେ, “ଆରେ ବାପା ଶିବୁ ! ଆଜିକ ପାଞ୍ଚ ବରଷ ହେଲା ତୋ ସାଙ୍ଗରେ ଲାଗିଛି, କେତେ ଥର କହିଲୁ; ଶୁଣିଲୁ ନାହିଁ । ପହିଲୁ ପହିଲୁ କହିଲୁ, ପାଠ ପଡ଼ି ସାରିଲେ ବାହା ହେବୁ । ପଡ଼ା ସରିଲୁ । ଫେର ଧରିଲୁ, ରୂପିର କଲେ ବାହାଯର ହେବ । ରୂପିର ବି ହେଲା । କାହିଁ, ବାହା-ଘରର ନା-ଚର୍ଚା ବି ନାହିଁ । ମେର କଣ ଆଉ ବଳ ବୟସ ଆସୁଛି ରେ ? ମୁଁ କଣ ଆଉ କାମ ପାଇଟିକି ପାରିବିକରେ ? ବିଦ୍ୟା ମା ସିନା ବାହାରଘର କାମ ପାଇଟି କରି ଦେଇଗଲା, ଭିତର ପାଇଟି ରନ୍ଧାବଡ଼ା କରୁଛି କିଏ ? ଏଣିକ ସଞ୍ଜ ହେଲା ତ ଆଖିକ କିଛି ଦିଶିବ ନାହିଁ, ପାଞ୍ଚ ଜାଗା ହାବୁଡ଼ି ପଡ଼ିବ, କାମ ପାଇଟି ହାତକୁ ଲାଗିବ ନାହିଁ । ଦିନେଦିନେ ଦିଦିପାକୁ ଲାଗିଲେ ଚମ୍ପା ଆସି ଦିଟା ସିଖୁମିହି କରି ଦେଇଯାଏ, ସେ କଣ ସବୁଦିନେ ଆସୁଥିବ ? ଯେତେ ହେଲେ ସେ ହେଲୁ ପରଦର୍ଶ, ତାର ଫେର ଦରକରଣା ଅଛି ନା ? ପୁଣି ଘରକୁ ଏକୁଟିଆ, ଶାଶ୍ଵତ ନଣ୍ଡନ କେହି ନାହିଁ ବୋଲି ସିନା ଯେତେବେଳେ ପାରେ ଧାର୍ଯ୍ୟ ଆର୍ଥ୍ୟ, ମୋହିଲେ କଣ ଆସି ପାରନ୍ତା ? ଆଉ ଦେଖ, ତିନି ପ୍ରସ୍ତୁତ ଦର, ମୁଁ ଗୋଟାଏ କଣରେ କେଉଁଠି ପଡ଼ି ରହିଥାଏଁ, ତୁ କରେଇଲୁ ବାହାରିଗଲେ ଦରଗୁଡ଼ିକ କମିଶିକା ଖାଁ ଖାଁ ଗୋଡ଼ାଏ । ଏଇ ଘର କଣ ଥିଲା, କଣ ହେଲା । ହାଇରେ—ହା ! ମୁଁ ଆଉ କେତେ କାଳ ବଞ୍ଚି ରହିବ ରେ ! ମତେ ଟିକିଏ ଥିଲା ରେ ଭଲ ! ସେ ନାହାନ୍ତି ବୋଲି ସିନା, ତୁ କଣ ଆଜିଯାଏ ଅଭିଆନ୍ତା ବିଶ୍ଵାସୀନ୍ତି ?” ବୁଢ଼ୀ ଆଉ କିଛି କହି ପାଇଲେ ନାହିଁ, ଧକେଇ ଧକେଇ କାନ୍ଦ ବସିଲେ, ମୁଁ ସୁଁ କରି ନାକ ପୋଛି ପକାଉଥାନ୍ତି ।

ମା’ଙ୍କ ଦୁଃଖ ଦେଖି ଶିବୁ ବାବୁଙ୍କ ମନରେ ଭାରି ଦୁଃଖ ହେଲା, ପୋଥ ଶଣ୍ଟିକ ମେଜ ଉପରେ ଥୋଇ

ଦେଇ ଅମା ଆଉ ଦୁଆରକୁ ଦୂଳିଗଠନ । ଅମା ଆଜି ଲେଖାଯୋଖାରେ ବିମଳା ଦେଖିଙ୍କ ପିଉସୀ, ଶିବୁ ଆଉ ଚମାକୁ କୋଳରେ କାଶରେ କରି ବଡ଼ାଇଛି । ବିମଳା ଦେଇ ତାକୁ ମା ପରି ମାନନ୍ତି, ଅମା ବି ବିମଳା ଦେଖିଙ୍କ ହିଅ ପରି ମଣେ, ଭଲ ପାଏ, ସବୁ କଥାରେ ସାହା ହୁଏ । ଅମା ଘର ଆଉ ବିମଳା ଦେଖିଙ୍କର ପାଚିଶୀ ଲଗାଲଗି, ଦୁଆର ଅଳଗା ଅଳଗା । ଅମା ଆଜି ବଣଳତା ଆମେମାନେ ପାଇ ନାହିଁ, ଏଥକୁ ଉପର ପୁରୁଷର କାହାର ପରିଚୟ ଦେବାକୁ ଅଷ୍ଟମ । ବିଭାପନଙ୍କରେ ଆଜି ନାତି ମଧ୍ୟରେ ତେର କଥାଭାଷା ହେଲା । ଆଜି କହିଲେ, “ଆଜ୍ଞା ଶିବୁ, ତତେ ଗୋଟିଏ ଭଲ ସୁନ୍ଦରୀ ବୋହୁ ଆଣି ଦେବି, ମାଣିଆବନ୍ଧ ଲୁଗାଟି ଏ ପିନାଇବୁ ଏକା ।”

ବୟସ ଥିବାବେଳେ ଅମା ଆଜି ବଡ଼ କଳିଦ୍ଵାରା ଥିଲା । ପର ଉପକାର କରିବାକୁ, ଭାବ କରିବାକୁ ବି ଆଗ । ବୁଦ୍ଧିମଣ୍ଠା, ଦରକାର ପଡ଼ିଲେ ଗୋଟାଏ ଠିକ ବୁଦ୍ଧି ପାଇଁ ଦେବାକୁ ବି ଖୁବ୍ ପାରେ । ରାଣ୍ଡ ମାଇ-କିନିଆଟିଏ ହେଲେ କଣ ହେଲା, ଭୁଲ ଉଠକାରେ ଗାଁ ଲୋକେ ତାକୁ ପସମର୍ଦ୍ଦିପଣ୍ଡରନ୍ତି । ଉଛୁଣି ଆଜି ବଡ଼ ବୁଢ଼ୀ ହୋଇ ଗଲାଣି । ବାଢ଼ି ଖଣ୍ଡଏ ଧରି ଠୁକୁର ଠୁକୁର କରି ବାହାରିଲା । ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆନ୍ତୁ “ରେ ବିମଳା ! ରେ ମା ବିମଳା !” ଡାକି ଡାକି ଯାଇ ହିଆଶା ପାଖରେ ବସିଲା । ଏ କଥା, ସେ କଥା, ଦୁଇଟା କଥା ବାଦେ କନ୍ଦିଲ, “ଆରେ ମା ! ଶିବୁ କହିଛି, ବାହା ହେବ । ହିଁ, ଭଲଲୋକ ଘର ହିଅଟିଏ ହୋଇଥିବ, ବି ଅଷ୍ଟର ପଢ଼ିଥିବ, ରମିତିକା କନ୍ୟାଟିଏ ପାଇଲେ ବାହା ହେବ ।” ଶିବୁ ବାବୁଙ୍କର ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା, କନ୍ୟାଟି ସୁନ୍ଦରୀ ହୋଇଥିବ; ଆଜି କିନ୍ତୁ ଏ କଥାଟା ହିଆଶକୁ କହିଲେ ନାହିଁ । ଏକା ଶିବୁ ବାବୁ କିମ୍ବା, ସୁନ୍ଦରୀ କନ୍ୟା ବିଭା ହେବାକୁ କାହାର ଇଚ୍ଛା ନ କଲେ ? ପାଠକ ପାଠିକା ବୋଲନ୍ତୁ ଉଲ୍ଲା, କଥାଟା କଣ

ମିଛ ? ବିମଳା ଦେଇ ଆନନ୍ଦରେ ପିଉସୀକୁ କୁଣ୍ଡାର ପକାଇ କହିଲେ, “ପିଉସୀ, ତୁ ଟିକିଏ ଲାଗି ଯା, ମୋର ଆଉ କିଏ ଅଛି ? ବାପଛେଡ଼ଣ୍ଟି ଲାଗି କିଏ ଧାଇଁବ ? ଯାହା କରିବେ ଜୁଆଇଁ ବାବୁ । ମୁଁ ତ କହିବ ନାହିଁ, ତୁ ଯା ତାଙ୍କୁ କହିବୁ, ସେ ଖୋଜା ଲେଡ଼ା କରି ଘଟଣା କରି ଦିଅନ୍ତୁ । ଚମାକୁ କହିବି, ସେ ବି ଜୁଆଇଁ ବାବୁଙ୍କୁ କହିବ । ଯେତେ ହେଲେ ସେଇଟା ହେଲା ପିଲାଲୋକ । କହି ଜାଣିବ ନାହିଁ, ତୁ ଯା, ତାଙ୍କୁ ବୁଝେଇ ବନେଇ ବାନେଇ କହିବୁ ।”

ଦିବୁବାବୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ମହା ହଇବାଟରେ ପଡ଼ିଲେଣି । ଉଠଣ୍ଟୁ ବସୁଶୁ ଚମା ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଲାଗିଛି “ମୋ ଭାଇପାଇଁ ଗୋଟିଏ କନ୍ୟା ଠିକଣା କରିବିଥା ।” ଦିବୁ ବାବୁ ବାହାରୁ ଜୁଆନ୍ତୁ ବୁଲି ଆସି ଘରେ ଗୋଡ଼ ଦେଇଥିବେ କି ନାହିଁ, ଚମା ଧାଇଁ ଆସି ପରିବିବ “କଣ, କନ୍ୟା ଠିକଣା ହେଲା ?”“ମଲ ଯା ! କନ୍ୟା-ଟାଏ କଣ ପଡ଼ିଆରେ ପଡ଼ିଛି ଯେ ଧାଇଁ ଯାଇ ଗୋଟାଇ ଆଣିଲେ ହେଲା ?” ଚମାଟା ଯୋକ ପରି ଲାଗି ରହିଛି ।

ଦିବୁବାବୁ ଜମିଦାର ନାଏବ । ମଧ୍ୟକାଳୀନ ଶବର ଜଣା । ପାଞ୍ଚ ଜାଗାକୁ ଶବର ପଠାଇଲେ । ଦୁଇପକ୍ଷରୁ ଲୋକ ଯା ଆସ କଲେ । କଥା ପଟିଲ ନାହିଁ, ଭାଇତଳ । ଶେଷରେ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଚକିଲ । ଦୁମଦୁମପୁରରେ କନ୍ୟାଟି ଦରଯୋଗା ହେଲାଣି । ବୟସ ସତର ବରଷ ରୁଲିଛି । ବିଧବାର ହିଅ, ବଡ଼ଭାଇ ବଳରମ ଦାସେ ଗାଁର ଅବଧାନ ।

ସବୁ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଶୁଣି ଶିବୁ ବାବୁ ଟିକିଏ ମୋଡ଼ ମାଡ଼ ହେଉଥିଲେ । କନ୍ୟାଟି ବଡ଼ ଲୋକର ହିଅ, ଆଉ ସୁନ୍ଦରୀ ହୋଇଥିବ, ଏଇଟା କିଏ ନ ଲେଡ଼ା ? ହେଲେ, ସେଇଟା କଣ ସମସ୍ତଙ୍କ କପାଳକୁ ଘଟିଥାଏ ? ବିଭା କଥାଟା ଜାଣ ପ୍ରଜାପତି ଘଟସୂର କଥା, ତାଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦରକୁ

କିଏ ମେଣିବ ? କନ୍ୟା ଯେ ଛିଶାଖରେ ବୁଡ଼ିଲ
ଦେଇଛି, ଧର ବାନ୍ଧ ପେଇଠିକ ଯିବ । ଶିବୁ ବାବୁ
ଆଜି ଫେରଇ ଦେଖିଲେ, ଆଉ କେଉଁଠି ୦କଣା
ନାହିଁ । ଏଣେ ମା ହେଲେଣି ଅଥୟ । କଣ କରିବେ,
ଭାଜି ହୋଇଗଲେ । ବିମଳା ଦେଇଙ୍କ ଆନନ୍ଦ ଦେଖେ
କିଏ, ଘୋଜିଲା ଲୋଜକୁ ପେଜ ମନ୍ଦାଜ ବି ଅମୃତ ।
ବୋହୁ ବୋହୁ ଭାଜି ହେଉଥିଲେ, ବୋହୁ ଟିକଣା
ହେଲା, ଆଉ କଣ ? ଚମା ମନରେ କଲ, ‘ପାରିଲ
ବୋହୁ ଅସିବ, ଏକାବେଳକେ ହାତିଶାଳରେ ପଣିଯିବ,
ମା ଖଲୁସ ପାଇଲେ, ଭଲ ହେଲ ।’

ଦିବୁ ବାବୁ ଖବର ଅଣିଲେ, କନ୍ୟା ଦେହ ବଞ୍ଚି
ଟିକିଏ କଳା, ନାମ—ନିମ । ନାମଟା ବିଚିକିଟିଆ କିଁୟା,
ସେଥିର ମଧ୍ୟ ଖବର ଆସିଲ । କନ୍ୟାର ଉପର ଦୁଇ
ଭାଇ ଲାଗିଲା ବାହୁଡ଼ିବା ବାଦେ କନ୍ୟାଟି ଜନ୍ମ
ହେଲା । ମା ଦେଖିଲେ, କନ୍ୟାଟି ବଡ଼ ଦୁନ୍ଦର, ଚମକି
ପଡ଼ିଲେ, ଉପର ଦିଗ୍ରିଟି ଦୁନ୍ଦର ପୁଅଙ୍କୁ ଯମ ନେଇ
ଯାଇଛି, ଏ କନ୍ୟାଟିକୁ କାଳେ ଦେନିଯିବ, ନାମ
ଦେଲେ ନିମ । ଅର୍ଥାତ୍ ନିମ ପ୍ରାଣ ଟିତା, ଯମକୁ ରୁଚିବ
ନାହିଁ ।

ସେ ସବୁ କଥା ଯାଉ, ନିମା ସଙ୍ଗରେ ଶିବୁର
ବିଶ୍ଵ ହୋଇଗଲା । ବଡ଼ ପ୍ରେମରେ, ବଡ଼ ଆନନ୍ଦରେ
ଶାଶ୍ଵୁ ବୋହୁଟିକୁ ଦରକୁ ନେଲେ ।

ନୂଆବୋହୁଟି ଘରେ ପଣିଛି, ତାକୁ ହଠାତ୍
କମିତି କିଏ କହିବ, ତୁ ଏ କାମ କର, ସେ କାମ
କର । ବୋହୁଟି ଢାକିଛୁକି ହୋଇ ଘରେ ପଣିଥାଏ ।
ଚମା ଆପଣା ସର ବାସିପାଇଟି ସାର ଅସି ବୋହୁକୁ
ଉଠାଏ । ସାଙ୍ଗରେ ଦେନି ଯାଇ ଗାଧୁଆପାଧୁଆ
କରଇ ଆଣେ । ବିମଳା ଦେଇ ରନ୍ଧାବଡ଼ା କରି ଭାତ
ପରଷି ଦିଅନ୍ତି, ବୋହୁ ଖାଇ ହାତ ଧୋଇ ଶୋଇପଡ଼େ ।
ବିଦାମା ଆସି ସଙ୍ଗୁଡ଼ ବାସନ ଖଣ୍ଡ ଧୋଇ ପକାଏ ।

ପନ୍ଥର ଦିନ ଗଲ, ମାପେ ଗଲ, ବି ମାସ ବି
ଲେଖି । କାହିଁ, ବୋହୁ ତ ଗମୀଶାରୁ ବାହାରୁ ନାହିଁ ?
କାମ ପାଇଟି କିଛି କରୁ ନାହିଁ ? ଚମା ଦିଥର, ବୂରିଥର
କହିଲଣି, “ବୋହୁ ଉଠ, କାମ ପାଇଟିରେ ଲାଗ,
ରନ୍ଧାବଡ଼ା କର, ଭୁଳାଟା ବିଛଣାରେ ପଡ଼ିଲୁ କିଁୟା ?”
ବୋହୁ ଘାଲେଇ ଦିଏ, ଶୁଣି ନ ଶୁଣିଲ ପରି କିଛି କଥା
କହେ ନାହିଁ । ମନରେ କଲ, “କଣ ! ମା କହିଛି, ମୋ
ଗେରସ୍ତ ରେଜାଗିଆ, ମୁଁ ଏ ଘରେ ସାନ୍ତାଣୀ । ଏ
ଗୁଡ଼ାକ ମୋ ଘରେ ଖାଇବେ, କାମ ପାଇଟି କରିବେ
ସିନା, ମୁଁ କିଁୟା ଗତର ଖଟାଇବି ?” ମା ଯେତିକି
ଉପଦେଶ ଦେଇଥିଲ, ବୋହୁ ଭଲ କରି ମନରେ
ରଖିଲି । ମା କହିଛି, ଶାଶ୍ଵୁକୁ ଅନାଇ କଥା କହିବୁ
ନାହିଁ, ଠାର ଠାର ଦେବୁ । ବୋହୁ ଖାଇ ବିଥିଥାଏ,
ଭାତ ତିଆଣ ଲୋଡ଼ା ହେଲେ କଂସା କି ଗିନାଟା
ମାଟିରେ ଠାକୁ ଠାକୁ ମାର ଠାର ଦିଏ । ବୋହୁଟି ଟିକିଏ
ଘୋକ କାଉଳ, ଭାତ ରନ୍ଧାରେ ଶାଶ୍ଵୁ ଟିକିଏ ଡେର
କଲେ ବୋହୁ ରେଷେଇ ଘରକୁ ଯାଇ ହୁଁ ହୁଁ କରି
ପେଟରେ ହାତ ବୁଲଇ ଠାରିଦିଏ । ବିମଳା ଦେଇ ବି
ବୁଝି ପାରନ୍ତି ବୋହୁଟିକୁ ଘୋକ ଲୁଗିଲଣି ।

ଚମା ଆଉ ସହି ପାରିଲ ନାହିଁ । ବୋହୁକୁ
ବକାବକ କଲଣି । ବୋହୁ ବି କେତେ ସହିବ ?
କିଁୟା ସହିବ ? ସେ ଯେ ଘରର ସାନ୍ତାଣୀ । ପହିଲୁ ପହିଲୁ
ବାଗରେ ଗୁରୁ ଗାଇଁ ହେଉଥିଲ, ଏଣିକି ସାପେ ଜବାବ୍
ଦେଲଣି । ଦିନେ ଚମା ଭାର ରାଗିଯାଇ ବୋହୁକୁ
ଗାଳିଦେଲ । ବୋହୁ ବି ଗାଳ ଆରମ୍ଭ କଲ । ବିମଳା
ଦେଇ ଧାଇଁ ଆସି କହିଲେ, “ନା ରେ ମା ଚମା !
ଛୁଆଟା ମାକୁ ଗୁଡ଼ ଆସି ମନ ଦୁଃଖରେ ଅଛି, ସବୁ
କାମ ପାଇଟି ପଛେ କରିବ ଯେ । ତୋଲ କାନ୍ଧରେ
ପଡ଼ିଲେ ଆପେ ବଜାଇବି ?” ଚମା କହିଲ, “ନାହିଁ
ମା ! ସେ ବୋହୁ ଦେଖୁଛି, ତୋଲ ତ ତୋଲ, ତେଣୁ
କାନ୍ଧରେ ପଡ଼ିଲେ ବି ହଲିଲେ ହେବାର ମୁଁ ।”

ଦିନେ ଅମା ଆଉ ନାତୁଣୀଙ୍କୁ ପରିଚିଲା, “କିମ୍ବା କମ୍ପି ! ତୁ ତ ବୋହୁକୁ ଏତେ ବୁଝୁଡ଼ିଛୁ, ଏଣିକି ଉଠି କାମ ପାଇଟି କଲଣି ନା ?”

ଚମ୍ପା କହିଲା, “ନାହିଁ ଲେ ଅଛି, ତୁ ଯେତେ ମାଠିବୁ ମାଠ, ସେ ତ ସେଇ ଦରପୋଡ଼ା କାଠ !”

ରନୀ ବଢ଼ାରେ ଟିକିଏ ଉଛୁର ହେଲେ ବା ଆଉ କିଛି କଥାରେ ବୋହୁଟା ଶାଶ୍ଵି ସଙ୍ଗରେ ଭାଟ୍ ଭାଟ୍ ଲଗାଇଲଣି । ହେଲେ, ବୋହୁ, ତା ମା କଥା ଭୁଲି ନାହିଁ । ଶାଶ୍ଵି ମୁହଁକୁ ରୁହିଁ ଗାଳି ଦିଏ ନାହିଁ; ଡତଣା ପଡ଼ିଥାଏ, ପଛ କରି ବରବର କରି ବକିଯାଏ ।

ବୋହୁର ଯେ ଏତେ ଗୁଣ, ଶିବୁ ବାବୁ ସବୁ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । ମା ତ କିଛି କହିବେ ନାହିଁ, ଚମ୍ପା ବି କିନ୍ତୁ କହେ ନାହିଁ । ହେଲେ ଦର କଥା ବାବୁ କଣ ବୁଝି ପାରିବେ ନାହିଁ ? ସବୁ ନ ଶୁଣନ୍ତୁ, କେତେ କେତେ କଥା ବୁଝିଲେଣି । ଏଣିକି ଚମ୍ପାକୁ ବଳେଇଲଣି । ଭାଇଙ୍କୁ ସବୁ କଥା ନ କହିଲେ ନୁହେ । ଦରେ ଯେବେ କହେ, ମା ଧାଇଁ ଆସି ପାଇଁ ବନ କରଇବ, ସବୁ କଥା କୁହାଇ ଦେବ ନାହିଁ ।

ଦିନେ ସଞ୍ଜିବେଳେ ଅମା ଆଉ ଦୁଆରେ ନାତି ନାତୁଣୀ ଆଇ ତିନିଟେ ବସି ତେର ବେଳଯାଏ କଣ ପରମର୍ଶ କଲେ । ଅର୍ଥାତ୍ ସାଧୁଭାଷାରେ ଲେଖା ଯିବ, କମିଟି ବସିଲା । ଏତେ ତୁନି ତୁନି କଥା ହେଲେ ଯେ, କେହି କିଛି ଜାଣି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଶେଷରେ ଶିବୁ ବାବୁ କହିଲେ, ଅର୍ଥାତ୍ ରଜନ୍ୟଶନ୍ ପାସ ହେଲ— “ଦେଖ ଚମ୍ପା ! ଆସନ୍ତା ଶୁଦ୍ଧବାର କିନ୍ତୁ ସୋମବାର ଯାଏ ଗୁଡ଼ପ୍ରାଇଡେ, ରୁରିଦିନ କରେଇ ବନ ହେବ, ସେହି ସମୟରେ ସବୁ କଥା ଠକଣା କରିବା ।”

ଆଜି ଶୁଦ୍ଧବାର । କୁଆଇଁ ଦିବୁବାବୁ ସକାଳୁ ଉଠି କାକଟପୁର ଜନିଦାର ସରକୁ ଗଲେଣି, ଦୁଇ ଦିନ ଅସିବେ ନାହିଁ । ଚମ୍ପା ଦୁଆରେ କଞ୍ଚି ଲଗାଇ ଦେଇ ମା ଘରକୁ ଅଇଲା । ଭାଇ ପିଣ୍ଡାରେ ବସିଥିଲେ, ଚମ୍ପାକୁ ଦେଖି ଟିକିଏ ହସିଦେଇ ଦାଣ୍ଡ ପଟ୍ଟକୁ ଚାଲିଗଲେ ! ଚମ୍ପା ଏକାବେଳକେ ବୋହୁ ବିଛଣା ପାଖକୁ ଚାଲିଗଲା । ବୋହୁର ନିଦ ଭାଙ୍ଗିଲଣି, ଭୁକ୍ତାଟାରେ ବିଛଣାରେ ପଡ଼ି ଏକଢ଼ ସେକଣ୍ଡ ଗଢ଼େଇ ପଢ଼େଇ ହେଉଛି । ଚମ୍ପା ଭାରି ଖପା ହେଲାପରି ଗର୍ଜନ କରି କହିଲା, “କି ଲେ ବୋହୁ ! କିମ୍ବୀରଟା ପରି ପେଟେ ଖାଇ ବିଛଣାରେ ପଡ଼ି ଗଢ଼େଇ ହେଉଛି, ଦରେ ପାଇଟି କରିବ କିଏ ଲେ ? ତୁ ସାଙ୍ଗରେ କଣ ଗୋଟାଏ ପୋଇଲୁ ଆଣିଛୁ କି ଲେ ?” ଆଉ କଣ ସମ୍ବଲା ଯାଏ ? ବୋହୁଟା ତ ସହଜରେ ଥିଲ ବଦରଗୀ; ପୁଣି ତାର ବିଶ୍ୱାସ, ସେ ହେଲୁ ଘରେ ସାନ୍ତ୍ବାଣୀ, ଏମାନେ କେହି ନୁହନ୍ତି । ଏଇଟା ପୁଣି ଆସି ଗାଳି ଦିବ ? କୋପରେ ଧନ୍ତପନ୍ତ ହୋଇ ଉଠିଲ, ଲୁଗାଶ୍ରୀ ସଜାନ୍ତି ପିନ୍ଧବାକୁ ବେଳ ନାହିଁ, ମୁଣ୍ଡ ମୁକୁଳା, ଗର୍ଜନ କରି ଏକାବେଳକେ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲା, “ପୋଇଲି ! ନିଆଁଲାଗି, ଦୂର ହୋ ! ନେ ଘରୁ ଦୂର ହୋ ! ମୁଁ ତ ସାନ୍ତ୍ବାଣୀ, ତୁ କିଏ ଲେ ?” ଗାଳି ଦେଉଛୁ ତ ଦେଉଛୁ, ସେଇ କଥା ସେଇ କଥା ବାରବାର କହୁଛି ! ଏଣେ ଚମ୍ପା ହସି ହସି ଯାଇ ମା ହାତରୁ ଛୁଅସୁଣିଟା ଛଡ଼ାଇ ନେଇ ଏଇ ପହିଁର ବସିଲା ।

ଦିମଳା ଦେଇଙ୍କୁ କିଛି ଜଣା ନାହିଁ । କଳି ଶୁଣି ଅଥୟ ହେଲେ । କଳିକୁ ସେ ବଡ଼ ଉତ୍ତରନ୍ତି, କଳି ଜାଗାରୁ ପଳାନ୍ତି । ଦାଣ୍ଡରେ କେହି କଳି କଲେ କବାଟ କଳି ପକାନ୍ତି । ବୋହୁକୁ ତୁନି କରଇବାକୁ ଆସୁଥିଲେ, ଚମ୍ପା ହାତ ଧରି ଭଡ଼ ଚେନିଗଲା ।

ବୋହୁଟା ଗଜି ଗଜି ଥକ ଯାଇ ଦୁଲକରି
ବିଛଣାରେ ପଡ଼ିଗଲା । ତେତିକି ବେଳେ ଚମ୍ପା ପାଇଟି
ଛୁଟି ହସି ହସି ଅସି ଖୁବ୍ ଗୋଟାଏ ହୋଧ କଲା ମରି
କହିଲା, “କାହିଁ ଗଲ ସେ ସେ ପୋଇଲୁ ନିଆଁଲଗୀ ?
ଛୁଞ୍ଚୁଣିରେ ତା ମୁଣ୍ଡରେ ଦଶ ପାହାର ପିଟିବି !
ଅଳପାଇସିଆ ନିଆଁଲଗା ତା ଭାଇକୁ ଧର ଅଣି ଗୋଟି
ଗୋଟି ଗଣି ଗଣି ତା ମୁଣ୍ଡରେ ବୋଡ଼ିଏ ଛୁଞ୍ଚୁଣି
ପିଟିବି !” ପୁଣି ବୋହୁ ରଖି ଉଠିଲା, ଚମ୍ପାକୁ ଗାଳି
ଦେବାକୁ ଲୁଗିଲା । ବିମଳା ଦେଇ ଧାଇଁ ଅସି କହିଲେ,
“ନାହିଁରେ ମା, ନାହିଁ ରେ, ତାକୁ ଗାଳି ଦେ ନା
ରେ ମା, ତା ମା କଣିରେ ନାହିଁରେ, ଶୁଣିଲେ କାନ୍ଦବ
ରେ !” ଚମ୍ପା କହିଲା, “ତା ମା କାନ୍ଦୁ, ଏ ନିଆଁ ଝିଅକୁ
କିମ୍ବା ମାରି ନ ପକାଇ ଏଠିକି ପଠାଇଛି ? ଏଇ
ଛୁଞ୍ଚୁଣିରେ ଏ ପୋଇଲାଟାକୁ ମାରି ପକାଇବି । ଗୋଟିଏ
ବଢ଼ ମୁଢ଼ର ବୋହୁ ଠିକ୍ ହେଲଣି, ଆଜି ବାହାରର
ସବୁ ଠିକ୍ ହୋଇଯିବା ।”

ଶିବୁ ବାବୁ ଦାଣ୍ଡ ପଠରେ ଥିଲେ, ଧାଇଁ ଅସି
ଚମ୍ପା ହାତ ଧର ଉଡ଼ି ଉଡ଼ି ନେଇ ରୁଳିଗଲେ, “ଆ,
ଚମ୍ପା ଆ, ମା ତାଙ୍କ ସୁନାବୋହୁକୁ ନେଇ ଦରେ
ଥାକୁ, ଆମେ ଦୁଇ ଜଣ ଘରୁ ବାହାରିଯିବା ।” ଦୁଇ
ଜଣ ମୁହଁରେ ଲୁଚା ଦେଇ ଟିକିଏ ହସି ହ ଦାଣ୍ଡକୁ
ରୁଳି ଅଇଲେ । ବୁଢ଼ୀ ନସରପସର ହୋଇ ପଛରେ
ଧାଇଁଛନ୍ତି, “ଆରେ ତୁମେମାନେ ଯାଅ ନାହିଁ ରେ,
ଆରେ ଶିବୁ, ତେର ବେଳ ହେଲଣି ରେ, ଚମ୍ପା ପାତ
ବସାଇଛି, ଦିଟା ମୁହଁରେ ଦେଇ ଯା ରେ ।”

ଶିବୁ—ଆଜ୍ଞା, ତୁ ଏଇ ଝିଅ ରାଣ ପକା, କିଛୁ
କହିବୁ ନାହିଁ । ନୋହିଲେ, ଆମେ ଦୁଇହିଁ ଶାଇବା
ପିଇବା ନାହିଁ, ସବୁ ବାହାରିଯିବା ।

ବିମଳା ଦେଇ—ମୋ ମା ରାଣ ପକାଉଛି, ଅଗି
କୁହିଁଛି, କିଛି କହିବ ନାହିଁ ।

ଏଣିକି ପୁଅ ଝିଅ ଡରରେ ବିମଳା ଦେଇ କିଛି କହି
ପାରୁନାହାନ୍ତି, ଶାଳ ବାଢ଼ିବର ହେଉଛନ୍ତି । ପୁଅ ଝିଅ
ନ ଥିବା ବେଳେ ଟିକି ଏ ବୋହୁ ଦୁଆରକୁ ରୁହିଁ
ଦେଉଛନ୍ତି ।

ଚମ୍ପା ଭାଇ ଗାଳି ପକାଇ ଫେର ବୋହୁ ଦୁଆରକୁ
ଗଲା । ପୁଣି ଗାଳି ଆରମ୍ଭ କଲା । ଦେଖିଲା, ବୋହୁର
ଆଉ ଉଠିବାର ଶକ୍ତି ନାହିଁ । ବାହୁରୁ ତତଳ ଲୁହା
ଦାଗ ଦେବାବେଳେ ଯିମିତି ଗୁଣ୍ଡ, ଗୁଣ୍ଡ ଗର୍ଜେ, ସେହିପରି
ଗର୍ଜୁଛି ।

ବୋହୁ ବିଛଣାରେ ପଡ଼ି ପଡ଼ି ମନରେ କଲଣି,
“ମୁଁ ଆଉ କଣ ସାନ୍ତ୍ଵାଣୀ ? ନଣନ୍ଦଟା ଏତେ ଗାଳି
ଦେଉଛି, ମୋ ଲୁଗି କେହି ପଦେ କହୁ ନାହିଁ ।
ପୁଣି ଭାଇ ଉତ୍ତରୀ ମିଳି ଗଲେଣି ! କଣ, ସେ ପୁଣି
ଆଉ ଗୋଟାଏ ବିଶ୍ଵ ହେବେ ? ମୋ ଦଶା କଣ
ହେବ ? ଶାଶ୍ଵ ତ ପାଖ ପଶୁ ନାହାନ୍ତି । ମୁଁ କଣ
କରିବ ?” ତୁମି ହୋଇ ବିଛଣାରେ ପଡ଼ିଥାଏ, ବାହାରେ
କଣ କଥା ହେଉଛି, କାନ ଦେଇ ଶୁଣୁଥାଏ ।

ତେତିକବେଳେ ଚମ୍ପା ଘେଁ, ଘେଁ କରି ଶଙ୍କଟାଏ
ବଜାଇ ଦେଲା । ଆଲେ ବାରିକାଣି ! ଯା, ଦୁବ
ବରକୋଳିପତି ତନନ ସିନ୍ଧୂର ଆଉ ଆଉ ଚିଜ ସବୁ
ସଜଳ କରି ରଖି ଦେ । ଏ ବାରିକପୁଅ, ବଢ଼ ତର
ଝାଡ଼ଖୁଡ଼ ଆସନ ପକାଇ ରଖ, ପାଣିପଣା ସବୁ ଠିକ୍
କର, ଆଉ କଣ ବେଳ ଆସୁଛି ? ସେତେବେଳକୁ
ସାନ୍ତ୍ଵାଣେ ଆସିଗଲେ କଣ କରିବୁ ? (ଘେଁ, ଘେଁ,
ଘେଁ ଶଙ୍କ ବାକିଲା) ଆରେ ଶାମା ! ମିଠାଇ ଥାଳିଟା
ଭିତରେ ରଖିଦେ । କଣ କହିଲୁ ରଧିକା ? ଦହି
ସର ବିଲେଇ ଶାଇଗଲା ? ମଲ ଯା ! ସାନ୍ତ୍ଵାଣେ
ଜଳଗିଆ କରିବେ କଣ ?

ଚମ୍ପା ରନ୍ଧା ବଡ଼ା କରି ଘରକୁ ମା'ଙ୍କୁ ଶୁଆଇଲା ।
ମା କହିଲେ, “ତୁ ଦିଟା ଖା, ଆଉ ବୋହୁ—” ପୁଅ
ଉପରେ ନଜର ପଡ଼ିଗଲା—ଉର ଯାଇ କହିଲେ,
“ନାହିଁ, ନାହିଁ ମୁଁ କହୁଛି, ତମୀ ଏକା ଖାଇବ ।”
ଶିବୁବାବୁ କହିଲେ, “ହଁ ଖବରଦାର, ବୋହୁ ନାମ
ଦର ନା !” ମା ବାଢ଼ି ଦୁଆରକୁ ପଳାଇଲେ ।

ବେଳ ବୁଡ଼ି ବୁଡ଼ି ହେଲଣି । ଅମା ଆଇ ବାଢ଼ି
ଖଣ୍ଡିଏ ଧରି ଅଇଲେ । ବୋହୁକୁ ଶୁଶାଇ ଶୁଶାଇ
କହିଲେ, “କିଲେ ଚମ୍ପି ! କଣ ହେଉଛି ? ଏ ପୁଲ-
ମାଳ ତନ୍ଦନ ସିନ୍ଧୁର ସବୁ କଣ ହେବ ?”

ଚମ୍ପା—ଏଇ ଦେଖୁନାହଁ, ଘର ସାନ୍ତ ଆଉ
ଗୋଟିଏ ବିଘ୍ନ ହେବେ ପର ! ଆଜ ମହାପ୍ରସାଦ ଉଠା
ପର । ତୁ ଯା, ସେଇ ଘରେ ମିଠାର ଦହି ଅଛି, ଆଶ,
ଖା ଯା, ତତେ ବାଢ଼ି ଦେବାକୁ ମୋର ବେଳ ନାହିଁ ।

ଘେଁ—ଘେଁ—ଘେଁ ଶଙ୍କ ବାଜିଲା ! ସାଙ୍ଗେ
ସାଙ୍ଗେ ହୁଳହୁଳି ।

ଆଇ—ଆଜା, ନୂଆବୋହୁ ଆସିବ, ଏ
ବୋହୁଟା କଣ କରିବ ?

ଚମ୍ପା—ମଲ ଯା ! ଏଇଟା କି ବୋହୁମ ! ଘର
ଦୁଆର ପାଇଟି କରିବ, ରନ୍ଧାବଡ଼ା କରିବ, ଏଇଥିଲାଗି
ସିନା ଘର ଏଟାକୁ ଆଣିଥିଲେ—ଏଟା ତ କିଛି କଲା
ନାହିଁ, ବୋହୁ କଣ ?

ଆଇ—ଆଜା ଏ ବୋହୁଟା ଖାଇବ କଣ ?

ଚମ୍ପା—କଣ ଖାଇବ ? ସେ ବୋହୁ ଖାଇଲେ
ଯାହା ଛୁଡ଼ି ଯିବ, ଏଟା ତା ଅଛୁଟା ଖାଇ ବାସନ
ମାଜି ପକାଇବ ।

ଆଇ—ଆଜା, ମୁଁ ଟିକିଏ ବୋହୁଟାକୁ ଦେଖି
ଅସେ ।

ଚମ୍ପା—ନା ଲୋ ଆଇ, ନା—ନା, ତା ପାଖକୁ
ଯା ନା । ସେଠା ସିମିତ ପଡ଼ି ପଡ଼ି ଉପାସରେ ମରି
ଯାଉ ।

ଚମ୍ପା ମୁହଁକି ମୁହଁକି ହସି କଣ ଠାରି ଦେଲା ।
‘ଆଜା ଆଜା ଥରେ ଦେଖେଁ’ କହି ଅମା ଆଇ ଯିମିତି
ପାଖକୁ ଯାଇଛି, ବୋହୁ ଉଠିପଡ଼ି ବୁଢ଼ୀର ଦୁଇ ଗୋଡ଼
ଜାବଡ଼ ଧରିଲ । କଥା କହି ପାରୁ ନାହିଁ, ଗୋଡ଼
ଯୋଡ଼ାକ ଧରି ଧକେଇ ହେଉଛି । ବହୁତ କଷ୍ଟରେ
କହିଲୁ, “ଆଇ—ତା—ଙ୍କୁ—କ—ଅ—ବା—ଏ—
ବେ—ନା—ଇଁ ।”

ଅମା ଆଇ—ମୋ କଥା କଣ ସେ ଶୁଣିବ ? ତୁ ତ
ଘରେ କିଛି କାମ ପାଇଟି କରିବୁ ନାହିଁ, ଘର ରନ୍ଧାବୁ
ନାହିଁ, ସବୁ କଥାରେ କଳି କରିବୁ, ସେଥିଲାଗି ଆଉ
ଗୋଟାଏ ବୋହୁ ଆସୁଛି ।

ବୋହୁ—ମୁଁ—ସ—ବୁ—କ—ର—ତ ।

ଅମା ଆଇ—ଆଜା, ତୁ ଶିବୁକୁ କହ । “ଆରେ
ଶିବୁ, ଏଠିକ ଆ’ତ, ବୋହୁ କଣ କହୁଛି, ଶୁଣ ।”

ଶିବୁ ନା, ନା, ମୁଁ ଯାଇ ପାରିବି ନାହିଁ ।

ଏଣେ ବୋହୁର ଯେତେ ବଳ, ଅମା ଆଇର
ଗୋଡ଼ ଜାବଡ଼ ଧରିଛି । କେଜାଣି ଗୋଡ଼ ଯୋଡ଼ାକ
ଦ୍ଵାରି ପକାଇବ । ସେହି ଆଇ ପଦ୍ମପାଦ ଛଡ଼ା ଯେ
ବର୍ତ୍ତମାନ ନିମା ଦେଇକର ସମାରରେ ଆଉ ଉରସା
ନାହିଁ । ଅମା ଆଇ ପାଟି କରି ଡାକିଲେ, “ଆରେ
ଶିବୁ, ଆ, ମୋ ଗୋଡ଼କୁ ବଡ଼ କାଟିଲାଣି ରେ !”

ଶିବୁ ବାବୁ ଯିମିତି ପାଖକୁ ଆସିଛନ୍ତି, ଅମା
ଆଇ ତ ତାଙ୍କ ଗୋଡ଼ ଯୋଡ଼ାକ ବୋହୁ ଜିମା କରି-
ଦେଇ ଅଳଗା ହୋଇଗଲେ । ବୋହୁ ଭଲ କରି

ସ୍ଵାମୀର ଗୋଡ଼ ଜାବଡ଼ ଧଇଲା । ଗୋଡ଼ ପୁଣିଲେ ସିନା କୁଆଡ଼ି ଯିବେ ? ସଂସାରପାକ ସବୁ ଅନାର—‘ପଦ୍ମପାଦ ଯୋଡ଼ିକ ଭରସା ।’ ଅମା ଆଶ ବୋହୁଲାଗି ସୁପାରିସ କରି କହିଲେ, “ଆରେ ଶିବୁ ! ବୋହୁ ଏଣିକି ଘର କାମ ପାଇଟି ସବୁ କବିବ, ତୁ ବାହା ହୋ ନା ।” ଶିବୁ ବାବୁ କହିଲେ, “କାହିଁ ସେ ତ ଆପେ କହୁ ନାହିଁ ?” ଏହି କଥା ପଦକ ଶୁଣି ବୋହୁର କଡ଼ ଭରସା ହୋଇଗଲାଣି । ଚଞ୍ଚଳ କହି ପକାଇଲା, ହୁ—ହଁ—ଉଁ—ଉଁ ।”

ଶିବୁ ବାବୁ କହିଲେ, “ମୁଁ ହୁ—ହୁ—ଉଁ—ଉଁ—ଉଁ ବୁଝେ ନାହିଁ ।” ସପା କରି ଗୋଟି ଗୋଟି କଥା କହ । ଶିବୁ ବାବୁ ଯେମିତି କହିଲେ, “ବୋହୁ ଠିକ୍ ସମିତି ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ସବୁ କଥା ଜବାବ କଲା ।”

ଶିବୁ ବାବୁ ତାହା ବାଦେ କହିଲେ, “ଆଜ୍ଞା ଆଶ, ସେ କେଣା ଚମ୍ପୀ ସାଙ୍ଗରେ କଳି ଲଗାଇଲା ? ଦଷ୍ଟ ଭୁଲୁରେ ନାକ ।” କିଛି ଓଜର ନାହିଁ—ବୋହୁ, ଭୁଲୁରେ ନାକ ଘଷିଲା । ଚମ୍ପା ଠିଆ ହୋଇ ହସୁଥିଲା, ବୋହୁ, ନାକପଣା ବେଳେ ପଳାଇଲା । ବୋହୁ ଆଶ ପାଖରେ ବି ନାକ ଦଷିଲା । ଶିବୁ କହିଲେ—“ଆଜ୍ଞା ଆଶ, ମାଙ୍କ ପାଖରେ ଏହିପରି କହୁ ।” ଗଲେ ସମଷ୍ଟେ ମା’ଙ୍କ ପାଖକୁ; ବୋହୁ ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ସବୁ କଥା କହିଲା । ମାଟିରେ ନାକ ଉଷିବାବେଳେ ମା ଟିକିଏ ଦୁଃଖ କରି କହିଲେ, “ହଁରେ ହେଲାଣି ରେ, ବୋହୁ ସବୁ କରିବ ରେ ।” ଶିବୁ ବାବୁ କଟମଟ କରି ଗୁହଁ-ବାବୁ ‘ନା ରେ—ନା ରେ, କହି ବିମଳା ଦେଇ ବାଡ଼ିଆଡ଼ିକୁ ପଳାଇଲେ ।’

ଶିବୁ ବାବୁ କହିଲେ, “ଆଜ୍ଞା, ଏଥର ଚମ୍ପା ଗୋଡ଼ ଧରୁ ।” ଚମ୍ପା ଧାଇଁଅସି ବୋହୁକୁ କୁଣ୍ଡାଇ ପକାଇଲା । “ନା ନା, ଯେତେହେଲେ ମୋ ବଡ଼ ଭାଉଜ, ମା ପରି, ମୁଁ ସିନା ତା ବୋଡ଼ିତଳେ ପଡ଼ିବି ।” ଚମ୍ପା ବୋହୁକୁ

ଜୁହାରଟିଏ କରି କୁଣ୍ଡର ପକେଇଲା । ନଶ୍ଯ ଭାଉଜ ଦୁହେଁ ଟିକିଏ କନାକନ୍ଦରେଲେ । ଚମ୍ପା କେଣା କାନ୍ଦିଲ ? ମାସ ସେ କାନ୍ଦିଲି । ଚମ୍ପା ବୋହୁ କୁ ବାଡ଼ିଆଡ଼ିକୁ ଭିତ୍ତି ନେଇଗଲା । ଅଧଗିନାଏ ମାଲପା ଲଗାଇ ଦେଇ ଗାଧୋଇ ଆଣିଲା । ଚମ୍ପା ରନ୍ଧାବଡ଼ା କରି ମା ଭାଇଙ୍କୁ ଖୁଆଇଲା । ବୋହୁଟା ଉପାସ ଅଛି, ନିଜେ କିମିତି ଖାନ୍ତା ? ନଶ୍ଯ ଭାଉଜ ଏକ ସାଙ୍ଗରେ ବସି ଖାଇଲେ । ବୋହୁ ଟୁକୁଶାଏ ପାଣି ପିଇ ଲଠକରି ଭୁଲୁରେ ପଡ଼ିଗଲା ।

ତହିଁ ଆରଦିନ କାଉ କା କରିବାବେଳକୁ ବୋହୁ ବାସି ପାଇଟି ସାରି ବସିଲି । ଟିକିଏ ଖର ଉଠିଲା ବେଳକୁ ଚମ୍ପା ଆସି ଦେଖିଲା, ସବୁ ବାସି ପାଇଟି ସରିଲାଣି । ମନ ମଧ୍ୟରେ ଟିକିଏ ଖୁସି ହେଲା । ନଶ୍ଯ ଭାଉଜ ଦୁହେଁ ସାଙ୍ଗମୁଖା ହୋଇ ଗାଧୋଇ ଗଲେ । ପ୍ରଥମ ପ୍ରଥମ ବୋହୁ ରାନ୍ଧ ଜାଶୁ ନ ଥିଲା, ଚମ୍ପା ଶିଖାଇ ଦେବାରୁ ଏବେ ବେଶ ରାନ୍ଧେ । ଶାଶୁ କିଛି ପାଇଟି କରିବାକୁ ଗଲେ ବୋହୁ ହାତରୁ ଛଡ଼ାଇନିଏ । ପୁଅ ହୈଅ ଡରରେ ବି ବୁଢ଼ୀ କିଛି ପାଇଟିରେ ହାତ ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଏକ ଜାଗାରେ ବସି ବୋହୁକୁ କହି ଦେଉଥାନ୍ତି ।

ବିମଳା ଦେଇ ଏକ ଜାଗାରେ ବସି ଦିନ ରାତି ମାଳାଟିଏ ଗଡ଼ାଉଥାନ୍ତି । କେହି ଲୋକ ଗାଁରୁ ଆସିଲେ ତା ପାଖରେ ଖାଲି ବୋହୁର ପ୍ରଣଂସା । ଦିନକୁ କୋଡ଼ିଏ ଥର ଯାହା ତାହା ପାଖରେ କହନ୍ତି “ମୋର ତ ସୁନା ବୋହୁ ।”

— — —

ଧୂଳିଆ ବାବା

ଦେ ଗଁର ହନ୍ତୁମାନ୍ ଜୀ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଦେବତା । ସେ ତ କିଛି ଆଜିକାଳିକା କଳୟୁଗର ଦେବତା ନୁହନ୍ତି; ସତ୍ୟପୁରା ବିଶ୍ୱାସିତ । ମହନ୍ ମହାରାଜଙ୍କ ନାମ ହନ୍ତୁମାନ୍ ଦାସ । ତାଙ୍କର ବି ସେହିପରି ମହିମା । ବଡ଼ ବଠନସିନ୍ଧ ପୁରୁଷ ଥିଲେ । ଯାହାକୁ ଯାହା ଆଜ୍ଞା କରୁଥିଲେ, ତୁରନ୍ତ ଫଳ ଯାଉଥିଲ । ତାଙ୍କ ମହିମା କଥା ପୃଥ୍ଵୀଯାକ ଜାରି । ନାଗପୁର ମରଦଙ୍କ ପୌଜିଦାର ସବୁ କଥା ଶୁଣି ପାର ତାଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଅଇଲ । ସକାଳଓଳିଆ ମହନ୍ ମହାରାଜ ଗୋଟାଏ କାହାଡ଼ା ଉପରେ ବସି ଗଞ୍ଜେଇ ଟିପୁଥିଲେ । ଦୁରକୁ ଅନାଇ ଦେଲେ ସେ ଗୋଟାଏ ଶୁର୍ବ ବଡ଼ ଦିନା ହାତୀ ଉପରେ ଅମାରି କଥା, ତା ଉପରେ ପାଠଛତା ଉଡ଼ୁଛି, ପୌଜିଦାର ତା ଉପରେ ବସି ଆସୁଛି । ମହନ୍ ମହାରାଜ ଖାଲି ଏତିକି କହିଲେ, “ହଁ - ତେଲ୍ ବାବା କାହାଡ଼ା ତେଲ୍ ।” ଆଉ କଣ କାହାଡ଼ା ରହିପାରେ, ଚାଲିଲ । ତେଣୁ ଆସୁଛି ହାତୀ, ଏଣୁ ଯାଉଛି କାହାଡ଼ା, ଅଧବାଟରେ ଭେଟାରେଟି । ପୌଜିଦାର ଯିମିତ ଅନାଇ ଦେଇଛି, ଆଉ କଣ ହାତୀରେ ବସିପାରେ ! ଖପକରି ହାତୀରୁ ଡେଇପଡ଼ି ଲମ୍ ତମ୍ ଗୋଡ଼ିତଳେ ପଡ଼ିଗଲ । ମହନ୍ ମହାରାଜ କଲ୍ପନା କଲେ, “ଜୀତେ ରହୋ— ଜୀତେ ରହୋ - ବଇ, ଉଠ—ଉଠ ।” ପୌଜିଦାର ଜିମିତ ଉଠିଛି, ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ତମ୍ ପାଠିଆରେ ବାରବାଟୀ ଜମି ଅଳଗ ସନନ୍ କରିଦେଲ । ଏହି ମହନ୍ ଗାଦିରେ ବସିଥିଲେ—ବାର ଶ ବାର ମାସ ବାର ଦିନ । ସେ ତ ଥିଲେ ରଜ୍ଜାମୟ ପୁରୁଷ, ଆଉ ପୃଥ୍ଵୀରେ ରହିବାକୁ ମନ ବଳିଲ ନାହିଁ । ଅଯୋଧ୍ୟାକୁ ଖବର ଗଲ । ହନ୍ତୁମାନ ଗାଦିରୁ ଜଣେ ଚେଲ ଆସିଲେ । ଏହାଙ୍କ ହାତରେ ଗାଦି ଦେଇ ସୁର୍ଗକୁ ଚାଲିଗଲେ । ଏ ତେଲଙ୍କ ନାମ ମର୍କଟ ଦାସ ମହନ୍ ମହାରାଜ । ଗାଦିର ମହିମା—ଏ ମହନ୍ ବି ସେହିପରି ।

ଏହାଙ୍କ ସମୟରେ ପଡ଼ିଲୁ ପିରିଙ୍କୀ ଅମଳ ଜାରି । କଟକ ସାହେବ କହିଲ, “କୁଁ, ହିନ୍ଦୁ ପକ୍ଷରଟା ଖଜଣା ନ ଦେଇ କେଉଁ ଏତେଗୁଡ଼ାଏ ଜମି ମହାକାଳିଆ ଶାଏକା ? ବୋଲାଓ ଉଠୁ, ହାମ୍ ଦେଖଇବା ।” ପରୁଆନା ପାଇ ମହନ୍ ଯୋଡ଼ାରେ ଚଢ଼ି ବାହାରିଲେ । ଆଗରେ ବାନା ବୈଶନ ଉଡ଼ୁଛି, ହରିବୋଲ ପଡ଼ୁଛି, କାର୍ତ୍ତିନ ଲାଗିଛି, ଯାଇ ବିଜେ ହୋଇଗଲେ ମହାନଦୀ କୁଳରେ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମାସିଆ ଦିନ, ମହାନଦୀ ଏ କୁଳ ସେ କୁଳ ଖାଉଛି, ବର୍ଷା ତୋପାନ ବୋଲେ ମୁଣ୍ଡି— ନାଉଶ କହିଲା, ନାଆ ପିଟାଇବ ନାହିଁ । ପାର ହେଉଛନ୍ତି କିମିତି ? ମହନ୍ ମହାରାଜ ଆଜ୍ଞା କଲେ “ପରବା ନାହିଁ !” କାହାରେ ସେ ବାଯ ଚାଲୁ ଥିଲ, ପାଣିରେ ପାର ଦେଲେ—ଆସେ ବିଜେ ହୋଇଗଲେ, ଅଧିକାଶ ଟହଳିଆ ସୁଆର ଚଳିବା ଉଳି ଲୋକଙ୍କୁ ପାଖରେ ବସାଇ ନେଲେ । ଜଣେ ଛତିଆ ମହନ୍ଦିଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ପାଠ ଛତା ଟେକିଥାଏ । ଦୁଇ ଜଣ ବାହିଆ ଚାଲୁ ବାହି ଯାଉଥାନ୍ତି । ଏଣେ ମହାନଦୀ ଆର କୁଳରେ ସାହେବ ବର୍ଷିଟି ପକାଇ ବସିଥିଲ । ଦୁରବୀନରେ ଚାଲୁଛି ଦେଲ, ପାଖ ଲୋକଙ୍କୁ ପରିଚାଳି, “ଏ କ୍ୟା ?” ଲୋକେ କହିଲେ, “ହିନ୍ଦୁ ପକ୍ଷର ବିଜେ ହୋଇ ଅସୁନ୍ଦର ।” ସାହେବ ଆଉ କଣ ତୌକିରେ ବସିବ, ନଈ କୁଳକୁ ଧାଇଁ ଅଇଲ । ମୁଣ୍ଡରୁ ଟୋପ ତଳେ ରଖି ତିନି ସଲମ କଲ । କହିଲ—ହାଲେ ପକାଇ, ତୁମାର ଜମିନ୍ ବାହାଲ ।” ଏ ମହନ୍ ଦେବୁ ହଜାର ବର୍ଷ ଗାଦିରେ ବିଦେଶରେ । ତାଙ୍କ ଉତ୍ସରେ ଗାଦିରେ ବସିଲେ ଜମ୍ବୁବାନ୍ ମହନ୍ ମହାରାଜ । ମନ୍ଦିର ପଇପଟରେ ଯେଉଁ ଦିପାକୁଡ଼ାଆ ବୁଡ଼ା ସାହାଡ଼ା ଗଛ ଦେଖୁଛି, ଏଇଟା କଣ ଜାଣ ? ମହନ୍ ଦିନେ ସାହାଡ଼ା ଦାନ କାଠିରେ ଦାନ ଘରୁଥିଲେ, କାଠିଶଣ୍ଟ ଦାନରେ ତର ଜିଭ ଛେଳିପକାଇ ଦୁଇଟା କାଠ ଯୋଡ଼ି ମାଟିରେ ପୋଡ଼ି ଦେଲେ । ତା ଉପରେ ଯିମିତ ଟୋପାଏ ପକାଇଛନ୍ତି, ସିମିତ ଗଜେଇ ଗଲ ।

ଏଇଟା ସେଇ ଗଛ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମହନ୍ତିଙ୍କ ନାମ ବାନ୍ଦର ଦାସ ମହନ୍ତ ମହାରଜ । ଏପରି ପୁରୁଷ କାହିଁ ଦେଖା ନାହିଁ, ନ ଥିବ । ଉତ୍ସହତା ମର୍ତ୍ତି, ଗାଲ ୫୦ ଗୁଡ଼ିରେ ଲାଗିଯାଇଛି, ବେଳ ଦିଶେ ନାହିଁ । ବାହୁ ଆଉ ଲୋକଙ୍କ ଜନ୍ମ ପରି ମୋଟା, ପେଟଟି ଗୋଟିଏ ଦଶ କୌତୁଆ ଦୂମା । ଅଜଣା ଲୋକେ ଦେଖି କହିବେ, ମହନ୍ତ ଲଙ୍ଗଳା । ନାହିଁ, ନାହିଁ ରୂପଣ୍ଡେ ଚୌଡ଼ା ଦେଡ଼ ହାତ ଲମ୍ବ ଖଣ୍ଡ କନା କୌପୀନ ମାରିଥାଆନ୍ତି । ଜନ୍ମକୁ ଜନ୍ମ ଲାଗିଯାଇଛି, ପେଟଟି ଝଳିପଡ଼ିଛି, କୌପୀନ ଦିଶେ ନାହିଁ । ଏ ମହନ୍ତଙ୍କର ବି ମହିମା ଅପାର । ମନ୍ଦରରେ ଏତେ ଖଟ ପଲଙ୍କ, କାହିଁରେ ଶୋଇବେ ନାହିଁ, ସବୁବେଳେ ଧୂନରେ ଗଡ଼ୁଆନ୍ତି । ଦେହପକ ଧୂଳି-ଧୂପର । ସ୍ଥାନ କେବେ କରନ୍ତି ନାହିଁ, ପାଣି ଛୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଏଥପାଇଁ ଲୋକମାନେ ମହନ୍ତ ମହାରଜାଙ୍କୁ ଧୂନିଆ ବାବା ବୋଲି ଡାକନ୍ତି । ମନ୍ଦରରେ ଏତେ ଧନ ଦୌଲତ, ଏତେ ପିଠା ଖଜା କିଛି ଛୁଅବେ ନାହିଁ । ଦଶ ସେଇ ନିରୁତ୍ତା ଦୁଧ ଆଉଟି ଆଉଟି ପାଞ୍ଚ ସେଇ ରହିବ । ଅଳତା ଫଢ଼ା ପରି ଉପରେ ସର ପଡ଼ିବ । ଦିପହର ଧୂପରେ ଠାକୁରଙ୍କ କଣ୍ଠରେ ଭୋଗ ଲାଗେ । ମହନ୍ତ ମହାରଜ ତେଣିକି ସେବା କରନ୍ତି । ଆଉ ତୋଳା ଏ ଆୟୁ, ପାଏ ଗଞ୍ଜେଇ ଖଞ୍ଜା । ଦିନରାତି ଗଞ୍ଜେଇ ଚିଲମ ହାତରୁ ଛୁଟଣ ନ ଥାଏ । ଆଖି ଯୋଡ଼କ ସାନ ସାନ ସିନ୍ଧୁର ବନ୍ଦୁ ପରି ଲାଲ । ସବୁବେଳେ ମିଞ୍ଜି ମିଞ୍ଜି କରି ରୁହାନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଗଞ୍ଜେଇ ଚିଲମଟା ହାତେ ଲମ୍ବ । ଦଶ ପନ୍ଦର ଜଣ ଭକ୍ତ-ଚେଲ ସବୁବେଳେ ବେଡ଼ି ବସି-ଆନ୍ତି । ଗଞ୍ଜେଇହିପା କାମ ପାଞ୍ଚ ଛ ଜଣଙ୍କ ହାତରେ ଲାଗିଥାଏ । ମନ୍ଦରରୁ ପ୍ରସାଦ ସେବା କରି ସବୁବେଳେ ଏମାନେ ପାଖରେ ହାଜର ।

ଆଗ ଆଗ ମହନ୍ତ ମହାରଜମାନଙ୍କ ମହିମା କଥା ଦେଶ ଲୋକଙ୍କୁ ଜଣା । ପୁଣି ସେ ସବୁ କଥା ଭୁର୍ଜପଦରେ ଦେବନାଗର ଅଷ୍ଟରେ ରକ୍ତବଦନର ଲେଖା ହୋଇ ଦେଉଙ୍କ ସିଂହାସନ ତଳେ ଅଛି । ଏ ଧୂନିଆ ବାବା ସେ ସବୁ ପଡ଼ି ଆସି ବିଶ୍ୱାସୀ ଭକ୍ତମାନଙ୍କ ପାଖରେ ଗୋପନରେ କହନ୍ତି । “କେହି କେହି ଅବିଶ୍ୱାସୀ ଭକ୍ତ ଲୋକଙ୍କ ପାଖରେ ପ୍ରକାଶ କରି ପକାଏ ।”

ଧୂନିଆ ବାବା ସବୁଦିନେ ଚେଲମାନଙ୍କ ଆଗରେ କହନ୍ତି, ଏହି ପୁଣରେ ଯେ ଜଗନ୍ମାତି ଦେଉଳ ଦେଖୁଛି, ତିଆର ହେଲ ବାଦ ପ୍ରତିଷ୍ଠାକୁ ଅଯୋଧ୍ୟାରୁ ହଜାରେ ଆଠ ମୂରତ ସାଧୁ ମହନ୍ତ ଭୋଗ ଶାଇବାକୁ ଆସିଥିଲେ । ଏ ବି ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆସିଥିଲେ । ଚେଲମାନଙ୍କ ଭକ୍ତ ଏହି ନ ପାରି ରହି ଯାଇଛନ୍ତି*—ଆଉ ଏ ମିଛୁଆ ଦେଶଟା ଭଲ ଲାଗୁ ନାହିଁ, ଅଯୋଧ୍ୟା ହନ୍ଦୁମାନ ଶାଦିକୁ ଫେରିଯିବେ । ପ୍ରାସାଦସେବାକାରୀ ଚେଲମାନେ ଗୋଡ଼ରିଲେ ପଡ଼ି ଗଡ଼ନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ କୃପା କରି ଧୂନିଆ ବାବା ରହି ଯାଇଛନ୍ତି । ଏପରି ଘଟଣା ଶହକୁ ଶହ ଥର ହୋଇ ଗଲାଣି ।

ମହନ୍ତଙ୍କର ଧନ ଦୌଲତ ଅମାପ । ଗାଈ ମଇଁଷ ପଳକୁ ପଳ, ଧାନ ଟଙ୍କାର ସୀମା ନାହିଁ । ଆୟୁ ତେର । ଆୟୁ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ବିଶେଷ ଆୟୁ ଏହି, ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ମାଳ ମକଦମା ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ମୁଦେଇ ମୁଦାଲ ଦୂର ପକ୍ଷ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପାଖରେ ମନାସି ଯାନ୍ତି, ମାମଲ ଉତ୍ତରୀ ହେଲେ କିଏ କେତେ ଟଙ୍କା ଦେବେ, ପାଞ୍ଜିଆ ଲେଖି ରଖେ । ଯାହାର ମାମଲ ଉତ୍ତରୀ ହୁଏ ଜଣେ ସାଧୁଙ୍କୁ ପଠାଇ ତାତାରୁ ଟଙ୍କା ଅୟୁଲ କରିଯାଏ ।

ଏହାଭଳି ଜଣେ ମହନ୍ତ ଲୋକର ପ୍ରତିବାସୀ ଥିଲେ । ଲେଖକ ସେହି ମହନ୍ତଙ୍କ ଶ୍ରମୁଖରୁ ତାହାଙ୍କ ବୟସ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏଇକଥା ଶୁଣ୍ଟି ।

ଶମ ସାଉ ଶାମ ସାଉ ଦୂଇ ଘର । ଭାଇଭାଇ
ବନ୍ଧୁଆରା ପାଇଁ କଟକ ଅଦାଳତରେ ମନ୍ଦିମା ଦାସର
ହେଲା । ଶମ ସାଉ ପ୍ରଭୁଙ୍କଠାର ମନସି ଗଲ, ମାମଲ
ଡିନୀ ହେଲେ କେତେ ଟଙ୍କା ଦେବ, ପାଞ୍ଜିଆ ପାଖରେ
ଲେଖି ଦେଇଗଲ । ଶାମ ସାଉ ଆସେ ନାହିଁ । ବୁଝ
ବୁଝ ଶାମା କ୍ଯା ଅଇଲ ନାହିଁ । ଜଣେ ତେଲା ବୁଝ
ଆସି ଜଣାଇଲା, “ପ୍ରଭୁ ! କଣ କହିବ, କହିବାକୁ
ଡ଼ର ମାଡ଼ୁଛି । ଆଜ୍ଞା, ଶାମାର ଏଡ଼େ ବଦ୍ଧପ, ପାଞ୍ଜ
ଜଣଙ୍କ ଆଗରେ ସାପ ପାଇଁ କହିଲା, କଳିକାଳରେ
ମହନ୍ତଙ୍କ କରମତ କାହିଁ ଯେ ମୁଁ ମନାସିବାକୁ ଯିବ ?”
ମହନ୍ତ ତେତେବେଳେ ଗଞ୍ଜେଇ ଉଡ଼ୁଥିଲେ, ରାଗରେ
ଖୁବ୍ ବଳରେ ଚିଲମଟା ଭିଡ଼ ନେଲେ, ଦପ୍ତ କର ଜଳ
ଉଠିଲ । ମହନ୍ତ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ଭକ୍ତ ଭକ୍ତ କର ପାଟିରୁ
ଧୂଆଁ ଶୁଭ୍ରୁଆନ୍ତି, କଥାଟା ଚପି ଚପି କହିଲେ, “ଦେଖ
ତେଲମାନେ, ଆମେ ହକୁମ କରିବୁଁ, ଏହି ଚିଲମ
ନିଆଁ କଥା କହିବ ।” ତେଲମାନଙ୍କର ତ ଆନନ୍ଦର
ସୀମା ନାହିଁ । ଧେମାନଙ୍କର ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ, ମହନ୍ତଙ୍କ
ଆଜ୍ଞା ମେଣଣା ହେବାର ନୁହେଁ । ସେହି ଦିନ ମଧ୍ୟରେ
ଦେଶଯାକ ହାଟ ହୋଇଗଲ, “ଧୂନିଆ ବାବାକୁ ପ୍ରଭୁ
କର ସ୍ଵପ୍ନ ହୋଇଛି, ସେ ସିନ୍ଧ ପୁରୁଷ ହୋଇଗଲେଣି,
ତାଙ୍କ ଗଞ୍ଜେଇ ଚିଲମ କଥା କହିବ ।” ଥୋକେ ତେଲ
ପ୍ରକାଶ କଲେ, “ନାହିଁ ନାହିଁ ଚିଲମ ନୁହେଁ, ଚିଲମ
ନିଆଁ କଥା କହିଛନ୍ତି ।” ଦଶଜଣଙ୍କୁ ଆଜ୍ଞା ହେଲା, ସେ
ନିଜେ ଶୁଣି ଆସିଲ, ଆଉ ଯାଏ କାହିଁ ? ତହିଁ ଆର
ଦିନ ସକାଳୁ ସଞ୍ଜ୍ୟାଏ ଶହକୁ ଶହ ଲୋକ ଧାଇଁଛନ୍ତି ।
କାହାକୁ ବେମାଣ ଶୁଭ୍ରୁନାହିଁ, କାହାର ବଳଦ ହଜିଛି
ମିଳୁ ନାହିଁ, କାହାର ମାମଲ ଦାସର ଅଛି, ଡିନୀ
ହେଉ । ତେର ତେର ତରିଲ ପା'ପୁଜା ପଠାଇଛନ୍ତି,
ଧେମାନଙ୍କର ପୁଅ ହେଉ ନାହିଁ, ଚିଲମପ୍ରଭୁ ବର
ଦେଉଛନ୍ତି । ଲୋକେ ପାଦପୁଜା ଟଙ୍କା ଅଧୁଳି ସୁକି
ମହନ୍ତଙ୍କ ପାଦତଳେ ଦେଇ ଅଛା ପଡ଼ିଛନ୍ତି ।

ମହନ୍ତ ମହାରାଜ ଆଜ୍ଞା କଲେ, “ଉଠ ଉଠ
ବାବାମାନେ ! ଆମେ କିଣ୍ଠି କହିବୁ ନାହିଁ, ଏହି
ପେ ଆମ ଗଞ୍ଜେଇ ଚିଲମରେ ଅଗ୍ନି ଦେଖୁଛ, ସେଥିରେ
ଧୂନ ଥାପନା ହେବ, ସେହି ଧୂନରେ ଅଗ୍ନି ଦେବତା
ବିଜେ କରିବେ, ସମସ୍ତଙ୍କ ଗୁହାର ଶୁଣି ବର ଦେବେ ।
ଆସନ୍ତା ଅଗ୍ରିରାପୁନେଇ ଦିନ ଅଗ୍ନି ଦେବତା ସ୍ଵର୍ଗରୁ
ଦିନ ହୋଇ ପୁଥିଗରେ ଭ୍ରମଣ କରିବେ । ଆମୁକୁ
ସ୍ଵପ୍ନରେ ଆଜ୍ଞା କରିଛନ୍ତି, ଆମେ ଧୂନ ଥାପି ତାଙ୍କ ବିଜେ
କରଇ ରଖିବୁଁ, ଯାହାର ଯାହା ଗୁହାର ଥିବ ପୁଜା
ଦେଇ ଜଣାଇଲେ ତତ୍ତ୍ଵଶାର ବର ମିଳିଯିବ ।”
ପୁଜାର ବିଧାନ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଶୁଣାଇ ଦେଲେ, ଧୂନରେ
ଶବ୍ଦ ଆଠ ଆହୁତି ଦିଆଯିବ, ସେଥି ସକାଶେ ଖଣ୍ଡିଏ
ନବ ବସ୍ତ, ପାଞ୍ଜପା ଦିଅ, ପଞ୍ଚ ବଞ୍ଚି ଦେଗ, ପଞ୍ଚ ବଞ୍ଚି
ପୁଷ୍ପ । ଗାନ୍ଧି ପୁଜା ଦଶିଣା ଯାହାର ଯାହା ଶକ୍ୟ; କିନ୍ତୁ
ପାଞ୍ଜ ସୁକାରୁ ଉତ୍ତା ମୁହଁଦେହେଁ ।

ଅଗ୍ରିରାପୁଣ୍ଠିମା ଅଧରତିରୁ ଧୂନ ପୁଜା ଆରମ୍ଭ
ହେଲା । ମହନ୍ତ ମହାରାଜ ଆହୁତି ଦେବାରୁ ଅଗ୍ନି
ଦେବତା ବିଜେ ହୋଇଗଲେ । ଧୂ—ଧୂ—ହୋଇ
ଜନ୍ମିଛନ୍ତି । ଯାହାର ଯାହା ପ୍ରାର୍ଥନା, ହାତ ଯୋଡ଼ି
ଜଣାଇଲେ ଧୂନ ଭିତରୁ ଅଗ୍ନି ଦେବତା ଗମୀର
ସ୍ଵରରେ “ଧୂ—ନା—ହେବ” ଏହିପରି ଆଜ୍ଞା କରୁ
ଛନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ଅବଶ୍ୟାଏ କଣ ? ଲୋକମାନେ
ଶୁଣି ତାନକା, ଭକ୍ତିରେ ଭୁଲିରେ ପଡ଼ି ଗଡ଼ି ଯାଉଛନ୍ତି ।
ହରଧୂନରେ ମଠ ଉଛୁଳି ପଡ଼ୁଛି ।

ଶାମ ସାଉ ସବୁ କଥା ଶୁଣିଲ, ଦର ମଧ୍ୟରେ ଡକା
ପାରି ମୁଣ୍ଡ ବାଡ଼େଇ ହେଉଛି । ଲୋକମାନେ ଧୂନ ପୁଜା
କରି ବର ଯେଣି ଯାଉଛନ୍ତି । ରାମା ଘର ବି ପୁଜା ଦେଇ
ବର ପାଇବ, ମୋହର ସଙ୍କଳନ ହେବ । ଜଜମାଲ
ଧନ ଉଣା ନୁହେ, ଲକ୍ଷକରୁ ବଳ ପଡ଼ିବ, ସବୁ ରାମା
ଘର ଦେଇ ଯିବ । ମହନ୍ତ ମହାରାଜ ଖପା ହୋଇ ଆଜ୍ଞା

କରିଛନ୍ତି, “ଆଜ୍ଞା, ସେ ତେଲି ଟୋକାକୁ ଦେଖିବୁଁ ।” ଏ କଥା ଶୁଣିଲବେଳୁଁ ଶାମାର ପାକାଶି ଉଡ଼ିଲଣି । କଣ କରିବ, ଭାଲୁଁ ଭାଲୁଁ ଗୋଟାଏ ବୁଦ୍ଧି ଦିଶିଗଲ । ମହନ୍ତ ମହାରାଜଙ୍କ ଗଞ୍ଜେଇ ପ୍ରସାଦପେବକମାନଙ୍କୁ ଯାଇ ଧରିଲ । କାହାକୁ ଦଶ, କାହାକୁ ପାଞ୍ଚ ଦେଇ ସମସ୍ତଙ୍କ ଗୋଡ଼ ତଳେ ପଡ଼ିଲ, ସମସ୍ତେ ଅଭୟ ଦେଇ ମହନ୍ତଙ୍କ ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ିବାକୁ ଉପଦେଶ ଦେଲେ ।

ବେଳ ଛ ଡଢି, ସେବକମାନେ ବେଢି ବସିଛନ୍ତି । ମହନ୍ତ ଧୂଳିଟାରେ ବସି ଗଞ୍ଜେଇ ଉଡ଼ିଛନ୍ତି, ଜାଗାଟା ଧୃଆଁ ମୟ । ଶାମ ଛୁଟି ଦାଉଁ ଦାଉଁ ପଡ଼ୁଛି । ତରି ତରି ଯାଇ ମୁଠାଏ ଟଙ୍କା ପାଦପୂଜାପାଇଁ ଝଣ କରି ମହନ୍ତଙ୍କ ପାଦ ତଳକୁ ଫୋପାଡ଼ି ଦେଇ ଲମ୍ବ ଲମ୍ବ ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ିଗଲ । “ପ୍ରଭୁ ! ମୁଁ ମିଳ, ମୁଁ ମହାପାପୀ, ମୋ ଅପରାଧ ଷମା କରନ୍ତୁ ।” ମହନ୍ତ ଆଖି ବୁଜି ବସି ଗଞ୍ଜେଇ ଉଡ଼ିଛନ୍ତି, କିଛି ଆଖା ହେଲା ନାହିଁ । ସମସ୍ତ ସେବକ ଏକାବେଳକେ ମହନ୍ତ ମହାରାଜଙ୍କ ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ି ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ—“ହେ ମହାପ୍ରଭୁ ! ଆମେମାନେ ମହାପାପିଷ୍ଟ, ଅପରାଧୀ, ପ୍ରଭୁ ଷମା ନ କଲେ ଆଉ କିଏ ଜଗତରେ ଅଛି ?” ଦୟାମୟ ପ୍ରଭୁ ଏକାବେଳକେ ଆଜ୍ଞା କଲେ, “ଯାଓ ବେଟା, ପୂଜା ଲେଆଓ ।” ଶାମ ସାଉର ଆନନ୍ଦର ସୀମା ନାହିଁ, ପୂଜା ଆୟୋଜନରେ ଧାଇଁଛି । ଯେତେ ମହାଜନ, ପୂଜା ଆର୍ଥ୍ୟାଜନ ସେହିପରି । ଦିଅ ପାଞ୍ଚପା ଜାଗରେ ପାଞ୍ଚ ସେର, ଆଉ ଆଉ ସରଜ୍ଞାମ ତା ମାପିକେ । ସମସ୍ତେ ଶଣ୍ଟେ ଶଣ୍ଟେ ସୃତା ଶାଢ଼ୀ ଆହୁତି ଦିଅନ୍ତି । ଶାମ ସାଉର ଭାର ବଡ଼ ପୂଜା ହେବ । ଗାଁରେ ସେ ଦୁଇ ଭାଇ ବଡ଼ ଟାଙ୍ଗୁଆ ମହାଜନ । ଅଗ୍ରିଦେବ ତାକୁ କି ବର ଦେବେ ଶୁଣିବାପାଇଁ ଆଖାପାଖ ପାଞ୍ଚ ଶ୍ରେ ଗାଁରୁ ମଣିଷ ଧାଇଁଛନ୍ତି । ଡିନା ଅଧୁକ ପାଞ୍ଚ ଶଷ୍ଟ ଲୋକ ଜମା ହେବାଇ ଗଲେଣି । ବେଢା ଭିତରେ ଜାଗା ନାହିଁ ।

ମନ୍ଦର ବେଢା ପାତେରିଲଗା ଧାଡ଼ିଏ ଘର ଅଣ୍ଟି । ଗୋଟାଏ ଘରେ ମେଳା ମଉଛବରେ ପିଠା ଖାଜା ତିଆରି ହୁଏ, ତା ପାଖଟା ସରଦର । ସେହି ଠିଠା ତିଆରି ଘରେ ଧୂନି ଥାପନା ହୋଇଛନ୍ତି । ବାତି ଅନାଜ ଛ ଦେଇ ସମୟରେ ମହନ୍ତ ମହାରାଜ ମନ୍ଦର ପାଖ ଗମ୍ଭୀରୁ ବାହାରିଲେ । ଆଜି ପ୍ରଭୁଙ୍କ ମନରେ ଭାର ଆନନ୍ଦ । ଅନେକ ଟଙ୍କା ବେଜଗାର ମାମଲ । ତୋଳା ଏ ଆୟ ଉପରେ ସଞ୍ଜବେଳେ ଆହୁତି ତୋଳାଏ ପକାଇଛନ୍ତି । ଗଞ୍ଜେଇ ବି ବେଶି କରି ଉଡ଼ିଛନ୍ତି । ଗୁଲିବା ବେଳେ ଗୋଡ଼ ଟଳି ଯାଉଛି, ରୂର ଜଣ ତେଲ ଧରାଧରି କରି ନେଉଛନ୍ତି । ମହନ୍ତ ବାବାଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରି ସମସ୍ତ ଦେଖଣାହାରା ହରିବୋଲ ପକାଇ ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ିଗଲେ । ପୂଜା ଆରମ୍ଭ ହେଲ, ପାଞ୍ଚ ସେର ଦିଅ ଆହୁତି, ଶୁର୍ବ ମୋଟା ମୋଟା ତେର ଗୁଡ଼ ଏ କାଠ ଧୂନିରେ ଲଦି ଦେଲେ । ଆହୁତି ପାଇ ରୂର ହାତ ଉଚି ଶିଖା ଟେକି ନିଆଁ ଧୂ—ଧୂ ଜଳୁଛି । ସର ଭିତରେ ମହନ୍ତ ଏକାଙ୍କ । ପ୍ରଭୁଙ୍କର ସେହିପରି ମହିମା, ନୋହାଲେ ନିଆଁ ତେଜରେ ଆଉ କିଏ ସେ ଘରେ ପଣି ପାରିବ ? “ଶାମ ସାଉ ବେକରେ ପଟକା ପକାଇ ହାତ ଯୋଡ଼ି ଦୁଆରବନ୍ଧ ବାହାରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ଧୂନି ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଅନାର ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଛି ।” ମହନ୍ତ ଆଖି ବୁଜି ଶୁର୍ବ ପାଟି କରି ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ, “ଧୂନି ଜୀ ! ଶାମା ବେଟାକୁ ବର ଦିଅ—ବର ଦିଅ—ବର ଦିଅ, ତା ମାମଲ ପତେ ହେଉ ।” ଧୂନି କିଛି ଜବାବ ଦେଲେ ନାହିଁ । ମହନ୍ତ ଆପଣାର କରମତ ଲୋକଙ୍କୁ ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ଛିଡ଼ା ହୋଇଗଲେ, ହାତରେ ଯେଉଁ ଦଶ ସେରିଆ ଲୁହା ତିମୁଠା ଥିଲା, ଶୁର୍ବ ବଳରେ ପାହାରେ ବାଡ଼େଇଲେ । ଭୂଷ କରି ଭାର ଗୋଟାଏ ଶବ ହେଲ । ଶାମ ସାଉ ଚମକିପଡ଼ି ଅନାଇଲ, ଘର ଭିତରେ ଛୁନିଏ ରଖାର ଗୋଟାଏ ଗାଇ । ଗାଇ ଅଧାଅଧ ପୂରି ନିଆଁ ଜଳୁଛି, ତା ମଧ୍ୟରେ ଦୁଇଜଣ ଲୋକ ଭାର ଗୋଟାଏ ଧରିପରି

ଲାଗିଛନ୍ତି । ଶାମ ପ୍ରଥମରେ କିନ୍ତୁ ବୁଝି ପାଇଲା ନାହିଁ । ମୁହଁର୍ଭିକ ବାଦ ଉଚ୍ଚିବଳରେ ବୁଝିଗଲା, ଧୂନି ଦେବତା ଦେହ ଧରି ବିଶ୍ଵମାନ ହୋଇ ଗଲେଣି, ମହନ୍ତଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ କୋଳାକୋଳି କରୁଛନ୍ତି । ତାହାର ଭଗ୍ୟ ପିଟିଲ, ବର ମିଳିଯିବ । ମୁହଁର୍ଭିକ ମଧ୍ୟରେ ଏତେ କଥା ବୁଝି ନେଲା । ଶୁଭ୍ୟ ପାଠି କରି ହରିବୋଲ ପକାଇ କହିଲା, ଧୂନି ଦେବତା ରୂପ ଧରି ବିଜେ ହେଲେଣି । ଦେତେ ଲୋକ ଥିଲେ, ଆନନ୍ଦରେ ହରିବୋଲ ପକାଉଛନ୍ତି । ମନ୍ଦରରୁ ଘଣ୍ଟା କାହାଳି ଖାଞ୍ଚ ବାଜୁଛି, ସମ୍ଭା ଗର୍ଜନ ପରି ଶବ୍ଦ ଉଠୁଛି । ଅଗ୍ରି ଦେବତାଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଲୋକେ ଧାଇଁଲେ । ଗୋଟିଏ ବୋଲି ଦୁଆର, ଦର ଉତ୍ତରଟା ଧୂଆଁରେ ପୁଣିଛି । ଦୁଆର ପାଖରେ ଧରାପର ହୋଇ କେତେ ଲୋକ ମଡ଼ା ଦଳାରେ ଆଶ୍ରୁ ଛାଡ଼ି ପାଉଳା ହୋଇଗଲେଣି ।

ପହରେ ବିତି ଗଲେଣି, ଲୋକେ ନାଚି କୁଦି ହରିବୋଲ ଦେଇ ହାଲିଆ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି । ଏ କଣ ? ମଡ଼ା ପୋଡ଼ାର ଉତ୍ତର ଗନ୍ଧ, ଲୋକେ ନାକରେ ଲୁଗା ଯାକୁଛନ୍ତି । କେତେ ଜଣ ଜଣଶୁଣା ଲୋକ ଦୁଆର ପାଖକୁ ଯାଇ ଭଲକର ଅନାଇଲେ—“ଆରେ ମହନ୍ତ ମହାରଜ ପୋଡ଼ି ମଲେଣି ରେ ।” ବାଜେ ଲୋକ ବୁଝିଲେ, ଅଗ୍ରି ଦେବତା ବିଜେ ହୋଇ ମହନ୍ତ ବାବାଙ୍କୁ ଖାଇ ଗଲେଣି—କାଳେ ଧାଇଁ ଆସି ଆଉ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଖାଇଯିବେ । ପଳା—ପଳା—ପଳା ! ପଡ଼ି ଉଠି ଗୋଟାକ ଉପରେ ଗୋଟାଏ ପଡ଼ି ଧାଇଁଛନ୍ତି । ଶେଷକୁ ମନ୍ଦରର ପୁଜାହାରୀ ରୂପରମାନେ ବି ଗୁଡ଼ି ପଳାଇଲେଣି । ଦଣ୍ଡକ ମଧ୍ୟରେ ଏଡ଼େ ମନ୍ଦରଟା ନିଶ୍ଚନ୍ତା ନାଲି ଧୂନି ଦର୍ତ୍ତ ପଡ଼ି ପଡ଼ି ଶବ୍ଦ ଶୁଭୁଛି, ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ବାହାରୁଛି ।

ଦେବୀ ପାଖକୁ ଗୋପାଳପୁର ସରକାରୀ ଥାନା ପୂର ଅନ୍ଦେଇ କୋଣ ବାଟ । ସକାଳୁ ସକାଳୁ ସେବାରେ ଖବର ପଢ଼ସ୍ତିଗଲା । ଦାରୋଗା ସାହେବ ପାଞ୍ଚ ଛ ଜଣ ବରକନ୍ଦାଜ, ଆଚ ଦଶ ଜଣ ତୌକିଦାର ଧରି ଧାଇଁଲେ । (ତେର ଦିନ ତଳ କଥା, ତେବେବେଳେ କନେଷ୍ଟବଳ ନ ଥିଲେ ।) ଦାରୋଗା ପହଞ୍ଚ ଦେଖିଲେ, ମନ୍ଦର ତ ମନ୍ଦର, ଗୀ ଗୋଟାକରେ ଜଣେ ମଣିଷ ବି ନାହିଁ, ସମସ୍ତଙ୍କ ଘରେ ତାଟି କବାଟ ବନ । ତତ୍କାଳା-ମାନେ ବହୁତ ଡକାହକା କରିବାରେ ଭିତରୁ ମାରକିନିଆମାନେ ଜବାବ ଦେଲେ, “ପୁରୁଷ କେହି ଘରେ ନାହିଁ । କେହି ଯାଇଛି ଗୋରୁ ଖୋଜ, କେହି ଯାଇଛି କୁଣିଆ ଦର, କେହି ଜାତିଆଶ ଘେଜା ଖାଇ, ତେର ଲୋକ ଯାଇଛନ୍ତି କଟକ ମାମଲରେ ।’ ବହୁତ ଖୋଜ ତମସରେ ମନ୍ଦର ପୁଜାହାରୀ ଆଉ କେତେଜଣ ରୂପର ବାହାରିଲେ । ଦାରୋଗା ସରଜମିନ ତଦାରକ କରି ବୁଝିଲେ ଯେ, ସର ଦର ଉତ୍ତର ଧୂନି ମହିଯାଏ ମନୁଷ୍ୟ ଗୋଟାଏ ଗଳ ଯିବା ଭକ୍ତି ବଳ ଖୋଲା ଯାଇଛି । ଧୂନି ତଳେ ଅତେଇ ଅତେଇ ହାତ ଲମ୍ବା ତତ୍ତ୍ଵା, ଅତେଇ ହାତ ଗର୍ବନ ଗୋଟାଏ ଗହିତା ଖୋଲା ହୋଇଛି, ତା ଉପରେ ରୂପଣ୍ଡ ମୋଟା ମାତ୍ର ମାଟି ଅଛି । ସେହି ମାଟି ଉପରେ ଧୂନି ଜଳେ । ସେ ଦର ଉତ୍ତରୁ ବଳ ବାଟରେ ମଣିଷ ଗଳ ଆସି ଧୂନି ତଳେ ବସିଥାଏ, ମହନ୍ତ କିଛି ପରୁଶିଲେ ଲୋକଟା ଉତ୍ତରୁ ଜବାବ ଦିଏ । ଘଟଣା ରାତିରେ ଗୋଟାଏ ଗଞ୍ଜୋଡ଼ ତେଲ ଧୂନି ତଳେ ବସିଥିଲା, ତା ନାମ ହୃଦ୍ରା ଦାସ । ସେଦିନ ମହନ୍ତଙ୍କର ଭାବ ନିଶାରେ ଜନ ଲୋପ ହୋଇଥିଲା । ଲସ ଘାର ମଣିଷ, ଘର ଚିମୁଟାଟାରେ ଖୁବ ବଳରେ ପାହାରେ ମାରିବାରୁ ଉପର ମାଟି ଆଉ ନିଆଁ ସବୁ ଗାତରେ ପଡ଼ିଗଲା । ଦୁଇଟା ଲୋକ ଧର-

ପରା ହୋଇ ପୋଡ଼ିମଳେ । ବାହାରେ ବଢ଼ି ଗୋଲମାଳ
ହେଉଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କ ଆକୁଳ ଚିତ୍ତାର କେହି
ଶୁଣିପାଇଲେ ନାହିଁ ।

ଦାରେଗା ସାହେବ ରିପୋର୍ଟ ୧ଲେଖି ମାରନା
ସକାଶେ ଅଧିପୋଡ଼ା ଲୁଷ ଯୋଡ଼ାକ ସଦରକୁ ପଠାଇ
ଦେଲେ । *

* ଘଟନାଟି ଆଂଶିକ ସତ୍ୟ—ଘଟନା ଛାନ ଦଶପଞ୍ଚ । ସେ ମହନ୍ତି ଫେବ୍ରୁଆରୀ ମହିନେ, ଗୁଜରାଟ ଟଙ୍କା ଉପାକ୍ଷନ
କରି ଧରୁ ପଡ଼ିଥିଲେ ।

ଗଲ୍ପସ୍ଥଳ

ଦୁଇୟ ଭାଗ

ଅଜା ନାତି କଥା

(ସତ୍ୟ ଉଠନାମୂଳକ)

ଅଜା ରାମ ଦ୍ଵିବେଶୀ—ଆରେ ଚଣି ! ଆମ ଜମିର ରୋଡ଼ସେସ୍ ଟଙ୍କା ଦାଖଲ କରିବା ଲାଗି କରେଇକୁ ଯାଇଥିଲା । କାଲି ସଞ୍ଜବେଳେ ଘରକୁ ଫେର ଆସିଛି । ଆମ ମୁକ୍ତାର ରାମ ମିଶ୍ର ଆଉ ଦି ରୂପ ଜଣ ଓକଲଙ୍କୁ ପରୁରିଲା, କାହିଁ, କେହି ତ ସେ ମକଦମା କଥା ଶୁଣିଥିବାର କହିଲେ ନାହିଁ ? ପୁଣୀ ସହର ଭିତରେ ବି କେତେ ଲୋକଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଦେଖା ହେଲା । ଯାହାକୁ ପରୁରିଲା, ସମସ୍ତେ କହିଲେ, ପୁଣୀରେ ଏ କଥା ଶୁଣା ନାହିଁ । ଏ କମିତିକା କଥା ରେ ?

ନାତି ଗଣପତି—କେଉଁ ମକଦମା କଥା ଅଜା ?

ଅଜା—ଆରେ ତୁ ସେବନ ପର ଗେଜେଟ୍ରେ ପଡ଼ି ଶୁଣାଉଥିଲୁ, ଗୋଟିଏ ମାଇକନିଆ ଗୋଟିଏ ପୁରୁଷ ଦୁଇଜଣ ଗୈର ଗୈରଣୀ ମତନା ମତନା ବାବାକି ସାଜି ଖଣ୍ଡଗିରିର ଗୋଟାଏ ଗୁଡ଼ା ଭିତରେ ବସି ମିଛରେ ତଥ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ପୁଲିସ ସେମାନଙ୍କୁ ଚଲାଣ ଦେଲା । ମେନେଷ୍ଟାର ସାହେବ ଦି ଦି ବରଷ ମିଆଦି ଦେଲେ ।

ଗଣପତି—ହୋଃ ହୋଃ ହୋଃ ! ଏଇ କଥା । ନାହିଁ ନାହିଁ ଅଜା, ସେଇଟା ଗେଜେଟ୍ ନୁହେଁ, ସେଇଟା “ସାହିତ୍ୟ” ମାସିକପମ୍ପିକା । ସେଥିରେ ମତନା ମତନା ବୋଲି ଗୋଟିଏ ଗଲ୍ପ ଲେଖାଥିଲା, ସେଇଟା ପଡ଼ି ଶୁଣାଉଥିଲା ।

ଅଜା—ଆରେ ଗେଜେଟ୍ରେ କଣ ମିଛ କଥା ଲେଖା ହୁଏ ? ସେଗୁଡ଼ାକ ତୁ କୀଁ ପଡ଼ୁ ? ମନ୍ଦିର ! ମୁଁ ଜାଣିଥିଲା ସରକାରରୁ ଯେତେ ଗୁପ୍ତା ଗେଜେଟ୍ ଆସେ, ସେଥିରେ ସବୁ ସତ କଥା ଲେଖା ଥାଏ । ତେବେ ଏଇଭଳି ମିଛକଥା ଗୁଡ଼ାଏ ଥାଏ ? ସେ ଗୁଡ଼ାକ ତୁ କୀଁ ପଡ଼ୁ ରେ ? ତୁମ ଇଷ୍ଟାଲରେ କଣ ଏଇ ମିଛ କଥାଗୁଡ଼ାକ ପଡ଼ା ହୁଏ ? ହବ ନାହିଁ ? ମେଲ୍ଲ ପାଠ ତ !

ଗଣପତି—ନାହିଁ ଅଜା, ସେ ଗୁଡ଼ାକ ମିଛ ନୁହେ; ମନୁଷ୍ୟ କେତେ ରକମ କାର୍ଯ୍ୟ କରିପାରେ, କଥା ଛଳରେ ସେହି ଚରିତ ବଞ୍ଚିନା କରାଯାଇଛି ।

ଅଜା—କୀଁ ? ମିଛ କଥା ଗୁଡ଼ାଏ ଲେଖି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ଦରକାର କଣ ? ପଡ଼ିଲୁ, ଆମର ଏତେ ପୁରାଣ ଅଛି, ପଡ଼ିଲୁ, ପଦେ ମିଛ ପାଇବୁ କି ?

ଶଶପତି—ଆଜ୍ଞା, ସେ କଥା ପାଇଁ ହେବ । ଆଉ କଥା ହେଉ ଅଜା, ଏହି କାନ୍ଦୁବାଡ଼ରେ କି ଚିଠି ? କଣ ଲେଖା ଛୋଇଛି ?

ଅଜା—ଆଜିର ଏତିକି ବୁଝି ପାରୁ ନାହିଁ ? ତୋ ଆଜି ଗେରୁ, ହରତାଳ, କଳାରଙ୍ଗ, ନଡ଼ିଆ ସତ୍ତେଇରେ ଗୋଲେଇ କନାତ୍ତିକିରେ ଏ ସବୁ ଚିତ୍ପ କରିଛି । ସେ ଖୁବ୍ ଚିତ୍ପ କରି ଜାଣେ । ଏଇ ଦେଖ, ଏଇଟା ହେଲା କଦମ୍ବଗଢ଼, ଫୁଲ ଫୁଟିଛି, ତା ମୂଳରେ ଶାକୁଷ୍ଟ ରଧିକା ଯୁଗଳ ମୁଣ୍ଡି ଛିଡ଼ା ହୋଇଛନ୍ତି । ଶାକୁଷ୍ଟ ବଇଁଶୀ ବଜାଉଛନ୍ତି ।

ଶଶପତି—କାହିଁ ଅଜା, ବଇଁଶୀ ତ ଶୁଭୁ ନାହିଁ ?

ଅଜା—ହୋଇ ହୋଇ ହୋଇ ! ତୁ କିମତିକା ଓଳି ଟୋକାଟା ରେ ! ହବ ନାହିଁ କି୍ଯା ? ମେଳ୍କ ପାଠ ପଡ଼ି ତୁମମାନଙ୍କ ବୁଦ୍ଧି ବିରିଦ୍ଧି ଯାଇଛି ! ଆରେ ଏ କଣ ସତକୁ ସତ ଶାକୁଷ୍ଟ ବଇଁଶୀ ବଜାଉଛନ୍ତି ? ଇଏହେଲା ତବି ।

ଶଶପତି—ତେବେ ଏ ସତ କୃଷ୍ଣ ନୁହେ, ମିଛ କୃଷ୍ଣ କହ ।

ଅଜା—(ଟିକିଏ ଖପା ହୋଇ ତେଜରେ) ରାମ ! ରାମ ! ରାମ ! ମିଛ କୃଷ୍ଣ କଣ ରେ ? ଏ ହେଲା କୃଷ୍ଣଙ୍କ ଚିତ୍ପ ।

ଶଶପତି—ତେବେ ଅଜା ଶୁଣନ୍ତୁ । କଥା କଣ କି, ଚିତ୍ପ ବିଦ୍ୟା ଗୋଟିଏ ଲକିତ କଳା । ସେ ଦୁଇ ରକମ—ଗୋଟିଏ ଚିତ୍ପ ବାହାରର ଜଡ଼ ଦେହର, ଆଉ ଗୋଟିଏ ମାନସିକ ଦିପ୍ତାର । ଆଜ୍ଞା, ଆପଣଙ୍କ ବୁଝିବାପାଇଁ ମୁଁ ଗୋଟାଏ କଥାରେ କହେଁ—ଗୋଟିଏ ଅଧିକ୍ରୋତିକ ଚିତ୍ପ, ଆଉ ଗୋଟିଏ ଆଧାର୍ମିକ ଚିତ୍ପ । ଚିତ୍ପକର ଯେ, ସେ ତୁମ୍ଭି ଗୋଟାଏ ଧରି ମନୁଷ୍ୟ

ଶଶପତି—ଚିତ୍ପ କରେ; କବି କଣ କରେ କି, ମନୁଷ୍ୟ ମନର ଗତି, କାର୍ଯ୍ୟପ୍ରଣାଳୀ, ଦିପ୍ତା ଇତ୍ୟାଦି କଳମରେ ଲେଖେ । ଏଇଟାକୁ ମାନସିକ ଚିତ୍ପ ବୋଲାଯାଇ ପାରେ । ଲେକଣିଷାପାଇଁ କିମ୍ବା ଲେକନେଷ ରଙ୍ଗନ-ପାଇଁ କବି ଆନ୍ଦ୍ର ଚିତ୍ପକରମାନେ ଏହିପରି ଚିତ୍ପ କରିଥାନ୍ତି ।

ଅଜା—ଆଜ୍ଞା, ଆମ ପୂର୍ବ ପୂର୍ବ ମହିନାନେ ଲେକଣିଷାପାଇଁ ଏତେ ପୂରଣ ଗ୍ରହ ରଚନା କଲେ, ଗୋଟିଏ ହେଲେ ତ ମିଛ କଥା ଲେଖି ନାହାନ୍ତି । ଜ୍ଞାନ ପାଇଁ ସେ ସବୁକୁ ପଡ଼ି । ଏପରି ମିଛ କଥାରୁଡ଼ାକ କିମ୍ବା ପଡ଼ିବ ?

ଶଶପତି—ଆଜ୍ଞା ଅଜା, ମୁଁ ପାହା କହୁଛି, ଧୀର ହୋଇ ଶୁଣନ୍ତୁ । ଖପା ହୋଇ ଯିବେ ନାହିଁଟି ? ଆପଣ ତ ମହାଭାରତ ବନପଦରେ ପଡ଼ିଥିବେ, ଅଜଗର ସାପଟାଏ ଶ୍ରମସେନଙ୍କୁ ଚିଳିବ ବୋଲି ଫୁବ୍ ଆଶ କରି ଧଇଲା । ଶ୍ରମ ଭାବି ବକ୍ତୁଆ କି ନା ! ପକେଇ ଯିବାପାଇଁ ଖୁବ୍ ଗୁଡ଼ାଏ ଟଣାଓଟର କଲେ; ସାପ ତ ନ ଛୁଡ଼େ । ତା ବାଦ ଶ୍ରମ ତେର ରକମ କଥା କହି ନେବୁଥା ହେଲେ । ଅଜଗରକୁ ଦାତାରମ । ଏତେବିନ ଭୋକିଲା ପଡ଼ିଥିଲା, ଆଜି ମୋଟା ମଣିଷଟାଏ ପାଇଛି, ସେ କି ଗୁଡ଼େ ? ଏତିକିବେଳେ ଯୁଧ୍ସିର ପହଞ୍ଚଗଲେ । ଅଜଗର ଯୁଧ୍ସିର ଉତ୍ତରେ ତେର କଥା-ଭାଷା ଚଲିଲା । ଆଜ୍ଞା ଅଜା, ଅଜଗର ସାପ କଣ କଥା କହୁଥିଲା ?

ଅଜା—ହୋଇ ହୋଇ ହୋଇ ! ଆରେ ତୁମେ ପିଲି-ଗୁଡ଼ାକ ତ ଧରିଗ୍ରହ ପୁରାଣ ଆଦି ପଢ଼ିଲ ନାହିଁ, ତୁଙ୍କା ମିଛ ଗେଜେଟ୍-ଗୁଡ଼ାକ ପଢ଼ିବ, ମୂଳଜ୍ଞାନ କଥା କାହିଁ ଜାଣିବ ? ଆରେ ଜାଣୁ, ଏ ହେଲା ଦ୍ୱାପର-ଯୁଗର ପୁରାଣର କଥା । ଇଏ କଣ ଆଜିକାଲିକାର କଥା ? ତୁ ତ ଜ୍ଞାନଶାସ୍ତ୍ର ପଡ଼ି ନାହିଁ, ଜାଣିବୁ

କେଉଁବୁ ? ତୁ ପାହାକୁ ଅଜଗର ସାପ କହୁଛୁ, ସେ ସାପ ମୁହେ—ସୂର୍ଯ୍ୟଦଶର ରାଜା ନହୁଷ । ବ୍ରାହ୍ମମାନଙ୍କୁ ଆପଟ କରି ତାଙ୍କ କାଳ ଉପରେ ଚଢ଼ିଥିଲା । ବ୍ରାହ୍ମମାନେ ବି ମିତି ଖପା ହୋଇ ଅଭିଶାପ ଦେଲେ । ରାଜା ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଅଜଗର ସାପ ପାଲିଟି ଗଲା । ଦେଖିଲୁ ଆଗେ କମିତି ବ୍ରାହ୍ମମାନଙ୍କର ତେଜ ଥିଲା ?

ଗଣପତି—ଆଜି ବି କଣ ତେଜ ନାହିଁ ? ସଜମାନଙ୍କୁ, ପାପୀଙ୍କୁ ଗୁଣିଆ କରି ପକାଉଛନ୍ତି ।

ଅଜା—(ଟିକିଏ ରାଗିଯାଇ କହିଲେ) କଣ ? ବ୍ରାହ୍ମଣ ନିଧା କରୁଛୁ ?

ଗଣପତି—ନାହିଁ ନାହିଁ ଅଜା, ମୁଁ ଥାକ କରି କହିଲି । ଆଜା, ମହାଘରତର ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା ଶୁଣନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ଶୁଆ ଚଢ଼େଇ ବଣ ଭତରେ ବସା ବାନ୍ଧିଥିଲା । ସଞ୍ଜବେଳେ ଜଣେ ଅତିଥି ତା ଦୁଆରେ ପଡ଼ିଥିଲେ । ଶୁଆଟି ବଡ଼ ଅତିଥି ସେବା କରେ । ସେ କଣ କଲା ନା, ଧାଇଁ ଯାଇ ଚଞ୍ଚଳ ଅତିଥିଙ୍କୁ ଗୋଡ଼ ଧୋଇବାକୁ ପାଣି ଦେଲା, ଆସନ ଖଣ୍ଡିଏ ପକାଇଦେଲା, ଆଉ ଭୋଜନପାଇଁ କିଛି ରୁଦ୍ଧିଲ ଆଣି ଦେଲା । ଅତିଥି ଘର ରାଜନାମାରେ ପାଇଲା । ଅତିଥି କଣ କଲେ କି, ତୁମ ଯାଇ ଶୁଆ ବେକ ମୋଡ଼ି ଦେଲେ । ତା ମାଉଁସ ତରକାର କରି ସୁନ୍ଦର ଭୋଜନ କଲେ । ଆଜା ଅଜା, ଶୁଆ ଯେ ରୁଦ୍ଧିଲ ଆଣି ଦେଲା, ତା ସରେ ସେ ରୁଦ୍ଧିଲ କିଏ କୁଟି ଦେଲା ? ଶୁଆଣୀ କୁଟିଦେଲା ପର ?

ଅଜା ତ ଟିକିଏ ହଇରାଣରେ ପଡ଼ିଗଲେ— । ଅଣ୍ଣାରୁ ନାସଦାମା କାଢ଼ି ଲାଗ ଲାଗ ତନ ରୁରି ଟିପା ନାସ ଶୁଦ୍ଧି ଦେଲେଣି । ତହିଁ ଉତ୍ସରେ ଖନେଇ ଖନେଇ କହିଲେ, “ଆଜା ଗଣି, ମୁଁ

ଉଛୁଣି ଭଲ ବୁଝି ପାରୁନାହିଁ । କାଳ ମୁଁ ତତେ ବେଶ କରି କହିବି, ବେଶ ବୁଝି ପାରିବୁ । ମୁଁ ଟୀକା ପଡ଼ି ନାହିଁ । ରାମ ମିଶ୍ର ବେଶ ସମ୍ମତ ଜାନ୍ମେ । ସେ ଟୀକା ପଡ଼ିଛନ୍ତି—ସେ ବୁଝାଇ ଦେବେ ।”

ଗଣପତି—ଆଜା ଅଜା, ଆଉ ଦିନେ ଦୁଇଜଣ ସାଙ୍ଗ୍ୟଜା ହୋଇ ମିଶ୍ରଙ୍କ କତକ ବୁଝାବୁଝି କରିବାଲାଟି ଯିବା । ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା ମୋତେ ବୁଝାଇ ଦେଉଛନ୍ତି, ଦେଖେଁ । ପିଲ ଶ୍ରାବ୍ସ୍ତୁ ଗୋପପୁରେ ଥିଲେ । ତାଙ୍କୁ ମାରି ପକାଇବାପାଇଁ କଂସ ପୂର୍ବନା ରାଷ୍ଟ୍ରସୀକୁ ପଠାଇ ଦେଲା । ସେ ପୂର୍ବନା କଣ କଲା କି, ନାଶ ବେଶ ଧରି ଆପଣା ପ୍ରତିନରେ ବିଷ ଭର୍ତ୍ତିକରି ଗୋପପୁରକୁ ଆସିଲା । ଶ୍ରାବ୍ସ୍ତୁ ବିଷ ମିଶା କରି ତା ପ୍ରତି ରୁଚି କରି ଟଣି ଦେଲେ, ପୂର୍ବନା ରହିଟାଏ କରି ମରି ପଡ଼ିଗଲା । ସେ କଥା ମହାଘରତରେ ବି ଲେଖା ଅଛି । ଶ୍ରାବ୍ସ୍ତୁ ଜନ୍ମବେଳେ ଗୋଟାଏ ଶକୁନି ଗ୍ରାମରେ ଆସି ବସିଲା । ଶକୁନି ଅର୍ଥ ପୂର୍ବନା । ମହାଘରତରେ ପୂର୍ବନା କଥା ଏହିପରି ଲେଖା । ଆଉ ଗୋଟାଏ ପୁରାଣରେ ଲେଖା ଅଛି ପିଲବେଳେ ଶ୍ରାବ୍ସ୍ତୁଙ୍କ ପିହଡ଼ା ରୋଗ ହୋଇଥିଲା । ପିହଡ଼ା ରୋଗ ପୂର୍ବନା । ବୋଇଲ ଅଜା, କେଉଁ ପୁରାଣଟା ସତ ? ଆଜା ଅଜା ! ଆହୁରି ଗୋଟାଏ କଥା କହନ୍ତୁ ତ ? ପୂର୍ବନା ତ ଉଣେଇଶ ଯୋଜନ ମାଡ଼ି ପଡ଼ିଲା, ତେବେ ଗୋପପୁରରେ ଯେତେ ମଣିଷ, ଗୋରୁ, ପଶୁ, ପକ୍ଷୀ ଥିଲେ, ସବୁ ତ ରୂପା ପଡ଼ି ମରିଗଲେ—ଗୋପପୁରର ସବୁ ଗନ୍ଧି ବଣ ବି ମରିଗଲେ ? କାହିଁ, ସେ କଥା ତ କେଉଁ ପୁରାଣରେ ଦେଇଲେ ଲେଖା ନାହିଁ ।

ଅଜା ତ ବଡ଼ ହଇରାଣରେ ପଡ଼ିଲେଣି । କିନ୍ତୁ ଉତ୍ସରେ ନ ଦେଇ ପାର କେବଳ ନାସ ଶୁଦ୍ଧିଲାନ୍ତି । ଶେଷରେ କହିଲେ, “ହଇ ରେ ଗଣି, ମୁଁ ତ ବୃଦ୍ଧାବନ ଯାଇଥିଲା । ସତ, ଗୋପପୁରଟା ତ ଏତେ ବଡ଼

ଦୁହଁ । ପୂର୍ବନା ମଡ଼ାଟା ଉଣେଇଣ ଯୋଜନ ମାଡ଼ି ଗୋପପୁରରେ କମିତି ପଡ଼ିଲ ? ପୁଣି ପୁରାଣରେ ଲେଖା ଅଛି, ସେ ଗୋପପୁରରେ ପଡ଼ିଲ । କଥା କଣ ?”

ଗଣପତି - ଜାଣ ତ ଅଜା, ପୁରାଣ ବୋଲ, କି ଉପନ୍ୟାସ ବୋଲ, କି ଗଲ୍ପ ବୋଲ, ଲୋକଶିକ୍ଷା ଲାଗି କଲିମାନେ ଏହିପରି ଲେଖି ଯାଇଛନ୍ତି ! ପୁରାଣ ଅର୍ଥ କଣ ନା, ପୁରୁଣା କଥା । ଆଜିକାଳ ଯେ ଉପନ୍ୟାସ ସବୁ ବାହାରୁଛି, ତାକୁ ହଜାର ବରଷ ଉତ୍ତରେ ଲୋକମାନେ ପଡ଼ିଲେ, କେହି କେହି ସତ ବୋଲି ମଣିବା ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଦୁହଁ ।

ଅଜା - ନାହିଁ ରେ ଗଣି ! ମୋ ମନ ମାନୁନାହିଁ । ଆଛା ମୁଁ ପଣ୍ଡିତ ରାମମିଶ୍ରଙ୍କୁ ଏ କଥା ପରୁର ତତେ କହିବ ।

— — —

ବାଲେଶ୍ୱରୀ ରହାଜାନୀ

(ସତ୍ୟ ଦିନା)

ରେଳ ତ କାଳିକା କଥା, କଲିକତାଠାରୁ ପୁଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେଉଁ ଉପ୍ୟକ୍ତ ବହୁଳ ଶଙ୍କବିଶିଷ୍ଟ ସମତଳ, ପରିଷ୍କାର ସତ୍ତବଦାତ୍ର ବିସ୍ତୃତ ଅଛି, ପୂର୍ବକାଳରେ ସେଥିରେ ଚିହ୍ନ ପୁରା ବିଦ୍ୟମାନ ନ ଥିଲ । ସେ ସମୟରେ ବଙ୍ଗଦେଶୀୟ ବା ଉତ୍ତରପଣ୍ଡିମାଞ୍ଚଳପୁରାନାଥରଶ୍ଵରନାର୍ଥୀ ଯାହାମାନେ ଭୁଜଗତିବର୍ତ୍ତ କୁଟିଳ ଶ୍ଵାପଦସକୁଳ, ଅରଣ୍ୟମୟ, ବର୍ଷାର, କଦାଚିତ୍ ପ୍ରାନ୍ତରମଧ୍ୟର ଅପ୍ରସ୍ତୁତ ସଂକଣ୍ଠୀ ମାର୍ଗରେ ଗତାୟାତି କରୁଥିଲେ । ବର୍ଷାକାଳରେ ଅନ୍ଧଶ୍ୟ ନଦୀ ନାଳ ଜଳ-ବହୁଳତା ପ୍ରୟୁକ୍ତ ଉଚ୍ଚ ମର୍ଗମାନ ଜନଶୂନ୍ୟ ଅବସ୍ଥାରେ ପଢ଼ିଥାଏ । ତେବେନ୍ୟ ଦେବଙ୍କ ସମୟରେ ନବତ୍ରୀପବାସୀ

ଯାହାମାନଙ୍କୁ ପୁଣରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା ସକାଶେ ତିନିମାସ କାଳ ଲାଗୁଥିଲ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଅଷ୍ଟ ପ୍ରହରରୁ ଅଧିକ ନୁହେ ।

ଇଷ୍ଟ୍-ଇଷ୍ଟିଷ୍ଟା-କୋମ୍ପାନି କଲିକତାବାସୀ ରଜା ସୁଖମୟକଠାରୁ କେତେ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ରଣ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । କୋମ୍ପାନି ରଣ ପରିଶୋଧ କରିବାରୁ ରଜା ମହୋଦୟ ତାହା ଗ୍ରହଣ ନ କରି କଲିକତା-ଠାରୁ ଶ୍ରାନ୍ତେଷ ଧାମ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୋଟିଏ ମାର୍ଗ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ସକାଶେ କୋମ୍ପାନି ହସ୍ତରେ ତାହା ପ୍ରତ୍ୟର୍ପଣ କଲେ । ସେହି ଟଙ୍କା ବଳରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସତ୍ତକ ନିର୍ମାଣର ସୂଚପାତ୍ର ହୋଇଥିଲ । ସତ୍ତକ ଉପରେ ଅନେକ ପ୍ରସ୍ତରମୟ ସେତୁ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲ । କାଳକରେ ସରକାର ବାହାଦୁର ସେହି ସମସ୍ତ ସେତୁ ଭର୍ତ୍ତା କରି ତାହା ପରିବର୍ତ୍ତରେ ବୃଦ୍ଧଦାକାର ଇଷ୍ଟ୍ରିକମୟ ସେତୁ ନିର୍ମାଣ କରି ଦେଇଅଛନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ଯୁଗରେ ପୁରାତନ ଷ୍ଟର୍ଟ ଷ୍ଟର୍ଟ ସେତୁ ବିଦ୍ୟମାନ ଅଛି । ସୋର ସମୀପବର୍ତ୍ତୀ କାଂଶବାଂଶ ଷ୍ଟର୍ଟ ନଦୀ ଉପରେ ନିର୍ମିତ ବୃଦ୍ଧଦାକାର ସେତୁର ପ୍ରସ୍ତରାଂଶ ‘ସୁଖମୟ’ ଅଟେ । କଲିକତାଠାରୁ ପୁଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନବନିର୍ମିତ ମାର୍ଗ ପାଖୀରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦଶହେତୁ ଅନ୍ତର ଇଷ୍ଟ୍ରିକମୟ ଶିଳଣୟକୁ, ପ୍ରାୟ ବୁଝି ଶତ ଲୋକଙ୍କ ବାସୋପଯୋଗୀ ଦୁଇ ସାହାଲ ପାହୁନିବାସ (ଧର୍ମଶାଳା) ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲ । ଉକ୍ତ ଧର୍ମଶାଳା ନିକଟରେ ଦୁଇଗୋଟି ଲେଖାଏଁ ସୁଗନ୍ଧର କୃପ ମଧ୍ୟ ଶାଳା ହୋଇଥିଲ । କାଳକରେ ସେହି ସମସ୍ତ ପାହୁନିବାସ ଜାଣ୍ଠି ଓ ଅନାବଶ୍ୟକ ବୋଧ ହେବାରୁ ସରକାର ବାହାଦୁର ସେ ସମସ୍ତ ଭର୍ତ୍ତା କରି ଇଷ୍ଟ୍ରିକରଣ ସତ୍ତକରେ ପକାଇଅଛନ୍ତି । ଭର୍ତ୍ତକ, କସ୍ତା ବ୍ରାହ୍ମଣୀକୁଳ ଓ କଟକରେ ସେହି ସମସ୍ତ ଧର୍ମଶାଳା ଅଦ୍ୟାବଧି ବିଦ୍ୟମାନ ଅଛି ।

ରାତ୍ରା ପ୍ରସ୍ତୁତ, କେତେକ ପରିମାଣରେ ପାନ୍-ନିବାସର ଅଭାବ ମଧ୍ୟ ଦୂରାଭୂତ ହେଲା; ମାତ୍ର ଯାଏମାନଙ୍କର ଜୀବିଧାବ ସାହେବ କରିବାର ଉପାୟ ନାହିଁ । ଜନ୍ମ ବିଚର ନାମକ ଜଣେ ସାହେବ ସରକାର ବାହାଦୁରଙ୍କ ଠାରୁ କେତେକ ଭୂମି ନିଷ୍ଠାର ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରି ବାଲେଶ୍ୱରର ବିଚରଗଞ୍ଜ, ବିଷ୍ଟାରେ ମୂଳଦା, ବିଲଗା, ମାର୍କଣା, ଟାଙ୍ଗି, କଟକ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ଲାନରେ ସରେଇ ଘର ନିର୍ମାଣ ଓ ଦୋକାନ ବସାଇ ଦେଇଲେ । ସୁଖମୟ ଧର୍ମଶାକାରେ ସର୍ବଜାତିର ଲୋକ ବାସ କରୁଥିବାରୁ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମବଳମ୍ବୀ ଶାର୍ଥ୍ୟାନ୍ତିମାନେ ସେ ପ୍ଲାନରେ ପାକାଦି କରିବାକୁ ଅଧିକାର ହୋଇ ବିଚର ସାହେବଙ୍କ ସରେଇ ଘରେ ବାସ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ପ୍ଲାନମ୍ବୀ ଲୋକମାନେ ମଧ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକ ପ୍ଲାନମାନଙ୍କରେ ଚଟି ଘର ନିର୍ମାଣ ଓ ଦୋକାନ ବସାଇ ସମସ୍ତ ଅଭାବ ଦୂର କଲେ । ରେଳମାର୍ଗ ପଟ୍ଟିବାରୁ ସେ ସମସ୍ତ ଚଟି ଘର ଉଠିଗଲାଣି । ଜନ୍ମ ବିଚର ସାହେବ ସରକାର ବାହାଦୁରଙ୍କଠାରୁ ଯେଉଁ ନିଷ୍ଠାର ଭୂମି ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲେ, ତାହା ବିଲତବାସୀ ଉତ୍ତରଧିକାରୀଙ୍କଠାରୁ ସେଥିର ସ୍ଵଭାବକାର ସପ୍ତ କରି ଭଦ୍ରକନିବାସୀ ବାବୁ ବୁଜ ବୁଢ଼ ଘେର ଦଖଲ କରୁଥିଲା ।

ପାନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ସମସ୍ତ ଅଭାବ ଦୂର ହେଲା । ଶ୍ରୀପଦ ଜନ୍ମମାନଙ୍କ ହତ୍ତରୁ ଅନେକ ପରିମାଣରେ ରକ୍ଷା ପାଇଲେ । ମାତ୍ର ନର-ବାଷପ ଡକାଏତମାନଙ୍କ ଅତ୍ୟାର୍ଥ ସେମାନଙ୍କ ଦର୍ଶକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଘେର କରିବାକୁ ହୋଇଥିଲା । ମେଦିମାୟର ଠାରୁ ଭଦ୍ରକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜମାର୍ଗ ଡକାଏତମାନଙ୍କର ଲୁଳାଷେଷ । ମାର୍ଗର ପଣ୍ଡିମ ଦିଗ ନିରିତ୍ତ ଜଙ୍ଗଳମୟ ଥିବାରୁ ସେମାନେ ମାନବ ନେବାନ୍ତରଳ ଜଙ୍ଗଳ ମଧ୍ୟରେ ଖଟି ଶ୍ରୀପନ କରି ଆପଣାର ନୃଣାଂସ ନାରକୀୟ ବ୍ୟବସାୟ ସୁରାହୁରୁପେ ଚଳାଇବାକୁ କ୍ଷମ ହୋଇଥିଲେ । ସରକାର ବାହାଦୁର ଦର୍ଶକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଶେଷ ଚେଷ୍ଟା କରି

ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କୁ ଶାସନ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇ ନ ଥିଲେ । ଡକା ଏତମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଦାଟି ଥିଲା ‘ନାରପୁଣ୍ଡ’ । ଡକ୍ଟର ବାଉଁଶ ବଣ ମଧ୍ୟରେ ଶତ ଶତ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ମହାପ୍ରାଣୀଙ୍କ ମସ୍ତକ ବିଲଣ୍ଟିକୁ ହୋଇଥିବାର ଆମ୍ବେମାନେ ଶତସହ୍ୟ ଥର ଶୁଣିଆଛୁ । ରୁକ୍ଷବରତ୍ତପୂର୍ବେ ଲେଖକ ଗୋ-ଶକଟରେ କଲିକତା ଗମନାଗମନ ସମୟରେ ଶକଟ-ବୃକ୍ଷକ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପଥ୍ୟକମାନେ ଅଙ୍ଗୁଳ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରି ଡକ୍ଟର ଭୟକୁ ପ୍ଲାନମାନ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରଇ ଦେଉଥାନ୍ତି । ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଚଳିଛ କଥା ବହୁକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶୁଣା ଯାଉଥିଲା ।

“ହଳଦି ମଶାମଣି,
ନାରପୁଣ୍ଡ ପାର ହେଲେ କୁଟୁମ୍ବ ଦେଖାଦେଖି ।”

ପୂର୍ବେ ନିତାନ୍ତପଷେ ପାର୍ଶ୍ଵମାନେ ନାରପୁଣ୍ଡ ସୀମା ମଧ୍ୟରେ ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ ଉତ୍ତରରେ (ଦିବା ଭାଗରେ ମଧ୍ୟ) ଦିଲବନ୍ଧ ନ ହୋଇ ଗତାୟୀତ କରୁ ନ ଥିଲେ । ଅଜଣା ଯାଏମାନଙ୍କର ରକ୍ଷା ନ ଥିଲା । ପୂର୍ବେ ଅବସ୍ଥାନନ୍ଦ ପାର୍ଶ୍ଵମାନେ ଗୋ-ଶକଟରେ ଗ୍ରୂପ୍‌ପ୍ରାତି କରୁଥିଲେ । ଭାଗ୍ୟବନ୍ତ ଲୋକମାନଙ୍କ ସକାଶେ ପାଲିଙ୍କି ଡାକର ବଦୋବସ୍ତ ଥିଲା । କଟକ ପଦ୍ମପୁର ପ୍ରଭୃତି ଅଞ୍ଚଳର ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଗୋ-ଶକଟ ଯାଏଁ ତଥା ବାଣିଜ୍ୟ ଦ୍ରୁବ୍ୟ ବହନରେ ନିୟୁକ୍ତ ଥିଲେ । ରେଲ ଓ ଶ୍ରୀମାର ପ୍ରଭାବନ୍ତ ହତଭାଗ୍ୟମାନଙ୍କର ଦାନା ପାଣି ଉଠି ପାଇଅଛି ।

କିଶ୍ରରଙ୍କ ପବିତ୍ର ରଜ୍ୟରେ ପାପୀ ଦିଲର ପତନ ଅନ୍ତବାୟୀ । ଡକାପୁତ୍ରମାନେ ଶୁବ୍ର ସତର୍କତା ସହିତ ବ୍ୟବସାୟ ଚଳାଇ ଆସୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏତେବେଳ ଉତ୍ତରରେ ସେମାନଙ୍କ ବିନାଶର କାରଣ ଉପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହେଲା ।

ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାର ଆସିଷ୍ଟାଣ ମେଜେଷ୍ଟ୍ରାଇ (ପରେ ହାଇକୋର୍ଟର ଜଜ) ମିଶ୍ରର ରେମ୍‌ନ ସାହେବ ପାଲିଙ୍କି ଡାକରେ ବାଲେଶ୍ୱରରୁ କଲିକତା ଯାଉଥିଲେ । ବିଷ୍ଟା

ଓ ହଳଦିପଦା ତଟି ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନରେ ଉକାଏତ ପଡ଼ି ତାହାଙ୍କ ପାଲିଙ୍କି ଲୁଟି ନେଲେ । ଉକାଏତମାନେ ପାରଚ ପଣେ ଇଂରେଜଙ୍କ ଉପରେ ଉକାଏତ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ସେମାନେ ଜାନ୍ମୀ, ଦେଶୀୟ ରାଜୀ ମହାରାଜାଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କଲେ କାଳେ ରକ୍ଷା ପାଇ ପାରିବେ; ମାତ୍ର ପରିଷ ଶୈତଚମନ୍ ପ୍ରତି କଲେ ରକ୍ଷା ନାହିଁ । ଉକାଏତମାନେ ଭ୍ରମରେ ପଡ଼ି ରେମିନି ସାହେବଙ୍କ ପାଲିଙ୍କି ଲୁଣ୍ଠନ କରିଥିଲେ । ସେହି ସମୟରେ ବାଲେଶ୍ଵରର ଜଣେ ତେଲଙ୍ଗା ମହାନନ ଥିଲେ । ନାମ ନାଟିକେଲି ମେଲି ଯୋଗେଯା । ଏ ଜଣେ ସାମାନ୍ୟ ଅବସ୍ଥାର ଲୋକ । ପ୍ରଥମେ ଲବଣୀ କଷ୍ଟାକୁଶ କରି ବିଦୁଳ ଅର୍ଥ ଉପାର୍କ୍ତନ କରିଥିଲେ । ଯୋଗେଯା ବାବୁଙ୍କର ଡାକ ବସିଥିବାର ଉକାପୁତ୍ରମାନେ ସନ୍ନାନ ପାଇଥିଲେ । ଦେବଗତ୍ୟା ତାହାଙ୍କ ଯିବା ରହିଛି ହେବାରୁ ସେହି ଡାକରେ ରେମିନି ସାହେବ କଳିକତା ଯାଉଥିଲେ । ସାହେବ ଉପରେ ଉକାଏତ ତୁଳ କଥା ନୁହେ । ହାକିମ ମହଲରେ ଚହଲ ପଡ଼ିଗଲା । ପୋଲିଶ ଦଳ ଯାଇ ବନ୍ଦ୍ରାଥାନା ଇଲକାଟା ଓଲିଟ ପାଲିଟ କରି ପକାଇଲେ । କେତେ ବଣ ଜଙ୍ଗଲ ଖୋଜାଗଲ; ସରକାରୀ ଖରଚରେ କେତେ ଟୋଙ୍ଗରୀ ପାଣି ବୁଝାଗଲ, କେତେ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ଲୋକ ଟଣା ଦୋଷରେ ପଡ଼ିଲେ, କାହିଁରେ କିଛି ହେଲା ନାହିଁ । ଉକାଏତରୁତ୍ତାକ ଯେମନ୍ତ ଆକାଶକୁ ଅସିଥିଲେ, ମାଳଗୁଡ଼ାକ ପବନରେ ମିଶି ଯାଇଛି । ଏହି ଉକାଏତ ଦଦନ୍ତ ରହିଛି ହେବା ମାତ୍ରକେ ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି ଆହୁରି ତିନି ଗୁରିଟା ଉକାଏତ ହୋଇଗଲ । ବାଲେଶ୍ଵର ନିବାସୀ ଜମିଦାର ବାବୁ ମଦନମୋହନ ଦାସଙ୍କର ବସ୍ତା ଥାନା ଇଲକାରେ ଖଣ୍ଡ ତାଲୁକ ଅଛି । ନାଟବନ ଖଜଣା ଅସୁଲ ହୋଇ କରେଇ ଘରେ ପ୍ରାୟ ବାର ଶତ ଟଙ୍କା ଜମା ଥିଲା, ଉକାଏତ ପଡ଼ି ଦେନିଗଲ । ସେହି ସମୟରେ ଯେଉଁ ସମସ୍ତ ଉକାଏତ ହୋଇଥିଲା, ଗୋଟିଏ ଉକାଏତ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ । ବସ୍ତା ଥାନାଠାରୁ ପ୍ରାୟ ରୂପି ରୂପି ହୋଇ

ଦୂର ରୂପିଙ୍କ ନାମକ ଗ୍ରାମରେ ଜଣେ ସଙ୍ଗତିସମ୍ପନ୍ନ ଲେକର ବାସ; ନାମ ବାଆନ ଭୁପୁଁ । ଉକାଏତ ଦଳ ଏହା ଘରେ ଭୟକର ଅଧ୍ୟାତ୍ମର କରିଥିଲେ । ତାହାର ଦୂର ସ୍ତ୍ରୀ, ଗୋଟିଏ ସ୍ତ୍ରୀ ପୂର୍ଣ୍ଣଗର୍ଭ । ନିଷ୍ଠୁର ଉକାଏତ-ମାନଙ୍କ ଦାରୁଣ ପ୍ରହାରରେ ତାହାର ଗର୍ଭପାତ ଏବେ ଗୁରିଦିନ ଉତ୍ତରେ ଜାବନଠାତ ହୋଇଥିଲା । ଦିଲ୍ଲୀଯା ସ୍ତ୍ରୀ ପଲାପୁନ ବାରା ଆସୁରକ୍ଷା କଲା । ବାଆନ ଭୁପୁଁକୁ ଉକାଏତମାନେ ଅନେକ ପ୍ରହାର କରି ତାହାର ବେକ ମୋଡ଼ ଦେଇ ଯାଇଥିଲେ । ତାହାର ମୁଖ ପୃଷ୍ଠା ଦିଗକୁ ବୁଲି ଯାଇଥିଲା । ବାଆନ ଭୁପୁଁ ମଧ୍ୟ ଉକାଏତମାନଙ୍କୁ ସହଜରେ ଛାଡ଼ି ଦେଇ ନାହିଁ, ଦୂର ତିନି ଜଣଙ୍କୁ ଅସ୍ତାଦାତ ଓ ଜଣେ ଉକାଏତକୁ ହତ୍ୟା କରିଥିଲା । ସଙ୍ଗୀ ଉକାଏତମାନେ ହତ ଉକାଏତର ଶବ୍ଦ ଯେନି ପଳାଇ ଯାଇଥିଲେ ।

ଅନ୍ତରେ ଦିନ ପୂର୍ବେ ପୁରୁତନ ପୋଲିସ ଉଠି ଯାଇ ନୁହନ ବେଙ୍ଗଲ ପୋଲିସ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଛି । ବାଲେଶ୍ଵର ଜିଲ୍ଲାର ପ୍ରଥମ ପୋଲିସ ଉଷ୍ଟୁକ୍ଟ୍ ସୁପରିଶ୍ରେଣୀ ମିଶ୍ରର ସଟଳଓପ୍ରାର୍ଥ ସାହେବ ପ୍ରାଣପଣେ ଯହି କରି ମଧ୍ୟ ବନ୍ଦା ଇଲକାରୁ ଫେରି ଆସିଲେ ଏବେ ଉକାଏତ ଦଳ ଆବିଷ୍କାର ନିମନ୍ତେ ସବୁ ଇନ୍ଦ୍ରପିଲିର ବାବୁ ରାଜକିଶୋର ଚୌଧୁରୀ ନିୟନ୍ତ୍ରି କଲେ । ଚୌଧୁରୀ ମହାଶୟ ପୋଲିସ ଇଲକାରେ ଜଣେ ସୁଯୋଗ୍ୟ କର୍ମବୃକ୍ଷ ବୋଲି ତାଙ୍କର ଖ୍ୟାତ ଥିଲା । ରାଜଦାଟ ଥାନା ମୁନ୍ସି ବାବୁ ଦିଗମ୍ବର ଦାସ, ଜଳେଶ୍ଵର ଥାନା ମୁନ୍ସି ବାବୁ କିଣାରମ ପ୍ରଧାନ ତାଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଗଲେ ।

ଉପରିପୁ ହାକିମଙ୍କ ଆଦେଶାନୁସାରେ ବାବୁ ରାଜକିଶୋର ଚୌଧୁରୀ ପୋଲିସ ଦଳ ବଳ ସହିତ ଉକ୍ତ ଉକାଏତ ଉକ୍ତ ସ୍ଥାନ ଗୁରିଗାରେ ବାସ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ବ୍ୟାକ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବୁଥା ପରିଶ୍ରମ କରି

ଅକୁତକାର୍ଯ୍ୟତା ବିଷୟ ରିପୋର୍ଟ କରିବାରୁ ସୁପରିଶେଣ୍ଟେଜ୍ ସାହେବ ତାଙ୍କୁ ଉଦ୍‌ସାହି ଦେଇ ଲେଖିଲେ, “ତୁମ୍ଭର ଅନୁସରାନ ପ୍ରଶାଳୀ ସନ୍ତୋଷ-ଜନକ, ଯେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉକାଏତ ଦଳ ଧର ଯାଇ ନାହାନ୍ତି, ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତୁମ୍ଭେ ଗୁରିଗ୍ମ ତ୍ୟାଗ କରିବ ନାହିଁ ।” ଏହାହିଁ ଇଂରେଜ ଚରିତର ବିଶେଷର; ଏଥୁପକାଶେ ଆମ୍ବେମାନେ ଜିତ ଓ ଇଂରେଜ ଜାତି ଜେତା । କୌଣସି ବିଷୟରେ ଅକୁତକାର୍ଯ୍ୟ ହେଲେ ଆମ୍ବେମାନେ ହତୋଦ୍ୟମ ଓ ନିରାଶ ହୋଇ ପଡ଼ୁଁ । ମାତ୍ର ଇଂରେଜ ଜାତିର କାର୍ଯ୍ୟପ୍ରଶାଳୀ ସୁତନ୍ତ ପ୍ରକାର ଅଟେ । ପ୍ରକୃତ ସେମାନେ ‘ଆପଲୋଦୟକର୍ମ’ ଅଟନ୍ତି । ଲେକେ କଥାରେ ବୋଲନ୍ତି, “ଲଗିଥିବା ଲେକ ମାତି ଖାଏ ନାହିଁ”—ଉପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଘଟନା ସେଥିର ଗୋଟିଏ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତଙ୍କ ଅଟେ । ରାଜକିଶୋର ବାବୁଙ୍କ ଅନୁସରାନପ୍ରଶାଳୀ ଏହିପରି ଥିଲା କି, ସର୍ବ୍ୟା ଉତ୍ସରେ ଦୁଇ ତିନି ଜଣ ପୋଲିସ କର୍ମଚାରୀ ସଙ୍ଗରେ ଦେନେ ଗୁରିଗା ଚର୍ଚାଶାର୍ଟ୍ ତିନି ଗୁରି ଫୋଶ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରେ ପ୍ରକଳ୍ପ ଭାବରେ ଭ୍ରମଣ କରନ୍ତି । ଧର୍ମରେ ଗ୍ରାମବାସୀମାନଙ୍କ କଥୋପକଥନ ଶୁଣିବା ଓ ସେମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ଦେଖିବା ତାଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଅଟେ । ମଧ୍ୟପଲର ପାଣମାନେ ପ୍ରାୟ ଚୈର କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲିପ୍ତ ଥାନ୍ତି । ସେଥି ସକାଶେ ପାଣ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରେ ଅଧିକାଂଶ ଶାର୍ଟ କ୍ଷେପଣ କରିବାକୁ ହୁଏ । ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟହ ପାଣ ସାହି ଓଳିରେ ବସି ଦର ମଧ୍ୟ କଥୋପକଥନ ଶୁଣନ୍ତି । ଏହା ଭାବୁ ଲେକ ପକ୍ଷରେ ଯେ କେତେଦୂର କଷ୍ଟସାଧ କାର୍ଯ୍ୟ, ଧାଠକ ମହିଜରେ ବୁଝି ପାରିବେ । ପାଣମାନଙ୍କ ପଲ୍ଲେର ପଛ ଓଳ ଏତେ ରୁଆଣ ଯେ, ବସିଲେ ମଧ୍ୟ ଗୁଲ ମୁଣ୍ଡରେ ବାଜେ । ଓଳିତଳ ଅପରି-ଷ୍କାର, କଦର୍ଯ୍ୟ, ଦୁର୍ଗରିମୟ । ସହସ୍ର ସହସ୍ର ମଣକ ବେଢ଼ ଭଣ ଭଣ ଖାଉଛନ୍ତି, ଘଉଡ଼ିବାର କ୍ଷମତା ନାହିଁ । ସର୍ପ ଭଲ୍ଲିକର ମଧ୍ୟ ଭୟ ନ ଥିଲ, ଏମନ୍ତ ନୁହେ । ପୁଣି ଗ୍ରାମସ୍ତୁଳ ପାଣମାନେ ଜାଣି ପାରିଲେ

ଉସୁଙ୍କର ବିପଦ ଘଟିବାର ସମ୍ଭାବନା । କଣ କରିବେ, ଗୁକର ଖଣ୍ଡ ତ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ହେବ ।

ଏକ ଦିବସ ଅର୍ଜ ରାତ ସମୟରେ ଗୋଟିଏ ପାଣ ଓଳିରେ ବସିଛନ୍ତି, ଦର ମଧ୍ୟରୁ ଶୁଣିଲେ, ଗୋଟିଏ ପୁବତ ସ୍ତ୍ରୀ କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ ତାହାର ମାତାକୁ ଅମ୍ଭୁଯୋଗ କରୁଥିଲି,—

“ସେ ଯିବାକୁ ରାଜ ନ ଥିଲେ, ବାବା ଜୋର କରି ଦେନି ଗଲା । ଅକାରଣେ ପ୍ରାଣଟା ସିନା ଗଲା । ମୁଁ ଏବେ କରେଁ କଣ ?”

ଆର ଦିନ ପ୍ରାତିକାଳରେ ପୋଲିସ ଦଳବଳ ସହିତ ସବ୍ ଇନ୍ଦ୍ରିୟକ୍ଷେତ୍ରର ରାଜକିଶୋର ବାବୁ ଗ୍ରାମରେ ଉପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ । ତଦନ୍ତରେ ଜଣାଗଲ, ଦନ୍ତନକାଣଣୀ ସ୍ତ୍ରୀ ସ୍ଵାମୀ ଓ ପିତା ଉକାଏତ । ତାହାର ସ୍ଵାମୀ ଉକାଏତ ସମୟରେ ହତ ଓ ପିତା ଆହୁତ । ଅନ୍ୟ ଦୁଇ ଜଣ ଆହୁତ ଉକାଏତ ମଧ୍ୟ ଧରାଗଲେ । ଉକାଏତ ମାଳ ମଧ୍ୟ ବରମଦ ହେଲା । ସେମନକୋଟ ବିରୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରାୟ ପନ୍ଧର ଜଣ ଉକାଏତ ଗୁରୁତର ଦଣ୍ଡ ପ୍ରାୟ ହେଲେ । ବୋଧ କରୁଁ, ସେମାନଙ୍କୁ ଆଉ ସ୍ଵର୍ଗଭକ୍ତ ବାହୁଦିବାକୁ ହୋଇ ନ ଥିଲା ।

ଏହି ଉକାଏତ ଦଳ ଦଣ୍ଡ ପ୍ରାୟ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ହାକିମମାନେ ନିଷ୍ଠିତ ହୋଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ । କାରଣ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲ ରେପିନିଙ୍କ ପ୍ରତି ଯେଉଁମାନେ ଅତ୍ୟାଗୁର କରିଥିଲେ, ସେ ସୁତନ୍ତ ଓ ପ୍ରଧାନ ଉକାଏତ ଦଳ ଅଟନ୍ତି । ମଧ୍ୟରେ ସେମାନଙ୍କର ଶଟି । ଏହି ପ୍ରଧାନ ବା ମୂଳ ଦଳର ଉକାଏତ ସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ପଞ୍ଚଶିର ଜଣ । କଦାଚିତ୍ ଏକଷ କେବେ ବା ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ରୂପେ ଦଳବଳ ହୋଇ ଉକାଏତ କରିଥାନ୍ତି ।

ବାଲେଶ୍ୱର ସଦର ଥାନାରେ ଉନ୍ନିଷ୍ଠିତ ବାବୁ ଶାରଦାପ୍ରପାଦ ଗୋପ ପୋଲିସ ବିଭାଗରେ ଜଣେ ସୁନ୍ଦରୀ କର୍ମଚାରୀ ବୋଲି ଉପରିଷ୍ଠ କର୍ମଚାରୀ-ମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା । ଡକାଏତ ଦଳର ଆବଶ୍ୟକ ଓ ଗ୍ରେନ୍ହାର ନିମନ୍ତେ ତାହାକୁ ନିଯୁକ୍ତ କରାଗଲା । ବହୁକାଳ ପରିଣମ ଉତ୍ତରେ ଶାରଦା ବାବୁ ଡକାଏତ ଦଳର ଖଟି ପ୍ଲାନ ମାଟ ସନ୍ନାନ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ ।

ମୟୁରଉଞ୍ଜର ବାରିପଦା ଗଡ଼ିଆରୁ ଜଳେଶ୍ୱର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିବିଢ଼ି ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ସଂକଷ୍ଟ ବନ୍ୟ ମାର୍ଟ ଅଛି । ଦିନେ ପୃଷ୍ଠାନ୍ତ ଦିବା ପ୍ରହରକ ସମୟରେ ତିନି ଜଣ ଭକ୍ଷକ ଅଛ୍ଵ ହୋଶ ଅନ୍ତର ଆଗ ପଛ ହୋଇ ବାରିପଦା ଆଡ଼ି ଜଳେଶ୍ୱର ଆଡ଼କୁ ପାଇ ଅଛନ୍ତି । ସବ୍ ପଣ୍ଡାତ୍ରରେ ଜଣେ ଜ୍ୟୋତିଷ । ତେହେରା ଦେଖିଲେ ଜଣେ ସମ୍ମାନ ଲୋକ ବୋଲି ବୋଧ ହେବ; ମାତ୍ର କେଣ ନିତନ୍ତ ଦାରିଦ୍ର୍ୟବ୍ୟଙ୍ଗକ । ପରିଧାନ ଖଣ୍ଡେ ଆଣ୍ଟିଲୁଗୁ ଲୁଗା, ମୋଟା ମଳିନ ତନ୍ତ୍ର ବୁଣା ଖଦି । ମୁଣ୍ଡରେ ଖଣ୍ଡେ ତଦ୍ବତ୍ତ ମଳିନ ଗାମୁଛି ପାଗ, ଅନ୍ୟ ଖଣ୍ଡେ ଏ ଗାମୁଛରେ ସେଇ ଦୁଇ ଅନାଜ ଗୁଡ଼ିଲ ଓ କେତେ ଅଣା ପଇସା ବକା । କାଣ୍ଡର ଲିଙ୍ଗନରୁଙ୍କା ତାଳପତ୍ର-ପାଣି । ହସ୍ତରେ ଖଣ୍ଡେ ବଂଶ-ପଣ୍ଡି । କାନ୍ଦରେ ତାଳପତ୍ର ଛତା । (ସେ ସମୟରେ କନା ଛତାର ବରଳ ବ୍ୟବହାର ଥିଲା) ଦୁର୍ବଳ୍ୟ-ବଣ୍ଣରୁ ବା ସୌଭାଗ୍ୟବଣ୍ଣରୁ ଜ୍ୟୋତିଷ ଦୁଇ ଜଣ ବନ୍ୟ ଦର୍ଶ୍ୟ ହାତରେ ପଡ଼ିଲେ । ଜ୍ୟୋତିଷ ବହୁତ ଅନୁନ୍ଦ ବିନ୍ଦୁ କରି ଆପଣାର ଅନଦଶା ଏବଂ ଆପଣା ବିଦ୍ୟାବନ୍ଦ ବିଷୟ ଦମ୍ପତ୍ତିମାନଙ୍କୁ ଜଣାଇଲେ । ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ୍ଧି ବନ୍ଦୁତାର ସାଦାଶ—ସେ ଜଣେ ଭଲ ଜ୍ୟୋତିଷ, ତାଙ୍କର ଗନନା ବନ୍ଦ ଠିକ, ମୟୁରଉଞ୍ଜ ମହାରାଜ ତାଙ୍କୁ ଖୁବ୍ ଖାତିର କରନ୍ତି, ରଜ୍ୟାଦି ।

ଦମ୍ପତ୍ତ ଦୁଇ ଜଣ ପରିପର କଣ ପରମଣ କରି କହିଲେ, “ତୁ ଆମ ସର୍ଦୀର ନିକଟକୁ ଛଲ । ଯେବେ ଠିକ ବୁଝି ଦେବୁ, ତୋ ଗୁଡ଼ିଲ ଲୁଗା କିଛି ନେବୁ ନାହିଁ ।” ଜ୍ୟୋତିଷ ଅନିଜ୍ଞାପନ୍ତ୍ରେ ସମ୍ଭବ ହେବାରୁ ଦସ୍ତ୍ୟପୁଗଲ ତାହାର ଆଶି ବାନ୍ଧ ହାତ ଧରି ନିବିଢ଼ି ଜଙ୍ଗଲମୟ, କୁଟିଲ, ବନ୍ଧୁର ମାର୍ଗରେ ଘେନିଗଲେ । ଯିବା ସମୟରେ ଜ୍ୟୋତିଷ ଅତି ସତର୍କତା ସହିତ ମାର୍ଗ ପାଶ୍ୟପୁ ଷ୍ଟୁଟ୍ ଷ୍ଟୁଟ୍ ବୃକ୍ଷ ତାଳ ପ୍ରାଣି ଦେଇ ଯାଉଥାଏ । ଅନୁମାନିକ ଦୁଇ ତିନି ହୋଶ ଭ୍ରମଣ ଉତ୍ତରେ ଡକା ଏତ ଦଳର ଖଟି ପ୍ଲାନରେ ଉପର୍ଯ୍ୟତ ହେଲେ । ଆଶିର ପଟି ଫଟାଇ ଦିଆଯିବାରୁ ଖଟି ପ୍ଲାନର ଅବହ୍ଵା ଦେଖି ଜ୍ୟୋତିଷଙ୍କ ଅନ୍ଦରମ୍ଭା ଶୁଷ୍କ ହୋଇଗଲା । ନିତାନ୍ତ ସାହସୀ ପୁରୁଷ ବିନା ସେ ପ୍ଲାନରେ ଧୈର୍ଯ୍ୟାବଳମ୍ବନ କରି ରହିବା ନିତାନ୍ତ କଠିନ କଥା ।

ନିବିଢ଼ି ଜଙ୍ଗଲ ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ତିମ ପରିସର ଭୂମିଖଣ୍ଡ ପରିଷ୍କାର । ଦୁଇ ତିନିଟା ଧୂନ ଲାଗିଥିଲା, ବୁର ଛାଟା ଘରରିଲା ଘାଟି ଏକ ପ୍ଲାନରେ ପଡ଼ି ରହିଅଛି । ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମାଂସ ଓ ଶୁଷ୍କ ମାଂସରେ ପ୍ଲାନଟା ନିତାନ୍ତ ଦୁର୍ଗମ୍ବନ୍ୟ । ଟାଙ୍କ, ବର୍ଜା, ତରବାର, ଝର, ଧନ୍ତକ ପ୍ରଭୁତି ଭୟକୁ ଅସ୍ମମାନ ଗଛ ତାଳମାନଙ୍କର ଝୁଲୁ-ଅଛି । ମଦମତ୍ତ ବିକଟାଳ ନରତୁପୀ କେତେଟା ରକ୍ଷସ-ପ୍ରକୃତି ପ୍ରାଣୀ ଧୂନରେ ପଡ଼ି ଗଢ଼ୁ ଅଛନ୍ତି । ସମସ୍ତଙ୍କର ପରିଧାନ କୌପୀନ, ମହିଷବତ୍ର ବଳଷ୍ଟ । କେହି କର୍କଣ୍ଠଗୁଷାରେ ଅଳାରଣ ଅନ୍ୟ ଜଣକୁ ଗାଳ ଦେଉଥାଇଛି, କେହି ବା ବିକୁଳ ସ୍ଵରରେ ସଙ୍ଗୀତ ଆରମ୍ଭ କରିଅଛି । ଜ୍ୟୋତିଷକୁ ସମସ୍ତେ କଟମଟ କରି ଅନାଇଲେ, ବିଶେଷରେ ସର୍ବାର ଅନେକ ଷଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆପାଦମସ୍ତକ ଅନାଇ ଆଗନ୍ତୁକ ଦମ୍ପତ୍ତ ଦୁଇଜଣ ଜ୍ୟୋତିଷର ପରିତ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକ । ସେହି ସର୍ଦୀରର ପରିତ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକ । ସେହି ସମୟରେ

ଉକାଏତ ଦଳରେ ଦୁଇଜଣ ସର୍ଦାର ଥିଲେ । ପ୍ରଥମ ନାଲୁ ମିର୍ଦ୍ଦା, ଦିଶାଯୁର ନାମ ବୈଶା ଶୋଟୀ । ନାଲୁ ମିର୍ଦ୍ଦା ଖର୍ଦ୍ଦାକାର, ଶୁକ୍ର ବଳିଷ୍ଠ । ତଥ୍ବ ଦୁଇଟା କାକଡ଼ିମୁଁ ପରି ବୃଦ୍ଧତ୍ ଓ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ । ରକ୍ଷସବତ୍ ଆକୃତି, ଉପୁଙ୍କର । ଅଦ୍ୟ ନାଲୁ ମିର୍ଦ୍ଦା ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲା ।

ନାଲୁ ଓ ଜ୍ୟୋତିଷ ମଧ୍ୟରେ ଏହିପରି କଥୋପକଥନ ହେଲା ।

ନାଲୁ—ତୁ ଜୁତିଷ ?

ଜ୍ୟୋତିଷ —ଆଜ୍ଞା ହଁ ।

ନାଲୁ—ବୋଇଲୁ, ମୋ ମନରେ କି କଥା ଅଛି ?

ଜ୍ୟୋତିଷ—ଶାନ୍ତି ପକାଇ ଅନେକ ଶ୍ରୋକ ପଢ଼ିଲେ । ସେଥିରେ କେବଳ ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ର ନାମ ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି ନ ଥିଲା । କହିଲେ, “ପାଠ କହିଲା, ଶନିଗ୍ରହ—ଏହି ଗ୍ରହରେ ଟଙ୍କା କରୁଣ୍ଡ ଦ୍ରୁବ୍ୟାଦି ଲାଭକଥା ।”

ନାଲୁ—ବୋଇଲୁ, ସେ ଦ୍ରୁବ୍ୟ କେଉଁ ଦିଗରେ ?

ପୁନର୍ବାର ଶ୍ରୋକ ପାଠକରି ଜ୍ୟୋତିଷ କହିଲେ, “ପୂର୍ବ ଦିଗରେ ।” *

ସବୁ ଉକାଏତ ଏକାବେଳକେ ଚିହ୍ନାର କଲେ, “ସାବାସ ସାବାସ, ନୋହିଲେ କି ମଧ୍ୟ ରଭଞ୍ଜ ରଜା ଦରବାରକୁ ଯାଏ ।

ନାଲୁ—ବୋଇଲୁ, କେଉଁ ଦିନ, କେତେବେଳେ ଗଲେ ତସ ଦ୍ରୁବ୍ୟ ସବୁ ମିଳିବ ?

ଜ୍ୟୋତିଷ—ଆସନ୍ତା କୃଷ୍ଣପଷ ଦ୍ଵାଦଶୀ ଶନିବାର ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ଯାତା କରି ଗଲେ କାମ ଫଳ—ଅର୍ଥ ମିଳିବ ।

ସବୁ ଉକାଏତ ଏକାବେଳକେ ଚିହ୍ନାର କରି କହିଲେ, “ଉଲ ଉଲ, ସଞ୍ଜବେଳେ ଏଠାରୁ ବାହାରିଲେ, ଅଧିକତବେଳେ ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚିବା ।” ଜ୍ୟୋତିଷ ଦିଦାପୁ ଗ୍ରହଣ କଲେ, ପୁନର୍ବାର ଅଣି ବନ୍ଧାଗଲା, ପୂର୍ବକଥ୍ୟ ଦସ୍ତ୍ୟ ଦୁଇ ଜଣ ବାଟରେ ଗୁଡ଼ ଦେଇଗଲେ ।

ନିରୁପିତ ଦିବସ ଉପସ୍ଥିତ । ପୁଲିସ ଦଳ ବଳ ସଜ ହୋଇ ଉକାଏତ ଧରିବା ସକାଶେ ଶୋଟିଏ ଗ୍ରାମରେ ସଜ୍ଜିତ ହୋଇ ରହିଲେ । ଜ୍ୟୋତିଷର ଶନିନା ଠିକ ହେଲା; କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟ ଗ୍ରାମରେ । ଯେଉଁ ଗ୍ରାମରେ ଉକାଏତ ହେବାର ଜ୍ୟୋତିଷ ଅନୁମାନ କରି ସଜ ହୋଇ ବସିଥିଲେ, ସେ ଗ୍ରାମକୁ ଉକାଏତମାନେ ଗଲେ ନାହିଁ । ଉକାଏତ କରି ଉକାଏତମାନେ ସ୍ଵର୍ଗଦରେ ଗୁଲିଗଲେ । ପାଠକ ନହାଗ୍ନ୍ୟ ଅନୁମାନରେ ବୁଝିଥିବେ, କଥୁଚ ଜ୍ୟୋତିଷ ଅନ୍ୟ କେହି କୁହେ, ପୋଲିସ ଇନ୍ସପେକ୍ଟର ସ୍ଵପ୍ନ ବାବୁ ଶାରଦା ପ୍ରସାଦ ବୋଷ ।

କମଣଃ ଦୁଇ ଗ୍ରେ ମାସ ଗତ । ଏଥୁ ମଧ୍ୟରେ ଆହୁର ଦୁଇ ଗ୍ରେଟା ଉକାଏତ ଉପସ୍ଥିତର ହୋଇ ଗଲାଣି । ହାକିମ ଓ ପୋଲିସ ଦଳ ଅଗ୍ରିର । ଶାରଦା ବାବୁ ଉକାଏତମାନଙ୍କ ଶଟି ପ୍ଲାନର ଯେପରି ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ଆସିଥିଲେ, ସେଥିରେ ପୋଲିସଦଳ ଯାଇ

* ଜ୍ୟୋତିଷଙ୍କ ସହିତ ଲୋକର ଦିନେ ଏହିପରି କଥୋପକଥନ ହୋଇଥିଲା । ମୁଁ ପାଠିଲି, “ପୂର୍ବ ଦିଗ କିପରି ଯାହାଯରେ କହିଲେ ?” ଜ୍ୟୋତିଷ ଅର୍ଥାତ୍ ଶାରଦା ବାବୁ କହିଲେ, “ଗ୍ରେ ଉକାଏତ ଧନରକ୍ତା ଛଡ଼ା ଆଉ କଣ ହୋଇପାର ? ଆରୁ ତିନି ଦିଗ ଅରଣ୍ୟ । ପୂର୍ବ ଦିଗରେ କେବଳ ଗ୍ରାମ, ସେ ଦିଗରେ ଉକାଏତ ହେବ ।”

ସେମାନଙ୍କୁ ତ୍ରେତ୍ତାର କରିବା ସହଜ କଥା ନୁହି । ଉକାଏତବଳ ଯେପରି ଭାବରେ ସବଦା ଅସୁଶ୍ରବେରେ ସଜ୍ଜିତ ଓ ଉନ୍ନତିଭାବରେ ଥାନ୍ତି, ଧରିବାକୁ ଗଲେ ଅନେକ ଲୋକଙ୍କ ପ୍ରାଣନାଶର ସମ୍ଭାବନା ।

ଆନେକ ଅନୁସଂଧାନ ଉତ୍ତରେ ବନ୍ଦ୍ରା ଇଲ୍‌କାର ଜଣେ ଜମିଦାରଙ୍କର ଗୋଟିଏ ରୂପର ଉକାଏତ ଦଳରେ ଲିପ୍ତ ଥିବାର ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ଶାରଦା ବାବୁ ଉଚ୍ଛ୍ଵ ଜମିଦାରଙ୍କ ସହାୟତାରେ ରୂପରଟାକୁ ହସ୍ତଗତ କଲେ । କେତେକ ନଗଦ ଟଙ୍କା ଦେଇ ପ୍ରମୋଦନ ଦେଖାଇ ଅଭୟ ଦେଇ ରୂପରଟାରୁ ସମସ୍ତ ସନ୍ଧାନ ପ୍ରାସ୍ତ ହେଲେ । ଶାରଦା ବାବୁଙ୍କ ଉପଦେଶ ଅନୁସାରେ ଉଚ୍ଛ୍ଵ ରୂପର ଉକାଏତ ଦଳର ସର୍କାର ନାଲୁ ମିର୍ଦ୍ଦାରେ ଜଣାଇଲା ଦୁଇଜଣ ଉକାଏତ ବର୍ତ୍ତମାନ ଜେଲଖାନାରୁ ପଳାଇ ଆସି ଏକ ଗ୍ରାମରେ ଲୁଚିଅଛନ୍ତି । ସର୍କାର ସମ୍ବାଦ ପାଇ ଆଗ୍ରହମସହିତ ସେମାନଙ୍କୁ ଡାକ ପଠାଇଲା । ଉଚ୍ଛ୍ଵ ରୂପର ସହିତ ପଳାଇକ ଉକାଏତ ଦୁଇ ଜଣ ଖଣ୍ଡି ପ୍ଲାନରେ ଉପଷ୍ଟିତ ହେଲେ । ପ୍ରଥମେ ସର୍କାର ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଉକାଏତମାନେ ସରେହନେରେ ଦେଖୁଥିଲେ । ମାତ୍ର ନବାଗତ ଉକାଏତମାନଙ୍କ ଆକାର ପ୍ରକାର ଓ କଥୋପକଥନ ଶୁଣି ସେମାନଙ୍କ ସନ୍ଦେହ ଦୂର ହେଲା । ଏହି ଦୁଇଜଣ କେଉଁ କେଉଁ ପ୍ଲାନରେ ଉକାଏତ କରିଥିଲେ, ଉକାଏତ ପୂର୍ବେ କିପରି ସନ୍ଧାନ ନେବାକୁ ହୁଏ, କି କୌଣସିଲରେ ଉକାଏତ କରିଯାଏ ଓ ବିପଦ ପଡ଼ିଲେ କିପରି ପଳାଇବାକୁ ହୁଏ ଓ ଜେଲଖାନା ଭାଙ୍ଗି କିପରି ପଳାଇ ଆସିବାକୁ ହୁଏ, ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟ ଏପରି ଭାବରେ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କଲେ ଯେ, ନାଲୁ ମିର୍ଦ୍ଦା ଏମାନଙ୍କୁ ପକ୍କା ଡ୍ୱାକ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କଲା, ବହୁତ ସମାଦର କରି ନିକଟରେ ରଖିଲା । ନବାଗତ ଉକାଏତମାନେ ଅନେକ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଖଣ୍ଡି ପ୍ଲାନରେ ରହିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ସମ୍ବାଦ ଚଳାଇଲା ଉଚ୍ଛ୍ଵ ଜମିଦାର ରୂପର ଦ୍ୱାରା ହେଉଥାଏ ।

ଦିନ ନବାଗତ ଉକାଏତମାନେ ସର୍ଦାର ନିକଟରେ ପ୍ରସ୍ତାବ କଲେ, ଆମ୍ବେମାନେ ଶୁଦ୍ଧ ଶୁଦ୍ଧ ଉକାଏତ କରୁ ନାହିଁ; ଆସନ୍ତୁ ସମସ୍ତେ ମିଳି ଜଣେ ଲକ୍ଷପତି ଘରେ ଉକାଏତ କରିବା । ବରଷେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେପରି ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ବସି ମଜା କରିବୁ କେଉଁଦିନ ? ଆଉ ବାରମ୍ବାର ଉକାଏତ କରିବାକୁ ଗଲେ ଧର ପଡ଼ିବାର ସମ୍ଭାବନା । ସର୍ଦାର ଓ ସଙ୍ଗୀମାନଙ୍କର ଏହି ସାଧୁ ପ୍ରସ୍ତାବଟି ମନୋମାତ ହେଲା । ସମସ୍ତେ ‘ସାବାସ୍ ସାବାସ୍’ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏହି ବିଷୟ ପ୍ରିର କରିବା ନିମନ୍ତେ ଗୋଟିଏ ଦିନ ନିର୍ମିତ ହେଲା ଓ ନିର୍ଦ୍ଦାରିତ ଦିବସ ନାହିଁରେ ଉପପ୍ରିତ ହେବା ନିମନ୍ତେ ଭଦ୍ରକଟାରୁ ମେଦିମାଯୁର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତ ଦଳକୁ ସମ୍ବାଦ ଦିଆଗଲା । ସେହି ସମୟରେ ଅନେକ ଶୁଦ୍ଧ ଶୁଦ୍ଧ ଦଳ ପ୍ଲାନେ ପ୍ଲାନେ ବାସ କରିଥିଲେ; ମାତ୍ର ସମସ୍ତ ଦଳର ସର୍ଦାର ନାଲୁ ମିର୍ଦ୍ଦା ଓ ବୈଦି ଶେଠୀ । ଏମାନେ ସମସ୍ତ ଉକାଏତରୁ ସର୍ଦାର ଭାଗ ପାଇଥାନ୍ତି ।

ଆଜି ପୁଣ୍ୟୋକ୍ତ ଉକାଏତ ଖଣ୍ଡିରେ ପ୍ଲାନ ଜାରି । ମେଦିମାଯୁରଟାରୁ ଭଦ୍ରକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତ ଉକାଏତ ଠୁଳ ହୋଇଥାନ୍ତି । ଗୋଟାଏ ବଢ଼ି ଉକାଏତର ବହୋବନ୍ତ କରାଯିବ । ରୂପ ପାଞ୍ଚ ଭାର ତାତ୍ତ୍ଵ, ତଡ଼ିଲ୍ ମଦ ଗଞ୍ଜେଇ ଅଣା ଯାଇଥାନ୍ତି । ଯାହାର ଯେତେ ରଙ୍ଗୀ ଖାଉ, ମାଗିବାକୁ ନାହିଁ । ଆଠ ଦଶଟା ଛେଳି ମେଣ୍ଟ୍ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରୁ ଗୈରି କରି ଅଣାଯାଇଥିଲା । କେତେ ଜଣ ମାଂସ ଓ ରୂପ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାରେ ନାହିଁ ଯାଇଥାନ୍ତି । ଆଜିକା ସମସ୍ତ ଖରର ନବାଗତ ଉକାଏତ ଦୁଇଜଣଙ୍କ ଜିମା । ଅତିରିକ୍ତ ମାଦକ ସେବନରେ ଅନେକ ଉକାଏତ ତଳେ ପଡ଼ିଗଲେଣି । ନୃତ୍ୟ ଗୀତ ଓ ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦର ଧୂମ ଲାଗିଥାନ୍ତି । ଫୋରି ଜଙ୍ଗଳ ମଧ୍ୟରେ ଖଣ୍ଡି ରୂପିପାଖ ତଳି ଗୁରି

ଦୋଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗ୍ରାମର ଚିହ୍ନ ନାହିଁ । ରାତି ପ୍ରାୟ ଏକପ୍ରହର ସମୟରେ ଖଣ୍ଡିଗରେ ମୁହଁମୁହଁ ବନ୍ଧୁକ ଉଆଜ ଦେଲୁ । ଘୋର ଚିକାର କରି ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚଶ ଜଣ କନେଷ୍ଟବଳ ଓ ଦେତିଶତ ପାଇକ ଗୌକିକାର, ପୋଲିସ ଇନ୍ଡପର, ସବଇନ୍ଡପକର ଉକା ଏତମାନଙ୍କ ଉପରେ ପଡ଼ିଲେ । ଉକା ଏତମାନନେ ନିଶ୍ଚରେ ଅଚେନ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସମୟରେ ସାବଧାନ । ଅନ୍ଧକାର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରାୟ ଏକ କଣ୍ଠା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଖୁବ ମାରଧର ଘୋର ବାହୁଦୂର ହେଲା । ଅବଶେଷରେ ଉକା ଏତମାନନେ ବନ୍ଧନରେ ପଡ଼ିଲେ ।

ସବଶେଷରେ ଆଲୋକ ଜଳା ଯିବାରୁ ଦେଖାଗଲା, ସରବାର ନାଲୁମିର୍ଦ୍ଦୀ ଓ ବୈଦି ଶେଠୀ ପଳାଇ ଯାଇଥାନ୍ତି । କେତେବୁଦ୍ଧି ଉକା ଏତ ମଧ୍ୟ ନାହାନ୍ତି, ଉକା ଏତ ତ୍ରୁମରେ କେତେଜଣ କନେଷ୍ଟବଳ ଓ ପାଇକ ପ୍ରହାରିତ ଓ ବନ୍ଧନ ଦଶାରେ ପଡ଼ିଥାନ୍ତି । ନବାଗତ ବର୍ଷମାନ ଉକା ଏତ ଦୁଇ ଜଣ ଅର୍ଥାତ୍ ଛଦୁବେଶୀ କନେଷ୍ଟବଳ ଦୁଇଜଣ ମଧ୍ୟ ବନ୍ଧନରେ ପଡ଼ିଥାନ୍ତି ।

ଅଧିକାଂଶ ଉକା ଏତ ଦୀପାନ୍ତରିତ । କେତେଜଣ ଧର୍ଦ୍ଦକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କାଶବାସଦଣ୍ଡ ପ୍ରାୟ ହେଲେ । ସେହି ଦିନଠାରୁ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାର ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳରେ ବଡ଼ ଉକା ଏତ ହେବାର ଶୁଣା ଯାଇନାହିଁ ।

— — —

ପାଠୀର ବୋହୁ

ତେର ବର୍ଷ ତଳର କଥା । ବାଲେଶ୍ୱର ସହର ଦକ୍ଷିଣାଧାର ସରଗଡ଼ିଆ ପଡ଼ାର ଉତ୍ତର ଦକ୍ଷିଣ ଲମ୍ବା ସତ୍ତକର ଦୁଇ ତରଫ ଲମ୍ବାଲମ୍ବା ଦୁଇ ସାହାଲ ଦର । ସବୁ ଗୁଡ଼ିକ ଅମଲ ମୁକ୍ତାର ଓକଲମାନଙ୍କ ବସା ।

ଚିରଷ୍ଟି ଘର ଗୋଟିଏ ବୋଲି ନାହିଁ । କଟକ, ପୁଣୀ, ଯାଜମ୍ବୁର ବାସିନୀ ବିଦେଶୀ ଅମଲମାନେ ସେହି ପଡ଼ାର ବସା କରି ରହନ୍ତି ।

ମୁକ୍ତାର ବାବୁ ଗୋପାଳଚରଣ ପଙ୍କନାୟକଙ୍କ ବସା ପଣ୍ଡିମ ପଟ ସାହାଲର ମହିରେ । ବସାରେ କୁଟୁମ୍ବ ବୋଇଲେ ବୁଡ଼ୀ ମାଆଟି, ଆଉ କେହି ନାହିଁ । ପାଖ ପଢ଼ିଶା ପେହାର ରାଜକିଶୋର ବାବୁ । ତାଙ୍କ ବସରେ ବୁଡ଼ିମା, ସ୍ତ୍ରୀ ଆଉ ଆଠ ବର୍ଷର ଝିଅଟି ଶାଖା । ପେହାର ଆଉ ମୁକ୍ତାର ବାବୁଙ୍କ ମାଆମାନଙ୍କର ଖୁବ୍ ମନ ମିଳେ । ତାହା ତ ମିଳିବ, ଦୁହେଁ ଏକ-ବ୍ୟସୀ, ପୁଣି ବୁଡ଼ୀ । ବିଦେଶରେ ସାଙ୍ଗସୁଙ୍ଗା ଆଉ କେହି ନାହିଁ । ଦୁଇ ବୁଡ଼ୀ ଉତ୍ତରେ ଏ ତା ବସାକୁ, ସେ ପ୍ରା ବସାକୁ ଦିନମାନରେ ଦୁଇ ତିନି ଥର ଯିବା ଆସିବା କରନ୍ତି । ପେହାର ମା କିନ୍ତୁ ମୁକ୍ତାର ବସାକୁ ଦିନଭିତରେ ତେର ଥର ଆସନ୍ତି । ବୋହୁଟା କିଛି ପାଇଟି କରିବାକୁ ଦିଏ ନାହିଁ, ତୁଙ୍କା ବସାଟାରେ ବସି କଣ କରିବେ ? ପଛ ବାହିପଟ ଓଳିଏ ଓଳିଏ ବାଟ, ସେ ପଟରେ ମଣିଷ ନାହିଁ । ଯେତେବେଳେ ଇଚ୍ଛା ଯା ଆସ କରନ୍ତି । ଆଉ ବେଳେ ଯାହାହେଉ—ବେଳବୁଡ଼ି, ଚଉଦ ଦକ୍ଷିଣା ବୁଡ଼ୀ ଦୁଇଟା ଚମ ଧୁତ୍ତୁ ଧୁତ୍ତୁ ହାତୁଆ ଗୋଡ଼ ପୁଞ୍ଜାକ ମେଲେଇ ଦେଇ ବସି ତେର ସୁଖ ଦୁଃଖ କଥାବିଷାକ୍ତି ହୁଅନ୍ତି । ଦିନେ ଏଣୁ ତେଣୁ କଥା କୁହାକୁହା ହେଉଁ ହେଉଁ ନା' ପରବାପରି ହେଲେ । ମୁକ୍ତାର ମା କହିଲେ, “ମୋ ନା’ ପଦ୍ମା ।” ପେହାର ମା ହସି ହସି କହିଲେ, “ମଲୁପା—ମୋ ବଡ଼ ଅପା ନା’ ସେ ପଦ୍ମାବଜ୍ଞା । ତୁମେ ସେ ମୋ ଅପା ହେଲୁ, ମୁଁ ଏବେ ଅପା ବୋଲି ଡାକିବି । ମୋ ନା’ ସୀତା, ମତେ ତୁମେ ସୀତା ବୋଲି ଡାକିବ । କଣ ଏଇ କଥା ହେଲୁ ନା ?” ପଦ୍ମା ଦେଇ ହସି ହସି କହିଲେ, “ହେଉ ତାହିଁ ହେବ ।”

ଦୃକ୍ତାରବାବୁ ପାଞ୍ଚ ବରସ କାଳୁଁ ବାପ ଛେଣ୍ଟିଆ । ତାଙ୍କ ବାପେ କମଳଲେଚନ ପଟ୍ଟନାୟକେ ବରଷକୁ ରୂଳିଶ ଟଙ୍କା, ଦୁଇ ଯୋଡ଼ି ଶବ୍ଦ, ଯୋଡ଼ାଏ ଗାମୁଛ ଦରମାରେ ଜଣେ କାପୁଡ଼ିଆର ଗୁମାସ୍ତା ଥିଲେ । ଯାହା ଦରମା ଗଣ୍ଠାକ ପାଉଥିଲେ, ପେଟ ପିଠିକୁ ନଅଣ୍ଟ, ବିଧବା ଲାଗି ପାଇଛି ଟିବେ କଣ ?

ବିଧବା ପଢା ଦେଇ ଗ୍ରାମର ଯୁ ତା ଘରେ ତେଜି ମାଡ଼ି ପାଞ୍ଚ ପାଇଟି କରି ବଢ଼ି କଷ୍ଟରେ ପୁଅଟିକୁ ମଣିଷ କରଇଥିଲେ । ପିଲା ଗୋପାଳଟି ବି ଖୁବ୍ ବୁଦ୍ଧିଆ ଥିଲା; ପାଠରେ ଖୁବ୍ ମନ ରଖିଥାଏ, ଏଥୁପାଇଁ ମଣିଷ ହୋଇଥିଲା । ପିଲାଦିକୁ ଆପଣା ଅବସ୍ଥା ବୁଝିଲଣି ! ମାଆର ଦୁଃଖ ଦେଖି ଉହାଡ଼ିର ଯାଇ କାରେ । ମନରେ କହେ, ମୁଁ ଗୋଜଗାର କଲେ ମାକୁ ଖୁବ୍ ସୁଖରେ ରଖିବି ।’ ଗୋପାଳବାବୁ ମୁକ୍ତାଶ୍ଵା ପାୟ କରି ବାଲେଶ୍ଵରକୁ ଆସିବେ, ସୁଖରେ ରଖାଇବେ ବୋଲି ମାଙ୍କୁ ଗାଁରୁ ଅଣାଇ ବସାଇର ରଖିଥିଲେ, ମାତି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ବାବୁଙ୍କର ଇଚ୍ଛା, ମା ଭଲ ଖାଇ ଭଲ ଖଣ୍ଡେ, ପିଲା ବସାଇର ତୁମି ହୋଇ ବସିଥାନ୍ତୁ, ମା ସେ କଥା ଶୁଣିବି କିମ୍ବା ? ବସାଇ ସବୁ ପାଇଟି କରିବେ, ପିଲାକୁ ସେଇ ମୋଟା ଖଦିତାଏ । ଭଲ ଲୁଗା ଆଶିଲେ ‘କହିବେ, ଆରେ ଗୋପାଳ ଏଡ଼େ ପାତଳ ଲୁଗା କିମ୍ବା ରେ—ମୟ ରୂପଟାରେ ତରି ଫାଳ ଫାଳ ହୋଇପିବ, ଦେହକୁ କନା ପରି ଲାଗିବ, ଲୁଗା ପିନ୍ଧିଲ ପରି ଜଣାନ୍ତିବ ନାହିଁ । ମଲ ଯା—କେତେ ଓସାର ମ ! ଗୋଡ଼ରେ ଛନ୍ଦ ହେବ, ରୂଳିବ କମିତି ରେ ?’ ବୁଢ଼ିର ଇଚ୍ଛା, ମୋ ବୁଝାଇଟା ପିଲାଦିନେ ବଢ଼ି ଦୁଃଖ ପାଇଛି, ଭଲ ଖାଇ ନାହିଁ, ଭଲ ପିଲା ନାହିଁ, ମୋର ତ ତଳି ଯାଉଛି, ତା ଅର୍ଜନ କାଗୁଡ଼ାକ ଖର୍ଚ କରିବ କିମ୍ବା ? ଯେତେ ଗୋଡ଼ାହାତଥର ନେହୁର କଲେ ବି ଶୁଣି-ବାକୁ ନାହିଁ । ‘ତୁ ଯେତେ ମାତିବୁ ମାତ, ମୁଁ ସେଇ ଦର-ପୋଡ଼ା କାଠ ।’ ଗୋପାଳବାବୁ କଟାଇ ବାହୁଡ଼ା

ସଞ୍ଜବେଳେ ମା’ପାଖରେ ଦେଇ ବସି ଦୁଃଖ ସୁଖ କଥା କହନ୍ତି । ପେଉଁଦିନ ଯେତେ ଗୋଜଗାର ହୁଏ, ମା ପାଖରେ ଥୋଇ ଦିଅନ୍ତି । ଟଙ୍କା ଦେଖି ବୁଢ଼ି ଛୁଟି କୁଣ୍ଡେ ହୋଇଯାଏ । ଭଲ କରି ଓଲାଟା ଓଲାଟି କରି ଦେଖେ, ଠାକୁର ଦେବତା ନାମ ଡାକି ଟଙ୍କାବୁଦ୍ଧିକ ଛ ଥର ମୁଣ୍ଡରେ ମାରେ; ଗଣି ପୋଛୁ ଭଲକରି ବାନ୍ଧ ପେଡ଼ିରେ ରଖେ । ନିଜପାଇଁ ପଇସାଏ ବି ଖରଚ କରେ ନାହିଁ । ପୁଅ ପାଇଁ ହେଲେ ପାଞ୍ଚଟା ନିଷୟ ଅଣାଇ ପାଞ୍ଚ ତିଆଣ କରି ଖୁଆଏ । ପୁଅ ବି ତେତିକବେଳେ ଅନ୍ତି ବସେ —“ନା, ମା, ତୁ ନ ଖଇଲେ ମୁଁ ଖାଇବି ନାହିଁ ।”

ଗୋପାଳବାବୁ ଦିନେ ସଞ୍ଜବେଳେ ବହୁତ ସାକୁଳସାକୁଳ କରି କହିଲେ, “ମା ତୁ ତ ରକ୍ଷଣ ପାରିବୁ ନାହିଁ, ଗୋଟାଏ ପୁଣ୍ୟର ଆଣି ରଖିବି ।”

ମା—ପୁଣ୍ୟର କଣ ରେ ? କି ବାହୁଣ ବୋଲି କି ବାହୁଣ—ସୂତା ଗୋଗୁଏ ବେକରେ ପକାଇଲେ ହେଲା ପର ? ସେ ମୋ ରଖାଣରେ ପଣି ହାଣି ଛୁକୁଇବ, ତା ହାତରୁ ଖାଇବି ? ତିନି କାଳ ଗଲା, ଏବେ ଯଥା-କାଳକୁ ବିଦେଶରେ ଜାତିପତି ହରେଇବି ପର ?

ଗୋପାଳବାବୁ ତୁମି । ଆଉ ଦିନେ ଗୋଟାଏ ମାରକନିଆ ବସାରେ ଉପସ୍ଥିତ ।

ମା—ଏ କିଏ ରେ ଗୋପାଳ ?

ଗୋପାଳ - ମା, ଏ ଗୋଟିଏ ଦାସୀ । ଆସିଛି ବାହାର ପାଇଟି କରିବ ।

ମା—ବାହାର ପାଇଟି କଣ ରେ ? ଆରେ ଅଇଶ୍ଵା ବାସନ ଦିଶଣ୍ଟ ପିଲୁକ ପକାଇଲେ ଗଲା । ଘର ବାହାରଟା ଖର୍ଚାଖର୍ଚି କରି ଦେଇ ଛୁଅକନାଟା ବୁଲେଇ ଆଣିଲେ ପାଇଟି ବୁଢ଼ିଲାଂ । ଦାସୀ କଣ ରେ ? ଦେ, ଦେ ବିଦାକରି ଦେ ।

ଏ କଥା ବି ସତ, ଏପରି ଅଭ୍ୟାସ ହୋଇ ଯାଇଛି
ଯେ, ବୁଢ଼ୀ କାମ ପାଇଟିକୁ କଷ୍ଟ ମଣେ ନାହିଁ, କାମ
ନ କରି ରହିପାରେ ନାହିଁ ।

ଗୋପାଳ ବାବୁଙ୍କର ବାଇଶ ତେଜଶ ବର୍ଷ ପାରି
ହୋଇଗଲଣି, ଏହି ତ ଦିଦି ବୟସ । ମା ବିଶ୍ଵକଥା
କେତେଥର କହିଲେଣି । ମାଆଙ୍କ କୌଣସି କଥା ତଳେ
ପଡ଼େ ନାହିଁ, ହେଲେ ବିଶ୍ଵକଥା ଶୁଣି ଗୋପାଳବାବୁ
ଶୁଣି ନ ଶୁଣିଲ ପରି ପିଠେଇ ଚାଲିଯାନ୍ତି । ଶେଷକୁ
ପୁତୁର ପେହାର ବାବୁଙ୍କୁ ଧରିଲେ, ତାଙ୍କ କଥା ବି
ଶୁଣିବାରୁ ନାହିଁ । ଗୋପାଳବାବୁ ମନରେ ପୁର
କରିଛନ୍ତି, ମା ତ ବୁଢ଼ୀ ହେଲଣି, ବସାରେ ତ ଆଉ
କେହି ନାହିଁ । କବେରି ଦରବାରରୁ ଆସି କାହା
ସାଙ୍ଗରେ ବସି ଦି'ଟା କଥାଭାଗ ହେବେ ? ବସା
ଖର୍ଚ୍ଚ ପତ ହିସାବ ବୁଝିପାରିବ, ଭାଷାପାଇସ
ଖଣ୍ଡେ ଲେଖି ପାରୁଥିବ, ଏପରି ପାଠୋଇ କନ୍ୟାଟିଏ
ପାଇଲେ ବିଶ୍ଵ ହେବ । ମୁଖ୍ୟ କନ୍ୟାଟାଏ ବିଶ୍ଵ
ହେଲେ କଣ ଦେବ ?

ବୁଢ଼ୀ ଏବେ ଗୋଟାଏ ଫିକର ବାହାର କଲଣି ।
ପୁଅକୁ ଶୁଣାଇ ଶୁଣାଇ ତୁଳାଟାରେ ହେଲେ କହେ
“ଓହୋ ରାଜ ପାରୁ ନାହିଁ, ପାଣି ଆଣି ପାରୁ ନାହିଁ,
ଆଜି ରତ୍ନରେ କମିତି ଦି'ଟା ପୁଟାପୁଟି କରି ଦେବି ।”

ଗୋପାଳ—ମୁଁ ତ ସେହି କଥା କହୁଛୁ ମା, ଏବେ
ହେଲେ ଗୋଟାଏ ରାଜୁଣି ଆଣେ ?

ମା -- କଣ ଯଥାକାଳକୁ ଧର୍ମ ନଷ୍ଟ କରିବ ?

ଗୋପାଳବାବୁ ଏବେ ଅଥୟ । ଲଗିଲ କନ୍ୟା
ଖୋଜାଖୋଜି । ଏ ବିଷୟରେ ମେହାର ବାବୁଙ୍କର ଭାବ
ତନଦନ ଲଗିଛି । ତେର ଖୋଜାଣାଳିରେ କନ୍ୟାଟିଏ
ଠିକଣା ହେଲା, ମାଲଗିର ଇଲକା ମୟୁରଭଞ୍ଜ ଦୋସମାଳୀ
ଭାଲୁକପୋଷି ଗାଁରେ । ଭାଲୁକପୋଷି ଖୋଟାଏ ପାହାଡ଼-

ମୂଳଆ ବଣଦିତିରିଆ ଗାଁ, ଆଖିପାଖ ଦୁଇ ତିନ କୋଣ
ଉଚ୍ଚରେ ଆଉ ଗାଁ ନାହିଁ । ଗାଁରେ ସାନ୍ତ୍ବାଳ ରୁକିଶ
କି ପରୁଣ ରେ । ବେପାଶ ତେଲ ମହାଜନ ଦୋହରା
ଦର ଯୋଡ଼ାଏ । ରଜାଙ୍କ ଗଡ଼ ପାଖରୁ ଗାଁଟା ତେର
ଦୁଇ, ଶଜଣା ଅସୁଲ କରିବାପାଇଁ ପିଆଦା ପଇଦଳ
ବାସ ଘରୁ ଡରରେ ଏକୁଟିଆ ଯିବାକୁ ମଙ୍ଗନ୍ତ ନାହିଁ ।
ଦୁଇ ତିନ ଜଣ ସାଙ୍ଗସୁଜା ହୋଇ ଗଲେ ସାନ୍ତ୍ବାଳ-
ରୁକ୍ତାକ ବଣରେ ପଶିଯାନ୍ତି । ପିଆଦାମାନେ ଭେଟି
ପାରନ୍ତ ନାହିଁ । ଦେବାକୁ ମରିବାକୁ କିଏ ସହଜରେ
ରାଜ ହୁଏ ? ବଶୁଆରୁଡ଼ାକ ଶଜଣା ଗଣ୍ଠାକ ଦେବାକୁ
ନାରାଜ, ଟିକିଏ ଟାଣ କଲେ ଗାଁ ରୁକ୍ତି ପଳାଇବେ,
ନୋହିଲେ ଅମାନିଆ ହୋଇ ଗଣ୍ଠି ଫେରଇ ଦେବେ ।
ସେ ଗୁଡ଼ାଙ୍କୁ କରଗତ ରଖିବା ଲଗି ରଜାଙ୍କ ପୁମୁରୁ
ଦଶମାଣ ହେତା ଜମି ଠର ସେହି ଗାଁରେ ସବୁଦିନେ
ରହିବାପାଇଁ ଜଣେ ପଧାନ ରଖିଲେ । ସେହି ହେତା
ଜମି ଲେଉରେ ଏବେକା ପଧାନ ଦନଶ୍ୟାମ ମହାନ୍ତିଙ୍କ
ବାପେ ରାମ ମହାନ୍ତିଏ ଦୋହରା ଦର କୁଣ୍ଡ କୁଣ୍ଡ ସେ
ଜାଗରେ ରହି ମାରଇନ୍ତି ।

ଦନଶ୍ୟାମଙ୍କ ପରିବାର ବୋଇଲେ ମାମୁ ମାହିଁଦି’
ପ୍ରାଣୀ, ଆଉ ପନ୍ଦର ବର୍ଷ ବପୁସର ଗୋଟିଏ ଅଭ୍ୟାସ୍ତ୍ରୀ
ହୀଅ, ନାମ ସରବରତ୍ର । ଗାଁଟା ବଡ଼ ବଶୁଆ, ସଞ୍ଜ
ବାଜିଲ ତ ବାସ ଘରୁ ମେଲା ମେଲା, ଦିନ ଥାଉଁ
ଆଉଁ ଲେକମାନେ ଖାଇ ପିଇ ତାଟି କବାଟ କିଳ
ଶୋଇ ପଡ଼ନ୍ତି । ସେହିଠାରେ କନ୍ୟା ଠିକଣା ହେଲା ।
ବୋଇଲ ବାର କଥାରେ ବାହା, ତେର ଥର
କଥାବାର୍ତ୍ତା ଚକିଲ, ଶେଷକୁ ଧାଇ ଦେଖି ଆସି କହିଲ
“କନ୍ୟାପରି କନ୍ୟାଟାଏ ଏକା, ନାମ ସରବରତ୍ର,
ଦେଖିବାକୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ମୁହିଁଟିଏ, ଗୋଟିଏ ରୁକ୍ତିଲରେ
ଗଡ଼ା, ଶୁଣିର ସୀମା ନାହିଁ ।”

କନ୍ୟା କଥା ଶୁଣି ବୁଡ଼ୀ ତ ଅଥୟ । ରୂପ ଗୁଣ ଶୁଣି ଗୋପାଳବାବୁଙ୍କ ମନ ହିକିଏ ତରଳିଲ, ବିରୁର କଲେ, ନ ପଡ଼ିଛି ତ ନାହିଁ, କଣ କରାଯିବ, ତାକୁ ନ ହୁଏ ବସାରେ ବସି ପଡ଼ାଇବ ।

ବିଶ ହୋଇଗଲ । ବସାରେ ହେଲେ ଘର ଜଣ । ଗୋପାଳବାବୁ ବାର ତଉଦ ବର୍ଷର ଗୋଟିଏ ଭଣ୍ଡାଘ ପିଲକୁ ଡାକହାକ ଶୁଣିବା, ବଜାରହାଟ ସଉଦା କରି ଦେବାଲାଗି ରଖି ଦେଇଛନ୍ତି । ଗୋପାଳବାବୁଙ୍କ ଇଙ୍କା, ବୋହ, ସାଙ୍ଗରେ ଯେଉଁ ଦାସୀଟା ଅସିଛି, ତାକୁ ସବୁଦିନେ ବସାରେ ରଖିବେ । ମା ଉରରେ ରଖିଲେ ନାହିଁ । ବୁଡ଼ୀ ଏତେ ତମତମାଳ ବୁଝେ ନାହିଁ । କହିଲେ, “ଆଜି ଜାଣି ଟଙ୍କା ଯୋଡ଼ାଏ ଘରେ ପଣୁଛି, ଦାସୀଟାଏ ରଖି ପକାଇବା, କାଳି ଟଙ୍କା ନ ମିଳିଲ ! ନାହିଁ ରେ ବାପା, ଟଙ୍କା ଯୋଡ଼ାକ ସାଇତି ରଖିଥିଲେ ବେଳରେ ଓ କରିବ ।”

ବୋହୁର ରୂପ ଗୁଣ ଦେଖି ବୁଡ଼ୀ ଦିନ ରାତି ତାହାର ପ୍ରଣାମୀ ଗାଉଛି, ମୁହଁରେ ସବୁବେଳେ ହାତେ ଲମ୍ବ ଡକ୍ଟରା, ନଈଁ ନଈଁ ରୁଲେ, ପନ୍ଧର ଦିନ ହେଲ ଅସିଲ, ପଦେ ଢୋଳି କଥା କେହି ଶୁଣି ନାହିଁ । ଭଲ ଘର ଇଅଟିଏ ଏକା, ମା ଭଲ ଗୁଣଗୁଡ଼ିଏ ଶିଖାଇଛି, ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି ।

ବୁଡ଼ୀଟା ଯେମନ୍ତ ବୋହୁକୁ ଗୁହଁ ବସିଥିଲୁ, ବିଶର ଅଷ୍ଟମଜଳା ପଇ ନାହିଁ, ବୁଡ଼ୀ ବାଧକା ପଡ଼ିଲ ଯେ, ବିଜଣା ଧରିଛି; ଆଉ ଉଠିବାକୁ ନାହିଁ । ଦିନ ପନ୍ଧରଟା ମନ୍ତରେ ଆପଣା ନିଜ ଜାଗାକୁ ରୁକ୍ଷିଗଲା ।

ମରିବା ଦିନ ଆଗରୁ ଧୂଅକୁ ପାଖରେ ବସାଇ ତେର ଉପଦେଶ ଦେଲୁ । “ବାପା ! ବେଳ ମାହିକେ ଖାଇବୁ, ଟଙ୍କାକଉଡ଼ି ସାଇତିବୁ, ବୋହୁକୁ ଭଲ ପାଇବୁ,

ମୋର ତେର ଦିନରୁ ମନ, ଗୋଟିଏ ସୁନା ଅଳକା ବନାଇ ଦେବୁ, ବୋହୁ ମୁଣ୍ଡର ଲଗାଇବ ।” ସୀତା-ଦେହଙ୍କ ଡକାଇ କହିଲ, “ଆଜି ପୀତା, ବୋହୁଟା ତତେ ଲଗିଲ, ପିଲଟା କହି ଜାଣେ ନାହିଁ ।” ବୁଡ଼ୀର ପାଠି ପଡ଼ିଗଲ, ଆଉ କିଛି କହିପାରିଲ ନାହିଁ । ମାଉସି ପୁତ୍ରର ଦିଜା ଗୋଡ଼ ପାଖରେ ବସି ତେର କାନ୍ଦିଲ ।

ବୁଡ଼ୀର ତ ନିପୁଞ୍ଜିମ ସବୁ ଛିଡ଼ିଲ । ଗୋପାଳବାବୁ ଏବେ ବୋହୁଟାକୁ ପାଠ ପଡ଼ାଇବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରି-ଦେଲେ । ଗୋଜ ସଞ୍ଚିବେଳୁଁ ପାଖରେ ବସାଇ ରଖି ଦୁଇଦଢ଼ ଯାଏ ପଡ଼ାନ୍ତି । ଅ ଅଷ୍ଟରଟା ଲେଖି ଶିଖିବାକୁ ମାସେ କାଳ ବିଶିଗଲ । ମାସ ଦିନଟା ଉଚରେ ବୋହୁ ଅ-ଆ ଦିଟା ପୂର୍ବପୂର ଶିଖିଗଲଣି, ଇ ଅଷ୍ଟରଟା କିନ୍ତୁ ସହଜରେ ହେଉନାହିଁ, ହୃସ୍ଵର ଟା ଶିଖିବାକୁ ଛ ସାତ ଦିନ ଗଲ, ଲେଖି ଆସୁ ନାହିଁ । ବୋହୁ କହିଛି, “ ଏ ଅଷ୍ଟରଟା ବଢ଼ ମୋଡ଼, ଲେଖି ଆସୁନାହିଁ । ” ପନ୍ଧର ଦିନକାଳ ମେହନତ କରି ଶିଖାଇ ନ ପାରିବାରୁ ଗୋପାଳ ବାବୁ ବଢ଼ ଦିକ୍ବାର ହେଲେଣି । ବୋହୁଟା ବି ଠାଁ ଏକ ଜାଗାରେ ଦୁଇ ଦିନକାଳ ବସି ପଢ଼ି ପଢ଼ି ଦିକ୍ବାର । ଗୋପାଳବାବୁ ମନରେ କଲେ—ବୁଡ଼ୀ ଶାଶ୍ଵତ ରାମ ଶିଖାଇବା ସହଜ କଥା ନୁହେ ।

ସରସ୍ପଙ୍କ ଦେଖି ମନରେ କଲେ—ସେ ଏତେ ମେହନତ କରି କିମ୍ବା ପାଠ ପଡ଼ିବେ, ବାବୁଙ୍କୁ ପରୁରିବେ ପରୁରିବେ ମନରେ କରନ୍ତି, ହେଲେ ଭରପା ଖଟେ ନାହିଁ । ଆଜି ଖୁବ୍ ସାହସ କରି ପରୁରିଲେ, “ହୁଁ ହେ, ତୁମେ ସିନା କରେଇ ଦରବାରକୁ ଯିବ, ପାଠ ପଢ଼ିବ, ମୁଁ କିମ୍ବା ପାଠ ପଢ଼ିବ ?”

ଗୋପାଳ—“କରେଇ ଦରବାର ନାହିଁ, ତୁମେ ପାଠ ପଡ଼ିଲେ ବୁଦ୍ଧି ହେବ ।” ଏ କଥା ଶୁଣି ସରସ୍ଵତୀ ଦେଇ ତ ଖୁବ୍ ଗେଟେ ହସିଲେ । ଗୋପାଳବାବୁ ମନରେ କଲେ, ତାଙ୍କ କଥା ମନକୁ ନ ପାଇବାରୁ ବୋଛୁ ଅବଜ୍ଞା କରି ହସିଲେ । ହେଲେ ଗୋପାଳ-ବାବୁଙ୍କର ଏଠା ଭୁଲ, ପୂରମୁର ଭୁଲ । ଅସଲ କଥା କଣ କି, ସରସ୍ଵତୀ ଦେଇ ଭଲ କରି ଜାଣନ୍ତି, ତାଙ୍କର ବୁଦ୍ଧି ତେର । ରୁପରେ ଗୁଣରେ ତାଙ୍କ କଛରେ ମୁଲକରେ କେହି ନାହିଁ, ତେବେ ଆଉ ପାଠ ପଡ଼ିବେ କିମ୍ବା ? ତାଙ୍କର ଯେ ବୁଦ୍ଧି ତେର, ତାହା ଗୁଣାଳ ମାରକିନିଆମଙ୍କ କରିବୁ କେତେ ଥର ଶୁଣିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ବୋଉ ବି ତେରଲୋକ ପାଖରେ କହିଛନ୍ତି, “ବୁଦ୍ଧିରେ ମୋ ଝିଅ କରରେ ଆଉ ଗୋଟାଏ ଝିଅ ମୁଲକରୁ କାଢିଲ ଭଲ ? ଭାବ ରନ୍ଧାରେ କିଏ ବାହିବ ? ଶାଗ ଶାନ୍ତିକିଲେ ଗୁଣ ଗୋଟାଏ ମହକ ଯାଏ । ସବୁ ଗୁଣରେ ମୋ ଝିଅ ପରାନିତ । ଶତରୂପିଠା କରିବାରେ ତା ଆଗରେ କେଉଁ ଝିଅଟା ଟିଆ ହେବ ହେଉ ତ ଦେଖେ । ଦୁଆରେ ଝୋଟି ଦେଇଥିଲେ ଦାଣ୍ଡଗଲୁ ଲୋକ ରୁହିଁ ରୁହିଁ ଯାନ୍ତି ।” ସେ ମନରେ କଲୁ, ବାବୁଙ୍କୁ ମୋ ବୁଦ୍ଧିକଥା ଅଜଣା, ସେଇଥି ଲଗି ପାଠ ପଢ଼ିବାକୁ କହୁଛନ୍ତି । ସବୁ କାମ ଦାମ ଗୁଡ଼ି ମୁଁ ତ ଆଉ ହର୍ଷର ହର୍ଷର ଦି ଘଣା ବସି କହି ପାରିବ ନାହିଁ ।

ଏଣିକି ବାବୁ ପାଠ ପଢ଼ିବାଲାଗି ଡାକିଲେ, “ମୋ ହାତରେ ପାଇଟି ଅଛୁ” କହି ମୁହଁ ବୁଲଇ ଗୁଲିଯାନ୍ତି । ଗୋପାଳବାବୁ ଏଥୁପାଇଁ ବଡ଼ ବିରକ୍ତ ।

ଗୋପାଳବାବୁ ମନରେ କଲେ, ଏଠା ତ ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ, ତୁଳାରେ ବସାଟାରେ ବସି ବସି କଣ କରିବ ? ଗୁଣରେ ରଖେ ବାବାଙ୍ଗ ମଠ—ଅମଳମାନେ ମିଳ ସେଠାରେ ଗୋଟିଏ ସବୁ କରିଛନ୍ତି, ନାମ ‘ଉଳ୍ଟିଦାତ୍ତିମା

ସବୁ’ । ସବୁର ପୁରାଣ ପାଠ ଓ ଧର୍ମ ଶର୍ପୁ ଚର୍ଚା ହୁଏ । ସଞ୍ଜ ବାଜିଗଲେ ବାବୁ ସେହି ସବକୁ ଗୁଲିଯାନ୍ତି ।

ସରସ୍ଵତୀ ଦେଇ ପ୍ରଥମରୁ ବିରକ୍ତ ଥିଲେ । “ସଞ୍ଜ ବାଜିଲ, ଶାଇ ପିଇ ଶୋଇ ପଡ଼ିବ, ପ୍ଲାଙ୍କ ଦିରେ ଗତି ପହରକେ ଭାବ ଶାଇବେ, ଏଠା କଣ ମ ?” ସରସ୍ଵତୀ ଦେଇଙ୍କର ଏଣିକ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଉପ୍ରାନ୍ତ ଚିନ୍ତା ।

ପ୍ରଥମ ଚିନ୍ତା—ଗାଁରେ ତ ସମସ୍ତେ ତାଟି କବାଟ ଦେଇ ଶୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି, ବାବୁ ଆଉ ଏକୁଟିଆ କୁଆଡ଼େ ଯାନ୍ତି ? ବାଦଟାଏ ଭାଲୁଟାଏ ବାହାର ପଡ଼ିଲେ କଣ ହେବ ? ସବୁବେଳେ ଯୋଡ଼ିଦାଢ଼ି ହୋଇ କୋଣରେ ବସିଥୁବେ, କାହାର ସାଙ୍ଗରେ ତ କଥା କହିବେ ନାହିଁ । ଦାଣ୍ଡ ଲୋବ ତ ଦର ଭିତରକୁ କେହି ଆସନ୍ତି ନାହିଁ, ଏ ଗୁଣ ହାଲ କାହାରୁ ଜାଣିବେ ?

ଦିଶ୍ୟ ଚିନ୍ତା—ବାବୁ ଏଣିକ ମତେ ଆଉ ଭଲ ପାଉ ନାହାନ୍ତି—ନିଷ୍ଟେ ଆଉ କାହାକୁ ଭଲ ପାଉଛନ୍ତି—ସେ କିଏ ?

ତୃତୀୟ ଚିନ୍ତା ବାବୁ କଣ ରୋଜ ତାହାର ପାଖକୁ ଯାନ୍ତି ? ଅବଶ୍ୟ ତାହାର ପାଖକୁ ଯାନ୍ତି ।

ସବୁବେଳେ ଚିନ୍ତାରେ ଦେହ ଶୁଣି ଗଲାଣି । ଶେଷରେ ଛିର କଲେ, ବାବୁଙ୍କୁ ପରାବିବେ, କୁଆଡ଼େ ଯାନ୍ତି । ହେଲେ, ପରାବିବାକୁ ଭରପା ଖଟୁ ନାହିଁ ।

ଶାଶୁ ମନ ଦିନ ପାଖରୁ ମର୍ଦ୍ଦୀଶଶୁ ରୋଜ ବେଳବୁଡ଼େ ବୋହ କୁ ଦେଖିବାକୁ ଆସନ୍ତି । ଏବେ ରୋଜ ଥରେ ବୁଝାନ୍ତି, “ଶାଶୁ ଲଗି ଏତେ ଚିନ୍ତା

କର ନା; ତୋ ଦେଖ ଶୁଣି ଗଲାଣି ରେ । ଶାଶୁ ବୁଢ଼ୀ ହୋଇଥିଲ, ମରଗଲ, କଣ କରିବୁ ? ଶାଶୁ ଶଶୁରକୁ ଯେନି କଣ ବୋହୁମାନେ ସବୁଦିନେ ଦର କରନ୍ତି ? ଯା ମା, ଆଉ ଚିନ୍ତା କର ନା ।” ବୁଢ଼ୀ ମନରେ କଲ, ବୋହୁ ଶାଶୁ ଲାଗି ଭାଙ୍ଗି ଶୁଣିଗଲାଣି ।

ଆଜି ମାସର ଶେଷ ଶନିବାର । ବାବୁ ଚଞ୍ଚଳ କରେଇରୁ ଆସିଥିଲେ । ସଞ୍ଜ ନ ବାଜୁଣୁ ସବୁକୁ ବାହାରିଛନ୍ତି । ସରସ୍ଵତୀ ଦେଇ ଶୁବ୍ର ହେମତ କରି ପାଖକୁ ପାଇ ପରିବିଲେ, “ହୋଇ ହେ, ରେଜ ସତରେ ତୁମେ କାହା ପାଖକୁ ପାଥ ?”

ବାବୁ—ଉକ୍ତି-ଦାୟିମା ସପକ୍ଷ ।

ସରସ୍ଵତୀ—କଣ—କଣ କହିଲେ ? ଭଗବତୀ ଡାହାଣୀ ?

ବାବୁ ହସି ହସି କହିଲେ—ହଁ ହଁ, ଭଗବତୀ ଡାହାଣୀ !

ସରସ୍ଵତୀ—ଶାଶୁ କଣ କହିଲ, ସେ କଣ ବଡ଼ ଶୋଘକାର ।

ବାବୁ ଟାହଳି କରି କହିଲେ—ହଁ, ହଁ, ଭରି ଶୋଘକାର ।

ବାବୁ ହସି ହସି ଗୁଳିଗଲେ, ମନମଧ୍ୟରେ ଭରି ଦିକ୍ଷାରଟା ବି ହେଲେ । ବହା ସାନ୍ତ୍ଵାଳ ଗୁରୁ କି କଣଜୟୁଷାଏ ଆଣିଛି, ଉକ୍ତିଦାୟିମା କଥାଟା କହି ଆୟୁନାହିଁ, କହୁଛି କଣ ନା, ଭଗବତୀ ଡାହାଣୀ । କଣ ଖେଜୁଥିଲି, କଣ ପାଇଲି—କପାଳ କଥା ! ସରସ୍ଵତୀ ଦେଇ ସେ ଜାଗାରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇଥିଲ, ଠିକ୍ ସେହି ଜାଗାରେ ଖୁମୁକ୍ତିପରି କହୁକୁ ଅଉଜି ଛିଡ଼ା ହୋଇଛନ୍ତି । ରାତି ଉତ୍ତର ହୋଇଗଲାଣି,

ଅର୍ଜୁନା ଡାକିଦେଲ, “ମା ଇମିତିଟା ହୋଇ ଛିଡ଼ା ହୋଇନ୍ତି କୀଁ ? ହାଣ୍ଟିଶାଳ ଦୁଆରେ ଦୟି କୁହୁଳା ଥେଇ ଦେଇଛି, ପାଣି ଦି ମାଠିଆ ରଖି ଦେଲାଣି, ଯାଉନ୍ତି, ଘାତ ରାନ୍ଧବେ ଯାଉନ୍ତି ।” ଅର୍ଜୁନାର ଦୁଇ ତିନି ଡାକରେ ସରସ୍ଵତୀ ‘ହଁ’ ବୋଲି କହି ହାଣ୍ଟିଶାଳକୁ ବାହାରିଲେ, ଚମ୍ପରେ କୁହୁଳାଟା ପକାଇ ଦେଇ ଦାଣ୍ଡି ବସାଇ ଦେଲେ । ରେଜିନା ତିନି କଣ ପାଇଁ ରକା ଯେଗେ ରୁଦ୍ଧିଲ । ସରସ୍ଵତୀ ଦେଇ ଅମପା ଅପୋଛୁ ରୁଦ୍ଧିଲଧୂଆଏ ରୁଦ୍ଧିଲ ଆଣି ହାଣ୍ଟିରେ ତାକିଦେଲେ । ରୁଦ୍ଧିଲଟା ଅଧୁଆ । ଲୋଟାଏ ପାଣି ତାଳଦେଇଁ ଚମ୍ପି ଜଳା ଲଗାଇଛନ୍ତି । ଅର୍ଜୁନା ଅନାଇ ଥାଏ । ଦେଖି ଦେଖି ମନରେ କଲ, ଆଜି ଏ କଣ ହେଉଛି । ଦଶ୍ତକ ଦାଦେ ଅଜୁନା ଡାକିଦେଲ, “ମା ମା, ଦେଖନ୍ତି—ଦେଖନ୍ତି ଭାତ ତଳ ଲଗିଗଲ ପର—ରୁଦ୍ଧିଲ ପୋଡ଼ା ଗନ୍ତାଉଛି ।” ‘ହଁ’ ବୋଲି କହି ସରସ୍ଵତୀ ଦେଇ ଆଉ ଅଧ ମାଠିଆଏ ପାଣି ଗବ ଗବ କରି ହାଣ୍ଟିରେ ତାଳ ଦେଲେ । ଦଶ୍ତକ ବାଦେ ମେଞ୍ଚାଏ ହଳଦି ଓ ମୁଠାଏ ଲୁଣ ହାଣ୍ଟିରେ ପକାଇ ଦେଇ ଦାଣି ବସିଲେ । ଅଜୁନା ଡାକିଲ, “ମା ମା, ଭାତରେ ହଳଦି ପକାଇଲେ କୀଁ ?” ଅଜୁନାର କଥା କଣ କାନରେ ପଣ୍ଡିତ ? ଆକାଶ ପାତାଳ ଭାବନା, ଚିନ୍ତାର ସୀମା ନାହିଁ । ଆଣି ଆଗରେ ପୃଥିବୀଟା ଯେମନ୍ତ ଦୂର ଯାଉଛି, ଭଗବତୀ ଡାହାଣୀ ନାଚି ନାଚି ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଧାଇଁ ଆସୁଛି ।

ସରସ୍ଵତୀ ମନରେ କଲେ, ଭଗବତୀ ଡାହାଣୀ କଥା ଅଜୁନାକୁ ପରିବ ବୁଝିବେ । ସ୍ଵାମୀ କୁଥା—ଅସୁନ୍ଦର କଥା । ଟୋକାଟାକୁ ପରିବବାକୁ ବଡ଼ ଲଜ ମାଡ଼ିଛି । ଅଜୁନାକୁ ଦୁଇ ତିନି ଥର ଅନାଇଲେ, ପରିବ ଦାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଆଉ ସମ୍ବାଳ ହୋଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ, ପରିବିଲେ, “ହୋଇ ରେ ଅଜୁନା, ତୁ ଭଗବତୀ ଡାହାଣୀକୁ ଦେଖିଛୁ ?”

ଅଞ୍ଜୁନା—କୋଉଁ ଡାହାଣୀ, ମା ?

ସରସ୍ଵତୀ—ଆରେ ସେଇ ଭଗବତୀ—ସେ କଣ ବଡ଼ ଶୋଷକାର ?

ସରସ୍ଵତୀ ମନରେ କରିଛନ୍ତି, ଅଞ୍ଜୁନା ସବୁ ଜାଣେ, ଅବଶ୍ୟ ଜାଣେ । ଅଞ୍ଜୁନା ଦଣ୍ଡେଯାଏ ତୁମି ହୋଇ ରହିଲ, ସେ ଚଳକ ଭଣ୍ଟାରି ପିଲ, ଆପଣା ଅଜଣାପଣିଆ କିଁଥା ପ୍ରକାଶ କରିବ ? ଖବ୍ର ପାଠିଟା କରି କହିଲ, “ହଁ ମା, ଦେଖିଛୁ, ଦେଖିଛୁ ।” ନିଶ୍ଚପୁଁ ସେ ଜାଣିଶୁଣି ମିଛ କହି ନାହିଁ । କଥା କଣ କି, ସେ ବାବୁଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଦିନେ ରାତିରେ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ମନ୍ଦରକୁ ଝାଲନ ଯାଏ ଦେଖିବାକୁ ଯାଇଥିଲ । ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦରୀ ମାରକିନିଆ ଠାକୁର ଆଗରେ ନାଚି ନାଚି ଗୀତ ଗାଉଥିଲ, ଦେଖି ଅସିଛି । ଅଞ୍ଜୁନା ସର ତାମର ଦୋର ଲୁଣା ଦଣ୍ଡ ସମ୍ବୁଦ୍ଧ ମଧ୍ୟରେ— ମାରକିନିଆ ନାଚନ୍ତି, ଆଉ ଏଡ଼େ ସୁନ୍ଦର ମାରକିନିଆ ତାହାର କୌଣସି ପୁରୁଷରେ କେହି ଦେଖି ନାହିଁ । ମନରେ କଲା, ତାହାର କଥା ମା ପରିଚୁଛନ୍ତି ।

ସରସ୍ଵତୀ—ବାବୁ କଣ ତା ପାଖରେ ବସିଥିଲେ ?

ଅଞ୍ଜୁନା—“ହଁ, ତା ପାଖରେ ବସିଥିଲେ ।” ତାହା ବାବେ ଆପଣାର ଜାଣନ୍ତାପଣିଆ ପ୍ରକାଶ କରିବା ନରି ବୈଷ୍ଣବୀ କଲା, ‘‘ସେ ଭଗବତୀ ଡାହାଣୀ କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦର, କମିତି ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର ଲୁଗା ପିନ୍ଧିଛି, ଦିଦରେ ମୁଣ୍ଡରେ କେତେ ସୁନା ଅଳଙ୍କାର ଲଗାଇଛି ।’’

ସାନ୍ତ୍ବାଣୀ ଗୋଟାଏ ଲୁହା ଚଟୁ ଧରି ଭାତ ଘାଁଲେ, ମୁହଁ ଫେରଇ ଅଞ୍ଜୁନାକୁ ପରୁଣ୍ଠିଲେ, ‘‘କଣ କଣ, ସେ ମୁଣ୍ଡରେ ସୁନା ଅଳକା ଲଗେଇଛି ?’’

ଅଞ୍ଜୁନା—ହଁ ମା ସୁନା ଅଳକା ଲଗେଇଛି, ମୁଁ ଦେଖିଛୁ ପର !

ମରସୁଲଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଯିମିତି ନିଆଁ ପାହୁଆଏ କିଏ ଅଜାତି ଦେଲ । ରଢିଟାଏ ଛୁଡ଼ି ରୁଡ଼ା ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ, “ଏଁ କଣ ? ମୋ ଶାଶ୍ଵ କହି ଯାଇଥିଲେ, ମୁଁ ସୁନା ଅଳକା ମୁଣ୍ଡରେ ଲଗାଇବି, ତାକୁ ଡାହାଣୀ ମୁଣ୍ଡରେ ଲଗାଇ ସାରିଲଣି ? ମୁଁ ଜୀବନ ରଖିବି ନାହିଁ, ଆଜି ଜୀବନ ହରାଇ ଦେବ ।” ହାତରେ ଲୁହା ଚଟୁ ଥିଲ, ଦୁମାଦୁମ୍ ଭାତ ହାଣ୍ଡିରେ ବାଢ଼େଇଲେ । ରୁଡ଼ିନିଆ ଭାତ ମେଜ ଖପରୁରେ ରୁଲୁ ପୂରିଗଲ, ନିଆଁ ରୁଡ଼ାକ ନିଭିପାଇ ସେଁ—ସେଁ କରୁଛି, ତତମ ପେଜ ଛୁଟିକି ଗୋଡ଼ ହାତରେ ପଡ଼ି ଗୁଆ ପରି ଗୋଟା ଗୋଟା ଫୋଟକା ବାହାର ପଡ଼ିଲଣି । ସେଥିକ ନଜର ନାହିଁ । ଦରେ ପେତେ ପାଣିକଳସୀ, ତରକାରି ହାଣ୍ଡି, ରୁଡ଼ିଲ ହାଣ୍ଡି ଥିଲ, ଚଟୁରେ ବାଢ଼େଇ ଗଲେ, ହାଣ୍ଡିଶାଳ ଗୋଟାଯାକ ଖପର, ପାଣି, ରୁଲିଲ, ପେଜରେ ପୂରି ଗଲଣି । “କଣ ହେଲ, କଣ ହେଲ” କହି ଅଞ୍ଜୁନା ରହି ଛୁଡ଼ିଛି । ବାହାରକୁ ବାହାର ଅସି ଅଞ୍ଜୁନା ଧରୁ ଧରୁ ଭୁଲ୍ଲିରେ ମୁଣ୍ଡ ବାଢ଼େଇ ହେଲେ । ମୁଣ୍ଡ ଫାଟିପାଇ ରକ୍ତଧାର ହୁଟିଛି, ପିଣ୍ଡରେ ବସିପଡ଼ି ବାହୁନବାକୁ ଲାଗିଲେ—

“ବୋଉ ଲେ ! ମରେ କିମେଇ ଖୁଣରେ ବାନ୍ଧ ଦେଇଛୁ ମୋ ବୋଉ ଲେ ! ମୁଁ ମରିବାବେଳେ ତୋ ମୁହ ରୁହିଲି ନାହିଁ, ମୋ ବୋଉ ନଲ ! ମରେ ନିଆଁ ଖାତକୁ ପେଳ ଦେଲୁ, ମୋ ବୋଲୁ ଲେ !”

ଅଞ୍ଜୁନା ଦୁଇ ହାତରେ ବାହୁନ ପାବଡ଼ ଧରି ବସି ଡକା ପାରୁଛି । ଦଢ଼ିଏ ଯାଏ ବାହୁନ ବାହୁନ ହାଲିଆ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି । ହିନ୍ଦେ ଅତେତ ହୋଇ ଯିମିତି ତଳେ ପଡ଼ି ଯାଇଛନ୍ତି, ଅଞ୍ଜୁନା ଧୀରେ ଧୀରେ ହାତ ଛୁଡ଼ି ଦେଇ ରାଖେ ବାବାଜି ମଠକୁ ଧାଇଲା । ଅଧିବାଟରୁ ପାଠିକରି ଧାଇଛି—“ସାନ୍ତେ, ଦଉଡ଼ ଆସ, ସର ବୁଦ୍ଧିଲ, ଦର ବୁଦ୍ଧିଲ, ମା ସରିଗଲେଣି ।”

ସମ୍ବନ୍ଧର ପୁରାଣପାଠ ଚର୍ଚା ଲାଗିଛି । ଅର୍ଦ୍ଧନାର ପାଠ ଖନ ବାଜିଗଲାଣି, ଭଲକର କଥା କହି ପାରୁନାହିଁ । ସମୟେ ବୁଝିଲେ, ମୁକ୍ତାର ପର ପୋଡ଼ିଗଲ, ସାଆନାଣୀ ମରିଗଲେଣି । ମୁକ୍ତାରଙ୍କୁ ତ ବାଟ ଦିଶୁ ନ ହିଁ, ଧାଇଁଛନ୍ତି । ଅଉ ଅମଳ, ଓକଳ, ମୁକ୍ତାର ଯେତେ-ଢିଲେ, ସମୟେ ଧାଇଁଛନ୍ତି; ପୁରାଣପଣ୍ଡା ବୁଢ଼ା ହରି ମିଶ୍ର ପୁରାଣ ଖେଦା ତଳେ ଫୋପାଡ଼ି ଦେଇ ସମସ୍ତଙ୍କ ଦଳରେ ନିରାପଦ ହୋଇ ଧାଇଁଛନ୍ତି । ଦଣ୍ଡକ ମଧ୍ୟରେ ବାଟୋଇ, ଆଉ ଆଉ ପାଖ ପଡ଼ିଗା ଶକଡ଼ା ଲୋକ ଦରର ଚଉପିଠି ବେଢ଼ି ଗଲେଣି । ସମୟେ ପରୁଛୁଛନ୍ତି, “କଣ ହେଲା ?” ଉଚର କଥା ଜାଣୁଛି କିଏ, ଜବାବ ଦେଉଛି କିଏ ?

ମୁକ୍ତାର ବାବୁ ସର ଉଚରକୁ ପାଇ ଦେଖିଲେ, ସରସ୍ଵତୀ ଦେଖି ଭୂର୍ଭୁରେ ପଡ଼ି ଗୁ ଗୁ ଗର୍ଜୁଛନ୍ତି । ହାତୁଣିଳର ହାଲ ଦେଖିଲେ, ଅର୍ଦ୍ଧନାକୁ ତେର କଥା ପରୁଶିଲେ, ବସାକୁ କିଏ ଆସିଥିଲା, କିଏ କଣ କହିଲ, ସାନ୍ତ୍ବାଣୀ କଣ ଖାଇଲେ ଉଚ୍ୟାଦି ତେର କଥା ପରୁଶିଲେ । ଗୋଟିଏ ଉତ୍ତର, “ନା, ମୁଁ କିଛି ଜଣେ ନାହିଁ ।”

ବାବୁ—ତୋତେ କିଛି କଥା କହିଥିଲେ ?

ଅର୍ଦ୍ଧନା ଟିକିଏ ହେଠ ତୋକି କହିଲ, ‘ନା’ । ଅର୍ଦ୍ଧନା କିନ୍ତୁ କଥାଟା ଜାଣୁ ଜାଣୁ ମିଳୁ କହିଲ, ଉଗବଣ୍ଠ ଡାହାଣୀ କଥା, ସୁନା ଅଳକା କଥା, କହିଲେ କେଜାଣି ଉପରକୁ କିଛି ବଟା ଆସିବ ।

ତୋପାଳବାବୁ ବାହାରକୁ ବାହାର ପାଇ ଉଚରର ହାଲ ପବୁ କହିଲେ । ବାବୁମାନେ ବିରୁଦ୍ଧ କରି ପୁଣିର କଳେ, ଏଟା ଏକରକମ ବ୍ୟାଖ୍ୟ । ‘ଚଞ୍ଚଳ ରୁରିଜଣ ଧାର୍ଥ—ଫେର୍ଦି ଯେଉଁ ଡାକ୍ତରକୁ ପାଇବ, ଧରି ନେଇଥାଏ ।’ ହରି ମିଶ୍ର ଟିକିଏ ଖପା ହୋଇ କହିଲେ, “କଣ ହେ, ଅମକୁ ନ ପରୁଶ ଡାକ୍ତର ଅଣି ଧାଇଁଛି;

ଏ ବେଗକୁ ଡାକ୍ତର ତ ଡାକ୍ତର ବାପା ! ପିତାସୁଣୀପବନ ଲାଗିଛି । ଡାକ, ଗୁଣିଆ ଶୁନିଆ ମୁଖୀକୁ, ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ କାନିରେ ବାନ୍ଧ ସେନିଯିବ । ଦିନଜାଗା ଆମର ଏ ଅଙ୍ଗେ ନିରେଇବା କଥା ।” ହରି ମିଶ୍ର ପୁରୁଣା ପୁରୁଣା ଲୋକ, ଭାଷା ଭାଗବତର ଭଲ ଅର୍ଥ ଜାଣନ୍ତି, ତାଙ୍କ କଥା କଣ ତଳେ ପଡ଼ିବ ? କାହାରିକୁ ନ କହି ମୁକ୍ତାରବାବୁ ଗୁଣିଆକୁ ଡାକିବା ଲାଗି ଏକ-କାନିଆ ଆପେ ଧାଇଁଲେ । ଅନ୍ତର ରତ୍ନ ଦଶ ଜାଗାରେ ହାବୁଡ଼ ଆଶୁ ଗର୍ବ ଛିଡ଼ ଝରଫର ରକ୍ତ ବହି ପଡ଼ିଛି । ପଇ ସାଙ୍ଗ ମଣିଷ ଧରି ଉଠାଇ ନେଉ ନ ଥିଲେ କେଜାଣି କି ହାଲ ହୁଅନ୍ତା !

ଶୁନିଆ ମୁଖୀ ଏ ଅଞ୍ଚଳରେ ଜଣେ ଡାକନାମ ଗୁଣି । ଲୋକଟା ବାଙ୍ଗର, ଥୋଥମା ଥୁଥମୀ, ବାହୁ ଯୋଡ଼'କ ଦେହକୁ ରୁହି ବେଶି ଲମ୍ବ ମୋଟା, କହୁଣୀ କତିରୁ ହାତ ପାପୁଳ ପାଏ କିଛି ସାନ ଜଣାଯାଏ । ମୁହିଁଟି ଖୁବ୍ ଚେପଟା, ବସନ୍ତ ଦାଗ ପୁର, ନାକଟି ବେଶି ଚେପା ଆଉ ମୋଟ । ରୁଲିବାବେଳେ ଜନକୁ ଜନ ଦେଖିଯାଏ, ମୁଣ୍ଡର ଗୋଟାଏ ଅଧୁଲିଟା ପରି ସିନ୍ଧର ଟିପା । ଆଖିରେ ମନ୍ଦା କଜ୍ଜଳ କଳା, ହେଲେ ଦେହ ରଙ୍ଗ ସହିତ ମିଶି ଯାଇଛି, କଣ ପଡ଼େ ନାହିଁ । ମୁଣ୍ଡରେ ସାନ ପେଣ୍ଟ ବାଳରେ ଅଷ୍ଟାଲେହି ରେର ବୁଟି ପୂର ପାଞ୍ଚଟା ଦେଉଁରିଆ । ଟାଣ ଗୁଣିଆ କି ନା, ଆଉ ଗୁଣିଏ ସହି ନ ପାରି ବାଣ ମାରନ୍ତି, କେହି ଜଣେ ବାଣ ମାରିଲେ ଗୋଟାଏ ଦେଉଁରିଆ ଫଟକରି ପାଞ୍ଚିଯାଏ । ଶୁନିଆ ମୁହିଁରୁ ଏହା ଶୁଣିବା କଥା । ଖଣ୍ଡ ମଇଳା କସ୍ତାଶନ ପିନ୍ଧ ଅଷ୍ଟାରେ ମଇଳା ଗାମୁଛୁ ଭିଡ଼ ବାନ୍ଧିଛି, ବା କାନରେ ମୂଳମୂଳକାପୂର ଗୋଟାଏ ଲମ୍ବ ମୁଣି, ଏଥରେ ଖଣ୍ଡ କାଉଁଶ ହାତ ଅଛି, ସେପରି ଟାଣ ଭୂତ ପ୍ରେତ ଡାହାଣୀ ତରିଗୁଣୀ ବେଳକୁ କାଢି, ହାତରେ ଗୋଟାଏ ମୋଟା ବାଉଁଶ ବାଡ଼ ।

ଶୁଣି ଆ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଶୁଣାଇ ଖୁବ୍ ଟାଟରେ କହିଲା,
“କହୁ ନନ୍ଦା ନାହିଁ । ତେଣନ୍ତୁ, ଏହିଲଗେ ଡାହାଣୀ
ଚିରଗୁଣୀ ଯାହାଥିବ ବନ୍ଧ ଦେନିପିବ ।” ମୁଠାଏ ମନ୍ଦା
ବିଶ୍ଵ ଘର ରୂପିତି ବୁଣି ଦେଇ ଘର ରୂପି କୋଣରେ
ରୂପିଟା ଲୁହା କଣା ପୋଡ଼ି ଦେଲା । ଅଧିକା ଆଉ
କେହି ଭୁତ ପ୍ରେତ ଘର ଭିତରକୁ ପଶି ପାରିବେ
ନାହିଁ । “ରୂପନ୍ତୁ, ଏବେ ରୋଗୀ ଦେଖାନ୍ତୁ !”

ଦର ଉତ୍ତର ପିଣ୍ଡାରେ ପଣନ୍ତ କାନିଟାରେ ଭଲ
କର ମୁଣ୍ଡ ପିଠି ଯୋଡ଼ାଇ ହୋଇ ଆଣ୍ଟୁ ଯୋଡ଼ିକ
କୁଣ୍ଣେଇ ଆଣ୍ଟୁ ଉପରେ ମୁଣ୍ଡ ଥେଇ ସରସ୍ପଣ୍ଟ ଦେଇ
ବସିଛନ୍ତି, ଟିକିଏ ଛୁଇ ନିଦ ଲାଗିଲା ପରି ଜଣାଯାଏ ।
ଅର୍ଜୁନା ଏକ ଧାନର ତାଙ୍କୁ ଅନାଇ ବସିଛି । ଗୁଣୀ
ଯାଇ ପାଞ୍ଚହାତ ଦୂରରେ ଛିଡ଼ାହେଲା, ରୋଗିଣୀଙ୍କୁ ଉପାଦି-
ମରାଟି ଭଲ କର ଦଣ୍ଡେଯାଏ ଅନାଇଲା, ଦର ରୂପ-
ବାନ୍ଧକୁ ବି ଅନାଇଲା, ତାହା ବାଦେ ଗୋପାଳବାବୁଙ୍କୁ
ରୁହିଁ ଏଣ୍ଟୁ ଅ ପରି ଖୁବ୍ ଗବରେ ମୁଣ୍ଡ ହଲଇ କହିଲା,
“ହୁଁ, ଅନେଇ ଥାଆନ୍ତୁ ବାବୁ, ମୁଁ କଣ କରୁଛି
ଦେଖିବେ ।” ଜଣାଯାଏ କଥାଟା ଅଳ୍ପ; ମାତ୍ର ସରସ୍ପଣ୍ଟ
ଦେଇଙ୍କ କାନକୁ ବାଜି ଯାଇଥିବ । ଟିକିଏ ତାଙ୍କ
ଦେହ ହଲଗଲା । ତହିଁ ଉତ୍ତରେ ଶୁଣିଆ ପାଞ୍ଚହାତ
ଦୂରରେ ବାଆଁ ଆଣ୍ଟୁ ମାଡ଼ ବସି ଆଖରେ ମନ୍ଦ
ଡାକିଲା—

“ବାର ବାର ହନୁମାନ ମହାପାତ୍ର ତୁ ବାର ଥିଲୁ
କାହିଁ, ମୋ ଡାକ ଶୁଣି ଅଇଲୁ ଧାଇଁ, ବାନ୍ଧ ବାନ୍ଧ
ଭୂତ ବାନ୍ଧ, ପ୍ରେତ ବାନ୍ଧ, ଡାହାଣୀ ବାନ୍ଧ, କାହାର
ଆଜ୍ଞା, କାଉଁଶ କାମରଣୀ, ଉଗବଣ୍ଠ ବାନ୍ଧିଲଙ୍କ ଲୋଟି
କୋଟି ଆଜ୍ଞା । ଆ—ପୁଃ, ଆ—ପୁଃ, ଆ—ପୁଃ”
ତିନିଥର ପ୍ରକା ମୁଠାଏ ମନ୍ଦା ବିଶ୍ଵ ସରସ୍ପଣ୍ଟ ଦେଇ
ଉପରେକୁ ଛୁଟି ମାରିଲା ।

ସରସ୍ପଣ୍ଟ ମନ୍ଦ ପରି ଶୁଣିଲେ । ଆଉ କହି ବୁଝିଲେ
ନାହିଁ, ନାମ ଶୁଣିଲେ ଉଗବଣ୍ଠ ଡାହାଣୀ—ଆଉ ବିଶ୍ଵ-
ରୂପାକ ଖର ଖର କର ଉପରେ ପଡ଼ିବାରୁ ତମକି
ପଡ଼ି ରୁହିଁ ଦେଲେ, ପାଖରେ ଭୂତଟାଏ, ଠେଙ୍ଗାଟାଏ
କାନ୍ଧରେ ପକାଇ ବାନ୍ଧବ କହୁଛି । ଭାରି ରଢ଼ିଟାଏ
କଲେ, “ଆଲେ ମୋ ବୋଉ ଲେ, ଭୂତ ମତେ
ଖାଇଗଲାଲେ, ଡାହାଣୀ ମୋତେ ବାନ୍ଧବ କହୁଛି ଲେ”
ରଢ଼ି ରୁହି ପଡ଼ିଗଲେ । ଶୁଣିଆ ବାବୁଙ୍କୁ କହିଲା, “ଆଜ୍ଞା,
ଭାରି ଛନ୍ଦୁଆ ଭୂତ, ଆଉ ଡାହାଣୀ ଯୋଡ଼ାଏ ବିଶ୍ଵାମ
କରିଛନ୍ତି । ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ, ସାଆନ୍ତାଣୀ ଭୂତ ଆଉ
ଡାହାଣୀ ଯୋଡ଼ାଏ ନାମ କହିଲେ ।” ନିଶରେ ହାତ
ବୁଲଇ (ନିଶ କିନ୍ତୁ ନାହିଁ) ଖୁବ୍ ଆଖରେ କହିଲା,
“‘ସା’ନ୍ତ କହି ନନ୍ଦା ନାହିଁ; ଶୁଣିଆକୁ କଣେଇବ ?
ଯୋଡ଼ାଳୁ ଯୋଡ଼ା ବାନ୍ଧ (ମୁଣ୍ଡି ଟେକ କହିଲା) ଏହା
ଉତ୍ତରେ ପୁରାଇ ଦେନିପିବ । ଆପଣ ଅତ୍ରିଟା
ଅପୁଟା ମନାର ପୁଲ, ଗୋଟାଏ ଅପୁଟା କଦଳୀ ମଞ୍ଜ,
ଜୟ ପଞ୍ଚ ବନ୍ଧୁ ଦେଇ ବେଗି ବେଗି ଅଶାନ୍ତ । ମୁଁ
ଯାଉଛି, ଅନୁହିଁ ପୋଖରୁ ଲୋଟାଏ ପାଣି ଆଣିବ ।
ଦେଲେ ଦେଲେ, ପୁଞ୍ଜାଏ ପଇସା ଦେଲେ, ସେଇଆଡ଼ୁ
ଯୋଡ଼ାଏ ଡାକୁଣୀ ଫଳ ଦେନ ଆସିବ ।”

ସରସ୍ପଣ୍ଟ ଦେଇ ଏତକି ଶୁଣି ପାରିଲେ, ବାନ୍ଧ
ମୁଣ୍ଡିରେ ପୁରାଇ ଦେନିପିବ । ରଢ଼ିଟାଏ ଛୁଟି ଖାମ ଯାଇ
ପଡ଼ି ଗଲେ, ତେତା ମୋଷ ।

ଏତକି ବେଳେ ରଧୀ ପାପଟାଏ ଧରିଛି, ପେହାର
ବାବୁଙ୍କ ବୁଢ଼ୀମା ନଇଁ ନଇଁ ବାଡ଼ି ପଛ ପଟରୁ ବାନାର
ପଞ୍ଚ ଶତ ଗଲେ । ସରସ୍ପଣ୍ଟଙ୍କୁ ଭଲ କରି ଅନାଇ ରଢ଼ିଟାଏ
ଛୁଟିଲେ, “ଆରେ ମୋ ଇଥକୁ ସାରି ଦେଲେଣି, ଆରେ
ମୋ ହୁଆଟିକୁ ମାର ପକାଇଲେଣି ରେ ।” ବୁଢ଼ୀ ରଢ଼ି
ଛୁଟି—“ଆରେ ଗୋପାଳ, ସବୁ ମିଣିପ ପିଲୁଏ ବାନାର
ଯାଅ—ଆରେ ଅଳ୍ପନ୍ତା, କବାଟ କିଲ ରେ ।”

ସରସ୍ଵତୀଙ୍କର ଚେତା ନାହିଁ । ପାଖରେ ବସି ଧୀରେ ଧୀରେ ମୁଣ୍ଡରେ ହାତ ବୁଲଇଲେ । “ହାତକୁ ଚଟ୍ ଚଟ୍ କଣ ଲିଗୁଛି ରେ ? ଆଲେ ଶଥ ! ପାପଟା ତେଜି ଦେଲୁ । ଏଁ—ଏ କଣ, ଆରେ ରକ୍ତ ଭସି ଯାଉଛି ରେ—ମଲ ମଲ ମଲ, ମୁଣ୍ଡ ପାଟି ଯାଇଛି ରେ !” ରୁନ କନାପାଡ଼ା ମୁଣ୍ଡରେ ପଟି ବାନ୍ଧିଦେଲେ, “ଏଁ—ଦେହଯାକ ଫୋଟକା କଣ ରେ !” ଫୋଟକା ସବୁରେ ଧୀରେ ଧୀରେ ନନ୍ଦିଆ ତେଲ ଲିଟାଇ ଦେଲେ । ଠାକୁମା କାନ୍ଦଶା ଦେଖି ରାଧୀ କାନ୍ଦକାନ୍ଦ ଖଣ୍ଡ ଦେହରେ ହାତ ବୁଲଇଛି । ଅଜୁନା ପଞ୍ଜା ପକାଉଥାଏ । ବୁଢ଼ି ଖଣ୍ଡ ଉଜା ଗାମୁଣ୍ଡରେ ଦେହର ରକ୍ତ, ଧୂଳ, କାଦୁଆ ସବୁ ପୋଛୁ ପକାଇ, ଚକ୍ର ପେଜଲଗା ପିନଲ ଲୁଗା ପାଲଟାଇ, ଖଣ୍ଡ ବାସିକରୁ ଶାଢ଼ୀ ପିନାଇ ଦେଲେ । ସରସ୍ଵତୀଙ୍କର ଟିକିଏ ଚେତା ବସିଲଣି । ଦେଖିଲେ, ମାଣଶୁ, ରାଧୀ, ଅଜୁନା ବେଳେ ବସିଛନ୍ତି । ଘରର ସବୁଆଡ଼କୁ ଅନାଇ ଦେଖିଲେ, ଭୂତ ପଳାଇଲଣି ।

ବୁଢ଼ୀ—“ଆରେ ମୋ ମା ରେ ଆରେ ମୋ ସୁନା ରେ—ଆରେ ମୋ ଗୁର ରେ—ଆରେ ମୋ ମାଣିକ ରେ” ସାକୁଲେଇ ସାକୁଲେଇ ତେର ଗେଲ କଲେ । ଥଣ୍ଡା ପବନ, ରାଧୀର ହାତ ବୁଲ ଓ ବୁଢ଼ୀର କଞ୍ଚଳ କଥାରେ ସରସ୍ଵତୀଙ୍କ ଚେତା ବସିଲଣି, ଆଉ ଡର ନାହିଁ । ବୁଢ଼ୀ ଖାଲ ମନରେ ବରୁହିଛି, କଥା କଣ ? ଗୋପାଳ ତ ମାର ନାହିଁ, କଳିକଙ୍କିଆ ନାହିଁ, କଣ ହେଲ ? ବୁଢ଼ୀ ପରୁଲୁଲେ, “କହ ନା ରେ ମା, କଣ କହିଛି ?” ଶାଶ୍ଵତ କଥାରେ କଣ ଜବାବ ଦେବେ ? ରାଧୀକୁ ପାଖକୁ ଟାଣି ନେଇ କାନରେ ତୁମ ତୁମ କହିଲେ, “ମୁଁ ବୋଇ ପାଖକୁ ଯିବି ।”

ବୁଢ଼ୀ—ହଁ ଅବଶ୍ୟ ଯିବୁଁ । ମେର ବି ତୋ ବୋଉକୁ ଦେଖିବାକୁ ବଡ଼ ମନ ଅଛି । ଭାଲୁକ-ପୋଷି ଟାଟା ବି ଦେଖି ଆସିବ । କାଳି ସକାଳେ ଯୋଡ଼ାଏ ଡୋଲ କହି ଦୁଇ ଜଣ ବସି ଯିବା ।

ରାଧୀ—ଉଁ ଉଁ ଠାକୁରମା, ମୁଁ ବି ତୋ ସାଙ୍ଗର ଯିବି ।

ବୁଢ଼ୀ—ନାହିଁ ନାହିଁ, ମୋ ତୋଳିରେ ଜାଗା ହେବ ନାହିଁ, ତୋ ଖୁଦି ସାଙ୍ଗରେ ନେବ କି ପରେ ?

ରାଧୀ ନ ପରୁହଣୁ ଖୁଦି ତା ହାତ ଚପିଦେଲେ— ଅର୍ଥାତ୍, ହଁ ସାଙ୍ଗରେ ନେବେ ।

ରାଧୀ—ଏଁ—ଏଁ ଖଣ୍ଡ ! ତୁମ ଗାଁରେ କଣ ଭାଲ, ପୋଷା ଥାନ୍ତି, ମତେ କାମୁଦିବ ?

ଖୁଦି ଝିଆର ହାତ ଧରି ହଲଇ ଦେଲେ— ଅର୍ଥାତ୍, ଭାଲ, କାମୁଦିବ ନାହିଁ ।

“ଆରେ ଅଜୁନା, ବସାରେ କିଛି ଜଳଖିଆ ଅଛି ?” ଅଜୁନା ତାଟିଆଟିରେ ଯୋଡ଼ାଏ ମିଠାଇ, ଗିଲମେ ପାଣି ପାଖରେ ଥୋଇଦେଲୁ । “ଆଲେ ଶଥ’ ଖୁଦିକୁ ଖୁଆଦେ” - ଏତିକି କହି ମେଲକୁ ଉଠିଗଲେ ।

ରାଧୀ—ଠାକୁର ମା, ଖୁଦି ଖାଉ ନାହାନ୍ତି ।

“ଏଁ, କଣ ଖାଉ ନାହାନ୍ତି ? ତେବେ ତ ତା ବୋଉକୁ ଦେଖିବାକୁ ଯିବି ନାହିଁ । ଆଲେ ଶଥ, ଖୁଦି ନ ଖାଇଲେ ତୁ ବି ଯିବୁ ନାହିଁ ।” ଆଉ ଖୁଦି କୁଆଡ଼େ ଯାଏ । ରାଧୀ ତ ଜୋକ ପର ଲାଗିପଡ଼ି ହେଣେରେଇ ହେଣେରେଇ ମିଠାଇ ଯୋଡ଼ାକ ଖୁଆଇଲ, ଗିଲମେ କଣ, ଖଣ୍ଡ ଚିର କରି ଏକ ନିଶ୍ଚାସକେ ତିନି ଅବୁଖୁର ପାଣି ପିଇଗଲେ ।

ବୁଢ଼ୀ ପାଖର ଆସି ବସିଲେ । ଧୀରେ ଧୀରେ ବୋହୁ ମୁଣ୍ଡରେ ପଠିରେ ହାତ ବୁଲଇଥାନ୍ତି । ଖାଲ ତାଙ୍କ ମନ ଘାଣି ହେଉଛି, କଥା କଣ ? ଏତେ

କାଣ୍ଡ କିଁୟା ହେଲା ? ହେଲେ, ପ୍ରିଞ୍ଚଟାକୁ ଟାଉକରି ପରୁର ଦେଲେ ତ କିଛି କହିବ ନାହିଁ, ସବୁ ଭଣ୍ଡର ହେବ ।

ବୁଢ଼ୀ ପାଖରେ ବସି କଥୁଳେ କଥୁଳେ ତେର କଥା କହି ବୋହୁର ମନ ବହଲାନ୍ତଥାନ୍ତି । ଶେଷରେ ବେଳ ଉଠି କହିଲେ, “ହଁ—ସତ କଥା, ଆରେ ମା ! ଗୋପାଳ ପରୁରିବ, କିଁୟା ଘରୁ କପୋଷି ଯିବ ? ସତ କଥାଟା ତାକୁ ନ କହିଲେ ତ ସେ ଯିବାକୁ ଦେବ ନାହିଁ—କଥା କଣ, କହିଲୁ ରେ ମା ?” ସରସ୍ଵତ ନିହାତ ସନ୍ତପନ୍ତରେ ପଡ଼ିଗଲେଣି—ସ୍ଵାମୀ କଥା ଅସୁନ୍ଦର କଥା, ଶାଶୁଟାକୁ କମିତି କହିବେ । ବୁଢ଼ୀ ବୁଝିପାରି ବାହାରକୁ ଉଠିଗଲ—“ଆଜ୍ଞା ମା, ତୁ ରଧୀକୁ କହ ।”

ରଧୀ—ଠାକୁରମା, ଖୁବି କିଛି କହୁନାହିଁ ।

ବୁଢ଼ୀ—ତେବେ, କଥା ଫେର ନ କହିଲେ ଗୋପାଳ ତ ଖୁବି ଦେବ ନାହିଁ । ରଧୀ, ତୁ ଆଉ ତୋ ଆଶକୁ ଦେଖିବାକୁ ଯାଇ ପାରିବୁ ନାହିଁ ।

ରଧୀ ତ ଚମରଟା ପରି ଖୁବି ସାଙ୍ଗରେ ଲାଗିଛି—“ଖୁବି, କହ—ହଁ କହ—ଦାଦା ପଠେଇବେ ନାହିଁ, ତୁ କହ !”

ରଧୀ ଡାକ ଦେଲା “ଠାକୁର ମା, ଖୁବି କହୁଣ୍ଡି ଡାହାଣୀ ।”

ବୁଢ଼ୀ ପରୁରିଲେ—କିଏ ଡାହାଣୀରେ ?

ରଧୀ ବୁଝି କହିଲା—ସେଇ ଭଗବତ ଡାହାଣୀ ।

ବୁଢ଼ୀ ଅର୍ଜୁନାକୁ ପାଖକୁ ଡାକି ପରୁରିଲେ—ତେର କଥା ପରୁରିଲେ, ସବୁ ନଥାରେ ଉଠିର—“ନା” । ସେ ଯେପରି ସନ୍ତପନ୍ତ ହୋଇ ‘ନା’ କହୁଥାଏ ବୁଢ଼ୀ ବୁଝିଲେ ଏ ସବୁ କଥା ଜାଣେ, ଉରରେ

କହୁନାହିଁ । ତାକୁ ଖୁବି ଉରେଇଲେ, ଖୁବି ଉରେସା ଦେଲେ । ଅର୍ଜୁନା ଗୋଟାଏ କଥା ଲୁଗୁଡ଼ିଥିଲା—ହେଲେ, ବୁଢ଼ୀ ଜେବାର ପଡ଼ିଗଲ ।

ସବୁ କଥା ମଧ୍ୟରୁ ବୁଢ଼ୀ ଏହି କେତୋଟି ସାରି-କଥା ବାଲ୍ଲ ନେଲେ । ଗୋପାଳ ରେଜ ସଞ୍ଜବେଳେ ଭଗବତ ଡାହାଣୀ ପାଖକୁ ଯାଆନ୍ତି, ବୋହୁକୁ ଆଗପରି ଭଲ ପାଆନ୍ତି ନାହିଁ; ସେଥିପାଇଁ ଏତେ କାଣ୍ଡ ।

ବୁଢ଼ୀ ଗୋପାଳ ବାବୁଙ୍କୁ ଦାଖି ପଠରୁ ଡାକ ପଠେଇଲେ । ପୁଅଟାକୁ ଏତେ ଅସୁନ୍ଦର କଥା କପରି କହିବେ—ଟିକିଏ ଆଡ଼େଇ ଛିଡ଼ା ହେଲେ । ବୁଢ଼ୀ କହିଲ ପରି ଅର୍ଜୁନା ବାବୁଙ୍କୁ ଏହିପରି କହିଲ—

“ଆପଣ ଆଗପରି ମା’କୁ ଭଲ ପାଉ ନାହାନ୍ତି, ରେଜ ସଞ୍ଜବେଳେ ଭଗବତ ଡାହାଣୀ ପାଖକୁ ଯାଆନ୍ତି, ତାକୁ ସୁନା ଅଳକା ଦେଇଛନ୍ତି, ସେଥିପାଇଁ ମା ମନରେ ଦୁଃଖ, ଏତେ କାଣ୍ଡ ।”

ଗୋପାଳ ବାବୁ ଭଗବତ ଡାହାଣୀ ନାମ ଚଟ୍ ବୁଝିଗଲେ । ସେ ଏବେ ହସିବେ, ନା ମୁଣ୍ଡ ବାଡ଼େଇ ହେବେ ? କି ବଣ ପଣ୍ଡଟାଏ—କି କଥାକୁ କ’ଣ କରି ପକାଇଲା । ଦଶ ଭଲଲୋକରେ କଥାଟା ହଟହଟା ହେଲା, ଏଥୁଲାଗି ଘର ମନ ଦୁଃଖ ।

ବୁଢ଼ୀ ଆଉ ରଧୀ ଦୁଇ ଜଣ ଦୁଇ ପାଖରେ ଶୋଇ ବୋହୁକୁ ମହିରେ ଶୁଆଇଲେ । ସେ ରତ୍ନରେ ଗୋପାଳ ବାବୁଙ୍କ ବସାରେ ସମସ୍ତଙ୍କର ନିଶାପାଳନ ।

ବୋହୁ ଭଲ ହୋଇଗଲାଣି ଶୁଣି ଦାନ୍ତଲୋକ ସମତ୍ରେ ଖୁମି ହୋଇ ଆଗଣା ଆପଣା ରତ୍ନକୁ ରୂପିତ କରିଲା । ହେଲେ ଭତର କଥାଟା କଣ, କେହି ବୁଝିଲେ ନାହିଁ । ଗୋପାଳବାବୁ ରୂପାଳ୍ୟରେ ପଡ଼ିଥିଲେ, ଘର ଛିପ୍ର କଥା ଦାନ୍ତରେ ପକାଇବ ନାହିଁ ।

ପ୍ରଥମରେ ଡାକ୍ତର ଡାକିବାର ପ୍ରସ୍ତାବ ହୋଇଥିଲା । ଶେଷରେ ଡାକ୍ତରଙ୍କୁ ଆସିବାକୁ ହେଲା । ବୋଦ୍ଦୁର ମୁଣ୍ଡିଆ ଆଉ ଗୋଡ଼ ହାତ ଫୋଟକା, ଆଉ ଗୋପାଳ ବାବୁଙ୍କ ଦୁଇ ଆଣ୍ଟି ତା ଶୁଣାଇବାକୁ ଡାକ୍ତରବାବୁ ଉଚ୍ଚା ପୂର୍ବ କୋଡ଼ିଟୋ ଭିଜିଟ୍ ପକେଟରେ ପକାଇଲେ ।

ବାଲେଶ୍ଵରୀ ପଙ୍ଗା ଲୁଣ

(ସତ୍ୟ ଦଟଣା)

ଆବହମାନ କାଳରୁ ବାଲେଶ୍ଵରରେ ପଙ୍ଗାଲୁଣ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ଆସୁଥିଲା । ସରକାର ବାହାବୁର କେଉଁ ସମୟରୁ ଏହି ବ୍ୟାଧାରରେ ଖସ୍ତଶେଷ କଲେ, ତାହା ନିଷ୍ଠିତ କରିବା ସହଜ କଥା ନୁହେ । ତେବେ, ଏକଥା ଅନୁମାନ କରିଯାଇ ପାରେ ଯେ, ୧୮୦୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଇଣ୍ଡିଆ କୋମାନୀ ଦେଶଧିକାର କରିବା ପୃଷ୍ଠାରୁ ଏହି ବ୍ୟକସାୟରେ ଲିପ୍ତ ଥିଲେ; କାରଣ ତହିଁଦେଇ ରେତେଜମାନେ ବାଲେଶ୍ଵର ବାଣିଜ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଥିବାର ନିଷ୍ଠିତ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଜଣାଯାଏ । ଦେଶଧିକାର ସମୟରୁ ପୋକ୍ରାନ୍ତି କାର୍ଯ୍ୟ ସାକ୍ଷାତ୍ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବନ୍ଦୋବସ୍ତୁ କରିଥିବେ ।

୧୮୭୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦାରୁ ପୋକ୍ରାନ୍ତି କାର୍ଯ୍ୟ ରହିଛି ହୋଇଯାଇଅଛି । ଲେଖକ ଅନ୍ତବ୍ୟସରେ ସରକାର ତରଫ ଲବଣ ମାହାଲ ସିରପ୍ତାରେ ଅନ୍ୟ କାଳ ମାସ କର୍ମଶା ଥିଲା । ପୋକ୍ରାନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ତାହାର ଯେଉଁ ଅଭିଜାତ ଅଛି, ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ଵରଣ ଶକ୍ତି ପ୍ରତି ନିର୍ଭର କରି ସେଥିର ସଂକଷିତ ବିବରଣ ଲାଗିବଦି କରୁଥିଲା ।

ଲୁଣ ମାହାଲର ସରକାର ତରଫର ପ୍ରଧାନ କର୍ମଶାଙ୍କ ଉପାଧ ସଲ୍ଲଟ ଏଜେଣ୍ଟ । ଏହି କର୍ମଶା ମୁଢିବ୍ରଦ୍ଧ ବ୍ୟକ୍ତି ନୁହନ୍ତି । ଲୁଣର କଲେକ୍ଟର ସାହେବ

ସଲ୍ଲଟ ଏଜେଣ୍ଟ । ତାହାଙ୍କ ଅଧୀନରେ ଆଉ ଦୁଇ ଜଣ ଇଂରେଜ ଆସିଥାଏ ସଲ୍ଲଟ ଏଜେଣ୍ଟ ରୂପେ ନିଯୁକ୍ତ ଥିଲେ । ପୋକ୍ରାନ୍ତି ରହିଛି ହେବା ବର୍ଷରେ (ବୋଧିରୁଁ) ମିଶ୍ରର କର୍ଣ୍ଣେଲ ସଲ୍ଲଟ ଏଜେଣ୍ଟ, ମିଶ୍ରର ବଣ୍ଡ ଓ ଚିଷ୍ଟର ମୁପଟ ଆସିଥାଏ ସଲ୍ଲଟ ଏଜେଣ୍ଟ ଥିଲେ ।

ଏଜେଣ୍ଟ ସାହେବଙ୍କ ଅଧୀନରେ ସଦର କରେଇରେ ଦୁଇ ଗୋଟି ସିରପ୍ତା ଥିଲା— ପ୍ରଥମ ମୁନସିଖାନା, ଦ୍ଵିତୀୟ ଦ୍ଵିଷାବ ଖାନା । ମୁନସିଖାନାରେ ନିଯୁକ୍ତ (ହନ୍ତନିମ୍ନ) କର୍ମଶାମାନଙ୍କ ଉପାଧ ଦେବାନ, ପେଶାର, ମୁନସୀ, ବୋଜନାମଣ୍ଡ-ନବସ୍, ପରବାନା-ନବିସ, ନକଳ-ନବିସ, ନାଜର ଏବଂ ଏମାନଙ୍କ ସହକାରୀ ମୋହରରମାନେ । ଦ୍ଵିଷାବଖାନାରେ ନିଯୁକ୍ତ କର୍ମଶାମାନଙ୍କ ଉପାଧ— ସିରପ୍ତାଦାର, ମୁନସୀ ଓ ମୋହରରମାନେ । ଆମ୍ବେମାନେ ଦେଖିଅଛୁଁ, ସଦର କରେଇରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମହିମାର ନିଯୁକ୍ତ କର୍ମଶାମାନାରୁ ନିମଙ୍କ ମହାଲରେ ନିଯୁକ୍ତ ଅମଲ ସଂଖ୍ୟା ଅଧିକ । ନିମଙ୍କ ମହାଲ କରେଇ ସବଦା ଜନତାରେ ପୁଣ୍ୟ ଥାଏ ।

ନିମକ ପୋକ୍ରାନ୍ତି ପ୍ଲାନରେ ସରକାର ତରଫରୁ ନିଯୁକ୍ତ କର୍ମଶାଙ୍କ ଉପାଧ— ଦାରେଗା, ପେଶାର, ଜିଲ୍ଲାଦାର, ଚପରସୀ, ଜାଳ ତୌକିଆ, ଗୁଟି ପାଇକ, ଚପାଦାର ଓ କପ୍ତାଳ । ନିମକ ବିଷୀ ପ୍ଲାନରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥିବା କର୍ମଶା— ଦାରେଗା ଓ ଚେଷ୍ଟାର । ପୋକ୍ରାନ୍ତି ପ୍ଲାନରେ ପ୍ରତିଶା ପୋଲିସ କର୍ମଶା— ଜମାଦାର, ମୁନସୀ ଓ ଚପରସୀ ।

ପ୍ରତିବର୍ଷ ଆଣ୍ଟିନ ମାସରେ ପୋକ୍ରାନ୍ତିକାଶମାନଙ୍କୁ ସରକାର ତରଫରୁ ଦାଦନ ଦିଆଯାଉଥିଲା । ଦାଦନ ଟଙ୍କା ଗ୍ରହଣକାରୀର ଉପାଧ-ଗୁଲିଆ । ଗୁଲିଆମାନେ ସରକାରଙ୍କୁ କବୁଳିତ ଲେଖନ୍ଦେଇ ଦାଦନ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି । ଏହି ଦାଦନ ସମୟରୁ ବାଲେଶ୍ଵର ସହର

ମଧ୍ୟରେ ଉତ୍ସବ ସ୍ଵରୂପ ଥିଲା । ଅନେକ ଟଙ୍କା କାରବାର ହୁଏ । ସନ୍ଦର ମଧ୍ୟରେ ଦୋକାମାନେ ଦୋକାନ ସଜେଇ ବସିଥାନ୍ତି । ବଜାର, ହଟାର, ଭିକାଶ, ଅମଲ ଫର୍ମର ସମସ୍ତଙ୍କର ଆଛା ଦୂର ପଇସା ହାତରେ ହୁଏ । ଲକ୍ଷାବଧି ଟଙ୍କା ଦାଦନ ଦିଆ ଯାଉଥିଲା । ମଧ୍ୟଲବାସୀ ସାଧାରଣ ଶ୍ରେଣୀ ଲେକଙ୍କ ହାତରେ ଥୋକ କେତେବୁଡ଼ିଏ ଟଙ୍କା ପଡ଼ିଗଲେ ଆନନ୍ଦ ମନରେ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁଣ ପରିବାରମାନଙ୍କ ସକାଶେ ନାନା ପ୍ରକାର ଦ୍ରୁବ୍ୟ ହେଲୁ କର ଦେନ ପାନ୍ତି ।

ଶୁଣିଆ ଦାଦନ ଦେନ ରୁଟିକୁ ଶୁଣିଯାଏ । ଲବଣ ପୋକ୍ତାନ ଶ୍ଵାନର ନାମ ରୁଟି । କେତେବୁଡ଼ିଏ ରୁଟିର ଏକମରେ ସାଧାରଣ ନାମ ଅଡ଼ିଂ । ଅବଶ୍ୟ ରୁଟି ଓ ଅଡ଼ିଂଗୁଡ଼ିକ ସମ୍ବନ୍ଧକୁଳବର୍ଣ୍ଣୀ ଶ୍ଵାନରେ ଅବସ୍ଥିତ ।

ଶୁଣିଆ ସ୍ଵରୂପର ଲବଣ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରେ ନାହିଁ । କାର୍ଯ୍ୟନିଷ୍ଠାତ ନିମନ୍ତେ କେତେବୁଡ଼ିଏ ଲେକ ନିଯୁକ୍ତ କରେ । ସେ (ଶୁଣିଆ) କେବଳ କର୍ତ୍ତା ସ୍ଵରୂପ ହୋଇଥାଏ ।

ଉପସ୍ଥିତ ଶ୍ଵାନ ନିଷାଚନ କରି ପାଢ଼ି ଉପାଧାଶ ଲେକ ଚଳି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରେ । ଏହି ଚଳି ସତରବର ଭାତରନ୍ଧା ଚାଲୁ ପରି ନୁହେ । ପାଠକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଯେଉଁମାନେ ପୁଣ୍ସେଷରେ ଶ୍ରାନ୍ତଗନ୍ଧାଥ ମହାପ୍ରତ୍ନଙ୍କ ରୋଷ-ଚାଲୁ ଦେଖିଅଛନ୍ତି, ସେମାନେ ସହଜରେ ବୁଝିପାଇବେ । ପୋକ୍ତାନ ଚାଲୁଗୁଡ଼ିକ ସେହିପରି ପିରମିଡ଼ ଆକାର ଅଟେ, ମାତ୍ର ପ୍ରତ୍ନଙ୍କ ରୋଷ ଚଳିତାରୁ ଅନେକ ବଡ଼ । କୌଣସି କୌଣସି ଚାଲୁର ନିମ୍ନ ପରିଧି ୨୦୩୦ ହାତ ପ୍ରୟେନ୍ତି ହୋଇଥାଏ । ଉଚିତା ପ୍ରାୟ ୩୦ ହାତ । ବଡ଼ ବିଡ଼ ଚାଲିରେ ଏକାବେଳକେ ଦୂର ତିନି ଶତ ପ୍ରୟେନ୍ତି ହାଣ୍ଡି ବେଗେ । ହାଣ୍ଡିଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ସତରବର ଭାତରନ୍ଧା ହାଣ୍ଡିର ସମାନ ନୁହେ । ମହାପ୍ରଧାନ କୁଡ଼ିଆ ସମାନ ଅଟେ । ଚାଲୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବା ମାତ୍ରକେ କୁମାର ହାଣ୍ଡି

ପୋଗାର ଦିଏ । ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଚାଲୁରେ ଏକ ଜାଳକରେ ୧୦୧୯୪ ମନ୍ଦର ଲବଣ ପୋକ୍ତାନ ହୁଏ । ଦିନମାନରେ ତିନି ଜାଳ ହୁଏ । କେହି କେହି କର୍ମଠ ପାଢ଼ି ବୁର ଜାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କରିପାରେ ।

ଚାଲୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବା ମାତ୍ରକେ ମଳଙ୍ଗୀ ଉପାଧାଶ କର୍ମରୂପ ପର୍ବତରୁ ମାଟି ରୁଞ୍ଜିବାକୁ ଅରମ୍ଭ କରେ । ସମ୍ବୁ ବେଳାଭୂମି ଉପରେ ଯେଉଁ ଅଳ୍ପ ଗଞ୍ଜର ପ୍ରାନ୍ତର ମଧ୍ୟରେ ଜୁଆର ସମ୍ବୁରେ ସମ୍ବୁ ଜଳ ପ୍ରବେଶ କରେ, ଭଟା ସମ୍ବୁରେ ଶୁଣିଲ ପଡ଼େ, ତାହାର ନାମ ପର୍ବତ । ମଳଙ୍ଗୀ ମାଟି ରୁଞ୍ଜି ଅଣି ଏକ ପ୍ରାନ୍ତରେ ବାଡ଼ି ପକାଏ । ମାଟି ସଂଗ୍ରହ ପ୍ରାନ୍ତର ନାମ ବାଡ଼ି । ବାଡ଼ି ଉପରେ ପୁନର୍ବାର ସମ୍ବୁ ଜଳ ତାଳ ଗୋଡ଼ରେ ଚକଟି ଚରଳ କରିଯାଏ । ବାଡ଼ି ନିକଟରେ ଗୋଟିଏ ଗର୍ଭ ଶୋଳା ହୋଇଥାଏ, ସେ ଗର୍ଭର ନାମ କୁଣ୍ଡି । ବାଡ଼ିର ତରଳ ମାଟି ଦେହରୁ କୁଣ୍ଡି ପ୍ରୟେନ୍ତ କେରିଏ କୁଟା ଗୁଣ୍ଡି ଦିଆଯାଏ । ତାଡ଼ିକଟା ତମାର ଶେଜୁର ଚକ୍ର ବେକରୁ ଠେକକୁ ଯେପରି ଖଣ୍ଡ ଶେଜୁର ପଦ ଗୁଣ୍ଡି ଦିଏ, ଏଠା ଯେହିପରି । କୁଟା କେବକୁ ଅବଳମ୍ବନ କରି ବାଡ଼ି ଦେହରୁ କୁଣ୍ଡିକୁ ସମସ୍ତ ଜଳ ନିରିଷ୍ଟ ଆସେ, ବାଡ଼ିରେ ମାଟି ସବୁ ରହିଯାଏ । ସେହି ଲବଣାକ୍ତ ଜଳର ନାମ ଦହପାଣି । ଦହପାଣିକୁ ହାଣ୍ଡିରେ ପକାଇ ମାରିଲେ ପଞ୍ଚ ଲୁଣ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ । ଚାଲୁ ଜାଳ ସମ୍ବୁରେ ଆଠ ଠାରୁ ଶୋଳ ଜଣ ପ୍ରୟେନ୍ତ କର୍ମରୂପ ନିଯୁକ୍ତ ଥାନ୍ତି । ବାଲିଶୂର ଜିଲ୍ଲାରେ ଏପ୍ରକାର ସହସ୍ରଧଳ ଚାଲୁ ଥିଲା । ଲକ୍ଷମରା ଚାଲୁ ରେ କାଠ ଜଳେ ନାହିଁ । ସମ୍ବୁ କୁଳରେ ଶାର ହାତ ଉଇ ଏକ ପ୍ରକାର ଦାସ ଜାତ ହୁଏ, ସେହି ଦାସ ଜାଳଣିରେ ପ୍ରିୟୋଜନ ହୁଏ । ଭଗବାନ ଯେମନ୍ତ ଲୁଣ ପୋକ୍ତାନର ସୁବିଧ ନିମନ୍ତେ ପଡ଼ିଥିରେ ଏହି ଦାସ ଥୋଇ ଦେଇଥିଲେ । ଜାକୁଆ ନାମକ କର୍ମରୂପ ଦାସ କାଟିବାରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୁଏ । ଜବ ନାମକ ଏକ

ପ୍ରକାର ଜ୍ଞାନଧାର ଅତି ଦୁଇ ଘାଟରେ ଧରି ଅର୍ଥାୟ ବଶରୁ ନାହିଁ ତଡ଼ି ଅନ୍ତିମ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ଦାସ କାଟିପନା ଏ । ଦାସ ଶୁଣିଗଲେ ନିୟୁକ୍ତ ବଳଦୀଆମାନନ ବିନ୍ଦୀ ବାନ୍ଦ ବଳଦରେ ଚାଲୁ ପାଖକୁ ଯେନି ଆସନ୍ତି । ସେହି ଦାସ ରଷା ନିମନ୍ତେ ସରକାର ତରଫରୁ ଜାଳ-ଚଉକିଆ ନିୟୁକ୍ତ ଥାନ୍ତି । ସହସ୍ର ସହସ୍ର ବଳଦ ଓ ବଳଦିଆ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିୟୁକ୍ତ ଥିଲେ ।

ପାଞ୍ଚୀ ଲୁଣ ମାରି ଜମା କଲେ ଜିଜ୍ଞାଦାର ଆସି ଓଜନ ନିଏ ଓ ନିମ୍ନଲିଖିତ ପ୍ରକାର ପାରମରେ ଅନ୍ତର୍ଗତ ପେଣ୍ଟର ନିକଟକୁ ରିପୋର୍ଟ କରେ ।

ଜିଜ୍ଞାଦାର ପାରମ ।

ନାମ	ନାମ	ନାମ	କେତେ	ଲୁଣପରିମାଣ
ଅନ୍ତର୍ଗତ	ରୂପ	ଗୁଣିଆ	ଜାଳ	
ଶ୍ରୀଅକୁଳିରୀ	ହରି	ମଳିକ	ତିନି ଜାଳ	୩୦ ମହଣ

ଅନ୍ତର୍ଗତ ଦେଖାର ଜିଜ୍ଞାଦାରର ହିମାବ ପ୍ରାଣ୍ତ ହୋଇ ଆମଣା ଖାତାରେ ଲୁଣର ପରିମାଣ ପ୍ରତ୍ଯେ ଜମା କରି ନିଏ ଓ ସେଥିର ଏକ ପ୍ରତ୍ଯେ ନକଳ ସଦର କରେଇବିକୁ ପାଇଛିଲେ ହିମାବ ମହିମା ଖାତାରେ ଜମା ହୁଏ ।

ସଦର କରେଇ ମୁନସୀଖାନାରେ ଲୁଣର କିଛି ହିମାବ ରହେ ନାହିଁ, ସବ୍ବପ୍ରକାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତର ଲେଖା ପଡ଼ା ହୁଏ । ଅନ୍ତର୍ଗର ଦେଖାର ରୂପରୁ ଲୁଣ ବୁନ୍ଦାଇ ନେଇ ସାଧାରଣ ଗୋଲରେ ଜମା କରି ନିଏ । ପୁନଃବାର ଓଜନ କରି ଗୋଲ ଜାତ ହେଲେ ଅନ୍ତର୍ଲଭାର ତାହା ଉପରେ ଅନ୍ତର୍ଲ ମାରିଦିଏ । ସରକାର ନିୟୁକ୍ତ କପ୍ତାନ ଲୁଣ ଓଜନ କରେ ।

ଅନ୍ତର୍ଗର ଦାରୋଗା ସିରପ୍ତାର କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ କରେ ନାହିଁ । କେବଳ ରୂପିମାନଙ୍କରେ ଭ୍ରମଣ କରି ଚାଲୁର କାର୍ଯ୍ୟ ତଦନ୍ତ କରେ ଓ ଚାଲୁଆମାନଙ୍କ ହାରି ଗୁହାରି ଶୁଣି । ଦାରୋଗା ପାଲିକି ବହିବା ନିମନ୍ତେ ସରକାର ତରଫରୁ ଆଠ ଜଣ ବେହେର ନିୟୁକ୍ତ ଥାନ୍ତି । ଦାରୋଗା ଗପ୍ତ ସମୟରେ ତାହାଙ୍କ ପାଲିକ ଉପରେ ଗୋଟା ପାଟଇଛା ଧରିଯାଏ, ସେଥିସକାଶେ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ରତାଧର ଚାକର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଥାଏ ।

ପୋକ୍ରାନ ଲୁଣ ପରିମାଣ ଲିହାକରେ ଚାଲୁଆ-ମନେ ଦିଶ୍ୟ କିଷ୍ଟ ଦାଦନ ବୈଶାଖମାସରେ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ଏହି ଦାଦନ ଟଙ୍କା ଅନ୍ତର୍ଗତ ମୁକାମରେ ଦିଆଯାଏ । ବର୍ଷାକାଳ ଆରମ୍ଭ ହେଲାପଣି ପୋକ୍ରାନ କାର୍ଯ୍ୟ ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଏ; ଚାଲୁଆ ପ୍ରଭୃତି କର୍ମଗୁଣ-ମାନେ ରୂପ ହୁଅ ଆପଣା ଆପଣା ଦରକୁ ରାଜ୍ୟାନ୍ତି । ଏଥୁ ଉତ୍ସରେ ସେପ୍ଟେମ୍ବର ମାସରେ ସଦର କରେଇରେ ହିସାବ ନିକାଶି ହେଲେ ଚାଲୁଆମାନେ ଅବଶିଷ୍ଟ ମୂଲ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । କେହି କେହି ଚାଲୁଆ ସରପ ବେଶି ବାବଦରେ ମଧ୍ୟ କିଛି କିଛି ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ସରପ ବେଶି ଅର୍ଥ, ଚାଲୁଆମାନଙ୍କଠାରୁ ରୂପରୁ ଲୁଣ ଓଜନ ନେବା ସମୟରେ କଞ୍ଚା ଲୁଣ ଓଜନରେ କିଛି କିଛି ମାଲ ବେଶି ନିଆ ଯାଇଥାଏ । ଅନ୍ତର୍ଗତ ଗୋଲା ନିକାଶି ସମୟରେ ସେହି ମାଲ ବଳକା ହୋଇ ପଡ଼େ, ସେହି ବଳକା ଲୁଣର ଅର୍ଥ ସରପ ବେଶି । ଏହା କିଛି ଉଣା ମୁହଁ, ପାଞ୍ଚ ଦଶ ହଜାର ମହଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମାଲ ବେଶି ହୋଇ ପଡ଼େ । ଏହି ଲବଣର ମୂଲ୍ୟ ଅନ୍ତର୍ଗର ସମସ୍ତ ଚାଲୁଆଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧ କରି ଦିଆଯାଏ; ମାତ୍ର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅନ୍ତର୍ଗରେ ସରପ ବେଶି ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଦାରୋଗା, ପେଣ୍ଟର, ପ୍ରହସ ପୋଲିସ, ଅନଳ ପ୍ରତ୍ୟେକ କର୍ମଗୁଣ-ମାନେ ରୂପରୁ ଭାବରେ ଶପ୍ତାଦରେ ବିଷ୍ଟି କରି ମୂଲ୍ୟ ବାଣି ନାହିଁ । ଏହି ରେଣ୍ଟର ଲୁଣ ମାଲଗିରି ଓ ମୟୁରଭଞ୍ଜ ଗଡ଼ିଜାତକୁ ରାଜ୍ୟାନ୍ତି ।

ପ୍ରତି ବର୍ଷ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାରେ ନ ଲକ୍ଷ ମହିନୀ ଲୁଣ ପୋକ୍ତାନ ହେଉଥିଲା । ଏଥୁ ମଧ୍ୟରୁ ନିଜ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାରେ ଖରଚ ସକାଶେ ଦେଡ଼ ଲକ୍ଷ ମହିନୀ; ନିଜ ବାଲେଶ୍ୱର ଓ ଭଦ୍ରକ ଗୋଲାରେ ଗୋଲା-ଜାତ କରାଯାଇ ବାକି ସାଡ଼େ ସାତଳକ୍ଷ ମହିନୀ ଲୁଣ ବଜାଦେଶରେ ବ୍ୟବହାର ନିମନ୍ତେ କଲିକତା ନିକଟ-ବର୍ତ୍ତୀ ଗଙ୍ଗାନଦୀ ପଣ୍ଡିମ କୁଳସ୍ତ ସାଲିକା ନାମକ ଗୋଲକୁ ଚଲଣ ଦିଆଯାଏ । ଅନ୍ତରେ ଗୋଲାରୁ ସାଲିକା ଗୋଲକୁ ଲୁଣ ଚଲଣ ନେବା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରଧୁ ତିନି ଶତ ବାଲେଶ୍ୱର ଜାହାଜ ନିଯୁକ୍ତ ଥିଲା । ଦୁଇ ଡୁଲିଆ ବଢ଼ ଜାହାଜର ନାମ ଗୋରାପ, ଏକ ଡୁଲିଆ ସାନ ଜାହାଜର ନାମ ଶ୍ରୋପା । ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ଗୋରାପ ଥାଠ ଦଶ ହଜାର ମହିନୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମାଲ ବୋର୍ଧାଇ ନିଏ । ଖଣ୍ଡିଏ ଖଣ୍ଡିଏ ଜାହାଜ ଚଳାଇବା ନିମନ୍ତେ ଦଶ କୋଡ଼ିଏ ଜଣ କର୍ମରୂପ ନିଯୁକ୍ତ ଥିଲେ । ଜାହାଜ-ରୂଳକର ଉପାଧ ମାଟି, ତାହାର ସରକାରୀ ଛଣ୍ଡେଲ, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କର୍ମରୂପଙ୍କ ଉପାଧ ଖଲସୀ । ଯଦି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜାହାଜରେ ହାରହାରି ପଦର ଜଣ କର୍ମରୂପ ଧରାଯାଏ, ତେବେ ସେମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ସାଡ଼େ ରୁରି ହଜାର । ଏହା ଛଢା ଜାହାଜନର୍ମାଣକାରୀ ବଢ଼ିକ, କମାର, କଳାପିଠିଆ, ସଞ୍ଚସିଲଇ, ଦରମା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରୂକର ସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚ ହଜାର । ସମସ୍ତେ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାନିବାସୀ; ଜାହାଜର ଅଧିକାରୀ ମହା-ଜନମାନେ ମଧ୍ୟ ବାଲେଶ୍ୱର । କେବଳ ଲବଣ ରହିବାରେ ସେ ଜାହାଜ ସବୁ ନିଯୁକ୍ତ ଥିଲା, ତାହା ନୁହେ । ସେ ସମୟରେ କି ଅନ୍ତର୍ବାଣିଜ୍ୟ, କି ବହୁ-ବାଣିଜ୍ୟ ସମସ୍ତ ବାଲେଶ୍ୱରବାସୀମାନଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଥିଲା । ବାଣିଜ୍ୟ ଉପଲବ୍ଧରେ ବାଲେଶ୍ୱର ଜାହାଜ ସବୁ ଗୋପାଳପୁର, ବିଶାଖପଟନ, ମାନ୍ଦ୍ରାଜ, ରେଜ୍ନ୍‌ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦୌପକୁ ଗତାୟୁତ କରୁଥିଲେ ।

ବାଲେଶ୍ୱରବାସୀମାନଙ୍କର ଦୁଇଗାଟି ବସ୍ତୁ ପ୍ରଧାନ ଉପନ୍ନବ୍ୟ—ଲବଣ ଓ ଧାନ୍ୟ । ଜିଲ୍ଲାର ପ୍ରାୟ ଏକତ୍ରିଷ୍ଟାପୁର୍ବାଂଶ ଲୋକ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଓ ପରେଷଭାବରେ ଲବଣ ବ୍ୟବସାୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥିଲେ । ବାଲେଶ୍ୱର ଉପକଣ୍ଠେ ବୁଢ଼ାବଳଙ୍କ ନଦୀ ଜାହାଜ ଓ ନଦୀକୁଳ ଜନତାରେ ପରିପୁଣ୍ଡ ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଶୁଣାନଷ୍ଟେଷବ୍ରତ ପତି ରହିଅଛି । ବାଲେଶ୍ୱର ଜାହାଜର ଚିହ୍ନ ମାସ ନାହିଁ । ଯେଉଁମାନେ ଜାହାଜ ରୁକ୍ଲନ ଓ ନିର୍ମାଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପୁରୁଷାନୁଷ୍ଠମରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥିଲେ (ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅନୁଭ୍ୟ) ସେ ଦଶ କାହାନ୍ତି ? ଗତ ନଅଙ୍କ ଦୁଇଷ ଅନୁଗ୍ରହ କରି ସେ ସମସ୍ତ ଲୋକଙ୍କୁ ସର୍ବଶରେ ଖାନ୍ତି ନିକେତନକୁ ଦେଇ ଯାଇଅଛି । ଅନ୍ୟଥା ସେଗୁଡ଼ିକ କି କଳିବଳ ହୋଇଥାନ୍ତେ ।

୧୯୭୧ ଖଣ୍ଡାଭରେ ସରକାରୀ ପୋକ୍ତାନ କାର୍ଯ୍ୟ ବନ ହୋଇଗଲା । ତହିଁ ଉତ୍ତରେ କେତେକ ବର୍ଷ ବାଲେଶ୍ୱରବାସୀ କେତେ ଜଣ ମହାଜନ ଯୌଥ୍ରପେ ବାଲେଶ୍ୱରର ବ୍ୟପ୍ତ ସକାଶେ ସରକାରଙ୍କ ଅନୁମତି ଅନୁସାରେ ପୋକ୍ତାନ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଇଥିଲେ । କି କାରଣ ଅମ୍ବାନଙ୍କୁ ଟଙ୍ଗୋଚର, ଭୟକ୍ରମରୂପେ ଶତିଗ୍ରହସ୍ତ ହୋଇ ଛୁଟି ଦେଇଅଛନ୍ତି । କେତେ ଜଣ ମହାଜନ ସର୍ବସ୍ଵାନ ମଧ୍ୟ ହୋଇଅଛନ୍ତି ।

ଲଭ ନ ହେବାରୁ କି ସରକାର ପୋକ୍ତାନ କାର୍ଯ୍ୟ ରହିବ କରଇ ଦେଲେ ? ସରକାର ଚାଲିଆମାନଙ୍କ ନିକଟରୁ ପ୍ରତି ମହିନୀ ଟ ୧ / ହିସାବରେ ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲେ; ବିଷ୍ଟୀ ମହିନକୁ ଦୁଇ ଟଙ୍କା । ପି ମହିନରେ ଟଙ୍କାଏ ଏଗାର ଅଣା ଲଭ । କେବଳ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାର ନ ଲକ୍ଷ ମହିନର ଲଭ ହିସାବ କରି ନାହିଁ । କଟକ ପୁଷ୍ଟ ଜିଲ୍ଲା କଥା ଥାଉ ।

“ଶ୍ରୀରାଧନେଷ୍ଠା ମୋ” । ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ପିତୃଭବନ ସମ୍ଭ୍ରୁ କୁଳରେ ଅବସ୍ଥିତ ଥିବାରୁ ଚିରଦିନ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଏହି ଜିଜ୍ଞାରେ ବିରାଜିତା ଥିଲେ । ସମ୍ଭ୍ରୁ କୁଳବର୍ଣ୍ଣୀ ବାଣିଜ୍ୟ-ସ୍ଥାନର ନାମ ବନ୍ଦର, ଏଥୁପାଇଁ ଏହାର ନାମ ବନ୍ଦରବାନେଶ୍ୱର । ତିନି ଶତ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ବଙ୍ଗ ଦେଶକୁ ଯିବା ପୁରେ ଓଲନାଜ, ଫରସି, ଦିନେମାର ଓ ରଙ୍ଗଜ ବଣିକମାନେ ଏଠାରେ ଦୋକାନ ମେଳିଥିଲେ ।

ବାଲେଶ୍ୱର ଯେପରି ଲକ୍ଷ୍ମୀବନ୍ତ ସ୍ଥାନ, ଦୁଇ ଗୁରୁ ବର୍ଷ ଅଜାଳ ପଡ଼ିଲେ ମଧ୍ୟ ସମ୍ବାଳ ଯିବାର କଥା; ମାତ୍ର ଏହି ଦୁର୍ଵିଷ ସମୟରେ ସମ୍ମର୍ତ୍ତୁପେ ଶୟ ଜନ୍ମଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସହରବାସୀ ସାଧାରଣ ଲୋକ ମଧ୍ୟରେ ଦଶପଣ ଲେଜଙ୍କ ତରେ ଦୁଇଟିକି ଚାଲୁଁ ଜଳେ କି ନା, ସମେହ । ମଧ୍ୟରେ ଲେଜଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ପ୍ରାୟ ଉଠେବତ । ଏକମାତ୍ର କାରଣ—ଅର୍ଥାତ୍ ବ । କେବଳ ଲବଣ ପୋକ୍ତାନ ଉଠି ଯିବାରୁ ସମୟ ଯାଇଅଛି, କାରିଗର ଦଶ ତ ନିର୍ମଳ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ବାଣିଜ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ଉଲ୍ଲେଖିତୋଟି ମହାଜନ ଜଣେ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ । ବିଦେଶୀଯୁ ମାରୁଆଢ଼ି, କହୀଁ, ଭାଟିଆ, ନାଖୋଦାମାନେ ମାଢ଼ି ବସିଲେଣି । ହାତରେ ଅର୍ଥ କାହିଁ ହେ, ଧନବନ୍ତ ବିଦେଶୀ ମହା-ଜନଙ୍କ ସହିତ ଟକ୍କର ଦେଇ ପାରିବେ ।

ଏହି ଷ୍ଟୁଦ୍ର ଜିଜ୍ଞାରୁ ପ୍ରତିବର୍ଷ ପ୍ରାୟ କୋ ହଶ୍ୟକ ଟଙ୍କାର ଧାନ ଗୁଡ଼ିକ ବିଦେଶକୁ ରତ୍ନାନି ହୁଏ । ରେଳ-ସ୍ଟେସନ ଗୁଡ଼ିକବସ୍ତାରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ସଡ଼କମାନଙ୍କରେ ଦିବାରସ ଗୁଡ଼ିକ ଗେଡ଼ ଗୁଲିଅଛି, ଅଥର ସହରବାସୀ ଅଧିକାଂଶ ଲୋକ କାତର ନୟନରେ, ଖାଲି ପେଟରେ ଉକରକ କରି ଗୁହଁ ବସିଛନ୍ତି ।

ଧାନ ଗୁଡ଼ିକ ବିଦେଶୀରେ ମପସଲବାସୀ ରହି-ମାନଙ୍କର ଦୁଇ ଟଙ୍କା ହାତପୋଠ ହେଉଅଛି ସତ୍ୟ; ମାତ୍ର ଖୋଜନ୍ତୁ, ତର ଶୂନ୍ୟ ଦେଖିବେ । ଟଙ୍କା

ହାତପୋଠ ହେବା ମାସକେ ଲୋକେ ଲୋର ସମ୍ବାଳ ନ ପାରି ଜର୍ମିମା ଝୁଟାରେ ରେପାର ଜତା ପ୍ରଭୃତି କଣ୍ଠ ନେଇ ଘରେ ପୂରାଦ ଅଛନ୍ତି । ବର୍ଷେ ଅକାଳ ପଡ଼ୁ, ଦେଖିବେ, ଲୋକଗୁଡ଼ାକ ଲମ୍ବ ଲମ୍ବ ଧଣ୍ଡ ପରି ଶୋଇପିବେ ।

ଆଗେ ଦେଶବାସୀ ସମ୍ବୁଦ୍ଧକୁଳ ମାଟି ବିଦୀ କରି ଟଙ୍କା ପାଉଥିଲେ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୁଡ଼ିକ ବିଦୀକରି ଜର୍ମିମା-ମାଟି କଣ୍ଠ ଅଛନ୍ତି । ରେପାର ଫେପାର ଗୁଡ଼ାକୁ ଆନ୍ଦୋମାନେ ମାଟି ବୋଲୁ ଅଛୁଁ । ଆନ୍ଦୋମାନେ ବୋଲିଅଛୁଁ, ପୂର୍ବେ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଜ୍ଞାରେ ପ୍ରତି ବର୍ଷ ନ ଲକ୍ଷ ମହାନ ଲୁଣ ପୋକ୍ତାନ ହେଉଥିଲା । ଆଜିଯାଏ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟ ଚକ୍ରଥିଲେ ବ୍ୟବସାୟ ଉନ୍ନତ ନାହିଁ କରି ପ୍ରତି ବର୍ଷରେ ଅତି ନିକୁଳରେ କୋଡ଼ିଏ ଲକ୍ଷ ମହାନ ପୋକ୍ତାନ ହେଉଥାନ୍ତା । ସୁତରଂ ଅଭାବପରେ ଦଶଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ଦେଶରେ ପଶୁଥାନ୍ତା । ହଜାର ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ସମ୍ବୁଦ୍ଧଗାମୀ ନୌରୁଳକ, ସମ୍ବୁଦ୍ଧକୁଳବାସୀକେବର୍ତ୍ତିବେଶ ଆଜି ଶିଜ୍ଞାନର୍ତ୍ତା ସମୟରେ କେତେ ଉନ୍ନତ ନାହିଁ କରିଥାନ୍ତେ ।

ଆଜିକାଳି ବାଲେଶ୍ୱରର ଯାହା କିଛି ରୁକରକ୍ୟ ବିଦେଶୀମାନଙ୍କ ସକାଶ । ମହାଜନ ବିଦେଶୀ, କରେଶିର ବଡ଼ ବଡ଼ ରୁକର ପ୍ରାୟ ବିଦେଶୀ । ରେଲ-ସ୍ଟେସନରେ କର୍ମ ପାଇବା ଓଡ଼ିଆଙ୍କ କପାଳରେ ଲେଖା ନାହିଁ । ଜମିଦାରଗୁଡ଼ାକ ତ ହାତ ବାନ୍ଧ ରହିଲେଣି । ଏବେ ରୁଷ ଏକମାତ୍ର ଅବଲମ୍ବନ । ହେଲେ ଜମି କାହିଁ ?

ହେ ଭଗବାନ୍ ! ଆନ୍ଦୋମାନଙ୍କ ଦୟାକୁ ଗରଷ୍ଟି-ମେଘଙ୍କ କଣ୍ଠରେ ବିରାଜିତ ହେଉନ୍ତି । ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଜ୍ଞାରେ ପୂର୍ବେବ୍ରତ ଲୁଣ ପୋକ୍ତାନ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ।

ମାଧ ମହାନ୍ତିଙ୍କ କନ୍ୟାୟୁନା

ମାଧ ମହାନ୍ତି ଘର ମଧୁପୁର । ଜାତିର ବଳର ମାତ୍ରେ ଗୋଟି । ବୟସ ସତ୍ତରିକ ଉଚରେ । ଘରେ ଶାରବାକୁ କୁଠୁମ୍ବ ବୋଇଲେ ଉଣା ପୂର୍ବ ପନ୍ଦର ବର୍ଷର ଝିଅଟିଏ ନାମ ମାଳଣ୍ଠା । ହାନ୍ତିଏ ଶାଠେ ବର୍ଷ ବୟସରୁ ରାତ୍ରିରୁ ହୋଇ ବସିଛନ୍ତି । ବୁଢ଼ୀ ଗୁଲି ଯିବାବେଳେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ହାତଛନ୍ଦା କରିବାକୁ ତାଙ୍କର ବୟସ ଥିଲୁ ବୋଲି ମହାନ୍ତିଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଥରେ ଦିଅର ଶୁଣା ଯାଇଥିଲୁ, ତାଙ୍କ ଦରଖା ଲୋକେ ମଧ୍ୟ କହି ବୁଲିଥିଲେ । ଦୁଇତିନ ବର୍ଷଯାଏ ତାଙ୍କ ମନ ବି ବିବାହ ହେବା ଲାଗି ସକସକ ହୋଇଥିଲ, କେବଳ କନ୍ୟାୟୁନା ବାଡ଼ିଟା ବଢ଼ି ଟାଣ ପଡ଼ିବାରୁ ପଛଦୁଷ୍ଟା ଦେଲେ । ଦୁଇ ତିନ ବର୍ଷଯାଏ କହି ବୁଲିଲେ, “ନାହିଁ ରେ ବାପା ନାହିଁ, କାହିଁ ଗୋଟାଏ ଆସି ମୋ ଛୁଆକୁ ହେଟାଦର କରିବ, ମା ଛେଉଣ୍ଟି କାନ୍ଦିବ, ତା ବିକଳ ସନ୍ଧିପାରିବ ନାହିଁ ।” ମା ମଲ ଦିନରୁ ସେଇ ସାତ ବର୍ଷର ଝିଅ ମାଳଣ୍ଠା—ବାପା ଝିଅ ଦୁଇଜଣଙ୍କର ଘର ରାନ୍ଧେ, ସଞ୍ଚୁତି ବାସନ ମାଜେ । ଘରର ଆଉ ଆଉ ପାଇଟି ବି ତା ଜିମା ।

ମହାନ୍ତିଙ୍କର ଆଉ ଗୋଟିଏ ଝିଅ ଥିଲ, ନାମ ମାଧିବା । ବୁଢ଼ୀ ମରବା ଗୁର ମାସ ଆଗେ ମହାନ୍ତିଏ ସାତଶହ ଟଙ୍କା କନ୍ୟାୟୁନାରେ ଶାଠେ ବର୍ଷର ଗୋଟିଏ ବୁଢ଼ାବରକୁ ସାତେ ଆଠ ବରଷର କନ୍ୟା ଟେକି ଦେଇ ଗୌଣଦାନର ଫଳ ଶୋଳପଣି ଅର୍ଜିଥିଲେ । ସେ କନ୍ୟାଟି ଏଗାରବର୍ଷ ବୟସରୁ ବିଧବା । ଯେ ତିର୍ଯ୍ୟ ଦୋଇ ଯାଇବି, ବାପ-ଘରମୁହଁ କେବେ ହୋଇନାହିଁ ।

ମୁଲକର ଆଉ ଝିଅଙ୍କ ପରି ମାଳଣ୍ଠାଟି ବି ଦିନକୁ ଦିନ ବଢ଼ି ବଢ଼ି ପନ୍ଦରବର୍ଷରେ ପାଦ ଦେଲଣି । ରୂପରେ, ଶୁଣରେ ମାଳଣ୍ଠାର ସମକଳ ଝିଅଟିଏ ମଧୁପୁର ତି

ମଧୁପୁର, ଦଶଶତ୍ର ଗାଁରେ ହେଲେ ଗୋଟିଏ ଶୋକ ପାଇବ ନାହିଁ । ଲୋକେ କହନ୍ତି, ଗୋବରଗଡ଼ିଆର ପଦ୍ମପୁଲ ପୁଣିଛି । ମାଳଣ୍ଠା ଗାଁ ଝିଅଙ୍କ ପରି ଆଉ ଆଉ ପମବୟସୀ ଝିଅଙ୍କ ସାଇରେ ହେଁ ହେଁ, ଫେଁ ଫେଁ ହେବାର କେବି ଦେଖି ନାହିଁ । କବାଟଟି କଳଦେଇ ଘରେ ଆଗଣା ପାଇଟିରେ ଲାଗିଥାଏ । ପାଣି ଆଣିବା ପାଇଁ ପ୍ରୋଣସକୁ ଯାହା ବାହାରେ । ମୁଣ୍ଡରେ ସାନ ଡେଣ୍ଟାଟି ଟାଙ୍କି ଦେଇ, ମାଠାଅଟି କାଶେଇ ଗାଁ ଗୋହର୍ଣ୍ଣ ଏକମାତ୍ରିଆ ଧୀରେ ଧୀରେ ବୁଲିଯାଏ । ଗାଁର ପାଞ୍ଚ ମାରପେ କହନ୍ତି, ମାଳଣ୍ଠାର ଗୁଲିଟି କେତେ ସୁନ୍ଦର । ପନ୍ଦର ବର୍ଷର ଅରିଆଢ଼ୀ ଝିଅଟାକୁ ଦରେ ରଖିଛି, ଗାଁରେ ଜାତିରେ ମହାନ୍ତିଙ୍କୁ ବଡ଼ ଧୂକାରିଲେଣି । ଆଉ ଏଣିକି ମହାନ୍ତିଏ ସମ୍ମାନ ହେଇ ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଝିଅଟି ଯେ ଆଜିଯାଏ ବିଭା ହୋଇ ଯାଇ ନାହିଁ । ସେଥର କାରଣ, ଝିଅ ବିଭା ହୋଇ ଗଲେ ଭାତ ଦିଟା ପୁଟାପ୍ରୁଟି କରି ଦେବ କିଏ ? ଆଜି ଏପରି ଗୁଣବଣ୍ଟିଏ ବା କାହିଁ ପାଇବେ ? ମହାନ୍ତିଏ ସକାଳୁ ଉଠି ଦୁଇ ଜଣ ମାନିଆ ବୁଲିଲ ମାଣର ଠିକ କଣ୍ଠରେ ମାପି ଦେଇ ଯାନ୍ତି । ମାଳଣ୍ଠା ଆପଣା ପେଟରୁ କାଟି ସେଥରୁ ମୁଠିଏ ବୁଲିଲରେ ବାପା ସଞ୍ଚବେଳେ ବିଲବାହୁଡ଼ା ଶାରବ ବୋଲି ଗୋଟିଏ ସାନ ପୋଡ଼ାପିଠା, ନୋହିଲେ ପଖାଳ ମୁଠିଏ କରି ଖଣ୍ଡି ଦେଇଥାଏ । ମହାନ୍ତିଏ ବୁଲିଲ ମାପି ଦେବାବେଳେ ଗୋଟିଏ ଶୁବ୍ର ସାନ ଶାମୁକାରେ ଲୁଣ ମାପି ଦିଅନ୍ତି । ବାହିର କଥୀ ଗର୍ଭଟିରେ ବର୍ଷକ ତରକାର ତଳେ । କଥୀ ପାଇଲେ ମହାନ୍ତିଏ ନିଜେ ଗର୍ଭରୁ ପାରି, ଶୋଷା ଛଡ଼ାଇ, ପାରୁ କାଢି, ମାଠିଆ ମାଠିଆ ପୂରାଇ କୋଳପିତରେ ରଖି ଦେଇଥାନ୍ତି । ସେଥରୁ ବାପ ଝିଅଙ୍କ ପାଇଁ ଠିକ ଦୁଇ ଫଳ କାଢି ଦିଅନ୍ତି । ମାଳଣ୍ଠା କନ୍ଦି ଦିପୁବାଣୀ, ବାପାକୁ ବଡ଼ ଭଲ ପାଏ । ଏକା ବାପା କିମ୍ବା, ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଭଲ ପାଏ । ଗୋଟିଏ ବିରାତ ପିଲ ପୋଷିଛି, ସେଇଟି ତାହାର ନିର୍ଜନ ଘରେ ସଜୀମା—ସବୁବେଳେ

ଲଙ୍ଘ ଟେକ ମ୍ୟାଉଁ ମ୍ୟାଉଁ କହି ଗୋଡ଼ରେ ଘଣ୍ଟି
ଦେଉଥାଏ । ମାଳଣା ସେଠାକୁ ଆପଣା କଂସାରେ
ଶୁଆଏ, ପାଖରେ ଶୁଆଏ । ବାପା କଞ୍ଚା ଲକ୍ଷାମରିତ
ଉଲ ପାଏ । ଯୋଡ଼ିଏ ଲକ୍ଷାମରିତ ଗଛ ମୂଳିଆ ପଠାଇ
କୁଆଡ଼ି ଅଣାଇ ମଝେ ଅଗଣାରେ ପୋତିଛି । ଖରବନେ
ଗାଁ ମଝି ପୋଖରୀ ପାଣି ଆଣି ଗଛ ମୂଳରେ ଢାଳେ ।
ମାଳଣା ଉପର ଓଳ ମାଣିପାଇଁ ଯାଇ ପୋଖରୀକୁଳରୁ
ମଦରଙ୍ଗା, ଦୁନୁଧିନିଆ, ହିତିମିରୁ, କଳମ୍, ପିତା ଶାଗ
ଯେଉଁ ଦିନ ଯାହା ହାତରେ ପଡ଼େ, ମୁଠିଏ ତୋଳି
ଆଣେ, ଶାଳ ବାପାପାଇଁ ସିଂହାସିଂହ କରି ରଖେ ।

ମଫ୍ଫଲ ଗାଁରେ ଯାହାକୁ ଥିଲାବାଲ ଲୋକ କହନ୍ତି,
ମାଧ ମହାନ୍ତିଏ ବି ସେହିଭଲିଆ ଜଣେ । ସରବର ଦୁଇ
ବାଟିଯାଏ ହାତରୁଷ, ଭାଗରେ ବି ବାଟିଏ ଖଣ୍ଡେ
ଦେଇଛନ୍ତି । ଛାଟା ଭଲ, ମାଛ ଗୋଟି ବି ରୁରି
ବୋଡ଼ି ସରକି । ଗାଇ ଦୁହିଁଳ ହେଲେ ଦୁଧପାକ
ଜିଜି କାଟରେ ଦେନ୍ଦିଯାଏ ।

ମହାନ୍ତିକର ଖରଚ ବୋଇଲେ, ଧାନ ବିକ
ଖଜଣା ଗଣ୍ଠାକ ଚଳାଇ ଦିଅନ୍ତି । ଆଉ ପଇସା କଉଡ଼ିର
ଖରଚ ନାହିଁ । ବାଡ଼ରେ ଖଣ୍ଡେ କପା କରିଛନ୍ତି, ବାପ
ଟିଅଙ୍କର ଲୁଗାବାଡ଼ଟା ଚଳିଯାଏ । ବେଜାୟ ଖରଚ
ମଧ୍ୟରେ ପିଲାଦିନରୁ ପିକା ଟଣାଟା ଅଭ୍ୟସ, ଛୁଟିପାରୁ
ନାହନ୍ତି । ରୋଜିନା ଅଧ ସେଇ ଧାନରେ ଧୂଆଁପତ୍ର
ଗୋପିଆ ଦୋକାନ ପାଖରୁ ଆସେ । ସବୁବେଳେ
ପିକାଟା ମୁଁରେ ଲାଗିଥାଏ । ଗୋଟାଏ ଲମ୍ବ ମୋଟା
ନିଆଁ ବଡ଼ିଆ ପାଖରେ ପଡ଼ିଥାଏ । କୁଆଡ଼ିକୁ ଗଲେ
କିନ୍ତୁଅଛି କାଖେଇ ବାହାରନ୍ତି । ମାଳଣାଟା ଏବେ
କଲେଇଲଣି । ଏଣିକି ବିଭା ନ ଦେଲେ ନୁହେ । ପାଞ୍ଚ
ଜାଗାରୁ ଜବାବ ଅସିଲଣି, ହେଲେ ଦର ପଟ୍ଟନାହିଁ ।
ତିନିଶ ଟକାରୁ ଉପରକୁ କେହି ଯିବାକୁ ନାହିଁ । ମହାନ୍ତିଏ
କଢ଼ି ସତ୍ୟବନ୍ତ ଲୋକ, ଏକା ରା ଧରିଛନ୍ତି, ସାତ
ଶହୁରୁ ପଇସାଏ ବି ଉଣା ହେବ ନାହିଁ । ନ' ବର୍ତ୍ତର

ବଡ଼ ହିଆଟା ହେଲା ସାତ ଶନ, ପଦର ବର୍ତ୍ତର ହିଆ--
ଦେଖ ତ, କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦର, କମିତି ପାଇଟିକୁ ଯେଗା ।
ଦେଖ ଗାଁବୁ ବାହି ସମନ କଥା କହିଲେ ସିନା
ହେବ । ଯେଉଁମାନେ ବିଭ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଆସନ୍ତି
ସେମାନଙ୍କୁ ଏହି ଏକା ଜବାବ ।

ମହାନ୍ତିଏ ବୁଝିଲେଣି, ଦୋହଳ ତେହଳ କେହି,
ଖୁବ୍ ବୁଢ଼ା ବର ନ ହେଲେ ଦର ପଟିବ ନାହିଁ ।
କନ୍ୟାପାଇଁ ଏହିପରି ଯେଗା ବର ସକାଶେ ବାଟ
ଗାଁବୁ ବସିଛନ୍ତି ।

ମଧୁପୁର ଗାଁଟା ଗୋପାଳଜୀଙ୍କର ଦେବୋତ୍ତର ।
ମଠି ଗାଁ । ମଧ୍ୟରେ । ଆଉ ଆଡ଼େ ବି ଜମିଜମା ଅଛି ।
ସେ ସବୁ ଜମିର ଖଜଣା, ପାଉ ଫୌରନ୍ତ, ଶିଷ୍ୟ
ସେବକ ସବୁ ସବୁ ରକମରୁ ବର୍ଷକୁ ଦଶହଜାର ଟଙ୍କା
ସରକି ଆୟ । ଏଠା ନିଅଙ୍ଗ ମଠ, ଗୋଟାଏ ମହନ୍ତି
ନାରାୟଣ ପାଇଲେ ତାଙ୍କ ଚେଲା ଗାଦିରେ ବସନ୍ତ ।

ମହନ୍ତି ରଦ୍ଦୁବର ଦାସ ନାରାୟଣ ପାଇବାରୁ ତାଙ୍କ
ଚେଲା ଲାଇମନ ଦାସେ ବର୍ତ୍ତିମାନ ଗାଦିର ମାଲିକ ।
ନୁଆ ମହନ୍ତି ଖୁବ୍ ଦାତା, ଦୟାକୃ । ଆଗ ମହନ୍ତିଙ୍କର
ସବୁ ଭଲ ଗୁଣ ଅଛି । ଚରିଷଟି ବି ଖୁବ୍ ଭଲ ।
ହେଲେ ଟୋକାଲିଆ ବୁଢ଼ିଟା ଗୁଡ଼ ନାହିଁ । ଆଗ
ପୋଷା ପାର ଗୋବର ଚଢ଼େଇ-ଗୁଡ଼ାକ ରହି ଯାଇ-
ଛନ୍ତି । ମହନ୍ତି ମଠରେ ଗୋଟାଏ ଆଖଡ଼ା ଜାରି କରି-
ଛନ୍ତି । ସଞ୍ଜ ବାଜିଲ ତ, ଗାଁର ଯେତେ ଭେଣ୍ଟିଆ ପିଲା
ରୁଣ୍ଡା । କୃଷ୍ଣଲକ୍ଷା, ରାମଲକ୍ଷା ଯାମା ହୁଏ । ଆଖଡ଼ା
ମଧ୍ୟରେ ବରୁ ବରୁ ଦଶଜଣ ଭେଣ୍ଟିଆ ଅଛନ୍ତି । ରାତି
ଛଅ ଦଢ଼ି ସରକି ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଠା ଦଶା ବାଜେ,
ଆଖଡ଼ା ଖଙ୍ଗେ । ପ୍ରସାଦ ସେବା କରି ଯେ ଯାହା
ସରକୁ ଗୁଲିଗଲ ବାଦ ମହନ୍ତି ସେହି ବରୁ ସାଙ୍ଗୀ
ଦଶ ଜଣଙ୍କୁ ଧରି ମଠ ପଛ ବରିପୁ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା

ଗୋଟିଏ ପାଠରେ ବସି ଅଧିଗତ୍ୟାଏ ଛାଇତାନନ୍ଦ * ମୌଜ କରନ୍ତି, କୋଡ଼ିଏ ମୁଲକର ହାଲଗୁଲ କଥା ପଡ଼େ ।

ମହନ୍ତ ହେଉଛନ୍ତି ଗାଁର ଜଳ, ମେଜେଷ୍ଟ୍ରି, ମହାଜନ ସବୁ । ଏ ଗାଁରୁ ଗୋଟାଏ ବୋଲି ମାଳି-ମାମଲ ସରକାରକୁ ଯାଏ ନାହିଁ ।

ମହନ୍ତଙ୍କର ଗୋଟିଏ କୋଠରୁକର ଅଛି, ନାମ ବିନୋଦିଆ—ବପୁସ ବାଇଶ କି ତେଇଶ । ଦେଖିବାକୁ ବେଶ ଉଡ଼ିଲ ଡାଉଲ । ବିନୋଦିଆ ମହନ୍ତଙ୍କର ଭାବ ବିଶ୍ୱାସୀ ଗୁରୁ । ମହନ୍ତଙ୍କ ନିଜ କୋଠର କଞ୍ଚ, ମନ୍ଦିର ସରସର, ଗନ୍ଧାଦର, କାରବାଣୀ ଦର, ସବୁଦର କଞ୍ଚ ତା ହାତରେ । ଗୋଟାଏ ସବୁ ଲୁହା ଶିକୁଳରେ ଗୁଲ୍ଲା ବେକାଏ କଞ୍ଚ ସବୁଦେଲେ ତା' ଅଣ୍ଣାରେ ଝୁଲୁଥାଏ । ସବୁ ବିଷୟରେ ମହନ୍ତଙ୍କର ବିନୋଦିଆ ଉପରେ ଘୋଲପଣି ବିଶ୍ୱାସ । ଯେପରି ମାଲିମାମଲ ହେଉ ବିନୋଦିଆକୁ ନ ଧରିଲେ କେହି ମହନ୍ତଙ୍କଠାରୁ ବେଶି ବେଶି କାମ ହାସଲ କରିପାରେ ନାହିଁ । ଶ୍ରୀମତି ଅଳକାର, ନଗଦାତ ଟଙ୍କା, ଟିପ ତମସୁଳ ମହନ୍ତଙ୍କର ନିଜ ଉତ୍ସବିଲ, ସବୁ ସବୁ ରକମରେ ବିନୋଦିଆ ଜିମାରେ ଲକ୍ଷାବଧି ଟଙ୍କା । ନେଇ ବସିଲେ ମାଲିମାମଲରୁ ବି ତେର ତେର ଟଙ୍କା ପାନ୍ତା । ମାତ୍ର ତାହାର ଦରମା ମାସକୁ ଯୋଡ଼ାଏ ଟଙ୍କା ଗୁଡ଼ି ଆଉ ଯୋଡ଼ାଏ ପଇସାରେ ବି ହାତ ଦିଏ ନାହିଁ । ଏଣେ ମହନ୍ତଙ୍କର ଯେପରି ଅକାରଣ ପଇସାଏ ନଷ୍ଟ ନ ହେବ ଖୁବ୍ ଜରିଥାଏ । ପ୍ରଜା ଶାତକ ଉପରେ ହକ ପାଉଣା ପଇସାଏ ଗୁଡ଼ିବ ନାହିଁ, ମହନ୍ତ ହୁକୁମ କଲେ ବି, ନା । ବିନୋଦିଆ ସର ହାଟଗୀରୀ, ମନ୍ଦିରଠାରୁ ଗୁରୁ କୋଶ ଦୂର । ସେ ଗାଁଟା ବି ମହନ୍ତଙ୍କର ଦେବୋତ୍ତର

ବାହେଲ । ମା ବାଧିକା ପଡ଼ିଛି ଶୁଣି ବିନୋଦିଆ ମହନ୍ତ ମହାବଜଙ୍କଠାରୁ ଗୁରିଦିନର ହୃଦୀ ନେଇ ଦରକୁ ଯାଇଥିଲ । ଆଜି ସକାଳୁ ତୁ ଆସି ତୁମିଟି ହୋଇ ବସିଛି, କାମ ପାଇଟିରେ ମନ ଦେଉ ନାହିଁ । ମହନ୍ତ ପରୁରିଲେ, “କ ରେ ବିନୋଦିଆ, ରମିତ ହୁକାଟା ପରି ବସିଛୁ କିଁ ? ଯା ଯା, ତୋଟାଳିଆ ସବୁ ଆସି କାମରେ ଲାଗିଗଲେଣି କି ନା, ଦେଖ ଯା ।”

ବିନୋଦିଆ ମହନ୍ତଙ୍କ ଗୋଡ଼ ଯୋଡ଼ିକ କୁଣ୍ଡେଇ ଧରି ଘେ ଘେ କର ଚଢ଼ି ଛୁଡ଼ିଲ, କଥା କହି ପାରୁ ନାହିଁ ।

ମହନ୍ତ—ଆରେ କଥା କଣ କହ, ରମିତକାଟା କାନ୍ଦୁଛୁ କିଁ ?

ବିନୋଦିଆ—ଆଜ୍ଞା ! ମୁଁ ଆଉ ଗୁରିର କରିବ ନାହିଁ । ଆମ ଗାଁର ତେର ଭେଣ୍ଟିଆ ରେଲବାଇରେ କାମ କର ତେର ତେର ଟଙ୍କା ଆଶୁତ୍ରନ୍ତ । ମା କହିଲା, ମୁଁ ସେଇପରି କାମ କର ଟଙ୍କା ଆଣି ବାହା ହେବ । ମା କହିଲା, ସେ ବାଧିକା ପଡ଼ିଲୁଣି, ମର୍ଯ୍ୟାବ—ବୋହୁ ଦେଖିବ ।

ମହନ୍ତ ହୋଇ ହୋଇ ହୋଇ—ଏଇ କଥା ! ଆଜ୍ଞା ମୁଁ ବାହା କରେଇ ଦେବ । ଖୁବ୍ ଭଲ କନ୍ୟାଟିଏ ବାହା କରେଇ ଦେଲେ ତ ହେଲ ?

ବିନୋ ଆ - ଆମ ଜାତିରେ କନ୍ୟାସୁନା ତେର ଟଙ୍କା ପଡ଼େ, ମୁଁ ଟଙ୍କା କାହିଁ ଆଣିବ ?

ମହନ୍ତ—ଆରେ ବାଘା ! ତୁ ତ ବାହା ହେବୁ ଗଲା, ଟଙ୍କାରେ କଣ ଅଛି ? ଆଜ୍ଞା ଯେତେ ଟଙ୍କା ଲାଗିବ, ମୁଁ ଦେବ ।

* ଗଞ୍ଜାଇ—ଭାଷା ।

ଭିନ୍ନାଧିଆ ଭାରି ଟୁଟୁଟୀଏ ହୋଇ ଆପଣା
କାମରେ ଲାଗିଗଲା ।

ପଦ ଭଣ୍ଡରୁଣୀ ବିଧବା—ଘରକୁ ଏକୁଟିଆ । ଗୋଟିଏ ବୋଲି ଝିଅ ଥିଲ, ପାଞ୍ଚ ଶର୍ତ୍ତହେଲ ବିଭା
ହୋଇ ଯାଇ ଶାଶ୍ଵତରେ ଅଛି । ଗାଁ ମହିରେ ଘର ।
ହେଲେ ତାର ବଢ଼ି ଛୁଟି, ଘରେ ଏକୁଟିଆ ଥାଏ,
କାହାରକୁ ଡରେ ନାହିଁ । ଗାଁ ଗୋଟାକ ଖଟେ ।
ମାଇଜନିଆମାନଙ୍କ ନଶ କାଟେ, ଗୋଡ଼ରେ ଅଳଭା
ଲଗାଇ ଦିଏ । ପଦର ବୁଦ୍ଧି ଖୁବ ଟାଣ, ଧୂଣି ପାଞ୍ଚ
ମାଇଜନିଆଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ରଞ୍ଜିଷ୍ଟେ ଥିବାରୁ ସେ ଭାରି
ପଢ଼ି ହୋଇ ଯଇଛି । ସାକୁଳ ସାକୁଳ କରି ଗାଁ
ଗୋଟାକ ମାଇଜନିଆଙ୍କୁ ପଟେଇରଣ୍ଟିଛି । ତାକୁ
ସମସ୍ତେ ଭଲ ପାନ୍ତି । ଆଉ କଥା ଯାହା ହେଉ, ତାର
ମନ ଆପରଣ ବୋଲି କେହି କେବେ ପଦେ ବୋଲି
କହି ନାହିଁ ।

ଆଜିକି କେତେ ଦିନ ହେଲୁ ସଞ୍ଜ ସକାଳ ସବୁ—
ବେଳେ ମଠକୁ ଯା ଆସ କରୁଥିବାର ଦେଖା
ଯାଉଛି । ମାଧ ମହାନ୍ତି ଘରେ ନ ଥିବାବେଳେ ପ୍ରସା
ତାଙ୍କ ଘରକୁ ପଣ୍ଡିଯାଏ । ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଘର ଭିତରେ
କେହି ଯେମନ୍ତ ତାକୁ ଗୁହଁ ବସିଥାଏ କବାଟରେ
ହାତ ମାଟିବାପଣି ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧି ହୋଇଯାଏ ।

ପଦ ମାଳଣ୍ଡକୁ କୁଣ୍ଡେଇ ପକାଇ “ମା ରେ-ସୁନା
ରେ—ମୁଦମଣି ରେ—ମୋ ଝିଅଖଣ୍ଡ ଶାଶ୍ଵତରକୁ
ଯିବା ଦିନରୁ ଅନ୍ତରୁଣୀ ହୋଇ ବସିଥିଲା ରେ—ଦାଣ୍ଡ
ଦାଟରେ ତତେ ଦେଖି ନେବେ ପବିତ୍ର କରୁଥିଲା ରେ ।
ଗାଁରୁ ଶୁଣିଲା, ତୁ କୁଆଡ଼େ ବାହା ହୋଇ ଯାଉଛୁ,
ତତେ ଥରେ ଦେଖିବାକୁ ଅଛିଲା ରେ ।” ମାଳଣ୍ଡ
ହାତରେ ମୁଠାଏ ଅନ୍ତରେ ମହାପ୍ରସାଦ ଗୁଞ୍ଜି ଦେଇ
କହିଲା, “ଆଜି କଣ୍ଠରୁ ତୁ ମୋ ଝିଅ, ମୁଁ ତୋ ମା ।”

ମାଳଣ୍ଡ ଆଦର କଥା, ସେହି କଥା, କଞ୍ଚିଲ
କଥା ପଦେ ହେଲେ କେବେ ଶୁଣି ନାହିଁ । ଏତେ
ସେହି କଥା ଶୁଣି ସମ୍ବାଦ ହୋଇ ମାରୁ ନାହିଁ ।
ପଦକୁ କୁଣ୍ଡେଇ ପକାଇ ଭୋ ଭୋ ରତ୍ନ ଗୁଡ଼ିଛି ।
ଶୁଣିଲ ବାନ୍ଦ ଧକେଇ ଧକେଇ କହିଲ, “ମା, ମୁଁ
ଆଉ କିଛି ମାରୁ ନାହିଁ, ତୁ ବେଳେ ବେଳେ
ମୋ ପାଖକୁ ଆସୁଥିବୁ, ପଦେ ପଦେ କଥା କହି
ଯାଉଥିବୁ । ବାପା କେବେ ହେଲେ ମତେ ମତେ ଭଲ
କଥା କହେ ନାହିଁ, ଟିକିକ କଥାରେ ତୁଙ୍କା ରଗି ଯାଇ,
'ଦୂର ଦୂର'! ପୋଡ଼ାମୁହିଁ, ବେଲୁଏ ବେଲୁଏ ଠୁକୁଥିବୁ
ବସିଥିବୁ' ଏମିତି ଗାଳି ଦିଏ । କାଳି ତେର ଗାଳି
ଦେଲା, ଧୂଆଁ ପଥ କଣିବା ଲାଗି ଧାନ କାଢ଼ି ଦେଲା
ନାହିଁ, ଶଳରେ ଯେ ଅଗାଢ଼ି ଜମା ହୋଇଛି ତାକୁ
ପାହୁଡ଼ି ଧାନ କାଢ଼ି ଧୂଆଁ ପଥ ଦୋକାନରୁ ଆଣିବାକୁ
କହି ଯାଇଥିଲା । ଅଗାଢ଼ି ତନି ଥର ପାହୁଡ଼ିଲଣି, କାଳି
ତେର ପାହୁଡ଼ିଲି, ମୁଠାଏ ବିଧାନ ବାହାରିଲ ନାହିଁ ।
ବାପା ଆସି ତେର ଗାଳିଦେଲା ।” ଏଇ କଥା କହି
ସାରି ମାଳଣ୍ଡ ଧକେଇ ଧକେଇ ତେର କାନ୍ଦିଲା ।

ପଦ ମୁହିଁ ପୋଛି ଦେଇ କହିଲ, “ମା, ଆଉ
କାନ୍ଦନା, ଗୋପାଳଙ୍କ ମହାପ୍ରଭୁ ତତେ ରଣୀ କରିବେ ।
ମୁଁ ବେଳେ ସଞ୍ଜବେଳେ ତୋ କଥା ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଜଣାଉଛି ।
ତୁ ଦେଖ ନାହିଁ, ମୁଁ ବେଳେ ମଠକୁ ଏତେ ଯା—
ଆସ କରୁଛି କିମ୍ବା ? ତୁଙ୍କା ତୋ ଲାଗି ।”

ମାଳଣ୍ଡର ବିଭା ଲାଗି ମହାନ୍ତିଏ ଏବେ ଅଥୟ
ହେଲେଣି । ଏତେ ଝିଅଟାକୁ ଦରେ ରଣିଛି, ସମସ୍ତେ
ଛୁକର କରୁଛନ୍ତି । ତେର ଜଗାରୁ ବାତିନ
ଆସିଲଣି । ହେଲେ ଦର ପଢ଼ି ନାହିଁ । ମହାନ୍ତିଏ
ମନରେ ବିରୁଦ୍ଧ କଲେ, ପନ୍ଥର ବର୍ଷର ଝିଅଟା ତ
ଅତି ନିକୁଳରେ ପାଞ୍ଚ ଛତ୍ର ଟଙ୍କା ଖାଇ ଗଲଣି,
ତନି ଶବ୍ଦ ଟଙ୍କାରେ ଦେଲେ ଲାଭ ଥାଉ, ମୁକୁ

ଶୈକ୍ଷତୋକ୍ ଦି ତନ ଶହ ଟଙ୍କା ଲେକସାନ !
ମନରେ ସ୍ଥିର କଲେ, ସାତ ଶହ ଟଙ୍କାରୁ ଉଣା
କନ୍ୟାସୁନା ହେଲେ ଇଅକୁ ଗୁଡ଼ିବେ ନାହିଁ ଇଅ
ପଛକେ ଦରବୁଡ଼ୀ ହୋଇ ଦରେ ବସିଥାଉ । ଦର
କାମ ପାଇଟିପାଇଁ ଆଉ ଗୋଟାଏ ଅସିଲେ ଖାଆନ୍ତା,
ଦୋହିଲୁ ଏଇଟା ଶାଇଲୁ । ଲୋକେ ନିଯା କରୁଛନ୍ତି,
ଜିରନ୍ତି, ଲୋକ କଥାରେ କଣ ଅଛି ? ସେଥିଲାଗି କଣ
ଏହେ ଟଙ୍କା ଲେକସାନ ପହବି ?

ମହାନ୍ତିକର ଏବେ ଦିନ ରାତି ଚିନ୍ତା । କେବେ
ସାତ ଶହ ଟଙ୍କା ଘରେ ପଣିବ । ଦିନେ ତାଙ୍କ ମନ
ଡାକିଲୁ, ମାଳଣୀ ମୁହଁଟା ଟିକିଏ ଅଧିକ ସୁନ୍ଦର
ଦିଶିଲେ କନ୍ୟାସୁନା ବାଡ଼ି ବୁଡ଼ିବି ପର । ପାଟି କରି
ଡାକିଲେ, ‘ଆଲେ ମାଳଣୀ । ଶୁଣ ଶୁଣ, ଏହି ନେ
ମାଣେ ଧାନ, ଗୋପୀ ସାଉ ଦୋକାନରୁ ହଳପା
ତେଲେ କଣି ଆଖ । ହଳପା ବାଟି ରଖିଥିବୁ, ଅନ୍ତୁ
ବୁଦ୍ଧାଏ ତେଲ ମିଶାଇ ଦେବୁ, ଦାଣ୍ଡକୁ ବାହାରିଲୁ—
ବେଳେ ପେହି ହଳପା ଟିକିଏ ମୁହଁରେ ମାରି ଦେଇ
ବାହାରିବୁ । କେହି ବାହା ବାତନିଆ ଅସିଲେ ମୁହଁରେ
ଟିକିଏ ବେଶି କରି ହଳପା ବୋଲି ହେବୁ । ବୁଝି
ଖବରଦାର ! ଆଇତି ସାଇତି ଖରଚ କରିବୁ, ଏଇ
ହଳପା ତେଲ ଯେମନ୍ତ ପୂର୍ବ ମାସେ ଯାଏ ।’

ମାଳଣୀ ମୁଣ୍ଡ ପୋଡ଼ି ଦେଇ ବାପା କଥା ସବୁ
ଶୁଣିଲୁ—କଣ ତା ମନକୁ ଅସିଲ, ତର ଭିତରେ
ଅଛାର କୋଣିଆ ବସି ମା ! ମା ! କହି ତେର ବେଳ-
ଯାଏ କାନ୍ଦିଲୁ । ମାଳଣୀ ତେର ଥର ଏହିପରି ବୟା
କାରେ, ଆପେ ତୁମ ହୁଏ ।

ସକାଳ ଓଳ ଦିନ ଘଡ଼ିକ ବେଳେ ମହାନ୍ତିଏ
ଆଗ ଦାଣ୍ଡ ପିଣ୍ଡରେ ବସି ପିକା ବଜୁଛନ୍ତି, ବିଲ କାମ
ଦେଖିବାକୁ ବାହାରିଲେ । ଟିକିଏ ଆନ୍ଦୋଳ ଅନାଇ
ଦେଲେ, ଯୋଡ଼ିଏ ବାଟୋଇ ବୁଡ଼ା ବେଡ଼ା ଉପରକୁ

ଉଠୁଛନ୍ତି । ବାଟୋଇମାନେ ଧୋବଧାବିଲାଆ
ଉଲଲୋକ ପର ଦିଶିଲେ । ମହାନ୍ତିଏ ମନରେ କଲେ,
କେଜାଣି ଧୂଆଁପଟ ମାରି ବ ପର ? ପାଖରେ ଟିକିଏ
ଧୂଆଁପଟ ପଡ଼ିଥିଲ, ଚଞ୍ଚଳ ଅଣ୍ଟାରେ ଖୋସିଦେଲେ ।

ଆଗ ବାଟୋଇ—ଆହେ ! ଏଇଟା କଣ ମାଧ
ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଦର ?

ମହାନ୍ତିଏ—କିଣା ? କଣ ବୋଲି ଯାଉନ୍ତୁ ।

ବାଟୋଇ—ଆମ୍ବେମାନେ ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ
ଆସିଥୁ—ଆପଣ କଣ ମାଧ ମହାନ୍ତିଏ ?

ମହାନ୍ତିଏ—ଆସିବାହେଉ, ବସିବା ହେଉ । ଚଞ୍ଚଳ
ଦର ଭିତରୁ ଆଣି ଦୁଇଶଣ୍ଟ ପଲଣ ତାଟ ପାରିଦେଲେ ।
ବାଟୋଇମାନେ ବସିବାରୁ ମହାନ୍ତି ଏକାବେଳକେ
କଥା ଆରିନ୍ତ କରି ଦେଲେ । ବୁଝିବାହେଲେ, ତେର
ତେର ଆଉ ତେର ତେର ଲୋକ ଅଇଲେ—ଗଲେ,
କଥା ପଟିଲ ନାହିଁ । ବୁଝିବା ହେଲେ—ଏ—
ବୁଝିବା ହେଲେ—ନାହିଁ, ନାହିଁ, ଆଗେ କନ୍ୟାଟି
ଦେଖିଲୁ, ମନ ମାନେ, ପଛନ୍ତେ ଦେବା ନେବା କଥା ।
ଆଲେ ମାଳଣୀ ! ଏହି ଉଲଲୋକ ଅସିଛନ୍ତି, ଅଗଣାରେ
ଛିଡ଼ା ହୋଇପା ତ । ଆଲେ, ମୁଁ ଯାହା କହିଛୁ—ଏ,
ବୁଝିଲୁଟିକି ?

ଉଲଲୋକ—ନାହିଁ ନାହିଁ ମହାନ୍ତିଏ, ଦେଖିବା
ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ—ତୁମ କନ୍ୟାର ରୂପ ଗୁଣ କଥା ଉଲ
ଜଣା ଅଛି । ସେଇଥିଲାଗି କୁଆଡ଼େ ନ ପାଇ ସଳଖେ
ସଳଖେ ତୁମ ଦୁଆରକୁ ଅଇଲୁ ପର !

ମହାନ୍ତିଏ—ତେବେ ବୁଡ଼ାଏ ବକର ବକର
ହେଲେ କଣ ହେବ, ଆମର ତ ସାଫ ଏକା କଥା ।
ଗୋଟିଏ ର—ବୁଝନ୍ତି, କନ୍ୟାସୁନା ଟିକ୍ ସାତଶହ
ଟଙ୍କା । ପରସାଏ, ଅଧିଲ୍ୟ, ଛଦାମ ବି ଉଣା
ନହେଁ ।

ଉଲଲେନେ—ଅନ୍ୟାୟୁଷ୍ଟା କଣ କହିଲେ ? କନ୍ୟା ରୂପ ଗୁଣକୁ ଅନାଇଲେ ଠିକ୍ ଦରଦାମ ହେବାରୁ । ଅମ ଜମିଦାର ବି କହିଥିଲେ, ଆପଣ ବିଶୁର କରି ଯାହା କହିବେ, ସେଥିରୁ ସେ ବାହାର ହେବେ ନାହିଁ ।

ମାଧ ମହାନ୍ତି—ଏଁ—ଏଁ ବର କଣ ଜମିଦାର ? କେଉଁଠି ତାଙ୍କ ଜମିଦାଶ ?

ଉଲଲେକ—ବରଙ୍କ ନାମ ଶା ଶା ବିନୋଦବିହାର ଗନ୍ଧାରରଷ୍ଟ୍ର । ତାଙ୍କ ଘର ମିଛୁପୁର, ଜମିଦାଶ ତାଳୁକେ ଆକାଶପୁର ।

ମାଧ ମହାନ୍ତି—ଦଣ୍ଡେପାଶ୍ ଗୁମ ମାରି ବସି ବିଶୁର କଲେ—ହାୟ ହାୟ ! ଏ ବରଟା ବଡ଼ଲେକ, ହଜାରେ ଟଙ୍କା ଧରିଥିଲେ ଦେଇ ପକାଇଥାନ୍ତା । କାହିଁକି ହଜାରେ ଡାକିଦେଲି ନାହିଁ ? ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ କହିଲେ—ଆମ ଜାତିଆଣ ବେଶ୍ଵରଟା ତ ଜାଣନ୍ତି, ବିଶ୍ଵାଳଗୁଡ଼ ଉଣା ପ୍ରଗ ତିନିଶ ଟଙ୍କା । ଆପଣ ତ ବିବେକ ଲେକ, ଜାଣନ୍ତି । ଏଇଟା ବର ପିଠିରୁ ଦେବାକୁ ଦଢ଼େ ।

‘‘ଅବଶ୍ୟ ଅବଶ୍ୟ, ଏ କଥାଟା କଣ କହିବାକୁ ହେବ ? ସେଇଟା ତ ବର ପିଠିରୁ ଦେଶ ।’’

ମାଧ ମହାନ୍ତି—କଥା ଛୁଡ଼େଇ ରଖିବା ଭଲ । ଏହି ଦେଖନ୍ତୁ, କନ୍ୟାୟୁନା ଆଉ ବିଶ୍ଵାଳଗୁଡ଼ ଦୁଇ ପଦକୁ ହେଲା ହଜାରେ ବର ଯିମିତି ପହଞ୍ଚିବେ, ଆଗେ ଟଙ୍କା ଶଣିଦେବେ, ପଛନ୍ତେ ବାଟବରଣ ହେବ । କଥାଟା ଭଲ କରି ମନରେ ରଖିଥିବେ ।

ଉଲଲେକ—ଏଇଟା ତ ମାମଲତ କଥା, ଫୁଲାର ବିଧ ଆପଣଙ୍କୁ କହିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । ଦଶ ଜାଗାରେ ଏହିପରି ହେଉଛି, ଆଜି କଣ ନୃଆ ଗୋଟାଏ କଥା ହେବ ?

ମାଧ ମହାନ୍ତି—ଠିକ୍ ଠିକ୍, ଆପଣ ବିବେକ ଲେକ, ମାମଲତକାର, ଆପଣଙ୍କୁ ବଳ ମାମଲତକାର ଆଉ କିଏ କିଛି ? ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା—ବିଶୁର ଆସ୍ୟାଜନ କରିବାକୁ ହେବ, ଗୋଟା କୋଡ଼ିଏ ଟଙ୍କା ଚଞ୍ଚଳ ଲେଡ଼ା । ଏଁ—ଏଁ—ଆପଣଙ୍କୁ କଣ କହିବି—ଏଁ—ଏଁ ।

ମହାନ୍ତିଙ୍କ ମୁହଁକଥା ମୁହଁରେ ଅଛି, ଉଲଲେକ ଅଷ୍ଟାରୁ କାଢି ଅଗଣ ଅପୋଛୁ ମୁଠାଏ ଟଙ୍କା ଝଣ କରି ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଆଗକୁ ଫୋପାଡ଼ି ଦେଲେ । ଏଁ—ଏଁ କହି ମହାନ୍ତିଏ ଚଞ୍ଚଳ ଦୁଇ ହାତରେ ଟଙ୍କାଗୁଡ଼ାକ ଗୋଟାଇ ପକାଇଲେ, ଲୁଗା ଭିତରେ ଏକ ଦୁଇ କରି ଗଣିଗଲେ କୋଡ଼ିଏ ପାଞ୍ଚ । ଆନନ୍ଦଟା ମନରେ ସମ୍ଭାଳ ହେଉ ନାହିଁ । ମନରେ କଲେ, ଏତେବେଳେ କପାଳ ପିଟିଲ । ଏଣୁତେଣୁ ପାଞ୍ଚ କଥା ଉତ୍ତରେ ଏକାବେଳକେ ବିଶୁର ଦିନ ଛାଇ ହେବଗଲା । ଆସନ୍ତା ମକର ସତରଦିନ, ଶୁନ୍ଦବାର, ଶୁଳ୍କ ସପ୍ତମୀ ।

ଉଲଲେକ ଅନାଇ ଦେଖିଲେ, କବାଟ ତଳ ପାଙ୍କ ଭିତରକୁ ଯୋଡ଼ିଏ ପାଦ ଛାଇ ହୋଇ ରହିଛି । ପାଦ ଯେବୁକର ଉପର ପାପୁଳ ଏବଂ ଚମ୍ପାକଢ଼ି ପରି ଗୌରବଣ୍ଣ ଦଶଟି ଆଙ୍ଗୁଳ ଦିଶୁଛି ।

ଉଲଲେକ ଟିକିଏ ବଡ଼ ପାଟି କରି କହିଲେ—ବୁଝିବା ହେଲେ ମହାନ୍ତିଏ, ଆମେ ତ କନ୍ୟା ରୂପ ଗୁଣ କଥା ସବୁ ବୁଝିଗଲୁଁ, ଚାରେ ଯାଇ କହିବୁଁ । ଆପଣ ତ ବରଙ୍କ କଥା କିଛି ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ ? ଆମର କହିଦେବା ଉଚିତ ହେଉଛି । ବରଙ୍କର ପ୍ରଥମ ଦୁଇ ବିଶୁ ପ୍ରିସ୍ ମରିଛନ୍ତି, ଏଇଟା ହେବ ତେହଳି ବିଶୁ । ବରଙ୍କ ବୟସ ଏହି ମାଘରେ ପଞ୍ଚଷଠି ପଣିବ ।

ଉଲଲେକ କବାଟ ପଛରୁ ପୁଁ କରି ଗୋଟିଏ ନିଶ୍ଚାସ ଶବ ଶୁଣିଲେ—ପାଦଯୋଡ଼କ ଆଉ ଦିଶିଲୁ ନାହିଁ ।

ମାଧ ମହାନ୍ତିଏ କହିଲେ, ଏତେ କଥା କିଏ
ପରୁରୁଛି ହେ ? ପୁରୁଷ ପୁଅର ବପୁସ କଣ ଧରୋଟ
ଉଠରେ ? ଅଣୀ ବର୍ଷର ପୁରୁଷ ବି ବିଶ୍ଵ ହୋଇ
ପାରେ । ମୂଳ କଥାଟା ବୋଲନ୍ତୁ—ମୁଁ ଏବେ ଆପଣଙ୍କ
କଥାରେ ଶାତରଜମା ହୋଇ ରହିଲିଟି ?

ମଧ୍ୟ - ମହାନ୍ତିଏ, ଆପଣ ଏଡ଼େ ମାମଲତକାର
ବୃଦ୍ଧିମନ୍ତ୍ର ଲୋକ ହୋଇ କେମନ୍ତ ଗୋଟାଏ ଅଖାଡ଼ୁଆ
କଥା ବୋଲି ବସିଲେଣି ? ଆମ ଜମିଦାର ଦରେ କଣ
ଜାଗା ନ ଥିଲା ଯେ, ତୁମ ଆଗରେ ଟକାଗୁଡ଼ାଏ ଓଜାଡ଼ି
ଦେଇଗଲୁ ?

ମହାନ୍ତିଏ ଟିକିଏ ସଟ୍ଟପଟି ଯାଇ କହିଲେ, “ନାହିଁ,
ନାହିଁ, ମୁଁ କହୁଥିଲା କଣ କି, ବିଶ୍ଵଦିନ ଟିକିଏ
ତଞ୍ଚଳ ବରଙ୍ଗୁ ଅନୁକୂଳ କରଇ ଦେବ, ଯେମନ୍ତ
ଠିକ ଲଗୁ ବେଳେ ହାତିଗଣ୍ଠି ପଡ଼ିବ ।”

ଉଲଲୋକ ଦୁହେଁ ଘର ଉକ୍ତିରେ ଯୋଡ଼ାଏ
ଶ୍ରେବତ କରି ଗୁଲିଗଲେ ।

ଆଜି ମାଳଣର ଆଦର ଦେଖେ କିଏ ! ତୁଙ୍କାଟାରେ
ଦେଲେ ‘ଆ ରେ ମା, ଯା ରେ ମା,’ କହି ମହାନ୍ତିଏ
ଦଶଥର ଝିଅକୁ ଆଦର କରି ଡାକୁଛନ୍ତି । ମହାନ୍ତିଙ୍କର
ଶୋଳପଣି ବିଶ୍ଵାସ, ପୂର୍ବ ହଜାରେ ଟଙ୍କା ତାଙ୍କ
ଦରେ ପଣିବ । ମହାନ୍ତିଏ ଯେତେ ଆଦର କରି
ଡାକୁଛନ୍ତି, ମାଳଣ ମନରେ ତେତେ କୋଡ଼ ଉଠୁଣ୍ଣି ।
ମହାନ୍ତିଏ ଖୁବ ମନପୁଲଣାରେ ଖଣ୍ଡେ ସାନ ଅଖା,
ଡାମଣ ଛଣିସୁତା ଦେନି ବିଲକୁ ବାହାରିଲେ ।
ହୁଡ଼ି ଉପରେ ବସି ମୂଳିଆମାନଙ୍କ କାମ ତନଣି କରିବେ,
ଆଉ ଟଙ୍କାରଖା ମୁଣ୍ଡିଏ ସିଇଁବେ ।

ଆଜି ମାଳଣର ଆଉ ଦର ପାଇଛିରେ ମନ
ନାହିଁ । ଦାଣ୍ଡବୁଆର କିଳ ଦେଇ କବାଟମୂଳରେ ତୁନି
ହୋଇ ବସି କାନ୍ଦୁଛି । କବାଟ ବାହାରୁ ଠୁକୁ ଠୁକୁ

ଶର ହେଲା, ବାତ ବାର କବାଟ ପିଟାଇ ଦେଲା ।
ପଣ ଯିମିତି ଦରେ ଉଠରେ ପା ଦେଇଛି, ମାଳଣ ତା
ଦୁଇ ଗୋଡ଼ ଧରି ଡକା ପାରୁଛି, କନ୍ଧ କନ୍ଧ ଅଥୟ
ହୋଇଗଲଣି । ପଣ ତାକୁ ଯେତେ ତୁନି କରାଉଛି,
ଶୁଣୁଛି କିଏ ?

ହାମଦରଣ ଲୋକ ପାଶରେ କାନି ମନକଥା
କହିଲେ ମନକଷ୍ଟ ଟିକିଏ ଉଣା ପଡ଼େ । ମାଳଣ
ଯିମିତି ଟିକିଏ ଧୈର୍ୟ ଧରିଛି, ପଣ କହିଲା, “ଆରେ
ବାସ୍ତାଣି ! କଥା ନ ବୁଝି କିମ୍ବା ଡକା ପାରୁଛୁ ? ଆଜି
ଉଲଲୋକ ଆସିବା—ଯେ ସବୁ କଥା ହେଲା, ମୁଁ ସବୁ
ଜାଣେ । ସେ ସବୁ କଥା ଗୋଡ଼ରେ ଦେଇ ଦେ ମ, ସବୁ
ମିଛ, ତୁଙ୍କା ମିଛ । ମୁଁ ଯାହା କହୁଣ୍ଟି, ଶୁଣି ଯା । ଆଜିକି
ସାତ ଦିନ ହେଲା, ମୁଁ ଠାକୁରଙ୍କ ପାଶରେ ତୋ
ଲାଗି ଅଧ୍ୟା ପଡ଼ୁଥିଲା । ମହନ୍ତ ପଣ୍ଠା କରୁଥିଲେ, କାଳି
ଅଧରତିରେ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ପାଶରୁ ବର ମିଳିଲା । ମହାପ୍ରଭୁ
ମହନ୍ତକୁ ସ୍ଵପ୍ନରେ କହିଲେ, ‘ତୁ ମଠ ସରସରିଆ
ଶିନୋଦକୁ ବିଶ୍ଵ ହେବୁ ।’ ପୃଥିବୀ ଟଳିପିବ,
ଠାକୁରଙ୍କ ହୁକୁମ ଅନ୍ୟଥା ହେବ ନାହିଁ । ତୁ
ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ଥା ।’

ଆଁ—ଆଁ କହି ମାଳଣ ପାଣ ମୁହିଁକୁ କଟାଣଟି
ପରି ଅନାଇଛି, ତା ମୁହିଁରୁ କଥା ବାହାରୁ ନାହିଁ ।
ଶେଷରେ ଧୈର୍ୟ ଧରି କହିଲା, “ମା, ଜାଣିଥା—ସେ
ବର ଆସିଲେ ମୁଁ ଦଉଡ଼ି ଦେବି ।”

“ମା ! ଆଉ ଗୋଟାଏ କଥା, ମୋ ଆମ୍ବାନା
କମିଶିକା ଆଣି ହେଉଛି, ଥରେ ମାଧୀ ଅପାକୁ
ଦେଖନ୍ତି ।”

ପଣ—ତୋ ବାପାକୁ କହ, ସେ ଡାକ ଆଣନ୍ତୁ ।

ମାଳଣ—ଡାକ ଆଣିବେ ହଁ ! ସେ ଓଣ ବରକ
କରିବ ବୋଲି ଯୋଡ଼ାଏ ପଇସା ମାଗି ପଠାଇଥିଲା, ସେ
ମାଗି ଆସିଥିଲ ଦୁଇ ଦୁଇ କରି ବାପା ତାଙ୍କୁ ତଢ଼ିଦେଲା ।

ଆଉ ଥରେ ବାପା ବାଧକ ପଡ଼ିଥିଲା, ଅପା ଦେଖିବାକୁ କହି ପଠାଇଲା । ବାପା କହିଲା, ‘‘ମୋର ଜରଗୁଡ଼ିଯାଇ ନାହିଁ, ସେ ଦେଖିବ କଣ ? ଆରେ ରେ ଆସିବ ତ, ଆଠ ଦଶ ଦିନପାଏ ଦ୍ରୁତ ବାହାରିବ ନାହିଁ, ବସି ବସି କୁଛାଟାରେ ପେଟେପେଟେ ଠୁକିବ ।’’ ମା ! ମୋ ଅପାଟି ବଡ଼ ଦୁଃଖରେ ଥିଲା । କୁଟୁମ୍ବାରିଆ ଦର, କୁଆପିଲ ପଲେ, ସବୁ ଛୁଆକର ଗୁହକନା ମୁତକନା କାଚିବ, ଦରର ସବୁ ଫଳୁଡ଼ ବାସନ ମାଜିବ । ବାଧକାରେ ଛା ଦିନ ନ ଦିନ ପଡ଼ିଥିଲେ ବି ତା ମୁହଁରେ ଟୋପାଏ କେହି ପାଣି ଦେବାକୁ ନାହିଁ । ଆହା ! ସେଇଟା କମିତି ଶୁଣିଲୁଟା ହୋଇଗଲାଣି, ଆଉ ବସ୍ତବ ନାହିଁ । ମୁଁ ତାକୁ ଦେଖିପାରିବ ନାହିଁ ।

ମହାନ୍ତି ଅପାପାଇଁ ତେର କାନ୍ଦିଲ । ପଣ ତାକୁ ଛୁନି କରଇ କହିଲା, ‘‘ଆଜ୍ଞା ଆଜ୍ଞା, ମାଧୀ ସାଙ୍ଗରେ ତୋର ଭେଟ କରଇ ଦେବି ।’’

ମହାନ୍ତିଙ୍କ ବାହୁଡ଼ା ବେଳ ହେଲ ଜାଣି ପଣ ଚଞ୍ଚଳ ବୁଲିଗଲା ।

ଦିନ ଦୁଇପଦିରିଆ, ଶିଆପିଆ ବେଳ ଟିକିଏ ଗଡ଼ ଯାଇଛି, ପରେ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଦାଣ୍ଡବୁଆର କବାଟରେ ଧଡ଼ ଧଡ଼ ରୂପୁଡ଼ା ମାର ଡାକୁଛି—‘‘ଏ ସାନ୍ତେ - ଏ ମହାନ୍ତି ସାନ୍ତେ । ଦରେ ଅଛୁଟୁ ? ଏ ମାଧୀ ବାପା ! ଦରେ ଅଛୁଟୁ ? କବାଟ ପିଟାନ୍ତୁ ।’’

ପଣ ଗୋଟିନା ଉପରଞ୍ଚିଲ ଆସି କବାଟରେ ଟିକିଏ ଠୁକ ଠୁକ ଟିପ ମାରିଦେଲେ ଧୀରେ ଧୀରେ କବାଟ ଉଦୁଆ ହୋଇଯାଏ । ଅଜି ଏତେ ପାଟି କରୁଛି, କବାଟ ପିଟୁ ନାହିଁ ।

ମାଧ ମହାନ୍ତି ଏଇଲାଗେ ଘର ବୁଝିବାକୁ ପାର ମଲୁଶ୍ୟିଆଁ ଛଣି ତାଗପାଇଁ ବସି ବାଟିଆ କାଟୁଛନ୍ତି । ମହାନ୍ତି ବଡ଼ ବୁଦ୍ଧିମନ୍ତ୍ର ଲୋକ - ତାଙ୍କର ମୂଳିଆ-

ପାନିଆ ତେର, ହେଲେ ଆପେ ବାଟିଆ କାଟନ୍ତି । ମୂଳିଆ ହାତକୁ ଦେଇଲ କାଳେ ମେଞ୍ଚାଏ ଛଣି ଅଣ୍ଣିରେ ଗୁଞ୍ଜିଦେବ, ସେଥିଲାଗି କାହାର ହାତକୁ ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ ।

ପଣ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଗୋଡ଼ ପାଖରେ ଉପକରି ମୁଣ୍ଡାଟାଏ ମାରି ଦେଇ ବସିପଡ଼ି କହିଲା, ‘‘ଏ ସାନ୍ତେ ! ଗାଁଯାକ ତହଳ ପଡ଼ିଛି, ସାନ ହିଁଅ ମାଳଣର ବାହାଘର—କାହିଁ, ମତେ ଖବର ଦେଇ ନାହିଁ ? ଦରଲିପା, ହିଁଅ ଦିଆ, ହୋଟିଦିଆ ଚାଁଯାକ ସବୁ ମୁଁ କରେଇ । ହେଉ ହେଉ, କାଳି ସକାଳେ ଆସି କରି ଦେଇଯିବି ।’’

ମହାନ୍ତି ସେହିପରି ବାଟିଆ କାଟୁ କହିଲେ, ‘‘ନାହିଁ ନାହିଁ, କଣ କେତେ ବା ଛୁଅନ୍ତିଆ, ହିଁଅଟା ଆପେ କରି ପକାଇବ ଯେ । ତୋର ଆସିବା ଲେଡ଼ା ନାହିଁ ।’’

ପଣ ସେ କଥା ଶୁଣି ନ ଶୁଣିଲ ପରି କଥା କହି ଯାଉଛି—‘‘ଏ ସାନ୍ତେ ! ଗାଁଯାକ ଲୋକେ କହୁଛନ୍ତି, ଅପଣଙ୍କର ବଡ଼ କପାଳ, ଭଲ ମନମାପିକେ ବରୁଷୀଏ ଦାଇଗଲେ । ଏଣେ ଜମିଦାରୀ—ସରେ ଟଙ୍କା ମୁନା ଭରନ୍ତି, ମରେଇକୁ ମରେଇ ଧାନ ବସିଛି, ଦଶ ବାଟି ରୂପି । ଆପଣ ଉଦୁଣିକା କଣ ପାଇବେ କି ! ନୁଆଇଁଟି ଦେମନ୍ତ ଦେବା ନେବାକୁ ଫଣ । ଆପଣ ହିଁଅକୁ ସଙ୍ଗୀଳ ଲୋକ ବାଟଖରତ ବୋଲି କଣ ଦଶ ପାଞ୍ଚଶତ ବାନ୍ଧ ନ ଆଣିବେ ?’’

ମହାନ୍ତି ବାଟିଆଟା ଥୋଇ ଦେଇ ହସି ହସି ପରୁରିଲେ, ‘‘ସତ ନା ଲେ ପଣ, ସତ ନା ?’’

ପଣ—ସବୁବେଳେ ଗାଁ ଲୋକେ ଦେଖି ଆସି କହୁଛନ୍ତି ପର ? ବାହାଘର କଥା ସେଠି ଧୂମ ପଡ଼ିଛି, କନ୍ୟାମୁନା ଟଙ୍କା ପରି ଗଣାପୋଷ୍ଟ ହୋଇ ଥୁଆ

ହୋଇଗଲଣି । ଏଡ଼େ ଲେକ ସାଙ୍ଗରେ ବନ୍ଧୁପଣ -
ଅପଣଙ୍କ ନାମ ଚର୍ଚା ନାହିଁ ।

ମହାନ୍ତିଏ— ଏ ପଦ । ବାଳି ରାତିରୁ ତୁ ଲାଗିଯା—
କାଳି ପକାଳେ ତୁ ଶାର ପିଇ ଆସି ଘର ଲିପା ପୋଛୁ
(ଝାଟିବା) ବୁ ନିବାଢ଼ି ଦେ ।

୩୯—ଏ ସାନ୍ତେ ! ତୁ ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ଘରେ
ନିମତ୍ତା ଦେଇ ଆସିବ ନା ?

ମହାନ୍ତିଏ— ନା—ନା—ନା—ନା, ସେ ପାଞ୍ଜଙ୍କ
ମୁହଁ ପୋଡ଼ି ଦେ । ଯେ ଅସିବ, ଆଜ କହି ବହିବ
ତୋରବାକୁ ଦେ, ପିଠା ଖଜା ଦେ । କିମ୍ବା ରେ ବାବୁ !
ମୁଁ ଐମ୍ବକୁ ଶୁଆଇ ପିଆଇ ବଢ଼ାଇଛି, ଯେ କନ୍ୟାସୁନା
ଯୋଡ଼ାଏ ଟଙ୍କା ମିଳିବ, ମୁଁ ନେବି, ତୁମକୁ ଦୁଆଇବି
କିମ୍ବା ?

ପଦ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ବାହାରି ଗାଁରେ ଯେତେ
ବଳସମଗ୍ରୀ ଦେ ଅଛି, ଦୁଆର ଦୁଆର ବୁଲିଲା ।

ଗାଁଟା ଖୁବ୍ ବଡ଼, ଶକଡ଼ା ଦର, ସେଥିରୁ ଅଧାଅଧୁ
ବଳସମଗ୍ରୀ । ମହାନ୍ତିଙ୍କ କହିଥିବା କଥା ପଦ ଜଣ
ଜଣ କରି ତୁମ ତୁମ ସବୁ କହିଲା । ଆହୁର ବି କିଛି
ଲଗେଇ ଦେଇ କହିଲା—ମହାନ୍ତି କହିଛି, ଐଅ
ବାହାଦୁର ଦିନ ଜାତି ଲେକ ଯେ ତା ଦାଣ ଆଗ ଦେଇ
ଚାଲିଯିବ, ସମସ୍ତଙ୍କ ପିଠିରେ ଯୋଡ଼ାଏ ଯୋଡ଼ାଏ
ପାଣ୍ଡୋଇ ବାଡ଼େଇବ । ମୁକିଆ ଯୋଡ଼ାଏ ପାଣ୍ଡୋଇ
ଧରି ବସିଥିବେ ।

ଜାତିଭାଇ ସମସ୍ତେ ଶୁଣି ନିଆଁବାଣ ହୋଇ
ଗଲେଣି । କଥାଟା ସତ କି ମିଛ, କେହି ବୁଝିବାକୁ
ନାହିଁ । ବଡ଼ିଇଅ ମାଧୀ ବିଭାବରେଲେ ମାଧ ମହାନ୍ତି
ଜାତିଭାଇଙ୍କୁ ସଙ୍ଗୁଳ ନାହିଁ, ବଡ଼ ହେଠାଦର କରିଛି,
ସେହି ରାଗଟା ସମସ୍ତଙ୍କ ମନରେ ଥିଲା । ସମସ୍ତେ କମ୍ପୁ-

ଛାନ୍ତି । ମହାନ୍ତିଙ୍କୁ ହାବୁଡ଼ିର ପାଇଁଲ ରସାତଳକୁ
ଦେବେ ।

ପଦ ବାହାର ଲେ ବାଦେ ମ ଧ ମହାନ୍ତି ଐଅକୁ
କହିଲେ, “ଆଲେ ମାଳତି ! କାଳି ଉଣ୍ଡାରୁଣୀ ଆସିଲେ
ତା ହାତରେ ଘରଦ୍ଵାର ଲିପାପୋଷ୍ଟ କରଇ ନେବୁ ।
ଅନା, ଏହି ଯେ କାନ୍ଦୁ ଝନ୍ତି ପଢ଼ିଛି, ତା ଦାତରେ
କାଦୁଆ ଛଟାଇ ନେବୁ । ଶୁଣ, ଖବରଦାର ! ସକାଳୁ
ତାକୁ ପାଇଟିର ଲଗାଇବୁ ନାହିଁ । ଗାଧୁଆବେଳ
ହେଲ ତ ଗାଧୋଇ ପଡ଼ି କହିବ, ଦେଲୁ ଭାତ
ଶାରବାକୁ । ଏ ଗାଁ ଲେକଗୁଡ଼ାକଙ୍କ କଥା ଦେଖିଲେ
ବଡ଼ ଚଳ ମାଡ଼େ । ଟିକିଏ କିଛି କାମ କରିଦେଲେ ତ,
କହି ବସିବେ, ଦେଲୁ ମାଣେ ଧାନ ।

ଆଜିକାଳି ମହାନ୍ତି ବାହାରକୁ ବାହାରନ୍ତି ନାହିଁ ।
ସାଙ୍ଗ ଲେକଗୁଡ଼ିଙ୍କୁ ଘେନି ସବୁବେଳେ ତୋଟାରେ
ବସିଥାନ୍ତି । ଯେଡ଼େ ଲେକ ହେଉ, ଯେତେ କାମ ଥାଉ
ତୋଟା ଭିତକୁ ଯିବା ବାସନ୍ତ । ଆଜିକାଳି ରାତରେ
ଆଖଡ଼ା ବନ୍ଦ । କେବଳ ପଦ ଉଣ୍ଡାରୁଣୀ ସଞ୍ଜ ସକାଳ
ସବୁବେଳେ ତୋଟା ଭିତରକୁ ପା ଆସ କରେ ।

ମାଧ ମହାନ୍ତି ରୈଜିନା ପର ସକାଳୁ ଉଠି
ପଦାଆଡ଼େ ଯାଇଥିଲେ, ଫେର ଆସି ଦେଖିଲେ,, ପଦ
ପଣ୍ଡାରେ ବସିଛି । “କି ଲେ ପଦ ! ତୁ ଏଡ଼େ ସକାଳୁ
ଆସି ବସିଲୁଣି ଯେ ?”

ପଦ—ମଲ ଯା !

“ଯାହାର ବାହା ସେ ଖେଳୁଛି ପଶା
ଧାର୍ମ ବୁଲୁଛନ୍ତି ସାର ପଡ଼ିଶା ।”

ପିଛିଲ ରତ ଦଢ଼ିଏ ଥିଲା, ମୁଁ ଉଠି ପଡ଼ି ଦରେ
ବାସିପାଇଟି ଚଞ୍ଚଳ ସାରଦେଇ ଧାଇଁଛି । ଆଜ ଯେ
ସାନ୍ତ ଅଭିଆଧୀ ମଙ୍ଗୁଳା, କନ୍ୟା ଦେହରେ ହଳଦା
ପଡ଼ିବ ।

ମଧ୍ୟ ମହାନ୍ତି—ନାହିଁ ନାହିଁ ପଦ୍ମ, ଯାହା ଯାହା ହେବାର; ସେଇ ବାହାଘର ଦିନ ସବୁ ହେବ ।

ପଦ୍ମ—ନାହିଁ ସାନ୍ତ ! ମୁଲକରେ ଉମିତିକା ହୁଏ ନାହିଁ । ଶୁଣିଛୁ, ବରଦର ବାହାଲଗୁଡ଼ ଆପଣଙ୍କୁ ତିନିଶ ଟଙ୍କା ଦେବ, ଆପଣ ଉମିତିକା ଅଶାସ୍ତ୍ରର କାମ କଲେ ସେ ଲଗୁଡ଼ ଟଙ୍କା ଉଠା କରଦେବ ।

ମହାନ୍ତି—ଆଜ୍ଞା, କୁ ମାଣେ ଧାନ ଧରି ଯା, ହଳଦୀ ତେଲ ଶମ୍ଭୁଆ ଦୋକାନରୁ କଣି ଆଣ । ଧାନ ଦର ଚଢ଼ିଛି, ମାଣେ ଧାନର ଦାମ ଦେବ ପଇସା । ପଇସାଏ ଦେଲେ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା—କଣ କରିବ ଲେ, ହାତରେ ପଇସା ନାହିଁ ।

ପଦ୍ମ—ଟଙ୍କାଟାଏ ଦେଉଛୁ, ଭଙ୍ଗଇ ଆଣେ ।

ମହାନ୍ତି—ନାହିଁ ଲୈ ବାପା । ଟଙ୍କା ଭଙ୍ଗେଇଲେ ତ ଉଡ଼ିଲ, ଆଉ ତାକୁ ପାଇବ ନାହିଁ ।

ପଦ୍ମ—ଏ ସାନ୍ତ ! ଗୁରୁ ପାଞ୍ଜଣ ଅଛିଅ ମାଇକନିଆ ଅସିବେ, ସେମାନେ ବି ହଳଦୀ ତେଲ ଲଗାଇବେ, ତେର ହଳଦୀ ଯେ ଲୋଡ଼ା ।

ମହାନ୍ତି—ନାହିଁ ନାହିଁ, ପାଞ୍ଜ ଜଣ ଅଛିଅ ମାଇକନିଆ କଣ କରିବେ ? ତୁ ଏକା ହିଅକୁ ହଳଦୀ ଲଗାଇଦେ । ଆଉ ଜାଣୁ ! ପାଞ୍ଜା ମାଇକନିଆ ଅସିଲେ କହିବେ, ଜଳପାନ ଖାଇବାକୁ ଦେ ।

ପଦ୍ମ ସକାଳୁ ଆଟିକାଏ ବଢା ହଳଦୀ, ଆଟିକାଏ ତେଲ, ପାଞ୍ଜିଆଏ ଖୁଜା, ପାଞ୍ଜିଆଏ ଉଶୁଡ଼ା ଆଣି ମାଲଣ ଘରେ ଥୋଇ ଗେଇଥିଲ, ସବୁ ବାହାର କରି ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଅଗରେ ଥୋଇଦେଲ ।

ମହାନ୍ତି ଏ ସବୁ ପଦାର୍ଥ ଦେଖି କାବା ହୋଇ ଛିଡ଼ା ହୋଇଛନ୍ତି, ପାଟିରୁ କଥା ବାହାରୁ ନାହିଁ । ଦଶ୍ରକ ବାତେ କହିଲେ—“ଏଁ—ଏଁ—ପଦି ! ପଦି ! ଏ ସବୁ କଣ ? ଏ ସବୁ କାହିଁ ଅରିଲ ?”

ପଦ୍ମ ପଣନ୍ତ କାନିଟା ମୁହିଁରେ ଦେଇ ଟିକିଏ ସକ୍ଲ ସକ୍ଲ କରି କାନିଲ । ମୁହିଁ ପୋଛିପାଇ ଦେଇ କହିଲ—“ବୁଝିବା ହେଲେ ସାନ୍ତ ! ମୋ ହାତରେ କିଛି ବିଭ ଅଛି—ମୋର କିଏ ଅଛି, କିଏ ଖାଇବ ? ଆପଣ ସେ ଦିନ କହିଲେ. ମାଲଣ ମୋ ହିଅ । ଏଇ ହିଅ ବିଭଦ୍ଵରେ ସବୁ ସାରବି ମନରେ କରିଛି ।”

ମହାନ୍ତି—ହିଁ—ହିଁ, ଭଲ କଥା, ଭଲ କଥା ପାଞ୍ଜିଲୁ । ତୋର ମୁଲକ୍ୟାକ ଶୁବ ଦ୍ରଶ୍ୟା ଦେବ, ତେର ଧର୍ମ ଦେବ । ଆମେ ମାଲତି ! ନେ ନେ, ତୋ ମା ଦେଇଛି. ଏ ସବୁ ପଦାର୍ଥ ଉଠାଇ ନେ, ସାରତି ରଖ, ବୁଝି ଖବରଦାର ! ପକାଉଳା କରିବୁ ନାହିଁ ।

ପଦ୍ମ ହିଅ ଲାଗି ବିଭ ପାଞ୍ଜ ଶାଢ଼ୀ ଆଣିଛନ୍ତି ତ ? ଏଇଲାଗେ ଯେ କୋଇଲିବୁଡ଼ ପାର ପିନ୍ଧିବ ?

ମହାନ୍ତିଏ କହିଲେ—ହିଁ ହିଁ ପଦି, ସେଇ କଥା କହୁଛି ପର, ବାହା ଲୁଗାରୁଡ଼ାକ ଏଡ଼େ ଦାମ ! ଖଣ୍ଡେ ନ' ହାତ ବାହା ପାଞ୍ଜ ଶାଢ଼ୀର ଦାମ ଦୋକାନି ଧରିଲା ସାତେ ଆଠଅଣା । ମୁଁ ପାଞ୍ଜାନ୍ତାରୁ ଉଠି ଆଠଅଣା ଯାଏ ଗଲିଣି, ତେବେ, ବି ନା, ସେଇ ସାତେ ଆଠଅଣା । ତା ପୁଣି କାଳ ବାସି ରଖିବ ନାହିଁ, ନଗଦ ରେକ ଠୋକ । ଯାଏ ଯିମିତି ହେଉ ଆଉ ଅଧିଲାଏ ଖଣ୍ଡେ ଦାମ ଚଢ଼େଇ ଆଣିବାକୁ ଦେବ, ନ ହେଲେ ତ ନୁହେ ।

ପଦ୍ମ—ନା ନା ସାନ୍ତ ! ପନ୍ଦର ବରଷର ହିଅକୁ ନଅ ହାତି ଶାଢ଼ୀ ପାଇବ ନାହିଁ । ଆଜ୍ଞା ସାନ୍ତ ! ମୁଁ ତ ମୋ ହିଅକୁ ମଙ୍ଗଳତା ପିନ୍ଧାନ୍ତି, ସେହି ଶାଢ଼ୀ ଖଣ୍ଡ ପାଞ୍ଜ ଶାଢ଼ୀ ହେଉ । ମହାନ୍ତିଏ ଭାରି ସେଠାଏ ହୋଇ କହିଲେ, “ହିଁ ହିଁ ପଦି, ଭଲ କହିଲୁ, ଭଲ କହିଲୁ । ଦଶ ଲୋକରେ ତୋ ନା ବି ପଡ଼ିବ, ତୋର ତେର ପୁଣ୍ୟ ହେବ । ଯା ଯା, ଭଲ ଦେଖି ଖଣ୍ଡିଏ ବାରହାତି ଶାଢ଼ୀ

କଣ ଆମ । ଆଉ ଗୋଟାଏ କଥା ପଦି, ବେଦ ଉପରେ କନ୍ୟା ସମର୍ପିବା ବେଳେ ମୋତେ ନୃଆ ଲୁଗା ପିନ୍ଧିବାକୁ ହେବ ପର ? ତୁ ତ ଯାଉଚି ମୁଁ ଅଉ ଯିବି କିମ୍ବା ? ମୋ ପାଇଁ ଯୋଡ଼ାଏ ଭଲ ଦେଖି ଲୁଗା କାଳି କରି ଘେନ ଆ । ତୋ ନାନରେ କାଳ ଆଣିବୁ, ବାହାୟର ବାଦେ ମୁଁ ଦାମ ଦେବି ଯେ, କଡ଼ା ଗତ୍ରା ଛିଣ୍ଡାଇ ଦେବି ।”

ପଦୀ ଲୁଗା କଣିବା ପାଇଁ ବାହାର ଗଲ, ମହାନ୍ତିଏ ଡାକି ଦେଇ କହିଲେ, “ଆଲୋ ମାଳଣ୍ଠା ! ଯା ଯା, ଚଞ୍ଚଳ କବାଟ କିଳି ଦେଇ ଆ । ଖବରଦାର ! ସବୁବେଳେ କବାଟଟି କିଳି ଦେଇଥିବୁ । ଅଉ ଶୁଣ, ପଦୀ ଯେ ତେଲ ଜଳପାନ ଆଣିଛି, ଅନ୍ତରେ ରଖ, ଆଉ ସବୁ ଆଶ, ମୁଁ କଷ୍ଟ ଦରେ ରଖିଦିଏ । ଆଉ ଗୋଟାଏ କଥା ଶୁଣ, ଯେଉଁ ଅଛିଅ ମାରକନିଆ-ମାନେ କୋଇଲିବୁଡ଼ି ପାର ଦେଖିବାକୁ ଆସିବେ, ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଜଳଣିଆ କରିବାକୁ କହିବୁ, ଚଞ୍ଚଳ ଦେବୁ ନାହିଁ । ଶୁଭରନା ବେଳ ମଠ ଦେଖିଲେ ସବୁ ପଳାଇପିବେ । ଖାଲି ପଦୀକୁ ମୁଠାଏ ଖାଇବାକୁ ଦେବୁ ।

ମଧୁସୂର ଗାଁ ଗୋଟାକରେ ଚହଳ ପଡ଼ି ଯାଇଛି, ଆଜି ମାଧ ମହାନ୍ତି ଇଅ ମାଳଣର ବିଶ୍ଵ । ମାତ୍ର ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଦୁଆରକୁ ଅନାଅ, ବିଶ୍ଵସରର ଚିହ୍ନ ବର୍ଣ୍ଣ ନାହିଁ, ସବୁଦିନ ପରି ଆଜି ବି କବାଟ କିଳା । ପିଲାତାରୁ ବୁଡ଼ାଯାଏ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଦୁଆରକୁ କେବେ କେହି ଯାଏ ନାହିଁ । ଭୁଲ ଭଟକାରେ କେହି କେବେ ଗଲେ ମହାନ୍ତିଏ ତା ପିଲୁ ଧରି ରୁଲିଥିବେ, କିଛି ଗୋଟାଏ ଯେନି ପଳାଇବ ପର ! ଦୁଆର ତ ବନ, ଶୁଭରକାଶ ବା କିଏ ଯାଉଛି ?

ସଞ୍ଜ ବାଜିଗଲଣି, ମହାନ୍ତିଏ ସକାଳ ସିଆଁ ଟଙ୍କାଥଳୀଟି ସଜ କରି ରଖିଦେଲେ, ତେତେବେଳେ

ଚଞ୍ଚଳରେ କାଳେ ହାତରେ ନ ପଢ଼ି । ଇଅ ମୋଟ ବଳିତା କରି ଗୁଡ଼ାଏ ତେଲ ତାଳିଦେବ ବୋଲି ଅପେ ଗୋଟାଏ ସରୁ ବଳିତ ରେ କେବେ ତୋପା ତେଲ ପକାଇ ବେଦ ଉପରେ ଫପଟିଏ ବସାଇ ଦେଲେ । ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଦରେ କେବେ ଫପ ଜଳେ ନାହିଁ, ଦିନ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ଶିଆପିଆ ପାଇଟି ଛୁଟିଥାଏ ।

ପଦୀ ମାଳଣକୁ ଗୋଟିଏ ଦରେ ବସାଇ କନ୍ୟା-ବେଶ କରଇ ଦେଉଛି, ଦୁଇଜଣ କଣ ପୁସ୍ତ ପାସର କଥା ହେଉଛନ୍ତି । ମାଳଣ ବେଳେ ବେଳେ କାନ୍ଦ ପକାଇଲ ପରି ଆକୁଳରେ ପରାହୁଣ୍ଠି, “ନା ! କଣ ହେବ ?” ପଦୀ କହିଲ, “ତୁମ ହୋଇ ବସିଥା ଇଅ । ଖବରଦାର ! ମୋ କଥାରୁ ଟିକିଏ ଅନ୍ତି ଅନ୍ତର ହୋ ନା, ସବୁ ଭଣ୍ଟିର ହେବଟି ? ସବୁବେଳେ ଠାକୁରଙ୍କୁ ଡାକୁଥା ।” ମାଳଣ ଠାକୁରଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଅନନ୍ତ ହାତଯୋଡ଼ି ଦଣ୍ଡବତଟା କଲା ।

ରାତି ପହରେ ବି ଗଢ଼ଗଲଣି, କାହିଁ ବର ? ମହାନ୍ତିଏ ଘର ବାହାର ହେଉଛନ୍ତି, ବେଳେ ବେଳେ ବାହାରକୁ ବାହାର ପଡ଼ି ଦାଣିକୁ ଅନାଉଛନ୍ତି ।

ମିଛୁପୂର ଗାଁରୁ ଯୋଡ଼ାଏ ମଣିଷ ଧାଇଁ ଧାଇଁ ଅଇଲେ, ମୁଣ୍ଡରେ ଦେହରେ ଗୋଟାଇଲ, ନିଶ୍ଚାସ ବଳ ପଡ଼ୁଛି । ମହାନ୍ତିଙ୍କୁ ଖବର ଦେଲେ ବାହାରଙ୍କୁ ତିନିଶ ଟଙ୍କାରୁ ପଞ୍ଚାଶ ଟଙ୍କା ଉଣା ପଡ଼ି ଯାଇଛି, ଆଜି ରାତିରେ ଟଙ୍କା ସଜିଲ କରି ଶେଷ ରାତିରେ ଅନୁକୂଳ କରି ଦେଲେ ଦିନ ଦିନଦିନ ସରକି ବର ଏଠାରେ ପହଞ୍ଚିବେ ।

ମହାନ୍ତିଏ ପଦୀକୁ ଡାକି କହିଲେ, “ଆଲୋ ! ବର କାଳି ସକାଳେ ପହଞ୍ଚିବ, ତୁଙ୍କାଟାରେ ରୁହି ବସିଲେ କଣ ହେବ ? ମୁଁ ଶୋଇବାକୁ ଯାଉଛି, ତୁ ଇଅକୁ ଧରି ଶୋ ଯା । ନୁହି ଖବରଦାର !

ଜାଗ୍ରତ ହୋଇ ଶୋଇଥିବୁ, ଜନସମ୍ପଦ ତେର
ବାହାର ପଡ଼ିଛି ?”

ବେଳେ ଉଚିତ ଧାର୍ତ୍ତି ନିଷ୍ଠାର ଦେଇ ମହାନ୍ତିଏ
ଶୋଇବାକୁ ଗଲେ ।

ରାତି ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ବିତିଗୁଣି, ମହନ୍ତେ ତୋଟା
ତିତରେ ରିଜେ ହୋଇଛନ୍ତି, ପାଖଲୋକେ ବେଢ଼ି
ବସିଛନ୍ତି । ଆଜି ରାତିରେ ଗଞ୍ଜେଇ ମୁଣି ମେଲ, ଚିଲମ
ଶୀତଳ ହେବାକୁ ନାହିଁ ।

ମହନ୍ତେ ଡାକ କହିଲେ, “ଆରେ ସ୍ମରା ! ଆରେ
ନକୁଳା ! ସବୁ ଠିକଠାକ କରି ଦେଇ ଅଇଲ ତ ?”
ଧ୍ୟାମା ନକୁଳା ଦୁହେଁଥାକ କହିଲେ—ଆଜ୍ଞା ପ୍ରମାଣେ
ପବୁ ଠିକ ।

“ପଥକୁ ଭଲକତି ବୁଝାଇ ଦେଇଛ ?”

“ଆଜ୍ଞା—ପ୍ରଭୁ ! ପଦ ପଦ କରି ସବୁ କଥା
କହିଛି ।”

“ଚଟାଙ୍ଗଠା କଣ କରୁଛି ?”

“ଘର ଆକୁଳ ହେଉଛି, ଦେଲେ ବେଳେ କାନ୍ଦ
କାନ୍ଦ କହୁଛି, ମା ! କଣ ହେବ ? ବାପା କଣ କହିବ ?”

“ପଥ ତାକୁ ବୁଝାଉଛି ତ ?”

“ଆଜ୍ଞା ! ଆଜ୍ଞା !”

“ଉତ୍ତରକୁ କିପରି ଲେ ରେ ?”

ଆଜ୍ଞା ବାଢ଼ିବୁଆର କବାଟରେ ତୁଳ୍ନା ତୁଳ୍ନା
ମାରିଲୁ, ପଥ ପିଟାଇ ଦେଲ ।”

ତେବେକବଳେ ଶଙ୍କର ପାଖଲୋକ ଧାଇଁ ଆସି
କହିଲ, “ଆଜ୍ଞା ! ବାଜା ପାଲିକ୍ ମଶାଲ ବରଯାପୀ
ଚମ୍ପର ବିଲରେ ବସିଛନ୍ତି, ଆଜ୍ଞାପ୍ରମାଣେ ହାଜର
ହୋଇଯିବେ ।”

“ଆଜ୍ଞା, ଏବେ ଯାଇ ବିନୋଦିଆକୁ ବରବେଶ
କରଇ ପକ୍ଷି, ବାହା ଶଦ ଲୁଗା ପିନାଇ ଦିଅ ।”

ରାତି ପାହା ପାହା, ଟିକିଏ ହିଲାହିଲାଆ ଅନ୍ଧାର
ଅଛି, ମଧ୍ୟମନାନ୍ତିକ ଦୁଆରେ କେଡ଼ିଏ ତିରିଶଟା
ତୋଳ, ତାପା ନାଗର ବାଜା ଏକାବେଳକେ ଉଚ୍ଛ୍ଵାସ
ପଡ଼ିଲା, ପାଲିକ୍ ଟିଏ ଦୁଆର ଆଗରେ ଥୁଆ, ବର
ଶ୍ଵରୀଏ ଖରଡ଼ର ପିଣ୍ଡାରେ ତୁଳି ହୋଇ ବସିଛି ।
ତଟକର ମହାନ୍ତିକ ନଦ ଘରିଲେ, ଟଙ୍କା ଠଳିଟି
କାଣରେ ଯାକ ଭାର ମନ ପୁଲଣାରେ ଧାଇଁଲେ । ଅଗେ
ଟଙ୍କା ଗଣିବନବେ, ପରେ ବାଟବରଣ ହେବ । ଚଞ୍ଚଳ
ଧାଇଁଛନ୍ତି, ଦୁଆର ବନ୍ଧଟା ଧଡ଼ିକରି ମୁଣ୍ଡରେ ବାଜିଲ,
ଏକାବେଳକେ ଓଳିଟି ଚିତ୍ରପଟାଙ୍କ, ତଳେ ପଡ଼ିଗଲେ ।
ହାତ ଦେଇ ଦେଖିଲେ, ରକ୍ତ ଧାର ଗୋଡ଼ିଯାଏ ବହି
ପଡ଼ିଛି । ଏତେବେଳେ ଆଉ ତାକୁ ଅନାଇଲେ ହେବ ?
ଆଗେ ଟଙ୍କା ଗଣିନେଇ ସାରି ରକ୍ତ ପୋର୍ଗୁପୋର୍ଗୁ
କରିବେ । ପୋର୍ଗୁ ଶଣ୍ଡ ଭଲକର ମୁଣ୍ଡରେ ଗୁଡ଼ାର
ଦେଲେ, ବାହାରକୁ ବାହାର ପଡ଼ି—“ଆସିବା ହେଉ,
ବସିବା ହେଉ,” ବରଯାପୀଙ୍କୁ ଡାକୁଛନ୍ତି । ବର ମାମୁ
ଆଗେଇ ଆସି କହିଲେ, “ଏ ସମୂହୀଏ ! ଆଉ ବସିଲେ
କଣ ହେବ, ଚଞ୍ଚଳ ବର କନ୍ୟା ବିଦା କରନ୍ତୁ; ଶର
ଉଠିଯିବ ।” ମଧ୍ୟ ମହାନ୍ତିଏ କହିଲେ, “ଏଁ—ଏଁ—
ବର ଏଇଲଗେ ପଦଞ୍ଚଲ, ବିଭା ହୋଇ ନାହିଁ, ବିଦା
କଣ ହେବ ?”

ବରମାମୁଁ—ହାତଗୁଣ୍ଡ ପଡ଼ିଗଲ । ବିଭା
ହୋଇଗଲ; ଆଉ ବି କଣ ।”

ମହାନ୍ତି—କନ୍ୟାମୁନା ଟଙ୍କା ?

ବର ମାମୁ—ଟଙ୍କା ଗଣି ନେଲ ପର ?

ମହାନ୍ତିକ ଫଟା ମୁଣ୍ଡ ପୋଡ଼ିଥିଲା, ତା ଉପରେ
ଜଳନ୍ତା ଅଜାର ପାଣ୍ଡିଆଏ କିଏ ଅଜାତି ଦେଲ ।
ଏଁ—ଏଁ— ଏ କଣ ଡକାଏତି ! ବଦମାସ୍ ରୈର
କେଉଁଠିକାର । ଲୁଗିଗଲ ତୋଣଡ଼ ମୋଣଡ଼ । ଏଣେ
ମହାନ୍ତିଏ ଏକା—ତେଣେ ବୁଲିଣ ପରଣ ଲୋକ ।

ମହାନ୍ତିଏ ଦୋଧରେ ଅଜ୍ଞାନ, ମୁହଁ ଚକ୍ର ଚକ୍ର ହାତ
ଚଳିବାରକି ହେଲେଣି । ହେଲେ ବଷରେ ଦୋଧ ନାହିଁ,
ଉଲକର ଅନାଆ, ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁହଁରେ ମୁରକି ହସ;
ସମସ୍ତେ ଦେହ ଟିପାଟିପି ହେଉଛନ୍ତି । ଏତିକିବେଳେ
ଆଠଦଶଟା ତୋଳିଆ ମହାନ୍ତିକୁ ବେଢ଼ି ଯାଇ ଅର୍ଦ୍ଧାକିଆ
ତୋଳ ପିଟୁଛନ୍ତି, ମହାନ୍ତି ସାନ୍ତୁଳ ବଲବଲ ହେ—ଜଳ
ଜେଲ ହେ—ଆପଣଙ୍କ ହିଅ ବାହାଘର ହେ ଇଗଲ,
ଆମକୁ ଦାରୁପିଆ ପଇସା ମିଳିଯାଉ । ମହୁରିଆଟା
ବେଳେ ବେଳେ ମହାନ୍ତିଙ୍କ କର୍ଣ୍ଣ ପାଖରେ ଘେ—ଘେ
କରି ମହୁରିଟା ବଜାଇ ଦେଉଛି । ଗଁ ମଙ୍ଗନା ପୂଜା
ବେଳେ ବାଜା ମଧ୍ୟର କାଳସି ଯିମିତ ନାଚେ,
ମହାନ୍ତିଏ ସେହିପରି ନାଚ ନାଚ ଅଥୟ ହେଲେଣି ।
ମହାନ୍ତିଏ ରତ୍ନ ରତ୍ନ କଣ କହୁଛନ୍ତି, ବାଜାରେ କଣ
ଲୋକଙ୍କୁ ସେ କଥା ଶୁଭୁଛି ? ମହାନ୍ତିକୁ ହାଲିଆ କରି
ପକାଇବାର ଏ ଗୋଟାଏ ଫଳର । ଏତିକିବେଳେ କିଏ
ଗୋଟାଏ ଦୁଷ୍ଟଲେକ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ପଛଆଡ଼େ ଗୋଟାଏ
ଜଳନା ଭୁଲୀତମା ବସାଇ ଦେଲ, ତାଙ୍କ ପିଠିରେ
ନିଆଁ ପଡ଼ି ସାନ ବଡ଼ ତେର ଗୁଡ଼ାଏ ପୁଟକା ହୋଇ
ଜନ୍ମିଛି ।

ଗଁ ଗୋଟାକର ପିଲଠାରୁ ବୁଡ଼ାଯାଏ ବିଲକୁଳ
ଲୋକ ଜମା ହୋଇଗଲେଣି । ମହାନ୍ତି ଦୁଆରେ ବିଶ୍ଵ
ମୁଠାଏ କେନ୍ତି ବୁଣି ଦେଲେ ମଣିଷ ମୁଣ୍ଡରେ ଅଟକି
ଯିବ, ତଳେ ପଡ଼ିଦ ନାହିଁ ।

ମହାନ୍ତି ଦେଖିଲେ, ତାଙ୍କ ମୁଖାଲାପ ଲୋକେ
ବେଢ଼ିଯାଇ ଠୋ ଠୋ ହସୁଛନ୍ତି । ଏତିକିବେଳେ
ଗୁଡ଼ାଏ ନିହାତି ଦୁଷ୍ଟପିଲ—

“କନ୍ୟା ସୁନାର ବଡ଼ ମଜା,
ମହାନ୍ତି ଖାଇବେ ନବାତ ଖଜା ।”

ଗଁତ ଗାଇ ତାଙ୍କ ମାରି ନାଚୁଛନ୍ତି ।

ମହାନ୍ତି ଦେଖିଲେ, ଆଉ ସମ୍ବାଦ ହେବନାହିଁ ।
ସମସ୍ତେ ଗୋଟାଏ ବାନ୍ଧି, କାହାକୁ କଣ କହିବେ,
କହିଲେ ବା ଶୁଣୁଛି କିଏ ? କୌଣସି ରୂପେ ଗୋଲମାଳ
ଲେଲ ମଠ ଉତ୍ତରକୁ ପଳାଇଲେ । ମନ୍ଦରେ ଏଇଲାଗେ
ଶୈଯର ଉଠି ବିଜେ ହୋଇଛନ୍ତି । ମହାନ୍ତିକୁ ଆସିବାର
ଦେଖ ମହନ୍ତ ଗୋଟାଏ ପାଟି କରି କହିଲେ,
“ସଖାଳଟାରେ ଦାଣ୍ଡରେ କିଏ ପାଟି କରୁଛି ବୁଝି ଆସ
ତ ?” ମହାନ୍ତି ଯାଇ ମହନ୍ତଙ୍କ ଗୋଡ଼ିତଳେ ଧଡ଼ାସ
କରି ପଡ଼ି ରତ୍ନ ଗୁଡ଼ିଛନ୍ତି । “ଉଠ ଉଠ ମହାନ୍ତିଏ, କଣ,
କଥା କଣ ବୋଲ ।” ମହାନ୍ତିଙ୍କ ମୁହଁରୁ ତାତିଠେକ ମୁହଁ
ପରି ଫେଣ ଗାଜୁଛି । ଆଉ କଥା କହି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି,
କି କାନ୍ଦ ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ହାତରେ ଠାରିଦେଲେ—
ପାଣି । ମୁହଁ ଅଧିଆ, ଦାନ୍ତ ଅସା ତିକତିକ କରି
ତାଳେ ପାଣି ପିଇ ଦେଇ ଟିକିଏ ସାଷ୍ଟମ ହୋଇ
ବସିଲେ । ମହନ୍ତ ବଡ଼ ଦୟାବନ, ବଢ଼ୁତ ଆଶ୍ରୟନା
କରି ମହାନ୍ତିଙ୍କ ପିଠିରେ ହାତ ବୁଲଇଲେ ।
ଏତିକିବେଳେ ବରମାମ୍ବ, ପରି ପରିତ୍ରା ଆଉ ଗୁରି
ଜଣଙ୍କୁ ସାଙ୍ଗରେ ଧରି ମହନ୍ତଙ୍କ ଗୋଡ଼ିତଳେ ଲମ୍ବ
ହୋଇ ପଡ଼ିଗଲ ।

ମହନ୍ତ ଆଜ୍ଞା କଲେ— ଆରେ କଣ ତୁମ କଥା
କହ, ଉଠ ଉଠ— ବୋଲ ବୋଲ କଥା କଣ ?

ପରି ପରିତ୍ରା ହାତଯୋଡ଼ି କହିଲୁ—ଆଜ୍ଞା
ଆମେମାନେ ବିବେଶୀ ଲୋକ, ଆମ ଉପରେ ଅନ୍ୟାୟ
ହୋଇଛି । ଶ୍ରମହାପ୍ରଭୁ ଏ ଗଁ ହାକିମ, ଆମ ମାମଲ
ନ୍ୟାୟ ବିରୂର ହେଉ । ଏଇ ଯେ ବସିଛନ୍ତି । ମାଧ
ମହାନ୍ତିଏ ଏ ଆମ ସମ୍ବୁଦ୍ଧ । ମାଧ ମହାନ୍ତି ଦୋଧରେ
କହିଲେ, “ତୋର କି ସମ୍ବୁଦ୍ଧ ବେ— ତକାଏତ
ଜୁଆଗେର !” ମହନ୍ତ କହିଲେ, “ରୁହ ରୁହ ମହାନ୍ତିଏ ।
ସେ କଣ କ୍ଷୁଦ୍ର କହିଯାଉ, ତା ବାଦେ ତୁମ କଥା
ଶୁଣିବୁଁ ।”

ପରି ପରିତ୍ରା—ଆଜ୍ଞା, ଏହି ମହାନ୍ତିଏ ମୋ ପାଖରୁ କନ୍ୟାସୁନା ସାର ଶହ ଟଙ୍କା ନେଇ ତାଙ୍କ ହିଅ ମାଲଟଙ୍କୁ ମୋ ଭାଙ୍ଗାକୁ ବାହା ଦେଲେ, ହାତ ଗଣ୍ଠି ବି ପଡ଼ିଗଲ, ବାହା ବାବେ କହିଲେ, ଆଉ ତନିଶ ଟଙ୍କା ଲାଗୁ ଦେ, ମୁଁ ଆଉ କ୍ୟା ନଦେବିଷ୍ଟି ? ଏବେ ଜୁଆରେଣ୍ଟା କରି କନ୍ୟାକୁ ଛାଡ଼ି ନାହାନ୍ତି ।

ମହନ୍ତ—ଆଜ୍ଞା, ଠାକୁର ମନ୍ଦିରରେ ସତ ବୋଲ, ଏକ ଦୁଇ କରି ଟଙ୍କା ଗଣ୍ଠି ଦେଇଛ ତ ?

ପରି ପରିତ୍ରା—ଆଜ୍ଞା ସତ କହିବି, କୋଡ଼ି କୋଡ଼ି ଟଙ୍କା ଗଣ୍ଠି ଦେଇଛି ।

ମହନ୍ତ—ଏ କଥା ବିଶ୍ୱାସ ହେଉନାହିଁ । ମହାନ୍ତି କିଛି ପିଲାପିରକା ଦୁହନ୍ତି, ବୁଢ଼ା ପୁରୁଷା, ଟଙ୍କା ନେଇ ମାନିବେ ନାହିଁ, ଏ କି କଥା ?

ମାଧ ମହାନ୍ତି ମହନ୍ତଙ୍କ ଗୋଡ଼ିତଳେ ପଡ଼ି କହିଲେ, “ଆଜ୍ଞା ଧର୍ମ ଅବତାର ! ନ୍ୟାୟବିରୂର, ନ୍ୟାୟ ବିରୂର । ଏ ଡକାଏତମାନଙ୍କୁ ଲୋକ ଲଗାଇ ତଡ଼ି ଦିଅନ୍ତି ।”

ମହନ୍ତ—ଦେଖ ଏମାନେ ବିଦେଶୀ ମଣିଷ, ଦେଶରେ ଯାଇ ପାଠି କରିବେ, ଏ ଗାଁରେ ନ୍ୟାୟ ବିରୂର ନାହିଁ । ଦୁଇ ପକ୍ଷରୁ ପ୍ରମାଣ ନେଇ କଥାଟା ବିରୂର କରିବାକୁ ହେବ । ହୋଇ ହେ ପରିତ୍ରା ! ତୁମେ ଯେ ମାଧ ମହାନ୍ତଙ୍କ ସାତ ଶହ ଟଙ୍କା ଗଣ୍ଠିଦେଲ, କେହି ଗୁହା ଅଛି ?

ପରି ପରିତ୍ରା ହାତଯୋଡ଼ି ଛାଡ଼ା ହୋଇ କହିଲ, “ଆଜ୍ଞା ମହାପ୍ରଭୁ, ଶହେ ଜଣ ଗୁହା । ଆସ ତ ଭ୍ରାମ, ନକୁଳା, ମନ୍ତ୍ରା, ଶଙ୍କର, ଚନ୍ଦ୍ର, ମଧୁ ମହାନ୍ତି, ସାଧୁଧଳ, ଧର୍ମ ପାଷ ।” ମହନ୍ତେ ଜଣ ଜଣକରି ସବୁ ଗୁହାଙ୍କର ଜବାନବନ୍ଦ ଶୁଣିଲେ, ତେର ଜେବା କଲେ, ସପ୍ରସାଦିତ ସାତ ଶହ ଟଙ୍କା ଗଣ୍ଠିଦେବା, ମହାନ୍ତଙ୍କ

କାଶରେ ଥୁବା ଏହି ଥନରେ ଟଙ୍କା ପ୍ରାରମ୍ଭ ନେଇ ଦରେ ଥୋଇ ଆସିବା, ସବୁ ଠକ୍ । ସତକୁ ସତ, ମାଧ ମହାନ୍ତଙ୍କ କାଶରେ ଟଙ୍କା ଥନଟି ଥୁବାର ଦେଖାଗଲ । ମାଧ ମହାନ୍ତିଏ ଗୋଟାଏ କଥାରେ କାଟିଦେଲେ -- ଏ ନୁଡ଼ାକ ଡକାଏତ ।

ମହନ୍ତେ—ଆଜ୍ଞା ଏ ଗାଁର କେହି ଗୁହା ଅଛି ?

କେହି ନ ଡାକୁଣ୍ଠୁ ମହାନ୍ତି ଜାତିଭାଇ ଗାଁର ଦଶ ଜଣ ସାକ୍ଷ ଦେବା ଲଗି ଛାଡ଼ା ହୋଇଗଲେ । ମହାନ୍ତି ଏ ସେମାନଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଅନାଇ ଦେଇ କହିଲେ, “ଆଜ୍ଞା ଏଗୁଡ଼ାକ ମୋ ମୁଖାଳାପ ଲୋକ, ଏମାନଙ୍କ କଥା ନାମଞ୍ଜୁର ।” ମହନ୍ତେ କହିଲେ, “ଗୁହା କଥା ଛୁଡ଼ିଦିଅ, ଆମେ ଦିଜେ ଯାଇ ମହାନ୍ତଙ୍କ ଦର ଭତର ଦେଖିବୁ । ଗଲ ରାତରେ ବିଷ ହୋଇ ଯଇଥିଲେ ସେଥିର କିଛି ଚିନ୍ତା ତ ଥୁବ ।” ବରପକ୍ଷ ମହନ୍ତଙ୍କ କଥାରେ ନିତାନ ନାଗଜ । “ଆଜ୍ଞା ! ଅଧ ରାତରୁ ବିଷ ଛୁଡ଼ିଲଣି, ଆଉ ଦେଖି କଣ ଥୁବ ? ଆପଣ ସରଜମିନକୁ ଯିବେ ନାହିଁ ।”

ମାଧ ମହାନ୍ତି ଭାରି ଆନନ୍ଦରେ, ଭାରି ଉତ୍ସାହରେ ମହନ୍ତଙ୍କ ଗୋଡ଼ି ଧରି ଟାଣୁଛନ୍ତି । “ଆସ ଆଜ୍ଞା ହେଉ, ମୋ ଦର ଦେଖି ଆଜ୍ଞା ହେଉ ।”

ବରପକ୍ଷ ମୁହଁ ଶୁଖାଇ କହିଲେ, “ଆଜ୍ଞା ନା, ଆପଣ ସେ ଜାଗାକୁ ବିଜେ ହେବେ ନାହିଁ ।”

ମହନ୍ତ କହିଲେ, “ନାହିଁ ନାହିଁ, ସେ କଥା ହେବ ନାହିଁ, ମହାନ୍ତଙ୍କ କଥା ଶୁଣିବାକୁ ହେବ ।”

ମହନ୍ତ ଦୁଇପକ୍ଷ ଧରି ସରଜମିନ ତଦାରଣ କରିବାକୁ ବାହାରିଲେ ।

ପ୍ରଥମ ଟିଣ୍ଟା ଉପରେ ବରକୁ ଦେଖାଗଲ— ହାତରେ କର୍ତ୍ତୃକସ୍ତୁତ ଦୂବ ବରକୋଳ ପକ୍ଷ ବନା, ମୁଣ୍ଡରେ ମୁକୁଟ, ହାତରେ ଗୁଆକାତ, ଆଉ ବେଦ ଉପର ନଡ଼ିଆ ଗୋଟିଏ ।

ପରି ପରିତ୍ତା ହାତ ଯୋଡ଼ି ମହାନ୍ତକୁ କହିଲେ,
“ଆଜ୍ଞା ଦେଖି ଆଜ୍ଞା ହେଉ, ବାହା ହେଲା ବର କି
ନାହିଁ ।”

ମହନ୍ତ - ଆଜ୍ଞା ଆଜ୍ଞା, ଉଚରକୁ ଶୂଳ, ଆଉ କିନ୍ତୁ
ବିଦ୍ଵ ବର୍ଷେ ଅଛି କି ନାହିଁ, ଦେଖାଯାଉ ।

ପରି ପରିତ୍ତା ହାତଯୋଡ଼ି ମହନ୍ତକୁ କହିଲେ,
“ଏଇ ଦେଖି ଆଜ୍ଞା ହେଉ, ବେଦି ଉପର କଥା, ଏହି
ଦେଖିବା ହେଉ, କନ୍ୟା ଆଠ କଳସ ମାତ୍ରକୁ, ଏହି
ଦେଖନ୍ତୁ, ଲଜାଞ୍ଜଳି ଖର ପଡ଼ିଛି, କଳସ ଉପରେ
ପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି ପଡ଼ିଛି । ଏଣେ ଦେଖି ଆଜ୍ଞା ହେଉ, ଏହି-
ଠାରେ ବ୍ରାତ୍ରିଶ ଘେଜନ ହୋଇଥିଲ, ଦହି ଶୂଦ୍ଧ
ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ ଭୁଜା ପଡ଼ିଛି । ଏହି ଦେଖି ଆଜ୍ଞାହେଉ,
ଏହିଠାରେ ଆମେ ଜାତିଭାଇମାନେ ଘେଜନ କରିଥିଲୁଁ ।
ସଙ୍କୁଳ ଉଠିନାହିଁ, ସବୁଆଡ଼େ ଅଛିଠା ପଥ ପଡ଼ିଛି ।”

ମାଧମହାନ୍ତ କୁହେଇ କୁହେଇ କହିଲେ, “ନାହିଁ,
ନାହିଁ, ମୋ ଘରେ କାଲି ଲୁଣ୍ଠିଲାନାହିଁ ।”

ମହନ୍ତେ ବେଶେଇଶାଳ ପାଖକୁ ଶୂଳ ଯାଇ
ହାତବାଡ଼ରେ କବାଟଟା ଉଦୁଆ କରି ଦେଲେ,
ଚାଲୁରେ ରତ୍ନ ନିଆଁ ଗରଗର ହେଉଛି, ପୁଞ୍ଜାଏ ବଡ଼
ବଡ଼ ଭାତହାତି, ଡାଳ ହାତି, ତିଆଣ ହାତି ଗଡ଼ିଛି ।
ମାଧ ମହାନ୍ତଙ୍କ ଜନ ହଜି ଗଲାଣି—ପିଠି ପୋଡ଼ିଛି,
ମୁଣ୍ଡ ପୋଡ଼ିଛି, ମନ ପୋଡ଼ିଛି । ମନରେ କଲେ,
ଏ କଣ ଏ । କଣ ରାତରେ ଭୁତ ଅସି ସବୁ କରିଗଲ ?
ବସିବା ଜାଗାରେ ଠାଁ ଢଳ ପଡ଼ିଲେ । କିନ୍ତୁ କଥା
ଶୁଭ ନାହିଁ; କିଛି ଦିଶୁ ନାହିଁ, ଭାଲୁଜର ମାତ୍ର
ବସିଲାଣି, କୁହୋଉଛନ୍ତି, କମ୍ପୁଛନ୍ତି ।

ମହନ୍ତ ପରିରିଲେ, “ମହାନ୍ତିଏ ! ଏବେ ଭୁମର
ଜବାବ କଣ ?”

ମାଧ ମହାନ୍ତ କହିଲେ, “ଆଜ୍ଞା, ମୋ ହିଅ ବିଶ
ହୋଇନାହିଁ ।”

ଜାତିର ମୁଖ୍ୟା ବଳରାମ ନାୟକେ ହାତଯୋଡ଼ି
କହିଲେ, “ଆଜ୍ଞା ! ଆପଣ ଆମ ରଜା, ସହଜରେ
ହାକମ, ଆମମାନଙ୍କ ଦୁଃଖ ହାଲ ସବୁ ବୁଝିବେ, ହେଲେ
ଜାତିଆଶ କାମଟା ଜାତି ବୁଝିବେ, ହାକମଙ୍କର କିଛି
ଅନ୍ତିଆର ନାହିଁ । ବୁଝି ଆଜ୍ଞା ହେଉନ୍ତୁ, ମାଧ ମହାନ୍ତ
ମଙ୍ଗଳା ହିଅଟାକୁ ବିଶ ନ ଦେଇ ଘରେ ରଖିଛି, ଆଜି
ସୂର୍ଯ୍ୟ ବୁଦ୍ଧିବାୟାଏ ସେ ସଦି ହିଅକୁ ବିଶ ନ ଦିଏ, ସେ
ଏକଦିନିଆ ହେବ, ତାକୁ ନିଆଁ ପାଣି ଖୋବା ଭଣ୍ଡାଶା
ସବୁ ବାସନ୍ଦ, ସେ ହିଅଟାକୁ ଆଉ କେହି ବିଶ ହେବେ
ନାହିଁ ।”

ମହନ୍ତେ କହିଲେ, “ମହାନ୍ତିଏ ହେଲେ ବା ଏକ
ଘରଆ, ନିଆଁ ବଢ଼ିଆଟିରେ ଘରେ ନିଆଁ ରଖିଦେବେ,
ରୁର ମାଠିଆ ପାଣି ଘରେ ଥୋଇ ଦେଇଥିବେ, କିଁ
କାହାକୁ ମାଗିପିବେ ?”

ବଳରାମ ନାୟକେ କହିଲେ, “ଆଜ୍ଞା ସେପରି କଣ ?
ମହାନ୍ତିଏ ମାଠିଆ ଯେଉଁ ପୋଖରୀର ବୁଦ୍ଧିବ, ସେ
ପୋଖରୀ ଅପ୍ରତିଷ୍ଠା ହେବ, ଦଶ ଟଙ୍କା ଖରଚ କରି
ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରି ଦେବାକୁ ହେବ । ଏହିପରି ଯେତେ
ମାଠିଆ ପାଣି ଆଣିବେ, ତେତେ ଦଶ ଟଙ୍କା ଖରଚ
ଲାଗିବ । ଆଉ ଗୋଟାଏ କଥା, ଗୋହିଶରେ ଶୂଳ-
ଗଲେ ଦାଣ ଅପ୍ରତିଷ୍ଠା ହେବ, ନିଶ୍ଚ ପାଣି ହାତିଏ
ଗୋବରପାଣି ଧରି ପଇଁ ପଇଁ ଛିଅ ଛିଅ ଶୂଳଥିବ ।”

ମହନ୍ତେ କହିଲେ, “ନାହିଁ ନାହିଁ, ସେ ବୁଢ଼ା
ହୋଇ ଗଲେଣି, ଭଲ ମନ ବେଳକୁ ତମେମାନେ
ସାହା ହେବ, ଏକା ।”

ମଦନ ନାୟକେ—ଆଜ୍ଞା, ଗୋଳମାଳିଆ କଥା
କିଁ—ସଫା କଥା, ସେ ମରିଲେ ଆମ୍ବେମାନେ କଣ

ଛୁଇଁବୁ ? ହାଡ଼ ସୋଷାରି ନେବେ । ଏଇ ମରେଇ-
ମାନଙ୍କରେ ଯେତେ ଧାନ ଅଛି, ଯେତେ ଦୁର୍ବ୍ୟ ଅଛି,
ହାଡ଼ିଏ ନେବେ, ସେ ମାରୁ ଜିନିସ କଣ କେହି
ଛୁଇଁବ ?

ମାଧ ମହାନ୍ତି ପଡ଼ି ପଡ଼ି ସବୁ ଶୁଣିଲେ । ବିଶୁର
କଲେ ଦେଶ ମେଳି ହେଲଣି, ମହନ୍ତ ବି ସେମାନଙ୍କ
ପଟରେ, ମୋର ତ ଏହି ହାଲ, ଉଛୁଣିକା ଯେବେ ସବୁ
ବିଭ ଖୋଲାଖୋଲ କରି ଦେନିଯିବେ, କଥଣ କରିବି ?
କାହିଁ ମାମଲ କରିବ—ଗୁହା କିଏ ହେବ ? ବଳବମ
ନାପୁକଙ୍କୁ ପାଖକୁ ଡାକ ତାଙ୍କ ହାତଯୋଡ଼କ ଧଇଲେ ।
କହିଲେ, “ତୁମେ ଆମ ଜାତିରେ ମତ୍ତମଣି, ମୁ ତୁମ
ହାତ ଧରୁଛି, ସମସ୍ତଙ୍କ ଗୋଡ଼ିତଳେ ପଡ଼ୁଛି ମୋର
ସବୁ ଦୋଷ କ୍ଷମା କର, ମୋ ଇଅଟିକୁ ବିଭ କରେଇ
ଦିଅ । ମୋ ହାଲ ତ ଦେଖୁଛ, ତା ମାମୁ କନ୍ୟା
ସମପ୍ରି ଦେବ ।”

ମହାନ୍ତିଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଯିମିତି ଏହି ପଦକ ବାହାରିଛି,
ମହନ୍ତ କଣ ଆଖି ଟପି ଦେଲେ, ପଦା କନ୍ୟାକୁ ଦେନି
ବର ପାଖରେ ଉପସ୍ଥିତ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଭଣ୍ଟାର ହାଜର
ଥିଲେ, ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ମନ୍ତ୍ରପାଠ, ବିଭ ଆରମ୍ଭ, ମାନୁ
ସପନ ପାପେ କନ୍ୟା ସମପ୍ରି ଦେଲେ, ଦଣ୍ଡାକ ମଧ୍ୟରେ
ବିଭ ସମାପ୍ତ ।

ବର କନ୍ୟା ମେଲଣି ହେବେ—ମାଳଣ୍ଠା ବାପା
ଗୋଡ଼ ଧରି ବାହନ ବସିଲ, ମହାନ୍ତିଏ ରଗରେ ଗୋଡ଼
ଛୁଟି ଦେଲେ ଯେ କନ୍ୟା ଦୁଲ କରି ପଡ଼ିଗଲା ।
ମାଳଣ୍ଠର ସେଥିକ ତିନ୍ତା ନାହିଁ, ପୁଣି କାପା ଗୋଡ଼
ଧରି କହିଲ—“ବାପା, ତୁ ଉଛୁଣିକା ବାଧକା ପଡ଼ିଛୁ,
ମୁଁ ତୋ ପାଖରେ ରହି ସେବା କରିବ, ତୁ ଭଲ
ଦେଲେ ଯିବି ।”ମାଧ ମହାନ୍ତି—“ଦୂର ! ଦୂର ! ପନର
ବରତ କାଳ ବସି ଖୁଆଇଲି, ଏବେ ଜଣକୁ ଦି’ଜଣ
ହସି ଖାଇବ ପରା ?”

ପାଞ୍ଚରେ ଛୁନ୍ତା ହୋଇ ପବୁ ଶୁଣୁଥିଲ, ମାଳଣ୍ଠକୁ କୁଣ୍ଠେଇ ଉଠାଇ ନେଇ ପାଲିଙ୍କିର ବସାଇ
ଦେଲ । ବର ତ ଆଗ୍ରା ଯାଇ ବସିଥିଲ, ଉଠାଅ
ପାଲିଙ୍କି । ବାଜାବାଲ ଆଉ ବରପାତିଏ ସଜବାଜ
ହେଉଁ ହେଉଁ ‘ଦୁଁ ମେର ଭାଇ ରେ’ ଡାକ ଛୁଟି ପାଲିଙ୍କି
ଗା ବାହାର ଗମ୍ଭୀର ବିଲରେ ଦାଖଲ ।

ପାଞ୍ଚ ଛ ଦିନ ଉତ୍ସରେ ମହନ୍ତ ଦିନେ ପାଖଲେକଙ୍କ
ଡାକ କହିଲେ, “ହୋଇ ରେ ! ବିଭାବର ଗଲତାରୁ
ମାଧ ମହାନ୍ତ ତ ଦାଣ୍ଡରେ ଦିଶୁ ନାହିଁ ? ତାର ଜର
ହୋଇଥିଲ, ବୁଝ ତ କଣ ହେଲ ?” ଯୋଡ଼ାଏ ପାଖ
ଲେକ ଧାଇଁଲେ, ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆରେ, ବାଡ଼ ଦୁଆରେ
ତେର ଢାକିଲେ, କବାଟରେ ଧଡ଼ ଧଡ଼ କରି ମାରିଲେ,
କେହି ଶୁଣିବାକୁ ନାହିଁ । ଘେମାନେ କଣ କଲେ କି,
ଗୋଟାଏ ନିଶ୍ଚାନ୍ତି ପାଚିଶରେ ଲଗାଇ ଦେଇ ଭିତରକୁ
ଡେକ୍କିପଡ଼ିଲେ, ସଦର କବାଟ ଫିଟାଇ ଦେଲେ ।
ଭିତର କାଣ୍ଡ ଦେଖି କାବା ହୋଇ ଗଲେଣି । ମହାନ୍ତ
ଦର ଦିଦିଆନ୍ତକୁ ମୁଣ୍ଡ ଦେଇ ବାହାରକୁ ଗୋଟାଯାକ
ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ମୋଟା ତୋଳ ପରି ଦୁଆରବନ୍ଧ
ପାଖରେ ପଡ଼ିଛି । ଅଧା ଲଙ୍ଗଳା—ମୁଣ୍ଡ ଘାଆଟା ମୁହଁର
ଅଧାଥିଧ ମାଡ଼ିଗଲଣି । ପଣ ପଣ ମାଛି ଉଣଭଣ
କରୁଛନ୍ତି । ମେଞ୍ଚାକୁ ମେଞ୍ଚା ପୋକ ଘାଆରୁ ଝନ୍ତି
ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ଜଣାଯାଏ, ବର ବିଦା ବାଦେ ମହାନ୍ତ
ବାହାର ସବୁ କବାଟ ଭଲକରି କିଳ ଦେଇ ଘରକୁ
ଶୋଇବାକୁ ଯାଉଥିଲ, ଯାଇ ପାର ନାହିଁ । ଦୁଆରବନ୍ଧ
ପାଖରେ ପଡ଼ିଯାଇଛି । ଟଙ୍କା ଥକଟା ଯାହା ସିଇଁ
ରଖିଥିଲ ପାଖରେ ପଡ଼ିଛି ।

ଜାତି ଭାଇମାନେ, ପୁରେହିତ ସମସ୍ତେ ମଠରେ
ମହନ୍ତଙ୍କ ପାଖରେ ବସିଛନ୍ତି । ସତ୍କାରର ବିଶୁର
ଲାଗିଛି । ମାଧ ଗୋଟାଏ କଥା ଉଠିଲ, ମାଛିଆ ପାତକ
ହୋଇଅଛି, ଛୁଇଁବ କିଏ ? ଯେ ଛୁଇଁବ, ସେ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ

କରିବ । ତେର ତର୍କ ବିତର୍କ ଉନ୍ନତର ଟୁର ଫେଲ, ପ୍ରାୟଶ୍ରମ ଖର୍ଚ୍ଛ ସକାନଶ ମହନ୍ତଙ୍କ ଲୋକ ମହାନ୍ତି ମରେଇରୁ ଦୁଇ ପୌଟି ଧାନ କାଢ଼ି ଦେବ, ପୁରେହିତ ମହାବିଷ୍ଣୁ ପାଦୋଦକ ମନ୍ତ୍ର ଦେବ, ସେହି ପବିତ୍ର ପାଣି ଛିଞ୍ଚ ଦେଲେ ମଡ଼ା ଉପରୁ ସବୁ ପାପ ଧୋଇ ଯିବ । ମହନ୍ତେ ପୁରେହିତ ବିଶ୍ୱ ରଥଙ୍କୁ ପରୁରିଲେ, “ହୋଇ ହୋ, ମହାନ୍ତଙ୍କ ମାତ୍ରାଆ ପାତକ ଲାଗିଲ କ୍ଯା ? ରଥେ କହିଲେ, ଆଜ୍ଞା ! ପୁରଣ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଲେଖା ଅଛି—

“ବୁଢ଼ା ବରେ ଝିଅ ବିକେ ଯେ ଲୋକ,
ସେ ଲୋକ ମୁଣ୍ଡରେ ପଡ଼ଇ ପୋକ ।”

ଆଜ୍ଞା, ପ୍ରମାଣ ଦେଖନ୍ତୁ—ଠିକ ମୁଣ୍ଡରେ ମାତ୍ରାଆ ପାତକ ଗୋଡ଼ରେ ରୁହେ, ହାତରେ ରୁହେ, ପିଠିରେ ରୁହେ—ଠିକ ମୁଣ୍ଡରେ । ଶାସ୍ତ୍ର କଥା କଣ ଅନ୍ୟଥା ହେବ ?

ଆଠ ଜଣ ଜାତିପୁଅ ନାକରେ ଲୁଗା ଗୁଡ଼ାଇ ଭିତରକୁ ଗଲେ । କାଳେ ମଡ଼ା ଦେହରେ ଆଉ କିଛି ପାତକ ଲାଗି ରହିଥିବ, ସେ ପାପ ଧୋଇ ଯିବା ଲାଗି ହାଣ୍ଡିଏ ଗୋବର ପାଣି ମଡ଼ା ମୁଣ୍ଡଠାରୁ ଗୋଡ଼ିଯାଏ ଛିଞ୍ଚିଦିଲେ ।

ଗଁ ଗୋହିଶ ମହିରୁ ‘ହୁର ବୋଲି ! ରମନାମ ସତ୍ୟ ହେ !’ ଗୋଟାଏ ଉଜ୍ଜଟ ରତ୍ନ ସମସ୍ତେ ଶୁଣିଲେ ! ସବୁ ଶେଷ ! ଏତେ ପରି ମଡ଼ା, ପୋଡ଼ୁଛି କିଏ ? ମଣାଣି କିଆବାଡ଼ ତଳେ ଥୋଇ ଦେଇ ଆସିଲେ ।

‘ଝିଅ ଜୁଆର୍ଛ ଆସି ବୁଢ଼ାର ଦିପ୍ତାଟା ଭଲକରି କଲେ । ଗଁ ଜାତି ଅନାତି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ନିମନ୍ତଣ ଦେଇ ଖଜା, କାକର, ପିଠା, ପାକୁଅ ତସି କରି ଦୁଇ ତିନି ଥର ଖୁଆଇଲେ । ଗଁରେ ଝିଅ ଜୁଆର୍ଛର ଶୁର୍ବ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଉଠିଲା ।’

ମୁଁ ସରଦରିଆ ବିନୋଦିଆର ନାମ ଏବେ ଜମିଦାର ବାବୁ ବିନୋଦବିହାରୀ ମହାନ୍ତି । ଗୋପାଳ-ପୁର ତାଳୁକ ଜମିଦାରାଟା କିଣିଲଣି, ସଦର ଗୁମାସ୍ତା ଯୋଡ଼ିଏ, ସଦର ପାଇକ ଆଠ ଦଶଟା । ଖୁବି ଖଞ୍ଜା ଧୂଳିଆ ଦର ବନାଇ ପକାଇଲଣି । ବାହାରୁ ଦେଖିଲେ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଜମିଦାର ଘର ବୋଲି କିଏ ନ କହିବ ?

ବାହାର ଲୋକେ ଅନୁମାନ କରନ୍ତି, ମାଧ ମହାନ୍ତି ଦ୍ୱାରା ଟଙ୍କା ଦୁଇ ଲକ୍ଷ ପୋତା ଥିଲା ।

“ଅରକି ଛଞ୍ଚ କୃପଣ ମରେ
ଗୁଡ଼ମାଟିଆ ମାତ୍ର ଆ ମାରେ ।”

କାଳିକା ପ୍ରସାଦ ଗୋରାପ

ବାବୁ ଶିବପ୍ରସାଦ ଗୋଧୁରାଏ କହିଲେ, “ଆଜି ଦିନ ଦୁଇ ପ୍ରହର ବେଳେ ସବୁ ବସିବା କଥା, କାଳି ଓପର ଓଳିଠୁଁ ମହାଜନମାନଙ୍କୁ ଜଣାଇ ଦିଆଯାଇଛି—ଦେଖନ୍ତୁ, ଉଛୁଣିକା ଚଉଦ ଦଢ଼ ବେଳ ଟଳବାକୁ ବସିଲଣି । ସମସ୍ତକର ଦେଖାସାକ୍ଷାତ ନାହିଁ, ଭାବ ଦରକାର କାମରେ ଏପରି ମୁଁ କଲେ କି ତଳେ ?”

ବାବୁ ଜଗବନ୍ନ ମଙ୍ଗେ କହିଲେ, “ହେଲେ, ହେଉ, ଆହେ ମାରୁଣି ମହାନ୍ତି ଏ ଲେଖି ପକାଉନ୍ତୁ ତ ! କି ଏ କି ଏ ବାବୁ ଆସିଲେ, ଖଣ୍ଡ କାଗଜରେ ସେମାନଙ୍କ ନାମ ଟିପିଯାଆନ୍ତି ।”

ଗୁମାସ୍ତା ମାରୁଣି ମହାନ୍ତି ପର୍ଦେ ବାଲେଶ୍ଵର ଛଣି କାଗଜ ଗାର କାଟିଲା ପର ଆଠ ଭାଙ୍ଗ କରି ଗୈତିଲେ । ପାଖରେ ଗୋଟାଏ ମାଟି ଦୁଆତରେ ଅଧେ କନା ଅଧେ କାଳି ପୁରା ଥିଲା, ଗୋଟାଏ ଶରକାଠି କଲମ ଧରି ଲେଖିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶାମରାଏ ମହାପ୍ରଭୁ ଚରଣେ ଶରଣ ।

ତୁଳ ଶୋଳ ଦିନ ଶୁକ୍ଳ ଦୁଃଖା ଗୁରୁବାର
ବାବୁ ରହୁନାଥ ଦେଙ୍କ ଦତୋରେ ସତ୍ତ୍ଵ ବିଧିଲ,
ଏହି ବାବୁମାନେ ସତ୍ତ୍ଵରେ ବିରଜମାନ କଲେ ।

- ୧ । ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ବାବୁ ରହୁନାଥ ଦେ
- ୨ । ଏକୁ ଶିବପ୍ରସାଦ ଚୌଧୁରୀ
- ୩ । ଏକୁ ଜଗବନ୍ନ ମଞ୍ଜେ
- ୪ । ଏକୁ ରାମଦାସ ମହାପାତ୍ରେ
- ୫ । ଏକୁ ନାକପୋଡ଼ି ନାୟକେ
- ୬ । ଏକୁ ନବଦନ ଶ୍ୟାମପୂର୍ବର ପ୍ରସାଦ ରଞ୍ଜନେ
- ୭ । ଏକୁ ପରମ ପରିଜା
- ୮ । ଏକୁ ଚରଣ ଦାସେ

ଗୁମାତ୍ରା ନାମ ଲେଖି ସାରି ଯେଉଁ ଯେଉଁ ଅକ୍ଷରରେ
ବହଳ କାଳ ଲାଗି ଶୁଣି ନ ଥିଲା, ଖଣ୍ଡ ସଫା ଧରୁ
କନାରେ ସବୁ ବାଲି ବନ୍ଦା ପୁଠଳା ସେଥିରେ ଥାପ
ଦେଇ ନାମ ଡାକିଦେଲେ ।

ବାବୁ ଚରଣ ଦାସେ କହିଲେ, “ହେଲ—ହେଲ,
ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଆସିବାର ନିହାତ ଦରକାର,
ସେମାନେ ତ ଆସିଗଲେ, ଆଉ କାହାର ଆସିବାର
ଥିଲେ ପଛରେ ଆସୁଥାନ୍ତି । ଆଉ ବସିବାର ଲୋଡ଼ା
ନାହିଁ ।

ବାବୁ ପରମ ପରିଜା କହିଲେ, “ଆହେ ଚୌଧୁରୀ
ସାନ୍ତେ ! ଆଜି ସତ୍ତ୍ଵରେ କଣ କଥା ଅଛି ପକାନ୍ତି, ଆଉ
ମଠ କିଁଥା ?”

ବାବୁ ଶିବପ୍ରସାଦ ଚୌଧୁରୀଏ କହିଲେ, “ଆଉ
କହିବୁ କଣ ? ସମସ୍ତେ ତ ଏକା ନାରେ ବସିଛୁ—
ଯେଉଁ ଗନ୍ଧବନ୍ଦୀ ପଡ଼ିଲଣି, ଜାହାଜାତ କାରବାର
ଏଣିକି ଇତି । ସମସ୍ତେ ତ ଦେଖୁଛନ୍ତି, ଆଜକୁ ବର୍ଷ
ଦିଟା ଭିତରେ ପରିଜା ବାବୁଙ୍କର ରଜରକେଶୁରପ୍ରସାଦ,

ମନ୍ଦିର ଦୁର୍ଗପ୍ରସାଦ, ଧରନ୍ତ ମୋର ଲକ୍ଷ୍ମୀପ୍ରସାଦ,
ନାୟକ ବାବୁଙ୍କର ରାମପ୍ରସାଦ, ଏବେ ଦେଖନ୍ତ ଦେ
ବାବୁଙ୍କର କାଳିକାପ୍ରସାଦ । ପାଣି ନାହିଁ, ପଦନ ନାହିଁ
ଲଗଲଗ ପାଞ୍ଚ ଖଣ୍ଡ ବାହାର ଦରିଆରେ ଶୁମ୍ !
ଆୟେମାନେ ମନରେ କରିଥିଲୁ, ତୁବି ପାହାଡ଼ରେ
ଠୋକର ବାଜି ଯାଉଛି । ଦରିଆ ଭିତରେ ତେର
ତେର ପାହାଡ଼ ତୁବି ରହିଛି, ଭଟା ବେଳେ ଟିକିଏ
ଟିକିଏ ମୁଣ୍ଡ ଦିଶେ, ଜୁଆର ବେଳେ ଲୁଚି ଥାଏ ।
ଏଣେ ଜାହାଜ ତ ଘୋଡ଼ା ପର ଧାଇଁଥାଏ, ମାଝି
କଳ ପାରେ ନାହିଁ, ପାହାଡ଼ ଛୁଇଁଲ ତ ଛତୁ ! ଏବେ
ସବୁ ପ୍ରସଙ୍ଗ ସାପ ଧର ପଡ଼ିଗଲ । “ଆହେ ଦେ ସାନ୍ତେ,
ଆପଣଙ୍କ ତଣ୍ଡେଲକୁ ଡାକନ୍ତି ତ, ବାବୁମାନଙ୍କ ଆଗରେ
ସବୁ ହାଲ ବପୁନ କରି ଯାଉ ।”

ବାବୁ ରହୁନାଥ ଦେ ଡାକିଲେ—“ଆରେ ହଗୁ
ତଣ୍ଡେଲ ! ମୂଳରୁ ଶେଷପାଏଁ କଣ ଦଟିଲ, ବାବୁମାନଙ୍କ
ଆଗରେ ବପୁନ କରିଯା ତ । ଖବରଦାର ! ପଦେ ବି
ପୁଢ଼ିବୁ ନାହିଁ ।”

ହଗୁ ତଣ୍ଡେଲ ଗାମୟ ଖଣ୍ଡ ବେକରେ ପକାଇ
ବାବୁମାନଙ୍କୁ ଜଣ ଜଣ କରି ଭୁର୍କିରେ ମୁଣ୍ଡ ଲଗାଇ
ଦଣ୍ଡବତ କଲ । ତହିଁ ବାଦେ ବାବୁମାନଙ୍କ ମୁହିଁକୁ
ଅନାଇ କହିବାକୁ ଲାଗିଲା—

“ଆଜି, ଗଲ ବରଷ ମକର କୃଷ୍ଣ ଦୁଃଖା ଦିନ
ଦିପହରିଆ ଭଟାରେ ଆୟେମାନେ ରୁରିଶଣ୍ଡ ଜାହାଜ
ବଦର ଯାଟରୁ ଗଡ଼ିଗଲୁ । ନଈ ଭିତରେ ଭଟା ଧର
ଯାଉଁ ଯାଉଁ ତିନିଦିନ ଦିନ ଓପର ଓଳ ମୁହାଶ ଟପି
ସଞ୍ଜବେଳେ ଦରିଆରେ ଲଙ୍ଘର କଲୁ । ରୁରି ଜାହାଜ-
ଯାକ କୋଣକାଣକ ଛଡ଼ା ଲଙ୍ଘର କରିଥାଉଁ । ତହିଁ
ଆରଦିନ ଚୁବସକାଳେ ପୂର୍ବ ଦିଗରେ ଯିମିତିପୁନରପାଟିଛି,
ସମସ୍ତେ ଏକ ସଙ୍ଗରେ ଲଙ୍ଘର ହାବିଷ କଲୁ । ଦୁଇଶଣ୍ଡ
ଗୋବିପ ବାଉଟା ହଲଇ ଆମାନଙ୍କୁ ଦଣ୍ଡବତ କଲେ ।

ଆମୁମାନଙ୍କ ମାଝି ଦୀ ସେହିପରି ବାଉଠା ବିଶ୍ଵଳେ । ସେ ଗୋବପ ଦିଶଣ୍ଟ ଦଶମୁହିଁ ହକାରିଲେ । ଖଣ୍ଡ ଗଲ ଲକଢ଼ି ଦୀପ, ଆଉ ଖଣ୍ଡ ଗଲ କଳମା ବନ୍ଦର । ଲକଢ଼ି ଦୀପ ଜାହାଜ ବୋଝେଇ ଥିଲ ଚଢ଼ା ଆଉ ଭାତରନା ହାଣି । (*) କଳମା ଜାହାଜରେ ମାଲ ଥିଲ ତୁଳା ଗୁଡ଼ିଲ । ଆଉ ନାୟକ ବାବୁଙ୍କର ଦୁର୍ଗା-ପ୍ରସାଦ ସୁଲୂପ ଉତ୍ତରମୁହା ଗଜା ନଈ ମୁହାଙ୍କ ବାଟରେ ସୂତାନୁଷ୍ଠି (କ) ହାଟ ଆଡ଼ି ଗଲ । ଆମ୍ବେମାନେ ଯବଦୀପ—ବତାଙ୍ଗ ବନ୍ଦର ଦିଗକୁ ପୂର୍ବମୁହିଁ ହକାରିଲୁଁ । ତେବେଳେ ପତ୍ରମା ସୁଲୁଳିଆ ପବନ ମାରୁଥାଏ । ସଲଖରେ ମଙ୍ଗଠା ଧରିଥାଏଁ, ଦିନ ନାହିଁ, ରାତ ନାହିଁ, ଜାହାଜ ଧାଇଁଛି । ବାହାର ଦରିଆରେ ଦିନ ରାତ ସବୁ ସମାନ । ରାତରେ ଉତ୍ତରପଟ ଧୋବତର ଆଉ ଶେଷ ରାତିଆ ପୂର୍ବଦିଗ ପୋଆତର ଦଶିଲେ ବାଟ ଦଶିଯାଏ । ଗୁରିଦିନ ଦିନ ବଡ଼ ସଜାଳେ ପୂର୍ବ ଦିଗ ସମୁଦ୍ର ଉତ୍ତରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବତାଙ୍କ ଫେନ ଯିମିତି ଦଶିଲୁ, ସେଇ ଦିଗରେ ଦଶ କୋଣ ହେବ ଦୂରରେ ଖଣ୍ଡ ଜାହାଜର ଶେନ୍ଦ୍ର ଦଶିଲୁ । ଜାହାଜଖଣ୍ଡ ଆମୁମାନଙ୍କୁ ଲୟ କର ଧାଇଁଧାଏ । ତାହାବାଦେ ଦଶିଲ ଜାହାଜର ବାହୁଦ୍ରିଆ କୁନ୍ଦା (୧) ଆଉ

ସଫରଦାଶ ରସି (୨) ଉପରେ ଦୁଇଟା ବଡ଼ବଡ଼ ନଳ ପତାକା ଉଡ଼ିଛି । ମୁଁ ନାବର ଦଉଡ଼ (୩) ଧରିଦରିଙ୍କା (୪) ଉପରକୁ ଉଠି ଯାଇ ଦୁଃଖ କଷିଦେଲି । ଏହିକବେଳେ ଦୁମ୍ ଦୁମ୍ କରି ସେଇ ଜାହାଜରୁ ଗୁରି ପାଞ୍ଚଟା ବୋମ୍ ଫାର ହେଲ । ଆମ.ମାଝି ଗୁନିଆ ହେଲ ପର ଚଞ୍ଚଳ ଡାକି ଦେଲ; ଗାମଦ (୫)—ଗାମଦ—ପୂର୍ବ—ପୂର୍ବ ଆମ କାନକା ପ୍ରସାଦ ବାଟ ବଦଳି ପୂର୍ବ ହେରିଆ ବସିଲ । ସେ ଜାହାଜ ବି ଆମ ଆଡ଼କୁ ଧାଇଁଥାଏ । ଦିନ ପହରକବେଳେ ଦୁଇ ଜାହାଜ ଭେଟାଭେଟି, ତୋକର ଲାଗେ ଲାଗେ ।”

ଚୌଧୁରାବୁ କହିଲେ—ଆରେ ତୁମେମାନେ ନ ବୁଝି ନ ସୁଇ କ୍ଯା ସେ ଜାହାଜ ପାଶକୁ ଧଇଁଲ ?

ନଗ୍ରୁ ତଣ୍ଡଳ—ଆଜୀ, ଖଣ୍ଡ ଜାହାଜରେ ବିପଦବାଉଠା ଉଡ଼ିଲେ, ଆଉ ରକମ ବିପଦ ହେଲେ, ଆଉ ଜାହାଜ ତା ପାଶକୁ ଧାଇଁବେ, ଦରିଆତାକୁରାଣୀ କେର ଏଇ ରକମ ହକ୍କମ ।

ତା ବାଦେ କଣ ହେଲ କି, ସେ ଜାହାଜ ଉପରେ ବାହୁଆ କଳାକନା ପିନ୍ଧା ଆଠ ଦଶ ଜଣ ତୁରକ ଛିଡ଼ା ହୋଇଥିଲେ, ଘାବର ଗଲ ପର ଚଞ୍ଚଳ ଡାକିଲେ, ପାଗଡ଼—ପାଗଡ଼—ପାଗଡ଼ (୬)ଖଲସିମାନେ ରୁରିଖଣ୍ଡ

* ବାଲେଶ୍ଵରରେ ପ୍ରବାଦ ଲକ୍ଷାଦ୍ୱୀପୁଞ୍ଜ ମାଟିରେ ହାଣି ପ୍ରସୁତ ହୁଏ ନ ହିଁ, ବାଲେଶ୍ଵରରୁ ଘାତ ରନ୍ଧା ହାଣି ସେଠୋକୁ ଯ ଉଥିଲ । ଲେଖକ ପିଲାକାଳରେ ଦେଖିଛି, ଖଣ୍ଡିଏ ମାଙ୍କା-ହୁଡ଼ି (ସେ ଦେଶ ଜାହାନକୁ ହୁଡ଼ି ବୋଲିଯାଏ) ଆସିଲେ ଗୁରିପାଶେ ଚାର କୋଣ ମଧ୍ୟରେ ଯେତେ ଶୁଣାନକଳୟୀ ଆଉ ବାଇଜି ହାଣି ପଢ଼ିଥାଏ, ପାଣ ମେହନ୍ତରମାନେ ସେ ସବୁ ବୁଣ୍ଟାଇ ହୁଡ଼ିକୁ ବିକନ୍ତି—ସେମାନେ ପଇସା ନ ଦେଇ ନନ୍ଦିଆ ଦିଅନ୍ତି । ସେ ଜାହାଜରେ ନନ୍ଦିଆ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ଆମିଥାଏ ।

(କ) ସୂତାନୁଷ୍ଠି ଶ୍ଵାନ ଜଙ୍ଗଲମୟ ଥିଲ । ୧୭୧୦ ଶ୍ରୀଶ୍ଵରରେ କଂରେଜମାନେ ଜଙ୍ଗଲ କାଟି ହାଟ ବସାଇଲେ । ଏହି ଶ୍ଵାନରେ କାଳୀ ଦେଖାଇର କୋଠା ମନ୍ଦର ଥିଲ, ଏଥିପାଇଁ ଏହାର ନାମ ସୂତାନୁଷ୍ଠି ହାଟ ବା କାଳୀ କୋଠା । କାଳିମରେ ଏହାର କାଳୀକୋଠା ନାମ ଅପରିଂଶରେ କରିବା ହୋଇଥିଲା ।

(୧) ବାହୁଦ୍ରିଆ କୁନ୍ଦା—ଜାହାଜର ପଶ୍ଚାଦ୍ଭାବରେ ପତାକା ଉଡ଼ିବାର ପ୍ରମୁଖ ।

(୨) ସଫରଦାଶ ରସି—ଜାହାଜର ସମ୍ମାନ ସଫର ଦରିଆଠରୁ ତୋଳ ମୁଣ୍ଡକୁ ବନ୍ଧା ଦରିଦ୍ର ।

(୩) ନାବର ଦଉଡ଼—ଜାହାଜ ଦୁଇ ପାଖରେ ତୋଳ ମୁଣ୍ଡକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିଶ୍ଚିନ୍ତି ପର ବନ୍ଧା ଉନ୍ନଟା ଦରିଦ୍ର ।

(୪) ଚତୁର୍ବିର୍ତ୍ତ—ତୋଳ ଉପରେ କର୍ମଶିଳମାନଙ୍କ ବସିବାର କପିକଳ ଝୁଲିବା ଶ୍ଵାନ ।

(୫) ଗାମଦ—ଜାହାଜ ବନ୍ଧା ଦଉଡ଼ ।

(୬) ପାଗଡ଼—ଜାହାଜ ବନ୍ଧା ଦଉଡ଼ ।

ପାଗଡ଼ ଯିମିତି ପୋଟାଡ଼ ଦେଇଛନ୍ତି, ତୁରକମାନେ ଦୁଇ ଜାହାଜକୁ ସଙ୍ଗତି ପକାଇଲେ । ଆମ ଖଲସି-ମାନେ ବି ଦୁଇ ଜାହାଜ ପେରିଛୁ (୧) ଆଉ କାହିଁରେ (୨) ସଙ୍ଗତୁଆନ୍ତି । ଦୁଇ ଜାହାଜ ଯିମିତି ସଙ୍ଗତା ଯାଇଛି, ସେ ଜାହାଜ ରୂପଦାର (୩) ଆଉ ଖୋଲ (୪) ଭିତରୁ ଅନ୍ଧାଜ ଦୁଇ କୋଡ଼ିରୁ ବଳକେ ଖପ୍ ଖପ୍ କରି ଆମ ଜାହାଜକୁ ଡେଇଁ ପଡ଼ିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ରୂପ ଦେଖି ଆମେମାନେ ତାଟଙ୍ଗା ହୋଇ ଗଲଣି, କାହାର ଗୋଡ଼ ହାତ ତଳ୍ଟ ନାହିଁ, କାଠଟି ପରି ଛାଡ଼ା ହୋଇଥାଉଁ । ଲୋକଗୁଡ଼ାକ ପଞ୍ଚହତା ମର୍ଦ, ସେଇ ରକମ ମୋଟା, ରାଷ୍ଟ୍ର ପରି ବଳୁଆ, ଫିରିଗୀ ପରି ମୁହଁ ରଙ୍ଗା ରଙ୍ଗା । ସେହିପରି ଏକ ରକମ ପୋଷାକ, ମୁଣ୍ଡରେ ଟୋପି, ମନାରଫୁଲ ପରି ଆଖି ଲାଲ । ମୁହଁରୁ ମଦଗନ୍ଧ ଭକ ଭକ ବାହାରୁଛି । ସବୁଗୁଡ଼ାକ ମରୁଆଲ, ଧାଉୁଆ ମଙ୍ଗନ୍ତି ପରି ଆମ ଜାହାଜ ଉପରେ ଧାନ୍ ଦଉଡ଼ି ଲଗାଇଥାନ୍ତି । ହାତରେ ବଙ୍କା ବଙ୍କା ଲାଲ ତରବାରି, ଅଣାପଟି ଏକ ପାଖରେ ତରବାରି ଖାପ, ଆର ପାଖରେ କଡ଼ାବିନ (୫) ଝୁଲୁଆଏ । ହିପ୍ ହିପ୍ ଶବଦ କରି ପାଟି କରୁଥାନ୍ତି । ଆମେମାନେ ତ କାବା ହୋଇ ଛାଡ଼ା ହୋଇଥିଲୁ, ହଳ ହଳ କରି ବାନ୍ ପକାଇଲେ । ଆମ ମାହି ଖପା ହୋଇ କଣ କରିବାକୁ ଯାଉଥିଲୁ, ଗୋଟାଏ ରାଷ୍ଟ୍ର ତରବାରିରେ ଯେ ରେଣ୍ଟେ ଦେଇଛି, ମୁଣ୍ଡଟା ପାଞ୍ଚହାତ ଦୂରରେ ଠିକରି ପଡ଼ିଲୁ, ଗଣ୍ଡଟା ତଳେ ପଡ଼ି ଛଟପଟ ହେଉଥାଏ । ସେଇ ରାଷ୍ଟ୍ରସଟା ମାହି ମୁଣ୍ଡଟା ଆମୁମାନଙ୍କୁ ଦେଖାଇ କଣ ବରୁ ବରୁ କରି କହିଲୁ, ବୁଝିପାରିଲୁ ନାହିଁ । ଆଉ ଗୋଟାଏ ରାଷ୍ଟ୍ର ହସି ହସି ମାହି ଗୋଡ଼ ଧରି ଗଣ୍ଡଟା ଦରିଆକୁ

ଫୋପାଡ଼ ଦେଲୁ । ତାବାଦେ ଆମୁମାନଙ୍କୁ ସେଇ ପାଇ ତାଙ୍କ ଜାହାଜ ରୂପଦାର ଭିତରେ ଭତ୍ତି କରି ଦେଇ ଗୋଟାଏ କୋଲପ ଲଗାଇଦେଲୁ । ଆମେମାନେ ମଳ ପରି ପଡ଼ିଥାଉଁ । ରେଜ ସକାଳେ ଅଧ ଅଧ ସେଇ ଅନ୍ଧାଜ ତୁଡ଼ା ଅଉ ତାଳେ ତାଳେ ପାଣି ଦେଇଯାଏ—କିଏ ଖାଇଲୁ, କିଏ ନ ଖାଇଲୁ । ଶଙ୍କର ବେହେର ମିର୍ଦା (୬) ପେଟରେ ଗୋଟାଏ ରାଷ୍ଟ୍ର ଯୋତାମିଶା ଯୋଡ଼ାଏ ଗୋଇତା ମାରିଥିଲୁ, ସେ ପଡ଼ି ପଡ଼ି ଦି ଦିନେ ମରିଗଲୁ । ଆମେମାନେ ତାକୁ ଦରିଆକୁ ଫୋପାଡ଼ିଦେଲୁ, ସେ ହାତିଗୁଡ଼ାଙ୍କୁ ଛୁଇଁବାକୁ ଦେଲୁ ନାହିଁ । ତିନିଦିନ ଦିନ ଓପରାଞ୍ଚିଲ ବେଳ ରତରେ ଗୋଟାଏ ମୁଲକରେ ଜାହାଜ ଲଙ୍ଗର କଲା । ପଛନ୍ତେ ଜାଣିଲୁ, ସେଇଟା ମୁଲକ ନୁହେ, ଦରିଆ ଭିତରେ ଗୋଟାଏ ଟାପୁ । ତା ନାମ ଛଣଦ୍ରୀପ । ଆମୁମାନଙ୍କୁ ଦେଖିଯାଇ ଗୋଟାଏ ଜେଲଖାନାରେ ବଢ଼ୀ କଲେ । ଆହୁରି ବି ତେର ବନ୍ଧିଆଶ ସେ ଘରେ ବନ୍ଦୀ ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ମାସକ ବାଦେ ଆମୁମାନଙ୍କୁ ଦ୍ରୁ କାଢ଼ି ଅଲଗା ଅଲଗା କରିଦେଲେ । କେହି କାହାର ମୁହଁ ଦେଖିବାକୁ ନାହିଁ । ଦ୍ରୁ କାଢ଼ି ଗୋଟାଏ ତୁରକ ଆମୁମାନଙ୍କୁ ତା କଥାରେ ବୁଝାଇ ଦେଲୁ, ହୃଦୟ ନ ମାନି ପଳାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ ମାହି ଦଶ ହେବ । ସେ ଦେଶରେ ଗୋଟାଏ ରଜା ଅଛି, ସେଇଟା ଭଲ ରଜା ନୁହେ, ତକାଇତ ରଜା । ସେଟାର ନାମ ଗଞ୍ଜଇନିଶ (Ganjalish) । ଆହୁରି ବି ସେ ରଜାର କେତେ ଜଣ ସରଦାର ଅଛନ୍ତି ପଛନ୍ତେ ସେମାନଙ୍କ ନାମ ଜାଣିଲି, କପ୍ତାନ ମାଲିପିକା (Captain Malpica), ଜୁକରହିଥା (Jucarte), ହର୍ତ୍ତା ବୁସ

(୧) ପେରିଛୁ—ଜାହାଜର ବାଡ଼ ।

(୨) ଚାପଦାର—ଜାହାଜ ଭିତରେ ମନୁଷ୍ୟ ରହୁଥାଏ ଗର ।

(୩) କଠାବିନ—ସାନ ସାନ ମୋଟା ବନ୍ଧୁକ ।

(୪) କାହି—ଜାହାଜ ଉପରେ ଥବା ସବୁ ଦଉଡ଼ି ।

(୫) ଖୋଲ—ଜାହାଜ ଭିତରେ ମାଲ ରଖାଯିବା ଜଣା ।

(୬) ମିର୍ଦା—ଜାହାଜର ଲୋହିମାନଙ୍କ ଉପରେ ସରବାର ଏବଂ ଗୋଦାମ ରକ୍ଷକ ।

(Haxary Buse), ମେତ୍ରର ଦିକସ୍ତ' (Mister Decsta) । ଆହୁର ବି ସରଦାର ଅଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ନାମ ପାଷାର ଜଳିଣି । ଫିରିଗୀ ପାଇକ, ତୁରକ ପାଇକ ବି ତେର ଅଛନ୍ତି ।

ବାବୁ ନାକପୋଡ଼ି ମଲ୍ଲେ ପରୁରିଲେ—ସେ ରଜା ଜାତିରେ କଣ ? ସେ କଣ ଫିରିଗୀ ?

ହଗ୍ର ତଣ୍ଡେଲ—ଆଜ୍ଞା, ସେମାନେ ଫାଟୁଆଗାଙ୍ଗ ଜାତି (Portuguese); ଏଇ ଫିରିଗୀମାନଙ୍କ ପର ।

ବାବୁ ନାକପୋଡ଼ି ମଲ୍ଲେ—ସେ ରଜା କଣ ଆପେ ଡକାଏତି କରିବାକୁ ଯାଏ ?

ହଗ୍ର ତଣ୍ଡେଲ—“ଆଜ୍ଞା ନାହିଁ, ସରଦାରମାନେ ଡକାଏତି କରିବାକୁ ଯାନ୍ତି, ବଡ଼ ବଡ଼ ଡକାଏତି-ବେଳେ ରଜା ଆପେ ଯାଏ । ରଜାର ଜାହାଜ ତେର; ଡକାଏତି କରି ବି ତେର ଜାହାଜ ଆଣିଛି । ସେଇ ଅସୁର ପାଇକମାନେ ଜାହାଜ ଚଢ଼ି ଡକାଏତି କରିବାକୁ ଯାନ୍ତି ।” ହିଁ, ଗୋଟାଏ କଥା କହିବାକୁ ଭୁଲ ଯାଇଛି । “ଦିନେ ଆମ ଖୁମା ଖେଳସିକୁ ଦେଖିଥିଲି— ତା ଉପରେ ଯିମିତି ନଜର ପଡ଼ିଛି, ଧାଇଁ ଆସି ମତେ କୁଣ୍ଡେ ପକାଇଲା । ଦୁଇଜଣଯାକ କୁଣ୍ଡିଆକୁଣ୍ଡେଇ ହୋଇ ଡକା ପାରୁଥାଉଁ, ଗୋଟାଏ ଫେରିଗୀ ଧାଇଁ ଆସି ଅମୃମାନଙ୍କୁ ବେତରେ ବାଡ଼େଇ ଅଳଗା କରିଦେଲା, ମୁଁ ଆଉ ତାକୁ ଦେଖିନାହିଁ ।”

ବାବୁ ରତ୍ନନାଥ ଦେ ପରୁରିଲେ ତୁ ଆସିଲୁ କିପରି ?

ହଗ୍ର ତଣ୍ଡେଲ—ତାକା ବୋଲି ଗୋଟାଏ ମୁଲକ, ସେ ଦେଶରେ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଧନବନ୍ତ ଜମିଦାର ଅଛି, ଗଞ୍ଜାଲିଶ ସନାନ ପାଇ ଦଶ ଶଣ୍ଟ ଜାହାଜରେ ରୂପ ପାଞ୍ଚଗ ପାଇକ ଧରି ଡକାଏତି କରିବାକୁ ବାହାରିଲା, ମୁଁ ଜାହାଜରେ ଜଣେ ଖଲୁସି ଥିଲା ।

ତାକାରେ ପଦଞ୍ଚ ପାଇକମାନେ ଯିମିତି ଜାହାଜରୁ ଓହାଇଗଲେ, ସଞ୍ଜସଞ୍ଜ ଆ ମୁହଁ ଅନାରିଆ ହୋଇଥାଏ ମୁଁ ପଳାଇ ଆସିଲି । ଛ ମାସ କାଳ ତେର ତେର ଜଙ୍ଗଲ, ତେର ତେର ମୁଲକ ବୁଲି ବୁଲି ଲୋକଙ୍କୁ ପରୁର ପରୁର ଆସିଲି ।

ବାବୁ ରତ୍ନନାଥ ପାପେ କହିଲେ—ଆପଣମାନେ ତ ସବୁ କଥା ଶୁଣିଲେ । ଏବେ ସବୁ କଥା ପଦାରେ ପଡ଼ିଗଲଣି । ଏତେଗୁଡ଼ାଏ ଜାହାଜ ଦରିଆରେ କୁଆଡ଼େ ଯାଉଛି । କିଏ କେତେ ରକମ କହୁଥିଲେ, ସବୁ ସଯେହ ମେଣ୍ଟିଗଲା । ଦରିଆରେ ଏପରି ବୋମାଟିଆ ଲଗିଲେ ଆଉ କଣ ଜାହାଜାତି କାରିବାର ତଳିବ ? ଏଇ ଧରନ୍ତ ନା—ଦେ ବାବୁଙ୍କର ଦଶଖଣ୍ଡ ଅଛି ବୋଲି ସିନା ତାଙ୍କୁ ବାଧନ ନାହିଁ, ଛୁଟକୁରିଆ ମହାଜନ ହୋଇଥିଲେ ତାର ହ'ଲ କଣ ହୁଅନ୍ତା ?

ବାବୁ ରତ୍ନନାଥ ଦେ କହିଲେ—କଣ କହୁଛନ୍ତି ଆପଣ ଦଶଖଣ୍ଡ ଜାହାଜ । କାଳିକାପ୍ରସାଦ ମୋ ଅଣା ବସେଇ ଦେଇ ଯାଇଛୁ । ଅରଖ ନୃଆ ଗୋରପ, ପୂରା ବୋରେଇ, ଧରନ୍ତ ନା କେତେ ଟଙ୍କା ଗଲା ?

ବାବୁ ରତ୍ନନାଥ ଦେ ଆପଣେ ! ଗଲା ଅଳ୍ପ ମାସରେ ଯେଉଁ ଗୋରପ ଖଣ୍ଡ କାର୍ଯ୍ୟାର ହୋଇଥିଲା, ଏ କଣ ସେହି ଗୋରପ ? ଅର୍କୁନ ମହାରାଜା ମିୟୀ ହାତଗଡ଼ା ଭଲ ଜାହାଜ ଖଣ୍ଡ ଉତ୍ତରିଥିଲା ଏକା—କଣ ବୋରେଇ ଦେଇଥିଲେ ?

ବାବୁ ରତ୍ନନାଥ ଦେ—ସତ—ସତ, ଜାହାଜ ପର ଜାହାଜ ଥିଲା, ବୁଲି ବି ସିମିତିକା—ମୁହଁଣ ପାର ହୋଇଗଲେ ଦିନକେ ସୁତାନୁଟି ଶେପ ମାରି ଦେଉଥିଲା । ହିଁ—କଣ ପରୁରିଲେ ? ବୋରେଇ ମାଳ ? ଥିଲ ଛ ହଜାର ମହାଶ ରୂପିଳ, ବି ହକାର

ମହଣ ଲାହା, ଦି ହଜାର ଟଙ୍କାର ଲୁଗା । ବତାଶ ବନ୍ଦରେ ଉଠିରେ ଗହକିମାନେ ସପା ରୁଦ୍ଧଳ ରୁହାନ୍ତା କରନ୍ତି । ତେବେଳେ ରୁଦ୍ଧଳ ଦର ଥିଲା ମହଣକୁ ଏଗାର ଅଣା ଦି ପଇସା । ମୁଁ ଦି ପଇସା ବଢ଼େଇ ଦେଇ ବାର ଅଣାରେ ସପା ଧଳା ମାଳଚକ କଣି ପଠାଇଥିଲା । ଧରନ୍ତ କେତେ ଟଙ୍କା ଗଲା । ଦରେ ପିଲାଗୁଡ଼ାକ ସେ ଜାହାଜ ଖଣ୍ଡକୁ ବଢ଼ି ଭଲ ପାଉଥିଲେ । ସେହିମାନଙ୍କ କଥାରେ ଜାହାଜରେ କାଠ ବଦଳରେ ଇଷ୍ଟାଇର କପି କଳ ସବୁ ଦେଇଥିଲା । ସେମାନେ ଜାହାଜ ବାହାର ସବୁ ତିଥି କରି ରଙ୍ଗ ବେରଙ୍ଗ ପତାକା ମଣ୍ଡେଇଥିଲେ । ମୁଁ ଖାଲି ଗୋବିନ୍ଦ ପିଲା ବୁଦ୍ଧିରେ ପଡ଼ି ବତାଶ ବନ୍ଦରକୁ ପଠାଇଲି, ନୋହିଲେ ବେଣାଶପଟଶାକୁ ପଠାଇଥିଲା ।

ବାବୁ ଚରଣ ଦାସ କହିଲେ— ହେଲେ କଣ, ଆଜି କାଳି ବତାଶ ବନ୍ଦରେ ଦି ପଇସା ଅଛି ।

ବାବୁ ପରମ ପରିଜା କହିଲେ— ସେ ସବୁ କଥା ଆଉ, ଏବେ ତ ସବୁ କଥା ହାଠରେ ପଡ଼ି ଦାଣିରେ ଚଢ଼ିଲଣି—ମୋ ଜାଣିବାରେ ଗୋଟାଏ ଭଲ ରକମ କଟକଣା ନ କରି ଜାହାଜ ଦରିଆକୁ କାଢ଼ିବା ଠିକ୍ ହେଉ ନାହିଁ ।

ବାବୁ ରାମରାମ ପାପେ କହିଲେ— କୋହାଜ ଦରିଆକୁ ନ କାଢ଼ି ଗୁରିରେ* ବାନ୍ଧ ରଖିବୁଁ ? ରୈର ହେଉ, ଡିକାଏନି ହେଉ, ଜାହାଜ ଦରିଆକୁ ପଠାଇବାକୁ ହେବ । ମୁଁ କହୁଣ୍ଡି, ଉତ୍ତର ପୂର୍ବ ଦାଣି ଗୁଡ଼ ଦେଇ ଖାଲି ଦକ୍ଷିଣ ଖେପ ମାରିବା । ଏ ଦିଗକୁ ସେ ବୋମ୍ବାଟିଆଗୁଡ଼ାକ * ଆସି ନାହାନ୍ତି ।

ବାବୁ ଚରଣଦାସ କହିଲେ—ଉଁ—ହୁଁ, ସେ କଥା ନୁହେ । ଦକ୍ଷିଣ ଦାଣିରେ ଆଜି ନାହାନ୍ତି, କାଲି ଆସିବାକୁ କେତେ ମଠ ? ସେଗୁଡ଼ାକଙ୍କର ତ ଆଉ କିନ୍ତୁ ପାଇଟି ନାହିଁ, ଦରିଆୟାକ ବୁଲି ଡିକାଏନି କରୁଛନ୍ତି, ଉତ୍ତରେ ନ ପାଇଲେ ଦକ୍ଷିଣକୁ ଧାଡ଼ି ଦେବେ ।

ବାବୁ ନବଦନ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ରୁଦ୍ଧଳେ— ଆପଣମାନେ ତଣ୍ଡେଲ ମୁଁରୁ ତ ଶୁଣିଲେ, ରୈରଗୁଡ଼ାକ ପିରିଜୀ ଜାତି— ତେବେଆସ, ପିରିଜୀମାନଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ କାରବାର ବନ କରିବା । ରୈରଗୁଡ଼ାକ ତ ଏମାନଙ୍କ ଜାତି ଭାଇ, କାରବାର ବନ ହେଲେ ଦେଶରୁ ଦରିଆରୁ ସବୁଆଡ଼ୁ ଗୁଡ଼ି ପଳାଇବେ ।

ବାବୁ ଚରଣଦାସେ କହିଲେ— ନାହିଁ, ନାହିଁ । ଏ କଥାଟା ବି ମନକୁ ପାଇଲା ନାହିଁ । ତଣ୍ଡେଲ କତିରୁ ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ, ସେ ସେ ଗଞ୍ଜେଇନିଶା, ଛଣଦୀପରେ ଗୈର ମାଡ଼ ବସିଲଣି, ସେ କି ଆଉ ଉଠୁଣ୍ଡି ? ଛଣଦୀପଟା ଦରିଆ ମଝାମହି ଘାଟି ଜାଗା, ଦରିଆ-ଯାକରେ ତାର ଅଧିକାର । ଆଉ ଗୋଟାଏ କଥା, ପିରିଜୀମାନଙ୍କୁ ତ ତଡ଼ି ଦେବେ, କାରବାର କରିବେ କାହା ସାଙ୍ଗରେ ? ସେମାନେ ଜାତିରେ ମେଳ୍କ ସିନା— ମଦ ମାଉଁସ ଖାନ୍ତି, ଯେତେ ହେଲେ ସେମାନେ ହେଲେ ଲକ୍ଷ୍ମୀପୁଷ୍ପ । ମୋଟା କାରବାର, ରଗଡ଼ ଝଗଡ଼ ନାହିଁ; କଥା ପଦ ପଦକେ ସତରା । ଆହୁରି ବି ଗୋଟାଏ କଥା, ଦେଶରୁ ତଡ଼ି ଦେଲେ ସମସ୍ତେ ମିଳ ଦରିଆରେ ଡିକାଏନି କରିବେ । ତେବେଳେ ଉପାୟ ?

*ଗୁଡ଼—ଜାହାଜରଖା ପ୍ଲାନ, ରଙ୍ଗରେ କହନ୍ତି—ଉଳ ।

* ବୋମ୍ବାଟିଆ—ଜଳଦୟ ।

ବାବୁ ରମ୍ବନ ପାତେ କହିଲେ— ତୁଙ୍କା କଥାଟାରେ ଏତେ ବକ୍ ବକ୍ କୀଁ ? ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ, ଉକାଏତିମାନେ ପରିଜୀ ନୁହନ୍ତି, ପାଠୁଆଗାନ୍ତ ଜାତି ।

ବାବୁ ପରମ ପରିଜା ଟିକିଏ ଖପା ହେଲା ପରି କହିଲେ—ଆପଣମାନେ ଭିତର କଥା ସବୁ ନ ଜାଣି କୀଁ କଥା କହନ୍ତି ? ଆମୁଙ୍କୁ ଅଧିଳ କଥା ଜଣା । ପରିଜୀ ଶଲ୍ଲସୀମ ନଙ୍କ ମୁହଁରୁ ତେର ଥର ଶୁଣିଛୁ— ଏଇ ଯେ ଦରିଆ ଦେଖନ୍ତ, ଠିକ ପୂର୍ବଦିଗରେ ଆର କୁଳକୁ ଲାଗି ଗୋଟାଏ ଟାପୁ ଅଛି, ସେଇଟାର ନାମ ବିଲାରତ । ସେଇଟା ତେର ବାଟ । ବାଲେଣ୍ଟର ନାହିଁ ମୁହାଣ କହିଛୁ ଠିକ୍ ପୂର୍ବମୁହଁ ଜାହାଜ ଗୁଡ଼ିଦେଲେ ଦେବୁ ବରଣରେ ସେ ଦେଶରେ ଜାହାଜ ପଢ଼ିଥିବ । ଆମ ଦେଶରେ ଯିମିତିକା ଛନ୍ଦଶ ପାଠକ ଅଛନ୍ତି, ସେ ଦେଶରେ ବି ସେହିପରି ଓଳନାଜ, ଉଙ୍ଗେମାର, ଇଂରେଜ, ଫରସି ନାନା ଅଲଗା ଅଲଗା ଜାତି ଅଛନ୍ତି । ଦେଖୁ ନାହାନ୍ତି, ଏଇ ବନ୍ଦରରେ ସେମାନଙ୍କ ଦର ଅଲଗା ଅଲଗା । ପାଠୁଆଗାନ୍ମାନେ ବି ପରିଜୀ ସତ, ହରୁ ତଣେଲ ମୁହଁରୁ ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ, ସେହି ପାଠୁଆଗାନ୍ମାନେ ରବିବାର ଦିନ କିନ୍ତୁ କାମ ପାଇଟି କରନ୍ତି ନାହିଁ, ଗୀର୍ଜାକୁ ଯଇ ଠାକୁର ପୂଜା କରନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ପୁରୋହିତମାନେ ବି ପାନ ଗାଆଣିଆଙ୍କ ପରି କଳା କନା ଦାଗର ପିଲାନ୍ତି, ଦିନଟାରେ ମହମବତି ଜାଳନ୍ତି, ଆଣ୍ଟେଇ ପଡ଼ି ପାଣି ଛିଞ୍ଚନ୍ତି ।

ବାବୁ ରମ୍ବନ ପାତେ କହିଲେ, “ସତ ପରି ହୋ ! ଅଲଗା ଜାତି ନୁହନ୍ତି । ସେବନ ରାତିରେ ଫରସି ସେହିମି ଭୋଁ ସାହେବ ଉଙ୍ଗେମାର ବଡ଼ ସାହେବ ଘରେ ବସି ଖାଉଥିଲ, ମୁଁ ଦେଖିଛୁ । ନିଶ୍ଚପୁ ଏକା ଜାତି । ଟୋପିମୁଣ୍ଡିଆ ଗୋଟାଏ ଜାତି ।”

ବାବୁ ରଦ୍ଦୁ ନାଥ ଦେ କହିଲେ, “ନାହିଁ ହୋ, ସେମାନେ ଅଲଗା ଅଲଗା ଜାତି । ଦେଖୁନାହିଁ, ଗୋଦାମ ଦର—ଗବି—ଜାହାଜ —କାରବାର ସବୁ ଅଲଗା । ଆଉ ଖାଇବା କଥାଟା ଯାହା କହିଲେ, ବିଦେଶରେ କିଏ କାହାକୁ ଦେଖୁଛି ? ଆଉ ଯାହା କହ, ଇଂରେଜ ପରିଜୀ ହେଲେ କଣ ହେଲା, ସେମାନେ ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେସ୍ତ ଜାତି; ବ୍ରାହ୍ମଣ ହେବେ ପର । ଦେଖୁ ନାହାନ୍ତି, ସମସ୍ତେ ବନ୍ଦରରେ ବଡ଼ ବଡ଼ କୋଠି ବନେଇ ରହିଛନ୍ତି । ଇଂରେଜ ଏମାନଙ୍କ ଭିତରକୁ ଆସିଲେ ନାହିଁ । ବଳରମଗନ୍ତ (୧) ମୁହାଣ କଣିରେ ଉଠା ଦୋକାନ ପକାଇଛନ୍ତି । ଆଉ ଏମାନଙ୍କ ଦେବ ରଙ୍ଗା, ସେମାନଙ୍କ ଦେବ ଶେତିଆ ।”

ବାବୁ ଚରଣଦାସେ ପରୁରିଲେ, “ହୋଇ ହେ ଦେ ସାନ୍ତେ । ଇଂରେଜ ପରିଜୀର ଦୁଇଖଣ୍ଡ ବଡ଼ ବଡ଼ ଜାହାଜ ଗବଗ୍ନ୍ର ଗବରେ ବରଣସେ ହେଲା ବନା ହୋଇ ପଡ଼ିଛି, ବିଲାରତ ଯାଉ ନାହିଁ କୀଁ ? ସେ ଜାହାଜ ଦୁଇଖଣ୍ଡର ନାମ କହନ୍ତି ? ହଁ—ହଁ, ଖଣ୍ଡକର ନାମ ଡାହାଣୀ ମୁଣ୍ଡ (୨) ଆଉ ଖଣ୍ଡକର ନାମ ନାଳୀ (୩) ।”

ବାବୁ ରଦ୍ଦୁନାଥ ଦେ—ହୋ—ହୋ ! ସେ କଥା ଶୁଣି ନାହାନ୍ତି ଦାସେ ? ବିଲାରତରେ ପରିଜୀଗୁଡ଼ାକ ଆପଣା ଭିତରେ ବାଡ଼ିଆବାଡ଼େଇ ଲାଗିଛନ୍ତି । ସବୁ ପରିଜୀ ଏକପଟ, ଆଉ ଇଂରେଜ ପରିଜୀ ବାଡ଼େ । ଦରିଆରେ ଇଂରେଜ ଜାହାଜ ଦେଖିଲେ ବାଡ଼େଇ ନେବେ ।

ଆଉ କେତେକାଳ ଜାହାଜଖଣ୍ଡ ବନ୍ଦରରେ ପଡ଼ି ରହିବ ?

(୧) ନଦୀ ହମୁଦ୍ର ସଙ୍ଗମ ପ୍ଲାନରେ ଗୋଟାଏ ଜାଗାର ନାମ ।

(୨) Diamond.

(୩) Lily.

ବାବୁ ରତ୍ନନାଥ ଦେ—ଆଉ ଜାହାଜ ଯାଉଥିଲା, ଡାହାଣୀମୁଣ୍ଡ ଏଇଠି ଗଡ଼ିଲା ବୋଲି ଜାଣ । ମଣିଷ ଜାହାନ୍ତି ଯେ, ଜାହାଜ ବାହି ନେବେ ? କଥା କଣ କି, ସବୁ ଦେଇର ଲୋସ୍ ଗୁଡ଼ାକ ପ୍ଲେଟ ଜାତି, ଭାରି ମୁଆ । ଜାହାଜ ତ ବନ୍ଦା ହୋଇ ପଡ଼ିଲା, ହାତରେ କାମ ପାଇଛି ନାହିଁ, ଲଗେଇଲେ ମଦପିଆ । କଳା ମରିବ, ବାଣର, ଘୃତିଳ ଦେଇ ଏକ ରକମ ମଦ ହିଅରି କଲେ, ଦିନ ରାତି ତାକୁ ବସି ପିଇଲେ । କଳାମରିବ ଆଉ ବାଣର ହେଲୁ ନିଆଁ ପରି ଗରମ । ସେଗୁଡ଼ାକ ହେଲେ ଶୀତଳ ଦେଶଲୋକ, ସହିବ କ୍ୟା ? ଲମ୍ବ ଲମ୍ବ ଧଣ୍ଡ ପରି ଶୋଇ ଗଲେ । ଜାହାଜ ଚଳାଉଛି କିଏ ?

ପରମ ପରିଜା—ସେଗୁଡ଼ାକ ଉରରେ ଇଂରେଜ ପିଣ୍ଡୀ ବି ଉର ମର ରହିଛି, ଆମମାନଙ୍କୁ କଣ ରଖିବେ ? ଆସନ୍ତ ଆଜି କତିରୁ ଖାଲ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ବଳମମଗଡ଼ ଆଉ ସୁତାନୁଟି ହାଟରେ କାରବାର କରିବା । ସେ ଗୁଡ଼ାକ ସାଙ୍ଗରେ ଆଜି କତିରୁ କାରବାର ବନ ।

ବାବୁ ରତ୍ନନାଥ ଦେ—ଏଇ ଯେ ସୁତାନୁଟି ହାଟ କଥା ଜହିଲେ, ତାର ହାଲ ଜାଣନ୍ତି ? ସେ ଜାଗା ଅଢ଼ିତଦାର କତିରୁ ସବୁ ହାଲ ବୁଝିଛୁଁ । ଇଂରେଜ ପିଣ୍ଡୀ ଉତରେ ଗୋଟାଏ ସାହେବ ଅଛି, ସେ ଲୋକଟି ବଢ଼ି ଧାର୍ମିକ । ମଦ ମାଉଁସ କିଛି ଖାଏ ନାହିଁ, ଗୋଜ ଗୋଜ ଗଞ୍ଜାୟାନ କରେ, କାଳୀଦାଟରେ ଢିଜା ଦିଏ, ଖାଲ ଯଅ ଛତ୍ର ଆଉ ତଣା ଖାଏ । ଦେଶ ଉତରେ ତା ନାମଙ୍କାକ ଭାରି, ତାକୁ ଯବତଣାଖିଆ ସାହେବ ବୋଲି ଡାକନ୍ତି । ଏଇ ଯେ ସୁତାନୁଟି ହାଟ ଦେଖୁଛି, ଆଗେ ସେଇଟା ଭାରି ଜଙ୍ଗଲ ଥିଲା । ସେଇ ଯବତଣାଖିଆ ସହେବ ବଣ କାଟି ହାଟ ବସେଇଛି । ତାହାର

କାରବାର ବଢ଼ି ଠିକ—ଶୈକଠୋକ । ଦେଶ ଲୋକେ ତାକୁ ଠାକୁର ପରି ମାନନ୍ତି । ଦେଶ ଉତ୍ତର ଖୁବ ଦୁରଦୁରାନ୍ତର ମହାଜନ ଜମିଦାରମାନେ ଆସି ସୁତାନୁଟିରେ ଘର ବନେଇଲେଣି, ଉଞ୍ଚା ଉଞ୍ଚା କୋଠାଦର ଭାତି ହୋଇ ଗଲାଣି । ମାହେବର ତେଲଙ୍ଗା ପାଇକମାନେ ହାଟରେ ପହରା, ରୈର ତତ୍ତ୍ଵର ନାମ ନାହିଁ । ଆଉ ସେ ସାହେବ କଣ କରିଛି କି, ହାଟର ଉତ୍ତର ପଟରେ ଭାରି ଗୋଟାଏ ନାଲ ଖୋଲାଇ । ମରହଟା ପଣି ପାଇବ ନାହିଁ, ଆଉ ଉର କାହାକୁ ? ହାଟରେ ମାଲ ପଦାରେ ପଡ଼ିଥାଉ, କେହି ଅନାଇ ଦେବାକୁ ନାହିଁ ।

ବାବୁ ଜଗଦବନ୍ଧୁ ମଳ୍ଲ କହିଲେ, “ତେବେ ଏହାର କଥାରେ ଲାଭ କଣ ? ଆସ ଆଜିତାରୁ ଆଉ ପେରିଜୀ-ମାନଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ କାରବାର କରିବା ନାହିଁ—ଖାଲ ଇଂରେଜ ବଣିଆକ ସାଙ୍ଗରେ ଲେଣ୍ ଦେଣ୍ । ସବୁ ଜାହାଜ ସୁତାନୁଟି ହାଟକୁ ପଠାଇବା ।”

ମଳ୍ଲ ବାବୁଙ୍କ କଥା ସମସ୍ତଙ୍କ ମନକୁ ଦେଖିଲ । ସମସ୍ତଙ୍କର ଏକରାଏ । ହରିବୋଲ ଦେଇ ସମ୍ଭା ଭାଙ୍ଗି ସମସ୍ତେ ଆପଣା ଆପଣା ଦରକୁ ଗଲେ ।

ବଗଲୁ ବଗୁଲୀ

ବିଦିଆ ପାପ ଭୂଷଣପୁର ଗାଁର ତୌକିଆ । ଏଡ଼େ ବଢ଼ି ଗାଁଟା, କଣ୍ଠର ବୋଇଲେ ବିଦିଆ ଏକୁଟିଆ । ଅଛବ ଲୋକଟା, ସେ କଣ ଭଲଲୋକଙ୍କ ଘର ଲଗାଲଗିରେ ଘର କରିବ ? ଗାଁମୁଣ୍ଡ ଦିମାଣ ଜମି ପୁଣି ପଦା ଉତ୍ତରେ ଗୋଟିଏ ପଲ୍ଲେର । ଜାତିରେ ତ କଣ୍ଠର—ତୌକିଆ ବା ଯୁଡ଼ା ବୋଲି ପୁଞ୍ଜି ନୁହେ । ହେଲେ, ଗାଁ ଲୋକେ ତାକୁ ମାନନ୍ତି । ସେ ଆଉ ଗାଁ ତୌକିଆ ପରି

ହୁତେ । ତିବା ଏ ଉଥା ମୁଳିଗାନ୍ତିଶ ଗୋଟାଏ କାନ୍ଦର ପକାଇ “ଏ ରାମ ପଇଡ଼େ—ଜାଗତା, ଏ ନାଇକ ଦର—ହୁସିଆର”, ଏହିପରି ଡାକ ଡାକ ଦୁଆର ଦୁଆର ରାତିଆର ବୁଲୁଥୁବ । ବିଦିଆ ପାଷ ତୌକିଦାର ଲେ ଦିନରୁ ଗାଁରେ କାହାର ଦର ପୀଡ଼ାରୁ ପୋଇଛନ୍ତିକଟାଏ ବି ରୈର ଯାଇ ନାହିଁ । କଥା କଣ କି, ମଫସଲ ଗାଁରେ ରୈରମାନେ ତୌକିଆ ଖର ନ ଧରିଲେ ଗାଁ । ଉଚରେ ପଣି ପାରନ୍ତ ନାହିଁ । ଫେର ତା ବାଦ ବିଦିଆ ଗୋଟାଏ ପଞ୍ଚହତା ମରଦ । ଠେଙ୍ଗାଟାଏ ଧରିଥୁଲେ ଦଶ ଜଣ ଭେଣ୍ଟିଆ ପାଖ ପଣି ପାରିବେ ନାହିଁ । ଏଥିମାଗି ଗୈରଯାକ ଭରସି ଭୂଷଣ-ପୁର ଗାଁମୁହଁ ହୋଇ ପାରନ୍ତ ନାହିଁ ।

ବିଦିଆର ବର୍ତ୍ତମାନ ମାଣେ ଦିଗବାର ଜାଗିର । ତା ବାଦ ଫସଲ ଅମଳ ବେଳେ ଗାଁର ସାନ ବଡ଼ ମମଷ୍ଟେ ବିଲ ମୁଣ୍ଡରେ ତାକୁ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ କଲେଇ ଦିଅନ୍ତି । ପାଷପୁଅ ସବୁବେଳେ ମନ ଆନନ୍ଦରେ ଥାଏ, ସବୁବେଳେ ହରେକୁଷ୍ଟ ହରେକୁଷ୍ଟ ଭଜୁଆଏ । ଥିଲ ନ ଥିଲକୁ ତାର ଶୋରନା ନାହିଁ । ଘରେ ଅଛି, ଖାଇଲ—ନାହିଁ, ଉପାସ ରହିଲ । ଜୀବନଟାଯାକ କାହାରିକୁ କିଛି ମାରିନାହିଁ, କାହାରି ଦୁଆରେ ଆଦୁର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ନାହିଁ । କିଛି ଦୁଃଖରେ ପଡ଼ିଲେ ହାତ ଯୋଡ଼ି ଉପରକୁ ଅନାଇ ଜଣାଏ, ‘ହର ତୋ ମରନ୍ତ !’

ବୁଢ଼ୀଟି ମଲ୍ଲ ଦିନରୁ ବିଦିଆ ପାଷ ସଞ୍ଜ ସଞ୍ଜ ରୁଚିଟା ଖାଇ ଦେଇ ପୁଅଟିକୁ ଧରି ଘର ବାହାରିଯାଏ । ଭାଗବତ ଘର ଆଗ ପିଣ୍ଡାତଳେ ଖଣ୍ଡ ଛିଣ୍ଡା ତାଟ ପାରି ଦେଇ ପୁଅଟିକୁ ଶୋଇଦିଏ । ଭାଗବତ ଘରେ ପୁରାଣ ଗାନ୍ଧ ବିଜେ । ଗାଁର ପୁରେହତ ବିଷ୍ଟୁ ପଣ୍ଡାଏ ପୁରାଣପଣ୍ଡା । । ତାଙ୍କର ସେଥିକି କିଛି ବର୍ତ୍ତନ ନାହିଁ । ପୁରାଣ ବଢ଼ା ଦିନ ଗାଁର ସାନ ବଡ଼ ସମସ୍ତକୁ ସଙ୍ଗୁଳା

ହୁଏ । ପୁରାଣ ଶୁଣ ନ ଶୁଣ, ଆପଣା ମଗଦୁର ଭରି କିଛି କିଛି ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଦଇତ୍ୟ ନାହିଁ ତ, କେହି ଦିମାଣ ଧାନ କାନ୍ଦରେ ବାନ୍ଧ ଆଣି ତାଳ ଦେଇ ଲେନ୍ । ସବୁଦିନେ ପୁରାଣ ହୁଏ । ଖାଲ ଉଆଁସ, ପୁନେଇ, ଫଂନାନ୍ତି, ଗୁରୁବାର ବନ୍ । ପଣ୍ଡାଏ ଉଚୁଡ଼ା ପୁଞ୍ଜାଏ ନୋହିଲେ ଗୁଡ଼ ଟୋପାଏ ଘେଗ ଦେଇ ହାତ ତାଳ ମାରି ରୁଲିଯାନ୍ତି । ସେ ସବୁଦିନରେ ଗାଁର ମୁଣ୍ଡିଆ ମୁଣ୍ଡିଆ ଲେକେ ଅଧରତିଯାଏ ବସି ଗାଁର ଭଲ ମନ, ହାରି ଗୁହାର କଥା ବୁଝାବୁଝି କରନ୍ତି ।

ଗାଁର ବୁଢ଼ା ଭକିଆ ଲେକେ ରୋଜ ରୋଜ ପୁରାଣ ଶୁଣିବାକୁ ଆସନ୍ତ । ଦେହ ବାଧୁକା ଅବା ହାତରେ କିଛି ପାଇଟି ଥିଲେ, ଦିନେ ଅଧେ ଆସି ପାରନ୍ତ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ଭେଣ୍ଟିଆଟି ଦିନରୁ ଆଜିଯାଏ ରୁକିଶ ପରୁଣ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ବିଦିଆ ପାଷ ହାଜର ହେବାର ଦିନେ ବି ଛୁଟଣ ନାହିଁ, ବାଧୁକ ପଡ଼ିଲେ କୁଛେଇ କୁଛେଇ ବେଳେ ଆମିବ । ପୁରାଣ ଆରମ୍ଭ ‘ଶା ଶୁକ ଉବାଚ’ କତିରୁ ଶେଷ ‘ଶାମସ୍ୟାପି’ ଯାଏ ହାତ ଯୋଡ଼ି ବସି ମନ ଦେଇ ଶୁଣୁଆଏ । ପୁରାଣ ପାଠ ବେଳେ କୌଣସି ପ୍ଲାନରେ ଅର୍ଥର କିଛି ଅଖଞ୍ଚ ହେଲେ ସମଷ୍ଟେ ଅନାଇ କହନ୍ତି, “ପାଷପୁଅ, ଏ ଜାଗାରେ ପାଠ କଣ ହେଲା ?” ପାଷ ହାତ ଯୋଡ଼ି ‘ଆଜ୍ଞା ସାନ୍ତମାନେ’ କହି ଗୀତର ଏମନ୍ତ ସୁନ୍ଦର ଅର୍ଥ କରିଦିଏ ଯେ, ସମସ୍ତକୁ ମନ ଖୁସି । ପାଷକୁ ଭାଗବତର ତେର ଜାଗା ପୌଟେ । ଅଧାକୁ ଅଧା ପାଠ ମୁହଁ ମୁହଁ କହିପିବ । କଥା କହିବା ବେଳେ ଭାଗବତରୁ ତେର ତେର ପଦ ଦାଇକା ଦେଇ କହେ । ସାନ୍ତମାନେ ତାକୁ ପ୍ରଶଂସା କଲେ, ଦୁଇ ହାତରେ ଧୀରେ ଧୀରେ ଗାଲରେ ରୁପୁଡ଼ା ମାରିହୋଇ କହେ, “ଆଜ୍ଞା ସାନ୍ତେ, ମୁଁ କଣ୍ଠର ବାପୁଡ଼ା କଣ ଜାଣେ, ସାନ୍ତମାନଙ୍କ ତରଣରେଣୁ ସେବା କରି ଯା ଦିପଦ ଶିଖିଛି !”

ବିଦିଆ ପାପର ପୁଅ ସମ୍ମାର ବିଷ ଲାଗି ତେର ତେର ଜାଗାରୁ କନ୍ୟାର ବାଢନ ଆସିଲାଣି । ଏଡ଼େ ବଢ଼ି ଗାଁର ଚୌକିଆ, ତା ପୁଅ ଲାଗି କଣ କନ୍ୟାର ଅଭାବ ? ସମ୍ମା ପିଲାଟା ସିମିତ ଦେଖିବାକୁ ଡିଇଲ ଡାଉଲ, ଶୁଣ ବି ସିମିତ, କାମ ପାରଟିକୁ ରହୁ । ବାପାକୁ ଶ୍ରୀ ମାନେ, ବାପ କଥା ତଳେ ପଢ଼ିବ ନାହିଁ । ବାପ ବାଧୁଙ୍କା ପଡ଼ିଲେ ଦିନ ରାତ ପାଖରେ ଜଗି ବସି ସେବାରେ ଲାଗିଥିବ । ମନ୍ଦାମୟର ଚୌକିଆ ଦ୍ରୁତ୍ଯା ପାପ ଝିଅ ରେମ୍ବକୁ ଦେଖି ବୁଡ଼ାର ମନ ମାନିଗଲ । ତାହାର ସାଙ୍ଗରେ ସମ୍ମାଲୁ ବାହା କରିଦେବା କଥା ଠକ କଲା । ସିମିତ ହେଉ ଏଇ ବର୍ଣ୍ଣ ବିଷ କଲେ ବନେ । ଉଛୁଣି ପୁଅର ସତର ବର୍ଷ ରୂପିତି, ଆସନ୍ତାକୁ ଯୋଡ଼ା ବୟସ ପରିବ, ବିଷ ହେବ ନାହିଁ । ବିଷ କରଇବି—ହଁ—ବୋଇଲ, ରଙ୍ଗ ତରଣା । ଯେତେ ଟାଣିଟୁଣି ଖରଚ କର, ତରଣ ଟଙ୍କାରୁ ତଣା ନୁହେ । ଜାତି ଭାଇମାନେ କଣ ଛୁଡ଼ିବେ ? ଏଡ଼େ ବଢ଼ି ରୂପିରିଟାରେ ଅଛି, ନାମ ଡାକ, ନାହିଁ ବୋଇଲେ କଏ ଶୁଣେ ? ଅତି ନିକୁଳ ଦିବେଳ ତ ଜାତି ଗୋପେଇମାନଙ୍କୁ ମୁଖଧୂତ କରାଇବ । ହାତରେ ନାହିଁ ପରିଯାଏ, ଯାହା କରିବେ, ଯାହା ଦେବେ ଦରି । ତେର ବେଳେଯାଏ ହାତ ଯୋଡ଼ି ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଡାକିଲ, “ପ୍ରଭୁ ! ତୁମ ଇଚ୍ଛା ହେଲେ ପୁଅଟି ଦିହାତକୁ ରୁହିବାତ ହେବ ।”

ଦିନେ ରାତରେ ପୁରାଣପାଠ ସରିଲ ବାଦ ଗାଁର ମୁଖ୍ୟ ମୁଖ୍ୟ ସାନ୍ତୁମାନେ ବସିଥାନ୍ତି, ବିଦିଆ ପାପ ହାତ ଯୋଡ଼ି ଜଣାଇଲ, “ଆଜ୍ଞା, ସାନ୍ତୁମାନଙ୍କ ହୃଦୟ ହେଲେ ପଦେ ଶୁଭାର ଜଣାଇବ । ଆଜ୍ଞା, ଆପମାନଙ୍କ ଚରଣଧୂଳି ଲାଗି ପୁଅଟି ପାରିଲେଣି । କନ୍ୟାଟିଏ ଠିକ କରିଛି, ଅଜ୍ଞ ହେଲେ ହାତଛନ୍ଦା କରେଇ ଦେବି ।”

ସବୁ ସାନ୍ତ ବସି ମୁହଁ ଶୁଣିଗୁହଁ ହେଉଛନ୍ତି, କାହାର ପାଟି ପିଟନାହିଁ । ଜମିଦାର ବଳରୂମ ନାପୁକେ ଗୋଟାଏ କାମ ବାହାନା କରି ବିଦିଆ ପାପକୁ ଆଉଥାଙ୍କେ ପଠାଇ ଦେଲେ । ତାହିଁ ବାଦ୍ୟ ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁହଁକୁ ରୂପୀ କହିଲେ, “ଦେଖନ୍ତୁ, ଗ୍ରାମର ସମସ୍ତ ମୁରବି ଲୋକକ ତ ଅଛନ୍ତି । ବିଦିଆ ତଣା ପୁରୁଷ ବର୍ଷ ହେଲ ଗାଁଟାକୁ ଆଗୁଳିଛି । ତା ବାହାଦୂରୀଲିତରେ ରୈର ଚପାଟି କିଛି ଶୁଣାନାହିଁ । କେବେ ସେ କିଛି ମାଗିନାହିଁ । ମାଗିବା ଲେକ ହୁତେହଁ । ଲୋକଟି ଯିମିତ ସତ୍ୟବାଜ, ସିମିତ ଧାର୍ମିକ । ତା ହାତରେ ପଇସାଏ ଥିବ ନାହିଁ ଜଣା । ଆସନ୍ତ ଆମେମାନେ ତା ପୁଅକୁ ବାହା କରେଇ ଦେବା ।”

ସମସ୍ତେ ଏକାବେଳକେ କହି ପକାଇଲେ, “ଆଜ୍ଞା ! ଆଜ୍ଞା ! ସାନ୍ତ ଯାହା ଆଜ୍ଞା କଲେ ଠକ କଥା । ଆମେମାନେ ମନ ନ ଦେଲେ ସେ କମିତି ଚଳିବ ?”

ଜମିଦାରଙ୍କ ଆଜ୍ଞାରେ ଅବଧାନେ ରଜାଧର ମହାନ୍ତିଏ ଧାଇଁ ଯାଇ ଲେଖନ ପତ୍ର ଦେନିଆସିଲେ । ବିଷ ଦରକୁ ଯାହା—ବିଷ, ରୂପୁଲ, ତେଲ, ଲୁଣ, ସୋରଷ, ଖଲିପତ ଖଣ୍ଡକ ସୁତ୍ରା ତାଳିକା ହେଲ । ପୁରେହତ କଣ୍ଠର ବୈଷ୍ଣବ, ତାପାଇଁ ମୁହଁଏ ଲୁଗା, ରୂପିଥା ଦକ୍ଷିଣା ସବୁ ତାଳିକାରେ ବସିଲ । ମଣିଷ ଚିହ୍ନ ସବୁ ଗାଁଯାକ ଭେଦା ହୋଇଗଲା ।

ଆଜି ଅଭିନ୍ନ ମଙ୍ଗନ । ବିଷ ଆଉ ଦୁଇଦିନ ଅଛି । ସକାଳ ଦିନ ପହରକ ସମୟରେ ଜମିଦାରଙ୍କ ଦୁଆରୁ ଦ୍ଵାରା ଯାଇ ପତ୍ର ଦୁଆରେ ଜମା ହେଲ । ଜମିଦାର ଗାଁର ସମସ୍ତଙ୍କ ଘର ରୁଣ୍ଡେଇ ଘରେ ଠୁଳକର ରଖିଥିଲେ । ପାପର ତ ପାତ-ପାତ୍ର ଗୋଟିଏ ପଲାଦର, ପଦାର୍ଥ ସବୁ ରଖୁଣ୍ଟି କାହିଁ ? ଦୁରଦୁରାନରରୁ କୁଣିଆ କୁଟୁମ୍ବ ଆସି ରହିବାଲାଗି ବାପପୁଅ ଲାଗି ଖଜୁଣ

ପିଞ୍ଜାରେ କେତେ ବଖର ଛାପୁଣିଆ କରି ପକାଇଥିଲେ, ପେଥରୁ ଗୋଟାଏ ଦରେ ସବୁ ଜିନିସ ରଖି ଦେଲେ । କାଳ ବିଶ୍ଵ । ମଙ୍ଗନରୁଠିରେ ସବୁ କୁଣିଆ ପହଞ୍ଚଗଲେ । ଖନା ଲାଗିଗଲ । ସେହି କୁଣିଆ ଭିତରୁ ରୂପ ଜଣ ବାନ୍ଧୁଣୀ ପରପ୍ରଣୀ ବାହାର ପଡ଼ିଲେ । ବୁଢ଼ା ପାପ ସାନ କବିରୁ ବଡ଼ଯାଏ ସବୁ ଜାତିପୁଅଙ୍କ ହାତ ଧରି, ଗୋଡ଼ ଧରି କହୁଥାଏ, “ସାନ୍ତମାନେ ! ଗୋପେଳୀ-ମାନେ ! ପଞ୍ଚ ଠାକୁରମାନେ ! ଏ କାମ ଆପଣ-ମାନଙ୍କର, ପୁଅ ଆପଣମାନଙ୍କର, କାମ ତୁଳେଇ ନେଉନ୍ତି !” ସତକୁ ଧତ ସମସ୍ତ କାମ ତୁଳେଇ ନେଲେ, ବିଶ୍ଵ ହୋଇଗଲ । ଲାତିପୁଅମାନେ ଖୁସି ହୋଇ ବିଦା ହୋଇଗଲେ । ଯିବାବେଳେ ବାଟରେ କୁଟାକୁଷି ହୋଇ ଯାଉଥାନ୍ତି, “ଜାତି ଭିତରେ ଏଡ଼ି କାର୍ଯ୍ୟଟା କେହି କରି ନାହିଁ । ସବୁ ଜାତିପୁଅଙ୍କୁ କିଏ ବରଣିଥାଏ ? ଖୁଆଇ ପିଆଇ ଘେର କରି ଦେଲା । ତାଟିଆକୁ ତାଟିଆ ବିଶ୍ଵ ଡାଳି, ବାଲୁଶା ପରି ବଡ଼ ବଡ଼ ପୁଞ୍ଜାଏ ଗାରଡ଼ ବାନ୍ଧ ଦେଲା, ରୂପ ମାଟିଆ ତାଡ଼ି, କେତେ ପିଇବ ପିଅ ! ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ । ସିମିତିକା ସାନ୍ତମାନଙ୍କୁ ଖଟିଛୁ ଏକା ।”

ବହୁଟି ଘରକୁ ଆସିଲ, ଦେଖିବାକୁ ବେଶ ଉଡ଼ିଲଦ୍ବାଦ୍ବାଲ, କିଏ କହିବ କଣ୍ଠରୁପର ଝିଅ ? କରଣ ଖଣ୍ଡାଇତ ଦର ଝିଅ ପର ଦିଶେ । ଗୁଣ ବି ସିମିତି, ତା ହାତ ରଙ୍ଗା ମଦରଙ୍ଗା ଶାଗ ଖରଡ଼ା, ତେଙ୍ଗ ମାଛ ଅଣ, କଙ୍କଡ଼ା ସିଂହ ଯିଏ ଖାଇଛି, ପାସୋର ପାରିବ ନାହିଁ । ଏ କଥାବୁଢ଼ାକ ଏକା ବୁଢ଼ା ପାପ ମୁହଁରୁ ଶୁଣି ଲେଖଛୁ । ଘର୍ଷି ସାଉଁଟିବା, ଗୁଣିକାଠ ଗୋଟେଇବା, ଗାତ ଭିତରୁ କଙ୍କଡ଼ା ଧରି ଆଣିବା, ସବୁ ଗୁଣରେ ପୂରା । ସଞ୍ଜବେଳେ ବୁଢ଼ା ଗୁଣର ବୁଲି ଆସିଲେ ବହୁ ଠେକାଏ ପାଣିରେ ଗୋଡ଼ ହୋଇଦିଏ । ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ତିନି ପୁରୁଷର ବାସନ ଭଙ୍ଗା ପଥୁରିରେ ଭାତ, ରୂପୁନା ଶାଗ ଖରଡ଼ା, କଙ୍କଡ଼ା ପୋଡ଼ା, ତେଙ୍ଗ

କୁଟୁମ୍ବ ଅଣ, ତିନି ତିଆଣ କରି ‘ପରଷି ଦିଏ । ବୁଢ଼ା ଏତେ ତିଆଣ କେବେ ଖାଉଥିଲ ? ତେବୁଳ ଫୁନେ ଲୁଣଟିକକୁ ଭାତ ନିଅଣ । ବହୁ ଏ ସବୁ ଗୁଣ ଦେଖି ବୁଢ଼ା ଦିନେ ମରୋଲାରେ ବସି ତେର ‘ହାୟ ! ହାୟ’ କରି ଜାନିଲ । ଏଡ଼େ ଭଗ୍ୟଟା ହୀନକପାଳୀ ବୁଢ଼ା ଦେଖି ପାଇଲା ନାହିଁ ।

ଦିଭି ରୂପ ଛାପ ବାଦ । ଦିନ ପହରେ ତେଲଣି, ବୁଢ଼ା ବିଛଣାରୁ ଉଠି ନାହିଁ ! ସପ୍ଲା ପରାରିଲ, “କିଲେ ବାପା, ଏତେବେଳ୍ୟାଏ ଶୋଇଛୁ ?” ବୁଢ଼ା ପୁଅ ବହୁଙ୍କ ପାଖରେ ବସାଇ କହିଲ, “ଆର ସପ୍ଲା, ମୋ ସାଙ୍ଗରେ ଯାଇ ପିଲଦିନୁ ପୁରାଣ ଶୁଣିଛୁ, ତେର କଥା ମୁଁ ବି ଶିଃଶ୍ଵରଙ୍କୁ, ମନ୍ଦର ରଖିବୁ—

ଗୈରି ନାଶ ଖୁଣି—ନ କର ଯହିଁ ଯା ପୁଣି ।
ଲେଉ ନ କରିବୁ ପର ଧନ୍ୟ—
ମିଛ ନ କହିବୁ କଦାରନେ ।

ବହୁ ଲେ, ଏହି ସପ୍ଲା ହେଲା ତୋ ଖାଉଛନ୍ତି—
ତୋ ଠାକୁର ଦେବତା—ସ୍ଵା କଥା ଏଡ଼ିବୁ ନାହିଁ ।
ମୋ ଦେହଟା କମିତିକା ଦେଖୁଛି, ଆଉ ବର୍ତ୍ତିବି
ନାହିଁ ।”

ପୁଅ ବହୁ ଦୁହଁ ତେର କାନ୍ଦିଲେ । ରୂପ ପାଞ୍ଚ ଦିନ ଖିଆ ଶୁଆ ଶୁଢ଼ି ବୁଢ଼ାର ତେର ସେବା କଲେ । ବଡ଼ ବୁଢ଼ା ହୋଇଥିଲ, ଦିନ ଛାପିଟା ଜରରେ ‘ହର ହର’ କହି ରୂପ ଗଲିଗଲ । ପୁଅ ବହୁ ତେର କାନ୍ଦିଲେ । ଗୁଣ ଲେକେ ‘ହାୟ ! ହାୟ !’ କହିଲେ, ନାଚ କୁଳରେ ରମିତିକା ସତ୍ୟବନ୍ତ ଧାର୍ମିକ ଦେଖା ନାହିଁ ।

ବୁଢ଼ାର ଶୁନ୍ଦ ବାଦ ଗଲଣି । ଦିନେ ସପ୍ଲା ତେମୀ ବସି ବିଶୁର କଲେ—

ସପ୍ତା—ହୁଲେ ଲେ ବଡ଼ ! ମୁଁ ରୂପିର ଉଷ୍ଟପା ଦେବ । ତତେ ଏକୁଟିଆ ଦରେ ପକାଇ ରାତିରେ କିମିତି କହି ଗାଁ ବୁଲି ଯିବ ?

ସପ୍ତା ଯା କହେ, ସବୁ କଥାରେ ତେମୀର ‘ହଁ’ । ହେଲେ ରୂପିର ଛୁଡ଼ି ଦେବାଟା ତା ମନକୁ ମାନିଲା ନାହିଁ । କହିଲା, “ଏ ଖାଉନ ! ତମେ ତ ରୂପିର ପୁଣ୍ଡବ, କିମିତି ଶାଙ୍କବା ପିନ୍ଧବା ?

ସପ୍ତା—ମୁଲକରେ ଏତେ ବିଲ—ଗାଁରେ ଏତେ ପୋଖରୀ ଗଢ଼ିଆ—ଘାତ ତୁଣ କଣ ତୃଣା ହେବ ?

ତେମୀ—ତମ ମନକୁ ଯା ଲୁଗେ କର ।

ରାତିରେ ଚାଁର ସାନ୍ତ୍ରମାନନ ଭାଗବତ ଦରେ ବସିଛନ୍ତି, ସପ୍ତା ବେଳରେ ଗାମୁଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ପଟକା ପକାଇ ହାତ ଯୋଡ଼ି କହିଲା, “ଆଜ୍ଞା ସାନ୍ତ୍ରମାନେ ! ମୋ ସାତ ପୁରୁଷ ଆପଣମାନଙ୍କ ଚରଣରେଣ୍ଟୁ ଗୋଲମ—ଚରଣରେଣ୍ଟୁ ତୁଣ ଶାଙ୍କଲେ—ମୁଁ ଏଣିକି ରୂପିର କରି ପାରିବ ନାହିଁ । ଆପଣମାନଙ୍କ ଚରଣରେଣ୍ଟୁରେ ଉଷ୍ଟପା ଦେଲି ।” ସାନ୍ତ୍ରମାନେ ଆପଣା ଆପଣା ମଧ୍ୟରେ ତେର ବେଳଯାଏ ବିରୁଦ୍ଧ କଲେ, ଶେଷରେ ଜମିଦାର ବଳରୂମ ନାୟକେ କହିଲେ, “ନାହିଁରେ, ତୋ ଉଷ୍ଟପା ନିଆୟିବ ନାହିଁ । ଯିମିତି ତୌକିଆ ଥୁଲୁ, ସିମିତି ଥରୁ । ହେତା ହଳା ସବୁ ପାଇବୁ । ଗାଁ ବୁଲି ନ ଆସିବୁ ପଛକେ ।”

ସପ୍ତା ଆମି ବହୁକୁ ସବୁ କଥା କହିଲା । ତେମୀ ମନ ତ ଭାବି ଖୁସି; “ଏ ଖାଉନ ! ଭଲ କଲ, ରୂପିର ଥାଉ, ମୁଁ ରମ୍ଭି ସାନ ହେଲି—ଉଠି ଗଲ । ବଡ଼ ହେବ, ଉଠିବ ନାହିଁ, ତମେ ଗାଁ ବୁଲି ଯିବ । ମୁଁ ପଲରେ ଶୋଇଛି, ଉଠ ମାଡ଼ିଲା, ପାଟି କଲି, ଧାଇଁ ଆସିଲ । ବାଘ ନା ଭଲୁ, କଥା ଉଚିଲ ? ମୋ ମା କହିଲ—

“ଉଠ କାହାକୁ ଭୟ କାହାକୁ,
ଠାକୁରେ ଅଛନ୍ତି ରୂପ ବାହାକୁ ।”

ହଁ ଖାଉନ ! ଆମ ଗାଁରେ ବୁଡ଼ି ମଙ୍ଗଳା ଠାକୁରଣୀ ଅଛନ୍ତି, ସେ ନଣିଷ ଦୁଃଖ ଶୁଣନ୍ତି । ତମେ ଠାକୁର ହର ହର କୁହ, ବୁଡ଼ା ଶଶୁରେ ସବୁଦିନେ କହୁଥିଲେ, ହର କାହିଁ ? ଆଜା, ଗାଁରେ ବାଢ଼ ପଡ଼ିଲେ ତାକୁ ପୂଜା ଦେଲେ ଯୋଗମା ପଳେଇବ ନା ?

ସପ୍ତା—ନାହିଁ ଲେ ବଡ଼—ହର ଯେ ବଡ଼ ଠାକୁର, ସେ ଖାଇବାକୁ ପିଇବାକୁ ସବୁ ଦେଉଛନ୍ତି, ଆମର ସବୁ କାମ ଦେଖୁଛନ୍ତି, ମନ କଥା ଜାଣୁଛନ୍ତି । ଆମେ ଭଲ କାମ କରିବା, ତାଙ୍କୁ ଭଜିବା, ସେ ସୁଖ ଦେବେ । ମନକାମ କଲେ, ତାଙ୍କୁ ଅମାନ୍ୟ ହେଲେ, ସେ ଦୁଃଖ ଦେବେ ।

ତେମୀ—ସବୁକଥା ତ ହର ଦେଖିବ, ଅଳଆ କାମ କଲେ ଦୁଃଖ ଦବ, ବାପ ଲୋ ! ମୁଁ ସିମିତି କାମ କରିବ ନାହିଁ, ସବୁବେଳେ ତମ ପର ହରକୁ ଡାକିବ । ଏ ଖାଉନ ! ମତେ ଭଲ ପାଇଟି ଶିକେଇ ଦିଅ । ମା କହିଛି, ତମ କଥା ମାନିବ—ତେମେ ଯା କହିବ, ସବୁ ଶଣିବ ।

ଗେରସ୍ତ ଭାରିଯା ଦୁଇଟି ପ୍ରାଣୀ ସବୁବେଳେ ଏକ ସାଗରେ ଆନ୍ତି, ଶୁଦ୍ଧବାଢ଼ ଥାଏ ନାହିଁ, ଜଣକୁ ନ ପରୁର ଆର ଜଣ କିଛି ପାଇଟି କରେ ନାହିଁ । ଜଣକ ମନରେ ଦେହରେ ଦୁଃଖ ହେଲେ ଆଉ ଜଣକ କାନ୍ଦି ପକାଏ । ସପ୍ତା ସାନ୍ତ ଦର ପାଇଟିକୁ ଗଲେ ତେମୀ ଟୋକେଇଟିଏ କାଖେଇ ପଛେ ପଛେ ଯାଏ । ସପ୍ତା ବିଲରେ କାମ କରୁଥିବାବେଳେ ତେମୀ ଦର୍ଶ ସାଉଣେ । ହୁନ୍ତ ତଳ୍ଲ ପିତାଶାଗ, ମଦରଙ୍ଗା ଶାଗ ତୋଳେ, ଗାତରୁ କଙ୍କଡ଼ା ଧରେ ।

ସପ୍ନା ଏକୁଟିଆ ଅଳଗା ପାଇଟି କରେ, ପାଞ୍ଚ ଜଣ ମୂଲିଆଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଥାଏ ନାହିଁ । କେହି ଦୁଷ୍ଟ ଲୋକ ଟାପରା କରି କଥା ପଦେ କହିଦେବ ପର ! ଆଉ ଦୁଇ ଜଣ ମନ ପିଟେଇ କଥା ଭଣା ହୋଇ ପାରିବେ ନାହିଁ ।

ସପ୍ନା ପାଞ୍ଚ ମାଣ ଧାନ ମୂଲ ପାଏ । ବୁଢ଼ା ଅମଳରୁ ଘରେ ଗୋଟାଏ ଭଙ୍ଗା ମାଣ ଅଛି, ତେମୀ ମାନି ପକାଏ । ଆଗେ ମାଣେ ମାପି ବୁଢ଼ା ଅମଳର ଗୋଟାଏ ଭଙ୍ଗାମୁଣ୍ଡ ମଠିଆରେ ପୂରାଇ ରଖିଦିଏ । “ଏ ଶାଉନ୍ ! ଦେହ ଅଛି, ପା ଅଛି, ଆଜି ପାଇଟି ନମିଲିଲ—କିଆ କାହାକୁ ମାରିବା, ସରେ ବସି ଖାଇବା । ମାଣେ ଧାନ ଦେଇ ତେଲ ପାହୁଳକର, ଲୁଣ ପାହୁଳକର, ଧୂଆଁ—ପଚର ଅଧପାହୁଳୀଏ, ହଳଦୀ ଅଧପାହୁଳୀଏ ହିସାବ କରି ଦେଇ ଶାମ ସାହୁ ତେଲୁ ମହାଜନ ଦୋକାନକୁ ସପ୍ନାକୁ ପଠାଇଦିଏ । ଆଉ ତିନି ମାଣ ଧାନ ହାତ ପାହାରଣାରେ କୁଟି ପକାଏ । ରୁକ୍ତି ବାହାର କରି ନେଇ ତଣ୍ଡରୁଡ଼ିକ ଗୋଟାଏ ଭଙ୍ଗେ ଟୋକେଇରେ ଜମା କରି ରଖିଥାଏ, ଦୁଇ ରୁର ଦିନ ବାଦ ସେହି ତଷ୍ଠ କୁଟି ସେଥିରୁ କୁଣ୍ଡା କାଢିନିଏ । ମୁଠାଏ ରୁକ୍ତି ପକାଇ ସେ କୁଣ୍ଡା ମିଶାଇ ପିଠାର ବାଟି ଦେଇ ଗୋଟାଏ ପୋଡ଼ିପଠା କରିଦିଏ । ତଣ୍ଡରେ ଗୋବର ଲଗାଇ ଦୟା ପାରେ । ସପ୍ନା କହେ, “ତେମୀ ସବୁ ଗୁଣରେ ଫରକରୁ । ତା ପରି ରୁକ୍ତିକୁ କିଏ ?”

ସପ୍ନା ଦୋକାନରୁ ବାହୁଡ଼ିବାବେଳକୁ ତେମୀ ଭାତ ରାନ୍ଧି ରଖିଥାଏ । ଦୋକାନ ସଉଦା ଭଲକରି ଦେଖି ସାଇତି ରଖେ । ତାହା ବାଦ ଟୋପାଏ ତେଲ ପକାଇ ଶାଗଟା ଖରଡ଼ ପକାଏ, କଙ୍କଡ଼ା ଛେତି ଦେଇ ଟୋପାଏ ତେଲ ଲୁଣ ଗୋଲାଇ ଦିଏ, ମାଛ ଥୁଲେ ଟୋପାଏ ତେଲ ପକାଇ ଅଣ କରିଦିଏ । ବୁଢ଼ା ଭଙ୍ଗା ପଥୁରାରେ ସପ୍ନାକୁ ଭାତ ପରଷି ଦେଇ ପାଖରେ କଷେ । ରଣ ନିଯମ ଦେଇ ବଳେଇ ବଳେଇ ଦୁଇ

ଗୁଣ୍ଡା ଅଧିକ ଖୁଆଏ । ତେମୀ ବଡ଼ ଘରଣୀ । ଖୋଟି ଅମଳ ବେଳେ ସାନ୍ତ୍ରମାନଙ୍କ ଦୁଆରୁ ନନ୍ଦିତା କାଠି ଆଣି ବିଡ଼ା ବାନ୍ଧ ରଖିଛି, ଶାଉନ୍ ଭାତ ଖାଇବାବେଳେ ଗୋଟାଏ କାଠି ଜାଳ ଆଲୁଆ ଦେଖାଏ । ସପ୍ନାର ଶିଆ ହୋଇଗଲେ ସେ ଅଇଶ୍ଵାପଥୁରାରେ ଆପଣା ଭାତ ବାଢ଼ି ଖାଏ । ଭଲମନ ଦରକୁ ସେ ପଦାର୍ଥ ଆୟୁ, ସପ୍ନା ଆଗେ ନ ଖାଇଲେ ତେମୀ ଖାଇବ ନାହିଁ । ଦି ଜଣଙ୍କ ଶିଆପିଆ ହୋଇଗଲେ ବାକି ଭାତରୁଡ଼ାକ ପଖାଳ ରହି ଆର ଦିନକୁ ରଖିଦିଏ । ଓଳିଏ ରେଷେଇ, ଦୁଇ ଓଳକୁ ଜାଳ କାହିଁ ? ଆହୁର ଗୋଟାଏ କଥା, ସକାଳ ଓଳ ପାଇଟିରୁ ଆସିବାକୁ ଦିନ ଦି ପହର, ଦ୍ଵେକ ବେଳେ କଣ ରନ୍ଧାକୁ ତର ସହିବ ? ବର୍ଣ୍ଣଦିନେ ଜାଳ ମିଳିବ ନାହିଁ ବୋଲି ଖରଦିନେ ଦସି ପାରି ଓଳ ଯୋଡ଼ିରେ ଟାଙ୍କି ରଖି ଦେଇଛି ।

ସପ୍ନା ତେମୀ ଦୁଇଟି ପ୍ରାଣୀ ଖୁବ ମନ ଆନନ୍ଦରେ ଅଛନ୍ତି । ସାହୁର ଦେଖା ନାହିଁ, କି ରଜାର ଖଜଣା ନାହିଁ । ଦିନେ ସୁନ୍ଦା ସରେ ଅନ୍ତରୁକୁଟିଶ ନାହିଁ । ମନରେ କିଛି ଭାବନା ନାହିଁ, ଖାଇବା କଥା ପଡ଼ିଲେ ଦିଜଣ୍ଡପାକ କହନ୍ତି, ମୁଲକରେ ଏତେ ବିଲ ଗଡ଼ିଆ ପୋଖରୀ ଥାଉଁ ଥାଉଁ କଣ ଦିଟା ପ୍ରାଣୀ ପେଟ ପରିବ ନାହିଁ ? ତେମୀ କହେ, ‘ଏ ଶାଉନ୍ ! ତେମେ କାହିଁକି ପର ପାଇଟିକି ଯିବ, ବାକୁଙ୍ଗା ଝାଡ଼ ଆଣିଲେ ତ ଆମର ଛ ମାସ ମେଣିଯିବ ।’ ବେଳ ଜାଣି ତେମୀ କୁଲଟାରେ କାଠି ଖଣ୍ଡ ବାନ୍ଧ ତେର ବାକୁଙ୍ଗା ଝାଡ଼ ଆଣି ସରେ ରଖେ । ଶାଉନ୍ଦକୁ ବାଧିବ ବୋଲି ତେମୀ ରୋଜ ରୋଜ ତାକୁ ପାଇଟିକୁ ପଠାଏ ନାହିଁ, ବାକୁଙ୍ଗାରେ ଅନ୍ତର ଚଳାଏ । ଯେଉଁ ଦିନ ସପ୍ନା ସାନ୍ତ ଘର ପାଇଟିକୁ ନ ଯାଏ, ସେ ଦିନ ଦୁଇ କଣ ପୋଖରୀ ପୋଖରୀ ବୁଲି ବୁଲି କିଛିମ, କଙ୍କଡ଼ା, ମାଛ ଧରି ଆଣନ୍ତି, ସେ ଦିନ ତେମୀ ତେର ରକମ ତିଆର ରାନ୍ଧି, ଦୁଇ ଜଣଙ୍କର ଘର ଆନନ୍ଦ ।

ସତରେ ତେମୀ ରନାବଡ଼ା କରୁଥିବାବେଳେ ସପ୍ନା ହରଣୀୟୁଦ୍ଧ, ଗଜ୍ୟୁଦ୍ଧ ଗାଏ । ଭାଗବତ ବି ତେରେ ପଦ ଶିଖିଛି, ଏଠି ସେଠେ ତେର ପଦ ଗାଏ । ତେମୀ କାନ ତେର ଶୁଣୁଥାଏ । ପଡ଼ାପଡ଼ି ସରଲେ, ଠାକୁର —ହର, ଦୟା କର', କହି ହାତଯୋଡ଼ି ଭୁରୁଁରେ ତପ ତପ କରି ତିନି ଥର ମୁଣ୍ଡିଆ ମାରେ, ତା ବାଦ ସପ୍ନା ଗୋଡ଼କେ ତିନି ଥର କୁହାର ହୋଇ ତା ପାଦରୁ ଧୂଳ ନେଇ ମୁଣ୍ଡରେ ମାରେ । ପ୍ରତିଦିନ ସଞ୍ଜବେଳେ ଏହିପରି କରେ । ଫେରୁଁଦିନ ହାତରେ କିଛି ପାଇଟି ନାହିଁ, ଦୁଇଜଣ ଦୁଇଜଣଙ୍କୁ ଅନାଇ ପିଣ୍ଡାଟିରେ ବସିଥାନ୍ତି ।

ବୁଢ଼ା ରମ ପରିଢ଼ାକୁ ସପ୍ନା ଅଛା ସାନ୍ତ ବୋଲି ଡାକେ, ତାଙ୍କର ଦରେ ତେର ଦିନ ପାଇଟି କରେ । ପରିଢ଼ା ବୁଢ଼ା ଦିନେ ଦିନେ ସପ୍ନାକୁ ଡାକିବାକୁ ଆସି ଦେଖେ, ଦୁଇଜଣ ଏକା ଜାଗାରେ ବସିଛନ୍ତି - ଟାପର କରି କହେ, "କି ରେ ସପ୍ନା, କୁମେ ଦୁଇଟା ଯେ ବଗଲ ବଗୁଲା ପରି ବସିଛି ।" ରୋଜ ରୋଜ ଟାପର କଣ ବଗଲ ବଗୁଲା ବୋଲି କହୁଁ କହୁଁ ପରିଢ଼ାର ଅଭ୍ୟାସ ହେଉ ଗଲଣି । ସବୁବେଳେ ଡାକେ, "ଆରେ ବଗଲ, ଆଲେ ବଗୁଲା !" ତା ଶୁଣାଶୁଣି ଗାଁ ଲୋକେ ବି ଡାକିଲେଣି ବଗଲ ପାପ । ଗାଁ ମାଇକନିଆମାନେ ତି ତେମୀକୁ ଟାପର କରି କହନ୍ତି, "ଆଲେ ବଗୁଲା, ତୋ ବଗଲ ଲୁଣି କଣ ରନ୍ଧାଥିଲୁ ?" ସତକୁ ସତ ସମସ୍ତେ ଦେଖୁଛନ୍ତି, ସବୁଦିନେ ସବୁବେଳେ ବଗଲ ବଗୁଲା ପରି ଦୁଇ ଜଣ ଏକା ସାଙ୍ଗରେ ଅଛନ୍ତି । ଶେଷକୁ ଗାଁରେ ନାମ ହୋଇଗଲଣି—ବଗଲ ବଚୁଲା ।

ବର୍ଷାଦିନରେ ବଗଲ ବଗୁଲର ଭାବ ଆନନ୍ଦ । ଭଲ ବଗୁଲବେଳ ଦୁଇ ଜଣଙ୍କୁ ପାଇଟି ମିଳେ । ସପ୍ନାର ମୂଳ ପାଞ୍ଚମାଣ, ତେମୀର ରୂପ ମାଣ; ଖାଇ ପିଇ ପାଞ୍ଚମାଣ ଧାନ ବଳିପଡ଼େ ।

ଏଇଟା ବଡ଼ ଭଲ ବର୍ଷ । ଅର୍ଜନ ରୂପିଆଡ଼ି । ପରିପାଣିଆ ଯୋଗୁଁ ସମସ୍ତଙ୍କ ବିଲବର୍ଷ ଏକ ସାଙ୍ଗରେ, ମୁଳିଆ ମିଳୁ ନାହାନ୍ତି । ମୂଳ ବଢ଼ି ଯାଇଛି, ସପ୍ନାର ମୂଳ ଛ ମାଣ, ତେମୀର ପାଞ୍ଚ ମାଣ । ଦରେ ଧାନ ଗୋଟାଏ ମାଠିଆ, ଯୋଡ଼ାଏ ତାଢ଼ିଆ ଭର୍ତ୍ତି ହୋଇ ସପ୍ନା ଗୋଟାଏ ସାନ ଓଳିଆ ବାନ୍ଧ ଦେଲଣି । ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଆଳଙ୍ଗନ କଲାବେଳେ ରୂପିଆଡ଼ି ଅର୍ଜନ ମିଳେ । ବିଲ ବର୍ଷବେଳେ ହାତରେ କଙ୍କଡ଼ା କେଙ୍କ ପଡ଼ିଯାଏ, ହିତମୂଳରେ ମଦରଙ୍ଗା କାନଶିର ଶାଗ ବଲ୍‌ବଲ; କାମ ଉଠାଣି ହାତ ବୁଲେଇ ଦେଲେ ଦିନତମାମ ରକିଲ । ଏ ବାଦେ ତେମୀ ଭଲ ଟିକରା ମୂଳରୁ କାଁଶ କାଟିଆଣି ଗୋଟାଏ ଖଞ୍ଚେ ବୁଣିଛି । ତେମୀକୁ ତେର ପାଇଟି ଆସେ । କାଁଶ ପାଣୁଆ ବୁଣି ଗାଁ ବୋହୁଁ ଇଠଙ୍କୁ ବିକି ରୂପିଲ ଧାନ ଆଣେ । ଦୁଇ ଜଣ ବିଲବର୍ଷ ପାଇଟିରେ ଲୁଣି ଥିବାବେଳେ ଖଞ୍ଚୁଟି ପାଣିମାଟାର ହିତମୂଳରେ ବସାଇ ଦେଇଥାନ୍ତି । ପାଇଟି ଉଠାଣି ବେଳକୁ କେଙ୍କ କୁଟର, କଉ ଟିପିର ଶେଉଳ ପହଣ ଖଞ୍ଚୁଟରେ ଭର୍ତ୍ତି । ଦିନେ ଦିନେ ଦୁଇ ତିନିଥର ଖଞ୍ଚୁଟା ଖାଡ଼ ପକାନ୍ତି ।

ଆଜିକାଲ ସଞ୍ଜବେଳେ ଦୋକାମ ଦୁଆରକୁ ଧାନ ଦେନି ଯିବାକୁ ହୃଦୟ ନାହିଁ, ମାତ୍ର ଦି ହତା ଯେଦି ଗଲେ ତେଲ ଲୁଣ ଧୂଆଁପଥ ସବୁ ମିଳିଗଲ । ତେମୀ ଦି ନଉତି ସରକି ପିତା ଶୁଦ୍ଧୁଆ ଶୁଖାଇ ରୂପିମାସ ତିଅଣକୁ ଥାତି ବାନ୍ଧ ସାରିଲଣି । ଭଲ କରି ଶୁଖାଇ ଶୁଖାଗୁଡ଼କ ଗୋଟାଏ ପାଣୁଆରେ ପୁରାଇ ଦର ଶେଷିରେ ଟଙ୍ଗା ଶିକାଟିରେ ଥୋଇ ଦେଇଛି । ଆଜିକାଲ ଦି ପ୍ରାଣୀ ଭିତରେ ଆନନ୍ଦର ସୀମା ନାହିଁ ।

ଅଣିଶମାସିଆ ଦିନେ ରାତ ଦୃଢ଼କ ବେଳେ ଦି ଜଣଙ୍ଗର ଶିଆ ପିଆ ସରିଲଣି । ତେମୀ ରୂପାକୁ ବିଲ ମାତ୍ର ବୁଢ଼ୀ ପରିଢ଼ାଣୀକୁ ଦେଇ ମାଟିକୁମାରେ କୁମାଏ

କରଞ୍ଜତେଲ କଣି ଆଣି ଘରେ ଥୋଇ ଦେଇଛି । ମପସଲ ଗୁଷବନ୍ଦ ଘରେ ସମସ୍ତେ ଖରାହନେ ତେଲୁ ଦୁଆରୁ କରଞ୍ଜ ପଡ଼ି ଆଣି ବର୍ଷା ଦିନ ଲାଗି ତେଲ ସାଇତି ରଖିଥାନ୍ତି । ଦିନୟାକ ପାଣି କାଦୁଆର ବୁଲି ବୁଲି ଗୋଡ଼ ଯୋଡ଼ାକ ପାଣି ଖାଇ ସିଂଆ ପଡ଼ିଯାଏ, ଆଙ୍କୁଳ ସନ୍ଧ ସବୁ ଘା ବହାଇଯାଏ । ଗାନ୍ଧିରେ କରଞ୍ଜ ତେଲ ଲଗାଇ ଦେଲେ ତହିଁ ଆର ଦିନ ସକାଳକୁ କିଛି ନ ଥାଏ । ଖଣ୍ଡ ଖୁଣ୍ଡା କତର ପାରି ଦେଇ ସପ୍ତା ଶୋଇ ପଡ଼ିଛି । ଚେମୀ ଗୋଡ଼ର ପାଣିଟିଆଜାଗା ଆଙ୍କୁଳ ସନ୍ଧମାନଙ୍କରେ କରଞ୍ଜ ତେଲ ଲଗାଇ ଦେଉଛି । ଚେମୀ କଥା ଆରମ୍ଭ କଲ, “ଏ ଖାଉନ ! ତେମେ ଦେଖ, ଦରେ ଶୋଇ ପଡ଼ିବାକୁ ଆଉ ଜାଗା ନାହିଁ । ବାଲୁଙ୍ଗା ପାଚିଲଣି, ମୁଁ କଲ ସକାଳୁ ଖାଡ଼ ଯିବ । ଆଉ କେଉଁଠି ରଖିବା ? କଣ କରିବା ?

ସପ୍ତା—ହଁ ଲେ ବଉ ! ମୁଁ ସେଇ କଥା ଉଚ୍ଛବିକା ମନରେ ପକାଇ ଥିଲି । ଆଜ୍ଞା, ଧାନ ବିକି ଦେଇ ଟଙ୍କା ପଇସା ଆଣି ଘରେ ରଖିବା ।

ଚେମୀ—ନାହିଁ, ଏ ଖାଉନ—ସେ ବଡ଼ ଅଳିଆ କଥା । କେତେ ଧାନକୁ କେତେ ପଇସା ଗଣି ଜାଣିବା ନାହିଁ, ଆଉ ଟଙ୍କା ପଇସା ଦେଖିଲେ ଘେର ଟସ୍କର ଦୁଆରକୁ ଆସିବେ । କେଉଁଠି ପୋଡ଼ି ପକାଇବା, ଭୁଲି ଗଲେ ଗଲା । ମୋ ମା ଥରେ ରୁରିଟା ପଇସା ପୋଡ଼ି ପକାଇ ଥିଲା—ପାଇଲା ନାହିଁ, ତେର କାନ୍ଦିଲ ।

ସପ୍ତା—ତେବେ ଧାନ ସବୁ ରାମ ମାସନ୍ତ ତନ୍ତ୍ରକୁ ଦେବା, ସେ ତୋ ଲାଗି ଖଣ୍ଡ ରଙ୍ଗ କ୍ଷୟା ଶାଢ଼ୀ ବୁଣି ଦେବ ।

ଚେମୀ—ନାହିଁ, ଖାଉନ ! ମୁଁ ପିନ୍ଧ ଜାଣିବି ନାହିଁ, ତର ଯିବ । ମୁଁ କହୁଛି, ଅଜା ପରିତ୍ରା ସାନ୍ତ ଶୀତଦିନେ ଯିମିତିକା କଳା ଅଜା ଲଗାନ୍ତି, ତେମେ

ବାଲିସର ହାଟକୁ ଯାଇ ସିମିତିକା ଗୋଟାଏ କଣି ଆଣ । ଶୀତ ହେଲେ ଲଗାଇବ, ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର ଦିଶିବ ।

ସପ୍ତା—ତୁ ନାଲ ରଙ୍ଗ ଶାଢ଼ୀ ପିନ୍ଧଲେ ସୁନ୍ଦର ଦିଶିବ ।

ଚେମୀ—ତେମେ ଅଜା ଲଗାଇଲେ ସୁନ୍ଦର ଦିଶିବ ।

ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ଭିତରେ ତେର ବେଳଯାଏ କଥା ଚଳିଲ । ଶେଷରେ ସପ୍ତା ପ୍ରସ୍ତାବରେ କଥା ପ୍ରିର ହେଲା, କାବୁଲି ପଠାଣ ଆସିଲେ ତାକୁ ସବୁ ଧାନ ଦେଇ ଗୋଟାଏ ରଙ୍ଗ କମ୍ବଳ କଣିବେ, ଶୀତ ଦିନରେ ଖଢ଼ିକା ହେଁସ ଘୋଡ଼ ହେବେ ନାହିଁ, ସେଇ କମ୍ବଳ ଘୋଡ଼ ହେବେ । କଥା ଭାଷା ହେଉ ହେଉ ଦୁଇ ଜଣଯାକ ଶୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି ।

ଦିନ ଦତ୍ତର ହେଲଣି, ଦି ଜଣଯାକ ଶୋଇଛନ୍ତି । ରୋଜ ରୋଜ ଚେମୀ ଆଗରେ ଉଠେ, ଆଜି ଉଠି ନାହିଁ । ସପ୍ତା କହିଲ, “କି ଲେ ବଉ, ତୋ ଦିନ ତାତିଲ ପରି ଲଗୁଛି, ଜର ହେଲା କି ଲେ ?”

ଚେମୀ—ହଁ, ଦିହଟା କମିତିକା କମମସ କରୁଛି । ଏ ଖାଉନ, ତମ ଦିହଟା ତାତି ଲଗୁଛି, ଜର ହେଲା କି ? ଆଲେ ମା ଲେ ! ଆଲେ ବୋପା ଲେ ! କଣ କରିବ ଲେ ! ଠାକୁର ହରି ! ମୋ ବାପଗୁଁ ମଙ୍ଗଳା ! ମୋ ଖାଉନକୁ ଭଲ କରି ଦେ ।

ସପ୍ତା—ନାହିଁ ଲେ ବଉ, ଉର ନା, ଠାକୁରେ ଭଲ କରି ଦେବେ । ତୁ ଯା ପଥ ରାନ୍ତି, ମାତ୍ର ମାଣେ ଧାନ ଦେ, ସାଉ ଦୁଆରୁ ରସ୍ତା ଦେନ ଆସେ ।

ଗରମ ଗରମ ପେଜମିଶା ଭାତରେ ପାଣି ତିକି ରସ୍ତା ଦେଇ ଦୁଇ ଜଣ ପଥ କଲେ ।

ଶୁଣି ଦିନ ଗଲ, ପାଞ୍ଚ ଦିନ ଦିନ ସମ୍ଭାର ଜର
ବଳ ମନ୍ତ୍ରିଲ, ପଥ ଗୁଡ଼ିଲ । ତେମୀର ଜର ଟିକିଏ ଭଲ
ହେଲାଣି । ତେମୀର ଶାଇବାର ନାହିଁ, ଶୋଇବାର
ନାହିଁ । ସମ୍ଭାର ତ ବଳେ ନିଦ ନାହିଁ, ତେମୀ ଗୋଡ଼
ତଳେ ବସି ଦିନ ରାତି ଶାଳ ଠାକୁର ହର ଆଉ ବାପ
ଗଁ ମଙ୍ଗଳାଙ୍କୁ ଡାକୁଛି । ତେମୀ ଆଉ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧର
ରହିପାଇଲ ନାହିଁ । ଶାଉନକୁ କହି ଗଁ ବୈଦ୍ୟରଜ
ନକୁଳ ନାୟକ ଦାରକୁ ଧାଇଁଲ । ମେ ଏକୁଟିଆ
କେବେ ଦୂର ବାହାର ନାହିଁ । ଆଜି ଗଁ ଗୋଡ଼ର ମହି
ବାଟେ ରୁକ୍ଷିଛି । ଗୋଡ଼ ପୋଡ଼ି ପଡ଼ୁଛି, ଆଖିର ପାଣି
ଉଠି, ବାଟ ଦିଶୁ ନାହିଁ—ବୈଦ୍ୟ ରେକୁ ଧାଇଁଛି ।
ତେମୀ ପାଞ୍ଚ ଛବି ହେଲ ଶଶୁର ଗାଁକୁ ଆସିଲଣି,
କାହାର ମୁହଁ ଦେଖି ନାହିଁ, କାହାରକୁ ଅନାଏ ନାହିଁ,
ଶାଉନ ଛଡ଼ା ଆଉ କାହାର ସାଙ୍ଗରେ କଥା ନାହିଁ ।
ଠାକୁର ଦେବତାଙ୍କୁ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଡାକି ଡାକି ଖୁବ
ହେମତ ଧର ଗଲ । ହେମତ ଧରି ବୈଦ୍ୟରକୁ ସପ୍ନା
ଜର କଥା କହିଲ । ବୈଦ୍ୟ ନକୁଳ ନାୟକେ ବଟୁଆ
ଫଟାଇ ଗୋଟାଏ ଉପର କୁଆ ଭତ୍ତରୁ ଗୁରିଟା ଜ୍ଞାନ-
ବାଦବ ବଟିକା କାଢି ଦେଲେ; କହିଲେ, “ତୁ ତ ମହୁ
ପାଇବୁ ନାହିଁ, ତୁଳସୀ ରସ ନରପାପଡ଼ା ରସ ଗୋଳି
ଦେଇ ଶୁଣି ପହରର ଶୁଣି ପାନ ଦେବୁ, ଜ୍ଞାନ ନ
ଛୁଟିଲେ ପାଣି ଧର ଆସିବୁ ।” ତ ଦିନ ଦିନ ଜ୍ଞାନ ବଳ
ପଡ଼ିଲଣି । ତେମୀ ସାଙ୍ଗରେ କଥାନାହିଁ କେତେବେଳେ
ଗୀତ ଗାଉଛି, ଭଗବତ ପଦ ପଡ଼ୁଛି, ବଳ କଥା କହୁଛି,
ଆଖି ଯୋଡ଼ାକ କୋଚିଆରକ୍ତପର ଲାଲ । ତେମୀ ସାରୁ
ପଟଟାରେ ପାଣି (ଛୁଟ) ଧର ଶାଉନକୁ କହି ନ କହି
ବୈଦ୍ୟ ଦୁଆରକୁ ଧାଇଁଲ । ବୈଦ୍ୟରଜ ଦୂର ଦୂର
କେବାକରେ ପାଣିରେ ଟୋପାଏ ତେଲ ପକାଇଲେ,
ତେଲ ବୁନ୍ଦା ଧର ରହିଲ ମେଲିଲ ନାହିଁ । ରେତିର
ବୃଦ୍ଧି ସବୁ ଶୁଣି କହିଲେ, “ଦୋର ସନ୍ଧିପାତ, କଷ୍ଟର
ଭେରବବଟିକା ଲୋଡ଼ା, ଶୁଣି ଟଙ୍କା ଦାମ ଆଶ ।”
ତେମୀର ପାଟି ପ୍ରାୟ ପଡ଼ିଗଲଣି; ଶୁବ କଷ୍ଟରେ କହିଲ,

“ମୁଁ ଟଙ୍କା କାହିଁ ପାଇଛି, ଦରେ ଧାନ ଅଛି, ସବୁ ଆଣି
ଦେବି ।” ତେମୀ ଘରକୁ ଧାଇଁଧାଇଁ ଆସିଲ, ଶାଉନକୁ
ଅନାଇଲ, କହି କଥା କହିଲ ନାହିଁ । କହିବ କଥା—
ଶାଉନ କଥା ଶୁଣୁଛି, ନା କହୁଛି ଶାଳ ଉଠ ବସ
ହେଉଛି, ପାଟି କରୁଛି । ତେମୀ ପାଇଁଆଟିରେ ପାଇଁଆଏ
ଅମପା ଧାନ ପୂରଇ କାଶେଇ ବୈଦ୍ୟ ଦୁଆରକୁ
ଧାଇଁଲ । ବୈଦ୍ୟ ଆଗରେ ଧାନ କୁଡ଼େଇ ଦେଲ —
ତେମୀମା ବିଭବେଳେ ଅଢ଼େଇ ମସା ରୁପାର ଗୋଟାଏ
ମୁଦି ଦେଇ ଥିଲ, ଘୋର ଯିବ ବୋଲି ତେମୀ ସବୁ
ଦିନେ ଲଗାଏ ନାହିଁ, ସେହି ମୁଦିଟା ବୈଦ୍ୟଙ୍କୁ
ଦେଲ । ତାଙ୍କ ପାଖରୁ ଭିଷଧ ଦେନେ ଧାଇଁଛି । ତେମୀ
ଶୁଣି ଦିନ ହେଲ ଟୋପାଏ ପାଣି ମୁହଁରେ ଦେଇ
ନାହିଁ, ତା ଜ୍ଞାନ କି ଭଲ ଗୁଡ଼ ନାହିଁ, ଭତ୍ତରେ ଭତ୍ତରେ
ଜ୍ଞାନ ଅଛି । ସକାଳୁ ଦିନ ଦିପହର ଯାଏ ଧାଇଁଛି ।
ତେମୀ ଦରେ ଯାଇ ଦେଖିଲା, ସପ୍ନା ପାଟି ଆଁ କରି
ପଡ଼ି ଯାଇଛି । ତେମୀ ‘ଏ ଠାକୁର ମଙ୍ଗଳା !’ କହି
ସପ୍ନା ଗୋଡ଼ ତଳେ ଦୁଲ୍ କରି ପଡ଼ିଗଲ । ସପ୍ନାର
ଟିକିଏ ଟିକିଏ ଜଳନ ଥିଲ । ତେମୀ ମୁହଁକୁ ଏକ ଧାନରେ
ଅନାଇଛି । ଦୁହେଁ ଦୁହିଙ୍କୁ ଦେଖୁଛନ୍ତି ।

ତହିଁ ଆରଦିନ ଗଁର ତହଳ ପଡ଼ିଗଲ—ବଗଲ
ବଗୁଲର ଜ୍ଞାନ ହୋଇଥିଲ, ଦୁଇ ଦିନ ହେଲ ତାଟି
ପିଟି ନାହିଁ । ଗଁ ଲୋକେ ଧାଇଁଲେ । ସମସ୍ତେ ହାୟ
ହାୟ କରୁଛନ୍ତି । ଜମିଦାର ବାବୁ ସପ୍ନା ଶଶୁର ଗାଁକୁ
ଆଉଥିଆ ପାଇକ ପଠାଇଦେଲେ ।

ଗଁର ସମସ୍ତ ସ୍ତ୍ରୀ ତେମୀ ଲାଗି ହାୟ ହାୟ କଲେ,
ଯିବାବେଳେ ସମସ୍ତେ ହଳହୁଳ ପକାଇଲେ । ଗଁର
ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁହଁରେ ଏକ କଥା—ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ସ୍ଵାମୀ ସ୍ତ୍ରୀ
ପ୍ରେମ ! ମାତ ବୁଲରେ ବି ଏମନ୍ତ ଧର୍ମ, ଏମନ୍ତ ପ୍ରେମ
ଥାଏ !

କମଳା ପ୍ରସାଦ ଗୋପ

ଏଡ଼ ବଡ଼ କାରବାଶ ଘର, କୁଆ କା କଲ୍ପିତରୁ ଅଧିକାରୀଙ୍କ ଗହଳ ଚହଳ ଲାଗିଥାଏ । ଆଜି ସବୁ ଭୁବନେ ଛାନି । ବାଟ ଗଲ୍ଲ ଲେକେ ବୁଝିବେ, ଏହାରେ ବଡ଼ ଦୋତାଳ ଘରଟାରେ କେବଳ ମଣିଷ ନାହିଁ, ତୁଳା ପଡ଼ିଛି । ସ୍ଵରୂପ ମାଝି ଘେର ଘେର ପହଞ୍ଚିଲ ବେଳୁଁ ବାବୁଙ୍କ ଦର ଉପରେ ଯେମନ୍ତ ଡଡ଼ିକଟାଏ ପଡ଼ି ଯାଇଛି । ଭିତର ପ୍ରସ୍ତରେ ମାଇକନିଆ-ଗୁଡ଼ାକର କବର କାବର ପାଠି, ସାନ୍ତ୍ରାଣୀଙ୍କ କଡ଼ା ଢୁକୁମ, ପିଲି-ଗୁଡ଼ାକର ଧାଁ ଦୌଡ଼ି ଗହଳ ଚହଳ, ବାସନ କୁସନର ଖମଖାମ ଶବ୍ଦ କିଛି ଶୁଭ ନାହିଁ । ତାଣମା ଦାସୀ ‘ହାୟ ହାୟ’ କର କାନ୍ଦ ପକାଉଛି, ତାହାର ପାଞ୍ଚ ମାସର ଦରମା ସାତି ସାତ ଟଙ୍କା ଆଗଭୁଲ ନେଇ ବଟମ ଦେଇଥିଲା । ତ୍ରୀମା ଆଜି ଜୀବନଯାକ ଛଞ୍ଚ ଛଞ୍ଚ ବେକରେ ଗୋଟାଏ ସୁନାମାଳୀ ଲଗାଇଥିଲା, କୋଡ଼ିଏ ଟଙ୍କାରେ ବନ୍ଦା ପଡ଼ିଛି । ବଡ଼ ଆଶା କରିଥିଲା, ବଟମରେ ବଡ଼ ତିରିଶ ଟଙ୍କା ହେଲେ ଟଙ୍କାଏ ପାଞ୍ଚ ସୁକା କଳନ୍ତର ପୋପାଡ଼ ଦେଇ ମୁଠାଏ ଟଙ୍କା ଅଧିକା ପାଇଁବ । ସେଇଟା ନିହାତି ସମ୍ବାଳ ନ ପାରି ବାଡ଼ି ଦୁଆରେ ବସି ବାହୁନ ବାହୁନ କାନ୍ଦିଛି । ସାନ୍ତ୍ରାଣୀଙ୍କ ଉରରେ ଦର ମଧ୍ୟରେ କେହି ପାଠି କରିପାରୁ ନାହିଁ । ମନୋଦୁଃଖରେ ବାବୁଙ୍କର ଅଖା ବସିଗଲାଣୀ, ଭୋକା ମାରିଗଲ ପରି ତୁନି ହୋଇ ବ ଛନ୍ତି । ଘରେ ଗେଲ ମାଳ ହେଲେ ସେ ଦିକତାର ହେବେ, ଏଥୁପାଇଁ ସାନ୍ତ୍ରାଣୀଙ୍କର ମନା, କେହି ପାଠି କରିବେ ନାହିଁ ।

ନିଜେ ବାବୁ ରମହର ନାୟକେ କରେଇ ଦରେ ଆପଣା ଗାହରେ ବଡ଼ ମାଣ୍ଡିଟାକୁ ଆକଳ ତୁନି ଦୋଇ ବସି ହୁକା ଟାଣୁଛନ୍ତି । କାହାର ସାଙ୍ଗରେ କଥା

ନାହିଁ । କେହି ଭରସି ପାଖ ପଣି ପାରୁନାହିଁ । ହୁକଟି ବୈଠକରେ ଥୋଇ ଦେବା ମାସକେ ରାମା ଭଣ୍ଡାଶା ପିଲି ଚିଲମ ବଦଳାଇ ଦେଉଛି । ତା ମନରେ ବି ସୁଖ ନାହିଁ । ସେ ବି ଏଣୁ ରେଣୁ ରୁଣ୍ଡେଇ ରାଣ୍ଡେଇ ସାତେ ଦଶ ଟଙ୍କା ବଟମ ଦେଇଥିଲା । ଘରେ ବୋହି, ବିଅ, ଖୋଦ ସାନ୍ତ୍ରାଣୀ, ସମସ୍ତେ ମଗଦୁର ଭର କିଛି କିଛି ବଟମ ଦେଇଥିଲେ । ଶେଯ କୁଆ ନାମରେ ବି ମାମାନେ ବଟମ ଦେଇଥାନ୍ତି ।

କରେଇ ଘର ଅଗଣାରେ ଗୋଟିଏ କଣରେ ମାଝି ସ୍ଵରୂପ ବେହେରା ପାପ୍ରା ମୁଲରେ ଗାଲରେ ହାତ ଦେଇ ମୁଣ୍ଡ ପୋତି ବସିଛି । ତାହାର ଦୁଇ ତିନି ହାତ ଛଡ଼ାରେ ରାମ ବେହେରା ଓ ମନ୍ଦମ ବେହେରା ଦୁଇ ଜଣ ଖଲସି (୧) । ସମସ୍ତେ ମୁଣ୍ଡ ପୋତି ବସିଛନ୍ତି, କାହାର ମୁହରେ କଥା ନାହିଁ । ପହରଣ ସମସ୍ତଙ୍କର ଏକ ଛୁଟିଆ, ମଇଳା ଚିରୁକୁଟ ଚିର ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ଲୁଗା । ଶାଲ ମାଝି ବେକରେ ଖଣ୍ଡ ମଇଳା ଗାମୁଛି ପଟକା ପରି ପଡ଼ିଛି । ସମସ୍ତଙ୍କ ଦେହଯାକ ଧୂଳ କାଦୁଆ ବୋଲା । ମୁଣ୍ଡରେ ଚକେ ଚକେ ରୁଢ଼ି ।

କରେଇ ଘର ବାବୁ ଡାକ ଦେଲେ, “ମାଝି !” ସ୍ଵରୂପ ମାଝି, ‘ଆଜି ହଜର’ ଉତ୍ତର ଦେଇ ବାବୁଙ୍କ ଅଗର ଛୁନ୍ତା ହୋଇଗଲ । ବାବୁ ମାଝିକୁ ଅନାଇ ଦେଲେ—‘ହଁ’ ବୋଲି କହି ଧୁଡ଼ାଖୁ ଟାଣୀବାକୁ ଲାଗିଲେ । ପୂରା ଚିଲମେ ଗୁଡ଼ାଖୁ ଉଡ଼ି ଗଲାଣୀ, ମାଝି ମୁଣ୍ଡ ପୋତି ଛୁନ୍ତାହୋଇଛି । ପା ଦଖା ବାଦେ ବାବୁ ମାଝିକୁ ଆଉଥରେ ଅନାଇ କହିଲେ, “କଣ ହେଲ ମାଝି, ଅସଲ କଥାଟା ଆଉ ଥରେ ଠିକେ ଠିକେ ବୋଲିଯା ତ ।” ବାବୁଙ୍କ କଥାଙ୍କ କଥା ଶୁଣି ମାଝି ପ୍ରଥମେ କାନ୍ଦ ପକାଇଲା । ତହିଁ ବାଦେ ସମ୍ବାଳ

(୧) ଖଲସି—ଜାହାଜର ନିମ୍ନ ପ୍ରେଶର ଘୁଳର ।

ପାଇ ସକେଇ ସକେଇ ଧୀରେ ଧୀରେ କହିବାକୁ ଲାଗିଲା, “ଆଜ୍ଞା—ଗଲ ଉଅଁସ ବାସି ପ୍ରତିପଦା ଦିନ ଅନ୍ତରଦାର ଆୟୁଧ୍ର ସ୍ଵାମୀ ପାଖରୁ ଘେର ଘେର ଟଙ୍କାଟୋକର ଗଣି ନେଇ ଦିନ ଦୁଇପହର ସରିକି ଶିନାପାଠଣା ଦାନ୍ତୁ ବାହାରୁ (୧) ଲଙ୍ଗର ଉଠାଇ ଦେଲୁଁ ।” ବାବୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଲେ, ““ଅନ୍ତରଦାର ହିସାବ ଛିଣ୍ଡାଇ ସବୁ ଟଙ୍କା ଦେଇଲୁଁ, ନା ଆଉ କିଛି ଅଛି ?

ମାଝି—ଅନ୍ତରଦାର ମତେ ନଗଦ ବାରହଜାର ଟଙ୍କା ଗଣିଦେଲା । ହିସାବ ଡାକରେ ପଠାଇବ ବୋଲି କହିଲା ।

ବାବୁ ବାକ୍ସ ପିଟାଇ ଗଲ କାଲି ଡାକରେ ଆସିଥିବା ମୋଟା ଚିଠି ଖଣ୍ଡି ବାହାର କଲେ, ତାହା ଭାବରୁ ଲକ୍ଷଣ ପାଇଲ କାଗଜରେ ତେଲଙ୍ଗୀ ଲେଖା ଏକକୋଣିଆ ସ୍ଥାରେ ଗୁର୍ବା ଗେରୁଏ ଚିଠି କାଗଜ ବାହାର କଲେ, ଏପାଖ ସେ ପାଖ ଓଲଟ-ପାଲଟ କରି ଖରେଣ ଲିଙ୍ଗମକୁ ଡାକ ପଠାଇଲେ । ଖରେଣ ଲିଙ୍ଗମ ତେଲଙ୍ଗୀ ଗୁମାସ୍ତା । ଦକ୍ଷିଣ ଅଞ୍ଚଳରୁ ଆସିଥିବା ଚିଠିମାନ ପଡ଼ି ବାବୁଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଆରେ ବୁଝାଇ ଦିଏ । ପିଆଜା ଗୁମାସ୍ତାକୁ ଡାକିବାକୁ ଧାଇଁଲା । ତହିଁ-ଉଦ୍‌ଧର ବାବୁ ମାଝିକୁ ଅନାଇ କହିଲେ, “ହୁଁ—”

ସୁରୂପ ମାଝି—ଲଙ୍ଗର ଉଠାଇ ଶେନ୍ଦ୍ର ଯେ ହଙ୍କାଚିଛି, ସେଇ ହଙ୍କାରିଛି । ପୂର୍ବ ଆଠ ଦିନ ଦିନ ରାତି ଜାହାଜ ଧାଇଁଥାଏ । ଦକ୍ଷିଣ ପିଲ୍ଲାଡ଼ ପବନ —ଆଜାଶ ନିର୍ମଳ - ଦରିଆଟା ପୋଖରୀ ପାଣି ପରି ଧୀର । ଜାହାଜ ସୁକାନରେ ଖାଲି ହାତ ପଡ଼ିଥାଏ,

ସଳଗ ଜାହାଜ ଧାଇଁଛି । ନଅ ଦିନ ରାତି ପହରକ ସରିକି କଟକ ବାରା ଫଳସାପେଣ ବଢ଼ * ଯିମିତି ନଜର ପଡ଼ିଛି, ପଛ ପଢ଼ରୁ ଟିକିଏ ପବନ ଝାଲକି ଦେଲା, ବେଳକୁ ବେଳ ଟିକିଏ ଟିକିଏ ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା । ବଢ଼ିଲପରି ବଢ଼ିଲ—ସମାଳ, ସମାଳ—ରାତି ଅଧ ବେଳକୁ ଅଥୟ । ଦରିଆ ଆଜାଶ ଏକାକାର, ତାଳଗଛ ପ୍ରମାଣ ଦେଉ । ଆଗ ଦୁଇ ନଜର ପଛ ଲତାଢ଼ ପକାଇ ଦେଲି, ପଢାପଢ଼ ଛିଢ଼ିଗଲ । ରାତିଯାକ ଏକ ହାଲ, ଆଉ ସମ୍ବାଳ ହେଲା ନାହିଁ । ଅଧରତ ସରିକି ଜାହାଜ ଗାମଦ ହେଲା, ସମସ୍ତେ ମିଶି ପାଣି-ମରରେ ଲାଗିଥାଉିଁ । ଘେର ଘେର ଜାହାଜ ବସିଗଲ । ଦିନ ହେଲା, ଦେଖିଲୁଁ, ଧାମର ଉତ୍ତିଆଳ ମୁହାଣ । ଆଉ ଘର ନାହିଁ, ବତାଳକୁ † ଓହ୍ନାର ଆସିଲୁଁ ।

ବାବୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଟଙ୍କା ?

ମାଝ ଖାଲ କାନ୍ଦିଲା, କିଛି କହି ପାରିଲା ନାହିଁ ।

ବାବୁ କହିଲେ, “କାହିଁ, ଏଠାରେ କିଛି ମେଘ ଅଲ୍ଲ ତୋପାନ ହୋଇଥିଲା ସତ, ତେବେଳେ ତୋପାନ ତ ନାହିଁ ?”

ମାଝ ଆଜ୍ଞା, ଏଠା ତୋପାନ ନୁହେଁ, ଦରିଆ ଖଣ୍ଡିଆ ଭୂତ, ଏପରି ଭୂତ ଦରିଆରେ ଥାନ୍ତି । କଳିକତି, ବିଲାତି, ରେଣ୍ଟାରୀ ଛ ଖଣ୍ଡ ଜାହାଜ ଏକାସାଙ୍ଗରେ ଶେନ୍ଦ୍ର ହଙ୍କାରିଥିଲୁଁ । ସବୁରୁଡ଼ାକ କୁଆଡ଼େ ଉଡ଼ି ଗଲେ, କାହାର ପତା ନାହିଁ ।

ଜେଣିଷ କମଳଲେଚନ ନାୟକଙ୍କୁ ବାବୁ ଉକାଇଥିଲେ । ମାଝ ସଙ୍ଗରେ କଥେପକଥନ ସମୟରେ

(୧) ଶିନାପାଠଣା ଦାନ୍ତୁ ବାହାରୁ—ମାନ୍ଦାଜ ହାର୍ବର ।

* False point Light-house,

† Life-boat

ଜ୍ୟୋତିଷ ପହଞ୍ଚ ଗଲେ, ପାଞ୍ଜି ବିଡ଼ାଟି ଧର ପଡ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲେ—

“ମଙ୍ଗଳ ଭଗବାନ ବିଷ୍ଟୁ”

“ମଙ୍ଗ—

ବାବୁ ଗୋଟାଏ ଭାଇ ଖପା ହୋଇ କହିଲେ, “ହଁ, ତୁମ ପାଞ୍ଜି ବିଡ଼ା ବାନ୍ଧ ରଖ । ଭାଇ ଦିନଟାଏ ଧର ଦେଇଥିଲ, ନା ! ଗଲ ଗୁରୁବାର ଦିନ ଖଡ଼ି ପକାଇ କହିଥିଲ ପର, ପୂଣ୍ଡିମା କଟାଳ ଜୁଆର ବେଳରେ କମଳାପ୍ରସାଦ ଘାଟ ଭିଡ଼ିବ ? ଆଜ୍ଞା ପାଠ ପଢ଼ିଛ ଏକା ।”

ଶ୍ରୀ ନାୟକେ ପାଁ କରି ନିଶ୍ଚାସଟାଏ ପକାଇଲେ, ପାଠ ନ ପିଟାଇ ପଛଦୁଆ ଦେଲେ । କରେଇଥର ବାରନା ଏକପାଇଅ ବସି ଅନ୍ଧାରୁ ଖଡ଼ି ଗୋଟାଳିଟି କାଢ଼ିଲେ, ରାଶିରଦି କଟି ତେର ପାଠ ଲେଖିଲେ । ଖଡ଼ି ଗୋଟାଳିଟା ଦୋରବସ୍ତ ଛିଡ଼ିଗଲଣି । ତହିଁ-ଉତ୍ତରେ ଗୁମ୍ ମାରି ବସି ଭୁକ୍ତା ଘରୁଛନ୍ତି । ବେଳ ପ୍ରାୟ ତନି ପହର ଗଡ଼ିଗଲଣି । ବାବୁ କରେଇରୁ ଉଠି ନାହାନ୍ତି, ଗୁମ୍ପା ଆଉ ଆଉ ଚାକରମାନେ ବା କିମିତି ଉଠିଯିବେ ? ଗାଧୁଆ ବେଳ ଗଡ଼ି ଗଲଣି । ସମସ୍ତେ ଆପଣା ଆପଣା ଜାଗାରେ ଗୁମ୍ ମାରି ବସିଛନ୍ତି । ଦର ଉତ୍ତର ତନି ଥର ଡାକର ଆସିଲଣି । ଶେଷରେ ଗୁରୁବାରୀ ପୋଇଲୁ ଆସି କହିଲ, “ସାନାଣୀ ଆଜ୍ଞା କଲେ, ଯା ହେବାର ତ ହେଲଣି, ଭିତରେ ପିଲାଛୁଆଗୁଡ଼ାକ ଓପାସରେ କାଉଳି ହେଉଛନ୍ତି ଯେ ।”

ବାବୁ ଯେଉଁ ବାଟରେ ଭତର ପରସ୍ତକୁ ଯିବେ, ଅବଧାନ ସେହି ବାଟ ପାଖରେ ବସିଥିଲେ, ବାବୁଙ୍କୁ ଦେଖ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ଯାଇ କହିଲେ, “ଆଜ୍ଞା ! ଏ କିପରି ହେଲ ?” ବାବୁ ଟିକିଏ ଖପା ହେଲ ପରି ହୋଇ କହିଲେ, “କିପରି ହେଲ, ମାଝିକୁ ପରୁର ।”

ବାବୁ ପଢେ ତରେ ଗୁମାୟାମାନେ ଖାତାପଥ ବାନ୍ଧ ଘରକୁ ବାହାରିଲେ । ଶ୍ୟାମ ଦାସ ଗୁମାୟା ଜ୍ୟୋତିଷଙ୍କୁ ଟିକିଏ ଟାହିଲ କରି କହିଲେ, “କି ହୋ ଅବଧାନେ ! ତୁମ ପାଠ ଛୁଡ଼ି ନାହିଁ ପର ? ଯାଆ— ଯାଆ, ଧ୍ୱାନପ୍ରକାର କରି ପକାଆ ପାଠଟା ପଟକରି ତୁଟିଯିବ ।”

ଶ୍ରୀ ନାୟକେ କହିଲେ, “ଗୁମାୟା ବାବୁ, ଆପଣ ଖେଳୁଙ୍କ କରିବେ ନାହିଁ, ଆପଣ ଟିକିଏ ମୋ କଥା ଶୁଣନ୍ତି । ଏହି ଦେଖନ୍ତି ବାବୁଙ୍କର କକଡ଼ା ଲଗୁ— ଲଗୁରେ ତୃପ୍ତି, ବର୍ତ୍ତମାନ ପୁଣି ତୃପ୍ତି ମହାଦଶା ଏବଂ ପଞ୍ଚମାଧ୍ୟ ଲଭଧ୍ୟ ଯେ ମଙ୍ଗଳ ତାହାର ହୋଇଛି ଅନ୍ତର । ଆହୁରି ବି ଦେଖିବା ହେଉ, ଦରଆଡ଼େ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କର ମେଷ ଲଗୁ—ଦିଶ୍ପତ୍ତ ଧନ ପ୍ଲାନରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଭୁକ୍ତା, ତାହାର ପୁଣି ମହାଦଶା । କଣ ବୋଲୁଛି ଗୁମାୟା ବାବୁ, ଏ ଅବସ୍ଥାରେ କି ବିପଦ ଘଟି ପାରେ ? କେବେଳେ—ନୁହେ—ଜାହାଜ କେବେଳେ ତୁବିବ ନାହିଁ ।

ଆମ୍ବେମାନେ ଯେଉଁ ଘଟଣା ବିଷୟ ଲେଖିବାକୁ ବସିଅଛୁଁ, ତାହା ଷାଠିଏ ବର୍ଷ ତଳର କଥା । ସେ ସମୟରେ ବାଲେଶ୍ଵରର ଜାହାଜ କାରବାର ବିଷୟ ନ ଜାଣିଲେ ପ୍ରକୃତ ଘଟଣା ବିଷୟ ବୁଝିବାକୁ ପାଠକ-ମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ବଡ଼ ଅସୁବିଧା ହେବ, ଅଥବା ମୁଲରୁ ବୁଝି ପାରିବେ ନାହିଁ । ଏଥକୁ ସେ ସମୟର ବୃଦ୍ଧି ଅତି ସମେତରେ କିଥିର ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଁ !

ଘରତବର୍ଷର ପୂର୍ବ ଉଚକଳ୍ପ ବନ୍ଦରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଥିଲ ପୂର୍ବକାଳରୁ ବାଲେଶ୍ଵର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଲଭ କରିଥିଲ । ସମୁଦ୍ରଗାମୀ ସହସ୍ରାଧିକ ଜାହାଜ ନଦୀ ଜଳକୁ ଆଜ୍ଞାଦନ କରି ମରସମ ସମୟରେ ବାଲେଶ୍ଵର ବନ୍ଦର ଘାଟରେ ଘରୁଥିଲେ । ନାନା ଶ୍ରେଣୀର ପ୍ରାୟ

ଦଶ ହଜାର କାଣ୍ଡର ଚୋମରେ ଲାଗିଥାଏ । ସନ୍ଧର-
ପାଣିଆ ନଂକୁଳ ପ୍ରାୟ ଦୁଇ କୋଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହାଠ
ବସିଲା ପରି ଲୋକଙ୍କ ଗହଳ ଗହଳ ଲାଗିଥାଏ ।
ରେଙ୍ଗୁନ, ଜାହାଜ, ବଞ୍ଚିଓ, ବିଶାଖାପତ୍ତିନ, ଚିନା-
ପାଟନା, ସିଂହଳ, ମାଲହୀପ, ଲକ୍ଷାହୀପ ଅତିମୁଖରେ
ଯାଉଥିବା ତତ୍ତ୍ଵର ଜାହାଜ ସମ୍ବୁଦ୍ଧ ମଧ୍ୟରେ
ହେବାରେ ଶେଳୁଥିଲେ । ସେ ସମୟରେ ରେଲ ବା
ଶ୍ଵିମରର ନାମ ଶୁଣା ନ ଥିଲା । ସମସ୍ତ ଉତ୍କଳର
ବିଦେଶୀ ମାଲ ଆମଦାନ ରପ୍ତାନ ବାଲେଶ୍ୱର ବନ୍ଦର
ବାଟେ ହେଉଥିଲା । ବଜଳା ଦେଶର ପ୍ରାୟ ଅର୍ଦ୍ଧାଶ
ଜିଲ୍ଲା ଲୋକଙ୍କ ଖୋରାକ ଲୁଣ ବାଲେଶ୍ୱର ଜାହାଜ
ବହନ କରୁଥିଲେ । ବଜ ଦେଶ ନାମ ଜାଣିବା
ପରିବର୍ତ୍ତରେ ପାଣ୍ଡାତ୍ୟ ଜାତି ଦିନାମାର ଓଳନାଜ, ଫରସି,
ଇଂରେଜ ବେପାଶାମାନେ ବାଲେଶ୍ୱର ବନ୍ଦରରେ
ଦୋକାନ ମେଲିଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ବନ୍ଦର ନାମ
ଦାଟକୁ ଯାଆ, କଣ ଦେଖିବ ? ନାହିଁକଳ ଶୁଶ୍ରାନ ପରି
ନିର୍ଜନ—ବୁଡ଼ାବଳଙ୍କ ନାମଟି ଯେମନ୍ତ କଳକଳ-
ସୁନରେ କାନ୍ଦି ସମ୍ବୁଦ୍ଧକୁ ଯାଉଅଛି ।

ବାଲେଶ୍ୱର ବନ୍ଦରର ଦୁର୍ଗର୍ଯ୍ୟର ମୂଳକାରଣ,
ନିମକ ପୋକ୍ତାନ ବନ; ଦୃଷ୍ଟିଯୁ କାରଣ ଶ୍ଵିମର ଓ
ରେଲର କାରବାର; ତୃତୀୟ କାରଣ ଅଥବା ବିଶେଷ
କାରଣ, ବାଲେଶ୍ୱର ନାମ ମୁହାଶ ପୋତା ପଡ଼ି ଗଲଣି,
ଅମାବାସ୍ୟା ଦୃଷ୍ଟିମା କଟାଳ ଜୁଆର ସମୟ ବିନା ଅନ୍ୟ
ସମୟରେ ସମ୍ବୁଦ୍ଧର ଜାହାଜ ନାମ ଭିତରକୁ ପଣି
ପାରୁ ନାହିଁ ।

ବାଲେଶ୍ୱର ଜାହାଜ ସବୁ ତନ ଶ୍ରେଣୀର ଥିଲା ।
ବଡ଼ ଜାହାଜର ନାମ ଗୋରାପ, ମଧ୍ୟରକି ଜାହାଜର
ନାମ ସୁଲୁପ, ଅତି ସାନ ଜାହାଜର ନାମ ଦୁଇଣୀ ।
ସୁଲୁପ ଆଉ ଦୁଇଣୀ କଳିକତାକୁ ଯାତାପ୍ତାତା କରେ,

ଗୋରାପ ସବୁ ସମ୍ବୁଦ୍ଧ ମଧ୍ୟର ଦୁଇ ଟେଣ୍ଟିକୁ
ଯାଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜାହାଜର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ
ନାମ ଥାଏ; ଯଥା—କମଳାପ୍ରସାଦ, ଉମାପସାଦ,
ଦୁର୍ଗାପ୍ରସାଦ, ଶଶୀପ୍ରସାଦ ଇତ୍ୟାଦି ।

ବାଲେଶ୍ୱରରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଜାହାଜିଆମହାଜନ
ଥିଲେ । ଯାହାକର ଜାହାଜ ସଂଖ୍ୟା ବେଶି, ସେ ବଡ଼
ମହାଜନ, ସମାଜରେ ତାଙ୍କର ସମ୍ମାନ ବେଶି ।

ବାବୁ ରାମହର ନାୟକ ଜଣେ ଛୁନ୍ତିକୁରିଆ
ମହାଜନ । ରର ଖଣ୍ଡି ମାତ୍ର ଜାହାଜ । କମଳାପ୍ରସାଦ
ଗୋରାପ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ, କଳମୋ, ରେଙ୍ଗୁନ ଷେପକରେ,
ଆଉ ତନ ଖଣ୍ଡ ସୁଲୁପ ।

ସୁଲୁପ ବେହେର କମଳାପ୍ରସାଦ ଗୋରାପର ମାହି ।
କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷର ରୁକର, ଖୁବ ବିଶ୍ଵାସୀ, ଖୁବ୍ ନିମକ-
ସକା । ଖୁବ ବିଶ୍ଵାସୀ ଲୋକ ନ ହେଲେ ମାହିଗିର
ରୁକର ପାଏ ନାହିଁ । କାରଣ, ତାହା ହାତ ବାଟେ
ଅନେକ ନଗଦ ଟଙ୍କାର କାରବାର ହୁଏ ।

ସୁଲୁପ ମାହି କମଳାପ୍ରସାଦ ଗୋରାପରେ ମାଲ
ଦେନି ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ଯାଇଥିଲା, ଫେରନ୍ତା ଜାହାଜ ବୁଡ଼ି
ଯାଇଥିବା କଥିତ ହୁଏ । ଜାହାଜ ବୁଡ଼ିଯିବାରୁ
ମହାଜନଙ୍କ ଛଡ଼ା ଆହୁର ତେର ଲୋକଙ୍କର ଲୋକସାନ
ହୋଇଛି । ଚିରକାଳ ଏପରି ଦୟୁର ଚଳି ଆସୁଛି
କି, ମାହି ଦୁଇ ଦେଶକୁ ମାଲ ବୋଲ୍ଦାଇ
ଜାହାଜ ଦେନି ଯିବାବେଳେ ସେ ଜାହାଜର ଦୁଇ-
ପଣି ବୋଲ୍ଦାଇ ମାଲ ବିନା ଭଡ଼ାରେ ଦେନି ଯାଏ ।
ମନେ କରନ୍ତୁ, ଗୋଟିଏ ଜାହାଜରେ ଆଠ ହଜାର
ମହଣ ମାଲ ବୋଲ୍ଦାଇ ହେବ, ସେଥିରୁ ହଜାରେ
ମହଣ ମାହିର । ସେହି ହଜାରେ ମହଣ ମାଲ ସକାଶେ

* ଦେଖିଆ—ସମ୍ବୁଦ୍ଧକୁ ପବନ ଠେଲି ସପ୍ତାକାରରେ ଜାହାଜର ଗତ ।

ମହାଜନ ଜାହାଜ ଭଡା ପାଇବେ ନାହିଁ, ସେ ବୋରେଇ ମାଲର ବିକା କଣା ଲଭ ମାଟି ପାଇବ । ମାଝିର ଦୁଇପଣି ମାଲ ନେବାର ଅଧିକାର ଅଛି ସତ୍ୟ; ମାତ୍ର ତା ହାତରେ ଏତେ ଟଙ୍କା କାହିଁ ? ବାବୁଙ୍କ ଘରେ ଗୁକର ଗୁକରଣୀ ବହୁ ହିଅ ଗୁମାଷ୍ଟା ପାଇକ ଯେତେ ଲେକ ଥାନ୍ତି, ମାଝି ସେମାନଙ୍କ ପାଖରୁ ଟଙ୍କା ନିବ । ଏହି ଟଙ୍କାକୁ ବଟମ ବୋଲିପାଏ । ମାଝି ସେହି ବଟମ ଟଙ୍କାରେ ମାଲ କଣି କାରବାର କରେ, ସେଥିରୁ ଯେଉଁ ଲଭ ହୁଏ, ବଟମ ଦାର ଅଧେ ଆଉ ମାଝି ଅଧେ ପାଏ । କମଳାପ୍ରସାଦ ଗୋରପରେ ତେର ଟଙ୍କାର ବଟମୀ ମାଲ ଥିଲା ।

ଆଜି ପୃଷ୍ଠିମା—ସହଜରେ କଟାଳ ଜୁଆର ଦିନ । ବାରଟା ବେଳେ ଜୁଆର ଭାଟିବ, ଠିକ ତେତିକବେଳେ ପଡ଼ିଛି ଅମୃତ ଯୋଗ । ଆଜି ତେର ଜାହାଜ ଗଢ଼ିଯିବାର * ପ୍ଲିର ହୋଇଛି । ଗୁର ପାଞ୍ଚ ଦିନ ହେଲା ମାଝି ଖଲସିମାନେ କାମରେ ଭାର ଲାଗି ଯାଇଥିଲେ । ଜାହାଜଟିକୁ ସଫା ସୁନ୍ଦର କର ଡୋଲ ଉପରେ ସବର, ଗଭର, ଟଭର—ପଛକୁ କଲମି ଡୋଲ ଆଉ ବରଗା-ମାନ ଟେକ ଦେଇ ଶେନ୍ଦ୍ର ଗୁଡ଼ାର ଠିକ କର ରଖି ଦେଇଛନ୍ତି । ଆଗରେ ପଛର ଡୋଲର ସବା ଉପରେ ଲଳ ଧଳା ହକଦିଆ ପଢାକାମାନ ଫର ଫର ହୋଇ ଉଠିଛି । ଅନ୍ତକୁ ଜାହାଜଟି ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର ଦିଶୁଛି । ବେଳ ପ୍ରହରକ ସରକ ଶୋଦ ବାବୁ ସ୍ନାନସାର ତସର ଯେଉଁ ପିନ୍ ଜାହାଜ ଉପରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ଜାହାଜ ଆଗ ମୁଣ୍ଡଠାରେ ହୋମ ଆଉ ପୂଜା ବଢ଼ିଲ—ମାଝି ବି ସ୍ନାନପ୍ରକାର ସାର ମୁଣ୍ଡରେ, ବେଳରେ, ଦୁଇ ବାହୁ ଆଉ ଗୁଣିରେ ତତା କର ପୂଜା ପାଖରେ ବସିଥିଲା । ପୁରେହିତ ପୂଜା ସାର ବାବୁଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଆଉ ମାଝି ମୁଣ୍ଡରେ ଅଷ୍ଟତ ପକାଇ ବେଳରେ ପୁଲମାଳ ଲମ୍ବାର ଦେଲେ । ପଣ୍ଡିତ ନରସିଂହ ମିଶ୍ର ଜାହାଜ

କୁଶଳରେ ବାବୁଡ଼ ଆସିବାପାଇଁ ଚଣ୍ଡିପାଠ ନିମନ୍ତେ ବାବୁଙ୍କ ହାତରୁ ସକଳୁ ଗୁଆଁ ଟେକ ନେଇ ଓହ୍ଲାର ଆସିଲେ । ମାଝି ଡାକ ଦେଲା, ‘ତ୍ୟାରରହ’ । ଖଲସିମାନେ ଆଉ ସୁକାନ ଆପଣା ଆପଣା ଜାଗରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇଗଲେ । ଚଣ୍ଡେଲ ଆଗ ଲଙ୍ଘର କପିକଳକୁ ଅନାଇ ଆଉ ଛ ଜଣ ଲଙ୍ଘର ଡଠା ଦାଉର କଳର ଛଅଟା ଦଶା ଧରି ଛିଡ଼ା ହୋଇଛନ୍ତି ।

ବାବୁ, ପୁରେହିତ, ଜ୍ୟୋତିଷେ ନନ୍ଦକୁଳରେ ଜାହାଜକୁ ଅନାଇ ବସିଛନ୍ତି । ମାଝି ଜାହାଜ ବାବୁ ଉପରେ ପେଟେଇ ପଡ଼ି ବାବୁଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଅନାଇଛି । ଜ୍ୟୋତିଷେ ସ୍ଵର୍ଗକୁ ଆଉ ପାଞ୍ଜିକୁ ବାରମ୍ବାର ରୁହଁଛନ୍ତି । ଠିକ ୧୨ ଟା ବେଳ ହେଲା । ବାବୁ ଆଉ ଜ୍ୟୋତିଷେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ଡାକିଦେଲେ, “ମାଝି !”

ମାଝି ଜାହାଜ ଆଉକୁ ମୁହଁ କରି ଡାକିଦେଲା, “ଦା-ବିସ୍ ।”

ତ୍ରୈଲ ଡାକିଲ—ଓ—ହୋଓ ।
ବାତର ପଖାବାଡ଼ ଧରିଥିବା ଛ ଜଣ ଖଲସି ଡାକିଲେ, ଓ—ହୋଓ ।

ତ୍ରୈଲ—ଓ—ହୋଓ ।

ଖଲସି—ଓ . ଭାଇ ।

ତ୍ରୈଲ—ଦରିଆପୀର ।

ଖଲସିମାନେ—ଏ—ଧୁଁ ।

ତ୍ରୈଲ—ଲଗେ ଶିର ।

ଖଲସି—ଏ—ଧୁଁ ।

ତ୍ରୈଲ—ପୀର କେବମତ ।

ଖଲସି—ଏ—ଧୁଁ ।

* ସମ୍ବୁଦ୍ଧ ଯାତ୍ରା କରି ଯିବାର ।

ତଣ୍ଡେଲ—ସାହେବ ସମ୍ମର୍ଦ୍ଦ ।

ଖେଲ୍ସି—ଏଁ—ଯୁଁ ।

ତଣ୍ଡେଲ—ଜୁଆନ ଜନ୍ମର ।

ଖେଲ୍ସି—ଏଁ—ଯୁଁ ।

ତଣ୍ଡେଲ—କାମେ ଶବର ।

ଖେଲ୍ସି—ଏଁ—ଯୁଁ ।

ତଣ୍ଡେଲ ଡାକିଲେ ଖେଲ୍ସି ମାନେ ‘ଏଁ—ଯୁଁ’ କହି ଏକସଙ୍ଗରେ ଖୁବ ବଳରେ ବାଉର ଯନ୍ତ୍ର ପଖା ବାହିରେ ଏକ ଟିକା ମାରନ୍ତି—ଲଙ୍ଘର ପାଣି ଉତ୍ତରୁ ଟିକିଏ ଉଠିଆସେ ।

ତଣ୍ଡେଲ ପାଠି କରି ଡାକ ଦେଲା, “ଏରିଆ—
ଏରିଆ—ଏରିଆ !” ଲଙ୍ଘର ଉଠିଗଲ—ଉଠା
ପାଣିରେ ଜାହାଜ ଖୁବ ଧୀରେ ଧୀରେ ଗଢ଼ି କଲା ।

ଟିକ ଏତିକବେଳେ ନଦୀକୁଳରେ ଭାରି ଗୋଟାଏ ଚଢ଼ିଲ ପଡ଼ିଗଲା । ଦେଇଆରୁ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଜାହାଜ ଭସି ଆୟୁଷ୍ମି, ସେଥିରେ କେହି ମଣିଷ ନାହିଁ । ‘ସମାଳ—ସମାଳ’ ଲଙ୍ଘର ଜାହାଜମାନଙ୍କରେ ମଣିଷ ଫରାର ରହିଗଲେ । ସେ ଜାହାଜ ଭସି ଅସି ଆଉ ଗୋଟାଏ ଜାହାଜ ଉପରେ ଢଢ଼ିଗଲେ ଦୂର ଜାହାଜ ଜଞ୍ମମ ହୋଇପିବ । ଗୁଣଶ୍ଵର ବତାଳିରେ ଛାଇ ଜଣ ଖେଲ୍ସି ବସି ଧାଇଁଲେ, ଭସାଣି ଜାହାଜଟାକୁ ବାଟରେ ଝୋଳ ରଖିବ ।

ଜାହାଜ ନଦୀ ବାଟରେ ଧରାଗଲା । ଦେଖ ଦେଖ, କାହା ଜାହାଜ ? ଆରେ ଏଇଟା ତ ରାମହରି ବାବୁଙ୍କ କମଳାପ୍ରସାଦ । ରାମହରି ବାବୁ ଶବର ପାଇଁ ଠାଙ୍ଗା ଜାଗାରୁ ଉଠି ଲଣ୍ଠନଶ୍ଵର ହୋଇ ଧାଇଁଛନ୍ତି, କରୁ ପିଟି ଗଲଣି, କେଜାଣି ଲୁଗା ଖଣ୍ଡ ଖସି ପଡ଼ିବ । ରାମ ଭଣ୍ଡାରି ଟୋକା ସାଙ୍ଗରେ ନ ଥିଲେ ନିଶ୍ଚିଯ ଲୁଗାଖଣ୍ଡ

ବାଟରେ ପଡ଼ି ପାଇଥାନ୍ତା । ଦେଖ, ଦେଖ— ଜାହାଜରେ ସବୁ ଠିକଠାକ ଅଛି ନାହିଁ କେବଳ ବାବୁଙ୍କ ଟଙ୍କାରୁଦ୍ଧିକ ଆଉ ମାର୍ଟି ଖେଲ୍ସିଙ୍କ ଆସବାବ କାହିଁଗଲ ସ୍ଵରୂପ ମାର୍ଟି ? ଆରେ ଆଉ ମାର୍ଟି ! ମାର୍ଟି ଅନ୍ଧର୍ଧାନ !

ଘାଟ କପ୍ତାନ ସାହେବଙ୍କ ପାଖରୁ ଚିଠି ପାଇ ମେଜେଷ୍ଟ୍ରି ସାହେବ ପୋଲିସ ନିଯୁକ୍ତ କଲେ । ଆଠ ଦଶ ଦିନ ବାଦେ ଦେଖାଗଲ ବାଲେଶ୍ୱର ସହର ଶଗନ୍ତ ଦାଣ୍ଡରେ ପୋଲିସ ଦାରେଗା ପୋଷାକ ପିନ୍ଧି ଗୋଟାଏ ଦୋଡ଼ାରେ ଚଢ଼ି ଭାର ଫୁଲିରେ କରେଇପୁଷ୍ଟିଁ । ଗୁଲିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ପଛରେ ମାର୍ଟି ଖେଲ୍ସି ତଣ୍ଡେଲ ମେଟ୍ ଜାହାଜର ଗୁର ଷୋଳ ଜଣ ହଳକୁ ହଳ ବାହାକୁ ବାହା ଛନ୍ଦା । ଜଣ ଗୁଲିଶ ପଞ୍ଚାଶ ଚପରସି ଚୌକିଦାର ତାଙ୍କ ରୁର ପାଖ ବେଡ଼ି ଗୁଲିଛନ୍ତି । ସମସ୍ତଙ୍କ ମହିରେ ଛ’ଟା ଟଙ୍କା ଭାର । ପୋଲିସ ପହଞ୍ଚବାରୁ ମାର୍ଟି ଖେଲ୍ସିମାନେ ମହାଜନର ଯେଉଁ ଟଙ୍କା ବାଣୀ ବଖର କରି ନେଇଥିଲେ, ସୁନାପୁଅ ପରି ସେ ସମସ୍ତ ଦାରେଗା ଅଗରେ ଗଣି ଦେଇଥିଲେ ।

ପୋଲିସ ଦାରେଗା ମେଜେଷ୍ଟ୍ରି ସାହେବଙ୍କଠାରେ ଯେଉଁ ରିପୋର୍ଟ ଦରପେସ କରିଥିଲେ, ସେଥିର ସାରାଂଶ ଏହିପ୍ରକାର—

“ଚଳିଛ ମର ମାସ ୧ ତାରିଖ ସ୍ଵରୂପ ମାର୍ଟି ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ହାରବାରରୁ କମଳାପ୍ରସାଦ ଗୋପକୁ ବାଲେଶ୍ୱର ବନ୍ଦରକୁ ଦେଲି ଆୟୁଥ୍ୟା— ୧ ତାରିଖ ସନ୍ଧା ସମୟରେ ଧାମର ନଦୀ ମୁହାଶ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚିଲା । ସେହି ଶେଷ ରାତି ସରକି ବାଲେଶ୍ୱର ବାରାରେ ପହଞ୍ଚିଥାନ୍ତା । ମାତ୍ର ଆକାଶମେଘାଛନ୍ତି, ଆଉ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ତୋପାନ ହେବାରୁ ମାର୍ଟି ସମୃଦ୍ଧ ମଧ୍ୟରେ ଜାହାଜ କୋଇବାକୁ ସାହସ କଲ ନାହିଁ, ନିର୍ମାଣରେ ରହିବାପାଇଁ ଦିନିଆମାଳ ନଦୀ ଦ୍ଵାରକୁ ଦେଲି ଯାଇ

ଲଙ୍ଘର ପକାଇଲା । ସେଠାକୁ ମାହି ଖଲୁସି ସମସ୍ତଙ୍କ ଗ୍ରାମ ମହାମଧୁର ଅଧ କୋଣେ ବାଟ ଦୂର । ଅନେକ ଦିନ ପିଲାର୍ଟିଲାକୁ ଦେଖି ନ ଥିବାରୁ ଘରକୁ ଯିବାପାଇଁ ସମସ୍ତେ ବଡ଼ ବ୍ୟସ୍ତ ହେଲେ । ଗୁରି ଜଣ ମାତ୍ର ଖଲୁସି ଜାହାଜରେ ପହର ରହିଲେ, ଆଉ ସମସ୍ତେ ଓହ୍ଲାଇ ଦରକୁ ରୁକ୍ଷିଗଲେ । ରାତି ପାହାନ୍ତି ଶୁବ୍ର ଘେର ଘେର ଜାହାଜକୁ ଫେର ଆସିବାର କଥା ରହିଲା ।

“ଅଧିକ ସରକି ତୋପାନ ଆଉ ବୃଷ୍ଟି ପ୍ରବଳ ହେଲା । ଗୁରି ଜଣ ଲୋକ ଜାହାଜ ସମ୍ବାଳ ରଖି ପାରିଲେ ନାହିଁ, ଗୋଟାଏ ବାଳି ଚଢ଼ାରେ ଲାଗିଗଲା । ସକାଳ ସକାଳ ମାହି ଖଲୁସି ଧାଇଁଛନ୍ତି ଜାହାଜ ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ମୁଣ୍ଡ ବାଡ଼େଇ ହେଲେ । ତେବେଳେ ପଡ଼ିଆଣି କୁଆର, ଜାହାଜ ନିହାତି ବାଲି ଚଢ଼ାରେ ବସି ଯାଇଛି । ଆଉ ଉପାୟ ନାହିଁ । ଦକ୍ଷିଆମାଳ ନିର୍ମାଟା ଅତି ଉପୁଙ୍କର, ଜାହଜ ଚଢ଼ାରେ ଲାଗିଲେ ଉଠେ ନାହିଁ । ତେର ତେର ଜାହାଜ ମାଡ଼ ଖାଇଛନ୍ତି । ମାହିମାନେ ଏ ନିଃକୁ ବଡ଼ ଉପରକ୍ଷି ।

ମାହି ଖଲୁସି ସମସ୍ତେ ବସି ବିରୁଦ୍ଧ କଲେ, ଜାହାଜ ତ ଗଲଣି, ରୁକ୍ଷିର ତ ରହିବ ନାହିଁ, ଶୁଣାଶୁଣିରେ ଜାହାଜାତି କାରବାର ବାଲେଶ୍ଵରରୁ ଉଠିଯିବ । ପୁର କଲେ, ଟଙ୍କାଗୁଡ଼ିକ ବାଣିନେଇ ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ରହିବେ, ଜାହାଜତ୍ତୁବ ଖବର ମହାଜନକୁ ଦେବେ । ମାତ୍ର ସେମାନେ ଯହ କରିଥିଲେ ଜାହାଜ ଉଠିଆନ୍ତା ଇତ୍ୟାଦି ।

ଗୁରି ଛ ଦିନ ବାଦେ ପୂଣ୍ଡିମା ତିଥ କଟାଳ କୁଆର ପହଞ୍ଚିବାରୁ ଜାହାଜ ଯେଉଁ ଚଢ଼ାରେ ବସିଥିଲା, ତାହା ଜଳପୂଣ୍ଡ ହୋଇଗଲା । ଦେବାତ ଗୋଟାଏ ଟାଣ ପବନ ହେବାରୁ ଜାହାଜ ଭାସି ଉଠି ଜଳସ୍ତୋତରେ ଏକା-

ବେଳକେ ଦରିଆରେ ପଡ଼ିଲା । ଯେପରି ଭାବରେ ଭାସି ଯାଉଥିଲା, ଗଙ୍ଗା ନିଃ ଭିତରକୁ ଯାଇଥାନ୍ତା । ମାତ୍ର ବାଲେଶ୍ଵର ବାର ବାହାର ବପୁ * ପାଖରେ ପହଞ୍ଚିଲି, ପୃଷ୍ଠିମା ପ୍ରାତିକାଳ, ସମୁଦ୍ରରେ ଜୁଆର ଆରମ୍ଭ ହୋଇଲି, ଜଳସ୍ତୋତ ଧର ବାଲେଶ୍ଵର ବୁଢ଼ାବଳଙ୍ଗ ନିଃ ଭିତରେ ପଣିଗଲା ।

ପଣ୍ଡାର ଶୁଣାଗଲା, ମାହି ଖଲୁସିମାନେ ଗୁରି ଗୁରି ବରଷ ମିଆଦ ଗଲେ । ଆଉ ଜ୍ୟୋତିଷ କମଳମେତନ ନାୟକେ ତେଡ଼େବଡ଼ ଖର କାଳରେ ପାଠକଥା ପିନ୍ଧ ଯେଉଁ ଶାଲ ହୋଡ଼ ହୋଇ, ହାତରେ ସୁନାବଳା ନାଇ ମାସେ ଯାଏ ସହର ମଧ୍ୟରେ ସବୁ ବଡ଼ ଲୋକଙ୍କ ଦ୍ୱାରେ ବୁଲୁ ଥିବାର ଦେଖାଗଲା ।

ମୌନା ମୌନା

ପ୍ରାୟ ଅର୍ଦ୍ଧଶତ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଖଣ୍ଡଗିରି ଓ ତର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗସ୍ତ ଉପତ୍ୟକା ଭୂମି ବିରିଧ ଜାଣ୍ୟବୃକ୍ଷ ଓ ଲତା ଜାଳରେ ବେଷ୍ଟି ଥିଲା । କେବଳ ଗୃହୀ ଓ ସମୀପ-ବର୍ଷୀ ଶ୍ଳାନ ଉଭିଦଶ୍ନୂନ୍ୟ, ପଚ୍ଛାତ ପରିଜନ, ସାଧୁ ସମ୍ବାଦୀମାନଙ୍କ ଆଶ୍ରମରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ବିଭୁତିଭୂଷଣ କୌପୀନଧାରୀ ସାଧୁମାନେ ଧୂନ ଲଗାଇ ବସିଛନ୍ତି, ବସିଥାଏ ସାଧୁମାନେ ନିର୍ଧୂନିକ । ସାଧୁ ନାନା ଶ୍ରେଣୀର - ସମ୍ବାଦୀ, ନାଗା, ରାମାଉତ, କେହି ବା ଉପାଧୁରହିତ । ପ୍ରାୟ ପ୍ରକିଦିନ ସାଧୁମାନଙ୍କ ଗତାପ୍ରାତ ଲାଗିଥାଏ । ଥୋକେ ରୁକ୍ଷିଯିବା ମାସେ ନବାଗତ ସାଧୁ-ମାନେ ଶୁନ୍ୟପ୍ରାନ ଅଧିକାର କର ବସୁଥାନ୍ତି । ମୁଦ୍ରିତ-ନେଷ ଥୋକେ ସାଧୁ ଧାନନିମଗ୍ନ । ଭୁଲସୀ ବା ରୁଦ୍ରାକ୍ଷ ମାଳାହସ୍ତ ଥୋକେ ଭଜନରେ ନିପୁକ୍ତ । କେହି

* ଦରିଆ ମଧ୍ୟରେ ମାର୍ଗରେ ସାଙ୍କେନିକ ଚିହ୍ନ ।

ତଣ୍ଡଳ—ସାହେବ ସନ୍ମତ୍ତ ।

ଖଲସି—ଏଁ—ମୁଁ ।

ତଣ୍ଡଳ—ଜୁଆନ ଜଙ୍ଗର ।

ଖଲସି—ଏଁ—ମୁଁ ।

ତଣ୍ଡଳ—କାମେ ଖବର ।

ଖଲସି—ଏଁ—ମୁଁ ।

ତଣ୍ଡଳ ଡାକିଲେ ଖଲସି ମାନେ ‘ଏଁ—ମୁଁ’ କହି ଏକସଙ୍ଗରେ ଖୁବ ବଳରେ ବାଉର ଯନ୍ତ୍ର ପଖା ବାଞ୍ଚିରେ ଏକ ଡିଙ୍କା ମାରନ୍ତି—ଲଙ୍ଘର ପାଣି ଉଚ୍ଚରୁ ଟିକିଏ ଉଠିଆସେ ।

ତଣ୍ଡଳ ପାଠି କରି ଡାକ ଦେଲା, “ଏରିଆ—ଏରିଆ—ଏରିଆ !” ଲଙ୍ଘର ଉଠିଗଲ—ଉଠା ପାଣିରେ ଜାହାଜ ଖୁବ ଧୀରେ ଧୀରେ ଶତ କଲା ।

ଟିକ ଏତିକବେଳେ ନନ୍ଦକୁଳରେ ଭାରି ଗୋଟାଏ ଚଢକ ପଡ଼ିଗଲା । ଦରିଆରୁ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଜାହାଜ ଭାସି ଆସୁଛି, ସେଥିରେ ହେବେ ମଣିଷ ନାହିଁ । ‘ସମାଳ—ସମାଳ’ ଲଙ୍ଘଣ ଜାହାଜମାନଙ୍କରେ ମଣିଷ ପହର ରହିଗଲେ । ସେ ଜାହାଜ ଭାସି ଅସି ଆଉ ଗୋଟାଏ ଜାହାଜ ଉପରେ ପଡ଼ିଗଲେ ଦୁଇ ଜାହାଜ ଜଣମ ହୋଇଯିବ । ରୂପଣ୍ଡ ବତାଳିରେ ଛଇ ଜଣ ଖଲସି ଦସି ଧାଇଁଲେ, ଭସାଣି ଜାହାଜଟାକୁ ବାଟରେ ଝାଗାଳି ରଖିବେ ।

ଜାହାଜ ନନ୍ଦ ବାଟରେ ଧରାଗଲା । ଦେଖ ଦେଖ, କାହା ଜାହାଜ ? ଆରେ ଏଇଠା ତ ରାମହରି ବାବୁଙ୍କ କମଳାପ୍ରସାଦ । ରାମହରି ବାବୁ ଖବର ପାଇ ଠାଙ୍କା ଜାଟୋରୁ ଉଠି ଲକ୍ଷ୍ମୀଭଗ୍ନ ହୋଇ ଧାଇଁଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ପିଟି ଗଲଣି, କେଜାଣି ଲୁଗା ଖଣ୍ଡ ଖରି ପଡ଼ିବ । ରାମ ଭଣ୍ଡାରି ଟୋକା ସାଙ୍ଗରେ ନ ଥିଲେ ନିଷ୍ଠପୁ ଲୁଗାଠଣ୍ଡି

ବାଟରେ ପଡ଼ି ପାଇଥାନା । ଦେଖ, ଦେଖ—ଜାହାଜରେ ସବୁ ଠିକଠାକ ଅଛି ନାହିଁ କେବଳ ବାବୁଙ୍କ ଟଙ୍କାରୁଡ଼ିକ ଆଉ ମାଝି ଖଲସିଙ୍କ ଆସବାବ କାହିଁଗଲା ସ୍ଵରୂପ ମାଝି ? ଆରେ ଆଉ ମାଝି ! ମାଝି ଅନ୍ତର୍ଧାନ !

ବାଟ କପ୍ତାନ ସାହେବଙ୍କ ପାଖରୁ ଚିଠି ପାଇ ମେଜେଷ୍ଟ୍ରର ସାହେବ ପୋଲିସ ନିୟୁକ୍ତ କଲେ । ଆଠ ଦଶ ଦିନ ବାଦେ ଦେଖାଗଲା ବାଲେଶ୍ଵର ସହର ଶଗନ୍ତ ଦାଣ୍ଡରେ ପୋଲିସ ଦାରେଗା ପୋଷାକ ପିନ୍ଧି ଗୋଟାଏ ଘୋଡ଼ାରେ ଚଢି ଭାରି ପ୍ରତିରେ କରେଇମୁହଁ । ରୂପିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ପଛରେ ମାଝି ଖଲସି ତଣ୍ଡଳ ମେଟ୍ ଜାହାଜର ରୂପର ଶୋଳ ଜଣ ହଳକୁ ହଳ ବାହାକୁ ବାହା ଛନ୍ଦା । ଜଣ ରୂପିଶ ପଞ୍ଚାଶ ଚପରସି ତୌକିଦାର ତାଙ୍କ ରୂପି ପାଖ ବେଢ଼ି ରୂପିଛନ୍ତି । ସମସ୍ତଙ୍କ ମଝିରେ ଛ’ଟା ଟଙ୍କା ଭାର । ପୋଲିସ ପହଞ୍ଚବାରୁ ମାଝି ଖଲସିମାନେ ମହାଜନର ଯେଉଁ ଟଙ୍କା ବାଖ ବଖର କରି ନେଇଥିଲେ, ସୁନାପୁଅ ପରି ସେ ସମସ୍ତ ଦାରେଗା ଅଗରେ ଗଣି ଦେଇଥିଲେ ।

ପୋଲିସ ଦାରେଗା ମେଜେଷ୍ଟ୍ରର ସାହେବଙ୍କଠାରେ ଯେଉଁ ରିପୋର୍ଟ ଦରପେସ କରିଥିଲେ, ସେଥିର ସାରାଂଶ ଏହିପ୍ରକାର—

“ଚଳିତ ମଇ ମାସ ୧ ତାରିଖ ସ୍ଵରୂପ ମାଝି ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ହାରବାରରୁ କମଳାପ୍ରସାଦ ଗୋପକୁ ବାଲେଶ୍ଵର ବନ୍ଦରକୁ ଦେଇ ଆସୁଥିଲା—୫ ତାରିଖ ସବ୍ୟା ସମୟରେ ଧାମର ନମ୍ବର ମୁହଁରା ପାଖରେ ପହଞ୍ଚିଲା । ସେହି ଶେଷ ରାତି ସରକି ବାଲେଶ୍ଵର ବାରାରେ ପହଞ୍ଚିଥାନା । ମାସ ଆକାଶମେଘାଛନ୍ତି, ଆଉ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ତୋପାନ ହେବାରୁ ମାଝି ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ଜାହାଜ ଲୋଇବାକୁ ପାହିସ କଲ ନାହିଁ, ନିର୍ମାଣଦରେ ରହିବାପାଇଁ ଦିନିଆମାଳ ନମ୍ବର ଭିତରକୁ ଦେଇ ଯାଇ

ଲଙ୍ଘର ପକାଇଲା । ସେଠାକୁ ମାତ୍ରି ଖଲସି ସମସ୍ତଙ୍କ ଗ୍ରାମ ମନ୍ଦିରପୂର ଅଶ୍ଵ କୋଣେ ବାଟ ଦୂର । ଅନେକ ଦିନ ପିଲାହିଲକୁ ଦେଖି ନ ଥିବାରୁ ଘରକୁ ଯିବାପାଇଁ ସମସ୍ତେ ବଡ଼ ବ୍ୟକ୍ତି ହେଲେ । ରୂପ ଜଣ ମାତ୍ର ଖଲସି ଜାହାଜରେ ପହର ରହିଲେ, ଆଉ ସମସ୍ତେ ଓହାଙ୍କ ଘରକୁ ରୁଳିଗଲେ । ରାତି ପାହାନ୍ତି ଖୁବ୍ ଘେର ଘେର ଜାହାଜକୁ ଫେରି ଆସିବାର କଥା ରହିଲା ।

“ଆଖରତ ସରକି ତୋପାନ ଆଉ ବୃଷ୍ଟି ପ୍ରବଳ ହେଲା । ରୂପ ଜଣ ଲେକ ଜାହାଜ ସମ୍ବାଳ ରଖି ପାରିଲେ ନାହିଁ, ଗୋଟାଏ ବାଳ ଚଢ଼ାରେ ଲାଗିଗଲା । ସକାଳ ସକାଳ ମାତ୍ରି ଖଲସି ଧାର୍କିଛନ୍ତି ଜାହାଜ ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ମୁଣ୍ଡ ବାଡ଼େଇ ହେଲେ । ତେବେଳେ ପଡ଼ିଆଣି ଜୁଆର, ଜାହାଜ ନିହାତି ବାଳ ଚଢ଼ାରେ ବସି ଯାଇଛି । ଆଉ ଉପାୟ ନାହିଁ । ଦକ୍ଷିଆମାଳ ନଦୀଟା ଅତି ଉପୁରୁଷ, ଜାହାଜ ଚଢ଼ାରେ ଲାଗିଲେ ଉଠେ ନାହିଁ । ତେର ତେର ଜାହାଜ ମାଡ଼ ଖାଇଛନ୍ତି । ମାତ୍ରିମାନେ ଏ ନଦୀକୁ ବଡ଼ ଉଚ୍ଚନ୍ତି ।

ମାତ୍ରି ଖଲସି ସମସ୍ତେ ବସି ବିରୁର କଲେ, ଜାହାଜ ତ ଗଲାଣି, ରୁକ୍ଷିତ ତ ରହିବ ନାହିଁ, ଶୁଣାଶୁଣିରେ ଜାହାଜାତି କାରବାର ବାଲେଶୁରରୁ ଉଠିଯିବ । ପ୍ରିର କଲେ, ଟଙ୍କାଗୁଡ଼ିକ ବାଣିନେଇ ନିଷ୍ଠିତରେ ରହିବେ, ଜାହାଜଦ୍ରୁଦୁ ଖବର ମହାନନ୍ଦକୁ ଦେବେ । ମାସ ସେମାନେ ଯହୁ କରିଥିଲେ ଜାହାଜ ଉଠିଆନ୍ତା ରତ୍ୟାଦି ।

ରୂପ ଛ ଦିନ ବାଦେ ପୃଷ୍ଠିମା ତଥ୍ୟ କଟାଳ ଜୁଆର ପହଞ୍ଚିବାରୁ ଜାହାଜ ଯେଉଁ ଚଢ଼ାରେ ବସିଥିଲା, ତାହା ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଗଲା । ଦୈବାତ ଗୋଟାଏ ଟାଣ ପବନ ହେବାରୁ ଜାହାଜ ଭସି ଉଠି ଜଳପ୍ରୋତରେ ଏକା-

ବେଳକେ ଦରିଆରେ ପଡ଼ିଲା । ସେପରି ଘବରେ ଭସି ଯାଉଥିଲା, ଗଞ୍ଜା ନଦୀ ଭିତରକୁ ଯାଇଥାନ୍ତା । ମାସ ବାଲେଶୁର ବାରା ବାହାର ବପୁ * ପାଖରେ ପହଞ୍ଚିଛି, ପୃଷ୍ଠିମା ପ୍ରାତଃକାଳ, ସମୁଦ୍ରରେ ଜୁଆର ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି, ଜଳପ୍ରୋତ ଧରି ବାଲେଶୁର ବୁଡ଼ାବଳଙ୍ଗ ନଦୀ ଭିତରେ ପଣିଗଲା ।

ପଣ୍ଡାର ଶୁଣାଗଲା, ମାତ୍ରି ଖଲସିମାନେ ରୂପ ରୂପ ବରଷ ମିଆଦ ଗଲେ । ଆଉ ଜ୍ୟୋତିଷ କମଳମେତନ ନାୟକେ ତେଜେବଡ଼ ଖର କାଳରେ ପାଠଜଥା ପିନ୍ଧ ଯୋଡ଼ି ଶାଳ ଯୋଡ଼ି ହୋଇ, ହାତରେ ସୁନାବଳା ନାର ମାସେ ପାଏ ସହର ମଧ୍ୟରେ ସବୁ ବଡ଼ ଲୋକଙ୍କ ଦ୍ୱାରେ ବୁଲୁ ଥୁବାର ଦେଖାଗଲା ।

ମୌନା ମୌନୀ

ପ୍ରାୟ ଅର୍ଦ୍ଧଶତ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଖଣ୍ଡଗିରି ଓ ତର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଶ୍ଚିତ୍ତ ଉପତ୍ୟକା ଭୂମି ବିବିଧ ଜାଣପୁରୁଷ ଓ ଲତା ଜାଳରେ ବେଷ୍ଟିତ ଥିଲା । କେବଳ ଗୃମା ଓ ସମୀପ-ବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ଲାନ ଉଭିଦଶୂନ୍ୟ, ପଣ୍ଡାତ ପରିଜନ, ସାଧୁ ସମ୍ବାଦୀମାନଙ୍କ ଆଶ୍ରମରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ବିଭୁତିଭୁଣଣ କୌପୀନଧାରୀ ସାଧୁମାନେ ଧୂନ ଲଗାଇ ବସିଛନ୍ତି, ବସଧାରୀ ସାଧୁମାନେ ନିର୍ଧାନିକ । ସାଧୁ ନାନା ଶ୍ରେଣୀର - ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ, ନାଗା, ରାମାଉତ, କେହି ବା ଉପାଧରହିତ । ପ୍ରାୟ ପ୍ରକିନ୍ଧନ ସାଧୁମାନଙ୍କ ଗତାୟୁତ ଲାଗିଥାଏ । ଥୋକେ ରୁଳିଯିବା ମାସେ ନବୀନତ ସାଧୁ-ମାନେ ଶ୍ର୍ନେଷ୍ଟାନ ଅଧିକାର କରି ବସୁଥାନ୍ତି । ମୁଦ୍ରିତ-ନେତ୍ର ଥୋକେ ସାଧୁ ଧ୍ୟାନନ୍ଦିମଗ୍ନ । ଭୁଲସୀ ବା ରୁଦ୍ଧାଷ ମାଳାହସ୍ତ ଥୋକେ ଭଜନରେ ନିୟୁକ୍ତ । କେହି

* ଦରିଆ ମଧ୍ୟରେ ମର୍ଗରେ ପାଙ୍ଗେତକ ଚିହ୍ନ ।

ଗ୍ରହ ପାଠ, କେହି ବା ଗ୍ରହ ଶ୍ରବଣ କୁଅଛନ୍ତି । କେହି ଗଞ୍ଜିକା ଟିପ୍ପନୀ-ସେବନରେ ନିଯୁକ୍ତ । କେହି କେହି ସାଧୁ ଖଟ୍ଟୁଲିଟିରେ ପୁଷ୍ଟମଣ୍ଡିତ ଦେବତା ବିଜେ କରଇ ଦେଇ ଫର୍ତ୍ତୀଯାମୀମାନଙ୍କଠାରୁ ଅର୍ଥ ସଗ୍ରହରେ ମନୋଯୋଗୀ । ବାସ୍ତବରେ ଏହା ଗୋଟିଏ ବିଚିତ୍ର ଦୃଶ୍ୟ । ଏହି ପବିତ୍ର ପ୍ଲାନ ଦର୍ଶନ କଲେ ନିତାନ୍ତ ପାଶାଣ ଦୃଦ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଭକ୍ତିରସରେ ଆପ୍ନୀତ ହୋଇପାଏ ।

କେବେ କେବେ ଜମାଉଛି ଦଳର ମଧ୍ୟ ଏ ପ୍ଲାନକୁ ଶୁଭ୍ରଗମନ ହୋଇଥାଏ । ଏମାନେ କିନ୍ତୁ ଗୁପ୍ତ ନିକଟକୁ ଯାନ୍ତି ନାହିଁ । ଶ୍ରୀଗିରି ପାଦଦେଶରେ ଦୁଇ ରୂପ ଧୂମ ପ୍ଲାନ କରି ଅନ୍ୟତଃ ରୂପିତାନ୍ତି । ଜମାଉଛି ଦଳର ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ଫଶ୍ୟା ରୂପଶ ପଞ୍ଚଶତାବ୍ଦୀ ହଜାରେ ବାରଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ । ସନ୍ଧ୍ୟାସୀମାନଙ୍କ ସାମାନ ବହିବା ନିମନ୍ତେ ଓଟ ଓ ଶୋଢ଼ା ଥାନ୍ତି । କଦାଚିତ୍ ହାତର ମଧ୍ୟ ଅଭିବ ନ ଥାଏ । ଗାସ୍ତ୍ର ବୃତ୍ତର ମଧ୍ୟ କାହାର କାହାର ଦଳରେ ଥିବାର ଦେଶାୟାଏ । ଜମାଉଛିର ଅଧିକାରୀଙ୍କର ଉପାଧି ମହନ୍ତ ବାବା । ଏହି ମହନ୍ତ ବାବାଙ୍କ ଆଜ୍ଞାରେ ଜମା-ଉଛି ରୂପିତ । ଜଣେ କୋଠାଶ୍ରୀ ଓ ଜଣେ ଭଣ୍ଟାରି ଥାଏ । କୋଠାଶ୍ରୀ ଧନ ରକ୍ଷକ, ଭଣ୍ଟାରି ଜମାରେ ଖାଦ୍ୟ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦ୍ରୁବ୍ୟ ଥାଏ । ଅଧିକାଂଶ ଜମାଉଛି ନିଯୁତ ଯାପାର, ଭାରତର ସଦ୍ଵିତ୍ତ ଭ୍ରମଣ କରି ରାଜା, ଜନିଦାର ଓ ଧନବନ୍ତ ଲୋକମାନଙ୍କଠାରୁ ଅର୍ଥ ସଗ୍ରହରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥାନ୍ତି । ସଞ୍ଚତ ଅର୍ଥ ରୂପ ଛ ମାସକୁ ଥିବାର ସନ୍ଧ୍ୟାସୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବଶନ କରିଯାଏ । ଅବଶ୍ୟମ ମହନ୍ତ ବାବାଙ୍କ ଭାଗରେ ଅଧିକାଂଶ ପଡ଼ିଥାଏ । ସନ୍ଧ୍ୟାସୀମାନଙ୍କୁ ଏକସ ଆବଶ୍ୟକ କରି ରଖିବାର ଏହା ଗୋଟିଏ ଉପାୟ ଅଟେ । ଅନେକ ଜମାଉଛିଙ୍କର ପ୍ଲାନେ ମୁଣ୍ଡ ଓ ବିଶ୍ୱଳ ଭୂଷମତି ଅଛି, କେହି କେହି ମହାଜନା ମଧ୍ୟ କରିଥ ନାହିଁ । ମଧ୍ୟପଲ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରେ ଏମାନଙ୍କର ଉପକର ଜୁଲମ ଥିଲ, ଜମାଉଛିର ଶୁଭ୍ରଗମନ ହେଲେ ହ୍ରାମବାସୀମାନେ ବ୍ୟତିବ୍ୟପ୍ତ ହେ'ଇ

ପଡ଼ନ୍ତ । ରେବାଦାର ସାଧୁମାନଙ୍କର ଟହଳ ଚଳାଇବାକୁ ହୁଏ । ଜମାଉଛିଙ୍କ ସାଧୁସେବା ରାଜବିଜେ ବିଶେଷ । ଧୂନ ସକାଶେ ଉପଯୁକ୍ତ ଗଢ଼ କାଠ ସମ୍ବ୍ରତ ନ ହେଲେ ଗରବ ପ୍ରକାମାନଙ୍କ ଦରର ଧ୍ରୁବ ଶେଣୀ ଲୁଣ୍ଠିତ ହେଉଥିଲ । ଗ୍ରାମରେ ଜମାଉଛି ବିଜେ ହେବା ମାତ୍ରକେ ପ୍ରଥମେ ବାଳଭୋଗ, ସାଧୁଙ୍କ ଗଞ୍ଜେଇ ଖର୍ତ୍ତ ଓ ଦେବତା ଦର୍ଶନ ଦେବାର ନିଯୁମ । କେହି ବଡ଼ଲୋକ ବା ରାଜା ପ୍ରଥମେ ଉପସୁକ୍ତରୁପେ ଦେବତାଙ୍କଠାରେ ଭେଟି ଦାଖଳ ନ କଲେ ସାଧୁମାନେ ଦୁଇ ତିନି ଦିବସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉପବାସରେ ପଡ଼ିରହନ୍ତି । ପ୍ରକୃତରେ ଉପବାସରେ ରହନ୍ତି କି ନାହିଁ, ଲୋକନେଷର ଅଗୋଚର, ସଙ୍ଗରେ ଜମା ଥିବା ମରଦା ରାଷ୍ଟ୍ର ଯୋଗେ ଧୂନରେ ଢଢ଼ ଗୋଡ଼ପିଠାରେ ପରିଣତ ହୁଏ । ଧର୍ମ-ପ୍ରାଣ ନିଶ୍ଚାହ ହ୍ରାମବାସୀ ହିନ୍ଦୁ ପ୍ରଜାମାନେ ମାରବରେ ସମସ୍ତ ସହ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ପ୍ରକୃତ ସାଧୁ ଜମାଉଛିର ମଧ୍ୟ ଅଭିବ ନ ଥିଲ, ମାତ୍ର ବ୍ୟବସାୟୀ ଅଧିକାଂଶ । ବଜଳାରେ ଉକାଇତ, ପୂର୍ବ ସମ୍ବୁଦ୍ଧତାରୁ ଦିଲ୍ଲୀ ପ୍ରାଚୀର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତ ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତରେ ଲୁଣ୍ଠନକାଶ ପିଣ୍ଡାଶ ଏବଂ ସମସ୍ତ ଭାରତବ୍ୟାପୀ ନାଗା ଜମାଉଛିଙ୍କ ଉପାତରେ ପ୍ରଜାମଣ୍ଡଳୀ ନିଟାନ୍ତ ଉତ୍ତର୍ଯ୍ୟକ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ । ଧନ୍ୟ ଇଂରେଜ ଗବର୍ଣ୍ମମେଣ ! ସେମାନଙ୍କ ହସ୍ତରୁ ରକ୍ଷା କରିଅଛନ୍ତି ।

ଶ୍ରୀଗିରିବାସୀ ସାଧୁମାନେ ପ୍ରାତଃମୂର୍ତ୍ତୀ । ପ୍ରାତଃ-କାଳରେ ଦେବତାଙ୍କ ଠାରେ ଯେଉଁ ବାଳଭୋଗ ଲାଗେ, ତାହା ସେବା କରି ଭଜନ ପୂଜନରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୁଅଛନ୍ତି । ଅପରହଣ ସମୟରେ ଥରେ ମାତ୍ର ପଙ୍କତ ହୁଏ । ସନ୍ଧ୍ୟା ଆଳତ ସମୟରେ ଘଣ୍ଟାଭେଶ ତୁରା ଚକରେ ଶ୍ରୀଗିରି କମ୍ପିତ ହୋଇ ଉଠେ । ଆଳତ ଉତ୍ତରେ ରାତି ପ୍ରହରକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭଜନ—କାହିଁବା ଶଙ୍କଣୀବାଦନ, ଗଞ୍ଜିକାସେବନ ଇତ୍ୟାଦି । ତଦନନ୍ତର ତିର ନିଷ୍ଠ୍ବଦିଧ ।

ବନ୍ଦୀର ସମୟରେ ଖଣ୍ଡିତରେ ଯେଉଁ ସମସ୍ତ ସାଧୁ ସନ୍ଦ୍ୟାସୀ ବାସ କରୁଥିଲେ, ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ଦଳର ବିଷୟ ଉଲ୍ଲଙ୍ଘନୀୟ । ହାତୋରମା ଧନ୍ୟ-ଶରେ ଏହି ଦଳର ମହନ୍ତ ମହାରଜ ଧୂନ ଥାଏ ବସିଛନ୍ତି । ଧୂନର ବିପରୀତ ଦିଗରେ କିଞ୍ଚିତ୍ ଦୂରରେ ଗୋଟିଏ ଶୁଦ୍ଧ ସିଂହାସନରେ ମହନ୍ତଙ୍କ ସନ୍ଧିଶରେ ମହାରଜଙ୍କ ଦେବତା ବିରାଜିତ । ଦେବତାଙ୍କ ଅଳକାର, ତୈଜିଯପଦାଦ ଆତ୍ମମର୍ଯ୍ୟକ । ପ୍ରତିଦିନ ପ୍ରାତିକାଳରେ ଦେବତାଙ୍କଠାରେ ମୋହନଭୋଗ ବାଳଭୋଗ ଓ ସାଧୁହା ସମୟରେ ପକ୍ଷିମାଳ ଅର୍ଥାତ୍ ପୁଷ୍ପ, କରୁଣା, ଶିଶୁ, ଶେରୁଡ଼ୀଭୋଗ ଲାଗେ । ଦେବତାଙ୍କ ସେବାରେ ଏତେ ବ୍ୟୟ; ମାତ୍ର କାହାରକୁ କିଛି ଯାଇଞ୍ଚା ନାହିଁ, ମହାରଜ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ମହାମହିମା ବଳରେ ସବୁ ଚଳିଯାଏ । ମହନ୍ତ ମହାରଜ ନିତାନ୍ତ ନିର୍ଲୋଭ, କେହି ଭକ୍ତ ଦେବତାଙ୍କୁ କିଛି ପ୍ରଶାରୀ ଦେଲେ ଟଙ୍କା ପଇସା ସେହିଠାରେ ପଡ଼ି ରହିଥାଏ, ମହନ୍ତ ମହାରଜ ଥରେ ସୁନ୍ଦର ରୂପାନ୍ତି ନାହିଁ । ସାଧାରଣରେ ପ୍ରକାଶ ଯେ, ଦେନିକ ଦେବସେବାର ଉପଯୁକ୍ତ ବ୍ୟୟ ସକାଶେ ମହନ୍ତଙ୍କ ଧୂନରୁ ସୁନା ବା ରୂପା ବାହାର ଥାଏ । ବାହାରର ବିଶ୍ୱାସୀ କେହି କେହି ଭକ୍ତ ଏହା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଦେଖିଅଛନ୍ତି । ଭୁବନେଶ୍ୱର ପ୍ରଭୃତି ଶ୍ଵାନରୁ ବଣିଆମାନେ ଯାଇ ତାହା କିଣି ଆଣନ୍ତି । କିଣା ବିକା ବେଳେ ଦର ଦାମ ନାହିଁ । ସାଧୁଲୋକ କି କଣାକଷି ଦର ଦାମ କରିବେ ? କେବଳ ମହନ୍ତ ବାବା ଏତିକି କଥା ବୋଲି ତୁନି ହୁଅନ୍ତି, “ଦେଓକା ମାଳ, ଦେଓ ଦିଆ । ଦେଓତାକା ସେବା, ତୁମର ଧରମ ।” ବଣିଆର ଯାହା ଇଚ୍ଛା ଦେଇ ପୁନା ରୂପା ଦେନି ଯାଏ; ଏକଥା ମଧ୍ୟ ଶୁଣା ଅଛି; ପ୍ରତିଦିନ ଧୂନରୁ ଯାହା ବାହାରିବ, ପ୍ରତି ଦିନ ବ୍ୟୟ କରିବାକୁ ହେବ, ବାସି ରହିଲେ ଆଉ ବାହାରିବ ନାହିଁ । ମହାରଜକା ଏସା ହୁକୁମ । ବ୍ୟୟ ଉଣା — କେବଳ ଗଞ୍ଜେଇ ପ୍ରତିଦିନ ଅଧ୍ୟେତ୍ର ଆଉ ସେଥିର ଉପଯୁକ୍ତ ଧୂଆଁ ପତ୍ର । ପ୍ରସାଦ ସେବା

ନିମନ୍ତେ ଅନେକ ଗାଉଁଳ ରୁଣ୍ଡ ହୁଅନ୍ତି । ମହନ୍ତ ବାବାଙ୍କ ଆସନ ପାଖରେ କଦାଚିତ୍ ରାଷ୍ଟରେ ବୋତଳ (କାଚକୁମ୍ବା) ଦେଖାଯାଏ । ସେଥିରେ ଗଜାଜଳ ଆସିଥାଏ । ସର୍ବା ଆଳତି ଉତ୍ତରେ ମହନ୍ତ ବାବା ଓ ଚେଲମାନେ କିଞ୍ଚିତ୍ କିଞ୍ଚିତ୍ ଗଙ୍ଗୋଦକ ସେବା କରନ୍ତି । ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଗୁମ୍ଫାରେ ସାଧୁମାନଙ୍କ ସାମାନ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଥାଏ । ସୁଧୁ ମହନ୍ତ ଓ ତାହାଙ୍କ ବିଶ୍ୱାସୀ ଦୁଇ ଜଣ ଚେଲା ଛଡ଼ା ସେ ଗୁମ୍ଫା ମଧ୍ୟକୁ ଯିବର ଅନ୍ୟ କାହାରି ଅଧିକାର ନାହିଁ ।

ମହନ୍ତ ବାବାଙ୍କ ନାମ ମହାରଜ ଦାସ— ଦର୍ଶକୃତ, ବ୍ୟାସ୍ୟମସାଧିତ ପ୍ରାୟ ମାଂସପଦେଶୀ ସୁଦୃଢ଼, ବଳୀବର୍ଦ୍ଦବର୍ତ୍ତ ବଳିଷ୍ଠ । ମନ୍ତ୍ରକର ଦର୍ଶକାର ଜଟାଶର ଅହିରଜ ଶିଶୁବତ୍ତ କୁଣ୍ଡଳୀକୃତ ଓ ବେଣୀଦାର ସୁଦୃଢ଼-ରୁପେ ଆବଶ । ଶୁଣ୍ଡ ଓ ନିଶ ମାତ୍ରା ଅନୁପାତରେ ଦର୍ଶକାର ହୁଷେ । ଦେହର ବର୍ଣ୍ଣ ବୋଲିଯାଇ ନ ପାରେ; କାଶର ପ୍ଲାକରୁପେ ବିଭୂତି ମଣ୍ଡିତ । ନେତ୍ର ଗଞ୍ଜକା ଧୂମରେ ଜବାକୁସୁମସଙ୍କାଶ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଏବଂ ଚଞ୍ଚଳ । ଦୃଷ୍ଟି ନିତାନ୍ତ ଖକୁ ଓ ଭପୁପ୍ରଦି । କେହି ନବାଗତ ଯାତ୍ରୀ ବା ଭକ୍ତ ଉପସ୍ଥିତ ଦେଲେ ତାହାକୁ ଶବ୍ଦ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଆପାଦମଣ୍ଡଳ ନିଶ୍ଚକଣ କରିଥାନ୍ତି । ସର୍ପବେଷ୍ଟି ଅର୍ଦ୍ଦ ହସ୍ତ ପରମିତ ଗଞ୍ଜେଇ ଶଳମଟାଏ ମହନ୍ତଙ୍କ ହସ୍ତରେ ସବଦା ଶୋଭ ପାଉଥାଏ । ମହନ୍ତ ବାବାଙ୍କ ବୟସ ଅନୁମାନରେ ପଞ୍ଚାଶ ଲଗାଲଗି; ମାତ୍ର ତପସ୍ୟରେ ସିଦ୍ଧ ସାଧୁମାନଙ୍କ ବ୍ୟୟ କଳ ହୁଏ ନାହିଁ । ଚେଲମାନଙ୍କ ମୁଖରୁ ଶୁଣାଯାଏ, ବପୁଷ୍ମନ ଅତ୍ରେଇଶ । ବରଷ । ମହନ୍ତ ବାବା ମଧ୍ୟ ଭକ୍ତମାନଙ୍କଠାରେ ସେହି ଭାବରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରିଥାନ୍ତି । ହଜାରେ ବରଷ ବପୁଷ୍ମର ସାଧୁ ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଯଦି କାହାର ଇଚ୍ଛା ଥାଏ, ତେବେ ବାଲେଶ୍ୱର ସହର ମଧ୍ୟରେ ଦୁଧପିଆ ବାବାଜଙ୍କୁ ଦେଖିବାକୁ ଯାଉନ୍ତି । ଏହି ବାବାଜା ସ୍ଵଧୁ ସବଦା ଲୋକମାନଙ୍କଠାରେ ପ୍ରକାଶ କରିଥାନ୍ତି, ସେ

ସୁଧା ମନ୍ଦର ପ୍ରତିଷ୍ଠାରେ ଶ୍ରେଣୀ ଖାଇଥିଲେ । ମୁଗଳିଆ ଅମଳରେ ସେ ବିଲଙ୍କାରେ ଥିଲେ । ମାତ୍ର ଦେଖିଲେ ବୟସ ଶାଠିକରୁ ଉଚ୍ଛ୍ଵେ ବୋଧ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏହି ବାବାଙ୍କର ଭାବ ମହିମା ଥିଲା । ଦିବା ନିଶ୍ଚି ଗର୍ଜେଇ ଆଉ ଦୁଧ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ସେବା କରୁ ନ ଥିଲେ । ସହର ମଧ୍ୟରେ ବିଶ୍ୱାସୀ ରକ୍ତଚାର୍ଯ୍ୟର ଅଭାବ ନାହିଁ । ଦଳ ଦଳ ଅମଲ, ମୁକ୍ତାର, ମହାଜନ, ଜମିଦାର ବାବାଙ୍କ ପଦଚଳ ଲୁଣିତ ହେଉଥିଲେ । ରଜ-ଶ୍ରେଣରେ ମଠର ସେବା ଚକ୍ରଥିଲ; ମାତ୍ର ଆଜକୁ କେତେକ ବରଷ ହେଲା ଶକ୍ତି ପ୍ରଭାବରେ ବାବାଙ୍କ ବାଳଗୋପାଳ ହେଲା ଚାହୁଁଗ୍ରମ ଅବଳମ୍ବନ କରିଅଛନ୍ତି । ଭକ୍ତଚାର୍ଯ୍ୟ ଅନୁର୍ଧାନ । କଥତ ଅଛି, ସନ୍ଧ୍ୟାପୀ ଓ ମୋଗଳମାନଙ୍କ ବୟସ ଜାଣିବା ନିତାନ୍ତ କଠିନ । ଏମାନେ ନିଶ୍ଚିପ୍ତ ବୟସ ସଂଖ୍ୟାରେ ଯୋଗ ଦିଯୋଗ କରିଥାନ୍ତି । ଯେଉଁ ସାଧୁର ବୟସ ପଞ୍ଚଶିର, ସେ ଆଉ ଏକଶତ ସଂଖ୍ୟା ଯୋଗକରି ଦେଡ଼ଶତ କରିବେ । ମୋଗଳଙ୍କର ବୟସ ଦିଯୋଗ । ଯାହାର ବୟସ ପଞ୍ଚଶିର, ପାରୁରିଲେ ସେ ପତିଶ ଦିଯୋଗ କରି ବାକି ପତିଶ ରଖିବେ । ଗୋଟାଏ ପୁରୁଣା କଥା ମନରେ ପଡ଼ିଲା, ପାଠକ ମହାଶୟ ବିରକ୍ତ ହୁଅ ନାହିଁ, ସେ କଥାଟା କିନ୍ତୁ ନ ବୋଲି ରହିପାରୁ ନାହିଁ । ‘କୌଣସି ପ୍ଲାନରେ ଦୁଇଜଣ ବୃଦ୍ଧ ଓ ଜଣେ ବିଂଶତି ବର୍ଷବୟସ୍ତ ଯୁବା ମୋଗଳ ବସିଥିଲେ । କଥାପ୍ରସଙ୍ଗରେ ପରମର ବୟସ ଦିଷ୍ଟପୁରେ ପ୍ରଶ୍ନ ହେଲା । ଯାହାର ସତ୍ତର ବରଷ ବୟସ, ସେ କହିଲେ, ତାଙ୍କର ବୟସ ତିରଶ । ବିଶ୍ୱାସ ବୃଦ୍ଧର ବୟସ ଶାଠିକରୁ ଉଚ୍ଛ୍ଵେ, ମାତ୍ର ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଦେଲେ—ସାହେବ, ମେଘ ଉମର ମୁଜକୁ ମାଳୁମ ନେହିଁ ହେ, ଲେକିନ୍ ମେଘ ବଡ଼ ଭାଇକା ଉମର ଜଣକ ନଜିକ୍ । ଯୁବା ମୋଗଳକୁ ବୟସ ଦିଷ୍ଟପୁରେ ପ୍ରଶ୍ନ ହେବାରୁ ମେ ଉତ୍ତର ଦେଲା-- ହଜୁର ଝଲାଗ୍ ଉମରକା ଯୋ ହିସାବ ଲଗାଏଁ ହେଁ; ମେଘ ପଦ୍ମଦା କି ହୁଆ ନେହିଁ । ଅର୍ଥାତ୍ ତାହା ବୟସ ସଂଖ୍ୟାରୁ

କୋଣିଏ ବାଦ ଦେଲେ ବାକି କିଛି ରହୁ ନାହିଁ ।’’ ଯାଉ ସେ ଅଳଣା କଥାଗୁଡ଼ାକ ପ୍ରକ୍ରିୟା, ଏବେ ପ୍ରକୃତ କଥା ଧରାଯାଉ ।

ମହନ୍ତ ବାବାଙ୍କ ଦଳର ସାଧୁ ସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାପୁ ଦରଶ । ସେଥି ମଧ୍ୟରୁ ମଧ୍ୟ ସମୟ ସମୟରେ ଆଠ ଦଶ ଜଣ ନୁଆ ପୁରୁଣା ହୋଇଥାନ୍ତି; ଅର୍ଥାତ୍ ଥୋକେ ସାଧୁ ବାହାର ଯିବା ମାତ୍ରେ ନୂତନ ସାଧୁ ଆସି ସେହି ପ୍ଲାନ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରନ୍ତି । ଆସୁର୍ଯ୍ୟର ବିଷୟ, ପ୍ରାପୁ ସମସ୍ତ ସାଧୁ ସମାନ ବୟସ, ସମାନ ଆକାର, ତୁମ୍ଭରୁପେ ବେଶ ଭୂଷଣ । ସମସ୍ତେ ବନ୍ୟ ବରତବତ୍ର ବନିଷ୍ଟ ଓ ନିରଳସ । ମସ୍ତକ ନିର୍ଜଟ, ଷ୍ଟୁଟ୍ର ବା ବାବୁରିକେଶମଣ୍ଡିତ । ଷ୍ଟୁଟ୍ରାକାର ଶୃଷ୍ଟିଶିଳ୍ପୀ, ସମସ୍ତଙ୍କ ଦେହରେ ଗେରିକ ଅଙ୍ଗ ଆକଣ୍ଠ ପଦଳମ୍ବିତ । ସୁଭାବ ଓ କଥୋପକଥନ ନିତାନ୍ତ କରଶ । ଦୃଷ୍ଟି ଜାବ ଓ ଭୟବିଭ୍ରମବ୍ୟଞ୍ଚକ । ସାଧୁମାନଙ୍କ କଥତ ଭାଷା ହିନ୍ଦ । ଯୁଗେପ ଖଣ୍ଡରେ ଫରସୀ ଯେପରି ସାବଭୌମ ଭାଷା, ଭରତରେ ସେହିପରି ହିନ୍ଦବାଷା ସବଲ୍ଲାନବ୍ୟାପୀ । ପାଧୁ ସନ୍ଧ୍ୟାପୀମାନେ ଭରତର ସବ ପ୍ଲାନରେ ଭ୍ରମଣ କରନ୍ତି; ସୁତରଂ ବାଧ ହୋଇ ହିନ୍ଦ ବୋଲିବାକୁ ହୁଏ । ଯାହାର ମାତୃଭାଷା ହିନ୍ଦ, ତାହାକୁ ଅସୁରିଧା ଭୋଗ କରିବାକୁ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ଆମୁମାନଙ୍କ ସାଧୁଦଳର ଭାଷା ମାତ୍ରଣ୍ଣୀ କଥତ ବଙ୍ଗଳା ଅଥବା ବଙ୍ଗହିନ୍ଦ ଭାଷାର କଦର୍ଯ୍ୟ ବିମିଶଣ । ଏହି ସାଧୁଦଳ ଭଜନ ପୂଜନ ଦିଷ୍ଟପୁରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥିବାର କଦାଚିତ୍ ଦେଖାଯାଏ । ଗଞ୍ଜିକା ଟିପନ, ସେବନ ଓ ପଙ୍କତ ସାମଗ୍ରୀ ଆପ୍ରୋଜନରେ ସବଦା ବନ୍ୟ ଥାନ୍ତି । ସମସ୍ତ ସାଧୁ ମହନ୍ତ ବାବାଙ୍କର ନିତାନ୍ତ ଅନୁଗତ ।

ହାଣି ଗୁମ୍ଫା ସମୀପବର୍ତ୍ତୀ ଅଭି ଗୋଟିଏ ଷ୍ଟୁଟ୍ର ଗୁମ୍ଫାରେ ଗୋଟିଏ ସାଧୁ ଦମ୍ପତ୍ତି ଅଣ୍ଟମ ପ୍ଲାପନ

କରିଥିଲେ । ବାବାଙ୍କ ବୟସ ଆମୁମାନକ ତିରଣ ବା ବଢ଼ଣ । ଦେହ ସୁଷ୍ଠୁ ଓ ସବଳ । ଯେପରି ଗଠନ ହେଲେ ଲୋକେ ସୁନ୍ଦର ପୁରୁଷ ବୋଲନ୍ତି, ଏହାଙ୍କ ଦେହ ସେହିପର । ଦୃଷ୍ଟିପାଇ ବ୍ୟାଧ-ସ୍ତ୍ରୀ ମୃଗବତ୍ ଚକିତ ଓ ଭ୍ରତିବ୍ୟଞ୍ଜକ । ସବଦା ଲୋକନେତ୍ର ଅନ୍ତରାଳରେ ଗୁପ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ଆସୀନା, ସପହାରୁତବସନା ମାତାଟିର ବୟସ ବା ରୂପକାନ୍ତି ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା କିଞ୍ଚିତ୍ ଅସାଧ ବ୍ୟାପାର । ମାତ୍ର ତାଙ୍କର ପୃଷ୍ଠାବ୍ୟାପୀ ନିତମୂର୍ତ୍ତ୍ତ୍ଵୀ ନବନ ନିରଦ ସତ୍ତ୍ଵର କେଶରୀ ଓ ସଙ୍କିଳ୍ପ ମଧ୍ୟଭାଗ ଏବଂ ପଦ୍ୟଗଳର ବର୍ଣ୍ଣ ଓ ଗନ୍ଧିର ଠାଣି ଦେଖିଲେ ଜଣାଯାଏ, ମାତାଟି ପରମା ସୁନ୍ଦରୀ ଓ ପୂର୍ଣ୍ଣଗୌବନବିଶିଷ୍ଟା । ଏହି ସାଧୁଦିମ୍ବତ ପଦାକୁ ବାହାରନ୍ତି ନାହିଁ, ସବଦା ଗୁପ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ରହିଥାନ୍ତି । କାହାର ସହିତ କିଛି ମାତ୍ର କଥା ବୋଲନ୍ତି ନାହିଁ, ଏଥୁ ସକାଶେ ଲୋକମାନେ ଏହାଙ୍କୁ ମୌନବାବାଙ୍ଗ ଓ ମୌନ ମାତା ବୋଲନ୍ତି । ସାଧୁ ଅନ୍ୟ ସାଧୁର ସହାୟ । ଆମୁମାନଙ୍କ ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟତ ମହନ୍ତ ବାବା ମୌନା ମୋମାଙ୍କ ଆବଶ୍ୟକ ଦ୍ରୁବ୍ୟାଦି ଫ୍ରାଙ୍ଗର କରି ଦେବାର ଦେଖାଯାଏ ।

ସାଧୁ ଦର୍ଶନାର୍ଥୀ ଯାଏମାନେ ଖଣ୍ଡଗିରିକୁ ଆସି ସେହି ଦିନମାନରେ ରୂପିଯାନ୍ତି, କେହି ରାତିବାସ କରେ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ଆଜକୁ ମାସାବଧ୍ୟ ଗତ ହେଲୁ ଦୁଇ ଜଣ ବଜଦେଶୀୟ ସାଧୁସେବାପରାଯୁଣ ଯାଏବା ବାସ କରି ରହିଅଛନ୍ତି । ସାଧୁମାନେ କେବଳ ଧନ୍ତର ବିଭୂତି ଦେଇ ଲୋକମାନଙ୍କର ଅନେକ ଉତ୍ତରକ ପୀଡ଼ା ଆରୋଗ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି । ଆମୁମାନଙ୍କର ମହନ୍ତ ବାବା ମଧ୍ୟ ନେତ୍ର ମୁଦ୍ରିତ କରି ଅନେକ ଲୋକଙ୍କୁ ବିଭୂତି ବିତରଣ କରିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଆମୁମାନଙ୍କ ଭକ୍ତଯୁଗଳ ଅନ୍ତିତ ଉତ୍କଟ ପୀଡ଼ାରେ ପୀଡ଼ିତ । ଆରୋଗ୍ୟ କାମନାରେ ମହନ୍ତ ବାବା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସାଧୁଙ୍କ ସେବାରେ ପ୍ରାତିକାଳିତାରୁ ରାତ ପ୍ରହରକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ

ନିପୁଣ ଥାନ୍ତି । ନିଜ ବ୍ୟୁତରେ ଭୁବନେଶ୍ୱର ବଜାରରୁ ଭଲ ଭଲ ଗୋଲ ଗୋଲ ଜଟାବାଲ ଗଞ୍ଜେଇ ନିପୁ କରି ଆଣି ସାଧୁମାନଙ୍କୁ ସେବନ କରଇ ଥାନ୍ତି । ଭଲ ଗଞ୍ଜେଇ ଫ୍ରାଙ୍ଗର କମନାରେ ସେମାନଙ୍କୁ କେବେ କେବେ ପୁଣୀ ମଧ୍ୟ ପିବାକୁ ହୁଏ । ମୌନା ମୌନ ସାଧୁଦିମ୍ବତ ପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ଏମାନଙ୍କର ଅଚଳା ଭକ୍ତି । ସେମାନନ ମୌନାବଲମ୍ବନ କରି ରହିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କୁ ଗୁପ୍ତ ଦ୍ଵାରା ନିକଟରେ ଗୁହଁ ବସିଥାନ୍ତି, କଦାଚିତ୍ ବାଲଭ୍ରେଗ ସକାଶେ ମିଷ୍ଟାନ୍ତ ବା ଫଳ ମୂଳ କଣି ଆଣି ଦେଇ ସାଧୁ ଦିମ୍ବକୁ ଦଣ୍ଡବତ କରି ଘୂଲ ଆସନ୍ତ ।

ଅଦ୍ୟ ପ୍ରାତିକାଳରେ ଖଣ୍ଡଗିରିରେ ଭାରି ହୃଦୟରୁ ପଡ଼ି ଯାଇଥାନ୍ତି । ପୁଣୀ ନିଜେ ସ୍ଵପ୍ନ ମେଜେଶ୍ୱର ସାହେବ ଉପର୍ଯ୍ୟତ । ରାତି ନ ପାହଣ୍ଟୁ ଖଣ୍ଡଗିରି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ରୁରି ପାଞ୍ଚଟା ଡେର ଟଣା ହୋଇଗଲଣି । ଗୋଟିଏ ବନ୍ତ ଡେରରେ ମେଜ କୁଟି ଲଗାଇ ସାହେବ କତେର କରି ବସିଥାଇନ୍ତି । ସାଙ୍ଗରେ ଗୁରିଜଣ ପୋଲିସ ଦାବୋଗା, ଆଠଜଣ ମୁନ୍ସୀ; ଗୁଡ଼ିଏ ଭଲ ଜମାଦାର, ଶବ୍ଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବରକାଜ, ଦୁଇ କି ଟିନି ଶ' ଲମ୍ବ ଲମ୍ବ ବାଉଁଶାଙ୍କୋଧାରୀ ଗୌକିଦାର । ପେଲିଶ କର୍ମଶାଲାମାନେ ହାତୀ ଧରି ଜଗତବେଡ଼ ପରି ଖଣ୍ଡଗିରିଟାକୁ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି, ବାହାରିବାର କାହାର ଅଧିକାର ନାହିଁ । ସାଧୁ ସନ୍ଧ୍ୟାମାନେ ଧରିଦ୍ରୋହ ଆସି ମେଜେଶ୍ୱର ସାହେବଙ୍କ ଡେର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଶୁଅଡ଼ା ହେଲେ । ଧନ୍ୟାକ ତଦନ୍ତ ହେଲୁ, ଅପରାହ୍ନ ସମୟରେ ଆମୁମାନଙ୍କ କଥିତ ଭକ୍ତ ଯୁଗଳଙ୍କ ସନାକ୍ତ ଦେବା ମୁତ୍ତାବକ ପୂଜ୍ନ ବଣ୍ଣିତ ମହନ୍ତ ବାବା ମହାବାର ଦାସ ଓ ତାହାଙ୍କ ସଙ୍ଗୀ ପଶଣ ଜଣ ସାଧୁ ହାତରେ ହାତକଡ଼ି ଦିଆଯାଇ ତୁରଜରେ ତୁଳି ଦିଆଗଲ । ଆମୁମାନଙ୍କ ମୌନା ବାବାଙ୍କର ମଧ୍ୟ ସେହି ଦଶା । ମୌନା ମାତା ପୋଲିଶ ହେପାଜତରେ

ପକୀରମୋହନ ଗ୍ରହୁବଳୀ

ରହିଲେ । ମୌନା ବାବାଙ୍କ ଗୁପ୍ତା ଓ ଦାଣ୍ଡଗୁପ୍ତାରୁ ଅନେକ ସୁନା ରୂପା ଅଳକାର ଓ ଜହରତ ଅନେକ ମୁଖ୍ୟବାନ ଲୁଣ ଶାଲ ପ୍ରଭୃତି ବରାମଦ ହେଲା । ମେଜେଷ୍ଟ୍ରର ସାହେବଙ୍କ ହକ୍କୁମ ଅନୁସାରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସାଧୁ ସନ୍ୟାସୀ ଜଡ଼ିଛ ହେଲେ । ଉଚ୍ଚଲର ନୈମି-ଶାରଣ୍ୟ ଖ୍ରେଗିର ସେହି ଦିନଠାରୁ ସାଧୁଶନ୍ୟ ହୋଇଥାଏଛି ।

ପରଦିନ ପ୍ରାତିକାଳରେ ମେଜେଷ୍ଟ୍ରର ସାହେବ ବନୀମାନଙ୍କୁ ଉପୟୁକ୍ତ ପୋଲିଶ ହେପାଜତରେ କଲିକତା ଗ୍ରଲଣ ଦେଇ ପୁଣ୍ୟ ରମାନା ହେଲେ ।

ପଶ୍ଚାତ୍ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା, ଉର୍ଲିଖିତ ମହାକାର ଦାସ ମହନ୍ତ ବଜାଦେଶର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଜଗା ଗୁଆଲ୍ ଉକାଏତ ସର୍ଦ୍ଦର, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସାଧୁମାନେ ସଙ୍ଗୀ ଉକାଏତ । ଅନ୍ୟ ଦଶଜଣ ସାଧୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କିଳ୍କାର ଫେରାଇ ଆସାମୀ । ମୌନା ବାବାଙ୍କ କଲିକତାର ଜଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବଢ଼ି ଲୋକଙ୍କ ଗୁମ୍ଫାଟ୍ରା । ମୌନା ମାତା ତାହାଙ୍କ ପରିବାରଙ୍କ ବିଧବା ବଧୁ । ଉକ୍ତ ବଢ଼ିଲୋକଙ୍କ ଦୟା ରେଣ୍ଟ ଯାଇଥିବା ଅନେକ ଅଳକାର ଓ ବଜାଦେଶର ଅନେକ ପ୍ଲାନର ଉକ୍ତପୁଗଳ ୦ଟି କମିଶନରଙ୍କ ଡିଟେକ୍ଟର ପୋଲିଶ ଅଣ୍ସର ଅଛନ୍ତି ।

— — —

ପୁନର୍ମୃଷିକୋରବ

ଆଜକୁ ରୂକଣ ବଷ୍ଟ ପୂର୍ବ କଥା । ବାଲେଶ୍ୱର ପୋକ୍ତାନ ଉଠିଗଲା । ଲୁଣାଦାଣ୍ଡୀ ଲୋକମାନଙ୍କର ସବ୍ବନାଶ ଉପସ୍ଥିତ । ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲା ପୂର୍ବାଞ୍ଚଳ ଉତ୍ତର ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା କୁଳଠାରୁ ଦର୍ଶଣ ଧାମରାନନ୍ଦ କୂଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମୁଦ୍ର ଉପକୂଳବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ଲାନର ନାମ ଥୁଲୁ ଲୁଣାଦାଣ୍ଡୀ । ଏ ଅଞ୍ଚଳବାସୀ ଅର୍ଦ୍ଦଲକ୍ଷାଧିକ

ଲୋକର ଜୀବନାବଲମ୍ବନ ଏକମାତ୍ର ଲବଣ ପୋକ୍ତାନ । କେହି ଲୁଣ ମାରେ, କେହି ତହିଁରେ ନାନାପ୍ରକାର ସହାୟତା କରେ, ଥୋକେ ବ୍ୟକସାୟୀ, ଅନେକ ସରକାରୀ ଗୁରୁତବ, କେହି କିଛି ନ ପାରିଲ ସେ ଗୈର । ଲୁଣ ଗୈର ଓ ଘୈର ପଇକାର ଅଷ୍ଟଙ୍ଗ । ତୁଳିଆ ଲୁଣ ମାରି ଜମା କରିଛି, ତାହା ସ୍ଵର୍ଗ୍ୟ ନେବେ ଓ ବିନ୍ଦି କରିବେ ସରକାର । ତାହାର (ତୁଳିଆର) ଯୋଗ ସାଳମରେ ଯେବେ କେହି ସେ ଲୁଣ ନେଇ ରାତି ଭିତରେ ଗଢ଼ିଜାତକୁ ଲଲଣ ଦେଇ ଶପ୍ତାରେ ବିନ୍ଦି କରେ, ସେ ଗୈର ନୁହେ ତ ଆଉ କଣ ? ସମସ୍ତଙ୍କର ଉପାୟ ଏକାବେଳିକେ ବନ । ତହିଁ ଉପରେ ପୁଣି ଭୟକର ବିପଦ ଉପସ୍ଥିତ, ଲୁଣ କଣି ଶାଇବାକୁ ହେବ । ମଧ୍ୟମର ସାଧାରଣ ଲୋକ ପକ୍ଷରେ ପନ୍ଥି-ପରିବା ସୁଲଭ ନୁହେ । ଶାଗ ପିତାପାଣି ଉରସା, ଲବଣ ମାତ୍ର ସହାୟ, ସେହି ଲବଣର ଅଭାବ । ଅଭାବ କିମ୍ବା ? ବିଲତି ଲାଟ୍ଟି ଲୁଣ ତେର ହାଟରେ ଜମା ଅଛି । ହେଲେ ତାହା ତ ତୁଳା ମିଳିବ ନାହିଁ, ପଇସା ଦେଇ କଣିବାକୁ ହେବ । ପଇସା କାହିଁ ? ଆଉ ଗୋଟିଏ ବିପଦ, ହାଟ ଅନେକ ଗ୍ରାମଠାକୁ ଦୁଇ କୋଶ ଅଢ଼ାଇକୋଶ ଦୁଇ । ହାଟକୁ ଯାଉଛି କିଏ ? “ନିତ ଆଣି ନିତ ଶାଏ, ସେ ଲୋକ କି ବନ୍ଦୁବର ଯାଏ ?” ସବୁ ବାଟ ବନ, ଉପାୟ କଣ ? ଅନ୍ୟ ଉପାୟ ଜଣା ନାହିଁ । ଏଣେ ଲୁଣ ବିନା ପ୍ରାଣ ଯାଏ । ସୁତରାଂ ଗୈଣ ବାଟ ମେଲ । “ନଷ୍ଟୀସ୍ୟ କାନ୍ୟା ଗତି ?” ନଷ୍ଟୀସ୍ୟ କିମ୍ବା ? ତୁମେ ଆମ୍ବେ ଏପରି ଲଣ୍ଡଭଣ୍ଡରେ ପଡ଼ିଲେ କଣ କରନ୍ତୁ ବେଳେ ବିରୂର କରି ଦେଖିବାର କଥା । ଲୁଣ ବିନା ପ୍ରାଣ ଯାଏ, ମିଳିବା ବାଟ ଏକପ୍ରକାର ବନ । ଏଣେ ଭଗବାନ ଦର ଗୁର ପାଖରେ କୋଟି କୋଟି ମହିଳା ଲୁଣ ତାଳି ଦେଇ ଅଛନ୍ତି । ଓଳିପଦାଡ଼ିରୁ ମାଟି ମୁଠାଏ ଆଣି ପାଣିରେ ଗୋଳାଇ ମାରି ଦେଲେ ଲୁଣ । ଖୁବ୍ ସହଜରେ, ଅଛି ଅନ୍ତି ସମୟରେ ପିଲାଇଲ ସେ ଲୁଣ ମାରି ପାରେ । ମାତ୍ର ସରକାରରୁ ମନା,

ଲୁଣ ମାରି ଖାଇଲେ ରୈଶାରେ ଚନ୍ଦନ ହେବ । ଏଥକୁ
ଲେକମାନେ ସରକାରୀ ହକ୍କୁମ କେତେଦୂର ମାନି ବାଟ
ରୁଳିଥିଲେ କଥାଟା ସହଜରେ ସମସ୍ତେ ବୁଝିପାରିବେ ।

ଆଜି ବାଲେଶ୍ୱର ସଦର କଚେରି ଘରି ଜାରି ।
ଲୁଣାଦାଣ୍ଡୀର ଲୁଣ ଗୈର ଜଗିବା ସକାଶେ ପୋଳିଶ
ଅମଲ ବାହେଲ ହେବେ । ଯେଉଁ ପୋଳିଶ ବସିବ,
ତାହାର ନାମ ନିମକ୍ଷା ପୋଳିଶ । ପୁରୁଣା ଏବାଳିଶ
ନିମକ୍ଷା ଅମଲମାନେ ଜମାଦାରଠାରୁ ରନ୍ସପେକ୍ଷର
ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କର୍ମରେ ବାହେଲ ହେଲେ । ନୃଆ ବାହେଲ
ହେବେ କେବଳ କନେଷ୍ଟବଳ । ମିଶଳ କୋଠା
ମଧ୍ୟର ଘର ଭଡ଼ ହେବାରୁ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରର ସାହେବ
କଚେରି ବାରନାରେ ଗୋଟାଏ କୁର୍ତ୍ତ ପକାଇ ବସି-
ଅଛନ୍ତି । ସାହେବଙ୍କ ତୌଳୀ ପଛରେ ଦୂରଜଣ ଅର୍ଦ୍ଦଳୀ
ଛିନ୍ଦା ହୋଇ ବାରମ୍ବାର ପାଠି କରି ‘ଗ୍ରେପ, ଗ୍ରେଓପ’
କହି ଆପଣାମାନଙ୍କର ଅସ୍ତ୍ରିଭର ଏବଂ କର୍ମଠାର
ପରିଚୟ ଦେଉଥିଲୁଛନ୍ତି । ସାହେବଙ୍କ ସମ୍ମାନ ପାଞ୍ଚ ଛ’
ହାତ ଦୂରରେ ପେଣ୍ଠାର ଉମେଦୁଆରମାନଙ୍କର ଓଡ଼ିଆ
ଦରଖାସ୍ତ ଗୁଡ଼ାକ ପଢ଼ିଯାଉଥିଲୁଛନ୍ତି । ଜଣ ଜଣ କର
ଉମେଦୁଆରକୁ ଡାକରା ହେଉଛି । ଯେଉଁଠା ମାଇନାରେ
ଟେକିଲ, ସାହେବଙ୍କ ସଙ୍କେତରେ ପେଣ୍ଠାର ତାହା ନାମ
ଟିପି ପକାଇଲେ । ବାହେଲ କନେଷ୍ଟବଳ ଆଭୁମି ଶିର
ସଙ୍କଳିତ ହସ୍ତର ସମ୍ମାନ କରି ରୁଲି ପାଉଥିଲା । ଯେଉଁଠା
ମାଇନାରେ ନ ଟେକିଲ ଶୁଣିଲ ମୁହଁରେ ପଛଦୁଆ ଦେଇ
ରୁଲି ଯାଉଥିଲା । ଏ ଉମେଦୁଆରଟା ନାମ ପେଣ୍ଠାର
ଟିପି ପକାଇଲେ, ଏ ଜଣକ କିଏ ? ଏ ଯେ ପେଣ୍ଠାରଙ୍କ
ରୁକ୍ଷିରା କିଣା ବାରିକ, ଜାତି ଭଣ୍ଡାର । କିଣୁର
କିଛି ବିଶେଷ ଗୋଟିଏ ପରିଚୟ ଆବଶ୍ୟକ । ‘ହରି
ବିନା କାର୍ତ୍ତିନ ନାହିଁ ।’ କିଣୁ ଆମୁମାନଙ୍କର ଏହି
କାହାଣୀର ମୂଳ ପାଣ୍ଡି । କିଣା ପେଣ୍ଠାରଙ୍କ ଦରର
ରୁକ୍ଷିର । ପେଣ୍ଠାରଙ୍କ ଘର ବୋଧ କରୁଁ ମଧ୍ୟରେ
ପ୍ରାମରେ, କାରଣ ଶନିବାର ସଞ୍ଚାରରୁ ସୋମବାର

ସକାଳ ଯାଏ ତାହାଙ୍କ ସହରସ୍ତେ ବସାରେ ଦୁଆରେ
କୋଲପ ପଡ଼ିଥାଏ । ରାତି ବିକାଳେ ଗ୍ରାମକୁ ଯିବା
ଆସିବା ସକାଶେ ଜଣେ ମନୁଷ୍ୟ ସଙ୍ଗରେ ଥିବା
ଲେଡ଼ା, ପୁଣି ସେ ଜଣେ ସରକାରୀ ଅମଳ । ବସାରେ
ଜଣେ ଉଣ୍ଡାରି ରୂପର ନ ରହିଲେ ଅଚଳ, ଏଥୁ
ସକାଶ ନିଜ ଗ୍ରାମର ଉଣ୍ଡାରି କିଣାକୁ ପାଖରେ ରଖି
ଅଛନ୍ତି । କିଣା ବାବୁଙ୍କ ବସାରେ ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ କରେ,
କରେଇକୁ ବସ୍ତାନି ନେବା ଆସିବା କରେ । ପେସ୍ତାରଙ୍କ
ବୈଷେଇରେ ଚଳେ, ପେସ୍ତାରଙ୍କଠାରୁ ସେ ଅଳଗା
କିଛି ଦରମା ପାଏ କି ନାହିଁ ଏ କଥା କାହାରିକୁ ଜଣା
ନାହିଁ । କରେଇରେ ଛ ମାସ ପଞ୍ଚା ଟଣା କାର୍ଯ୍ୟ
କରେ, ସେ ଦରମାଟା ପାଏ । ପୁଣି ପେସ୍ତାରଙ୍କ ବସାକୁ
ଯେଉଁ ସବୁ ମଉକିଲ ଦିବା ଆସିବା କରନ୍ତି, କାହାରି
ମାମଳ ଡିନ୍ଦି ବା କାହାରି କିଛି କର୍ମ ହାସଲ ହେଲେ,
କାହାରି କାହାରଠାରୁ ବକ୍ଷିସ ବୋଲ ଦୁଇପରିଦୟା
ହାତ ପଦଠ କରେ । କରେଇଆ ବୋଲି ଗୁଁ ଲୋକେ
ତାହାକୁ ମାନନ୍ତ, ଗଣନ୍ତ । ‘ନରଶାଂ ନାପିତୋ ଧୂର୍ଣ୍ଣଃ’ ।
ପୁଣି କରେଇ ଯିବା ଆସିବାରେ ଆହୁର କିଛି ବୁଝି
ଫେରିଛି । ଦେଖିବାକୁ ମଧ୍ୟ ପଞ୍ଚହତା ମର୍ଦ । ବୟସ
ଅନୁମାନରେ ପରିଣ ତିରିଣ ମଧ୍ୟରେ । ଲୋକ ପାଞ୍ଚଟା
ବକାରରେ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ପାଇ ଥାଅନ୍ତି । ଦିଦ୍ୟା, ବପୁ,
ବାକ୍ୟ, ବସ୍ତୁ ଓ ବିଭବ । କିଣା ଦେଖିବାକୁ ମଣିଷଟା
ପରି ମଣିଷ, ଦୁଇ କଥା କହି ପୋଛୁ ପାରେ । ସର-
କାରରୁ କନେଷ୍ଟବଳ ଦରମା ମାସକୁ ଟ ୭ ୯ ଟଙ୍କା,
ସୁତରାଂ, ଉଣା ଅଧିକରେ ତାହାର ତିନି ଗୋଟା
ବକାରରେ ଅଧିକାର ଥିଲ, ଏଥକୁ ଦରକାର ବେଳେ
ସ୍ଥାନ ବିଶେଷରେ ସେ ଯଦି ଛାତି ଫୁଲଙ୍କ ବାଟ ରୁଲେ,
ତାହା ପକ୍ଷରେ ଅସୁନ୍ଦର ଦିଶିବ ନାହିଁ । ଆଜିକା
ଦେଶଟା କିଣାର କିଛି ସୁତରା । ନଅହାନ୍ତ ବାଲବିଶି
ଦେଶୀ ସୁତାବୁଶା ଖଦଖଣ୍ଡେ ପିନ୍ଧିଛି (ସେ ସମୟରେ
ବିଲଙ୍ଘ ଗୋଷ୍ଠୀମାରକା ଧୋତି ଦେଶକୁ ଆସିନାହିଁ) ।
ଦେହରେ ବରଲଗା ଗୋଟାଏ ଅଙ୍ଗା, ଦୋମୁହଁ

ଶଣ୍ଡେ ମୁଣ୍ଡରେ ପଗଡ଼ି । ଆଉ ଅମୃତବେଳରେ କଣ୍ଠୁ ମୁଣ୍ଡରେ ପାଗ ବାନ୍ଧିଥିଲା, ସେହି ପାଗ ବଜାଏ ରହିଲା, ଅଧିକରୁ ସରକାରରୁ ମିଳିଥିବା ଶାଳ୍ ଲୁଗା ଲିଲପାଗ ସେ ପ୍ଲାନ ଅଧିକାର କଲା । କଣା ବାରିକର ନାମ ସରକାରୀ କାଗଜରେ ଦରଜ ହେଲା, କଣାରାମ ସି ।

ପରଦିନ ସକାଳେ କଣାରାମ ସି ଦ୍ରେସ ପିନ୍ କାରରେ କନେଷ୍ଟିବଳ ବେଗ୍ ଝୁଲୁଇ କର୍ମପ୍ଲାନକୁ ବାହାରିଲେ । କର୍ମ ପ୍ଲାନରେ ପହଞ୍ଚିବାକୁ ସଞ୍ଜ ସଞ୍ଜ । ତାହାଙ୍କ ବିଟରେ ରୂପ ଶଣ୍ଡ ଗ୍ରାମ, ସେଥି ମଧ୍ୟରେ ମନ୍ଦିରପୂର ଗ୍ରାମଟା ସବୁଠାରୁ ବଢ଼ । କଣ୍ଠୁ ସି ସେହି ଗ୍ରାମ ମହି ଭାଗବତ ଘରେ ଫାଣ୍ଟି ଠିକ କଲେ । କେତେବେଳେ ସରକାରୀ ଫାଣ୍ଟି ନ ଥିଲା । ସେ ଆପେ ଭାଗବତ ଘରକୁ ଫାଣ୍ଟି ନାମକରଣ କଲେ । ସରକାରୀ କଥା, ଫାଣ୍ଟି ଫିଟାଇବାକୁ ସାଧ କାହାର ? କଣାରାମ ସି ମଞ୍ଚପଲରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ନାମ ପାଇଲେ ‘ପୋଲିଶ ଜମାଦାର ।’

ମେଜେଷ୍ଟ୍ରି ସାହେବଙ୍କ ଗପ୍ତ ସମୟରେ ପେଶାର ହମରାଏ କଣ୍ଠୁ ମଞ୍ଚପଲ ଯିବା ଆସିବା କରିବାରୁ ଅମଲଗିରି ଦତ୍ତାତ୍ର ତାହାକୁ କିଛି କିଛି ଜଣା । ଜମାଦାର ଗ୍ରାମରେ ପହଞ୍ଚ ତୌକିଦାରମାନଙ୍କୁ ତଳବ କରି ଦେଇଲେ । ଡାକହାକରେ ରୂପଶଣ୍ଡ ଗ୍ରାମରେ ଚାଲି ପଡ଼ିଗଲା । ନୃଆ ହାକିମ ହାଜର, ଆଉ କି କେହି ଘରେ ରହି ପାରେ ? ମୁଖ୍ୟା ମୁଖ୍ୟା ଲୋକ ହାଜର ହୋଇଗଲେ । ଦେଖଣାହାରୀ ମଧ୍ୟରେ ପିଲାଗୁଡ଼ାକ ବେଣି । ଦର ମାରକିନିଆମାନେ ତାଟି କବାଟ ଦର ଆଉଜା କରି ଦର ଭିତରୁ ରୁଦ୍ଧିଛନ୍ତି । ଜମାଦାରେ ପାଟି କରି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଅନାର ସରକାରୀ ହୁକୁମ ଶୁଣାଇ ଦେଲେ । ସେଥିର ସାରକଥା ଏହିପରି ବୁଝାଗଲା, ‘ରୂପ ଶଣ୍ଡ ଗ୍ରାମରେ ସେ ମଞ୍ଚପଲ ହାକିମ ।’ କରେଇ ଭାଙ୍ଗିବାକୁ ବେଳ ଚଢ଼ିଗଲଣି । ଗ୍ରାମର ବୁଡ଼ା ଦିଗବାର

ଜଣେ ପୁରୁଷା ଲୋକ । ତେର ହାକିମ ହୁକୁମା ଅମଲ କଲାଣି । ନାମ ଶଙ୍କ ମନିକ । ହୁଡ଼ା ହୋଇ ଗ୍ରାମ ଲୋକଙ୍କୁ ଅନାର କହିଲା, “ଆଉ ବସିଲେ କଣ ହେବ, ବେଳ ଗପ ଗଲା, ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହାକିମଙ୍କ ଚର୍ଚା ହେଲା ନାହିଁ ।” ଦିଗବାର କଥା ଶୁଣି ଗୋଟି ଗୋଟି ହୋଇ ସମସ୍ତେ ଉଠିଗଲେ । ଆଉ ଏକ ପ୍ଲାନରେ ବସି ବିଶୁର କଲେ । ଗ୍ରାମଯାକ ଭେଦା ହୋଇଗଲା, କାହା ଦ୍ଵାରା ଗୁଡ଼ିଳ, କାହା ଦ୍ଵାରା କାଠ, ଲୁଣ, ବାରଗଣ ଇତ୍ୟାଦି ପହଞ୍ଚ ଲେ । ନାଥ ମହାକୁତ୍ତ ଗଉଡ଼ ଗୋଟାଏ ତେକରେ କିଛି ନିରୁତ୍ତା ଗାନ୍ଧିଦୁଧ, ଦିଶୁ ଦିଅ ପହଞ୍ଚାଇ ଦେଲା । ରୂପଶଣ ପାଣଟୋକା ଧାଇଁ ଯାଇ ବିଳ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟାଏ ପାଣି ଖାଲ ବୋହି ଦେଇ ଗପେଇଲେ, ତେଣୁ, କିନ୍ତୁ, ଟିପିର ଇତ୍ୟାଦି ଦୁଇ ଗଣ୍ଡା । ଭଲ ତପି ଦେଇ ଆସିଲେ । ପ୍ରଥମ ଦିନ ଜମାଦାରଙ୍କ ଭୋଜନ ବଢ଼ିବାକୁ ରାତି ଅନାଜ ଘଡ଼ିକ ସରିକି । ସେଦିନ ଏକାହାର । ଏହିପରି ଦୁଇଦିନ, ପାଞ୍ଚଦିନ ଦଶ ଦିନ ମଧ୍ୟ ସ୍ଵଜନରେ କଟି ଗଲା । ଦିନ ଯେପରି ଯାଏ ସେହିପରି ବହି ଯାଉଛି । ଜମାଦାରଙ୍କ ଭୋଜନ ବିଷୟରେ କୌଣସି ଚିନ୍ତା ଭାବନା ନାହିଁ । ପ୍ରତିଦିନ କାହା ସିଦା ରୂପ ଆସୁଛି । ଦୁଧ ମାଛ ଯିଅର ଅଭାବ ନାହିଁ । ଏହା କିଛି ଗ୍ରାମ-ବାସିଙ୍କ ଧର୍ମ ବୁଦ୍ଧିଯୁକ୍ତ ଅନ୍ତିଥେଷ୍ଟ ନୁହେ, ଏହାର ମୂଳ କାରଣ ଭୟ ଓ ଜମାଦାରଙ୍କ ମନୋରଞ୍ଜନ କରିବା ଅଟେ । କେତେବେଳେ କଣ ଅଛି, ଗ୍ରାମ ଗୋଟାଯାକ ତ ରୈର, ଜମାଦାରଟା ମୁଠାରେ ଥାଉ, ଜମାଦାରଙ୍କୁ ହାତ ପୋଡ଼ିବାକୁ ହୁଏ ନାହିଁ, ଗ୍ରାମର ପୁରୋହିତ ନରହର ପଣ୍ଡା ଦୁଇଓଳ ରୋଷାଇ କରି ଦେଇଯାଏ । ବେଠିଆ ଭଣ୍ଟାର ରାମ ବିଷାରେ ରୋଷାଇ ତୌଳ, ବିଷା ଲିପା ପାଇଁ, ସଙ୍କୁଡ଼ କାସନମଜା ଇତ୍ୟାଦି କର୍ମ କରି ଦିଏ । ଦିନେ ଦିନେ ଜମାଦାର ଗପ୍ତରୁ ବାହୁଡ଼ ଆସିଲେ ଗୋଡ଼ ହାତରେ ତେଲ ଟୋପାଏ ମାରିଦିଏ । ଏହିପରି ଆହୁରି ଦୁଇ ପାଞ୍ଚଦିନ କଟିଗଲା । ଦିନେ ଜମାଦାରେ ବସି ବସି ବିଶୁର କଲେ, ଏପରି ବସିବସି

ଶାଇଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ ତ, ସରକାରୀ କାମ ବଜାଇବାକୁ ହେବ । ଲୁଣଗୈର ଯେ ଘରେ ଘରେ ଚଲାକ । ଜମାଦାର କେତେଦିନ ଗ୍ରାମରେ ରହି ବେଶ୍ ବୁଝିଲେଣି; ମାନ୍ ଧରିବେ କପର ? ଗ୍ରାମ ଲୋକେ ହାଟରୁ ଦୁଇ ପାଖାର ବିଲାଶ ଲାଗୁ ଲୁଣକଣି ଆଣି ରଖିଅଛନ୍ତି, ଜମାଦାରଙ୍କ ସିଦାରେ ସେହି ଲୁଣ ଦିଅନ୍ତି । ଜମାଦାରର ଏ କଥାଟା ମଧ୍ୟ ବୁଝିଲେଣି । ଦିନଯାକ ଜମାଦାର ପାଖରେ ଲୋକ ଛୁଟଣ ନାହିଁ । ରାତି ଛ ଦଢ଼ି ଯାଏ ପାଖରେ ରହି ଏଣୁ ତେଣୁ କହି ଭୁଲିଥାନ୍ତି; ଅର୍ଥାତ୍ ଜମାଦାର କେତେବେଳ କଣ କରୁ ଅଛନ୍ତି ସମସ୍ତେ ଉଣ୍ଡୁ ଥାଆନ୍ତି । ଗ୍ରାମର ଅବଧାନେ ବନମାଳୀ ଓହା ସଞ୍ଜବେଳେ ଦୁଇ ଦଢ଼ି ପାଣ୍ଡିରେ (ଘରବତଦରେ) ବସି ଜମଦାରଙ୍କୁ ପ୍ରୟେ ଶୁଣାଏ । ହାତ ମୁଣ୍ଡ ହଲଇ ‘ବକେ ବସିଥିଲା ଧ୍ରୁବ ଉପରେ’ ଗୀତର ଅର୍ଥ କରେ । ଗ୍ରାମର ଲୋକ ଏକଯୋଟ, ଆଉ ସରକାରୀ ଲୋକ ଦିଗବାର, ସେ ତ ଗ୍ରାମବାସୀ ମଧ୍ୟରେ ଜଣେ । ଜମାଦାରେ ବର୍ତ୍ତମାନ କିନ୍ତୁ ଚନ୍ଦାରେ ପଡ଼ିଲେଣି ।

ଆଜି ଜମାଦାରଙ୍କ ମିଳାଜ ଭାରି ଦିଗିଛି । ସବୁ କଥାରେ ଖପା, ସମସ୍ତଙ୍କ ଉପରେ ଖପା । ରଗରେ ଗୁମ୍ ମାରି ପାଣ୍ଡିରେ ବସିଛନ୍ତି, କାହାର ସହିତ କିଛି କଥା ନାହିଁ । ଦିଗବାର ଶକ୍ତୁ ମଳିକ ରୂପ ହାତିଆ ବାଉଁଶ ଠେଙ୍ଗାଟା କାନ୍ଧରେ ପକାଇ ପିଣ୍ଡାତଳେ କୋଡ଼ିଏ ହାତ ଦୂରରେ ବସିଛି । ଜମାଦାରେ ଶୁଦ୍ଧ ଖପାହୋଇ ଦିଗବାରକୁ ପରିବିଲେ, “କି ରେ ? ସେ ଆସିଲ ନାହିଁ ?” ଦିଗବାର ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ହାତ ଯୋଡ଼ି କହିଲା, “ହଜୁର, ଏଥର ଲଗା ତା ପାଖକୁ ପାଞ୍ଚଥର ଗଲି; ଆସିଲ ନାହିଁ । କହିଲ, ମୁଁ କଣ ଜମାଦାର ସଙ୍କୁଡ଼ି ଉଠାଇ ତନ ପାଞ୍ଜିରୁ ପିବି ? ଜଣା ଅଜଣା ଗ୍ରାମ ସାଥୀଙ୍କ ବୋଲରେ ପଡ଼ି ଯାହା କର ଯାଇଛି— ଯାଇଛି; ଆଉ ଏଣୀକ ପାରିବି ନାହିଁ ।”

ସଞ୍ଜବେଳେ ଗ୍ରାମର ମୁଣିଆ ମୁଣିଆ ଲୋକମାନେ ଘରବତଦରଠାରେ ହାଜର ହୋଇ ରାମ ବାରିକ ଉଣ୍ଡାରିକୁ ଡକାଇଲେ । ରାମ ହାଜର ହୋଇ ଜମାଦାରଙ୍କୁ ଗୋଟାଏ ଦଣ୍ଡବତ କରି ହାତ ଯୋଡ଼ି ଛୁଡ଼ା ହେଲ । ଗ୍ରାମର ପଧାନ ଗୋପାଳ ଘଡ଼େଇ ପରିବିଲେ, “କିରେ ରାମ, ତୁ ଆଜି ଜମାଦାରଙ୍କ ବସାରେ କିଆଁ ହାଜର ହେଲୁ ନାହିଁ ?” ରାମ ଦୁଇ ଥର ଗଲା ଖକାର ଦେଲ, ଦୁଇ ଥର ଗୁରୁଁ ଗାର୍ଜ ହେଲ, କଣ ବିଡ଼ି ବିଡ଼ି କର କହିଲ । ଘଡ଼େଇ ଆଉ ଥରେ ଧମକାଇ ପରିବିଲେ, “ରେ, କଣ କହୁଛୁ ସଫା କରି କହ ।”

ରାମ କହିଲା, “ଆଜି ଆଜି ସକାଳେ ନରସିଂହ-ପୁରରୁ ଆମ ଜାତି ପରମାଣିକ ଆସିଥିଲେ । ମୋତେ ମନା କରିଗଲେ । ଏଣିକ ଆଉ ଜମାଦାରଙ୍କ ସଙ୍କୁଡ଼ି ଉଠାଇଲେ ମୁଁ ଏକଦର୍ଶିଆ ହେବି । ଆଜି, ଆପଣମାନେ ନିଶାପ କରିଲୁ, ଜାତିପାଠକ କଥା, ମୁଁ କି ପରମାଣିକ କଥା ହେଣ୍ଟି ପାରେଁ ?” ସମସ୍ତେ ଚାପ ଚାପ, କଥାଟା ପିଟିଲ ନାହିଁ; ମାତ୍ର ସମସ୍ତେ ବୁଝଗଲେ ଜମାଦାରେ ଜାତିରେ ଉଣ୍ଡାରି । ରାମ ଜାତି ଭାଇ ସେବା କରିବାକୁ ନାବଜ । ଜମାଦାରେ ରଗରେ କମ୍ପୁଛନ୍ତି; ମାତ୍ର ଲୋକଟା ଖୁବ ସିଆଣା କିନା, ବିଶୁର କଲ ରାମ ଉପରେ ଜୁଲମ କଲେ କଥାଟା ଫଟିଯିବ । ତୁନି ତାନି ହୋଇ ରହିଲେ । ରାତି ହେଲ, ଗୋଟି ଗୋଟି ହୋଇ ସମସ୍ତେ ଦରକୁ ଚାଲିଗଲେ । ସେଥି ପଛେ ପଛେ ରାମ ମଧ୍ୟ ଚାଲିଗଲା ।

ଜମାଦାରଙ୍କ ସାତ ପୁରୁଷର କାମ ଅଇଶ୍ଵା ଉଠା । ପେଣ୍ଠାରଙ୍କ ବସାରେ ମଧ୍ୟ ସେହି କାମରେ ବାହେଲ ଥିଲେ । ଆପଣା ସଙ୍କୁଡ଼ି ବାସନଟା ମାଜି ପାରିବେ ନାହିଁ ? ତେବେ କଥା କଣ କି ଏଠାରେ ମର୍ଯ୍ୟାଦାକୁ ଜରି ଚାଲିବାକୁ ହେବ ତ ! କଣ କରିବେ, କାମ ଚଲିଗଲା; ମାତ୍ର ରାମ ଉପରେ ରଗଟା ରହିଗଲା ।

ଦ୍ଵିତୀୟ ପୁରାଣ କଥାସବୁ ଜାଣେ ବୋଲି ଜଣେ ବୁଡ଼ା ମୁସଲମାନ ମୌଲିକଙ୍କର କିଛି ଦେମାକ ଥିଲା । ସେ ବୋଲନ୍ତି, “ମହାଘରର ଆଉର କୁଛ ନେହିଁ । ଭାଇ ଭାଇଯୋକ ତକରାର କେସିଆ ଆଉର ରାମାୟନ୍ ଯୋ ହେ, ଭାଇକା ବୁଲେ ଖୋରିମେ ରାବଣକା ବୁନିଆନ୍ ବରାବାଦ ।” ମୌଲିକ ସାହେବଙ୍କ କଥା ଯାହା ହେଉ ଆମ୍ବେମାନେ କିନ୍ତୁ ସତରାଚର ଏତିସନଳ ମୂଳସଂପତ୍ତି ଦୁଆରତାରୁ ହାଇକୋଟ ଦରୋଜା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାଇ ଭାଇ ତକରାରେ ଅନେକ ଖାନଦାନି ଶିନ୍ ଖରପ ହେବାର ଦେଖିଅଛୁଁ । କୁଦ୍ରାଦପି ଶୁଦ୍ଧ ରାମ ବାରିକର ମଧ୍ୟ ନିଷ୍ଠୁତ ନାହିଁ । ରାମବାରିକର ଭାପ୍ରାର ମଧ୍ୟରେ ଜଣକ ସଙ୍ଗରେ ତାହାର ତକରାର ଥିଲା । ରାମ ଉପରେ ଜମାଦାରେ ଭାରି ଖପା ହୋଇଥିବା ଗ୍ରାମଯାକ ଜଣା, ତା କାନରେ ମଧ୍ୟ କଥା ପଡ଼ିଲା । ରାମକୁ ଜବଦ୍ କରିବାପାଇଁ ଦିନେ ନିରୋଳାରେ ଜମାଦାର ପାଖରେ ହାଜର ହୋଇ ରାମ ଘର ମଧ୍ୟରେ ରେବଳୁଣ ମାରୁଥିବାର କଥା କହିଗଲା । ଜମାଦାରେ ଭାରି ଖୁସି, ନିଧିଟାଏ ପାଇଗଲେ । ଗୋଟାଏ ଟେକାରେ ଯୋଡ଼ାଏ ଆମ୍ ଝୁଢ଼ିବ; ଅର୍ଥାତ୍ ବଦମାସେ ରାମ ଜବଦ୍ ହେବ, ଆଉ ଏକ ନମ୍ବର ମାମଲୁ ଦାଏର ହେବ ।

ତାହିଁ ଆରଦିନ ସକାଳେ ପ୍ରହରକ ବେଳେ ଜମାଦାରେ ଡ୍ରେଶ ଭିଡ଼ ଦିଗବାରକୁ ସଙ୍ଗରେ ଧରି ରାମ ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆରେ ହାଜର । ଜମାଦାର ଟିକ୍ ସନ୍ଧାନ ପାଇଥିଲେ । ରାମ ତାହାର ଘର ପାଇଶବୁଲା ମହି ଅଗଣାରେ ଅଧ ହାଣ୍ଡିଏ ବହପଣି ଦେଇ ଧାନ୍ତିଷା ଚୁଲ୍ଲରେ ଲୁଣ ମାରିବାକୁ ଯାଉଥିଲା । ଜମାଦାର ଏକ ବେଳକେ ଅଗଣା ମଧ୍ୟରେ ତାହା ଆଗରେ ହାଜର । ରାମ ପରଖା ଲୋକ, ଜମାଦାର ଦେଖିବା ମାସ ସବୁ କଥା ବୁଝିଗଲ, ଲଣ୍ଡଭଣ୍ଡ ହୋଇ ପାଣିଯାକ ଦଳା ଫୁଲ୍ଲିର ତାଙ୍କଦେଲୁ । ଜମାଦାରେ ଖୋଜ

ଦେଖୁଛନ୍ତି, ଆଉ କଣ ? ରାମ ତତ୍ତ୍ଵାତ୍ ଗ୍ରେଷ୍ଟାର । ଯେଉଁଠାରେ ଲୁଣପାଣି ତଳା ହୋଇଥିଲା ସେହିଠାରୁ ଅଧହାଣ୍ଡିଏ ମାଟି ରାମ ହାତରେ ପୁରାଇ ଦାଣ୍ଡକୁ ଭଡ଼ ଆଣିଲେ । ଜମାଦାର ହୁକୁମରେ ଦିଗବାର ରାମ-ଡେଶା-ବାନ୍ଧ ପକାଇଲା । ଦିଗବାର ବାଁ କାନ୍ଧରେ ଠେଣ୍ଠ ତାହାଣ ହାତରେ ରାମ । ହାତବନ୍ନା ରମି ଧରି ଗ୍ରାମ ମହିଦାଣ୍ଡରେ ଭଡ଼ ଭଡ଼ ପାଣ୍ଡକୁ ଯେନ ଗଲା । ଜମାଦାରଙ୍କ ହୁକୁମରେ ଆଉ ତିନିଶତ୍ତ ଗ୍ରାମର ତିନି ଜଣ ଦିଗବାର ହାଜର ହୋଇଗଲେ । ସେମାନଙ୍କ ହେପାଜନରେ ରୈର ରାମା ବନ୍ନା ହୋଇ ପାଣ୍ଡରେ ସେବନକ ପଡ଼ି ରହିଲା ।

ରାମଯାକ ଚହଳ ପଡ଼ିଗଲା । ସହର ଜାୟଗାରେ ଏପରି କଥାକୁ କେହି ଅନାଏ ନାହିଁ, ମାତ୍ର ସମସଲରେ ଏହା ଗୋଟିଏ ଭାରି କାଣ୍ଡ । ବିଶେଷରେ ପୋଲିଶ ଜମାଦାର ଲୁଣଗୈର ଧରିଲଣି । ଗ୍ରାମ ଯାକ ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁହଁରେ ସେହି କଥା, ସମସ୍ତଙ୍କର ସବୁ ପ୍ରକାର କାର୍ଯ୍ୟ ବନ । କାହାର ମନରେ ସୁଖ ନାହିଁ, ମାତ୍ର ଗାଁ ପିଲା-ଗୁଡ଼ାକର ଭାର ଆନନ୍ଦ, ଅବଧାନେ ରୁଟଶାଳୀ ଗୁଡ଼ ଯାଇଅଛନ୍ତି । ପିଲାଗୁଡ଼ାକ ପଳିପଳ ହୋଇ ରାମକୁ ଦେଖିବା ପାଇଁ ଭାଗବତ ଦରକୁ ଧାଇଁଛନ୍ତି । ଗୋଲମାଳ କଲେ ଦିଗବାର ପାଟିକର ଧମକାର ତଡ଼ ଦେଉଛି । ଭୟରେ ପଳାଇ ଆସି ପୁନଃର ଧୀରେ ଧୀରେ ଭାଗବତ ଦର ପାଖରେ ଜମା ହେଉଛନ୍ତି, ଏହିପରି ସେମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ ଲାଗିଛି । ମାଇକନିଆମାନେ ଦରଧନା ଗୁଡ଼ ତୁନି ହୋଇ ବସିଛନ୍ତି । ରାମରେ ଯେମନ୍ତ ବଜୁପାତ ହୋଇଅଛି । ଆଜି ରାମ ଧରାଗଲ, କାଳ କାହା କପାଳରେ କଣ ଅଛି କିଏ କହିପାରେ, ଲୁଣ ମର ତ ସମସ୍ତଙ୍କ ଦରେ । ସରକାରକୁ ବଳ କାହାର ? ସେବନ ଦିନଓଳ ଶିଆ ପିଆଟା ଅନେକ ଲୋକ ଦରେ । ସଞ୍ଜ-ବେଳେ ହେଲୁ । ରାମ ଦରେ ତ ଅରନା ଅବଢ଼ା ।

ଗ୍ରାମ୍ଯଶ୍ରୀ ବିରଗତମୂଳରେ ପୁରୁଷା ପୁରୁଷା ଆଠ ଦଶ ଜଣ ଲୋକ ବିରୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ବସନ୍ତଗଲେ, ଅନେକ କଥା ଅନେକ ତର୍କବିତର୍କ ଉତ୍ତରେ ପ୍ରିର ହେଲା— ଯେପରି ହେଉ ଯେତେ ଟଙ୍କା ଲାଗୁ ରାମାକୁ ଖଲୁସ କରଇବାକୁ ହେବ । ସମସ୍ତଙ୍କ ପରମର୍ଶରେ ଗ୍ରାମର ପୁରୁଷହିତ ବୃଦ୍ଧ ବାହୁଣ ନାରୀଯୁଷ ମିଶ୍ର ନିରୋଳାରେ ଜମାଦାର ସଙ୍ଗରେ ସାକ୍ଷାତ କଲେ । ଜମାଦାରେ ଓଳଗି ହେବା ଆଗରୁ ମିଶ୍ର ଦୁଇହାତ ଆଞ୍ଜୁଲା କରି କିଞ୍ଚିତ ନଈପଡ଼ି, “ଅଶ୍ଵତ୍ଥାମା ବଳୀ ବ୍ୟାସ ହନୁମାନ ଦିଶୁଷଣ” ଇତ୍ୟାଦି ଶ୍ରୋକ ପଡ଼ି ଜମାଦାରଙ୍କ ଚିର୍ଯ୍ୟ, ଗୋପଲକ୍ଷ୍ମୀ, ଧନଧାନ୍ୟ ଇତ୍ୟାଦି ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରାପ୍ତ ର ସୁତନା କରି ଧୀରେ ଧରେ ପାଖରେ ବସିଲେ । ଜମାଦାରେ ପରଖା ଲୋକ, ମିଶ୍ରଙ୍କ ଆଗମନ ଅଭିପ୍ରାୟକୁ ବୁଝିଗଲେ । ଅନ୍ୟ ଦିନେ ମିଶ୍ରଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ତେର କଥା କହନ୍ତି; ଆଜି ପାଟି ପିଟିବାର ନାହିଁ, ତୁନି ହୋଇ ଗମ୍ଭୀରଭାବରେ, ହାକିମି ଧରଣରେ ବସିଛନ୍ତି । ମିଶ୍ର କିଞ୍ଚିତକଣ ବସି ଜମାଦାଙ୍କର ତେର ପ୍ରଶଂସା କଲେ । ସେ ସେ ରୁରିଶ୍ରୀ ଗ୍ରାମର ଦୁର୍ଗାକର୍ତ୍ତା ବିଧାତା, ସମସ୍ତଙ୍କ ମାନ ମହତ ତାଙ୍କ ହାତରେ, ସେ ମାରି ପାରନ୍ତି, ତାର ପାରନ୍ତି ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି ତେର ପ୍ରଶଂସା କଲେ । ଜମାଦାର ମାରବ । ମିଶ୍ରଙ୍କ ମଧ୍ୟ ମାମଲକୁ କିଛି ଜଣା । ଦୁଇ ରୁରିଥର ହାଇ ମାରି ରୁରିଆଡ଼କୁ ଅନାର ରାମାକୁ ଗୁଡ଼ିଦେଲେ ଦଶଟଙ୍କା ଇଶାରରେ ଶୁଣାଇଲେ । (ଆଉ ମାମଲ ହୋଇଥିଲେ ଜମାଦାରେ କଣ କରିଥାଆନ୍ତେ, ଆମ୍ବେମାନେ କିଛି କିଛି ଅନୁମାନ କରିପାରୁଁ ; ମାତ୍ର ଏ ସେ ରାମ କଥା— ବଦମାୟେ ଉଣା କାର୍ଯ୍ୟ କରିଛି, ମହତ ଉପରେ ବଢ଼ି ।) ଜମାଦାର ଭାବି ଖପା ହୋଇ ରଙ୍ଗ ଆଖିରେ ମିଶ୍ରଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଅନାର କହିଲେ, “ତୁ କି ରକମ ଗୋପେଇଁ ରେ ? ମୋତେ କି ଆଉ ହାକିମ ପାଇଛୁ ? ” ମିଶ୍ର ତ ଏକାବେଳକେ ବସିଗଲେ—ସରକାର ଲୋକ କେଜାଣେ କଣ କରି ପକାଇବ ରେ ବାପା । କିଛିକଣ

ବସି ଖୁବ ଗୋଟାଏ ନିଶ୍ଚାସ ପକାଇ ଧୀରେ ଧୀରେ ଉଠି ଚାଲିଗଲେ ।

ପରଦିନ ଖୁବ ସକାଳେ ରାମା ଡାହାଣ ଡେଣାରେ ରସିଲଗା, ବାଁ କାନ୍ଦରେ ରେଗ ଲୁଣେହାଣ୍ଟି । ଦିଗବାର ଶଙ୍କ୍ରମିକ ଡାହାଣ କାନ୍ଦରେ ଠେଙ୍ଗା, ବାଁ ହାତରେ ରାମବନା ଦଉଡ଼ିନ୍ଦ୍ରିଣ୍ଣ । ଜମାଦାରେ ଦ୍ରେଶ ପିନ୍ଧି ଗୁଡ଼ି ଗାଁ ମହି ଗୋଟିଷାରେ ବାଲେଶ୍ୱର ସଦର କତେରିକୁ ରବାନା ହେଲେ । ଜମାଦାରଙ୍କ ମନରେ ଖୁବ ପୁଣି, ଚଞ୍ଚଳ ଚଞ୍ଚଳ ଗୋଡ଼ ପଡ଼ିଛି, ଦିଗବାର କିଛି ପଛିର ପଡ଼ିଗଲେ ତାହାକୁ ଧମକାଇ କହୁ ଅଛନ୍ତି, “ଚଞ୍ଚଳ ରଳ, ପନ୍ଥିଲ କତେରିରେ ହାଜର ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ ।”

ମନ୍ଦମୟରତାକୁ ସଦର କରେଇ ଉଣା ଅଧିକରେ ସାତକୋଶ ଦୂର; ମାତ୍ର ଜମାଦାରେ ଆସାମୀକୁ ଧରି ବାର ଉପରେ ଯୋଡ଼ାଏ ବାଜେ କରେଇରେ ପଡ଼ୁଥିଗଲେ । ମନ ହଙ୍ଗରେ ଗୋଡ଼ର କପର ସମ୍ବନ୍ଧ ଅଛି ଆମୁମାନଙ୍କୁ ଅଜଣା । ସେହେତୁ ମନୋବିଜ୍ଞନ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଆମ୍ବେମାନେ ନିପଟ—ଇତ୍ୟାଦି, ହେଲେ ଦାର୍ଶନିକ ଲୋଡ଼ିବାର ଦରକାର ନାହିଁ । ଜମାଦାରଙ୍କ ପଦୟପୁରକର ଗୁଞ୍ଜି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ତାହାଙ୍କ ମନର ଗୁଞ୍ଜି, ପୁଣି ଅନୁମାନ କରି ନେଲୁଁ । ଜମାଦାରେ କରେଇରେ ପଦ୍ମଶିଖା ଅଚିହ୍ନା ତେର ଅମଲ ପାଇଲାଙ୍କୁ ନମ୍ବାର କରିଗଲେ । ପେଣ୍ଟାରଙ୍କୁ ଜୁହାରଟାଏ କରି ମାମଲ ଆସାମୀର ହାଲ ଚିମ୍ବକ ଚିମ୍ବକ ସବୁ ଜଣାଇ ଦେଲେ । ମେଜେଷ୍ଟ୍ରର ସାହେବଙ୍କ ନିକଟରେ ରିପୋର୍ଟ ଶେଷ ହେଲୁ । ଆସାମୀ ନାଜରଖାନା ବାଟେ ହାଜତକୁ ରୁଲାଣ ହେଲୁ । ବରମଦ ମାଲ ନାଜରଖାନାରେ ଦାଳେ ରହିଲ । ମାମଲ ଡିଃ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରାଟ ମୌଲିକବା ଅବଦୁଲ ମିଆଁଙ୍କୁ ସମ୍ପ୍ରେଦ ହେଲୁ । ତାରିଖ ପଡ଼ିଲ ଆସନ୍ତା ପାଞ୍ଚ ତାରିଖ ଶୁଦ୍ଧବାର ।

କରେଇ ବାହୁଡ଼ା ଜମାଦାରେ ଅସି ପେଣ୍ଠାରଙ୍କ ବସାରେ ରହିଲେ, ଦିଗବାର ମଧ୍ୟ ରହିଲା । ମାମଲ ତାରିଖ ଆଜିଲଗା ଏତ ବୁଝିଦିନ । ଆଜି ଦିନଟା ତ ଗଲ—ତାରିଖ ଦିନ ମାମଲ ପଡ଼ିବ, ମହିରେ ଯେଉଁଠାଏ ଦିନ, ଫାଣ୍ଡିକୁ ଯାଇ ଆସି ହେବ ନାହିଁ । ଜମାଦାରେ ପେଣ୍ଠାରଙ୍କ ବସାରେ ଥାଆନ୍ତି । ତୁଳାଟାରେ ହେଲେ ଦଶରଥ ଡାକ ହାକିମି ବୋଲରେ ଦିଗବାରକୁ ନାନା ପ୍ରମାସ ବିତାଉ ଥାଆନ୍ତି; ଅର୍ଥାତ୍ ଜମାଦାର ଡାକଲେ ଦିଗବାର ଯେ ‘ଆଜ୍ଞା ହଜୁର’ କବହ, ତାହା ଲେକେ ଶୁଣନ୍ତି, ଆଉ ତାହାଙ୍କ ତାବେ ଯେ ଲେକେ ଅଛନ୍ତି, ଏହା ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି ।

ରାତ ଅନାଜ ଏକ ପ୍ରହର । ପେଣ୍ଠାରେ ଗମୀର ଭିତରେ ଗୋଟାଏ ସତ୍ତଵମସିହା ମେଲାଇ ବସିଛନ୍ତି । ଆଗରେ ଗୋଟାଏ ଫପରଖା । ଉପରେ ମାଟି ଫପଟାରେ ବନ୍ଦିଚାଟା ମିଟ ମିଟ କରି ଜଳୁଛି । ପେଣ୍ଠାରଙ୍କ ଆଗରେ ନଥପତ୍ର କାଗଜବୁଡ଼ାଏ ବୁଣି ପଡ଼ୁଛି । ପେଣ୍ଠାରେ ନଥର ଫେରସ୍ତ ଖୁବ ମନୋଯୋଗୀ ହୋଇ ସଜ୍ଜାଦିବାରେ ବ୍ୟସ୍ତ । ଜମାଦାର କିଣାରମ ସିଂ ପିଣ୍ଡାରେ ଚକାମାଡ଼ ତୁନି ହୋଇ ବସିଛନ୍ତି । ଦିଗବାରଟା ଓଳିତଳେ ବସି ଜମାଦାରଙ୍କୁ ବୁଝିଛି, କେତେବେଳେ କଣ ହୁକୁମ ହେବ । ରେଣେଇଆ ପିଲ୍ଲ ଚିଲ୍ଲ ଲଗାଇବାରେ ବ୍ୟସ୍ତ, ଚିଲ୍ଲମୁହଁରେ ଲୁଣ୍ଠା ପକାଇ ଫୁକୁଛି, ଠକ୍ ଏହି ସମୟରେ ଶବ ହେଲା, “ହରିବୋଲ - ହରିବୋଲ ପେଣ୍ଠାର ବାବୁଙ୍କର ମଇଳ ହେଉ, ଜୟ ଜୟକାର ହେଉ ।”

ପେଣ୍ଠାରେ ତୁଣ୍ଡ ବାରି ଦୟା ବାହାରି ପଡ଼ିଲେ । “ଆସିବା ହେଉ ରଥେ, ଆସିବା ହେଉ,” କହି ଓଳିଟାଏ କଲେ । ଗାର କୁଣଳ ମଙ୍ଗଳ ପରୁରିଲେ । ଆଗନ୍ତୁ କଲେକର ନାମ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ରଥେ, ପେଣ୍ଠାର ବାବୁଙ୍କ ପୁରୋହିତ, ଏକା ଗାଁର ଦର । ରଥଙ୍କ ପୁଅ ଭକ୍ତା

ପେଣ୍ଠାର ବାବୁଙ୍କ ରେଣେଇଆ । ପୁଅ ଦେଖାଛେବ, ବଜାର ସଉଦା ହେବ, ଆଉ ରୋଜଗାରିଆ ଯଜମାନ, କେବେ କେବେ କିଛି ପ୍ରାପ୍ତିର ଆଶା ମଧ୍ୟ ଥାଏ । ଏଥୁ ସକାଶେ ରଥେ ମାସକୁ ଥରେ ଦୁଇ ଥର ସହରକୁ ଅସି ଥାଆନ୍ତି । ପେଣ୍ଠାରଙ୍କ ସହିତ କଥା ସମାପ୍ତ ଉତ୍ସରେ ରଥେ ବୁଝିବୁଛି ବୁଝିଲେ । ଆଜି କିଛି ନୂଆ ନୂଆ ଜଣାଗଲ, ଆଗେ ପଢ଼ିଷ୍ଟିବା ମାତ୍ର କିଣା ଭୁଲିରେ ମୁଣ୍ଡିଆଟାଏ ମାର ଗୋଡ଼ ଧୋଇବାକୁ ପାଣି ତାଳେ ଆଣି ଦିଏ—ଆଜି ଉଠୁ ନାହିଁ କିଅଂ ? ଆଉ ସମ୍ବାଦ ନ ପାରି ନାକଟାଏ ଦେଲେ, “ରେ କିଣା ! ରେ କିଣା !” କିଣୁ କିନ୍ତୁ ନିରୁତ୍ତର । ବ୍ରାହ୍ମଣ ମନ ନକିତଳ ଅଳପକେ ତାତି ପାଏ । କିଛି ଖପା ବୋଲରେ ଡାକଲେ, “ରେ କିଣା !” ଉପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କେଷରେ ରଥଙ୍କ ଦୋଧ କରିବା ଖୁବ୍ ଅନ୍ୟାୟ । କାରଣ ରଥଙ୍କ ଆବିର୍ତ୍ତାବ ବିଷୟ କିଣାରମ ସିଂହଙ୍କର ଅଙ୍ଗତବ୍ୟ, ଏକଥା ଅମ୍ବେମାନେ ଦୃଢ଼ିରୁପେ ବୋଲିପାରୁଁ । ସିଂହେ ସେ ସମୟରେ ନାନା ତିନ୍ତାରେ ମନ ସଫୋର କରିଥିଲେ । କିପରି ରାମ ବାପୁଡ଼ା ଜେଲ ଯିବ, ଫାଣ୍ଡିକୁ ବାହୁଡ଼ା ଯାଇ କିପରି ନୂଆ ରକମ ଜାର କରିବେ, ସରକାରରୁ କିପରି ଖୁସନାମ ମିଳିବ, ଆଉ ଦୁଇ ବୁରି ନମର ମାମଲ ଗୁଲାମ ଦେଲେ କିପରି ଜମାଦାର ପାଇବେ ଇତ୍ୟାଦି ନାନା ଘବନାରେ ମନ ପୁଲି ଉଠୁଥିଲ । ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଦାର୍ଶନିକ ପଣ୍ଡିତେ ବୋଲନ୍ତି, ମନ ଗୋଟାଏ ବିଷୟରେ ସଲଗ୍ନ ଥିଲେ ଅନ୍ୟ ବିଷୟ ଧାରଣା କରିପାରେ ନାହିଁ । ସିଂହଙ୍କ ମନ ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୋଟାଏ ନୁହେ; ପୁଞ୍ଜାଏ ପାଞ୍ଚଟା ବିଷୟରେ ସଲଗ୍ନ—ଏଥକୁ ସେ ରଥଙ୍କ ଡାକିବା ଶୁଣି ପାଇଲେ ନାହିଁ ବୋଲି ତାହାଙ୍କୁ ଦୋଷି କର ଯାଇ ନ ପାରେ; ମାତ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣ ବାପୁଡ଼ା ତାହା ବୁଝିଲ ନାହିଁ । ପୁନର୍ବାର—“ରେ କିଣା, ରେ କିଣା ! ପାଣି ତାଳେ ଦେ” ଗୋଡ଼ ଧୋଇବି । ସିଂହେ ତମକ ପଡ଼ି ରଥଙ୍କ ବୁଝିଲେ, ପୁଣି ଦିଗବାର ଉପରେ ନଜର ପଡ଼ିଗଲ ।

‘ରେ କଣା, ପାଣି ତାଳେ ଦେ ଗୋଡ଼ି ଧୋଇବି ।’ ଅବଶ୍ୟ ଦିଗବାର ଶୁଣିଲା । ରଥଙ୍କ ଫେଧର କାରଣ ସେପରି ଅହେତୁକ ସିଂହଙ୍କର ହୋଧ ସେହିପରି କାରଣ-ସଜ୍ଜୁଳ ଅଟେ । ସିଂହେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଖପାଇ ସ୍ଵରରେ ଜବାବ ଦେଲେ, “କିପରି ଅଖାଡ଼ୁଆ ଗୋସେଇଁ ହେ, ଟିକିଏ ତର ସହନାହିଁ ?”

“କଣ ବୋଇଲୁ ? କଣ ବୋଇଲୁ ? ଅଖାଡ଼ୁଆ !” ରଥଙ୍କର ତ ଅଣି ଫେଟିବାକୁ ବସିଲଣି । ପେଞ୍ଚାରେ ସବୁ ଶୁଣୁଥିଲେ, ଧାଇଁ ଆସି ଥାମ ଥୁମ କରି ଦେଲେ । ନକିତଳ ତାତି ବେଶି ବେଳଯାଏ ରହେ ନାହିଁ । ରଥେ ଗୋଡ଼ି ଧୋଇ ପେଞ୍ଚାରଙ୍କ ବିଛଣାରେ ବସିଲେ । ମନଠାକୁ ଥଣ୍ଡା କରିବା ପାଇଁ ଅଣିରୁ ନାସଦାନିଟା ବାହାର କଲେ । ପେଞ୍ଚାରଙ୍କ ସହିତ କଥୋପକଥନ ଆରମ୍ଭ, ଏଣୁ ତେଣୁ କଥା ଉତ୍ସରେ କଣା ବାରିକର କନଷ୍ଟବଳୀ, ରେଣୁ ଗୁଲାଶ ରତ୍ୟାଦି କଥା ଶୁଣିଲେ । ରଥେ ଶୁଣି ସାରି କହିଲେ, “ଓଃ ଏହିକି ଏତେ ?— ପୁନର୍ମୁଣ୍ଡିକୋରବ ।”

ରାମ ବାରିକ ଚଲଣ ହୋଇ ଆସିବା ଦିନଠାରୁ ଗୋପାଳପୁର ପ୍ରଭୃତି ଗୁରିଖଣ୍ଡି ହ୍ରାମରେ ମାଛିଟି ମରି ଯାଇଛି । ସବୁ ପାଇଟି ବନ, କାହାର ମନରେ ସୁଖ ନାହିଁ । ଘରପିଣ୍ଡ ଭେଦା ଉଠିଲ । ଗୋପାଳ ଘଡ଼େଇ ଟଙ୍କା ଟୁକର ଧରି ଅଖା ଭଡ଼ି ବାହାରିଲେ । ସଙ୍ଗରେ ରାମର ମାଉସୀପୁଅ ଭାଇ ମହା ବାରିକ ଆଉ ହତ୍ଯା ସାମଲ ଏହି ଦୁଇଜଣା । ଗୋପାଳ ଘଡ଼େଇ ଜଣେ ମାମଲତକାର ଲୋକ, ଗୁରିଖଣ୍ଡ ଗାଁରେ ତାହାର ନାମ ଡାକ । ଆଗେ ତାହାର ତିନିଖଣ୍ଡ ଚାଲୁ ଥିଲା । ଗୁର ହଳ ଜମି ଗୁଣ, ଶକଡ଼ା ଟଙ୍କା ଫେର ଫାର ରଳେ । ସଦରକୁ ଯିବା ଆସିବ ରେ ଆଇନ କାନ୍ଦିନ କଥା ତାହାକୁ ଭଲ ଜଣା; ତଥାପି ସେ ରତ୍ନାନା ସମୟରେ ତାଙ୍କ ପଛରେ ଗୁରିଜଣ ମୁରବିଭଳିଆ

ଲୋକ ଅଧ କୋଣ ଯାଏ ଗୋଡ଼ାଇଯାଇ ନାନା-ପ୍ରକାର ଉପଦେଶ ଦେଲେ । ବାହୁଡ଼ି ଅସିବା ସମୟରେ ଅବଧାନେ ବନମାଳୀ ଓର୍ଖା କହିଲେ, “ଯାଆ ଦଢ଼େଇପୁଅ, ‘ଶ୍ରୀ ମଧୁସୁଦନ ଶ୍ରୀ ମଧୁସୁଦନ’ କହି ଗୁଲି ଯାଆ । ମୁଁ ଯେ ଦିନ ଧରି ଦେଇଲୁ, ତାହା ନ ମେଣନ ।”

ଆଜି ମାମଲାର ତାରିଖ । ଜେଲଖାନା ହାଜର ଆସାମୀ ସବୁ ଗୁଲାଶ ହୋଇ ଆସି ନାଜରଖାନାରେ ବସିଛନ୍ତି । ଗୋପାଳ ଘଡ଼େଇ କିଛି ଅଖାଗୁଡ଼ା ବଳରେ ହାଜରି ଜାଏଗା ଦୁଆର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗଲା । ଡାହାଣ ହାତ ବୁଡ଼ା ଆଙ୍ଗଳୀ ଓ ମୁଣ୍ଡ ନାନା ଭଙ୍ଗିରେ ସଞ୍ଚାଳନ କରି ବାମଙ୍କୁ ଇଶାର କଲା । ବାମ ହାଜରରେ ରହି ଦାବରେଇ ପାଇଥିଲା, ତାହାକୁ ସେହି ଅବସ୍ଥାରେ ହାକିମଠାକୁ ଆଣିଥିଲେ କଣ କରିଥାଆନ୍ତା କଥା ଅଳଣା । ମାତ୍ର ରାମା ମଫ଼ରିଲ ଭଣ୍ଡାର ହେଲେ କଣ ହେବ, ପଣ ପଣ ଗସ୍ତିହାକିମମାନଙ୍କୁ ବେଠିରେ ଖାଇର କରି କରି ମୁଣ୍ଡବାଳ ପାଚିଲଣି । ଦଢ଼େଇକୁ ଦେଖି ଶୁବ୍ର ହେମତ ବାନ୍ଧିଲା । ମୁଣ୍ଡ ହାତ ହଲାଇ ଘଡ଼େଇ କଥାରେ ଜବାବ ଦେଲ । ଘଡ଼େଇ କାମ ସାରି ଗୁରି ଛାତ ଗୁଲି ଆସିବା ଉତ୍ସରେ ପହରବାଲ କନେଷ୍ଟବଳ ଡାକ ଦେଲ, “ତପାତ୍, ତପାତ୍ ।” ଅର୍ଥାତ୍ ନାଜର ଜାଣନ୍ତୁ ସେ ବାହାରିଆ ମଣିଷକୁ ହାଜର ଆସାମୀ ପାଖ ପୂରାଇ ଦେଉ ନାହିଁ । ଦଢ଼େଇ ନାଜର-ଖାନାରୁ ଆସି ଉକାଳ ଅବଦୁଲ ଶୋଘନ ଖାଁଙ୍କୁ ଆସାମୀ ପକ୍ଷରୁ ଉକାଳତନାମା ଦେଲେ ।

ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀ ଦେଇ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ମୌଲିଷ ଅବଦୁଲ ଖାଁଙ୍କ ମିସଲରେ ପହିଲ ନମ୍ବର ଏହି ମାମଲ ଡାକର ହେଲ । ମୌଲିଷ ସାହେବଙ୍କର କିଛି ପରିଚୟ ଦେବର ଆବଶ୍ୟକ । ବିନା କାରଣରେ ଆମ୍ବେମାନେ ଏହି ପରିଚୟ ଦେଉ ନାହିଁ, ଆପଣମାନେ ଏକଥା

ବୁଝି ପାରିବେ । ଆଜିକାଳ ସରକାର ଯେପରି ହାକିମ-ଗୁଡ଼ାଙ୍କୁ ଛିଲେଇ ପିଲାପରି ରୁରିଆଡ଼େ ବୁଲାଇ ମାରୁଛନ୍ତି, ଆଗେ ସେପରି ନ ଥିଲା । ଜଣେ ଜଣେ ହାକିମ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଜିଲ୍ଲରେ ଆଠ ଦଶ ବରସ ରହି ଯାଉଥିଲେ । ମୌଲିଙ୍ଗ ଅବଦୂଲ ଖାଁ ଆଜକୁ ଉଣା ଅଧିକ ଦଶ ବରସ ହେଲା ଏହି ଜିଲ୍ଲରେ ଅଛନ୍ତି । ଦର ଦୁଆର ବାଗ ବଚିରୁ ଜାରି କରି ଦେଲେଣି; ସହରର ସମସ୍ତେ ମାନନ୍ତି । ମଫରଲରେ ମୌଲିଙ୍ଗ ଦିପୋଟି ବୋଲି ନାମ ଦ୍ଵାକ । ଉକାଳ, ମୁକ୍ତାର ବୋଲନ୍ତି ମୌଲିଙ୍ଗ ବିରାରରେ ପାଣି ଗଲିବ ନାହିଁ । ହେଲେ ଆମ୍ବେମାନେ କିନ୍ତୁ ମୌଲିଙ୍ଗଙ୍କ ଗୋଟାଏ ଭାରି ଦୋଷ ବା ଗୁଣ କଥା ଜାଣୁ, ସେ ପୋଲିଶ ଉପରେ ସବୁଦିନ ଗୋସ୍ବା, ଟାହାଙ୍କର କେମନ୍ତ ଗୋଟିଏ ଧାରଣା ହୋଇ ଥିଲ ଯେ, ପୋଲିଶ ଅନେକ ପ୍ଲଟରେ ସଜାପକ କରି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଆସାମୀଙ୍କୁ ରୁଲାଣ ଦିଏ, ଏଥୁ ପାଇଁ ରୁଲାଣ ମାମଲରେ କିନ୍ତୁ ଟିକିଏ ବାଟ ପାଇଲେ ଆସାମୀଙ୍କୁ ଖଲସ କରି ଦିଅନ୍ତି ।

ହାକିମ ମିସଲରେ ବସିବା ମାତ୍ର ପେଞ୍ଚାରେ ବାଁ ହାତରେ ବିଡ଼ାଏ ନଥ୍ ଡାହାଣ ହାତରେ ଦୁଆତ କଲମ ଧରି ମିସଲ ଆଗ ବେଶ ପାଖରେ ପଢ଼ସ୍ତ, ଆଗବେଞ୍ଚରେ କାଗଜପତ୍ର ଥୋଇ ଦେଲେ । ହାକିମଙ୍କୁ ଖୁବ ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଁଇ ସଲମ କରି ବେଞ୍ଚରେ ବସିଲେ ।

ହାକିମ—ମାମଲ ପେଣ୍ଟ କର ।

ପେଞ୍ଚାର—ହଜୁର, ପଛିଲ ନମ୍ବର ମାମଲ ନିମକ୍ତ ପୋଲିଶ ରୁଲାଣି । ସରକାର ତରଫେ ମୁଦେଇ କନଷ୍ଟବଳ କଣ୍ଠାରମ ସିଂ । ମୁଦାଲୁ ରାମ ବାରିକ ।

ଚପରାସୀ ପାହି କରି ତିନିଥର ଡାକ ଦେଲା, “କଣ୍ଠାରମ ସିଂ କନଷ୍ଟବଳ ହାଜର ହେ ।”

କଣ୍ଠାରମ ସିଂ ହାକିମଙ୍କୁ କନଷ୍ଟବଳୀ ସଲମ ବଜାଇ ସାଷ୍ଟୀ ବାକସ ଭିତରେ ଛାଡ଼ା ହେଲା ।

ନାଜରଖାନା କନେଷ୍ଟବଳ ଆସାମୀଙ୍କୁ ହାଜର କରି ଦେଲା ।

ପେଞ୍ଚାରଙ୍କ ପଡ଼ାଇବା ମାପିକେ କଣ୍ଠାରମ ସିଂ ସତ୍ୟପାଠ କରି ଇଜାହାର ଦେବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ହାକିମ ମୁଦେଇର ନାମ, ବାପର ନାମ, ବପୁସ୍ତ ଜଣ୍ୟାଦି ଦୟାର ମୁତାବକ ଲେଖି ସାଇଲା ଉତ୍ତରେ ମୁଦେଇ ମାମଲର ସମସ୍ତ ହାଲ ହାକିମଙ୍କ ସଞ୍ଚାଲ ମୁତାବକ ବଦ୍ୟାନ କରିଗଲା । ଜବାନବନ୍ଦ ଲେଖିଥାର ହାକିମ ମୁଦାଲ ତରଫ ଉକାଳକୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବ ?”

ଉକାଳ ସଲମ କରି କହିଲେ, “ହଁ ହଜୁର ।”

ସଞ୍ଚାଲ ଉକାଳ—ଆସାମୀ ଯେ ଲୁଣ ପାଣି ତାଳ ଦେଲା, କିଏ ଦେଖିଛି ?

ଜବାବ ମୁଦେଇ—ମୁଁ ଦେଖିଛି, ସେ ହାଣ୍ଟିରେ ପାଣି ପୂରଇ ରୁଲମୁଣ୍ଡ—

ଉକାଳ—ବସ ବସ, ମୁଁ ଯାହା ପରିବି ସେଥିର ଜବାବ ଦିଅ, ଅଧିକ ଗୁଡ଼ାଏ ବକ ନାହିଁ । ମୁଁ ପରିଚାଳି ଆଉ କେହି ଦେଖିଛି କି ନାହିଁ ? ‘ହଁ’ କି ‘ନା’ ଏତିକି ବୋଲ ।

ଜବାବ କଃ—ନା, ଆଉ କେହି ଦେଖି ନାହିଁ ।

ଉକାଳ ସଞ୍ଚାଲ—ସେ ଲୁଣ ଦହପାଣି ତାଳ ଦେଲା କି ଭଲ ପାଣି ତାଳ ଦେଲା, କିପରି ଜାଣିଲ ?

ଜବାବ କଃ—ମୁଁ ଗୁରୁତ୍ୱାତ୍ମକ ସନ୍ଧାନ ପାଇ ଯାଇ ଧରିଛି ।

ସଞ୍ଚାଲ ଉକାଳ—ଧରିଛ ତ, ହଁ—ଲୁଣପାଣି ତାଳକୁ ବୋଲି କିପରି ଜାଣିଲ ?

ଜବାବ କଃ—ମୁଁ ମାଟି ରୁଣ ଦେଖିଛି; ଲୁଣିଆ ଲାଗିଲ ।

ଉଜ୍ଜାଳ—ବର୍ତ୍ତମାନ ଥରେ ରୁଖ ।

କନେଷ୍ଟୁବଲ ବରାମଦ ମାଟି କିଞ୍ଚିତ୍ ହାଣ୍ଡିରୁ
ଉତୀଇ ରୁଣିଲେ, କହିଲେ, “ଦେଖନ୍ତ ଲୁଣିଆ
ଲଗୁଇଲା ।”

ଉଜ୍ଜାଳ—ଆଉ ଥରେ ବେଶି କରି ରୁଖ ।

କନେଷ୍ଟୁବଲ—କିଞ୍ଚିତ୍ ଗୋପା ହୋଇ ଶୁବ୍ର
ବୃକ୍ଷାଏ ମାଟି ପାଟିରେ ପୂରାଇ ଦେଲେ । ମିଥଳରୁ
ଓହ୍ନାଇ ଯାଇ ଥୁଥୁ କରି ବାହାରେ ପିଙ୍ଗି ଦେଲେ ।
ମିଥଳକୁ ଆସି ଉଜ୍ଜାଳଙ୍କୁ ଶୁବ୍ର ହେମତରେ କହିଲେ,
“ଦେଖ, ମାଟି ଶୁବ୍ର ଲୁଣିଆ ।”

ଉଜ୍ଜାଳ ମୁହଁରେ ରୁମାଳ ଦେଇ ହସିଲେ, ଅଉ
କିଛି ପରାରିଲେ ନାହିଁ ।

ମୁଦେଇ ତରଫ ସାଷ୍ଟୀ ଦିଗବାର ଶଙ୍କ ମଳିକଙ୍କର
ନାମ ଧାମ ହାକିମ ଲେଖିବା ଉତ୍ତରେ, ପେଣ୍ଠାରେ
ସତ୍ୟପାଠ ପଡ଼ାଇଲେ ।

ସଞ୍ଚାଲ—କନେଷ୍ଟୁବଲ ଆସାମୀକୁ ଗ୍ରେହାର
କରିବାବେଳେ ତୁ ପାଖରେ ଥିଲୁ?

ଜବାବ ଶଙ୍କ ମଳିକ—ହଁ, ମୁଁ ପାଖରେ ଥିଲି ।

ସଞ୍ଚାଲ—ଆସାମୀ ରାମା ଲୁଣ ମାରିବା ପାଇଁ
ହାଣ୍ଡରେ ଦହପାଣି ରଖିଥିଲା, ତୁ ଜଣୁ?

ଜବାବ - ହଁ, ମୁଁ ଜାଣେ ।

ସଞ୍ଚାଲ—ଆସାମୀ ନାଳ ମୁହଁରେ ପାଣି ଢାଳ
ଦେଲୁ, ତୁ ଦେଖିଛୁ?

ଜବାବ—ଆଜ୍ଞା ଆଜ୍ଞା, ହଁ ହଁ, ରାମା ପାଣି
ଫୋପାଡ଼ି ଦେଲୁ । ସେ ଲୁଣ ମାରେ ।

ମୁଦାଳ ତରଫ ଉଜ୍ଜାଳ ସଞ୍ଚାଲ—ରାମା ପାଣି
ଢାଳ ଦେବାବେଳେ ତୁ ପାଖରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ
ଦେଖିଛୁ କି ନା?

ଜବାବ—ନା ମୁଁ ଦାଣ୍ଡରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇଥିଲି ।
ଜମାଦାରେ କହୁଥିଲେ ମୁଁ ଶୁଣିଛୁ ।

ହାକିମ କଣାରାମ ସିଂକୁ ପରାରିଲେ, “ତୁମର
ଆଉ କେବି ଗୁହା ଅଛି?”

କଣାରାମ କହିଲେ—ମୁଁ ସରକାରୀ ପୋଲିଶ—
ନିଜେ ଆଣିରେ ଦେଖି ଅଛୁ । ଆଉ ଗୁହା କଣ ?

ହାକିମ ଏ କଥା ଶୁଣି ମୁରକି ହସିଲେ ।

ମାମଲୁ ପ୍ରମାଣ କରଇବା ପାଇଁ ସାଷ୍ଟୀ ପ୍ରସ୍ତୁତି,
ଏ କଥା କଣାରାମଙ୍କୁ ଜଣା ନ ଥିଲା ।

ଏ ଉତ୍ତରେ ଆସାମୀର ଜବାବ ନିଆଗଲା ।

ଆସାମୀ ରାମ ବାରିକର ନାମ ଧାମ ହାକିମ ଲେଖି
ନେଲା ଉତ୍ତରେ, ତାହା ବିଷୟରେ ଅଣା ଯାଇଥିବା
ଅନ୍ୟେକା ସଂଶେଷରେ ବୁଝାଇ ଦିଆଗଲା ଉତ୍ତରେ
ହାକିମ ପରାରିଲେ, “ତୁ ଦୋଷୀ କି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ।”

ଜବାବ ଆସାମୀ ରାମ ବାରିକ—ମୁଁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ

ହାକିମ—ତେବେ କି ସକାଶେ ପୋଲିଶ ତୋତେ
ହୁଣି ଦେଲା ?

ଜବାବ—ଆଜ୍ଞା ମୁଁ ଜମାଦାରଙ୍କର ବେଠି ନ
କରିବାରୁ ସେ ମୋ ହାତରେ ଅଧ ହାଣ୍ଡିଏ ମାଟି
ଦେଇ ବାନ୍ଧ ଦେନ ଆସି ଅଛନ୍ତି ।

ସଞ୍ଚାଲ—ତୋତେ କିପରି ବାନ୍ଧ ଆଣିଲେ ?

ଜବାବ—ଆଜ୍ଞା ମୁଁ ଘରେ ଶୋଇଥିଲା । ମୋ
ଘରେ ପଣି ଶୁବ୍ର ମାରିଲେ ଓ ମାରି କରି ବାନ୍ଧ
ଆଣିଲେ ।

ସଞ୍ଚାଲ—ତୁ ଦିନବେଳେ ଶୋଇଥିଲୁ ?

ଜବାବ—ଆଜ୍ଞା ମୋତେ ଜୁର ହୋଇଥିଲା—ନା
ନା ମୋ ପେଟ ଟାଣୁ ଥିଲା, ମୁଁ ଶୋଇଥିଲି ।

ସତ୍ତ୍ଵାଳ - ତୋହର ସଫାର ଗୁଡ଼ା ଅଛି ?

ଆସାମୀ ରାମବାବିକ ଜବାବ ଦେବାପୂର୍ବରୁ
ଉଣିଲ ଉଚ୍ଚକର କହି ପକାଇଲେ, “ଆଜ୍ଞା ହଜୁର !
ଦୁଇଜଣ ସଫାର ଗୁଡ଼ା ଅଛନ୍ତି ।”

ଆସାମୀ ତରଫ ପ୍ରଥମ ସାଷ୍ଟୀ ।

ମକର ବାରିକ, ଡାକ ନାମ ମନ୍ତ୍ର, ବାରିକର
ନାମ ଧାମ ଫାରମ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ପେହାର ହଲପ୍ର
ଦେଲେ ।

ସତ୍ତ୍ଵାଳ—ତୁ ଏ ମାମଲାରେ କଣ ଜାଣୁ ?

ଜବାବ ମକର ବାରିକ—ଆଜ୍ଞା ମୁଁ ଜାଣେ, ରାମ
ଲୁଣ ମାରି ନାହିଁ । ତାହାର ଝାଡ଼ା ହେଉଥିଲା, ଘରେ
ଶୋଇଥିଲା, ଲୁଣ ମାରିଲା କବତେବେଳେ ?

ମୁଦାଲ ତରଫ ଉଣିଲ ସତ୍ତ୍ଵାଳ—ତୁମ୍ହ ଗ୍ରାମ
ଲୋକ ଲୁଣ କେଉଁଠାରୁ ଆଣି ଖାଅ ?

ଜବାବ—ଆଜ୍ଞା ହାଟରୁ ବରେବର ବିଲେଇତି
ଲୁଣ କଣି ଆଣି ଖାଉଁ ।

ସତ୍ତ୍ଵାଳ—ରାମ ହାଟରୁ ଲୁଣ କିଣେ କି ନାହିଁ ?

ଜବାବ—ବରେବର ।

ସତ୍ତ୍ଵାଳ—ବରେବର କଣ ରେ ? ଆରେ ରାମ
ହାଟରୁ ଲୁଣ କଣି ଆଣେ, ତୁ ଆଖିରେ ଦେଖିଛୁ କି
ନା ?

ଜବାବ—ରାମ ହାଟରୁ ବରେବର ଲୁଣ କଣି
ଆଣେ, ମୁଁ ଆଖିରେ ଦେଖିଛୁ !

ସତ୍ତ୍ଵାଳ—କନଷ୍ଟବଳ ରାମ ଉପରେ ରଗିଥିଲା
କି ନା ?

ଜବାବ—ଆଜ୍ଞା ହଜୁର, ବରେବର ରାମ
ଜମାଦାର ଅଜଣ୍ଯ ବାସନ ନ ମାଜିବାରୁ ତା ଉପରେ
ଆଜକୁ ଆଠଦିନ ତଳେ କଢ଼ି ରଗିଥିଲା । ତାକୁ

ଜେଲ ଦେବାକୁ କହିଥିଲେ । ରାମକୁ ବାନ୍ଧିପକାଇ
ତେର ମାରିଲେ । ରାମ ‘ବାପରେ ମାରେ’ ପାଟି
କରୁଥାଏ ।

ସରକାର ତରଫ କୋଟ ଇନ୍‌ପ୍ରେକ୍ଷର ସତ୍ତ୍ଵାଳ—
ରାମକୁ କନଷ୍ଟବଳ ମାରିବା ତୁ ଦେଖିଛୁ ?

ଜବାବ—ଆଜ୍ଞା ନା, ମୁଁ ଶୁଣିଛୁ ।

ଦୁଃଖ ନମ୍ର ସାଷୀ ହର୍ଷ ସାମଲ ପ୍ରଥମ ସାଷୀ
ଯାହା କହିଥିଲା, ଟିକ୍ ସେମିତି ସମସ୍ତ କଥା ବୟାନ
କଲା ।

ନଥୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲା ଉତ୍ତରେ ଆସାମୀ ତରଫ
ଉଣିଲ ଅବଦୂଳ ଶୋଭାନ ଖାଁ ହାକିମକୁ ରୂପୀ ଯେଉଁ
ବକ୍ତ୍ଵା କରିଥିଲେ, ସେଥର ସାରମର୍ମ—

“ଉଣିଲର ବକ୍ତ୍ଵା—

“ହଜୁର ଏ ମାମଲ ତମାମ ୫୨୦ ଓ ପରେବ ।
ମୁଦେଇ କିଣାରମ ସିଂ ଜାଣିରେ ଉଣ୍ଡାରି; ଆସାମୀ
ମଧ୍ୟ ଭଣ୍ଡାର, ଆସାମୀ ତାହାର ସଙ୍କୁଡ଼ ନ
ମାଜିବାରୁ ସେ (ମୁଦେଇ) ବଡ଼ ରଗିଥିଲେ,
ଆସାମୀକୁ ଜବଦ କରିବା ଓ ହୃଦୟର କରିବା
ମତଳିବରେ ଏହି ମାମଲ ରଞ୍ଜନା କରିଅଛି ।

୨ୟ । ନଥୁରୁ ସଫା ପ୍ରକାଶ ମୁଦାଲ ହାଟରୁ ଲୁଣ
କଣି ଖାଏ; ସୁତରଂ ତାହାର ଲୁଣ ମାରିବା ଦରକାର
ନ ଥିଲା ।

୩ୟ । ଗ୍ରେଟ୍ରାର ସମୟରେ ଆସାମୀ ବେମାର
ହାଲତରେ ବିଛଣରେ ଶୋଇଥିଲା । ବେମାର ଲୋକ
କେବେ ଲୁଣ ମାରି ନ ପାରେ ।

୪ୟ । ସରକାରୀ ଦିଗବାର କନଷ୍ଟବଳ ସଙ୍ଗରେ
ଥିଲା, ଆସାମୀ ଲୁଣ ମାରିଥିଲେ ସେ ଦେଖି ଥାଆନ୍ତା ।

୫ମ । ଆସାମୀ ଯେଉଁ ବସାମଦି ମାଟି ବାଖଲ କରି ଅଛି, ତାହା ମୁଦାଲୁ ନାଳ ମୁହଁରୁ ଆଣି ଥିବା ସତ୍ୟ ଅଟେ । ସେ ମାଟି ଯେ ଲୁଣିଆ ଲଗୁଅଛି ସେଥିର କାରଣ ଏହି କି ଯେ ମପସଳି ତିଲ୍ ମାନେ ଶବ୍ଦରେ ଭୟରେ ଦାଣ୍ଡକୁ ବାହାରନ୍ତି ନାହିଁ । ମାଟି ବାହାର ନାଳ ଦୁଆରର—ଇତ୍ୟାଦି, ଇତ୍ୟାଦି । ସେହି ପଣି ପଡ଼ି ପଡ଼ି ମାଟି ଲୁଣିଆ ହୋଇ ଯାଇଅଛି । ଏ କଥା ସତ୍ୟ କି ମିଥ୍ୟ ମୁଦରଇ କଣାରମ ଆଉଥରେ ମାଟି ରୁଷୁ ଓ ସୁଙ୍ଗ ସେପରି ଉଷମୁଖିଆ ଗଲା ଅଛି କି ନାହିଁ, ସପା ଜଣାଯିବ ।

ଉଳଳ ବକ୍ତ୍ତା ଶୁଣି ହାକିମ ଠୋ ଠୋ କରି ହସିଲେ । ଗେଷାରେ ହାକିମ ଆଡ଼କୁ ନଥ୍ ଉତ୍ତାଡ଼ି କରି ଖୁବ ଗୋଟିଏ ହସିଲ, ଆଉ ସମସ୍ତେ ମଧ୍ୟ ମୁହଁରେ ଲୁଗା ଦେଇ ହସିଲେ । ତହିଁ ଉତ୍ତରେ ଉଳଳ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ହାକିମଙ୍କୁ ଅନାଇ କହିଲେ, “ହଜୁର ମା ବାପ ଖାନିଦ; ଆସାମୀ ନିହାତ ଗରିବ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ, ତାହାକୁ ଖାଲସ ଦିଆଯାଉ ।”

ହାକିମ ଦୁଇ ପର୍ଦ୍ଦ ପୁଲିଶକେପ୍ କାଗଜରେ ଏକ ଲମ୍ବା ରାସ୍ ଲେଖିଲେ—ଉଳଳ ଯେଉଁ ସମସ୍ତ କାରଣ ଦର୍ଶାଇ ଥିଲେ, ରାୟରେ ସେ ସମସ୍ତ କାରଣ ଉଲ୍ଲେଖ କରି ଆସାମୀଙ୍କୁ ଖାଲସ ଦେଲେ, ଅଧିକାନ୍ତ ଲେଖିଲେ ମୁଦେଇ କଣାରମ ସଂ ପୋଲିଶ କର୍ମର ଅଯୋଗ୍ୟ ।

ରାୟର ଏକ ପ୍ରସ୍ତ ନକଳ ଶ୍ରୀପୁକ୍ତ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରାର ସାହେବଙ୍କ ଫଳରେ ପେଶ ହେଲା । ଏ ଯାଏ କଣାରମଙ୍କର ନୌକରି ରଷା ପାଇବା କଠିନ ଥିଲ; ମାତ୍ର ପେଶାର ହାକିମଙ୍କୁ ସମଜାଇ ଦେଲେ, “ହଜୁର ପୋଲିଶ ନୁଆ, ଗ୍ରାମ ଲେକ ଏକପେନ, ସମସ୍ତେ ବଦମାସସ, ସବଦା ଲୁଣ ଚୈର କରି ସରକାରଙ୍କ ଲୋକସାନ କରୁଅଛନ୍ତି, ପୋଲିଶଙ୍କୁ ଉପମ୍ରିୟ କଲେ

ସରକାରୀ ଲୁଣ ବରବାଦ ହୋଇଥିବ । ଏହି ପୋଲିସ୍ କନଷ୍ଟବଳ ଖୁବ୍ ହସିଆର, ତଳକ ତ୍ରାମ ଲୋକମାନଙ୍କ ପାହରେ ଏ ମାମଲ ପାହିବ ହେଲା ନାହିଁ ଇତ୍ୟାଦି, ହାକିମ କିନ୍ତୁ ଶୋସନାମାର କରି କିଣ୍ଠକୁ ଗୁଡ଼ି ଦେଲେ ।

ଆମୁମାନଙ୍କ ଜମାଦାରେ ଭାର ଫୁଲିରେ ଆସାମୀଙ୍କ ଧରି ମପସଳରୁ ଆସିଥିଲେ । ମାମଲର ହାଲ ଦେଖି ତାହାଙ୍କ ଅଣା ବସିଗଲଣି । ସାମାନ୍ୟ ଲୋକମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥା ଏହିପରି । ଅନ୍ତୁ ଆନନ୍ଦରେ ପୁଲି ଉଠନ୍ତି, ସେହିପରି ଅନ୍ତୁ ଟିକିଏ ଧକା ଖାଇଲେ ବସି ପଡ଼ନ୍ତି । କରେଇ ବାହୁଡ଼ା ସିଙ୍ଗେ ପେସାରଙ୍କ ବସାସର କୋଣରେ କାନିଷ୍ଠା ମେଲାଇ ଦେଇ ଲଠ କରି ଶୋଇ ପଡ଼ିଲେ । କାହିଁଲ ବାହାନାରେ ସେ ରାତିରେ କିନ୍ତୁ ମୁହଁରେ ଦେଲେ ନାହିଁ । ରାତିରେ ଜମାଦାରଙ୍କୁ କିପରି ନିଦ ହୋଇଥିଲ, ଏଥର ଠିକ ସମ୍ବାଦ ଆମ୍ବେମାନେ ପାଇ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ମୁହଁ ଅନାର ଥାଉଣୁ ଦିଗବାରକୁ ଧରି ଫାଣିକୁ ରବାନା ହୋଇଗଲେ । ଆଉ ଆଉ ଦିନେ ଦିନ ପହରେ ଥାଇଁ ଫାଣିରେ ପଢ଼ୁଅନ୍ତି; ମାତ୍ର ଆଜି ପଦ୍ମଶବଦକୁ ରାତି ପହରେ ଗଡ଼ି ଗଲା । ରେଣ୍ଡେଇର କିନ୍ତୁ ବନ୍ଦୋବସ୍ତୁ ହେଲା ନାହିଁ, ଦିଗବାର ଗାଁରୁ କିନ୍ତୁ ଜଳଣିଆ ଅଣାଇ ଦେଲା ।

ସକାଳବେଳେ ଜମାଦାରେ ଫାଣି ପିଣ୍ଡାରେ ବସି ମନ ମଧ୍ୟରେ ଭାବୁଛନ୍ତି, ଗାଁ ଲେକେ ଏଣିକ ତାହାଙ୍କ ହେଠାଦର କରିବେ, କେହି ଅବା ଟାପର କରିବ । କାହାର ମୁହଁକୁ ଭଲ କରି ଅନାତ୍ର ନାହାନ୍ତି । ଗାଁର ମୁଖ୍ୟା ମୁଖ୍ୟା ଲୋକମାନେ ପଢ଼ିପରି ହାଜର ହୋଇ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଦଣ୍ଡବ୍ରତ କଲେ । ଜମାଦାରଙ୍କ ଆଗମନ ଯଦିର ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଜଣା, ମାତ୍ର ଜଣା ନ ଥିବାର ଏବଂ ରାତିରେ ଉତ୍ତାପ ଥିବାର ଲହି ଭାର ଦୁଃଖ ପ୍ରକାଶ କଲେ, ଏବଂ ଚଞ୍ଚଳ ରୋଷେଇର ଡୋଲ କରି ଦେଲେ ।

ଦିନ ପାଣି ପରି ବହି ଯାଉଛି । ଜମାଦାରେ ଆଗ ପରି ବେଶି ଗାଁ । ଗସ୍ତକୁ ବାହାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଆଗପରି ଆପଣା ଆପଣା ଦୃଷ୍ଟି ଧନ୍ଦା ସାରି ପାଞ୍ଚ ସାତ ଜଣ ସଞ୍ଜବେଳେ ଜମାଦାର ପାଖରେ ବସନ୍ତ । ଏଣୁ ତେଣୁ ତେର କଥାବାର୍ତ୍ତା ହୁଏ । ଓରେ ପଢୁଅଗଲେ ଛୁନମାନ ବୋଲି ବୋଲି ହୁଏ, ମାତ୍ର ବର୍ଣ୍ଣମାନ ଦୁଇ ପକ୍ଷରେ ଘବନା, ଦୁଇ ପକ୍ଷରେ ଜଗାଇବି । ଜମାଦାରେ ଅନେକ ଉପାୟ ଘବଲେଣି, କିନ୍ତୁ କଥା କିନାରା ଲଗାଇ ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ତ୍ରୋମ ଲୋକେ ନିରୋଳାରେ ବସି ବିରୂର କଲେ—ରାମା ତ ଖଲସ ହୋଇ ଆସିଲା ହଁ; ମାତ୍ର ଏଣିକି କଣ କରାପିବ ? ସରକାରୀ ପୋଲିଶ ମାଡ଼ି ବସିଲଣି, ଆଉ କି ରକ୍ଷା ଅଛି । ରାମା ମାମଲରେ ଜଣି କରି ମଧ୍ୟ ହାରି । ହିସାବରେ ଦେଖାଗଲା, ରାମା ମାମଲରେ ଫେରି ସବୁ ସବୁ ରକମରେ ସତେଇଶ ଟଙ୍କା ଚଢ଼ିବ ଅଣା ଦୁଇପାହି । ଏଣିକି ଆଉ ମାମଲ ଫଁଙ୍କିଲେ ଟଙ୍କା କାହିଁ ଆସିବ ? ଏଥର ଭେଦା ଟଙ୍କାଟା ଯେପରି ଅସୁଲ ହେଲା, ତ ହା ମନ ଜାଣେ । ଟଙ୍କା ବା କାହା ହାତରେ ଅଛି । ଦିନେ ଅଧିକ ଯାଏ ଗୋପାଳ ଦଢ଼େଇ ପିଣ୍ଡାରେ ବସି ଖୁବ୍ ପରାମର୍ଶ କଲେ । ଶେଷକୁ ଅବଧାନ ଯେଉଁ ଉପାୟଟା ବାହାର କଲେ, ସମସ୍ତଙ୍କ ମନ ମାନିଗଲ । କାଲି ଖୋଦ ଅବଧାନେ ଜମାଦାରଙ୍କ ପାଖରେ କଥା ପକାଇବେ, ପ୍ରିର ହେଲା ।

ସଞ୍ଜବ୍ରତ ଲାଗି ଗଲାଗି । ଜମାଦାରେ ଘରବତ ଦରେ ବସିଥାନ୍ତି । ଦିଗବାରଟା ମଧ୍ୟ ନାହିଁ, କାହାକୁ ଡାକିବାକୁ ଯାଇଛି । ଓହା ଅବଧାନେ ଧୀର ଧୀର ହୋଇ ଦେଖିଲେ । ଜମାଦାରଙ୍କୁ ଦଣ୍ଡବେତାଏ କରି ପାଖର ବସିଲେ । ଖୁବ୍ ନିରୋଳା, କେହି ପାଖର ନାହିଁ । ଦୁଇ ରୂପଟା ଏଣୁ ତେଣୁ କଥା ଉହିରେ ଅବ-

ଧାନେ ରୂପ ଆଡ଼କୁ ଅନାଇ ଦୁଇ ରୂପ ଥର ଗଲା ଖଙ୍କାରି ଦେଇ ଥରେ ହାଇ ମାରି ଏକାବେଳକେ କଥାଟା ପକାଇଲେ । ସେ କଥାର ସାରମର୍ମ ଏହି—

“ଜମାଦାରଙ୍କ ବସା ଖର୍ଚ୍ଚ ଗାଁ ଲୋକେ ତଳାଇବେ । ଏ ସିବାଏ ମାସକୁ ପାନ ଖର୍ଚ୍ଚ ବୋଲି ଯୋଡ଼ାଏ ଟଙ୍କା ଦେବେ ଏବଂ ପି ମାସ ଏକ ନମ୍ବର ରୈଶ ଆସାମୀ ଧରିଦେବେ ।”

ଜମାଦାରେ ତ କୋଟିନିଧିଟାଏ ପାଇଗଲେ, ଏକା ବେଳକେ ବାତି । ସମସ୍ତ ଘବନାରୁ ମୁକ୍ତ ହେଲେ ।

ତହିଁ ଆରଦିନ ରୂପିଣ୍ଡା ଗ୍ରାମର ମୁଖ୍ୟା ମୁଖ୍ୟା ଲୋକ ସବୁ କରି ବସିଲେ, କଥା ହୁଣ୍ଡିଲା । ଜମାଦାରଙ୍କ ଖର୍ଚ୍ଚ ରୂପିଣ୍ଡାରେ ରୂପିଣ୍ଡା ଗ୍ରାମରୁ ଉଠିବ । ଏ ସିବା ଜଣେ ପାଶ ହାତରେ କିନ୍ତୁ ଲୁଣ ଦେଇ ରୈର ବୋଲି ଧରଇ ଦେବେ; (ଅବଶ୍ୟ ପାଣର ରାଜିକରାରେ କଥା ହେବ) । ସେ ପାଣ ଯେତେଦିନ ବନରେ ରହିବ, ତାହାର ପିଲା ହିଲ ଖର୍ଚ୍ଚ ସବୁ—ସବୁ—କଥା ଗ୍ରାମ ଲୋକେ ତୁଳାଇବେ ।

ବେଶ କାମ ଚଳିଲ । ଜମାଦାରେ ନାମ ମାତ୍ର ଗାଁ ଗସ୍ତକୁ ବାହାରନ୍ତି, ଚତୁପଟ ଖେଳନ୍ତି, ଗାଁ ବୁଲନ୍ତି ଓ ଅବଧାନଠାରୁ ଛୁନ ଶୁଣି ସୁନ୍ଦର ଘେଜନଟାଏ ପକାନ୍ତି । ଦୁଇ ରୂପ ନମ୍ବର ମାମଲ ମଧ୍ୟ ଚଲାଣ ଦେଲେଣି । ମାମଲ ସାପ ସାବିତ- ଆସାମୀମାନେ ସଜା ପାଇ ଗଲେଣି ।

“ଅଧିମେଶତ ବଢ଼େ ବହୁତ,
ଯିବାବେଳେ ଯାଏ ମୂଳ ସହିତ ।”

ଜମାଦାରେ ଆଜ୍ଞା ଦୁଇଟଙ୍କା ରୋଜଗାର କରିଥିଲେ । “ରାଜା ପଣ୍ଡତ କର୍ମାଭ୍ୟାଂ ।” ଅନ୍ୟାୟଟା କେତେଦିନ ହୁମିବ । କଥାଟା ସରକାର କାନରେ

ବାଚିନ । ଏ ବରଷ ଲାଟିପାହେବଙ୍କ ଦରବାରରୁ ଯେଉଁ ନିମଙ୍କ ସାଲତମାନି ଟିପୋଟ ବାହାରିଲା, ସେଥିରେ ଏହି ୦ବାର୍ତ୍ତକ ମାମଲ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଦରଜ ଥିବାର ଦେଖାଗଲା । ଜିଲ୍ଲା ହାକିମମାନେ ଦେଖି କାବା । ଶୁଭ ହୃଦୀଆର ହୋଇଗଲେ । ଜଗାଜଗି କଲେ; ମାତ୍ର ଫଳ ନାହିଁ ।

ଜିଲ୍ଲା ହାକିମମାନେ ପୋଲିଶ କାରପାଦ ଧରିବା-ପାଇଁ ଶୁଭ ଚେଷ୍ଟାକଲେ; ମାସ କିଛି କରିପାରିଲେ ନାହିଁ । କିପରି ବା ପାରିବେ, ମଫସଲ କୌକିଆ ୦ବାର୍ତ୍ତ ସଦର ଶ୍ରେଷ୍ଠାଦାର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରୈର । “ରୈର ମାଉସୀ ପୁଅଘର, ଯାହା ମିଳିଲା ବାଣିକୁଣ୍ଠ ଖାଇ ।” କୌଣସି ଗୋଲମାଳ ନାହିଁ, କାମ ବେଶ ଚଢ଼ିଛି । ଲୁଣ ରୈର ପାଣଗୁଡ଼ାକ ବେଶ କବୁଲ କବାବ ଦେଇ ଜେଳ-ଶାନାକୁ ଯାଉଥିଛନ୍ତି । ପୋଲିଶ କନେସ୍ତବଳ ଗାଁରେ ପହର—ଆଉ ଜାତି ଲୋକ କି ଲୁଣ ରୈର କରିବେ ?

ଆଜି ସଦର କରେଇରେ ଭାରି ଗୋଟାଏ ଚଢଳ ପଡ଼ିଛି । ଅମଲ ଫରନ ମଞ୍ଜକ୍କେଳ ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁହଁରେ ସେହି କଥା । ବରଗଛ ମୂଳ ମୁକ୍ତାରଖାନାରେ ଆନ୍ଦୋଳନଟା କିଛି ବେଶି । କଥା କଣ ? ଜଣାଗଲୁ ନିମଙ୍କ ମାହାଲର ପୋଲିଶ କର୍ମଗୁଣମାନଙ୍କ ୦କପଣ ଧରିବା ସକାଶ ସଦରରୁ ଗୁରୁତା ପୋଲିଶ ବାହାଲ ହୋଇ ଆସିଥିଲେ । କେତେକ ମାସ ହେଲୁ ବେଶ ବଦଳାଇ ମଫସଲରେ ବୁଲୁଥିଲେ । ପୋଲିଶର କେତେଜଣ କନ୍ଦଶ୍ଵବଳର ୦କପଣିଆ ପ୍ରମାଣ କରାଇ ସାକ୍ଷି ସାବୁତ ସହିତ ଆସାମୀ ଜଲଣ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି । ଆସାମୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏ କିଏ ? ଆମ୍ବ କଣାରାମ ସିଙ୍ଗେ ! ମାମଲ ଶୁଭ ଶୋଳିଯାଣ ନାହିଁ । ଆଉ ଆଉ

ଆସାମୀମାନଙ୍କ କଥା, ମାମଲର ଆଉ ଆଉ କଥା-ଗୁଡ଼ାକ ଲେଖିଲେ କଣ ହେବ । ଶେଷରେ ମେଜେଷ୍ଟ୍ରାର ସାହେବଙ୍କ ହୃଦୂମ ଶୁଣା ଗଲା । ‘କନେସ୍ତବଳ ଜଣାରାମ ସିଙ୍ଗର କଠିନ ପରିଣମ ସହିତ ଦୁଇ ମାସ ମିଆଦ ଆଉ କୋଡ଼ିଏଟଙ୍କା ଜରିମାନା । ଜରିମାନା ନ ଦେଲେ ଅଧିକ ମିଆଦ ତିନିମାସ ।’

ମେଜେଷ୍ଟ୍ରାର ସାହେବଙ୍କ ହୃଦୂମୀ ତାରିଖଠାରୁ ଆଜକୁ ଉଣା ପୂର ଛ ମାସ ବିତିଗଲଣି । ଶୁଣାଶୁଣିରେ କଣା ଭଣ୍ଟାର ଆଜକୁ ରୁରିମାସ ହେଲା ଅସି ଗାଁଆରେ ଅଛି । ତରୁ ବାହାରେ ନାହିଁ, ଗାଁ ଲୋକେ କେହି ଦେଖନ୍ତିନାହିଁ । କଣା ଆଜ୍ଞା ଦୁଇପଇସା ଛୁଟି ଆଣିଥିଲା । ଭଣ୍ଟାର ବାପୁଡ଼ା ଶକଡ଼ା ଟଙ୍କା ମୁଣ୍ଡ ଛୁର୍ବିଲେ ତାକୁ ତେର । ହେଲେ ବସି ଖାଇଲେ ସମୁଦ୍ର ବାଲି ନିଅଣ୍ଟ । ପଇସାର ଖେଞ୍ଚାନ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲଣି, କେତେଦିନ ବା କୋଣରେ ପଣି ରହିବ ? ଧୀରେ ଧୀରେ ଦାଣ୍ଡକୁ ବାହାରିଲା । ଏଣିକି ଗାଁ ନ ଖଟିଲେ ଅଚଳ । ପେସାର ଖପା ହୋଇ ବପାରୁ କାଢି ଦେଇଅଛନ୍ତି । ହାକିମ ହୃଦୂମା ଲୋକ, ରୈରଟାକୁ କିପରି ପାଖରେ ପୂରାଇବେ ? ବିପଦ ଅନ୍ବାର ଆସିବା ବେଳେ ରୁରିଆଉ ମାଡ଼ ଆସେ । ଗାଁ ଖଟିବା ଆଉ ପୁରେହିତେ ପୁରାଣ ପିଟାଇ ଗାଁ ଲୋକଙ୍କ ଶୁଣାଇ ଦେଇଛନ୍ତି—“କଣା ପାଣ ନାହିଁ ହାଡ଼ ନାହିଁ, ଜେଳଖାନାରେ ଛତିଶ ପାଠକ ଘର ଖାଇ ଆସିଅଛି, ସେ ପଢିବ । ଆଉ ତାକୁ ଯେ ଛୁର୍ବିବ, ନିଆଁ ପାଣି ଦେବ, ସେ ମଧ୍ୟ ପଢିବ ।” କଣା ତ ସାତ ପାଞ୍ଜି ରୁ ଗଲଣି । ଦୁଃଖ କହିଲେ ନ ସରେ । ଦୁଇ ମାସ କାଳ କଣା ଦୂରେହିତ ଦୁଆରେ ଧାରଣା ଦେଇ ଶୋଇଲ । ବଣଯାକ ପୁରେହିତଙ୍କ ଗୋଡ଼ିତଳେ ମୁଣ୍ଡ ଆମାର ମାର ରୁଦି ଉଠିଗଲଣି । ପୁରେହିତ ଦସ୍ତାନ୍ତ ଲୋକ । ଦୁଇମାସ

ଉଦ୍‌ଧରେ ଗଁ ବରଗଛ ମୂଳରେ ସଦ୍ବୀଲ । ପୁରୋହିତ ପୁରାଣ ପିଟାଇ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଦେଲେ—“ପଞ୍ଚ ଗବ୍ୟ, ପଞ୍ଚ ଦ୍ୱାନ—ପୁରୋହିତ ବଶ୍ୟାକ ସକାଶେ ନୂତନ ବସ୍ତ୍ର ପଞ୍ଚଶମୁତି ଗ୍ରାହଣ ଭେଜନ ଆଉ ଦକ୍ଷିଣା, ଜାତିମାନଙ୍କୁ ତିନିବେଳ ଘର ।” ପ୍ରାୟୁଶ୍ଚିତ୍ତ ହେବା ଦିନ ପୁରୋହିତ ସଦ୍ବୀଲ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଶୁଣାଇ ଶୁଣାଇ କହିଲେ, “ବ୍ରହ୍ମ-ଶାପରେ ଯଦୁବଂଶ ନାଶ—ସ୍ଵପ୍ନ ବିଷ୍ଟୁ ମେଣ୍ଟନ କରି ପାରିନାହାନ୍ତି ।”

କଣୀ ଯାହା କିଛି ବିଳବାଡ଼ ଦୁଇମାଣ ଓ ଦରେ କାମା ବେଳ ଦୁଇ ଖଣ୍ଡ କରିଥିଲ, ସରକାରୀ ଜରମାନା ଟଙ୍କା । ଅସ୍ତ୍ରକ ସକାଶ ପୋକିଶ ଜମାଦାର ସବୁ ମାଲ ନିଲମ କରି ଯେବେ ଗଲା । ସବୁ ଯାଇଛି ଏଁ ଖଣ୍ଡ ଖାଏ ।

କଣୀ ସଙ୍ଗରେ କାହାର ବୋଲି ବୋଲି ହେଲେ, ସେ ଟାପର କରି କହେ—‘ପୁନର୍ମୁଖୀକୋରବ ।’

ପରିଷିଦ୍ଧ

ପରିଣିଷ୍ଠ

(ବିଭନ୍ନ ପଥପତ୍ରକାରୁ ସଂଚଲନ)

(କାଳାନ୍ତରମେ ସଜ୍ଜିତ)

ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ର

(ପାଞ୍ଜଳ ଦଶନ)

ଅତି ପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ ଭାରତବର୍ଷରେ ‘ଯୋଗ’ ଏହି ଶବ୍ଦ ପ୍ରତିନିଧି ଅଛି । ହିନ୍ଦୁ ମାସକେ ଯୋଗର ମାହାମ୍ୟ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି । ଯୋଗବଳରେ ପୂର୍ବ ତନ ମହିମାନଙ୍କେ ସେ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ବର୍ଷ ଜୀବିତ, ଗଗନରୁଷ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ସହ ମିଳିତ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ଲୋକର ହୃଦ୍ୟର ଭାବ ଜାଣିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହେଉଥିଲେ ଏଥର ପ୍ରଚୁରପ୍ରମାଣ ବିଦ୍ୟମାନ ରହିଅଛି । ଆଜିକାଳ କୌଣସି କୌଣସି ଯୋଗୀ ବିନା ଅନ୍ତରେ ଜଳରେ ମାସେଯାଏ ମାଟିରିଲେ ରହିବାର ଶୁଣାଯାଏ । ଲହୋର ସହରରେ ଏପରି ଜଣେ ଫଙ୍ଗରକୁ ତଥାତ୍ ବଡ଼ ବଡ଼ ସାହେବମାନେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରିଥିବାର ଆନ୍ଦୋମାନେ ସମାଦ ପତ୍ରକାରେ ପାଠ କରିଅଛୁଁ । ବଜାଦେଶର ପୂର୍ବପ୍ରାନ୍ତରୀତି ସୁନ୍ଦର- ବନ ଜମି ଆବାଦ ସମୟରେ ମାଟି ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ଯୋଗୀ ବାହାରିଥିଲେ; ତାହାକୁ କଳିକତା ଉପକଣ୍ଠ ଶିଦିରପୁର ନାମକ ପ୍ଲାନେଟ୍ ଅଣାଯାଇଥିଲା । ସେ ପ୍ଲାନରେ ଉଚ୍ଚ ମହାମ୍ବା ତନିଦିନ ମାସ ଜୀବିତ ଥିଲେ । ଅନେକ ଯତ୍ନରେ ତାହାକର ଯୋଗ ଭର୍ତ୍ତା କରଗଲୁ ଉତ୍ସରେ

ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ । ଆନ୍ଦୋମାନେ ଗୋଟିଏ ଯୋଗୀଙ୍କୁ ଦେଖିଅଛୁଁ ସେ ଏକମାସ କାଳ ଅତି ସଂକର୍ଷିତ ଗୁପ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ବିନା ଅନୁଜଳରେ ବାସ କରୁଥିଲେ । ସତ୍ତ୍ଵା ବର୍ଷ ସମୟରେ ସେ ଯୁବକ ସମାଜ ପ୍ରତିଷ୍ଠାମାନ ହେଉଥିଲେ । ମଦୁରଭାଙ୍ଗର ସୀମାନ୍ତ ପ୍ଲାନ କାନ୍ଦି ମଠରେ ବୋଧକରୁ ଅଦ୍ୟାବଧ୍ୟ ତାହାକର ମଠ ବିଦ୍ୟମାନ ଅଛି ।

ଯୋଗୀମାନେ ଅନ୍ୟ ଲୋକର ମନର ଭାବ ଜାଣିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହୁଅନ୍ତି, ଏହା ଅସମ୍ଭବ ବୋଲି ଆମ୍ବାମାନଙ୍କୁ ଜଣାଯାଉ ନାହିଁ । ସତରାଚର ଆନ୍ଦୋମାନେ ଅନ୍ୟ ଲୋକର ନେତ୍ର ଦେଖି ସେହି ଲୋକର ମନର ଭାବ ଜାଣିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହେଉଁ । ଜଣେ ହିନ୍ଦୁପ୍ଲାନ୍ ପଣ୍ଡିତ ବୋଲି ଯାଇ ଅଛନ୍ତି—

“ଯୋଗୀକା ଘୋଗୀକା ରୋଗୀକା ନିଶାନ୍
ଆଁଖସେ ଜାନ ଆର ଆଁଖସେ ପପୁଣ୍ଣନ ।”

ସେହିପରି ଜଣେ ରଂରେଜ ପଣ୍ଡିତ ମଧ୍ୟ କହିଅଛନ୍ତି । “The face is an index of the mind”. ଅପରିଚିତ ଲୋକର ନୟନ ଭଜି ଦେଖି ସେହି ଲୋକର

ମନର ଭାବ ଅନ୍ୟାଧିକ ପରିମାଣରେ ସମସ୍ତେ ବୁଝିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହୁଅନ୍ତି । ଏମନ୍ତ କି ଗୋଟିଏ ଶିଶୁକୁ ଆଖି ଉଚାଟି ରୁହିଁ, ସେ କାନ୍ଦ ପକାଇବ । ଏମନ୍ତ ଅବସ୍ଥାରେ ମନୋବିଜ୍ଞାନବିଦ୍ ଯୋଗୀମାନେ ହୃଦ୍ୟର ଭାବ ଯେ ବିଶେଷ ରୂପେଂଜାଣିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହେବେ, ଏଥରେ ବିଚିତ୍ର କଣ ଅଛି ? ଆମେମାନେ ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଦୁଇଗୋଟି ପୌରଣୀକ ଉପାଖ୍ୟାନ ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲଙ୍ଘ କରୁଅଛୁଁ ।

“ଯୋଗିମା ସୁଲଭ ଶୁଣିଲେ ରାଜଶ୍ଵର ଜନକ ଜଣେ ମୁକ୍ତ ପୁରୁଷ ଓ ପରମ ଯୋଗୀ । ଏହା ପ୍ରତ୍ୟଷ୍ଠ କରିବା ନିମନ୍ତେ ସେ ସ୍ଵପ୍ନ ମିଥ୍ୟାନଗଣ୍ଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ତହିଁ ଉତ୍ସର୍ଗ ଆପଣାର ବୁଦ୍ଧି ସତ୍ତ୍ଵ ଯୋଗେ ରାଜାଙ୍କ ଅନୁର୍ଧକରଣରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ । ଅର୍ଥାତ୍ ଆପଣାର ଦୁଇ ନେତ୍ର ରାଜାଙ୍କ ଦୁଇ ନେତ୍ର ଅଭିନୁଶ୍ରାଵ ଠିକ୍ ସମ ସମ୍ପର୍କରେ ପ୍ଲାପନ କରି ଉଦୟ ନେତ୍ର ରଣ୍ଜିଁ ସଫେଗ ଦାର ତାହାଙ୍କ ଆମାକୁ ଯେ ଗରୁମରେ ବନ୍ଧନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ରାଜଶ୍ଵର ଜନକ ମଧ୍ୟ ଏହା ଦେଖି ସୁଲଭଙ୍କ ଅଭିପ୍ରାୟ ଜାଣିବ କୁ ଉତ୍ସର୍ଗ ହେଲେ । ଆଉ ଗୋଟିଏ ଦଟଣା ଏହିକ—ପୃଷ୍ଠାକାଳରେ ଜଣେ ରଣ୍ଜିଁ ଶିଷ୍ଟ ପ୍ରତି ଅଗ୍ନିସେବାର ଭାବ ଅର୍ପଣ କରି ପ୍ରବାସ ଯାପା କରିଥିଲେ । କିଛିକାଳ ଉତ୍ସର୍ଗ ଅଗ୍ନିଦେବ ସନ୍ତୁଷ୍ଟହୋଇ ଶିଷ୍ଟକୁ ବୃଦ୍ଧିଜ୍ଞାନ ଉପଦେଶ ଦେଇଲେ । ତହିଁ ଉତ୍ସର୍ଗ ଗୁରୁଦେବ ଗୃହାଗତ ହେଉ ଦେଖିଲେ ଶିଷ୍ଟର ମୁଖଜ୍ୟୋତି ଓ ନେତ୍ରକାନ୍ତରେ ଆଉ ଅଙ୍ଗନ ଭାବ ନାହିଁ । ରଣ୍ଜିଁ ବିସ୍ମୟପୂରୁଷ ହୋଇ ଶିଷ୍ଟକୁ ପରିଚିଲେ ।

“କଥଂ ସୌମ୍ୟ ବୃଦ୍ଧଦେବ
ଉତ୍ସର୍ଗ ତେ ମୁଖଂ ।”

ମନୁଷ୍ୟ ଅନୁର୍ଧକରଣର ଭାବ ଓ ଇଚ୍ଛାଶକ୍ତି ସକଳ ନେତ୍ରମାର୍ଗ ଦାର ବହିବଗତ ହୁଏ । ସେଥି ସକାହଣ

ବିଜ୍ଞାନେକମାନେ ନେତ୍ର ମାତ୍ର ଦେଖି ହୃଦ୍ୟର ଭାବ ସକଳ ଜାଣିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହୁଅନ୍ତି ।

ଯେଉଁ ବିଦ୍ୟାଦ୍ୱାରା ନେତ୍ର ନିର୍ମାଣ କରି ମନୁଷ୍ୟ ମନର ଭାବ ଜଣାଯାଏ ତାହାର ନାମ ରୂପୁଣୀ-ବିଦ୍ୟା । ଯୋଗୀମାନେ ଉତ୍କଳ କ୍ଷମତା ଲାଭ ନିମନ୍ତେ ଦୃଷ୍ଟି ବିଜ୍ଞାନ; ଅର୍ଥାତ୍ ରୂପୁଣୀ ବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା କରି ଥାଆନ୍ତି । ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ରରେ ଶାଟକ ନାମକ ଯେଉଁ ଯୋଗର ଉଲ୍ଲଙ୍ଘ ଅଛି, ତାହା ଏହି ଦୃଷ୍ଟି ବିଜ୍ଞାନ ବା ରୂପୁଣୀ ବିଦ୍ୟାର ଗୋଟିଏ ଶାଖା ଅଟେ । ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ପ୍ରସାରଣ ସ୍ଵରୂପ ବସ୍ତୁ ଦର୍ଶନ, ସିଦ୍ଧ ଚନ୍ଦ୍ରାଦ ଅମାନବ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ସାକ୍ଷାତ୍ ଏବଂ ରୂପୁଣୀ ନେୟାତି ସ୍ଵାଧୃତ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଯୋଗୀମାନେ ପ୍ରଥମରେ ଶାଟକ ଯୋଗ ଶିକ୍ଷା କରି ଥାଆନ୍ତି । ଶାଟକ ଯୋଗ ଶିକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ଶାସ୍ତ୍ରକାରମାନେ ଏହିପରି ଉପଦେଶ ଦେଇଅଛନ୍ତି କି, “ଗୋଟିଏ ନେତ୍ର-ତୁପ୍ତିରେ ଜ୍ୟୋତିଶିଷ୍ଟ (ଧାତୁ କିମ୍ବା ପାଷାଣ ନିର୍ମିତ) ପଦାର୍ଥକୁ ସମ୍ବୁଦ୍ଧରେ ରଖିବ ଏବଂ ଯୋଗାସନରେ ବସି କେବଳ ଏନ୍ଧାନରେ ସେହି ପଦାର୍ଥକୁ ରୁହିଁ ରହିବ । ତକ୍ଷୁରେ ଜଳ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରୁହିଁ ରହିଥିବ, ଯେମନ୍ତ ଶଶର ଦୋହଳିବ ନାହିଁ, ପଳକ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ, ମନ ବିଚଳିତ ହେବ ନାହିଁ । ଏହି ନିଯୁମରେ କିଛିକାଳ ଲକ୍ଷ୍ୟ ପଦାର୍ଥକୁ ରୁହିଁ ରହିଲେ ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ବୃଦ୍ଧିପାପ, ରଷ୍ଟର ଦୋଷ ସମସ୍ତ ନଷ୍ଟ ଏବଂ ନିଦ୍ରା ଦୟାଦ ସ୍ଵାଧୀନ ହୁଏ । ଯୋଗୀମାନେ ଅର୍ଦ୍ଧକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନିଦ୍ୟାରେ ରହିପାରନ୍ତି । ଅର୍ଦ୍ଧନ ଗୁଡ଼ାକେଶ; ଅର୍ଥାତ୍ ନିଦ୍ରାବିଜୟ ଥିଲେ । ପରମଯୋଗୀ ଲକ୍ଷ୍ୟ ବନବାସ କାଳରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ବର୍ଷ ଶୋଇ ନ ଥିଲେ । ଏ କଥା ଅବଶ୍ୟାସ କରିବାର ଆମେମାନେ କାରଣ ଦେଖନାହିଁ । ଶାକଗ୍ରାମ ଶିଳା ଓ ଧାତୁନିର୍ମିତ ମୁଣ୍ଡ ଆଗରେ ରଣ୍ଜିଁ ପୂଜା କରିବାର ପଢ଼ି ଯେ ପ୍ରତଳିତ ଅଛି ସେଥିର ମୂଳକାରଣ ଶାଟକ ଯୋଗ ଶିକ୍ଷା ।

ମାତ୍ର ମୁଲକାରଣ ଲୋକମାନେ ପାପୋର ସାରିଲେଣି । ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଜ୍ଞାନ ନ ଥୁବାରୁ ଶାଳଗ୍ରାମ ଶୀଳା ଏବଂ ଧାତୁମୟ ମୁଣ୍ଡି ପୂଜି ସମସ୍ତେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ରହୁଅଛନ୍ତି । ଆଜନ୍ତା ପୂଜି ମଧ୍ୟ ସାଠକ ଫଳରୁ ବଞ୍ଚିତ ହେବା ଅବଶ୍ୟ ପରିଚାପର କଥା । ସାଠକ ଯୋଗ ଶିଷ୍ଟା ନିମନ୍ତେ ଆହୁର ମଧ୍ୟ କେତୋଟି ବିଧୁ ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ରରେ ଉତ୍ତିଷ୍ଠିତ ଥୁବାର ଦେଖାଯାଏ । ପ୍ରତଣ୍ଟ ଶର୍ଵବେଳେ ଆପଣା ଛୁପାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ଆକାଶରୁ ତରଣ୍ଟି ରୁହଁ ରହିବ । ଏହିପରି କିନ୍ତୁଦିନ କଲା ଉତ୍ତରେ ଭୁମିରେ ଯେମନ୍ତ ଆପଣାର ଗୁପ୍ତା ପଡ଼ିଥାଏ, ଆକାଶରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଗୁପ୍ତା ଦେଖି ପାରିବ । ଏହି ଦ୍ଵିପ୍ତା ସିନ୍ଧ ହେଲେ ଯୋଗିମାନେ ଗଗନରୁଣ୍ଟ ସିନ୍ଧ ପୁରୁଷମାନଙ୍କୁ ଦେଖିବା ନିମନ୍ତେ ସମ୍ମ ହୁଅନ୍ତି । ଦୃଷ୍ଟିର ସ୍ଥିରତା ନିମନ୍ତେ ଆହୁର ମଧ୍ୟ ଏପରି ବିଧୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଅଛି କି ସବ୍ଦା ନାସାଗ୍ର, ଭୂମଧ୍ୟ ଏବଂ ଲଲଟବିନ୍ଦ, ଦର୍ଶନ କରିବ । ଏଥିରେ ସାଠକ ବିଦ୍ୟାଲୟର ଛଡ଼ା ମନ ମଧ୍ୟ ସ୍ଥିର ହୁଏ । ଏଥୁ ସକାଶେ ନାସାଗ୍ର, ଭୂମଧ୍ୟ ଓ ଲଲଟରେ ତିଳକ ଧାରଣ କରିବାର ପ୍ରଥା ପ୍ରତକିତ ଅଛି; ଅର୍ଥାତ୍ ରେଖାର ଲକ୍ଷ୍ୟ ସ୍ଥିର ରଖିବା ନିମନ୍ତେ ଉଚ୍ଚ ସ୍ଥାନମନ୍ଦରେ ବିନ୍ଦୁଧାରଣ କରିବ । ଏହାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କେହି ଅନୁପରାନ କରିବାକୁ ନାହିଁ, ଏଣେ ତିଳକ ଉନ୍ନତି ଲାଭ କରି ବାଢ଼, ଗୁଡ଼, ପୁଷ୍ପ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଧିକାର କରି ଦସିଲାଣି । ତିଳକ ତିଟିତ, ଶ୍ୟାମକଳେବର ନେକଡ଼ା କାହାର (?) ଅରୁରୁପ ଭକ୍ତମଗା ବୈଷ୍ଣବ ଦ୍ୱାରା କେବେ ହେଲେ ପାଠକ ମହାଶୟଦ ଉତ୍ସବ ହୋଇଥିବେ । ଆଜିକାଳି ଶିଷ୍ଟିତ ନବ୍ୟ ସମ୍ପ୍ରଦାୟଙ୍କ ମସ୍ତକର ତିଳକ ହିମଶିଖ ଅଧିକାରର୍ଯ୍ୟତ ହେଉଅଛି । ଅସର୍ଥତାର ଚନ୍ଦ୍ର ବୋଲି ହେଉ ଅଥବା ପ୍ରକୃତ ମର୍ମ ଜାଣି ଶିଷ୍ଟିତ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ତିଳକ ଲଗାଉ ନାହାନ୍ତି । ଅବଶ୍ୟ ଏହା ସହିତ କ୍ଷତିବୁଦ୍ଧିର ସମ୍ମନ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ଯୋଗର ମହାତ୍ମ୍ୟ ସେ ଦିନକୁ

ଦିନ ହିନ୍ତୁ ସମାଜରୁ ଲୁପ୍ତ ହେଉଅଛି ଏହା ହିଁ ପରିଚାପର କଥା । ଅଥବା ଆଜିକାଳି ରଂରେଜ-ପ୍ଲାବିତ ଦେଶରେ ରଂଗାଜୀ ଶିଷ୍ଟିତ ଲୋକମାନଙ୍କର ଏପରି ଗନ୍ଧମତି ହେବା ଦିରିଷ ନୁହେଁ । ପାଞ୍ଜଳି ମିଳିମିଶ୍ର (କମ୍ପାନି ହୋଇ) କର୍ମ କରିବା ରଂରେଜମାନଙ୍କର ମୂଳମ୍ଭୁତ ଅଟେ । ଅନ୍ତେମାନେ ରଂରେଜମାନଙ୍କୁ ଅନୁକରଣ କରିବାକୁ ଯାଇ ଧର୍ମଚର୍ଚା ନିମନ୍ତେ ସମ୍ବନ୍ଧ କରି ବସୁଅଛୁଁ । ମାତ୍ର ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ଶାସ୍ତ୍ରକାରମାନେ ବୋଲି-ଅଛନ୍ତି “ଏକୋଧାନତ” ଏକାକୀ ବସି ଆମ୍ବଚିନ୍ତା କରିବ । ଭଗବାନ୍ତରୁଗ୍ରୀ ଶାକୁଷ୍ଠ ଅର୍ଜୁନଙ୍କୁ ବୋଲି ଅଛନ୍ତି—

“ଯୋଗୀ ଯୁଣ୍ଡୀତ ପତତ ମାସ୍ତାନଂ ରହସ୍ୟ ସ୍ଥିତିଃ”

“ଏକାକୀ ଯତ ତିଥାମ୍ବା ନିରାଶୀର ପରିଗ୍ରହଃ ।”

“(ଉଗ ଗୀ-ଶ୍ରୀ ଅ; ୧୦ ଶ୍ଲୋକ)”

ଯୋଗରୁତ ବ୍ୟକ୍ତ ନିର୍ଜନରେ ଏକାକୀ ବସି ଦେହ ଓ ମନକୁ ବଣ୍ଣିଭୁତ କର ଆଶା ଓ ପରିଗ୍ରହ ତ୍ୟାଗକରି ସମାଧିରେ ମନକୁ ଲଗାଇବେ ।

ଆମ୍ବ-ଚିନ୍ତା ତ ବିଶେଷ ଗୁରୁତର ବିଷୟ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଷୟରେ ଦେଖ । ଯୋଗୀ ନ ହେଲେ କହାର ଦ୍ୱାରା ପାର୍ଥବ ସାମାନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ସିନ୍ଧ ହେବା ମଧ୍ୟ ଅସମ୍ଭବ । ଏହି ସେ ମହାରଣା କାଠ ରଙ୍ଗା କରୁଅଛି ସେ ଯୋଗୀ । ଲୁଗାବୁଶା ତନ୍ତ୍ର ଯୋଗୀ । ଯୋଗୀ ନ ହେଲେ ସ୍କୁଲ ପିଲ କ୍ଷେତ୍ରରୁ ପ୍ରତିକ୍ଷା ସାଧ୍ୟ ନ ପାରେ । ତେବେ ଅନ୍ତି ମହାରଣ୍ୟ ସେ ଅନ୍ଧାମ୍ବ ବିଜ୍ଞାନ ତାହା ବିନା ଯୋଗରେ କି ସାଧୁତ ହୋଇ ପାରେ ?

ଦୋଗ—ଏହି ଟଙ୍କିକୁ ଆନ୍ତେମାନେ ସାଧାରଣତଃ ଦୁଇ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହାର କରୁଅଛୁଁ । ଭୌତିକ ଯୋଗ

ଏବଂ ଅଧ୍ୟାୟୁ ଯୋଗ । ଆମ୍ବେମାନେ ରେଲ, ଟେଲିଗ୍ରାଫ୍ ପ୍ରତ୍ୱାତି ଯେଉଁ ଅଭ୍ୟୁକ୍ତ ପଦାର୍ଥମାନ ଦେଖୁଅଛୁଁ ସେ ସମସ୍ତ ଜଡ଼ିଯୋଗିମାନଙ୍କର ଉଦ୍ଘାତନ ଫଳ ଅଟେ; ଅର୍ଥାତ୍ ଜ୍ଞାନ ଲୋକମାନେ ଜଡ଼ି ପଦାର୍ଥର ଗୁଣାଗୁଣ ଆଲୋଚନା ଦାରୁ ସେମାନଙ୍କ ଶକ୍ତି ହୁଏଥାଦି ଅବଗତି ହୋଇ ଉଲ୍ଲଙ୍ଘନ ଅଭ୍ୟାସ୍ୟ ଯନ୍ମମାନ ସୃଷ୍ଟି କରି ଯାଇ ଅଛନ୍ତି । ଗଛରୁ ପାଚନ ଫଳ ଖସି ପଡ଼ିବାର କିଏ ଅବଃ ନ ଦେଖି ଅଛି ? କିନ୍ତୁ ନିର୍ଦ୍ଦିତନ ତାହା ଦେଖି ବିଶାଳ ବିଜ୍ଞାନଶାସ୍ତ୍ରର ମୂଳଦୁଆ ବାନ୍ଧି ଦେଲେ । ନିର୍ଦ୍ଦିତନ ବଡ଼ ଯୋଗୀ । ମାସ ଅଧ୍ୟାୟୁ ଯୋଗ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ବିଷୟ ଅଟେ । ଜଡ଼ିଜଗତ ସହିତ ଏହାର ସମ୍ବନ୍ଧ ନାହିଁ । ଆମ୍ବାହିଁ ଏହାର ଆଲୋଚନ୍ୟ ବିଷୟ ଅଟେ । ଜଡ଼ିଯୋଗ ସାଧନ ନିମନ୍ତେ ଆମ୍ବେମାନଙ୍କର ଦୁଇ ଚମ୍ପ ଚଣ୍ଡର ମୁଁ ଦୃଷ୍ଟି ଆବଶ୍ୟକ । ମାସ ଅଧ୍ୟାୟୁ ଯୋଗ ସାଧନ ନିମନ୍ତେ ଚମ୍ପକ୍ଷ, ନିଷ୍ଠା ପ୍ରୋଜନ । ଯୋଗୀ-ମାନେ ଏହି, ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କ ଚମ୍ପକ୍ଷ, ଛୁଡ଼ି ଆଉ ଗୋଟିଏ କଷ୍ଟ ଅଛି, ସେ କଷ୍ଟ ପ୍ରଜ୍ଞକିତ ନ ହେଲେ ତାହା ଥିବା ନ ଥିବା ପର । ସେହି କଷ୍ଟର ନାମ ଦିବିଂଚଷ୍ଟ ବା ଜ୍ଞାନଚଷ୍ଟ । ଆମ୍ବେମାନେ ଚମ୍ପକ୍ଷରେ ସମ୍ମନବର୍ତ୍ତୀ ପଦାର୍ଥମାନ ଦେଖିପାରୁଁ; ମାସ ଜ୍ଞାନଚଷ୍ଟରେ ସୁଷ୍ଠୁ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ଏବଂ ଅଭ୍ୟନ୍ତରଶାଖ ଦାର୍ଢମାନ ଦୃଷ୍ଟିଗାତର ହୁଏ । ଏହି ନେଷର ଅବଶ୍ୱିତ ଛ୍ଵାନ ଭୂଷନ ଉପରେ ଲଲଟର ଅଭ୍ୟନ୍ତର ଅଟେ । ଲଲଟ ଅଭ୍ୟନ୍ତରରେ ତୃତୀୟ କଷ୍ଟ ଅଛି, ଏହା ଜଣାଇବା ନିମନ୍ତେ ଆମ୍ବେମାନଙ୍କର ପରମ ଯୋଗୀ ସଦାଶିବ ସିନେତି ଏବଂ ଶିବାଣୀ ସିନେତା । ଜ୍ଞାନଚଷ୍ଟ ଉନ୍ନୀଳିତ ହେଲେ ଆମ୍ବେମାନଙ୍କର ଚମ୍ପକ୍ଷର ଦୃଷ୍ଟାବୃତ୍ତି ଅର୍ଥାତ୍ ଦର୍ଶନେଛା ଆଉ ରହେନାହିଁ । ତେଣୁ ଯୋଗୀମାନଙ୍କର ଚମ୍ପକ୍ଷଦୟ ସବଦା କ୍ଷିମନ ଓ ତଳ ତଳ ଅବସ୍ଥାରେ ଥାଏ । ଚମ୍ପକ୍ଷ ଦାରୁ ଦେଖିବା ଓ ଦିବିଂଚଷ୍ଟରେ ଦେଖିବା ପ୍ରଶ୍ନାକୀ

ସମାନ ନୁହେ । ଯୋଗୀମାନେ କୌଣସି ଉତ୍ସବାଣ୍ଡର ବୟୁ ଦେଖିବାକୁ ଇଚ୍ଛାକଲେ ପ୍ରଥମେ ଇଚ୍ଛାଶକ୍ତିରେ ସମସ୍ତ ଉତ୍ସବାଣ୍ଡ ନିର୍ବେଦଧାରୀ ସମସ୍ତ ଦେଖା-ବୃତ୍ତି ପୁଞ୍ଜୀକୃତ କରି ଲଲଟ ଅଭ୍ୟନ୍ତରପ୍ରଶ୍ନିତ ଦିବ୍ୟଚଷ୍ଟ ପ୍ରତି ନିର୍ଭର କରନ୍ତି । ସେଥିରେ ଚତୁର୍ଥ ଏକତାନ ହୁଏ ଏବଂ ଚମ୍ପକ୍ଷର ସମସ୍ତ କଷ୍ଟ କେନ୍ଦ୍ରୀୟ କରି ହୋଇ ସେଥିର ସମସ୍ତ କଷ୍ଟ ଲଲଟ ଅଭ୍ୟନ୍ତରପ୍ରଶ୍ନ ଦିବ୍ୟ-ଦେଖିବାର ପତତ ହୁଏ ଏବଂ ନିର୍ବରତ ଉତ୍ସବାଣ୍ଡର ସମସ୍ତ ବଳ ମଧ୍ୟ ତାହା ସହିତ ସମ୍ମନିତ ହୋଇ ତହିଁରେ ସମସ୍ତ କଷ୍ଟ ଅର୍ପିତ ହେବା ମାତ୍ର ଜ୍ଞାନନେତା ହୋଇ ଜଳି ଉଠି, ଅର୍ଥାତ୍ ସେ ପ୍ଲାନ୍ଟର ଏକ ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ଆଲୋକ ବହିର୍ଗତ ହୁଏ । ଯୋଗୀମାନେ ସେହି ଆଲୋକ ବଳରେ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ପଦାର୍ଥମାନ ଦେଖିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହୁଅନ୍ତି । ପୃଥିବୀରେ ପ୍ରାନ୍ତପ୍ରିତି ପଦାର୍ଥ ଦେଖିବାର ପ୍ରୟୋଜନ ହେଲେ ସେମାନଙ୍କୁ ସେଠାକୁ ଯିବାକୁ ହୁଏ ନାହିଁ । ସୁମ୍ଭାନରେ ବସି ଆବସାନିତିର ଏବଂ ଗଣନାପ୍ରତି ତାବଣ୍ୟ ଦାର୍ଢ ନଶ ଦର୍ଶଣ ପରି ଦେଖନ୍ତି । ଭୂତ ଉଦ୍ଧିଷ୍ଟ୍ୟତ ଘଟନାମାନ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ଠାରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ପରି ଜଣାପାଏ । ଯୋଗୀମାନେ ଧ୍ୟାନ ବଳରେ ସମସ୍ତ ପଦାର୍ଥ ଦେଖୁଥିବା ଓ ମନୁଷ୍ୟର ହୃଦୟଗତ ଭାବ ଜାଣୁଥିବା ବିଷୟ ପାଠକମାନେ ସନ୍ଦେହ ସହସ୍ର ପ୍ଲାନରେ ପାଠ କରିଥିବେ । ଏହା ଯେ କଳ୍ପନା ପ୍ରସ୍ତୁତ ନୁହେଁ, ଧ୍ୟାବ ସତ୍ୟ, ପାଠକମାନେ ନିଷ୍ପତ୍ତ ଅନୁଧାବନ କଲେ ସହଜରେ ହୃଦୟଜମ କରି ପାରିବେ । ଆମ୍ବେମାନେ ନାନାପ୍ଲାନ ଓ ନାନା ଘଟନାରେ ଦେଖୁଅଛୁଁ ବହୁବିପ୍ରତି ପ୍ଲାନ ବ୍ୟାପୀ କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ବା ବଳ ଠୁଳୀକୃତ ଓ କେନ୍ଦ୍ରୀୟ ହେଲେ ତାହାର କଷ୍ଟ ବହୁ ରୁଣରେ ବୃଦ୍ଧିପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ । ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତସ୍ଵରୂପ ଆମ୍ବେମାନେ କେତୋଟି କଥା ବୋଲୁ-ଅଛୁଁ । ଶଣ୍ଠିଏ ସ୍ଵର୍ଗୀୟକାନ୍ତ ମଣି ବା ଆତମ ପ୍ରସ୍ତର ଶର୍ଵରେ ଧରି ତାହା କଲେ ତୁଳା ରଖ; କିଞ୍ଚିତ ସମୟ

ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟରେ ସେହି ତୁଳା ପୋଡ଼ି ମାଉଥିବାର ଦେଖିବ । ତାହାର କାରଣ ସୂର୍ଯ୍ୟ ରଶୀର ଉତ୍ସନ୍ତା ମୂଳୀକୃତ ହୋଇ ଅଗ୍ନି ରୂପରେ ପରିଶର ହେବା ଅଟେ ।

୨ୟ—କିଞ୍ଚିତ୍ ବାରୁଦ ତଳେରଣି ତାହା ଉପରେ ଗୋଟିଏ ସୀସକ ଗୋଲି ଥୋଇଦିଅ । ବାରୁଦରେ ନିଆଁ ଲଗାଇ ଦେଲେ ସେହି ଅଗ୍ନି ବଳରେ ଗୁଳିଟା ଗାତ୍ର ମାତ୍ର ମାତ୍ର ଗଢ଼ିଥିବ । ମାତ୍ର ସେହି ପରିମାଣ ବାରୁଦ ଯଦି ଗୋଟିଏ ନଳଯନ୍ ଅର୍ଥାତ୍ ବନ୍ଦୁକ ମଧ୍ୟରେ ରଖି ଅଗ୍ନିଫ୍ରୋଗ କରିଯାଏ ତେବେ ସେହି ଗୁଳିଟି ସହସ୍ର ସହସ୍ର ହସ୍ତ ଦୂରକୁ ନିଷିଦ୍ଧ ହେବ । ବାହୁର ସମସ୍ତ ବଳ ତୁଳୀକୃତ ହୋଇ ମୁଗ୍ଧର ମୁଣ୍ଡରେ ଅପର୍ରତ ହେଲେ ଖରକୁ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ହସ୍ତ ଦୂରରେ ନିଷେପ କରେ ।

ସେହିପରି ରହୁଥୁ ମାର୍ଗ ଦାରୀ ନିର୍ଗତ ନାନା ବିଷୟରେ ବିଷିଦ୍ଧ ଏବଂ ବହୁଧାନ ବ୍ୟାପୀ ବୁଦ୍ଧିପତ୍ରକୁ ଯନ୍ତ୍ରରେ ନିରୋଧ କଲେ ତାହା ନିମଶ୍ଶେ ସଙ୍କୋଚ ପ୍ରଣାଳୀରେ ତୁଳୀକୃତ ଏବଂ କେନ୍ଦ୍ରୀଭୂତ ହୋଇ ତାହାର ଲକ୍ଷ୍ୟବସ୍ଥକୁ ରେବ କରିଯାଏ; ଅର୍ଥାତ୍ ତାହାକୁ ପ୍ରକାଶ କରିଦିଏ । ଏହି କାରଣରୁ ସେ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ସହଜରେ ବୁଝା ନ ଯାଏ ତାହା ବୁଝିବା ନିମନ୍ତେ ଲୋକେ ଏକାଗ୍ର ଚତୁର ହୁଅନ୍ତି । କିନ୍ତୁକାଳ ଏକାଗ୍ରତି ହୋଇ ଭାବନା କଲେ କଠିନ ବିଷୟମାନଙ୍କର ମର୍ମ ସହଜରେ ପ୍ରକାଶ ହୋଇପଡ଼େ । ତେବେ ଯୋଗି-ମାନେ ଆଜୀବନ ପରିଶ୍ରମ ଓ ଜୀବନବ୍ୟାପୀ ଏକାଗ୍ରତା ଦାରୀ ଯେ ଅସାଧାରଣ କାର୍ଯ୍ୟମାନ ସାଧନ କରିବାକୁ ସମ୍ମ ହେବେ, ଏଥରେ ବିଶିଷ୍ଟ କଣ ଅଛି ?

ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ବୈଜ୍ଞାନିକ ପତ୍ରିତମାନେ ଜଡ଼ବିଜ୍ଞନ ବିଦ୍ୟାରେ ଯେ ପରାକାଶ୍ବା ଲଭ କରିଅଛନ୍ତି ସେଥିର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଶତ ସହସ୍ର ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ନେତ୍ରଗୋତର

ହେଉଅଛି । ମାତ୍ର ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ବିଦ୍ୟାରେ ହିନ୍ଦୁମାନେ ଜଗନ୍ନର ଶୁଭ୍ରଆସନ ଅଧ୍ୟକାର କରିବାର ପେର୍ଯ୍ୟ, ଆମ୍ବେମାନେ ଏହା ସାହସ କରି କହିବାକୁ ସମ୍ମ ଅଟୁଁ ।

ଗଣିତ, ଜ୍ୟୋତିଷ, ଜଡ଼ବିଜ୍ଞନ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ବିଦ୍ୟା ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ବିଦ୍ୟାଠାରେ ଅକିଞ୍ଚନକର ପ୍ରଥମମେଳି ବିଦ୍ୟାମନଙ୍କର କେବଳ ଜଡ଼ଦେହ ମହିତ ସମକ୍ରମକ । ମାତ୍ର ଆମ୍ବତ୍ତିତ୍ର ବିଦ୍ୟା ଆମ୍ବେମାନଙ୍କ ଅବିନାଶୀ ଆମ୍ବାର ରହ ପରକାଳର ଶୁଭଦାୟୀ ଅଟେ । ସବ୍ୟବ୍ୟାପୀ ପରମେଶ୍ୱର ଆମ୍ବେମାନଙ୍କ ର୍ମେରତର ବିଷୟୀଭୂତ ନୁହନ୍ତି; ଜ୍ଞାନବଳରେ ଆମ୍ବେମାନେ ତାହାଙ୍କ ସହ ଅନୁଭବ କରିବାକୁ ସମ୍ମ ହେଉ । ସେହି ପରମାମ୍ବାକୁ ନିଜ ଆତ୍ମାର ଧାରଣ କରି ଏ ପାଇଲେ ତତ୍ପାତ୍ର ସମ୍ବାଦନା ନିତାନ୍ତ ବିରଳ । ତୃତୀୟ ଲୋକ ଲକ୍ଷ ଥର ଜଳ ନାମ ଉତ୍କାରଣ କଲେ ମଧ୍ୟ ତାହାର ତୃଷ୍ଣା ଦୂର ହୋଇ ନ ପାରେ । ସେହିପରି ଶ୍ରଦ୍ଧିରଙ୍କୁ ସଦି ନିଜ ଆତ୍ମାରେ ଧାରଣ କରି ନ ପାର, କେବଳ ନାମ ଉତ୍କାରଣରେ ଫଳ କଣ ? ଯୋଗ ବିନା ଭଗବତ୍ପ୍ରାପ୍ତିର ସମ୍ବାଦନା ନାହିଁ, ଏହା ସବଧି ସ୍ଵପନର ଅଟେ । ଏମନ୍ତ କି ପୂଜାପଟଳ ସବସ୍ତୁ ପୌତ୍ରିଜିନିଙ୍କ ମଧ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟାରନ୍ତ ପୂର୍ବେ ଆସନ ଶୁଦ୍ଧି, ଭୂତଶୁଦ୍ଧି, ପ୍ରାଣାୟାମ, ଅଜନ୍ୟାସ, କରନ୍ୟାସ ପ୍ରଭୃତି ଯୋଗାନ୍ତିକାର ହିୟାକଳାପମାନ ଆଚରଣ କରିଥାନ୍ତି । ଭଗବାନ୍ ଶ୍ରଦ୍ଧାକୃଷ୍ଣ ବୋଲି ଅଛନ୍ତି—

“ଯେ ତୁ ସବାଣି କର୍ମଣି ମୟ ସନ୍ତ୍ୟମ ମର୍ତ୍ତି ପରଃ
ଅନନ୍ୟେନେବ ଯୋଗେନ ମାଂ ଧ୍ୟାପୁନ ଉପାସତେ ।
ଅର୍ଥ ଚିତ୍ତ ସମାଧାତୁ ନ ଶକ୍ତି ମୁହଁଷ୍ଟର
ଅଭ୍ୟାସ ଯୋଗେନ ତତୋ ମ ମିଛୁପୁ ଧନଞ୍ଜୟ ।

ସୁତରାଂ, ମୁମୁଷ୍ଟ ଲୋକମାନଙ୍କ ପରିଶ୍ରମରେ ଆମ୍ବତ୍ତିତ୍ର ବିଦ୍ୟା ଅନୁଶୀଳନ କିମା ଗତ୍ୟନ୍ତର ନାହିଁ । ସେହି ପରମା

ବିଦ୍ୟାଲୟ ନିମନ୍ତେ ଯୋଗାର୍ଥୀଙ୍କ ଏବଂ ତତ୍ତ୍ଵ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅଧ୍ୟୁନ କରିବା ନିତ ଆବଶ୍ୟକ । ପୁରୋ ବୋଲିଅଛୁଁ ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ଚନ୍ଦ୍ରଜନ ମହିଷମାନେ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ବିଦ୍ୟାର ଶିଖାରୁ ଅଟନ୍ତି । ସେମାନେ ତତ୍ତ୍ଵ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବିବିଧ ପ୍ରକାର ଉପଦେଶ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଯୋଗୀର ହିରଣ୍ୟଗର୍ଭ, ମହେଶୁର ଶିବାମ୍ଭ, ମହାଶୀ କର୍ମିଲ, ତାହାଙ୍କ ଶିଷ୍ଟ ପଞ୍ଚ ଶିଖ ମୁନି, ରଜଣୀ ଜନଙ୍କ, ବ୍ରଦୁଷ୍ଟ ବଣିଷ୍ଟ, ଯୋଗୀର ଦସ୍ତବେଷୀ, କୌଣୀଷବ୍ୟ ଯୋଗୀଶୁର ଯାଜିମଳ୍ଜ୍ୟ ଏବଂ ପତଞ୍ଜଳି ପ୍ରଭୃତି ଯୋଗିମାନେ ଯୋଗିନୀର ଘୃଣପ୍ରକାର ଅର୍ଥ କରି ତତ୍ତ୍ଵ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନାନାପ୍ରକାର ଉପଦେଶ ଦେଇ ଯାଇ ଅଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରକାଶିତ ଅର୍ଥ ଏହି;—

- ୧ । ଆତ୍ମାକୁ ଆତ୍ମାରେ ଫଳପାଇ କରିବାର ନାମ ଯୋଗ ।
- ୨ । ବୟସ ବିଦ୍ୟୁତ ଚନ୍ଦ୍ରପ୍ରବାହ ଉତ୍ଥାନ କରିବାର ନାମ ଯୋଗ ।
- ୩ । ସମସ୍ତ ମନୋକୃତି ନିରୋଧର ନାମ ଯୋଗ ।
- ୪ । ଚିତ୍ତକୁ ଏକତାନ ବା ଏକାଗ୍ର କରିବାର ନାମ ଯୋଗ ।

ଯୋଗିବର ପତଞ୍ଜଳି ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯେଉଁ ସୂର୍ଯ୍ୟମାନ ପ୍ରକାଶ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି ଆମ୍ବ ଅନୁବାଦ ସହିତ ତାହା ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେଉଥିବାକୁ । ମହାତ୍ମା ପତଞ୍ଜଳିଙ୍କ ପ୍ରକାଶିତ ଗ୍ରନ୍ଥର ନାମ ପାତଞ୍ଜଳ ଦର୍ଶନ । ଏହା ପଡ଼ୁ ଦର୍ଶନର ଅତ୍ୟତମ ଦର୍ଶନ ଅଟେ । ଆମ୍ବମାନେ ଯେଗୀ ନୋହୁ, ମଧ୍ୟ ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ରରେ ଆମ୍ବମାନଙ୍କର ଜ୍ଞାନ ନିର୍ଭାବ ଅଭିବ । ପରି ଶୁଳରେ ଆମ୍ବମାନେ ଅହି ଗୁରୁତର ବିଦ୍ୟୁତରେ ହସ୍ତଷେଷକରି ନିତ କୁଞ୍ଚିତ ଅବୁରଦ୍ଦିତା ଓ ଅସମ ସାହସିକତାର କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା, ସମେତ ନାହିଁ ତେବେ ଏହି ପାତଞ୍ଜଳ

ଦର୍ଶନ ପାଠ କରି ଏତେବୁର ଆନନ୍ଦିତ ହୋଇଥିବା ଯେ ତାହା ଦେଶୀୟ ଭ୍ରାତାମାନଙ୍କଠାରେ ପ୍ରକାଶ ନ କରି କ୍ଷାନ୍ତ ହୋଇ ପାରିଲୁଁ ନାହିଁ ।

ପାତଞ୍ଜଳ ଦର୍ଶନ ଓ ଭାଗରେ ବିଭିନ୍ନ । ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଭାଗର ନାମ ପାଦ । ଆମ୍ବମାନେ ପାଦମ୍ଭିତ ମୂଳସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ତାହାର ଅନୁବାଦ ଓ ସରଳ ବ୍ୟାଖ୍ୟା ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେଉଥିବାକୁ ।

(ଉ: ସା. ୧ମ ଖଣ୍ଡ, ୭ମ ସଂଖ୍ୟା, ଶ୍ରାବଣ ୧୩୦୪)

ସମାଧ୍ୟପାଦ

“ଯାତ୍ରୀ ଭାବନା ଯସ୍ୟ ସିନି ଭବତି ତାତ୍ତ୍ଵୀ ।”

ଯାହାର ଯେମନ୍ତ ଭାବନା ସେ ତଦନ୍ତରୁପ ସିନିର କରେ; ଅର୍ଥାତ୍ ସେ ପାହାଭାବେ ସେ ତାହାହିଁ ପାଏ । ଏ କଥାର ଅର୍ଥ କଥା ? ପଶା ଏବଂ ଘଟନାବଳୀ ସଙ୍ଗରେ ମିଳାଇ ନ ଦେଖିଲେ ଭଲ ବୁଝାଯିବ ନାହିଁ ।

ଭାବନାର ମୂଳକାରଣ ଇଚ୍ଛା । ଇଚ୍ଛାର ଉତ୍ସେକ ନ ହେଲେ ଭାବନା ପ୍ରବାହ ଉତ୍ସପନ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏଥକୁ ଏହାର ମୂଳ କାରଣ ଇଚ୍ଛା ବୋଲି ମାନିବାକୁ ହେବ । ଇଚ୍ଛାର ସେ କେତେ ବଳ ଭାବନାପ୍ରବାହର ସେ କି ପ୍ରକାର ଅସାଧାରଣ ମହିମା ସାଧାରଣ ମନୁଷ୍ୟ ତାହା ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । ବାହ୍ୟ ଜଗତର ଶିଳ୍ପ ସମସ୍ତ ମନୀଃ ପ୍ରସୃତ ଅଟେ । ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ଯାହାକୁ ଯୋଗ ବୋଲି ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରନ୍ତି ତାହା ମଧ୍ୟ ମନୀଃ ପ୍ରସୃତ ଶିଳ୍ପ ବିଶେଷ । “ଯୋଗଃ କର୍ମୟ କୌଣ୍ଠଳମ୍” ଅର୍ଥାତ୍ କାର୍ଯ୍ୟ କୌଣ୍ଠଳର ନାମହିଁ ଯୋଗ । ବାହ୍ୟ ଜଗତର କାର୍ଯ୍ୟ କୌଣ୍ଠଳ ଯେମନ୍ତ ଯୋଗ, ଅନ୍ତର୍ଜଗତର କାର୍ଯ୍ୟ କୌଣ୍ଠଳ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଯୋଗ । ଉପମ୍ଭିତ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଏହି ଯୋଗ ବିଷୟ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରାଯିବ । ଯୋଗିମାନେ

ବୋଲନ୍ତ ଯୋଗ; ଅର୍ଥାତ୍ ମାନସ ଶିଳ୍ପର କ୍ଷମତା ବା ପ୍ରସାଦ ଏତେ ଅଧିକ ଯେ ତାହା ଯୋଗାବସ୍ଥା ବ୍ୟଙ୍ଗତ ବୋଧଗମ୍ୟ ହୋଇ ନ ପାରେ । ଲୌକିକ ଜଗତରେ ଯୋଗ ନାମକ ମାନସ ଶିଳ୍ପର ଅସାଧ କିଛି ନାହିଁ । ଏହି ଅସାଧ ସାଧନ ଅର୍ଥାତ୍ ମାନସଶିଳ୍ପର ଅର୍ଥାତ୍ ଯୋଗର ଆଦିବକ୍ତା ହିରଣ୍ୟଗର୍ଭ (ବୃଦ୍ଧା) । ଯୋଗୀଶ୍ଵର ଯଜ୍ଞବଳ୍କ୍ୟ ଏବଂ ପତଞ୍ଜଳି ପ୍ରତ୍ୱାତି ଯୋଗିମାନେ ତାହାଙ୍କ ଉପଦେଶ ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟକରି ସିଦ୍ଧିଲଭ କରିଥିଲେ ଏବଂ ତାହାଙ୍କ ଉପଦେଶଯମ୍ଭୁ ବିଶେଷ କରି ବୁଝେଇବା ନିମନ୍ତେ ବିବିଧ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରି ଯଇଅଛନ୍ତି । ସେହି ସମସ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥ ମଧ୍ୟରେ ପତଞ୍ଜଳିଙ୍କ ରଚିତ ଗ୍ରନ୍ଥ ଉକ୍ତଶ୍ଶୁ ଅଟେ । ଆମେମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲୁ । ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ରର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଥିବା ଏହା ‘ପାତଞ୍ଜଳ ଦର୍ଶନ’ ନାମରେ ଖ୍ୟାତ ଅଟେ ।

ଏହି ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ରର ପ୍ରଥମ ସୂଚି;—

୧ । ଅଥ ଯୋଗାନୁଶୀଳନମ् ।

ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ର ଆରମ୍ଭ କରିଯ ଉଥିଲୁ ।

୨ । ଯୋଗଶିତ୍ତବ୍ୟନରେଧଃ ।

ମନର ବୃତ୍ତି ସମୁଦ୍ରକୁ ରୁଦ୍ଧ କରିବାର ନାମ ଯୋଗ । ଯୋଗ ନାମକ ମାନସଶିଳ୍ପ ବିଷୟ ଜାଣିବାକୁ ହେଲେ ସବାଗେ ମାନସବୃତ୍ତି କଅଣ ଜାଣିବା ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ମନୋବୃତ୍ତି ଅନ୍ତର୍ଗତ ଏବଂ ଅଶେଷ ପ୍ରକାର; ମାତ୍ର ସେମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥା ଅଶେଷ ପ୍ରକାର ଦୁଇଁ । ଯୋଗିମାନେ ସେହି ଅବସ୍ଥାକୁ ପାଞ୍ଚ ଘରର ବିଭକ୍ତ କରିଅଛନ୍ତି । ସେହି ପାଞ୍ଚ ଘରର ନାମ-ଶିତ୍ତ, ମୂଢ଼, ବିଷିତ୍ତ, ଏକାଗ୍ର ଏବଂ ନିରୁଦ୍ଧ । ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କର ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ମନୋବୃତ୍ତି ଏହି ପାଞ୍ଚ ଅବସ୍ଥାର ଅନ୍ତର୍ଗତ

ଅଟନ୍ତି । ସେହି ପାଞ୍ଚ ଅବସ୍ଥାର ମିଶ୍ରପ୍ର ବ୍ୟାଖ୍ୟା ଏହି—

୧ । ଶିତ୍ତ—ମନର ଅନ୍ତିରତା ଅର୍ଥାତ୍ ଶେଳା-ବସ୍ତାର ନାମ ଶିତ୍ତାବସ୍ତା । ନନ ଯେତେବେଳେ ସ୍ଥାର ନ ଥାଏ, କୌଣସି ଗୋଟିଏ ବିଷୟରେ ଦର୍ଶକାଳ ସଲଗ୍ରି ହୋଇ ନ ପାରେ, ଜୋକ ପରି ଗୋଟିଏ ବିଷୟ ଗୁଡ଼ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଧରୁଆଏ ଏବଂ କୌଣସି ଗୋଟିଏ ବିଷୟରେ ସହୃଦୟ ହୋଇ ରହି ନ ପାରେ, ତାହାର ନାମ ଶିତ୍ତାବସ୍ତା ।

୨ । ମୂଢ଼—ମନ ଯେତେବେଳେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟକର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଆଗ୍ରହ୍ୟ କରି କାମଫୋଧାଦିର ବଶୀରୁଡ଼ ହୁଏ ଏବଂ ନିଦ୍ରା ତନ୍ଦ୍ରାଦିର ଅଧୀନ ହୁଏ ଏବଂ ଆଲସ୍ୟାଦି କିମ୍ବା ଅଜ୍ଞନମୟ ଅବସ୍ଥାରେ ଥାଏ ତାହାର ନାମ ମୂଢ଼ାବସ୍ତା ।

୩ । ବିଷିତ୍ତ—ଶିତ୍ତ ଅବସ୍ଥା ସହ ବିଷିତ୍ତ ଅବସ୍ଥାର କିଞ୍ଚିତ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଅଛି । ଶିତ୍ତାବସ୍ତାରେ ମନ ସଦା ଚଞ୍ଚଳ ଥାଏ; ମାତ୍ର ବିଷିତ୍ତାବସ୍ତାରେ କ୍ଷଣେ ଚଞ୍ଚଳ କ୍ଷଣେ ସୁଖର ହୁଏ, ସରବରର ଦୁଃଖ ବିଷୟ ତ୍ୟାଗ କରି ମୁଖରେ ମଗ୍ନ ହୋଇଯାଏ ।

୪ । ଏକାଗ୍ର—ଚିତ୍ତ ଯେଉଁ ସମୟରେ କୌଣସି ବାହ୍ୟବ୍ୟ ଅଥବା ଆଭ୍ୟନ୍ତରଣ ବ୍ୟୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ନିଦାତ ସ୍ଥାନର ଅପଣିଖା ପରି ପ୍ଲିର ହୋଇଥାଏ କିମ୍ବା ରଜସ୍ତମୋହିତି ପରିତ୍ୟାଗପୂର୍ବକ କେବେଳ ସାତିକ ବୃତ୍ତି ଅବଲମ୍ବନ କରି ପ୍ଲିର ହୋଇଥାଏ, ତେତେବେଳେ ତାହା ଏକାଗ୍ର ଅବସ୍ଥାରେ ଅଣ୍ଟ ବେଳି ଜାଣିବାକୁ ହେବ ।

୫ । ନିରୁଦ୍ଧ—ଚିତ୍ତ ଯେଉଁ ସମୟରେ ନିରବଲମ୍ବନ; ଅର୍ଥାତ୍ କୌଣସି ବ୍ୟୁ ଅବଲମ୍ବନ ନ କରି ଆପଣା

ତିତରେ ଆପେ ମନ୍ତ୍ର ଦୋଷର ନିଶ୍ଚିନ୍ତା ହୋଇଥାଏ ସେ
ସମୟରେ ଅବସ୍ଥାକୁ ନିରୁତ୍ତାବଦ୍ୟା ବୋଲିଯାଏ ।

ତିତର ପେଣ୍ଠି ପାଞ୍ଚପ୍ରକାର ଅବସ୍ଥାର ବିଷୟ
ଉପରେ ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ କରିଗଲ ପେଥମଧ୍ୟ ୧ମ, ୨ୟ,
୩ୟ ଏହି ନିନି ଅବସ୍ଥା ସହିତ ଯୋଗର କୌଣସି
ପ୍ରକାର ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ । ଏକାଗ୍ର ଏବଂ ନିରୁତ୍ତ ଏହି ଦୁଇ
ଅବସ୍ଥା ଯୋଗ୍ୟାଧନର ଉପର୍ଯ୍ୟାଗୀ ଅଟେ । ଏହି ଦୁଇ
ଅବସ୍ଥା ମଧ୍ୟରୁ ପୁଣି ରୁଦ୍ଧ ଅବସ୍ଥା ହିଁ ଯୋଗାବଦ୍ୟା ବୋଲି
ବୁଝିବାକୁ ହେବ । ତିତ ସହଜରେ ନିରୁତ୍ତାବଦ୍ୟାକୁ
ଆପେ ନାହିଁ । ଯୋଗିମାନେ ଯହିହାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ
ଅବସ୍ଥା ତିତ ମଧ୍ୟରୁ ଦୂର କର ଏହି ଅବସ୍ଥାକୁ ଧାର୍ଯ୍ୟ
ହୁଅନ୍ତି ।

୩ । ତବା ଦୃଷ୍ଟି ସ୍ଵରୂପିତ୍ୟବଦ୍ୟାନମ୍ ।

୪ । ବୃତ୍ତି ସ୍ଵରୂପ୍ୟ ମିତରସ ।

ସେହି ସମୟରେ, ଅର୍ଥ ତ ତିତ ନିରୁତ୍ତାବଦ୍ୟା ପ୍ରାପ୍ତ
ହେବଳ ଆମ୍ବା ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ରୂପରେ ଅବସ୍ଥାନ କରନ୍ତି ।
ଏଥୁର ତାତ୍ପର୍ୟ ଏହିକି ସେ କାଳରେ ଆମ୍ବା କେବଳ
ଆପଣାକୁ ଆପେ ଅବଲମ୍ବନ କର ରହନ୍ତି । ଅନ୍ୟ
ଅବସ୍ଥାରେ ଆମ୍ବା ସହିତ ଜ୍ଞାନବୃତ୍ତିର ସଫୋର ଥିବା
ହେଉଥିବା ବହୁ ବିଷୟ ପ୍ରସାରା ଜ୍ଞାନ ଚଞ୍ଚଳ ଜଳରେ
ପ୍ରତିବିମ୍ବ ପର ଆମ୍ବାକୁ ବହୁ ବିଷୟରେ ରୂପିତ
କରୁଥାଏ । ସେହି କାରଣରୁ ମନୁଷ୍ୟ ଅଯୋଗୀ
ଅବସ୍ଥାରେ ଥାର ଆୟୁଜ୍ଞନକୁ ବଞ୍ଚିତ ହୁଅନ୍ତି ।
ଦେଖାଯାଉଥିଲା—ନିରୁତ୍ତାବଦ୍ୟାରେ ମନ ଲୟ ବା
ବିନାଶପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ । ମନ ଯଦି ବିନାଶପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ
ତେବେ ଯୋଗ ସାଧନ କିଏ କରିବ ? କିନ୍ତୁ ତାହା
ନୁହେଁ, ମନ ଏବଂ ଆମ୍ବା ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ପଦାର୍ଥ ଅଟନ୍ତି ।
ଯେଉଁ ସମୟରେ ମନୋବୃତ୍ତି ସମସ୍ତ ବିନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ,

ଆମ୍ବା ଆପଣାର ପ୍ରକୃତ ରୂପର ପ୍ରତିପୁତ୍ର ଥାଆନ୍ତି
ତାହାହିଁ ପ୍ରକୃତ ଯୋଗାବଦ୍ୟା ।

୫ । ବୃତ୍ତିପୁଣ ପଞ୍ଚ ତୟାଗ କିଷ୍କିଷ୍ଟ ଅକିଷ୍ଟାଃ ।

ଯେଉଁ ପଞ୍ଚ ପ୍ରକାର ମନୋବୃତ୍ତିର ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ
କରିଯାଇଥିଲା ତାହା ପୁଣି ଦୂଇଭାଗରେ ବିଭିନ୍ନ,
ଯଥା—କିଷ୍ଟ ଅର୍ଥାତ୍ କେଶଦାୟକ, ଅକିଷ୍ଟ ଅର୍ଥାତ୍
(ସମାରର) ଦୁଃଖନାଶକ ।

କୌଣସି ବିଷୟ ମହିତ ସମ୍ପର୍କ ହେଲେ ତିତ
ସେହି ବିଷୟାକାର ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ । ସେହି ବିଷୟାକାର
ପ୍ରାପ୍ତିର ନାମ ବୃତ୍ତି । ଦେହସ୍ଥ ଇନ୍ଦ୍ରୟ ଏବଂ ବହିସ୍ଥ
ବିଷୟ ଏହି ଦୁଇଙ୍କର ସମ୍ବନ୍ଧ ହେଉଥିବା ମନ ବିବିଧ
ପ୍ରକାର ପରିଶାମ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଉଥିଲା । ସେହି ପରିଶାମର
ନାମ ବୃତ୍ତି । ବିଷୟ ଅଷ୍ଟଶ୍ୟ; ସୁତରଂ ବୃତ୍ତି ସମସ୍ତ
ସମ୍ବନ୍ଧାନ୍ତର । ଏହି ଅଷ୍ଟଶ୍ୟ ବୃତ୍ତି ଶ୍ରେଣୀ ବିଭାଗରେ
ଏକ ଅଂଶରେ ପାଞ୍ଚ, ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାରେ ଦୁଇକୁ ଅଧିକ
ହୁଅଛି । ଦୁଇ ଭଗର ବିଷୟ ଏହି—

କିଷ୍ଟବୃତ୍ତି—ରଗ, ଦେଷ, ହିଂସା, କାମ, ଦ୍ରୋଧ
ପ୍ରଭୁତ ବୃତ୍ତି ସକଳର ନାମ କିଷ୍ଟ ଅର୍ଥାତ୍ ଦୁଃଖଦାୟକ
ବୃତ୍ତି । କାରଣ ଏମାନେ ଦୁଃଖର କାରଣ ଅଟନ୍ତି ।

ଶ୍ରୀକୃତି, ଭକ୍ତି, ବୈରଗ୍ୟ, ମେଷୀ ପ୍ରଭୁତ ବୃତ୍ତି
ସକଳ ଅକିଷ୍ଟ ଅର୍ଥାତ୍ ଦୁଃଖନାଶକ ଏବଂ ସୁଖଦାୟକ
ବୃତ୍ତି ଅଟନ୍ତି । ସହଜ ଜ୍ଞାନରେ ଦେଖାଯାଉଥିଲା କିଷ୍ଟ
ବୃତ୍ତି, ସକଳ ହେୟ, ଅକିଷ୍ଟ ବୃତ୍ତି ସକଳ ଉପାଦେୟ
ଅଟେ । ମାତ୍ର ଯୋଗ ସମୟରେ କି ହେୟ, କି ଉକ୍ତିକୁ
ସମସ୍ତ ବୃତ୍ତିକୁ ନିରେଖ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଅନ୍ୟ
କଲ୍ପ ପାଞ୍ଚ ଭଗର ନାମ ବୋଲି ଯାଉଥିଲା ।

୬ । ପ୍ରମାଣ-ବିପର୍ୟୟ-ବିକଳ୍ପ-ନିଦ୍ରା-ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ।

ପ୍ରମାଣ ବୃତ୍ତି, ବିପ୍ରୟୁଷ ବୃତ୍ତି, ବିକଳ୍ପ ବୃତ୍ତି,
ନିକୁତ୍ତି ଏବଂ ସ୍ଥାନ ବୃତ୍ତି । ଏହି ପାଞ୍ଚ ପ୍ରକାର ବୃତ୍ତିର
ଲିଖଣ ବୋଲିଯାଉଅଛି ।

ହେଉଅଛି; ମାତ୍ର ପରକଶରେ କାଣିଲୁଁ ଏହା ନାହିଁ
ନାହିଁ, ମନ୍ଦରିକା ।

ପ୍ରମାଣ ବୃତ୍ତି -

୭ । ପ୍ରତିଷ୍ଠାନୁମାନାଗମାଃ ପ୍ରମାଣାନି ।

ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଅନୁମାନ ଆଗମ ଏହି ତିନି ପ୍ରକାରକୁ
ପ୍ରମାଣେତ୍ରି ବେଳୀଯାଏ ।

ଇନ୍ଦ୍ରପୁ ସହିତ ବାହ୍ୟବୟୁର ସମ୍ମୋଗ ହେବା
ମାତ୍ରକେ ସେହି ବୟୁର ସ୍ଵରୂପବୋଧକ ଯେଉଁ ପ୍ରକୃତ
ଜ୍ଞାନ ଜନେ, ତାହାର ନାମ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ । ଗୋଟିଏ ବୟୁ
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ହେଲା ଉତ୍ସରେ ତତ୍ତ୍ଵ ସହଚର ଅନ୍ୟ ଅପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ
ବୟୁର ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନ ତାହାର ନାମ ଅନୁମାନ । ଯେମନ୍ତ
କି ପଦତରୁ ଧୃଆଁ ବାହାରୁଅଛି । ସେହି ଧୃଆଁ ଦେଖି
ଆମ୍ବେମାନେ ଜାଣିଲୁ ତାହାର ସହଚର ଅଗ୍ରି
(ଆମ୍ବେମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଅଗୋଚରରେ) ପଦତ ମଧ୍ୟରେ
ରହିଅଛି ।

ବିଶ୍ୱାସ ବାକ୍ୟ ଗ୍ରବଣ କରିବା ଉତ୍ସନ୍ନ
ତଦ୍ବାକ୍ୟବୋଧକ ପଦାର୍ଥର ଜ୍ଞାନ ଜନିବାର ନାମ
ଆଗମ ।

୮ । ବିଦୟେୟପ୍ରୋ ମିଥ୍ୟା ଜ୍ଞାନମତତ୍ତ୍ଵ ପ୍ର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ।

ଯେ ଜ୍ଞାନ ମିଥ୍ୟା; ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରଥମରେ ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନ
କଲ୍ପିତିଲୁ ଶଶକ ଉତ୍ସରେ ତାହା ଅନ୍ୟରୂପରେ
ଜଣାଗଲା ତାହାର ନାମ ବିପର୍ଯ୍ୟୁ । ଯଥା— ପ୍ରଥମରେ
ଖଣ୍ଡ ଦଉଡ଼ ଦେଖି ସାମ ଜ୍ଞାନକରି ଚମକି ଉଠିଲୁ,
ମାତ୍ର ପରକଣରେ ଜଣାଗଲା ତାହା ସାପ ନୁହେଁ ଦଉଡ଼ ।
ମରୁଭୂମିରେ ଗୋଟିଏ ଜଳପ୍ରବାହ ଦୃଷ୍ଟିଗାତର
ହେବାର ମନେ ହେଲା ଗୋଟିଏ ନନ୍ଦ ପ୍ରବାହିତ

୯ । ଶର ଜ୍ଞାନାନୁପାଣୀ ବସ୍ତୁଶିଳ୍ପେୟା ବିକଳ୍ପଃ ।

ପ୍ରକୃତରେ ବସୁ ନାହିଁ ଅଥବ ଶବ୍ଦ ମାତ୍ର ଶୁଣି
ମନରେ ଏକ ପ୍ରକାର ବୃଦ୍ଧି ଜନିଲ ତାହାର ନାମ
ବିକଳ୍ପ । ଯେମନ୍ତ ଆକାଶକୁସୁମ ବୋଲି କୌଣସି
ପଦାର୍ଥ ନାହିଁ ଅଥବ ଶବ୍ଦ ମାତ୍ର ଶୁଣି ମନରେ ବୃଦ୍ଧି
ଜନିଲ ଅର୍ଥାତ୍ ସ୍ଵେଚ୍ଛା ସର୍ଥର ସ୍ଵରୂପ କିବେଳନା
ନ କରି ଶର୍ମାସ ଶ୍ରବଣ ଦ୍ୱାରା କଳ୍ପନାପ୍ରକ ବୃଦ୍ଧିର
ନାମ ବିକଳ୍ପ ।

୧୦ । ଅଗ୍ରବ ପ୍ରତ୍ୟୁଷାଳମୁନା ଚୃତି ନଦୀ ।

ଯହିଁରେ ସମସ୍ତ ବୃତ୍ତି ବିନାନ ହୁଏ ସେ ଅଙ୍ଗନକୁ
ଅବଳମ୍ବନ କରି ଯେତେବେଳେ ମନୋବୃତ୍ତି ଉଦ୍ଦିତ ଥାଏ
ତେତେବେଳେ ତାହା ନିଦ୍ରା ବା ସୁଷ୍ଟୁତି ନାମରେ କଥିତ
ହୁଏ । ବାସ୍ତବରେ ନିଦ୍ରା ମଧ୍ୟ ଏକପ୍ରକାର ମନୋବୃତ୍ତି ।
ସହ୍ରଗୁଣର ଆଜ୍ଞାଦନ ଏବେ ତମୋଗୁଣର ଉପାଦନ
ଅବସ୍ଥାକୁ ଆମ୍ବେମାନେ ନିଦ୍ରା ବୋଲୁଁ । ଅଙ୍ଗନତାହିଁ
ନିଦ୍ରାବୃତ୍ତିର ଆଳମ୍ବନ । ତମୋମୟ ନିଦ୍ରାବୃତ୍ତିର ଉଦୟ
ହେବଳେ ସଂପ୍ରକାଶକ ସହ୍ରଗୁଣଟି ଲୁଘ୍ତ ଦୋଇଯାଏ ।
ଲୋକମାନେ କହନ୍ତି ମୁଁ ଶେଇ ଯାଉଥିଲି । ମୋହର
ଜ୍ଞାନ ନ ଥିଲ; ମାତ୍ର ତେତେବେଳେ ଯେ ଜ୍ଞାନ ନଥିଲା
ଏମନ୍ତ ନୁହେଁ, ଅଙ୍ଗନ ବିଶ୍ୱକ ଜ୍ଞାନ ଥିଲ । ସେଥିପାଇଁ
ଜାଗରତ ହୋଇ ନିଦ୍ରାସମୟର ଅଙ୍ଗନ ବୃତ୍ତିକୁ ସୁରଣ
କରନ୍ତି ।

(“ଉ ସାଃ ୧ମଙ୍କୁ ମସଜିଦା,)

୧୧ । ଅନୁଭୂତି କଷ୍ଟରୀ ସମ୍ମାନେ ପାଇଲା ।

ବୟୁ ଥରେ ମାତ୍ର ଅନୁଭୂତି; ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରମାଣ
ବୃତ୍ତିରେ ଆହୁତି ହେଲେ ତାହା ଆଉ ଯାଏ ନାହିଁ ।

ସମ୍ବାଦରୂପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଥାଏ । ସେହି ରହିବାର ନାମ ସୃଜି । ଏହାର ତାତପର୍ୟ । ଏହି ଯେ ଜାଗତ ଅବସ୍ଥାରେ ଆମ୍ବେମାନେ ଯାହା ଦେଖୁଁ ଶୁଣୁଁ କିମ୍ବା ଅନୁଭବ କରୁ ତିତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ସେଥିର ସମ୍ବାଦ ଆବଶ୍ୟକ ହୋଇ ରହେ । ଉତ୍ତେଜନାର କାରଣ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ସେହି ସମ୍ବାଦ ପ୍ରବଳ ହୋଇ ତିତ୍ରରେ ସେହି ପୂର୍ବାନୁଭୂତ ବସ୍ତୁର ସ୍ଵରୂପକୁ ପୁନରୁଦ୍‌ଧର କରିଦିଏ । ସେହି ସମୁଦ୍ରତ ମନୋବୃତ୍ତିର ନାମ ସୃଜି ବା ସୃରଣୀ । ଯେଉଁ ପାଞ୍ଚପ୍ରକାର ମନୋବୃତ୍ତିର ବିଷୟ ଉଲ୍ଲଙ୍ଘ କରାଗଲା, ଯୋଗ ସମୟରେ ସେହି ସମସ୍ତ ମନୋବୃତ୍ତିକୁ ଛୁଟ କରିବାକୁ ହୁଏ । ଛୁଟ କରିବାର ଦୁଇଗୋଟି ଉପାୟ ଅଛି—ପ୍ରଥମ ଅଭ୍ୟାସ, ଦୁଇତ୍ତମ୍ ବୈଶାଖ୍ୟ ।

୧୨ । ଅଭ୍ୟାସ ବୈଶାଖ୍ୟାଭ୍ୟାସ ତନ୍ତ୍ରିଗ୍ରେଧ ।

ଅଭ୍ୟାସ ଏବଂ ବୈଶାଖ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ଉଲ୍ଲଙ୍ଘିତ ସମସ୍ତ ବୃତ୍ତିର ନିର୍ବାହ ହୋଇଥାଏ । ବୈଶାଖ୍ୟ ଜନମିଲେ ତିତ୍ରର ବହୁର୍ଗତି ଡେଟି ଯଇ ଅନୁର୍ଗତି ହୁଏ; ଅର୍ଥାତ୍ କେବଳ ଆମ୍ବାପ୍ରତି ତାହାର ଅନୁମବେଶ ଜନ୍ମେ । କିମରେ ଏକାଗ୍ରତା ଏବଂ ବିରୁଦ୍ଧକାବସ୍ଥା ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ । ଏହି ଏକାଗ୍ରତା ଏବଂ ବିରୁଦ୍ଧର ପ୍ଲାପୁଁ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଅଭ୍ୟାସର ପ୍ରସ୍ତ୍ରୀଜନ । ଏହାକୁ ପ୍ଲାପୁଁ ଓ ଦୃଢ଼ କରିବାକୁ ହେଲେ ଅଭ୍ୟାସ ବିନା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଉପାୟ ନାହିଁ ।

ଯାହାର ଯେ ବନ୍ଦୁ ପ୍ରତି ବିରାଗ ଜାତ ହୁଏ, ତିତ୍ର କେତେବେଳେ ସେ ବନ୍ଦୁ ନିମନ୍ତେ ଚଞ୍ଚଳ ହୁଏ ନାହିଁ କିମ୍ବା ସେ ବନ୍ଦୁକୁ ଲେବନ୍ତ ନାହିଁ । ସେହିପରି ବାହ୍ୟଜଗତରେ ସମସ୍ତ ବନ୍ଦୁପ୍ରତି ଯଦି ବୈଶାଖ୍ୟ ଜାତ ହୁଏ, ତେବେ ସେ ସମସ୍ତ ବନ୍ଦୁପ୍ରତି ତିତ୍ରର ଅବଶ୍ୟ ବୈଶାଖ୍ୟ ଜାତ ହେବ; ଅର୍ଥାତ୍ ସେହି ସମସ୍ତ ବନ୍ଦୁ ପାଇବା ପାଇଁ ତିତ୍ର କଦାଚ ଚଞ୍ଚଳ ହେବ ନାହିଁ ।

ମାତ୍ର ବୈଶାଖ୍ୟଠାରୁ ଅଭ୍ୟାସର ଷମତା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅଧିକ । ଅଭ୍ୟାସ ପ୍ରବଳ ହେଲେ ତାହା ସ୍ଵଭାବର ସମାନ ବଳବାନ୍ ହୁଏ । ଜିବର ମନ ଚିରକାଳ ଚଞ୍ଚଳତା ଅଭ୍ୟାସ କରିଅଛି । ତେଣୁ ସେ ପ୍ଲାପୁଁ ହୋଇ ରହ ପାରେ ନାହିଁ । ପୁଣି ଯେବେ ତାହାର ପ୍ଲାପୁଁ ତା ଅଭ୍ୟାସ କରିବ, ତେବେ ସେ କାହିଁକି ପ୍ଲାପୁଁ ହେଇ ନ ରହିବ ? ଅତିଏବ ପ୍ଲାପୁଁ ଜଣାଯାଉଅଛି, ବୈଶାଖ୍ୟ ଏବଂ ଅଭ୍ୟାସ ଦ୍ୱାରା ତିତ୍ରର ଏକତାନ ବୃତ୍ତି ପ୍ଲାପୁଁ ହୋଇ ରହିପାରେ ।

୧୩ । ତତ୍ତ୍ଵତ୍ତ୍ଵତ୍ତ୍ଵ ଯମ୍ବୋଧଭ୍ୟାସ ।

ତତ୍ତ୍ଵକୁ ପ୍ଲାପୁଁ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଯହ ଅର୍ଥାତ୍ ଯହିରେ ରାଜସ ତାମସ ବୃତ୍ତି ଉଦ୍‌ଦିତ ନ ହୁଏ ସେପରି ଯନ୍ତ୍ରକୁ ଅଭ୍ୟାସ ବୋଲିଯାଏ । ଅଭ୍ୟାସର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଲକ୍ଷଣ ଏହି— ଅନ୍ୟ ବିଷୟ ଚିନ୍ତା ତ୍ୟାଗକର ତିତ୍ରକୁ ଯହପୂର୍ବକ ବାରମ୍ବାର ଏକାଗ୍ର ବା ଏକତାନ କରିବା ଏବଂ ସେଥିର ମୂଳ ସାଧନ ଯମ ନିଯମାନ୍ତି ସାତ-ପ୍ରକାର ଯୋଗାଙ୍କର ଅନୁଷ୍ଠାନ କରିବା । ଶୁଳକଥା ଏହି ଯେ ଯେଉଁ ଯନ୍ତ୍ରଦାର ତିତ୍ରର ଏକାଗ୍ରତା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୁଏ, ସେହିରୂପ ଯହ ଏବଂ ତଦ୍ୱାପ ଅନୁଷ୍ଠାନ କରିବାର ନାମ ଅଭ୍ୟାସ । ଅଭ୍ୟାସ ଦୃଢ଼ ହେଲେ ତିତ୍ରକୁ ଫେତେବେଳେ ଇଚ୍ଛା ତେତେବେଳେ ଏକତାନ କରି ପାରିବ ।

ବିଷୟରୁ ଏକାବେଳକେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ନିଷ୍ଠାତ୍ମକ ହେଲେ ବଣୀକାର ନାମକ ବୈଶାଖ୍ୟ ଜନେ, । ଅର୍ଥାତ୍ ଅହିକ ଏବଂ ପାରଲୋକିକ ସୁଖ ଭେଗେଇଁ ପରିତ୍ୟାଗ କଲେ କିମରେ ଉତ୍କଳଷ୍ଟ ବୈଶାଖ୍ୟ ଜନେ ।

ବାସ୍ତବକ ବୈଶାଖ୍ୟ ଜନ୍ମିବା ଅତ୍ୟନ୍ତ କଟିନ ଅଟେ । ଭେଗମୁହା ପରିତ୍ୟାଗର ନାମ ବୈଶାଖ୍ୟ । ପରମ୍ପରା ତାହା ବନ୍ଦୁ ଏବଂ ବିବେକର ଅଧୀନ । ଯେବେ

ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ପ୍ରତ୍ୟେକ ବୟସ ଓ ଦୋଷ ବିଶେଷ-
ରୂପେ ଅନୁଭବ କରି ପାରିବ ତେବେ ସେଥିରୁ ପୃଷ୍ଠା
ନିର୍ବିତ୍ତ ହେବ; ନଚେତ କଦାଚ ହେବନାହିଁ । ଅନୁ-
ସନ୍ଧାନ ଦ୍ୱାରା ଶତଶତ ବୟସର ଦୋଷ ଦେଖି ସେଥିର
ପୃଷ୍ଠାରୁ ନିର୍ବିତ୍ତ ହେଲେ ସମ୍ଭ୍ଵେ ସମ୍ଭ୍ଵେ ବୟସର ଦୋଷ
ସହଜରେ ଦୃଷ୍ଟିହେବ ଏବଂ ସେଥିରୁ ପୃଷ୍ଠା ସହଜରେ
ନିର୍ବିତ୍ତ ହେବ । ବିବେକ ସାହୀଯରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବୟସର
ଦୋଷ ଏବଂ ଦୁଃଖପ୍ରଦ ଗୁଣ ସନ୍ଧାନ କଲେ ସହଜରେ
ସେହି ସମସ୍ତ ବୟସର ପ୍ରକୃତି ଗୁଣ ଜଣାପଡ଼ିବ ଏବଂ
ସେଥିରେ ସହଜରେ ବୈରାଗ୍ୟ ଜାତ ହେବ ।

୧୪ । ସତ୍ତବ ଦର୍ଶକାଳ ନୈରନ୍ତର୍ଯ୍ୟ ସତ୍କାର
ସେବତୋ ଦୃଢ଼ଭୂମି ।

ସେପରି ଅର୍ଥାସ ଦର୍ଶକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସବଦା
ଯହୁ ସହିତ ସମନ୍ତ କଲେ ନମଶଙ୍କ ତାହା ଦୃଢ଼ ଏବଂ
ଅବିଚଳିତ ହୁଏ ।

ବସ୍ତ୍ରବରେ ଉଚ୍ଛପକାର ଅର୍ଥାସ ଦୁଇ ରୂପିତ
ଦିନରେ ଦୃଢ଼ ହୁଏ ନାହିଁ ଏବଂ ଅପଦ୍ରବ୍ୟର କଲେ ମଧ୍ୟ
ହୁଏ ନାହିଁ । ଟଙ୍କା, ଭକ୍ତି ଏବଂ ଉତ୍ସାହ ସହିତ ସବଦା
ଅର୍ଥାସ କରି ପାରିଲେ ତାହା ଦର୍ଶକାଳରେ ମିଳ ହୁଏ ।
ସେପରି ଯୋଗାର୍ଥାସ ଦୃଢ଼ ହେଲେ ତୁମ୍ଭ ମନ ତୁମର
ଅଧୀନ ହୋଇ ରହିବ । ସାଧାରଣ ଲୋକେ ଯେମନ୍ତ
ମନର ଅଧୀନ, ତୁମ୍ଭେ ସେପରି ହେବନାହିଁ । ସେ
ସମୟରେ ତୁମର ସ୍ଥାନୀନ ଚିଉକୁ ଯେତେବେଳେ
ଇଚ୍ଛା ତେତେବେଳେ ଏବଂ ଯୋଗେ ଇଚ୍ଛା ସେଠାରେ
ଆବେଶ କରି ପାରିବ । ଅର୍ଥାସ ଯେମନ୍ତ ଅତ୍ୟଧିକ
ଯନ୍ତ୍ରିତ ବୈରାଗ୍ୟ ପୂଣି ତତୋଧୂକ ତ୍ୟାଗସାଧ ।

୧୫ । ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତୁଗ୍ରହକ ବିଷୟ ବିତ୍ତଷ୍ଟସ୍ୟ ବଣୀକାର
ସଙ୍ଗ ବୈରାଗ୍ୟମ୍ ।

ଦେଖିବା ଏବଂ ଶାହୁରେ କଥିତ ଥିବା ଏହି ଦୁଇଟି
ବୈରାଗ୍ୟର ବିଷୟ ଅର୍ଥାତ୍ ପରିତ୍ୟକ୍ତ ବୟସ ଦୁଇ
ପକାର । ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଏବଂ ଅଦୃଷ୍ଟ । ଯାହା ଦେଖିବାକୁ ପାଇଁ
ତାହା ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଏବଂ ଯାହା ଦେଖିବାକୁ ନ ପାଇଁ ତାହା
ଅଦୃଷ୍ଟ । ସୀ, ଅନ୍ତ, ପାନ ଏବଂ ଅନୁଲେପନ ପ୍ରଭୃତି
ବଞ୍ଚିମାନ ଭୋଗସାଧନ ବୟସ ସମସ୍ତ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଏବଂ ସ୍ଵର୍ଗ,
ଅମୃତ, ଅପ୍ସରା, ଅମର ରତ୍ନ ଏ ସମସ୍ତ ପାରଲୋକିକ
ଭୋଗ୍ୟ ବୟସ ଅଦୃଷ୍ଟ । ଯେହେତୁ ଏହି ସମସ୍ତ ବୟସର
ଅପ୍ରିକ୍ତ କିମ୍ବା ଭୋଗ ବଞ୍ଚିମାନ ଶରୀରରେ ଅନୁଭୂତ
ହୁଏ ନାହିଁ । ଏଥୁ ଉତ୍ସରେ ଭୋଗ କରିବାକୁ ହେବ,
ଏପରି ପ୍ରତ୍ୟାଶା ଦ୍ୱାରା ଆମ୍ଲେମାନେ ଏହାର ଆଜାର
ଏବଂ ଅପ୍ରିକ୍ତ କଲ୍ପନା କରିନେଉଁ । ଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରତି ବିଶ୍ୱାସ
କରୁଁ ବୋଲି ଆମ୍ଲେମାନଙ୍କର ଏପରି ପ୍ରତ୍ୟାଶା ଜାତ
ହୁଏ । ଯାହାଦେଉ ଯେବେ ଉଚ୍ଚ ଦୁଇ ବିଷୟ ଅର୍ଥାତ୍
ବୈଶିକ ଏବଂ ପାରଚିକ ସୁଖର ପଣ୍ଡାୟିତ୍ର ଦୋଷ
ଅନୁଭବ କରି ପାରୁଁ ତେବେ ସେ ସମସ୍ତ ପ୍ରକିତ
ସହଜରେ ବୈରାଗ୍ୟ ଜାତ ହେବ । ବୈରାଗ୍ୟର
ଅକୁରାବଣ୍ଣାତାରୁ ତାହାର ପର୍ମିତା ପ୍ରାପ୍ତିର ଅବଶ୍ୟା
ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମ୍ଲେମାନ କରି ଦେଖିଲେ ତାହାର ରୂପି-
ପ୍ରକାର ଅବଶ୍ୟା ଦୃଷ୍ଟିହେବ । ପ୍ରଥମ—ୟତମାନ,
ଦ୍ୱିତୀୟ—ବ୍ୟତିରେକ, ତୃତୀୟ—ଏକମ୍ବ୍ରିପ୍ତ, ଚତୁର୍ଥ—
ବଣୀକାର । ତତ୍ତ୍ଵର ବିଷୟାନୁଭାଗ ନଷ୍ଟକରିବାର
ଚେଷ୍ଟା କରିବାର ନାମ ଯତ୍ପାନ । ଏହାହିଁ ବୈରାଗ୍ୟର
ପ୍ରଥମବଣ୍ଣା । କେଉଁ ଅନୁଭବ ନଷ୍ଟ ହେଲା, କେଉଁ
ଅନୁଭବ ଜାଗରି ଅଛି ଏପରି ପଶାଶ କରିବା ଉତ୍ସରେ
ସମବ ଅନୁଭବ ସମସ୍ତକୁ ଦିନାଶ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା
କରିବାର ନାମ ବ୍ୟତିରେକ । ଏହା ବୈରାଗ୍ୟର
ଦ୍ୱିତୀୟ ଅବଶ୍ୟା ଅଟେ । ତତ୍ତ୍ଵ କୌଣସି ବିଷୟ ପ୍ରତି
ଅନୁଭକ୍ତ ନ ହୋଇ ସମୟ ସମୟରେ କୌଣସି ବିଷୟ
ପ୍ରତି ଉତ୍ସରୁ ହେବାର ନାମ ଏକମ୍ବ୍ରିପ୍ତ । ଏହା
ବୈରାଗ୍ୟର ତୃତୀୟବଣ୍ଣା । ଦ୍ୱିତୀୟ ବିଷୟ ପ୍ରତି

ଯେତେବେଳେ ଅନୁରଗ ବା ଉତ୍ସୁକ୍ୟ ଗୁଡ଼ିଯାଇ ମନ ଏକତାନ ହେବ ତେତେବେଳେ ଜାଣିବ ବୈରାଗ୍ୟ ଚର୍ଚୁର୍ଥ; ଅର୍ଥାତ୍ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅବସ୍ଥା ପାପ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ବଶୀକାର ଜ୍ଞନ ଜାତ ହେଲେ ସ୍ଵର୍ଗ ଲୋକ କଥା ତେଣିକ ଥାଉ ବୃଦ୍ଧିଲୋକ ପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ତୁଳଜନ ଜାତ ହୁଏ । ଏହି ବୈରାଗ୍ୟ ଯୋଗଜ୍ଞନର ଚରମସ୍ତମା, ଯୋଗ ବା ସମାଧିର ଅସାଧାରଣ ଉପକରଣ ।

୧୭ । ତୃପରଂ ପୁରୁଷ ଖ୍ୟାତେରୁଣ ବୈତୃଷ୍ଟଂ ।

ସେଥିର ଅବ୍ୟବହିତ ପରେ ଅର୍ଥାତ୍ ସେଉଳି ବୈରାଗ୍ୟ କରୁଣି ଉତ୍ସରେ ଆପ ଆପ ପୁରୁଷ ଖ୍ୟାତ ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରକୃତି ପୁରୁଷର ପାର୍ଥକ୍ୟ ଜ୍ଞନ ଜାତ ହୁଏ । ସେ ସମୟରେ ତାଙ୍କର ଗୁଣପ୍ରତି ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରକୃତି ପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ବିତ୍ତସ୍ଥା ଜାତହୁଏ । ପ୍ରାକୃତିକ ବିଶ୍ୱାସ୍ୟ ସେକାଳର ଆଉ ତାହାକୁ ମୋହିତ କରି ପାରେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ସେ ତେତେବେଳେ ନିର୍ବିଦ୍ଧରେ ନିର୍ବାଧ ସମାଧିର ଆଣ୍ୟ ନେଇ କାଳାନ୍ତିପାତି କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୁଅନ୍ତି ।

ଯୋଗର ବିଶେଷ ବିଶେଷ ଲକ୍ଷଣ ବା ଅବସ୍ଥା ଯାହା ଶାସ୍ତ୍ରରେ ବନ୍ଦୀତ ଅଛି ସେ ସମସ୍ତ ବିଶ୍ୱାସ ଶ୍ରବଣ କରନ୍ତି ।

୧୮ । ବିରକ୍ତ ବିରୂପନନ୍ଦାସ୍ତୁତାନ୍ତୁ

ଗମାତ୍ ସମ୍ପ୍ରକାରି ।

ତର୍କ, ବିରକ୍ତ, ଆନନ୍ଦ, ଅସ୍ତ୍ରିତା ଏହି ଗୁର୍ବି ପ୍ରକାର ଅବସ୍ଥା ବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଥୁବାରୁ ସମ୍ପ୍ରକାର ସମାଧି ବା ଯୋଗ ଗୁର୍ବି ପ୍ରକାର ବୋଲି କଥୁତ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ବିଶ୍ୱାସି ପରିଷ୍ଠୀତ ରୁପେ ବୁଝାଇବାକୁ ହେଲେ ଅନେକ କଥା ବୋଲିବାକୁ ହୁଏ । ଯଥା ଏକ ବୟସର ଶାବ୍ଦିବନା ବା ଉତ୍କଟ ଚିନ୍ତା ପ୍ରେୟୋଗର ନାମ ଦ୍ୟାଗ ଓ ସମାଧି । ସବୁତୁରି ନିର୍ବାଧ;

ଅର୍ଥାତ୍ ଚିତ୍ରରେଣୁମ ଅବସ୍ଥା ମଧ୍ୟ ଯୋଗ ଓ ସମାଧି । ଶେଷୋକ୍ତ ସମାଧିର ପ୍ରଥମାବସ୍ଥାରେ ଭାବ୍ୟ; ଅର୍ଥାତ୍ ପଦାର୍ଥ ଯାହାକୁ ଭବୁଥାଏଁ ତହିଁର ଜ୍ଞନ ଥାଏ ସତ୍ୟ; ମାତ୍ର ନମଶ୍ଶେଷ ସେ ଜ୍ଞନର ଅଭିବ ହୋଇଥାଏ । ଚିତ୍ର ତେତେବେଳେ ବୃତ୍ତିଶ୍ଶନ୍ୟ ବା ନିରାଳମ୍ବ ହୋଇ କେବଳ ଅତ୍ର ମାପରେ ଅବସ୍ଥା ଥାଏ । ସେହି ସମସ୍ତ ଆଲୋଚନା କରି ଯୋଗୀମାନେ ବୋଲିଅଛନ୍ତି ଯୋଗ ଦୁଇ ପ୍ରକାର । ସମ୍ପ୍ରକାର ସମାଧି ଓ ଅସମ୍ପ୍ରକାର ସମାଧି, ଅର୍ଥାତ୍ ଭାବ୍ୟ ପଦାର୍ଥର କିଞ୍ଚିତ ଜ୍ଞନଥାବୋଳି ତାହାର ନାମ ସମ୍ପ୍ରକାର ସମାଧି । କୌଣସି ପ୍ରକାର ବୃତ୍ତି ବା ଜ୍ଞନ ଥାଏ ନାହିଁ ବୋଲି ତାହାର ନାମ ଅସମ୍ପ୍ରକାର ସମାଧି ।

ବାଶୁଆମାନେ ଯେମନ୍ତ ପ୍ରଥମେ ଶୁଳକଶ୍ୟ ବିନ୍ଦବାକୁ ଶିକ୍ଷା କରନ୍ତି; ପୁଣି ଦ୍ଵିତୀୟ ସୂଷ୍ମ୍ରାତର ବୟସରୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ବିନ୍ଦବାକୁ ଅଭ୍ୟାସ କରନ୍ତି, ସେହିପରି ଯୋଗୀମାନେ ପ୍ରଥମେ ଶୁଳକର ଶାଳଗ୍ରାମ ଜିମ୍ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି କଲ୍ପିତ ଦେବମୂର୍ତ୍ତି ଅଥବା କୌଣସି ଭୌତିକ ପଦାର୍ଥ ଅବଳମ୍ବନ କରି ତାହା ଉପରେ ଭବନାସ୍ତ୍ରୋତ୍ତର ପ୍ରବାହିତ କରିବାକୁ ଶିକ୍ଷା କରନ୍ତି । ଦ୍ଵିତୀୟ ସୂଷ୍ମ୍ରାତର ସଂକ୍ଷିତମ ପଦାର୍ଥ ପ୍ରତି ଧ୍ୟାନ ପ୍ରକାର ପ୍ରବାହିତ କରନ୍ତି । ଏଥିରୁ ଜଣାଗଲୁ ଯେ ଧ୍ୟୟପୁ; ଅର୍ଥାତ୍ ଧ୍ୟାନ କରିବାର ବୟସ ଦୁଇପ୍ରକାର, ଶୁଳକ ଓ ସୂଷ୍ମ୍ରାତ । ଏହି ଶୁଳକ ସୂଷ୍ମ୍ରାତ ମଧ୍ୟ ଦୁଇପ୍ରକାର, ଯଥା ବାହ୍ୟଶୁଳକ ଏବଂ ବାହ୍ୟସୂଷ୍ମ୍ରାତ, ଆଧ୍ୟତ୍ମିକ ଶୁଳକ ଏବଂ ଆଧ୍ୟତ୍ମିକ ସୂଷ୍ମ୍ରାତ । ଶିତ, ଜଳ, ତେଜ, ପବନ ଓ ଆକାଶ ଏହି ପାଞ୍ଚ ପ୍ରକାର ପଦାର୍ଥ ବାହ୍ୟଶୁଳକ ନାମରେ କଥୁତ ହୁଏ ଏବଂ ଇନ୍ଦ୍ରପୁନାନେ ଆଧ୍ୟତ୍ମିକ ଶୁଳକ ନାମରେ କଥୁତ ହୁଅନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର କାରଣୀଭୂତ ପରମାଣୁ ସମସ୍ତ ଏବଂ ଅହଂତରୁ ଓ ବୁଦ୍ଧିତରୁ ନାମକ ମୂଳ ପଦାର୍ଥକୁ ଯଥାନ୍ତରେ ବାହ୍ୟସୂଷ୍ମ୍ରାତ ଓ ଆଧ୍ୟତ୍ମିକ ସୂଷ୍ମ୍ରାତ ନାମ ଦିଆଯାଏ । ଏମାନଙ୍କୁ ଛାତ୍ର

ଆଉ ଆତ୍ମା ଏବଂ ଶିଶୁର ଏହି ଦୂର ଭାବ୍ୟ ବସୁ ଅଛନ୍ତି । ଏହି ସମସ୍ତ ଭାବ୍ୟ ଅବଳମ୍ବନକରି ଭାବନା ପ୍ରବାହ୍ତ ପ୍ରବାହ୍ତ କରି ପାରିଲେ ଭାବାଚୁରୁ କ୍ଷମତା ଅନୁସାରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଫଳଳାଭ ହୁଏ । ସମାଧି ଆରମ୍ଭରେ ବାହ୍ୟସୂଳର ଆସ୍ରଗ ଅର୍ଥାତ୍ ସାକ୍ଷାତକାର ସ୍ଵରୂପିଣୀ ପ୍ରକ୍ଳା ଜନ୍ମେ, ତେବେ ତାହାକୁ ବିତର୍କ ବୋଲିଯାଏ ଏବଂ ବାହ୍ୟ ସୃଷ୍ଟିର ସାକ୍ଷାତକାର ଲାଭ ହେଲେ ତାହା ବିରୁଦ୍ଧ ନାମରେ ଆଖ୍ୟାତ ହୁଏ । କୌଣସି ଆଶାତ୍ମିକ ମୂଳ ଯେବେ ସମ ଧୂର ଅବଳମ୍ବନ ହୁଏ ଆଉ ସେଥିରେ ଧାନଜ ପ୍ରକ୍ଳା ଜନ୍ମେ— ତେବେ ସେ ଅବସ୍ଥାର ନାମ ଆନନ୍ଦ ଏବଂ ବୁଦ୍ଧି ସମ୍ବନ୍ଧିତ ଜୀବାତ୍ମାରେ ଯେବେ ସେପରି ଆସ୍ରଗ ଜନ୍ମେ ତେବେ ତାହାର ନାମ ଅମ୍ବିତା । ଏହିପ୍ରକାର ବୃଦ୍ଧିପ୍ରକାର ଯୋଗର ନାମ ସବିତର୍କ, ସବିରୁଦ୍ଧ, ସାନନ୍ଦ ଏବଂ ସାସ୍ତ୍ରିତା । ଏମାନଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ଶିଶୁରଙ୍କଠାରେ ଯେଉଁ ସମ୍ପକ୍ଷି ଯୋଗ ସାଧତ ହୁଏ, ତାହା ସୁତନ୍ତ ଏବଂ ସେଥିର ଫଳ ମଧ୍ୟ ଭିନ୍ନ ଅଟେ । ଶିଶୁର ଓ ଆନ୍ତରୀର ସମ୍ପକ୍ଷି ଯୋଗ ସିଦ୍ଧ କରିପାରିଲେ ମନୁଷ୍ୟର ଆଉ କୌଣସି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବାକି ରହେ ନାହିଁ । ସେତେବେଳେ ପୂର୍ଣ୍ଣକାମ ହୋଇ ନିତ୍ୟତ୍ରୁଟି ଅବସ୍ଥାରେ କିନ୍ତୁ କିନ୍ତୁ ଅତିବାହନ୍ କରିବାକୁ ସମ୍ଭବ ହୁଏ । ଉପରଳିଶିତ ଭାବ୍ୟସମୂହରୁ ଯେ କୌଣସି ଭାବ୍ୟ ଉପରେ ଭାବନା ପ୍ରବାହ୍ତ ପ୍ରବାହ୍ତ କରିବ—କମଣ୍ଠେ ଧାନ ପରିପକ୍ଵ ବା ପ୍ରଗାଢ଼ ହେଲେ ଶିତ୍ର ସେ କାଳରେ ସେହି ରଖ୍ୟ ବସୁର ସାରୁପ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତ; ଅର୍ଥାତ୍ ତନ୍ମୟ ହୋଇ ଯାଇ ଅବିରଳିତ ରୂପେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଥାଏ । ସେ କାଳରେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଜ୍ଞାନ ବା ମନୋବ୍ରତୀ ଉଦ୍ଦିତ ଥାଏ ନାହିଁ । ଉଦ୍ଦିତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଧେପୁ ବସୁଠାରୁ ବରକିତ ହୁଏ ନାହିଁ । ସେ ସମୟରେ ସମ୍ପକ୍ଷି ସମାଧି ଉଦ୍ଦିତ ହୋଇଅଣ୍ଟି ବୋଲି ଜାଣିବ । ସେହି ସମ୍ପକ୍ଷି ସମାଧି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆତ୍ମର ମଧ୍ୟ ଜ୍ଞାନବ୍ୟ କିଛି କଥା ଅଛି, ତାହା ଏହି— ତନ୍ମାକରି ଦେଖ ଯେତେବେଳେ ତୁମେ ଟିକି ପଟର ଧାନ

କର ତେତେବେଳେ ସେହି ଘଟ ବା ପଟ ସହିତରେ ମୃତ୍ତିକା ବା ବସୁର ଜ୍ଞାନ ଅବଶ୍ୟ ଥାଏ, ସେହି ସମୟରେ ଅହଂଜ୍ଞାନ ମଧ୍ୟ ଥାଏ । ପୁଣି କେବେ କେବେ ଏମନ୍ତରୁ ଯେ ଘଟ ବା ପଟ ସହିତରେ ମୃତ୍ତିକା ବା ବସୁର ଜ୍ଞାନ ଅବଶ୍ୟ ଥାଏ ସେହି ସମୟରେ ଅହଂ ଜ୍ଞାନ ମଧ୍ୟ ଥାଏ । ପୁଣି କେବେ କେବେ ଏମନ୍ତ ହୁଏ ଯେ ଘଟଜ୍ଞନ ଲୁପ୍ତ ହୋଇ ଯାଇ କେବଳ ଅହଂଜ୍ଞନ ଓ ମୃତ୍ତିକା ଜ୍ଞାନ ପରପର ନିର୍ଭିତହୋଇ ଯଇ ହରିହର ମୃତ୍ତି ପର ଏକ ଅଭିନ ଆକାରରେ ବର୍ଣ୍ଣିମାନ ଥାଏ । ପୁଣି ଏମନ୍ତ ମଧ୍ୟ ହୁଏ ଯେ ଉକ୍ତ ଦୂର ଜ୍ଞାନ ପରପର ପୃଥିକ୍ ଥାଏ; କିନ୍ତୁ ଅଶ୍ୟମାକୁମାର ପର ଆଭ୍ୟନ୍ତରିକ ସମ୍ବନ୍ଧ ବିକିନ୍ ହୁଏ ନାହିଁ । କେବେ କେବେ ଏମନ୍ତ ମଧ୍ୟ ଘଟେ ଯେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସମସ୍ତ ଜ୍ଞାନ ଲୁପ୍ତ ହୋଇ ଯାଇ କେବଳ ଦିନଭାନ ଅଥବା ମୃତ୍ତିକା ଜ୍ଞାନ ଅଥବା କେବଳ ଅହଂଜ୍ଞନ ବର୍ଣ୍ଣିମାନ ଥାଏ । ଏହା ହୁଏ କି ନାହିଁ କିଞ୍ଚିତ ତନ୍ମାକରି ଜାଣି ପାରିବ । ଯେଉଁ ଲୋକ କେବେ ଭାବୁ ଭାବୁ ହରିଜ୍ଞନ ହୋଇଅଛନ୍ତି, ଅନ୍ୟମନସ୍ତ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି ସେ ବୁଝି-ପାରିବେ ଏହା ହୁଏ କି ନାହିଁ । କେବଳ ସେହି ଲୋକ ଉକ୍ତ ବିଷୟର ସତ୍ୟତା ବୁଝିପାରିବେ; ଅନ୍ୟ ଲୋକ ପାରିବେ କି ନାହିଁ ସନ୍ଦେହର ବିଷୟ ଅଟେ । ଯାହା-ହେଉ ଉକ୍ତ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତରେ ଧାନ ବା ସମାଧି ପରିପାଳି ଅବସ୍ଥାରେ ଯେବେ ଧେପୁ ବସୁଜ୍ଞନ ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟ ବସୁର ଜ୍ଞାନ ନ ଥାଏ ଅର୍ଥାତ୍ ଉପରଳିଶିତ କିମ୍ବା ଧେପୁ ବସୁର ଉପାଦାନ ଜ୍ଞାନ କିମ୍ବା ତାହାର ନାମ ଜ୍ଞାନ ନ ଥାଏ (ପ୍ରତିମାକାର ଜ୍ଞାନ ବିନା ସେହି ପ୍ରତିମା ନିର୍ମାଣର ଉପାଦାନ ପ୍ରତିର କି ମୃତ୍ତିକାର ଜ୍ଞାନ ନ ଥାଏ) ଅର୍ଥାତ୍ ଶିତ୍ର ଯେବେ ଧେପୁ ବସୁରେ ତନ୍ମୟ ହୋଇଯାଏ, ତେବେ ସେ ପ୍ରକାର ସମାଧିକୁ ସବିତର୍କ ସମାଧି ବୋଲି ନ ଯାଏ । ସବିରୁଦ୍ଧ ଶୁଳରେ ଉକ୍ତ ପ୍ରକାର ତନ୍ମୟକୁ ପାରିବା ଦୟିଲେ ତାହାକୁ ନିର୍ବିରୁଦ୍ଧ ବୋଲିଯିବ । ସାନନ୍ଦ ଓ

ସାସୁତୀତା ନାମକ ସମାଧରେ ଉଚ୍ଛବିଷ ଚନ୍ଦ୍ରୀଘବ ଜନ୍ମିଲେ ଯଥାନମେ ବିଦେଶୀଲୟ ଓ ପ୍ରକୃତି ଲୟ ବୋଲିଯିବ । ଆମ୍ବା ଓ ଶିଶୁରବିଷୟକ ସମ୍ମଜ୍ଞତ ସମାଧର ପରିପାଳ ଦଶରେ ଉଚ୍ଛବିଷ ଏକତାନତା ଜନ୍ମିଲେ ଯଥାନମେ ନିବାଶ ଓ ଶିଶୁର ସାମ୍ବୁଦ୍ଧ ପ୍ରପାଳ ସମାଧ ବୋଲିଯିବ ।

କୌଣସି କୌଣସି ଯୋଗୀ ବୋଲନ୍ତି ଯେ, ଯେ ଯୋଗୀ କୌଣସି ଭୂତ ବା ଜନ୍ମିଲ୍ୟ ପ୍ରତି ଚନ୍ଦ୍ରୀଘବର ଭାବନା ପ୍ରବାହ ଉତ୍ତରାଧିତ କରି ଚିତ୍ରକୁ ସରତୋ-ଭାବରେ ଚନ୍ଦ୍ରୀ କରି ପଞ୍ଚଇପାତ୍ର ହୁଅନ୍ତି, ମରଣ ଉତ୍ସରେ ମଧ୍ୟ ଯେବେ ତାହାଙ୍କର ସେହି ଚନ୍ଦ୍ରୀତା ବର୍ଣ୍ଣମାନ ଥାଏ, ତେବେ ତାହାକୁ ବିଦେଶୀଲୟ ବୋଲିଯିବ । ପ୍ରକୃତି ଏବଂ ମହତ୍ଵ ଅହଙ୍କାରତତ୍ତ୍ଵ ଅଥବା କୌଣସି ତନ୍ମାସାରେ ଲାନ ହେଲେ ତାହାକୁ ଆମ୍ବେମାନେ ପ୍ରକୃତିଲୟ ବୋଲି ଉଲ୍ଲଙ୍ଘ କରିବୁ । ସମ୍ମଜ୍ଞତ ସମାଧ କଥା ବୋଲଗଲା, ଏବେ ଆମ୍ବେମାନେ ଅସମ୍ମଜ୍ଞତ ସମାଧ କଥା କହିବୁ ।

(ଦ୍ଵିମଶଃ)

(ହିସା. ୧୯୬୭ ଜମ ସଂଖ୍ୟା ଶ୍ରାବଣ ୧୩୦୪)

— — —

ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ର

(ପୃଷ୍ଠାନୁଚୂଟି)

(ପାତ୍ରକ୍ଷଳ ଦର୍ଶନ)

ବିରମ ପ୍ରତ୍ୟୁଷାଭ୍ୟାସ ପ୍ରବେଶ

ସହାର ଶେଷୋଧନ୍ୟେ ୧୮

ମନୋବୃତ୍ତି ନିବୃତ୍ତିର ଅର୍ଥ ବିରମ । ମନୋବୃତ୍ତି-ମାନଙ୍କର ନିବୃତ୍ତିର ପ୍ରଶାନ କାରଣ ଦୈରାଗ୍ୟ ।

ବାରମ୍ବାର ବୈଶରଣୀ ଜାତ ହେଲେ ମନର କୌଣସି ବୃତ୍ତି ପ୍ଲିର ହୋଇ ରହିପାରେ ନାହିଁ । ମନ ତେତେ-ବେଳେ ଦର୍ଶବନ ପରି ଚନ୍ଦ୍ରୀଲୟ ହୋଇ ଉତ୍ସାଧ । ମାତ୍ର ମନର ବୃତ୍ତି ସମସ୍ତ ବୁଲିଗଲ ଉତ୍ସରେ ତାହାର ଯେ ଭବ ଥାଏ ତାହାର ନାମ ସହାର । ସେପରି ସହାରପୁକ୍ତ ଚିହ୍ନବସ୍ତାରେ ନାମ ଅସମ୍ମଜ୍ଞତ ସମାଧ ।

ଅସମ୍ମାପ୍ତ ସମାଧ ଅର୍ଦ୍ଧକାଳ ଶ୍ଲାଘୀ ହେଲେ ତିତ୍ର ଆପେ ଭବଚ୍ୟତ ହୋଇଯାଏ । ତେଣୁ ସହଜରେ ନିରବଲମ୍ବତା ଦଟେ । ସେପରି ନିରବଲମ୍ବତାର ନାମ ଅସମ୍ମାପ୍ତ ସମାଧ । “ଅପ ନ ତ କିଞ୍ଚିତ ପ୍ରଜ୍ଵଳତେ” । ସେ ଅବସ୍ଥାରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ମନୋବୃତ୍ତି ଥାଏ ନାହିଁ । ଏମନ୍ତ ଅବସ୍ଥାରେ ତିତ୍ର ପ୍ରସୁତ ଏବଂ ଅଭାବ ପ୍ରାସ୍ତ୍ର ହେଲାମରି ପଡ଼ି ରହିଥାଏ । କଠୋରତମ ବୈଶରଣ୍ୟ ଅଭ୍ୟାସର ଶେଷ ସୀମା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯଇ ପାରିଲେ ଏମନ୍ତ ନିରବଲମ୍ବତା ଦଟେ; ନରେତ୍ର ଦଟେ ନାହିଁ । ସେପରି ଅସମ୍ପ୍ରକଳିତ ସମାଧ ସମସ୍ତ ଲେକର ହୁଏ ନାହିଁ । ସମ୍ମଜ୍ଞତ ସମାଧରେ ଯାହାର ବୃତ୍ତି ଜାତ ହୁଏ ନାହିଁ ସେହି ଯେଗୀର ଅସମ୍ମଜ୍ଞତ ସମାଧ ହୁଏ । କେବଳ ସେହି ଯୋଗୀ ମନ ମଧ୍ୟରୁ ସକଳ ପ୍ରକାର ଚିନ୍ତା ଉଧାର କରିବାକୁ ଏବଂ ଚିତ୍ରକୁ ନିରବଲମ୍ବନ କରିବାକୁ ସମ୍ମନ ହୁଅନ୍ତି । ତିତ୍ରକୁ ନିରବଲମ୍ବ କରିବାର ପ୍ରଧାନ ଉପାୟ ଅତ୍ୱାପି, ଅର୍ଥାତ୍ ତିତ୍ର ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ବୃତ୍ତିକୁ ଉଦ୍ଦିତ ହେବାକୁ ନ ଦେବା—ସମ୍ମଜ୍ଞତ ସମାଧକୁ ମଧ୍ୟ ରହିବାକୁ ଦେବ ନାହିଁ । ଏହିପରି ଦୃଢ଼ ସଂକଳ୍ପ କରି ରହିବ । ଏପରି ଦୃଢ଼ ସଂକଳ୍ପ ଧାରଣ କଲେ ତିତ୍ର ଦ୍ଵିମଶଃ ନିରବଲମ୍ବ ହୋଇ ଆସେ । ସମ୍ମଜ୍ଞତ ସମାଧ ଅର୍ଥାତ୍ ଧ୍ୟୟ ବ୍ୟୁତ ପରିଚ୍ୟାଗ କଲେ ମଧ୍ୟ ଯେବେ ସେ ସମୟରେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ବୃତ୍ତି ମନକୁ ଆସେ ତେବେ ତାହାକୁ ମଧ୍ୟ ମନରୁ ଦୂର କରି ଦେବ ।

ଅର୍ଥାତ୍ ସେ କୌଣସି ବୃଦ୍ଧି ଆସିବ ତାହାକୁ ମନ ମଧ୍ୟରୁ ଦୂର କରି ଦେବ । ବାରମ୍ବାର ଏହି ପ୍ରକାର କଲେ ଅଭ୍ୟାସ ନମଣି ଦୃଢ଼ ହୋଇପାଏ । ଅବଶେଷରେ ସେହି ଦୃଢ଼ାର୍ଥ୍ୟାସ ପ୍ରଭାବରେ ଚିତ୍ତ ଆଉ କୌଣସି ବିଷୟ ଗ୍ରହଣ କରିବ ନାହିଁ । ନମଣି ପ୍ରସ୍ତୁତ ବା ଲକ୍ଷ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲା ପରି ପଡ଼ି ରହିବ । ଏଥକୁ ଚିତ୍ତ ସେ କାଳରେ ନିଶ୍ଚିଲ ନିରବଲମ୍ବ ଏବଂ ସୁପ୍ରତିଷ୍ଠ ଅବସ୍ଥା ପ୍ରାପ୍ତ ହେବ । ସେହି ସୁପ୍ରତିଷ୍ଠ ଅବସ୍ଥା ହିଁ ଯୋଗୀମାନଙ୍କର ଅଧିକାର ଯୋଗ ଏବଂ ନିର୍ଜଳ ସମାଧି ।

ଘର ପ୍ରତ୍ୟେଷ୍ୱା ବିଦେହ
ପ୍ରକୃତି ଲକ୍ଷ୍ୟାନାମ । ୧୯ ।

ବିଦେହ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଏବଂ ପ୍ରକୃତି ଲକ୍ଷ୍ୟ ଏହି ଦୂର ପ୍ରକାର ଯୋଗୀର ପେ ସମ୍ପ୍ରକାର ଯୋଗ ତାହା ଭବ ପ୍ରତ୍ୟେ; ଅର୍ଥାତ୍ ଅଜ୍ଞାନମୂଳକ ଏବଂ ସଂସାରଗମନର କାରଣ, ମୁକ୍ତିର କାରଣ ନୁହଁ ।

ସମ୍ପ୍ରକାର ଯୋଗ ଦୂର ପ୍ରକାର । ଭବ ପ୍ରତ୍ୟେ ଏବଂ ଉପାୟ ପ୍ରତ୍ୟେ । ବିଦେହ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଏବଂ ପ୍ରକୃତି ଲକ୍ଷ୍ୟ ଏହି ଦୂରପ୍ରକାର ଯୋଗୀର ପେ ସମ୍ପ୍ରକାର ଯୋଗ ତାହାକୁ ଭାବପ୍ରତ୍ୟେ ଯୋଗ ବୋଲିପାଏ । ମୁମୁଷ୍ଟୁ ଲୋକମାନେ ବିଦେହ ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେବାକୁ ଛଙ୍ଗା କରନ୍ତି ନାହିଁ । ପ୍ରକୃତି ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେବାକୁ ମଧ୍ୟ ଛଙ୍ଗା କରନ୍ତି ନାହିଁ । ତେଣୁ ସେମାନେ ସେହି ଭବ ପ୍ରତ୍ୟେ ଅର୍ଥାତ୍ ଅଜ୍ଞାନମୂଳକ ଏବଂ ନଶ୍ୟର ଫଳ ସମ୍ପ୍ରକାର ଯୋଗ ଛଙ୍ଗା କରନ୍ତି ନାହିଁ । ବିଦେହ ଲକ୍ଷ୍ୟ ବିଷୟ ଶୁଣନ୍ତି ।

ସେହିମାନେ କୌଣସି ମହାଭୂତରେ ଅଥବା ସୃଷ୍ଟିତମ ଉତ୍ସବରେ ସମ୍ପ୍ରକାର ଯୋଗ ମୁଁରି କରି

ଅଛନ୍ତି ଦେହପାତ ଦେଲେ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କର ଯୋଗ ନଷ୍ଟ ହୁଏ ନାହିଁ । ବରତ୍ତ ସେମାନେ ଦେହପାତ ଉତ୍ସବରେ ସେହି ମହାଭୂତରେ ସେହି ଉତ୍ସବରେ ଥାଇ ଲକ୍ଷ୍ୟପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥାନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ନାମ ବିଦେହ ଲକ୍ଷ୍ୟ । ଆଉ ଯେଉଁମାନେ ଅବ୍ୟକ୍ତ (ପ୍ରକୃତି) ମହତ୍, ଅଭକ୍ଷାର ଅଥବା କୌଣସି ପ୍ରକାର ଚତୁପ ବିଷୟରେ ଚିତ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଅଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କର ନାମ ପ୍ରକୃତି ଲକ୍ଷ୍ୟ । ପ୍ରଥମେକୁ ଭବଦେହଲକ୍ଷ୍ୟ ଓ ଶେଷୋକୁ ପ୍ରକୃତି ଲକ୍ଷ୍ୟ ଏହି ଦୂରପ୍ରକାର ଯୋଗୀହିଁ ମୁକ୍ତିଫଳ ଏବଂ କୌବଳ୍ୟ ଫଳରୁ ବହୁତ ହୁଅନ୍ତି । ଯେହେତୁ ସେମାନଙ୍କର ମେନ୍ଦ୍ର ସମ୍ପ୍ରକାର ଯୋଗ ଭବ ପ୍ରତ୍ୟେ; ଅର୍ଥାତ୍ ଭବ ବେଳନ୍ତେ ଅବଦ୍ୟା, ପ୍ରତ୍ୟେବେଳନ୍ତେ କାରଣ— ଅବଦ୍ୟାର କାରଣ ଅଟେ । ଯେଣୁ ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ଆୟୁପଦାର୍ଥରେ ମନୋଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଥିବାରୁ କୌବଳ୍ୟ ଲଭରେ ଅସମର୍ଥ ହୁଅନ୍ତି । ନିର୍ବାଚନରେ ଜାଗ୍ରତାବସ୍ଥା ପ୍ରାପ୍ତ ପରି ସେମାନଙ୍କର ଚିତ୍ତ ପୁନବାର ଯଥାକାଳରେ ସାମାଜିକ ଅବସ୍ଥା ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ । ତେଣୁ ମୁମୁଷ୍ଟୁ ଅର୍ଥାତ୍ ମୁକ୍ତିରଙ୍କାଳୀ ଲୋକମାନେ ବିଦେହ ଲକ୍ଷ୍ୟ କିମ୍ବା ପ୍ରକୃତି ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେବାକୁ ଛଙ୍ଗା କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଭବ ପ୍ରତ୍ୟେ ଯୋଗର ଅଟ୍ୟକୁ କାମନା ମଧ୍ୟ କରନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଶ୍ରୀବିଦେହଲକ୍ଷ୍ୟ ସମାଧି
ପ୍ରକ୍ରିୟା ପୂର୍ବକ ଉତ୍ସବମ । ୧୦ ।

ଯେଉଁମାନେ ବିଦେହଲକ୍ଷ୍ୟ ଏବଂ ପ୍ରକୃତିଲକ୍ଷ୍ୟ ନୁହନ୍ତି, ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁମାନେ ମୁମୁଷ୍ଟୁ ବା କୌବଳ୍ୟାଭିକାଶୀ ସେମାନଙ୍କର ଯୋଗ ଉପାୟ ପ୍ରତ୍ୟେ । ଅର୍ଥାତ୍ ସେମାନଙ୍କର ଯୋଗ ବା ସମାଧି ଶ୍ରୀବିଦେହଲକ୍ଷ୍ୟ, ବିଦେହଲକ୍ଷ୍ୟ, ସମାଧି ଏବଂ ପ୍ରକ୍ରିୟା ନମଣି ଉପରେ ହୁଏ । ତେଣୁ ସେମାନେ ଆୟୁଷାକାର ଲଭ କରି ପ୍ରକୃତି ଆଳିଙ୍ଗନରୁ ମୁକ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ।

ପ୍ରଥମରେ ସେମାନଙ୍କେର ଯୋଗତ୍ତ ଆସୁଛିବୁ
ସାଷାତ୍କାର ପ୍ରତି ଶ୍ରଦ୍ଧା ଜନ୍ମେ, ପରେ ବାଁୟ, ତହିଁ
ଉତ୍ସର ସ୍ତୁତି ଶେଷରେ ଏକାଗ୍ରତା ତହିଁ ଉତ୍ସରେ
ତଦ୍ବିଷ୍ଟପୂକ ପ୍ରକ୍ଳା ଜନ୍ମେ । ପ୍ରକଳନର ଉତ୍ସରେ
ସେମାନଙ୍କର ଉଚ୍ଛବ୍ଲୁଚନ ସମାଧି ଜନ୍ମେ ଏବଂ ତହିଁରୁ
ସେମାନେ ପ୍ରକୃତି ନିର୍ମୁକ୍ତତା ବା କୈବଳ୍ୟ ଲାଭ
ହେବାର ନାମ ଶ୍ରଦ୍ଧା । ଶ୍ରଦ୍ଧା ଜନ୍ମିଲେ ଏମେ ତହିଁରୁ
ବାଁୟ ଅର୍ଥାତ୍ ସମୟକ ଉତ୍ସାହ ଜନ୍ମେ । ବାଁୟ ଜନ୍ମିଲେ
ସୃତି; ଅର୍ଥାତ୍ ଅନୁଭୂତି ପଦାର୍ଥ ଅବସ୍ଥାରଣ ହୁଏ ।
ଲୋକେ ତାହାକୁ ଶିତ୍ତର ଅବ୍ୟାକୁଳତା ବା ଧ୍ୟାନ କୈକ୍ଷି
ବୋଲନ୍ତି । ଶିତ୍ତର ଅବ୍ୟାକୁଳତା ବା ଧ୍ୟାନ କୈକ୍ଷି
ଜନ୍ମିଲେ ସମାଧି; ଅର୍ଥାତ୍ ଶିତ୍ତର ଏକାଗ୍ରତା ଜନ୍ମେ ।
ଏକାଗ୍ରତା ଜନ୍ମିଲେ ହିଁ ପ୍ରକ୍ଳା; ଅର୍ଥାତ୍ ଜ୍ଞାତବ୍ୟ ବିଷୟର
ଅନୁଭୂତି ହୁଏ । ଲୋକେ ତାହାକୁ ବସୁର ସ୍ଵରୂପ
ସାଷାତ୍କାର ବୋଲନ୍ତି ।

ଯୋଗୀମାନଙ୍କ ବୋଲିବାରେ ତାହାର ନାମ
ପ୍ରକ୍ଳା । ବାସ୍ତବରେ ଶ୍ରଦ୍ଧା ହେଲେହିଁ ଉତ୍ସାହ ବା ଯତ୍ନ
ହୁଏ, ଯହ ହେଲେ ଧ୍ୟାନଶକ୍ତି ଜନ୍ମେ । ଧ୍ୟାନଶକ୍ତି
ପ୍ରଭାବରେ ଏକାଗ୍ରତା ଦୃଢ଼ି ହୁଏ । ଏକାଗ୍ରତାରେ
ହୋଇପାରିଲେ ଜ୍ଞାତବ୍ୟ ସାଷାତ୍କାର ହୁଏ । ଜ୍ଞାତବ୍ୟ
ସାଷାତ୍କାର ହେବା ମାସକେ ଯୋଗର ସମସ୍ତ କାଁୟ
ବା ଅଙ୍ଗ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ । ସମ୍ପ୍ରକଳିତ ଯୋଗ ଯେବେ ଏପରି
ଉତ୍ସାହ ପରମର ଯୋଗେ ଏପରି ପ୍ରଣାଳୀ ସମରେ
ଛିଶ୍ଵର ଅଥବା ଆପଣା ଆସ୍ତା ଅବଲମ୍ବନ କର ଉପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ହୁଏ, ତାହାହେଲେ କୈବଳ୍ୟ ଲାଭ ହୁଏ; ନତୁବା
ସ୍ଵର୍ଗାଦି ମାସ ଲାଭ ହୁଏ । କୈବଳ୍ୟ ଲାଭ ହେଲେ
ପୁନଃବାର ସମାରକୁ ଅସିବାକୁ ହୁଏ ନାହିଁ । ନତୁବା
ନିଶ୍ଚିପ୍ତ ସଂସାରକୁ ଅସିବାକୁ ହେବ ।

ଶ୍ରୀ ସମେଗାନାମାସନଃ । ୧୧ ।

କାଁୟ ପ୍ରବୃତ୍ତିର ମୂଳୀଭୂତ ସଂକ୍ଷିର ବିଶେଷର
ନାମ ସମେଗ । ସେହି ସମେଗ ଯେଉଁମାନଙ୍କର ପ୍ରବଳ
ସେମାନଙ୍କର ଶୀଘ୍ର ଶୀଘ୍ର ସମାଧି ହୁଏ ।

ଫଳରେ ଉଲ୍ଲିଖିତ ସମାଧି ଅବଲମ୍ବନ କଲେ
ମଧ୍ୟ ସମସ୍ତଙ୍କ ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ସମାନରୂପେ କିମ୍ବା ସମାନ
ସମୟରେ ଫଳଲାଭ ସଂପଦନ ହୁଏ ନାହିଁ । ତାହାର
କାରଣ ଏହି ଯେ କାଁୟ ସମ୍ପାଦନର ମୂଳ କାରଣ
ଯେଉଁ ସଂସାର ବା ମନୋଭୂତି ତାହା ସମସ୍ତଙ୍କର
ସମାନରୁହେଁ । କାହାର ଶ୍ରୀ କାହାର କାହାର ବା ମୃଦୁ ।
ଯାହାର କାଁୟିକିନ୍ତୁ ଶ୍ରୀ, ସେ ସମସ୍ତଙ୍କଠାରୁ ଶୀଘ୍ର
କାଁୟ ସମ୍ପାଦନ କରିପାରେ, ଅନ୍ୟ ଲୋକ
ସେପରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ; ଏଥୁ ସକାଶେ ଶ୍ରୀ ସମେଗ
ସମ୍ପନ୍ନ ଯୋଗିମାନେହିଁ ଶୀଘ୍ର ସମାଧି ଲାଭ କରନ୍ତି,
ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ବିଳମ୍ବ ହୁଏ ।

କାଁୟିଶକ୍ତି ବା କାଁୟ ସମ୍ପାଦନର ମୂଳ କାରଣ
ସଂସାର କଣ ତାହା ଶୁଣ୍ଟୁ - ଯେଉଁ ଶକ୍ତି ଥିବା ଯୋଗୁ
କାଁୟ କରିବା ପୂର୍ବେ ମନ ମଧ୍ୟରେ ସମସ୍ତ କାଁୟର
ବିବରଣ ଅଥବା କାଁୟର ଇତିକର୍ତ୍ତବ୍ୟତା ସକଳ ଶୀଘ୍ର
ପ୍ରକାଶ ପାଏ, ଶିତ୍ତର ସେହି ଶକ୍ତିର ନାମ ସଂସାର ।
ଏହାର ଅନ୍ୟ ନାମ ସମେଗ । ଏହି ସମେଗ ଯାହାର
ଶ୍ରୀ, ସେ ଶୀଘ୍ର କାଁୟ କରିପାରେ, ଅନ୍ୟ ଲୋକ
ସେପରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ; ଏଥୁ ସକାଶେ ଶ୍ରୀ ସମେଗ
ସମ୍ପନ୍ନ ଯୋଗିମାନେହିଁ ଶୀଘ୍ର ସମାଧି ଲାଭ କରନ୍ତି,
ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ବିଳମ୍ବ ହୁଏ ।

ମୃଦୁ ମଧ୍ୟମାଧ୍ୟରୀ ସୋହପି ବିଶେଷ । ୧୨ ।

ମୃଦୁ, ମଧ୍ୟ . ଏବଂ ଅଧ୍ୟମାତ୍ର ପ୍ରଭୃତି ରେବ
ଥିଲେହେଁ ସେଥିରେ ମଧ୍ୟ ପୁଣି ବିଶେଷ ଅଛି । ଏହାର
ତାପ୍ତିରେ ଏହି ଯେ ପୂର୍ବେ ଯେ ଶ୍ରଦ୍ଧା ପ୍ରଭୃତି ଉପାୟକଥା
ବୋଲିଯାଇଅଛି, ସେ ସକଳ ସମସ୍ତଙ୍କର ସମାନ

ନୁହଁ । କାହାର ବା ମୃଦୁ, କହାର ବା ମଧ୍ୟ, କାହାର ବା ଅଧିମାତ୍ର, ଅର୍ଥାତ୍ ଅତି ପ୍ରବଳ । ଏଥୁଥକାଣେ କାର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧିକାଳର ତାରତମ୍ୟ ହୋଇଥାଏ । ଯାହାର ଶ୍ରଦ୍ଧାଦି ମୃଦୁ, ତାହାର କିଛି ବିଳମ୍ବ ହୁଏ ଏବଂ ଯାହାର ଶ୍ରଦ୍ଧାଦି ଅତି ପ୍ରବଳ ତାହାର କାର୍ଯ୍ୟ । ସମସ୍ତଙ୍କଠାରୁ ଶୀଘ୍ର ସମ୍ମନ୍ଦର ହୁଏ । ଏଥକୁ ବୋଲାଗଲୁ ଯେ ଯୋଗ୍ୟମାନଙ୍କର ଯୋଗାଶକ୍ତି ବା ସମ୍ମେଦଗ ଜ୍ଞାନ ହେଲେ ଏବଂ ଶ୍ରଦ୍ଧାଦି ଉପାୟ ସକଳ ସମ୍ବନ୍ଧକ ପ୍ରବଳ ବା ଜ୍ଞାନଶିଖି ହେଲେହେଁ ଶୀଘ୍ର ଶୀଘ୍ର ସମ୍ମନ୍ଦର ହୁଏ । ନତ୍ରୁବା କିଛି ବିଳମ୍ବ ହୁଏ ।

ଶିଶୁର ପ୍ରଣିଧାନାଦ୍ଵାରା । ୨୩ ।

ସମ୍ପ୍ରକଳିତ ସମ୍ମନ୍ଦର ଲଭର ଅନ୍ୟ ଏକ ସ୍ଥଷ୍ଟ ଉପାୟ ଅଛି । ସେ ଉପାୟ ଶିଶୁର ପ୍ରଣିଧାନ; ଅର୍ଥାତ୍ ଶିଶୁର ଉପାସନା । ଶିଶୁର ଅନୁଧାନ ଯୋଗରେ ମଧ୍ୟ ଜୀବର ସମ୍ମନ୍ଦର ଲଭ ହୁଏ । ଯେ ଗୀମାନଙ୍କର ଶିଶୁର ଉପାସନା ବିବରଣ ସଂଶେପରେ ବୋଲୁଅଛି । ଶିଶୁରଙ୍କ ପ୍ରତି ଶିଶୁ ଭକ୍ତି ଉଚ୍ଛ୍ଵସିତ କରିବା ଆଉ ଉପାସନା ଏ ଦୁହେଁ ତୁଳ୍ୟ କଥା । କାହାଙ୍କ, ମାନସିକ, ବାଚନିକ ସମସ୍ତ ବ୍ୟାପାରକୁ ଶିଶୁରଙ୍କ ଅଧୀନ ଜ୍ଞାନ କରିବାକୁ ହେବ, ଯେତେବେଳେ ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବ ଫଳ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ନ ରଖି, ସୁଖବାସନା ନ କରି ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସେହି ପରମଗୁରୁ ପରାଧିର ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କ ଅର୍ପଣ କରିବ, କୌଣସି କର୍ମ ନ କରିବା ବେଳେ କେବଳ ତାହାଙ୍କୁ ଧ୍ୟାନ କରିବ । ଅକାଟରେ ପୁଲକିତ ଚିତ୍ରରେ ଅନବରତ ଏହିପରି କଲେ ତୁମ୍ଭର ଉପାସନା ସିଦ୍ଧ ହେବ । ଯେତେବେଳେ ଦେଖିବ ତୁମ୍ଭର ଅଭିଳିତ ମିଳି ସକାଣେ ସେହି ପରମଗୁରୁ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କ ଶୁଭମୁଗ୍ରହ ତୁମ୍ଭ ଆମାରେ ଅଧିକୁଡ଼ି ହୋଇଅଛି, ତେତେବେଳେ

ସେହି ଉଚ୍ଛ୍ଵସିତମ ସମ୍ପ୍ରକଳିତ ସମ୍ମନ୍ଦର ଲଭର ଆଉ ଅଧିକ ବିଳମ୍ବ ନାହିଁ ।

ଶିଶୁର କିଏ ? ସେ ବିଷୟ କଞ୍ଚକତ୍ବ ବୋଧଗମ୍ୟ ନ ହେଲେ ତତ୍ପ୍ରତି ବିଶିଷ୍ଟ ଭକ୍ତି ଜନ୍ମିବାର ଧ୍ୟାବନା ନାହିଁ । ସେଥୁଥକାଣେ ପରମ କରୁଣାମୟ ମହାମ୍ଭା ପତଞ୍ଜଳି ସେହି ଭବରୁପୀ ପରମଗୁରୁ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର ଉପଦେଶ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି । ପରମ୍ଭ ଭବୁକ ନ ହେଲେ ତାହାଙ୍କର ସେହି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉପଦେଶ ଯୋଗରେ ସେହି ମହାମହିମ ସବନିପୁନ୍ନା ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ବିଶ୍ୱପତିଙ୍କ ସ୍ଵରୂପ ମନୋମଧରେ ଆରୁଡ଼ ହୁଏ ନାହିଁ । ମହାମ୍ଭା ପତଞ୍ଜଳି କହିଅଛନ୍ତି—

କ୍ଲେଶ କର୍ମ ବିପାକାଣ୍ପୈରପରମସ୍ତଃଃ ପୁରୁଷ ବିଶେଷ ଶିଶୁରେ । ୨୪ ।

କ୍ଲେଶ, କର୍ମ, ବିପାକ ଏବଂ ଆଶ୍ୟ ପାହାଙ୍କୁ ପର୍ମି କରି ନ ପାରେ, ଯାବନ୍ତ ସଂସାର ଆମ୍ଭା ଏବଂ ଯାବନ୍ତ ମୁକ୍ତାମ୍ଭାରୁ ଯେ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ବା ମୁକ୍ତ—ସେ ଶିଶୁର ।

କ୍ଲେଶ—ଯାହା ଆମ୍ଭା ତିତ୍ର ସହିତ ଏକାତ୍ମ ହୋଇ ଭେଗ କରୁଅଛି ଏବଂ ଯାହା ଥିବାରୁ ଆମ୍ଭାର ଜୀବନାମ ହୋଇଅଛି ।

କର୍ମ—ଅର୍ଥାତ୍ ନାନାପ୍ରଜାର ହିମ୍ବା ଜୀବ ଯାହା ପ୍ରତି ମୁହଁର୍ଭିରେ ଅନୁଷ୍ଠାନ କରୁଅଛି ।

ବିପାକ—ଅର୍ଥାତ୍ କର୍ମଫଳ ଯାହାକ ଧୁଳ ଦୁଃଖାଦି ଏବଂ ଭେଗ ନାମରେ ପଣ୍ଡିତ ।

ଆଶ୍ୟ—ଅର୍ଥାତ୍ ସଂକାର । କର୍ମଫଳ ଉତ୍ସରେ ଚିତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଭାବର ଉଦୟ ହୁଏ ।

ସେ ମହାୟୁଦ୍ଧ ଜବପରି କ୍ଲେଶଶୋଗୀ ମୁହଁନ୍ତି,
ଅର୍ଥାତ୍ ଯେ ସବ-କ୍ଲେଶ-ବିମୁକ୍ତ, ଜାବ ପରି ଯାହାକୁ
କ୍ଲେଶ ଶୋଗ କରିବାକୁ ନ ହୁଏ, ସୁଖ, ଦୁଃଖ, ଜାତି,
ଆୟୁ ଶୋଗ କରିବାକୁ ନ ହୁଏ, ସେ ଶିଶୁର ।
ଶିଶୁର ନିତ୍ୟ ଅନାଦି ନିରତିଶୟ ଏବଂ ଅନନ୍ତ ।
ସମସ୍ତ ଆୟୁ ପେନ୍ଦର ଚିତ୍ତ ସହିତ ଏକଭୂତ ଥିବାର
ବାସନା ନାମକ ସମ୍ବାରର ବଶୀଭୂତ ହୁଏ, ପରମେଶ୍ୱର
ସେବୁପ ନୁହନ୍ତି । ସେ ଅତିଥି; ସୁତରଂ ବାସନା
ରହିଛି ତିତ୍ରନଦ୍ଵୀ-ଜନ୍ୟ ଜ୍ଞାନ ଏବଂ ତତ୍ତ୍ଵନ୍ୟ ଉଚ୍ଛାଵ
ସହିତ ତାହାଙ୍କର ସ୍ଥାନିକ ଜ୍ଞାନ ଏବଂ ସ୍ଥାନିକ
ଇକା ଶକ୍ତିର ଭୁଲନା ହୁଏ ନାହିଁ । ସେ ଅସାଧାରଣ
ଅଚିନ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରକୁ ଏବଂ ଦେହାଦି ରହିଛି ଆୟୁ ବା
ପରମପୁରୁଷ ।

ତତ୍ତ୍ଵ ନିରତିଶୟ ସବ୍ରକ୍ଷ ବାଜଂ । ୧୫ ।

ତାହାକୀଠାରେ ନିରତିଶୟ ଜ୍ଞାନ ଥିବାରୁ ସେ
ସବ୍ରକ୍ଷ । ଉଚ୍ଛାଵ ହୃଦୟରେ ସେ ଆପେ ପ୍ରକାଶ
ପାଅନ୍ତି । ତାହାଙ୍କ ସ୍ଵରୂପ ଅନ୍ୟକୁ ବୋଧଗମ୍ୟ
କରଇବାକୁ ହେଲେ ଅନୁମାନର ସାହାଯ୍ୟ ନେବାକୁ
ହୁଏ । ସେ ଅନୁମାନ ଏହିପରି କ—ସକଳ ଆୟୁରେ
କିଛି ହେଲେ ହେଲେ ଜ୍ଞାନ ଅଛି । ସକଳ ଆୟୁ ଭୂତ,
ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟ, ବର୍ତ୍ତମାନ ବୁଝିପାରନ୍ତି । କେହି ଅଳ୍ପ କେହି ବା
ବେଶି ବୁଝିପାରେ, ପୁଣି ଯେମନଙ୍କଠାରୁ ଅଧିକଙ୍ଗ
ଆୟୁ ମଧ୍ୟ ଅଛି । ଯାହାଠାରୁ ଅଧିକଙ୍ଗ ସବ୍ରକ୍ଷ ଆଉ
କେହି ନାହିଁ, ସେ ପରମାୟୁ, ପରମେଶ୍ୱର । ଯେମନ୍ତ
ଅଳ୍ପତାର ଶେଷୀମା ପରମାୟୁ, ବୃଦ୍ଧିର ଶେଷୀମା
ଆକାଶ, ସେହିପରି ଜ୍ଞାନକ୍ଷିର ଅଳ୍ପତାର ପରାକାଷ୍ଠା
ଶୁଦ୍ଧିଜୀବ, ଆନ୍ତିଶୟର ପରାକାଷ୍ଠା ଶିଶୁର ।

(ହମଣା)

(ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟ ମୁଦ୍ରଣ ସଂଖ୍ୟା ଚାରି ୧୩୦୫)

ନନାଙ୍କ ପାଞ୍ଜି

“ବିଷମପ୍ରମୃତଂ କ୍ଷୁଚିଭବେଦମୃତଂ ବା ବିଷଂ”

ମହାକବି କାଳଦାସେ ଏ କଥାଟା ତେରଦିନ
ହେଲେ ବୋଲି ଯାଇଅଛନ୍ତି । କଥାଟା ଠିକ ସତ; ଆଉ
ସେ ଯାହା କହନ୍ତି ମୋ ପଷ୍ଟରେ ମାତ୍ର ବର୍ତ୍ତମାନ ଖୁବ
ଘଟିଅଛି । କ୍ଷୁଚି ଏ କଥାଟା ବୋଲିଲି ଜାଣନ୍ତି ? ଏହି
ପେ ଉଚ୍ଛଳସାହିତ୍ୟର ଉନ୍ନତି ନିମନ୍ତେ ସାକାର
“ଉଚ୍ଛଳ ସାହିତ୍ୟ” ବାହାରି ଅଛନ୍ତି, ଅବଶ୍ୟ ସମସ୍ତେ
କହିବେ ଏହା ଅନୁତ ଭୁଲ୍‌ପଦାର୍ଥ; ମାତ୍ର ମୋ ପଷ୍ଟରେ
ନୁହେଁ । କାରଣଟା ଅବଶ୍ୟ ପିଟାଇ ନ କହିଲେ
ଅପଣ ବୁଝି ପାରିବେ ନାହିଁ ।

କାଗଜଟା ବାହାରିବା ଦିନଠାରୁ ସମ୍ପାଦକ ମେ ତେ
ଧିପଗଢ଼ ଲଗାଇ ଅଛନ୍ତି—ତୁ କବିତା ଲେଖ,
କବିତା ଲେଖ । ଶଙ୍କ ଅଶଙ୍କ ସମସ୍ତକର ଅଛି; କଂତା
ନ ଲେଖିବାରୁ ସେ ଦିନ ପୁଲୁସଞ୍ଚବେଳେ ସମ୍ପାଦକ
ତ ବିଚ ବଜାରରେ ଘର ଶପା ! ମୋ ମୁହଁରେ ହାତ
ହୁଲାଇ କହିଲେ, “କରିତାରୁଡ଼ାକ ତାଳ ପକାଇଲ”—
ଅରେ ବାବୁ ବୁଝି ସମ୍ଭବ କଥା କହିଲେ ସିନା ହେବ !
ଆଗେ ଦେଖିବାକୁ ହେବ, କବିତା ଲେଖିବାକୁ ମୋହର
ବେଳ ଅଛି କି ନାହିଁ । ଦାନ୍ତ ଦଷ୍ଟିବା ମଥେଇ
ଲଗାଇବା ଛୁଡ଼ି ଖାଇବା ହାତ କାମ ଗୁରିଥର କରିବାକୁ
ହୁଏ, ପୁଣି ଡେବିରିହାତ ସେହିପରି । ଖେଳିବା ବୁଲିବା
କଥା ତ ଅଛି । ଅନ୍ୟ ଲୋକର ସାହାଯ୍ୟ ବିନା ମୋତେ
ନିଜେ ଏସବୁ କର୍ମ କରିବାକୁ ହୁଏ । ବୋଲିବା ହେଉ ତ
ଲେଖିବାକୁ ବେଳ କାହିଁ ? ଆପଣ ମନରେ ବିଶୁରିଲେଖି
ଲୋକଟା କବି ନୁହେଁ, ସେଥିପାଇ ଲେଖି ନ ପାର
ମିଛଟାରେ ଏତେ ବାହାନା; କିନ୍ତୁ ଏଟା ଆପଙ୍କେର
ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟ ଭୁଲ—ଉତ୍ତକଟ ଭୁଲ । ଜଗତରେ କେଉଁ
ଲୋକଟା କବି ନୁହେଁ, ଅବଧାନ ? କେବଳ

ଲେଖିବା ନ ଲେଖିବା କଥା । ଦେଖନ୍ତୁ
ବନମାଳୀ ବେହେର ଗଉଡ଼ - ଲୋଜଟା
କାଳିଆ, ବେହୁରିଏ ଚନ୍ଦନ ବୋଲି ହୋଇଅଛି,
ଆଉ ଖଣ୍ଡେ ହଳଦିଆ ଲୁଗା ପିନ୍ଧିଅଛି । ଆପଣ
ଦେଖିଲେ, ମୁଁ ଦେଖିଲି, ତୁମେ ଯାହା ବୁଝିଲ ମୁଁ
ତାହି ବୁଝିଲ । ଜୟଦେବ ଦେଖି ଟିପି ପକାଇଲେ
“ଚନ୍ଦନର୍ତ୍ତ ମାଳ କଳେବର ପୀତ ବସନ
ବନମାଳ ।” ବୁଝିବା ହେଲେ ଟିକି ? ତୁମେ
ଆମେ ଗଲୁଁ ଗାଧୋଇ, ଜୟଦେବ ହେଲେ କବି ।
ସମସ୍ତେ ଯଦି କବି, ମୁଁ କ୍ଯା ଗୁଡ଼ିତଳେ ଯିବି ?

ଆଜ୍ଞା ମୁଁ ରାଜି ହେଲି କବିତା ଲେଖିବି ବୁଝି
ସମଜିତ ଲେଖିବାକୁ ହେବ ? ମହାକବି ଘରବି
ବୋଲିଅଛନ୍ତି, “ସହସା ବିଦ୍ୱାତ ନ ଦିପ୍ତି—”
ଅସ୍ୟାର୍ଥ—“ବୁଝି ବିଶୁର କର୍ମକଳେ, ସେ ଦୋଷ ନ
ଲଗଇ ଭଲେ ।” ବଡ଼େବଡ଼େ ବୋଲି ଯାଇ ଅଛନ୍ତି
“ଶବ୍ଦ ଭକ୍ତା ଏକ ଲେଖା” ଶବ୍ଦର କହିବ, ଥରେ
ଲେଖିବ ନାହିଁ । ଦେଖନ୍ତାହାଁ ମୌଳିକ ସାହେବ
ସ୍ଵେଚ୍ଛା ରଜନୀଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଗାଳ ଦେଇ ଦେହ ଖାଡ଼ି
ଦେଇ ଗଲେ, ଆଉ ତିଳକ ? ତାଙ୍କ ବେବର୍ତ୍ତାଙ୍କ
ନାମରେ ଦିପଦ କଣ ଲେଖି କେଳରେ ପରିଅଛନ୍ତି ।
ଆପେ ବୁଝେ ବୋଧା— ଶୁଣି ଶିଖେ ଅଧା; ଦେଖି
ଶିଖେ ଗଧା । ଆମ୍ବ ସମାଦକ ଘର ଦୃସିଆର ଲୋକ;
ଦେଖି ଶିଖିଲେଖି । ଆମ୍ବ କବିତା ଲେଖିଦେଲୁଁ;
ସେ ତାହା ଉପରେ କେମିଶତ କାଟି ବସିଲେ—
“ଏ ଲେଖା ଭଲ ମନ ପାଇଁ ଆମ୍ବମାନେ ଲଗାପଗା
ନୋହିଁ ।” ଶୁଣିବାରେ ସମାଦକ ଜଣେ—
“ଆମ୍ବମାନେ” ବହୁବନ କି ସକାଶେ ? ଓହୋ,
ଜଣା ପଡ଼ିଲ ପର ! ସମାଦକ ନିଜେ; ଆଉ ତାହାଙ୍କ
ଓଆଳ ଓଆରସ, ଆଉ ତାହାଙ୍କ ପ୍ରକାରିଷ୍ଟକ
ଉତ୍ତରଧିକାରୀ କେହି ଲଗା ନୁହନ୍ତି । ସେ କିଛି ଭଲମନ
ଆମ୍ବ ତୁଳିବାରୁ । ସମାଦକ ମନରେ ବୁଝିଛନ୍ତି, ସେ

ଏକା ସିଆଶା, ଆଉ ସମସ୍ତେ ହୁଣ୍ଡା ! ଗ୍ରାହକ ବରଷକୁ
ସେ ଟଙ୍କା ଯୋଡ଼ିଏ ଦେବେ ତାହା ସେ ଅର୍ଥରେ
ଶୋସନ୍ତ, ଖୁଲ୍କି ମୋ ମୁଣ୍ଡରେ । ଅର୍ଥାତ ମୁଁ ପଶସ
ମୁଣ୍ଡାଇବି କଷାଗୁଡ଼ିକ ମୋ ମୁଣ୍ଡରେ ଭୁକୁ, ମିଠା
କୋଷାଗୁଡ଼ିକ ସମାଦକ ଟପ୍ ଟପ୍ କରି ଶିଳିବେ ।
ମାତ୍ର ମିଶ୍ରର ଏମ୍ ଏମ୍ ଦାସ ସେ ଦିନ ବିଲତରୁ
ଫେରିଆରୀ କଲେଜ ସରେ ପାଟିକରି କହିଲେ, “ସ୍ଵାର୍ଥ
ତ୍ୟାଗ କରି ଦେଶର ଉପକାର କରି ନ ପାରିଲେ
ତୁମେ ମଣିଷ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।” ସତ—ଟିକ୍
ସତ, ଶବ୍ଦ ଅଷ୍ଟୋତ୍ତର ଥର ସତ । ସମାଦକ ବୋଲୁ—
ଅଛନ୍ତି ଦେଶର ଉପକାର ନିମନ୍ତେ “ସାହିତ୍ୟ”
ପ୍ରଗର କରି ଯାଇଅଛି, ସେଥିର ଲେଖକମାନେ
ଦେଶହିତେଷୀ । ପୁତ୍ରର ମିଶ୍ରର ଦାସଙ୍କ ମତରେ
ସେମାନେ ମଣିଷ, ଦୁଇଧାଡ଼ ଲେଖିଲେ ଯଦି ମଣିଷଟାଏ
ହୋଇପିବୁ ଏଡ଼େ ସହଜ ବାଟ ଗୁଡ଼ିବାର ନୁହେଁ ।

ଆଗେ ବିଶୁର କରିଯାଉ, ଉତ୍ତଳ ସାହିତ୍ୟ
କଣ— ସେଥିରେ କଣ ଲେଖିବାକୁ ହେବ । ଦେଶର
ଅଜ୍ଞନାନ୍ତକାର ଦୂର କରିବା ନିମନ୍ତେ ସାହିତ୍ୟ-ଆଲୋକ
ଦରକାର । ଆଲୁଆ ତ ନାନାପ୍ରତିକାର—ମଶାଲ, ଗ୍ରେନାଇଡ଼,
ଲଣ୍ଡନ ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି ।

ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଙ୍ଗ ଚନ୍ଦ୍ରବନ୍ଦିଆ - ଆଲୁଆର ଭାର
ସମକ, ଭାରି ତେଜ, ମାତ୍ର ଭାରି ଧ୍ୟାନ । ସେ ଧୂଆ
ବାବୁମାନଙ୍କ ନାନରେ ପଣ୍ଡିବାକୁ ନାକ ବୁଝିଧର
କହିଲେ ଛାଁ ଛାଁ—ଗୁରୁ—ଗୁରୁ ଅଁଶ୍ଵାଳ ।
ବାବୁମାନେ ନିର୍ଧୂମ ଗ୍ୟାସ ଆଲୁଆ, ହରିକେନ ଲଣ୍ଠନ
ଆଲୁଆ ଦେଖିଲେଖି । ଚନ୍ଦ୍ରବନ୍ଦିଆରେ ମନ କ୍ଯା
ରସିବ ? କିନ୍ତୁ ବିଦେଶୀ କାଦ୍ୟ, ନରେଲ ଲଣ୍ଠନ
ତେବେ କେବେଦିନ ଗଲ ଔଷିଷ୍ଠ, ବାବୁମାନଙ୍କର
ତେବେ ହୋଇଲୁ ରୁଷ କାହିଁ ? ହେଲା ଗ୍ୟାସ ଲଣ୍ଠନ
ଭଲ ନିର୍ଧୂମ ଆଲୁଆ । ମାତ୍ର ସେଥିରେ ଭୁନ୍ଦର କଣ

ବାବୁ ? ‘ପର ଲୁଗା ପିନ୍ଧ ଯାତକୁ ଯାଇ, ଲୋକେ ପରୁରିଲେ ମୁଣ୍ଡ ହଲଇ ।’ ଯାହା ଆଲୁ ଥରେ ନାଚି କୁଦି ହେଉଥାଏ, ସେ ଗାଲରେ ରୁଦ୍ଧା ମାରି ଛଡ଼ାଇ ନେଲେ କ’ଣ କରିବ ? ଚନ୍ଦ୍ରଉଦୟା ନିର୍ଭିଲେ ଯେ ତୁମ୍ଭ ଦେଶ ଅନକାର । ଆଗେ ନିଜେ ଖୋସ ଆଲୁ ଥିବାର କର, ତେଣିକି ପଛେ ଦେଉଦୟା ଫୋପାଦି ଦେବ ।

ଅନେବରୁ ଅଭିନନ୍ଦ ସାଲ—ତୁମ୍ଭର ତେଲ ଅର୍ଥାତ୍ ଦେହ ନ ଢାକିଲେ ସେ ତ କନା ବିନ୍ଦାଟାଏ ?

ଜନ୍ମନାଥ ଦାସ—ବଇଠା-ସରେ ଦରେ କଣ୍ଠ ରତ୍ନ, ପର ଦରେ ଆଲୁ ଥା ।

ଏପିକା, ହିତେଶି ପ୍ରଭୃତି ଚରଣ ବାଣ—
ଦୂରଛନ୍ତି, ଦୂରଛନ୍ତି, ବୁରିଆଡ଼େ ଖୁଲ ବୁଣି ପଡ଼ୁଅଛି;
ଦୂର ବନଦେଲେ କିନ୍ତୁ ଅନକାର । ମୟୁରଭଞ୍ଜରୁ
ଏହି ଦାବିଳ ବାଣର ପ୍ରଭ ନେଞ୍ଜ ମେଲଇ ଚର୍କନ କରି
ଦାହାରିଲା । ଓଡ଼ିଶାରେ ଚହଳ ପଡ଼ିଗଲ, ସମସ୍ତେ
ଆଁ କି ଉପରଙ୍ଗ ଅନାଇଲେ; ଏ ହାବିଳି କେତେଦୂର
ଉଠିବ କିଏ ଜାଣେ ? ବୁନ୍ଦିଲେକ ଧୂବଲେକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ଓଡ଼ିଯିବ । ଓଡ଼ିଶାର କପାଳ ପାଠିଲା ।

ପ୍ରଭ ଉତେ ଦେଖି କବିଏ ଭାନିଲେ
ଗଲ ଏବେ ସବୁ ଦୁଃଖ ।

ନେଟିରୁଁ କବିତା, ନେବୁ ଟଙ୍କା ଗଣ
ମତ୍ତିରବ ସକଳ ଲୋକ ।

ଓଡ଼ିଆ କବିଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଭୁଲିବାକୁ ହାନମନ
କନ୍ତୁ ଆଉ ଅଛନ୍ତି କି ନାହିଁ, କଲିକତା ଜୁଅଳିଜିକେଲ
ତୋଟାରେ ଧରେ ଶୋଇବାକୁ ମୋହର ଇଚ୍ଛା ଅଛି ।
ଏମାନଙ୍କ ଦୁର୍ଦଶା ଦେଖି ହାସ୍ୟ-କରୁଣ-ବିମିଶ୍ର ଏକ

ଅପ୍ରଭୁ ଭାବ ମନରେ ଉଦିତ ହୁଏ । କବିରୁଗୁଡ଼ାକ
ମନରେ ଠେଣି ଉଠିଲା; ସମ୍ବାଦ ନ ପାରି ଲେଖି
ପକାଇଲେ । ରୁପା ଅଣ୍ଟର ଦେଖି ତ ସ୍ଵର୍ଗପ୍ରାପ୍ତି । ଏଣେ
ଶୁଣାଖାନା ପିଅଦା ଅଣ୍ଟାଉଡ଼େ—କବିତା ପଡ଼ିବାକୁ
କେହି ନାହିଁ; ଦୂରବାଂ ମୁଁ ଯେ ଜଣେ କବି ଏକଥା
କେହି ଜାଣିଲେ ନାହିଁ । ଦୁର୍ଦଶା ଧୋଉଣୁ ଶୁଣୁଣୁ ନ
ସରେ ।

ବର୍ଷିମାନ ମୟୁରଭଞ୍ଜରେ ସଦାବୁଦ୍ଧ—ବିନା
ପଇସାରେ କବିତା ରୁପା—ପୁଣି ଲୋକମାନେ ପଡ଼ିବେ
ତାହା ଉପରେ ଦଣ୍ଡଣା—ଅମୁତ—ମାହେନ୍ଦ୍ର—
ଶୁଭ୍ୟୋଗ—ସ୍ଵପ୍ନ ପୁର୍ଣ୍ଣ । ଅଷାଢ଼ିଆ ପାଣି ପାଇ
ବାହୁଣି ବେଳେ ପରି ଓଡ଼ିଶାର ଏମୁଣ୍ଡରୁ ସେମୁଣ୍ଡଯାଏ
କବିମାନେ ରତ୍ନ ଶୁଭିଲେ । ସବୁ କବିର ଠିକଣା ନ
ପାଇ ମୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ ତିନି କିସମରେ ଉଆଗିଜା କରି
ପକାଇଲା । ଅର୍ଥାତ୍ ବନାକବି, ଉଜ୍ଜ୍ଵଳିକବି ଏବଂ ପୁଲ-
କବି । ରାଧୁ ମଧୁ ବନାକବିମାନେ ଏକ ଏକ ଚିଲରେ
ଚିଲିକା ପାର ! ଧୂଞ୍ଜଟି ଭଳିଆଙ୍କୁ ଉଜ୍ଜ୍ଵଳିକବି ଶ୍ରେଣୀରେ
ଧର । ଗଣି ପୋଛୁ ଧାଡ଼ି ଧାଡ଼ି ଅକ୍ଷର ବସାଇବାରେ
ଖୁବ ଟାଣ । ଭାବର ଗାନ୍ଧୀର୍ଯ୍ୟ ଅଭଳପୁର୍ଣ୍ଣ, ଶବ-
ଲାଳିରଙ୍ଗ ତଥେବର ! ଅଥବା ମନ୍ଦିର କବି ଯଶ୍ଶ ପ୍ରାର୍ଥୀ ।
ଅଜଣା ପୁଲକବି କଥା ଛୁଟ । କଢ଼ି ପୁଣିବା
ଯାଏ ପ୍ରଭ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା ନାହିଁ । ଅଥ ବିଦାକି
ବାଣ—

ଗୋଟାଏ ପାହାଡ଼ିଆ କବିତାରେ ବନାକବିଙ୍କ
ନାମର ଟିକିଥ ଲଗାଇ ଦେଇ ନନା ଆଗକରି ଶବ୍ଦ-
ଟଙ୍କା ଅଣ୍ଟିରେ ଖୋସି ଦେଲେ । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ
ସୁଜାତି—ହିଂସକ, ଏ କଥାଟା ଠିକ । ବାମଡ଼ାରୁ
ମାଲୁ ଗାସାର୍କ ଡାକିଦେଲେ, “ଆରେ ଶଠ—
ଏ କଣ ? ମାଙ୍ଗଡ଼ା ପଥରିଆ କବିତାର ଦଷ୍ଟିଶା
ଶବ୍ଦଟଙ୍କା ?” ନନା ବୋଇଲେ, “ଆରେ ହିଁ ଭଲରେ

ଖୁଲୁ ହୁ-ମୁଁତ ହେଲି ସଦ୍ଵରତ୍ନ, ମୁଁ ଥାଉଁ ଥାଉଁ
ପକାଳେକେ ଟଙ୍କା ବାନ୍ଧ ନେବେ ? ଲଗାଓ ତଣିଆ
ବାହାର କର କବିମାନଙ୍କୁ—” ଥର୍ପର—

ଶ୍ରୀ ମହାଘରତ କଥା କରନ୍ତୁ ଶ୍ରବଣ ।
ଗାଇବେ ମୟୁରଭରଞ୍ଜେ ବିଶୁଦ୍ଧ ବ୍ରାହ୍ମଣ ॥
ଛପାଇବୁଁ ଉଡ଼ିଆରେ ବଜ୍ରପଣ କାଟି ।
ଦେଖିବୁଁ କିଏ ମେ ଆଉ ଫିଟାଇବ ପାଟି ॥
ହରି ହରି ବୋଲ ଭାଇ ଆନନ୍ଦ ମନରେ ।
ଦଷ୍ଟିଶା ଗୁଡ଼ିକ ପଡ଼ୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ହସ୍ତରେ ॥

କବିଶୁଦ୍ଧାକ ତଣିଆ ଖାଇ ଶ୍ରାବଣ କୃଷ୍ଣବାଣିରେ
ଗୀତ ଧରିଲେ—

“ଯେତେରୁପେ ମୋ ଭରସା ଥିଲ ରେ
ବ୍ରାହ୍ମଣଟା ସବୁ ସାରି ଦେଲ ରେ ॥”

ଶୁଭ୍ର ସେ ସବୁ କଥା, ମୂଳକଥା ଧରନ୍ତ ! ମୁଁ
ସ୍ମୀକାର କଳି ଲେଖିବି, ମାତ୍ର କଣ ଲେଖିବି ?

ରଜମାତି—

ଶୁଭ-ଶୁଭ ସେକଥା ତୁଣ୍ଡରେ ଧର ନାହିଁ ।
ତଳକ ଅଡ଼କୁ ଅନାଥ ।

ଧର୍ମମାତି—

କାହାର ଧର୍ମରେ ହାତ ଲଗାଇବାକୁ ଆଇନରେ
ଏକାବେଳକେ ମନା ।

ଅର୍ଥମାତି—

ଅର୍ଥ ମନର୍ଥଂ ସର୍ବତ୍ର ସର୍ବତ୍ର ।

ବାଣିଜ୍ୟ ମାତି—

ହସ୍ତରେ ପୁଣି ନାହିଁ ।

କୃଷିମାତି—

ଦେଶୀ ସବୁ ଖରପ, ରୂପବାସ ମଧ୍ୟ ସେହିପର,
ସାରରେନ୍ ସାନ୍ତ୍ଵରକୁ ଗଲେ ମୋ ଜାତି ଯିବ ।

ସମାଜମାତି—

ହିନ୍ଦୁ ସମାଜ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶୁକ ଶୁକ ହେଉଅଛି,
ଜୀବନ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ସଂସାର ଦିଷ୍ଟିବ ।

ହେ ସମ୍ପାଦକ ମହାଶୟ, ଦେଖନ୍ତୁ, ମୁଁ ଲେଖିବାକୁ
ରାଜଥଳ; ମାତ୍ର ଲେଖିବାର କଥା ତ କିଛି ନାହିଁ;
କିନ୍ତୁ ଆପଣ ନିରାଶ ହେବେ ନାହିଁ । ମୋ ନନା
ବାଇ ମହାନ୍ତି ମୁକୁତ ଦେବଙ୍କ ଅତେଇ ଅଙ୍କରେ
ସ୍ଵର୍ଗକୁ ଯିବାବେଳେ ତାହାଙ୍କ ମହାମୂଳ୍ୟ ପାଞ୍ଜି ସବୁ
ହେବା କର ଯାଇଥିଲେ, ସେଥିରୁ କେତେବଢ଼ା ପାଞ୍ଜି
ମୋ ଭାଗରେ ପଡ଼ିଅଛି । ମୁଁ ତାକୁ ଉର୍ଜମା କରି
ଆପଣଙ୍କୁ ଦେବ । ଆପଣ ଯଦି ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଶୁଣାଇ
ଦୁଇ ପଇସା ଭାଇ ପାରନ୍ତି, ଆପଣଙ୍କ କପାଳ,
ଆଉ ମୋ ହାତ ଯଣ—

(ଉଜ୍ଜ୍ଵଳପଦିତ୍ୟ ୧ୟ ୧ୟ ସଂଖ୍ୟା ଫାଲଗୁନ, ୧୩୦୪)

ଜଣେ ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖକ ବୋଲିଅଛନ୍ତି,
କୌଣସି ଗ୍ରନ୍ଥ ପଡ଼ିବା ପୂର୍ବେ ଗ୍ରହକର୍ତ୍ତାଙ୍କ ବିଷୟ
ଜାଣିବା ଉଚିତ । ସତ କଥା ତ, ଅଜଣା ଲୋକ କଥା
ଶୁଣିବାକୁ କିୟା ଭଲ ଲାଗିବ ? ମାତ୍ର ଆମ ନନା

ଶ୍ରୀସୁତ ବାଇ ମହାନ୍ତକୁ ନ ଚିହ୍ନିବା ଲୋକ ଦେଶରେ କେହି ଥିବା ବିଷୟରେ ଆମ୍ବର ଘୋର ସନ୍ଦେହ ଅଛି । ଯଦି ଥାଆନ୍ତି, ତଥାପି ସେମାନଙ୍କ ଅସ୍ତ୍ର ସ୍ଵୀକାର କରିବାକୁ ଆମ୍ବେ ରଜି ନାହିଁ । ନନ୍ଦଙ୍କ ପାଞ୍ଜି ର ନାମ ମଧ୍ୟ ସମସ୍ତେ ଶୁଣି ଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ବିଦ୍ୟା, ବୁଦ୍ଧି, ଲେଖା ଦିଗନ୍ତ ପ୍ରସାରଣୀ । ସମାଜମାତି, ରାଜମାତି, ସୁମାତି କୁମାତି ସବୁ ମନ୍ତ୍ରରେ ସେ ଶୂର୍କ୍ତ ଟାଣୁଆ ଥିଲେ । ତଥାପି ନନ୍ଦଙ୍କ ପାଞ୍ଜି ପ୍ରକାଶ କରିବା ମୂର୍ଖ ତାଙ୍କ ଜୀବନ-ଚିତ୍ତ ଲେଖିଥାନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ସେ ସୁର୍ଗ ଗମନ କରିଅଛନ୍ତି, ପଢ଼ିଷ୍ଠ ଖବର ନ ଆସିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ବିଷୟରେ ହାତ ଦେଇ ନ ପାରୁ । ପାଞ୍ଜି ର ଦୁଇପୁଡ଼ିଆ ପାଠ ଆଜି ଶୁଣିବାକୁ ଅବଧାନ ହେଉ ।

ଜ୍ଞାନ ଗଛର ଫଳ

ସରକାରେଙ୍କର ଆଜ୍ଞା, ତୁମେମାନେ ସବୁ କର, ନଳୀ ଛୁଲ୍ଲିବ ନାହିଁ । ସରକାରୀ ମହାପୁରାଣ ବାଇବେଳ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଲେଖାଅଛି, ପରମେଶ୍ୱର ଆଦି ପିତା ମାତା ଆଦିମ ଏବଂ ଇବାକୁ ଆଦିମ ନାମକ ତୋଟାରେ ଛୁଟିଦେଇ କହିଲେ, “ହେ ନର ନାଶ ! ତୁମେମାନେ ତୋଟାର ସବୁ ଫଳ ଶାଇବ, କେବଳ ଜ୍ଞାନବୃଷ୍ଟର ଫଳରେ ହାତ ଦେବ ନାହିଁ ।” ମାତ୍ର ଆଦିମାତା ଇବା ଭାବି ଓଳେଇ ଥିଲେ, ସେ ଲୁହୁର ଜ୍ଞାନଗଛର ଫଳଟି ଶାଇ ପକାଇଲେ ଏବଂ ଆପଣା ସ୍ଥାମୀକୁ ଝୁଆଇଲେ । ଆଦିମାତା ଇବା ଆଜ୍ଞା ଭଲ କାମ କରି ଅଛନ୍ତି । ସେ ଜ୍ଞାନଫଳ ଶାଇବାକୁ ଶିଖାଇ ନଥିଲେ ଆମେମାନେ ଘୋର ଅଙ୍ଗନ ଅବସ୍ଥାରେ ଥାନ୍ତି । ପରମେଶ୍ୱର କି ସକାଶେ ଜ୍ଞାନର ଫଳ ଶାଇବାକୁ ମନା କରିଥିଲେ, ତାହା ଅମୃତ ଭଲ ଜଣା । ମନୁଷ୍ୟମାନେ ସ୍କୁଲ କଲେଜରେ ସାଏନ୍ସ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଏବଂ ଗୌପାତ୍ରିରେ ବୁଦ୍ଧାକ ଦର୍ଶନ, ନ୍ୟାୟ ପଢ଼ି ତାହାକୁ ଅମାନ୍ୟ କରିବେ ଏହି ଭିଷୟରେ ସେ ଜ୍ଞାନ ଫଳ ଶାଇବାକୁ ନିଷେଧ

କରିଥିଲେ । ଯାବାହେଉ, ଆଦିମାତା ଇବା ଖୁବ ଭଲ କାମ କରିଅଛନ୍ତି । ଆମ୍ବେ ପ୍ରସ୍ତାବ କରୁଁ ତାହାକୁ ଧନ୍ୟବାଦ ଦେବା ନିମନ୍ତେ ଗୋଟିଏ ସବୁ ଆହ୍ଵାନ କରିପାଉ ।

ଫଳ ପାଇଲେ ଗଛରୁ ଆପେ ଖୁବ୍ କରି ତଳେ ଖେପିପଡ଼େ ଏ କଥା ଜାହାକୁ ଜଣା ନ ଥିଲା - କେବଳ ନିଉଠନ ଜାଣିଥିଲେ । ଜ୍ଞାନଫଳ ତ ସମସ୍ତେ ଖାତି-ଅରନ୍ତ, ତିହାର କିଏ ? ସେଠା କି ସହଜ କଥା ? ବହୁ ଅନୁସରାନ ବହୁ ଅଲୋଚନା ବହୁ ଶବ୍ଦ ଅଧ୍ୟାତ୍ମିକ କରି ଅଭିଧାନ ଦାଖି ଚକଟି ଆମେମାନେ ଏହି ନିର୍ମତ ତ୍ରୁକ୍ଷନ ପାଇଅଛୁଁ । ଜଗତର ଲେକଙ୍କ ହିତ କାମନାରେ ଆମ୍ବେ ସେହି ଫଳଟି ତିହାର ଦେବୁଁ । ନିଉଠନଙ୍କ ଖ୍ୟାତି ପରି ଆମ୍ବ ଖ୍ୟାତି ସେ ଜଗତରେ ରଚନା ହେବ, ଏ ବିଷୟରେ ଆମ୍ବର କିନ୍ତୁ ମାତ୍ର ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ସେହି ଜ୍ଞାନଗଛର ଫଳଟିର ନାମ “ଖବର କାଗଜ” । ଇଚ୍ଛରେଜ, ଫରଶି, ଜର୍ମନ, ଆମେରିକାନ ଲେକମାନେ ଜ୍ଞାନଫଳ ଖୁବ୍ ଖାଆନ୍ତି, ସେଥିପକାଶେ ସେମାନେ ଏଡ଼େ ଜ୍ଞାନ । ଫରଶି ଦେଶର ଶର୍ତ୍ତୁଆମାନଙ୍କ ପକେଟରେ ମଧ୍ୟ ଜ୍ଞାନଫଳ ଥାଏ । ଇଂଲଣ୍ଡର ଲେକମାନେ ତେଲ ଲୁଣ ଧୁଆଁପତି ପରି ଜ୍ଞାନଫଳ କିଣନ୍ତି । ସାନ୍ତାଳ, ଭୂମିଜ, ହାଡ଼, ବାଉର ଭାବି ମୂର୍ଖ, କାରଣ ଜ୍ଞାନଫଳ ସେମାନଙ୍କ ପାଟିରେ ବାଜେ ନାହିଁ । ଓଡ଼ିଆମାନେ—ହାଲକୁ ଟିକିଏ ଟିକିଏ ରୂପିବାକୁ ଶିଖୁଅଛନ୍ତି । ହେ ଉଜ୍ଜଳ ଭାବମାନେ, ଜ୍ଞାନବୃଷ୍ଟର ଫଳ ଜାଣିଲ ତ ? ଗୁଣ ଶୁଣିଲ ତ ? ଏବେ ଖାଆ । ପ୍ରେଟେ ପ୍ରେଟେ ଖାଆ । ସତ କଥା; ଆଜିକାଲି ହାଟପାଳକୁ ହାଟପାଳି ଓଡ଼ିଶାକୁ ତେର ଜ୍ଞାନଫଳ ଆମଦାନି ହେଉଅଛୁଁ; ମାତ୍ର ଏଗୁଡ଼ାକ ଯେ ବିଲାତ ଏପେଲ, ବାଦାମ, ଅଙ୍ଗୁର । ତୁମ୍ଭ ଦେଶୀ ଗଛର ଫଳ କାହିଁ ? ବିଦେଶୀ ଫଳଗୁଡ଼ାକ ଶୂର୍କ ମିଠା,

ସତ କଥା, ମାତ୍ର ବିଦେଶୀ ଫଳଗୁଡ଼ାକ ଓଡ଼ିଆ ପେଟେର ପଚିବ କିଁ ? ଆଉ ଜେଠରେ ନ ପଚିଲେ ଦେହରେ ଲାଶିବ ନାହିଁ ତ ? ତୁମ୍ଭ ଦେଶୀ ଆୟୁ ଖାଅ, ପଣେ ଖାଅ, ବେଳ ଖାଅ । ଏହି ଯେ “ଉଜ୍ଜଳ ସାହିତ୍ୟ” ଦେଖୁଅଛୁ, ଏହା ଗୋଟିଏ ଭଲ ଜ୍ଞାନଫଳ, ସମସ୍ତେ କଣ, ଖାଅ, ଦନ୍ତମାନଙ୍କୁ ନିନ୍ଦାଶ କରି ଖାଅ ।

(ଉ. ସ. ୨ୟ ଖଣ୍ଡ, ୩ୟ ସଂଖ୍ୟା)

ଅତି ହୋମ

ପୁଣ୍ୟାଶ୍ରମ ନୈମିଶାରଣ୍ୟର ମହାର୍ଷି ଶୁକଦେବ ରାଜା ପର୍ବାତିତକଠାରେ ଯେଉଁ ନିର୍ଗୃତ ତତ୍ତ୍ଵ ବିଦ୍ୟମାନ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ ତାହା ଗୁପ୍ତ ଭଗବତ ମହାପୁରାଣ ନାମରେ କଥୁତ ହୁଏ । କଳ୍ପୁଗରେ ଲୋକମାନେ ଅଳ୍ପାୟୁ ଏବଂ ଅଳ୍ପଜ୍ଞନ ବିଶିଷ୍ଟ ହେବାର ଏବଂ ଏହି ଚତୁରବୀର ପଳଦାୟକ ପ୍ରତ୍ୟେଷ ମୁକ୍ତପ୍ରଦ ତତ୍ତ୍ଵବିଦ୍ୟର ମର୍ମ ଦୃଦ୍ଧପୁଣ୍ୟମ କରି ନ ପାରି ଏହାକୁ ଅମାନ୍ୟ କରି ମହାପାତକ ଅର୍ଜନ କରିବାର ଜାଣି ଉକ୍ତ ମହାଗନ୍ଧ ମହାର୍ଷି ଶୁକଦେବ ଆପଣା ଆଶ୍ରମ ରୂପରେ ଖୋସି ଦେଇଥିଲେ । ଆୟୁର ନନା ସାଆନ୍ତେ ଶ୍ରମାନ୍ ବାଇଧର ମହାନ୍ତି ବହୁତ ତତ୍ତ୍ଵାନୁସନ୍ଧାନ ଓ ବହୁ ଗବେଷଣା ଦ୍ୱାରା ଏହା ଅବଗତ ହୋଇ କଳ୍ପୁଗର ପତତ ଲୋକମାନଙ୍କ ଉଦ୍ଧାର ବାସନାରେ ଉକ୍ତ ମହାପୁରାଣ ଆଦିଷ୍ଵାର କରି ଅଳ୍ପକୁଣ୍ଡ ବିଶିଷ୍ଟ ଲୋକମାନଙ୍କ ସହଜ ବୋଧ ନିମନ୍ତେ ତାହାର ସଞ୍ଜୀବନ ନାମକ ଅନୁବାଦ ପ୍ରକାଶ କରି ଯାଇ ଅଛନ୍ତି । ଆମ୍ଭେମାନେ ବହୁ ଆୟୁର୍ଵେଦର ସ୍ଵିକାର ପୁରୁଷ ସାମନ୍ତଙ୍କ ପଞ୍ଜିକା ସ୍ତୁପ ମଧ୍ୟରୁ ଉକ୍ତ ଅନୁବାଦ ସରଜ କରି ପ୍ରାଣିମାନଙ୍କ କଳ୍ୟାଣ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରକାଶ କରୁଅଛୁଁ ।

ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଗୁରୁବେ ନମଃ ।

ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଗୁପ୍ତ ଭଗବତ ।

ନାନାପୁଣ୍ୟ ନମଃ । ଏହି ଶ୍ରୋତ ଉଚାରଣ କରି ଗ୍ରହପାଠ ଆମ୍ଭେ କରିବ ।

ଶ୍ରୀ ପରାମର୍ଶିତ ଉବାଚ

ହେ ବୁନ୍ଦ ତତ୍ତ୍ଵବିଦ୍, ହେ ରଷିକୁଳ ପୁଜବ, ହେ ଶୁକଦେବ, ଆପଣଙ୍କ ଶ୍ରୀ ମୁଖରୁ ବିବିଧ ବ୍ରହ୍ମତତ୍ତ୍ଵବିଦ୍ୟା- ସମକଳ ନିର୍ଗୃତ ତତ୍ତ୍ଵମାନ ଶ୍ରବଣ କରି କୃତାର୍ଥ ହେଇଅଛୁଁ, ସମ୍ପ୍ରତି ଗୁପ୍ତ ଭଗବତ ବିଷୟରେ କିଞ୍ଚିତ ଉପରେଣ ଦେବାକୁ ଆଜ୍ଞା ଦେଉ ।

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ହେ କୁ ରୁକୁଳ ତିଳକ, ହେ ନୃତ୍ତି ଚୁଡାମଣି, ଆମ୍ଭେ ବୁରିଲୁ ତୁମ୍ଭେ ଜଣେ ଯଥାର୍ଥ ତତ୍ତ୍ଵଦର୍ଶୀ । ବ୍ରହ୍ମତତ୍ତ୍ଵରେ ଯେମନ୍ତ ସର-ମଣ୍ଡପିଷ୍ଟକରେ ଧୂର-ମିଷ୍ଟାନ୍ ମଧ୍ୟରେ କାଳର, ବ୍ୟଞ୍ଜନ ମଧ୍ୟରେ ସାକର, ସେହିକିରି ସମସ୍ତ ପୁରାଣ ମଧ୍ୟରେ ଗୁପ୍ତଭଗବତ ସାର ପୁରାଣ ଅଟେ । ସାଧୁଦୃଦୟ ନିର୍ମଳତରିଧ ବହୁଶାସ୍ତରଦର୍ଶୀ । ତତ୍ତ୍ଵଜ୍ଞମ ଲୋକ ବିନା ଅନ୍ୟ ଲୋକ ଏହି ମହାପୁରାଣର ସାରମର୍ମ ଦୃଦ୍ଧପୁଣ୍ୟ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବେ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ତୁମ୍ଭେ ସବ୍ବ ରୂପରେ ନିପୁଣ ଅଟ । ଏଥୁ ସକାଶେ ତୁମ୍ଭଠାରେ ଅତି ନିର୍ଗୃତ ଗୁପ୍ତ ବିଦ୍ୟମାନ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛୁଁ । ତୁମ୍ଭେ ସମ୍ପ୍ରତି ଯାହା ଯାହା ଜାଣିବାକୁ ଅଭିଜାତ, ପ୍ରକାଶ କର ।

ଶ୍ରୀ ପଣ୍ଡିତ ଉଦ୍‌ବାଚ

ମହାତ୍ମିଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ପାଇ ବେନିହାତ ଯୋଡ଼ି ଆପଣା
ମସ୍ତକରେ ଥୋଇ ରଜା ପଣ୍ଡିତ ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ—ହେ
ମହର୍ଷୀ, ଏହି ବୃଦ୍ଧାଶ୍ଵ ମଧ୍ୟରେ ଜମୁହୀପେ ଭରତଶାନ୍ତି
ଉଜ୍ଜଳ ନାମରେ ଯେଉଁ ଦୂର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର ଅଛି, ଯେଉଁ
ପବିତ୍ର ଦେଶର ରେଣୁମାତ୍ର ଶର୍କରି ଭରତଶାନ୍ତି
ବାସିମାନେ ଆପଣାମାନଙ୍କୁ କୃତାର୍ଥ ଓ ନିଷ୍ଠାପ ଜାନ
କରୁଅଛନ୍ତି, ପୁଣି ଯେଉଁ କ୍ଷେତ୍ର ସମସ୍ତ ଦେବଦେବଙ୍କର
ଲ୍ଲକ୍ଷାଭୂମି ଅଟେ, ପୁଣି ଯେଉଁ ଦେଶର ଭୂମି ବିବିଧ
ଶାସ୍ତ୍ରଶାକିମା ପୁଣ୍ୟତୋୟା ନୟମାନିମା ଶସ୍ତ୍ରଶାମଳା ଏବଂ
ଗିରିଜୁନ୍ଦଳୀ ଅଟେ, ପୁଣି ପୂର୍ବକାଳରେ ଯେଉଁ
ଦେଶବାସିମାନେଶ୍ଵରାବାର, କବି ଏବଂ ବିବିଧ ଶିଳ୍ପିବିଦ୍ୟା
ନିପୁଣ ଥିଲେ ଏବଂ ଯେଉଁ ଦେଶବାସିମାନଙ୍କର ଶିଳ୍ପ
ସମ୍ମୂଳ ଖଣ୍ଡଶିଳ୍ପୀପମ ମନ୍ଦର ମାନଙ୍କ କର୍ତ୍ତିବିନାଶୀ
କାଳ ବହୁ ଯୁଗ ଯୁଗାନ୍ତରରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଶ୍ନ କରି
ପାରିନାହିଁ, ବର୍ତ୍ତମାନ କେଉଁ ମହାପାପ ହେଉଛୁ ସେହି
ଉଜ୍ଜଳୀୟମାନେ ସ୍ତର ଦଶାକୁ ଲଭି ବିଦେଶୀୟ
ଲୋକମାନଙ୍କଠାରେ ଦୃଢ଼ମସ୍ତକ ପଣ୍ଡିତଶାସ୍ତ୍ର ନାମରେ
ଅଭିଷିତ ହେଉଅଛନ୍ତି । ଏହାର କାରଣ ବୋଲିବାକୁ
ଆଜ୍ଞା ହେଉ । ହେ ମୁନିଯୁଜନ, ଶୁଣି କୃତାର୍ଥ ହେବ ।

— — —

ରଜା ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନଶୁଣି, ଏକାଳଙ୍କ,
ମୁନିତ୍ରେଷ୍ଟ ଶୁକଦେବ ବିଶୁଦ୍ଧ ଜାନ୍ମବୀ ଜଳରେ ଆମନ
ବଢ଼ାଇ ଧ୍ୟାନ ପରିପୁଣ ହେଲେ ଏବଂ ଯୋଗବଳରେ
ହୃଦ୍ୟାମଳକବତ୍ର ସମସ୍ତ ବିତ୍ତି ଦିବ୍ୟନେତ୍ରରେ ଦେଖି
ପାରି ବୋଇଲେ—

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉଦ୍‌ବାଚ—

ହେ କୃରୁକୁଳ-ଆନନ୍ଦ-ବର୍କନ, ହେ ରଜ ଶ୍ରେଷ୍ଠ,
ଭୁବେ ଯେଉଁ ଯତ ଗୃହ ତତ୍ତ୍ଵ ବିଦ୍ୟା ପ୍ରଶ୍ନ କରିଅଛେ
ତାହାର ବୃଦ୍ଧାଶ୍ଵ ବୋଲୁଆହୁଁ, ଶୁଦ୍ଧ ତତ୍ତ୍ଵରେ
ଶ୍ରୀବଣ କର । ପୁଣ୍ୟଭୂମି ଉଜ୍ଜଳର ଅଧିବାସିମାନେ
ପରମ ସୁଖରେ ବାସ କରୁଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ଭକ୍ତିରେ
ଦଶିତ୍ତୁ ହୋଇ ଭୁତସବନ ଭବାମାପତି କୌଳାସ
ପରିତ୍ୟାଗ ପୂର୍ବକ ଏକାମ୍ବୁ କାନନରେ ଏବଂ ନାରାୟଣ
କମଳାକାନ୍ତ ଗୋଲୋକ ଧାମ ତ୍ୟାଗକରି ଶ୍ରୀର ସମୁଦ୍ର
ତଟରେ ବାସ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ରେଟ
ନିମନ୍ତେ ଦେବତାମାନଙ୍କ ରଜା ଯେ ଇନ୍ଦ୍ର ଉଜ୍ଜଳଭୂମିକୁ
ଗମନାଗମନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଗତଶରେ
ପୁଷ୍ପର ଆବର୍ତ୍ତିକ ସମ୍ପର୍କିକ ମେଘମାନେ ଆସିବାରୁ
ଉଜ୍ଜଳଭୂମିରେ ଜଳପ୍ରାବଳ୍ୟରେ ହୋଇ ଗ୍ରାମ ଓ ଶସ୍ତ୍ରଶିକ୍ଷେତ୍ର
ମାନ ଭାସି ଯିବାକୁ ଲାଗିଲୁ । ସେଥିରେ ବାହୁବଳ
ଗର୍ବିତ ଉଜ୍ଜଳିୟ ମାନେ କଟକ ବାରବାଟୀଠାରେ
ଏକ ବିରାଟ ସତ୍ର ବସାଇ ଦେବରାଜ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଶାସନ
କରିବା ସକାଶେ ପରମଶିର ପ୍ରିୟ କଲେ । ତେଣୁ ସ୍ଵର୍ଗ-
ପୁରକୁ ପାଇକମାନଙ୍କୁ ଦେନିଯିବା ସକାଶେ କାଠାଯୋଡ଼ି
ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ଶିଥୀୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭକଲେ ।
ଗୁପ୍ରତର ଦେବତା ଏବିଷୟ ଗୁପ୍ତଭାବରେ ସ୍ଵର୍ଗପୁରରେ
ଦେବପତ୍ରରେ ଜଣାଇଲୁ । ତତ୍ତ୍ଵ ଦେବରାଜ ଫୋଧ
ପ୍ରକାଶ ପୂର୍ବକ ମର୍ତ୍ତ୍ୟକୁ ଓହ୍ଲାଇ ଆସି ଗୋଟାଏ
ପଦାଯାତ କରି କାଠାଯୋଡ଼ିର ଶିଥୀୟ ବଜାକରି
ଦେଲେ—ଏବଂ ଉଜ୍ଜଳୀୟମାନଙ୍କୁ ପରେକରି ଏକ
ସ୍ତରରେ ଶିଥୀୟ ଭାଙ୍ଗି ଦେବାକୁ ତାହା ପରେମଣ୍ଡାଟ
ନାମରେ କଥ୍ୟତ ହେଲୁ ଏବଂ ଦେବରାଜ ଫୋଧରେ
ଅଭିଶାପ ଦେଇ କହିଲେ, ହେ ନିର୍ବୋଧ ମନୁଷ୍ୟମାନେ,
ଏଥୁତୁରେ ତୁମ୍ଭ ବଶଧରମାନେ ସାଧାରଣରେ
ନିର୍ବୋଧ ବୋଲି ପରିଚିତ ହେବେ ଏବଂ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର
ସମସ୍ତ ଗୌରବ ଲୁପ୍ତ ହେବ—ଆୟ ମେଘମାନେ

ଆସି ପ୍ରତିବର୍ଷ ଉକ୍ତଲର ପୁଣ୍ୟଶ ଉପାଇ ଦେଉଥିବେ— ଏବେ ପଶୁମାଂଶର ଜଙ୍ଗଳ ବୃଦ୍ଧିହେବ, ସେଥିରେ ବ୍ୟାପ୍ତ ଉକ୍ତକ ମାନେ ଚଢ଼ି ତୁମମାନଙ୍କୁ କାମୁଡ଼ିବେ ଏବେ ତୁମେମାନେ ଭରତ ଖଣ୍ଡ ରାଜଧାନୀ ନିବାସୀ ଆଚଣ୍ଠାଳ ଛୁଟିବର୍ଷିତାରେ ଜଳବାହୁକ ଏବେ ଶୈତାନୀପ ବାସିଙ୍କଠାରେ ଉଦ୍ୟାନପାଳ ଏବେ ବସୁରକ୍ଷକ ରୂପେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଜୀବିକା ନିବାହ କରିବ ଏହା ସଞ୍ଚ, ସଞ୍ଚ, ଦିବାର ସଞ୍ଚ । ଏଥର ଅନ୍ୟଥା ହେବନାହିଁ । ଦେବରଜଙ୍କ ଅଭିଶାପ ପ୍ରଭାବରୁ ଉକ୍ତକୀୟମାନେ ହାନାବହ୍ନା ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ “ବିପଦେ ମଧ୍ୟସୁଦନ” ସୁରଣ କଲେ । ଉତ୍ତରେ ଡକା ପାଡ଼ି କହିଲେ, “ହେ ମଧ୍ୟସୁଦନ,— ହେ ରମାରମଣ, ହେ ଗୋଲୋକବିହାରୀ, ହେ ବଣୀଧାରୀ, ଆମୁମାନଙ୍କୁ ରକ୍ଷାକର; ଦେବରଜଙ୍କ ଶାପରୁ ଉତ୍ତାର କର ।”

ସେ ସମୟରେ ଅର୍ଦ୍ଧରଷ୍ଟି ଗତ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା, ଭଗବାନ୍ ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍, ନିଶିଳ ବୃଦ୍ଧାଣ୍ଟ ମଧ୍ୟରେ ଛପନା କୋଟି ଜୀବଙ୍କୁ ପଡ଼ି ବାଣି ଦେଇ ଆପେ କିଞ୍ଚିତ ମଣାହି ସାର ପଢ଼ୁଡ଼ିକୁ ବିଜେ ହୋଇଅଛନ୍ତି, ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଠାକୁରାଣୀ ବିଦ୍ଵିଆ ଶ୍ରଦ୍ଧି ପ୍ରଭୁଙ୍କ ହଣ୍ଡିକୁ ବଢ଼ାଇ ଦେଉଅଛନ୍ତି, ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପଳଙ୍କ କମ୍ପିତ ଫେବାକୁ ଲାଗିଲା । ଉକ୍ତବସ୍ତଳ ଭଗବାନ୍ ଆର୍ତ୍ତମାନଙ୍କ ଦୁଃଖ ବିମୋଚନ ନିମନ୍ତେ ସେହି ଘୋର ତିମିରବ-ଗୁଣ୍ଡିତା ରଜନୀରେ ଯାତା କଲେ । ପ୍ରଭୁ ଅଭିକାର ବର୍ଷିରେ ଏକାଙ୍ଗ ଯାତା କରିବାର ଦେଖି ଲକ୍ଷ୍ମୀଠାକୁରାଣୀ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବାହାରିଲେ । ମାର୍ଗରେ ଦୟାବଣୀ ଠାକୁରାଣୀ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଜଣାଇଲେ, “ହେ ଗୋଲୋକ ପତେ, ଅନୁରୂପକର ଦୁଃଖୀ ମାନଙ୍କର ଦୁଃଖ ମୋଚନ କର, ଆମେ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ଶନ୍ୟଷେଷରେ ଚିରକାଳ ବିରାଜିତ ଥରୁଁ ।” ଏଥୁ ଅନନ୍ତରେ ଭଗବାନ୍ ଆକାଶ ମାର୍ଗରେ ବିରାଜିତ ହୋଇ ଶନ୍ୟବାଣୀରେ ଉଚ୍ଚେସ୍ତରେ ଆଞ୍ଚଳିକଲେ । “ହେ ଉକ୍ତକୀୟମାନେ, ଦେବରଜ

ସତ୍ୟବାଦୀ, ତାହାଙ୍କ ଅଭିଶାପ ଅବ୍ୟର୍ତ୍ତ, ତୁମେମାନେ ସେହି ଅଭିଶାପ ପ୍ରଭାବରେ ଅବଶ୍ୟ ଦୁର୍ଦ୍ଦାରୁ ଭଜିବ, ମାତ୍ର ସେଥିରୁ ମୁକ୍ତ ପାଇବାର ସନ୍ଧାନ ବୋଲୁଆନ୍ତୁ ଗ୍ରବଣ କର—

“କଳିୟୁଗ ମଧ୍ୟାଗରେ ଆମ ନାମ ଧାରଣ କରି ଆମ ଅଂଶରୁ ଏକ ମହାୟନ୍ତ୍ର ଜନନ୍ତ୍ରିତ କରି ଆସି ଏହି ବାରବାଟୀ ପୁଣ୍ୟ ଷେଷରେ ରଜ୍ୟସ୍ଵ ଅଶ୍ରୁମେଧ ପଞ୍ଜ ସମାନ ଏକ ଅଭିହୋମ ଯଜ୍ଞ ଆରମ୍ଭ କରିବେ, ସେହି ଯଜ୍ଞ ଯାବନିକ ଭାଷାରେ ଏଠ ହୋମ (At Home) ନାମରେ କଥିତ ହେବ— ସେହି ଯଜ୍ଞର ବିଧ ପାଳନ କଲେ ତୁମେମାନେ ଶାପରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ପରମ ଘୋଷଣ୍ୟ ଲଭ କରିବ ।

“ଏହି ଯଜ୍ଞର ବିଧ ତୁମମାନଙ୍କୁ ବୋଲୁଆନ୍ତୁ, ମନୋଯୋଗ ପୁରୁଷ ଗ୍ରବଣ କର । ରଜ୍ୟସ୍ଵ ଏବେ ଅଶ୍ରୁମେଧ ଯଜ୍ଞ ପର ଏହା ମହାୟନ୍ତ୍ର ତତ୍ତ୍ଵର୍ଗ ଫଳପ୍ରଦ ଅଟେ । ଯଜ୍ଞକଣ୍ଠୀ ଶୁଭାର୍ଥୀ ହୋଇ ଶନିବାସର ସାଧ୍ୟାହ ସମୟରେ ନଗରବାଣୀ ଉଦ୍ଗଲୋକମାନଙ୍କୁ ଆହ୍ଵାନ ପୁରୁଷ ସଭାକରିବେ । ସଭ୍ୟମାନେ ଯଥେଷ୍ଟ ପରିମାଣରେ ତାମୁଲ ଚବ୍ଦିଶ ଏବେ ଧୂମପାନ କରି ଗୋଟିଏ ନ୍ୟସତନ ବନ୍ଦ (National bank) ପ୍ଲାଟନ କରିବେ । ସେହି ବନ୍ଦ ପାଣ୍ଟ ଓଡ଼ିଶାର ସର୍ବତ୍ରେଣୀର ଲୋକଙ୍କଠାରୁ ସର୍ବତ୍ର କରାଯିବ । ଯେଉଁମାନେ ବନ୍ଦରେ ମୁଦ୍ରା ନ୍ୟସ୍ତ କରିବେ, ପ୍ରତି ସବତ୍ରସରରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଲଭ ଦୁର୍ଣ୍ଣିର ବୃଦ୍ଧି ଦିଆଯିବ । ବନ୍ଦ ଧନରେ ଉକ୍ତଲର ଜଙ୍ଗଳ ମାହାଲ ଓ ପମ୍ବଦୁ କୁଳବତ୍ତି ପତତ ଭୂମି କର୍ଷଣ କରାଯାଇଗୁ, ମାଳ ପ୍ରତିକି ଲଭକର କୃଷିମାନ କରାଯିବ ଏବେ ଅନ୍ୟଲୋକଠାରୁ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ, ରୌପ୍ୟ ଏବେ ଭୂମି ପ୍ରତିଭୂ ରଖି ବୃଦ୍ଧିରେ ମୁଦ୍ରା ରଣ ଦେବେ ଏବେ ଉକ୍ତଲ ଭୂମିର

ଲୁପ୍ତପ୍ରାୟ ଶିଳ୍ପମାନଙ୍କର ଉନ୍ନତି ବିଧାନ କରି ସେହି
ଶିଳ୍ପଜାତ ଦୁର୍ଯ୍ୟମାନ ବାଣିଜ୍ୟ ନିମନ୍ତେ ବିଦେଶକୁ
ପ୍ରେରଣ କରାଯିବ । ହେଉ ଉକ୍ତକୀୟମାନେ, ଆମ୍ଭର
ଏହି ବର ଟ୍ରହଣ ନ କଲେ କଦାଚ କଦାଚ ଉକ୍ତ
ଶାପରୁ ମୁକ୍ତ ହେବନାହିଁ—

ଏତେକ ବୋଲି ଭଗବାନ,
ଶୂନ୍ୟରେ ହେଲେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ।
ଗୁପ୍ତରେ ଭଗବତ କଥା,
ଶୁଣିଲେ ମରେ ଦେହ ବ୍ୟଥା ।
ଯେ ଲୋକ ପଇସାର ରଙ୍କା,
ପାଇବ ପଣ ପଣ ଟଙ୍କା ।
ଅପତ୍ୟ ନାହିଁ ଯାହା ଘରେ,
ତା ପୁଅ ଡେଇଁବ ଦାଣ୍ଡରେ ।
ସମ୍ପଦ ଯିବ ଏରେ ଭରି,
ସୁଖ ତା ବୋଇଲେ ନ ସର ।
ଯେ କରେ ଭକ୍ତରେ ଶ୍ରବଣ,
ସାଧୁ ଭକ୍ତ ସେହି ଜଣ ।
ଅମାନ୍ୟ କରିବ ଯେ ଗୀତ,
ଦଣ୍ଡ ପ ଇବ ସମୁଚ୍ଛି ।
ନିଷ୍ଠେ ସେ ବୁଢ଼ା ହେବ କାଳେ,
ପାଇଶ ଯିବ ମୁଣ୍ଡ ବାଳେ ।
ଖସି ପଡ଼ିବ ଦାନ୍ତମାନ,
ରୈବାଇ ନ ପାରିବ ପାନ ।
ଅମାନ୍ୟ କଲେ ଗୀତ ଶୁଣି,
ମୁଣ୍ଡନର ଚିବେ ଉଲ୍ଲଢ଼ି ।
ନ କର ଗ୍ରହ ଉପହାସ,
ଗୀତେ ଭଣିଲେ ବେଦବାୟା ।
ବାଇ ମହାନ୍ତି ଅନୁବାଦ,
ଶ୍ରବଣେ ଭୁଟଇ ପ୍ରମାଦ ।

ଉଚି ଶ୍ରୀ ଗୁପ୍ତଭଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପ୍ରଥମସ୍ତରେ
ଶୁକ ପରାଶିତ ସମ୍ବାଦେ ‘ଆତି ହୋମ’ ନାମ ସର୍ଵ ଦୁଇ
ଅଧ୍ୟାୟ ।

ଶ୍ରୀ ପଞ୍ଚାଚନ୍ଦ୍ର ଧୀରେନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି

(ଉ. ସା. 'ସୃଜନ୍ତ ଧର୍ମ ସଂଖ୍ୟା ବୌଶାଖ ୩୦୫')

୧ମେବକ ଧର୍ମପୁଷ୍ଟ ଯୁଧଷ୍ଠିରଙ୍କୁ ଗୁରେଷି ସଞ୍ଜୁଳ
କଲେ—

୧—କା ତ ବାର୍ତ୍ତା ?

୨—କିମାଣ୍ତ୍ୟୟମ୍ ?

୩—କଃ ପନ୍ଥା ?

୪—କଷ୍ଟ ମୋଦତେ ?

ସଞ୍ଜୁଳରେ ଯୁଧଷ୍ଠିର ଯେଉଁ ଯବାବ ଦେଲେ,
ତାହା ଠିକ ନ ହେବାରୁ, ନନା ପାଞ୍ଚିରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ
ଜବାବ ଟିପି ରଖି ଯାଇଅଛନ୍ତି—

୧—‘ସାହିତ୍ୟ’ରେ ଛୁମା ହୃଦ ନାନାରୂପ କଥା
ଆହେ ବାରିଚର ଜାଣ ତାହା ନାମ ବାର୍ତ୍ତା ।

୨—ଭାକରେ ପଠାଇ ଦେଇ ‘ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ’
ସଂପାଦକ ତିତି ଲେଖୁଛୁନ୍ତି ନିତ୍ୟ ନିତ୍ୟ ।
ଗ୍ରାହକ ଦେବାକୁ ମୂଳ୍ୟ କରେ ହୃଦବରଂ
ଆହେ ଧର୍ମବକ କିମାଣ୍ତ୍ୟୟ ମତଃ ପର ।

୩—ଇଂଲଣ୍ଡ ଜର୍ମାନ ପ୍ରାନ୍ତ ଗ୍ରୀସ ଆମେରିକା,
ସମସ୍ତେ ପଡ଼ନ୍ତି ବୟା ମାସିକ ପଟ୍ଟିକା ।
ଦେଶର ଉନ୍ନତ ହେବ ପାଳିଲେ ସେ କଥା,
ଆହେ ଧର୍ମବକ ମହାଜନ ଗତ ପଛା ।

୪ ଦିନଯାକ କାମକର ପଡ଼ିଥୁବ ଥକ
ରତ୍ନରେ କୋଠୁମା ମଧ୍ୟେ ପକାଇ ଚଉକି,
“ଉକଳ ସାହିତ୍ୟ” ଖଣ୍ଡ ପଡ଼ ବସି ବସି,
ଆହେ ଧର୍ମବକ ହେବ ଭାର ମନ ଖୁସି ।

ଶ୍ରୀ ପଞ୍ଚମୁନ୍ଦ୍ର ଧୀରେନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି

(ଉଃ ସା: ଶ୍ରୀ ଖଣ୍ଡ ଗମ ସଂଖ୍ୟା ଶ୍ରାବଣ ୧୩୦୭)

ସିରଜ ଉଦ୍‌ଦେଶୀଲଙ୍କ ଗୃହଶାଳୀ ଏବଂ ଗୁରୁଦକ୍ଷିଣା

ଆମ୍ବେମାନେ ପିଲଦିନରୁ ଶୁଣି ଆସୁଅଛିଁ, ବଙ୍ଗ
ବିହାର, ଓଡ଼ିଶାର ଶେଷ ସ୍ଵାଧୀନ ନବାବ ସିରଜ ଉଦ୍‌ଦେଶୀଲ
ଜଣନ ଭାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ନୃତ୍ୟ ଏବଂ ପରସ୍ପରାବଳକ
ଥିଲେ । ଯୌବନ, ଧନ, ସମ୍ପଦ, ପ୍ରଭୁତ୍ୱ, ଅବବେଳିତା
ଏହି ରୂପରେ ଏକାଧାରରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଥିବାରୁ
କୌଣସି ପ୍ରଜାର ଦୁଷ୍ଟାର୍ଥ୍ୟ ତାହାଙ୍କ ପରେ ଅକରଣୀୟ
ନ ଥିଲା । ମନୀର ମାନମୟୁମ, ଧନୀର ଧନସମ୍ପଦ
ତାହାଙ୍କ ବାଜାର ସମୟରେ ରକ୍ଷାକରିବା ଦୁରୁତ୍ୱ
ବ୍ୟାପାର ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା । ସୁଦେଶ ସୁନ୍ଦରୀ କୁଳାଜନା-
ମାନେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତା ମନରେ ନିଦ୍ରା ଯାଇ ପରୁ ନ ଥିଲେ ।
ଏ ସମସ୍ତ ଇଂରେଜୀ ଉତ୍ସବର କଥା, ଲେଖକ
ଅବଶ୍ୟ ଇଂରେଜ । ଆମ୍ବେମାନେ ଚିରଳାଳ ଏକତରପା
କଥା ଶୁଣି ଶୁଣି ଏକ ପ୍ରକାର ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଉପମାତ
ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲୁଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ କୌଣସି କୌଣସି ବିଜ୍ଞ
ଲେଖକ (ଅବଶ୍ୟ ଉତ୍ସବରେତ୍ରୁ) ସିରଜ ଉଦ୍‌ଦେଶୀଲଙ୍କ
ନିର୍ଦ୍ଦେଶତା ସପ୍ରମାଣ ଏବଂ ନ୍ୟାୟପରତା ଓ ମହତ୍ଵ
ପ୍ରତିପନ୍ନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ବିବିଧ ଯୁକ୍ତି ପ୍ରୟୋଗପରିବକ
ନାନା ପ୍ରସ୍ତାବର ଅବତାରଣା କରୁଥିଲୁଁ । ସେମାନଙ୍କ
ମତରେ ସିରଜ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଉତ୍ସବରେ କିମ୍ବା ବିଷୟ

ସବେରେ ବ ମିଥ୍ୟା, ଲେଖକମାନେ ଯୋର ମିଥ୍ୟାବାପା,
ସିରଜଙ୍କ ନିତାନ୍ତ ପ୍ରେଶାଚକ କାର୍ଯ୍ୟ ଯେ ଅନକୁପ
ହତ୍ୟା—ସେଇଟା କେବଳ ବିଦେଶକୁଣ୍ଡର କାଳୁନିକ
କଥା ମାତ୍ର । ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନୟୁକ୍ତି ଏହି ଯେ,
ଅନକୁପ ବୋଲି ଗୋଟିଏ ଦର ଥିଲେ, ତାହାର
କାହୁଡ଼ାତ ଥାଆନ୍ତା ? ନବ ଲେଖକମାନେ ଆହୁରି ମଧ୍ୟ
ପ୍ରମାଣ କରିବାକୁ ଯାଉଥିଲୁଁ ଯେ, ସିରଜ ଆକବରଙ୍କ
ପରି ଜଣେ ନ୍ୟାୟପର ଏବଂ ନେପୋଲିଯୁନଙ୍କ ପରି
ବାର ଥିଲେ—ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି ।

ଆମ୍ବେମାନେ ବୋଲୁଁ ତଥାପୁ - କାରଣ
ଆମ୍ବେମାନେ ଉତ୍ସବରେ ନୋହୁଁ, ମଧ୍ୟ ସିରଜ ମାମଲର
ପୁରୁଣ ନଥ୍ ପତ୍ର କିଛି ଦେଖିବାକୁ ସୁଯୋଗ ପାଇ-
ନାହୁଁ, ଏ ଷେଷରେ ସପକ୍ଷରେ ବା ବିପକ୍ଷରେ କିଛି
କହିବା କଥା ନିତାନ୍ତ ଅପରିଣାମଦଶୀତାର କାର୍ଯ୍ୟ
ଅଟେ । ତେବେ ଏତିକି ମାତ୍ର କଥା ସବ୍ବବାଦସମ୍ବନ୍ଧି
ଯେ—ସେ (ନବାବ ସିରଜ ଉଦ୍‌ଦେଶୀଲ) ନିତାନ୍ତ ତୁଳ
କାରଣରେ ତାହାଙ୍କ ମାତ୍ରିପ୍ରାଣୀ ପୁଜନୀୟା ଖୁଦି
ଗୁଡ଼ାକୁ ପାଣିରେ ତ୍ବାର ମାରି ପକାଇଥିଲେ । ଏ କଥା
ନିଶ୍ଚିପ୍ର ଯେ ରାଜବଳୀ, ଉମୀରୁଦ୍ଧ, ଜଗତ୍ ସେଠେ ପ୍ରଭୃତି
ଦେଶର ମହାମାନ୍ୟ ରାଜଭକ୍ତ ପ୍ରକାଶ ଲେକମନେ
ସିରଜ ବିନାଶର ପ୍ରଧାନ ତନ୍ତ୍ରାଜାଶ ଅଟନ୍ତି, ଏ କଥା
ଅବଶ୍ୟ ସମସ୍ତଙ୍କ ସ୍ଥିକାର କରିବାକୁ ହେବ ଯେ,
ପୁଜନୀୟା ପ୍ରାତଃମୂରଣୀୟା ଦାନଶୀଳା ସାକ୍ଷାତ୍
ଦୟାର ମୁତ୍ତିମଣ୍ଡି ଦେଖି ରାଣୀ ଭାବାଙ୍କ ଅମଙ୍ଗଳ-
କାମନା ସିରଜ ଅତିକ୍ରମ କରି ପାରିନାହାନ୍ତି । ଏ
ଉତ୍ସରେ କି ତାହାଙ୍କର ସକରିସତା ଓ ନ୍ୟାୟପରତାର
ପ୍ରମାଣ ସର୍ବତ୍ର କରିବାର ଆବଶ୍ୟକ ହେବ ?
ଆମ୍ବେମାନେ ସିରଜଙ୍କ ଗ୍ରୁପଜୀବନ ଏବଂ ଗୁରୁ ଦକ୍ଷିଣା
ସମୟରେ ଦୁଇରେଣ୍ଟ ଉଚ୍ଚନା ଶୁଣିଥିଲୁଁ ।

ପିଲୁଦିନେ ପାଣି ପଡ଼ିବା ସମୟରେ ସିରଜଙ୍କର ଗେଟିଏ ସହପାଠୀ ପିଲୁ ଥିଲା । ସେହି ନିବୋଧ ପିଲୁଟା ଦିନକରେ ଦୁଇପୁଣ୍ଡା ପାଠ ବେଶି ପଡ଼ିପିବାରୁ ନବାବ ପିଲୁଟାକୁ ମାଡ଼ିବସି ତାହାର ଆଖି ଖୋଲ ପକାଇଲେ । ଏକଥା ବୃଦ୍ଧ ନବାବ ଆଲିବଢ଼ିଙ୍କ କାନରେ ପଡ଼ିବାରୁ ଯେହିପରାପୁଣ୍ଡ ନବାବ କହିଲେ, “ଅବଶ୍ୟ, ଅବଶ୍ୟ ଆମ୍ବ ସିରଜ ହେଉଛି ମୂଳୁକର ନବାବ । ଏ ବେଆଦବ ପିଲୁଟା ପାଠରେ ନବାବଙ୍କୁ ଜିଜିବାକୁ ରହଁଥିଲା ।”

ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା ଶୁଣନ୍ତି, ସିରଜଉଳେଲା ନବାବ ଚକ୍ରର ବସିବା ମାତ୍ରକେ ପ୍ରଥମେ କୁଳିଙ୍କୁ ତଳବ କରିଲା । କୁଳିଙ୍କା ସିରଜଙ୍କ ଶିକ୍ଷାଗୁରୁ । ପିଲୁଦିନେ ପାଣି ପଡ଼ାଇଥିଲେ । ଓପ୍ପାରଜଙ୍କୁ ତଳବ ହେବାରୁ ସମସ୍ତ ଲୋକେ ନବାବଙ୍କୁ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ କହିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ନବାବସାହେବ ଘର ଚୁନ୍ଦୁଭକ୍ତ । ସିଂହାସନରେ ବସି ପ୍ରଥମେ ଓପ୍ପାରଜଙ୍କର ଉଜ୍ଜ୍ଵଳର କଳୁନା କଲେ । କେହି କେହି ନିକୁଳରେ ଖାସ ମୁନ୍ୟୀରିରେ ତାହାଙ୍କୁ ଦେଖିଥିଲେ । କୁଳିଙ୍କା ସହର ମଧ୍ୟରେ ଜଣେ ବିଜ୍ଞାତ ମୌଳିକ ଅଟନ୍ତି, ଆରା ରଳମରେ ତାଙ୍କ ବରାବର ଦରବାରରେ କେହି ନ ଥିବାର ଶୁଣାଅଛି, ବୟସରେ ପ୍ରବାଣ, ନବାବ ବଣ୍ଟର ଶିକ୍ଷାଗୁରୁ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ଘରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀପରାପୁଣ୍ଡଙ୍କ ବିବାହ ମୀମଂସା ହୋଇ ନ ଥିବାରୁ ସୁଖରେ ସାପାର ତଳେ ନାହିଁ । ନବାବସାହେବଙ୍କ ତଳବ ପାଇ ମୌଳିକମାହେବ ଦରବାଶ ପୋଷାକ ପିନ୍ଧ ତରବର ହୋଇ ଧାଇଲେ । ଯିବାବେଳେ ବାଟ ଦୁଇପାଶରୁ ଫଳ ତଳ କିନକ ତାହାଙ୍କୁ ସଲମ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କାରଣ, କଥାଟା ସହର ମଧ୍ୟରେ ରାତ୍ରି ହୋଇପଡ଼ିଥିଲା । ଅନ୍ୟଦିନେ ଗୀ ମାଇକନିଆମାନେ ମିଆଙ୍କ ଦୁଆର ପାହୁଁ ମନ୍ତ୍ରି ନାହିଁ । ଆଜି ପଳପଳ ଜମା ହୋଇ

ମିଆଙ୍କୀଙ୍କୁ ସଲମକରି ତାହାଙ୍କ ନଶିବ ଫେରିବ ଏବେ ଯେ ଯେ ହାତରେ ଚଢ଼ି ଦରବାରରୁ ଫେରିବେ ଇତ୍ୟାବ କଥା ଜଣାଉଅଛନ୍ତି । ମିଆଙ୍କୀ ଖୁସିଟାଏ ହୋଇ କହିଲେ, ‘ଆଜ୍ଞା ତାଜ୍ଞାକା ମରନି ।’

କୁଳି ଙ୍କୀ ସିଂହାସନ ସାଷାତରେ ଉପପ୍ରିତ ହୋଇ ଦସ୍ତୁର ମୁତାବକ୍ ଭୂମି ଏବେ ମସ୍ତକ ହସ୍ତଦାର ପ୍ରଶକରି ତିନିଥର କୁର୍ମିଶ କଲେ । ନବାବସାହେବ ତାହାଙ୍କୁ ଅନାଇ ଗମ୍ଭୀର ସ୍ଵରରେ କହିଲେ, “କି ରେ ଆମଙ୍କୁ ପାଠ ନ ଆସିବାରୁ ଦୁଇବେତ ପିଟିଥିଲୁ, ତୋର ପ୍ରାଦ୍ୟ ଅଛି ତ ? ଆମ୍ବେ ଯେ ନବାବ ହେବୁଁ, ଏ'କଥା ତୋତେ ଜଣା ନ ଥିଲ ପରି । ଜଞ୍ଜାଦ—ଇସକୁ ଦୋଟୁକ୍ରା କର ।” ଜଞ୍ଜାଦ କିଞ୍ଚିତ ବିଳମ୍ବ କରିବାରୁ, ନବାବ ଖପା ହୋଇ ଗମ୍ଭୀର ସ୍ଵରରେ କହିଲେ, “ଜଳନ୍ତି ହୃଦୟମ ତାମିଳ କର, ନଗେତ୍ର ଆମ୍ବେ ନିଜେ ଯାଇ ଭୂମି ଦୁଇଜଣଙ୍କୁ ଏକଜାଗା କରିଦେବୁ ।” ଅତଃପର ଘଟନା ଲେଖିବା ଅନାବଶ୍ୟକ । ଦରବାରର ଲୋକମାନେ ଭୂଷଣର ଦ୍ୱାରା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତାସଟାଏ ମଧ୍ୟ ପକାଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ ।

(ଉଃ ସା: ଶମ୍ଭୁ ଶଶୀ, ୮ ମ ସଂଖ୍ୟା, ୧୦୦୭)

— — —

ଉତ୍କଳ ଭାଷାର ଭୂତ ଭବିଷ୍ୟତ

ତରିଶ ବର୍ଷରୁ ଉତ୍କଳକାଳର କଥା, ସେ ସମୟରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରତଳିତ ଶିକ୍ଷାବିଦ୍ୟଗର ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥା ଉତ୍କଳର ସମସ୍ତ ସ୍ତର ସଂଖ୍ୟା ଦଶିହେସ୍ତର ଅଗ୍ରନ୍ତି-ସମୟର ମୂଳସଂଖ୍ୟା ଅତିକରିତ କରୁ ନ ଥିଲା । ମୁହଁତ ଉତ୍କଳ ପୁସ୍ତକ ସଂଖ୍ୟା ଗଣ୍ଠ ମାତ୍ର * । ବିଦ୍ୟାଲୟ-

* ୧ ନାନ୍ଦୁନାଥ ଶ ଭାଗ, ୨ ନାନ୍ଦୁବୋଧ, ୩ ହିତୋପଦେଶ, ୪ ସଟନ ରତ୍ନହାସ, ୫ ଲେଖି ବ୍ୟାକରଣ, ୬ ବନ୍ଦିଶ ସିଂହାସନ ।

ମାନଙ୍କରେ ଇତିହାସ, ମାହିତ୍ୟ, ଭୂଗୋଳ, ଗଣିତ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବଜାରାରେ ପଠିତ ହେଉଥିଲା, ନାମ ମାତ୍ର ଖଣ୍ଡିଏ ସାହିତ୍ୟ ଉକ୍ତଳ ଭାଷାରେ ଥିଲା । ସମସ୍ତ ଉକ୍ତଳରେ ଜଣେ ମାତ୍ର ଡେବୁଟି ଇନସ୍ଟପେକ୍ଟର । ସେ ସ୍କୁଲ ସମ୍ବଦରେ ଦୁଆରୀକର୍ତ୍ତା ବିଧାତା ଥିଲେ । ସେମଧି ବିଦେଶୀ ସାଲତମାନୀ ରିପୋର୍ଟଟି ସୁନ୍ଦର ଭାଷାରେ ସଜୀବ ଇନ୍‌ସ୍କ୍ରିପ୍ଟର ସାହେବଙ୍କ ଅର୍ଥିକୁ ପଠାଇବା ସେମାନେ ଏକମାତ୍ର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଲି ମଣ୍ଡପୁର୍ବେ ।

ସେହି ସମୟରେ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲରେ ଜଣେ ପଣ୍ଡିତ ନିୟମ ଥିଲେ । ସେ ବଜଦେଶୀ, ନାମ କାନ୍ତିଚନ୍ଦ୍ର ଉକ୍ତାର୍ଥୀୟ, ସ୍କୁଲରେ ଓଡ଼ିଆ ପଡ଼ାଇବା ପାଇଁ ତାହାଙ୍କ ପ୍ରତି ଆଦେଶ ହେଲା । ଆପେ ଉକ୍ତଳଭାଷା ଶିକ୍ଷିବାକୁ ଲାଗିଲେ; କିନ୍ତୁ ଆପେ ପଡ଼ି ପିଲମାନଙ୍କୁ ପଡ଼ାଇବା ତାହାଙ୍କର ମନୋମତ ହେଲା ନାହିଁ । ବିଶେଷ ପରିଶ୍ରମ କରି ଅସାରଯୁକ୍ତମୁଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡିଏ ପୁସ୍ତକ ଲେଖିଲେ, ତାହାର ନାମ ‘ଓଡ଼ିଆ ସୁଚିତ୍ର ଭାଷା ନୁହେ’ । ଏହାବଜା ଭାଷାର କଦର୍ମ୍ୟ ଅପତ୍ରଣ ମାତ୍ର; ଅର୍ଥାତ୍ ବଜଭାଷାରେ କେତେ ଗୁଡ଼ିଏ କଦର୍ମ୍ୟ ଜଙ୍ଗଲୀ ଭାଷା ମିଶି ଓଡ଼ିଆରୁପେ ପରିଣତ ହୋଇଛି । ଏଥିକୁ ଉକ୍ତଳଭାଷାକୁ ଏକାବେଳକେ ଓଡ଼ିଶାରୁ ଉଠାଇ ଦେବା ଉଚିତ । ସେହି ସମୟରେ ସରକାରୀ କାର୍ଯ୍ୟ ଉପଲବ୍ଧରେ ଉକ୍ତଳରେ ବାସ କରୁଥିବା ସମସ୍ତ ବଜବାସୀ କାନ୍ତି ବାରୁଙ୍କର ପୃଷ୍ଠାପାତ୍ରକରା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ବାଲେଶ୍ୱରବାସୀ କେତେଜଣ ଯୁବକ ମାତୃଭାଷା ରଷା ନିମନ୍ତେ ଭୟକର ଆନ୍ଦୋଳନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କଟକରେ “ଉକ୍ତଳଦ୍ୱାରିକା” ସେହି ସମୟରେ ଆପଣା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କନ୍ତ୍ର ସାଧନାରେ ସୁଟିକରି ନ ଥିଲେ । ଆନ୍ଦୋଳନ ଫିମେଟେ ବୃଦ୍ଧ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ସଜ୍ଜିରୁଷମାନଙ୍କ କଣ୍ଠେଗୋଚରିଛେଲା । ଉକ୍ତଳର ତାଙ୍କାଳିକ କମିଶନର ମହାମତ ରେତେନ୍ଦ୍ରା ଏବଂ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାର କଲେକ୍ଟର ଭାଷାତତ୍ତ୍ଵବିଭାଗୀତା

ମମସ୍ ସାହେବ ମହୋଦୟମାନଙ୍କ ଅଦେଶରେ ଉକ୍ତଳ ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରୁ ବଜଭାଷା ଏକାବେଳକେ ବିଦ୍ୟାୟ ପ୍ରାପ୍ତ ଦେଲା । ଉକ୍ତଳର ଭାଷାଜୀବିହାର ଏହା ଗୋଟିଏ ନିତାନ୍ତ ଶୁଭକର ଏବଂ ବିଶେଷ ଘଟନା ଅଟେ । ଉକ୍ତଳବାସୀମାନେ ଚିରକାଳ ଏହି ମହାନ୍ମାନଙ୍କ ନାମ ସ୍ଥରଣ କରିବେ ।

ସେହି ଦିନଠାରୁ ଅଦ୍ୟାବଧି ଆନ୍ଦୋଳନେ କୌଣସି କୌଣସି ବଜବାସୀଙ୍କ ମୁଖରୁ ସବ୍ଦା ଶୁଣି ଆୟୁଅଛୁଁ, କେଉଁଦିନ ହେଲେ ଉକ୍ତଳଭାଷା ଉଠିଯିବ । ଆନ୍ଦୋଳନ କିପରି ଏହି ଭବିଷ୍ୟତ୍ ବାଣୀ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସନ୍ଧାନ ହେବୁ ? ପୃଥିବୀର କିଛି ହିଁ ଚିରପ୍ଲାପ୍ରୀ ନୁହେ । ଶତମ୍ବ ପରେ ହେଉ ବା ସହସ୍ର ସୁଗାନ୍ଦରେ ହେଉ, ମହାପ୍ରଳୟ ସମୟରେ ଉକ୍ତଳ ଦେଶ ସହିତ ଉକ୍ତଳ ଭାଷା ନିଷ୍ଠାପୁ ଉଠିଯିବ !

ଅନୁଦିନ ପୂର୍ବେ କଟକଠାରେ ଜଣେ ଶିକ୍ଷିତ ବଜାଳୀବାବୁଙ୍କ ସହିତ ଉପସ୍ଥିତ ବିଷୟ ଦେନି କଥୋପକଥନ ହୋଇଥିଲା । ସେ କହିଲେ, “ଉକ୍ତଳବାସୀମାନେ ବଜଭାଷାର ସମ୍ବାଦପତ୍ର ଏବଂ ପୁସ୍ତକ ଯେପରି ଆଗ୍ରହସହିତ ପାଠ କରନ୍ତି, ମାତୃଭାଷା ଅଧ୍ୟାତ୍ମରେ ସେପରି ଆଗ୍ରହ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ, ସୁତରଂ ଉକ୍ତଳଭାଷାର ଅବନନ୍ତ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ।” ପ୍ରତ୍ୟେକ ଉକ୍ତଳବାସୀ ପକ୍ଷରେ ଏହା ଗୋଟିଏ ଚିନ୍ତାର ବିଷୟ ଅଟେ । ଆନ୍ଦୋଳନେ ଜଗତର ଇତିହାସରେ ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ରୂପେ ଦେଖିବାକୁ ପାଇଁ, ମାତୃଭାଷା ହରଇ କୌଣସି ଜାତି ଉନ୍ନତି ଲଭ କରିପାରି ନାହାନ୍ତି । ଏହାର ମଧ୍ୟ ଶତ ଶତ ପ୍ରମାଣ ବିଦ୍ୟମାନ ଅଛି, ମାତୃଭାଷାର ଅନାଦରକାରୀ ଏବଂ ଅବଜ୍ଞାକାରୀ ଜାତିର ଅବନନ୍ତ ଏବଂ ବିନାଶ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ଅଟେ । ଯାହାହେଉ ଉକ୍ତଳ ଭାଷାର ଭବିଷ୍ୟତ ପରିଣାମ ବିଷୟରେ କିଛି କହିବା ପୂର୍ବେ ଏହାର ସ୍ଵରୂପ ଏବଂ ପରମାପୁ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଦୁଇ ରୂପ କଥା ବୋଲିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

ମାନବଧନ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ର ଏବଂ ମହାଶ୍ରଦ୍ଧାଦି ମହାପୁରାଣ-
ମାନଙ୍କରେ ଉଜ୍ଜଳ ଦେଶର ନାମୋଲ୍ଲିଖ
ଦେଖାଯାଏ । ଉତ୍ସୁରେପୀପୁ ପୁରାଚତୁରିତମାନଙ୍କ
ମତରେ ମାନବଧନ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ର ବୃଦ୍ଧତ୍ସ୍ଵ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ
ରତ୍ନ ହୋଇଥିବାର ଅନୁମିତ ହୁଏ । ସୁତରାଂ,
ବୃଦ୍ଧତ୍ସ୍ଵ ବର୍ଷପୂର୍ବେ ଏହି ପରିଷ ଉଜ୍ଜଳ ଦେଶ ଯେ
କୃଷ୍ଣାର ବିଚରଣଭୂମି ଆର୍ଯ୍ୟଜାତିର ଅଧ୍ୟଷ୍ଠତ ଥିଲା,
ଯେ ବିଷୟରେ ଅନ୍ୟ ପ୍ରମାଣ ପ୍ରପ୍ରେସ କରିବା
ଅନାବଶ୍ୟକ । ସବ୍ବାଦୌ ଉଜ୍ଜଳଦେଶରେ କେଉଁ
ଘରୀ ପ୍ରତଳିତ ଥିଲା, ସେ ବିଷୟ ଆଲୋଚନା କରିବାର
ଆବଶ୍ୟକ । ଘରୀ ସମାଜର ଜନମୟୁରୁତା ଅଟନ୍ତି ।
ଲୋକମାନେ ଆପଣା ପିତୃ ମାତୃ ନାମ ଉଲ୍ଲିଖ କରି
ଆୟୁପରିଚୟ ଦେବାପରି ଜାତିମାନେ ଆପଣା
ମାତୃଘରୀର ନାମ ଉଲ୍ଲିଖ କରି ଆତ୍ମପରିଚୟ
ଦେଇଥାନ୍ତି । ଯଥା—ଦାଶରଥ । ପାଣ୍ଡବ, କୌଣ୍ଡଳୀ
ଜାନକୀ ଅର୍ଥାତ୍—ଦଶରଥ ପୁଷ୍ଟ, ପଣ୍ଡର ପୁଷ୍ଟ, କୁନ୍ତୀର
ପୁଷ୍ଟ, ଜନକର ଜନ୍ୟା ଇତ୍ୟାଦି । ଜାତିମାନଙ୍କର
ଆୟୁପରିଚୟ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି, ଯଥା—ଇଂରେଜ, ଜର୍ମାନ,
ଆରବ, ବଙ୍ଗାଳୀ ଅର୍ଥାତ୍ ଏମାନଙ୍କର ମାତୃଘରୀ
ଇଂରେଜ, ଜର୍ମାନ, ଆରବ, ବଙ୍ଗଲା ଇତ୍ୟାଦି ।
ସୁତରାଂ, ବୋଲିଯାଇପାରେ ପ୍ରଦ୍ବୁନ୍ଦକାଳୀୟ ଉଜ୍ଜଳୀୟ-
ମାନଙ୍କର ମାତୃଘରୀର ନାମ ଉଜ୍ଜଳ । ଜଗତ୍
ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ; ପ୍ରତିନିଧିତ ଯାବନ୍ତ ବିଷୟର
ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟୁଥାନ୍ତି । ଏଥକୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରତଳିତ
ଉଜ୍ଜଳଘରୀ ସହିତ ପ୍ରଦ୍ବୁନ୍ଦ ପ୍ରତଳିତ ଘରୀର ଆକାରଗତ
ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଥିବାର ସାହସର୍ବତ୍ରକ ବୋଲିଯାଇ ନ
ପାରେ । ତେବେ ସେ ସମୟରେ ଲିଖିତ ଘରୀ ଥିଲା
କି ନାହିଁ ଏହା ବିର୍ଯ୍ୟ ବିଷୟ ଅଟେ । ଦେଖାଯାଏ
ସବ୍ବାଦୌ ଆର୍ୟମାନଙ୍କର କୌଣ୍ଡଳୀ ପ୍ରକାର ଲିଖିତ
ଘରୀ ନ ଥିଲା । ଅଛି ପ୍ରଦ୍ବୁନ୍ଦକାଳରେ ଆର୍ୟମାନେ ଶୁଣି
ଶୁଣି କେବ ଅଧ୍ୟାନ କରୁଥିଲେ, ଏଥୁ ସକାଶେ

ବେଦର ନାମ ଶୁଣି । କାଳହମର ଘରତବର୍ଷରେ
ଆର୍ୟମାନଙ୍କର ଲିଖିତ ଘରୀ ଉପର ହୋଇଥାନ୍ତି ।
ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ଦେବଙ୍କ ମାତଳା ପାଞ୍ଜି ଲିଖନ
ଶ୍ରୀଶ୍ଵାର ୭୦୦ ସନରେ ଆରବିଧ ହୋଇଥାନ୍ତି ।
ଆମେମାନେ ସହୃଦୟର ପ୍ରଦ୍ବୁନ୍ଦ ଲିଖିତ, ସୁମାଲିତ,
ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗବିଶିଷ୍ଟ ଉଜ୍ଜଳ କରିତାମାନ ପାଠ କରିଥାନ୍ତି ।
ଏଥକୁ ମସିହା ଜନ୍ମପୂର୍ବେ ଏ ଦେଶରେ ଯେ ଲିଖିତ
ଘରୀ ଥିଲା, ଏହା ଅନୁମାନ କରିବା ସଜ୍ଜତ ହୁଅହେ ।
ଘରାତରୁ ବିଷୟରେ ବିଶେଷ ଜ୍ଞାନ ନ ଥିଲେ ଏ
ସମ୍ବଲରେ ନିଶ୍ଚିତ କାଳ ନିରୂପଣ କରିଯାଇ ନ ପାରେ ।
ଦୁର୍ଗାଣ୍ୟ—ଆମେମାନେ ଏହି ଦୁଇ ବିଷୟରେ ନିଜାନ୍ତ
ଅନଭିଜ୍ଞ । ସୁତରାଂ, ଏ ସମ୍ବଲରେ କିଛି କଥା କହିବାକୁ
ଯିବା ନିର୍ଜନ୍ତା ମାତ୍ର । ତେବେ ଏ ସମ୍ବଲରେ
ସବସାଧାରଣ ବିଦିତ ଦୁଇ ରୂପ କଥା କହି ପ୍ରସ୍ତାବର
ଉପରିଷାର କରିବାକୁ ଜଜ୍ଞା କରୁ । ଉଜ୍ଜଳଘରୀନଭିଜ୍ଞ
ବଙ୍ଗବାସୀମାନଙ୍କ କଥା ଛୁଡ଼ି ଦିଅ ଏବଂ ଉଜ୍ଜଳର
ବିଦେଶୀ ଅଥବା ଅବଜ୍ଞାକାଶମାନଙ୍କ କଥା ଅବଶ୍ୟ
ସୁତନ୍ତ । ମାତ୍ର କୌଣ୍ଡଳୀ କୌଣ୍ଡଳୀ ଶିଷ୍ଟି ଉଜ୍ଜଳୀୟ
ଆପଣା ଘରୀଭିଜ୍ଞତା ପ୍ରତିକରି କାରଣମାନ ବିଦ୍ୟମାନ
ଅର୍ଥଶତାବ୍ଦୀ କାଳ ଆବଶ୍ୟକ । ଅବଶ୍ୟ ସାର ଅସାର
ନାମାପକାର କାବ୍ୟ, ନାଟକ, ନଭେଲ ଏବଂ ବିଜ୍ଞାନ
ବିଷୟକ ଅନେକ ଗ୍ରନ୍ଥ ବଙ୍ଗଘରୀର ମୁଦ୍ରିତ ହୋଇ
ଗଲାଣି । ମାତ୍ର ଆମେମାନଙ୍କ ଜୀବନକାଳରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ
ଦେଖିଥାନ୍ତି, ଏ ସମସ୍ତ ପୁସ୍ତକର ପରମାୟୀ ବିଶେଷ
ବର୍ଣ୍ଣରୁ ଅଧିକ ନୁହେ । ଉଜ୍ଜଳର ଦାରିଦ୍ର୍ୟ, ଶିଷ୍ଟି
ଲୋକମାନଙ୍କର ମାତୃଘରୀ ଚକ୍ରରେ ତାଙ୍କୁ ଏବଂ
ଧନଶାଳୀ ଲୋକମାନଙ୍କର ଗ୍ରନ୍ଥବିଷୟ ବିଷୟରେ
ବ୍ୟୟକୁଣ୍ଠତା ପ୍ରତିକରି ଗୁରୁତ୍ବର କାରଣମାନ ବିଦ୍ୟମାନ
ଆର୍ତ୍ତ ଥାର୍ତ୍ତ ନୃତ୍ୟ ନୃତ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ସହସା ପ୍ରଗରର
ଆଶା ବିତ୍ତମ୍ବନା ମାତ୍ର । ପୁସ୍ତକର ସଂଖ୍ୟାବାହୁଳ୍ୟ

ବିଷୟ ଥାଉ, ଦୁଇ ତିନି ଶତ ବର୍ଷ ପୂର୍ବ ରଚିତ ଗ୍ରହୀ
ଦେଶ ଭାରତର ଗଗୋଟି ପ୍ରଖାନ ପ୍ରତକଳିତ ଭାଷା
ସହିତ ତୁଳନା କରି ଦେଖାଯାଉ, ଉକ୍ଳଳ ଭାଷା ପୂର୍ଣ୍ଣ
ଅଙ୍ଗସୌଷ୍ଠବ ଏବଂ ସାରବନ୍ଧୁ ପ୍ରାଚ୍ଛ ହୋଇଥାଏ କି
ନାହିଁ ।

ସନ ୧୮୭୨ ମସିହାର ସରକାରୀ ଜନଶଖ୍ୟା
ତାଳିକା ଅନୁସାରେ ଭାରତବର୍ଷରେ ବିଦ୍ୟାଶୀ ଲକ୍ଷ
ଉକ୍ଳଳଭାଷୀ ମନୁଷ୍ୟ ବାସ କରୁଥିବାର ଜଣାଯାଏ ।
ମାତ୍ର ଏହି ସଂଖ୍ୟା ଅଭ୍ଯାନ୍ତ ଓ ପ୍ରକୃତ ବେଳିଆ ଆନ୍ଦୋଳନାମାନେ
ସ୍ଥିକାର କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନୋହିଁ । ବିଷୟ
କମ୍ତ୍ବ ଉପଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଆନ୍ଦୋଳନାମାନେ ଉକ୍ଳଳର ଦର୍ଶନରେ
ବିଶାଖାପଟ୍ଟନା, ପଣ୍ଡିତରେ ହଜାରିବାଗ, ଗୁର୍ବିଦୟା,
ଉତ୍ତରରେ ତମଳୁକ, ଦାନ୍ତଶ, କାନ୍ତି ପ୍ରଭୃତି ପ୍ଲାନରେ
ଭ୍ରମଣ କରି ଉଦ୍‌ଦେଶବାସୀମାନଙ୍କର ଗର୍ହଷ୍ୟ ଭାଷା
ବିଷୟ କେତେକ ପରିମାଣରେ ଅବଗତ ହୋଇଥାଏ ।
ସେମାନେ ଦାଣ୍ଡରେ ଆପଣାମାନଙ୍କୁ ତେଳିଙ୍ଗା,
ନିର୍ଦ୍ଦୟାମା ଏବଂ ବଙ୍ଗାଳୀ ବେଳି ପରିତ୍ୟ ଦିଅନ୍ତି;
ମାତ୍ର ସେମାନଙ୍କର ଗର୍ହଷ୍ୟ ଭାଷା ଉକ୍ଳଳ ଏବଂ
ସେମାନଙ୍କ ଗର୍ହଷ୍ୟ ଆୟୁ ବ୍ୟୟ ପ୍ରଭୃତି ଉକ୍ଳଳ
ଭାଷାରେ ଲିଖିତ ହୁଏ ଏବଂ ଅନେକ ସମ୍ବ୍ରାନ୍ତ ଲୋକଙ୍କ
ଘରେ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ଭାଗବତ ଗାନ୍ଧି ବିଧି
ଅନୁସାରେ ପୂଜାପ୍ରାପ୍ତ ହେଉଥାଏ । ତବିଶ ପରଗନା,
ଦେଓନ୍ଦର, କଳିକତା ପ୍ରଭୃତି ପ୍ଲାନରେ ଶତାବ୍ଦୀ ପ୍ରୟୁ
ଶତ ହେଲା, ଅନେକ ଉକ୍ଳଳୀୟ ଚିରପ୍ଲାଷ୍ଟିକୁପେ ବାସ
କରୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଅଧ୍ୟାବଧି ମାତୃଭାଷା ପରିତ୍ୟାଗ
କରି ପାରି ନାହାନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କୁ ଏବଂ ସ୍କୁଲ୍ୟୁ
ମସିହାତାରୁ ୧୯୦୦ ମସିହା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବର୍ଷିତ
ଜନଶଖ୍ୟା ଧରଗଲେ ଉକ୍ଳଳଭାଷୀ ସଂଖ୍ୟା କୋଟି
ଅତିହଳିକ କରିଯିବ । ଏହାର ବହୁ ସନ୍ତାନବତ୍ତା ସାରଗର୍ଭ
ଅଙ୍ଗସୌଷ୍ଠବସମନ୍ଦା ଉକ୍ଳଳଭାଷାର ଅବନନ୍ତର
କାରଣ କଥଣ ?

ଭାଷା ଉନ୍ନତିର ଅନ୍ୟତମ ବିଶେଷ କାରଣ
ରଜାନୁକୁଳ୍ମ । ରଜାନୁକୁଳ୍ମ ତେଣିକି ଥାଉ,
ଅଧ୍ୟାବଧି ପାଞ୍ଚଶତ ବର୍ଷ ଯାବନ୍ତି ଉକ୍ଳଳ ସ୍ବାଧୀନତା
ହୋଇବା ଦିନଠାରୁ ଦେଶଭାଷା ବିବିଧ ପ୍ରକାରେ
ରଜ ଅତ୍ୟାଗୁର ମହି ଅନ୍ତଃସାରବିଶ୍ୱ ଜୀବନ ଶକ୍ତି
ଥିବାରୁ କେନ୍ଦ୍ରୀୟ ନିଧନାପତି ଅତିହଳିକ କରି ଜୀବନ
ମାତ୍ର ଧାରଣକରି ରହିଥାଏ ।

ଭାରତ ଇତିହାସରୁ ଜଣାଯାଏ, ମୁଖଲମାନମାନେ
ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶପରି ଉକ୍ଳଳ ଦେଶକୁ ସହଜରେ
କରାଯାଇ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇ ନ ଥିଲେ । ଦୁଇଶତ
ଦର୍ଶକୁ ଅଧ୍ୟକଳାଳ ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା କୁଳରେ ସେମାନଙ୍କୁ
ଖଣ୍ଡା ଏତମାନଙ୍କଠାରେ ବାଢ଼ିବଳର ପଶକା
ଦେବାକୁ ହୋଇଥିଲେ । ଏହି ସୁଶର୍ମକାଳ ଯାବତ୍
ଆବୁରଣାରେ ନିୟୁକ୍ତ ଥିବାରୁ ଉକ୍ଳଳୀୟମାନେ ଭାଷା
ଆଲୋଚନା କରିବା ନିମନ୍ତେ ସୁଯୋଗ ପାଇ ନାହାନ୍ତି,
ତହିଁ ଉତ୍ସରେ—

ମରହଙ୍କା ସ୍ଵର

ମହାନ୍ମା ଶିବାଙ୍କ ରାଜ୍ୟ ବିଦ୍ୟାରର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ
“ଧନ୍ତ୍ଵ ସରଷଶାୟ” । ଯେଉଁ ମହାଭାର ଧନ୍ତ୍ଵ
ସେବକର ବାନ୍ଧ ମୋଗଲ ଲଙ୍କାର ବିନାଶସାଧନ
ନିମନ୍ତେ କୃତସଙ୍କଳ୍ପ ହୋଇଥିଲେ, ଭାହାଙ୍କ
ବିଶ୍ୱରମାନଙ୍କର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହେଲା ଅନ୍ୟାନ୍ୟକ
ବୁଲକୁ, ତୋଟାରୁ, ଷେରରୁ ଫନ୍ଦା ଫନ୍ଦଲ ଲୁଟ୍ଟପାଠ ।
ଦୁର୍ବାଗ୍ୟପ୍ରସ୍ତୁତ ଉକ୍ଳଳ ଭୂମି ସେହି ଲୁଟ୍ଟାର
ମରହଙ୍କାମାନଙ୍କ ହସ୍ତଗତ ହେଲା । ନାଗପୁରରୁ ଜଣେ
ଜଣେ ଫୌଜଦାର ନିୟୁକ୍ତ ହୋଇ ଆସି ଓଡ଼ିଶା
ଶାସନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ, ଶାସନ—ଅର୍ଥାତ୍ ଯେନ
ତେନ ପ୍ରକାରେ ପ୍ରଜାଙ୍କଠାରୁ ଅର୍ଥ ସପ୍ରତି । ନୂତନ
ଫୌଜଦାର ନିୟୁକ୍ତ ସମୟରେ ନାଗଚୁରୁ

ରଜଦରବାରରେ ହିଂଟିଟି ଠାରୁ ଶାକତାମ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କାରବାଣୀ ଫର୍ମ୍ବାସ୍ୟ, ସବ୍ରମାସ, କର୍କମାସ, ଚୀଟମାସ, ପୋଷମାସ ଇତ୍ୟାଦି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମୀ ଦେବାକୁ ହୃଦୀ । ପୌଜଦାର ବିଶ୍ୱର ଅପରାଧ କଣ ? ଅନ୍ତରୁ ଯେଉଁ ଟଙ୍କାଟା ଦେଇଥିଲୁ ସେଇଟା ତ ତାଳୁକରୁ ଉଠାଇବାକୁ ହେବ । ପୁଣି ଠିକ ମିଥିଦ ସମୟରେ ରଜସରକାରେ ଟଙ୍କା ପେଠ ନ ହେଲେ ପରେ ଟଙ୍କା ଆନ୍ତରିକ ପୌଜଦାର ନିୟୁକ୍ତ ହେବାର କଥା । ଏହି ସମସ୍ତ କାରଣରୁ “ଆମ୍ବାନଂ ସତତଂ ରତ୍ନେତ୍ର” ମାତ୍ରାଦ୍ୱାରା ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ରଖି ତଳିବାକୁ ଗଲେ ପ୍ରଜାପାଳନ କିପରି ହେଉଥିବ, ସେକଥା ବୋଲିବାର ଅନାବଶ୍ୟକ । ଏଣେ ‘ତିତ୍ପୁରିଲେ ଗୀତ ଗାଏ’ ପ୍ରଜାମାନେ ଧନପାଣ ଦେନ ବ୍ୟସ୍ତ, ବିଦ୍ୟାତର୍କାର ବେଳ କାହିଁ ? ଆମ୍ବାନଙ୍କୁ ଅପ୍ରାସଙ୍ଗେ ରୁପେ ଗୋଟିଏ କଥା କହିବାକୁ ହେଉଥିଲୁ । ମରହଙ୍କା ସହସ୍ର ପ୍ରକାର ଅତ୍ୟଧିକ କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାହାଙ୍କ ପ୍ରସାଦରୁ ଉକ୍ତକର ସହସ୍ର ସହସ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣ ପରିବାର ଅଧ୍ୟାବଧି ପ୍ରତିପାଳିତ ହେଉଥିଲୁ । ଏହି ମରହଙ୍କା-ୟୁଗ ଦ୍ୱାରା ଏବଂ ମଧ୍ୟବାଗର ସବ୍ ଶେଷରେ—

ମୁସଲମାନ ଯୁଗ

ଇଂରେଜଙ୍କ ରଜଶାସନର ମୂଳସ୍ଥ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଶରୀରତ ଧର୍ମ ଏବଂ ଭାଗ ଅନୁଷ୍ଠାନ ରଖି ପ୍ରଜାପାଳନ କରିବା; ମାତ୍ର ମୁହମମାନ ହାତି ସେଥିର ବିପରାତ । ଅପୌରଣୀଙ୍କ ଧର୍ମ, ଅନେକାଶୀଳ ଭାଷା ବିଜିତ ଦେଶରେ ରଖିବାକୁ ସେମାନେ ଏକାବେଳକେ ନାହାଇ ଥିଲେ । ଉକ୍ତକରେ ହସ୍ତଗତ କରି ମୁସଲମାନ ରାଜକୟ ଜୀବ୍ୟଳପୂରୁ ଉକ୍ତକ ଭାଷା ଏକାବେଳକେ ଉଠାଇ ଦେଇ ପାରସ୍ୟ ଭାଷା ତଳାଇଲେ । କେବଳ ଦାରୁଣ ବୈଷହିତ୍ର ମାଟିବ୍ୟଳ ଓହାମାନେ ଆପଣା

ନିବନ୍ଧନ ରଖା ନିମନ୍ତେ ଉକ୍ତକରେ ଜୀବନ ରଖା କରିଥିଲେ । ତହିଁ ଉତ୍ସରେ ସୌଭାଗ୍ୟ ଯୁଗ ବା—

ଇଂରେଜୀ ଯୁଗ

ଯଦିବା ଅଧ୍ୟାବଧି ଏବଂ ବର୍ଷ କାଳ ଯାବତ୍ ଉକ୍ତକ ଭୂମି ବୃକ୍ଷଶ ଗଭର୍ମେଣ୍ଟଙ୍କ କରତଳନ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ-ଅଛି; ମାତ୍ର ମାନ୍ଦାର ସମୟରେ ଗଭର୍ମେଣ୍ଟଙ୍କଠାରୁ ଆଶାରୁ ରୂପ ଅନୁଗ୍ରହ ପ୍ରାପ୍ତି ଏହା ଅଦୃଷ୍ଟରେ ଘଟି ନ ଥିଲ । ଏହା ବଙ୍ଗଲା ହତାର ଗୋଟିଏ ବାଜେ ରିପୋର୍ଟ ଜମିଦାରୀ ସ୍ଵରୂପ ଥିଲ । ଗତ ନଅଙ୍କର ଭାଷ୍ଟଙ୍କର ଲେକଷ୍ୟକର ଦୁର୍ଭିଷ୍ଟ ଉତ୍ସରେ ଏହା ଉପରେ ଗଭର୍ମେଣ୍ଟଙ୍କର କୃପାଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିବାର ସୂଚପାତି । ଅଦାଲତମାନଙ୍କରେ ପୂର୍ବ ବତ୍ର ପାରସ୍ୟ ଭାଷା ଚଳି ଆସୁଥିଲ । ଇଂରେଜ ହାକିମମାନେ କେବଳ ଇଂରେଜରେ ଦସ୍ତଖତ ମାତ୍ର କରୁଥିଲେ । ସମନ, ଓଆରଣ୍ଟ, ରୁହାଜବାନବଦି, ରୋବକାଣ୍ଡ ପ୍ରଭୃତି ସମସ୍ତ ବିଷୟ ଅମନମାନେ ପାରସ୍ୟ ଭାଷାରେ ଲେଖି ଥିଲେ । ଓଙ୍କାଳ, ଡେପୁଟୀ, ସଦର ଅମୀନ, ସଦର ଆଲ୍ କାହାତିକୁ ଇଂରେଜ ଶିଖିବାକୁ ହେଉ ନ ଥିଲ । ଅଦାଲତ ବାହାରେ ଉଦ୍‌ବ୍ୟାଳକମାନେ ସମସ୍ତ ଚିଠି ଚପାଇ ଏମନ୍ତ କି ଦର ଖର୍ଚ୍ଚ ହିସାବ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାରସ୍ୟରେ ଲେଖିଥିଲେ । ସେ କାଳରେ ପାରସ୍ୟ-ମିଶ୍ରିତ ଓଡ଼ିଆ କଥା କହିବା ଭଦ୍ରତା ଏବଂ ବିଦ୍ୟାବିରାମ ପରିଚୟକ ଥିଲ । ଆମ୍ବାନଙ୍କର ଠିକ ସନ ତାରିଖ ସ୍ଵରଣ ହେଉ ନାହିଁ, ଆଜକୁ ପ୍ରାୟ ୪୦ ବର୍ଷର କଥା, କଟକବାସୀ କେତେଜଣ ଉଦ୍ବୁଲେକ ଦରଖାସ୍ତ କରି ଉକ୍ତକର ଅଦାଲତମାନଙ୍କରୁ ପାରସ୍ୟ ଭାଷା ଉଠାଇ ଦେଲେ । ସେହିଦିନଠାରୁ ପାରସ୍ୟ ଭାଷା ଶନେଇ ଶନେଇ ବିଳପ୍ତ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲାଣି । ଅଦାଲତମାନଙ୍କରେ ଉକ୍ତକ ଏବଂ ଇଂରେଜ ଦୁଇଭାଷା ଚଳିବା ନିମନ୍ତେ ଗଭର୍ମେଣ୍ଟ ଆଜ୍ଞା କରିଅଛନ୍ତି । ବହୁ ଶତାବ୍ଦୀ ଉତ୍ସରେ

ଉଜ୍ଜଳ ପକ୍ଷରେ ଏହି ସୁଯୋଗ ଘଟିଅଛି । ମାତ୍ର ଅଦାଲତମାନଙ୍କରେ ଯେତେବୁର ଦେଶୀୟ ଭାଷା ଚଳିବାର ଗର୍ଭମେଣଙ୍କର ରଙ୍ଗା, ତାହାଠାରୁ ତେର କମ ଚଳୁଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ତାହାର କାରଣ ଏହି ଅଦାଲତର ପ୍ରାପ୍ତ ସମସ୍ତ କିରମ ଏବଂ ଅମଲ ଇଂରେଜୀ ପଡ଼ୁଥା । ତିର ଅଭ୍ୟାସ ହେଉଥିରୁ ତଥା ହାକିମମାନଙ୍କ ସୁଖବୋଧ ନିମନ୍ତେ ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ଇଂରେଜରେ ଚଳାଇବାକୁ ରୁହାନ୍ତି । ଏଣେ ହାକିମ-ମାନେ ହେଲେ ଇଂରେଜ, ସେମାନଙ୍କ ବୁଝିବା ସକାଶେ ଖବ୍ର ସହଜ ହେଲା, କହିଲେ “So much the better” ଆଜି ବି. ଏ. ପାଶିଆ ହାକିମମାନେ କହିଲେ—ଆରେ ଛି ! କେଉଁଏ ବର୍ଷକାଳ ଇଂରେଜ ଦୋଷି ଦୋଷି ହାକିମ ହେଲୁଁ, ମିଶଲରେ ବସି ଓଡ଼ିଆ ଲେଖିବୁଁ ? ଏ ଉତ୍ସର ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଯୁଗ ବା—

ରେଭେନ୍ସା ଯୁଗ

ଆଜି ଆମ୍ବମାନଙ୍କର ସୁପ୍ରଭାତ, ରେଭେନ୍ସା ସାହେଙ୍କ ପବିତ୍ର ନାମ ସୁରଣକରି କୃତାର୍ଥ ହେଲୁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଉଜ୍ଜଳ ଭୂମି ଯେତେବୁର ଉନ୍ନତିନ୍ତର କରିଅଛି, ଉକ୍ତ ମହାମ୍ବା ସେ ସମସ୍ତ ଉନ୍ନତିର ମୁକାଧାର ଅଟନ୍ତି । ଆମ୍ବମାନେ ଗର୍ଭମେଣଙ୍କଠାରୁ ଯାହା କିଛି ପାଇବାର ପ୍ରତ୍ୟାଶା କରୁ, ଉକ୍ତ ମହାମ୍ବା ପ୍ରାପ୍ତ ସମସ୍ତ ଆଶା ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ଦେଇ ଅଛନ୍ତି । ଉକ୍ତ ମହାମ୍ବାଙ୍କ ସମୟଠାରୁ ଉଜ୍ଜଳଭାଷାର ପ୍ରକୃତ ଉନ୍ନତି, ପ୍ରକୃତ ଆଲୋଚନା ଆରବଧ ହୋଇଅଛି । ଉଜ୍ଜଳ-ଭାଷା ରତ୍ନହାସରେ ଉକ୍ତ ମହାମ୍ବାଙ୍କ ପବିତ୍ର ନାମ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଅଷ୍ଟରେ ଲିଖିତ ହୋଇ ରହିବ । ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ଦାରୁଣ ଦୁଃଖର ସହିତ ଗୋଟିଏ ଲଥା ଲେଖିବାକୁ ହେଉଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ସାନିଲଟ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଉଡ଼ିବରନ ସାହେବ ଉଜ୍ଜଳ ଭାଷା ମୁଣ୍ଡ ଟେକିବା ବେଳରେ ତେଣାଏ କହିଦେଇ ଚଲେ । ଉକ୍ତ ମହୋଦୟ

ସମ୍ବଲପୁର ଅଦାଲତମାନଙ୍କରୁ ଉଜ୍ଜଳ ଭାଷା ଉଠାଇ ଦେଇ ଯେଉଁ କଥି କଥ ଗଲେ, ସେ କଥ ସହଜରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବାର ନୁହେ । ଉଜ୍ଜଳବାସୀମାନେ ଚିରକାଳ ଏହି କଥା ସୁରଣ କରି କେହି ନିଃଶ୍ଵାସ ପକାଇବେ । ଉକ୍ତ ମହାମ୍ବାଙ୍କୁ ବଙ୍ଗ ପ୍ରେସିନ୍‌ନ୍ତିର ସମସ୍ତ ଲେଖେ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ କହୁଅଛନ୍ତି, ମାତ୍ର ଉଜ୍ଜଳର—

“ଅନୁତମ୍ୟବିଷ୍ଣୁରେଇପ୍ରାପ୍ତି”

ବର୍ତ୍ତମାନ ଉଜ୍ଜଳ ଭାଷା ଆଶାକୁରୁପ ଉନ୍ନତି ପକ୍ଷରେ ରଜନୀଯ ବିଭାଗ ଗୋଟିଏ ବିଶେଷ ଅନ୍ତରାୟ-ରୁପେ ବିଦ୍ୟମାନ ରହିଅଛି । ବଙ୍ଗ, ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ, ମାତ୍ରାଜହାତକା ତଥା ଗଢ଼ିଜାତ ଏହି ରୂପ ଅଂଶରେ ବିଭକ୍ତ ଥିବାରୁ ଉଜ୍ଜଳଭାଷିମାନଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରରେ ପରିଷ୍ଠର ସହାନୁଭୂତ ଜନ୍ମିବା ଏବଂ ମିଲମିଶି କିନ୍ତୁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପକ୍ଷରେ ସୁଯୋଗ ଦେଇ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ରେଲପଥ, ବାଣିଜ୍ୟ ଏବଂ ସାମ୍ରାଜ୍ୟରୁକୁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏହି ଅନ୍ତରାୟ ଅନ୍ତରିତ ହେବାର ଆଶା କରିଥାଇପାରେ ।

ହେ ଉଜ୍ଜଳବାସୀ ମହାଶୂନ୍ୟ ! ଆପଣମାନେ ମନେ ରଖନ୍ତି, ମାତ୍ରଭାଷାର ଉନ୍ନତି ବିନା ଦିଶେ-ନିର୍ଦ୍ଦିର ଅନ୍ୟ ଉପାୟ ନାହିଁ । ଯୌଗିକ୍ୟପ୍ରସ୍ତର ଆମ୍ବମାନେ ପ୍ରଜାହିତେଷୀ ଗର୍ଭମେଣଙ୍କରୁ ପାଇବୁ । ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଅନାଇ ଦେଖ, ପ୍ରଜାଶିକ୍ଷାପାଇଁ ଗର୍ଭମେଣ ଜଳ୍ୟୋତ ପରି ଟଙ୍କା ଡାଳ ଦେଉଥିଲା । ହେ ଶିଖିତ ସମ୍ବଦ୍ଧି, ଆପଣା ଆପଣା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୁଝ, ହେଲାରେ ରହି ହରାଥ ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସବପ୍ରକାର ସୁଯୋଗ ମିଳିଅଛି, ପଦ ଅଳ୍ପଧ୍ୟ ବା ତାଙ୍କରେ ମାତ୍ରଭାଷା ପ୍ରତି ଅନାଦର କର, ଚିରକାଳ ଅନ୍ୟଜାତି ଠାରେ ଅନାଦୁତ, ଅବଜ୍ଞାତ ହୋଇ ରହିବ ।

(ଉ. ହ. ଶ୍ରୀ ଭଗବାନ୍ — ୫୦୦ ପାତା)

ଓୟାଲଟେୟାର ଦଣ୍ଡନ

ଓୟାଲଟେୟାର ର ନାମ ବହୁଧିରୁଁ ଶୁଣି ଆସୁଥିଲୁଁ । ଓୟାଲଟେୟାର ଇଂରେଜ ମନୋମାତ୍ର ସାଗର କୁଳବର୍ଣ୍ଣୀ ସୁନ୍ଦର ବନ୍ଦର । ଓୟାଲଟେୟାର ସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟକର ପ୍ଲାନ ବୋଲି ଅନେକ ବିଷ୍ୟାତ କବିଶଳ ଏବଂ ଡାକ୍ତରଙ୍କ ଅଭିମତ । ସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟ ଲଭ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବଙ୍ଗଦେଶୀୟ ଅନେକ ଉତ୍ସବୋକ ଏ ପ୍ଲାନରେ ବସବାସ କରୁଥିଲା । ଓୟାଲଟେୟାର ବଙ୍ଗଲା ନାଗପୁର ଲାଜନ୍ମରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଇଣ୍ଡ୍ରିୟମନ । ପ୍ରାତଃକାଳରେ କଟକଠାରୁ ଯେଉଁ ମେଲ ଟ୍ରେନ୍ ଯାଏ, ଠିକ୍ ସନ୍ଧ୍ୟାସମୟରେ ଓୟାଲଟେୟାରରେ ପହଞ୍ଚେ । ଏହି ଓୟାଲଟେୟାର ତେଣିବା ସକାଶେ ବହୁକାଳରୁ ମନରେ ଆଶା ପୋଷଣ କରି ଆସୁଥିଲୁଁ ।

ଉଜ୍ଜଳର ଶିଷ୍ଟି ସ୍ଵଦେଶବହୁଳ ସୁସନ୍ଧାନମାନେ ଗତ ଅପ୍ରଳମାସର ୧୧୨୨ ତାରିଖରେ ବ୍ରହ୍ମପୁର ଠାରେ ମାତୃସେବା ସମାପ୍ତ କର ସ୍ଵର୍ଗ ଗନ୍ଧବ୍ୟ ପ୍ଲାନକୁ ଯାତା କଲା ଉତ୍ସରେ ଆମ୍ବେମାନେ ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ବିଦାୟ ଗ୍ରହଣକରି ଅପ୍ରେଲ ମାସ ୨୫ ତାରିଖ ଦିବା ୧୨ ଦିନା ସମୟରେ ବ୍ରହ୍ମପୁର ଶୈସନ୍ତ୍ର ଟିକଟ ସପ୍ତ କରି ମାନ୍ଦାଜାମୀ ଟ୍ରେନରେ ଯାତା କଲୁଁ । ସନ୍ଧାନ ଦାତିକା ସମୟରେ ଟ୍ରେନ୍ ଡ୍ୟାଲଟେୟାରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ବ୍ରହ୍ମପୁର ନରୀଳ ଝୁଲର ଶିଷ୍ଟକ ବାବୁ ଗୋପୀନାଥ ଦାସଙ୍କଠାରୁ ପାଇ ପ୍ରିନ୍ସ ବିଦମ ଦେଖି ବର୍ଗଙ୍କ ପ୍ରେରିତ ବାବୁ ବଢ଼ି ନିନା ଦେଖି ଆମ୍ବେମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷାରେ ପ୍ଲାଟଫରମରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ଥିଲେ । ଟ୍ରେନ୍କୁ ଅବତରଣ କଲା ମାତିକେ ତାଙ୍କ ସହିତ ସାଷାତ୍ ହେଲା । ବାବୁ ନିନା ଦେଖି ଆମ୍ବେମାନଙ୍କୁ ଅଛି ଯହ ଏହି ଆଦର ସହିତ ରଜଙ୍ଗପୁ ଅଣ୍ଟି ଶକ୍ତରେ ଦେଇ ଗଲେ । ଆମ୍ବେମାନଙ୍କ ବସା ନିମନ୍ତେ ବିଶାଖା-

ପତନ ସହର ମଧ୍ୟଗରେ ଗୋଟିଏ ଷ୍ଟୁଟ୍ର ସୁନ୍ଦର ଦିତଳ ବୃଦ୍ଧ ନିରୂପିତ ଥିଲା । ପ୍ରିନ୍ସ ବିଦମ ଦେଖିଲୁ ନିଯୁକ୍ତ କର୍ମଶାଲାମାନେ ଆମ୍ବେମାନଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତୁତି ଅଭିରକ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟ ଆୟୋଜନ କରି ଦେଲେ । ଆହାରଦ କରି ପରମାନନ୍ଦରେ ରାଷ୍ଟ୍ରପାତନ କଲୁଁ ।

ଆମ୍ବେମାନେ ପ୍ରିନ୍ସ ବିଦମ ଦେଖିଲୁ ସହିତ କଥୋପକଥୋନ ଦାର ତାଙ୍କର ସ୍ଵଦେଶବାସ୍ତବ ମାତୃଭାଷା ପ୍ରତି ଅନୁଭାଗ, ସରଳତା ଏବଂ ମହିତର ପରିଚୟ ପାଇ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରୀତି ଲଭ କରିଥିଲୁଁ । ତାଙ୍କର ଯହ ଏବଂ ଆତିଥ୍ୟ ଚିରଜୀବନ ବିସ୍ମୃତ ହୋଇ ପାରିବୁ ନାହିଁ ।

୨୫ତାରିଖ ଅପ୍ରାହ୍ଣ ସମୟରେ ବାବୁ ବଢ଼ି ନିନା ଦେଖି ଆମ୍ବେମାନଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ଦେଇ ସହର ଦେଶାଇବାକୁ ଲୁଗିଲେ । ବିଶାଖାପତନ ସହରକୁ ଇଂରେଜିମାନେ ସହଜ ଉତ୍ତାରଣ ନିମନ୍ତେ ବୈଜାଗ ନାମ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି ।

ବୈଜାଗ ସହରଟି ସମ୍ବୃତକରେ ଉତ୍ତର ଦକ୍ଷିଣକୁ ବିପ୍ଳବିତ । ସିରର ଲହୁଶାମାଳା ନିରନ୍ତର ସହରର ପାଦବେଶ ଧୌତ କରୁଥିଲୁଁ । ସହରର ମଧ୍ୟଗରେ ଶତ୍ରୁକଟି ପ୍ରଶନ୍ତ । ଅତି ସରଳ ଏବଂ ପରିଷ୍କାର ପରିଛନ୍ତ । ସହର ମଧ୍ୟରେ ଆନ୍ତମରପୂର୍ଣ୍ଣ ତାଢ଼ିଶ ବୃଦ୍ଧ ଅଙ୍ଗଳକାବାମାନଙ୍କ ନାହିଁ; ମାତ୍ର ମଧ୍ୟକୃତ ଏବଂ ଷ୍ଟୁଟ୍ର ଷ୍ଟୁଟ୍ର କୁଣ୍ଡଳାକୁ ନିମ୍ନଲିଖି, ଧୂଗଠିତ ଏବଂ ସୁନ୍ଦର । ନଗରବାସୀମାନଙ୍କର ସାଧାରଣ ଭାଷା ତେଲଙ୍ଗା; ମାତ୍ର ନାନା ଦେଶୀୟ ଲୋକମାନଙ୍କ ସାଂଗ୍ରହକରେ କେହି କେହି ହିନ୍ଦ ଭାଷା ଜାଶୁଥିବାର ଦେଖିଲୁଁ । ଆମ୍ବେମାନେ ଭାରତବର୍ଷର ଅନେକ ପ୍ଲାନ ଭ୍ରମଣକରି ଦେଖିଥିଲୁଁ, ଉପ୍ରେରଣପର ଫରଣି ଭାଷା ପରି ଭାରତରେ ହିନ୍ଦୁଷା ସବସ ପ୍ରଚଳିତ ।

ନଗରର ଉଷଣ ଘରରେ ପୋକିସ ଶ୍ଵେତନ୍ ଏବଂ ରାଜମୟ କାର୍ଯ୍ୟାଲୟମାନ ଅବସ୍ଥିତ । ଓୟାଲ-ଟେୟାର ସ୍ଥେତନାରୁ ବୈଜାଗ ଶାଖା ରେଲ ଲାଇନ୍ ଯାଇ ସନ୍ଦରର ଦର୍ଶଣ ଉପକଣ୍ଠେ ସାଗର ଜଳକୁ ପଞ୍ଚି କରିଅଛି । ଏହି ଶାଖା ଲାଇନ୍ଟିକୁ ସଳଖରେ ଦର୍ଶଣ ଦିଗକୁ ନେବା ସକାଶ ନଗର ଦର୍ଶଣ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଗୋଟିଏ ଅନୁକ ପଦତ ଦେବ କରି ମାର୍ଗ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥିଲା । ବୃକ୍ଷକାଳରେ ରେଲ ଗମନ ବେଳେ ପଦତ ଦୁଇପାର୍ଶ୍ୱରୁ ପସ୍ତରଙ୍ଗେ ଖୟିପଡ଼ି ଗମନଶୀଳ ରେଲଶକ୍ତି ନଷ୍ଟ କରିବାର ସମ୍ଭବ । ସନ୍ତା ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବା ଉତ୍ସରେ ଇଞ୍ଜି ନିଅରମାନେ ଏ ପ୍ରକାର ଆଶଙ୍କା କରିବାରୁ ଏହି ନବନିର୍ମିତ ପାଦତ୍ୟ ମାର୍ଗଟି ପରିଚ୍ୟକ୍ତ ହୋଇଅଛି । ଏଥରେ ପ୍ରାୟ ଲକ୍ଷାଧିକ ଟଙ୍କା ବ୍ୟୟ ହୋଇଥିଲା ।

ରେଲଧାରରେ ଦୁଇଟିଗାଟି ଜେଠିଯନ୍ ଥିବାର ଦେଖିଲୁଁ । ଏହି ଯନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟର ଶ୍ଵେତମାର ଏବଂ ରେଲର ମାଲ ଆଦାନ ପ୍ରଦାନ ହୁଏ । ସାଗରଗାନୀ ଗୋଟିଏ ବୃହତ୍ ଶ୍ଵେତମାର ଏବଂ କେତେବୁଢ଼ିଏ ଦେଶୀୟ ଶ୍ଵେତ ଶ୍ଵେତ ପୋତ ଜେଠି ସମ୍ମନିତ ସମ୍ମତିକାଳରେ ଭାସମାନ ଥିବାର ଦେଖିଲୁଁ । ଏହା ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ବନ୍ଦର ଦେଖିଲେ ମଧ୍ୟ ଆମ୍ବେମାନେ ଆଶାଦୁରୂପ ବାଣିଜ୍ୟ କୋଳାହଳ ଦେଖିଲୁଁ ନାହିଁ । ବଣିକମଣ୍ଡଳୀର କ୍ଷିପ୍ରକାରିତା ଉତ୍ସାହ ଉଦ୍ୟମ ରୂପଳ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ତପ୍ତରତାର ଚିହ୍ନ - ତାତୁଶ ଦୃଷ୍ଟି ହେଲନାହିଁ । ସମସ୍ତେ ଯେପରି ଧୀରପ୍ରିଯ ଶାନ୍ତଭବରେ ସ୍ଵ ସ୍ଵ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିୟୁକ୍ତ ଅଛନ୍ତି । ରେଲ ଲାଇନ୍ ନିକଟରେ ସମ୍ମତ କୁଳରେ ଶ୍ଵେତ ଶ୍ଵେତ ପସ୍ତରଙ୍ଗେ ରାଶିକୃତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିବାର ଦେଖିଲୁଁ । ଏ ସମସ୍ତ ଶ୍ଵେତମାର ବେଳଷ୍ଟ ବୋଲି ପ୍ରଥମତଃ ଆମ୍ବେମାନଙ୍କର ଧାରଣା ଜନ୍ମିଥିଲା । ମାତ୍ର ନିନା ଦେଉ ବାବୁ ବୁଝାଇ ଦେଲେ, ଏ ସମସ୍ତ ଲୌହପସ୍ତର । ଲୌହ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବା ନିମନ୍ତେ ବିଲୁପ୍ତ ଯିବ । ଶ୍ଵେତମାର ଗତାୟୁତ ଭଡ଼ା ଏବଂ ବିଲୁପ୍ତ କାରିଗରମାନଙ୍କ ବେତନ ଦେଇ ଆମ୍ବେମାନଙ୍କ ଦେଶଜାତ ଲୌହ ବ୍ୟବହାର

କରିବୁଁ ! ହାସୁ ! ଆମ୍ବେମାନଙ୍କ ଏହି ଦୁର୍ବାଗ୍ୟ କେବେ ଅପନାତ ହେବ ?

ଗୁଡ଼ ହରିଡ଼ା କୋଟିଲ ପ୍ରତିତ ଅରଣ୍ୟଜାତ ଫଳ ଏ ପ୍ଲାନଟ୍ ବିଦେଶକୁ ରତ୍ନାନ୍ତି ହୋଇଥାଏ ।

ସାଗରଜଳର ଏକ ଅଂଶ ବୈଜାଗ ସହରର ଶେଷ ଦକ୍ଷିଣୀମା ବିଟେ ସମ୍ମର୍ମ ଭାବରେ ପ୍ରବେଶ କରି ନଗରର ପଣ୍ଡିମ ପ୍ରାନ୍ତରରେ ହୃଦାକାରରେ ବିପୁତ ହୋଇଅଛି । ହୃଦଟି ତାତୁଶ ଗର୍ଭର ବୋଲି ବୋଧିତ୍ୟ ନାହିଁ । ଏହି ଚିଲ୍କା ଏବଂ ସାଗର ଜଳ-ମୁହାଣ ପ୍ଲାନରେ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କ ଯିବା ଆସିବା ନିମନ୍ତେ ଗୋଟିଏ ଭାସମାନ ଲୌହପ୍ରସ୍ତୁତ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଅଛି ।

ସହରର ଦର୍ଶଣପ୍ରାନ୍ତ ପଦତ ଉପରେ ଶ୍ରାସ୍ତାନ-ମନଙ୍କର ଉଦ୍ୟାନବେଶ୍ୱର ମୂନ୍ଦର ସୁଗାନ୍ତ ଭଜନାଲ୍ୟ (ଗିର୍ଜା) ନଗରର ମୁକୁଟମଣି ରୂପେ ବହୁଦୂର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସୁଦୃଢ଼୍ୟ । ସେ ଗିର୍ଜାର କିଞ୍ଚିତ ଦର୍ଶଣ ପୂର୍ବଭାଗ ସହର ମଧ୍ୟକୁ ଖୁଣ୍ଡଶେଳ ଉପରେ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ମସିଦ ନିର୍ମିତ ହୋଇଅଛି । ବୈଜାଗ ସହରର ଦର୍ଶଣ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଉତ୍ସାହିତାନ୍ ପିରିଜୀ-ମାନଙ୍କ ବାସ-ଗ୍ରାମଟି ଶ୍ଵେତ ଶ୍ଵେତ ପରିଷ୍କାର ପରିଚାଳନା ରକ୍ଷଣାକାଳପୂରେ ପରିପୁଣ୍ୟ । ଏହି ଗ୍ରାମପ୍ରାନ୍ତ ପୂର୍ବଭାଗ ସମୁଦ୍ରକୁଳରେ ନଗରବାସୀମାନେ ବସି ସାନ୍ଧେମାନର ସେବନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଗୋଟିଏ ଉଚ୍ଚ ପ୍ଲାନରେ ଉତ୍ସାହିତି ପ୍ଲାନ୍ଟୀ ଆସନ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଅଛି । ପ୍ଲାନଟି ଆମ୍ବେମାନଙ୍କୁ ଅଣ୍ଟାବ ମନୋହର ବୋଧ ହେଲା । କେତେବୁଢ଼ିଏ ଉଚ୍ଚରେ ପୁଷ୍ପ ଏବଂ ମହିଳା ଏବଂ କେତେଜଣ ପ୍ଲାନ୍ମୟ ଭଦ୍ରନେତା ନିଶ୍ଚିନ୍ତା ମନରେ ଏ ପ୍ଲାନରେ ବସି ସାଗର, ସାଗରର ଲହରାମଳା ଦର୍ଶନ କୁଥୁଥିବାର ଦେଖିଲୁଁ । ସପ୍ରାହରେ ଦୁଇଦିନ ପାପ୍ରାହ ସମୟରେ ବାଧୁସେବନକାରୀମାନଙ୍କ ତତ୍ତ୍ଵବିନୋଦନ ନିମନ୍ତେ ଏ ପ୍ଲାନରେ ବେଶ୍ଟ ବାଜେ । ଏ ପ୍ଲାନରେ

ଗୋଟିଏ ବୃଦ୍ଧଦାକାର ତୋପ ଅଛି । ପ୍ରତିଦିନ ରାତି ନିଶ୍ଚିକା ସମୟରେ ଅଞ୍ଚାଜ ହୋଇଥାଏ ।

ଏହି ବିଦାରପ୍ଲାନ ନିକଟରେ ସାଗରଗାମୀ ମୋତର ସାଙ୍କେତିକ ଅଲୋକସ୍ଥମ୍ ଅଛି । ଦେଖିଲୁଁ ପୁଣ୍ଡା ଅଲୋକସ୍ଥମ୍ବଟି ଭାଙ୍ଗି ଦିଆଯାଇ ଗୋଟିଏ ଅର୍ଦ୍ଧକ ଆଲୋକସ୍ଥମ୍ ନିର୍ମିତ ହୋଇଅଛି ।

ଏହି ପ୍ଲାନର କିଞ୍ଚିତ୍ ଦଶେଶ ଅଂଶ ସମୁଦ୍ରକୁଳରେ ମୟୁରଙ୍ଗଶ ନେଇ ଆମାନଙ୍କର ଗ୍ରାମ ଥିଲା । କେତେକ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ମାତ୍ରାଜ ଗର୍ଭର ଶ୍ଵିମାର ଯୋଗେ ବୈଜାଗ ଆସିଥିଲେ । ଶ୍ଵିମାର ଉପରକୁ ଏହି ଗ୍ରାମଟି ଅସୁନ୍ଦର ଦିଶିବାରୁ ନୋକିଆମାନଙ୍କୁ ଖର୍ଚ୍ଚ ଦିଆଯାଇ ଗ୍ରାମ ଉଠାଇ ଦିଆ ଯାଇଅଛି । ସେଥିର କେତେକ ଅଂଶ ବର୍ଷମାନ ସମୟରେ ମୁୟନ୍ଦିପାଳିଟି ଅଧୀନରେ ପଢ଼ଇ ଅବସ୍ଥାରେ ଅଛି । ଏହି ପ୍ଲାନ ସକଳ ଯେ ସୁନ୍ଦର ସୌଧାବଳରେ ସୁଶୋଭିତ ହେବ, ଏହା ସହଜରେ ଅନୁମାନ କରାଯାଇପାରେ ।

ଏହି ପ୍ଲାନର କିଞ୍ଚିତ୍ ଉତ୍ତରାଂଶରେ ଉକ୍ତ ପାଣାଣ ତିପି ଉପରେ ସୁନ୍ଦର ଚିକହାଳୟ ନିର୍ମିତ ହୋଇଅଛି । ମହାରାଜ ଜଗାର୍ଥ ସେହି ଚିକହାଳୟର କେତେକ ଅଂଶ ସ୍ଵ ବ୍ୟପ୍ତରେ ନିର୍ମାଣ କରାଇ ଦେଇଥିବାରୁ ଗେଟ୍ ଉପରେ ତାଙ୍କ ନାମ ଅଙ୍କିତ ହୋଇଅଛି ।

ଦେହରର ଦଶେଶ ପ୍ରାନ୍ତ ରେଲ୍‌ଲିଙ୍କନ ଠାରୁ ଓପ୍‌ଲିଟେସ୍‌ଟରର ପ୍ରାୟ ଶେଷ ସୀମା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମୁଦ୍ର କୂଳେ କୁଳେ ଉତ୍ତର ଦଶେଶ ବିମ୍ବୁତ ବାଲି ଉପରେ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ସଞ୍ଚକ ପ୍ରଯୁତ ହୋଇଅଛି । ଅନେକ ପ୍ଲାନରେ ସାଗରଲହୁଶ ପ୍ରାୟ ସେହି ସଞ୍ଚକକୁ ପ୍ରଶନ୍ତ କରୁଅଛି । ପ୍ରଭାତ ଏବଂ ସନ୍ଧା ସମୟରେ ଏହି ମାର୍ଗରେ ଭ୍ରମଣ କରିବା ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁଖକର ଅଟେ । ନିନା ଦେଉ ବାବୁଙ୍କଠାରୁ ଚାଣିଲୁଁ ମହାରାଜ ଗଜପତି ରାତ୍ରି ପରିଶ-

ହଜାର ଟଙ୍କା ବ୍ୟୟ କରି ଏହି ମାର୍ଗ' ନିର୍ମାଣ କରାଇ ଦେଇଅଛନ୍ତି । ନିଶ୍ଚୟ ତାଙ୍କର ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟ ସାର୍ଥକ ହୋଇଅଛି ।

ମାତ୍ରାଜ ସମୀପବର୍ତ୍ତୀ ସମ୍ବୁଦ୍ଧ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ହାରବର ପର ଏଠାରେ ସମ୍ବୁଦ୍ଧ ମଧ୍ୟରେ ହାରବର ନିର୍ମାଣ ହେବା ସକାଶେ ଗର୍ଭମେଣେ ମଞ୍ଜୁର କରିଥିବାର ଶ୍ରବଣ କଲୁଁ ।

ବୈଜାଗ ସହର ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ଲାପୁଁ ନାଟ୍ୟଶାଳା ପ୍ରୟୁତ ହୋଇଅଛି । ପ୍ରିନ୍ଦିଷ ବିଷମ ଦେଓଙ୍କର ସେଥିରେ ବିଶେଷ ଯହ ଥିବାର ଦେଖିଲୁ । ମଧ୍ୟ ସେ ପ୍ଲାନରେ ଅଭିନ୍ୟା ନିମନ୍ତେ ଉକ୍ତ ମହାମା ଆନ୍ତରିକଶାରେ ଖଣ୍ଡିଏ ନାଟକ ରଚନା କରୁଅଛନ୍ତି । ଆନ୍ତେମାନେ ସଙ୍ଗୀତ ରଧାମାଧବ ନାଟକ ପାଠ କରି ବୁଝିଅଛି, ତାଙ୍କର ନାଟକ ରଚନା କରିବାର ଟକ୍କିର ଅଭିବ ନାହିଁ । ଉକ୍ଳନ୍ଦିଭାଣରେ ଆହୁରି ନାଟକ ତାଙ୍କ ହସ୍ତରୁ ପାଇବାକୁ ଆଶା କରୁଁ ।

ଦିଦେଶୀୟ ଲୋକମାନଙ୍କ ସୁବିଧା ନିମନ୍ତେ ବୈଜାଗ ସମରର ଉତ୍ତର ପ୍ରାନ୍ତରେ ଟରନାଲ ରେଲ୍‌ଟି ନାମକ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ପ୍ରଷ୍ଟେ ପାହନିବାସ ପ୍ରଯୁତ ହୋଇଅଛି । ଆନ୍ତେମାନେ ସେହି ରେଲ୍‌ଟି ମଧ୍ୟରେ ଭ୍ରମଣ କରି ଦେଖିଛୁଁ, ବାସ କରିବା ନିମନ୍ତେ ସବର୍ଣ୍ଣେଣୀ ଲୋକମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ତାହା ଉପଯୋଗୀ ଅଟେ । ରେଲ୍‌ଟି ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଶରେ ନାରିକେଳ ବୃକ୍ଷମାନ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଦିବସପୂର୍ବେ ରେପିତ ହୋଇଅଛି । ବୃକ୍ଷଗୁଡ଼ିକ ବୃକ୍ଷପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ ପରମ ରମଣୀୟ ରୂପଧାରଣ କରିବ । ନଗର ମଧ୍ୟରେ ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ପାହି ନିବାସ ଅଛି । ପାହି ନିବାସକୁ ତେଲଙ୍ଗୀ ଭାଷାରେ ଛୁମ୍ବ ବୋଲିଯାଏ । ଟରନାଲ ରେଲ୍‌ଟି ନିର୍ମାଣରେ ପ୍ରାୟ ୩୦ ସହସ୍ର ଟଙ୍କା ବ୍ୟୟ ହୋଇଥିବ । ଭେଦାଭାଗ ଏହି ଟଙ୍କା ସବୁହୁତ ହୋଇଅଛି । ପ୍ରଧାନ ଦାତାମାନଙ୍କ

ନାମ ଏବଂ ଦତ୍ତମୁଦାର ସଂଖ୍ୟା ପ୍ରସ୍ତର ଫଳକରେ ଖୋଦିଛି ହୋଇ ଚାଲୁଟି ପ୍ରବେଶହାର ସମୀପସ୍ଥ ଭିତ୍ତିରେ ସଙ୍ଗ୍ରହ କରିପାଇ ଅଛି । ଟରନାଲ ରୈଲ୍‌ଟିରେ ପାଇଁମାନେ ବିନା ଭଡ଼ାରେ ତିନି ଦିବସ ରହି ପାରିବେ । ଅନେକ ଦିନ ରହିବାକୁ ହେଲେ ଦେଇନିକ ରୂପିଅଣା ହିସାବରେ ଭଡ଼ା ଦେବାକୁ ହେବ । ଯେଓର ସୁନ୍ଦର ସୁନ୍ଦରାଜନକ ବାସପ୍ଲାନ, ସେଥିର ତେନିକ ରୂପିଅଣା ଭଡ଼ା ଅକିଞ୍ଚନକର ଅଟେ । ଟରନାଲ ନାମରେ ଜଣଣ ଲୋକପ୍ରିୟ କଲେକ୍‌ଟର ସାହେବ ଭଜାଗାପାଟନାରେ ଥିଲେ, ତାଙ୍କ ସୃତିଗୁଡ଼ ସକାଶେ ଏହି ରୈଲ୍‌ଟି ଉତ୍ସନ୍ଧ ହୋଇଅଛି ।

ପାଇଁନିବାସର ପୂର୍ବ ପାଶ୍‌ରେ ଗୋଟିଏ ଗଣ୍ଯଶିଳ ଅଛି । ନିନା ଦେଓ ବାବୁଙ୍କ ପ୍ରମୁଖାତ୍ ଅବଗତ ହେଲୁଁ ସେହି ଶୈଳ କଟାଯାଇଚାହାର ପ୍ରସ୍ତରରାଶିରେ ନଗରର ପଣ୍ଡିମ ପ୍ରାନ୍ତରୁ ଚିଲ୍‌କା ପୋତାର ଦ୍ୟା ଯିବାର ପ୍ରସ୍ତାବ ଚଢ଼ିଅଛି । ତାହା-ହେଲେ ନଗରବୁଦ୍ଧି ସକଶେ ଅନେକ ପ୍ଲାନ ମିଳିବ । ରଂରେଜଙ୍କ ଅସାଧ କିଛି ନାହିଁ ।

ରୈଲ୍‌ଟିର କିଞ୍ଚିତ ଉତ୍ତର ଭାଗରେ ସୁନ୍ଦର ସୁବସ୍ତୁତ ଆମ୍ବାନନ ପରିବେଶିତ ମହାରାଜ ଗଜପତି ରାଓଙ୍କର ରାଜଭବନ । ଆମ୍ବାନେ ଉଦ୍ୟାନ ମଧ୍ୟକୁ ଯାଇ ତାହା ଦେଖିବା ସକାଶେ ସମୟ ଏବଂ ସୁଯୋଗ ପାଇନାହିଁ । ମାତ୍ର ବାହାରରୁ ଆମ୍ବାନଙ୍କୁ ଉଦ୍ୟାନଟି ଅଶୋକବନ ପରି ବୋଧ ହେଲା ।

ଏଠାରେ ଯେ ଗୋଟିଏ ମାନମନ୍ଦିର ଅଛି, ଏହା ଆମ୍ବାନଙ୍କୁ ପୂର୍ବରୁ ଜଣା ନ ଥିଲା । ଏହି ମାନମନ୍ଦିରଟି କାଣୀ ବା ଜୟପୁର ମାନମନ୍ଦିରର ସମାନ କି ନାହିଁ, କହି ନପାରୁଁ । ନିନା ଦେଓ ବାବୁ ଦୂରରୁ ହାତ ବଢ଼ାଇ ଚାହୁଡ଼ି ମାତ୍ର ଦେଖାଇ ଦେଲେ ।

ଦଶିଂଶ ଦେଶପ୍ରାନ୍ତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସହରପରି ଆମ୍ବାନେ ବୈଜାଙ୍ଗ ସହରରେ ମଧ୍ୟ ଉପଯୁକ୍ତ ମିଷ୍ଟାନ୍ତ ଦୋକାନ ଦେଖିଲୁ ନାହିଁ । ଯେ ସମସ୍ତ ଦୋକାନ ଅଛି, ତାହା ନେବେତୃପ୍ରକର ଓ ରୁଚିକର ବୋଲି ବୋଧ ହେଲା ନାହିଁ । ବୋଧହୁଏ ଆନ୍ତ୍ର ଲେକେ ମିଷ୍ଟାନ୍ତକୁ ତାଢ଼ିଶ ପ୍ରସନ୍ନ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଆମ୍ବାନେ ଏଠାରେ ଯଥେଷ୍ଟ ପରିମାଣରେ ଉତ୍କଷ୍ଟ ରସଗୋଲା, କଚୁଆ, ପୁର ପାଇ ଆଶ୍ରମ୍ୟ ବୋଧ କଲୁଁ । ସେ ସବୁ ପ୍ରିନ୍ସ ବିନମ ଦେଓଙ୍କ ସ୍ଵରୂପ ପ୍ରସ୍ତୁତ ।

ଛ' ଜଣ ଉତ୍କଳୀପୁ ସୁବକଙ୍କ ସହିତ ଏ ପ୍ଲାନରେ ସାକ୍ଷାତ୍ ହେଲା । ସେମାନେ ଟିକକାଲି, ବୃଦ୍ଧଧୂର, ଦୂମୁସର ପ୍ରଭୃତି ପ୍ଲାନରୁ ଯାଇ ଇଂରାଜୀ ଶିକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ଏ ପ୍ଲାନରେ ବାସ କରୁଥିଲୁଛନ୍ତି । ସ୍ଵଜାତି ସ୍ଵଦେଶ-ବାସୀମାନଙ୍କୁ ଭଗବାନ୍ କିରୁପ ଏକ ମାୟା ସୁଷରେ ଗ୍ରହନ କରି ରଖିଥିଲୁଛନ୍ତି । ଏହି ସୁବକଙ୍ଗୁଡ଼ିକ ନିଃସମ୍ପର୍କୀୟ ଦେଲେ ମଧ୍ୟ ଆମ୍ବାନେ ବିଦେଶରେ ଏମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦିତ ହେଲୁଁ । ସୁବକ-ଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ଆମ୍ବାନଙ୍କ ଆଗମନ ସମାଦିପାଇ ଆନନ୍ଦ ପୂର୍ବକ ଆମ୍ବାନଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ୍ କରିବାକୁ ପୁନଃପୁନଃ ଆସିଥିଲେ ଏବଂ ଆମ୍ବାନଙ୍କୁ କିଶେଷ ଆଦର ସନ୍ଧାନ କରିଥିଲେ । ସୁବକଙ୍ଗୁଡ଼ିକଙ୍କ ଉତ୍ସାହ, ସରଳତା, ସାଧୁବ୍ୟବହାର, ହୃଦୟେଷ୍ଟାନ୍ତଶୀ ପ୍ରତିଭାର ନିଦର୍ଶନ ପାଇ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦିତ ହେଲୁଁ । ଏହି ସୁବକଙ୍ଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରିନ୍ସ ବିନମ ଦେଓଙ୍କଠାରୁ କିଶେଷ ସାହାଯ୍ୟ ପାଇଥିବାର ଜଣାଗଲ । ଦୁଃଖର ବିଷୟ, ଆନ୍ତ୍ର ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କଠାରୁ ତାଢ଼ିଶ ସହାନୁଭୂତି ସୁନ୍ଦରା ପାଇଥିବାର କଥୋପକଥନ ଦ୍ୱାରା ଜଣାଗଲ ନାହିଁ । ବିଜନ ଉତ୍କଳର ଶତ୍ରୁ ଏକଷ ହେଲେ ଶିକ୍ଷାରୀୟ ସୁବକମାନଙ୍କୁ ଏପରି ଅନାଥ ଭାବରେ ବିଦେଶରେ ଭ୍ରମଣ କରିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ ।

ଓୟାଲଟେପ୍ଯାର ଗୋଟିଏ ସୁତନ୍ତ ନଗର ନୁହେ ।
ବୈଜାଗର ଉଡ଼ିର ଅଂଶର ନାମ ଓୟାଲଟେପ୍ଯାର ।
କେତେକ ବର୍ଷ ଦୂରେ ଏହା ଜଙ୍ଗଲମୟ ଥିଲା ।
ବୈଜାଗ ନଗରବାସୀମାନେ ଏଠାରେ ପାରିଥି
କରୁଥିଲେ । ଆପାତତଃ ଇଂରେଜମାନେ ଜଙ୍ଗଲ
ପରିଷାର କରି ଓୟାଲଟେପ୍ଯାର ନାମ ଦେଇଅଛନ୍ତି ।
ଓୟାଲଟେପ୍ଯାର ଘନବସତିମୂର୍ତ୍ତି ନୁହେଁ । ଏ ଦେଶର
ଇଂରେଜବସତି ଯେଉଁ ହୋଇଥାଏ, ସେହିପରି ।
ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଖଣ୍ଡଶୀଳ ଉପରେ, କଦାଚିତ୍
ପ୍ରାନ୍ତର ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବଙ୍ଗଲା । ଏହି
ବଙ୍ଗଲାଗୁଡ଼ିକ ପରମର ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ, ସମ୍ପର୍କବିଜିନ୍ମ,
କଦାଚିତ୍ ଫଳପୂର୍ଣ୍ଣର ଉତ୍ସାନ ବେଶ୍ଵିତ । ପ୍ରତ୍ୟେକ
ବଙ୍ଗଲା ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଆକାରରେ ଗଠିତ । ଶେଳଶିଖରପୁ
ବଙ୍ଗଲାକୁ ଯିବା ସକାଶେ ପବତ ପାଦଦେଶରୁ
ସୋପାନାବଳୀ ନିର୍ଦ୍ଦିତ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବଙ୍ଗଲାର
ଅଳନ୍ତକୁ ସାଗର ଲହରୀ ସୁନ୍ଦର ଦୃଶ୍ୟ ହୁଏ । ଏଠାରେ
ଦିବାରୂପ ପ୍ରବଳ ବେଗରେ ସଜଳ ପବନ ପ୍ରବାହିତ
ହେଉଥିଲା । ଗ୍ରୀଷ୍ମର ମାସ ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ । କୌଣସି
କୌଣସି ବଙ୍ଗଲାର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଶରେ ବିରଳ କେତନକୁଞ୍ଜ
ସୁଶୋଭିତ ।

ସମ୍ବ୍ରଦ୍ଧକୂଳ ନାରିକେଳ ଓ ତାଳ ବୃକ୍ଷରେ
ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ।

ମହାକବି କାଳଦାସ ବୋଧହୃଦ ଏହିପରି
ସ୍ଥାନ ଦେଖି ଲେଖିଅଛନ୍ତି—

“ଦୂରଦୟପୁଷ୍ଟନିରସ୍ୟ ତନୁ
ତମାଳ ତାଳୀ ବନରଜି ଲାଳା ।
ଆଗ୍ରାତିବେଳା ଲବଣ୍ୟମୁରାଶେ—
ଧାର୍ଯ୍ୟ ନ ବନ୍ଦେବ କଳଙ୍କ ରେଖା ।”

ଓୟାଲଟେପ୍ଯାରର ଉଡ଼ିରାଶରେ ଘନବସତି-
ଦିଶିଷ୍ଟ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରାମ ଅଛି । ଏ ସ୍ଥାନରେ ନାନା-
ପ୍ରକାର ନିତ୍ୟପ୍ରେୟକମୟ ଦ୍ରବ୍ୟମାନ ସରଗରର

ବିଷୟ ହୁଏ । ନହିବା ବାହୁନ୍ତ, ଏହା ଦେଶୀୟ
ଲୋକମାନଙ୍କ ବାସର ଉପଯୋଗୀ ହୋମ ଅଟେ ।
ସାଧାରଣ ମଧ୍ୟବିତ୍ତମାନଙ୍କ ବାସର ଉପଯୋଗୀ
ଅନେକ ଗୃହ ଏଠାରେ ଭଡ଼ା ସକାଶେ ରହିଅଛି ।
ସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟଲୋକ ଉଦେଶ୍ୟରେ ଅନେକବୃତ୍ତିଏ ବଙ୍ଗଦେଶୀୟ
ଲୋକ ଏ ସ୍ଥାନରେ ବାସ କରୁଅଛନ୍ତି । କେତେକ
ଜଣ ବଙ୍ଗବାସୀ ଭବୁଲୋକଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ
ହୋଇଥିଲା ।

୨ ତାଣଶ ପ୍ରାତିକାଳରେ ପ୍ରିନ୍ସ ବିଦ୍ୟମ ଦେଓ
ବର୍ମା ତଥା ବୈଜାଗଠରୁ ବିଦାୟ ଗ୍ରହଣ କଲିଁ । ସେହି
କଷ୍ଟକ ଅନ୍ଧକାରରେ ବାବୁ ବଡ଼ ନିନା ଦେଖିଙ୍କ ମୁଢ଼ି
ବଚି ନିକଟରେ ଦେଖିବାକୁ ପାଇଲୁଁ । ପୁନଃ ପୁନଃ
ନିଷେଧ କଲେ ମଧ୍ୟ ଉଚ୍ଚ ମନାଶୟ ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ମାଇଲ
ବାଟ ରେଲ ଶ୍ରେସନ୍ଦକୁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆସିଲେ । ଟେନ୍
ରୁଡ଼ିବାକୁ ବିଲମ୍ବ ଥିଲା । ନିନା ଦେଓ ବାବୁ ଆମ୍ବମାନଙ୍କୁ
ଶ୍ରେସନ୍ଦର ଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନ ଦେଖାଇ ଏହାର ପୂର୍ବ
ଇତିହାସ କହିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ପୂର୍ବାହ୍ନ ୨ ଘଟିକା ସମୟରେ ନିନା ଦେଓ ବାବୁ
ଆପେ ଟିକଟ ଖରିଦ କରି ଆଣି ଆମ୍ବମାନଙ୍କୁ ରେଲରେ
ବସାଇ ଦେଇ ବିଦାୟ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ବୈଜାଗର
ପାତ୍ରତିକ ଦୃଶ୍ୟ, ପ୍ରିନ୍ସ ବିଦ୍ୟମ ଦେଖିଙ୍କର ଆତ-
ଥେସୁତା, ବଡ଼ ନିନା ଦେଓ ବାବୁଙ୍କର ଯହ ଏବଂ
ବନ୍ଧୁତା ଯାବଜ୍ଞାବନ ହୃଦୟପଠରେ ଅନ୍ତିତ ଥିବ ।

ବଣୀଧୂନି କରି ରେଲ ରୂପିନ୍ଦା, ଆମ୍ବମାନେ
ଶକ୍ତିକାର ଏହି ଶ୍ରେଷ୍ଠକଟି ସୁରଣ କରୁ କରୁ ଯାମା
କଲିଁ ।

“ଗଜତ ପୁରୀ ଶରୀରଂ
ଧାବତ ପଶ୍ଚାଦସଂପୁର୍ଣ୍ଣ ରେତଃ
ଚୀନାଂ ଶୁକମିବ କେତୋପ
ପ୍ରତିବାତଂ ନାୟ ମାନସ୍ୟ ।”

ଦିବା ୧୧ ଦିନ ସମୟରେ ଟେନ୍ ଛପୁରରେ
ପହଞ୍ଚିଲା । ଦୂରରୁ ଦେଖିଲୁଁ, ବାବୁ ମନବରୁ ପାଳ
ବି. ଏ. ଆମୁମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷାରେ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତ ଖରାର
ପ୍ଲାଟଫରମରେ ଛାଡ଼ାହୋଇ ଅଛନ୍ତି । ରେଲରୁ
ଅବତରଣ କରି ତାଙ୍କ ଦରେ ଅତିଥି ହେଲୁଁ ।

ଛପୁର ସାଗରକୁଳବର୍ତ୍ତୀ ଗୋଟିଏ ଶ୍ଵରୁ ସହର ବା
ବୃଦ୍ଧିଗ୍ରାମ । ନିରନ୍ତର ଶୀତଳ ପବନ ପ୍ରବଳବେଗରେ
ପ୍ରବାହିତ ହେଉଥାଇଲା । ଗ୍ରୀଷ୍ମର ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ । ଯଦିତା
ଏହା ସମ୍ବୁଦ୍ଧକୁଳବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନ, ମାତ୍ର ଗୋଟିଏ ଖାତି ନା
ବ୍ରେକ୍ ଓଡ଼ିଆଠର ଦାର ସାଗରକୁଳ ଗ୍ରାମରୁ ବିଜନ୍ତି ।
ଏଠାରେ ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର କଲେକ୍ଟରଙ୍କ କରେଇ ଅଛି ।
କରେଇର ଅମଲ ସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ୧୧୦ ଜଣି,
ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ରୂପିଜଣ ମାତ୍ର ଉଛଳୀ । ଛପୁର
ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳରେ ବାସ କରିବାର ଉପଯୋଗୀ ସ୍ଥାନ
ଅଛି ।

(ଉ. ସା. ୭ମ ଭାଗ, ୧ମ ସଂଖ୍ୟା, ବୈଶାଖ, ୧୯୧୦)

— — —

ଶ୍ରାକ୍ଷେତ୍ରରେ ଚେତନ୍ୟ ମହାପ୍ରଭୁ

ଚେତନ୍ୟଦେବଙ୍କ ବିଷୟ ଲେଖିବା ମୁଦ୍ରେ
ତାହାଙ୍କ ଜାତିକୁଳ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କିଞ୍ଚିତ ଆନ୍ଦୋଳନା
କରିବା ବୋଧକରୁଁ ଅସଜାତ ହେବନାହିଁ । ଚେତନ୍ୟ
ଦେବଙ୍କ ଜନଶ୍ଵାନ ନବଦ୍ଵୀପ, ପିତାଙ୍କ ନାମ ଜଗନ୍ନାଥ
ମିଶ୍ର, ଜନମା—ଶତୀ ଦେଖା । ଏହାଙ୍କର ଦୁଇ ସ୍ତ୍ରୀ,
ପଢ଼ୁବଣୀ ପ୍ରଥମା, ଦ୍ୱିତୀୟା ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ନାମ ଶିଷ୍ଟପ୍ରିୟା ।

ଚେତନ୍ୟ ଦେବ ଉଛଳ ଶ୍ରେଣୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ—
ଜାତିରେ ଓଡ଼ିଆ । ତାଙ୍କର ଆଦିମ ବାସଶ୍ଵାନ ଯାଜପୁର ।
ଏହାଙ୍କ ପିତାମହ ଉପେନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ପ୍ରତାପରୂପ ଦେବଙ୍କ
ଦାର ଉପ୍ରିଦ୍ଧି ହୋଇ ଶ୍ରଦ୍ଧାରୀ ପଳାଇ ଯାଇଥିଲେ ।
ସୁମର୍ଦ୍ଦିକାଳରୁ ନବଦ୍ଵୀପ ସଂକ୍ଷିତିଶାର ପୀଠଶ୍ଵାନ

କୋଳି ପରିଚିତ । ଚେତନ୍ୟଦେବଙ୍କ ପିତା ଜଗନ୍ନାଥ-
ମିଶ୍ର ସଂକ୍ଷିତ ଅଧ୍ୟୁନ ଉପରକଷରେ ନବଦ୍ଵୀପରେ
ବାସ କରୁଥିଲେ । ସେହି ଅବସ୍ଥାର ଶ୍ରାବିତନ୍ୟଙ୍କ
ଜନ୍ମ । ଚେତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କ ଜନଶ୍ଵାନ ନବଦ୍ଵୀପ; ମାତ୍ର
ଆମ୍ବେମାନେ ତାହାଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଲି ପରିଚୟ
ଦେଉଥିଲୁଁ । ଏଥରେ କେହି କେହି ଆପତ୍ତି ଉତ୍ସଥାପନ
କରି ପରନ୍ତି; ଏ ଷେମରେ ଆମ୍ବୁପକ୍ଷ ସମର୍ଥନ ନିମନ୍ତେ
କେତେକ କଥା କହିବା ଆବଶ୍ୟକ ବୋଧ କରୁଥିଲୁଁ ।
ମନେକରଙ୍କୁ, ଜନ୍ମ ଶିମ୍ସ ଇଂରେଜ ସିଇଲିଯୁନ;
କାର୍ଯ୍ୟାପଳକରେ କଟକରେ ବାସ କରିବା ସମୟରେ
ତାହାଙ୍କର ଏକ ପୁନଃ ଜାତ ହେଲା—ନାମ ରବର୍ଟ ।
ଅନ୍ୟ କଣ ରବର୍ଟକୁ ଓଡ଼ିଆ ପିଲ କହିବେ,
ନା ଇଂରେଜ ପିଲ କହିବେ ? ଅବଶ୍ୟ
ଆମ୍ବେମାନେ ବଙ୍ଗଳାର ସବଶ୍ରେଷ୍ଠ ସମାଦପତ୍ର
ସୋମପ୍ରକାଶର ସୁନିଶ୍ୟାତ ସମାଦକ ପଣ୍ଡିତ
ଦ୍ୱାରକାନାଥ ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଆ ବୋଲି ପରିଚୟ
ଦେବାକୁ ସାହସ କରି ନ ପାରୁଁ । କାରଣ ତାହାଙ୍କ
ପୃଷ୍ଠାପୁରୁଷ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ରାହ୍ମଣ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ
ବହୁକାଳ ଯାବନ୍ତି ଉକଳ ସମ୍ପର୍କ ପରିଚ୍ୟାଗ କରି
ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଶତଧ୍ୟ ବର୍ଷାବନ୍ଧ ଅନେକ ବଙ୍ଗୀୟ
କାଷ୍ଟପ ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବଙ୍ଗରୁ ସମ୍ପର୍କରୁପେ ବିକ୍ଷିନ୍ଦ
ହୋଇ ଆସି ଉକ୍କଳରେ ବାସ କରୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ
ଆପଣାକୁ ବଙ୍ଗାଳୀ ବୋଲି ପରିଚୟ ଦେବାକୁ
ଗୋରବର ବିଷୟ ଜନ କରିଥାନ୍ତି । ଏହି ହିସାବରେ
ଆମ୍ବେମାନେ ଶ୍ରେଷ୍ଠନାଗପୁରର ସୁନିଶ୍ୟାତ ସ୍ତଳ
ଇନ୍ଦ୍ରପଟର ରାପୁ ବାରେଶ୍ୱର ରତ୍ନବର୍ତ୍ତୀ ବାହାଦୁର
ଏବଂ ମଳକଣ୍ଠ ସାବର୍ଣ୍ଣୀମ ଓ ଭବାନାରରଣ
ପଞ୍ଚାନନ ପ୍ରଭୁତିଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଲି ପରିଚୟ
ଦେଇପାରୁଁ । କାରଣ ଏମାନଙ୍କ ମୂଳ ପୁରୁଷ ଗୋପୀଜନ
ମିଶ୍ର ଉଛଳ ଶ୍ରେଣୀ କାଶ୍ୟପ ଗୋପୀଯ ଯଜ୍ଞବ୍ଲାଙ୍ଘା
ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଯାଜପୁରରୁ ଉଠି ଯାଇ ହୁଗୁଳ ଜିଲ୍ଲାରେ ବାସ
କରୁଥିଲେ । ମାତ୍ର ଯୁକ୍ତ ଏବଂ ସତ୍ୟତାର ଅନୁରୋଧରେ

ଆମେମାନେ ମେମାନୁକୁ ଓଡ଼ିଆ ବୋଲି ପରିଚୟ ଦେବାକୁ ନିତାନ୍ତ ଅନିଜ୍ଞକ । କାରଣ ସେମାନେ ଉକ୍ଳକଦେଶରୁ ସମସ୍ତ ବିଷୟରେ ସମ୍ମର୍ତ୍ତୁରେ ସମ୍ମର୍ତ୍ତୁରେ ସମ୍ମର୍ତ୍ତୁରେ ବିଜ୍ଞାନ କରିଯାଇଅଛନ୍ତି । ବଜର ବିଭକ୍ତ ନିସମ୍ମର୍ତ୍ତୀଯ କେତେକ କାପୂପୁ ପ୍ରଭୃତି ଜାତି ଜନ୍ମପ୍ଲାନ, କର୍ମକ୍ଷେତ୍ର, ସୁଖ ସୌଭାଗ୍ୟର ଲ୍ଲାଭୁମି କଥା ବିସ୍ତୃତ ହୋଇ ଯେ ଆପଣାକୁ ବଜାଳୀ ବୋଲି ପରିଚୟ ଦେଇଥିନ୍ତି, ସେଥିର ଗୋଟିଏ ଭାବ ମଜ୍ବୁତ କାରଣ ଅଛି— ଓଡ଼ିଶାଟା ପରି ଭାବି କର୍ଯ୍ୟ ଦେଶ, ଓଡ଼ିଆଗୁଡ଼ାକ ନିତାନ୍ତ ଛୋଟଜାତ । ସୁତରଂ, ଜାଣିଶୁଣି କବୁଳ ଜବାବ ଦେବା ସେମାନଙ୍କ ମତରେ ନିତାନ୍ତ ନିବୋଧତାର କାର୍ଯ୍ୟ ଅଟେ । ସେହିନ ଜଣେ ବଜାଳୀ ବାବୁ ମିଶ୍ରର ଦାସଙ୍କୁ କହିଥିଲେ—“ଆପଣ ତ ଜଣେ ବଜାଳୀ, ଓଡ଼ିଆ କିମ୍ବା ଚେବେ ?” ଦାସେ ତାହାର ଉପ୍ରୟୁକ୍ତ ଜବାବ ଦେଇଥିଲେ, “ଆମେ କାଣୁ, ଆମ୍ ସାତପୁରୁଷ ଓଡ଼ିଆ ଅଟନ୍ତି”; ଅର୍ଥାତ୍ ସେହି ବଜାଳୀବାବୁଙ୍କ ମତରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଏତେ ଗୋଟାଏ ଲେକ ଜନ୍ମିବା ସମ୍ଭବପର ନୁହେଁ । ମାତ୍ର ବଜାଦେଶର ସୁପ୍ରେକ୍ଷ ଲେଖକ ମାନ୍ୟ ଜଜ ବାବୁ ସାରଦାଚରଣ ମିତ ଏମ୍. ଏ., ବି. ଏଲ୍. ଗତ ଚୈତନ୍ୟ ମାସ ପ୍ରକାଶୀରେ ଚୈତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କର ମନ୍ଦିରରେ ଯେଉଁ ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖିଅଛନ୍ତି, ସେଥିର ଏକ ଅଂଶର ମର୍ମ ଏହି—“ଓଡ଼ିଆମାନେ ବଜାଳୀ ଜାତି ପରି ଭାବୁ କାପୁରୁଷ ନୁହନ୍ତି । ସତର ଜଣ ପଠାଣ ପାଇକ ଉରରେ ବଜାଳାର ସ୍ଥାଧୀନ ରଜା ଦରଦାର ଛୁଡ଼ି ପଳାଇ ଯାଇଥିଲେ, ମାତ୍ର ଓଡ଼ିଆମାନେ ଦିମାଗର ସୁନ୍ଦର କରି ରୂପିତ ବର୍ଣ୍ଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଠାଣମାନଙ୍କୁ ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖାର ଜଳ ଛୁଇବାକୁ ଦେଇନାହାନ୍ତି ଏବଂ ଓଡ଼ିଆମାନେ ଦର୍ଢକାଳ୍ୟାବନ୍ତ ପିବେଣୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଧିକାର କରିଥିଲେ ।” ଆମେମାନେ କି ସେହି ମହାପୁରୁଷମାନଙ୍କ ବଂଶଧର ?

ବୋଧକରୁଁ କଥାପ୍ରକଟରେ ଆମେମାନେ କିଞ୍ଚିତ୍ ଦୁରରେ ଆସି ଦତ୍ତରୁଁ । କୌଣସି ବିଷୟ ଲେଖିବା ସମୟରେ କେତେକ ଅବାନ୍ତର ବିଷୟ ଆସି ପଡ଼ିଯାଇଥାଏ । ଯାହାହେଉ ଆମେମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରଦ୍ଵାରା ବିଷୟ ଲେଖିବାକୁ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେଲୁଁ ।

“ଯଦା ଯଦାହି ଧର୍ମସ୍ୟ ଶ୍ଲାନ୍ତିର୍ବତ୍ତ ଭାରତ
ଅଭ୍ୟର୍ଥାନମଧ୍ୟସ୍ୟ ତଦାମ୍ବାନଂ ସ୍ମୃଜାମଧ୍ୟ ।
ପରିଷାଶାୟ ସାଧୁମାନ ବିନାଶାୟ ତ ଦୁଷ୍ଟତା
ଧର୍ମ ସମ୍ବାଧନାର୍ଥାୟ ସମ୍ବାଧି ଯୁଦ୍ଧ ଯୁଦ୍ଧ ।”

ଉଗବାନଙ୍କର ଶ୍ରାମକ ବାକ୍ୟ—ଧର୍ମର ଶ୍ଲାନ୍ତି ଅଧର୍ମର ଅଭ୍ୟର୍ଥାନ ଉପର୍ଯ୍ୟୁତ ହେଲେ ଆମେ ଆପଣାକୁ ସୃଜନ କରୁଁ । ଦୁଷ୍ଟତକାଶମାନଙ୍କର ବିନାଶ, ସାଧୁମାନଙ୍କ ପରିଷାଶ ଏବଂ ଧର୍ମ ସଂରକ୍ଷଣ ସକାଶେ ଆମେ ଯୁଦ୍ଧ ଯୁଗେ ଜନ୍ମିତହଣ କରୁଁ ।

ବାସ୍ତବରେ ଜଗତର ଧର୍ମରଜ୍ୟର ରେତହାସ ଆଲୋଚନା କଲେ ଉଗବାନଙ୍କ ଶ୍ରାମକ ବାକ୍ୟର ସଫଳତା ସହଜରେ ଉପଲବ୍ଧ ହୁଏ । କେବଳ ଅଧର୍ମର ବିନାଶ ଓ ସତ୍ୟଧର୍ମର ପ୍ରଗ୍ରହ ନିମନ୍ତେ ଗ୍ରାଣ୍ଟ, ମହାନ୍ଦି, ବୁଦ୍ଧ, ନାନକ, ଚୈତନ୍ୟ ଏବଂ ରାମମୋହନଙ୍କର ଆବିର୍ତ୍ତାବ । ବଜା ଦେଶରେ ଯେଉଁ ସମୟରେ ଧର୍ମ ନାମରେ ନାନା ପ୍ରକାର କୁଣ୍ଡିତ ଦିପୁକାଣ୍ଡ ଅନୁଦିତ ହେଉଥିଲା, ତଥା ମ କାର ଦେନି ଲୋକେ ଉନ୍ନତି ଥିଲେ, ଠିକ୍ ସେହି ସମୟରେ ଚୈତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କ ଉପ୍ରତି । ଭକ୍ତ ସମ୍ବାଦାପୁର୍ଣ୍ଣ ମନର ଧାରଣା, ଚୈତନ୍ୟ ଦେବ ବ୍ରଦ୍ଧ ସ୍ଵରୂପ ଅଟନ୍ତି, ମାତ୍ର

ଚୈତନ୍ୟେ ଉଗବଦ୍ ଭକ୍ତ
ନ ତ ପୂର୍ଣ୍ଣୀ ନର୍ଣ୍ଣଶଳଃ ।

ଯାହାହେଉ ମହାମ୍ବା ଚୈତନ୍ୟଦେବ ଶିଶୁରଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହିତ ମହାପୁରୁଷ ରୂପେ ଅନନ୍ତକାଳ ଯେ ପୂଜିତ ହେବେ, ସେ ବିଷୟରେ ସମୟରେ ସମୟରେ ଜନ୍ମିବାର କାରଣ

ଦେଖୁନାହଁ । ବଙ୍ଗୋକଳ ପ୍ରଦେଶସ୍ଥ ଅନେକ
ଦେବାଳୟରେ ଚେତନ୍ୟ ମୂର୍ତ୍ତି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେବ ବିଗ୍ରହ
ପ୍ରାୟ ପୂଜିତ ହେଉଥିଲି ଏବଂ ଚରକାଳ ହେବ ।

ଶିକ୍ଷା କିମ୍ବା ସହବାସ ଗୁଣରେ ସେ ଚେତନ୍ୟ
ଦେବ ଧର୍ମ ପ୍ରବୃତ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ,
ତାହା ନୁହେ । ତାହାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀ ଆଲୋଚନା
କଲେ ସହଜରେ ପ୍ରଣତ ହୁଏ, ଉଗବାନ ଯେମନ୍ତ
ପାଷଣ୍ଡଦଳର ଦଳନ ଏବଂ ପଢ଼ିତମାନଙ୍କର ଉଦ୍ବାର
ନିମନ୍ତେ ଉପୟୁକ୍ତ ସମୟରେ ତାହାଙ୍କୁ ପୃଥିବୀକୁ
ପ୍ରେରଣ କରିଥିଲେ । ଚେତନ୍ୟଦେବଙ୍କ ଯଜ୍ଞୋପବିହାର
ଧାରଣ ସମୟରେ ଯେଉଁ ଘଟନା ଘଟିଥିଲ, ଲୋଚନ-
ବାସ ପଣ୍ଡିତ ଚେତନ୍ୟମଙ୍ଗଳ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ସେ ବିଷୟ
ଏହିପରି ବର୍ଣ୍ଣନ କରିଥିଲା—

ବିଶ୍ୱମର କର୍ଷେ ମନ୍ତ୍ର କହେ ତାର ବାପ
ଦଣ୍ଡକରେ ଦେଖି ଡରେ ଡରିଲା ପାପ ।
ଉଷା ମାଗ ଏ ପ୍ରଭୁ ଆଶ୍ରମ ଆଗୁର
ସନ୍ୟାସ ଆଶ୍ରମ ସବ୍ବ ଆଶ୍ରମେର ସାର ।
ସୁଗଧର୍ମ ସନ୍ୟାସ କରିବ ମନେ ଛିଲ
ମୁଣ୍ଡନେର କାଳେ ସେଇ ମନେତେ ପଡ଼ିଲ ।
ଏଇ ମତ ହଲା ବୁଲି ହଜଳ ଆଦେଶ,
କାଳ ସବଜନେର ଆମି ଦୁଆଇବ କ୍ଲେଶ ।

ଚେତନ୍ୟଦେବ ଏହି କଥା ମନରେ କରନ୍ତେ—
“ପ୍ରେମାର୍ଥେ ମହାଦମ୍ଭେ ହୃଦାର ଗର୍ଜନ କରିବାକୁ
ଲୁଗିଲେ ।”

‘ତମକ ଲୁଗିଲ ଦେଖି ସକଳ ବ୍ରାହ୍ମଣ’

X X X

‘ସୁରଦର୍ଶନ ଆଦି ଯତ ପଣ୍ଡିତ ପ୍ରଧାନ
ଏକତ ହଇପ୍ରା ସବେ କରେ ଅନୁମାନ ॥

ସକଳ ପଣ୍ଡିତ ଦେଖି କରିବ ବିଶ୍ୱମର
ମାନୁଷ ନା ହୃଦୟ ଏହି ଶତର କୁମାର ॥

ଉପସ୍ଥିତ ପଣ୍ଡିତମାରନ ପ୍ରିର କଲେ ଏହି ବାଳକ
ବିଷ୍ଟ, ଅଂଶରୁ ଜାତ ହୋଇଥିଲା । ସମସ୍ତେ ଏକ
ବାକ୍ୟରେ କହିଲେ—

‘ଲୋକ ନିସ୍ତାରିତେ ପ୍ରଭୁ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଜନ୍ମ ଜନ୍ମ’

ଯଜ୍ଞୋପବିହାର ଧାରଣ କରିବା ଉତ୍ସରେ ଚେତନ୍ୟ
ଦେବ ଦିନେ ରଜମା ଯୋଗରେ ସ୍ଵପ୍ନ ଦେଖିଲେ—
ଲୋଚନ ବାସ ସେ ବିଷୟ ଏହିପରି ବର୍ଣ୍ଣନ
କରିଥିଲା—

ନିଜ ପରିଜନ ଆର ପୁରଜନ ସବ
ସବେ ସେହି ଦେଶେ ଆର କରେ ଅନୁଭବ ।

ହେନମତେ ନିଜ ଜନ ସଙ୍ଗେ ଆହେ ପ୍ରଭୁ !
ସ୍ଵପ୍ନ କହେ ସବାକାର ହାସେ ଲହୁ ଲହୁ ॥
ଶୁନ ସବ ଦିନ ସ୍ଵପ୍ନ ଦେଖିବୁ ରଜମା ।
ଆଚମ୍ପିତେ ମୋରଠାଇଁ ଅଇଲ ଦିଜମଣି ॥
ମୋର କର୍ଷେ କହିଲ ସନ୍ୟାସ ମନ୍ତ୍ର ଏକ ।
ଏସନ ଆମାର ମନେ ଆରେ ପରତେକ ।
ଯାବତ ହୃଦୟେ ମୋର ପ୍ରବେଶିଲେ ମନ୍ତ୍ର ।
ସେ ଅବଧି ହିଆ ମୋର ନ ହୃଦୟ ସ୍ଵନ୍ଦ୍ର ॥
ଏହି ସ୍ଵପ୍ନ ଦେଖିବାର କହିଦିନ ଉତ୍ସରେ ଦିନେ—
ବାୟୁବନ୍ୟାଧି ଛଲେ କୌଳ ପ୍ରେମ ପରକାଶ ।
ଭକ୍ତଗଣେ ଲପ୍ତା କୌଳ ବିବିଧ ବିଲାସ ॥’

(ଚେତନ୍ୟ ଚରିଷାମୃତ)

“ଆର ଏକଦିନ କେଣବ ଭାରତୀ ।
ଆଇଲ ସନ୍ୟାସୀବର ଅତି ଶୁଭମତି ॥ ଚେତନ୍ୟ :

ସେହି ସନ୍ୟାସୀ କେଣବ ଭାରତୀ ସମୟକୁ
ସାକ୍ଷାତରେ କହିଲେ—

“ଶୁଣ ଶୁଣ ସଦଜନ ଆମାର ଉତ୍ତର
ସନ୍ଧ୍ୟାସ କରିବେ ଏଇ ଦେବ ବିଶ୍ୱମୂରି ।
ଛୁଡ଼ିଯା ଯାଇବେ ପ୍ରଭୁ ଆପଣାର ବାସ
ଜନମ ଛୁଡ଼ିଯା ଆର ନିଜ ସବ ଦାସ ।

(ଚେତନ୍ୟ. ମଙ୍ଗଳ)

ତବେ ତ କରିଲ ପ୍ରଭୁ ଗୟାତେ ଗମନ
କିଶୁରମୂରିର ସଙ୍ଗେ ତଥାଇ ମିଳନ ।
ମଣ୍ଡା ଅନନ୍ତର ହେଲ ପ୍ରେମ ପରକାଶ

X X X X

(ଚେତନ୍ୟ ଚରିତାମୃତ)

ଚେତନ୍ୟଦେବ ଗ୍ରୂଧାମନ୍ତ୍ର ଫେରିଆସି ପୁନବାର
ଗୃହବାସୀ ହେଲେ; କିନ୍ତୁ ପାଞ୍ଚ ଦଳର ଉତ୍ତର
ନିମନ୍ତେ ଯାହାଙ୍କର ଅବିର୍ଭାବ, ହୁରୀୟ ଅଣ୍ଟି ଯାହାଙ୍କ
ହୃଦୟରେ ପ୍ରଜ୍ଞାଲିତ ହେଉଅଛି, ସଂସାରର ମାୟାବନ୍ଧନ
କି ତାହାଙ୍କୁ ଆୟୁତ କରି ରଖିପାରେ ? ଶରୀରେବଙ୍କର
ନେଷମଣି ବିଶ୍ୱାସିକର ହୃଦୟପଦ୍ମ ଜୀବିକୁଟୁମ୍ଭ
ଏବଂ ବିଦ୍ୟାର୍ଥୀମନଙ୍କର ପରମାଣ୍ୟ ଚେତନ୍ୟ-
ଦେବ ମୃଖ୍ୟର କୋଟି କୋଟି ମହାପାପୀଙ୍କ ପରିଷାଣ
ସକାଶେ ପୂର୍ଣ୍ଣଯୌବନ ଚତୁର୍ବିଂଶତି ବର୍ଷ ବ୍ୟସରେ
ଦନ୍ୟାସ ତୃତୀୟ କଲେ । ଚେତନ୍ୟ ଚରିତାମୃତରେ
ଏହିପରି ବନ୍ଧୁତ ଅଛି :—

“ଏ ସବୁ ପାଞ୍ଚୀ ତବେ ହଇବେ ନିସ୍ତାର
ଆର କୋନ ଉପାୟ ନାହିଁ ଏଇ ଯୁକ୍ତି ସାର ।
ଏଇ ଦୃଢ଼ ସ୍ଵକ୍ଷି କରି ପ୍ରଭୁ ଆଛେ ଘରେ
କେଶବଭାରଣ ଆଇଲ ନଦୟା ନଗରେ ।
ପ୍ରଭୁ ତାରେ ନମସ୍କାର କେଲ ନିମ୍ନତଣ
ଦ୍ଵିଷା କରିଯା ତାରେ କେଲ ନିବେଦନ ।

X X X

ଘରଣ୍ଟୁ କହେନ ତୁମି ସବ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ
ଯେ କହ ସେ କରିବ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ନହିଁ ଆମି ।

ଏ ବଳ ଭାରଣ କାଟୋଯାତେ ଗେଲ
ମହାପ୍ରଭୁ ତାହା ଯାଇ ସନ୍ଧ୍ୟାସ କରିଲା ।”

ସନ୍ଧ୍ୟାସତ୍ତ୍ଵରେ ନବଦ୍ୱୀପରେ ଯାଇ ଭକ୍ତ
ଏବଂ ପାରିଷଦମଣ୍ଡଳୀ ସହିତ ହରିସଂକର୍ତ୍ତନରେ ଉନ୍ନତି
ଆନ୍ତି, ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ମାଲାଚଳରେ ଶାମତ୍ରି ଦଶନ୍ୟ
ସକାଶେ ତାହାଙ୍କର ପ୍ରବୃତ୍ତି ଜାତ ହେଲା । ଚେତନ୍ୟ
ଭାଗବତରେ ସେ ବିଷୟ ଏହିପରି ବନ୍ଧୁତ ଅଛି—

“ବାହ୍ୟ ପ୍ରକାଶିଯା ପ୍ରଭୁ ନିଜ କୁତୁହଳେ
ବଳଲେନ ଆମି ଚଳିଲାମ ମାଲାଚଳେ ।
ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରଭୁର ହଇଲ ଆଜ୍ଞା ମୋରେ
ମାଲାଚଳେ, ତୁମି ଖାଟ ଆଇସ ସତ୍ତରେ ।
ଏ ତ ବଳ ହଇଲେନ ପ୍ରଭୁ ପୂର୍ବମୁଖ
ଭକ୍ତସବ ପାଇଲେନ ପରାନନ୍ଦ ସୁଖ
ତାନ ତଙ୍କା ତହିଁ । ସେ ଜାନେନ ସବମାସ
ତାନ ଅନୁଗ୍ରହେ ଜାନେ ତ ନ କୃପାପାଦ ।

X X X

ଗଜାମୁଖ ହଇଯା ଲେଲ ଗୌରତନ୍ଦ୍ର

X X X

ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ସହିତ ସେ ନିମା ସେଇ ତ୍ରାମେ
ଆଛୁଲେନ କୋନ ପୁଣ୍ୟବନ୍ଦେର ଆଶ୍ରମେ ।
ତବେ ଆରଦିନେ କତଷ୍ଠଣେ ଭକ୍ତଗଣ
ଆସିଯା ପାଇଲ ସବେ ପ୍ରଭୁ ଦରଶନ ।
ତବେ ପ୍ରଭୁ ସବ ଭକ୍ତଗଣ କର ସଙ୍ଗେ
ମାଲାଚଳ ପ୍ରତି ଶୁଭ କରିଲେନ ରଙ୍ଗେ ।
ସେହିତାରେ ମହାପ୍ରଭୁ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦଙ୍କୁ କହିଲେ—
“ଶ୍ରୀବାସାଦି କରି ଯତ ସବ ଭକ୍ତଗଣ
ସବାର କରିବ ଶିଯା ଦୁଃଖ ବିମୋଚନ ।
ଏଇ କଥା ତୁମି ଶିଯା ବଳାଓ ସବାରେ
ଆମି ଯାବ ମାଲାଚଳ-ଚନ୍ଦ୍ର ଦେଖିବା ରେ ।

ସବାର ଅପେକ୍ଷା ଆମି କରି ଶାନ୍ତିପୁରେ
ରହିବାକ ଶ୍ରୀ ଅଦେତ ଆଗୁଯେଁର ସରେ ।
ତା ସବା ଲଇପ୍ରା ତୁମି ଆସିବା ସରୁର
ଆମି ଯାଇ ହରଦାସେର ପୁଲିପ୍ରା ନଗର ।

X   X   X

ହେନ ମତେ ଶ୍ରାଗୋର ସୁନ୍ଦର ଶାନ୍ତିପୁରେ
କରିଲା ଅଶେଷ ରଙ୍ଗ ଶ୍ରୀ ଅଦେତସରେ ।
ପୋହାଇଲା ନିଶା ପ୍ରଭୁ କରି ନିଜ କୃତ୍ୟ
ବସିଲେନ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଶେ ବେଢ଼ି ସବ ଭୂତ୍ୟ ।
ପ୍ରଭୁ ବଳେନ ଆମି ଚଳିଲାମ୍ ମାଲାଚଳେ
କିଛି ଦୁଃଖ ନା କରିବା ତୋମର ସକଳେ ।
ମାଲାଚଳ-ତନ୍ଦ୍ର ଦେଖି ଆମି ପୁନର୍ବାର
ଆସିପ୍ରା ହଇବ ସଙ୍ଗୀ ତୋମା ସବାକାର ।
ସବେ ଶିଥୁର ଗୁହେ ସବେ କରନ୍ତ କାର୍ତ୍ତିନ
ଜନ୍ମଜନ୍ମ ତୁମି ସବ ଆମାର ଜୀବନ ।
ଉକ୍ତଗଣ ବଳେ ପ୍ରଭୁ ଯେ ତୋମାର ଲଜ୍ଜା
କାର ଶକ୍ତି ତାହା କରିବାରେ ପାରେ ମିଛା ।

ସେହି ସମୟରେ ପଠାଣମାନଙ୍କ ସହିତ ଓଡ଼ିଶା
ମହାରାଜାଙ୍କର ପୁନଃ ହେଉଥିଲା । ଉକ୍ତମାନେ ତାହା
ସୁରଣ କରାଇ ଦେଇ ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ କହିଲେ—

“ତଥାପିହ ହଇପ୍ରାଛେ ଦୁର୍ଦ୍ଦଳ ସମୟ
ସେ ରାଜ୍ୟ ଏକନ କେହି ପଥ ନାହିଁ ବୟ ।
ଦୁଇ ରାଜ୍ୟ ହଇପ୍ରାଛେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିବାଦ
ମହା ଦସ୍ୱ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ପରମ ପ୍ରମାଦ ।

X   X   X

ପ୍ରଭୁ କଲେ ଯେ ସେ କେବେ ଉତ୍ତପ୍ତ ନାହ୍ୟ
ଅବଶ୍ୟ ଚଲିବ ମୁହଁ ବଳିଲୁଁ ନିଶ୍ଚପ୍ର ।
ବୁଝିଲେନ ଅଦେତ ପ୍ରଭୁର ଚିତ୍ର ବିତ୍ର
ଚଲିଲେନ ମାଲାଚଳେ ନା ହେଲ ନିରୁତ୍ତ ।

X   X   X

ସେଇଷଣେ ମହାପ୍ରଭୁ ମତି ସିଂହଗତି
ଚଳିଲେନ ଶୁଭ କରି ମାଲାଚଳ ପ୍ରତି ।

X   X   X

ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ଗଦାଧର ମୁକୁତ ଶୋଭିତ
ସହିତ ଜଗଦାନନ୍ଦ ଆର ବୃଦ୍ଧାନନ୍ଦ ।
ମାର୍ଗମଧ୍ୟରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଖାଁ ସହିତ ଭେଟ ହେବାରୁ
ସେ ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଜଣାଇଲା—

ସବେମାତ୍ର ହଇପ୍ରାଛେ ବିଶମ ସମୟ
ସେ ଦେଶେ ଏ ଦେଶେ କେହି ପଥ ନାହିଁ ବୟ ।
ରାଜାର ପିଶ୍ରୁଲ ପୁଣିଆଛେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ
ପଥୁକ ପାଇଲେ ଜାଣୁ ବଳ ଲାଗୁ ପ୍ରାଣେ

X   X   X

ଜାତ ପ୍ରାଣଧନ କେନେ ଆମାର ନ ଯାପୁ ।
ରାଜେ ଆଜି ତୋମା ପଠାଇବ ସଦାଧ୍ୟାପୁ ।
ଶୁନିପ୍ରା ହଇଲ ସୁଖୀ ବୈକୁଣ୍ଠେର ନାଥ

ସେହିଠାରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଖାଁ ଶ୍ରାଵିତନ୍ୟକ ଯାତ୍ର
ସକାଶେ ନୌକା ଆଣି ଦେଲେ ।

ହେନଇ ସମୟେ କହେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଖାନ
ନୌକା ଆସି ଦାଟେ ପ୍ରଭୁ ହେଲ ବିଦ୍ୟମାନ ।
ତତ୍କଷଣେ ହର ବଳ ଗୌରଙ୍ଗ ସୁନ୍ଦର
ଉଠିଲେନ ଶିଥୁର ପ୍ରଭୁ ନୌକାର ଉପର ।
ଶୁଭଦୃଷ୍ଟ ଲୋକେରେ ବିଦାୟ ଦିପ୍ତା ସରେ ।
ଚଳିଲେନ ପ୍ରଭୁ ମାଲାଚଳ ନିଜ ପୁରେ ।

ସେ ସମୟରେ ବଙ୍ଗଦେଶରେ ମାର୍ଗ ନିତାନ୍ତ ଦୁର୍ଗମ
ଓ ଭୟପକ୍ଷିକ ଥିଲା । ଦେଶ ଅରାଜକ ପ୍ରାପୁ । ସୁବାଦାର
ପଠାଣ କମ୍ବରୁଶମାନେ ଲକ୍ଷ୍ମନଦାର ଅର୍ଥଫୁରହ
କରିବାକୁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟକମ୍ବର ପରାକାଷ୍ଟା ବୋଲି ଜ୍ଞାନ

କରୁଥିଲେ । ଉଡ଼ିଶାର ମାର୍ଗ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ସୁଗମ ଥିଲା । ଏଥିପାଇଁ ଧର୍ମପ୍ରାଣ ଜଗନ୍ନାଥ ଯାତ୍ରୀମାନେ ଅଛି ସର୍ବ ଓ ମାରବ ଭାବରେ ଅନ୍ତକାର ମଧ୍ୟରେ ନୌକା ଯୋଗେ ମାର୍ଗ ଅତିକ୍ରମ କରିବାକୁ ବାଧ ହେଉଥିଲେ । ଶ୍ରୀରଚିତନ୍ୟଙ୍କ ଆଜ୍ଞାରେ ଶ୍ରମକୁନ୍ଦ ନୌକାରେ ବସି କାର୍ତ୍ତିନ ଆରମ୍ଭ କରିବାରୁ—

“ଅବୋଧ ନାବିକ ବଲେ ହଇଲ ସଂଶୟ
ବୁଝିଲମ୍ ଆଜି ଆର ପ୍ରାଣ ନାହିଁ ରପୁ ।
କୁଳେତେ ଉଠିଲେ ବାସ ଲଇପୁ ପଲାପୁ
ଜଳେତେ ପଡ଼ିଲେ କୁମ୍ଭୀରେତେ ଧରେ ଖାପୁ ।
ନିରନ୍ତର ଏ ପାଣିତେ ଡାକାଇତ ପିରେ
ପାଇ ଲଇ ଧନ ପ୍ରାଣ ଦୁଇ ନାଶ କରେ ।
ଏତେକ ଯାବ ତ ଉଡ଼ିଶାର ଦେଶେ ପାଇ
ତାବତ ମାରବ ହତ ସକଳ ଗୋସାର୍କ ।
ସଙ୍କୋଚ ହଇଲ ସବେ ନାହିଁକେର ବୋଲେ
ପ୍ରଭୁ ସେ ଭାସେନ ନିରବଧ୍ୟ ପ୍ରେମଜଳେ ।
ଶରେକ ଉଠିପୁ ପ୍ରଭୁ କରିଲ ହୁଙ୍କାର
ସବାରେ ବଳିଲେନ କେନେ ଭପୁ କର କାର ।
ଏଇ ନା ସମ୍ମାଖେ ସୁଦର୍ଶନ ଚନ୍ଦ ପିରେ
ବୈଷ୍ଣବ ଜନରେ ନିରବଧ୍ୟ ବିଦ୍ୟ ହରେ ।
କିନ୍ତୁ ଚିନ୍ତା ନାହିଁ କର ହରି ସଂକାର୍ତ୍ତନ

X   X   X

ଶୁଣିଯା ପ୍ରଭୁର ବାକ୍ୟ ସବ ଭକ୍ତିଗଣ
ଆନନ୍ଦେ ଲାଟିଲ ତବେ କରିତେ କାର୍ତ୍ତନ ।
ହେନମତେ ମହାପ୍ରଭୁ ସଂକାର୍ତ୍ତନ ରସେ
ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲ ଆସି ଶ୍ରୀଅଜନ୍ମିତିଲ ଦେଶେ
ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟ ଶିଯା ନୌକା ଶ୍ରୀପ୍ରପୁଗ ଦାଟେ
ନୌକା ହୁତେ ମହାପ୍ରଭୁ ଉଠିଲେକ ତଟେ ।
ପ୍ରବେଶ କରିଲ ଗୋରଚନ୍ଦ ଉଡ଼ି ଦେଶେ

X   X   X

ସେଇ ପ୍ରାତିନିଧି ଆଜ୍ଞା ତାର ଗଙ୍ଗାଧାର ନାମ ।

ଏହି ଗଙ୍ଗାଧାର ଗଙ୍ଗାନଦେର କୂଳବର୍ତ୍ତୀ ଅଟେ ।
ଏହାର ଅନ୍ୟତମ ନାମ ପ୍ରସ୍ତରାଶାଟ । ଭାଗୀରଥୀ ଏହି
ପ୍ରାତିନିଧି ବିବିଧ ଶାଖାରେ ବିଭିନ୍ନ ହୋଇ ପ୍ରବାହିତ
ହେଉଥିଛନ୍ତି । ପାଣ୍ଡବଜେଣ୍ୟ ପୁରୁଷ୍ଟର ଏହିଠାରେ
ଏକ ଶିବଲିଙ୍ଗ ପ୍ରାପନ କରିଅଛନ୍ତି, ତାହାର ନାମ
ଅମୁଲିଙ୍ଗ । ଏହି ଘାଟରେ ନୌକାରୁ ଓଡ଼ିଶାର ଓଡ଼ି
ଦେଶରେ ପହଞ୍ଚିଲେ; ଅର୍ଥାତ୍ ସେ ସମୟରେ ଏହି
ପ୍ରାତିନିଧି ଅଧିକାରିଭୁକ୍ତ ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ୨୪
ପରଗନା ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହୋଇଅଛି । ଜୟାନନ୍ଦ ମିଶ୍ର
ବୋଲିଛି—“ଦେବ ନଦ ପାର ହିଁପୁ ସେପୁ ଶାଲ
ଦିପୁ ଉତ୍ତରପୁ ତାମିଲପ୍ରେ ।” ତାମିଲପ୍ରେ ଅର୍ଥାତ୍
ତମଳୁକ ଓଡ଼ି ଅନ୍ତର୍ଗତ ଥିଲା । ଆମ୍ବେମାନେ
ଦେଖିଅଛୁଁ, ତମଳୁକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କର ବାସ
ଅଟେ । ମାସ ଦିନଟି ସେମାନେ ବଜାଳ ପାଳଟି
ଗଲେଣି । ତଥାପି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅନେକ ମୋକଙ୍କ
ଘରେ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ଭଗବତ ଗାନ୍ଧି ପୃତିତ
ହେଉଅଛି ।

ସବୁରୁତି ସେଇ ଗ୍ରାମେ କରି ସଂକାର୍ତ୍ତନ
ଉତ୍ତାକାଳେ ମହାପ୍ରଭୁ କରିଲ ଗମନ ।

X   X   X

ଏଇମତେ ମହାପ୍ରଭୁ ଚଲିଆ ଆସିଥେ,
କତ ଦିନେ ଉତ୍ତରରେ ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଣୁରେ
ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଣୁର ଜଳ ପରମ ନିମଳ
ସ୍ନାନ କରିଲେକ ପ୍ରଭୁ ବୈଷ୍ଣବ ସକଳ ।

X   X   X

ମୁହୂର୍ତ୍ତକେ ଗେଲ ପ୍ରଭୁ ଜଲେଶ୍ୱର ଗ୍ରାମେ
ବରୁବର ଗେଲ ଜଲେଶ୍ୱର ଦେବ ପ୍ରାନେ ।

ଜଲେଶ୍ୱରରେ ଏକ ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ମହାଦେବ ମନ୍ଦିର
ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେବାଳୟ ଅଛି ।

ଏଇ ମତେ ଜଲେଶ୍ୱରେ ଏକ ଶାକ୍ତନ୍ୟାସୀ ବେଶ
ଆସିଥା ପ୍ରଭୁର ପଥେ କରିଲ ଆଦେଶ ।

ମହାପ୍ରଭୁ ସେହି ଶାକ୍ତରୁ ଉଦ୍‌ଧାର କରି—
ଆଇଲ ରେମୁଣା ଗ୍ରାମେ ଗୌରଙ୍ଗ ଶ୍ରୀହରି ।

×   ×   ×

ରେମୁଣାପୁ ଦେଖି ନିଜ ମୂର୍ତ୍ତି ଶାପୀନାଥ
ବିଷ୍ଟର କରିଲ ନୃତ୍ୟ ଭକ୍ତବର୍ଗ ସାଥ ।

ରେମୁଣା ଗ୍ରାମ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲା ସଦର ମହକୁମା-
ଠାରୁ ପାଞ୍ଚମାଇଲ ଦୁର ପଣ୍ଡିମରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏ ଶ୍ଵାନର
ଶାପୀନାଥ ଜିଉ ଦେବ ମନ୍ଦର ବଙ୍ଗୋକୁଳ ଦେଶରେ
ସୁପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ବଙ୍ଗଦେଶୀଯୁ ଅନେକ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର ଯାତ୍ରୀ
ଦର୍ଶନ ନିମନ୍ତେ ଏଠାକୁ ଯାଇଥାନ୍ତି । ଶିବ ଚତୁର୍ଦଶୀ
ବାସି ଦିବସଠାରୁ ପୁଣ୍ଡିମା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏଠାରେ ମହାଶ୍ରବ
ହୋଇଥାଏ, ଅନେକ ଯାତ୍ରୀ ରୁଣ୍ଡ ହୋଇଥାନ୍ତି ।

କତ ଦିନେ ମହାପ୍ରଭୁ ଶୌରଙ୍ଗ ସୁନ୍ଦର
ଆଇଲେକ ଯାଜପୁର ବ୍ରାହ୍ମଣ ନଗର ।

×   ×   ×

ମହାଶ୍ରବ ବହେ ତଥା ନଦୀ ବୈତରଣୀ
ଯାର ଦରଶନେ ପାପ ପାନ୍ତୁ ଆପନି ।
ଜନ୍ମ ମାତ୍ର ଯେ ନଦୀର ହରଲେଇ ପାର
ଦେବଗଣେ ଦେଖେ ଚତୁର୍ଭୁଜେର ଆକାର ।

×   ×   ×

ଯାଜପୁରେ ଆଛିଯୁ ଯତେକ ଦେବଶ୍ଵାନ
ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ବନ୍ଧରେ ଓ ଲଇତେ ପାର ନାମ,
ଦେବାଲ୍ୟ ନାହିଁ ହେନ ନାହିଁ ତଥାଶ୍ଵାନ
କେବଳ ଦେବର ବାସ ଯାଜପୁର ଗ୍ରାମ ।
ପ୍ରଥମେ ଦଶାଶ୍ଵମେଧ ଘାଟ ନ୍ୟାସୀମଣି

ଶ୍ଵାନ କରିଲେକ ଭଲ ସହିତ ଆପନି ।
ତବେ ପ୍ରଭୁ ଗେଲ ଆଜି ବରାହ ସମ୍ବାଷେ
ବିଷ୍ଟର କରିଲ ନୃତ୍ୟ ଗୀତ ପ୍ରେମରସେ ।
ବଢ଼ ସୁଖୀ ହେଲ ପ୍ରଭୁ ଦେଖି ଯାଜପୁର

ପୂର୍ବ ପୁରୁଷମାନଙ୍କ ଜନ୍ମଶ୍ଵାନ ପୁଣ୍ୟଷେଷ ଯାଜପୁରର
ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦେବାଲ୍ୟ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗ୍ରାମ ଦେଖିବା
ସକାଶେ ଭକ୍ତବୃଦ୍ଧଙ୍କୁ ପରିଚ୍ୟାଗ କରି ଏକାଶ ପ୍ରକଳ୍ପ
ଭାବରେ ଭ୍ରମଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଭକ୍ତବୃଦ୍ଧ
ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ନ ଦେଖି ମହାବ୍ୟପ୍ତ ହେବାରୁ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ
ଠାକୁର ସେମାନଙ୍କୁ ବୁଝାଇ କହିଲେ—

ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ବଲେ ସବେ ପ୍ରିର କର ଚିତ୍ତ
ଜାନିଲମ ପ୍ରଭୁ ଶିଥାଇନ ସେ ନିମିତ୍ତ ।
ନିଭୂତେ ଠାକୁର ସବ ଯାଜପୁର ଗ୍ରାମ
ଦେଖିବେନ ଦେବାଲ୍ୟ ଯତ ପୁଣ୍ୟଶ୍ଵାନ ।

×   ×   ×

ପ୍ରଭୁଓ ବୁଲିଯା ସବ ଯାଜପୁର ଗ୍ରାମ
ଦେଖିଯୁ ଯତେକ ଯାଜପୁର ପୁଣ୍ୟଶ୍ଵାନ
ସବ ଭକ୍ତଗଣ ଯଥା ଆଛେନ ବସିଯା
ଆରଦିନ ସେଇ ଶ୍ଵାନେ ମିଳିଲ ଆସିଯା ।

ଯାଜପୁରର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗ୍ରାମ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦେବାଲ୍ୟ
ଭ୍ରମଣ ପୂର୍ବକ ଚେତନ୍ୟ ଦେବ ସେ ଶ୍ଵାନରୁ ଯାଦା
କଲେ—

ହେନମତେ ମହାନନ୍ଦେ ଶ୍ରାଗୀର ସୁନ୍ଦର
ଆଇଲେନ କତ ଦିନେ କଟକ ନଗର
ଭାଗ୍ୟବତୀ ମହାନଦୀ ଜଲେ କର ଶ୍ଵାନ
ଆଇଲେନ ପ୍ରଭୁ ସାକ୍ଷୀଗୋପାଲେର ଶ୍ଵାନ

ସାକ୍ଷୀଗୋପାଳ ଦର୍ଶନ କରି—

“ତବେ ପ୍ରଭୁ ଆଇଲେନ ଶ୍ରୀ ଭୁବନେଶ୍ୱର
ଗୁପ୍ତକାଣ୍ଡିବାସ ଯଥା କରେନ ଶଙ୍କର
ସବ୍ ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଜଳ ଯଥା ବିନ୍ଦୁବିନ୍ଦୁ ଆଶି
ବିନ୍ଦୁ ସରୋବର ଶିବ ସୃଜିଲ ଆପନି ।
ଶିବପ୍ରିୟ ସରୋବର ଜାଣି ଶ୍ରୀଚେତନ୍ୟ
ସ୍ନାନ କରି ବିଶେଷେ କରିଲ ଅଛି ଧନ୍ୟ ।

x   x   x

ନୃତ୍ୟ ଗୀତ ଶିବ ଅଗ୍ରେ କରିଲ ଆନନ୍ଦ
ସେ ରାଷ୍ଟ୍ର ରହିଲ ସେଇ ସ୍ନାନେ ଗୌରଚନ୍ଦ୍ର
ସେହି ସ୍ନାନେ ଶିବ ପାଇଲେନ ଯେଇମତେ
ସେଇ କଥା କହି ଦ୍ଵିତୀୟଶେର ମତେ ।

ଶ୍ରୀଚେତନ୍ୟ ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ନିତ୍ୟକର୍ମାଦ ସମାପ୍ତ
କରି ସେ ସ୍ନାନରୁ ଯାଏ କଲେ—

ପଥେ ଯତ ଦେଶ ଏ ସୁକୃତ ନରଗଣ,
ତାର ବଳେ ଏଇ ତ ସାଧାତ ନାରାୟଣ ।
ଚକ୍ରଭଗେ ବୈଢ଼ିପୂଜା ଚଳପୁ ଭକ୍ତଗଣ,
ଆନନ୍ଦ ଧାରାପୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସବାର ନୟନ ।
ସବେ ରୂପ ଦର୍ଶନ ପ୍ରଭୁ ପ୍ରେମେର ଆବେଶେ,
ପ୍ରହର ଦିନକ ଆସି ହଲ ପରବେଶେ ।
ଆଇଲେନ ପ୍ରଭୁ ମାତ ଆତାର ନାଲାପୁ,
ସବ୍ ଭାବ ସମ୍ଭରଣ କଲ ଗୌରପୁ ।

ମନ୍ଦର ସିଂହଦାରଠାରେ ଉପଗ୍ନିତ ହୋଇ ଭକ୍ତ-
ମାନଙ୍କୁ କହିଲେ—

“ତୋମର ତ ଆମାର କରିଲ ବନ୍ଧୁକାଯ,
ଦେଖାଇଲ ଆଶି ଜଗନ୍ନାଥ ମହାରାଜ ।
ଏବେ ଆଗେ ତୋମର ଚଳହ ଦେଖିବାରେ,
ଆମି ବା ଯାଇବ ଆଗେ ତାହା ବଲ ମୋରେ ।
ମୁକୁଦ ବଲେନ ତବେ ଆଗେ ତୁମି ଯାଉ,
ଭାଲ ବଳି ଚଳିଲେନ ଶ୍ରୀ ଗୌରଗରାପୁ ।

ପ୍ରବେଶ ହଇଲ ଗୌରଚନ୍ଦ୍ର ମନୁଷ୍ୱଳେ
ପ୍ରବେଶ ହଇଲ ଆସି ପୁଣ୍ୟ ଭତରେ ।
ଆଦେଶ ଚଲିଲ ପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦରେ
ଜଗନ୍ନାଥ ଦେଖି ପ୍ରେମେ ହଇଲ ଅଞ୍ଚିରେ ।
ଜଗନ୍ନାଥ ଆଳଙ୍କିତେ ଚଲିଲ ଧାଇପୁ
ମନ୍ଦରେ ପଡ଼ିଲ ପ୍ରେମେ ଆବିଷ୍ଟ ହଇପୁ ।

ଏହି ସମୟରେ ଦୈବାର ସାଙ୍ଗଭୌମ ଉପଗ୍ନିତ
ହେଲେ । ଚେନ୍ତ୍ୟଦେବଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କର ଭେଟ
ଦେଲେ ।

ପ୍ରଭୁର ଶୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଆର ପ୍ରେମେର ବିକାର
ଦେଖି ସାଙ୍ଗଭୌମ ହେଲ ଆନନ୍ଦ ଅପାର ।

ଶ୍ରୀଚେତ୍ୟ ପ୍ରେମରେ ଆବିଷ୍ଟ ହୋଇ ଅଚେତନ
ଘବରେ ଥିଲେ । ସେହି ସମୟରେ ଜଗନ୍ନାଥ ଦେବଙ୍କ
ଘୋଗର ସମୟ ଉପଗ୍ନିତ । ମାତ ଘୋଗାନରେ
ଚେତନ୍ୟଦେବ ଅଚେତନ ହୋଇ ପଡ଼ି ଅଛନ୍ତି—

ସାଙ୍ଗଭୌମ ତବେ ଉପାୟ ଚନ୍ଦ୍ରିଲ
ଶିଷ୍ୟ ପଢ଼ିପୁ ଦାର ନିଲ ବହାଇପୁ
ଘରେ ଆନ ପଦିଷ ସ୍ନାନେ ଚଶିଲ ଶୋଆଇପୁ ।
ଶ୍ରୀପ ପ୍ରକାଶ ନାହିଁ ମୁଧ ଉଦର ପଦନ
ଦେଖିପୁ ଚନ୍ଦ୍ରିତ ହେଲ ଭକ୍ତାରୁପ୍ରେୟର ମନ ।
ସୂଷ୍ଠୁ ତୁଳା ଆନ ନାମା ଅଗ୍ରତେ ଧରିଲ
କଷତ ଚଳିଯେ ତୁଳା ଦେଖି ହେଯ୍ୟ ହେଲ ।
ଦେଖି ଭକ୍ତାରୁପ୍ରେୟ ମନେ କରେନ ବିରୂର
ଏଇ କୃଷ୍ଣର ମହାପ୍ରେମ ସାହିକ ବିକାର

x   x   x

ଏତ ଚନ୍ଦ୍ର ଭକ୍ତାରୁପ୍ରେୟ ଆଛେନ ବସିପୁ
ନିତ୍ୟାନନ୍ଦାଦ ସିଂହଦାରେ ଉତ୍ତରିଲ ଶିପୁ,

ତାହା ଦେଖି ଲୋକ କହେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବାଚ
ଏଇ ସନ୍ଧାପୀ ଆସି ଦେଖି ଜଗନ୍ନାଥ ।
ମୁକ୍ତିର ହଇପୁ ତେବେ ନା ହୁଏ ଶଶାର
ସାବଭୌମ ଲୟା ଗେଲ ଆପଣାର ଦରେ ।
ଶୁଣି ତବେ ଜାନିଲେନ ମହାପ୍ରଭୁର କାର୍ଯ୍ୟ
ହେନ କାଲେ ଆଇଲ ତାହା ଗୋପୀନାଥାରୂପୀନ୍ ।

ମୁକୁତ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପାରିଷଦବୃତ୍ତ ପ୍ରଭୁଙ୍କ
ଦଶାପ୍ରାପ୍ତି ଓ ସାବଭୌମ ଗୃହରେ ଅବସ୍ଥାନ ବିଷୟ
ଶୁଣି ସମସ୍ତେ ବିଶୁର କଲେ—

ଚଲ ସବେ ଯାଇ ସାବଭୌମର ଭବନ
ପ୍ରଭୁ ଦେଖି ପାଛେ କରିବ ଝଣ୍ଡର ଦରଣନ ।
ଏତେ ବଳି ଗୋପୀନାଥ ସବାରେ ଲଇପୁ ।
ସାବଭୌମ ଘରେ ଗେଲ ହରଣିତ ହୁଦ୍ଦା ।
ମାବଭୌମ ହ୍ଲାନେ ଗିପୁ ପ୍ରଭୁକେ ଦେଖିଲ
ପ୍ରଭୁ ଦେଖି ଆରୂପୀର ଦୁଃଖ ଦର୍ଶ ହେଲ ।
ସାବଭୌମ ଜାନପୁ ସବା ନିଲ ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ
ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ଗୋସାର୍କରେ ତେହ କେଳନମସ୍ତାରେ ।

ସେ ହ୍ଲାନରେ ଭକ୍ତବୃତ୍ତ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଅଚେତନ୍ୟ
ଅବସ୍ଥାରେ ପଢ଼ିଥିବାର ଦେଖି ଦୁଃଖିତ ଏବଂ ଆନନ୍ଦତ
ହେଲେ ଏବଂ ସାବଭୌମଙ୍କ ପୁଷ ଚନ୍ଦନେଶ୍ୱରଙ୍କୁ
ସାଙ୍ଗରେ ଯେନି ଜଗନ୍ନାଥ ଦର୍ଶନକୁ ଗଲେ । ଦର୍ଶନ
ଉତ୍ତରେ ବାହୁଦ୍ଧି ଆସି ପ୍ରଭୁଙ୍କ ତଦବସ୍ତା ଦେଖିଲେ ।
ତହିଁ ଉତ୍ତରେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ନିକଟରେ—

ଉଜ କର କରେ ସବେ ନାମ ଫଳାର୍ଜନ
ତୃଣୟ ପହରେ ହେଲ ପ୍ରଭୁର ତେବେ ।
ହୁଂକାର କରିପୁ ଉଠେ ହର ହର ବଳି
ଆନନ୍ଦେ ସାବଭୌମ ତାର ଲେଲ ପଦଧୂଲି ।

ତଦନ୍ତର ପ୍ରଭୁ ପାରିଷଦଗଣ ପରିବେଶ୍ଟର ହୋଇ
ସମ୍ଭୁତ ମୂଳକୁ ଗଲେ । ସ୍ମାନ ଉତ୍ତରେ ସାବଭୌମଙ୍କ
ନିମନ୍ତ୍ରଣାନୁସାରେ ତାହାଙ୍କ ଘରେ ଘେଜନ କଲେ ।
ସାବଭୌମ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ସକାଶେ ମନ୍ଦରତ୍ନ ବିବିଧ ପ୍ରକାର
ମହାପ୍ରସାଦ ଅଣାଇ ରଖିଥିଲେ । ପାରିଷଦ ପରିବେଶ୍ଟର
ହୋଇ ପ୍ରଭୁ ପଂକ୍ତି ଘେଜନରେ ବସିଥାନ୍ତି, ସାବଭୌମ
ଭକ୍ତିପୂର୍ବକ ପରିବେଶନ କରୁଥାନ୍ତି—

ସାବଭୌମ ପରିବେଶନ କରେନ ଆପନେ
ପ୍ରଭୁ କହେ ମୋରେ ଦ ଓ ଲଂଘ ବ୍ୟଞ୍ଜନେ ।
ପିଠା ପାନା ଦେହ ତୁମି ଇହା ସବାକାରେ
ତବେ ଉତ୍ତାରୂପୀନ୍ କହେ ଯୋଡ଼ି ବେନିକରେ ।
ଜନେନାଥ କୌଣ୍ଡଳେ କରିପୁ ହେନ ଘେଜନ
ଆଜି ସବ ମହାପ୍ରସାଦେ କର ଆସିଦନ
ଏତ ବଳି କରିପୁ ପିଠା ପାନା ସବ ଖାଓପୁରଳ
ଭିଷା କରିପୁ ଆଚମନ କରଇଲ ।

ତଦନ୍ତର ପ୍ରଭୁ ଯାଇ ଗୋପୀନାଥ ଆରୂପୀଙ୍କ
ଗୃହରେ ବସା କର ରହିଲେ । ଦିନକରେ ସାବଭୌମ
ପ୍ରଭୁଙ୍କ ବାସମ୍ବାନ ଟିତା, ଜାତି, ଗୁରୁ ପ୍ରଭୁର ପରିଚୟ
ଗୋପୀନାଥ ଅରୂପୀଙ୍କୁ ପରିଚାରେ ଆରୂପୀଙ୍କ ଆପଣେ
ପ୍ରଭୁଙ୍କର ପକ୍ଷର ପରିଚୟ ସାବଭୌମଙ୍କୁ ଦେଲେ ।
ସାବଭୌମ ବୈଦାନ୍ତିକ; ସୁତରଂ ନିରାକାରବାଦ !
କିନ୍ତୁ ଚେତନ୍ୟଦେବ ସାକାରବାଦ । କଥା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ
ଧର୍ମ ବିଷୟରେ ତର୍କ ଉଠିଲ । ଉତ୍ତରେ ସ୍ଵ ସ୍ଵ ମତ
ସମର୍ଥନ ନିମନ୍ତେ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ପ୍ରମାଣ-
ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଅବଶେଷରେ
ଶ୍ରମଭାଗବତ ୧ମ ସଂ, ୭ମ ଅଙ୍କ ଆମ୍ବାମ୍ବାମ ୧୦ ମଣ୍ଡଳାକ
ପାଠକର ସାବଭୌମ ୯ ପ୍ରକାର ବ୍ୟାଖ୍ୟା ଦ୍ୱାରା
ଆମ୍ବପକ୍ଷ ସମର୍ଥନ କଲେ । ମାତ୍ର ଚେତନ୍ୟ ଦେବ
ସାବଭୌମଙ୍କ ବ୍ୟାଖ୍ୟା ଏକାବେଳେକେ ପରିତ୍ୟାଗ
କରି ଭିନ୍ନ ଭାବରେ ଅଣ୍ଟାଦଶ ପ୍ରକାର ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିଲେ

ସାଙ୍ଗଭୋମ ପରଜୟ ସ୍ବୀକାର କଲେ ଏବଂ ଚେତନ୍ୟ-
ଦେବଙ୍କ ଶ୍ରାଚରଣରେ ପ୍ରଣତ ହୋଇ ଶିଷ୍ୟର ସ୍ବୀକାର
କଲେ ।

— — —

ଶାଖେନ୍ଦ୍ରେ ଚେତନ୍ୟ ମହାପ୍ରଭୁ

ଉଜ୍ଜଳଭୂମିରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ବିନାଶର ଆସନ
କାଳ ଉପସ୍ଥିତ ଅଥବା ବିନୟୁପାୟ । ଲୋକ-
ମାନଙ୍କର ଧର୍ମ ମନ୍ତରେ କିଛି ପୁରତା ନାହିଁ,
ବୈଦ୍ୟମି ଏବଂ ନାନାପ୍ରକାର ଉପଧର୍ମରେ ଦେଶ-
ପ୍ଲାବିତ, ଅନାହୃତ ଇଷଳମ ଧର୍ମ ଉଜ୍ଜଳର ଉତ୍ତରଦାର
ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଣ୍ଟା କୁଳରେ ନାସିକାପ୍ରବେଶ କରଇବାକୁ
ଉଦ୍ୟତ, ଠିକ୍ ସେହି ଧର୍ମ-ବିପ୍ଳବ ସମୟରେ
'ଧର୍ମ ସରକଣାର୍ଥାୟ' ଭଗବାନଙ୍କ ଅବତାର ରୂପେ
ଯେପରି ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶ ଏବଂ ଚେତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କର
ଆବର୍ଜାବ । ଉଜ୍ଜଳଶଣ୍ଟରେ ପରିଷ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମର
ଦ୍ରଗ୍ଵରକ ଉଜ୍ଜଳିତ ଦୁଇ ମହାପୁରୁଷ ଅଟନ୍ତି ।
ସୁନ୍ଦର ମତ ପ୍ରବୁର ବିଷୟରେ ଉତ୍ସମ୍ପେ ଏକକୁ
ଆରେକ ସହାୟ ହୋଇଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଉଜ୍ଜଳଶଣ୍ଟରେ
ଯେଉଁ ସାଙ୍ଗଭୋମ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମ ପ୍ରକଳତ ଅଛି,
ତାହାର ବୀଜବପନକାରୀ ଅତିବଡ଼ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶେ
ଅଟନ୍ତି । ଚେତନ୍ୟଦେବଙ୍କ ଉଜ୍ଜଳ ଦେଶକୁ
ଶୁଭଗମନ ପୂର୍ବରୁ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶ ବୀଜବପନ
କରିଥିଲେ । ଚେତନ୍ୟଦେବଙ୍କ ଯହିରେ ତାହା
ବୃକ୍ଷରୂପେ ପରିଣତ ହୋଇଅଛି । ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶଙ୍କ
ଉକ୍ତ ବଜର ଆଶ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରି ନ ଥିଲେ ଚେତନ୍ୟ
ଦେବଙ୍କ ମତ ଅଦ୍ୟାବଧି ସ୍ଥାପିତ ଲାଭ କରିଥାନ୍ତା
କି ନାହିଁ, ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସନ୍ଦେହର ବିଷୟ ଅଟେ ।
ବଜଦେଶରେ ଚେତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କ ମତ କର୍ତ୍ତାଭଜା,
ବାଉଳ ପ୍ରଭୃତି ନାନାସମ୍ପ୍ରଦାୟଦାର ନାନାପ୍ରକାର
ବିକ୍ରତ ଭାବ ଧାରଣ କରିଅଛି । ମାତ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶ

ଯେଉଁ ବଜ ବପନ କରିଥିଲେ, ତଦୁତ୍ତନ ବୃକ୍ଷ ଅଦ୍ୟାବଧି
ଅଷ୍ଟଭୂବରେ ରହିଅଛି । ସେଥିରେ ହସ୍ତକ୍ଷେପ
କରିବାକୁ କେହି ସାହସୀ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି । କେବଳ
ଧର୍ମ ରୂପେ, ଭାଷାପ୍ରଗର ବିଷୟରେ ଉଜ୍ଜଳଭୂମି
ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶଙ୍କଠାରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରଣୀ । ଅଦ୍ୟାବଧି
ପାୟ ଅର୍ଦ୍ଧପ୍ରସ୍ତୁ ବର୍ଷ ଗତ ହୋଇଅଛି । କୋଟି
କୋଟି ନର ନାଶ କାଳସୋତରେ ଭସି ଯାଇଅଛନ୍ତି,
ମାତ୍ର ନିରକ୍ଷର ଗୋପାଳକ ଶିଶୁତ୍ତାରୁ ରଜା
ମହାରଜା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏପରି କେହି ଲୋକ ଥିଲେ ବା
ଆଜନ୍ତୁ ଯାହାକୁ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶଙ୍କର ଅନ୍ତରେ ଦୁଇପଦ
କରିବା ନ ପରିଚେ; ଅଥବା ଯେ ଦାଶଙ୍କ ନାମ
ଶୁଣିନାହାନ୍ତି ଏହା ଆମ୍ବେମାନେ ଅନୁମାନ କରି
ପାରୁନାହୁଁ । ଭାଣ ଏବଂ ଧର୍ମପ୍ରଗର ସମ୍ବନ୍ଧରେ
ଉଜ୍ଜଳଭୂମି ଅର୍ଯ୍ୟତ, ଅନନ୍ତ, ଯଶୋବନ୍ତ, ବଲରାମ
ଏବଂ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶ ଏହି ପଞ୍ଚ ମହାପୁରୁଷଙ୍କଠାରେ
ବିଶେଷ ରଣୀ । ମାତ୍ର ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜଗନ୍ନାଥ
ଦାଶ ସମ୍ପ୍ରଧାନ ଅଟନ୍ତି ।

ବିବିଧ ପୁରାଣରେ ବନ୍ଦୀତ ଅଛି ଚେତନ୍ୟ
ଦେବ ଶାକୃଷ ଅଂଶରୁ ଏବଂ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶ ରଧିକା
ଅଶାରୁ ବୈକୁଣ୍ଠଧାମରୁ ଆସି ପୃଥିବୀରେ ଅବଶ୍ୱର୍ଣ୍ଣ
ହୋଇଥିଲେ । ଏହି ପୌରଣୀକ ବାକ୍ୟପ୍ରତି ଆସ୍ତା
ସମ୍ପାଦନ କରିବା ବିଷୟରେ କୁଣ୍ଠିତ ଅଧୂନାତନ
ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜ୍ଞାନାଲୋକପ୍ରାୟ ଏପରି ଅନେକ ପାଠକ
ଆଇ ପାରନ୍ତି । ମାତ୍ର ଚେତନ୍ୟ ଦେବ ଓ ଜଗନ୍ନାଥ
ଦାଶ ଏ ଉତ୍ସ ଯେ ଅପ୍ରାକୃତ ଏବଂ ଶିଶୁରଙ୍କ ବିଶେଷ
ଅନୁଗୃହୀତ ମହାପୁରୁଷ ଥିଲେ, ନିଶ୍ଚୟ ଏ ବିଷୟର
ପ୍ରତିବାଦ କରିବାକୁ କେହି ସାହସୀ ହେବେ ନାହିଁ ।

ଅତିବଡ଼ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶ ଏବଂ ଚେତନ୍ୟ
ଦେବଙ୍କ ପରିଷର ମିଳନ ସମ୍ବାଦ ଆମ୍ବେମାନେ
ଜଗନ୍ନାଥରିତାମୃତରୁ ଉତ୍ତାର କରିବୁଁ । ତତ୍ପରେ

ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଜନ୍ମବୃତ୍ତନ୍ତ ଏବଂ ବାଲ୍ୟଜୀବନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କବି ଦିବାକର ଯାହା ଲେଖିଯାଇଅଛନ୍ତି, ତାହା ଉଲ୍ଲେଖ କରିବା ଅସଙ୍ଗତ ହେବ ନାହିଁ ।

ଗୋଲେକ ବୈକୁଣ୍ଠଧାମରେ ଶାକୃଷ୍ଟଚନ୍ଦ, ମାନବ-ରୂପରେ ପୃଥିବୀର ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିବା ସକାଶେ ସ୍ଵିକୃତ ହୋଇ ଶାମଣ ରଧକାଙ୍କୁ କହିଲେ :—

‘ଯୁଣା ଅଂଶମା ରଧା ରୁହିଁ’, ବୋଇଲେ ଜାତ ହୃଥ ମହୀ ।
ମନ୍ତ୍ର ରାଜା ରାମାଦି ନାମ, ସମ୍ପାରେ କରାଥ କର୍ତ୍ତନ ।
ଅଞ୍ଜିତ୍ରମାଣେ ସେଅଇଲେ, ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟ ଜନ୍ମ ହେଲେ ।
ନାମ କପିକେଶର ବୁର, ଶାସନ ମଧ୍ୟେ ତାଙ୍କ ଘର ।
ପୁରାଣପତ୍ରା ଭଗବାନ, ପଢା ବୋଲିଣ ପହି ନାମ ।
ଜନମ ନୋହେ ଯେବେ ମହୀ, ତେବେ ଯେ ଭକ୍ତି ହୁଏ
ନାହିଁ ।

ତେଣୁ ସେ ପହିର ଉଦରେ ଜନ୍ମିଲେ ବାଳକ ବେଶରେ
ଭାବୁକ ଶୁଳ୍କାଷ୍ଟମୀ ଦିନ, ବେଳ ମଧ୍ୟାହ୍ନ କାଳେ ଜନ୍ମ ।
ବୁଧ ଅନୁରାଧା ବିତ୍ତରେ, ମାହେଦ୍ରଗୁ ରୁଙ୍କ ବେଳାରେ ।

x

x

x

ଦ୍ଵାଦଶ ବରଷର ବେଳେ, ମିତା ବିବାହ ବିରୁଦ୍ଧରେ ।
ପିତାକୁ ବିଭା ନାସ୍ତି କଲେ, ସମଗ୍ର ବିଦ୍ୟାକୁ ଘୋଷିଲେ ।
ଯଜ୍ଞବ୍ଳେଦ ହାମ ବେଦକୁ, କଣ୍ଠୁସ୍ତ କଲେ ଯେ ତାହାକୁ ।
କଳାପ ବର୍ଷମାନ ଦୁଇ, ରଖିଲେ କିହ୍ନାଅଗ୍ରେ ଥୋଇ ।
ସକଳ ଶାସ୍ତ୍ର ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ, ଭାଗବତ ସମଗ୍ର ଘୋଷିଲେ ।
ଶ୍ରାବମାୟୁଷ ଗଛ ସାଖ, ଭାଗବତରେ ଦେଲେ ବୁଦ୍ଧି ।
ଦ୍ଵାଦଶ ସ୍କର ଭାଗବତ, ଟୀକାଟିପ୍ରଣୀ ଯେ ସମସ୍ତ ।
ହେଲୁ ଅଷ୍ଟାଦଶ ବରଷ, ଏମାନ ସାଧିଲେ ବିଶେଷ ।

x

x

x.

ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶେ ଅଷ୍ଟାଦଶ ବର୍ଷ ବ୍ୟୁଷ
ସମୟରେ ସମସ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ର ଅଧ୍ୟୁନ ସମାପ୍ତ କରି

ଧର୍ମଚରଣରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ଜଗତର ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ସଦ୍ଗତିର ଉପାୟ ଉତ୍ତାବନରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ଥାନ୍ତି, ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ଶାର୍ଚେତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କ ସହିତ ତାହାଙ୍କର ଭେଟ ହେଲୁ ।

ଶ୍ରୀ ଅନ୍ତିବନ୍ଧ ଜଗନ୍ନାଥ, ଦଶମନ୍ତର ଭାଗବତ ।

ଶାବ୍ଦି ସୁତିର ବିରୁଦ୍ଧ, କରନ୍ତି ଗରଣଣ ଆଗର ।

ଏହି ସମୟେ ଶାର୍ଚେତନ୍ୟ, ସଙ୍ଗେ ଦେନିଣ ସଖାଗଣ ।

ବଟତଳରେ ବିଜେ କଲେ, ପୁରାଣ ଶୁଣି ତୋଷ ହେଲେ ।
ପ୍ରେମ ଭାବରେ ଶାର୍ଚେତନ୍ୟ, ଦାଶକୁ କଲେ ଆଳିଙ୍ଗନ ।

ଶାର୍ଚେତନ୍ୟ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶକୁ ଆଳିଙ୍ଗନ କରି
ଅତ୍ରେ ଦିବସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାବାବେଶରେ ଅର୍ତ୍ତତନ୍ୟ-
ବପ୍ଲାରେ ଥିଲେ—

“ଆତ୍ମାର ଦିବସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତେ, ବୁଦ୍ଧ ରହିଲେ ଭାବଚିତ୍ତେ ।”

x

x

x

ବୈଷ୍ଣବବୃତ୍ତ ଯେତେ ଥିଲେ, ମାନ୍ୟକରି ବସାକୁ ଗଲେ
ପ୍ରତିଦିବସ ଚଇତନ୍ୟ, ଆସନ୍ତି କରି ଦରଶନ ।

ବଟତଳେ ପୁରାଣ ଶୁଣି, ଦଣ୍ଡେ ରହନ୍ତି ପ୍ରେମ ଗୁଣି ।”
ମାତ୍ର ତାହାଙ୍କର ସହତରମାନେ ବଙ୍ଗଦେଶିପୁ ।

“ବୈଷ୍ଣବବୃତ୍ତ ଯେତେ ଥିଲେ, ଏମନ୍ତ ଦେଖି ବିରୁଦ୍ଧରେ,
ଉତ୍କଳ ଭ୍ରାତୃଣ ସହିତେ, ଭାବ ବଢାଇଲେ ନିରତେ ।
ଏହି ରଜ୍ୟରେ ଏ ରହିବେ, ଉତ୍କଳୀ ଧର୍ମ ଆଚରିବେ ।
ଏ ସବୁ ଛଡାଇବା ଆମେ, ଏମନ୍ତ ବିରୁଦ୍ଧ ଆରମ୍ଭେ ।”

ଏହି କଥା ପରମାର ବିରୁଦ୍ଧ କରି ଶାର୍ଚେତନ୍ୟ
ଦେବଙ୍କୁ—ବୋଇଲେ ଉତ୍କଳୀ ଭ୍ରାତୃଣ, ଅପ୍ରକଟ ଦେଖି
ଯେ ଆପଣ ଏହାଙ୍କୁ ମଣି କରିବାରେ, ନିଷେଧ ଅଛି ଯେ
ଶାସ୍ତ୍ରରେ । ଚେତନ୍ୟ ଦେବ ବୈଷ୍ଣବମାନଙ୍କ ବାକ୍ୟ
ଶୁଣି ବରକୁ ହୋଇ କହିଲେ—

ଦ୍ଵାରକାପୁର ଦିଗବାନ, ବ୍ରାହ୍ମଣୀ କରିଛନ୍ତି ମାନ୍ୟ ।
ସବ ଦେବତା ବିଷ୍ଣୁ ଦେହେ,
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦେହେ ବିଷ୍ଣୁ ରହେ ।

×   ×   ×

ଏ ବାରତା ଦାଶେ ପାଇଲେ, ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଦଶ ନକୁ ଗଲେ ।
କେତେ ଅଭିନ୍ଦା ଦେନ କରେ,
ମିଳିଲେ ଯାଇ ମଠାରେ ।

ସାରଣ ସମୁଦ୍ର ସ୍ନାହାନ, ବସାରେ ବିଜେ ଶ୍ରୀ ଚେତନ୍ୟ
ଦାଶେ ଧୋଇଣ ବେନ୍ଦରସ୍ତ, ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ କଲେ ଦଶ୍ଵବତ ।
ଆଜ୍ଞା ଯେ କଳ ଶ୍ରୀ ଚେତନ୍ୟ, ଆସହେ ଦାସେ ଭକ୍ତିପୂର୍ଣ୍ଣ
ଜାଃ ରଃ

ଚେତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କ ଅଭିର୍ଥନା ଗ୍ରହଣ କରି
ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶ ଆସନ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଉକ୍ତ ସମୟରେ
ଗୁରୁତ୍ବରୁ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଉତ୍ସବୁଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କେତେଷବେ
ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କଥୋପକଥନ ହେଲ । ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶଙ୍କର
ଧର୍ମ ଏବଂ ଉକ୍ତତ୍ତ୍ଵ ବିଷୟରେ ପ୍ରଗଢ଼ ଜ୍ଞାନ ଦେଖି
ଶ୍ରୀ ଚେତନ୍ୟଦେବ ଆଜ୍ଞା କଲେ—“ହେ ଦାଶେ,
ଧାର୍ମିକତରେ ଏବଂ ଜ୍ଞାନଗୌରବରେ ତୁମେ ଆମ୍ବଠାରୁ
ଅତି ବଡ଼ ଅଟ, ଏଥକୁ ‘ଅତିବଡ଼’ ଏହି ପଦ ପାଇବାର
ଯୋଗ୍ୟ ।” ପାରିବଦମ୍ଭୁଳୀଙ୍କ ସାକ୍ଷାତରେ ଅତିବଡ଼
ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶ ବୋଲି ସମ୍ମୋଧନ କଲେ । ଜଗନ୍ନାଥ
ଚରିତାନ୍ତର ବନ୍ଦିତ ଅଛି—

“ଆପଣା ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ ପାଲ୍ଲେଖି, କଷାବସନ ଅଙ୍ଗ କାଢି ।
ଦାଶଙ୍କ ଶିରେ ବାନ ଦେଲେ, ଅତି ବଡ଼ ବୋଲି
ବୋଇଲେ ।

ପ୍ରତି ଦିବସ ସ୍ନେହରିତେ, ଡାକନ୍ତି ଅତିବଡ଼ ନିତ୍ୟ ।
ଶ୍ରୀ ଅତିବଡ଼ ଜଗନ୍ନାଥ, ଡାକନ୍ତି ମାନବ ସମସ୍ତ ।
ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ମୁଖୁଁ ଶୁଣି, ସବେ ବୋଇଲେ ଏହି ବାଣୀ ।
ଏ ଶ୍ରୀଦେବାନ କେତେବିନା, ଶ୍ରୀ ପୁରୁଷୋତ୍ତମେ ରହିଲେ

ଅତିବଡ଼ ବୋଲି ବୋଲିଲେ, ବୈଷ୍ଣବ ଦୁଃଖକଲେ ଚିତ୍ତେ
ଓଡ଼ିଆ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଅଣାଇ, ବୋଇଲେ ଅତିବଡ଼ ଏହି ।
ଆଜିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେବା କଲୁଁ, ସମସ୍ତେ ସାନ ପଦେ ଗଲୁଁ ।
ଏହାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯେବେ ଥିବା, ଏହି କଥା ସିନା ଶୁଣିବା ।

×   ×   ×

ଏମନ୍ତେ କେତେ ଦିନଗଲ, ଅତିବଡ଼ କଥା ବାଧିଲ ।

×   ×   ×

ଚେତନ୍ୟ ଦେବ ପରପରରେ ଏହି ଦିଷ୍ଟପୁ
ଅବଗତ ହୋଇ ପାରିଷଦମାନଙ୍କୁ କହିଲେ, ଏହି
ଷେବର ମହିମା ଅପାର, ଏ ଶ୍ରାନ୍ତବାସୀ ଦିପ୍ରଗଣ
ପୂଜମଧ୍ୟ ଅଟନ୍ତି—ଅତିବଡ଼ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶ ସରକୁଳ
ଜାତ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ବିଦାନ ଏବଂ ଧାର୍ମିକପ୍ରଧାନ ।
ଆମ୍ବ ମତରେ ସେ ଆମ୍ବଠାରୁ ଅତି ବଡ଼ ଅଟନ୍ତି—

“ଏ ଷେଷ ଟେକା ଯେ ପାଷାଣ ଇଙ୍କର କାଷ୍ଟ ବାଲିମାନ ।
ଅନ୍ୟ ରଜ୍ୟକୁ ସେ ଦେବତା, ମନୁଷ୍ୟ ଅବା କେତେ
କଥା ।

ଏ ଦେନ ଅତିବଡ଼ ବାଣୀ ଦାଶଙ୍କ ଚିତ୍ତ ନୁହେ ପୁଣି ।

×   ×   ×

ଏ ଶବ ପ୍ରଭୁ ମୁଖୁଁ ଶୁଣି, ସବ ବୈଷ୍ଣବ ଦୁଃଖ ମଣି ।
ବିରୁଦ୍ଧ କଲେ ସବ ଚିତ୍ତେ, ଥିବାର ନୁହେଟି ଉଚିତେ ।
ଏ ଶବ ମନରେ ଭାଲିଲେ, ପ୍ରଭୁଙ୍କ ସ୍ନେହ ଦୂର କଲେ ।
ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ସଙ୍ଗ ଶୁଣି, ଯାଜନଗ୍ରବୁ ଦେଲେ ଧାତ୍ର ।
ରହିଲେ ଯାଜନଗ୍ରେ ଯାଇଁ, ଏଣେ ଶ୍ରୀଚେତନ୍ୟ ଗୋପାଇଁ
ଷଟ୍ ମୁଣ୍ଡି ବୈଷ୍ଣବଙ୍କ ଭୁଲେ, ଶ୍ରୀ ପୁରୁଷୋତ୍ତମେ ରହିଲେ
ଭକ୍ତିମାନଙ୍କ ସ୍ନେହ ଚିତ୍ତେ, ଦୟା ବହିଲେ ହୃଦଗତେ ।
ବୈଷ୍ଣବ ହରିଦାସ ନାମ, ସକଳ ମତେ ପ୍ରିୟତମ ।
ତାଙ୍କ ପେଣ୍ଟିଲେ ଦୟାବହି, ଏବଂ ମହନ୍ତେ ଆଶ ଯାଇ ।
ପଦିକାର ଶ୍ଲୋକ ଲେଖିଲେ, ହରିଦାସଙ୍କ ହଷ୍ଟେ ଦେଲେ

×   ×   ×

ଆଜାର ହରିଦାସ୍ ଗଲେ, ଯାଜନଗରେ ପ୍ରବେଶିଲେ ।
ସବ୍ ବୈଷ୍ଣବେ ମାନ୍ୟ କରି, ବସିଲେ ସଭକୁ ବିଷ୍ଟାର ।
ସବ୍ ବୈଷ୍ଣବ ସନମତେ, ପରିକା ଦେଲେକ ଅଗ୍ରତେ ।
ଜଗଦାନନ୍ଦ ଚନ୍ଦବର୍ତ୍ତୀ, ସଭାର ଶାନ୍ତିଶେ ପଡ଼ନ୍ତି ।

ବୈଷ୍ଣବମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଶାରୋତ୍ତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କ ପଦ-
“ତୃଣାଦପି ସୁମାତର ତରେରାପି ସହିଷ୍ଣୁନା,
ଅମାନିନା ମାନତଦନ କାର୍ତ୍ତିମାଯୁଃ ସଦା ହରଃ”
ଶୁଣି ବୈଷ୍ଣବେ ଛାଇ ହୋଇ, ବୋଇଲେ ହରିଦାସେ
ଗୁହଁ ।

ଆମ୍ବର ସ୍ମୃଦ୍ଧ ଅଛି ଯେବେ, ଏଠାରୁ ଯେନି ଯାନ୍ତି
ତେବେ ।

ନ ଦେଖି ଚେତନ୍ୟ ଚରଣ, ନ ଯିବୁଁ ଏ ଷେଷଦରେଣ
ଶୁଣିଣ ହରିଦାସେ ଗଲେ, ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଏ କଥା କହିଲେ ।
ଶୁଣିଣ ଚେତନ୍ୟ ଗୋପାଳୀଁ, ଅତିବଢ଼ ଦାଶଙ୍କୁ ଗୁହଁ ।
ବୋଇଲେ ଯାଜନଗ୍ରେ ଯିବା, ସକଳ ବୈଷ୍ଣବେ
ଆଶିବା ।

ଅତିବଢ଼ ସ୍ମୃତି ବୋଇଲେ, ମୋ ଲାଗି ସଫେ ରୁଷି ଗଲେ
ସେଠାକୁ ଯିବି ମୁଁ କେମନ୍ତେ, ହୋଧ ବହିବେ ସଫେ
ତିତ୍ରେ ।

ଶା ମହାପ୍ରଭୁ ଆଜା ଦେଲେ, ମିଶାଇ ଦେବି ତାଙ୍କ ତୁଲେ
ଆମ୍ବର ବଚନ ରହିବ, ତାଙ୍କ ତୁମର ପୁଁତି ହେବ ।
ଷୟ ମୁଣ୍ଡି ବୈଷ୍ଣବ ସଙ୍ଗେ, ଯାଜନଗରେ ପ୍ରଭୁ ବିଜେ ।
ପ୍ରବେଶ ଯାଜନଗ୍ରେ ଯାଇ, ବୈଷ୍ଣବବୃଦ୍ଧ ଜନ୍ମ ଯହି ।
ଶୁଣି ବୈଷ୍ଣବେ ତୁଷ୍ଟ ହେଲେ, ଦୂରକୁ ପାଗ୍ରୁଟି ଅଇଲେ
ଆଗତ ସ୍ଵାଗତ ଦ୍ରୋଜନ, ଏ ଶାରି ଗଲା କିଣ୍ଠିଦିନ ।
ଦିନେକ ଅଶ୍ଵବ ହରଷେ, ଡାନିଲେ ଅତିବଢ଼ ଦାଶେ ।
ପ୍ରଭୁକଥା ଯେଣୁ ଶୁଣିଲ, ବୈଷ୍ଣବେ ଅତି ଦୃଷ୍ଟି କଲେ ।
ଯେଉଁ କଥକୁ ଏତେବୁର, ଏବି ବୋଇଲେ ମେ
ଉଦ୍‌ଗର ।

ପୁରୁଷୋତ୍ତମେ ଯେବି ଯିବା, ଏହି କଥା ସିନା ଶୁଣିବା

ଏହି କଥା ଶୁଣି ଚେତନ୍ୟ ଦେବ କହିଲେ—
ତୁମେ ବା ଦୁଃଖ କର ଚିତ୍ତ, ଏ ଅତିବଢ଼ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଆମ୍ବ ବଚନ ଅନ୍ୟ ନୋହି, ଏ ଅତି ବଢ଼ ଯେଗ୍ୟ
ହୋଇ ।

ଆମ୍ବୋମାନେ ଏ ଷେଷର ଦୁଇଗୋଟି କଥା
ଦେଖୁଅଛୁଁ; ଚେତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କର ଉଜ୍ଜଳଦେଶ ପ୍ରତି
ଶ୍ରବା ଓ ସୁଜାତାପୁ ବିପ୍ରପ୍ରାତି ଏବଂ ସାଧୁ ସଦତ୍ୟାଗୀ
ବୈଷ୍ଣବମାନଙ୍କର ବିଦେଶ ଭାବ । ଶା ଚେତନ୍ୟ ଦେବ-
ଙ୍କର ପଦିଷ ଦେଶ, ପିତାମହଙ୍କ ଜନ୍ମପ୍ଲାନ, ସ୍ଵ ମତ
ପ୍ରଭୁର ପ୍ରଶନ୍ତ ଷେଷ ଉଜ୍ଜଳ ଦେଶପ୍ରତି ଏତେ
ଦୂର ମାୟା, ପ୍ରୀତି ଏବଂ ଭଲ୍ଲ ଥିଲ ଯେ, ସେ ସନ୍ୟାସ
ଜୀବନର ଚତୁର୍ବିଂଶତି ବର୍ଷ ଯାବତ୍ ଉଜ୍ଜଳ ତ୍ୟାଗ
କରି ଯାଇ ନାହାନ୍ତି—

“ଛପୁ ବଜ୍ରର କୌଳ ବାଛେ ଗମନାଗମନ ।

X   X   X

ଶେଷ ଅଷ୍ଟାଦଶ ବର୍ଷ ମାଲାରେ ବାସ ।”

ରୋଚି:

ଉଜ୍ଜଳୀସୁମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ତାହାଙ୍କର ପ୍ରଗାଢ଼
ସ୍ଵେଚ୍ଛ ଏବଂ ପ୍ରୀତି ଥିଲ । ବଜୀପୁ ଯେ ସମସ୍ତ ମହା-
ପୁରୁଷ ପ୍ରଭୁଙ୍କର ନିତାନ୍ତ ଅନୁରଙ୍ଗ, ତୁଣ ସହଚର,
ଧର୍ମ ରକ୍ତ, ଧର୍ମ ପ୍ରଭୁ ବିଷୟରେ ପ୍ରଧାନ ସହାୟ
ଏବଂ ଗ୍ରୂପୁ ରୂପେ ତାହାଙ୍କର ଅନୁଗାମୀ ହୋଇଥିଲେ,
କେବଳ ଜଣେ ଉତ୍କଳୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶଙ୍କ
ଅନୁରୋଧରେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ କୁଣ୍ଠିତ
ହେଲେ ନାହିଁ । ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶଙ୍କ ସହିତ ଶାରୋତ୍ତନ୍ୟ-
ଙ୍କର ମିଳନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆମ୍ବୋମାନେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଚରିଷରେ
ଗୋଟିଏ ବିଶେଷର ଦେଖୁଅଛୁଁ । ଚେତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କ
ବିଶ୍ୱାସ, ଜଗତ ସଂସାରରେ କେହି ତାହାଙ୍କର ନୁହେ ।
ସେ କାହାର ନୁହନ୍ତି । ହୃଦୟବଳ୍ଲଭ ନେତ୍ରପ୍ରତିମା
ବିଷ୍ଣୁପ୍ରିୟାଙ୍କୁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅନୁରୋଧରେ ପରିତ୍ୟକ୍ତ

ପୁଷ୍ପମାଳା ପରି ଏବେ ଜନନୀ ଶାରୀ ଦେଖାଙ୍କୁ ମସ୍ତକର
ଜେଣ ସମାନ ସହଜରେ ଧରିଯାଗ କରି ଆସିଲେ ।
ଗୁହ୍ୟାଗ ସମୟରେ କହିଥିଲେ—

“ଧରିଯା ଯୋଗୀର ବେଶ ପାବ ଦେଶେ ଦେଶେ”
ଯଥା ଗେଲେ ପାବ ପ୍ରାଣନାଥେର ଉଦ୍‌ଦେଶେ ।”

ସୁ ବଳ ସହିତ ନିକାଳଯାଏ! ସମୟରେ
ରଙ୍ଗାର ହୋଇ “ଡନ୍ଦୁ” ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ଆସୁଅଛନ୍ତି,
ବାଟରେ—

“କତ ଦୂରେ ଗେଲେ ମାତ୍ର ଦାନ ଦୁରଗୁର
ରଖିଲେକ ଦାନ ରୁହେନ ଦେପୁ ଯାଇବାର”
ଚେଃ ମଃ

ମାତ୍ର ପ୍ରଭୁଙ୍କ ତେଜ ଦେଖି ବିନା ଦାନରେ ବାଟ
ଗୁଡ଼ିଦେଲା ଏବେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ସହଯାତ୍ମିମାନଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି
ପରିବିଲା—

“କିଞ୍ଚିତିଲ ତୋମାର କତକ ଲୋକ ହୁଏ ।
ଚେଃ ମଃ

ପ୍ରଭୁ କହେ ଜଗତେ ଆମାର କେହ ନାୟ
ଆମି ଓ କାହାର ନହିଁ କହିଲ ନିଶ୍ଚପୁ ।

.....ଏକ ଆମି ଦୁଇ ନାହିଁ
ଅଥବ.....ସକଳ ଆମାର ।”

ଅର୍ଥାତ୍ ସେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି, ସେ ବିଶ୍ୱାସରେ
ଏବେ ବିଶ୍ୱାସାର ତାହାଙ୍କର ।

ସେହି ସମର୍ଣ୍ଣୀ ସନ୍ୟାସୀ ପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶଙ୍କୁ
ବିଶେଷ ଅପଣାର ଜ୍ଞାନ କରି ତାହାଙ୍କୁ ହୃଦୟ ସମର୍ପଣ
କରିଥିଲେ ଏବେ ସେହି ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶଙ୍କ ସହବାସ
ଅନୁରାଧରେ ଶ୍ରାନ୍ତସଧାମକୁ ଧର୍ମର୍ଜନ ଓ ଧର୍ମ
ପ୍ରଚୁରର ପ୍ରଶ୍ନା କ୍ଷେତ୍ର କରି ସମସ୍ତ ଜୀବନ ଅତିବାହିତ
କୁରିଥିଲେ ।

୧ ନ୍ୟେ ଏ ମସ୍ତ ମହାପୁରୁଷ କେବଳ ଚେତନ୍ୟ
ଦେବଙ୍କ ଦଉ ଧର୍ମ ଭାବରେ ଏବେ ତାହାଙ୍କ ପ୍ରେମରେ
ଉନ୍ନତି ହୋଇ “ସୁର୍ଗାଦପି ଗର୍ବପୂରୀ” ଜନମ
ଜନ୍ମଭୂମି, ହୃଦୟବଲ୍ଲଭ ଜ୍ଞାନ ମରିଜନ ସମ୍ବାର
ବନ୍ଧନର ରଜ୍ସୁରୁପ ସଥାସନ୍ସୁ ଅବଲାଙ୍ଘନେ
ପରିତ୍ୟାଗ ଦୂରକ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପଣ୍ଡାଦ୍ଵାରୀ ଏବେ ଶ୍ରୀପୁ
ସମାନ ଅହନ୍ତିର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଥିଲେ ଏବେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ
କ୍ଷଣିକ ବିରହରେ ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ ଜଗତ୍ ସମ୍ବାର
ମିରଙ୍ଗନ ପରି ପଣ୍ଡାଦ୍ଵାନ ହେଉଥିଲା, ସେମାନେ
ଅତି ତୁଳି ଅସମ୍ଭାନ ସହ୍ୟ କରିବାକୁ କ୍ଷମ ହେଲେ
ନାହିଁ । ବୈଷ୍ଣବମାନେ ଆପଣାମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଭୁଙ୍କର
ନିତାନ ବିଶ୍ୱାସ ଭକ୍ତ ଓ ବିଶେଷ ଅନୁଗୁଣାତ ବୋଲି
ଜ୍ଞାନ କରୁଥିଲେ । ମାତ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶ ଅତିବଢ଼ି
ପଦ ପାଇବାରୁ “ତୃଣାଦପି ପୁନାରେନ—ତରେରପି
ସହିଷ୍ଣୁନା—” ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମର ସାଜମନ୍ତ୍ର ବିସ୍ତରଣ
ପୂର୍ବକ ଅନ୍ୟତ୍ବ ରୁଳିଗଲେ । ଆମ୍ବେମାନେ ମଧ୍ୟ
ଦେଖିଅଛୁଁ କେବଳ ଚେତନ୍ୟଙ୍କର ତାତ୍କାଳିକ
ସଙ୍ଗୀମାନଙ୍କର ନୁହେ, ବଜଦେଶୀଯ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବୈଷ୍ଣବ-
ମଣ୍ଡଳୀର ମଧ୍ୟ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶଙ୍କ ପ୍ରତି ଗୋଟାଏ କିପରି
ପ୍ରକଳ୍ପ ବିଦେଶ ଭାବ ଥିଲ ପରି ଜଣାଯାଏ । ଗୋୟାମୀ
ଗ୍ରନ୍ଥକାରମାନେ ଚେତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କ ଶ୍ରାନ୍ତସ୍ଥ
ତାବଣାୟ ଲୁଳା ଆପଣା ଆଦଶା ଗ୍ରନ୍ଥରେ ବିଶଦ-
ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣନ କରି ପାଇଅଛନ୍ତି । ପ୍ରଭୁଙ୍କ କ୍ଷେତ୍ରସ୍ଥ
ଲୁଳାମଧ୍ୟରେ ସାବଧୌମଙ୍କ ସହିତ ଶାଶ୍ଵାର୍ଥ ବିଶ୍ଵର
ଏବେ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶଙ୍କ ସହିତ ସମ୍ବନ୍ଧିତ ଏହି ଦୁଇ
ଗେଟି ପ୍ରଧାନ ଦଟନା । ମିଳନ ସମୟରେ ଉଭୟଙ୍କ
ବୟସ ସମାନ; ଅର୍ଥାତ୍ ୧୪ ବର୍ଷ ହୋଇଥିଲା । ଚେତନ୍ୟ
ଦେବଙ୍କ ଜନ୍ମ ୧୪୦୭ ଶକ, ପାଲଗୁନ ପୂର୍ଣ୍ଣମା,
ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶଙ୍କ ଜନ୍ମ ମଧ୍ୟ ୧୪୦୭ ଶକ, ଶତ୍ରୁ
ଶୁକ୍ରାଷ୍ଟ୍ରମୀ । ଉଭୟେ ଯେମନ୍ତ ପରମଶିଖ କରି ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ
କରିଥିଲେ । ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶଙ୍କ ସହିତ ସମ୍ବନ୍ଧିତ ବୃତ୍ତାନ୍ତ
ଉଜ୍ଜ୍ଵଳା କରିଥିଲେ ବୋଧ କରୁଁ ଚେତନ୍ୟରଚିତା-

ମୃତରେ ଦଶଅଧ୍ୟାୟ ପାଠ ବଳ ପଡ଼ିଥାଏନ୍ତା; ମାତ୍ର କୃଷ୍ଣଦାସ କବିରୁଜେ ବା ଅନ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥକାର ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶଙ୍କ ନାମୋଙ୍କଳିତ ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପ୍ରସଙ୍ଗ ଲେଖି ନାହାନ୍ତି ।

“ଶ୍ରାନ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ଆର ଉଦ୍ଧାରନ ଦାସ

ଜିତା ମିଶ୍ର କାଠକାଟା ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶ ।

ରେ: ଶ୍ରୀ ପାଠୀ

ବୈଷ୍ଣବ ଗୋସାର୍ଲିମାନେ ଯେ କେବଳ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶଙ୍କ ଛ୍ୟାଗ କରିଯାଇଥିଲେ ଏମନ୍ତ ନୁହେଁ, ଉଜ୍ଜଳ ଦେଶ ପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କର କେମନ୍ତ ଗୋଟାଏ ହୋଧ ଥିଲା । ଗୋପ୍ୟମୀ ବୃଦ୍ଧାବନ ଦାସ ଚେତନ୍ୟ ଭାଗବତରେ ଲେଖିଅଛନ୍ତି—

“ଗଙ୍ଗାରେ ସୁଣ୍ୟମ୍ବାନ ସକଳ ଥାକିଛେ ।

ବୈଷ୍ଣବ ଜନ୍ମପୂର୍ବ କେନ ଅଶୋତ ଦେଶେତେ ।”

ଅର୍ଥାତ୍ ଉଦ୍ଧଶ ପର ଅପବିଷ ଦେଶର ବୈଷ୍ଣବ ଜନ୍ମବା ଅନୁଭବ ।

“ଆପନେ ହଇଲୁ ଅବଶ୍ୟକ୍ଷେ ଗଙ୍ଗାରେ
ସଙ୍ଗେର ପାର୍ଶ୍ଵଦ ଜନ୍ମପୂର୍ବ ଦୂରେ ଦୂରେ !”

X X X

“ଯେ ଦେଶେ ପାଣ୍ଡବ ଗେଲ କାହିଁ କଦାଚିତ ।

ଚେତନ୍ୟ ଦେବ କ ସକାରେ ଅପାଣ୍ଟବା ଦେଶକୁ
ଆସିଥିଲେ ବୃଦ୍ଧାବନ ଦାସତାକୁରେ ସେଥିର ଗୋଟାଏ
କୌଣସି ଦେଉଅଛନ୍ତି :—

“ହସାର ତାରିତେ ଶ୍ରୀଚେତନ୍ୟ ଅବତାର ।”

X X X

ଶୋଶ ଦେଶ ଶୋଶ କୁଳେ ଆପନ ସମାନ

ଜନ୍ମାଇଯା ବୈଷ୍ଣବ ସବାରେ କରେ ସାଶ ।

ରେ: ଶ୍ରୀ

ଅର୍ଥାତ୍ ଶୋଶ ଦେଶ ଓ ଶୋଶ କୁଳରେ ଆପଣା
ସମାନ ବୈଷ୍ଣବ ଜନ୍ମାଇ ସେମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ତାର କରିବାକୁ
ହେବ, ଶ୍ରୀ ଚେତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କର ଏହିପରି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ
ଥିଲ, ସେଥି ସକାଶେ ସେ ସ୍ମୃତିଶା ସାର ଶୋଶ ଶୋଶ
ଭାବ ଗୋଟାଏ ଅପବିଷ ଦେଶ ଉଦ୍ଧଶ ପାଇଥିଲେ ।

ମାତ୍ର ସ୍ଵପୁଂ ଶ୍ରୀଚେତନ୍ୟ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର କିପରି
ଧାରଣା ଥିଲ, ତାହା ଶ୍ରୀମନ୍ତ ବାକ୍ୟରୁ ବୁଝନ୍ତି ।

“ଯଦ୍ୟପ୍ରେୟଷ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ସବଗଳ ସବଭାବନଙ୍କ
ସନ୍ତୁ ଷେଷାଣି ରୂପାନ୍ତି ସବ ପାପହରଣି ବୈ ।
ଏତତ୍ ଷେଷ ବରଞ୍ଚାସ୍ୟ ବପୁରୁଷଙ୍କ ମହାମୂଳଙ୍କ
ସ୍ଵପୁଂ ବପୁଷ୍ପାନ୍ତି ତଥାପ୍ତେ ସୁନାମ୍ନା ଖ୍ୟାପିତଙ୍କ ହି ତା
ତଥ ଯେ ଶ୍ରାବୁମିଛନ୍ତି ତେ ସବେଳ୍ପି ହତାହସଃ ।

କିଂ ପୁନପ୍ରତି ତିଷ୍ଠନ୍ତୋ ଯେ ପଶ୍ୟନ୍ତ ଗଦାଧରମ୍”
(ସ୍ତରପୁରାଣ ଉଜ୍ଜଳଶତ୍ରୁପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟେ, ୯।୧୦।୧୧।
ଶ୍ଲୋକ ।)

ଅସ୍ୟାର୍ଥଃ— ଯେବେହେଁ ଏହି ଜଗନ୍ନାଥ ସବ ବ୍ୟାପୀ
ସକଳର କାରଣ ଏବଂ ବହୁଳ ପାଠନାଶକ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ
ଷେଷ ମଧ୍ୟ ଅଛି; ତଥାପି ଏହି ଷେଷଟି ସେହି ମହାମ୍ବା
ଭଗବାନଙ୍କର ବପୁଃସ୍ଵରୂପ ହେବାରୁ ସବୁଠାରୁ
ଶ୍ରେଷ୍ଠ ନାତ କରିଅଛନ୍ତି । ଏହି ମହାପ୍ରଭୁ ସ୍ଵପୁଂ
ବିଗ୍ରହଧାରୀ ହୋଇ ଏହି ଶ୍ରାନ୍ତରେ ଅବସ୍ଥାନ
କରୁଥାନ୍ତି ଏବଂ ଏହି ଷେଷକୁ ସୁନାମରେ ବିଶ୍ୱାସ
କରିଅଛନ୍ତି । ଏ ଶ୍ରାନ୍ତରେ ଯେଉଁମାନେ ଅବସ୍ଥାନ
କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର ସମସ୍ତ ପାପ
ବିନଷ୍ଟ ହୁଏ ଏବଂ ଯେଉଁମାନେ ବାସକର ଗଦାଧରଙ୍କ
ସେହି ମୂର୍ତ୍ତି ଦର୍ଶନ କରୁଥାନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ସୌଭାଗ୍ୟ
ବର୍ଣ୍ଣନାଶତ ।

ଅପିତ ସୁର୍ଯ୍ୟକାଳ ଯାବରୁ ଯେଉଁ ଲୋକ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ-
ଧାମରେ ସ୍ଵର୍ଗଧାମ ସ୍ଵରୂପ, ବୌଦ୍ଧ ଉଷ୍ଣମାନଙ୍କର

ଧାନଷେଷ, ବୈଷ୍ଣବ ସାଧୁମାନଙ୍କର ଲାକାଭୂମି, ଶୈବ, ଗାଣପତ୍ର ଓ ଶାକ୍ ସମସ୍ତଙ୍କର ଆଶ୍ରୟ ପ୍ଲାନ ସେହି ଦେଶ ‘ଅପାଶ୍ରବ’, ‘ଶୌର୍ଯ୍ୟ’, ଦେଶବାସୀ ପଢ଼ଇ । ଶ୍ରୀଚନ୍ଦ୍ରନାବନ ଦାସ ଠାକୁରଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଓଳଗଣି ହେବା ଛୁଡ଼ି ଆଉ କଣ କହିବୁ । ପାରିଷଦ ବୈଷ୍ଣବବୃଦ୍ଧର ବା ପରବର୍ତ୍ତୀ ଗ୍ରହକାର ଗୋପ୍ୟମାନଙ୍କର ବିରକ୍ତିର ଦୁଇଗୋଟି କାରଣ ଦେଖୁଆଛୁ ।

୧୯ । ସେମାନଙ୍କ ମତରେ ଚେତନ୍ୟଦେବ ସ୍ଵପୁଂ ଦିଷ୍ଟୁଙ୍କ ଅବତାର; ସୁତରାଂ ତାଙ୍କଠାରୁ ଆଉ ଜଣେ ବଡ଼ ହେବା ଅସମ୍ଭବ ।

୨୦ । ଏତେ ଉଚ୍ଚି ଓ ପାରିଷଦ ଥାଉ ଥାଉ କେବଳ ଜଗନ୍ମାଥ ଦାଶେ ଅତିବଡ଼ ପଦ ପାଇବେ, ଏହା ନିତାନ୍ତ ଅସହ୍ୟ କଥା ।

ଏ ବିଷୟ ଏହି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହେଉ । ଏ ଉତ୍ତରେ ଯାଜନପ୍ରରେ ବୈଷ୍ଣବମଣ୍ଡଳୀ- ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଶ୍ରୀମତ୍ତବ ଯେତେବେଳେ ପ୍ରକୃତ ଶୁଣିଲେ —

“ଆୟ ବିତନ ଆନ ନୋହି,
ଏ ଅତିବଡ଼ ଯୋଗ୍ୟ ହେ'ଇ ।”
“ଏକଥା ବୈଷ୍ଣବେ ଶୁଣିଲେ, ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଛୁଟିବେଲେ ।
ବଣ ବିଷ୍ଟ ପୁରକୁ ଯାଇ, ରହିଲେ ପ୍ଲାନ କରି ତହିଁ ।”
ବୈଷ୍ଣବ ବୃଦ୍ଧ ବୁଲିଯିବାରୁ—

“ଏଣେ ଚେତନ୍ୟ ବିଜେ କଲେ,
ପୁରୁଷୋତ୍ତମରେ ରହିଲେ ।”

ମାତ୍ର ଧର୍ମପ୍ରାଣ ବୈଷ୍ଣବବୃଦ୍ଧ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ବିଜେଦ ସହି ନ ପାରି—

“ଶୁଣି ହିଁ ସମସ୍ତର ଅନ୍ତେ, ସବ ବୈଷ୍ଣବ ଶୁଦ୍ଧିତେଣେ ।
ଶ୍ରୀ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦର୍ଶନ, ହୁଅନ୍ତେ ମନ ଛନ ଛନ ।

ମାତ୍ର ଦାସଙ୍କ ପକାଳେ, ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଭାଗ ଦେଲେ, ସେ ମାଧଦାସ ତଳାଗଳେ, ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଦଣ୍ଡବତ ହେଲେ, ପୁଣି ପୁଜିଲେ ଶ୍ରୀ ଚେତନ୍ୟ, ବୈଷ୍ଣବ ଚରିତ ବିଧାନ । ସେ ମାତ୍ର ଦାସ କହେ ବାଣୀ; ତୁମ୍ଭ ପ୍ରସାଦେ ସବ ପୁଣି ସବ କୁଶଳ ସବ ସିଦ୍ଧି, ଭକ୍ତି କରିଛୁ ସଂସିଦ୍ଧି । ଶୁଣିଶ ପ୍ରଭୁ ହର୍ଷ ହେଲେ, ରୋମାଞ୍ଚ ଅଶ୍ରୁଜଳ ଗଲେ । ସେ ମାତ୍ର କହିଲେ ଅଗ୍ରତେ, ଏମନ୍ତେ କିଛି ଦିନ ଥିଲେ, ବାହୁନ୍ତି ପାରିଷଦଗଣ, ଫର୍ତ୍ତୁ କରିବା ତ୍ରୁମଣ ।”

ମାତ୍ର ହେ ମହାପ୍ରଭୋ ! ତୁମେ ତ—

ଉତ୍ତରକଳରାଜ୍ୟରେ ରହିଲ, ଉତ୍କଳଧର୍ମ ଆଚଳିଲ ।
ମାତ୍ର ଦାସଙ୍କ ବାକ୍ୟ ଶ୍ରବଣ କରି ପ୍ରଭୁ ଆଜ୍ଞା କଲେ—
“କହିବ ମାତ୍ର ଦାସେ ଯାଇ, ଏହି ପର୍ଯ୍ୟକା ତହିଁ ଦେଇ ।

x   x   x

ସେ ମାତ୍ର ଦାସେ ଆଜ୍ଞା ନେଲେ, ବୈଷ୍ଣବମଣ୍ଡଳୀରେ ଦେଲେ ।

ତହିଁରେ ଅଛି ଲେଖା ହୋଇ, କାଶୀଧାମ ଦେଖିଲୁ ମୁହିଁ ।

ମଧୁପୁର ଗୋପନଗର, ବୃଦ୍ଧାବନ ଦ୍ଵାରକାପୁର ।

ଗଜାହାର ଗଙ୍ଗା ସଙ୍ଗମ, ଅଯୋଧ୍ୟା ବଦରିକାଶ୍ରମ ।

ଏ ସବପ୍ଲାନେ କୃଷ୍ଣ ଥିଲେ, ସୁଗାନ୍ଧ ହେଲେ ଛୁଡ଼ିଗଲେ ।

ଶୁଦ୍ଧ ସକଳ କ୍ଷେତ୍ର ପାର୍ଥ, ମାଲକନ୍ଦରେ ଜଗନ୍ମାଥ ।

ମୁହିଁ ଯେ ଜଗତକୁ ମୋହି, ତେଣୁ ଆଶ୍ରେ କରିଛି ମୁହିଁ ।

ମାଳାଚଳ ସମାନେ ପ୍ଲାନ, ଜଗତେ ନାହିଁ ବୋଲି ଜାଣ ।

ଏ ଦେହ ଥବା ପରିଯନ୍ତ, ଶୁଦ୍ଧିବ ନାହିଁ କବାଚିତ ।

ଏ ଭାଷା ଶୁଣିଶ ବୈଷ୍ଣବେ, ବିରାଗ କଲେ ମନେ ସବୋ ।

ବିରାଗୁଥିଲୁ ଆମେ ତିତେ, ଦୟା ବହିବେ ଶତୀପୁରେ ।

ଅତିବଡ଼ ପଦ ଛଡ଼ାଇ; ପାଶକୁ ପୁଣି ନେବେ ସେହି ।

ଶ୍ରୀଯୁରୁଷୋତ୍ତମ ନ ଯିବା, କି ଆଶେ ଭକ୍ତି କରିବା ।

ଏ ଉତ୍ତରେ ବୈଷ୍ଣବବୃଦ୍ଧ—

ଶୁଣି ପୁ ହୃଷୋତ୍ତମ ଆସ, ଶ୍ରୀ ବୃଦ୍ଧାବନେ କଲେ ବାସ ।

ଥୋଳେ ଦିବସ ବୃଦ୍ଧାବନରେ ରହିବା ଉତ୍ସରେ —
ଦାଦଶ ମହନ୍ତ ଯେ ଥିଲେ, କେଉଁଠି ଦେଶକୁ ଅଇଲେ ।
ଦାଦଶ ସ୍ଥାନେ କରି ଦର, ଆଦର ରହିଲେ ସଂସାର ।
ସେ କାଳେ ମଠ ଥିଲେ ହୋଇ, ଏବେ ଦାଦଶ ପାଠ କହି ।
ଶ୍ରୀ ଚେତନ୍ୟ ବାଜୁକାଳେ, ନବଦ୍ଵୀପରେ ଉଦ୍‌ଦେହ ହେଲେ
ନଷ୍ଟପୂରୀ ନବଦ୍ଵୀପ ଦାଟ, ସେ ଅଟେ ଚେତନ୍ୟଙ୍କ ପାଠ ।
ଖଡ଼ିଦ ଗ୍ରାମପାଠ କଲେ, ନିର୍ଯ୍ୟାନନ୍ଦ ପ୍ରଭୁ ରହିଲେ ।
ଶାନ୍ତିପୁରରେ ଶ୍ରୀ ଅଚ୍ୟୁତ, ପାଠ ଯେ ତାନାଙ୍କ ବିହିତ ।
ଆମ୍ବୁଦ୍ଧ ପାଠରେ ଠାକୁର, ଗୌଶାସ ପଣ୍ଡିତଙ୍କର ।
ଖାନାକୁଳ କୃଷ୍ଣ ନଗର, ପାଠେ ଅଭିରମ ଠାକୁର ।
ଚନ୍ଦନପୁର ପାଠ ହୋଇ, ତହିଁରେ ଶ୍ରାଦ୍ଧାସ ଗୋପାଳୀ
ମଲ୍ଲିପଡ଼ାରେ ଯେଉଁ ପାଠ, ତହିଁ ଜଗଦାସ ମଣ୍ଡିତ ।
ରାମକେଳି ଗ୍ରାମପାଠରେ, ଶ୍ରୀ ରୂପ ଗୋପାଳୀ ତହିଁରେ
ଆଗ୍ରାଦୀପ ପାଠ ଯା କହି, ତହିଁରେ ଶ୍ରାଦ୍ଧାସ ଗୋପାଳୀ
ଯାଜ ନଗରେ ପାଠ ସାଜେ, ଆଶ୍ୟମ୍ୟ ଗୋପାଳୀଙ୍କ ବିଜେ
ବରନଗ୍ର ପାଠ ସୁନ୍ଦର, ଶ୍ରୀ ଭାଗବତାର୍ଥ୍ୟଙ୍କର ।
ପାଣିହାଟି ଗ୍ରାମ ପାଠରେ, ଶ୍ରୀ ସୁନ୍ଦରନନ୍ଦ ଠାକୁରେ ।
କଷାପଳଟି ଯାର ନାମ, ସାରଙ୍ଗ ଗୋପାଳୀ ଆଶ୍ରମ
ବୈଷ୍ଣବ ଗୋପାଳୀମାନେ ଏ ସମସ୍ତ ପାଠରେ ରହିଲେ—
ଏ କଥା ବୁଝି ଶ୍ରୀ ଚେତନ୍ୟ, ମଥୁରା ଦାସକୁ ରାଇଣ ।
ବୋଇଲେ ବୃଦ୍ଧାବନେ ଯିବ, ବୈଷ୍ଣବମାନଙ୍କୁ ଆଣିବ ।
ମଥୁରା ଦାସେ ଆଜ୍ଞା ନେଲେ, ବୃଦ୍ଧାବନରେ ପ୍ରବନ୍ଧିଲେ ।

ଶ୍ରୀ ଚେତନ୍ୟଦେବଙ୍କ ଆଜ୍ଞାତ ମଥୁରା ଦାସଙ୍କ
ହସ୍ତରୁ ପାଇ—
କୋଡ଼ିଏ ମୁଣ୍ଡି ସଜଫେଲେ, ଗୁଡ଼ିରୁ ଯାମାକୁ ଅଇଲେ ।

ଜଃ ଚ:

ପ୍ରଥମ ବହୁର ଅଦେତାଦ ଭକ୍ତଶ
ପ୍ରଭୁରେ ଦେଖିବତ କୌଳ ମାନଦ୍ଵି ଗମନ ।
ରଥ୍ୟାମା ଦେଖି ତାର ରୌଲ ରୁଚିମାସ,
ପ୍ରଭୁପଙ୍କେ ନୃତ୍ୟଗୀତ ପରମ ଉଚ୍ଛାସ ।

ବିଦ୍ୟା ସମୟ ପ୍ରଭୁ କହିଲ ସବାରେ,
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଆସିବା ସବେ ଗୁଡ଼ିରୁ ଦେଖିବାରେ ।
ପ୍ରଭୁ ଅଜ୍ଞା ଭକ୍ତଶ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଆସିଯୁ
ଗୁଡ଼ିରୁ ଦେଖିଯୁ ଯାନ୍ ପ୍ରଭୁରେ ମିଳିଯୁ ।
ଦାଦଶ ବହୁର ବିଶେଷ କୌଳ ଗତାଗତ
ଅନେଧାନ୍ୟ ଦୁହାଁର ଦୁହାଁ ନାହିଁ ଅବସ୍ଥାଙ୍କର ।

ଚେ ଚ.

କବି ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ପତ୍ନାୟକ

ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟରେ ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ଜଣେ ଅନ୍ୟତମ
ଅଟନ୍ତି । ବଜାଦେଶରେ ଚଣ୍ଡୀ ଦାସ, ବିଦ୍ୟାପତି, ଗୋବିନ୍ଦ
ଦାସଙ୍କ ପରି ଆମ୍ବୁଦ୍ଧ ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ଜଣେ
ଦେବସ୍ତବ କବି । ଏହଙ୍କର ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ କବିତା ରଧା-
କୃଷ୍ଣଙ୍କ ଲୀଳାଯଟିତ । କବିଙ୍କ ରଚିତ କୌଣସି ଏକ
ବିଶେଷ ମହାକାବ୍ୟ ନାହିଁ; ମାସ ବିବିଧ ରାଗବିଶୀ-
ଯୁକ୍ତ ଅନ୍ତର୍ଗତ ସଙ୍ଗୀତ ଏବଂ ଶଣ୍କକାବ୍ୟ ବହୁଲପରି-
ମଣରେ ବିଦ୍ୟମାନ ଅଛି । କବି ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣଙ୍କ
ପ୍ରପୋଦ ବାବୁ ରମକୃଷ୍ଣପତ୍ନାୟକଙ୍କଠାରୁ ଆନ୍ଦୋମାନେ
ଦୁଇଶତ୍ରୁ ହସ୍ତିଶିତ ପୁଷ୍ପକ ଉପହାରସ୍ତରୁପ ପ୍ରାସ୍ତୁତ
ହୋଇଅଛୁଁ । ସେଥିରେ ଅନେକବୁଡ଼ିଏ ସଙ୍ଗୀତ
ସର୍ବମୁଦ୍ରା ଅଛି । ଶୁଣିଲୁଁ ଏତଦ୍ଵିନ୍ଦ୍ରିୟ କବିକୁଠ ଆହୁରି
ମଧ୍ୟ ଅନେକ ସଙ୍ଗୀତ ଅଛି । କବି ରଚିତ କବିତାମାନ
ସ୍ଵଦସ୍ତରେ ପୁଷ୍ପକାକାରରେ କିଛି ଲେଖି ରଖି ଯାଇ-
ନାହାନ୍ତି । ସେ କାହୁରେ କବିତାମାନ ଲେଖି ଦିଅନ୍ତି,
ଅନ୍ୟ ଲେଖେ ତାହା ନକଳ କରି ନେଉଥିଲେ ।
ଏଥିରେ ତାହାଙ୍କ କୃତ ଅନେକ କବିତା ଯେ ବିଲୁପ୍ତ
ହୋଇ ଯାଇଥିବ, ଏକଥା ସହଜରେ ଅନୁମେୟ ।

କବି ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ଶାନ୍ତିବାହନ ଅବ୍ଦ ୧୯୦୭ ଆଜାତ ମାସ ୧୧ ଦିନ ଶୁଲ୍କ ପ୍ରତିପଦ ଦିବସରେ ଜନ୍ମିତି ହୋଇଥିଲେ । ୧୯୭୮ ଅବ୍ଦରେ ପରିଲୋକପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଅଛନ୍ତି; ସୁତରଂ ତାହାଙ୍କ ଜୀବନକାଳ ୭୧ ବର୍ଷ ମାତ୍ର ଅଟେ । ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପିତାଙ୍କ ନାମ ବନବାସୀ ପଞ୍ଚନାୟକ; ମାତ୍ରଙ୍କ ନାମ ଲକ୍ଷିତା ଦେଖା । ବନବାସୀ ଯେପରି ଅସାଧାରଣ ପଣ୍ଡିତ—ଲକ୍ଷିତା ଦେଖା ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ସାଧ୍ୟ ଏବଂ ପଢ଼ିପରାୟଣା ଥିଲେ । ଆମ୍ବୁମାନେ ପୃଥିବୀପ୍ଲାଟ ଯେ କେତେଜଣ ମହାୟୁଦ୍ଧଙ୍କ ଜୀବନଚରିତ ପାଠ କରିଅଛୁ, ପ୍ରାଧୁ ସମସ୍ତେ ସାଧ୍ୟ ପଢ଼ିପରାୟଣା ଗର୍ଭଜାତ । ଏଥକୁ ରକ୍ତମାଂସର ପବିଷ୍ଟା ସହିତ ମାନସିକ ମହାତ୍ମାର ନିକଟ ସମୟ ଥିବାର ପଣ୍ଡିତ ପ୍ରଞ୍ଚମାନ ହୁଏ । ଜନମର ମାନସିକ ପବିଷ୍ଟା ଭାବନିତୀରେ ସନ୍ତାନମାନେ ପ୍ରାୟ ଉତ୍ସର୍ଗକାରୀ ହୋଇଥାଏ । ଏଥକୁ ପୁରୁଷ ମହାତ୍ମା ଏବଂ ଗୌରବ ଜନମା ପୃଣ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନର ଫଳ ସମ୍ମତ ବେଳି ସିରାନ୍ତ କରିବା ଅସମ୍ଭବ ନୁହେ । ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ଏକମାତ୍ର ପୁଷ୍ପ ଥିବାରୁ ଜନକ ଜନମକର ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ନେହାଧାର ଥିଲେ । ଏହା ନୈସରିକ ନିଯମର ପରିଵ୍ୟକ୍ତ ଅଟେ । ମାସ ଲକ୍ଷିତା ଦେଖିବାର ପୁଷ୍ପମେତ ଏହାର ମଧ୍ୟ ସୀମା ଲାଭନ କରିଥିଲା । ଅଣିଷ୍ଟିତା ତଥା ପୁଷ୍ପବହୁଳା ଜନମାନେ ସନ୍ତାନମାନଙ୍କୁ ପାପୁ ଶ୍ରମସାଧ କରିବାର ନିଯୁକ୍ତ କରିବାକୁ ସମ୍ଭାବ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ, ପୁଣି ସନ୍ତାନର ବାଲ୍ୟସୁଲଭ ରୁକ୍ଷିଲ୍ୟଜନିତ ଦୋଷ ସଂଶୋଧନରେ ମଧ୍ୟ ଅଦ୍ୟାତ୍ମିକ ଅବଳମ୍ବନ କରିଥାଏ । ଜନକ ଜନମକର ନିବୋଧ ଜନୋତି ପୁଷ୍ପବାହୁଳ୍ୟ ବାଲ୍ୟ-କାଳରେ ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଅନିଷ୍ଟର କାରଣ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା । କବି ଶୈଶବପ୍ଲାଟରେ ଦାଣ୍ଡେ ଦାଣ୍ଡେ ଗ୍ରାମ୍ୟ ନିଷ୍ଠାମ୍ବି । ଇତର ବାଲକମାନଙ୍କ ସହିତ ଦିନଯାକ ଦୀତା କୌତୁକରେ ଯାପନ କରିବାର ବିଶେଷ ସୁଯୋଗ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ମାତ୍ର ଅନଳ ସାମାନ୍ୟ ଆଜ୍ଞାଦନରେ ଚିରଦିନ ପ୍ରକଳ୍ପନାବରେ ରହିପାରେ

ନାହିଁ । ସାମାନ୍ୟ ପ୍ରକାର ସୁଯୋଗ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ ଆପଣାର ସୁଭାବସିଦ୍ଧ ଧର୍ମ ପ୍ରକାଶ କରିଥାଏ । ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣଙ୍କର ସ୍ଵାଭାବିକ ପଢ଼ିଭା ଏତେ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜନକ ଜନମକର ଅଦ୍ୟାତ୍ମିକ ଆଜ୍ଞାଦନରେ ଆବୃତ ହୋଇଥିଲା, ଘନନା ବିଶେଷରେ ତାହା ପ୍ରକାଶ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ଦିନକରେ ବୃଦ୍ଧପାତ୍ର ବୈଶାଖୀପଞ୍ଚମୀପଣ୍ଡିତ ବୈଶାଖୀପଞ୍ଚମୀପଣ୍ଡିତ ମଣ୍ଡପରେ ଏହାଙ୍କର ପିତା କେତେକ ଜଣ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ସହିତ ବସି ବିଦର୍ଘ ନାଟକ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରୁଥିଲା, ବାଲକ ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ପାଖରେ ବସି ଶ୍ରୀକାର୍ତ୍ତା ଶ୍ରବଣ କରୁଥାଏ । ସଭା ଭାଙ୍ଗ ଉତ୍ସରେ ଜଣେ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି କହିଲେ, “ଆହା କି ପରିଚାପର କଥା, ଏପର ପଣ୍ଡିତର ପୁଷ୍ଟା ମୂର୍ଖ ହୋଇଗଲା ।” ଉପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତ ଲୋକେ ଏ କଥା ଶ୍ରବଣ କରେ । ସାମୁଦ୍ରିକ ବିଦ୍ୟାବିତ୍ର ବାସୁଦେବ ପଞ୍ଚନାୟକ ନାମକ ଜଣେ ଲୋକ ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଅନାଇ କହିଲେ, “ଦେଖା ତ ବାପା ତୋ ହାତ—ତୋହର ବିଦ୍ୟା ହେବ କି ନାହିଁ ଦେଖିବା ।” ଏଥୁ ଉତ୍ସରେ ସେ ପିଲାର ହାତ ଦେଖି ପ୍ରକାଶ୍ୟ ଭାବରେ କହିଲେ, “ନାହିଁ ନାହିଁ, ଏ ପିଲା କହାତ ମୂର୍ଖ ହେବ ନାହିଁ, ଏ ଜଣେ ଅସାଧାରଣ ଲୋକ ହେବ, ଡଜୁଳ ରାଜ୍ୟରେ ଏହା ନାମରେ ଉଣ୍ଠିମ ବାଜିବ ।” ବ୍ୟୁତଃ ଦେଖାଗଲା, ବାସୁଦେବ ପଞ୍ଚନାୟକ ସାମୁଦ୍ରିକ ବିଦ୍ୟାରେ ଢୁଥା ଶ୍ରମ କରି ନ ଥିଲେ । ବାଲକ ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ସମସ୍ତ କଥା ଶୁଣିଲେ, ତାହାଙ୍କର ହୃଦୟ ନିହିତ ନୈସରିକ ଜୀବ ଉତ୍ସେନିତ ହୋଇ ଉଠିଲା । ଫରକୁ ଆସି ଜନମଙ୍କୁ କହିଲେ, “ମା, ମତେ ଭାତ ଦିଅ, ମୁଁ ଖାଇ ରୁଟେଶାଳୀରୁ ପାଠ ପଡ଼ିବାକୁ ଯିବି !” ମାତା ଶୁଣି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦର ହୋଇ କହିଲେ, “ମୋହର ଆଜି ପରମ ସୌଭାଗ୍ୟର ବିଷୟ, ତୋ ମୁଁରୁ ଏହା ଶୁଣିଲି ।” ଏଥୁ ଉତ୍ସରେ ଜନମ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦ ଓ ଉତ୍ସାହ ସହିତ ପୁଷ୍ପକୁ କୋଳରେ ବସାଇ ଭାତ ଶୁଆଇ ପଠାଇଦେଲେ । ଯଥାଗ୍ରହି

ଅଧ୍ୟନ ରୁକ୍ଲିନ । ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ଶାଳୀବାହନ ୧୯୧୫ ସାଲରେ ଖଡ଼ିପାଠ ସମାପ୍ତ କରି ଗଲା, ପ୍ରାଚୀ ଏବଂ କାବ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ପଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣଙ୍କର ପ୍ରାଥମିକ ସମ୍ବୂଦ୍ଧ ଗୁରୁଙ୍କ ନିଃବାରକୁଳ ମହାପାତ୍ର । ଏହାଙ୍କଠାରୁ ସେ ଅମରକୋଷ, ଅଭିଧାନ ଏବଂ ଜନ୍ମରବ୍ୟାକରଣ ପଡ଼ିଥିଲେ । ୧୯୧୭ ଅବରେ ବ୍ୟାକରଣ ଏବଂ ଅଭିଧାନ ସମାପ୍ତ କରି ଗୋୟାମୀକୃତ ଗ୍ରହମାନ ଅଧ୍ୟନ କଲେ । ପୂର୍ବ କାଳରେ ଉତ୍ସବମ୍ବାନମାନେ ବ୍ୟାଯାମ ଚର୍ଚାରେ ବିମୁଖ ନ ଥିଲେ; ବିଶେଷତଃ ରାଜପାରିଷଦମାନଙ୍କୁ ଯଥାରୁତି ବ୍ୟାଯାମ ଶିକ୍ଷା କରିବାକୁ ହେଉଥିଲା । ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ଉପ୍ୟୁକ୍ତରୁପେ ବ୍ୟାଯାମ ଶିକ୍ଷା କରିଥିଲେ । କବି ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ଉତ୍ସବମ୍ବାନକୁ ବିଦ୍ୟାନ୍ତରୁ ବିଦ୍ୟାନ୍ତରୁ ଏବଂ ବଳ୍ପୁ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଅତିଶ୍ୟୁଦ୍‌ଧିଷ୍ଟାରୁ ଓ ନିରହଙ୍ଗାର ଥିଲେ । ତାହାଙ୍କ ସମୟରେ ବିଶେଷତଃ ଉଚ୍ଚଜ୍ଞାତ ମଧ୍ୟରେ ବାଳ୍ୟବିବାହରୁପ କଦମ୍ବୀ ପ୍ରଥା ନ ଥିଲା । ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣଙ୍କର ୨୫ ବର୍ଷ ବ୍ୟାଯାମ ସମୟରେ ବିବାହ ହୋଇଥିଲା । ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ନାମ ସୁଲକ୍ଷଣା । ନାମାନୁସାରେ ଏହି ସ୍ତ୍ରୀ ମଧ୍ୟ ସୁଲକ୍ଷଣା ଏବଂ ଲୁବଣ୍ୟମୟୀ ଥିଲେ ।

ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଜନ୍ମପ୍ଲାନ ପାରଳାଶିମିଣ୍ଡି; ମାତ୍ର ଏହାଙ୍କ ପ୍ରଦ୍ୟୁଷିତମାନଙ୍କ ଆଦିମ ନିବାସ ଯାଇପୁର । ପାରଳାଶିମିଣ୍ଡିର ପ୍ରଦ୍ୟୁଷିତ ମହାରାଜାମାନେ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଇବା ନିମନ୍ତେ ଯାଜନ୍ମରୁ ତିନି ଜଣ ଶିଖିଛି କରଣ ଦେଇ ଯାଇଥିଲେ । ସେହି କର୍ମରୂପମାନଙ୍କ ଉପାଧ ପାଇ । ସେହି ତିନି ଜଣ କରଣଙ୍କ ଉତ୍ସବଧାରା ଶତାଧିକ ଘର କରଣ ବର୍ଷମାନ ପାରଳାଶିମିଣ୍ଡିର ଶାଖାପ୍ରଶାଖା ବିଦ୍ୟାର କରି ବାସ କରୁଥିଛନ୍ତି ।

ଆମେମାନେ ଦେଖିରୁ ପାରଳାଶିମିଣ୍ଡି ଅଧିବାସୀ-ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କରଣ, ବ୍ରାହ୍ମଣ ଏବଂ ତେଳଗୁ ଏହି ତିନି ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକ ପ୍ରଧାନ । ଏମାନେ ରାଜରୂପାତ ଏବଂ ଅଧିକାରୀ ରାଜକର୍ମରୂପା ଅଟନ୍ତି । ଏମାନେ ନିଶ୍ଚୟ ପାରଳାଶିମିଣ୍ଡିର ଅଧିନିବାସୀ ନୁହନ୍ତି । ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ଉପଲବ୍ଧରେ ତଥା ରାଜସମ୍ବାନରେ ଆହୂତ ହୋଇ ଉଚ୍ଚଳ, ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ ଏବଂ ଦାଷ୍ଟିଶାର୍ଯ୍ୟରୁ ଆସି ପୁରୁଷପରମ୍ପରା ପାର୍ଦ୍ଦକାଳ ପାବତ୍ର ବାସିନ୍ଦାରୁପେ ଅଧିବାସ କରୁଥିଛନ୍ତି ।

ପାରଳାଶିମିଣ୍ଡିର ପୂର୍ବତନ ମହାରାଜ ପଦ୍ମନାଭ ନାରାୟଣ ଦେଓଙ୍କ ଅଧିକାର ସମୟରେ ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଶିଶ୍ରୂଷା ସମ୍ବନ୍ଧିତ ହୋଇଥିଲା । କବି ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ବିଦ୍ୟୁତ୍କଳପ୍ର ଲୋକମାନଙ୍କ ସହିତ ସମ୍ପର୍କ ରଖୁଥିବା ବିଷୟ ରାଜାଙ୍କ ମନରେ ସନ୍ଦେହ ଜାତ ହେଲା । ଏହି ସୂଚରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜାଗଣ ଲୋକ ସହିତ ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ରାଜ୍ୟରୁ ତାତ୍ପର ହୋଇଥିଲେ । ବୋଧହୃଦୟ ରାଜବିଦ୍ୟୋହିତା ଅପରାଧରେ ତାହାଙ୍କର ସମୟ ସମ୍ବନ୍ଧ ଅପହୃତ ହୋଇଥିଲା । କାରଣ ସେ ସମୟରେ ତାହାଙ୍କୁ ଅନ୍ୟବସ୍ଥ ସକାଶେ ବିଶେଷ ଅସୁରିଧା ଭୋଗ କରିବାକୁ ହୋଇଥିଲା ।

ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ଏହିପରି ପାରଳାଶିମିଣ୍ଡିରୁ ତାତ୍ପର ହୋଇ ଗଞ୍ଜାମ ସହରନିବାସୀ ବନ୍ଦବାକ୍ ଚନ୍ଦପାଣି ପକ୍ଷନାୟକଙ୍କ ଆଶ୍ରୟରେ ବାସ କରିଥିଲେ । ଏକଦା ସାଧ୍ୟାହୀ ସମୟରେ ଉଚ୍ଚ ଚନ୍ଦବାକ୍ ଚନ୍ଦପାଣି, ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କେତେଜଣ ଉତ୍ସବନେ ଭାଗୀଙ୍କୁଳ୍ୟା ନନ୍ଦକୁଳରେ ଭ୍ରମଣ କରୁଥିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ନାନାଲଙ୍କାର-ବିଭୂଷିତା ପରମା ସୁଦେଶ ଗୋଟିଏ କୁଳବଣ୍ଣ ସୁବଣ୍ଣ ସ୍ତ୍ରୀ ମସ୍ତ୍ରକୋପର ଜଳକୁମ୍ବ ପ୍ରାପନ କରି ବୁଲିଗଲା । ସେହି ଦୁରଭାଗୀ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଗୋଟିଏ କବିତା

ରଚନା କରିବା ନିମନ୍ତେ ଉଚ୍ଚ ରତ୍ନପାଣି ପଞ୍ଜନାୟକ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କଲେ । ତଦନୁସାରେ ସମସ୍ତେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ କବିତା ରଚନା କଲେ । ସେଥି-ମଧ୍ୟରେ ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣଙ୍କ କବିତା ସବୋଜ୍ଜ୍ଵଳା ହୋଇଥିଲା । ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଏହା ସମ୍ମର୍ଥମ କବିତା । କବିତା ପାଠ କରି ସମସ୍ତେ ବିମୋହନ ହୋଇଥିଲେ । ଏହି ସ୍ଵପ୍ନରେ ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଅସାଧାରଣ କବିତା ଶକ୍ତି ନିହିତ ଅଛି ବୋଲି ପ୍ରଥମେ ଅନୁମିତ ହେଲା । ରତ୍ନପାଣି ପଞ୍ଜନାୟକ ଜଣେ ବହୁଦର୍ଶୀ' ଏବଂ ଗୁଣଗ୍ରାହୀ ଲୋକ ଥିଲେ ବୋଲି ଜଣାଯାଏ । ଗୋପାଳ-କୃଷ୍ଣ ଯେ ଜଣେ ଅସାଧାରଣ କବି ହେବେ, ପ୍ରଥମ କବିତାଟି ଶକ୍ତି ସେ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ ଏବଂ କବିତା ଲିଖନ ଅଭ୍ୟାସ କରିବା ନିମନ୍ତେ କବିକୁ ଅନୁରୋଧ କରିଥିଲେ । ସେ ସମୟଠାରୁ ଗୁରୁ ବର୍ଷର ବ୍ୟୁଧମ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ୧୦ ବର୍ଷକାଳ ସେ ଜବିତା ରଚନାରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥିଲେ । ଆମ୍ବେମାନେ ତତ୍କାଳ ରହିଛନ୍ତି କେତେବୁଡ଼ିଏ କବିତା ପାଠ କରିଅଛୁଁ । କବିତା-ଗୁଡ଼ିକ ସୁବଜନହୁଲୁଭ ପ୍ରଣୟଗୀତ ମାତ୍ର । ସେଥିରେ ଯେକବିକର ନୈସର୍ଗିକ କବିତା ଶକ୍ତି ପ୍ରକାଶ ପାଇଅଛି, ସେ ବିଷୟ ଅସ୍ତ୍ରୀକାର କରିବାର ଆୟୁଷ ନାହିଁ; ମାତ୍ର ଦୁଃଖର ବିଷୟ ପ୍ରଣୟଗୀତ ଲେଖିବାକୁ ଯାଇ କବି ଯେମନ୍ତ ସର୍ବମା ଲୁହନ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଆଦିରସ ଦକ୍ଷିତ କବିତା ଲେଖିବା ସମୟରେ କବିକୁ ଏତେବୁର ସ୍ଵାଧୀନତା ଦେବାର ଅନ୍ତରେ ଆମ୍ବେମାନଙ୍କୁ ଯୁକ୍ତିପତ୍ର ବୋଲି ବୋଧ ହେଉନାହିଁ । ବୋଧକରୁ ସୁରୁଚିଷମନ୍ତ ଆମ୍ବେମାନଙ୍କ ଏହି ଉକ୍ତର ହୃଦିବାଦ କରିବାକୁ ସାହସୀ ହେବେ ନାହିଁ । ଆମ୍ବେମାନଙ୍କର ଫୋର ଆଶଙ୍କା, କେଜାଣି ଏକ ସମୟରେ ଏହି ସୁନ୍ଦର କବିତାଗୁଡ଼ିକ ବିଲାପ୍ତି ହୋଇଯିବ । କବିଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ଅଧିକାରୀଙ୍କେ ସ୍ଵର୍ଗପାଦ ସୁରବାତ; ରାଖାକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଲୁଳାବିଷୟକ କବିତା ଯେତେବୁର ବିଷୟ । ରାଖାକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଲୁଳାବିଷୟକ କବିତା ଯେତେବୁର ଆଦିରସ ଦକ୍ଷିତ ହେଉ ସେବୁଡ଼କୁ ପ୍ରାର୍ଥନ ହିନ୍ଦୁମାନ

(ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ କେତେକ ଲୋକ) ଧର୍ମଗ୍ରହ ବୋଲି ଗଣ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ବିଶେଷରେ ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସମୟରେ ଆଦିରସ ଦକ୍ଷିତ କବିତା ସମ୍ବାଧାରଣରେ ଦିଶେ ଆଦରଣୀୟ ଥିଲା । ଏ ଷେଷରେ କବି କବିତା ଲେଖିବା ସମୟରେ ମୁକ୍ତହସ୍ତ ହେବା ସ୍ବାଭାବିକ ଅଟେ । ଆମ୍ବେମାନଙ୍କ କବି ନିଃସର୍ବଦତ୍ତ ସମସ୍ତ ପ୍ରତିଭା ଯେ କେବଳ ଆଦିରସ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ତାଳିଦେଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି, ଏଥୁ ସକାଶେ ଆମ୍ବେମାନେ ତାହାଙ୍କ ପ୍ରତି ଅନୁଯୋଗ କରିବାକୁ ଉଚ୍ଛ୍ଵାସ ନୋହିଁ । ଏହା କେବଳ କବିଙ୍କର ସ୍ମୃତିରେ ଫଳ ନୁହେ; ଅନେକ ପରିମାଣରେ ଯୁଦ୍ଧର ସାଦର ଆହ୍ଵାନ । କବି ଯେଉଁ ଯୁଗରେ ଜନ୍ମ-ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲେ, ସେ ଯୁଗରେ ଶିଦ୍ଧିଶ କବିତା ସମ୍ବାଧାରଣରେ ଆଦରଣୀୟ ବସ୍ତୁ ଥିଲା । ଏଥକୁ ଆମ୍ବେମାନଙ୍କ ମତରେ ଏପରି ଦୋଷ କବିଙ୍କର ବିକୃତ ହୁବିର ପରିବାୟକ ବୋଲି କହିଲେ କବିଙ୍କ ପ୍ରତି ଅନ୍ୟାୟ ବ୍ୟବହାର କରିବାର ହେବ । ଦ୍ଵିଷାପୁରଃ, କବିଙ୍କ ଶିକ୍ଷାପ୍ରଶାଳୀ ପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ଲକ୍ଷାଷ୍ଟପାତ କରିବା ଅସଜତ ନୁହେ । ସେ ଜଣେ ଘୋର ବୈଷ୍ଣବ ଥିଲେ । ତାଙ୍କାଙ୍କ ଶିକ୍ଷଣୀୟ ବିଷୟ ସଂଭୂତ ଭାଷାରେ ବୈଷ୍ଣବୀପୁ ପ୍ରହାରଳୀ । ପୁତ୍ରର ବିଷୟ ନିବାଚନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ତାଙ୍କାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ବହୁବିଷ୍ଟାରଣୀ ହେବା ସମ୍ବନ୍ଧର ନ ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟଶିକ୍ଷା ପ୍ରାଗବରୁ ଲେକମାନଙ୍କ ରୁଚି, ଅମୋଦପ୍ରମୋଦ, ଧର୍ମବିଶ୍ୱାସ, ଆଶା ଆକଞ୍ଚନ ସବୁ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇ ଯାଇଅଛି । ଏହି ସ୍ଵେଚ୍ଛା ବିପଶ୍ଚିତମୁଖ ହେବାର ଅସମ୍ଭବ ଏବଂ ବାହ୍ମିକୀୟ ମଧ୍ୟ ନୁହେ । ଏ ଷେଷରେ ନିରବ ବର୍ଷାନ୍ତ ଅନାବୃତ ଆଦିରସ ଦକ୍ଷିତ କବିତାମାନ ରାଖାକୃଷ୍ଣଙ୍କ ରହିଛନ୍ତି ଓ ଲୁଳା ବୋଲି ଲୋକେ ଧର୍ମବିଶ୍ୱାସରେ ପାଠ କରି ପ୍ରେମରେ ତଳ ପଡ଼ିବେ, ଏ କଥା ବିଶ୍ୱାସ କରିବାକୁ ସାହସ ହେଉନାହିଁ । ତଥାପି ଉତ୍କଳଭାଷା ଯେ ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣଙ୍କ-ଠାରେ ଆଂଶିକ ରଣୀ ଏକଥା ଅସ୍ତ୍ରୀକାର କରିବାକୁ ଆମ୍ବେମାନଙ୍କର ଆୟୁଷ ନାହିଁ ଏବଂ କବି ଯେଉଁ

ପ୍ରତିଭାର ପରିଚୟ ଦେଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି, ତାହା କସିନ୍ କାଳେ ବିଲ୍ପି ହେବାର ସମ୍ବାଦନା ଅନ୍ତରୁ ।

ମାନବଭଗ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ । କବି ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାରେ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ତାହାଙ୍କର ଅବସ୍ଥାନ୍ତର ଘଟିଲା । ପାରଳାଶମିଶ୍ରର ତ୍ରୈଜାଳୀନ ଗୁଣାଶ୍ଵର ମହାରାଜା ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଗଜପତି ଜଗନ୍ନାଥନାରାୟଣ ଦେଓଙ୍କ ଠାରେ କବି ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଗୁଣବତ୍ର ପ୍ରକାଶିତ ହେବାରୁ ସେ ଅନ୍ତି ସମ୍ବାନପୂର୍ବକ କବିଙ୍କୁ ଆହ୍ଵାନ କରି ମାସିକ ଏକଶତ ଟଙ୍କା ବେତନରେ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ କରିଥିଲେ । ଜଗଭ୍ରତାହ୍ୟପୁର ମଖାସା ଏହି ସମୟରେ କବି ପୁରସ୍କାରସ୍ଵରୂପ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ।

କବି ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ମିତାରୂପ ଥିବାରୁ ସୁହୃଦାରରେ ଜୀବନ ଯାପନ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇଥିଲେ । ସେ ପ୍ରାତିଧିକ ନିଯୁମିତ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ସମାଧାନ ଉତ୍ସରେ ଅବସର ପ୍ରାପ୍ତି ମାସରକ ଗ୍ରହ ଅଧ୍ୟପନ ଓ ରତନାରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଉଥିଲେ ।

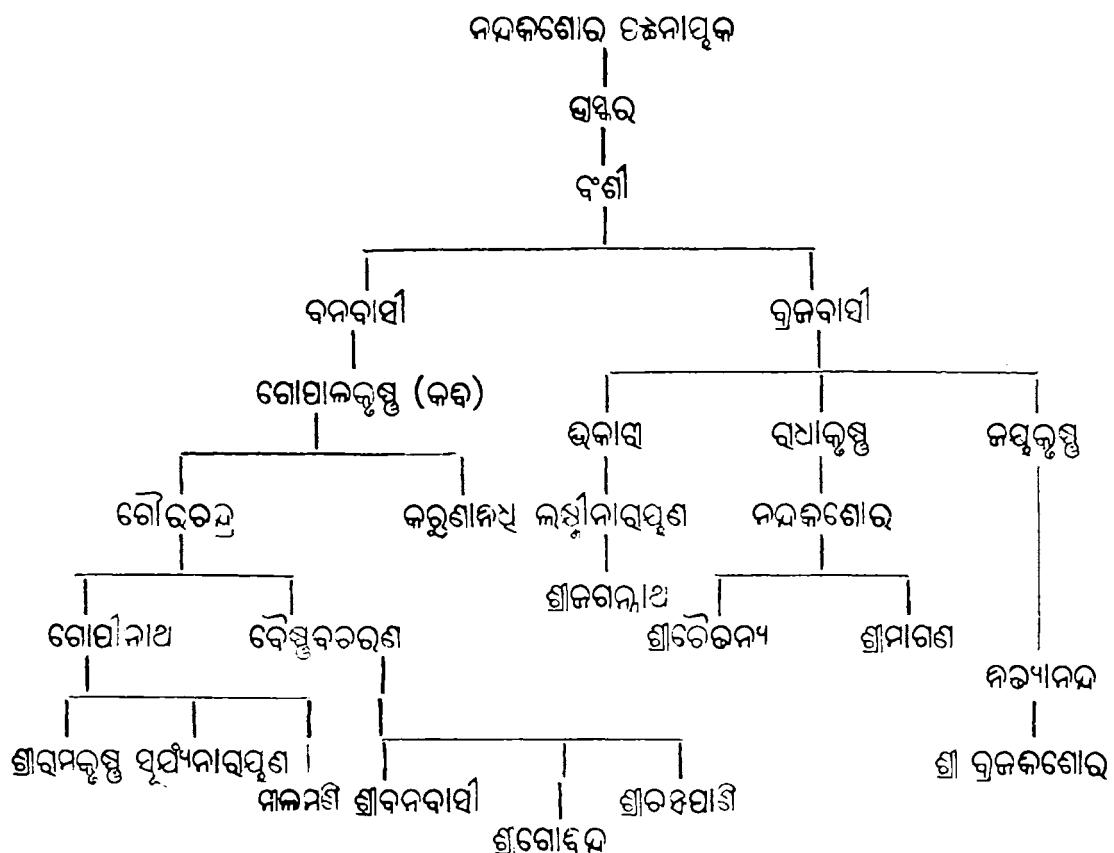
କବି ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଦୁଇ ପୁତ୍ର, ଜ୍ୟେଷ୍ଠ-ପୁରସ୍ର ନାମ ଗୌରଚନ୍ଦ୍ର, ଲନ୍ଧୁର ନାମ କରୁଣାନିଧି । କବିଙ୍କର ଶୈତନ ବର୍ଷ ବୟସରେ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୁତ୍ର ଗୌରଚନ୍ଦ୍ର ମାନବଜୀଳୀ ସମ୍ବରଣ କରିଥିଲେ । ଠିକ୍ ଏହି ସମୟରେ କବି କୋଇଲି ରତନା କରିଅଛନ୍ତି ।

ପୁଷ୍ପକ ଖଣ୍ଡିକ କରୁଣ ଏବଂ ବାହ୍ୟରସରେ ପୁଣ୍ୟ । ବୋଧହୃଦୟ ପୁନଶେକ ବିପୁଳ ହେବା ନିମନ୍ତେ କବି ରତନା କାର୍ଯ୍ୟରେ ମନୋଯୋଗୀ ହୋଇଥିଲେ । ମାନବ ଶୋକ ଏବଂ ଦୁର୍ଗାଗଥପ୍ରତିରୁ ରକ୍ଷାପାଇବା ନିମନ୍ତେ ଯେତେ ଚେଷ୍ଟା କରୁ ପଛକେ ଭବିତବ୍ୟ ଅତିନମ କରିବା ସାଧାରଣ । ‘ଏକସ୍ୟ ଦୁଃଖସ୍ୟ ନ ଯାବଦନ୍ୟ’—ଶୋକ ଉପରେ ଶୋକ । କବିଙ୍କ ଦିଣ୍ୟ ପୂର୍ବ ମଧ୍ୟ ଶେଷଜୀବନରେ ତାହାଙ୍କୁ କନ୍ଦାଇ ରୁକ୍ଷିଗଲେ । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ କବିଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଯାହା ଦ୍ଵିତୀୟ ଘଟିଲା ।

ମାନବର ପଦମର୍ଯ୍ୟାଦା ସୁଖ ସମ୍ପଦି ଜୀବନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କ୍ଷଣଭଙ୍ଗର । ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ସମସ୍ତ ଦେନି ରୁକ୍ଷି ଯାଇଅଛନ୍ତି; ମାତ୍ର ସେ ମାତୃଭାଷାକୁ ଯାହା ଦେଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି, ସେଥିସକାଶେ ଉଚ୍ଚଳ ଦେଶରେ ଚିରକାଳ ତାହାଙ୍କ ନାମ ଜ'ଜୁଲ୍ମାନ ଥିବ ।

ଆମ୍ବେମାନେ କବିଙ୍କ କବିଙ୍କ ଏବଂ କବିତା ସମ୍ବରେ କେତେକ କଥା ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛାକୁ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଶାଶ୍ଵରିକ ଅଧ୍ୟୟେ ନିବନ୍ଧନ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ପାରିନାହିଁ । ଏ ଶେଷରେ ଭବିଷ୍ୟତ ସମ୍ବରେ ପ୍ରତିଜ୍ଞାବନ୍ତ ହେବା ଅପରିଶାମଦଶିତାର କାର୍ଯ୍ୟ ଅଟେ । ତେବେ ସମୟରେ ସୁଯୋଗ ଦ୍ଵିତୀୟ ଅସମ୍ଭବ ନୁହେଁ ।

କବି ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବଂଶାବଳୀ

(ଉ. ସା. ମେ ଭାଗ, ଉଷ୍ଣ ସଙ୍ଖ୍ୟା, ଆଶୀର୍ବାଦ ୧୯୧୨)

କବି ମାଇକେଲ୍ ମଧ୍ୟସ୍ଥଦନ ଦଉ

୧୯ ମେଘନାଦ ବଧ କାବ୍ୟ

କବି ମାଇକେଲୁ ମଧ୍ୟସୂଦନ ଦତ୍ତ ବଙ୍ଗଭାଷାରେ
ଅନେକପ୍ରତିଷ୍ଠାନୀୟ କାବ୍ୟ ଲେଖି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ପେଥ-
ମଧ୍ୟରେ ମେଘନାଦ ବଧ ସହ ପ୍ରଧାନ । କବିଙ୍କର
ଯାହା କହୁ ଗେଇବ, ମେଘନାଦ ସକାଶ । ବଙ୍ଗ-
ଦେଶ୍ ଯୁ ଥୋକେ ଶିଖିଛି ଲୋକଙ୍କ ମତରେ ମେଘ-
ନାଦ ବଧ ମହାକାବ୍ୟ । କାରଣ ମହାକାବ୍ୟର
କହୁଳ ଲକ୍ଷଣ ଏଥରେ ଦିଦ୍ୟମାନ । କାବ୍ୟରତ

ଦିଷ୍ଟପୁଣି କବି କଳ୍ପନାପ୍ରସ୍ତୁତ ସୃତମ୍ଭ ଘଟନା ନୂହେ ।
 ରାମାୟଣ କଳ୍ପତରୁର ଗୋଟିର ଶାଖାର କଳମ ବୃକ୍ଷ-
 ରୂପେ ପରିଚିତ । ଭୁବନେଶ୍ୱର ମହାକାବ୍ୟ
 ରାମାୟଣ ସାହିତ୍ୟ-ଜଗତରେ ପ୍ରଦ୍ଵ୍ପୁ କିରଣମାଳୀ
 ମହାସୂର୍ଯ୍ୟରୂପ । ଉତ୍ତରଚରିତ, ଅନର୍ଥରୂପ, ମହା-
 ନାଟକ, ଶ୍ରେଷ୍ଠଚରମ୍ପୁ ପ୍ରଭତି କାବ୍ୟମାନ ଚନ୍ଦ୍ର,
 ବୃଦ୍ଧପତି, ଶୁନ ଗ୍ରହମଣ୍ଡଳୀ । କଥ୍ରତ ଗ୍ରହନିକର
 ଦିନକରେ ପ୍ରଦ୍ଵ୍ପୁ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଗଗନ ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ
 ସ୍ଵ ସ୍ଵ ତେଜରେ ସୃତମ୍ଭ ରୂପରେ ଦେଖିପାଇମାନ ।
 ଏହି ହିସାବରେ ମେଘନାଦ ବଧ କାବ୍ୟକୁ କେଉଁ

ସ୍ଥାନୀୟ କଲ୍ପନା କରିଯାଇ ପାରେ ବିଶୁରର ବିଷୟ ଅଟେ ।

ବଙ୍ଗଦେଶର ମହାରଥୀମାନେ ମାଇକେଲଙ୍କୁ କବି ଶ୍ରୀର ଶୀର୍ଷ ସ୍ଥାନରେ ଆସନ ପ୍ରଦାନ କରି ଅଛନ୍ତି । ବାସ୍ତବିକ ମାଇକେଲ୍ ଯେ ଜଣେ ବହୁଭ୍ରାଷ୍ଟାବିତ୍ ସୁପଣ୍ଡିତ ଏବଂ ଅସାଧାରଣ ପ୍ରତିଭାଳୀ ପୁରୁଷ ଥିଲେ, ସେ ବିଷୟ ଅସ୍ତ୍ରୀକାର କରିବାକୁ କାହାର ଆପୁତ୍ର ନାହିଁ । ଏମନ୍ତ ସ୍ଥଳରେ ମନ୍ତ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଯିବା ଆସୁମାନଙ୍କ ପରି ସ୍ଵର୍ଗଧୀ ଲୋକମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଧୃଷ୍ଟତା ପ୍ରକାଶ ମାତ୍ର । ତଥାପି ଯେଉଁ ମହାକାବ୍ୟକୁ ଆସେମାନେ ଧର୍ମଗ୍ରହ ରୂପେ ଅର୍କନା କରିଥାଉଁ ଏବଂ କାବ୍ୟ ବନ୍ଦ୍ରୀତ ଯେଉଁ ବିଷୟଗୁଡ଼ିକ ଆସୁମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଧୂବ ସତ୍ୟ ବାଲୀ ବିଶ୍ୱାସ ଏବଂ ଯେଉଁ ଗ୍ରହଗତ ଚିତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ହିନ୍ଦୁଜାତର ହୃଦୟପଟରେ ପ୍ରତ୍ୱରକିତ ରେଖାବତ୍ର ଚିତ୍ରିତ ହୋଇଥାଏ, ସେହି ବନ୍ଦ୍ରୀତ ବିଷୟ ବା ଚିତ୍ରଗୁଡ଼ିକ କେହି ରୂପାନ୍ତରିତ ବା ବିକୃତ ଘବରେ ଅଙ୍କିତ କଲେ ହିନ୍ଦୁ ହୃଦୟରେ ଆଗାତ ଲାଗିବାର କଥା । ଏଥକୁ ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମନ୍ତ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଅନ୍ୟକାର ଚର୍ଚା ବୋଲିଯାଇ ନ ପାରେ । ଏ କଥା ମଧ୍ୟ ବୋଲିବା ଆବଶ୍ୟକ । ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖକ ପରି ସାମାନ୍ୟ ଲୋକ ପକ୍ଷରେ ଭ୍ରମ ପ୍ରମାଦ ଘଟିବା ନିତାନ୍ତ ଧ୍ୱାନିବକ । ପ୍ରକୃତରେ ଆସେମାନେ ଯେବେ ଭ୍ରମ ବିହୁଳ ହୋଇଥାଉଁ, କୃପା କରି କେହି ଦେଖାଇ ଦେଲେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅପ୍ୟାପ୍ତିର ହେବୁଁ ।

ସ୍ଵକ୍ଷ୍ୱ କୌଣସି ମତ ପ୍ରକାଶ କରିବା ପୁରେ ଗ୍ରହଗତ ଚିତ୍ର ଏବଂ ବିଷୟ ସଂକ୍ଷେପରେ କେତେକ କଥା କହିବା ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ବୋଲି ବିବେଚନା କରୁଁ ।

ମେଘନାଦ ବନ୍ଦ୍ରୀତ କାବ୍ୟର ପ୍ରଧାନ ନାପୁକ । ଆଲଙ୍କାରିକମାନେ ପ୍ରଧାନ ନାପୁକର ସେ ସବୁ ଗୁଣ ଥିବାର ଉଚ୍ଚତ ବୋଲି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରନ୍ତି, ମେଘନାଦ-ଠାରେ ସେ ସମସ୍ତ ବିଦ୍ୟମାନ । ମାତ୍ର ମେଘନାଦ ବାସବଦିଜେତା ହେଉନ୍ତି, ଯେତେ ବନ୍ଦ୍ର ବାର ହେଉନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଧର୍ମବାର ନୁହନ୍ତି । ପ୍ରାଣ ପିତା, ରଷେବଣର ସବୁ ପ୍ରଧାନ ନେତା ପିତା, ସିଦ୍ଧୁବନ ବିଶ୍ୟାତ ପିତା ଗୋଟିଏ ବନରୂପ ନିର୍ବର୍ଣ୍ଣ ଲୋକର ସବୁ ଧର୍ମ-ପର୍ବୀକୁ ଉତ୍ସବବ୍ରତ ଅପହରଣ କରି ଆଣିଲେ, ଗୋଟିଏ ପତିଗପାଣୀ ନିରାଶୀଲୀ ସଂଖ ସୁବଳୀ ବନ୍ଦିନୀ ଅବସ୍ଥାରେ ଦିବାନିଶି ହାହାକାର କରୁଅଛି; ସେଥି ସକାଶେ ଉଦ୍‌ଦିତ ପିତାକୁ ପଦେ ମଧ୍ୟ ହିତକଥା ବୁଝାଇ କହିଲେ ନାହିଁ, ବରଞ୍ଚ ପିତାର ଗଢ଼ିତ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରମ ସହାୟ । କବି ଉଦ୍‌ଦିତକୁ ସବୁ ବିଷୟରେ ଟେକାଟେକି କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଅଛନ୍ତି ସତ୍ୟ; ମାତ୍ର ଗୋଟିଏ ଆଦର୍ଶ ପୁରୁଷରୁମେପ ପରିଣତ କରଇ ପାର ନାହାନ୍ତି ।

ପ୍ରମୀଳା—ପ୍ରମୀଳା ପ୍ରଧାନ ନାପୁକର ଧର୍ମପର୍ବୀ; ସୁତରାଂ ପ୍ରଧାନ ନାପୁକା । ମହାର ବାଲୁକ ପ୍ରମୀଳାକୁ ବଜକୁଳବଧୁରୂପେ ବଞ୍ଚିନ କରିଅଛନ୍ତି ଏବଂ କୁଳ-ବଧୁ ରୂପେ ଅନ୍ତଃପୁରରେ ସ୍ଥାନ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ମେଘନାଦ ବଧରେ ପ୍ରମୀଳାର ଚିତ୍ର ଅସାଧାରଣ ଏବଂ କବିଙ୍କର ମୌଳିକ କଲ୍ପନାର ଅନ୍ୟତର ଜାଗନ୍ମାନ ନିର୍ଦ୍ଦିନ । କବି ଯେମନ୍ତ ଏହି ଚିତ୍ରଟିରେ ସମସ୍ତ ରଙ୍ଗ ତାଳ ଦେଇଅଛନ୍ତି । ବାସ୍ତବିକ, ପ୍ରମୀଳା ଅସ୍ତରରେ କାବ୍ୟର ଗୌରବ ବହୁ ପରମାଣରେ ଖବ ହେବାର ସମ୍ଭାବନା । ବରଞ୍ଚ ରଷେବଣ ପାଠ-ମହାଦେଶ ମନୋଦଶ ଅସ୍ତରରେ କାବ୍ୟର ଅଙ୍ଗ-ହାନିର ସମ୍ଭାବନା ବରଳ; ମାତ୍ର ପ୍ରମୀଳା ଚିତ୍ର ମେଘନାଦ ବଧ କାବ୍ୟର ଗୌରବ—ମେରୁଦଣ୍ଡ ସ୍ଥାନୀୟ ଅଟେ ।

ପଥମରେ ପ୍ରମୀଳାକୁ ପ୍ରଥମ ସର୍ଗରେ ଭେଟିଲୁଁ । ଉତ୍ତରକିତ ସମର ଅନୁକୂଳ କରିଅରନ୍ତି, ପ୍ରମୀଳା ଉପସ୍ଥିତ । ସ୍ଵାମୀଙୁ ଧରି, “ତୁମ ବିରହରେ ଦାସୀ କିପରି ବଞ୍ଚିବ” କହି ଖୁବ୍ ବାହୁନିଲେ । ସେ ସ୍ଵାମୀର ଶୌର୍ଯ୍ୟ ବ୍ୟେକ ପ୍ରତି ସନ୍ଦେହବଣ୍ଣ, କେଜାଣି ଫଗ୍ରାମରୁ ବାହୁଡ଼ିବେ କି ନାହିଁ । ଏହା ତ ସ୍ଵାଭାବିକ, ପ୍ରିୟ-ଜନର ଅମଙ୍ଗଳ ଆଶଙ୍କା ସହଜରେ ମନ ମଧ୍ୟରେ ସମୁଦ୍ରିତ ହୁଏ; ମାତ୍ର ଉତ୍ସବରୁ ବିଜୟୀ ଉତ୍ତରକିତ ରମଣୀ-ଠାରୁ ଏପରି ଆଚରଣ ପ୍ରତ୍ୟାଶା କରିଯାଏ ନାହିଁ ।

ତହିଁ ଉତ୍ତରରେ ଶ୍ରୀ ସର୍ଗରେ ପ୍ରମୀଳାକୁ ଦେଖନ୍ତୁ । ଉତ୍ତରକିତ ସମରକ୍ଷେଷକୁ ଯାଇନାହାନ୍ତି; ମାତ୍ର ପ୍ରମୀଳା ଭୟବିହୁଳା, ଗେରୁଦ୍ୟମାନା, ଶନ୍ୟମାନ୍ତ୍ର କପୋଣବଢ଼ ବିଳାପ ପରିପୁଣୀ । ବାସନ୍ତୀ ପଶୀ ତାହାଙ୍କ ପ୍ରବୋଧ ନିମନ୍ତେ ପୁଷ୍ପ ତୋଳିବା ସକାଶେ ଉପବନକୁ ଯେନିଗଲେ । ପୁଷ୍ପ ଚପୁନ, ମାଳା ଗ୍ରହନ ଉତ୍ତରରେ ପ୍ରମୀଳା ଆହୁରି ପରିଷ୍ଟେ କାହିଁଲେ । ପୁଣି ସହସ୍ର ସାହସ ବଢ଼ିଗଲ । ଶ୍ରୀରମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସହିତ ପୁଣି ସକାଶେ ପ୍ରସ୍ତୁତ । ପ୍ରଥରଣ ବିମଣ୍ଟିତା ଦାନଶବାହିମା ଧରି ବାହାରିଲେ ଏବଂ “ନାଦିଲ ଦାନବବାଳା ହୃଦ୍ୟକାର ରବେ”; ଅର୍ଥାତ୍ ରବଣର ବହୁ ଭାର ଗୋଟାଏ ହୃଦ୍ୟକାର ରତ୍ନ ରୁଦ୍ଧିଲେ, ସେ କଣ ରତ୍ନ ପରି ରତ୍ନ ? “କାମ୍ପିଲ ଲିଙ୍କା ଆଚଙ୍କେ, କାମ୍ପିଲ ନିଷାଦ, ରଥୀ” ରଜା, କୁଳବଧି ବିଦ୍ଵଙ୍ଗ, ସିଂହ, ବନରେ ହସ୍ତୀ, ଜଳରେ ଜଳତରବୃନ୍ଦ ସମସ୍ତେ କମ୍ପିଲେ, ଅର୍ଥାତ୍ ଜଗତରେ ସମସ୍ତେ କମ୍ପିଗଲେ । ସମେନ୍ୟା ପ୍ରମୀଳା ଶ୍ରୀରମ ଶିବରର ଉପସ୍ଥିତ । ସନ୍ଧି ବା ସୁନ୍ଦର ପ୍ରସାଦ ଯେନି ପ୍ରମୀଳାର ଦାସୀ ନୃମୁଖମାଳିମା ଶ୍ରୀରମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ନିକଟକୁ ଗଲେ । ଦାସୀ ରୁପ ଦେଖି ବାନରବାହିମା ଭୟବିହୁଳ । ଦାସୀ ନୟପୁ ଧନ୍ୟ ଦେଖି ଶ୍ରୀରମଚନ୍ଦ୍ର କହିଲେ, “ମୁଁ ହରଧନ୍ୟ ସହଜରେ ଭାଙ୍ଗି ଥିଛି; ମାତ୍ର ଏ ଧନ୍ୟରେ ଗୁଣ ଦେବାକୁ ଅକ୍ଷମ ।” ସୁତରଂ ଭୟପୁଷ୍ଟ

ହୋଇ ବାଟ ରୁଦ୍ଧିଦେଲେ । ତହିଁ ଉତ୍ତରରେ ପ୍ରମୀଳାର ସ୍ଵାମୀ ସହିତ ସମ୍ମିଳନ । ପାଠକ, ମନେ ରଖିବେ, ପ୍ରମୀଳାର ଉତ୍ତରକ ମାତ୍ରକେ ରାଷ୍ଟ୍ରସୀବାହିମା ପ୍ରସ୍ତୁତ, ଯେମନ୍ତ କି ସମସ୍ତେ ଶିର୍ଷତା ସମର ଅଭ୍ୟନ୍ତା । ହିନ୍ଦୁ କାବ୍ୟ ପୁରାଣରେ ନିରଦ୍ରଶ୍ୟାବିବ, ଏହି ନୃତନର୍ତ୍ତ ସକାଶେ ପ୍ରଣଂସାର କଥା ଥିଲେ ତାହା ବର୍ଣ୍ଣମାନ କବିଙ୍କର ପ୍ରାପ୍ତ ।

ଷ୍ଟ୍ରେ ସର୍ଗରେ ପ୍ରମୀଳା ସ୍ଵାମୀପରି ହିନ୍ଦୁରମଣୀ ତୁଳ୍ୟ ସହମୃତା । ଏହିଟା ରାଷ୍ଟ୍ରସକୁଳରେ ନୃତନ ପ୍ରଥା ।

ପ୍ରମୀଳା ଚିପରେ ଆମ୍ରେମାନେ କେତେଗୋଟି ଅସମାନ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖୁଅଛୁଁ —

ଏକ ସମୟରେ ପ୍ରମୀଳା କୁଳବଧୁ ପରି ଭୟ-ବିହୁଳା; ଅନ୍ୟ ସମୟରେ ଉତ୍ତରକିତ ସମରପ୍ରାର୍ଥମା, ଲଜ୍ଜାମାନା, ନିଶୀଥ ସମୟରେ ଶତ୍ରୁ ଶିବରବତ୍ରିମା ।

ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା, ମହିଷି ବା ସୁମ୍ବଂ କବି ଲଙ୍କାଗଢ଼ର ଯେଉଁ ମାନଚିତ ଦେଇଅଛନ୍ତି, ସେଥିରେ ପ୍ରମୀଳା ଶ୍ରୀରମଙ୍କ ଶିବର ସମୀପବତ୍ରିମା ହେବା ଅସମବ । କବି ଯେମନ୍ତ ପ୍ରମୀଳାର ବଳବନ୍ଧମ ପ୍ରକାଶ ନିମନ୍ତେ ମାର୍ଗ ଅମାର୍ଗ, ସମୟ ଅସମ୍ବୁ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ନିଷେପ ନ କରି ତାହାକୁ ଜବରଦସ୍ତି ଶ୍ରୀରମଙ୍କ ସମୀପବତ୍ରିମା କରଇ ଅଛନ୍ତି । ପୁଣି ପ୍ରମୀଳା ନିଶୀଥରେ ଶତ୍ରୁ ସହ ସମର କରିବାକୁ ସୁପର୍ତ୍ତିତା, ମେଦିମା କମ୍ପମାନା; ମାତ୍ର ଉତ୍ତରକିତ ବା ରାବଣ୍ଟୁ କଣ୍ଠ ଜଣା ନାହିଁ, ଏମନ୍ତ କି ଲଙ୍କାଗଢ଼ଦାର ପ୍ରହସମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ସମ୍ବାଦ ଜଣାନାହିଁ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଦେଖନ୍ତୁ, ଅହହସ୍ତା ପ୍ରମୀଳା ସ୍ଵାମୀପରି ହେବା ସମୟରେ ଉତ୍ତରକିତ ତାକୁ ଚିହ୍ନ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଦାମ୍ପତ୍ୟ ପ୍ରଣୟର ପରକାଷ୍ଟା !

ଶ୍ରୀରାମ ଲକ୍ଷ୍ମୀ—ହିତ୍କ ବିଶ୍ୱାସ, ଭୁଗ୍ରହରଣ
ନିମନ୍ତେ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରରୂପ ବୈକୁଣ୍ଠବିହାରୀ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର
ଅବତାର । ମହାର୍ଷି ବାଲ୍ମୀକି ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ସେହି
ଘବରେ ଚିତ୍ତ କରିଥାଏନ୍ତି । ମାତ୍ର ମେଘନାଦ
ବଧରେ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଜଣେ ସାଧାରଣ ମାନବରୁ ବଳ
ଅଧିକ ନୁହନ୍ତି, ଗୋଟିଏ ତୁଳ ଦାସୀ ହସ୍ତସ୍ଥ ଧନୁଦେଖ
ଭ୍ରତ, ଚକତ । ଏହା ତାହାଙ୍କ ବଳବିଦ୍ୱିମର ଜାଜ୍ଞଲ୍ୟ-
ମାନ ନିର୍ଣ୍ଣନ । ବଳବିଦ୍ୱିମରେ ସମ୍ମାନ ସମରରେ
ଅଶ୍ରୁ ହୋଇ ସତ୍ୟସନ୍ଧି ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର, ନ୍ୟାୟପରିପଦ
ବିଶ୍ୱାସ, କର୍ତ୍ତବ୍ୟନିଷ୍ଠ ସୁମିତ୍ରାନନ୍ଦନ ଆନ୍ୟାୟରୂପ
ଅସ୍ତର୍ଣ୍ଣନ ରନ୍ଧ୍ରିତକୁ ବଧ କରିବା ନିମନ୍ତେ କୁଣ୍ଡଳ
ନୁହନ୍ତି । ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ମହାବାରତର ଏବେ ନ୍ୟାୟନିଷ୍ଠାର
ନିର୍ଣ୍ଣନ ଆମ୍ରମାନେ ଶତ ଶତ ପ୍ଲାନରେ ଦେଖିଅଛୁ ।
ମାତ୍ର ସେହି ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଦୂଷ୍ୟ ଘବରେ ନିଶ୍ଚି ଅନ୍ତକାରରେ
ପରଗୁହରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ । ବାରତର ମଧ୍ୟ ପରିଚୟ
ଦେଖନ୍ତୁ, ରନ୍ଧ୍ରିତ କୌଣସି ଅସ୍ତ୍ରନ ପାଇ ପୁଜାପାଦ
କୋଷା ଫୋପାଡ଼ି ପାରିଲେ, ସେହି କୋଷାଆତରେ
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଅତେତନ ଓ ପପାତ ଧରଣୀ ତଳେ !
ରନ୍ଧ୍ରିତକୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବଧ କରି ନାହାନ୍ତି, ଯୁଦ୍ଧ ତ
କିଛି ହୋଇନାହିଁ ବେଳିବାକୁ ହେବ, ବଧ କଲେ
ମାୟାଦେଶ, ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଉପଲକ୍ଷ ମାତ୍ର ।

ରନ୍ଧ୍ରିତ ବଧ ଦେଖି ବିଶ୍ୱାସନ କାନ୍ଦିଲେ ।
ତାହାଙ୍କ କାନ୍ଦିବାର ଦେଖି ଲକ୍ଷ୍ମୀ ମଧ୍ୟ କାନ୍ଦିବାକୁ
ବସିଗଲେ । ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ରୂପକବ୍ରତ ରୂପୀ ବସିଥାଏନ୍ତି,
ଏତେବେଳେ ବିଜୟବାର୍ତ୍ତା ଶୀଘ୍ର ଦେବା ଆବଶ୍ୟକ,
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଏ କଥା ମନରେ କଲେ ନାହିଁ, ଏହା କି
ସ୍ଵାଭାବିକ ?

ଅନ୍ତକାର ସଂସର୍ଗରେ ପ୍ରମାଦ ପ୍ରମାଦ ପରିଷ୍ଠୁଟ
ହୁଏ । ମହାର୍ଷି ବାଲ୍ମୀକି ଭୁବନବିଦ୍ୱେଷୀ ଦେବମାନବ
ବିଦ୍ୱୋଗ୍ମ ଘବଣର ସଂସର୍ଗକୁ ଆଣି ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ

ଦେବର ପୁଟାଇଅଛନ୍ତି; ମାତ୍ର ବର୍ତ୍ତମାନ ଜବ ପୁଗପତ୍ର
ରକ୍ଷସ ଜାତିର ଅତ୍ୟାଗୁରିର ଓ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଦେବର
ସଥାପନ ହାସ କରଇ ଦୁଇଜଣଙ୍କୁ ସମଧରାତଳରେ
ଉଦ୍‌ଧାରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥାଏନ୍ତି ।

ହନୁମାନ—ମହାବର ଏହି କଥାଟା ହନୁମାନ
ପକ୍ଷରେ ରୁଡ଼ି ହୋଇ ପଡ଼ିଥାଏ । ସାଗରଲଘୁନ,
ଏକେଶ୍ୱର ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବିନାଶ ଗରଭର ଉଚ୍ଚିଲ ପ୍ରମାଣ ।
ମାତ୍ର ବର୍ତ୍ତମାନ ସେହି ପବନନନ୍ଦନ ମହାବର
ହନୁମାନଙ୍କୁ ଦେଖନ୍ତୁ, ନୃମଣିମାଳିନୀ ଦାସୀ ହସ୍ତସ୍ଥ
ଧରୁ ଦେଖ ସେ ଉପବିହୁଳ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବଧ ପାଇ
ରାଜ୍ଞ ଧାବିତ, ମାର୍ଗେଧୀ ହନୁମାନକୁ ଗୋଟିଏ
କାଣ୍ଡ ମାରିଲ, ସେହି କାଣ୍ଡ ଦେହରେ
ବାକିଲୁ କି ନାହିଁ ସନ୍ଦେହ; ମାତ୍ର ହନ୍ତୁ ‘ପିତୃନାମ
ସୁରିଯା’ ବାପାଲେ ବାପାଲେ ବୋଲି କହି ପଳାଇ
ଗଲେ । କେବଳ ହନୁମାନ କିମ୍ବା ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ
ପକ୍ଷରେ ଜଣେ ମଧ୍ୟ ଗର ନାହିଁ, ଆଉ ଯେତେ
ଦେବପାଠୀ ବେଳେ ରକ୍ଷସ ମଧ୍ୟରେ ।

ସୀତା ମହିତି ବାଲ୍ମୀକି ବନ୍ତିତା ଲକ୍ଷ୍ମୀସ୍ଵରୂପା
ପରମସତ୍ତା ଜନକତନ୍ଦ୍ରୀ ସୀତାଙ୍କ ରରିଷ ଜଗତରେ
ଅତୁଳମାୟ । ଭାରତ ଭୁମିରେ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେତେ
ପୁରାଣକାର, ଯେତେ କାବ୍ୟକାର ସତ୍ତ୍ଵ ସାଧୁଁ ନାଧୁକା
ଗଠନ କରି ଯାଇଥାଏନ୍ତି, ସୀତା ଶୁପ୍ତ ସମସ୍ତଙ୍କ
ଦେହରେ-ବିଦ୍ୟମାନ । ହନ୍ତୁ ସୀତାତୁଲ୍ୟ ପୁଷ୍ପବଧୁ,
ସୀତାତୁଲ୍ୟ କନ୍ୟା କାମନା କରେ ।

ମହାର୍ଷି ବାଲ୍ମୀକି ଅଶୋକବନବାସୀଙ୍କ ଜନକ-
ନନ୍ଦମାନ୍ଦୁ କିରୁପଭବରେ ଚିତ୍ତ କରୁଥାଏନ୍ତି, ଅତି
ସଂଶେଷରେ ସେ ସମ୍ମନରେ ଦୁଇରୂପ ଗୋଟି କଥା
ବୋଲିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଁ । କାରଣ ମେଘନାଦବଧରେ
କେବଳ ସେହି ଅବସ୍ଥାରେ ତାହାଙ୍କ ଦେଖି ପାରୁ
ଅଛୁଁ । ରମାୟନର ସୀତା ଏକାକିମୀ, ଅଶୋକବନ

ବେଶ, ଭୟକଷଣ ନିଶାଚଣ ବେଶୀତା । ସୀତା କେବଳ ପତିଗତତ୍ଵାଶା ବାହ୍ୟଜ୍ଞନ ବିରହିତା । ସୀତାଙ୍କ ଦୃଦ୍ୟ ରାମଚନ୍ଦ୍ରମୟ । ରାମନାମ ମାତ୍ର ଜପମୟ । ତେବମାନର ଶାସକାଶ ରବଣ ସମ୍ମଣରେ ଉପସ୍ଥିତ, ମଧୁରବାକ୍ୟରେ ରମଣଭାବରେ ହାତପୋଡ଼ି ଉତ୍ସବନୟ ପମୟ ପମ୍ପିର ପ୍ରଲୋଭନ ଦେଖାଇଲା । ମୈଥୁଳୀ ପାଶାଣୀ । ତେଟିମାନେ ବିଳନ୍ମୁଖରେ ଉଷଣ କରିବାକୁ ଧାର୍କିଲେ । ସୀତା ଦେଖ ନିର୍ମୀତା । ମହିଷୀ ବାଲୁକ ଏ ପ୍ଲାନରେ ଧର୍ମବଳର ଅସୀମ ଶକ୍ତିର ଅତି ସୁଦର ନିର୍ଦର୍ଶନ ଦେଖାଇ ଯାଇ ଅଛନ୍ତି । ସରମା ଜନକନନ୍ଦନର ହିତେଷିଣୀ ମାତ୍ର । ଅବକାଶମମେ କେବଳ ସାନ୍ତୁନା-ପ୍ରଦାୟିମା । ଆଉ ମେଘନାଦ ବଧ କାବ୍ୟପ୍ରା ସୀତାଙ୍କ ତିଥ ଦେଖନ୍ତୁ—ସୀତା ଦେଖ ଅଶୋକବନରେ ବନ୍ଧନ । ଦୁଃଖ ସୁଖ କଥା କହି ମନକୁ ଭୁଲଇବାପାଇଁ ପୌତ୍ରଗ୍ୟନମେ ସରମା ସଖୀକୁ ସମୀପରେ ପାଇଅଛନ୍ତି । ସୀତାଙ୍କ ଦୁଃଖର କାରଣ, ସେ ବନ୍ଦନା ଅବସ୍ଥାରେ ଅଛନ୍ତି । ପଞ୍ଚବଠୀବନ ଗୋଦାବଣ ଚଟପ୍ପ ରତ୍ନପର୍ବତୀମାନଙ୍କୁ ହରଇ ଅଛନ୍ତି, ଏହି ଦୁଃଖ । କୁରଙ୍ଗୀମାନଙ୍କ ସହିତ ନାରୁଥୁଲେ, ବନରେ ଗୀତଗାଇ ବୁଲୁଥୁଲେ, ତାହା ବର୍ତ୍ତମାନ ନାହିଁ, ଏହି ଦୁଃଖ । ଭ୍ରମରହୁପ ନାରୁଣୀଜୁଆର୍ଦ୍ଦମାନଙ୍କୁ ହରଇ ଅଛନ୍ତି, ଏହି ଦୁଃଖରେ କାତର, ଉତ୍ୟାଦି ଉତ୍ୟାଦ । ଆହୁର ମୟ ଦେଖନ୍ତୁ—ସରମାକୁ ରାମାୟଣର ପାଞ୍ଚକାଣ୍ଠ ପାଠ ଶୁଣାଇବା ନିମନ୍ତେ କବି ଜାନନ୍ଦାଙ୍କୁ ଖୁବ୍ ଅବକାଶ ଓ ଧେର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରିଅଛନ୍ତି । କବି ଶ୍ରୀ କୌଣ୍ଠପୁରୀଙ୍କ ସୀତା ଦେଖାଇଦ୍ବାରା ରାମାୟଣର ବର୍ଣ୍ଣନ କରଇ କାବ୍ୟର ଅଙ୍ଗ ବେଶ ପୁଣ୍ୟ କରିଅଛନ୍ତି; ମାତ୍ର ଏହା ପ୍ରୀକାର କରିବାକୁ ହେବ, ଏଥରେ ସୀତାଦେଖଙ୍କର କେତେକ ପରିମାଣରେ ସୀତାଙ୍କ ନଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି । ସୀତାଦେଖଙ୍କ ମହିମା ପକାଶର ଶ୍ରେଷ୍ଠ କ୍ଷେତ୍ର ବନନୟ—ଅଶୋକବନ, ପଞ୍ଚବଠୀ ବନ, ବାଲୁକ ତପୋବନ । ବର୍ଣ୍ଣିତ କାବ୍ୟ

ମହିଷୀ ଆଶ୍ରମ-ପମ୍ପକଣ୍ଠନ୍ୟ । ଆଉ ଦୂର ପ୍ଲାନରେ ସୀତାଙ୍କ ତ ଦେଖିଲେ ? ସୀତାଦେଖଙ୍କ ଚରିତ ହିନ୍ଦୁଲନାମାନଙ୍କର ଅନୁକରଣୀୟ, ଏମନ୍ତ କି ପ୍ରତ୍ୟେକ ହିନ୍ଦୁକୁଳବଣ୍ଣ ସନ୍ତର ହୃଦୟପଟରେ ସୀତାଦେଖଙ୍କ ଚିତ୍ର ଅଙ୍କିତ ରହିଅଛି । ଯେଉଁମାନେ ରାମାୟଣ ବୃତ୍ତାନ୍ତ କବାଚ ଶ୍ରବଣ କରିନାହାନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ହୃଦୟରେ ମୟ ମାତୃପରମର ସୀତାଦେଖଙ୍କ ଛୁପ୍ତା ଧୂତପଳିତ ହୋଇ ରହିଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମ୍ବମାନଙ୍କୁ ଦୁଃଖର ସହିତ ବୋଲିବାକୁ ହେଉଅଛି, କବି ସୀତାରିଷ ଅଙ୍କନ କରିବା ହିନ୍ଦୁ ସାଧାରଣର ଦୁର୍ଗାଗ୍ୟର ବିଷୟ ଅଟେ ।

ଆମେମାନେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମେଘନାଦବଧ କାବ୍ୟର କେତେଗୋଟି ନାୟକନାୟିକାଙ୍କ ଚିତ୍ରଗତ କେତେକ ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣନ କଲୁଁ । ମାତ୍ର କେବଳ ନାୟକ ନାୟିକା ଘେନ କାବ୍ୟ ତୁହେ । ଭାଷା କାବ୍ୟର ଶଶର, ନାୟକ ନାୟିକା ବୃତ୍ତିଗ୍ରୂପ, ଭବ ତାହାର ଜୀବନ, ଅଳଙ୍କାର ତ ଅଳଙ୍କାର । କାବ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସାଧାରଣ ଭାବରେ ମନ୍ତ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିବା ପୂର୍ବେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଷୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କେତେକ କଥା ବୋଲିବା ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ବିବେଚନା କରୁଁ ।

ଭ୍ରାଷ୍ଟା—ବଜାଭ୍ରାଷ୍ଟା ବଜାଯୋଷା ସମାନ ତରଳା, ସରଳା ଏବେ ମଧ୍ୟରନାଦିମା ଅଟେ । ମାତ୍ର ଉପସ୍ଥିତ କାବ୍ୟକାର ଯେମନ୍ତ ତାହାକୁ କିଞ୍ଚିତ ଜଟିଲା, କୁଟିଲା ଓ ପୁରୁଷନାଦିମା କରି ପକାଇଅଛନ୍ତି ବୋଲି ବୋଧ-ହୁଏ । ଏକଥା ଧ୍ୱନି ସତ୍ୟ; କବି ତାହାକୁ ରଜପୁତ୍ର-ରମଣୀ ସମାନ ତେଜୟିମା କରିଅଛନ୍ତି ।

ଅଳଙ୍କାର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନିଶ୍ଚିତରୁପେ ବୋଲି-ଯାଇପାରେ, କବି ସ୍ଵଦେଶୀୟ ଓ ବିଦେଶୀୟ ଅତି ଅପୂର୍ବ, ଅତି ମହାର୍ଥ, ଅତି ସୁଗଠିତ ଅଳଙ୍କାରଦ୍ଵାରା କାବ୍ୟ ଅଙ୍ଗକୁ ବିମଣ୍ଟିତ କରଇ ଅତି ସୁନ୍ଦରରୁପେ

ସମ୍ଭିତ କରଇଅଛନ୍ତି ଏବଂ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅନୁଭ୍ରବ୍ଧରେ ଏହା ମଧ୍ୟ ବୋଲିବାକୁ ହେଉଅଛି ଯେ, ଅଳଙ୍କାର ଭାବରେ କାବ୍ୟ ଯେମନ୍ତ ଲସରପସର ହୋଇ ଚାଲୁଅଛି ।

ନିଜାନ୍ତ ଦୁଃଖିତ ହୋଇ ଲେଖିବାକୁ ହେଉଅଛି, କାବ୍ୟରେ ବିଷୟଟିର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଗୌରବ ହୃଦୟରେ କରିବାକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଅଷ୍ଟମ । ହିସାବ ଅନୁସାରେ ଷ୍ଟ୍ରେ ସର୍ଗରେ ମେଘନାଦବଧଠାରେ କାବ୍ୟ ସମାପ୍ତ ହେବାର ଉଚିତ । ନ ହେଲୁ ମେଘନାଦର ଅନ୍ୟେଷ୍ଟିକ୍ଷିପ୍ତ ଅଥବା ଆନୁଷ୍ଠାନିକ ଲକ୍ଷ୍ମଣଶକ୍ତି ଶେଳ ସକାଶେ ଆଉ ଏକ ସର୍ଗ ପାଠ ଚଳିପାରେ; ମାତ୍ର କବି ଅକାରଣ ଯେମନ୍ତ ଆଉ କେତେକ ସର୍ଗ ବଢ଼ାଇ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି ।

ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା, ସେତା ସୁଗରେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସମାବଣ ସମର ସଂଘଟନ—ସେତା ଶେଷ କଳିର ଅବ୍ୟବହିତ ପୂର୍ବେ କୁରୁ ପାଣ୍ଡବଙ୍କ ଉପ୍ରତି । ମାତ୍ର ଆମ୍ଭେମାନେ ସମାଲୋଚ୍ୟ କାବ୍ୟରେ ଶ୍ରାକୃଷ୍ଣ, ଅଞ୍ଜୁନ, କାରକ, ବୃଦ୍ଧନଳୀ, ହିତ୍ତମ୍ବ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଦେଖୁଅଛୁ ।

ସମ୍ପ୍ରମ ସର୍ଗରେ କୁମାର ସମ୍ବନ୍ଧୀ ହରଧାନ-ଭଙ୍ଗର ବିକୃତରୁପେ ପୁନରୁଭିନ୍ନୀ । ପୁଣି ମହାଦେବଙ୍କ ହସ୍ତରେ କବି ଯେ ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ କରଇଅଛନ୍ତି, ବିବେକବିଶିଷ୍ଟ ସାଧାରଣ ଜଣେ ମାନବ ମଧ୍ୟ ସେପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ସଙ୍କୁଚିତ ହେବ । ପାଦଶୀ, ଉଦ୍‌ଦୟ, ଉତ୍ସାହ, ମହାଦେବରୁତ୍କରଣ ପତ୍ରଯନ୍ତକାରଣୀ, ତାରକ-ବିଜୟୀ ଦେବ ସେନାପତି କାର୍ତ୍ତିକେୟ ଗୋଟିଏ କୋମଳାଙ୍ଗ ଶିଶୁମାତ୍ର । ଉପାସକ ଆପଣା ଉନ୍ନତ ଚରିତ ସମସ୍ତ ଉପାସ୍ୟ ଦେବଦେବୀ ପ୍ରତି ଆରୋପ କରିଥାନ୍ତି, ଅଥବା ଦେବ ଦେଖାଙ୍କ ଉନ୍ନତ ଚରିତ ସମସ୍ତ ଉପାସକର ଅନୁକରଣୀୟ । ଏକ ସମ୍ପୁଦ୍ଧାୟ ହିସୁ ଜନନ୍ୟଚରିତ ଦେବ ଦେଖାଙ୍କ ଉପାସକ,

ବିଦେଶୀୟ ଦେବମାନଙ୍କୁ ଏ କଥା ବୁଝାଇବାକୁ କବି ଯଥେଷ୍ଟ ଅବକାଶ ଦେଇନାହାନ୍ତି କି ?

କାବ୍ୟରେ ସ୍ଵର୍ଗ ନରକ ବର୍ଣ୍ଣନ ଅନାବଶ୍ୟକ, ନୂତନତ୍ବବିଶ୍ଵାନ । ହିସୁ କାବ୍ୟକାର ପୁରୁଷକାରମାନଙ୍କ ପ୍ରସାଦରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଅନେକ ସ୍ଵର୍ଗନରକ ଦର୍ଶନ କରିଅଛୁ । ବନ୍ଦୀତ ସ୍ଵର୍ଗ ନରକରେ ଜୀତବ୍ୟ ବିଜୟ ଅଧିକ କଣ ଅଛି ? ଅଧିକରେ ଶ୍ରାବ୍ନାନ୍ ସ୍ଵର୍ଗନରକର ଅନନ୍ତଭାବ ଆଭାସ ଏଥିରେ ବିଦ୍ୟମାନ । ହିସୁର ବିଶ୍ୱାସ, ସ୍ଵର୍ଗ ନରକରେ ପ୍ଲାନ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର; ଅଧିକାଶ ମଧ୍ୟ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର । ମେଘନାଦବଧ କାବ୍ୟ ମତରେ ଇଂରେଜ ଜେଲ ପରି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣଟା ଦୁଇଟା ଡିପାର୍ଟମେଣ୍ଟ— ଦେବାନ୍ତ ଏବଂ ଫୌଜିଦାରୀ ।

କବି ଏହି ସ୍ଵର୍ଗ ଅବଳମ୍ବନ କରି ସ୍ଵର୍ଗ ନରକର ଅବତାରଣା କରିଅଛନ୍ତି—

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଶକ୍ତିଶେଳରେ ପତିତ, ଦଶରଥଙ୍କଠାରୁ ବଞ୍ଚିବାର ବ୍ୟବପ୍ଲା ଆଣିବାକୁ ହେବ । ଦଶରଥ ଯମପୁରୀରେ, ସୁତରୀ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ସେ ପ୍ଲାନକୁ ଯିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ମାତ୍ର ସେ ସଳଖେ ସଳଖେ ଦଶରଥଙ୍କ ନିକଟକୁ ଗଲେ ନାହିଁ, ନରକର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ଲାନ ବୁଲି ବୁଲି ଦେଖିଲେ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାପୀର ବିଧ ବ୍ୟବପ୍ଲା ବୁଝିଲେ । ବୃଦ୍ଧାଶ୍ରମରେ ଯେତେ ଜଣାଶୁଣା ମହାପୁରୁଷ ଦ୍ଵରକୁ ଯାଇଅଛନ୍ତି, ସମସ୍ତଙ୍କ ସହିତ ଆଳାପ କଲେ । ଏଣେ ରାତି ମଧ୍ୟରେ ବ୍ୟବପ୍ଲାନ ହେଲେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ରକ୍ଷାପାଇବେ ନାହିଁ; ମାତ୍ର ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦ୍ଵରକ ଦର୍ଶନରେ ନିଯୁକ୍ତ ।

ଆହୁର ମଧ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ଶକ୍ତିଶେଳ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରେ ଚିଂଟା ଦେଖିଲୁ—ପୁଷ୍ଟହନ୍ତା ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କୁ ମାରିବା ସକାଶେ ରବଣ ଧାବିତ, ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ବାଟ ଓରାଳିଲେ; ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ; କିନ୍ତୁ ରବଣ ପବାବ ଦେଲେ,

“ହେ ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ! ତୁମେ ଆଉଦିନେ ବଞ୍ଚିରହ, ଅର୍ଥାତ୍ କାଳି ତୁମ୍ଭୁ ମାରି ପକାଇବି, ଆଜି ତୁମ୍ଭ ଭାଇ ବଦର ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କୁ ମାରି ଆସେ ।” ଏକଥା ଶ୍ରବଣ କରି ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ‘ମୌନ ସମ୍ମତ ଲକ୍ଷଣ’ ପରି ବିଶ୍ରାମ-ନିମନ୍ତେ ଧୀରେ ଧୀରେ ଶିବରକୁ ରୂପିଗଲେ । ଭ୍ରାତୃଷ୍ଟେଷ୍ଟର ପରକାଷ୍ଟା !

ଏହି ସମସ୍ତ କାରଣ ବିଦ୍ୟମାନରେ କେହି ଯେବେ ମେଘନାଦବଧକୁ ଜାଣ୍ଯାପୁ କାବ୍ୟ ଓ ମହାକାବ୍ୟ ବୋଲିବାକୁ ପ୍ରୟୁତ ହୁଅନ୍ତି, ହେଉନ୍ତୁ !

ଅଉ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଶ୍ନ, ଆମ୍ବେମାନେ କି ସକାଶେ ମେଘନାଦବଧ ପାଠ କରିବୁଁ ? କାବ୍ୟପାଠରେ ଆମୋଦ ଅଛି, ପୁଣି ନିର୍ଦ୍ଦୋଷରେ ସମୟ କାଟି । ଦୁଇବାଳ ପଣା ଖେଳିଲେ କିମ୍ବା ଉଦ୍ୟାନରେ ଭ୍ରମଣ କଲେ ତ ଆମୋଦ ଜାତ ହେବ, ସେଥିରେ ସନ୍ଦେହ କରିବାର କାରଣ ନାହିଁ । କବି ଭୟ, ଦେଖ, ଖେଦ, ପାହସ, କରୁଣ ପ୍ରଭୁତି ରସର ଅବତାରଣା ଯେପରି କୌଣସିଲରେ ଓ ପୂର୍ଣ୍ଣମାସରେ କରିଅଛନ୍ତି, ତାହା ବଞ୍ଚିଶାର ଅନ୍ୟ କାବ୍ୟରେ ଦୂର୍କଳ । ଗ୍ରହ ପାଠ ସମୟରେ ପାଠକ ଯେ ପ୍ରାଣେ ପ୍ରାଣ ଭାବ, ସ୍ଵର୍ଗିତ, ବୋମାସ୍ତତ ଓ ଚକତ ହୋଇ ପଡ଼ିବେ, ଏ କଥା ଅଣ୍ଟବ ନିଶ୍ଚୟ । ଏହି ହିୟାବରେ ମେଘନାଦବଧ ମହାକାବ୍ୟ ଓ ମାର୍କେଳାଅମର କବି, ଏହା ଧ୍ୱନିବସତି । ମାତ୍ର କାବ୍ୟପାଠର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କେବଳ ଆମୋଦ ସମ୍ମୋହ ନୁହେ । ଆମୋଦ ସମ୍ମୋହ ଗୋଟିଏ, ଉପଦଶ ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । କାବ୍ୟ ଜନସମାଜର ଗୁରୁ ଓ ଉପଦେଶ୍ୟ । କାବ୍ୟଗତ ନାୟକ ଓ ନାୟିକାଙ୍କ ଚିତ୍ର ଚରିତ୍ରଗଠନର ପରମ ସହାୟ । ଆମ୍ବେମାନଙ୍କ ଚରିତ୍ରଗଠନର ସାହାଯ୍ୟକାରୀ ମେଘନାଦବଧରୁ ଏମନ୍ତ ଗୋଟିଏ ଚିତ୍ର ଦେଖାନ୍ତି ତ ? ଦୁଃଖରେ ସୁଖରେ, ସମ୍ପଦରେ ବିପଦରେ, ହର୍ଷରେ ବିଶାଦରେ କେଉଁ

ଅବସ୍ଥାରେ କେଉଁ ଚିତ୍ରଟି ଆମ୍ବେମାନଙ୍କ ମନରେ ଉଦ୍‌ଦିତ ହେବ ? ଆମ୍ବେମାନଙ୍କର ସାହଚର୍ଯ୍ୟ କରିବାରକି ଗୋଟିଏ ଚିତ୍ର ଅଛି କି ? ଆମ୍ବେମାନଙ୍କ ମନରେ ଉଦାର ମହାତ୍ମା ଆଣି ଦେବ କିମ୍ବା ସ୍ଵାଭାବିକୀ ବିବେକଶକ୍ତିକୁ ଉତ୍ତେଜିତ କରି ଦେବ, ଏମନ୍ତ କିଛି ଚିତ୍ର ଅଛି କି ? ଅଥବା ଏମନ୍ତ କିଛି ନୈତିକ ଉପଦେଶ ଅଛି, ଯାହା କି ସମାଜର ନୈତିକ ଶୃଙ୍ଖଳାକୁ ଦୃଢ଼ କରିପାରେ ? କିମ୍ବା ମନମଧ୍ୟରେ ଏମନ୍ତ କିଛି କିନ୍ତୁ ଉତ୍ସବ ହେବ, ଯହିଁରେ କି ଅନନ୍ତ ପରବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ସର୍ବ ଅନୁଭବ କରିବାକୁ କ୍ଷମ ହୋଇ ପାରିବୁଁ ? ତେବେ କି ସକାଶେ ଆମ୍ବେମାନଙ୍କ ପଦବୀ ହର୍ବାର ବିକୃତ ଆକାର ଦର୍ଶନ କରିବୁଁ ? ହିନ୍ଦୁର ରାମାୟଣ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯେଉଁ ଧାରଣା ଅଛି, ତାହା ଚିରକାଳ ଥାଉ, ତାହା ଯଦି ଭ୍ରାନ୍ତିଶାରଣା ହୁଏ, ତାହା ମଧ୍ୟ ବାଞ୍ଛିମାୟ । ରାମାୟଣପାଠ ସମୟରେ ଚିତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ଆମ୍ବେମାନଙ୍କ ନୟନରେ ନୃତ୍ୟ କରେ, ଘଟନାବଳୀ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷବତ୍ତ ପ୍ରଣୟମାନ ହୁଏ । ଫଟୋଗ୍ରାଫ୍—ଦର୍ପଣ ପଢ଼ିଛି ହୁଏ ପରି ଚିରକାଳ ସକାଶେ ହୃଦୟପଟରେ ଚିତ୍ତିତ ହୋଇଯାଏ, ଘଟନା ପଣ୍ଡାଦିଘାଗରେ ମନ ଧାବିତ ହୁଏ, ସେ ଧାବନ ଅବଶ୍ୟକ । ପୁନର୍ଭାର ବୋଲୁଆନ୍ତି, ଜାଣ୍ଯାପୁ ଉଚ୍ଚତମ ଚରିତ୍ର ଆଦରଣର କାବ୍ୟ ଚିତ୍ତିତ, ପକ୍ଷାନ୍ତରେ କାବ୍ୟଗତ ଚିତ୍ର ଜାଣ୍ଯାପୁ ଚରିତ୍ରଗଠନର ପରମ ସହାୟ ।

କାବ୍ୟ ଓ ଧର୍ମଗ୍ରହର ସ୍ଵାତନ୍ତ୍ୟ ଅନୁଭବ କରିବାକୁ ସଧାରଣ ହିନ୍ଦୁପକ୍ଷରେ ବିଳମ୍ବ ଅଛି । ପଣ୍ଡାତ୍ୟ ଜ୍ଞାନାଲୋକପ୍ରାପ୍ତ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ କଥା ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର, ସେମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ମଧ୍ୟ ପରିମିତ । ହିନ୍ଦୁର ଧାରଣା, ରାମାୟଣ କାବ୍ୟ, ରାମାୟଣ ଧର୍ମଗ୍ରହ, ଯେଉଁ ହିନ୍ଦୁପୁନ୍ଦ୍ରାନ ରାମାୟଣ ଗ୍ରହ ପ୍ରଶ୍ନ ମଧ୍ୟ କରିନାହିଁ, ସେ ମଧ୍ୟ ରାମାୟଣୀ ମାତ୍ରର ଅନୁଶାସନରେ ରୂପିତ । ପିତୃ-ଭକ୍ତି, ସନ୍ତାନବାହିନୀ, ଭ୍ରାତୃଷ୍ଟେଷ୍ଟ, ପତିପରମ୍ପୁଣତା

ପ୍ରତିତ ସଦ୍ବୁଦ୍ଧ ସମସ୍ତ ହିନ୍ଦୁ ଶାମାଯୁଣରୁ ଶିକ୍ଷା କରିଅଛି । ହିନ୍ଦୁ ଶାମଚନ୍ଦ୍ର ପରି ପୂର୍ବ କାମନା କରେ । ହିନ୍ଦୁ ପୁଷ୍ଟବଧୁ ଓ କନ୍ୟାକୁ ଆଶୀର୍ବାଦ କରେ, ତୁ ସୀତା ସମାନ ସଙ୍ଗ ହୋ । ଧର୍ମବଳ ହିଁ ପ୍ରକୃତ ବଳ, ଏଥର ଜାଜ୍ଞଲ୍ୟମାନ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଶାମାଯୁଣରେ ବିଦ୍ୟମାନ । ଏମନ୍ତକ ଶାମାଯୁଣକୁ ବାହାର କରି ନେଲେ ହିନ୍ଦୁ ରୁ ହିନ୍ଦୁ ରୁ ଆଧାରନ୍ତିମ ହୋଇ ପଡ଼ିବ ।

ହିନ୍ଦୁଜୀତିର ସଦି କିଛି ଗୌରବ କରିବାର ବୟସ ଥାଏ, ତାହା ବେଦ, ମହାଭାରତ ଓ ଶାମାଯୁଣ । ରାଷ୍ଟ୍ରବିପୁର ତଥା ବିବିଧ ଅଭ୍ୟାସୁରରେ ହିନ୍ଦୁ ଗଢ଼-ସଂପ୍ରସାର, ମାତ୍ର ହିନ୍ଦୁର ପ୍ରକୃତ ଗୌରବ-ସ୍ତର-ଚୂଡ଼ାକୁ କେହି ପୂର୍ଣ୍ଣ ମଧ୍ୟ କରି ପାରିନାହିଁ, ପାରବ ନାହିଁ । ଏହି ପ୍ରମର ମୂଳଦୁଆ ହିନ୍ଦୁ ହୃଦୟରେ ନିହିତ, ଚୂଡ଼ା ଧୂବଲୋକ ବିଷ୍ଟୁଲୋକ ପୂର୍ଣ୍ଣୀ, ପ୍ରମଳଗ୍ନ ରହିବାକିର ବିମଳ ଜ୍ୟୋତି ହିନ୍ଦୁର ଶିର-ଉପଶିଶ ବାହୀ ରକ୍ତ ବିନ୍ଦୁରେ ପ୍ରତିଫଳିତ । ଏହି ପରମ ପୁଜ୍ୟ ଦେବ-ମନ୍ଦିର କିମ୍ବା ତହିଁର ଅଧ୍ୟାତ୍ମୀ ଦେବପ୍ରତିମା ଗୁଡ଼କୁ କେହି ଉନ୍ନ ରୂପରେ କଦର୍ମ୍ୟ ରୂପରେ ଚିତ୍ତିତ କଲେ ହିନ୍ଦୁ ହୃଦୟରେ ଆୟାତ ଲାଗିବାର କଥା । ଏଥି ସକାଶେ ଆମ୍ବେମାନେ ମେଘନାଦ ବଧ କାବ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏତେ କଥା କହିଲୁ ।

(ଉ. ସା. ୮୧୨ ସଂଖ୍ୟା)

ବାଲେଶ୍ୱର ବନ୍ଦରରେ ଓଳନ୍ଦାଜ ଜାତି

ଠିକ୍ କେଉଁ ସମୟରେ ଉଜଳଭୂମି ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଶକ୍ତ୍ସମୁଦ୍ରାର ପ୍ରଥମେ ଅଧୁଷ୍ଟିତ ହେଲା, ତାହା ନିରୂପଣ କରିବା ସହଜସାଧ ନୁହେଁ । ମାତ୍ର ଇଯୁଗେପୀୟ ଜାତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ସବ୍ରାହମ ଯେ ଓଳନ୍ଦାଜ ଜାତି ଉଜ୍ଜଳରେ ପଦାର୍ପଣ କରିଥିଲେ, ଏହା ଏକ ପ୍ରକାର ନିଃସଂଶୟରୂପେ ବୋଲିଯାଇ ପାରେ ।

କେବଳ ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟାପାର ହିଁ ଇଯୁଗେପ ଭୂମିର ଉନ୍ନତିର ମୂଳ କାରଣ, ଏହା ଧୂବ ସତ୍ୟ ଅଟେ । ବାଣିଜ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ବାସ, ଇଯୁଗେପ ଶଣ୍ଟ ଦେଖିର ଜାଜ୍ଞଲ୍ୟମାନ ପ୍ରମାଣ ଛଳ । ବାଣିଜ୍ୟବ୍ୟପଦେଶରେ ସେମାନେ ପୃଥିବୀର ସବ୍ଦାଂଶରେ ଆପଣା ଆପଣା ଗୌରବ ଓ ଆଧୁପତ୍ୟ ବିପ୍ରାର କରିବାକୁ କ୍ଷମ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ସାବଧୋମ ରାଜଦଣ୍ଡ ତଳାଦଣ୍ଡର ରୂପାନ୍ତର ମାତ୍ର । ଏହି ଯେ ପୃଥିବୀର ଅର୍ଥଶଣ ପ୍ରାୟ ଆମେରିକା ଆବଶ୍ୟକ; ଦାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟପଦେଶରୁ ସେଥିର ମୂଳୀଭୂତ କାରଣ ଅଟେ ।

ଅତି ସୁନ୍ଦର କାଳରୁ ଇଯୁଗେପବାସୀମାନେ ଉତ୍ସଗର୍ବା ଭାରତଭୂମିର ନାମ ଅବଗତ ଥିଲେ; ମାତ୍ର ମାର୍ଗ ଅଭିଦିତ ଥିବାରୁ ସେମାନେ ସାଷାତ୍ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଭାରତବର୍ଷକୁ ଆସି ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟାପାରରେ ଲିପ୍ତ ହେବାକୁ ଅକ୍ଷମ ଥିଲେ । ଭାରତୀୟ ପଣ୍ଡତ୍ୱାବ୍ୟ ପାରସ୍ୟ, ସୁଏକ, ମିଶର ପ୍ରତିତି ପ୍ଲାନମାର୍ଗରେ ଯାଇ ବହୁ ମୂଲ୍ୟରେ ଇଯୁଗେପର ବିପଣୀମାନଙ୍କରେ ବିନ୍ଦ୍ୟ ହେଉଥିଲା । ମାତ୍ର ଇଯୁଗେପରୁ ଭାରତକୁ ଆସିବାର ଜଳମାର୍ଗ ଥିବାର ସମ୍ବନ୍ଧ, ଏହିପରି ଗୋଟିଏ ଧାରଣା ଦର୍ଶକାଳ ଯାବତ୍ ସେମାନେ ମନରେ ପୋଡ଼ଣ କରିଥିଲେ । ଅନନ୍ତର ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ନାବିକ ଭାସ୍ତ୍ରଗାମକଦାର ଉତ୍ସମାଶା ଅନ୍ତର୍ଭାବ ଦର୍ଶିଣିପାଶ୍ଚୟ ସମ୍ବୁଦ୍ଧ ମଧ୍ୟରେ ମାର୍ଗ ଆବଶ୍ୟକ ହେବାରୁ ଶବଦର୍ଶୀୟ ଗୃହ୍ୟପ୍ରାୟ ପଳ ପଳ ଇଯୁଗେପାୟ ବଣିକ୍ ଭାରତଭୂମିରେ ପଢ଼ିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେ ଯାହା ଦେଉ, ପୁରୋଧୀୟ ଜାତି ସହିତ ଉଜ୍ଜଳର ସମ୍ବନ୍ଧ ବିଷୟରେ ସଂଶେଷରେ ଦୁଇ ବୁଝି କଥା ବୋଲିବା ଏହି ପ୍ରସ୍ତାବର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଅଟେ ।

ଇଯୁଗେପ ନିଃଶ୍ଵର ପାର୍ଶ୍ଵ ଶିଳ ଜାତି ଗୋତ୍ରଗୁର୍କନା ବିଦ୍ୟାରେ ବିଶେଷ ପାର୍ବତୀଦର୍ଶୀ — ଏହିମାନେ ଉତ୍ସମାନ

ତରଙ୍ଗସଜ୍ଜକ ସମ୍ବୁଦ୍ଧ ଉପରେ ବାଟ କଡ଼ାର ସଂତ ଅଗସର ହୋଇଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳେ । ଏହି ଜାତି ପ୍ରଥମେ ବଜ୍ଞାପସାଗର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରି ସୁମାଷା ଓ ଯବ ଦୀପରେ ବାଣିଜ୍ୟ ବିପ୍ରାର କରିଥିଲା । ମାତ୍ର ଦୁମାଷା ଦୀପରେ ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଖଣ୍ଡ ଥିଲା । ଅଛି ପୂର୍ବକାଳରୁ ତାମ୍ରଲପ୍ତ ଓ ବାଲେଶ୍ୱର ନାମ ସାଗରଗରସ୍ତ ଦୀପବାସୀମାନଙ୍କୁ ବିଦିତ ଥିଲା । କୌବାଣିଜ୍ୟ ବିଷୟରେ ବାଲେଶ୍ୱର ଗୋଟିଏ ସୁପ୍ରତ୍ନ୍ତ ପ୍ଲାନ ଅଟେ । ଏଥିପାଇଁ ଏହାର ନାମ ବନ୍ଦର ବାଲେଶ୍ୱର । ଓଳନାଜମାନେ ପ୍ରଥମେ ସୁମାଷା ଦୀପରୁ ଆସି ଉଚ୍ଚକର୍ତ୍ତ୍ଵରେ ପ୍ଲାନ୍ କରିଥିବାର ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣ ବିଦ୍ୟମାନ ରହିଅଛି । ବାଲେଶ୍ୱର ସହରର ପୂର୍ବ-ଉତ୍ତରବାହୀମା ବଳଙ୍ଗ ନଦୀର ବାଲିଆଟ ନାମକ ପ୍ଲାନରୁ ପଶ୍ଚିମ ଦିଗକୁ ଯେଉଁ ଗୋଟିଏ ଶାଖା ବାହାରି ଯାଇଅଛି, ତାହାର ନାମ ଓଳନା ନାଳ । ସଂପ୍ରଥମ ଓଳନାଜ ବୋଇଛ ପେହି ନାଳରେ ପ୍ରବେଶ କରିଥିବାରୁ ଓଳନାଜ ନାଳ (ବା କଥ୍ତ ନାମ ଓଳନା ନାଳ) ଏହି ଆଖ୍ୟା ଧାରଣ କରିଅଛି । ଏହି ନାଳର ଚେର୍ଷ୍ୟ ପ୍ରାୟ ଏକ ହୋଶ ଅଟେ । ଆମ୍ବେମାନେ ପ୍ରଥମ କରିଅଛୁଁ ୫୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ନାଳଟି ଦେଖିଯି ଗୋତମାନଙ୍କରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ତାହା ପ୍ରାୟ ପୋତା ପଡ଼ି ଯାଇଅଛି । ନାଳକୂଳରେ ଯେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ବଜ୍ଞାଳ ଓ ଗୋଦିମାନ (ବୋଇଛ ନିର୍ମିଣିଷ୍ଟନ ଓ ବିଗ୍ରାମପ୍ଲାନ) ବିଦ୍ୟମନ ଥିଲା, ସେଥିର ଚିହ୍ନ ମାତ୍ର ମଧ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ନାହିଁ । ନାଳର ଦର୍ଶକ ପ୍ରାକ୍ତରେ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରାମ ଅଛି, ତାହାର ନାମ ଓଳନାସାହି । ଏହି ଗ୍ରାମରେ ଓଳନାଜମାନଙ୍କର ଖଣ୍ଡ ଓ ଦୋକାନ ଥିଲା । ଏହି ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟରେ ଦୁଇ ଗୋଟି ବିଶାଳ ସମାଧୀପ୍ଲଟ ଓ ଗୋଟିଏ ଗୁମଜ ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାର ଚିହ୍ନ ମାତ୍ର ନାହିଁ । ପରିବର୍ତ୍ତନ ସ୍ଥରେ ହସ୍ତଗତ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହି ଗ୍ରାମଟି ଇଂରେଜ ବାହାଦୁରଙ୍କ ହସ୍ତଗତ ହୋଇଅଛି ଏବଂ ଏହା

ଗର୍ଭମ୍ଭାଷଙ୍କ ଶାସମାହାଳ ଅଟେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜା ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ଦେ ବାହାଦୁର ଏହାର ସରବରକାର ଅଛନ୍ତି । ଏହି ଗ୍ରାମର ପଶ୍ଚିମ ପ୍ରାନ୍ତ ଗ୍ରାମର ନାମ ଦିନାମାର ଛଙ୍ଗା, ଅପତ୍ରଣ ନାମ ଛଙ୍ଗେମାର ଛଙ୍ଗା । ଏହି ଗ୍ରାମରେ ଦିନାମାର ଜାତିର ଖଣ୍ଡ ଥିଲା । ବାଲେଶ୍ୱର ଟାଉନର ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ମାରଳ ପୂର୍ବ ପରାସୀ ବଣିକ-ମାନଙ୍କର ଖଣ୍ଡର ନାମ ପରାସୀତଙ୍ଗା । ଏହି ଷ୍ଟୁଦ୍ର ଗ୍ରାମଟି ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ପରାସୀମାନଙ୍କ ଶାସ ଦଖଲରେ ଅଛି । ଇଂରେଜ କୌଣସି ପ୍ରକାର ବିଧିବିଧାନ ଏଠାରେ ପ୍ରଚଳିତ ନାହିଁ, ବଙ୍ଗଦେଶର ଚନ୍ଦନନଗରପ୍ଲାନ୍ ପରାସୀ ଗର୍ଭମ୍ଭାଷ ଦାର ଶାସିତ ହୁଏ ଏବଂ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ନିକଟରୁ ରଜୟ ଆଦାୟ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଜଣ ସରବରକାର ନିଯୁକ୍ତ ଅଛନ୍ତି । ଇଂରେଜ ବଣିକମାନେ ସବଶେଷରେ ବାଲେଶ୍ୱରକୁ ଆଗମନ କରିଥିବାର ଜଣାୟାଏ । କାରଣ ସେମାନେ ସହର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରବେଶ କରି ନାହାନ୍ତି, ବଳଙ୍ଗ ନଦୀର ମୁହାଣ ବଳରାମଗଢ଼ ନାମକ ପ୍ଲାନରେ ଖଣ୍ଡ ପ୍ଲାନ କରିଥିଲେ । ସେ ପ୍ଲାନରେ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ପ୍ରାଚୀନ ଉଚ୍ଚକାଳପ୍ଲଟ ରୂପାନ୍ତର ଧାରଣ କରି ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ବିଦ୍ୟମାନ ଅଛି । ଜମିଦାରମଣ୍ଡଳ ବଣ ତାହାର ଅଧିକାରୀ ଅଟନ୍ତି ।

ଉଦ୍ଧିଷ୍ଟ ରୂପ ଜାତି ପ୍ରଥମେ ଉଚ୍ଚକର୍ତ୍ତ୍ଵରେ ପ୍ରବେଶ କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ବଙ୍ଗଦେଶକୁ ଯାଇ ସେଠାରେ ପ୍ରଧାନ ଖଣ୍ଡ ପ୍ଲାନ କରିବାକୁ ହୋଇଥିଲା । କାରଣ ବଳଙ୍ଗ ନଦୀମୁହାଣ ତାଢ଼ାଶ ଗଣ୍ଠର ନୁହେ ଏବଂ ନଦୀ ମଧ୍ୟ କୌଣସିପ୍ଲାନ ଓ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ସ୍ଵଳ୍ପକଳବିଶିଷ୍ଟ । ସାଗରଗାମୀ ବିଲୁତ ବଢ଼ ବଢ଼ ବୋଇଛ ଏହି ନଦୀ ମଧ୍ୟରେ ସହଜରେ ପ୍ରବେଶ କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ । ନଦୀମୁହାଣଠାରୁ ପ୍ରାୟ ୨ । ଗ ହୋଶ ଦୁରରେ ସେମାନଙ୍କୁ ନଙ୍ଗର କରି ରହିବାକୁ ହୁଏ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଇଂରେଜ ଗର୍ଭମ୍ଭାଷ ସେଠାରେ ଗୋଟିଏ ବିଂପୁ

ପକାଇ ଚିହ୍ନିତ କରଇ ଦେଇଅଛନ୍ତି, ବାଲେଶ୍ୱର-
ବାସୀମାନେ ତାହାକୁ ବାହାର ବିସ୍ତା ସ୍ଥାନ ବୋଲନ୍ତି ।
ଆମ୍ବମାନେ ପ୍ରଦେଶ କହିଅଛୁଁ ବାଲେଶ୍ୱର ନୌବାଣିଜ୍ୟ
ବିଷୟରେ ବିଶେଷ ଉପଯୋଗୀ ସ୍ଥାନ ଏବଂ ଚିରକାଳ
ପଣ୍ଡବ୍ୟ ମଧ୍ୟ ବିଶେଷ ସୁଲଭ । ଏ ସ୍ଥାନରେ
ପଣ୍ଡବ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ବସ୍ତି, ଗୁଡ଼ିଳ, ଲୁହା, ଲବଣ,
ବନଜଦ୍ୱବ୍ୟ ଚିରପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଦୁଃଖର ବିଷୟ ତଞ୍ଚୁଳ ଓ
ବନଜଦ୍ୱବ୍ୟ ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ବାଣିଜ୍ୟ
ବିଲୁପ୍ତ ହୋଇଥିଛି । ଏକ ସମୟରେ ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରେସିଵୁ
ଅପ୍ରସରମାନେ ଆପଣା ଆପଣା ଘୋନ୍ଦ୍ୟର ପରାକାଶ୍ୱା
ପ୍ରଦଶ୍ରନାର୍ଥେ ସୁର୍କ୍ଷା ବସ୍ତି ମକାଶେ ବାଲେଶ୍ୱରକୁ ଗୁହଁ
ବସୁଥୁଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହା ଶୁଣିବାର କଥା ଅଟେ ।

ବାଲେଶ୍ୱର ଲୌହରେ ବଙ୍ଗଦେଶ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଉ-
ଥିଲା । କଳିକତାର ଦୋକାନମାନଙ୍କରେ ବାଲେଶ୍ୱର
ଲୌହ ଉଚ୍ଚ ଦରରେ ବିଷୟ ହେଉଥିବାର କଥାଟା
ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ବିତିହାସିକ ପ୍ରସଙ୍ଗ ମଧ୍ୟରେ ଗଣ୍ୟ
ହୋଇଥିଛି । ବାଲେଶ୍ୱର ଟାଉନର ପୁର୍ବପ୍ରାନ୍ତବର୍ତ୍ତୀ
ପୁରୁଣା ବାଲେଶ୍ୱର ଗ୍ରାମରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିକ ଲୁହାର
କାରଖାନା ଥିଲା । କର୍ମକାରମାନେ କୌଣସି ଯନ୍ତ୍ର
ସାହାଯ୍ୟ ବିନା ସହଜ ଉପାୟରେ କି ପ୍ରକାର ୩୦ ।
୪୦ ମହିନ ଭାରତିଷ୍ଠା ନିକର ତାଳିବାକୁ ସମର୍ଥ
ହେଉଥୁଲେ, ଆମ୍ବମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ କଲ୍ପନା
କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ । ପୁରୁଣା ବାଲେଶ୍ୱରର ଲୌହ-
କାରଖାନାଗୁଡ଼ିକ ଯେ କେବଳ ଦେଶୀୟ ବୋଇତର
ଉପକରଣ ପ୍ରୟୁକ୍ତ କରିବାରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥିଲେ ତାହା
ନୁହେଁ, ବିଲୁତ୍ ବୋଇତରଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କଠାରୁ
ସତରା କରୁଥୁଲେ—ସେବନ ଯାଇଛି । ବାଲେଶ୍ୱର-
ବାସୀମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୋଟିଏ ପେଞ୍ଚକଣ୍ଠ ସକାଶେ
ବିଲୁତକୁ ଗୁହଁ ବସୁଅଛନ୍ତି । ବିଶାଳ ବଙ୍ଗଦେଶର ପ୍ରାୟ
ଅର୍କାଂଶ ସ୍ଥାନର ଲବଣ ଅଭିବ ବାଲେଶ୍ୱର ଦୂର
କରୁଥୁଲା । ଭଗବାନ ବାଲେଶ୍ୱର ଓଳତଳେ କୋଟି
କୋଟି ମହିନ ଲବଣ ତାଳି ଦେଇଅଛନ୍ତି । ଥାହା,

ଭଗବାନଙ୍କର ସେହି ଭଣ୍ଟାର ଅକ୍ଷୟ ଅବସ୍ଥାରେ
ଥାଉ ।

ନିମାର ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣତା ତଥା ବାଣିଜ୍ୟର ବିଦ୍ୱାନ
ବିଷୟର ନିମନ୍ତେ ବିଲୁତ୍ ବଣିକମାନଙ୍କୁ ବଙ୍ଗଦେଶର
ପ୍ରଧାନ ଖଟି ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ହୋଇଥିଲା । ହୃଗୁଳିରେ
ଓଳଯାଜ, ଶ୍ରୀଶମପୁରରେ ଦିନମାର, ଚନ୍ଦନନଗରରେ
ପ୍ରରସୀ, ସଦଶେଷରେ ସୁତାନଟି ଟୋବିନ୍ଦପୁରରେ
ଇଂରେଜମାନେ ଦୋକାନ ମେଲିଥିଲେ । ଆମ୍ବମାନେ
ସେହି ସମୟରେ କଥା ବୋଲୁଅଛୁଁ, ସେ ସମୟରେ
କଳିକତା ଜରୁଯୁ ମଧ୍ୟରେ ଦୁଷ୍ଟା ସ୍ଥାନ ପାଇ ନ ଥିଲା ।

ବଙ୍ଗଦେଶରେ ମଧ୍ୟ ଓଳଯାଜମାନେ ପ୍ରଥମ
ପଦାର୍ପଣ କରିଥିବାର ଦିଥେଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣ ବିଦ୍ୟମାନ
ଅଛି । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜାତିଠାରୁ ଓଳଯାଜମାନଙ୍କର
କାରବାର ବିଶେଷ ବହୁଲତା ଲାଭ କରିଥିବାର
ସମ୍ଭବ । ସେମାନଙ୍କର ଧନ ସମ୍ପତ୍ତି ଓ କାରବାର
ଏକେବୁଦ୍ଧ ବିଶ୍ରୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା ଯେ, ସେ ସମସ୍ତ
ନିରାପଦରେ ରଷା କରିବା ନିମନ୍ତେ ହୃଗୁଳି ଗ୍ରାମରେ
ଗୋଟିଏ ଦୁର୍ଗ ନିର୍ମାଣ ଓ ସେମାନବେଶ ସ୍ଥାପନ
କରିବାକୁ ହୋଇଥିଲା । ହୃଗୁଳିଷ୍ଟ ଓଳଯାଜମାନଙ୍କର
ଖସଟେଇସ ଦୁର୍ଗର ଅନେକ ଦିନ ଉତ୍ତରେ ଇଂରେଜ-
ମାନଙ୍କର କଳିକତାପୁର୍ବ ପୋର୍ଟ ଉଲଲିପୁମ ଦୁର୍ଗ ନିର୍ମିତ
ହୋଇଥିଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ପୋର୍ଟ ଉଲଲିପୁମ ଦୁର୍ଗର
ନିର୍ମାଣକାର୍ଯ୍ୟ ସନ ୧୯୭୭ ସାଲରେ ଆରମ୍ଭ ସନ
୧୯୭୩ ସାଲରେ ଶେଷ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ଦୁର୍ଗ
ନିର୍ମାଣରେ ତିନି କୋଟି ଟଙ୍କା ବ୍ୟାୟ ହୋଇଥିଛି ।
ମାତ୍ର ଓଳଯାଜ ଖସଟେଇସ ଦୁର୍ଗ କେବେ ନିର୍ମିତ ଓ
ସେଥିରେ କେତେ ଟଙ୍କା ବ୍ୟାୟ ହୋଇଥିଲା, ଜାଣିବାର
ଉପାୟ ନାହିଁ । ପୋର୍ଟ ଉଲଲିପୁମଠାରୁ ଖସଟେଇସ
ବହୁ ଗୁଣରେ ନିକୁଷ୍ଟ ଥିଲା, ଏକଥା ନିର୍ମିତରୁପେ
ବୋଲିଯାଇ ପାରେ । ଆମ୍ବମାନଙ୍କର ପରମ ସୌଭାଗ୍ୟ,

ଓଲଦାଜ ଦୋକାନ ସହିତ ଖପଟେଇସର ଚିନ୍ହ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଲୁପ୍ତ ହୋଇ ଯାଇଅଛି । ସୌଭାଗ୍ୟର କାରଣ ପଶ୍ଚାତ୍ ପ୍ରକାଶ ପାଇବ । ପୃଷ୍ଠାଗରେ ବଣିକ-ସମିତି ଉପାଧିଖାତା ପଞ୍ଜୀଜ ବଣିକବଳ ବାଣିଜ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଖଣ୍ଡ ଶ୍ଵାନ ଥିଲ ସ୍ମୂମାନା ଢୀପରେ । କାରଣ ସେମାନେ ସେହି ଶ୍ଵାନରେ ପ୍ରଥମ ଉପନିବେଶ ଶ୍ଵାପନ କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ଶ୍ଵାନକୁ କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥରୁପ କରି ସାଗରସ୍ତ ଢୀପ-ସମ୍ମୁଦ୍ର, ପୂର୍ବ-ଉପଦୀପ, ଦଙ୍ଗଦେଶ, ଉତ୍ତଳଦେଶ ପ୍ରଭୃତି ଶ୍ଵାନମଙ୍କରେ କାରବାର କରିବା ବିଶେଷ ସୁବିଧାଜନକ ଥିଲ । ଏହିଥିମେ ବିଜୋକୁଳ ଦେଶରେ ଉତ୍ତରପୂରୀପୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜାତିରୁ ପଞ୍ଜୀଜମାନେ ବିଶେଷ ପ୍ରଧାନ୍ୟ ଲଭ କରିଥିଲେ ଓ ସେମାନଙ୍କର ବଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟାଧାର ବିଶେଷ ଲଭଜନକ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ କେବଳ ବଣିକ-ସମିତି ନିୟମିତ ପ୍ରଧାନ କର୍ମଶ୍ଵାମାନଙ୍କ ଅସାଧୁତା ଓ ଚୌର୍ଯ୍ୟାପରାଧରୁ ସେମାନେ ଉଚ୍ଛନ୍ନ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ପଞ୍ଜୀଜ ବଣିକ-ଦଳର ବିଲୁପ୍ତପ୍ରାଚ୍ଚି ଆମ୍ବମାନଙ୍କର ସୌଭାଗ୍ୟର ଦିଷ୍ଟି ବୋଲିବାକୁ ହେବ । ଏପରି ଅସତରିଷ ଜାତି ସହିତ ଫର୍ଦକାଳ ସଂପର୍କରେ ଯେ ନିତାନ୍ତ ଅଶ୍ଵର ଫଳ ଲଭ ହୋଇଥାନ୍ତା, ଏକଥାର ପ୍ରମାଣ ନିମନ୍ତେ ବାକ୍ୟବ୍ୟୟ ଅନାବଶ୍ୟକ । ଅବଶ୍ୟ ପଞ୍ଜୀଜ ଜାତିପୁ ଚିତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆମ୍ବମାନେ ନିତାନ୍ତ ଅନଭିଜ୍ଞ, ମାତ୍ର ଯେଉଁ ଜାତିର ପ୍ରଧାନ କର୍ମଶ୍ଵାମାନେ ଆପଣା ଆପଣା ମୁନିବର ସବନାଶ କରିବାକୁ ଚର୍ବିପର, ସେ ଜାତି କିପରି ଚରିଷବିଶିଷ୍ଟ ଅରୁମାନ କରିବା କଷ୍ଟସାଧ ନୁହଁ । ମଧ୍ୟ ଓଲଦାଜ ଉକାଇତି-ମାନେ ଆରକାନ ଓ ସନୀପରେ ଖଣ୍ଡ ଶ୍ଵାପନ କରି ବଙ୍ଗଦେଶରେ ରୈର ଉକାଏତି କରୁଥିବାର ଆମ୍ବମାନ ପୁଣ୍ଡକାଦିରେ ପାଠ କରିଅଛଁ । ଓଲଦାଜ ସବୁଧାନ ଉକାଏତି ଗଞ୍ଜାଳିଶ ନାମ ଅତ୍ୟାବଧ୍ୟ ବହୁ ଲୋକ ବିସ୍ତୁତ ହୋଇ ପାରି ନାହାନ୍ତି ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଲୋହିତପାଗର, ସ୍ଵେଚ୍ଛା, ଭୂମଧ୍ୟପାଗର ମଧ୍ୟରେ ମାର୍ଗ ଆବଶ୍ୟକ ହେବାରୁ ଉପୁରୋପୀପୁ ପୋତମାନଙ୍କର ଗମନାଗମନ ଯେପରି ସହଜସାଧ ଓ ସ୍ଵର୍ଗକାଳ ସାପେକ୍ଷ ହୋଇଅଛି, ପୂର୍ବେ ସେପରି ନ ଥିଲ । ପୂର୍ବେ ବାଣୀପୁପୋତ ଆବଶ୍ୟକ ହୋଇ ନ ଥିଲ ଏବଂ ପୋତମାନ ମଧ୍ୟ ନିକୁଳ ପ୍ରଣାଲୀରେ ନିର୍ମିତ ହେଉଥିଲ । ସେମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ତଳତରଙ୍ଗସଙ୍କୁଳ ଆଟଳାଷ୍ଟକ ମହାସାଗର ଅତିନମ ଏବଂ ଆଶ୍ରମକାର ଅର୍ଦ୍ଧାଂଶ ବେଣୁନ କରି ଆସିବାକୁ ହେଉଥିଲ । ଅଣ୍ଟାଳ ସହାୟତାରେ ପୋତମାନ ରୂପିତ ହେଉଥିବାରୁ ଖୁବ ଅନୁକୂଳ ପବନ ପ୍ରାୟ ହେଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଅର୍ଦ୍ଧ ବର୍ଷରୁ ନ୍ୟନରେ ଘରତକୁ ଆସିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେଉ ନ ଥିଲେ । ପ୍ରତିକୁଳ ପବନ ପ୍ରାୟ ହେଲେ କୌଣସି କୌଣସି ବୋଇତକୁ ମାର୍ଗ ମଧ୍ୟରେ ବର୍ଷାଧୂକ କାଳ କ୍ଷେପଣ କରିବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲ । ମାର୍ଗର ଦୁର୍ଗମତା ଓ ଶ୍ଵିତର ଅସ୍ତ୍ରରତା ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାରଣରୁ ପୂର୍ବେ ଉପୁରୋପୀପୁ ଲଳନାମାନେ ଘରତକୁ ଆସିପାରୁ ନ ଥିଲେ । ଉପୁରୋପୀପୁ ଚରିଷପ୍ରାନ୍ତ ଲୋକମାନେ ଏ ଦେଶୀପୁ ନିମ୍ନଶ୍ରେଣୀ ସ୍ଥିମାନଙ୍କ ସଂପର୍କରେ ଗୋଟିଏ ଜାତି ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କୁ ଫିରିଜି ବୋଲିପାଏ । ବିଶେଷରେ ପଞ୍ଜୀଜ ଜାତି ମାଲୟଦେଶୀପୁ ସ୍ଥିମାନଙ୍କ ସଂପର୍କରେ ଏହି ଜାତିର ବାହ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ୫୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଆମ୍ବମାନ ବାଲେଶ୍ଵର ଓଲଦାଜ ସାହିରେ ଉଚ୍ଚ ଜାଣ୍ଯ କେତେଗୋଟି ଜରଜର୍ଣ୍ଣା ରମଣୀ ଦେଖିଥିଲୁଁ । ବୋଧ କରୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଘରତରୁ ସେହି ବଂଶ ବିଲୁପ୍ତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଫିରିଜି ଜାତିର ଉପର୍ତ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯାହା ବୋଲ; ମାତ୍ର ସେହି ବଂଶଜ ଏହୁ ପେନ୍ଦ୍ର ମାନେ ଯେ ଆସ୍ୟବସନ୍ତ କୁଳୀନ ବ୍ରହ୍ମମାନଙ୍କଠାରୁ ତ୍ରୈ ମର୍ଯ୍ୟାଦାବିଶିଷ୍ଟ, ସେ କଥା ବୋଲିବା ବାହ୍ୟ ମାତ୍ର । ଏମନ୍ତ କି କୌଣସି ଆସ୍ୟବସନ୍ତ ଆପଣା ଆପଣାକୁ ଏହୁ ପେନ୍ଦ୍ର ବଂଶଜ

ବୋଲି ପରିଚୟ ଦେବାକୁ ବ୍ୟାକୁଳ । ଆମେମାନେ ଅନୁମାନଦାର ଅନୁଭବ କରୁଥିଁ, ଉପୁରୋପୀପୁ ଜାତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଓଳଦାଜ ଜାତି କିଞ୍ଚିତ ଶିଥୁଳତରିତ ଓ ବିଳାମପରାଯଣ । ବିଳାସ ବ୍ୟସନ ନିତାନ୍ତ ଅର୍ଥାନିପଷ୍ଠ ଅଟେ । ଓଳଦାଜ ବଣିକ-ସମିତିର ନିୟକ ପ୍ରଧାନ କର୍ମଚାରୀମାନେ ଉପ୍ରସ୍ତୁତରୁପେ ବର୍ତ୍ତିନ ପାଉଥୁଲେ ମଧ୍ୟ ସେଥିରେ ସେମାନଙ୍କର ଅସଜତ ବାରୁଗିର ଚକ୍ର ନ ଥିଲା । ତାରକାନିକ ଓଳଦାଜମାନେ ବିଶେଷ ଆଡ଼ମ୍‌ରପ୍ରିନ୍ ଓ ବ୍ୟୁଶିଳ ଥିଲେ; ସୁତରାଂ ମୁନିବ ଗନ୍ଧାର ଲୃଣନ ଭିନ୍ନ ସେମାନଙ୍କର ଗତ୍ୟନ୍ତର ନ ଥିଲା । କଥୁତ ଅଛି, ହୃଗୁଳିପୁ ଓଳଦାଜ ପ୍ରଧାନ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ବ୍ୟୁ ବାଣିଜ ଓ ସହସ୍ର ଟଙ୍କାରୁ ନ୍ୟନ ନ ଥିଲା । ବଙ୍ଗୋଭୁକଳ ଦେଶୀପୁ ବାଣିଜ୍ୟ ବିଶେଷ ଲଭକର ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତିବର୍ଷ ବିଶେଷ କ୍ଷତି ହେବାକୁ ନାହିଁଲା । ସୁମାପାଣ୍ଡିତ ଓଳଦାଜ ସମିତିର ପ୍ରଧାନ କର୍ମଚାରୀ ଉପାୟନ୍ତର ନ ଦେଖି ଏତଦେଶୀପୁ ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟ ଉଠାଇ ଦେବାକୁ ମନ୍ଦିର କଲେ । ସୁମାପା ହୀପରେ ଓଳଦାଜମାନଙ୍କର ବିଶେଷ କାରବାର ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଇଂରେଜ ବଣିକଦଳ ମଧ୍ୟ ସେ ପ୍ଲାନରେ ଦୋକାନ ମେଲିଥିଲେ । ଠିକ୍ ସେହି ସମୟରେ ସୁମାପା ବାଣିଜ୍ୟରେ ଇଂରେଜ ବଣିକ-ଦଳର ଲୋକସାନ ହେବାରୁ ସେ ପ୍ଲାନର ଦୋକାନ କୋଠି ଓଳଦାଜମାନଙ୍କୁ ବଦଳ ଦେଇ ସେମାନେ ଭାରତୀୟ ଓଳଦାଜ କାରବାର ଗ୍ରହଣ କଲେ । ସେହି ସୂର୍ଯ୍ୟରେ ବଜଳାର ହୃଗୁଳି ଓ ବାଲେଶ୍ଵରର ଓଳଦା ସାହି ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ହସ୍ତଗତ ହୋଇଥିଲା । ମାନବ ଜାତିର ଅତୁଷ୍ଣିଳିତିର କ୍ଷଣଭଜନରତାର ପରିଚୟ ଦେବା ନିମନ୍ତେ ଉଲ୍ଲିଖିତ ଓଳଦା ସାହିରେ ଦୁଇ ଗୋଟି ସମାଧୁତ୍ୱରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ଅଛି । ସେହି ସମାଧୁତ୍ୱରେ ଅଙ୍କିତ ଲିପି ଯଥା—

ପ୍ରଥମ ସ୍ତରୁଷ୍ଟ ସମଦିଭୁଜାକୃତ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭୁଜର ପରିମାଣ ପ୍ରାୟ ୧୫ ପୁଟ, ସ୍ତରୁଷ୍ଟ ଉଚ୍ଚତା ପ୍ରାୟ ୩୦

ପୁଟ ଅଟେ । ସ୍ତରୁଷ୍ଟର ଅଙ୍କିତ ଅଷ୍ଟରଗୁଡ଼ିକ ବିଳୁପ୍ତ ହୋଇଥିଲା । କେବଳ ଏକ ଧାତ୍ରରେ ଏହି କେତୋଟି ମାତ୍ର ଅଷ୍ଟର ଢୁଷ୍ଟ ହୁଏ—

N B E L L A S Y J L Y

ଦ୍ଵିତୀୟ ସ୍ତରୁଷ୍ଟ ମଧ୍ୟ ସମଦିଭୁଜାକୃତ । ସମାଧୁ-
ସ୍ତରୁଷ୍ଟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବାହୁ ପରିମାଣ ପ୍ରାୟ ୧୫ ପୁଟ,
ଉଚ୍ଚତା ୨୫ ପୁଟ । ଏହି ସ୍ତରୁଷ୍ଟ ପୃଷ୍ଠରେ ଦୁଇ ଗୋଟି
ଫଳକରେ ଏହି କେତୋଟି ଅଷ୍ଟର ଅଙ୍କିତ ଅଛି—

L I M S

x	x	x	x	G	G	R	A	A	F
I	S	E	V	L	N	G			
N	O	B	I	I	T				
V	L	M	B						
0	6								

M I C H I E I L L I A N S

B V R G G R A A F

V A N S E V E M

H V I S E N O B I I T

2 3 November-1696

ଏହି ଦୁଇ ଗୋଟି ସମାଧୁତ୍ୱରେ ଭିନ୍ନ ପ୍ରାୟ ଭୁମିଫଳଗୁରୁ ଆଉ ଦୁଇ ଗୋଟି ଉଷ୍ଣକନିମିତ ସମାଧୁ ଅଛି ବୋଧ କରୁଁ, କୌଣସି ନିମ୍ନପୁ କର୍ମଚାରୀ ଏହା ନିମ୍ନ ଭାଗରେ ଅନେକ ନିଦ୍ରାଭିଭୂତ ଅଛନ୍ତି ।

ଓଳଦାସାହିର ଦକ୍ଷିଣ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଗୋଟିଏ ଶିଳଣୟକ ଶୁଦ୍ଧ ଗୁମଜ ଗୁଡ଼ ଶତ ଶତ ବର୍ଷ ବ୍ୟାପି ପ୍ରକୃତ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ କରି ବିଜପ୍ରୀ ବର ସମାନ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ଅଛି । ବୋଧ କରୁ, ଏହି ଗୁଡ଼ଟି ଓଳଦାଜ ଜାତିର ଭଜନାଳୟ ଥିଲା ।

(ଉ.ସା. ୧୮ ଭାଗ, ୧୮ ସଂଖ୍ୟା)

ଗୋଟି

ହିନ୍ଦୁର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପୁଣ୍ୟକାର୍ଯ୍ୟ ବା ଦିଦ୍ୟାକଳାପ ଅନୁଷ୍ଠାନ ସଙ୍କଳ୍ପରେ ସ୍ଵକ୍ଷୟ ନାମୋଚାରଣ ପୂର୍ବେ ଦଶିପୁ ଗୋପତିଙ୍କ ନାମ ଉଲ୍ଲଙ୍ଘ କରିବା ବିଧ । ଗୋଟି ଶବ୍ଦ ହିନ୍ଦୁର ତଥା ବିଶ ପରିଚୟକ ଅଟେ । ଭରତବର୍ଷକ'ସୀ ଯାହାର ଗୋପ ନାମ ଅବ୍ୟକ୍ତ ସେ ଅନାର୍ଥ୍ୟ । ହିନ୍ଦୁ ଶବ୍ଦଟି ଆର୍ଥ୍ୟର ପ୍ରତିଶବ୍ଦ ଅଟେ । ହିନ୍ଦୁଏହା ଆରଗ୍ନ୍ୟ ଶବ୍ଦ । ରୂପ ପାଞ୍ଚ ସହସ୍ରବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଆୟୁମାନଙ୍କ ଆଦିପୁରୁଷ ମାନେ ଆସିଥାଏ ମହାଦେଶର ମଧ୍ୟଭାଗରୁ ଆଗମନ ପୂର୍ବକ ପ୍ରଥମେ ସିରିନୁଣ୍ଡକୁଳ ବା ପିନ୍ଧୁ ଦେଶରେ ବାସ କରୁଥିବାରୁ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜାତିମାନେ ଏମାନଙ୍କୁ ସିରି ଜାତି ବୋଲି ଆଖ୍ୟା ପ୍ରଦାନ କରୁଥିଲେ । ଆରବ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନରେ ସକ ର ନାହିଁ, ସକାର ହକାର ରୁପେ ଉଚାରିତ ହୁଏ । ଯଥା,—ସିରିଜୀତି = ହିନ୍ଦୁ-ଜାତି, ସିରିହ = ହପ୍ତା ଇତ୍ୟାଦି । ସେ ଯାହାଦେଉ ଜାଣିପୁ ଦିଦ୍ୟାକଳାପ ଅନୁଷ୍ଠାନ ସମୟରେ ହିନ୍ଦୁମାନେ ଗୋପତ ରଷିଙ୍କ ନାମ ଉଲ୍ଲଙ୍ଘ ପୂର୍ବକ କି ସକାଶେ ଆୟୁ ପରିଚୟ ଦେଇ ଥାଆନ୍ତି ସେଥି ସମୟରେ କିଞ୍ଚିତ ଆଲୋଚନା କରିବା ଏହି ପ୍ରତ୍ୟାବର ଉଦେଶ୍ୟ ଅଟେ ।

ବ୍ୟାକରଣ ବିଧାନ ଅନୁସାରେ ‘ଗୋପ’ ଶବ୍ଦ ଏହିପରି ସିନ୍ଧ ହୋଇପାରେ, ଯଥା;—ଗୋ+ପେ+ତ = ଗୋପ । ଗାନ୍ଧ ଶାୟତେ ଇତି ଗୋପ । (ଗବତେ ଦେହପୁତ ପୂର୍ବାଂ ପୁରୁଷାନ୍ ଯତ୍ ଇତି ଭରତ । ଏହା ଅବଶ୍ୟ ଭାବାର୍ଥ ଅଟେ ।) ଉଲ୍ଲିଖିତ ଦୁଇପ୍ରକାର ସାଧନାନୁସାରେ ଗୋ ଶବର ପ୍ରକୃତଅର୍ଥ ଗୋରୁ-ମାନଙ୍କର ସାଧକାଶ । ଅର୍ଥାତ୍ ଗୋଗୋଷ୍ଟ ଯେଉଁପ୍ରାନ୍ତରେ କାସ କରି ରଶା ପାଇଥାଆନ୍ତି ବା ନିରାପଦ ନିମନ୍ତେ ଯେଉଁ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଗୋଗୋଷ୍ଟକୁ ରଖାଯାଏ । ଏହାର ପ୍ରତିଶବ୍ଦ ଗୋହାଳ, ଖୁଆଡ଼, ଅଙ୍କି ଇତ୍ୟାଦି ହୋଇପାରେ ।

ଆଦିମ କାଳରେ ଭରତବର୍ଷରୁ ନବାଗତ ଆର୍ଥ୍ୟଜୀତିର ପଶୁପାଳନ ଏକମାତ୍ର ବ୍ୟବସାୟ ଥିଲା । କୃଷିକାର୍ଯ୍ୟ ସାଧାରଣରେ ତାତ୍ତ୍ଵର ପ୍ରତିକିତ ନ ଥିଲା ବା କୃଷିକାର୍ଯ୍ୟରେ ନିୟମକ ହେବା ନିମନ୍ତେ ସ୍ଥିର ହୋଇ ପାର ନଥିଲେ । ପଶୁପଳର ବୃଦ୍ଧି ଓ ନରମଧ୍ୟରେ ରହିବା ସକାଶ ବେଦୋକ୍ତ କେତେବୁଦ୍ଧିଏ ସ୍ଵକୁରେ ପ୍ରାର୍ଥନା ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଚିରବେଦ ଅଷ୍ଟମମଣ୍ଡଳରୁ କେତେଗୋଟି ସ୍ଵକୁରେ ଗୋଧନ ଦ୍ୱାରା ଉଲ୍ଲଙ୍ଘ ଅଛି । ପ୍ରଥମେ ଅଲୁଷଣ୍ୟକ ନବାଗତ ଆର୍ଥ୍ୟ ସିରି ଓ ସରସ୍ଵତୀ କୁଳରେ କେତେବୁଦ୍ଧିଏ ଶୁଦ୍ଧ ଫତ୍ତ ପଞ୍ଜିସମାଜ ପ୍ଲାପନ କରି ବାସ କରୁଥିବାର ଜଣାଯାଏ । ତତ୍କାଳେ ସମସ୍ତ ଭରତଭୂମି ନିବିଡ଼ ଅରଣ୍ୟପର୍ବତୀ ଓ ହିଂସ୍ରକନ୍ତୁ ଏବଂ ଅନାର୍ଥ୍ୟ ଜାତିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅଧିଷ୍ଠିତ କେତେ ଥିଲା । କୌଣସି ପ୍ଲାନରେ ରଜ୍ୟ ପ୍ଲାପିତ ହୋଇ ନାହିଁ । ଆୟୁମାନଙ୍କ ପୁରୁତନ ମହିଷୀ ମାନେ ସମସ୍ତେ କିଛି ବନବାସୀ ଓ ତପସ୍ୟ ଗୁରୁ ନ ଥିଲେ । ପୁରୋକ୍ତ ରୂପ ପଞ୍ଜିସମାଜରେ ଦ୍ୱାରା ପୁଷ୍ପ ପରିବାର ସହିତ ଥୋକେ ରୁଷ ବାସ କରୁଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କର ସମ୍ପତ୍ତି ଏକମାତ୍ର ଗୋଧନ ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେପରି ରଜଧାମ-ମାନଙ୍କରେ ରଜନ୍ୟ କୋଷାଗାର ଅର୍ଥାତ୍ ଖଜଣାଖାନା ପ୍ଲାପିତ ଅଛି, ଆଦିମ ସମୟରେ ପଞ୍ଜି ପତି ରଷିମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଜାଣିପୁ ସମ୍ପତ୍ତି ଗୋଧନର ଗୋପ ଅର୍ଥାତ୍ ଗୋହାଳ ପଞ୍ଜି ପତି ବାସପ୍ଲାନ ନିକଟରେ ରହୁଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ରଜାଙ୍କ ଅଧିକାରଭୂକ୍ତ ପ୍ଲାନ ଯେପରି ରଜ୍ୟ ନାମରେ କଥୁତ ହୁଏ, ଆଦିମ କାଳରେ ସେହିପରି ପଞ୍ଜି ପତି ରଷିଙ୍କ ଅଧିକୃତ ପ୍ଲାନ ଗୋପ ନାମରେ ଅଭିହିତ ହେଉଥିଲା । ଦଳପତି ଅଧିନରେ ଥିବା ସମସ୍ତ ଅଧିକାରୀ ଆପଣା ଆପଣା ପଞ୍ଜି ପତି ଗୋପକାସୀ ବୋଲି ଆୟୁ ପରିଚୟ ଦେଉଥିଲେ । ଗୋପ ଶବ୍ଦଟି ତତ୍କାଳେ ରଜ୍ୟ ବା କିଲ ସ୍ଵରୂପ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆର୍ଥ୍ୟଜୀତି ଅଷ୍ଟମ୍ୟ ଶାଖା-ପ୍ରଶାଖା ଏବଂ ଅସମ୍ୟାଣତ ଦଳରେ ବିଭକ୍ତ

ହୋଇ ଭାରତବର୍ଷର ସମ୍ବନ୍ଧ ବିକଞ୍ଚ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଜାଣ୍ଯ ବା ଧର୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ନିର୍ମାଳାପ ଅନୁଷ୍ଠାନ ସମୟରେ ଆଦିମ ଗୋପବାସୀ ବୋଲି ଆମ୍ବପରିଚୟ ଦେଇଥାଆନ୍ତି । ଆମ୍ବେମାନେ ଶାସ୍ତ୍ରାଦିରେ ଦିଚଭାରିଂଶତ୍ ଜଣ ଗୋପପତିଙ୍କ ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ ଥିବାର ଦେଖିବାକୁ ପାଇଁ । ଯଥା -

“ଶାଣ୍ତିଲ୍ କାଶ୍ୟପ ଶୈବ ବାହୁଦ୍ୟ ସାବର୍ଣ୍ଣକ ସ୍ଥଥା ।
ଉରଦ୍ବାଜୋ ଗୌତମଶ୍ଶ ସୌକାଳୀନସ୍ତ୍ରଥାପରଃ ।
କଳ୍ପ ଶ୍ଵାର୍ଣ୍ଣ ବେଶ୍ୟଷ୍ଟ କୃଷ୍ଣାଦେୟ ବଣିଷ୍ଟକୌ ।
ବିଶ୍ୱାମିଶ୍ର କୃଶ୍ଚିକଶ୍ଚ କୌଶିକଶ୍ଚ ତଥାପରଃ
ଦୃଢ଼ କୌଶିକ ମୌଦ୍ରଗଲୋ ଆଳମ୍ୟାନଃ ପରାଶରଃ
ସୌପାୟନସ୍ତ୍ରଥାପିଷ୍ଠ ବାସୁଙ୍କ ରେତୁତସ୍ଥା ।
ବୈପ୍ରାୟ ପଦ୍ୟକଣଶୈବ ଜମଦଗ୍ନ୍ସତାପରଃ ।
ଚତୁର୍ବିଂଶତି ବୈଗୋପା କଥକା ପୁର୍ବ ପଣ୍ଡିତେ ।
ମାନବ ଧର୍ମ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ପ୍ରଥମେ ଏହି ଚତୁର୍ବିଂଶତି
ଗୋତ୍ରପତିଙ୍କ ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ ଥିଲା । ତଥାହ ମହୁଃ—

“ଜମଦଗ୍ନି ଉରଦ୍ବାଜୋ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରା ତ୍ରୁଗୌତମ
ବଣିଷ୍ଟ କାଶ୍ୟପାଗସ୍ତ୍ୟ ମୁନ୍ୟୋ ଗୋପ କାରଣୀ
ଏତେଷାଂ ଯାନ୍ୟ ପତ୍ୟାନି ତ ନି ଗୋତ୍ରାଣି ମନ୍ୟତେ
ସୌକାଳୀନ୍ୟକ ମୌଦ୍ରଗଲୋୟ ପରାଶର ବୃଦ୍ଧପ୍ରତି
କାଞ୍ଚନା ବିଷ୍ଣୁ କୌଶିକୌ କାତ୍ୟାୟନାତ୍ରେୟ କାନ୍ଦିକାଃ
କୃଷ୍ଣାତ୍ରେୟ ସାଙ୍କୁତିଷ୍ଠ କୌଣ୍ଡିଲୋୟ ଗର୍ଭ ସଂଜ୍ଞକଃ ।
ଆଜି ରସ ଇତି ଶ୍ୟାତଃ ଅନାତୁକାଶ୍ୟ ସଂଜ୍ଞିତଃ ।
ଅବ୍ୟ ଜୈମିନ ବୃଦ୍ଧାଶ୍ୟାୟ ଶାଣ୍ତିଲ୍ ବାହ୍ୟ ଏବ ତ
ସାବର୍ଣ୍ଣାଳପୁମ୍ୟାନବୈପ୍ରାୟ ପଦ୍ୟଷ୍ଟ ଦୃଢ଼ କୌଶିକଃ ।
ଶକ୍ତିଃ କାଣ୍ଡାୟନ ଶୈବ ବାସୁଙ୍କ ଗୌତମ ତଥା
ଶୁନକଃ ଗୌପାୟନ ଶୈବ ମୁନ୍ୟଃ ଗୋତ୍ର କାରଣ
ଏତେଷାଂ ଯାନ୍ୟ ପତ୍ୟାନି ତାନି ଗୋତ୍ରାଣି ମନ୍ୟତେ ।

(ସବେ ଦିଚଭାରିଂଶତ ଗୋପା)

ବର୍ତ୍ତମାନ ହିନ୍ଦୁଜାତି ଅଧ୍ୟାପତନର ତରମ
ସୀମାରେ ଉପର୍ତ୍ତି । ଆପଣାମାନଙ୍କୁ ହିନ୍ଦୁଜାତି ବୋଲି
ପରିଚୟ ଦେଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏମାନଙ୍କର ପରମ-
ପୂଜନୀୟ ଜଗତପ୍ରାୟ ସବଜାତି ସମ୍ବନ୍ଧାତ୍ମବ ବେଦ-
ବିଧମାନ ବିସ୍ମୃତ ହୋଇ ଅତି ଜୟନ୍ୟରୂପ ଧର୍ମନ୍ତିଷ୍ଠାନରେ
ନିଯୁକ୍ତ । ବେଦପୂତ ମହାଦେବତା ବର୍ତ୍ତମାନ
ଗ୍ରାମ ପ୍ରାନ୍ତଭାଗରେ ଦୁଇ ପଶୁର ପରିମିତ ଉପଳ
ଖଣ୍ଡରୂପେ କାକ ଶେଷ ପ୍ରଭୃତି ମାନଙ୍କ * * *
ପଦାର୍ଥରେ ଚଷିତ ହୋଇ ବିରଜିତ ଅଛନ୍ତି, ତଦୁପ
ଗୋତ୍ରପତି ମହିଷୀମାନେ ପଶୁପତୀ ତିର୍ଯ୍ୟଗ୍ର ଜାତିରେ
ପରିଶତ ହେବା ବିଚିତ୍ର ମୁହଁଁ ।

ଉରଦ୍ବାଜ ରୂପ = ଉଦଭଦଳିଆ ପକ୍ଷୀ ।

କାଶ୍ୟପ = କର୍କଟ ।

କଣ୍ଠଶ୍ଵର = କଣ୍ଠରୂପୀ ।

କୃଷ୍ଣାଦେୟ = କୃଷ୍ଣମୃଗ ।

ନାଗଶୂର = ନାଗଶାପ ରତ୍ନାଦ ।

ଥୋକେ ଅଙ୍ଗ ଲୋକେ ଉଦଭଦଳିଆ ପକ୍ଷୀ,
ନାଗଶାପ ଓ କର୍କଟ ପ୍ରଭୃତିକୁ ଗୋତ୍ରପତିରୂପେ
ନମଶ୍ଵାର କରୁଥିବାର ଲେଖକ ଦେଖିଅଛି । ଲେଖକ
ଏହା ମଧ୍ୟ ଦେଖିଅଛି କୌଶିପି ଶାନ୍ତିଜାତରେ ଏକ
ବ୍ରାହ୍ମଣ ପରିବାର ଶମ୍ଭର ମାଂସ ରୁଚିପୁର୍ବକ ଭଷଣ
କରନ୍ତି । ଲୋମଗୁଡ଼ିକ ସୁନ୍ଦରରୂପେ ପରିଷାର କରି-
ଦେଲେ ମନ୍ଦ ବ୍ୟବସ୍ଥାନୁସାରେ ବିଟ ବରହକରେ
ଆପତି ନାହିଁ; ମାତ୍ର ମୃଗମାଂସ ସେହି ପବିତ୍ର
ପରିବାରରେ ନିଷିଦ୍ଧ, କାରଣ ମୃଗ ସେହି ବ୍ରାହ୍ମଣ
ପରିବାରର ଗୋପ ଅଟନ୍ତି । ଇତି ।

(ମୁକୁର 'ସ୍ଵଭାଗ-୧୧୧, ସଂଖ୍ୟା ଫାଲଗୁନ ଓ ଟେଲ୍ ୧୧୧)

ମେଘଦୂତର ବଜ୍ରାନୁବାଦ

(ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଅଖିଲଚନ୍ଦ୍ର ପାଲଙ୍କ କୃତ,
ହୃଦୀ ଏବଂ କାଗଜ ଅଛି ସୁଦର; ମୁଖ୍ୟ ଟେଣ୍ଟ ମାସ ।)

ମହାକବି କାଳଦାସଙ୍କ ସମ୍ମୁଦ୍ର ଭଷାର
କରଦ୍ଵିଷ୍ୟାତ ଶ୍ରେଷ୍ଠମ ଶଣ୍ଠିକାବ୍ୟର ଯେପରି
ଅନୁବାଦ ହେବାର ଉଚିତ, ଆମ୍ବାନଙ୍କ ବିବେଚନାରେ
ଏହି ଅନୁବାଦଟି ଠିକ୍ ତତ୍ତ୍ଵପ ହୋଇଥିଲା । ନିଶ୍ଚିପ୍ତ-
ରୂପେ ବୋଲିଯାଇପାରେ ଭଷାରେ ଏହାଠାରୁ
ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ ଅନୁବାଦ ହୋଇ ନ ପାରେ । ମୁଲଗ୍ରହର
ଭବନିତପୁ ହୃଦୟମ କରଇବା ସକାଶେ ଯାହା
କିନ୍ତୁ ପ୍ରୟୋଜନ, ଅନୁବାଦକ ମହାଶୟ ସେଥିର
ଆୟୋଜନ କରିବାକୁ ସୁହିତ କରିନାହାନ୍ତି । ସମ୍ମୁଦ୍ର-
ଭଣ୍ଡର ଅନୁଭବ ବା ପ୍ରଥମ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ
ନିଶ୍ଚିପ୍ତ ବିଶେଷ ଉପଯୋଗୀ ହୋଇଥିଲା ।

ପ୍ରଥମେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶ୍ଲୋକର ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ସ୍ଵତନ୍ତ୍ରରୁପେ
ପଦ୍ୟାନୁବାଦ, ତାହା ନିମ୍ନରେ ବିଶଦ ସୁଖବୋଧ୍ୟ
ଭଷାରେ ଗଦ୍ୟାନୁବାଦ, ଅନେକ ପ୍ଲକରେ ଏହି
ଗଦ୍ୟାନୁବାଦ ଟୀକାପ୍ରତିପ ହେଇଥିଲା । ଟୀକାରେ
ଶ୍ଲୋକଗତ କଠିନ ଶକ୍ତିମାନଙ୍କର ସଲେ ଚଳିତ ଅର୍ଥ
ଦିଆଯାଇଥିଲା । ମୂଳ ସହିତ ଅନୁବାଦ ମିଳାଇ ପାଠ
କରିବା ସୁଦିଧା ନିମ୍ନେ ଶେଷଭାଗରେ ସମସ୍ତ
ମୂଳଶ୍ଲୋକ ଦିଆଯାଇଥିଲା । ଗ୍ରହୁଗତ ନଥ, ପଦ୍ମତ ଓ
ଶ୍ରାନ୍ମାନଙ୍କର ରୌଗୋଳିକ ଅବସ୍ଥାନର ବ୍ୟାଖ୍ୟା ଏବଂ
ଗ୍ରହୁଗତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ବିବରଣ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ସ୍ଵତନ୍ତ୍ରରୁପେ
ପରିଚୟ କରାଇଦେବା ନିମ୍ନେ ଅନୁବାଦକ ମହାଶୟ
ପୁଷ୍ଟି କରିନାହାନ୍ତି । ଆମ୍ବାନାନେ ସାହସ ପୂର୍ବ
ବୋଲିପାରୁଁ, ଏହି ସମାଲୋଚ୍ୟ ଗ୍ରହ ଶଣ୍ଠିକ ପାଠ
କଲ ଉତ୍ସରେ କାବ୍ୟଗତ ବିଷୟ ସାହସ ନିମ୍ନେ
ପୁଷ୍ଟକାନ୍ତର ସାହାଯ୍ୟ ଲୋଡ଼ିବା ଅନାବଣ୍ୟକ ।

ମହାକବି କାଳଦାସଙ୍କ ଜୀବନ ସମ୍ବନ୍ଧେ ନାନା
ମତ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି । ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ଯେଉଁ ମତ
ଅଧିନାତନ ବିଦନୁଣ୍ଠଳୀ'ରେ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ପ୍ରାମାଣିକ-
ରୂପେ ବୃଦ୍ଧାତ, ତୁଳକର୍ତ୍ତା ସେହି ମତ ଅବଲମ୍ବନ
କରି ଉକ୍ତ ଜଗତ୍ବିଷ୍ୟାତ ମହାକବିଙ୍କ ଜୀବନ ପ୍ରକାଶ
କରିଥିଲା ।

ମେଘଦୂତର ଅନେକ ଅନୁବାଦ ନାନାଭଷାରେ
ବାହାର ଅଛି; ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ଅନୁବାଦ ସ୍ଥୋତର
ବିବାମ ନାହିଁ । ସୌଭାଗ୍ୟପ୍ରୟୁକ୍ତ ଆମ୍ବାନାନେ
କେତେଣ୍ଟ ଅନୁବାଦ ପାଠ କରିବାକୁ ସୁଯୋଗ
ପାଇଥିଲୁଁ । ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ଉକ୍ତକର୍ତ୍ତାରେ ବଧାନାଥ
ଅନୁବାଦ, ବଜ୍ର ଭଷାରେ ଉପସ୍ଥିତ ଅନୁବାଦ ପ୍ରକୃତ
ବିଶଦ ଅଭ୍ୟାନ୍ତ ଅନୁବାଦ ବୋଲି ଆମ୍ବାନଙ୍କର
ବିଶ୍ୱାସ ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଅଖିଲଚନ୍ଦ୍ର ପାଲଙ୍କ ପୂର୍ବବଜ୍ର ପ୍ରାଚ୍ୟବଜ୍ରୀ
ସା X X ରଜ୍ୟ କୁଚବିହାର ନିରାସୀ
ଅଟକ୍ତି । ବଜ୍ରବାସୀମାନେ X X ଭାଷାକୁ ଅବଜ୍ଞା
ନେମରେ ଦେଖିଥାଆନ୍ତି; ମାସ X X କବିତାର
ମର୍ଯ୍ୟାଦା ରକ୍ଷା କରିବା ବିଷୟରେ କୁଣ୍ଡିତ ନୁହନ୍ତି ।
ବଜ୍ରଦେଶର ଅନ୍ୟତମ ପ୍ରସିଦ୍ଧ କବି ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରଙ୍ଗଲଳ
ବଦ୍ୟାପାଧ୍ୟାୟ ମହାଶୟ ଉକ୍ତକର୍ତ୍ତାର ପ୍ରାଚୀନ କାବ୍ୟ-
ମାନ ଖୁବ୍ ଯହିପ୍ରକଳ୍ପକ ପାଠ କରୁଥିବାର ଦେଖିଅଛୁଁ ।
କେତେଣ୍ଟ କାବ୍ୟର ଭୂପୂରୀ ପ୍ରଶଂସା ତାହାଙ୍କ
ମୁଖରୁ ଶୁଣିଅଛୁଁ । ରହସ୍ୟ ସନ୍ଦର୍ଭ ନାମକ ବଜ୍ରଲା
ମାସିକ ପରିକାରେ ତାହାଙ୍କଦାସ ପ୍ରକାଶିତ ବୈଦେଶୀଶ-
ବିଳାସ ଓ ରସକଳୋକର କେତେକ ଅନୁବାଦ
ଆମ୍ବାନାନେ ପାଠ କରିଅଛୁଁ । ଉପସ୍ଥିତ ଅଖିଲଚନ୍ଦ୍ର
ବଧାନାଥ ରପୁଙ୍କ ଜୀବନ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଯେଉଁ ପ୍ରବଳ
ଉକ୍ତ-ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲା, ସେଥିରୁ
ତାହାଙ୍କ ଉକ୍ତକର୍ତ୍ତାରେ ଅଭିଜ୍ଞତା ଓ ଆଧୁନିକ

ଗ୍ରହମାନଙ୍କରେ ସେଥିଷ୍ଠ ପାରଦର୍ଶିତା ଥିବାର ପ୍ରମାଣ
ମିଳେ ।

ପାଲିତ ମହାଶୟ ରାଧାନାଥ ବାବୁଙ୍କ ମେଘଦୂତ
ଅନୁବାଦ ଆଲୋଚନା କରି ସେଥିରୁ କେତେଟି
କବିତା ଆପଣା ଗ୍ରହରେ ସନ୍ନିବେଶ କରିଥିବାର
ଦେଖି ଆମେମାନେ ଆନନ୍ଦିତ ହେଲୁଁ ।

ଆମେମାନ ସମାଜ ପାଇଅଛୁଁ, ଅନୁବାଦକ
ଅଖିଳବାବୁ ଜଣେ ସୁବକ ଅଟନ୍ତି; ମାତ୍ର ତାହାଙ୍କର
ଅନ୍ୟତର ଗଛ ହୃଦୟଗାଥା କବିତାଗତ ଭାବର
ମୌଳିକତା, ବର୍ଣ୍ଣନାର ସ୍ଵାଭାବିକତା ଓ ଭଷ'ର ଭାବ-
ପ୍ରବଣତା ବିଷୟ ଆଲୋଚନା କଲେ ସେ ଜଣେ ପ୍ରବଣ
ଭାବକ ବୋଲି ଅନୁମିତ ହୁଅନ୍ତି । ଯାହାହେଉ, ସେ
ସମୟରେ ବଙ୍ଗଦେଶରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କବି ପଦରେ ବାର୍ଯ୍ୟ
ହୋଇପାରିବେ । ତାହାଙ୍କର କବିତାମାଳା ସେଥିର
ସୂଚନା କରଇଅଛନ୍ତି । ପୁସ୍ତକଶ୍ରିତ ଅନେକ ଦିନ
ହେଲା ଆମେମାନଙ୍କ ହସ୍ତଗତ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ
ବାଲଶୂର ସଂଖ୍ୟାତ ଟୋଲିଷ୍ଟ ମେଘଦୂତ ପାଠାଏଁ
ଛୁଟମାନଙ୍କଠାରେ ଥିବାରୁ ଆମେମାନେ ଦେଖିବାକୁ
ସୁଯୋଗ ପାଇ ନଥିଲୁଁ । ଟୋଲିଷ୍ଟ ଛୁଟମାନଙ୍କ
ପଷ୍ଟରେ ଏ ପୁସ୍ତକ ଶର୍ତ୍ତିକ ବିଶେଷ ଉପଯୋଗୀ
ନିୟମେହୁରୁପେ ନବାଳିପାରୁଁ ।

ଶ୍ରୀସ୍ଵକ୍ର ଅଖିଳତନ୍ତ୍ର ପାଲିତ ବଙ୍ଗଭାଷାରେ,
୩ରାଧାନାଥ ଉଜ୍ଜଳଭାଷାରେ ମେଘଦୂତର ପଦ୍ୟ-
ନୁବାଦ କରି କପରି × × ହୋଇଅଛନ୍ତି,
ସେଥିର ନିରାଳୀ ଦର୍ଶାଇବା ନିମନ୍ତେ ଗୋଟିଏ ଶ୍ଲୋକ
ଉଦ୍‌ଘୃତ ଅନୁବାଦକଙ୍କ ଅନୁବାଦିତ ଦୁଇଗୋଟି
କବିତା ପ୍ରକାଶ କରୁଅଛୁଁ ।

ମୂଳ

“ବିଦ୍ୟୁଦ୍ଭବନ୍ତଃ ଲଳିତ ବନିତ ॥ ସେନ୍ଦ୍ରଗୃପଃ ସତିପାଃ
ସଙ୍ଗୀତାପୁ ପ୍ରତି ମୂରଜାଃ ସ୍ଵ ଗ୍ରଧ ଗମ୍ଭୀର ଶୋଷମ୍ ।
ଅନୁରୋଧୀପୁଃ ମଣିମପୁ ଭ୍ରବସୁଙ୍ଗମଭ୍ରୁଃ ଲିହାଗ୍ରାଃ
ପ୍ରାସାଦପ୍ତ୍ରୁଃ ତୁଳପ୍ତିରୁମଳଃ ଯନ୍ତ୍ର ତୈଷେ ଶିଶୋରୀଃ
(ଉତ୍ତରମୟ ୧)

ପାଲିତ ଅନୁବାଦ —

ସୁରକୁ ପ୍ରାସାଦ ଅଲକା ଭିତର,—
ତୁଳନାପୁ ଠିକ ତୋମାର ମତନ;
ତଥାପୁ ଲଳିତ ଲଳନା ନିକର,
ତବ କୋଲେ ଶୋଭେ ଦାନିମା ଯେମନ;
ବିବିଧ ତୁରିର ଛବି ଅଗଣନ
ଶୋଭେ ତଥା,—ସଥା ରାମଧନୁ ତବ
ଗଞ୍ଜର ମଧୁର ତବ ଗରଜନ,
ତଥାପୁ ଉଠିଛେ ମୂରଜେର ରବ;
ମଣିବରିତିତ କୁଞ୍ଚ ମ ତାହାର
ସୁଜ ଜଳଶାନି ତୋମାର ଯେମନ,
ଆକାଶେରେ ଭୁମି,-- ଓ ଦିଶେ ଆବାର
ଉଚନ୍ତିରେ ତାର ପୁରୀର ଗରନ ।

ଏହି ପନ୍ୟାନୁବାଦ ତଳେ ବ୍ୟାଖ୍ୟା ସ୍ଵରୂପ
ଗଦ୍ୟାନୁବାଦ, ସବସାଧାରଣେ ନିମନ୍ତେ କଠନ
ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ଅର୍ଥ ଦିଆ ଯାଇଅଛି ।

୩ ରାଧାନାଥ ରାପୁ ଅନୁବାଦ ।—

ଅଳକାହରେୟ ରୁଜେ ନବ ଯେଷିତ
ତୋ ଅଙ୍ଗ ମରଧର ପୁର୍ବ ତଡ଼ିତ;
ଅଳକା ସୌଧେ ଶତ ମୋହେ ନୟନ,
ଇନ୍ଦ୍ର କୋଦଣ୍ଠ ତୋର ଅଙ୍ଗ ଯେସନ ।
ତୋ ସ୍ଵିଗ୍ରଧ ମନ୍ତ୍ରନାଦ ପରା-ସ୍ଵ ତହିଁ
ମୁରଜ ମନ୍ତ୍ରନାଦ ନିତ୍ୟ ପୁରକ

ଉଚ୍ଛ୍ଵସ ମନୀରଣ୍ଜି ପ୍ରାଞ୍ଚଣେ ତାର,
ଯେତେବେଳେ ଗର୍ଭରେ ତୋର ଶୁକ୍ଳ ଅସାର ।
(ମୁଦ୍ରଣ, ଶ୍ଵର ଭାଗ, ୮ମ ସଂସ୍କାର, ମାର୍ଗଶିର ୧୩୫୭)

ସଭାପତି ଅଭିଭାଷଣ

ସଭ୍ୟ ମହାଶୟଦଶ,

ଏହି ସଭାରେ ଯୋଗ ଦେବା ସକାଶ ପଣ୍ଡିତ ମୃଜୁଙ୍କୁ ରଥ ବାଣୀଭୂଷଣ ମହାଶୟଦଶକୁ ପ୍ରଥମ ପଥ ପାଇ ଆଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ହେଲି—ମନରେ ବିଶୁର କଳି, କଟକରେ ମୋଠାରୁ ଶତ ଶତ ଶୁଶ୍ରୀରେ ଅଧିକ ବିଦାନ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ଉପଯୁକ୍ତ ଅନେକ ଲୋକ ବିଦ୍ୟମାନ ଅଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ଯୋଗେ ସଭାର କାର୍ଯ୍ୟ ସୁରକ୍ଷାରୁ ହୁଏ ନିର୍ବାହ ହୋଇପାରେ, ତେବେ ମୋ ପରି କ୍ଷେତ୍ରକୁ ବିକଳେନ୍ଦ୍ରିୟ ଜରାଙ୍ଗ୍ରେ ଲୋକଟାକୁ ଆହାନ କି ସକାଶେ ? ନିଶ୍ଚୟ ରଥ ମହାଶୟଦଶକ ଲୋକ ନିର୍ବାଚନରେ ସୁହି ହୋଇଥାଏ । ତେଣୁ, ତାହାଙ୍କର ଭ୍ରମ ସଂଶୋଧନ ସକାଶ ଅସ୍ତ୍ରୀକାରସୂଚକ ପଥ ଲେଖିଲି; ମାତ୍ର ପଣ୍ଡିତ ମହାଶୟ ମୋ ନିର୍ବାଚନରେ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିପାତ ନ କରି ପୁନର୍ବାର ଦୃଢ଼ତା ସହିତ ଅହାନସ୍ତ୍ରିକ ପଥ ଲେଖିଲେ । ପଣ୍ଡିତ ମହାଶୟକ ପଥ ମାଠର ଅବ୍ୟବହିତ ପରେ ମୁଁ ଖଣ୍ଡିଏ ଘବରକାଗଜରେ ଚାଁଚାଁଡ଼ା ମୁକାମରେ ବଙ୍ଗ ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧର ଖମ ଅଧିବେଳେନରେ ବଙ୍ଗର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପୁରୁଷ ମହାରାଜା ମମାନ୍ତ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ନନ୍ଦୀ ଏବଂ ଅବସରପ୍ରାପ୍ତ ହାଇକୋଟର ଜଳ ଏବଂ ତତ୍ତ୍ଵ ମହାମୂର୍ତ୍ତିମାନଙ୍କର ଯୋଗଦାନ, ସଭାର କୃତକାର୍ଯ୍ୟତା ଏବଂ ବଙ୍ଗ ସାହିତ୍ୟ ଉନ୍ନତିକଲ୍ପନା ପଞ୍ଚ ପାଠ କରିଲେ ମନରେ କେମନ୍ତ ଗୋଟାଏ ବିଦ୍ୟପୁ ପାଠ କରିଲେ ମନରେ କେମନ୍ତ ଗୋଟାଏ ବିଦ୍ୟକୁ ଲୋକମାନେ ମାତୃଭୂଷଣର ସମସ୍ତ ଶ୍ରେଣୀର ପ୍ରଧାନ ଲୋକମାନେ ମାତୃଭୂଷଣର

ଉନ୍ନତି କାମନାରେ କେବେ ଏକହିତ ହେବେ ! ହାୟ, ସେ ଶୁଭଦିନ କେବେ ଆସିବ ? ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମୋ ମନରେ ଗୋଟିଏ ପୁଣି ନିଜେକ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ବିଶୁର କଳି ଯେଉଁ ଲୋକ ଉଜ୍ଜ୍ଵଳପାହିତ୍ୟ ସମାଜର ସାଦର ଆହାନ ଇଚ୍ଛାପ୍ରଦକ ପ୍ରତ୍ୟାଶ୍ୟାନ କରିପାରେ, ତାହାର ସନ୍ଧାପ କପଟତାର ରୂପାନ୍ତର ବିନା ଆଉ କଣ ହୋଇପାରେ ?—ମୁଁ ଯେତେ ଅଯୋଗ୍ୟ ହେଁ ପଛକେ, ମାତୃଭୂଷଣ ଉନ୍ନତି ସମ୍ବନ୍ଧେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବରେ ମୋହର ତ ଗୋଟାଏ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅଛି । ସେତୁବନରେ ଯୋଗ ଦେବା ସକାଶ ଗୁଣ୍ଡିତମୂଳି ନଈ ଅବହେଳା କରିନାହିଁ । ନିଜର କିଞ୍ଚିତ ଆର୍ଥିକ ଷତ ବା ପରିଷ୍କରମ ସ୍ଥାନକାରୀ ନ କରି ଅନ୍ୟର ମୁଖ୍ୟମୀଳୀ ହୋଇ ରହିବି, ଏହା କେମନ୍ତ କଥା । ମୋ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଅବଲମ୍ବନକାରୀଙ୍କ ଦୋଷୀ କରିବାର ମୋହର କିଛିମାତ୍ର ଅଧିକାର ନାହିଁ । ସାହିତ୍ୟକ ଚର୍ଚା ତେବେ କିପରି ହେବ ? ଏହି ସମସ୍ତ କଥା ଚିନ୍ତା କରି ରଥ ମହାଶୟଦଶକ ଉତ୍ସବରେ ସମ୍ମତିଷ୍ଠୁରକ ପଥ ଲେଖିଲି ।

ସଭାରେ ଯୋଗଦାନ କରିବାର ମୋହର ଆନ୍ତରିକ ଆଶ୍ୱର ଅନ୍ୟତର କାରଣ ଏହି କି, ବାଲେଶ୍ୱରରେ ଶୁଣିଥିଲି, ଏହି ସମିତି ଯୁବକମାନଙ୍କ ଯୋଗେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଏବଂ ରୂପିତ—ଉଜ୍ଜ୍ଵଳର ଭାଗୀ ଆଶା ଭରସାର ପ୍ଲାନ ଉଦୟମାନ ସେହି ଯୁବକମାନଙ୍କୁ ଏବଂ ମାତୃଭୂଷଣର ଉନ୍ନତିକାମୀ ମହାମୂର୍ତ୍ତିମନଙ୍କୁ ଏକଥ ସମାବେଶ ଦେଖି ମୋହର ଶେଷପ୍ରାୟ ଜୀବନକୁ ଧନ୍ୟ ଜୀବନ କରିବ । ଯେଉଁ ପ୍ଲାନରେ ବାକ୍ ଦେବର ଆରାଧନା ହେବ, ସେ ପ୍ଲାନ ପୁଣ୍ୟଷେଷ, ଶର୍ତ୍ତପ୍ଲାନ । ବେଦାଧିରେ ପାଠ କରିବାକୁ ପାଇଁ, ମହାମୂର୍ତ୍ତିମନେ ଏକଥ ହୋଇ ବାକ୍ ଦେବର ଆରାଧନା ଏବଂ ପ୍ଲାନଭାଗଙ୍କୁ ଶର୍ତ୍ତପ୍ଲାନ ଜୀବନ କରୁଥିଲେ । ନେମିଧାରଣ୍ୟ ସେହି ଭାବର ଶର୍ତ୍ତପ୍ଲାନ ।

ନିଶ୍ଚୟ କଥା, ମାତୃଭାଷା ପ୍ରତି ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକମାନ-କର ଅଯହ ଗୋଟିଏ ନୈରାଶ୍ୟର କାରଣ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଶିକ୍ଷିତ ମହାମ୍ବାମାନଙ୍କର ଏ ସମ୍ବନ୍ଦେ ସମବେତ କର୍ମନୁଷ୍ଠାନ ଦେଖି ମନ ମଧ୍ୟରେ ଆଶା ପୋଷଣ କରିପାଇପାରେ । ମାତୃଭାଷାର ଦୁର୍ଦ୍ଧା ଆଉ ଦର୍ଶକାଳ ପ୍ଲାଟିନ୍ ମୁହଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସଭ୍ୟ ମହାମ୍ବାମାନଙ୍କ ଉତ୍ସାହ ଏବଂ ସବୁ ଦେଖି ଆଶା ଧ୍ୱନି ଧାରଣରେ ପରିଣତ ହୋଇଛି । ମୁଁ ଉଜ୍ଜଳ ସାହିତ୍ୟ ଏବଂ ମୁକୁରରେ ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକମାନଙ୍କର ଲୋକର ଉପର୍ଯ୍ୟପ୍ତି କେତେବେଳେ ପ୍ରବନ୍ଧ ଏବଂ କବିତା ମନୋ-ଯୋଗ ସହିତ ପାଠ କରିଛି । ଶର୍ଦ୍ଦିନ୍ୟାସର ଶୃଙ୍ଖଳା, ଭାଗର ପାରିପାଠ୍ୟ, ଭାବର ପ୍ରଗାଢ଼ତା ଦେଖି ମୁଁ ମନର ନିଶ୍ଚୟ କରିଛି, ଏହି ପ୍ରତିଭାଶାଳୀ ଯୁବକମାନେ ସମୟରେ ଚିହ୍ନିତ ଗ୍ରହକାର ରୂପେ ପରିଚିତ, ଏ ଦେଶର ମୁଖ୍ୟାକ୍ତକାରୀ ରୂପେ ବିଶ୍ୟାତ ହେବେ । ସେମାନଙ୍କ ଯୋଗେ ମାତୃଭାଷା ବିଶେଷ ଉନ୍ନତି ଲାଭ କରିବ, ଏହା ନିଃସମ୍ମନେହରୂପେ ବୋଲି ଯାଇପାରେ । ସଞ୍ଚିତା ଅନୁବେଦନରେ ମୋତେ ନିତାନ୍ତ ସକୁଚିତ ଭାବରେ ଏହା ମଧ୍ୟ ବୋଲିବାକୁ ହେଉଛି, କେତେ ଗୁଡ଼ିଏ କବିତା ପାଠ କଲେ ଲେଖକ ଯେ ପ୍ରାଚୀନ ଉଜ୍ଜଳ ଭାଷା ଆଲୋଚନା କରିଅଛନ୍ତି, ଏମନ୍ତ ବୋଧ ହୁଏ ନାହିଁ । ଅନ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଦେ ଯାହା ହେଉ ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରହକାର ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ, ମାନକୃଷ୍ଣ, କବିସ୍ୟର୍ଯ୍ୟ ବା ଜନନ୍ଦାଥ ଦାସ ଶକ ବିନ୍ୟାସ ବା ମାର୍ଜିତ ରଚନା ପ୍ରଶାଳୀ ଦେଖାଇ ଯାଇଛନ୍ତି । ନିଃସମ୍ମନେହ ସେ ସମୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ନୃତନ ଗ୍ରହକାରମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଆଦଶ୍ୟାଙ୍କଳ । ମୁଁ ପ୍ରଶ୍ନ୍ୟାତନାମା କବି ରାଧାନାଥଙ୍କ ଯୌବନ ଜାବନ ବିଷୟ ଜାଣ, ସେ କବିତା 'ଲେଖିବା ପୂର୍ବେ କେତେ ବରଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରାଚୀନ ଉଜ୍ଜଳ କାବ୍ୟ ବିଶେଷରେ ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ କବିତା ଅତି ମନୋଯୋଗ ସହିତ ବିଶେଷ ଭାବରେ ଆଲୋଚନା କରିଥିଲେ । ମୁଁ ସମୟ ସମୟରେ କିଛି କିଛି କବିତା ଲେଖିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ସମୟ

ମନକୃଷ୍ଣ ଏବଂ ଜନନ୍ଦାଥ ଦାସଙ୍କ ପଦାଙ୍କ ଅନୁଵରଣ କରି ଥାଏଁ । ମନକୃଷ୍ଣ ବା ଭଞ୍ଜ କବି ଅତି ଅନ୍ତରରେ ଯେଉଁ ପ୍ରଗାଢ଼ ବ୍ୟସ୍ତ ଭାବମାନ ସମେତରେ ପ୍ରକାଶ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି, ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାବରେ ପ୍ରକ୍ଳିତ ଯେ କୌଣସି ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀ ଭାଷା ମଧ୍ୟରେ ଭାବରେ ପ୍ରାପ୍ୟ ।

କି ଧର୍ମାଲୋଚନା—କି ଜ୍ଞାନାର୍ଜନ—କି ବିଦ୍ୟୁ ଚର୍ଚା କ୍ଷେତ୍ର—ସମୟ ସମୟରେ ସହାୟ ହୁଏ, ଏଥୁ ସକାଶ ଏହାର ନାମ ସାହିତ୍ୟ । ସାହିତ୍ୟ ଜାତିର ଜାବନ, ଜାତିର ବଳ, ଜାତିର ପଦମର୍ଯ୍ୟାଦା ରଷ୍ଟାର ଏକମାତ୍ର ଅବଳମ୍ବନ । ଯେଉଁ ଦେଶର ଯେଉଁ ଜାତିର ସାହିତ୍ୟ ଉନ୍ନତ ହୁଏହ, ସେ ଦେଶବାସୀଙ୍କ ଏହି ସମୟ ମାର୍ଗ ଅତି ସଙ୍କଷ୍ଟ । ନିଶ୍ଚୟ କଥାଭାଷା ବା ଜାଣ୍ଯ ସାହିତ୍ୟ ଜନସମାଜର ଉନ୍ନତି ପ୍ରତି ସପୂର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ଭର କରେ । ଏକମାତ୍ର ସାହିତ୍ୟକୁ ସମ୍ମନନ୍ଦର ଧରି ଜନସାଧାରଣରେ ଆମ୍ବପ୍ରତିଷ୍ଠା ପ୍ଲାନନ୍ଦର ପ୍ରସ୍ତାବ ଜାଣ୍ଯ ଜାବନ ଜାତିର ଅବଳମ୍ବନ କରିବାର ପାରେ । ଯେଉଁ ଜାତିର ଭାଷା ଅବନନ୍ତ, ନିଶ୍ଚୟ ସେ ଜାତି ଜାତି ହୋଇ ନାହାନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ଉଦୟମଣିଲତା ଅଭାବ, ପୁଣି ସେ ଜାତି ଆମ୍ବ ନିର୍ଭର କରିବାକୁ ସମ୍ମନ କୁହନ୍ତି । ନିଶ୍ଚୟ ସେ ଜାତିର ହୃଦୟ ବିଶେଷ ଜ୍ଞାନ ଭାବରେ ଉତ୍ସେଜନା ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇନାହିଁ । ସେ ଜାତି ଆମ୍ବଗୌରବ ରକ୍ଷଣରେ ଅସମର୍ଥ । ସଭ୍ୟ ଜନସମାଜରେ ସେ ଜାତି ସାନ ସମ୍ମନ ନିମ୍ନ । ସେ ଜାତିର ପଦମର୍ଯ୍ୟାଦା ନିତାନ୍ତ ପରିନନ୍ତ । ସେ ଜାତି ସଭ୍ୟ ଜାତିନିଶ୍ଚଳରେ ଚିର ଉପହର୍ଷିତ ଏବଂ ଅବଜ୍ଞାତ । ମହୋଦୟଗୁଣ ! ଭାଷାପ୍ରତିରକ୍ଷୁ ଅବଳମ୍ବନରେ ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ଜିତିକୁ ଅନାତ୍ମନ୍ତ । ସଭ୍ୟ ସମାଜରେ ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ପ୍ଲାନ କେଉଁଠାରେ । ସଭ୍ୟ ମହୋଦୟଗୁଣ ! ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ଜାଣ୍ଯ ଉନ୍ନତିର କି ଉପାୟ ନାହିଁ- ଅବଶ୍ୟ ଅଛି,

ତାହା ମଧ୍ୟ ସହଜ ସାଧ । ସେହି ଉପାୟ ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ଶ୍ରଦ୍ଧା-ଯତ୍ନ-କଷ୍ଟର ଖାଗ ସ୍ଵୀକାର ପ୍ରତି ନିର୍ଭର କରେ । ଆପଣା ଉନ୍ନତି ସାଧନରେ ଅନ୍ତର ଯତ୍ନ ନ କରି ଫଳ ପ୍ରତ୍ୟାଣରେ ଅନ୍ୟ ପ୍ରତି ନିର୍ଭର କରିବା ବଢ଼ିମନା ମାତ୍ର । ଅବଶ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମ୍ବେମାନେ ପୃଥ୍ବୀର ବ୍ୟାପ୍ରା ବିଷୟ ସମ୍ଭାବି ଗରିବା ରାଜଭାଷା ଇଂରେଜୀ ଭାଷା ଅଧିକରଣରେ ବିଶେଷ ଯତ୍ନଶିଳ । ମାତ୍ର ନିଷ୍ଠାପୁ ଜାଣିବେ, ପ୍ରକୃତ ସାହିତ୍ୟ ମାତୃଭାଷାର ସମ୍ଭାବି । ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମାତୃଭାଷା ଉନ୍ନତି ଲାଭ କରି ନାହିଁ, ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମ୍ବେମାନ ପ୍ରକୃତ ସାହିତ୍ୟରସାସାଦନରୁ ବହୁତ । ଶତ ସହୟ ରୂପେ ଚେଷ୍ଟା କଲେ ମଧ୍ୟ ପରିକଳ୍ପ ଭାଷାକୁ ଆମ୍ବୁଧାର କରିବାକୁ ତୁମ୍ଭେ ନିତାନ୍ତ ଅକ୍ଷମ । ପାର୍ଶ୍ଵ ବର୍ଷୀ ଘଟଣାବଳୀ ପ୍ରତି ଦେଖନ୍ତୁ, ଏହା ଯେମନ୍ତ ପ୍ରକୃତିର ଅମୋଦ ଆଦେଶ । ଭଗବାନ ଯେମନ୍ତ ତିନି ତିନି ଜାତି ସକାଶେ ତିନି ତିନି ଭାଷା ବିଧାନ କରି ଦେଇ ଅନ୍ତର୍ଭୁତ । ଏହା ଆମ୍ବମାନଙ୍କର କଳ୍ପନାସ୍ମୃତି କଥା ନୁହେ । ଇଂରେଜୀ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରବାର୍ତ୍ତକରିରେ ସୁପ୍ରସ୍ତୁତ ଲେଖାଅଛି—ପରମେଶ୍ୱର ଲେକମାନ-କର ଭାଷା ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍ ବିଧାନ କରି ଦେଲେ । ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ଆର୍ଯ୍ୟ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରର ମଧ୍ୟ ଉପସ୍ଥିତ ବିଷୟରେ ଅନେକ ପ୍ରମାଣ ବିଦ୍ୟମାନ ରହିଅଛି । ଭଗବାନ ବୁଦ୍ଧଦେବ ବୁଦ୍ଧିଥିଲେ, ଜଗତ୍ପ୍ରସ୍ତୁତ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଲେକ ଏକ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କ ସନ୍ତାନ । ସୁତରଂ ଭ୍ରାତୃ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆବଶ୍ୟକ ମାତ୍ର ଦେଶ ଭେଦେ ଜଳବାୟୁ-ଭେଦରେ ଆକାର, ପ୍ରକୃତି ଏବେ ଭାଷା ପୃଥିକ୍ ପୃଥକ୍ । ପୂର୍ବାଳ ଭାରତବର୍ଷର ଏକମାତ୍ର ସଂସ୍କୃତ ଭାଷା ଆଲୋଚ୍ୟ ଏବେ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ ଲିଖିତ ଭାଷା ଥିଲା । ମାତ୍ର ଭଗବାନ ସହୃଦୟ ଭାଷା ପରିଚ୍ୟାଗ କରି ତାହାଙ୍କ ମାତୃଭାଷା ପାଲି ଭାଷାରେ ଲିଖିତ ଉପଦେଶ ଦେଇଯାଇଅଛନ୍ତି । ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରର ପାଲିଭାଷାରେ ଲିଖିତ । ତାହାଙ୍କ ସମୟ ଠାରୁ ଭାବରେ ପେଣାଚୀ, ମ'ଗଧ, ଦ୍ରୁ'ବିଦ୍ଧ ଏବେ

ଆନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରାଦେଶିକ ଭାଷାମାନ ଲିଖିତ ଏବେ ଆଲୋଚ୍ୟ ଭାଷାରୂପେ ପରିଶଳ ହୁଏ । ଆମ୍ବେମାନେ ଅନୁମାନ କରୁ ଉକ୍ତ ଭାଷା ବୌଦ୍ଧ ଯୁଗଠ୍ରୁ ଲିଖିତ ଭାଷାରୂପେ ବ୍ୟବ୍ହରିତ ହୋଇଅଛି । ଉକ୍ତ ଭାଷା ନାମ ପ୍ରଦେଶରେ ତୁଳାଭିଶା, ଶଶରଭେଦ ବା ଶଶର ଭେଦ ଆମ୍ବଜାନ ନାମକ ଅନେକବୁଡ଼ିଏ ପୁସ୍ତକ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଦର୍ଢକାଳ ଯାବତ୍ ଲେଖକ ଓ ପାଠକ ପରମେଶ୍ୱର ଯେବେହେଁ ଏହାର ଭାବ ଓ ଭାଷା ଅନେକ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଅଛି; ମାତ୍ର ମୂଳ ବିଷୟ ବୌଦ୍ଧ ଭାବରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ।

ପୃଥ୍ବୀର ଇତିହାସ ଆଲୋଚନା କରି ଦେଖନ୍ତୁ, କେହି ଜାତି ପରିକଳ୍ପ ଭାଷା ବଳରେ ପ୍ରକୃତ ଉନ୍ନତି ଲାଭ କରିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହୋଇନାହିଁ । ଜାତି ମଧ୍ୟରେ ପରିକଳ୍ପ ଭାଷାର ପ୍ରଭାବ କିପରି ଜାଣନ୍ତି? ନଦୀରେ ବଢ଼ି ପାଣି ପ୍ରବେଶ ପର । ବଢ଼ି ପାଣି ନଦୀର ଗର୍ଭ ଓ କୁଳ ଏବେ ନଦୀର ନିଜ ଜଳକୁ ଆନ୍ଦୋଳିତ କରି ଉନ୍ନତି ଭାବରେ ଧାବିତ ହେଉଥାଏ; ମୂଳ ସ୍ଥୋତ୍ର ରହିତ ହେଲେ ବଢ଼ିର ଚିତ୍ତ ମାତ୍ର ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାପନ କରି ନବାଗତ ପାଣି ବହିପାଏ । ୪୦୭୦ ବରଷ ପୂର୍ବରେ ଏହି ଉକ୍ତକ ଦେଶରେ ପାରମ୍ୟ ଭାଷା ରାଜଭାଷା; ସୁତରଂ ଆଲୋଚ୍ୟ ଭାଷାରୂପେ ବ୍ୟବ୍ହରିତ ହେଉଥିଲା । ସମ୍ବ୍ରଦ୍ଧ ଲେକଙ୍କ ଭର ପିଲାମାନେ ବିଧୁ ରକ୍ଷା ପରି ଅବଧାନ ରୁଚିଶାଳୀରେ ଉତ୍ତରାଂଶ ଫେଡ଼ାଙ୍କ ନଳ ଭିଆଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉକ୍ତ ଭାଷାର ପାଠ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ପାରଣି ପଢ଼ିବା ପାଇଁ ଆଖୁନଙ୍ଗ ସେବରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଉଥିଲେ । ସେ ସମୟରେ ପାଣିମିଶା ଓଡ଼ିଆ ବା ବଙ୍ଗାଳାରେ କଥା କହିବା ଜ୍ଞାନବାନର ପରିଗ୍ରହକ-ସ୍ଵରୂପ ଥିଲା । ବଢ଼ି ଲେକମାନେ ପାରମ୍ୟ ଭାଷାରେ ଧରର ଆୟୁ ବ୍ୟାପ୍କ ବିଷାବ ରଚୁଥିଲେ । କେବଳ ଭାଗବତ ରାମାୟଣ ପ୍ରଭୃତି ଧର୍ମ ଶାସ୍ତ୍ର ଉକ୍ତ ଭାଷାକୁ

ଧରି ରଖିଥିଲା । ହାୟ, ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ପୂର୍ବ ପୁରୁଷମାନେ ରଜ୍ଞୀଷା ସହିତ ମାତୃଭାଷା ଚର୍ଚା । କରୁଥିଲେ, ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ପାଇଁ କେତେ ସମ୍ଭାବି ସମ୍ଭବ ରହିଥାନ୍ତା ।

ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା, ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳରେ ରଜ୍ଞୀଷା ଇଂରେଜିରେ ବହୁଳ ଚର୍ଚା ହେଉଥିଲା ମତି; ମାତ୍ର ଏହି ଦୁରୁତ୍ୱ ଶିକେଶୀଯୁ ଭାଷା ନିମ୍ନ ଶ୍ରେଣୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରବେଶ କରିବା ସହଜ ବ୍ୟାପାର ଦୁଇଁ । ପୁଣି ସବସା ରଖି କନ୍ଥା ଉଗ୍ରୀମାନେ ଏହି ଭାଷାକୁ ଆୟୁତ କରି ପାରିବେ ଏପରି ଆଶା କରିବା ବିଭିନ୍ନମନା ମାତ୍ର । ବାଲ୍ୟ ଜୀବନର ପ୍ରକୃତ ଶିକ୍ଷିପୂର୍ଣ୍ଣ ଉପଦେଶ୍ୱୀ ମାତାମାନେ ଶିକ୍ଷିତା ନ ହେଲେ କାହିଁ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରକୃତ ଶିକ୍ଷା ବିଦ୍ୟାର କଦାଚ ସମ୍ବପର ଦୁଇଁ, ଅନୁତ୍ଥିତ ବିଷ୍ୟର ମାତାମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷିତା କରଇବା ନିମନ୍ତେ ମାତୃଭାଷାର ଉନ୍ନତି ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ଅଟେ । ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ଭାଷା ପୁରୁଷ ପୁରୁଷ ପୌଷ୍ଟମାନଙ୍କ ପ୍ରତିପାଦଣ ବା ସୁଖ ସ୍ଵାକ୍ଷର୍ୟ ବିଧାନ ନିମନ୍ତେ ଅର୍ଥୋପାର୍କିନ ବା ସଞ୍ଚୟ ସକାଶ କେତେ ଯେ ଯହ କରିଥାଉଁ । ସେମାନଙ୍କୁ ସର୍ବ ସମାଜରେ ଗଣ୍ୟ କରଇବା ନିମନ୍ତେ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ଝାନାର୍ଜନର ମାର୍ଗ ପ୍ରଶ୍ନା ନିମନ୍ତେ ଦେଶୀୟ ସାହିତ୍ୟ ଉନ୍ନତି କି ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ଦୁଇଁ ? ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ନିକଟ ପ୍ରତିବାସୀ ବଙ୍ଗୀୟ ଜନସମାଜର ଅବସ୍ଥା ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିପାତ କରିଛୁ, ସେମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସଭ୍ୟସମାଜରେ ଗୋରବ ଲଭ ନିମନ୍ତେ କେତେବୁର ଷମ ହେଲେଣି । ବର୍ତ୍ତମାନ ପୁରୁଷଙ୍କର ଚିହ୍ନିତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ଭାଷା ସହିତ ବାହୁ ମିଳାଇ ଅନେକବୁଦ୍ଧିଏ ବଙ୍ଗ ଭାଷା ଲିଖିତ ପୁସ୍ତକ ନାନା ଭାଷାରେ ଅନୁବାଦିତ । ସେଥି ସକାଶ ବଙ୍ଗ ପନ୍ଥାନମାନଙ୍କର ଜଗତରେ ଏତେବୁର ପ୍ରତିଷ୍ଠା । ଯଦି ବଙ୍ଗ ଭାଷା ସେମାନଙ୍କ ଠାରୁ ବାହାର କରି ନଅଯାଏ, ସେମାନଙ୍କ ଛୁାନ କେଉଁଠାରେ ହେବ ? ଆପଣମାନେ ଅବଶ୍ୟ ଜାଣନ୍ତି, ସେମାନେ

ଅଧିମ୍ୟ ଉତ୍ସାହ, ଅଭୁଲମ୍ବୁ ମାତୃଭାଷା ପ୍ରତି ପ୍ରୀତି ବଳରେ ଅଳ୍ପକାଳ ମଧ୍ୟରେ ଏପରି ସୁଯୁଗ ଅର୍ଜନରେ ସମର୍ଥ ହୋଇଛନ୍ତି । ଜଗତରେ ଭାରତରୁମିରେ ଯେ ଏତେ ଗୋରବ, ସମ୍ଭୁତ ଭାଷା କି ସେଥିର ମୂଳାଧାର ନୁହେ ? ଭାରତରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଶ୍ରୀଷ୍ଟ ପ୍ରକାର ଭାଷା ପ୍ରତିକିତ ଅଛି । ସେଥିମଧ୍ୟରେ ଯେତେ ପ୍ରକାର ଲିଖିତ ପ୍ରମିଳ ଭାଷା ଅଛି, ପ୍ରାଚୀନତାରେ ଅଙ୍ଗ-ସୌଭାଗ୍ୟବ ଶୁଣରେ ଉକଳ ଭାଷା କାହାରିତାରୁ ନିଷ୍ଠାୟ ନ୍ୟନ ନୁହେ । ପ୍ରମତ୍ତତ୍ତ୍ଵବିଦ୍ୟା ମହାପଣ୍ଡିତ ବେଣ୍କଳ ସାହେବଙ୍କ ମତରେ ପ୍ରାୟ ୪୭ ଶତ ବରଷ ମୁଦ୍ରେ ଲିଖିତ ମାନବ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରରେ ଉକ୍ତକର ନାମ ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ଅଛି, ଅନ୍ୟ କେତେଜଣ ମହାଜନମ ମାନବ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ରୁ ସହେତୁ ବର୍ଷ ପରି ଲିଖିତ ପ୍ରମାଣ କରଇବା ନିମନ୍ତେ ନାମ ପ୍ରକାର ପୁନଃ ପୁନଃ ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ୧୫ ଶତ ବରଷ ପୂର୍ବେ ପୁରୁଷ ପୁରୁଷ ଶାକ୍ୟରୀଂହ ଭାଷା ଶୁଣୁଗକ ନିକଟରେ ଆମ୍ବବିଦ୍ୟାର ପରିଚୟ ଦେବା ନିମନ୍ତେ ଯେଉଁ ୭୪ ପ୍ରକାର ଅଷ୍ଟର ଲେଖିଥିଲେ, ଏଥୁ ମଧ୍ୟରେ ଉକ୍ତକାଷର ଅନ୍ୟତମ ଅଟେ । ପନ୍ଥର ଶତ ବରଷ ପୂର୍ବେ ଉକ୍ତକରେ ଲିଖିତ ପୁର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ଭାଷା ବିଦ୍ୟମାନ ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ହାୟ ! ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ, କି ଅଯହଶୀଳ, ମେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରାଚୀନ ଏମନ୍ତ ଅଙ୍ଗ ସୌଭାଗ୍ୟବ ସମନ୍ବନ୍ଧ ଭାଷା ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ତାହାର ସଦ୍ବ୍ୟବହାରରେ ଉଦ୍ବାଧିତ ହୋଇଅଛୁଁ । ଅଙ୍ଗ ପ୍ରସାଦନ ବିରହିତା ସ୍ଵର୍ଗବ-ସୁନ୍ଦର ମଧ୍ୟ ସହଜ ଦୃଷ୍ଟିରେ ନିତାନ୍ତ କୁର୍ତ୍ତିତା ପର ପ୍ରଶାସ୍ତ୍ରମାନ ହୁଏ । ମଧ୍ୟମଧ୍ୟକା ନାନା ପୁଷ୍ପରେ ବିଚରଣ କରି ଆପଣା ପାଇଁ ଏବଂ ଭାଷା ପୁରୁଷମାନଙ୍କ ସକାଶେ ମଧ୍ୟରେ ଉତ୍ସାହରେ ମଧ୍ୟ ସଞ୍ଚୟ କରି ରଖେ । ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ସାକ୍ଷାତରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ବିଷ୍ୟ ବହୁଳା ଅଙ୍ଗ ସୌଭାଗ୍ୟବ ଗରିଷ୍ଠା ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ଭାଷାମାନ ଏବଂ ଭାରତୀୟ

ସମସ୍ତ ଭଣାର ଜନମ ସୁରୁପା ସବୁଢ଼ ଭଣା ବିଦ୍ୟମାନ । ଆମେମାନେ ସେଥିରୁ ସାରଂଶମାନ ଉତ୍ତର କରି ମାତୃଭଣାର ଉନ୍ନତି ବିଧାନ କରିବାକୁ ସହଜରେ କ୍ଷମ ହୋଇପାରୁ ।

ଆମୁମାନଙ୍କ ମାତୃଭଣାର ଉନ୍ନତି ସକାଶ କିଏ ଦାୟୀ ? ଦେଶର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲେକ ଦାୟୀ ଅଟନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲେକ ଅର୍ଥ କଣ ଦେଶର ପନ୍ଦର ପଣ ଲେକ ଅଣିଷ୍ଠିତ, ସେମାନେ କିଛି ବୁଝନ୍ତି ନାହିଁ । ଆମୁ-ମାନଙ୍କର ବୋଲିବାର ଉଚ୍ଚଦଶୀୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିଷ୍ଟିତ ଲେକ ଏଥୁପକାଶ ଦାୟୀ । ସେମାନେ ଆପଣା ଆପଣା କର୍ମରେ ଅବହେଲା କଲେ ନିଜ ପ୍ରତି, ଦେଶପ୍ରତି, ଭାରତ୍ୱରୁତମାନଙ୍କ ପ୍ରତି, ନଯୁନପ୍ରତିମାରୁପା କନ୍ୟା ଭାଗୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଅବହେଲା କରିବାର ହୁଏ । କର୍ତ୍ତବ୍ୟର ଅବହେଲା ପ୍ରତ୍ୟବାୟର ହେତୁଭୂତ କି ନାହିଁ, ଆପଣମାନେ ବେଳେ ବିରାର କରି ଦେଖନ୍ତି, ଆମୁମାନଙ୍କର ଏତିକି ମାତ୍ର ପ୍ରାର୍ଥନା ।

ଯେଉଁ ଲେକ ମାତୃଭଣା ଚର୍ଚା । ଏବୁ ଉନ୍ନତି ସାଧନରେ ବିମୁଖ, ତାହାଙ୍କ ମନରେ ସୁଦେଶପ୍ରିତି ସୁଜାତପ୍ରିତିର ବରଳ ସଞ୍ଚାର ବୋଲି ନିଷ୍ଟପୁରୁଷେ ବୋଲି ପାଇପାରେ । ସୁଦେଶ ସୁଜାତି ଅର୍ଥ ଧ୍ୱଦେଶ ଭାଗ; ଅର୍ଥାତ୍ ଭଣାର ନାମବୁଝାରେ ଦେଶର ଏବୁ ଜାତିର ନାମକରଣ ହୋଇଥାଏ । କେଉଁଠା ବଙ୍ଗ ଦେଶ ? ଅର୍ଥ—ଯେଉଁ ଦେଶରେ ବଜାଭଣା ପ୍ରତଳିତ । କିଏ ବଜାଳୀ ଜାତି—ଅର୍ଥ ଯେଉଁମାନେ ବଜାଭଣାରେ କଥୋପକଥନ କରନ୍ତି । ଭଣା ବା ଦେଶର ଉନ୍ନତିକାରୀମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଉଭୟ ପ୍ରତି ପ୍ରିତି ପ୍ରସ୍ତୁତିମାୟ ।

ଉପସ୍ଥିତ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ କିଞ୍ଚିତ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ କଥା ହେଲେ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ବିଷୟ ଏତାରେ ଉଲ୍ଲଙ୍ଘ କରିବାକୁ ଉଚ୍ଚା କରେ । କେତେକ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ବିଷୟ

ବିଶେଷ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଉକ୍ଳଳୀ ଏବୁ ବଜାଳୀ ଜାତି ମଧ୍ୟର କିଞ୍ଚିତ ମନୋମାନିନଂର କାରଣ ଘଟିଥିଲା । କୌଣସି ଜଣେ ବଜାବାସୀ ଉକ୍ଳଳ ନାମ ଉଲ୍ଲଙ୍ଘ କରି ବିଦ୍ୟୁପ ସୁରକ୍ଷା କିଛି କଥା କହିବାରୁ ବାବୁ ମଧ୍ୟସୂଦନ ଓ ସ୍ଵାଭାବିକ ତେଜସ୍ଵିନୀ ଭଣାରେ ଉତ୍ତର ଦେଲେ, “ତୁମେ ମୋହର ନିଯାବାଦ କରିପାର, ମୋତେ ଗାଳ ଦେଇପାର; ମାତ୍ର ମୋ ଦେଶର ନାମୋଲ୍ଲଙ୍ଘ କରିବାର ତୁମ୍ଭର କିଞ୍ଚିମାନ ଅଖକାର ନାହିଁ ।” ଯାହାର ଏତେ ଦୂର ଦେଶପ୍ରିତି, ସେ ଦେଶପାଇଁ ସମସ୍ତ ଅର୍ଥ, ସମସ୍ତ ସାମର୍ଥ୍ୟ ସହଜରେ ସମର୍ପଣ କରିପାରେ । କେବଳ କଥାରେ ବୁଝେ, ମଧୁବାବୁ ଜୀବନରେ ସେଥିର ନିର୍ଦଶନ ଦେଖାଉ ଅଛନ୍ତି । ମୁଁ ଦିନକ ପାଇଁ ଏ ଜ୍ଞାନ ଭୁଲନାହିଁ, କେତେ ପୁଣ୍ୟ ବଳରେ କେତେ ଯୁଗୟୁଗାନ୍ତ ଉତ୍ସରେ ଉକ୍ଳଳଭୂମି ଏମନ୍ତ ଗୋଟିଏ ସନ୍ନାନ ଲାଭ କରିଛନ୍ତି । ମଧୁବାବୁ ଗୋଟିଏ ଶାପଭ୍ରଷ୍ଟ ଦେବତା ।

ମାନବ ମନ୍ଦର ସୁଭାବସିଦ୍ଧ ଧର୍ମଜନମ ବା ଜନ୍ମଭୂମିର ନିଯାବାଦ ଅସହିଷ୍ଣୁ—ହେଲେ ଯେଉଁମାନେ ସେମାନଙ୍କ ଅଭାବ ମୋତନରେ ତ୍ୱର, ସେହିମାନେ କେବଳ ସ୍ଵୟମ୍ଭାନ ପଦବାଚ୍ୟ ।

ଜାଣ୍ଯ ସାହିତ୍ୟ ଉନ୍ନତିକଲ୍ୟ ଶିକ୍ଷିତ ଲେକମାନଙ୍କର ରୁରିଗୋଟି ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନ କରିବାର ଉଚ୍ଚତ—

- ୧ । ଜାଣ୍ଯ ସାହିତ୍ୟ ପାଠ କର;
- ୨ । ପାଠ କରଅ;
- ୩ । ଲେଖ;
- ୪ । ଲେଖାଅ—

ମୋତେ ସଙ୍କୁଚିତ ଓ ଦୁଃଖିତ ଭାବରେ ବୋଲିବାକୁ ହେଉଛି, ଆମୁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷିତ ଲେକ ମଧ୍ୟରେ ମାତୃଭଣାର ହେଲେ କଣି

ପଢ଼ିବାର ରୁଚି କାହିଁ ହୋଇନାହିଁ; ଅଥବା ବଡ଼ ବଡ଼ ଆକାର ସୁନ୍ଦର ବନ୍ଧାର ନାନା ଭାବପୂର୍ଣ୍ଣ ପୁସ୍ତକମାନ ସରବରର ସେମାନଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଥିବାରୁ ସାମାନ୍ୟ ବନ୍ଧାର ଚଟି ବହି ପ୍ରତି ଅବଜ୍ଞା ଜାତ ହେବା ସ୍ଥାପନକ । ହେଲେ ସେମାନଙ୍କର ବିରୁଦ୍ଧ କରିବାର ଉଚିତ, ଅନ୍ୟର ସୌଭାଗ୍ୟବଣ୍ଣ ମାତାକୁ ଭକ୍ତି ଓ ପୂଜା କରିବା ସମୟରେ ହେ ଦରଦ୍ଵ ସନ୍ଦାନ, ସେହି ସମୟରେ ମାତାର ଅବସ୍ଥା ଉନ୍ନତ ସକାଶେ ଯହି କରିବାର ଅଥବା ଅବଜ୍ଞାଭାବରେ ତାହାକୁ ଉଚିତ ଦେବାର ଉଚିତ— ଏହା ଆପଣମାନଙ୍କର ବିରୁଦ୍ଧ ବିଷୟ ଅଟେ । ଶେଷ ଲେକର କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଇତର ସାଧାରଣେ ଅନୁକରଣ କରିଥାନ୍ତି । ଶିଖିତ ସମାଜର ଯଦି ମାତୃଭାବର ଏପରି ଦୁର୍ଦଶା ହୁଏ, ଇତର ସାଧାରଣଠାରୁ ଅଧିକ କଣ ପ୍ରତ୍ୟାଶା କରିପାଇ ପାରେ । ଭାଷା ଚର୍ଚା, ସମିତିରେ ଆପଣମାନେ ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜି ବା ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ନାମ ଶୁଣିଲେ ହାତ ତାଳ ଦେଇଥାନ୍ତି, ଅଥବା ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗର କବି ରାଧାନାଥର ନାମ ଆପଣମାନଙ୍କ ଠାରେ କେତେ ଆଦର ସାମଗ୍ରୀ; ମାତ୍ର ଅନ୍ଦେଶ କରି ଦେଖନ୍ତୁ ତ ସେମାନଙ୍କ ରଚିତ ପୁସ୍ତକ ଆପଣମାନଙ୍କ ଦରେ କେତେ ଖଣ୍ଡ ଅଛି ! ସାରିତ୍ୟ କଥା ହୁଅ ଦିଅ, ଧର୍ମ ଚର୍ଚା ଭାବରେ ଦେଖନ୍ତୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଖାଣ୍ଡାନ ଦରେ ବାରବେଳ ପୂଜିତ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ମୁସଲମାନ ଦରେ କୋରାନ ବର୍ତ୍ତମାନ, ଉକ୍ତକର ଜାଣ୍ଯ ଧର୍ମ ଗ୍ରନ୍ଥ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ଭାଗବତ ଆପଣମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବାହାରିବ ତ ? କଟକ କଲେଜର ଭୂତପୂର୍ବ ପ୍ରିନ୍ସିପଲ ସ୍କୁଲୀଯ ମାଳକଣୁ ମନ୍ଦିରଦାରଙ୍କ ସହିତ ମୋହର ବିଶେଷ ସଭାବ ଥିବାରୁ ମୁଁ ସରବରର ତାହାଙ୍କ ବସାରୁ ଯାଉଥିଲି, ଦେଖେ ତାହାଙ୍କ ଦରେ ରାଶିକୃତ ବଙ୍ଗଳା ପୁସ୍ତକ ମଞ୍ଚର, ନୃତନ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରଗର ମାତ୍ର ସେ ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡ କଣି ଥାନ୍ତି । ମୁଁ ଦିନେ ପରାରିଲି ଆପଣଙ୍କ ତ କେବେ ବଙ୍ଗଳା ପୁସ୍ତକ ପଢ଼ିବାର ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ; ତେବେ କି ସକାଶ

କଣିଥାନ୍ତି—ମୋ ପ୍ରଫ୍ଲର ସେ ଠିକ ଏହି ଉତ୍ତର ଦେଇଥିଲେ—

“ଆମର ମାତୃଭାବର ପୁସ୍ତକ ମୁଁ ଯଦି ନ କଣେ, ତେବେ ଅନ୍ୟମାନେ କାହିଁକି କଣିବେ । ତାହାଦେଲେ ମାତୃଭାବର ଉନ୍ନତ ହେବ ନାହିଁ । ଆପଣଙ୍କ ଦେଶରେ ଲେକମାନେ ତାହା ବୁଝନ୍ତି ନାହିଁ; ତେଣୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଏତେ ଅବନତି ।”

ବାଲେଶ୍ୱରରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋହର ଦୁଇ ଜଣ ବଙ୍ଗାଳୀ ବରୁ ଅଛନ୍ତି । ରାଶିକୃତ ବଙ୍ଗଳା ପୁସ୍ତକ ସେମାନଙ୍କ ଦରେ ସଞ୍ଚିତ, ଅଥବା ପଢ଼ିବାର ସେମାନଙ୍କର ଅବଜ୍ଞାଶ ନାହିଁ ।

ଉଦ୍‌ବୁ ମହାଶୟବ୍ଦଗଣା, ଅନୁଗ୍ରହ କରି ଆପଣମାନଙ୍କ ଆଲମାର ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିପାତ କରନ୍ତୁ, କେତେ ମୁଖବାନ୍ ଇଂରେଜୀ ଓ ସଂସ୍କୃତ ପୁସ୍ତକ ସଜ୍ଜିତ ଅଛି, ଥିବାର ମଧ୍ୟ ନିତାନ୍ ଆବଶ୍ୟକ; ମାତ୍ର ସୌକିନ ଭାବରେ କେତେ ଖଣ୍ଡ ବଙ୍ଗଳା ପୁସ୍ତକ ମଧ୍ୟ କଣି ରଖିଛନ୍ତି, ମାତ୍ର ଓଡ଼ିଆ ପୁସ୍ତକ କିଛି କଣି ଅଛନ୍ତି କ ? ଅନାଦୃତ ବିପୁର ଉନ୍ନତ ସମ୍ବାଦନା ନିତାନ୍ ବିରଳ ।

ଉକ୍ତଳ ପୁସ୍ତକ ପରି ଉକ୍ତଳ ସାମଗ୍ରୀକ ପରିକାମଙ୍କର ଦୁର୍ଦଶା ମଧ୍ୟ ଚତୋଧ୍ୟକ । ବଜା ଦେଶରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ୧୦୭ ଖଣ୍ଡ ମଧ୍ୟକ ପରିକା ଉତ୍ସାହପୂର୍ଣ୍ଣ ବେଗରେ ଚକ୍ରିତ୍ତି, ଉକ୍ତକର ଦୁର୍ଦଶା ଦେଖ । ମୁଁ ବାବୁ ବିଶ୍ୱାନାଥ କର, ବାବୁ ବୁଜସୁନ୍ଦର ଦାସ ମହାଶୟମାନଙ୍କୁ ଶତବାର ଧନ୍ୟବାଦ ପ୍ରଦାନ କରିଥାଏଁ । ସେମନେ ଜୀବନ ବ୍ରୁତକର ଉପୟୁକ୍ତ ଲୁଭର ପ୍ରତ୍ୟାଶା ପରିତ୍ୟାଗିତୁବୁକ ମନ ପ୍ରାଣ ସମର୍ପଣ କରି ନ ଥିଲେ ଉକ୍ତକରୁ ମାସିକ ପରିକାର ନାମ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଲୁପ୍ତ ହୋଇ ଥାନ୍ତା । ମୁଁ ଏଥି ପୂର୍ବେ ଦୁଇଜଣ ଶିଖିତ ପଦସ୍ଥ ଲେକଙ୍କୁ ଉକ୍ତଳ ସାହିତ୍ୟର

ଗ୍ରାହକ ହେବା ସକାଶ ଅନୁରୋଧ କରିଥିଲି, ଜଣେ ଉଡ଼ିର ଦେଲେ ‘ଓଡ଼ିଆ କାଗଜରେ କଣ ଅଛି ଯେ, ଟଙ୍କା ଦେଇ କଣିବୁ’ । ଅନ୍ୟ ଜଣେ ଉଡ଼ିର ଦେଇଥିଲେ, ‘ନିତାନ୍ତ ସ୍ଵଦଶହରେ କିମ୍ବିତା ଦେଖାଇ ବାକୁ ନ ଗଲେ କେହି ଓଡ଼ିଆ କାଗଜ କିଣେ ନାହିଁ ।’ ସେମାନେ କେବେହେଲେ ସାହଚ୍ୟ ଓ ମୁକୁର ପର୍ବତ କରିଥିଲେ ନିଷ୍ଠପୁ ବୋଲନ୍ତେ ଏହି ଦୁଇଶତ୍ରୁ ବଙ୍ଗଳାର ଅନେକ ଦିଣ୍ୟ ଶ୍ରେଣୀ-ପର୍ବିକାରୁ ନ୍ୟନ ନୁହନ୍ତି । ସାପ୍ତାହିକ ପର୍ବିକାର ଅବସ୍ଥା ମଧ୍ୟ ତତ୍ତ୍ଵପ । ଅଧିକା ବଙ୍ଗ ଦେଶର ସେମ ପ୍ରକାଶ ଓ ଏଡ଼ୁକେଶନ ଗେଜଟର ସମସାମୟିକ । ଆନ୍ତମାନଙ୍କ ପରି ୪୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ବଜୀପୁ ଭ୍ରାତାମାନେ ମାତୃଭାଷା ପ୍ରତି ଭାବାସୀନ ଥିଲେ, ସେତେବେଳେ ସୋମ ପ୍ରକାଶ ଏଡ଼ୁକେଶନର ଗ୍ରାହକ ସଂଖ୍ୟା ଦୁଇ ହଜାରୁ ବେଶି ନ ଥିଲେ । ବଙ୍ଗଲାରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସାମୟିକ ପର୍ବିକା ଅପର୍ଯ୍ୟ, କେବଳ କଳିକତାରୁ ପ୍ରତି ସପ୍ତାହରେ ପ୍ରାୟ ୪ ଲକ୍ଷ ଖଣ୍ଡ ପର୍ବିକା ବାହାରି ଥାଏ । ବଙ୍ଗଲାରେ ଗୋଟିଏ କଥା ଅଛି ‘ସବେ ଧନ ମାଲମଣି’ । ଉକ୍ତଳ ଅଧିକା ଅବସ୍ଥାରୁ ଆପଣା ଜାଣ୍ୟ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ବୁଝନ୍ତି । ଅଥବା ମୁଁ ଜାଣେ, ଉକ୍ତଳ ଅଧିକାର ଦୁଇଶତ୍ରୁ ବଙ୍ଗଲା ପର୍ବିକା ଉକ୍ତଳକୁ ଆହିଥାଏ । ଧନ ଯହି ପରିଶ୍ରମ ବ୍ୟୟ ବିନା ଜଗରରେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧୁତ ହୋଇ ନାହିଁ । ନହୋଦୟଗଣ, ଆପଣମାନେ ଦୁର୍ଦଶ ତ୍ରସ୍ତ ଉକ୍ତଳ ଶାଶ୍ଵା ଆଲୋଚନା ନିମନ୍ତେ ଆପଣା ଆପଣାର ଅମୂଳ ସମୟ ବ୍ୟୟ କରନ୍ତି, ଏପରି ଅନୁରୋଧ କରିବାକୁ ମୋହର ସାହସ ଅଣ୍ଟୁ ନାହିଁ; ମାତ୍ର ଜାଣ୍ୟ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ବର୍ଣ୍ଣନ ମାତୃଭାଷାର ଲେଖକମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ସାହ ଦାନ ସକାଶେ ମାସିକ କିଛି କିଛି ଅର୍ଥବ୍ୟୟ ସ୍ଥାନକାର କରି ପର୍ବିକା ଓ ପୁସ୍ତକ ଅନାୟାସରେ ସଫ୍଱ କରି ପାରନ୍ତି । ଅଭ୍ୟପର କେତେ ଲେଖକ ବାହାରି ପଡ଼ିବେ । ଲଙ୍ଘରେଜରେ ଦେଖିବେ ଗୋଟିଏ ତଥ ଅଛି,

“Whether there is a want, there a supply” ରୁଦ୍ଧିକାରିତାରେ ପୂର୍ବେ ପକୀରମୋହନ ମୁଢି କଣିବାକୁ ମିଳୁ ନ ଥିଲ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଅନେକ ମିଶ୍ରାନ୍ତ ଦୋକାନ ବିଦ୍ୟମାନ । ଯେହେତୁ ସେଠାରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଗ୍ରାହକର ଭିଡ଼ ଲାଗିଛି । ମୁଁ ଜାଣେ ବର୍ତ୍ତମାନ ବଙ୍ଗବାସୀମାନେ କନ୍ୟା ଓ ଭଗ୍ନୀମାନଙ୍କ ସକାଶ ଗୋଟିଏ ଖରଚର ଦପା ନିଷ୍ଠପୁ କରିଛନ୍ତି ।

ମହୋଦୟଗଣ, ଆନ୍ତମାନଙ୍କ ଗୁଡ଼ଲକ୍ଷୀରୁପା କନ୍ୟା ଭଗ୍ନୀମାନେ ଅବସର କାଳରେ ଯେପରି ବୃଥା ଗଲୁ, ଅଧାର ଚିନ୍ତା ବା ଆଳିପ୍ୟର ସମୟ ନଷ୍ଟ ନ କରନ୍ତି, ସେଥିପାଇଁ ସେମାନଙ୍କ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣର ଦୁଷ୍ଟକ ଓ ପର୍ବିକା ସତ୍ରହ କରି ରଖନ୍ତି । ରଙ୍ଗଟ୍ରେ ଓ ଆମେନିକା-ବାସୀ ଅତି ନିମ୍ନଶ୍ରେଣୀ ଲୋକ ମଧ୍ୟ ଦର ଖର୍ଚ୍ଚ ତେଲ ଲୁଣ ପରି ପ୍ରତିଦିନ ପର୍ବିକା ଓ ପୁସ୍ତକ କଣିବା ନିମନ୍ତେ କିଛି କିଛି ଅର୍ଥବ୍ୟୟ କରିଥାନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ ସେମାନଙ୍କର ଜଗତବ୍ୟାପୀ ଆଧୁତ୍ୟ ଏବଂ ସମାଦର ।

ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଉକ୍ତଳରେ ଅନେକ ପ୍ରତିଭାଳୀ ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକ ବର୍ତ୍ତମାନ; ତଙ୍କା କଲେ ସେମାନେ ସୁନ୍ଦର ସୁନ୍ଦର ଗ୍ରନ୍ଥ ଲେଖି ପାରିବେ । ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକେ ଅଭ୍ୟାସ କଲେ ସହଜରେ ସୁଲେଖକ ହୋଇପାରିବେ । ଅନ୍ୟକ୍ୟ କୁଦୁ ଉଇ କଣିକା କଣିକା ମାଟି ପକାଇ ଉଚ୍ଚ ଟିକରା (ହୁଙ୍କା) ନିର୍ମାଣ କରନ୍ତି । ସମବେଳ ଜନରେ କି କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧୁତ ହୋଇ ନ ପାରେ । ସତ୍ୟ କଥା, ବର୍ତ୍ତମାନ - ଉକ୍ତଳର ଲେଖକମାନେ ନିତାନ୍ତ ଦରିଦ୍ର, ସେମାନଙ୍କର ଅନେକ ଲେଖା ଅର୍ଥାତ୍ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅଧିକାରୀ ଅତି ସୁନ୍ଦର ଲିଖିତ ଅତି ଉପସ୍ଥିତ ଖଣ୍ଡିଏ ଅଭିଧାନ ଅର୍ଥ ଭବରୁ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମର୍ଥ ହେଲେ ନାହିଁ । ଏହି ସମସ୍ତ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତଦୃଷ୍ଟିରେ ଅନେକ ସୁଲେଖକ ହାତ ଗୋଟାଇ

ବସିଲେଣି । ନୂଆ ବା କିଏ ଲେଖିବ ? ମାତ୍ର ତୁମେ ଦୋକାମା ଗହକ ଦୁଇ ହୁଅ, ହାଟରେ ଭିଡ଼ ଭାଙ୍ଗି ହେବ ନାହିଁ ।

ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମ ବିଷୟ ଆଲୋଚନା ଏହି ସମ୍ବାଦ ଅନ୍ୟତମ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଅଟେ । ଚିରନ୍ତନ ପ୍ରଥାନ୍ତରୀୟରେ ସମ୍ବାଦପତ୍ରକୁ କିଛି ବୋଲିବାକୁ ହୁଏ । ଏଥିପାଇଁ ସେ ସମ୍ବାଦରେ ବୌଦ୍ଧମାତ୍ର ଆଲୋଚନା ଅଦ୍ୟକାର ସମ୍ବାଦ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ଏଥୁ ସମ୍ବାଦରେ ଗୋଟିଏ ଶୁଷ୍ଟ ପ୍ରବନ୍ଧପାଠ କରିଛନ୍ତି । ଆଉ ଅଧିକ କିଛି ବୋଲିବାର ପ୍ରସ୍ତୁତିଜନ ନାହିଁ । ଚିରନ୍ତନ ପ୍ରଥା ଅନ୍ତରୀୟରେ ସମ୍ବାଦରେ କେତୋଟି କଥା ବୋଲି କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରେଁ ।

ଆଜକୁ ୪୦ ବରଷ ପୂର୍ବେ ଜଣେ ବହୁଦର୍ଶୀୟ ୧୧ ଟା ଭାଷାରେ ସୁପଣ୍ଡିତ ରଙ୍ଗରେଜ ଯେ କି ନିଜେ ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତ, ମୋରେକେତେଥର କହିଥିଲେ, ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମ ପୃଥିବୀର ଶ୍ରେଷ୍ଠମ ଧର୍ମ । ପ୍ରକୃତ ଧର୍ମ ଶିକ୍ଷା କରିବାକୁ ହେଲେ ବୌଦ୍ଧ ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ର ଅଧ୍ୟାତ୍ମନ କରିବା ଉଚିତ ।

ଉଚ୍ଚ ମହାମାଙ୍କ ମୁଖରୁ ଏହି କଥା ଶୁଣି ମୁଁ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମ ନାତ ଜାଣିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରେଁ । ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧନ ନିମନ୍ତେ ପାଳି ଭାଷାରେ ଲିଖିତ ଲକିତବିଷ୍ଟର ଯାକେ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ତତ୍ତ୍ଵ ଅଧ୍ୟାତ୍ମନ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲି । ଉପଯୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷକ ଅଭିବରୁ ଯଦିତ ଉଚ୍ଚ ଗ୍ରହମାନ ଭଲରୁପେ ଆୟୁତ୍ତ କରିବାକୁ ସମ୍ବାଦରେ ହେଲନାହିଁ; ମାତ୍ର ଯେତେବୁର ପଢ଼ିଲି ସେଥିରୁ ଏତିକି ମାତ୍ର ଉପଦେଶ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଅଛି, ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମ ବିଜ୍ଞାନମଧ୍ୟ ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ର ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ଧର୍ମର ପ୍ରଧାନ ଅଙ୍ଗ ଉଦାରତା, ଦୟା, ପରେମକାରିତା, ମେଷ୍ଟି, ପ୍ରଣାମିତିଶାସନ ପ୍ରତ୍ଯକ୍ଷିତ ଗୁଣମାନଙ୍କର ଉଚିତଶିକ୍ଷା ବୌଦ୍ଧ ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରଦାନ କରେ । ସେହି ଧର୍ମର ଏପରି

ଗୋଟାଏ ମହାପୁରୀ ଶକ୍ତି ନ ଥିଲେ ସମାନ୍ୟ ଉତ୍ସୁମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଏହି ଧର୍ମ ଜଗତବ୍ୟାପ୍ତ ହେବାକୁ ସମ୍ବାଦ ହୋଇ ନ ଆନ୍ତା । ସମସ୍ତ ଆମିଯ୍ବା, ପୁରୁଷାପ, ଆପ୍ରିକାରେ ଏହି ଧର୍ମ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ କଳମସ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ବର ସହସ୍ରାଧିକ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ବୌଦ୍ଧ ଉତ୍ସୁମାନେ କାମକ୍ଷଟକା ବାଟରେ ଆମେରିକା ଯାଇଥିବାର ପ୍ରମାଣ ବିଦ୍ୟମାନ ରହିଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସାଦ ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ପୃଥିବୀର ଲୋକ ସମସ୍ତର ଏକ ତୃତୀୟାଂଶ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମବଳମ୍ବୀ । ଏ କଥା ଉଲ୍ଲଙ୍ଘ କରିବା ନିଷ୍ଠୁର୍ଯ୍ୟାଜନ, ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରଚଳିତ ପୃଥିବୀର ସମସ୍ତ, ପ୍ରଧାନ ଧର୍ମ ମଧ୍ୟରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ଅଗ୍ରଜ ।

ଉଗବାନ ବାସୁଦେବ ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ବୋଲିଥିଲେ —
“ଯଦା ଯଦାହି ଧର୍ମସ୍ୟ ଗ୍ରାନିର୍ବବତି ଭାରତ,
ଅଭ୍ୟଥାନମଧ୍ୟମ୍ୟ ତଦାମ୍ବାନଂ ସୃଜାମ୍ବହଂ ।”

ପୃଥିବୀର ଧର୍ମ ଇତିହାସ ପାଠ କଲେ ସୁପର୍ତ୍ତ ଜଣାଯାଏ, ଉଗବାନ ବାସୁଦେବଙ୍କ ଶ୍ରମୁଖ ବାଣୀ ଅନ୍ତରେ ଅନ୍ତରେ ସତ୍ୟ । ପୃଥିବୀର ଆଦି ଧର୍ମ ସନାତନଧର୍ମ । ବୈଦିକ ଧର୍ମରେ ଗ୍ଲାନି ଉପରୁତ୍ତ ହେବା ସମୟରେ ଉଗବାନ ଶାକ୍ୟ ସିଂହଙ୍କର ଆବଶ୍ୟକ । ଉତ୍କଳ ବିରାଜିତ ଜଗନ୍ନାଥଦେବ ବୌଦ୍ଧାଜତାର ନାମରେ କଥିତ । ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ପ୍ରବଳ ଶ୍ରୀ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ମଧ୍ୟ ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କୁ ଶିଶୁରାବ୍ଦିତ ବୋଲନ୍ତ ଜଗତର ରକ୍ଷଷମାନଙ୍କ; ଅର୍ପାତ୍ର ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମବଳମ୍ବୀମନଙ୍କ ବିନାଶ ନିମନ୍ତେ କପଟରେ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଉଗବାନ୍ ବୁଦ୍ଧରୁପେ ଅବଶ୍ୟେ ହୋଇଥିଲା । ହେ ବ୍ରାହ୍ମଣଗଣ—ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱ ସଂ୍ଯାର ଉତ୍ସାହ ଦେବତା ଶିଶୁରଙ୍କ ପ୍ରତି କପଟା ଦେବତା ଦେବତା ଆରୋପ କରି ଯେ କି ମହାପାପ

ଅର୍ଜନ କରିଛି, ସେ କଥା ବେଳେ ଟିକ୍ଟାକରି ଦେଖ । ଯେଉଁ ମହାପ୍ରାଣ ସାମାନ୍ୟ ପଶୁପତ୍ରୀର ମଧ୍ୟ କଷ୍ଟ ଅସହିସ୍ତୁ ସେ କୋଟି କୋଟି ଲୋକ ବିନାଶ ନିମନ୍ତେ କପଟତା ଅବଲମ୍ବନ କରିବେ; ଆପଣମାନଙ୍କ ବିନା ନିତାନ୍ତ ବିଦେଶ ରୂପିତ ହୋଇ ଆଉ କିଏ ଏ କଥା କହୁ ଘୋର ମହାପାପ ଅର୍ଜନ କରିବାକୁ ସାହସୀ ହେବ ।

ଘରତର ପରମ ସୌଭାଗ୍ୟ ଭଗବାନ୍ ବୁଦ୍ଧଦେବ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ, ମହାଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ଘରତରୁ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ଉଚ୍ଛେଦ କାରଣ । କି ରଜମାତ, କି ଧର୍ମମାନ୍ତ କି ଭାଷା ବିଷ୍ଟାର ସମସ୍ତ ବିଷ୍ଟାର ଉନ୍ନତିର ପରିକାଶା କେବଳ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ପ୍ରଭାବରୁ ଘରତ ଲଭ କରିଥିଲ । ଘରତର ଏକଛସଭ ଅଶୋକ, ବିନୁସାର, ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ, ଶିଳାଦିତ୍ୟ ବା ଦୁର୍ଵିର୍ଭନ୍ଦ ପ୍ରଭୃତି ଅସଂଖ୍ୟ ସାଙ୍ଗରୌମିମମାଟମାନଙ୍କର ଆବର୍ତ୍ତାବ ବୌଦ୍ଧ ଯୁଗରେ ଦୋଇଥିଲ । ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମର ବିନାଶ ସଙ୍ଗେ ଘରତର ଏକତା ଏବଂ ସ୍ଵାଧୀନତା ଝିନିଭିନ୍ନ ଓ ଅନ୍ୟର କରଦୂଡ଼ି । ଘରତର ପ୍ରାଦେଶୀକ ଭାଷାମାନ ବୌଦ୍ଧ ପ୍ରଭାବରେ ଉନ୍ନତ ଲଭ କରେ; ପ୍ରକୃତ ମାନବ-ଶିତ୍ତପଣୀ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମ ଘରତରୁ ଅଥବା ପୃଥିବୀକୁ ଶିକ୍ଷା ଦେଇଥିଲ । ପାଞ୍ଚମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ଜଗତବ୍ୟାପୀ ଅନ୍ତପାଳୟ ବିଷ୍ଟାର, ସବସାଧାରଣରେ ଶିକ୍ଷାଦାନ, ଧର୍ମପ୍ରଚ୍ଛର, ପାତ୍ରନିବାସ ସ୍ଥାପନ ପ୍ରଭୃତି ସୁମହତ୍ କାର୍ଯ୍ୟର ବୌଦ୍ଧଯୁଗରେ ଜଗତରେ ପ୍ରଥମ ସ୍ଥାପତି । ବୌଦ୍ଧ ଯୁଗରେ ପ୍ରଥମେ ଘରତରେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ସ୍ଥାପିତ । ବିହାର ନାଳନାରେ ବାର ଧଦ୍ୟ ଶିଷ୍ୟ ଶ୍ରସ୍ତାବାସରେ ରହି ଅନ୍ଧପୂନ କରିଥିଲେ । ବୌଦ୍ଧ ଭିଷ୍ମମାନେ ତତ୍କାଳୀନ ନିବିଡ଼ ଅରଣ୍ୟ ଓ ହିଂସ୍ରଜନ୍ମ-ପୂର୍ଣ୍ଣ ସମସ୍ତ ଏସିଆ, ଯୁଗେପ, ଆପ୍ରିକା ମଧ୍ୟରେ ଭ୍ରମଣ କରି ପଶୁବହୁ ଅସର୍ଯ୍ୟ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଯେ ଘବରେ ଧର୍ମ ଓ ବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷାଦାନ ଓ ପାଞ୍ଚତ ଚଳକର ସେବା

ଶୁଣ୍ଟିଷା କରୁଥିଲେ, ତାହା ଚିନ୍ତା କଲେ ମନ ପ୍ରମାଦ ହୋଇପଡ଼େ । ଉତ୍ତଳ ସମୁଦ୍ର ଲନ୍ଧନପୂର୍ବକ କେବଳ ଜଣେ ଭିଷ୍ମ ଉଙ୍ଗା ଖଣ୍ଡକରେ ଚଢ଼ି ଜାପାନ ଯାଇଥିଲେ । ସେହି ଏକମାତ୍ର ଭିଷ୍ମକ ଜାପାନ ରଜ୍ୟର ଧର୍ମ ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ଅଟନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମର ଅବସାଦ ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ପୃଥିବୀର ଲୋକ ସମସ୍ତର ଏକ ତୃଣୟାଂଶ ଲୋକ ଉକ୍ତ ଧର୍ମବଳମ୍ବୀ ଅଟନ୍ତି । ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ଯୋଗେ ଟକତେ ଲକ୍ଷ ନିଶାହ ବୌଦ୍ଧ ଭିଷ୍ମକର ମସ୍ତକ ଚାପୁଁ ହୋଇଥିଲା । ତହିଁରୁ ବଳ ଘରତର ଗୁରୁତର ଷତ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ଗ୍ରନ୍ଥମାନ ବିନାଶ-ପ୍ରାପ୍ତ । ହାତୁ ବିନାଶ ସମୟରେ କୌଣସି ସଦାଶପୁ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଯୋଗେ ଅମର ସିଂହକୃତ ଅଭିଧାନ ରକ୍ଷା ପାଇଥିବାର କଥାତ ହୁଏ । ସମ୍ବୂତରେ ଶବାବଳୀର ନାମ ଲିଙ୍ଗାନୁଶାସନ ନିର୍ମିଷ୍ଟ କରିବା ଅତି ଦୁରୁଷ ବିଷ୍ଟାର । କେବଳ ଅମରକୋଷରେ ସୁଗମ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଣାଳୀ ବିଦ୍ୟମାନ । ଅମରକୋଷ ସମ୍ବୂତ ଭାଷାରେ ଅମୂଳ୍ୟ ନିଧି । ତାହା ଜଣେ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମ-ବଳମ୍ବୀକରିତା । ବଜ ବିଜେତା ନିରଶର ବକ୍ତ୍ତିଯାର ଶିଳଙ୍ଗ ବିହାରପୁ ନାଲନା ଅଧିକାରପୂର୍ବକ ପୁସ୍ତକାଳୟ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିପତ କରି ପରୁଣିଲେ, ଏ ସମସ୍ତ କୋଶା କି ନାହିଁ ? କୋଶା ନ ଥିବାର ଶୁଣି ସମସ୍ତ ପୁସ୍ତକ ବିନାଶ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଆଦେଶ କରିବାରୁ ତାହାଙ୍କ ସମଭିବ୍ୟାହାରୀ ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ସେନା ସେହି ସମସ୍ତ ପୁସ୍ତକ ଦର୍ଶନ କରି ଏକ ମାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରୁହି ସେକିଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁସର୍ଯ୍ୟ ଇଂରେଜମାନେ ବହୁ ଯହ ଆୟୁଃସ ସ୍ଵିକାର ପୂର୍ବକ ଦୁଷ୍ଟାପ୍ୟ ବୌଦ୍ଧ ଦର୍ଶନ-ମାନ ସଗ୍ରହରେ ଯହିନୀଳ ହୋଇଛନ୍ତି । ସତ୍ୟ ମହୋଦୟଗଣ, ଗୁଣଗ୍ରାହିତା ସମ୍ବନ୍ଧେ ହିନ୍ଦୁମୁସଲମାନ ଇଂରେଜ ମଧ୍ୟରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ବୁଝେନ୍ତି । ଘରତରୁ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମ ବିତାଡ଼ନ ମହାଦୁର୍ଭାଗ୍ୟର ବିଷ୍ଟାର । ଗୋଟିଏ ଅନ୍ୟତମ କାରଣ ଏହି କି ମୁପଲମାନମାନେ ଯେମନ୍ତ ତୁରକ୍ଷ ଆରବ ପାରସ୍ୟ ନାମ ଉଚାରଣ କରି ଆମ୍ବ-

ଗୋରବ ପ୍ରକାଶ କରିଥାନ୍ତି, ତତ୍ତ୍ଵର ଆମ୍ବେମାନେ ଚୀନ ଜାପାନ ବର୍ମା ପ୍ରଭୃତିଙ୍କୁ ଧର୍ମ ବନ୍ଦୁ ଜ୍ଞାନ କରି କେତେ ଆମ୍ବୁପ୍ରସାଦ ଅନୁଭବ କରୁଥାନ୍ତି ।

କଥିତ ହୁଏ ଭଗବାନ୍ ଶାକ୍ୟମିଂହୁଙ୍କ ଜୀବନ-କାଳରେ ଉତ୍କଳରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ପ୍ରଗ୍ରହିତ ହୁଏ, ତାହା ସାତଶତ ବରଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅସପରି ଭାବରେ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ବିଷ୍ଟାର କରିଥିଲା । ତଦନନ୍ତର ଭାରତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶ ପରି ଦମଣାଣ ବିତାଡ଼ିତ ହୁଏ । ଖ୍ରୀୟ ଆତମକ ବରଷରେ ଉତ୍କଳରେ ଅର୍ଦ୍ଧକ ହିନ୍ଦୁ ଅର୍ଦ୍ଧକ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମବଳମୀ ବିଦ୍ୟମାନ ଥିବାର ଚୀନ ପରିବ୍ରାଜକ ଘୁମୁନରଧ୍ୟା ୦ (ହୁଏନସା ୦) ଦେଖିଛନ୍ତି ।

ଉତ୍କଳରେ ବୌଦ୍ଧମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ପୀଠପ୍ଲାନ ଖଣ୍ଡଗିରି, କେନମାନଙ୍କର ଉଦୟଗିରି, ସୌରମାନଙ୍କର କୋଣାର୍କ, ଶୈବମାନଙ୍କର ଭୂବନେଶ୍ୱର, ଶାକ୍ୟମାନଙ୍କର ବିରଜା ଓ ବୈଷ୍ଣୋବମାନଙ୍କର ପୁରୀ କେବଳ ଅଟେ । ସଭ୍ୟ ମହୋଦୟଗଣ, ବିରୁଦ୍ଧ କରି ଦେଖନ୍ତୁ, ଭାରତ-ପ୍ରଚଳିତ ସମସ୍ତ ପ୍ରଧାନ ଧର୍ମର ସମବେତ ଏତେ ସବ୍ବ ପ୍ରଧାନ ପୀଠ ପ୍ଲାନ ଭାରତରେ ଅଥବା ସମସ୍ତ ପୃଥିବୀ ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଦେଶ ଅଛି କି ନାହିଁ । ସମସ୍ତ ଶ୍ରେଣୀର ଧର୍ମପ୍ରଚାରକମାନେ, ଧର୍ମରୂପ୍ୟମାନେ ଉତ୍କଳରେ ଏମନ୍ତ କିଛି ମାହାତ୍ମ୍ୟ ମହିମା ଅନୁଭବ କରିଥିଲେ, ଯହିଁରେ କି ସେମାନେ ଏକ ସଙ୍ଗରେ ବସି ପରାମର୍ଶ କଲାପରି ଏ ପ୍ଲାନରେ ଶ୍ରେସ୍ତ ପୀଠପ୍ଲାନ ପ୍ଲାପନ କରି ଯାଇଛନ୍ତି । ଚେତନ୍ୟଦେବଙ୍କ ଜୀବନର ସାର ଶ୍ରେସ୍ତ ଅଂଶ ଉତ୍କଳରେ ଅଭିବାହିତ । ଉତ୍କଳ ଭୂମି ପୁଣ୍ୟମୟ, ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ରେଣୁ ପୁଣ୍ୟ ପ୍ଲାବିତ । ଭାରତର ସମସ୍ତ ଦିଗ ସୀମାନ୍ତାରୁ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଲୋକ ଆସି ଉତ୍କଳର ରେଣୁ ପର୍ବତ କରି ଆପଣା ଆପଣା ଜୀବନକୁ ଧନ୍ୟ ଜ୍ଞାନ କରୁଛନ୍ତି । ମହାରାଷ୍ଟ୍ରପତି ଶିବାଜୀ ଦିନେ ଭୂବନେଶ୍ୱରଠାରେ ଠାହୋଇ କହିଥିଲେ,

“ଉତ୍କଳ ଦେବନିବାସ ପ୍ଲାନ; ମାନବ ଏଥୁରେ ବାସ କରିବାର ଯୋଗ୍ୟ ନୁହେଁ ।”

ମହୋଦୟଗଣ !

ଆପଣମାନଙ୍କୁ ଅନେକ କଷ୍ଟ ଦେଲଣି – ଆଉ ବେଳ ନାହିଁ । କେବଳ ମୋ ମନର କେତୋଟି କଥା ପୁନରବୃତ୍ତି କରି ନିବୃତ୍ତ ହେବ ।

ମହୋଦୟଗଣ, ଏହି ପ୍ରାଚୀନ ପୁଣ୍ୟମୟ – ନୈସରିକ-ଶୋଘ୍ର-ସମ୍ପଦ-ଭଣ୍ଟାରପୂର୍ଣ୍ଣ ଦେଶରେ ବାସ କରି ମଧ୍ୟ ଆମ୍ବେମାନେ ସଭ୍ୟ ସମାଜରେ କିପରି ଭାବରେ ପରିଚିତ ହେଉଥାନ୍ତି – ଆପଣମାନଙ୍କ ପୂର୍ବ ପୁରୁଷମାନଙ୍କ ଶାରତ, ଶିଳ୍ପକୌଶଳ, ବୁଦ୍ଧମହି, ଧୀରତା ଧର୍ମନୁଷ୍ଠାନ ବିଷୟ ବେଳେ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଚିନ୍ତା କରନ୍ତୁ; ଏହି ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀ ଜ୍ଞାନ ବିଜ୍ଞାନ ବାହୁନ୍ତ ପ୍ରଗ୍ରହ ସମୟରେ ଆମ୍ବେମାନେ କେତେ ଦୂର ପଛରେ ପଡ଼ିଥାନ୍ତି ଏହା ମଧ୍ୟ ଚିନ୍ତାର ବିଷୟ ଅଟେ । ଆଉ କଥାରେ ହେବ ନାହିଁ, ଆସନ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେବି । ମିଷ୍ଟାର ଦାସେ ଆମ୍ବେମାନଙ୍କୁ କାତରପ୍ରଦରରେ କେତେଥର କହିଛନ୍ତି; “ଦିନମାନ ୨୪ ଦିନ୍ଦା ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ତରଃ ୪ ମିନିଟ ସକାଶେ ହେଲେ ସ୍ଵଦେଶ ବିଷୟ ଚିନ୍ତା କର ।” କେବଳ ଚିନ୍ତା ନୁହେ, ସ୍ଵଦେଶ, ସ୍ଵଜାତି ଓ ମାତୃଭାଷା ସକାଶେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ହେବ; ତ୍ୟାଗ ସ୍ଵୀକାର କରିବାକୁ ହେବ । ଅର୍ଥ ଚିନ୍ତା କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧି ହୁଏ ନାହିଁ ।

ମାତୃଭାଷା ଉନ୍ନତି ସକାଶ ଅନ୍ତରେ ଦିନକର ଆୟ ଦାନ କରିବା ପ୍ରସ୍ତାବ ହୋଇଥିଲା । ଆସନ୍ତ ଆଜିଠାରୁ ସେ ପ୍ରସ୍ତାବ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ କରଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା । ଶିକ୍ଷିତ ପୁନରା ଦଳ ସ୍ଵଦେଶର ଆଶା ଉରସା ପ୍ଲାନ । ମୋହର ବିଶେଷ ପ୍ରାର୍ଥନାପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଶା

ଆଜିଦିନ ଏହି ଶୁଭ ମୁହୂର୍ତ୍ତାରୁ ସେମାନେ କାର୍ଯ୍ୟ-
କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅବଶ୍ରମ୍ଭ ହେବେ ।

[କଟକ ଆଲୋଚନା ସଭାର ଚତୁର୍ଥ ବାର୍ଷିକ—
ଅଧିବେଶନରେ ପ୍ରଦତ୍ତ]

(ମୁକୁର ଟମ ଭାଗ, ୧ମ ସଂଖ୍ୟା, କୌଣସି ୧୯୯୫ସାଲ—
ଅପ୍ରେଲ ୧୯୯୫ରେ ଡ୍ରାଫ୍ଟିଙ୍ଗ)

— — —

ଶ୍ରୀ ଓ କେଦାମ୍ବକାର

ବେଦ, ଜ୍ୟୋତିଷ୍ଟ୍ରା, ବାଇବେଲ, କୋରାଣ ପ୍ରଭୃତି
ପୃଥିବୀକ୍ଷେତ୍ରର ଶାସନାନ ବିଶେଷ ବିଶେଷ ସମ୍ବନ୍ଧାବ୍ୟର
ଧର୍ମଗ୍ରହ୍ନ ଅଟନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ସମ୍ବନ୍ଧାବ୍ୟ ନିଜ ନିଜ
ଅବଳମ୍ବନ ଧର୍ମଗ୍ରହ୍ନକୁ ଶିଶୁରଦତ୍ତ ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ
ଏବଂ ଗ୍ରହଣ କରିଥାନ୍ତି । ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କୌଣସି
କଥା ବୋଲିବା ଆୟୁମାନଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବା ଉପର୍ଦ୍ଧିତ
ପ୍ରବନ୍ଧର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନୁହେ । କେବଳ ହିନ୍ଦୁସମାଜ-
ସମ୍ବନ୍ଧନିତ କେତାପ୍ରାୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କେତେଗୋଟି କଥା
ବୋଲିବା ଉପର୍ଦ୍ଧିତ ପ୍ରବନ୍ଧ ଅବତାରଣାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ
ଅଟେ ।

ଆୟ୍ୟସନ୍ଧାନମାନେ ବେଦକୁ ଅପୌରୁଷେଷ୍ୟ ଏବଂ
ଶିଶୁରଦତ୍ତ ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ ଏବଂ ସମ୍ବନ୍ଧନ କରିଥାନ୍ତି !
ଉପର୍ଦ୍ଧିତ ମତର ଅନୁକୂଳ ଏବଂ ପ୍ରତିକୂଳରେ ପୂର୍ବ
ପୂର୍ବ ଆର୍ଦ୍ଦ୍ୟମାନଙ୍କ କଥାର ବହୁବିଧ ଯୁକ୍ତପୂର୍ଣ୍ଣ
ଅଭିନନ୍ଦ ବିଦ୍ୟମାନ । ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହି ଶ୍ରୀ
ପ୍ରବନ୍ଧରେ ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ମତ
ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଅନୁସର ହେବା ନିତାନ୍ତ ଅପ୍ରସ୍ତୁ-
ଜନାବୁ ବିଶ୍ୱାସ ଅଟେ । ତେବେ ଆୟ୍ୟସମାଜ ବେଦାନ୍ତ-
ଶାସନରେ ପରିଚ୍ଛନ୍ନ ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧର କ୍ଷୁଦ୍ରତମ
ଲେଖକଟି ଆପଣାକୁ ଜଣିବା ଆୟ୍ୟସମାଜଭ୍ରତ ବୋଲି

ବିଶ୍ୱାସ କରେ । ଏଥକୁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବରେ ବେଦ
ସମ୍ବନ୍ଧରେ କିଛି କଥା ବୋଲିବା ଏହା ପକ୍ଷରେ
ନିତାନ୍ତ ଅନ୍ଧକାର ଚର୍ଚା ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରିଯାଇ
ନ ପାରେ ।

ମାନବାମ୍ବାର ଉତ୍ତର ସକାଶେ ଶିଶୁର ସ୍ଵୀକୃତି
ସହ କୌଣସି ଗ୍ରହ ଜଗତକୁ ପ୍ରେରଣ କରିଥାନ୍ତି,
ପରିଦୃଶ୍ୟମାନ ଯୁକ୍ତିପକ୍ଷର ହେଉବାର ଦୃଷ୍ଟିରେ
ନିଃସମେହରୁପେ ବୋଲିଯାଇ ପାରେ, ସେ ଗ୍ରହ ବେଦ
ଅଟେ । ଏହି ଉତ୍କର୍ଷ ପୋଷଣ ନିମନ୍ତେ କେତେଗୋଟି
କଥା ଉଲ୍ଲେଖ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ବୋଲି ବୋଧକରୁଁ ।

ବିଶ୍ୱାସା ବିଶ୍ୱାସିତ ମାନବାମ୍ବାର ଉତ୍ତର ନିମନ୍ତେ
ସହ କୌଣସି ଶାସ୍ତ୍ର ଜଗତକୁ ପ୍ରେରଣ କରିଥାନ୍ତି,
ତେବେ ସେ ଆମ୍ବା ସ୍ଵର୍ଗ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରେରଣ
କରିଥିବେ, ଏହା ହିଁ ଯୁକ୍ତିପକ୍ଷର କଥା ଅଟେ । ପୃଥିବୀ
ସ୍ଵର୍ଗର ବହୁ ସହସ୍ର ବା ବହୁଲକ୍ଷ ବର୍ଷ ଉତ୍ସରେ
ମାନବାମ୍ବାର ଉତ୍ତର ନିମନ୍ତେ ଧର୍ମଗ୍ରହ୍ନର ଅଭିବ
ଦୃଷ୍ଟିରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଧର୍ମଗ୍ରହ୍ନ ପ୍ରେରଣ କଲେ, ଏହା
କଦାଚ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନୁହେ । ତାହାହେଲେ, ଶିଶୁରଙ୍କ
ଉଚିତ୍ୟଦର୍ଶି ପ୍ରତି ଦୋଷାଗୋପ କରିବାକୁ ହୁଏ ।
ଶିଶୁରନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଧର୍ମଗ୍ରହ୍ନ ଅବଳମ୍ବନ ବିନା ମାତ୍ରବାମ୍ବାର
ପରିପାଳନ ଉପାୟାନ୍ତର ଅଭିବ, ଏପରି ଯୁକ୍ତ ସଂଧି
ସଂମିଳିତ ରୂପେ ହୃଦୟ କରିଯାଏ, ଅନ୍ତରେ ଆୟୁମାନଙ୍କ
ବୋଧଗମ୍ୟ ଦହବା ସକାଶେ ପ୍ରଶ୍ନ କରିପାରୁଁ—
ପରବର୍ତ୍ତୀ ଶାସ୍ତ୍ରକୁ ଯେବେ ଶିଶୁରପ୍ରେରଣ ବୋଲି
ବିଶ୍ୱାସ କରିଯାଏ ଏବଂ ସେହି ଶାସ୍ତ୍ରର ଉପଦେଶ ଗ୍ରହଣ
ବିନା ମାନବାମ୍ବାର ଉତ୍ତରର ଗତିନାର ନାହିଁ, ଏହା
ସହ ଯୁକ୍ତିପକ୍ଷର ହୁଏ, ତେବେ ସେହି ତଥାକଥାର
ଧର୍ମଗ୍ରହ୍ନ ପ୍ରକାଶ ପୂର୍ବେ ଯେଉଁ ସମସ୍ତ ମାନବାମ୍ବା
ପରଲୋକ ଯାଏ କରିଅଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର ଗତି
କିପୁକାର ହୋଇଥିବାର ସମ୍ଭବ ? ଏ କଥା ଧୂକୁ

ସତ୍ୟ ଯେ, ଆବହମାନକାଳରୁ ମାନବାୟାସହିତ ବେଦ ଲୋକସମାଜରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥାଏ । ବେଦ ଅବଶ୍ୟକ ହେବାର କାଳନିଷ୍ଠ୍ୟ କରିବାକୁ ଗଲେ ମାନବାୟାର ଆବର୍ତ୍ତାବର କାଳ ନିଷ୍ଠ୍ୟ କରିବାର ଆବଶ୍ୟକ ହୋଇପଡ଼ିବ । ପଞ୍ଚପାତିତା ଅନୁରୋଧରେ ବା ଆୟୁଗୋରବ ପ୍ରକାଶ ସକାଶେ ଆମ୍ବେମାନେ ଏ କଥା ବୋଲିବାକୁ ଧାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲୁଛି ଏକଥା ଯେମନ୍ତ କେବଳ ମନରେ ବିରୂପ ନ କରିବେ । ପୃଥିବୀରୁ ସର୍ବ୍ୟ ଏବଂ ଜ୍ଞାନଲୋକସମ୍ପନ୍ନା ବିଭିନ୍ନ ଦେଶବାସୀ ଜ୍ଞାନପ୍ରତ୍ତିବିହିତ ପଣ୍ଡିତମାନେ ବେଦାବର୍ତ୍ତାବ କାଳ ଅଣୀତି ସହସ୍ର ବା ଲୁକ ବର୍ଷ ପୂର୍ବକାଳ ବୋଲି ପ୍ରିରକରିବା ନିମନ୍ତେ ବୃଥା ଆୟୁଷ ସ୍ତ୍ରୀକାର କରି ଅଭାନ୍ତ ମୀମାଂସାରେ ଉପମାତ ହୋଇ ପାରି ନାହାନ୍ତି ବୋଲି ସେମାନଙ୍କ ଆୟୁକଥିତ ବାକ୍ୟାବଳୀରୁ ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ । ଯେବେ ହେଁ ବେଦାବର୍ତ୍ତାବ କାଳ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଭିନ୍ନ ଦେଶୀୟ ପଣ୍ଡିତଗଣ ମତର ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇ ପାରିନାହାନ୍ତି; ମାତ୍ର ପୃଥିବୀର ସମସ୍ତ ଜ୍ଞାନ, ସମସ୍ତ ପ୍ରତ୍ତିବିତ୍ତ ପଣ୍ଡିତ ବେଦକୁ ପୃଥିବୀର ଆଦି ଧର୍ମଶାୟ ବୋଲି ଏକବାକ୍ୟରେ ନିଃସନ୍ଦେହରୁପେ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ କିଛି ମାତ୍ର ଦ୍ୱିଧା ବିରୂପ କରି ନାହାନ୍ତି । ଥୋକେ ପାଣ୍ଡାତ୍ୟ ପଣ୍ଡିତ ସେମାନଙ୍କ କଥିର ମୌଳିକ ଭାଷା ମଧ୍ୟରେ ବୈଦିକ ଭାଷାର ଧାରୁଗତ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଥିବାର ଦେଖି ରଗ୍ବେଦକୁ ସେମାନଙ୍କର ଆଦିମ ଧର୍ମଗ୍ରହ ବୋଲି ସୁପ୍ରକାଶରୁପେ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ କିଛି ମାତ୍ର କୁଣ୍ଡିତ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ମତରେ ପୃଥିବୀର ଆଦି ସର୍ବଜାତିର ଧର୍ମଶାୟ ବେଦ । ସେହି ଜାତି ଆୟ୍ୟ ନାମରେ ପରିଚିତ ହେଉଥିଲେ । ବଣ ବାହୁଲ୍ୟ ଯୋଗୁ ସେହି ଜାତି ପୃଥିବୀ ମଧ୍ୟରେ ଉତ୍ତରତଃ ବିକର୍ଷି ହୋଇ ପଡ଼ିଥାଏନ୍ତି । ପରମର ସମ୍ପର୍କ ବହୁଲତା ଓ ଦୂର ଦେଶର ବାସଯୋଗୁ, ସେମାନଙ୍କ ଭାଷା ପୃଥିକ୍ ହୋଇ ପଡ଼ିଥାଏନ୍ତି ।

ଧର୍ମଗ୍ରହର ଭାଷା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବିଶ୍ୱର କରିବାକୁ ଗଲେ ସହଜରେ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଏପରି ଭାବର ଉଦୟ ହେବା ନିତାନ୍ତ ସମ୍ବନ୍ଧ ଯେ, ଛିଣ୍ଡରଦେଉ ଧର୍ମଶାୟର ଏପରି ଭାଷା ହେବା ଉଚିତ, ଯହିଁରେ କି ସମସ୍ତ ଜାତିର ସମାନ ଅଧିକ ର ବର୍ତ୍ତିମାନ ଥିବ । ଛିଣ୍ଡର ଯଦି ଜାତିବିଶେଷ ପାଇଁ କୃପା କରି ଯେହି ଜାତିକଥାର ଭାଷାରେ ଧର୍ମଶାୟ ପ୍ରଦାନ କରିଥାନ୍ତି, ତେବେ ଅନ୍ୟ-ଜାତିର ଛିଣ୍ଡରଙ୍କ ପ୍ରତି ପଞ୍ଚପାତିତା ଦୋଷାରେପ କରିବା ଖୁବ୍ ଅଧିକାର ଅଛି । ମାତ୍ର ଏପରି ଭାବକୁ ମନମଧ୍ୟରେ ପ୍ଲାନ ଦେବା ମଧ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟବ୍ୟାପୁର କାରଣ ଅଟେ । ବୈଦିକ ଭାଷା ଦେଶବିଶେଷ ବା ଜାତି-ବିଶେଷ ମଧ୍ୟରେ ଉଚିତ ଭାଷା ନୁହେ । କୌଣସି ସମୟରେ ଥିଲ, ସେଥିର ମଧ୍ୟ ନିଷ୍ଠିପୁ ପ୍ରମାଣାଭାବ ।

ବୈଦିକ ସଂସ୍କୃତ ଧର୍ମଗ୍ରହର ଭାଷା ଅଟେ । ଏହାପ୍ରତି ପୃଥିବୀର ସମସ୍ତ ଜାତିର ସମାନ ଅଧିକାର । ଉପର୍ଯ୍ୟତ କାଳରେ ମଧ୍ୟ ଦେଶରୁ, ଆମେରିକା, ଇଂଲଣ୍ଡ, ଫ୍ରାନ୍ସ, ଜର୍ମାନୀ, ଚୀନ, ଜାପାନ ସମସ୍ତ ସର୍ବ ଦେଶରୁ ବିଦ୍ୟାଲୟମାନଙ୍କରେ ସମାନ ଭାବରେ ପଠିତ ହେଉଥିଲୁ । ଏଥିକୁ ଆମ୍ବେମାନେ ସାହସ ପୂର୍ବକ ବୋଲିପାରୁଁ, ସଂକ୍ଷେତ ଜାତିସାଧାରଣର ଭାଷା, ବେଦ ଜାତିସାଧାରଣ ଧର୍ମଗ୍ରହ; ସୁତରାଂ ବେଦାଧ୍ୟପୁନରେ ଜାତି ସାଧାରଣର ସମାନ ଅଧିକାର ।

ସେ ଯାହାହେଉ ପ୍ରବନ୍ଧର ମୂଳ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ, ବେଦାଧ୍ୟକାରିଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କିଛି କଥା ବୋଲିବା ।

ବେଦାଧ୍ୟକାରୀ କିଏ ? ଅର୍ଥାତ୍ କେଉଁ ଲୋକର ବେଦ ଅଧ୍ୟପୁନ କରିବାର ଅଧିକାର ଅଛି ? ଏହି ପ୍ରଶ୍ନର ସଂକଷିତ ସରଳ ଉତ୍ତର ଏହି ଯେ—ବେଦ ସନାତନ ଧର୍ମଗ୍ରହ, ମାନବଜାତ ସହିତ ପୃଷ୍ଠା, ଏହା ଧର୍ମର ମୌଳିକ ସତ୍ୟସମସ୍ତିର ସଂଗ୍ରହ ମାତ୍ର । ଜାତି, ଧର୍ମ, ବିର୍କ୍ତ, ସ୍ତ୍ରୀ, ପୁରୁଷ ନିର୍ବିଶେଷରେ ସମସ୍ତ ମାନବ

ଏହା ଅଧ୍ୟନରେ ଅଧିକାଣ୍ଠ; ମାତ୍ର ସଚରାଚର ଦେଖା ଯାଏ, ଭାରତୀୟ ବ୍ରାହ୍ମମାନେ ବେଦକୁ ନିତାନ୍ତ ନିଜୟ ଜ୍ଞନକର ଅପର ଜାତିକୁ ଏହା ସମ୍ପର୍କରୁ ଦୂରରେ ରହିବା ସକାଶ ଦୃଢ଼ିବୁପେ ଅଦେଶ କରିବାକୁ କିଛିମାତ୍ର କୁଣ୍ଡିତ ରୁହନ୍ତି ।

“ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୁଦ୍ଧବିଜବନ୍ଧୁନାଂ ତମିନ ଶ୍ରୁତିଗୋତ୍ର ।”

ଏହା ଶ୍ରୋକାର୍ଥବ୍ରାହ୍ମମାନଙ୍କର ସ୍ଵପନ ସମର୍ଥନର ଉକ୍ତି । ମାତ୍ର ନିଷ୍ଠାପୁ ଏହା କୌଣସି ପ୍ରାମାଣିକ ଶାସ୍ତ୍ରର ବଚନ ଦୂରେ, ବ୍ରାହ୍ମମାନଙ୍କ କଲ୍ପିତ ବାକ୍ୟ ଅଟେ । ସତ୍ୟ କଥା, ବ୍ରାହ୍ମମାନେ ଏକା ବେଦାଧ୍ୟନରେ ଉତ୍ସୁକ୍ତ, ଏହା ବୋଲିବା ନିତାନ୍ତ ଅସଙ୍ଗତ କଥା ନୁହେ—ମାତ୍ର ଏପରି ବ୍ରାହ୍ମଶ କିଏ ? ଯଦି ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ଅଦେଶ ପ୍ରତି ଆସ୍ତା ସ୍ଥାପନ ପୃବ୍ଲକ ବୋଲିଯାଏ, ଜନ୍ମଗତ ଭାବରେ କିମ୍ବା ତୁ—ତୁ ସୃଷ୍ଟିଧାରାକୁ ବ୍ରାହ୍ମଶ ବୋଲିବା କଦାଚ ଯୁକ୍ତିପଙ୍ଗତ ନୁହେ । ଯେ ହେବୁ—ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ଉକ୍ତି ଯଥା—

“ଜନ୍ମନା ଜାପୁତେ ଶୁଦ୍ଧି ସଂକ୍ଷାରକ୍ଷିତ ଉତ୍ସତେ । ବେଦାଭ୍ୟାସୀ ଉତ୍ସବ୍ଦ ବିପ୍ରଃ ବ୍ରହ୍ମଜାନାତି ବ୍ରାହ୍ମଶ ।”

ଯେଉଁ ଲୋକ ବେଦାଭ୍ୟାସୀ ବା ବ୍ରହ୍ମଜୀ ସେହି ମଧ୍ୟ କେବଳ ଜନ୍ମଗତ ଦାତା ବା ସୁମରିହରେ ଆପଣାକୁ ବ୍ରାହ୍ମଶ ବୋଲି ପରିଚୟ ଦେବାକୁ ଲଜ୍ଜିତ ନୁହନ୍ତି । ଏପରି ଲୋକପକ୍ଷରେ ବେଦ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କିଛି କଥା ବୋଲିବାର ଅଧିକାର ଅଛି କି ? ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରର ଆଦେଶାନୁସାରେ ଏପରି ଲୋକ ବ୍ରାହ୍ମଶ ଦୁଲରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲି ମଧ୍ୟ ଚଣ୍ଡାଳ ଶ୍ରେଣୀରେ ଗଣ୍ୟ ହେବାର ଯୋଗ୍ୟ ଅଛନ୍ତି ।

“ଚଣ୍ଡାଳୋଧି ଦୁଇଶ୍ରେଣୀ ବିଷ୍ଣୁ ଉକ୍ତିପରାପୁଣେ । ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ବିଷ୍ଣୁନ୍ତୁ ବିଜୋଧି ଶୃପରୂଧମଃ ।”

ଆମୁମାନଙ୍କ ପ୍ରାମାଣିକ ଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରେ ବିହୁ-ପ୍ଲାନରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି, ବଣଗତ ବା ଜନ୍ମଗତ ଭାବରେ ଲୋକ ବ୍ରାହ୍ମଶ ଅଭିଧାନରେ ବାକ୍ୟ ହୋଇ ନ ପାରେ, ଜ୍ଞନ ଏବୁ କର୍ମ ବ୍ରାହ୍ମଶର ସମାଧନରେ ଉପାୟ ମାତ୍ର ଅଟେ । ଭଗବାନ୍ ବାସୁଦେବଙ୍କ ଶ୍ରମୁଖ ବାକ୍ୟ ଶୁଣନ୍ତୁ—

“ରୁତୁବର୍ଷ୍ୟଂ ମୟୁ ସୃଷ୍ଟିଂ ଶୁଣକର୍ମବ୍ରତଗଣଃ । ତସ୍ୟ କର୍ତ୍ତାରମପି ମାଂ ବିଦ୍ୟକର୍ତ୍ତାରମବ୍ୟୟୁଂ ।”

ଶୁଣ ଏବୁ କର୍ମ ଅନୁସାରେ ବ୍ରାହ୍ମଶ ଆଦି ଶୁଣିବେଷ୍ଟ ପୃଥିକ୍ ପୃଥିକ୍ ରୁପେ ଭଗବାନ ସୃଷ୍ଟି କରିଅଛନ୍ତି । ଶ୍ରୋକର ଭାବାର୍ଥୀରୁ ଏହା ମଧ୍ୟ ଜଣାଯାଏ, ଯଦିତର ଭଗବାନ୍ ସ୍ଵପ୍ନଂ ଜାତିତତ୍ତ୍ଵପୂର ସଷ୍ଟା; ମାତ୍ର ଜାତି-ବିଭାଗ ପ୍ଲାନରେ ସେ ଅକ୍ରମୀ ଅଟନ୍ତି । ଶୁଣ ଏବୁ କର୍ମ ଅନୁସାରେ ତୁମେମାନେ ଶୁଣିଜାନିରେ ବିଭକ୍ତ ହୁଅ । ଅର୍ଥାତ୍ ଭଗବାନ୍ ମାତୃଗର୍ଭରୁ ମାନବର ଜାତି ନିଷ୍ଠାପୁ କରି ଦେଇ ନାହାନ୍ତି । ଏହି ବାକ୍ୟର ପୋଷକତାରେ ପୁରାଣି ଶତ ଶତ ସ୍ଥାନରେ ବିଚନମାନ ଉଲ୍ଲେଖ ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ପ୍ରାମାଣିକ ପୁରାଣ ମହାଭାରତ ଏବୁ ଭଗବତରୁ ଦୁଇଗୋଟି ମାତ୍ର ଶ୍ରୋକ ଉତ୍ସବ କରି ଦେଉଥିଲୁ—

“ୟସ୍ୟ ଯଜ୍ଞିଷଣଂ ପ୍ରୋକ୍ତଂ
ଦୁଃସ ବର୍ଣ୍ଣାଭିବ୍ୟଞ୍ଜିକଂ
ଯଦନ୍ୟଷାପି ଦୃଶେୟ
ତତେ ନୈବ ବିନଦିତେ ।”

(ଭଗବତ)

ଅର୍ଥାତ୍ ବର୍ଣ୍ଣାଭିବ୍ୟଞ୍ଜକ ଯାହାର ଯେଉଁ ଲକ୍ଷଣ ପୁରୁଷରେ ବୋଲି ଯାଇଅଛି, ତାହା ଅନ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣ ସମ୍ମତ ବ୍ୟକ୍ତିତାରେ ଦେଖା ଗଲେ ତାହାକୁ ମଧ୍ୟ ସେହି ଜାତି ବୋଲି ସ୍ଥିର କରିବ ।

“ଶୁଦ୍ଧେ ଚୌତଦ୍ର ଭବେଦ୍ ଲକ୍ଷ୍ୟ
ଦିଜେ ତଜ ନ ବଦ୍ୟକେ ।
ନ ସ ଶୁଦ୍ଧୋ ଭବେତ୍ ଶୁଦ୍ଧଃ
ବ୍ରାହ୍ମଣା ନ ତ ବ୍ରାହ୍ମଣଃ ।”

(ମହାଭାରତ)

ଅର୍ଥ—ଶୁଦ୍ଧତାରେ ପେବେ ସତ୍ତ୍ଵଶ ଦୃଷ୍ଟି ହେବେ,
ବ୍ରାହ୍ମଣତାରେ ଯଦି ସତ୍ତ୍ଵଶ ଦେଖା ନ ଯାଏ,
ତେବେ ସେ ଶୁଦ୍ଧ ନୂତ୍ତି—ବ୍ରାହ୍ମଣ, ସେ ବ୍ରାହ୍ମଣ
ନୁହେ—ଶୁଦ୍ଧ ଅଟେ । ଅର୍ଥାତ୍ ଆମ୍ବମାନଙ୍କର ପ୍ରାମାଣିକ
ଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରେ ସୁପ୍ରସରିପେ ଉଲ୍ଲଙ୍ଘ ଅଛି—ବ୍ରାହ୍ମଣ
କୁଳରେ ଜାତ ହେଉ ବା ନ ହେଉ, ସେ କଥା ଧର୍ତ୍ତବ୍ୟ
ମଧ୍ୟରେ ନୁହେ । ଜ୍ଞାନ, ସକରିତ, ଶିଶୁରପରିପୁଣ୍ୟ
ଲୋକ ହିଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆଖ୍ୟା ଧାରଣ କରିବାର ଉପଯୁକ୍ତ
ଅଟନ୍ତି ।

ଗ୍ରୁହୋଗ୍ୟ ଉପନିଷଦରେ ଉକ୍ତ ସ୍ତୋରଣୀ ଦାସୀ,
ଜାବଳୀ ନନ୍ଦନ ସତ୍ୟକ ମ କେବଳ ସତ୍ୟବାଦିତା
ଗୁଣରେ ରୁଷି ଗୌତମଙ୍କଦାର ଗୁରୁଗୋତ୍ର ଧାରଣ
ପୁରୁଷକ ବ୍ରାହ୍ମଣରୁ ଲଭ କରିଥିଲେ । ତେବେ ସ୍ଵର୍ଗ-
ରୁପେ ଜଣାୟାଉଥିବୁ, ସକରିତତା, ବ୍ରାହ୍ମନିଷ୍ଠା ଏବଂ
ଜ୍ଞାନ ହିଁ ବ୍ରାହ୍ମଣରୁ ଲଭର ଏକମାତ୍ର ଉପାୟ । ‘ନାନଥ୍ୟ
ପତ୍ରା ବିଦ୍ୟତେ ଅୟନାୟ ।’

ପୁରୁଷାନୁଷ୍ଠମିକ ଅଧିକାର ସାବ୍ୟସ୍ତ ବଳରେ
ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଅନ୍ୟ ଜାତିମାନଙ୍କୁ ବେଦାଧିକାରରୁ
ବସ୍ତ୍ର କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥାନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର
ଉକ୍ତ, ଗୌତମ ଗୃତସମଦ ସ୍ଵୀର୍ଯ୍ୟ, ବାୟୁ ପ୍ରଭୃତି
ମହାତ୍ମମାନେ ବେଦସ୍ତ୍ରା ଅନ୍ତରୁ ଏବଂ ସେମାନେ
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଥିବାରୁ, ସୁତରଂ ବ୍ରାହ୍ମକାରିର ଧୂର୍ବଳ
ତଥାକଥ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଏକମାତ୍ର ବେଦାଧିକାରୀ
ଅଟନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ବୁଝିବାର ଆବଶ୍ୟକ, ଉକ୍ତ
ରୁଷିମାନେ ଜାତିଗତ ବା ଗୁଣକର୍ମାନୁୟାୟୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ

ଥିଲେ । ହେଉ, ସ୍ତ୍ରୀକାର କଲ୍ୟ, ମନ୍ଦବ୍ରତ୍ତମାନେ
ବ୍ରାହ୍ମଣ—ତୁମ୍ଭର ସେଥିରେ କି ଅଧିକାର ? ଶୁଣିବାକୁ
ପାଇଁ, ଦିଲ୍ଲୀ ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟଙ୍କର କେତେଜଣ
ଦଶଧର ବର୍ତ୍ତମାନ ଜାନସମା ଓ ଦର୍ଜ କର୍ମରେ
ନିଯୁକ୍ତ ଅଛନ୍ତି; ସେମାନେ ପେବେ ପୌତ୍ରକ ସ୍ଵର୍ଗ
ଅଧିକାର ବଳରେ ଭାରତରେ ଆଧୁପତ୍ୟ ବିଷ୍ଟାର
କରିବାକୁ ଇତା କରନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ଚେଷ୍ଟା ଯେମନ୍ତ
ଉପହାସ୍ୟାପ୍ତଦ ଏବଂ ଦଣ୍ଡଯୋଗ୍ୟ, ବର୍ତ୍ତମାନ
ନିଦାମୂର୍ଖ ରେଷେଇଆ ପଣ୍ଡା ଆଦି ସତପଥୀ ବା
ଦୋଟେଲ ମନ୍ଦର ମହନ୍ତ ଗୋପୀ ତିହାନ୍ତି¹ ବେଦାଧି-
କାରୀ ବଂଶ ପରିଚୟ ବଳରେ ଅନ୍ୟ ଜାତିକୁ
ତହିଁରୁ ବିଚ୍ୟତ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ମୋଗଲ
ଦଶଧର ପଇଜୁ ମିଆଁଠାରୁ ଉକ୍ତା ଉପହାସମୟ
ଓ ଦଣ୍ଡଯୋଗ୍ୟ ନିଶ୍ଚପୁ ହେବେ ନାହିଁ । ଆମ୍ବମାନେ
ନ ହେଲ ତର୍କରଳରେ ସ୍ତ୍ରୀକାର କରୁ, ଗୌତମ
ଗୃତସମଦ ପ୍ରଭୃତି ଜନ୍ମଗତ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଥିଲେ; ମାତ୍ର
ବୈଦିକ ରୂପ ଦିବୋଦାସ ଜନ୍ମଗତ ଶୁଦ୍ଧ ଥିଲେ
ତ ? ତେବେ ତାଙ୍କ ଉତ୍ସର୍ଘକାରୀ ଶୁଦ୍ଧମାନେ
କି ସକାଶେ ବେଦାଧିକାରୀ ନ ହେବେ ? ବ୍ରାହ୍ମଣ-
ମାନେ ବେଦାଧୀପୁୟୀ ହେଉନ୍ତି, ହିତୁ ସମାଜ ଉଚ୍ଚକୁ
ହେଉ, କୁମଂଶାର ଓ ଷ୍ଟ୍ରେ ମନ୍ଦାନ ଦୂର ହେଉ,
ଏହା ନିତାନ୍ତ ବାଞ୍ଚିମାୟ; ମାତ୍ର ଆପେ ବେଦପର୍ମକ
ତ୍ୟାଗୀ ହୋଇ ଅନ୍ୟ ଜାତିର ବେଦପାଠ ଦେଖି
ରତ୍ନ ଶୁଦ୍ଧିବା ଦେଖିଲେ ଶିଶ୍ରୟ ଫେବ୍ଲର ଦାସଗଢା
ଉପରେ ଶାୟିତ ପ୍ରାଣୀବିଶେଷ କଥା ସହଜରେ
ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ମନରେ ପଡ଼ିଯାଏ । ବ୍ରାହ୍ମମାନଙ୍କ
ଅସଙ୍ଗତଦାରୀ ଏବଂ ଅତ୍ୟାକୁ ହେଉରୁ ଭାରତରୁ
ବେଦବିଦ୍ୟା ବିଲୁପ୍ତ ପ୍ରାୟ ହୋଇଥିଲା । କୁଣ୍ଡଳ
ଜଣ୍ଠିଆ କମ୍ପାନିର ସମସ୍ତ ଭାରତ ମଧ୍ୟରେ ବହୁବିଷ
ବ୍ୟାପୀ ଅନ୍ୟେଷରେ ଜୟପୁର ମହାରାଜଙ୍କ ପୁଣ୍ୟ-
କାଳପୁର ଶଣ୍ଟେ ରଗ୍ବେଦର ପାଣ୍ଡିତୀ ବହାରଥିଲା ।
ଅନ୍ୟଥା ଅଦ୍ୟ ଭାରତର ସର୍ବତ୍ର ପ୍ରଭୃତି ଦେଖୁଅଛି,

ତାହା କେବଳ ବିଦ୍ୟାର ଗୌରବ ରଷାକାଶ ରଂରେଜ ପ୍ରସାଦାତ୍ । ଉଚବାନ୍ ବିଷ୍ଣୁ ବରହ ରୂପ ଧାରଣ କରି ଥରେ ବିଲୁପ୍ତ ବେଦକୁ ଉତ୍ତାର କରିଥିଲେ; ଦିଣ୍ଡିପୁ ଥର ରଂରେଜ ‘ଧୂତବାନସି ବେଦ’ । ହେ ବ୍ରାହ୍ମଶଶ, କୃତଞ୍ଜତା ସ୍ଵିକାର ଯଦି ପୁଣ୍ୟକାର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି ଜ୍ଞାନକର, ବରହ ମୁଣ୍ଡି ନିକଟରେ ରଂରେଜ ମୁଣ୍ଡି ବସାଇ ଅର୍କନା କର । ସମାଲୋଚ୍ୟ ବିଷ୍ଣୁରେ କେବଳ ଇତର ସାଧାରଣଙ୍କ ମତ ପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଏତେ ଆନନ୍ଦାଳନ କରିବାର ପ୍ରପୋଜନ ନ ଥିଲା; ମାତ୍ର ଭାରତରେ ବ୍ରାହ୍ମମର୍ମର ମୁନଃ ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା, ଅସାଧାରଣ ବାଗ୍ନୀ, ବଢ଼ଣାସିଦ୍ଧାର୍ଥୀ, ମତପୂର୍ଣ୍ଣ ବହୁ ଉପାଦେୟ ଗ୍ରହର ରତ୍ନିତା, ପୂଜ୍ୟପାଦ ଶଙ୍କରାଗ୍ରୟ ଯେ ହୁଲେ ଆନ୍ଦୋଳ ବିଷ୍ଣୁର ଅନୁକୂଳରେ ସୁମତ ପ୍ରକାଶ କରି ଯାଇଥିଛନ୍ତି, ସେ ହୁଲେ ବିଷ୍ଣୁଟି ପ୍ରତି ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବା ସହଜ ବ୍ୟାପାରରୁହେ । ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ମତରେ ‘ଶଙ୍କରଃ ଶଙ୍କରସ୍ୟାଃଶ’—ଶଙ୍କରଙ୍କ ନାମରେ ହିନ୍ଦୁସମାଜ ଚୌରାନ୍ତି, ଏପରି ଶଙ୍କରଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କୌଣସି ମତ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଯିବା ମାତ୍ରଶ ଷୁଷ୍ଠୁ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ନିଷ୍ଠୁପୁ ଅସୀମ ସାହସିକତାର କାର୍ଯ୍ୟ ଅଟେ । ମାତ୍ର ସତ୍ୟ ଓ ନ୍ୟାୟ ପଦ ତଳେ ଜଗତ୍ ଅବନନ୍ତ । ଶାର୍ଦ୍ଦିପୁ ଭିରରରେ ଶଙ୍କର ରେତେବିଜୟୀ ଥିଲେ ସତ୍ୟ; ମାତ୍ର ଧୂତସାଷ୍ଟୀ ରତ୍ନହାସ ପ୍ରକାଶ କରେ, ବୌଦ୍ଧ ଓ କୈନମାନଙ୍କ ବିନାଶ ସଧନ ନିମନ୍ତେ ଶଙ୍କର ଅନୁଦାର ମତ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ କିଣ୍ଠିମାତ୍ର କୁଣ୍ଠିତ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି । ଉପର୍ଯ୍ୟ ବିଷ୍ଣୁଟି ମନ୍ଦ ସେଥି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅନ୍ତରମ ପ୍ରମାଣ ଅଟେ ।

“ସବ୍ବ ଖଳିଦିଦ୍” (ଛୁନୋର୍ୟ ଉପନିଷଦ୍)
 “ହୁମାବ ସ୍ୟ ଦିଦି ସବ୍ବ” (ଫଶାପନିଷଦ୍)

ପ୍ରଭୃତି ବଚନମାନ ଶଙ୍କରଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଅବଳମ୍ବନ ଥିଲା । ଶଙ୍କର ନିଜ ପ୍ରାଣୀତି ହପ୍ତାମଳକ ନାମକ

ଶ୍ରୀ ପୁଷ୍ଟିକରେ ମନ୍ଦ ଜଗତ୍ ବ୍ରହ୍ମମୟ ବୋଲି ପ୍ରକାଶ କରି ଯାଇଥିଛନ୍ତି । “ସେ ସବ୍ବ” ଅର୍ଥାତ୍ ମାନବଆୟା ଶିଖିରମୟ, ଶଙ୍କରଙ୍କର ଏହା ଜପ ମନ୍ତ୍ର । ପୁଣି ଶଙ୍କର ଅବେଳି ମତର ପୋଷକ ଅନ୍ତର୍ମୁଖ । ସେହି ଶଙ୍କର ପୁଣି ଶୁଦ୍ଧ ପକ୍ଷରେ ବେଦାଧୟନର ଅବେଳିତା ପ୍ରତିପନ୍ନ କରିବାକୁ କିଣ୍ଠିମାତ୍ର କୁଣ୍ଠିତ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି । ଏହା ଯେ ତାହାଙ୍କ ନିଜ ମତର ସମ୍ପର୍କୀୟ ପ୍ରତିକୁଳ, ଏକଥା ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ବୋଧକରୁଁ ସେ ଅବକାଶ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ନ ଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ କୌଣସି ଲୋକ ଶଙ୍କରଙ୍କୁ ପ୍ରଶ୍ନ କରିପାରେ, ଶ୍ରୀ ପୁଣି ଆୟାରେ କି ବ୍ରହ୍ମ-ସହର ଅଭିବ ? ବୋଧକରୁଁ, କୁସମ୍ବରାଜୁନ ସ୍ଵାର୍ଥପର ବ୍ରାହ୍ମମାନଙ୍କ ମନୋରଞ୍ଜନ ସକାଶେ ଶଙ୍କର ଶିଦ୍ଧଶ ଅନୁଦାର ମତ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ବାଧ ହୋଇଥିଲେ । ପ୍ରବଳ ପରିପାତୀ ବୌଦ୍ଧ ଓ କୈନମାନଙ୍କ ବିନାଶ ସାଧନ ନିମନ୍ତେ ଅନୁଦାର ବ୍ରାହ୍ମମାନଙ୍କ ମନୋରଞ୍ଜନ କରିବାର ପ୍ରପୋଜମାୟତା ଅନୁଭବ କରିଥିଲେ, ଏପରି ଅନୁମାନ କରିବା ଅମଙ୍ଗଳ ହୁଅଛେ ।

ବ୍ରାହ୍ମମାନଙ୍କ ମତରେ ଶ୍ରୀ, ଶ୍ରୀ ବେଦରେ ଅନ୍ତରମାନ; ମାତ୍ର ଗାର୍ବୀ, ଅନୟୁୟା ମେଦେୟୀ, ସୁଲଭ ପ୍ରଭୃତି ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧା ବ୍ରାହ୍ମବାଦିମାନଙ୍କ ପବିତ୍ର ନାମ ବିଦ୍ୟମାନତାରେ ଶଙ୍କର ନାଶଜାତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ କୌଣସି ମତ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ସାହସ କରି ନାହାନ୍ତି । ତାହାଙ୍କର ଯାହା କିନ୍ତୁ ଆନନ୍ଦମଣ ନିଶ୍ଚାହ ଶ୍ରୀ ଜାତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ । ହେଲେ ଶ୍ରୀ ଜାତିର ବେଦରେ ଅନ୍ତରମାନଙ୍କ ପ୍ରମାଣ ନିମନ୍ତେ ଶଙ୍କର ବିଶେଷ ଯୁକ୍ତିପରିଚାରିତା ବା ଶାର୍ଦ୍ଦିପୁ ପ୍ରମାଣ ପ୍ରପୋଗ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେଉ ନାହାନ୍ତି । ଆୟପକ୍ଷ ସମର୍ଥନ ନିମନ୍ତେ ଯେଉଁ ଯୁକ୍ତିମାନ ପ୍ରପୋଗ କରି ଯାଇଥିଛନ୍ତି, ସେ ସମସ୍ତ ନିତାନ୍ତ ଅନ୍ତରମାନଙ୍କର ଅଟେ ।

ଶଙ୍କରଙ୍କ ମତରେ ଅନଗ୍ନିର ବେଦାଧୟନ ନିଷେଧର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ କାରଣ । ମାତ୍ର ଏହି ଯୁକ୍ତି

ନିତାନ୍ତ ଅସାର ଥିଲେ । ଆଦିବମାୟ ଅଗ୍ନି ସଂଘାପନ ବିନା ଲୋକେ ବେଦାଧୟନରେ ଅଧିକାର ଲଭି କରିବାକୁ ଅଷ୍ଟମ ହେବେ, ଏ ସମୟରେ ବୈଦିକ ମତରେ କୌଣସି ପ୍ରମାଣ ଅଭାବ । ପ୍ରଶ୍ନୁତ ଏହା ବିପକ୍ଷରେ ବହୁଫଳାଙ୍କ ପ୍ରବଳ ପ୍ରମାଣ ବିଦ୍ୟମାନ । ଶୁଦ୍ଧ ଶାକ ଦାନଶ୍ରୁତ ବା ଦାସୀୟୁଷ ବିଦୁରଙ୍କ ସ୍ଵାଧ୍ୟାୟିତ ଏବଂ ବୃଦ୍ଧବାଦିତ ମହାର୍ଷି ମଣ୍ଡଳରେ ସ୍ଵିକୃତ ଏବଂ ସମ୍ମାନିତ । ପ୍ରାଚୀନ ଶାକ, ସତ୍ୟସଜ୍ଜ, ଇନ୍ଦ୍ରଯୁଦ୍ଧ, ଜନ ଏବଂ ବୁଦ୍ଧିନ ଗୃହସ୍ଥ ଅନଗ୍ରୀକ ଉପନୟନ ବିମ୍ବନ ପାଞ୍ଚଜଣ ଶିଖ୍ୟ କେକୟ ରାଜ ଅଶ୍ଵପତିଙ୍କଠାରୁ ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା ଲଭ କରିଥିବାର ଗ୍ରୁଦ୍ଧାର୍ଥ ଉପନିଷଦରେ ପ୍ରକାଶ । ପୁଣି ଶୁଦ୍ଧ ରହ୍ସ୍ୟ କବଣ୍ଠ, ଏଲୁଷ ଭ୍ରଗୁ ଓ ଅଞ୍ଜିର ମହାର୍ଷିମାନଙ୍କ ଅନୁମୋଦନରେ ଯଜ୍ଞାଧିକାର ପ୍ରାପ୍ତି ବିଷୟ ବାତରେପୁ ବ୍ରାହ୍ମଣରେ ଉଲ୍ଲଙ୍ଘ ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ ।

ଶଙ୍କରଙ୍କର ଅନ୍ୟତମ, ଉପନୟନ ବିନା କେବଳ ବେଦାଧୟନରେ ଅଧିକାର ହୋଇ ନ ପାରେ । ପ୍ରମାଣ ସ୍ତଳରେ ଯେବେ ଏକଥା ଗ୍ରାହ୍ୟ କରାଯାଏ, ତାହା ହିଁ ହେଉ । ବେଦାଧୟନ ପୁରୋ ଶୁଦ୍ଧମାନେ ଯଜ୍ଞୋପବାତ ଧାରଣ କରନ୍ତୁ । ଶୁଦ୍ଧପକ୍ଷରେ ଉପବାତ ଧାରଣ ନିଷେଧ—ବେଦରେ ଏମନ୍ତ କିଛି କଥା ସ୍ଵପ୍ନରୂପ ଉଲ୍ଲଙ୍ଘ ନାହିଁ । ଉପନୟନ ସହିତ ବେଦାଧୟନର ନିତ୍ୟନୈମିତ୍ତିକ ସମ୍ବନ୍ଧ, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ଏଥର ପ୍ରମାଣାଭାବ ।

ବେଦରେ ଉଲ୍ଲଙ୍ଘ ଅଛି ସତ୍ୟ, ବ୍ରାହ୍ମଣତନୟ ଉପନୟନ ଉତ୍ସରେ ବେଦାଧୟନ ନିମନ୍ତେ ଗୁରୁକୁଳକୁ ଗମନ କରିବ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ହେଉବାଦରୁ ଜଣାଯାଏ, ବ୍ରାହ୍ମଣତନୟ ବୟୁଷପ୍ରାପ୍ତ ହେବା ଉତ୍ସରେ ଗୁରୁକୁଳକୁ ଗମନ କରିବ । ଏ କଥାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ

ଏହାହିଁ ଅଟେ । ଗାର୍ଗୀ ମୈତ୍ରେୟୀ ପ୍ରଭୃତି ନାଶମାନେ ଉପବାତ ଧାରଣୀ ନୁହନ୍ତି, ସେମାନେ କି ପ୍ରକାର ବେଦବାଦିମା ହେଲେ ?

ଶଙ୍କରଙ୍କର ଅନ୍ୟତମ ଉକ୍ତ—ଶୁଦ୍ଧ ଜନ ସୀମାବନ୍ଧ, ସୁତରାଂ ସେ ବେଦାଧୟନରେ ଅନଧିକାରୀ । ଏହି ଯୁକ୍ତି ନିତାନ୍ତ ଅସାର—ପ୍ରଶ୍ନୁତ ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳରେ ନିତାନ୍ତ ହାସ୍ୟକର ଅଟେ । ସଂଶୟ ସମାକୁଳ ପ୍ରାଚୀନ ପୌରଣିକ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ପ୍ରମାଣ ପରିଚ୍ୟାଗ କରନ୍ତୁ, ବର୍ତ୍ତମାନ ରୂପର୍ଥ ପ୍ରମାଣ ଦେଖନ୍ତୁ—ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ରମେଶ ଚନ୍ଦ୍ର, ବ୍ରଜେନ୍ଦ୍ରନାଥ ଶୀଳ, ମହା ମହୋପାଧ୍ୟାୟ ମୋଷମୁଲର ବା ଗୋଲକ୍ଷ୍ମୀ କରଙ୍କ ସମାସନରେ ବସିବାକୁ ପ୍ରାଚୀନ ଯାସ, ମହେନ୍ଦ୍ର ବା ଆଧୁନିକ ମହାଜାମ ଦୟାନନ୍ଦ ସରସତ ପ୍ରଭୃତିକୁ ଗ୍ରହି କେତେଜଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ ମିଳିବେ ? ମହାରାଷ୍ଟ୍ର, ତେଲଙ୍ଗାନା ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳରେ ବେଦର କେତେକ ସମ୍ବନ୍ଧ ରକ୍ଷା କରିଅଛନ୍ତି ସତ, ଅନ୍ୟ ଦେଶୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ବେଦ ସମ୍ବନ୍ଧ ଏକାବେଳକେ ତ୍ୟାଗ କରିଅଛନ୍ତି ବୋଇଲେ ଅଭ୍ୟନ୍ତି ହେବ ନାହିଁ ।

ବ୍ରଦୁଜ୍ଞାତିର ସାରପମଦ ପୃଥିବୀ ଦକ୍ଷାନିତ ଗୀତାଶୟ । ଗୀତା ଏ ସମୟରେ କି ମତ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲା, ଦେଖିବାର ଆବଶ୍ୟକ । ଭଗବାନ୍ ବାସୁଦେବଙ୍କ ଶ୍ରୀମୁଖ ବାକ୍ୟ—

“ସମୋହଂ ସବ୍ରତେଷୁ
ନମେ ଦ୍ଵେଷ୍ୟାଂସ୍ତ ନ ପ୍ରିୟୁଷ୍”
ଗୀତା—୯ ଅ: ୨୯ ଶ୍ରୀକ

ଭଗବାନଙ୍କ ଦୁଷ୍ଟିରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶୁଦ୍ଧ ସମସ୍ତେ ସମାନ । ତିନି ପ୍ରକାର ତଥା ସାଧନ କରିବାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକର ଅଧିକାର ଅଛି । ବାକ୍ୟମଧ୍ୟ ଉପର୍ଯ୍ୟା ଯଥା—

“ଆନୁଦିବେଗ କରଂ ବାକ୍ୟଂ

ସତ୍ୟ ପ୍ରିୟହିତଞ୍ଚ ସତ
ସ୍ଵାଧ୍ୟାୟାଭ୍ୟସନଂ ତେବ
ବାଞ୍ଚୁୟୁଂ ତପ ଉଚ୍ୟତେ ।”

ଗୀତା—୧୭ ଅଃ ୧୫ ଶ୍ଲୋକ

ବାଞ୍ଚୁୟୁ ତଥଃ ସାଧନ କରିବାର ସମସ୍ତଙ୍କର
କର୍ତ୍ତବ୍ୟ; ସୁତରଂ ବେଦ ପାଠରେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଅଧିକାର
ଅଛି ।

ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ତତ୍ତ୍ଵଦର୍ଶୀ ପଣ୍ଡରେ ବେଦପାଠ ନିତାନ୍ତ
ଅକିଞ୍ଚନ୍ତକର—ବରଞ୍ଚ ଅନାବଣ୍ୟକ ।

“ତୈରୁଣ୍ୟ ବିଷୟ ବେଦା ନିଷ୍ଠେଗୁଣ୍ୟ ଭବାର୍ତ୍ତନ ।
—ଗୀତା

“ୟାମିମାଂ ପୁଷ୍ଟିତାଂ ବାଚଂ ପ୍ରବଦ୍ଧନ୍ୟ ବିପଣ୍ଣିତଃ ।
ବେଦବାଦରତାଃ ପାର୍ଥ ନାନ୍ୟଦସ୍ତ୍ରୀତିବାଦନଃ ।
କାମାନ୍ଵାନଃ ସ୍ଵାର୍ଗପରାଃ ଜନ୍ମକର୍ମ ପଳପଦାଃ ।
କ୍ଷୟା ବିଶେଷବହୁଳା ଶ୍ରେଣୀଶ୍ରୀର୍ଯ୍ୟ ଚଢିଂ ପ୍ରତି ।
ଶ୍ରେଣୀ ଶ୍ରୀର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରସକ୍ତାନାଂ ତ୍ରୟୋପହୃତ ତେତସାଂ ।
ବ୍ୟବସାୟାନ୍ତିକା ବୁଦ୍ଧି ସମାଧୋ ନ ବିଧୀୟତେ ।”
—ଗୀତା

“ୟାବନର୍ଥ ଉଦପାନେ ସବ୍ରତଃ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣତୋଦକେ ।
ତାବାନ୍ ସର୍ବଦ୍ୱାରା ବେଦେଷୁ ବ୍ରାହ୍ମଣସ୍ୟ ବିଜାନତଃ ।”

ବର୍ତ୍ତମାନ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ବଚନ ପରିତ୍ୟାଗ
କରୁଥାଉ । ମୂଳ ବେଦରେ ଉପଶ୍ମିତ ବିଷୟ ସମ୍ବଲରେ
କି ଆଦେଶ ଦେଖିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

“ସଥେମାଂ ବ ରଂ କଲ୍ପାଣୀ ମାଦଦାନା ଜନେଇୟ
ବ୍ରହ୍ମବଜନ୍ୟାଭ୍ୟାଂ ଶ୍ଵାସ୍ୟ ରୂପୀୟାୟୁତ ସ୍ଵାୟ ରୂପଶାସ୍ୟ ।”
—ଯଜୁବ୍ରଦ୍ଧ

(ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କ ଆଦେଶ)

ଯେମନ୍ତ ଆମେ ଲୋକମାନଙ୍କ ସକାଶେ ଏହି
କଲ୍ପାଣକାରଣୀ “ବାଚନ୍” ଅର୍ଥାତ୍ ବେଦବିହିତ
ବାଣୀ ଉପଦେଶ ଦେଉଥାରୁଁ, ତୁମେ ସେହିପରି
ଅନୁଷ୍ଠାନ କରିବ । ଆମେ ବ୍ରାହ୍ମଣ କ୍ଷମିୟ ବୈଶ୍ୟ ଶ୍ରୀର୍ଯ୍ୟ
ନିଜ ଭୂତ୍ୟ ଏବଂ ନାଶମାନଙ୍କ ସକାଶେ ଏହି ବେଦ
ପ୍ରକାଶ କରୁଥାରୁଁ ।

ତୁମେ ଯଦି ବେଦର ମହାବାକ୍ୟକୁ ଅସମ୍ଭାନ କରି
ସ୍ତ୍ରୀ, ଶ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ବେଦାଧୟନରୁ ବଞ୍ଚିତ କର,
ତେବେ ତୁମେ ନାସ୍ତିକ ନାମରେ କି ସକାଶେ କଥ୍ଯତ
ନ ହେବ ? ଯେହେତୁ —

“ନାସ୍ତିକୋ ବେଦନିନଦକଂ ।”

କି ଶାସ୍ତ୍ରାଚକ ଗଠନ, କି ମାନସିକ ବୃତ୍ତି, କି
କ୍ଷେତ୍ର ଚେଷ୍ଟା, ସମସ୍ତ ବିଷୟରେ ପରମେଶ୍ୱର ସକଳ
ଜାତିକୁ ତୁଳନ୍ତୁପେ ନିର୍ମାଣ କରିଅଛନ୍ତି । ଏମନ୍ତ
ସ୍ଥଳରେ ଜ୍ଞାନାଜନ ସକାଶେ ନାଶଜାତି ବା ଶ୍ରୀମାନଙ୍କୁ
ବେଦାଧୟନରୁ ବଞ୍ଚିତ କରିବେ, ଏହା କି ସମ୍ବଲପର ?

“କନ୍ୟାପ୍ରେୟବଂ ପାଳମାୟା ଶିଷ୍ଟଣୀୟାତିଷ୍ଵରତଃ ।”

ଏହା ମଧ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ର ବଚନ । ଶିଷ୍ଟଣୀୟା ଅର୍ଥାତ୍ ବେଦ
ବିଦ୍ୟା ଶିଷ୍ଟଣୀୟା, ଏହା ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ଅନୁଶାସନ ଅଟେ ।
ପ୍ରାଚୀନ ପୁରୁଷ ଜାତି ନାଶଜାତିର ଆୟ୍ଵା ଅଛି ବେଳି
ଅସ୍ତିକାର କରୁଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ମତରେ ସ୍ତ୍ରୀ ଜାତି
ପଶୁ ସମାନ । ସ୍ତ୍ରୋପପାଠ ବା ପ୍ରାର୍ଥନା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରେ ସ୍ତ୍ରୀ-
ଜାତିକୁ ଦୂରରେ ରଖୁଥିଲେ । ହେ ଆୟ୍ମ୍ୟ ସନ୍ତାନ !
ତୁମେମାନେ କି ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ସେହିପରି ଜ୍ଞାନକର ?

‘ରଦଂ ମନ୍ତ୍ରଂ ପହୁଁ ପଠେତୁ ।’

ଶଙ୍କର ବା ତତ୍ତ୍ଵିଦ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ସୁଷ୍ମ୍ରା ଆଦେଶ—

“ଶୁଦ୍ଧମାନଙ୍କୁ ଜ୍ଞାନଶିଖା ଦେବ ନାହିଁ, ଶୁଦ୍ଧମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ବେଦାଧୟପୁନ କରିବ ନାହିଁ । ଶୁଦ୍ଧ ସହ ବେଦ ମନ୍ତ୍ର ଶୁଣେ, ତେବେ ତାହା କାନରେ ଗରମ ସୀପା ବା ଲକ୍ଷା ତାଳ ଦେବ । ଶୁଦ୍ଧମାନଙ୍କୁ ଉକ୍ତ ରାଜପଦରେ ନିୟୁକ୍ତ କରିବ ନାହିଁ—ରତ୍ୟାଦି ଉତ୍ତ୍ୟାଦି ।

ହେ ବ୍ରାହ୍ମମଣ୍ଡଳ ! ଜନ-ବିଜନ-ସମନ୍, ସାମ୍ୟ-ମେଷୀ-ସ୍ଵାଧୀନତା ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ, ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଆପଣମାନଙ୍କ ସ୍ଵାର୍ଥକୃତି ଅନୁଦାର ମତ କାହିଁ ଭୟଗଲଣି । ପ୍ରତ୍ୟଷ୍ଠ ଦେଖିନାହାନ୍ତି—ଆର୍ଦ୍ଦୀୟ ରମେଶ ଦଉଙ୍କ ବୈଦିକ ଟୀକାର କେତେ ସହସ୍ର ବା ଲକ୍ଷ ବ୍ରାହ୍ମଶ ସନ୍ତାନ ଶିଷ୍ଟାରୀ ? କେତେ ଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରମେସରକ ଗ୍ରମ୍ୟରେ ଶିଷ୍ଟାରୀ ବ୍ରାହ୍ମଶ ସନ୍ତାନଗଣ କରିଯୋଡ଼ି ଦଶାୟମାନ । ଆଉ ରାଜପଦ ? ବାବୁ ରାଜକିଶୋର ଦାସ ହାନିମ—ଗୋବିନ୍ଦ ପାଣ୍ଡି, ଗୋପି ତିହାଡ଼ି ଏ ତାଙ୍କର ଅର୍ଦ୍ଦଳୀ ଓ ଗୋଟେଇଆ ପଣ୍ଡା । ଆଉ କଣ ଲୋଡ଼ା ?

(ଛି: ସା: ୧୩ଶ ଭାଗ, “ସ୍ଵ ସଂଖ୍ୟା, ଆଶାନ୍ ୧୯୧୯)

ଅଭିଭାଷଣ

ଏହି ଉକ୍ତଳ ସାହିତ୍ୟ-ସମାଜର ପ୍ଲାଯ୍ୟ ସଭାପତି-ପଦ ଗ୍ରହଣ ସକାଶେ ସମ୍ପାଦକ ବାବୁ ମଧୁସୁଦନ ଦାସ ମହାଶୟକଠାରୁ ଆଦେଶପ୍ରତି ପାଇ ଆଶ୍ରୟେ ବୋଧ କଲି, ଯେହେତୁ ମନରେ କଲି, ମୁଁ ଯେଉଁମାନଙ୍କ ସାକ୍ଷାତ୍କରେ ବସିବାର ଅଯୋଗ୍ୟ, ଏପରି ଅନେକ ଜ୍ଞାନୀ ଏବଂ ବହୁଦର୍ଶୀ ବ୍ୟକ୍ତି କଟକରେ ବିଦ୍ୟମାନ ଥାଇଁ ଥାଇଁ ମତେ ଆହ୍ଵାନ କରିବା ସମ୍ପାଦକ ମହାଶୟକ ପକ୍ଷରେ ବଢ଼ି ଭୁଲ କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଅଛି । ଯାହା-

ହେଉ, ମୁଁ ଏହି ମନ୍ଦା ସମ୍ବାନ୍ଧିତ ପଦରେ ବରିକ ହୋଇ ଆପଣାକୁ ଯେ ଗୌରବାନ୍ତୁ ଜ୍ଞାନ କରି ନାହିଁ, ଏ କଥାଟା କହିବା ମୋ ପକ୍ଷରେ ୦୯ ହେବ ନାହିଁ । କୌଣସି ଜଣେ ସାମାନ୍ୟ କିରଣୀକୁ ଦିପାଟି କାର୍ଯ୍ୟର ନିୟୁକ୍ତ କଲେ ତାହାର ଆନନ୍ଦ ପ୍ରକାଶ କରିବା ସ୍ବାଭାବିକ; କିନ୍ତୁ ମକଦମା ବିରୁଦ୍ଧ ଏବଂ ରାଘୁ ଲେଖିବା ସମୟରେ ସେ ଆନନ୍ଦର ପଚିମାଣ୍ଟା ଅନୁଦିନ କରେ ।

ସେ ଯାହାହେଉ ଏହାର ନାମ ଉକ୍ତଳସାହିତ୍ୟ ସମାଜ । ମୁଁ ଯେ ପ୍ଲାନେ ସଭାପତିତ୍ରୁପେ ଉପସ୍ଥିତ, ସେ ପ୍ଲାନେ ଉପସ୍ଥିତ ସତ୍ୟ ମହାଶୟକର ମୋଠାରୁ କିଞ୍ଚିତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଉକ୍ତଳସାହିତ୍ୟ ଉତ୍ତପ୍ତି ବିସ୍ତୃତ ଉନ୍ନତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ କହି କଥା ଶୁଣିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଅଛନ୍ତି । ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ଯେ, ମୁଁ ସେ ବିଷୟରେ ଅଙ୍ଗ ଅଥବା ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମୁଁ ଯାହା ଦୁଇ ରୂପ କଥା ଜାଣେ, ତାହା କହିବାକୁ ଗଲେ ଏତେ ଅଧିକ ହୋଇପଡ଼ିବ ଯେ, ସେଥିରେ ଶ୍ରୋତାମାନଙ୍କ ହେର୍ଯ୍ୟରୁତି ହେବା ଖୁବ୍ ସମ୍ବନ୍ଧ । ଆୟମାନଙ୍କ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରୁ ପ୍ରମାଣ ପାଉଅଛୁଟୁ ଯେ, ଉତ୍ତର ନାମକ ଏକ ପ୍ରଦେଶ ଏହି ଅଞ୍ଚଳରେ ବିଦ୍ୟମାନ ଥିଲା । ସେ ଦେଶବାସୀମାନେ ଓଡ଼ି ବା ଓଡ଼ିଆ ନାମରେ କଥିତ ହେଉଥିଲେ, ସେହି ଓଡ଼ି ଦେଶ ଶୋରଧା ଅଞ୍ଚଳ ଅଟେ । ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳରେ ମଧ୍ୟ ଶୋରଧାର ଚତୁରପାଣ୍ଡ୍ୟ ଲୋକେ ତାହାକୁ ଓଡ଼ିଶା ବୋଲି କହିଥାନ୍ତି । ରକ୍ଷା-ଇଣ୍ଟିଆ-କୋମ୍ପାମୀ ପ୍ରଥମ ଉକ୍ତଳଶ୍ରଣରେ ପଦାର୍ଥଶ ସମୟରେ ଶୋରଧା ସହିତ ସେମାନଙ୍କର ବିଶେଷ ସମ୍ପର୍କ ଥିବାରୁ ସମସ୍ତ ଉକ୍ତଳଶ୍ରଣ ଓଡ଼ିଶା ନାମରେ ସେମାନଙ୍କ ସେର-ସ୍ତାରେ ଅଭିହତ ହୋଇଅଛି । ଉତ୍ତପ୍ତରେ ଆୟମାନେ ମହାଶୟକ, ଭାଗବତ ପ୍ରଭୃତି ପୂରଣରୁ ଉକ୍ତଳଦେଶ ନାମ ଶୁଣିବାକୁ ପାଉଁ ।

ଗଜପତିବାସୀୟ ରାଜମାନେ ବତ୍ର, ଉଜ୍ଜଳ, କଣ୍ଠୀଠ, ସୁକୃତଦେଶୀର ଯେଉଁ ରଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ, ଉଜ୍ଜଳ ତାହାର ଏକ ଅଂଶ । କଣ୍ଠିଙ୍ଗ ଦେଶର ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳର ନାମ ଉଜ୍ଜଳ ବା ଉଜ୍ଜଳିଙ୍ଗ । ଏହି ଉଜ୍ଜଳ ଦେଶର ସୀମା ସମୟରେ ବିବେଶୀଠାରୁ ଗୋଦାବିଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଶ୍ଵତ ଥିଲା, ଯଦିତ ସେହି ଉଜ୍ଜଳ ଛିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ହୋଇଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ଉତ୍ତର ସୀମା ଗଙ୍ଗା କୂଳରେ, ଦଶିଶ ଗୋଦାବିଶ କୂଳରେ ପ୍ରାଚୀନ ଉଜ୍ଜଳବାସୀମାନଙ୍କ ବ୍ୟବସାୟମାନଙ୍କର ଅନେକ ଗ୍ରାମ ବିଦ୍ୟମାନ ଥିବାର ଦେଶାୟାଏ ଏବଂ ସେମାନେ ବ୍ୟବସାୟର ବ୍ୟବସାୟର ହେଉଥିଲା ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଜ୍ଜଳ ଭାଷାରେ କଥୋପକଥନ କରୁଥିଲା ।

ଆମ୍ବମାନେ ଯେଉଁ ଉତ୍ତରଜାତିର ନାମ ଉଜ୍ଜଳିଙ୍ଗ କରିଥିଲୁକୁଁ, ସେମାନଙ୍କର କୌଣସି ଲିଖିତ ପଠିତ ଭାଷା ବିଦ୍ୟମାନ ଥିଲା କି ନାହିଁ, ସେଥିର ବିଶ୍ୱାସ-ଯୋଗ୍ୟ ପ୍ରମାଣର ଅଭାବ । କେହି କେହି ଆମ୍ବମାନ କରନ୍ତି, କୁଟିକାଷର ସେମାନେ ବ୍ୟବସାୟର କରୁଥିଲେ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଉଜ୍ଜଳ ଭାଷା ଦୁଇ ସହ୍ୟ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଯେ ବିଦ୍ୟମାନ ଥିଲା, ଏ କଥା ନିଃସମ୍ଭବ ରୂପେ ବୋଲିଯାଇ ପାରେ । ଯେହେତୁ ଗୋଟିଏ ଭାଷା ପୃଷ୍ଠାଙ୍କ ରୂପେ-ବ୍ୟାକରଣ ସମ୍ଭବରୂପେ ଆଜାର ଧାରଣ କରିବାକୁ ପ୍ରାୟ ସହ୍ୟ ବର୍ଷ ଆବଶ୍ୟକ । ଏକ ହଜାର ବର୍ଷର ପୃଷ୍ଠାଙ୍କ କବିତା ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ, ଅବଶେଷରେ ମହାବଜା ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବଙ୍କ ସମୟରେ ଉକୁଳ ଭାଷା ବହୁ ପରିମାଣରେ ଉନ୍ନତି ଲାଭ କରିଥିଲା, ସେହି ସମୟରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଧର୍ମ ଗ୍ରହୁ ଏବଂ କାବ୍ୟଗ୍ରହୁ ରଚିତ ହେବାର ଜଣାୟାଏ ।

ମୁସଲମାନ ଏବଂ ମରହତମାନଙ୍କ ଏ ଦେଶକୁ ଆଗମନଠାରୁ ଉହିକି ଭାଷାର ପତନର କାଳ ଆରମ୍ଭ

ହେଲା । ତାଜାକିକ ତଥାକଥୁତ ସକେଶୁରମାନେ ଯେ କୌଣସି ରୂପେ ହେଉ କର ସଗ୍ରହରେ ବ୍ୟସ୍ତ ଏବଂ ପ୍ରଜାସାଧାରଣ ଶାସନର ଶେଥିଲୁ ହେଉଥିଲୁ ଏତେଦୁର ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ ଯେ, ସେମାନଙ୍କର ଶାସନାଲୋଚନା କରିବାର ଅବଳାଶ ନ ଥିଲା ଏବଂ ଆଭ୍ୟନ୍ତରେ ଗୋଲମାଳ ହେଉଥିଲୁ ଅନେକ ପ୍ରଜ୍ଞ ହୋଇଥିଲୁ ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇଥିଲୁ । ପ୍ରଜାସାଧାରଣ ଏତେଦୁର ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଆପଣାର ମାତୃଭାଷା ଲିଖିତ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ କାବ୍ୟ ଏବଂ ଧର୍ମଗ୍ରହୁ ଆପଣା ହୃଦୟ ମଧ୍ୟରେ ଗୋପନ କରି ରଖିଥିଲେ । ସେହି ହେଉଥିବା ବର୍ତ୍ତମାନ ଶତ ଶତ ପ୍ରାଚୀନ ହେଲା ଦେଖିବାକୁ ପାଉଥିଲୁ । ଏଥୁ ପୂର୍ବେ ଉକୁଳଭାଷାର ବିନାଶର ଅନ୍ୟତମ କାରଣ ଏହିକି, ମୁସଲମାନଙ୍କ ଆଗମନଠାରୁ ୧୩୭ ସାଲ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରଜନୀପୁ ଭାଷା ପାଶୀ ଥିଲା । ଉଜ୍ଜଳବାସୀ ପାଶୀ ଜାଣି ନ ଥିବାରୁ ଭିନ୍ନ ଦେଶୀୟ ଲୋକେ ରଜନୀପୁରୁଷରୂପେ ଉଜ୍ଜଳରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଗଲେ । ରଜନୀପୁ ପାଶୀ ଥିବା ହେଉଥିଲୁ ଦେଶୀୟ ଭାଷା ଅଧ୍ୟୁନ ପ୍ରତି କାହାରି ଆସ୍ତା ରହିଲା ନାହିଁ । ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ପ୍ରଜାହିତେଷୀ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ପଦିତ ଅର୍ଥଶତାବ୍ଦୀ ଗତ ହେଲା ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ବିଷୟରେ ବିଶେଷ ମନୋଯୋଗୀ ହୋଇଥିଲୁ; ମାତ୍ର ଦେଶୀୟ ଲୋକେ ମାତୃଭାଷା ରଚା ବିଷୟରେ ମନୋଯୋଗୀ ହେବା ୪୦ ବର୍ଷରୁ ଅଧିକ ନୁହେଁ । ଏଥିପାଇଁ ଭାରତ-ବର୍ଷର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଚିହ୍ନିତ ଜାତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ମାତୃଭାଷା ଅବନତ ହୋଇପଡ଼ିଥିଲା ।

ଗୋଟିଏ ପପଦଣ୍ଟକୁ ମାଟିଲେ ଦୁଷ୍ଟରଣୀର ଜଳର ଗାନ୍ଧୀଯୀ ଜଣାୟାଏ । ସେହିପରି ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରତଳିତ ସାମୟିକ ପରିକାର ବିଷୟ ଆଲୋଚନା କଲେ ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ମାତୃଭାଷା କିମ୍ବା ଅବସ୍ଥାରେ ଅଛି ସହଜରେ ଜଣାଯିବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ବଜାଦେଶରେ ମାସିକ ପବିକା ୩୦ ଶତ, ମାନ୍ଦ୍ରାଜରେ ୧୫୯ ଶତ,

ବୋସାଇରେ ୩୦୩ ଖଣ୍ଡ, ପଞ୍ଚାବରେ ୧୦୩ ଖଣ୍ଡ ସୁକ୍ତପ୍ରଦେଶରେ ୯୮ ଖଣ୍ଡ, ବିହାରରେ ୨୦ ଖଣ୍ଡ, ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶରେ ୧୫ ଖଣ୍ଡ, ଆସାମରେ ୪ ଖଣ୍ଡ, ଆଉ ଆପଣମାନେ ବିଶେଷ ମନୋଯୋଗୀ ହୋଇ ଶୁଣନ୍ତି, ଉଜ୍ଜଳରେ ଦୁଇଖଣ୍ଡ ମାତ୍ର ମାସିକ ପତ୍ରିକା ବିଦ୍ୟମାନ; ସେମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ମଧ୍ୟ ସେପରି ସୁକ୍ତଳ ନୁହଁ ।

ସରକାର ବାହାଦୁରଙ୍କ ବିଶେଷ ଅନୁଗ୍ରହ ବିଶେଷ ପହ ହେତୁରୁ ସକଳ ଜ୍ଞାନର ଆକର ପ୍ଲାନ ଇଂରେଜ-ଘଣା ଶିକ୍ଷାର ଦ୍ୱାର ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ସମ୍ମନରେ ଉନ୍ନତି । ତଢ୍କାର ଦଶନ ବିଜ୍ଞାନ ରସାୟନ ପ୍ରତ୍ତିତି ଉକାଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ସହଜରେ ଲାଭ କରିପାରୁ । ମଧ୍ୟ ଦେଶର ଜ୍ଞାନୋନ୍ନି ପକ୍ଷରେ ଏହା ବିଶେଷ ସହାୟ; କିନ୍ତୁ ଏହା ସମ୍ବାଧାରଣଙ୍କର ବୁଦ୍ଧିର ଗମ୍ୟ ହେବ ନାହିଁ । ଯେଉଁ କୃଷକ ଏବଂ ଶିଳ୍ପୀମାନେ ଦେଶର ମେରୁଦଣ୍ଡସ୍ଵରୂପ ଏବଂ ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ ବିଜ୍ଞାନସମ୍ବନ୍ଧରୂପେ ଶିକ୍ଷାଦେଇ ସେମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଉନ୍ନତି କରାଇବାକୁ ହେବ । ପୁଣି ଯେଉଁ ଜନମା ସମାଜ ଉପରେ ବାଲ୍ୟଶିକ୍ଷା ନିର୍ଭର କରେ, ସେମାନଙ୍କ ସକାଶେ ମାତୃଭ୍ରମାର ଉନ୍ନତି ଏବଂ ବଳଚର୍ଚ । ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ସହସ୍ର ବର୍ଷ ଚେଷ୍ଟାରେ ମଧ୍ୟ ବିଦେଶୀୟ ଭାଷା ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଗ୍ରହିତ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ବିଦେଶୀୟ ଭାଷା ଅବଳମ୍ବନରେ କୌଣସି ଜାତି ଉନ୍ନତି ଲାଭ କରିଅଛନ୍ତି, ଏଥୁର ପ୍ରମାଣାଭାବ । ଆମ୍ବେମାନେ ଏଠାରେ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଖାଇ ପାରୁ, ଲାଇବ୍ରେଇଆ ପ୍ରଦେଶର ମୁକ୍ତ ଦାସ ଜାତିମାନଙ୍କର ବଜାନ୍ତି ଏବଂ ଅଧୀନ ଭାଷା ଇଂରେଜ । ଶତବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ସେହି ଜାତି ସାଧାରଣ ଉନ୍ନତି ମାର୍ଗକୁ କିଞ୍ଚିତ୍ ହେଲେ ଅଗ୍ରସର ହୋଇଅଛନ୍ତି, ଏ କଥା ବୋଲିଯାଇ ନ ପାରେ । ଓେଲ୍ସ ଦେଶ-ବାସୀମାନେ ଏଥୁର ମର୍ମ ବିଶେଷରୂପେ ଅବଗତ ଅଛନ୍ତି । ଇଂରେଜ ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରତିବେଶୀ ଭାଷା ଏବଂ ସେହି ଭାଷା ସହିତ ନିଜ ଭାଷାର ଏଥୁର ମଧ୍ୟରେ ବୁଦ୍ଧିର ନିଜାନ୍ତି କରିଅଛନ୍ତି ।

ଆମେକ ଯୌଧାତ୍ରିକ୍ୟ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ମାତୃଭ୍ରମାର ରଷ୍ଟାପାଇଁ ସେମାନେ ପ୍ରାଣପରିଶ ଚେଷ୍ଟା କରୁଅଛନ୍ତି । ପରକାୟ ଭାଷା ଶିକ୍ଷା ଜଳିପରେ ଦୃଢ଼ିତ୍ତ ପତନବତ୍ର; ଅର୍ଥାତ୍ ଶିକ୍ଷାକାଶ ଦୃଢ଼ପୂରେ ଜ୍ଞାନ ଆବଶ ରହେ । ମାତୃଭ୍ରମା ଶିକ୍ଷା ଜଳ ଉପରେ ତୈଳବିନ୍ଦୁ ପତନବତ୍ର; ଅର୍ଥାତ୍ ଦେଶମଧ୍ୟରେ ସବ୍ସ ବିପ୍ରାର ଲାଭ କରେ । ଗୋଟିଏ ନିତାନ୍ତ ନିରାପଦ ଗାନ୍ଧିରଖା ପିଲା ଗୋରୁ ଶ୍ରଦ୍ଧିତେଇ ଗଛ ମୁଲରେ ବସି ଦୁଇପଦ ଘରବତ କିମ୍ବା ଉପେନ୍ଦ୍ରିୟ ଗୀତ ଗାଉଥାଏ । କେତେବିନ ଚେଷ୍ଟାରେ ସେ ମିଳିତନ କିମ୍ବା ସେକ୍ସପୀୟରଙ୍କ କବିତା ଆବୁଦ୍ଧି କରି ପାରିବ, ତାହା ଆପଣମାନେ ବିବରନା କରନ୍ତି ।

ଇଂରେଜ ବେଦରେ ଲିଖିତ ଅଛି; ଶିଶୁର ସମସ୍ତଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଭାଷା ନିରୂପଣ କରି ଦେଇଅଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତରେ ଦେଖାଯାଏ, ଜଳବାୟୁ ଏବଂ ମାନବ ପ୍ରକୃତିର ଉପଯୋଗୀ ଭାଷା ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର । ପୁରଣରେ ଲିଖିତ ଅଛି, ଭାଷା ବ୍ରାହ୍ମମୟୀ, ସେହି ଭାଷା ହେତୁରୁ ମାନବସମାଜ ଏକତ୍ର ଆବଶ ଥାଏ । ଏଥୁପାଇଁ ମାତୃଭ୍ରମା ଐନ୍ଦ୍ର୍ୟନ ଅନ୍ୟତମ ପୁଣ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ଅଟେ । ଏଥୁପାଇଁ ଅନ୍ତର୍ମତମ ଅବତାରସ୍ଵରୂପ ମହାମାତ୍ରା ରଜା ରାମମୋହନ ରାଧା କହି ଯାଇଅଛନ୍ତି—ଶିଶୁର ଧ୍ୟାନ, କର୍ତ୍ତବ୍ୟପାଳନ, ମାତୃଭ୍ରମାର ଉନ୍ନତି ସାଧନ ଚେଷ୍ଟା ପରମଧର୍ମ ଅଟେ । ଆର୍ଯ୍ୟ ପୌରଣିକ ତୈତିଶକୋଟି ଦେବତା କଳ୍ପନା କରିଅଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ସବ୍ସଶ୍ରେଷ୍ଠ ମହାଦେବୀ ଜନ୍ମଭୂମି ବିଷୟ ଉଲ୍ଲେଖ ମଧ୍ୟ କରିନାହାନ୍ତି । ୪୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ବଜକରି ଜନ୍ମଭୂମିକୁ ମହାଦେବସ୍ଵରୂପେ କଳ୍ପନା କରିଅଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ତାହାକେ ନିଶ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଉଜ୍ଜଳକରି ଅନ୍ତର୍ମତମାତ୍ରା ଜନ୍ମଭୂମିକୁ ମହାଦେବସ୍ଵରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଅଛନ୍ତି ।

ଆମ୍ବମାନଙ୍କର ପ୍ରତିବେଶୀ ଭାଷା ଆଜି ପୃଥିବୀ-ବିଶ୍ୱାତ । ତୁଳନାର ଆମ୍ବେମାନେ କେତେ ତଳେ

ପଡ଼ିଥିଲୁଁ । ୯୦'ଠେ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ବଜାରାର ଶତ ଅତ୍ୱିଶ୍ଵର ଅବସ୍ଥାରେ ଥିଲା । ଆଉ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କର ସହସ୍ରାଧିକ ବର୍ଷର ଗଠିତ ଶତ ଅପରିଚିତା ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା ।

ଯଦିତ ଶମମୋହନ ରାତ୍ରି ବଜାରାର ଶତ ଉତ୍ସତିକାରକ; କିନ୍ତୁ ଫୋଟ୍ ଉଚିତିକାରକ ଦୂର୍ଗରେ ନବାଗତ ସିଦ୍ଧିଅନ୍ୟମାନଙ୍କର ବଜାର ଶତ ଶିକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ପେରୁଁ ମହାନ୍ମାର ଖଣ୍ଡିଏ ଶତ ଉତ୍ସତିକାରକ ରତନା କରିଥିଲେ, ବୋଧନ୍ତିଏ ତାହାଙ୍କର ନାମ ମୃଖ୍ୟଶ୍ଵର ତକପଞ୍ଚାନନ, ସେ ଜଣେ ଉଚ୍ଚଳ ଶ୍ରେଣୀପୁଁ ଗ୍ରାହକଙ୍କ ଏବଂ ନିବାସ ଯାଜମାର । ଗୋପାଳ ଦାସ ବା ଗୋପାଳ ଶ୍ରୀଆ ନାମକ ଯାଜମାରନିବାସୀ ଜଣେ ଉଚ୍ଚଳ ଅର୍ଦ୍ଧ-ତତ୍ତ୍ଵାବ୍ଦୀ ପୂର୍ବେ ଅନେକ ଶୁଦ୍ଧିଏ ଆଦିଶ୍ଵର ସରୀର ରତନାକରି ବଜାରାସୀମାନଙ୍କୁ ଦେଇଥିଲେ ।

ଯଦିବା ବଜାର ଶୃଦ୍ଧିଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଉଣା ଅଧିକ ଶାତ ଶତ ସାନ ବଡ଼ କବି ଥିବେ, ୧୦'ଠେ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଜଣେ ହେଲେ ଦୁଇଧାତ୍ରୀ କବିତା ଲେଖିବା ଅନୁତତ ଲେଖକ ଜାଣେ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ପ୍ରାୟ ରୂପିତ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଗୋଟିଏ ଉଚ୍ଚଳ କରଣ କନ୍ୟା ମାଧ୍ୟମ ଦେଖା ଯେଉଁ ପଦଧାବଳୀ ଲେଖି ଯାଇଅଛନ୍ତି, ଉଚ୍ଚ ବୈଷ୍ଣବ ଗୋୟାମୀମାନେ ଅଦ୍ୟ-ବିଦ୍ୟ ଉଚ୍ଚଳପୂର୍ବକ ପାଠ କୁଅଛନ୍ତି ।

କ୍ରମାନନ୍ଦ ଭାରତ ପ୍ରାୟ ୩ ଶତ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଚକ୍ରକ ଅଞ୍ଚଳରେ ତାନିକ ଧର୍ମର ପ୍ରବୁରକ ଥିଲେ । ସେ ଅନେକ ସାବତ୍ରୋମିକ ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ ସ୍ଵକ୍ଷିବଳରେ ଜନ୍ମ କରିଥିବା କଥା ଚକ୍ରକ ଅଞ୍ଚଳରେ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି । ଯାହାଙ୍କ ପରିଚ୍ୟକ୍ତ ଚାନ୍ଦରେ ଅନେକବୁଦ୍ଧିଏ ଉଚ୍ଚଳ ଭାବ ଗଛୁ ବହୁବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଥିଲା, ଏ କଥା ଲେଖକଙ୍କୁ ଜଣା । ଆଉ ବର୍ତ୍ତମାନ ତାଙ୍କର ଧର୍ମମତା-ବଳୟୀ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଲେକ ଉଚ୍ଚ ଅଞ୍ଚଳରେ ଅଛନ୍ତି । ଏ ସବୁ କଥା କହିବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଏହି ଯେ, ପୂର୍ବେ

ଉଚ୍ଚଳବାସୀ ଜମ ମେଳମାନେ ମାତୃଭାବରେ ଉଚ୍ଚଳବାସୀମାନଙ୍କ ଭାବରେ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରହମାନ ଲେଖିଥିଲେ ଏବଂ ପ୍ରବୁର କରୁଥିଲେ । ଅନ୍ୟମାନେ କ ସେହିମାନଙ୍କ ବଣ୍ଣଧର !

ବଜାରାର ଅସୀମ ଉନ୍ନତିକାଳ ଅର୍ଦ୍ଦ ତୋରୀ ମଧ୍ୟରେ ଅଟେ । ଯଦିତ ମହାନ୍ମା ହିଣ୍ଡରନନ୍ଦ ବିଦ୍ୟାପାର ବଜାରାର ମୂଳ ଉନ୍ନତିକାଳ; କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କର ଭାବ ବିଦ୍ୟାକଳୟ ଏବଂ ଦୁଷ୍ଟକାଳୟ ମଧ୍ୟରେ ଆବଶ ଥିଲା । ବକ୍ଷିମତନ୍ତ୍ରଙ୍କ ଉପନ୍ୟାସ, ଅନବନ୍ଧୁଙ୍କ ନାଟକ ଏବଂ ଜଗଦ୍ବିଜ୍ଞାତ ରଷାନ୍ତନାଥଙ୍କ ସଙ୍ଗୀତ ସକାଶେ ବଜାରାର ହଠାତ୍ ଖାତି ଲୁଭ କରିଥିଲା । ଆଓଗ ଶିକ୍ଷିତ ବଜାରାସୀମାନେ ଥିବାଜୀ-ନେତ୍ରରେ ମାତୃଭାବକୁ ଦେଖୁଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ବଜାରେଣୀପୁଁ ଶିକ୍ଷିତା କୁଳଲକ୍ଷ୍ମୀ ଏବଂ କର୍ମକ୍ଲାନ୍ତ ଶିକ୍ଷିତ ବଜାରାସୀମାନଙ୍କ ହସ୍ତରେ ସବୁଦା ମାତୃଭାବର ମୁଦ୍ରକ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ଏବଂ ବର୍ତ୍ତମାନ ବଜାରେଣୀପୁଁ ରାଜା, ମହାରାଜା ସମସ୍ତ ଶ୍ରେଣୀର ଲେଖକ ମାତୃଭାବର ଉନ୍ନତିକଳ୍ପେ ବିଶେଷ ଯନ୍ତ୍ରିକ ଦେବାରୁ ଭାବା ଏତେହୁର ଉନ୍ନତି ଲୁଭ କରିଥିଲା । ଏଥକୁ ନିଃସ୍ମେଷ୍ଟରୁପେ ବୋଲିଯାଇପାରେ, ଜାତିସାଧାରଣ ମଧ୍ୟରେ ମାତୃଭାବା ପ୍ରବୁର କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ହେଲେ ଉପନ୍ୟାସ, ନାଟକ, ସଙ୍ଗୀତ ଏହି ତନିଶ୍ରେଣୀର ଗ୍ରହ ବହୁଳ ପ୍ରବୁର ଆବଶ୍ୟକ ।

ବଜାରାର ପ୍ରାୟ ୩୦' ୫୫ ମାସିକ ପ୍ରତିକାର ପ୍ରବୁର ଦେଖାଯାଏ । ଉପନ୍ୟାସମୂନ୍ଦ କୌଣସି ପଦ୍ମିକା ନାହିଁ । ସେହି ଉପନ୍ୟାସ ଟ୍ରଲେଉନରୁ ମାସିକ ପଦ୍ମିକା ହଜାରୀ ଏତେ ବଢ଼ିପଡ଼ିଥିଲା । ସମୟ ସମୟରେ ଲେକସାଧାରଣରେ ନାଟକ ବା ଉପନ୍ୟାସ ଅସୀମ ଶକ୍ତି ପ୍ରକାଶ କରିଥାଏ । ବଜାରେଣୀର ମାଲଦର୍ଶନ ନାଟକ ଏବଂ କୁଳନକୁଳସମୟ ନାଟକ

ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ କି ଅସୀମ ଉପକାର ସାଧନ କରି
ଯାଇଥିଲୁ, ତାହା ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକମଙ୍ଗେ ଅବଗତ
ଅଛନ୍ତି ।

ଆପଣମାନେ ତାନପୁର ସନ୍ଦ ଦେଖିଥିବେ ।
ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ପଞ୍ଚଲ ତାର ହୀନଙ୍କୁନ କରୁଥାଏ ।
ଗୋଟିଏ ଲୌହ ତାର ଆସି ମ୍ୟାଉଁ ଶବ୍ଦ କଲେ
କେତେ ସୁମଧୁର ଶବ୍ଦ ବାହାରିପଡ଼େ । ଭାରତବର୍ଷର
ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକ ଦୁଦ୍ଦୁରେ ଜନ୍ମଦୂମି ପ୍ରତି
ଉଚ୍ଛ୍ଵ ବିରାଜିତ । ମାତ୍ର ସମସ୍ତେ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଥିଲେ !
ଉପନ୍ୟାସକାର ଗୋଟିଏ ଶିକ୍ଷ ଦେଖାଇ ଉକାରଣ
କଲେ “ବନ୍ଦେ ମାତରଙ୍ଗ” ; ହିମାଳପୁରୁ କୁମାରିକା
ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏକଭାନ ଉଠିଲା “ବନ୍ଦେ ମାତରମ୍” ଅଙ୍କଳ
ଟମ୍ସ୍ କେବିନ ଉପନ୍ୟାସ ପାଠ କରି ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ
ଆମେରିକାବାସୀ ଦାସ ବ୍ୟବସାୟ ବିପରେ ଜୀବନ
ଦାନ ନିମନ୍ତେ ରଣକ୍ଷେତ୍ରକୁ ଧାବିତ ହୋଇଥିଲେ ।

ଥୋକେ ଲୋକ ମନରେ କରନ୍ତି, ଇଂରୀଜ ଶିକ୍ଷା
ପ୍ରଭାବରୁ ଉପନ୍ୟାସ ନାମ ଜାଣିଲୁଁ ; କିନ୍ତୁ ନିଶ୍ଚିପ୍ତ କଥା,
ଉପନ୍ୟାସ, ନାଟକ, ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ରର ଉପର୍ଯ୍ୟାନ
ଘରତବର୍ଷ ଅଟେ । ଦର୍ଶନ କିମ୍ବା ନାଟକ ବିଷୟରେ
ସଦିତ କାହାର କିଛି ବକ୍ତ୍ଵା ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ତୃତୀୟପେ
ବୋଲିଯାଇପାରେ, ବହୁ ସହସ୍ର ବର୍ଷ ପୁଣେ ରଚିତ
ବେଦରେ ଲିଖିତ ନଚିକେତା ଉପାଖ୍ୟାନ କିମ୍ବା ଇନ୍ଦ୍ର
ବରୁଣ ସଂବାଦକୁ ବୈଦିକ ଉପନ୍ୟାସ ବୋଲିଯାଇ
ପାରେ । ଏଥରେ ଯଦି କାହାର କିଛି ଆପତ୍ତି ଥାଏ,
ତେବେ ସବସାଧାରଣରେ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରଚୁର ନିମନ୍ତେ
ଉଗବାନ ବେଦବ୍ୟାସ ଅଷ୍ଟାଦଶ ପୂରଣ ବା ଉପନ୍ୟାସ
ରଚନା କରିଅଛନ୍ତି । ଏହି ପୌରଣୀକ ବାକ୍ୟ
ଅସ୍ମୀକାର ନରବା କାହାର ଆୟୁର ନାହିଁ । ସମସ୍ତ
ପୂରଣ ରଚନା କରି ମହାତ୍ମାର ପରିଶିଳ୍ପରେ ସ୍ଵପ୍ନଂ
ଉଗବାନ ବେଦବ୍ୟାସ ଛଣ୍ଡରଙ୍କଠାରେ ଷମାପ୍ତାର୍ଥିନା
କରିଅଛନ୍ତି—

ରୂପ° ରୂପବିବଜ୍ଞତସ୍ୟ ଭବତୋ ଧାନେନ ଯଦ୍ବକ୍ଷ୍ମିତ°
 ମୁତ୍ୟାନିବଚନମୟ ତାଣିଲ ଗୁରେ ଦୁଶ୍କୃତ° ଯନ୍ମୟା,
 ବ୍ୟାପିତ୍ରଞ୍ଚ ବିନାଶିତ° ଭଗବଂତା ଯତ୍ରୀର୍ଥ୍ୟାସାଦିନ
 କ୍ଷମତବ୍ୟଂ ଜଗନ୍ନାଶ ତଦ୍ବିକଳତା ଦୋଷମୟ° ମତକତ° ।

କେହି ବା ମନରେ କରିବେ, ମୁଁ ଦୁଇଖଣ୍ଡ
ସାମାନ୍ୟ ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖିଅଛୁ ଠବାଳି ଉପନ୍ୟାସର
ଏତେ ପ୍ରଶଂସା କଲି; କିନ୍ତୁ ମୋ ନିଜ ପକ୍ଷର
କୌପିଧୂର ଏହି ଯେ, ଗୋଟିଏ ନିବିଡ଼ ଜଙ୍ଗଳରେ
ବାଟ ନ ଥିଲେ କୁଳିତ୍ରେଣୀର ଲେକ ଜଙ୍ଗଳ କାଟି
ବାଟର ପୁଞ୍ଚ କରିଦେଲୁ ଉତ୍ତରେ ଜୀନବନ୍ତ ଇଞ୍ଜିନୀ-
ପୁରମାନେ ଅସି ସୁନ୍ଦର ସତ୍ତକ ପ୍ରମୁଦି କରିଥାନ୍ତି ।
ଅତିପର ଶିକ୍ଷିତ ଲେକମାନେ ଭଲ ଉପନ୍ୟାସ
ଲେଖିବେ, ସେଥିପାଇଁ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ପୁଞ୍ଚ କରିଯାଉଛୁ ।

ମହାରଜା ବାମଡ଼ା, ମହାରଜା ଘୋନପୁର,
ମହାରଜା ଚିକଟି, ମହାରଜା ଧରକୋଟ, ମହାରଜା
ସୁରଙ୍ଗ, ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡି ରଜବଂଶ, ଟିକ୍କାଲୀର
କୁମାର, ତାଳରେ, ବଡ଼ଖେମୁଣ୍ଡି ରଜେଶୁର
ମହୋଦୟଶାଖା ଯେ ସ୍ଥଳରେ ନିତକ କାବ୍ୟକାର,
ନାଟକ ଲେଖକ, ସଙ୍ଗୀତକ୍ରମ ଏବଂ ଗ୍ରହକଞ୍ଜିକ୍
ଉତ୍ସାହଦାତାରୁପେ ଆବିଭୂତ ହୋଇଅଛନ୍ତି, ସେ
ସ୍ଥଳରେ ଅଚର ଉବିଷ୍ୟକ ମନ୍ତ୍ରରେ ଉଚ୍ଛଳପ୍ରାୟ
ଉନ୍ନତି ଲାଭ କରିବ, ଧିଃଦୟେହ ରୂପେ ବୋଲିଯାଇ-
ପାରେ । ଦେଶୀୟ ଭାଷାର ଉନ୍ନତି ଦେଶପତିମାନଙ୍କ
ପ୍ରତି ସମ୍ମତ ନିର୍ଦ୍ଦର୍ଶକ କରେ । ଭାରତର ବିନମାଦିତ୍ୟ
ଦ୍ରୋକ, ଦିଦେଶରେ ଏଳିଜାବେଥ, ମହାରଜା ଜର୍ଜ ବା
ଉଚ୍ଛଳପୁମ ଦ୍ରମାଶ୍ଵଳ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଁ ମାତୃଭାଷାରେ ସହସା ଉନ୍ନତିର ଅନ୍ତରୂପୀ
ସମୟରେ କଥା କେତୋଟି କହିବାକୁ ଇଚ୍ଛାକରେ ।
ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟ କେତେ ତପସ୍ୟାବଳରେ ବାଜଗାଜେଣ୍ଟରଙ୍କର
ପ୍ରଧାନ ପ୍ରତିନିଧି ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟରେ ପଦାର୍ଥା କରିଥିଲେ ।

ସେ ସମୟରେ କୋଟି ଉଜ୍ଜଳବାସୀ ବନ୍ଦ ଆଶା ଓ ଅକାଞ୍ଚଣା ହୃଦୟରେ ପୋଷଣ କରି ପ୍ରତ୍ଯାଷାମୂର୍ତ୍ତି ନୟନରେ ରୁହିଁ ବସିଥିଲେ । ମହାମହିମ ଏପରି ଗୋଟିଏ ବର ଦେଇପିବେ, ଯଦ୍ବାର ଉଜ୍ଜଳର ସମସ୍ତ ଦୁଃଖ ଦୁର୍ଦଶା ଦୂର ହେବ । ସେ ବର କଣ ନା, ଶ୍ରିନ୍ଦିନୀ ଉଜ୍ଜଳକୁ ଏକଷ କରିବା । ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟବଣତଃ ଆମ୍ବମାନକର କେଉଁ ମହାପାପରୁ କେଜାଣି ଆପାତତଃ ସେ ଆଶା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଉଜ୍ଜଳବାସୀ ଚିରକାଳ ରାଜତରକ, ରାଜ୍ୟଶୁରଙ୍କୁ ମହିଳାଦେବତା ତୁଳନା କରନ୍ତି । ସେହି ଦେବତାଙ୍କଠାରୁ ବର ସହଜଳଭ୍ୟ ନୁହେଁ । ଧର୍ମକାଳ ତପସ୍ୟା, ସାଧନା, ଧାରଣା ଆବଶ୍ୟକ । ଆଜଠାରୁ ଉଜ୍ଜଳବାସୀ ପୁରୁଷୋଦୀନମେ ପ୍ରତିକିମ୍ବୁତ ଆପଣା ଦୁର୍ଦଶା ମୋରନ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରାର୍ଥନା ଜଣାଇଲେ ନିଶ୍ଚଯ ଦିନେ ମହାମହିମଙ୍କ ବ୍ରିଟନ୍‌ପୁରୁଷ ସିଂହାସନ ଟଳିଯିବ । ଅବଶ୍ୟ ଆଶା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ସବସାଧାରଣଙ୍କଠାରେ ମୋର ଗୋଟିଏ ଶ୍ରୀ ନିବେଦନ । ସମ୍ପ୍ରତି ଶରସ୍ଵାର୍ଥୀ ସିଂହଭୂମର ଅଧିକାରୀମାନେ ମାତୃଭୂତା ହରାଇ ଧର୍ମକାଳ ଯାବର କଷ୍ଟ ଘୋଗ କରୁଥିଲୁଛନ୍ତି । ଆପନ୍ତି ଆମ୍ବମାନେ ସେହି ବିଜ୍ଞନ ଭ୍ରାତାମାନଙ୍କୁ କୋଳକୁ ନେବା ସକାଶେ ଯହି କରିବା । ଗୋଟିଏ ଶ୍ରୀ ଉଜ୍ଜଳ ମୋ ହୃଦୟରେ ଉଦ୍‌ଦିତ ହେଉଥିଲା । କେତେ ଜଣ ଦେଶିଛିତେଣି ଶିକ୍ଷିତ ସୁବକ କେତେକ ହଜାର ଉଜ୍ଜଳୀୟଙ୍କ ସ୍ଵରତ୍ନ ପ୍ରତିଶ କରି ସରକାର ବାହାଦୁରଙ୍କ ଠାକୁ ପଠାଉନ୍ତି ।

ଦେବତାଙ୍କ ଆଦିଭାବ ବ୍ୟର୍ଥ ହୁଏ ନାହିଁ । ଦରବାର ସମୟରେ ହୃଦୟ କବି ସ୍ଵଦେଶବନ୍ଧୁଙ୍କ ମାତୃଭୂତାର ଉଜ୍ଜଳିକାମୀ ବାମଣ୍ଡା ଏବଂ ସୋନପୁର ରଜ୍ୟର ଅଧ୍ୟପତିମାନେ ଏହି କଟକଙ୍କୁ ଶ୍ଵରୁଗମନ ପୂର୍ବକ ଏହି

ସଂହିତ୍ୟ ସମାଜକୁ ସାହାଯ୍ୟ ଦାନ କରିଥିବା ହେଉଥିବା ସମାଜ ଉତ୍ସାହିତ ହୋଇଛନ୍ତି । ସମୟରେ ସଫଳକାମ ହେବେ, ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ଉଜ୍ଜଳ ଭାଷାର ଅବନନ୍ତିର କାରଣ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ । ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ହେଉଥିବା ଲେଖକମାନେ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଅଷ୍ଟମ । ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତପ୍ରକଳରେ ଗୋଟିଏ କଥା କହିପାରେ—ଉଜ୍ଜଳରେ ଶଣ୍ଟି ଭଲ ଅଭିଧାନର ନିତାନ୍ତ ଅଭାବ । ପାରଳାଶିମୁଣ୍ଡିନବାସୀ ଭାଷାତ୍ତ୍ଵବିଦ୍ରୁତ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ ସୁଗାନ୍ଦବ୍ୟାପୀ ପରିଶ୍ରମ ସ୍ଵୀକାର ପୃଷ୍ଠକ ଶଣ୍ଟି ଉଜ୍ଜଳ ଅଭିଧାନ ପ୍ରଣୟନ କରି ପ୍ରକାଶ ନିମନ୍ତେ ଶାତବର୍ଷ କାଳ ଦ୍ୱାରେ ଦ୍ୱାରର ବୁଲି ଅନ୍ତରକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ । ସେହି ପୁସ୍ତକ ଗ୍ରୁପା ହେଲେ ଶଣ୍ଟି ଏ ଶଣ୍ଟି ଏଥୁ କରିବା ସକାଶେ ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ତିନି ଶତ ଲୋକ ତାହାଙ୍କୁ ପରି ଲେଖିଥିଲେ । ବଙ୍ଗଦେଶର ପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶକ ସମିତି ପରି ଉଜ୍ଜଳରେ କେବି ବ୍ୟବସାୟୀ ଦଳ ଏହି ଅଭିଧାନ ପ୍ରକାଶକରିଥିଲେ, ଦୁଇ ତିନି ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ତରତଃ ଦୁଇ ହଜାର ଟଙ୍କା ଲାଭ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇଥାନ୍ତେ ବୋଲି ମୁଁ ବିଶ୍ୱାସ କରେଁ । ଦିଣ୍ୟପୁରତଃ ଏ ଦେଶର ଧନବନ୍ଧୁମାନେ ପୁସ୍ତକ କଣିକାକୁ ଅନିଜ୍ଞକୁ ଏବଂ ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକେ ଅର୍ଥାତ୍ବବୁ ମୂଳବାନ୍ ପୁସ୍ତକ କଣିକାକୁ ଅଷ୍ଟମ । ଏହି ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗ ନିବାରଣ ନିମନ୍ତେ ମୁଁ ବଙ୍ଗବାସୀ ପରିକାର କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରେଁ । ବଙ୍ଗବାସୀ ୪୮ ଟଙ୍କା ମୂଲ୍ୟର ଉଜ୍ଜଳ ପ୍ରତିକମାନ ଆଠ ଅଣାରେ ବିଷୟ କରିବାରୁ ଦରେ ଘରେ ପୁସ୍ତକ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଗଲା । ଏହି ଉପାୟରେ ବଙ୍ଗବାସୀ ପରିକା ୧୧୫ ଟଙ୍କା ମୂଳଧନରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ୧୦ । ୧୧ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କାର ଅଧିନାଶ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି । ଉପାୟ ଏହିକି, ଇଞ୍ଜିନ୍ ପ୍ରେସରେ ଏକାବେଳକେ କୋଡ଼ିଏ ହଜାର ଶଣ୍ଟି ବନ୍ଦ ଗ୍ରୁପା କରିଦେଲେ; ପ୍ରତି ଶଣ୍ଟି ବହିରେ ଛଅ ଅଣା ଶକ୍ତି ପଡ଼େ ।

ନିଜର ଦୁଇଅଣା ଲଭ ରହିଥାଏ । ବର୍ଷକ ମଧ୍ୟରେ କୋଡ଼ିଏ ହଜାର ଦୁଇଅଣା ଲଭ ପାଆନ୍ତି । ସେହିପରି ଗ୍ରହ ଉଚ୍ଚଳ-ଗ୍ରହକାର ଏକ ହଜାର ଛୁପା କଲେ ଖଣ୍ଡପ୍ରତି ତିନି ଟଙ୍କା ଖରଚ ପଡ଼େ । ତୁଳନକାର ଆପଣା ପାଇଁ ଲଭ ଦୁଇ ଟଙ୍କା ବସାଇ ଦିଅନ୍ତି । ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କା ମୂଲ୍ୟର ବହି କିଏ କଣ୍ଠୁ ଛି ? ଖୁବ୍ ଉପମ୍ୟବାନ୍ ଗ୍ରହକାରଙ୍କ ପୁସ୍ତକ ସୁଗାନ୍ଧପରେ ପ୍ରେସ-ମୁଖ ଦେଖି-ପାଇର । ମୁଁ ଆଣା ଏବଂ ପ୍ରାର୍ଥନା କରେଁ, ଏହି ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ ଏ ବିଷୟରେ କିଞ୍ଚିତ ଆଲୋଚନା କରିବେ ।

ଉଚ୍ଚଳ ଘଷାର ଅବନନ୍ତର ଅନ୍ୟ ତମ ଅନ୍ତରୟ, ରାଜ୍ୟଶୂରଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହର ଅଭାବ । ବଙ୍ଗଦେଶର ଅନେକ ଗ୍ରହକାରଙ୍କ ଉତ୍ସାହ ଦେବା ନିମନ୍ତେ ରାଜ୍ୟରକାର ସେମାନଙ୍କ ଉଚିତ ପୁସ୍ତକ ହୃଦୟ କରି ସାଧାରଣରେ ବିତରଣ କରି ଦିଅନ୍ତି । କେତେକ ଦରିଦ୍ର ଗ୍ରହକ'ର ବୃତ୍ତି ଲଭ କରୁଥିବାର ଶୁଣିଅଛୁଁ । କିନ୍ତୁ ଉଚ୍ଚଳରେ ତାହାର ଏକାନ୍ତ ଅଭାବ । ମୁଁ ପୂର୍ବେ କହିଅଛି, ରାଜ୍ୟଶୂରଙ୍କ ସୁଦୃଢ଼ି ବିନା କୌଣସି ଦେଶର ଘଷା ଉନ୍ନତ ଲଭ କରିନାହିଁ । ହେଲେ, ଗୋଟିଏ ବିଷୟ ପ୍ରକାଶ ନ କଲେ ମୋ ପକ୍ଷରେ କୃତଢ୍ରୁତା ହେବ । ୪୫ ବର୍ଷ ପର୍ବରେ ମୁଁ କେତେ ଖଣ୍ଡ ସାମାନ୍ୟ ସ୍କୁଲ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ରଚନା କରି ସରକାର ବାହାଦୁରଙ୍କଠାରୁ ହଜାରେ ଟଙ୍କା ପୁରସ୍କାର ପାଇଥିଲା । ବାବୁ ଜଗନ୍ନାଥ ରାଓ ଦୁଇ ସହସ୍ର ଟଙ୍କା ପାଇଥିବାର ମୁଁ ଶୁଣିଅଛୁଁ । ପ୍ରାତିଷ୍ଠାରଣୀୟ ରେତେନ୍ଥା ସାହେବ ଏବଂ କରିବର ରାଧାନାଥ ରାୟ ଆମ୍ବମାନଙ୍କର ପୃଷ୍ଠାପାତ୍ର ଥିଲେ । ମୁଁ ବୋଧକରେଁ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଉଚ୍ଚଳର ଦରିଦ୍ର ଗ୍ରହକର୍ତ୍ତାମାନଙ୍କ ବିଷୟ କେହି ଗର୍ଭମେଣଙ୍କୁ ଜଣାଇଲେ ଉଚ୍ଚଳବାସୀ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ପାରନ୍ତେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ବଙ୍ଗଦେଶରେ ଅନେକ ମାତୃଘଷା-ଉନ୍ନତି-କାମୀ ମହାମ୍ବା ବଙ୍ଗବାସୀ

ଲାଟ୍ସାହେବଙ୍କ ଦରବାରରେ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଭାଗରେ ପ୍ରଧାନ କର୍ମଚାରୁଙ୍କେ ନିୟମିତ ଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କର ଯହ ଓ ଅନୁରୋଧରେ ବଙ୍ଗଦେଶର ଗ୍ରହକର୍ତ୍ତାମାନେ ସାହାୟ୍ୟପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ନୂତନ ନୂତନ ଗ୍ରହ ରଚନା ବିଷୟରେ ମନୋଯୋଗୀ ହୋଇ-ଅଛନ୍ତି । ମୁଁ ଆଣା କରେଁ, ଉଚ୍ଚଳବାସୀ ଦରିଦ୍ର ଗ୍ରହକାରମାନେ ଦିନେ ସେହିପରି ମହାରାଜ-ପ୍ରସାଦ ଭୋଗ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବେ ।

ସଭାପୁ ମହାଶୟ ଗଣ, ମୁଁ କର୍କଣ୍ଠ ଭାଷାରେ ଅସୁଧର ବାକ୍ୟରେ ଆପଣମାନଙ୍କୁ ଅନେକ କଷ୍ଟ ଦେଲା । ସମ୍ପ୍ରତି ମୁଁ ଗୋଟିଏ ସୁମଧୁର ବୈଦିକ ମନ୍ତ୍ର ଉଲ୍ଲେଖ କରିବ । ଆପଣମାନେ ଅନୁଗ୍ରହ ପୂର୍ବକ ଦୁଇ ମନ୍ତ୍ରିକ୍ ସକାଶେ ହୃଦୟ ମଧ୍ୟରେ ପରମବ୍ରହ୍ମଙ୍କୁ ଧ୍ୟାନ କରନ୍ତୁ ।

ସ୍ଵର୍ଗ

ଓଁ ଯାଂ ମେଧାଂ ଦେବଗଣାଃ ପିତରଶ୍ଚ ଉପାସତେ ।
ତୟା ମାମଦ୍ୟ ମେଧାଙ୍ଗଂ କୁରୁ ସାହା ॥

ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନକୁ ଦେବତାମାନେ ଓ ପିତୃଗଣ ଉପାସନା କରିଥାନ୍ତି, ହେ ପରମେଶ୍ୱର ! ସେହି ଜ୍ଞାନ-ଦାତା ଆମ ଉଚ୍ଚଳବାସୀଙ୍କୁ ଜ୍ଞାନବାନ କର ।

ଓଁ ଶାନ୍ତିଃ ଶାନ୍ତିଃ ଶାନ୍ତିଃ । ହରି ଓଁ ।

(ତା ୭ । ୧ । ୧୯୯ ଉ. ସା. ସମାଜର

ବାର୍ଷିକ ଉତ୍ସବକୁ ପ୍ରେରିତ)

ଉଚ୍ଚଳ ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରାଣପ୍ରତିଷ୍ଠା

(ପ୍ରତିବାଦ)

ଗତ ସଂଖ୍ୟା ଉଚ୍ଚଳ-ସାହିତ୍ୟରେ ବାବୁ କୃଷ୍ଣପ୍ରସାଦ ଚୌଥୁଷ୍ମା ମହାଶୟ ଶୀର୍ଷକିତ ପ୍ରବନ୍ଧଟି ପ୍ରକାଶ କରି ଅଛନ୍ତି । ଯେ ସେ ଲୋକଙ୍କ ଲିଖିତ ପ୍ରବନ୍ଧ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର

କଥା—ମାତ୍ର ଚୌଧୁରୀ ମହାଶୟ ସାହିତ୍ୟଫଳରେ ଜଣେ ସୁପରିଚିତ—ଦିଶେଷରେ ଏହି ସାହିତ୍ୟ ପତ୍ରକାର ପ୍ରାଥମିକ ପରିଚ୍ୟକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନଂତମ ଥିଲେ । ଏପରି ପ୍ଲଳରେ ତାଙ୍କର ଦୋଷାଗ୍ରିତ ମତକୁ ନିର୍ବିବାଦରେ ସାହିତ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ଲାନ ଦେବାର ଉପସୁକୁଡ଼ା ନିଶ୍ଚଯ କେହି ଅନୁମୋଦନ କରିବେ ନାହିଁ ।

ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବରେ ଚୌଧୁରୀ ମହାଶୟ ମୋହର ସୁପରିଚିତ ବନ୍ଦୁ, ପୁଣି ସେ ଜଣେ ସଦାଶୟ ଜନା ବହୁଦର୍ଶୀ ଲୋକ ବୋଲି ମୋହର ଧାରଣା । ଏପରି ପ୍ଲଳରେ ତାଙ୍କ ମତର ପ୍ରତିବାଦ କରିବାକୁ ଗଲେ; ସହଜରେ ମନ ମଧ୍ୟରେ କେମନ୍ତ ଗୋଟାଏ ଲଙ୍ଘା ସମ୍ବଲିତ ସଙ୍କୋଚ ଉପଗ୍ରହ ହେବା ନିତାନ୍ତ ସ୍ଵାଭାବିକ; ମାତ୍ର ନ୍ୟାୟ ଏବଂ ସତ୍ୟର ଅନୁରୋଧ କୌଣସି ପ୍ରକାର ପ୍ରତିବନ୍ଦକ ଗ୍ରାହ୍ୟ ନ କରି ପ୍ରବଳରୁପେ ଅଗ୍ରପର ହେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ ।

ପ୍ରତିବାଦ ପ୍ଲଳରେ ବିବିଧ ପ୍ରକାର ପ୍ରମାଣ ପ୍ରୟୋଗ ବା ନାନା ଯୁକ୍ତିର ଅବତାରଣା ଦାର ପ୍ରବଳର କଳେବର ବଢ଼ାଇବା ବିଷୟରେ ଆନ୍ତମାନଙ୍କ ସାମର୍ଥ୍ୟ ବା ସମୟର ଅଭାବ । ଅଛି ସ୍ଵତ୍ୟପରେ ଅଛି ସରଳ ଭାବରେ ଆନ୍ତମାନଙ୍କ ବକ୍ତ୍ଵବ୍ୟ ବିଷୟ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଁ ।

ଆନ୍ତମାନଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିବା ପୂର୍ବେ ଗୋଟିଏ ଅଛି ପୁରାଚନ ନୈଯୁଗୀକ ଆନ୍ୟାଯୀକ ପ୍ରକାଶ କରୁଅଛୁଁ ।

ଦିନେ ଥୋକେ ଅଛି ହାତ୍ତ ଦେଖିବାକୁ ଯାଇଥିଲେ । ହାତ୍ତର ପୂର୍ବ ଆକାର ଅବଶ୍ୟ ଦେଖିବାର ତ ସେମାନଙ୍କର ଶକ୍ତି ନାହିଁ, ହାତରେ ଅଣ୍ଟାଳି ଅଣ୍ଟାଳ ହାତ୍ତର ଆକାର ଦେଖି ଆସିଥିଲେ ।

ଅନ୍ୟତଃ ଏକତ ବସି ହାତ୍ତର ଆକାର ପ୍ରକାର ବିଷୟ ବଞ୍ଚିନା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଯେଉଁ ଲୋକ ଲଞ୍ଜ ଶେଷଭାଗ ଦେଖିଥିଲା, ସେ କହିଲା, ହାତ୍ତଟା ଛାଞ୍ଚିଣି ପର । ଲଞ୍ଜ ଗୋଟାକ ଯେଉଁ ଲୋକ ଅଣ୍ଟାଳ ଦେଖିଥିଲା, ସେ କହିଲା ନାହିଁ, ହାତ୍ତଟା ଗୋଟାଏ ମୋଟା ଠେଙ୍ଗା ପର । ଲମ୍ବା କାନ ଦେଖିଥିବା ଲୋକ କହିଲା, ନିଶ୍ଚଯ ନୁହେ, ମୁଁ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଧର୍ମା ଧରି କହିପାରେ, ହାତ୍ତ ଠିକ୍ କୁଳ ପର ରଚ୍ୟାଦି ।

ଚୌଧୁରୀ ମହାଶୟ ଆପଣା ଦେଶ ସମ୍ବଲରେ ଯାହା ଅବଗତ ଅଛନ୍ତି, କହନ୍ତି; ମାତ୍ର ମୁଁ ଚିରକିଷାଟଣାକିମା, ବହୁଳ ବିଜନବିପିନସଙ୍କୁଳା, ଶସ୍ୟସନ୍ଧାର ଶ୍ୟାମଳା, ସନ୍ତତ ମିଛୁ ସଳଳ ପଦବିଧୋତା ମୋ ମାତ୍ରଭୂମିର ଯେଉଁ ଆକାର ଦେଖିଅଛି, ଏହାର ଅବସ୍ଥା ସମ୍ବଲରେ ଯାହା ଯତ୍କିନ୍ତାକୁ ଜାଣେ, ତେତିକି ବଞ୍ଚିନ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛି ।

ଚୌଧୁରୀ ମହାଶୟ ବୋଲନ୍ତି—“ଉଜ୍ଜଳଭୂମି ଅନୁଦ୍ବର ଦେଶ ।”

ନିଶ୍ଚଯ ନୁହେ - ମେଦିନୀପୁର ସୁନ୍ଦରବନର ହାଲ ଆବାଶ ଗଜା ଏବଂ ପଦ୍ମାର ଉପକୁଳ ପ୍ରଦେଶକୁ ଛୁଟି ପଣ୍ଡିମରେ ଦାରଭକାଠାରୁ ପଞ୍ଚାବ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—ଦର୍ଶିଣରେ ଆସେବୁବଳ ରମେଶ୍ୱର ଉଦ୍‌ବରତା ଗୁଣରେ ଉଜ୍ଜଳ ସହିତ ଉପମାସ୍ତଳ ଅଧିକାର କରିବାକୁ ଯୋଗ୍ୟ, ଏପରି କୌଣସି ପ୍ରଦେଶର ନାମ ଚୌଧୁରୀ ମହାଶୟ ଉଲ୍ଲେଖ କରି ପାରିବେ କି ? ଉଜ୍ଜଳର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶର କଥା ଥାଉ, ଏହି ଶ୍ରୀ ବାଲେଶ୍ୱର କଥା ଧରନ୍ତ । ଏହା ଦେଶମାତ୍ରକା ଭୂମି ଅଭାବରୁ ବରଷ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶ ଭୂମିଠାରୁ ଅପେକ୍ଷାକୁଚ ଅନୁଦ୍ବର । ମରିଷ୍ୟ ଦୀପ, କୋଚିନ୍, କଙ୍କ, କଲମ୍ବୋ, ଲକ୍ଷାଦୀପ, ଗୋଦାବାଣୀ ଜିଲ୍ଲାର କେତେକ ଅଂଶ ଆହାର ପାଇଁ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାର ମୁଖ୍ୟାପେଷୀ । କୌଣସି ଅନୁଦ୍ବର

କିନ୍ତୁ ବର୍ଷକ ଚଲିବା ଭଲ ଖୋରାକ ଦରେ ରଖି ଏତେଗୁଡ଼ାଏ କିନ୍ତୁ ପୋଷିପାରେ କି ? ତୌଧୂଶ ମହାଶୟ ଫଠାଟିଥିଲେ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଥରେ ବାଲେଶ୍ଵରକୁ ଆସିଥିଲେ, ଲଙ୍କା, ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ଦର୍ଶଣ ପ୍ରଦେଶ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦୀପର ବୋଇଛମାନ ଆମି ବୁଡ଼ାବଳଙ୍ଗ ନଞ୍ଜଳକୁ କିପରି ଗୋଡ଼ାଇ ପକାଇ ଅଢ଼ିଶ୍ୟ କରି ରଖିଥାନ୍ତି, ଆମ୍ବେମାନେ ଦେଖାଇ ଥାନ୍ତି । କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ କୌଣସି ଗୋଟିଏ ବର୍ଷରେ ବାଲେଶ୍ଵର ଛୟାନବେ ଲକ୍ଷ ମହାଶ ରୁଦ୍ଧିଲ ବାହାର ଲୋକଙ୍କୁ ବିକିଥିବାର ଆମ୍ବେମାନେ ହିସାବ ଶୁଣିଥିଲୁଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ତୌଧୂଶ ମହାଶୟ ବାଲେଶ୍ଵର ମାଖବାଟେ ରେଲରେ ଯିବା ସମୟରେ ଷ୍ଟେସନ ଦୁଇପାଇଁରେ ପଦ୍ଧତ ପ୍ରମାଣ ରୁଦ୍ଧିଲର ବସ୍ତା ଗଢା ଥିବାର ଦେଖି ପାରିବେ । (ଅବଶ୍ୟ ରୁଦ୍ଧିଲ ମୌସମ ସମୟରେ)

ଆମ୍ବେମାନେ ଯେତେଦୂର ଅବଗତ ଅଛୁଁ, ସାହସ କରି କହିପାରୁଁ, ଉଷ୍ଣର ବୋଲି ଗୋଟାଏ ଜିଲ୍ଲାରେ କୌଣସି ହୁାନରେ ଭୂମି ପଢ଼ିଛନ୍ତି ନାହିଁ । ଉଛଳ ଗଢ଼ିଜାତ ଭୂମିମାନ କିପରି ଉବ୍ଦର, କି ପ୍ରକାର ଶୟ-ପ୍ରସ୍ତୁ, ତୌଧୂଶ ମହାଶୟ ବାମଣ୍ଟା ଅଞ୍ଚଳରୁ ଅଢ଼େଇ ସେରିଆ ସାଲଗମ ଓ ଦଶସେରିଆ ଫୁଲକୋବି ଅଣାଇ ଦେଖି ପାରନ୍ତି ।

୨ । ତୌଧୂଶ ମହାଶୟଙ୍କ ଉକ୍ତ—

‘ଏହାର ଅଧିକାଂଶ ଘୋର ବନାକ୍ଷର୍ତ୍ତ’ । ତୌଧୂଶ ମହାଶୟ ଯେ ଭାବରେ ଏ ବିଷୟ ବୋଲନ୍ତି; ମାତ୍ର ଆମ୍ବେମାନଙ୍କ ବିବେଚନାରେ ଏଇଠା ଉଛଳର ପରମ ସୌଭାଗ୍ୟ—ପ୍ରଭୁଙ୍କର ଅପାର କରୁଣା । ବହୁଲକ୍ଷ ଟଙ୍କାର ମହାମୂଲ୍ୟ କାଷ୍ଟ ଏବଂ ବିଶିଧ ପ୍ରକାର ମହାମୂଲ୍ୟ ଖଣ୍ଡିତ ଦ୍ରବ୍ୟ ଏହା ମଧ୍ୟରେ ନିହିତ ରହିଛି । ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ, ନିବୋଧ ଆମ୍ବେମାନେ ସେଥିର ଫଳଦ୍ରୋଗରୁ ବଞ୍ଚିଛନ୍ତି; ଅନ୍ୟ ଲୋକେ

ଆମ୍ବେମାନଙ୍କ ଆମି ଅଗରେ ମୁଣି ପୃଷ୍ଠର ଟକା ଦେନେ ଯାଉଛନ୍ତି । ଅବଶ୍ୟ ମାତୃ ଅଞ୍ଚଳରେ ବରାଧନ ଦିନେ ହେଲେ ସନ୍ଧାନମାନଙ୍କ ଉପକାରୀରେ ଆସିବ ।

ତୌଧୂଶ ମହାଶୟ କହନ୍ତି—“ଉପକୂଳ ଭାଗ ସବଦା ତରକାପ୍ରିତ ଥିବାରୁ ପୋତାଶ୍ରୟ ପଣରେ ଏକାବେଳକେ ଅନୁବର ନୁହେଁ ।”

ତୌଧୂଶ ମହାଶୟଙ୍କର ଏହା ନୀତାନ୍ତ ଶୋଚମଧ୍ୟ ଭ୍ରମ ଅଟେ । ବାଲେଶ୍ଵର, ଧାମର, ଗୋପାଳପୁର ତିନି ଗୋଟି ଉପସ୍ଥିତ ପୋତାଶ୍ରୟ ବିଦ୍ୟମାନତାରେ ସେ କିପରି ଏ ପ୍ରକାର କଥା କହିବାକୁ ସାହସୀ ହେଲେ, ଆମ୍ବେମାନଙ୍କ କ୍ଷୁଦ୍ରିଜନରେ ଅନୁମାନ କରିବା ଅସାଧ ବିଷୟ ଅଟେ । ଉଛଳର ଦର୍ଶଣକୁ ସେତୁବନ୍ଧ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନୁପାତରେ ଆଉ କେତେଗୋଟି ପୋତାଶ୍ରୟ ବିଦ୍ୟମାନ ଅଛି, ତୌଧୂଶ ମହାଶୟ ଗଣନା କରି କହି ପାରିବେ କି ? ବତ୍ରିର୍ଦ୍ଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ଆରମ୍ଭତାରୁ ଶୋଭିତ ଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବାଲେଶ୍ଵର ବନ୍ଦର ଜଗତବିଶ୍ୱାସ ଦିନେମାର, ଓଲଦାଳ, ଫରସୀ ଓ ଉର୍ରେଜମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ବାଣିଜ୍ୟ ଷେଷ ଥିଲା । ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରଧାନ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ଗଗନପୂର୍ଣ୍ଣୀ ସମାଧିଷ୍ଟମାନ ଦଣ୍ଡାୟମାନ । ପୋତା ପଢ଼ିଥିବା ବନ୍ତୁ ଜାହାଜର ଗୋଦିର (ପୋତାଶ୍ରୟ) ଚନ୍ଦ୍ରମାନ ଗତ ବାଣିଜ୍ୟଲକ୍ଷ୍ୟଙ୍କ ଅବହୁନ୍ତ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସାକ୍ଷ ଦେବାପାଇଁ ବିଦ୍ୟମାନ ରହିଅଛି ।

ତୌଧୂଶ କହନ୍ତି—“ଉଛଳ ବହିବାଣିଜ୍ୟ ଜାଣେ ନାହିଁ ।” ଦିନେ ଲୁହା, ଧାନ, ପଶୁଶୃଙ୍ଗ ସକାଶ ବିଲାର ନାନା ଅଞ୍ଚଳର ଲୋକେ ଉଛଳକୁ ରୁହି ବସିଥିଲେ । ଅବଶ୍ୟ “ତେ ହି ନୋ ଦିବସାଗତାୟ ।” ଉପରୋପୀଯ ବିଦ୍ୟମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ବାଲେଶ୍ଵର ଜାତ ଲୁଗାକୁ ଆଦର-ପୂର୍ବ ରୁହି ବସୁଥିଲେ । ଆମ୍ବେମାନଙ୍କ ଏହି ପ୍ରଳାପ-

ପ୍ରାୟ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ତୌଧୂସ ମହାଶୟ କଣ କହିବେ, ଆମ୍ବେମାନେ ଅନୁମାନ କରିବାକୁ ଅଶ୍ଵମ । ବାଲେଶ୍ଵର ବୁଢ଼ାବଳଙ୍ଗ ନନ୍ଦ ବଳରମଗଡ଼ି ମୁହାଶର (ଡେଲ୍ଟା) ଚିଭୁଜାକାର ବାଲ ଚଢ଼ାକୁ ଅଙ୍ଗୁଳ ବଢ଼ଇ କହି ପାରନ୍ତି—ହଁ, ବର୍ତ୍ତିମାନ ସାନ ଇଷ୍ଟିମାର, ସାନ ଜାହାଜ ସିନା ଯା ଆସ କରୁଛି, ବଢ଼ ବଡ଼ ଜାହାଜ କିପରି ଆସିବ ? ଠିକ୍ ସତ, ଖୁବ୍ ସତ କଥା । ଏହି ବାଲରଶିକୁ ଶୋକ ଦେଉଛି କିଏ ? ଏଣେ ରେଳ କହିଛି, ପ୍ରୟୋଜନ କଣ ? ଶୁଣିଛୁଁ ଏଥପାଇଁ ମିଶ୍ରର ଦାସଙ୍କ ପ୍ରାଣ କାନ୍ଥଥିଲା—ସେଥିପାଇଁ ପଦେ କଥା କହି ନିରଣ ହୋଇଅଛନ୍ତି ।

ତୌଧୂସ—ମୋଗଲ ବା ମହାରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ଶାସନ କାଳରେ ଏହା କୌଣସି ପ୍ରକାର ସ୍ଵାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଲଭ କରି ପାର ନ ଥିଲା—ଇତ୍ୟାଦି, ଇତ୍ୟାଦି ।

୧୭୦୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟବୟାଦରେ ମୁସଲମାନ କର୍ତ୍ତକ ବଙ୍ଗ ଅଧିକାରତାରୁ ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ପ୍ରଥମ ଭାଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁସଲମାନ ଅନ୍ତର୍ଗ୍ରେ ସହ ପୁନଃ ପୁନଃ ଯୁଦ୍ଧଯାସା କରି ମଧ୍ୟ ବାରମ୍ବାର ପରାସ୍ତ ହୋଇଥିଲା—କଥାଟା ଆଜିକାଲିକା ପିଲମାନଙ୍କ ମୁଖରୁ ମଧ୍ୟ ଶୁଣିବାକୁ ପାଇଁ । ବଙ୍ଗ ବେହାର ମୁସଲମାନ ପଦଦଳତ ହେବା ସମୟରେ ଉତ୍କଳର ସ୍ବାଧୀନ ପତାକା ଫରଫର ହୋଇ ପବନରେ ଉଡ଼ୁଥିଲା । କି ମୁସଲମାନ, କି ମରହଙ୍କ ବାହୁବଳରେ କେହି ଉତ୍କଳକୁ ପରାସ୍ତ କରି ପାର ନାହିଁ । ସ୍ବାଧୀନ ରାଜାଙ୍କ ବୈରାଗ୍ୟ ଉତ୍କଳର ପତନର କାରଣ ଅଟେ । ତଥାତ ଅଣ୍ଟ ପ୍ରାଚୀନ ଦ୍ଵାରା ସାମନ୍ତ ରାଜାମାନେ ଅଦ୍ୟାବଧ ଆପଣା ଆପଣା ସିଂହାସନରେ ବିରଜିତ ଅଛନ୍ତି, ମରହଙ୍କ ବା ମୁସଲମାନ କେହି ସେମାନଙ୍କୁ ସିଂହାସନରୁୟତ କରିବାକୁ କ୍ଷମ ହୋଇ ନ ଥିଲେ—ସାମାନ୍ୟ ନାମମାସ କରରେ ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ମେଷ୍ଟି ପ୍ଲାପନ କରିଥିଲେ । ତାହା ମଧ୍ୟ ନବକୋଟି

କର୍ଣ୍ଣିଟୋଳକ ବର୍ଗେଶ୍ୱର ସମ୍ବାଦଙ୍କ ଅଧିକାରୀଙ୍କ ପଳ ଥିଲା । ଭାରତର କୌଣସି ପ୍ରଦେଶରେ ଏତେ ଅଧିକ ସଂଖ୍ୟକ ଅଣ୍ଟ ପ୍ରାଚୀନ ସମ୍ବାଦଙ୍କ ସାମନ୍ତ ରାଜାଙ୍କ ସମାବେଶ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିବ କି ?

ତୌଧୂସ—(ଉତ୍କଳ) ଲୋକ ମୋଟ ରୁଦ୍ଧିଲ ଶାର ମୋଟଲୁଗା ପିନ୍ଧ ଦିନ କାଟୁଥିଲେ । କାଟୁଥିଲେ ? ନାହିଁ, ନାହିଁ, ଆଜି ମଧ୍ୟ କାଟୁଛନ୍ତି । ଦେଶ ରଷ୍ଟକ ଶୂନ୍ୟ ! ପଠାଣ ମରହଙ୍କ ବାହୁବଳରେ ଗ୍ରାମକୁ ଗ୍ରାମ ପଦା—ତାହା ଉପରେ ପୁଣି ପିଣ୍ଡାଶ—ନାଗା ସନ୍ଧ୍ୟାସୀଙ୍କ ଲୁଟତରଙ୍ଗ, ଆଜିଯାଏ ଉତ୍କଳ ଭଲ କରି ମୁଣ୍ଡ ଟେକ ପାରିଲ ନାହିଁ । ଦୟାମୟ ପ୍ରଭୁ ବ୍ରିଦ୍ଧିଶ ଗବ୍ରେମେଶଙ୍କୁ ନ ପଠାଇଥିଲେ ଏହାର ଦଶା କଣ ହୋଇଥାନ୍ତା, କିଏ କହିପାରେ ? ଉତ୍କଥାନ ପତନ ଜଗତର ନିଯୁମ । ଗ୍ରୀସ ରେମ ଯରାଇଛି—ପ୍ରାଚୀନ ମିଶ୍ରର କାହିଁ ?

“ଯଦୁପତେ କୁ ଗତା ମଥୁରପୁର
ରଦୁପତେ କୁ ଗତାଓର କୋଣଳା ।”

ତୌଧୂସ—ଏହାର ଗୋଟିଏ ସମ୍ବଦ (ବିରାଟ ପ୍ରକୃତି) ଦେଖି ବୌଦ୍ଧ ଯତିମାନେ ଏଠାରେ ବାସ କରିଥିଲେ ।

ତୌଧୂସ ମହାଶୟ ପ୍ରହତିରୁ ଆଡ଼କୁ ଟିକିଏ ଅନାଇ ଚିନ୍ତାକଲେ ସହଜରେ ବୁଝିପାରିବେ, ପ୍ରାକୃତିକ ଶୋଭମୟ ଧନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରତ୍ଯେ ଜନବହୁଳ ସ୍ଥାନ ଭିନ୍ନ ଜେନ ସତିଏ ଅନ୍ୟତା ସଂଘ ପ୍ଲାପନ କରି ନାହାନ୍ତି । ହେଲ, ଏ ସମସ୍ତ ବୌଦ୍ଧ ସଂଘ କ୍ଷମି; ମାତ୍ର ନିହାଶ ମୁଗୁର କାହାର ? ଏ କଥା ଏତିକରେ ଥାଉ । ତୌଧୂସଙ୍କ ଅନୁମାନ, ଅଶୋକ ଯୁଗରୁ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟର ସୁଷ୍ପାତ ।

ଚୌଧୁରୀଙ୍କ ଅନୁମାନକୁ ଖୁବ୍ ଗୋଟାଏ ମାତ୍ରର କଥା ବୋଲି ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି କରି ପାରିଲୁ ନାହିଁ । ଏଥୁପକାଶେ ଆମ୍ବେମନେ ସେପରି କିଛି ଦୁଃଖିତ ନୋହୁଁ । ଚୌଧୁରୀଙ୍କ ଅନୁମାନର ଅଧାରତା ପ୍ରମାଣ କରଇବାକୁ ଗଲେ ତେର କଥା କହିବାର ଆବଶ୍ୟକ । ମାତ୍ର ସାହିତ୍ୟ ଅନେକ ଲେଖକଙ୍କ ଆଶ୍ରୟ ପ୍ଲଳ । ଆମ୍ବେମାନେ ଗୁଡ଼ାଏ ଜାଗା ମାଡ଼ିବସିଲେ ଚଳିବ କିମ୍ବା ? ଏଥକୁ ଆମ୍ବେମାନେ ସଂଶେଷରେ ଏତିକି କହି ରଖୁଅଛୁଁ । ଅଶୋକାଗମନର ଅନେକ ପୂର୍ବେ ଉକ୍ଳକ-ସାହିତ୍ୟର ବିଦ୍ୟମାନତା ସ୍ବୀକାର ଅଯୋଜ୍ଞିତ ନୁହେ ।

ଚୌଧୁରୀଙ୍କ ଉକ୍ଳି—ନାନା କାରଣରୁ ପ୍ରାଚୀନ ଉକ୍ଳିପାହିତ୍ୟ ଉବ୍ରର ହୋଇ ପାରିନାହିଁ ।

ପ୍ରସଙ୍ଗଟା ଉତ୍ଥାପନ କରିବା ପୂର୍ବେ ଭାରତୀୟ ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରାଦେଶିକ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଭାଷା ସହିତ ତୁଳନା କରି ଦେଖିଥିଲେ ଭଲ ହୋଇଥାନ୍ତା । ଚୌଧୁରୀ ମହାଶୟ କିଞ୍ଚିତ ପରିଶ୍ରମ ସ୍ବୀକାର କରି ଅନୁସରନ କରି ଦେଖିଲେ ସହଜରେ ବୁଝିପାରିବେ । ସହସ୍ରାଧିକ ବର୍ଷପୂର୍ବେ ଲିଖିତ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍କ ଉକ୍ଳିଭାଷା ବିଦ୍ୟମାନ । ସେ ସମୟରେ ପ୍ରକୃତ ହିନ୍ଦୁତ୍ତା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରାଦେଶିକ ଭାଷା ସ୍ମୃତି ମଧ୍ୟ ହୋଇ ନାହିଁ । ଯେ କୌଣସି ଭାଷା ହେଉ, ଅତି ଉଣାରେ ପାଞ୍ଚଶତ ବର୍ଷ ରଜ୍ଜା ବିନା ଭାଷା ସୁଗଠିତ ବ୍ୟାକରଣସଙ୍ଗତ ହୋଇ ନ ପାରେ । ଆଂଶତବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଲିଖିତ କେଶବକୋଇଲି, ଭୋଲମନ ପ୍ରଭୃତି ସଙ୍ଗୀତର ଭାଷା ଆକାର ଧାରଣ କରିବା ପୂର୍ବେ ଅନେକ ଶତ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେ ଭାଷାର ଚର୍ଚା ହୋଇଥିଲା, ଏହା ନିୟମେହରେ ବୋଲିଯାଇ ପାରେ ।

ଚୌଧୁରୀ—କେବଳ ଚୈତନ୍ୟକ ସମୟରେ (ଏ ଭାଷାର) ଯତ୍କିଞ୍ଚିତ ଉନ୍ନତି ଘଟିଥିଲା ।

ଚୌଧୁରୀ ମହାଶୟଙ୍କର ଏହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୁଲ । ଉକ୍ଳକର ଚୈତନ୍ୟକ ଆଗମନ ପୂର୍ବେ ପଞ୍ଚଶିଳ୍ପୀଙ୍କ ଗୁରୁ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଶିଖ୍ୟପରମେଶ୍ୱରାବ ସୁମର୍ଜିତ ଭାଷାରେ ତେବେହସ୍ତ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚିତ ହୋଇଥିଲା । ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶଙ୍କକୃତ ଭାଗବତ ଚୈତନ୍ୟକ ସମବର୍ତ୍ତୀ କାଳର ଲେଖା ସତ୍ୟ; ମାତ୍ର ଅନ୍ୟ ବିଦେଶୀୟ ଭାଷା ଆଦରଶରେ ନୁହେ । ସେ ସମୟକୁ ଉକ୍ଳିଭାଷା ସେହିପରି ଆକାର ଧାରଣ କରିଥିଲା । ଏକଥା ଚୌଧୁରୀ ମହାଶୟ ଯଦି ଅସ୍ମୀକାର କରନ୍ତି, ଦେଖାନ୍ତୁ—କେଉଁ ଭାଷା ଆଦରଶରେ ଲିଖିତ ସେ ଭାଷାର ନମ୍ବନା ଦେଖାନ୍ତୁ ।

ପାଞ୍ଚଶତ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଅଧିକାଂଶ ପୁରାଣ ଉକ୍ଳକ ପଦ୍ୟାକାରରେ ସରଳଭାଷାରେ ଅନୁବାଦିତ ହୋଇଥିଲା । ତ୍ରିପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଅସ୍ମୀଦଶ ପୁରାଣ ପଦ୍ୟାକାରରେ ଅନୁବାଦିତ ହୋଇଥିଲା । ଭାରତର କେଉଁ ପ୍ରାଦେଶିକ ଭାଷାରେ ପ୍ରାଚୀନ ସମସ୍ତ ପଦ୍ୟାକାଦ ଅଛି, ଚୌଧୁରୀ ମହାଶୟ ଦେଖାଇ ପାରିବେ କି ? ଚୌଧୁରୀ ମହାଶୟ ମତରେ ପୂର୍ବତନ ଉକ୍ଳିଭାଷାରେ କେବଳ ଅନୁବାଦ, ମୌଳିକ ଗ୍ରନ୍ଥ ନାହିଁ । ଅତି ପ୍ରାଚୀନକାଳରେ ମୌଳିକ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅର୍ଥ—ନୂତନ ଭାବରେ ବାକ୍ୟ ରଚନା, ପୌରଣୀକ ଦାର୍ଶନିକ ବିଷୟମାନ ନୂତନ ଭାବରେ ପ୍ରକାଶ । ଭାରତର ସମସ୍ତ ପ୍ରାଦେଶିକ ଭାଷାର ଏହି ଅବସ୍ଥା, ଉକ୍ଳକରେ ମଧ୍ୟ ତାହା ଘଟିଥିଲା । ଆମ୍ବେମାନଙ୍କ ଉକ୍ଳିର ସତ୍ୟତା ପ୍ରମାଣ କରଇବାର ଉପାୟ ନାହିଁ ।

ପୂର୍ବେ ଉତ୍ପାତ୍ତିମାନଙ୍କରେ, ଭାଗବତପରମାନଙ୍କରେ ଗ୍ରହପାଠ ଓ ସମାଲୋଚନା ହେଉଥିଲା—ଗ୍ରହକର୍ତ୍ତାମାନେ ଉତ୍ସାହିତ ହୋଇ ନୂତନ ନୂତନ ଗ୍ରହ ରଚନା କରିବାରେ ନିୟମିତ ଥିଲେ । ଗ୍ରହକପ୍ଲାନେଟ୍ ସମୟରେ ଲୋକେ ପ୍ରାଣରକ୍ଷା କରିବାରେ ବ୍ୟପ୍ତ, ପୁଣି ଅନ୍ତାଭାବ । ଗ୍ରହ ରକ୍ଷା କରୁଅଛି କିଏ ?

ପକୀରମୋହନ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ

ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସମସ୍ତ ଭାଗବତର ବିନଷ୍ଟ
ହୋଇ ଯାଇଥିଲା, ପୁଣି ସେମାନେ ଉଚ୍ଛାପୁରକ ସମସ୍ତ
ତୁଳ୍ବ ବିନାଶ କରି ପକାଇ ଅଛନ୍ତି ।

ଚୌଧୁରୀ—ଉକ୍ଲିନ୍ଡରେ ଲେକେ କଣ ଏପରି
ଗୋଟାଏ ନିର୍ଜୀବ ସାହିତ୍ୟ ଦେନି ଚଳି ପାରିବେ ?

ଉକ୍ଲିପାହିତ୍ୟର ସେହିପରି ଜୀବମା ଶକ୍ତି ଥିବାରୁ
ବହୁ ଶତ ବର୍ଷବ୍ୟାପୀ ଅଞ୍ଚାରୂର ସହି ମଧ୍ୟ ଆଜିଯାଏ
ପଡ଼ି ରହିଥିଲା । କିଏ ବୋଲେ, ଭାଷାଟା ନିର୍ଜୀବ ?
ଚୌଧୁରୀ ମହାଶୟକର ଗୋଟାଏ କଥା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ
ଅନୁମୋଦନୟ । କେବଳ ଉକ୍ଲି-ପାହିତ୍ୟ କଥା
କଣ ବୋଲୁଛନ୍ତି, ଭାରତୀୟ ସମସ୍ତ ପ୍ରାଦେଶିକ
ସାହିତ୍ୟ କେବଳ ଉଠିଗା ସାହିତ୍ୟ ସହାୟତାରେ

ଉନ୍ନତିପ୍ରେସରେ ଧାବିତ ହୋଇଛନ୍ତି । ବିଂଶ ଶତାବୀର
ଉନ୍ନତିପୁରେ ଉକ୍ଲିପାହିତ୍ୟ କଣ ପଛକୁ ପଡ଼ି
ରହିବ ? ପ୍ରକୃତ କଥା ଧରିବାକୁ ଗଲେ ସାହିତ୍ୟର
ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଗର ଆରମ୍ଭକାଳ ପନ୍ଦର କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷରୁ
ଅଧିକ ଦୂରେ । ତତ୍ପୂର୍ବେ ଶିଖିତ ସମ୍ପଦାୟଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି
ଏହା ପ୍ରତି ତାତ୍ତ୍ଵର ନ ଥିଲା । ସେ ସମୟ, ସେ ଭାବ
ତତ୍ତ୍ଵ ହୋଇଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଶିଖିତ ସମାଜ ମାତୃ-
ଭାଷାର ଉନ୍ନତିକାମନାରେ ଲାଗି ପଡ଼ିଛନ୍ତି—ଏଥକୁ
ଏହାର ପ୍ରକୃତ ଉନ୍ନତି ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବ ।

ଚୌଧୁରୀ ମହାଶୟକର ଲେଖାରେ ଆହୁରି
ତେରିବୁଢ଼ିଏ ପ୍ରତିବାଦର ବିଷୟ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ
ଆମ୍ଭେମାନେ ଏତିକି ଲେଖି ନିବୃତ୍ତି ହେଲୁଁ ।

(ଭାଷା: ୧୦ଶ ଭାଗ, ୨ୟ ପଞ୍ଜ୍ୟା, ୧୩୨୩)